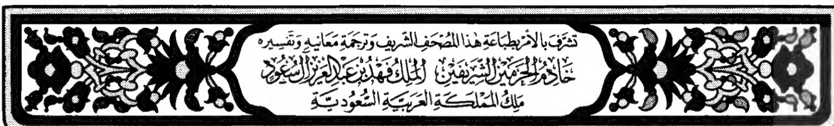
القرآن الكريم

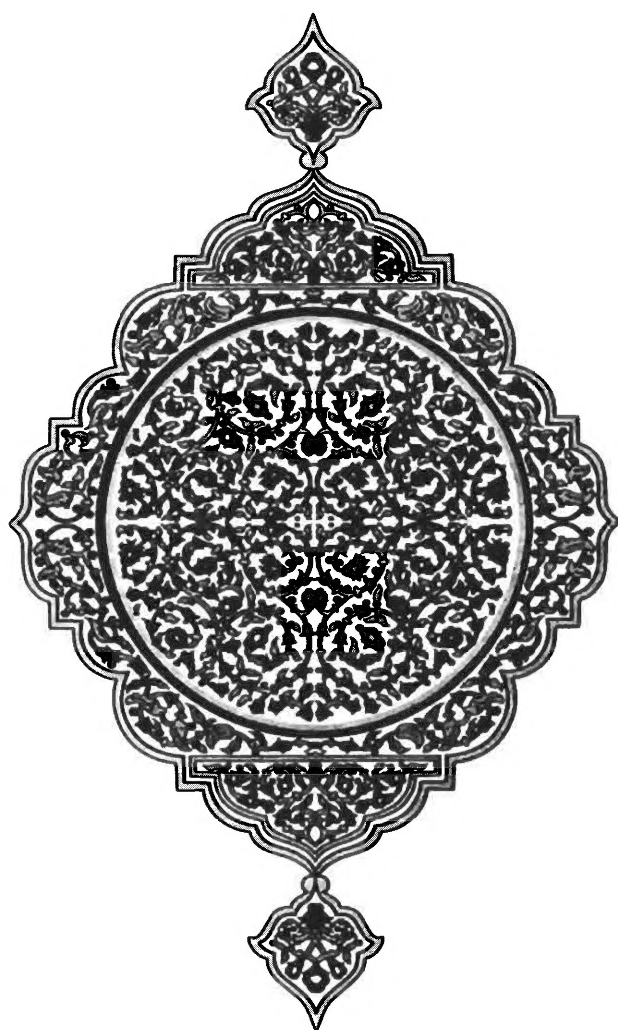
وترجمة معانيه وتفسيره
إلى اللغة البشتو

المجلد الأول
من الجزء
(١) إلى (١٥)

إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحافظون

إنه لقرآن كريم
في كتاب مكنون
لا يمسه إلا المطهرون
تنزيل من رب العالمين

تشرف بالأمر بطباعة هذا المصحف الشريف وترجمة معانيه وتفسيره
خادم الحرمين الشريفين الملك فهد بن عبد العزيز آل سعود
ملك المملكة العربية السعودية

القرآن الكريم

وترجمة معانيه وتفسيره
إلى لغة البشتو

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

د

قرآن كريم

ترجمه او تفسير
په پښتو ژبه كښي

لومړى جلد له (١) تر (١٥) پارې پورې

د دې قرآن حكيم او د دې پښتو ترجمې او تفسير د چاپ
د امر كولو سعادت د حرمينو شريفينو خادم پادشاه
فهد بن عبدالعزيز آل سعود د سعودي عرب
پادشاه ته حاصل شو

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ مُبَٰرَكٞ لِّيَدَّبَّرُوٓاْ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلۡقُرۡءَانَۚ وَلَوۡ كَانَ مِنۡ عِندِ غَيۡرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُواْ فِيهِ ٱخۡتِلَٰفٗا كَثِيرٗا) .

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) والذى ثبت عنه عليه الصلوٰة والسلام انه قال(اقرؤوا القرءان فإنه يأتي شفيعا لأصحابه يوم القيامة) وعلى آله وأصحابه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين .. وبعد :

فإنفاذا لأوامر خادم الحرمين الشريفين وناشر كتاب الله المجيد الملك فهد بن عبد العزيز - حفظه الله - في العناية بكتاب الله الكريم توثيقا وطباعة . والعمل على تيسير نشره وتوزيعه بين المسلمين وتفسير معانيه وترجمتها إلى اللغات المختلفة واعتبار تلك التوجيهات من أسمى الغايات والأهداف المرسومة لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة.

وبناء على التعاون القائم بين كل من الأمانة العامة للمجمع بالمدينة المنورة والأمانة العامة لرابطة العالم الإسلامي بمكة المكرمة في كل ما من شأنه خدمة كتاب الله الكريم ترجمة وطباعة ونشرا في جميع أنحاء العالم .

وإيمانا من الجميع بضرورة ترجمة معاني كتاب الله تعالى إلى جميع اللغات الفاعلة تحقيقا لمبدإ البلاغ والدعوة بالحكمة والموعظة الحسنة وتحقيقا لقوله تعالى (وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ)وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو فإنه يطيب لرابطة العالم الإسلامي أن تقدم للقارئ الكريم هذا المصحف الشريف مع ترجمة معانيه وتفسيره إلى لغة البشتو المسماة اصطلاحا بتفسير "كابل" والتى قام بترجمتها باللغة الأردية فضيلة الشيخ محمود الحسن وتفسير فضيلة الشيخ شبير أحمد عثماني - يرحمهما الله - وقام بتحويلها إلى لغة البشتو هيئة من علماء أفغانستان ، ونظرا لوجود كلمات صعبة وقديمة الاستعمال ، فقد اعتمدت الرابطة الشيخ / سيد عبيد الله شاه - أحد علماء الباكستان الناطقين بهذه اللغة- لتوضيح تلك الكلمات بمايرادفها من الكلمات السهلة والمفهومة لدى عامة متكلمي لغة البشتو في أفغانستان وباكستان.وقد أقرت الترجمة وتمت المراجعة تحت إشراف رابطة العالم الإسلامي .

وإننا إذ نحمد الله تعالى أن وفقنا إلى إنجاز هذا العمل وتقديمه إلى الإخوة المسلمين الناطقين بلغة البشتو لنرجو أن يستلهم منه قراؤه نور الهدى والتقى بما يقوى إيمانهم ويثبت إسلامهم ويصلح أحوالهم في الدنيا والآخرة .

والرابطة إذ تقدم هذا الجهد بالتعاون مع المجمع لتعلم بأن الترجمات مهما بلغت دقتها لايمكن أن تصل إلى المقاصد العظيمة لنص القرآن الكريم المعجز وأن التفسير المذكور إنما هو حصيلة مابلغه علم المترجم في فهم كتاب الله الكريم ويعتريه مايتصف به البشر من نقص ،والكمال المطلق لله وحده .

لذا فيرجى من كل قارئ لهذه الترجمة إسداء النصح وتدوين الملاحظات العلمية الموثقة والمقترحات حولها وإرسالها إلى الأمانة العامة للمجمع أو لرابطة العالم الإسلامي للاستفادة منها في الطبعات القادمة إن شاء الله تعالى .

والله الموفق وهو الهادي إلى سواء السبيل ،،،

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ)

الحمد لله رب العٰلمين القائل (أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا).

والصلوٰة والسلام على سيدنا محمد القائل (خيركم من تعلم القرءان وعلمه) وعلىٰ آله وصحبه أجمعين .

د حرمينو شريفينو خادم د كتاب الله ناشر او د سعودى عرب بادشاه فهد بن عبد العزيز د قرآن كريم د طباعت او په مختلفو ژبو كښې د دے د ترجمو د چاپ كولو او تقسيمولو احكام جارى كړى دى. او د دے غرض دپاره ئې په مدينه منوره كښې د « مجمع خادم الحرمين الشريفين » په نوم د قرآن مجيد د طباعت دپاره يوه عظيم الشانه چاپ خانه جوړه كړے ده د دے پښتو تفسير د چاپ كار په دغه ستره مطبعه كښې سر ته ورسيد.

رابطه عالم اسلامى په دے خبره د خوشحالى اظهار كوى چه د خادم الحرمين الشريفين د احكاماتو په رڼا كښې د «مجمع» په تعاون سره د پښتو ژبے لوستونكو ته دا ترجمه او تفسير وړاندى كوى چه په پښتنو كښې د «تفسير كابلى» په نوم شهرت لرى او دا تفسير د پاك و هند دوو سترو عالمانو شيخ الهند مولانا محمود حسن ديوبندى او علامه شبير احمد عثمانى په اردو ژبه كښې ليكلے، او بيا د افغانستان د سترو عالمانو يو ټولگى پښتو ژبے ته اړولے دے.

په دے پښتو ترجمه كښې بعضے تكى گران او زاړه وو ، چه موجوده وخت كښې ئے استعمال كم شوے وو، نو په دے غرض رابطه عالم اسلامى مكة المكرمة د پاكستان يو عالم دين او د پښتو ژبے ماهر مولانا سيد عبيد الله شاه ته دا كار وسپاره چه هغه دى په دے تفسير كښې د گرانو تكو سره خوا په خوا په قوسينو كښې د هغے مترادف الفاظ وليكى چه د پاكستان او افغانستان د عامو لوستونكو دپاره آسان شى. د ترجمے او نظرثانى دا ټول كار د الله په فضل د «رابطے» د نگرانى لاندى سر ته ورسيد.

«رابطه» د «مجمع» په تعاون دا هديه پښتنو مسلمانانو ته دے احساس سره وړاندى كوى چه ترجمه كه هر څومره په كوشش سره وكړے شى خو بيا هم د قرآن كريم د اصل معجزانه عبارت بدل هيڅرى نشى كيدے . دا فقط د مترجم د پوهے مطابق د كتاب الله ترجمانى ده او انسان د نقص نه خالى نه دے . نو په دے وجه مونږ ټولو لوستونكو ته خواست كوو چه هغوى د دے ترجمے او تفسير د مزيد ښه كولو دپاره خپل آراء او مستند علمى تجاويز رابطه عالم اسلامى ته راوليږى چه په راتلونكى چاپ كښې د هغے نه استفاده وكړے شى.

والله الموفق وهوالهادى إلى سواء السبيل

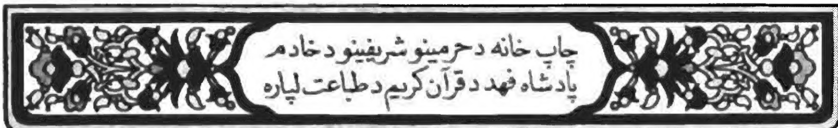

المجلد الأول من الجزء (١) إلى (١٥)

رومبی جلد له (۱) تر (۱۵) پارے پورے

اول جزء اول منزل
(سورة «الفاتحة» مکیة وهی سبع آیات)
(نزلت بعد (المدثر) رقمها (۱) تسلسلهاحسب النزول (۵)
(د «الفاتحة» سورت مکی دی (۷) آیتونه لری)
(د «المدثر» سورت نه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی
(۱) او په نزول کښی (۵) سورت دی او (۱) رکوع لری)

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ○

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان او رحم لرونکی دی.

تفسیر: «رحمٰن» او «رحیم» دواړه د مبالغی صیغی دی، مګر په «رحمٰن» کښی له «رحیم» څخه مبالغه زیاته ده، په دغه ترجمه کښی د دغو تولو نکتو لحاظ شوی دی.

اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ

تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله لره دی.

تفسیر: تر تولو ښی او غوره ستاینی (صفتونه) چه له اوله تر آخره پوری شوی دی، یا کیدونکی دی هغه واړه خاص الله تعالیٰ لره ښایی، ځکه چه الله تعالیٰ د هر نعمت او هر شی پیدا کوونکی او ښوونکی دی او ښښنه ئی عامه ده که بی واسطی وی او که په واسطه سره وی لکه څوک چه د لمر له رڼا (رڼړا) او تودوالی څخه ګته (فائده) اخلی نو دغه ګته (فائده) په حقیقت کښی د لمر فیض دی نه د رڼا (رڼړا) او تودوالی.
خدای سره نسبت لری چیری چه ستاینه (صفت) ده هر څوک چه ستایلی شی هم د رب ستاینه (صفت) ده د ﴿اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ﴾ ترجمه یوازی په دی جملی سره چه هر ډول (طریقه) ستاینه (صفت) الله تعالیٰ لره ده لنده او نیمګړی ده چه پوهان د دی جملی په تقصیر اعتراف لری ﴿اَلۡحَمۡدُ لِلّٰهِ﴾ خورا (ډیره) ښه ترجمه هم دغه ده چه په اوله کښی ولیکل شوه. او عام فهمه ترجمه ئی دغه ده؛ «تولی ثناوی له هر چا، په هر څه، په هر وخت، په هر ځای کښی خاص الله تعالیٰ لره دی» ځکه د هر شی تقدیر د ده له لوری دی.
تنبیه : په فاتحه الکتاب کښی الله تعالیٰ د (۷) شیانو یادونه کړی ده؛
(۱) د نعمت یادونه لکه چه فرمایی؛

رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝۲

چه پالونکی د عالمیانو (د خپل لوی حکمت له مخه)

تفسیر: د مخلوقاتو مجموعی ته «عالم» وایی، نو له دی کبله (له وجی) د جمعی په شکل نه راوړل کیږی مگر په دی آیت کښی د عالم د هر جنس د ښودلو دپاره د جمعی په شکل راغلی لکه د ملائکو عالم د انسانانو عالم، د پیریانو عالم او نور ترڅو چه دا خبره ښه روښانه شی چه د عالم تول افراد د الله تعالیٰ مخلوق دی.

(۲) د ښو ښو شیانو د ورکولو او ښنلو تمه او هیله (امید) لکه چی فرمایی؛

الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝۳

ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی

تفسیر: یعنی تولی ستاینی (صفتونه) خاص الله تعالیٰ لره دی چه د تولو مخلوقاتو پالونکی او روزونکی (تربیت کونکی) دی او ډیر زیات مهربان دی چه هر ساکښ (ذی روح) ته د روغ، بدن او رزق ورکوونکی دی، او پوره رحم لرونکی دی چه یوازی مؤمنانو ته د اجر او ثواب، د جنت د نعمتونو او خپلی رضا او دیدار ښښونکی دی.

(۳) د رب العزت **(جل شانه واعظم برهانه)** په عظمت او قدرت کښی فکر کول لکه چه فرمایی؛

مٰلِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ ۝۴

څښتن (مالک) (د تولو امورو) د ورځی د جزا دی

تفسیر: د جزا د ورځی (قیامت) د تخصیص اوله وجه دا ده چه په هغه ورځ به داسی لویی او ویروونکی پیښی (حادثی) واقع شی چه د هغو په شان به نه پخوا تیری شوی وی او نه به وروسته راشی بله وجه ئی دا ده چه په هغه ورځ به د الله تعالیٰ د پاک ذات له حقیقی حکومت څخه پرته (علاوه) د بل هیچا کوم ظاهری او مجازی واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وی.

﴿لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ . (۲ رکوع سورت المؤمن).

(٤) په عبادت کښی اخلاص لرل لکه چه فرمایی؛

إِيَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو

تفسیر: د هغه ذات له ذکره وروسته چه د تولو ستاینو (صفتونو) وړ (لائق) دی علم او پوهه په یو معلوم او معین پوری متعلق او خطاب د هغه سره وکړ شو یعنی ای هغه ذاته! چه ستا لوړ او پاک شان دغسی لوی، هسک (اوچت) او پورته دی مونږ یوازی ستا عبادت کوو او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چه دغسی خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوی، او له برهانه عیان ته د ترقی خورا ښه (ډیرښه) وسیله ګرځی، او له غیب نه شهود ته د انتقال ډیره ښه ذریعه کیږی نو ګواکی (ګویا که) معلوم عیان او معقول مشهود وګرځید، او خبره له غیبت څخه خطاب ته واوښته چه دغه ته التفات ویل کیږی، رومبی د کلام شروع په داسی شیانو سره وشوه چه د عارفانو د حال مبادی دی چه هغه د پالونکی خدای (جل جلاله) په نومونو، صفتونو، انعامونو، او د ده په مخلوقاتو، موجوداتو مصنوعاتو، او په ښکاره سلطان قوی برهان، لوی شان او عام احسان کښی ئی غور فکر او تأمل کول دی. بیا وروسته د کلام د هغی برخی یادونه وشوه چه هغه د دوی د حال منتهی ده ترڅو چه متفکرین پند آخستونکی او د بصیرت خاوندان د وصول ژورو برخو ته ورننوځی، او ځانونه د اولوالالباب، او د بصیرت، مشاهدی، پوهی او هوښیاری له خاوندانو څخه وګرځوی، او د خپل زړه په سترګو پاک خدای (جل جلاله) ښکاره وګوری او په ډیر اخلاص او ادب مخامخ ورته ودریږی، او په ډیره عاجزی او زاری ورته داسی عرض وکړی چه یاالله؛ ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾ الآیة.
(٥) د مرستی (مدد) غوښتنه لکه چی فرمایی؛

وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو

تفسیر: له دی آیت شریف څخه معلومیږی چه بی د الله تعالیٰ له پاک ذات نه له بل چا څخنی حقیقی مرسته (مدد) غوښتل بیخی روا نه دی، مګر که څوک کوم ښه او مقبول بنده محض د الله تعالیٰ د رحمت وسیله او غیر مستقل وګنی، او یوازی په ظاهری او غیر حقیقی ډول (طریقه) سره ورڅخه مرسته (مدد) یعنی که ورته ووائی ماته دعا وکړه نو باک نه لری ځکه چه دغه ډول (طریقه) مرسته (مدد) غوښتل هم په حقیقت کښی د الله تعالیٰ څخه مرسته (مدد) غوښتل دی.
(٦) د هغی سمی او روښانی لاری د ښودلو غوښتنه چه مقصود ته رسوونکی ده لکه چه فرمایی؛

﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٥﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ﴾

وښيه مونږ ته لاره سمه لاره د هغو کسانو چه انعام کړی تا پر هغو باندی

تفسير: پر هغو کسانو چه انعام شوی دی څلور طایفی دی
(١) نبيين (٢): صديقين (٣): شهداء (٤): صالحين. د دغه څلورو طایفو تصريح د پاک قرآن په بل ځای کښی شوی ده، ځینو علماؤ ویلی دی چه له ﴿الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «يهود» او له ﴿الضَّالِّينَ﴾ څخه «نصارىٰ» مراد دی چه د دی مطلب د تائیدولو لپاره ډیر آیتونه او روایتونه شاهد دی. له ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ یعنی له مستقیمی لاری څخه پاتی کسان دوه ډوله (قسمه) دی یو هغه کسان دی چه په ناپوهی سره له سمی لاری څخه محروم او بیرته پاتی دی. بل هغه کسان دی چه دوی سره له پوهی قصداً سرکشی غوره کړی ده، پخوانی او وروستنی گمراهان له دغو دوه ؤ طایفو څخه وتلی نشی، «نصارىٰ» په اوله او «يهود» په دوهمه طایفه کښی داخل دی.
(٧) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه د ځان ساتلو غوښتنه او د پاکی او عصمت امید لکه چه فرمایی

﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٦﴾﴾

نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» غضب کړی شوی پر هغو باندی او نه «لاره د هغو بدو کسانو چه» گمراهان دی

تفسير: (یعنی مونږ ته د هغو کسانو سمه او صافه لاره وښیه چه په هغو باندی انعام شوی دی او د هغو کسانو له کږو وږو لارو څخه مو چه پری غضب شوی او گمراهان دی چپ (بچ) کړه او د بدانو له متابعت څخه مو وساته).
الله تعالىٰ دغه سورت د خپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلی دی یعنی کله چه تاسی زمونږ دربار ته حاضریږی نو له مونږ څخه دا رنگه سوال وکړی، نوځکه د دی سورت یو نوم «**تعليم المسئلة** یعنی د غوښتلو ښودنه» هم دی.
د دی سورت په اوله برخه کښی د الله تعالىٰ ثنا او صفت دی، دوهمه برخه ئی د بندگانو د دعا لپاره ده.
«**فائده**»: ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ﴾ **الآية** ــ د ﴿الَّذِينَ﴾ بدل ــ یا د هغه صفت دی، نو ځکه ترجمه ئی هم په هماغه تناسب سره شوی ده، په ځینو دهلوی تراجمو کښی دغه ترجمه هسی شوی ده، چه د ترکیب او مقصود نه مخالفه ده.

«سورة «البقرة»، مدنية الاآية «۲۸۱» فنزلت بمنى فی‌حجة الوداع»
«وهی مائتان وست وثمانون آية واربعون ركوعا»
«نزلت بعد «المطففين» رقمها (۲) تسلسلهاحسب النزول (۸۷)»
«د «البقرة» سورت مدنی دی پرته (علاوه) د (۲۸۱) آیة نه چه د حجة الوداع په کال په منیٰ کښی نازل شوی دی»
«دوه سوه شپږاتیا (۲۸٦) آیتونه او څلویښت (٤٠) رکوع لری»
«د «المطففين» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی. په تلاوت کښی (۲) او په نزول کښی (۸۷) سورت دی»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ۝١

تفسیر: دغو حروفو ته «مقطعات» وایی، د دغو حروفو په اصلی معنی باندی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل هیڅوک نه شی پوهیدی، او د الله تعالیٰ یوه پټه خبره او پټ راز دی، څوک وایی دغه حروف د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم په مینځ کښی مخصوص رموز دی چه مونږ ته د ځینو مصالحو او حکمتونو لامله (له وجی) نه دی راښکاره شوی او هغه معناګانی چه د ځینو لویانو له خوا د دغو حروفو په نسبت نقل شوی دی تش یو تمثیل تنبیه او د مقصود آسانتیا ده نه دا چه یوازی همغه د الله تعالیٰ مراد کیدی شی، نو هغو ته شخصی رأی ویل، او بیا ئی غلط ښودل یوازی هغه شخصی رأی ده چه په تحقیق سره د عالمانو د منلو وړ (لائق) نه ده.

ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ فِيْهِ

دا کتاب نشته هیڅ شک په ده کښی (چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی)

تفسیر: یعنی په دی خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشته چه قرآن د الله تعالیٰ کلام دی او ټول مضامین ئی رښتینی او واقعی دی.

تنبیه: په کوم کلام کښی چه اشتباه لیدل کیږی هغه به له دوه ؤ لارو څخه وی یا به په هغه کلام کښی کومه غلطی او خرابی وی، یا به د اوریدونکی په پوهه کښی څه فساد او خلل وی. په

اول صورت کښې د ﴿رَيْبَ﴾ محل، دغه کلام دی، او په دوهم صورت کښې د ﴿رَيْبَ﴾ محل په حقيقت کښې د پوهيدونکی پوهه ده دغه کلام «قرآن» خو بالکل حق دی، که څه هم ناپوهانو ته د دوی د ناپوهي لامله (له وجې) شک او شبهه پکښې پيدا کيږی، نو په دی مبارک آيت کښې ئی د ﴿رَيْبَ﴾ د اول صورت نفی وفرمايله نو دا «شبهه» او ﴿رَيْبَ﴾ (چه کافرانو په قرآن کښې ﴿رَيْبَ﴾ کړی او ترينه انکار لری چه دا کلام د الله تعالیٰ کلام نه دی نو بيا د دی نفی معنی څه ده؟) بالکل له مينځه وواته، پاتی شو دوهم صورت چه د هغه نفی له دی نه وروسته په ﴿وَاِنْ كُنْتُمْ فِىْ رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلٰى عَبْدِنَا﴾ الآية- کښې راځی.

هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿۲﴾

(دغه کتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهيزگارانو.

تفسير: له دغه ځايه د عظيم الشان قرآن تر آخره پوری د ﴿اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ ځواب دی چه د بندگانو له خوا غوښتل شوی ؤ.
يعنی دغه کتاب هغو بندگانو ته لار ښيي چه له الله تعالیٰ څخه ويره لری ځکه هغه څوک چه د الله تعالیٰ څخه ويريږی هغه به هرومرو (خامخا) د ښو او بدو امورو «طاعت او معصيت» غوښتنه او پلټنه (لټون) کوی، او د چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ويره نه وی نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصيت ځنی به څه انديښنه ولری ؟.

الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿۳﴾

هغه کسان چه ايمان (باور) لرونکی دی په غيب باندی او قائموی دوی (سم ادا کوی سره د تولو حقوقو) لمونځ او ځينی له هغو شيانو چه ورکړی مونږ دوی ته صرفوی ئی (د الله تعالیٰ د رضا لپاره).

تفسير : يعنی هغه شيان چه د هغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دی لکه وحدانيت رسالت، حشر، نشر، قيامت، حساب، کتاب، ملائک، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالیٰ او د هغه د رسول صلی الله عليه وسلم له ارشاد سره سم حق او يقينی گڼی له دی څخه دا راښکاره شوه چه د دغو غايبو او پټو شيانو منکران د هدايت له فيضه محروم او بی برخی دی.
د صلوٰة له اقامت څخه مطلب دا دی چه هغه تل د خپلو تولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په تاکلو (مقررو) وختونو کښې اداء کړی شی.
د تولو عباداتو اصل دری شيان دی.

(۱) هغه امور چه د زړه سره تعلق او اړه لري.
(۲) هغه امور چه په بدن پورې متعلق او تړلي وي.
(۳) هغه امور چه په مال پورې مربوط وي.
په دې مبارک آيت کښې دا درې واړه اصول په ترتيب سره ياد شوي دي.

وَالَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ﴿۴﴾

او هغه کسان چه ايمان لري (دوی) په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوي دي. له مخه د تا او په آخرت دوی يقين کوي (چه ضرور راتلونکی دی).

تفسير: په تير آيت کښې د هغو کسانو يادونه وه چه له شرک نه وتلي او مسلمانان شوي دي، لکه د مکې خلق، او په دغه آيت کښې هغه کسان ياد شوي دي چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوي دي لکه «يهود» او «نصارىٰ»

اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۵﴾

دغه (ستايل شوي) کسان (دي) په هدايت له (جانبه) د رب خپل او دغه (ستايل شوي) کسان دي هم دوی په مراد رسيدلي (يا) او دغه (ستايل شوي) کسان هم دوی په مراد رسيدلي دي.

تفسير: يعنې د ايماندارانو دغو دواړو ډلو ته چه پاس يادې شوې په دنيا کښې دوی ته هدايت ورېه برخه شو او په آخرت کښې خپلو مرادونو ته رسيږي له دې څخه معلوم شو چه هر هغه څوک چه د ايمان له نعمت او له ښو اعمالو څخه محروم او بې برخې دي. د هغه دنيا او آخرت دواړه برباد او ابته (خراب) کيږي اوس د مؤمنانو د دغو دوه ؤ ډلو له يادونې څخه وروسته د کافرانو د حالاتو يادونه کيږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۶﴾

بیشکه هغه (خاص) کسان چه کافران شوی دی برابر دی په دوی ویرول ستا دوی لره او نه ویرول ستا دوی لره دوی ایمان نه راوړی (یا دا خبره) که وویروی ته هغوی یا که ته نه ویروی هغوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: له دی کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دی چه هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او د ایمان له دولت څخه تل بی برخی دی (لکه ابوجهل، ابولهب او نور) که نه، نو ښکاره ده چه ډیر کسان له هغو خلقو څخني چه کافران وو په اسلام مشرف شوی دی، او وروسته له دی نه هم مسلمانیږی.

خَتَمَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ وَعَلٰى سَمْعِهِمْ ؕ وَعَلٰۤى اَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ ؗ وَّلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ۝۷

مهر لګولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوږونو د دوی او پر سترګو د دوی. (یوه ځانته) پرده ده او دی دوی لره عذاب ډیر لوی.

تفسیر: د هغوی پر زړونو باندی مهر لګول شوی دی (یعنی د حق پر خبرو باندی نه پوهیږی) او پر غوږونو باندی ئی مهر لګولی شوی دی (یعنی رښتیا خبرو ته په غور سره غوږونه نه ږدی) او پر سترګو باندی ئی پرده ده (یعنی د حق لاره نه وینی). د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دیارلسو آیتونو کښی د منافقانو حالات راځی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِيْنَ ۝۸

او ځینی له خلقو هغه څوک دی چه وایی ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستۍ (چه قیامت او د جزا وخت دی). حال دا چه نه دی دوی مؤمنان

تفسیر: یعنی د زړه له کومی (منځ) ئی ایمان نه دی راوړی چه هغه ته حقیقی ایمان ویلی شی، یوازی په ژبی سره د مسلمانانو د تیر ایستلو دپاره د ایمان اظهار کوی.

يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ وَمَا يَخْدَعُوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ﴿٩﴾

تګی کوی دوی (په خپل ګمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی حال دا چه نه کوی تګی دوی مګر له ځانو خپلو سره حال دا چه نه لری شعور دوی (او نه پوهیږی چه ضرر ئی هم دوی ته رسیږی).

تفسیر: یعنی د دوی دا تیرایستل نه په الله تعالیٰ باندی چلیږی چه عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندی څه اثر اچولی شی، ځکه چه هغوی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او د نورو دلایلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږی بلکه د دی فریب وبال او د هغی خرابی په حقیقت کښی هم دوی ته بیرته ورګرځی خو سره له دی دوی د خپل غفلت، ګناه او جهالت له امله (وجی) په غور سره ورته نه ګوری او د هغی په نقصان او زیان نه پوهیږی، که دوی غور او فکر وکړی نو وبه پوهیږی چه له دی فریبکاری څخه مسلمانانو ته هیڅ یو زیان نه رسیږی، او تل د هغی خرابه نتیجه په خپله هم دغو منافقانو ته رسیدونکی ده.
دا د حضرت شاه عبدالقادر صاحب (قدس سره) د پوهی نزاکت دی چه دلته ئی د ﴿وَمَا يَشْعُرُوْنَ﴾ له ښکاره ترجمی (نه لری شعور دوی) څخه سترګی اړولی او په نه پوهیدلو او نه غور کولو سره ئی ترجمه فرمایلی ده
«او دغه منافقان د خپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږی چه»

فِيْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ ۙ فَزَادَهُمُ اللّٰهُ مَرَضًا ۚ

په زړونو د دوی کښی مرض (د شک او نفاق) دی نو زیات کړ دوی لره الله مرض

تفسیر: د هغوی په زړونو کښی د نفاق او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کینی او عناد مرض لا له پخوا موجود ؤ، اوس د قرآن له نزوله او د اسلام د شوکت له ظهوره او د مسلمانانو د ترقی، نصرت او لوړتیا (وچت والی) له کبله (وجی) د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۢ بِمَا كَانُوْا يَكْذِبُوْنَ ﴿١٠﴾

او (مقرر) دی دوی ته عذاب ډیر دردناک په سبب د دی چه وو دوی چه دروغ به ئی ویل (په اظهار د ایمان سره)

تفسیر: له دی دروغ ویلو څخه همغه د اسلام دروغ دعوی چه ویل به ئی ﴿ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالْیَوْمِ الْاٰخِرِ ﴾ مراد ده چه پاس تیره شوه یعنی ﴿ عَذَابٌ اَلِیْمٌ ﴾ په حقیقت کښی د دوی د نفاق سزا ده نه د مطلقو دروغ ویلو.
حضرت شاه رحمة الله علیه د دی باریک فرق د ښکاره کولو له امله (وجی) د «یکذبون» ترجمه د دروغ ویلو په ځای په دعوی د دروغو سره کړی ده **فجزاه الله ما ادق نظره.**

وَاِذَا قِیْلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوْا فِی الْاَرْضِ قَالُوْٓا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُوْنَ ﴿۱۱﴾

او کله چه وویلی شی دی منافقانو ته : فساد مکوئ په ځمکه کښی نو وایی دوی بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ هم دغه اصلاح کوونکی یو

تفسیر: لنده دا چه منافقانو به ډول ډول (قسم قسم) فسادونه خپرول (خورول)
(۱) په نفسانی خواهشونو کښی غرق او د شرعی احکامو له منلو څخه نفرت کوونکی او سستی کوونکی وو.
(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به ئی تګ او راتګ درلود (لرلو) د خپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به ئی د مسلمانانو خبری کافرانو او د کافرانو به ئی مسلمانانو ته رسولی او یو بل ته به ئی چغلی او شیطانی کوله.
(۳) له کافرانو سره ئی په ډیر دار او مدار سره ګډون، ملاقات او معاملی کولی او له دین څخه په مخالفو کارونو کښی به ئی په کافرانو هیڅ غرض نه کاوه او که به کافرانو د دین پر مسئلو کوم اعتراض یا شبهه کوله هغه قصی به دوی مسلمانانو ته ښکاره او مخامخ کولی څو چه ضعیف الاعتقاده او کم فهمه مسلمانان په شرعی احکامو کښی شکمن او حیران کړی اوکه چا به دوی له فسادونو څخه منع .کول نو ویل به ئی مونږ اصلاح کوونکی یو او غواړو چه د پخوانی زمانی په شان د خلقو په مینځ کښی یووالی او دوستی پیدا شی او هغه مخالفت چه د نوی دین له امله (وجی) اوس مینځ ته راغلی دی بالکل ورک شی لکه چه په هر وخت او هره زمانه کښی ماده پرست او نفاق روزونکی (تربیت کونکی) خلق هم داسی خبری او اتری کوی.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُوْنَ وَلٰكِنْ لَّا یَشْعُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

خبردار اوسی بیشکه دوی دی هم دوی فساد کوونکی مګر نه لری شعور دوی (پخپل فساد)

تفسیر: اصلاح په حقیقت کښې دا ده چه حق دین په نورو ټولو ادیانو غالب شی او له ټولو دنیوی منافعو او اغراضو څخه د شرعی احکامو زیات مراعات وشی او د دین په لاره کښې د هیچا د مخالفت یا موافقی پروا او لحاظ ونه کړی شی.

(د «شهاب» په شانی وله شیطان تل ▪ د غلیم په سترګو خاوره پاشه تل)

هغه چاری چه منافقان ئی د مصلحت او صلح په بهانه او پلمه (خیال) سره کوی هغه ټولی په حقیقت کښې فساد او نفاق دی مګر دوی نه پری پوهیږی او شعور نه لری.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

او کله چه وویلی شی دوی ته چه ایمان راوړی لکه چه ایمان راوړی دی نورو خلقو نو وایی دوی آیا ایمان راوړو مونږ لکه چه ایمان راوړی دی ناپوهانو؟

تفسیر: دا خبری به ئی په خپلو زړونو کښې راګرځولی، یا به ئی یو له بل سره کولی یا به ئی له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولی چه په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کښې شریک وو، دا کسان چه د منافقانو په نظر «**سفهاء**» ورځی په حقیقت کښې داسی رښتینی مسلمانان دی چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی خپل ځانونه جاروی (قربانوی) او د خلقو له مخالفت څخه هیڅ اندیښنه او پروا نه کوی او د زمانی د انقلاب له ضرره او د بدو پیښو له خرابو نتیجو څخه نه ویریږی او په عکس سره ئی منافقان وو چه هغوی به له مسلمانانو او کافرانو سره تل ظاهرداری کوله او خپلی شپی او ورځی به ئی په غولولو او تیرایستلو سره تیرولی او د نفسانی اغراضو له امله (وجی) به ئی د آخرت هیڅ فکر او اندیښنه نه کوله، دنیوی مصالحو ته کتلو او دورخی چلولو په دوی باندی دومره تاثیر او غلبه کړی وه. چه ایمان او د شریعت احکامو ته غاړه ایښودل ورته یو زیاتی کار ښکاره کیده او احتیاج یی نه ورته حس (احساس) کاوه کله به چه مجبور شول نو یوازی په خوله به یی د مسلمانی دعوی کوله او د ځینو ضروری احکامو په ادا کولو به یی اکتفا کوله.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ⑬

خبردار اوسئ بیشکه دوی دی هم دوی ناپوهان نه پوهیږی دوی (په ناپوهی - خپله)

تفسیر: په حقیقت کښی هم دا منافقان ناپوهان دی چه د دنیوی بی ثباته او فنا کیدونکی اغراضو او گټو (فائدو) له امله (وجی) یی آخرت تر شاکړی او ورځخه بی پروا شوی دی د فانی شی غوره کول او د باقی شی پریښودل څومره حماقت دی؟ له هغه مخلوق څخه ویریدل چه له هغه څخه په هر ډول (طریقه) سری ځان ساتلی شی، او له هغه ﴿ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴾ څخه نه ویریدل چه هغه د ټول جهان څښتن (خاوند). په ښکاره او پټو شیانو عالم او په هیڅ چل او ول سره د د ه په مقابل کښی له حقیقت څخه کوم مخالف کار وړاندی نه شی تلی په څه اندازه جهالت دی؟ دا به څرنگه عمومی اصلاح وی چه په هغی کښی له ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ او د هغه له مقبولو بندگانو سره مخالفت کیږی؟ خو منافقان تر دی درجی پوری ناپوهان دی چه په دی ښکاره حقیقت هم نه پوهیږی.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُوٓا اٰمَنَّا ۚ وَإِذَا خَلَوْا إِلٰى شَيٰطِينِهِمْ ۙ قَالُوٓا إِنَّا مَعَكُمْ ۙ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُوْنَ ﴿١٤﴾

او کله چه ملاقات وکړی (منافقان) له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی نو وایی دوی ایمان مو راوړی دی او کله چه یوازی شی له شیطانانو (مشرانو) خپلو سره نو وایی دوی بیشکه مونږ له تاسو سره یو. بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ مسخری کوونکی یو (په مؤمنانو پوری).

تفسیر: له شیاطینو (شریرانو) څخه یا هغه کفار مراد دی چه ټولو خلقو ته به ئی خپل کفر ښکاراوه یا هغه منافقین مراد دی چه د منافقانو غټان او رئیسان گڼل کیدل، یعنی منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چه په کفر او نورو دینی معتقداتو کښی مؤنږ بیخی له تاسو سره یو او له تاسی څخه هیڅکله نه شو جلا (جدا) کیدی او زمونږ دغه ظاهری موافقت چه له مسلمانانو سره ئی کوو داسی ونه گڼئ چه گوندی مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملندی (خندا) وهو او مسخری پری کوو او د هغو ناپوهی نورو ته ورښکاره کوو سره له دی چه زمونږ ځینی افعال زمونږ له اقوالو څخه مخالف او جلا (جدا) دی خو دا ناپوهان پری نه پوهیږی او یواځی زمونږ پر خبرو باندی غولیږی او زمونږ د خولی په تشو ویناؤ سره مونږ مسلمانان گڼی، مال او اولاد ته مو لاس نه راغځوی، د غنیمت په مال کښی مو شریکوی، د خپلو اولادو نکاح راتړی او هم د هغوی په پټو خبرو ځانونه خبروو، کله چه د کار خبری اتری آورو نو په منده ئی

تاسو ته دررسوو، حال دا چه دوی زمونږ په دی فریب کاری او چالاکی هیڅ نه پوهیږی.

اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾

الله جزا ورکوی دوی ته د مسخرو د دوی او مهلت (ترقی) ورکوی دوی ته په سرکشی د دوی کښی حال دا چه دوی حیران دی (په خپل کارکښی)

تفسیر: څرنګه چه الله تعالیٰ مؤمنانو ته فرمایلی دی چه له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ! او د هغوی له مال او ځان سره څه غرض ونکړئ! نو ځکه منافقانو د خپلی ناپوهی له امله (وجی) داسی ګمان وکړ چه د ایمان له راوړلو څخه هغه فائدی چه مسلمانانو ته وررسیږی همغه ګردی (تولی) مونږ ته هم د خولی په تشو خبرو رارسیږی او د اسلام په ظاهری اظهار سره بیخی داده او هوسا (مطمئن) شوی یو حال دا چه دا کار په پای (آخر) کښی منافقین په یوه سخته بلا اخته کوی او د هغوی انجام ور خرابوی نو اوس انصاف وکړئ چه په حقیقت کښی دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟ یا د دی تمسخر مطلب دا دی چه الله تعالیٰ د تمسخر جزا هرومرو (خامخا) دوی ته ورکوی. او د الله تعالیٰ له خوا هغوی ته مهلت (ترقی) او تال ورکړی شوی دی، چه په خپلو بغاوتونو او سرکشیو کښی ښه ترقی وکړی او داسی وغولیږی، چه د خاتمی او انجام په فکر کښی هیڅ ونه لویږی او خوښ اوسی چه مونږ پر مسلمانانو توکی او مسخری کوو، حال دا چه معامله بیخی بالعکس ده.

تنبیه: په دی آیت کښی ﴿ فِي طُغْيَانِهِمْ ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مګر په ځینو نویو دیلوی ترجمو کښی له ﴿ يَعْمَهُونَ ﴾ سره ترلی شوی دی چه له هغه څخه معنی خرابه او د معتزله ؤ له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخی مخالفه او غلطه ده چه پوهان پری ښه پوهیږی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

دا هغه کسان دی چه پیرودلی اخستلی غوره کړی ئی ده ګمراهی په هدایت سره نو هیڅ ګټه (فائده) ونه کړه سوداګری د دوی (بلکه زیان ئی وکړ) او نه وو دوی لارموندونکی(حق ته)

تفسیر: له تجارت څخه مراد همغه د هدایت په ځای د ګمراهی او ضلالت غوره کول دی چه

اوس ئی ذکر وشو، یعنی منافقانو په ښکاره ډول (طریقه) ایمان ومانه او په زړه کښې ئې کفر غوره کړ چه د هغه له امله (وجې) په آخرت کښې خوار او په دنیا کښې داسې بې اعتباره شول چه حق تعالیٰ په خپل کلام کښې د هغو له احوالو څخه تولو ته خبر ورکړ، که دوی په ایمان مشرف شوی وی نو په دواړو دارینو کښې به لوړ (وچت) شوی وو خو اوس دوی د خپل دغه تجارت څخه هیڅ یوه ګټه (فائده) وانه خیسته، د دارینو په نقصان کښې اخته شول او په دی هیڅ ونه پوهیدل، چه د ژبې تش ایمان ئې کافي او نافع وګانه نو په دی خرابۍ او رسوایۍ کښې ګرفتار شول، وروسته د دی حال په مناسبت دوه مثالونه بیان فرمایي

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِى اسْتَوْقَدَ نَارًا ۚ فَلَمَّآ أَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَٰتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کښې) په شان د مثال د هغه چا دی چه بل کړی ئې وی اور (په تپو (تورو) تیارو کښې) نو کله چه روښانه کړی دغه (اور) هغه ځایونه چه چاپیر د هغه دی نو مړه کړی الله د رڼا (رنړا) (اور) د دوی او پریږدی دوی په تیارو کښې په دی حال کښې چه هیڅ نه وینی.

تفسیر: د منافقانو حال داسی دی. لکه چه څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کښې د لاری موندلو او له ضررناکو شیانو څخه د ځان په امن کولو له امله (وجې)، اور بل کړی او په لوی بیابان کښې یوه نری لاره ځانته پیدا کړی، کله چه په رڼا (رنړا) کښې لار ورښکاره شی، نو الله تعالیٰ هغه رڼا (رنړا) تری مړه کړی او هغه په همغه توره تیاره شپه او داګ میدان کښې وچ کلک ولاړ وی او هیڅ شی الله نه ورښکاروی، هم داسی منافقانو هم د مسلمانانو له ویری د شهادت د کلمی له رڼا (رنړا) ځنی غوښته چه کار واخلی، خو سم د لاسه ئی لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) تری واخیسته چه د شهادت د کلمی رڼا (رنړا) او نور منافع ګرد ورک شول، نو وروسته له مرکیدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾

(دوی) کانه دی ګونګیان دی ړانده دی نو بیرته نه راګرځی دوی (له ګمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دی چه رښتیا او حقه خبره نه شی اوریدی، ګونګیان دی د حق له اقراره او

رښتيا ويلو، ړانده دی د حق له ليدلو او د خپلی ګټی (فائدی) او تاوان له کـتلو نه چه څوک کوڼ هم وی ګونګی هم وی، نو هغه به په څه ډول (طريقه) په لار راشي؟ هو! كه يوائحی ړوند وی، نو يا به ئی چاته غږ کاوه يا به ئی د کوم سړی خبره اوريده، پس له دوی څخنی هيڅ هيله او توقع نه کيږی چه له ګمراهی او بی لارتوب څخنی مخ واړوی او په سمه لاره راشی.

اَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمٰتٌ وَّرَعْدٌ وَّبَرْقٌ ۚ يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ ؕ وَاللّٰهُ مُحِيْطٌۢ بِالْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۹﴾

يا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاڅکی باران دی (چه اوری) له طرفه د آسمانه چه وی په دی کښی تياری او تندر او بريښنا نو ننه باسی دوی ګوتی خپلی په غوږو خپلو کښی له امله (وجی) د سخت آواز د تندرونو له ويری د مرګه. او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل)

تفسير: دوهم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی. چه پر دوی له آسمانه په ډير شدت سره باران اوری او څو ډوله (قسمه) تياری هم په هغه کښی وی.
مثلاً اوريدنه، لړ په لړ ډيری غليظی او کثيفی وريځی هم وی او د باران څاڅکی هم په ډير شدت او كثرت او هجوم سره اوری او شپه هم زښته توره تياره وی او په دی سخته توره تياره کښی يو ناڅاپه بريښنا او برق هم په ډير شدت او سختی سره په دربی او کرنګهار شی او سخته تکه او تندر او تنهار (چړق) ولويږی او داسی يوه زياته ويره او خوف پيدا شی چه ټول خلق د مرګ له خوفه پخپلو غوږو کښی خپلی ګوتی ومندی او د هغه غږ له ويری د ډيرو خلقو سا وخيژی، هم داسی منافقان هم له يو لوری د خپلو دنيوی اغراضو او مصالحو له امله (وجی) په يوه عجيبه پريشانی، ويره او کشمکش کښی اخته دی او پخپلو چټی (بيکاره) تدبيرونو سره د خپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړی مګر د الله تعالیٰ قدرت له هر لوری کافران چار چاپير نيولی او احاطه کړی ئی دی او د هغه له نيولو او له عذابه په هيڅ ډول (طريقه) نشی خلاصيدی.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ اَبْصَارَهُمْ ۗ كُلَّمَآ اَضَآءَ لَهُمْ مَّشَوْا فِيهِ ۙ وَاِذَآ اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ

قَامُوْا ۚ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۰﴾

نژدی ده چه بریښنا په چابکۍ سره یوسی (نور) د سترګو د دوی کله چه رڼا (رڼرا) کړی (بریښنا) دوی ته لاره نو روان شی دوی پکښی او کله چه تیاره کړی په دوی نو ودریږی (ترهور) او که اراده کړی وی الله (د دوی د کنوالی او ړوندوالی) نو خامخا زائل کړی به ئی ؤ (ظاهری قوت) د اوریدلو د دوی او (ظاهری قوت) د لیدلو د دوی بیشکه الله پر هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی کنول او ړندول دی)

تفسیر: حاصل ئی دا چه منافقان پخپل ضلالت او ظلماتی خیالاتو کښی مبتلا دی، خو کله چه د اسلام د نور غلبی او د قوت ناکو معجزو ظهور ته ګوری او شرعی تهدید او تاکید آوری نو لږ څه متنبه او په ښکاره ډول (طریقه) د «**صراط مستقیم**» په لوری متوجه کیږی او هر کله چه څه دنیوی اذیت او مشقت په نظر ورشی نو په خپل کفر باندی تینګیږی، لکه چه د باران په شدت او په تپه (توره) تیاره کښی د بریښنا له بریښیدلو سره په تللو باندی شروع کوی او بیا بیرته وچ کلک دریږی، مګر څرنګه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی پوه او علیم دی او هیڅ شی د هغه له قدرت څخه د باندی نه دی نو دوی ته له داسی هیلو (بهانو) او تدبیرونو ځنی هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسیږی.

(فائده): د دی سورت له شروع څخه تر دی ځایه پوری ئی د دریو ډلو ذکر وفرمایه اول د مؤمنانو دوهم د کافرانو چه د هغوی پر زړونو باندی داسی مهر لګول شوی دی چه هیڅکله به ایمان رانه وړی دریم د منافقانو چه په ظاهره لکه مسلمانان ښکاری مګر د هغوی زړونه په هیڅ یو لوری نه دی.

يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوْا رَبَّكُمُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ ﴿۲۱﴾
الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ فِرَاشًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً ۪ وَّاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ
الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۚ فَلَا تَجْعَلُوْا لِلّٰهِ اَنْدَادًا وَّاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۲﴾

ای خلقو! عبادت وکړئ د رب خپل هغه (رب چه) پیدا کړی ئی ئی تاسی او (پیدا کړی ئی دی) هغه کسان چه وو پخوا له تاسی څخه دپاره د دی چه تاسی ځان وساتی (له عذابه د الله) هغه (رب) چه ګرځولی ئی ده تاسو ته ځمکه فرش او (ګرځولی ئی دی) آسمان چت او نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه پس راویی ایستی په دی (اوبو) سره له هر ډول (قسم) میوو څخه روزی تاسی ته نو مه ګرځوی له الله تعالیٰ سره شریکان حال دا چه تاسی پوهیږی (چه الله شریک نه لری).

تفسیر: اوس خپلو بندګانو ته اعم له دی چه مؤمنان وی یا کافران یا منافقان خطاب فرمایی او د حضرت باری په توحید ئی پوهوی چه ایمان د اصولو اصل دی، خلاصه دا ده چه الله تعالیٰ تاسی او نور ټول هغه خلق پیدا کړی دی چه له تاسی څخه پخوا وو او ستاسی ټول ضروریات او ګردی (ټولی) منافع ئی پیدا کړی دی نو له داسی الله تعالیٰ ځنی مخ اړول او نور هسی شیان خپل معبودان ګرځول چه تاسو ته نه نفع رسولی شی او نه مو له ضرره ژغورلی (ساتلی) شی لکه بتان او نور څومره ناپوهی او جهالت دی؟ حال دا چه تاسی په دی خبری هم ښه پوهیږی چه هغه لوی ذات «**وحده لاشریک له**» یو، او بی ملګری دی.

وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ

او که چیری ئی تاسی په شک کښی له هغه قرآنه چه ټوټه ټوټه نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندی) نو راوړئ تاسی یو سورت په شان د ده!

تفسیر: دا خبره پخوا تیره شوی ده چه د یوه کلام په نسبت شبهه یا له دی جهته کیدی شی چه څه شک خلل او ریب په کښی وی، نو د هغه دفعه ئی په ﴿ ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ ﴾ سره وفرمایله، یا ئی دا صورت کیدی شی چه د چا په زړه کښی د پوهی له لږوالی یا د عناد د زیاتوالی له امله (وجی) څه شک او شبهه پیدا کیږی، نو څرنګه چه دا صورت ممکن بلکه موجود ؤ نو د دی د لری کولو عمده او آسان صورت ئی بیان وفرمایه چه که تاسی د دی کلام په نسبت داسی خیال لرئ چه د بشر کلام دی نو تاسی هم د دی پاک قرآن د یوه سورت د دری آیتونو په اندازه هم داسی فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره ئی مقابل کړئ! کله چه تاسی سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړوکی صورت له مقابلی څخه عاجز یئ نو باور وکړئ چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده په دی آیت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرګند او مدلل شو.

وَادْعُوْا شُهَدَآءَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۳﴾

او را وبولئ (ای مشرکانو!) مددګاران خپل بې له الله څخه که یئ تاسی رښتیا ویونکی (په دی دعوی کښې چه دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنی که تاسی په دی دعوی کښې رښتینی یئ چه دا د بنده خبره ده نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء او بلغاء چه موجود دی پرته (علاوه) له الله تعالیٰ له تولو څخنی مدد او کومک (امداد) وغواړئ! او معاونت تری واخلئ! او په دی سره ئی ولمسوی چه تول سره کینی او یو لنډ سورت د قرآن د څو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا ئی دا مطلب چه له الله تعالیٰ نه په غیر ستاسی هومره معبودان چه دی له تولو څخنی په ډیره تضرع او زاری او په دعاګانو سره غوښتنه وکړئ! چه په دی مشکل کښې له تاسو سره مدد وکړی او څه آسانتیا دروړسوی!

فَاِنْ لَّمْ تَفْعَلُوْا وَلَنْ تَفْعَلُوْا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِیْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ۚ اُعِدَّتْ لِلْكٰفِرِيْنَ ﴿۲۴﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یې ونه کړی شئ پس وساتئ تاسی (ځانونه) له هغه اوره چه خس (خشاک)د هغه بنیادمان او تیږی (ګټی) دی، چه تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

تفسیر: که بیا مو هم ونشو کړی چه داسی یو سورت جوړ کړئ او دا خبره یقینی ده چه له سره ئی نشئ جوړولی نو وویریږئ له هغه اور څخه چه له ګردو (تولو) اورو څخنی زیات تیز او سوځوونکی دی او نوم ئی دوزخ او خس (خشاک) ئی کافران او هغه تیږی (ګټی) دی چه تاسو ئی په عبادت کښې مشغول ئی. او دا اور خاص د هغو کافرانو لپاره تیار کړی شوی دی چه عظیم الشان قرآن نه منی او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان نه راوړی او دروغجن ئی بولی د خلاصی او نجات هم دا یو صورت شته چه تاسی د حضرت باری جل جلاله په پاک کلام ایمان راوړئ.

وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اَنَّ لَهُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِیْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ؕ كُلَّمَا

رُزِقُوْا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِّزْقًا ۙ قَالُوْا هٰذَا الَّذِیْ رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوْا بِهٖ مُتَشَابِهًا ؕ

او زیری ورکړه (ای محمده) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کړی ئی دی ښه (عملونه) په دی چه بیشکه دوی ته جنتونه دی چه بهیږی لاندی (تر مانیو او ونو) د هغو ویالی هرکله چه روزی ورکړه شی دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره د خوړلو نو وایی دا (جنتیان) دا همغسی میوه ده چه راکړی شوی وه مونږ ته پخوا له دی نه او رابه وړه شی دوی ته میوه هم رنګه (او په خوند کښی سره بیله).

تفسیر: د جنت میوی به د دنیا له میوو سره مشابه وی چه په شکل او صورت کښی به عیناً بیخی همغسی ښکاری مګر په خوند، مزه، رائحه، خوږوالی، لطافت او نزاکت کښی به ډیر زیات فرق سره لری او د دی دواړو په مینځ کښی به د ځمکی او آسمان توپیر (فرق) وی نو کله چه جنتیان کومه یوه میوه ووینی وایی به چه دا همغه ډوله (قسمه) میوه ده چه پخوا له دی نه مو خوړلی وه څه مهال (وخت) ئی چه وڅکی او ویی خوری نو ډیر خوند او لذت به تری مومی او داسی به وایی چه بیشکه د دی په شان می نه په دنیا او نه په جنت کښی پخوا تر دی څه میوه خوړلی ده.

وَلَهُمْ فِیْهَاۤ اَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ۙۗ وَّهُمْ فِیْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۵﴾

او وی به دوی ته په دغو (جنتو) کښی ښځی ښی پاکی ستره او دوی به وی په دغو (جنتو) کښی همیشه.

تفسیر: د جنت ښځی به له ظاهری او باطنی نجاساتو (او رذیله ؤ اخلاقو) څخه تولی پاکی، صافی وی.

(فائده): تر دی ځایه پوری ئی د دری شیانو ذکر وفرمایه چه په هغو پوهیدل ضروری وو!

اول: «مبدأ» یعنی چه مونږ له کومه راغلی یو؟ او تر دی پخوا څه شی وو؟

دوهم: «معیشت» چه څه خورو او چیری اوسو؟.

دریم: «معاد» چه زمونږ پای او انجام به څه کیږی؟.

اِنَّ اللّٰهَ لَا یَسْتَحْیٖۤ اَنْ یَّضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوْضَةً فَمَا فَوْقَهَا ؕ

بیشکه الله نه پریږدی (دا خبره) چه بیان کړی یو مثال (له مثالو څخه) په

میاشي سره یا چه پورته وی تری

تفسیر: په دی آیت کښی د هغې معارضې ځواب ورکړی شوی دی چه د کفارو له لوری د رومبنی آیت په مقابل کښی شوی ده، خلاصه ئی دا ده کله چه د یو وړوکی سورت جوړول هم د دی پاک کلام په شان د دوی له لاسه ونه شو او تول سره تری عاجزان شول نو کفارو وویل چه «مونږ په بل دلیل سره د دی خبری شهادت وړاندی کوو چه دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی چه یو لوی عظیم الشان سړی تل پخپلو خبرو او اترو کښی د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو څنی ځان ساتی او له سره ژبه نه پری خوځوی نو حق تعالیٰ چه له تولو لویانو څنی اعلیٰ، اعظم او اکبر دی څرنگه په خپل پاک کلام کښی د میاشي یا له هغه څنی د کومی لویی خوځندی (حشرات الارض) لکه مچ او غنی (جولاگی) مثال بیانوی ځکه چه له «مثال» نه د «ممثل له» توضیح او تفصیل مطلوب وی او په هغه کښی د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وی او دا مطلوب به هلته حاصلیږی چه د «مثال» او د «ممثل له» په مینځ کښی پوره مطابقت وی که «ممثل له» حقیر وی ښائی چه د هغه «مثال» هم حقیر وی که نه هغه «تمثیل» بیکاره گڼانه کیږی. هو! که په تمثیل کښی دا خبره هم ضروری وی چه د مثال او مثال ورکوونکی په منځ کښی پوره موافقت وی نو د دی ناپوهانو دغه اعتراض به لږ څه د اوریدلو وړ (لائق) ؤ، مگر د دی خبری ویونکی به هیڅ احمق او ناپوه هم نه وی او په توریت، انجیل او د حکماؤ او سلاطینو په کلام کښی داسی ډیر مثالونه شته، د دی خبری اظهار هسی مخالفت او د کفارو د نادانی او ناپوهی او عناد نتیجه ده او بس، د ﴿فَمَا فَوْقَهَا﴾ معنی داسی هم کیدی شی چه له میاشي څنی په حقارت او صغارت کښی زیات وی لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دنیا تمثال د میاشي د وزرو سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۖ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۘ يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا ۚ

پس هر څه هغه کسان چه مؤمنان دی پس پوهیږی (په یقین سره) چه بیشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو وایی (له ډیری ناپوهی او عناد نه) چه د څه څیز اراده کړی ده الله په دی مثال سره (داسی اراده کړی ده الله چه) گمراه کوی په دی مثال سره ډیر خلق او سمه لاره ښیی (د حق) په دی سره ډیرو خلقو ته

تفسیر: یعنی مؤمنان داسی مثالونه حق او مفید گڼی او کافران د حقارت په ډول (طریقه) وایی چه له داسی حقیرو او سپکو مثالو څخه الله تعالیٰ څه مطلب او اراده لری؟ ځواب ورکړی شوی دی چه دغه کلام له سره تر پایه پوری هدایت دی خو د ده نه اوریدلو څخه ډیر خلق د ګمراهی په کنده کښی لویږی او ډیر خلق د هغه په مرسته (مدد) د هدایت په سمه لاره درومی، یعنی له دی څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلا والی (جداوالی) مقصود دی چه هغه خورا (ډیر) مفید او ضروری شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ
مِنۢ بَعْدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ
وَيُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾

او نه ګمراه کوی (الله) په دی مثال سره مګر فاسقان هغوی چه ماتوی دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پری کوی هغه چه حکم کړی دی الله په هغه سره چه پیوند دی کړی شی او فساد کوی دوی په ځمکه کښی او دغه کسان هم دوی دی زیان کاران (په دنیا او عقبیٰ کښی).

تفسیر: د ﴿ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاؤ، علماؤ، واعظانو، مؤمنانو لمونځونو او نورو خیریه ؤ امورو نه مخ اړول چه د الله تعالیٰ د مرضی په خلاف دی. له فساد نه مراد دا دی، چه خلق به ئی له ایمان څخنی زړه توری کول او د هغه نفرت او کرکه به ئی د هغوی په زړونو کښی وراچوله او د اسلام مخالفان به ئی په دی باندی تیزول چه له مسلمانانو سره مقاتله وکړی او د مؤمنانو مقاتلی ته ملا وتری او د لویو اصحابو او د امت د صلحاؤ عیوب ولتوی یا ئی پری وتری او بیا ئی مشهور کړی چه د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم او د محمدی دین بی وقعتی او بی احترامی د خلقو په زړونو کښی کینی او راز راز (قسم قسم) رسوم او بدعتونه به ئی خپرول (خوراؤل) او د اسلام په مخالفت کښی به ئی زیار (زور) لګاوه.
مطلب دا دی چه د دی نامناسبو حرکاتو له امله (وجی) خپلو ځانونو ته زیان رسوی چه له هغو څخنی نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاؤ څه تحقیر کیدای شی.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَٰتًا فَأَحْيَٰكُمْ ۖ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ

ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

څرنګه کافران کیږی په الله باندی حال دا چه وی تاسی مړه بیا (الله) ژوندی کړی تاسی (د روح په درکولو سره) بیا به (الله) مړه کړی تاسی بیا به (الله) ژوندی کړی تاسی (په بعث سره) بیا به خاص هم ده ته ورستی شی. (د خپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی په اوله کښی تاسی بی ځانه اجسام وی. چه حس او حرکت در کښی نه ؤ ړومبی عناصر وی وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوی، او بیا نطفه او وریسی کلکه وینه او بیا یوه توته غوښه شوی، له ړومبنیو حالاتو څخه وروسته په تاسی کښی روح (سا) پوکړه شوه، چه د هغی له امله (وجی) اول د مور په رحم او بیا په دنیا کښی ژوند کوی، کله چه په دنیا کښی د مرګ وخت راشی او مړه شئ بیا به په قیامت کښی ژوندی کیږی چه حساب ورکړی او خپلی عمل نامی واخلی یعنی له قبرونو څخه به ووځئ او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شی، نو اوس تاسی په خپله انصاف وکړئ هر کله چه تاسی له اوله تر آخره پوری د الله تعالیٰ د احساناتو او فائدو ګرو ئی او په هر حالت او حاجت کښی ورته محتاج ئی او هم ده ته امید او هیله (طمعه) لری نو په سر د هغه کفر غوره کول او د پاک خدای جل جلاله نافرمانی ته ملا ترل څومره د تعجب، افسوس او حیرانی خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾ ع

الله هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته هغه شیان چه په ځمکه کښی دی تول، بیا ئی قصد وکړ آسمان ته (د پیدا کولو) نو برابر ئی کړل دوی اووه آسمانونه او دی په هر څه باندی ښه عالم دی.

تفسیر: په دی آیت کښی ئی د بل نعمت بیان وفرمایه، یعنی الله تعالیٰ تاسی پیدا کړی یئ او ستاسی د بقاء او ګټی لپاره ئی په ځمکه کښی هر ډول (قسم) شیان خورا (ډیر) زیات پیدا کړل لکه د خوړلو، څکلو او آغوستلو شیان هو د هر شی لپاره ئی جلا جلا (جدا جدا) سامانونه او وسیلی، او وروسته له هغه ئی متعدد آسمانونه پیدا کړل چه په هغو کښی تاسی ته راز راز (قسم قسم) منافع او ګټی (نفعی) شته دی.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پروردګار ستا پرښتو ته چه بیشکه زه ګرځوونکی یم په ځمکه کښی د یوه خلیفه

تفسیر: اوس د یوه لوی نعمت ذکر فرمایی چه پر ګردو (تولو) بنیادمانو ئی کړی دی او هغه د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام د پیدایښت قصه ده چه په تفصیل سره بیان شوی ده او هغه ئی «خلیفة الله» مقرر کړی دی که له پخوانی آیت ﴿خَلَقَ لَكُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾ څخه څوک انکار وکړی نو د آدم علیه السلام له قصی نه د هغه ځواب هم په ښه ډول (طریقه) سره ورکاوه شی.

قَالُوٓا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

نو وویل پرښتو آیا ګرځوی ته په ځمکه کښی هغه څوک چه فساد به کوی په دی کښی او تویوی به (په ناحقه سره) وینی، حال دا چه مونږ تسبیح وایو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکی کوو تاته

تفسیر: ملائکو ته دا تعجب، فکر او اندیښنه د دی له امله (وجی) پیدا شوه چه د داسی مخلوق د پیدایښت څه ضرورت دی چه په دوی کښی به مفسدین او وینی تویوونکی هم وی. حال دا چه مونږ د الله تعالیٰ ډیر مطیع او فرمان وړونکی بندګان یو نو زمونږ له وجود سره به د دی خلیفه پیدا کولو ته څه اړه (احتیاج) او ضرورت وی؟ نو د تعجب او استفادی په طریقه نه د کوم اعتراض لپاره ئی دا پوښتنه وکړه پاتی شوه دا خبره چه پرښتو ته د بنیادمانو احوال څرنګه څرګند شوی وو؟ په دی کښی ډیر احتمالات شته، یا به ئی په پیریانو باندی قیاس کړی وی یابه الله تعالیٰ پوهولی وی یا به ئی دا خبری په لوح محفوظ کښی لوستی وی یا به پوهیدلی وی چه خلیفه ته خو هلته ضرورت پیښیږی چه ظلم، فساد او تجاوز موجود وی یا به د حضرت آدم علیٰ نبینا وعلیه السلام د قیافی د لیدلو ځنی په دی خبره پوهیدلی وی لکه چه ابلیس د آدم علیه السلام د لیدلو په وخت کښی وویل چه «دا سړی به ډیر غولیږی» لکه چه وروسته له هغه همغسی ولیدل شو.

قَالَ اِنِّیْۤ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۳۰﴾

وویل (الله) بیشکه زه پوهیږم په هغو اسرارو چه تاسی پری نه پوهیږئ.

تفسیر: پرښتو ته سمدلاسه په اجمالی طور داسی ځواب ورکړ شو چه مونږ په هغو حکمتونو او مصلحتونو ډیر ښه پوهیږو چه د ده په پیدا کولو کښی شته، څرنګه چه تاسو ته اوس هغه مصالح او حکمتونه نه دی ښکاره نو ځکه د هغه د خلافت او فضیلت په نسبت تعجب کوئ.

وَعَلَّمَ اٰدَمَ الْاَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلٰٓئِكَةِ فَقَالَ اَنْۢبِـُٔوْنِیْ بِاَسْمَآءِ هٰۤؤُلَآءِ اِنْ
كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۳۱﴾ قَالُوْا سُبْحٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَاۤ اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا ؕ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِیْمُ الْحَكِیْمُ ﴿۳۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (د پاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا ئی وروړاندی کړل هغه ټول شیان پرښتو ته نو وویل خبر راکړئ تاسی ماته په نومونو د دی شیانو سره که یئ تاسی رښتیا ویونکی (پخپله دغه وینا کښی) وویل پرښتو نسبت د پاکی کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مګر په هغه شی چه ښودلی دی تا مونږ ته بیشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند ئی.

تفسیر: لنده ئی دا چه حق تعالیٰ آدم علیه السلام ته د هر شی نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود او دا علم ئی بی د کلام له واسطی د القاء په توګه (طریقه) وربه زړه کړه ځکه چه بی له علمی کمال څخه خلافت او په دنیا باندی حکومت امکان نه درلود (لرلو). وروسته له دی، د دی لپاره چه د هغه خاص حکمت او اساسی مصلحت پرښتو ته څرګند شی د دغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه ئی له پرښتو څخه وفرمایله چه «که تاسی په دی خبره کښی رښتینی یئ چه د خلافت د کار په پای (آخر) ته رسولو کښی وړ (لائق) ئی نو د دی شیانو خواص او نومونه راوښیئ!» مګر هغوی په ځواب کښی پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ او ښی وپوهیدلی چه بی له دی عمومی معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشی کولی که څه هم مونږ لږ څه عمومی معلومات لرو مګر دا زمونږ جزی معلومات د دی خبری وړ (لائق) نه دی چه د خلافت مدعیانی شو، د دی خبری له پوهیدلو څخه وروسته ټولو په یوه غږ وویل «**یااله العالمینه!** ستا علم او حکمت ته هیڅوک نشی رسیدی!»

قَالَ يٰٓاٰدَمُ اَنْۢبِئْهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۚ فَلَمَّآ اَنْۢبَاَهُمْ بِاَسْمَآئِهِمْ ۙ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّیْٓ اَعْلَمُ غَیْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۙ وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿۳۳﴾

وويل (الله) اى آدمه! خبر كړه دوى په نومونو د دى شيانو، نو كله چه آدم خبر وركړ دوى ته په نومونو د هغو شيانو وويل (الله) آيا نه ؤ ويلى ما تاسو ته چه بيشكه زه پوهيږم په پټو شيانو د آسمانونو او د ځمكى او پوهيږم پر هغو شيانو چه ښكاره كوئ ئى تاسى په (ژبه) او په هغو شيانو چه يئ تاسى چه پټوئ ئى (په زړونو كښى).

تفسير: وروسته له دى د آدم عليه السلام څخه د عالم د تولو شيانو په نسبت سوال وشو «خليفة الله» ژر تر ژره هغه تول ملائكو ته وربيان او تولى پرښتى ئى داسى متعجبى او حيرانى كړى چه د ده په علمى احاطه ئى تحسين او آفرين وويل، نو دلته الله تعالىٰ ملائكو ته وفرمايل «آيا تاسو ته مو نه ؤ ويلى چه بيشكه زه ښه پوهيږم په پټو شيانو د آسمانونو او د ځمكى او ښه خبر يم په هغه شيانو چه ئى څرګندوئ، او پټ ئى ساتئ په خپلو زړونو كښى».

(فائده): له دى څخه پر عبادت باندى د علم فضيلت ثابت شو وګورئ چه په عبادت كښى پرښتى دى حد ته رسيدلى دى چه معصومى دى مګر څرنګه چه په علم كښى د انسان څخه كمى دى نو ځكه ئى د خلافت مرتبه انسان ته داسى وركړه چه پرښتى هم ورته تسليمى شوى او ښايى چه هم داسى هم كيده ځكه چه عبادت د مخلوقاتو خاصه ده او د پاک الله صفت نه دى، او علم د الله تعالىٰ له لويو صفاتو څخه دى نو د دى له امله (وجى) حضرت آدم عليه السلام د خلافت وړ (لائق) وګرځيد او د علم لوى صفت ځكه ورپه برخه شو چه په هر خليفه كښى د خپل «مستخلف عنه» د كمال وجود يو ضرورى امر دى.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْٓا اِلَّآ اِبْلِیْسَ ؕ

او (ياد كړه اى محمده!) كله چه وويل مونږ پرښتو ته چه سجده وكړئ آدم ته (د تحيى) پس سجده وكړه دوى (تولو) مګر (سجده ونكړه) ابليس

تفسير: كله چه د آدم عليه السلام خلافت مسلم شو نو پرښتو او پيريانو ته امر وشو چه دآدم

علیه السلام په لوری د تحیی (تعظیمی) سجده وکړئ او هغه د خپلی سجدی قبله وګرځوئ د دی امر د منلو له امله (وجی) تولی پرښتی په سجده ولویدی مګر یواځی (ابلیس) له سجدی کولو څخه سر وغړاوه چه په اصل کښی له پیریانو څخه ؤ او پرښتو سره ګډ او خلط شوی ؤ، د دی غاړی غړولو او سرکشی سبب دا ؤ چه پیریان څو زره کاله پر ځمکه متصرف وو او آسمانونو ته به هم ختل کله چه د هغوی عصیان او فساد ډیر شو او په وینو تویولو کښی ئی ډیر زیادت وکړ نو له دغو پیریانو څخه ځینی د پاک الله په امر د پرښتو له خوا ووژل شول او ځینی وتښتیدل په دښتو (بیابانونو) او ځنګلو او د غرونو په درو او جزیرو کښی پټ، تیت او پرک (خواه واره) شول (ابلیس) چه د دی پیریانو یو لوی عالم او عابد ؤ د پیریانو په فساد کښی ئی خپل پردیتوب (بیګانتوب) او بی ګناهی ښکاره کړه او د پرښتو په سپارښتنه له هم دوی سره محفوظ پاتی شو او په دی هیله (امید) او تمه چه وروسته له دی نه به د تولو شړل شوو پیریانو په ځای زه د تولی ځمکی والی او متصرف وتاکل (مقرر) شم په عبادت او ریاضت کښی ئی ډیر زیار (کوشش) او زحمت ایست او پرله پسی به د ځمکی د خلافت په چرت (خیال) کښی ډوب تللی ؤ، کله چه د الله تعالیٰ اراده دآدم علیه السلام د خلافت په نسبت ظاهره شوه نو (ابلیس) مایوس شو او د خپل ریائی عبادت په بی ځایه تللو له اندازی زیات خپه شو او د حسد او کینی په جوش کښی ئی هغه کارونه وکړل چه په توان کښی ئی وو او په نتیجه کښی ملعون شو.

اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۴﴾

منع ئی راوړه (له سجدی نه) او لوئی ئی وکړه او ؤ دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کښی) له کافرانو څخه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په علم کښی له اوله دی کافر ؤ مګر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا ئی داسی وبوله چه اوس کافر شو ځکه چه د پاک الله امر ئی د تکبر او لویی له امله (وجی) ونه مانه او د الله جل جلاله حکم ئی له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننګ او عار موجب وګانه او یوازی له دی جهته کافر نه شو چه سجده ئی ونکړه.

وَقُلْنَا يٰۤاٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا ۖ وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُوْنَا مِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۵﴾

او وویل مونږ ای آدمه! واوسیږه! ته او ښځه ستا په جنت کښی او خورئ! له میوو د جنته (څه چه مو زړه غواړی) پریمانه هر چیرته مو چه خوښه وی او

مه نژدی کیږئ دی ونی ته (د میوی خوړلو دپاره) (که نژدی شوئ) نو شئ به له ظالمانو څخه.

تفسیر: مشهوره ده چه هغه د غنمو ونه وه یا د ځینو په وینا د انګورو یا انځرو یا ترنجو یا د بل شی ونه وه والله اعلم.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونی د نژدیوالی په واسطه) نو ویی ایستل دواړه له هغه (عزت او راحت) څخه چه وو دوی په هغو کښی.

تفسیر: وایی چه آدم او حواء علیهما السلام په جنت کښی هستوګنه لرله شیطان چه خپل هغه د عزت ځای د آدم علیه السلام د مخالفت له امله (وجی) له لاسه ورکړی ؤ لا د حسد او رخی (کینی) د سیند په ګرداب کښی لاهو شو تر دی چه له مار او طاؤس سره یو ځای جنت ته ننوت او بی‌بی حواء ئی په یو ډول (قسم) سره وښویوله او له لاری ئی وویستله او له هغی ونی څخه ئی څه شی وخوړ او په آدم علیه السلام باندی ئی هم وخوړ او داسی اطمینان او ډاډګیرنه ئی ورکړه چه د دی ونی د میوی خوړلو ځنی سری تل په جنت کښی پاتی او د الله تعالیٰ د نورو مهربانیو مورد هم ګرځی او لا ورته مقرب او نژدی کیږی او د الله تعالیٰ د هغه ممانعت توجیه ئی هم په خپل فکر سره بل ډول (قسم) ورجوړه کړه، وروسته دا قصه په مفصل ډول (طریقه) سره راځی.

وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

او وویل مونږ چه کوز شئ (له جنته ځمکی ته) حال دا چه ځینی ستاسی به له ځینو نورو سره دښمنان وی.

تفسیر: د دی تیروتلو په سزا آدم او حواء علیهما السلام او د هغوی ټولی اولادی ته هم دا امر صادر شو چه د جنت څخه راکوز شئ! او په ځمکه کښی هستوګنه وکړئ! تاسی به یو له بله سره دښمنی کوئ! چه د هغی له امله (وجی) به تاسی ته ډیر زیات تکلیفونه او ربړونه (تکلیفونو) درپیښیږی ځکه چه جنت د سرکشی او دښمنی ځای نه دی د دی کارونو لپاره دنیا ډیر مناسبت لری چه د بندګانو د امتحان لپاره جوړه شوی ده.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٦﴾

او شته تاسی ته په ځمکه کښې ځای د هستوګنې او اسباب د ګټې (فائدې) اخستلو تر يوه وخته پورې (چه اجل يا قيامت دی).

تفسير: يعني په دنيا کښې به تل نه اوسيږئ! بلکه تر يوې ټاکلې (مقررې) مودې پورې به هلته اوسيږئ! او د هغه ځای له شيانو څخه به ګټه (فائده) اخلئ! بيا به له ما سره مخامخ کيږئ! او هغه ټاکلی (مقرر) وخت هر چا لره د مړينې وخت دی او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعي دول (طور) د قيامت ورځ ده.

فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٧﴾

پس زده کړې آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمې پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندې (په رحمت سره) بيشکه هم دی دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهرباني کوونکی.

تفسير: کله چه حضرت آدم عليه السلام د الله تعالیٰ دا عتاب واوريد او له جنت نه ووت نو د ندامت او پښيمانۍ په حالت کښې په ژړا او واويلا او په زارۍ مشغول شو، په دې وخت کښې حق تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمې د القاء او الهام په توګه (طريقه) ور زده کړې چه د هغو په لوستلو د ده توبه قبوله شوه هغه کلمې دا دي

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

(د «الأعراف» اوله رکوع)

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا ۖ

(بيا) وويل مونږ چه کوز شئ له جنته ټول

تفسير: مطلب دا دی چه حق تعالیٰ د آدم عليه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته ئې سمدلاسه د ورتګ امر ورنکړ بلکه امر ئې پرې وکړ چه په دنيا کښې هستوګنه وکړئ. ځکه چه د هغه د حکمت او مصلحت اقتضاء هم داسې وه. ښکاره خبره ده چه دی ئې د ځمکې لپاره «خليفه» ټاکلی (مقرر کړی) ؤ، نه د جنت لپاره او الله تعالیٰ هم داسې فرمايلي دي هر هغه چه زما تابع او منونکي وي نو هغه ته به د دنيا هستوګنه هيڅ ضرر نه رسوي بلکه ګټه (فائده) ورته لري.

هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه ؤ متضادو عنصرو د بیلوالی او امتحان لپاره هم دا دنیا مناسب ځای دی.

فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۳۸﴾

پس که راغی تاسی ته له ما څخه کوم هدایت پس هر څوک چه پیروی وکړی د هدایت زما پس نه به وی هیڅ قسم ویره پر دوی باندی او نه به وی دوی (هیڅیری) چه خپه کیږی (او جنت ته به ځی).

تفسیر: هغه صدمه او اندیښنه چه چاته د کوم مصیبت د وقوع نه پخوا پیښیږی هغی ته خوف وایی، هغه غم او خپگان چه انسان ته له مصیبته وروسته رسیږی، هغه ته حزن وایی مثلاً هغه کیفیت ته چه د یوه مریض د مړ کیدلو له تصور نه چاته وررسیږی خوف او هغه کیفیت ته چه د هغه له مړ کیدلو څخه وروسته پیدا کیږی حزن وایی مثلاً د هغه خوف او حزن نفی چه په دی آیت کښی شوی ده، که له هغه څخه دنیوی «خوف» او «حزن» مراد شی، نو د هغه معنی به داسی کیږی هغه کسان چه زما له هدایته سره سم تگ کوی نو دوی ته هیڅ د دی اندیښنی ځای نشته چه دا به حق هدایت نه وی، او د شیطان له لوری به فریب او مغالطه وی، او نه به دوی د دی له امله (وجی) غمجن وی چه اوس خو د دوی له پلار څخه جنت اخیستی شوی دی، ځکه د هدایت لار موندونکی ژر تر ژره جنت ته ور رسیږی، او که اخروی «خوف» او «حزن» مراد وی، نو به ئی مطلب داسی وی چه په قیامت کښی به د هدایت خاوندانو ته نه «خوف» وی او نه «حزن» مگر د «حزن» په نشتوالی کښی خو هیڅ د شک او شبهی ځای نشته، ځکه د «خوف» له نفی څخه دا اندیښنه په زړه کښی رالویږی چه د جزا په ورځ کښی تر انبیاؤ علیهم السلام پوری به هم په «خوف» او ویره کښی وی او هیڅ څوک به بی ویری نه وی، خبره دا ده چه «خوف» دوه ډوله (قسمه) دی کله د خوف باعث او مرجع په ویریدونکی کښی لیدله کیږی لکه چه باچاهی مجرم له باچا څخنی ویریږی، نو د «خوف» موجب جرم دی چه نسبت ئی ورته کیږی او کله د خوف منشأ «مخوف منه» وی، یعنی لکه چه یو بی گناه شخص چه د بادشاه یا د زمری له هیبت څخه ویریږی، نو د دی ویری سبب دا نه دی چه گواکی دغه شخص د باچا یا د زمری په مقابل کښی کومه گناه کړی ده بلکه د باچا قهر او جلال، یا د زمری سبعیت، غضب او هیبت، د دغه خوف موجب گرځیدلی دی چه منشأ ئی د پاچا جلال یا د زمری هیبت دی. نو په دی آیت کښی ئی اول قسم «خوف» نفی کړ نه دوهم قسم دا شبهه خو هلته واردیدله چه د ﴿فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ﴾ په ځای ئی **(لاخوف فیهم)** یا ﴿لَا يَخَافُونَ﴾ فرمایلی وی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٩﴾
يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ
بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴿٤٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغ گڼی آیاتونه زمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دی هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کښې همیشه وی. ای بنی اسرائیلو! (اولادی د یعقوبه!) یاد کړئ! نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسی (په دخول د جنت) او خاص له مانه پس وویریږئ (له مناهیو ځان وساتئ او د دنیوی منافعو له لاس وتلو څخه مه ویریږئ!)

تفسیر: اول ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا ﴾ عام خطاب ؤ، او په هغه کښې د هغو نعمتونو ذکر ؤ چه گردو بنیادمانو ته په عمومی ډول (طریقه) ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکی، آسمان او نورو گردو شیانو پیدایښت، بیا د آدم علیه السلام د پیدایښت، او د هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه. اوس له بنیادمانو څخه خاص بنی اسرائیلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه ئی وربه یاد کړی دی چه وخت په وخت او پښت په پښت (پشت په پشت) ئی پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکری چه دوی د نعمتونو په مقابل کښې کړی دی، د هغو گردو (تولو) یادونه په مفصل ډول (طریقه) سره کوله شی ځکه چه بنی اسرائیل د بنیادمانو په تولو فرقو کښې ممتاز وو، د علم خاوندان د آسمانی کتابونو، انبیاؤ او د نبوت پیژندونکی او لرونکی وو ځکه چه د حضرت یعقوب علیه السلام له پیری څخه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تر پیری پوری څلور زره انبیاء په دوی کښې مبعوث شوی دی او د گردو (تولو) عربو سترگی دهغوی په لوری وی چه آیا بنی اسرائیل زمونږ د پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوی که نه؟ نو له دی امله (وجی) ئی د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلی ده.
چه دوی ښه پری متأثر شی او د خجالتی په سبب ایمان راوړی او که نه نور خلق خو به په دی وسیله د دوی له دی حرکاتو څخه واقف شی او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوی اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چه معنی ئی بنده د الله یعنی عبدالله دی. ﴿ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ ﴾ الآیه ـ یاد کړئ ای بنی اسرائیلو نعمت زما هغه چه انعام می کړی دی پر تاسی) چه په

زرگونو انبیاء ئې په دوی کښې مبعوث کړي دي (توریت) او نور کتابونه ئې پر دوی نازل فرمایلي دي، دوی ئې د فرعون له عذابه ژغورلي (ساتلي) دي، د دوی تصرف او تسلط ئې د شام پر هیواد (ملک) قایم کړی دی، پر دوی ئې د«من» او «سلویٰ» خواږه نازل کړي دي له یوې تیږې (گټې) څخه ئې د اوبو دوولس چینې دوی ته بهولي دي او هسې نعمتونه او د عاداتو خوارق ئې وریه برخه کړي دي چه د نورو خلقو په برخه نه دي شوي ﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي﴾ الآیه ـ او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبي چه زه هم وفا وکړم په عهد ستاسي په دخول د جنت په «توریت» کښې هسې امر شوی ؤ چه تاسي د «توریت» پر احکامو ټینګ اوسئ! او پر هر نبي علیه السلام باندې چه در ویې لیږم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملګرتیا وکړئ! چه د (شام) هیواد (ملک) ستاسو په قبضه کښې پاتې شي بني اسرائیلو دا ګردې (تولې) خبرې منلې وې مګر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه دریدل په بلنیتې ئې پیل (ابتدا) وکړ- په رشوتونو باندې ئې خبرې او مسئلې اړولې او غلطې ئې وربښوولې ـ او حق به ئې پټاوه ـ وروسته له دې چه خپل ریاست ئې قائم کړ د انبیاؤ له اطاعت څخه ئې سر وغړاوه، بلکه د ځینو په وژلو ئې هم لاس پورې کړ. د «توریت» په هر ځای کښې چه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینې وې هغه ئې بدلې کړې نو د دې شیانو له امله (وجې) ګمراهان شول.

وَآمِنُوا بِمَا أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ ۖ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ ﴿٤١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چه نازل کړی دی ما حال دا چه (تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب) چه تاسي سره دی او مه کیږئ! اول کافر (نه منونکی) په دې (قرآن) باندې او مه پیرئ (مه آخلئ) په آیتونو زما قیمت لږ او خاص له مانه پس وویریږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه ګډوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د (توریت سره) او (مه) پټوئ! حق حال دا چه تاسي پوهیږئ (په دې خلط او پټولو سره)

تفسیر: په «توریت» کښې لیکل شوي ؤ هغه پیغمبر چه د «توریت» تصدیق وکړي هغه صادق دی نو تاسي ئې ومنئ او که توریت ونه منی دروغ وایی.

(تنبیه): قرآنی احکام په اوامرو، نواهیو او د انبیاؤ په عقایدو، سوانحو، اخبارو او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کښې له «توریت» او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی هو! د

هغوی ځینی اوامر او نواهی منسوخ شوی هم دی مگر هغه د تصدیق ځنی مخالف نه دی. د تصدیق مخالف تکذیب دی او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخی کفر دی. ځینی قرآنی آیتونه هم منسوخ شوی دی مگر (نعوذبالله) هغه ته څوک تکذیب نه وایی ځکه چه نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کښی راځی.

﴿وَلَا تَكُونُوٓا۟ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦ﴾ الآیه ـ او مه کیږئ اول کافر نه منونکی په دی قرآن باندی). یعنی تاسی سره له پوهی ړومبنی تکذیب کوونکی مه شئ! چه تر قیامته پوری به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کښی لویږی، که د مکی مشرکان تکذیب او انکار کوی خو هغه د دوی له جهل او بی خبری ځنی دی او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهی اول منکران تاسو یئ! او دا کفر له ړومبنی کفر څخه ډیر سخت دی.

که جاهل وکړی گناه، شی به معذوره ـ پوهنده عاصی به وی له عذره دوره
نابینا که شی اړتاو ملامت نه دی ـ که په غتو گوری وی خو په زړه کوره

وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُوا۟ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ﴿٤٣﴾

او سم قائموئ (په ښه ترتیب سره ادا کوئ) لمونځ! او ورکوئ زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره تل لمونځ وکړئ! له دی نه پخوا په هیڅ یوه دین کښی په جماعت سره لمونځ نه کیده او د یهودانو په لمانځه کښی رکوع نه وه نو د دی آیت خلاصه دا ده چه یوازی دا ذکر شوی شیان ستاسی د نجات دپاره کافی نه دی، بلکه په گردو (تولو) اصولو کښی د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروی وکړئ! او لمونځ هم د هغه په طریقه اداء کړئ! چه په هغه کښی جماعت او رکوع دواړه شته!

أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٤﴾

آیا امر کوئ تاسی نورو خلقو ته په نیکی سره او هیروئ ځانونه خپل؟ حال دا چه تاسی لولئ کتاب (چه په کښی د قول او عمل په نه سمون (برابری) وعید دی) آیا نو تاسی نه پوهیږئ (د خپلو افعالو په بدی)

تفسير: د یهودانو ځینو عالمانو به داسی کمال کاوه چه نورو خلقو ته به ئی ویل چه «د اسلام دین ښه دی او دوی به په خپله نه مسلمانیدل» دی یهودی پوهانو او نورو ظاهربینو خلقو ته به په دغسی مواردو کښی داسی شبهی پیدا کیدی «کله چه مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کښی قصور نه کوو او حقه خبره نه پټوو نو دی ته به څه ضرورت پاتی وی چه مونږ په خپله هم پری عمل وکړو، کله چه زمونږ له هدایت سره سم ډیر خلق شرعی احکام ادا کوی نو د «**الدال علی الخیر کفاعله**» په حکم سره د دوی عملونه زمونږ دی. نو په دی آیت کښی د دی دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی. د دی آیت مطلب دا دی چه واعظ ته ښایی چه په خپل وعظ باندی خامخا عمل وکړی او دا غرض نه دی چه فاسق دی چاته نصیحت نه کوی.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴿٤٥﴾
الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿٤٦﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختی کښی له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډیر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزی کوونکو (خوند آخستونکو له طاعته) هغو کسان چه یقین کوی چه بیشکه دوی مخامخ کیدونکی دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق دوی هم ده ته (په آخرت کښی) بیرته ورتلونکی دی

تفسير: د اهل کتاب عالمانو چه د حقانیت له څرگندیدلو نه وروسته ئی هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راووړ د هغه لوی سبب د مال او جاه مینه او محبت ؤ چه الله تعالیٰ د دی دواړو علاج دلته ورښودلی دی، د صبر کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځی او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کیږی او د لویوالی مینه کمیږی او په تحقیق لمونځ ډیر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزی کوونکو خوند اخستونکو له طاعته یعنی صبر او د زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی. مگر دا سخت کار یوازی په هغه چا آسان دی چه عاجزی کوی او له الله تعالیٰ نه ویریږی او د دوی خیال او فکر په هم دی لوری وی چه مونږ خامخا له الله تعالیٰ سره مخامخ او د هغه الله په لوری ورتلونکی یو یعنی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ تقرب حاصلیږی. گواکی (گویاکی) له هغه سره کتنه ده. یا به په قیامت کښی د حساب او کتاب لپاره ور وړاندی کیدونکی یو.

يٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾

اى بنى اسرائيلو (د يعقوب اولادئ!) ياد كړئ نعمت زما هغه چه انعام مى كړى دى په تاسي او (بل دا ياد كړئ! چه) بيشكه ما غوره كړى يئ تاسى (نيكونه ستاسى) په خلقو (د زمانى خپلى).

تفسير: څرنګه چه د تقوىٰ او كامل ايمان حاصلول د صبر، حضور او په عبادت كښى د غرق كيدلو په وسيله سخت وو نو آسانه لاره ئې ښيى چه هغه شكر دى، نو ځكه حق تعالىٰ خپل هغه انعامات او احسانات وربه يادوى چه وخت په وخت ئې په دوى باندى كرى دى او هم د دوى د ناوړو (ناراوؤ) كارونو ذكر كوى دا يوه فطرى مسئله ده چه نه يوازى انسان بلكه حيوانات هم د خپل منعم سره مينه لرى او د هغه پيروى كوى هم دغه مضمون په څو ركوع ګانو كښى په مفصل دول (طريقه) بيان شوى دى.

(فائده): په عالميانو باندى د بنى اسرائيلو له فضيلت څخه مطلب دا دى چه دوى د پيدايښت له ابتدا څخه د دى خطاب تر نازليدلو پورى په نورو ګردو (تولو) فرقو فضيلت درلود (لرلو) او هيڅوک د دوى سارى (سيال) نه ؤ كله چه هغوى د پاک قرآن او د آخرى زمانى د پيغمبر صلى الله عليه وسلم په مقابل كښى ودريدل نو د دوى فضيلت له منځه ولاړ او د ﴿ ٱلۡمَغۡضُوبِ عَلَيۡهِمۡ ﴾ او ﴿ ٱلضَّآلِّينَ ﴾ لقب وربه برخه شو او د حضرت محمد صلى الله عليه وعلى آله واصحابه وسلم پيروانو (تابعدارانو) ته د ﴿ كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ ﴾ خلعت وركړ شو.

وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا يُؤۡخَذُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿٤٨﴾

او وويريږئ (له عذابه) د هغى ورځى چه لرى كولى به نه شى هيڅ نفس له هيڅ (كافر) نفس څخه هيڅ شى (له عذابه) او نه به منل كيده شى له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هيچا) او وابه نه خيستى شى له دغه نفس څخه بدل (فديه) او نه به له دوى سره مدد وكړى شى (په دفع د عذاب كښى).

تفسير: كله چه څوک په كومه بلا اخته كيږى نو د هغه دوستان زياتره له دى وسيلو څخه كار اخلى ړومبى د هغه د حق د ادا كولو له پاره زيار (محنت) كوى كه په دى وسيله كار ونه شو

نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوی چه هغه له دی بلا نه وژغوری (وساتی)، که ئی په دی سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره تولوی څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړی که په دی توګه (طریقه) هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیه ورورکوی چه خپل عزیز له هغی بلا نه خلاص کړی، که په دی څلورو طریقو هم څه ونه شی نو خپل مرستیالان (مدد ګاران) راټولوی څو چه د متو په زور او قوت سره هغه وژغوری (وساتی) حق تعالیٰ هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایی چه کوم سړی که په هره اندازه د الله تعالیٰ دښمنان دی له څلور ګونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت څه ګټه (فائده) نشی رسولی بنی اسرائیلو به ویل که مونږ هر څومره زیاته ګناه هم وکړو الله تعالیٰ په مونږ عذاب نه نازلوی او نه له مونږ څخنی پوښتنه کوی ځکه چه زمونږ پلرونه او نیکونه انبیاء تیر شوی دی هغوی له الله تعالیٰ څخنی زمونږ مغفرت او برائت حاصلوی نو الله تعالیٰ فرمایی چه ستاسی دا خیال غلط دی د دی آیت په سبب له هغه شفاعت څخه انکار نه کیږی چه په هغه باندی مونږ «اهل السنت والجماعت» قائل یو لکه چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دغه آیت سره د ظاهری تعمیم او نور قرآنی آیتونه د ﴿ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴾ په اساس یوازی په کفارو پوری تخصیص لری.

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه نجات درکړی وو مونږ (نیکونو) د تاسی ته له عملی د فرعون څخه چه رساوه به ئی تاسی ته سخت عذاب چه ذبح کول به ئی ځامن د تاسی او ژوندی به ئی پریښودی (د خدمت دپاره) ښځی (لونی) د تاسی او په دی (حلالولو یا خلاصولو یا تولو کښی مصیبت یا نعمت یا ...) امتحان ؤ له (طرفه) د پروردګار د تاسی ډیر لوی.

تفسیر: فرعون خوب ولید او نجومیانو د هغه د خوب تعبیر داسی وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی داسی یو سړی پیدا کیږی چه ستا دین او دا شهنشاهی به خرابوی، فرعون امر وکړ چه په بنی اسرائیلو کښی وروسته له دی نه هر هلک چه پیدا شی، هغه دی ووژل شی! او د هغو نجونی (جینکی) دی د خدمت لپاره ژوندی وساتلی شی خو سره له دی سخت امر او کلکی کتنی حق تعالیٰ موسیٰ علیه السلام پیدا او هغه ئی ژوندی وساته! ﴿بَلَاءٌ﴾ څو معنی ګانی لری، که د ﴿ذَٰلِكُم﴾ اشاره د ذبحی په لوری واخیسته شی نو معنی به ئی «مصیبت» وی، که نجات ته اشاره وی نو د ﴿بَلَاءٌ﴾ معنی به «نعمت» وی. او که د ذبحی او نجات د دواړو په لوری اشاره وی نو له ﴿بَلَاءٌ﴾ څخنی به مطلب «امتحان» او ازموینه وی.

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنْجَيْنَٰكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۵۰﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه څیری کړ مونږ د تاسی لپاره بحر نو نجات درکړ مونږ تاسی ته او غرق کړل کړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چه تاسی ورته کتل.

تفسیر: یعنی ای بنی اسرائیلو یاد کړئ هغه لوی نعمت چه ستاسی پلرونه او نیکونه د فرعون له ویری څخه وتښتیدل او داسی یو ځای ته ورسیدل چه وړاندی مخامخ دوی ته لوی دریاب او وروسته په دوی پسی د فرعون لوی لښکر راته چه هغوی راچاپیر او تول سره ګیر او په لوی عذاب او ویر کښی اخته کړی، نو مونږ تاسی ته نجات او خلاصی درکړه او د فرعون لښکر مو تول ډوب کړ. دا قصه وروسته په تفصیل سره راځی.

وَإِذْ وَٰعَدْنَا مُوسَىٰٓ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِۦ وَأَنْتُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿۵۱﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وعده کړی وه مونږ له موسیٰ سره څلویښت شپی بیا ونیوه تاسی خوسی (سخی) (معبود) پس له (تللو) د موسیٰ (طور ته) او وئ تاسی (په دی کار کښی په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسیر: دا قصه او احسان هم د یادولو وړ (لائق) دی چه مونږ له موسیٰ علیه السلام سره د (توریت) د ورکولو وعده څلویښت شپی او ورځی کیښوده وروسته له دی چه موسیٰ د (طور) غره ته تشریف یووړ بنی اسرائیل د خوسی (سخی) په عبادت مشغول او لګیا شول، نو تاسی ډیر بی انصاف یئ چه خوسی (سخی) مو په خپلی خدایی وتاکه (ونیووه) دا قصه هم په تفصیل سره راځی.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۲﴾

بیا عفوه وکړه مونږ له تاسی نه وروسته له دغه (د خوسی (سخی) د عبادت کولو نه) دپاره د دی چه تاسی شکرګذار شئ.

تفسير: مطلب دا چه مونږ ستاسی له دی ښکاره شرکه سره بیا هم ستاسی له دی گناه نه تیر شوو او ستاسی توبه مو ومنله او تاسی مو سمد لاسه لګه د فرعونیانو په شان ونه وژلئ که څه هم د هغوی گناه نسبت تاسو ته لږ هم وه خو هلاک مو کړل چه تاسی ئی شکر ادا کړئ او زما احسان ومنئ!.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او بیلوونکی (د حق او باطل) دپاره د دی چه تاسی سمه لاره وموموئ (په توریت سره).

تفسير: کتاب خو «توریت» دی. له (فرقان) نه هغه شرعیه احکام مراد دی چه د هغوی له مخی جائزی او ناجائزی مسئلی راخرگندیږی، یا له (فرقان) نه مقصد د حضرت موسیٰ علیه السلام معجزی دی چه د هغوی له مخی به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کیده. یا به (فرقان) د همغه کتاب (توریت) بدل وی چه په هغه سره هم حق او ناحق جلا (جدا) کیږی.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته

تفسير: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دی چه هغوی خوسی (سخی) ته سجدی کولی.

يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُم بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا
إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ط

ای قومه زما! بیشکه تاسی (چه یئ) ظلم کړی دی تاسی پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسی خوسی (سخی) لره (په خدایی سره) پس توبه وباسئ (تول) خالق د تاسی ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسير: يعنى هغه كسان چه خوسى (سخى) ته ئى سجده نه ده ايښى، هغوى دى هغه كسان ووژنى چه خوسى (سخى) ئى خداى گڼلى او سجده ئى ورته كړى وه، ځينى وايى چه بنى اسرائيل په دريو برخو ويشلى شوى وو

(۱) : هغه ډله چه هم ئى خوسى (سخى) ته سجده ونه كړه او هم ئى نورو ته وويل چه خوسى (سخى) ته سجده مه كوئ.

(۲) : هغه ډله چه په خپله دوى خوسى (سخى) ته سجده ونه كړه مگر نور ئى د خوسى (سخى) له سجدى نه منع نه كړل.

(۳) : هغه ډله چه په خپله دوى خوسى (سخى) ته سجده وكړه. په دريمه ډله امر وشو چه تول دى ووژل شى «دوهمى ډلى ته وويل شول» چه تاسى هغوى ووژنئ چه دا ستاسى د چوپ (چپ) پاتى كيدلو توبه شى او اولى ډلى په دى كښى له سره شركت ونه كړ ځكه چه هغوى ته د دى توبى هيڅ ضرورت نه ؤ پاتى چه له سره گناه ئى نه وه كړى.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۚ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾

دغه (ځان وژل) ستاسى بهتر دى تاسى ته په نزد د خالق د تاسى پس قبوله ئى كړه توبه ستاسى! بيشكه الله هم دى ښه توبه قبلوونكى ښه مهربان دى (په توبه كوونكو).

تفسير: عالمان په دى خبره كښى سره اختلاف لرى چه آيا هم دا وژل كيدل توبه وه؟ اوكه د توبى تتمه وه؟ لكه چه زمونږ په «محمدى شريعت» كښى د عمد د قاتل د توبى د مقبوليت لپاره دا خبره هم ضرورى ده چه قاتل دى د مقتول د ورثى په لاس كښى وسپارلى شى! د مقتول وارثان واک او اختيار لرى چه هغه قاتل وژنى، كه ئى بخښى.

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ
وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه وویل تاسي ای موسیٰ له سره به باور ونه کړو مونږ په خبره ستا تر هغه پورې چه په خپله وینو الله ښکاره پس ونیولئ تاسي تندر (اور) حال دا چه تاسي (ورته) کتل پس له هغه بیا ژوندي کړئ مونږ تاسي پس له مرګه د تاسي دپاره د دي چه تاسي شکرګذار شئ.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چه سره له دومره احسانونو او ښیګڼو (فائدو) تاسي موسیٰ علیه السلام ته وویل چه «مونږ ستا په دي خبره تر هغه پورې باور نشو کولی چه دا د پاک الله خبرې دي، ترڅو مونږ پخپلو سترګو الله تعالیٰ ونه وینو» ستاسي د هم دي غوښتني په سبب ؤ چه د بریښنا په وسیله ووژلی شوئ! بیا د موسیٰ علیه السلام په دعا سره بیرته ژوندي شوئ! دا د هغه وخت قصه ده چه موسیٰ علیه السلام اویا تنه غوره سړي له ځانه سره د (طور) غره ته بیولي وو چه د الله تعالیٰ کلام واوري. کله چه دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبرې واوریدلی نو د بني اسرائیلو هم دي اویا تنو منتخبو سړیو وویل چه مونږ په داسي خبرو باندي چه ویونکی ئې نه راښکاری او نه ئې وینو، باور نشو کولی مونږ ته الله تعالیٰ راوښیه! چه په خپلو سترګو ئې په عین المشاهده ووینو او په غوږو سره د هغه خبرې واورو د دي غوښتني له امله (وجې) ؤ چه وربراندي تکه (تندر) ولویده او د تندر له اثره ټول سره مړه شول.

وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡغَمَامَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡكُمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٥٧﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه سورې ګرځولی وه مونږ په تاسي وریځ (د تیه په میدان کښي) او نازل کړی وو مونږ په تاسي من (ترنجبین) او سلویٰ (مرغان) وخورئ! له پاکیزؤ د هغو شیانو نه چه روزي درکړې ده مونږ تاسي ته او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندي (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چه په ځانو خپلو به ئې ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چه فرعون ډوب شو او بني اسرائیل د الله تعالیٰ په امر سره له (مصر) نه د (شام) په لوری رهي (روان) شول په یوه سپیره ډاګ (صفا میدان) کښي د هغوی خیمي وشلیدی او دوی د لمر له تودوالی نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالیٰ په فضل سره دوی باندي د وریځي سوری وشو، خرنګه چه دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کیده د پاک الله له لوری د دوی د خوړلو لپاره «من» او «سلویٰ» ورنازل شول. «من» لکه نبات یو ډیر خواږه خواږه وو، او داني به ئې ترنجبین (د ځوزو ګوړی) ته ورته وی، کله چه دوی د شپې له مخي ویده کیدل سحر

(ګهيځ) به د دی لښکر په شاوخوا کښی د «من» انبارونه پراته وو چه هر چا به له هغه څخه له خپل حاجت سره سم اخيسته. «سلویٰ» يو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وايو چه هر ماښام به د دی مرغانو په زرهاؤ دانی سره توليدلی چه د لږ څه تياری څخه وروسته به هر سړی له هغو څخنی له خپل ضرورت سره سم نيول، وريتول او خوړل به ئی، تر ډيری مودی پوری د دوی خواړه هم دا «من» او «سلویٰ» وه.

﴿ كُلُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقْنَٰكُمْ ﴾ ـ خورئ تاسی له پاکيزه د هغو شيانو څخه چه روزی درکړی ده مونږ تاسی ته) يعنی په دی لطيفی او خوندوری غذا باندی اکتفاء وکړئ او په ډيره خوښی سره ئی وخورئ او د بلی ورځی لپاره ئی د ذخيری (زيرمی) په ډول (طريقه) مه ساتئ! او له نورو سره د هغه د مبادلی غوښتنه مه کوئ!.

﴿ وَمَا ظَلَمُونَا ﴾ الآيه ـ او ظلم نه ؤکړی دوی پر مونږ باندی هيڅ په دغه عصيان سره ليکن دوی په خپلو ځانو باندی ظلم کوی په کفران او عصيان سره اول ئی داسی ظلم وکړه چه د دی په زيرمه (ذخيره) کولو ئی پيل (شروع) وکړ چه هغه به ورستيده، تعفن (بدبوئی) (ددوزی) به ئی ختلی، دوهم ئی د هغی د مبادلی غوښتنه وکړه چه نسک، هوږه، پياز او نوری غلی او ترکاری (ترکودی) راکړی شی، چه د دی له امله (وجی) په راز راز (قسم قسم) رېږونو (تکليفونو) اخته شول.

وَإِذْ قُلْنَا ٱدْخُلُوا۟ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ فَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْ ۚ وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

او ياد کړئ!) هغه وخت چه وويل (مونږ بنی اسرائيلو ته د موسیٰ په ژبه) چه ننوځئ! دغی قريې (اريحا) ته پس خورئ! له (ميوو) د ده څخه هر چيرته چه مو خوښه وی (څه چه مو زړه غواړی) پريمانه او ننوځئ! په دروازه (د دی ښار) کښی سجده کوونکی او ووائ! (ای ربه وبخښه زمونږ ګناهونه!) چه وبخښو تاسی ته ګناهونه د تاسی. او ژر ده چه زيات به کړو نيکانو ته (اجر).

تفسير: کله چه بنی اسرائيل په دی پاس ډاګ کښی له ډيرو ګرځيدلو څخه تنګ شول او د ډير «من» او «سلویٰ» له خوړلو ستړی شول، نو پر دوی امر وشو چه په هغه ښار کښی ننوځئ! چه نوم ئی (اريحا) ؤ، او په هغه کښی د «عمالقه» قوم چه د (عاد) له قومه څخه وو هستوګنه

درلوده (لرله)، ځینی وایی چه دا ښار بیت المقدس ؤ.

﴿ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا ﴾ او ننوځئ په دروازه د دی ښار کښې سجده کوونکی (یعنی) د دی ښار په دروازه کښې د شکر سجده وکړئ! او بیا پکښې ننوځئ! دا خو بدنی شکر شو. ځینی وایی چه د تواضع او عاجزی له امله (وجی) خپلی ملاوی لږ څه کږی کړئ!. او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لسانی شکر شو. هر هغه څوک چه دا دواړه کارونه کوی د هغه گردی (تولی) خطاوی بخښلی کیږی او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزیاتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَفْسُقُوْنَ ﴿٥٩﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چه ظلم ئی کړی وو (په خپلو ځانو) خبره په بل شان له هغی خبری څخه چه ویلی شوی وه دوی ته پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چه ظلم ئی کړی ؤ عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب د دی چه وو دوی چه سر به ئی غړاوه (د الله له فرمانه).

تفسیر: داسی تبدیلی ئی پکښې وکړه چه د «حطة» په ځای ئی د توکو او مسخرو په ډول (طریقه) (حنطة) وویل(چه معنی ئی غنم دی) او د سجدی په ځای به په خپلو کوناتیو ښوئیدل، کله چه هغه ښار ته ورسیدل، نو په هغوی کښې طاعون ورگډ شو او په یوه ماسپښین کښې اویا زره یهودان مړه شول.

وَاِذِ اسْتَسْقٰى مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ ؕ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ؕ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه اوبه وغوښتی موسٰی خپل قوم ته (په میدان د تیه) پس وویل مونږ (موسیٰ ته) چه ووهه په همسا خپلی سره تیږه (گټه) (نو چه ویی وهله تیږه) (گټه) پس وخوټیدلی (روانی شوی) له هغی تیږی (گټی) څخه دوولس چینی

تفسیر: دا قصه هم د هغه میدان ده، کله چه هغوی اوبه ونه میندلی، نو موسٰی علیه السلام پر

یوه تیره (گټه) باندې خپله همسا ووهله، نو دوولس چینې وبهیدې، حال دا چه د بنی اسرائیلو قبیلې هم دوولس دی، د ځینو قبیلو سرې زیات او د ځینو قبیلو سرې لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه. او د پیژندګلوی نښه ئې هم دغه موافقت ؤ یا داسې تاکلې (مقرر) شوې وه چه د دې تیږې (ګټې) له فلانې خوا څخه چه په فلانې لورې کومې اوبه بهیږې، هغه به د فلانې قوم اوبه وې، هغه لنډ نظره چه له هسې معجزاتو څخنې انکار کوی نو (سرې نه دی دوی دې له سریتوبه) وګوری! چه «مقناطیس» په څه ډول (طریقه) سره اوسپنه خپل لورې ته کشوی (راکاږی) نو دې تیږې (ګټې) ته هم الله تعالیٰ هسې یو قوت وربښلی ؤ چه له هر لورې څخنې به ئې اوبه ځان ته کشولې (راښکلې) او بیا به ئې خپلو شاوخواوو ته بهولې.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِن رِّزْقِ
اللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾

په تحقیق سره وپیژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ! او څښئ! له (خاص) روزی د الله څخه (بې له واسطې د اسبابو) او مه تیریږئ له حده په ځمکه کښې حال دا چه ورانې کوونکې اوسئ تاسې (په خپلو فساد اچولو سره)

تفسیر: یعنی بیا الله تعالیٰ وفرمایل چه له «من» او «سلویٰ» څخنې خورئ! او د دغو چینو له اوبو څخنې څښئ! او په جهان کښې فساد مه اچوئ!

چه له غیبه نه دررسی خواره ډیر ▪ هوښیار اوسه چه له میچه نه شې تیر
په ګناه سره بندیږې نعمتونه ▪ په ګناه سره زیاتیږې زحمتونه

وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا
تُنبِتُ الْأَرْضُ مِن بَقْلِهَا وَقِثَّائِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ

او (یادکړئ!) هغه وخت چه وویل تاسې ای موسیٰ! هیڅکله صبر نشو کولی

مونږ پر طعام يو (قسم د من او سلوی) باندی پس وغواړه زمونږ لپاره له خپل پروردګار نه چه راوباسی مونږ ته له هغو شيانو څخه چه زرغونوی ئی ځمکه له سابو (ساګو) د دی او له بادرنګو (ترو) د دی او له هوږی (يا غنمو يا نخودو) د دی او له نسکو د دی او له پيازو د دی

تفسير: دا قصه هم د همغه ميدان ده، بنی اسرائيلو چه د هغو غيبی طعامو له خوړلو څخه ماړه شول نو ئی په داسی وينا سره شروع وکړه «مونږ په يوه راز (قسم) خوړو صبر نشو کولی، مونږ ته له ځمکی څنی پيدا شوی شيان لکه غلی، دانی، ترکاری سابه او نور شيان په کار دی».

قَالَ اَتَسْتَبْدِلُوْنَ الَّذِیْ هُوَ اَدْنٰی بِالَّذِیْ هُوَ خَيْرٌ ؕ

نو وويل (موسیٰ) آيا بدلوئ! (آخلئ!) تاسی هغه شی چه هغه ناکاره دی په هغه شی چه هغه ډير غوره دی.

تفسير: يعنی هغه (من - ترنجبين) او (سلویٰ - مرغان) چه له هره حيثه تاسی ته ښه دی په هوږو پيازو او نورو سره ئی ولی بدلوئ؟

اِهْبِطُوْا مِصْرًا فَاِنَّ لَكُمْ مَّا سَاَلْتُمْ ؕ

(کله چه مو داسی وکړل نو) کوز شئ (د شام له تيه نه) يوه ښار ته پس بيشکه تاسی ته دی هغه شی چه غواړئ ئی

تفسير: که ستاسی زړه هم داسی شيانو ته کيږی نو کوم ښار ته لاړ شئ چه ستاسی دا مطلوبه شيان تول درورسيږی لکه چه بيا هم داسی وشول.

وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ ؕ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضايئ په سبب) ذلت او محتاجئ او اخته شول دوئ په غضب له (جانبه د) الله

تفسير: ذلت او خواری هم دا ده چه يهودان تل د مسلمانانو او نصاری ؤ رعيت او محکوم دی، که څه هم له دوی سره ډير مال وی، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کيږی نو دا مال د هغو

د خواریٔ سبب او د دوی د ځان وبال ګرځی، یهودان له حکومت او خپلواکۍ ځنی چه د پت او عزت سبب دی بیخی بی برخی دی او په مالی حیثیت کښی هم دوی اول د مال په قلت کښی اخته دی، که یو نیم سری ئی مال هم لری نو دی د نورو له ویری هغه نه شی څرګندولی او تل خپل ځان مفلس او حاجتمند ښکاره کوی، د ډیر حرص او بخل له امله (وجی) له محتاجانو څخه بدتر په نظر راځی، ځکه چه اصلی غنا د زړه غنا ده، کله چه الله تعالیٰ د زړه قناعت او غنا له دوی څخه اخیستی ده نو ځکه دوی خوار او محتاج ښکاری، ولی چه دوی له هغه عظمت او عزت څخه چه الله تعالیٰ دوی ته وربخښلی ؤ مخونه واړول او رجوع ئی تری وکړه، نو د الله تعالیٰ په دی قهر او غضب اخته شول.

چه د خدایٔ په نعمت څوک شی نارضا

ګنج به ئی درومی رنځ به مومی شی اخته په غم بلا

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ
بِغَيْرِ الْحَقِّ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿۶۱﴾

دا (خواری او عاجزی) په سبب د دی وه چه بیشکه دوی وو کافران (منکران) په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، زکریا او یحییٰ) په ناحقه سره دا (کفر او قتل) په دی سبب ؤ چه سرکشی ئی کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب).

تفسیر: یعنی د دی ذلت او مسکنت او د الٰهی غضب باعث د دوی کفر او د انبیاؤ علیهم السلام وژل وو او د کفر او قتل باعث، الله تعالیٰ د احکامو مخالفت او نافرمانی او شریعت له حدودو څخه وتل وو.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوْا وَالنَّصٰرٰى وَالصّٰبِــِٕيْنَ
مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۶۲﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه یهودان شوی دی او نصرانیان او بی دینان هر هغه چا (له دوی ځنی) چه ایمان راوړی دی په الله او په ورځ د قیامت باندی او عمل ئی کړی دی د نیکو (سم له محمدی شریعت سره) نو وی به دوی ته ثواب د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی هیڅیری خپه کیږی (په وخت د جزا کښی).

تفسیر: یعنی دا عنایت په کومی خاصی فرقی پوری موقوف نه دی، یقین راوړل شرط دی، نیک عمل چه د هر چا په برخه شو همغه ثواب به مومی، نو ځکه ئی وفرمایل چه بنی اسرائیل په دی خبره مغرور وو چه «مونږ د انبیاؤ اولاده یو مونږ له هره خوا الله تعالیٰ ته نژدی او ښه یو».
(فائده): د حضرت موسیٰ علیه السلام امت ته (جهود) یا (یهود) او د حضرت عیسیٰ علیه السلام امت ته (نصاریٰ) یا (ترسا) وایی. «صابئین» داسی یوه فرقه ده چه هغوی په خپل گمان سره ښه ښه شیان له هره دینه خپلو ځانو ته غوره کړی دی. لکه چه دوی حضرت ابراهیم علیه السلام منی، د پرښتو عبادت کوی، زبور لولی، د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ محکم عهد ستاسی ځخه او پورته کړ مونږ په سر ستاسی د طور (غر) واخلئ هغه څه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ سره او یاد کړئ هغه (احکام) چه په هغه کښی دی دپاره د دی چه تاسی ځانونه وساتئ (له گناهونو ځخه).

تفسیر: وایی کله چه «توریت» نازل شو نو بنی اسرائیلو له شرارته وویل د «توریت» حکم درونند او مشکل دی، د هغه تعمیل زمونږ له لاسه نه دی پوره د دی وینا له امله (وحی) الله تعالیٰ یوه غره ته امر وکړ چه د دوی په سرونو باندی راتیت شی، نو په شاوخوا کښی ئی اورونه بل شول او دوی ته هیڅ یو داسی فرصت او موقع پاتی نه شوه چه د (توریت) له منلو نه سر وغړوی نو ئی مجبوراً د هغه احکامو ته غاړه کښیښوده، پاتی شوه دا شبهه چه د «توریت» په منلو کښی د هغوی په سر باندی د غره ځړیدل ځرگنده اکراه او اجبار دی چه د ﴿ لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ﴾ له آیت ځخه چپ او د تکلیف له قاعدی نه بیخی خلاف دی، ځکه چه د تکلیف بناء خو په

اختیار باندی ده او اکراه له اختیار سره مناقضه ده. نو د دی شبهی ځواب دا دی چه بنی اسرائیلو د موسٰی علیه السلام دین لا له پخوا شخه منلی ؤ او څو څو ځلی ئی له حضرت موسٰی علیه السلام څخنی غوښتنه کړی وه چه «کوم هسی آسمانی کتاب مونږ ته راوړئ چه مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو!» او پر دی باندی ئی معاهده سره کړی وه، نو کله چه «توریت» راغی او هغوی ته ور وسپارل شو، عهد ماتولو ته ئی ملاوی وتړلی، دلته پر دوی باندی د غره تعلیق د وعده خلافی له امله (وجی) وشو نه د موسی علیه السلام د دین د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ ۖ فَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٤﴾

بیا شا کړه تاسی (د الله له فرمانه وګرځیدئ) پس له دغه عهده نو که چیری نه وی فضل د الله پر تاسی او رحمت (مهربانی) د ده (د توبی په قبلولو او یا تاسی ته د محمد په درلیږلو) نو هرومرو (خامخا) به شوی وئ تاسی له زیانکارانو شخه.

تفسیر: یعنی وروسته له عهد او میثاقه بیا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالیٰ فضل په تاسی باندی نه وی شوی نو بیخی به پنا کیدئ یعنی په همغه وخت کښی به هلاکیدئ یا دا چه سره له توبی او استغفاره او د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم له متابعته سره به مو هم هغه ګناهونه نه معافیدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعْتَدَوْا۟ مِنكُمْ فِى ٱلسَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا۟ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ﴿٦٥﴾

او خامخا په تحقیق سره ښه پیژندلی دی تاسی هغه کسان چه تجاوز ئی کړی وو له تاسی شخه (د ماهیانو په ښکار) په (ورځی د) شنبی کښی نو وویل مونږ دوی ته چه شئ! بیزوګان ذلیلان (خوار شوی).

تفسیر: بنی اسرائیلو ته په «توریت» کښی حکم شوی ؤ چه «د شنبی ورځ عبادت ته مقرره ده، په دی ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ،!» دی خلقو په چل او فریب سره د شنبی په

ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالیٰ دوی مسخ کړل او د هغوی صورتونه ئی د بیزوګانو په شان واړول، په دوی کښې که څه هم انساني پوهه او شعور ؤ او یوه به بل ته کتل، مګر خبرې ئی نه شوی سره کولی او ژړل به ئی، له درې ورځو وروسته تول مړه شول، دا واقعه د داؤد علیه السلام په زمانه کښې شوی وه، د دې پیښې تفصیل د «الأعراف» په سورت کښې راځي.

فَجَعَلۡنَٰهَا نَكَٰلٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهَا وَمَا خَلۡفَهَا وَمَوۡعِظَةٗ لِّلۡمُتَّقِينَ ٦٦

نو وګرځاوه مونږ دا، (عقوبت او مسخه) عبرت پند دپاره د هغو خلقو چه حاضر وو (د دې عقوبت په زمانه کښې) او دپاره د هغو خلقو چه وروسته له دې (عقوبت څخه تر قیامته راځي) او پند دپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: یعني دا واقعه او عقوبت مو د خوف، ویرې او د عبرت باعث وګرځاوه چه تول ورانددني او وروستني خلق ترې پند واخلي «یعني هغه کسان چه دا واقعه ئی په خپله لیدلې ده، یا ئی وروسته آورې» یا دا عبرت د هغو خلقو له پاره دې چه ښار ته مخامخ یا ئی شاته پراته دي.

وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تَذۡبَحُواْ بَقَرَةٗۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسٰی قوم خپل ته چه بیشکه الله امر کوی تاسی ته چه حلاله کړئ یوه غوا (چه قاتل درمعلوم شي)

تفسیر: یعني یاد کړئ هغه وخت چه په بني اسرائیلو کښې یو سړی (عامیل) نومي ووژل شو او د هغه وژونکی نه ؤ معلوم او دوی هغه یو په بل باندې سره اړاوه نو له حضرت موسٰی علیه السلام څخه ئی غوښتنه وکړه چه د ده قاتل رامعلوم کړه! نو حضرت موسٰی علیه السلام وفرمایل «د الله تعالیٰ دا امر دی چه یوه غوا حلاله کړئ او د هغې یوه توته په هغه مړي ووهئ! نو دا مړی به ژوندی شي او خپل قاتل به په خپله دروښیي». الله تعالیٰ په هم دې ډول (طریقه) هغه مړی ژوندی کړ او هغه خپل قاتل چه وارث ئی ؤ وروښود چه د ده د مال په طمع ئی وژلی ؤ په نتیجه کښې قاتل په قصاص ورسید او ورثه ئی له میراثه محروم شول.

قَالُوٓاْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوٗاۖ

وویل (بني اسرائیلو) آیا ګرځوی ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخری کوی؟ ځکه چه په حلالولو د غوا کله قاتل معلومیږی او مونږ دا نه لیدلی دی او نه مو آوریدلی دی چه د غوا د غوښی د یوی توتی له وهلو څخه به مړی ژوندی کیږی.

قَالَ اَعُوْذُ بِاللّٰهِ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ﴿٦٧﴾

وویل (موسیٰ) پنا غواړم په الله له دی نه چه شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی توکی او مسخری کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی په تیره بیا دا کار په شرعی احکامو کښی نشته او له (نبی) څخه هیڅکله کیدونکی نه وی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَّنَا مَا هِيَ ؕ

وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څنګه ده هغه غوا

تفسیر: یعنی څرنګه ده هغه غوا چه مړی پری ژوندی کیږی، یعنی د هغی عمر څومره دی؟ او د هغی حالات څرنګه دی؟ زړه ده که وړه ده؟ او په څه ډول (طریقه) ئی ومومو؟

قَالَ اِنَّهٗ يَقُوْلُ اِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَّلَا بِكْرٌ ؕ
عَوَانٌۢ بَيْنَ ذٰلِكَ ؕ فَافْعَلُوْا مَا تُؤْمَرُوْنَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا

وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده چه نه ډیره زړه ده او نه ډیره وړه ده میانه حاله ده په منځ د دغو (زوړوالی او وړوکوالی) کښی پس وکړئ هغه څه چه پری مامور شوی یئ! بیا وویل

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ
إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ النَّاظِرِينَ ﴿٦٩﴾
قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِيَ

(بنی اسرائیلو) چه وغوا ړه (ای موسیٰ) دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څرنګه دی رنګ ئی وویل (موسیٰ) چه بیشکه الله وایی بیشکه هغه یوه غوا ده زیړه چه تک زیړ دی رنګ ئی چه خوشالوی (زړونه د لیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چه وغواړه دپاره زمونږ له پروردګار خپل چه بیان کړی مونږ ته چه څه قسم ده دغه غوا؟ (کارکوونکی ده که صحرایی ده؟)

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره ئی راوښیی چه هغه غوا څه قسم ده او د څه کار دپاره ده.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُ

بیشکه غوا شبهه اچولی پر مونږ (ځکه زیړی او ځوانی غواګانی ډیری دی) او بیشکه مونږ که اراده وکړی الله هرومرو (خامخا) لارموندونکی یو. وویل (موسیٰ) بیشکه الله

تفسیر: یعنی د دغی غوا یا قاتل موندونکی یو. په حدیث کښی راغلی دی چه که «انشاء الله» ئی نه وی ویلی، نو هیڅیری به ئی دغه غوا نه وه موندلی.

که «استثنا» دوی نه وی کړی په دی وار ▪ همیشه به «تشابه» وه په دوی بار
ولیکن د «استثناء» په برکت ▪ لار موندونکی کړل مقصود ته کردګار

يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا

وايي بيشکه دا يوه غوا ده چه نه ربړ (تکليف) ايستونکې ده چه قلبه کوي ځمکه او نه اوبه کوي (په ارټ سره) کښت، (فصل) ساتلې شوي ده (له کارونو، عيبونو يا له نورو رنګونو) نشته هيڅ يو داغ په رنګ د دې کښې.

تفسير: يعنې په اعضاؤ کښې ئې هيڅ نقصان نشته او په رنګ کښې ئې د بل کوم رنګ هيڅ يو داغ او خال نشته، بلکه تکه زيړه ده.

قَالُوا الْـٰٔنَ جِئْتَ بِالْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

وويل (بنې اسرائيلو موسٰی ته چه) اوس دې راوړه روښانه خبره نو حلاله کړه دوی هغه غوا او نه وو نژدې دوی (دې خبرې ته) چه دا کار به ئې کړی وی. (د قيمت له ډير والي يا د قاتل د پيدا کيدلو له شرمه).

تفسير: دا غوا د داسې يوه نيکبخت سړي وه چه د خپلې مور خدمت به ئې زيات کاوه خلقو هغه غوا له ده نه په دومره سرو زرو سره واخيسته چه د هغې غوا په پوستکې کښې ځائيدل او بيا ئې حلاله کړه، دوی داسې نه ګڼل چه دا غوا به په دومره ګران قيمت سره په لاس راځي او که پوهيدلې وی نو نژدې وو چه لاس ئې ترينه اخيستی وی.

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَّارَءْتُمْ فِيهَا ۖ وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾

(او ياد کړئ!) هغه وخت چه مړ کړ (پلرونو) ستاسې يو سړی نو په جګړه شوئ په هغه (مقتول) کښې او الله ښکاره کوونکې دی د هغه شي چه وئ تاسې چه پټاوه به مو هغه (قتل)

تفسير: يعنې ستاسې پلرونو (عاميل) وژلې ؤ، بيا ئې د هغه وژل يو په بل اړول او هغه شي چه تاسې پټاوه يعنې ايمانې ضعف يا د وژونکې احوال الله تعالیٰ درښکاره کړ.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ

نو وويل مونږ چه ووهئ دا مړی په يوی بوټې د غوا (بيا ژوندی شو هغه مقتول)

تفسیر: یعنی کله چه ئی د هغې غوا یوه ټوټه غوښه په هغه مړي ووهله هغه مړی د پاک الله په حکم ژوندی شو او ویئی د هغه له پرهارو څخه وبهیدی او د خپل وژونکی نوم ئی وروښود چه د هم دغه مقتول وریرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه ئی په بیدیا (صحرا) کښې هغه وژلی وو وروسته له هغه چه ژوندی شو او خپل قاتلان ئی وښودل، بیرته ولوید او مړ شو.

كَذٰلِكَ يُحْيِ اللّٰهُ الْمَوْتٰى وَيُرِيْكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۷۳﴾

هم داسی (لکه چه عامیل ئي ژوندی کړ) ژوندی کوی الله مړی (په قیامت کښې) او درښیی تاسی ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره د دی چه تاسی غور وکړئ!

تفسیر: یعنی هم داسی چه هغه مقتول ئی ژوندی کړ، الله تعالیٰ په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کښې ټول خلق هم ژوندی کوی او د خپل کامل قدرت آیتونه تاسی ته درښیی څو تاسی غور وکړئ او وپوهیږئ چه پاک الله مړی هم ژوندی کولی شی.

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوْبُكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ

بیا سخت شول زړونه ستاسی پس له دغه (ژوندی کولو د مړی)

تفسیر: یعنی «عامیل» له ژوندی پاڅیدلو نه وروسته، مطلب دا دی چه د قدرت د هسی آیاتو له لیدلو څخه وروسته هم ستاسی زړونه پاسته نشول.

فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ اَوْ اَشَدُّ قَسْوَةً ؕ وَاِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ
الْاَنْهٰرُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَآءُ ؕ وَاِنَّ مِنْهَا
لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿۷۴﴾

نو دغه (زړونه) په مثل د تیږی (ګټی) دی (په سختوالی کښې) بلکه ډیر زیات دی په سختوالی کښې. او بیشکه چه له ځینو تیږو (ګټو) ځنی خامخا

هغه دی چه خوتیږی (بهیږی) له هغو څخه لویی لویی ویالی او په تحقیق سره ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه چوی نو راوځی له هغو څخه اوبه او بیشکه ځینی له دی تیږو (ګټو) څخه خامخا هغه دی چه رارغړی (د غره له سره) له ویری د الله او نه دی الله بی خبر له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له ځینو تیږو (ګټو) څخه ډیری ګټی (فائدی) رسیږی چه ډیری اوبه او ویالی ور څخه وځی او له ځینو تیږو (ګټو) څخه لږ اوبه وځی او د هغه ږومبنی قسم په نسبت لږی فائده ورڅخه اخیسته کیږی که څه هم له ځینو تیږو (ګټو) څخه چاته څه فائده نه رسیږی خو په هغو کښی یو ځانته اثر او تأثر موجود وی، مګر د دوی زړونه له دی دری ډولو (قسمه) تیږو (ګټو) څخه سخت دی. نه په هغو کښی څه فائده او نه پکښی د خیر کومه خبره شته. ای یهودانو! الله تعالیٰ ستاسی له اعمالو څخه هیڅکله بی خبر نه دی.

أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

آیا نو تمه کوئ تاسی (ای مسلمانانو) چه ایمان به راوړی دوی (په وینا ستاسو او بیشکه چه وه یوه ډله (د پخوانیو) له دوی چه اوریده به ئی کلام د الله بیا به ئی اړوله هغه خبره وروسته له هغه چه پوه به شول په هغی حال دا چه دوی به پوهیدل (په دی تحریف او افتراء)

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دی چه د طور غره ته له موسٰی علیه السلام سره د الله تعالیٰ د خبرو د اوریدلو له پاره تللی و، هغوی د طور څخه د بیرته راتګ په وخت کښی له ځانه داسی خبری تحریف او جوړی کړی او وویل «څه چه مو له لاسه کیږی هغه وکړئ! او په څه چه مو وس نه رسیږی د هغه پریښودل ستاسی په اختیار کښی دی.» ځینی وایی چه د الله تعالیٰ د کلام څخه مراد «توریت» دی. او له تحریف څخه دا مراد دی چه د هغه په آیاتو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفونه کول کله به ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه کله به ئی د رجم او نور آیتونه له منځه ایستل.

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاجُّوكُم بِهِ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

او کله چه ملاقات وکړی (یهودان) له هغو کسانو سره چه مؤمنان دی وایی چه ایمان راوړی دی مونږ او کله چه یوازی شی ځینی د دوی له ځینو نورو سره نو وایی دوی آیا خبروئ تاسی (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شی چه پرانستلی دی الله په تاسی (په توریت کښی) د دی لپاره چه جګړه وکړی له تاسی سره مؤمنان په هغه سره په نزد د پروردګار ستاسی آیا نو نه پوهیږی؟ (په دی چه دښمن ته حجت ورښیئ)

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توګه (طور) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبری چه د دوی په مذهبی کتاب کښی وی، مسلمانانو ته ویلی، نورو یهودانو به دوی ملامتول چه «د خپل کتاب سند ولی د نورو په لاسو کښی ورکوئ؟ آیا تاسی په دی نه پوهیږئ چه مسلمانان به ستاسی د پروردګار په مخ کښی په هم دی خبرو پر تاسی الزام اړوی چه یهودان سره له دی چه ګرد سره آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژنی، خو بیا هم ایمان نه راوړی، نو دلته تاسی بی ځوابه کیږئ.»

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾

آیا نه پوهیږی دغه (یهودان) چه بیشکه الله عالم دی په هغه څه (کفر او نفاق) چه پټوی ئی دوی او په هغه څه (ایمان) چه ښکاره کوی ئی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د دوی ټول ظاهری او باطنی احوال معلوم دی او د دوی د کتاب له ګردو حجتو څخه خبر ورکوی او وخت په وخت هغوی پری پوهوی، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پټ کړی ؤ خو الله تعالیٰ هغه مسلمانانو ته ورښکاره او دوی ئی رسوا کړل. دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال ؤ چه له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

که څوک پټ کړی خپل عمل یایی ښکاره   خدای خبر دی هم په پټ هم په ښکاره

وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾

او ځینې له دغو (یهودانو) څخه آمیان دي چه نه پوهیږي په کتاب (توریت) باندې مګر خو (پوهیږي) په هیلو (آرزوګانو) د خپلو نفسونو او نه دي دوی مګر خو بې دلیله ګمان کوي.

تفسیر: او هغه کسان چه جاهلان دي هغوی خو په هیڅ نه پوهیږي چه په «توریت» کښې څه شی لیکل شوي دي؟ مګر په هغو څو آرزوګانو خبر دي چه له خپلو پوهانو څخه ئې په دروغو اوریدلي ده لکه چه وایي جنت ته به بې له یهودانو بل څوک نه ورننوځي زمونږ پلرونه او نیکونه هرومرو (خامخا) زمونږ له پاره مغفرت غواړي. دا د هغوی هسې بې اصله خیالات دي چه هیڅ دلیل ورته نه لري.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُمْ مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾

نو عذاب (هلاک او خرابي) دی له پاره د هغو کسانو چه لیکي کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بیا وایي دغه (محرفین خلقو ته) چه دا (لیکل شوی) له نزده د الله دی له پاره د دې چه واخلي په دغه کتاب (اړولی) لیک قیمت لږ نو (عذاب هلاک او) خرابي ده دوی ته له سببه د هغه شي چه لیکلي دي لاسو د دوی او بیا خرابي ده دوی ته له سببه د هغه کار چه کوي ئې (چه رشوت اخیستل دي)

تفسیر: دا هغه کسان دي چه هغوی د عوامو جاهلانو په مذاق او خوښه سره سمې خبرې له خپل لوري جوړې او لیکي ئې او الله تعالیٰ ته ئې نسبت کوي مثلاً په «توریت» کښې لیکلي ؤ چه آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم ښکلي مخ، تکې توري ګڼې ولول تاو شوي څڼې، توري سترګې، میانه قد، غنم رنګ لري.» دوی هغه خبرې واړولې او داسې ئې ولیکل چه «قد ئې اوږد، سترګې ئې شنې او څڼې ئې ساده، سمې او ځوړندې او زیړې دي» چه عوام الناس د دوی

تصديق ونه کړي او د هغوی په دنيوی منافعو کښې څه نقصان پيدا نه شي.

وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً

او وايي دوی (يعنی يهودان) هيچيری به ونه رسيږی مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځی شميرلی شوی (لږی)

تفسير: ځينی وايي اوه ورځی او ځينی څلويښت ورځی هومره ورځی چه دوی د خوسی (سخی) په عبادت کښې بوخت وو. او ځينی څلويښت کاله هومره وخت چه دوی د تيه په ميدان کښې سرگردان وو ځينی وايي هر يوه ته دومره وخت اور رسيږی چه په دنيا کښې ئی ژوند کړی وی.

قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللّٰهِ عَهْدًا فَلَنْ يُّخْلِفَ اللّٰهُ عَهْدَهٗٓ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۸۰﴾

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آيا اخيستی دی تاسی له نزد د الله عهد (چه عذاب به نه درکوی؟) نو له سره مخالفت نه کوی الله له عهد خپل يا وايئ (او جوړوئ) په الله هغه (دروغ) خبره چه نه پری پوهيږئ (بلکه داسی نه دی لکه چه تاسی وايئ)

تفسير: يعنی دا خبره بيخی غلطه ده چه يهودان به تل په دوزخ کښې نه پاتی کيږی ځکه د «**خلودفی النار**» او د«**خلود فی الجنة**» هغه کليه قاعده چه وروسته له دی څخه ئی بيان فرمايي له تولو سره به سم له هغی قاعدی سره معامله کيږی او يهودان له دغی عمومی قاعدی څخه نه شي وتلی.

بَلٰى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَّأَحَاطَتْ بِهٖ خَطِيٓـَٔتُهٗ

بلکه (رسيږی تاسی ته دائمی اور) هر چا چه کسب کړه بدی او چاپيره شوه پر ده گناه د ده (چه تر مرگه پوری کفر دی)

تفسير: د گناه احاطه کول يا له چا څنی چار چاپير گناه تاويدل دا معنی لری چه گناه په هغه

داسې غلبه وكړي چه هيڅ خوا ئې داسې نه وي چه ګناه هلته انبار نه وي تر دې كه يوازې د
چا په زړه كښې د ايمان او تصديق لږ اثر وي، هم ګناه په هغه احاطه نه كوي نو دا صورت
يوازې په كافرانو صادق كيدى شي او بس.

فَأُولَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٨١ وَٱلَّذِينَ
ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ
فِيهَا خَٰلِدُونَ ٨٢ وَإِذۡ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ
لَا تَعۡبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلۡوَٰلِدَيۡنِ إِحۡسَانٗا وَذِي
ٱلۡقُرۡبَىٰ وَٱلۡيَتَٰمَىٰ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ
حُسۡنٗا وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ
تَوَلَّيۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗا مِّنكُمۡ وَأَنتُم مُّعۡرِضُونَ ٨٣

نو هم دغه كسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، دوى به په هغه اور (د
دوزخ) كښې تل وي او هغه كسان چه مؤمنان دي او عملونه كړي دي دوى د
نيكۍ هم دغه كسان صاحبان د جنت دي دوى به په هغه جنت كښې تل وي
او (ياد كړه اى محمده!) هغه وخت چه واخيست مونږ عهد محكم له بنى
اسرائيلو (اولاده د يعقوب او وويل مونږ دوى ته) چه عبادت مه كوئ! مګر
يوازې د الله او (نيكي كوئ) سره له مور او پلار نيكي! او له خاوندانو د
خپلوى سره! او له يتيمانو (پلار مړو) سره! او له مسكينانو سره! او ووايى
خلقو ته (ښى خوږى) ښايسته خبرى او سم قائموئ لمونځ! (ادا كوئ ئې د
تولو مقرراتو له رعايت سره) او وركوئ زكوة بيا وګرځيدئ تاسى (له دى
عهده) مګر (ونه ګرځيدل) لږ له تاسى څخه حال دا چه هم دا تاسى مخ
ګرځوونكي يئ (له الهى احكامو نه)

تفسير: يعنى د الٰهى احكامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسى عادت بلكه په طبيعت كښى داخل
شوى دى.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿۸۴﴾

او (یاد کړئ ای بنی اسرائیلو) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسی (په توریت) چه مه تویوئ وینی تاسی او مه باسئ ځانونه خپل (یعنی یو بل په ظلم سره) له کورو ستاسی بیا عهد وکړ (پلرونو) ستاسی حال دا چه تاسی شاهدان یئ.
په خپلو نفسونو په دی چه عهد تړلی ؤ پلرونو ستاسی او هم دا مو دین دی.

تفسیر: یعنی مه خپل قوم وژنئ او مه ئی له وطنه د باندی شړی.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ط

پس (له دی عهده) تاسی هغه کسان یئ چه وژنئ ځانونه خپل (یو بل سره یا وژنئ غریبان اقربا خپل) او باسئو تاسی یوه ډله خپله (چه مغلوبه شی) له کورو د دوی شخه مرسته (مدد) کوئ یو له بل سره پر دوی باندی په ګناه او ظلم

تفسیر: په مدینه منوره کښی د یهودانو دوی فرقی وی اوله بنی قریظه دوهمه بنی نضیر دوی یو له بل سره جنګیدلی. د مشرکانو هم هلته دوی ډلی وی. اوله (اوس) دوهمه (خزرج) دی دواړو به هم په خپلو منځو کښی شخړی (جګړی) کولی. د بنی قریظه ملګری د اوس تبر ؤ او د بنی نضیر ملګری د خزرج تبر ؤ. د جنګ او جګړی په وخت کښی هره یوه ډله د بلی موافقی ډلی مرستی (مدد) ته ورتله او د هغی اعانت او حمایت به ئی کاوه. کله به چه یوی ډلی پر بلی ډلی نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به ئی له وطنه د باندی شړله او د هغو کورونه به ئی لوټل. که کوم سړی به دوی ته په دی جګړو کښی په لاس ورته او بندی کیده به، نو د هغه ملګرو به پیسی سره تولولی او بسپنه (فدیه) به ئی کوله او هغه به ئی له بنده خلاصاوه لکه چه د دی کیفیت او چاری په نسبت په لاندنی آیت کښی شه اشاره راځی.

وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَارَىٰ تُفَادُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ ۚ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۚ

او که راشی دوی تاسی ته بندیان نو فدیه ورکوئ تاسی د دوی په ځای شان دا چه حرام کړی شوی دی پر تاسی ایستل د هغو ایا پس (منع او) ایمان راوړئ تاسی پر ځینو (احکامو د) کتاب (چه فدیه ده) او کافران کیږئ په ځینو نورو (احکامو د کتاب چه بی ګناه وژنئ په ګناه سره مرسته (مدد) کوئ د دوی مغلوبان له وطنه شړئ).

تفسیر: یعنی که د بل تبر او قوم په لاس کښی بندی شئ نو د هغه په خلاصولو کښی په ډیره میرانه (بهادری) تول سره ولاړیږئ او ملاوی تړئ، مګر په خپله د هغه د وینی د څښښلو او مری غځولو لپاره شنه ناست یئ نو که غواړئ چه د الله تعالیٰ په احکامو باندی عمل او تګ وکړئ ښایی چه په دواړو ځایو کښی له هغه سره معاونت او مرحمت وکړئ او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر ونه غړوئ!.

فَمَا جَزَاءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾

پس نه ده سزا د هغه چا چه کوی دا (کارونه) له تاسی څخه مګر خو رسوایی ده په ژوند د دنیا کښی او په ورځ د قیامت کښی ګرځول کیږی دوی ډیر سخت عذاب د (دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چه کوئ ئی تاسی (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی داسی کوئ چه ځینی احکام منئ او له ځینو څخه انکار کوئ نو د دی لپاره چه د ایمان تجزیه ممکنه نه ده نو ځکه د ځینو احکامو منکر هم مطلق کافر ګڼل کیږی شی او د ځینو احکامو په منلو باندی چاته هیڅ ایمان نه په برخه کیږی. له دی مبارک آیت څخه په ښکاره ډول (طریقه) معلومه شوه که کوم سړی ځینی شرعی احکام منی او په متابعت کښی ئی بوخت وی مګر د ځینو هغو احکامو له منلو څخه چه د ده له طبیعت یا عادت یا مقاصدو څخه مخالف وی

انکار کوی نو د هغو ځینو احکامو متابعت ده ته څه فائده نه شي رسولی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۖ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٨٦﴾

دا هغه کسان دی چه آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بی انتها نعمتو د) آخرت سپک به نه کړی شي له دوی څخه (دنیوی او اخروی) عذاب او نه به له دوی سره مرسته (مدد) وکړه شي (په دفع د عذاب کښي).

تفسیر: یعني دنیوی ګټه (فائده) ئی د آخرت په مقابل کښي غوره کړه او هغه ئی په دغه بدله کړه، نو له کومو خلقو سره ئی چه تعهد کړی ؤ هغه ئی د دنیوی ګټی له پاره پای (آخر) ته ورساوه او د الله تعالیٰ د احکامو ئی څه پروا ونه کړه، نو د داسی کسانو حمایت او سپارښتنه به د الله تعالیٰ په دربار کښي څوک وکړی شي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ ۖ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ

او خامخا، بیشکه ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) او پر له پسی استولی وو مونږ پس له موسیٰ نور رسولان (لکه یوشع، داؤد، سلیمان، یحییٰ او زکریا) او ورکړی وی مونږ عیسیٰ زوی د مریمی ته (معجزی) ښکاره او قوی کړی وو مونږ عیسیٰ په روح پاک سره (چه جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح دی).

تفسیر: د مړی ژوندی کول ـ د اکمه او ابرص او د نورو رنځورانو روغول ـ او د پټو خبرو ښوول، د عیسیٰ علیه السلام له ښکاره ؤ معجزو څخه دی له «روح القدس» څخه به حضرت جبرئیل علیه السلام مراد وی چه تل به له مسیح علیه السلام سره ؤ یا به «اسم اعظم» وی چه د هغه په برکت به ئی مړی ژوندی کول.

أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ

آیا نو هر کله چه را به غی تاسی ته کوم رسول په هغو احکامو سره چه نه به خوښول نفسونو د تاسی نو تکبر (لوئی) کوله تاسی (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاؤ یوه ډله مو دروغجنه وبلله تاسی (لکه محمد، عیسیٰ او موسیٰ)

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت محمد رسول الله ـ حضرت عیسیٰ روح الله او حضرت موسیٰ کلیم الله علیهم الصلوٰة والسلام دروغجن وبلل».

وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٧﴾

او بله ډله (د انبیاؤ) ووژله تاسی (لکه زکریا، یحییٰ او شعیب).

تفسیر: لکه چه دوی «حضرت زکریا، یحییٰ او شعیب علیهم السلام ووژل.»

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او وایی (تمسخراً) زړونه مو په پردو کښی دی (وینا پری اثر نه کوی داسی نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر د دوی نو ډیر لږ (له دوی څخنی) ایمان راوړی.

تفسیر: یهودانو د خپلو نفسونو د ستایلو په وخت کښی داسی ویل چه زمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کښی ساتلی شوی دی او پرته (علاوه) زمونږ له خپل دین څخه بل کوم دین پکښی نشی ننوتلی او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندی اچولی شی مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیانی او کرشمی نه غولیږو او نه ئی تابعداری کولی شو حق تعالیٰ فرمایی «دوی بیخی دروغ وینونکی دی» ځکه چه دوی د خپل کفر په سبب د الله تعالیٰ له خوا ملعون او د ده له رحمته شړلی شوی دی نو له دی امله (وجی) په هیڅ ډول (طریقه) د حق دین منونکی نه دی او له دوی څخه ډیر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کیږی.

وَلَمَّا جَآءَهُمۡ كِتٰبٌ مِّنۡ عِنۡدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمۡ وَكَانُوۡا مِنۡ قَبۡلُ يَسۡتَفۡتِحُوۡنَ عَلَى الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا ۚ فَلَمَّا جَآءَهُمۡ مَّا عَرَفُوۡا كَفَرُوۡا بِهٖ ۚ فَلَعۡنَةُ اللّٰهِ عَلَى الۡكٰفِرِيۡنَ ﴿٨٩﴾

او هر کله چه راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له نزده د الله چه مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی حال دا چه وو دوی پخوا له دی چه فتح به ئی غوښته (له الله په قرآن او محمد سره) په هغو کسانو چه کافران وو نو کله چه راغی دوی ته هغه رسول چه پیژندلی ؤ دوی (هغه رسول د توریت په ستایلو سره) کافران شول پری نو لعنت د الله دی په کافرانو (چه حق ئی پټ او باطل ئی ښکاره کړ).

تفسیر: هغه کتاب چه نازل شوی دی قرآن دی او هغه کتاب چه له دوی سره پخوا له دی نه موجود ؤ (توریت) دی د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چه یهودان د کافرانو په مقابل کښی مغلوبیدل نو دعا به ئی کوله او ویل به ئی ای خدایه! د آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم او د هغه پاک قرآن په برکت چه پر ده به نازلیږی، مونږ ته په کافرانو بری او فتح راکړه، کله چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت تولی نښی ئی ولیدلی نو تری منکر او ملعون شول.

بِئۡسَمَا اشۡتَرَوۡا بِهٖۤ اَنۡفُسَهُمۡ اَنۡ يَّكۡفُرُوۡا بِمَآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ بَغۡيًا اَنۡ يُّنَزِّلَ اللّٰهُ مِنۡ فَضۡلِهٖ عَلٰى مَنۡ يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖ ۚ

بد دی هغه څه چه پلورلی (خرڅ کړی) دی دوی په هغه سره ځانونه خپل (او هغه دا دی) چه کافران کیږی په هغه قرآن چه نازل کړی دی الله (دا کفر) په سبب د دی حسد او کینی دی چه (ولی) نازلوی الله له فضله خپله په هغه چا چه اراده وکړی له بندګانو خپلو

تفسیر: یعنی هغه شی چه دوی د هغه په بدل کښی خپل ځانونه پلوری (خرڅوی) هغه د سپیڅلی

پاک قرآن په مقابل کښې د کفر او انکار غوره کول دي حال دا چه د دوی دا کفر او انکار هم يوازې د دوی له ضد ـ کينې او حسد نه پيدا شوی دی.

فَبَآءُوْ بِغَضَبٍ عَلٰى غَضَبٍ ۭ

نو اخته شول په يوه غضب (چه کفر دی په محمد او قرآن) د پاسه د بل غضب (چه کفر دی په عيسىٰ او انجيل).

تفسير: يعنې يو غضب دا چه نه يوازې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول. او بل غضب دا چه يوازې د حسد او ضد له امله (وجې) ئې د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ او ورځنې وګرځيدل.

وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ۝۹۰

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسير: له دې څخه معلوميږي چه هر عذاب د ذلت له پاره نه وي بلکه هغه عذاب چه مسلمانانو ته ورکول کيږي، هغه د دوی دګناهونو له امله (وجې) دی چه تری پاک شي، نه د سپکتيا او تذليل له پاره يوازې هغه عذاب چه کفارو ته ورکول کيږي هغه د تذليل عذاب دی.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ اٰمِنُوْا بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا نُؤْمِنُ بِمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا
وَيَكْفُرُوْنَ بِمَا وَرَآءَهٗ ۗ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۭ

او کله چه وويل شي دوی ته چه ايمان راوړئ په هغو (کتابو) چه نازل کړی دی الله وايي دوی ايمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی پر مونږ (يعنې تورات) حال دا چه کافران کيږي په هغه کتاب چه بې له هغه دی يعنې (انجيل او قرآن) حال دا چه دا (نور کتابونه هم) حق دی مصدق دی د هغه کتاب چه له دوی سره دی (چه د الله تعالىٰ له خوا نازل شوی دی)

تفسير: هغه کتاب چه بې له هغه دی يعنې «انجيل» او «قرآن» او هغه چه نازل شوی دی پر

مونږ يعني «توريت» مطلب دا چه پرته (علاوه) له «توريت» څخه له نورو كتابو څخه په ښكاره ډول (طريقه) منكران دي «د قرآن» او «انجيل» منونكي نه دي. حال دا چه دا كتابونه هم رښتيا حق او د «توريت» تصديق كوونكي دي.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩١﴾

ووايه (اى محمده! دغو يهودانو ته) نو ولى به وژل تاسى انبياء د الله (لكه شعيب زكريا او يحيىٰ) پخوا (له دى څخه) كه چيرى وئ تاسى ايمان راوړونكى (په توريت).

تفسير: يعني يهودانو ته ووايه «كه تاسى په توريت ايمان لرونكي يئ نو بيا مو ولى انبياء ووژل؟ ځكه چه په «توريت» كښى داسى حكم شته ـ هر هغه نبى چه د «توريت» تصديق وكړى، تاسى له هغه سره مرسته (مدد) وكړئ او خامخا ورباندى ايمان راوړئ!» او هغه انبياء مو وژلي دى چه پخوا له دى څخه تير شوى دى لكه حضرت زكريا او حضرت يحيىٰ عليهما السلام چه د (توريت) په احكامو ئى عمل كاوه او د (توريت) د ترويج او تاكيد له پاره راليږل شوى وو. په دى خبره كښى هيڅ ناپوه ته كومه انديښنه او شك نه پيدا كيږى چه دى پيغمبرانو د توريت تصديق كاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٩٢﴾

او خامخا په تحقيق سره راوړى وى تاسى ته موسىٰ ښكاره (معجزى) بيا ونيوه تاسى خوسى (سخى) (په خدايى سره) پس د تللو د موسىٰ (د طور غره ته) حال دا چه تاسى وئ ظالمان (پر ځانو خپلو په دى معبود نيولو د خوسى)

تفسير: يعني په خپله حضرت موسىٰ عليه السلام چه تاسى د هغه په شريعت باندى قائم يئ او د هغه شريعت له امله (وجى) د نورو شرائعو او حقه ؤ اديانو څخه انكار كوئ تاسو ته ئى ډيرى ښكاره نښى او معجزى دروښودى لكه همساء، يدبيضاء، د سيند څيرول او نور مګر كله چه موسىٰ عليه السلام د څو ورځو له پاره د طور غره ته لاړ نو تاسى د هغه په غياب كښى خوسى (سخى) خپل معبود وتاكه (مقرر كه)، حال دا چه موسىٰ عليه السلام ژوندى او د نبوت خاوند ؤ، نو په هغه وخت كښى پر موسىٰ عليه السلام او د هغه په شريعت ستاسى ايمان چيرى ؤ چه نن

د آخرالزمان رسول صلی الله علیه وسلم د بغض، حسد له امله (وحی) تاسی موسوی شریعت داسی ټینګ نیولی دی چه د الله تعالیٰ احکامو ته هم غوږ نه ږدی، بیشکه چه تاسی ظالمان یئ او ستاسی پلرونه او نیکه ګان هم ظالمان وو دا ؤ د بنی اسرائیلو احوال د حضرت موسیٰ علیه السلام سره وروسته له دی د (توریت) په نسبت د هغوی د ایمان حالت بیانوی

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاسْمَعُوا قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چه واخیست مونږ عهد محکم د تاسی (په منلو د توریت) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسی د طور (غر) واخلئ هغه (احکام) چه درکړی دی مونږ تاسی ته په ښه کوښښ او واورئ (په تدبر سره) وویل (یهودانو) اوریدلی ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم) او ورڅښلی (څکلی) شوی وه په زړونو د دوی کښی (مینه د) خوسی (سخی) په سبب د کفر د دوی

تفسیر: یعنی د توریت د احکامو په نسبت چه کوم احکام درکړی شوی دی هغه په پوره همت او استقلال سره ټینګ ونیسئ! څرنګه چه غر مو په سر څوړند ؤ، نو د خپل ځان له ویری خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کښی وویل ﴿سَمِعْنَا﴾ یعنی د (توریت) احکام مو واوریدل. او په زړه کښی یا وروسته له هغه مو ویل ﴿عَصَيْنَا﴾ یعنی هغه احکام مو ونه منل. د دی غاړه غړولو بله وجه دا وه چه د صورت خوښولو او ښکاره کتلو مینی د هغوی په زړونو کښی کلک ځای نیولی ؤ او د دوی د کفر له سببه هغه زنګ چه د هغوی په زړونو کښی ؤ، لا داسی ټینګ شو چه بیرته کیدو ئی هیڅ امکان نه درلود (لرلو) بلکه ورځ په ورځ لا پسی زیاتیده.

قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ بِهِ إِيمَانُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٣﴾ قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٩٤﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بد دی هغه شي چه امر کوی تاسی ته په هغه (چه کفر دی په محمد او قرآن) ایمان ستاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکي. ووایه (ای محمده ! دوی ته) که چیری وی تاسی ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یوازی) بی له (نورو) خلقو نو هیله (تمنا) وکړئ د مرګ که چیری یئ تاسی صادقان (په دعوی د خالصوالی د جنت کښی خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل «پرته (علاوه) له مونږ نه به په جنت کښی بل هیڅ څوک نه داخلیږی او مونږ ته هیڅ یو رنځ (تکلیف) او عذاب نشته» الله تعالیٰ فرمایی که په رښتیا سره تاسی جنتیان یئ نو له مرینی څخه ولی ویریږی؟»

څوک چه شمیری ځان رښتیا اهل د جنت ▪ خوښ به ئی نه وی دنیا یئ چرچی راحت
دا کسان چه په دنیا کښی بی پروا دی ▪ دوی هرګوره په عقبی وینی زحمت

وَلَنْ يَّتَمَنَّوْهُ اَبَدًاۢ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ﴿۹۵﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ اَحْرَصَ النَّاسِ عَلٰى حَيٰوةٍ ۚ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ ۚ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهٖ مِنَ الْعَذَابِ اَنْ يُّعَمَّرَ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِمَا يَعْمَلُوْنَ ﴿۹۶﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړی د مرګ هیڅ کله په سبب د هغو عملونو چه وړاندی لیږلی دی لاسونو د دوی (لکه د انبیاؤ او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) د ظالمانو او خامخا به مومی ته هرومرو (خامخا) دوی ډیر حرصناک د خلقو نه په ژوندانه باندی او (ډیر حارصان) له هغو کسانو ځنی (هم) چه مشرکان دی، خوښوی هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړ شی (او اوږد شی عمر ئی) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی د ده له عذابه دا چه ډیر عمر ورکړ شی او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هر څه چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر: یعنی یهودانو داسی خراب کارونه کړی دی چه له مرګه ډیر لری تښتی او ویریږی چه وروسته له مړینی مونږ ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی تر دی حده پوری چه له مشرکانو څخه هم دوی ډیر په ژوندی پاتی کیدلو باندی حریصان دی. په دی سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه دول (طریقه) سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ
عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى
وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَ
رُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چه وی دښمن د جبریل (نو دوی مری له قهره!) ځکه بیشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله حال دا چه مصدق دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چه پخوا له ده دی (لکه توریت او انجیل) او لارښوونکی دی او زیری ورکوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره) هر څوک چه وی دښمن د الله او د ملائکو د ده او د رسولانو د ده او (خصوصاً) د جبریل او د میکائیل پس بیشکه الله دښمن دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل «هغه پرښته جبریئل علیه السلام چه پر (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) باندی وحی راوړی له مونږ سره دښمنی لری او زمونږ پلرونو ته د ده له لاسه لوی ربړونه (تکلیفونو) پیښ شوی دی که پرته (علاوه) له جبرئیل علیه السلام بلی کومی پرښتی دوی ته وحی راوړی وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وی» نو د دوی د دی وینا په نسبت الله تعالیٰ داسی فرمایی «ګردی پرښتی همغه شیان کوی چه د پاک الله له لوری دوی پری ماموری شوی وی او له خپله ځانه هیڅ شی نه کوی نو هغه کسان چه له دوی سره دښمنی کوی بیشکه چه الله تعالیٰ د هغوی دښمن دی».

وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ ۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا

الْفٰسِقُوْنَ ﴿٩٩﴾ اَوَكُلَّمَا عٰهَدُوْا عَهْدًا نَّبَذَهٗ فَرِيْقٌ مِّنْهُمْ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٠٠﴾

او هرومرو (خامخا) په تحقيق نازل كړي دي مونږ تاته آيتونه روښانه او نه كافران كيږي په دي باندي مگر فاسقان (چه د الله له فرمانه وتونكي دي).
آيا هر كله چه وبه كاوه دوى يو عهد نو غورځاوه (هيراوه او ماتوه) دا عهد يوى ډلي له دوى څخه بلكه اكثره د دوى ايمان نه راوړي (په مؤمن به شيانو).

تفسير: يعني دا د هغوى پخوانى عادت دى كله چه دوى له الله تعالىٰ يا رسول الله صلى الله عليه وسلم يا له بل چا سره عهد او پيمان وتړى، نو بيا يوه ډله له دوى څخه له هغه عهد نه سترگى پټوى او تر شايي غورځوى بلكه ډير داسي يهودان هم شته چه په «توريت» باندى ئى هم لا ايمان نه دى راوړى نو داسي كسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندى نه دريدل، كومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيْقٌ مِّنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ ۙ كِتٰبَ اللّٰهِ وَرَآءَ ظُهُوْرِهِمْ كَاَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠١﴾

او هر كله چه راغى دوى ته رسول (محمد) له طرفه د الله چه مصدق دى د هغه كتاب (توريت) چه له دوى سره دى نو وغورځاوه يوى ډلى له هغو كسانو چه وركړى شوى دى دوى ته كتاب، كتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوى (او هيڅ عمل ئى پرى ونه كړ) لكه چه دوى نه پوهيږى (چه دغه كتاب او رسول له جانبه د الله راغلى دى يا په هغه كښى څه صفت دى د محمد).

تفسير: له «رسول» څخه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مراد دى او له «مامعهم» څخنى مطلب «توريت» او له «كتاب الله» نه مقصد هم دا «توريت» دى، يعنى كله چه رسول الله صلى الله عليه وعلى اله واصحابه وسلم تشريف راوړ، نو دوى د«توريت» او نورو آسمانى كتابونو تصديق كوونكى ؤ. نو د يهودانو يوى ډلى په خپله «توريت» خپلو شاوو ته داسى وغورځاوه لكه چه

بیخی ئی نه وی لیدلی او هیڅ ورنه خبر نه وی چه آیا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او څه اوامر او نواهی هم پکښی شته که نه؟ کله چه دوی په خپل کتاب عقیده او ایمان نه لری، نو له هغوی څخه د نورو الهٰی احکامو په نسبت څه امید کول په کار دی؟

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيٰطِيْنُ عَلٰى مُلْكِ سُلَيْمٰنَ ۚ وَمَا
كَفَرَ سُلَيْمٰنُ وَلٰكِنَّ الشَّيٰطِيْنَ كَفَرُوْا يُعَلِّمُوْنَ النَّاسَ
السِّحْرَ ۗ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوْتَ وَمَارُوْتَ ۗ
وَمَا يُعَلِّمٰنِ مِنْ اَحَدٍ حَتّٰى يَقُوْلَآ اِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا
تَكْفُرْ ۗ فَيَتَعَلَّمُوْنَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُوْنَ بِهٖ بَيْنَ الْمَرْءِ وَ
زَوْجِهٖ ۗ وَمَا هُمْ بِضَآرِّيْنَ بِهٖ مِنْ اَحَدٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ
وَيَتَعَلَّمُوْنَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۗ وَلَقَدْ عَلِمُوْا
لَمَنِ اشْتَرٰىهُ مَا لَهٗ فِى الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ۗ وَلَبِئْسَ
مَا شَرَوْا بِهٖٓ اَنْفُسَهُمْ ۗ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠٢﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ
اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَمَثُوْبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ خَيْرٌ ۗ لَوْ كَانُوْا
يَعْلَمُوْنَ ﴿١٠٣﴾ ع

او متابعت وکړ یهودانو د هغه څه چه لوست به شیطانانو (پیریانو) په (زمانه د) باچاهی د سلیمان کښی (چه دی احمقانو کتاب الله تر شا وغورځاوه او سحر ئی زده او په متابعت ئی لګیا شول) او نه ؤ کافر شوی سلیمان (د سحر د عمل په تحلیل سره) ولیکن شیطانان کافران شوی وو حال دا چه ښود به ئی خلقو ته سحر او (متابعت به ئی کاوه) د هغه شی چه نازل کړی شوی ؤ په دوو پرښتو په (ښار د) بابل کښی (چه نوم د یوی) هاروت او (د بلی) ماروت (دی)؛ او نه به کوله ښودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پوری چه وبه ویل دواړو بیشکه هم دا خبره ده چه مونږ آزموینه (ازمیښت) یو (له جانبه د الله) نو مه کافر کیږه (په زده کولو د سحر چه د عمل پر جواز ئی معتقد

اوسی) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چه بیلتون به ئی
کاوه په هغه سره په منځ د میړه (خاوند) او ښځی د هغه کښی؛ او نه وو
دوی ضرر رسوونکی په دغه سحر سره هیچا ته مګر په اذن (حکم) د الله
سره؛ او زده کوی دوی (یعنی یهودان) هغه څه چه ضرر رسوی دوی ته او نفع
نه رسوی دوی ته؛ او هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهیدل دوی چه خامخا هغه
څوک چه پیری (اخلی) (زده کوی په اعتقاد د جواز) سحر نشته ده لره په
آخرت کښی هیڅ برخه (د نیکی)؛ او هرومرو (خامخا) ډیر بد دی هغه
شی چه پلورلی (اخستی) دی دوی په هغه شی سره (حصه د) ځانو خپلو که
چیری وی دوی چه پوهیدلی (په بد انجام د سحر نو نه به ئی زده کاوه). او
که په تحقیق دوی ایمان راوړی وی او پرهیز ئی کړی وی (له سحره او له
یهودیته) نو هرومرو (خامخا) ثواب له طرفه د الله څخه ډیر غوره دی (له دی
سحر او رشوت د توریت په تحریف)
که وی دوی چه پوهیدلی (په بهتری د«توریت» نو سحر به ئی نه زده کاوه او
له پاک الله څنی به ویریدل او له مناهیو به لری ګرځیدل).

تفسیر: لنده ئی دا چه یهودانو دین او کتاب پریښود او د سحر ـ جادو او کوډو تابع شول. او جادو له دوو خواؤ په خلقو کښی خپور (خور) شو.

(١): د حضرت سلیمان علیه السلام په زمانه کښی په دی سبب چه پیریانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، (لرله) نو بنیادمانو له شیطانانو څخه کوډی زده کولی او دا به ئی حضرت سلیمان علیه السلام ته منسوبولی چه دا کوډی مونږ ته له ده څنی رارسیدلی دی او ده د هم دی کوډو په زور پر خلقو حکمونه چلول. نو ځکه الله تعالیٰ فرمایی چه «دا کار کفر دی او د سلیمان نه دی».

(٢): د (هاروت) او (ماروت) له پلوه (طرفه) ئی تعمیم وموند چه دا دوی پرښتی د (بابل) په ښار کښی د بنیادمانو په صورت اوسیدلی او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم ؤ. د سحر هر طالب به چه دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چه «سحر مه زده کوه! چه د سحر د جائز ګڼلو له امله (وجی) سړی کافر او ایمان ته ئی زوال وررسیږی» که سره له دغه نصیحته به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو ئی ورښود. پاک الله د هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندګانو آزموینه کوله. نو ځکه فرمایی چه له هسی علومو څنی آخرت ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه رسیږی، بلکه ډیر نقصان رسوونکی دی او په دنیا او آخرت کښی پرته (علاوه) له نقصانه بل څه ګټه (فائده) په لاس نه تری راځی او بی د الله تعالیٰ له حکم او ارادی هیڅ اثر نه پری مرتبیږی که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به ئی په برخه کیده کله چه دین او کتاب ئی پریښود ﴿خَيۡرَ الدُّنۡيَا وَالۡاٰخِرَةِ﴾

شول.

چه په سود او په خپل زیان څوک نه پوهیږی ▪ هغه کله خپل مقصود وته رسیږی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرۡنَا وَٱسۡمَعُواْۗ وَلِلۡكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٠٤﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وایئ تاسی (لفظ د) راعنا (رسول الله ته) او ووایئ (په ځای د راعنا لفظ د) انظرنا او واورئ تاسی (حق د زړه په غوږو). او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به د رسول الله مبارک په مجلس کښی کیناستل او د دوی خبری به ئی اوریدلی، په ځینو خبرو به چه ښه نه پوهیدل، یا به ئی نه اوریدلی؛ د هغو تحقیق به ئی بیا په تکرار سره کاوه او ویل به ئی «راعنا» یعنی زمونږ په لوری توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! د دی کلمی د اوریدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسی ویل. نو پاک الله منع کوی چه داسی مه وایئ! اوکه وایئ هم نو﴿انظُرْنَا﴾ ووایئ! چه د هغه معنی هم همغه ده او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چه بیا پوښتنی ته اړ (محتاج) نه شئ! یهودانو دا خبره د فریب او بدنیتی له امله (وجی) ویله او دا کلمه به ئی په داسی ژوولی ژبه ادا کوله چه د «**راعینا**» توری به هم تری خوت چه معنی ئی ای زمونږ شپونه! ده برسیره په دی د یهودانو په نزد﴿رَاعِنَا﴾د احمق او ناپوه معنی هم ورکوی.

مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَلَا ٱلۡمُشۡرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ خَيۡرٖ مِّن رَّبِّكُمۡۚ وَٱللَّهُ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١٠٥﴾

نه خوښوی (دوست نه ګڼی) هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چه نازله کړه شی پر تاسی کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسی (د حسد او رخی (کینی) له

مخې) او الله خاصوي په رحمت خپل سره هغه څوک چه اراده (ئې) وکړي (د تخصيص په رحمت سره) او الله څښتن (خاوند) د فضل ډير لوی دی.

تفسير: يعنی کفار يهودان دی که د مکی مشرکان په دی نه دی خوشال چه پاک قرآن په تاسی باندی نازل شوی دی. بلکه يهودانو داسی غوښتل او هيله (اميد) ئې درلوده (لرلو) چه وروستی نبی صلی الله عليه وسلم په (بنی اسرائيلو) کښی مبعوث شی. او د مکی د مشرکانو خوښه دا وه چه د دوی له تبره دی وی. مګر دا خو د الله تعالیٰ لوی فضل او مرحمت دی چه وروستی نبی صلی الله عليه وسلم ئې د تاسی د اميانو په تبر کښی پيدا کړ.

مَا نَنْسَخْ مِنْ اٰيَةٍ اَوْ نُنْسِهَا نَاْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ اَوْ مِثْلِهَا ؕ اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۰۶﴾

هغه چه منسوخ کوو مونږ له کوم آيته يا هيروو ئې (له زړونو) د مؤمنانو څخه نو راليږو بهتر له هغه (پخوانی څخه په سهولت او کثرت د اجر کښی) يا په مثل د هغه (په تکليف او ثواب کښی)؛ آيا نه پوهيږی ته چه بيشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو راليږی بهتر له منسوخه يا د هغه په مثل).

تفسير: دا هم د يهودانو پيغور دی کله چه ستاسی په کتاب کښی ځينی آيتونه منسوخ کيږی نو وايی که دا کتاب په رښتيا د پاک الله له لوری وی، نو کله چه الله تعالیٰ د هغی نسخی له سببه چه مونږ او تاسی اوس پری خبريږو لا له پخوا څخه خبر ؤ نو ولی به ئې يو داسی آيت ليږه؟ نو الله تعالیٰ فرمايی چه نه په لمړنی خبره کښی څه عيب ؤ او نه په وروستی خبره کښی کوم عيب شته، خو ﴿ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ﴾ د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب وګانه. او بيا ئې دغه حکم لازم وباله (وګڼه).

اَلَمْ تَعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۱۰۷﴾

آيا نه پوهيږی ته چه بيشکه الله (چه دی) هم ده لره دی سلطنت (او باچاهی) د آسمانو او د ځمکی (سره له آسمانو او ځمکی او مافيهما ملکاً

خلقاً وعبيداً) او نشته تاسی ته غیر له الله نه هیڅ دوست (چه ومو ساتی له بلیاتو) او نه مددګار (چه له نازله عذاب مو خلاص کړی)

تفسير: يعنی دلته خو د الله تعالیٰ قدرت او ملکيت په ګردو (تولو) باندی شامل دی او هلته په خپلو بندګانو اعلیٰ درجه عنايت او مرحمت لری، نو اوس د بندګانو په منافعو او مصالحو باندی غير د ده له ذاته بل څوک پوهيدی شی او څوک د ده په اندازه بندګانو ته منافع او ښيګڼی (نفعی) رسولی شی؟

اَمْ تُرِيْدُوْنَ اَنْ تَسْـَٔلُوْا رَسُوْلَكُمْ كَمَا سُىِٕلَ مُوْسٰى مِنْ قَبْلُ ؕ وَمَنْ يَّتَبَدَّلِ الْكُفْرَ بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ۝١٠٨

آيا اراده لرئ تاسی چه سوال وکړئ له رسول خپله (محمد ﷺ) لکه چه سوال کړی شوی ؤ له موسیٰ څخه پخوا له دی (په راز راز (قسم قسم) نامناسبو طريقو) او هر څوک چه بدلوی (او غوره کوی) کفر په ايمان (چه ايمان ورکوی او کفر آخلی) نو په تحقيق ورکه ئی کړه سمه لار (او له حقی لاری څخه چپ او بی لاری شو).

تفسير: يعنی د يهودانو په خبره باندی له سره باور او اعتماد مه کوی؟ هر چا ته چه د يهودانو د شبهی او تردد اچولو له امله (وجی) څه شک او شبهه پيدا شوی وی. هغه کافر دی له دی کار څخه خپل ځانونه وژغورئ! (وساتی) او د يهودانو په وينا تاسی د خپل نبی په نسبت هيڅ شک او شبهه مه کوئ! لکه چه دوی به د خپلو انبياؤ په نسبت هسی شبهی کولی.

وَدَّ كَثِيْرٌ مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَوْ يَرُدُّوْنَكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ اِيْمَانِكُمْ كُفَّارًا ۚۖ حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ اَنْفُسِهِمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۚ

خوښوی (او دوست ګڼی) ډير له اهل د کتاب څخه (دا) چه وګرځوی دوی تاسی پس له ايمان راوړلو ستاسی کافران د حسد (له سببه) چه له (خبيثو) نفسونو د دوی (پيدا شوی) دی (نه له بل سببه) وروسته له هغه چه ښکاره شو دوی ته حق (چه رسول قرآن او د اسلام دين دی).

تفسیر: یعني ډیر یهودان دا هیله (امید) او آرزو لري څو په هر ډول (هر قسم) چه وکولی شي تاسي له مسلماني څخني واړوي او په کفر او نفاق کښي مو داخل کړي. حال دا چه دوی ته دا خبره ښه ښکاره ده چه د مسلمانانو دین، قرآن او وروستی نبي صلی الله علیه وسلم تول حق او رښتیا دي.

فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِأَمْرِهٖ ؕ

نو عفو وکړئ! (دوی ته او جهاد مه کوئ) او مخ تري وګرځوئ! (او جزا مه ورکوئ!) تر هغه پوري چه راولیږي الله امر خپل (په جهاد د دوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه)؛

تفسیر: یعني تر هغه پوري تاسو د یهودانو دي خبري ته غوږ کیږدئ! او صبر او تحمل وکړئ! چه زمونږ له لوري تاسو ته کوم حکم راشي، لکه چه په پائ (آخر) کښي محمد صلی الله علیه وسلم ته داسي حکم راغی چه ټول یهودان د مدیني منوري له چار چاپیر څخني وشړئ.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٠٩﴾

بیشکه چه الله په هر شي ښه قادر دي (نو هرومرو (خامخا) له دوی نه انتقام آخلي).

تفسیر: یعني د خپل ضعف له امله (وجی) اندیښنه او تردد مه کوئ! ځکه چه پاک الله په خپل قدرت سره تاسي غالب او عزیز او یهودان مغلوب او ذلیل کوي. یا دا چه ډیل او تعطیل د عجز له امله (وجی) نه دي.

وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ؕ وَمَا تُقَدِّمُوْا لِاَنْفُسِكُمْ
مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوْهُ عِنْدَ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿١١٠﴾

او سم دروئ (ادا کوئ له تولو حقوقو سره) لمونځ او ورکوئ زکوة؛ او هغه شي چه مخ کښي لیږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکۍ (لکه صله او صدقه) وبه

مومۍ (ثواب د) هغه په نزد د الله؛ بیشکه چه الله په هغه شي چه کوئ ئې تاسي ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیږی اعمال ستاسی او جزا ئې درکوی)

تفسیر: یعني د هغوی په ضرر او ایذاء باندی صبر وکړئ او په عباداتو کښې بوخت (مشغول) او لګیا اوسئ! ځکه چه الله تعالیٰ ستاسی له کارونو څخه هیڅکله غافل او بې خبر نه دی ستاسی هیڅ یو ښه کار نه شي ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ

او وایی (اهل کتاب) له سره به نه ننوځی جنت ته مګر هغه څوک (به ننوځی) چه وی یهود یا نصرانی؛

تفسیر: یعني یهودان خو وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشي ننوتلی او نصرانیان وایی چه پرته (علاوه) له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشي ننوتلی.

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ
أَجْرُهُ عِندَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

دا نفساني غوښتنې د دوی دی، ووایه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دی خبره) که چیری یئ صادقان (په دی وینا کښې نه ده داسی) بلکه (غیر له دوی هم داخلیږی) هر څوک چه وسپاری ځان خپل الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی نو دی ده لره اجر د ده په نزد د رب د ده ـ او نه به وی هیڅ (قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅیری) خفه کیږی (د جزا په وخت کښې).

تفسیر: یعني چا چه د الله تعالیٰ احکام ومنل او د هغو متابعت ئې وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبی له لوری ورته رسیدلی وی او پخپل قومیت او اصولو باندی ئې د یهودانو په شان تعصب ونکړ نو هغوی لره ښه اجر دی او نه په هغوی کښې داسی کومه خبره شته چه د هغې له امله (وجې) به دوی په ویره کښې وی او نه به دوی غمجن وی.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصٰرٰى عَلٰى شَيْءٍ ۖ وَّقَالَتِ النَّصٰرٰى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلٰى شَيْءٍ ۙ وَّهُمْ يَتْلُوْنَ الْكِتٰبَ ؕ

او وايي يهودان چه نه دی نصرانيان په هيڅ شی (له حق دين څخه) او وايي نصرانيان چه نه دی يهودان په هيڅ شی (له حق دين څخه) حال دا چه دغه (يهودان او نصرانيان) لولی دوی کتاب (د الله)؛

تفسير: يعني کله چه يهودانو په (توريت) کښې ولوستل چه نصرانيان، عيسیٰ عليه السلام د خدای جل جلاله زوی بولي نو په دی مسئله ښه پوه شول چه دوی بيشکه کافران دی. او نصرانيان د (انجيل) له لوستلو څخنی په دی ښه وپوهيدل چه يهودان د عيسیٰ عليه السلام د نبوت د نه منلو له امله (وجی) کافران شول.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ ۚ فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿۱۱۳﴾

هم دا رنګه ويل هغو کسانو چه نه پوهيدل (لکه مجوسيان او مشرکان) په شان د ويلو د دغو (کتابيانو) نو الله به حکم وکړی په منځ د دوی کښې په ورځ د قيامت په هغه شی کښې چه وو دوی چه په هغه کښې به ئی اختلاف (او جګړی) کولی.

تفسير: له دی جاهلانو څخه د عربو مشرکين او بت پرستان مراد دی؛ يعني همغسی چه يهود او نصارىٰ يو بل کافر او ګمراه ګڼی، هم داسی بت پرستان هم پرته (علاوه) له خپلو ځانو نور ټول ګمراهان او بی دينان بولي نو دوی دی په دنيا کښې هسی خبری کوی. په قيامت کښې به د هغو په نسبت فيصله وشی.

(فائده): دلته داسی يوه شبهه پيدا کيږی کله چه ئی ﴿كَذٰلِكَ﴾ وفرمايل نو بيا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمايلو ته څه حاجت ؤ؟ ځينی وايي مفسران هسی ځواب وايي چه ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذٰلِكَ﴾ توضيح او تاکيد دی. او ځينی وايي چه دلته جلا جلا (جدا جدا) دوی تشبيه ګانی دی نو ځکه ئی دوه لفظونه وفرمايل له يوی تشبيه څخه دا غرض دی چه د دوی او د دوی د وينا په منځ کښې مشابهت سره شته يعني څرنګه چه دوی نورو ته ګمراه وايي دوی په خپله هم

ګمراهان دی. او له بلی تشبیه څنی دا غرض دی لکه چه کتابیانو دا بی دلیله دعوی د خپلو نفسانی اغراضو او عداوتونو له امله (وجی) کوله هم داسی بت پرستان هم بی دلیله یوازی د نفسانی غوښتنو له امله (وجی) داسی دعوی کوی.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ مَّنَعَ مَسٰجِدَ اللّٰهِ اَنْ یُّذْکَرَ فِیْهَا اسْمُهٗ وَسَعٰی فِیْ خَرَابِهَا ؕ

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چه بندوی مسجدونه د الله له دی چه یادکړی شی په هغو کښی نوم د الله او کوښښ کوی په ورانولو (او شاړولو) د هغو کښی؛

تفسیر: که څه هم د دی آیت د نزول سبب نصاریٰ دی چه دوی له یهودانو سره مقاتله وکړه، (توریت) ئی وسوځاوه او بیت المقدس ئی خراب کړ. یا د مکی مشرکان دی چه هغوی د بغض، عناد او تعصب له کبله (وجی) مسلمانان په (حدیبیه) کښی ستانه (صفت) کړل او د بیت الله له زیارت نه ئی محروم وګرځول. مګر هغه کسان چه کوم مسجد ورانوی نو هغوی هم په دی حکم کښی داخل دی.

اُولٰٓئِکَ مَا کَانَ لَهُمْ اَنْ یَّدْخُلُوْهَآ اِلَّا خَآئِفِیْنَ ؕ

دغه کسان نه دی لائق دوی ته دا چه ننوځی دغو مسجدونو ته مګر ویریدونکی (له مؤمنانو څخه)؛

تفسیر: یعنی له دی کفارو سره خو لائق داسی وو چه د الله تعالیٰ مساجدو ته سره له ویری او تواضع، ادب او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی، چه کفارو هلته بی حرمتی وکړه یا ئی مطلب دا دی چه په عزت او حکومت سره دوی په دی ملک کښی د اوسیدلو وړ (لائق) نه دی. لکه چه هم داسی هم وشول چه د الله تعالیٰ له لوری مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِی الدُّنْیَا خِزْیٌ

دوی ته په دنیا کښې ذلت دی.

تفسیر: یعني په دنیا کښې مغلوب شول او په قید کښې ولویدل او مسلمانانو ته به ئې جزیه ورکوله.

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّهِ ۚ

او (شته) دوی ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی). او خاص الله لره دی مشرق او مغرب نو هر لوری ته چه مخ وګرځوئ (په لمانځه کښې) نو هم دغه لوری د طاعت د الله دی.

تفسیر: دا هم د یهودانو او نصرانیانو جګړی وی چه له دوی څخه هر یوه خپله قبله ښه بلله الله تعالیٰ فرمایي چه الله تعالیٰ په کوم مخصوص ډول (طریقه) سره په هیڅ لوری کښې نشته، بلکه له ټولو امکنه ؤ او جهاتو څخني منزه دی او له یوی څندی څخه تر بلی څندی پوری ټوله ځمکه ده لره ده البته د هغه له حکم سره سم هر لوری ته چه تاسی مخ کوی الله تعالیٰ مو وینی او ستاسی عبادت قبلوی ځینی وایي چه په سفر کښې په سورلو باندی د نوافلو د ادا کولو په نسبت، یا کله چه په سفر کښې قبله مشتبه شوی وه دا آیت نازل شوی ؤ.

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

بیشکه چه الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعني د هغه رحمت هر چیری عام دی، تر یوه ځای پوری څه اختصاص نه لري. د دوی له نیتونو، مصالحو او اعمالو څخني په ښه ډول (طریقه) خبر دی او ښه پوهیږی چه د بندګانو په حق کښې کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروی. هر څوک چه سم له هغه سره عمل کوی هغه ته ښه جزاء او هر څوک چه له هغه څخني مخالف تګ کوی هغه ته بده سزا ورکوی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا ۙ سُبْحٰنَهٗ ؕ بَلْ لَّهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ ؕ كُلٌّ لَّهٗ قٰنِتُوْنَ ﴿۱۱۶﴾ بَدِیْعُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ
وَ اِذَا قَضٰۤی اَمْرًا فَاِنَّمَا یَقُوْلُ لَهٗ كُنْ فَیَكُوْنُ ﴿۱۱۷﴾

او وائی (کفار ـ یهودان او نصرانیان داسی چه) نیولی دی الله زوی پاکی ده ده لره (له زوی څخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیونه چه په آسمانو او ځمکی کښی دی (سره له آسمانو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)؛ ټول ده لره حکم منونکی (او مغلوب) دی. نوی (بی له نمونی) پیداکوونکی د آسمانو او د ځمکی دی؛ او هر کله چه اراده وکړی د یوه کار نو بیشکه هم دغه خبره ده چه وایی هغه کار ته چه وشه! نو هغه وشی.

تفسیر: یهودانو حضرت عزیر علیه السلام ته او نصرانیانو حضرت عیسیٰ علیه السلام ته د الله تعالیٰ زوی ویل. الله تعالیٰ فرمایی چه د ده ذات له ټولو هسی خبرو څخنی پاک او منزه دی. بلکه ټول موجودات بیخی د ده مملوک او مخلوق او مطیع دی.

وَقَالَ الَّذِیْنَ لَا یَعْلَمُوْنَ لَوْلَا یُكَلِّمُنَا اللّٰهُ اَوْ تَاْتِیْنَاۤ اٰیَةٌ ؕ

او وایی هغه کسان چه دوی نه پوهیږی (یا ځان نه پوهوی) ولی خبری نه کوی له موږ سره الله (ښکاره) یا ولی نه راځی موږ ته یو آیت (د قدرت په صدق ستا)

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چه په کتابیانو او بت پرستانو کښی دی هغوی ټول سره وایی چه الله تعالیٰ ولی بی له وسیلی له موږ سره خبری نه کوی؟ یا کومه یوه داسی نښه نه راښیی چه موږ د هغی له اوریدلو یا لیدلو څخنی ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذٰلِكَ قَالَ الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّثْلَ قَوْلِهِمْ ؕ
تَشَابَهَتْ قُلُوْبُهُمْ ؕ قَدْ بَیَّنَّا الْاٰیٰتِ لِقَوْمٍ یُّوْقِنُوْنَ ﴿۱۱۸﴾

هم دا رنګه به ویل هغو کسانو (چه وو) پخوا له دوی څخنی په شان د خبری د دوی؛ یو رنګ شوی دی زړونه د دوی؛ په تحقیق بیانی کړی دی مونږ معجزی (نښی د وحدت او نبوت) هغو خلقو ته چه دوی یقین کوی (او هیڅ شبهه او عناد په دوی کښی نشته)

تفسیر: الله تعالیٰ فرمایی چه پخوانیو خلقو هم داسی د جهالت خبری کولی دا کومی نوی خبری نه دی او هغو کسانو ته چه یقین او باور کوونکی دی مونږ د برحقه نبی نښی بیان فرمایلی دی او هغه کسان چه په خپل ضد او عداوت باندی ټینګ ولاړ دی او انکار کوی نو دا یوازی حسد او عناد دی.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۖ وَلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَحِيمِ ١١٩

بیشکه مونږ لیږلی ئی ته (ای محمده!) په حقه سره زیری ورکوونکی (په نعیم) او ویروونکی (له جحیم). او ته به نه پوښتیدل کیږی له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: یعنی پر تاسی باندی د دی خبری هیڅ الزام نشته چه هغوی مو ولی په اسلام سره نه دی مشرف کړی.

وَلَن تَرۡضَىٰ عَنكَ ٱلۡيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمۡۗ

او هیڅ کله به راضی نه شی له تانه (ای محمده!) یهودان او نه نصرانیان تر هغه پوری چه متابعت وکړی ته د دین د دوی؛

تفسیر: یعنی یهودان او نصرانیان د حق خبری له منلو سره هیڅ یوه علاقه او کار نه لری دوی په خپل ضد باندی کلک ولاړ دی او له سره ستاسی دین نه منی، که بالفرض تاسی د هغوی تابع شئ نو خوښیږی او دا ممکنه او کیدونکی خبره نه ده نو اوس دی د هغوی د موافقت امیدونه کړی شی.

قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلۡهُدَىٰۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه هدایت د الله (اسلام) هم دغه هدایت دی (او بس)؛

تفسیر: یعنی په هره زمانه کښی همغه دین معتبر او هدایت ؤ چه د هغه وخت نبی به د هغه هدایت کاوه او اوس هغه دین، د اسلام پاکه طریقه ده، نه د یهودانو او نصرانیانو دود (رواج) او دستور.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ الَّذِیْ جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا نَصِیْرٍ ﴿١٢٠﴾

او قسم دی که چیری پیروی وکړی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغلی دی تاته له علمه نو نه به وی تا لره له (عذابه د) الله هیڅ دوست (ساتونکی له بلیاتو) او مددګار (خلاصوونکی له نازله ؤ عذابو).

تفسیر: دا یوه فرضی خبره ده یعنی که بالفرض تاسی داسی وکړئ نو له الٰهی قهره هیڅوک خپل ځان نه شی ژغورلی (بچ کولی) یا ئی منظور د امت تنبیه ده چه که کوم سړی مسلمان شی او په قرآنی احکامو پوهیږی او بیا له اسلامه مخ واړوی نو هیڅوک دی له عذابه نشی ژغورلی (ساتلی).

اَلَّذِیْنَ اٰتَیْنٰهُمُ الْكِتٰبَ یَتْلُوْنَهٗ حَقَّ تِلَاوَتِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ یُؤْمِنُوْنَ
بِهٖ ؕ وَمَنْ یَّكْفُرْ بِهٖ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿١٢١﴾ ع

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب لولی (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب د حق په لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ایمان راوړی په دغه (کتاب پرته (علاوه) له محرفینو)؛ او هغه څوک چه کافر شی په ده نو دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه ایمان په کفر بدلوی).

تفسیر: په یهودانو کښی لږ کسان منصفان هم ؤ چه خپل کتابونه ئی داسی لوستلی او پری پوهیدلی وو چه په الفاظو کښی ئی تحریف نه کاوه په معنی د هغه کښی ئی فکر چلاوه او په

مقتضاء ئې عمل کاوه او په پاک قرآن ئې ایمان راوړی ؤ لکه حضرت عبدالله بن سلام رضی الله تعالیٰ عنه او د هغه ملګری یا د(جعفر طیار رضی الله تعالیٰ عنه هغه ملګری چه ورسره له حبشې راغلی وو) دا آیت د هغو په باره کښې دی یعنی دوی «توریت» په غور سره لوست او هم دوی ته ایمان په برخه شو او هغه کسان چه له خپل کتاب څخنی ئې انکار وکړ او په هغو کښې ئې ګوتی ووهلی او سره وایی ړاوه او تحریف ئې وکړ، نو دوی زیانکاران ـ خائنان او خاسران شول.

يٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿۱۲۲﴾ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ﴿۱۲۳﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چه انعام کړی دی ما پر تاسی (او بل دا یاد کړئ چه) بیشکه ما غوره کړی یئ تاسی (یعنی نیکونه ستاسی) پر خلقو (د زمانی ستاسی) او ووېرېږئ، له (عذابه د) هغې ورځې چه لری کولی به نه شي هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به شي قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوی ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا) او نه به له دوی سره مدد وکړی شي (په دفع د عذاب کښې).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چه په شروع کښې بنی اسرائیلو ته شوی وه، اوس بیا د هغو تولو حالاتو د یادولو څخنی وروسته بیا هم د همغو یادونه د تاکید او تنبیه او ویښولو له امله (وجی) کړی شوی ده چه ښه ئې په زړه شي او د هدایت په لوری واوړی او لا ښه ځرګنده شي چه له دې قصې څخه اصلی مقصد هم دا دی.

وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وازمایه ابراهیم لره پروردګار د ده په څو خبرو نو ده پوره کړی هغه (خبری).

تفسیر: لکه اوامر ـ نواهی او سنن ـ د حج افعال ـ ختنه ـ سر بیلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چه حضرت ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ د احکامو سره سم هغه تول په ډیر اخلاص

سره په ځای راوړی دی او تول ئې په ډیر ښه ډول (طریقه) سره ادا او پای (انتها) ته رسولی دی او له هم دی امله (وجې) د خلقو امام او پیشوا ګرځول شوی دی.

قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۖ

وویل (الله) چه بیشکه زه ګرځوونکی د تا یم لپاره د خلقو مقتدا (په دین کښی)

تفسیر: یعنی تول (راتلونکی) انبیاء به ستاسی په متابعت باندی تګ وکړی.

قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِي ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٤﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادی می هم (مقتدایان وګرځوه) نو وفرمایل (الله) نه رسیږی عهد (امانت زما) کافرانو ته.

تفسیر: «بنی اسرائیل» په دی ډیر مغرور وو چه موږ د حضرت ابراهیم علیه السلام اولاد یو او الله تعالیٰ له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی ده چه نبوت او لویی به ستا په اولاده او ځوځات (نسل) کښی پاتی وی او موږ د «حضرت ابراهیم» په دین باندی یو او ګرد د هغه دین منو. اوس پاک الله دوی پوهوی چه د الله تعالیٰ هغه وعده له هغو کسانو سره وه چه د نیکی پر لار ئې تګ کاوه. حضرت ابراهیم علیه السلام دوه زامن درلودل (لرلو). تر یوی مودی پوری د حضرت اسحاق علیه السلام په اولاده کښی لویی او نبوت ؤ، اوس د حضرت اسمٰعیل علیه السلام خیلخانی او اولادی ته رسیدلی دی ځکه چه ده د خپلو دواړو زامنو په نسبت دعا کړی ده او فرمایلی ئې دی چه د اسلام دین تل یو دی، ښایی چه تول رسولان او امتیان په همغی یوی لاری لاړ شی او هغه دا ده کوم حکم چه پاک الله د رسولانو په وسیله رالیږی، ومانه شی چه اوس په دغه دین باندی یوازی مسلمانان تګ کوی او تاسی له دی طریقی څخنی مخ اړولی دی. په ړومبنیو آیاتو کښی ئې خپلی ښیګڼی (فائدو) او انعامات راوښوول ـ اوس د هغوی هغه شبهه لری او دفع کوی چه بنی اسرائیل خپل ځانونه د تول عالم امام او متبوع او له تولو څخنی ښه او افضل ګڼل، نو ځکه د بل هیچا متابعت ئې نه کاوه.

(فائده): د بنی اسرائیلو په واقعاتو کښی ئې د حضرت ابراهیم علیه السلام ذکر او منقبت وفرمایل، اوس د هغه په ضمن کښی د بیت الله د حالاتو او فضائلو ذکر فرمایی او د دی تذکر په منځ کښی په یهودانو او نصرانیانو باندی الزامات هم شته. لکه چه مفسران ئې ذکر کوی.

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وګرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن

تفسیر: یعنی هرکال د حج له پاره خلق هلته سره راټولیږی او هلته د حج ارکان ادا کوی ـ نو دا خلق د دوزخ له عذابه ساتلی او مأمون کیږی. یا هلته په بل هیڅا څه تجاوز او تیری نه کیږی.

وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (دریدلو د) ابراهیم څخنی ځای د لمانځه (طواف او دعا).

تفسیر: مقام ابراهیم علیه السلام هغه تیږه (ګټه) ده چه حضرت ابراهیم علیه السلام د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی پری دریده. په دی تیږی (ګټی) باندی د حضرت ابراهیم علیه السلام د پښو نښی دی او دی په هم دی تیږی (ګټی) باندی د حج د دعوت له پاره دریدلی ؤ او دا تیږه (ګټه) هم لکه (حجرالاسود) له جنت څخنی راوړی شوی ده، اوس حکم دی چه له دی تیږی (ګټی) سره دی نژدی لمونځ وکړ شی او دا حکم استحبابی دی.

وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿۱۲۵﴾

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته (دوی دواړو پلار او زوی ته) چه پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسی دواړه پلار او زوی) کور (د عبادت) زما لپاره د طواف کوونکو او معتکفینو (یا د مسافرانو او مقیمانو) او (له پاره د) رکوع کوونکو سجده کوونکو (لمونځ کونکو).

تفسیر: یعنی دلته دی خلق خراب کارونه ونه کړی! او د هغه په چپ چاپیر (چار چاپیره) کښی دی ناولی ونه ګرځی او طواف دی په طهارت سره وکړی! او له تولو چټلیو (ګندګو) څخنی دی بیت الله شریف پاک، صفا وساتل شی!.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنًا

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وګرځوه دا ښار (چه کعبه می په کښی ودانه کړی ده) ځای د امن.

تفسیر: د کعبی شریفی د ودانولو په وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام داسی دعا کړی وه چه دا میدان دی ودان او مأمون ښار وی! لکه چه هم داسی هم وشول.

وَٱرْزُقْ أَهْلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنْ ءَامَنَ مِنْهُم بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ

او روزی ورکړه اوسیدونکو ته ئی له هر راز (قسم) میوو نه هر هغه چا لره چه ایمان ئی راوړی دی له دوی ځنی په الله او په ورځ آخره باندی (چه د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی د دی ځای هغو اوسیدونکو ته چه مسلمانان وی، رزق او روزی ور ورسوه! او میوی ور دیری کړه! او کافرانو ته ئی دعا ونه فرمایله چه هغه پاک ځائ د کفارو له لوث (پلیتئ) او ګندګئ څخه پاک او صاف پاتی وی.

قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٢٦﴾

وفرمایل (الله) او هر څوک چه کافر شو نو فائده به ورکړم هغه ته لږه بیا به په زور (او خواری) بوځم دی عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځای د ورتلو دی (هغه اور).

تفسیر: حق تعالیٰ فرمایی چه په دنیا کښی کفارو ته هم رزق ورکاوه شی او د رزق حال لکه «امامت» داسی نه دی چه هغه ماسواء له ایمان لرونکی بل چاته نه وررسیږی.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ ۖ

إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه پورته کړل ابراهیم تادوونه (بنیادونه) د کعبې او اسمٰعیل (هم او دواړو به ویل) ای ربه زمونږ ته قبول کړه (دا کار) له مونږ څخه، بیشکه ته چه ئی هم دا ته ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی ئی.

تفسیر: یعنی دا کار مو ته په خپل دربار کښې قبول کړه! (چه د کعبې ودانول دی) ته د تولو دعاوی آوری! او د دوی په نیتونو باندی پوهیږی!.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ
عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا
عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾

ای ربه زمونږه او وګرځوه مونږه حکم منونکی ستا او (وګرځوه) له اولادی زمونږ یوه ډله حکم منونکی ستا او وښیه مونږ ته احکام د حج زمونږ او قبوله کړه توبه زمونږ، بیشکه ته هم دا ته چه ئی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان ئی. ای ربه زمونږ! پیدا کړه (ولیږه) په دوی کښې یو رسول له دوی څخنی چه دی لولی پر دوی باندی آیتونه ستا (چه د وحدت او نبوت دلایل دی). او ښیی دوی ته کتاب (یعنی قرآن) او حکمت (شرعی احکام) او پاک کړی دوی (له ګناهونو)، بیشکه ته هم دا ته ئی ښه غالب د حکمت خاوند (په خپل کار کښې).

تفسیر: دا دعا حضرت ابرهیم او د ده زوی حضرت اسمٰعیل علیهما السلام دواړو کړی ده چه زمونږ په ځوځاتو (نسل) کښې یوه حکم منونکی ډله پیدا کړه! او یو داسی رسول په دوی کښې ولیږه! چه هغو ته کتاب او حکمت وښیی! نو داسی یو نبی چه د دوی دواړو له اولاد څخه دی پرته (علاوه) د حضرت ختم المرسلین محمد صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک نه دی، نو د دی

له امله (وجی) د یهودانو د پخوانیو خیالاتو پوره تردید وشو له «علم الکتاب» ځنی هغه ضروری مطالب او معانی مراد دی چه له عبارت څخه واضح او ښکاره کیږی او له «حکمت» څخه مخفیه اسرار او لطیفه رموز مراد دی.

وَمَنْ يَّرْغَبُ عَنْ مِّلَّةِ اِبْرٰهٖمَ اِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهٗ ؕ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنٰهُ فِى الدُّنْيَا ۚ
وَاِنَّهٗ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿۱۳۰﴾ اِذْ قَالَ لَهٗ رَبُّهٗۤ اَسْلِمْ ۙ قَالَ اَسْلَمْتُ لِرَبِّ
الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۳۱﴾ وَوَصّٰى بِهَاۤ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَ يَعْقُوْبُ ؕ يٰبَنِىَّ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰى لَكُمُ
الدِّيْنَ فَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۳۲﴾ ؕ

او څوک دی چه مخ گرځوی له دینه د ابراهیم څخه (هیڅوک ئی نه گرځوی) مگر هغه څوک چه احمق گرځولی وی ده ځان خپل، او البته په تحقیق غوره کړی ؤ مونږ ابراهیم په دنیا کښی (په نبوت او خلت او د بیت الله په تعمیر سره)؛ او بیشکه دی په آخرت کښی له (خاصو) نیکانو څخه دی. او (یاد کړه) کله چه وویل ابراهیم ته رب د ده چه غاړه کیږده (زما احکامو ته) نو وویل (ابرهیم) غاړه می ایښی ده رب د عالمیانو ته او وصیت کړی ؤ په دین خپل سره ابراهیم زامنو خپلو ته او یعقوب (هم)، چه ای زامنو زما بیشکه چه الله غوره کړی دی تاسی ته دین (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسی مگر په هغه حال کښی چه تاسی مسلمانان یئ (چه پر اسلام تر نزعی ثابت اوسئ!)؛

تفسیر: د هغه ملت او مذهب چه شرف مذکور شو، د هم دی ملت وصیت حضرت ابراهیم او حضرت یعقوب علیهما السلام خپلو اولادو ته فرمایلی ؤ. نو هر هغه څوک چه دا وصیت ونه منی، نو دی د هغو له ویناؤ ځنی هم سر غړوی. یهودان وایی چه حضرت یعقوب خپلو اولادو ته د «یهودیت» وصیت فرمایلی دی، دا وینا بالکل دروغ ده. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. له دی آیت څخه مقصد نهی ده له ترکه د اسلامه، نه، له مرگه. لکه چه ویلی شی چه **«لاتصل الا وانت خاشع»** یعنی لمونځ مه کوه! ای لمونځ کوونکیه! مگر په هغه حال کښی چه ئی ته

ویریدونکی له الله څخه.

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَٰهَكَ وَإِلَٰهَ ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿۱۳۳﴾

آیا وئ تاسی حاضران په هغه وخت کښې چه راغی یعقوب ته (اسباب د) مرګ کله چه وویل (یعقوب) زامنو خپلو ته چه د څه شی عبادت به کوئ پس له (مرګه) زما؛ نو وویل دوی چه عبادت به کوو د معبود ستا او د معبود د پلرونو ستا چه ابراهیم او اسمٰعیل او اسحاق دی هغه الله ته چه یو دی (شریک نه لری) او مونږ ټول هغه ته غاړه ایښودونکی یو.

تفسیر: یعنی تاسی د حضرت یعقوب علیه السلام د وصیت په وخت کښې له سره موجود نه وئ. دوی خو د همغو ستایل شویو انبیاؤ ملت ته ارشاد فرمایلی وو او تاسی داسی وکړل چه یهودانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ او نصرانیانو وویل چه پرته (علاوه) له مونږ، نور ټول بی دینان دی او له اسلام څخه چه حق مذهب دی دواړه مخالف شول. او په دغه عمل ئی چه بیخی دروغ او افترا ده د وصیت نوم کیښود.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿۱۳۴﴾

دغه یو ټولی وه چه په تحقیق تیر شوی دی، هغوی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی ئی وی او تاسی ته ده (جزا د) هغه څه چه کړی دی تاسی او نه به پوښتیدل کیږئ له هغه څه چه وو دوی چه کاوه به ئی (هغه).

تفسیر: یعنی یهودانو او نصرانیانو یقین درلود (لرلو) چه د مور او پلار په ګناهونو به زامن نیول کیږی او د هغوی په ثوابو کښې به هم برخه اخلی. دا وینا بیخی غلطه او چټی (بیکاره) ده. بلکه د هر چا عمل د ده د لاری مل، او چاره ئی تر غاړه ده، څه ئی چه کړلی وی هغه به

ربیی او هر څه ئی چه کړی وی هغه به ئی په مخ کښې راځی، ښه وی که بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصٰرٰى تَهْتَدُوا

او وایی دوی (کتابیان مسلمانانو ته) چه شئ! یهودان یا (شئ) نصرانیان چه سمه لاره وموموئ.

تفسیر: مطلب دا دی چه یهودان مسلمانانو ته وایی چه یهودان شئ! او نصرانیان دوی ته وایی چه نصرانیان شئ چه هدایت مو په برخه شی.

قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرٰهِمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾

ووایه (ای محمده دوی ته چه مونږ داسی نه کوؤ) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چه په یوه لوری (یعنی له هر باطله حق ته مائل) ؤ او نه ؤ دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنی ای محمده ! صلی الله علیه وسلم دوی ته ووایه چه ستاسی دا وینا هیڅ د منلو وړ (لائق) نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو چه له ګردو خرابو مذاهبو څخنی بیل دی. په دی خبره کښې چه نه ؤ دی له شرک کوونکو څخنی دی خبری ته اشاره ده چه تاسی دواړه فرقی په شرک کښې اخته یئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چه د ابراهیمی مذهب مدعیان وو د شرک او کفر په سیند کښې لاهو وو. له دی آیته په هغو هم تردید وشو. د انصاف له مخی اوس له دی دوو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمی مذهب باندی نه ده او یوازی مونږ مسلمانان په ابراهیمی مذهب پاتی یو.

(فائده): په هر شریعت کښې دری خبری وی

(اول): عقاید لکه توحید ـ نبوت او نور مؤمن به شیان نو په دی کښې تول آسمانی دین لرونکی شامل او شریک او موافق دی او اختلاف له سره په کښې ممکن نه دی.

(دوهم): د شریعت کلیه قواعد چه له هغو څخنی جزئیات او فرعی مسائل حاصلیږی، او په تولو جزئیاتو کښې تل همغه کلیات ملحوظ او تر کتنی لاندی وی او فی‌الحقیقت ملت د هم دی اصولو او کلیاتو نوم دی. او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمی ملت توافق او اتحاد هم په هم دغو کلیاتو کښې دی.

(دریم): د ګردو کلیاتو او تولو اصولو او فروعو مجموعه چه هغه ته شریعت وایی. چه د دی خلاصه داسی شوه چه د حضرت محمد رسول الله او حضرت ابراهیم خلیل الله علیهما الصلوٰة

والسلام ملت سره يو دى ـ او د دوى شريعتونه سره بيل بيل دى.

قُولُوٓا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ اِلٰٓى اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ
وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَعِيْسٰى وَمَآ اُوْتِيَ النَّبِيُّوْنَ مِنْ
رَّبِّهِمْۚ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْۖ وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٦﴾

ووايئ (اى مؤمنانو!) چه ايمان راوړى دى مونږ په الله او په هغه (قرآن) چه نازل کړى شوى دى په مونږ او په هغو (لسو صحيفو) چه نازل کړى شوى دى ابراهيم ته او اسمٰعيل او اسحاق او يعقوب او اولادى (د دوى) ته او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چه ورکړى شوى موسٰى ته او (ورکړى شوى دى) عيسىٰ ته او (پر) هغو (کتابونو) چه ورکړى شوى دى (نورو) انبياؤ ته له ربه د دوى نه حال دا چه نه کوو فرق په منځ د يوه تن له دوى ځنى (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ايښودونکى يو.

تفسير: يعنى مونږ په تولو انبياؤ او کتابونو ايمان راوړو. او تول حق گڼو او هر يو له دوى ځنى په خپله زمانه کښى واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالىٰ حکم منونکى يو او وايو چه په هره زمانه کښى هر نبى عليه السلام چه هر الهٰى حکم له ځانه سره راوړى دى د هغو منل او اتباع ضرورى دى. پرته (علاوه) له کتابيانو ځنى چه له خپل دين څخه په غير، د نورو تولو اديانو تکذيب کوى. اگر که د دوى دين منسوخ شوى هم وى او د انبياؤ هغه احکام دروغ گڼى چه د الله تعالىٰ احکام دى.

فَاِنْ اٰمَنُوْا بِمِثْلِ مَآ اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْاۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا
هُمْ فِيْ شِقَاقٍۚ فَسَيَكْفِيْكَهُمُ اللّٰهُۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٣٧﴾ؕ

نو که ايمان راوړى دا (يهود او نصارىٰ) لکه چه تاسى ايمان راوړى دى په هغه (مؤمن به شيانو بى له فرقه) نو په تحقيق ئى وموندَه سمه لاره، او که

ئی مخ وګرځاوه (له ایمانه) نو بیشکه هم دا خبره ده چه دوی (له تاسی سره) په مخالفت کښی دی، نو ژر ده چه کافی به شی په (دفع د شر) د دوی کښی تا لره الله، او هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسیر: یعنی د دی له دښمنی او ضد څخه مه ویریږئ! پاک الله د هغوی له شر او ضرر څخه ستاسی ساتونکی دی. هغوی تاسی ته هیڅ ورانی نشی رسولی. الله تعالیٰ د ټولو خبری آوری او په ټولو احوالو او نیتونو خبر او پوه دی.

صِبۡغَةَ اللّٰهِ ۚ وَمَنۡ اَحۡسَنُ مِنَ اللّٰهِ صِبۡغَةً ۫ وَّنَحۡنُ لَهٗ عٰبِدُوۡنَ ﴿۱۳۸﴾

(او وائی ای مؤمنانو! چه مونږ الله رنګ کړی یو) په رنګ د الله او څوک ښه دی له الله څخنی له جهته د رنګه (د دین) او مونږ خاص ده لره عبادت کوونکی یو.

تفسیر: یهودان له دی آیتونو څخنی واوښتل او اسلام ئی ونه مانه. او نصرانیانو هم انکار وکړ او د لاقو او باتو په ضمن کښی به ئی ویل چه له مونږ سره داسی یو رنګ شته چه له مسلمانانو سره نشته.
د نصرانیانو دا دود (رواج) وه چه یو ډول (قسم) زیړ رنګ ئی جوړ کړی ؤ او کله به چه په دوی کښی کوم وړوکی پیدا کیده، یا به کوم سړی د دوی په دین کښی داخلیده، نو دوی به په هغه رنګ رنګاوه او په هغه کښی به ئی غوته کاوه چه سوچه او ستره نصرانی شی. نو پاک الله فرمایی چه «ای مسلمانانو! ووایی چه مونږ د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګ شوی یو چه ایمان دی. حق دین مو منلی دی چه د دی حق دین له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولی ناپاکی او ناولتیاوی او نور کثافات (خیری) بیخی لری کیږی او هر مسلمان پکښی پاک، صاف کیږی.»

قُلۡ اَتُحَآجُّوۡنَنَا فِى اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمۡ ۚ وَلَنَآ
اَعۡمَالُنَا وَلَكُمۡ اَعۡمَالُكُمۡ ۚ وَنَحۡنُ لَهٗ مُخۡلِصُوۡنَ ۙ﴿۱۳۹﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا جګړه کوئ تاسی له مونږه سره په (دین) د الله کښی حال دا چه هغه دی رب زمونږ او رب ستاسی، او مونږ لره دی عملونه زمونږ او تاسی لره دی عملونه ستاسی، او مونږ خاص الله لره په

اخلاص (عبادت کوونکی) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نسبت ستاسی داسی نزاع او جګړی کول او داسی ګڼل چه د الله تعالیٰ د رحمت او عنایت لایق (وړ) او مستحق پرته (علاوه) له مونږ څخنی بل هیڅوک نشته، خوشی بیکاره خبره ده. او هغه پاک ذات همغسی چه ستاسی رب دی، زمونږ رب هم دی. او مونږ څه عملونه چه کوو، خالص الله تعالیٰ لره ئی کوو مونږ تاسی غوندی یوازی په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو. او په تعصب، نفسانیت، او حسد کښی اخته نه یو. نو بیا څله زمونږ عملونه د پاک رب په دربار کښی نه منل کیږی؟

اَمۡ تَقُوۡلُوۡنَ اِنَّ اِبۡرٰهٖمَ وَاِسۡمٰعِيۡلَ وَاِسۡحٰقَ وَيَعۡقُوۡبَ وَالۡاَسۡبَاطَ كَانُوۡا
هُوۡدًا اَوۡ نَصٰرٰى‌ؕ قُلۡ ءَاَنۡتُمۡ اَعۡلَمُ اَمِ اللّٰهُ‌ؕ وَمَنۡ اَظۡلَمُ مِمَّنۡ كَتَمَ
شَهَادَةً عِنۡدَهٗ مِنَ اللّٰهِ‌ؕ وَمَا اللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۴۰﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چه بیشکه ابراهیم او (د ده زامن او لمسی) اسمٰعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) وو دوی (ټول) یهودیان یا نصرانیان؛ ووایه (ای محمده! دوی ته) ایا تاسی ښه پوهیږی، که الله؛ او څوک دی زیات ظالم له هغه چانه چه پټوی له خلقو (ثابته) شاهدی په نزد د ده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر: د حضرت ابراهیم او حضرت اسمٰعیل او نورو انبیاؤ علیهم السلام په نسبت چه کتابیانو داسی دعوه کوله چه دوی یهودان یا نصرانیان وو، ښکاره او صریحه دروغ ده. برسیره پر دی حق تعالیٰ فرمایی ﴿مَا كَانَ اِبۡرٰهِيۡمُ يَهُوۡدِيًّا وَّلَا نَصۡرَانِيًّا﴾ نو اوس راوښیئ! چه ستاسی پوهه او علم زیات دی که د هغه (علام الغیوب الله تعالیٰ)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

دغه يوه ډله وه چه په تحقيق تيره شوى وه، هغوى لره ده (جزا) د هغه څه چه كړى ئى وى، او تاسى لره ده (جزا) د هغه څه چه كړى دى تاسى، او نه به پوښتيدلى كيږئ، له هغه څه چه وو دوى چه كول به ئى.

تفسير: هم دا آيت وړاندى تير شوى دى، هركله چه د دى كتابيانو په زړونو كښى تكبر او غرور ځاى نيولى ؤ او داسى ئى ګڼل چه زمونږ اعمال هرڅومره چه خراب وى، بيا به هم زمونږ پلرونه شفاعت كوى او بښنه به راته غواړى، نو ځكه د داسى چټى (بيكاره) خيالاتو د لا ښه ترديد كيدلو لپاره ئى هغه آيت بيا مكرر بيان وفرمايه داسى وپوهيږئ چه په پخوانى آيت كښى كتابيانو ته خطاب ؤ. او په دى آيت كښى له (محمدى) امت سره مخاطبه ده چه په دى چټى (بيكاره) خيال كښى د هغوى متابعت او پيروى مه كوئ! ځكه چه دا راز (قسم) هيلى (اميد) او توقعات هر سړى د خپلو مشرانو او مرو ځنى په خپل زړه كښى كولى شى چه داسى تخيلات او توقعات بيخى غلط او چټى (بيكاره) دى. اوس وروسته له دى نه د يهودانو او نورو مشركانو د يوى بلى ناپوهئ او حماقت څخه اطلاع وركوله كيږى چه د قبلى د تحويل په نسبت عنقريب راتلونكى دى.

سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّاهُمْ عَنْ قِبْلَتِهِمُ الَّتِي كَانُوا عَلَيْهَا ؕ

ژر ده چه وبه وایی ناپوهان له خلقو چه څه شی وګرځول دوی (یعنی رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلی د دوی څخه هغی نه چه وو دوی په هغی باندی؟

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکی شریفی څخه مدینی منوری ته تشریف راوړ، تر ۱۶ ـ ۱۷ میاشتو پوری ئی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه، وروسته د کعبی شریفی په لوری مامور شول، چه خپل مخ وګرځوی. دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینی ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندیښنو او شبهو کښی ولویدل، او مخالفانو په توکو او مسخرو لاسونه پوری کړل، او داسی به ئی ویل «دوی خو تراوسه پوری د بیت المقدس په لوری چه د تولو انبیاؤ قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول چه هغه د پخوانیو انبیاؤ قبله ئی پریښوده؟ او د کعبی په لوری ئی مخ وګرځاوه؟» چا به ویل چه «د یهودانو د رخی، (کینی) حسد او عداوت له امله (وجی) یی داسی وکړل» ځینو به ویل چه «دی په خپل دین کښی متردد او متحیر دی، چه له دی چارو ځنی د ده تذبذب او عدم نبوت راښکاره کیږی»
د مخالفانو له دی اعتراضونو او له هغه ځواب څخه چه الله تعالیٰ ئی وروسته فرمایی، دا جګړه داسی پای (آخر) ته رسیږی، چه د هغه له اوریدلو ځنی هیڅا ته نور هیڅ تردد او اندیښنه نه پاتی کیږی.

قُل لِّلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه تول جهات) هدایت کوی هغه چاته چه اراده (ده هدایت یی) وکړی (طرف) د لاری سمی ته (چه اسلام دی).

تفسیر: یعنی ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووایه چه نه مونږ د یهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفسانی تعصب له امله (وجی) او نه د خپلی شخصی رأیی له متابعته، خپله قبله بدله کړی

ده بلکه مونږ يوازې د الله تعالیٰ د فرمان په اثر، چه زمونږ د حق دين اساس دی، دا قبله بدله کړه تر هغه وخته پورې چه مونږ مامور وو چه د بيت المقدس په لوری لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چه مونږ مامور شوی يو چه د کعبې شريفې په لوری مخ وګرځوو! نو مونږ د زړه له کومې (منځ) دا حکم هم ومانه، نو د دې په نسبت له مونږ ځنې داسې پوښتنې، او پر مونږ دا راز (قسم) اعتراضونه کول سخت حماقت دی. د الله تعالیٰ په حکم منونکی تابع بنده داسې اعتراض کول چه ده پخوا له دې نه داسې کار کاوه او اوس ولې داسې کار کوی؟ دا د پوهانو او عاقلانو کار نه دی. که د داسې مختلفو احکامو اسرار لتول مو په کار وی، نو د الله تعالیٰ د ټولو احکامو په اسرارو څوک پوهيدی شی؟. او تاسې ناپوهان څوک پوهولی شی؟. هو! په دومره خبره هر څوک پوهيدی شی، او مونږ هم هر څوک پوهولی شو، چه مقصد د قبلې له ټاکلو (مقررولو) ځنې د عبادت د طريقې ښوول دی، او اصلی عبادت نه دی، او په دې مورد (ځای) کښې د پاک الله معامله جلا جلا (جدا جدا) ده، ځينو ته په خپل، حکمت او رحمت له مخې يوه لاره وربښيی، او ځينو ته بله. د ټولو ځايونو او مواقعو څيښتن (خاوند) او مالک الله دی، هر چاته په هر وخت کښې چه اراده وکړی، داسې لاره وربښيی، چه له نورو ټولو لارو ځنې ښه، سمه او لنده وی، لکه چه اوس ئې مونږ ته داسې قبله راوټاکله (مقرره کړه)، او هدايت ئې راته وفرمايه، چه له ټولو قبلو ځنې افضله او بهتره ده.

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا ؕ

او هم داسې (لکه چه هدايت مو درته کړی دی) ګرځولی يئ مونږ تاسې يوه ډله غوره دپاره د دې چه شئ شاهدان پر نورو خلقو (د جزا په ورځ د انبياؤ له خوا) او چه شی (محمد) رسول (د الله) پر تاسې (ای محمدی امته!) شاهد.

تفسير: يعنی همغسې چه ستاسو قبله کعبه ده او د حضرت ابراهيم عليه السلام قبله، او له ټولو قبلو ځنې افضله ده، هم دا راز (قسم) مې تاسې هم له ټولو امتو ځنې افضل او ستاسې رسول مې هم له ټولو نبيانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړی دی. چه د دې فضيلت او کمال له سببه تاسې د نورو ټولو امتو په مقابل کښې داسې شاهدان چه مقبول الشهادت وی، منل کيږئ. او محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ستاسې پر عدالت او صداقت شاهدی ورکوی. لکه چه په احاديثو کښې راغلی دی «کله چه د پخوانيو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذيب وکړی، او ووايی چه مونږ ته په دنيا کښې د هيچا له خوا هدايت او لارښوونه نه ده شوی. نو په دغه وخت کښې محمدی امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندی شاهدی ورکوی، او حضرت

محمد صلى الله عليه وسلم چه د خپلو امتيانو له احوالو څخه پوره واقف دی، د دوی په صداقت او عدالت باندی شاهدی ورکوی. دلته به نور امتيان وايي چه «دوی نه زمونږ په زمانه کښی وو، او نه بيخی مونږ او دوی سره ليدلی دی، نو د دوی شاهدی په مونږ څرنګه اوريدله کيږی؟» دلته به محمدی امت داسی ځواب ورکوی چه «مونږ ته دا تولی خبری د الله تعالیٰ له کتابه او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له ښوونی څخه راڅرګندی شوی، او دغه امر مونږ ته د «علم اليقين» تر حده رسيدلی دی نو ځکه مونږ پر تاسی شاهدی لولو.

(فائده): ـ د **«وسط»** يعنی معتدل مطلب دا دی چه محمدی امت بيخی په سمه لار دی. چه په هيڅ ډول (طريقه) د هيڅ شانی کوږوالی شائبه پکښی نشته. او له افراط او تفريط څخه بيخی پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ط

او نه ده ګرځولی مونږ (دا) قبله هغه چه وی ته (پخوا له هجرت نه) په هغی باندی مګر دپاره د دی چه مونږ (بيل او) معلوم کړو هغه څوک چه پيروی کوی د رسول له هغه چانه چه بيرته ګرځی په پوندو خپلو (کفر ته)

تفسير: يعنی ستاسی اصلی قبله خو هم دغه کعبه وه، چه د حضرت ابراهيم عليه السلام له زمانی راهيسی پاتی ده، د څو ورځو له مخی چه ستاسی قبله بيت المقدس تاکلی (مقرر) شوی وه، يوازی د امتحان دپاره وه، چه څوک له تاسی امر منونکی پاتی کيږی؟ او څوک مخ اړوی؟ نو هر څوک له دوی څخه چه پر ايمان باندی قائم پاتی دی، د هغوی درجی لوړی دی.

(فائده): په دی آيت کښی «لنعلم» چه د مستقبل صيغه ده، او په «حتی نعلم ـ فليعلمن ـ لما يعلم الله ـ لنبلونکم ـ الا لنعلم» او نورو آيتونو کښی چه د مستقبل کلمی راغلی دی له دغو تولو ځنی له ورا داسی معلوميږی، چه نعوذ بالله د الله تعالیٰ علم پر دغو پيښو باندی وروسته حاصل شوی دی، او پخوا له دی نه پر دی شيانو د الله تعالیٰ علم نه وه، حال دا چه د پاک الله علم په هر شی قديمی دی. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ علماؤ د دی ځواب په څو ډولو (طريقو) سره ورکری دی ځينی له «علم» څخه متميز او بيل بيل کول مرادوی، ځينی ئی آزموينه او امتحان بولی، ځينو د داسی علم معنی رؤيت ګڼلی دی. ځينو دا د مضارع صيغی د ماضی په معنی تعبير کری دی. ځينو د «علم» حدوث نبی کريم صلى الله عليه وسلم او مؤمنانو ته راجع کری دی. يا ئی د مخاطبينو په لوری ګرځولی دی. ځينی لوی محققين هغه «علم» حالی بولی، چه له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کيږی، او په هغه باندی جزا او سزا ـ مدح او ذم مترتب

کیږي. او هم دا ئې غوره کړې دی. ځینو راسخینو مدققینو د دې په نسبت دوه دقیق او انیق بیانونه فرمایلي دي د یوه خلاصه دا ده چه د ﴿ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴾ له ارشاد سره سم ټول شیان له اوله تر آخره، له حقیر او عظیم ځنې نیولې، تر قلیل او کثیر پورې د پاک الله په حضور کښې موجود دي، او د ټولو شیانو «علم» له هغه سره غونډ او یو ځای دی. د هغه په «علم» کښې هیڅ ډول (قسم) تقدم او تاخر بیخي نشته. مګر دا موجودات بیشکه په تناسب سره یو له بله وړاندې وروسته شمیرل کیږي. خو د الله تعالیٰ په «علم» کښې ګرد (ټول) سره یو ځای لکه یو شي موجود دي. نو ځکه دلته ماضي، حال او استقبال ایستل بیخي غلط کار دی. البته په هغه تقدم او تأخر کښې چه دوی ئې یو له بله سره لري، دا دري واړه زماني بالبداهت جلا جلا (جدا جدا) څرګندیږي، نو الله تعالیٰ په خپل کلام کښې د مقام او حکمت په لحاظ کله په شیانو کښې له هغه څه نه چه ده ته معلوم دي له خپل علم سره سم کلام فرمایي او کله د دې واقعاتو د تقدم او تأخر لحاظ کوي، په ړومبنې صورت کښې د یوه دقیق فرق په لحاظ تل د ماضي یا د حال صیغه استعمالیږي، او د استقبال صیغه هیڅ نه مستعملیږي، او په بل صورت کښې حال استعمالیږي. په هر ځای کښې چه راتلونکي واقعات د ماضي په الفاظو سره بیان فرمایي لکه ﴿ وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ﴾ او داسې نور، نو هلته دا لحاظ شوی دی، چه د حق تعالیٰ په مخ کښې هغه ټول سره مستحضر او تر نظر لاندې دي. او هر چیرې چه تیر شوي امور د استقبال په صیغه سره بیان شوي دي، لکه ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ ﴾ او نور، نو هلته دا تر نظر لاندې ده چه هغه د ماقبل په نسبت مستقبل دی، مګر د الله تعالیٰ د علم په لحاظ مستقبل نه دی، چه د هغه د علم په نسبت د حدوث توهم وشي. د بل تحقیق خلاصه دا ده چه موږ ته د اشیاؤ علم په دوه ډوله (قسمه) حاصلیږي یو بلا واسطه، بل په واسطه سره مثلاً موږ کله اور په خپلو سترګو وینو، او کله مو له سترګو پټ وي، او د هغه د لوګي له لیدلو څخه د هغه په وجود باور کوو. او ډیر ځلې د دې دواړو علم موږ ته یو ځای او یو له بل سره ګډ حاصلیږي. مثلاً کله چه موږ اور پخپل مخ کښې ګورو ښکاره ده چه اور او لوګي ئې دواړه یو ځای زموږ په نظر کښې راځي. نو په دې صورت کښې په دواړو قسمونو زموږ علم په اور باندې حاصل شو هم بلا واسطه ځکه چه موږ اور پخپلو سترګو ګورو، او هم په واسطه سره یعنې د اور علم د لوګي په واسطه. او دا دواړه علمه یو ځای څرګند شوي دي، وړاندې او وروسته پکښې له سره نشته دلته علم بالواسطه په علم بلا واسطه کښې داسې محو او ورک شوی دی چه هغه ته هیڅ فکر او خیال هم نه ورځي. هم داسې کله د دوو شیانو علم هم بلا واسطه یو ځای حاصلیږي مثلاً که لوګي او اور دواړه سره یو ځای ووینو، په دې ډول (طریقه) کله د یوه شي علم بلا واسطه او د دوهم شي علم د اول شي د علم په واسطه یو ځای سره حاصلیږي مثلاً د لوګي علم بلا واسطه او د اور علم د لوګي په واسطه یا د اور علم بلا واسطه او د لوګي علم د اور په واسطه دواړه یو ځای سره پیدا کیږي، مګر کله چه قلم پخپل لاس کښې آخلو او پرې لیکو، که څه هم لاس او قلم یو ځای سره خوځیږي، خو بیا هم داسې ویلی کیږي چه ړومبی لاس وخوځیده او بیا قلم د هغه په واسطه په

حرکت راغی. نو له دی کبله (وجی) سره له دی چه علم په دوو شیانو یو ځای حاصل شوی وی مکر بیا هم سلیم عقل هغه علم چه بی واسطی حاصل شوی وی خامخا پر هغه علم مقدم بولی چه په واسطه سره حاصل شوی وی. څه مهال (وخت) چه دا خبری درښکاره شوی نو اوس واورئ کله چه علیم خدای ته د تولو شیانو علم په دوارو دولو (طریقو) سره شته یعنی بلا واسطه او په واسطه سره یعنی د لوازمو سره له ملزوماتو او د ملزوماتو سره له لوازمو او دا دواړه علمونه له ازله سره برابر او یو ځای دی. اکر که د یوه شی بالواسطه علم په بلا واسطه علم کښی بیخی ورک او محو شی، او د داسی شی بلا واسطه علم او د بل شی له بالواسطی علم سره برابر او یو ځای دی او دواړه قدیم دی کواکی بلاواسطه علم ئی په مذکوره طریقه سره مقدم، او بالواسطه علم ئی مؤخر وګنئ نو هر چیری چه د الله تعالیٰ د علم ذکر د استقبال په صیغه یا د استقبال په معنی کښی وموندہ شی، هغه د بالواسطی علم په لحاظ دی. او د زمانی په اعتبار هیڅ تفاوت پکښی نشته. او هر چیری چه ماضی یا حال مستعملیږی، هلته بلاواسطه علم مراد دی. او د بالواسطی علم په اعتبار سره د کلام په فرمایلو کښی دا حکمت دی چه د الله تعالیٰ د کلام مخاطبان بنیادمان دی، او انسانانو ته د زیاترو شیانو علم بالواسطه وی ـ نو ځکه هر چیری چه لوی خدای جل جلاله د خپل علم ذکر د استقبال په صیغه فرمایلی دی، نو دا همغه امور دی چه بنیادمانو ته بلا واسطه نشی معلومیدی. که په داسی ځایو کښی له انسانانو سره بلاواسطی د علم په اعتبار کلام وکړی شی، نو پر دوی پوره الزام نه اوړی، او هر چیری چه هسی حکمتونه او مصالح تر نظر لاندی نه وی، نو هلته د بلا واسطی علم په اعتبار د ماضی یا د حال صیغه استعمالیږی مګر کله چه انسانانو ته د هغو شیانو بلا واسطه علم هیڅ په لاس نشی ورتلی، او د دغو وسایطو علم پخوا د هغو له وجوده انسان ته امکان نه لری، او له هم دی امله (وجی) چه د هغو تول علوم سره برابر او یو ځای نه حاصلیږی، نو دوی پاک الله پخپلو ځانونو قیاسوی، او د استقبال د صیغی د اوریدلو ځنی د حدوث په فکر کښی لویږی او حیرانیږی چه د الله تعالیٰ په علم کښی حدوث ثابت شو۔ مګر هغه پوهان چه له هسی نکاتو ځنی واقف او پوه وی، دا تول سره سم او یو له بله سره مطابق ګڼی. والحمدلله.

وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ ۗ

او بیشکه دی دا ګرځیدل (کعبی ته) هرومرو (خامخا) ډیر درانه مګر نه دی (درانه) په هغو کسانو چه سمه لاره ورته ښوولی ده الله

تفسیر: ړومبی زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرره شوی وه، بیا د څه وخت له پاره د امتحان په توګه (طور) بیت المقدس قبله مقرره شوه، او تول پوهیږی چه امتحان په هغه شی کښی وی، چه پر نفس باندی دروند وی، نو پاک الله فرمایی چه بیشکه د

کعبې شریفې په ځای بیت المقدس قبله ګرځول، پر خلقو ښه ونه لګیدل. په عوامو مسلمانانو له دې سببه چه هغوی عموماً عرب او قریش، او د کعبې شریفې په افضلیت معتقد وو. کله چه په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم او رواج څخه مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول. او د خواصو د ویریدلو سبب دا ؤ چه د ابراهیمی له هغه دین څخه دا عمل مخالف ؤ، چه دوی د هغه په موافقت مامور وو. او هغه اخص الخواص چه د سلیم ذوق خاوندان، او د مراتبو د تمییز لیاقت ئې درلود (لرلو)، هغوی د بیت الله په مقابل کښې بیت المقدس ته دریدل، معکوسه ترقي ګڼله. مګر هغه ذوات چه په حکمتو او اسرارو پوهیدل، او د ایمانی فراست په رڼا د کعبې شریفې او د بیت المقدس په مراتبو بیل بیل خبر وو، او د دې دواړو په حقیقت او د مراتبو په فرق سره پوه وو، دوی پوهیدل چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د ټولو انبیاؤ د کمالاتو جامع او د دوی رسالت ټولو قومونو او ملتونو بلکه ټول عالم ته شامل دی نو ځکه دا خبره هم ضروری ده چه د بیت المقدس د استقبال وار هم راشي، د هم دې خبرې له امله (وجی) زموږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښې له ټولو پخوانیو انبیاؤ سره هم ملاقات وکړ او هغه نه وروسته د بیت المقدس د استقبال حکم صادر شو. والله اعلم.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيْعَ اِيْمَانَكُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ (۱۴۳)

او نه دی الله چه ضایع کړی ایمان (لمونځ) ستاسې (ای مؤمنانو!) بیشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندې خامخا ډیر مهربان، پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یهودانو ویل کله چه مو اصلی قبله بیت الله وه، نو ستاسې د دومره مودې هغه لمونځونه چه د بیت المقدس په طرف مو کړی دی ټول ضایع شول ځینو مسلمانانو ته داسې شبهې ورولویدې. کله چه بیت المقدس زموږ اصلی قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چه په هغه حالت کښې مره شوی دی، د هغوی په ثواب کښې به هم نقصان واقع شوی وی، البته ژوندی مسلمانان به په راتلونکی زمانه کښې د هغه تلافي وکړی. نو دا آیت نازل شو (کله چه تاسې یوازې د خپل ایمان او د پاک خدای د اطاعت له کبله (وجی) د بیت المقدس په لوری لمونځ کړی دی نو ستاسې اجر او ثواب ته څه زیان نه پیښیږی.

قَدْ نَرٰى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاۗءِ ۚ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضٰىھَا

په تحقیق سره وینو موږ (بیابیا) ګرځول د مخ ستا په (طرف د) آسمان نو موږ به وګرځوو هرومرو (خامخا) تا (هغې) قبلې ته چه ته ئې خوښوې.

تفسیر: کله چه کعبه اعلیٰ قبله او له محمدی صلی الله علیه وسلم کمالاتو سره ورِ (لائق) او مناسبه وه، نو له تولو قبلو څخنی افضله او د ابراهیم علیه السلام قبله وه. له بل لوری یهودانو طعنی او پیغورونه ورکول او ویل یی «دا نبی چه زمونږ له شریعت څخنی مخالف او له ابراهیمی دین سره سم کار کوی ولی زمونږ د قبلی په لوری لمونځ کوی؟» نو څکه د دغو سببو له امله (وجی) په هغه زمانه کښی چه دوی د بیت المقدس په لوری لمونځ کاوه نو د هغه په زړه کښی تل داسی خبری گرځیدلی که د الله تعالیٰ له لوری حکم راکړی شی چه بیا د کعبی په لوری لمونځ وکړم. او په دی شوق کښی به ئی کله کله د آسمان په لوری مخ اړاوه، او هر طرف ته به ئی کتل، چه ښائی په هغی پرښتی باندی ئی سترگی ولگیږی چه داسی زیری ورکړی، نو په دی مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبی شریفی د استقبال دا حکم راغی.

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وگرځوه مخ خپل په لوری د مسجدالحرام (کعبی ته په لمانځه کښی).

تفسیر: یعنی د کعبی شریفی په لوری. مسجد الحرام ئی څکه بولی چه هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پرې کول او نور شیان حرام دی. او بل هیڅ یو مسجد دومره عزت او حرمت نه لری لکه چه مسجد الحرام د حرمت او عزت ځای دی. کله چه د قبلی د تحویل دا حکم نازل شو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له معظمو اصحابو سره د بنی سلمة په مسجد کښی د ماسپیښین د جماعت په لمانځه ولاړ وو، او دوه رکعته ئی د بیت المقدس په لوری ادا کړی وو، په هم دی لمانځه کښی ئی سره له خپلو مقتدیانو د کعبی شریفی په لوری مخ وگرځاوه او پاتی دوه رکعتونه ئی د مسجد الحرام په لوری پای (آخر) ته ورسول. نو په هم دی مناسبت د دی مسجد نوم (ذوقبلتین) یا (مسجد القبلتین) کیښود شو. یعنی د دوو قبلو مسجد.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کښی چه اوسئ نو وگرځوئ (تاسی) مخونه خپل (په لمانځه کښی) په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: یعنی په سفر یا په حضر کښی ـ په مدینی منوری یا په بل ښار کښی، په وچه یا په دریاب کښی په غره یا په دگر (صحرا) کښی ـ یا پخپله بیت المقدس یا په بل کوم ښار کښی ـ هر چیری چه یئ د بیت الحرام په لوری لمونځ ادا کړئ!

وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾

او بیشکه هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب خامخا پوهیږی دوی چه بیشکه دا (استقبال الکعبه) حق دی له لوری د رب د دوی او نه دی الله ! غافل له هغو کارو ځنی چه کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی هغه اعتراضونه چه کتابیان ئی د قبلی د تحویل په نسبت کوی هغوی ته هیڅ غوږ مه ږدئ! ځکه چه د هغوی په آسمانی کتابو کښی دا خبره ښکاره ده چه ختم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودی له مخید بیت المقدس په لوری لمونځ کوی. او په پای (آخر) کښی به د کعبی شریفی په لوری لمونځ کوی، او دا هغو تولو ته معلوم دی چه د محمدی امت اصلی او دائمی قبله به د ابراهیمی دین سره سمه وی، نو ځکه هغوی دا د قبلی تحویل هم حق ګڼی، خو د رخی (کینی) او حسد له مخی هر څه ئی چه په خوله راځی هغه وایی الله تعالیٰ د دوی په تولو خبرو ښه عالم دی. او د دوی د ویناوو نتایج به یوه ورځ هغوی ته څرګند کړی.

وَلَئِنْ أَتَيْتَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٍ مَّا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ ۚ
وَمَا أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ

او قسم دی خامخا که ته راوړی هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره نه به شی تابع دوی د قبلی ستا او نه ئی ته (ای محمده!) تابع کیدونکی د قبلی د دوی او نه دی ځینی د دوی تابع کیدونکی د قبلی د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنی کله چه خبره داسی ده چه کتابیان دا د قبلی استقبال حق ګڼی، خو د رخی (کینی)، عناد او حسد له امله (وجی) د هغه له حقیقت ځنی سترګی پټوی، نو له هغوی ځنی د خپلی قبلی د موافقت هیله (امید) بیخی مه لرئ!، دوی خو داسی متعصب دی، که ته هغه تولی ممکن الوقوع نخښی دوی ته وښیی، خو بیا هم ستا قبله نه منی. دوی خو په دی غوښتنه او آرزو کښی دی، چه په څه ډول (طریقه) تاسی د خپل ځان تابع وګرځوی، نو له هم دی امله (وجی) داسی ویناوی کوی «که ته زمونږ په موجوده قبله باندی تینګ پاتی کیدی، نو مونږ به باور کاوه چه ته همغه موعود نبی یی. ښه! د دوی مطلب دا ؤ چه ښائی ته بیا د بیت المقدس

په لوری لمونځ وکری!» مګر د دوی دا خیال چټی (بیکاره) او باطل دی. ته هیڅکله د هغوی د قبلی متابعت نشی کولی، ځکه چه دا د کعبې استقبال تر قیامته پوری نشی منسوخ کیدای. او کتابیان دی د نورو متابعت د خپلی قبلی په نسبت وروسته پریږدی ږومبی دی پخپلو منځو کښې دوی د قبلی جګړه صافه کړی. ځکه چه کتابیان یو له بله سره د قبلی په امر کښې ډیری جګړی او خبری لری. د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده. او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام د روح نفخ پکښې شوی وه. کله چه دوی پخپلو منځو کښې نه جوړیږی، نو له مسلمانانو ځنی د دی نقیضو متابعت غوښتل، یوازی جهل او حماقت دی.

وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾

او هرومرو (خامخا) که بالفرض تابع شی ته د آرزوګانو د دوی وروسته له هغه چه راغی تاته له علمه (چه وحی دی) بیشکه ته به دغه وخت کښې خامخا ئی له ظالمانو ځنی.

تفسیر: یعنی قطع نظر له دغو دلائلو ځنی که د لږی مودی له مخی دا ومنله شی چه نعوذ بالله زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم د کتابیانو د قبلی متابعت د وحیی له نزوله او یقینی علم څخه په خلاف وکړی، نو په دی محال تقدیر دوی بیشکه د بی انصافانو له ډلی ځنی شمیرل کیږی، او له یو نبی ځنی د داسی شنیع امر کیدل ممکن الوقوع نه دی. نو ښکاره شوه چه د کتابیانو د قبلی متابعت له تاسی ځنی له سره ممکن نه دی. ځکه چه بیخی له علمه چپ دی. یعنی جهل او ګمراهی ده.

الَّذِينَ آتَيْنَٰهُمُ الْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ
الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾

هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پیژنی دوی هغه (یعنی محمد او

اسلام د دوی د کتابو په تعریف) لکه چه پيژني دوی ځامن خپل او په تحقيق چه يوه ډله له دوی (يعني کتابيانو) ځني خامخا پټوی حق (وصف د محمد) حال دا چه دوی پوهيږی (په حقانيت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله عليه وسلم» حق ثابت دی له رب ستا نو مه کيږه ته خامخا له شک کوونکو څخه.

تفسير: يعني که تاسی داسی خيال لرئ چه کاشکی د مسلمانانو کعبه کتابيان هم ومنی، او د هغی قبلې توب حقيقت ته ورتسليم شی، او نورو ته څه شبهی او انديښنی نه وراچوی چه زما په موعوده نبوت کښی څه تردد او خلجان پاتی نه شی، نو وپوهيږه چه کتابيان تا ډير په ښه شان سره پيژني، او ستا د نسب ـ قبيلی ـ مولد ـ مسکن ـ شکل ـ اوصاف او له تولو احوالاتو ځني په ښه شان سره پوه او خبر دی، چه د دی علامو او ښه پيژندګلوی له امله (وجی) هغوی ستاسی په موعوده نبوت ښه عالم او باور لری، او داسی مو ښه پيژني لکه چه په ډيرو هلکانو کښی خپل هلکان بی له تردده او تأمله پيژني، مګر دا خبره ځيني ښکاروی او ځيني دا حقه حقيقت په لوی لاس پټوی، مګر د دوی له دی حق پټولو ځني هيڅ شی په لاس نه ورځی، ليکن حقه خبره خو همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری وی. کتابيان ئی منی که ئی نه منی. د دوی له مخالفت ځني هيڅ انديښنه مه کوه! او هيڅ تردد پکښی مه لره!

وَلِكُلٍّ وِّجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ۚ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمُ
اللَّهُ جَمِيعًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾

او هر يوه (امت) لره يوه قبله ده چه دی مخ ګرځوونکی دی هغی ته (په لمانځه کښی) نو تاسی وړاندی شئ! (يو تر بله) نيکيو ته هر چيرته چه يئ (تاسی) رابه ولي تاسی الله تول (په قيامت کښی دپاره د جزاء د اعمالو) بيشکه چه الله په هر شی باندی ښه قادر دی.

تفسير: يعني الله تعالیٰ هر ملت لره يوه قبله ټاکلی (مقرر کړی) ده، چه د هغی په لوری د عبادت په وخت کښی مخ وګرځوی. يا هغه مسلمان ملتونه چه د کعبی په بيلو بيلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال او جنوب کښی پراته دی نو په دی باب بحث کول، يا پخپله قبله او سمت باندی جګړی ته ملا تړل، عبث او خوشی خبره ده. هو! هغه نيکی چه مطلوب او مقصود ده، د هغی په لوری پيش قدمی او وړاندی تګ کول په کار دی. او له داسی جګړو او بحثونو څخه مخ اړول ښه کار دی. په هر ځای او په هر لوری او د هری قبلی او کعبی په هر اړخ کښی چه يئ

الله تعالىٰ مو د قيامت په ورځ کښې ګرد (تول) سره تولوی او د حشر میدان کښې مو مخامخ دروی، او ستاسی لمونځونه داسی ګڼل کیږی، لکه چه تاسی ګردو (تولو) په یوه لوری مخ ګرځولی وی، نو بیا په داسی خبرو کښې په خوشو جګړو بوخت (مشغول) یئ!

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او له هر ځایه چه ووځی ته (ای محمده!) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او بیشکه دا مخ ګرځول کعبی ته خامخا حق دی له طرفه د رب ستا او نه دی الله بی خبر له هغه شی چه تاسی ئی کوئ او له هر ځایه په هر وخت کښې چه ووځی ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړی) نو وګرځوه ته مخ خپل په لوری د مسجد حرام (په لمانځه کښې) او په هرځای او هر وخت کښې چه یئ (ای مومنانو) نو وګرځوئ (تاسی) مخونه خپل په لوری د هغی (کعبی)

تفسیر: د قبلی تحویل ئی مکرر او بیا بیا ځکه وفرمایه چه د هغه علل او عوامل متعدد دی. نو د هر علت د ښرګندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی له ﴿ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ ﴾ الآیه ـ ښخه معلومیږی چه د خپل رسول د خوښی او رضا او د هغه د تکریم له پاره یی دا حکم کړی دی. د ﴿ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ﴾ ځنی معلومیږی چه عادت الله په هم دی باندی جاری دی چه هر ملت او هر پیغمبر ته چه د مستقل شریعت خاوند وی د هغه له شان سره مناسبه مستقله قبله تاکی (مقرروی)، او د ﴿ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ ﴾ ښخه معلومیږی چه د دی ذکر شوی حکم علت دا دی چه د مخالفانو الزام عائد نشی یا به د دی تکرار سبب داسی وی چه اول د قبلی مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده دوهم په الهٰی احکامو کښې نسخ واقع کیدل، د ناپوهانو له پوهی ځنی خورا (ډیر) لوړ کار دی. دریم د قبلی تحویل اوله نسخه ده چه په محمدی شریعت کښې ظاهره شوی ده نو ځکه د هغی بیا بیا تکرار او تاکید عین حکمت او بلاغت دی. یا به دا وجه وی چه په اول آیت کښې د احوالو تعمیم، او په دوهم آیت کښې د امکنه ؤ تعمیم، او په دریم آیت کښې د ازمنه ؤ تعمیم مراد دی.

لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

د دی له پاره چه نوی خلقو (یعنی یهودانو او مشرکانو) ته په تاسی هیڅ اعتراض مگر (اعتراض) د هغو کسانو چه ظالمان دی له دوی ځنی نو مه ویریږئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وویریږئ له ما ځنی (او زما نافرمانی مه کوئ!)

تفسیر: یعنی کعبی ته مخ گرځول د دی لپاره دی چه په توریت کښی ذکر شوی ؤ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله بیت الحرام دی، او آخری زمانی نبی صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوری د مخ گرځولو حکم کیږی، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندی د قبلی د تحویل حکم نه کیدی، نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوری به د مکی مشرکانو داسی ویل د حضرت ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبی چه د ابراهیمی دین مدعی دی، نو د هغه له قبلی ځنی ولی مخالفت کوی؟ نو اوس د قبلی د تحویل د حکم له کبله (وجی) دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتی نشو. مگر بی انصافان اوس هم پر تاسی باندی په څه ناڅه الزام اړولو کښی بوخت (مشغول) دی. مثلاً قریشو به ویل چه مسلمانانو ته زمونږ د قبلی حقانیت اوس وربښکاره شو. چه غوره ئی کړه. هم داسی به زمونږ نور احکام هم ورو، ورو ومنی. او یهودان وایی چه مسلمانانو وروسته له دی چه دوی ته زمونږ د قبلی حقانیت ښکاره شو او هغه ئی ومنله نو یوازی د رخی، (کینی) حسد او نفسانی غوښتنو له امله (وجی) ئی هغه پریښوده، نو د داسی بی انصافانو د دغسی اعتراضونو هیڅ پروا ونه کړئ!. او تل زمونږ د حکمونو تابع اوسئ.!

وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾

او له پاره د دی چه پوره کړم زه نعمت خپل په تاسی باندی (په هدایت سره) او ښایی چه تاسی لار وموموئ (حق ته)

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسی ته د دی له امله (وجی) مقرره کړی ده چه د دښمنانو له پیغورونو ځنی خلاص شئ او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو مستحق او د انوارو او هدایاتو پوره وړ (لائق) شئ!.

كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾

لکه چه لیږلی دی مونږ په تاسی کښې رسول له جنس د تاسی (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چه لولی په تاسی آیتونه (قرآن) زمونږ او پاکوی تاسی (له کفره) او ښیی تاسی ته کتاب (قرآن او حلال او حرام) او (د هغه عمیق اسرار او) احکام او ښیی تاسی ته هغه شیان چه نه وئ تاسی چه پری پوهیدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام - او د هدایت تکمیل پر تاسی داسی شوی دی، لکه چه پخوا له دی نه پر تاسی باندی د هدایت او د نعمت اتمام شوی ؤ، چه په تاسی کښې داسی یو رسول مبعوث شوی دی چه تاسی ته د الله تعالیٰ احکام درښیی، او له بدو کارو ځنی مو پاکوی او ژغوری (محفوظوی) څو مو علماً او عملاً پوره او تکمیل کړی.

فَاذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ ع

نو یاد کړئ (تاسی) ما (په قلبی او بدنی طاعت سره) نو زه به هم یاد کړم تاسی (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیږئ په ما باندی (په معصیت سره)

تفسیر: کله چه زمونږ د لوری په تاسی مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسی هم لازم دی چه ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر او هر ډول (طریقه) سره یاد کړئ! او حکم می ومنئ! چه مونږ به هم تاسی یادوو، او نوی نوی رحمتونه او عنایتونه پر تاسی کوو. او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ! او زما له ناشکری او معصیت ځنی ځانونه وژغورئ (محفوظ کړی)!.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَوٰةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مدد وغواړئ

(تاسی) له (الله څخه) په صبر (له معصیته په طاعت او مصیبت) او لمانځه سره بیشکه چه الله له صبرکوونکو سره دی.

تفسیر: کله چه ذکر او شکر او د کفران ترک چه په لمړی آیت کښی ئی ذکر راغلی دی تولو شرعی طاعاتو او منهیاتو ته شامل دی چه د هغوی په ځای کول ډیر سخت کار دی، نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره ئی دا طریقه راښوولی ده، چه د صبر او صلوٰة په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه تول کارونه په تاسی آسانیږی. او په دی آیت کښی دی خبری ته اشاره ده چه په جهاد کښی زیار (محنت) وباسئ! او په هغه کښی صبر لویه درجه لری.! چه د هغه ذکر وروسته راځی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَن يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾

او مه وایئ تاسی هغه چاته چه ووژل شی په لاره د الله (جهاد) کښی چه (دوی) مړه دی (دوی مړه نه دی) بلکه ژوندی دی ولیکن تاسی نه پوهیږئ (د دوی په ژوندانه)

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ په لار کښی خپل ځان وژنی هغه مړ نه دی بلکه ژوندی دی مګر تاسی د هغه په اخروی ژوندانه خبر نه یئ! او نه ئی کیفیت درښکاره دی! او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنفُسِ وَالثَّمَرَاتِ ۗ

او خامخا مونږ آزمویو هرومرو (خامخا) تاسی په یوه شی چه هغه عبادت دی (د دښمن) له ویری او له لوږی (قحط) او له کموالی د مالونو (په راز راز (قسم قسم) آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض او نورو) او د میوو (په آسمانی او ځمکنی آفتونو سره)

تفسیر: یا به مراد د الله خوف، د روژې لوږه، د زکوٰة نقصان، د بدن امراض، د اولاد موت وي چه ثمرة الفواد ئې بولي ږومبي د هغو کسانو ذکر ؤ، چه د صبر لوړي مرتبې ئې حاصلې کړې دي. یعني «شهیدان» اوس فرمایي چه الله تعالیٰ عموماً په لږ لږ تکلیف او مصیبت سره وخت په وخت له تاسي څخه امتحان آخلي او د صبر آزموینه مو کوي، څکه چه د صابرینو په دله کښې داخلیدل، څه آسان کار نه دی، نو له هم دی امله (وجې) ئې لا له پخوا څخه تنبیه وفرمایله!

وَبَشِّرِ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۵۵﴾ الَّذِيْنَ اِذَآ اَصَابَتْهُمْ مُّصِيْبَةٌ ۙ قَالُوْٓا اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّآ اِلَيْهِ رٰجِعُوْنَ ﴿۱۵۶﴾ اُولٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوٰتٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُوْنَ ﴿۱۵۷﴾

او زیری ورکړه صبرکونکو ته (په جنت سره صبر کوونکی) هغه کسان دي کله چه ورورسیږي دوی ته څه مصیبت ـ نو وایي دوی بیشکه مونږ (مملوک) د الله یو او بیشکه مونږ هم ده (الله ته) بیا ورتلونکي یو (په آخرت کښې) دغه کسان په هم دوی دي عنایتونه (بخښني) له (طرفه د) رب د دوی او مهرباني ده او دغه کسان هم دوی دي سمه لاره موندونکي (حق ته).

تفسیر: یعني هغه کسان چه په دغو مصائبو یې صبر وکړ، او د نعمت ناشکري یې ونه کړه، بلکه دغه مصیبتونه یې د ذکر او شکر وسیله وګرځول نو ای محمده صلی الله علیه وسلم زمونږ له لوري هغوی ته زیری ورکړه!.

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ ۚ

بیشکه صفا او مروه (چه په مکه کښې دوه غرونه دي) له نخښو (د عبادته) د الله څخني دي.

تفسیر: پخوا له دې د قبلې د تحویل او په نورو قبلو باندې د کعبې د افضلیت ذکر ؤ، اوس د هغه د محل او د حج او عمرې د ادا کولو ذکر فرمایي څو چه د ﴿ وَلِاُتِمَّ نِعْمَتِيْ عَلَيْكُمْ ﴾ تصدیق او تکمیل په ښه ډول (طریقه) سره وشي. یا دا چه پخوا له دې ئې د صبر د فضیلت ذکر وفرمایه! اوس فرمایي وګورئ! صفا او مروه چه په «شعایر الله» کښې داخل دي او

په حج او عمره کښې د دوی په منځ کښې له دې سببه «سعی» کول ضروری دی، چه هم دا د صابرینو یعنی بی‌بی هاجری او د هغې د زوی حضرت اسمٰعیل علیهما السلام له آثارو څخه دی، په تفسیر، حدیث او تاریخ کښې دا قصه په تصریح سره مذکوره او مشهوره ده چه د هغې له لیدلو څخه د ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ تصدیق په ښه شان سره کیږی.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چه (اراده د) حج وکړی د بیت (الله تعالیٰ) یا (اراده د) عمری (وکړی) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی (په دی کښې) چه طواف وکړی په دی دواړو، او هر څوک چه وکړی په خپله خوښه څه نیکی نو بیشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسیر: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کښې دوه غرونه دی. د مکی خلق د حضرت ابراهیم علیٰ نبینا وعلیه الصلٰوة والسلام له زمانی راهیسی همیشه حجونه کوی، او د حج کولو په وخت کښې په دغو غرونو هم طواف کوی. د کفر په زمانه کښې کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولی وو چه د هغو تعظیم به ئی کاوه، او داسی به ئی ګڼل، چه دا طواف د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی. کله چه د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی څخه تائب شول، نو داسی خیال وشو، چه د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره ؤ، نو څرنګه چه د بتانو تعظیم حرام شو، نو ښایی چه د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شی ځکه چه دا خبره هغوی ته معلومه نه وه چه د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کښې د حج له پاره ؤ، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندی بتان درولی وو، هغه تری لری کړل شول. کله چه د مدینی منوری انصارو د کفر په زمانه کښې هم د صفا او مروه طواف بد ګاڼه، نو د اسلام په زمانه کښې هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندیښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه ئی په دی باره کښې داسی هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، اوس د هغه په نسبت څه هدایت راکوی؟» په دی مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول، چه د «صفا» او «مروه» په طواف کښې کومه ګناه او خرابی نشته، بلکه دا په اصل کښې د الله تعالیٰ نخښی دی او د هغوی طواف کول په کار دی.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ

مِنۢ بَعۡدِ مَا بَيَّنّٰهُ لِلنَّاسِ فِي الۡكِتٰبِ

بیشکه هغه کسان چه پټوی (دوی له خلقو څخه) هغه شی چه نازل کړی دی مونږ له ښکاره ؤ (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبری) پس له هغه چه بیان کړی دی مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنی بنی اسرائلو) په کتاب (توریت) کښی

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دی، چه دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلی د تحویل خبره او نور چه په توریت کښی ؤ، پټول. او هم دا راز (قسم) هغه کسان چه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) ئی د پاک الله حکمونه پټول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کښی داخل دی.

اُولٰٓئِكَ يَلۡعَنُهُمُ اللّٰهُ وَيَلۡعَنُهُمُ اللّٰعِنُوۡنَ ۝

دغه کسان چه دی لری کوی دوی الله له رحمت خپل او لعنت وایی پر دوی لعنت ویونکی (له پرښتو، انسانانو، پیریانو او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکی له جنیانو، انسانانو، ملائکو بلکه له ټولو ذیروحو شیانو څخه عبارت دی ځکه چه د دوی د حق پټولو له وباله په عالم (نړی) کښی قحط، وبا، طاعون او نوری راز راز (قسم قسم) بلاګانی خپریږی (خوریږی)، نو له دی سببه، نه یوازی حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پوری هم تکلیف او صدمه ورپیښیږی، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندی لعنت کوی.

اِلَّا الَّذِيۡنَ تَابُوۡا وَاَصۡلَحُوۡا وَبَيَّنُوۡا فَاُولٰٓئِكَ اَتُوۡبُ عَلَيۡهِمۡ ۚ

مگر هغه کسان چه بیرته وگرځیدل (له شرکه او پټولو د نعمت) او نیک ئی کړ عمل خپل او بیان ئی کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چه دی) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندی.

تفسیر: یعنی که څه هم د دوی د حق پټولو له امله (وجی) ځینی خلق په گمراهی کښی لویږی خو کله چه دوی د حق له پټولو څخه توبه وباسی، او د حق اظهار په ښه ډول (طریقی) سره وکړی نو مونږ د لعنت پر ځای، په هغوی باندی خپل رحمت نازلوو، ځکه چه مونږ تواب او رحیم یو!.

وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾

او هم دا زه ښه توبه قبلوونکي پوره رحم لرونکی يم (د توبې په منلو او د رحمت په نزول) بیشکه هغه کسان چه کافران شوی او مړه شوی دی حال دا چه دوی کافران وو (په وخت د مرګ کښې) دغه کسان (چه دی) پر دوی باندی دی لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو تولو. (يعنی د تولو هغو مخلوقاتو چه لعنت ته ئی اهميت ورکاوه شی).

تفسير: يعنی هغه څوک چه پخپله حق پټ کړی، يا د بل چا د حق پټولو له سببه ګمراه شی، او تر آخره پوری کافر پاتی شی، او توبه ئی په برخه نه شی، نو هغه تل ملعون او جهنمی دی. وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبليږی. پرته (علاوه) له لومړی (اولی) فرقی چه د توبی له امله (وجی) له دوی څخه لعنت منقطع کيږی ځکه چه دوی پخپل ژوندانه کښی تائب شوی دی.

خَالِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿١٦٢﴾

حال دا چه هميشه به وی دوی په لعنت (يا اور) کښې نه به سپکاوه شی له دوی څخنی عذاب او نه به دوی ته مهلت ورکړ شی.(د توبې، يا به په رحمت سره ورته نه کتل کيږی).

تفسير: يعنی په دوی باندی به عذاب يو رنګ او متصل وی، او داسی به نه کيږی چه د دوی په عذاب کښی به څه لږوالی پيښيږی، يا کومه شيبه به د هغوی عذاب لری کيږی.

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

او معبود ستاسی معبود يو دئ نشته بل څوک لايق د عبادت مګر هم دی خورا (ډير) مهربان پوره رحم لرونکی دی.

تفسير: يعنی ستاسی د تولو حقيقی معبود داسی يو ذات دی، چه د تعدد احتمالات له سره پکښی نشته. نو هر هغه څوک چه هغه له احکامو څخنی سر غړوی، هغه بيخی مردود دی او تباه

کیږی. که بل کوم معبود وی، نو امکان ئی درلود (لرلو)، چه له هغه ځنی د نفعی څه هیله (امید)او توقع شوی وی. دا خو پاچاهی ـ باداری (نوابی) ـ استاذی او پیری نه دی، چه که په یوه ځای کښی موافقت ونه شو، نو بل ځای ته به لاړ شی، دا خو معبودیت او الوهیت دی. نه تاسی د ده له ذاته پرته (علاوه) بل کوم معبود نیولی شئ! او نه له ده څخه پرته (علاوه) له بل چا ځنی د څه خیر او ښیګڼی (فائدو) توقع کولی شئ!. کله چه ﴿ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ ﴾ آیت نازل شو، نو د مکی معظمی کفارو تعجب وکړ، چه د تول عالم معبود او د تولو خلقو کار جوړوونکی به څرنګه یو ذات شی؟ د دی خبری دلیل څه شی دی؟.
د دوی د دی غوښتنی په اثر د ﴿ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ ﴾الآیه ـ آیت نازل، او په هغه کښی پاک الله د خپل قدرت څه آثار بیان کړل.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي
فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ
وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانو او (په پیدا کولو) د ځمکی کښی او په اختلاف د شپی او د ورځی کښی (چه اوږدیږی، لنډیږی پرله پسی رڼا او تیاره راځی، یخیږی او ګرمیږی) او په بیړیو (کشتو) هغو کښی چه روانی وی په دریاب کښی په هغه سره چه فائده رسوی خلقو ته او په هغه څه کښی چه نازل کړی دی الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو ځنی نو ژوندی. (زرغونه) کړی ئی ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالی) د هغی او خپاره (خواره) کړی ئی دی په دی ځمکه کښی له هر قسمه خوځیدونکو (حیواناتو) څخه، او په ګرځولو(بدلولو) د بادو کښی او په (درولو ـ د) هغی وریځی چه مسخره کړی شوی ده په مینځ د آسمان او د ځمکی کښی هرومرو (خامخا) دلیلونه دی (په وحدانیت باندی) دپاره د هغه قوم چه د عقل څښتنان (خاوندان) دی.

تفسیر: یعنی د آسمان په دومره وسیع او هسک (اوچت) او بی له ستنی پیدا کولو کښی او د ځمکی په دومره پراخ او مضبوط جوړولو کښی او له ځمکی ځنی د اوبو په راخوتولو (راویستلو) او راپورته کولو او بهولو کښی او د شپی او ورځی په بدلولو، لندولو او اوږدولو کښی ـ او په سیندونو کښی ـ د بیړیو په تګ او راتګ کښی او له آسمان ځنی د اوبو په اورولو کښی ـ او د باران په اوبو سره د ځمکی د مخ په شنه کولو کښی، او په هغی کښی د تولو حیواناتو په ژوندانه او هستوګنه او د دوی په توالد او تناسل کښی او د نورو موجوداتو په وجود او د هغوی په نشواونما (وده) کښی، او له مختلفو جهاتو ځنی په راز راز (قسم قسم) هوا او بادونو چلولو کښی او د آسمان او ځمکی تر مینځ د وریځو په درولو کښی په دی تولو او نورو شیانو کښی د الله تعالیٰ په وحدانیت او د ده په قدرت او حکمت او رحمت باندی هغه چا لره لوی لوی دلائل او ډیر شواهد شته چه د عقل او فکر خاوندان وی.

(فائده: په ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ﴾ کښی د ذات توحید او په ﴿ الرَّحۡمٰنُ الرَّحِیۡمُ ﴾ کښی د صفاتو ثبوت دی او په ﴿ اِنَّ فِیۡ خَلۡقِ ﴾ الآیه ـ کښی د افعالو د توحید ثبوت دی چه د دغو ستاینو (صفتونو) او صفاتو په سبب د مشرکانو تولی شبهی په کلی ډول (کلی طور) سره رد شوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنۡ یَّتَّخِذُ مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ اَنۡدَادًا

او ځینی له خلقو څخه هغه څوک دی چه نیسی بی له الله څخه شریکان (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی په بنیادمانو کښی چه په عقل او شعور کښی له تولو مخلوقانو ځنی افضل دی، ځینی داسی هم دی، چه سره له ښکاره او سابقه دلائلو بیا هم غیر له الله تعالیٰ ځنی نور شیان د حق تعالیٰ شریک ګڼی، او د ده جل جلاله سره ئی برابروی.

یُّحِبُّوۡنَهُمۡ کَحُبِّ اللّٰهِ

چه مینه کوی دوی په هغوی باندی لکه چه مینه کوی په الله

تفسیر: یعنی یوازی په اقوالو او اعمالو کښی خپل شریکان له حق تعالیٰ سره نه برابروی، بلکه ان تر قلبی محبت پوری چه د اعمالو د صدور اصل او اساس دی د دوی شرک او مساوات رسیدلی دی، چه د شرک اعلیٰ درجه ده، او شرک فی الاعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَشَدُّ حُبًّا لِّلّٰهِ ؕ

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی ډیر تینګ دی له جهته د مینی له الله سره ،

تفسیر: یعنی هغه محبت چه مشرکین ئی له خپلو باطلو معبودانو سره لری، مؤمنان له هغه څخه خورا (ډیره) زیاته مینه او محبت له الله تعالیٰ سره لری، ځکه چه د مشرکانو مینه د دنیا په مصائبو کښی زائلیږی ـ او د آخرت د عذاب د لیدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو څخه بیخی بیزاره کیږی لکه چه په وروستی آیت کښی راځی. بالعکس د مؤمنانو محبت او مینه له خپل پاک الله سره په راحت او مصیبت په روغتیا او ناروغتیا ـ په دنیا او آخرت ـ په پټه او ښکاره کښی برابره، او هیڅ تغییر نه مومی او تل دوامداره او باقی وی او هم هغه محبت چه اهل الایمان ئی له الله تعالیٰ سره لری، له هغه محبت څخه خورا ډیر او زیات دی چه مؤمنان ئی له ماسویٰ الله یعنی انبیاؤ ـ اولیاؤ، ملائکو ـ عابدانو ـ صالحانو ـ علماؤ ـ فضلاؤ، آباؤ، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنیا او مافیها سره لری. ځکه چه مؤمنان له الله تعالیٰ سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالاصاله او بالاستقلال مینه او محبت لری، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالیٰ له حکم سره سم له هر یوه سره د هغه د مرتبی او مقام په میچ (اندازه) مینه کوی. هو! د الله تعالیٰ او د ماسوٰی الله جل جلاله په محبت او مینه کښی مساوات او برابری کول، که هر څومره هغه لوی سری هم وی. خالص شرک او د مشرکانو کار دی.

په تعظیم ادب کښی زیار (محنت) کاږی صدیق — د رتبی نه کوی فرق چیری زندیق

وَلَوْ يَرَى الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ ۙ اَنَّ الْقُوَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعَذَابِ ﴿۱۶۵﴾

او که ووینی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کښی چه ووینی دوی عذاب چه بیشکه قوت خاص الله لره دی تول او بیشکه چه الله سخت عذاب ورکوونکی دی (نو د بتانو عبادت به ئی نه کاوه)

تفسیر: یعنی هغه ظالمان چه الله تعالیٰ سره شریکان پیدا کوی که دوی دا خپل باطل معبودان په راتلونکی وخت کښی ووینی، چه څرنګه دا معبودان سره له خپلو عابدانو د الله تعالیٰ په عذاب کښی آخته کیږی، او هیڅوک نه وی چه دوی له سختو عذابو څخه وژغوری (بچ کړی)، هلته به

وپوهیږی چه ټول زور او قوت خاص الله تعالیٰ لره دی ـ او د الله تعالیٰ عذاب خورا (ډیر) سخت دی، نو دوی به هیچری د الله تعالیٰ له عبادت څخنی مخ نه اړاوه، او نورو شیانو ته به نه متوجه کیدل. او نه به ئی له دوی څخنی د منفعت او د ګټی هیله (طمعه) او امید کاوه.

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأَوُا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾

کله چه بیزاره شی هغه کسان چه متبوعان (مشران) دی له هغو کسانو څخه چه تابعان (او کشران) دی او ووینی دوی عذاب او منقطع (غوڅ) شی په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلوی علائق).

تفسیر: یعنی هغه وخت به داسی وی چه متبوع به له خپلو تابعانو څخنی بیزاریږی، او د بتانو او د بت خوښوونکو په مینځ کښی به هیڅ علاقه او رابطه نه پاتی کیږی، او یو له بله سره به د الله تعالیٰ د عذاب له ویری دښمنی کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا ط

او وایی هغه کسان چه تابعان وو کاشکی وی مونږ لره بیا ورتلل (دنیا ته) نو بیزاره به شو مونږ له دی متبوعانو څخه لکه چه بیزاره شوی دی دوی له مونږ څخنی

تفسیر: مشرکان به په هغه وخت کښی وایی که مونږ یو ځل بیا دنیا ته لاړ شو، نو مونږ به له هغوی څخنی خپل انتقام او کسات (بدله) واخلو ـ او همغسی چه دوی نن له مونږ څخنی بیل او جلا (جدا) شوی دی، مونږ به هم هلته د هغوی ځواب هم داسی ورکوو، او تری بیلیږو به. مګر له دی محالی او نه کیدونکی آرزو څخنی به بی له افسوسه هیڅ یوه ګټه او منفعت په لاس نه ورځی.

كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ ط وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ﴿١٦٧﴾ ع

هم داسی (لکه چه وښوده پاک الله دوی ته د عذاب سختی او د یوه بل نه بیزاری) وبه ښیی دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندی او نه به وی دوی وتونکی هیچیری له اور (د دوزخ) نه

تفسیر: یعنی همغسی چه مشرکان د الله تعالیٰ د عذاب، او د خپلو معبودانو له بیزاری ـ او جلاوالی (جداوالی) ځنی به سخت حسرت او افسوس کوی، هم داسی الله تعالیٰ د هغوی ټول عملونه د افسوس او حسرت موجب گرځوی. ځکه چه د دوی حج او عمره، صدقات او خیراتونه، او نور احسانات او ښیگنی (فائدو) د کفر په سبب بیخی مردودی او ابته (ناکاره) کیږی. او هر څومره شرک او گناه چه ولری، د هغو په مقابل کښی به په عذابیږی، نو اوس به د هغوی ښی او بدی چاری ټولی د حسرت او ارمان موجبات کیږی، او له هیڅ عمل ځنی به دوی ته هیڅ یوه گټه او فائده ونه رسیږی، او تل به په دوزخ کښی اوسیږی. بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شی، په پای (آخر) کښی تری وځی، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومی.

يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ط

ای خلقو! خورئ تاسی له (ځینو هغو) شیانو څخه چه په ځمکه کښی دی حلال پاک (بی شبهی) او پیروی مه کوئ تاسی د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسی مه ځئ! او د ده په وسوسه د هوا او هوس متابعت مه کوئ!)

تفسیر: عربیانو به بت پرستی کوله، او د بتانو په نامه به ئی حیوانات سرخوشی ایله (آزاد) پریښودل، او له هغو ایله خوشی شویو حیواناتو ځنی به ئی گټه او فائده اخیستل حرام گڼل، چه دا هم یو راز (قسم) شرک دی، ځکه چه د حلال او حرام ټاکل (مقررول) او بیلول د الله تعالیٰ کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالیٰ ځنی په داسی کارونو کښی د بل چا خبری گواکی شرک ته تمایل او ترجیح ده. نو له هم دی سببه ئی په ړومبنی آیت کښی د شرک خرابی بیان کړه، اوس د حلال له تحریم ځنی ممانعت فرمایی، چه خلاصه او لنده ئی دا ده هر هغه شی چه په ځمکه کښی پیدا کیږی، تاسی له هغه ځنی خورئ! په دی شرط چه شرعاً حلال، طیب او روا وی. یعنی نه (فی نفسه) حرام وی، لکه مرداره او خنزیر (سرکوزی) او ما اهل به لغیر الله یعنی هغه ساکښان (ذی روح) چه د هغو د حلالولو په وخت کښی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه

ځنی د بل چا نوم پری ویلی شوی وی، او د هغو له حلالولو ځنی ئی غیرالله ته قربت مقصود وی. او نه د کوم عارضی امر له سببه په هغه کښی حرمت پیدا شوی وی، لکه د غصب، غلا، رشوت او د سود مالونه، چه له دغو تولو ځنی اجتناب او ځان ساتل ضروری دی. او د شیطان پیروی هیڅکله مه کړئ! چه په خپل سر هر شی چه مو زړه وغواړی، حلال ئی وګڼئ لکه ﴿وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ﴾ او هر شی چه مو زړه وغواړی حرام ئی وبولئ! لکه منده (بحیره، سائبه وصیله او حام).

إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

بیشکه چه شیطان تاسی لره دښمن دی ښکاره بیشکه هم دا خبره ده چه حکم کوی شیطان تاسی ته په بد او قبیح کار سره (چه عقلاً او نقلاً منفور (متنفره) وی) او چه وواییئ تاسی په الله هغه خبری چه تاسی پری نه پوهیږئ!.

تفسیر: یعنی مسئلی او شرعی احکام له خپل لوری جوړوئ!. لکه چه په ډیرو ځایو کښی لیده کیږی، چه سر بیره (علاوه) پر جزئی امورو په اعتقادی امورو کښی هم له شرعی نصوصو څخه سترګی پټوئ!. او له خپله ځانه نوی حکمونه جوړوئ! او په قطعی نصوصو او د سلفو په اقوالو کښی تحریفونه، تغلیطونه (غلطی)، اړول، رااړول کوئ!.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ بَلْ نَتَّبِعُ مَآ أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۗ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٧٠﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه پیروی کوئ تاسی د هغه حکم چه نازل کړی دی الله (چه قرآن دی په تحلیل او تحریم کښی) نو وایی (چه د قرآن پیروی نه کوو) بلکه پیروی کوو د هغه حکم چه موندلی دی مونږ په هغه باندی پلرونه خپل (ایا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوی) اګر که وو پلرونه د دوی چه نه پوهیدل په هیڅ شی (د دین له احکامو څخه) او نه ئی لاره موندلی وه (حق ته).

تفيسر: يعنی د حق تعالیٰ د احکامو په مقابل کښی، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروی او متابعت کوو. او دا هم شرک دی. لکه چه ځینی ناپوه مسلمانان د کوندو په نکاح، او د ښځو د میراث په نسبت، او نورو باطلو رسومو کښی هم داسی خبری کوی، او ځینی که څه هم په ژبه داسی چټی (بیکاره) او فضولی خبری نه کوی، مګر د هغوی له عمل څخه دا خبری ښکاره او څرګندیږی. حال دا چه داسی اقوال او افعال ټول د اسلام له اصولو چپ او مخالف دی.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا دُعَاءً وَنِدَاءً

او حال (د حق ته بلونکو) هغو کسانو لره چه کافران شوی دی لکه حال د هغه چا دی چه ناری وهی هسی یو شی ته چه نه اوری هیڅ مګر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنی هدایت ته د کافرانو رابلل داسی دی لکه چه کوم شپون (شپونکی) یا غوبه څریدونکو ساکښانو (ذی روحو) ته په بیدیا کښی ناری وهی، چه هغوی پرته (علاوه) له آوازه بل په هیڅ شی نه پوهیږی، هم دا رنګه حال د کافرانو دی، چه نه دوی په خپله پوهیږی او نه د پوهانو او عالمانو خبری منی.

صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٧١﴾

(دوی) کانه دی، ګونګیان دی، ړانده دی، نو دوی هیڅ عقل نه لری (چه حق ته لاره ومومی)

تفسیر: یعنی دا کافران کانه دی، چه د حق خبری بیخی نه اوری، او ګونګیان دی، چه د حق خبری نه وایی، او ړانده دی، چه سمه لار نه وینی. لنده ئی دا چه دوی په هیڅ شی نه پوهیږی، ځکه چه د دوی دا دری حواس او قوی فاسدی شوی دی، نو د علم تحصیل، او د پوهی زده کول به څرنګه صورت ومومی؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ

وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿۱۷۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړې دی (یعنی ای مؤمنانو) خورئ تاسی! له پاکو حلالو هغه شیانو چه درکړی دی مونږ تاسی ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چیری یئ تاسی چه خاص ده لره عبادت کوئ!

تفسیر: د تولو طیباتو او روا شیانو د خوراک حکم وړاندی تیر شو، ولی څرنگه چه مشرکان د شیطان له پیروی څخنی مخ نه اړوی، او له خپله ځانه احکام جوړوی، او الله تعالیٰ ته ئی نسبت کوی، او له خپلو باطلو دودونو (رواجونو) څخنی لاس نه اخلی، د حق او حقیقت د پوهیدلو ځای په دوی کښی نشته، نو اوس پاک الله له دوی څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توگه (طریقه) ئی مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی ئی مامور کړل چه له روا او بی شبهی پاکو شیانو څخنی وخورئ!. او خپل انعام ئی ښکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر ئی وفرمایه. په دی کښی د ایماندارانو د مقبولیت او مطیعیت او د مشرکانو د مردودیت او رټلو په لوری اشاره وشوه.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ

بیشکه هم دا خبره ده چه حرام کړی دی (الله) په تاسی باندی (خوراک) د مرداری

تفسیر: مرداره هغه ده چه دا پخپل سر ومری او چړی ته ونه رسیږی. یعنی حلال نه شی، یا له شرعی طریقی څخنی پرته (علاوه) حلال، یا ښکار کړی شی. لکه چه زندی کړی شی یا د کوم ژوندی ساکښ (ذی روح) کومه عضوه (غړی) پری کړی شی، یا په لرگی، تیږی او توپک سره وویشتل شی، یا له پاسه ولویږی او مړ شی یا د بل کوم حیوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شی، یا ئی کوم داړونکی یا څیرونکی ځناور وداړی، یا ئی وڅیری، یا د حلالولو په وخت کښی قصداً پری تکبیر، ونه وایی او مړ شی دا تول سره په مردارو کښی داخل او حرام دی، البته دوه ساکښان (ذی روح) بی له ذبحی مونږ ته حلال دی، چه کب (ماهی) او ملخ دی، او دا د استثناء امر هم د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب شوی دی.

وَالدَّمَ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وینی (بهیدونکی)

تفسیر: له وینی څخه مراد هغه وینه ده چه له رګو څخنی وبهیږی او د ذبحی په وخت کښی داری ووهی، او راووځی، پاتی شوی هغه وینه چه په غوښه کښی وی، یا وریوری لګیدلی وی، هغه ناروا نه ده بلکه حلاله او پاکه ګڼله کیږی، نو که څوک کله غوښه بی له مینځلو (وینځلو) پخه کړی، خوراک ئی ناروا نه دی خو د نظافت او سپیڅلتیا (پاکۍ) له اصولو څخنی لری کار دی د ینی او پښتورګی چه ترلی شوی وینی دی خوراک د رسول اکرم صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم د حدیث په موجب حلال او روا شوی دی.

وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوښی د خنزیر.

تفسیر: خنزیر ژوندی وی، که مړ، له شرعی قاعدی سره سم حلال شوی وی، که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی. او د خنزیر ټول اجزاء لکه غوښه، پوستکی، هډوکی، ویښتان، نوکان، پلی، غړی، وازده او نور ټول ناپاک دی، او له هغوی څخنی فائده او کار آخیستل ناروا او حرام دی، کله چه په دی ځای کښی د خوراکی شیانو ذکر دی نو ځکه یواځی د غوښی حکم راښودلی شوی دی مګر په دی خبره باندی د ټول امت اجماع ده چه خنزیر بیشکه «نجس العین» دی. ځکه چه په بی غیرتی بیحیایی او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کښی له ټولو ساکښانو (ذی روحو) څخنی وړاندی دی، او له هم دی امله (وجی) الله تعالیٰ د خنزیر په نسبت فرمایی ﴿فَإِنَّهُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هیڅ یو جزء نه پاک دی، او نه د هیڅ قسم فائدی اخیستلو وړ (لائق) دی. هغه کسان چه د خنزیر غوښی ډیری خوری یا ئی له نورو اجزاؤ څخنی فائدی آخلی، په هغو کښی هم د خنزیر رذیله افعال ډیر په واضح ډول (طریقه) سره لیدل کیږی.

وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ

او(حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چه آواز کړی شوی وی په هغه باندی (په وخت د ذبحی کښی) بی له پاک الله).

تفسیر: له «ما اهل به لغیر الله» څخنی دا مطلب دی چه پر دی ساکښانو (ذی روحو) باندی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د بل کوم بت یا بل شی نوم واخیستل شی، یعنی هغه پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له نامه د کوم بت، جن، خبیث روح، پیر، مرشد، نبی یا د نورو په نامه وټاکی (مقرر کړی)، او د هغه ساکښ (جاندار) روح هغه ته نذر کړی، د هغه د تقرب یا رضا غوښتنی په نیت ئی ذبح کړی او محض د ده د خوښی په غرض ئی د هغه ساکښ (جاندار) سا ایستل

مقصود وی، نو د دی تولو ساکښانو (جاندار) د غوښو خوړل حرام دی، که څه هم د دوی د ذبحی په وخت کښی تکبیر هم وویل شی او د الله تعالیٰ لوی نوم هم پری واخیستل شی، ځکه چه پرته (علاوه) د روح له پیدا کوونکی څخه، بل چاته د روح نذر او نیاز کول، له سره درست نه دی، نو د هر ساکښ (جاندار) روح چه غیر الله ته نذر کړی شی د هغه د مرداری او خباثت مرتبه، د مرداری له خباثت ځنی زیاته ده، ځکه چه په مرداره کښی فقط دومره خرابی شته، چه د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی. او دلته د هغه روح د غیر الله په نامه نذر شوی دی، چه دا عین شرک دی. همغسی چه خنزیر او سپی د ذبحی په وخت کښی د تکبیر ویلو له امله (وجی) نه حلالیږی، په مرداره باندی هم د الله تعالیٰ د نامه له ویلو ځنی څه فائده نه حاصلیږی، هم داسی د هر ساکښ (جاندار) روح چه غیرالله ته نذر شی یا ئی په نامه کړی وی، نو د ذبحی په وخت کښی په هغه باندی د الله تعالیٰ د نامه له آخیستلو ځنی له سره هیڅ فائده نه حاصلیږی او نه حلال کیدی شی. که د غیرالله په نامه باندی له ټاکلو (مقررولو) څخه وروسته، نذر کوونکی له خپل دی نیت ځنی رجوع او تری توبه وکړی، او بیا ئی ذبح کړی، نو د هغه په حلالوالی کښی هیڅ شک او شبهه نه پاتی کیږی.

عالمانو تصریح فرمایلی دی که د کوم باچا د راتګ په وخت کښی د تعظیم په نیت ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، یا د کوم جن (پیری) له اذیت څخه د نجات له امله (وجی)، د هغه په نامه کوم ساکښ (ذی روح) حلال کړ شی، یا د توپ ویشتلو، یا د نذر پخولو، یا د کوم نیاز ورکولو په وخت کښی ساکښ (ذی روح) ذبح کړ شی، اګر که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم هم پری یاد کړ شی . دا ساکښ (جاندار) بیخی مردار او حرام او فاعل ئی سخت ګناهګار دی.

په حدیث شریف کښی هم راغلی دی **«لعن الله من ذبح لغیر الله»** یعنی په هغه چا د پاک الله لعنت دی چه غیرالله ته د تقرب او تعظیم په نیت ساکښ (ذی روح) ذبح کړی، که د ذبحی په وخت کښی د الله تعالیٰ نوم پری یاد کړی، یا ئی یاد نه کړی. هو! په دی کښی هیڅ حرج نشته چه ساکښ (ذی روح) د الله تعالیٰ په نامه ذبح، او د هغه غوښه فقیرانو ته ورکړی، او ثواب ئی کوم قریب یا پیر یا لوی ته وروبخښل شی، یا د کوم مړی له خوا قربانی وکړه شی. او د هغه ثواب ورته وبخښل شی، ځکه چه دا غیر الله ته ذبح نه ده. ځینی کاږه تلونکی په هسی مواقعو کښی داسی پلمی (تدبیرونه) بیانوی چه «د پیرانو په نذرونو او نورو نیازونو کښی زمونږ مقصود دا دی چه خواړه پاخه او د مړیو په نامه ئی صدقه کړو.» نو لومړی ښایی دوی وپوهیږی چه د الله تعالیٰ په مخ کښی داسی پلمی (تدبیرونه) پرته (علاوه) له زیانه څه نفع نه رسوی. دوهم ښایی له دوی ځنی پوښتنه وشی، چه د هغه ساکښ (ذی روح) په ځای چه نذر ئی منلی شوی دی، که هغومره غوښه وپیروړله (واخستله) شی، او پخه ئی کړی، او پر فقیرانو ئی وویشی نو ایا دا ښه کار نه دی؟ او ایا په دی دول (طریقه) سره هغه نذر نه ادا کیږی؟ که بلا تأمل تاسی داسی وکولی شئ! او په دی خیرات کښی هیڅ دول (طریقه) خلل ستاسو په زړونو

کښې پیدا نه شي نو تاسي رښتیني يئ!، که نه دروغ، او دا فعل مو غته ګناه، او هغه مذبوحه مرداره او حرامه ده.

(فائده): دلته داسي یوه شبهه پیدا کیږي چه په دې آیت کښې ئې د ذکر شویو شیانو د حرمت انحصار بیان فرمایلی دی چه له هغه څخني دا مطلب فهمیږي چه پرته (علاوه) له مذکوره ؤ شیانو څخه بل هیڅ ساکښ (جاندار) حرام نه دی، حال دا چه تول داړونکي، ځیروونکي ساکښان (ذی روح) لکه خره، سپي او نور هم حرام دي. د دې خبرې یو ځواب دا دی «په دې حصر کښې د مذکوره ؤ شیانو د حرمت حکم منحصر نه دی، چه هسې اعتراض وارد شي، بلکه د حرمت حکم ئې له صحت او صداقت سره مخصوص فرمایلی دی، او د دې حکم د مخالف جانب بطلان مقصود دی، یعني خبره هم دا ده چه هم دا شیان پاک الله په تاسي حرام کړي دي. او په دې کښې بل کوم احتمال نشته، یعني د دې شیانو حلال ګڼل بیخي باطل او غلط دي.» بل ځواب دا دی چه «د حرمت حکم دې په هم دې مذکور شویو شیانو کښې منحصر او ومانه شي، مګر دا حصر دې اضافي وګاڼه شي، یعني خاص دې د هم دې شیانو په لحاظ سره تسلیم کړی شي، نه هغه چه مشرکانو له خپلو خولو حرام ګرځولي دي، لکه بحیره او سائبه او نور چه د هغو ذکر وروسته راځي، مطلب ئې داسي شو چه مونږ په تاسي باندې فقط مرداره او خنزیر او نور حرام کړي وو، هغه شیان چه تاسي ئې لکه قچ (ګډ)، بحیره، سائبه او نور حرام ګڼئ! او د هغو تعظیم او تکریم کوئ! دا کار بیخي چټي (بیکاره) او افترا ده، پاتي شو ځیروونکي او مردار ساکښان (جاندار)، د هغوی په حرمت خو کافران هم قائل وو، او هیڅوک د هغوی په مرداري کښې څه نه وایي.

نو دا حصر د هم دې حیواناتو په لحاظ شوی دی، چه هغه مشرکانو د الله تعالیٰ د حکم څخه پرته (علاوه)، له خپل لوري حرام کړي وو، د تول جهان د ساکښانو (جاندار) سره د دې خبرې څه علاقه نشته، نو ځکه دلته داسي اعتراض هیڅ نه واردیږي.

فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ؕ

نو هغه څوک چه اړ (ضرورتمند) شي (د دې حرامو خوړلو ته) حال دا چه نه ظلم کوونکي او نه تجاوز کوونکي وي (له قدر د کفافه) نو نشته ګناه په ده باندې

تفسیر: یعني دا ذکر شوي شیان خو حرام دي. مګر که څوک د لوږې له امله (وجې) مرګ ته نژدې شوی وي، او د ناچارۍ په وخت کښې ئې وخوري، په داسي سړي باندې هیڅ ممانعت نشته، په دې شرط چه هیڅ نافرماني او زیاتوالي ونه کړي. نافرماني دا ده، چه د اضطرار او ناچارۍ له پیښیدلو څخه پخوا، د هغو د خوړلو دپاره ملا وتړي. زیاتوالي دا دی چه د ضرورت

له اندازې څخه ډېر وخوري، او خپله ګېډه ښه پړې وپړسوي، بلکه ښايي چه دومره وخوري چه ونه مري.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٣﴾

بیشکه چه الله لوی بخښونکی پوره رحم لرونکی دی.

تفسیر: یعني پاک الله ډېر لوی بخښونکی دی. د بندګانو هر راز(قسم) ګناهونه بخښي، بیا به نو د داسې ناچار او مضطر سړي ګناه ولې نه بخښي، او په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربان دی، چه د مجبورۍ په حالت کښې ئې دوی ته ښکاره اجازه ورکړې ده چه په هر ډول (طریقه) چه کېږي، خپل ځانونه له مخمصې او هلاک څخه پورته کړ، که نه د هغه **(مالک الملک جلت عظمته)** حق ؤ چه داسې ئې فرمایلي وی «که مرئ یا ژوندی پاتې کېږئ! دی حرامو شیانو ته هیڅ مه نژدې کېږئ!» دلته یوه بله داسې اشتباه پیدا کېږي، چه هغه مضطر ته چه مرینې (مرګ) ته نژدې او حواس ئې خراب شوي وي د دې اندازه کول،
او فکر کول، چه فقط هم دومره دې وخوري چه قوت لایموت یې وشي، او ونه مري، او له هغه څخه دې هیڅ زیات ونه خوري که محال نه وي، سخت مشکل خو دی نو ځکه ئې ﴿ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ وفرمایل، او سهولت یې پکښې وکړ.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بیشکه هغه کسان چه پټوي (دوی) هغه څه چه نازل کړی دی الله چه کتاب دی.

تفسیر: یعني هغه حکمونه چه الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړي دي، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوري ئې په هغو کښې زیاتوالي او کموالي وکړ. لکه چه په پخواني آیت کښې ذکر شو، هم داسې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چه په آسماني کتابونو کښې لیکلي شوي وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه ئې تغیر په کښې وکړ چه دا دواړه لویه ګناه ده. ځکه چه د هغوی مطلب هم دا دی، چه هدایت او د حق طریقه نه چاته په برخه او نه ورښکاره شي. او ټول سره ګمراهان پاتې شي، حال دا چه پاک الله کتابونه او انبیاء د دې لپاره رالیږلي دي، چه خلق سمه لاره ومومي، نو دوی په دې کار کښې له الله تعالیٰ سره هم مخالفت کړی دی او خلق الله ئې هم د جهالت او ګمراهۍ په کنده کښې غورځولي دي.

وَيَشْتَرُوْنَ بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا

او پیری دوی (آخلی) په دی (د پټولو په عوض سره) قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نافرمانی او د خلق الله په گمراهی باندی ئی بس والی ونه کړ، بلکه د هغه حق پټولو په عوض کښی به ئی له هغو کسانو څخنی چه د گمراهی په کندو کښی ئی غورځول رشوت او بډی هم اخیستلی او په هغو مالونو باندی به ئی د هدیی، نذرانی او شکرانی نومونه ایښودل، حال دا چه داسی حرامخوری د مردارو او د خنزیرو له خوړلو څخنی هم ډیره بده ده. نو اوس ښکاره ده چه د هسی بدو حرکاتو سزا هم خورا(ډیره) سخته ده، لکه چه وروسته بیانیږی.

اُولٰٓئِكَ مَا يَاْكُلُوْنَ فِىْ بُطُوْنِهِمْ اِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چه د حق پټوونکی دی) نه خوری (نه اچوی دوی) په ګیډو خپلو کښی مګر اور (د دوزخ د اور موجبات)

تفسیر: یعنی که څه هم په ښکاره ډول(طریقه) هغه مال خوندور او نفیس معلومیږی، مګر په حقیقت کښی هغه اور دی. چه دوی ئی په ډیره خوښی سره پخپلو ګیډو کښی ځایوی، لکه چه په خوندورو خوړو کښی د هلاکت زهر داخل وی، او د خوړلو په وخت کښی ډیر ښه خوند کوی، خو کله چه په ګیډو کښی ولویږی، کولمی غوځوی.

وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او نه به خبری وکړی له دوی سره الله په ورځ د قیامت کښی (په خوښۍ سره).

تفسیر: له دی آیت څخنی داسی شبهه لویدی شی، چه له نورو آیتو څخه هسی ښکاری چه الله تعالیٰ به د قیامت په ورځ کښی له دوی سره کلام کوی، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوی، او د تخویف، تذلیل، تهدید او وعید په ډول(طریقه) به له دوی سره غږیږی، چه له دی غږیدلو څخنی به دوی ته ډیر رنځ او تکلیف پیښیږی. یا ئی داسی ویولئ چه بی له واسطی به له هغوی سره کلام نه کوی، او د کلام کولو کوم ذکر چه راغلی دی هغه به د عذاب د پرښتو په وساطت سره وی.

(فائده): د ﴿وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللّٰهُ﴾ له ویرولو څخنی دا خبره معلومیږی چه د هر سړی په زړه کښی د الله

تعالیٰ عم نواله مینه راسخه ده، که اوس هغه نه محسوسیږی، دغه دی داسی وګڼله شی لکه چه سکروتی تر ایرو لاندی پټی وی، کله چه په قیامت کښی تول موانع له مینځه ورک شی، نو د الله تعالیٰ محبت پوره څرګندیږی. ځکه که داسی نه وی نو کفارو ته د داسی ویری اورول، داسی مثال لری، لکه چه څوک خپل دښمن له خپل خپګان او اعراض څخه ویروی چه هسی ډارول بیخی چټی او بیکاره کار دی. هو! ځان جاروونکی مینان د مین مخ اړول او اعراض د سخت درد او رنځ په شان ګڼی، نه غلیمان. نو معلومه شوه، چه په قیامت کښی به د هر یوه سینه د الله تعالیٰ له مینی ځنی داسی ډکه وی، چه د پاک الله لږ بی التفاتی به هغه ته د دوزخ له لوی عذاب ځنی خورا (ډیر) سخته رېړوونکی (تکلیف ورکونکی) او ویروونکی ثابتیږی.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ

او نه به پاک کړی (الله) دوی (له کفره)

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هرڅومره چه ګنهګار وی، خو بیا هم په دوزخ کښی د خپلی ګناه په اندازه یوه تاکلی (مقرره) موده تیروی او هر کله چه له ګناه څخه پاک شی هرومرو (خامخا) جنت ته داخلیږی، پرته (علاوه) له کفارو چه هغوی تل تر تله په اور کښی پاتی کیږی، او بیخی نه پاکیږی، او د جنت د داخلیدلو وړ (مستحق) او لایق نه ګرځی، ځکه چه دوی د شرکیه امورو په سبب داسی «نجس العین» ګرځیدلی وی، چه هغه نجاست په هیڅ ډول (طریقه) له دوی ځنی نه جلا (جدا) کیږی، او د عاصی مسلمان حال داسی وګڼئ! لکه چه پر یو پاک شی نجاست لویدلی وی. هر کله چه هغه زایل شی نو هغه شی بیا پاکیږی.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٤﴾

او دی دوی لره عذاب دردناک.

تفسیر: په رښتیا سره چه له دی ځنی به بل کوم زیات درد‌وونکی عذاب نه وی چه نه یوازی ظاهر بلکه د دوی باطن هم سوځوی او حقیقی محبوب به له دوی څخه خپه او مرور وی، او دوی به هیڅیری او هیڅکله له دی رېړوونکی (مشقت ورکونکی) ویر او مصیبت څخه خلاص نشی. (نعوذبالله)

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ ۚ

دوی هغه کسان دی چه پیرودلی (اخستی) (غوره کړی) ئی ده گمراهی په بدل د هدایت او عذاب په بدل د مغفرت کښی

تفسیر: یعنی بیشکه هغه خلق د دی خبری لایق دی، چه هغوی د خپل ژوندانه پانگه (نفعه) په لوټ ورکړه، او گمراهی ئی د هدایت په مقابل کښی غوره او پسنده کړه، او د مغفرت اسباب ئی پریښودل، او د عذاب اسباب ئی اختیار او منظور کړل.

فَمَآ اَصۡبَرَهُمۡ عَلَى النَّارِ ﴿۱۷۵﴾

نو (ځای د تعجب دی چه) څومره صبر کوونکی دی دوی (یعنی کفار) په اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختیاروی، گواکی اور د دوی په نزد دومره ډیر مرغوب او محبوب دی، چه پخپلو ځانونو او مالونو ئی اخلی، که نه په دی خبره باندی خو هر څوک پوهیږی، چه د اور په عذاب باندی صبر کول، څرنگه دی؟

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ نَزَّلَ الۡكِتٰبَ بِالۡحَقِّ‌ؕ وَاِنَّ الَّذِيۡنَ اخۡتَلَفُوۡا فِى الۡكِتٰبِ لَفِىۡ شِقَاقٍۢ بَعِيۡدٍ ﴿۱۷۶﴾

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چه بیشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتیا سره او بیشکه هغه کسان چه اختلاف ئی کړی دی په کتاب کښی خامخا په (هسی) مخالفت کښی دی (چه له حقه) لری دی

تفسیر: یعنی ضلالت ئی د هدایت او عذاب ئی مغفرت په عوض ځکه وپیرود (واخستلو) یا په هغوی باندی د ذکر شویو پخوانیو عذابونو وجه دا ده، چه دوی په هغه حق کتاب کښی مخالفت وکړ، چه د الله تعالیٰ له خوا په رښتیا سره رالیږل شوی دی، او راز راز (قسم قسم) اختلافونه او دښمنی ئی په کښی څرگندی کړی، او د دی ضد او عناد له امله (وجی) ډیر سره لری شول، یعنی ډیر زیات مخالفت ئی وکړ، یا د حق له طریقی ځنی ډیر لری لاړل. یو صورت دا هم دی چه د دوی صابران کیدل علی النار څرنگه چه بدیهی البطلان په نظر راته، نو ځکه ئی د ﴿ذٰلِكَ﴾ له لفظ څخه تر آخره پوری د هم دی ځواب په لوری اشاره فرمایلی ده. فافهم!

لَيْسَ الْبِرَّ اَنْ تُوَلُّوْا وُجُوْهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نیکی (یواځی دا کار) چه وګرځوئ مخونه خپل (په لمانځه کښی) طرف د مشرق یا مغرب ته

تفسیر: کله چه یهودانو او نصرانیانو خپله خرابی او مذمت په تیر شویو آیتونو کښی واورید، نو وی ویل چه په مونږ کښی د هدایت او مغفرت ډیر آثار او اسباب شته. زمونږ یو ښکاره فضیلت خو دا دی چه مونږ هغی قبلی ته مخامخ لمونځ کوو چه د هغی په لوری لمونځ کول، له نورو عبادتونو څخه ډیر ښه دی، چه مونږ ئی هم د الله تعالیٰ د حکم سره سم ادا کوو، نو مونږ څرنګه د دی خرابیو، او د دی دردناکو عذابونو مستحق کیدی شو؟ د دی خیال د تردید په نسبت داسی ارشاد وشو «غوره او ښه نیکی چه د مغفرت او هدایت له پاره کافی وی، یوازی دا نه ده، چه تاسی تش خپل مخونه په لمانځه کښی د مشرق یا مغرب په لوری وګرځوئ! او د صحیحو عقایدو او ضروری اعمالو بیخی پروا ونه کړئ!.»

وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالنَّبِيّٖنَ ۚ وَاٰتَى الْمَالَ عَلٰى حُبِّهٖ ذَوِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۙ وَالسَّآئِلِيْنَ وَفِى الرِّقَابِ ۚ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ ۚ وَالْمُوْفُوْنَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا عٰهَدُوْا ۚ وَالصّٰبِرِيْنَ فِى الْبَاْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ وَحِيْنَ الْبَاْسِ ؕ

ولیکن غوره نیکی (نیکی) د هغه چا ده چه ایمان ئی راوړی وی په پاک الله او (ایمان ئی راوړی وی په) ورځی آخری او په (تولو) پرښتو او په (تولو) کتابو او (ایمان ئی راوړی وی) په (واړو) انبیاؤ او ورکوی (خپل) مال په محبت د الله (فقیرانو) خپلوانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله فقیرانو) یتیمانو ته او مسکینانو ته او (ورکوی خپل مال په محبت د الله) مسافرانو ته او نادارو سوالګرو ته او په آزادولو (د مریو) کښی او سم دروی (په ترتیب اداکوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (خپل) او ورکوی زکوة او

(بل خاوند د نیکی) وفا کوونکي دي په وعدو خپلو کله چه دوی وعده کوی (له خالق یا له مخلوق سره) او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځو کښې او په وخت د جنګ (په لاره د پاک الله) کښې.

تفسیر: یعنی هغه نیکی او ښیګڼه (فائده) چه د هدایت اثر، یا د مغفرت سبب شي دا ده چه په الله تعالیٰ او د جزا په ورځې، او په ټولو پرښتو، او په آسمانی کتابونو او په انبیاؤ، د زړه له کومې (منځ) ایمان راوړی او په هغوی باندی یقین ولری! او سره له هغه رغبته او محبته چه له ماله سره ئې لری له خپلو مالونو څخنی برسیره پر زکوٰة، نادارو خپلوانو او یتیمانو او غریبانو او مسافرو او بی شتو سوالګرو ته ورکوی! او غاړی خلاصوی! یعنی هغه مسلمانان له قید څخه خلاص کړی! چه د کفارو په لاس کښې په ظلم بندیان وی، یا د پوروړی غاړه د پور (قرض) لرونکی له پوره خلاصه کړی!. یا غلام (مریی) آزاد کړی! یا مکاتب لره د هغه د پور (قرض) د ورکولو او خلاصولو له پاره مال ورکړی! او لمونځ په ښه شان سره ادا کړی! او خپل عهد او نور په ځای کوی! او په سر ئې رسوی! په فقر او فاقه، په بیماری او تکلیف، په مصیبت او ویره کښې صبر او تحمل کوی! کله چه یهودان او نصرانیان په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کښې قاصر او ناقص وو او په راز راز (قسم قسم) ډولو (طریقو) ئې په دی ستایلو صفاتو کښې خلل او نقصان پیښاوه، لکه چه په قرآنی آیتونو کښې دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یوازی د قبلی په استقبال باندی نازیږی، او خپل ځانونه د هدایت په طریقی باندی مستقیم ګڼی، او ځانونه د مغفرت لایق بولی، نو دا د هغوی ناپوهی او چټی (بیکاره) خیال دی. تر هغه پوری چه دا کتابیان په دغو اعتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چه په دی کریمه آیت کښې مفصلاً ذکر شوی دی ټینګ ونه دریږی، او عمل پری ونه کړی، یوازی د قبلی له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کیږی، او نه د الله تعالیٰ له عذابه څخه نجات مومی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾

او دغه (ستایلی شوی) هغه خلق دی چه صداقت ئې کړی دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنې د نیکی کښې) او دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (ځان ساتونکی له ناوړو (بدو) اعمالو څخه)

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دی، هم دغه خلق په اعتقاداتو، ایمان او دین کښې، یا په خپل قول او اقرار کښې، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کښې رښتونی دی، یا له ګناه او خرابو خبرو څخنی یا د الله تعالیٰ له عذاب څخه ځان ژغورونکی (ساتونکی) دی. یا هم دا خلق په خپلو اخلاقو یا اعمالو کښې پرهیزګاران او متقیان

دی، کله چه په اهل د کتابو کښې له دې ښيګڼو (فائدو) څخه هيڅ نشته، نو د هغوی په نسبت داسې خيال لرل، څرنګه درست کيدی شي؟.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى ط

ای هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسې باندې قصاص (برابر والی) په وژليو شويو کښې (که عمداً وی).

تفسير: د جاهليت په زمانه کښې په عربو او يهودانو کښې داسې دستور ؤ، چه د شريف النسب کسانو د وژل شويو غلامانو په بدل کښې به ئې د رذيلو خلقو آزاد سړی، او د شريفانو د وژل شويو ښځو په بدل کښې به ئې نارينه، او د يوه آزاد شريف سړي په بدل کښې به ئې دوه تنه قصاصول او وژل. نو پاک الله په دې آيت کښې داسې حکم وفرمايه چه «ای ايمان لرونکو! مونږ په تاسې باندې په مقتولينو کښې برابري او قصاص فرض کړی دی». د «قصاص» معنیٰ په لغت کښې برابري او مساوات دی. نو دا دستور چه تاسې له ځانه ايستلی دی، چه د شريف او رذيل په مينځ کښې فرق کوئ، خوشې او فضول کار دی. او وپوهيږئ چه تاسې تول سره برابر او مساوي يئ!. غريب وی که امير، شريف وی که رذيل، عالم وی که جاهل، ځلمی وی که سپين ږيری، هلک وی که نجلی(جينی) روغ وی که ناروغ يا قريب الموت، صحيح الاعضاء وی، که ړوند او کوڼ او نور فرق سره نه لري.

(فائده): په ړومبنی آيت کښې بر (نيکی) هغه اصول ذکر شوی دی، چه د هدايت او مغفرت مدار وو. او د دې په لوری هم اشاره شوی وه. چه کتابيان له دغو ښيګڼو (فائدو) څخنی بې برخې دی، او په تصريح سره ئې وفرمايل، چه هيڅوک بې له دغو ښيګڼو (فائدو) او محاسنو څخه رښتينی ديندار او پرهيزګار نشي کيدی، اوس نو پرته (علاوه) له مسلمانانو څخه نه کتابيان د دې ښيګڼو (فائدو) مصداق کيدی شي او نه د عربو جاهلان نو ځکه ئې اوس له تولو څخنی اعراض وفرمايه او په خاص ډول (طريقه) سره ئې مؤمنان مخاطب کړ او د بر (نيکی) مختلف فروع، بدني او مالي عبادات او مختلفي معاملې دوی ته ورښوول کيږی، چه پر دغو فروعو باندې هم همغه څوک عمل کولی شي چه په پاس ذکر شويو اصولو باندې معتاد او متصف وی. ګواکې نور خلق د دې خطاب لايق ونه ګڼل شول، نو ښايي دا خبره د هغوی د زيات شرم او عار سبب شي، اوس مطلب له هغو فرعي احکامو څخه چه په تفصيل سره بيانيږي په حقيقت کښې د مؤمنانو هدايت او تعليم دی، مثلاً په ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى﴾ کښې د دې په لوری اشاره ده، چه يهودان او نور کسان چه په کوم دستور باندې په قصاص عمل کوی، هغه د دوی بې بنياده ايجاد، دی چه د الله تعالیٰ له احکامو څخنی بيخي چپ (غلط) دی، چه د دوی له هسې چارو څخنی دا راښکاريږي. چه دوی د پخوانيو ياد شويو اصولو له کبله (وجې) نه په

کتابونو او نه په پیغمبرانو په سم دول (طریقه) سره ایمان لرونکی دی او نه د الله تعالیٰ په عهد باندی وفادار دی. او نه د سختی او مصیبت په حالت کښی له صبر او تحمل سره څه علاقه لری. او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کښی له صبر او تحمل څخه کار آخلی او نه د نفسی غوښتنو څخه ځان ژغوری (ساتی)، بلکه د الله تعالیٰ له احکامو، او د انبیاؤ له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څنی غاړه غروی او د بی ګناهو خلقو په وژلو حکم ورکوی.

اَلْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندی (قصاصیږی).

تفسیر: دا توضیح د هغی برابری ده چه حکم ئی صادر شو، مطلب ئی دا دی د هر آزاد نارینه په «قصاص» کښی یوائی همغه یو آزاد نارینه وژل کیدی شی، چه د هغه وژونکی دی. داسی نه چه د یوه قاتل په عوض کښی له یوی قبیلی څنی **(کیف ما اتفق)** دوه تنه یا زیات له هغو څخه پخپله خوښه ووژل شی.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مریی په مریی باندی (قصاصیږی)

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کښی همغه غلام وژل کیږی، چه قاتل ئی دی. داسی به نه کیږی، چه د کوم شریف سړی د غلام په قصاص کښی، د هغه قاتل په ځای چه د رذیلو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شی.

وَالْأُنْثَىٰ بِالْأُنْثَىٰ

او ښځه په ښځه باندی (قصاصیږی).

تفسیر: یعنی د هری یوی ښځی په «قصاص» کښی یوائی همغه ښځه وژله کیږی چه د هغی قاتله ده. داسی نه شی کیدی، چه د کومی شریفة النسبی ښځی په «قصاص» کښی هغه رذیله ښځه ژوندی پریښوده شی، چه قاتله ده او د دی له تبر څنی کوم نارینه وواژه (قتل) شی، خلاصه ئی داسی شوه چه هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایی چه په قصاص کښی هم مساوات وی، او هغه تعدی او تجاوز چه کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه،

بيخي ممنوع دی.

(فائده): اوس پاتې شوه دا خبره که آزاد کوم غلام یا نارینه کومه ښځه ووژني نو ئې «قصاص» آخیست کیږي که نه؟ نو دا مبارک آیت له دی خبری څخنی ساکت دی، او امامان پکښی اختلاف لري، زمونږ امام حضرت ابوحنیفه رحمة الله علیه د «ان النفس بالنفس» له آیت او د «المسلمون تتکافؤ دمائهم» د حدیث په اساس په دی خبره قایل دی، چه په دواړو صورتونو کښی قصاص جاري کیږي او لکه چه قوي او ضعیف روغ او مریض، معذور او غیر معذور او نور «قصاص» په حکم کښی سره برابر دی، هم دا راز (قسم) آزاد او غلام، نارینه او ښځه زمونږ د ستر امام **(ابو حنيفة الكابلي ثم الكوفي)** په نزد په «قصاص» کښی سره برابر دی. ولی په دی شرط سره چه وژل شوی غلام، د قاتل مریی نه وی، چه هغه د ده په نزد له قصاصه مستثنٰی دی. او که کوم مسلمان کوم ذمی کافر یا مستامن ووژنی، نو په هغه باندی هم زمونږ د حنفیانو په مذهب «قصاص» لازمیږی. خو د مسلمان او حربی کافر په مینځ کښی هیڅوک په «قصاص» قایل نه دی.

فَمَنْ عُفِيَ لَهٗ مِنْ اَخِيْهِ شَيْءٌ فَاتِّبَاعٌۢ بِالْمَعْرُوْفِ وَاَدَآءٌ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ ؕ

نو هغه څوک چه عفو وکړه شي (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامی) ورور د ده نه څه شي نو لازمه ده (په دی عفو کوونکی) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره او ورکول (د دیت دی) هغه (عفوه کوونکی) ته په ښه وجه سره ،

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو څخنی کوم وارث خپل حق وبخښی، نو قاتل نه پری قصاصیږی بلکه ګورو به چه هغو وارثانو په څه دول (طریقی) سره هغه قاتل بخښلی دی؟. بی له مالی معاوضی څخه یواځی د ثواب په غرض؟ یا د شرعی دیت په مقابل کښی؟ یا د مصالحی په توګه (طور) د څه مال په مقابل کښی؟ یعنی له «قصاص» څخنی څرنګه تیر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کښی په څه شي راضي شوی دی؟، په اول صورت کښی قاتل د وارثانو له مطالبی څخنی بیخی خلاصیږی، او په نورو صورتو کښی قاتل لره ښایی چه هغه معاوضه دی په ډیر ممنونیت او خوښی سره ادا کړی!.

ذٰلِكَ تَخْفِيْفٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ؕ

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفوه) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسی او مهربانی ده (چه اختیار ئی تاسی ته درکړ)

تفسیر: یعنی دا اجازه چه «په قتل عمد» کښی که غواړئ قصاص واخلئ!. که غواړئ دیت واخلئ!. که مو زړه غواړی ویی بخښئ! دا د پاک الله له خوا تاسی ته یو لوی سهولت او خورا(ډیر) مهربانی ده، یعنی د مقتول په وارثانو، او قاتلانو په دواړو باندی داسی یوه آسانی او لورینه (آرام) ده، چه په پخوانیو خلقو باندی نه وه. لکه چه په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفوه مقرره وه.

فَمَنِ اعْتَدٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۷۸﴾

نو هر چا چه زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دی فیصلی (چه دیت یا عفوه ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبیٰ کښی، او قصاص په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی که وروسته له دی تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت، او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندی تګ کوی، یا د عفوی او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژنی، نو ده ته په آخرت کښی سخت عذاب دی. یا اوس هم هغه وژل کیږی.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ

او تاسی لره دی په قصاص کښی (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اګر که د «قصاص» حکم په ښکاره سره سخت او درونډ ښکاری، مګر پوهان ښه پوهیږی، چه دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چه هیڅوک د «قصاص» د ویری د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوی، نو د دی له امله (وجی) د دواړو ځانونه محفوظ پاتی کیږی، او د «قصاص» په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تبرونه هم له وژلو او د وینی له تویولو او بدیو څخنی محفوظ او مطمئن کیږی. په عربو کښی داسی یو دود (رواج) او دستور ؤ چه هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندی به ئی چه لاس بر کیده همغه به ئی واژه، او په دواړو ډلو کښی به د هم دی له امله (وجی) تل جنګ او جګړه وه، او د یوه تن د وینی د تویولو په سبب به په زرهاؤ کسان وژل کیدل، کله چه د اصلی قاتل څخه «قصاص» واخیست شی، نو دا تول انسانان محفوظ او مصون پاتی کیږی. او داسی ئی هم معنی کیدی شی، چه

قصاص د قاتل په حق کښې د اخروی حیات باعث دی.

يَٰٓأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ١٧٩

ای خاوندانو د عقلونو! له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له ویری د بل چا له وژلو څنی ځانونه وساتئ یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب دآخرت له عذابه وساتئ. یا کله چه تاسی ته د «قصاص» د حکم حکمت درخرگند شو، نو د هغه له مخالفت څنی چه د «قصاص» ترک دی ځانونه وساتئ!.

كُتِبَ عَلَيۡكُمۡ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ إِن تَرَكَ خَيۡرًا ٱلۡوَصِيَّةُ لِلۡوَٰلِدَيۡنِ وَٱلۡأَقۡرَبِينَ بِٱلۡمَعۡرُوفِۖ حَقًّا عَلَى ٱلۡمُتَّقِينَ ١٨٠

فرض کړی شوی دی په تاسی باندی کله چه حاضر شی یو له تاسی ته (اسباب) د مرگ که پری ایښی ئی وی څه مال، وصیت کول له پاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره دا حکم لازم دی په پرهیزگارانو باندی.

تفسیر: پومبنی حکم د مړی د ځان په نسبت ؤ. دا بل حکم د مړی د مال په نسبت دی، او دا آیت د ذکر شویو کلیاتو چه هغه د «وآتی المال علیٰ حبه ذوی القربیٰ» ارشاد دی، تشریح ده. په خلقو کښې داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه د مړی تول مال به ئی د هغه ښځی او اولادی ته ورکاوه، بلکه مخصوصاً به هلکانو ته ورکاوه کیده. مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بی برخی پاتی کیدل، په دی آیت کښې ارشاد وشو، چه مور او پلار او تولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول په کار دی. او پر مړ کیدونکی (محتضر) باندی سم له هغه سره وصیت کول فرض شول. او دا وصیت تر هغه وخته پوری فرض ؤ چه د میراث آیت نه ؤ نازل شوی. کله چه د «النساء» په سورت کښې د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د تولو برخی بیان کړی، نو اوس په میت باندی په خپله متروکه کښې وصیت فرض نه دی او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی. خو وارث لره وصیت کول جائز نه دی، او هم د مال له یوه ثلث څخه زیات وصیت کول نه دی په کار او له وصیت د سری د پور (قرض)، امانت، ودیعت او نورو راکړو ورکړو په متعلق وی، نو د هسی چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنۢ بَدَّلَهُۥ بَعۡدَ مَا سَمِعَهُۥ فَإِنَّمَآ إِثۡمُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ ﴿١٨١﴾

نو هر چا چه بدل کړ دا وصیت وروسته له هغه چه وایي وریده هغه نو هم دا خبره ده چه گناه د دی (بدلولو) په هغو کسانو باندی ده چه بدلوی دا (وصیت) بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه پوهیدونکی دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی مری خو له انصاف سره سم وصیت وکړ او مړ شو. مگر ورکوونکی په هغه وصیت باندی عمل ونه کړ، نو په دی صورت کښی په مری باندی هیڅ گناه نشته. مری خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان گنهگار کیږی چه له وصیت څخه چپ (غلط) او مخالف کار کوی، بیشکه الله تعالیٰ ته تولی خبری معلومی دی، او د تولو په نیتونو باندی ښه خبر دی.

فَمَنۡ خَافَ مِن مُّوصٖ جَنَفًا أَوۡ إِثۡمٗا فَأَصۡلَحَ بَيۡنَهُمۡ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۚ

نو هغه څوک چه ویریږی له وصیت کوونکی څخه د ظلم (په خطا سره) یا د گناه (په قصد سره) نو اصلاح وکړی په مینځ د دوی (د موصی او موصی له) کښی، نو نشته هیڅ گناه په ده باندی.

تفسیر: یعنی که چاته د مری په وصیت کښی داسی شبهه ور ولویږی، یا پوه شی چه دا مری له کوم سببه غلط شوی دی، او بی ځایه ئی د کوم سری رعایت کړی، او د بل سری حق ئی تر پښو لاندی کړی یا ئی د پاک الله له حکم څخنی مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کښی د شریعت له حکم سره سمه برابره مصالحه وکړی، نو په دغه مصلح باندی هیڅ ملامتی او گناه نشته، او په وصیت کښی داسی تغیر او تبدیل جائز بلکه بهتر دی.

إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١٨٢﴾

بیشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم لرونکی دی (په هغه ځا چه د الله د احکامو په اجراء کښې ډیر احتیاط کوی)

تفسیر: یعنی حق تعالیٰ گنهگاران بخښی، نو هر څوک چه د اصلاح په غرض یوه خرابی له مینځه لری کوی، ده ته هرومرو (خامخا) مغفرت کوی یا ئی معنی دا ده چه د هغه وصیت کوونکی بخښونکی دی، چه ناجائز وصیت ئی کړی وی، او بیا په خپل ناجائز باندی پوه شوی وی او له هغه وصیت څنی په خپل ژوند کښې بیرته گرځیدلی وی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی ده په تاسی باندی روژه لکه چه فرض کړی شوی ده په هغو کسانو چه پخوا له تاسی څخه وو (لکه پخوانی امتونه او پیغمبران تر آدمه پوری)

تفسیر: دا حکم د روژی په نسبت دی، چه د اسلام په ارکانو کښې داخله ده، او د نفس په بندگانو، او هوا او هوس خوښوونکو باندی د هغی نیول، خورا (ډیر) سخت او گران دی نو ځکه ئی د تاکید او اهتمام په الفاظو سره بیان وفرمایه. دا حکم د حضرت آدم علیه السلام له زمانی څنی تر اوسه پوری جاری دی، که څه هم د ورځو د تعیین په نسبت ئی څه لږ او ډیر اختلاف موجود ؤ په پخوانیو مذکوره ؤ اصولو کښې هغه د صبر او تحمل حکم چه شوی ؤ هغه د روژی یو لوی رکن دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښې روژه د صبر نیمایی فرمایلی شوی ده.

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾

له پاره د دی چه تاسی ځان وساتئ (له گناهونو څخه او پرهیزگاران شئ! ځکه چه روژه د شهوانی قوی ماتوونکی ده)

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسی خواهشونو په پریښولو سره عادی کوی او په دی وسیلی سره کولی شی چه خپل نفس له هغو نفسانی خواهشونو او شرعی محرماتو څخه وساتی، چه نفس ته ډیر عزیز او گران وی، روژه د انسانانو په نفسو کښې د شهوانی قواؤ په ضعیفولو کښې ډیر ښه

اثر کوی. او په انسانانو کښې د تقویٰ او پرهیزګاری روحیه تقویه کوی، په روژه کښې لوی حکمت، د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آسانی او سهولت دی چه د هغو کول پر نفس باندی ګران او درانه وی، ترڅو چه روژتی متقی شی.

تنبیه: پر یهودانو او نصرانیانو باندی هم د رمضان روژه فرض شوی وه، مګر هغوی په خپله خوښه او رایه سره په هغې کښې تغییر او تبدیل وکړ، نو په ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ کښې په هغوی باندی تعریض دی نو معنی ئی دا ده «ای مسلمانانو تاسی له نافرمانی څخه ځانونه وساتئ!» یعنی لکه یهودان، او نصرانیان په دی حکم کښې خلل مه اچوئ!.

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۚ

یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږ چه د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځی دی).

تفسیر: یعنی څو شمیرلی شوی ورځی چه زیاتی نه وی، روژه ونیسئ! او له دی ورځو څخه د رمضان المبارک میاشت مراد ده، لکه چه په وروستی آیت کښې راځی.

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ۚ

پس هر څوک چه وی له تاسی څخه ناجوړ یا (روان) وی په سفر (او روژه وخوری) نو (پر ده باندی لازم دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دی لږه موده کښې ئی هم دومره سهولت او آسانی فرمایلی ده، چه که څوک داسی ناروغ وی، چه روژه نیول ورته تکلیف پیښوی، یا مسافر وی، نو واک او اختیار لری چه روژه ونه نیسی، بیا دی د هغو ورځو قضایی وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسی، چه په رمضان المبارک کښې ئی د معذرت له کبله (وجی) خوړلی دی، خوښه ئی چه دا قضا ئی جلا جلا (جدا جدا) راوړی او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ ۖ

او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت نه لری فدیه ورکول دی (یا) او په هغو کسانو باندی چه د روژی نیولو طاقت لری فدیه ورکول دی (او دا

حکم په اول کښې ؤ، بیا منسوخ شو). طعام د یوه مسکین (د یوې روژې په برابرۍ.)

تفسیر: (۱) د ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ ترجمه په «طاقت نه لري» سره په دې سبب ده چه همزه له پاره د سلب شي. یا د «لا» کلمه پکښې مقدره شي، یعني چه طاقت ترې سلب شوی وي لکه شیخ فاني.
(۲) او د ﴿يُطِيقُونَهُ﴾ ترجمه په «طاقت لري» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده یعنې هغه خلق چه د روژې نیولو طاقت لري. خو په اول د اسلام کښې د بیخي عادت نه لرلو په سبب دوی ته د یوې کاملې میاشتې پرله پسې روژه نیول، ډیر ګران او درونډکار ؤ، نو د دوی د آساني له پاره داسي فرمایل شوي ؤ، چه که تاسي ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کښې نه وي، مګر یواځې د عادت نه لرلو په سبب تاسي ته روژه سخته وي نو تاسي اختیار لرئ چه روژه نیسئ! یا د روژې فدیه ورکوئ!. د یوې روژې فدیه یوه مسکین ته په مړه ګیډه د دوه وختو طعام ورکول دي. ځکه کله چه روژتي د یوې ورځې طعام بل چاته ورکړي، ګواکې خپل نفس ئې له خوراک څخه منع کړ. او في الجمله ئې له روژې سره مشابهت پیدا کړ. بیا نو کله چه خلق له روژې سره عادي شول. دا حکم منسوخ او اجازه پاتې نه شوه، چه د دې نسخې بیان په وروستنی آیت ﴿فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾ کښې راځي. ځینی له ﴿طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ څخه «**صدقة الفطر**» هم مرادوي، چه په دې تقدیر سره ئې معنٰی داسي کیږي «هغه کسان چه د فدیې ورکولو طاقت لري، دوی دې د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکړي!» چه اندازه ئې په مبارکې شرعي کښې د غنمو نیمه پیمانه او اوربشو یوه پیمانه ده. په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی هغه خلق چه اوس هم داسي وايي خلق په رمضان کښې اختیار لري چه روژه نیسي یا په فدیه اکتفاء کوي او روژه قطعي حکم نه دی نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده. یا ئې ویونکي بې دین دي.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ ۚ

پس هر څوک چه پخپله خوښه (زیادت) وکړي کومه نیکي نو دغه بهتره ده ده لره؛

تفسیر: یعنې د یوې ورځې له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکړي، یا د څو تنو مسکینانو ګیډې مړې کړي، نو سبحان الله دا ډیره ښه ده!.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾

او روژه نیول ستاسی (سره د افطار له رخصته) ډیر بهتر دی تاسی ته (له خوړلو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (د روژی په فضیلت).

تفسیر: یعنی که تاسی ته د روژی فضیلت او حکمت او منافع معلوم شی، نو وبه پوهیږئ، چه د روژی نیول د فدیی له ورکولو څخنی ډیر ښه دی. نو د روژی په نیولو کښی هیڅ سستی او لتی مه کوئ!

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنٰتٍ مِّنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ ۚ

میاشت د روژی هغه میاشت ده چه نازل کړی شوی دی په دی کښی قرآن چه هدایت دی له پاره د خلقو او دلیلونه دی ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چه هغه لاره ښیی او بیلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حدیث کښی راغلی دی چه ابراهیمی صحیفی، توریت او انجیل ټول په هم دغه رمضان المبارک کښی نازل شوی دی. پاک قرآن هم د رمضان المبارک په څلیرویشتمه شپه کښی له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضیٰ په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کښی ټوټه ټوټه (لږلږ) نازل شوی دی. او حضرت جبریل علیه السلام د سیدالمرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کښی د نازل شوی قرآن عظیم ختم کاوه، او بیابیا به ئی د تکرار په ډول (طریقه) زمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چه له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت، او له قرآن عظیم الشان سره د هغی مناسبت او خصوصیت، ښه ښکاریږی او د هم دی له امله (وجی) په هم دی میاشت کښی «تراویح» هم مقرری شوی دی. نو ښایی چه په دی میاشت کښی د پاک قرآن خدمت په ډیر شوق او ښه اهتمام سره وشی! ځکه چه دا میاشت د هم دی له پاره مقرره او معینه شوی ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ ۖ

نو هر څوک چه ومومی له تاسی (ای مکلفینو) دا میاشت نو ضرور دی روژه ونیسی د هغی (میاشتی).

تفسیر: یعنی کله چه د دی میاشتی عظیم او مخصوص فضایل تاسی ته درڅرګند شول، نو هغه چاته چه دا مبارکه میاشته په لاس ورشی، خامخا دی د هغی روژه ونیسیا، او هغه فدیه چه د سهولت له مخی په ابتدا کښی د څه مودی له پاره (موقتاً) مقرره شوی وه، هغه موقوفه شوه.

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چه وی ناجوړه یا په سفر (بوزه، روان) وی نو (پر ده باندی دی روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: له دی عام حکم څخه دا معلومیږی چه ښایی مریض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وی پاتی، او لکه چه د روژی توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، هم داسی به مسافر او مریض هم له افطار څخه منع شوی وی، نو ځکه ئی د مسافر او مریض ذکر بیا په صاف ډول (طریقه) سره وفرمایه چه دوی ته په رمضان المبارک کښی د افطار کولو، او په نورو ورځو کښی د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقی پاتی ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ
وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾

اراده لری الله په تاسی د آسانتیا (چه مسافر او مریض ئی مخیر کړ) او اراده نه لری په تاسی باندی د سختی او له پاره د دی چه پوره کړئ (تاسی په قضا سره) شمار (د روژی د میاشتی) او چه په لویی سره یاد کړئ الله په دی چه هدایت ئی کړی دی تاسی ته او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (د رخصت، آسانی او ثواب په نعمتونو باندی)

تفسیر: مطلب دا دی الله تعالیٰ چه په اول کښی د رمضان المبارک د روژی د نیولو حکم وفرمایه، او د معذرت له سببه ئی مریض او مسافر ته د افطار کولو اجازه فرمایله، او په نورو وختونو کښی ئی د هغو قضا شویو ورځو په شمار د هغو قضایی په مونږ او تاسی باندی واجبه وګرځوله، او په دی قضایی کښی ئی د یوځای یا سره جلا جلا (جدا جدا) نیولو قید له منځه وویست، نو په دی کښی ئی زمونږ او ستاسی د سهولت او د آسانی لحاظ وکړ، چه په مونږ او تاسی باندی څه ربړ او تکلیف واقع نه شی، او دا هم منظور دی، چه تاسی د خپلی روژی شمیر

پوره کړئ، څو چه په ثواب کښې مو څه لږوالی رانشي، او دا مو هم تر نظر لاندې وي، چه تاسي د دې خير او خورا (ډېر) ښې طريقې په هدايت د پاک الله لويي او عظمت بيان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت او کبريا يادونه وکړئ! او دا هم مطلوب دی چه پر دغو نعمتونو باندې شکر وباسئ! او د شکرکوونکو په ډله کښې ننوځئ! ای الله العالمينه! ثنا او صفت، لويي او شکر کول تا لره ښايي، چه روژې غوندې يو مفيد اواعلیٰ او ګټور (فائده مند) عبادت دې پر مونږ باندې فرض کړی دی! او د مشقت او تکليف په حالت کښې دې آساني هم فرمايلې ده!، او د فراغت په وخت کښې دې د دې نقصان د جبيرې لاره هم راښوولې ده!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ ۖ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ ۖ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

او کله چه پوښتنه وکړي (ای محمده!) له تا څخه بندګان زما (له لرېوالي او نژديوالي) زما نو بېشکه زه نژدې يم (دوی ته په علم او اجابت سره)، قبلوم زه سوال د غوښتونکي په هغه وخت کښې چه وبولي ما نو ښايي چه دوی هم ومني حکم زما(طاعت) او ټينګ دې اوسي په ايمان په ما باندې ښايي چه دوی په سمه لاره محکم پاتې شي.

تفسير: ړومبی داسې حکم و، چه د رمضان المبارک د شپې په اوله برخه کښې خوړل او څښل او ښځو ته نژدې کېدل روا وو، مګر وروسته له ويده کېدلو څخه به دا ټول شيان ممنوع کېدل. ځينو خلقو له دې حکم څخه چپ (خلاف) کار وکړ، او له ويدېدلو څخه وروسته له خپلو ښځو سره نژدې شول، بيا زمونږ د پاک رسول صلی الله عليه وسلم حضور ته راغلل، او د خپلې خطا او قصور اظهار ئې سره له حسرت او ندامت وکړ، او د توبې په نسبت ئې له ده مبارک څخه پوښتنې وکړې. نو په دې مناسبت دا آيت نازل شو ستاسي توبه مو ومنله او تاکيد وشو چه د الله تعالیٰ احکام ومنئ، او پخوانی حکم منسوخ وګڼئ، او وروسته له دې نه اجازه ورکړه شوه، چه د رمضان المبارک په ټولو شپو کښې له ماښامه تر سپيده داغه پورې تاسي خورئ! او څښئ! او له خپلو ښځو سره ناسته ملاسته کړئ! چه د هغې ذکر په وروستني آيت کښې راځي. پخوانی آيت کښې پر بندګانو د هغه سهولت او عنايت ذکر چه راغلی ؤ، دلته د هغه تاکيد او تائيد له دې قربت، اجابت او اباحت څخه لا زيات شو. او د دې آيت د ربط سبب دا هم کېدی شي چه په ړومبني آيت کښې د الله تعالیٰ د لويي او عظمت حکم بيان شوی ؤ، نو په دې نسبت ځينو خلقو پوښتنې وکړې چه «زمونږ رب که لرې وي نو مونږ به په زور سره ورغږ کړو. او که نژدې وي نو ورو ورو به ورسره وغږېږو» په دې سبب دا آيت نازل شو يعني الله تعالیٰ نژدې دی. هره

خبره اوری. که ورو ورو وغړیږئ!، او که په چیغو ورناری کړئ! هغه تول اوری. په هغو ځایو کښې چه په زور سره د تکبیر ویلو حکم شوی وی د هغو وجوه او اسباب، نور او په همغو ځایو پوری محدود او خاص دی. او سبب ئی دا نه دی چه الله تعالیٰ (معاذ الله) ورو خبره نه اوری.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَائِكُمْ ۚ

حلال کړی شوی دی تاسی ته په شپه د روژې کښې یوځای والی (جماع) ښځو خپلو سره

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کښې چه وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو ښځو سره نژدی کیدل حرام وو، په هغه کښې ئی هم آسانی وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کښې مو هری مشروعی او مرغوبی چاری ته زړه کیږی، هغه وکړئ!

هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۗ

دوی لباس دی تاسی لره او تاسی لباس یئ دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډیر) اتصال او ډیر اختلاط مقصود دی، یعنی همغسی چه ستاسی په وجود کالی (کپړی) نښتی او پیوست دی، هم دا رنګه ښځه او نارینه هم ډیر سره نژدی او د شودو او شکری په شان یو له بل سره ګډون او امتزاج لری.

عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ

معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی یئ چه خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو څخنی مطلب دا دی، چه له ویدیدلو څخه وروسته تاسی خپلو ښځو ته نژدی کیدئ!. او د پاک الله د حکم د مخالفت لامله (له وجی) تاسی خپل ځانونه ګنهګارول، چه د هغه له سببه ستاسی نفس د عقاب مستحق ګرځیده، او ستاسی په ثواب کښې نقصان پیښیده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسی معاف کړئ او وروسته له دی تاسی ته اجازه وشوه، چه په ټوله شپه کښې هر هغه حلال عمل چه مو زړه غواړی ویی کړئ!.

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ۚ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ۚ

پس رجوع ئی په رحمت سره وکړه په تاسی باندی او عفوه ئی وکړه له تاسی (د تیر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو ښځو سره (د روژې په شپو کښی) او وغواړئ! هغه شی چه لیکلی (مقرر کړی دی) الله ستاسی له پاره.

تفسیر: یعنی هغه اولاد چه په لوح محفوظ کښی ستاسی له پاره د الله تعالیٰ له لوری مقدر شوی دی، ښایی چه د ښځو په مباشرت کښی همغه مطلوب وی، او تش شهوانی کارونه مو مقصود نه وی. په دی کښی د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده.

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ۖ

او خورئ! او څښئ! تاسی تر هغه پوری چه ښکاره شی تاسی ته تار سپین (جلا) (جدا) له تاره توره (چه سپین تار) له سبا ځنی (دی).

تفسیر: یعنی همغسی چه په توله شپه کښی د مجامعت اجازه ورکړی شوی ده، هم داسی د رمضان المبارک په شپو کښی هم تر سپیده داغه پوری د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوی ده.

ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ۚ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپی پوری،

تفسیر: یعنی له سپیده داغه څخه تر شپی پوری خپلی روژی پوره کړئ! له دی ځنی دا هم راښکاره شوه چه د څو ورځو داسی متصله روژه نیول، چه د شپی له مخی هم افطار ونه شی مکروه ده.

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ ۗ

او مه نژدې کيږئ! ښځو ته (په جماع سره) حال دا چه تاسې معتکفان يئ په مسجدو کښې.

تفسير: يعنې په روژه کښې د شپې له مخې د مباشرت اجازه شته. مګر د اعتکاف په شپو کښې په شپه او ورځ په هيڅ وخت کښې ښايي چه خپلې ښځې ته ورنژدې نشئ په مسجد کښې وي که د باندې.

تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۱۸۷﴾

دا احکام او حدودد الله دي نو مه نژدې کيږئ، دوی ته (په ماتولو سره) هم داسې (لکه چه دا ئې درته بيان کړل) بيانوی الله آيتونه خپل له پاره د خلقو چه دوی ځان وساتي (د دې حدودو له مخالفته).

تفسير: هغه د حل او حرمت حکمونه چه د روژې او اعتکاف په نسبت تير شول، د الله تعالیٰ له خوا مقرر شوی دي، ښايي چه له دغو څخه هيڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هيڅ مه نژدې کيږئ! يا ئې مطلب دا دی چه پخپله رأيه يا د بل کوم حجت په اساس د يوه ويښته په اندازه هم ځنې مه لرې کيږئ!.

وَلَا تَأْكُلُوْٓا اَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ! مالونه خپل (چه واقع دي) په منځو د تاسو کښې په ناحقه سره

تفسير: له روژې ځنې د نفس طهارت مقصود و اوس مالونو د پاکوالی بيان کيږي. او ښکاره شوه چه د حلال مال د نه خوړلو حکم خو يوازې د روژې په ورځو پورې ترلې دی، مګر د حرام مال نه خوړل، او روژه ترې نيول، د ژوند په ټول عمر کښې يو ضروري امر دی. او د هغه له پاره کومه تاکلې (مقرره) زمانه او حد نشته، لکه غلا، خيانت تګی، رشوت، غصب، قمار، ناروا بيه، سود او نور چه په دغه ډول (طريقه) د مال ګټل، بالکل حرام او ناجايز دي.

وَتُدْلُوْا بِهَآ اِلَى الْحُكَّامِ لِتَاْكُلُوْا فَرِيْقًا

مِّنْ اَمْوَالِ النَّاسِ بِالْاِثْمِ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پورې له پاره د دې چه وخورئ (تاسې په دې رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو څنې په ظلم (ناحقه سره) او تاسې پوهیږئ (چه دا ظلم دی)

تفسیر: «مه ئې رسوئ تر حاکمانو پورې». یعنې د کوم سړي د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ یا خپل مال د رشوت په ډول (طریقه) حاکمانو ته مه ورکوئ! چه حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ!. هم دا راز (قسم) د دروغو په شاهدۍ، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چه تاسې په خپله ناحقي هم پوهیږئ!

يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ ؕ

پوښتنه کوي خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتو

تفسیر: لمر تل په یو صورت او په یو حال وي، او د سپوږمۍ شکل تل بدلیږي، او د هغې د رڼا (رڼړا) مقدار تل کمیږي او زیاتیږي نو ځکه خلقو د سپوږمۍ د دې زیاتوالي او کموالي په نسبت زمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنې وکړې، نو دا آیت نازل شو. په ړومبنی آیتونو کښې د رمضان المبارک د میاشتې او د روژې ذکر ؤ په دې آیت کښې د هلال ذکر دی، او د روژې تعلق د هلال له رؤیت سره ښکاره دی، ځکه چه یو په بل پورې اړه (حاجت) لري وروسته له دې نه د «حج» او د هغه د احکامو ذکر راځي چه د هلال ذکر له هغه سره هم ښه مناسبت لري.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيْتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ ؕ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دا میاشتې ټاکلې (مقرر) شوې وختونه دي له پاره د خلقو او د حج.

تفسیر: یعنې ای محمده! دوی ته ووایه چه د سپوږمۍ په ختلو او بدلون سره ډیرې چارې او معاملې تعلق لري. او د سپوږمۍ په وسیله دیني ورځې، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجارې، حمل، رضاعت، روژې، زکوة ، عدت، عقود ، شروط، مزدورۍ او د نورو شیانو نیټې څرګندیږي، او هره یوه نیټه او تاریخ له هغې څخه پر ډیر ښه شان سره ښکاریږي. په تیره بیا د

«حج» د تخصیص بله وجه هم دا ده چه ذیقعدة الحرام، ذیحجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دا څلور میاشتی حرامی میاشتی بللی کیدی چه په دغو میاشتو کښی جنګ او وژل حرام ؤ که په دغو میاشتو کښی به عربو ته کوم جنګ پیښیده، نو هغوی به تاریخونه سره وړاندی وروسته کول، او په یوه پلمه (تدبیر) او بهانه سره به ئی په هماغو حرامو میاشتو کښی جنګونه کول، مثلاً که په «ذی الحج» یا «محرم» کښی به له جنګ سره مخامخ کیدل، نو هغه به یی په «صفر» سره تعبیر کاوه، او کله چه به په «صفر» کښی کوم کار د دوی په مخ کښی راته، نو هغه به یی په «ذی الحج» او «محرم سره یاداوه، نو د دوی د دی خیال د ابطال له امله (وجی) ئی دلته د «حج» تصریح وفرمایله، هغه ورځی چه حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د «حج» له پاره تاکلی (مقرر کړی) دی، په هغو کښی وړاندی وروسته کول، هیڅکله جایز نه دی. اوس له دی نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډیر ځای پوری ذکر کیږی.

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَىٰ ۗ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾

او نه ده نیکی (دا کار) چه راځئ (تاسی) کورو ته د شا له لوری د هغو او لیکن (خاوند) د نیکی هغه څوک دی چه ویریږی (له الله) په ترک د مخالفت کښی او راځئ کورو ته له طرفه د دروازو د هغوی او وویریږئ له الله څخه د دی له پاره چه تاسی خلاص شئ! (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسیږئ!

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی داسی دود (رواج) او دستور ؤ، چه کله به دوی د «حج» احرام تاړه، او له خپلو کورو ځنی به وتل، او بیا به اتفاقاً هغوی ته کوم هسی ضرورت پیښیده چه بیرته به د خپلو کورو ورتګ ته اړ (محتاج) کیدل، نو دروازو له لاری به نه ورتلل، او په بام باندی به ورختل، او له هغی لاری به خپلو کورو ته ننوتل، یا به د شا له خوا پکښی ننوتل، یا به ئی د شا له لوری سوری واهه، او پکښی به ننوتل، او دا کار به ئی نیکی او ښیګڼه (فائده) ګڼله، دا دی چه پاک الله دا کار غلط وښود.

(فائده): په ړومبنی جمله کښی د «حج» ذکر ؤ او دا حکم هم د «حج» په نسبت دی نو په هم دی مناسبت سره یی دا حکم هم دلته بیان وفرمایه. ځینی عالمان وایی چه ظاهر دا دی چه په آیت کښی له «اهله» ځنی د «حج» میاشتی مرادی دی یعنی شوال المکرم، ذی قعدة الحرام او لس شپی د ذی حجة الحرام چه «حج» او «احرام» په دغو کښی کیږی. خلقو زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنی پوښتنی وکړی، چه د «حج» ورځی هم دا ورځی دی؟ که په نورو ورځو کښی هم «حج» کول روا دی؟ پاک خدای د هغوی په ځواب کښی وفرمایل چه د حج د ادا

کولو له پاره د حج میاشتې مقررې او معینې دي، او د دې خبرې په مناسبت د «احرام» په وخت کښې خپل کور ته د بیرته ورتګ ذکر هم وشو. له دې ځخه دا هم راښکاره کیږي، چه له خپله ځانه جائز او مباح شیان د نیک کار په شان ګرځول، او هغه په دین کښې داخلول، منموم او حرام دي. چه له دې ځخه د ډېرو شیانو بدعت او منمومیت راښکاریږي.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښې! له هغو کسانو سره چه جنګ کوي له تاسې سره.

تفسير: د حضرت ابراهيم عليه السلام له وخته راهيسې مكه معظمه دارالامن ده. كه د چا لاس به په خپل دښمن باندې هم په مكه معظمه كښې بر كيده، نو به ئې څه غرض ورسره نه كاوه، او په اشهرالحرم كښې به چه ذي قعدة الحرام، ذي حجة الحرام، محرم الحرام او رجب المرجب دي هم كامل امنيت ؤ، په دې څلورو مياشتو كښې به په تول عربستان كښې جنګ او جګړه نه كيده، او هيچا به چاته څه نه ويل، د هجرت په شپږم كال د ذي قعدة الحرام په مياشت كښې كله چه حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وعلىٰ آله واصحابه وسلم له خپلو اصحابو رضي الله تعالىٰ عنهم سره د عمرې په قصد او د بيت الله د زيارت په نيت مكې معظمې ته تشريف يووړ، نو له مكې معظمې سره نژدې مشركين سره راتول شول، او مسلمانان ئې د جنګ په توربريښو، د مكې معظمې له زيارت څخه ستانه (صفت) كړل. په پاى (آخر) كښې ئې په دې باندې روغه سره وكړه، چه اوس دې مسلمانان بې د مكې شريفې له زيارت كولو څخه، بيرته لاړ شي، بل كال ته دې بيا ورته راشي، او عمره دې ادا كړي، او يوازې درې شپې دې په داد سره په مكې مكرمې كښې تيرې كړي. كله چه په بل كال كښې د هجرت په اوم كال د ذي قعدة الحرام په مياشت كښې رسول الله مبارك د مكې شريفې قصد وفرمايلو نو د دوی اصحابو ته داسې انديښنه ورپيدا شوه چې كه مكې مكرمې خلق سږ كال هم وعده خلافي وكړي، او جنګ ته بيا تيار شي، نو مونږ به څه كوو؟ كه وجنګيږو، نو دا جنګ به په اشهر الحرم كښې او په خپله په بيت الحرام كښې، او په حالت د «احرام» كښې څرنګه وي؟ كه ونه جنګيږو، نو څرنګه به خپله عمره ادا كوو؟ نو په دې مناسبت د الله تعالىٰ داسې حكم نازل شو «كه هغوی په دې اشهر الحرم كښې له خپل عهد ځنې مخالفت، او له تاسې سره جنګ وكړي، نو تاسې هم بلا تأمله هغوی سره وجنګيږئ!» هو! نه ښايي چه ستاسې له خوا په جنګ ابتدا او يا زيادت پكښې وشي، د «حج» په ضمن كښې د حديبيې د عمرې په مناسبت له كفارو سره د قتال ذكر هم راغلی دی، نو ځكه د «جهاد» د ځينو آدابو او احكامو ذكر هم د دې مقام په مناسبت كيږي، وروسته له هغه بيا د «حج» د احكامو ذكر كيږي.

وَلَا تَعْتَدُوْا ۚ

او مه کوئ زیادت (پر هیچا باندی ای مؤمنانو!)

تفسیر: یعنی تیری مه کوئ!. د دی معنٰی دا ده چه په جنگ کښی دی وړوکی، ښځی او سپین ږیری قصداً ونه وژل شی! او دننه په بیت الحرام کښی دی په جګړو باندی لومړی پیل (ابتدا) ونه کړ شی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ۝ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ

بیشکه چه الله نه خوښوی تیریلونکی له حده. او وژنئ! دوی په هر ځای کښی چه مومئ دوی اوباسئ! دوی له هغه ځایه چه ایستلی دی دوی تاسی

تفسیر: هر چیری چه یی مومئ وېی باسئ یعنی په «حرم» کښی وی یا برته (علاوه) له حرمه. له هغه ځایه چه تاسی یی ایستلی یئ یعنی له مکی معظمی څخه یی وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۚ

او فتنه (شرک او له دین ځنی اړول) ډیر سخت دی له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین ځنی ګرځیدل، یا له دین ځنی د بل چا ګرځول، له هغو وژلو څخه چه په اشهر الحرم کښی واقع شی، ډیره لویه ګناه ده. مطلب ئی دا دی چه د مکی معظمی په حرم کښی د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوری لار ښوونه کول ډیر قبیح او خورا (ډیر) خراب کار دی. نو تاسی ای مسلمانانو د حرم له مقاتلی څخه هیڅ اندیښنه مه کوئ! او د هغوی د تیری ځواب په توره سره ورکوئ!

وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ

فِيهِ ۚ فَإِنْ قٰتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ ۗ كَذٰلِكَ جَزَآءُ الْكٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾

او جنگ مه کوئ! له دوی سره په نزد د مسجدالحرام کښې تر هغه پورې چه وجنګیږی دوی له تاسی سره په دغه (حرم) کښې پس که جنگ وکړی دوی له تاسی سره نو وژنئ! دوی هم داسی (لکه تیری شوی جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه هرومرو (خامخا) د امن ځای دی. ولی که هغوی پر تاسی باندی برید وکړی، یا په ظلم باندی لاس پوری کړی، او په ایمان راوړلو کښی له تاسی سره دښمنی وکړی، چه دا خبره له وژلو څخنی هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتی کیږی، او هر چیری چه ئی ومومئ ویی وژنئ! آخر ته چه مکه معظمه فتح شوه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم داسی امر وفرمایه «هغه څوک چه د مسلمانانو په مخ کښی توره په لاس ودریږی، ویی وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ!»

فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾

پس که منع راوړی (له شرکه نو الله به ئی وبخښی) نو بیشکه الله ډیر بخښونکی پوره رحم لرونکی دی

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړی، او له کفر او شرک څخنی توبه وباسی، نو د هغوی توبه منله کیږی.

وَقٰتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَّيَكُونَ الدِّينُ
لِلّٰهِ ۖ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾

او جنگ کوئ تاسی! له دوی سره تر هغه پورې چه پاتی نشی فتنه (شرک او فساد) او شی دین (حکم) خاص الله لره، پس که چیری وګرځیدل (دوی له شرکه نو تاسی تجاوز مه کوئ پر دوی باندی) نو نشته هیڅ تیری مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندی.

تفسیر: یعنی له کفارو سره د دی له امله (وجی) جنگ وکړئ! چه ظلم او تیری بیخی (بالکل)

ورک شي، او دوی ته داسې يو قوت او قدرت پاتې نشي چه د هغه په واسطه نور خلق کافران کړي، او له سمې لارې څخنې ئې وباسي، او خاص د الله تعالیٰ احکام جاري وي. که دوی له شرک څخنې مخ واړوي، نو تيرې او زيادت پر بل هيڅچا نشته، پرته (علاوه) له ظالمانو څخه يعني هغه کسان چه له بدې څخنې لاس آخلي، هغوی له ظلم او تجاوز څخنې وځي، نو پر دوی باندې تيرې او زيادت مه کوئ! هو! هغه کسان چه له فتنې څخنې نه اوړي نو په ډيره مينه سره هغوی وژنئ!

اَلشَّهۡرُ الۡحَرَامُ بِالشَّهۡرِ الۡحَرَامِ وَالۡحُرُمٰتُ قِصَاصٌ ؕ فَمَنِ اعۡتَدٰی عَلَيۡكُمۡ فَاعۡتَدُوۡا عَلَيۡهِ بِمِثۡلِ مَا اعۡتَدٰی عَلَيۡكُمۡ ۖ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الۡمُتَّقِيۡنَ ﴿۱۹۴﴾

مياشته حرامه په بدل د مياشتې حرامې کېښې ده. او تعظيمونه (د دی شيانو) سره برابر دي پس هر چا چه تيرې وکړ پر تاسې باندې نو تاسې هم تيرې کوئ! په هغوی باندې په شان د هغه چه تيرې ئې کړی ؤ پر تاسې باندې او وويريږئ له الله څخه! او پوه شئ! چه بېشکه الله له پرهيزګارانو سره دی (په علم او نصرت سره)

تفسير: دا د حرمت مياشت يعني ذی قعدة الحرام چه د عمرې د قضا لپاره پکښې دروميږ د هغه حرمت مياشتې په ځای ده، چه د پروسږکال تير شوی کال په ذی قعدة الحرام کښې تاسې د کفارو له خوا د عمرې او د بيت الله شريف له زيارت څخه ممنوع شوی وئ، او پرې ئې نه ښودئ چه مکې معظمې ته لاړ شئ، يعني اوس تاسې په ډيره خوښۍ سره له هغوی څخه خپل بدل واخلئ! ځکه چه په ادب او حرمت لرلو کښې برابرې ده. يعني که کوم کافر د حرام د مياشتې عزت او حرمت وکړی او په دې مياشت کښې له تاسې سره جنګ ونه کړي، نو تاسې هم همغسې وکړئ. مکيانو (مکې خلقو) چه پروسږکال (تير شوی کال) پر تاسې باندې ظلم وکړ، نه ئې د حرام د مياشتې حرمت وساته، او نه ئې د بيت الله شريف پت، نه ئې ستاسې احرام ته وکتل، او نه ئې لحاظ وساته، او تاسې پر هغو باندې صبر وکړ، که دا ځلې هم هغوی له دې ټولو حرمتو څخه سترګې پټې کړې، او جنګ ته تيار شي: نو تاسې هم د هيڅ حرمت لحاظ ونه کړئ! بلکه خپل وړاندې او وروسته ټول کسات (بدله) او انتقام ورڅخه واخلئ! مګر هر کار چه کوئ، ښايي چه په هغه کښې له **(رب العٰلمين جل وعلیٰ شانه)** څخه وويريږئ! او د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخالف هيڅ يو کار مه کوئ! ځکه چه پاک الله خامخا د پرهيزګارانو ناصر او مددګار دی.

وَأَنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله کښې! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاکت کښې (چه جهاد ترک کړئ! او خپل مالونه په غزا کښې ونه لګوئ!)

تفسير: مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ په اطاعت يعنی جهاد او نورو ښو کارونو کښې خپل مال صرف کړئ! او خپل ځانونه په هلاکت کښې مه اچوئ!. يعنی چه جهاد پريږدئ! او په هوسايی (آرام) سره کينئ يا خپل مال په جهاد کښې صرف نه کړئ! چه له دی وضعيت (حالت) څخه به تاسی ضعيفان او دښمن به مو قوی شي.

وَأَحْسِنُوا ۛ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ

او نيکی کوئ! (له هر چا سره مخصوصاً له غازيانو سره) بيشکه چه الله دوستی کوی له نيکو کارانو سره (چه ثواب ورکوی دوی ته) او پوره ادا کړئ حج! او عمره خاص الله لره.

تفسير: د «حج» په ضمن کښې ئی د «جهاد» هغه ذکر چه مناسب ؤ، بيان وفرمايه، او پس بيا د «حج» او عمری احکام راښيی.

فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ۖ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ

بيا که چيری منع کړی شوئ (له تمامولو د حج او عمری) نو (واجب دی پر تاسی) هغه څه چه آسان دی له هديی څخه (چه مذبوحه ده) او مه خريئ! (ای محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پوری چه ورسيږی هديه (چه مذبوحه ده) ځای د حلالی خپلی ته

تفسير: مطلب دا دی کله چه څوک «حج» یا «عمره» شروع کړی یعنی احرام وتړی، نو پر هغه باندی دا خبره لازمه ده چه پوره ئی کړی، او پای (آخر) ته ئی ورسوی، او داسی نشی کیدی چه هغه په نیمایی کښی پریږدی، او له احرام څخه ځان وباسی. مګر که کوم دښمن یا مرض ورپیښ شی او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پای (آخر) ته ونه شی رسولی، نو پر ده باندی وینه اوړی، چه سم له خپل توان سره حیوان حلال کړی، چه ادنٰی ئی یو پسه دی او دا حیوان به د بل چا په وسیله مکی شریفی ته لیږی، او دا دی هم ورته ووایی چه تر دغی ورځی پوری دا مذبوحه د حرم ځمکی ته ورسوه ! او هلته ئی ذبحه کړه!، او هر کله چه داده شی، چه اوس د ده هغه مذبوحه خپل تاکلی (مقرر) ځای حرم شریف ته رسیدلی ده، او ذبحه شوی ده، نو هلته دا خپل سر لنډ یا وخریبی او پخوا له هغه دی هیڅکله ځان نه حلالوی. داسی وینی ته د «حصار وینه» وایی چه د «حج» یا د «عمری» د نه تمامولو له سببه پر «حاجی» یا «معتمر» باندی اوړی.

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ ۚ

نو هر څوک چه وی له تاسی ځنی ناجوړه یا وی په ده پوری ضرر له (طرفه) د سر د ده نو لازمه ده په ده باندی فدیه له روژی څخه یا له خیراته یا له حلالولو (د پسه)

تفسیر: یعنی که د «احرام» په حالت کښی څوک رنځور شی یا د هغه په سر کښی درد یا زخم وی نو هغه لره د ضرورت له امله (وجی) د احرام په حالت کښی هم سر خریبل، یا د ویښتانو لنډول روا دی. مګر د هغه «فدیه» دی ورکوی، چه هغه د دری ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دی یا د یوه پسه (ګډ) حلالول دی دا وینه د «جنایت وینه» بولی چه د «احرام» په حالت کښی د ناچاری له کبله (وجی) د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندی لازمیږی.

فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلْعُمْرَةِ إِلَى ٱلْحَجِّ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْيِ ۚ

نو هر کله چه په امن شئ پس هر چا چه نفع واخیسته په عمرې سره (چه یو ځای ئی کړه) له حج سره نو (واجب) دی پر ده باندی هغه چه آسان وی له هدیی څخه (چه مذبوحه ده)

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چه د دښمن او مرض له خوا مطمئن وی، اعم له دی نه چه هغه ته له سره کومه اندیښنه ورپیښه نشی، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپیښه شوی وی، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوی وی، او د هغه له امله (وجی) د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کښی څه خلل ورپیښ شوی نه وی، هغه لره ښایی چه فکر وکړی که «حج» او «عمره» ئی دواړه سره یو ځای ادا کړی وی یعنی قران یا تمتع ئی کړی وی او افراد ئی نه وی کړی. نو په ده باندی یو پسه یا د غوبی یا د اوښ اوومه برخه قربانی اوړی، چه دی وینی ته د قران او تمتع وینه وایی او زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښی د قران او تمتع د غوښی خوراک روا دی. ځکه چه دی (د شکر وینه) ورته وایی. ولی امام شافعی رحمة الله علیه دی ته (د جبر وینه) وایی، او قربانی کوونکی ته اجازه نه ورکوی چه د هغی له غوښی ځنی څه وخوری.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِى الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ

هر چا چه ونه مونده هدیه (چه مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندی روژی د دری ورځو په (ورځو د) حج کښی او اووه ورځی (نوری) کله چه وګرځئ (تاسی) دا لس ورځی دی پوره

تفسیر: یعنی هغه څوک چه قران او تمتع ئی وکړه، او مذبوحه ورته میسره نه شوه، نو هغه لره ښایی چه دری ورځی د «حج» په ورځو کښی روژه ونیسی، چه د «عرفی» یعنی د «ذی الحجی» په نهمه ورځ کښی پای (آخر) ته ورسیږی، او اووه ورځی د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسی، چه دا ټولی سره لس ورځی شوی.

ذٰلِكَ لِمَنْ لَّمْ يَكُنْ اَهْلُهٗ حَاضِرِى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی چه نه وی عیال د ده اوسیدونکی په (حوالی (احاطه) د) مسجد حرام کښې.

تفسیر: یعنی قران او تمتع هغه چا لره مخصوص دی چه په مسجد الحرام کښې یعنی په مکه معظمه کښې یا هغې ته نژدې نه اوسیږی، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندی هستوګنه ولری. هغه کسان چه دننه په مکې معظمې کښې اوسیږی، هغوی دی یوازې (افراد) وکړی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۱۹۶﴾ اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُوْمٰتٌ ۚ

او ویریږئ له الله څخه او پوه شئ! چه بیشکه الله ډیر سخت عذاب ورکوونکی دی (وخت د) حج (څو) میاشتی معلومی دی

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولی (شروع) د لوی اختر یعنی د ذیحجة الحرام د لسمی شپې تر سحر پورې د دې میاشتو نومونه (اشهر الحج) دی. ځکه چه د حج احرام د هم دی مودی په منځ کښې وی، که پخوا له دی نه څوک د حج «احرام» وتړی نو هغه به ناجائز یا مکروه وی. یعنی د حج له پاره څو میاشتی مقرری دی. او ټولو ته ښکاره دی، هغه تغیر او تبدیل چه د عربو مشرکینو به د خپل ضرورت له مخې په دی میاشتو کښې کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کښې داسې فرمایلی شوی دی ﴿ اِنَّمَا النَّسِیْٓءُ زِیَادَةٌ فِی الْکُفْرِ ﴾ هغه بیخی بی اصله او باطل دی.

فَمَنْ فَرَضَ فِيْهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوْقَ وَلَا جِدَالَ فِی الْحَجِّ ۗ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ يَّعْلَمْهُ اللّٰهُ ۗ

نو هر چا چه فرض کړ (په خپل ځان) په دی میاشتو کښې حج نو نه دی کوی جماع (او نه دواعی د هغې) او نه ګناهونه او نه جګړې په (ورځو) د حج کښې. او هر څه چه کوئ (تاسی) له نیک کار څخنی نو پوهیږی په هغه باندی الله

تفسير: «حج» ئې لازم كړ يعني «احرام» ئې وتاړه په داسې ډول (طريقه) چه په زړه ئې نيت وكړ، او په خوله ئې «تلبيه» ووېله.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ ۚ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٧﴾

او توښه واخلئ (له ځانو سره) نو بېشكه بهتره د توښې ځان ساتل دي له سواله او ويرېږئ! له ما ځني اى خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسير: يو داسې غلط دود (رسم) او دستور په كفر كښې دا هم ؤ چه بې د لارې د څورې (خرچه) تش لاس «حج» ته تلل ئې ثواب ګڼل، او هغه ته به ئې «توكل» وايه، او هلته به تلل له هر چا ځني به ئې سوال او غوښتنې كولې. نو الله تعالىٰ هغو كسانو ته چه قدرت لرى، امر وركوى چه هغوى دې د لارې څورى (خرچه) له ځان سره اخلي او بيا دې «حج» ته ځي او بې له زاد او راحلې دې لاړ نشي، چه هم په خپله دې سرګردانېږي، او نورو ته هم سرګردانې پېښوي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ ۚ

نشته په تاسې باندې هيڅ ګناه په دې كښې چه غواړئ روزى له فضل د رب خپل

تفسير: كه د «حج» په سفر كښې سوداګرى هم وكړئ څه ګناه نه لرى، بلكه مباح ده. خلق له دې خبرې څخه په شبهه كښې ؤ چه ښايي له تجارت كولو څخه به په «حج» كښې څه نقصان پېښېږي، نو اوس داسې هدايت صادر شو هغه څوک چه اصلي مقصود ئې «حج» وي او د هغه په ضمن كښې سوداګرى هم وكړي، نو د هغه په ثواب كښې به څه نقصان نه راځي.

فَإِذَا أَفَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ ۖ

نو هر كله چه راكوز شئ (د بيت الله طواف ته) له عرفات څخه نو يادوئ الله په نزد د مشعر الحرام (آخر د مزدلفې كښې)

تفسير: مشعرالحرام په مزدلفه كښې يو غر دى چه په هغه باندې امام دريږي. په دې غره باندې دريدل افضل دي. او په ټوله مزدلفه كښې هر چيرې دريدل جائز او روا دي پرته (علاوه) د

(محسر) له کندی او وادی څخه، چه هلته دی نه درېږی.

وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدٰىكُمْ ۚ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾

او یادوئ دی (یعنی الله) لکه چه لاره ئی درښودلی ده تاسی ته او بیشکه چه وئ تاسی پخوا له هدایته خامخا له گمراهانو څخنی.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو ښایی چه هسی ذکر دی ونه کړی شی، بلکه سره له توحیده ئی همغسی ذکر وکړئ چه تاسو ته ئی هدایت درکړی دی.

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾

بیا راکوزیږئ (ای قریشو د طواف دپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چه راکوزیږی (نور) خلق (مزدلفی ته) او مغفرت غواړئ له الله څخه د (خپلو گناهونو) بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم لرونکی دی. (د اجر او ثواب په اکرام سره)

تفسیر: د کفر په زمانه کښی یوه غلطی دا هم وه، چه مکیان (مکی والا) به تر عرفاته پوری نه تلل، چه عرفات له حرم څخه د باندی دی. بلکه د حرم په حد کښی به چه مزدلفه ده، دریدل، او د مکی شریفی له قریشو څخه پرته (علاوه) نور تول به تر عرفات پوری تلل، او بیا به له عرفات څخه د طواف له پاره مکی شریفی ته راتلل. نو ځکه ئی وفرمایل له هغه ځایه چه تول خلق د طواف له پاره راځی. تاسی هم همغه ځای ته ورشئ، او له هغه ځایه له عرفات د طواف له پاره بیرته راشئ، او په خپلو پخوانیو گناهونو باندی نادم اوسئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا ۗ

نو هر کله چه ادا کړل تاسی افعال د حج خپل نو یادوئ الله لکه یادول تاسی پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کښې په فخر سره) بلکه ډیر زیات یادول

تفسير: يعنی د ذيحجة الحرام په لسمه کښې چه د «حج» د افعالو يعنی د جمرو ويشتلو، قربانی کولو، سر خرييلو، يا د ويښتانو لندونو د کعبې شريفې د طواف او د صفا او مروىٰ له سعی فارغ شوئ، نو د منىٰ د قيام په وخت کښې د الله تعالىٰ ذکر وکړئ! لکه چه د کفر په زمانه کښې تاسی د خپلو پلرونو او نيکونو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دی هم زيات ذکر وکړ شی! دوی له قديمی زمانی راهيسی داسی عادت درلود (لرلو) چه د «حج» له فراغت څخه وروسته به دری ورځی په منىٰ کښې ديره کيدل، او لوی بازار به ئی جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نيکونو ستاينه (صفت) او يادونه به ئی کوله. او د دوی لوينی او فضايل به ئی بيانول. دا دی چه پاک الله له هسی ويناؤ څخه هغوی منع کړل او ويی فرمايل چه په دی ورځو کښې د الله تعالىٰ ذکر ډير وکړئ او د هغه الله تعالىٰ جلت عظمته د لويی او عظمت يادونه کوئ!.

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ﴿۲۰۰﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ رَبَّنَآ اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۲۰۱﴾ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيْبٌ مِّمَّا كَسَبُوْا ۭ

نو ځينی له خلقو څخه هغه څوک دی چه وايی ای ربه زمونږه! راکړه مونږ ته! په هغه دنيا (لږ ژوند) کښې (زمونږ برخه مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کښې هيڅ برخه او ځينی له دوی څخه هغه څوک دی چه وايی

(چه دنيا کړی غوره څوک په آخرت
بی له برخی به وی پاتی په قيامت)

ای ربه زمونږه راکړه مونږ ته! په دغه دنيا (لږ ژوند) کښې نيکی (نعمت) او په آخرت کښې نيکی (جنت) او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ) دغه کسان شته دوی لره لويه برخه له سببه د هغو (ښو اعمالو) چه کړی دی دوی (هغه)

تفسير: پرومبي ئې فرمايلي ﷺ چه د الله تعالىٰ ذکر وکړئ!. د نورو ذکر مه کوئ! اوس دا راښوول کيږي، چه د پاک الله ذکر کوونکي او له هغه څخه د مطلب غوښتونکي په دوه ډوله (قسمه) دي: يو خو هغه دي چه د هغوی مطلوب يوازې دنيا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چه موږ ته راکول کيږي، په هم دې دنيا کښې دې راکړ شي» نو داسې خلق د آخرت له نعمتو څخه بې برخې دي. بل هغه دي چه د هغوی مقصود آخرت دی، چه د دنيا ښيګڼې (فائدو) او نيکۍ يعنې د عبادت توفيق او نور او د آخرت ښيګڼې (فائدو) او نيکۍ يعنې ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړي، نو داسې کسانو ته په آخرت کښې د هغوی د حج او دعا او حسناتو پوره برخه وررسيږي.

څوک چه غواړي دين دنيا له خپل مولىٰ نه
په دارينو کښې به ئې زيات کړي له هر چانه

وَاللّٰهُ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۝٢٠٢

او الله ژر اخستونکی د حساب دی (چه ډير ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصوي.)

تفسير: يعنې په قيامت کښې به له ټولو څخه يو ځای او يو ځلې او په يوه شيبه حساب آخيست کيږي، يا دا چه قيامت لرې مه ګڼئ ځکه چه هغه د جزا ورځ ډير ژر راتلونکې ده. او له هغه څخه په هيڅ ډول (طريقه) سره خلاصی امکان نه لري. نو د هغې له فکره مه غافل کيږئ!

وَاذْكُرُوا اللّٰهَ فِيْٓ اَيَّامٍ مَّعْدُوْدٰتٍ ؕ

او يادوئ! الله (د تکبيراتو په ويلو سره) په څو ورځو شميرليو شويو (د تشريق) کښې

تفسير: له ﴿ اَيَّامًا مَّعْدُوْدٰتٍ ﴾ څخه د ذيحجة الحرام يوولسمه، دولسمه، ديارلسمه ورځ مراد ده. چه په دې ورځو کښې خلق له «حج» څخه فارغيږي، او مامور دي چه په «منىٰ» کښې واوسيږي. په دې ورځو کښې د جمرو ويشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبيراتو ويل، اجراء کړئ! او په نورو وختونو کښې هم دلته تکبير او تهليل په ډير محبت سره ووايئ!. او د پاک الله په ذکر کښې کثرت او مداومت وکړئ!.

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۙ لِمَنِ اتَّقٰى ۗ

نو هر چا چه بیړه (تلوار) وکړه (په تلو کښې له منٰی مکی ته) په دوو ورځو کښې (چه (۱۱) (۱۲) د ذی الحجی دی) نو نشته هیڅ ګناه پر دغه تلوار کوونکی او هر چا چه تاخیر وکړ (او دری ورځی په منٰی کښې پاتی شو) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندی دا بیګناهی هغه چا لره ده چه پرهیز ئی کړی وی (له مناهیو څخه)

تفسیر: ګناه خو دا ده چه له شرعی ممنوعاتو څخه پرهیز ونه کړئ! او هغه څوک چه له الله تعالٰی څخه وویریږی، او په تیره بیا د «حج» په وخت کښې تقوٰی او پرهیزګاری هم وکړی نو بیا په دی خبره کښې هیڅ نه ګناهګاریږی، چه په «منٰی» کښې دوه ورځی هستوګنه وکړی، یا دری ورځی پکښې واوسیږی، ځکه چه الله تعالٰی دا دواړه جائز فرمایلی دی. ولی افضل او بهتر خو په (منٰی) کښې د دری ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوٓا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾

او (تل) ویریږئ! له الله څخه او پوه شئ چه بیشکه تاسی خاص الله ته ورتولیږئ (په قیامت کښې د مکافاتو (جزا او سزا) له پاره)

تفسیر: یعنی په «حج» پوری څه خصوصیت نشته بلکه ښایی چه هر سری په هر وخت او هر کار کښې له پاک الله څخه تل وویریږی، ځکه چه تاسی تول به له خپلو قبرو څخه پاڅیږئ! او د هغه الله جل جلاله وعم نواله په حضور کښې به تول سره د خپل حساب او کتاب له پاره تولیږئ!.
دلته د حج ذکر ختم شو، خو د حج په ضمن کښې د دوو ډولو (قسمو) خلقو ذکر هم راغلی ؤ.
(۱). ﴿فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ﴾ الآيه
(۲). ﴿وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّقُوْلُ﴾ الآيه
یعنی مؤمن او کافر اوس د هغه په مناسبت د دریم قسم ذکر هم فرمایی، یعنی د منافق حال بیانوی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُّعْجِبُكَ قَوْلُهٗ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ

اللّٰهَ عَلٰی مَا فِیْ قَلْبِهٖ ۙ وَهُوَ اَلَدُّ الْخِصَامِ ۝۲۰۴ وَاِذَا تَوَلّٰی سَعٰی
فِی الْاَرْضِ لِیُفْسِدَ فِیْهَا وَیُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ ؕ وَاللّٰهُ
لَا یُحِبُّ الْفَسَادَ ۝۲۰۵ وَاِذَا قِیْلَ لَهُ اتَّقِ اللّٰهَ اَخَذَتْهُ
الْعِزَّةُ بِالْاِثْمِ فَحَسْبُهٗ جَهَنَّمُ ؕ وَلَبِئْسَ الْمِهَادُ ۝۲۰۶

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دی چه په تعجب کښې آچوی تا خبره د ده په (کارو د دی) ژوندون لړ کښې او شاهد کوی دی الله په هغه شی چه په زړه د ده کښې دی حال دا چه دی ډیر سخت دی په جګړه او عداوت کښې او کله چه بیرته وګرځی (له تانه ای محمده!) نو ګرځندی ګرځی په ځمکه (د مدینې) کښې دپاره د دی چه فساد وکړی په ځمکه کښې او هلاکوی کښت (فصل) او ساکښیان (ذی روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چه الله نه خوښوی فساد (او معصیت) او کله چه وویل شی ده ته چه وویریږه له الله نیسی دی غرور (عار او ننګ په کولو د) ګناه نو پس کافی دی ده لره (عذاب د اور) دوزخ او هرومرو(خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ)

تفسیر: دا حال د منافق دی، چه په ښکاره سره خوشامندی او تملق کوی. او الله تعالیٰ ځانته شاهد ګرځوی، او وایی چه زه رښتین یم! او په زړه کښې می د اسلام محبت دی، خو د جګړې او فساد په وخت کښې د هغه اعمال لهَ دی ویناوو ځنې مخالف وی، او که ئی لاس بر شی، له داړی، غلا، لوټ او تالا ځنې هم خپل مخ نه اړوی. او که له هسې چارو ئی څوک منع کړی، نه منع کیږی، بلکه ضد او مخالفت کوی، او په خپلو بدو چارو کښې ترقی کوی. وایی چه یو منافق چه ډیر فصیح او بلیغ او نوم ئی (اخنس ابن شریق ؤ) کله به چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښې حاضریده، نو خپل ډیر اخلاص او محبت به ئی د اسلام په نسبت ښکاره کاوه. او د دوی په غیاب کښې به ئی کښتونه (فصلونه) خرابول، او درمندونه به ئی سوځول، او د بودهؤ (څاروو) پښې به ئی پریکولی، نو په دی مناسبت د منافقینو په تقبیح او خرابی کښې دغه پاس آیت نازل شو.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یَّشْرِیْ نَفْسَهُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ ؕ

او ځنی له خلقو څخه هغه څوک دی چه خرڅوی نفس خپل دپاره د طلب د رضا د الله (چه له خپله ځانه او ماله تیریږی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی د هغه منافق ذکر ؤ، چه دین ئی د دنیا په بدل کښی له لاسه ایست، دلته د هغه په مقابل کښی د هغه کامل الایمان مخلص مسلمان ذکر راځی چه دنیا، مال او ځان د دین په طلب کښی صرفوی. وایی چه حضرت صهیب رومی غوښتل چه د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم حضور ته حاضر شی، په لار کښی د مشرکینو په لاس کښیوت (راګیر شو). صهیب رضی الله تعالیٰ عنه هغوی ته وویل «زه خپل کور او تول مال تاسو ته په دی شرط سره درکوم، چه ما خوشی کړئ! چه مدینی منوری ته لاړ شم. او له هجرت څخه می مخه مه نیسئ!» په دی باندی هغوی راضی شول، او صهیب رضی الله تعالیٰ عنه ئی پریښود چه د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شی، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کښی نازل شو.

وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰۷﴾

او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو باندی (چه د ده په توفیق له ځانه او ماله تیریږی.)

تفسیر: دا د الله تعالیٰ څومره لوی رحمت دی، چه خپلو بندګانو ته ئی توفیق ورکړی دی، چه د هغه د خوښی او رضا غوښتلو په لاره کښی خپل ځان او مال قربانوی، حال دا چه د دوی د هر یوه مال او ځان د الله تعالیٰ ملکیت دی. خو سره له هغه هم د هغه په بدل کښی هغوی ته (جنت) ورکوی، دا یوازی د ده فضل او احسان دی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا ادْخُلُوْا فِى السِّلْمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کښی (د هغه له تولو شرایطو سره) تول.

تفسیر: په ړومبی آیت کښی ئی د مخلص مؤمن مدح وفرمایله، چه له هغه څخه د نفاق ابطال منظور ؤ. اوس فرمایی چه تاسو په کامل ډول (طریقه) سره اسلام ومنئ! یعنی په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کښی یواځی د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چه په خپل سر او

عقل. یا د بل چا په خوله کوم حکم ومنئ!. یا کوم کار وکړی!. نو له دی ځنی د «بدعت» قلع او قمع او له بیخه ایستل مقصود دی. ځکه چه «بدعت» په حقیقت کښی هم دا شی دی، چه د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چه ښه او مستحسن وګڼه (وګڼرلے) شی هغه له خپل لوری په دین کښی داخل کړی شی، مثلاً لمونځ او روژه چه ښه د عبادتونو دی، که بی له شرعی حکمه ئی څوک له خپله ځانه مقرر کړی بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدګاه کښی په نفلونو باندی امر ورکول یا د اخترونو په ورځو کښی د روژی نیول د دغو آیتونو خلاصه داسی شوه «په اخلاص سره ایمان راوړئ! او له بدعتونو څخه لری ګرځئ!». له یهودانو ځنی څو تنه مشران په اسلام مشرف شوی وو، دوی د اسلام له احکامو سره د «توریت» د احکامو رعایت کول هم غوښتل. مثلاً د هفتی (خالی) ورځ به ئی لویه ورځ ګڼله، او د اوښانو غوښی او شودی به ئی حرامی بللی، او «توریت» به ئی لوست، نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو، چه په هغه سره ئی د بدعت انسداد په کامل ډول (طریقه) سره وفرمایه.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۚ اِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۲۰۸﴾

او مه کوئ پیروی د (اثر د) قدمو د شیطان! بیشکه دا (شیطان) تاسی لره دښمن دی ښکاره

تفسیر: یعنی په خپله وسوسه سره بی اصله شیان ستاسو په زړونو کښی اچوی، او په دین کښی بدعتونه شاملوی، او دین مو خرابوی، او تاسی هم هغه غوره کوئ.

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْكُمُ الْبَيِّنٰتُ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۰۹﴾

بیا که وښوئیدئ تاسی وروسته له هغه چه راغلی دی تاسی ته ښکاره معجزی نو پوهیږئ چه بیشکه الله ډیر غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د محمدی شریعت د صافو احکامو له ښکاره کیدلو څخه وروسته که څوک په هغه باندی بیا هم قائم پاتی نشی، بلکه په بل لوری سترګی ونښلوی. نو ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ پر تولو باندی ډیر غالب دی، هر چاته چه اراده وکړی سزا ورکوی. هیڅوک د هغه د عذاب مخه نشی نیولی، لوی حکمت والا دی. هر څه چه کوی له حق او مصلحت سره سم دی. که عذاب

ورکوی، یا که په عذاب او سزا ورکولو کښی څه ډیل او ځند (ایسارتیا) کوی، یعنی نه چاته ژر سزا ورکوی او نه ئی د هیچا هیڅ یو شی هیرېږی، او نه له انصاف او عدالت (نیاو) څخه تیرېږی. او نه کوم نامناسب امر صادروی.

هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّاْتِيَهُمُ اللّٰهُ فِىْ ظُلَلٍ مِّنَ الْغَمَامِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿۲۱۰﴾

انتظار نه کوی دوی مگر دی ته چه راشی دوی ته (عذاب د) الله په سیورو (سورو) کښی له وریځو څخه او (راشی دوی ته) پرښتی (د عذاب) او خلاص شی کار (د اهلاک د دوی) او (خاص) الله ته بیرته گرځول کیږی ټول کارونه (په قیامت کښی د مجازاتو دپاره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق تعالیٰ له دی صافو او ښکاره ؤ احکامو څخنی مخالف کار کوی او له خپل کاره تگه نه اوړی، او سمی صافی لاری ته نه راځی، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندی یقین او باور نه لری اوس گواکی دوی دی خبری ته سترگی نیولی دی، چه **(العیاذ بالله)** په خپله الله تعالیٰ او د هغه پرښتی پر دوی باندی راشی، او د جزا او سزا کومه واقعه چه په «قیامت» کښی راتلونکی ده، هغه په هم دا نن ورځ پای (آخر) ته ورسیږی، او فیصله شی. خو بالاخره د ټولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب او د ورتگ ځای همغه رب الارباب دی، او د ټولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او ټول احکام د همغه ملک القادر له حضوره صادریږی. او په دی کښی هیڅ یو د تردد او ویری کومه خبره نشته.

سَلْ بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ كَمْ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ اٰيَةٍۢ بَيِّنَةٍ ؕ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بنی اسرائیلو څخه چه څومره ورکړی دی مونږ دوی ته له معجزاتو څرگندو څخه؟

تفسیر: له دی نه ئی پخوا فرمایلی ؤ چه د حق تعالیٰ د صاف حکم له ښکاره کیدلو څخه وروسته، له هغه څخنی مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تائید کښی فرمایی چه په خپله له بنی اسرائیلو اولاده د یعقوب څخنی پوښتنه وکړئ چه مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالیږلی دی؟ کله چه دوی له هغو څخنی منحرف او چپ شول، نو زمونږ په

عذابو اخته شول. او داسې نه دي چه مونږ پخوا له نافرمانۍ څخه هغوی په عذاب اخته کړي وو.

وَمَنْ يُّبَدِّلْ نِعْمَةَ اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿٢١١﴾

او هر څوک چه بدل کړي نعمت د الله (په ناشکرۍ سره) وروسته له هغه چه راغلی ؤ دا (نعمت) ده ته نو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده) (په دنیا کښې په قتل، نفی (جلا وطن)، اسارت (قید) او په عقبا کښې په عقوبت).

تفسير: یعنې دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چه د پاک الله له احکامو او هدایاتو څخه مخالفت کوي، یا ئې آیات بدلوي، او د هغو د احساناتو او انعاماتو کفران کوي، نو بیا د هغه عذاب ډیر سخت دی، په داسې ډول (طریقه) چه په دنیا کښې دي ووژل شي، یا دي کور او مال لوټ کړ شي، یا دي جزیه پرې کیښوده شي، چه تل خوار او ذلیل واوسي، په عقبا کښې همیشه تل ترتله په دوزخ کښې پاتې کیږي.

فائده: له نعمت رسیدلو څخه دا مطلب دی چه په هغه باندې ئې علم حاصل شي یا بې له تکلفه ئې په لاس ورشي.

زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَيَسْخَرُوْنَ مِنَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

ښائسته کړې شوې دی هغو کسانو لره چه کافران شوي دي دغه ژوندون لږ خسيس او مسخرې کوي دوی پر هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنا خپلې)

تفسير: یعنې کافران چه د الله تعالیٰ له صافو احکامو څخنې په ښکاره ډول (طریقه) سره مخالفت کوي. او د هغه د انبیاؤ له هغو ښکاره ؤ احکامو څخه مخ اړوي. چه پاس یاد شول د هغه وجه دا ده چه د هغوی په نظر کښې د دنیا ښیګڼو (فائدو) او ښه والي داسې کلک ځای نیولی دی، چه د هغه په مقابل کښې د آخرت زحمت او راحت ته هیڅ فکر نه کوي، او هیڅ خیال نه ورته لري، بلکه پر هغو مسلمانانو باندې چه د آخرت په ذکر او فکر کښې مشغول دي، او د پاک الله د حکمو په تعمیل کښې مصروف دي، خاندي او ذلیل ئې ګڼي، نو هسې احمق النفس بندګان به څرنګه د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل وکړي هر کله چه به د مشرکانو مشران پر حضرت بلال رضی الله تعالیٰ عنه یا عمار رضی الله تعالیٰ عنه یا صهیب رضی الله تعالیٰ عنه یا د

مهاجرینو پر نورو فقراؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین باندی تیریدل، یا به ئی دوی لیدل، نو پر دوی باندی به ئی تمسخر کاوه، او خندل به یی، او ویل به ئی چه «دغه ناپوهانو ته وګورئ! چه د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر ځانو باندی اخلی، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وګورئ! چه د دغو فقیرانو په ملګرتوب غواړی چه د عربو پر مشرانو بری ومومی، نو ځکه دوی تل د غلبی په فکر کښی لګیا، او د دنیا د اصلاح په چرت کښی مشغولتیا لری.»

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۗ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾

او هغه کسان چه ئی ساتلی دی (ځانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنی کفارو) به وی په ورځی د قیامت کښی او الله روزی ورکوی هغه چا لره چه اراده وکړی بی له حسابه (ډیره پراخه)

تفسیر: الله تعالیٰ د هغوی په ځواب کښی ارشاد فرمایی چه دا د دوی ناپوهی او ناقص خیال دی چه په دنیا پسی لیونیان دی، او نه پوهیږی چه هم دا فقیران او غریبان به د قیامت په ورځ له دوی ځنی اعلیٰ او لوړ وی او الله تعالیٰ په دنیا او عقبا کښی هغه چاته چه اراده وفرمایی بیشماره رزق او روزی ورکوی. لکه چه هم دی فقیرانو ته ئی چه کافرانو به پر دوی باندی خندل، د بنی قریظه او بنی نضیر اموال او جایداد ورپه برخه کړل. او همدوی ئی د (روم) او د (پارس) پر شهنشاهی باندی مسلط کړل.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ
وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ ۚ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ
الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ

الْحَقِّ بِإِذْنِهٖ ۗ وَاللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٢١٣﴾

وو تول خلق (په ابتدا کښې) تولې يو په يوه حق دين (بيا ځينې کافران او ځينې مسلمانان پاتې شول) پس وليږل الله انبياء زيرې ورکوونکې (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويرو ونکې (کافرانو ته په جحيم سره) او راوئې ليږه له دوی سره کتاب (بيانونکی د دين) په حقه سره دپاره د دې چه حکم وکړی (الله يا نبی يا کتاب) په مينځ د خلقو کښې په هغه کار کښې چه اختلاف کړی دی دوی په هغه کښې او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق يا کتاب يا اسلام) کښې مګر هغه کسانو چه ورکړی شوی ؤ دوی لره کتاب (اختلاف چه ئې کړی ؤ) د وروسته له هغه چه راغلی ؤ دوی ته دليلونه ښکاره په سبب د کينې په منځ د دوی کښې پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چه ايمان ئې راوړی دی هغه شی ته چه جګړه کړی وه دوی په هغه کښې (چه عبارت دی) له حقه په اذن (حکم) خپل سره او الله هدايت کوی هغه چاته چه اراده (يې د هدايت) وکړی طرف د لاری سمی ته.

تفسير: د حضرت آدم عليه السلام له وخته راهيسی هم دا يو حق دين پاتی دی، وروسته له هغه څخه تر يوی مودی پوری هغه دين پاتی ؤ، او بيا خلقو په هغه کښې اختلاف وکړ. نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لری کولو لپاره خپل انبياء وليږل چه د ايمان او اطاعت اهل ته ئې د ثوابو زيری او بشارت ورکاوه، او د کفر او معصيت اهل ئې له عذابو څخنی داراوه، او له دوی سره ئې يو حق کتاب هم ورليږلی ؤ، چه په دی د خلقو اختلاف او نزاع لری شی او حق دين د دوی له اختلافاتو څخه محفوظ او قائم پاتی شی. او د الله تعالیٰ په احکامو کښې همغو کسانو اختلاف واچاوه، چه هغوی ته کتاب ورکری شوی ؤ، لکه يهودانو او نصرانيانو چه په (توريٰت) او (انجيل) کښې اختلاف او تحريف وکاوه، او د انزاع ئې هم په ناپوهی سره نه کوله. بلکه ښه پری پوهيدل، او يواځی د دنيوی اغراضو، ضد او حسد له امله (وجی) ئې داسی کول. نو الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د ايمان اهل ته د حق او هدايت طريقه وروښودله، او د ګمراهانو له اختلافاتو څخنی ئې نجات ورکړ. لکه چه محمدی صلی الله عليه وسلم امت ته ئې د هری عقيدی او عمل په نسبت د حق امر تعليم وفرمايه. او د يهودانو او نصرانيانو د اختلافاتو او افراط او تفريط څخنی ئې دوی محفوظ وساتل.

فائده: له دی آيت څخنی دوه خبری معلوميږی

(۱): دا چه الله تعالیٰ هغه رسولان او متعدد کتابونه چه راليږلی ئې دی، د دی له پاره نه دی چه د هری فرقی له پاره بيله لاره وښيی، بلکه تولو لره الله تعالیٰ اصلاً همغه يوه لاره مقرره کړی ده کله چه دوی له هغی سمی لاری څخنی وښوئيدل نو الله تعالیٰ دوی ته بيا رسول صلی الله عليه وسلم

او کتاب ورولیږل، چه سم د هغو له احکامو سره تګ وکړی. کله چه وروسته له هغه، هغوی بیا ګمراهان شول. بیا بل نبی علیه السلام او بل کتاب الله دوی ته ور واستاوه شو چه دوی په یوه لاره باندی قائم پاتی شی. د دی خبری مثال داسی دی لکه چه روغتیا یوه ده او ناروغی ګانی بی شماره دی کله چه یوه ناروغی پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره ئی یوه دوا او پرهیز وفرمایه څه وخت چه بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره ئی بله دوا او پرهیز وټاکه (مقرر کړ) اوس ئی په آخر کښی هسی یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چه په هغی سره له ټولو ناروغیو څخنی نجات ممکن دی. او د ټولو په بدل کفایت کوی. او هغه د اسلام پاکه طریقه ده. چه د هغی له پاره آخرالزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لیږلی شوی دی.

(۲): دا خبره معلومیږی چه د الله تعالیٰ هم دا سنت جاری دی، چه بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کښی کار کاوه، او د هر آسمانی کتاب په نسبت به ئی اختلاف درلود (لرلو). او د حق او حقانیت په نسبت به ئی تل جنګ او جګړی کولی. او په هم دی کښی به بوخت (مشغول) او لګیا وو. نو اوس نه ښایی چه د ایمان اهل د کافرانو له بدسلوکی او فساد څخه زړه تنګی او خپه شی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلِكُم ۖ مَّسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصْرُ اللَّهِ ۗ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾

بلکه ایا ګمان کوئ تاسی (ای مؤمنانو) چه ننه به وځئ تاسو جنت ته حال دا چه راغلی به نه وی په تاسی باندی په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چه تیر شوی دی پخوا له تاسی نه چه رسیدلی وه دوی ته سختی (لکه فقر او مرض) او رنځ او ګرځول شوی وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پوری چه ویل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی وو سره له ده چه کله به وی نصرت د الله؟ خبردار شئ! واورئ! چه بیشکه نصرت د الله نژدی دی (مؤمنانو ته).

تفسیر: دا پخوا له دی نه ذکر شو، چه د دښمنانو له لاسه انبیاء علیهم السلام او د هغو امتیانو

ته تل ربړونه (تکليفونه) او ايذاوی رسيدلی. نو اوس مسلمانانو ته ارشاد وشو چه آيا تاسی هيله (اميد) لرئ چه په جنت کښی به داخليږئ؟ حال دا چه هغه ضررونه او ربړونه (تکليفونه) چه پخوانيو امتو ته ور وړاندی شوی وو، هغه به ستاسی په مخ کښی نه در وړاندی کيږی؟. هو! پخوانيو امتو ته فقر، فاقه، مرض او د کفارو ويره دومره زياته ور وړاندی کيده، چه د مجبوری او عاجزی په حالت کښی به نبی او د ده امتيانو الله تعالیٰ جل جلاله ته داسی دعوی او عرضونه کول «ای الها! ستا هغه اعانت او امداد چه وعده ئی کړی شوی ده، کله به راورسيږی؟» يعنی د بشريت په مقتضاء سره د پريشانی په وخت کښی به د مأيوسی په ډول (طريقه) سره داسی خبری د هغوی له خولو څخه وتلی. لکه چه زمونږ بلخی مولوی حضرت مولنا جلال الدين رحمة الله عليه په مثنوی کښی هم فرمايی

چه بدانو اتفاق وکړ انکار ته

انديښمن پيغمبران شول دی کار ته

لکه چه پاس وويل شول داسی اوضاع به د اضطرار په وخت کښی د انسانيت په تقاضا سره واقع کيدله، چه له هغی څخنی په دوی د شک او د شبهی هيڅ کوم الزام نه راته، او کله چه به خبره تر دی حده پوری رسيده نو د الهی جل جلاله رحمت به متوجه شو، او ارشاد به وشو چه «هوښيار شئ! چه د الله تعالیٰ مدد در ورسيد، او مه ويريږئ!». نو ای مسلمانانو! تاسی هم د دنيوی تکاليفو او د دښمنانو له غلبی څخنی مه ويريږئ! صبر او تحمل وکړئ! او ثابت قدم واوسئ!.

يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَۖ

پوښتنه کوی له تانه (ای محمده! مؤمنان) چه څه شی صرف کړی دوی (په لاره د الله کښی؟)

تفسير: په پخوانيو آياتو کښی په کلی ډول (طريقه) دا مضمون په ډير تاکيد سره بيان شو چه کفر او نفاق پريږدئ! او په اسلام کښی په پوره ډول (طريقه) سره ننوځئ! او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی بل د هيچا خبری ته غوږ مه ږدئ! او د الله تعالیٰ په خوښی کښی خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ! او هر راز (قسم) شدت او تکليف پر ځان باندی واخلئ! له دی ځای نه وروسته د دی کليی په نسبت د جزئياتو تفصيل بيانيږی، چه د ځان او د مال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق او نورو پوری تعلق لری چه د دی کليی تحقيق او تاکيد په ښه ډول (طريقه) سره په زړه کښی کينی.

قُلْ مَآ اَنْفَقْتُمْ مِّنْ خَیْرٍ فَلِلْوَالِدَیْنِ وَالْاَقْرَبِیْنَ وَالْیَتٰمٰی وَالْمَسٰکِیْنِ وَابْنِ السَّبِیْلِ ؕ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَیْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِیْمٌ ﴿۲۱۵﴾

ووایه (ای محمده!) هر شی (لږ یا ډیر) چه صرفوئ (خرچ کوئ) تاسی له مالو څخه نو (یی صرف کړئ) له پاره د مور او پلار او (له پاره د) خپلوانو او (له پاره د) یتیمانو (پلار مړیو) او مسکینانو (چه څه شی نه لری) او (له پاره د) مسافرانو او هر هغه څه چه (یی) کوئ تاسی له نیک کاره نو بیشکه چه الله په هغه باندی (لکه په نورو اشیاؤ) ښه عالم دی.

تفسیر: ځینی اصحاب چه مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله علیه وآله صحبه وسلم ځنی ئی پوښتنه وکړه چه له مال ځنی مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شی باندی ئی ولګوو؟ نو ځکه داسی حکم وشو چه لږ یا ډیر هر څه چه د الله تعالیٰ له پاره صرفوئ (خرچ کوئ)، هغه د مور او پلار او اقاربو او یتیمانو او محتاجانو او مسافرانو له پاره دی. یعنی که د ثواب د حصول لپاره ئی ښندل او صرفول غواړئ نو هغومره مو چه زړه غواړی صرف ئی کړئ! د هغه له پاره څه تعیین او تحدید نشته. هو! دا ضروری ده چه هغه په همغو مواقعو باندی صرف کړ شی چه مونږ ئی درښیو!.

كُتِبَ عَلَیْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسی باندی جنګ کول (له کفارو سره)

تفسیر: یعنی د دین له دښمنانو سره جنګیدل فرض کړی شوی دی.
فائده: تر هغه وخت پوری چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکی شریفی کښی اوسیدل، په جنګ سره مجاز نه ؤ، کله چه ئی مدینی منوری ته هجرت وفرمایه، نو دوی ته د مقاتلی اجازه وشوه، مګر یواځی د هغو کفارو په مقابل کښی چه له مسلمانانو سره جنګیږی، وروسته تر دی له تولو کفارو سره د مقاتلی اجازه وشوه او «جهاد» فرض شو، او که د دین دښمنان پر مسلمانانو باندی برید او تعرض وکړی، نو پر مسلمانانو باندی «جهاد» فرض عین ګرځی، که نه فرض کفایی دی، ولی په دی شرط سره چه د «جهاد» هغه تول شرطونه وموندلی شی، چه په فقهیه ؤ کتابو کښی راغلی دی. هو! هغه خلق چه له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړی؛ یا له دوی سره معاهده ولری، یا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن او ځیرمی (ضمانت) لاندی راشی، نو له هسی کفارو سره جنګیدل، یا د دوی په مقابله کښی د دوی له مخالفینو سره

مرستي (مدد) کول، مسلمانانو سره هيڅکله روا نه دي.

وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ

حال دا چه دغه (جنګ) بد ښکاري تاسي ته،

تفسير: د بد ښکاره ليدلو مطلب دا دی چه پر نفس باندی سخت او دروند معلوميږی دا نه چه درد او د انکار وړ (لائق) په نظر راځي، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف وربکاري او د تنفر او خپګان موجب وی، نو په دومره خبره باندی پر هيڅا باندی هيڅ الزام نشته ځکه چه انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډير عشق او مينه لری، او بل هيڅ شی له ژوندانه سره نه برابروی نو ځکه جنګ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاري.

وَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾

او ښايي چه بد ګڼئ تاسي يو شی حال دا چه هغه ډير بهتر وی تاسي لره، او ښايي چه ښه وګڼئ تاسي يو شی حال دا چه هغه به ډير بد وی تاسي ته او الله عالم دی (په خير ستاسي) او تاسي نه پوهيږئ (په خير خپل)

تفسير: يعني دا خبره ضروری نه ده، چه هر هغه شی چه تاسي ئی خپل ځان ته نافع يا مضر وګڼئ هغه په رښتيا سره هم ستاسي په حق کښی همغسی وی. بلکه کيدی شی، چه تاسي يو شی د خپل ځان له پاره بد وګڼئ، او هغه په واقع کښی مفيد وی. يا کوم شی تاسي ښه وګڼئ او هغه په حقيقت کښی مضر وی. دا چه تاسي وايئ «په جهاد کښی د ځان او مال د تولو شيانو نقصان دی، او د «جهاد» په پريښودلو او ترک کښی، د تولو حفاظت دی» خوشی يو چتی او فضول خيال دی. تاسي نه پوهيږئ چه په «جهاد» کښی د دنيا او آخرت لوی لوی منافع شته. او د «جهاد» په ترک کښی ډير ډير نقصانات دی، ستاسي په ګټه او تاوان، نفع او نقصان باندی يوازی الله تعالیٰ جلت کلمته ډير ښه پوهيږی، او تاسي نه پری پوهيږئ. نو ځکه هر هغه حکم چه الله تعالیٰ ئی پر تاسي باندی کوی، هغه خامخا حق دی، او تاسو ئی د زړه له کومی ومنئ! او په هسی چتی (بيکاره) خيالاتو پسی مه ګرځئ!.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوی خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتی حرامی څخه له جنګ کولو په دی کښی (چه روا دی که ناروا؟)

تفسیر: حضرت فخر عالم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د مسلمانانو یو تولی د کفارو د مقابلی له پاره ولیږه. دوی کفار ووژل، او مالونه ئی په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهیدل چه هغه د «جهاد» وخت د جمادی الاخری وروستنی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده کافرانو د دی په نسبت په طعنی ویلو باندی پیل (شروع) وکړ محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کړه، او خپلو امتیانو ته ئی حکم ورکړی دی چه په اشهرالحرم کښی دی هم له خلقو سره جګړی وکړی، او د دوی مالونه دی په الجه (غنیمت) او لوټ یوسی په دی ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصبحه وسلم په حضور کښی حاضر، او پوښتنه ئی وکړه، چه «اوس څه حکم دی؟ له مونږ څخنی خو اشتباهاً دا کار صادر شوی دی!» په دی تقریب دا آیت نازل شو

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووایه (ای محمده! دغو سائلینو ته) چه جنګ کول په دی (اشهرالحرم) کښی (عمداً) لویه ګناه ده.

تفسیر: یعنی په حرامه میاشته کښی جنګیدل، خو بیشکه د ګناه خبره ده. ولی لویو اصحابو رضی الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادی الثانی کښی «جهاد» کړی ؤ، او په حرامه میاشته کښی یی چه رجب المرحب دی نه ؤ کړی. نو د دی له امله (وجی) د عفوی مستحق دی، او په دوی باندی هیڅ یو الزام نه اوړی. نو په هغوی داسی الزام لګول، بی انصافی ده.

وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ اللَّهِ

او منع کول له لاری (دین) د الله څخه او کافر کیدل په الله او (منع کول له) مسجد حرام نه او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (ګناه) ډیره لویه ده په نزد د الله (له قتاله په اشهرالحرم کښی)

تفسير: يعنى د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او په خپله د اسلامى ديانت څخه بغاوت او د بيت الله شريف د زيارت څخه د خلقو مخ نيول، او د مكى معظمى اوسيدونكى د باندى شړل دا خبرى د اشهرالحرم له مقاتلى څخه هم لويى ګناوى دى. او حال دا چه كفار پرله پسى هسى كارونه كوى. لنده ئى دا چه «په حرامه مياشته كښى بى سببه او ناحقه جنګيدل، خو بيشكه لويه ګناه ده. مګر هغه خلق چه په حرم شريف كښى كفر خپروى (خوروى). او لوى لوى فسادونه پكښى كوى. او په اشهرالحرم كښى هم د مسلمانانو د ربړولو (آزارولو) څخه لاس نه آخلى نو له هسى كفارو سره د جنګيدلو ممانعت نشته. برسيره په دى كله چه پخپله مشركان په داسى بدو امورو كښى لګيا دى، نو په داسى يوه وړوكى ګناه باندى چه هغه هم د لاعلمى له امله (وجى) واقع شوى ده، پر مسلمانانو باندى د داسى ظالمانو او متجاوزو (حد نه تيريدونكو) كافرانو له لورى طعنى وهل، د شرم او تعجب خبره ده.»

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ط

او فتنه (له دين څخه د خلقو ايستل) ډيره لويه (ګناه) ده له جنګ څخه.

تفسير: يعنى په دين كښى فتنه او فساد اچول، چه خلق له دين څخه وګرځى، له هغه قتل نه چه له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه مياشت كښى واقع شوى دى، په څو درجو بد دى. مشركانو داسى عادت درلود (لرلو)، چه د اسلامى دين په خبرو كښى ئى راز راز (قسم قسم) شبهى او خدشى پيدا كولى، څو نور خلق په شبهو كښى ولويږى، او د اسلام دين ونه منى. لكه چه په هم دى پيښه كښى چه د ځينو مسلمانانو له لورى سهواً په اشهرالحرم كښى واقع شوى وه، مشركانو ډيرى خبرى وكړى، او له دى ويناؤ ځنى د هغوى مقصد دا ؤ چه نور خلق د اسلام له قبلولو ځنى متنفر كړى. نو ئى لنده داسى شوه «په هغه قتل باندى چه د مسلمانانو له لاسه صادر شو، مشركان پيغورونه وركوى چه خلق د حق دين له لارى واړوى، حال دا چه د دوى فتنه او له حق دين ځنى لغزول (خويول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنيع دى».

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا ط

او هميشه به وى دوى (يعنى كافران) چه جنګ به كوى دوى له تاسى سره تر هغه پورى چه بيرته وګرځوى دوى تاسى له دينه ستاسى كه ئى لاس ورسيږى. (او موقع ومومى).

تفسیر: یعنی تر څو چه تاسی په حق دین باندی قائم اوسیږئ، دا مشرکان په هیڅ یوه حالت او په هیڅ یوه موقع کښی، ستاسی له مقاتلې او مخالفت څخه لاس نه اخلی. اګر که د مکی معظمی په حرم شریف او اشهرالحرم کښی هم وی، لکه چه د حدیبیی په عمره کښی ئی هم داسی وکړل چه کافرانو نه د مکی شریفی حرمت وساته او نه ئی د حرامو میاشتی څه لحاظ وکړ. او بی سببه ئی یوازی د بغض او عناد له امله (وجی) قتل او جدال ته ملاوی وتړلی. او مسلمانان ئی مکی شریفی ته له ورتګ څخه ستانه کړل (منع کړل). او پری ئی نه ښودل چه عمره ادا کړی. بیا نو د داسی معاندینو طعنی او بد ویلو ته نه ښایی چه څه اهمیت ورکړ شی او نه ښایی چه له هغوی سره په اشهرالحرم کښی له مقاتلې کولو څخه ډډه (څنګ) وشی.

وَمَنْ يَّرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَاُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿٢١٧﴾

او هر څوک چه ګرځی له تاسی نه له دینه خپله پس مړ شی حال دا چه دی کافر وی نو دغه کسان ضایع شوی دی (تیر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کښی او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی. هم دوی به په دی (اور) کښی تل (همیشه)وی.

تفسیر: یعنی له اسلامی دین څخه غاړه غړول او په کفر باندی ترآخره پوری تینګ پاتی کیدل. داسی یوه سخته بلا ده چه د ګرد (ټول) عمر نیکی له منځه وړی! په دنیا کښی د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتی کیږی، نکاح ئی فسخ کیږی. له میراث ځنی بی برخی پاتی کیږی. هو! که بیا اسلام ومنی، نو یوازی د هغو نیکو عملونو جزا پوره او کامله ورکول کیږی چه له اسلام څخه وروسته ئی کړی وی.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ يَرْجُوْنَ رَحْمَتَ اللّٰهِ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٢١٨﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او هغه کسان چه هجرت ئی کړی

دی او جهاد ئې کړی دی په لاره (دین) د پاک الله کښې دغه کسان امید لری دوی د رحمت (مهربانی) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په زیاتوالی سره)

تفسیر: له ړومبنی آیت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چه پر مونږ باندی په دی باره کښې هیڅ مؤاخذه نشته. مگر په دی تردد کښې پاتی ۇ چه آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چه مونږ کړی دی ثواب رارسیږی که نه؟ نو دا آیت نازل شو هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او هجرت ئې کړی دی، او د الله تعالیٰ له پاره بې د کوم شخصی غرض څخه ئې د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کړی دی، نو دوی بیشکه د الله تعالیٰ د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دی، او پاک الله د خپلو بندگانو خطاوی بخښی، او پر دوی باندی انعام کوونکی دی نو الله تعالیٰ به هسی مطیعان او حکم منونکی بندگان نه محروموی.

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ۖ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو). د شرابو او (له کولو د) قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواری) په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی، او په هر یوه کښې د هغو خرابی راښکاره شوی ده، آخر ئې د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره ممانعت وکړ شو. نو ټول هغه شیان چه نشه راوړونکی دی له یوه مخه حرام دی او هغه شرطونه چه په کوم شي باندی تړل کیږی او گټل او بایلل پکښې وی حرام دی او یو طرفه شرط تړل حرام نه دی.

قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته) په دی دواړو کښې گناه لویه ده او گټی دی له پاره د خلقو او گناه د دی دواړو ډیره لویه ده له گټی د دی دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چه انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پری ژغوری (ساتی)، زائل کیږی. او سړی د مامور به پریښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کوی چه جنگ، قتل او نوری خرابی تری پیدا کیږی او راز راز (قسم قسم) هسی روحانی او جسمانی ناروغی ورځنی زیږی چه ډیر ځلی د هلاکت موجب گرځی او په قمار کښې د حرام مال خوړل،

غلا كول او د مال او عيال تضيع او يو له بل سره دښمني مينځ ته راځي، او راز راز (قسم قسم) ظاهري او باطني مفاسد ترې پيدا کيږي. هو! په دوی کښې څه سرسري گټې هم شته. مثلاً د شرابو له څښلو څخه موقتاً خوند، لذت، خوښي او سرور ورحاصليږي. او له قمار وهلو څخنې بې له مشقته ويړيا مال او شته په لاس ورځي.

وَيَسْـَٔلُوْنَكَ مَاذَا يُنْفِقُوْنَ ۬ قُلِ الْعَفْوَ

او پوښتنه کوی دوی (ای محمده! له تا څخنې) چه څومره صرف کړی دوی (په لاره د الله کښې؟) ووايه (ای محمده! دوی ته صرف کړئ! هغه چه وی) زيات (ستاسی له خرڅ نه)

تفسير: زمونږ له رسول اکرم صلی الله عليه وسلم څخه خلقو داسی پوښتنې کړی وی چه «د الله تعالی له پاره څومره مال صرف کړ شي؟» حکم وشو چه «هغه مال د پاک الله په لاره کښې صرف کړئ!، چه ستاسی له ضروری مصارفو څخه زيات وی.» ځکه څنگه چه د آخرت فکر يو ضروری او حتمی کار دی، د دنيا فکر هم يو ضروری کار دی.

دنيا ته دی زيار کاږه (محنت کوه)! چه واصل شي په نعمت
عقبٰی ته دی زيار کاږه (محنت کوه)! چه داخل شي په جنت

هو! که تاسی خپل تول مال په يوه لاره کښې صرفوئ! نو خپل ضروريات به څرنگه پوره کړی شئ؟ او هغه حقوق چه په تاسی باندی لازم دی، هغه به څنگه ادا شي؟ او په دی تقدير، الله تعالیٰ خبر دی چه د دنيوی او اخروی په څه راز راز (قسم قسم) خرابيو کښې به اخته کيږئ.

كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿٢١٩﴾ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ

هم داسی (پاس بيان په شان) بيانوی الله تاسی ته احکام (او د خپلی مهربانی علامی) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ د (الله تعالیٰ) په دلائلو او احکامو کښې) په (کارو د) دنيا او آخرت کښې

تفسير: يعنی فانی دنيا خو د حوائجو ځای دی. او باقی عقبٰی خو د ثوابونو ځای دی، نو

ځکه په دير فکر او انديښنه سره ښايي چه په هر امر کښې سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شي! او اخروی او دنيوی مصالح دی دواړه په نظر کښې ونيول شي!.

په دنيا کښې ګټه کيږی د عقبا

ژر شه هم دا نن فکر وکړه د سبا

او د احکامو له واضح بيان ځنی هم دا خبره مطلوبه ده چه تاسی ته د فکر کولو موقع په لاس درشي.

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتٰمٰى ؕ

او پوښتنه کوی دوی (له تانه ای محمده!) له معاملاتو د) يتيمانو؛

تفسير: ځينو خلقو به د يتيمانو (پلار مړيو) په مالو کښې احتياط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسی حکم صادر شو ﴿ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ او ﴿ إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتٰمٰى ظُلْمًا ﴾ الآيه ـ دلته هغه کسان چه د يتيمانو پالنه ئی کوله وويريدل او د هغوی دوډی او نور لګښت (خرچه) ئی له خپله ځانه بيخی جلا (جدا) کره. ځکه چه د يتيمانو مالونه د شرکت په حالت کښې خوړل کيدل، دلته داسی يوه سختی پيښه شوه چه کوم شی به يتيم له پاره تياريده د هغه پاتی برخه به خرابيده او ايسته به غورزاريده او په دا رنګه احتياط کښې به د يتيمانو نقصان کيده، نو زمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور کښې دا خبره عرض شوه نو د دی په نسبت دا آيت نازل شو

قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ خَيْرٌ ؕ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ؕ

ووايه (ای محمده دوی ته چه سمول (برابرؤل) او ساتل او) اصلاح د مال د دوی بهتر دی (له بيزاری نه) او که يو ځای کړئ (خرڅ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی ورونه ستاسی دی او الله ته معلوم دی ضايع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکی نه

تفسير: يعنی مقصود خو يوازی هم دا خبره ده، چه د يتيم د مال اصلاح او اداره او ساتنه دی

په ښه ډول (طريقه) سره وکړی شی۔ نو هر وخت چه په جلا والی (جدا والی) کښی د يتيم ګټه وی، هغه دی اختيار او غوره کړی شی! او چيری چه په شرکت کښی د يتيم خير او ښيګنه (فائده) وليده شی، نو د هغه خرڅ دی هم د خپل ځان له خرڅ سره ګډ کړی شی!. په دی کښی هيڅ يوه مضائقه او خبره نشته چه کله تاسی د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندی له خپلو خوړو څنی وخورئ!. ځکه چه هغه يتيمان خو ستاسی دينی يا نسبی ورونه او خويندی دی، او د ورونو ګډون په خوړلو کښی څه بده خبره نه ده، هو! دا يوه ضروری خبره ده چه د يتيمانو د اصلاح او ګټو رعايت دی په پوره ډول (طريقه) سره وکړی شی! او پاک الله ښه عالم دی چه په دی شرکت کښی د چا مقصود خيانت او د يتيم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د يتيمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دی؟.

وَلَوْشَآءَاللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ

او که اراده کړی وی الله (د مشقت ستاسی) نو خامخا به ئی مشقت راوست په تاسی باندی.

تفسير: مشقت راوستل يعنی په خوړلو او څښلو کښی به ئی د يتيمانو مشارکت د صلاح په توګه (طور) هم مباح نه ګرځاوه. يا دا که بی علمه او بی قصده به په کښی کوم کموالی يا دير والی پيښيده په هغه کښی به ئی هم مؤاخذه کوله.

اِنَّ اللّٰهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۲۰﴾

بيشکه چه الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کښی قوی) ښه تدبير والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی)

تفسير: يعنی دير سخت او خورا (زيات) درووند حکم ورکولی شی، ځکه چه هغه دير قوی او غالب دی خو داسی ئی ونه کړل، بلکه د آسانتيا حکم ئی ورکړ. ځکه چه هغه سم له حکمت او مصلحت سره حکم کوونکی دی (عم نواله!).

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكٰتِ حَتّٰى يُؤْمِنَّ وَلَاَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَّلَوْ اَعْجَبَتْكُمْ وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِيْنَ حَتّٰى يُؤْمِنُوْا

وَلَعَبۡدٌ مُّؤۡمِنٌ خَيۡرٌ مِّن مُّشۡرِكٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكُمۡۗ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکی ښځی تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکی اصیلی ښځه اګر که ښه درښکاره شی تاسی ته هغه (کافره) او په نکاح مه ورکوئ (مسلمانانی ښځی) کافرانو ته تر هغه پوری چه ایمان راوړی دوی او خامخا مریی مؤمن بهتر دی له کافر سړی نه اګر که ښه درښکاره شی تاسی ته (هغه کافر)

تفسیر: پرومبی د مسلمان نارینه له کافری ښځی سره او د کافر له مسلمی سره د نکاح اجازه وه په دی آیت سره هغه امر منسوخ شو. که نارینه یا ښځه مشرکه وی، نو د هغی نکاح له مسلمان سره روا نه ده. یا که وروسته له نکاح ښځه یو له زوجینو څخنی مشرک شی نو پخوانی نکاح ماتیږی. او مشرک دا دی چه د الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه په علم یا په قدرت یا په بل کوم صفت کښی د هغه جل وعلیٰ شانه په مقابل کښی بل کوم شی مماثل ودروی یا ئی تعظیم وکړی. او لکه الله تعالیٰ داسی ئی وګڼی. یا بل چا یا بل شی ته سجده وکړی. یا بل څوک یا بل شی مختار وبولی، او له هغه څخنی خپل حاجت وغواړی دا خبره له نورو آیتو څخه څرګند شوی ده، چه د یهودانو او نصرانیانو له ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، او دوی په دی مشرکینو کښی نه دی داخل، مګر په دی شرط سره چه هغوی په خپل دین قائم وی. او خپل کتاب او نبی منی، اګر که عیسٰی بن الله او عزیر بن الله هم وایی «العیاذ بالله!» او ملحدان او دهریان نه وی. لکه چه زیاتره کتابیان نن ورځ هم داسی لیدل کیږی، د دی آیت خلاصه دا ده «د مسلمان نارینه نکاح له مشرکی ښځی سره تر هغه پوری روا نه ده څو چه مسلمانه نشی. په رښتیا سره چه مسلمانه وینځه له کافری ښځی څخه بهتره ده، اګر که دا کافره ښځه اصیله، شریفه او ډیره ښکلی میرمنه هم وی او د مال او جمال او شرافت او عزت لامله (له وجی) ستاسی خوښه هم شی. هم دا راز (قسم) دی د مسلمانی ښځی نکاح له مشرک نارینه سره ونه تړله شی! مسلمان مریی هم له مشرک څخنی ډیر ښه دی اګر که دا مشرک اصیل، شریف او ښه ښاغلی (محترم) هم وی او د دولت ، شرافت، صورت او نورو ښیګڼو (فائدو) له پلوه (طرفه) ستاسی په سترګو کښی درونند هم درشی. یعنی خورا ډیر ادنٰی مسلمان سړی له خورا ډیر اعلیٰ مشرک څخنی، افضل او اعلیٰ دی.

أُوْلَٰٓئِكَ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ

دغه کسان بولی (خلق په بد عمل سره) په لوری د اور (د دوزخ)

تفسير: يعنى له هغو مشركينو او مشركاتو سره چه د هغوى ذكر په پاس آيت كښى وشو مينه، محبت، اختلاط او د هغو اقوالو ته غوږ نيول، او افعالو ته كتل نفرت كموى. او د مينى او رغبت سبب گرځى. چه د دى كار انجام دوزخ دى، نو ځكه له مشركانو سره له نكاح ترلو څخه بيخى اجتناب او ځان ژغورنه (ساتنه) لازمه ده.

وَاللّٰهُ يَدْعُوٓا اِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِاِذْنِهٖۚ وَيُبَيِّنُ اٰيٰتِهٖ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْمَحِيْضِۭ قُلْ هُوَ اَذًىۙ فَاعْتَزِلُوا النِّسَآءَ فِى الْمَحِيْضِۙ

او الله (او دوستان يى) بولى (خلق) په لورى د جنت او مغفرت په اذن (حكم او ارادى) خپلى سره او بيانوى احكام خپل خلقو ته دپاره د دى چه دوى نصيحت ومنى (پند واخلى) او پوښتنه كوى دوى له تانه (اى محمده!) له (احكامو د) حيض څخه، ووايه (اى محمده دوى ته) دا يوه پليتى ده نو په څنګ (جدا) شئ (له جماع د) ښځو (خپلو) په وخت د حيض كښى.

تفسير: «حيض» هغو وينو ته وايى چه له ښځو څخنى سم د هغو له عادت سره بهيږى په دى حالت كښى مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل تول حرام دى. هغه وينه چه بى له عادت څخه ليدل كيږى، هغه ناروغى ده، نو په دى ناروغى كښى چه د فقهاؤ په اصطلاح ورته «استحاضه» وايى دغه پاس تول ممنوعه شيان روا دى. او د هغى وينى حال هسى دى لكه چه له كوم زخم يا پوزى يا رګ وهلو څخنى وينه بهيږى. يهودانو او مجوسيانو د «حيض» په وخت كښى له ښځو سره ډودى خوړل، او په يوه كور كښى هستوګنه كول، او نور شيان هم ناجائز ګڼل، مګر نصرانيانو حتى د حائضاتو له مجامعت څخنى هم ځانونه نه ژغورل (ساتل) مسلمانانو په دى مورد كښى له رسول اكرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وكړه، نو دا آيت نازل شو. حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم په ښكاره ډول (طريقه) سره فرمايلى دى چه د «حيض» په حالت كښى مجامعت حرام دى. ليكن له دوى سره خوړل، څښل، هستوګنه، ناسته ولاړه تول روا دى. او د يهودانو افراط او د نصرانيانو تفريط، دواړه مردود شول.

وَلَا تَقْرَبُوْهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَۚ

او مه نژدی کیږئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پوری چه (ښی) پاکی شی،

تفسیر: په پاکیدلو کښی دا تفصیل دی که «حیض» پخپله پوره موده یعنی (۱۰) ورځو کښی بند شو، نو هلته مجامعت روا دی که له لسو ورځو څخه پخوا وچه شوه مثلاً وروسته له (٦) ورځو او د ښځی عادی هم شپږ ورځی وی نو مجامعت د وینی له وچیدلو څخه وروسته تر هغه پوری روا نه دی، چه ښځه ولامبی، یا د یوه لمانځه وخت پری تیر شی، نو وروسته له هغه به له هغی سره مجامعت روا شی. که د ښځی عادت اوه یا اته ورځی وی، نو د دی ورځو د ختم (بشپړ) کیدلو څخه وروسته به مجامعت ورسره روا کیږی.

فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چه ښی پاکی شوی دوی نو راځی دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چه حکم کړی دی تاسی ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چه د مجامعت اجازه پکښی ورکړی شوی ده، یعنی د مخ له خوا چه له هغه ځایه کوچنیان (بچی) زیږی، او بل ځای ته راتګ (یعنی لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿۲۲۲﴾

بیشکه چه الله خوښوی بیا بیا توبه ایستونکی (له ګناهونو څخه) او خوښوی ځان ساتونکی له (پلیتیو څخه).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه توبه کوی له هغی ګناه ځنی چه له دوی ځنی اتفاقاً صادره شوی وی مثلاً د «حیض» په حالت کښی د «وطی» مرتکب شوی وی، او هغه کسان چه له ناپاکی یعنی له ګناهونو او د «حیض» په حالت کښی، له «وطی» او د نجسی موقعی له «وطی» ځنی ځان ژغوری (بچ کوی).

نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ

ښځی ستاسی ځای د کرلو (د نسل) ستاسی دی، نو راځئ ځای د کرلو خپلو ته (چه قبل دی) په هر ډول (طریقه) سره چه خوښه وشی ستاسی.

تفسير: یهودانو د شا له لوری له ښځو سره مجامعت کول، ممنوع ګڼل، او ویل به یې «که ځوک داسې مجامعت وکړي، هغه کوچنی (بچی) چه له هسې مجامعت ځنې پیدا کیږي، احول (کوږ سترګی) (چپی) به وي.» کله چه زموږ پاک رسول صلی الله علیه وآله صحبه وسلم ځنې په دې مورد کښې پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو. «یعنی ستاسې ښځې تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسې دي، چه په دوی کښې نطفه د تخم په شان او اولاد د پیداوار غوندې دي. یعنې له هغه ځنې اصلي مقصد یواځې د نسل پاتې کېدل، او اولاد زیږېدل دي، نو تاسې واک (اختیار) لرئ، چه له خپلو ښځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه یا په اړخ، یا د شا له لوري، د مخ په خوا په هر ډول (طریقه) مو چه زړه غواړي، مجامعت وکړئ!. مګر دا خبره ضروري ده، چه تخم شیندل دې په همغه خاصه موقع کښې وي چه له هغه ځخه مولود موجودیږي. یعنې مجامعت دې هرومرو (خامخا) په فرج کښې وشي! او له لواطت ځنې دې خامخا ځان وژغوری!(وساتی) ځکه چه ځای د مرداری او نجاست دی. د یهودانو دا خیال غلط دی، چه له هسې مجامعت ځنې احول «چپی» مولود موجودیږي.»

وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ

او په مخ کښې ولیږئ تاسې! دپاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسير: یعنې صالحه اعمال تل د ځان له پاره کوئ! یا دا چه له «وطی» ځنې مو ښایي صالح اولاد مطلوب وي. او یواځې نفساني حظ مو مقصود نه وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ أَن تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ۗ

او ووېرېږئ! له الله ځخه او وپوهېږئ! چه بېشکه تاسې ملاقات کوونکې یئ له الله سره او زیرې ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (د جنت) او مه ګرځوئ! (نوم د) الله نښانه له پاره د قسمو خپلو (پر دغه) چه (نه) به نیکي کوئ او (نه) به پرهیزګاري کوئ او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کښې.

تفسیر: یعني د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالیٰ قسم یادوئ. مثلاً له خپلې مور او پلار سره په خبرې نه کوم. یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم. یا له هیچا سره به مصالحت یعني روغه نه کوم یعني په هسې قسمو کښې د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله ګرځوئ، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسې قسمونه یادوي، نو د هغه ماتول او «کفاره» ئې ورکول پرې واجبیږي.

وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۲۴﴾

او الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (پر تولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعني هر څوک چه قسم یادوي الله تعالیٰ ئې اوري. که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له ویرې له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (**سمیع او علیم الله**) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی. ستاسې هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالیٰ څخه پټه نه ده. نو ځکه د زړه په نیت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کښې ډیر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيْۤ اَيْمَانِكُمْ

نه نیسي تاسې الله په لغو (او په ګمان) سره په قسمو ستاسې کښې

تفسیر: لغو او چتي (بیکاره) قسم (لوړل) هغه دی، چه له خولې څخنې سم له عادته یا عرفه سره چتي پتي (بیکاره) ووځي، او د زړه له کومې (منځ) او په عمدي او ارادي ډول (طریقه) سره نه وي. له هسې قسم یادولو څخنې نه په چا باندې «کفاره» اوړي، او نه پرې ګناهګاریږي. هو! که څوک په قصد او اراده سره د قسم الفاظ لکه «والله» «بالله» «تالله» ووائي، او له دې قسم څخنې ئې یوازې تاکید مقصود وي، او قسم خوړل او لوړل ئې په زړه نه وي، نو پرې «کفاره» اوړي. د «کفارې» بیان وروسته له دې نه راځي.

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوْبُكُمْ ؕ

او لیکن نیسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چه قصد کړی وي (د هغه) زړونو

ستاسی (پس له حنثه).

تفسیر: یعنی هغه قسم چه عمدی او په قصد سره وی، او په هغه کښې زړه او ژبه سره بیخی یو شی وی، نو د هسی قسم په ماتولو باندی هرومرو (خامخا) «کفاره» آوړی. دا منهب د «امام شافعی رحمة الله علیه» دی، او زمونږ د حنفیانو په منهب لغو قسم هغه دی چه په تیره زمانه کښې ئی کار کړی وی په تخمین او گمان سره، او قسم پری وکړی، او په واقع کښې هغسی نه وی دا یمین «قسم لغو» او معفو دی.

وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿۲۲۵﴾

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیئاتو) ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» او مغفرت کونکی دی چه په لغو او چټی (بیکاره) قسمو باندی موأخذه نه کوی. او «حلیم» دی چه په مؤاخذه کښې تلوار نه کوی، ښایی چه بنده توبه وکړی.

لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۲۲۶﴾ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۲۷﴾

دی هغو کسانو لره چه قسمونه کوی له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقاً یا تر څلورو میاشتو پوری) انتظار د څلورو میاشتو، نو که بیا رجوع وکړه دوی (او سره یو ځای شول) پس بیشکه چه الله ښه ښونکی (د خطیئاتو) پوره رحم لرونکی دی (د اجر او ثواب په انعام سره). او که قصد وکړ دوی طلاق (او رجوع ئی ونه کړه) پس بیشکه چه الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو).

تفسیر: یعنی که څوک قسم وخوری چه زه به خپلی ښځی ته نه نژدی کیږم! بیا که دی د څلورو میاشتو په منځ کښې هغه ته ورنژدی شو، نو د خپل قسم «کفاره» به ورکوی او ښځه به د هغه په نکاح کښې پاتی کیږی. که څلور میاشتی تیری شوی او دی هغی ته ورنژدی نه شو نو

د ده ښځه به په «بائن طلاق» سره طلاقه شي.

فائده: په شرع کښې «ایلاء» دې ته وايي چه سړی قسم وخوري چه زه خپلې ښځې ته تر څلورو میاشتو یا له څلور زیات یا بې د مودې له قیده نه نژدې کیږم. «ایلاء» څلورو میاشتو څخه لږه نه کیږي. د «ایلاء» په دې درې واړو صورتونو کښې که نارینه خپلې ښځې ته د دې څلورو میاشتو په منځ کښې ورنژدې کیږي «نو کفاره» پرې اوړي، او ښځه ئې په نکاح کښې پاتې کیږي، که نه د څلورو میاشتو په پای (آخر) کښې له ده څخه بې د طلاقو د یادولو هغه ښځه په «بائن طلاق» سره جلا (جدا) کیږي. که له څلورو میاشتو څخه په لږه قسم وخوړ. لکه چه وايي تر دريو میاشتو پورې خپلې ښځې ته نه ورنژدې کیږم، نو دا شرعي «ایلاء» نه ده، او حکم ئې دا دی که هغه قسم ئې مات کړ، مثلاً په هم دې یاد شوي صورت کښې د دريو میاشتو په منځ کښې هغې ښځې ته ورنژدې شو، نو د هغه قسم «کفاره» واجبیږي، او که ئې د قسم موده پوره شوه، یعنې تر دريو میاشتو پورې هغې ته ورنژدې نه شو نو نه ښځه وربانده طلاق کیږي او نه وربانده «کفاره» لازمیږي.

وَالْمُطَلَّقٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ ثَلٰثَةَ قُرُوْٓءٍ ؕ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ اَنْ يَّكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ فِيْٓ اَرْحَامِهِنَّ اِنْ كُنَّ يُؤْمِنَّ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

او طلاقې کړې شوې ښځې دې انتظار کوي په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) دريو حیضو (کاملو) پورې او نه دی روا دوی لره چه پټوي به دوی هغه شي چه پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کښې (له ولده یا حیضه) که وي دوی چه ایمان لرونکې وي په الله او په ورځې آخرې (چه قیامت دی).

تفسیر: کله چه نارینه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پورې خپله نکاح نشي تړلی، څو چه درې «حیضه» ئې پوره نشي، دا د دې دپاره که چیرې حامله وي، حمل به ئې ښکاره شي. او د یوه اولاد، به د بل چا نه شي. نو ځکه پر ښځې باندې فرض دی چه هر هغه شي چه د هغې په ګیډه کښې وي. هغه ښکاره کړي حمل وي او که حیض وي، او دې مودې ته په شرع کښې «عدت» وايي.

فائده: دلته له مطلقاتو ځنې خاص هغه ښځې مرادې دي چه هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعي خلوت» نوبت وررسیدلی وي، او دې ښځو ته «حیض» هم ورځي، پر هغې ښځې باندې چه ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وي شوی، وروسته له طلاقه بیخي

«عدت» نشته. او هغه ښځه چه بیخی نه حائضه کیږی مثلاً وړه یا داسی بودی او زړه وی چه له وینی پاکه وی، یا حامله وی، نو په دوه ؤ وړاندنیو (اولنو) صورتونو کښی، د دوی د عدت موده دری میاشتی دی. او د اولاد لرونکی (حاملی) عدت، د هغی د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. هغه ښځه چه خپلواکه (آزاده) نه وی بلکه د کومی شرعی قاعدی په موجب وینځه شوی وی، که حائضه کیږی، نو د هغی د عدت موده دوه حیضه ده. که نه حائضه کیږی، نو د صغارت او کبارت په صورت کښی د هغی عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کښی چه حامله وی نو د اولاد زیږول (د حمل وضعه) ده. دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوی دی.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَٰحًا ۚ

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (وړ) دی په بیا کولو د دی ښځو په دی (موده) کښی که اراده لری دوی د جوړښت (په خپلو منځو کښی).

تفسیر: یعنی که نارینه د عدت په موده کښی وغواړی چه هغه ښځه بیرته ځان ته وګرځوی، کولی شی، که څه هم د هغی ښځی خوښه نه وی. خو ښائی چه په دی ګرځولو کښی مقصود ښه سلوک او اصلاح وی. او ښځه ونه ربړوی، او ویې نه ویروی، او په دی ئی نه مجبوره وی چه خپل «مهر» ورپریږدی. چه دا ټول ظلم او تیری دی که داسی کوی ګنهګاریږی که څه هم رجعت ئی صحیح دی.

وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ

او شته دی ښځو لره (حقوق پر میړونو (خاوندانو) باندی) په شان د هغو (حقوقو) چه په دوی دی (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره او شته نارینه ؤ لره په دی ښځو باندی بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنی دا امر خو حق دی، همغسی چه د نارینه ؤ حقوق پر ښځو باندی دی، همغه شانی د ښځو حقوق پر نارینه ؤ باندی هم دی، چه سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل پر دواړو باندی ضروری دی، نو اوس نارینه لره ښایی چه له خپلی ښځی سره په هیڅ دول (طریقه) بده ګذاره او خراب سلوک ونه کړی. بلکه د ښځی هر راز (قسم) حق تلفی ممنوعه ده. مګر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندی لری چه د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٢٢٨﴾ اَلطَّلَاقُ مَرَّتٰنِ فَاِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ تَسْرِيْحٌۢ بِاِحْسَانٍ

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او ډير تدبير والا دی (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی) (رجعی) طلاق دوه کرته دی نو بيا ساتنه (د ښځو) ده (په رجوع سره) په معروف (ښه وجه) سره يا پريښوول دی (د ښځو) په ښه وجه سره.

تفسير: پخوا له اسلام څخه داسی دود (رواج) او دستور ؤ چه لس شل ځلی هر څومره چه د نارينه زړه غوښته، خپلی ښځی ته به ئی طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختميدلو څخه به ئی بيا رجعت ورته کاوه، او بيا به ئی طلاق کوله او په دی ډول (طريقه) ځينو نارينه ؤ خپلو ښځو ته زيات تکليف او زحمت ورپيښاوه، نو بنا پر دی دا آيت نازل شو، هغه طلاق چه رجعت پکښی کيدی شی، تول سره دوه ځلی دی، چه په هغه کښی نارينه واکمن دی چه د «عدت» په شپو کښی بيرته له سره رجعت وکړی، يا ئی په ښه ډول (طريقه) سره خوشی کړی. وروسته د «عدت» له تيريدلو څخه «رجعت» نه پاتی کيږی. هو! که دوی دواړه بيا سره خوښ وو، بيا نکاح تړلی شی، او که دری طلاقه ورکړی، نو بيا سره له خوښی هم دوی نکاح نشی سره تړلی، تر څو چه هغه ښځه بل ميړه (خاوند) ونه کړی، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړی.
فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسريح باحسان» څخه دا غرض دی چه که رجعت کوی نو ښائی چه د موافقت او حسن معاشرت دپاره وی، او د ښځی بند ساتل او ربړول (ازارؤل) مقصود نه وی، لکه چه د دوی په منځ کښی دستور ؤ که نه په سهولت او ښه ډول (طريقه) سره دی پريږدی.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ اَنْ تَاْخُذُوْا مِمَّآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ شَيْـًٔا اِلَّآ اَنْ يَّخَافَآ اَلَّا يُقِيْمَا حُدُوْدَ اللّٰهِ

او روا نه دی تاسو ته (ای خاوندانو) چه واخلئ تاسی له هغه مال څخه چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په «مهر» کښی) هيڅ شی مگر که ويريږی دوی (يعنی ميړه (خاوند) او ارتينه) (زوجه) چه وبه نشی ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسير: يعني نارينه ؤ لره دا روا نه ده چه له ښځو څخنی د طلاق په بدل کښې هغه مهر بيرته واخلي چه ورکړی ئې دی. هو! دا هلته روا دی چه څه ناچاري وي، او په هيڅ ډول (طريقه) د دوی په منځ کښې موافقت سره رانشي، او دوی له دی خبری څخنی ويريږي، چه مخالفت له شدته د الله تعالیٰ په احکامو باندی تينګ نه شي پاتي کيدی، او په ښه ډول (طريقه) يو له بله سره معاشرت او ژوندون نشي کولی، او د نارينه له جانبه د ارتيني (زوجی) د حقوقو په ادا کښې څه تيری او قصور هم نه وي. که نه د هغه مال اخيستل نارينه لره ناروا او حرام دی.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که ويريږئ تاسی چه وبه نشي ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجيه ؤ امورو کښې) نشته هيڅ ګناه په دوی دواړو باندی په هغه شي کښې چه فديه ورکړی په هغه سره (دا ښځه او ځان خلاص کړی)

تفسير: يعني ای مسلمانانو! که تاسی له دی نه ويريږئ چه د نارينه او ښځی په منځ کښې داسی جګړی او مخالفتونه دی چه د هغوی په ژوندون کښې موافقت نه سره راځي نو په دی صورت کښې په دوی باندی څه ګناه نشته چه ښځه څه مال ورکړی، او خپل ځان د هغه د نکاح له قيده جلا (جدا) کړی، او نارينه د هغې مال واخلي. دی ته «خلع» وايي، کله چه د ضرورت په حالت کښې د ميره (خاوند) او د ارتيني (زوجی) له پاره «خلع» کول، روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښايي چه په دی کښې سعی وکړی.
فائده: يوه ښځه د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم حضور ته حاضره شوه او ويې ويل چه زه له خپله ميره (خاوند) څخه خفه يم او نه غواړم چه د هغه سره واوسم رسول الله صلی الله عليه وسلم چه د دی موضوع تحقيق وفرمايه، هغې ښځی وويل چه ميره (خاوند) مي نه زما د حقوقو په ادا کولو کښې کمی کوی، او نه زه د هغه په اخلاقو او ديانت باندی څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدی شی رسول اکرم صلی الله عليه وسلم له هغې ښځی څخنی «مهر» بيرته واخيست، او ميره (خاوند) ته ئې ورکړ، چه طلاقه ئې کره، نو په دی مناسبت دا آيت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٢٩﴾

دا (ذکر شوی احکام) حدود د الله دی نو تاسی مه تيريږئ! له حدودو د الله

او هر (هغه) څوک چه تیریږي له حدودو د الله نه نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان (چه شیان بې ځایه ږدي).

تفسیر: یعني دا ټول مذکوره احکام طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد د پاک الله مقرره اصول دي، نو د هغو تعمیل او پابندي ډیره ضروري ده. او ښایي چه هیڅ یو قسم مخالفت، تغییر او کوتاهي په هغه کښې ونه کړه شي!.

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ ۗ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

نو (وروسته له دی دوو طلاقو څخه) که بیا ئې طلاقه کړه دا ښځه (دریم ځلي) پس بیا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دی نه) تر هغه پوري چه په نکاح واخلي دا ښځه میړه (خاوند) بل پرته (علاوه) له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم میړه (خاوند) (هم) دا ښځه (او عدت ئې تیر شو) پس نشته هیڅ ګناه په دغو دواړو ښځه او ړومبني میړه (خاوند)، چه بیا سره رجوع وکړي دواړه که ګمان وي د دی میړه (خاوند) او ښځې په دی چه اقامه به کړي دوی احکام د الله (او په ځای به ئې کړي)، او دا (ذکر شوی احکام) حکمونه د الله دي چه بیانوي ئې (د هغه) قوم دپاره چه پري پوهیږي (او په مقتضاء د علم عمل کوي).

تفسیر: یعني که میړه (خاوند) خپلې ښځې ته دریم ځلي «طلاق» ورکړي، نو بیا به هغه ښځه ده ته هیڅ نه روا کیږي، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړي سره خپله نکاح ونه تړي، او هغه بل میړه (خاوند) له دی سره صحبت (جماع) ونه کړي. او بیا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نه کړي، او د هغه دوهم میړه عدت هم پوره نشي، وروسته له دی نه چه د «فقهاؤ» په اصطلاح ورته «حلاله» وایي د هغه ړومبني میړه (خاوند) سره دوهمه نکاح هلته تړله کیږي چه د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وي. یعني هر یو د بل حقوق په ښه شان سره وساتي او پخپلو نفسو باندي په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولري که نه خامخا بیا د دوی په منځ کښې جنګ جنجال او شورماشور پیښیږي او بیا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسیږي، او په ګناه کښې اخته کیږي حال دا چه د نکاح اساس په محبت او مودت دی او مینه او الفت او ښه ژوندون د

نکاح غرض او غایه ده اګر که د صحت شرط ئی نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا ۚ

او کله چه طلاقی کړئ تاسی ښځی نو ورسیږی دوی (آخر د) عدت خپل ته (یعنی چه د عدت ختمیدلو ته نژدی شی) نو وساتی! دوی په ښه ډول (طریقه) سره (یعنی رجوع ورته وکړئ!) یا خوشی کړئ! دوی په معروف ښه ډول (طریقه) سره او مه ساتئ تاسو! دا ښځی (په رجعت سره) له پاره د ضرر رسولو له جهته د دی چه (پر دوی باندی) تیری وکړئ!

تفسیر: یعنی د عدت تر ختمیدلو پوری میړه (خاوند) واکمن او مختار دی، چه له هغی ښځی سره بیا موافقت او اتحاد وکړی او رجوع ورته وکړی، یا ئی په خوښی او خوشالی سره بیخی پریږدی. دا هیڅکله ورته روا نه ده چه په بند کښی ئی وساتی، او د ربړولو (ازارولو) لامله (له وجی) بیا رجوع ورته وکړی. لکه چه ځینو سړیو هم داسی کول.
فائده: په پخوانی آیت ﴿ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِ﴾ کښی دا ښوولی شوی ؤ، چه تر دوو طلاقو پوری میړه (خاوند) ته اختیار شته، چه یا ښځه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره له خپل ځان سره پخلا (راضی) کړی یا ئی بیخی پریږدی. اوس په دی آیت کښی داسی ارشاد فرمایی، چه دا اختیار یواځی تر «عدت» پوری دی، او وروسته له عدت څخه دا واک (اختیار) میړه (خاوند) ته نه پاتی کیږی، نو ځکه نه ښایی چه دلته چاته د تکرار شبهه پیدا شی.

وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا ۚ وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾

او هر هغه څوک چه وکړی داسی کار نو په تحقیق سره ظلم ئی وکړ په ځان خپل او مه ګرځوئ! آیاتونه د الله (داسی چه په اعراض او تهاون سره) مسخری (پری وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چه اسلام دی) په تاسی

باندی او (یاد کړئ!) هغه چه نازل کړی دی (الله) په تاسی باندی چه کتاب دی او حکمت (احکام د کتاب) دی چه پند درکوی الله تاسی ته په هغه (منزل من الله) سره او وویریږئ! له الله نه او پوه شئ! تاسی چه بیشکه الله پر هر شی باندی ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کښی لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دی، په دوی کښی پلمی (تدبیرونه) او بهانی کول، او د بیهوده او چټی (بیکاره) اغراضو لامله (له وجی) مداخله کول، داسی دی لکه چه څوک د پاک الله جل وعلیٰ شانه په احکامو باندی مسخری او توقی کوی نعوذ بالله من ذلک! مثلاً چه څوک رجعت وکړی او مقصود ئی داسی وی، چه ښځه وربروی (تکلیف کړی)، نو پاک الله ته داسی خبری او ارادی تولی ښکاره دی، او له داسی پلمو (فریبونو) څخنی پرته (علاوه) له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر کله چه طلاقی کړئ تاسی ښځی پس ورسیدی دوی تاکلی (مقرری) مودی خپلی ته (په دی شانی چه عدت ئی تیر شی) نو مه منع کوئ تاسی دوی! له دی نه چه په نکاح واخلی دوی میړونه (خاوندانو) خپل کله چه دوی سره خوښ وی په خپلو منځو کښی په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوی ښځی ته د دی میړه (خاوند) یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا ئی په «عدت» کښی «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چه د دی ښځی د عدت موده ختم شوه نو د نورو غوښتونکو په منځ کښی د دی مخطوبی ښځی هغه پخوانی میړه (خاوند) هم د خپلی نکاح پیغام وروليږه. ښځه هم په دی خبره باندی خوښه وه، مګر د دی ښځی ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح ئی معطله کړه، په دی خبره باندی دا حکم نازل شو، چه ښایی د ښځی خوشالی او هوسایی (آرام) تر نظر لاندی ونیوله شی! او لازم دی چه هغی له خوښی سره سم نکاح وتړله شی! او نه ښایی چه د کوم بل چا خیال او ناخوښی پکښی مداخله وکړی، دا خطاب عام دی. او تولو هغو کسانو لره شامل دی چه د ښځو د نکاح مخه نیسی، او هغه نه پریږدی، چه پخپله خوښه سره د خپل نوی ژوندون سرشته او انتظام وکړی. عام له دی نه چه دا منع کوونکی همغه ړومبی میړه (خاوند) وی، چه دی ښځی ته ئی «طلاق» ورکړی دی، او اوس د دی ښځی مخه نیسی چه له بل چاسره نکاح ونه تړی. یا د دی ښځی کوم ولی او وارث وی، چه دا ښځه نه پریږدی چه همغه خپل

پخوانی میره (خاوند) یا بل کوم میره (خاوند) وکړی. هو! که کومی بی قاعدی خبری په منځ کښی راغلی وی، لکه چه د کوم غیر کفو (ناسیال) سره ښځه خپله نکاح ترل غواړی، یا ئی عدت نه وی پوره شوی، نو هلته دوی ته د هسی نکاح د ممانعت حق شته. او د «بالمعروف» له فرمایلو څخه هم دا مطلب دی چه دوی له حلالی نکاح، روا مهر او ښه ژوند څخه مه منعه کوئ.

ذٰلِكَ يُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ؕ

دا (حکم د نه منع کولو) پند ورکاوه کیږی په ده سره هغه چاته چه وی دی له تاسی نه چه ایمان لری په الله او په ورځی آخری باندی.

تفسیر: یعنی له هغه حکمه چه مذکور شو ایماندارو ته پند ورکاوه شی، ځکه چه له دی پند څخه هم دوی ګټه اخلی او که نه دا پند ورکول د تولو خلقو لپاره دی، او په هغه کښی د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او د هغو تحقیر هم تری څرګندیږی. یعنی هغه خلق چه په دی احکامو باندی عمل نه کوی، ګواکی دوی په الله تعالیٰ او جزا په ورځی باندی ایمان نه لری.

ذٰلِكُمْ اَزْكٰى لَكُمْ وَاَطْهَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۲۳۲﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسی (او دوی) ته او ښه پاکیزه دی او الله عالم دی (پر هر شی) او تاسی نه پوهیږئ. (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنی د هغی ښځی په نه ستنولو (واپس کولو) له نکاح څخنی او د هغی ښځی په نکاح کښی داسی ښیګنه (فائده) او پاکیزګی ده چه د نکاح په ممانعت کښی هغه هیڅ کله نشته، کله چه ښځه خپل پرومبنی میره (خاوند) ته راغبه وی، نو ښایی چه له هغه سره ئی نکاح وترله شی، ځکه په دی نکاح کښی هسی ښیګنه (فائده) او پاکیزګی ده چه د بل چا په نکاح کښی داسی ښیګنه (فائده) هیڅ نشته الله تعالیٰ ته د هغوی د زړو خبری او راتلونکی ګټی او تاوان داسی ښه معلوم دی، چه تاسی پری نه پوهیږئ!

وَالْوٰلِدٰتُ يُرْضِعْنَ اَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ اَرَادَ اَنْ يُّتِمَّ الرَّضَاعَةَ ؕ

او میندی (مور) دی شودی (پیٔ) ورکوی اولاد خپل ته دوه کاله پوره دا (حکم) هغه چا لره دی چه اراده لری د دی چه پوره کړی (نیته د) تی ورکولو

تفسیر: یعنی په میندو باندی حکم دی چه خپل اولاد ته دی تر دوو کلو پوری شودی ورکړی!. او دا موده هغه چا لره ده چه مور او پلار ئی وغواړی چه هغه موده پوره کړی. که نه په دی موده کښی لږوالی هم روا دی. لکه چه په وروستنی آیت کښی راځی. او په دی حکم کښی هغه میندی هم داخلی دی، چه د هغوی نکاح باقی وی. یا طلاقی شوی وی او یا د هغوی د «عدت» موده تیره وی. هو! دومره فرق شته چه په هر حال میره (خاوند) نفقه او کالی (جامی) منکوحی ته او معتدی ته ورکوی عام له دی نه چه ښځه هغه مولود ته شودی ورکوی، یا ئی نه ورکوی، او کله ئی چه «عدت» ختم شو نو بیا به نفقه او کالی (جامی) د شودو ورکولو لامله (له وجی) ورکوی. او له دی آیت ځنی دا معلومه شوه چه د شودو ورکولو د مودی انتهاء پوره دوه کاله دی، چه ښایی هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندی پوره شی! او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کښی مجبور دی چه د خپل وړوکی د شودو اجرت اداء کړی.! او دا تری نه معلومیږی چه د شودو ورکولو موده له دوو کلونو ځنی زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ

او ده پر هغه چا چه زیږول شوی دی ورته (یعنی پلار) روزی د دوی (یعنی د میندو) او کالی (جامی) د دوی (یعنی د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره او زور نشی کولی په هیڅ نفس باندی مگر په اندازه د توان د ده سره نه دی ضرر رساوه کیږی مور ته په سبب د ولد د دی سره او نه (دی ضرر رساوه شی) پلار د دی ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایی چه د وړکی مور ته دوډی او کالی (کپړی) په هر حال کښی ورکړی! په اول صورت کښی د دی لامله (له وجی) چه هغه د ده په نکاح کښی ده، او په دوهم صورت کښی د دی له پاره چه په «عدت» کښی ده. او په دریم صورت د شودو ورکولو اجرت (باړه) په ده باندی کیږی. او نه ښایی چه د وړوکی مور او پلار یو بل ته د هغه وړوکی لامله (له وجی) څه ربړ (ازار) او تکلیف ورکړی. مثلاً مور ته لازم نه دی چه بی سببه له شودو ورکولو

ځخه مخ واړوی. یا پلار بی سببه ووړوکی له مور ځخه جلا (جدا) کړی، او د بلی کومی ښځی په شودو ئی وروزی، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کښی ځه تنگی وکړی.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذٰلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندی په شان د هغه (نفقه چه په پلار وه)

تفسیر: یعنی که پلار مړ شی، نو په وړکی او د وړکی په وارثانو باندی هم دا خبره لاژمه ده چه د شودو رودلو په موده کښی د هغه مور ته د ډوډی او کالیو (جامو) مصارف ورکړی، او هیڅ ځه تکلیف ورته ونه رسوی!. او له وارث ځنی هغه وارث مراد دی چه محرم هم وی.

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که وغواړی دوی دواړه (مور او پلار) بیلول (له تی ځنی پخوا له دوه کلونو ځخه) په خوښی سره چه وی له دوی دواړو نه او په مشوری (د دواړو سره) پس نشته هیڅ گناه پر دوی دواړو باندی (په دی کښی)

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله (وجی) د دوه کلونو په منځ کښی له مشوری او رضامندی ځخه وروسته، وړکی له تی بیلوی، او شودی نه ورکوی، نو پکښی ځه گناه نشته. مثلاً چه د مور شودی ښې نه وی.

وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسی چه دایی ونیسئ! (بله ښځه له پاره) د تی ورکولو اولاد خپل ته نو نشته هیڅ گناه پر تاسی باندی کله چه وسپارئ تاسی! هغه شی چه قصد د ورکولو کړی وی تاسی دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره

تفسیر: یعنی ای نارینه ؤ! که تاسی د کوم مصلحت او ضرورت لامله (له وجی) پرته (علاوه) له موره د بلی کومی ښځی په شودو باندی خپل وړکی وروزئ (وپالی) نو په دی کښی هم ځه گناه

نشته، مګر داسی نه چه د مور له برخی او حق څخه کوم شی کم شی، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شی ورکول چه مور لره وی هغه پوره ورکړئ!. او دا مطلب هم کیدای شی چه د دایی حق پوره ورکړئ!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۲۳۳﴾ وَالَّذِيْنَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُوْنَ اَزْوَاجًا يَّتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّعَشْرًا ۚ

او وویریږئ! له الله او پوه شئ!. چه بیشکه الله په هغو شیانو چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ) دی او هغه کسان چه مړه شی له تاسی نه او پریږدی دوی ښځی انتظار دی کوی دا ښځی (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتی او لس (ورځی).

تفسیر: پخوا له دی نه دا خبره تیره شوه چه د طلاق په عدت کښی د دری حیضونو انتظار دی وکړ شی! اوس فرمایی چه د مرګ په عدت کښی دی د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسی!. په دی موده کښی که دا خبره ښکاره شوه، چه هغه ښځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه ورته شته. که نه وروسته د اولاد زیږولو (د حمل له وضعی) څخه ورته اجازه ده. د دی تشریح به د «الطلاق» په سورت کښی راشی. په حقیقت کښی دری حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کیدلو لپاره تاکلی (مقرر) شوی دی. (او د وینځی عدت د اصیلی نیمایی دی).

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيْمَا فَعَلْنَ فِیْٓ اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوْفِ ۭ

نو کله چه ورسیږی دوی مودی د عدت خپل ته پس نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی په هغه کار کښی چه کوی ئی دا ښځی په (حق د) نفسونو خپلو کښی په ښه توګه (طور) (سم له شرعی اصولو) سره.

تفسیر: کله چه کونډی ښځی خپل عدت پوره کړی یعنی غیر حامله ښځه څلور میاشتی او لس ورځی، او حامله ښځه د اولاد تر راوړلو پوری معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح ترلو اجازه شته او نه پری ګناهګاریږی. زینت، عطر وهل او د خوشبویی استعمالول، ټول ورته جائز دی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِیْرٌ ﴿۲۳۴﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَیْکُمْ فِیْمَا عَرَّضْتُمْ بِهٖ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَآءِ اَوْ اَکْنَنْتُمْ فِیْٓ اَنْفُسِکُمْ ؕ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّکُمْ سَتَذْکُرُوْنَهُنَّ وَلٰکِنْ لَّا تُوَاعِدُوْهُنَّ سِرًّا اِلَّآ اَنْ تَقُوْلُوْا قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ۬ؕ وَلَا تَعْزِمُوْا عُقْدَةَ النِّکَاحِ حَتّٰی یَبْلُغَ الْکِتٰبُ اَجَلَهٗ ؕ

او الله په هغو شیانو چه کوئ (یی) ښه خبردار دی (نو جزا به پری درکړی). او نشته هیڅ ګناه په تاسی باندی په هغه (کار) کښی چه اشاره کوئ تاسی په هغه سره چه غوښتل (د هغو) ښځو دی (چه په عدت کښی وی) یا (یی) پټ ساتئ په زړونو خپلو کښی معلوم دی الله ته چه بیشکه تاسی ژر به یاد کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا ښځی ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د نکاح) په پټه مګر (هم دا) چه ووایئ تاسی ویل ښه! (نیک له شریعت او رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د ترلو) د غوټی د نکاح (د دوی) تر هغه پوری چه ورسیږی تاکلی (مقرر) عدت انتها د نیتی خپلی ته.

تفسیر: د دی آیت خلاصه دا ده کله چه ښځه د خپل میړه (خاوند) له نکاح څخنی جلا (جدا) شوه، نو تر هغه پوری چه د دی «عدت» پوره شوی نه دی. بل چاته دا خبره جائزه نه ده، چه له هغی سره خپله نکاح وتړی، یا صافه او ډانګ پیلی (واضحه) وعده له هغی څخنی واخلی، یا په ښکاره ډول (طریقه) سره پیغام ور ولیږی. لیکن که په زړه کښی نیت وکړی، چه وروسته له عدته به له هغی سره خپله نکاح وتړم. یا په اشاره سره خپل مطلب ورواوروی، چه بل څوک له ده نه وراندی پیغام ور ونه لیږی، لکه چه هغی ښځی ته واوروی چه «ستا غوندی میرمنی قدر او عزت هر څوک ساتی. یا زه غواړم چه له کومی پتمنی (غیرتی) میرمنی سره خپله نکاح وتړم.» نو دی په هسی خبرو باندی هیڅ نه ګناهګاریږی. مګر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ور ونه لیږی.

وَاعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ فَٱحْذَرُوهُ ۚ وَٱعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾

او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چه په زړونو ستاسی کښی دی نو وویریږئ! له ده نه (او د نامشروع شی قصد مه کوئ!) او پوه شئ تاسی! چه بیشکه الله ښه ښښونکی (د خطیئاتو) ډیر تحمل والا دی (د عقوبت په تاخیر له پاره د انابت)

تفسیر: یعنی پاک الله ستاسی د زړونو له خبرو څخنی ښه خبر دی ـ نو له ناروا ارادو څخنی تل ځانونه ژغورئ (ساتی)!. او که چیری مو کومه ناجائزه اراده وکړه، نو ژر تر ژره له هغی څخنی توبه وکړئ!. چه الله تعالیٰ لوی مغفرت کوونکی دی، او په دی خبری باندی نه ښایی چه سری داده او مطمئن شی، چه ولی پر هغه بل گناهکار باندی څه عذاب مسلط شوی نه دی، ځکه چه پاک الله لوی حلیم دی. او په عقوبت او سزا کښی تلوار نه فرمایی.

لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى ٱلْمُوسِعِ قَدَرُهُۥ وَعَلَى ٱلْمُقْتِرِ قَدَرُهُۥ مَتَٰعًۢا بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾

نشته هیڅ تکلیف (گناه او مهر) په تاسی باندی که طلاقی کړئ تاسی ښځی (خپلی) تر څو چه صحیح خلوت مو نه وی کړی له دوی سره او مقرر کړی مو (نه) وی له پاره د دوی تاکلی (مقرر) مهر او څه خرڅ ورکړئ! دوی ته (واجب) دی پر غنی (میړه) باندی په اندازه (د توان) د ده او (شته) په فقیر (میړه) په اندازه (د توان) د ده خرڅ چه په معروف (سم له اصولو سره وی حق (لازم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندی.

تفسیر: که د نکاح ترلو په وخت کښی د مهر ذکر ونشو، او بی د مهر له تاکلو (مقررولو) څخنی نکاح وتړله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررېږی. لیکن په دی صورت کښی که پخوا له صحیحه خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه میړه

(خاوند) طلاق ورکړی، نو څه مهر پری نشته، خو په میره (خاوند) باندی لازم دی چه له خپله طرفه هغی ښځی ته څه شی ورکړی هغه دا چه لږ تر لږه دری کالی (جامی)، کمیس پرتوګ او تکری (څادر) دی سم له خپله حاله سره په ډیره خوښی او خوشالی سره ورکړی!.

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ ۚ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنْسَوُا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

او که طلاقی کړئ تاسی دوی (یعنی ښځی) پخوا د مسه کولو د دوی (یعنی د ښځو) او په تحقیق سره تاکلی (مقرر) ؤ له پاره د دوی مهر نو (لازم) دی (په تاسی باندی) نیمایی د هغه څه چه تاکلی (مقرر) مو وی مګر که عفوه وکړی دا ښځی (چه تول میره (خاوند) ته ورپریږدی) یا عفوه وکړی هغه سړی (میره) چه په لاس د ده کښی ده غوټه د نکاح (چه کامل مهر ورکړی) او دا چه عفوه وکړئ تاسی (ای ښځو او میرو (خاوندانو) دغه عفوه) ډیره نژدی ده پرهیزګاری ته او مه هیروئ تاسی فضل (احسان کول) پخپلو منځو کښی بیشکه چه الله پر هغه څه چه کوئ (یی تاسی ښه لیدونکی (په پټو او ښکاره ؤ عالم) دی.

تفسیر: که د نکاح په وقت کښی مهر مقرر شوی وی، او له لاس وروړلو څخه پخوا میره (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی، نو نیمایی مهر پری لازمیږی، مګر که هغه نارینه یا ښځه چه د نکاح د غوټی تینګول او پرانیتل د هغه په اختیار کښی دی، له خپل حقه تیر شی ښه دی. د ښځی ښیګړه (فائده) دا ده چه هغه نیم مهر هم ورپریږدی. او د نارینه ښیګړه (فائده) دا ده چه همغه مقرر مهر پوره وروړسوی او که پوره مهر ئی رسولی وی، نو نیم دی تری بیرته وانخلی، بلکه تول مهر دی ورپریږدی. بیا ئی وفرمایل «که نارینه ورتیر شی، نو له «تقویٰ» سره دیر وړ (لائق) او مناسب دی ځکه چه پاک الله نارینه ته لویی ورکړی ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ورکولو واکمن او مختار ئی ګرځولی دی». کله چه د نکاح په سبب په ده باندی تول «مهر» لازمیږی، او اوس دی غواړی چه په لاس نه وروړلو او په طلاق ورکولو سره ځان د نیمایی مهر څخه خلاص کړی، نو دا کار له تقویٰ سره مناسب نه دی، ځکه چه د ښځی له پلوه هیڅ

قصور نه دی شوی، او هر څه چه شوی دی، د نارینه له خوا شوی دی، نو بنا په دی نارینه لره ښایی چه له عفوی او میرانی (بهادری) څخنی کار واخلی.

فائده: د طلاق «مهر» د «وطی» په لحاظ څلور صورته لری

(۱): چه نه «مهر» تاکلی (مقرر) شوی وی، او نه «وطی» ته وار رسیدلی وی.

(۲): چه مهر تاکلی (مقرر) شوی وی خو «وطی» واقع شوی نه وی.

د دی دواړو صورتونو حکمونه له پورتنیو دوو آیتونو څخنی معلومیږی.

(۳): چه «مهر» مقرر شوی وی او «وطی» ته هم نوبت رسیدلی وی په دی صورت کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی وی، پوره ورکاوه شی. دا خبره د کلام الله په بل یو آیت کښی راغلی ده.

(٤): چه «مهر» ئی نه وی تاکلی (مقرر) او له لاس وروړلو څخه وروسته طلاق ورکړی په دی تقدیر سره پوره «مهر مثل» لازمیږی یعنی هومره چه د هغی ښځی په تبر کښی د «مهر» دود (رواج) او دستور وی.

هم دا څلور صورتونه د میړه (خاوند) د مړ کیدلو په وخت کښی هم پیښیږی، مګر د مړینی حکم د طلاق له حکمه څخه مخالف دی. که «مهر» ئی نه تاکه، او لاس ئی هم ورنه وړ، او مړ شو، یا ئی لاس وروړ، او بیا تری ،مړ شو، په دی دواړو صورتونو کښی «مهر مثل» پری لازمیږی او که ئی «مهر» مقرر کړی، او لاس ئی وروړ، یا ئی ورنه ووړ، په دی دواړو صورتونو کښی همغه «مهر» چه مقرر شوی دی، ښایی چه پوره ورکړ شی!

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوٰتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى وَقُومُوا لِلّٰهِ قٰنِتِيْنَ ﴿۲۳۸﴾

ساتنه کوئ تاسی! پر (تولو) لمونځونو باندی او (خصوصاً) په لمانځه منځنی باندی (چه مازدیګر دی) او ودریږئ تاسی! الله ته ویریدونکی (په ادب سره)

تفسیر: له منځنی لمانځه څخنی مراد د مازدیګر لمونځ دی، چه د شپی او ورځی په منځ کښی دی. د دی لمانځه تاکید ئی ځکه زیاد وفرمایه، چه په دی وخت کښی دنیوی مشاغل او کارونه ډیر پیښیږی. او وئی فرمایل چه ودریږئ په ادب سره! یعنی په لمانځه کښی هسی کوم حرکت ونه کړئ! چه له هغه څخه داسی څرګند شی، چه ګواکی تاسی لمونځ نه کوئ یا مو لمونځ پری مات شی، لکه خوړل او څښل یا له چاسره خبری کول یا خندل یا ئی د تولو حقوقو ساتنه کوئ لکه طهارت، آذان، اقامت، جمع او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع، طمانیت، فرائض، واجبات، سنن او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کښی د لمانځه د حکم بیانول یا دا وجه لری چه نه ښایی دنیوی معاملی او یو له بله جګړی تاسی د پاک الله له یاده غافل کړی. یا ئی دا وجه ده د هوا او هوس بندګانو ته د حرص او بخل د غلبی لامله (له وجی) د عدل پوره کول، او له انصافه څخه

کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کښې، ډیر سخت او درانه دی. بیا په داسې صورت کښې چه د﴿ وَاَنۡ تَعۡفُوۡۤا ﴾ او د ﴿ وَلَا تَنۡسَوُا الۡفَضۡلَ ﴾ رعایت هم پکښې وشي، له هغوی څخنې د هسې تعمیل توقع او هیله (امید) لرل، بیخي مستبعد او لرې په نظر راځي، نو چاره ئې داسې وفرمایله چه د لمانځه محافظت او د هغه ساتنه او تل ادا کول او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی ځکه چه لمونځ د فضائلو په تحصیل او د رذائلو په ازاله کښې لوی اثر لري!

فَاِنۡ خِفۡتُمۡ فَرِجَالًا اَوۡ رُكۡبَانًا ۚ فَاِذَاۤ اَمِنۡتُمۡ فَاذۡكُرُوا اللّٰهَ كَمَا عَلَّمَكُمۡ مَّا لَمۡ تَكُوۡنُوۡا تَعۡلَمُوۡنَ ﴿۲۳۹﴾

نو که ویریدئ تاسې (له دښمنه یا له بل شي نه) نو (لمونځ کوئ تاسې!) په پلی (پیاده) تګ یا په سورلی سره نو کله چه په امن شئ تاسې نو یادوئ تاسې! الله لکه چه ښوولي ئې دی تاسې ته هغه څه چه نه وئ تاسې چه (پرې) پوهیدئ!.

تفسیر: یعنې د جنګ او د دښمن د ویرې په وخت کښې له مجبوریته په سورلی او په پلی (پیاده) تګ کښې هم په اشاره سره لمونځ کول روا دی. اګر که د هسې لمونځ کوونکي مخ د قبلې په لوري هم نه وي.

وَالَّذِيۡنَ يُتَوَفَّوۡنَ مِنۡكُمۡ وَيَذَرُوۡنَ اَزۡوَاجًا ۖۚ وَّصِيَّةً لِّاَزۡوَاجِهِمۡ مَّتَاعًا اِلَى الۡحَـوۡلِ غَيۡرَ اِخۡرَاجٍ ۚ

او هغه کسان چه مړه شي له تاسې نه او پریږدي دوی (خپلې) ښځې (لازم دی پر دوی باندې چه) وصیت دې وکړي دپاره د ښځو خپلو د خرخ ورکولو تر یوه کاله پورې بې له ایستلو (له خپلو کورونو څخه)

تفسیر: دا حکم پخوانی دی. کله چه د میراث احکام نازل شول، او د ښځو برخې څرګندې شوې، او د ښځې د «عدت» موده څلور میاشتې او لس ورځې وټاکلې (مقرر) شوې، نو وروسته له هغه د دې آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾

نو كه پخپله ووتلی (دا ښځی له خپلو كورونو څخه) نو نشته هيڅ گناه (او نفقه او مسكن) په تاسي باندی په هغه شی كښي چه كوی ئی دوی په خپلو ځانو كښي له معروفه (له ښو كارونو چه پاكي او زينت دی او الله ډير غالب (قوی په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا دی (چه هر كار په حكمت او مصلحت سره كوی)

تفسير: يعنی كه هغه ښځه پخپله خوښه سره د كال له ختميدلو څخه پخوا له كوره ووځی، نو ای وارثانو! په دی كار كښي چه ښځی ئی سم له شريعته سره د خپلو ځانو له پاره وكړی، پر تاسی باندی هيڅ گناه او وبال نشته. يعنی كه وغواړی چه ميره (خاوند) وكړی ـ يا ښه كالی (كپړی) واغوندی، او عطر استعمال كړی، په دی كښي په دوی باندی هيڅ يو حرج نشته.

وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾

او شته طلاقی كړی شويو ښځو ته خرڅ وركول په معروفی (نيكی طريقی) سره . چه مقرر لازم كړی شوی دی پر پرهيزگارانو باندی.

تفسير: پخوا له دی نه د خرڅ يعنی د كاليو (جامو) وركولو حكم د هغه طلاق په نسبت راغلی ؤ، چه نه «مهر» تاكلی (مقرر) شوی وی، او نه ميره (خاوند) لاس وروړی اوس په دی آيت كښي هم دغه حكم د نورو له پاره هم صادر شو. مگر دومره فرق شته چه تولو طلاق وركړی شويو لره كالی (جامی) وركول، يواځی مستحب دی، او كوم ضروری امر نه دی. او په ړومبی صورت كښي ضرور دی.

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾

هم داسي (لكه چه دا احكام ئی بيان كړل) بيانوی الله تاسی ته آيتونه (احكام) خپل له پاره د دی چه تاسی وپوهيږئ! (او شرعی احكامو ته عقل متوجه كړئ!).

تفسير: يعنى څرنګه چه الله تعالىٰ دلته د نکاح ـ طلاق او عدت احکام بيانوى، هم دا راز (قسم) خپل احکام او آيتونه واضح فرمايى څو چه پرى وپوهيږئ! او عمل پرى وکړئ! دلته د نکاح او طلاق احکام پاى (انتها) ته ورسيدل.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ خَرَجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ اُلُوْفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللّٰهُ مُوْتُوْا ثُمَّ اَحْيَاهُمْ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۲۴۳﴾

آيا نه ده ليدلى تا (يعنى نه دى رسيدلى علم ستا اى عبرت اخيستونکيه! قصى د) هغو کسانو ته چه وتلى وو له کورونو خپلو نه حال دا چه دوى په زرګونو و له ويرى د مرګه پس وفرمايل دوى ته الله چه مړه شئ (پس مړه شول) بيا ئى ژوندى کړل دوى بيشکه الله خامخا څيښتن (خاوند) د فضل (مهربانى) دى په خلقو باندى وليکن ډير د خلقو شکر نه باسى. (لکه چه ښايى او پند ترى نه اخلى).

تفسير: دا د يوه پخوانى امت قصه ده چه څو زره سړى د خپلو کورنيو سره له خپل هيواد (علاقه) څخه د دى له امله (وجى) وتښتيدل چه له دښمن څخه ويريدل او له جنګ څخه ئى خپل ځانونه ګوښه (جدا) کول. يا له وبا څخه ويريدل او په تقدير او توکل باندى ئى يقين او باور نه ؤ. بيا کله چه دوى يوه مزله ته ورسيدل، د الله تعالىٰ په حکم ټول سره مړه شول، او وروسته له اوو ورځو د خپل نبى عليه السلام په دعا او غوښتنه سره بيرته ژوندى شول، چه له خپلو پخوانيو ګناهونو څخه توبه وکړى او وروسته له دى نه په ښو کارونو مشغول شى. د دى پيښى قصه دلته ځکه فرمايى چه د کافرانو له «جهاد» يا د فى سبيل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مينى او محبت له سببه نه ښايى چه سړى مخ واړوى. او ودى پوهيږى چه که الله تعالىٰ حکم وکړى نو له هغه څخه د ژغورنى (ساتنى) هيڅ يو صورت او چاره نشته. او که د ژوندون اراده وفرمايى نو مړى په يوه سلګى کښى بيا ژوندى کولى شى. له مرګ څخه د ژونديو ژغورنه (ساتنه) کومه لويه خبره نه ده، نو بيا د هغه د حکم په تعميل کښى له مرګ څخه ويريدل او له «جهاد» څخه ځان ايستل يا د افلاس له ويرى له خيراتونو او صدقاتو څخه لاس نيول او پر نورو باندى د احسان او فضل او عفوى ورونه تړل برسيره په بدنيتى، پوره ناپوهى او حماقت هم دى.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

او جنګ کوئ (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کښې (د دين د ترقي له پاره) او پوه شئ تاسي! چه بيشکه الله ښه اوريدونکی (د تولو اقوالو) ښه عالم (په تولو احوالو) دی. څوک دی هغه سړی چه قرض ورکوی الله لره قرض نيک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره کښې په صرفولو سره) نو زيات به کړی الله (ثواب د) قرض ده لره په زياتوالی ډير او الله تنګوی (رزق) او فراخوی (رزق) او هم (خاص) بيا به ده ته بيولی کيږئ! (د اعمالو د جزا له پاره).

تفسير: يعني کله چه دا خبره ښکاره شوه چه ستاسی ځان او مال د پاک الله په حکم کښې دی، نو اوس تاسي ته ښايي چه د الله تعالیٰ د دين له پاره د کافرانو سره جنګ وکړئ! او وپوهيږئ! چه پاک الله تول شيان ګوری، او د پلمو (تدبيرونو) او بهانو کوونکو او د نورو تولی خبری اوری او پری پوهيږی. او ښايي چه د الله تعالیٰ په لاره کښې مال صرف کړئ! او له تنګسی او فقيری څخه هيڅ انديښنه ونه لرئ! او وپوهيږئ! چه تنګسه او پراخی او نور شيان تول د پاک الله په واک او اختيار کښې دی. او د تولو مرجع او ورتګ د ده په لوری دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وايي چه له ورکولو څخه وروسته د هغه دبيرته اخيستلو زياته تقاضا ونه کړای شي او پور (قرض) ورکوونکی په پوروړی باندی خپل منت او احسان کښينږدی. او عوض او بدل ئې ونه غواړی، او هغه ته په سپکه سترګه ونه ګوری. او الله تعالیٰ ته د مال ورکولو څخنی دا مراد دی چه سړی د «جهاد» او غزا په لاره کښې خپل مال صرف کړی. او په اخلاص ئې وښندی (وکړی). يا ئې محتاجانو ته ورکړی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الْمَلَإِ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ

آيا نه دی ليدلی تا (يعنی نه دی رسيدلی علم ستا ای عبرت اخيستونکيه! قصی د) ډلی ته له بنی اسرائيلو (اولادی د يعقوبه څخنی). وروسته له موسیٰ نه.

تفسير: له دی قصی څخه د حق تعالیٰ هغه قبض او بسط ښه ثابتيږی، چه ذکر ئې پخوا له دی نه وشو، يعنی فقير ته باچايي ورکوی، او له باچايانو څخنی باچايي اخلی. ضعيف قوی ګرځوی،

او قوي ضعيف.

إِذْ قَالُوا لِنَبِيٍّ لَّهُمُ ابْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ أَلَّا تُقَاتِلُوا ۖ قَالُوا وَمَا لَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٢٤٦﴾

کله چه وویل دوی یوه نبی ته (چه راغلی ؤ) دوی ته چه مقرر کړه مونږ ته یو باچا چه جنګ وکړو (مونږ په تدبیر او اتفاق د هغه) په لاره د الله کښې، (نو) وویل (نبی) آیا نژدی ده چه تاسی (یعنی توقع شته) که فرض کړی شی په تاسو باندی جنګ چه ونه کړئ جنګ (بلکه دا توقع شته) وویل دوی څه (مانع) دی مونږ لره چه وبه نه کړو جنګ په لاره د الله کښې؟ حال دا چه په تحقیق سره ایستلی شوی یو مونږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو (په ظلم سره او دا سبب د جنګ دی) نو کله چه فرض کړی شو په دوی جنګ نو وګرځیدل دوی (تول له جنګه) مګر (ونه ګرځیدل) لږ له دوی نه او الله ښه عالم دی په ظالمانو باندی (نو جزا ورکوی دوی ته).

تفسیر: له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته تر یوی مودی پوری د بنی اسرائیلو چاری ښی وی، بیا کله چه د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندی یو غلیم (ظالم) کافر باچا چه جالوت نومیده، مسلط شو، دوی ئی له ښاره وویستل، او د دوی کورونه ئی لوټ او تاراج کړل، او مریان ئی وګرځول، بنی اسرائیل وتښتیدل. او په بیت المقدس کښی سره تول شول. په دی وخت کښی حضرت اشموئیل علیه السلام نبی ؤ، دوی له هغه څخه وغوښتل، چه یو باچا مونږ ته مقرر کړه! چه مونږ د هغه په ښوونه او ملګرتیا سره فی سبیل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوا أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ الْمَالِ ۚ

قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ ۖ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾

او وویل دوی ته نبی د دوی چه بیشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسی ته طالوت باچا وویل دوی (یعنی بنی اسرائیلو) چه څرنګه به وی ده لره (یعنی طالوت لره) باچاهی پر مونږ باندی؟ حال دا چه مونږ ډیر مستحق یو په باچایی سره له ده نه او نه ده ورکړی شوی (ده ته) پراخی له مال څخه وویل (نبی) چه بیشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسی باندی او زیات کړی ئی دی هغه له جهته د پراخی په علم او (په) جسم کښی او الله ورکوی ملک (سلطنت) خپل هر چاته چه اراده کړی (د ورکولو یی) او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت د ده) ښه عالم دی (په استعداد او مراتب د هر چا)

تفسیر: پخوا له دی نه د طالوت په قوم او ټبر کښی سلطنت نه ؤ۔ دی یو خوار او غریب کار ګری ؤ او د بنی اسرائیلو په نزد د سلطنت وړ او لایق نه ؤ او د مال او شتو له امله (وجی) دوی هر یوه خپل ځان د سلطنت او حکومت وړ (لائق) باله. اشموئیل علیه السلام وفرمایل چه «سلطنت د هیچا حق نه دی. او د سلطنت لوی لیاقت د علم په وسعت او بدن په قدرت پوری تړلی دی، چه په دی کښی طالوت له تاسو څخنی ښه او غوره دی.»

فائده: کله چه بنی اسرائیلو دا خبره واوریده نو خپل نبی اشموئیل علیه السلام ته ئی وویل چه «پرته (علاوه) له دی نه بل کوم دلیل د ده په سلطنت باندی مونږ ته راوښیه! چه زمونږ په زړونو کښی هیڅ یوه اندیښنه پاتی نشی.» اشموئیل علیه السلام دعا وکړه او د الله تعالیٰ له لوری ئی د طالوت د باچایی نور علایم هم ورروښودل.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَن يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾ ع

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادی ته) نبی د دوی چه بیشکه علامه د پاچایی د ده (د طالوت) دا ده چه رابه شی تاسی ته (یو) صندوق «چه وی به» په

هغه کښې آرام د زړه له (طرفه د) رب ستاسې او باقي پاتې شوی له هغه شیانو چه پرېښې وو اولادې د موسیٰ او اولادې د هارون حال دا چه بار کړی به وی هغه (صندوق) پرښتو، بیشکه چه په دې (راتللو د دې صندوق) کښې خامخا علامه ده (په باچایۍ د طالوت) تاسې ته که چیرې یئ تاسې مؤمنان (یقین لرونکی ـ نو ویې منئ!)

تفسیر: په بنی اسرائیلو کښې له پخوا زمانو راهیسې یو صندوق موجود ؤ چه د هغه په منځ کښې به د حضرت موسیٰ او هارون او نورو انبیاؤ علیهم السلام ځینې تبرکات وو. بنی اسرائیلو به تل په جنګونو کښې دا صندوق لکه زمونږ علم شریف د لښکرو په مخ کښې وړو او د هغه په برکت به د الله تعالیٰ په فضل فتح او بری د دوی په برخه کیده، کله چه جالوت بری وموند، نو دا صندوق ئې هم له دوی څخه واخیست، خو څرنګه چه د الله تعالیٰ اراده داسې وه، چه هغه صندوق بیرته بنی اسرائیلو ته ورکړی، نو داسې وشوه چه دی کافر به دا صندوق په هر ښار کښې چه کیښود هلته به هر راز (قسم) وباوی (وباګانې) او بلاوی څرګندیدې، لکه چه په دې منځ کښې پنځه ښارونه وران او ویجاړ شول. تر څو چه جالوت ناچاره شو او دا صندوق ئې پر دوو غویو باندې بار کړ او هغه ئې سر په بیدیا وشړل د الله تعالیٰ په اراده پرښتو هغه غوایې د طالوت تر ور پورې ورسول یا خو دا صندوق ملائکو واخیست او آسمان ته ئې پورته کړو، او بیرته ئې راکوز کړ او د طالوت په مخ کښې ئې په داسې حال کښې کیښود، چه بنی اسرائیلو ورته کتل بنی اسرائیلو د دې علامو په لیدلو د طالوت په باچایۍ باندې باور وکړ. او په نتیجه کښې طالوت د جالوت پر لښکر باندې سره له خپل فوځه حمله او یرغل وروړ خو په دې وخت کښې موسم خورا ګرم ؤ او تودوخې (ګرمۍ) ډیره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿۲۴۹﴾

نو کله چه راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چه بیشکه الله ازمویونکی ستاسی دی په یوه ویاله (نهر) سره نو هر هغه څوک چه (اوبه) وڅښې له هغې ویالې (نهر) څخه نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چه ونه څکی دا (اوبه) نو بیشکه دی له (تابعانو) زما دی مګر (خو له تابعانو) زما دی) هغه څوک چه اخلی یو ورغوی اوبه په لاس خپل سره نو ویې څښلې دوی (اوبه) له هغې (ویالې ـ تولو) مګر (ونه څښلې زیات له یوه ورغوی نه) لږو له دوی نه نو کله چه تیر شو له هغه ویالی نه دی (یعنی طالوت) او هغه کسان چه ایمان لرونکی ؤ (تیر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتی کیدونکو) چه نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنګ کولو) وویل هغو کسانو چه یقین ئی ؤ (په دی) چه بیشکه دوی ورتلونکی دی الله ته. ډیر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړی وه په ډلی ډیری (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره. او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او ثابت)

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت تول سره تیار شول. طالوت وویل «یوازی هغه ځلمیان دی له ما سره ملګری شی چه متوکلان پیاوړی (غیرتمن)، زحمت کښ، قوی او زړور وی» د دغو شرائطو سره سم (۸۰۰۰۰) ځلمیان له ده سره ووتل، بیا طالوت وغوښتل، چه دوی وازمویی په لومړی مزل کښی اوبه نه وی خو کله چه په دوهم مزل د اوبو ویالی ته ورسیدل، نو طالوت حکم وکړ «هغه ځلمی مجاهد چه له یوه ورغوی (لپه) څخنی زیاتی اوبه ونه څښی، هغه دی له ماسره ځی! او هغه سړی چه له یوه ورغوی (لپه) څخنی زیاتی اوبه وڅښی، له ما سره دی نه درومی!» په نتیجه کښی له دوی څخنی یوازی (۳۱۳) تنه ځلمیان پاتی شول، او نورو ډیری اوبه وڅښلې او جلا (جدا) شول، هغه ځلمیان چه له یوه ورغوی څخه ئی زیاتی اوبه نه وی څښلې، د هغوی تندی بیخی ماتی شوی، خو د هغوکسانو چه زیاتی اوبه ئی څښلې وی، د هغو تندی لا پسی زیاتیدی، او د وړاندی تللو توان ئی نه درلود (لرلو) .

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ۝٢٥٠ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ اللَّهِ
وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا

يَشَآءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْاَرْضُ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۵۱﴾

او کله چه راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره (د جنګ) د جالوت او د لښکرو د ده نو ویل دوی (یعنی مؤمنانو) ای زمونږ ربه نازل (راتوی) کړه پر مونږ صبر او کلک کړه قدمونه زمونږ (په جنګ کښې) او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره! په قوم د کافرانو. مات کړل مؤمنانو دوی (یعنی کافران) په اذن (حکم د الله سره او مړ کړ داؤد جالوت لره او ورکړ ده ته (یعنی داؤد ته) الله سلطنت او حکمت (او نبوت وروسته له مرګه د طالوت او اشموئیل، علیه السلام) او ویې ښودل ده ته له هغو شیانو چه اراده ئې کوله او که چیری نه وی دفع (منع) کول د الله خلقو لره ځینو د دوی لره په ځینو نورو سره (نو) خامخا به خرابه شوی وه ځمکه (هیواد په ظلم سره) ولیکن الله څیښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندی (نو ځینی په ځینو نورو سره له فساد څخه منع کوی).

تفسیر: کله چه د جالوت سره مخامخ شول. یعنی همغه (۳۱۳) تنه سری چه په دوی کښې د حضرت داؤد علیه السلام پلار (الشیٔ) او د ده شپږ ورونه او په خپله داؤد، علیه السلام هم ؤ. او په لاره کښې دری تیږو (ګټو) پر داؤد، علیه السلام باندی غږ وکړ چه «مونږ دری سره واخله! چه مونږ دری واړه د جالوت په ککره باندی لګیدونکی، او د هغه وژونکی یو» نو ده واخیستی هر کله چه دواړه فوځونه سره مخامخ شول، پخپله جالوت راووت، او ویې ویل چه «زه یوازی ستاسی د جګړی له پاره بس یم، او ټول به مات او مغلوب کړم یو یو ما ته راتیر شی حضرت اشموئیل، علیه السلام د داؤد، علیه السلام پلار ووغوښت، او ورته ئی وویل چه خپل ټول ځامن دی ماته راوښیه! ده خپل شپږ واړه هلکان چه ډیر جګ، پیاوړی (غیرتمند) او قوی ځلمیان ؤ وروښودل او حضرت داؤد، علیه السلام ئی ورسره مخامخ نه کړ، ځکه چه هغه یو تیټکی او غوندکی (چیت) شپون ؤ، او پسونه (ګډان) ئی څرول. اشموئیل، علیه السلام هغه هم راوغوښت، او ورته ئی وویل چه «ته جالوت وژلی شی؟»، داؤد علیه السلام وویل هو! بیا د جالوت مخی ته ورووت، او همغه دری واړه تیږی (ګټی) ئی په میچینوغزی (مچنوغی) کښې کیښودی او جالوت ئی په تندی داسی پری وویشت، چه له څټه ئی دری واړه د باندی ووتلی، ځکه چه د جالوت نور ټول وجود په اوسپنه کښې پټ ؤ. د جالوت لښکر وتښتید، او مسلمانان بریالی (فتح مند) شول. بیا طالوت خپله لور داؤد علیه السلام ته واده کړه، او وروسته له طالوت نه هم ده داؤد، علیه السلام ټولواک (باچا) شو. دی په عین ټولواکی (باچاهی) کښې نبی هم ؤ، او اوسپنه ئی په لاس

لکه موم گرځولی شوی وه. ډیری ښکلی ځغری ئی جوړولی. د مرغانو په خبرو باندی هم پوهیده. او د نورو ستاینتو (صفتونو) او مناقبو خاوند هم ؤ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام. له دی څخه دا راښکاره شوه چه د «جهاد» حکم له پخوانیو پیریو راهیسی جاری دی. او په «جهاد» کولو کښی د الله تعالیٰ لوی رحمت او احسان دی خو ناپوهان وایی چه جنګ او «جهاد» کول د انبیاؤ کار نه دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۭ وَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٥٢﴾

دا چه (تیر شول) آیتونه (دلائل د قدرت) د الله دی چه مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!) په حقه سره او بیشکه ته چه ئی (ای محمده!) هرومرو (خامخا) (زمونږ) له مرسلانو څخه یی.

تفسیر: دا د بنی اسرائیلو قصه وه، چه تیره شوه یعنی د زرهاؤ سریو وتل، او د هغوی ناڅاپه مره کیدل او ژوندی کیدل. او د طالوت تولواکی او باچا کیدل دا ټول د الله تعالیٰ د قدرت علامی دی، چه تاته اورولی کیږی، او ته ای محمده صلی الله علیه وسلم بیشکه د الله تعالیٰ له رسولانو (استاځیو) څخه یی! یعنی همغسی چه پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوی دی، ته هم د هغوی په شان په حقه او یقین سره مرسل یی! چه د پخوانیو زمانو قصی په خورا (ډیر) ښه دول (طریقه) او حقه بیانوی! حال دا چه دا خبری تا نه په کوم کتاب کښی لیدلی دی! او نه دی له چا ځنی اوریدلی دی.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۘ مِنْهُمْ مَّنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجٰتٍ ؕ وَاٰتَيْنَا عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنٰتِ وَاَيَّدْنٰهُ بِرُوْحِ الْقُدُسِ ؕ

دا تول رسولان (چه له آدم تر محمده پوری یاد شول) فضیلت ورکړی دی مونږ ځینی د دوی ته پر ځینو نورو ځینی له دوی څخه هغه دی چه کلام کړی د الله (له دوی سره چه آدم، موسیٰ او محمد دی) او پورته کړی ئی دی ځینو د دوی ته درجی (لکه محمد) او ورکړی دی مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی ته ښکاره معجزی او قوی کړی دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل یا انجیل یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره

تفسیر: دی رسولانو ته چه ذکر ئی وشو، مونږ فضیلت ورکړی دی، ځینو ته پر ځینو نورو باندی (د رسالت نه برسیره په نورو صفاتو سره) ځنی په دوی کښی داسی دی چه الله جل جلاله له هغوی سره کلام کړی دی. لکه آدم، موسیٰ او محمد علیهم السلام. ځینی د ګرد (تول) جهان له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی لکه زمونږ رسول الله محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم چه په دغه شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی او د ځینو درجی یی لوړی کړی دی لکه چه ځینی د یوه کلی او ځینی د یو ښار او ځینی د یوه قوم دپاره مقرر شوی دی او حضرت عیسیٰ علیه السلام ته ښکاره معجزی ورعنایت شوی دی لکه مړی ژوندی کول د اکمه ۋ (مادرزاد ړاندو) ابرصه ۋ (برګو) او نورو روغول او مرسته (مدد) ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره یعنی حضرت جبریل علیه السلام مو د هغه د مرستی (مدد) له پاره ولیږه.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِيْنَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ وَلٰكِنِ اخْتَلَفُوْا فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَّنْ كَفَرَ ؕ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا اقْتَتَلُوْا ۗ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيْدُ ﴿۲۵۳﴾

او که اراده کړی وی الله (د تولو خلقو د هدایت) نو نه به ۋکړی جنګ

(اواختلاف) هغو کسانو چه وروسته له دی رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی ولیکن دوی اختلاف (او جګړی) سره وکړی نو ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه ثابت پاتی شوی دی په ایمان او ځینی له دوی څخه هغه څوک دی چه کافران شول، او که اراده کړی وی الله (د دوی د هدایت) نو دوی به نه ؤ کړی (مخالفت او) مجادله ولیکن الله کوی هغه کار چه اراده لری (د چا د هدایت او ضلالت)

تفسیر: هغه خلق چه په دی انبیاؤ باندی ئی ایمان راوړی دی، او زمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم د نبوت، صافی او روښی (واضحه) علامی او حکمتونه ئی لیدلی او اوریدلی دی، که پاک الله اراده کړی وی، نو دوی به په خپلو منځو کښی نه سره جنګیدل، او یو له بله سره به ئی مخالفت نه کاوه او ځینی به د دوی له منځه مؤمنان او ځینی به د انبیاؤ په مخالفت سره کافران نه کیدل، لیکن حق تعالیٰ مختار دی د هر څه اراده چه وکړی، همغه کوی. هیڅ یو کار د هغه له حکمت څخه خالی نه دی. او په تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِمَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا بَيۡعٞ فِيهِ وَلَا خُلَّةٞ وَلَا شَفَٰعَةٞۗ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) صرف کړئ (په زکوة یا په جهاد یا په نورو واجبی صدقاتو کښی) ځینی له هغو مالونو څخه چه درکړی دی مونږ تاسی ته پخوا د راتلو د هغی ورځی نه چه نه پیرودل (اخیستل) او نه پلورل (خرڅول) پکښی شته (چه سړی مال پیدا کړی بیا پری خپل ځان له عذابه خلاص کړی) او نه دوستی او نه شفاعت (او نه بی له اذنه د الله سپارښت پکښی شته)

تفسیر: په دی سورت کښی د عباداتو او معاملاتو په نسبت زیات احکام بیان شوی دی، چه د هغو ګردو (تولو) تعمیل په نفس باندی درونډ او سخت دی. او د انسان له پاره له ګردو (تولو) اعمالو څخنی خورا (دیر) درونډ عمل په ځان او مال سره (جهاد) کول، او د پاک الله په لاره کښی د هغو جارول (قربانول) دی. او د الله جل جلاله زیاتره حکمونه یا د ځان په نسبت وی، یا د مال په نسبت، هو! دیر ځلی بندګان د ځان یا مال په مینه او رعایت سره په ګناه کښی اخته کیږی. ګواکی د هم دی دوو شیانو بی مورده مینه د ګناهونو اصل او بنسټ (بنیاد)

دی، او له هغوی ځنې نجات او ژغورنه (ساتنه) د ګردو (تولو) عباداتو د سهولت اساس او منشاء ده، نو ځکه ئې د هغو ګردو (تولو) بدنی او مالی حکمونو له بیان فرمایلو ځنې وروسته، د «قتال» او د «انفاق» بیان وفرمایه، چه یو له بل سره ډیر مناسبت لری.

﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ الآیة - د ړومبنی بیان ؤ- او ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ﴾ الآیة - د وروستنی بیان شو. پس له هغه ئې د (طالوت) قصه د همغه ړومبنی آیت د تاکید دپاره وفرمایله او ﴿أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ﴾ د وروستنی تاکید دی. څرنګه چه د مال پر «انفاق» د عباداتو او معاملاتو زیات امور موقوف دی، نو د هغه په بیان کښې ئې زیات تفصیل او تاکید وفرمایه، لکه چه اوس کومه رکوع چه راځی په هغی کښې زیاتره د وروستنی امر یعنی د مال د (انفاق) ذکر شته. د معنی خلاصه دا ده چه «د عمل کولو وخت هم دا دی په آخرت کښې نه عمل پلورل (اخیستل) کیږی، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنائی سره په لاس راځی او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شی تر څو ئې چه پاک الله پری نه ږدی، چه د هغه نیوونکی دی یا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړی.»

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۲۵۴﴾

او کافران هم دوی دی ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسی د دوی په شان مه کیږئ!)

تفسیر: یعنی په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندی ظلم وکړ. چه د هغه له شأمته، په سختو عذابونو ککړ شول، چه په آخرت کښې نه د چا دوستی او خپلوی دوی ته ګټه او نفع رسولی شی، او نه ئې سپارښت په ښه ورتلی شی.

اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله (چه دی) نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی

تفسیر: له ړومبنی آیت څخه د حق سبحانه تعالیٰ عظمت او شان هم معلومیږی وروسته له هغه دا آیت نازل شو چه د ذات توحید، او د هغه د تقدس او جلال او د عظمت غایت په ډیر وضاحت سره پکښې بیان شوی دی ـ د دی آیت لقب « آیة الکرسی» دی، چه په مبارک حدیث کښې د کتاب الله خورا (ډیر) لوی آیت ښودل شوی دی او ډیر فضیلت او ثواب ئې منقول دی. اصلی خبره دا ده چه حق تعالیٰ پخپل پاک کلام کښې په مخلوط ډول (طریقه) سره دری ډوله (قسمه)

مضامین ځای په ځای بیان کړی دی.
(۱) د توحید او د صفاتو علم.
(۲) د احکامو علم.
(۳) د قصصو او حکایاتو علم، چه له دغه علم څخه هم د توحید او صفاتو تقریر او تائید مقصود دی.
یا د علم الاحکام تاکید او ضرورت مطلوب دی. د توحید او د صفاتو علم او د احکامو علم هم یو له بل سره دومره مربوط او تړلی دی، چه یو د بل له پاره لکه علت او علامت داسی دی. د حق تعالیٰ صفات د شرعیه ؤ احکامو له پاره منشاء او اصل دی، او شرعیه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسی دی. نو اوس ښکاره ده چه د قصصو له علم څخه او د احکامو له علم څخه د توحید علم ته خامخا اعانت او تقویت رسیږی او د قصصو د علم او د توحید او د صفاتو له علم څخه د احکامو د علم تاکید، او د هغه ضرورت بلکی حقیقت او اصلیت ثابتیږی. او دا طریقه چه له دریو طریقو څخنی مرکبه ده، خورا (ډیر) زیاته ښه، آسانه او د قبول او منلو وړ (لائق) ده. اول خو له دی وجی چه د یوی طریقی پابندی، د ملال موجب وی او له یوه علم څخنی بل علم ته انتقال داسی ښکاری لکه چه سړی د یوه باغ له سیر او تفریح کولو څخه وروسته، د بل باغ په سیر او تماشی کښی مشغول شی، بل د دی دری واړو طریقو یو ځای کیدلو حقیقت، منشاء، ثمره او نتیجه ګرد (ټول) سره له ورا معلومیږی، او په دی کښی د احکامو تعمیل په خورا (ډیر) شوق، چمتوالی، (تندئ) رغبت او بصیرت سره دی، نو ځکه دا پاس ذکر شوی طریقی خورا (ډیر) عمده او ګټوری دی او په عظیم الشان قرآن کښی ډیری استعمال شوی. دلته وګورئ! چه ړومبی ئی احکام په څه کثرت او تفصیل سره بیان کړل او وروسته له هغه ئی د مصلحت او ضرورت په اندازه قصی بیانی کړی. او د مذکوره ؤ احکامو فوائد او نتائج ئی ګواکی مونږ ته زمونږ په سترګو راوښودل، وروسته له دی نه ئی «**آیة الکرسی**» بیان کړه چه د توحید او صفاتو په موضوع کښی یو ممتاز حیثیت لری، او په دی سره ئی د ګردو (تولو) حکمونو اساس او ریښی (ریشی) په زړونو کښی داسی تینګی او مضبوطی کړی، چه که څوک ئی وکاږی ایستلی ئی نه شی.

لَا تَأْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ ؕ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ؕ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ إِلَّا بِإِذْنِهٖ ؕ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ ۚ وَلَا يَئُوْدُهٗ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ ﴿۲۵۵﴾

نه نیسی ده لره پرکالی د خوب (یعنی نه راځی پر الله د خوب پرکالی) او نه په خپله خوب، ده لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً، خلقاً وعبیداً)، څوک به وی هغه چه سپارښت (سفارش) وکړی په نزد د ده؟ (هیڅوک ئی نشی کولی!) مگر (خو کولی شی) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چه په مخ د مخلوقاتو کښې دی (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چه وروسته له دوی دی (د عقبیٰ له امورو) او نه شی احاطه کولی دوی په هیڅ شی له معلوماتو د ده مگر (احاطه کولی شی) په هغه شی چه اراده وکړی (الله د هغه شی د معلومولو دوی لره) ارته (محیطه) ده کرسی د ده پر تولو آسمانونو او ځمکی باندی او نه ستومانه کوی ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکی او هم دی (الله) دی (له گردو(تولو) ځنی) خورا (ډیر) پورته (په باچاهی او غلبه خپله کښې) خورا (ډیر) لوی (په کمالیه ؤ صفاتو کښې)

تفسیر: په دی آیت کښې د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی چه الله تعالیٰ موجود او تل دی. او هیڅوک د هغه شریک نه دی، د گردو (تولو) مخلوقاتو موجد او مالک هم دی دی، له گردو (تولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنی پاک او منزه دی، د گردو (تولو) شیانو مالک او څښتن (خاوند) دی، په گردو (تولو) شیانو باندی د ده علم کامل او په تولو باندی پوره قدرت لری، خورا (ډیر) لوړه درجه او عظمت ورته حاصل دی، هیچا ته دومره مجال نشته او نه حق لری چه بی د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړی شی او هیڅ یو داسی کار او امر نشته چه د هغه کول ده ته کومه سختی او مشکلات ولری. له گردو (تولو) شیانو او له هر څه څخه لوړ او بهتر دی. د الله تعالیٰ د کبریاء او لوئی په مقابل کښې گرد (تول) حقیر دی. له دی ځنی دوه په زړه پوری مضمونونه څرگندیږی.

(۱) د حق تعالیٰ ربوبیت او حکومت او زمونږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چه د هغه له مخی د حق تعالیٰ گرد (تول) ذکر شوی، او نا ذکر شوی احکام بی له څرنگه، او څه ویلو ځنی واجب التصدیق او واجب التعمیل کیدل، او د هغه په احکامو کښې د هیڅ یوه راز شک او شبهی اعتبار نه کول ـ معلوم شول.

(۲) کله چه له پخوانیو ذکر شوو ډیرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنی چاته داسی شبهه پیدا کیده، چه د هر سړی دومره زیات معاملات او عبادات دی، چه هغه گرد (تول) دومره زیاتیږی، چه تر حساب او کتاب او انضباط لاندی د هغو راتلل محال، بلکه ناممکن په نظر راځی، بیا د هغو په مقابل کښې هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله

وتلی او ناممکن په نظر راځي نو په دی آیت کښې حق سبحانه و تعالیٰ څو داسی خپل مقدس صفات بیان کړل چه هغه ګرد (تول) خیالات او چرتونه په آسانی سره لری شول. یعنی د هغه علم او قدرت داسی کامل دی چه هیڅ یو شی داسی نه دی، چه له هغه ځنی بهر او خارج وی. د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چه دومره لوړ او غیر متناهی او تل یو شان قائم او باقی دی، نو هغه ته د جهان د ګردو (تولو) جزئیاتو انضباط، او د هغوی د ثواب او عقاب ورکول، کوم سخت او ګران کار نه دی، بلکه ډیر سهل او آسان دی.

لَآ إِكْرَاهَ فِي ٱلدِّينِ ۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشْدُ مِنَ ٱلْغَيِّ ۚ

نشته هیڅ زور په (منلو) د دین کښې په تحقیق سره ښکاره شوی ده سمه لاره (د ایمان) له ګمراهی (کفر) ځنی.

تفسیر: کله چه د توحید ګرد (تول) دلائل په ښه شان سره بیان شول، چه له هغو ځنی هیڅ یو کافر ته هم هیڅ یو عذر پاتی نشو، نو اوس په زور او زیاتی سره د هیچا مسلمانولو ته حاجت پاتی نشو - ښائی چه عاقلان پخپله وپوهیږی. او په شریعت کښې هم داسی حکم نشته چه په زور سره څوک مسلمانی ته اړ (مجبور) کړی شی د ﴿ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴾ د نص په اساس هغه څوک چه «جزیه» منی د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتی کیږی.
(ځینی وائی چه دا اخبار دی په معنی د نهی یعنی په زور او زیاتی سره هیڅوک دین ته مه اړ (مجبور) کوئ! دغه نهی یا خو عامه او د «التوبی» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آیت سره چه ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ دی منسوخه ده یا خو تر اهل کتابو پوری خاصه ده چه په «جزیه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شی. نو په دغه تقدیر سره به نه وی منسوخ).

فَمَن يَكْفُرْ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَا ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

پس هر څوک چه کافر (منکر) شو له (عبادت د شیطان او) بتانو او ایمان ئی راوړ (یقین ئی وکړ) په (وحدانیت) د الله باندی نو په تحقیق سره ئی ټینګه نیولی ده کړئ کلکه چه له سره نشته پریکیدل هغی لره، او الله ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم دی (پر تولو احوالو)

تفسیر: یعني کله چه د هدایت او ضلالت په منځ کښې تمیز وشو نو اوس څوک چه له ضلالت ځني مخ اړوي. او هدایت خوښوي نو هغه داسي یوه تینګه او مضبوطه کړۍ نیولې ده چه د هغې د شکیدلو او خوشې کیدلو هیڅ خوف او ویره نشته. او حق تعالیٰ ګرد (تول) ښکاره اقوال ښه اوري، او په تولو پټو کارونو او نیتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندې دیر ښه عالم دی. او له ده ځني د هیڅا خیانت او بدنیتي پټې نه پاتې کیږي.

اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۬ۙ
وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اَوْلِيٰٓـئُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمٰتِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ﴿۲۵۷﴾
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْ حَاۗجَّ اِبْرٰهٖمَ فِيْ رَبِّهٖٓ اَنْ اٰتٰىهُ اللّٰهُ
الْمُلْكَ ۘ اِذْ قَالَ اِبْرٰهٖمُ رَبِّيَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۙ قَالَ اَنَا
اُحْيٖ وَاُمِيْتُ ۭ قَالَ اِبْرٰهٖمُ فَاِنَّ اللّٰهَ يَاْتِيْ بِالشَّمْسِ مِنَ
الْمَشْرِقِ فَاْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِيْ كَفَرَ ۭ وَاللّٰهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۲۵۸﴾

الله دوست (مرستیال ـ مددګار) دی د هغو کسانو چه مؤمنان دي چه باسي دوی له تیارو (د کفر او ګمراهي نه) د رڼا (د ایمان او هدایت) لوري ته او هغه کسان چه کافران (منکران) شوي دي دوستان د دوی شیطانان دي چه باسي دوی له رڼا (د فطري ایمان او هدایت نه) د تیارو (د کفر او ګمراهي) لوري ته دغه کسان (چه فطري ایمان ئې په عملي کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دي هم دوی په دې اور کښې تل پاتې کیدونکي دي. آیا نه دی لیدلی تا (یعني ای محمده ستا علم نه دی رسیدلی قصې د) هغه سړي (نمرود) ته چه جګړه (حجت بازي) ئې کړې وه ابراهیم سره په (حق د) رب د ده کښې له دې جهته چه ورکړی ؤ ده ته الله ملک (سلطنت). کله چه وویل ابراهیم رب زما هغه ذات دی چه ژوندي کوي او مړه کوي وویل (نمرود) چه زه (هم) ژوندي کوم (واجب القتل په عفوی سره) او مړ کوم

(بیګناه په ظلم سره)، وویل ابراهیم «نو بیشکه الله راولی نمر له (لوری د) مشرقه نو ته (ای نمروده!) راوله هغه (نمر) له (لوری د) مغربه!» نو حیران (او شرمنده) شو هغه چه کافر شوی ؤ (یعنی نمرود)، او الله نه ښئی (د خیر سمه صافه لاره) قوم د ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو)

تفسیر: په لومړی آیت کښې د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر ؤ، اوس د هغو د تائید له پاره څو مثالونه راوړی په اول مثال کښې د نمرود باچا ذکر دی چه ده د خپلی شهنشاهی په غرور خلق دی ته مجبورول چه سجدی ورته وکړی. کله چه ابراهیم علیه السلام له ده سره مخامخ شو نو سجده ئی ورته کښېنښوده نمرود له ده څخه د هغی د سبب پوښتنه وکړه ابراهیم علیه السلام ورته وویل چه «زه پرته (علاوه) له خپله ربه بل هیچا ته سجده نه کوم.» نمرود وویل چه «رب خو زه یم!» ابراهیم علیه السلام وویل چه «زه یوه مجازی حاکم ته رب نشم ویلی. زما رب هغه ذات دی چه ژوندی کول او مړه کول د ده په واک (اختیار) کښې دی.» نمرود وویل چه «دوه تنه بندیان چه یو واجب القتل او بل بی ګناه وی ژر راحاضر کړئ!» نو سم د لاسه نمرود حکم وکړ، چه «واجب القتل بندی دی خوشی (ازاد) شی! او بی ګناه بندی دی وواژه (قتل) شی!.» او په پای (آخر) کښې ئی حضرت ابراهیم علیه السلام ته وویل «ودی لیدل چه زه هم هر سړی چه وغواړم وژنم ئی - او هر څوک چه وغواړم ژوندی کوم ئی.» دلته حضرت ابراهیم علیه السلام د نمر دلیل ور وړاندی کړ او هغه مغرور احمق ئی ساکت او بی ځوابه کړ خو هدایت ئی په برخه نشو. یعنی سره د بی ځوابه پاتی کیدو د حضرت ابراهیم علیه السلام ارشاد ته ئی غوږ کښېنښود؟ او ایمان ئی رانه وړ. یا داسی ووایئ چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د دوهم سوال ځواب ئی ونه شو ویلی. حال دا چه همغسی لکه نمرود چه د ده د اول سوال ځواب ورکړی ؤ، د هم داسی ځواب ورکولو امکان دلته هم ؤ. چه داسی ئی ویلی وی (چه د مشرق نه ئی زه راخیژوم ستا خدای دی له مغربه راوخیژوی.)

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَٰذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ ۖ

یا (آیا ستا علم نه دی رسیدلی قصی د) هغه سړی (عزیر) ته چه تیر شو په یوی قریئی او هغه (قریه) پریوتلی وه (دیوالونه ئی) پر بامو د دوی باندی (نو عزیر) وویل څرنګه به (بیا ودانه او) ژوندی کړی الله دا (قریه یا ئی خلق) وروسته له (ورانیدو او) مړ کیدو (د اهل) د هغی؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ ئی پریښود) سل کاله بیا ئی پورته (ژوندی) کړ دی.

تفسیر: هغه سری حضرت عزیر علیه السلام ؤ چه گرد (تول) توریت ئی یاد ؤ. بخت نصر یو کافر باچا ؤ، هغه بیت المقدس وران کړ، او د بنی اسرائیلو ډیر کسان ئی بندیان کړل، او ځان سره ئی بوتلل، چه په هغوی کښې حضرت عزیر علیه السلام هم ؤ. کوم وخت چه عزیر علیه السلام، له بنده خوشی (ازاد) شو، نو په لاره کښې په یوه وران ښار باندی تیر شو، چه د هغه گرد (تول) دیوالونه بر سیره پر چتونو باندی لویدلی وو، نو د ده په زړه کښې دا خبره تیره شوه، چه د دی ښار گرد (تول) اوسیدونکی مړه شوی دی. نو دوی به څرنگه د حق تعالیٰ له لوری بیا ژوندی شی؟ او دا ښار به بیا څرنگه ودان شی؟ دلته د ده روح قبض او سا ئی الله تعالیٰ وښکله او خر ئی هم مړ شو. سل کاله هم داسی مړ پاتی شو ـ نه څوک د ده په مړه کیدلو باندی خبر وو، نه د چا نظر پری لگیدلی ؤ په دی موده کښې بخت نصر هم مړ شو، او یوه بل باچا په دی موده کښې بیت المقدس بیا ودان کړ، او همغه ښار ئی هم ښه جوړ کړ، چه د حضرت عزیر علیه السلام د اندیښنی سبب گرځیدلی ؤ. دلته عزیر علیه السلام وروسته له سلو کلونو بیا ژوندی کړ شو. که گوری چه د ده د خوړلو او څښلو شیان (چه یوه توکری ـ تازه انځر او انگور ـ لږ شوده او څه عصیر ؤ) همغسی صاف ـ پاک او تازه ورته پراته دی. او د ده خر چه مړ شوی ؤ هدوکی ئی گرد (تول) سره وراسته شوی، او کوته پراته وو. اوس همغه هدوکی د ده تر سترگو لاندی بیا ژوندی شول. د دی سلو کلونو په منځ کښې بنی اسرائیل هم له بنده خوشی (ازاد) شوی وو. او پخپلو ښارونو کښې ئی هستوگنه کوله. حضرت عزیر علیه السلام همغسی چه نوی ژوندون ئی ولید. د هغه وران ښار نوی ودانی ئی هم په خپلو سترگو ولیدلی (ځینی وائی په﴿ كَالَّذِیْ ﴾کښې (ک) زائد دی. او دغه﴿الَّذِیْ﴾په تیره ﴿ الَّذِیْ ﴾ عطف دی. یعنی ﴿ اَوْكَالَّذِیْ مَرَّعَلٰی قَرْیَةٍ ﴾ .

قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ؕ قَالَ لَبِثْتُ یَوْمًا اَوْ بَعْضَ یَوْمٍ ؕ

وویل (الله عزیر ته چه) «څومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)،» وویل (عزیر) «ځنډ (تاخیر) می کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځی»،

تفسیر: کله چه حضرت عزیر علیه السلام مړ کیده، نمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی ؤ ـ او کله چه بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه ؤ نو ړومبی ئی داسی خیال کړی ؤ، که زه دلته پرون ویده شوی یم، خو یوه ورځ ـ او که هم دا نن ویده شوی یم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تیره. (دلته د زمانی تعیین غرض نه دی، بلکه د مودی لږوالی مقصود دی)

قَالَ بَلْ لَّبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانْظُرْ اِلٰی طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ یَتَسَنَّهْ ۚ وَانْظُرْ

إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِّلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ط

او ويل (الله داسي نه ده لکه چه ته وائې) بلکه ځنډ (تاخير) کړی دی تا (دلته) سل کاله نو وګوره خوړو خپلو ته (چه انځر او انګور دی) او (شيانو د) څښلو خپلو ته (چه شوده او عصير دی) چه هيڅ نه دی خراب شوی (سره له تيريدلو د سلو کلونو) او وګوره خره ته دی (چه هډوکی ئې څرنګه تک سپين ځليږی) او دپاره د دی چه مونږ وګرځوو تا دليل (د قدرت) له پاره د خلقو (په بيا ژوندی کيدو سره) او وګوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چه څرنګه راخوځوو (مونږ) هغه بيا ورآغوندو هغوی ته غوښه

تفسير: د حضرت عزير عليه السلام په مخ کښې هغه ګرد (تول) هډوکی د بدن له ترکيب سره سم تول کړل شول، بيا په هغوی باندی غوښې زرغونی شوی. او پوستکی پری وغوړيدل بيا د الله تعالیٰ په قدرت په هغه کښې سا ننوتله، او له خپل ځای څخه پاڅيده! او ودريده او وئې هنګل (اواز ئې وکړو). او له «العظام» نه د هغو مړو هډوکی مراد دی چه د تعجب مورد ګرځيدلی ؤ.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

نو کله چه ورښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وويل (عزير چه اوس) پوهيږم (په مشاهده سره هم) چه بيشکه الله په هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسير: کله چه حضرت عزير عليه السلام دا ګردی (تولی) پيښې په خپلو سترګو سره وليدی، نو وئې ويل چه لا مې ښه باور او يقين راغی چه پاک الله پر هر شي باندی ښه قادر دی. يعنی په دی خبره باندی خو پخوا له دی نه هم معتقد وم، چه د مړی ژوندی کول الله جل جلاله ته ډير آسان کار دی، خو اوس مې د ده دا قدرت په خپلو سترګو وليد. «دا ئې مطلب نه دی چه پخوا ئې په يقين کښې څه کمی ؤ. هو! داسی نندارہ ئې په خپلو سترګو نه وه ليدلی» بيا حضرت عزير عليه السلام له دی ځايه پاڅيد، او د بيت المقدس په لوری رهی (روان) شو هلته ئې هيڅوک ونه پيژندل، ځکه چه دی همغسی ځلمی پاتی ؤ، او د ده د پخوا زمانی هلکان څوک مړه او ځينی سپين ږيری شوی وو. کله چه ده وويل چه «زه عزير يم.» خلقو ونه منله، نو

ده د خپلې دعوی د ثبوت له پاره دوی ته توریت له یاده واوراوه. نو د خلقو باور پرې وشو، چه دی بیشکه همغه نبی علیه السلام دی، ځکه چه بخت نصر ګرد (تول) کتابونه سوځولی وو، چه د هغو په منځ کښې توریت هم ؤ.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِى كَيْفَ تُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن ۖ قَالَ بَلَىٰ وَلَـٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِى ۖ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل ابراهیم ای ربه زما وښیه ماته چه څرنګه ژوندی کوی ته مړی؟ وویل (الله) آیا ستا لا باور نشته (په ژوندی کولو د مړو؟ بیا) وویل (ابراهیم) چه هو! (باور می شته!) ولیکن (غواړم دا) د دی له پاره چه مطمئن شي زړه زما.

تفسیر: لنده ئی دا چه یقین ئی پوره ؤ، خو یوازې د مشاهدې او د عین الیقین غوښتونکی ؤ. چه هغه هرومرو (خامخا) په کتلو باندې موقوف دی.

قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۚ

وویل (الله) نو ونیسه! څلور له مرغانو نه پس رانژدې کړه! دوی ځان خپل ته (چه ښه ئی وپیژنې بیا ئی حلال کړه!) بیا ئی کیږده! په هر یوه غره باندې له دوی څخنې یوه یوه برخه بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنی دغه مرغان) (نو) رابه شي دوی تاته (ای ابراهیمه!) په منډو،

تفسیر: پاک الله له ارشاد سره سم حضرت ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل چه طاؤس ـ چرګ ـ کارغه او کوتره یا تیوس ؤ، او څلور واړه ئی له خپله ځانه سره روږدي (آموخته) کړل، چه په بللو باندې به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوی هم له هغو سره ډیره زیاته شوه، بیا ئی د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو ئی د دی مرغانو اجزاء داسې سره ووېشلې، چه پر اول غره باندې ئی د دې څلور واړو سرونه کېښودل او په دوهم باندې ئی د هغوی ځانګونه واچول او په دریم باندې ئی د هغوی

پېتې وغورځولې او په څلورم غره باندې ئې د هغوی تنې کېښودې. او دې په خپله د دې څلورو وارو غرونو په منځ کښې ودریده، او یوه مرغه ته ئې غږ وکړ، نو د هغه سر د یو غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پېتې، ځانګونه او تنې هم ورسره والوتې او په هوا کښې سره ونښتلې، او روغ رمټ بېرته په ځمکه کښې کیناست او د حضرت ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغې. هم داسې د دوهم، دریم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلې او په هوا کښې سره پیوند کیدلې. او د خپلو ځو له جوړیدلو څخه وروسته د خلیل الله علیه السلام په مخ کښې په خپلو پښو راتلل. یا دا چه ځان ته ئې راټڅدی کړه.! او حلال ئې کړه! او غوښې، هډوکې، بڼې، او پېتې ئې تول سره وټکوه! او سرونه ئې له ځان سره وساته! دا ګډه غوښه ئې سره کلوله کلوله کړه! او په څلورو غرو باندې ئې کېږده! بیا ورناری کړه! نو را به شي دوی تاته بېرته په تلوار سره.

وَاعۡلَمۡ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيۡزٌ حَكِيۡمٌ ۝

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چه بیشکه الله ډیر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: دلته د دوو خرخشو (اشکالو) او سوداګانو د پیدا کیدلو قوی احتمال شته، اول د بېځانو او متفرق الاجزاو جسم ژوندی کیدل، قابل د انکار کیدی شي. دوهم داسې خصوصیات چه مرغان دی وی، او په شمیر کښې دی هم څلور وی، او دا څلور دی هم هغه او دغه مرغان وی، او په دا ډول (طریقه) دی د هغوی اجزاء تیت پیت (منتشر) او متفرق شي، او بیا دی وبلل شي، نو هغه به ژوندی کیږی، او په ډیر تلوار به تاسې ته راځي. ظاهراً د دې شروطو هیڅ دخل، او د دې قیودو هیڅ یوه ګټه او فایده نه ښکاری، نو ځکه ئې د ړومبنې سودا د دفعې له پاره «عزیز» او د وروستنې سودا د لرې کیدلو له پاره ئې «حکیم» وفرمایل، چه دواړه شبهې بیخي له منځه لاړې شي. یعني په دې باندې ښه وپوهیږئ چه الله تعالیٰ د خورا (ډیر) لوی قدرت څیښتن (خاوند) دی، څه چه اراده وکړی، همغسې کوی. د هغه په هر حکم کښې ډیر حکمتونه شته، که مونږ د هغوی ادراک او احاطه ونه شو کولی، نو دا زمونږ د پوهې او علم نقصان دی، او هیڅ وخت نه ښائي چه د هغه له حکمتونو څخه انکار وشي. والله اعلم.

په «آیة الکرسی» کښې ئې د علم او قدرت او نورو الٰهیه ؤ صفاتو ذکر وفرمایه، وروسته له هغه ئې دا دری واړه قصې بیانې کړې، الله تعالیٰ هر چاته که د هدایت اراده وکړی، نو هغه ته لار ښوونه کوی. او که د چا د ګمراهي اراده وکړی، هغه ګمراه کوی او ژوندی کول او مړه کول ګرد (تول) د هغه په قدرت او اختیار کښې دی. اوس د «جهاد» او د الله تعالیٰ په لاره کښې د مال صرفولو او دولت لګولو فضیلت، او د هغه په نسبت د قیودو او شرائطو بیان فرمائي چه د

هغه ذکر لږ څه پخوا له دی نه هم تیر شوی دی، ځکه چه د «جهاد» او د مال د انفاق هغه گرد (تول) موانع چه په نظر راځی د حق تعالیٰ په علم او قدرت باندی له یقین او باور کولو او د هغه د قدرت د عجائبو له معلوملو څخه وروسته که دغه تول موانع له منځه لاړ نه شی نو هرومرو (خامخا) به لږ او متزلزل شی.

مَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِيْ كُلِّ سُنْۢبُلَةٍ مِّائَةُ حَبَّةٍ ۭ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَاۤءُ ۭ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿۲۶۱﴾

مثال (صفت د نفقی او ورکړی) د هغو کسانو چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی په مثل د یوی دانی (د تخم) دی چه زرغونه کړی دا (دانه) اوه وږی په هر یوه وږی کښی سل (سل) دانی وی، او الله زیاتوی (اجر) دپاره د هغه چا چه اراده وکړی (اجر د زیاتولو) او الله پراخ دی (احسان، فضل او رحمت د ده) ښه عالم دی (په تولو احوالو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی د لږ مال ثواب هم ډیر دی. لکه چه له یوی دانی څخنی اوه سوه دانی پیدا کیږی، او الله تعالیٰ هر چا ته چه اراده وفرمائی لا ئی پسی زیاتوی، او له اوو سوو څخنی اوه زره او له دی نه ئی هم زیاتوی او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکی په نیت، او د هغه د صرف شوی مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په نورو شیانو باندی ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوی.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُوْنَ مَآ اَنْفَقُوْا مَنًّا وَّلَآ اَذًى ۙ لَّهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۶۲﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کښی بیا نه وروپسی کوی (دوی) په هغه شی پسی چه خیرات کړی ئی وی

(بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر (شته) دپاره د دوی اجر (د نفقی ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی او نه به وی هیڅ ډول (طریقه) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لاره کښی مال صرفوی، او د هغه صرف شوی مال په نسبت نه په ژبه چا باندی احسان یږدی، او نه چا ته د هغه په مقابل کښی په پیغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، ربړ (تکلیف) او زحمت پیښوی (یعنی هیڅ ډول (طریقه) قولی یا فعلی رنځ او آزار نه وررسوی) نو د هغوی له پاره کامل ثواب شته دی. او نه د ثواب له کمیدلو څخه به دوی ته څه ویره او اندیښنه وی او نه به د ثواب له نقصانه غمجن کیږی.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَّمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى ۗ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾

خبره معروفه نیکه (خوږه پسته فقیر ته) او عفوه (ده ته که الحاح یا شور وکړی) ډیره ښه ده له خیراته چه په هغه پسی وی ضرر (رسونه په منت یا په پیغور د سؤال سره،) او الله غنی دی (بی پروا له هر چا او هر شی) نهایت تحمل والا (د عذاب په وروسته والی د پښیمانتیا له پاره)

تفسیر: یعنی سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له تینګار (تکرار) او بدخوئی څخه تیریدل له هغه خیرات څخه ښه دی چه خو ځلی ئی سپک کړی او وئی شرموی یا پیغور ورکړی، یا احسان پری کیږدی. او الله تعالیٰ «غنی» دی چه د هیچا (انفاق ته چه په من او اذی وی او) مال ته، څه حاجت او اړه (احتیاج) نه لری. هغه خیراتونه او «صدقی» چه تاسی ئی د هغه په لاره کښی ورکوئ، وپوهیږئ چه خپلو ځانونو ته ئی ورکوئ. او «حلیم» دی چه په هسی ربړولو (تکلیف ورکولو) باندی د عذاب په مقررولو او لیږلو کښی تلوار نه کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِى يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه باطلوئ

تاسی خیراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه ئی) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب د انفاق) د هغه (سړی) چه صرفوی مال خپل دپاره د ښودنی د خلقو او ایمان نه لری په الله او په ورځی آخری باندی (چه قیامت دی)،

تفسیر: یعنی په «صدقی» او «خیرات» ورکولو سره د محتاجانو رېړول (تکلیف ورکول)، او په دوی باندی احسان او منت باروول د صدقی او خیرات ثواب ضایع کوی. یا د نورو د ورښودلو له پاره د دی امله (وجی) خیرات ورکوی، چه خلق ورته «سخی» ووائی. نو د هسی ریائی خیرات ثواب هم هیڅ وی. پاتی شو دا ارشاد چه هغه په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځی یقین نه لری نو دا د «صدقی» د ابطال له پاره قید او شرط نه دی، ځکه چه «صدقه» خو یوازی، له ریاء ځنی باطله کیدی شی، اگر که صرف کوونکی ئی مؤمن هم وی، مگر دا قید ئی یوازی د دی له پاره زیات کړ، چه معلومه شی، چه ریاء کاری د مؤمن له شانه لری ده. بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

نو مثال د دی (ریاء کار په صرفولو د مال کښی) په شان د صفت د هغی ښوئی تیږی (گټی) دی چه پرته وی په هغی باندی څه خاوری پس ورسیږی هغی ته زورور باران نو پریږدی دغه تیږه (گټه) پاکه (صافه له گرده) نه به قادریږی (دا ریاء کاران) په هیڅ شی باندی له ثوابه د) هغه شی چه کسب کړی دی دوی، او الله نه ښئی (سمه صافه لاره د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکښی وویل شول چه په اخلاص سره خیرات ورکول هسی دی، لکه چه له یوی کرلی شوی دانی ځنی (۷۰۰) دانی پیدا شی. اوس فرمائی چه په «خیرات» کښی نیت شرط دی. که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدقه» ورکړی، نو د هغه مثال هسی وگڼئ، لکه چه څوک کومه دانه پر یوه داسی ښویه تیږه (گټه) باندی وکری چه پر هغی باندی لږ څه خاوره پرته وی، خو کله چه باران وورېږی نو هغه بیخی صافه او پاکه شی ـ نو په هغی باندی به

هغه دانه څرنګه زرغونه شي؟ هم داسې به په صدقاتو کښې ریاکارانو ته څه ثواب ورسیږي؟بلکه نه ورسیږي.

وَمَثَلُ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَآءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَ تَثْبِيْتًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۢ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ ۚ فَاِنْ لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ ؕ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ ﴿۲۶۵﴾

او مثال (صفت د صرفولو) د هغو کسانو چه صرفوی (لګوی) مالونه خپل له پاره د طلب د رضاء د الله او له پاره د ثبات (د زړه او صدق چه پیدا دی) له نفسونو د دوی څخه (په ایمان باندی) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعده مامونه) باندی چه ورسیږی دی (باغ) ته زوروور باران نو ورکړی میوی خپلی دوچنده نو که ونه رسیږی دی (باغ) ته زوروور باران نو نری باران (یا پرخه پری اوری هم) کافی ده، او الله په هغو شیانو چه تاسی ئی کوئ ښه لیدونکی دی (په پټو او ښکاره ؤ عالم دی).

تفسیر: له زوروور باران څخنی مراد ډیر مال صرفول دی. او له نری څخنی د لږ مال صرفول مقصد دی. د زړونو له تثبیت څخه مطلب دا دی، چه ثابت کړی زړونه په ثواب میندلو کښی یعنی یقین ولرئ چه د خیرات ثواب هرومرو (خامخا) دوی ته رسیدونکی دی. که د دوی نیت سم وی، نو له ډیرو صرفولو څخه به دوی ته ډیر ثواب ور رسیږی، او په لږ خیرات سره هم د ثواب فائده ورحاصلیږی. لکه چه په خالصی (مستعدی ـ هواری ـ معتدلی ـ هواداری لمریزی) ځمکی کښی (یو ښکلی ښه میوه دار) باغ وی نو څومره چه باران (متدرجاً) ووریږی، هغومره ګټه به ور ورسیږی. که ئی نیت سم نه وی په هره اندازه چه زیات مال صرف کړی، هغومره مال ئی ضایع، او دی زیانمن کیږی. ځکه چه په زیات مال ورکولو کښی به ریاء او ځان ښوول هم زیات وی. لکه چه په ښویه تیږه (ګټه) باندی دانه نه زرغونیږی نو څومره زوروور باران چه ووریږی هغومره زیان رسوی.

اَيَوَدُّ اَحَدُكُمْ اَنْ تَكُوْنَ لَهٗ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيْلٍ وَّاَعْنَابٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ لَهٗ فِيْهَا

مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ۙ وَاَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهٗ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ ۚ فَاَصَابَهَآ اِعْصَارٌ فِيْهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۶۶﴾

آیا خوښوی یو د تاسی دا چه وی دی ده لره یو باغ له خرماؤ څخه او له انګورو څخه چه بهیږی له لاندی (د ونو) د هغو ویالی چه وی ده لره په دغه (باغ) کښی له (نورو) هر ډوله (قسمه) میوو او ورسیږی ده ته زوړوالی او وی ده لره اولاد ضعیفان پس ورسیږی هغه (باغ) ته سخت باد چه وی په هغه کښی اور نو وسوځی دا (باغ) هم داسی (په شان د دی تیر شوی بیان) بیانوی الله تاسی ته دلایل (د خپل قدرت) له پاره د دی چه تاسی فکر وکړئ! (په هغه کښی او تری پند واخلئ!)

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چه د ریاء او ځان ښکارولو ـ او د خلقو د خبرولو له پاره خیر او خیرات کوی. یا د خیرات ورکولو په مقابل کښی پر مسکینانو باندی خپل منت او احسان ږدی. یا ایذاء ـ ضرر، او ربړ (تکلیف) وررسوی. یعنی دا داسی دی لکه چه یو سړی د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کښی یو ښه باغ (بڼ) تیار کړی، چه د ضعف او زړښت په وخت کښی ئی میوی وخوری، او د ضرورت په وخت کښی ئی په ښه او کار ورشی، نو کله چه دی ضعیف او سپین ږیری شی، او د هغه باغ میوی هم خپلی ترقی او زیات والی ته ورسیږی، نو دا باغ د ده د عین احتیاج او اړتیا (محتاجی) په وخت کښی وسوځی. یعنی خیر خیرات او صدقات لکه میوه دار باغ داسی دی، چه د هغه میوه په آخرت کښی په کار ورځی. کله چه د چا نیت خراب وی، نو د ده دا باغ سوځی نو بیا به د هغه میوه چه ثواب دی، په آخرت کښی څرنګه د هغه په ښه ورشی؟ حق سبحانه وتعالیٰ داسی په ښکاره او صاف ډول (طریقه) سره خلقو ته پند ورکوی. او دوی پوهوی ـ څو ښه وپوهیږی او د ده د قدرت په علائمو او آثارو ښه غور، او فکر وکړی.

کوم عمل چه په ریا شی په کار نه دی — مناسب د پاک مولا د دربار نه دی
عاجزی او اخلاص هر چاته په کار دی — رب د کبر او ریا خریدار نه دی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اَنْفِقُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّاۤ اَخْرَجْنَا لَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ ۠

وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِاٰخِذِيهِ إِلَّآ أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ ۚ وَاعْلَمُوٓا أَنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿۲۶۷﴾

ای هغو کسانو! چه ایمان ئی راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) لګوئ! له حلالو (پاکو، غورو) د هغو مالونو چه (په کسب سره) تاسی ګټلی او له هغو (شیانو) چه ایستلی دی مونږ تاسی لره له ځمکی څخه (له حلالو پاکو غورو شیانو) او قصد مه کوئ تاسی (ورکولو) د خبیثو (حرامو نابودو شیانو) له هغه ماله چه لګوئ ئی تاسی (د الله په لاره کښی) حال دا چه نه یئ تاسی اخیستونکی د هغه (ناکاره شی په خپل حق کښی) مګر «خو ئی داسی اخلئ» چه سترګی پټی کړئ په (اخیستو د) هغه کښی او پوه شئ! چه بیشکه الله غني دی (بی پروا له هر چا او هر شی - ورته تل ښه ستاینه (صفت) او) ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په نزد د صدقاتو د مقبولیت شرط دا دی هغه خیرات چه له حلال ګټل شوی مال څخنی وی او حرام مال او څه شبهه او شائبه پکښی نه وی، او له ښو شیانو څخه ښه شی د الله تعالیٰ په لاره کښی ورکړ شی، او داسی خراب شیان په خیراتونو کښی صرف نه کړئ که تاسی ته درووړاندی شی، نو تاسی ئی په اخیستلو کښی وړاندی وروسته کوئ! او زړه مو نه غواړی! او نه ئی اخلئ! یا ئی په اخیستلو شرمیږئ! او په خوښی او خوشالی سره ئی له سره نه اخلئ! او وپوهیږئ چه پاک الله بی پروا دی او تاسی ورته اړ (مجبور) او محتاج یئ، او هغه تاسو ته هیڅ احتیاج نه لری. او د ډیرو محامدو او ښیګڼو (فائدو) څښتن (خاوند) دی که تاسی له ښو شیانو څخنی ښه شی د هغه په لاره کښی په مینه، شوق او محبت سره صرف کړئ! او ښه خیر ورکړئ! نو دی هغه خوښوی.

اَلشَّيْطٰنُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَآءِ ۚ وَاللّٰهُ يَعِدُكُمْ مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۶۸﴾

شیطان وعده درکوی تاسی ته د خواری (او ویروی مو چه خوار به شئ!) او حکم کوی تاسی ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو (لکه بخل) او الله وعده کوی له تاسی سره د مغفرت (د ګناهونو) له خپله (لوری) او د فضل (د انفاق په بدل کښی)، او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه

عالم دی (پر ټولو احوالو)

تفسیر: که د چا په زړه کښې داسې خیال وګرځي «که خیرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم» او د الله تعالیٰ د اوامرو او تاکیداتو له اوریدلو سره بیا هم همت او میړانه (بهادري) نه کوي، او پخپل زړه کښې دا خبره ګرځوي چه له خپله ماله هیڅ شي صرف نه کړي، او د الله تعالیٰ له وعدې څخنې مخ اړوي، او په شیطاني وعدو باندې د ده د طبیعت میلان او اعتماد وي، نو ښائي چه دې یقین او اعتماد ولري چه دا خبره د شیطان له خوا د هغه په زړه کښې لویدلې ده او داسې دې نه وائي چه «ما خو د شیطان شکل په سترګو نه دی لیدلی، نو د هغه حکم به ماته څرنګه القاء کیږي؟» او که دا خیال ئې په زړه کښې وګرځي چه د «صدقې» او خیرات په وسیله ئې مغفرت وربه برخه کیږي او په مال کښې ئې زیاتوالي او برکت پیدا کیږي نو ودې پوهیږي، چه دا خبره د الله تعالیٰ له خوا د هغه په زړه کښې لویدلې ده، نو د الله جل جلاله شکر دې وباسي، او د الله عم نواله په خزانه کښې د هیڅ کمي نشته، او د ګردو (ټولو) په ظاهر او باطن «خبیر» او د هر سړي په نیت او عمل باندې «بصیر» دی.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٦٩﴾

ورکوي (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چه اراده وکړي (د ورکولو ئې) او هر چا ته چه ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقیق سره ورکړی شو (ده ته) خیر ډیر، او نه اخلي پند مګر خاوندان د عقلونو (صافو چه د وهم او نفسي غوښتنو شوائب پکښې نه وي).

تفسیر: یعني هر هغه چا ته چه الله اراده وکړي علم تحقیق، د عمل تدقیق او د دیني خبرو او خیرات ورکولو پوهه ورکوي، چه په کوم نیت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول (طریقه) محتاج ته ئې ورکړي؟ او هر چا ته چه پوهه ورکړی شوې ده هغه ته د دنیا او عقبیٰ لوی نعمت او ښیګڼه (فائده) په برخه شوې ده. (ابوالليث رحمة الله عليه وائي چه الله جل جلاله دنیوي مال ته ﴿ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ ﴾ او علم ته ﴿ خَيْرًا كَثِيرًا ﴾ فرمايلي دي، نو ښائي چه علم او پوهنې ته ډیر اهمیت ورکړی شي!)

مال «فاني» او علم «باقي» دی «باقي» واخله! «فاني» پریږده!
«علم» خوښ دی د پوهانو ناپوهانو ته «جهل» پریږده!

«ادريس» وخوت په آسمان «قارون» ډوب په ځمکه پرېږده!
«يؤت الحكمة» تل لوله! په «اسفارو» خر بار پرېږده!

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّـٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾

او هغه شی چه صرف کړئ تاسی له نفقی (لکه زکوة او خیرات ـ لږ یا ډیر) یا (ئی) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره نو بیشکه الله ته معلوم دی هغه (لکه نور شیان)، او نشته له پاره د ظالمانو (چه بی ځایه مال صرفوی) هیڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله)

تفسیر: یعنی هغه شی چه په خیرات کښی ورکاوه کیږی، لږ وی که ډیر، په ښه نیت وی که په خراب، په حقه لاره ئی لګوئ که په باطله، په پټه ئی ورکوئ که په ښکاره، د خلقو د ښودنی له پاره یا «نذر» په ځان اخلئ، په شرط یا غیر شرط، په طاعت یا په معصیت کښی، په هر ډول (طریقه) سره چه وی بیشکه الله تعالیٰ ته هغه او نور ګرد (تول) امور ښکاره او معلوم دی. او هغه کسان چه د مال په «انفاق» یا په «نذر» کښی د الله له احکامو ځنی پرته (علاوه) کار کوی د هغوی هیڅوک مددګار نه دی. او په هر چا باندی چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی خپل عذاب نازلوی.

(فائده): «نذر» په منلو سره واجبیږی، نو که بیا ئی اداء نه کړی ګنهګاریږی «نذر» پرته (علاوه) د الله تعالیٰ په نامه د بل چا په نامه روا نه دی. مګر داسی ووائی چه د الله تعالیٰ په نامه ئی فلانی ته ورکوم. یا د دی «نذر» ثواب دی هغه ته ورسیږی. نو په دی صورتونو کښی هیڅ پروا نشته.

إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَـٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه او که پټوئ ئی تاسی (په وخت د ورکولو کښی) او ورکوئ ئی تاسی فقیرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خیر دی تاسی ته، او لری به کړی (الله) له تاسی نه

ځینی د ګناهونو ستاسی، او الله په هغو کارونو چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (او هیڅ شی تری پټ نه دی).

تفسیر: یعنی که خلقو ته د ورښوولو په نیت نه وی، نو خیرات ورکول په ښکاره ډول (طریقه) سره بهتر دی چه د نورو شوق او رغبت هم ورته وشی. او په پټه سره هم خیرات ورکول ښه دی چه اخیستونکی ته حیاء ورنشی، لنده ئی دا چه اظهار او اخفاء دواړه بهتر دی. مګر د هری موقع او مصلحت لحاظ یوه ضروری خبره دی.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدٰىهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَهْدِيْ مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ فَلِاَنْفُسِكُمْ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْنَ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ اللّٰهِ ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ خَيْرٍ يُّوَفَّ اِلَيْكُمْ وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿۲۷۲﴾

نشته پر تا باندی (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی ولیکن الله (په سمه صافه لاره) برابروی هغه څوک چه اراده وکړی (د برابر والی ئی) او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) پس له پاره د نفسونو (ځانونو) ستاسی دی، او نه صرفوئ تاسی (ای مؤمنانو!) مګر (صرفوئ ئی) خاص له پاره د طلب د رضا د الله، او هر هغه شی چه صرفوئ (ئی) تاسی له خیره (له مال نه) نو پوره به درکړ شی تاسی ته (ثواب د هغه) او په تاسی به ظلم ونه کړ شی (د ثواب په کموالی سره).

تفسیر: کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ چه له مسلمانانو څخنی پرته (علاوه) بل هیچا ته خیرات مه ورکوئ! او په دی امر کښی دا مصلحت ؤ چه د مال او شتو له امله (وجی) کافران د اسلام په لوری راغب شی، نو وروسته له دی نه ئی داسی امر وفرمایه چه دا ثواب به هلته دررسیږی چه له خیرات ورکولو څخنی د الله تعالیٰ خوښی مطلوبه وی نو دا آیت نازل شو، او په دی کښی عام حکم راغی، چه د پاک الله په لاره کښی چه هر چا ته مال ورکړئ!، د هغه ثواب تاسو ته درکاوه کیږی!، د مسلم او غیر مسلم څه تقئید نشته، یعنی هر چا ته چه صدقه ورکوئ ښائی چه یوازی د پاک الله په نامه وی، په هغه کښی د مسلمان او نامسلمان څه تخصیص نه دی په کار یوازی په صدقه ورکولو کښی دغه خبره ضروری ده چه محض «لوجه الله» وی.

لِلْفُقَرَآءِ الَّذِينَ أُحْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ط

(خیراتونه ستاسی) له پاره د هغو فقیرانو دی چه بند کړی شوی دی په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعاتو) کښې چه توان نه لری دوی د ګرځیدلو په ځمکه کښې (له پاره د معاش او تجارت د طاعت د مشغولتیا په سبب) ګمان کوی په دوی باندی ناپوه (په حال د دوی) د غنیانو په سبب د نه سوال کولو په کوښښ سره پیژنی به ته (ای سامعه!) دوی په څیرو (علامو د تواضع او اثر د مجاهدی) د دوی سره، نه کوی دوی سوال له خلقو څخنی په سختی (په الحاح او کوښښ) سره،

تفسیر: یعنی داسی خلقو ته صدقه ورکول ـ ډیر ثواب لری چه د الله جل و علیٰ شانه په لاره کښې او د هغه د دین په کار کښې مشغول او مقید وی، او د تګ او راتګ او د خوړو، لباس او نورو له ګټلو څخنی پاتی وی، او هیچا ته خپل حاجت او اړتیا (محتاجی) نه ښکاروی. لکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم ځینی اصحاب داسی هم وو چه دوی خپل کور کهول خوشی کړی ؤ، او د (صفی) په اصحابو کښې شامل شوی وو، او پخپله خوښه او رضاء سره د پاک محمد صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت ئی خپلو ځانو ته غوره کړی ؤ دینی علوم به ئی زده کول، مفسدینو او شر آچوونکو سره به ئی «جهاد» کاوه. هم داسی اوس هم پر مسلمانانو باندی د هغو کسانو امداد او مرسته (مدد) حتمی او ضروری ده چه د قرآن عظیم الشأن په یادولو، یا د دینی علومو په تحصیل کښې بوخت (ډوب) او مشغول وی. د څیری له پیژندلو څخنی دا مطلب دی چه د هغوی څیری ډیری ژیړی او بدن ئی نری را بریښی، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کښې له ورا ښکاریږی.

وَمَا تُنفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾

او هر شی چه تاسی صرفوئ (ئی په هر شی کښې) له خیره (له مال نه) پس بیشکه الله په هغه باندی (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: په عام او خاص ډول (طریقه) د داسی خلقو له کارونو څخنی خبردار دی، چه یاد شول.

اَلَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَّعَلَانِيَةً فَلَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿۲۷۴﴾

هغه کسان چه صرفوی مالونه خپل (د الله په لاره کښې) په شپه او په ورځ کښې په پټه او په ښکاره پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هيڅ ډول (طريقه)) ويره په دوی باندې او نه به دوی هيڅکله غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره).

تفسير: تر دې ځايه پورې د خيرات بيان، او د هغه د فضيلت د قيدو او شرائطو ذکر ؤ. هر کله چه له خيرات کولو ځنې له يوه لورې په معاملاتو کښې د سهولت او د تسهيل عادت پيدا کيږي، او د بې مروتۍ او سخت گيرۍ ـ خرابۍ ورځرگندېږي، او له بل لورې هغه گناهونه چه په معاملاتو او اعمالو کښې پيښيږي د هغوی کفاره هم په صدقاتو او خيراتو سره کاوه شي، او هم په خيرات کولو سره په اخلاقو، مروت، خير غوښتلو او گټه رسولو کښې زياتوالی پيدا کيږي، او د پاک خدای مخلوق ته فائدې رسيږي، نو له دې کبله (وجې) ئې په دې متعددو آيتونو کښې د هغه يادونه وکړه.

هر کله چه سود (سوائې) آخيستل له خيرات څخه مخالف دی، ځکه چه په صدقاتو کښې يوازې مروت، احسان او گټه رسونه او په سود کښې پرته (علاوه) له بې مروتۍ، ضرر رسولو، ظلم او ځلل (ضرر) څخه بل شی نشته نو د خيراتونو او صدقاتو د فضيلت د بيانولو څخه وروسته د سود منمت او د هغه د ممانعت ذکر ډير مناسب دی. څومره چه په خيرات کښې ښيگڼې (فايدې) او فضايل شته، هومره په سود او (سوائې) کښې خرابی او رذائل موجود دی.

اَلَّذِيْنَ يَأْكُلُوْنَ الرِّبٰوا لَا يَقُوْمُوْنَ اِلَّا كَمَا يَقُوْمُ الَّذِيْ يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰنُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْٓا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا

هغه کسان چه خوری (يعنی اخلی) سود (له خلقو) نه پاڅيږی دوی (د قيامت په ورځ کښې) مگر (پاڅيږی داسی) لکه چه پاڅيږی هغه څوک چه حواس ئې خراب کړی وی شيطان (د عربو په گومان) له (خپله) اثره. دا

(حال د دوی) په سبب د دی دی چه دوی ویل چه بیشکه هم دا خبره ده چه تجارت خو هم داسی دی (په جواز کښی) لکه سود حال دا چه حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی ئی دی سود

تفسیر: سود خور په قیامت کښی داسی له خپل قبر څخنی پورته کیږی لکه لیونی او هغه څوک چه حواس ئی خراب شوی وی. او دا حالت به د دی له امله (وجی) وی چه ده حلال او حرام سره ګډول او دا ئی ځکه کول چه په دغو دواړو کښی ئی ګټه مقصوده وه، او دا دواړه ئی حلال ګڼل، حال دا چه د «بیعی» او «ربوا» په منځ کښی دیر فرق شته، «بیع» د الله تعالیٰ له خوا حلاله، او «ربوا» حرامه ده.

(فائده): هغه نفع چه په «بیع» کښی ده هغه د مال په مقابل کښی ده لکه څوک چه د یوی درهمی جامه په یوه نیمه درهمه خرڅه کړی، او «سود» هغه دی چه څوک پکښی بلا عوضه نفع واخلی. لکه چه د یوی درهمی په عوض دوی درهمی واخلی. په ړومبنی صورت کښی کله چه جامی او درهمی دواړه سره بیل بیل شیان دی، او د دوی د هر یوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی ـ نو ځکه د هغوی په منځ کښی موازنه او مساوات فی نفسه غیر ممکن دی. او کله چه پلورلو او پیرودلو «خرڅولو او اخیستلو» ته حاجت پیدا شی نو د موازنی او مساوات له پاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته (علاوه) بل کوم شی نشته او د دوی د هر یوه ضرورت او رغبت له حده زیات مختلف دی. یوه سری ته یوه درهمه دومره زیاته په کار وی، چه په خپله خوښه سره د لسو درهمو تکر (کپړا) پری پلوری (اخلی). او بل سری ته د یوه ګز تکر (کپړی) دومره زیات ضرورت پیښیږی، چه د یوی درهمی تکر (کپړه) په لسو درهمو باندی پیری (خرڅوی)، یعنی د احتیاج او رغبت له پاره دا دواړه په دواړو صورتونو کښی ورته یو شان ښکاری. نو که اوس څوک یو تکر (کپړه) په یوی درهمی پیری (خرڅوی)، نو په هغه کښی سود یعنی نفع خالی عن العوض نه ده. او که بالفرض همغه تکر (کپړه) په یو زر درهمو واخلی، بیا هم پکښی سود نشته. ځکه چه فی حد ذاته د دوی دواړو په منځ کښی موازنه او مساوات له سره نه کیږی. که د دوی له پاره کومه پیمانه او میچ وی، نو هغه به د هر یوه همغه رغبت او ضرورت او اړتیا (محتاجی) وی او په دوی کښی عموماً دومره تفاوت او توپیر (فرق) شته، چه توبه! نو که سود متعین کړ شی، نو دا تعیین به څرنګه وی؟ او که یوه درهمه په دوی درهمو باندی واخلی، نو دلته فی نفسه مساوات کیدی شی، چه یوه درهمه د یوی درهمی په مقابل کښی معین کیږی، او بله درهمه خالی عن العوض پاتی کیږی او سود ګرځی، او دغه معامله شرعاً حرامه ده.

فَمَنْ جَآءَهٗ مَوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ فَانْتَهٰى فَلَهٗ مَا سَلَفَ ؕ وَاَمْرُهٗۤ اِلَى اللّٰهِ ؕ

وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾

پس هر څوک چه راشي ده ته پند له (طرفه د) رب د ده پس منع شو (له سوده) پس دی ده ته هغه شي چه پخوا ئی اخیستی دی، او معامله ئی الله ته (سپارلی شوی) ده، او هر څوک چه بیرته وګرځیده (سود ته او حلال ئی وګانه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دی، چه دوی به په دی اور کښی تل وی.

تفسیر: یعنی هغه سود چه له حرمت څخه ئی پخوا مو اخیستی دی په دنیا کښی د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږی، یعنی تاسی حق نه لرئ چه د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کښی **حق سبحانه و تعالیٰ** اختیار لری چه هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښی. خو وروسته له حرمته که بیا هم څوک د سود له اخیستلو څخنی لاس وانخلی، بلکه بی پروا ئی وخوری، نو هغه دوزخی دی، او د الله تعالیٰ د حکمونو په مقابل کښی د خپلو عقلی دلیلونو د وړاندی کولو سزا ئی همغه ده چه پاک الله ئی فرمائی.

يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ ۗ

ورک کوی الله (برکت د) سود او زیاتوی (ثواب د) خیراتونو،

تفسیر: الله تعالیٰ د سود مال نابود او پوپنا (تباه) کوی. یعنی په هغه کښی هیڅ خیر او برکت نه وی. بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږی. کله چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی راغلی دی، چه «د سود مال په هره اندازه چه زیات شی، آخر ئی افلاس او تاوان دی.» او د خیرات د مال له زیادت څخنی دا مطلب دی چه په هغه مال کښی زیادت راځی، او پاک الله په هغه کښی خیر او برکت پړدی او د هغه ثواب ډیروی لکه چه په احادیثو کښی هم راغلی دی.

وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾

او الله دوستی نه کوی له هر سخت کافر ګنهګار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکی معذبوی هم).

تفسیر: مطلب دا چه سود او سوائی اخیستونکی سره له ماله او شتو دومره نه کوی چه

محتاجانو ته بی له سوده حسنه پور (قرض) ورکړی. حال دا چه په ده باندی دا لازم ؤ چه هغه ئی د خیرات په توګه (طریقه) حاجتمندو خلقو ته ورکړی وی، نو اوس له دی څخنی زیات د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران به څه وی؟.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی (په تولو مؤمن به شیانو) او کوی دوی ښه (عملونه) او قائموی دوی (سم اداء کوی سره له تولو حقوقو په ترتیب) لمونځ او ورکوی دوی زکوة شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هیڅ ډول (طریقه)) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅکله) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د سود او سوائی اخیستونکی په مقابل کښی د ایماندارانو صفتونه، او د هغو انعامونو ذکر کوی چه د سود اخیستونکی له حالاتو، اوصافو، عاقبت او حکمونو څخنی مخالف دی، چه په هغه سره د سود اخیستونکی پوره تهدید او تشنیع هم ښکاره شوه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه او پریږدئ هغه چه پاتی شوی دی له سوده که یئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی په شریعت په رښتیا سره).

تفسیر: یعنی پخوا له دی ممانعت څخنی څه سود او سوائی مو چه اخیستی ده بلا پسی، خو وروسته له دی ممانعته هغه سود چه اوښتی دی مه ئی اخلئ.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۖ وَإِن تُبْتُمْ

فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾

پس كه ونه كړ تاسي (دا كار) نو آګاه شئ (او ځان تيار كړئ) تاسي په جنګ له (طرفه د) الله او رسول د ده، او كه توبه ګاره شوئ تاسي (له اخيستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسي مه كوئ تاسي ظلم (چه سود به هم غواړئ) او نه دى ظلم كاوه شي پر تاسي (چه له رأس المال څخه مو څه ستون كړى شي).

تفسير: يعني هغه پخواني سود مو چه اخيستي دى كه هغه په خپل رأس المال كښې حساب او له رأس المال څخني ئې كم كړئ، نو پر تاسو باندې ظلم او تيرى كيږى. او وروسته له ممانعته كه تاسي هغه اوښتي سود وغواړئ، نو دا ستاسي ظلم دى.

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ ۖ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾

او كه ؤ پور وړى (قرض وړونكى) خاوند د نادارى نو پر تاسي دى انتظار پور وړى (قرض وړونكى) ته تر وخته د پراخي ـ د پور وړى (قرض وړونكى) او دا چه ببښنه وكړئ تاسي (دى پور وړى ته)، خير (ډيره بهتره) ده تاسي ته كه يئ تاسي چه پوهيږئ (په هغه خير).

تفسير: يعني كله چه د سود ممانعت وشو، او د هغه اخيستل او وركول موقوف شول، نو اوس تاسي خپل پور (قرض) له مفلس پوروړى څخني درګرده غواړئ داسي غوښتنه نه ده په كار بلكه ناداره لره مهلت وركړئ! او كه مو د لاسه كيږى هغه پور (قرض) ورو‌بخښئ!.

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ۖ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾ ع

او وويريږئ تاسي له (عذابه د) هغي ورځي چه بيرته بيول كيږئ تاسي په هغي كښې طرف د الله ته بيا به پوره وركړى شي هر نفس ته (جزا) د هغه عمل

چه (ده له خیره یا شره) کړی وی او په دوی به ظلم ونه کړ شی (د عذاب په ډیروالی یا د ثواب په لږوالی سره).

تفسیر: یعنی په قیامت کښې به د ګردو (ټولو) اعمالو جزا او سزا ورکوله کیږی، نو اوس دی هر څوک فکر وکړی چه څه کار کوی که بد؟ ګټه او سود اخلی؟ یا خیرات ورکوی؟
(د «البقرة» د سورت ګرد (ټول) آیاتونه مدنی دی پرته (علاوه) له دی آیت څخه چه مکی دی او په حجة الوداع کښې په «منٰی» کښې نازل شوی دی او وروسته له دی نه بل کوم آیت نه دی نازل شوی او رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات شوی دی).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيۡنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى فَٱكۡتُبُوهُۚ وَلۡيَكۡتُب بَّيۡنَكُمۡ كَاتِبُۢ بِٱلۡعَدۡلِۚ وَلَا يَأۡبَ كَاتِبٌ أَن يَكۡتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُۚ فَلۡيَكۡتُبۡ وَلۡيُمۡلِلِ ٱلَّذِي عَلَيۡهِ ٱلۡحَقُّ وَلۡيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبۡخَسۡ مِنۡهُ شَيۡـٔٗاۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه یو له بله سره معاملی کوئ تاسی په پور (قرض) سره تر نیټی تاکلی (مقرر کړی) شوی پوری نو ولیکئ تاسی هغه (پور۔ قرض)!، او ودی لیکی (کاغذ د پور۔ قرض) په منځ ستاسی کښې یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعاً نه کم او نه زیات) او منع دی نه راوړی (هیڅ یو) کاتب (د دی کاغذ) له لیکلو څخه (او ښائی چه ولیکی دا معامله) هغسی چه ښوونه کړی ده کاتب ته الله نو ودی لیکی، او بیان دی وکړی (کاتب ته) هغه څوک چه په ده باندی حق (پور۔ قرض) دی او ودی ویریږی (کاتب) له الله چه رب د ده دی او نه دی کموی له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنی دی دی هم په اقرار کښې هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوی).

تفسیر: پرومبی ئی د صدقاتو او خیراتونو فضیلت، او د هغو د احکامو بیان وکړ. وروسته له هغه ئی د (سود) حرمت او مذمت وکړ، او اوس د پور (قرض) اخیستلو او پور (قرض) ورکولو، او د حجت لیکلو، او د پور (قرض) د بیرته ور رسولو نیټه تر راتلونکی مودی پوری، او د نورو لار ښوونه کیږی. او د پور (قرض) په نسبت داسی معلومیږی چه دا ډول (طریقه) معامله جائزه

ده، مگر هر کله چه دا معامله په راتلونکی مودی پوری اړه (احتياج) لری، او د هيری، مړينی (مرګ)، نشتوالی او د نورو جنګ جګړی احتمال هم پکښی شته، نو ځکه ضروری ده چه د هغی د تأديبی نيته په داسی اهتمام سره وتاکله (مقرره) شی! چه وروسته له هغه داسی کومه جګړه او مخالفت پکښی پيښ نشی، او د هغی صورت هم دا دی چه دا خبره پر يوه کاغذ باندی وليکی، او د بيرته وررسولو نيته وتاکله (مقرره) شی!. او د پور (قرض) ورکوونکی او پوروړی (قرض وړونکی) نومونه او ښکاره پيژندګلوی، او د هغی معاملی پوری نور تړلی تفصيلات او لازمی خبری په صاف او ښکاره ډول (طريقه) سره وليکلی شی!. او ليکونکی (کاتب) لره ښائی چه بی له انکاره همغسی چه د شرعی شريفی حکم دی له هغه سره ئی سم او برابر وليکی! او له عدل او انصاف څخه لری نه شی! ښه خو دا دی چه دا حجت پخپله پوروړی (قرض وړونکی) پخپل قلم سره وليکی! يا ئی ليکونکی ته ووائی، چه هغه ئی سم د ده له وينا سره وليکی، او د بل چا په حق کښی هيڅ ډول (طريقه) نقصان او تاوان پيښ نه کړی!.

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ ۚ

پس که ؤ هغه څوک چه په ده باندی حق (پور(قرض)) دی کم عقل (مبذر، بی وقوف او ليونی) يا ضعيف لکه ووړ (معزور) يا ډير زوړ (بوډا) يا ئی توان نه وی چه اقرار وکړی (چه ګنګ وی يا د کاتب په ژبه نه پوهيږی) دی پخپله نو بيان دی وکړی ولی (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چه سمه خبره ووائی نه کمه نه زياته)،

تفسير: يعنی هغه مديون او پور وړی چه کم عقل يا ناپوه يا مبذر يا ضعيف يا سست يا بيرا وی لکه چه ووړ (معزور) يا زوړ، او د معاملی د پوهيدلو پوهه نه لری، يا د هغی معاملی لازمی خبری ليکونکی ته نشی ويلی (لکه چه ګونګی وی يا د کاتب په ژبه نه پوهيږی) نو په داسی صورت کښی د مديون ـ واکدار يا وارث يا ولی يا وصی دی هغه معامله په عدل او انصاف سره بی له زياتوالی او کموالی پای (اخر) ته ورسوی! او ليکونکی ته دی ووائی چه وئی ليکی.

وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ ۖ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ

تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ اَنْ تَضِلَّ اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰى

او شاهد ونیسئ تاسی (په خپلو معاملو کښې) دوه شاهدان له سړیو ستاسی (چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دی وی او دوه ښځې له هغو کسانو چه تاسی تری راضی یئ (د عدالت له کبله (وجی)) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دی له پاره دی که) هیره کړی (دا شاهدی) یوه له دی دواړو نو ور په یاد به کړی هغه یوه له دی دواړو (چه ور په یادوی) هغې بلې (هیر زړی ته)،

تفسیر: او تاسی ته ښائی چه په دی معاملی کښې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځې شاهدانی ونیسئ! (ځکه چه په ښځو کښې عقل کم او هیره ډیره ده). او شاهد هم ښائی د غوره کولو وړ (لائق) یعنی لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وی (له سړیو ستاسی یعنی هغه دوه تنه چه مسلمانان، عاقلان، بالغان او اصیلان وی. او د کافر شاهدی قبوله نه ده. مگر د «امام اعظم رحمة الله علیه» په نزد د یوه کافر شاهدی پر بل کافر باندی روا ده.)

وَلَا يَاْبَ الشُّهَدَآءُ اِذَا مَا دُعُوْا ۭ وَلَا تَسْـَٔـمُوْٓا اَنْ تَكْتُبُوْهُ صَغِيْرًا اَوْ كَبِيْرًا اِلٰٓى اَجَلِهٖ ۭ ذٰلِكُمْ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَاَدْنٰٓى اَلَّا تَرْتَابُوْٓا

او نه دی منع راوړی شاهدان کله چه وبلل شی دوی (شاهدی ته) او مه خوابدی کیږئ (ای معامله دارانو!) له دی چه ولیکئ دا (حق که) لږ وی او که ډیر وی تر نیتې د هغې پوری، دا (لیکل) ستاسی پوره عدل دی په نزد د الله او ښه مرسته (مدد) کوونکی (ډیر محکم) دی دپاره (د اداء) د شاهدی او ډیر نژدی دی ته چه شکمن نه شئ تاسی (د دی معاملی په نیته او مقدار کښې).

تفسیر: یعنی هر کله چه څوک د شاهد کیدلو یا د شهادت د اداء کولو دپاره وغوښت شی، نو منع دی نه راوړی او نه دی انکار او پکښې سستی کوی! او ښائی چه د معاملاتو په لیکلو کښې هیڅ ډول (قسم) قصور او اهمال ونه کړ شی! (تر دی چه نیته دی هم پکښې ولیکلی شی!) عام له دی نه چه هغه معامله وړوکی وی ـ که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په هم دی

کښې دی او په شهادت کښې هم زیات داد په هم دی لیک باندی دی، او د نه هیریدلو او نه تیروتلو او د هیچا د حق د نه ضایع کیدلو اطمینان او تسلی هم په هم دغه لیک باندی دی.

إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓا۟ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ

مگر که وی (دا معامله) ستاسی تجارت په حضور (لاس په لاس) چه چلوئ ئی تاسی (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کښې پس نشته پر تاسی باندی هیڅ گناه چه ونه لیکئ تاسی دا (معامله) او شاهدان ونیسئ تاسی! کله چه یو له بل سره پلورل (اخیستل) یا پیرودل (خرڅول) «بیع او شری» کوئ تاسی او نه دی رسوی نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنی په کتابت او شهادت کښې دی څه زیاتوالی او کموالی نه کوی ـ یا) او ضرر دی نه رسولی شی کاتب ته او نه شاهد ته (یعنی که معذور وی زور دی پر هیچا ونه کړ شی.)

تفسیر: یعنی که د سوداگری معامله لاس په لاس وی. د جنس په بدل کښې جنس یا نغده معامله وی ـ او د پور (قرض) معامله نه وی، نو په دی صورت کښې ئې نه لیکل، وبال نه دی خو شاهد نیول په هسی معاملو کښې ضرور دی چه په هغې کښې وروسته له دی نه کومه جگړه او جنجال پیښ نشی او ښائی چه لیکونکی او شاهد هیچا ته کوم ربړ (تکلیف) او تاوان ورپیښ نه کړی یعنی نه دی مدعی او نه دی مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوی، بلکه همغه حق دی اداء کړی چه د ده په غاړه واجب دی (او هم داسی کاتب او شاهد ته دی هم څه ضرر نه رسوی.)

وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ۝٢٨٢ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۝٢٨٣

او که وکړ تاسی (دا کار د اضرار) نو بیشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسی پوری، او وویریږئ تاسی له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوی تاسی ته الله او الله په هر شی باندی ښه عالم دی. (او گرد (تول) شیان ورته ښه معلوم دی) او که یئ تاسی په سفر باندی او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلئ) گروی قبض کړی شوی پس که امین (معتبر) وگڼل څینو ستاسی څینی (نور، چه گروی ئی وانه خیستله) نو اداء دی کړی هغه څوک چه امین گرځولی شوی وی امانت د ده (یعنی د پور (قرض) ورکوونکی) او ودی ویریږی له الله څخه چه رب د ده دی او مه پټوئ شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چه گویا اقرار هم په خپل ځان باندی شاهدی ده) او هر چا چه پټه کړه دا (شاهدی) نو بیشکه دی گنهگار دی زړه د ده او الله په (هغو کارونو) چه کوئ (ئی تاسی) ښه عالم دی. (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنی که په سفر کښی د قرض او پور معامله درپیښه شی او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وی او لیکونکی مو په لاس درنشی نو پوروړی (قرض وړونکی) دی د خپل پور (قرض) په عوض کښی کوم شی گرو (گانه) ورته کیږدی.

فائده: په «سفر» کښی د «حضر» په نسبت گروی (گانی) ته زیات ضرورت پیښیږی ځکه لیکل او شاهدی په «حضر» کښی په آسانی سره صورت موندلی شی او پور (قرض) ورکوونکی ته په آسانی سره اطمینان او تسلی پیدا کیږی نو ځکه په سفر کښی د «رهن» او گروی (گانی) اخیستلو حکم وشو. که نه په «حضر» او د لیکونکی او د شاهدانو په موجودیت کښی هم د گروی (گانی) اخیستل روا دی. لکه چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی که پور (قرض) ورکوونکی پخپل پور وړی (قرض وړونکی) باندی اطمینان او اعتبار لری ـ او پری داده وی، او تری گروی (گانه) ونه غواړی، نو پر پور وړی باندی لازم دی چه د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل اداء کړی! او له الله تعالیٰ جل جلاله څخنی دی وویریږی! او د حق د خاوند په حق کښی دی په امانت سره معامله وکړی!

لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْٓ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تُخْفُوْهُ
يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللّٰهُ ؕ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ
وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۸۴﴾

(خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی. (له موالیدو، عناصرو او نورو تولو علویاتو او سفلیاتو، سره له آسمانو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) او که ښکاره کړئ تاسی هغه (ارادی او بدنیتونه) چه په زړونو ستاسی کښې دی یا پټ کړئ تاسی هغه، حساب به وکړی له تاسی سره په هغه باندی الله پس مغفرت کوی هغه چاته چه اراده وکړی (الله د مغفرت ئی) او په عذابوی به هغه څوک چه اراده وکړی (الله د عذابولو ئی) او الله په هر شی باندی ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم)

تفسیر: الله تعالیٰ په دی سورت کښې د اصولو او فروعو، عباداتو او معاملاتو، او د بدنی او مالی هر راز (قسم) احکامو بیان پوره وکړ او ښائی چه دی مبارک سورت ته «**سنام القرآن**» په هم دی سبب ویلی شوی وی. نو ځکه مناسب دی چه بندگانو لره هم پوره تاکید او تهدید له هر لوری ورکړ شی، چه د ذکر شویو احکامو په تعمیل او کولو کښې هیڅ ډول (طریقه) قصور او کوتاهی رانشی. او له تولو مناهیو څخنی ځان وژغوری (وساتی). دا دی چه د «**البقرة**» د سورت په آخر کښې ئی وروسته د احکامو له ارشاد دا آیت د تهدید او تنبیه په ډول (طریقه) سره ارشاد وفرمایه، او د گردو (تولو) ذکر شویو تیرو احکامو په تعمیل او کړو باندی ئی تول سره مجبور او مامور کړل هم دا راز (شان) هغه کسان چه په نکاح، طلاق، قصاص، زکوة، بیع، شری، ربوا او نورو کښې زیاتره له خپلو جوړو کړیو پلمو (منصوبو) او تدبیرو څخنی کار اخلی، او ناروا شیان روا گڼی، او د هغو په روا گرځولو کښې له خپل فکر او خیال څخه نه اوړی، او هر څه ئی چه زړه غواړی همغه کوی، هغوی ئی هم پوره تنبیه او تهدید کړل. هغه پاک ذات چه پر مونږ باندی د عبادت استحقاق لری ښائی چه مالک وی. هغه ذات چه زمونږ د تولو پټو او ښکاره ؤ کارونو حساب او کتاب اخیستی شی، ښائی چه په گردو (تولو) امورو باندی ښه «علیم» او «خبیر» وی. او هغه ذات چه زمونږ د تمامو شیانو حساب اخیستی شی او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کښې جزا او سزا راکولی شی، ښائی چه په گردو (تولو) شیانو باندی قدرت ولری او ښه قادر وی. نو دلته ئی بیا هم دا دری واړه کمالات بیان کړل. چه هغه «ملک ـ علم ـ قدرت» دی او د هم دی صفاتو ذکر ئی په «آیت الکرسی» کښې هم فرمایلی دی.
مطلب ئی دا دی (**حق سبحانه و تعالیٰ**) د گردو (تولو) شیانو مالک او خالق دی. د ده علم په گردو (تولو) مخلوقاتو او موجوداتو باندی محیط دی. د ده قدرت پر تولو حاوی او شامل دی نو بیا د هسی مالک الملک ـ علیم ـ بصیر او قدیر ذات احکام نه منل عام له دی نه چه د الله تعالیٰ دغه نافرمانی په پټه سره وی که په ښکاره سره، څرنگه به وړ (لائق) او مناسب وی؟ او بیا به دا نافرمان بنده څنگه د الله تعالیٰ له عذابه ځان ژغوری (ساتی)؟

اٰمَنَ الرَّسُوْلُ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَّبِّهٖ وَ الْمُؤْمِنُوْنَ ؕ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ ۟ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ۟ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَ اَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَ اِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ۝

تصدیق (باور) کړی دی رسول په هغه شی چه نازل کړی شوی دی ده ته له (طرفه د) رب د ده او مؤمنانو (هم تصدیق او باور کړی دی). تولو (د دوی) تصدیق (باور) کړی دی په الله باندی او په پرښتو د ده او په کتابو د ده او په رسولانو د ده (په داسی حال کښی چه وائی دوی) فرق نه کوو په منځ د هیڅ یو (رسول) له رسولانو د الله کښی. او وائی (رسول الله او مؤمنان). واوریده مونږ (پیغام ستا) او قبول کړ مونږ (حکم ستا غواړو). مغفرت ستا ای ربه زمونږ او (خاص) تا ته دی درتلل (د هر چا).

تفسیر: کله چه له ړومبی آیت څخه دا خبره ښکاره شوه چه د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب آخیستل کیږی چه په زړونو کښی ګرځی نو اصحاب الکرام رضی الله عنهم ووېریدل، او له دی آیت ځنی داسی زیات متأثر شول، چه د هغه په شان له هیڅ یوه بل آیت ځنی نه وو متأثر شوی نو دوی پاک رسول صلی الله علیه وسلم ته شکایت ور ووړ رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل ﴿ وَقَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﴾ یعنی که څه سختی مو په نظر درځی یا څه خپګان درپیښ شی نو د حق تعالیٰ د دی امر او ارشاد په منلو او تسلیم کښی لږ څه توقف او ډیل مه کوئ! او د زړه له اخلاصه عرض ورته وکړئ چه ﴿ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا ﴾ دوی د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم امر او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توګه (طور) د دوی پر ژبو باندی جاری شول، چه د هغه مطلب دا دی مونږ ایمان لرونکی یو پر الله تعالیٰ (چه واحد، احد، صمد، لاشریک له، ازلی، ابدی، د کمال په تولو صفاتو موصوف. او له هر عیب او نقصان څخه پاک دی) او ایمان لرونکی یو پر ملائکو د الله چه مقربی بندګانی د الله تعالیٰ دی، نه ذکور دی، نه اناث او د الله تعالیٰ ډیری مطیعی او حکم منونکی، او یوه طرفة العین هم د الله تعالیٰ له عبادت، تسبیح او تقدیس څخه نه غافلیږی او ایمان لرونکی یو په تولو کتابونو د الله تعالیٰ چه تول حقانی او قدیمی دی ځکه چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) صفات ازلی، قدیمی او ابدی دی، او دغه تول کتابونه د الله تعالیٰ له طرفه لیږل شوی دی. او ایمان لرونکی یو په رسولانو د الله چه ګرد (تول) په حق دی او بیخی له دروغو معصوم دی، هر څه چه وائی او راوړی ئی دی، هغه تول له الله، جل جلاله څخه دی، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کښی په منځ د هیڅ یو

له دغو رسولانو او د الله تعالیٰ د حکم اطاعت مو وکړ ـ یعني خپګان، خطره او نوری ګردی (تولی) خرخشی (بدخیالی) مو پریښودی، او د الله تعالیٰ ارشاد مو تعمیل کړ، او د هغه د پاره مو خپله تیاری او چمتوالی (تندی) ښکاره کړ حق تعالیٰ دا خبره قبوله کړه نو دا دواړه آیتونه نازل شول. اول ﴿ اٰمَنَ الرَّسُوْلُ ﴾ الآیة ـچه حق سبحانه وتعالیٰ په ده کښی د حضرت رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چه هغوی ته ذکر شوی تشویش پیښ شوی ؤ او په دی سره ئی دفع وشوه د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چه له هغی څخه د هغوی زړونه ډاډه او اطمینان ئی ترقی وکړی او هغه پخوانی ـ خطری او خرخشی (بدخیالی) ئی ورکی شی. او وروسته له دی نه په بل آیت کښی چه ﴿ لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ﴾ الآیة ـدی فرمائی چه له توان او مقدوره زیات هیڅا ته تکلیف نه ورکاوه کیږی. او که د چا په زړه کښی د ګناه خیال یا کومه خطره وګرځی، خو په هغه باندی عمل نه کوی، نو پر ده باندی هیڅ ګناه نشته او سهو او تیرواته ئی هم معاف دی. لنده ئی دا چه صاف ئی وفرمایل چه له هغو خبرو څخنی چه ځان ژغورل (ساتل) تری سخت دی. لکه د خراب کار خیال، خطره، تیرواته او سهو په هغو باندی هیڅ مواخذه نشته. هو په هغو خبرو باندی چه د بنده په واک (قبضه) او اختیار کښی دی نیول کیږی. نو پخوانی آیت چه ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی ؤ ښائی چه د هغه معنی هم د دوهمی قاعدی سره سمه واخیستله شی، لکه چه هم داسی هم وشوه، او دغه یاده شوی خطره داسی بیخی له منځه لاړه چه سبحان الله!.

(فائده): له دی چه «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کښی» دا مطلب دی چه مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چه هغوی یو رسول منی او بل رسول نه منی.

لَا یُکَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا کَسَبَتْ وَعَلَیْهَا مَا اکْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَّسِیْنَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَیْنَا اِصْرًا کَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَی الَّذِیْنَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا عَلَی الْقَوْمِ الْکٰفِرِیْنَ ﴿۲۸۶﴾

نه کوی تکلیف الله پر هیڅ نفس باندی مګر «په اندازی د» طاقت د ده «دی» دی نفس لره «ثواب د» هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی او «شته» په

ده باندی «وبال» د هغه «عمل» چه کړی «ئی» دی. ای ربه زمونږه! مه نیسه مونږه که هیر کړو «حکم ستا» یا په خطا سره وکړو «گناه» ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی دروند بار! لکه چه بار کړی ؤ تا دغه «بار» پر هغو کسانو باندی چه وو پخوا له مونږه ای ربه زمونږه! او مه باروه پر مونږ باندی هغه (تکلیف) چه نه وی هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره او محوه کړه «گناهونه» له مونږه او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندی، هم ته ئی مولیٰ «مددگار» زمونږ - نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندی.

تفسیر: په رومبنی آیت کښی لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ډیره پریشانی ورپیښه شوی وه، نو د هغوی د تسلئ او ډاډ لپاره دا دوه آیتونه نازل شول، چه ﴿اٰمَنَ الرَّسُوْلُ﴾ الآیة - او ﴿لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا﴾ الآیة - دی او وروسته له هغه څخه د ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ﴾ څخه نیولی د دی سورت تر پایه پوری داسی ډاډینه (تسکین) او تسلی راکړی شوی ده، چه د هغه په لوستلو سره د هیڅ یو راز تکلیف او سختی، هیڅ یوه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) نه دی پاتی څکه په هغو دعاؤ او غوښتنو سره چه مونږ مامور شوی یو، د هغو مقصود دا دی چه «بیشکه ته پر مونږ باندی د هر ډول (طریقه) حکومت حق او د عبادت استحقاق لری. مگر ای زمونږ ربه! ښائی پخپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسی حکم صادر کړی چه د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندی سخت او دروند نه وی، او نه مونږ په تیروتلو او سهو باندی ونیسی! او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندی شدید حکمونه نازل کړی! او نه زمونږ له طاقته څنی زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړی! سره له هسی آسانی او سهولته که له مونږ څنی کومه خطا او تقصیر خرگند شی له هغه څنی ته راتیر شه! او ومو بخښه، او پر مونږ رحم وکړه!» په حدیث کښی راغلی دی چه دا گردی (تولی) دعاوی ومنلی شوی، او په هغو سختیو پسی چه لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم ته ورپیښی شوی وی اوس د الله تعالیٰ په فضل او کرم او رحمت سره زمونږ له هری یوی سختی او رېړ (تکلیف) څنی ډاډ، امن او سلامتی په برخه شوی ده نو اوس مونږ د دومره یوی خبری هیلمن (امیدوار) یو چه د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندی هم بری ومومو، او پاک الله دی پر مشرکینو باندی هم مونږ ته بری او غلبه راعنایت کړی! که نه د دوی له لوری راز راز (قسم قسم) رېړونه (زحمتونه) او تکالیف، دینی او دنیوی هر ډول (طریقه) زحمتونه راوړاندی کیږی او له هغه صعوبت او سختی څنی چه د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره ژغورلی (ساتلی) شوی یو، د کفارو د غلبی په حالت کښی به بیا همغه اندیښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپگان موجب گرځی.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البرية - يا من لک الکبرياء فی الدنيا والاخرة ادخلنا بکرمک فی عبادک الکرام البررة

(سورة آل عمران مدنية وهی مائتا آية وعشرون رکوعا، تسلسلها ۳ ورقم نزولها ۸۹ نزلت بعد الانفال)

د آل عمران سورت مدنی دی. دوه سوه آیتونه او شل رکوع لری په تلاوت کښی دریم او په نزول کښی ۸۹ سورت دی
د «الانفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ۝١ اللّٰهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الۡحَيُّ الۡقَيُّوۡمُ ۝٢

الله «چه دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مګر هم دی دی چه تل ژوندی په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپیته کسیزه مؤقره او معززه جرګه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه. په دوی کښی دری تنو ډیر شهرت او امتیاز درلود (لرلو). (۱) عبدالمسیح عاقب په امارت او سیادت کښی (۲) ایهم السید په رأیه او تدبیر کښی (۳) ابو حارثه بن علقمه په مذهبی علومو کښی د نصرانیانو لوی عالم. (ابو حارثه) اصلاً د عربو له مشهوری قبیلی (بنی بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصرانی شو. د روم سلاطینو د ده د مذهبی صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله (وجی) ئی زیات تعظیم او تکریم کاوه. او ډیره مالی مرسته (مدد) ئی ورسره کوله، او یوه کلیسا ئی ورته جوړه، او د مذهبی چارو په اعلیٰ منصب ئی مامور کړی ؤ. دا جرګه د رسالت په دربار کښی په ډیر شان او شوکت سره حاضره شوه او په متنازع فیها مسایلو کښی ئی له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبری وکړی، چه د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه په «سیرت» کښی منقول دی.
د آل عمران د سورت اتیا، یا نوی ړومبنی آیتونه د دی واقعی په نسبت نازل شوی دی د عیسایانو ړومبنی او بنیادی عقیده دا وه چه مسیح علیه السلام کټمټ (هو بهو) پخپله خدای یا د خدای زوی او یا یو له دریو خدایانو څخنی دی، (معاذالله).
د دی سورت په ړومبنی آیت کښی د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حی» او «قیوم» کوم صفات چه ذکر شوی دی په هغو سره د عیسایانو دعوی په ښکاره ډول (طریقه) باطله شوی ده لکه چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظری په دوران کښی دوی ته وفرمایل «آیا تاسی نه پوهیږئ چه الله تعالیٰ حی (ژوندی) دی، او هغه لوی ذات ته مرګ

هیڅکله نه پیښیږی، او پاک الله ګردو (تولو) مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی او د دوی د ژوندانه اسباب ئی ورپیدا کړی دی. او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی. په خلاف د دی په حضرت عیسیٰ علیه السلام باندی به د مرګ او فنا وار خامخا راتلونکی وی. او دا یوه ښکاره خبره ده هغه څوک چه خپله هستی او ژوندون نشی ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستی به په څه دول (طریقه) سره وساتلی شی؟ هر کله چه هغو نصرانیانو، زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واوریده، نو ګردو (تولو) سره وویل بیشکه رښتیا ده! ښائی چه دوی به دا غنیمت ګڼلی وی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاده سره سم د عیسیٰ یأتی علیه الفناء سوال کوی. یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندی هرو مرو (خامخا) فنا راتلونکی ده . که ئی مونږ ځواب په نفی سره ورکړو، نو رسول صلی الله علیه وسلم زمونږ د عیسایانو له عقیدی سره سم چه «دیره موده کیږی چه حضرت عیسیٰ علیه السلام مړ شوی دی» مونږ په صریح دول (طریقه) سره لا زیات ملزم، مفحم او ساکتولی شی. نو ځکه ئی مصلحت ونه لید چه په لفظی مناقشه کښی خپل ځانونه وغورځوی. او ممکن دی چه دا نصرانیان له هغو فرقو څخنی وی چه له اسلامی عقیدی سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب څخنی قطعاً انکار کوی، او د جسمانی رفعی قائلان دی. لکه چه حافظ ابن تیمیه رحمة الله علیه په «الجواب الصحیح» کښی، او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړی ده، چه د شام او د مصر نصرانیان ړومبی په عمومی دول (طریقه) سره په هم دی عقیدی باندی وو، وروسته له دیری زمانی (پولوس) نومی د «صلب» د عقیدی اشاعت وکړ. بیا دا خیال له یورپ څخه مصر او شام او نورو ځایو ته ورسید په هر حال د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له لوری د «ان عیسیٰ أتی علیه الفناء» په ځای د «یأتی علیه الفناء» فرمایل په داسی حال کښی چه په ړومبنی جمله کښی سره د مسیح د الوهیت تردید په ښه دول (طریقه) سره کیږی، او په هغه موقع کښی ښه ښکاره او مسکت جواب کیده، دا خبره ښکاره وی چه زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کښی هم دا لازمه ونه ګڼله چه په مسیح علیه السلام باندی پخوا له مړ کیدلو د مرګ اطلاق وکړی.

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توته توته لیږلی) دی په تا باندی کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلایلو)

تفسیر: یعنی قرآن کریم چه عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کښی سره له رښتیا او انصاف راښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرٰىةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿۳﴾ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چه تصديق کوونکی دی د هغو «کتابونو» چه پخوا له ده نه دی او نازل کړی «يو ځلی ليږلی» دی توريت او انجيل پخوا «له دی قرآنه» له پاره د هدايت د خلقو.

تفسير: يعنی قرآن عظيم الشأن د پخوانيو آسمانی کتابونو تصديق کوونکی دی او هغو پخوانيو کتابونو توريت، انجيل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زيری خلقو ته ورکړی ؤ، او د ده د راوړونکی په لوری ئی خلقو ته لار ښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره ئی سم خلقو ته احکام او هدايات ورکول، ګواکی دا ئی راښکاره کړه چه د مسيح عليه السلام د «الوهيت» ياد «ابنيت» عقيده په هيڅ يوه آسمانی کتاب کښی نه وه، ځکه چه د دين د اصولو په اعتبار ګرد (تول) آسمانی کتابونه يو له بل سره متفق او متحد دی، او د مشرکانو د عقائدو تعليمات په هغوی کښی نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ ۗ

او نازل کړی ئی دی فرقان «يعنی هسی کتابونه چه د حق او باطل بيلوونکی دی».

تفسير: يعنی د هری زمانی سره ئی سم داسی شيان رانازل کړل، چه د حق او باطل حلال او حرام ـ دروغو او رښتيا په منځ کښی فيصله کوونکی دی، په دی کښی قرآن کريم، سماوی کتابونه او د انبياؤ عليهم السلام معجزات ګرد (تول) سره داخل دی او په دی لوری هم اشاره وشوه چه په هغو مسايلو کښی چه يهودان او نصرانيان له پخوا راهيسی جګړی کوی د دی اختلافاتو فيصله هم د هم دی پاک قرآن په وسيله کيږی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿۴﴾

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی په آياتونو د الله سره «چه قرآن او

نور حقانی کتابونه دی» شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» څښتن (خاوند) د انتقام «او د سخت عذاب» دی.

تفسیر: یعنی داسی مجرمان نه بی سزا پاتی کیږی، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی)، او نه تری تښتیدلی شی. په دی کښی هم د مسیح علیه السلام د الوهیت د ابطال په لوری یوه لطیفه اشاره وشوه، ولی هر کله چه پوره اقتدار او اختیار الله تعالیٰ لره ثابت شو نو ښکاره ده چه هغه په مسیح علیه السلام کښی نه موندل کیږی. بلکه حضرت مسیح علیه السلام به د نصرانیانو د عقیدی په اساس څرنګه وکولی شی چه نورو ته سزا ورکړی، هر کله چه پخپله ده سره له زیاتی تضرع او الحاح د ظالمانو له منګلو څخنی خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دی پخپله خدای، یا د خدای ځوی څرنګه کیدی شی؟ ځوی هغه څوک باله شی چه د پلار له نوعی څخه وی، نو څکه ښائی چه د خدای جل جلاله ځوی هرومرو (خامخا) لکه خدای جل جلاله غوندی وی. یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل، په حقیقت کښی پر پلار او ځوی باندی سخت عیب لګول دی. العیاذ بالله

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿٥﴾

بیشکه الله پټ نه دی په ده باندی هیڅ شی په ځمکه او نه په آسمان کښی «د مخلوقاتو له ټولو احوالو»

تفسیر: یعنی همغسی چه د هغه اختیار او اقتدار کامل دی، علم ئی هم محیط دی، د ګردی (ټولی) دنیا هیڅ یو وړوکی او لوی شی د یوی سترګی د رپ (ثانئی) په اندازه هم له ده څخنی نه پټیږی. ګرد (ټول) بی ګناه او ګنهګاران، او د ګردو (ټولو) جرمونو نوعیت او مقدار، د ده په علم کښی ده. که مجرم له ده څخه وتښتی، یا ځان تری پټ کړی، نو چیری به پټ شی؟ په هم دی سره تنبیه ورکړه شوه چه مسیح علیه السلام خدای نشی کیدی. څکه چه داسی یو محیط علم مسیح علیه السلام ته نه دی حاصل. مسیح علیه السلام هم دومره پوهیده چه الله تعالیٰ ورښوولی ؤ ـ لکه چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کښی هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ او نن د مروجو انجیلو له مخی هم ثابته ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ۚ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦﴾

الله هغه (ذات) دی چه جوړوی صورتونه ستاسی په رحمو (د میندو) کښی په هر ډول (طریقه) چه اراده وکړی «د جوړولو ئی»، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی دی ډیر غالب «قوی د احکامو په انفاذ» ښه تدبیر والا «چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی»

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له خپل علم او حکمت او کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چه ئی اراده وکړه، همغسی ئی د مور په نس کښی ستاسی صورت جوړ کړ، او جوړوی ئی نارینه یا ښځه ښایسته یا بدرنگه، او څرنگه چه ئی اراده وه، پیدا کوی ئی له یوه ځاځکی اوبو ځنی په څو ډولو (طریقو) تحولاتو د بنیادم بنه (شکل) راباسی، او هغه ته پوهه او عقل ورکوی. هغه ذات چه قدرت او صنعت ئی داسی وی، نو د هغه په علم کښی به څه نقصان وی؟. یا هر هغه انسان چه ده پخپله د خپلی مور د گیډی په څو تیارو کښی هستوگنه کړی وی، او د نورو وړوکیو غوندی خوری، او څښی، او له وړاندی او وروسته ځنی اودس ماتی ته کښینی نو داسی یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنگه وی؟ ﴿ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴾ عیسایانو به داسی پوښتنی کولی «هر کله چه مسیح علیه السلام په ښکاره ډول (طریقه) پلار نه لری، نو پرته (علاوه) له خدایه به ئی څوک پلار وی؟» نو په ﴿ يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ ﴾ کښی د دی خبری ځواب هم وشو. یعنی الله تعالیٰ قدرت لری چه په رحم کښی په هر ډول (طریقه) سره ئی چه اراده وی ـ د انسان شکل تیاروی، عام له دی چه د مور او پلار له یو ځای کیدلو څخه وی، یا که یواځی د مور د منفعلی قوی ځنی نو ځکه ئی وروسته له دی نه وفرمایل ﴿ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴾ یعنی الله تعالیٰ هسی لوی زورور ذات دی چه د هغه قدرت هیڅ څوک نشی محدودولی او د داسی یوه حکمت څیښتن (خاوند) دی، چه هر چیری هر شی مناسب وگنی، هغه کوی. «بی بی حواء» ئی بی موره، او مسیح علیه السلام ئی بی پلاره، او آدم علیه السلام ئی بی له موره او پلاره پیدا کړل د الله تعالیٰ په حکمتونو باندی څوک احاطه کولی شی؟.

هُوَ الَّذِي أَنزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُّحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

الله هغه «ذات» دی چه نازل کړی «لیږلی» دی پر تا باندی کتاب «قرآن» چه ځینی له ده نه آیات محکمات دی «چه معانی ئی ښکاره دی» دا

«محکم آیات» اصل د کتاب دی «چه د شرعیه ؤ احکامو مبنی دی» او نور «ځینی آیات» متشابهات دی «چه معنی ئی معلومه او معینه نه دی»، نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو «کلماتو» چه متشابه وی له دی «قرآنه» له پاره د طلب د فتنی «او ګمراهی» او دپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: «یعنی هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی له حقه باطل ته میلان وی. لکه زائغین او اهل البدعت پس دوی متابعت کوی د قرآن د هغو ځایونو چه متشابه وی. یعنی چه په لفظ کښی ئی ډیر احتمالات جاری کیږی ـ او معنی ئی مشکله وی. زائغ د فتنی د طلب یعنی د عوامو د لغزولو او ښویولو دپاره د (۲۹) مقطعاتو، د یدالله، وجه الله، استوی، ظلل من الغمام او نورو متشابهاتو په نسبت وائی (معاذالله) چه ده پخپله خپل ذات ته جسم او مکان ثبت کړی دی «تعالیٰ عن ذلک علواکبیرا» او پخپله خوښه د دغو متشابهاتو د معنی د اړولو د طلب دپاره زیار (کوشش) کوی، او د خپل نفس په غوښتنی بی د شارع له اذنه په کښی تأویلات کوی.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چه نه پوهیږی په «حقیقی معنی او» مطلب د هغه مګر الله «چه دغه متشابهات هم لکه نور تول شیان ورمعلوم دی»

تفسیر: «یعنی د دی متشابهاتو هغه معنی چه حمل ئی پر هغی معنی واجب دی بل هیچا ته نه ده معلومه، مګر یواځی الله تعالیٰ جل جلاله ته ښکاره او معلومه دی ځکه چه د هغه لفظ مراد چه ظاهر الدلالت نه وی هغه بی له متکلمه بل هیچا ته نه وی معلوم.»

وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا
وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٧﴾

او هغه کسان چه پاخه دی په علم کښی وائی دوی چه ایمان راوړی دی «باور او یقین لرو» مونږ په دی «متشابه چه په معنی ئی نه پوهیږو، په مثل د ایمان زمونږ په محکم باندی چه دواړه حق دی» دا تول «محکم او متشابه» له طرفه د رب زمونږ دی. او پند نه اخلی «په دی» مګر «خو پند اخلی» خاوندان د عقلونو «خالصو».

تفسیر: هر کله چه د نجران نصرانیان له ګردو (تولو) دلایلو څخنی عاجز شول نو د معارضی په ډول (طریقه) ئی وویل «آخر تاسی خو مسیح «کلمة الله» او «روح الله» ګڼئ ـ نو زموږ د مدعی د اثبات له پاره هم دومره الفاظ کافی دی» دلته د هغی تحقیقی ځواب د یو عام اصول او ضابطی په صورت ورکړی شوی دی، چه د هغه له پوهیدلو څخنی وروسته د زرګونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کیدی شی. داسی وپوهیږئ چه نه یواځی په عظیم الشان قرآن کښی بلکه په تولو آسمانی کتابونو کښی دوه ډوله (قسمه) آیتونه شته (۱) هغه آیتونه دی چه مراد ئی ښکاره او تاکلی (مقرر) وی، یعنی د عبارت، لغت، ترکیب او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کښی څه اجمال او ابهام نه وی او نه ئی عبارت د څو معناګانو احتمال لری او نه ئی هغه مدلول چه ور څخه پوهیدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو څخنی چپ وی، نو داسی آیتونو ته «محکمات» وائی، او په حقیقت کښی د کتاب د ګردو (تولو) تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل، هم دا «محکمات» آیتونه دی. (۲) د «متشابهاتو» آیتونه دی چه د هغو مراد ښکاره نه دی، او د هغو چه د متشابهاتو آیتونه دی د محکماتو آیتونو ته راجع کړل شی! او ودی کتل شی هغه معناګانی چه له محکماتو څخنی د ده په مخالفی وی د هغو دی بیخی نفی وکړه شی او د متکلم مقصد دی همغه شی واخیست شی چه د محکماتو له آیتونو څخنی مخالف نه وی او که سره له اجتهاده او ډیر کوښښ د متکلم مراد په پوره ډول (طریقه) سره متعین نه کړ شی نو د هر شی د پوهیدلو دعوی دی پریښوده شی! او له حده څخنی دی وړاندی تیری ونه کړ شی!، ځکه چه د علم د لړوالی او د استعداد د قصور لامله (له وجی) په ډیرو حقایقو باندی زموږ فکر نشی رسیدی او زموږ عقل د هغه له پوهیدلو څخنی قاصر دی، او دا دی هم په همغه فهرست کښی شامل کړ شی! خبردار چه داسی تأویلات او وړاندی وروستوالی دی ونه کړل شی! چه د مذهب د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو څخنی مخالف وی.

د قرآن چه شوک له ځانه کړی تأویل ▪ چه د شرعی پکښی نه وی هیڅ دلیل
په مرض د ګمراهی سره علیل دی ▪ په عقبٰی به ئی رب سپک کړی ډیر ذلیل

مثلاً قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلی ده ﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ ﴾ یا ﴿ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ﴾ الآیة ـ یا ﴿ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴾ یا ﴿ مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ ﴾ او ځای په ځای ئی د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی. اوس که یو سړی له دی ګردو (تولو) محکماتو آیاتونو څخنی سترګی پتی کړی، او په ﴿ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ او نورو متشابهاتو پسی منډی وهی، او د دغو معنی چه له محکماتو سره سمه وی پریږدی، او هسی یوه سطحی معنی غوره کوی، چه د کتاب الله له عمومی تصریحاتو او متواترو

بياناتو ځنې منافي وي، نو دا كه كاږه تلل او سر زوري نه ده، نو څه ده؟ ځينې سخت زړي خو غواړي چه دا راز مغالطي واچوي او خلق د ګمراهۍ په كنده كښې نسكور كړي. او ځينې متزلزل او سست عقيده كسان له داسې متشابهاتو ځنې له خپلې رائې او غوښتنې سره سم تأويلات كوي، او غواړي چه په ډير كوښښ او سعې سره څه نا څه مطلب ترې را واخلي. حال دا چه د هغوي صحيح مطلب خو يوازې الله تعالىٰ ته معلوم دى، او همغه پخپل فضل او كرم سره هر چا ته چه هر څومره اراده وكړي همغومره ورښئي. هغه كسان چه مضبوط علم لري دوى محكمات او متشابهات دواړه حق ګڼي، او يقين لري چه دا دواړه له يوې چينې راوتلي دي، او په دوى كښې د تناقض او تهافت (منافات) هيڅ امكان نشته نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهات محكماتو ته راجع كوي، او د هغو له مخې په مطلب ئې ځان پوهوي او هغه برخه چه د دوى د پوهې له دائرې ځنې وتلې وي، د هغې معنى او تأويل الله تعالىٰ ته پريږدي او وائي چه د دې په معنى باندې پاک الله ښه پوهيږي، زمونږ كار هم دا دى چه ايمان پرې راوړو.

كوم اجمال چه په كلام كښې عارضيږي
خپل قائل پرې له هر چا نه ښه پوهيږي

فائده: د دې بنده په نزد د دې آيت مضمون د ۱۷ جزء د «حج» د سورت د «۲۵ آيت ۷ ركوع» ﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ ﴾ الآية - له مضمون سره زيات مشابه دى چه بيا ئې په همغه موقع كښې ان شاءالله تعالىٰ بيان وكړ شي.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً ۚ إِنَّكَ أَنتَ الْوَهَّابُ ۝٨

«وائي دغه راسخون» اى ربه زمونږه! مه كږوه! زړونه زمونږ وروسته له دې نه چه په سمه صافه لاره دې برابر كړي يو او وبښه «عنايت كړه» مونږ ته له نزده خپله رحمت بيشكه ته هم دا ته ډير ښښونكى ئې «د نعمت او رحمت».

تفسير: يعنې «راسخين في العلم» په خپل ايماني قوت او علمي كمالاتو باندې نه مغرور او نه داده كيږي، بلكه تل له حق سبحانه وتعالىٰ ځنې د لا زيات استقامت او د لا زيات فضل او عنايت غوښتونكي دي چه ګټلې پنګه (سرمايه) ئې له لاسه ضايع نشي. او الله دې نه كړي چه د زړونو له سميدلو ځنې وروسته بيا دوى كاږه شي. په حديث شريف كښې راغلي دي چه نبي كريم

صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه (طریقه) زیاتره داسي دعاوی کولی **«یا مقلب القلوب! ثبت قلبی علیٰ دینک»** ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!.

رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ﴿٩﴾

ای ربه زمونږه! بیشکه ته یو ځای کوونکی د «ټولو» مخلوقاتو ئی «په بعث سره په محشر کښې» دپاره د «حساب د هغې» ورځې چه نشته هیڅ شک شبهه په «راتلو د» هغې کښې، بیشکه چه الله نه کوی مخالفت له وعدی «خپلې» نه.

تفسیر: هغه ورځ ضرور راتلونکی ده، او هر یو له هغو مجرمینو (زائغینو، کږو تلونکو) چه په حقانی مسائلو کښې ئی ناحقی جګړی کولی، له ښکاره فیصلی ځنی به وروسته پخپلو سزاګانو باندی ورسیږی، او هلته به هر یو د خپل بغض ـ عناد ـ سرکښې ـ ربړونه ګالی (تکلیفونه مومی). له هم دی ویری مونږ د هغو له لاری ځنی بیزاره او ستا د رحمت او استقامت غوښتونکی یو. د دغو زائغینو په خلاف زمونږ لاره غوره کول، په کومی بدنیتی ـ او نفسانیت باندی بنا نه دی او له دی مخالفت څخه زمونږ مقصد یوازی اخروی فلاح ده.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ
أَوْلَـٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ ٱلنَّارِ ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له «عذابه د» الله نه هیڅ شی «نه لږ، نه ډیر، نه په دنیا نه په عقبیٰ کښې» او دا کسان هم دوی دی خس د اور «د دوزخ»

تفسیر: د قیامت له ذکر سره ئی د کافرانو انجام هم راوښود، چه هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کښې د الله تعالیٰ له عذاب ځنی نشی ژغورلی (ساتلی). لکه چه د دی سورت په اوله کښې ولیکل شو. په دی آیتونو کښې اصلی خطاب د نجران جرګې ته دی، چه ښائی هغې ته د عیسایانو د مذهب او د عیسایانو د قوم لوی نماینده وواېه شی. زمونږ (رازی) امام فخرالدین

رحمة الله علیه «د محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه» له سیرته نقل کوی چه د نجران دا جرګه د مدینی منوری په قصد رهی (روان) شوه، نو د دوی لوی پادری ابو حارثه بن علقمه پر قچر باندی سپور (سور) ؤ، د ده قچر بدری وکړه. د ده د (ورور کرز بن علقمه) له خولی ځنی زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت داسی یوه ښیرا ووتله «تعس الابعد» هلاک دی وی دا لری د عزته! له «بعد» ځنی مراد محمد صلی الله علیه وسلم ؤ العیاذ بالله. (ابو حارثه) وویل «تعس امک مره دی شی ستا مور! چه تا غوندی ځوی ئی ځیږولی دی» (کرز) حیران پاتی شو. او د ورور د دی ښیرا سبب ئی وپوښته. ابو حارثه وویل خدایږو مونږ ښه پوهیږو چه دا محمد صلی الله علیه وسلم همغه نبی دی چه د هغه زیری زمونږ په کتابونو کښی راکړی شوی دی (کرز) وویل نو بیا ئی ولی نه منئ؟ ابو حارثه وویل **«لان هؤلاء الملوک اعطونا اموالا کثیرة واکرمونا فلو آمنا بمحمد لاخذوا منا کل هذه الاشیاء** که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو دا باچاهان چه دغه زیات مالونه او عزتونه راکړی دی نو دا ګرد (تول) شیان به بیرته راخخه واخلی.» (کرز) هم دا خبری پخپل زړه کښی وساتلی، او په پای (آخر) کښی هم دا کلمه د هغه د ایمان سبب شو رضی الله عنه وارضاه زما په نزد په دی آیاتونو کښی د ابو حارثه د همغو کلماتو ځواب دی، ګواکی په عقلیه ؤ او نقلیه ؤ دلائلو سره د هغه د فاسدی عقیدی تردید او تنبیه ئی وکړه چه د حق له ښکاره کیدلو ځنی وروسته هغه خلق چه یواځی د دنیوی متاع اموال، اولاد وغیره له امله (وجی) ایمان نه راوړی، دوی دی ښه وپوهیږی چه مال، دولت، شته، ملګری او نور نه په دنیا کښی دوی د الله جل جلاله له عذابه ژغورلی (ساتلی) شی، او نه په آخرت کښی دوی ته له لوی عذاب ځنی نجات ورکولی شی. لکه چه د همغه تازه مثال اوس د بدر په غزا کښی مسلمانانو او مشرکانو دواړو ولید. د دنیا پسرلی او ژوند د څو ورځو له پاره دی، د مستقبل بری او کامیابی هغو لره ده، چه له الله جل جلاله ویریږی. او تقویٰ غوره کوی. دا مضمون اوږد دی، او د عمومی الفاظو په اعتبار یهودان او مشرکان او نور کافران هم په دغه خطاب کښی شامل دی اګر که اصلاً د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه ده. والله اعلم.

كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ۭ وَاللّٰهُ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴿۱۱﴾

«حال د دوی داسی دی» لکه حال «عادت» د تابعانو د فرعون او «لکه حال عادت» د هغو کسانو چه پخوا له دوی ځنی وو، «لکه عادیان ثمودیان» چه نسبت د دروغو به ئی کاوه آیتونو زمونږ ته پس ونیول دوی لره الله «په عذاب مهلک سره» په سبب د ګناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب «د ده یعنی پر کافرانو ئی عذاب سخت او عقاب ئی تل دی.»

تفسیر: یعنی د هیڅ‌ا پلمی (منصوبی) او بهانی نشی چلیدی، او لکه چه هغوی نیولی شوی دی، تاسی هم د الله تعالیٰ له نیولو څخنی ځان نشی ژغورلی (ساتلی) او نیولی کیږئ

قُلْ لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَتُغْلَبُوْنَ وَتُحْشَرُوْنَ اِلٰى جَهَنَّمَ ؕ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ⑫

ووایه «ای محمده!» هغو کسانو ته چه کافران شوی دی ژر به مغلوب کړی شئ تاسی «په وژلو یا شړلو سره په دنیا کښی» او جمع به کړی شئ تاسی «شړلی به شئ په عقبیٰ کښی» طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنی دی «دغه دوزخ».

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی. چه ژر به تاسی ګرد (تول) یهودان ـ نصرانیان او مشرکان د الله تعالیٰ د لښکرو په مخ کښی مغلوب شئ، او خپله وسله به ور واچوئ. داخو د دنیا سپکتیا ده. د آخرت هغه خورا (ډیر) سور ځای چه تاسی ته تیار شوی دی خو بیل دی، په ځینو روایتونو کښی دی چه د بدر له بری څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل «تاسی هم حق دین ومنئ که نه ستاسی حال به هم همغسی شی لکه چه د قریشو شو!.» دوی وویل «ای محمده!» تاسی په دی باندی مه تیروځئ چه د قریشو په څو بی تجربو سړیو باندی مو بری موندلی دی. که ستاسی مقابله له مونږ سره وشی نو هلته به وپوهیږئ چه مونږ څرنګه جنګیالیان او بریالیان (کامیاب) یو؟، او جنګ څه شی ته وایه شی؟ نو په دی مناسبت دا آیتونه نازل شول. ځینی وائی چه د بدر د بری د لیدلو په اثر ځینی یهودان د تصدیق لوری ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل ګورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چه وروسته له دی نه څه پیښیږی؟ په دوهم کال کښی د احد د عارضی ماتی له لیدلو څخنی د دوی زړونه لاپسی سخت شول، او حوصله ئی زیاته شوه، تر دی چه پخپل تړون باندی هم ونه دریدل، او د مسلمانانو د جنګ دپاره ئی تیاری وکړ کعب بن اشرف له شپیتو تنو سپرو (سورو) سره مکی معظمی ته لاړ، او د ابو سفیان او د قریشو د نورو غتانو سره ملګری شول، او وئی ویل مونږ له تاسی سره مله او متحد یو، او ښائی چه ګرد (تول) سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وجنګیږو! نو په دی باره کښی دا آیت نازل شو. والله اعلم. په هر حال له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالیٰ دا راوښوله، چه په جزیرة العرب کښی به د مشرکانو نوم هم پاتی نشی. بنی قریظه عهد ماتوونکی یهودان پخپله سزا ورسیدل. بنی نضیر له مدینی منوری څخنی وشړل شول. د نجران عیسایان داسی خوار او سپک شول، چه کلنی «جزیه» ورکول ئی ومنل، او نژدی تر زرو کلونو پوری د دنیا ډیرو مغرورو او خورا (ډیر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تربیئ، تعلیم، لوئی، ښیګڼی (فائدی) او ترقی اعتراف کاوه. فالحمد لله علیٰ ذالک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ اٰيَةٌ فِىْ فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ؕ فِئَةٌ تُقَاتِلُ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَاُخْرٰى كَافِرَةٌ يَّرَوْنَهُمْ مِّثْلَيْهِمْ رَاْىَ الْعَيْنِ ؕ وَاللّٰهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِى الْاَبْصَارِ ﴿١٣﴾

په تحقيق سره دی تاسی ته لوی عبرت «نمونه ای ناظرينو!» په هغو دوو فرقو کښی چه سره مخامخ شولی (په «بدر» کښی له پاره د جنګ) يوه فرقه وه چه جنګ ئی کاوه په لاره د الله کښی او بله فرقه وه چه کافره وه. ليدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی په ليدلو د سترګو سره، او الله قوت ورکوی په نصرت مرسته (مدد) خپله سره هر چا ته چه اراده وکړی (د نصرت)، بيشکه په دی «زيات او کم ليدلو» کښی خامخا عبرت «پند» دی له پاره د خاوندانو د بصيرت.

تفسير: د بدر په غزا کښی د کافرانو شمير نژدی زر ته ؤ. چه له دوی سره اوه سوه اوښان، سل آسونه هم وو په بل لوری کښی مجاهدين له دری سوو تنو څخنی لږ څه زيات وو، چه له هغوی سره اويا اوښان، دوه آسونه، شپږ زری، اته توری يا چړی وی او يوه ننداره (تماشه) دا وه، چه هر يوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوچنده په نظر ورته، چه د هغه نتيجه داسی شوه، چه د کافرانو په زړونو کښی د مسلمانانو د دی دير والی له تصوره ويره ور ولويده او مسلمانانو ته د کافرانو له دی دوه چنده شمير څخنی په پاک الله باندی لا دادينه (تسلی) او اعتماد پيدا شو، او د ده په لوری متوجه، او په پوره توکل، صبر او استقلال سره ئی د الله تعالیٰ په دی وعدی باندی چه ﴿ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ﴾ دی اعتقاد او اعتماد ؤ، او د بری او نصرت هيلمن (اميد کوونکی) ؤ، که پوره شمير دوی ته وربښکاره کيدی چه دری چنده ؤ، نو ممکن ؤ چه ويره به دوی ته پيښيده، او دغو دواړو ډلو ته دوه چنده ښکاريدل، په څينو احوالو کښی ؤ که نه په څينو احوالو کښی هر يوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته لکه چه د «الانفال» په سورت کښی به راشی. په هر حال د هغسی يوی لږی او بی سرو سامان ډلی، د داسی يوی مضبوطی او پياوړی (محکمی) ډلی په مقابل کښی، د هغی پخوانی وينا سره سم چه په مکی معظمی کښی شوی وه دا رنګ بريالی (کامياب) کيدل د ليدلو خاوندانو ته يوه لويه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوٰتِ مِنَ النِّسَآءِ

ښائسته کړی شوی دی خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شیانو چه ښځی دی.

تفسیر: یعنی کله چه سړی له هغو سره علاقمن (تعلق لرونکی)، او له الله تعالیٰ څخه غافل شی. نو بناء پر دی په حدیث کښی راغلی دی **«ماترکت بعدی فتنة اضر علی الرجال من النساء»** ما نه ده پریښی وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چه زیاته ضرر رسوونکی وی نارینه ؤ ته له ښځو څخه» هو! که له ښځو څخنی مقصود عفت او د اولادو کثرت وی، نو مذموم نه ـ بلکه مطلوب او مندوب دی. لکه چه رسول الله مبارک فرمایلی دی «د دنیا خورا (ډیر) ښه متاع هغه ښه ښځه ده چه که هغی ته وګوری خوښ شی ـ که حکم ورته ورکړی حکم دی ومنی ـ که ور څخنی چیری غائب شی ـ نو مال دی او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتی.» هم داسی هومره شیان چه وروسته له دی نه د دنیا د متاع په سلسله کښی یاد شوی دی، د هغو ګردو (تولو) ښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږی. خو څرنګه چه په دنیا کښی هسی افراد ډیر دی، چه د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کښی ډوب پراته دی، او الله تعالیٰ او خپل انجام هیروی، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کښی عام راوړل شوی دی.

وَالْبَنِيْنَ وَالْقَنَاطِيْرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ

او ځامن دی او ډیر مالونه چه راتول کړی شوی دی له سرو زرو نه او سپینو زرو نه او آسونو نه چه نښان داره «یا ښائسته» کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی هغه آسونه چه لمبر یا نښان پری ایښود شوی وی، یا هغه ښایسته او ښکلی آسونه چه په لاسونو، پښو او تندی باندی ئی خدائی نښی وی. یا هغه آسونه چه په څر ځای (چراګاه) ورشو کښی د څر دپاره خوشی پریښودل شوی وی.

وَالْاَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ؕ ذٰلِكَ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ وَاللّٰهُ عِنْدَهٗ حُسْنُ الْمَاٰبِ ⑭

او نور چارپایان دی «لکه اوښ، غوئی، پسه» او کښت «یا مزرعه» دی، دغه «٦ واړه شهوتونه» فائده اخیستل د ژوندون د دنیا دی او «خاص» الله

شته په نزد د ده ښه ځای د ورتللو «چه جنت دی»

تفسیر: یعنی ابدی فلاح له دی شیانو څخنی په لاس نه راځی یوازی د دنیا د څو ورځو موقتی گټه تری اخیسته کیږی، که ډک له بری او کامیابی مستقل او ښه ځای غواړئ، نو هغه د الله تعالیٰ سره مونده کیږی، نو تل د الله جل جلاله د خوښی او د قرب د حصول په فکر کښی ووسئ!. په وروستنی آیت کښی دا راښئی چه هغه ښه ځای کوم دی او هغه کومو خلقو ته وررسیږی؟.

قُلْ اَؤُنَبِّئُكُمْ بِخَيْرٍ مِّنْ ذٰلِكُمْ ۭ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَاَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووایه «ای محمده ! دوی ته» آیا خبر درکړم تاسی ته په بهتر «څیز» له دغو «٦ واړو دنیوی خوندونو» نه؟، «شته» له پاره د هغو کسانو چه متقیان دی «د الله احکام تعمیلوی» په نزد د رب د دوی جنتونه چه بهیږی لاندی له «مانیو او ونو د» هغوی ویالی چه تل به وی «دوی» په دی «جنتونو» کښی او ښځی به وی ښی پاکی.

تفسیر: یعنی له هر راز صوری او معنوی نجاستونو او گندگیو څخه به «چه دنیوی ښځی طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککړی او ناولی کیږی» پاکی او صافی وی.

وَّرِضْوَانٌ مِّنَ اللّٰهِ ۭ

او رضامندی (لویه به وی له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله،

تفسیر: آیا له دغه څخنی به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وی؟ نه! په حقیقت کښی جنت د دی له پاره مطلوب او مرغوب دی چه د رضاء محل، او د لقاء ځای دی.

وَاللّٰهُ بَصِيْرٌ ۢ بِالْعِبَادِ ۝۱۵ۚ

او الله ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره احوالو) د بندگانو (نو هر چا

ته به د خپل عمل جزا ورکړی)

تفسیر: د بندګانو ګرد (ټول) اعمال او احوال هغه ته حاضر دی. هر هغه څوک چه د هری جزا او سزا وړ (لائق) او مستحق وی همغه به بی له زیاتوالی او نقصان څخه ورکوله کیږی. د دنیا د پسرلی او تازګی مینان او د هغی له فانی خوندونو څخنی ځان ژغورونکی (ساتونکی) ټول به خپلو ځایونو ته لیږل کیږی، یا به ئی دا مطلب وی چه په پرهیزګارانو باندی د الله جل جلاله لطف او کرم دی چه د دنیا له چټی (بیکاره) او فضولو چارو او کودو څخنی ئی محفوظ ساتی، لکه چه په حدیث کښی راغلی دی چه رسول الله مبارک فرمائی «کله چه الله تعالیٰ ته کوم بنده محبوب وی، نو دی له دنیا څخنی داسی لری ساتی او تری پرهیزوی ئی لکه چه تاسی خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړو (ګنده) خوړو څخنی پرهیزوئ.»

اَلَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اِنَّنَآ اٰمَنَّا فَاغْفِرْلَنَا ذُنُوْبَنَا وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿۱۶﴾

هغه (متقیان) چه وائی «ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ ایمان راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) نو مغفرت وکړه مونږ ته د ګناهونو زمونږ او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ).»

تفسیر: معلومه شوه چه د ګناه د مغفرت له پاره ایمان راوړل شرط دی.

اَلصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالْقٰنِتِيْنَ
وَالْمُنْفِقِيْنَ وَالْمُسْتَغْفِرِيْنَ بِالْاَسْحَارِ ﴿۱۷﴾

(هسی متقیان چه) صبر کوونکی دی (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دی (رښتینی دی په ایمان) او په ځای راوړونکی دی د حکم (د الله) او خیرات کوونکی دی په رضا د (الله) او مغفرت غوښتونکی دی په آخر د شپو کښی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی لوی لوی ربړونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلی او د الله تعالیٰ د احکامو په منلو کښی ټینګ ولاړ وی، او له ګناه او معصیت څخنی تل ځان ژغوری (ساتی). په ژبه، نیت، زړه او په معامله کښی بیخی رښتینی وی، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالیٰ ګرد (ټول) احکام په ځایوی، او د الله تعالیٰ له خوا ورکړی شوی مال د

هغه په ښوونی سره لازمو ځایو کښې صرفوی، او د شپې په آخره شومه کښې (چه د طمأنیت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کښې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب څخنی د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړی لکه چه د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړی رکوع په ۱۷ آیت کښې راغلی دی. ﴿ كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴾
یعنی د شپې زیاته برخه په عبادت کښې تیروی، او د سهار په وخت کښې استغفار وائی چه ای الله! زمونږ هغه تقصیرات او نیمگړتیاوی چه په عبادت کښې رانه شوی دی پخپل فضل او کرم سره ئی وبښه!. (ځینی وائی چه د دغو پنځو واړو متقیانو مشران په ترتیب سره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدین دی چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په «صبر» او صدیق اکبر رضی الله تعالی عنه په «صدق»، او عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه په «قنوت»، او عثمان ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه په «انفاق» او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنه په «استغفار» کښې، له اول الاخیارو او اولی الابرارو څخنی وو). رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین.

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ

شاهدی اداء کړی ده الله (د وحدانیت او د قدرت د آیتونو د دلائلو په اقامت خلقو ته) په دی شان چه نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دی دی

تفسیر: په ابتداء کښې د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډیر لطیف صورت سره ئی د مسیح علیه السلام د الوهیت د عقیدی ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب ئی وکړ، په منځ کښې ئی د هغو موانعو ذکر وفرمایه چه د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بی برخی کوی، چه مال، اولاد او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی په دی آیتونو کښې د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلی مضمونو په لوری رجوع وشوه. یعنی د خالص توحید په منلو کښې څه تردد او اندیښنه کیدی نه شی؟ ځکه چه په خپله الله تعالیٰ په خپلو تولو کتابو کښې پرله پسی د هم دی مضمون په حقانیت باندی شاهدی لولی، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانی) هر یوه پانه، بلکه هر یوه نقطه شاهدی ورکوی چه له رب العالمین جل علیٰ شانه څخه پرته (علاوه) بل هیڅوک د عبادت وړ (لائق) نه شی کیدی.

«وفی کل شئ له آیة ـ تدل علیٰ انه واحد» «په هر شی کښې دی دلیل ـ چه الله دی بی مثیل» ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ (۲٤ جزء د حمٓ السجده ٦ رکوع ۵۳ آیت).

وَالۡمَلٰٓئِكَةُ

او (شاهدی اداء کړی ده) پرښتو (د وحدانیت په اقرار سره)

تفسیر: ښکاره ده چه د پرښتو شاهدی د الله جل جلاله له شاهدی ځنی هیڅکله مخالفه کیدی نشی. پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی چه د صدق او د حق له لاری ځنی غاړه نشی غړولی. لکه چه د پرښتو تولی تسبیح او ګرد (تول) تمجید په عمومی دول (طریقه) د باری تعالیٰ په توحید او تفرید باندی مشتمل دی.

وَاُولُوا الۡعِلۡمِ

او (شاهدی اداء کړی ده) خاوندانو د علم (له انبیاؤ او مؤمنانو د وحدانیت په اعتقاد سره)

تفسیر: علم والا په هر زمانه کښی د توحید شهادت ورکوی. او نن ورځ په عمومی دول (طریقه) سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف ګڼل کیږی. مشرکان هم په خپلو زړونو کښی د توحید اصول منی. او علمی اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دی. (له دی نه د علم فضیلت، او د پوهنی په لوری تشویق او رغبت ثبت شو. نو ښائی چه هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کښی بیره (تلوار) او کوښښ وکړی!.)

کوښښ وکوه په علم! هم عمل ورسره مل کړه!

ښی فائدی له علمه واخله، هر مشکل د ځان پری حل کړه!

د علومو په لاس تول شی، د مقصد د باغ ګلونه!

په مسلک د صالحانو، تګ د علم په مشعل کړه!

قَآئِمًۢا بِالۡقِسۡطِ ؕ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۝۱۸

په دی حال کښی چه ثابت دی (الله او حاکم دی په تدبیر د مصنوعاتو) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مګر هم دی دی ښه غالب (قوی په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو دپاره دوه خبری ضروری دی (۱) دا چه منصف داسی زورور او

غالب وی چه هیڅوک د هغه له فیصلی نه سر ونشی غړولی (۲)حکیم وی چه په حکمت او پوهی سره د هر شی تدقیق او څیړنه (تحقیق) له هری خوا څخنی وکړلی شی او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شی چه خپله فیصله صادره کړی، او هیڅ یو نامناسب او بی موقع حکم ونه کړی ـ څرنگه چه حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شبهه نشی واردیدی. غالباً په دی لفظ د «قائما بالقسط» سره د عیسایانو د کفاری مسئله هم تردیده شوه په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چه د گردی (تولی) نړی جرمونه یوازی پر یوه سړی باندی بار کړل شی، او همغه یو مجرم چه سزا وومومی، نور به گرد (تول) مجرمان د تل لپاره پاک او بری گڼه شی، حال دا چه د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسی گستاخی او سپین سترگی څخنی خورا (ډیر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِندَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بیشکه دین (چه په ادیانو کښی غوره دی) په نزد د الله دین د اسلام (یعنی محمدی شریعت) دی،

تفسیر: د «اسلام» اصلی معنی ځان سپارل او غاړه کیښودل دی. د «اسلام» مذهب ته هم له همدی امله (وجی) «اسلام» وایه شی، چه هر مسلمان بیخی خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاری، او د ده گردو (تولو) احکامو ته غاړه ږدی، او په وحدانیت باندی اعتقاد او اقرار کوی. گواکی «اسلام» د انقیاد او تسلیم او د مسلمانی د احکامو د منلو بل نوم دی، هسی خو له شروع څخنی د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم تر زمانی پوری تولو پیغمبرانو علیهم السلام هم دا د «اسلام» مذهب راوړی، او پخپلو زمانو کښی ئی خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولی او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد احد صمد) د خالص پیژندلو او عبادت کولو په جانب ئی خلق بللی ـ خو په دی سلسله کښی زمونږ خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم گرد (تول) عالم ته داسی یو اکمل او ډیر جامع او عالم شموله (تول جهان ته شامل) او نه نسخ کیدونکی هدایت راوړی دی، چه دا مبارک دین نه یواځی گردو (تولو) سابقه ؤ او حقه ؤ شرائعو لره شامل دی، بلکه د نورو زیاتو ښیگنو (فائدو) او خصوصیاتو لرونکی هم دی، چه دا لارښوونی پخپل دی خصوصی رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومی او ملقبی شوی دی. په هر حال په دی آیت کښی د نجران د نصرانیانو په مخ کښی عموماً اعلان کړی شوی دی، چه دین او مذهب یواځی د همغه شی نوم کیدی شی، چه بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاری. او په هر وخت کښی هر هغه حکم چه د هغه له جانبه ور ورسیږی، هغه بی له وړاندی او وروسته کولو، او څه ویلو څخنی ژر تر ژره ومنی او تعمیل ئی کړی ـ او تل د خپل تسلیم غاړه الله تعالیٰ ته کیږدی، نو هغه کسان چه الله جل جلاله ته ځامن

او لمسی تاکی (مقرروی) ـ او د مسیح او مریمی علیهما السلام د تصویرونو او د صلیب د شکل عبادت کوی، او د خنزیر (سوډر) غوښه خوری، انسان ته خدای وائی او خدای لکه انسان داسی گڼی ـ او د انبیاؤ او اولیاؤ وژل هغوی ته آسان کار ښکاری ـ د حق دین د امحاء له پاره په ناحقو کوښښونو مشغول او لگیا وی ـ او د هغه رسول په تکذیب کښی عمداً او قصداً مشغول وی چه د موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام د بشارتونو (زیری) سره سم مبعوث شوی او له دغو دواړو رسولانو څخه د زیاتو آثارو او لویو علائمو او لوړو آیاتونو او ښکاره ؤ معجزو خاوند دی، او د هغه په راوړی کلام او احکامو باندی قصداً او عمداً توکی او مسخری کوی، یا هغه ناپوهان چه تیږو (گټو)، ونو، ستوریو، لمر سپوږمی او نورو ته سجدی یږدی. او د حلالو او حرامو معیار یوازی خپلی نفسانی غوښتنی گڼی، نو آیا له دغو ډلو څخنی یوه ډله هم د دی وینا او ادعا وړ (قابل) او لایقه ده، چه خپل ځان مسلم، او د ابراهیمی ملت پیرو وبولی؟ العیاذ بالله. **وفی روایة محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه فقال رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم اسلموا! فقالوا قد اسلمنا! فقال صلی الله علیه وسلم کذبتم! کیف یصح اسلامکم؟ وانتم تثبتون لله ولدا وتعبدون الصلیب وتأکلون الخنزیر. «تفسیر کبیر»**

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (چه یهودان او نصرانیان دی) مگر وروسته له هغه چه راغی دوی ته علم (په توحید او نبوت د محمد باندی) په سبب د ضد، حسد، کینی چه وه په منځ د دوی کښی،

تفسیر: یعنی «اسلام» یو واضح او روښانه دین دی هغه دلائل چه ثابتوی چه موسیٰ او عیسیٰ علیهما السلام پیغمبران دی او توریت او انجیل آسمانی کتابونه دی له هغو څخنی خورا ښه ـ ټینگ قوی او زورور دلائل د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت، او د قرآن العظیم په کلام الله توب باندی شته، بلکه په خپله همغه کتابونه د دوی په حقانیت باندی شاهدی ورکوی. خالص توحید یو صاف او ښکاره مضمون دی، چه د هغه په خلاف د زوی او د پلار مفکوره (نظریه) یوه داسی چتی (بیکاره) دعوی او بی معنی چیستان (معمه) دی چه هیڅ یو علمی اصول د هغه تائید نه کوی. اوس چه کتابیان له اسلام سره مخالف شوی دی، نو د دی روڼو حقائقو تکذیب ته ئی ملاوی ترلی دی، او د الله تعالیٰ له حکم منلو څخنی غاړه غړوی. نو د دی مخالفت سبب پرته (علاوه) له ضد، حسد، عناد او د مال او جاه له حرصه بل شی نشی کیدی ـ لکه چه ړومبی

د ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ﴾ الآية - په فوائدو کښې د ابو حارثه بن علقمه د نجران د جرګې رئيس په وينا کښې ذکر شو چه هغه په خپله په دې اعتراف او اقرار کړې دی او دا د هغو خلقو پخوانی عادت ؤ، د يهودانو او نصرانيانو هغه اختلافونه چه د دوی په خپلو منځو کښې وو، يا هغه ډيرې فرقې چه په يوه مذهب کښې جوړيدې، او بيا په خونړيو جنګونو او جګړو باندې پای (آخر) ته رسيدلی تاريخ د هغو سبب او منشأ عموماً، جهل، ناپوهي او غلط فهمي نه بولی، بلکه د دغو ګردو (ټولو) اختلافاتو او پيښو سبب، يوازې هم دا د مال او دولت مينه او محبت او د عزت او پت خوښول ګڼي.

﴿وَمَن يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾ ۱۹

او هر څوک چه کافر کيږي (انکار کوی) په آيتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانيت علامې ونه منی) پس بيشکه الله ډير ژر حساب والا دی (نو ئې ژر په سزا رسوی).

تفسير: په دنيا کښې هم. او په آخرت کښې خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوی. بيا به ئې هرومرو (خامخا) د عمل په قدر په سزا رسوی.

﴿فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ۗ﴾

پس که بيا جګړه کوی دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه (ای محمده! دوی ته چه ما خالص تابع کړی دی مخ خپل) يعنی ځان خپل احکامو د) الله ته او هر هغه چه متابعت کوی زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی.)

تفسير: لکه چه په دوو ړومبنيو فوائدو کښې ذکر شول کتابيانو هسې دعوی او جګړې کولې چه مونږ هم مسلمانان يو. دلته دا وربښودل کيږي چه دغسې فرضی اسلام ستاسې په ښه نه درځی راشئ وګورئ اسلام دی ته وائي چه محمد صلی الله عليه وسلم او د هغه ځان جاروونکی (قربان کوونکی) ملګری ئې لری. اوس مو وليکل چه «اسلام» له تسليم او انقياد څخه عبارت دی يعنی بنده د زړه له کومې خپل ځان او مال الله جل جلاله ته وسپاری نو محمد صلی الله عليه وسلم او مهاجرينو، او انصارو او نورو مسلمانانو ته وګورئ چه هغوی په څه ډول (طريقه) له شرک بت پرستی، بداخلاقی، فسق، فجور، ظلم، او عدوان سره مقابلې کولې؟ او خپل ځان، مال، ښځې، اولاد، وطن، کور او کهول لنده ئې دا چه خپل ټول مرغوب او محبوب شيان ئې د الله تعالیٰ په

لاره، او د ده په خوښې کښې جارول (قربانول)؟ او دوی په څه ډول (طريقه) سره خپل مخونه او سترګې هر وخت د الله تعالىٰ حکم رارسيدلو ته نيولي وي؟ چه کله به ئې حکم راورسيږي، چه مونږ ئې تعميل کړو. د ده په مقابل کښې تاسې خپلو احوالو ته هم لږ ځير شئ چه تاسې په خپلو پټو مرکو کښې وايئ «محمد صلى الله عليه وسلم په رښتيا سره د پاک الله رسول دی، خو که مونږ د ده په رسالت اقرار وکړو او وئې منو، نو زمونږ دنيوی مال، شته او پت له لاسه وځی» خير! که سره د حق له وضاحته تاسې د اسلام په لوری نه راځئ، نو تاسې پوهيږئ او انجام مو، مونږ خو خپل ځانونه همغه يوه خدای جل جلاله ته ورسپارلي دي.

وَقُلْ لِّلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ وَالْاُمِّيّٖنَ ءَاَسْلَمْتُمْ ؕ فَاِنْ اَسْلَمُوْا فَقَدِ اهْتَدَوْا ۚ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلٰغُ ؕ وَاللّٰهُ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۲۰﴾

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (يعنی يهودانو او نصرانيانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته آيا اسلام راوړئ تاسې؟، (يعنی اسلام راوړئ!) پس که اسلام راوړ دوی پس په تحقيق چې ومونده دوی سمه صافه لاره، او که وګرځيدل دوی (له اسلامه) پس بيشکه هم دا خبره ده چه پر تا تش تبليغ (د هدايت) دی، او الله ښه ليدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ احوالو) د بندګانو

تفسير: يعنی فکر وکړئ! آيا تاسې لکه مونږ د الله تعالىٰ حکم منونکی بندګان يئ؟! يا وروسته له دی نه تاسې د الله جل جلاله تابع کيږئ؟! که داسې وی، نو وپوهيږئ چه په سمه لاره برابر شوی يئ! او زمونږ اسلامی ورونه يئ! که نه زمونږ کار خو پوهول، او د مضر، او مفيد، او د لاری لوړه او ژوره درښوول مقصود دی او دا ښوونه مو کړی ده، نور نو ګرد (ټول) بندګان او د دوی ظاهری او باطنی اعمال د الله تعالىٰ تر نظر لاندی دی، او الله تعالىٰ به هر يو ته د هغو د عمل جزا او سزا پوره ورکوی.

تنبيه: د عربو مشرکانو ته ئې ځکه امی (ناپوه) ووېل چه له دوی سره د سماوی کتابونو څه پوهه او تعليم نه ؤ.

اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ النَّبِيّٖنَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۙ وَّيَقْتُلُوْنَ الَّذِيْنَ يَاْمُرُوْنَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ ۙ

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ
أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٢٢﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران کیږی پر آیاتونو (احکامو) د الله باندی او وژنی دوی انبیاء په ناحقه سره (پخپل اعتقاد کښی هم) او وژنی هغه کسان چه حکم کوی هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه پس زیری وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دی چه باطل (ضائع) شوی دی (نیک) عملونه د دوی په دنیا کښی (له لعنت او مذلت څخه ئی پری نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کښی (چه له دوزخه پری خلاص نشول) او نشته دوی ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه «بنی اسرائیلو په یوه ورځ کښی (٤٣) انبیاء او (۱۷۰) یا (۱۱۲) صالحان شهیدان کړل.» دلته دا خبری د نجران نصرانیانو او نورو کافرانو ته اورولی شی، چه د الله تعالیٰ له احکامو څخنی انکار، او له انبیاؤ او انصاف خوښونکو ناصحانو سره مقابله، او په منتها درجه شقاوت او سخت زړه توب سره د هغوی په وینو سره خپل لاسونه سره کول، خورا (ډیر) لویه ګناه ده. داسی خلق د سخت درد رسوونکی عذاب مستحق، او په دواړو دارینو کښی ناکام او بی برخی کیږی، د دوی ګرد (تول) زیار (محنت) به نابوده او کوښښونه به ئی ضائع شی، او کله چه په دنیا او اخرت کښی دوی ته سزا ورکړه شی، نو هیڅوک به د دوی ژغورونکی (ساتونکی) او مرسته (مدد) کوونکی نه وی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ

آیا نه ګوری ته هغو کسانو ته چه ورکړی شوی وه دوی ته څه برخه له کتابه (توریت) نه

تفسیر: یعنی هغه لږه یا ډیره برخه د «توریت» او «انجیل» او نورو چه له لفظی او معنوی تحریفاتو او اړولو را اړولو څخنی پاتی ده. یا د کتاب هغه لږه یا ډیره برخه چه د هغی پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدۡعَوۡنَ إِلَىٰ كِتَٰبِ ٱللَّهِ لِيَحۡكُمَ بَيۡنَهُمۡ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٞ مِّنۡهُمۡ وَهُم مُّعۡرِضُونَ ﴿٢٣﴾

حال دا چه وباله شي دوی طرف د کتاب د الله ته له پاره د دی چه حکم وکړی (دا کتاب) په منځ د دوی کښی بیا مخ ګرځوی یوه ډله له دوی نه حال دا چه دوی تل څنګ کوونکی دی (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چه دوی را وبلل شي چه د هغه لوی قرآن په لوری راشئ! چه ستاسی د منل شویو کتابونو له زیری سره سم راغلی دی، او ستاسی د ګردو (تولو) جګړو فیصلی په ښه دول (طریقه) سره کوی، نو د هغوی د پوهانو یوه ډله ځان ناګاره (ناخبره) اچوی، او په تغافل سره تری مخ ګرځوی. حال دا چه د لوی قرآن په لوری بلنه په حقیقت کښی د «توریت» او «انجیل» په لوری بلنه دی. بلکه څه لری به نه وی، چه دلته له «کتاب الله» ځنی هم دا «توریت» او «انجیل» مراد وی. یعنی درواخلئ! مونږ ستاسی د جګړو فیصلی هم دا ستاسی د کتابونو فیصلی ته پریږدو! مګر مشکل دا دی چه دوی د خپلو نفسانی غوښتنو سپکو اغراضو له امله (وجی) د خپلو کتابونو په هدایتونو باندی هم عمل نه کوی، او مخونه تری اړوی، نه ئی زیری اوری، نه ئی حکمونه منی. لکه چه د زانی په «رجم» کښی «د توریت» له منصوص حکم ځنی ښکاره سترګی پټوی، او عمل پری نه کوی لکه چه وروسته له دی نه دا خبره د ٦ جزء د (المائدة) په ٤١ آیت ٥ رکوع کښی راځی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامٗا مَّعۡدُودَٰتٖۖ وَغَرَّهُمۡ فِي دِينِهِم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢٤﴾

دغه (ګرځیدل د دوی) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (یهودان) وائی له سره به ونه رسیږی مونږ ته اور (د دوزخ) مګر یو څو ورځی شمیرلی شوی (لږی) او غره کړی (تیر ایستلی) دی دوی په دین خپل کښی هغه شي چه وو دوی چه دروغ به ئی جوړول (په دین کښی).

تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په ګناهونو باندی د زړورتیا علت دا دی چه د سزا څخه ویره نه لری. د دوی خورا (دیر) لوی دروغ چه له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا دی «که مونږ دیره سخته ګناه هم وکړو، نو فقط له شمیرلو ورځو ځنی زیاته موده به نه په عذابیږو»

لکه چه تفصیل ئی په اول جزء د البقرة ۸۰ آیة ۸ رکوع کښې تیر شو او هم دا راز ئی نور دروغ او چټی (بیکاره) خبری له خپلی ګیډی څخه را ایستلی دی. مثلاً چه مونږ د الله تعالیٰ منلی ځامن یو. یا د انبیاؤ له اولادی څخنی یو، او الله تعالیٰ له یعقوب علیه السلام سره وعده کړی ده چه د هغه اولادی ته به سزا نه ورکوی، او که سزا ئی هم ورکوله د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئی او موقتی عذاب وی. نصرانیانو خو د کفاری مسئله را ایستلی ده او د خپلی ګناه او سوال او ځواب خبری ئی بیخی خلاصی کړی دی. اللهم اعذنا من شرور انفسنا.

فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَٰهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ

نو څه حال به وی هغه وخت کله چه یو ځای کړو مونږ دوی له پاره د (حساب د هغی) ورځی چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښې، او پوره به ورکړه شی هر نفس ته جزا د هغه عمل چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی کله چه په محشر کښې د ګردو (ټولو) رومبنیو او وروستنیو او د خپلو مشرانو په مخ کښې شرمنده او رسوا کیږی، هلته به وپوهیږی چه دوی په کومه تیاره کښې لویدلی وو او د هر عمل پوره بدل به ومومی. نه به ئی د کفاری مسئله په ښه ورشی، او نه نسبی تعلقات او نه به ئی له خپله ځانه جوړی کړی عقیدی پکار ورشی.

وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

حال دا چه په دوی به ظلم ونه کړی شی (د حسناتو په کمولو یا د سیآتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمی جرائمو باندی به سزا نه ورکوله کیږی، بلکه پر هغو چارو باندی به دوی ته سزا ورکوله کیږی چه د هغه جرم ثابت وی، او دوی ئی په خپله هم منی. او هومره چه دوی استحقاق لری له هغی څخنی زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کیږی او نه به د چا خورا (ډیر) لږه نیکی ضایع کیدی شی.

قُلِ اللَّهُمَّ مَٰلِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ ۖ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۖ

إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د باچاهی!) ورکوی ته سلطنت هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د ورکولو ئی) او بیرته اخلی سلطنت له هر هغه چا څخنی چه اراده وکړی (د بیرته اخیستو ئی) او عزت ورکوی هر هغه چاته چه اراده وکړی (یا الله د عزت ئی) او خوار ذلیل کوی هر هغه څوک چه اراده وکړی (د ذلت ئی،) په لاس (د قدرت) ستا (هر راز) خیر (ښیګڼی) دی بیشکه ته «یا الله» پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی. (هم په ورکولو هم په اخیستلو هم په عزت هم په ذلت).

تفسیر: لکه چه پخوا ولیکل شول د نجران د جرګی رئیس ابو حارثه بن علقمه ویلی وو «که مونږ پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړو، نو د روم د باچا له خوا هغه عزت او مال مرسته (مدد) چه را رسیږی، قطع به شی.» ښائی چه دلته به د دعا او مناجات په ډول (طریقه) د هغه ځواب ورکوی، چه د هغو باچاهانو په سلطنت او په دنیوی عزتونو باندی چه تاسی داده او غره شوی یئ، ښه وپوهیږئ چه د هر سلطنت او عزت اصلی مالک پاک الله دی، او هغه پاک ذات واک (اختیار) او قدرت لری، چه هر هغه چاته چه اراده وفرمائی ورکوی ئی، او له هر هغه چا څخه چه اراده وفرمائی، بیرته ئی اخلی. آیا دا امکان نه لری چه د (روم) او (پارس) سلطنتونه، شان، شوکت او عزتونه واخلی؟ او مسلمانانو ته ئی ورکړی؟ بلکه له دوی سره وعده شوی ده، چه خامخا ئی ورکوی. نن تاسی د مسلمانانو د موجوده پریشانی او بی سرو سامانی، او د دښمنانو د قوت او زوروری له مخی په دی خبره باندی هیڅ نشی پوهیدی، نو د هم دی له امله (وجی) به یهودانو او منافقانو په مسخرو او د توکو په ډول (طریقه) سره ویل «وګورئ! دا خواران چه د قریشو د حملی او یرغل له ویری د مدینی په چارچاپیر کښی خندقونه کینی، د (قیصر) او د (کسریٰ) د تاج او تخت د نیولو خوبونه وینی. ، مګر الله تعالیٰ د څو کلونو په منځ کښی دا ګردی (تولی) وعدی تولو ته وروښودی، چه د (روم) او (پارس) د خزانو هغه ګردی (تولی) کیلیګانی (کنجیانی) ئی چه د هغو وعده ئی له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړی وه، د حضرت عمر فاروق اعظم رضی الله عنه په زمانه کښی ئی څرنګه د مسلمانانو لاس ته وروستلی او په څه ډول (طریقه) سره د اسلامی مجاهدینو په منځ کښی وویشلی شوی؟ اصلی خبره خو دا ده چه دا مادی عزت او سلطنت څه شی نه دی، کله چه لوی قادر او حکیم الله د روحانی عزت او سلطنت آخری مقام (یعنی د نبوت او رسالت منصب) له بنی اسرائیلو څخنی منتقل، او بنی اسمٰعیلو ته ئی ور وبانښه، نو د روم او د عجم د ظاهری سلطنت انتقال عربی کوچیانو (خانه بدوشو) ته کومه ګرانه او لری خبره نه دی، ګواکی دا دعا یوه راز پیشګوئی وه

چه عنقریب د دنیا نخچه (نقشه) بدلیدونکی ده، هغه قوم چه له دنیا څخه لری او جلا (جدا) پروت ؤ، د دنیا د لویو سلطنتو او عزتو خاوند به شی، او هغه کسان چه باچاهی ئی کوله، دوی د خپلو بدو عملونو له امله (وجی) د خواری او ذلت په کندو کښی وغورځول شی.
تنبیه: ﴿ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ﴾ بیشکه چه د پاک الله په قدرت کښی هر راز (قسم) خیر او ښیگڼه (فایده) شته او د «شر» پیدا کول هم په دی اعتبار سره «خیر» دی، چه د عالم د مجموعی په اعتبار به هغه کښی هم په زرهاؤ حکمتونه پټ او په صحیح حدیث کښی راغلی دی «**الخیر کله فی یدیک والشر لیس الیک**».

«ای څیښتنه! نیکی خیر گڼو له تانه   د بدی او شر گمان نه کرو له تانه!»

تُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ

ننه باسی (ته یا الله) شپه په ورځ کښی (چه تل په پسرلی کښی له شپو کموی او په ورځو کښی ئی زیاتوی) او ننه باسی (ته یا الله) ورځ په شپه کښی (چه تل په منی کښی له ورځو کموی او په شپو کښی ئی زیاتوی)

تفسیر: پس تل زیاتوی په هر یوه کښی هغومره چه کموی له هغی بلی نه، یعنی کله چه شپه لنده وی ورځ اوږده وی، او کله د دی عکس کوی مثلاً په یوه موسم کښی (د جدی اوله) شپه ۱٤ گری، او ورځ لس گری کوی او څو میاشتی وروسته (د سرطان اوله) کښی له شپی څخه څلور گری لندوی او په ورځ باندی ئی زیاتوی، او شپه لس گری، ځکه چه لمر او سپوږمی او گرد (تول) ستوری او نور، بی ستا له ارادی څخه یوه ذره هم حرکت نشی کولی، لنده ئی داسی شوه چه څه موده ورځی اوږدوی او څه موده شپی اوږدوی، او څه موده د دی پر عکس کوی. (او الی الابد کله ورځ راولی او کله شپه).

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وباسی (ته یا الله!) ژوندی له مړی نه. (لکه حیوان له نطفی نه، مرغه له هگی کامل له ناقص) وباسی (ته یا الله!.) مړی له ژوندی نه (لکه نطفه له حیوان ـ هگی له مرغه ـ ناقص له کامل نه)

تفسیر: یعنی لکه هگی له چرگی څخنی او چرگه له هگی څخنی بنی آدم له نطفی څخنی او نطفه له بنی آدم څخنی ـ له جاهل څخنی عالم او له عالم څخنی جاهل ـ له کامل څخنی ناقص او له ناقص

ځنی کامل ایستل او جوړول هم دا ستا د قدرت کار دی.

وَتَرۡزُقُ مَنۡ تَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾

او روزی ورکوی (ته یا الله) هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره زیاته) بی حسابه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یهودانو هسی ګنله هغه لوئی چه پخوا په مونږ کښی وه، هغه به تل پاتی وی، او د الله تعالیٰ له قدرت ځنی غافل وو، چه الله تعالیٰ هر هغه چاته چه اراده وکړی عزت او سلطنت ورکوی، او هغه چاته چه اراده وکړی ذلت او نکبت ورکوی، په جاهلانو کښی کامل پیدا کوی (لکه چه د عربو په امیانو کښی ئی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او له کاملانو ځنی جاهلان پیداکوی (لکه چه په بنی اسرائیلو کښی ئی وکړ) او هر هغه چا ته چه اراده ئی وشی (حسی او معنوی) بی حساب رزق ورکوی.

لَا يَتَّخِذِ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ الۡكٰفِرِيۡنَ اَوۡلِيَآءَ مِنۡ دُوۡنِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۚ وَمَنۡ يَّفۡعَلۡ ذٰلِكَ فَلَيۡسَ مِنَ اللّٰهِ فِىۡ شَىۡءٍ اِلَّاۤ اَنۡ تَتَّقُوۡا مِنۡهُمۡ تُقٰىةً ؕ

نه دی نیسی مؤمنان کافران دوستان بی له مؤمنانو (یعنی مؤمنان دی یو له بله سره دوستی وکړی) او هر څوک چه وکړی دا (کار یعنی دوستی له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دین د الله ـ د دوستی د) الله سره په هیڅ شی کښی مګر (خو روا ده دغه دوستی) که ځان ساتئ تاسی له دوی نه په ځان ساتنه سره،

تفسیر: یعنی کله چه د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو واګی یوازی د پاک الله په لاس کښی دی، نو هغو مسلمانانو لره چه په صحیحه معنی سره باور لرونکی دی، نه ښائی چه د خپلو دوستانو په دوستی او د خپلو اسلامی ورور په ورورولی اکتفا ونه کړی او خامخا د خدای جل جلاله د دښمنانو سره دوستی او مدارات وکړی. ځکه چه الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم دښمنان هیڅیری د مسلمانانو دوستان نه شی کیدی، هر هغه څوک چه تیروځی او په دی خبط او خطا کښی ولویږی، نو ودی پوهیږی چه دوی د الله تعالیٰ له محبت او موالاتو سره هیڅ اړه (تعلق) او علاقه نه لری، ښائی د هر مسلمان خوف او ویره یوازی له الله جل جلاله څخه وی! او تولی هیلی او امیدونه ئی هم دغه پاک

الله ته وی، هغه کسان چه پاک خدای سره هم داسی تعلقات لری یوازی هم دوی د مسلمانانو د مرستی (مدد)، اعتماد او وثوق وړ (لائق) دی. هو! د تدبیر او انتظام په درجه کښی د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلی ضروری ژغورنی (ساتنی) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طریقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم څخنی په دی ډول (طریقه) سره مستثنیٰ دی. لکه چه د ۹ جزء (د الانفال په ۱٦ آیت ۲ رکوع) کښی له ﴿ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ ﴾ څخنی ﴿ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ ﴾ مستثنیٰ کړی شوی دی. همغسی چه هلته د «تحرف» او د «تحیز» په حالت کښی حقیقتاً «**فرار من الزحف**» نه وی او یوازی صورتاً وی، دلته هم ﴿ إِلَّا أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ﴾ حقیقی موالات نه دی او تش صوری «موالات» دی وګڼل شی!. چه مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره یادوو د دی مسئلی زیات تفصیل دی ٦ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دی ۵۱ آیت د فوائدو په شرح کښی وګوت شی! ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ﴾ الآیة ـ او زما هغه مستقله رساله دی هم ولوستله شی چه د حضرت الاستاذ محقق مترجم قدس الله روحه په اشاره سره لیکلی شوی ده فلیراجع!.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾

او ویروی تاسی الله له (عذاب د) نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دی ورتله (ستاسی او د تولو).

تفسیر: یعنی د مؤمن په زړه کښی ښائی اصلی ویره له پاک الله څخه وی. او داسی کومه خبره دی نه کوی، چه د الله تعالیٰ د ناراضی سبب شی. لکه چه له اسلامی جماعت څخنی تجاوز وکړی، او بی له ضرورته له کافرانو سره ظاهری یا باطنی «موالات» وکړی، یا د ضرورت په وخت کښی د موالاتو د غوره کولو په صورت کښی له شرعی حدودو څخنی تیری او تجاوز وکړی یا یوازی موهوم او حقیر خطرونه یقینی او مهم ثابت کړی، یا دا ډول (طریقه) مستثنیات یا شرعی رخصتونه د خپلو نفسانی غوښتنو آله وګرځوی، نو داسی کسانو لره ښائی چه دا خبره هم په یاد ولری چه دوی ګرد (تول) د پاک الله په لوی دربار کښی حاضریدونکی دی، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حیلو او پلمو (منصوبو) جزا مومی.
ښائی د قوی مؤمن شان، او د صحیح مسلمان ایمان داسی وی، چه له رخصت څخنی تیر شی! او عزیمت او فعالیت ته متوجه او ځیر شی! او له مخلوق څخنی ونه ویریږی او تل تر تله له خالق جل و علا څخنی وویریږی!

قُلْ إِن تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) که پټ کړئ تاسی هغه شی چه په سینو (زړونو) ستاسی کښې دی یا ښکاره کړئ تاسی هغه ـ معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته،

تفسیر: یعنی ممکن دی چه بنیادم خپل نیت او د زړه خبره له نورو څخه پټه کړی ولی په دی دول (طریقه) الله تعالیٰ نشی تیر ایستلی. ﴿وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ﴾ د (۱) جزء د البقرة ۲۷ رکوع ۲۲۰ آیة.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۹﴾

او معلوم دی (الله ته تول) هغه شیونه چه په آسمانونو کښې دی (له علویاتو) او هغه شیونه چه په ځمکه کښې دی (له سفلیاتو ـ نو الله ته ستاسی پټ او ښکاره هم معلوم دی.) او الله پر هر شی باندی (چه اراده) وکړی ښه قادر دی (چه ځینی ئی د داسی متخلفین تعذیب دی).

تفسیر: کله چه د ده علم دومره محیط او قدرت ئی داسی عام او تام دی نو مجرم ته د جرم پتول هیڅ امکان نه لری. او نه د دی خبری قدرت لری چه ځان له الله جل جلاله څخه پټ کړی یا چیری ورځنی وتښتی.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا ۖۛ وَّمَا عَمِلَتْ مِنْ
سُوْٓءٍ ۚۛ تَوَدُّ لَوْ اَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهٗٓ اَمَدًا ۢ بَعِيْدًا ؕ

(او وویریږئ له) هغی ورځی چه مومی به هر نفس (پکښې) هر هغه څه چه کړی وی له خیره (له نیکی پخپل مخ کښې) حاضر کړی شوی او هر هغه څه چه کړی وی ده له بدی نه آرزو به کوی دا (نفس) د دی چه کاشکی په منځ د دی (نفس کښې او په منځ د دغه (بد عمل) کښې مسافه وی لری (اوږده)

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ هر نیکی او بدی د هر انسان په مخ کښې حاضریږی. او د هغو د تول عمر کردی (تولی) اعمالنامی به د دوی په لاسونو کښې ورکولی کیږی، په دی وخت کښې به کرد (تول) مجرمان هیله (امید) کوی، چه کاشکی دا ورځ له مونږ څخنی لری وی، یا زمونږ او د دی بدو عملونو په منځ کښې ډیره لری فاصله وی! چه مونږ هیڅ خپلو دغو عملونو ته نژدی شوی نه وی.

وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ ۚ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

او ویروی تاسی الله له (عذابه، د) نفس خپل نه او الله ډیر مهربان دی پر بندګانو (خپلو).

تفسیر: دا هم د ده له مهربانی څنی ده چه د هغی لوئی ویروونکی ورځی له راتګه تر مخه تاسی ورځنی داروی. او په تکرار سره مو خبروی. چه له خرابو چارو څخه مخصوصاً د کافرانو له دوستی ـ څنی مو ځانونه وژغورئ (وساتئ)! او د ښیګنی (خیر) په لاره باندی سم لاړ شئ! او د قهار پروردګار له قهر څنی مو ځانونه لا له پخوا وساتئ! د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی چه عموماً له خوف سره رجاء او هیلی (امید) سره د ویری مضمون ګډ اوروی. دلته نی هم د ترهیب او ویری د مضمون د معتدل کولو له امله (وجی) ﴿وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کښی راوړ. یعنی له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او خراب او بد کارونه پریږدئ! نو د ده مهربانی بیا ستاسی د استقبال له پاره تیاره ده. او نه ښائی چه تاسی بی هیلی (بی امیده) شئ! راشئ چه مونږ تاسی ته داسی یوه لاره دروښیو چه که په هغی باندی لاړ شئ نو د پوره رحمت او مغفرت وړ (لائق) او مستحق ګرځئ، بلکه د الله تعالیٰ په دوستانو کښی هم حسابیدی شئ. لکه اوس چه وائی

قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّوْنَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُوْنِيْ يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ ۗ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چیری یئ تاسی چه محبت کوئ له الله سره پس متابعت وکړئ زما چه محبت به وکړی الله له تاسی سره (د ثواب په درکولو) او مغفرت به وکړی تاسی ته ګناهونه د تاسی، او الله مغفرت کونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: د الله تعالیٰ د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالیٰ د مینی او محبت معیار راښئی. یعنی که په دنیا کښی څوک د خپل حقیقی مالک د محبت دعوی یا خیال لری نو لازم دی چه هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم دین د متابعت په محک (کسوټئ) باندی وسولولی شی، چه د ده سره او ناسره ښکاره شی. هر سړی په هره اندازه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم په شریعت باندی سم ځی، او د اسلامی دین رڼا د خپلی لاری مشعل

ګرځوی، نو ښائی په همغه اندازه سره د الله تعالیٰ په محبت کښې صادق او سوچه وپیژانده شی، او په هره اندازه چه دی په دی دعوی کښې رښتین وی په همغه اندازه سره هغه د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت په پیروی کلک او ټینګ ګانه شی، چه د هغه میوه به ده ته داسی په لاس ورځی چه پاک الله به د ده سره مینه کوی، او د الله تعالیٰ د مینی، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخوانی ګناهونه معاف، او وروسته له هغه به د پاک الله د راز، راز (قسم قسم) ظاهری او باطنی مهربانیو مورد وګرځی، ګواکی د توحید له بیان څخه وروسته له دی ځایه د نبوت په بیان شروع کیږی، او د آخرالزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کیږی.

قُلۡ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَۖ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلۡكَٰفِرِينَ ۝٣٢

ووایه (ای محمده دوی ته) چه اطاعت کوئ تاسی د الله او د رسول (د الله چه محمد دی) پس که وګرځیدل دوی (له دی اطاعت نه) پس بیشکه الله دوستی نه کوی له کافرانو سره (نو په عذابوی ئی).

تفسیر: یهودانو او نصرانیانو به ویل چه ﴿نَحۡنُ أَبۡنَٰٓؤُاْ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ﴾ مونږ د الله تعالیٰ ځامن او دوستان یو.» دلته دا ښکاره شوه چه کافر هیڅکله د الله تعالیٰ محبوب نشی کیدی او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت په کار وی نو د هغه د احکامو په تعمیل کښې زیار (محنت) وکړئ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام ومنئ او د الله تعالیٰ د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ! د نجران جرګی هم داسی ویلی وو، چه مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالیٰ د تعظیم او د محبت له پاره کوو، په دی سره د هغو ځواب هم ورکړ شو. وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د هغو ځو بندګانو حال را اوراوه شی، چه خدای جل جلاله دوی او دوی خدای جل جلاله دوست ګڼی او د نجران د جرګی په رعایت د حضرت مسیح علیه السلام سوانح په شرح او بسط سره بیانیږی، دا هم د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د مبارک ذکر تمهید دی، لکه چه وروسته له دی نه راښکاری.

إِنَّ ٱللَّهَ ٱصۡطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحٗا وَءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمۡرَٰنَ

بیشکه چه الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنی بیشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د اسماؤ په تعلیم

د ملائکو په سجده، په بی له مور او پلاره پیدا کولو او د تولو انسانانو په پلار توب سره او غوره کړی ئی دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږد والی، او د پخوانی شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چه اسمٰعیل علیه السلام او اسحٰق علیه السلام او د دوی اولاده چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کښې داخل دی، او آل د (عمران) چه موسیٰ او هارون او بی بی مریمه او عیسیٰ علیهم السلام پکښې شامل دی په خلت، رسالت او نورو مفاخرو او محامدو سره» عمرانان دوه دی، یو د حضرت موسیٰ علیه السلام پلار دوهم د مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پلار زیاتره پخوانی او ورستنی علماء له دی (عمران) ځنی ثانی (عمران) مرادوی ځکه چه ﴿ إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ ﴾ د همغه دوهم (عمران) له کورنی څخه قصه کوی، او غالباً د دی سورت نوم به هم له هم دی امله (وجی) (آل عمران) ایښی شوی وی، چه په هغه کښې د ثانی (عمران) د کورنی (یعنی د حضرت مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوی ده.

عَلَى الْعٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ۗ

پر تولو خلقو (د زمانی خپلی په رسالت او روحانی او جسمانی خصائصو سره) حال دا چه اولاده ؤ ځینی د دوی له ځینو نورو څخه،

تفسیر: د الله تعالیٰ په مخلوقاتو کښې ځمکه، آسمان، لمر، سپوږمی، ستوری، پرښتی، جن، شجر، حجر، مدر او نور ګرد (تول) شامل دی، مګر هغه د روحانی ملکاتو او جسمانی کمالاتو مجموعه چه الله جل جلاله په خپل محیط علم او بالغه حکمت سره د حضرت ابوالبشر آدم علیه السلام په وجود کښې په ودیعت ایښی ده، د هغی بل نظیر او مثال د نورو مخلوقاتو په وجود کښې نه لیده کیږی. د آدم علیه السلام له مسجودالملائکه ګرځولو ځنی ئی دا خبره ښکاره کړه چه د آدم علیه السلام اعزاز او اکرام د ده په دربار کښې د نورو مخلوقاتو په نسبت زیات دی. د آدم علیه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چه مونږ ئی په «نبوت» سره تعبیررو، د ده په شخصیت پوری محدود او مقصود نه ؤ بلکه د ده په اولاده کښې نوح علیه السلام ته هم ور ورسید. بیا له ده ځنی د ده په اولاده کښې حضرت ابراهیم علیه السلام ته ورسید، له دی ځایه ئی یو نوی صورت پیدا کړ. له آدم او نوح علیهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چه په جهان کښې پیدا او ودان شوی دی دوی ګرد (تول) د هم دی دوو معظمو رسولانو له اولادی، ذرئی او ځوځات ځنی وو. پرته (علاوه) له دی د ابراهیم علیه السلام له زمانی ځنی وروسته بر سیره د دوی له ذرئی او نسل ځنی په دنیا کښې نوری کورنی او تبرونه هم موجود وو مګر هغه پاک الله چه پخپلو بی حسابو مخلوقاتو کښې ئی د نبوت د منصب له پاره آدم علیه السلام غوره کړی ؤ، ده په خپل محیط علم او کامل اختیار سره په راتلونکو پیړیو

کښې هم د زرهاؤ کورنیو په منځ کښې، د دی لوی منصب له پاره د ابراهیم علیه السلام کورنی مخصوصه کړه څومره انبیاء او رسولان چه له ابراهیم علیه السلام څخه وروسته مبعوث شوی دی هغه ټول د ده د دوو ځامنو حضرت اسحٰق علیه السلام او حضرت اسمٰعیل علیه السلام له اولادی څخه وو. څرنګه چه د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږی او حضرت مسیح علیه السلام بی پلاره پیدا شوی دی نو داسی وهم کیدی شو چه د ده نسل به د ابراهیم علیه السلام له نسل څخنی مستثنیٰ وی، له دی کبله (وجی) الله تعالیٰ آل د عمران او ذریه (بعضها من بعض) وفرمایه، او په دی سره ئی تنبیه ورکړه چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام یواځی د خپلی مور له ګیدی څخنی پیدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوری اخیسته کیږی. نه چه معاذ الله د الله تعالیٰ له لوری او ښکاره ده چه د ده د مور صدیقی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د پلار د نسب سلسله بالاخره حضرت ابراهیم علیه السلام ته رسیږی. نو د (عمران) آل او د ابراهیم علیه السلام آل دواړه سره یو دی، او هیڅ یو رسول له ابراهیمی کورنی څخنی د باندی پاتی نه شو.

وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾

او الله ښه اوریدونکی دی (د ګردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو).

تفسیر: الله تعالیٰ د ګردو (ټولو) دعاګانی او خبری اوری، او د ګردو (ټولو) په ظاهری او باطنی احوالو او استعدادونو باندی پوهیږی، نو داسی وهم دی ونه کړ شی چه هم داسی د «**کیف ما اتفق**» په دول (طریقه) به ئی غوره کړی وی. د الله تعالیٰ هر کار په پوره علم او حکمت، تدبیر او مصلحت باندی بنا دی.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي ۖ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل (حنی) ښځی د عمران چه ای ربه زما بیشکه ما، نذر کړی می دی تاته هغه شی چه په ګیده زما کښې دی، حال دا چه هغه به آزاد وی (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته) پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه بیشکه ته چه ئی هم دا ته ئی ښه اوریدونکی (د ګردو (ټولو) اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسیر: د (عمران) د ښځی نوم (حنه بنت فاقوذا) دی. دی د خپلی زمانی له دوده (رواجه)

سره سم پخپل ځان باندی نذر منلی ؤ چه «ای ربه! هغه هلک چه زما په ګیډه کښی دی ستا په نامه دی آزاد او خوشی وی.» د دی خبری مطلب دا دی چه هغه له ګردو (تولو) دنیوی مشاغلو او د نکاح له قیده او له نورو شیانو ځنی خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کښی بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کښی به لګیا وی. ای الله جل جلاله ته له خپلی مهربانی ځنی زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اوری، او زما نیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی! ګواکی په دی لطیف ډول (طریقه) سره ئی وغوښت چه هلک ور په برخه شی، ځکه چه جینۍ د هغه خدمت له پاره نه قبلیدله.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ

پس کله چه وئی زیږاوه هغه (نذر) نو وویل (حنی) چه ای ربه زما بیشکه زه چه یم ومی زیږاوه هغه (نذر) حال دا چه ښځه (جینۍ) ده،

تفسیر: دا ئی په حسرت او افسوس سره وویل ځکه چه هغه پیښه د دی له توقع او هیلی (امید) ځنی پرته (علاوه) پیښه شوی وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کښی نه ؤ.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ

او الله ښه پوه دی په هغه شی چه زیږولی ؤ دی (حنی د عمران ښځی)، او نه دی نارینه (چه حنی غوښتی ؤ له پاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دی ښځی (جینۍ)

تفسیر: دا د خدای جل جلاله کلام دی چه د حکایت په منځ کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) نازل شوی دی یعنی (بی بی حنی) ته ښکاره نه وه چه څه ئی زیږولی دی؟، د دی جینۍ قدر او قیمت الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی ـ هغه هلک چه دی غوښت دی جینۍ ته کله رسیدی شی. دا جینۍ بالذات مبارکه او مسعوده ده او د دی په وجود کښی د یو عظیم الشان مبارک او مسعود هلک وجود منطوی او نغښتلی پروت دی.

وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾

او بیشکه ما نوم کیښود د دی مریمه او بیشکه زه پناه ورکوم دی ته په تا پوری او اولاد د دی (مریمی ته) له شیطان مردود (رټلی شوی) نه.

تفسیر: حق تعالیٰ دا دعا قبوله کړه. په حدیث شریف کښې دي «هر کله چه د بنیادمانو اولاده د زیږیدلو په وخت کښې له موره جلا (جدا) شي او په ځمکه باندې ولوېږي نو شیطان ئې مس کوي، مګر عیسیٰ علیه السلام او مریمه رضي الله تعالیٰ عنها له دې مس څخه مستثنٰی دي» د دې حدیث مطلب د نورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسې کېږي چه هر مولود اصلاً په صحیح فطرت پیدا کېږي. چه دغه فطرت له لوېښې او د ده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرګندېږي. ولې د شاؤ خوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله (وجی) دېر ځلې د هغه اصلي فطرت ورکېږي، چه د دغه مطلب تعبیر په حدیث کښې په **«فابواه یهودانه و ینصرانه»** سره شوی دی، بیا ځنګه چه د ایمان او طاعت تخم د ده د فطرت په جوهر کښې پټ او په غیر مرئي ډول (طریقه) ایښود شوی دی. حال دا چه په هغه وخت کښې ایمان لا څه، چه د غتو غتو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وي. په هم دې توګه (طریقه) د ولادت په وخت کښې په غیر محسوس ډول (طریقه) د شیطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کېږي. دا ضروري نه دی چه هر څوک د شیطان د مس کولو اثر قبول کړي، یا که ئې قبول کړي نو وروسته له هغه، هغه اثر همغسې پاتې هم وي. څرنګه چه د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام د عصمت تکفل الله جل وعلیٰ شانه فرمایلی دی نو که فرضاً د ولادت په وخت کښې دا پېښه ورپېښه شوې هم وي، او د مریمې رضي الله تعالیٰ عنها او د عیسیٰ علیه السلام په شان له دې ضابطې څخه مستثنٰی نه وي. نو بیا په دې کښې هیڅ شبهه نشته، چه پر هغو مقدسو او معصومو بندګانو باندې د شیطان له دې حرکته قطعاً هیڅ یو مضر تاثیر نه لوېږي، فقط دومره یو فرق به وي چه مریمې رضي الله تعالیٰ عنها او عیسیٰ علیه السلام ته د کوم مصلحت له سببه دا پېښه بیخي ورپېښه شوې نه ده، او نورو ته پېښه شوې ده، خو بې اثره پاتې شوې ده، دا قسم جزئي امتیازات د کلي فضیلت د ثابتیدلو موجب نه شي کیدی. په حدیث شریف کښې راغلي دي چه «دوو جونو سندرې ویلې رسول الله مبارک له هغو څخه خپل مخ واړاوه ـ ابوبکر صدیق اکبر رضي الله عنه د دوی له څنګه تیر شو، مګر دوی په خپلو سندرو کښې همغسې لګیا وې، وروسته له دې حضرت عمر فاروق اعظم رضي الله تعالیٰ عنه راغی نو سم د لاسه هغه جینکۍ وتښتیدلې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «په هر لاره چه عمر تیرېږي، شیطان هغه لاره پرېږدي او لرې تری تښتي.» آیا له دې نه کوم خوش باوره سړی دا مطلب اخیستی شي چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل ځان باندې د حضرت عمر رضي الله تعالیٰ عنه فضیلت ثبت کړ؟. هو! د حضرت ابوهریره رضي الله تعالیٰ عنه هغه حدیث چه د شیطان د مس کولو په باره کښې دی د شیطان د مس کیدلو حدیث د دې آیت له تفسیر سره په ښکاره ډول (طریقه) ښه نه لګېږي، مګر خو دا چه د ﴿ وَإِنِّيٓ أُعِيذُهَا بِكَ ﴾ الآیه ـ په آیت کښې د عطف واو د ترتیب له پاره وانه خیستل شي، یا په حدیث کښې له استثنا څخه یواځې د مسیح علیه السلام د پیدا کیدلو واقعه له بي بي مریمې رضي الله تعالیٰ عنها څخه مراد وي. او (مریم) او (مسیح) جلا جلا (جدا جدا) مراد نه

وی. لکه چه د بخاری شریف په یوه روایت کښې یوازې د حضرت عیسیٰ علیه السلام په ذکر باندې اکتفاء شوی ده. والله اعلم.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَّأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَّكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبوله کړه دا (مریمه) رب د دې (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره او زرغونه (لویه) ئې کړه په زرغونولو (لویولو) ښو سره او (الله) کفیل وګرځاوه دې لره زکریا علیه السلام

تفسیر: یعنې اګر که جینئ وه خو الله تعالیٰ هغه له هلک څخه زیاته وګرځوله، او وئې منله. د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کښې ئې دا خبره واچوله چه له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته (علاوه) هغه جینئ هم د بیت المقدس په خادمانو کښې شامله کړې، او همغسې ئې مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلی بنده زکریا علیه السلام ته ئې په کفالت ورکړه. او په خپل دربار کښې ئې په ښو منلو سره سر لوړې ورکړه، په جسمانی، روحانی، علمی، اخلاقی او له هر حیثه ئې زیاته ترقی ور په برخه کړه. کله چه په مجاورینو کښې د دې د پالنې په نسبت جګړه پیښه شوه نو د انتخاب قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وخته، چه دا جینئ د خپلې ترور د شفقت په غیږ کښې تربیت ومومی، او د زکریا علیه السلام له علم او دیانت څخه ګټوره شی. زکریا علیه السلام د مریمې رضی الله تعالیٰ عنها په تربیت او مراعات کښې څومره ئې چه د لاسه کیده هم هغومره ئې کوښښ کاوه. کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها پیغله شوه، نو مسجد سره ئې نژدې ورته یوه ځان ته حجره مخصوصه کړه چه دې بی بی به ټوله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخې به بیرته خپلې ترور کره ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا

هر کله به چه ننوت دې ته زکریا په محراب (په عبادت خانه) کښې نو موندله به ئې له دې (مریمې) سره څه روزی (یعنې میوې د ژمی په اوړی، او میوې د اوړی په ژمی کښې)

تفسیر: د اکثرو اسلافو په نزد له (رزق) څخه مراد ظاهری خواړه دی. وائی چه له بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها سره بې موسمه میوې پیدا کیدې، د اوړی تازه میوې به ژمی کښې او د ژمی تازه میوې به په اوړی کښې له دې سره تل پرتې وې. او له (مجاهد) څخه یو داسې

روایت هم شوی دی چه له «رزق» څخنی علمی صحیفی مراد دی، چه ښائی هغو ته روحانی غذا وویله شی، په هر حال سره اوس د بیبی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ښکاره برکات او کرامات او فوق العاده ښکاره علامی څرګندی شوی، چه د هغو د بیا بیا کتلو نه د زکریا علیه السلام طاقت ونه شو او په تعجب سره ئی له بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه داسی پوښتنه وکړه

قَالَ يَٰمَرۡيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَاۖ قَالَتۡ هُوَ مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَرۡزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيۡرِ حِسَابٍ ۝٣٧

وویل (زکریا) ای مریمی له کومه (راغلی) ده تا ته دا روزی؟ وویل (مریمی زکریا ته) چه دا (روزی) له طرفه د الله ده، بیشکه چه الله روزی ورکوی هغه چا ته چه اراده وفرمائی (د روزی ورکولو ئی ډیره پریمانه) بیحسابه.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ قدرت ماته داسی شیان رارسوی چه له قیاس او ګمان څخنی بهر دی.

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥۖ قَالَ رَبِّ هَبۡ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۖ إِنَّكَ سَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ۝٣٨

په دغه ځای (یا وخت) کښی دعا (غوښتنه) وکړه زکریا له ربه خپله، وویل (زکریا) ای ربه راوبښه! (راکړه) ماته له نزده خپله اولاد ښه پاکیزه ! بیشکه ښه اوریدونکی (قبلوونکی) د دعا ئی.

تفسیر: حضرت زکریا علیه السلام بیخی سپین ږیری او (۱۲۰) کلن شوی ؤ. ښځه ئی (۹۸) کلنه او بیخی شنډه وه. دوی ته د اولاد پیدا کیدلو هیڅ یوه ښکاره هیله (امید) نه وه. د بی بی مریمی د دی فوق العاده خیر او برکت او خوارقو د لیدلو په سبب ناڅاپه د زکریا علیه السلام په زړه کښی یو جوش پیدا شو. او سم د لاسه ئی دا په زړه کښی ور وګرځیده، چه ماته هم ښائی چه د اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کښی دعا وکړم، هیله (امید) شته چه ماته به هم دا میوه بی له موسمه راکړه شی. یعنی په دی زړښت (بوډا والی) کښی به د پاک الله په مهربانی اولاد راپه برخه شی لکه چه (بی بی حنی) زړی شنډی ته بی بی مریمه ورکړی شوی ده. د «ذریة» اطلاق په واحد او کثیر یو رنګ کاوه شی.

فَنَادَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَآئِمٌ يُّصَلِّيْ فِي الْمِحْرَابِ اَنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيٰى

نو ورناری کړی ده ته (زکریا ته) پرښتو (جبریل) حال دا چه دی ولاړ ؤ لمونځ ئی کاوه په محراب (عبادت خانه) کښې چه بیشکه الله زیری کوی په تا د یحییٰ (چه ستا زوی به وی)

تفسیر: دعا ئی ومنله شوه زیری ور ورسید چه ستا په کور کښې یو هلک پیدا کیږی، چه د هغه نوم یحییٰ علیه السلام ایښود شوی دی. د «الملئکة» کلمه د جمعی په صورت سره راوړل یا به تعظیماً وی یا به د ملائکو جنس ورڅخه مراد وی. لکه چه ویل کیږی «زید یرکب الخیل».

مُصَدِّقًاۢ بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ

حال دا چه تصدیق کوونکی به وی په یوه کلمه سره چه له (طرفه د) الله ده

تفسیر: له یوی کلمی څخنی دلته حضرت مسیح علیه السلام مراد دی چه د الله تعالیٰ د حکم سره سم بی له پلاره پیدا شوی دی. حضرت یحییٰ علیه السلام لا له په خوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه چه مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَّحَصُوْرًا

حال دا چه سردار به وی (د خپل قوم په علم، حلم او تقویٰ سره) او ډیر منع راوړونکی به وی (له شهواتو سره له قدرته)

تفسیر: یعنی له لذاتو او شهواتو څخنی به زیات ځان ساتونکی وی. او د الله تعالیٰ په عبادت کښې به دومره لګیا وی چه د ښځی په لوری به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږی. دا د حضرت یحییٰ علیه السلام د مخصوص حال بیان ؤ چه له هغه څخه د محمدی امت له پاره کومه قاعده نشی کیدی. زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چه د عبادت له کمال سره ئی د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿٣٩﴾

او نبی به وی له (ډلی د) صالحانو نه (چه نه به خطا کوی او نه به ګناه ته قصد کوی)

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلیٰ مرتبه باندی به فائز کیږی چه هغه ته «نبوت» ویل کیږی. یا به «د صالح» معنی نیک عمله وی، چه په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (ډیر) نیک عمل کیږی.

قَالَ رَبِّ اَنّٰى يَكُوْنُ لِىْ غُلٰمٌ وَّقَدْ بَلَغَنِىَ الْكِبَرُ وَامْرَاَتِىْ عَاقِرٌ ؕ قَالَ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴿٤٠﴾

وویل (زکریا) «ای ربه زما څرنګه به پیدا کیږی ما لره هلک؟ حال دا چه به تحقیق رسیدلی دی ماته زوړوالی او ښځه می (هم) شنده ده»، وویل (جبریل) هم داسی (له زوړ او زړی شنډی ښخه د اولاد پیدا کولو په شان) الله کوی هغه کار چه اراده وفرمائی (د کولو ئی که مخالف وی له عادته یا موافق).

تفسیر: یعنی د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلی پوری تړلی نه دی. اګر که په دی عالم کښی د هغه عادت هم داسی دی چه له عادی اسبابو څخه مسببات پیدا کوی، خو کله کله د عادی اسبابو په خلاف په غیر معمولی طریقی سره د یوه شی پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی. اصل دا دی چه مریمی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته په خارق العاده ډول (طریقه) رزق رسیدل او ډیر غیر عادی واقعات ورڅرګندیدل د دی وضعیت په لیدو سره د بی بی مریمی په حجره کښی ناڅاپه د زړه له کومی د حضرت زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شنډی ښځی ته په عین زړښت کښی په غیر عادی توګه (طریقه) اولاد ورکول، باید د قدرت دغه ګردی (تولی) علامی د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګڼلی شی چه د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها له وجوده بی د زوج له نژدی کیدلو په قریب مستقبل کښی ظاهر کیدونکی ؤ ـ ګواکی د حضرت یحییٰ علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندی، ﴿ كَذٰلِكَ اللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ﴾ فرمایل تمهید ؤ له پاره د ﴿ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ﴾ چه وروسته له دی نه د حضرت مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کښی راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّىْ اٰيَةً ؕ

ويل (زكريا) اى ربه زما وګرځوه ما لره څه علامه (د حمل چه لا زما د شكر كولو سبب شى)

تفسير: يعنى چه له هغه ځنى څرګند شى چه اوس حمل قرار نيولى دى تر څو ده ته د ولادت د آثارو د نژدى والى د ليدلو له كبله (وجى) يوه نوى خوشالى هم حاصله او د نعمت په شكر كښى زياتره لګيا شى.

قَالَ اٰيَتُكَ اَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ اِلَّا رَمْزًا ؕ

نو وويل (جبريل) «علامه» ستا دا ده چه خبرى به نه كوى ته له خلقو سره درى ورځى (او شپى) مګر په اشاره سره ،

تفسير: يعنى هلته به تاته دا حالت درپيښ شى چه تر درى ورځو او شپو پورى به له خلقو سره پرته (علاوه) له اشارى هيڅ خبرى ونشى كړى، او ستا ژبه يوازى د پاک الله په ذكر كښى لګيا اوسى، نو وپوهيږه چه اوس حمل مستقر شوى دى، سبحان الله! هسى علامه ئى تاكلى (مقرر كړى) ده چه د علامو علامه وى. او د خبريدلو ځنى كوم غرض چه د نعمت شكر دى هغه هم علىٰ وجه الكمال حاصل شى ګواكى كه وغواړى چه پرته (علاوه) د الله تعالىٰ له ذكر او فكر ځنى كوم شى ووينى نو په خپله ژبه سره ئى ونه شى ويلى.

وَاذْكُرْ رَّبَّكَ كَثِيْرًا وَّسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿۴۱﴾

او يادوه رب خپل ډير (له پاره د شكر)! او تسبيح وايه (لمونځ كوه)! په آخر د ورځى كښى او په اول د ورځى كښى.

تفسير: يعنى په دغه وخت كښى ښائى چه ډير زيات د الله تعالىٰ په ذكر او فكر كښى مشغول، او سبا او بيګا په تسبيح او تهليل كښى مصروف اوسى! معلوميږى چه له بنيادمانو سره خبرى نه كول يو اضطرارى كار او د دى له پاره ؤ چه هغه ورځى يوازى د پاک الله ذكر، شكر او فكر ته فارغى او تشى پاتى شى، مګر په ذكر، فكر او شكر بوخت (مصروف) او مشغول كيدل ـ اضطرارى نه ؤ بلكه په هغو مامور شوى ؤ.

وَاِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِكَةُ يٰمَرْيَمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰىكِ وَطَهَّرَكِ

وَاصْطَفٰكِ عَلٰى نِسَآءِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٤٢﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل پرښتو (یعنی جبریل) ای مریمې! بیشکه چه الله غوره کړې ئې ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړې ئې ته (له بدو اقوالو، افعالو او احوالو څخه) او غوره کړې ئې ته پر ګردو (تولو) ښځو د عالمیانو (یعنی پر ښځو د زمانې خپلې)

تفسیر: د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السّلام کومه قصه چه د ضمنی مناسباتو له امله (وجی) په منځ کښې راغلې وه، او په هغې کښې د آل عمران د اصطفاء تاکید او د حضرت مسیح علیه السلام د قصې تمهید ؤ دلته اخر ته ورسیده وروسته له دې بیانه بیا د مریمې رضی الله تعالیٰ عنها او د مسیح علیه السلام د واقعاتو په لوری کلام منتقل کړ شو او اوس پخوا له مسیح علیه السلام څخه د هغه د مور فضل او شرف بیانوی یعنی پرښتې بی بی مریمې رضی الله تعالیٰ عنها ته وویل چه ته د پاک الله له خوا څخه لا پخوا غوره شوې ئې چه سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کښې د نذرانې په توګه (طریقه) منلې شوې ئې! او راز راز (قسم قسم) لوړ احوال او عالی کرامات درعنایت شول! ښه اخلاق پاک طبیعت، ظاهری او باطنی نزاهت ئې درو بانبه! او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائق) ئې وګرځولې، او تاته ئې د ګرد (تول) جهان پر ښځو په ځینو وجوهو کښې فضیلت درکړ! مثلاً په تا کښې ئې هسې یو استعداد کیښود، چه بی د بشر له مس کولو څخه یوازې د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسیٰ علیه السلام غوندې یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شی، چه په دنیا کښې داسې سر لوړی او امتیاز د هیڅ یوی بلی ښځې په برخه نه دی شوی.

يٰمَرْيَمُ اقْنُتِىْ لِرَبِّكِ وَاسْجُدِىْ

ای مریمې فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندګی کوه!) له پاره د رب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ داسې عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه نو ښائی چه ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کښې سرښکته کړې! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کښې لا زیاته لګیا او مشغوله اوسې! څو هغه لوی امر چه د هغه د ظهور له پاره ته د وسیلې په دول (طریقه) درولې شوې ئې ښکاره شی.

وَارْكَعِىْ مَعَ الرّٰكِعِيْنَ ﴿٤٣﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!)

تفسیر: لکه چه رکوع کوونکی د پاک الله په مخ کښې «رکوع» ته ځی ته هم همغسې «رکوع» ته ولاړه شې! یا ئې دا مطلب چه په جماعت سره لمونځ ادا کړه! او څرنګه چه لږ تر لږه په رکوع کښې له امامه سره شاملیدونکی، د هغه رکعت نیوونکی ګڼل شی نو ښائی د دی له امله (وجی) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وی، **کما یفهم من کلام ابن تیمیة رحمة الله علیه فی فتاواه والله اعلم** په دی تقدیر سره که په «اقنتی» کښې له «قنوة» څخه «قیام» مراد شی، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د دری واړو هیئتونو ذکر به په دی آیت کښې راځی.

(تنبیه): امکان لری چه په هغی زمانی کښې به ښځی په عمومی ډول (طریقه) سره په جماعت کښې شریکیدی، یا خاص له فتنې څخه د مأمون پاتی کیدلو په صورت به دوی ته اجازه شوی وی چه جماعت وکړی. یا به دا د بیبی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها خصوصیت وی، یا به بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پخپله حجره کښې یواځی، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسی اقتدا کوله، او لمونځونه به ئې کول، دا ګرد (تول) احتمالات شته. والله اعلم.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ ؕ

دا (د حنی، مریمی، زکریا او د یحیٰی ذکر شوی قصی) له اخبارونو د غیبو څخه دی چه مونږ ئې په وحی سره درلیږو تاته (ای محمده!)،

تفسیر: یعنی په ظاهره کښې ته لوستونکی او لیکونکی نه ئې او نه پخوا له دی نه تا له اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ (لائق) صحبت کړی دی، چه د هغه په وسیله د تیرو پیښو داسې تحقیقی معلومات ولری. او که هغوی سره صحبت وکړی شی نو بیا هم له هغو څخه نه شی مستفید کیدی ځکه چه هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کښې لویدلی دی. او سرګردانه ګرځی. ځینو د عداوت، او ځینو د زیات محبت له سببه صحیح واقعات مسخ او اړولی دی، نو بیا به په ړندو سترګو د لمر د لیدلو او ښوولو څه هیله (امید) او توقع وشی؟ په دی حالاتو کښې په دغه دواړو «مدنی» او «مکی» سورتونو کښې په هسې صحت او بسط او تفصیل سره د دغو واقعاتو اورول، چه د علم او د کتاب د لویو لویو مدعیانو سترګی د هغو له اوریدلو څخه ردی بدی پاتی شی او هیڅ یو له دوی څخه هیڅ انکار تری ونه کړی شی د هغه د صحت او حقانیت خورا (ډیر) لوی او ښکاره دلیل دی چه د «وحی» په وسیله دا علم تاسی ته درکړی

شوی دی ځکه چه تاسی دا پیښی پخپلو سترګو سره نه دی لیدلی او نه د علم د زده کولو کومه خارجی وسیله له تاسی سره وی.

وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾

او نه وی ته (ای محمده ! حاضر) په نزد د دوی (یعنی احبارو د بیت المقدس) کله چه دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کښی چه په دی قرعی سره معلوم کړی (چه کوم یو له دوی ځنی تربیه وکړی) د مریمی او نه وی ته په نزد د دوی کله چه دوی جګړی سره کولی (په کفالت د مریمی کښی)

تفسیر: کله چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کښی سره جګړه شوه چه د دی روزنه (پالنه) د چا په برخه شی؟ تر څو چه خبره قرعی اچولو ته ورسیده، ګردو (تولو) مجاورانو خپل هغه قلمونه چه په هغو سره به ئی توریت لیکه په بهیدونکو اوبو کښی واچول، او دا ئی سره وویل «د هر چا قلم چه د دی بهیدونکو اوبو په سر ودریږی او اوبه ئی یونسی بلکه د اوبو د جریان پر ضد لاړ شی، ښائی همغه د دی بی بی پالونکی وپیژنده شی» په دی کښی قرعه د حضرت زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسیده.

إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾

(یاد کړه ای محمده !) هغه وخت چه وویل ملائکو (یعنی جبریل) ای مریمی، بیشکه الله زیری درکوی تاته په یوی کلمی سره چه له طرفه د ده ده نوم د هغه مسیح عیسیٰ ځوی د مریمی دی په دی حال کښی چه مرتبه والا دی. په دنیا کښی (په طاعت او نبوت) او آخرت کښی (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: حضرت مسیح علیه السلام ته دلته او د قرآن کریم په نورو ځایونو او حدیثونو کښی په

څو څو ځایونو «کلمة الله» ویل شوی دی ﴿ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴾ (٦ جزء د نساء ۱۷۱ آیة ۲۳ رکوع) هسی خو د الله تعالیٰ کلمات بیشماره دی، لکه چه د ١٦ جزء د «الکهف» ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع کښې، فرمائی ﴿ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴾ لیکن مسیح علیه السلام ته بالتخصیص «کلمة الله د الله تعالیٰ حکم» ویل له دی کبله (وجی) دی چه د هغه ځیږیدل، بی د پلار د وسیلی او پرته (علاوه) له عامی سلسلی او د انسابو او اسبابو له واسطی، یوازی د الله تعالیٰ په حکم سره شوی دی او هغه فعل چه له عامی سلسلی او عادی اسبابو څخنی خارج وی د هغه نسبت عموماً په مستقیم دول (طریقه) الله تعالیٰ ته کیږی، لکه چه فرمائی ﴿ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ (د ۹ جزء د الانفال ۱۷ آیت ۲ رکوع)

تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلاً عبرانی دی. چه رومبی له دی نه «ماشیح» یا «مشیحا» ؤ چه د هغه معنی «مبارک» او معرب ئی «مسیح» دی. پاتی شوه دا خبره چه «دجال» ته مسیح ولی ویل کیږی؟ نو دغه لفظ بالاجماع عربی دی چه د هغه د تسمئی وجه په خپله موقع کښې په څو دولو (طریقو) سره بیان کړی شوی ده. د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسیٰ علیه السلام دی چه په عبرانی «ایشوع» ؤ. او د هغه معرب «عیسیٰ» شو، چه معنی ئی «سید» دی. دا خبره په خاص دول (طریقه) د توجه وړ (لائق) ده، چه دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه حضرت مسیح لره د علم او نوم د جزء په دول (طریقه) استعمال کړه ځکه چه پخپله ئی بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته د زیری ورکولو په وخت کښې داسی وویل چه تاته د «کلمة الله» زیری درکول کیږی چه د هغه نوم به «المسیح عیسیٰ ابن مریم» وی دا توضیح د عیسیٰ علیه السلام د نښان او د پتی د وریښولو لپاره نه وه بلکه د دی خبری او تنبیه ورکولو له پاره وه چه د پلار نه لرلو په سبب د هغه نسبت یوازی مور ته کیږی، حتیٰ چه د ابن مریم کلمه ئی د دی له پاره د هغه د نامه جزء وګرځاوه چه خلقو ته دا عجیب آیت تل ور په یاد او د بی بی مریمی د لوینی د ښکاره کولو وسیله وی. ممکن ؤ چه بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ته د بشریت په مقتضاء د دی زیری د اوریدلو څخنی داسی یوه اندیښنه پیدا شوی وی چه عام خلق به په دی خبره باندی څرنګه باور وکړی، چه یوازی د ښځی له ګیدی څخنی هلک پیدا کیږی؟ نو خامخا به په ما باندی تهمت او الزام وکړ شی او زما دا هلک به تل په خرابو القابو یادیږی، او خلق به ئی ربړوی (تنګوی)، او زه به خپل ځان له دی تهمت څخنی په څه دول (طریقه) وژغورم (وساتم)؟ او خپله پاکی به څرنګه ښکاره کړم؟ نو ځکه ئی وروسته ﴿ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴾ وویل او داد ئی ورکړ چه الله جل جلاله به ئی نه یوازی په آخرت کښې بلکه په دنیا کښې به ئی هم د لوی عزت او وجاهت او مرتبی خاوند کړی، او د دښمنانو ګرد (تول) الزامات به دروغ کړی، د «وجیه» په لفظ باندی دلته داسی وپوهیږئ! لکه چه د موسیٰ علیه السلام په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴾

(۲۲ جزء د احزاب ۲۹ آیت ۹ رکوع) گواکی هغو کسانو ته (وجیه) وائی،
چه دوی په خصوصی دول (طریقه) له دروغو، طعنو او بدو الزاماتو ځنی د الله تعالیٰ په مهربانی برائت حاصلوی. هغه د باطنی خبث ښتنان (خاوندان) چه د حضرت مسیح علیه السلام د نسب په نسبت طعنی کوی یا خدای یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولی یا ئی د واقع په خلاف مصلوب یا مقتول یا ئی د ژوندانه په حالت کښی مړ بولی ـ یا د الوهیت او ابنیت او نوری باطلی عقیدی او د مشرکانو تعلیمات ده ته منسوبوی. نو پاک الله به مسیح علیه السلام له دی گردو (تولو) الزاماتو ځنی په دنیا او آخرت کښی په ښکاره دول (طریقه) سره پاک او بری وگرځوی او د ده د وجاهت او نزاهت اظهار به (علیٰ رؤس الاشهاد) وفرمائی، هغه وجاهت چه له ولادت او بعثت څخه وروسته ده لره په دنیا کښی حاصل شو، د هغه پوره تکمیل به وروسته له نزوله کیږی. لکه چه زمونږ د مسلمانانو اجماعی عقیده هم دا ده. بیا په آخرت کښی په خصوصیت سره د ﴿ ءَأَنتَ قُلۡتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِي ﴾ الآیة ـ سوال او ځواب هم ورسره کوی، او خپل خصوصی انعامات ور په یادوی، او د گردو (تولو) اولینو او آخرینو په مخ کښی به د ده د وجاهت او کرامت اظهار کیږی. لکه چه د ۷ جزء د «المائدة» په ۱۱٦ آیت ۱٦ رکوع کښی مذکور دی. او نه یوازی دا چه په دنیا او آخرت کښی به وجاهت لرونکی وی، بلکه د الله تعالیٰ په اخص الخواصو مقربینو کښی به هم شمیرل کیږی.

وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾

او خبری به کوی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په کهولت (پوره عمر) کښی او له صالحانو څخه به وی.

تفسیر: یعنی خورا (ډیر) ښائسته او په اعلیٰ درجه به نیک وی، اول به د مور په غیږ کښی، او بیا به په لوی والی کښی عجیبی او غریبی خبری کوی، په دی الفاظو سره په حقیقت کښی د بی بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها پوره تسکین وکړ شو. له پخوانیو زیرو ځنی ممکن ؤ چه هسی خیال وکری چه دغه وجاهت خو به یو وخت ورحاصلیږی مگر د طعن او د پیغور سلسله له ولادت څخه وروسته سمدستی شروع کیږی، نو په دی وخت کښی به په څه دول (طریقه) سره ځان بری او پاک کرم؟ د دی خبری ځواب ئی ورکړ، چه مه ویریږه! تاته به د ژبی خوځولو هیڅ ضرورت نه پاتی کیږی بلکه ته دا ورښکاره کره چه «زه نن روژه یم. او له خبرو ځنی می خوله ترلی ده. زما هلک پخپله ژبه تاسی ته ځواب درکوی.» لکه چه دا مطلب د (مریم) په سورت کښی په پوره تفصیل سره راځی. ځینی محرفین وائی چه د ﴿ وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا ﴾ الآیة ـ څخه مراد بی بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها ته داسی تسلی ورکول مقصد دی، چه ستا هلک به گونگی نه وی او د نورو هلکانو غوندی به له هلکتوبه تر زړتوبه پوری خبری

کوی. لیکن عجیبه خبره دا ده چه په محشر کښې به هم خلق داسې وائی **«یا عیسی انت رسول الله وکلمة القاها الیٰ مریم وروح منه و کلمت الناس فی المهد صبیاً»** او بخپله الله تعالیٰ به هم د قیامت په ورځ کښې فرمائی ﴿اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا﴾ آیا هلته به هم د دې خاص نعمت او علامې له یادولو ځنې هم دا مطلب وی چه بی بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها مطمئنه شی چه زما دا هلک ګونګی نه دی، او د نورو هلکانو په شان خبرې کولی شی. اعاذنا الله من الغواية والضلالة!

قَالَتْ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ ۖ

وویل (مریمې) «ای ربه زما څرنګه به پیدا شی ما لره زوی؟ حال دا چه مس کړی نه یم هیڅ بشر (نارینه ـ نه په نکاح نه په سفاح (بدکاری) سره)»،

تفسیر: معلومه شوه چه بی‌بی مریمه رضی الله تعالیٰ عنها له دې زیرې ځنې داسې وپوهیده چه هلک په هم دې موجوده حالت کښې پیدا کیدونکی دی. که نه د تعجب هیڅ یوه موقع نه وه.

قَالَ كَذَٰلِكِ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾

وویل (جبریل) هم داسې (بی د نارینه له مس څخه) الله پیدا کوی هغه چه اراده وفرمائی (د پیدا کولو ئې) هر کله چه اراده (حکم) وکړی (الله) د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چه ووائی هغه شی ته چه (پیدا) شه! پس (پیدا) شی،

تفسیر: یعنی په هم دې ډول (طریقه) بی د بشر د «مس» او لاس لګیدلو ځنې پیدا کیږی، د ده د عادت له مخالفت ځنې تعجب مه کوه! الله جل جلاله د هر شی په هر رنګ چه اراده وکړی هغه کیدونکی دی. د ده د قدرت تحدید امکان نه لری، د هر کار د کولو اراده چه وکړی، همغه کیږی الله تعالیٰ جل جلاله و اعظم شانه نه مادی ته محتاج دی، او نه اسبابو ته ضرورت لری.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾

او ورزده کوی هغه ته (الله) کتاب (لیک) او حکمت (د شرعی احکامو علم، ژوری خبری) او توریت او انجیل.

تفسیر: یعنی دیر ښه لیکل به ورزده کوی، یا به د ګردو (تولو) کتابونو هدایت او د «توریت» او «انجیل» علم ده ته په خصوصی دول (طریقه) سره ورښئی ـ او خورا (دیر) زیاتی د حکمت ژوری خبری وریادوی. زما په خیال ممکن دی چه له کتاب او حکمت څخنی قرآن او سنت مراد وی، ځکه چه مسیح علیه السلام به د نزول څخه وروسته زمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوی او حکم به صادروی.، او دا هم په هغه صورت کښی امکان لری، چه ده ته د دغو شیانو علم او پوه ورکړه شی. والله اعلم.

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَاءِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ ۖ

او (لیږو ئی) رسول طرف د بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) ته. (چه وائی دوی ته) بیشکه زه په تحقیق راغلی یم تاسی ته په لویه علامه (د خپل صدق) له ربه ستاسی څخه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کیدلو څخه وروسته خپل قوم بنی اسرآئیلو ته به هسی وائی.

أَنِّي أَخْلُقُ لَكُم مِّنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ ۖ

بیشکه زه جوړوم تاسی ته (ای بنی اسرآئیلو)! له ختو څخنی په شان د شکل د مرغه نو پوکوم په دی (شکل) کښی پس کیږی (هغه شکل) مرغه (الوتونکی) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یوازی د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهری حیثیت دی. لکه چه په صحیح حدیث کښی معمولی تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی **«احیوا ما خلقتم»** یا په الله باندی د «احسن الخالقین» اطلاق دا راوښوول چه دا لفظ یوازی د ظاهری صورت په لحاظ د ماسوا الله په نسبت ویل کیدی شی که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالیٰ څخنی پرته (علاوه) بل هیڅوا ته خالق نشی ویل کیدی، ښائی چه له هم دی کبله (وجی) ئی

داسې نه دی فرمایلی «انی اخلق لکم من الطین طیرا زه له ختو ځنی مرغه جوړوم.» او داسې ئې وفرمایل چه «زه له ختو څخه د مرغه د شکل په شان جوړوم، او په هغه کښې پوکوم، نو بیا هغه خته د الله تعالیٰ په حکم سره الوزی.» په هر حال دا معجزه ئې دوی ته وروښوده. او وائی چه په هلکتوب کښې له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه د «ارهاص» په دول (طریقه) دا خارق العاده افعال د دی له پاره صادر شوی وو چه تهمت کوونکو ته د الله تعالیٰ د قدرت یوه وړوکی نمونه وروښئی، او د دوی فکر دی خوا ته را واړوی کله چه پاک الله زما په نفخی (پوکولو) سره د ختو په بی سا صورت کښې روح (سا) اچوی. هم دا رنګه که پاک الله بی د بشر د مس کولو څخه یوازی د «روح القدس» په نفخی (پوکولو) سره له یوی غوره شوی ښځی ځنی عیسوی روح پیدا کړی، نو دا به څه د تعجب خبره وی؟ بلکه څرنګه چه حضرت عیسیٰ علیه السلام د جبرائیلی نفخی (پوکولو) ځنی پیدا شوی دی، نو دا «مسیحی» نفخه دی د دی راز (قسم) ولادت یو اثر وګڼل شی د «المائدة» د سورت په آخر کښې د مسیح علیه السلام په دغو معجزاتو او خوارقو باندی په بل دول (طریقه) سره خبری کیږی هغه دی هلته وکتلی شی! لنده ئې داسې شوه چه په مسیح علیه السلام باندی د ملکی او روحی کمالاتو غلبه وه ـ له دی ځنی داسې آثار څرګندیدل چه د دغو کمالاتو سره مناسب وو لیکن که انسان ته په پرښته باندی فضیلت حاصل دی، او که ابوالبشر علیه السلام د ملائکو مسجود ګرځولی شوی دی، نو هیڅ شک نشته چه په چا کښې چه د بشریت هغه ګرد (تول) کمالات (روحانی او جسمانی کمالات) په اعلیٰ درجه سره وی نو هغه هرو مرو (خامخا) په مسیح علیه السلام باندی فضیلت لری چه هغه د برکتونو خاوند حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم دی.

وَأُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم مورزادی (پیدائشی) ړوند او پیس (برګ) او ژوندی کوم مړی په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: په هغه زمانه (پیری) کښې د طبیبانو او حکیمانو ډیره ترقی او زور ؤ ـ نو مسیح علیه السلام ته داسې معجزی مرحمت شوی چه د خلقو په منځ کښې پر ګردو (تولو) لویو طبیبانو باندی د ده تفوق او لویوالی ثبت کړی، او ګرد (تول) طبیبان د هغو له معالجو څخه عاجزوی. بلا شبهه د مړی ژوندی کول، د الله تعالیٰ له صفاتو ځنی دی، لکه چه د «باذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مګر د دی له امله (وجی) چه مسیح علیه السلام د هغه وسیله ګرځیدلی دی، نو ئې توسعاً په خپل لوری نسبت کوی. د ځینو خلقو دا وینا چه پاک الله په لوی قرآن کښې یا پاک رسول الله پخپلو احادیثو کښې اعلان فرمایلی دی، چه له ازله تر ابده پوری هیڅوک مړی نه شی ژوندی کولی. یوه نوی او عجیبه دعوی ده، چه هیڅ ثبوت نه لری. که الله په قرآن کریم

کښي ﴿ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ ﴾ فرمايلي دي، دا ئې راښوولې دي چه د مړ کيدونکي روح الله تعالىٰ ستنوی (واپس کوی)، او د اوده کيدونکي روح بيرته ور پريږدي. نو دا ئې کله فرمايلي دي چه له بيرته ستنولو (واپس کولو) څخه د هغه د بيا خوښي کولو واک (قبضه) او اختيار نه لري؟

تنبيه: «معجزه» هغه ده چه د پاک الله د عمومي عادت په خلاف د نبوت د مدعي له خوا د خپل تصديق له پاره ښکاره شي، نو که داسي نصوص واخيستلي شي، چه د کوم شي په نسبت د الله تعالىٰ عمومي عادت په کښي بيان شوي وي، او بيا تری داسي استدلال وکړی، چه په دی سره د معجزاتو نفي کيږی، بيخي له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی. که «معجزه» له عمومي قانون او عادت سره برابره راشي، نو هغي ته به څوک «معجزه» وائي؟ د مسيح عليه السلام بي پلاره پيدا کيدل د ابرص، ابره او اکمه روغول ـ د مړی ژوندی کول ـ او د نورو معجزاتو ورښوول، د مسلمانانو په ګردو (تولو) اخلافو او اسلافو کښي يوه منلي شوی خبره ده. د اصحابانو رضي الله تعالىٰ عنهم او تابعينو (رحمة الله عليهم) په اقوالو کښي يوه خبره هم داسي نشته چه د مسيح عليه السلام د دی معجزاتو په نسبت څه تردد پکښي ښکاره شوی وی. هغه دعوی چه نن ئې ملحدان کوی چه «د دی خوارقو منل له قرآني محکماتو څخنی مخالف دی». ګواکي دوی دغه شيان داسي محکمات راښکاره وی، چه د هغو د صحيح مطلب په پوهيدلو کښي ګرد (تول) اسلامي ملت عاجز پاتي دی. آيا له ګردو (تولو) محکماتو څخني مخ اړول او په متشابهاتو پسي لويدل، د ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ ﴾ مصداق نه دی؟ له اوسنيو ملحدانو څخني پرته (علاوه) بل هيڅوک موفق نشو چه «متشابهات» د «محکماتو» په لوری واړوی (العياذ بالله!) حق او رښتيا خو دا ده هغه آيتونه چه د هغه ظاهری معني ګرد (تول) اسلامي امت د اصحابو له زمانی څخني تر اوسه پوری منلي ده «محکمات» دی. او د هغو ماتول او ګډول او په تشو استعاراتو او تمثيلاتو باندی ئې اړول ـ او د معجزاتو پر نفي باندی، د عمومي عادت دليل راوړل، هم دا د زائغينو کار دی چه له هغه څخني د ځان ساتني هدايت پخپله رسول الله مبارک فرمايلي دی.

وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسي په هغه شي چه تاسي (ئې) خورئ! او (خبروم زه تاسي) په هغه شي چه تاسي (ئې) ساتئ په کورونو خپلو کښي.

تفسير: وروسته له دی نه په ځينو غيبي شيانو باندی عام له دی چه د ماضي وی، که د مستقبل تاسي خبروم. له عملي معجزی څخه وروسته د يوی علمي معجزی ذکر فرمائي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَاةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بیشکه په دی (معجزو) کښې هرومرو (خامخا) (پوره) نښانه ده تاسی ته که يئ تاسی مؤمنان (یقین لرونکی زما په نبوت) حال دا چه مصدق یم د هغه (کتاب) چه پخوا له ما (نازل شوی) دی چه تورات دی او (بل راغلی یم تاسی ته) له پاره د دی چه حلال کړم له پاره ستاسی ځینی له هغو شیانو چه حرام کړی شوی وو په تاسی باندی

تفسیر: یعنی د «تورات» تصدیق کوم چه د پاک الله کتاب دی. او د هغه عمومی اصول او احکام پخپل حال باندی قایم پاتی دی، او د الله تعالیٰ په حکم د دی زمانی په تناسب سره څه جزئی او فرعی تغیرات پکښی کیږی. مثلاً د هغه ځینی احکام چه دیر سخت او درانه وو لری کیږی. (لکه چه په موسوی شریعت کښی د خالی د ورځی تعظیم ـ د ماهی او د اوښ د غوښی او د وازدی تحریم چه د ۸ جزء د الانعام په (۱٤۷) آیت (۱۸) رکوع کښی راغلی هغه ورته حلال شول نو واک (اختیار) لرئ چه د هغه نوم نسخ پردئ! او که تکمیل.

وَجِئْتُكُم بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾

او راغلی یم تاسی ته په (هر قسم) معجزی له (طرفه د) رب ستاسی. نو وویریږئ تاسی له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او اطاعت کښی).

تفسیر: یعنی کله چه تاسی زما د صداقت دلائل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او د هغه بندگی وکرئ! او زما خبری ومنئ!

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۗ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٥١﴾

بیشکه چه الله رب زما دی او رب ستاسی دی نو بندگی کوئ تاسی د ده!، هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) خبرو څخنی یوه خبره، او له ګردو (تولو) اصولو یو اصل هم دا دی هغه دا چه پاک الله ومنئ! چه زما او ستاسی یو شان رب او پالونکی دی (او د پلار او زوی تعلقات او نور) پکښی مه پیدا کوئ! او د هغه بندګی وکړئ! د الهیٰ رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقویٰ او د رسول اطاعت دی. ښائی چه تاسی پری لاړ شئ! چه هغه ته په ښه ډول (طریقه) سره ورسیږئ!.

فَلَمَّآ اَحَسَّ عِيْسٰى مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چه معلوم کړ عیسیٰ (په محسوس ډول (طریقه) له بنی اسرائیلو څخه کفر (چه د مسیح د قتل اراده ئی وکړه!)

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام وپوهید چه دغه یهودان زما دین نه منی، بلکه زما په دښمنی او ضرر رسولو پسی لویدلی دی.

قَالَ مَنْ اَنْصَارِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ؕ

وویل (عیسیٰ علیه السلام چه) څوک دی مدد‌ګاران زما په طرف (لاره) د الله کښی ؟،

تفسیر: یعنی زما مله او ملګری شئ! او د پاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کښی له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو څخنی شئ!

قَالَ الْحَوَارِيُّوْنَ نَحْنُ اَنْصَارُ اللّٰهِ ۚ

وویل حواریونو مونږ یو مدد‌ګاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالیٰ سره مدد کول دا دی چه د هغه دین ته راشئ او د هغه دین او آئین ومنئ او د انبیاؤ مرسته (ملګرتیا) او مدد وکړئ لکه چه د مدینی منوری انصارو زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او د حق دین په منلو کښی خپلی مرستی ښکاره کری.

آمَنَّا بِاللَّهِ ۚ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۵۲﴾

ایمان مو راوړی دی په الله او شاهد شه ته (ای عیسیٰ !) په دی چه بیشکه مونږ مسلمانان یو

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کیږي؟ او دا لقب د څه دپاره دوی ته ورکړی شوی دی؟ د دی په نسبت د عالمانو په منځ کښي ډیری خبری شوی دی، چه مشهوره ئی دا ده چه ړومبی هغه دوه تنه چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام تابعان شول، دوبیان وو، او د کالیو (جامو) وینځلو له امله (وجی) به خلقو دوی ته «حواریون» ویل. عیسیٰ علیه السلام دوی ته وویل چه کالی (کپړی) وینځل پریږدئ! راشئ! چه زه تاسی ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملګری شول وروسته له دی د ده د نورو ملګرو لقب هم داسی شو.

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۳﴾

ای ربه زمونږ ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چه نازل کړی دی تا او پیروی مو کړی ده د رسول (ستا عیسیٰ علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت)

تفسیر: وروسته له دی نه چه د رسول په مخ کښي ئی اقرار وکړ د الله جل جلاله په حضور کښي ئی هم داسی اقرار وکړ چه «مونږ پر انجیل باندی ایمان راوړی دی. او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره زمونږ نومونه د منونکو په فهرست کښي ولیکه! او زمونږ د ایمانداری تصدیق وفرمایه، او هسی توفیق راپه برخه کړه چه تل په ایمان باندی تینګ اوسو. او زمونږ د بیا کافر کیدلو احتمال له سره پاتی نشی.»

وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿۵۴﴾ ع

او مکر وکړ کفارو (په عیسیٰ باندی) او مکر وکړ الله (له دوی سره چه سزا ئی دوی ته ورکړه) او الله خیر (بهتر) د ماکرینو دی (چه مکاران په سزا رسوی).

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وائی. که دا پټ تدبیر د ښو کارو له پاره وی، ښه دی، او که د بدو کارو له پاره وی، بد دی. نو ځکه په ﴿ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ ﴾ کښي ئی له

«مکر» سره «سيئ» قيد زيات کړی دی، او دلته الله جل جلاله ته «خير الماکرين» ويلی شوی دی، مطلب دا دی يهودانو د عيسیٰ عليه السلام په مخالفت کښی راز راز (قسم قسم) پلمی (منصوبی) او سازشونه او د پټو تدبيرونو جوړول شروع کړل، تر دی چه د باچا غوږونه ئی د مسيح عليه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسی ئی وويل چه «دا سړی معاذ الله ملحد دی، او غواړی چه «تورات» بدل کړی، او ګرد (ټول) خلق د يهودانو له دين نه ځنی واړوی.» باچا د مسيح عليه السلام د نيولو امر صادر کړ. هلته داسی خبری کيدی، او دلته د الله تعالیٰ لطيف او خفيه تدبير د هغوی په ماتولو کښی خپل کار کاوه. چه د هغه ذکر وروسته راځی. بيشکه د الله تعالیٰ تدبير له ګردو (ټولو) ځنی داسی ښه - کلک - بهتر او مضبوط دی، چه هيڅوک هغه تدبير نشی ماتولی.

إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوْقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾

(ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وويل الله ای عيسیٰ بيشکه زه اخيستونکی يم ستا (له ځمکی) او پورته بيوونکی يم ستا طرف زما ته او پاکوونکی (لری کوونکی) يم ستا له هغو کسانو څخه چه کافران (منکران) شوی دی او ګرځوونکی يم د هغو کسانو چه متابعت ئی کړی دی ستا د پاسه د هغو کسانو چه کافران (منکران) شوی دی تر ورځی د قيامته پوری بيا (خاص) طرف زما ته دی راتګ ستاسی او زه به حکم وکړم په منځ ستاسی کښی په هغه شی کښی چه وئ تاسی چه په هغه کښی اختلاف به مو کاوه نو هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره په دنيا او په آخرت کښی او نه به وی دوی ته هيڅ مدد

کوونکی (د عذاب په دفع کښې). او هر څه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) نو پوره به ورکړي (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی، او الله نه خوښوی ظالمان (یعنی دوی په سزا رسوی).

تفسیر: باچا پر خلقو امر وکړ چه مسیح علیه السلام ونیسئ! او پر دار ئې وخیژوئ! او ورته داسې سختی سزاوی ورکړئ! چه د هغو له لیدلو ځنې ګرد (تول) خلق د ده له متابعت ځنې وګرځی لکه چه ابن کثیر «رحمة الله علیه» لیکی «**فبعث فی طلبه من یاخذه ویصلبه وینکل به**» پاک الله په مقابل کښې مسیح علیه السلام ته اطمینان ورکړ چه زه به د دغو شقیانو دا ګردی (تولی) ارادی او پلمی (منصوبی) له خاورو سره برابری کړم. دوی غواړی چه تا ونیسی او ودی وژنی او نه دی پریږدی چه هغه مقصد پای (آخر) ته ورسوی چه ستا له پیدا کولو او بعثت ځنې مقصود دی او په دی کار سره د الله تعالیٰ د لوی نعمت قدر نه کوی. ولی زه به له دوی ځنې دا نعمت بیرته واخلم او ستا د هغه مقدر عمر او عظیم مقصد چه ستا له دغه ژوندون سره تعلق لری، خامخا پوره کوونکی یم او تا به داسې صحیح، سالم او روغ رمټ بوځم چه دوی به ستا یوه ویښته ته هم څه زیان ونشی رسولی او د دی په ځای چه دوی تا له منځه وباسی الله تعالیٰ به تا خپلی پناه ته بوځی. دوی غواړی چه تا پر دار باندی وخیژوی. ولی پاک الله به تا آسمان ته وخیژوی. د دوی داسې اراده ده چه په رسوا کوونکو او عبرت لرونکو سزاګانو سره خلق ستا له متابعته واړوی ـ خو پاک الله د هغوی دغه ناپاک لاسونه تر تا پوری نه رسوی. بلکه د دی ناولی او ناپاکی جرګی له منځه به تا پاک او صاف جګ (اوچت) کړی او د دی په ځای چه ستا بی پتی او بی عزتی وشی، یا خلق ودار شی او ستا له متابعته غاړه وغړوی، ستا د تابعینو او نوم اخیستونکو قرب او منزلت به تر قیامت پوری پر منکرانو باندی غالب او قاهر وساتم تر هغه پوری به چه ستا انکار کوونکی یهودان او اقرار کوونکی مسلمانان او نصرانیان په دنیا کښې اوسیږی، زما په حکم به تل دغه ستا اقرار کوونکی پر منکرانو باندی فائق او غالب وی بیا به داسې وخت راشی چه ستا مخالفین او موافقین او نور ګرد (تول) خلق به ما ته بیرته راځی نو هلته به زه ستاسی دا ګردی (تولی) جګړی یو په یو فیصله کړم او ګرد (تول) اختلافونه به له منځه ورک شی. دا فیصله به کله کیږی؟ دا فیصله به لکه چه د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا﴾ الآیة ـ له تفصیل څخه معلومیږی چه له آخرته څخه به پخوا په هم دی دنیا کښې د هغی نمونه شروع کیږی. یعنی په هغه وخت کښې به ګرد (تول) کافران په سختو عذابونو کښې اخته کیږی، او هیڅ یو قوت او طاقت به د دوی چیغو او مرستی (مدد) ته ونشی رسیدی. په مقابل کښې به هغو کسانو ته چه ایمان لرونکی دی، په دنیا او آخرت کښې پوره پوره اجرونه ورکول کیږی، او د بی انصافو ظالمانو بیخ به وویستل شی. د مرحومه امت دا اجماعی عقیده ده کله چه یهودانو خپل ناپاک تدبیرونه سره پاخه کړل، نو حق تعالیٰ حضرت مسیح علیه السلام ژوندی آسمان ته وخیژاوه. زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه

وسلم د متواترو احاديثو په موجب قيامت ته نژدې لکه چه دنيا له کفر، او ضلالت، دجاليت او شيطنت څخنې ډکه شي نو حق سبحانه وتعالیٰ به د بنی اسرآئيلو وروستنی پيغمبر يعنی حضرت عيسیٰ عليه السلام د علی الاطلاق خاتم المرسلين يعنی حضرت محمد رسول الله سيدالاولين والاخرين صلی الله عليه وسلم د يوه ارشد او اصلح خليفه په حيث راوليږي، او دنيا ته به ښکاره کړي چه د پخوانيو رسولانو تعلقات د خاتم الانبياء محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له دربار سره څه ډول (طريقه) دي؟ مسيح عليه السلام به د (دجال) قاتل شي او د هغه اتباع يهودان به ګرد (تول) سره تولوی او وژنی به ئی او هيڅ يو يهودی به ځان تری نشي ژغورلی (ساتلی) تر دی چه کانی او بوټی به هم ناری وهی چه زمونږ تر شا يهودان ولاړ دی ـ راشئ! او وئی وژنئ مسيح عليه السلام به صليب ماتوی او د نصرانيانو باطل عقائد به اصلاح کوی. او د ګردی (تولی) دنيا خلق به د ايمان په سمه صافه لاره باندی سموی په هغه وخت کښی به ګردی (تولی) جګړی سره فيصله کيږي او تول مذهبی اختلافات به له څرمی (سيلمی) ورک شی. او يوازی د يوه خدای حق دين «اسلام» به پاتی شي، د دی وخت په نسبت الله جل جلاله فرمائی ﴿ وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ﴾ (٦ جزء د النساء ١٥٩ آيه ٢٢ رکوع) چه د هغه پوره تقرير او د مسيح عليه السلام د رفعی کيفيت به د «النساء» په سورت کښی راشی. په هر حال زما په نزد ﴿ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ ﴾ الآية ـ يوازی له آخرت سره تعلق نه لری، بلکه له دنيا او آخرت دواړو سره تعلق لری لکه چه د وروستنی تفصيل په موقع کښی د ﴿ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ﴾ لفظ په ښکاره ډول (طريقه) سره شهادت راکوی او دا د دی قرينه ده چه د ﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ معنی د قيامت قرب دی لکه چه په صحيحو احاديثو کښی تصريح شوی ده چه له قيامت څخه پخوا داسی يو مبارک وخت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی چه ګرد (تول) اختلافات به له منځه ورک او يو صحيح دين به پاتی شي **(ولله الحمد اولا وآخراً)** د دی آيت په نسبت ښائی څو خبری په زړه ولرلی شی د «توفی» د لفظ په نسبت د «ابو البقاء» په کلياتو کښی ئی ليکلی دی چه **التوفی الاماتة وقبض الروح وعليه استعمال العامة. او الاستيفاء واخذالحق و عليه استعمال البلغاء** د عوامو په نزد د «توفی» معنی مړ کول دی او د سا وښکلو په مواردو کښی استعماليږي ليکن د بلغاؤ په نزد د «توفی» اطلاق پر موت هم له دی کبله (وجی) کيږي چه په موت کښی خاص عضو نه بلکه د الله تعالیٰ له لوری پوره روح اخيستل کيږي اوس ئی داسی فرض کړئ که الله تعالیٰ د چا سا (روح) د هغه د وجود سره يو ځای واخلی نو هغه ته په طريق اولی سره «توفی» ويل کيږي. هغه اهل اللغت چه د «توفی» معنی د روح قبض ليکی دوی داسی نه وائی چه «قبض الروح مع البدن» ته «توفی» نه وائی او نه ئی داسی کومه ضابطه بيان کړی ده کله چه د «توفی» فاعل الله او مفعول ئی ذی روح وی نو پرته (علاوه) له موت څخنی بله معنی نه تری اخيسته کيږي هو! څرنګه چه د روح د قبض وقوع عموماً له بدن څخنی په جلا (جدا) کيدلو سره کيږي نو ځکه د کثرت او عادت په ملاحظه زياتره د موت لفظ ورسره ليکی که نه د دی لفظ لغوی مدلول «قبض الروح مع البدن» لکه چه په

﴿ اَللّٰهُ يَتَوَفَّى الْاَنْفُسَ حِيْنَ مَوْتِهَا وَالَّتِيْ لَمْ تَمُتْ فِيْ مَنَامِهَا ﴾ ۲٤ جزء د الزمر ٤٢ آيت ٥
رکوع کښې د توفي النفس «قبض الروح» دوه صورتونه ښوولي شوی دی يو مرګ او بل خوب په دی تقسيم کښې هم د (توفي) مفعول «النفس» واقع شوی دی. او د «حين موتها» قيد ورسره زيات شوی دی او دا ئې راښوولي دی چه «توفي» او «موت» دوه سره بيل بيل شيان دی اصلي خبره دا ده چه د روح قبض مختلفي درجي لري يوه درجه ئې د مرګ په وخت کښې او بله درجه ئې د خوب په وخت کښې ليدله کيږي له قرآن کريم څخه دا معلوميږي چه پر دی دواړو باندی د «توفي» د لفظ اطلاق کيږي او په دی کښې د موت څه تخصيص نشته. ﴿ يَتَوَفّٰكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ﴾ (۷ جزء د الانعام ٦٠ آيت ۷ رکوع) اوس څرنګه چه خدای جل جلاله په دی دواړو آيتونو کښې په خوب باندی د «توفي» اطلاق کړی دی حال دا چه په خوب کښې د روح قبض پوره هم نه وی. هم داسی که د (آل عمران) او د (المائدة) په دوو آيتونو کښې د «توفي» د لفظ اطلاق پر «قبض الروح مع البدن» باندی کړی شوی وی نو کومه استحاله به لازميږي؟ بالخصوص کله چه دا هم وليدل شي چه د مرګ، او خوب په نسبت د (توفي) د لفظ استعمال هم دی پاک قرآن شروع کړی دی. پخواني جهال عموماً له دی حقيقت څخني خبر نه وو چه آيا په خوب کښې يا په مرګ کښې الله تعالىٰ له چا څخني کوم شي اخلي که نه؟ نو ځکه د «توفي» د لفظ استعمال پر موت او خوب باندی د دوی په منځ کښې شائع نه ؤ اول ځلي پاک الله د موت او خوب په حقيقت باندی د رڼا اچولو له امله (وحي) دا لفظ استعمال کړ نو هم ده لره دا حق هم شته چه د مرګ او خوب په شان «د اخذ الروح مع البدن» په نادره موقع کښې هم هم دا (توفي) استعمال کړی. په هر حال په دی آيت کښې د جمهورو په نزد له (توفي) څخني موت نه دی مراد او له (ابن عباس «رض») څخني ډير صحيح روايت هم دا دی چه مسيح عليه السلام ژوندی آسمان ته خيژولي شوی دی. کما في «روح المعاني» وغيره. له ژوندی پورته کولو يا د دوهم ځلي راښکته کيدلو څخني انکار کول له هيڅ سلف او خلف څخه نه دی منقول شوی بلکه په (تلخيص الحبير) کښې (حافظ ابن حجر رحمة الله عليه) په دغه باره کښې د اجماع نقل کوی او (ابن کثير رحمة الله عليه) او نورو د نزول حديثونو ته متواتر ويلی دی، او په «اکمال اکمال المعلم» کښې له امام (مالک رحمة الله عليه) څخني دا مسئله صريحاً نقل شوی ده. بيا په هغو معجزو کښې چه مسيح عليه السلام ښکاره کړی دی برسيره پر نورو حکمتونو د ده له «رفع السمآء» سره يو خاص مناسبت هم مونده کيږي. مسيح عليه السلام له اوله داسی تنبيه فرمايلي وه کله چه د ختو يوه څيره زما له پوکولو څخني په اذن د الله سره الوتونکی جوړيږي، او مخ په پورته الوځي، نو آيا هغه بشر ته چه پر ده باندی الله تعالىٰ د «روح الله» د لفظ اطلاق فرمايلي دی او د «روح القدس» له پوکی (نفخي) څخني پيدا شوی دی، دا امر ممکن نه دی چه د الله تعالىٰ په حکم سره والوځي او ځان آسمان ته ورسوی؟ هغه څوک چه د هغه له لاس وهلو او څو الفاظو له ويلو څخني د الله تعالىٰ په حکم سره ړانده او ابرصان (برګ) او جذامان او نور جوړيږي او مړی ژوندی کيږي که دا شخص پخپله د دی د کون او فساد له عالم

ځنی خپل ځان جلا (جدا) کوی او تر زرهاؤ کلونو پوری لکه پرښتی په آسمان کښی ژوندی، روغ رمټ اوسیږی نو په دی کښی څه استبعاد دی؟ **قال قتادة رحمة الله علیه فطار مع الملائکة فهو معهم حول العرش وصار انسیا ملکیا سماویا ارضیا** «بغوی» په دی موضوع باندی ځان ته کتابونه او رسالی خوری شوی دی. مګر زه د علماؤ توجه د علامه سید محمد انور شاه کشمیری طال بقائه د «عقیدة الاسلام» د رسالی لوستلو ته راګرځوم چه د هغه د علمی لعلونو او جواهرو ځنی مستفید شی! زما په نظر بله داسی کومه جامعه رساله پر دی موضوع باندی نه ده لیکلی شوی.

ذٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْاٰيٰتِ وَ الذِّكْرِ الْحَكِيْمِ ﴿۵۸﴾ اِنَّ مَثَلَ عِيْسٰى عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ؕ خَلَقَهٗ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهٗ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۵۹﴾

دا (چه تیر شول) مونږ ئی لولو پر تا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چه هیڅ تغئیر او تبدیل نه لری) بیشکه مثل (صفت) د عیسیٰ په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چه (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا ئی وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دی خبری باندی زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډیری جګړی وکړی چه عیسیٰ علیه السلام بنده نه دی بلکه د الله تعالیٰ زوی دی نو په پای (آخر) کښی ئی وویل «که عیسیٰ د الله زوی نه دی نو ته ووایه چه پلار ئی څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کښی دا آیت نازل شو چه آدم علیه السلام خو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور نو که اوس عیسیٰ علیه السلام پلار نه لری نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن» نو په دی حساب سره ښائی چه آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووایه شی ځکه چه ستاسی په زعم دلته زورور دلائل شته حال دا چه د دی خبری ویونکی هیڅوک نه دی.

اَلْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا تَكُنْ مِّنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۶۰﴾

حق (هغه دی چه) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسیٰ په شان کښی) نو مه کیږه له شک کوونکو نه

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چه الله جل جلاله فرمایلی ده هغه داسی حقه ده چه د شک او شبهی هیڅ ځای پکښی نشته او په صحیح او حقیقی خبره باندی په پوره دول (طریقه) سره دوی وپوهول شول.

فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

نو هر څوک چه جګړه کوی له تا سره په (باره د) عیسیٰ کښی وروسته له هغه چه حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسیٰ په بندګی او نبوت) نو ووایه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چه راوبولو زامن زمونږ او زامن ستاسی او ښځی زمونږ او ښځی ستاسی او ځانونه خپل او ځانونه ستاسی بیا به التجا عاجزی وکړو (په دعا کښی) نو وبه ګرځوو مونږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغجنانو باندی.

تفسیر: الله تعالیٰ حکم وفرمایه که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږی نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چه د هغی له پاره داسی یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو چه دواړه دلی دی له خپل اولاد سره راحاضری شی!، او د زړه له کومی دی په ډیر اصرار او عاجزی سره داسی دعاوی وکړی «هر یو له مونږه څخنی چه دروغ وائی په هغه باندی دی د الله تعالیٰ لعنت او عذاب ولوېږی!» دا د «مباهلی» اقدام په اول سر کښی د دی خبری اظهار کوی چه کومه دله تر کومی اندازی پوری پخپلو زړونو کښی پخپل صداقت او حقانیت باندی باور او یقین لری؟ لکه چه د «مباهلی» د دعوت له اوریدلو څخنی وروسته د نجران جرګی مهلت واخیست، او وئی ویل چه «مونږ په دی مورد کښی مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو.» د مشوری په معرکی کښی د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چه «ای د نصرانیانو دلی! تاسی پخپلو زړونو کښی په یقین سره ګرد (تول) پوهیږئ چه دا محمد مرسل نبی دی او حضرت مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافی فیصلی او ښکاره خبری کړی دی او تاسی ته دغه خبره هم څرګنده ده چه الله د اسمٰعیل علیه السلام په اولاده کښی د نبی د لیږلو وعده کړی ده. او هیڅ لری نه ده چه دا به همغه نبی وی. نو له نبی سره د کوم قوم د مباهلی او ملاعنی کولو هم دا نتیجه کیدی شی چه د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالیٰ له عذاب څخنی نه خلاصیږی. او د نبی د لعنت اثر تر ډیرو نسلونو پوری پاتی کیږی. ښه خو به دا وی چه اوس مونږ له ده

سره روغه وکړو او د خپلو کلیو په لوری بیرته لاړ شو ځکه چه له ګردو (ټولو) عربو سره د جنګ کولو قوت په مونږ کښې نشته» د نجرانیانو د جرګې ګردو (ټولو) سریو هم دا تجویز ومانه. او زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری وړرهی (وړروان) شول. په هم دی وخت کښې محمد رسول الله صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم سره له حضرات حسن، حسین، فاطمی، او علی المرتضیٰ رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین د باندی وتل، کله چه د نجرانیانو د لوی پادری سترګی په دی نورانی صورتونو باندی ولګیدی بی واکه ئی وویل چه «زه هسی پاک نورانی صورتونه وینم چه د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو څخنی وخوځولی شی، نه چه د دوی له «مباهلی» څخنی مونږ هلاک شو او نه چه د دوی د ښیرا له امله (وجی) یو نصرانی هم په ځمکه کښې پاتی نشی» بالاخر دوی مقابله پرېښوده او روغه ئی سره وکړه. او کلنی «جزیه» ئی ومنله او صلحه ئی سره وکړه او بیرته ولاړل. د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم حدیث دی «که نصرانیانو «مباهله» کړی وی نو دا ګرده (ټوله) وادی (بیدیا) به اور ګرځیدلی وی او پر دوی باندی به اوریده او الله تعالیٰ به نجرانیان په کلی ډول (طریقه) له منځه وړی وی او د یوه کال په منځ کښې به ګرد (ټول) نصرانیان مره شوی وی.»

تنبیه: لوی قرآن دا نه دی راښوولی چه وروسته له رسول صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلی» صورت اختیاراوه شی که نه؟ او دا چه د «مباهلی» اثر به همغسی ظاهرېږی لکه چه د محمدی صلی الله علیه وسلم له «مباهلی» څخنی ظاهر کیدونکی ؤ؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقی او د ځینو حنفی فقهاؤ رحمة الله علیهم له تصریحاتو څخنی معلومېږی چه د «مباهلی» جواز تر اوسه پوری هم باقی دی مګر په هغو شیانو کښې چه د هغوی شرعی ثبوت بیخی قطعی وی او دا خبره ضروری نه دی چه په «مباهلی» کښې دی کوچنیان (ماشومان) او ښځی هم شاملی کړلی شی او نه به پر «مباهله» کوونکو باندی د هغه ډول (طریقه) عذاب راتلل ضروری وی چه زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلی» له امله (وجی) راته، بلکه دا یو ډول (طریقه) د حجت اتمام دی چه وروسته له هغه څخه د مجادلی، مباحثی او مناقشی ابواب تړل کیږی. او زما په خیال «مباهله» له هر کاذب سره نه وی بلکه ښائی چه یواځی له معاند کاذب سره دی وشی.(ابن کثیر رحمة الله علیه) وائی «**ثم قال الله تعالیٰ آمراً رسوله صلی الله علیه وسلم ان یباهل من عاندالحق فی امر عیسیٰ علیه السلام بعد ظهور البیان» والله اعلم**

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ ۚ

بیشکه دا (حال د عیسیٰ او د مریمی چه تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مګر یوازی الله دی،

تفسیر: د مباهلی له بلنی څخه دا راڅرګنده شوه چه مباهله د دی له پاره وه چه هر هغه څه

چه په قرآن کښې د مسیح علیه السلام په باره کښې ویلې شوی دی، هغه حق او رښتیا دی. او د الله تعالیٰ دربار له هر ډول (طریقه) شرک او پلار او زویتوب او نورو تعلقاتو ځنې بیخي مبراء او پاک دی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾

او بیشکه الله خامخا هم دی ډیر غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسی معامله وکړی چه د هر یوه له حاله سره هغه وړ (لائق) او مناسبه وی.

فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾

نو که وګرځیدل دوی (ایمان ته ئی شا کړه او اسلامی احکام ئی ونه منل) پس بیشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړی دوی ته).

تفسیر: که نه ئی په دلائلو سره منی او نه «مباهلې» ته تیاریږی نو پوه شه چه د دوی مقصود د حق اثبات نه دی او نه پخپلو زړونو کښې د خپلو عقایدو پر صداقت باندی څه یقین او باور لری، یوازی فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی نو ته ښه وپوهیږه چه ګرد (ټول) مفسدان د الله تعالیٰ تر نظر لاندی دی (او بی له مجازاتو ئی له سره نه پریږدی).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ ۚ

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل کتابو! راځئ تاسی په طرف د یوی کلمی (خبری) چه برابره ده په منځ زمونږ او ستاسی کښې (او هغه دا ده) چه عبادت به نه کوو مګر یوازی د الله او شریک به نه نیسو په الله پوری هیڅ شی او نه به نیسی ځینی زمونږ ځینی نور خدایان غیر له الله (لکه چه تاسی کتابیان احبار او رهبان نیسئ)،

تفسیر: پخوا له دی نه قصه تیره شوه، کله چه زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم د (نجران) جرګی ته وفرمایل «اسلموا مسلمانان شئ!» نو نجرانیانو وویل «اسلمنا مونږ مسلمانان یو!» له دی ځنی ښکاره شوه، چه دوی هم د مسلمانانو په شان د اسلام دعوی کوونکی وو. نو هر کله چه د توحید دعوت یهودانو او نصرانیانو ته وړاندی کیده دوی به ویل چه مونږ هم د الله تعالیٰ په وحدانیت باندی قائل یو. بلکه هر یو مذهب لرونکی په یو نه یو رنګ او ډول (طریقه) سره پورته تللی اقرار کوی چه الله تعالیٰ همغه رب العٰلمین جل وعلیٰ شانه دی. دلته هم دی لوری ته توجه کړی شوی ده، چه په اساسی عقیده د الله تعالیٰ په توحید او خپل ځان مسلمان ګڼلو کښی، مونږ واړه سره متفق یو، او هم دا د توحید عقیده مونږ ګرد (تول) سره یو کولی شی، په دی شرط سره چه وروسته له دی نه تاسی له خپلو تصرفاتو او تحریفاتو (اړولو را اړولو) ځنی واوړی! او په هغی کښی نوری ګوتی ونه وهئ! او حقیقت ئی وانه ړوئ! دی خبری ته ډیر ضرورت دی همغسی چه تاسی په ژبه سره ځان «مسلم» او «موحد» بولئ!، عملاً او حقیقتاً هم خپل ځان یوازی همغه (وحده لاشریک له خدای) ته وسپارئ! او پرته (علاوه) له هغه د بل چا بندګی ونه کړئ! او نه د الوهیت په مخصوصو صفاتو کښی بل شی له الله تعالیٰ سره مل او شریک وګڼئ! او نه له کوم نبی علیه السلام ولی، مرشد، پیر، فقیر، او بل چا سره هسی معامله وکړئ چه هغه یوازی له الله تعالیٰ سره وړ (لائق) او مناسب وی. مثلاً ځینو ته د هغه زوی او لمسی مه وایئ! یا له شرعی نصوصو ځنی سترګی مه پټوئ! او یوازی د بل چا له حرام او حلال ویلو ځنی د یوه شی په حل او حرمت باندی باور مه لرئ! لکه چه د ﴿ اِتَّخَذُوْٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ له تفسیر ځنی دا خبره راښرګندیږی. ځکه چه دا ګرد (تول) امور د توحید او د اسلام له دعوی سره منافات لری.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُوْلُوا اشْهَدُوْا بِاَنَّا مُسْلِمُوْنَ ﴿۶۴﴾

نو که وګرځیدل دوی (له توحیده او اسلامی احکامو ته ئی شا واړوله) پس ووایئ تاسی (ای مؤمنانو کتابیانو ته چه) شاهدان شئ تاسی په دی چه په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسی نه یئ).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو تاسی سره د توحید او د اسلام د دعوی له الله تعالیٰ ځنی غاړی غړوئ! او مونږ مسلمانان «الحمد لله» په هغی باندی تینګ ولاړ یو! او خپل ځانونه یوازی واحد، احد، صمد الله تعالیٰ ته سپارو! او د هغه تابعان او فرمان منونکی یو نه تاسی. ځکه چه تاسی د خپل نبی حکم نه منئ!

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوۡرَىٰةُ وَٱلۡإِنجِيلُ
إِلَّا مِنۢ بَعۡدِهِۦٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ۝٦٥ هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجۡتُمۡ فِيمَا
لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيۡسَ لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞۚ وَٱللَّهُ
يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ۝٦٦

ای اهل د کتابو! ولی جګړه کوئ تاسی (په شان د) ابراهیم کښې (په دی شان چه هر یو له تاسی ئې پخپل دین ګڼئ) حال دا چه نه دی نازل کړی شوی تورات او انجیل مګر (په سلهاؤ کلونو) وروسته له ده آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسی (چه داسی چټی (بیکاره) خبری کوئ) واورئ خبردار شئ تاسی هغه کسان یئ چه جګړه مو کړی ده (له ډیره حماقته) په هغه شی کښې چه ؤ تاسی ته په هغه کښې څه علم نو ولی جګړه کوئ تاسی په هغه شی کښې چه نشته تاسی لره په هغه کښې هیڅ علم، حال دا چه الله پوهیږی (په هغه شی هم چه تاسی پکښې جګړه کوئ) او تاسی نه پوهیږئ (جاهلان یئ)

تفسیر: لکه چه په توحید او د اسلام په دعوی کښې ګرد (تول) سره مشترک وو، هم داسی د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کښې هم تول سره شریکان وو او له یهودانو او نصرانیانو څنی هری ډلی بیله دعوی کوله چه ابراهیم علیه السلام زمونږ په دین ؤ، یعنی (معاذ الله) یهودی یا نصرانی ؤ. د دی ځواب ئې داسی ورکړ چه (توریت) او (انجیل) چه د هغو پیروانو ته یهودی یا نصرانی وائی، په سلهاؤ کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام څنی نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودی یا نصرانی څرنګه ویلی شی؟ بلکه په دی ډول (طریقه) چه تاسی یهودی یا نصرانی یئ، په دی وصف او معنی پخپله موسیٰ یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودی یا نصرانی نه ویل کیږی. او که دا مطلب وی چه د حضرت ابراهیم علیه السلام شریعت زمونږ له مذهب سره ډیر نژدی ؤ، نو دا هم غلطه ده، څکه چه تاسی په دی باندی له کومه پوه شوئ؟

دا خو ستاسی په کتابونو کښې نشته، او نه د الله تعالیٰ له جانبه تاسی ته خبر درکړی شوی دی او نه تاسی د دی خبری کوم ثبوت وړاندی کولی شئ، نو بیا په داسی خبره کښې جګړه کول، چه د هغی هیڅ علم او پوهه له هیچا سره نه وی، که حماقت او ناپوهی نه ده نو څه ده؟ د هغو شیانو په نسبت چه تاسی لږ ډیر علم درلود (لرلو) هغه هم محض سطحی او ناتمامه ؤ مثلاً د مسیح علیه السلام واقعات یا د آخرالزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم بشارتونه او نور. نو

تاسی ولی په هغو مواردو کښې سره جګړه کوئ؟ چه تاسی بیخی له هغو څخه بې خبره یئ او له سره پرې نه پوهیږئ! ښه معلومه ده، چه ابراهیم علیه السلام څه ؤ؟ او نن په دنیا کښې د کومې ډلې مسلک هغه ته ډیر نژدې دی؟

مَا كَانَ إِبْرٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالی په باره کښې فرمائی چه) نه ؤ ابراهیم یهودی او نه نصرانی ولیکن ؤ دی حنیف (مائل له ګردو (تولو) باطلو مذاهبو څخنې حق دین ته) مسلمان (حکم منونکی د الله)، او نه ؤ (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله. د «حنیف» معنی دا ده چه د حق په سمه لاره باندی برابر درومی او نوری ګردی (تولی) باطلی لاری پریږدی. او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی. نو اوس تاسی پخپله اتکل وکړئ! چه نن کومی ډلی له ګردو (تولو) څخنی خپل غیر مشروع تعلقات شکولی (پریکړی) دی؟ او د الله تعالیٰ لاره ئی تینګه نیولی ده؟ او خپل ځان ئی بیخی الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشبه او نژدی وی.

تنبیه: دلته د «مسلماً» څخنی د اسلام څخه خاص محمدی شریعت مرادول ضروری نه دی. ځکه چه معنی ئی تش تسلیم، تفویض او فرمان منل دی چه هغه د ګردو (تولو) انبیاؤ دین دی. خو ابراهیم علیه السلام په دی خصوصیت سره دا نوم او لقب زیات روڼ کری دی ﴿ إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ (د البقرة ۱۳۱ آیة ۱٦ رکوع) د حضرت ابراهیم علیه السلام د ژوندانه د سوانحو یو یو حرف دا راښئی چه دی سر تر پایه د اسلام او تسلیم او په قضا باندی د رضاء حقیقی مجسمه او مصداق ؤ. د اسمٰعیل علیه السلام د ذبحی په واقعه کښې د ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ ﴾ جمله د ده د اسلام شان په ډیر وضاحت او صراحت سره ښکاروی. «**اللهم صل وسلم وبارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما صلیت وسلمت وبارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید**»

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرٰهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهٰذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا ۗ

بیشکه ډیر نژدی له خلقو نه ابراهیم ته هرومرو (خامخا) هغه کسان دی چه متابعت ئی کړی ؤ د ده (یعنی خپل امت ئی) او دا نبی (محمد) دی او هغه کسان دی چه ایمان ئی راوړی دی (له محمدی امته)

تفسیر: الله تعالیٰ راوښوده چه له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانی امت زیات مناسبت درلود (لرلو). او په وروستنیو امتونو کښی ئی محمدی امت. د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کښی له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لری. او د دی امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خلقاً (په پیدائښت) خلقاً (په عادت) صورت او سیرت کښی له حضرت ابراهیم علیه السلام سره ډیر زیات شبیه دی، چه د ابراهیم علیه السلام د هغی دعا او غوښتنی سره سم راغلی دی چه د البقرة په ۱۲۹ آیة ۱۵ رکوع کښی مو د هغه تلاوت وکړ ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ ﴾ الآیة - له هم دی امله (وجی) د (حبشی) نصرانی پاچا (نجاشی) مسلمانانو مهاجرینو ته د «ابراهیم حزب» ویلی ؤ، ښائی د هم دی راز (قسم) مناسباتو له امله (وجی) په درود شریف کښی «کما صلیت علیٰ ابراهیم» فرمایل شوی دی یعنی له هغه نوعیته او نمونی «صلواة» ورنازل کړه! چه پر ابراهیم علیه السلام او د ابراهیم علیه السلام په آل باندی دی نازلاوه په (جامع ترمذی) کښی دا حدیث راغلی دی «**ان لکل نبی ولاة من النبیین وان ولیی ابی و خلیل ربی**» د دی مضمون تفصیل به وروسته راځی (انشاء الله تعالیٰ!).

وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾

او الله ولی (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چه له دوی سره مرستی کوی او ښه اجر ورکوی)

تفسیر: یعنی د خپلی لاری په حقانیت باندی د بل موافقت او مشابهت یوازی هلته دلیل راوړل کیږی کله چه پخپله په ده باندی وحی نه راځی، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولی» دی چه دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندی درومی «مو ضح القرآن».

وَدَّت طَّائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾

دوست ګڼی هیله (امید) کوی یوه طائفه له اهل کتابو څخه د دی چه (په

کوم قسم وښویوی) گمراه کړی تاسی او نه گمراه کوی (په واقع کښی نه ښویوی) دوی مگر نفسونه خپل (چه عذاب او وبال ئی هم دوی ته راجع کیږی) او (په دی) نه پوهیږی دوی.

تفسیر: پخوا ئی ویلی ؤ «والله ولی المؤمنین» دلته ئی راوښوده، کله چه د مؤمنانو «ولی» الله تعالیٰ دی نو ستاسی مکر او پلمی (منصوبی) پر دوی باندی هیڅ نشی چلیدی. بیشکه چه ځینی کتابیان غواړی چه د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمی لاری ځنی واړوی، خو مسلمانان د دوی په جال کښی نه نښلی. هو! دغه خلق خامخا پخپله گمراهی او وبال کښی زیادت کوی. او د دوی د دی اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بیرته ور رسیدونکی دی چه په هغه باندی دوی اوس نه پوهیږی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

ای اهل د کتابو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله (قرآن) باندی حال دا چه تاسی شاهدان یئ (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله)

تفسیر: یعنی تاسی په (تورات) او نورو باندی قائلان یئ! چه په هغو کښی د (محمد النبی رسول العربی صلی الله علیه وسلم) او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته او په هغو باندی تاسی ښه خبر یئ او په پټو مرکو کښی تاسی پر دی شیانو باندی اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره دول (طریقه) ولی له هغو ځنی مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندی ولی ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه له پاره نه کوئ؟ ښه وپوهیږئ چه له قرآن عظیم الشان ځنی انکار په حقیقت کښی له گردو (تولو) پخوانیو آسمانی کتابونو ځنی انکار دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ
وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧١﴾

ای اهل د کتابو! ولی گدوئ تاسی حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسمانی کتابونو) سره؟ او پټوئ تاسی حق (د محمد نبوت) حال دا چه تاسی پوهیږئ (په دی خلطولو او پټولو)

تفسیر: دوی د «تورات» ځینې حکمونه د دنیوی غرضونو او مالونو له امله (وجی) بیخی لغوه کړی وو په ځینو آیاتو کښې ئې لفظی تحریفات او د ځینو معنی ئې بدله کړی او ځینې شیان ئې لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخی پټ کړی وو، او څوک ئې پرې نه خبرول.

وَقَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتٰبِ اٰمِنُوْا بِالَّذِیْٓ أُنْزِلَ عَلَى الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوْٓا اٰخِرَهٗ لَعَلَّهُمْ یَرْجِعُوْنَ ﴿۷۲﴾

او وویل یوی طائفی له اهل د کتابو (بلی طائفی ته) چه ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چه نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چه مؤمنان دی (یعنی ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځی کښې او کافران شئ (ای کتابیانو! بیا) په آخر د ورځی کښې له پاره د دی چه دوی (یعنی مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وګرځی

تفسیر: په دی آیت کښې د کتابیانو د چالاکیو او د خیانتونو ذکر کیږی، چه یو له هغو څخنی دا ؤ، چه د دوی ځینی سری د ګهیځ (سحر) په وخت کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمانیدل او له مسلمانانو سره به ئې لمنځونه کول او د ماښام په وخت کښې به ئې ویل «مونږ له خپلو لویو لویو علماؤ څخنی تحقیق کړی دی، چه دا هغه رسول نه دی چه زیری ئې راکړی شوی دی، او د تجربی له مخی هم د ده حالات د اهل الحق په شان راڅرګند نه شول نو ځکه له اسلامه څخنی بیرته اوړو.» ښکاره ده چه د هسی اوضاعو له امله (وجی) به نور ډیر ضعیف الایمان کسان هم بیرته آوښتل، او داسی به ئې ګڼل چه ضرور به د اسلام په دین کښې دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وی چه دی خلقو وروسته د هغه له منلو څخنی له هغه څخه مخ واړاوه او هم د عربو په جاهلانو کښې د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت ؤ، نو ځکه داسی یو خیال هم پیدا کیده چه که دا نوی مذهب حق وی نو داسی پوهانو به غاړه تری نه غړوله بلکه له ګردو (تولو) څخنی به ئې پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوْٓا اِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِیْنَكُمْ ؕ

او مه منئ تاسی (ای کتابیانو د هیچا) مګر د هغه چا چه متابعت ئې کړی وی د دین ستاسی (چه یهودیت دی)

تفسیر: یعنی هغه یهودان چه مسلمانانو ته د نفاق په ډول (طریقه) خپل ځانونه مسلمانان ښرګندوی دوی ته دی دا ښه معلومه وی چه هغوی په رښتیا مسلمانان شوی نه دی، بلکه همغسی یهودان دی او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبری اوری چه د هغوی په دین باندی رهی (روان) دی او د موسوی شریعت د اتباع دعوی کوونکی دی ځینو د ﴿ وَلَا تُؤْمِنُوٓا إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمْ ﴾

معنی داسی کړی ده چه «په ظاهری ډول (طریقه) سره تاسی ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دی یوازی د هغو خلقو له پاره وی چه ستاسی پر دین باندی تګ کوی.» یعنی په دی تدبیر سره ښائی د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وی چه دوی مسلمانان نشی ـ یا هغه کسان چه مسلمانان شوی په دی چل او تدبیر سره بیرته مرتدان شی.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَى اللَّهِ

(فرمائی الله چه ای محمده دوی ته) ووایه بیشکه هدایت (حق دین) هم دا هدایت د الله (اسلامی دین دی)

تفسیر: یعنی هدایت خو د الله تعالیٰ په ورکولو سره مونده کیږی. د هر چا په زړه کښی چه الله تعالیٰ د هدایت رڼا واچوی، هغه ستاسی په هسی چلونو او فریبونو، نه ګمراه کیږی.

أَن يُؤْتَىٰٓ أَحَدٌ مِّثْلَ مَآ أُوتِيتُمْ أَوْ يُحَآجُّوكُمْ عِندَ رَبِّكُمْ ط

او دا (تدبیرونه ستاسی ای کتابیانو د حسد له مخی دی په دی) چه ولی ورکړی شی یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چه درکړی شوی دی تاسی ته او (دپاره د بد ګڼلو د دی خبری چه مؤمنان) حجت قائم کړی او غالب شی پر تاسی په نزد د رب ستاسی (د حجت له مخی)

تفسیر: یعنی هسی مکرونه او تدبیرونه یواځی د رخی (کینی) او حسد له امله (وجی) کوی هغه دا چه نورو ته داسی شریعت او نبوت او رسالت ولی ورکول کیږی؟ لکه چه پخوا دوی ته ورکړی شوی ؤ یا په مذهبی او دینی جد او جهد کښی نور خلق ولی پر تاسی باندی غالب او وړاندی ځی؟ او د الله تعالیٰ په مخکښی تاسی ملزم کوی. یهودانو ټل داسی خیالات شائع کول چه «په دنیا کښی یواځی هم دا زمونږ قوم د شرعی علومو اجاره داران دی. «تورات» پر مونږ باندی رانازل شوی دی. موسیٰ علیه السلام غوندی یو اولوا العزم نبی په مونږ کښی مبعوث شوی دی. نو

د عربو امیان له دی فضل او کمال سره څه تناسب لری؟» مګر د تورات د (سفر استثناء) هغه عظیم الشانه پخوانی وینا نشی غلطیدی چه په هغی کښی دا راښوولی شوی ؤ چه الله تعالیٰ به د بنی اسرائیلو په ورونو بنی اسمٰعیلو کښی موسیٰ علیه السلام غوندی د مستقل شریعت خاوند یو نبی راولیږی، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کښی واچوی ﴿ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴾ (۲۹ جزء د المزمل ۱۵ آیة ۱ رکوع) لکه چه بنی اسمٰعیلو ته دا لوی دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، او فضل او حجت او برهان، او د مذهبی جداوجهد په میدان کښی نه یوازی له بنی اسرائیلو څخنی، بلکه له ټولو نړیوالو څخنی وړاندی تللی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

تنبیه: د دی آیت تقریر په څو څو دوله (طریقو) سره کړی شوی دی. خو مونږ همغه تقریر غوره کړی دی، چه د هغه په طرف د (شیخ الهند«رحمة الله علیه») دغه ترجمه اشاره کوی «او دغه ګرد (تول) شیان د دی له پاره دی چه بل چا ته هم ولی ورکړ شو هغه شی چه تاسی ته درکړی شوی ؤ، یا دوی ولی غالب شول پر تاسی ستاسی د رب په حضور کښی.»

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

ووایه (ای محمده!) چه بیشکه فضل (علم او حکمت) په قدرت د الله کښی دی ورکوی ئی هغه چا ته چه اراده وکړی او الله پراخ دی (رحمت، فضل او احسان د ده) ښه عالم دی (د احسان په اهل هم) خاصوی په مهربانی خپلی (چه اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چه اراده وکړی او الله څښتن (خاوند) د فضل (مهربانی) ډیری لوئی دی (پر مؤمنانو باندی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانو کښی څه کمی نشته، او همغه پوهیږی چه کرامت د چا برخه ده د نبوت، شریعت، اسلام، ایمان، برهان او د هر راز (قسم) مادی او روحانی فضائلو او کمالاتو تقسیمول د همغه په قدرت کښی دی، هر کله، هر چاته، هر شی چه مناسب وبولی همغه ورکوی. ﴿ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ﴾ ۸ جزء د الانعام ۱۲۵ آیت ۱۵ رکوع).

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِقِنْطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

او ځینی له اهل د کتابو هغه څوک دی که امین کړی ته دی په ډیر مال باندی نو بیرته به وسپاری دا (مال) تاته او ځینی له دوی څخه هغه دی که امین کړی ته هغه په یوه دینار باندی نو اداء به نه کړی دی دا دینار تاته مګر که ئی ته همیشه په ده ولاړ (له پاره د غوښتلو)

تفسیر: د اهل کتابو د دینی خیانت او نفاق په سلسله کښی د دنیوی خیانت ذکر هم راغی، چه له هغه ځنی دا خبره هم راڅرګندیږی هغه کسان چه د لږ شی له امله (وجی) خپل نیتونه خرابوی او د امانتداری رعایت نه کوی نو له دوی ځنی څرنګه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شی چه په دینی معاملاتو کښی امین ثابت شی په دوی کښی ډیر داسی کسان شته دی چه له هغو سره زیات مال لا څه؟ که یوه طلا هم امانته کیښوده شی نو لږ موده وروسته پری منکریږی او تر څو چه څوک د غوښتلو او تقاضا له پاره هر وخت د دوی په سر باندی ولاړ نه وی نه ئی ادا کوی مګر په دی کښی شک نشته چه دوی تول سره یو شان نه دی په دوی کښی ځینی داسی کسان هم شته که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډیری هم کیښوده شی نو یو بخرکی به هم تری خیانت نه کړی خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دی چه له یهودیت ځنی بیزار کیږی او د اسلام په دائره کښی ننوځی لکه حضرت (عبدالله بن سلام) او نور رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَيْسَ عَلَيْنَا فِى الْاُمِّيّٖنَ سَبِيْلٌ ۚ

دغه (په امانت کښی خیانت) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی (کتابیانو) وویل نشته پر مونږ باندی په (حق) د دی امیانو کښی هیڅ ګناه (چه مالونه ئی وخورو)

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره ئی دا مسئله جوړه کړی ده، چه «د عربی امیانو د مالونو خوړل چه زمونږ په دین کښی نه دی داخل په هر ډول (طریقه) سره چه زمونږ لاس ته راشی روا دی. که د نورو مذاهبو په امانت مال کښی خیانت وکړ شی نو په هغه کښی هم هیڅ ګناه نشته. مخصوصاً هغه عرب چه د خپلو پلرونو له دین څخه راګرځیدلی او مسلمانان شوی دی الله تعالیٰ د هغوی مال مونږ ته حلال ګرځولی دی». (نو «الله جل وعلیٰ شانه» د دغو کتابیانو په تردید، تذمیم (مذمت) او عتاب کښی چه د داسی شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوی، داسی فرمائی)

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

او وائی دوی (کتابیان) پر الله باندی دروغ (په دی دعویٰ کښی) حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دغؤ دروغو ترلو باندی).

تفسیر: یعنی سره له پوهی او سده په قصد سره دروغ خبری الله جل جلاله ته منسوبوی په امانت کښی د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالیٰ نه ده فرمایلی نن هم زمونږ د فقهی کتابو مسئله هم دا ده چه «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کښی خیانت جائز دی.» (بیا الله تعالیٰ فرمائی)

بَلَى مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾

(ولی نشته عذاب) بلکه شته!. هر څوک چه وفا وکړی په عهد خپل (چه ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دی.) او پرهیزگاری وکړی (ځان وساتی له کفر او خیانته) نو بیشکه الله دوست گنی پرهیزگاران.

تفسیر: یعنی په خیانت او بد عهدی کښی به ولی گناه نه وی؟ کله چه د الله تعالیٰ عام قانون دا دی هر څوک چه د الله تعالیٰ او د ده د بندگانو جائز عهد پوره کړی او له الله جل جلاله څخه وویریږی او د تقویٰ په لاره لاړ شی. یعنی له فاسدو خیالاتو، بدو عملونو او سپکو اخلاقو څخه ځان وژغوری (وساتی) نو له هغه سره الله تعالیٰ مینه کوی په دی کښی د امانتداری خصلت هم راغی.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا

بیشکه هغه کسان چه پیری (بدل اخلی) دوی په عهد د الله باندی (چه ایمان په نبی او اداء د امانت ده) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندی (ایمان په محمد او نصرت) قیمت لږ (دنیوی د هغه د نه منلو په عوض)

تفسیر: هغه کسان چه د دنیا لږه متاع اخلی او د الله تعالیٰ عهد او پخپلو منځونو کښی قسمونه ماتوی او یو له بله سره په معاملو کښی صداقت نه کوی او په هغه قول باندی چه له الله جل جلاله سره ئی کړی دی تینگ نه پاتی کیږی، بلکه د مال او جاه د حرص له کبله (وجی) شرعی احکام بدلوی او په سماوی احکامو کښی تحریف کوی د دوی انجام وروسته راځی. حضرت شاه

صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د یهودانو صفت ؤ چه (الله تعالیٰ له دوی ځنی اقرار اخیستی ؤ او دوی ته ئی قسمونه ورکړی ؤ چه له هر نبی سره به مرستی کوئ! بیا دوی د دنیوی مقاصدو له امله (وجی) له هغه ځنی واوښتل او هر هغه څوک چه د دنیوی ګټی اخیستلو له پاره په دروغو قسمونه وخوری د ده حال هم دا دی.»

أُولَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷۷﴾

دغه کسان نشته هیڅ برخه د دوی دپاره په آخرت کښی او نه به خبری وکړی له دوی سره الله (په خوښی) او نه به وګوری دوی ته (الله په رحم سره) په ورځی د قیامت کښی او نه به پاک کړی دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تنبیه: هم داسی یو مضمون په اول جزء د البقرة په ۱۷٤ آیة ۲۱ رکوع کښی تیر شوی دی، هلته دی د دی الفاظو تشریح وکتله شی!

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُۥنَ أَلْسِنَتَهُم بِٱلْكِتَٰبِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمَا هُوَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ

او بیشکه ځینی له دوی څخه خامخا یو فریق دی چه اړوی دوی ژبی خپلی په (لوستلو د) کتاب کښی (محرف ته) له پاره د دی چه وګڼئ تاسی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (حق منزل نه) حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وائی دوی چه دا (محرف عبارتونه) له (جانبه د) الله دی حال دا چه نه دی دا (محرف عبارتونه راغلی) له (جانبه د) الله،

تفسیر: دا د کتابیانو د تحریف د حال بیان فرمائی یعنی په آسمانی کتاب کښی ئی د داسی

شیانو زیادت او تنقیص وکړ او بیا ئې په هسې ډول (طریقه) او لهجه سره لوست چه امیان او ناپوهان به په هغه باندې تیروتل او داسې به ئې ګڼل چه دا ګرد (ټول) آسماني کتاب دی او برسیره پر دې په خپلو ژبو سره به ئې ویل چه دغه د الله تعالیٰ له جانبه رانازل شوی دی حال دا چه نه هغه مضمون په کتاب کښې موجود ؤ او نه د الله تعالیٰ له جانبه ور نازل شوی ؤ بلکه پخپله دوی هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعي هیئت سره د الله جل جلاله کتاب نه ګڼنه ځکه چه په هغه کښې ئې ډول ډول (قسم قسم) تصرفات او له خپله ځانه ئې تحریفات کړی وو هغه د (بائیبل، انجیل) نسخې چه نن ورځ په دنیا کښې شته د هغوی په منځ کښې هم داسې شدید اختلافات موندل کیږي چه سړی ورته حق حیران پاتې کیږي او داسې مضامین هم په کښې لوستل کیږي چه سړی له واره پرې پوهیږي چه دا هیڅکله د الله تعالیٰ له جانبه نه دی نازل شوی. چه د هغه لږ څه تفصیل په «روح المعاني» کښې راغلی دی او د تحریف په اثبات کښې زمونږ علماؤ (جزاهم خیر الجزا) ډیر مفصل بحثونه کړی دی.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وائي دوی (یعني کتابیان) په الله باندې دروغ حال دا چه پوهیږي دوی (پخپلو دروغ ویلو) نه ښائي هیڅ بشر ته چه ورکړي ده ته الله کتاب او حکمت (شرعي احکام او عمیق اسرار) او نبوت بیا ووائي خلقو ته چه شئ تاسې بندګان (عبادت کوونکي) ما لره بې له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرګې د خبرو او اترو په ترڅ کښې ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلي وو «اې محمده! آیا ته داسې غواړې چه مونږ ستاسې همغسې عبادت وکړو لکه چه نصرانیان د حضرت عیسیٰ بن مریم علیه السلام عبادت کوي؟» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «معاذ الله چه مونږ د غیر الله عبادت وکړو. یا نورو ته د هسې کارونو دعوت ورکړو. حق تعالیٰ مونږ د دې کار له پاره نه یو رالیږلي» نو د دې خبرې په نسبت دا آیت نازل شو یعني هر هغه بشر ته چه حق تعالیٰ کتاب او حکمت او د فیصلې قوت ورکړي او د رسالت په منصب باندې ئې سر لوړي وګرځوي چه دی په ډیر ښه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ پیغام نورو خلقو ته ورسوي او د بندګۍ او د وفادارۍ په طرف ئې متوجه کړي د هغه کار هیڅکله داسې نشي کیدی چه خلق د الله تعالیٰ له خالصه بندګۍ ځنې واړوي او د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندګي ته ئې وبلي.

نو د هغه معنی به داسی کیږی چه پاک خدای هر هغه څوک چه د هر منصب ورړ (مستحق) او لائق گرځولی او رالیږلی ئی ؤ هغه په واقع کښی د هغه اهلیت نه درلود (لرلو). د دنیا کوم حکومت هم که کوم سړی په کوم مسئولیت سره په کوم کار باندی مقرروی نو ړومبی دا دوه خبری له خپله ځانه سره سنجوی (گوری)

(۱) دا سړی د حکومت په کار باندی پوهیږی؟ او د خپلو ورسپارل شویو کارونو په پای (انجام) ته رسولو کښی بریالی (کامیاب) کیدی شی؟ او لیاقت ئی لری؟ که نه؟

(۲) د حکومت د احکامو په تعمیل او د رعیت د اطاعت او د وفاداری د اصولو په ساتلو او تینگولو کښی تر کومه ځایه پوری هیله (امید) او توقع ورڅخه کیدی شی؟ کله چه کوم باچا یا کوم حکومت داسی یو سړی خپل صدر اعظم، وزیر، نائب الحکومه او سفیر نه ټاکی (مقرروی)، چه دی له هری خوا پری داده نه وی او هغه ئی اهلیت او لیاقت ونه لری نو الله تعالیٰ به څرنگه خپل رسولان جامع الاطراف او کاملان نه رالیږی؟ هو! باچاهانو او حکومتو ته د داسی پیښو د وړبښیدلو امکان شته چه د هغه وزیر، نائب الحکومه او سفیر د خپل حکومت په مخالفت، بغاوت، یا د هغه له رضا څخه مخالف کار وکړی ولی د پاک الله په رسولانو کښی د هسی احتمالاتو هیڅ توهم نشی کیدی. که د کوم فرد په نسبت د ده علم داسی وی، چه هغه زما له وفاداری او اطاعت شعاری څخه د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه کوی، نو محال دی چه هغه وروسته له دی نه د هغه په خلاف ثابت شی، که نه د الله تعالیٰ د علم غلطی ثابتیږی العیاذ بالله له هم دی ځایه د انبیاؤ د عصمت مسئله څرگندیږی «کما نبه علیه ابوحیان رحمة الله علیه فی البحر ـ وفصله مولانا قاسم العلوم والخیرات رحمة الله علیه فی تصانیفه» کله چه انبیاء علیهم السلام له ادنیٰ عصیان څخه هم پاک دی، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کښی د بغاوت امکان چیری پاتی کیږی؟ له دی څخه د نصرانیانو د هغی دعوی تردید هم وشو چه ویل به ئی «د مسیح علیه السلام د ابنیت او د الوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام راښوولی ده.» او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو چه هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی ؤ، چه مونږ ته اجازه راکړئ چه د سلام اچولو په ځای تاسی ته سجدی وکړو او پر کتابیانو باندی هم تعریض وشو چه هغوی خپلو احبارو او رهبانانو ته د الوهیت درجه ورکوله العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ ﴾ الآیة - کښی د ابوحیان رحمة الله علیه په نزد هم داسی نفی ده لکه چه په ﴿ مَا كَانَ لَكُمْ أَن تُنۢبِتُوا۟ شَجَرَهَا ﴾ کښی. یا په ﴿ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ﴾ کښی دی وهو اصوب عندی. (یعنی د نفی امکان.)

وَلَٰكِن كُونُوا۟ رَبَّٰنِيِّۦنَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ ٱلْكِتَٰبَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾

ولیکن (وائی چه) شئ تاسی عالمان عاملان په سبب د دی چه یئ تاسی چه

ښوونه کوئ (خلقو ته) کتاب (شرعي احکام) او په سبب د دې چه یئ تاسي چه تدریس کوئ (او درس اخلئ پخپله دا کتاب لولئ او نورو ته ئې هم لولوئ)

تفسیر: په «موضح القرآن» کښې دي «هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ له جانبه په نبوت سره وستايل شي او دې خلق له کفر او شرک څخنې راباسي او د مسلماني په لورې ئې راولي نو بیا به دې څرنګه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هو! تاسي ته (ای کتابیانو) داسي ویل کیږي چه له تاسي څخنې هغه کسان چه پخوا له دې نه دیندار ؤ، اوس د هغوی په شان دیندار او د کتاب لوستونکي او زده کوونکي نه دي پاتي او زما په صحبت کښې اوس ممکن دي چه همغه کمال بیا حاصل کړئ! او عالم، حکیم، فقیه، مدبر، عارف، متقي او ښه الله پرست شئ! او دا شرف تاسي ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او پوهیدلو او پوهولو څخه په لاس درتلی شي.

وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلٰٓئِكَةَ وَالنَّبِيّٖنَ أَرْبَابًا ط

او نه کوي امر تاسي ته (الله یا نبي) د دې چه ونیسئ تاسي پرښتي او انبیاء خدایان

تفسیر: لکه چه نصرانیانو مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام ته او څینو یهودانو عزیر علیه السلام ته او څینو مشرکینو پرښتو ته خدایان ویل. هر کله چه پرښتي او رسولان له الله جل جلاله سره په خدائی کښې نشي شریک کیدی نو تیږې (ګټې)، صلیب او نور په کوم شمیر کښې راځي.

أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ ﴿۸۰﴾ ع

آیا امر کوي (الله یا نبي) تاسي ته په کفر سره وروسته له دې نه چه یئ تاسي مسلمانان (غاړه ایښودونکي شرعي احکامو ته).

تفسیر: یعني ړومبی نبیانو کوښښ وکړ چه خلق رباني د الله خاص بندګان، موحدین او مسلمانان وګرځوي هر کله چه خلقو هغه ومانه نو آیا هغوی بیا دوی د کفر او شرک په لوری بیائي او خپل هغه زیار (کوشش) او ګرد (تول) زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بربادوي دا خبره فهم ته نشي راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنصُرُنَّهُ ۚ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي ۖ قَالُوا أَقْرَرْنَا ۚ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له ټولو انبیاؤ چه خامخا هغه شی چه درکړم زه تاسی ته چه هغه کتاب او حکمت (شرعي احکام او عمیق اسرار) دی بیا راشي تاسی ته رسول (محمد) چه مصدق (رښتیا کوونکی) دی د هغه کتاب چه له تاسی سره دی نو هرومرو (خامخا) به ایمان راوړئ تاسی خامخا په هغه او هرومرو (خامخا) مدد به کوئ تاسی خامخا ورسره، ووېل (الله دوی ته) آیا اقرار وکړ تاسی په دغه (ایمان او نصرت) او واخیسته (قبوله کړه) تاسی پر دی (ایمان او نصرت) ټینګه وعده زما؟، ووېل دوی اقرار وکړ مونږ (په دی)،

تفسیر: یعني هیڅ یو نبی د خپلی بندګی تعلیم نشي ورکولی بلکه د یوه الله جل جلاله بندګی ورښئی هو! رسولانو ته دا حق شته چه خلق دی پر دوی باندی هم ایمان راوړی او د دوی خبرو ته دی غوږ کیږدی او له دوی سره دی هر راز (قسم) مرستی (مدد) وکړی. عام خلق لا څه بلکه الله تعالیٰ له خپلو انبیاؤ علیهم السلام څخنی هم داسی ټینګ عهد او پیمان اخیستی دی چه هر کله له تاسی څخنی وروسته کوم نبی راشي چه یقیناً د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال یا په تفصیل سره تصدیق کوی نو ضروری خبره ده چه ړومبی نبی دی د وروستنی نبی پر صداقت باندی ایمان راوړی او د هغه مرسته (مدد) دی وکړی! که عمر ئی د هغه زمانی ته ورسیږی نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دی پوره هدایت ورکړی چه په وروستنی راتلونکی نبی باندی هرومرو (خامخا) ایمان راوړئ او د هغه نصرت او اعانت وکړئ څکه چه داسی وصیت کول هم د هغه په مرسته (مدد) کښی داخل دی. له دی عامی قاعدی څخنی د سپینی ورځی په شان ښکاره ده چه زمونږ په خاتم الانبیاء محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له ګردو(ټولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام څخنی اخیستی شوی وی او دوی له خپلو امتیانو څخنی دا قول او اقرار اخیستی دی څکه چه د هم ده مخزن الکمالاتو پاک وجود ؤ چه په «عالم الغیب» کښی له پخوا څخه او په «عالم الشهادت» کښی له ګردو (ټولو) انبیاؤ علیهم السلام څخنی وروسته تشریف راوړونکی ؤ او له دوی څخنی وروسته بل کوم نبی راتلونکی نه ؤ او د هم دوی ذات کریم د ګردو (ټولو) پخوانیو انبیاؤ او سماوی کتابونو پر حقانیت باندی د تصدیق مهر لګوونکی ؤ لکه چه له حضرت علی او ابن

عباس او نورو رضی الله تعالیٰ عنهم څخه منقول دی چه دا قسم عهد له انبیاؤ علیهم السلام څخه اخیستل شوی دی او پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ارشاد فرمایلی دی «که نن موسیٰ علیه السلام ژوندی وی نو بی زما له متابعته بله چاره به ئی نه درلوده (لرلو)» او فرمایلی ئی دی «کله چه عیسیٰ علیه السلام راکښیوځی نو په کتاب الله قرآن کریم او ستاسی د نبی په سنت باندی به فیصلی صادروی» په محشر کښی د کبری شفاعت له پاره له نورو ځنی پخوا وړاندی کیدل او د ګردو (تولو) بنیادمانو تولیدل د دوی تر بیرغ لاندی او د (معراج) په شپه په (بیت المقدس) کښی ګردو (تولو) انبیاؤ ته لمونځ ورکول زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هم دی عام سیادت او عظمی امامت له آثارو ځنی دی اللهم صلی علیٰ سیدنا محمد وعلیٰ آله وبارک وسلم.

قَالَ فَاشْهَدُوْا وَاَنَا مَعَكُمْ مِّنَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿۸۱﴾

وفرمایل (الله) نو تاسی شاهدان اوسیږ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسی سره له شاهدانو ځنی یم (پر تاسی او په هغوی باندی په دی اقرار کښی)

تفسیر: دا الفاظ ئی یوازی د عهد د تاکید او اهتمام له پاره فرمایلی دی. ځکه چه پر هر هغه عهد باندی چه د الله تعالیٰ او د هغه د نبیانو علیهم السلام شاهدی وی، نو له هغه نه به بل پوخ سند چیری پیدا شی؟

فَمَنْ تَوَلّٰى بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۸۲﴾

نو هر څوک چه بیرته وګرځید وروسته له دی (د ایمان او نصرت عهده) نو دغه (شا ګرځوونکی کسان) هم دوی فاسقان دی (چه عهد ته ئی شا کړی ده).

تفسیر: د هغه شی عهد چه الله تعالیٰ له ګردو (تولو) نبیانو علیهم السلام ځنی اخیستی دی او نبیانو علیهم السلام له خپلو امتونو څخه اخیستی دی اوس که په دنیا کښی کوم سړی له هغه څخه مخ وګرځوی. نو بیشکه چه هغه به له اولی درجی بد عهدانو او نافرمانانو ځنی وی. په (بائیبل، انجیل) د اعمال رسل په ۳ باب ۲۱ آیت کښی راغلی دی «ضرور آسمان تر هغه پوری هغه عهد له ځان سره ساتی، چه هغه ګرد (تول) شیان چه ذکر ئی الله د خپلو پاکو انبیاؤ په ژبو سره له اول څخه کړی دی پخپل حالت باندی راشی. ځکه چه موسیٰ زمونږ پلرونو او نیکونو ته وویل الله چه ستاسی الله دی تاسی ته به ستاسی له ورونو څخه لکه ما غوندی یو نبی درولیږی

هر هغه شي چه دی تاسی ته ووائی، هغه کرد (تول) ومنئ!»

اَفَغَیۡرَ دِیۡنِ اللّٰهِ یَبۡغُوۡنَ وَلَهٗۤ اَسۡلَمَ مَنۡ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ طَوۡعًا

آیا نو غیر له دین د الله ځنی غواړی (دوی بل دین) حال دا چه (خاص) الله ته غاړه ایښی ده هر هغه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه یا په زوره.

تفسیر: یعنی تل تر تله د الله جل جلاله دین اسلام دی، چه د هغه معنی حکم منل او غاړه ایښودل دی. مطلب ئی دا دی هر کله چه د حق تعالیٰ کوم حکم د صادق القول رښتین رسول په وسیله تاسی ته در ورسیږی د هغه په مقابل کښی غاړه کیږدئ! نو اوس کوم احکام او هدایات چه سید المرسلین خاتم النبیین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم راوړی دی هغه هم د الله تعالیٰ دین دی. آیا تاسی هغه پریږدئ؟ او د نجات، او فلاح بله کومه لاره لتوئ؟ ښه وپوهیږئ چه د الله جل جلاله د دین له پریښودلو څخه وروسته بیا ابدی نجات او حقیقی کامیابی هیچیری نه موندله کیږی. بنیادم ته نه ښائی چه پخپل شوق، مینه، رغبت او خوښی سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوی چه د هغه د تکوینی حکم لاندی آسمان او ځمکه او کرد (تول) موجودات دی او د هغه په اثر موجود شوی دی. عام له دی نه چه هغه تکوینی حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښی سره وی لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندگانو په اطاعت کښی یا په مجبوری او ناچاری سره وی لکه د دنیا په ذره ذره کښی د هغو آثارو او حوادثو ظهور چه د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشیت او ارادی ځنی پرته (علاوه) وی او یوازی د پاک الله د احکامو او مشیت او ارادو تابع وی.

وَّاِلَیۡهِ یُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۳﴾

او بیا (خاص) هم دی ته بیرته بیولی کیږی (دا تول خلق د مجازاتو له پاره نو ښائی چه تول، هدایت او اسلام ځانته غوره کړی.)

تفسیر: د کردو (تولو) پرومبنیو او وروستنیو ورتګ د همغه پاک الله په لوری دی، نو عقلمن ته ښائی چه له پخوا څخه خپل ځان تیار کړی! او تل د الله تعالیٰ په اطاعت او عبادت کښی مصروف اوسی!، که نه په آخرت کښی به بی مخه، مایوسه، شرمنده او تیټ سترګی وی.

قُلْ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ اُنْزِلَ عَلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَ
اِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ وَمَآ اُوْتِيَ مُوْسٰى وَ
عِيْسٰى وَالنَّبِيُّوْنَ مِنْ رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ
لَهٗ مُسْلِمُوْنَ ﴿۸۴﴾

ووايه (اى محمده! كتابيانو ته چه) ايمان راوړى دى مونږ په الله او په هغه كتاب چه نازل كړى شوى دى پر مونږ (چه قرآن دى) او پر هغو (لسو صحيفو) چه نازلى كړى شوى دى پر ابراهيم او (پر) اسمٰعيل او (پر) اسحٰق او (پر) يعقوب او (پر) اولاده «د دوى» باندى او (پر) هغو چه وركړى شوى دى موسىٰ ته (چه تورات دى) او عيسىٰ ته (چه انجيل دى) او نورو انبياؤ ته (چه نور آيتونه دى) له (جانبه د) رب د دوى (حال دا چه) نه كوو فرق په منځ د هيڅ يوه د دوى (په نبوت او نه نبوت كښى او داسى نه كوو چه ځينى به منو او ځينى به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ايښودونكى يو.

تفسير: يعنى هر هغه څه چه په هره زمانه كښى د الله تعالىٰ له جانبه نازل شوى يا كوم رسول ته وركړى شوى دى مونږ هغه ګرد (تول) بلا تفريق منو. دا خبره د يوه حكم منونكى مسلم له وصف او شان څخنى لرى ده چه لكه كتابيان ځينى رسولان ومنى او ځينى ونه منى. ګواكى په آخر كښى ئى د ﴿وَنَحْنُ لَهٗ مُسْلِمُوْنَ﴾ له ويلو څخه د اسلام حقيقت راوښود او خبر ئى راكړ چه اسلام د هيڅ يوه حقانى رسول او د هيڅ يو آسمانى كتاب تكذيب نه كوى بلكه ګرد (تول) شرعى احكام په ډير محبت او اهتمام سره قبلوى. او د اسلام په نزد څرنګه چه د لوى قرآن او د عربى نبى عليه السلام نه منل كفر دى هم داسى له بل كوم نبى عليه السلام او آسمانى كتاب څخنى انكار كول هم كفر دى. بيشكه د نبى آخر الزمان صلى الله عليه وسلم شان ښائى چه هم داسى وى چه دى د ګردو (تولو) پخوانيو كتابونو او رسولانو مصدق شى او په دى ډول(طريقه) سره هغو ګردو (تولو) اقوامو ته چه د دوى له پاره محلى او مقامى (نذير) او (هادى) راغلى ؤ د جمعية الكبرىٰ تر لوئى جندى لاندى د جمع كيدلو لاره وروښئى.

تنبيه: هم داسى يو مضمون په اول جزء د «البقرة» په (۱۳۶) آيت ۱٦ ركوع كښى تير شوى دى ښائى چه دلته دى هم له همغه څخه استفاده وشى.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيْنًا فَلَنْ يُّقْبَلَ مِنْهُ

او هر څوک چه غواړی غیر له اسلامه (چه توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین نو له سره به ونه مانه شی له ده نه،

تفسیر: یعنی هر کله چه د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راورسید نو وروسته له هغه څوک کوم د دروغو یا نامکمل دین نشی منلی. د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی دیوی یا گیس لگول یا د بریښنا او د ستوری د رڼا لټول خوشی چتی (بیکاره) کار او ناپوهی ده. د محلی نبیانو د هدایت رڼا تیره شوه. اوس له گردو (تولو) څخنی لوی او وروستنی او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دی. چه هم دا د گردو (تولو) رڼاگانو مخزن، او په دی کښی گردی (تولی) پخوانی رڼاوی مدغم شوی دی.،

فانک شمس فضل هم کواکبه اذا طلعت لم یبد منهن کوکب

وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۸۵﴾

حال دا چه وی به دی په آخرت کښی له زیانکارانو (چه د اسلام د پریښودلو په سبب به تل په دوزخ کښی پاتی کیږی).

تفسیر: یعنی له ثواب او بری څخنی بیخی بی برخی پاتی دی ـ له دی څخنی به بله لویه خساره څه وی چه خپله پانگه (سرمایه) او رأس المال ئی له لاسه ووت او هغه صحیح فطرت ئی چه الله تعالیٰ پری پیدا کری ؤ په خپل ناوړه (ناکاره) اختیار او غلط کارئ تباه او خراب کړ.

كَيْفَ يَهْدِي اللّٰهُ قَوْمًا كَفَرُوْا بَعْدَ اِيْمَانِهِمْ وَشَهِدُوْٓا اَنَّ الرَّسُوْلَ حَقٌّ وَّجَآءَهُمُ الْبَيِّنٰتُ ۭ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۸۶﴾

څرنگه به سمه صافه لاره ښئی الله (بلکه نه ښئی هغه) قوم ته چه کافران شوی دی وروسته له ایمان راوړلو د دوی حال دا چه شاهدی ورکړی ده دوی په دی چه بیشکه رسول حق دی او راغلی دی دوی ته معجزی ښکاره، او الله نه کوی هدایت (نه ښئی سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چه اسلام په کفر بدلوی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د حق له ښکاره کیدو څخه وروسته سره له پوهی کفر اختیار کړ یعنی په زړه کښی یقین لری او په سترگو ئی گوری بلکه پخپلو خاصو مرکو (جرگو) کښی

اقرار کوی چه دا رسول رښتین دی د ده د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامی او څرګند زیری دوی ته رسیدلی دی، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب جاه او مال او نور د اسلام له منلو څخنی د دوی مخه نیسی. او د کفر او عدوان له پریښودلو څخه مانع کیږی. لکه چه د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال ؤ. له هسی معاندینو څخنی چه سر زوری او ضدیت لری څه توقع او هیله (امید) کیدی شی چه سره له هسی روئی به دوی ته د الله تعالیٰ له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږی؟ او دوی به په هسی لاره باندی بیائی چه دی تری خوښ او دوی جنت ته ورسوی؟ پاک الله داسی عادت نه لری چه هسی بی انصافو او متعصبو ظالمانو ته د حقیقی بری لاره ور وښئی په دی باندی هغه بد بختان قیاس کړئ چه د قلبی معرفت او د یقین له درجی څخه پورته یو ځلی مسلمانان هم شوی وو بیا د دنیوی اغراضو او شیطانی اغواؤ له امله (وجی) مرتدان شول ـ دوی له هغو پخوانیو څخنی زیات کاږه تلونکی او بی حیا دی، نو ځکه له هغوی څخنی د زیات لعنت او عقوبت مستحق دی.

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۸۷﴾

دغه کسان جزا د دوی دا ده چه بیشکه پر دوی دی لعنت د الله (چه لری کوی دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو (چه بیزاره دی له دوی نه) او (لعنت) د خلقو (چه بد ورته وائی) د تولو (مخلوقاتو چه د هغو لعنت ته اهمیت ورکاوه شی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ، پرښتی، او مسلمانان ګرد (تول) لعنت پری وائی، بلکه هر انسان حتیٰ پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندی لعنت وائی. یعنی کوم وخت چه دوی داسی وائی «پر ظالمانو او دروغ ویونکو باندی دی د الله لعنت وی!» اګر که دوی په هغه وخت کښی په دی باندی نه پوهیږی، چه دا لعنت پخپله پر دوی باندی هم واقع کیږی.

خَالِدِينَ فِيهَا

حال دا چه تل به وی دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کښی،

تفسیر: د دی لعنت اثر به تل تر تله پاتی کیږی، په دنیا کښی به پر دوی باندی لعنت او په آخرت کښی به د الله تعالیٰ قهر وی.

لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿۸۸﴾

نه به سپکاوه شي له دوی څخني عذاب (د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي (د توبې، یا به نه کتلی کیږي دوی ته په رحمت سره).

تفسير: يعني دوی هيڅکله د عذاب د شدت لړوالي نه حس کوي، او نه تخفيف وررسيږي، او نه ئې د لږ څه وخت له پاره عذاب معطل، او نه به دوی آرام او هوسا (خوشاله) کيږي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾

مګر هغه کسان چه توبه ئې وښکله (بيرته اسلام ته راوګرځيدل) وروسته له دی (ارتداده) او نيک کړ (عملونه خپل) نو بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډير رحم والا دی (په اکرام د اجر او ثواب سره).

تفسير: يعني داسي سختو بی حياؤ مجرمانو او خورا (ډير) لويو ياغيانو ته کوم لوی پاچا معافي ورکولی شي؟ دا خو د همغه «غفور» او «رحيم» دربار دی چه سره له دومره شديدو جرائمو او لوی ياغيتوبه هم که مجرم له زړه نادم او په رښتيا توبه ګار او پر اسلام باندی ښه قائم او ښه عمل اختيار کړی نو د ده ګردی (تولی) ګناوی او خطاوی بيخی معافيږي. اللهم اغفر ذنوبنا! و کفر عنا سيأتنا! فانک غفور رحيم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩٠﴾

بيشکه هغه کسان (له يهودو) چه کافران شوی دی (په انجيل او عيسیٰ) وروسته له ايمان راوړلو د دوی (په تورات او موسیٰ). بيا ئې زياتوالی وکړ په کفر کښې (په نه منلو د قرآن او محمد) له سره به نه قبليږي توبه د دوی (چه دوی توبه ونه کړی تر غرغری پوری) او دغه کسان هم دوی ګمراهان دی.

تفسير: يعني هغه کسان سره له دی چه په حق پوهيږي او بيا په قصد سره تری منکران شوی دی او تر آخره پوری په همغه انکار کښې ترقي او پر مخ تګ کوی نه له کفر څخني د مخ ګرځولو نوم کله اخلي او نه د حق او د اهل حق له عداوته څخه لاس نيسي. بلکه حق خوښوونکو سره بحث او مناظره او جنګ جنجال (جګړه) کوی او کله چه د مرګ وخت ورسيږي او پرښته د دوی

سا راکاږی دلته نو د توبې په فکر کښې ولوېږي یا کله د کوم مصلحت له امله (وجې) په ښکاره ډول (طریقه) او په رسمي صورت سره توبه کوي یا په کفر باندې پوره ټینګ ولاړ وي خو له ځینو هغو اعمالو څخه توبه باسي چه دې ئې پخپل زعم سره ګناه ګڼي، نو له دغې توبې څخه هیڅ ګټه نه اخیستله کېږي، او نه د الله جل جلاله په دربار کښې د هغې د منلو امید او انتظار کېږي او داسې خلقو ته په رښتیا سره هسې توبه نه ور په برخه کېږي چه د قبلولو وړ (لائق) وي تل تر تله د دوی کار د ګمراهي په بیدیا (صحرا) او ډګر (میدان) کښې لالهانده (پریشانه) او سرګردان ګرځیدل دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بیشکه هغه کسان چه کافران شوي دي او مړه شوي دي حال دا چه دوی کافران دي نو له سره به قبول نشي له یوه د دوی څخه په ډک والي د ځمکې سره زر

تفسیر: یعني لکه دنیوي حکومتونه هلته د سرو او سپینو زرو په رشوت سره کار نه چلیږي. هلته خو یوازې د ایمان دولت پکار راځي. فرض ئې کړئ! که له یوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امبارونه پراته وي چه له هغو څخه د ګردې (تولې) ځمکې مخ ډک شي او هغه ټول خیرات کړي نو د الله تعالیٰ په دربار کښې د یوې ذرې په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهمیت نه لري او نه په آخرت کښې له داسې اعمالو څخه څه فائده وررسیږي. ځکه چه د عمل روح ایمان دی نو هر عمل چه له ایمان څخه تش وي هغه د مړ عمل په شان ګڼل کیږي چه د آخرت په ابدي ژوندون کښې هیڅ کار نه تري اخیست کیږي.

وَلَوِ افْتَدَىٰ بِهِ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٩١﴾

او اګر که فدیه ورکړي دي په دغه (تول زر) سره، دغه کسان (چه په کفر مړه دي) شته دوی لره عذاب دردناک او نشته دوی لره هیڅ مددګاران (چه مرسته (مدد) ورسره وکړي).

تفسیر: یعني فرض ئې کړئ که له کافرو سره هلته دومره مال وي او پخپله دي له خپل لوري دا وغواړي چه هغه د فدئې په ډول (طریقه) الله جل جلاله ته وړاندې کړي چه دا له ما څخه واخله!

او ما پرېږده! نو بیا هم دا قدیه ترې نه منله کېږي. بې له دې چه په خپله ئې وړاندې کړې څوک ورنه پوښتنه هم نه کوي. الله تعالیٰ (د ٦ جزء د المائدة په ۳٦ آیت ٦ رکوع کښې) هم فرمائي ﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوْا مِمَّا تُحِبُّوْنَ ۬ؕ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَیْءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ بِهٖ عَلِیْمٌ ﴿۹۲﴾

له سره به ونه مومئ تاسی (پوره) نیکی تر هغه پوری چه صرف کړئ تاسی (په لاره د الله) ځینی له هغو شیانو چه ستاسی خوښ وی. او هغه چه صرفوئ (ئې) تاسی له یوه شی (لږ وی که ډیر) پس بیشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ته معلوم دی چه تاسی څه شی او له کوم ځایه او د څه مقصد له پاره خرڅ کړی دی؟ څومره محبوب او په زړه پوری شیان چه په هره طریقه په اخلاص او ښه نیت سره چه د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالیٰ له لوری تاسی ته هم هغه بدل درکاوه کیږی چه تاسی ئې هیلمن (امیدوار) یئ! که د اعلیٰ درجې نیکی حاصلول غواړئ نو له خپلو ډیرو محبوبو او ډیر ګرانو شیانو ځنی څه شی د الله تعالیٰ د لاری له پاره وټاکئ! (مقرر کړئ) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه شی چه ستاسی په زړونو کښې ډیر خوږ او محبوب وی د هغه صرفول د الله جل جلاله په لاره کښې ډیر اجر او ثواب لری. داسی خو ثواب د هر شی له صرفولو ځنی حاصلیږی خو د محبوب شی اجر عظیم دی. ښائی د یهودانو او نصرانیانو په ذکر کښې دا آیت ځکه نازل شوی وی چه دوی ته حکومت او ریاست ډیر عزیز او ګران ؤ، چه د هغو د ساتلو او له لاسه نه ایستلو له امله(وجی) دوی د نبی علیه السلام نه تابع کیدل نو تر هغه پوری چه دوی له دی حکومت ځنی د الله تعالیٰ له پاره تیر نه شی او هغه خپل ریاست پری نږدی، نو د ایمان پوره درجه نشی موندلی.» د دی آیت مناسبت له پخوانی آیت سره داسی وشو چه هلته ئې د کافر د مال صرفول چتی (فضول) او بیکاره راښوولی ؤ اوس د هغه په مقابل کښې دا راښیی چه هر هغه شی چه مؤمن ئې صرفوی د هغه له صرفولو ځنی ده ته پوره او کامل اجر او نیکی په لاس ورځی.

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِیْۤ اِسْرَآءِیْلَ اِلَّا مَا حَرَّمَ اِسْرَآءِیْلُ عَلٰی نَفْسِهٖ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰىةُ ؕ

تول طعام (د خوړلو شیان) وو حلال بنی اسرآئیلو (ځامنو د یعقوب) ته مګر هغه (طعامونه) چه حرام کړی وو اسرآئیل (یعقوب) پر ځان خپل (د اوښانو

له غوښو او شودو) پخوا له هغه چه نازل (لیږل) کیده تورات

تفسیر : یهودانو زمونږ (رسول الله صلی الله علیه وسلم) او مسلمانانو ته ویل چه «تاسی خپل ځانونه د ابراهیم علیه السلام د دین تابعان بولئ! حال دا چه تاسی داسی شیان خورئ چه هغه د «الله تعالیٰ» له جانبه په ابراهیم علیه السلام او د ده په کورنی حرام شوی ؤ لکه د اوښی شودی او غوښی» الله جل جلاله فرمائی تول هغه شیان چه اوس ئی خلق خوری د ابراهیم علیه السلام په وخت کښی هم حلال ؤ او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوی هو! په «تورات» کښی ځینی شیان په خاص دول (طریقه) سره پر بنی اسرائیلو باندی حرام شول مگر د اوښ له غوښی ځنی پخوا د «تورات» له نزوله حضرت اسرآئیل (یعقوب) علیه السلام قسم کری ؤ چه د ده په پیروی گردی (تولی) اولادی ئی د اوښ د غوښی د خوړلو ځنی ځانونه وساتل. د دی قسم یادولو سبب داسی ؤ چه (یعقوب) ته د «عرق النساء» ناروغی وریپښه شوی وه نو ده په خپل ځان باندی داسی یو نذر واخیست که زه له دی ناروغی ځنی جوړ شم نو د هر هغه شی له خوړلو څخه به چه ماته محبوب او په زړه پوری وی ځان ساتم او ده ته هم دا (د اوښ غوښه او شودی) دیری محبوب او په زړه پوری وی چه هغه ئی له روغتیا وروسته د دی نذر د پوره کولو له امله(وجی) پریښودی. داسی نذر چه د حلال شی په تحریم باندی مشتمل وی زمونږ د مسلمانانو په شریعت کښی روا نه دی.

کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع الاول من سورة التحریم ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ﴾

او که څوک داسی کوم نذر پخپل ځان باندی ومنی نو ښائی چه مات ئی کری! او کفاره ئی ادا کری

تنبیه : په رومبنی آیت کښی د محبوبو شیانو د صرفولو ذکر د الله تعالیٰ په لاره کښی ؤ او په دی آیت کښی د یعقوب علیه السلام د یوه محبوب شی د پریښودلو ذکر دی او په دی طریقه د دی دواړو آیتونو په منځ کښی یو لطیف مناسبت شته او هم په دی آیتونو کښی داسی تنبیه ورکړی شوی ده چه په پخوانیو شرائعو کښی هم منسوخیت واقع شوی دی او یو شی چه په یوه زمانه کښی حلال ؤ بیا وروسته حرام شوی دی. هم داسی که اوس د محمدی شریعت او پخوانیو شرائعو په منځ کښی د حلالو او حرامو په اعتبار څه تفاوت وی نو نه ښائی چه د هغه په نسبت څه انکار او استبعاد وکړی شی.

قُلْ فَأْتُوا۟ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾

ووایه (ای محمده ! یهودانو ته) نو راوړئ تاسی (صحیح) تورات پس وئی لولئ تاسی (د خپل صدق له پاره) که یئ تاسی صادقان (ریښتینی. نو شرمنده شول او ورښکاره ئی نه کړ)

تفسیر : یعنی که تاسی (رښتین یئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام په وخت کښې حرام وو نو راشئ! او دا حکم پخپل منلی کتاب (صحیح تورات) کښې راښکاره کړئ! که په هغه کښې مو راونه ښوده نو په دی خبره کښې د هیڅ شک او شبهې ځای نشته چه تاسی کاذبان او مفتریان یئ! په روایتونو کښې راغلی دی چه یهودان د دی زورور اعلان او بلنی استقبال ته حاضر نه شول او په دی طریقه سره زمونږ د (نبی صلی الله علیه وسلم) په صداقت باندی یو بل دلیل هم قائم شو.

فَمَنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩٤﴾

(نو فرمائی الله) پس هر چا چه وتړل په الله دروغ وروسته له هغه (چه د حرمت، حجت او جهت ئی ښکاره شو.) پس دغه کسان (چه حق پریږدی او باطل خوښوی) هم دوی دی ظالمان.

تفسیر : یعنی دا به لویه بی انصافی وی که د دی حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسی په هم دی باندی تینګ اوسئ او وایئ چه دا شیان د ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی حرام دی او مونږ د ابراهیمی دین اصلی پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ ۗ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلی دی الله (په دی تحلیل او تحریم کښې هم) نو متابعت وکړئ تاسی د دین د ابراهیم چه حنیف ؤ (په یوه لوری ؤ یعنی له هر باطله حق ته مائل ؤ) او نه ؤ دی له مشرکانو

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د حلالو او حرامو په نسبت او هم د حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کښې هسی صافی صافی او رښتیا رښتیا خبری آورولی دی چه هغه هیڅوک دروغولی نشی. اوس ښائی چه تاسی هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د

اصلی دین تابعان شئ! او د ابراهیمی اصولو متابعت وکرئ! چه په هغه کښی دیر لوی شی خالص توحید ؤ. او د عزیر علیه السلام، مسیح علیه السلام، احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پریږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شئ!

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بیشکه ړومبنی کوټه (بیت الله) چه جوړه شوی ده (له ګردو (ټولو) نه پخوا د عبادت له پاره) خلقو ته خامخا (هغه کوټه) هم دا ده چه مکه کښی ده.

تفسیر : د مسلمانانو په دی دعویٰ باندی چه «مونږ له ګردو (ټولو) امتونو څخنی زیات ابراهیم علیه السلام ته ورنژدی او شبیه یو» یهودانو داسی اعتراض کاوه چه ابراهیم علیه السلام خپل اصلی وطن (عراق) پریښود او (شام) ته ئی هجرت وکړ. او په شام کښی ئی استوګنه کوله او هملته وفات شو وروسته له هغه د ده اولاده هم په (شام) کښی پاتی شول او دیر انبیاء علیهم السلام په هم دی مقدسه ځمکه کښی مبعوث شول او د دوی د ګردو (ټولو) قبله (بیت المقدس) وه نو بیا تاسی د (حجاز) اوسیدونکی چه (بیت المقدس) مو پریښی (اوکعبه) موخپله قبله تاکلی (مقرره‌کړی) ده اوله (شام) څخه لری په یوه ګوټ (کنج) کښی پراته یئ، په کومه خوله داسی دعوی کولی شئ چه «ابراهیم علیه السلام او د ده ملت له مونږ سره دیر مقاربت اومناسبت‌لری.» په دی آیت کښی معترضینو ته دا خبره ورښوولی شوی ده چه (بیت المقدس) او نورمقدسه مقامات خو وروسته ودان شوی دی په دنیا کښی له ګردو (ټولو) څخنی ړومبی متبرکه خونه (کور) چه الله تعالیٰ ته د ټولو خلقو د توجه د ګرځولو له پاره آباده شوی، او د یوه معبد او زیارت ځای او د هدایت د علامو (نښو) په شان درولی شوی ده هغه هم دا کعبه شریفه ده چه (د مکی معظمی) په مبارک ښار کښی پرته ده.

مُبَٰرَكًا وَهُدًى لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ مَّقَامُ إِبْرَٰهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًا ۗ

حال دا چه برکت ناکه او لاره ښوونکی ده خلقو ته (د جنت) (شته) په دی کوټه کښی آثار ښکاره (ځینی ئی) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چه ننووت په دی (کعبه) کښی نو شی به په امان کښی.

تفسیر : حق تعالیٰ له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهری او باطنی، حسی او معنوی برکاتو سره معمور کړی دی او د ګرد (ټول) جهان د هدایت سرچینه ئی ګرځولی ده. د ځمکی

په مخ په هر ځای کښې چه برکت او هدایت لیده کیږي ګواکې هغه د هم دې مبارکې کوټې یو انعکاس او رڼائی ده. په هم دې ځای کښې زموږ رسول الثقلین صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی، او هم دې ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو له پاره د جهان ګرد (ټول) انسانان ور دعوت شوی دی. د اسلام د جهان نیوونکی دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کښې مامور دي چه د هم دې (بیت الله شریف) په لوري خپل مخونه وګرځوي او لمونځونه اداء کړي، د دې په طواف کوونکو باندې د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوري پخوانی انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو دپاره په ډیر شوق او ذوق سره تلبیه ویونکي له هم دې شمعې پروانه کیدل او د خپل قدرت قسم قسم ظاهري او باهري آثار ئې د (بیت الله) له برکته په دې پاکه ځمکه کښې ایښې دي. ځکه په هره زمانه کښې د مختلفو مذاهبو خلق د دې خونې (کور) فوق العاده تعظیم او احترام کاوه. او تل تر تله د دې داخلیدونکي مأمون او مصؤن ګڼل کیدل. له دې سره نژدې د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا راښئی چه دلته د حضرت ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسیدلی دی. او د هغه روڼ تاریخ (چه د ګردو (ټولو) عربو په نزد بې له انکاره منلی شوی دی) دا راښیي، چه دا هم هغه تیږه (ګټه) ده چه ابراهیم علیه السلام پرې دریده. او د (کعبې شریفې) دیوالونه ئې جوړول پر دغې تیږې (ګټې) باندې د حضرت ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځې پورې محفوظ پاتې دی. ګواکې برسیره په تاریخي روایتونو د دې مقدسې تیږې (ګټې) وجود په دې خبره باندې یو کلک دلیل دی چه دا کوټه د نوح علیه السلام له طوفان څخه وروسته د حضرت ابراهیم علیه السلام په پاکو لاسونو سره ودانه شوې ده، او د ده د مرستې (مدد) له پاره حضرت اسمٰعیل علیه السلام د کار ملګری ئې ؤ. لکه چه د البقرة ۱۲۷ آیت کښې تیر شو

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٩٧﴾

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دې) بیت (الله دا) دې پر هغه چه قدرت لري طرف د ده ته د لارې، او هر څوک چه کافر شو (وئې نه مانه) نو بیشکه الله بې پروا دی له ټول عالم (یعنې له هر چا او هر شي) نه.

تفسیر : په دې کوټه کښې د الله تعالىٰ د جمال کومه خاصه تجلي ده، چه د هغې له امله(وجې) د حج د اداء کولو له پاره هغه مخصوصه شوې ده. ځکه چه (حج) داسې یو عبادت دی، چه د هغه هر فعل د هغه مطلق جمیل او حقیقي محبوب عشق او جذبې ښکاروي. نو ضروري ده هر

هغه ځوک چه د هغه د محبت دعویٰ کوی او د بدنی او مالی حیثیت له پلوه تر بیت الله پوری د رسیدلو توان لری، لږ تر لږه دی په عمر کښې یو ځلی دغه د محبوب دیار ته ورحاضر شی او د مین په شان دی د هغه په چارچاپیر کښې طواف وکړی! دا مضمون حضرت مولٰنا محمد قاسم قدس الله سره په «قبله نما» کښې په ډیره ښه شرحه او بسط سره لیکلی دی، هغه د محبت مدعی چه له دومره ربړ ګاللو (تیرولو) ځنی هم انکار وکړی، نو وپوهیږه چه هغه دروغجن مین دی، اختیار لری چه دی هر چیری ګرځی او ځان له هسی لوی نعمت څخه محروم او مهجور کوی دا حقیقی محبوب د هیچا پروا نه لری، که ځوک یهود مری یا نصرانی یا بل څه د (پاک الله) به څه خراب کړی. د «حج» د احکامو تفصیلات دی په فقهی کتابونو کښې وکتل شی!.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾

ووایه (ای محمده!) ای اهل د کتابونو! ولی کافران (منکران) کیږئ تاسی په آیتونو د الله او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چه تاسی ئی کوئ.

تفسیر : پخوا له دی نه یهودو او نصارىٰ ؤ سره مخاطبه کیده. د هغی په منځ کښې د ځینو شبهاتو ځواب ورکړی شو، له دی ځایه بیا هم هغو ته تنبیه او توبیخ شروع کیږی. یعنی د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسی رښتیا او پخو خبرو له اوریدلو څخه وروسته په تاسی باندی څه شوی دی چه سره له کتابیت پرله پسی د کلام الله او د هغه راوړونکی په انکار باندی تینګ ولاړ یئ؟ په یاد ئی ولرئ! چه ستاسی دغه ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ په مخ کښې پرتی دی او الله جل جلاله ستاسی له نیتونو او تدبیرونو ځنی په ښه شان خبر دی څه وخت چه تاسی ونیسی نو د یوی یوی ذری حساب به له تاسی ځنی آخلی او د هغی جزا او سزا به درکوی.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ
تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابونو! ولی تاسی منع کوئ (اړوئ) له لاری د الله څخه هغه ځوک چه ایمان ئی راوړی؟ لټوئ تاسی لاری د الله ته

کوړوالی (عیب) حال دا چه تاسی یئ شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدی دین). او نه دی الله بی خبره له هغه شی نه چه تاسو ئی کوئ (نو تاسی ته جزا درکوی).

تفسیر : یعنی نه یوازی دا چه تاسی پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو څخنی محروم یئ بلکه غواړئ چه نور هم د الله تعالیٰ له لاری څخنی ستانه (واپس) کړئ! او هغو بختورو ارواحو ته چه په اسلام سره مشرف شوی دی هغه چه د اسلام په دین کښی پخپل تخمین او فرض سره عیب ګڼئ هغه ورښیئ!، چه له اسلامی دین څخنی بیرته واوړی او تاسی دا حرکتونه یوازی د جهل او ناپوهی له امله (وجی) نه کوئ!، بلکه سره له پوهی په قصد سره ئی کوئ! او سمی خبری کږوئ! او تل د هم داسی نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کښی مشغول یئ! الله تعالیٰ ستاسی له دی ګدو وډو، او کږو خبرو څخه بی خبره نه دی او په مناسب وخت کښی به د دی ګردو (تولو) خبرو سزاوی یو ځای درکړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ
ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسی حکم ومنئ د یوه فریق له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب نو بیرته به وګرځوی تاسی وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر : اول ئی اهل د کتابونو ته سرزنش (زورنه) ورکړ، چه سره له پوهی تاسی ولی خلق ګمراه کوئ!؟ دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږی چه تاسی ولی د دی مفسدانو په دی اشارو باندی فریب خورئ؟ د دوی له دی تیرایستلو څخنی ځان وساتئ! که نه دا اندیښنه شته چه ورو ورو به تاسی د ایمان له رڼا (رنړا) څخنی باسی او د کفر په توره تیاره کنده کښی به مو سر په څرئ غورزوی.

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ ۗ
وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾

او څرنګه به تاسي کافران کيږئ او تاسي چه يئ لوستي شي پر تاسي آيتونه د الله او دی په تاسي کښي رسول د الله، او هر څوک چه منګولي خښي کړي (د الله په دين) نو په تحقيق لاره وښودله شوه ده ته په طرف د لاري سمي.

تفسير : يعني هغه قوم چه د دوی په منځ کښي د انس او جان عظيم الشان پيغمبر صلی الله عليه وسلم تشريف لری او شپه او ورځ د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته په زړه پوري خبری آوروی او د هغه روح پالونکی لوی آيتونه او مهم دلائل ښکاروی نو ډيره لری ده چه وروسته له ايمان راوړلو څخه داسي قوم بيا کافر شي او يا د کافرانو په شان کار وکړی په رښتيا سره هر څوک چه له هره جانبه ځان وشکوی او د الله تعالیٰ دين ټينګ ونيسی! او پر الله تعالیٰ د زړه له اخلاصه توکل او اعتماد ولری! نو هيڅ يو طاقت او قوت نشي کولی چه هغه د برياليتوب (کاميابی) د سمي او صافي لاری څخه دی خوا او هغی خوا ته وخوځوی.

(فائده) : د مديني منوری د انصارو دوو قبيلو اوس او خزرج پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کښي سخت عداوت او دښمني سره درلوده (لرله). په ډيرو وړو وړو خبرو باندی به په داسي سختو جنګونو او وينو تويولو سره نښتل، چه تر کلونو کلونو پوري دا جنګ اوږديده لکه چه د «بعاث» مشهور جنګ تر(١٢٠) کلونو پوری اوږد شو آخر زمونږ د معظم رسول الله صلی الله عليه وسلم د هجرت په موقع کښي د دوی د قسمت ستوری وځليدل ـ او د اسلام د تعليم او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د صحبت د فيض په اثر دغه دواړه قبيلي پخپل منځ کښي (چه له سلهاؤ کلونو راهيسي دوی يو د بل وينو ته تږی وی) سره ملي او پخپلو منځونو کښي لکه شودی او شکری شولي او د اخوت او صميميت (دوستی) ډير ټينګ تعلقات د دوی په منځ کښي سره قائم شول. د مديني منوری يهودان د دی دواړو دښمنو او غليمو قبيلو په دی طريقه مينه او محبت سره ناسته او ولاړه او په متفق طاقت سره د اسلام خدمت او حمايت کولو څخنی، ډير خپه او غمجن وو، يو ړوند يهودی (شماس بن قيس) يو فتنه اچونکی سړی ولمساوه چه ته په داسي يوی لوئی جرګی کښي چه دا دواړه قبيلي سره پکښي ناستي وی په يو چم (چل) سره د (بعاث) د جنګ خبره وښوروه ! لکه چه هغه فتنه اچونکی يوه مناسبه موقع پيدا کړه او د (بعاث) څو غيرت پاروونکی اشعار ئی ولوستل د دی اشعارو له اوريدلو څخنی سمدلاسه د هغه جنګ د ايرو لاندی سکروټی بيرته تازه او بلی او د دی دواړو قبيلو زړونه ئی جلبل کړل او خبره د خولی له خبرو څخنی تيره او تر تورو او نيزو پوری ورسيده مګر پخوا له دی نه چهويني توئی شي رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د معظمو مهاجرينو له يوی ډلی سره پر موقع باندی ورورسيدل او وی فرمايل «ای د مسلمانانو ډلی! له الله تعالیٰ څخه وويريږئ! زه ستاسي په منځ کښي موجود يم، بيا دا د جاهليت خبری او بلني د څه له پاره کيږی؟ الله تعالیٰ تاسي ته هدايت وکړ! او په اسلام ئی مشرف کړئ او د ناپوهی له تيارو څخنی ئی وويستئ نو آيا بيا تاسي د هغو کفرياتو او لغوياتو په لوری ژر بيرته ګرځئ؟ چه له هغو تورو تيارو څخه هم دا اوس د باندی وتلی يئ؟» د رسول

الله صلی الله علیه وسلم د دی د رسالت د مؤثری وینا په اثر د دغه شیطانی جال گردی (تولی) غوټی یو په یو خلاصی شوی (اوس) او (خزرج) دواړو خپلی وسلی وغورځولی، او یو له بله سره ئی په ډیره مینه روغبړ، معانقه او مصافحه وکړله او گرد (تول) سره یوه شول، چه دا تول د دښمنانو له چغلۍ او شیطانۍ ځنی وو چه ښائی مونږ وروسته له دی نه د هغو په مقابل کښی هوښیار او خبردار اوسو! د دی واقعی په نسبت څو آیتونه نازل شوی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویریږئ له الله نه په حق د ویری د ده! او مه مرئ! مگر په دی حال چه یئ تاسی مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسی مسلمانانو په زړونو کښی ښائی د الله تعالیٰ پوره ویره وی او سم له خپله توانه د پرهیزگارئ او تقویٰ له لاری لری ولاړ نه شئ! او تل له الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکی اوسئ! شیاطین غواړی چه ستاسی قدمونه د اسلام له لاری ځنی وښویوی. تاسی لره ښائی چه شیطان له خپلو ځانونو څخه مایوس کړئ او تر مرگه پوری هیڅ یو حرکت د مسلمانی په خلاف ونه کړئ! ښائی چه ستاسی مرگ او ژوند د خالص اسلام په اساس (بنیاد) وی!.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

او منگولی ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسئ د الله (چه قرآن دی) تول او مه سره مختلف کیږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر : یعنی گرد (تول) سره یو شئ! او د پاک قرآن احکام تینگ ونیسئ! چه د پاک الله کلکه رسئ ده. دا رسئ هیڅ شکیدونکی نه ده. هو! له لاسه خوشی کیدونکی ده. که تاسی گرد (تول) سره یو شئ! او هغه په پوره قوت سره تینگه ونیسئ! نو هیڅ یو شیطان به په شر او فتنه اچولو کښی بریالی (کامیاب) نشی او د انفرادی ژوندون په طریقه، د مسلمان قوم اجتماعی قوت به هم غیر متزلزل او غیر قابل اختلال شی په قرآن عظیم باندی تمسک کول هغه شی دی، چه گرد (تول) تیت پیت (خواره واره) قوتونه په هغه سره تولیږی او یو مړ قوم په هغه سره نوی ژوند حاصلولی شی لیکن د «تمسک بالقرآن» مطلب داسی نه دی، چه پاک قرآن د خپل ځان

او د خپلو آراؤ هواؤ او د هوسونو تابع وګرځولی شی. بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی چه د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنی مخالف نه وی.

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسی کله چه وئ تاسی دښمنان نو الفت (مینه) ئی پیدا کړه په منځ د زړونو ستاسی کښی نو وګرځیدئ تاسی په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامی) ورونه

تفسیر: یعنی د سلهاؤ کلونو عداوتونه او کینی ئی له منځه ورکی کړی. او الله تعالیٰ د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په برکت تاسی اسلامی خواره ورونه سره وګرځولئ چه د هغه په اثر ستاسی دین او دنیا سم شول. او ستاسی داسی پت او اعتبار پیدا شو چه د هغه له لیدلو څخه غلیمان ویریږی، دغه «اخوت» او «اتحاد» د الله جل جلاله دومره یو لوی نعمت دی چه د ځمکی د مخ د ګردو (تولو) خزائنو په مصرف سره هم چاته په لاس نه ورځی.

وَكُنتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا

او وئ تاسی په غاړه د کندی له اوره (د دوزخ په سبب د ګمراهی او کفر) نو خلاص ئی کړئ تاسی له هغه (اوره په اسلام سره)،

تفسیر : د کفر او عصیان له امله (وجی) تاسی بیخی د دوزخ په غاړه کښی ولاړ وئ چه د موت له راتللو سره به سم د لاسه په هغه کښی لویدئ! الله تعالیٰ ستاسی لاس ونیو. او تاسی ئی له هغه ځنی وژغورلئ (محفوظ ئ کړلی) او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په وسیله ئی د ایمان او ایقان رڼا (رڼرا) ستاسی په زړونو کښی واچوله که د الله تعالیٰ دا دینی او دنیوی عظیم الشان احسانونه په یاد ولرئ! نو هیڅکله به د ګمراهی په طرف بیرته ونه ګرځئ!

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾

هم داسی (لکه چه د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر ئی بیان کړل) بیانوی الله

تاسی ته دلائل (د قدرت) خپل له پاره د دی چه تاسی په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!.

تفسیر : یعنی د دی خبرو له داسی ښکاره او صاف ویلو ځنی دا مقصود دی چه تاسی تل په سمه او صافه لاره باندی لاړ شئ ! او د هسی مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پری نهږدئ!.

وَلۡتَكُن مِّنكُمۡ أُمَّةٞ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلۡخَيۡرِ وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ١٠٤

او وی دی (تل) له تاسی یوه ډله چه بولی (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی «(خلق» له منکر (بدی) نه او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دی په مراد رسیدلی.

تفسیر: یعنی تقویٰ، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، اسلامی مؤاخات (هم رنگی) او ملی ژوندون، دا تول هلته باقی پاتی کیدی شی چه په مسلمانانو کښی یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد له پاره وی او د دی ډلی وظیفه هم دا وی چه د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوری وبولی او کله چه خلق په ښو کارونو سست یا په خرابو کارونو کښی اخته وويني نو دوی د نیکی په لوری وبولی او متوجه ئی کړی او له بدو کارونو ځنی ئی وژغوروی (وساتی) او په دی کار کښی د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهی ونه کړی! ښکاره ده چه دا کار هم هغه کسان کولی شی چه د معروف او منکر په علم باندی خبر وی او د قرآن او سنت له پوهی سره، هښیار، ذکی، موقع پیژندونکی هم وی، که نه امکان لری چه یو جاهل سړی به معروف منکر او منکر، معروف وګڼی او د اصلاح په ځای به ګرد (تول) نظام خراب او مختل کړی یا به د یوه منکر اصلاح داسی کوی، چه له هغه څخه نور ډیر منکرات پیدا کیږی، یا د نرمی په ځای کښی به سختی او د سختی په ځای کښی به نرمی کوی ښائی له هم دی امله (وجی) له مسلمانانو ځنی یو مخصوص جماعت د هم دی کار له پاره مامور کړی شوی وی، چه له هر پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» ور او لایق وی. په نبوی حدیث کښی راغلی دی «کله چه خلق په منکراتو کښی اخته شی او هیڅوک نه وی چه دوی له هغو څخه وژغوری (وساتی)، نو د عمومی عذاب د راتګ اندیښنه شته.» پاتی شوه دا خبره چه په کومو وختونو او احوالو کښی سړی د «امر بالمعروف او نهی عن المنکر» له ترکه

معذور وګڼل شي؟ او په کومو مواقعو کښې واجب یا مستحب دی؟ د دې خبرې د تفصیل دا ځای نه دی. ابوبکر رازي رحمة الله علیه په «احکام القرآن» کښې د دې موضوع په نسبت ډېره مبسوطه وینا کړې ده ـ فلیراجع.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾

او مه کېږئ تاسې په شان د هغو کسانو چه سره جلا (جدا) شول او اختلاف (جګړې) ئې وکړې د دین په اصولو کښې وروسته له هغه چه راغلي ؤ دوی ته دلائل ښکاره (د اسلام د حقیقت) او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب ـ ډېر لوی (د دوزخ)

تفسیر : یعنې لکه یهودانو او نصرانیانو غوندې مه کېږئ چه د الله تعالیٰ د صافو او ښکاره ؤ احکامو له رسیدلو څخه وروسته بیا هم په تشو اوهامو او هوسونو پسې ولویدل او د شرعي په اصولو کښې سره متفرق او په فروعو کښې سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای (اخر) کښې ګوند (پارټي) او ګوند بازي (پارټي بازي) د دوی مذهب او قومیت وران او ویجاړ او تباه کړ او ګرد (ټول) سره د الله تعالیٰ په عذاب بیل بیل ککر شول.

تنبیه : له دې آیت څخه د هغو اختلافاتو او ډلې ډلې کیدلو مذمومیت او تباهي معلومه شوه چه د شریعت د صافو احکامو له خبریدلو څخه وروسته پیدا شي. د افسوس ځای دی چه د ننني مسلمانانو په منځ کښې په سلهاؤ ګوندونه (ډلې) د اسلامي شریعت له ښکاره ؤ صریحو، مسلمو او ټینګو اصولو څخه جلا (جدا) شوي دي او د دوی په منځ کښې اختلافونه اچول شوي دي، او د دې اختلاف او انشقاق عاملین د هم دې عذاب لاندې راغلي دي. بیا هم د شکر ځای دی چه د دې بې تمیزۍ په طوفان کښې د الله تعالیٰ او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم له وعدې سره سم یو عظیم الشان جماعت د پاک الله دا رسۍ ټینګه نیولې ده. او د **«ما انا علیه و اصحابي»** په مسلک باندې قائم دی. (الحمد لله!) او د قیامت تر ورځې پورې به قائم وي. پاتې شول هغه فرعي اختلافونه چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنه او د مجتهدینو آئمه ؤ په منځ کښې شته، هغه له دې آیت سره هیڅ تعلق نه لري. د دې فرعي اختلافونو پر اسبابو باندې حضرت شاه ولي الله رحمة الله علیه په خپلو تصانیفو کښې کافي او شافي بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ

په هغه ورځ چه سپین به شی (ځینی) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شی (ځینی) مخونه (د کافرانو)

تفسیر : یعنی د ځینو په ځیرو باندی به د ایمان او تقویٰ نور ځلیږی. او عزتمن، موقر خوښ او خوشال به په نظر راځی. د دی په خلاف د ځینو مخونه به د کفر، نفاق، فسق او فجور په توروالی سره تور وی او له صورت ځنی به ئی ذلت او رسوائی له ورا ښکاری ګواکی د دوی ظاهر صورت به د دوی د باطن هنداره (آئینه) وی.

فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَـٰنِكُمْ

پس هر څه هغه کسان چه تور شوی دی مخونه د دوی (نو وبه ویل شی دوی ته) آیا کافران شوی یئ تاسی وروسته له ایمان راوړلو ستاسی؟

تفسیر : د دی الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتابیانو او عامو کافرانو یا پر ګردو (ټولو) مبتدعینو، فساقو او فجارو باندی کیږی.
«مرتد» هغه ته وایه کیږی چه وروسته له ایمان راوړلو ځنی بیا کافر شی.
«منافق» هغه دی چه په ژبه سره اقرار کوی خو په زړه کښی تری انکار لری او کافر وی.
«کتابی» پخپلو انبیاؤ او کتابونو باندی د ایمان لرلو مدعی وی چه د دی مطلب داسی کیږی چه دوی هغه ګرد (ټول) زیری چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت ورکړی شوی دی ومنی او سم له هغو هدایاتو سره زمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی. مګر دوی په خپل انکار کښی له ګردو (ټولو) ځنی په مخ لاړل ګواکی دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی باندی بیا کافریږی.
«مبتدع» هغه دی چه تش په خوله دعویٰ کوی چه مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو او پر نبی کریم صلی الله علیه وسلم باندی مو ایمان راوړی دی مګر وروسته له هغه ډیر بی اصله او باطل شیان په دین کښی شاملوی یا د دین له ځینو ضروریاتو ځنی انکار کوی. او له اصلی دین څخه د باندی وځی هم دا طریقه دوی هم تر یوی درجی په ﴿أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَـٰنِكُمْ﴾ سره مخاطب کیږی. پاتی شول «فساق» چه د هغوی عقیده صحیحه وی که دغه خطاب هغوی ته وی نو مطلب به ئی داسی وی چه د ایمان له راوړلو ځنی وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولی وګرځاوه؟ ګواکی له کفر څخه به عملی کفر مراد وی. او که د عامو کفارو په حق کښی دا خطاب ومانه شی نو حاصل ئی دا دی پاک الله ګرد (ټول) د فطرت په دین باندی پیدا کړی دی نو تاسی هغه ایمانی فطرت ولی ضائع کړی دی؟ او ولی کافران شوی یئ؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه رامعلومیږی چه دلته له کفره فعلی کفر، یعنی مذموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ
وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾

نو وڅکئ عذاب په سبب د دی چه وئ تاسی چه کافران کیدلئ. او هر څه
هغه کسان چه سپین شوی دی مخونه د دوی نو وی به دوی په رحمت د الله
چه دوی به په هغه کښی تل وی (یعنی په جنت کښی).

تفسیر: ځکه چه جنت یوازی په عمل سره نه مونده کیږی ـ او سره له عمله د الله تعالیٰ رحمت
او فضل هم ورته په کار دی. او جنت هم داسی یو ځای دی چه هلته الله تعالیٰ د هوسائی
(قراری) او آرامی او ښه ژوندون هر راز (قسم) اسباب او سامان مهیا کړی دی.
تل کړه فکر د عقبیٰ ! فضل غواړه د مولا!
ربړ نشته په جنت کښی! جنت ځای دی د هوسا

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۗ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٨﴾

دا (چه تیر شول) آیتونه د الله دی مونږ ئی لولو پر تا باندی (ای محمده!)
په حقه سره، او نه دی الله چه اراده به کوی د ظلم له پاره د عالمیانو (د
عقاب په زیاتوالی یا د ثواب په لږوالی)

تفسیر: په حقیقی معنی سره ظلم هلته له سره ممکن نه دی، مګر په ښکاره طریقه سره هغه شی
ته چه تاسی ظلم ویلی شئ د هغه صدور هم د الله تعالیٰ له جانبه نه کیږئ مثلاً داسی سخت احکام
بندګانو ته ولیږی چه له هغو څخنی یوازی د دوی ربړول (تکلیفول) مقصود وی یا د رحمت په
مستحق باندی عذاب نازل کړی یا د لږی سزا په ځای دیره سزا ورکړی یا د کومی وړوکی
نیکی صله ور نه کړی. او نور. ښه وپوهیږئ چه د الله تعالیٰ هر حکم چه دی خالص د بندګانو
د تربیت له پاره دی. او هره هغه معامله چه له هر چا سره ئی کوی بیخی له حکمت او مصلحت
سره سمه او موافقه ده.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾ ع

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه څه

چه په څمکه کښې دي، (سره له اسمانونو، ځمکو، مکلاً خلقاً او عبيداً) او (خاص) الله ته بيرته ګرځول کيږي ګرد (تول) کارونه (نو هر چاته به د دوى له اعمالو سره سمه جزا ورکوى)

تفسير کله چه هر شي د الله تعالىٰ مملوک او مخلوق دي او د هر کار پاى او انجام د ده په قدرت کښې دي نو بيا به ولي او د څه له پاره ظلم او تيرى وکړى شي؟

كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ

يئ تاسې (اى محمدى امته!) خير (بهتر د هر هغه) امت چه ايستلى شوى دى د پاره د خلقو .

تفسير : د دى سورت په ١٠٢ آيت ١١ رکوع کښې داسې ذکر شوى دى ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ ﴾ الآية ـ په دى منځ کښې د هغه تناسب سره څه نور اوامر او نواهي او څه وعد او وعيد هم راغلل. له دى ځايه بيا د هم هغه اول مضمون تکميل کاوه شي. يعنى اى مسلمانانو! الله تعالىٰ تاسې له ګردو (تولو) امتو څخنى افضل او بهتر ګرځولى يئ! د الله تعالىٰ په ازلى علم کښې له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوى ؤ چه د هغه خبر ځينو پخوانيو انبياؤ عليهم السلام ته هم ورکړى شوى ؤ څرنګه چه محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له ګردو (تولو) انبياؤ عليهم السلام څخنى افضل او بهتر دى، د ده امت هم له ګردو (تولو) امتونو او اقوامو څخنى ښه او بهتر دى ځکه چه له ګردو (تولو) څخنى اشرف او اکرم رسول الله صلى الله عليه وسلم د دوى په برخه شوى دى. او دير زيات پاتى کيدونکى او ښه کامل شريعت ئې په نصيب دى. د علومو او معارفو ورونه به د دوى په مخ کښې پرانيستلى شي، د ايمان، عمل، تقوىٰ او انسانيت ګردى (تولى) څانګې به د دوى له محنت او ځان جارولو (قربانولو) څخنى زرغونى او ودانيږى دوى به د کوم خاص قوم، نسب يا مخصوص ملک او اقليم پورى مخصوص او محصور نه وى بلکه د دوى د عمل دائره به ګرد (تول) عالم او د انسانى ژوندون ګردو (تولو) دائرو او اړخونو (طرفونو) لره نيوونکى او محيطه وى. ګواکى د هم دوى وجود به د دى له پاره وى چه د نورو خير غوښتنه وکړى. او تر څو چه ممکن وى دوى د جنت د دروازو او ورونو پورى راولى او ورننه ئې باسى ﴿ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ کښې هم دى لورى ته اشاره ده.

تنبيه : د دى آل عمران سورت په ٨١ آية ٩ رکوع په ﴿ وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ ﴾ الآية ـ کښې زمونږ د نبى کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم د کبرىٰ امامت او جامعيت بيان شوى ؤ د آل عمران سورت په ٩٦ آيت ١٠ رکوع کښې په ﴿ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ ﴾ الآية ـ کښې د ده د امت د قبلى علويت او لوړه مرتبه وښووله شوه د آل عمران

سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کښې په ﴿ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا ﴾ الآية ـ کښې ئې د ده د امت د کتاب او د شريعت مضبوطې ښکاره کړه اوس دلته د دې آل عمران د سورت په ۱۱۰ آيت ۱۱ رکوع او هم دې مخ له شروع نه د دې مرحومه امت د فضيلت او عظمت اعلان کاوه شي،

تَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چه حکم کوئ تاسی (هر چاته) په معروف (نيکئ) سره . او منع کوئ تاسی (هر څوک) له منکر (بدئ) څخنی

تفسیر: په «منکر» کښې خراب کارونه لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبيحه رسوم، فسق فجور، هر راز (قسم) بداخلاق، او غير معقولې خبرې شاملې دي. له دې منکراتو څخنې ممانعت هم په څو دولونو (طريقو) وي. کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او توپک کله په «اکبر جهاد» سره . الغرض هر راز (قسم) جهاد په دې کښې داخل دی. دا صفت په داسې عموميت او اهتمام سره چه په محمدی امت کښې ليده کيږی په پخوانيو امتونو کښې د هغه مثال او نظير نه مونده کيږی.

وَتُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ

او ايمان لرئ په الله باندی (په دوام او ثبات سره)،

تفسیر: په الله جل جلاله باندې په ايمان لرلو کښې د ده پر توحيد، د ده پر رسولانو، د ده پر کتابونو، د ده پر پرښتو او نورو مؤمن به شيانو باندی ايمان لرل هم داخل دی. رښتيا خو دا ده چه د خالص او کامل توحيد شيوع (خوررول) او اهتمام په دې اندازه سره چه لله الحمد په محمدی شريعت کښې شته په نورو امتونو کښې نه و ‌ حضرت عمر رضی الله عنه فرمايلی دی. «هر سری چه له تاسی څخنی غواړی چه په دی امت (خير الامم) کښې داخل شي ښائی چه د الله تعالیٰ شرط پوره کړی!» يعنی «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ايمان بالله» چه د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دی غوره کړی، چه د حضراتو صحابه ‌و رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين له شان څخه دی.

وَلَوْ اٰمَنَ اَهْلُ الْكِتٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ وَاَكْثَرُهُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿١١٠﴾

او که ایمان راوړی وی اهل د کتابونو (په قرآن او محمد نو) خامخا به ؤ (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځینی له دوی څخه مؤمنان دی. او زیات د دوی فاسقان دی (نافرمانان متمردان په کفر).

تفسیر : یعنی که کتابیانو ایمان راوړی وی نو دوی به هم په دی «خیرالامم» کښی شاملیدل چه د هغه له امله (وجی) به د هغوی عزت په دنیا کښی زیاتیده او په آخرت کښی به ئی دوه مثله اجر مونده ، مگر د افسوس ځای دی چه پرته (علاوه) له څو تنو لکه عبدالله بن سلام یا نجاشی یا نورو بل هیڅا دا حق ونه مانه او سره د حق له وضوحه په هم هغه نافرمانی کښی تینګ ولاړ دی.

لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًى ۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾

له سره به ضرر ونه رسوی تاسی ته (دغه فساق په هیڅ باب کښی) مگر په (لږ) ربړولو (تکلیفولو) (د ژبی) او که جنګ وکړی دوی له تاسی سره نو وبه ګرځوی دوی تاسی ته شاوی (خپلی تیښتی ته) بیا به له دوی سره مرسته (مدد) ونه کړه شی. (بلکه له تاسی سره به د خالق او مخلوق مرستی (مدد) وی).

تفسیر : یعنی که زیات کسان نافرمانان دی څه پروا نه لری. نه ښائی چه تاسی د دوی له اکثریت څخه یا له ظاهری ساز او سامان څخه وویریږئ. ای محمدی خیر الامه! د الله تعالیٰ وعده له تاسی سره داسی ده چه دا شیطانی لښکر ستاسی هیڅ شی ته ضرر نشی رسولی (مشروط په دی چه تاسی خپل خیر الامم توب ثابت کړئ) بس دوی هم دغومره کولی شی چه په خوله کنځلی درته وکړی او د نامردانو په شان تاسی ته بد ووائی یا په رښتیا او دروغو څه عارضی ربړ او تکلیف در ورسوی. نه چه پر تاسی باندی غالب او مسلط شی یا کوم لوی ملی ضرر او قومی نقص تاسی ته در واړوی دا له سره دوی نشی کولی که په جنګ کښی له تاسی سره مخامخ شی نو شا اړوی او تښتی او له هیڅ لوری هغوی ته مرسته (مدد) نه وررسیږی چه د دوی د هغی ماتی مخه ونیسی. لله الحمد دغه پخوا ویل حرف په حرف ثابت شول. او د لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین په زمانه کښی دا ګردی (تولی) پیښی پر کتابیانو باندی اجرا او تطبیق شوی. کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامی او تباهی له پاره دیر زیات تکلیفونه وګالل (تیر

کړل) او راز راز (قسم قسم) پلمې (فریبونه) او دسیسې (فتنې) ئې جوړې کړې او زیات زور ئې ولګاوه مګر د مسلمانانو یوه ویښته ته ئې هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی هر چیرې چه مقابله وشوه د «حمر مستنفره» په شان تښتیدل او په هر ځای کښې به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د هم دغه خیر الامم په نصیب ؤ او دښمنان به د بد حواسۍ او بیکسۍ په حال کښې مقهور او مخذول کیدل، هر لورې ته به تښتیدل یا به بندیان کیدل. یا به ئې د تسلیم غاړه کیښوده. یا به جهنم ته رسیدل. فلله الحمد والمنه.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ اَيْنَ مَا ثُقِفُوْٓا اِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ

مقرر کړې شو په دوی باندې ذلت (خوارې په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کښې چه وموندلی شي دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وي) مګر (چه منګولې ولګوي) په رسئ د الله او په رسئ د خلقو (پناه د مسلمانانو)

تفسیر : دا آیات د کتابیانو له جملې څخه خاص په یهودانو پورې متعلق ښکاري لکه چه د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو ځنې ظاهر دي. یعنې پر یهودانو باندې ذلت د تل له پاره مقرر شوې دی. دا کمبختان هر چیرې چه وموندل شي، خوارې او ذلت به دوی پورې نښتې وي او هیڅ به ترې نشي لرې کیدې خورا (ډیر) دولتمندان یهودان هم په آزادۍ او خپل واکي سره د خپل ځان او مال حفاظت نشي کولی. ځکه چه دوی هیچیرې د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دي او په ګرده (توله) دنیا کښې بې پته او بې عزته پراته دي او یوائې د ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسائي (ارام) او ژوندون کوي، یعنې (تورات) د ځینو احکامو د تعمیل په وسیله پاتې دي یا په ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ژوند کوي، یعنې د نورو د حمایې تر سیورې لاندې خپلې شپې تیروي. او د هر چا په تابعیت کښې چه دي د هغوی تر سیورې (سورې) لاندې پراته دي (کذا فی الموضح) ځینو مفسرینو له ﴿بِحَبْلٍ مِّنَ اللّٰهِ﴾ **او له** ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنې د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړې دی. یعنې پرته (علاوه) له دې چه له مسلمانانو سره عهد وکړي او د الله تعالیٰ په ذمه کښې راشي. ځینې وائي چه له ﴿وَحَبْلٍ مِّنَ النَّاسِ﴾ ځنې اسلام مراد دی. یعنې د اسلام په منلو سره له دې خوارۍ ځنې وتلی شي یا په معاهده سره ځان ترې ساتلی شي ځکه چه په معاهده کښې هم د دوی ځان او مال مامون او مصون پاتې کیږي. والله اعلم.

وَبَآءُوْ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۭ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ
بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَيَقْتُلُوْنَ الْاَنْۢبِيَاۗءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۭ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿١١٢﴾

او وګرځیدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرره کړ شو پر دوی باندی مسکنت (محتاجی) دا (محتاجی او غضب) په سبب د دی دی چه بیشکه دوی وو چه کافران کیدل په آیتونو (احکامو) د الله او وژل به ئی انبیاء (لکه شعیب، یحیٰی، زکریا او نور) په ناحقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب ؤ چه سرکښی کوله او وو دوی چه له حدودو به تیریدل (د عصیان په سبب)

تفسیر : یعنی په نافرمانی کولو کښی له حده تیر شول، چه د هغه انتهائی اثر دا ؤ چه د الله تعالیٰ له صریحو آیتونو څخنی ئی انکار کاوه، او د معصومو (بیګناهو) انبیاؤ قتل ته تیار شول. هم دغه مضمون د «البقرة» په ٦١ آیت ٧ رکوع کښی تیر شوی دی د هغه فائده دی دلته هم ولوسته شی!.

لَيْسُوْا سَوَاۗءً ۭ مِنْ اَھْلِ الْكِتٰبِ اُمَّةٌ قَاۗىِٕمَةٌ يَّتْلُوْنَ اٰيٰتِ اللّٰهِ اٰنَاۗءَ الَّيْلِ
وَھُمْ يَسْجُدُوْنَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَاْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُوْنَ فِي الْخَيْرٰتِ ۭ وَاُولٰۗىِٕكَ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١١٤﴾

نه دی دوی (تول اهل د کتاب سره) برابر څینی د اهل د کتابونو یوه فرقه ده چه سمه ولاړه ده (په حق باندی) چه لولی دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپی حال دا چه دوی سجدی کوی ایمان راوړی په الله باندی او په ورځی آخری، (د قیامت) باندی او امر (حکم) کوی (خلقو ته) په معروف (نیکی) سره او منعه کوی (خلق) له منکر (بدئ) څخنی او تلوار کوی په ښو کارونو کښی (تاخیر نه کوی)، او دغه کسان له صالحانو څخنی دی.

تفسیر: د دی ګردو (تولو) کتابیانو حال یو شان نه دی. د دومره بدانو په منځ کښی څه ښه کسان هم شته. او د دی مسخه شویو اشقیاؤ په منځ کښی ځینی سعید ارواح هم موجود دی. چه دوی ته (حق سبحانه و تعالیٰ) د حق منلو توفیق ورکړی دی او د اسلام په غیږ کښی ننوتلی دی. او د حق په لاره کښی هسی سم او مستقیم رهی (روان) دی چه هیڅ یو طاقت دوی له هغی لاری څخنی نه شی کږولی، د دوی په منځ کښی داسی سړی هم شته چه د شپی له مخی له خوږو خوبونو او له پستو بسترو څخه پاڅیږی، اودس کوی او د الله تعالیٰ په مخ کښی دریږی، او د ده په حضور کښی خپله خضوع، خشوع او تذلل وړاندی کوی. او د نیاز تندی پر ځمکه باندی ږدی. او په لمانځه کښی له هغه سره مناجات کوی. او د ده پاک قرآن لولی، او په الله تعالیٰ او آخرت باندی په ښه ډول (طریقه) ایمان راوړی او د خالص توحید قائلان دی، او د قیامت له ورځی څخه ویریږی. او که کوم ښه کار ته وبلل شی نو په منډو ورځغلی او له نورو څخه په مخ کښی ور درومی بیا نه یوازی دوی پخپله پر سمه صافه لاره باندی ځی، بلکه نورو ته هم تشویق، ترغیب، لارښوونه او هدایت کوی، بلاشبهه په دی یهودانو کښی دا خلق هغه کسان دی چه دوی ته الله تعالیٰ د نیکبختی صلاح، رشد او فائدی یوه خاصه برخه ورعطا کړی ده، دا د عبدالله بن سلام او د هغه د ملګرو ذکر ؤ. رضی الله تعالیٰ عنهم.

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُّكْفَرُوهُ ط

او هر څه چه کوی دوی له خیره (ښه) پس له سره به ضائع نه کړی دوی لره (ثواب د) هغه کار.

تفسیر : بلکه دوه مثله اجر به مومی، لکه چه د «قصص» په ٥٤ آیة ٦ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوْا ﴾ او په صحیح حدیث کښی نبی کریم علیه الصلوٰة والتسلیم د هغه تشریح فرمایلی ده.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالْمُتَّقِيْنَ ﴿١١٥﴾

او الله ښه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزګارانو (هم).

تفسیر : د هم دی له امله (وجی) چیری چه د یهودانو د خرابیو ذکر راځی حق سبحانه و تعالیٰ دا پرهیزګاران تری جلا (جدا) او مستثنیٰ کوی او سم د دوی له تقویٰ او پرهیزګاریٔ سره په دنیا او آخرت کښی له هغوی سره بیخی جلا (جدا) او ممتازه معامله کوی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم
مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١٦﴾
مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِي هَٰذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا
صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له سره به دفعه نه کړی له دوی ځنی مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی! او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دی). دوی به په هغه (اور) کښی تل وی (بی انتهاء، بلا انقطاع) مثال د هغه مال چه صرفوی (ئی کافران د الله په لاره) په دی ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کښی په شان د مثال د هغه باد دی چه وی په دی باد کښی ډیره یخنی (یا اور) چه ورسیږی (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چه ظلم ئی کړی دی پر ځانونو خپلو پس هلاک کړی دغه کښت (فصل).

تفسیر : د صالحانو او د متقیانو په مقابل کښی دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمائی پخوا ئی فرمایلی ؤ . ﴿ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُ ﴾ یعنی د مؤمنانو نیکی که څه هم ډیره وړه وی بی اجره نه پاتی کیږی او د دوی د هیڅ یو ښه کار بیقدری نه کیږی. بالعکس کافران هر څومره چه مال او قوت په دنیا کښی ولګوی، اګر که دوی ئی پخپل زعم لوی ثواب او ښه خیرات وګڼی، په آخرت کښی ئی هیڅ قدر او پوښتنه نه کیږی، ځکه چه د ایمان او د صحیح معرفت د روح نه لرلو له سببه د هغه هر عمل بیکاره او بی فائدی دی، د هغه جزا به هم داسی فانی او ناپایښته په هم دغه فانی دنیا کښی وررسیږی. د عمل ابدی ساتونکی ایمان او ایقان او باور دی، او پرته (علاوه) له ایمانه د هر عمل مثال داسی وګڼئ لکه چه کوم شریر یا ظالم فصل وکری، یا په باغ کښی نیالګی کیږدی، او د هغه د ساتلو څه انتظام او فکر ونه کړی، او له واوری او ږلی ځنی ئی ونه ساتی او د هغه له څو ورځو زرغونتیا او ښکلی ننداری ځنی خوښ شی، او راز راز (قسم قسم) هیلی او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کښی وګرځوی. چه ناڅاپه د هغه شرارت او د بدبختی په اثر سخته سیلی ولګیږی، او پر هغو شینکو باندی دومره واوره او ږلی ولویږی چه یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړی او وئی سوځوی، او دی په پای (اخر) کښی د دی تباهی په نسبت خپلی ګوتی وچیچی او خاوری په سر

باد کړی نه ئې هیلې (ارمانونه) پوره شي. او نه ئې امیدونه په ځای شي او نه د اړې او احتیاج په وخت کښې د هغه له پیداواره منتفع شي، او کله چه دا تباهي د ظلم او د شرارت سزا وه نو ځکه پر دغه مصیبت باندې څه اخروي اجر هم لکه چه مؤمنان ته په داسې مواردو کښې وررسیږي په لاس نه ورځي کتمت (هو بهو) هم دا د هغو کفارو احوال دی چه په کفر او شرک باندې ټینګ ولاړ وي، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) دیر خیر او خیرات ورکوي. پاتې شول هغه کمبختان چه د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دشمنۍ، یا په فسق او فجور کښې لګیږي نو د دوی د حال پوښتنې نه دې په کار، ولې چه دوی نه یوازې خپل مال خوشې چټې (فضول) صرفوي بلکه په دې مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او وبال هم اړوي، دې ګردو (ټولو) ته ښائي چه په یاد ئې ولري. «مال وي ـ که اولاد ـ هر شي چه وي، د الله تعالىٰ د عذاب مخه نشي اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کښې دوی پخپلو هیلو (امیدونو) باندې بری مومي.

تنبیه : «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کښې عموماً د عذاب په مورد کښې مستعمل شوی دی. لکه ﴿ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ او ﴿ وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا ﴾ او ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا ﴾ الآیة ـ او د «رحمة» په موقع کښې د جمعې لفظ «ریاح» راغلی دی لکه ﴿ يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ ﴾ . او ﴿ وَأَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ ﴾ الآیة ـ او ﴿ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا ﴾ الآیة ـ کذا ذکره ابوحیان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾

او نه دی ظلم کړی پر دوی باندې الله ولیکن پر ځانونو خپلو ظلم کوي دوی (په کفر سره چه د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر : داسې دې ونه ګڼل شي چه «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکي نه منله کیږي، نو پر دوی باندې معاذ الله د الله تعالىٰ له جانبه ظلم او تیری شوی دی» داسې نه ده! ځکه چه دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندې پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی نو دغه بده ورځ به ورته نه پیښیده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی دوستان د راز (له هیڅ فرقی نه چه وی) غیر له تاسی (مؤمنانو) هیڅ کمی نه کوی دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست گنی دوی ضرر ستاسی، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمنی له خلو د دوی نه او هغه بغض چه پټوی ئی سینی (زړونه) د دوی ډیر لوی دی (له هغه چه په خله ئی وائی)، په تحقیق بیان کړی دی مونږ تاسی ته علامی (د نفاق د دوی) که یئ تاسی چه عقل چلوئ پکښی (پوهیږئ)

تفسیر : ځینی وائی دا آیتونونه د یهودانو په باب کښی نازل شوی دی. ځکه چه ځینی مسلمانان د (حلف جوار) یعنی د گاوندیتوب دوستانه معاهده او د نورو خبرو په بناء چه کوم تعلقات ئی پخوا له اسلامه له هغوی سره لرل، وروسته له اسلامه ئی هم هغه مناسبات له دوی سره همغسی تینگ وساتل، او د دوستی په اعتماد به مسلمانانو له دوی سره د ځینو پټو خبرو او خصوصی مشورو په اخفاء کښی زیات اهتمام نه کاوه. او د ځینو په نزد دا آیتونه د منافقانو په حق کښی نازل شوی دی ځکه چه په عادی ډول (طریقه) به خلقو دوی ظاهراً مسلمانان گڼل، او دومره زیات احتیاط به ئی تری نه کاوه، چه د دی بی احتیاطی له امله (وجی) د سخت زیان د رسیدلو اندیښنه وه. حق تعالیٰ دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه چه مسلمانان دی د خپل حقیقی مسلمان ورور څخه پرته (علاوه) بل چاته د خپل د زړه خبره او پټه مرکه (راز) نه ورښئی ځکه که یهودی وی یا نصرانی منافق وی که مشرک له دوی څخه هره یوه ډله چه وی ستاسی حقیقی خیر غوښتونکی نه دی، بلکه دا خلق تل په دی کوښښ کښی لگیا دی چه تاسی تیرباسی، او په هر چم (فریب) سره چه وشی څه زیان در ورسوی، او په دینی او دنیوی خرابیو کښی تاسی اخته کړی د دوی خوښه هم دا ده چه تاسی په تکلیف کښی اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسی ته کوم دینی یا دنیوی نقصان درورسیږی. هغه دښمنی او بغض چه د دوی په زړونو کښی دی هغه خو ډیر زیات دی. لیکن ډیر ځلی داسی هم کیږی چه دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کښی مغلوبیږی. د هم دی رخی،(کینی) حسد او دښمنی له امله (وجی) د دوی ژبی د دوی په واک (قبضه) او اختیار کښی نه دی، نو د عقلمن سړی دا کار نه دی چه هسی خبیث باطن دښمنان خپل رازداران وگرځوی. حق تعالیٰ د دوست او دښمن علامی، او د مؤالاتو او نورو احکام په ښکاره ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی، په هر هغه چا کښی چه عقل وی، له هغه څخنی به کار اخلی (د کفارو د مؤالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی تیر شوی دی او څه نور په «المائدة» او نورو کښی راځی.

هَٰٓأَنتُمْ أُوْلَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ

واورئ خبردار شئ! تاسی هغه کسان یئ چه دوستی کوئ له دوی سره او نه کوی دوستی دوی له تاسی سره او تاسی ایمان لرونکی یئ پر تولو کتابونو.

تفسیر : یعنی دا ځومره بی موقعه خبره ده چه تاسی د هغوی په دوستی باندی نازیږئ! او هغوی ستاسی دوستان نه دی بلکه ستاسی بیخ ایستونکی دښمنان دی او عجیبه لا دا ده چه تاسی آسمانی کتابونه اعم له دی چه هغه د هر قوم وی او په هره زمانه کښی معمول وی، پر هر نبی الله باندی چه نازل شوی وی ګرد (تول) منئ (پر هغو باندی چه حق تعالیٰ ئی نومونه راښودلی دی بالتفصیل، او پر هغوی باندی چه نومونه ئی نه دی راښودلی بالاجمال ایمان لرئ) په خلاف د دی دا خلق ستاسی کتاب او نبی علیه السلام نه منی بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبیاؤ باندی هم صحیح ایمان نه لری په دی لحاظ سره ښه خو به داسی ؤ چه هغوی به له تاسی سره مینه او محبت کولی او تاسی به له دوی ځنی ډیر لری ګرځیدئ او نفرت او بیزاری به مو ښکاروله مګر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا

او کله چه یو ځای شی دوی له تاسی سره نو وائی دوی ایمان مو راوړی دی،

تفسیر : منافقینو خو به تل هم داسی ویل «عامو یهودانو او نصرانیانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کښی آمنا ـ مونږ مؤمنان یو!» ویل له دی وینا ځنی د هغو مقصد دا ؤ چه مونږ په خپلو کتابونو باندی ایمان لرو او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ

او کله چه یوازی شی دوی نو چیچی دوی په تاسی باندی سرونه د ګوتو له (ډیره) قهره،

تفسیر : یعنی د اسلام د عروج او پخپلو منځونو کښی د مسلمانانو د مینی، الفت او محبت له لیدلو څخه دا خلق له ډیره بغضه او عناده سوځی او مری او ځرنګه چه د مسلمانانو په خلاف هیڅ جرأت او اقدام نه شی کولی، نو ځکه د ډیره قهره او غضب او خپګان له امله (وجی) غاښونه او ګوتی سره چیچی.

قُلْ مُوتُوا بِغَيْظِكُمْ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) مره شئ! په قهر (او بغض) خپل سره،.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اسلام او مسلمانانو ته لا زیات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوی نو تاسی پخپل غیظ، غضب او غصه کښې ومرئ! که له ډیرو لغتو وهلو ځنې مو سا وخیژی خو بیا به هم ستاسی دا هیلی او آرزوګانی نه پوره کیږی. او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) اسلام غالب او مسلمانان بریالیان (کامیاب) کوی.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١١٩﴾

بیشکه چه الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چه په سینو (زړونو) کښې دی (نو دوی ته به پری جزا ورکوی)

تفسیر : نو له هم دی امله (وجی) ئی مسلمانان د دی شریرانو په باطنی حالاتو او قلبی جذباتو مطلع کړل. او دوی ته داسی سزا هم ورکوی چه د دوی د دغو پټو شرارتونو او پټو عداوتونو سره هم تناسب ولری.

إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسیږی تاسی ته کومه ښیګڼه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوی دوی او که ورسیږی تاسی ته کومه بدی (خپګان لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالیږی دوی په سبب د هغه .

تفسیر : که ستاسی لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شی مثلاً ستاسی اتحاد یو جهتی، پر دښمنانو باندی غلبه او نور ووینی نو د رخی (کینی) او حسد په اور کښې نینی نینی کیږی. او که چیری پر تاسی کوم مصیبت یا خپګان راشی نو دوی له ډیری خوښی او خوشالی پخپلو کالیو (جامو) کښې نه ځائیږی نو ښه! داسی پست او ښکته قوم سره همدردی لرل او له هغو ځنې د خیر غوښتلو څه هیله(امید) او توقع کیدی شی؟ چه تاسی د هغوی په لوری د دوستی او خپلوی لاسونه ور وړاندی کوئ.

وَإِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا ۗ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾

او که صبر وکړئ تاسی (پر اضرار د دوی) او ځان وساتئ تاسی (له دوستی د دوی) نو ضرر به نه رسوی تاسی ته مکر، فریب د دوی هیڅ شی، بیشکه چه الله په هغو کارونو چه دوی (ئی) کوی (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شی ورته معلوم) دی.

تفسیر : ممکن ؤ چه چاته دا خیال پیدا کیده چه که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو نو دوی ته به لا زیات غیظ او غضب ورځی او زمونږ په خلاف به تدبیرونه کوی او لا زیات زیان به رارسوی. د دی ځواب ئی داسی ورکړ چه که تاسی په صبر او استقلال، تقویٰ او طهارت باندی تینګ ولاړ اوسئ نو د هغوی به هیڅ دول (قسم) مکر او فریب پر تاسی نه چلیږی. هر راز (قسم) کار چه دوی کوی هغه تول الله تعالیٰ ته معلوم دی او الله تعالیٰ ته هر کله دا قدرت حاصل دی چه د دوی د مکر او فریب جالونه ګرد (تول) سره وشلوی. تاسی خپله معامله له الله تعالیٰ سره پاکه او صافه وساتئ! بیا نو ستاسی له لاری هر راز اغزی او خندونه لری کیږی. تر دی وروسته د (احد) د غزا ذکر راځی چه په هغی کښی ځینی مسلمانان د منافقانو له اغواء کونکو حرکاتو ځنی لږ څه متأثر شوی وو. او نژدی ؤ چه د مسلمانانو د دوو قبیلو له لاسونو د صبر او تقویٰ لمن خوشی شی. او منافقانو ته د خوښی موقع په لاس ورشی. مګر الله تعالیٰ د هغوی لاس ونیوه او دا قبیلی ئی له خورا (دیر) سختو ښوئیدلو څخه وژغورلی (بچ کړی).

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾
إِذْ هَمَّت طَّائِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾
وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ ۖ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چه راووتی ته په اول د ورځی کښی له کوره خپله چه تیارول دی مؤمنانو ته (په احد کښی) ځایونه له پاره د جنګ او الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو (تولو) احوالو) کله چه

قصد وکړ دوو طائفو له تاسي د دې خبرې چه بې زړه شي دوی (له جنګه) حال دا چه الله ولي (مددګار) د دوی ؤ او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړې وه له تاسي سره الله په (جنګ) د بدر کښې حال دا چه تاسي کمزوري وئ نو وویرېږئ له الله نه له پاره د دې چه شکر وکړئ تاسي (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر : په دې آیت کښې د (احد) د غزا واقعه یاده شوې ده. دا واقعه داسي وه چه د هجرت په (٢) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کښې د مسلمانانو او قریشو د فوځونو په منځ کښې لوی تصادم واقع شو چه په هغه کښې د مکي معظمې له کفارو (٧٠) نومیالي سري مقتول او (٧٠) تنه بندیان شول. له دې تباه کوونکي او سپکوونکي ماتي څخه د قریشو د انتقام لمبې پورته شوې. د هغو وژل شوي ؤ مشرانو وارثانو او خپلوانو ګردو (ټولو) عربو ته د غیرت او حمیت دعوت ورکړ او له مکیانو څخنې ئې غوښتنه وکړه چه «هغه تجارتي مال چه له (شام) څخنې راوړې شوې دی (چه هم هغه د بدر د غزا سبب ؤ.) ګرد (ټول) سره په هم دې مهم کښې صرف کړ شي! څو مونږ له محمد او محمدیانو څخه د خپلو مقتولینو بدل او انتقام واخیستلی شو.» دا خبره ګردو (ټولو) سره ومنله او د هجرت په (٣) کال قریشو سره نورې قبیلې هم پر (مدینې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلې تر دې چه له دوی سره ښځې هم د جنګ په نیت او د دې له پاره چه د ضرورت په وخت کښې نارینه ؤ ته غیرت ورکړي او د دوی د ماتې مخه ونیسي رواني شولې. کله چه دغه درې زریزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدینې منورې څخنې (٣) یا (٤) میله لرې (د احد) د غره سره نژدې د چارشنبې په ورځ د شوال (١٢) د هجرت په دریم کال واړول نو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له خپلو اصحابو سره جرګه او مشوره وکړه. د رسول الله مبارک رأیه داسي وه چه پخپله په مدینې منورې کښې اسلامي مجاهدین پاتي شي څکه چه په هم هغه ځای کښې هم د مکي معظمې له کفارو سره په ډېرې آساني او کامیابي سره غزا کیدی شي. د دې فکر تائید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی ؤ دا ړومبی ځلې ؤ چه له رئیس المنافقین (عبدالله بن ابي) څخنې هم رأیه واخیسته شوه چه د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رأئي سره موافقه وه. مګر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چه د بدر په غزا کښې نه وو شامل شوي. او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو په دې باندې ټینګ شول چه مونږ ته ښائي چه له ښاره د باندې ووځو او هلته له کفارو سره مقابله وکړو څو دښمن د ضعف او د ویرې ګمان پر مونږ باندې ونه کړي د آراؤ اکثریت په وتلو باندې غوټه شو. په هم دې شور ماشور کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته ولاړ او ځغره ئې واغوسته او خپله وسله ئې واخیسته او د غزا په نیت د باندې ووت. د پاک رسول الله په غیاب کښې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چه «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ چه د غزا له پاره د باندې ووځي!» نو

ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور ځنی د راوتلو په وخت کښی د دوی په لوړ حضور کښی عرض وشو. «یا رسول الله! کله چه ستاسی پاکه اراده پر دی باندی ده چه هم دلته مدافعه وکړو نو راځئ چه هم دلته سنگر ونیسو» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده کله چه دی ځغره واغوندی، او وسله په لاس واخلی، او غزا ته خپله ملا وتړی بیا بی له قتاله وسله له ځانه لری کړی.» کله چه دوی له مدینی منوری ځنی د باندی تشریف یووړ، نژدی یو زر تنه مجاهدین له دوی سره وو. مگر عبد الله بن ابی نژدی سره له (٣٠٠) سریو (چه ځینی مسلمانان هم پکښی وو) له لاری څخه بیرته وگرځیدل او ویل به ئی «کله چه ده زما په خبره باندی غوږ کښینښود او زما په مشوره ئی عمل ونه کړ نو مونږ هم دی ته اړ (تیار) نه یو چه وجنگیږو او خامخا خپل ځانونه مړه کړو» ځینو مشرانو (ابن ابی) وپوهاوه چه «راځه! چه غزا ته ولاړ شو! چیری ځی؟» خو (ابن ابی) ونه منله او تول سره ستانه (واپس) شول. په پای (اخر) کښی رسول الله مبارک سره له (٧٠٠) مجاهدینو د جنگ ډگر (میدان) ته ورسیدل. او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل او هر یو تولی ئی په مناسب ځای کښی وتاکه (مقرر که) او هغوی ته ئی خپلی وظیفی وروښودلی. او امر ئی وفرمایه «ترڅو چه زه د جنگ حکم در نه کړم تاسی مه جنگیږئ! او په خپلو ځایونو کښی منتظر اوسئ!» په دی منځ کښی د عبدالله بن ابی د جلاوالی (جداوالی) او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کښی لږ څه کمزوری پیدا شوه او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله (وجی) ئی زړونه سره وریږدیدل او داسی خیال ورپیدا شو چه د جنگ له ډگره ځان بیرته وکاږی. مگر حق جل وعلی شان) د دوی لاس ونیوه. او له دوی سره ئی مرسته (مدد) وکړه او زړونه ئی تینگ کړل او دا ئی ور په زړه کړ چه د مسلمانانو اعتماد او ډادینه ښائی یوازی په الله تعالیٰ باندی وی. او ښائی تل ترتله د الله تعالیٰ په اعانت او نصرت باندی متوکلان وی. تعداد، سامان، لوازم تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لری. کله چه الله تعالیٰ څوک غواړی چه مظفر او منصور وگرځوی نو له گرد (تول) ساز او سامان ځنی ئی مستغنی او بی پروا کوی. او د غیبی تائید «فتح مبین» ور په برخه کوی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی داسی وشو. نو مسلمانانو ته ښائی چه تل له الله تعالیٰ ځنی وویریږی څو د الله تعالیٰ له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډیر شکر کولو موقع په لاس ورشی. د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الانفال» په سورت کښی راځی د هغه په فوائدو کښی دی وکوت شی!.

تنبیه : له دوو فرقو ځنی مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دی. اگر که په دی آیت کښی دوی ته نری شانته «اخطار» ورکړی شوی دی مگر د دی قبیلی ځینو مشرانو به فرمایل چه «د دی آیت په نه نازلیدولو مونږ نه وو خوښ بلکه پر نزول ئی خوښ یو» ځکه چه ﴿وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا﴾ زیری د ده له ویری ځنی لوی دی.»

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ

بِثَلٰثَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓىِٕكَةِ مُنْزَلِيْنَ ﴿١٢٤﴾

(یاد کړه ای محمده!) کله چه ویل تا مؤمنانو ته چه آیا کافی (بس) به نه شی ستاسی دا چه مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره رب ستاسی په دری زرو له پرښتو چه رالیږلی شوی وی (له آسمانه).

تفسیر : یعنی چه له آسمانه خاص د هم دی کار له پاره نازل کړی شوی وی. د اکثرو علماؤ په نزد دا راجح دی چه دا واقعه د «بدر» د غزا ده. کله چه مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحی او تجهیزاتو له لیدلو ځنی اندیښنه او تشویش پیدا شو نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی له پاره داسی وفرمایل او داسی شوه لکه چه د پرښتو مرسته (مدد) له اسمانه ورسیده. د «الانفال» په سورت کښی د دی مفصل بیان راځی. هملته د ملائکو د نزول په حکمت او د ملائکو په تعداد او په ظاهری تعارض باندی هم خبری کیږی.

بَلٰٓى ۙ اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَاْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلٰفٍ مِّنَ الْمَلٰٓىِٕكَةِ مُسَوِّمِيْنَ ﴿١٢٥﴾

هو! (دری زره بس کیږی)! که تاسی صبر وکړئ او وویریږئ (له الله) او راشی مشرکان پر تاسی په دغه ساعت (بی له تاله یو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره رب ستاسی په پنځو زرو سره له پرښتو چه علامی لرونکی به وی،

تفسیر : یعنی دری زره بیشکه کافی دی. بیا هم که تاسی د صبر او استقلال ثبوت راکړئ! او تقویٰ غوره کړئ!، او له نافرمانی ځنی ځانونه وساتئ، او د کفارو فوځونه یو ځائی پر تاسی باندی رامات شی نو د دری زرو پرښتو پر ځای پنځه زره پرښتی درلیږلی کیږی چه هغوی به ځانته آثار او خاصی علامی لری. او د دوی پر آسونو باندی به خاصی نښی وی. څرنګه چه په «بدر» کښی د کفارو شمیر یو زر تنه ؤ پروبی نی د هغه په تناسب سره د یو زر پرښتو وعده وفرمایله لکه چه د «الانفال» په سورت کښی راځی. بیا ئی د مسلمانانو د ویری د لری کولو له پاره د دوی شمیر دری چنده وفرمایه. ځکه چه د کفارو شمیر د مسلمانانو د شمیر په نسبت دری چنده ؤ. وروسته له دی نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چه مسلمانانو ته دا خبره ورسیده چه (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته (مدد) راځی، نو یو نوی اضطراب پیدا شو. په دی وخت کښی پاک خدای د زیات تسکین او تقوئی له پاره وعده وفرمایله

که له صبره او تقویٰ څخه کار واخلئ نو مونږ به پنځه زره پرښتی ستاسی د مرستی (مدد) له پاره درولیږو. که د مشرکانو مرسته (مدد) ناڅاپه وړورسیده نو بیا هم څه اندیښنه مه کوئ! ځکه چه الله تعالیٰ سم د لاسه په عین وخت کښی بیا تاسی سره مرسته (مدد) کوی. ښائی چه د پنځو زرو شمیر د دی له امله (وجی) ویلی شوی وی چه لښکر په پنځو برخو ایشلی کیږی نو هری برخی ته یو یو زر مرسته (مدد) ورکوله کیده. څرنګه چه د (کرز بن جابر) مرسته (مدد) ونه رسیده نو ځکه ځینی وائی چه د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړه شوه ولی چه هغه وعده په ﴿ وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا ﴾ باندی معلقه وه. د ځینو قول داسی دی چه پنځه زره پرښتی نازلی شوی. والله اعلم. د دی موضوع پوره بیان دی د «الانفال» په سورت کښی وکوت شی!

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ۗ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾

او نه ده ګرځولی الله دا مرسته (مدد) مګر له پاره د خوشالتیا ستاسی او له پاره د دی چه تسکین ومومی زړونه ستاسی په دی سره او نه ده مرسته (مدد) مګر له (جانبه د) الله چه ښه غالب قوی دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی دا ګرد (ټول) غیبی سامان په فوق العاده ډول (طریقه) سره د ظاهری اسبابو په صورت یوازی دی له پاره مهیا کړی شوی وی چه ستاسی له زړونو ځنی ویره او اضطراب لری شی، سکون او اطمینان ستاسی په برخه شی که نه د الله تعالیٰ مرسته (مدد) په هسی شیانو باندی محدود او مقصور نه دی او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه (احتیاج) او تعلق لری. که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو یوازی پخپل قوی قدرت سره بی د پرښتو له اشتراکه هم تاسی بریالی کوی. یا بی ستاسی له جهاده او رېړ ګاللو (تکلیف تیرولو) څخه کافران نامراد او زیانمن کوی یا له یوی پرښتی ځنی هم دا کار اخلی چه اوس ئی له (٥٠٠٠) ځنی اخلی. کومه مرسته (مدد) چه پرښتی دررسوی هغه هم د هم هغه (قدیر خدای) په قدرت او مشیت سره دی بل هیڅوک مستقل قدرت او اختیار نه لری. بیا دا د ده حکمت دی چه په کومه موقع کښی له څه قسم اسبابو او وسائطو کار اخیستل وړ (لائق) او مناسب دی؟ (پرته (علاوه) له ده څخه) د تکوین په پټو رازونو باندی بل هیڅوک د احاطه کولو قدرت نه لری

د دنیا له باغه ټول کړه! ټل ګلونه! په اسرارو د قدرت مه کړه فکرونه!
د قدرت اسرار معلوم دی پاک الله ته ته ئی نه مومی له علمه له فنونه !

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾

(الله كومك دركړ) څكه چه هلاک كړى څينى له هغو كسانو چه كافران شوى دى يا ئى ذليل (خواروزار) كړى پس بيرته ولاړ شى (په ماتى سره) محروم .

تفسير : يعنى د پرښتو له ليږلو څنى ستاسى امداد مقصود ؤ چه د تاسى زړونه داډه او كلک شى! او د الله تعالىٰ له جانبه پوره بشارت او اطمينان وموميء! او په سكون سره په ډيره بهادرى د دښمن مقابله وكړئ! چه له هغه څنى دا غرض ؤ چه دا د كفارو زور مات شى او د دوى متونه پرى شى او څه نوميالى (نامور) مشركان ووژلى شى او څه ترى په ذلت سره بنديان شى او «بقية السيف» كسان په ډيره رسوائى او ناكامى سره بيرته ولاړ شى لكه چه هم داسى هم وشو. (٧٠) تنه غټ كفار چه په هغوى كښى د دى امت فرعون (ابوجهل) هم ؤ وژل شول، او (٧٠) تنه ئى بنديان شول او نور د غازيانو د چړو څخه تښتيدلى سرى په ډيره سپكتيا او ذلت سره بيرته مكى معظمى ته لاړل.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾

نشته تالره له امره هيڅ شى (بلكه الله اختيار لرى د هر شى) يا به رجوع وكړى (الله په قبلولو د توبى سره) په دوى باندى يا به عذابوى (الله) دوى پس بيشكه دوى ظالمان دى.

تفسير : د (احد) په غزا كښى (٧٠) تنه لوى اصحابان شهيدان شوى وو چه په هغوى كښى زمونږ د رسول الله صلى الله عليه وسلم تره سيد الشهداء حضرت حمزه رضى الله تعالىٰ عنه هم ؤ. مشركانو په ډير وحشيانه ډول (طريقه) سره شهداء مثله كړى هم وو يعنى پوزى، غوږونه او نور اعضا ئى پرى او ګيډى ئى ورڅيرى كړى وى تر دى چه د حضرت حمزه رضى الله تعالىٰ عنه زړه او ځيګر هم هندى (د ابوسفيان ښځى) وايستل او وئى ژوول د دى غزا مفصله واقعه به وروسته راشى، لنده ئى دا چه نبى كريم عليه افضل الصلٰوة والتسليم ته په دغى غزا كښى د سترګو د بد نظر ضرر ورسيد او له مخنيو څلورو غاښونو څنى لاندنى ښى غاښ ئى په شهادت ورسيد، د (خول) كړى ئى ماتى شوى او د ده مبارک په مخ كښى ننوتى او د ده مبارک تندى زخمى شو. او د ده مبارک وجود په وينو تک سور شو. په هم دى وخت كښى د ده مبارک پښه هم وښوئيده او پر ځمكه ولويد او سم د لاسه بيهوشه شو. كافرانو دا مشهوره كړه. (ان محمداً قد

قتل ـ بیشکه محمد وواژه شو» د دی خبری له اوریدلو ځنی ګرد (تول) مسلمانان وارخطا شول. لږ څه وروسته زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په سد شو په دغه وخت کښی د ده له مبارکی خولی ځنی دا جمله ووته. «هغه قوم به څرنګه فلاح ومومی چه د خپل هغه رسول مخ ئی په وینو سور (ژوبل) کړ چه دوی د الله جل جلاله په لوری بولی؟» هو! د مشرکانو د وحشیانه شدائدو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول او د کفارو څو نومیالیو (نامورو) متجاوزینو ته ئی د ښیرا کولو اراده وفرمایله. په رښتیا سره چه دوی حق هم درلود (لرلو) چه هغوی ته د دوی د هسی وحشی توب او بربریت په مقابل کښی ښیرا وکړی. مګر د الله تعالیٰ منظور داسی ؤ چه دوی له خپل جلیل منصب ځنی لا لوړ ځای ته وخیژوی. او د دوی د لویو اخلاقو یوه خورا (ډیره) ښه نمونه قائمه کړی او تولی دنیا ته دا ورښرګنده کړی چه د بشریت عالم د دی سید المرسلین صلی الله علیه وسلم دغه صبر، تحمل، حلم او عفوی ته وګوری چه خلق پر دوی باندی ظلم او تیری کوی او دی هغوی ته هیڅ نه وائی. دوی یوازی د هم هغه حکم په تعمیل کښی بوخت او لګیا په نظر راځی چه پری مامور دی او هغه دعوت، تبلیغ، جهاد او نور دی او د نورو چارو نتیجه او انجام الله تعالیٰ ته سپاری. په هغو کښی چه هر حکمت او مصلحت وی هغه به کیږی. آیا د دی په ځای چه هغوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په ښیره هلاک کړی دا ښه نه دی چه له هم دی دښمنانو ځینی د اسلام محافظان او د رسول الله مینان او رښتین ځان جاروونکی جوړ کړی؟ لکه چه هم دا نومیالی مشران چه رسول الله مبارک د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده فرمایلی وه څه موده وروسته الله جل جلاله دوی ګرد (تول) سره د دوی په پښو کښی واچول او د اسلام په سرتیرو لښکرو کښی شامل شول. الغرض په ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ کښی ئی محمد صلی الله وسلم ته تنبیه وفرمایله چه بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی. د هر شی اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هم هغه کوی. که څه هم کافران ستاسی دښمنان دی او پر تاسی ظلم کوی خو که الله جل جلاله اراده وفرمائی هغوی ته هدایت کوی. او که ئی اراده وشی عذاب ورکوی. نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښیرا مه کوی! په ځینو روایتونو کښی د دی آیتونو شان نزول بل رنګ معلومیږی چه دلته د هغوی د تفصیل لیکلو ځای نشته. په «فتح الباری» کښی څو ځایه پر هغه باندی پوره بحث شوی دی. فلیراجع!

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾

او (خاص) الله لره دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر څه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) بښنه کوی الله هر هغه ته چه اراده وفرمائی د بښنی ئی او په عذابوی الله هر چاته

چه اراده وفرمائی د عذاب ئی او الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر : یعنی په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکو کښی د واحد او بی نیاز خدای جل وعلی شانه حکم چلیږی. او دی د هر شی اختیار لری. ګرد (تول)د ده مخلوق او مملوک دی. دی هر ځوک چه مناسب او وړ (لائق) وبولی د ایمان توفیق ور په برخه کوی. او هر چاته چه اراده وکړی د کفر په سزا ئی رسوی ښائی په آخره کښی د ﴿ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ په فرمایلو سره دی ته اشاره وی چه دغو خلقو ته به چه تاسی د دوی په حق کښی د ښیرا کولو اراده درلوده (لرله) ایمان او مغفرت او رحمت ور په برخه شی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوا۟ ٱلرِّبَوٰٓا۟

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی یعنی ای مؤمنانو! مه خورئ سود!

تفسیر : د (احد) د غزا په یادونه کښی د سود ممانعت په ظاهره بی تعلقه ښکاری مګر ښائی له دی مناسبته وی چه پاس په ﴿ إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا ﴾ کښی د جهاد په وخت کښی د بی زړه توب د ښودلو ذکر شوی ؤ او د سود له خوړلو څخه بناء پر دوو سببونو بی زړه توب پیدا کیږی.

(١) د حرام مال د خوړلو له امله (وجی) ئی د طاعت توفیق کمیږی حال دا چه ډیر لوی طاعت جهاد دی.

(٢) دا چه سود اخیستل په انتهائی بخل او ممسکی باندی دلالت کوی. ځکه چه سودخور غواړی چه خپل هومره مال بیرته واخلی چه ورکړی ئی ؤ او برسیره پر هغه نوره څه فائده چه تری په لاس ورغلی وی هغه هم ویړیا پری نه ږدی. او د هغه معاوضه هم په جلا (جدا) صورت سره وصول کړی. نو هغه ځوک چه په مال کښی دومره بخل او امساک کوی چه د پاک الله په نامه د یوی ذری په اندازه هم همدردی ونه شی کړی نو هغه به د الله جل جلاله په لاره کښی خپل ځان څرنګه جار (قربان) کړی؟ ابوحیان رحمة الله علیه لیکی چه په دی وخت کښی یهودانو او د نورو د سود (سوائی) معاملی له مسلمانانو سره علی الاکثر جاری وی نو ځکه له هغوی ځنی د دی تعلقاتو شکول ډیر مشکل ؤ څرنګه چه پخواله دی نه د ﴿ لَا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً ﴾ حکم د دوی «په ترک مؤالات» صادر شوی ؤ او د (احد) په قصه کښی هم د یهودانو او د منافقانو حرکت او مداخله ډیره زیاته وه نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه د سود راکړه او ورکړه پریږدئ! که نه د هغه له سببه به هرومرو (خامخا) د هغو ملعونانو سره ستاسی تعلقات قائم پاتی شی چه په راتلونکی زمانه کښی به د زیان ګاللو (اوچتولو) موجب وګرځی.

أَضْعَافًا مُّضَٰعَفَةً

په دی حال چه دوه چنده پر دوه چنده (وی) .

تفسیر : د دی مطلب داسی نه دی چه لږ سود واخلئ! خو دوه چنده او دری چنده ئی مه اخلئ! خبره دا ده چه د جاهلیت په زمانه کښی به خلقو هسی سود او سوائی اخیستل لکه چه نن ورځی ئی د (هندوستان) بنیه گران اخلی چه سل روپی به ئی ورکولی او د هغه سود به هم سل سل روپی سره تولیدی تر دی چه د سلو روپیو په عوض کښی به د زرهاؤ روپیو د جایداد خاوندان کیدل. هم دا صورت ئی دلته په ﴿ أَضْعَافًا مُّضَٰعَفَةً ﴾ سره تعبیر وفرمایه. یعنی اول خو سود مطلقاً حرام او قبیح دی او بیا دا صورت خو ئی ډیر زیات شنیع او بد دی. لکه چه څوک ووائی. «خانه! په مسجد کښی کنځلی مه کوه!» نو د دی خبری مطلب داسی نه کیږی چه له مسجد څخه د باندی د کنځلو اجازه شته بلکه داسی الفاظ د زیات تقبیح او تشنیع په موقع کښی ویل کیږی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾

او وویریږئ له الله ښائی چه په مراد به ورسیږئ (خلاص به شئ تاسی د الله له قهره).

تفسیر : یعنی په سود خوړلو کښی هیڅ نیکی نشته بلکه ښیگڼه (ښه والی) په دی کښی ده چه له الله جل جلاله څخه وویریږئ! او د سود خوارک پریږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿١٣١﴾

او وویریږئ ! له اوره هغه چه تیار کړی شوی دی له پاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی سود خور دوزخ ته ځی چه هغه اصلاً د کفارو له پاره جوړ کړی شوی دی.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

او حکم ومنئ د الله او (حکم ومنئ!) د رسول (د الله) له پاره د دی چه پر

تاسی رحم وکړی شي.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کښې د الله جل جلاله حکم منل دي. ځکه چه هم ده حکم راکړی دی چه مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو او د هغه پوره اطاعت وکړو. هغه احمقان چه د اطاعت او عبادت په منځ کښې څه فرق نه کوی دوی د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروی. څرنګه چه د احد په غزا کښې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم ځنې مخالفت شوی ؤ لکه چه وروسته راځي نو ځکه د راتلونکي زمانې له پاره تنبیه ورکوله کیږي چه د الله تعالیٰ د رحمت او د فلاح او بري هیله (امید) هلته کیدلی شي چه د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندی عمل او تګ وکړی شي.

وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چه سبب د) مغفرت د رب ستاسی او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی د هغو اعمالو او اخلاقو په لوری منډی ووهئ! چه د الله تعالیٰ له وعدی سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لائق) او د جنت مستحق کرځئ.

عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ

چه پلنوالی د هغه (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکی دی.

تفسیر: څرنګه چه د بنیادمانو په مغزو کښې د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشی راتلی، نو ځکه ئی د پوهولو له پاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ ګواکی دا ئی راوښودل چه د جنت عرض له دی ځنی زیات وګڼئ. کله چه د جنت عرض (سور) دومره وی، نو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وی؟.

أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ

تیار کړی شوی دی دغه (جنت) له پاره د پرهیزګارانو هغه کسان چه نفقه ورکوی (مال لګوی د الله په نامه) په خوښی (یا ارزانی یا شتمنی کښې) او

تکلیف (یا قیمتی یا تنګسه کښی).

تفسير : يعني نه په عيش او خوښی کښی الله تعالیٰ هيروی، او نه د تنګسی او تکليف په وخت کښی د الله تعالیٰ په نامه باندی له ورکړی څخه ځان ساتی. په هره موقع او په هر حال کښی سم له خپله توانه سره د خيراتو او صدقاتو دپاره تيار وی او د سود خورانو په شان بخيلان او خزانه داران نه دی ګواکی سره له بدنی جهاده مالی جهاد هم کوی.

وَالْكٰظِمِيْنَ الْغَيْظَ وَالْعَافِيْنَ عَنِ النَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٣٤﴾

او چه ځغمونکی د قهر دی (سره له قدرته) او عفوه کوونکی دی له خلقو (چه پری وکړی زياتی او ظلم) او الله خوښوی نيکی کوونکی

تفسير : د قهر او د غصی ځغمل لوی کمال دی. برسيره پر هغه دا ډير ښه او لوی کار دی چه د خلقو تجاوزات او غلطيانی هم بيخی معافوی. او نه ئی يوازی معافوی بلکه له هغوی سره احسان ـ نيکی هم کوی. غالباً پخواله دی نه د کومو خلقو په نسبت چه د نه ښيرا کولو امر، ارشاد او اشاره ورته شوی وه دلته د هغوی په نسبت د غصی او د قهر ځغمل، او د عفوی او د تيريدلو څخنی د کار اخيستلو ترغيب ورکړی شوی دی. او هم د ځينو اصحابو په نسبت چه د (احد) په غزا کښی ئی د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم له حکمه غاړی غړولی وی ـ يا تيښتيدلی وو، د تقصيراتو د تيريدلو او د عفوی او احسان د شان اختيارولو په لوری توجه ورکړی شوی ده.

وَالَّذِيْنَ اِذَا فَعَلُوْا فَاحِشَةً اَوْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چه وکړی دوی کومه لويه ګناه يا ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو باندی (په کولو د وړو ګناهونو)

تفسير: يعني بيخی په ښکاره ډول (طريقه) سره څوک داسی د بی حيائی کوم کار وکړی چه د هغه اثر متعدی وی او نورو ته هم ورسيږی، يا د کوم داسی خراب حرکت مرتکب شی چه د هغه ضرر لازمی او يوازی د ده په ځان پوری محدود وی.

ذَكَرُوا اللّٰهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ ۠ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
إِلَّا اللّٰهُ ۠ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلٰى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٣٥﴾
أُولٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ مَّغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ وَجَنّٰتٌ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا ۠ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعٰمِلِينَ ﴿١٣٦﴾

نو ياد كړي دوی الله پس مغفرت وغواړي دوی له پاره د گناهونو خپلو او څوک دی چه مغفرت كوي د (ټولو) گناهونو (هيڅوک ئي مغفرت نه كوي) مگر (مغفرت ئي كوي) الله، او نه كوي مداومت دوی پر هغه گناه چه كړي ده دوی حال دا چه دوی پوهيږي (چه مونږ بد كړي دي). هم دا (متقيان چه ذكر شول) جزاء د دوی مغفرت دی له (جانبه د) رب د دوی او جنتونه دي چه بهيږي لاندې له (ونو او مانيو د) هغو وياله چه تل به وی دوی په هغو (جنتونو) كښې، او ښومره ښه دی اجر (مزدوری) د عاملينو (دغه مغفرت او جنت).

تفسير : يعني د الله تعالیٰ عظمت او جلال ـ د ده عذاب او ثواب ـ د ده حقوق او احكام د ده د عدالت سره مخامخ كيدل ـ او د ده وعد وعيد په زړه كښې ياد كړي، او د ده يادونه په ژبه سره هم شروع كړي، مضطرب او ورځخه ويريږي او په نامه سره ئي وبولي، او د ده د لوئی او كبرياء په مقابل كښې سر په سجده كيږدي (لكه چه د «صلٰوة التوبه» په حديث كښې راغلي دي) بيا په هغې شرعي طريقې چه د گناهونو د استغفار له پاره مقرره ده عفوه او مغفرت وغواړي. مثلاً د حقدارانو حق اداء كړي، يا له دوی ځخه معافي وغواړي او د الله تعالیٰ په حضور توبه او استغفار وكړي، (ځكه چه اصلي مغفرت كوونكي خو هم دغه پاک الله دی) او په هغې گناه باندې چه د بشريت په مقتضاء سره تري صادره شوی ده مداومت ونه كړي بلكه په دې باندې وپوهيږي چه حق تعالیٰ د بندگانو رښتياني توبه مني، كه دی په ندامت او اقلاع سره توبه وباسي، او د ده په حضور كښې په خلوصيت او انابت سره حاضر شي، نو دغه خلق هم په دوهمه درجه متقيانو كښې داخل دي چه د هغوی له پاره جنت تيار شوی دی حق تعالیٰ د دی تائبينو گناه عفوه كوي، او دوی ته پخپل جنت كښې ځای وركوي، او هغه توبه او نيک عمل چه دوی كړی وی دوی ته د هغه ډير ښه عوض وركول كيږي.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٣٧﴾

په تحقیق تیری شوی دی پخوا له تاسی ډیری طریقې (د کفارو د هلاک) نو وگرځئ! (تگ وکړئ) تاسی په ځمکه (جهان) کښې پس وگورئ! چه څرنگه ؤ عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسير : یعنی پخوا له تاسی څخه ډیر اقوام او ملل تیر شوی دی، او لوئی پیښې شوی دی. او د الله تعالیٰ عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی. که له دوی ځنی هغه کسان چه د انبیاء علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب له پاره ئې ملاوی تړلی دی، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه ئې مخ اړولی دی، او په حرامخوری او ظلم او عصیان باندی ئې اصرار کړی دی د هغوی انجام څومره خراب شوی دی.! که ستاسی یقین نه وی نو د ځمکی پر مخ باندی وگرځئ!، او ښه تفتیش او تحقیق وکړئ! او د دوی د تباهی علائم او آثار وگورئ چه نن هم ستاسی د مملکت په شاؤ خوا کښې نژدی موجود دی، نو پر دغو واقعاتو د غور کولو څخه د (احد) د غزا دواړو خواؤ ته عبرت او پند په کار دی. یعنی مشرکان چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عداوت لامله (له وجی) ئې د حق د ابطال له پاره ملاوی تړلی وی، پخپل دی لږی او عارضی فتحی او بری باندی دی مغرور نشی! ځکه چه د هغوی آخری انجام بې له هلاکته او بربادی بل هیڅ شی نه دی، او مسلمانان دی د کفارو له سختیو، او د دوی له وحشیتوب، او لاس غځولو، یا د خپلی دی عارضی ماتی ځنی ملول او مأیوس نه وی، چه آخر حق غالب او کامیابیږی، او د پاک الله هم دا سنت او عادت له پخوا راهیسی جاری، او نه بدلیدونکی دی.

هَٰذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٨﴾

دا (قرآن) بیان دی له پاره د (ټولو) خلقو او هدایت (لار ښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پرهیزگارانو ته

تفسير : یعنی د عامو خلقو د غوږونو د خلاصولو له پاره دغه قرآنی مضامین بیانیږی چه د هغو د اوریدلو څخه له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی خلق هدایت او پند اخلی مگر هغه کسان چه د دوی په زړونو کښې د الله تعالیٰ خوف نه وی نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاتو ځنی څه گټه واخلی؟.

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾

او مه سستيږئ تاسي! او مه خپه کيږئ تاسي! او هم دا تاسي غالبان يئ که يئ تاسي مؤمنان (په حقه سره).

تفسير: دا آيتونه د (احد) د غزا په باره کښي نازل شوي دي کله چه مجاهدين د ډيرو زخمونو له لاسه توټي توټي وو او د دوی د ډيرو لويو لويو جنګياليو او نوميالیو شهيدانو غوږونه او پوزي او نور اعضاء پري کړي شوي او مثله وو، او د دوی جنازي تر سترګو لاندي پرتي وي محمد عليه الصلٰواة والسلام هم د شقيانو له لاسه په مات غاښ او ژوبل تندي په وينو رنګ په نظر راته او ظاهراً له هر لوري د ماتي او شکست منظره ښکاريده، د دی نااميديو او سختيو په هجوم کښي د الله تعالىٰ دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسيد. ﴿وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾ وګورئ! چه له ډيرو سختيو څني مه ويريږئ! او د الله تعالىٰ د دښمنانو په مقابل کښي نامردي، سستي او بی زړه توب مه کوئ! او په دی درپيښو شويو حوادثو او مصائبو باندی مه غمجن کيږئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کينئ چه دا له تاسي سره وړ (لائق) او د مؤمنانو دستور نه دی! او په ياد ئې ولرئ چه هم دا نن هم دا تاسي معزز، سرلوړی، او غيرتمن يئ! چه د حق په حمايت کښي ربړونه ګالئ! (تکليفونه تيروئ) او ځانونه قربانوئ! نو په يقين سره وروستني بری هم ستاسي دی! او په پای (اخر) کښي هم دا تاسي غالب او کامياب يئ خو په دی شرط سره چه د ايمان او ايقان په لاره مستقيم ووسئ! او د الله تعالىٰ پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» في سبيل الله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له اطاعت څخه قدم بيرته وانخلئ! دا د الله تعالىٰ بشارت ماتو زړونو ته پيوند او مړاوو څيرو ته نوی ژوند ورعطا کړ او د دوی په جسمونو کښي تازه روح ننوت او نتيجه ئې داسي شوه، هغه کافران چه يو ساعت پخوا له دی نه ظاهراً غالب ښکاريدل، د زخمي او ستړو ستومانو مجاهدينو د انتقامي هجوم په مخ کښي بياونه شو دريدلی او د خپلو دوو پښو سره ئې دوه نوري پښي په قرض اخيستي سر څوړی مخ په کورونو وتښتيدل.

سستي مه کوی په جنګ کښي، نه خپګان په «ما اصاب»
تاسي يئ د دوی د پاسه ، که ايمان لرئ او آب
تاسي مرئ د رب پر لاری، شهيدان جنت مآب
دوی په لاری د شيطان مری اور ئې ځای غوښي کباب

إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ ۚ

وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسیږی تاسی ته زخم نو په تحقیق رسیدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسی، او دا ورځی (د ژوندون) اړوو راړوو ئی (په وار) په منځ د خلقو کښی،

تفسیر: هغه شدید نقصان چه مسلمانانو ته په جنګ کښی رسیدلی ؤ دوی له هغه ځنی ډیر خپه او غمجن وو، برسیره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډیری طعنی شخه هم ډیر په ربړونو کښی وو. منافقانو به ویل . «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وی، نو دومره نقصانونه به ولی ورته رسیدل؟ یا د لړی مودی له مخی به ولی ماتی ورته پیښیدی؟» په دی آیتونو کښی الله تعالیٰ مسلمانانو ته تسلی ورکره، چه که په دی غزا کښی تاسی ته ربړ او تکلیف درپیښ شو، نو تر دی د مخه هم دا راز (قسم) تکلیفونه مقابل لوری ته هم رسیدلی دی. د «احد» په غزا کښی ستاسی (٧٥) سری شهیدان او ډیر غازیان زخمیان شول، حال دا چه یو کال پخوا له دی نه د «بدر» په غزا کښی د کفارو اویا سری مردار، ډیر سری ئی زخمیان اویا تنه ئی ګرفتار شول او ړومبی په هم دی «احد» کښی د دوی ډیر جنګیالی مقتول او مجروح شول، لکه چه د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِ﴾ له الفاظو ځنی ښکاره ده . بیا په «بدر» کښی د هغوی اویا تنه سری په ذلت سره بندیان شول، حال دا چه ستاسی هیڅ یو تن هم دغه ذلت او تحقیر نه دی لیدلی. لنده ئی دا چه خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پر تله کړئ! ځو دغه خبره له ورا درښکاره شی چه تاسی ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتی او نه هغوی دغسی سترګی لری چه د خپل غرور او تکبر سرونه لړ څه ورپورته کړی.

کله وی پر مونږ، کله بیا شی زمونږ ـ کله شو خپه ، کله وی خوښی زمونږ

باقی زمونږ عادت له پخوا شخه هم داسی دی چه سختی، او نرمی، زحمت او راحت، مشقت او آسانی، عزت او ذلت راولو او د هغو ښو ورځو تقابل، تل له بدو ورځو سره کوو کله شپه کړو، کله ورځ، کله ژمی کړو، کله اوړی، کله سمسور کړو کله خمسور، کله وریځ کړو کله شین، کله وچ کړو، کله زرغون، او همیشه د خلقو حال احوال سره بدلوو او د نن خوند د سبا په ژوند کښی ږدو، چه په دی کښی ډیر حکمتونه پټ او اسرار مضمر دی بیا کله چه کفار سره له دومره ربړ ګاللو (سختی تیرولو)، د باطل له حمایت ځنی لاس نه اخلی، نو تاسی مؤمنان به د حق په حمایت او نصرت کښی ولی بی زړه کیږی؟ او دومره تردد او اندیښنه به ښکاروئ؟ حال دا چه له هر رنځ ځنی ګنج په لاس، او په هری تیاری پسی د رڼا احساس کیږی.

بی له ربړه هوسائی نشته هیچیری   زحمت ګالی راحت مومی خلق هر چیری
ځو چه ځان خپل په اغزو نه کاندی شیری   په وصال به د ګل ښاد نشی هیچیری

وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا

او له پاره د دی چه معلوم کړی الله هغه کسان چه ایمان لرونکی دی (په علم الشهود سره هم)

تفسیر : یعنی د دی له پاره چه الله تعالیٰ رښتین ایمان لرونکی له منافقانو څخنی جلا (جدا) کړی او د دواړو رنګونه او بڼی جلا جلا (جداجدا) په نظر راشی.

وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾

او (بل له پاره د دی چه) ونیسی (الله) له تاسی شهیدان، او الله نه خوښوی ظالمان (کافران).

تفسیر: له ظالمانو څخنی که د مشرکانو هغه ډله مراد وی چه د (احد) په غزا کښی د مسلمانانو په مخامخ کښی ولاړ وو نو مطلب به ئی داسی کیږی چه د دوی د دی عارضی بری سبب دا نه دی چه پاک الله له دوی سره محبت لری بلکه دا بری نورو اسبابو باندی بنا دی. او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وی چه په عین موقع کښی له مسلمانانو څخنی جلا (جدا) شول نو دا راښکاروی چه دوی د الله تعالیٰ په نزد مبغوض دی نو ځکه د ایمان او شهادت له لوئی درجی څخنی بی برخی او لکه مرداره لری وغورځول شول.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِينَ ﴿١٤١﴾

او (بل دپاره د دی چه پاک او صاف کړی) الله (له ګناه) هغه کسان چه ایمان لرونکی دی او هلاک کړی (الله) کافران.

تفسیر : یعنی ماتی او بری دواړه بدلیدونکی شیان دی. خو په دی غزا کښی ئی مسلمانانو لره د شهادت د لوړی درجی ورکړه مطلوب وه او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له ګناهونو څخنی پاکول مقصود ؤ او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور ؤ چه هغوی په عارضی غلبی او موقتی بری باندی مسرور او مغرور شی او په کفر او طغیان کښی له پخوا نه لا زیاته ترقی او پرمخ تګ وکړی او ښه پکښی بوخت او لګیا شی او د الله تعالیٰ د قهر او غضب ښه وړ (لائق) او مستحق وګرځی، نو د دی له امله (وجی) دا عارضی ماته د مسلمانانو په برخه شوه که نه پاک الله له کفارو څخنی خوښ او راضی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ ﴿١٤٢﴾

(بلکه) آیا گمان کوئ تاسی (ای تېښتېدونکو په احد کښې) د دی چه ننه به وځئ جنت ته حال دا چه معلوم کړی به نه وی الله (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چه جهاد ئې کړی دی له تاسی څخه او (نه دی په علم الظهور سره) معلوم کړی (الله) صابران (ثابتان په سختیو کښې)

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ تاسی د جنت په دغه اعلیٰ مقاماتو او لوړو درجو رسوی نو آیا تاسی داسی گڼئ چه هم داسی بی له هیڅ رېړ گاللو (سختی تیرولو) څخه آرام هم هغه ځای ته رسیږئ! او الله تعالیٰ به له تاسی څخه شه پوښتنه نه کوی؟، او امتحان به له تاسی نه اخلی؟ چه څومره کسان له تاسی څخه د الله تعالیٰ په لاره کښې جنگیدونکی؟ او څومره کسان د جنگ په وخت کښې ثابت قدم پاتی کیدونکی دی؟ داسی خیال مه کوئ ځکه چه لوړو ځایونو ته هم هغه سړی رسیدلی شی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې هر ډول (قسم) مصائب او متاعب پر ځان آخلی، رېړونه گالی (مشکلات تیروی) او د ځان قربانولو او مصاعبو له پاره تل تیار ولاړ وی.

رښتین مین د دار او پړی وړوی هرکله دا لویه مرتبه کله بیا مومی هر سړی

وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِن قَبْلِ أَن تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ ع

او خامخا په تحقیق وئ تاسی چه آرزو به مو کوله د مرگ پخوا له هغه چه تاسی پیښیدئ پر دغه (مرگ) نو په تحقیق ولید تاسی دا (مرگ) حال دا چه تاسی (ورته) کتل.

تفسیر : هم هغه اصحاب الکرام رضی الله عنهم چه د «بدر» د غزا له شرکته بی برخی پاتی وو، دوی د (بدر) د شهیدانو د ډیرو فضائلو له اوریدلو څخه داسی تمنا او آرزو کوله چه کاشکی الله جل جلاله بیا موقع راولی، چه مونږ هم د الله تعالیٰ په لاره کښې ووژلی شو او د شهادت دا لویه مرتبه حاصله کړو. هم دی حضراتو د «احد» په غزا کښې دغه مشوره وړاندی کړی وه چه راځئ! له مدینی منوری نه د باندی ووځو!، او هلته له غلیم سره وجنگیږو!. دوی ته

فرمائی هغه شی چه تاسی ئی تمنا کوله، ستاسی تر سترګو لاندی راغی، نو اوس د پرمخ تګ په ځای، بیرته ولی ځان باسئ؟ په حدیث کښی راغلی دی چه «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مګر که ورسره مخامخ شوئ، نو ثابت قدم اوسئ»

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ
مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ
عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

او نه دی محمد مګر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تیر شوی دی له ده نه پخوا (ډیر) رسولان، آیا نو که مړ شی (محمد) یا شهید کړی شی (محمد) نو بیرته به وګرځئ تاسی پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چه بیرته وګرځید، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوی الله ته هیڅ شی، او ژر به جزا ورکړی الله شکر ګزارو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر : واقعه دا ده چه د «احد» په غزا کښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم د جنګ نقشه بالذات پخپله جوړه کړه. د ګردو (تولو) صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتی شوه چه له هغی دری (وت) څخه اندیښنه وه چه د کفارو لښکر د شا له لوری یرغل (حمله) رانه وړی. نو د دی دری په یوی لوړی څوکی کښی رسول الله مبارک پنځوس تنه زورور غشی ویشتونکی وټاکل (مقرر کړل) چه د هغوی رئیس حضرت عبدالله بن جبیر رضی الله عنهم ؤ. او پر دوی ئی زیات تاکید وکړ چه «مونږ په هر حالت چه یو، ودی اوسو، خو تاسی هرومرو (خامخا) هم دا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د هم دغی دری ساتنه وکړئ! اعم له دی نه چه نور مجاهدین غالب وی، که مغلوب، تر دی که تاسی ووینئ. چه مرغان د هغوی غوښی خوری، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځیږئ!. «**وانا لن نزال غالبین ماثبتم مکانکم** - (بغوی) مونږ تر هغه وخته پوری بریالی (کامیاب) یو څو تاسی دا ځای ټینګ وساتئ! » الغرض وروسته له دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ګرد (تول) فوځ ته پوره هدایت ورکړ، بیا په «جهاد» باندی شروع وشوه. د غزا میدان ښه تود ؤ. اسلامی غازیان به کامیاب او وړاندی کیدل او د خپل شجاعت جوهر به ئی ښکاراوه. د ابودجانه، علی مرتضیٰ او نورو مجاهدینو رضی الله عنهم د توری او بهادرئ په مقابل کښی د قریشو د مشرکینو ملاوی ماتی شوی او پرته (علاوه) له ټینښتی بله هیڅ یوه لاره دوی ته پاتی نشوه او حق سبحانه و تعالیٰ د خپل نصرت موعوده وعده پوره کړه او کفارو ته سخته ماتی ورپیښه شوه نو له ویری ځنی مخ په ټینښته شول د دوی ښځی چه د غیرت

ورکولو او جوش پیدا کولو له پاره راغلی وی خپلی پینځی په لاس نیولی تښتیدی او پر ویره سره ئی هر لوری ته منډی وهلی. مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندی قبضه کول شروع کړل کله چه دغه نندارہ هغو (٥٠) تنو غشو ویشتونکو ته ورخرگنده شوه نو ئی داسی گومان وکړ چه گواکی فتح کامله شوه او دښمن تښتی، نو زمونږ دلته چتی (بیکاره) کیناستل څه په کار دی؟ ښه خو دا ده چه د غلیم تعقیب وکړو او په غنیمت کښی هم خپله برخه واخلو عبدالله بن جبیر(رضی الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسی وگڼل چه لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلی مقصد او هدف بیخی پوره کړی دی اوس نو په دی ځای کښی ولی وزگار کینو په دی خیال کښی گرد (تول) تیروتل. یواځی عبدالله بن جبیر رضی الله تعالیٰ عنه له (١١) تنو نورو ملگرو رضی الله تعالیٰ عنه سره د هغی دری د ساتنی له پاره پاتی شول. د مشرکینو سواره (رساله) د خالد بن ولید په ریاست چه تر دغه وخته پوری په اسلام سره لا مشرف شوی نه ؤ د تیښتی په منځ کښی یو ځلی بیرته واپس شوه او د هم هغی دری له لوری ئی پر مسلمانانو حمله (یرغل) یووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چه د هغو (٢٥٠) تنو سورو مخه ونیسی، خو سره له هغه هم عبدالله بن جبیر سره د خپلو ملگرو رضی الله عنهم ښه په بهادرئ سره تر دی حده پوری مدافعه وکړه چه ځانونه ئی گرد (تول) سره قربان کړل. مسلمانان مجاهدین چه د شا له جانبه بیخی مطمئن وو ناڅاپه پر دوی باندی د مشرکانو سواره ورغلل او د مخی له لوری د مشرکینو هغه فوځونه هم بیرته وروگرځیدل چه پخوا له دی نه تښتیدلی وو او سخت جنگونه سره ونښتل او مجاهدین بیخی د کفارو له لوری محصور او سخت ویروونکی جنگ ته مجبور شول نو ځکه ډیر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول. په هم دی تهلکه او پریشانی کښی (ابن قمیئه) یوه غته تیږه (گټه) د رسول الله مبارک په لوری وروویشته چه د هغی په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او چهره منوره څیره ئی زخمی او ژوبله شوه (ابن قمیئه) غوښتل چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړی مگر اسلامی علم وړونکی مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه مدافعه وکړه خو رسول الله مبارک د زخم له شدته پر ځمکه ولوید، کوم شیطان غږ وکړ. چه «محمد ووژل شو!» د دی بدی خبری په اوریدلو سره مسلمانان وارخطا شول او پښی ئی سستی شوی، او لاس تر زنی پاتی شول. ځینی مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل ځینو ضعفاؤ ته هسی یو خیال پیدا شو چه د مشرکانو له رئیس ابوسفیان ځنی پناه وغواړی. ځینو منافقانو وویل. «کله چه محمد ووژل شو نو مونږ اسلام بیخی پریږدو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بیرته گرځو» په دی وخت کښی انس ابن النضر د انس بن مالک «رض» تره وویل «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسید نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه زمونږ ژوند څه په کار دی؟ په دی مبارکه لاره کښی چه رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، ښائی چه مونږ هم ځانونه قربان کړو!» دا ئی وویل او پر کفارو ئی حمله او یرغل ورووړ او د جنگ ډگر ته لکه زمری ور وړاندی شو او تر هغه پوری په بهادرئ وجنگید، چه په شهادت ورسید. رضی

الله عنه!. په دی وخت کښی د رسول الله مبارک غږ پورته شو.
«**الی عباد الله! انا رسول الله** - زما په لوری راشئ! ای بندگانو د الله زه د الله رسول یم.
کعب بن مالک رضی الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپیژاند او چیغه ئی وکړه. «ای مسلمانانو! زیری می دربانَدی چه رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!» دلته د دی غږ د اوریدلو په اثر گردو (تول) مسلمانانو هم هغه لور ته ورتگ شروع کړ او سم د لاسه (٣٠) تنه اصحاب د ده مبارک په گرد (تول) چاپیر کښی سره غونډ شول او په سخته مدافعه ئی شروع وکړه او د مشرکانو فوځ ئی بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ. په دی موقع کښی سعد بن ابی وقاص، طلحه، ابو طلحه، قتاده بن النعمان او نورو اصحابو رضی الله عنهم اجمعین ډیر زیات ربړونه وگالل (تکلیفونه تیر کړل) او خپل سرونه ئی پخپلو ورغویو کښی ونیول او سخت جنگونه ئی له کفارو سره وکړل تر دی چه مشرکانو بیخی میدان پریښود او بیا تیښتی ته اړ او مجبور شول.
او دا آیت نازل شو. ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآیة - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، خدای خو نه دی، له ده څخه پخوا ډیر رسولان تیر شوی دی چه وروسته له هغوی څخه د هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی. او خپل ځان او مال ئی تری جار (قربان) کړی دی. مگر هغه دین ئی له لاسه نه دی ایستلی. او تل ئی قائم ساتلی دی. د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دی فانی دنیا څخه کومه د تعجب خبره نه ده که دا وخت نه وی نو په بل کوم وخت کښی خو هرومرو (خامخا) دی وفات کیږی که کوم وخت دی وفات یا بالفرض په شهادت ورسیږی، نو آیا تاسی به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بیرته گرځئ؟ او له «جهاد» فی سبیل الله څخه به مخ اړوئ؟ لکه چه اوس د ده د قتل د خبر له اوریدلو څخه ډیر کسان بی حوصلی شول او له پښو ولویدل یا د منافقینو له مشورو سره سم العیاذ بالله بیخی له دین څخینی مخ اړوئ؟ او بیرته کافران کیږئ؟ له تاسی څخینی داسی هیله هیڅکله نه کیږی، که څوک داسی وکړی نو خپل ځان ته به نقصان ورسوی او الله تعالیٰ ته هیڅ زیان نشی رسولی الله جل جلاله ستاسی مرستی (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسی شکر وکړئ که هغه تاسی ته د دین لار نه وی درښودلی او د دین په خدمت کښی ئی نه وی مشغول کړی نو ستاسی حال به څه ؤ؟

«مه ږده ته احسان په چا چه کوم خدمت د قوم
قوم ږدی احسان په تا چه کوی خدمت د قوم»

او شکر هم دا دی چه مونږ لا زیات د دین په خدمت کښی مضبوط او ثابت قدم اوسو. په دی کښی اشاره ده چه د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کښی به څخینی خلق له دین څخه اوړی. او هغه کسان چه په دین باندی قائم پاتی وی هغوی ته به لوی اجر وی لکه چه هم داسی پیښه هم وشوه چه ډیر خلق مرتدان شول او د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په وسیله بیرته په اسلام مشرف شول او څخینی تری ووژل شول.
تنبیه : ﴿قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ﴾ کښی ﴿خَلَتْ﴾ **به له «خلو»** څخه مشتق وی. چه معنی

ئې تیریدل، ګوښې کیدل، تلل دي. او له هغه سره موت لازم نه دي لکه چه پاک خدای جل جلاله فرمائي. ﴿ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ ﴾ یعنی کله چه تاسي پریږدي او جلا (جدا) کيږي. او هم په «الرسل» کښې استغراقي لام نه دی بلکه جنسي دی، ځکه چه د مدعا په اثبات کښې استغراق لره هیڅ دخل نشته عیناً د هم دی جملي په شان د مسیح علیه السلام په نسبت ئې هم فرمایلي دي چه ﴿ مَّا ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ ﴾ آیا دلته که لام استغراقي واخیست شي، نو د هغه معنی به داسي کيږي.

ګرد (تول) رسولان له مسیح علیه السلام څخه پخوا تیر شوي دي، او هیڅوک نه دي پاتي چه وروسته له هغه څخنی مبعوث شي، نو لامحاله لام جنسي اخلو، نو هم هغه دي دلته هم ونیوه شي. د هغه تائید له دي څخنی هم کيږي، چه د عبدالله بن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په قرأت «الرسل» نه بلکه (رسل) «نکره» ده. باقي د (خلو) په تفصیل کښې یوازي د موت یا د قتل ذکر د دي له امله (وجی) کړی شوی دی، چه طبیعي موت خو په هر حال راتلونکي ؤ او د قتل خبر په هم هغه وخت کښې مشهور کړی شوی ؤ. او څرنګه چه د موت د صورت وقوع مقدره وه نو ځکه پر قتل باندي مقدم کړ شو. د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کله چه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د اصحابو په مجمع کښې دا پوره آیت تر﴿ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴾ پوری، بلکه د﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴾ آیت ئې هم ولوست. نو خلق ﴿ قَدْ خَلَتْ ﴾ او د ﴿ أَفَإِي۟ن مَّاتَ ﴾ او د﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ ﴾ او د «خلو» څخنی، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د (خلو) او د موت په عدم استبعاد او جواز متنبه شول، چه هم دا د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه غرض ؤ د موت په وقوع باندي نه ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په دي سره استدلال وکړ او نه بل څوک پری وپوهیدل که دغو الفاظو د موت د واقع کیدلو خبر ورکولی نو بایده ؤ چه د دي آیت د نزول وخت یعنی اوه کاله پخوا له دي نه وګانه شي، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم پکښې وفات شوی دی. په دي تقریر سره د ځینو محرفینو ګرد (تول) تحریفات «هبأ منثورا» کيږي مونږ د زیات تطویل له خوفه زیات بسط نه شو ورکولی. خو علماؤ ته مو څه اشاری وکړی.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا ۗ

او نشته هیڅ نفس لره دا چه مړ شي مګر په اذن (حکم) د الله سره چه لیکلي شوی دی (دا مرګ) په یوه مقرر وخت کښې (چه نه وړاندی او نه وروسته کيږي)،

تفسیر : نو هر کله چه هیڅوک بې د الله تعالیٰ له حکمه نه شي مړ کیدی اګر که د موت دیر اسباب هم سره غوند شوی وي او د هر سړي موت په مقرر وخت کښې راتلونکی دی اعم له

دی چه د ناروغی له امله (وجی) وی که د قتل یا په بل سبب سره نو پر الله تعالیٰ باندی توکل کوونکو ته له دی مرگه ویریدل نه ښائی او نه د کوم لوی یا واړه د موت د اوریدلو له خبره ښائی چه سری مایوس او نا امیده شی، او بیخی غمجن کینی.

چه له مرگه خلاصون نشته ای مؤمنه
غزا کره! په اخلاص د زړه په مینه
له خپله وخته به ړومبی تا څوک مر نه کری
که هر څو په زړه لری څوک درته کینه
چه په تیښته څوک له مرگه نه خلاصیږی
غازی ښائی په غزا کښی د غلیم کری تویه وینه

وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا ۚ

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دی دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنیوی بدل)

تفسیر: یعنی که الله جل جلاله اراده وفرمائی. لکه چه په (١٥) جزء د (بنی اسرآئیل) په ١٨ آیت (٢) رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو. ﴿ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَن نُّرِيدُ ﴾

وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا ۚ

او هر څوک چه غواړی (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروی ثواب)

تفسیر: یعنی هغه به په آخرت کښی هرومرو (خامخا) خپل بدل مومی. د دی آیت په ړومبی جمله کښی پر هغو کسانو باندی تعریض دی، چه هغوی د غنیمت د مال په طمع کښی له حکم څخنی عدول کری ؤ او په دوهمه کښی د هغو کسانو ذکر دی، چه پر فرمان منلو باندی برابر ثابت قدم پاتی وو.

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٥﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر گزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه پر دغه دین ثابت قدم پاتی کیږی، هغوی ته هم په دین او هم دنیا کښی اجر ور په برخه کیږی. خو که څوک د دی لوی نعمت په قدر باندی ونه پوهیږی. (کذا فی الموضح)

وَكَأَيِّنْ مِّنْ نَّبِيٍّ قٰتَلَ مَعَهٗ رِبِّيُّوْنَ كَثِيْرٌ فَمَا وَهَنُوْا لِمَآ أَصَابَهُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَمَا ضَعُفُوْا وَمَا اسْتَكَانُوْا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الصّٰبِرِيْنَ ﴿١٤٦﴾

او ډیر له انبیاؤ څخه وو چه د دوی په مرسته (ملد) جنګیدلی وو ربانی سړی (د الله طالبان) ډیر (له حده تیر) نو هیڅ قدر به نه سستیدل هغوی له سببه د هغه تکلیفه چه رسیدلی به ؤ دوی ته په لاره د الله کښی او نه به ضعیفان کیدل (په جنګ کښی) او نه به سر ټیټاوه دوی (دښمن ته)، او الله خوښوی صبر کوونکی (ثابت قدمان په سختیو کښی نو ورته ورکوی ثواب)

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا ډیر د الله تعالی خاص بندګان له انبیاؤ علیهم السلام سره مله شوی، له کفارو سره ئی جنګ کړی دی چه په هغو کښی ډیر زیات تکالیف او ربړونه ئی ګاللی (تیر کړی) دی. خو په دغو شدائدو او مصائبو کښی هم د هغوی په ارادو کښی هیڅ یوه سستی نه وه واقع شوی، نه ئی همت بایلودلی ؤ، نه ئی خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه ئی د دښمن په مخ کښی سر ښکته کاوه الله تعالیٰ له هسی ثابت قدمو بندګانو سره خاص محبت لری. په دی سره هغو مسلمانانو ته تنبیه ورکوی او په غیرت ئی راولی چه په «احد» کښی له دوی څخه کمزوری څرګنده شوی وه. حتیٰ څینو داسی هم ویلی وو چه د پخوانیو امتونو پر موحدانو باندی د حق په لاره کښی راز راز (قسم قسم) مصائب او شدائد راغلل او دوی پکښی خپل زیات صبر او استقامت ښکاره کړ، نو تاسی (چه خیر الامم یئ) له هغو څخه زیات خپل صبر او استقامت ښکاره کړئ!

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّآ أَنْ قَالُوْا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِيْٓ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٤٧﴾

او نه وه وينا د دوی (يعنی وينا د مجاهدينو) مگر دا چه ويل دوی ای ربه زمونږه! مغفرت کړه مونږ ته گناهونه زمونږ! او له حده تيريدل زمونږ! په (دی) کار زمونږ کښی او ثابت (ټينگ کړه) قدمونه زمونږ (په طاعت خپل کښی)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره پر قوم کافرانو!

تفسير: يعنی د مصائبو او شدائدو په هجوم کښی ئی نه د ويری کومه خبره وويله او نه له مقابلی څخه ستانه (واپس) شول، او نه ئی د دښمن اطاعت ومانه، نه ئی يوه خبره له خپلی خولی څخه وويسته، که ئی وويل خو هم دا ئی وويل «ای خدايه! ته زمونږ ټول تقصيرات عفوه کړه! او زمونږ گرد (ټول) تيری رامعاف کړه! او زمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو زمونږ قدمونه د حق له لاری څخه ونه ښويږی، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کښی مرسته (مدد) راکړه!» دوی هسی گڼی چه دير ځلی د مصائبو په راتگ کښی د خلقو گناهونه او د هغوی تقصيرات دخل لری او له مونږ څخه کوم سری داسی دعویٰ کولی شی چه له هغه څخه هيڅکله هيڅ يو تقصير نه دی صادر شوی په هر حال د دی په ځای چه له مصيبت څخه سری ووېرېږی او خلقو ته پناه يوسی، ښه خو دا ده چه پاک پروردگار ته پناه يوسی او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبرياء والجبروت ته دی سرښکته کړی.!

فَاٰتٰىهُمُ اللّٰهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ الْاٰخِرَةِ ۗ وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٤٨﴾

نو ورکړ دوی ته الله ثواب د دنيا او ښه ثواب د آخرت، او الله خوښوی نيکی کوونکی (په دنيا کښی په نعمت او په عقبا کښی په جنت).

تفسير: يعنی په دنيا کښی ئی د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول ئی ورعطا کړ او د آخرت لوی ثواب ئی په برخه شو. وگورئ! هغه کسان چه له الله تعالیٰ سره خپله معامله په ښه دول (طريقه) سره ساتی او ښه کارونه کوی له هغوی سره الله تعالیٰ داسی محبت کوی او هغوی ته داسی ثمره ورکوی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنْ تُطِيْعُوا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَرُدُّوْكُمْ عَلٰٓى اَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿١٤٩﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعنى اى مؤمنانو!) كه اطاعت وكړئ تاسى د هغو كسانو چه كافران شوى دى نو بيرته به وګرځوى دغه (كفار) تاسى په پوندو ستاسى (د كفر خوا ته) نو وبه ګرځئ تاسى زيانكاران (يعنى بيا به مو كافران كړى)

تفسير: د (احد) په غزا كښې كله چه د مسلمانانو زړونه مات شول، نو كافرانو او منافقانو موقع ومونده، ځينو الزام اړاوه او طعنى ئى وركولى. ځينو د خير غوښتلو په پرده كښې په نصيحت باندى شروع وكړه چه وروسته له دى نه په جنګ كښې بيا داسى زړورتوب ونه كړئ! حق تعالىٰ خبر راكوى چه «اى مسلمانانو! د دښمنانو پر خبرو باندى مه غوليږئ! الله جل جلاله دى ونه كړى كه تاسى د هغو په لومه (دام) كښې ايسار شوئ، نو بيا به په هم هغه تياره كښې چه ورځنى وتلى يئ ژر تر ژره ولويږئ! او ورو ورو به د حق دين لمن ستاسى له لاسه خوشى شى چه د هغه نتيجه د دنيا او آخرت له خسارى څخه پرته (علاوه) بل شى نه دى.» ړومبى ئى د الله تعالىٰ د خاصو بندګانو پر لاره باندى د تللو ترغيب وركړ، دلته د بدانو او شريرانو د خبرو له اوريدلو څخنى منع كوى چه مسلمانان هوښيار شى او خپله ګټه او زيان وسنجوى (معلوم كړى). (نو الله فرمائى له دښمنانو سره خپلوى مه كوئ او خبره ئى مه اورئ!)

بَلِ اللّٰهُ مَوْلٰىكُمْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ النّٰصِرِيْنَ ﴿١٥٠﴾

بلكه الله مولىٰ مرسته (مدد) كوونكى، يار، دوست لرونكى) ستاسى دى او هم دى خورا(ډير) ښه د تولو مرسته (مدد) كوونكو دى.

تفسير: نو څكه ښائى د هم دغه الله تعالىٰ چه زمونږ مولىٰ او (خير الناصرين) دى، خبره ومنله شى! او په مرسته (مدد) باندى ئى اطمينان وشى! د هر چا چه مددګار الله تعالىٰ وى، هغه به دى ته څه احتياج لرى چه د الله تعالىٰ د دښمنانو د معاونت او مرستى انتظار ولرى، يا به د هغوى په مخ كښې د اطاعت غاړه ږدى. په حديث كښې راغلى دى چه له «احد» نه د بيرته ورتګ په وخت كښې ابوسفيان د يوه مشهور بت «هبل» د برى غږ پورته كړ او وى ويل «**لنا العزىٰ ولاعزىٰ لكم**» رسول الله مبارك وفرمايل «**الله مولٰينا ولا مولىٰ لكم**»

سَنُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَآ اَشْرَكُوْا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطٰنًا ۚ وَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۗ وَبِئْسَ مَثْوَى الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٥١﴾

ژر به وغورځوو مونږ په زړونو د هغو کسانو کښې چه کافران شوی دی رعب (هیبت ـ ویره) په سبب د شریک نیولو د دوی په الله سره هغه شی چه نه دی نازل کړی (الله) په (شریک نیولو د) هغه کوم برهان (دلیل) او ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی، اوبد ځای دهستوګني دظالمانو دی (دااورددوزخ).

تفسیر: یعنې دا خو ستاسې امتحان ؤ اوس به مونږ د کافرانو په زړونو کښې ستاسې داسې هیبت او رعب او ویره واچوو، چه دوی به د دی زخمي توب، کمزوری او زیانمن کیدلو ستاسې، بیا د بیرته مخ اړولو جرأت ونشي کړی لکه چه هم داسې هم وشو. ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنګ له میدانه ناامیده وتښتید. په لار کښې داسې خیال ورته پیدا شو چه «مونږ ولی یو اسلامی ستری ستومان ژوبل فوځ همغسې خوشې پریښود؟ او ولې ترې راغلو؟ راځئ! چه بیرته وګرځو او د دوی کار سره تمام کړو.» مګر د حق تعالیٰ د هیبت او د اسلام د رعب په اثر ئې همت ونشو کړی. چه دا خیال عملي کړی. پرته (علاوه) له دی مسلمانانو مجاهدینو تر (حمراء الاسد) پورې کفار تعقیب کړل او وروسته له هغه ئې بیا کفارو ته هیڅ موقع ورنه کړه چه د «احد» واقعات بیا اعاده شي.

تنبیه :مشرک که څه هم خپل ډیر زور ښکاره کړی خو د هغه زړه کمزوری وی ځکه چه هغه د کمزور مخلوق عبادت کوی، نو څنګه ئې معبود، هم هغسې ئې عابد ﴿ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ﴾ (١٧ جزء د الحج ٧٣ آیت ١٠ رکوع) او په رښتیا سره هم اصلي زور او قوت د الله تعالیٰ په تائید او مرستی (مدد) سره دی چه له هغې ځنې مشرکین او کفار بیخي بې برخې دی. نو ځکه تر هغه پورې چه مسلمانان حقیقي مسلمانان وو، تل کفار له دوی ځنې خائف او مرعوب وو. بلکه تر نن پورې هم مونږ مشاهده کوو چه د مسلمانانو د سخت انتشار، تشتت، ضعف او تنزل سره سره د دنیا ګرد (تول) کافران له دوی ویدو ځمریانو ځنې ویریږی او تل په دې فکر کښې دی چه دا توریالی قوم بیا ویښ نشي. په علمي او مذهبي مناظرو کښې هم د اسلام هم دا رعب مشاهده کیږی. په حدیث شریف کښې راغلي دی چه «زما رعب د یوی میاشتې له مسافې ځنې د دښمنانو په زړونو کښې اچول شوی دی.» بیشکه د هم هغه اثر دی چه مسلمه امت ته هم په برخه شوی دی.　**فلله الحمد علی ذلک وله المنة.**

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللهُ وَعْدَهٗٓ اِذْ تَحُسُّوْنَهُمْ بِاِذْنِهٖ ۚ

او خامخا په تحقیق رښتیا کړه تاسې ته الله وعده خپله په هغه وخت کښې کله چه وژل تاسې کافران په اذن (حکم) د الله سره،

تفسیر: نبي کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم لا پخوا فرمائلي ؤ چه «که تاسي له صبر او ثبات څخه کار واخلئ!، نو الله تعالیٰ به تاسي ته بری درکړي.» لکه چه الله تعالیٰ خپله وعده د «احد» د جنګ په ابتداء کښي رښتیا ښکاره کړه او مسلمانانو د الله تعالیٰ په امر کافران تار په تار، او ډګر ئي په وینو سور کړ. (٧) یا (٩) هغه سړي چه د هغوی په لاسونو کښي د مشرکانو بیرغ ؤ پرله پسي ئي ووژل او ځای په ځای ئي کوته کړل او د ګردو (تولو) ککړی هلته په وینو سري او ککړي شوي. په اخر کښي کفار د ډیري ویري له لاسه بدحواسه شول او ګرد (تول) وتښتیدل. مسلمانانو د فتح او بری ځیره صافه ولیدله. او په مخ کښي ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو. نو دوی په هغو مشغول شول چه د غشو ویشتونکو له غلطي څخه (خالد بن ولید) ګته واخیسته، او د جنګ نقشه یو ناڅاپه بدله شوه. لکه چه مونږ دغه پخوا له دی نه ولیکل.

حَتّٰٓى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِى الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پوري چه بی زړه شوئ تاسي او (پخپلو منځونو کښي) سره مخالف شوئ په امر (د نبي) کښي او نافرماني وکړه تاسي.

تفسیر: یعني رسول الله صلی الله علیه وسلم چه کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی ؤ له هغه څني مخالف کار وکړ شو او دوی پخپلو منځونو کښي په جګړو سره اخته شول ځینو وویل چه «مونږ لره ښائي چه هم دلته ټینګ ودریږو او هیڅ تری ونه خوځیږو.» ډیرو کسانو وویل چه «اوس هیڅ ضرورت نشته چه دلته وزګار کینو ځئ! چه ځو غنیمت حاصل کړو!.» آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنګرونه (مورچي) پریښودل او مشرکانو له هم هغه ځایه ناڅاپه پری حمله یرغل راوړ له بلي خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو دغو شیانو د دوی پر زړونو کښي کمزوري پیدا کړه چه د هغه نتیجه د بی زړه توب (فشل، جبن) په صورت ظاهره شوه، ګواکي د بی زړه توب سبب جګړه او د جګړي سبب عصیان ؤ.

مِّنْۢ بَعْدِ مَآ أَرٰىكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ الْأٰخِرَةَ ۚ

له هغه وروسته چه دروښود تاسي ته (الله) هغه شی چه ستاسي خوښ ؤ (له نصرت او غنیمت څخه) ځیني له تاسي هغه دي چه خوښوي دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځیني ستاسي هغه دي چه خوښوي آخرت،

تفسير: يعني ځينى خلق د دنيوى متاع (مالى ولجى) په خوښى کښى وښوئيدل، چه د هغه ربرونه (تکليفونه) ئى ګرد (تول) سره وګالل(تير کړل). ابن مسعود رضى الله تعالىٰ عنه فرمائى «چه د دى آيت له نزول څخه پخوا ما دا خبره نه وه محسوسه کړى، چه ګواکى زمونږ په منځ کښى کوم سړى د دنيا طالب هم شته؟».

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ج

بيا (الله) وګرځولئ تاسى له کافرانو څخه (په تيښته سره) له پاره د دى چه وازموئى تاسى،

تفسير: يعني پخوا خو کفار ستاسى له مخى تښتيدل. او اوس خو تاسى مسلمانان د هغوى په مخ کښى تښتئ! ستاسى د غلطئ او قصور له امله (وجى) دغه معامله سره چپه شوه، او په دى کښى ستاسى آزموينه ده. څو مخلص او غير مخلص مسلمانان صاف پکښى ښکاره شى.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ ط

او هرومرو (خامخا) په تحقيق عفوه وکړه (الله تاسى ته، (يا) او خامخا په تحقيق عفوه وکړه (الله) له تاسى (چه تول ئى پر دوى قتل نه کړئ)

تفسير: يعني کومه غلطى چه شوى وه هغه پاک الله تاسى ته بيخى معافه کړه. اوس دغه خبره هيچا ته جائزه نه ده چه د دى حرکت له سببه پر بل چا باندى طعن او تشنيعووائى.

وَاللّٰهُ ذُوْ فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٥٢﴾

او الله څښتن (مالک) د لوى فضل (رحمت، مهربانى، احسان) دى پر مؤمنانو باندى.

تفسير: يعني الله تعالىٰ د داسى مهربانى او فضل څښتن (مالک) دى چه د مؤمنانو تقصيرات معافوى او په عتاب کښى هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وى.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُنَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَّالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَاكُمْ

(یاد کړئ) هغه وخت چه تلئ مندی وهلي تاسی (بیرته مو شا ګرځوله) او نه مو کتل هیچا ته حال دا چه رسول (د الله محمد) بللئ تاسی وروسته ستاسی.

تفسیر: یعني تاسی تښتیدئ او پر غرونو او میرو باندی ختلئ او مندی مو وهلی او له وارخطائی مو شاته نه کتل په دی وخت کښی رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ ؤ. او تاسی ئی له دی قبیح حرکت څخه منع کولئ او تاسی ئی خپل لور ته بللئ. مګر تاسی د ډیر تشویش او اضطراب له امله (وجی) د هغه آواز کله اوریده؟ تر څو چه کعب بن مالک رضی الله تعالیٰ عنه چیغی وکړی او خلقو دا چیغی واوریدی او بیرته ستانه (واپس) شول. او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښی سره راټول شول.

فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَابَكُمْ ۗ

نو سزا ئی درکړه تاسی ته یو غم په سبب د بل غم له پاره د دی چه خپه نه شئ تاسی په هغه شی چه پاتی شو له تاسی (له غنیمت څخه) او نه په هغه شی چه ورسید تاسی ته (د جنګ له تکلیف نه)،

تفسیر: یعني تاسی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنګ کړ چه د هغه په بدل پر تاسی باندی هم تنګی راغله. هو! د غم په عوض غم درورسید تر څو چه وروسته له دی نه مو دا په یاد وی چه په هر حالت کښی ښائی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندی ټګ وکړئ!، اعم له دی چه کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسی له لاسه ووځی. یا کومه بلا ستاسی په مخه درشی.

تنبیه : اکثرو مفسرینو د ﴿ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ ﴾ معنی داسی کړی ده چه الله تعالیٰ تاسی ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ. یعني یو غم د ړومبنی فتحی او بری له لاسه وتلو له امله (وجی) او بل غم ستاسی د سریو د وژل کیدلو او زخمی کیدلو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خوریدلو په سبب ؤ. ځینو داسی مطلب اخیستی دی چه د فتحی او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالی او بدنی نقصان ګاللو (برداشت کولو) کوم غم چه ؤ، د هغه د پاسه یو بل لوی غم تاسی ته درورسید چه د هغه له امله (وجی) هغه پخوانی غمونه ګرد (ټول) له تاسی څخه هیر شول، یعني د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آوازه چه د دی غم له شدته وړاندنی

وروستني گردی (تولی) خبری له تاسی هیری شوی. تر دی چه د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم غږ مو هم وانه ورید لکه چه پر یوه لوری د بیخی ملتفت کیدلو په وخت کښې له بل لوری ځنی طبعاً غفلت او ذهول پیښیږی.

وَاللّٰهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شی چه تاسی ئی کوئ (لکه نور شیان).

تفسیر: یعنی ستاسی له احوالو او نیتونو ځنی ښه خبردار دی او سم له هغو سره به درسره معامله کوی.

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيۡكُم مِّنۢ بَعۡدِ ٱلۡغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغۡشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمۡ

بیا ئی نازل کړ (راولیږه) پر تاسی باندی وروسته له دی غمه امن (بیغمی) پر کالی د خوب چه لاندی ئی کړه یوه طائفه له تاسی (چه مومنان وو)

تفسیر : یعنی په دی غزا کښې د هر چا په برخه کښې چه شهادت ؤ شهیدان شول. او د هر چا په برخه کښې چه ماتی وه ماتی ئی وکړه. او هغه مخلص مجاهدین چه د «جهاد» په میدان کښې باقی پاتی شول حق تعالیٰ په هغوی باندی یو راز (قسم) داسی د خوب پرکالی (پرامښکی) راوستله چه په عین ولاړه کښې پر کالی یوورل. د حضرت طلحه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه څو ځلی چاړه پر ځمکه ولویده. دا یو حسی اثر له هغه باطنی اطمینان او سکون څخه ؤ چه په هسی لویه هنگامه او ډیر سخت شورماشور کښې د مؤمنانو پر زړونو باندی محض د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره وارد شو. او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او ویره بیخی ورکه شوه. دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کښې ورپیښ شو چه د مجاهدینو په لښکر کښې څه نظم او نسق قائم نه ؤ او ډیر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو. مجاهدین د ډیرو زخمونو له امله (وجی) تکر تکر وو. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی گرد (تول) فکر، هوښ، حواس وړی ؤ. گواکی دغه خوب د ویښیدلو له پاره ؤ. پر مؤمنانو باندی پرکالی راغله، او د دوی هغه گرد (تول) ستومانی او سترتیا ئی له منځه ورکه کړه، او تنبیه ئی وفرمایله چه د ویری، تشویش او اضطراب وخت تیر شوی دی. اوس داده او مطمئن شئ! او خپل فرض اداء کړئ! نو سم د لاسه لوی اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه د رسول الله مبارک

په خوا کښې راتول شول، او د غزا دوهم محاذ ئې جوړ کړ. لږ څه وروسته فضا صافه شوه، دښمن د دوی په مخ کښې بیا په تښتیدلو مجبور شو.
تنبیه : ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه عین د غزا په وخت کښې د خوب پرکالی، پرامېنکی (نعاس) راتلل د الله تعالیٰ له لوری د فتحی او د غلبې د راتګ علامه وه. د حضرت علی کرم الله وجهه فوځ ته هم په (صفین) کښې هم داسی یوه واقعه ورپیښه شوی وه.

وَطَآئِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسی چه منافقان ؤ) په تحقیق په فکر کښې غورځولی ؤ دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکی او خائفان منافقان دی چه له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد ؤ. له دوی سره یوازی د دوی د ځان فکر و، او په هغه کښې بیخی دوب تللی وو، او په خپلو زړونو کښې به ئې دا فکرونه کول نه چه د ابوسفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړی، او مونږ ته بیا کوم جنګ او جنجال راپیښ کړی. که داسی وشی نو زمونږ حال به هلته څه وی؟ نو په هسی ویره، اندیښنو او چرتونو کښې پر دوی باندی نه پرکالی او نه خوب راته.

يَظُنُّونَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چه ګمانونه به کول دوی په الله باندی (ګمان) ناحقه (لکه) ګمان د جاهلیت،

تفسیر: یعنی داسی ګمان کوی چه د الله تعالیٰ وعدی چیری ولاړی؟ معلومیږی چه اوس د اسلام قصه پای (اخر) ته ورسیده. اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بیرته تلونکی نه دی. ګرد (تول) هم دلته شهیدان کیږی. لکه چه په (٢٦) جزء د «الفتح» په ١٢ آیت ٢ رکوع کښې فرمائی ﴿ بَلْ ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّنْقَلِبَ الرَّسُوْلُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ اِلٰٓى اَهْلِيْهِمْ اَبَدًا ﴾

يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وائی دوی چه آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته)،

تفسیر: یعنی آیا زمونږ کار څه لا باقی دی یا بیخی خلاص شوی دی یا دا چه مونږ ته چه د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو (مددگارانو) څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟ یا دا معنی څه چه د الله تعالیٰ اراده وه هغه ئی وکره زمونږ یا د بل په هغه کښی څه واک (قبضه) دی؟ دا د الفاظو ظاهری معنی وه، لیکن هغه چه د دوی د زړونو نیت ؤ، وروسته له دی نه راځی.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) بیشکه امر (د نصرت یا د هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کیږی.)

تفسیر: یعنی دا د منافقانو قول ﴿ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ کلمة حق ارید بها الباطل دی. بیشکه دا صحیح ده چه ستاسی په لاسونو کښی هیڅ شی نشته او ګرد (ټول) کارونه د الله تعالیٰ په قدرت او اختیار کښی دی د هر چا په نسبت چه اراده وفرمائی د هغه حال سنبالوی، یا ئی له جنجاله ډکوی، غالب یا ئی مغلوبوی. آفت وررسوی یا راحت بری ئی په برخه کوی یا ناکامی هم دا یوه واقعه د یوه قوم له پاره رحمت او د بل قوم له پاره زحمت ګرځوی. ګرد (ټول) د هغه په قبضه او واک (اختیار) کښی دی. مګر له دی قول ځنی کومه معنی چه تاسی پخپلو زړونو کښی آخلئ، هغه غلطه ده. الله تعالیٰ ته ستاسی د زړونو پټی خبری هم معلومی دی، چه د هغه بیان وروسته له دی نه راځی.

يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا

پټوی دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کښی هغه (خبری) چه نه ئی در ښکاروی تاته (ای محمده!) وائی دغه (منافقان یو تر بله) «که چیری وی مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی. نو نه به وو وژلی شوی مونږ دلته (په دی غزا د «احد» کښی).

تفسیر: د دوی د زړه پټه خبره دا وه چه ﴿ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ﴾ به ئی ویل او په زړه کښی به ئی د هغه معنی داسی کوله. ﴿ مَا قُتِلْنَا هَاهُنَا ﴾ او له مخلصو مسلمانانو ځنی به جلا (جدا) کیدل او پخپلو منځونو کښی به ئی سره ویل «خانه! دوی په اول کښی زمونږ خبرو ته غوږ کینښود. او د څو سر تیرو او ناتجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدینی څخه د باندی

د غزا له پاره ووتل، آخر ئې پخپلو مخونو باندې سختې څپېړې وخوړلې، که لږ څه واک (قبضه) او اختيار زمونږ په لاس کښې وی، او زمونږ پر مشورو باندې ئې عمل کړی وی نو دومره نقصانونه به ئې ولې ګاللی(تيرول)، او زمونږ له ګوند «حزب» څخنې به ولې دومره سرې وژل کيدل؟ (زياتره منافقين نسباً د مدينې منورې له انصارو سره شامل وو نو ځکه ئې په ﴿ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا ﴾ کښې د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل.) يا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وينا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو له پاره وی. نو دا د قتل او جرحې مصيبت به ولې پر مونږ باندې راته.

تنبيه : په ښکاره دول (طريقه) سره دا خبرې په مدينې کښې منافقانو کړې وې ځکه چه عبدالله بن ابی د «احد» د جنګ له شروع څخنې پخوا له خپلې ډلې سره د غزا له ميدانه د باندې ووتل، په دې صورت کښې د «هٰهنا» اشاره د قرب په سبب د «احد» په لورې به وی. ليکن د ځينو روايتونو له مخې د يوه منافق له خولې څخنې دا خبره د جنګ په ميدان کښې اوريدلې شوې وه چه نوم ئې «معتب بن قشير» و نو ښائی ځينې منافقان له عبدالله بن ابی سره د ځينو مصالحو له امله (وجې) بيرته ستانه (واپس) شوی نه وی. والله اعلم.

قُل لَّوْ كُنتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ ۖ

نو ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسې په کورونو خپلو کښې (نو) خامخا به راوتلی وو هغه کسان چه مقرر شوی ؤ په دوی باندې وژل طرف د ځايو د پريوتلو خپلو ته،

تفسير : يعنې له دې طعن او تشنيع يا حسرت او افسوس څخه هيڅ په لاس نه درځی. الله تعالیٰ د هر چا د اجل او د موت ځای او سبب او وخت ليکلی دی، هيڅکله هغه نه بدليږی. که تاسې پخپلو کورونو کښې هم پټيدی او فرض ئې کړئ که ستاسې رأيه هم آوريده کيدی نو بيا هم هغه کسان چه د هغوی وژل کيدل د «احد» په نژدې ځايونو کښې مقدر وو خامخا به په يو نه يو سبب سره هم هغه خوا ته تلل او هم هغلته به وژل کيدل. دا د الله تعالیٰ انعام دی په کوم ځای کښې چه د هغوی وژل مقدر وو هم هغلته ووژل شول. مګر څرنګه چه د الله تعالیٰ په لاره کښې په ډيره زړورتيا او خوښی سره شهيدان شول بيا پر دوی باندې د افسوس او ارمان کول د څه دپاره دی. او د الله تعالیٰ د لارې ميرنی (بهادر) پر خپلو ځانونو مه قياسوئ!.

کره غزا هيڅ له دښمنه مه ويريږه!

د ګور شپه په کور کښې هيڅوک نه کوينه!

چه دښمن ته مخامخ شي څنګ تري نه کړي
ملائک له عرشه پري وائي آفرينه!

وَلِيَبْتَلِيَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٥٤﴾

او (دغه معامله الله تعالیٰ په احد کښي وکړه) دپاره د دی چه وازموئی الله هغه شي چه په سينو (زړونو) ستاسي کښي دی، او دپاره د دی چه ښکاره کړی (الله) هغه شي چه په زړونو ستاسي کښي دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چه په سينو کښي پرتي دی (لکه نور شيان)

تفسير : يعنی الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری هم معلومی دی له الله جل جلاله څخه د هيچا هيڅ يو حالت پټ نه دی، مقصود دا ؤ چه ستاسي له ګردو (تولو) څخه يو امتحان واخيست شي تر څو هر هغه شيان چه ستاسي په زړونو کښي دی هغه د باندی ووځی د امتحان په بټی کښي سره او ناسره پخپله سره بيل کړی مخلصين د خپلو بريو صله او انعام ومومی او د هغوی زړونه د سبا له پاره له وسوسو او کمزوريو څخني پاک او صاف شی، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شي او خلق په ښکاره دول (طريقه) د دوی له باطنی پليتی څخه خبر کړی.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا ۖ وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٥٥﴾

بيشکه هغه کسان (له تاسی) چه وګرځيدل دوی (له جنګ) په هغی ورځی کښي چه مخامخ شول سره دواړه فوځونه بيشکه هم دا خبره ده چه ښويولی وو دوی شيطان په سبب (د شامت) د ځينو هغو ګناهونو چه کړی وو دوی، او خامخا په تحقيق عفوه کړی ده الله له دوی نه بيشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخير د رجوع له پاره)

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځني وختونه څه وړه یا لویه ګناه صادریږي. همغسې چه له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتیږي، هم داسې د یوې ګناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځي او سړي د نورو غلطیو او ګناهونو په لورې ښویوي او ورته چمتو (تیار) کوي ئې. د «احد» په غزا کښې هم هغه مخلص مسلمانان چه خپل سنګرونه (مورچې) ئې پریښې ؤ دا کار ئې د کومې پخوانۍ ګناه له شامته ؤ چه شیطان دوی تیرایستل او وئې ښویول یوه ګناه خو دا وه، چه ډیرو غشو ویشتونکو د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د حکم اطاعت ونه کړ. مګر د الله تعالیٰ فضل وګوره چه د هغې په مقابل کښې ئې دوی ته د کومې سختې ماتې سزا ورنه کړه. برسیره پر هغه د دې حضراتو ګرد (تول) ګناهونه ئې معاف کړل چه هیڅ یو تن له دوی ځنې ګناهګار پاتې نه شو. او هیڅوک حق نه لري چه په هغوی باندې طعن یا څه ملامتي ووائي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کیږئ تاسې لکه هغه کسان چه کافران شوي دي.

تفسیر : یعنې تاسې لکه دا کافر منافقان هسې لغو او چټې (فضول) خیالاتو ته پخپلو زړونو کښې ځای مه ورکوئ چه که مونږ پخپلو کورونو کښې ناست وی، نو نه به وژل کیدلو.

وَقَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ

او ویل به دوی په (حق د) ورونو خپلو کښې.

تفسیر : ځرنګه چه منافقان په ظاهره کښې مسلمانان شوي وو. نو ځکه ئې مسلمانانو ته ورونه ویل. یا دا چه په نسبي دول (طریقه) دوی د مدینې منورې د انصارو له ورونو ځنې وو، او ځنګه ئې چه دا خبرې د خیر خواهې او همدردۍ په دود کولې، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره ئې تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غُزًّى لَّوْ كَانُوا عِندَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ ۗ

کله به چه سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک) کښې یا به وو دوی غزا کوونکي که چیري وی دوی په نزد زمونږ کښې نو نه به وو مړه شوی دوی او نه به قتل کړی شوی وو دوی، دپاره د دی چه وګرځوی الله دا (ګمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کښې.

تفسیر : یعني خامخا له دی سببه مړه شول چه د باندی ووتل که له مونږ سره پخپلو کورونو کښې اوسیدی نو ولی به مړه کیدل. یا به ولی وژل کیدل؟ دا وینا د دی له امله (وجی) ده چه د آوریدونکو مسلمانانو په زړونو کښې حسرت او افسوس پیدا شي چه په رښتیا سره مونږ بی له فکره او اتکله د باندی ووتلو او د جنګ په اور کښې مو ځانونه وغورځول. او دا نتیجه په لاس تری راغله که په کورونو کښې اوسیدی نو د دی مصیبت مخ به مو نه وی لیدلی. مګر مسلمانان داسی ناپوهان نه وو چه په هسی فریبونو به غولیدل بلکه له هسی خبرو څخه بالعکس د منافقانو پت (غیرت) او اعتبار لاړ. ځینو مفسرینو چه په ﴿ لِيَجۡعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسۡرَةٗ فِي قُلُوبِهِمۡ ﴾ کښې لام د عاقبت له پاره اخیستی نو داسی ئی معنی کوی. «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندی ځکه داسی خبری جاری وی چه الله تعالیٰ تل دوی د افسوس او حسرت په اور کښې وسوځوی او پکښې پری ئی ږدی.» او د دوی بل حسرت به دا وی چه مسلمانان ولی زمونږ په شان نه شول او زمونږ په خبرو باندی ولی چا غوږ کینښود. ګواکی په دی تقدیر سره د ﴿ لِيَجۡعَلَ ﴾ تعلق د ﴿ لَا تَكُونُواْ ﴾ الآية ـ سره هم کیدی شي.

وَٱللَّهُ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۗ

او الله ژوندی کول (ژوندی پریښودل) او مړه کول کوی (نه جنګ نه سفر او نه نور)،

تفسیر: یعني ژوندی کول او مړه کول د الله تعالیٰ کار دی خورا (ډیر) ډیر کسان په خپل ګرد (تول) عمر کښې سفرونه کوی او په ډیر جنګونو کښې شاملیږی مګر مرګ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کښې وررسیږی مګر بیا هم دوی وائی چه «سری په خپل کور کښې له هر ډول (طریقه) ربړو (مصیبتونو) او اندیښنو څخنی ساتلی وی.» ډیر کسان داسی شته دی چه عادتاً په خپلو کورونو کښې اوسیږی مګر په پای (آخر) کښې داسی یوه وسیله وربرابریږی چه دوی له خپله کوره وځی او هم هغلته د باندی مړه یا ووژل شي د بندګانو په هسی پلمو (تدبیرونو) او بهانو مرګ بیرته کیدونکی او بچ کیدونکی نه دی. حضرت خالد بن ولید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل وفات په وخت کښې وویل. «زما په بدن کښې هسی یوه لویشت

ځای نشته چه د تورو، نیزو او غشو له زخمه خالي وي، مګر زه نن لکه یو اوښ غوندي په خپل بستر او کور کښې مرم.» **فلا نامت اعين الجبناء** ـ الله دې وکړي چه د ویریدونکي سترګې خلاصي شي!

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٥٦﴾

او الله پر هغو (ټولو) شیانو چه تاسي ئې کوئ ښه لیدونکی دی (عالم په پټو او ښکاره ؤ).

تفسیر: یعني الله جل جلاله ته معلوم دي چه منافقان او کافران پر کومه لاره باندي درومي؟ او مسلمانان تر کوم ځای پوري د دوی له تشبه او پیروی ځني ځانونه ساتي؟ نو هر یوه ته الله تعالیٰ د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوي.

وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٧﴾ وَلَئِن مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى اللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوئ تاسي په لاره د الله کښې یا مړه شوئ تاسي (په لاره د الله کښي چه طاعت دی) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهرباني د الله) خیر (ډیر ښه) دی له هغو (مالونو) چه دوی ئې جمع کوي. او قسم دی که مړه شوئ تاسي یا ووژلی شوئ تاسي نو خامخا به الله ته راجمع کړی شئ تاسي (ټول).

تفسیر: یعني فرض ئې کړئ چه که تاسي سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او في الحال په یو چل ځان له مرګه وژغورئ (وساتي) ! مګر دا خبره ضروري ده چه کله نه کله به تاسي مرئ! یا به وژل کیږئ! بیا په هر حال سره تاسي ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په مخ کښې حاضریدونکي او ګرد (ټول) سره جمع کیدونکي یئ! هلته به تاسي وپوهیږئ، هغه بختور کسان چه د الله تعالیٰ په لاره او په ښو کارونو کښې مري یا وژل کیږي دوی ته د الله تعالیٰ له مغفرت او مهرباني څخه څومره ډیره برخه ور په برخه کیږي؟ چه د هغې په مقابل کښې دنیوي ګټې او ګرد (ټول) جمع کړي دولت او ثروت هیڅ دی. حاصل دا چه که د منافقینو دغه وینا هم ومنل شي چه که دوی له

کوره نه وتل نو نه به وژل کیدل نو دلته هم بیخی د دوی خساره ده ژوند جاراوه شی بلکه دغه حقیقی مرګ نه دی او تل ژوندون دی.

هر ژوندی مر کیږی، هغه مر ژوندی دی   چه د دین خدمت کړی، په غزا کښی مرینه

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانفَضُّوا
مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ۖ
فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾

نو (یوازی) په سبب د رحمت د الله (چه پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمی کوی ته دوی ته او که وی ته (ای محمده!) بدخوی سخت زړه نو هرومرو (خامخا) به تار په تار شوی وو (اصحاب) له چاپیره ستا څخه (ای محمده!) نو عفوه وکړه له دوی نه (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی) او مشوره وکړه له دوی سره (ای محمده! په کار) امر کښی نو کله دی چه تینګه اراده وکړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) وکړه پر الله باندی، بیشکه الله خوښوی توکل کوونکی (چه بریالی کوی ئی او د رشد او صلاح لاره وربښئی).

تفسیر: الله تعالیٰ مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندی تنبیه وفرمایله او د عمومی عفوی د اعلان له اورولو څخه وروسته ئی دوی ته نصیحت وکړ چه بیا د دی دلی په خبرو باندی چه د لستونی ماران دی مه تیروځئ! په دی آیت کښی ئی د هغوی د تقصیر د عفوی تکمیل وکړ څرنګه چه د «احد» په غزا کښی له مسلمانانو ځنی سخته غلطی او زیات تقصیر شوی ؤ ښائی چه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم زړه به خپه شوی وی او دا به ئی په خپل زړه کښی ګرځولی وی چه وروسته له دی نه له دوی ځنی به مشوره نه آخلم او بی له جرګی به کار کوم نو ځکه الله تعالیٰ په دیره عجیبه او غریبه توګه (اسلوب) د جرګی سپارښت وکړ اول ئی له خپل لوری د معافی اعلان وفرمایه، ځکه چه الله تعالیٰ ته معلوم ؤ چه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا غم او اندیښنه یوازی د الله تعالیٰ د رضا د حصول له پاره وه بیا ئی وفرمایل ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ﴾ یعنی د الله تعالیٰ څومره زیات رحمت پر تاسی او دوی باندی دی چه تاسی ئی دومره خوش اخلاق او خوش خوی وګرځولئ، که کوم بل څوک وی نو الله تعالیٰ خبر دی چه په دغومره یوه لویه واقعه کښی به ئی څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسیره په دی دا د الله تعالیٰ

خومره مهرباني ده چه تا غوندی شفيق او نرم زړه رسول ئې هغوی ته وراستولی دی، فرض ئې کړئ که تاسی الله تعالیٰ دی نه کړی سخت زړه او په مزاج کښې مو شدت وی، نو دا قوم کله ستاسی په خواؤ شا کښې تولیدلی شو. که له دوی ځنې کومه غلطی کیدی شی او تاسی له دوی سره سختې کولی نو د شرم او دهشت له امله (وجی) به ستاسی مخ ته نشوی راتلی نو له دی امله (وجی) به دوی له ډیر لوی خیر او سعادت څخه بې برخې پاتې کیدل او د اسلامی جمعیت شیرازه به سره شلیده لیکن حق تعالیٰ تاسی نرم زړه او نرم خوی پیدا کړئ تاسی یئ چه د اصلاح په غرض د دوی له تقصیراتو ځنې تل اغماض کوئ، نو دا تقصیر هم تر هغه ځایه پوری چه ستاسی له حقوقو سره تعلق لری ورمعاف کړئ! اګر که الله تعالیٰ خپل حق معاف کړی دی، خو بیا هم د دوی د زیاتی خوښی او زړه خوښولو له پاره تاسی هم له مونږ څخه د دوی مغفرت وغواړئ! تر څو دا زړه ماتی ستاسی خوښی او انبساط محسوس کړی، او بیخی مطمئن او خوشال شی. او یوازی هم دا معافول نه بلکه وروسته له دی نه هم لکه پخوا په معاملاتو کښې له دوی سره مشوری کوه! وروسته له مشوری څخه کله چه یوه خبره غوته شوه او پخه اراده ئې وکړی شوه نو بیا پر الله تعالیٰ باندی توکل وکړئ او هغه بې له تامل او ځنډ (توقف) څخه په ځای راوړئ! ځکه چه الله تعالیٰ متوکلان خوښوی او د دوی کارونه جوړوی.

تنبیه : له حضرت علی کرم الله وجهه څخه روایت دی چه رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څخه سوال وکړ شو چه «عزم» څه شی دی؟ وئې فرمایل «مشاورة اهل الرأی ثم اتباعهم» (ابن کثیر). او په مجمع الزوائد کښې له حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ځنې یو حدیث روایت شوی دی. «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ! که مونږ کومه خبره په کتاب او سنت کښې ونه مومو، نو په هغی کښې کومه طریقه غوره کړو؟» رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم وفرمایل «له عابدینو فقهاؤ سره مشوره وکړئ! ولا تمضوا فیه رأی خاصة! ـ د یوه یا دوه تنو خبره مه منئ!« بلکه د ګردی (تولی) مرکی او جرګی مشوره ومنئ!»

إِن يَنصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ ۖ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا الَّذِي يَنصُرُكُم مِّن بَعْدِهِ ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

که مرسته (مدد) وکړی له تاسی سره الله (لکه چه په بدر کښې ئې وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسی باندی او که مرسته (مدد) ونه فرمائی له تاسی سره الله (لکه چه په احد کښې ئې پریښودئ) نو څوک دی هغه چه مرسته (مدد) به وکړی له تاسی سره وروسته له هغه (خذلان د) الله ؟ (هیڅوک نشته!) او خاص پر الله دی پس توکل (اعتماد) وکړی مؤمنان.

تفسیر: پخوا ئی رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلی ؤ چه «په الله تعالیٰ توکل وکړئ!» دلته دا راښئی چه د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چه له گردو (تولو) څخنی قوی او غالب دی. گردو (تولو) مسلمانانو ته ښائی چه د ده پر مرستی (مدد) باندی توکل وکړی. پاک الله وروسته له دی نه له خپل لوری د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندی ئی د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمائی، چه د هیچا په خبرو باندی مه خطا وځئ! او خالص پر الله تعالیٰ باندی توکل او اعتماد ولرئ! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیږی او هیڅ یو طاقت به پر تاسی باندی نه غالبیږی. لکه چه د «بدر» په غزا کښی مو ولید. او که د کوم مصلحت له امله (وجی) ستاسی مرسته (مدد) ونه کړی نو بیا هیڅوک تاسی ته مرسته (مدد) نشی دررسولی، لکه چه د «احد» په غزا کښی تاسی ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ ۚ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾

او نه ښائی هیڅ نبی ته چه څه شی پټ کړی، او هر څوک چه څه شی پټوی نو رابه شی (دا پټوونکی) په هغه سره چه ده پټ کړی وی په ورځی د قیامت کښی، بیا به پوره ورکړی شی هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چه کړی وی ده او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د عذاب یا تنقیص د ثواب کښی)

تفسیر: له دی څخنی غرض یا به په پوره ډول (طریقه) سره د مسلمانانو تسکین او خاطر جمعی مقصد وی چه داسی وسوسه دوی ته پیدا نشی، چه ښائی رسول الله مبارک په ظاهر موږ معاف کړی یو او په زړه کښی له موږ څخنی خپه دی بیا به خپل زړه پر موږ باندی تشوی. نو الله تعالیٰ فرمائی چه دا کار د انبیاؤ علیهم السلام نه دی چه په زړه کښی ئی یو شی او په خوله ئی بل شی وی. یا د مسلمانانو پوهول دی چه د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت او امانت څخه ځان خبر کړئ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چتی (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کښی ونه گرځوئ!. مثلاً داسی گمان ونه کړئ! چه له غنیمت څخنی به ئی څه مال پټ ساتلی وی العیاذ بالله ښائی دا یئ ځکه فرمایلی وی چه هغو غشو ویشتونکو ته چه د غنیمت له پاره ئی خپل سنگرونه (مورچی) پریښودل، گوندی داسی خیال په زړه کښی گرځیدلی وی، چه رسول الله صلی الله علیه وسلم به موږ ته له غنائمو څخه برخه نه راکوی. یا به ځینی شیان له موږ څخنی پټ ساتی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د

«بدر» په غزا کښې یو شي (څادر یا توره) له غنیمت څخه ورک شوی ؤ چا وویل «ښائی چه هغه به پیغمبر د خپل ځان له پاره ساتلی وی.» نو دا آیت نازل شو. په هر حال مسلمانان پوهوی که رسول الله مبارک د خپل نرم خوئی او خوش خلقی له امله (وجی) ستاسی غلطی معافوی نو تاسی لره د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شان، عظمت، لوئی، عصمت، او پاکی زیات لحاظ په کار دی. ښائی چه مؤمنان په هیڅ قسم کمزورو او رکیکو خیالو پسی ونه ګرځی!. له بل لوری که څه هم د رسول الله مبارک د شفقت او نرم زړه توب له یادولو څخه د «احد» د غزا په نسبت د مسلمانانو د تقصیراتو ورمعافول مقصد دی خو په دی ضمن کښې ئی د یوه بل تقصیر یادونه هم وکړه چه د «بدر» له واقعی سره ئی تعلق درلود (لرلو) څو رسول الله صلی الله علیه وسلم د نرم خوئی له امله (وجی) هغه هم هیره کړی.

تنبیه : د «غلول» اصلی معنٰی د غنیمت په مال کښې خیانت کول دی. خو کله د مطلق خیانت په معنٰی هم راځی. خو کله محض د یوه شی په پټولو باندی هم د هغه اطلاق کیږی لکه چه ابن مسعود (رض) فرمائی «غلوا مصاحفکم!»

أَفَمَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾

آیا نو هغه څوک چه متابعت کوی د رضامندی د الله په شان د هغه چا دی چه بیرته راشی په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله د غصی مورد وګرځی؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چه په هر حال کښې نه یوازی د الله تعالی د مرضی تابع دی بلکه غواړی چه نور خلق هم د الله تعالیٰ د مرضی تابع وګرځوی. آیا دی د هغو خلقو کار کولی شی چه د الله تعالیٰ د غضب وړ (لائق) او د دوزخ مستحق وی؟ ممکن نه دی!.

هُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾

دوی (د الله تعالیٰ د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دی په نزد د الله کښې او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو شیانو (هم) چه دوی (ئی) کوی.

تفسیر : یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دی برابر. له طمعی او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لری. الله تعالیٰ ته ګرد (تول) معلوم دی چه

څه درجې لري؟ او ګرد (تول) کارونه ورڅرګند دي. آیا الله تعالیٰ به هسې تیت طبیعت لرونکو سړیو ته د نبوت لوی منصب ځرنګه ورکوي؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اِذْ بَعَثَ فِيْهِمْ رَسُوْلًا مِّنْ اَنْفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندی کله چه مبعوث کړ (راولیږه الله) په دوی (مؤمنانو) کښې رسول له نفس (جنس) د دوی نه

تفسیر: یعنې د هم دوی له جنسه او له قومه ئې یو بنیادم رسول ورلیږلی دی چه له هغه سره کیناستل خبرې اترې کول په ژبه ئې پوهیدل او د ده له هره قسمه انوارو او برکاتو څخه استفاده کول آسان دی. او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالیٰ ځنی له ویرې څخه ئې خبر یئ او کله چه ستاسې د هم دی قوم او قبیلې له یوه سړی څخه معجزې ښکاره شي او تاسې هغه وګورئ نو په یقین راوړلو کښې زیات سهولت راځي، فرض ئې کړئ که کوم پیری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لیږل کیدی نو د ده د معجزاتو د کتلو په وخت کښې هسې خیال ممکن ؤ ځرنګه چه هغه د بشر له جنسه جلا (جدا) مخلوق دی ښائي چه دغه خوارق د ده د ملکي او جني طبعیت او د نوعي صورت خاصه نتیجه وي. زمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دلیل نشي کیدی. په هر حال ښائي چه مؤمنان د الله تعالیٰ احسان ومني چه ده داسې یو رسول صلی الله علیه وسلم ورلیږلی دی چه له هغه څخه بې تکلفه د فیض استحصال کاوه شي. او له ډیرې لوړې مرتبې او عزت او په ډیر لوی منصب له فائزیدلو سره د هم دوی په مجمع کښې په ډیرې نرم خوئي، خورا ملاطفت او ښه معاشرت او نهایت ملایمت لیده کیږي صلی الله علیه وعلیٰ آله الکرام وعلیٰ صحبه العظام وسلم).

يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ ۚ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿١٦٤﴾

چه لولي (دغه رسول) پر دوی باندې آیتونه د الله او پاکوي دوی (په توحید سره له ګناه کیني او شرکه) او ښئي دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (شرعي احکام، ژورې خبرې) او بیشکه وو دوی (له دې نه) په خوا هرومرو په ګمراهۍ ښکاره کښې.

تفسیر: هم دا مضمون د البقرې د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کښې تیر شوی دی.

خلاصه ئې دا ده چه څلور شيان ئې بيان کړی دی.
(١) د آيتونو «تلاوت» (د الله تعالیٰ د آيتونو لوستل او اورول) چه د هغو په ظاهری معنی باندی د دی له امله (وجی) چه د ژبې خاوندان دی پوهيږی او عمل پری کوی.
(٢) د نفسونو «تزکيه» (د نفسانی ککړو او د شرک او معصيت له ګردو (ټولو) مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صيقل کيدل) دا شی د «آياة الله» د عمومی مضامينو له تعميل او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له صحبت او د قلبی توجه او تصرف څخه باذن الله حاصل شوی ؤ
(٣) «تعليم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد ورښودل) چه په خاصو خاصو مواقعو کښې به هغه ته ضرورت پيښيده، مثلاً که اصحابو کرامو به يو لفظ د ظاهری مدلول، عمومی تبادراو محاوری له لحاظه معنی کاوه او د مشکلاتو سره به مخامخ شول په دی وخت کښې به حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د کتاب الله اصلی مراد چه د مقام له قرائنو څخه به ښکاره کيده بياناوه او د دوی اشتباه به ئې لری کوله لکه چه په ﴿ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يَلْبِسُوْٓا اِيْمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ﴾ الآية ـ او نورو ځايونو کښې دغه طريقه عملی شوی وه.
(٤) د «حکمت» تعليم (د حکمت ژوری خبری ورښوول) او د قرآن کريم په غامضو اسرارو او د شريعت په لطائفو او دقيقو او عميقو عللو باندی ئې (تصريحاً يا اشارتاً) مطلع کول.
رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله تعالیٰ په اعانت او توفيق دا پاتی قوم د علم او عمل په اعلیٰ مراتبو باندی فائز کړ، چه له سلهاؤ پيړيو را په ديخوا په انتهائی جهل او وحشت او ښکاره ګمراهی او ضلالت کښې ډوب وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د څو ورځنی تعليم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د ګردی (ټولی) دنيا لارښوونکی او معلمان شول. نو دوی لره ښائی چه د دی لوی نعمت قدر وپيژنی، او هيڅکله په هيره سره هم هسی کوم حرکت ته اقدام ونه کړی چه له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متالم شی. (د«ان کانو» ان له مثقلی څخنی مخففه شوی ده او د «هم» ضمير پکښې مستتر دی او دا مخکښې لام فاصل دی.)

أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ

آيا کله چه دررورسيد تاسی ته (په احد کښې له کفارو څخه) يو مصيبت چه په تحقيق سره رسولی ؤ تاسی (کفارو ته په بدر کښې) دوه چنده له دی غمه نو وويل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟) يا رسيدلی وئ تاسی په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کښې) نو وويل تاسی له کومه دا (غم راغی مونږ ته؟)،

تفسير: لومړی د «احد» قصه کيده. په منځ کښې د هغه تقصير د عفوی ذکر راغی چه واقع شوی ؤ او د هغه په تناسب د نبی کريم عليه افضل الصلوٰة والتسليم د اخلاقو او د حقوقو يادونه

وکړی شوه اوس بیا د «احد» د قصې په لوری رجوع کیږی یعنی «د احد» په غزا کښې هغه تکلیف او نقصان چه تاسی وګاله (تیر کړ)، د هغه په نسبت په تعجب سره وایئ چه دا مصیبت له کومه راغی؟ مونږ خو مسلمانان مجاهدین وو او د الله تعالیٰ په لاره کښې د ده له دشمنانو سره د جنګیدلو له پاره وتلی وو او الله تعالیٰ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستی وعده هم راکړی وه نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندی ولی نازل شو؟ او له کومه راورسید؟ د هسی وینا کولو په وخت کښې داسی فکر کول په کار دی، چه هومره تکلیف چه تاسی ته رسیدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسی له لاسه کفارو ته هم رسیدلی دی. په «احد» کښې تقریباً ستاسی (٧٠) تنه شهیدان شول او په «بدر» کښې د کفارو (٧٠) تنه ووژل شول او (٧٠) تنه نور کافران داسی بندیان شول چه د هغوی وژل ستاسی په پوره واک (قبضه) کښې وو بیا په «احد» کښې هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول. که د لږی مودی له مخی تاسی مغلوبان شوئ! نو په «بدر» کښې تاسی کفارو ته سخته ماته ورسولی وه او په «احد» کښې هم کله چه تاسی خپلې پښې ټینګی او په میړانه وجنګیدئ! نو کفار وتښتیدل او د جنګ ډګر ئی پریښود. نو په داسی صورت کښې انصافاً تاسی لره له خپلو تکالیفو څخه د شکایت کولو او زیات خپه کیدلو موقع نه ده پاتی.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ ط

ووایه (ای محمده! دوی ته) چه دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسی دی!،

تفسیر : که غور وکړئ نو تاسی په خپله د هم دی مصیبت سبب یئ! تاسی له ډیره څوښه د رسول مبارک او د ډیرو تجربه لرونکو نظریات ونه منل او پخپله خوښه او اختیار مو له مدینی منوری څخه د باندی د جنګ محاذ قائم کړ بیا سره له شدیدی نهی غشو ویشتونکو خپل مهم سنګرونه (مورچی) تش پریښودل او یو کال پخوا کله چه د «بدر» د بندیانو په نسبت تاسی ته اختیار درکړ شو چه یا دوی ووژنئ! یا «فدیه» تری واخلئ او خوشی ئی کړئ مګر په دی صورت کښې به خامخا په راتلونکی کال کښې هم دومره کسان له تاسی څخنی ووژل شی خو تاسی فدیه غوره او هم هغومره کسان مو ووژل شول اوس هم هغه وعده تر سره شوه نو تعجب او انکار ته هیڅ یوه موقع نه ده پاتی. دا شی خو په خپله ستاسی له خوا منلی شوی دی. (د «بدر» د بندیانو پوره قصه ده «الانفال» په سورت کښې راځی.)

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ

الْتَقَى الْجَمْعٰنِ فَبِاِذْنِ اللّٰهِ وَلِيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۶۶﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِيْنَ نَافَقُوْا ۚ

بیشکه الله پر هر شي باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او هغه (غم) چه درسیدلی دی تاسی ته په هغی ورځی کښی چه سره یو ځای شوی وو دوه فوځونه پس (هغه په اذن (حکم) د الله سره ؤ او له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» مؤمنان او (بل) له پاره د دی ؤ چه معلوم (ښکاره) کړی «الله» هغه کسان چه نفاق ئی کړی ؤ،

تفسیر : کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی بری ورکوی او کله چه اراده وفرمائی ماتی ور په برخه کوی. مغلوبیت د دی له امله (وجی) نه دی چه الله تعالیٰ په هغه وخت کښی پر بری ورکولو باندی قادر نه ؤ بلکه د دی له پاره دی چه ستاسی له کسب او اختیار څخه داسی یو صورت پیدا شوی دی چه په کلی غلبی ورکولو کښی مصلحت نه ؤ په هر حال هر څه چه شوی دی د الله تعالیٰ په حکم او مشیت سره شوی دی چه د هغه سبب تاسی وئ! او په هغه کښی حکمت دا ؤ چه له یوه لوری د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص او له بل لوری د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شی، اومه او پاخه، سره او ناسره، کامل او ناقص سره جلا (جدا) او د مخلص او غیر مخلص په منځ کښی هیڅ التباس پاتی نشی. او دا گرد (تول) په علم شهودی سره هم همغسی معلوم کړی لکه چه په علم غیبی سره ورته معلوم دی.

وَقِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوِادْفَعُوْا ۚ

او وویلی شو دغو (بیرته تلونکو منافقانو) ته چه راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کښی یا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!)

تفسیر: د جنگ له شروع کیدلو څخه پخوا کله چه رئیس المنافقین عبدالله بن ابی غوښتل چه له (۳۰۰) سړیو سره بیرته ستانه (واپس) شی نو په دی وخت کښی هغو ته وویل شول چه «د جنگ په عین موقع کښی چیری تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کښی صادق یئ! نو واخلئ! د الله تعالیٰ په لاره کښی جنگ وکړئ! که نه اقلا د دښمن په مدافعه کښی څه برخه واخلئ! یعنی له اسلامی لښکر سره مله شئ! چه د تعداد د کثرت اثر پر غلیم باندی ولویږی. یا دا که د الله تعالیٰ په لاره کښی د دین له پاره نه جنگیږئ، نو د وطنی او قومی حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت له پاره خو د دښمن مدافعه وکړئ! ځکه که دښمن بری ومومند نو په انتقام اخیستلو کښی به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښی هیڅ تمیز او تفریق نه کوی. او د نورو

مسلمانانو په شان به تاسی ته هم نقصان دررسیږی.» الغرض پر دوی باندی له هر پلوه د دوی د ذوق سره سم د حجت اتمام وکړی شو، تر څو هر څه چه د دوی په زړونو کښی وی، علانیه ظاهر شی.

قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَٰكُمْ ط

نو وویل دی (منافقانو) که مونږ پوهیدی په جنګ نو هرومرو (خامخا) به مونږه متابعت کړی ؤ ستاسی.

تفسیر : یعنی جنګ پیښیدل مونږ ته یقینی په نظر نه راځی او دا خوشی چتی یوه اوازه ده. که مونږ پوهیدو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو هرومرو (خامخا) به له تاسو سره تلو، کله چه مونږ وګورو چه په رښتیا سره جنګ پیښیدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسی سره ملګرتیا کوله. یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وی، نو مونږ به له تاسی سره پاتی کیدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چه له یوه جانبه (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانبه یوازی (۱۰۰۰) بی وسلی او بی سامانه مسلمانان وی. دا خو جنګ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کښی غورځول دی. یا له «لو نعلم قتالاً» څخه ئی دا ښکارول چه خانه! که مونږ په جنګی فنونو ، اصولو او ترتیباتو پوهیدی، نو له تاسی سره به پاتی کیدو، ګواکی په زړه کښی ئی طعنی ورکولی، چه زمونږ پر مشورو باندی تاسی تګ ونه کړ. او د نورو په نظریو باندی تاسی عمل وکړ، نو مونږ ستاسی په نزد د جنګ له اصوله ناپوهان یو، او تاسی پوهان یئ! نو د څه له پاره له خپلو ځانو سره بیایئ؟ لنډه ئی دا چه د دروغو پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی، او بیرته لاړل. الله تعالیٰ د منافقانو په تکذیب کښی وائی.

هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ ج

دوی کفر ته په دغی ورځی کښی (چه دغه خبره ئی کوله) ډیر نژدی وو له دوی نه په نسبت سره د ایمان.

تفسیر : منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو. او تش په ژبه له مسلمانانو سره یو ځای وو. د «احد» د جنګ په عین موقع کښی دوی له نبی علیه السلام او نورو مسلمانانو څخه جلا (جدا) او بیرته ستانه (واپس) شول، او حیلی او پلمی (بهانی) ئی جوړی کړی د دی دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرګند شو اوس په ظاهر کښی هم دوی د ایمان په نسبت کفر ته ډیر نژدی شوی دی، او پخپل دی فعل سره مسلمانانو ته زیان او کفارو ته تقویه رسوی.

يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿١٦٧﴾

وائی دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چه نشته (پری تصدیق) په زړونو د دوی کښې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چه پټوی ئی دوی (په زړونو خپلو کښې له حسد او کفره).

تفسیر: یعنی په ژبه خو دوی ﴿لَوْ نَعْلَمُ قِتَالًا لَّاتَّبَعْنَاكُمْ﴾ ویل، او هغه شی چه د دوی په زړونو کښې دی صاف ئی نه وائی د دوی په زړونو کښې دا ؤ. «ښه دی چه مسلمانان مغلوب او ذلیل شي او مونږ له دیری خوښی څخه اتنونه واچوو.»

الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُوا ۗ

هغه (منافقان) چه ویل ئی په (حق د) ورونو خپلو کښې حال دا چه دوی (پخپله) ناست وو (له جنګه) که دوی (د احد غازیانو) زمونږ خبری منلی وی نو نه به وو وژل شوی،

تفسیر : یعنی پخپله نامرادان شول او بیرته کیناستل، او د خپل د تیر ورونو د مدینې انصارو ته وائی که زمونږ خبرو ته مو غوږ نیولی وی، او پخپلو کورونو کښې آرام ناست وی نو هیڅکله به نه وژل کیدئ!

قُلْ فَادْرَءُوا عَنْ أَنفُسِكُمُ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٨﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) نو لری کړئ تاسی له نفسونو (ځانونو) خپلو څخه مرګ که یئ تاسی صادقان (ریښتینی په دی خبره چه تاسی سره د مرګ دفعه شته).

تفسیر: یعنی که د کور په کیناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کیږی نو ګورو به چه د مرګ مخه به تاسی څرنګه ونیسئ چه تاسی کورو ته ورننوځئ که سره له دی چه په کورونو کښې پاتی شوی یئ، بیا هم د مرګی له منګولو څنی ځانونه نشئ ژغورلی (بچ کولی)، نو بیا ولی د توریالیو (بهادرو) غوندی د جنګ په میدان کښې د عزت مرګ نه غوره کوئ؟

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

او له سره گمان مه کوی! (ای محمده یا ای سامعه!) پر هغو کسانو چه وژل شوی دی دوی په لاره د الله (جهاد او طاعت) کښې د مړو (مړه نه دی)، بلکه ژوندی دی په نزد د رب خپل رزق ورته ورکولی شی (له جنتي ماکولاتو او مشروباتو څخه) په دی حال کښې چه خوشاله دی دوی په هغه شی باندی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله او خوشالیږی دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندی چه لا نه دی رسیدلی دوی تر هغو پوری وروسته د دوی نه په دی شان سره چه نه به وی (هیڅ قسم) ویره په دوی باندی او نه به دوی (هیڅری) غمجن کیږی (د ثواب په نقصان سره) خوشالیږی دوی په نعمت سره له (جانبه د) الله او (د ده په) فضل سره او (په دی سره چه) بیشکه الله نه ضائع کوی اجر د مؤمنانو (بلکه پوره ئی ورکوی).

تفسیر : یعنی د کور ناستی د مرگ مخه نشی نیوی. هو! سری له هغه مرگه بی برخی کوی چه د مرگ په ځای ورته ابدی ژوندون ویلی شی. شهیدانو ته وروسته له شهادته یو مخصوص دول (طریقه) ژوند ور په برخه کیږی چه نورو مړو ته هغسی ژوند نه ورکاوه کیږی. دوی ته د الله تعالیٰ ممتاز قرب حاصلیږی. او په خورا (دیر) لویو درجاتو او مقاماتو باندی فائز کیږی. د جنت رزق دوی ته په آزادی سره وررسیږی څرنگه چه مونږ په یوه طیاره کښې کینو، او په دیر لږ وخت کښې هر چیری چه مو زړه وغواړی. الوځو او درومو، د شهیدانو ارواح هم د «طیور خضر» په حواصلو یعنی د شنو مرغانو په ججورو کښې ننوځی او د جنت ننداری کوی. د دی «طیور خضر ـ شنو مرغانو» کیفیت او لویوالی الله تعالیٰ ته معلوم دی. د هغه ځای شیونه زمونږ د خیال په احاطه کښې کله راتلی شی. په دی وخت کښې شهیدان به بیشانه خوشال وی او په مسرت او بهجت (خوشحالی) سره، به گوری چه الله تعالیٰ دوی ته په خپل فضل سره د شهادت

دولت عنایت فرمایلی دی، او پخپلو عظیم الشان نعمتونو سره ئی پاللی دی او پخپل فضل سره ئی هره شیبه هغوی ته د زیاتو نعمتونو سلسله قائمه کړی ده دا شهیدان د هغو وعدو په لیدلو چه د رسولانو په ژبو د شهداؤ په نسبت ورکړی شوی دی ډیر زیات خوشالیږی. او پخپلو سترګو ګوری چه الله تعالیٰ د ایماندارانو محنت نه ضائع کوی، بلکه د خیال او ګمان له میچه زیات بدل هغوی ته ورکوی. بیا نه یوائحی دا چه دوی پخپلو احوالو باندی دومره خوښ او خوشال دی، بلکه د هغو مسلمانانو ورونو له تصوره چه له دوی څخه وروسته پاتی دی او په فی سبیل الله «جهاد» او نورو خیریه ؤ امورو کښی مشغول دی او هغوی ته به هم، که زمونږ په شان د الله تعالیٰ په لاره کښی ووژل شی یا اقلا د ایمان له دولت سره ومری، د دوی له ایمانی رتبی او حیثیت سره سم هم داسی خوندور او بی ویری ژوندون به ورپه برخه کیږی او دلته به مزی کوی، نه به د مقدم غم او نه به د مؤخر ویره له دوی سره وی. مامون او مطمئن به د الله جل جلاله په رحمت کښی برابر داخلیږی لا ډیره خوښی ورحاصلیږی. په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه د «احد» یا د (بیر معونه) شهیدان جنت ته رسیدلی، له الله تعالی څخه ئی تمنا کړی. «کشکه زمونږ د دی عیش او تنعم خبر زمونږ نورو ورونو ته څوک ورسوی چه هغوی د دی خوندور ژوند په لوری ژر راوګرځی او ځانونه له مونږ سره ونښلوی او له «جهاد» ځنی خپل ځانونه هیڅ ونه ساتی.» حق تعالیٰ وفرمایل چه زه ئی ور رسوم. نو ئی دا آیت نازل او دوی ئی هم مطلع کړل چه مونږ ستاسو له امیدونو سره سم دا خبر دنیا ته ورورساوه. نو هغه شهیدان له ډی ځنی لا خوشال شول.

اَلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ مِنْۢ بَعْدِ مَآ
اَصَابَهُمُ الْقَرْحُ ۛؕ لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا اَجْرٌ عَظِيْمٌ ۚ﴿۱۷۲﴾
اَلَّذِيْنَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ اِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوْا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ
فَزَادَهُمْ اِيْمَانًا ۖۗ وَّقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ ﴿۱۷۳﴾

هغه کسان چه حکم ئی منلی دی د الله او (حکم ئی منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چه رسیدلی ؤ دوی ته زخم (تکلیف مشقت) شته له پاره د هغو کسانو چه نیکی ئی کړی له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهیزګاری ئی کړی ده (له مخالفته) اجر ډیر لوی (د جنت) (دوی) هغه کسان دی چه وویل دوی ته(ځینو) خلقو چه بیشکه خلق (د مکی) په تحقیق سره راتول شوی دی ستاسی (د جنګ) له پاره نو وویریږئ! له دوی نه (یا) په

تحقیق سره تول کړی ئی دی (سامان د مقابلی) ستاسی له پاره نو وویرېږئ له دوی نه پس (دغو ویرولو) لا زیات کړ ایمان د دوی (یقین زړورتوب) او وویل دوی بس دی مونږ ته الله او ښومره ښه وکیل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر : «والذین» صفت دی له پاره د مؤمنین. یا منصوب دی په مدح سره. یا مبتداء دی او خبر ئی «للذین احسنوا» توله جمله ده، او (من) بیانیه دی. او مقصود له احسان او تقویٰ څخه تش مدح او تعلیل دی. نه تقئید ځکه چه دوی ګرد (تول) سره محسنین او متقین وو. کله چه ابوسفیان له «احد» څخه د مکی معظمی په لوری بیرته رهی (روان) شو نو په لاره کښی دا خیال ورته پیدا شو. چه له مونږ ځنی لویه غلطی وشوه چه مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم هغسی پریښودل او بیرته تری راغلو نو ئی جرګه سره وکړه او دا ئی سره غوته کړه چه راځئ! بیرته مدینی ته لاړ شو. او د هغو قصه بیخی پای ته ورسو. کله چه دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسید نو اعلان ئی وکړ. «هغه غازیان چه پرون له مونږه سره په غزا کښی شریکان وو نن دی بیا د دښمن د تعقیب له پاره تیار شی!» مجاهدین سره له دی چه ستړی او ستومان او له زخمونو ځنی ئی وینی بهیدی، د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی دعوت ځواب ئی په (لبیک) سره ووایه رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یوه ځای پوری چه (حمراءالاسد) نومیږی او له مدینی منوری څخه تقریباً اته میله لری دی لاړل. د ابوسفیان په زړه کښی د دی خبری له اوریدلو څخه چه مسلمانان زمونږ د تعاقب له پاره رادرومی سخته ویره ولویده او د خپلی دوهم ځلی حملی اراده ئی فسخه کړه او په ډیر تلوار د مکی معظمی په لوری په منډو شول. د عبدالقیس یوه تجارتی قافله د مدینی منوری په لوری راتله ابوسفیان د دی قافلی سریو ته څه رشوت (بډی) ورکړی او دوی ئی په دی باندی وادار کړل. چه «تاسی په مدینی منوری کښی داسی اخبار نشر کړی چه د هغو له اوریدلو څخه مسلمانان له مونږ مکیانو ځنی وویریږی کله چه هغوی په مدینی منوری کښی دا خبر مشهور او خور کړ، چه «مکیانو بیا یو لوی لښکر او ډیر سامان د مسلمانانو د استیصال او بیخ ویستلو په نیت سره تول کړی دی.» د دی خبری د اوریدلو په اثر د مسلمانانو په زړونو کښی د خوف او ویری په ځای اسلامی ځوښ او ایمانی خروش پیدا شو. او د کفارو د اجتماع او د احوالو له اوریدلو څخه ئی وویل ﴿حَسْبُنَا اللّٰهُ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ﴾ د ګردی (تولی) دنیا په مقابل کښی مونږ لره یوازی الله تعالیٰ کافی دی! نو په دی مناسبت دا آیت نازل شو. ځینی وائی چه د «احد» د غزا په اخر کښی ابوسفیان اعلان کړی ؤ چه «په بل کال کښی به بیا په (بدر) کښی سره جنګیږو.» رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا ومانه. کله چه بل کال راغی رسول الله مبارک مسلمانانو ته حکم وکړ چه د «جهاد» له پاره لاړ شئ! او که ښوک نه ځی نو د الله تعالیٰ رسول به یوازی ولاړ شی.» له هغه لوری ابوسفیان له خپلو لښکرو سره له مکی معظمی څخه ووت، لږ څه لری ولاړل خو ژر ئی د همت ملا ماته شوه او سخت وویریدل او د قحط پلمه (بهانه) ئی

جوړه کړه او بیرته مکې معظمې ته ستانه (واپس) شول. مګر داسې صورت ئې وسنجاوه (داسې صورت جوړ کړ) چه الزام پر مسلمانانو باندې راولې یو سړی مدینې منورې ته رهی (روان) ﮐ، هغه ته ئې څه مبلغ ورکړ او وئې ویل هلته داسې خبرې نشر کړه چه د هغو له اوریدلو څخنې د مسلمانانو همت سست او په دوی کښې ویره ولویږي او د جنګ له پاره راونه وځي.» کله چه دې مدینې منورې ته ورسید داسې خبر ئې مشهور کړ چه «مکیانو خورا (ډیر) ډیر لښکر سره تول کړی دی که تاسې له هغوی سره ونه جنګیږئ، نو دا به ښه وي.» حق تعالیٰ په دې وخت کښې مسلمانانو ته استقامت او ثبات مرحمت کړ. او دوی ګردو (تولو) داسې وویل «مونږ ته پاک الله کافي دی» بالاخر مسلمانان له هم هغې وعدې سره سم د «بدر» په لورې وخوځیدل چه هلته لوی موسمي بازار جوړ شوی ؤ، مجاهدینو تر دریو ورځو هلته تجارت وکړ او ښې ګټې ئې ترې واخیستې او بیرته مدینې منورې ته راغلل. دې غزا ته «بدر الصغریٰ» وائي په دې وخت کښې هغه کسان چه ملګرتیا ئې وکړه او تیار شول دوی ته داسې بشارت ورکړ شو. سره له دې چه په «احد» کښې زخمیان شوي وو او سخت زیانونه ئې ګاللي (تیر کړي) وو، دوی بیا داسې جرأت وکړ. د مسلمانانو د دې جرأت او چمتووالي (تیارۍ) د خبر اوریدلو څخنې مشرکان له لارې څخنې بیرته وګرځیدل. مکیانو د دې لښکرکشۍ نوم «جیش السویق» کیښود یعنې هغه لښکر چه یواځې ستوان ئې وخوړل، او بیرته ستانه (واپس) شول.

تنبیه: ﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا﴾ یوازې د دوی د مدحې، ستاینې او د شان د لوړولو له پاره دی که نه هغوی ګرد (تول) سره هم داسې وو.

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾

نو بیرته راوګرځیدل (دا مومنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل «احسان او رحمت سره له الله نه» چه ونه رسیده دوی ته هیڅ بدي (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندۍ د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان رحمت) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ فضل ته وګورئ! چه نه جنګ او جګړه ورپیښه شوه نه کوم اغزی د دوی په پښو کښې مات شو او ویریا ئې ثواب وګاټه او له تجارت څخنې ئې ګټې واخستلې او پر دښمنانو باندې ئې خپله ویره کیښوده او خپل شان شوکت ئې ورڅرګند کړه. او د الله تعالیٰ له خوښۍ سره بیرته صحیح سالم او (روغ، رمټ) خپلو کورونو ته وګرځیدل.

تنبیه د «بدر صغریٰ» په شان د «حمراءالاسد» په غزا کښې هم له یوې تجارتي قافلې سره د

مالونو بیع او شراء (پیرودل او پلورل) شوی وو او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډیره ګټه اخیستی وه اغلباً له «فضل» څخه هم دغه مالی نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

بیشکه دا سړی شیطان دی چه ویروی تاسی (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چه کفار دی) نو مه ویریږئ تاسی له کفارو! او وویریږئ زما (د احکامو له ترک) څخه! که یئ تاسی مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: (په «یخوف اولیاءه» کښی اول مفعول محذوف دی. «ای یخوفکم اولیاؤه الکفار» یعنی ځوک چه له هغه لوری څخه راغی او ویروونکی خبری خپروی هغه شیطان دی یا د شیطان په اغواء سره داسی کوی چه له دی نه د هغه مقصد دا دی چه د خپلو لویو ملګرو او د نورو خپلوانو خوف او ویره پر تاسی باندی واچوی نو که تاسی مؤمنان یئ او هرو مرو ایمان لرونکی هم یئ لکه چه د هغه ثبوت تاسی عملاً راښودلی دی نو له دی شیطانانو ځنی بیخی مه ویریږئ! او یوازی له ما ځنی وویریږئ!

له الله نه که ویرېږی پرهیزګار شه! ښه سړی ـ جن او انس به دی صفت کړی تول دی بولی ښه سړی

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ ۚ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا ۗ
يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾

او نه دی غمجن کړی تا هغه کسان چه منډی وهی (جلتی کوی) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو) بیشکه دوی به له سره هیڅ ضرر نه رسوی الله ته د هیڅ شی (بلکه ضرر رسوی ځانونو خپلو ته)، اراده لری الله د دی چه مقرر نه کړی د دوی له پاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کښی او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډیر لوی (د دوزخ سره د ثواب له حرمانه).

تفسير: يعني د شيطانانو له دارولو ځني مؤمنان نه داريږي!. هو! منافقان د دوی خبرو ته غوږ ږدی او د کفر په لوری مندی وهی تاسی د دی ملعونانو منافقانو له حرکاتو ځني مه خپه او مه اندیښمن کیږئ! دوی د الله تعالیٰ دین او د ده د رسول هیڅ شی نشی خرابولی او یوازی خپل ځان ته زیان رسوی د دوی له حده تیر نفاق او شقاق دا راښئی چه حق تعالیٰ به دوی د کار په انجام کښی له حقیقی بری او ګټی ځنی بی برخی کړی او سخته سزا به ورکړی. هغه کسان چه داسی معاند، شریر او کاږه تلونکی وی د الله تعالیٰ عادت له هغوی سره تل هم داسی دی. نو ضرور نه ده چه ته د هسی خلقو په غم کښی غمجن او خپه شی.

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾

بیشکه هغو کسانو چه پیرودلی ئی دی (بدل کړی ئی دی) کفر په ایمان سره له سره به ضرر نه رسوی دوی الله ته هیڅ شی او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسير: دغه تکرار د تاکید له پاره دی او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته تولو کفارو ته شامل دی یعنی هغه کسان چه فطری ایمان ئی بدل او کفر ئی اختیار کړ اعم له دی نه چه یهودی وی که نصرانی مشرک وی که منافق یا بل څوک او دوی ګرد (تول) سره یو ځای هم شی خو بیا هم دوی ګرد(تول) سره د الله تعالی هیڅ یو شی نشی خرابولی. هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تبر وهی چه په نتیجه کښی به د دردناک عذاب مورد ګرځی.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ
لِّأَنفُسِهِمْ ۚ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾

او نه دی ګمان کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه بیشکه دا چه مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی له پاره د ځانونو د دوی (داسی نه ده بلکه) بیشکه هم دا خبره ده چه تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته له پاره د دی چه زیاته کړی دوی ګناه او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنی امکان لری چه کافران خپل اوږد عمر، خوشی، خوشالی، دولت، ثروت عزت او د نورو شیانو زیادت ته وګوری هسی اتکل وکړی که مونږ په رښتیا سره مغضوب او مطرود وی نو دومره فراخی او مهلت ولی راکاوه کیږی؟ او د هسی ښه ژوندون او ارام په حالت کښی د څه له پاره شپی او ورځی تیروو؟ نو واضحه دی وی، چه دغه مهلت ورکول د دوی په حق کښی کومه ښه خبره نه ده. او د مهلت ورکولو نتیجه به خو هم داسی وی چه دوی به بیخی په ګناهونو کښی ډوبیږی او د کفر په حالت کښی به مری نو دوی دی په خپل اختیار او د پوره آزادی سره ښه په زړه پوری ارمانونه وباسی او د ګناهونو خورا (ډیره) لویه او مهمه ذخیره دی د خپل ځان له پاره توله کړی دوی هسی فکر کوی چه مونږ په خورا (دیر) لوی عزت کښی یو حال دا چه ډیر ذلیل او خورا (ډیر) سپکوونکی عذاب د دوی له پاره تیار دی. نو اوس قضاوت او ښه فکر پکښی وکړئ! چه دغه مهلت د هسی کسانو په حق کښی ښه دی که بد؟ (نعوذ بالله من شرور انفسنا).

مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلٰى مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتّٰى يَمِيْزَ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ ۭ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَجْتَبِىْ مِنْ رُّسُلِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۠

نه دی الله چه پریږدی مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چه یئ تاسی (ای خلقو!) پر هغه تر څو چه جلا (جدا) کړی (الله) ناپاکه له پاکه څخنی، او نه دی الله چه خبر کاندی تاسی په غیب باندی (چه د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه) ولیکن الله غوره کوی له رسولانو خپلو څخه چه اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی)،

تفسیر: یعنی همغسی چه د دنیا خوشالی او مهلت د کفارو په حق کښی د مقبولیت دلیل نه دی، هم داسی که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه او نامناسبه حوادث (د احد د غزا په شان) ورپیښ شی نو هغه هم د دی خبری دلیل نشی کیدی چه هغوی د الله تعالیٰ په نزد مغضوب دی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ مسلمانان هسی بی خبره او ناواقفه نه پریږدی چه تراوسه پاتی دی. یعنی ډیر کفارو به د نفاق له لاری د اسلام کلمه ویله، او د تیرایستلو له پاره به له دوی سره ګډیدل چه د دوی د ظاهری احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل ؤ نو ځکه ضروری ده چه الله تعالیٰ داسی واقعات او حالات وړاندی کړی چه د هغو په وسیله، سره او ناسره بیل شی او پاک، ناپاک، اومه او پاخه په ښکاره ډول (طریقه) سره جلا (جدا) شی. بیشکه چه الله

تعالیٰ ته آسان ؤ چه ګرد (تول)مسلمانان بی له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خبر کړی لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دی مقتضیٰ نه دی چه ګرد (تول) خلق له دی راز (قسم) غیبی امورو څخنی خبر کړی. هو! د هسی کارونو له پاره خپل رسولان انتخابوی او د څومره غیبی اطلاعاتو او یقینی اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چه وفرمائی هم هغومره ورکوی خلاصه ئی داسی شوه چه «عامو خلقو ته بی واسطه د کومی پتی خبری یقینی اطلاع نه ورکوله کیږی او (انبیاء علیهم السلام) ته هومره اطلاع ورکوی چه د الله تعالیٰ اراده وی.»

فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ وَإِن تُؤۡمِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَلَكُمۡ أَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿١٧٩﴾

نو ایمان (یقین) ولرئ تاسی (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان (یقین) قائم پاتی اوسئ! او پرهیزګاری وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسی ته اجر ډیر لوی(په جنت کښی)

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ هغه خاصه معامله چه له خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره ده او د پاک او د ناپاک د جلا (جدا) کولو په نسبت د الله تعالیٰ هغه عمومی عادت چه تل جاری دی په هغه کښی د څه زیاتی څیرنی هیڅ ضرورت نشته. ستاسی کار هم دا دی چه د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو باندی لا ښه یقین ولرئ! او پر تقویٰ او پرهیزګاری باندی لا ښه تینګ واوسئ! که تاسی دا وکړل نو وپوهیږئ! چه تاسی ګرد (تول) شیان وګټل!.

وَلَا يَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ هُوَ خَيۡرٗا لَّهُمۖ بَلۡ هُوَ شَرّٞ لَّهُمۡۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُواْ بِهِۦ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ

او ګمان دی نه کوی له سره هغه کسان چه بخیلی کوی دوی په هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله چه دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډیر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کښی ورته امیل کړ شی هغه چه بخیلی کړی ده دوی په هغه شی کښی په ورځی د قیامت،

تفسیر: د دی سورت ابتدائی لویه برخه په کتابیانو (یهودو او نصاراؤ) پوری متعلق وه په منځ کښی د ځینو خاصو مناسباتو او وجوهو په بناء د «احد» د غزا تفصیلات راغلل او هغه ئی د

کفایت په اندازه تمام کړل له دی ځایه بیا د اهل الکتاب د شنائعو بیان کیږی کله چه د دوی په منځ کښې د یهودانو معامله ډیره مضره او تکلیف رسوونکی او زیاتره منافقان هم له یهودانو ځنی وو او په پاس آیت کښې تنبیه ورکړی شوی ده چه الله تعالیٰ اوس طیب (پاک) له خبیث (ناپاک) څخه جدا کوی نو دا جداوالی هم هغسی چه د ځانی او مالی «جهاد» په وخت کښې ظاهریده هم داسی د مالی «جهاد» په وخت کښې هم سره له ناسره او مخلص له غیر مخلص اومه له پخو ځنی پر صاف ډول (طریقه) سره جلا (جدا) کیږی نو ځکه ئی دا راوښودله چه یهودان منافقان هم هغسی چه د «جهاد» په موقع کښې تښتی د مال د صرفولو په وخت کښې هم ځان سپموی (بچ کوی) خو څرنګه چه له «جهاد» ځنی تښتیدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کښې چندان ښه نه دی هم دا راز (قسم) د بخل (کنسکی) او شومتیا له امله (وجی) ډیر مال غونډول هم دوی ته هیڅ ګټه نشی ورسولی. فرض ئی کړئ که په دنیا کښې کوم ربړ (تکلیف) او مصیبت دوی ته ورپیښ نشو، نو د قیامت په ورځ کښې به یقیناً دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کښې طوق (غاړکئ) غوندی ورولویږی، په دی ضمن کښې ئی مسلمانانو ته هم یادوونه وکړه چه د «زکوٰة» په ورکولو او د نورو ضروری مصارفو په صرفولو کښې هیڅکله نه ښائی چه ځانونه وسپموئ (بچ کوی) که نه هر هغه چا چه په بخل او حرص او نورو رذیلو او سپکو خصلتونو کښې د یهودانو منافقانو دود او دستور اختیاروی هغه ته به د هغه د درجی سره سم هم هغسی سزا ورکوله کیږی. دوی دی منتظر اوسی لکه چه له صحیحه ؤ احادیثو ځنی ثابته ده. «چه د زکوٰة د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکی مار په صورت ممثل کیږی (جوړیږی) او د دوی تر غاړی به چاپیریږی.» نعوذ بالله منه!

وَلِلّٰهِ مِيْرَاثُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی (د دغو دواړو د اهل له فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقیقی وارث او مالک ته پاتی کیږی،)

تفسیر: یعنی آخر تاسی مرئ! او ستاسی ګرد (ټول) مال د هغه د قدرت په لاس کښې پاتی کیږی. چه په حقیقت کښې له پخوا څخه هم د هم هغهٔ که هغه انسان په خپل اختیار سره ورکوی نو ثواب به مومی.

وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١٨٠﴾

او الله پر هغو (کارونو هم) چه کوئ (ئی) تاسی ښه خبردار دی (نو د ټولو جزا به درکړی.)

تفسیر : یعنی بخل یا سخاوت هر څه چه وکړئ او په هر نیت سره چه وی الله تعالیٰ له هغو. گردو (تولو) څخنی خبردار دی او سم له هغو سره به بدل در کوی.

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ۘ

خامخا په تحقیق اوریدلی ده الله خبره د هغو کسانو چه ویلی ئی وو بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو (چه له مونږه قرض غواړی).

تفسیر : یعنی یوازی هم دومره نه ده چه یهودان د ډیر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندی نه پوهیږی بلکه هر کله چه د الله تعالیٰ په لاره کښی د صرفولو حکم آوری نو توکی کوی او د حق تعالیٰ په جناب کښی سپین سترگی کوی او له چتی (فضول) خبرو څخنی نه شرمیږی لکه څه وخت چه د ﴿ مَّن ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ﴾ آیت نازل شو وی ویل چه الله تعالیٰ له مونږ څخنی قرض غواړی نو الله تعالیٰ فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو حال دا چه یو ناپوه او جاهل هم په دی خبره باندی پوهیدی شی، چه د (انفاق فی وجوه الخیر) تعبیر په قرض سره د انتهائی رحمت او شفقت اظهار دی. او دا ښکاره خبره ده چه الله تعالیٰ مونږ ته امر کوی چه د هغه له راکړی مال څخنی د خپلو مصالحو، دینی او دنیوی گټو له پاره مصرف کړو او د ده لوی ذات ته زمونږ له دی صرفولو هیڅ یوه فائده نه ورسیږی او په فرض محال سره که ورسیږی هم، خو مال او گرد (تول) شیان د هغه لوی مهربان الله مملوک عطا او احسان دی نو بیا په حقیقی معنی هغه ته مونږ څرنگه قرض ویلی شو. دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چه د هغو صرفولو ډیر ښه معاوضه ورکول ئی هم پخپله ذمه نیولی دی او هغه ئی د قرض (پور) په لفظ سره اداء کړی ده، او دا لزوم ئی لا زیات مؤکد او مسجل کړی دی. مگر یهودان د خپل ړوندوالی او د باطنی خبث په سبب د الله تعالیٰ دی احسان منلو په ځای په داسی الفاظو پوری خاندی او ملندی کوی او د الله تعالیٰ په نسبت له داسی مسخرو او توکو څخنی مخ نه آړوی نو ځکه الله تعالیٰ فرمائی چه ما ستاسی دا گردی (تولی) خبری آوریدلی دی او د هغو په نسبت هره کاروائی چه لازمه وی کوم ئی، تاسی منتظر اوسئ!

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا۟ وَقَتْلَهُمُ الْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا۟ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾

ژر به مونږ لیکلی وساتو هغه خبری چه دوی ویلی دی او (لیکلی به وساتو)

وژل (د نیکونو) د دوی انبیاؤ لره، په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم) او وبه وایو مونږ (دوی ته چه) وڅکئ عذاب د اور سوځیدونکی!.

تفسیر: یعنی له عامی ضابطی سره سم ستاسی دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کښی لیکو چه هلته ستاسی د قوم نور ملعون او ناپاکه افعال هم درج دی. لکه د معصومو انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه سره وینی تویول. ځکه همغسی چه دا نامناسبه جمله ستاسی د الله تعالیٰ د پیژندلو یوه نمونه ده هغه نامناسبه کار هم ستاسی د انبیاؤ له تعظیم څخه یوه نمونه ده کله چه ستاسی دا پوره عملنامه دروړاندی کړه شی نو هلته به وویل شی چه اوس د خپلو بدیو او شرارتونو خوند وڅکئ! او همغسی چه تاسی په طعن او تمسخر سره د اولیاؤ الله رحمة الله علیهم زړونه سوځول نو اوس تاسی هم د الله تعالیٰ د عذاب په بټی کښی وسوځئ!

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چه پخوا لیږلی دی لاسونو ستاسی او بیشکه چه الله نه دی ظلم کوونکی په بندګانو.

تفسیر: یعنی هر څه چه ئی ګټلی وو هم هغه ئی په مخه ورغلل د الله تعالیٰ له جانبه د یوی ذری په اندازه هم ظلم نه کیږی لکه چه د «النساء» په (٤٠) آیت (٦) رکوع کښی داسی لولو ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ په فرض محال سره که ظلم کول هم د الله تعالیٰ صفت وی نو هغه به هم د الله تعالیٰ د نورو صفاتو په شان پوره او کامل وی نو (معاذالله) که الله تعالیٰ ظالم فرض کړی شی نو بیا ظالم نه بلکه باید ظلام ورته ویل شوی وی او د ده یوه ذره ظلم به له لویو غرونو څخنی کم نه وی. ګویکی د «ظلام» صیغه ئی راوړه او تنبیه ئی وکړه چه د ده په دربار کښی د ادنیٰ څخنی ادنیٰ ظلم تجویز د انتهائی ظلم له منلو سره مرادف دی **«تعالیٰ الله عما یقول الظالمون علواً کبیراً»**

الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَا أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ

هغه کسان چه وائی بیشکه الله پیغام کړی دی مونږ ته چه ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پوری چه راوړی مونږ ته (هسی) قربانی چه ئی وخوری اور،

تفسیر: له ځینو رسولانو ځنې داسې معجزې ظاهرې شوې وې چه قرباني یا بل کوم شی به ئې د الله تعالیٰ په نامه نذر کاوه نو له آسمانه به اور راته او هغه به ئې خوړ او دا به د قبول علامه وه لکه چه په موجوده «بائیبل، انجیل» کښې د حضرت سلیمان علیه السلام په نسبت هسې یوه واقعه مذکوره ده. اوس یهودان بهانه کوي چه مونږ ته داسې حکم شوی دی چه له هر چا څخه چه دا معجزه ونه وینئ! په هغه باندې یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانې دي ځکه چه دا راز (قسم) حکمونه هیڅیرې د هغو په کتابونو کښې نه وو او نه نن ورځ پکښې شته. او نه د تولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کیدی شي چه هغوی ته هسې کومه معجزه ورکړې شوې وه. هر رسول علیه السلام ته الله تعالیٰ د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبې معجزې ورکړې دي او دا لازم نه دي چه هر نبي علیه السلام ته دې هم هغه یوه معجزه ورکړې چه د هغه له ورښوولو څخه د هغه صداقت ثابت شي.

قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِي بِالْبَيِّنَٰتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿۱۸۳﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) په تحقیق راغلي وو تاسې ته (ډیر) رسولان پخوا له ما په ښکاره ؤ معجزو او په هغه شي سره چه ویلې دي تاسې (چه قرباني ده بیا) نو ولې ووژل (نیکونو) ستاسې هغوی که یئ تاسې صادقان (چه هم هغه رسول به منئ چه قرباني په اور کښې وسوځوي).

تفسیر: یعنې که په رښتیا سره پخپلې دې دعویٰ کښې تاسې رښتین یئ؟ او پر دې خاصې معجزې باندې ستاسې ایمان راوړل موقوف دي نو تاسې پخوا له دې د هسې انبیاؤ علیهم السلام په وژلو باندې ولې جرأت وکړ، چه د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره ؤ معجزاتو سره دا معجزه ئې هم درښوولې وه ستاسې د اسلافو دا فعل چه تاسې هم پر هغه باندې راضي یئ او تر نن ورځې پورې پرې خوښي کوئ آیا د دې خبرې دلیل نه دی چه دا ګردې (تولې) ستاسې پلمې، (بهانې) حیلې، فساد او سرزوري ده چه وایئ هر رسول علیه السلام تر څو هم دا خاصه معجزه را ونه ښئي مونږ ئې نه منو.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِالْبَيِّنَٰتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَٰبِ الْمُنِيرِ ﴿۱۸۴﴾

پس كه نسبت د دروغو وكړي دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه كيږی! ځكه) پس په تحقيق نسبت د دروغو كړی شوی ؤ ډيرو رسولانو ته پخوا له تا چه راغلی وو دوی په ښكاره ؤ معجزو او په صحيفو (د شرعی احكامو) او په كتاب روښان (بيانوونكی د حلال او حرام).

تفسير : تاسی ته تسلی او داد دركولی شی چه د دی ملعونانو له دی كړو بحثونو او سر زوريو ځنی ملول او خپه مه كيږئ! او مه د نورو مكذبينو څه پروا كوئ! له تاسی ځنی پخوا نور داسی رسولان هم دروغجن بللی شوی دی چه معجزی او وړوكی صحيفی او لوی كتابونه ئی له ځانه سره راوړی وو، د صادقو انبياؤ عليهم السلام تكذيب د معاندينو پخوانی عادت دی، او تاسی ته ای محمده! صلی الله عليه وسلم كومه نوی خبره نه ده درورسيږی شوی.

كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۖ

هر يو نفس څكونكی (د خوند) د مرگ دی، او بيشكه هم دا خبره ده چه پوره به دركړی شی تاسی ته اجرونه ستاسی په ورځ د قيامت كښی،

تفسير: يعنی د مرگی خوند به هر څوک څكی وروسته له هغه په قيامت كښی هر مصدق او مكذب (تول نيكانو او بدانو) ته د هغه عمل پوره بدل وركاوه كيږی. له كامل او پوره څخه ممكن دا مطلب وی چه د هغه لږ څه بدل به د قيامت څخه د مخه مثلاً په دنيا يا په قبر كښی به هم ورته ورسيږی.

فَمَن زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

نو هر څوک چه لری كړی شو له اوره (د دوزخ) او داخل كړی شو جنت ته نو په تحقيق مراد ئی وموند (بريالی شو)،(كامياب) او نه دی ژوندون لږ خسيس مگر پنگه د غوليدلو، (چه نفعه ئی لږه او فنا ئی ژر ده).

تفسير : يعنی د دنيا دا موقتی بهار (سمسور) او دغه عارضی جل ؤ بل، (رونق) او دا بی ثباته ډول او سينگار ډير تيرايستونكی شيان دی چه په هغو باندی ډير ناپوهان تيروځی، او

بیخی په دنیوی امورو کښې مشغول او له اخروی چارو څخه غافلیږي حال دا چه د هر انسان اصلي برې په دې کښې دی چه پخپل دنیوی ژوندانه کښې د خپل آخرت له پاره ګټې او هسې عملونه وکړي چه د الله تعالیٰ د عذاب څخه سرې وژغوری (وساتی) ، او جنت ته ئې ورسوی.
تنبیه : په دې آیت کښې د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو چه دوی هسې ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو او نه له دوزخه ویرېږو» معلومه شوه چه له دوزخ څخه ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلي کامیابي او اساسي برې دی. او هیڅ یوه ډیره اعلیٰ کامیابي د جنت له هستوګنې څخه د باندې د هیچا په برخه نشي کیدی. په حدیث کښې راغلي دی. «وحولهاندندن».
الله تعالیٰ دې له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا برې او رحمت را په برخه کړی! (آمین!)

لَتُبْلَوُنَّ فِيْٓ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ۗ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْٓا اَذًى كَثِيْرًا ۚ وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ﴿١٨٦﴾

قسم دی چه خامخا وبه ازمویل شئ تاسي هرومرو (خامخا) په مالونو خپلو (په زکوة) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسي بالضرور له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسي څخه پخوا او له هغو کسانو چه شریکان نیسي (په الله پورې) ضرر (بد ویل) ډیر، او که صبر وکړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پرهیزګاري وکړئ تاسي (له بدو کارونو) نو بیشکه دا (صبر او تقویٰ) د همت له کارونو څخه دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چه وروسته له دې به هم په ځان او مال ستاسي ازموینه کیږي! او هر راز (قسم) ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کیږئ! وژل کیدل زخمي کیدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان ګالل (تیرول) ، ناروغیدل، د مالونو زیانیدل. له خپلو خپلوانو څخه جلا (جدا) کیدل او هم دا راز (قسم) د نورو ربړونو (مصیبتونو) ګالل (تیرول) به درپیښیږي. او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبې ډیرې زړه دردوونکي خبرې آورئ! چه د دغو ګردو (تولو) علاج په صبر او تقویٰ سره کیږي. که تاسي په صبر او استقلال او پرهیزګاري سره د دغو سختیو مقابله وکړئ! نو دا به د ډیر همت او د اولوالعزمي کار وي چه د هغه تاکید حق تعالیٰ فرمایلی دی.
تنبیه : د «بخاری» له یوه حدیث څخه دا څرګندیږي چه دا آیت د (بدر) له غزا څخه پخوا نازل او د قتال حکم وروسته له دې نه صادر شوی دی. سره له هغه د صبر او تقویٰ د حکم

مشروعیت سره له قتاله هم فی الجمله باقی دی، چه پر هغه باندی تر آخره پوری عمل کیږی. هو! د صبر او د عفوی او تغلیظ او د تشدید مواقعو پیژندل ضروری دی چه له شرعی نصوصو څخنی هغه معلوم کیدی شی. دلته ښائی له دی آیت څخنی دا غرض وی چه تاسی د کفارو او د منافقانو د دی بی ادبی او سپین سترګی څخه له حده زیات مه خپه کیږئ څکه چه لا نوری دیری خبری به واورئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه به ګالئ(سختی به تیروئ) ! نو د هغوی د مقابلی له پاره په صبر او استقلال سره تیار اوسئ! او هم د دنیا د ژوندانه په منځ کښی چه یواځی د خطا کیدلو او تیروتلو یوه لوبه ده له دی خبری څخنی مه غافلیږئ! چه الله تعالیٰ به ستاسی په ځان او مال او په دواړو سره ستاسی ازموینه کوی ستاسی پوره امتحان به اخلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چه واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو څخنی چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب چه خامخا به بیانوئ تاسی هرومرو (خامخا) دا (کتاب) خلقو ته او نه به ئی پټوئ تاسی نو وغورځاوه دوی دا(کتاب) وروسته له شاؤ خپلو او وائی خیست په (عوض د) دی (کتاب) قیمت لږ نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دی (یا نو څومره بد دی هغه شی چه دوی ئی پیری (اخلی).)

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماؤ څخنی عهد اخیستی شوی ؤ هغه احکام او بشارتونه چه په کتاب الله کښی دی ښائی هغه په خورا (ډیر) ښه ډول (طریقه) نورو خلقو ته وروښیئ! او هیڅ یوه خبره مه تری پټوئ! او مه اړول راړول پکښی کوئ! او مه ئی معناګانی بدلوئ! مګر دوی هیڅ زمونږ د دی امرونو پروا ونه کره او د لږی ګټی لامله (له وجی) ئی هغه ګرد (تول) عهدونه او پیمانونه مات او شرعی حکمونه ئی بدل او د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ئی لفظی او معنوی تحریفات وکړل. د هغه شی ښکارول چه ډیر زیات ضروری ؤ یعنی د فخر الاولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت ئی بیخی پټ کړ. هغومره چه دوی د مال په صرفولو کښی بخل کوی د علم په ښودلو کښی هم له بخل څخنی کار اخلی د دی بخیلی منشاء هم د مال او جاه او د دنیوی متاع له مینی څخنی پرته (علاوه) بل شی نه ؤ. دلته ئی ضمناً زمونږ اسلامی علماؤ ته هم تنبیه فرمایله چه تاسی د دنیا په مینه کښی اخته شوی هسی مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر

ځای او د هر چا په مقابل کښی امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیچیری شرعی احکام له خلقو ځنی مه پټوئ! ځکه چه رسول صلی الله علیه وسلم هم فرمایلی دی. «هر چا چه پټ کړ علم له اهل د علم څخه قیزه به شی په قیزه د اور سره»).

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا۟ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا۟ بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا۟ فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾

له سره مه کوه ګومان (ای محمده!) په هغو کسانو چه خوشالیږی په هغه کار چه کړی دی دوی (د خلقو له بی لاری کولو) او مینه کوی دوی په دی چه وستایل شی دوی په هغه کار چه نه وی کړی (له تمسکه په حق او دوی ګمراهان دی) پس له سره مه ګڼه ته دوی په ځای د خلاصیدلو له عذاب (بلکه په دوزخ کښی دی) او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطی مسئلی ښوولی، رشوتونه (بډی) ئی خوړلی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه ئی عمداً پټول او بیا به خوښ وو چه مونږ ښه کار کړی دی او هیڅوک زمونږ هسی چالاکی نشی نیولی او امیدوار وو چه خلق هم زمونږ تعریفونه (ستاینی) وکړی او ووائی چه لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکی دی. د بل لوری د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) ؤ. کله چه د «جهاد» موقع راتله دوی پخپلو کورونو کښی پټیدل او پخپل دی پټ کیناستلو باندی هم خوښیدل او یو له بله سره به ئی ویل «وګورئ چه مونږ په ښه چم (چالاکی) سره خپل ځانونه وژغورل(بچ کړل) . کله «چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له «جهاد» سره بیرته راته نو دوی به د خپلو غیر حاضری د دروغو حیلی او پلمی (بهانی) او عذرونه وړاندی کول، او غوښتل به ئی چه پر رسول الله مبارک هم خپل تعریف وکړی. نو دغو ګردو (ټولو) ته دا وربښوول شو چه په هسی خبرو سره دوی د دنیا او آخرت له عذابونو ځنی ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) . هسی کسان خو اول په هم دغی دنیا کښی شرمنده او رسوا کیږی او که په کومی پلمی (تدبیر) سره د دی دنیا له رسوائی څخه وژغورل (بچ) شی نو په آخرت کښی خو په هیڅ یو تدبیر سره نشی خلاصیدی. او د دوی دغه بدعمل به له دوی سره مل وی.

تنبیه : اګر که په دی آیت کښی د یهودانو او د منافقانو یادونه ده مګر ضمناً مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کیږی چه د خرابو کارونو په کولو باندی مه خوښیږئ! او د ښو کارو په کولو سره مه مغروریږئ! او کوم کار چه ښه نه وی د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٨٩﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً) او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وکړی) ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب او کافرانو ته عذاب ورکوی).

تفسیر: کله چه په ځمکه او آسمان کښی د هم هغه الله جل جلاله سلطنت دی نو مجرم به چیری وتښتیدی شی او کله چه پر هر شی باندی قادر دی نو څوک د الله تعالیٰ د نفوذ او اختیار څخه خلاصیدی شی؟.

اِنَّ فِىْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيٰتٍ لِّاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾

بیشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکی کښی (سره له هغو شیانو چه په دغو دواړو کښی دی) او په اختلاف د شپی او ورځی کښی (چه تل اوږدیږی، لنډیږی پرله پسی ځی او راځی کله رڼا کله تیاره کله یخ او کله تودیږی) هرومرو (خامخا) دلائل دی (د الله د قدرت) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چه هوښیار انسان د آسمان او د ځمکی په پیدایښت او د هغوی په عجیبو او غریبو احوالو او روابطو او د شپی او د ورځی په مضبوط او محکم نظام کښی غور کوی، نو یقین کوی چه دغه مرتبه او منظمه سلسله هرومرو (خامخا) د یو کل مختیار، مطلق قادر او د لوی خالق د حکم او علم او قدرت په لاس کښی ده چه په خپل عظیم قدرت او اختیار سره ئی د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندی کړی ده او هیڅ یو شی ته د دی خبری مجال نشته چه د خپل حد او د عمل له دائری ځنی د باندی پښه کیږدی. که د دی عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دی لوی کارخانی یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، واک (قبضه) او اختیار ځنی د باندی وی نو د تول عالم دا مکمل او محکم نظام به له سره تینګ نه پاتی کیدی. (لنده دا چه د دی دنیا په ګردو (تولو) موجوداتو کښی د هغه الله جل جلاله په وجود څو څو قسمه دلائل دی او په دی چه الله تعالیٰ بلاشک او شبهه صانع حکیم، علیم، احد، صمد، قدیم، رحیم، قادر او قاهر دی. «جل وعلیٰ شانه»).

ٱلَّذِينَ يَذۡكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمٗا وَقُعُودٗا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمۡ

دغه (عاقلان) هغه کسان دی چه یادوی الله په ولاړی او په ناستی او په اړخونو خپلو (چه پراته وی).

تفسیر: یعنی په هیڅ حال کښی له الله تعالیٰ څخنی نه غافلیږی او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاری وی. لکه چه په حدیث کښی د رسول الله مبارک په نسبت عائشی صدیقی رضی الله عنها فرمایلی دی . «**کان یذکر الله علی کل احیانه**» چه په ولاړی لمونځ نشی کولی په ناستی سره دی لمونځ اداء کړی! او که په ناستی لمونځ نشی کولی، نو په ملاستی دی لمونځ اداء کړی! په ځینو روایتونو کښی راغلی دی. «په هغه شپه کښی چه دغه آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم په ولاړه، ناسته، ملاسته هر حالت کښی د الله تعالیٰ په یاد کښی داسی مشغول ؤ چه ډیر ژړل به ئی هم.»

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلۡقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ رَبَّنَا مَا خَلَقۡتَ هَٰذَا بَٰطِلٗا سُبۡحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ١٩١

او فکر کوی دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکی (او د مافیهما) کښی، (نو وائی) ای ربه زمونږه! نه دی پیدا کړی تا دا مخلوقات عبث (بی حکمته) نسبت د پاکی دی تاته (له ګردو (ټولو) عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه) !.

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته وائی یا الٰهی! دا عظیم الشانه کارخانه دی بی کاره نه ده پیدا کړی چه هیڅ یو مقصد ونه لری. دا د عجیبو او غریبو حکیمانه انتظاماتو سلسله به په یقین سره کومی عظیمی او جلیلی نتیجی ته ورسی. ګواکی له دی ځایه د دوی ذهنونه د آخرت لوری ته منتقل او متوجه کیږی چه فی الحقیقت د دنیا د موجوده ژوندن آخری نتیجه ده ځکه چه وروسته له دی نه د دوزخ له عذاب څخنی د محفوظ پاتی کیدلو دعا هم شوی ده. او په مینځ کښی ئی د الله تعالیٰ د تسبیح او تنزیه بیان وشو او اشاره ئی وفرمایله چه هر هغه ناپوه او احمق چه د قدرت د هسی صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژنی، یا د الله تعالیٰ شان وروکی ګڼی یا د عالم دا کارخانه چټی (بیکاره) ، عبث او لوبی بولی نو د الله تعالیٰ دربار له دی ګردو (ټولو) هزلیاتو او خرافاتو او چټی (فضول)

خبرو ځنی پاک او صاف دی. له دی آیت ځنی دا راښکاره شوه چه په آسمان او ځمکه او نورو قدرتی مصنوعاتو کښی غور او فکر کول هلته محمود کیدی شی چه نتیجه ئی د پاک الله یادول او د آخرت په لوری توجه وی پاتی شول هغه ماده پرستان چه د دی مصنوعاتو د تارونو په حلقو کښی نښتی دی او د لوی صانع تر صحیح معرفت پوری نشی رسیدی. اګر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم وبولی، مګر د پاک قرآن په ژبه هغه له «اولوالالباب» ځنی نه دی بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ ۖ

ای ربه زمونږه! بیشکه ته هر څوک چه داخل کړی اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!)،

تفسیر: څومره چه په دوزخ کښی څوک پاتی شی، هومره خوار او رسوا ګڼه شی. نو د دی قاعدی سره سم د کفارو له پاره دائمی رسوائی ده. په هغو آیتونو کښی چه له عامو مؤمنانو څخه د خزی (رسوائی) نفی کړی شوی ده هلته دی د هغی ځنی هم داسی وفهمیږی. (چه مسلمان ته دائمی رسوائی نشته).

وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿١٩٢﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کښی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمائی بل څوک د هغه حمایت نشی کولی او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شی. هو! د هغو له پاره به چه په اول یا په آخر کښی ئی پریښوول یا معافول مقصود وی (لکه ګناهګار مؤمنان) د هغوی له پاره به شفاعۀ ته اجازه ورکړی شی او وروسته له شفاعته بښل کیږی، او دا مطلب له دی آیت نه مخالف نه دی بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّا ۚ

ای ربه زمونږه! بیشکه مونږ واوریده (غږ) د یوه آواز کوونکی (چه قرآن یا محمد) دی بلل ئی (خلق) ایمان ته (داسی) چه ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل)

تفسیر: یعني نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم چه په ډېر جګ (وچت) آواز سره ئې ګردي (تولي) دنیا ته غږ وکړ. یا لوی قرآن چه د هغه غږ هر کور ته رسیدلی دی. ړومبی د عقلي ایمان ذکر ؤ په «فاٰمنا» کښې سمعي ایمان دی چه په هغه کښې ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّاٰتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾

ای ربه زمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته ګناهونه (لوی) زمونږ! او لرې کړه له مونږه، ګناهونه (واړه) زمونږ! او وفات کړه مونږ (په داسې حال کښې چه داخل اوسو) سره له ډلې د نیکانو.

تفسیر: یعني زمونږ لویه ګناه راعفوه کړه! او په وړوکو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چه مونږ بیا ژوندي کوې، د ښو بندګانو په ډله کښې مو شامل کړه!

رَبَّنَا وَاٰتِنَا مَا وَعَدْتَّنَا عَلٰى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ط

ای ربه زمونږه او راکړه مونږ لره هغه چه وعده دې کړې ده تا له مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو او مه رسوا کوه مونږ په ورځې د قیامت کښې،

تفسیر: یعني کومې وعدې چه تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندې د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړې دي په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه! مثلاً په دنیا کښې مونږ مسلمانان بالاخره پر اعداؤ الله باندې غالب او منصور وګرځوه! او په آخرت کښې مو په جنت رضوان سره مفخر او سرلوړی کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښونه او برکت بیخي له ادنٰی رسوائی او لږې بې عزتي څخه هم وساته!

اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿١٩٤﴾

بیشکه ته (ای ربه) نه کوې مخالفت له وعدې (خپلې) نه.

تفسیر: یعني ای ربه ستا په لوی دربار کښې د وعده خلافۍ هیڅ یو احتمال نشته او په مونږ کښې دا احتمال شته نه چه کومه داسې غلطي له مونږ څخنې څرګنده شي چه د هغې له سببه ستا

له وعدو ځنې مستفید نه شو. نو ځکه دعا کوو چه مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسې یو توفیق راکړه! چه پر هغه ستا له ګردو (تولو) وعدو څخه فائده واخلو!

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۖ

پس قبولی کړی دوی لره (دا دعاوی) رب د دوی (په دی شان چه) بیشکه زه نه ضائع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکی له تاسی نه نارینه وی (دا عامل) یا ښځه وی (ځکه چه) ځینی ستاسی دی له ځینو نورو (او ماته په مکافات کښی ګرد (تول) سره یو یئ)

تفسیر: یعنی نارینه وی که ښځه، زمونږ په دربار کښی د هیچا خواری او تکلیف نه ضائع کیږی. هر څوک چه هر کار وکړی د هغه ثمره به مومی. دلته عمل شرط دی. د نیک عمل په وسیله یوه ښځه هم د خپل استعداده سره سم د آخرت هغه لوئی درجی حاصلولی شی چه نارینه ئی حاصلولی شی. کله چه تاسی نارینه او ښځی د انسانی یوی نوعی افراد یئ او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوی یئ! او په اسلامی رسی کښی سره تړلی یئ او یو اجتماعی ژوندون لرئ او د معاشرت په چارو کښی ګرد (تول) سره شریکان او مله یئ! نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وګنئ! په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول صلی الله علیه وسلم ته ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنه عرض وکړ . «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم په قرآن کښی هیڅیری زمونږ د ښځو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی.» نو د هغی ځواب په دی آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چه هجرت کړی دی دوی (له پاره د دین) او ایستلی شوی دی دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کښی) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته

په لاره زما کښې او جنګونه ئې کړی دی (له کفارو سره) او وژل شوی دی (په غزا کښې) نو خامخا به لرې کړم هرومرو (خامخا) له دوی نه ګناهونه د دوی او خامخا به داخل کړم هرومرو (خامخا) دوی په جنتونو کښې چه بهیږی له لاندې د (مانیو او ونو د) هغو ویالې،

تفسیر: یعنې کله چه د کوم عمل کوونکی هیڅ یو وړوکی او لوی عمل نه ضائع کیږی نو بیا د الله تعالیٰ خاصو هغو بندګانو ته زیاته خوښی او اجر په برخه کیږی چه د کفر او عصیان په پریښودلو سر بیره وطن او خپلوان ئې هم پریښی او له (دارالکفر) ځنی وتلی او له خپلو اقاربو او دوستانو ځنی جلا (جدا) شوی له اهل او عیال، مال او منال ځنی ئې سترګی پټی کړی، او د (دار الاسلام) په لوری رهی (روان) شوی دی. ځکه چه کفار پر دوی دومره ظلم تیری او تجاوز وکړ. چه پخپلو کورونو کښې د دوی پاتې کیدل محال او مشکل شول. د وطن له پریښولو او د کور او کهول او کورنیو له جداوالی سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره او ایذاء هوسا (په آرام) نشول او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) ئې د کفارو له لاسونو څخه ګالل(تیرول)، او دا ګرد (تول) د دی له امله (وجی) ؤ، چه هغوی د الله تعالیٰ نوم یاداوه او د توحید کلمه ئې ویله لکه چه د «الممتحنة» په (۱) آیت (۱) رکوع کښې راغلی دی. ﴿ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ ﴾ او د البروج په (۸) آیت کښې لولو. ﴿ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴾ په پای (اخر) کښې دا بندګان چه زما په لاره کښې وجنګیدل او په غزا کښې ئې خپل ځانونه جار کړل، د دی بندګانو ګرد (تول) تقصیرات معاف کړی شوی دی، او جنت د دوی په انتظار کښې دی.

ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾

(جزا د نیکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نیکو) سره له نزده د الله او الله په نزد د ده دی ښه ثواب (نیکه جزا).

تفسیر: یعنې ښه بدل خو له الله تعالیٰ سره دی او بل په هیڅ ځای کښې نه پیدا کیږی یا ئې دا مطلب دی چه له دی بدل ځینې ښه بدل له الله تعالیٰ سره دی چه هغه د الله تعالیٰ د لوی ذات لقاء او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دی زمونږ او د ګردو (تولو) مؤمنانو په برخه کړه!)

لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾
مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾

نه دی تیریاسی له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چه کافران شوی دی (او تصرف د دوی) په ښارونو کښې (دا) فائده ده لږه پس (له مرګه) ځای د دوی دوزخ دی، او بد ځای د هستوګنې دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چه دی خوا او هغه خوا د تجارت او نورو کارونو له پاره په ډیر تکبر او غرور سره په ګټې او فائدې پسې ګرځی مسلمانانو ته نه ښائی چه پر دوی باندی تیروځی. ځکه چه دا د هغوی د څو ورځو بهار دی. که سړی ته د څو ورځو دپاره ښه ډودی او مکلف خواږه ورکړل شی او بیا ئی په دار وځروی (وخیژوی) یا ئی په دایمی حبس محکوم کړی نو آیا دی ته عیش ویلی شی؟ عیش هغه دی چه سړی د څو ورځو له مخې لږ ډیر زحمت او تکلیف په ځان وګالی (تیر کړی) او د خپل راحت او هوسائی (خوشالی) دائمی اسباب په اعلیٰ درجه سره مهیا کړی.

لٰكِنِ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا

لیکن هغه کسان چه ویریږی دوی له ربه خپله شته دوی لره جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې.

تفسیر: اوس تاسی د هغه عیش او راحت د څو ورځنی بهار مقابله له دی ابدی هوسائی (خوشالی) او کامیابی سره وکړئ! چه هغه بهتر دی؟ که دا؟

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ ؕ

په دی حال کښې چه (دغه جنتونه ځای د) میلمستیا یو پیشکشی) ده له (جانبه د) الله،

تفسیر: له دی کبله (وجی) ئی ورته په میلمستیا سره تعبیر وکړ چه له میلمه سره د خوړلو چښلو فکر نه وی او په عزت او آرامی سره ناست وی. او په عین هوسائی (خوشالی) او آرامی کښې هر شی تیار ورسیږی. (والله اعلم)

وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْاَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَاِنَّ مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ لَمَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ خٰشِعِيْنَ لِلّٰهِ لَا يَشْتَرُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيْلًا اُولٰٓئِكَ لَهُمْ اَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقي شي) چه په نزد د الله دی خیر (ډیر غوره) دی له پاره د نیکانو. او بیشکه ځینې له اهل د کتاب خامخا هغه څوک دی چه ایمان لری پر الله او پر هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چه نازل کړی شوی دی دوی ته حال دا چه ویریدونکی (متواضع) دی الله لره نه پیری (نه اخلی دوی) په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی،

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو اوس په کتابیانو کښی چه کوم متقیان دی د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمائی یعنی هغو کتابیانو چه پر الله تعالیٰ باندی ئی په ښه دول (طریقه) سره ایمان راوړی او قرآن عظیم ئی منلی دی او څرنګه چه دا عظیم الشان قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی نو دوی ګواکی هغه هم ومنل. مګر نه په دی دول (طریقه) چه دنیا خوښوونکی (احبار) ئی منی، چه د لږ دنیوی ګټی له پاره د الله تعالیٰ آیتونه پټوی یا ئی بدلوی، بلکه د الله تعالیٰ په مخ کښی په ډیره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدی او په هم هغه دول (طریقه) چه د الله تعالیٰ له درباره کتابونه رانازل شوی دی، هغه ئی په هم هغه اصلی رنګ سره ومنل، نه ئی بشارتونه پټ، او نه ئی احکام بدل کړل، هسی پاک او حق خوښوونکو کتابیانو ته د الله تعالیٰ له جانبه مخصوص اجر ورکاوه شی. لکه چه د قرآن کریم او د احادیثو له تصریحاتو ځنی دا خبره ثابته شوی ده چه داسی کتابیانو ته به مضاعف (دوه چنده) اجر ورکاوه شی.

اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾

بیشکه چه الله ډیر ژر دی حساب (د ده یعنی ډیر ژر حساب آخلی)

تفسیر: یعنی د حساب ورځ دومره لری نه ده، بلکه ډیر ژر راتلونکی ده او کله چه حساب

شروع شي نو د ګردی (تولی) دنیا د یوی یوی ذری او پیسی حساب به هم په دیر تلوار او جلتی سره خلاصیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱصْبِرُوا۟ وَصَابِرُوا۟ وَرَابِطُوا۟ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت او له معصیته) او تینګ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کښی) او محکم اوسئ! (په اسلامی سرحداتو کښی)! او وویریږئ! له الله له پاره د دی چه په مراد ورسیږئ! (بریالی شئ! او له دوزخه نجات وموموئ!)

تفسیر: الله تعالیٰ د دغه سورت په پای (اخر) کښی مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړ چه په واقع کښی د دی ګرد (تول) سورت حاصل دی یعنی ای مومنانو که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسیدل غواړئ! نو سره د ربړ ګاللو (سختی تیرولو) په طاعت کښی تینګ اوسئ! او له معصیت ځنی ځان وساتئ! او دښمنانو په مقابله کښی خپله مضبوطی، ثابت قدمی او میرانه (بهادری) څرګنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کښی تل مشغول او لګیا اوسئ! له هر ځایه چه د دښمن د تعرض (یرغل) اندیښنه وی هملته د اوسپنی د دیوال په شان خپل تترونه (سینی) سپر کړئ! او پښی مو تینګی کړئ!.
﴿وَأَعِدُّوا۟ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الانفال ٦٠ آیت ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کښی له الله جلت کلمته څخه وویریږئ! که تاسی داسی وکړل نو وبوهیږئ چه په خپل مراد ورسیدئ! «**اللهم اجعلنا مفلحین و فائزین بفضلک ورحمتک فی الدنیا والاخرة آمین!**» په حدیث کښی راغلی دی چه نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم کله چه د تهجد له پاره پاخیده نو د آسمان په لوری به ئی کتل او دا لس آیتونه به ئی له «ان فی خلق السمٰوات والارض» ځنی د (آل عمران) تر ختم پوری تلاوت کول.

تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسئله الرحمة و الغفران وخلود الجنة والرضوان و نصلی و نسلم الف الف مرة علیٰ رسوله و حبیبه سید الانس والجان

سورة «النسآء» مدنية وهى مائة وست و سبعون آية و اربع و عشرون ركوعا رقم تلاوتها (٤) تسلسلها حسب التنزول (٩٢) نزلت بعد «الممتحنة»

د «النسآء» سورت مدنی دی، (١٧٦) آیتونه، څلیرویشت رکوع لری په تلاوت کښی (٤) او په نزول کښی (٩٢) سورت دی، وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی.

يَاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً ۚ

ای خلقو! (تل) وویریږئ له ربه خپله! هغه (رب) چه پیدا ئی کړئ تاسی له نفسه یوه نه (چه آدم علیه السلام دی) او پیدا ئی کړه له دی (نفسه) جوړه د ده (چه حواء ده) او خپاره (خواره) ئی کړل له دی دواړو څخه سړی ډیر او ښځی (ډیری)،

تفسیر: ړومبی ئی د حضرت آدم علیه السلام له کینی پښتی څخنی بی بی حواء پیدا کړه بیا ئی له دوی دواړو څخنی ګرد (تول) نارینه او ښځی پیدا او په ځمکه کښی ئی خپاره (خواره) کړل. نو په حقیقت کښی الله تعالیٰ ګرد (تول) انسانان له یوه نفس او یوه سړی څخنی پیدا کړی دی مطلب ئی دا دی کله چه له عدم څخنی ستاسی د ګردو(تولو) پیداکونکی او بیا ستاسی باقی او قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی نو ښائی چه تاسی له هغه څخه وویریږئ! او د هغه د امر منل یو ډیر ضروری کار وګنئ! له دی څخنی دوه مضمونو ته اشاره وشوه.

(اول) : دا چه الله تبارک و تعالیٰ ستاسی د تولو خالق او موجد دی.

(دوهم): دا چه د ګردو (تولو) انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی چه له هغه څخنی الله تعالیٰ نور ګرد (تول) انسانان پیدا کړل. یعنی ابو البشر آدم علیه السلام چه له دی څخنی دا راڅرګنده شوه چه زمونږ اصلی تعلق خو له الله تعالیٰ سره دی ځکه چه په تامه علت او د هغه په معلول کښی چه څومره تعلق او قرب او احتیاج او علاقه وی هغومره په بل هیڅ یو شی کښی ممکن نه دی. وروسته له هغه، هغه علاقه او تعلق او قرب دی چه د انسانی افرادو په منځ کښی موندل کیږی ځکه دلته د وجود سبب او «مخلوق منه» بیخی یو شی دی له دی څخه معلومه شوه چه ړومبی پر مونږ باندی د الله تعالیٰ اطاعت لازم دی چه زمونږ خالق دی. وروسته له هغه په

گردو (تولو) مخلوقاتو کښې خاص د خپلې بنی نوعی رعایت او له هغوی سره ښه سلوک کول پر مونږ باندی ضروری دی، ځکه چه الله تعالیٰ مونږ گردو (تولو) لره «مخلوق منه» او د وجود سبب یو شی مقرر کړ نو هغه قرب او هغه اتحاد چه د انسانی افرادو په منځ کښې یو تر بله موجود دی، هغه په بل کوم شی کښې نه دی موجود او نه تری حاصلیږی، نو ځکه شرعاً او عقلاً د بنی آدمانو پخپلو منځونو کښې ښه سلوک، خورا (ډیر) ښه او ډیر ضروری کار دی او بد سلوک له انسانانو سره دومره مذموم دی چه نورو سره نه دی، چه د هغه تفصیل په نصوصو او شرعی احکامو کښې په تاکید او تکرار پرله پسی موجود دی. لکه چه شیخ مصلح الدین هم دا مطلب داسی اداء کړی دی

انسانان دی لکه غړی یو د بل　　په فطرت کښې لکه پانی دی د گل

چه مو ژوبل شی یو غړی یاپه درد شی　　ورسره به مو نور غړی هم په درد شی

نو په دی موقع کښې حق تعالیٰ خپل خالقیت ظاهر او د خپل اطاعت امر ئی صادر کړ او د بنی آدم اصلی اتحاد ئی راخرگند کړ او په دی لوری ئی اشاره وکره چه تول سره یو ځای شئ! لکه چه د دی آیت په راتلونکی برخه کښې دغه اشاره ظاهره کړی شوی ده.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِیْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ

او ویریږئ له الله هغه (الله) چه سؤال کوئ تاسی یو تر بله په (نامه د) ده سره او (وویریږئ له پریکولو) د خپلوی څخه،

تفسیر : سره بیره پر دی چه الله جل جلاله ستاسی خالق او رب یعنی موجد او بقاء درکوونکی دی د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده چه تاسی دده په وسیله گرځولو په خپلو منځونو کښې خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ورکوئ! او پر ده خپل اطمینان حاصلوئ!، یعنی پخپلو معاملاتو او عارضی حاجاتو کښې هم په همغه سره متوسل کیږئ! مطلب دا چه په وجود او بقاء پوری دا احتیاج منحصر نه دی بلکه پر گردو حاجاتو او چارو کښې هم تاسی هغه ته محتاج یئ!، نو ځکه د الله تعالی د اطاعت ضرورت لا هم محقق شو. وروسته له دی دا حکم دی چه له قرابته هم وویریږئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پریکولو او بدسلوکی ځنی ځانونه وژغورئ! (وساتئ). د بنی نوع یعنی له انسانی تولو افرادو سره په عمومی ډول سره ښه سلوک خو ددی آیت په ړومبنی برخه کښې تیر شوی دی. څرنگه چه د قرابت له خاوندانو سره نژدیوالی او مخصوص اتحاد لا زیات وی، نو ځکه د هغوی له بدسلوکی څخه اوس په خاص ډول (طریقه) سره ویراوه شی. ولی چه د هغوی حقوق د نورو انسانی افرادو له حقوقو څخه زیات دی، لکه چه په حدیث قدسی کښې راغلی دی. قال الله تبارک و تعالیٰ «**انا الله و انا الرحمٰن خلقت الرحم و شققت لها**

من اسمی فمن وصلها وصلته و من قطعها قطعته» او په حدیث د «خلق الله الخلق فلما فرغ منه قامت الرحم فاخذت بحقوِ الرحمن فقال له مه قالت هذا مقام العائذ بک من القطیعة قال الاترضین ان اصل من وصلک واقطع من قطعک قالت بلی یا رب قال فذاک» او په حدیث د «ان الرحم شجنة من الرحمن فقال الله من وصلک وصلته ومن قطعک قطعته» او په حدیث د «الرحم معلقة بالعرش تقول من وصلنی وصله الله ومن قطعنی قطعه الله» کښی د هغه تاکید شوی او په فائده ئی شاهد دی او د صله رحمی اختصاص او د هغی علائقو ته اشاره کوی. نو اوس دا نتیجه تری ووتله چه د وجود منشأ او د خلقت د جوهر د اتحاد لامله (له وجی)، په ګردو (ټولو) بنیادمانو باندی ښه سلوک او د حقوقو رعایت ضروری دی. وروسته له هغه په کومه موقع کښی که د کوم خصوصیت له سببه په اتحاد کښی زیاتوالی پیدا شی لکه په اقاربو کښی یا که په کومه موقع کښی د احتیاج شدت ولیده شی لکه په یتیمانو او مساکینو او نورو کښی نو هم هغومره د حقوقو په مراعات کښی هم زیاتوالی پیدا کیږی علاوه پر دی کله چه د الله تعالیٰ حکم هم په صاف دول (طریقه) سره راغی چه «د ارحامو (د خپلوی) د حقوقو رعایت او حفاظت وکړئ!» د هم دی عمومی تعلق او نورو خصوصی تعلقاتو په نسبت مذکور دی. ګواکی هغه مفصل احکام د دی مجمل او کلی امر چه دلته ذکر شو تفصیل او شرحه ده.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ①

بیشکه الله دی پر تاسی ساتونکی (نو هیڅپیری) او هیڅکله تری غافل نه شئ چه جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسی له ګردو (ټولو) اعمالو، افعالو او احوالو ښخه واقف دی. که د هغه د حکم متابعت وکړئ نو ثواب به ومومئ! که نه د عذاب مستحق کیږئ! او ستاسی د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندی هم ښه پوهیږی، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چه الله جل جلاله درکړی، هغه حق وګڼئ! او عمل پری وکړئ!

وَءَاتُوا الْيَتَـٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓا أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ②

او ورکړئ (ای د یتیمانو اولیاؤ!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده) او

بدل مه اخلئ تاسی خبیث (بد، حرام مال) په طیب (ښه، حلال مال!) او مه خورئ تاسی مالونه د دوی (یعنی د یتیمانو ګډ) له مالونو خپلو سره (ای ولیانو! او وصیانو!) بیشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ده ګناه لویه.

تفسیر: د یتیمانو اولیاؤ او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چه هغوی بالغ شی، نو د هغوی مال دی پری وسپاری!، او د «تولیت» او سرپرستی په وخت کښی دی د یتیمانو یو ښه شی نه اخلی!، او نه دی په معاوضه کښی خراب او ښکته شی د هغه په مال کښی شامل کړی! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره ګډ کړی!، چه وئی خوری. مثلاً «ولی» لره اجازه شته چه د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړی مګر دا خبره ضروری ده چه د یتیم مال ته دی څه نقصان ونه رسوی! او داسی دی ونه شی چه د شرکت په پلمه (بهانه) د یتیم مال وخوری او ورڅخه استفاده وکړی. ځکه چه د یتیم د مال خوړل لویه ګناه ده. ښائی له دی امله (وجی) به د یتیم حکم په هغو احکامو کښی چه په ارحامو پوری تعلق لری مخکښی ذکر شوی وی چه یتیم د خپلی بیکسی، بی سرو سامانی، مجبوری، بیچاره ګی له جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع ګرځول شوی او په راتلونکو متعددو آیتو کښی هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوی دی، چه له هغو ځنی د دی د ګردو (ټولو) یتیمانو په حق کښی دی. هو! هغه یتیم چه قرابت او خپلوی لری، د ده په باره کښی زیات تاکید شوی دی. او هم دا شان نزول د دی آیتونو د ربط سبب دی. چه له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چه د یتیمانو «اولیاء» غالباً هغه کسان وی چه د هغوی سره زیات خپلوی لری.

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ

او که ووېرېږئ، تاسی چه به ونه کړئ شئ عدل انصاف په (حق د) یتیمانو کښی نو په نکاح سره واخلئ تاسی (نوری) هغی ښځی چه خوښی (حلالی) وی تاسو ته له ښځو دوه دوه او دری دری او څلور څلور،

تفسیر : په صحیحو احادیثو کښی راغلی دی. هغی یتیمی جینکئی چه د خپلو اولیاؤ تر تربیت لاندی به وی او د هغی یتیمی او د هغی د ولی په مال او ځمکه او باغ کښی به د خپلوی لامله (له وجی) شرکت ؤ. نو دلته به دوه صورت وړاندی کیده.

(۱) : کله چی به داسی پیښیده چه «ولی» ته به د دی جمال او مال دواړه مرغوب ؤ او د دی ولی به د لږ څه مهربانی په بدل کښی له دی سره خپله نکاح تړله ځکه چه د دی جینی بل څوک

نه درلود (لرلو) چه د دی د حق غوښتنه ئی کړی وی.

(٢) : کله به داسی کیده چه د دی یتیمی جینی جمال به مرغوب نه ؤ مگر «ولی» د دی خیال له امله (وجی) که زه د دی نکاح له بل چا سره وتړم نو د دی جینی مال به زما له لاسه ووځی او زما په مال کښی به بل څوک راسره شریک شی نو د دی مصلحت له مخی به ئی په یوه ډول (طریقه) له دی سره خپله نکاح ترله، خو له دی منکوحی سره به ئی په زړه کښی څه مینه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آیت نازل او اولیاؤ ته ارشاد وشو. «که تاسی له دی خبری څخنی ووېرېږئ، چه د یتیمو نجونو په نسبت انصاف نشئ کولئ! او د دوی په مهر او حسن معاشرت کښی له تاسی څخنی څه تقصیر پیښیږی نو تاسی له هغوی سره نکاح مه ترئ! بلکه له نورو مرغوبه ؤ ښځو څخنی له یوی څخه نیولی تر څلورو پوری تاسی ته اجازه شته چه د شریعت له قاعدی سره ئی سم نکاح کړئ!، چه له دی جهته یتیمو جونو ته څه نقصان ونه رسیږی، ځکه تاسی چه د هغوی د حقوقو حامی یئ! نو نه ښائی چه د حمایت لامله (له وجی) په کومی خرابی او گناه کښی ولوېږئ!.»

تنبیه: د آزاد مسلمان له پاره له څلورو ښځو او د مرئی له پاره له دوو ښځو څخنی زیاتی په نکاح اخیستل جائز نه دی. او په احادیثو کښی هم ددی په نسبت تصریحات موجود او دینی آئمه ؤ هم پر دی باندی اجماع کړی ده. او گرد (تول) امت ته هم دا حکم دی یواځی د رسول الله صلی علیه وسلم خصوصیت او امتیاز ؤ چه له دی څخنی د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.

«فائده» : د یتیمو جونو د نکاح دریم صورت هم په حدیث کښی راغلی دی.

هغه یتیمه جینی چه د دی د مال او جمال د دواړو په نسبت د دی «ولی» بی رغبته وی او د دغه عدم رغبت لامله (له وجی) د دی ولی د هغی نکاح له بل چا سره تری. مگر ښکاره خبره ده. چه د دی آیت تعلق له دی صورت سره نشته (په «وثلث ورباع» کښی «و» په معنی د «او» دی. د دی آیت له حاصل څخنی ځینو مفسرینو داسی بیان هم کړی دی «چه که د یتیم له مال څخه ویره کوئ! نو له زما څخه هم سخت ووېرېږئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره وکوئ! نه په سفاح سره! او له ډیرو ښځو هم ویره وکړئ! او له څلورو ښځو څخنی زیاتی مه کوئ!)

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ

نو (بیا که) ووېرېږئ تاسی چه عدل (انصاف برابری) به ونه کړئ شئ (د ښځو په منځ کښی په نفقه، نوبت او نورو کښی) نو یوه (اصیله کوئ) یا هغه وینځی چه مالکان شوی دی د هغو (وینځو) ښی لاسونه ستاسی (تاسی ئی مالکان یئ)

تفسیر: یعنی که تاسی له دی خبری ځنی ویرېږئ، چه په څو ښځو کښی به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ، نو بیا فقط په یوی نکاح قناعت وکړئ!، یا یواځی پر وینځو باندی یوه وی که ډیری اکتفا وکړئ!، او که مو زړه غواړی له یوی منکوحی سره څو وینځی هم وساتئ!

ذٰلِكَ اَدْنٰۤى اَلَّا تَعُوْلُوْا ۝٣

دا (نکاح د یوی اصیلی یا د ډیرو وینځو) ښه نژدی ده دی ته چه ظلم ونه کړئ تاسی (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسی!)

تفسیر: یعنی یواځی له یوی ښځی سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلی یوی وینځی یا ډیرو وینځو باندی په قناعت کولو کښی یا له یوی نکاحی ښځی سره د یوی وینځی یا د څو وینځو په جمع کولو کښی د دی خبری امید او توقع شته چه تاسی له بی انصافی او بی عدالتی څخه محفوظ پاتی شئ!، ځکه هغه حقوق چه زوجات ئی لری، هغسی ئی مملوکی وینځی نه لری د هغوی په منځ کښی د عدالت په نه کولو سره تاسی نه مؤاخذه کیږئ، نه هغوی لره مهر شته او نه ئی د معاشرت له پاره کوم حد مقرر دی.

(فائده): هر هغه څوک چه څو ښځی لری نو په ده باندی واجب دی چه د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کښی مساوات وکړی او د شپی له مخه د ویدیدلو له پاره هم سم له نوبته له هری یو ښځی سره بیل بیل هستوګنه او جلا جلا (جدا جدا) شپه تیره کړی که کوم میړه (خاوند) د خپلو ښځو په حقوقو کښی عدالت او برابری نه کوی، نو هغه به د قیامت په ورځ کښی مفلوج (ګوزن وهلی) پاڅیږی او داسی به درومی چه له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمائی بدن کش کاږی او که د چا په نکاح کښی یوه اصیله ښځه او یوه وینځه وی نو وینځی ته د اصیلی ښځی نیمائی نوبت او وار دی او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لری چه د خپل مالک په ملک کښی وی بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دی د بادار په خوښی پوری مربوطه ده.

وَاٰتُوا النِّسَآءَ صَدُقٰتِهِنَّ نِحْلَةً ؕ

او ورکوئ تاسی ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چه فرض شوی دی له طرفه د الله پر تاسی)

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چه تاسی نکاح ورسره تړلی ده په خوښی او رغبت سره پخپله اداء کړئ! بی له دی چه د هغوی کوم حامی یا بل څوک له تاسی ځنی د حصول څه تقاضاء

وکړی که ونه کړی که تاسی پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کښې هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته. بلکه حرج او ممانعت خو په هلته وی چه د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کښې څه دروندوالی ولیدل شی.

فَاِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَیْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوْهُ هَنِیْٓـًٔا مَّرِیْٓـًٔا ④

نو که راضی شوی دا (ښځی) تاسی ته (په ښښنه) له کوم شی له دی (مهره په خوشالی) د نفس خپل نو خورئ تاسی دغه شی په داسی حال کښې چه خوندوره حلاله بې ضرره وی.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر ځنی څه شی خپل میره (خاوند) ته معافوی یا ئی اخلی او بیا ئی ورهبه کوی نو په دی کښې هیڅ حرج نشته. او میره (خاوند) دی هغه په خوښی سره وخوری. «هنیء» هر هغو خوړو ته وائی چه خوندور او لذیذ وی او طبیعت ئی په خوښی او رغبت سره قبول کړی. «مریء» هر هغو خوړو ته وائی چه په زړه پوری هضم او په ښه دول (طریقه) سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شی.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَآءَ اَمْوَالَكُمُ الَّتِیْ جَعَلَ اللّٰهُ لَكُمْ قِیٰمًا وَّارْزُقُوْهُمْ فِیْهَا وَاكْسُوْهُمْ وَقُوْلُوْا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ⑤

او مه ورکوئ (مه سپارئ) تاسی! بې عقلانو ته مالونه خپل هغه چه گرځولی دی الله دپاره د تاسی سبب د گزران او روزی ورکوئ دوی ته په دی مالونو کښې او جامې ورکوئ دوی ته او ووایئ دوی ته خبره معروفه (نیکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کښې د دوی هغه مالونه مه ورکوئ! چه ستاسی په تصرف کښې وی او الله تعالیٰ هغه، انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی. بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندیښنی څخه ئی وژغورئ!(وساتی) او تر څو پوری چه دوی پخپله نفع او نقصان باندی ونه پوهیږی تر هغه وخته پوری ورته له همغه ځنی خوراک او کالی (جامی) ورکوئ! او تسلی ورکړئ چه دا گرد (تول) مال ستاسی دی مونږ ستاسی فائده غواړو کله چه تاسی پوه شوئ دا گرد (تول) مال تاسی ته درکاوه کیږی (یا دا معنی چه مه سپارئ کم عقلو لیونیانو یتیمانو او ښځو خپلو ته، مالونه

خپل د دوی د بلوغ تر وخته پوری او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوئ! او دلاسه کوی ئی! او نه ښائی چه مالونه بی ځایه ولګول شی، ځکه چه مالونه د بدن د قوام او د تولو کارونو د سرته رسولو سبب دی. یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کښی ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کښی زکوة، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځی.)

وَابْتَلُوا الْيَتٰمٰى حَتّٰىٓ اِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ ۚ فَاِنْ اٰنَسْتُمْ مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوْٓا اِلَيْهِمْ اَمْوَالَهُمْ ۚ

او وازمویئ تاسی یتیمان تر هغه پوری کله چه ورسیږی دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسی له هغو نه هوښیاری (په معاملاتو او د مال په ساتنه کښی) نو وسپارئ تاسی هغوی ته مالونه د هغوی!،

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پوری کوئ!. که وروسته له بلوغه په دوی کښی د ګټی او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز وموموئ! نو د دوی مال وروسپارئ! د یتیمانو د ورښوونی او ازموینی عمده صورت هم دا دی چه د معمولی او د کم قیمتو شیانو پلورل او پیرودل (بیع او شراء) په دوی باندی وکړل شی!، او د هغو طریقه دی دوی ته وروښوولی شی!

تنبیه : له دی ځخه راښکاره شوه چه د نابالغ هغه بیع او شراء چه د «ولی» په اجازه وی روا ده . او هم دا زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه مذهب دی. او که سره له بلوغه هم په ده کښی پوهه او هوښیاری ونه لیده شی نو زمونږ د حنفیانو په مذهب دا دی چه تر (۲۵) کلونو پوری دی ورته وګوری د انتظار په دی موده کښی هر کله چه په ده کښی پوهه او هوش ولیده شی مال دی ورته وسپاری که نه له (۲۵) کلونو ځخه وروسته دی خامخا د ده مال ورپریږدی اعم له دی نه که د کاملی پوهی او عقل خاوند وی او که نه وی.

وَلَا تَاْكُلُوْهَآ اِسْرَافًا وَّبِدَارًا اَنْ يَّكْبَرُوْا ؕ

او مه خورئ تاسی دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چه له ضرورته زیات وی) او په جلتی سره (پخوا له حاجته د ویری د دی) چه دوی به لوی شی (نو وابه ئی خلی)،

تفسیر: یعنی د یتیم مال له ضرورته زیات صرفول منع دی. لکه چه د یوی پیسی په ځای دوه

پیسی صرف کړی. او دا هم منع ده چه له دی خبری ځنی وویرېږئ! که دا یتیم لوی شی نو خپل مال به له ما ځنی بیرته واخلی نو په صرفولو کښی ئی تلوار په کار دی. خلاصه ئی داسی شوه چه باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنی سره سم صرف شی.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۖ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ

او هر څوک چه وی مال داره نو ښائی ځان پاک وساتی (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چه وی فقیر نو خوری دی له دی مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدوری په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولی» دی د یتیم مال د خپل ځان له پاره نه خرڅوی. او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وی کولی شی چه د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال ځنی خپله مزدوری واخلی! مگر غنی ته له سره څه اخیستل روا نه دی.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

نو کله چه ورکړئ (وسپارئ) تاسی دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی نو شاهدان ونیسئ تاسی پر دوی باندی او کافی (بس) دی الله په دی حال کښی چه ښه حساب (کوونکی او جزا ورکوونکی دی)

تفسیر: کله چه د کوم وړوکی پلار مړ شی نو ښائی چه د ټو مسلمانانو په مخ کښی د یتیم مال ولیکل شی! او بیا ئی امانت دار ته وسپاری! کله چه دا یتیم بالغ او هوښیار شی، نو سم له هغه لیک سره دی د هغه مال بیرته ورکړی! او څومره شی چه صرف شوی وی د هغه حساب دی هم وروښئی!، او هغه شی چه پر یتیم باندی سپاری ښائی چه په هغه باندی هم شاهدان ونیسی او وروئی ښئی څو چه د راتلونکی اختلاف او جگړی په وخت کښی خبره په سهولت سره صافه، او شخړه ورکه شی. (او تهمت یا جگړه یا قسم یا نور ورته متوجه نشی. او که شاهدان نه وو نو د انکار په وخت کښی امام اعظم رحمة الله علیه وائی قول، قول د «ولی» دی سره له قسمه) او

الله تعالیٰ د هر شی حفاظت کوونکی او ګردو حسابونو ته کافی او حسیب او هغه ته هر شی ښه معلوم دی او د چا حساب او شهادت ته هیڅ ضرورت نه لری، دا ګردی (تولی) خبری ئی ستاسی د سهولت او صفائی لامله (له وجی) مقرر کړی دی.
تنبیه : د یتیم د مال د اخیستلو او بیرته ورسپارلو په وخت کښی د شاهدانو درول، او د هغه د مال تحریری حساب اخیستل مستحب دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٧﴾

شته نارینه ؤ لره (هم لوی وی که واړه) نصیب د دوی له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو او شته ښځو لره (هم لوئی وی که وړی) نصیب (برخه) له هغه ماله چه پریښی وی مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغه) چه لږ وی له دی ماله او که ډیر وی، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه)

تفسیر: د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم له زمانی څخه پخوا دا رسم ؤ چه لویو او وړو جینکو او نابالغو هلکانو ته به ئی میراث نه ورکاوه او یوازی هغو نارینه ؤ ته به میراث رسیده او وارثان ګڼل کیدل چه لویان او د دښمنانو د مقابلی او مقاتلی لیاقت به ئی درلود (لرلو) چه په دی سبب وړو یتیمانو ته له میراث څخنی هیڅ شی نه ورکاوه کیده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو چه خلاصه ئی داسی ده. «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څخنی نارینه ؤ یعنی ځامنو لره اعم له دی چه وړوکی وی یا ځلمی د دوی برخه رسیږی. او ښځو لره یعنی لوڼو ته اعم له دی چه وړوکی وی یا پیغلی د مور او پلار او نورو خپلوانو له ترکی څخنی د دوی برخه ورکولی کیږی او دا برخی تاکلی (مقرر) شوی دی هغه متروکه مال لږ وی که ډیر د هغو ورکول ضروری دی په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت ئی وفرمایه او د دوی د حق تلفی مخه ئی بیخی ونیوله.
(فائده) : په دی آیت کښی د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعئین بالاجمال راښوول شوی دی. په وروستنی رکوع کښی د وارثانو د برخی تفصیل راښوول کیږی.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُوا الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾

او کله چه حاضر شي قسمت (د میراث) ته خاوندان د خپلوی (چه وارثان نه وی) او یتیمان او مسکینان نو روزی ورکوئ تاسي دوی لره له هغه (میراثه) او ووایئ تاسي دوی ته خبره معروفه (خوږه معقوله)

تفسیر: یعني د میراث د تقسیم په وخت کښي چه تول خپلوان او د کور کهول غړي یو تر بله سره تول شي که له دې خپلوانو څخه ځیني داسي وی چه هغوی ته میراث نه رسیږی یا یتیم او محتاج وی نو دوی ته څه خواړه ورکړئ! او رخصت ئي کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شي له ترکي ځني ورته ورکړئ! ځکه چه داسي سلوک مستحب دی. که د میراث په مال کښي د خوراک وړ (لائق) شي نه وی یا ئي موقع نه وی لکه چه هغه د یتیمانو مال وی او مړی وصیت هم نه وی کړی نو له دې خپلوانو سره ښي مناسبي او معقولي خبری وکړئ! او رخصت ئي کړئ! یعني په پسته ژبه سره له دوی ځني معذرت وغواړئ! او داسي ورته ووایئ چه «دا مال د یتیمانو دی او مړی وصیت هم نه دی کړی نو ځکه مونږ مجبور یو چه له تاسي ځني معذرت غواړو». د دې سورت په ابتدا کښي بیان وشو چه ګرد (تول) خپلوان درجه په درجه د سلوک او مراعات مستحق دی او یتیمان او مساکین هم. او که کوم قریب یتیم یا مسکین هم وی نو د هغه مراعات ښائی چه لا زیات وشي! نو ځکه د میراث د تقسیم په وخت کښي هغوی ته حتی الوسع څه نه څه ورکول ښه دی. او که له هیڅ لوری هغه وارث نه وی. نو ښائی چه له ښه سلوک ځني بي برخي نشي.

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

او ودی ویریږی (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریږدی دوی پس له (مرګه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریږی به دوی په دغو (اولادونو چه وروسته له مونږ به دوی هم داسي شي) پس ودی ویریږی دوی له الله څخه او ودی وائی دوی ته خبره سمه خوږه.

تفسیر: په اصل کښي دا ارشاد د یتیم د «ولی» او «وصی» له پاره دی. نورو ته هم درجه په

درجه ښائي چه د دی خبری خیال وساتی مطلب دا چه هر سړی سره دی دا اندیښنه وی. «نه چه زما له مرګه وروسته زما له اولادی سره څه سخته معامله وکړه شی» نو د دی لامله (له وجی) تاسو لره هم ښائی چه له یتیمانو سره همغسی معامله وکړئ چه تاسی ئی خپلو زامنو ته پس له مرګه غواړی او له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او له یتیمانو سره سمی ښی خوږی خبری کوئ! یعنی هسی معامله له دوی سره وکړئ چه په هغی باندی د دوی زړه مات نشی او نه دوی ته څه تاوان ورسیږی بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښیګڼی (ښه والی) ، تعلیم، تربیې، تادیب او تهذیب خیال ولرئ! (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چه په وصیت کښی له اصرافه او د ورثی د حقوقو له تضییع نه ځان وساتئ او د شهادت کلمه او توبه په خوله کښی ورکړئ! او د ترکی او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او میرانی وضعیت وکړئ!)

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه خوری دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بی له شرعی اذنه) خبره دا ده چه خوری دوی په (ډکو) ګیډو خپلو سره اور، او ژر به ورسیږی (ننه به وځی) دوی اور سخت ته.

تفسیر: په سابقه ؤ متعددو آیتونو کښی د یتیمانو د اموالو په نسبت د راز راز (قسم قسم) احتیاط کولو حکم شوی دی او د دوی په مال کښی خیانت کول سخته ګناه وښوول شوه اوس په آخر کښی د یتیم په مال کښی په خیانت کولو باندی د شدیدو وعیدو بیان فرمائی، او هغه حکم لا پسی مؤکد کوی چه هر هغه څوک چه د یتیم مال بلا استحقاقه خوری هغه خپله ګیده د جهنم له اوره ډکوی یعنی د هسی خوراک انجام به داسی کیږی او دا ئی په آخره جمله کښی راښکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ ۖ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ ۚ

حکم کوی تاسی ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسی کښی چه (تاسی مره شئ) شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخی د دوو ښځو،

تفسیر: پاس د مری د اقاربو د وراثت ذکر وشو او د دوی د برخو د تقرر او تعیین په نسبت ئی اجمالی اشاره فرمایلی ده اوس د اقاربو او د دوی د برخو تفصیل ښوول کیږی او پخوا له

هغه څخه د یتیمانو په حق کښې د تشدیداتو او تأکیداتو ذکر کیده چه له هغه څخه دا خبره هم معلومه شوه که د مړی په اقاربو کښې کوم یتیم وی نو ښائی د دی یتیم په برخه ورکولو کښې دیر زیات احتیاط او اهتمام وکړ شی! چه د عربو له قدیم رسم سره موافق د دوی محرومیت له میراث څخنی سخت ظلم او لویه ګناه ده. اوس په اقاربو کښی له ګردو (تولو) څخه پخوا د اولادونو د حصو بیان فرمائی. که د کوم میت په اولاده کښې هلک او جینی دواړه وی نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده چه یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیږی. مثلاً که یو هلک او دوه جینکی وی نو نیمائی مال هلک ته او بله نیمه ئی هغو دوو جونو ته ورکوله کیږی. او که یو څوی او یوه لور تری پاتی وی نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ور رسیږی.

فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ ۖ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ ۚ

نو که وو دا (اولاد خالصی) ښځی پورته له دوو څخه (یا دوی) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوی دریمی برخی) د هغه مال چه پریښی وی (مړی) او که وه دا (مولوده لور) یوه نو هغی لره نصف (یعنی نیمائی د ترکی دی)،

تفسیر: یعنی او که د کوم مړی په اولاده کښی یواځی ښځی یعنی لونی پاتی شی او زوی نه وی تری پاتی نو که دا جونی له دوه څخنی زیاتی، یا دوه وی بیا هم هغو ته هم دا دوه ثلثه، دوه دریمی ورسیږی. او که یواځی یوه جینی تری پاتی وی نو دی ته د پلار نیمائی ترکه وررسیږی.
تنبیه : د «للذکر مثل حظ الانثیین» په ذیل کښی دا راڅرګنده شوه چه یوی جینی ته له یوه هلک سره یو ثلث وررسیږی. نو له دی څخنی معلومه شوه چه یوی جینی ته به له بلی جینی سره په طریق الاولی یو ثلث وررسیږی. ځکه چه د هلک حصه د جینی له حصی څخنی زیاته ده نو کله چه د هلک په سبب د دی برخه له یوه ثلث څخه کمه نه شوه نو د بلی جینی له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کیدی شی؟ کله چه د دوو جونو حکم په پخوانی آیت کښی معلوم شوی ؤ نو ځکه په دی کښی له دوو څخنی د زیاتو لونو حکم هم راښئی چه چاته داسی کومه شبهه پیدا نشی کله چه د دوو لونو حق د یوی جینی له حق څخنی زیات دی نو ښائی د درو او څلورو او د ډیرو برخی به له هغه زیات وی. حال دا چه خبره داسی نه ده بلکه کله چه لونی له یوی څخنی زیاتی وی دوه وی که لس که زیاتی، هغو ګردو (تولو) ته به همغه دوه ثلثه وررسیږی.
(فائده) : د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کښی ذکر شول.
(۱) دا چه هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وی.

(۲) دا چه پواځې لونې ولري او دا دوه صورتونه لري. چه يوه لور وی يا له يوی زياتی وی نو اوس يواځې يو صورت پاتی دی چه يواځې هلکان ولري. نو د هغه حکم دا دی چه گرد (تول) ميراث به هغوی ته وررسيږي. اعم له دی چه يو وی که ډير.

وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړی) ته له پاره د هر يوه له دی دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چه پريښی وی (مړی) که وی مړی لره ولد (ځوځات)،

تفسير: اوس د مور او پلار د ميراث دری صورتونه بيان فرمائی.
د اول صورت خلاصه دا ده . «که د ميت اولاده زوی يا لور وی نو د ميت مور او پلار ته د ده له ترکی څخنی هر يوه ته سدس، شپږمه برخه وررسيږي».

فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ

نو که نه وی ده لره ولد (ځوځات) حال دا چه ميراث اخلی له ده (مړی څخه يواځې) مور او پلار د ده نو دی مور د ده لره ثلث (دريمه برخه د ترکی او نور تول د پلار دی).

تفسير : د دوهم صورت خلاصه دا ده . «که ميت هيڅ اولاد ونه لري او يواځې مور او پلار ئې وارث وی نو د هغه مور ته يو ثلث، دريمه وررسيږي يعنی نور پاتی دوه ثلثه د هغه پلار ته وررسيږي.

فَإِن كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ

نو که وی مړی لره ورونه (يا خويندی) نو شته مور د ده لره سدس (د ترکی شپږمه برخه)

تفسير: دريم صورت دا که د ميت له يوه څخه پورته ورونه او خويندی وی، که سکنی وی، که د پلار له لوری يا د مور له لوری او اولاد هيڅ ونه لري نو په دی صورت کښی د ده مور ته سدس (شپږمه برخه) وررسيږي. يعنی باقی گرد (تول) د هغه پلار ته پاتی کيږي ورور او خور ته

هیڅ نه وررسیږی.که یو ورور یا یوه خور ولری نو مور ته یو ثلث او پلار ته دوه ثلثه وررسیږی لکه چه پاس په دوهم صورت کښی ذکر شو.

مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصِي بِهَآ أَوۡ دَيۡنٍۗ

پس له (اداء کولو د) وصیت څخه چه وصیت وکړی میت په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین څخه

تفسیر: یعنی هومره چه د وارثانو برخی ذکر شوی دی، دا ګردی (تولی) د میت د وصیت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ورکولی کیږی او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کښی کیږی، چه د وصیت او د قرض د مقدار له ایستلو څخه وروسته پاتی کیږی. او نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه برخه) او نور له هم دی پاتی مال څخنی مراد دی نه له ګرد (تول) مال څخه.

(فائده) : د میت مال دی اول د ده په ګور او کفن کښی ولګاوه شی! څه چه له هغه څخه پاتی شی، له هغه څخه دی د ده قرض ورکړ شی! څه چه د ده له قرض څخه پاتی شی، له هغه څخنی تر یوه ثلثه (دریمی برخی) پوری دی د مړی په وصیت کښی صرف کړ شی! وروسته له ګور او کفن او قرض او پس له وصیت څخه د مال په ثلث کښی، په پاتی متروکه کښی ګرد (تول) وارثان سره شریکان دی! او هغه ترکه پر دوی باندی ویشله کیږی.

ءَابَآؤُكُمۡ وَأَبۡنَآؤُكُمۡ لَا تَدۡرُونَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ لَكُمۡ نَفۡعٗاۚ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمٗا ١١

پلرونه ستاسی او ځامن ستاسی نه پوهیږئ تاسی چه کوم یو له دوی زیات نژدی دی تاسی ته له جهته د نفعی، (دا برخی فرض شوی دی) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بیشکه چه الله دی ښه عالم (په تولو احوالو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: په دی آیت کښی ئی دوه دوله (قسمه) میراث بیان کړ. د اولاد میراث او د مور او پلار. اوس فرمائی څرنګه چه دا خبره تاسی ته معلومه نه ده، چه له کوم یوه څخنی به تاسی ته نفع؟ او څومره نفع دررسیږی؟، نو ځکه په دی کښی تاسو ته نه ښائی چه څه مداخله وکړئ. هره برخه او حصه چه الله تعالیٰ هر چاته مقرره کړی ده د هغه رعایت وکړئ! ځکه چه الله تعالیٰ

پر هر شي باندې ښه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ ۚ مِن بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۚ

او شته تاسې ته نيم د هغه مال چه پريښي دی ښځو ستاسې که نه وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو که وی دی ښځو لره ولد (ځوځات) نو تاسې لره شته (څلورمه) برخه له هغه ماله چه پريښي وی دی ښځو پس (له ادا کولو) د وصيت نه چه وصيت کړی وی(دی ښځو) په هغه سره يا (پس له ادا کولو د) دين څخه (چه وی په دی ښځو)

تفسير : اوس د زوجينو د ميراث بيان کاوه شی، چه ميره (خاوند) لره د ده د ښځې له مال څخنی نيمائئ وررسيږی که دا ښځه اولاد ونه لری. او که اولاد ولری اعم له دی چه يو زوی يا يوه لور يا ډير ځامن او لونی، له دی ميره (خاوند) څخنی، يا له بل ميره (خاوند) څخنی ولری، نو ميره (خاوند) ته د دی له مال څخنی ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصيت څخه وررسيږی.

وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم ۚ مِّن بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ ۗ

او شته دی ښځو لره څلورمه برخه له هغه مال چه پريښي وی تاسې که نه وی تاسې لره ولد (ځوځات) نو که ؤ تاسې لره ولد (ځوځات) نو دی ښځو لره ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چه پريښي وی تاسې پس له ادا کولو د وصيت چه وصيت کوئ تاسې په هغه سره يا پس له ادا کولو د دين (چه وی پر تاسې ای خاوندانو)

تفسیر: او هم داسی ښځې لره چه میړه (خاوند) ئې اولاد نه لری، د دی د میړه (خاوند) له مال څخه ربع (څلورمه برخه) وررسیږی که اولاد لری اعم له دی چه له هم دی ښځې څخه وی که له بلې ښځې څخه نو ښځې ته ثمن (اتمه برخه) د دی د میړه (خاوند) له هغه مال څخه وررسیږی چه دوصیت اوقرض‌له اداکولو څخه وروسته پاتی‌وی له هر قسم‌مال څخه نغدوی که جنس، وسله وی که گانه (زیور)، سرای وی که باغ، پاتی شو د ښځې مهر هغه له میراث څخه جلا (جدا) او په قرض کښې داخل دی دا گرد (تول) دوه صورتونه لری. لکه چه د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه ؤ.

وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ

او که ؤ یو سړی چه میراث تری وړل کیږی کلاله (بی ولده بی والده) یا ښځه وه (هم داسی کلاله) حال دا چه وی دی مړی لره (یو اخیافی) ورور یا (اخیافی) خور پس شته هر یوه لره له دی (اخیافی) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکی)،

تفسیر: له دی ځایه د «اخیافی» ورور او خور د میراث ذکر دی چه یواځې په مور کښې سره شریکان وی، نو ښائی وپوهیږئ! چه د پلار او زوی د پاتی کیدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه وررسیږی. هو! که والد او ولد نه وی نو ورور او خور ته به میراث وررسیږی. ورور او خور په دری دوله (طریقه) دی.

(۱) سکنی چه په مور او پلار کښې سره شریکان وی، چه دوی ته «عینی» وائی.

(۲) «علاتی» چه یواځې په پلار کښې سره شریکان وی

(۳) «اخیافی» چه یواځې په مور کښې سره شریکان وی.

په دی آیت کښې د «اخیافی» ذکر دی لکه چه د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کښې د «وله اخ او اخت» څخه وروسته د «من الام» کلمه په تصریح سره شته. اَو په دی باندی د گردو (تولو) اصحابو اجماع ده چه په دی ځای کښې له (اخ) څخه اخیافی ورور مراد دی. د دی آیت مطلب دا دی چه هر هغه میت نارینه وی که ښځه چه مور او پلار او لور او زوی هیڅ نه لری، او یواځې یو «اخیافی» ورور یا خور ولری نو له دی دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) وررسیږی. او د نارینه او ښځې یعنی د «اخیافی» ورور او خور برخه برابره ده. او هیڅ زیادت او کمی پکښې نشته پاتی شوه دوه دول (طریقه) ورور او خور یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دی دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی. په دی شرط چه د مړی پلار او زوی هیڅ نه وی. مقدم «عینی» دی. که هغه نه وی نو «علاتی» دی. د «النسآء» د سورت په آخر کښې د دی

دواړو د میراث ذکر هم راځي.
فائده : د «کلالی» دا تفسیر چه کړی شوی دی (چه د هغه پلار او زوی نه وی) دا ګرد (تول) سره منی، مګر زمونږ امام ابوحنیفه رحمة الله علیه د نیکه او لمسی نفی هم ورسره کوی، او وائی کوم حکم چه په پلار او ځوی باندی مرتب کیږی، عیناً همغه حکم پر نیکه او لمسی باندی هم مرتب کیدونکی دی. او د حضراتو صحابه ؓ له وخت څخه راهیسی دا اختلاف د علماؤ په منځ کښی دوام لری.

فَإِن كَانُوٓا أَكۡثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمۡ شُرَكَآءُ فِي ٱلثُّلُثِۚ مِنۢ بَعۡدِ وَصِيَّةٖ يُوصَىٰ بِهَآ أَوۡ دَيۡنٍ غَيۡرَ مُضَآرّٖۚ

نو که وو (ورونه خویندی د کلالی) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی ګرد (تول) سره شریکان دی په ثلث (دریمه برخه د ترکی) کښی وروسته له (اداء کولو د) وصیت چه وصیت کولی شی په هغه سره یا پس (له اداء کولو) د دین په دی حال کښی چه (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دی وصیت کښی).

تفسیر: یعنی که «اخیافی» ورور او خور له یوه څخنی زیات وی نو دوی ګردو (تولو) ته همغه یو ثلث (دریمه برخه) په میراث وررسیږی او په ړومبی صورت کښی هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستنی صورت هغه «ثلث» چه ورکاوه کیږی له وصیت او قرض څخنی وروسته څه مال چه باقی پاتی کیږی له همغه څخنی دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږی. او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندی مقدم کیدی شی چه په هغه کښی د نورو څه زیان نه وی او دا زیان دوه صورتونه لری.
(١) دا چه له یوه «ثلث» څخنی ئی د زیات مال وصیت کړی وی.
(٢) دا چه د هغه وارث له پاره چه هغه ته له میراث څخنی هم برخه وررسیږی څه وصیت وکړی په دی دواړو صورتونو کښی وصیت صحیح نه دی. هو! که ګرد (تول) ورثه هغه وصیت سره منی نو ښه! که نه هسی وصیتونه ګرد (تول) مردود دی.
(فائده) : څرنګه چه له وارثانو څخنی اندیښنه وه چه د میت له ترکی څخنی به د میت وصیت او قرض اداء نه کړی بلکه تول مال به د خپلو ځانونو له پاره وساتی نو ځکه ئی له میراث سره هر ځلی د وصیت او د دین د حکم تاکید بیان کړ او کله چه وصیت تبرع او احسان دی او دیر ځله یو معین سړی د دی مستحق نه وی او له دی سببه د هغه د ضائع کیدلو احتمال قوی ؤ نو ځکه ئی د اهتمام او احتیاط لامله (له وجی) په هر ځای کښی له دین (پور) څخنی د وصیت

ذکر د مخه فرمایلی دی حال دا چه د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده لکه چه پخوا تیره شوه. (یعنی لکه چه هیڅوک د دین په اداء کښی غفلت نه کوی هم داسی دی په وصیت کښی هم نه کوی!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیز او تکفین. پرته (علاوه) له وراثت او دین څخه چه هغه د نورو حق دی نو له دی حیثیته به وصیت له دین ځنی مقدم وی اگر که له بلی وجی دین په وصیت باندی وړاندی دی او دلته چه د (غیر مضار) قید زیات شوی دی هم دا قید به په نورو سابقه ځایونو کښی هم معتبر وی.

وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

وصیت کوی الله تاسی ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په تولو احوالو) ډیر تحمل والا (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: هغه میراثونه چه د دی رکوع له شروع څخه تر دی ځایه پوری بیان شوی دی پنځه دی. (١) ځوی لور (٢) مور پلار (٣) میره (خاوند) (٤) ښځه (٥) اخیافی ورور خور. هم دی پنځو ته ذوی الفروض یعنی د معلومو برخو خاوندان وائی (په استثناء د ځوی چه عصبه دی) د دی پنځو واړو د میراث احکام ئی بیان کړل، په پای کښی ئی د تاکید په ډول (طریقه) وفرمایل . «دا حکم د پاک الله دی او تعمیل ئی ضروری دی او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی چه کوم یو اطاعت کوی او کوم یو غاړه غړه وی؟ او کوم یو په میراث، وصیت، او دین کښی له حق او انصاف سره سم کار کوی او کوم یو بی انصافی کوی او ضرر رسوی؟ او په دی خبره دی هیڅوک ونه غولیږی چه د ظلم او بی انصافی په سزا کښی ولی تاخیر کیږی؟ ځکه چه د الله تعالیٰ حلم هم ډیر کامل دی.

(فائده) : ښائی وپوهیږو چه پرته (علاوه) له «ذوی الفروضو» څخه چه د هغو ذکر په هم دی رکوع کښی تیر شو یو بل قسم وارث هم دی چه هغه ته «عصبه» وائی. او هغو لره کومه معینه برخه لکه نصف (نیمائی) او ثلث (دریمه) او ثلثان (دوه برخی له دری برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقرره بلکه هر هغه شی چه له «ذوی الفروضو» ځنی کوم یو نه وی نو د هغه تول مال (عصبه) ته وررسیږی. او که (ذوی الفروض) او «عصبه» دواړه وی نو اول «ذوی الفروضو» ته او که تری پاتی نشو «عصبی» ته هیڅ نه ور رسیږی او اصلی «عصبه» هغه دی چه نارینه وی ښځه نه وی او د ده او د مړی په مینځ کښی د ښځی واسطه هم نه وی او د دوی درجی څلور دی.

(١) ځوی او لمسی.
(٢) پلار او نیکه.
(٣) ورور او وراره.

(٤) تره او د تره ځوی یا د ده لمسی.
که څو تنه «عصبه» موجود وی نو میراث همغو عصبه ؤ ته وررسیږی چه مړی ته نژدی وی لکه د لمسی په مقابل کښی ځوی او د وراره په مقابل کښی ورور وړاندی دی نو بیا د «اخیافی» او «علاتی» په مقابل کښی (اعیانی) مقدم دی. د دی څلورو واړو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کیږی. دا اصلی «عصبه» نه دی بلکه غیر اصلی دی پرته (علاوه) له اولاده او ورونو څخه د نورو نارینه ؤ سره ښځی نه «عصبه» کیږی. مثلاً د تره زوی «عصبه» دی مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشی کیدی.
(فائده) : د دی پاس ذکر شویو قسمونو یعنی «ذوی الفروضو» او «عصبه ؤ» څخه علاوه زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد دریم قسم وارث «ذوی الارحام» هم شته. یعنی داسی قرابت لرونکی چه د ده او د مړی په منځ کښی د ښځی واسطه وی چه نه «ذوی الفروض» وی او نه «عصبه» لکه لمسی، نیا، خورئی، ماما، ترور، توړی او د دوی اولاده کله چه له کوم مړی څخه نه «ذوی الفروض» او نه «عصبه» هیڅ، یو نه وی پاتی نو د هغه میراث «ذوی الارحامو» ته ور رسیږی د دی تفصیل د فرائضو په کتابونو کښی مذکور دی.

تِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۭ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْھٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْھَا ۭ وَذٰلِكَ الْفَوْزُ
الْعَظِيْمُ ⑬ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ وَيَتَعَدَّ حُدُوْدَهٗ
يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيْھَا ۠ وَلَهٗ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ⑭

دا (د یتیمانو، میراثونو، وصیت او د دین تیر شوی حکمونه) حکمونه د الله دی، او هر څوک چه ومنی حکم د الله او د رسول د ده نو داخل به کړی الله دغه (مطیع په هسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو د) هغو ویالی همیشه به وی (دوی) په دی (جنتونو) کښی، او دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (بری) دی ډیر لوی. او هر څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول د ده او وځی له حدوده د الله نو داخل به کړی (الله) دغه (معتدی) اور ته چه همیشه به وی (دی) په هغه (اور د دوزخ) کښی او (شته) ده ته عذاب ډیر سپکونکی.

تفسیر: یعنی دا پخوانی گرد (تول) ذکر شوی احکام (چه د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث

دی) د الله جل جلاله مقرری کړی ضابطې او قاعدې دی هر هغه څوک چه اطاعت کوی او د الله احکام مني چه په هغو کښې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی نو د هغه له پاره تل جنت دی. او هر هغه څوک چه سر غړوی او د الله تعالیٰ له حدودو څخه بیخي خارجیږی (یعنی حلال ئې حرام او حرام ئې حلال ګڼی) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کښې پاتې کیږی.

وَالّٰتِیْ یَاْتِیْنَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِّسَآىِٕكُمْ فَاسْتَشْهِدُوْا عَلَیْهِنَّ اَرْبَعَةً مِّنْكُمْ ۚ فَاِنْ شَهِدُوْا فَاَمْسِكُوْهُنَّ فِی الْبُیُوْتِ حَتّٰی یَتَوَفّٰهُنَّ الْمَوْتُ اَوْ یَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِیْلًا ﴿١٥﴾

او هغه (میرمنې) ښځې چه راځي فاحشه (د زنا قبیح کار) ته له ښځو ستاسي نو شاهدان وغواړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندې څلور تنه له تاسي (مسلمانانو نه)، نو که شاهدی وویله (شاهدانو پر زنا) نو بندی کړئ تاسي دا (ښځې) په کوټو کښې تر هغه پوری چه وفاتی کاندی دوی موت یا وګرځوی (مقرر کړی) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له دی بنده).

تفسیر: وروسته د یتیمانو، او د مواریثو له بیانه، اوس د اقاربو نور متعلقه احکام راښئي. اول د ښځو په نسبت د څو خبرو ارشاد کیږی چه د هغو خلاصه دا ده «د ښځو تادیب او سمول یو ضروری امر دی. خو پر دوی باندی هیڅ قسم ظلم او تعدی کول ښه کار نه دی.» د جاهلیت په زمانه کښې په دی دواړو مواردو کښې پر ښځو باندی ډیر تیری او بی اعتدالی کیده، او په دی آیت کښې د هغو د تأدیب په نسبت حکم دی. «که د کومی زوجی په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو نو د دی له پاره څلور تنه شاهدان چه هر یو ئی مسلمان، عاقل، بالغ او ازاد وی ونیسئ!، که دا څلور واړه پر زنا ئی شاهدی ورکړی نو دا ښځه دی په کوټه کښې مقیده وساتی! او هسی انتظام دی وکړی! چه له کوره ونه وځی او له چا سره کتنه ونه کړی شی تر څو چه هغه ښځه مره شی، یا الله تعالیٰ د هغی د پاره کوم بل حکم او سزا مقرره وفرمائی. د دی آیت د نزول تر وخته ئی د زانیې له پاره کوم حد نه ؤ مقرر فرمایلی بلکه د تعیین وعده ئی راکړه لکه چه څه موده وروسته ئی په (١٨) جزء د «النور» د سورت په (٢) آیت،اوله رکوع کښې د هغه حد نازل کړه چه د باکرې له پاره یو سل دری او د ثیبې له پاره «رجم» یعنی په ګټو سره ویشتل دی، تر څو چه مره شی.

وَالَّذٰنِ يَأْتِيٰنِهَا مِنْكُمْ فَاٰذُوْهُمَا ۚ

او هغه دواړه سړی چه راځی دی (قبیح کار ته) له تاسی نو ایذاء ورسوئ دوی ته!،

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دی چه یو نارینه او بله ښځه وی یا که دواړه نارینه وی. یا دواړه ښځی (من حیث السحق) وی. او د بد فعل مرتکب شی نو د هغوی سزا ئی مجملاً په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله. په ژبه سره وی، که په خوله سره هومره چه مناسب وی د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی. له دی ځنی معلومیږی چه تر هغه وخته پوری د «زنا» او د «لواطت» د دواړو حکم هم داسی ؤ. چه د حاکم او قاضی په نزد دی هغوی ته هومره سزا، شتم (کنځل)، ضرب (وهل) چه د زجر او عبرت له پاره مناسب وی ورکړه شی. وروسته له هغه کله چه سم له وعدی سره د زنا حد نازل شو، نو د «لواطت» له پاره ئی کوم جلا (جدا) بیان ونه فرمایه. او په هغه کښی د عالمانو سره اختلاف دی چه د «لواطت» له پاره هم هغه حد مقرر دی چه د «زنا» له پاره تاکلی (مقرر) شوی دی یا د «لواطت» همغه سزا باقی پاتی ده چه پخوا وه یا د هغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دی.
(فائده) : اکثر علماء دا آیت پر زنا محمولوی، او ځینو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینی ئی پر دواړو باندی شامل ګڼی. (ځنی وائی . «﴿وَالّٰتِیْ﴾ — ﴿مِنْ نِّسَآئِكُمْ﴾ —» په سحاقاتو او «﴿وَالَّذٰنِ﴾ — ﴿مِنْكُمْ﴾ —» په لواطت کوونکو او ﴿اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِیْ﴾ په زانیانو پوری مخصوص دی. نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ.)

فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرِضُوْا عَنْهُمَا ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ⑯

نو که توبه ویستله دی دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنګ وکړئ تاسی له دی دواړو نه، بیشکه چه الله دی ښه توبه قبلوونکی (د ګنهګارانو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی که وروسته له دی نه دوی له بد کاری ځنی توبه وکړی. او خپل راتلونکی عملونه ښه کړی نو تاسی د هغوی تعقیب پریږدئ!، او په زجر او ملامتولو سره ئی مه تنګوئ! او الله تعالیٰ د خپلو بندګانو د توبی قبلوونکی، او پر دوی باندی مهربانی کوونکی دی. او تاسی لره هم ښائی چه هم داسی وکړئ!

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوٓءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٍ فَأُولٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

بیشکه (قبلول د) توبی په الله (د وفاء له مخی ضروری شی) دی دپاره د هغو کسانو چه کوی دوی ناکاره په ناپوهی سره (په دی حال چه په شان د ناپوهانو وی) بیا توبه وباسی دوی په نژدی زمانه کښی (له موت نه په خوا) نو دغه کسان رجوع به کوی په رحمت سره الله په دوی باندی، او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)،

تفسیر: یعنی توبه خو بیشکه داسی شی دی چه په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوی لکه چه له پخوانی آیت څخه مفهوم شو. لیکن د دی خبری لحاظ هم ښائی هرومرو (خامخا) وکړو. الله تعالیٰ چه په خپل فضل او کرم سره د توبی د قبلولو وعده فرمایلی ده هغه اصلاً په هغو خلقو پوری مخصوصه ده چه په بی خبری او ناپوهی سره کومه کبیره یا صغیره گناه تری صادره شی مگر هر کله چه په خپلی خرابی باندی متنبه او مطلع شی نو سمدلاسه پښیمانه او توبه وکړی نو الله تعالیٰ داسی خطاوی خامخا (تفضلاً) ورمعافوی او پاک الله پر هر شی باندی پوهیږی او دا خبره ورته ښکاره ده چه کوم یوه په ناپوهی سره گناه کړی ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلی ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی د هر چا توبه چه سم له حکمته سره وی قبلوی ئی.

(فائده) د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږی، هر څوک چه د ناپوهی لامله (له وجی) گناه کوی او وروسته له تنبیه ژر توبه کوی نو (تفضلاً د عدالت او د حکمت له قاعدی سره سم د هغه د توبی مقبولیت ضروری دی او هر څوک چه په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څخنی د غاړی غړولو جرئت وکړی، یا وروسته د خپلی گناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کښی تأخیر او په همغه پخوانی حالت باندی قیام او دوام کوی نو د عدل او انصاف له قاعدی سره سم د هغه خطا اصلاً د معافولو وړ (لائق) نه ده او د هغی قبلول یوازی د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه په خپلی مهربانی سره د دوی دواړو توبی قبلوی. دا خو د پاک الله احسان دی او (تفضلاً) ذمه واری فقط په اول صورت کښی ده او په نورو کښی نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ حَتّٰىٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْـٰٔنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ

وَهُمْ كُفَّارٌ ۚ أُولَٰٓئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبی له پاره د هغو کسانو چه کوی دوی گناهونه تر هغه پوری چه راحاضر شي یو د دوی ته (اسباب د) مرگ نو وائی چه بیشکه ما توبه ویسته اوس او نه (قبلیدی شی توبه) دپاره د هغو کسانو چه دوی مره شی حال دا چه دوی کافران وی، دغه کسان (چه د کفر په حالت کښی مری، په عین غرغره کښی توبه کوی) تیار کری دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسی خلقو توبه نه قبلیږی چه پرله پسی گناه کوی او له گناه څخنی مخ نه اړوی. تر څو چه د مرگ علامی او اسباب په نظر ورشی نو په هغه وخت کښی وائی چه زه اوس توبه کوم. او نه د هغه توبه قبلیږی چه د کفر په حالت کښی مر شی او وروسته د آخروی عذاب له لیدلو څخه توبه کوی د داسی خلقو له پاره شدید عذاب تیار دی.

تنبیه : دا دواړه آیتونه چه د توبی د قبول او د توبی د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دی د دوی کوم مطلب چه مونږ پاس بیان کړ هغه د ځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی او په هغه کښی دا ښه والی دی چه د «جهالت» قید او د «قریب» لفظ دواړه په خپلی ظاهری معنی باندی قائم پاتی دی او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه. او په دی موقع کښی د توبی د قبول او د عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په ښه شان سره عیان شو یعنی د «کیف ما اتفق» توبه مقبوله نه ده او د توبی څو صورتونه دی او د دی په مقبولیت کښی هم فرقونه شته تر څو چه د توبی په اعتماد څوک پر گناهونو باندی جرئت ونه کړی. او دا مقصد هم په دی صورت سره ښه حاصلیږی. مگر نورو مفسرینو حضراتو چه علی العموم د دی آیتونو مطلب ئی ارشاد فرمایلی دی، د «جهالت» قید ئی «احترازی» او «شرطی» قید نه دی اخیستی بلکه (واقعی) قید ئی گڼی او وائی چه گناه تل له جهله او حماقته څرگندیږی او د «قریب» معنی داسی کوی چه د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چه وی هغه گرد (تول) ته «قریب» وایه شی ځکه چه د دنیا ژوندون قلیل دی. نو په دی صورت کښی مطلب ئی داسی کیږی چه «الله تعالیٰ هغه وعده چه د توبی د قبلولو په نسبت فرمایلی ده له هغو سره ده چه د ناپوهی او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله (له وجی) گناه کوی او بیا د موت له راتگه څخه پخوا تائب کیږی او هغه کسان چه موت ئی لیدلی او د نزعی حالت ته رسیدلی دی یا هغه کسان چه کافران مره شوی دی نو د دوی توبه له سره نه قبلیږی. له دی تقریره سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین بین صورتونه چه په ړومبنی تقریر کښی مذکور شوی دی په اول شق (د توبی په قبول) کښی شمیرل کیږی.

(فائده) . کله چه د موت یقین راشی او بل عالم په سترگو سره وکتلی شی

نو په هغه وخت کښې توبه نه قبلیږي. هو! د اخروی عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلیږي چه له روښېنې تفسير سره په اول صورت کښې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی. او په نورو صورتونو کښې د توبې قبول يواځې د هغه په فضل او کرم سره دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا۟ ٱلنِّسَآءَ كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا۟ بِبَعْضِ مَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسی لره دا (کار) چه په میراث به اخلئ تاسی ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسی دا (ښځې) له پاره د دی چه یوسئ (تری واخلئ) تاسی ځینې د هغه مال چه ورکړی وی تاسی دوی ته (په مهر کښې) مګر چه راشي (وکاندی) دوی فاحشه (قبیح کار نشوز یا زنا) ښکاره،

تفسیر: په پخوانی بیان کښې ئې د ښځو د بد افعالئ او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی ؤ، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه ممانعت فرمائی چه په ډول ډول (قسم قسم) صورتونو پر ښځو باندې اجرا کیدل د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم ؤ. «کله چه به څوک مړ کیده نو د دی مړی ښځه به د علاتی زوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوری بندی ساتله کیده بیا به ئې که زړه غوښتل له هغې سره به ئې نکاح تړله. یا به ئې همغسې بې نکاح پخپل کور کښې ساتله او د هغې ټول مهر یا څه برخه بې ئې تری اخیسته یا به ئې تر مرګه پوری هلته بندی ساتله، او د هغې د مال به وارث کیده» نو د دی په نسبت دا آیت نازل شو چه د هغه خلاصه دا ده. «کله چه څوک مړ شي نو د هغه ښځه د خپلې نکاح واک (اختیار) لری د هغه مړی ورور یا بل کوم وارث لره دا اختیار نشته چه هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کښې راولی او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح څخه منع کولی شي او هغه مجبوره کولی شي چه د خپل میره (خاوند) له میراث ځنې کوم شی (چه هغې ته وررسیدلی وی) بیرته ورکړی. هو! که هغې کومه صریحه بدعملی وکړله نو له هغې بدعملی څخه د هغې ممانعت په کار دی.»

وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ فَإِن كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَيَجْعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

او گزران کوئ تاسی (ای میړو) له دی (ښځو) سره په نیکی طریقی سره!، پس که خوښی نه وی ستاسی دا ښځی نو (صبر وکړئ) ښائی چه نه به خوښوئ تاسی یو شی حال دا چه گرځولی به وی الله په دی شی کښی خیر ډیر.

تفسیر: یعنی له ښځو سره په خبرو او اترو (په افعالو او احوالو په نفقه او کسوت په مسکن او مأمن) او نورو معاملاتو کښی په ښو خویونو او ښه سلوک سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان (چه د ذلت او د سختی سلوک له ښځو سره کیده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا که ستاسی د کومی ښځی کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وی نو صبر وکړئ، کیږی چه په هغی کښی کومه فائده هم وی او ممکن دی چه تاسی ته کوم شی ښه نه درښکاری او الله تعالیٰ په هغه کښی ستاسی له پاره دینی یا دنیوی کومه گټه ایښی وی نو تاسی لره تحمل کول په کار دی. او له بد خوی سره بدخوئی نه ښائی چه وکړه شی.

وَإِنْ أَرَدْتُّمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا ۚ أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾

او که اراده وکړه تاسی (ای میړونو) د بدلولو د یوی ښځی په ځای د بلی ښځی (چه یوه طلاقه او بله نکاح کړی!) حال دا چه ورکړی وی تاسی یوی ته د دوی ډیر مال (په مهر کښی هم) نو مه اخلئ تاسی (ای میړونو! بیرته) له هغه مال نه هیڅ شی آیا اخلئ به تاسی دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بی موجبه) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره)

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسی هم کیده. کله چه به کوم میړه (خاوند) غوښتل چه خپله پخوانی ښځه پریږدی او له بلی کومی ښځی سره نکاح وتړی نو پر پخوانی ښځی باندی به ئی تهمت لگاوه او راز راز (قسم قسم) ظلم تیری او سختی به ئی راوستی تر څو هغه مجبوره شی او خپل مهر بیرته ورکړی چه میړه (خاوند) ئی هغه مهر په خپلی نوی نکاح کښی ولگوی. دا آیت د دی کار د ممانعت له پاره نازل شو چه مطلب ئی دا دی . «کله چه پخوانی ښځه پریږدئ!، او بله وکړئ! او پخوانی ښځی ته ډیر مال هم تاسی ورکړی وی نو اوس له هغی ښځی څخه هیڅ شی بیرته مه اخلئ! آیا تاسی په پلمه (تدبیر) او صریح بهتان سره له پخوانی ښځی څخه د هغه مال اخیستل هم غواړی چه ورکړی مو ؤ دا له سره جائز نه دی.»

وَ كَيْفَ تَأْخُذُونَهٗ وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ وَّاَخَذْنَ مِنْكُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٢١﴾

او څرنګه به آخلئ تاسي هغه مال حال دا چه په تحقيق سره رسيدلي دي ځيني له تاسي ځينو (نورو) ته (په طريقه د مباشرت سره) او اخيستي دي (ښځو) له تاسي نه عهد کلک (د صحبت او ممازجت (قربت) په حق کښي)

تفسير: يعني کله چه نارينه او ښځه له نکاح څخه وروسته يو ځاى شي او د ناستي ملاستي وار راشي نو د هغي په معاوضه کښي تول مهر ورکول پر ميره (خاوند) باندي واجبيږي نو اوس ميره (خاوند) هغه مهر له دي ځني په کوم سبب اخيستي شي؟ او که ئي مهر نه وي ور رسولي نو د هغي مهر څرنګه معطلولي شي؟ اوس پرته (علاوه) له دي نه چه هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه سره ورپريږدي د نجات او د ژغورني(بچ کيدلو) بله کومه لاره نه ده پاتي. او دي ښځي ډير مضبوط او کلک اقرار له تاسي ځني اخيستي دي چه د هغه په سبب دوى ستاسي په قبضه او تصرف کښي راغلي دي. او تاسي له دوى ځني په پوره ډول (طريقه) سره منتفع شوى يئ که نه تاسي پر دوى باندي د واک (قبضه) او تصرف اختيار په څه ډول (طريقه) بياموندى؟ اوس له هسي کاملي قبضي او تام تصرف څخه وروسته د ښځو مهر بيرته اخيستل يا د دوى مهر نه ورکول څرنګه روا کيدى شي؟

(فائده) : ښائي چه وپوهيږو لکه چه وروسته له مجامعته تول مهر د ميره (خاوند) په غاړه لازميږي هم داسي که مجامعت ته وار ونه رسيږي مګر صحيحه خلوت ئي ورسره کړى وي نو بيا هم پوره مهر واجب الاداء ګرځي. هو! که صحيحه خلوت ته هم وار نه وي رسيدلي او ميره (خاوند) ئي طلاق ورکړى نو بيا د مسمى مهر نيمائي ورکول پرى لازميږي.

وَلَا تَنْكِحُوْا مَا نَكَحَ اٰبَآؤُكُمْ مِّنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ؕ اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً وَّمَقْتًا ؕ وَسَآءَ سَبِيْلًا ﴿٢٢﴾ ع

او مه اخلئ تاسي په نکاح سره هغه (ښځي) چه نکاح کړي دي پلرونو ستاسي له ښځو مګر هغه چه پخوا له دي تيري شوى دي، بيشکه چه دا (کار) دي فاحش (ډير ناکاره) او ډير مبغوض (شرعي ته)، او بده (ده دا) لاره (عرف ته).

تفسير: د جاهليت خلقو له خپلو ميرو، ميندو او نورو ځينو محرماتو سره هم نکاح کوله چه د هغي ذکر اوس تير شو نو دلته له هسي نکاح ځني هم ممانعت کاوه شي چه تاسي له هغو ښځو

سره چه ستاسی پلرونو نکاح ورسره ترلی وی نکاح مه ترئ! ځکه چه دا بیحیائی او د الله تعالیٰ د غضب سبب او ډیر منفور کار او ډیره بده طریقه ده او د جاهلیت په زمانه کښې هم پوهانو هغه مذموم ګڼانه او هسی نکاح ته ئی د (مقت نکاح) او له دی نکاح څخه چه به کوم وړوکی پیدا کیده هغه ته به ئی «مقتی» ویل هسی نکاح هومره چه شوی دی، شوی دی وروسته له دی نه دی بیخی ونه کړه شی!

(فائده) . کوم حکم چه د پلار د منکوحی په نسبت دی په همغه حکم کښې د پلارنیو او مورنیو نیکونو منکوحی هم داخلی دی اګر که د ډیرو پورته نیکونو هم وی (زمونږ امام ابوحینفه رحمة الله علیه وائی چه مراد له دی نکاح څخنی «وطی» ده یعنی مه «وطی» کوئ! هغی ښځی چه (وطی) کړی دی پلرونو ستاسی په نکاح یا په ملک یمین یا په زنا سره)

حُرِّمَتۡ عَلَيۡكُمۡ أُمَّهَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُكُمۡ وَأَخَوَٰتُكُمۡ وَعَمَّٰتُكُمۡ وَخَٰلَٰتُكُمۡ وَبَنَاتُ ٱلۡأَخِ وَبَنَاتُ ٱلۡأُخۡتِ

حرامی کړی شوی دی پر تاسی میندی ستاسی او لونی ستاسی او (حرامی شوی دی پر تاسی) خویندی ستاسی او عمی (ترورياني) ستاسی او خالی (توریانی) ستاسی او لونی د ورور (وریری ستاسی) او لونی د خور (خورځی ستاسی).

تفسیر: د میری د نکاح د حرمت له بیانولو نه وروسته اوس د هغو ګردو (تولو) ښځو بیان کوی چه له هغوی سره نکاح ترل جائز نه دی او دا ښځی (١٤) قسمه دی. ٧ نسبی ٧ سببی.

(١) . د هغو بیان کاوه شی چه د نسب د علاقی له سببه حرامی دی او هغه اوه دی.

(١) مور (٢) خور (٣) لور (٤) ترور (٥) توری (٦) وریره (٧) خورځه چه له دوی څخنی له هیڅ یوی سره نکاح ترل جائز نه دی (او حرمت ئی ابدی دی).

(فائده) : د مور تر حکم لاندی مورنی نیاګانی ترآخره پوری ګردی (تولی) داخلی دی. هم داسی د لور تر حکم لاندی لمسی، کړوسی تر آخره پوری تولی داخلی دی. او په خور کښې عینی (سکه چه مور او پلار ئی یو وی) علاتی (چه پلار ئی یو او مور ئی بیله بیله وی) او اخیافی (چه پلار ئی بیل بیل وی مور ئی یوه وی) ګردی (تولی) داخلی دی او په ترور (عمی) کښې د پلرونو نیکونو، خویندی تر پورتنیو پیړیو پوری عینی وی که علاتی یا اخیافی ګردی (تولی) داخلی دی او په توری (خالی) کښې د مور نیا، د نیا نیا او د ګردو (تولو) خویندی سره له دری واړو قسمونو داخلی دی. او په وریره کښې. د دری قسمونو ورونو اولاد، اولاد الاولاد ګرد (تول) داخل دی. او په خورځه کښې د دری قسمه خویندی اولاد، اولادالاولاد

ګرد (تول) سره داخل دی.

وَاُمَّهٰتُكُمُ الّٰتِيْٓ اَرْضَعْنَكُمْ وَاَخَوٰتُكُمْ مِّنَ الرَّضَاعَةِ

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی ستاسی هغه چه تی ئی درکړی وی تاسی ته او خویندی ستاسی له جهته د تی رودلو،

تفسیر: . په «نسبی» محرماتو پسی اوس د «رضاعی» محرماتو ذکر کیږی او هغه دوه دی. (۱) . رضاعی مور. (۲) . رضاعی خور. او په دی کښی اشاره ده چه اوه واړه خپلوی چه په نسبت کښی سره بیان شوی په رضاعت کښی هم حرامی دی. یعنی رضاعی لور، ترور، توږی وریره او خورځه، ګردی (تولی) سره محرماتی دی لکه چه په احادیثو کښی دا حکم شته.

وَاُمَّهٰتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَآئِبُكُمُ الّٰتِيْ فِيْ حُجُوْرِكُمْ مِّنْ نِّسَآئِكُمُ الّٰتِيْ دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَاِنْ لَّمْ تَكُوْنُوْا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَآئِلُ اَبْنَآئِكُمُ الَّذِيْنَ مِنْ اَصْلَابِكُمْ وَاَنْ تَجْمَعُوْا بَيْنَ الْاُخْتَيْنِ اِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۲۳﴾

او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی) میندی د ښځو ستاسی او پرکتیانی ستاسی هغه چه په غیږو ستاسی کښی (ئی تربیت موندلی او پیدا شوی) دی له ښځو ستاسی هغه چه دخول (مجامعت) کړی وی تاسی له دوی سره پس که نه وئ تاسی چه دخول (مجامعت) کړی دی تاسی له دوی سره نو نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی (په نکاح) د پرکتیو کښی (او حرامی کړی شوی دی پر تاسی) ښځی د ځامنو ستاسی هغه چه له شاګانو ستاسی (پیدا) دی، او (حرامی کړی شوی دی پر تاسی دغه) چه جمع وکړئ په منځ د دوه ؤ خویندو کښی مګر هغه چه تحقیق پخوا تیری شوی دی، بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : اوس د «مصاهری» د محرماتو ذکر دی. یعنی د نکاح د علاقی له سببه چه له چا سره

نکاح حرامیږي. او هغه په دوه قسمه ده.
(اول) هغه چه له دې سره د تل له پاره نکاح ناجائزه ده هغه د زوجې مور او د دې زوجې لور ده چه د هغې له موره سره تاسې جماع کړې وي، لیکن که د جماع او د جماع دواعي (لکه لمس) نه پخوا کومې ښځې دې. او په دوی کښې تر لاندې پورې د لمسې او کړوسې ښځې هم داخلیږي او له دوی سره ستاسې نکاح له سره روا نه ده.
(دوهم) قسم هغه ده چه له دوی سره تل د نکاح ممانعت نه وي، بلکه تر هغه پورې چه کومه ښځه ستاسې په نکاح کښې وي، تر هغه پورې د دې ښځې نورو خپلوانو ښځو سره د نکاح ممانعت وي. خو کله چه هغې ښځې ته طلاق ورکړئ! یا مړه شي، نو بیا له هغو سره به مو نکاح ترل روا کیږي، او دغه د هغې زوجې خور ده چه د زوجې په شتوالي کښې له هغې سره نکاح نه ده روا- او وروسته له هغې ورسره نکاح جائزه ده او هم داسې د زوجې د عمې، خالې وریرې او خورځې حکم هم دی.
(فائده) : دا ئې چه وفرمایل ښځې ستاسې د هغو ځامنو چه ستاسې له شاګانو وي، د هغه مطلب دا دی . چه ستاسې ځامن یا لمسې نسبي وي نه د خولې، یعنې تش ستاسې په غیږو کښې لوی شوي نه وي، چه هغه ته «متبنّٰی» وائي او له «رضاعي» څخه احتراز نه دی. او د (الاما قد سلف) مطلب دا دی چه د جاهلیت په زمانه کښې او له دې حکم څخه پخوا هغه اجتماع چه د دوه ؤ خویندو په منځ کښې شوې ده، هغه معاف ده، او د «في حجورکم» له فرمایلو څخه دا مطلب دی «هغه چه تاسې ئې پخپلو غیږې کښې روزنه او پالنه کوئ یعنې د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ!» ګواکې د زړه له کومې ئې اولاد ګڼئ!. له دې څخه د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو او دا مطلب نه دی چه د هغوی د حرمت له پاره د هغوی پالل او روزل په غیږ کښې ضروري دي.

وَّالْمُحْصَنٰتُ مِنَ النِّسَآءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتٰبَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامي کړې شوي دي پر تاسي) ميړوښې (منکوحې) له ښځو مګر هغه (ميړوښې ـ منکوحې) چه مالکان شوي دي (د هغو) ښي لاسونه ستاسي، فرض کړې دي الله پر تاسي (تحريم د دې پورته محرماتو، يا) ښي لاسونه ستاسي، (مقرر کيدل د دې حکم په) کتاب د الله کښې دي پر تاسي باندي، (چه پاس مذکور دي)

تفسير: د محرماتو ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بيان فرمايي چه د بل چا په نکاح کښې وي يعني هغه ښځه چه د بل چا په نکاح کښې وي د هغې نکاح له بل سره نه روا کيږي. تر څو چه هغه په طلاق يا وفات له خپل ميړه (خاوند) جلا (جدا) او د طلاق يا د موت عدت ئې پوره نشي نو تر دې وخته پوري هيڅوک له دې سره خپله نکاح نشي تړلی، که کومه ميړوښه (منکوحه) ښځه ستاسي په «**ملک اليمين**» کښې راشي، نو هغه له دې حکم څخه مستثنٰی او پر تاسي باندي روا ده، اګر که ميړه (خاوند) ئې ژوندی هم وي او دې ته ئې طلاق هم نه وي ورکړی او صورت ئې دا دی چه يو کافر نارينه له يوې کافرې ښځې سره نکاح تړلې وي او مسلمانان پر «**دارالحرب**» باندي يرغل (حمله) وروړي او هغه ميړوښه (منکوحه) ښځه اسيره کړي او «**دارالاسلام**» ته ئې راولي، نو دا ښځه چه د هر مسلمان په لاس ورغلي وي هغه ته حلاله ده اګر که د هغې ميړه (خاوند) په «**دارالحرب**» کښې ژوندی موجود وي او خپلې دې ښځې ته ئې طلاق هم نه وي ورکړی د ګردو (ټولو) محرماتو له بيانولو څخه وروسته تاکيد فرمايي چه دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسي باندي لازم دي. (کتب الله محذوف فعل مصدر دی. يعني کتب الله عليکم حرمة هذه المحرمات ليکلې دی الله حرمت د دغو محرماتو پر تاسي باندي په ليکلو سره. او تقدير ئې کړی په تقدير کولو سره).

(فائده): هغه کافره ښځه چه په «**دارالحرب**» کښې نيولې شوي وي، د هغې د حلاليدو له پاره دا ضروري ده چه يو «**حيض**» پرې تير شي او دا ښځه مشرکه او بت پرسته هم نه وي بلکه له اهل د کتابو څخه وي.

وَاُحِلَّ لَكُمْ مَّا وَرَآءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوْا بِاَمْوَالِكُمْ مُّحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ

او حلالی کړی شوی دی تاسی ته (ګردی (تولی) ښځی) چه پرته (علاوه) له دوی څخه دی (په دی شرط) چه طلب وکړئ تاسی (د هغو) په مالونو خپلو (چه مهر دی) په دی حال کښی چه ساتونکی شی. (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکی

تفسیر: یعنی بی له هغو (١٥) اقسامو ښځو څخه چه د دوی د حرمت بیان وشو نوری ګردی (تولی) ښځی په څلورو شرطونو حلالی دی.

(١): دا چه طلب ئی کړئ! یعنی په ژبی سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشی.

(٢): دا چه مهر ورکول ومنئ!.

(٣): دا چه د هغی ښځی پخپل واک (اختیار) کښی راوړل او په قید او قبضه کښی ساتل مقصود وی او تش ورسره څړچی (مزی) کول او شهوت پرستی مقصود نه وی لکه چه په زنا کښی وی. یعنی د همیشه له پاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شی، او بی له پریښودلو او طلاقولو له خپل میره (خاوند) څخه بیلیدلی نشی، مطلب دا چه کومه موده نه وی مقرر شوی. نو له دی ځنی د «متعه» حرمت ښکاره شو چه د حق د خاوندانو پری اجماع ده.

(٤): شرط چه په نورو آیتونو کښی مذکور دی دا چه په مخفی ډول (طریقه) سره دوستی نه وی یعنی لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوی ښځی د دی نکاح په معامله کښی شاهدان وی. که بی له شاهدانو ایجاب او قبول وشی نو هغه نکاح نه صحیحه کیږی او زنا بلله شی.

فَمَا اسْتَمْتَعْتُم بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ

پس هر هغه ښځه چه نفع واخیسته تاسی په هغی سره له دی (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسی دوی ته مهرونه د دوی په دی حال کښی چه فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنی له هغی ښځی سره چه نکاح وتړله شوه او میره (خاوند) له هغی څخه تر لږی یا ډیری تاکلی (مقرر) مودی پوری نفع هم واخیسته یا لږ تر لږه یو ځلی «وطی» یا صحیحه خلوت ته وار ورسید، نو د دی ښځی پوره مهر ورکول لازمیږی. ترڅو چه هغه ښځه خپل مهر ور ونه بښی، نو په هیڅ ډول (طریقه) هغه د ده له غاړی څخه نه خلاصیږی. که ښځه بیخی په کار ورنشی او پخوا له صحیحه خلوت میره (خاوند) ئی طلاق ورکړی نو د مقرر مهر نیمایی پری لازمیږی. که ښځه پخوا له انتفاع څخه کومه هسی خبره وکړی چه په هغی سره ئی نکاح ماته شی نو د میره (خاوند) له غاړی څخه ګرد (تول) مهر خلاصیږی او هیڅ شی پری نه لازمیږی.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُم بِهِ مِن بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

او نشته ګناه پر تاسي باندي (اى ميړونو (خاوندانو) او ښځو!) په هغه شي کښي چه راضي شوى يئ تاسي په هغه باندى پس له مقررولو (د مهر) بيشکه چه الله دى ښه عالم (په پټو او ښکارو) ډير حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوى).

تفسير: يعني که زوجين د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندی سره راضي شول. مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څخني څه شي لږ کړی. يا نارينه پخپله رضاء سره له مقرر مهر څخه څه زيات ورکړی. نو مختار دی او په دی کښي هيڅ وبال نشته. او داسی دی ونه کړی چه له مقرر مهر څخه ميره (خاوند) څه شي لږ کړی! يا ارتينه (ښځه) له هغه څخه څه زيات شي وغواړی. هو! د دواړو خواؤ رضاء شرط ده. (يا دا معنی چه د نفقی، صحبت مفارقت او نورو په کيفيت کښي په هر شان چه بيا سره راضي شول). په آخره کښي ئی وفرمايل چه الله تعالیٰ ته ستاسی ګرد (ټول) مصالح او هر راز (قسم) نفع او نقصان ښه معلوم دی او هر حکم چه فرمايی هغه بيخی له ګټی او حکمت څخه ډک وی د هغه په متابعت کښي ستاسی د دارينو منافع او ښيګنی (فائده) او په مخالفت کښي ئی ستاسی نقصان او تاوان دی.

وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ
فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ۚ

او هغه څوک چه توان نه لری له تاسي له جهته د غناء د دی چه په نکاح واخلی اصيلی مؤمنی ښځی نو (په نکاح دی واخلی) له هغو ښځو چه مالکان شوی دی (د هغو) ښی لاسونه ستاسی له (هغو) وينځو ستاسی چه مؤمنی وی

تفسير: يعني هغه څوک چه د دی خبری قدرت نه لری چه له آزادی ښځی سره خپله نکاح وتړی او د هغی د مهر او د نفقی تحمل وکړی شی، نو داسی سړی لره دا بهتره ده چه له کومی داسی مسلمانی وينځی سره خپله نکاح وتړی چه د هغی مهر لږ او نفقه ئی هم آسانه وی. او که مالک ئی په خپل کور کښي وساتی (لکه چه اکثر ئی ساتی هم) نو ميره (خاوند) ئی د هغی له نفقی

ځخه فارغ البال ګرځي. او که میره (خاوند) ته ئي ور وسپاري، نو بیا هم د اصیلي د نفقې په نسبت د دې وینځې په نفقه کښې خامخا تخفیف شته.

(فائده): هر سړی چه د اصیلي ښځې د نکاح کولو توان لري نو ده لره د امام شافعي رحمة الله علیه او نورو په نزد له وینځې سره نکاح ترل حرام دی. او زمونږ د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په مذهب کښې هسې نکاح «تنزیهي کراهت» لري او د داسې نکاح د صحت له پاره د وینځې مسلماني د اکثرو علماؤ په نزد ضروري ده او زمونږ د حنفیانو په مذهب افضله ده. که له کتابي وینځې سره نکاح وکړي نو هغه هم د امام ابوحنیفه رحمة الله علیه په نزد روا ده. هو! که د چا په نکاح کښې اصیله ښځه وي نو ده لره له وینځې سره نکاح ترل! د ګردو (تولو) په نزد حرام دی.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاِیْمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسي ځیني ستاسي له ځینو نورو یئ! (یعني ګرد(تول) د یوه پلار آدم اولاده یئ!)

تفسیر: یعني الله تعالیٰ ته ستاسي د تولو د ایمان اصلي کیفیت معلوم دی. تاسي لره ښائي چه په ښکاره باندې اکتفاء وکړئ! د ځینو وینځو ایمان د الله تعالیٰ په نزد د ځینو آزادو (خپلواکو) ښځو له ایمان ځني بهتر او افضل کیدی شي. نو د ایمان له حیثیته د وینځې په نکاح کولو کښې نه ښائي چه څه انکار وکړي ځکه تاسي په خپلو منځونو کښې ګرد (تول) سره یو او له یوه اصله پیدا شوي یئ! او په یوه دین کښې سره شریکان یئ! نو بیا له وینځو سره نکاح ترل ولي عیب او ننګ او عار ګڼئ؟ په دې کلام سره د وینځو د نکاح په لوري توجه ورکول او له دوی ځني د نفرت د احساس لرې کول مطلوب دي.

فَانْكِحُوْهُنَّ بِاِذْنِ اَهْلِهِنَّ وَاٰتُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوْفِ مُحْصَنٰتٍ غَیْرَ مُسٰفِحٰتٍ وَّلَا مُتَّخِذٰتِ اَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلئ (د بل چا) وینځې په اذن د خاوندانو د دوی او ورکړئ تاسي دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نیکه وجه) سره چه وي دوی عفیفي ساتلي شوي له زنا چه نه وي زنا کوونکې په ښکاره او نه وي نیوونکې د پټو یارانو،

تفسیر: یعني اوس مناسب دی چه له پورتني بیانه سره سم له هغو وینځو سره نکاح وتړئ! او د دوی له مالکانو څخه اجازه واخلئ! او سم له دود (رواج) او دستوره د هغوی مهرونه په ښه وجه سره ورکړئ! چه څه معطلي، تنګي او خفګان پکښي نه وي او غدر او نقصان په کښي رانشي. او کله چه د دوی په خوښي سره دا وینځي د نکاح په قید کښي راشي نو دا وینځي دی پټي یاري نه کوی! یعني زنا دی نه کوی! چه په هغه کښي مهر له سره نه لازمیږی.
له دی ځایه راښکاره شوه چه په زنا کښي مهر نه لازمیږی او د نکاح له پاره شاهدان ضروري دی.

فَإِذَآ أُحۡصِنَّ فَإِنۡ أَتَيۡنَ بِفَٰحِشَةٖ فَعَلَيۡهِنَّ نِصۡفُ مَا عَلَى ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ مِنَ ٱلۡعَذَابِۚ

نو کله چه میروښي (منکوحه) (واده) کړی شوی دوی پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره نو دی په دوی باندی نصف (نیم) د هغه چه په اصیلو ښځو باندی دی له عذابه (له حده چه پنځوس دری دی)؛

تفسیر: یعني هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چه له نکاح ځني ئي فائده اخیستي وي، یعني روا مجامعت ئي کړی وي او بیا زنا وکړی نو دا زاني دی سنګسار او په ګټو سره دی وویشتلی شي! او که نکاح ئي نه وي شوی او پخوا له نکاح څخه ئي زنا وکړه، نو د هغه له پاره حکم دی چه یو سل دری دی ورواهه شي. او مریي او وینځي له پاره مخ کښي او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کښي یواځي د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَٰلِكَ لِمَنۡ خَشِيَ ٱلۡعَنَتَ مِنكُمۡۚ وَأَن تَصۡبِرُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ٢٥

دا (په نکاح اخیستل د وینځو) دپاره د هغه چا دی چه ویریږی له ضرره (چه زنا ده) له تاسي نه او دا چه صبر وکړئ تاسي (له وینځو) خیر (غوره) دی تاسي ته او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا.

تفسیر: یعني په تاسي کښي له وینځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړی په حق کښي دی چه له مشقت تکلیف او ضرره یعني د زنا له اخته کیدلو ویریږی که تاسي صبر وکړئ!

او له وينځو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسي په حق کښي.ډيره ښه ده. ځکه چه ستاسي اولاد به آزاد وي. هو! له هر چا سره چه څه اندېښنه وي چه صبر او تحمل به ونه شي کولی نو هغه ته دا بهتره ده چه په هسي حالت کښي کومي وينځي سره خپله نکاح وتړي. او الله ښه ښونکی دی له پاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

اراده لري الله چه بيان کړي تاسي ته (شرعي احکام) او وښيي تاسي ته لاره د هغو کسانو چه پخوا له تاسي وو (له انبياؤ او بوځي تاسي په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسي باندي او الله ښه عالم دی (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني د الله تعالیٰ اراده د دی احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چه تاسي ته د حلالو او حرامو حال معلوم شي او د پخوانيو انبياؤ لاره در په برخه شي لکه حضرت ابراهيم عليه السلام او نور. او مغفرت ستاسي په برخه کړي. او الله جل جلاله ته ستاسي مصالح او نور گرد ((تول) حالات پوره څرگند دي. او د الله جل جلاله په هر حکم او په هر تدبير کښي حکمت دی. که اوس د هغه د حکم اطاعت ونه کړئ! نو له هدايت څخه محروميږئ! او د پخوانيو پيغمبرانو له سننو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالیٰ له رحمت او مغفرت نه هم بی برخي کيږئ! (نو ځکه تاسي ته بيانوی هغه چه مخفي ؤ له تاسي نه چه هغه د وينځو احکام او حقوق، د محرماتو حدود، د مباحو د اکتساب قيود، اخروی وعد او وعيد او د دنيوی ژوند د اصلاحاتو تحديد دی څو چه تاسي ته د هغو انبياؤ او صالحانو لاره دروښيي چه پخوا له تاسي نه تير شوی دی او تاسي هغوی پسي اقتداء وکړئ! او د هغوی په اهتداء سره اعتلاء ومومئ ځکه چه تقویٰ او د ارحامو صله او په حلالو اشتغال او له حرامو احتراز، او د مبين دين التزام، او په شرعي احکامو اعتصام هر سړی مأجور او فائزالمرام گرځوی. **اللهم ارزقنا الهداية والحلال وقنا الضلالة والنکال)**

(فائده): پخوا له دی نه د زنا او لواطت حرمت او له هغو څخه توبه کول او د ښځو په نسبت ځيني احکام او د هغو ښځو بيان وشو چه له دوی سره نکاح تړل حرام دی او د نکاح او مهر او د نورو په نسبت د قيودو او د شرائطو يادونه او د بدکاری ځني ممانعت او د هغو د سزا ذکر ؤ څرنگه چه د څو وجوهو لامله (له وجې) د دی احکامو اطاعت سخت ؤ، نو ځکه ئې په دی آيت

او په راتلونکو دوو آیتونو کښې د دې احکامو منل او تعمیل ښه مؤکد او لا مستحکم کړل او له مخالفت څخه ئې ممانعت وفرمایه. والله اعلم.

وَاللّٰهُ یُرِیْدُ اَنْ یَّتُوْبَ عَلَیْكُمْ وَیُرِیْدُ الَّذِیْنَ یَتَّبِعُوْنَ الشَّهَوٰتِ اَنْ تَمِیْلُوْا مَیْلًا عَظِیْمًا ﴿٢٧﴾

او الله اراده لري چه رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسي باندې. او اراده لري هغه کسان چه متابعت کوي د شهواتو (د نفس د آرزوګانو) د دې چه کاږه شئ تاسي (د حق له لارې څخه) په کږیدلو ډېرو لویو او لرې سره.

تفسیر: یعني دا مختلف قیود چه پخوا له دې نه تیر شول له هغو څخه پر تاسي باندې رحمت فرمایل مطلوب دي. نو ځکه الله تعالیٰ د دې قیودو په نسبت حکم وفرمایه او هغه کسان چه په خپلو شهواتو کښې اخته دي دا غواړي چه تاسي له سمې لارې لرې ولوېږئ! یعني د هغوی په شان تاسي هم د خپلو شهواتو اتباع وکړئ! او ګمراهان شئ! نو اوس هر څه چه کوئ، ښائي چه په پوره عقل او فکر او پوهې سره ئې وکړئ!.

یُرِیْدُ اللّٰهُ اَنْ یُّخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْاِنْسَانُ ضَعِیْفًا ﴿٢٨﴾

اراده لري الله د دې چه سپک کړي (بار) له تاسي نه، او پیدا کړی شوی دی انسان ضعیف (کمزوری چه د درونډ بار طاقت نه لري).

تفسیر: یعني الله تعالیٰ انسان ضعیف پیدا کړی دی او الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده، چه انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر کومه ځایه پورې صبر کولی شي او له هغه څخه زیات صبر نشي کولی نو ځکه ئې په هر حکم کښې د تخفیف لحاظ هم فرمایلی دی. داسي نه ده چه هر هغه شي چه د انسان له پاره مفید لیدل شوی دی. همغه ئې ورپه غاړه کړی دی. سخت وی که آسان. مثلاً له ښځو څخنې ځان ساتل او له شهوت نه صبر کول د انسان له پاره ډېر سخت ؤ، نو ځکه الله تعالیٰ جل وعلیٰ شانه د ده د خواهش د پوره کولو له پاره جائزې طریقې ور وښوولې، چه په هغو سره خپل مطلب حاصل کړی شي او داسي ئې نه دي فرمایلي چه انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بیخي منع کړی شوی دی حق تعالیٰ په خپل رحمت سره په شریعت کښې تنګي نه ده فرمایلې چه خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري وځغلي. د دې آیتونو خلاصه داسي راووته چه «له شهواتو څخنې د نفس ساتل ـ او د دې ګردو (تولو) قیودو منل چه د ښځو په

باره کښې مذکور شول، له سره درونند او سخت امر نه دی. او د هغو تعمیل خورا (ډیر) ضروري او بیخي مفید دی.»

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسی! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کښې په ناروا سره! مګر (خورئ یی) که وی دا (مالونه چه خورئ ئی اموال د) تجارت (چه صادروی) په خوښی سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چه هیڅا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلاً په رشوت، دروغ ویلو، تګی او غلا کولو (یا په قمار یا په غصب یا په ناحقه دعوی یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخي روا نه دی. هو! که سوداګری یا بیع او شری د جانبینو په خوښی سره وشی نو په دی کښې هیڅ حرج نشته او له دی مال ګټنی وخورئ! چه د هغه خلاصه داسی شوه «په جائزه طریقه سره له مال اخیستلو څخه هیڅ ممانعت نشته چه د هغه مال ترک کول په تاسی باندی درونند وی. (ځینی وائی چه مقصود له دی نهیی په هغه شه کښې د مال له صرفولو څخه منعه ده چه د الله تعالیٰ رضاء په کښې نه وی، او په تجارت سره ئی صرفول دا دی چه په لاره د الله تعالیٰ او په رضاء د الله تعالیٰ کښې وی.)

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

او مه وژنئ تاسی سره ځانونه خپل (یعني یو بل یا مه کوئ تاسی هغه کار چه ستاسی د هلاک سبب وی) بیشکه چه الله دی پر تاسی باندی ډیر مهربان (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: یعني پخپلو منځونو کښې یو له بله سره مه وژنئ بیشکه چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی ډیر مهربان دی چه د بل چا په مال او ځان باندی له بی سببه تصرف کولو څخه ئی منع فرمایلی ده، او تاسی ته ئی داسی احکام درلیږلی دی چه په هغو کښې بیخي ستاسی ښیګڼه (فایده) او خیر دی.

وَمَنۡ يَّفۡعَلۡ ذٰلِكَ عُدۡوَانًا وَّظُلۡمًا فَسَوۡفَ نُصۡلِيۡهِ نَارًا ؕ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيۡرًا ﴿٣٠﴾

او هر څوک چه وکړی دغه (تیر منهیات) په تیریدلو سره له حقه او په ظلم (تعدی) سره نو ژر به مونږ داخل کړو دی اور (د دوزخ) ته او دی دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: یعنی هر څوک چه له ظلمه او تیری څخه لاس نه اخلی بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوری یا په ظلم سره بل څوک وژنی نو د ده د هستوګنی ځای دوزخ دی، او د هسی ظالمانو په اور کښی اچول الله تعالیٰ ته څه سختی نه لری بلکه بیخی سهل او آسان دی نو اوس دی څوک داسی ګومان نه کوی چه مونږ خو مسلمانان یو نو څرنګه به په دوزخ کښی لویږو؟ الله تعالیٰ مالک او مختار دی او هیڅوک دی له عدل او انصاف ځنی نشی اړولی.

إِنۡ تَجۡتَنِبُوۡا كَبٰٓئِرَ مَا تُنۡهَوۡنَ عَنۡهُ نُكَفِّرۡ عَنۡكُمۡ سَيِّاٰتِكُمۡ وَنُدۡخِلۡكُمۡ مُّدۡخَلًا كَرِيۡمًا ﴿٣١﴾

که ځان وساتئ تاسی له لویو د (هغو) ګناهونو څخه چه منع کولی شئ تاسی له هغو نه نو لری به کړو مونږ له تاسی نه (صغیره) ګناهونه ستاسی او ننه به باسو مونږ تاسی په ځای د ننوتلو ډیر ښه کښی (چه جنت دی).

تفسیر: په پخوانی آیت کښی مذکور ؤ هر هغه څوک چه په ظلم سره د بل چا ځان یا مال ته نقصان ورسوی نو د هغه سزا جهنم دی. له دی څخه معلومه شوه چه د الله تعالیٰ څخه نافرمانی د بندګانو له پاره د عذاب موجب دی. اوس په دی آیت کښی له ګناهونو ځنی د ژغورنی (بچ کیدو) ترغیب او د ګناهونو په اجتناب باندی د مغفرت وعده او د جنت توقع او طمع ورکوله کیږی چه د هغی په پوهیدلو سره هر سړی زیار (محنت) وکاږی چه له ګناهونو ځنی ځان وژغوری (وساتی) او ورمعلوم شی چه هغه څوک چه له کبیره ؤ ګناهونو څخه ځان وساتی چه د هغو ذکر اوس تیر شو (لکه رشوت د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل او نور) نو د هغه به ګرد (تول) هغه صغیره معاصی ښښل کیږی چه د هغوی ارتکاب د وژلو او د غلاؤ او د نورو د تحصیل او تکمیل له پاره شوی ؤ. په دی آیت کښی څو خبری بحث طلبی

دی. مګر د ګردو (تولو) اصل هم دا دی چه د دی آیت عمده او اصلی مطلب معلوم شی تر څو په هغه سره د ګردو (تولو) امورو پوهیدل آسان شی.

«معتزله» او د دوی نور ملګری په سرسری ډول (طریقه) سره د دی آیت په مضمون باندی داسی پوهیدلی دی، «که له کبیره ؤ ګناهونو څنی ځان وژغورئ (وساتی)! یعنی یوه کبیره ګناه هم ونه کړئ! نو بیا یواځی صغیره ګناه هرڅومره وکړئ! هغه به ضرور دربښل کیږی. او که له صغائرو سره کبیره هم **(کیف ما اتفق)** یوه یا دوه شاملی شی نو بیا ئی معافی ممکنه نه ده. بلکه د ګردو (تولو) سزاوی هرومرو (خامخا) دررسیږی.»

«اهل السنت» وایی چه «په دی دواړو صورتونو کښی الله تعالیٰ ته د معافی او مؤاخذی اختیار بیخی محقق دی.» نو په اول صورت کښی د معافی لزوم او په بل صورت کښی د مؤاخذی وجوب د معتزله ؤ بدفهمی او ناپوهی ده او د دی آیت د ښکاره ؤ الفاظو او ظاهری مضمون څخه چه د معتزله ؤ مذهب راجح په نظر راځی د هغه ځواب چا داسی ورکړی دی «د شرط له انتفاء څنی د مشروط انتفاء کوم ضروری امر له سره نه دی. ځینی داسی وایی چه د «کبائر» له دی لفظه چه په دی آیت کښی مذکور دی اکبرالکبائر یعنی خاص شرک مراد دی او د کبائر د لفظ د جمعی راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی او تر دی لاندی څو نوری خبری هم تر بحث لاندی راځی. مګر مونږ له هغو ګردو (تولو) څخه تیریږو او یواځی د هم دی آیت داسی محققه او عمده معنی بیانوو چه له نصوصو او عقل سره موافقه او د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وی او د فهم او انصاف د خاواندانو په نزد په دی معنی سره ګردی (تولی) ضمنی خبری پخپله حل او د معتزله ؤ په ناپوهی او عدم تدبر باندی قوی حجت جوړیږی او اهل حق ته د هغه د ابطال او د تردید په لوری توجه فرمایلو ته هیڅ حاجت نه پاتی کیږی. نو په غور ئی واورئ!

دا خو ښکاره ده چه د ﴿ إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ الآیه ارشاد چه دلته مذکور دی او د ﴿ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ﴾ ارشاد چه د ۲۷ جزء د «النجم» په (۳۲) آیت (۱) رکوع کښی موجود دی د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی او یواځی په لفظونو کښی ئی لږ څه فرق سره شته، نو اوس هر هغه مطلب چه د هغه آیت وی همغه به د دی آیت مطلب هم وی د «النجم» د سورت د آیت په نسبت د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ارشاد په (بخاری) او د احادیثو په نورو کتابونو کښی ښکاره شته، عن ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه **قال ما رأیت شیئا اشبه باللمم مما قال ابوهریرة عن النبی صلی الله علیه وسلم ان الله کتب علی ابن آدم حظه من الزنی ادرک ذلک لامحالة فزنی العین النظر وزنی اللسان المنطق ـ والنفس تتمنی وتشتهی والفرج یصدق ذلک ویکذبه انتهی»** د پوهیدلو په شرط له دی حدیث څخه د دی دواړو پخوانیو آیتونو د واقعی او تحقیقی مطلب پوره پته ولګیده. او د حبر الامة او لسان القرآن حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د فرمایلو څخه دا هم معلومه شوه چه د «لمم» او علی

هذالقیاس د «سیئات» معنی له دی څخه ښه نشی کیدی، نو اوس د دی مطلب په مقابل کښی به د دی آیت د مضمون په نسبت بل کوم تقریر څرنګه د ترجیح وړ (لائق) او د غوره کیدلو لایق کیدی شی؟ بالخصوص د معتزله ؤ چتی (بیکاره) وینا په څه ډول (طریقه) د التفات وړ (لائق) او د ځواب لایقه ګڼله کیږی؟ او په واقعی توګه (طور) د ذکر شوی حدیث مطلب او هغه خبره چه حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له هغه څخه ایستلی ده داسی عجیبه او د قبول وړ (لائق) تحقیق دی چه له هغه څخه د دواړو آیتونو مضمونونه ښه محقق شوی دی، او دی د معتزله ؤ خرافاتو ته هیڅ ځای او اهل حق ته د هغو د تردید ضرورت هیڅ پاتی نشو، او په هغه سره د نورو ضمنی اقوالو او اختلافاتو حل هم په ښه ډول (طریقه) سره وشو لکه چه په ادنٰی تأمل سره پوهان پری پوهیدی شی.

مونږ د توضیح په غرض د ذکر شوی حدیث خلاصه لیکو حضرت عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه فرمائی چه د «لمم» لفظ چه په «النجم» کښی راغلی او د هغه د معافی وعده شوی ده د هغه د تعیین او تحقیق په نسبت مونږ ته د ابی هریره رضی الله تعالیٰ عنه د حدیث څخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم چه خلاصه ئی دا ده چه رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی الله تعالیٰ د بنی آدم په ذمه باندی د زنا کومه برخه چه مقرره فرمایلی ده هغه هرومرو (خامخا) ده ته رسیدونکی ده نو د زنا په فعل کښی د سترګو برخه لیدل دی او د ژبی برخه د هغو خبرو ویل دی چه د زنا د فعل مقدمات او اسباب پیدا کوی او د نفس حصه دا ده چه د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوی. مګر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلاً د فرجینو په عمل پوری موقوف دی. یعنی که د فرجینو ځنی د زنا صدور محقق شو نو د سترګو، ژبی او نفس او د نورو ګردو (تولو) په زنا کښی واقع کیدل محقق شول که د ګردو(تولو) اسبابو او ذرائعو وسائلو د شتوالی سره د فرجینو فعل متحقق نشی بلکه له «زنا» ځنی ئی «توبه» او اجتناب په نصیب شی نو اوس د زنا هغه ګرد (تول) وسائل او وسائط د مغفرت لایق شول یعنی کله چه د فرجینو زنا کول باطل شو، ګواکی د دوی ماهیت قلب شوی د ګناه په ځای عبادت وګرځید. مثلاً یو سری د غلا په نیت تر مسجد پوری ورسیده مګر په مسجد او په عین موقع کښی متنبه او ویښ شو او له غلا ئی توبه وایسته او ګرده (توله) شپه ئی د الله تعالیٰ په عبادت کښی تیره کړه. نو ښکاره ده هغه ورتګ چه د غلا وسیله په نظر راته اوس همغه د توبی وسیله او د لمانځه سبب وګرځید. نو د ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د دی حدیث له اوریدلو څخه عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه وپوهید چه «لمم» هغه خبری دی چه په اصل کښی لویه ګناه نه ده مګر د ګناه د سبب کیدلو لامله (له وجی) ګناه ګرځی نو د آیت مطلب به داسی شی هغه کسان چه له لویو او ښکاره ؤ ګناهونو ځنی ځانونه ژغوری (ساتی) خو (لمم) ورځنی صادریږی مګر د لویی او اصلی ګناه له صدور څخه پخوا دوی له خپل قصور ځنی تائب او مجتنب کیږی نو اوس لکه چه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د ابوهریره رضی الله تعالیٰ عنه د حدیث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندی پوهیدلی دی مونږ لره هم ښائی چه همغه معنی د ابن عباس رضی

الله تعالیٰ عنه له ارشاد سره سم د «النسآء» د سورت د آیت په مطلب کښې هم بې له تکلفه واخلو چه وروسته له هغه الحمدلله نه مونږ ته د دې خبرې ضرورت پاتې کیږي چه د دې آیت په توضیح کښې د صغیرې ګناه او د کبیرې ګناه مختلف تفسیرونه نقل کړو او نه به راسره د معتزله ؤ د استدلال د ځواب ورکولو څه فکر وی. د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځي او د اجتناب معنی هم ظاهریږي. او نورې ګردې (تولی) وړې خبرې انشاءالله تعالیٰ په لږ تدبر سره حل کیږي د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حدیث له ارشاد او د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له بیان سره سم داسې شوه «هغه کسان چه خپل ځانونه له هسې ګناهونو ځنې ژغوری (ساتي) او د هغو د ارتکاب ځنې خپل نفسونه ساتي چه د ګناهونو په سلسله کښې مقصود او لویه ګڼله کیږي، نو د هغه اجتناب او ژغورنې (ساتنې) په وجه سره د دوی هغه بدکار چه د کومې لویې ګناه د حصول په طمع ئې کړی وی معافیږي. او د ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى ٱلنَّفْسَ عَنِ ٱلْهَوَىٰ فَإِنَّ ٱلْجَنَّةَ هِىَ ٱلْمَأْوَىٰ ﴾ له ارشاد سره به سم دا کسان په جنت کښې داخلیږي. دا مطلب نه دی چه د زنا د سلسلې صغائر د کومې بلې سلسلې د کبیرې ګناه مثلاً د شرابو له نه څښلو ځنې به معافیدی شي یا د شرابو د څښلو لامله (له وجې) د هغو مؤاخذه هم لازمه او واجبیږي. والله اعلم.

(دا د «فوائد موضح الفرقان» عبارات او تحقیقات دي. ولې په واقع کښې مطلقاً صغائر په حسناتو سره بښل کیږي. کما قال الله تعالیٰ ﴿ إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴾

وَلَا تَتَمَنَّوْا۟ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ

او ارمان مه کوئ تاسې د هغه شي چه غوره ګرځولي دي الله په هغه شي سره ځینې له تاسې پر ځینو نورو

تفسیر: یعنې حق تعالیٰ چه چاته پر بل چا په کوم صفت کښې شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسې د هغه هوس او حرص مه کوئ! چه د هغه دی نه وی، زما دی وی ځکه دا هم ګواکې همغسې دي چه د چا په خاص مال او ځان باندې له کوم سببه منګولې خښې کړئ! چه د هغه حرمت اوس تیر شو او هم له دې ځنې ستاسې په منځو کښې حسد او بغض پیدا کیږي. او د الله تعالیٰ له حکمت څخه هم مخالفت لازمیږي. ځینو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې عرض وکړ چه «څه سبب دی چه په هر ځای کښې الله تعالیٰ نارینه ؤ ته خطاب فرمایي او هغوی باندې حکمونه کوی او د ښځو ذکر نه کیږي او په میراث کښې نارینه ته دوه برخې ورکولې شي؟» په دې آیت کښې د دغو ګردو (تولو) پوښتنو ځواب ورکړی شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا ۖ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ ۚ وَسْأَلُوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

شته نارینه ؤ لره نصیب (برخه، مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرره له ازله) په سبب د هغه عمل چه کړی وی دوی او سؤال کوئ تاسی له الله نه له فضل (او مهربانی) د ده بیشکه چه الله دی پر هر شی ښه عالم (ډیر دانا).

تفسیر: یعنی نارینه او ښځو لره همغسی برخی مقرری شوی دی چه دوی کار کوی خلاصه ئی داسی شوه چه هر یوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسیږی او په هغه کښی هیڅ قسم کمی نه کیږی. چه چا ته د شکایت موقع پاتی شی. هو! خبره بله ده چه الله تعالیٰ سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چه خاصه لویی او فضیلت عنایت کړی، نو د هغه په نسبت حرص او شکایت کول بیځایه هوس دی. هو! که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغواړی دا بهتره او مناسبه ده او هیڅ تاوان او خرابی پکښی نشته. که څوک د فضل طالب وی نو ده ته لازم دی چه د عمل په وسیله دی د هغه طلب وکړی!. او د حسد او تمنا له پلوه دی د فضل طالب نشی! او الله تعالیٰ ته هر یو شی پوره معلوم دی، او د هر یوه شی درجه او د هغه استحقاق ډیر ښه ورښرګند (ورښکاره) دی او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوی. نو که چاته الله جل جلاله فضیلت وربه برخه کوی دا عطا ئی بیخی د علم او حکمت سره سمه ده. او هیڅا ته نه ښایی چه د خپلی ناپوهی لامله (له وجی) د هغه په نسبت څه اندیښنه وکړی.

(د خدای عطا ته لیاقت ضروری نه دی
بلکه شرط د لیاقت انعام د خدای دی)

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ ۚ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

او دپاره د هر یوه (له نارینه ؤ او ښځو) ګرځولی دی مونږ وارثان (چه واخلی خپلی برخی) له هغه (ماله) چه پریښی وی مور او پلار او نورو اقاربو

(خپلوانو نو مه ئی ورکوئ پردیو ته) او هغه کسان چه غوټه شوی دی قسمونه ستاسی (په دوستی د دوی) نو ورکوئ نصیب (برخه) د دوی بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه خبردار

تفسیر: ای مسلمانانو مونږ ستاسی د هر یوه له پاره نارینه وی که ښځه له هغه مال ځنی چه مور او پلار او خپلوانو پریښی دی وارثان گرځولی دی او هیڅوک ورځنی بی برخی گرځولی شوی نه دی. او له هغو خلقو سره چه ستاسی معاهده شوی ده هغوی ته برخی ئی هرومرو (خامخا) وروړسوئ! الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه وارثانو ته څومره برخی ورکړی شی؟ او هغو ته چه معاهده ورسره شوی ده، څه ورکړی شی؟ او زمونږ دا احکام څوک عملی کوی؟ او څوک تری غاړه غړوی؟

فائده: ډیرو خلقو ځان ځان له په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړی ؤ او کورنی او نور خپلوان ئی همغسی کافران پاتی شوی وو. نو په دی وخت کښی رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملگری کړل او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کیده. کله چه د دوی خپلوان هم مسلمانان شول نو دا آیت نازل شو چه میراث د اقرباؤ او خپلوانو حق دی. پاتی شول هغه د خولی ایمانی وروڼه نو هغوی ته میراث نه وررسیږی.
هو! په ژوندانه کښی له هغوی سره ښه سلوک لازم دی او که د مرگ په وخت کښی هغوی ته څه وصیت وکړئ ښه او مناسب دی مگر په میراث کښی دوی هیڅ برخه نه لری.

اَلرِّجَالُ قَوّٰمُوْنَ عَلَى النِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ اللّٰهُ بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَّبِمَآ اَنْفَقُوْا مِنْ اَمْوَالِهِمْ ؕ

سړی حاکمان (مقرر شوی) دی پر ښځو باندی په سبب د دی چه فضیلت (لوئی) ورکړی دی الله ځینی د دوی ته پر ځینو نورو باندی او په سبب د دی چه نفقه (لگښت) کوی دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو

تفسیر: په پخوانی آیت کښی ذکر شوی ؤ چه د نارینه ؤ او د ښځو د حقوقو پوره رعایت فرمایلی شویدی، که د حقوقو په رعایت کښی څه فرق وی نو د ښځو له پاره به د شکایت موقع وه اوس په دی آیت کښی د نارینه او د ښځی درجی راښیی چه د نارینه درجه د ښځی له درجی څخه لوړه ده. د درجو د فرق لامله (له وجی) کوم فرق چه په احکامو کښی وی هغه بیخی له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ (لائق) دی ښځه او نارینه د حکمت له قاعدی سره سم له سره برابریدی نه شی. د ښځو دا غوښتنه بیخی بیځایه ده. خلاصه دا چه الله تعالیٰ نارینه پر

ښځو باندې په دوه ؤ وجو سره حاکم او د حال کتونکې ګرځولی دی.
(١): لويه او موهوبه وجه دا ده چه الله تعالیٰ په اصل کښې ځينو ته پر ځينو نورو يعنې نارينه ؤ ته پر ښځو باندې په علم او عمل سره (چه دا دواړه د ګردو (ټولو) کمالاتو مدار دی) فضيلت او لويی عطا فرمايلې ده. چه د هغو تشريح په احاديثو کښې شته. (يعنې په عقل، علم، صبر، حلم، پوه، عصوبت، سهم، آذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعياد، رفاعت، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالیٰ نارينه ته پر ښځو باندې فضيلت او لويی ورعطا کړی ده.)
(٢): کسبی وجه دا ده چه نارينه پر ښځو باندې خپل مال صرفوی، او د مهر، خوړو کالیو (کپړی) او د نورو ضرورياتو تکفل کوی. مطلب دا دی چه ښځو لره ښايی چه د نارينه حکمونه ومنی.
(فائده): يوې صحابی ښځې د خپل ميړه (خاوند) زياته نافرمانی کوله، آخر ميړه (خاوند) دا په څپيړه ووهله، دې ښځې خپل پلار ته وژړل. پلار ئې د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت کښې حاضر شو او د دوی حال ئې ورښکاره کړ، رسول الله مبارک وفرمايل چه «دا دې هم له خپل ميړه (خاوند) څخه بدل واخلی!» په دې منځ کښې دا آيت نازل شو. نو رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چه «زمونږ خوښه بله وه او د الله تعالیٰ اراده بله شوه. څه چه د الله تعالیٰ اراده ده په هغه کښې خير دی.»

فَالصّٰلِحٰتُ قٰنِتٰتٌ حٰفِظٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ

نو هغه ښځې چه نيکې دی حکم منونکې دی (د ميړونو (خاوندانو) خپلو) ساتونکې دی په غياب (غيب) د ميړونو (خاوندانو) (خپلو کښې د ځانونو خپلو او د خپلو ميړونو (خاوندانو) د کورونو، مالونو او اولادونو) په سبب د هغه چه ساتلی دی الله (دوی ته له حقوقو پر ميړونو (خاوندانو)

تفسير: يعنې هغه ښځې چه نيکې دی دوی د خپلو ميړونو (خاوندانو) اطاعت کوی او سم د الله تعالیٰ له حکمه د خپل ميړه (خاوند) په غياب (غيب) کښې د هغه په خوښې او رضاء خپل ځان او د ميړه (خاوند) د مال او اولاد حفاظت کوی. او پخپل ځان او د ميړه (خاوند) په مال او اولاد او نورو کښې هيڅ ډول (قسم) خيانت نه کوی.

وَالّٰتِيْ تَخَافُوْنَ نُشُوْزَهُنَّ فَعِظُوْهُنَّ وَاهْجُرُوْهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوْهُنَّ

او هغه ښځې چه ويرېږې تاسې له سرکشي (بد ګزراني) د دوی نه نو نصيحت وکړئ دوی ته او پرېږدئ تاسې دوی (خپلې شاوې ورته وګرځوئ!) په ځای د خوب (که په نصيحت سمې نشوې) او ووهئ تاسې دوی (که په بيلتون هم سمې نه شوې)

تفسير: يعنې که کومه ښځه له خپل ميره (خاوند) سره بدګزراني وکړې نو ښايي (چه ميره (خاوند) دې دغه ښځه د څيښتنانو (خاوندانو) په حقوقو او تعظيم) په ژبه وپوهوی. چه نور دې هسې نه کوی. که ئې ونه منله نو بيا دې په همغه خونه (کور) کښې په ګوښې (يوازې) بستره کښې پرېږدی. او که په دې هم سمه نه شوه نو داسې دې ووهې چه د دې په وجود کښې د وهلو اثر پيدا نشي يا ئې هډوکي مات نشي د هر تقصير له پاره يوه درجه وی نو سم له هغې سره د هغې د تاديب او تنبيه اجازه شته چه د هغې درې درجې په ترتيب سره په آيت کښې مذکورې دې. وهل او تکول وروستنې درجه ده. په معمولي او سرسرې قصور بانديې دې نه وهې. هو! که قصور ئې زيات وی، نو بيا ئې په وهلو کښې هيڅ حرج نشته او څومره چه مناسب وګڼې هغومره دې ووهې. مګر د دې خبرې لحاظ په کار دې چه هډوکي ئې مات نشي. او داسې يو پرهار ورته ونه رسيږې، چه د هغه اثر باقي پاتې شي.

فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

نو که اطاعت ئې وکړ (غاړه ئې کيښوده) تاسو ته نو مه لټوئ تاسې پر دوی باندې لاره (د ضرر او اذيت) بيشکه الله دی ډير پورته (په غلبه او مرتبه کښې) ډير لوی (له ټولو اشياؤ).

تفسير: يعنې که هغه ښځې ستاسې په پند يا بيلتون (جدائي) يا تاديب يا وهلو سمې شوې او له غاړې غړولو او نافرماني څخه ئې لاس واخيست، او ښکاره مطيعې شوې، نو تاسې هم لاس ترې واخلئ! او د دوی الزام پسې مه ګرځئ! او تيرواته ئې مه لټوئ! او خامخا د دوی په پړ کولو پسې مه ګرځئ! او له الله څخه وويرېږئ! بيشکه الله جل جلاله پر تاسې ټولو غالب او په ګردو (ټولو) باندې حاکم دی. مه د ښځو په معاملو کښې هرومرو (خامخا) له بدګمانې څخه کار اخلئ! او مه په لږ قصور باندې دوی ته سخته سزا ورکوئ! بلکه د هر قصور له پاره يو حد او اندازه ده او د ښځو په تاديب کښې وهل وروستنې درجه لرې.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او که ویرېږئ تاسی له مخالفت څخه په منځ د میره (خاوند) او ښځی کښی نو ور ولیږئ (مقرر کړئ تاسی) یو منصف له خپلوانو د دی سړی او بل منصف له خپلوانو د دی ښځی نه،

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسی ته اندیښنه وی چه په میره (خاوند) او ارتینه (ښځی) کښی ضد او مخالفت دی او دوی پخپله جگړه نشی پریکولی نو تاسی ته ښایی چه یو منصف د میره (خاوند) له خپلوانو نه او یو منصف د ښځی له خپلوانو څخه مقرر کړئ! او د فیصلی له پاره ئی زوجینو ته ولیږئ! ځکه چه اقاربو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وی او له دوی ځنی د خیر غوښتلو امید هم ډیر کاوه شی، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوی او د هر چا چه هومره قصور وی هغه به پوهوی او د دوی په منځ کښی به د موافقت قضاء پیدا کوی.

إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

که اراده لری دغه (زوجین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړی الله د دغو (زوجینو) په منځ کښی بیشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنی که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کښی د اصلاح قصد کوی، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله (له وجی) د زوجینو په منځ کښی موافقت پیدا کوی. بیشکه چه الله تعالیٰ ته د گردو (تولو) شیانو علم شته. د نزاع د لری کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات گرد (تول) هغه ته ښه معلوم دی. نو ځکه د زوجینو د نزاع په لری کیدلو کښی به هیڅ سختی نه پیښیږی ان شاء الله تعالیٰ

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

او عبادت کوئ تاسی د الله! او مه شریکوئ تاسی له ده سره هیڅ شی!

تفسیر: په الله تعالیٰ باندی یقین ولرئ او د آخرت د ثواب په امید عبادت وکړئ په فخر (ویاړ)

او رياء او ښودانې سره مال ورکول هم شرک دی، مګر په لږه درجه.

وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا وَّبِذِى الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْجَارِ ذِى الْقُرْبٰى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْۢبِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ وَمَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرَا ۙ﴿٣٦﴾

او (نيکي کوئ) له مور او پلار سره په نيکي کولو او (نيکي کوئ!) له خاوندانو د خپلوۍ سره او (نيکي کوئ!) يتيمانو سره او (نيکي کوئ!) له مسکينانو سره او (نيکي کوئ!) له همسايه ګانو سره چه قريب وی (په نسب يا په همسايګۍ کښې) او (نيکي کوئ!) له همسايه سره چه بعيد وی (په نسب يا په همسايګۍ کښې) او (نيکي کوئ!) له هغه ملګری سره چه په څنګ کښې وی او (نيکي کوئ!) له مسافر سره او (نيکي کوئ!) له هغو (وينځو، مريو) سره چه مالکان وی (ورلره) ښی لاسونه ستاسی بيشکه چه الله نه خوښوی هغه څوک چه وی کبر کوونکی دير فخر کوونکی.

تفسير: د يتيمانو، ښځو، وارثانو او زوجينو حقوق او له دوی سره حسن معامله ئی بيان کړه اوس داسی ارشاد فرمايي چه د هر يوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتياج په تناسب اداء کړئ! له ګردو (تولو) څخه پخوا د الله تعالیٰ حق دی بيا د مور او پلار، بيا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو، د قريب او غير قريب همسايه (ګاوندی) څخه به نسبی يا مکانی قرب او بعد مقصود وی. په نسبی قرب کښې دا مطلب دی، چه د خپلوان همسايه حق، له پردی همسايه څخه زيات دی. او په مکانی قرب کښې به دا مدعا وی چه د نژدی همسايه حق د لری همسايه له حق څخه زيات دی. يعنی چه په لری فاصله کښې اوسيږی. په (والصاحب بالجنب) کښې د سفر، حضر او د کاراوبار رفيقان او شريکان او د يوه بادار (آقا) دوه نوکران او د يوه استاذ دوه شاګردان، دوست، شاګرد، مريد، او نور تول داخل دی. په مسافر کښې ميلمه او غير ميلمه دواړه راغلل. او مملوک مال برسيره پر مريئ او وينځې نورو حيواناتو ته هم شامل دی. په آخر کښې ئی وفرمايل د هغو په مزاج کښې چه تکبر (لوئی) خودپسندی (ځان منی) داخل وی، هغه بل هيڅوک له خپل ځان سره برابر نه ګڼی. او په خپل مال باندی مغرور، او په عيش کښې مشغول وی نو هسی کسان چه دا حقوق نه اداء کوی، له

دوی ځنی احتراز وکړئ! او ځانونه تری وژغورئ (بچ کړی)!

دی آیت کښی لس حقوق دی، اول حق د کردګار
دوهم حق د والدینو، یعنی حق د مور او پلار
دریم حق د نزدیکانو چه خپلوان وی که یاران
بل یتیم دی بل ناداره بل خپل چه وی ستا جار
اوم جار دی بیګانه بل همنشین چه وی د څنګ
لکه زوج شو یا زوجه شوه یا ملګری شو په لار
یا ملګری د سبق شو یا د صف یا د مجلس
او نهم ئی لاره تلونکی یا میلمه د خپل اختیار
دی لسم ئی مملوکان، د دی لس واړو حقوق
په تفسیر د «احمدی» کښی دی شکلی ای هوښیار

إِلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

هغه کسان چه بخیلی کوی دوی او امر کوی (نورو) خلقو ته (هم) په بخیلی (شومتیا) سره او پټوی دوی هغه شی چه ورکړی دی دوی ته الله له مهربانی خپلی او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هغه متکبر ځان منونکی سری نه خوښوی چه بخیلی کوی او خپل مال او د الله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنی پټوی او هیڅا ته نفع نه رسوی او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی. او د دی کافرانو له پاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.
(فائده): دا آیت د یهودانو په نسبت نازل شوی دی چه د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کښی هم پخپله بخیلی کوله او هم به ئی مسلمانان تری منع کول او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه ئی چه په «تورات» کښی موجود وو، پټول نو مسلمانانو لره له دی نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده!

وَالَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ رِئَآءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۗ وَمَنْ يَّكُنِ الشَّيْطٰنُ لَهٗ قَرِيْنًا فَسَآءَ قَرِيْنًا ﴿٣٨﴾

او نه (خوښوی الله) هغه کسان چه صرفوی دوی مالونه خپل له پاره د ښوونی خلقو ته او نه لری ایمان په الله باندی او نه په ورځ آخری (د قیامت) باندی او هر څوک چه وی شیطان ده لره ملګری نو بد ملګری دی (دا شیطان)

تفسیر: او دا متکبران او ځان منونکی هغه کسان دی چه خپل مال نورو خلقو ته د ځان ښوولو له پاره صرفوی. یعنی د الله تعالیٰ له پاره له صرفولو څخه دی پخپله هم بخیلی کوی او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوی لیکن خلقو ته د ځان ورښوولو له پاره خپل مالونه صرفوی. دوی نه پر الله جل جلاله باندی ایمان لری او نه په قیامت باندی باور لری چه د حق تعالیٰ د رضاء حصول او د اخروی ثواب تحصیل د دوی مقصود وی. او د الله تعالیٰ په دربار کښی دا کار خوښ او مقبول دی چه هغو حقدارانو ته ورکړ شی چه د هغوی ذکر وشو او په ورکولو کښی ئی د الله تعالیٰ خوښی او د آخرت د ثواب توقع وی.
له دی ځنی ښکاره شوه چه د الله تعالیٰ په لاره کښی همغسی چه بخل کول خراب کار دی، هم داسی ریاءکاری او د خلقو د ښوولو له پاره مال لګول هم خراب کار دی او داسی کار همغه کسان کوی چه د دوی رفیق شیطان وی چه دوی پر هسی کارونو لمسوی او تیاروی ئی.

وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ لَوْ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَنْفَقُوْا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيْمًا ﴿٣٩﴾

او څه نقصان به ؤ په دی کفارو (باندی) که ایمان راوړی وی دوی په الله او په ورځ آخره (د قیامت) باندی او صرف کړی وی دوی ځینی د هغه شی چه روزی کړی دی دوی لره الله او دی الله په (تولو اعمالو د) دوی باندی (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنی د کافرانو په دی کښی هیڅ نقصان نه ؤ که دوی د کفر په ځای پر الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی ایمان راوړی وی او د بخل او ریاء په ځای ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی خپل مال صرفولی بلکه بیخی د دوی نفع وه. ضرر او زیان خو په دی کښی دی چه دوی ئی اوس غوره کوی او الله تعالیٰ ته معلوم دی چه دوی ئی په څه؟ او په کوم نیت کوی؟ د همغه

عوض به هغوی ته ورکاوه شي. په پخوانی آیت ﴿ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ﴾ کښې د مال نسبت د هغوی په لوری شوی ؤ. اوس د ﴿ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ ﴾ په فرمایلو کښې داسې یوه لطیفه اشاره ده چه هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی په هر څه ئې چه زړه غواړی لګوی ئې دوی ته دا وړ (لائق) او مناسب ؤ چه هغه مال ئې د الله تعالیٰ مال ګڼلی او په همغه لاره کښې ئې لګولی چه د الله جل جلاله له حکمه سره سم وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

بیشکه چه الله نه کوی ظلم په اندازی د یوی ذری او که وی دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړی هغه (نیکی) او وربه کړی (محسن ته الله تفضلاً) له نزده خپله ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هیچا حق د یوی ذری په اندازه هم نه ضایع کوی. نو په دی کافرانو باندی چه عذاب مسلط کیږی، عین انصاف ـ او د دوی د بد عملی بدل دی. او که د یوی ذری په اندازه څوک نیکی ولری نو «اضعافاً مضاعفه ـ څو چنده» به د هغه اجر مومی. او پاک الله به له خپل لوری عظیم ثواب د انعام په طور هم ورعنایت کوی.

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

نو څرنګه (حال) به وی په هغه وخت کښې چه راولو مونږ له هر یوه (پخوانی) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاؤ څخه) او راولو مونږ تا (ای محمده !) پر دغه (محمدی امت باندی) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دی کافرانو به څرنګه بد حال وی کله چه مونږ له هر امت او هر قوم څخنی هسی شاهدان راولو چه د دوی د حالاتو بیان کوونکی او د دوی د واقعی معاملاتو ظاهر کوونکی دی. له دی نه مراد د هر امت نبی او د هر عهد صالح او معتبر خلق دی چه دوی به د قیامت په ورځ کښې د نافرمانو نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوی او په ګردو (ټولو) حالاتو

باندی به شاهدی لولی نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسی پر امت لکه د نورو انبیاؤ علیهم السلام په شان احوال ښوونکی او شاهدی لوستونکی دروو. او داسی احتمال هم لری چه د «هؤلا» اشاره د پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوری وی. که انبیاء علیهم السلام پر صداقت باندی هغه وخت شاهدی لولی چه د دوی امتیان د دوی تکذیب کوی. که کفار تری مطلب شی نو مدعا به ئی داسی کیږی همغسی چه پخوانی انبیاء علیهم السلام به د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندی شاهدی لولی ته به هم ای محمده! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بدعملی باندی شاهد کیږی چه له دی شهادت څخه به د دوی خرابی او بدی لا ښه محققه کیږی.

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

په دغه ورځ کښی به آرزو کوی هغه کسان چه کافران شوی وو او نافرمانی ئی کړی وه له رسوله دا چه کاش که همواره کړی شوی وی پر دوی باندی ځمکه او نه به پټوی دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کښی چه له هر امت څخنی به د دوی د حالاتو بیان کوونکی وبللی شی، نو کافران او نافرمانان به داسی تمنا کوی چه کشکی مونږ له ځمکی سره برابر او په خاورو کښی ګډ او بیخی فنا وی! او نن پیدا نه وی! چه له مونږ سره حساب او کتاب نه کیدی! دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالیٰ څخنی نه شی پټولی او د ذری ذری حساب به له دوی څخه اخیستل کیږی. د دی سورت له شروع څخه تر شپږو آیتونو د مخه پوری مسلمانانو ته د اقاربو او زوجینو او د نورو د حقوقو د تاکید او د دوی د حق تلفی او د بدنی او مالی نقصان نه رسولو ممانعت او معاصیو پر خرابی باندی د اطلاع ورکولو ذکر ؤ او د ﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾ په وسیله ئی د اقاربو، یتیمانو، مسکینانو، همسایګانو او د نورو سره د احسان او ښه سلوک ارشاد وفرمایه. د هغه په آخر کښی له تکبره، بخل او له ریاء څخنی ویرول وکړل چه دا داسی عیبونه دی چه د نورو د حق د اداء کولو او له چا سره له ښه سلوک څخنی هم انسان ستنوی (واپس کوی) او د پیسو او د روپیو د ورکوونکو او له خلقو سره د ښه سلوک کوونکو په طبیعت کښی هرومرو (خامخا) راتلونکی هم دی. اوس د دی ګردو (تولو) حکمتونو په آخر کښی بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایی او مخصوصاً د لمانځه په نسبت ئی (چه له ګردو (تولو) عباداتو څخنی اولیٰ، اعلیٰ او افضل دی او په شریعت کښی چه هومره د هغه اهتمام شوی او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل ښودلی شوی دی د نورو عباداتو په دی اندازه

سره اهتمام نه دی شوی) د دوه ؤ خبرو تاکید ئی فرمایلی دی چه د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی. او پر نفس باندی ډیر اهم او شاق او درانه ښکاری

(۱): دا چه د نشی په حالت کښی لمانځه ته مه نژدی کیږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چه ستاسی له خولو څخنی وځی.

(۲): د جنابت په حالت کښی هم له لمانځه څخنی لری اوسئ! تر هغه پوری چه ولامبئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چه په لمانځه کښی دوه امر مهتم بالشان دی

(یو): حضور او خشوع، (بل)؛ طهارت او نظافت، او د لمانځه د متعلقه ؤ امورو په منځ کښی هم دا دوه امره پر نفس اهم او شاق او درانده هم دی. نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی. جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، بلکه څرنګه چه نشه د خوب او بیهوشی او نورو اودس ماتوونکو شیانو په شان د اوداسه ماتوونکی ده. نو ځکه له طهارت سره هم مخالفه ده، نو مطلب ئی داسی شو چه په پوره اهتمام سره لمونځ کوئ! او د هغه د تولو ظاهری او باطنی امورو لحاظ په ښه شان سره وکړئ! که څه هم په نفس باندی سخته تمامیږی نور په دی خاصه موقع کښی د دی خاص تاکید او تقیید د ارشاد له فرمایلو څخنی دوه نفعی هم معلومیږی

(اول): څرنګه چه د پاسنیو ډیرو ذکر شویو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدنی او مالی عبادات) او له بخل، ریاء، تکبر او ځانمنی (لوی) څخنی ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندی سخت دی او اوریدونکو ته خلجان پیدا کوی، نو د دی خلجان او سختی علاج راښیی. یعنی که لمونځونه د هغو له ظاهری او باطنی شرائطو او آدابو سره سم اداء کړئ، نو د دی پاسنیو ګردو (تولو) ذکر شویو اوامرو او نواهیو تعمیل پر تاسی باندی آسانیږی ځکه چه د لمانځه په برکت په ګردو (تولو) اوامرو او عباداتو کښی سهولت او رغبت او له ګردو (تولو) منهیاتو او معاصیو څخه نفرت پیدا کیږی، لکه چه په نورو آیتونو او احادیثو کښی مذکور دی او محققینو علماؤ هم تصریح فرمایلی ده.

(دوهم): احتمال لری کله چه تنبل او بی همته خلق دغه تول تیر شوی احکام واوری نو د خپل ضعف او مجبوریت په تصور به په لمانځه کښی هم تنبلی او بی ذوقی ښکاره کړی چه شرائط او آداب ئی ډیر او په هر وخت کښی موجود دی. نو ځکه د لمانځه اهتمام مناسب شو. الحاصل هر هغه څوک چه د لمانځه په کولو کښی اهتمام او د هغه التزام کوی هغه ته به د نورو مالی او بدنی احکامو په تعمیل کښی هم آسانی ورپیښیږی. او هر هغه څوک چه په نورو احکامو کښی بی پروایی کوی له هغه څخه د لمانځه په کولو کښی هم قصور بعید نه دی. والله اعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْرَبُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا۟ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا۟ ۚ

اې هغو کسانو چه ایمان ئې راوړې دې (اې مؤمنانو!) مه نژدې کیږئ تاسې لمانځه ته حال دا چه تاسې مست یئ (له نشې) تر هغه پورې چه پوه شئ تاسې پر هغه شي چه (یې) وایئ تاسې او نه په داسې حال که چه تاسې جنب اوسئ مګر په هغه حال کښې چه اوسې تیریدونکې د لارې تر هغه پورې چه تاسې غسل وکړئ!

تفسیر: په ړومبنیو آیتونو کښې مسلمانانو ته خطاب ؤ ﴿وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ﴾ الی آخرالایات او د هغو په پای (آخر) کښې ئې د کفارو مذمت هم بیان فرمایلې ؤ چه له تیر شوو امورو څخه ئې مخالفت کاوه وروسته له هغه بیا مسلمانانو ته د لمانځه په نسبت ځینې خاص هدایات ورکوی او د دې هدایاتو مناسبت له پخوانیو هدایاتو سره دا دې چه پخوا له دې نه د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول (طریقه) سره ذکر شول

(۱): په الله تعالیٰ باندې ایمان نه راوړل.

(۲): خپل مال د الله تعالیٰ په لار کښې نه لګول بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرګندولو له پاره ئې لګاوه او ښکاره ده چه د ړومبنې خرابې او عیب منشاء، خو د علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستنې خرابې علت نفسي غوښتنې، هوا، هوس او ځان منې ده چه له هغې څخه دا راښکاره شوه چه د ګمراهې سببونه دوه دې

(اول): جهل چه په هغه کښې د حق او باطل تمیز بیخې نشې کیدې.

(دوهم): نفسي غوښتنه او شهوت چه د هغو لامله (له وجې) د حق او باطل له تمیزه سره حق سره سم عمل نشې کولې ځکه چه له شهوت سره ملکې صفات ضعیف او بهیمې قواوې قوې کیږي. چه د هغو په اثر له پرښتو ځنې لریوالې او له شیاطینو سره نژدیوالې پیدا کیږي چه دا د ګردو (تولو) زیانونو او خرابیو اساس او ښست (بنیاد) دې. نو اوس په دې مناسبت حق تعالیٰ جل وعلیٰ شانه منع فرمایلې ده چه د نشې په حالت کښې دې مسلمانان لمونځونه نه کوئ! چه دا د جهل حالت دې. وروسته له هغه جنابت په حالت کښې ئې هم له لمانځه څخه ممانعت فرمایلې دې، چه دا وخت د پرښتو څخه د لریوالې او د شیاطینو د نزدیوالې وخت دې په حدیث کښې راغلې دې «چیرې چه جنب وې هلته پرښتې نه ورځې.» والله اعلم.

اوس د دې آیت مطلب داسې شو اې ایماندارانو! کله چه تاسې ته د کفر او د ریاء خرابې معلومه شوه او د هغوې د اضدادو په حسن باندې په ښه ډول (طریقه) سره وپوهیدئ، نو له هغو څخه د نشې او د جنابت په حالت کښې د لمونځ کولو په خرابې باندې هم په ښه شان وپوهیږئ! چه د هغې منشاء هم همغه شي دې چه د کفر او ریاء منشاء وه، نو ځکه د نشې په حالت کښې لمانځه ته نژدې کیدل نه دې په کار. څو تاسې ته په دې اندازه پوهه او هوښ درشې چه په هغو کلماتو باندې چه ستاسې له خولو څخه وځې وپوهیږئ.

او مه د جنابت په حالت کښې لمانځه ته نژدې کیږئ! تر څو چه ونه لامبئ مګر د سفر په حالت

کښې چه د هغه حکم وروسته له دی څخه راځي.

(فائده): دا حکم په هغه وخت کښې ؤ چه مسکرات (نشي شيان) لا نه ؤ حرام شوی مګر د نشي په حالت کښې له لمونځ کولو څخه ممانعت کړی شوی ؤ په روايتونو کښې راغلي دی چه «په کومه ميلمستيا کښې اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم سره راټول شوی وو. څرنګه چه شراب څښل په هغه وخت کښې لا نه ؤ حرام شوی، نو ځکه دوی شراب څښلي وو. دلته د ماښام وخت راغی، نو ګرد (ټول) سره په همغه حالت کښې پر لمانځه باندی ودريدل. امام د﴿ قُلْ يَاأَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ ﴾ په سورت کښې د ﴿لَآ اَعْبُدُ مَاتَعْبُدُوْنَ﴾ په ځای د بی سدی (بی هشی) په حالت کښې «**اعبد ماتعبدون**» ولوست چه په هغه سره د هغه معنی بيخي غلطه او له حقيقته مخالفه شوه نو په دی مناسبت دا آيت نازل شو. اوس که د خوب د زياتوالي په وخت کښې يا د رنځوری له امله (وجی) چا ته د داسی بی سدی (بی هشی) کوم حالت پيدا شي. چه په خپلو خبرو باندی نه پوهيږی، چه څه وائی؟ نو په داسی حالت کښې د ده لمونځ کول ناروا دی. او هر کله چه په سد او هوښ راغی، نو ضرور دی د هغه فوت شوی لمانځه قضائی راوړی!

وَاِنْ كُنْتُمْ مَّرْضٰٓى اَوْعَلٰى سَفَرٍ اَوْجَآءَ اَحَدٌ مِّنْكُمْ مِّنَ الْغَآئِطِ اَوْلٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوْا مَآءً فَتَيَمَّمُوْا صَعِيْدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوْا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيْكُمْ

او که وئ تاسی مريضان (رنځوران) يا په سفر باندی (په حالت د بی اودسی يا جنابت کښې) يا راشي يو له تاسی له بيديا (له بولو) نه يا جماع وکړئ تاسی ښځو سره نو ونه مومئ تاسی اوبه (يا ئی نشئ استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسی مخ د ځمکې (خاوری) پاکی ته نو مسحه وکړئ تاسی په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنګلو پوری)

تفسير: يعنی د جنابت په حالت کښې دی لمونځ نه کوئ! وروسته له غسل او لمبلو څخه دی اداء کړ شی! دا حکم هلته دی چه کوم عذر نه وی، که يو داسی عذر پيښ شي چه د اوبو استعمال د هغه لامله (له وجی) ممکن نه وی او تری معذور شي او د طهارت حصول ضروری وی نو په داسی وخت کښې تيمم وهل کافی دی. د اوبو د استعمال معذوريت دری صورتونه لری

(۱): ناروغی چه د اوبو استعمال ورته ضرر پيښوی.

(۲): چه سفر ئی په مخه کښې وی او دومره اوبه ورسره وی چه يواځې خپله ګزاره پری کولی شی، اوکه اودس پری وکړی تنده به ورته ضرر ورسوی او اوبه له ده څخنی لری وی.

(٣): دا چه اوبه بیخي موجودي نه وي. د اوبو د نشتوالي په تقدیر ئې د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلي دي

(اول): له بولو او غائطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کښې.

(دوهم): له مجامعت څخني وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کښې.

(فائده): د تیمم صورت دا دي چه په پاکه ځمکه باندي دي دواړه لاسونه ووهي! بیا دي پر خپل تول مخ باندي په ښه ډول (طریقه) سره مسحه کړي! بیا دي دواړه لاسونه پر ځمکه باندي ووهي! او دواړه لاسونه دي تر څنګلو پوري مسحه کړي! خاوره طاهره ده. او د ځینو شیانو له پاره د اوبو په شان پاکوونکي هم ده. مثلاً موزه، بوټ، ماسي، چاړه، هنداره او نور (هغه نجاست چه پر ځمکه باندي ولویږي او په خاوره تبدیل شي هغه هم د خاوري له متجانسیت څخه پاکیږي) او هم پر لاسو او مخ باندي د خاوري په مښلو سره د تذلل او عاجزي مراتب پوره کیږي. چه له ګناهونو څخني د معافي غوښتلو اعلیٰ صورت دي. کله چه خاوره ظاهري او باطني دواړه قسمه نجاست لري کوي نو ځکه ئې د معذوریت په وخت کښې د اوبو قائم مقام درولې ده. پرته (علاوه) له هغه سهولت او آساني له مقتضاء څخه چه پر هغه باندي د تیمم حکم مبني دي، بله وجه دا ده ښائي د اوبو قائم مقام داسي شي ودرولی شي چه له اوبو څخني زیات سهل الوصول وي نو په ځمکه کښې دا خاصیت ښکاره دي، ځکه چه خاوره هر چیري شته. معهذا خاوره د انسان اصل دي او خپل اصل ته په رجوع کولو سره له ګناهونو او خرابیو څخه نجات مومي. کافران به هم آرزو کوي چه مونږ به په څه ډول (طریقه) سره بیا له خاوري سره ګډ شو. لکه چه په ړومبی آیت کښې مذکور دي

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

بیشکه الله دي ښه عفو کوونکي (چه داسي سختي ئې را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکي (د تقصیراتو)

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د ضرورت په وخت کښې د تیمم اجازه راکړې ده. او خاوره ئې د اوبو قائم مقام درولې ده. ځکه چه هغه سهولت او معافي ورکوونکي او د بندګانو د خطاؤ معافوونکي ذات دي. او خپلو بندګانو نفع او هوسائي (آساني) خوښوي. چه له دي څخني دا هم ښکاره شوه، چه په لمانځه کښې د نشي په حالت کښې چه د یوه شي په ځای بل شي لوستلي شوی ؤ، هغه ئې هم معاف کړي دي، چه له هغه څخه دا خلجان پاتي نشو چه وروسته له دي نه دي په داسي حالت کښې لمونځ نه کوي، مګر هغه غلطي چه پخوا له دي نه شوي ده ښائي د هغې په نسبت مؤاخذه وشي.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِیْنَ اُوْتُوْا نَصِیْبًا مِّنَ الْكِتٰبِ یَشْتَرُوْنَ الضَّلٰلَةَ
وَ یُرِیْدُوْنَ اَنْ تَضِلُّوا السَّبِیْلَ ﴿٤٤﴾ وَ اللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَآىِٕكُمْ ؕ وَ كَفٰى
بِاللّٰهِ وَلِیًّا ٝ وَّ كَفٰى بِاللّٰهِ نَصِیْرًا ﴿٤٥﴾

آیا نه دی کتلی تا (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه ورکړی شوی ده
دوی ته څه برخه له کتابه چه پیری (اخلی) دوی ضلالت (گمراهی په عوض د
هدایت) او اراده لری دوی د دی چه ورکه کړئ تاسی (هم) لاره (د حق)
او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسی (هم نو خبروی مو پری چه تری په
څنگ شئ!) او کافی (بس) دی الله ولی (دوست حمایت کوونکی ستاسی) او
کافی (بس) دی الله مددگار (ستاسی).

تفسیر: په دی آیتونو کښی د یهودانو قبائح او د هغوی د مکر او فریب بیان دی. او یهودان په خپل ضلالت او کفر باندی خبروی او هم نور خبروی چه له هغوی ځنی ځان وساتئ! لکه چه له ﴿ اِنَّ اللّٰهَ لَا یُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُوْرًا ﴾ څخه نیولی تر ﴿ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا لَا تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ ﴾ الآیه ـ پوری د یهودیانو قبائح ذکر شوی دی، په منځ کښی ئی د یوه خاص مناسبت لامله (له وجی) په نشه او په جنابت کښی له لمونځ کولو څخه ممانعت فرمایلی دی بیا ئی د یهودانو قبائحو ته دوام ورکړ. یهودانو ته له کتاب ځنی څه برخه ورکړی شوی ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ورکړی شوی ده، او د عمل کولو برخه چه اصلی مقصود ده، نه ده ورکړی شوی. او گمراهی پیری، (اخلی) یعنی د (آخرالزمان نبی صلی الله علیه وسلم) له حالاتو او اوصافو ځنی به ئی د دنیائی عزت او رشوت لامله (له وجی) خلق نه خبرول. او پټول ئی. او عمداً به ئی تری انکار کاوه او غوښتل ئی چه مسلمانان هم له دین ځنی واړوی چه گمراهان شی. او الله تعالیٰ ته ای مسلمانانو! ستاسی دښمنان داسی ښه معلوم دی چه تاسی ته نه دی معلوم. نو د الله تعالیٰ په دی ارشاد باندی اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کری)! الله تعالیٰ تاسی ته د نفعی رسولو او د زیان څخه د ساتلو له پاره کافی دی. نو ځکه له دښمنانو ځنی هیڅ ډول (طریقه) اندیښنی مه کوئ! او په دین باندی قائم اوسئ!

مِنَ الَّذِیْنَ هَادُوْا یُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ عَنْ مَّوَاضِعِهٖ وَ
یَقُوْلُوْنَ سَمِعْنَا وَ عَصَیْنَا وَ اسْمَعْ غَیْرَ مُسْمَعٍ وَّ رَاعِنَا

لَيًّا بِأَلۡسِنَتِهِمۡ وَطَعۡنًا فِي ٱلدِّينِۚ

ځینی له هغو کسانو چه یهودان شوی دی اړوی دوی خبری (د شریعت او محمدی اوصاف) له ځایو د دی (خبرو) څخه او وائی دغه (یهودان) واوریدله مونږ (وینا ستا) او ونه مانه مونږ (حکم ستا) او (وائی یهودان) واوره (ته) په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی او (وائی یهودان لفظ د) راعنا په تاوولو د ژبو خپلو او په عیب ویلو سره په دین کښی؛

تفسیر: په یهودانو کښی داسی خلق هم دی، چه هغه «تورات» چه د الله تعالیٰ له خوا نازل شوی دی له خپله ځایه اړوی او بدلوی ئی یعنی لفظی او معنوی تحریفونه پکښی کوی. (﴿وَيَقُولُونَ سَمِعۡنَا وَعَصَيۡنَا﴾- او وایی وامو وریدله او ونه مانه مونږ) یعنی کله به چه رسول الله صلی الله علیه وسلم یهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوی به په ځواب کښی ویل وامو وریده! یعنی ومو مانه خو ورو به ئی ویل چه مونږ نه دی منلی. یعنی یواځی مونږ په غوږ اوریدلی او په زړه مو هغه نه دی منلی.

(﴿وَٱسۡمَعۡ غَيۡرَ مُسۡمَعٖ﴾- او وایی یهودان واوره په داسی حال کښی چه نه ئی اورولی شوی) یعنی کله چه یهودان له محمد صلی الله علیه وسلم سره مخاطبه کوی، نو وایی «واوره! دروا دی نه ورول شی!» یعنی داسی خبری کوی، چه دوه معناګانی لری. که د یوی معنی په اعتبار دعا یا تعظیم وی نو د بلی معنی په لحاظ ښیرا او تحقیر هم کیدی شی. لکه چه دا خبره په ظاهره کښی د خیر دعا ده، مطلب دا چه «ته تل غالب او معزز اوسی، هیڅکله دی تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه ورولی شی!» او په زړو کښی به ئی هسی نیت کاوه چه ته کوڼ شی! (العیاذ بالله).

(﴿وَرَٰعِنَا﴾-او وائی راعنا) یعنی کله چه یهودان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی راتلل، «نو راعنا» به ئی هم ویل چه د هغه معناوی هم دوی دی. یوه ښه او بله خرابه چه د هغه بیان په اول جزء د البقرة په (١٠٤) آیت (١٣) رکوع کښی شوی دی. ښه معنی ئی دا ده چه «ته زمونږ رعایت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمایه! چه ستا پر مطلب باندی ښه وپوهیږو او د څه شی پوښتنه کول چه غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو. او بده معنی ئی دا ده چه د یهودیانو په ژبه دا د تحقیر کلمه وه، یا به ئی په ژوولی ژبه سره «راعینا» ویل چه د هغه معنی «زمونږ شپون» دی او دا د هغوی شرارت ؤ، ځکه چه هغوی ډیر ښه پوهیدل چه حضرت موسیٰ علیه السلام او نورو انبیاؤ علیهم السلام هم پسونه څر ته بیولی وو.

(﴿لَيًّا بِأَلۡسِنَتِهِمۡ﴾په تاوولو د ژبو خپلو...) یعنی یهودانو به دا کلمی پخپلو خبرو کښی سره ګدولی او په داسی یوه ډول (طریقه) سره به ئی ویلی چه د اوریدونکی فکر به ئی ښی معنی ته اړاوه او د هغو بدی معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کیده. او پخپلو زړونو کښی به ئی همغه خرابه معنی قصدوله او بیا به ئی پر ده باندی داسی عیب لګاوه، چه که دا سړی په رښتیا

سره نبی وی نو زمونږ په دی فریب (دروه) به هرومرو (خامخا) پوهیده، نو الله تعالیٰ د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول (طریقه) سره څرګند کړل.

وَلَوْ اَنَّهُمْ قَالُوْا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاَقْوَمَ وَلٰكِنْ لَّعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٤٦﴾

او که بیشکه دوی ویلی وی واوریده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا په بدل د «عصینا» کښی) او (که دوی ویلی وی) واوره (بی له «غیر مسمع» او نظر لره پر مونږه (په بدل د «راعنا» کښی نو خامخا به ؤ خیر دوی ته او ډیره سمه (دا وینا) ولیکن لری کړی دی دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی پس نه راوړی ایمان (له دغو یهودانو مګر لږ خلق

تفسیر: حق تعالیٰ د یهودانو د دغو دریو منمومو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول (طریقه)، ارشاد فرمائی چه که یهودانو د﴿وَعَصَيْنَا﴾په ځای ﴿وَاَطَعْنَا﴾او د ﴿وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾په عوض یوازی﴿وَاسْمَعْ﴾او د﴿وَرَاعِنَا﴾په ځای ﴿وَانْظُرْنَا﴾ویلی، نو دا به د دوی په حق کښی بهتر ؤ، او دا خبره به په ځای او سمه وه. او هسی بیهودګی او شرارت ته به ځای نه ؤ پاتی، چه له پاسنیو کلماتو څخه یهودانو په خپلو زړونو کښی بدی معناګانی اخیستلی. لیکن څرنګه چه الله تعالیٰ دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بی برخی ګرځولی دی، نو ځکه دوی په سمه لاره باندی نه راځی او په ګټورو (فائده منلو) خبرو باندی نه پوهیږی او ایمان نه راوړی مګر لږ خلق دی چه له دغو شرارتونو او خباثتونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت ځنی محفوظ پاتی دی لکه حضرت (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ اٰمِنُوْا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ نَّطْمِسَ وُجُوْهًا فَنَرُدَّهَا عَلٰٓى اَدْبَارِهَآ اَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ اَصْحٰبَ السَّبْتِ وَكَانَ اَمْرُ اللّٰهِ مَفْعُوْلًا ﴿٤٧﴾

اى هغو كسانو چه وركړى شوى دى دوى ته كتاب (اى كتابيانو!) ايمان راوړئ تاسى! په هغه (قرآن) چه نازل كړى دى مونږ حال دا چه تصديق كوونكى دى د هغه كتاب چه تاسى سره دى پخوا له هغه چه هوار كړو مونږ ډير مخونه نو وګرځوو دا (هوار مخونه) په شاګانو د دوى يا پخوا له دى چه لعنت وكړو پر دوى لكه چه لعنت كړى وو مونږ په اصحابو (د ورځى) د شنبى او دى امر (حكم) د الله كيدونكى (خامخا).

تفسير: په پخوانيو آيتونو كښې يې د يهودانو ضلالت او د دوى د مختلفو قبائحو ذكر وفرمايه اوس هغوى ته د خطاب په ډول (طريقه) د ايمان او د قرآن د تصديق حكم وركاوه شي او وويرول شول چه له مخالفت څخه ځانونه وژغورى (وساتى). مطلب ئې دا دى چه «اى اهل د كتابو! ايمان راوړئ! په هغه «قرآن» چه احكام ئې له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دى. ايمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چه مونږ ستاسى د مخ علامى يعنى سترګى پوزى او نور بدل كړو. مطلب دا چه كه تاسى ايمان را نه وړئ، نو ستاسى څيرى بدلوو او بيا ئې د شا په لورى اړوو. يعنى ستاسى مخ له چيت پيت كولو څخه وروسته د شټ په لورى او ستاسى شټ د مخ په لورى اړوو. (ياد ا چه) ايمان راوړئ پخوا له دى نه چه مونږ ډير مخونه محوه كړو او د شټونو په شان يوه تخته ئې وګرځوو.» يا به د شنبى د ورځى د مسخ شويو خلقو په شان تاسى هم مسخ كړو او له تاسى ځنى به ځناوران جوړ كړو.

د ﴿أَصْحَابَ السَّبْتِ﴾ قصه د «الاعراف» په سورت كښې مذكوره ده.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

بيشكه چه الله نه بښى دا چه شريك ونيولى شى له (الله سره او بښى هغه (ګناه) چه ښكته وى له شركه (لويه وى كه وړه) هغه چاته چه اراده وفرمائى (د مغفرت ئى) او هر هغه څوك چه شريك ونيسى. له الله سره نو په تحقيق ويى تړل (په الله) دروغ لوى (او وئى كړه) ګناه ډيره لويه.

تفسير: يعنى مشرك ته له سره مغفرت نشته بلكه دوزخ ئې دائمى سزا ده. هو! له شرك ځنى ښكته چه كوم صغيره ګناهونه دى يا كبيره. هغه ګرد (تول) د مغفرت وړ (لائق) دى الله تعالىٰ د هر چا د مغفرت اراده چه وفرمائى د هغه صغيره او كبيره ګناهونه سره له څه عذاب وركولو

یا بی له عذاب ورکولو معافوی او دا د دی په لوری اشاره ده څرنگه چه یهودان په کفر او شرک کښی مبتلا دی، نو دوی دی د مغفرت توقع او هیله (امید) نه کوی!.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

آیا نه دی کتلی ته (نه ئی خبر له حاله د) هغو کسانو چه پاکوی دوی ځانونه خپل (او په واقع کښی داسی نه دی) بلکه (خاص) الله پاکوی هغه څوک چه اراده وفرمائی (د پاکی ئی) او ظلم به ونه کړی شی پر دوی په اندازه د یوه نری تار (هم).

تفسیر: یعنی یهودان سره له دومره خرابیو بیا هم خپل ځانونه پاک او مقدس گڼی، تر دی چه خپل ځانونه «ابناؤالله» او «احباؤالله» هم بولی چه بیخی چټی (بیکاره) او لغوه خبره ده، بلکه د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی هغه مقدس او پاکیزه کوی او د یهودانو په تشه وینا سره هیڅ نه کیږی. د دغو متکبرانو په ډله باندی به لږ ظلم هم نه کیږی یعنی دغه ډله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته کیږی او په دوی باندی به هیڅکله په ناحقه سره عذاب نه واردیږی.

(فائده): یهودانو چه خوسی (سخی) ته عبادت کاوه او حضرت (عزیر علیه السلام) ته ئی د الله تعالیٰ ځوی ویل کله چه هغوی دا آیت ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ ﴾ الآية ـ واوریده، نو ویی ویل چه «مونږ خو مشرکان نه یو بلکه د الله تعالیٰ خاص بندگان او د انبیاؤ ځامن یو او پیغمبری زمونږ میراث ده.» نو الله تعالیٰ د دوی د دغی لویی او ځانمنی په مقابل کښی دا آیت نازل کړ. (فتیل هغی نری پردی ته وایی چه د تارونو په شان د خرماؤ د زړو په چاودونو کښی وی.)

انظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾ ع

وگوره ای (محمده !) چه څرنگه تړی دوی په الله باندی دروغ او (بس) دی دا (دروغ) گناه ښکاره.

تفسیر: یعنی څومره د تعجب خبره ده چه په الله تعالیٰ باندی دا ډول (طریقه) تهمتونه کوی. او د کفر او شرک له ارتکاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ دوستان وایی او د الله تعالیٰ په نزد

د مقبولیت مدعیان دی. او داسی سخت تهمت کول د دوی د صریح گنهگار کیدلو له پاره بیخی کافی دی.

اَلَمۡ تَرَ اِلَى الَّذِيۡنَ اُوۡتُوۡا نَصِيۡبًا مِّنَ الۡكِتٰبِ يُؤۡمِنُوۡنَ بِالۡجِبۡتِ وَالطَّاغُوۡتِ وَيَقُوۡلُوۡنَ لِلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا هٰۤؤُلَاۤءِ اَهۡدٰى مِنَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا سَبِيۡلًا ﴿٥١﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه ورکړی شوی ده دوی ته برخه له کتاب څخه ایمان راوړی دوی په بت او په شیطان او وایی دوی په حق د هغو کسانو کښی چه کافران شوی دی دا (کفار) ښه لاره موندونکی دی له هغو کسانو څخه چه مؤمنان دی له جهته د لاری.

تفسیر: په دی آیت کښی هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره دا ده کله چه د یهودانو په زړونو کښی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د (مکی معظمی د مشرکانو سره مله او د هغوی سره متفق شول او د مشرکانو د خوښی او د ضرورت له مخی ئی د بتانو تعظیم وکړ او ویی ویل چه «ستاسی دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی» او د دی کار سبب یوازی حسد وه او غوښتل ئی چه د نبوت او دینی ریاست پرته (علاوه) له مونږ څخنی بل چاته ولی ورکړی شوی دی؟ نو په دی مناسبت الله تعالیٰ په دوی باندی الزام آړوی او په دی آیتونو کښی هم دا خبری مذکوری دی.

اُولٰٓئِكَ الَّذِيۡنَ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ ؕ وَمَنۡ يَّلۡعَنِ اللّٰهُ فَلَنۡ تَجِدَ لَهٗ نَصِيۡرًا ﴿٥٢﴾

دا (حکم کوونکی په غوره والی د کفارو) هغه کسان دی چه لعنت کړی دی (په دوی باندی) الله او هر هغه څوک چه لعنت (پری) وکړی الله نو له سره نه مومی (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنی دا خلق سره له دی چه اهل کتاب دی، د نفسانی اغراضو له سببه ئی د بتانو

تعظیم وکړ او د کفر طریقه ئې د اسلامي طریقې څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالیٰ لعنت دی او په هر چا باندې چه الله تعالیٰ لعنت وکړي د هغه حامي او مددګار په دنیا او آخرت کښې هیڅوک نشي کیدی، نو چه اوس دوی د خپلې مرستې (مدد) په طمع د مکې‌شریفې د مشرکانو سره موافقت کړی دی دا بیخي لغو او چټي (فضول) کار دی لکه چه په دنیا کښې یهودانو ډیر زیات ذلتونه وګالل (برداشت کړل)، په آخرت کښې به هم په سختو عذابونو اخته کیږي.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعني نشته! او که شي) نو په دغه وخت کښې به ورنه کړي دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسې خیال کاوه چه نبوت او د دین سرداري زمونږ میراث دی. او یوازې مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به ئې د عربي نبي صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کاوه او یو له بل سره به ئې ویل بالاخر حکومت او باچاهي مونږ ته رسیږي که د څو ورځو له مخې دا مشرتوب نورو ته هم وروړسیږي هیڅ پروا نشته. نو په دې نسبت دا آیت نازل شو، چه مطلب ئې دا دی «آیا یهودانو ته په سلطنت کښې څه برخه شته؟ یعني له سره دوی په سلطنت کښې څه برخه نه لري، که دوی ته سلطنت وروړسیږي نو خلقو لره د یوې ذرې په اندازه هم فائده نه رسوي. یعني دوی داسې بخیلان دي چه پخپله باچاهي کښې هم فقیرانو ته یوه ذره شي نه ورکوي. (حال دا چه له سلطنت سره عطاء سخا او ورکړه لازمه ده).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ ۖ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُم مُّلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

بلکه آیا حسد کوي دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یې) پر هغه شي چه ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړي دي مونږ اولادې د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعي علوم، ژورې (اوچتې) خبرې) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډیر لوی.

تفسیر: یعني آیا که یهودان په حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو

باندی د الله تعالیٰ (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډیری رخې (کینې) او حسده مری، نو دا بیخې د دوی لیونتوب او ناپوهې ده ځکه چه مونږ د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته (چه اسحاق، اسمٰعیل، یعقوب، یوسف، موسٰی، داؤد، سلیمان، عیسیٰ، محمد «صلی الله علیه وسلم» او نور انبیاء علیهم السلام دی) کتاب، علم، حکمت او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخې د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندې حسد او له دوی ځنې انکار کوی؟ ځکه چه اوس هم نبوت او عزت د ابراهیم علیه السلام په کورنی کښې دی.

فَمِنْهُمْ مَّنْ اٰمَنَ بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّ عَنْهُ ۚ وَكَفٰى بِجَهَنَّمَ سَعِيْرًا ﴿٥٥﴾

نو ځینې له دغو یهودانو هغه دی چه ایمان ئې راوړی په محمد او ځینې له دغو (یهودانو) هغه دی چه څخنگ ئې کړی دی. له محمد څخه او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب دپاره) ځوبښ وهونکی.

تفسیر: یعنی د حضرت ابراهیم علیه السلام کورنی ته الله تعالیٰ تل تر تله لویی ورکړی ده. او حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم له همغې کورنی څخه دی، نو که څوک بې سببه یوازې د رخې (کینې) او حسد لامله (له وجې) محمد صلی الله علیه وسلم نه منی، نو د هغه د سوځولو له پاره د دوزخ لمبې وهونکی اور بس او کافی دی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاٰيٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيْهِمْ نَارًا ۭ

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی په آیتونو زمونږ ژر به ننباسو مونږ دوی اور ته (چه پکښې سوځولی شی)

تفسیر: په پخوانی آیت کښې د مؤمنانو او کافرانو ذکر ؤ اوس د مطلق مؤمن او د کافر د جزا او سزا ذکر د کلیې قاعدې په ډول (طریقه) کیږی، چه د ایمان په لوری ښه ترغیب او له کفر څخه بیخې ترهیب وشی.

كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُوْدُهُمْ بَدَّلْنٰهُمْ جُلُوْدًا غَيْرَهَا لِيَذُوْقُوا الْعَذَابَ ۭ

هر کله چه پاخه شی (وسوځیږی) پوستکی د دوی (په اور کښې نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکی غیر له هغو، له پاره د دی چه وڅکی دوی (تل تر تله

نوی نوی) عذاب؛

تفسیر: یعنی د کافرانو په عذاب کښې د نقصان او کمې د نه راتللو له سببه، د دوی د پوستکی له سوځیدلو څخه وروسته، دوی ته بل پوستکی ورآغوندو او د هغه په عوض ئې ورشین کوو.
مطلب دا چه کافران به تل تر تله او یو شان په عذابونو کښې آخته او مبتلا وی.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

بیشکه چه الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی بیشکه الله تعالیٰ ډیر زبردست او غالب دی. د کافرانو په هسې سزا ورکولو کښې الله تعالیٰ جل جلاله ته هیڅ کومه سختي نشته. او د حکمت خاوند دی چه کافرانو ته د خپل حکمت سره سمه دا سزا ورکوی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ ۖ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

او هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کښې چه بهیږی له لاندی د (مانیو او ونو) د دوی ویالی همیشه وی به دوی په دغو (جنتونو) کښې تل (بی انتها بلا انقطاع) وی به دوی ته په دی جنتونو کښې ښځې پاکې کړی شوی (له تولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په ګڼو سیورو (په دائمی نعمت او راحت).

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کښې اوسیږی. او دوی ته به هسې ښایسته ښځې ور په برخه کیږی چه له حیض، نفاس او له نورو دنیوی ککړتیاؤ څخنی به بیخی پاکې، صافی او ستره وی. دوی به په ډیرو ګڼو سیورو کښې داخل کړو چه د لمر له تودوخې او نورو څخنی به بیخی محفوظ وی.

إِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمٰنٰتِ إِلٰىٓ أَهْلِهَا ۙ وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ ؕ

بیشکه الله امر کوی په تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه وسپارئ تاسی امانتونه اهل د اماناتو ته او کله چه حکم کوئ تاسی (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منځ د خلقو کښی نو (امر کوی الله چه) حکم وکړئ په انصاف سره!

تفسیر: په یهودانو کښی دا عادت ؤ چه په امانتونو کښی به ئی خیانت کاوه او د خصوماتو په فیصلو کښی به ئی رشوتونه اخیستل او په نورو اسبابونو سره به ئی د یوه پلو خاطر، لحاظ، رعایت کاوه او د حق په خلاف به ئی حکمونه کول. نو ځکه مسلمانان له هسی چارو ځنی ممنوع گرځولی شوی دی منقول دی چه د مکی‌شریفی د فتحی په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چه (بیت الله) شریف ته دننه ننوځی د کعبی شریفی کلی (چابی) (مفتاح) ساتونکی حضرت عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه د کعبی شریفی د کلی (چابی) له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (حضرت علی کرم الله وجهه) د ده له لاسه کلی (چابی) په زوره واخیستله او ور ئی پرانیت کله چه د الله تعالیٰ جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبی شریفی نه باندی ووتلو حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه وغوښتل چه دا د (بیت الله شریف) کلی (چابی) دی ماته راکره شی! دلته دا آیت نازل شو او کلی (چابی) بیرته همغه عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وروسپارله شوه (او تر نن ورځی پوری هغه کلی (چابی) همغی کورنی سره پاتی ده. عثمان بن طلحة رضی الله تعالیٰ عنه به تل ویل، که زه پوهیدی چه رسول الله «صلی الله علیه وسلم» کلی (چابی) غواړی، نو کلی (چابی) به می تری منع کړی نه وی!.)

إِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهٖ ؕ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ﴿٥٨﴾

بیشکه الله ښه شی چه پند درکوی تاسی ته په هغه سره (چه د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دی) بیشکه چه الله دی ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ چه تاسی ته د امانتونو په اداء او عدل سره حکم فرمایی، دغه تاسی ته بیخی مفید دی. او الله تعالیٰ ته ستاسی پټ او ښکاره او اوسنی او راتلونکی خبری ښی معلومی دی، نو که اوس چیری تاسی ته د امانت اداء کول یا عدل مفید معلوم نشی، نو د الٰهی حکم په

مقابل کښې، په هغه څه اعتبار ونه لرئ.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَاُولِي الْاَمْرِ مِنْكُمْۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسې د الله! او حکم ومنئ تاسې د رسول (د الله) او (حکم ومنئ) د خاوندانو د حکم له تاسې (مسلمانانو یعنی حاکمانو او مشرانو!)

تفسیر: په پخوانی آیت کښې یې قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکاوه کیږی چه له دی څخه دا راښکاری چه د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجبیږی چه دوی د حق اطاعت وکړی.
(فائده): د اسلامی باچا او د ده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لښکری مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضرور دی، تر څو چه دوی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخنی مخالف کوم حکم ونه کړی، که د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکړی، نو د دغه حکم منل له سره نه دی په کار!

فَاِنْ تَنَازَعْتُمْ فِيْ شَيْءٍ فَرُدُّوْهُ اِلَى اللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ اِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِۭ

نو بیا که جګړه وکړه تاسې په یوه شی کښې نو وګرځوئ تاسې دا (کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته). او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یئ تاسې چه (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسې په الله او په ورځې آخری (قیامت) باندی؛

تفسیر: یعنی که د تاسې او د اولوالامر په منځ کښې کوم اختلاف پیښ شی، چه د حاکم دا حکم د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخی د دی خبری فیصله وکړئ! چه ایا هغه حکم فی الحقیقت د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هره هغه خبره چه محققه شی، نو ښایی چه هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وګڼئ!، او ښایی چه اختلاف له منځه ورک کړئ! که تاسې په الله تعالیٰ او د قیامت په ورځ باندی له زړه ایمان لرئ نو خامخا به د اختلاف په صورت کښې د الله تعالیٰ

او د رسول الله مبارک د حکم په لوری رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څخنی به هرومرو (خامخا) ویرېږئ! چه له دی څخنی دا حکم راڅرگند شو، هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتی، مسلمان به نه وی نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کښی کومه جگړه پیښه شی او یو د دوی هغه بل ته ووائی راځه چه شریعت ته لاړ شو، او دا بل ووایی چه زه شریعت نه پیژنم (نستغفرالله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم. نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذٰلِكَ خَيْرٌ وَّاَحْسَنُ تَاْوِيْلًا ﴿٥٩﴾

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (ډیر غوره دی تاسی ته له ناقصه فکر ستاسی) او دا (رجوع) ډیره ښه ده د عاقبت له جهته.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دی له دی نه چه پخپلو منځونو کښی سره جگړی او شخړی (جنگونه) وکړئ!، یا له خپلی رائی سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چه د شریعت په لوری د رجوع کولو انجام بهتر دی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يَزْعُمُوْنَ اَنَّهُمْ اٰمَنُوْا بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ
مِنْ قَبْلِكَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّتَحَاكَمُوْٓا اِلَى الطَّاغُوْتِ وَقَدْ اُمِرُوْٓا اَنْ
يَّكْفُرُوْا بِهٖ ؕ وَيُرِيْدُ الشَّيْطٰنُ اَنْ يُّضِلَّهُمْ ضَلٰلًا ۢ بَعِيْدًا ﴿٦٠﴾

آیا نه دی کتلی تا هغو کسانو ته چه (ظاهری) دعوی کوی دوی چه بیشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!) اراده لری دوی چه وروړی (خصومت خپل) په طرف د شیطان (کعب

بن اشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چه کافر دی شی دوی په ده سره (ووپی نه منی) او اراده لری شیطان دا چه گمراه کړی دوی په گمراهی لری سره (له حقه).

تفسیر: یهودان د خصوماتو په فیصله کولو کښی له رشوت او مراعات سره عادی شوی وو. څکه هغه کسان چه دروغجن، منافقان او خائنان به وو، نو دوی به خپلی دعوی او جگړی یهودی عالمانو ته وړلی او یهودیان به ئی غوره کول چه هغوی به د دوی رعایت او خاطر کاوه نو داسی خلق تاسی ته ای محمده! صلی الله علیه وسلم د خپلی معاملی راوړل. نه خوښوی، څکه چه تاسی د حقانیت رعایت کوئ!. او د بل هیڅجا رعایت له سره نه کوئ! په (مدینی منوری) کښی د یوه یهودی او د یوه منافق په منځ کښی (چه له ورایه د مسلمان په شان ښکاریده) په کومه خبره باندی جگړه پیښه شوه. یهودی چه په رښتیا ؤ، ویی ویل «راشه! چه محمد ته لاړ شو!» منافق چه په ناحقه ؤ ویی ویل «راځه! چه (کعب بن اشرف) ته لاړ شو!» چه د یهودانو عالم او مشر ؤ بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک په حضور کښی حاضر شول. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جگړی د پیښی له اوریدلو څخه وروسته د یهودی حق ثابت کړ. کله چه دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندی ووتل منافق وویل «راځه! چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړ شو!، هره فیصله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه وکړه همغه به سره ومنو! او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضی نشو او قناعت ئی ونه کړ. اغلباً ده به هسی گڼلی وی چه څرنگه زه د اسلام مدعی یم. نو خامخا به حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د دی یهودی په مقابل کښی زما رعایت کوی، نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته ولاړل چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په حکم به ئی د (مدینی منوری) فیصلی صادرولی، کله چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه جگړه واوریده او د یهودی له بیان څخنی ورښکاره شوه چه دا جگړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسیدلی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغی قضیی په نسبت خپله فیصله هم صادره کړی ده او د حضرت نبوی له فیصلی سره سم په دغه جگړه کښی هغه یهودی رښتینی او غالب پیژندل شوی دی. نو حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه دغه منافق وواژه او ویی فرمایل «ځوک چه د داسی یو حقانی قاضی فیصله ونه منی، نو د هغه فیصله دی په دی ډول (طریقه) سره وکړه شی!» د دی منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کښی راغی او په حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه باندی ئی د قتل دعویٰ دائره کړه او قسمونه ئی یاد کړل. چه دی حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه ته د دی لامله (له وجی) تللی ؤ چه ښایی هغه په دی معامله کښی د دوی په منځ کښی روغه او صلح وکړی. او داسی نه و چه هغه د رسول الله مبارک له فیصلی څخنی انکار او غاړه غړولی وه. نو دلته دا آیتونه نازل شول او په دی آیتونو کښی اصل حقیقت ښکاره کړی شو. او د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه لقب «فاروق» وتاکل (مقرر) شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

او كله چه وويل شي دی (منافقانو) ته راځئ! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چه نازل کړی (راليږلی) دی. الله (يعنی قرآن ته) او طرف د (حکم د) رسول (د ده) ته (د جګړې د فيصلې له پاره) نو ګوری به ته منافقان چه ګرځی به له تا (له ډيری دښمنی) په ګرځيدلو سره.

تفسير: يعنی که په کومه جګړه کښی منافقانو ته وويل شی چه «د هغه حکم په لوری راشئ! چه د الله تعالیٰ له لوری نازل شوی دی او د هغه د رسول په مخ کښی خپلی جګړی وړاندی کړئ!» کله چه دوی ظاهراً د اسلام مدعيان دی. نو ځکه په صاف ډول (طريقه) سره انکار نشی کولی، مګر ستاسی په حضور کښی د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوری (بچ کوئ) او بيرته ستنيږی (واپس کيږی)، او غواړی چه په کوم چل او فريب سره ځان تری ګوښه (بيل) کړی. او له رسول الله مبارک څخه پرته (علاوه) بل کوم ځای ته چه د دوی زړونه ئی غواړی لاړ شی او هلته خپلی جګړی فيصله کړی.

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

نو څه به وی (حال د دوی) کله چه ورسيږی دوی ته کوم مصيبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (ګناهونو) چه وړاندی ليږلی دی لاسونو د دوی (چه د رسول الله د حکم نه منل دی) بيابه راشي دوی تاته (ای محمده!) چه قسمونه به خوری په الله چه اراده نه وه کړی مونږ (عمر ته په ورتلو) مګر د ښيګڼی (اصلاح) او موافقت (د جګړه کوونکو ـ نه مخالفت ستا)

تفسير: يعنی دا ګردی (تولی) خبری خو وشوی مګر دا منافقان به هلته څه وکړی چه دوی ته د دوی د اعمالو په بدل کښی عذاب وررسيږی. يعنی د خصوماتو په فيصلو کښی ستاسی په حضور کښی له راتللو څخه ويريږی او بيرته ځان کوی او کله چه پر دوی باندی عذاب نازل شی نو هلته به دا منافقان څه وکړی شی پرته (علاوه) له دی چه د رسول الله مبارک په خدمت کښی راشی او

قسمونه وخوری چه مونږ د حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه خدمت ته یوازی د دی مقصد له پاره تللی وو، چه ښائی هغه زمونږ په منځ کښی صلحه (روغه) وکړی او زمونږ مقصود له سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد څخنی ځان ژغورل (ساتل) یا غاړه غړول او اعراض نه ؤ.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِي أَنفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دی چه معلوم دی الله ته هغه شی (هم) چه په زړونو د دوی کښی دی نو څنګ (تغافل) وکړه! له دوی څخه (او ناحقه معاذیر (عذرونه) ئی مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووایه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کښی خبره بلیغه (تاثیرناکه).

تفسیر: په دی آیت کښی حق تعالیٰ د دوی د قسم او د پخوانی معذرت تکذیب وفرمایه چه منافقین هره خبره چه جوړوی هغه دی جوړه کړی الله تعالیٰ ته د دوی د زړونو خبری ښی ښکاره دی. یعنی د دوی نفاق او دروغ او نوری پلمی (تلبیرونه) دیری ښی ورته معلومی دی. نو اوس د الله تعالیٰ پر حکم باندی اکتفاء او د منافقانو له خبرو څخنی تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندی هیڅ غوږ مه ږده! مګر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په ورښوولو کښی هیڅ تقصیر مه فرمایه!. او د دوی له هدایت څخه مه ناامیده او مه مأیوس کیږه!.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ﴿٦٤﴾

او نه دی لیږلی مونږ هیڅ رسول مګر (لیږلی مو دی) د دی له پاره چه حکم ومانه شی د ده په اذن (حکم فرمائلو) د الله سره او که بیشکه دغه (منافقان) کله چه ظلم وکړی دوی پر ځانونو خپلو (په منلو د حکم ستا) راغلی وی تاته پس مغفرت غوښتی وی دوی له الله او مغفرت غوښتی وی دوی ته رسول (د الله هم) نو خامخا به موندلی ؤ دوی الله ښه قبلوونکی د توبی

دير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: يعنى الله جل جلاله هر هغه رسول چه د خپلو بندګانو په لورى ليږى، نو په دى غرض ئى ليږى، چه د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد (ټول) بندګان د هغه خبرى ومنى نو دا ضرورى وه چه دى خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومى، بى تأمله لا له پخوا څخه منلى وى او که له ګناه او خرابى کولو څخه ورروسته هم ويښ او متنبه شوى وى او له الله تعالىٰ څخنى ئى معافى غوښتى وى او رسول الله صلى الله عليه وسلم هم د دوى له پاره د معافى دعا کړى وى نو الله تعالىٰ به د دوى توبه قبوله کړى وى مګر دوى داسى خراب کار وکړ، چه اول ئى د (رسول الله) له حکم څخنى چه عيناً د الله تعالىٰ حکم ؤ، غاړه وغړوله، نو کله چه د هغه وبال پر دوى باندى ولويد، بيا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونوئى لاسونه پورى کړل،اوپه بى ځايه تأويلاتوپسى ولوېدل، نودداسى کسانو مغفرت به په څه دول (طريقه) سره وشى؟

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

پس قسم دى په رب ستا چه نه مؤمنان کيږى دوى تر هغه پورى چه حکم (منصف) کړى دوى تاپه هغه جګړه کښى چه پيښه شوى ده په منځ د دوى کښى بيا ونه مومى دوى په نفسونو (زړونو) خپلو کښى خپګان (تنګى - ناراضى) له هغه شى چه حکم (فيصله) کړى وه تا او (وييى) منى دوى په منلو سره «بى له جګړى په خوښى سره».

تفسير: يعنى منافقان څومره بيهوده خياله دى؟ او څومره خوشى چټى (بيکاره) پلمى (تدبيرونه) او حيلى جوړوى؟ دوى دى ښه وپوهيږى چه مونږ په خپل ذات قسم کړى چه اى رسوله! تر څو چه دوى پخپلو وړوکو او لويو مالى او جانى جګړو او خصوماتو کښى تا منصف او حاکم ونه ګڼى. او ستاسى له فيصلو او حکمونو څخه د دوى په زړونو کښى هيڅ يو قسم خپګان او تنګى او ناخوښى رانه شى. او ستاسى هر حکم په خوښى سره ونه منى او له زړه ئى قبول نه کړى. ظاهراً او باطناً تاته غاړه کيږدى تر هغه پورى دوى ته ايمان له سره په برخه کيدى نشى. اوس هر هغه شى چه کوئ ښائى چه په ښه فکر او پوهى سره ئى وکړئ!.

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوٓا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم
مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ
خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّآتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّآ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾
وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چه مړه کړئ تاسی ځانونه خپل! یا ووځئ تاسی له کورونو! خپلو! (لکه چه بنی اسرائیلو ځانونه وژلی او وتلی وو) نو نه به ؤ کړی دوی هغه (قتل او جلا (جدا) مگر لږو کسانو له دوی نه او که په تحقیق دوی کړی وی هغه چه پند ورکاوه شی دوی ته په هغه سره نو خامخا به ؤ دا کار خیر (ډیر غوره) دوی ته او ډیر به کلک ؤ له جهته د محکموالی (د ایمان)، او په دغه وخت کښې به خامخا ورکړی ؤ مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډیر لوی «جنت او نور» او خامخا به برابر کړی (بیولی) ؤ مونږ دوی لاری سمی ته (او رسیدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: یعنی څرنگه چه د گردو (ټولو) ارواحو او اجسامو مالک الله تعالیٰ دی، نو ځکه د ده د حکم په مقابل کښې هیڅ لره نه ښائی چه خپل ځان وسپموی (منع کړی) که الله (جل وعلیٰ شانه) دی خلقو ته د خپلو ځانونو د وژلو امر یا یی، د وطن د جلا (جدا) کیدلو حکم ورکړی وی لکه چه په بنی اسرائیلو باندی ئی حکم فرمایلی ؤ، نو دا حکم به پرته (علاوه) له څو تنو صادقو ایمان لرونکو نورو په ځای نه راوړ نو دا منافقان د داسی حکمونو تعمیل کله کولی شی. اوس دوی وپوهوه! کوم حکم چه مونږ د دوی په نسبت ورکړی دی، هغه یواځی د دوی د پند او خیر غوښتلو له پاره دی. نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ورکړی شوی دی. او نه له وطن څخنی د جلا (جدا) کیدلو. که دوی په دی سهل او آسانه حکمونو باندی ټگ وکړی، نو نفاق به بیخی ورک شی او دوی به خالص مسلمانان شی، مگر افسوس چه دوی نه پوهیږی او موجوده حالت غنیمت نه گڼی، چه په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښیگڼی (فائدے) ور په برخه کیږی.

وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الَّذِيْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِّنَ النَّبِيّٖنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصّٰلِحِيْنَ ۚ وَحَسُنَ اُولٰٓئِكَ رَفِيْقًا ﴿٦٩﴾

او هر څوک چه حکم ومنی د الله او د رسول (د الله) نو دغه کسان به له هغو سره وی (په جنت کښې) چه انعام کړی دی الله پر دوی باندی چه انبياء دی او صديقان دی او شهيدان دی او صالحان دی، او ښه دی دغه کسان له جهته د رفاقته (چه ښه ملګری دی).

تفسير: «نبی» هغه دی چه د الله جل جلاله «وحی» پری راځی. يعنی پرښته ظاهراً د پاک الله پيغام ورته وائی. «صديق» هغه دی چه هغه پيغام او احکام چه د الله تعالىٰ له لوری رسولانو ته راځی، د ده زړه پخپله په هغه باندی شهادت ورکړی او بی له دليله د هغه تصديق وکړی.
«شهيد» هغه دی چه د الله تعالىٰ او انبياؤ عليهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوی او تل ورته حاضر وی.
«صالح» او نيک بخت هغه دی چه د هغه طبيعت يواځی پر نيکی پيدا شوی وی او له خرابو خبرو ځنی ئی خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وی.
مطلب دا چه دا څلور واړه ياد شوی قسمونه د امت له نورو افرادو ځنی افضل دی، ځکه چه د دوی ګرد (تول) اقوال، افعال او احوال له شرعی سره موافق دی او پرته (علاوه) له دوی ځنی نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کښې برابر نه دی، خو که د الله تعالىٰ او د پاک رسول په امر منلو کښې مشغول وی نو دا کسان هم د هم دوی په ذيل کښې راځی. او د دی حضراتو رفاقت د ډيری ښيګڼی (فائدی) او د فضيلت خبره ده او هيڅوک دی هغه حقير ونه ګڼی.
(فائده): په دی آيت کښې دی ته اشاره ده هغه منافقين چه د هغوی ذکر شوی يا کيږی له دی رفاقت او معيت څخه بی برخی دی.

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ ۭ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيْمًا ﴿٧٠﴾

دا (ملګرتيا) فضل (احسان، رحمت) دی له «جانبه د» الله نه او کافی دی الله ښه پوه (په تولو نيتونو او عملونو هم).

تفسير: يعنی د الله تعالىٰ او د پاک رسول حکم منونکو ته د انبياؤ عليهم السلام او صديقانو

رضي الله تعالىٰ عنهم او شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم رفاقت میسر کیدل د الله تعالیٰ لوی انعام او د ده محض فضل دی. او د دوی د اطاعت په عوض کښې نه دی. نو له هغه ځنې منافقان بیخي محروم دی. او الله کافي دی. ښه پوهیدونکی او ښه خبر لرونکی چه د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطیع طاعت او د ده د طاعت اصلي استحقاق او د فضل مقدار مفصلاً ورمعلوم دی، نو اوس دی هیڅوا ته د دی امورو د تفاصیلو له امله (وجې) د الله جل جلاله د وعدی په پوره کیدلو کښې څه اندیښنه او خلجان پیدا نشي.

يَآأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو!) واخلئ تاسې وسلې خپلې (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هوښیار ؤسئ!) بیا ووځئ تاسې (غزا ته) ډلې ډلې (جلا جلا (جداجدا) فوځ) یا ووځئ تاسې ګرد (تول) سره یو ځای.

تفسیر: دلته د «جهاد» ذکر شروع کیږي. په پخوانی آیت کښې ذکر شوی ؤ هر هغه څوک چه د الله جل جلاله او د ده د رسول احکام ومنی، نو ده نه به د انبیاؤ علیهم السلام صدیقانو رضي الله تعالیٰ عنهم شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د رفاقت انعام وررسیږي. څرنګه چه د الله تعالیٰ په احکامو کښې د «جهاد» حکم شاق او ډیر سخت او دروند دی په تیره بیا د هغو منافقینو له پاره چه ذکر ئې له پاسه راهیسی دوام لری نو ځکه ئې د «جهاد» حکم صادر کړ څو هر څوک د حضرات انبیاؤ علیهم السلام، صدیقانو رضي الله تعالیٰ عنهم، شهیدانو رحمة الله علیهم او صالحانو رحمة الله علیهم د ملګرتوب او معیت خوشي چتې (بیکاره) امید او هیله ونه کړي. منقول دی چه د اسلام په شروع کښې ډیرو ضعیف الاسلام کسانو هم اسلامی دعوت منلی ؤ خو کله چه «جهاد» فرض شو نو ځینی کسان متزلزل او وارخطا او ځینی له کفارو سره ملګری شول او د رسول الله مبارک په مخالفت ئې بنا وکړه. نو دا آیت نازل شو. مطلب ئې داسې دی چه «ای مسلمانانو! د منافقانو کیفیت خو تاسې ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دی او ستاسې خیر په دی کښې دی چې تاسې د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړی او له باخبری او احتیاط ځنې کار واخلئ! اعم له دی چه دا کار د وسلې په قوت سره وی. که د تدبیر یا د عقل او سامان په وسیله. او د دښمنانو د مقابلې له پاره له کوره د باندی ووځئ! په متفرق صورت، یا د جمیعت په ډول (طریقه)، څنګه چه موقع وی.

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ

او بیشکه ځینې له تاسې خامخا هغه څوک دي چه هرومرو (خامخا) تاخير به کوي (په تللو کښې غزا ته)

تفسير: يعني اى مسلمانانو! ستاسي په جمعيت کښې ځينې هغسې کسان هم ننوتلي دي چه د «جهاد» په تللو کښې ځند (ډيل) کوي او بيرته ترې پاتې کيږي، او د الله جل جلاله د حکم تعميل نه کوي، بلکه دنيوي منافعو ته ئې سترګي نيولي دي او له دوى څخه مراد منافقان دي لکه (عبدالله بن ابى) او د هغه ملګرى چه دى خلقو په ښکاره سره اسلام منلى ؤ مګر د دوى مقصود له دې خبرو څخه فقط دنيوى منافع وو او د الله تعالىٰ له امر منلو سره ئې هيڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

نو كه ورسيږي تاسې ته كوم مصيبت (لكه قتل يا هزيمت) نو وايي دا (متخلف منافق) په تحقيق انعام (فضل، احسان) كړى دى الله پر ما باندې ځكه چه نه وم (زه) له دوى سره حاضر (په جهاد كښې).

تفسير: پخوا تير شو چه منافقانو به «د جهاد» د تللو په وخت كښې ځند (ډيل) كاوه او د مجاهدينو برى او ماتي ته به ئې ږدې سترګې نيولي وې چه پر دوى باندې به څه شيان پيښيږي اوس فرمايي وروسته د غزا له ورتللو به كه مسلمانانو ته په «جهاد» كښې كوم ربړ (تكليف) ورپيښيده، لكه چه زخميان يا شهيدان كيدل يا به ئې ماتي موندله، نو منافقان به ډير خوشاليدل او ويل به ئې چه د الله تعالىٰ لوى فضل ؤ چه په جنګ كښې مونږ له دوى سره يو ځاى نه وو كه نه زمونږ هيڅ خير پكښې نه ؤ. ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ چه په ښه چم (چل) سره ترې خلاص شو.

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُن بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

او كه ورسيږي تاسې ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لكه فتح يا غنيمت) نو خامخا به وايي هرومرو (خامخا) دا (متخلف منافق) چه ګواكې

نه وه په منځ ستاسي او په منځ د ده کښې هيڅ دوستي (او وايي به) اى کاشکې زه (هم) وى له دوى سره نو برياليی (کامياب) شوى به وم په برى ډير لوى سره (له غنائمو)

تفسير: يعني که په مسلمانانو باندې د الله تعالىٰ فضل وشي لکه چه برى ومومي يا د غنيمت ډير مال لاس ته ورشي نو منافقان ډير خپه کيږي لاسونه سره مښي(مروړي)، غاښونه چيچي او لکه دښمنان د حسد او رخې (کينې) د غلبې له کبله (وجې) وايي «هې! د افسوس ځاى دى! چه مونږ ولې له مسلمانانو سره په «جهاد» کښې شريکان نشو او له دې لويې ولجې (غنيمت) او برى څخه خوشې چتې (بيکاره) بې برخې پاتې شو که مونږ له مسلمانانو سره ملگرتوب کړى وى نو د لوټ او تاراج زيات مال به مو په لاس راغلى وى». يعني منافقانو ته به يواځې په خپله محرومي باندې افسوس نه وى بلکه له خپلې محرومي څخه به زيات د مسلمانانو پر برى باندې لا ډير زيات د حسد په رنځ او اضطراب کښې لويږي. (نو الله تعالىٰ فرمايي)

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

پس جنگ دې وکړي په لاره د الله کښې هغه کسان چه خرڅوى دوى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) په آخرت او هر څوک چه جنگ وکړي په لاره د الله کښې (د دين د ترقي له پاره) پس شهيد کړى شي يا غالب (غازى او برياليی (کامياب) شي پر دښمن) نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډير لوى (چه جنت دى).

تفسير: يعني که دا منافقان له «جهاد» څخنې ځانونه ژغوري (ساتي) ودې ژغوري (ودې ساتي) او که د دنيا سرو او تودو سره علاقه لري ودې لري!، مگر هغو کسانو ته چه د آخرت په مقابل کښې ئې دنيا په لته وهلې ده، ښايي چه د الله جل جلاله په لاره کښې بې تأمله وجنگيږي!، او د دنيا ژوندون او د هغه مال او دولت ته دې ونه گوري!، او ودې پوهيږي چه د الله تعالىٰ په اطاعت او حکم منلو کښې هر ډول (طريقه) گټې (فائدې) شته. دوى غالب وى که مغلوب مال ئې په لاس ورشي که نه.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ
وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اَخْرِجْنَا مِنْ
هٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ اَهْلُهَا ۚ وَاجْعَلْ لَّنَا مِنْ لَّدُنْكَ
وَلِيًّا ۚ وَّاجْعَلْ لَّنَا مِنْ لَّدُنْكَ نَصِيْرًا ﴿٧٥﴾

او څه مانع ده تاسی ته چه جنګ نه کوئ تاسی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی له پاره) او په (خلاصولو) د ضعیفانو کښی چه سړی دی او ښځی دی او هلکان دی هغه کسان چه وایی دوی «ای ربه زمونږه! وباسه مونږه له دی کلی (د مکی) څخه! چه ظالمان دی اوسیدونکی د هغی او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولی (حامی، ساتونکی)! او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددګار!»

تفسیر: یعنی ستاسی جنګیدل له کفارو سره دوه جهته ضروری دی
(۱): د الله تعالیٰ د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.
(۲): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو دپاره چه د کافرانو په لاسونو کښی خوارو زار پراته دی. په مکی‌معظمی کښی، ډیر داسی مسلمانان وو چه زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی د مدینی منوری په لوری «هجرت» ونشو کړی. او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان ربړول (کړول). او دی ته ئی مجبورول چه بیرته کافران شی، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چه تاسی ته په دوه ؤ سببونو له کافرانو سره جنګیدل ضرور دی
(۱): چه د الله تعالیٰ دین لوړ شی.
(۲): چه مظلوم او کمزوری مسلمانان د مکی‌شریفی د کفارو له ظلم څخنی وژغورل (وساتل) شی. (چه هغه ضعیفان له مسلمانانو سریو څخنی سلمه، ولید، عباس او ابو جندل او نور رضی الله عنهم او له مسلمانانو هلکانو او ښځو څخنی ابن عباس او د ده مور او نور رضی الله تعالیٰ عنهم وعنهن وو.)

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

يُقَاتِلُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ الطَّاغُوْتِ فَقَاتِلُوْٓا اَوْلِيَآءَ الشَّيْطٰنِ ۚ اِنَّ كَيْدَ الشَّيْطٰنِ كَانَ ضَعِيْفًا ﴿٧٦﴾

هغه کسان چه ایمان لرونکی دی جنګ کوی دوی په لاره د الله کښې (د دین د ترقی له پاره) او هغه کسان چه کافران شوی دی جنګ کوی دوی په لاره د شیطان کښې نو جنګ وکړئ تاسی له دوستانو د شیطان سره!، بیشکه چه مکر د شیطان دی ضعیف.

تفسیر: یعنی څنګه چه دا خبره ښکاره ده چه مسلمانان د الله تعالیٰ په لاره کښې او کافران د شیطان په لاره کښې جنګیږی نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنګیدل ضروری دی. هر کله چه الله جل جلاله د دوی مددګار دی نو نور هیڅ دول (طریقه) تردد نه دی پکار. او وپوهیږئ چه د شیطان حیله او فریب کمزوری او ضعیف دی او پر مسلمانانو باندی نه چلیږی. له دی ځنی مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده، چه د هغه ذکر بالتصریح په راتلونکو آیتونو کښې راځی.

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ قِيْلَ لَهُمْ كُفُّوْٓا اَيْدِيَكُمْ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ ۚ

آیا نه دی کتلی تا (نه دی رسیدلی تاته حال د) هغو کسانو چه وویل شو دوی ته ونیسئ تاسی لاسونه خپل (له جنګه په مکه کښې) او قائموئ (سم اداء کوئ سره له تولو حقوقو) تاسی لمونځ او ورکوئ! تاسی زکوٰة!

تفسیر: په مکی‌معظمی کښې پخوا له هجرته کافرانو مسلمانان ربړول (کړول) او هغوی ته راز راز (قسم قسم) مشکلات ورپیښول او پر دوی باندی ظلم او تیری کول ئی خپل کار ګرځولی ؤ مسلمانان به زمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل او شکایتونه به ئی وړاندی کول او اجازه به ئی غوښتله چه له کفارو سره مقاتله وکړی او له دوی ځنی د ظلم بدل واخلی. رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلی ځنی منع کول او ویل به ئی چه «ماته لا د مقاتلی حکم نه دی راکړی شوی تاسی صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندی د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی او د لمانځه او زکوٰة هغه حکمونه چه په تاسی باندی شوی دی هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چه انسان د الله تعالیٰ په اطاعت کښې له خپل نفس سره «جهاد»

ونه کړی او د جسمانی تکالیفو په ګاللو (برداشت) عادی (روږدی)، او د خپل مال په صرفولو زړور نشی، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان جارول (قربانول) ډیر دروند وی.» هم دا خبره مسلمانانو هم منلی وه (چه لمونځ کوو! زکوٰة ورکوو! او «جهاد» ته منتظر یو!)

فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً ۚ وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ ۗ

نو کله چه (په مدینه کښی) فرض کړ شو په دوی باندی (له کفارو سره) جنګ په دی وخت کښی یوه ډله له دوی نه ویریدله له خلقو نه په شان د ویری (د دوی) له الله نه بلکه ډیر زیات له جهته د ویرۍ او ویی ویل دوی ای ربه زمونږه! ولی دی فرض کړ په مونږ باندی جنګ، ولی دی وروسته نه کړو مونږ تر هغی نیتی نژدی پوری.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چه مسلمانانو ته له کفارو سره د جنګیدلو حکم ورکړ شو نو باید چه مسلمانان خوشاله شوی وی چه زمونږ غوښتنی ومنلی شوی او خپلو مرادونو ته ورسیدو. مګر ځنی ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلی ځنی داسی وویریدل لکه چه څوک د الله تعالیٰ له عذابه ویریږی یا له هغه څخه هم زیات وویریدل او هیله او آرزو به ئی کوله که د لږ څه مودی له مخه بیا هم د قتال امر تال وخوری او لږ څه وځنډیږی (وروستو شی) ښه به وی چه مونږ ژوندی پاتی شو. (ځینی مفسرین لیکی چه له مرګ څخه دا ویره د طبیعی کراهت له امله (وجی) وه نه د الله تعالیٰ له حکم څخه د غاړی غړولو له کبله(وجی).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

ووایه (ای محمده! دغو ویریدونکو ته) متاع (فائده) د دی دنیا ډیره لږه ده او آخرت ډیر غوره دی هغه چاته چه ویریږی (له الله نه)؛ او ظلم به ونه کړی شی پر تاسی (په اندازه) د یوه ډیر نری تار.

تفسیر: یعني څرنګه چه د ژوندانه او د دنیوی منافعو د رغبت له امله (وجی) دی خلقو ته د «جهاد» حکم درونډ ښکاره شو، نو ځکه حق تعالیٰ فرمایي چه دوی ته وو‌ایه دنیوی ګرد (تول) منافع حقیر او سریع الزوال دی. او اخروی ثواب هغو ته ښه او بهتر دی چه د الله تعالیٰ له نافرمانی ځني ځانونه ژغوری (ساتی)، نو تاسی لره ښائی چه د دنیوی منافعو لحاظ ونه کړئ!، او د الله تعالیٰ له فرمانه غاړه ونه غړوئ!، او له غزا کولو څخه ونه ویریږئ! او ډاډه اوسئ چه تاسی ته د دی رب (تکلیف) او زیار (محنت) ایستلو او ځان جارولو (قربانولو) پوره ثواب دررسیږی او ستاسی یوه ذره اجر هم نه ضائع کیږی، نو ښائی چه تاسی په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کښی مصروف شئ! (او یقین وکړئ! چه پر تاسی باندی به په اندازه د هغه دیر نری تار چه د خرما د زړو په چاودونو کښی دی او د ګوتی په منځلو سره څرګندیږی ظلم ونه کړی شی).

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ۗ

هر چیرته چه اوسئ تاسی وبه مومی تاسی لره مرګ اګر که اوسئ تاسی په برجونو (په کلاګانو، مانیو) ډیرو لوړو محکمو مضبوطو کړی شویو کښی؛

تفسیر: یعني که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون او بی ویری ځای کښی واوسیږئ خو بیا هم د مرګی له لاسه ځان نه شئ ژغورلی (محفوظولی) او هرومرو (خامخا) مرګ تاسی ته دررسیږی. ځکه چه هر یوه لره موت مقدر او مقرر شوی دی او په خپل وخت کښی خامخا هر چاته هر چیری راتلونکی دی نو که «جهاد» ته هم لاړ نشئ خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی (بچ کولی) خو اوس له جهاده مه ویریږئ! ځکه چه له موت او د کافرانو له مقاتلی څخه ویریدل بیخی ناپوهی او په اسلام کښی د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ۚ

او که ورسیږی دوی ته څه نیکی (لکه پراخی) نو وایی دوی دا (نیکی) له (جانبه د) الله ده او که ورسیږی دوی ته څه بدی (لکه قحط) نو وایی دوی دا (بدی) له جانبه ستا ده؛

تفسير: يعني د دی منافقانو يوه بله عجيبه خبره واوره! که د جنګ تدبيرونو ښه نتيجه ورکره او فتح او بری حاصل شو او مسلمانانو ته د غنيمت او ولجی مالونه په لاس ورغلل نو وايی «دا د الله له لوری دی» يعني يوه اتفاقی خبره پيښه شوی ده او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له تدبيرونو څخنی انکار کوی او که تدبير په ظاهر کښی نتيجه ورنه کره او د هغه له امله (وجی) هزيمت او نقصان پيښ شو نو دلته د رسول الله صلی الله عليه وسلم په تدبيرونو باندی الزامات لګوی. (يهودانو) به ويل «له هغه کال څخه چه د محمد قدم په مدينه ايښود شوی دی د غلو نرخونه پورته او د ځمکی او د باغونو حاصلات ښکته شوی دی!»

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۖ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خير او شر) له «جانبه د» الله دی پس څه سبب دی دی قوم لره چه نه دی نژدی (دی ته) چه پوه شی دوی په هيڅ خبره باندی

تفسير: الله تعالیٰ فرمايی چه ای محمده! صلی الله عليه وسلم دوی ته هسی ځواب ورکره چه ښه او بد (تنګی او پراخی، قحطی او ارزانی بلکه هر خير او شر) ګرد (ټول) د الله تعالیٰ له لوری دی او د دغو ګردو (ټولو) خبرو موجد او خالق الله تعالیٰ دی. په هسی خبرو کښی بل هيڅوک ګوتی نشی وهلی او نه څوک پکښی مداخله کولی شی او د رسول الله تدبير هم د الله تعالیٰ له خوا او د هم دغه پاک الله الهام دی. ستاسی دا الزام په نبی باندی بيخی غلط او له يوی مخی ناپوهی ده. کوم تدبير که ظاهری نتيجه ورنه کری خراب ئی مه ګڼئ! دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه تاسی ته ښوونه کوی، په سمه صافه لاره مو راولی او ستاسی ازموينه کوی دا ستاسی د قصور يو اجمالی ځواب ؤ، د منافقينو د الزام ځواب په وروستنی آيت کښی په تفصيل سره راځی.

مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۖ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ ۚ

هر هغه شی چه ورسيد تاته (ای انسانه!) له نيکی څخه نو (هغه) له (جانبه

د) الله دی او هر هغه شی چه ورسید تاته (ای انسانه!) له بدی څخه نو (هغه) له (جانبه د) نفس ستا دی؛

تفسیر: یعنی اصلی خیره خو هم دا ده چه د گردو (تولو) نیکیو او بدیو موجد اگر که الله جل جلاله دی، مگر بنده لره ښایی چه نیکی او ښیگڼه (نفع) د الله تعالیٰ انعام، فضل او احسان وگنی او بدی، خرابی او سختی د خپلو اعمالو له شأمته وبولی او د هغه الزام په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وانه چوی، ځکه چه رسولان د هسی امورو موجد او سبب نه شی کیدی. بلکه موجد یعنی د دی خبری پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او سبب ئی ستاسی اعمال دی.

وَأَرْسَلْنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

او لیږلی ئی مونږ ته (ای محمده!) دپاره د (تولو) خلقو رسول او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: حق تعالیٰ له رسول الله څخه د منافقینو الزام لری کړ او ارشاد ئی وفرمایه چه مونږ ته د گردو (تولو) خلقو له پاره رسول (استاځی) درولی او لیږلی او مونږ ته گرد (تول) شیان معلوم دی مونږ د گردو (تولو) اعمالو جزا او سزا ورکوو تاسی د هیڅا د چتی (بیکاره) خوشی خبرو او انکار او الزام پروا مه کوئ! او د خپل رسالت په کارونو کښی مشغول اوسئ!.

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

هر چا چه حکم ومانه د رسول (د الله) نو په تحقیق چه حکم ئی ومانه د الله، او هر څوک چه وگرځید (له اطاعته نو مه خپه کیږه ای محمده! ځکه چه) پس نه ئی لیږلی مونږ ته په دوی باندی ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ ستاسی رسالت محقق فرمایلی دی نو ستاسی په نسبت دا حکم خلقو ته اوروی «هر هغه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمان منی هغه بیشکه زما تابع دی او هغه چه له دغه څخنی مخ گرځوی نو مونږ ته ای رسوله په دغو خلقو باندی ساتونکی نه ئی مقرر کړی او نه مونږ ته لیږلی ئی چه دوی مه پریږده چه گناه وکړی. مونږ د دوی گرد (تول) اعمال گورو او له هغو سره موافق به هغوی ته جزا ورکوو. ستا کار یواځی د پیغام رسوونه ده. پاتی شو ثواب

او عقاب دغه زمونږ کار دی. (او دا د جهاد له فرضیت څخه مخکښې ؤ.)

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ ۖ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ ۖ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

او وایي دوی (زمونږ کار ستا) طاعت دی نو کله چه راووځي دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وایي) یوه ډله له دوی غیر له هغې خبرې نه چه وایي ئې (دا طائفه تاته) او الله لیکي هغه خبرې چه د شپې ئې (په مشوره سره) وائي دوی، نو په څنګ شه ته! له دوی نه (او ترې تغافل وکړه ته!) او توکل (اعتماد) وکړه په الله باندې! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو منافقانو یوه بله مکاري واورئ! ستاسې په مخکښې وایي ستاسې حکم مو ومانه! او چه د باندې لاړ شي ستاسې په مخالفت مشورې سره کوي. یعنې ستا په نافرماني او مخالفت په خپلو منځونو کښې سره جرګې کوي او د الله تعالیٰ په دربار کښې د دوی دا ګردې (تولې) مشورې هم لیکلې کیږي، او دوی ته د دوی د ګردو (تولو) اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کیږي نو ای نبي علیه السلام! ته له دوی څخني خپل مخ وګرځوه! او د دوی د هیڅ خبرې پروا مه لره! او خپل تول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافي او بس دی. (طاعت د محذوفي مبتداء خبر دی چه هغه «امرنا» دی. ځینې مفسرین وایي «چه تقول» د غائب مؤنث صیغه او فاعل ئې «طائفة» دی. لکه چه په دغه پاس ترجمه او تفسیر کښې ئې ګورئ! ځینې مفسرین ئې په مخاطب مذکر سره ترجمه کوي چه فاعل ئې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی).

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

ایا نو فکر غور نه کوي دوی په دې (فصیح بلیغ معجز) قرآن کښې او که وی (دا قرآن) له جانبه د غیر د الله څخه نو خامخا موندلی به ؤ (دوی) په هغه کښې اختلاف ډیر (لکه چه د بشریه کلام کښې د معناګانو تناقض او د

الفاظو تفاوت موندل کيږی).

تفسير: په پخوانيو آيتونو کښې د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د رسالت او د ده اطاعت عيناً لکه د الله تعالیٰ اطاعت او د ده پر نافرمانانو باندی د حق تعالیٰ د عذاب نازليدل په ښه ډول (طريقه) سره ښکاره شول مګر منافقان او زمونږ د رسول الله صلی الله عليه وسلم مخالفان دا ويلی شی چه د الله تعالیٰ شهادت او د ده د ارشاداتو په تسليم او تصديق کښې مونږ له سره څه تأمل نه کوو مګر دا په څرنګه راڅرګنده شی چه دا د الله تعالیٰ کلام دی او د انسان له خوا نه دی جوړ شوی؟ نو حق تعالیٰ د هغه ځواب داسی ورکوی چه دا خلق په قرآن کريم کښې غور نه کوی، چه دوی ته په صاف ډول (طريقه) سره دا ورڅرګنده شی، چه قرآن عظيم د الله تعالیٰ کلام دی وګورئ! که لوی قرآن د الله تعالیٰ کلام نه وی لکه چه تاسی ګمان کوئ نو ضرور به د (قرآن شريف) په ډيرو مواقعو کښې راز راز (قسم قسم) اختلافونه ليدل کيدل.

وګورئ! انسان له هر حالت سره سمی خبری کوی او له هغه حالت سره موافقی خبری کوی. هر نوی حالت چه پيښيږی د هغه بل حالت خيال انسان ته نه پاتی کيږی. که دا قرآن کريم د الله تعالیٰ کلام نه وی، نو د غصی په حالت کښې به ئی د مهربانی وړ (لائق) کسانو ته توجه نه کوله او د مهربانی په وخت کښې به ئی د غصی خبری هيرولی او د دنيا په بيان کښې به ئی د آخرت لحاظ نه ساته او د آخرت په بيان کښې به ئی د دنيا څه خبری نه کولی. په بی پروايی کښې به د عنايت څه ذکر نه وی او په عنايت کښې به د بی پروايی فکر نه وی. بالجمله د هر حال کلام به ئی وايه او د يوه حال کلام به ئی د بل حال له کلام ځنی مختلف په نظر راته، ليکن څرنګه چه (قرآن عظيم الشان) د خالق کلام دی نو په دی کښې د دغو ګردو (ټولو) حالاتو او جوانبو لحاظ شته او تر نظر لاندی نيولی شوی دی له غور او فکر څخه وروسته معلوميږی چه په (قرآن شريف) کښې د هر شی بيان د هر مقام په اقتضاء په همغه يو اسلوب سره دی. وګورئ! دلته د منافقينو د حال مذکور دی، چه د سخت عذاب مستحق دی، نو دلته هم د دوی په خبرو کښې همغومره الزام شته څومره چه ښائی او هر هغه الزام چه د دوی پر يوه خاص جماعت باندی ؤ هغه ئی پر هم دوی باندی اړولی دی. او فرمايلی ئی دی چه ځينی له دوی ځنی داسی کوی. داسی نه چه د غصی او نورو پريشانيو په وخت کښې کلام له خپل حد څخه ووځی او د بل حالت له کلام څخه مختلف په نظر راشی. او دا مطلب هم دی چه مونږ تل ګورو کله چه د کوم انسان خبری اوږدی شی نو د ده ګردی (ټولی) خبری يو شان نه وی بلکه ضرور سره متناقضی ښکاری يعنی کومه جمله ئی فصيحه او کومه جمله ئی غير فصيحه، کومه ئی غلطه او کومه ئی سمه، کومه ئی موافقه او کومه ئی مناقضه او يوه ئی رښتيا او بله ئی دروغ ښکاری، او په پاک قرآن کښې سره له دومره لويی هيڅ يو اختلاف او ښکته او پورته نشته، او له هر راز (قسم) تباين او اختلاف څخه پاک دی او له ورا ښکاری چه هسی کلام د بشر له طاقته بهر دی.

(فائده): په دی کښی دی خبری ته هم اشاره وشوه هر څوک چه له تدبر او فهم څخه کار وانه خلی نو ده ته په دی قرآن عظیم کښی د شبهاتو او اختلافاتو وهم، هم لویدی شی. مگر پوه او فهیم سړی له سره داسی نه کوی په دی مقام کښی که څوک له فهم او تدبر څخه کار وانه خلی، نو ویلی شی چه اول ئی وفرمایل ﴿ قُلۡ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ ٱللَّهِ ﴾ بیایی وفرمایل ﴿ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٖ فَمِن نَّفۡسِكَ ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی. (حال دا چه مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته.) والله اعلم.

وَإِذَا جَآءَهُمۡ أَمۡرٞ مِّنَ ٱلۡأَمۡنِ أَوِ ٱلۡخَوۡفِ أَذَاعُواْ بِهِۦۖ

او کله چه راشی دی (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن «نصرت» یا «کوم خبر له» ویری (هزیمت) نو مشهوروی دوی هغه (خبر)؛

تفسیر: یعنی په دی منافقانو او ناقصو مسلمانانو کښی داسی خرابی شته کله چه د امن کومه خبره وړاندی شی لکه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا سره د صلحی او روغی اراده وفرمایی، یا د اسلامی لښکرو د بری زیری واوراوه شی یا کومه ویروونکی خبره واوری لکه چه دښمنان چیری سره تول شوی وی، یا د مسلمانانو د ماتی خبره واوری نو داسی خبری بی له تحقیقه مشهوروی او خوروی یی. چه له هغو څخه علی‌الاکثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پیښیږی، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهی له امله (وجی) داسی کوی.

وَلَوۡ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنۡهُمۡ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسۡتَنۢبِطُونَهُۥ مِنۡهُمۡۗ

او که دوی وررسولی (او پریښی) وی دا خبر (طرف د) رسول «د الله» ته او «طرف د» حاکمانو خپلو ته له دوی نه نو خامخا معلوم به وی، (تدبیر) د دی کار هغو کسانو ته چه ایستلی (او بیلولی شی ښه له بدو) له دوی څخه (رسول الله او امراء، نو تحقیق به ئی شوی وی)

تفسیر: یعنی که له کوم ځای څخه کوم خبر وررسیږی نو ښایی چه ړومبی ئی خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووایی کله چه دوی د دی خبری تحقیق او تسلیم وکړی، نو بیا دی د دوی له وینا او فیصلی سره سم د هغه نقل دی بل چا ته وکړی او پر هغه باندی دی عمل وکړی.
(فائده): رسول الله مبارک یوه قوم ته یو سړی د زکوٰة تولولو دپاره ولیږه هغه قوم د ده د استقبال

له پاره د باندې وروتلي ؤ ده له لرې خيال وکړ ګواکې دوی زما د وژلو له پاره سره تول شوي دي نو بيرته (مديني منورې) ته وګرځيد او دا ئې مشهوره کړه چه فلاني قوم مرتد شوي دي کله چه دی خبرې په ګرد (تول) ښار کښې انتشار وموند په پای (اخر) کښې غلطه ثابته شوه.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهٗ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطٰنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٨٣﴾

او که نه وی فضل د الله پر تاسې (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو هرومرو (خامخا) به متابعت کړی ؤ تاسې د شيطان مګر (متابعت به نه ؤ کړی له تاسې څخه) لږو.

تفسير: يعني که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسې د اصلاح او تربيت له پاره احکام نه وی ليږلي او تاسې ته ئې وخت په وخت سم له ضرورته هدايت او تنبيه نه وی فرمايلي لکه چه په دې موقع کښې ئې رسول الله صلى الله عليه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدايت وفرمايه نو تاسې به ګمراه شوی وی مګر څو خواص چه کامل العقل او کامل‌الايمان دی، همغسې به په ايمان قائم او ثابت پاتې وی. (د الله تعالیٰ دا تنبيهات) انعام وګڼئ! او په شکر ايستلو سره د هغه پوره تعميل وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۚ لَا تُكَلَّفُ اِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّكُفَّ بَاْسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ

نو جنګ کوه ته په لاره د الله کښې (له پاره د ترقي د دين يواځې ای محمده! که بل څوا درسره ملګرتيا نه کوله) نه ئې مکلف کړی شوی ته مګر په حق د ځان خپل او تيزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغيبوه يې!)، نژدې ده چه الله بنده کړی (سختې د) جنګ د هغو کسانو چه کافران شوی دي

تفسير: يعني که د کافرانو له جنګ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چه د هغوی ذکر پاس تير شو) ويريږي نو ای رسوله! ته يوازی بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کښې توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددګار دی او مسلمانانو ته د «جهاد» تاکيد وکړه! هغه کسان چه له تاسې سره ملګرتيا نه کوی د دوی هيڅ پروا مه کوه!. هيله (اميد) شته چه الله تعالیٰ د دې کافرانو د جنګ مخه ونيسي.

(فائده): کله چه دا آيت نازل شو رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل چه «زه هرومرو

(خامخا) «جهاد» ته ځم. اګر که يو سړی هم له ما سره ملګرتيا ونه کړی.» او له ده سره يوازی (۷۰) تنو اصحابانو «بدر الصغرىٰ» ته د «جهاد» په قصد تشريف يووړ چه د هغه وعده له (ابوسفيان) سره د «احد» په غزوه کښی شوی وه او د هغه ذکر په (٤) جزء د آل عمران په (۱۷۳) آيت (۱۸) رکوع کښی وشو. الله تعالىٰ د «ابوسفيان» او د قريشو د کفارو په زړونو کښی رعب او خوف او ويره واچوله چه هيڅوک د مقابلی دپاره وره نغلل او پخپلو وعدو کښی دروغجن شول او د الله جل جلاله له ارشاد سره سم د کافرانو دا جنګ بند شو. او دوی له خپلو ملګرو سره روغ رمټ بيرته تشريف راوړ.

وَاللّٰهُ اَشَدُّ بَاْسًا وَّاَشَدُّ تَنْكِيْلًا ﴿٨٤﴾

او الله ډير سخت دی له جهته د هيبت، جنګ او ډير سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسير: يعنی د الله تعالىٰ عذاب او له کافرانو سره د هغه جنګ ډير سخت دی. نو هغه کسان چه د کافرانو له جنګ او د هغوی له لاسه له وژل کيدلو څخه ويريږی، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول (طريقه) سره وکړی شی؟.

مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهٗ نَصِيْبٌ مِّنْهَا ۚ وَمَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهٗ كِفْلٌ مِّنْهَا ؕ

او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت نيک (له شرعی سره سم) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره يوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سره، او هر څوک چه سپارښت وکړی سپارښت ناکاره (له شرعی څخه خلاف) نو وی به دی (سپارښت کوونکی) لره يو بار «برخه د ګناه» په سبب د هغه سره

تفسير: يعنی که څوک په نيکو کارونو کښی سعی او سپارښت وکړی لکه چه نبی صلی الله عليه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغيب ورکوی يا څوک په خرابو چارو کښی کوښښ وکړی، لکه چه منافقان او سست مسلمانان چه هم پخپله له جهاده ويريږی او هم د نورو د ويرولو اسباب برابروی، نو په ړومبی صورت کښی به د ثواب او په وروستنی صورت کښی به د ګناه برخه دوی ته وررسيږی. هم داسی که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړی او له کوم دولتمن ځنی څه ورته واخلی. نو دی به هم د هغه خيرات په ثواب کښی داخليږی که څوک د کوم کافر يا مفسد يا

سارق او نورو سپارښت وکړی او هغه د حاکم یا د نورو له لاسه خلاص کړی او هغه بیا فساد او غلا وکړی نو دی هم په هغه فساد او غلا کښی ورسره شریک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا ﴿٨٥﴾

او دی الله پر هر شی باندی قدرت لرونکی (نو وربه کړی جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر تولو شیانو باندی قادر او د هر شی د برخی تقسیم کوونکی دی نو د نیکی او بدی په حصه ورکولو کښی ده ته هیڅ کوم تکلیف نه پیښیږی.

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا ۗ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

او هر کله چه دعا وکړه شی تاسی ته په یوه دعا سره نو تاسی هم دعا وکړئ (هغه ته) په دعا ښه سره له هغی نه یا وروګرځوئ همغه (وینا) بیشکه چه الله دی پر هر شی باندی ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوی او جزا درکوی).

تفسیر: یعنی کوم مسلمان ته سلام ورآچول او دعا کول په حقیقت کښی له الله تعالیٰ ځنی د هغه شفاعت غوښتل دی. نو حق تعالیٰ د شفاعت حسنه یو خاص صورت چه په مسلمانانو کښی شائع او خور دی په صراحت سره بیان فرمایی چه «ای مسلمانانو! کله چه کوم مسلمان تاسی ته دعا وکړی یا سلام واچوی نو تاسی هم هرومرو (خامخا) د هغه ځواب ووایئ! یا همغه کلمه تاسی هم هغه ته وایئ! یا له هغه ځنی ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام علیکم» ووایی، نو پر تاسی باندی واجب دی چه د هغه په ځواب کښی «وعلیکم السلام» ووایئ! او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پری زیات کړئ او که هغه دا لفظ زیات کړی نو تاسی پری «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالیٰ په دربار کښی به د هر هر شی حساب وی. او د همغه اجر به ئی دررسیږی سلام او د هغه ځواب هم په هم دی کښی راغلل.

(فائده): په دی کښی د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو او د شفاعت سیئه خرابی او مضرت هم معلوم شو، ځکه خدای جل جلاله هغه چاته چه نیک شفاعت ئی کړی وی ثواب ورکوی او هغه چاته چه په حق کښی ئی شفاعت شوی وی امر کوی چه له شفاعت کوونکی سره نیکه معامله

وساتي. په خلاف د سيئه شفاعت چه له هغه څخه د محروميت او معصيت نه پرته (علاوه) بل هيڅ شي نه په برخه کيږي (سلام اچول سنت او رد ئي په نزد د امام اعظم رحمة الله عليه غير له (٦) ځايونو فرض کفايي دی او هغه دا دی

١ـ په خطيب.

٢ـ په قاري د قرآن.

٣ـ په راوی د حديث.

٤ـ په آذان کوونکی.

٥ـ په اقامت ويونکی.

٦ـ په منځ د تدريس کښې د شرعی ؤ علومو په مدرس، نور علماء په څو نورو مواردو کښې هم د سلام ځواب لازم نه بولی.)

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۭ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۭ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِيْثًا ﴿٨٧﴾

الله نشته هيڅ لائق د عبادت مګر يوازی هم دی دی خامخا راجمع به کړی هرومرو (خامخا) تاسی ورځی د قيامت ته چه نشته هيڅ شک په هغی (ورځی يا په دی جمع) کښی او څوک دی ډير رښتينی له الله نه له جهته د خبری؟ (هيڅ څوک نشته!).

تفسير: يعنی د قيامت راتګ او د ثواب او عقاب د ګردو (ټولو) مواعيدو پوره کيدل ټول حق او رښتيا دی. او په دی که به له سره تخلف نه وی، نه ښايی چه دا خبری دی معمولی او سرسری وګڼلی شي.

فَمَا لَكُمْ فِى الْمُنٰفِقِيْنَ فِئَتَيْنِ وَاللّٰهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوْا ۭ اَتُرِيْدُوْنَ اَنْ تَهْدُوْا مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ سَبِيْلًا ﴿٨٨﴾

نو څه شوی دی تاسی ته په (معامله) د منافقانو کښی چه دوه ډلی (شوی

یږ) او الله بیرته ګرځولي دي دوی (رد کړي ئي دي کفر ته) په سبب د
هغو بدو اعمالو چه کړي دي دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق
کیدل) آیا اراده لرئ تاسي (ای مؤمنانو!) د دي چه په سمه صافه لاره برابر
کړئ تاسي هغه څوک چه ګمراه کړي دي الله او هر څوک چه ګمراه (یي)
کړي الله پس نه به مومي ته ده ته هیڅ لاره (د هدایت).

تفسیر: په دي منافقانو کښي هغه خلق هم داخل دي چه په ښکاره ډول (طریقه) سره ئي ایمان نه ؤ راوړئ، بلکه ظاهراً او باطناً پر کفر باندي تینګ ولاړ وو. لیکن د (حضرت محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به ئي په ښکاره ډول (طریقه) سره ناسته ولاړه او د مینی او محبت معامله درلوده (لرله) او د دوی غرض دا ؤ چه که د مسلمانانو لښکر زمونږ پر قوم باندي یرغل (حمله) راوړی نو زمونږ مال او ځان به په دي چم (بهانه) او حیله سره محفوظ پاتي شي. هر کله چه مسلمانانو ته معلوم شو چه د دوی تګ او راتګ په دي مقصد دی او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لري نو ځینو مسلمانانو وویل چه «ښایي له داسي شریرانو سره ناسته ولاړه پریښودل شي تر څو دوی له مونږ څخني جلا (جدا) شي». او ځینو وویل چه «ښایي له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، ګوندي ایمان راوړی.» نو دا آیت نازل شو چه«هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په اختیار کښي دي تاسي د هغه په فکر او چرت (خیال) کښي له سره مه اوسئ! ښایي له دي خلقو سره بالاتفاق همغسي معامله وکړه شي چه وروسته له دي راځي او په خپلو منځونو کښي دوه ډلي مه کیږئ!.»

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ
أَوْلِيَآءَ حَتّٰى يُهَاجِرُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ
حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ ۖ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

دوست ګڼي دوی (او غواړي دا مرتدان دغه) که تاسي «هم» کافران شئ لکه
چه کافران شوی دي دوی) نو شئ به تاسي او دوی (ګرد (تول) سره) برابر
(په کفر کښي) نو مه نیسئ تاسي (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چه
(د زړه ایمان راوړی او) هجرت (هم) وکړي په لاره د الله کښي نو که
وګرځیدل دوی (له لاری د الله) نو ونیسئ تاسي دوی (او بندیان ئي کړئ)
او ووژنئ تاسي دوی هر چیری چه ومومئ تاسي دوی او مه نیسئ تاسي
(هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددګار (په خپلو نورو دښمنانو).

تفسیر: یعني دا منافقان په کفر باندي داسي ټینګ ولاړ دي چه پخپله خو ایمان نه راوړي بلکه دا غواړي چه تاسي هم د هغوی په شان کافران او واړه سره برابر او یو شان شئ! نو اوس تاسي ته ښایي تر څو چه دوی ایمان رانه وړي، او خپل ګرد (ټول) نفساني اغراض پري نهږدي، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره رهي (روان) نشي) تر هغه پوري تاسي له دوی سره دوستي مه کوئ! که دا خلق د زړه ایمان رانه وړي او د الله جل جلاله په لاره کښي هجرت ونه کړي، نو دوی بندیان کړئ! او هر چیري چه وموموئ! ویې! وژنئ او له دوی څخني په کلي ډول (طریقه) سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تري وژغورئ (بچ کړی)! او هیڅ راز (قسم) تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ ۚ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

مګر (مه وژنئ او مه بندي کوئ) هغه کسان چه وتړي دوی ځانونه خپل (او امان وروړي) هغه قوم ته چه په منځ ستاسي او په منځ د دوی کښي عهد، پیمان وي یا راشي دوی تاسي ته حال دا چه تنګي شوي وي سیني (زړونه) د دوی (او بد ګڼي له دی نه) چه جنګ وکړي له تاسي سره (د خپل قوم په مرسته (مدد) یا جنګ وکړي دوی له قوم خپل سره (ستاسي په مرسته (مدد) او که اراده کړي وی الله نو خامخا زور ورکړي به ئې وی دوی په تاسي نو هرومرو (خامخا) به جنګیدل له تاسي سره نو که څنګ وکړ دوی له تاسي پس ونه کړ جنګ دوی له تاسي سره او دروړاندی کړه دوی تاسي ته روغه (او امان وغواړي تاسي نه) نو نه ده ګرځولی الله تاسي ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو)

تفسیر: یعني د دی ظاهري او باطني میني او محبت له امله (وجی) د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ(ساتی)! مګر په دوه حالتونو کښي

(۱): له هغو خلقو سره چه تاسي روغه کړي وي له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولري.

نو دوی هم په صلح کښې داخلیږی.
(۲): هغه کسان چه له جنګ ځنی عاجزان شی او له تاسی سره صلح وکړی او د دی خبری عهد او پیمان وکړی چه نه به د خپل قوم په طرفداری له تاسی سره جنګ وکړی او نه به له تاسی سره ملګری شی چه له خپله قومه سره وجنګیږی. او پر دی عهد باندی تینګ هم پاتی شی نو له هسی خلقو سره هم مه جنګیږی. او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالیٰ له احسانه وګنئ چه دوی ستاسی له جنګ څخه مخ واړوی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نودوی به ئی پر تاسی باندی زړور، زورور او غالب ګرځولی وی. (داآیت د «سیف» په آیت سره منسوخ شوی دی.)

سَتَجِدُوْنَ اٰخَرِيْنَ يُرِيْدُوْنَ اَنْ يَّاْمَنُوْكُمْ وَ يَاْمَنُوْا قَوْمَهُمْ ۭ كُلَّمَا رُدُّوْٓا اِلَى الْفِتْنَةِ اُرْكِسُوْا فِيْهَا ۚ فَاِنْ لَّمْ يَعْتَزِلُوْكُمْ وَيُلْقُوْٓا اِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوْٓا اَيْدِيَهُمْ فَخُذُوْهُمْ وَاقْتُلُوْهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوْهُمْ ۭ وَاُولٰۗىِٕكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿٩١﴾ ع

ژر به ومومئ تاسی یو بل (قوم) چه اراده به لری دوی د دی چه په امان شی له تاسی (هم) او په امان شی له قومه خپله (هم)؛ هر کله چه وبلل شی دوی فتنی (فساد، کفر) ته نو بیرته ګرځاوه شی په فساد کښې، بیا که نشول په څنګ دوی له تاسی نه او دروړاندی ئی نه کړه تاسی ته روغه (او د امان طلب) او بند ئی نه کړل لاسونه خپل (له جنګه) نو ونیسئ تاسی دوی (او بندی کوئ یی) او ووژنئ تاسی دوی په هر ځای کښې چه ومومئ تاسی دوی؛ او دا تولی ګرځولی دی مونږه تاسی لره پر دوی باندی برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل او بند چه هغه د دوی تګی ده).

تفسیر: یعنی ځینی خلق داسی هم دی چه له تاسی سره عهد کوی، چه نه به له تاسی سره جنګیږی او نه به له خپله قومه سره تر څو ستاسی او د خپل قوم له لوری یعنی د دواړو خواؤ څخه مأمون او داده شی. لیکن دوی په دی عهد باندی تینګ نه پاتی کیږی بلکه هر کله چه د خپل قوم بری او غلبه وګوری له هغوی سره مرسته (مدد) کوی نو د هسی خلقو له تجاوز ځنی تاسی هم مه تیریږئ! ځکه چه ستاسی لاس ته خو صریح حجت راغلی او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَّقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً ۚ

او نه ښايي (يا نه دى روا) هيڅ مؤمن ته (يا نه دى د مؤمن كار) دا چه مړ كړى «بل» مؤمن مگر په خطا سره ،

تفسير: په دى موقع كښى د خطا د قتل احكام بيان فرمايي او دا راښرگندوى چه د اسلامى كلمى د ويونكى وژل لويه گناه ده. هو! كه چيرى په خطا سره وواژه شو نو دا د مجبورى خبره ده او د هغه احكام بيانيږى او په دى ضمن كښى د مجاهدينو فضيلت او (دارالكفر) ځنى د (دارالاسلام) په لورى د هجرت كولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو كيفيت هم بيانيږى.

(فائده): د خطا قتل يعنى د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لرى لكه چه پر كوم مسلمان باندى د ښكار په گمان په غلطه گزار وكړى او ويى وژنى، يا گولى يا غشى يا نور له ښكار ځنى خطاء وتلى، يا ختلى، پر كوم مسلمان باندى ولگيږى. د خطا قتل يو صورت دا هم كيدى شى چه يو مسلمان (له «دارالاسلام» څخه د خپلو چارو دپاره (دارالحرب) ته لاړ شى او د كافرانو په منځ كښى وى او پر هغه باندى كوم بل مسلمان د كافر گمان وكړى او په بى خبرى سره ئى ووژنى او دلته د هم دى صورت بيانول مقصود دى ځكه چه مجاهدينو ته على الاكثر داسى پيښى ورپيښى دى. او له تير شوو آيتونو سره ئى هم دا مناسبت دى او د خطا قتل د نورو صورتونو حكم هم داسى دى او په هم دى كښى گرد (تول) سره داخل دى.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَّدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ
إِلَّا أَنْ يَّصَّدَّقُوا ۚ فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۖ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيْثَاقٌ فَدِيَةٌ
مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ ۚ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ ۚ تَوْبَةً مِّنَ اللّٰهِ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿٩٢﴾

او هر څوک چه مړ کړی کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړی (د مريی) مؤمن او (بل) ديت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته مګر دا که معاف کړی دا (وارثان دغه قاتل) پس که ؤ (دا مقتول) له (هسی) قومه چه دښمن وی تاسی لره حال دا چه دا (مقتول) مؤمن وی نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړی (د مريی) مؤمن «بی له ديته» او که ؤ دا مقتول له (هسی) قومه چه په منځ ستاسی او په منځ د هغه قوم کښی عهد وی نو (شته پر قاتل يو) ديت ورسپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته او «بل» آزادول د غاړی (د مريی) مؤمن دی. پس هر څوک چه ونه مومی (مريی يا مال چه پری مريی واخلی) نو (پری) روژه نيول د دوو مياشتو دی پرله پسی (بلا انقطاع دپاره د قبلولو د) توبی له (جانبه د) الله؛ او دی الله په عالم (په تولو احوالو) لوی حکمت والا (چه هر کار په حکمت او مصلحت سره کوی).

تفسير: په دی آيت کښی د خطا قتل دوه صورتونه ښوول شوی دی

لومړی د مسلمان مريی آزادول او که له قدرت ئی پوره نه وی. نو دوی مياشتی متصلی روژه نيول دی دا د الله تعالیٰ په دربار کښی کفاره او د قاتل د خطا تلافی ده.

دوهم د هغه مقتول وارثانو ته د وينو بدل او ديت ورکول دی چه دا د هغوی حق دی او دغه ديت د دوی په معافولو سره معافيدی هم شی. مګر کفاره د چا په معافولو سره نه معافيږی. او قتل دری صورتونه لری. ځکه هغه مسلمان چه په خطا سره وژل شوی دی د ده ورثه به يا مسلمان وی يا به کافر. که کافر وی، نو له ده سره به ئی يا مصالحه وی يا دښمنی. په ړومبنيو دواړو صورتونو کښی د مقتول وارثانو ته د وينی بدل ورکول لازميږی. په دريم صورت کښی د وينی بدل نه لازميږی، او کفاره به په دری واړو صورتونو کښی لازم الاداء وی.

(فائده): ديت يا د وينی بدل زمونږ د حنفيانو په مذهب کښی لس زره شرعی روپی کيږی. ښايی چه دا روپی دی قاتل او د قاتل خپلوان د دری کلونو په اقساطو سره د هغه مقتول ورثی ته وروړسوی (او ښايی چه ديت له دری شيانو ځنی ورکړ شی چه

(۱): ئی په اندازه د يو زر ديناره سره زر دی. او

(۲): په اندازه د لسو زرو درهمو سپين زر دی. او

(۳): ئی سل اوښان دی چه شل ابن مخاض او شل ئی بنت مخاض (يو کلن) او شل ئی بنت لبون (دوه کلن) او شل ئی حقی (دری کلنی) او شل ئی جزعی (څلور کلنی) وی.)

وَمَنْ يَّقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهٗ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيْهَا

وَغَضِبَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهٗ وَاَعَدَّ لَهٗ عَذَابًا عَظِيْمًا ﴿٩٣﴾

او هر څوک چه مړ کړي کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وګڼي) نو جزا د ده دوزخ دی (په داسې حال کښې) چه تل به وی دی (دغه حلال ګڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کښې او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندې او لرې کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه) او تيار کړی دی ده ته عذاب ډير لوی.

تفسير: يعني که يو مسلمان بل مسلمان په غلطي سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دې چه ښه ئې پيژني چه مسلمان دی خو وژني ئې نو د ده دپاره په آخرت کښې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی او په کفاره. سره تری نه خلاصيږي او دنيوی سزا ئې همغه ده چه په (۲) جزء د البقرة په (۱۷۸) آيت ۲۲ رکوع کښې تيره شوه.

(فائده): د ګردو (ټولو) عالمانو په نزد (خلود فی النار) هغه چا لره دی چه د مسلمان وژل حلال ګڼي ځکه چه د هغه په کفر کښې شک نشته. يا به له «خلود» (تل ترتله) ځنی تر اوږدی مودی پوری په جهنم کښې هستوګنه وی. يا خو به داسې قاتل مستحق د هم داسې لويې سزا وی وروسته الله تعالیٰ پخپله مالک او مختار دی. او «خلود فی النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی هر څه چه اراده ئې وی، همغسې کوی. والله اعلم.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَتَبَيَّنُوْا وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَنْ اَلْقٰۤى اِلَيْكُمُ السَّلٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا ۚ تَبْتَغُوْنَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۫ فَعِنْدَ اللّٰهِ مَغَانِمُ كَثِيْرَةٌ ۚ

اې هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی دی (ای مؤمنانو) کله چه سفر کوئ تاسې په لاره د الله کښې (جهاد ته) نو ښه تحقيق وکړئ او مه وايئ تاسې هغه چاته چه در واچوی تاسې ته سلام چه نه ئې ته مؤمن (او د اسلام کلمه دی له ويری ويلی دی) غواړئ تاسې مال (اسباب) د دې حيات دنيوی (ژوندون لږ خسيس او که واقعي غنيمت غواړئ) پس دی الله څخه غنيمتونه ډير

تفسیر: حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا (جهاد) په غرض پر یوه قوم باندی ورواستاوه، په دی قوم کښی یو سړی (مرداس نامه) مسلمان ؤ چه له خپل مال اسباب او مواشی سره له کفارو ځنی جلا (جدا) شوی او ګوښی (بیل) ولاړ ؤ. کله چه دی له مسلمانانو سره مخامخ شو نو «السلام علیکم» ئی وویل مګر اسامه بن زید رضی الله تعالیٰ عنه داسی ګومان وکړ چه دا هم کافر دی او د خپل مال او ځان د خلاصولو دپاره ځان مسلمان راښکاره کړی نو هغه ئی وواژه او هغه مال او اسباب او مواشی ئی ګرد (تول) تری نه واخیستل (ځینی وایی کله چه مقداد رضی الله تعالیٰ عنه هغه سړی وواژه چه کلمه ئی ویله او د قتل سبب ئی دا ویاله چه ده غوښتل چه په دی حیلی سره مال، عیال او ځان خلاص کړی) نو دا آیت نازل شو او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایه شو کله چه تاسی د «جهاد» دپاره سفر کوئ! له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بی له فکره او پوهی څخه په کوم کار کښی ځغرد (ضد) مه کوئ! او هغه څوک چه تاسی ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړی، نو د ده د اسلام په منلو کښی له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډیر زیات غنائم شته، نو هسی حقیر سامان ته له سره مه ګورئ. (وایی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی واقعی له اوریدلو سخت خپه شو او په هغه صحابی باندی په قهر شو او د دغه بی موجبه قتل د سبب له اوریدلو څخه وروسته ئی وفرمایل «هلاشققت قلبه - آیا د ده زړه دی څیری کړی ؤ؟» چه ته وپوهیدی، چه دی رښتیا وایی که دروغ؟)

كَذٰلِكَ كُنْتُمْ مِّنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوْا ؕ

هم داسی وئ تاسی (هم چه یوائځی د اسلام په اظهار سره مامون شوی وئ) پخوا له دی نو فضل وکړ الله په تاسی نو ښه تحقیق کوئ! (او هیڅا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!)

تفسیر: تاسی پخوا له دی هم داسی وئ! یعنی پخوا له اسلامه د دنیوی اغراضو له امله (وجی) تاسی هم داسی په ناحقه وینی تویولی، لیکن اوس سره له اسلامه داسی له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کښی هم احتیاط کوئ چه د هغه د مسلمان کیدلو احتمال وی. یا ئی دا مطلب چه له دی نه پخوا د اسلام په شروع کښی تاسی هم د کافرانو په ښارونو کښی اوسیدئ او تاسی د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ نو لکه چه په هغه حالت کښی هم ستاسی ظاهری اسلام اعتبار درلود (لرلو) او ستاسی د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی ؤ، نو هم داسی په تاسی باندی هم لازم دی، چه د نورو ظاهری مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ! او بی له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایی چه له احتیاط، دقت او غور څخه کار واخلئ!

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

بیشکه الله دی په هغه څه چه تاسی (یې) کوئ ښه خبردار (نو پری جزا درکوی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی په ظاهری اعمالو او د زړونو په پټو خبرو باندی خبر او مطلع دی، نو وروسته له دی که څوک وژنئ محض (د الله تعالیٰ) په حکم سره ئې وژنئ! او اصلاً په هغه کښی خپل هیڅ یو غرض ته مداخله مه ورکوئ! او دا هم مقصد دی که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویری ستاسی په مخ کښی د اسلام اظهار وکړی او تاسی تیر باسی او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوری (بچ کړی)، نو الله تعالیٰ ته تول شیان معلوم دی او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشی ژغورلی. (ساتلی) مگر تاسی هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسی کار نه دی، مونږ به له هغو سره گورو.

لَا يَسْتَوِي الْقٰعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجٰهِدُونَ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوٰلِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجٰهِدِينَ
بِأَمْوٰلِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحُسْنٰى ۚ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجٰهِدِينَ عَلَى الْقٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾
دَرَجٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَّرَحْمَةً ۚ

نه دی برابر (الله ته) کیناستونکی (په کور کښی) له مؤمنانو نه (له جهاده) بی له خاوندانو د عذره او جهاد کوونکی په لاره د الله کښی (د دین د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او په ځانونو خپلو سره فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کیناستونکو باندی (له معذرته) په درجه کښی؛ او له تولو سره (که مجاهد وی که معذور ناست) وعده کړی ده الله د ښی جزا (جنت)؛ او فضیلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کیناستونکو (له معذرته) په اجر

عظیم ډیر لوی سره چه مرتبې دي (لویې چه په عزت او کرامت کښې سره متفاوتې دي) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی؛

تفسیر: له دې نه پخوا ئې مسلمانانو ته د خطا او ناپوهۍ د قتل په نسبت عتاب او تنبیه فرمایلې وه نو هسې احتمال کیدی شو چه څوک به له زړه «جهاد» ونشي کولی ځکه چه مجاهدینو ته داسې پیښې ډیرې وړپیښیږي نو ځکه ئې د مجاهدینو د فضیلت بیان وفرمایه او دوی ته ئې د «جهاد» رغبت ورکړ. د دې آیت خلاصه دا ده چه په ګوډو، شلو، ړندو، ناروغو او معذرو خلقو باندې د «جهاد» حکم نشته، باقي په نورو ګردو (تولو) مسلمانانو کښې د مجاهدینو درجې داسې لویې دي چه د «جهاد» تارکین له سره هغسې درجې نه لري. اګر که هغوی هم جنتیان دي. له دې ځنې دا ښکاره شوه، چه «جهاد» فرض کفایي دی، او فرض العین نه دی. یعنې که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد له پاره کفایت وکړي او په هغوی باندې ضرورت رفع شي نو پر «جهاد» نه کوونکو باندې هیڅ یوه ګناه نه اوړي. که نه دوی تول سره ګنهګاریږي.

وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٩٦﴾

او دی الله ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنې حق تعالیٰ غفور او رحیم دی د «جهاد» کوونکو په باره کښې د اجر مغفرت او رحمت هغه وعدې چه شوې دي، هغه هرومرو (خامخا) پوره کوي. یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سړی په ناپوهۍ سره وواژه شو، نو دوی به حق تعالیٰ معافوي، نو د دې اندیښنې له امله (وجې) تاسې له جهاد څخه مه ستنیږئ (واپس کیږی) !

إِنَّ الَّذِيْنَ تَوَفّٰهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِيْٓ
أَنْفُسِهِمْ قَالُوْا فِيْمَ كُنْتُمْ ؕ قَالُوْا كُنَّا مُسْتَضْعَفِيْنَ
فِي الْأَرْضِ ؕ قَالُوْٓا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللّٰهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوْا
فِيْهَا ؕ فَأُولٰٓئِكَ مَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ؕ وَسَآءَتْ مَصِيْرًا ﴿٩٧﴾
إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَآءِ وَالْوِلْدَانِ

لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ حِيْلَةً وَّلَا يَهْتَدُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٩٨﴾ فَاُولٰٓئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّعْفُوَ عَنْهُمْ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُوًّا غَفُوْرًا ﴿٩٩﴾

بیشکه هغه کسان چه وفات کړی وی دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسی حال کښی چه وی دوی ظلم کوونکی په ځانونو خپلو وایی ورته (ملائکی) په کوم حال کښی وئ تاسی (په خپلو دینی چارو کښی؟) وائی دوی چه وو مونږ ضعیفان کړی شوی په ځمکه کښی (د کفارو په لاس بیا ملائکی ورته) وایی چه آیا نه وه ځمکه د الله ارته پس هجرت کړی وی تاسی په دی (ځمکه کښی)؛ نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی. او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مګر (نه به عذابیږی) هغه چه په رښتیا سره ضعیفان دی له نارینه ؤ او له ښځو او له هلکانو چه نه توانیږی (او نه لری هیڅ) حیله (تدبیر) او نه پیژنی دوی لاره (د چیری تللو له دارالحربه). پس دا عاجزان (چه دی) ښایی چه الله (یعنی هیله ده له الله چه) عفوه وکړی له (ګناهونو د) دوی نه او دی الله ښه عفوه کوونکی (د معذورانو) ښه ښښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: ځینی داسی مسلمانان هم شته چه د زړه له اخلاصه په رښتیا سره مسلمانان دی، مګر د کافرانو تر واک (اختیار) او حکومت لاندی اوسیږی او دوی ته بیخی پره او مغلوبان دی، او د کافرانو له ویری اسلامی خبری په ښکاره ډول (طریقه) سره نه شی ویلی او نه د «جهاد» په حکم باندی عمل کولی شی، نو په دوی باندی فرض دی چه له هغه ځایه هجرت وکړی ـ په دی رکوع کښی هم دا ذکر دی. د آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه پر خپلو ځانونو باندی ظلم کوی یعنی له کافرانو سره یو ځای اوسیږی او هجرت نه کوی نو پرښتی به له دوی ځنی د ځنکدن په وخت کښی پوښتنی کوی چه په کوم دین وئ تاسی؟» دوی به وایی چه «مونږ مسلمانان یو مګر په دنیا کښی مو د ضعف او کمزوری له امله (وجی) د دین خبری نشوی کولی.» نو بیا پرښتی ورته وائی چه «د الله تعالیٰ ځمکه خو ډیره پراخه او ارته وه او ستاسی له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه چه له هغه ځایه مو هجرت کړی وی.» نو د هسی خلقو ځای دوزخ دی. هو! هغه کسان چه په رښتیا سره ضعیفان دی لکه ښځی او ماشومان چه نه هجرت کولی شی او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وی، نو دوی د معافی وړ (لائق) دی.

(فائده): له دی ځخه راښکاره شوه په هر هغه ملک کښی چه مسلمانان په ښکاره ډول (طریقه) سره شرعی ژوندون نه شی کولی له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندی فرض دی او پرته (علاوه) له هغه کسانو چه بیخی بی وزلی (بیوسه) او معذوران دی، نور هیچا ته اجازه نشته چه هلته پاتی شی.

وَمَنْ يُّهَاجِرْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يَجِدْ فِي الْاَرْضِ مُرٰغَمًا
كَثِيْرًا وَّسَعَةً ۭ وَمَنْ يَّخْرُجْ مِنْۢ بَيْتِهٖ مُهَاجِرًا اِلَى اللّٰهِ
وَرَسُوْلِهٖ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ اَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ۭ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٠٠﴾

او هر څوک چه وطن پریږدی (او لاړ شی) په لاره د الله کښی نو ویه مومی (دی) په ځمکه کښی (په مقابل د هجرت کښی)، د آرامی ځایونه ډیر او پراخی (د روزی). او هر څوک چه ووځی له کوره خپله په داسی حال کښی چه هجرت کوونکی وی طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومی (لاندی کړی) دی مرګ (بهر له کوره) نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندی. او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: په دی آیت کښی د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلی او ډاډینه ورکوله شی. یعنی هر هغه څوک چه خاص د الله تعالیٰ لپاره هجرت کوی او خپل وطن (هیواد) پریږدی (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق دپاره سفر کوی) نو د ده د هستوګنی دپاره به ډیر ځایونه پیدا کیږی او د ده په روزی او خوړو کښی به ډیره پراخی راشی، نو د هجرت کولو په وخت کښی له هسی خبری ځنی مه ویریږئ! چه مونږ به چیری اوسیږو؟ او څه شی به خورو؟ او له دی ځنی هم اندیښنه مه کړئ! نه چه په لاره کښی مړه شو او نه چه د دی لوری او هغه لوری له دواړو څخه بی برخی پاتی شو ځکه چه په هسی صورت کښی هم د هجرت پوره ثواب دررسیږی. او موت خو پوره په خپله نیته راځی. او له خپل مقرر وخت څخه هیڅ وړاندی او وروسته نه کیږی.

وَاِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْاَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَقْصُرُوْا مِنَ الصَّلٰوةِ ۖ
اِنْ خِفْتُمْ اَنْ يَّفْتِنَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ اِنَّ الْكٰفِرِيْنَ كَانُوْا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿١٠١﴾

او کله چه سفر کوئ تاسی په ځمکه (په ملکونو) کښی پس نشته پر تاسی هیڅ ګناه (وبال) په دی کښی چه څه لنډوالی وکړئ تاسی له لمانځه (له

رباعی څخه، نه له ثلاثی او ثنایی نه) که ویریدئ تاسی له دی چه په فتنه کښی به واچوی (ضرر به ورسوی) تاسی ته هغه کسان چه کافران شوی دی بیشکه چه کافران دی تاسی لره دښمنان ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چه د «جهاد» او د نورو کارونو دپاره سفر کوئ او له کافرانو څخه (چه ستاسی صریح دښمنان دی) د دی خبری ویره وی. چه دوی به فرصت وموهی او تاسی به وربروی (تکلیف کړی) نو خپل لمنځونه لنډ کړئ! یعنی هر هغه لمونځ چه تاسی په حضر کښی څلور رکعته کاوه اوس هغه دوه رکعته وکړئ!.

(فائده): زمونږ د حنفیانو په مذهب د سفر ادنٰی مرتبه د دری ورځو مزل دی (د کال په ډیرو لنډو ورځو کښی تر زواله پوری، په منځنی تګ سره ګرندی او مته تګ ته هیڅ اعتبار نشته، یعنی که دا مسافه په لږه موده کښی هم قطع کړی، لمونځ به مسافرانه کوی او که نیمایی د دی مسافی په شلو ورځو کښی هم قطع کړی نو لمونځ به پوره اداء کوی. ځکه چه) کم له دری مزلو څخه د لمانځه قصر کول روا نه دی. د کافرانو د ضرر رسولو ویره په هغه وخت کښی موجوده وه، چه دا حکم نازل شو کله چه دا ویره له منځه ورکه شوه نو بیا هم زمونږ (رسول الله صلی علیه وسلم) تل په سفرونو کښی خپل (رباعی) لمنځونه قصر کول او اصحابو ته ئی هم د قصر په نسبت تاکید فرمایه. اوس هم په مسافری کښی د قصر کولو حکم دی دا ذکر شوی ویره وی که نه وی ځکه چه دا د الله تعالیٰ فضل او مهربانی ده. او ښایی چه په ډیره خوښی سره ومنله شی لکه چه د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی هم داسی ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ
مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا
مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا
مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ
كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ
عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَاحِدَةً

او کله چه اوسی ته (ای محمده!) په دوی کښی (د دښمنانو د ویری په وخت کښی) پس اقامت وکړی ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفی

کړه) پس ودې دریږي یوه طائفه له دوی څخه له تاسره او وادی خلی دا (لمونځ کوونکی) وسلې خپلې نو کله چه سجده وکړه (دوی د دوه رکعتي په اول رکعت کښې او د دری رکعتي او څلور رکعتي په دوهم رکعت کښې) پس شي دې دوی له وروسته ستاسې او رادې شي طائفه بله چه نه وی کړی لمونځ دوی پس لمونځ دې وکړي دوی له تاسره او وادی خلی دوی (هم اسباب د) بیداری خپلې (او د ځان د مدافعې له دښمنه) او وسلې خپلې خوښه ده د هغو کسانو چه کافران شوی دی (دا) که په یو ډول (طریقه) سره غافلان شئ تاسې له وسلو خپلو څخه او له اسبابونو خپلو څخه څو حمله وکړي دوی پر تاسې باندې حمله یوه.

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان ؤ اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنی د کافرانو د لښکرو په مقابله کښې دې د مسلمانانو لښکر دوه برخې شي!، یوه برخه دې د دښمن مخ ته ودریږي! او بله برخه دې له امام سره نیم لمونځ اداء کړي! او بیا دې دوی د دښمن مخې ته لاړ شي!، او هغه بله برخه خلق دې راشي! او له امام سره دې هغه پاتې لمونځ اداء کړي!، او د امام له سلام کرځولو څخه وروسته دې دواړه ډلې د خپلو لمونځونو پاتې برخې یواځې یواځې اداء کړي! که د ماښام لمونځ وي، لومړی ډله دې دوه رکعته او دوهمه ډله دې یو رکعت لمونځ له امام سره وکړي!، او په داسې حالت کښې د لمانځه په منځ کښې تګ او راتګ معاف دی او د توری، ځغرې، ډال او د جنګ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی. او دا د دې له پاره چه کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شي، او یو ځلې ګرد (تول) سره په ګډه حمله او یرغل را نه وړي.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم مَّرْضَىٰ أَن تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ ۗ

او نشته هیڅ ګناه (وبال) پر تاسې باندې که چیرې وي په تاسې باندې څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وئ تاسې ناجوړه چه کیږدئ تاسې وسلې خپلې، او ونیسئ (په هر حال کښې اسباب) د بیداری خپلې (د خپل ځان د مدافعې له دښمنه)

تفسیر: که د باران یا رنځوری یا د کمزوری له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وي، نو په داسې حالت کښې د هغو د کیښودلو اجازه شته ـ مګر د خپل ځان ساتنه دې کوي مثلاً ځغره،

ډال (توره، تومانچه، توپک، ماشينګن او نور) دې له ځانه سره ولري.
(فائده): که د دښمنانو له ويرې دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشي، چه صلٰوة الخوف (د ويرې لمونځ) له پاس ترتيب سره سم اداء کړې شي، نو د جماعت لمونځ دې موقوف کړې او هر مجاهد دې يواځې يواځې لمونځ وکړې! که له سپرلې (سورلئې) ځنې هم د ښکته کيدلو موقع ورميسره نشي، همغسې دې سپور (سور) په اشارې سره لمونځ وکړي!، او که دښمنان ورته نيژدې وي او په هيڅ ډول (طريقه) لمانځه ته وزګار نه وي نو دلته دې لمونځ مؤخر او بيا دې قضائي راوړي.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٠٢﴾

بيشکه الله تيار کړې دې دپاره د کافرانو عذاب سپکوونکې.

تفسير: يعني د الله تعالیٰ له حکم سره سم له تدبير، احتياط او اهتمام څخه کار واخلئ! او د الله تعالیٰ فضل ته هيلمن (طمعه دار) او اميدوار اوسئ!، چه دې به کافران ستاسي په لاس سپک، خوار او ذليل کړي. نو له کافرانو ځنې مه ويريږئ!.

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَوٰةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ

بيا کله چه اداء کړئ تاسي لمونځ نو يادوئ تاسي الله (يا) پس کله چه اراده وکړئ تاسي د ګزارلو د لمانځه نو يادوئ تاسي الله په ولاړې او په ناستي او پر اړخونو خپلو، (يا) په ولاړې (که روغ يئ) او په ناستي او پر اړخونو خپلو (که ناروغه يئ)،

تفسير: يعني که د خوف په وخت کښې د تنګې او بې اطمينانۍ له امله (وجې) په لمانځه کښې کوم ډول (طريقه) قصور راشي نو د «صلٰوة الخوف» له تماميدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کښې (ولاړ ئې! که ناست يا ملاست) الله تعالیٰ ياد کړئ! تر دې چه عين د مقاتلې او هجوم او يرغل (حمله) په وخت کښې هم ځکه چه د وخت تعين او د نورو قيودو رعايت کول د لمانځه په حالت کښې وو، چه د زوروزو دښمنانو د مقابلې په وخت کښې د هغو د ادا کولو له امله (وجې) تنګې، او بې اطمينانۍ او د نورو پيښو احتمال کيدې شي. پرته (علاوه) له لمانځه څخه په هر حالت کښې بې د وخت له تعينه هم تاسي الله تعالیٰ يادوئ!، او نه ښائي چه په هيڅ حالت کښې د الله له ياده غافل شئ! عبدالله بن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د دې آيت په آخر کښې فرمايلي دې «هغه څوک چه عقل او سد او حواس ئې د کومې پيښې له امله (وجې) له

کاره لویدلی او معذور شوی وی، نو هغه معذور ګڼل کېږي، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کښې د
پاک الله له یادولو څخه نشي معذور کېدی.»

فَإِذَا اطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ الصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

پس کله چه په آرام شوئ! نو قائموئ تاسی (سم اداء کوئ سره له تولو
حقوقو) لمونځ!، بیشکه چه لمونځ دی پر مؤمنانو باندی فرض کړی (تاکلی
(مقرر) شوی په معلومو اوقاتو کښی.

تفسیر: یعنی کله چه ذکر شوی خوف لری او زړونه مو داده شی نو هر لمونځ چه کوئ ښائی
چه د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، د آدابو له محافظی او اطمینان سره ئی اداء کړئ!
لکه چه د امنیت په حالت کښی اداء کاوه شی. د زائدو حرکاتو اجازه چه درکړی شوی ده، هغه
د خوف په لمانځه پوری مخصوصه ده، بیشکه چه لمونځ په خپل معین او تاکلی (مقرر) وخت
کښی فرض دی، نو ښائی په سفر او حضر په اطمینان او خوف، او په هر حالت کښی پخپل هغه
تاکلی (مقرر) وخت کښی دی هرومرو (خامخا) اداء کړ شی! داسی نه چه هر کله مو زړه وشی
اداء ئی کړئ! یا دا مطلب چه د لمانځه په نسبت الله تعالیٰ پوره ضبط او تعیین فرمایلی دی، چه
په حضر کښی څرنګه ښائی او په سفر کښی په څه ډول (طریقه) سره اداء کړی شی؟ د اطمینان
په وخت څنګه کیږی او د خوف په حالت کښی څه وضعیت ښائی؟ نو لازمی او ضروری ده چه
په هر حالت کښی پر لمانځه باندی تینګ اوسئ! او پخپلو تاکلیو (مقرر) وختونو کښی ئی سره
له دوام او پابندی هرومرو (خامخا) اداء کړئ!

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا
تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

او سستی (بی همتی ای! مؤمنانو) مه کوئ! په طلب (تعقیب او جنګ) د
قوم د کفارو کښی، که یئ تاسی چه دردمن کیږئ! نو بیشکه دوی (هم)
دردمن کیږی همغسی چه تاسی دردمن کیږئ! او هیله (امید) لرئ تاسی له
(جانبه د) الله د هغه (ثواب) چه نه لری دوی (کفار) امید، (یی) او دی الله

(په هر شي) ښه عالم ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعني د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقيب کښې له همت ځنې کار واخلئ! او څه کوتاهي او سستي پکښې مه کوئ! که تاسي ته د دوی له جنګه کوم زخم او درد دررسيدلی دی، نو هغوی هم په هم داسي تکاليفو کښې آخته، او په دې کښې له تاسو سره شريکان دي. او وروسته له دې نه هم تاسي له الله جل جلاله څخه د هسي شيانو هيلمن (طمعه دار) او اميدوار يئ! چه دوی له سره په هغو کښې څه برخه او هيله (اميد) نه لري، يعني په دنيا کښې په کفارو باندې بري، او په آخرت کښې لوی ثواب. الله تعالیٰ ته ستاسي ټول مصالح او اعمال ډير ښه معلوم دي او د الله تعالیٰ د هر حکم چه په هغه کښې ستاسي ديني او دنيوي ډير مصالح او خورا (زيات) حکمتونه دي) امتثال او منل غنيمت او لوی نعمت وګڼئ!

إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ لِتَحۡكُمَ بَيۡنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ
ٱللَّهُۚ وَلَا تَكُن لِّلۡخَآئِنِينَ خَصِيمٗا ١٠٥

بيشکه مونږ نازل کړی (ليږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره دپاره د دې چه حکم وکړې ته (ای محمده!) په منځ د خلقو کښې په هغه طريقه سره چه ښوولې ده تاته الله! او مه کيږه له جانبه د خيانتګرو جګړه کوونکی (د بې ګناهو سره).

تفسير: له منافقانو او ضعيف الاسلام کسانو ځنې به کله چه کوم يو د کومې ګناه يا خرابۍ مرتکب کيده. نو د بدنامي او د سزا له ويرې به ئې ځان ته حيلې (فريبونه) او پلمې (تدبيرونه) جوړولې ـ او زمونږ د پاک رسول صلی الله عليه وسلم په مخ کښې به ئې د هغې اظهار په هسې ډول (طريقه) سره کاوه، چه د دوی برائت ترې ښرګند شي. بلکه په کوم بری الذمه باندې به ئې تهمت کاوه، او د هغه په مجرم ګرځولو کښې به ئې زور او قوت صرفاوه او راز راز (قسم قسم) پلمې (تدبيرونه) او بهانې او ګډې وډې خبرې به ئې سره جوړولې ـ او په دې مورد کښې به ئې مشورې سره کولې ـ لکه چه يو ځلې داسي وشو، چه يوه هم داسي مسلمان (طمعه نامي) د بل مسلمان کور سورې کړ، او د هغه څه وسلې، او يو ګوډې اوړه ئې په غلا يوووړل ـ اتفاقاً دغه ګوډې سورې ؤ ـ او په ګرده (توله) لاره کښې د غله تر کوره پورې له هغه ځنې اوړه دوړيده. غله هسې تدبير وسنجاوه (جوړ کړو) چه نه ښائي دا د غلا مال پخپل کور کښې کيږدم ـ نو ځکه ئې په همغه شپه کښې د يوه هسې يهودي (زيد نامي) کره يووړ چه د ده آشنا ؤ. او هلته

ئی د امانت په دود (رواج) کېښود، ګهیځ (سحر) د کور خاوند د خپلو اوړو په پلټنې (تحقیق) پسې شو، او غل ئی تینګ ونیو- مګر د لتولو په اثر د ده په کور کښې د غلا شی هیڅ پیدا نه شو - او دغه غله (طمعه) قسمونه یادول، چه «زه له سره غل نه یم - وګورئ! چه د اوړو دوړی زما له کوره هیسته هم تللی دی» - د اوړو خاوند د همغو دوړو په لار برابر د همغه (زید نامی) یهودی کره ورننووت او هغه ئی کلک ونیو یهودی د هغه په شتو باندی پخپل کور کښې اقرار وکړ او وئی ویل چه «دا مال د هغه مسلمان دی چه پرون شپه ئی د امانت په توګه (طور) ما کره ایښی ؤ، زه له سره غل نه یم» - د اوړو او د وسلی خاوند د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ورغی او دا پیښه ئی سر تر پایه پوری ورته عرض کړه د غله قوم (بنی ظفر) او د ده نورو ملګرو اتفاق سره وکړ او پخپلو منځو کښې ئی دا خبره سره غوټه کړه، چه ځانئی موږ زیار (کوشش) وباسو، چه (طمعه) باندی دغه غلا ثابته نشی او هرومرو (خامخا) همغه یهودی غل وپیژانده شي لکه چه دوی له یهودی سره ډیری جګړی هم وکړی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې ئی د دغه غله په «برائت» او بیګناهی باندی قسمونه یاد کړل او متفقاً ئی شاهدی وویله او تینګار ئی وکړ چه خامخا دی دغه یهودی د خپل جرم سزا وګالی (برداشت کړی) - دلته الله تبارک وتعالیٰ متعدد آیتونه نازل کړل. حضرت (رسول مقبول صلی الله علیه وسلم) او نور ګرد (تول) اصحاب رضی الله تعالیٰ عنه ئی متنبه کړل - چه غل هم دغه (طمعه) مسلمان دی - یهودی (زید بن سمین) رښتیا وائی. او په دی غلا کښې بی ګناه دی. او د تل له پاره ئی د هسی خلقو پلمی (تلبیرونه) ورورانی کړی او ګرد (تول) ئی سره متنبه کړل. د آیت مطلب دا دی «ای رسول الله! موږ خپل رښتیا کتاب پر تا باندی نازل کړ چه زموږ له پوهولو او ښوولو سره سم پر ګردو (تولو) خلقو باندی نیک وی که بد، مؤمن وی، که کافر د عدالت او انصاف امر اجرا کړی! او د هغو کسانو په خبرو باندی چه خائنان او تګان دی اعتبار مه کوه! او مه ئی طرفدار شه! او د دوی په قسمونو او په شاهدی سره هیڅ یو بی ګناه سړی مه مجرم کوه! یعنی د دغو خائنانو په خوا مه شه! او د یهودی په خلاف خپل حکم مه صادروه!»

وَّاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾

او مغفرت وغواړه له الله؛ بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له تحقیقه مخکه پخوا تش په ظاهر سره غل بری الذمه ګڼل او په ناحقه سره پر یهودی باندی د غله خیال کول، ستا د عصمت او د عظمت له شان سره مناسب نه دی. او له دی مخه استغفار په کار دی. په دی کښې هغو مخلصانو اصحابو ته پوره تنبیه وشوه، چه د اسلامی تعلق، یا د قومی احساس او نورو عواملو له امله (وجی) ئی پر هغه باندی د حسن ظن له کبله د

ښو گمان کاوه، او زيار (محنت) ئې ايسته چه پر همغه يهودی باندې غلا ثابته شي.

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِيْنَ يَخْتَانُوْنَ اَنْفُسَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا اَثِيْمًا ۝ يَّسْتَخْفُوْنَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُوْنَ مِنَ اللّٰهِ وَهُوَ مَعَهُمْ اِذْ يُبَيِّتُوْنَ مَا لَا يَرْضٰى مِنَ الْقَوْلِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُوْنَ مُحِيْطًا ۝

او مه کوه جګړه له (طرفه د) هغو کسانو چه خيانت کوی دوی له ځانونو خپلو سره بيشکه چه الله نه خوښوی هر هغه شوک چه وی ډير خيانت کوونکی ګنهګار چه پټوی دوی (له شرمه دا خيانت) له خلقو څخه او نه ئې پټوی (نه شرميږی) له الله نه حال دا چه الله (تل) له دوی سره دی (په خپل علم) کله چه د شپې تدبيرونه تړی دوی هغه چه نه ئې خوښوی (الله) له خبرو څخه، او دی الله پر هغو (کارونو) چه کوی (ئې) دوی محيط (چاپيريدونکی په علم او قدرت سره).

تفسير: په پخوانی آيت کښی کله چه د هغوی خيانت او خرابی په ښکاره ډول (طريقه) سره وښوولـه شوه ـ نو ښائی چه رسول الله صلی الله عليه وسلم به د هغه زيات شفقت له امله (وجی) چه ده پر ګردو (ټولو) بالخصوص په خپل امت درلود (لرلو)، له حق تعالیٰ څخنی د دوی د خطاؤ د مغفرت په نسبت د څه دعا کولو په فکر کښی ؤ؛ نو ځکه داسی ارشاد وشو چه د دی خائنانو په طرفداری، له الله تعالیٰ سره ولی جګړی کوی ـ الله تعالیٰ داسی خلق نه خوښوی چه دوی له خلقو سره پټی پټی د شپې له مخی ناجائزی مشوری او جرګی کوی ـ او له الله تعالیٰ څخنی هيڅ نه شرميږی، چه هر وخت له هغوی سره دی او د دوی پر ګردو (ټولو) احوالو باندی محيط، عليم او خبير دی ـ اګر که تاسی د دوی له پاره مغفرت نه دی غوښتی، ولی ستاسی د معافی غوښتلو احتمال خو يقيناً موجود ؤ وګورئ! په بل ځای کښی د حضرت (ابراهيم عليه السلام) په نسبت د ﴿ يُجَادِلُنَا فِيْ قَوْمِ لُوْطٍ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَحَلِيْمٌ اَوَّاهٌ مُّنِيْبٌ ﴾ صريح ارشاد موجود دی. نو د هغه مخنيوی له پاره حق تعالیٰ دا ارشاد وفرمايه او دی ئې له سپارښ کولو څخه منع کړ. والله اعلم.

هَاَنۡتُمۡ هٰۤؤُلَاۤءِ جَادَلۡتُمۡ عَنۡهُمۡ فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا فَمَنۡ يُّجَادِلُ
اللّٰهَ عَنۡهُمۡ يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ اَمۡ مَّنۡ يَّكُوۡنُ عَلَيۡهِمۡ وَكِيۡلًا ﴿١٠٩﴾

واورئ خبردار شئ! تاسي اى هغو كسانو چه جګړه كوئ له (طرفه د) دوى په دى حيات دنيوى (ژوندون لږ خسيس) كښې؛ پس څوک دى چه جګړه به وكړى له الله سره له (طرفه د) دغو (خيانتګرو) په ورځې د قيامت كښې بلكه آيا څوک دى چه وى به (د قيامت په ورځې كښې) د دوى وكيل (ساتونكى؟ بلكه هيڅوک نشته!).

تفسير: دا خطاب د غله قوم (بنى ظفر) او هغو كسانو ته دى، چه د غله (طمعه) طرفدارى ئى كوله. يعنى الله تعالىٰ ته هر شى معلوم دى. له دى بيځايه طرفدارى ـ څخه د قيامت په ورځ غله ته هيڅ نفع نشى رسيدى.

وَمَنۡ يَّعۡمَلۡ سُوۡۤءًا اَوۡ يَظۡلِمۡ نَفۡسَهٗ ثُمَّ يَسۡتَغۡفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوۡرًا رَّحِيۡمًا ﴿١١٠﴾

او هر څوک چه وكړى يوه ګناه (چه ضرر ئى بل ته رسيږى) يا ظلم وكړى په خپل ځان بيا مغفرت وغواړى له الله څخه (نو) مومى الله ډير مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډير رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسير: له «سوء» لويه، او له «ظلم» څخه وړه ګناه مراد ده. يا له «سوء» څخه هغه ګناه مراد ده چه له «ظلم» څخه دا مراد دى، چه ضرر ئى يوازى د ده نفس ته رسيږى يعنى هر قسم ګناه چه وى، د هغې علاج په توبه او استغفار سره كيدى شى، وروسته له توبى څخه به ئى الله تعالىٰ معافوى. كه بنيادمان قصداً او عمداً په چل او فريب سره د كوم مجرم برائت او پاكى ثابته كړى. يا په غلطى سره مجرم بى ګناه وګنى، نو له دى ځنى د هغه په جرم كښې هيڅ تخفيف نه راځى. هو! په توبه سره به بيخى معافيدى شى. په دى سره هغه غل او د هغه ټول ګوند (پارتى) او طرفدارانو ته چه سره له پوهى او علمه ئى د غله خوا نيولى وه، يا ئى په غلطى سره مجرم بى ګناه ګانه، ګردو (ټولو) ته د توبى او د استغفار ارشاد او هدايت وشو. او يوه لطيفه اشاره په دى لورى هم وشوه چه كه اوس هم څوک همغسى پخپله خبره باندى ټينګ ولاړ وى، او

توبه ونه کړي، نو د الله تعالیٰ د مغفرت له وعدې، او د ده له رحمت څخنی بې برخې پاتې کیږي (او که ئې تفضلاً معافوي نو د ده اختیار دی).

وَمَنْ يَّكْسِبْ اِثْمًا فَاِنَّمَا يَكْسِبُهٗ عَلٰى نَفْسِهٖ ۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١١١﴾

او هر څوک چه وکړي ګناه نو بیشکه هم دا خبره ده چه کوي دا (ګناه) په ځان خپل باندې او دی الله ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعني څوک چه په قصد سره ګناه کوي د هغې وبال ئې په غاړه لویږي او د هغې سزا خاص همغه ته ورکوله کیږي نه بل چاته ځکه چه د یوه سزا بل ته هغه څوک ورکوي چه له حقیقت څخه بې خبره یا له حکمت څخنی بیخي بې برخې وي. مګر حق سبحانه وتعالیٰ بې له مبالغې په صیغه د مبالغې سره «علیم» او «حکیم» دی. د ده په لوی دربار کښې داسې چارې هیڅ کیدونکې نه دي او نه ئې وهم او تصور کیدې شي. نو اوس له دې څخنی چه په خپله غلا وکړي او بیا هغه غلا د یو یهودي په غاړه ورواچوي څه نفع وررسیدې شي؟

وَمَنْ يَّكْسِبْ خَطِيْٓئَةً اَوْ اِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهٖ بَرِيْٓئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿١١٢﴾

او هر څوک چه وکړي یوه وړه ګناه یا یوه لویه ګناه بیا ولي (متهم کړي) په دې (ګناه) سره کوم پاک سړی پس په تحقیق بار ئې کړ (پر ځان خپل) ډیر غټ دروغ او ګناه ښکاره.

تفسیر: یعني هر څوک چه کومه وړه یا لویه ګناه وکړي او بیا هغه د کوم بل بیګناه په غاړه ورواچوي نو په ده باندې دوه ګناوې لازمیږي یو د دروغو د تهمت وبال بل د اصلي ګناه وبال نو ښکاره شوه چه په دې سره چه (طمعه) په خپله ګناه کړې وه او بیا ئې د یهودي (زید) په غاړه کښې واچوله د ده د ګناه بار لا دروند شو او هیڅ یوه ګټه ور په برخه نشوه او ښکاره ده چه ګناه لویه وې که وړه د هغې کفاره او علاج یوازې په خالصه توبه سره کیږي او بل څه علاج نه لري.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهٗ لَهَمَّتْ طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ
اَنْ يُّضِلُّوْكَ ؕ وَمَا يُضِلُّوْنَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّوْنَكَ مِنْ
شَيْءٍ ؕ وَاَنْزَلَ اللّٰهُ عَلَيْكَ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ
مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ ؕ وَكَانَ فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكَ عَظِيْمًا ﴿١١٣﴾

او که چیری نه وی فضل (احسان) د الله پر تا باندی او رحمت (مهربانی) د ده نو هرومرو (خامخا) قصد کړی ؤ یوی طائفی له دوی د دی چه تیر باسی تا (او ګمراه کړی پخپل قصد سره تا)؛ او نه تیر باسی دوی مګر ځانونه خپل او نشی ضرر رسولی تاته د هیڅ شی؛ او نازل کړی دی الله پر تا باندی (ای محمده!) کتاب او حکمت (شرعی احکام، عمیق اسرار) او دربښوولی ئی دی تاته هغه (خبری) چه ته نه وی پوهیدلی (پری) او دی فضل (احسان رحمت) د الله پر تا باندی ډیر لوی.

تفسیر: دا خطاب د رسول کریم (علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) په لوری دی. او د خائنانو د چل او فریب اظهار او د ده مبارک د عصمت او د شان عظمت دی او د دی خبری اعلام دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم په علمی کمال کښی (چه له ګردو (تولو) کمالاتو ځنی افضل او اول او پر ګردو (تولو) باندی فائق دی) هم اعلیٰ او اولیٰ دی او د الله تعالیٰ فضل او کرم پر ده باندی داسی بی نهایت دی چه زمونږ په بیان او پوهه کښی له سره نشی راتلی او د دی خبری په لوری اشاره ده کوم خیال چه په اول کښی ده ته د غله په برائت او د یهودی په سرقت باندی پیدا شوی ؤ د هغه د ظاهری اسبابو او عواملو د لیدلو او د اقوالو او شهاداتو له اوریدلو ځنی ؤ نه دا چه هغه ئی بیخی رښتیا او صحیح ګڼلی ؤ او په هغه کښی **«میلان عن الحق»** یا **«مداهنة فی الحق»** له سره نه وه او په دومره یوه خبره کښی هیڅ کومه خرابی نه وه بلکه د هم داسی یو کار کیدل ضروری ؤ کله چه د الله تعالیٰ په فضل سره حقیقت ورښکاره شو نو بل هیڅ یوه وسوسه باقی پاتی نه شوه او له دغو ګردو(تولو) خبرو څخه مقصود دا دی چه وروسته له دی نه هغه تیر ایستونکی ستاسی د تیر ایستلو او فریب ورکولو ځنی لاس ونیسی او مایوس شی او تاسی سم له خپل عظمت او تقدسه له غور او احتیاط څخه کار واخلئ!. والله اعلم.

لَا خَيْرَ فِيْ كَثِيْرٍ مِّنْ نَّجْوٰىهُمْ اِلَّا مَنْ اَمَرَ بِصَدَقَةٍ اَوْ

مَعۡرُوۡفٍ اَوۡ اِصۡلَاحٍۢ بَيۡنَ النَّاسِ‌ؕ وَمَنۡ يَّفۡعَلۡ ذٰلِكَ
ابۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ اللّٰهِ فَسَوۡفَ نُـؤۡتِيۡهِ اَجۡرًا عَظِيۡمًا ﴿۱۱۴﴾

نشته هیڅ خیر په ډېرو کښې له پټو خبرو (مشورو) د دوی نه مګر (خیر شته په پټو خبرو) د هغه چا چه امر کوی په صدقه کولو یا په معروف (نیک کار) یا په اصلاح (روغه) په منځ د خلقو؛ او هر څوک چه وکړی دغه (صدقه، معروف، اصلاح) دپاره د غوښتنې د رضا (خوښی) د الله پس ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر (ثواب) ډېر لوی.

تفسیر: منافقانو او حیله ګرانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې پټې خبرې کولې تر څو چه په هغو سره په خلقو کښې خپل اعتبار زیات کړی او پخپلو منځو کښې به ئې هم چټې پټې (بیکاره) خبرې سره کولې او د یوه او بل غیبت یا شکایت به ئې سره کاوه، نو ځکه ارشاد وشو هغه کسان چه په خپلو منځو کښې د یو بل په غوږونو کښې خبرې او مشورې کوی د دوی زیاترې مشورې له خیر څخه تشې وی د صافو او رښتیا خبرو پټولو ته څه حاجت دی؟ هو! په کومه خبره کښې چه تیرایستل او فریب وی دوی هغه په پټه کوی نو ښایی چه د صدقې او د خیرات خبرې په پټه وکړئ! چه اخیستونکی پرې ونه شرمیږی یا که کوم ناپوه په خپلې غلطۍ باندې پوهوی، یا که کومه ښه خبره او صحیحه مسئله وروښیی نو ښایی چه هغه په پټه سره ووایی چه هغه ته ندامت رانشی یا که د دوه ؤ تنو په منځ جنګ وی او دوی د قهر او غصې له امله (وجې) روغې ته غاړه نه ږدی نو ښایی چه اول کوم یو داسې تدبیر وسنجوی (جوړ کړی) چه په هغو سره د دوی دواړو په منځ کښې روغه وشی او بیا دوی ښه وپوهوی تر دی چه په دا ځای کښې د «توریې ـ پټولو» اجازه هم شته. په آخر کښې فرمائی «هر څوک چه دا ذکر شوی امور د الله تعالیٰ رضا او خوښی له پاره کوی هغه ته به عظیم الشان ثواب ورعنایت کیږی یعنی په هسې ښو کارونو کښې دی ښایی ریاکاری او دنیوی اغراض مقصود نه وی (ځینو د «بصدقة او معروف» تفسیر داسې کړی دی په خیرات ورکولو یا په قرض ورکولو یا د مظلوم په اعانت یا په هر نیک کار کښې. یا مراد له «صدقې» ځنې «زکوٰة» او له «معروف» څخه «خیرات» مقصود دی.)

وَمَنۡ يُّشَاقِقِ الرَّسُوۡلَ مِنۡۢ بَعۡدِ مَا تَبَيَّنَ لَـهُ الۡهُدٰى وَ يَـتَّبِعۡ غَيۡرَ
سَبِيۡلِ الۡمُؤۡمِنِيۡنَ نُوَلِّهٖ مَا تَوَلّٰى وَنُصۡلِهٖ جَهَنَّمَ‌ؕ وَسَآءَتۡ مَصِيۡرًا ﴿۱۱۵﴾

او هر څوک چه مخالفت کوی له رسوله وروسته له هغه چه ښکاره شوه ده ته سمه لاره او تابع شی (لاړ شی) بی له لاری د مؤمنانو نو وبه ګرځوو مونږ دی هغه لوری ته چه دی ورګرځیدلی دی او داخل به کړو مونږ دی جهنم (دوزخ) ته؛ او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کله چه کوم یوه ته حقه خبره واضح شوی وی او وروسته له هغه بیا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه مخالفت وکړی او له ګردو(تولو) مسلمانانو څخنی بیل او ځانته بله کومه جلا (جدا) لاره غوره کړی نو د ده د هستوګنی ځای جهنم دی. لکه چه هغه غله وکړه چه ذکر ئی پخوا تیر شو. د دی په ځای چه هغه په خپل قصور باندی معترف کیده او توبه ئی ایستله، د خپل لاس د پری کیدلو له ویری (مرتد شو او) مکی معظمی ته وتښتید او له نورو مشرکانو سره ملګری شو.

(فائده): اکابرو علماؤ له دی آیت څخنی دا مسئله هم رایستلی ده چه د امت د اجماع منکر او مخالف هم جهنمی دی. یعنی د امت اجماع منل هم فرض دی. په حدیث کښی وارد دی چه «د الله تعالیٰ حمایت او نصرت د مسلمانانو له تولګی سره دی. هر چا چه ځانته جلا (جدا) لاره غوره کړه هغه په دوزخ کښی ولوید» **(اللهم اعذنا منه!)**

إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ

بیشکه الله نه کوی مغفرت (نه ښښی) دا چه شریک ونیول شی له ده سره او مغفرت کوی (ښښی) هغه (ګناه) چه ښکته وی له دی (شرک او کفر نه) هغه چاته چه اراده وفرمائی د «مغفرت ئی»؛

تفسیر: یعنی له شرک او کفر څخنی هره ښکته ګناه چه وی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی ښښی ئی، مګر د شرک او کفر ښښل له سره نه کوی. او د مشرک او کافر له پاره ئی عذاب مقرر کړی دی. نو غلا او تهمت کول اګر که کبیره ګناه ده ـ مګر دا احتمال هم ۇ چه الله تعالیٰ په خپل رحمت سره هغه ښښلی وی لیکن کله چه هغه غل د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخه وتښتید او له مشرکانو سره ګډ او ملګری شو نو اوس د هغه د مغفرت احتمال هم له منځه ولاړ.

(فائده): له دی نه دا هم راښکاره شوه چه شرک هم دا نه دی چه د ماسویٰ الله عبادت وکړی شی، بلکه د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل کوم حکم غوره کول، هم شرک دی.

وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

او هر څوک چه شریک ونیسی (کوم شی) له الله سره نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لری (له حقه).

تفسیر: یعنی له هدایت څخه لری ولوید ـ ځکه چه له الله جل جلاله څخنی په صراحت سره منحرف شو. او د پاک الله په مقابل کښی ئی خپل معبود بل څوک وگرځاوه ـ او د شیطان مطیع شو او د الله تعالیٰ له اطاعت او د هغه له رحمت څخنی بیخی مستغنی شو. نو هر څوک چه دومره لری ولویږی، هغه به په څه ډول (طریقه) سره د الله تعالیٰ د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شی! بلکه د داسی سړی مغفرت ښائی له حکمت څخنی مخالف وی. هم دا وجه ده چه داسی کسان له مغفرت څخنی بیخی مأیوس گرځول شوی دی. او مسلمان هر څومره چه سخت گنهگار هم وی، څرنگه چه د هغه خرابی یواځی د ده تر اعمالو پوری ده، او د ده عقیده او تعلق او توقع گرد (تول) صحیح او درست دی، نو ده ته هرومرو (خامخا) ژر یا وروسته هر کله چه الله تعالیٰ اراده وفرمائی، مغفرت ور په برخه کیږی. **(اللهم ارزقنا المغفرة!)**

إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ إِنَٰثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَٰنًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ ٱللَّهُ

نه بولی دوی (عبادت نه کوی دا مشرکان) بی الله نه مگر د ښځو او نه بولی (عبادت نه کوی دوی) مگر د شیطان سرکښ چه لری کړی ئی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنی هغه شیان چه دغو مشرکانو له الله تعالیٰ څخنی پرته (علاوه) خپل معبودان گرځولی دی په هغو کښی هغه بتان هم شامل دی چه دوی پر هغو باندی د ښځو غوندی نومونه ایښی دی. لکه «عزیٰ مناة نائلة او نور» او که حقیقت ته وگورئ! نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شیطان عبادت کوی. او هم دی شیطان دا مشرکان تیرایستلی دی. او مشرکان په دی بت پرستی کښی د شیطان امر منی او د هغه زیاته خوښی ځان ته حاصلوی. په دی سره د مشرکانو انتهائی ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دی. وگورئ! اول خو له دی څخه بل لوی ضلالت شته؟ چه بی له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وگرځوی؟، نو بیا چه معبود ئی گرځولی دی، څه شی دی؟ تیږی! (گټی) چه په هغو کښی هیڅ قسم حس او حرکت هم نشته. او د ښځو په نومونو سره هم موسوم دی. او د چا په وینا او ښوونه؟ د هغه شیطان په لمسونه چه د پاک الله له درباره مردود رټلی او ملعون شوی دی. نو آیا د دی ضلالت او جهالت بل کوم نظیر چیری پیدا کیدی

شي؟ او خورا (ډير) لوی احمق هم دا خبره منلی شي؟

وَقَالَ لَاَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾

او وويل (شيطان) چه خامخا به ونيسمه هرومرو (خامخا) زه (ای الله!) له بندګانو ستا نه يوه برخه مقرره کړی شوی.

تفسير: يعنې کله چه شيطان د سجدې په نه کولو سره ملعون او مردود شو نو په هغه وخت کښې ئې وويل «زه خو تباه او فنا شوم. مګر ستا له بندګانو د آدم عليه السلام له اولادې څخنې به زه يو معلوم مقدار او لويه برخه لمسوم او خطا باسم. او له خپله ځانه سره به ئې جهنم ته بيايم لکه چه په «الحجر» او په «بنی اسرائيل» او نورو سورتونو کښې مذکور دی. مطلب ئې دا دی چه شيطان له متمرد او ملعون کيدلو څخه علاوه خو له اولې ورځې راهيسې د ګردو (ټولو) بنی آدمانو دښمن او بدی غوښتونکی دی او خپله دښمنی ئې په صاف ډول (طريقه) سره ښکاره کړې ده. نو اوس دا احتمال هم پاتې نشو چه ګواکې شيطان سره له خبث او ګمراهی ښايی چاته به د خير غوښتلو او ښه رسولو کومه خبره وروښيی بلکه دا لا څرګنده شوه، چه شيطان د بنی آدمانو ازلی دښمن دی او هر هغه شی چه شيطان راښيی هغه د بنی آدمانو د ګمراهی او تباهی او بربادی سبب ګرځی. بيا د هسی يو ګمراه او بدخواه اطاعت په څه اندازه جهالت او نادانی ده؟ د مقرری حصې اخيستلو يوه معنٰی دا هم ده چه ستا بندګان به پخپلو مالونو کښې ما لره هم يوه برخه ټاکی (مقرروی) لکه چه خلق بتانو جنياتو او پرته (علاوه) له الله نورو ته نذرونه او نيازونه ورکوی.

وَّلَاُضِلَّنَّهُمْ وَلَاُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ اٰذَانَ الْاَنْعَامِ وَلَاٰمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللّٰهِ ط

او زه به هرومرو (لازماً) ګمراه کړم خامخا دوی او هرومرو (لازماً) زه به په باطلو اميدو کښې خامخا واچوم دوی او هرومرو لازماً) زه به امر وکړم خامخا دوی ته چه پس هرومرو لازماً) څيروی به دوی خامخا غوږونه د چارپايانو او زه به هرومرو (لازماً) امر وکړم خامخا دوی ته پس هرومرو (لازماً) تغير به ورکړی دوی خامخا پيدايښت د الله ته.

تفسير: يعنې هغه کسان چه زما په برخه کښې راځی، دوی به له حقې لارې څخنې ګمراه کوم. او

د دوی په زړونو کښې به د دنیوی ژوندون او د فانی دنیا مینه اچوم او دوی به له قیامت، حساب او کتاب او نورو اخروی امورو څخه غافل کوم. او دا خبره به دوی ته ورښیم چه د څناورانو غوږونه څیری کړی او د بتانو په نامه ئی خوشی کړی. او د الله تعالیٰ پیدا کړی صورتونه او د هغو مقرری کړی څیری واړوی.

(فائده): د کافرانو دستور ؤ چه د غوا خوسی، د میږی (ګډی) وری او د اوښ جونګی به ئی د بت په نامه کول. او د هغو غوږونه به ئی څیرول، او په غوږونو کښې به ئی نښې اچولی بیا به ئی سرخوشی پریښودل د صورت بدلول لکه خصی کول یا په ستنو سره د بدن سوری کول او په هغه سره شنه یا بل ډول (طریقه) خالونه ایښوول یا زرغون داغ ورکول یا د وړوکی پر سر باندی په کوم اسم او رسم سره کمڅی او بل رنګ ویښتان د بل چا په نامه پریښوول دی (یا په منهیاتو کښې د خپلو اندامو خوځول. یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چه په مونږ مسلمانانو باندی لازم دی، چه له دغو ګردو (تولو) کارونو څنی خپل ځانونه وژغورو (وساتو). د ږیری کلول (خرئیل) هم په هم دی تغیر کښې داخل دی. او د الله تعالیٰ هر څومره احکام چه دی په هر یوه کښې تغیر کول ډیره سخته خبره ده. هر هغه شی چه الله تعالیٰ حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا ئی حرام حلال ګڼل. انسان له اسلام څنی باسی. نو هر څوک چه په داسی خبرو کښې مبتلا وی: په یاد دی ولری، چه د هغه شیطان په همغه تاکلی (مقرره) برخه کښې داخل دی، چه ذکر ئی اوس تیر شو.

وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطٰنَ وَلِيًّا مِّن دُونِ اللّٰهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾
يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولٰٓئِكَ
مَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

او هر څوک چه ونیسی شیطان دوست بی له الله نو په تحقیق زیان ئی وکړ زیان ښکاره. وعده کوی (شیطان) له دوی سره او په باطلو امیدونو کښې غورځوی دوی. او نه کوی وعده له دوی سره شیطان مګر په فریب دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی او نه به مومی دوی له دی دوزخه هیڅ ځای د تیښتی (او خلاصی).

تفسیر: یعنی کله چه د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عداوت کیفیت ښه معلوم شو، نو اوس په دی کښې هیڅ شک پاتی نشو. هر هغه څوک چه له خپل حقیقی معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوی، په سختو نقصانونو کښې لویږی د شیطان تولی وعدی او امیدونه محض

فریب دی او نتیجه ئی داسی کیږی چه د دوی د ګردو (تولو) د هستوګنی ځای دوزخ دی. او
له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنّٰتٍ
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ وَعْدَ اللّٰهِ
حَقًّا ؕ وَمَنْ اَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِيْلًا ﴿١٢٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ دوی په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د ماڼیو او ونو) د دوی ویالی چه همیشه به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی تل تر تله؛ وعده کړی ده الله حقه (وعده)؛ او څوک دی زیات صادق (رښتینی) له الله نه په خبره «او وعده» کښی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د شیطان له فساد ځنی محفوظ دی او د الله تعالیٰ له ارشاده سره سم ئی ایمان راوړی دی او ښه عملونه ئی کړی دی دوی به تل په داسی جنتونو او باغونو کښی ښه ژوندون کوی چه د تل له پاره پکښی پسرلی وی او دا د الله تعالیٰ وعده ده چه له دی څخه د بل هیچا وعده رښتیا کیدی نشی، نو بیا د هسی رښتیا او پخی وعدی پریښودل، او د شیطان په دروغو خبرو باندی خطا وتل، څومره ګمراهی او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دی؟

لَيْسَ بِاَمَانِيِّكُمْ وَلَآ اَمَانِيِّ اَهْلِ الْكِتٰبِ ؕ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْٓءًا يُّجْزَ بِهٖ ۙ
وَلَا يَجِدْ لَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِنَ
الصّٰلِحٰتِ مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰٓئِكَ يَدْخُلُوْنَ
الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُوْنَ نَقِيْرًا ﴿١٢٤﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (آرزوګانو) ستاسی او نه پر امیدونو «آرزوګانو» د اهل د کتاب (بلکه پر ښو عملونو پوری مربوط دی)؛

هر څوک چه وکړی ناکاره کار نو جزا به ورکړه شی ده ته په هغه سره او نه به مومی دغه (گنهگار) د ځان دپاره بی له الله نه هیڅ ولی (دوست) او نه مددگار (چه دی له عذابه خلاص کړی) او هر څوک چه عمل وکړی له (ځینو) نیکو «کارونو» له نارینه ؤ او له ښځو حال دا چه دی مؤمن وی نو دغه (نیکوکاران) داخل به شی په جنت کښی او ظلم به ونشی په دوی (په اندازه) د نقیر (هم یعنی پر دوی به هیڅ شی کښی هیڅ ظلم نه کیږی).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال ؤ، چه مونږ د الله تعالیٰ خاص بندگان یو او پر هغو گناهونو چه نور خلق نیول کیږی مونږ نه نیول کیږو، انبیاء علیه السلام زمونږ حمایت کوی او مونږ ته نجات راکوی او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسی خیال کاوه ـ نو الله جل جلاله وفرمایل چه نجات او ثواب د چا په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چه بد کوی بد به مومی او ربړ (تکلیف) به گالی (تیروی). هر څوک چه وی د الله تعالیٰ له حساب، کتاب او عذاب څنی ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) او نه ئی څوک حمایت او طرفداری کولی شی. پاک خدای چه هر څوک ونیسی همغه ئی خوشی کوی او نجات ورکوی، لکه چه په هم دی لږه او خسیسه دنیا کښی چه الله تعالیٰ رنځ او درد د چا په برخه کړی، بی له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشی تری لری کولی. هر هغه څوک چه ایمان ولری او نیک عمل وکړی نو هسی کسان به په جنت کښی داخلیږی او د خپلو نیکیو پوره ثواب به مومی ـ خلاصه دا چه د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی. د چا په امید او آرزو سره هیڅ نشی کیدی ـ نو داسی امیدونه په لغته (لته) ووهئ! او په نیکو کارونو کښی زیار(محنت) وباسئ!، او همت وکړئ! (نقیر هغه ډیر نری شی ته وائی چه د خرما د زړی په نری چاود کښی وی.)

وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَّاتَّبَعَ مِلَّةَ اِبْرٰهِيْمَ حَنِيْفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللّٰهُ اِبْرٰهِيْمَ خَلِيْلًا ﴿١٢٥﴾

او څوک دی ډیر غوره له جهته د دین له هغه چا چه ایښی ئی وی مخ خپل (وچولی (تندی) یا ځان خپل) «(خاص حکم د» الله ته حال دا چه دی نیکوکار وی او متابعت ئی کړی وی د ملت (دین) د ابراهیم حال دا چه دی حنیف ؤ (مائل ؤ له باطله حق ته) او نیولی دی الله ابراهیم دوست (خاص خپل).

تفسیر: پخوا معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد یواځې اعتقاد او اعمال اعتبار لري او خوشې چتې (بیکاره) هیلې (بهانې)، امیدونه او آرزوګانې هیڅ یوه نتیجه نه ورکوي اهل د کتابونو او نورو ګردو (ټولو) لره هم دا کلیه قاعده مقرره ده چه په دې کښې اهل د اسلام ته اشاره ده یعنې د حضرات صحابه ؓ رضي الله تعالیٰ عنهم تعریف او فضیلت او د اهل کتابو مذمت او خرابي ده. اوس په ښکاره دول (طریقه) سره فرمایي چه په دیانت کښې له داسې سړي سره څوک مقابله کولی شي چه د الله تعالیٰ له حکمونو څخه غاړه نه غړوي، او په نیکو کارونو پسې له زړه کرڅي؟ او په رښتیا سره د حضرت ابراهیم علیه السلام د ملت او دین ښه متابعت کوي، چه هغه له ګردو (ټولو) څخه ځان شکولی او له پاک الله سره ئې خپل تعلق او ارتباط ټینګ کړی ؤ او پاک الله هم هغه په خپلې دوستۍ او خلت سره غوره کړی ؤ. ښکاره ده چه دا درې واړه صفتونه په حضرات صحابه ؓ (رضي الله تعالیٰ عنهم) کښې د کمال په توګه (طور) موجود وو نه په کتابیانو کښې، نو په دې قیودو سره د اهل کتاب هغه آرزو او هیله چه پخوا تیره شوه، بیخي باطله او چتې (بیکاره) ثابته شوه.

وَلِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِؕ وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَیْءٍ مُّحِیْطًا ﴿۱۲۶﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه شیان چه په ځمکه کښې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً او عبیداً)؛ او دی الله پر هر شي ښه احاطه کوونکی (په خپل علم او قدرت سره).

تفسیر: یعنې په ځمکه او آسمان کښې څه شیان چه دي سره له آسمانونو او ځمکو د هغو ګردو (ټولو) خالق الله تعالیٰ دی او دغه ګرد (ټول) شیان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل وعلا شانه په واک (اختیار) او قبضه کښې دي او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چه اراده ئې وفرمایي همغه کوي پاک الله هیچا ته څه اړه (حاجت) او احتیاج نه لري. هیڅوک دی په دې سره داده نشي او نه دی تیروځي چه زه ئې دوست او خلیل یم. او ټولو خلقو د خیر او شر د ګردو (ټولو) اعمالو په جزا او سزا کښې دی هیڅوک هیڅ یو تردد او اندیښنه ونه کړي!

وَیَسْتَفْتُوْنَكَ فِى النِّسَآءِؕ قُلِ اللّٰهُ یُفْتِیْكُمْ فِیْهِنَّۙ وَمَا یُتْلٰى عَلَیْكُمْ فِى الْكِتٰبِ فِیْ یَتٰمَى النِّسَآءِ الّٰتِیْ لَا تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ

وَالْمُسْتَضْعَفِيْنَ مِنَ الْوِلْدَانِ ۙ وَاَنْ تَقُوْمُوْا لِلْيَتٰمٰى بِالْقِسْطِ ؕ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه په باب (د میراث د) ښځو کښی ووایه (ای محمده! دوی ته) چه الله فتوی (حکم) درکوی تاسی ته په (باب د) دوی کښي «او بل د» هغه شي «حکم درکوی» چه لوستلی شي پر تاسی په کتاب (قرآن) کښی په (باب د) یتیمانو ښځو کښی هغه چه نه ورکوئ تاسی دوی ته هغه (میراث) چه فرض کړی شوی دی دوی ته او مینه کوئ تاسی دی کار ته چه نکاح کړئ تاسی دوی او (حکم درکوی الله په حق) د ضعیفانو کښی له وړو هلکانو نه او (بل الله دا حکم درکوی) چه ودریږئ تاسی په حق د یتیمانو کښی په عدل (انصاف) سره (په میراث) او مهر کښی)؛

تفسیر: د دی سورت په اول کښی ئی د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی ؤ د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا زوی که پوه شی چه زه د دی پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دی خپل ځان ته نه نکاح کوی! بلکه بل چاته دی په نکاح ورکړی! او دی دی د هغی حامی او کومکی (مددګار) شی نو مسلمانان د داسی جونو له نکاح کولو څخه ستانه (واپس) شول، خو له تجربی څخی دا ورمعلومه شوه چه په ځینو ځایونو کښی د جونو په حق کښی هم دا بهتر ؤ چه د خپل «ولی» په نکاح کښی راشی او «ولی» د دی رعایت داسی کوی چه بل څوک ئی نه کوی. نو د دی له امله (وجی) مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسی نکاح اجازه وغوښتله د دی استدعا په نسبت دا آیت نازل شو او دوی ته اجازه ورکړه شوه او وی فرمایل «هغه ممانعت چه پخوا له دی نه شوی ؤ هغه خاص په هغه صورت کښی ؤ چه د دوی حق په پوره دول (طریقه) سره اداء نه کړی او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید ئی فرمایلی ؤ. او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښیګڼی (فائدی) په اراده نکاح تړی، نو اجازه ده».

(فائده): په عربو کښی داسی عام دستور ؤ چه ښځی، ووړکی او یتیمان به ئی له ځینو حقوقو څخی بی برخی او محروم ګرځول او دوی ته به ئی میراث نه ورکاوه او ویل به ئی چه میراث د هغه چا حق دی چه له دښمنانو سره وجنګیږی او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاؤ نکاح ترله او د دوی په نفقه او مهر او کسوت او نورو کښی ئی کمی کوله او په مالونو کښی به ئی بیځایه تصرفات کول لکه چه د دی سورت په ابتداء کښی د دی خبری د امتناع تاکیدات تیر شول.

اوس په دی موقع کښی له څو رکوع څخه د مخه د کومو ارشاداتو سلسله چه جاری ده د هغو خلاصه دا ده د الله تعالیٰ حکم واجب الاتباع دی او د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د هیچا عقل، فکر، آرزو، دستور، حکم، قیاس بیخی د اعتبار وړ (لائق) او قابل کیدی نشی او د الله جل جلاله د حکم په مقابل کښی د بل چا د خبرو اوریدل او عمل پری کول او د الله تعالیٰ د

حکم پرېښودل صریح کفر او گمراهي ده او دا مضمون ئی په راز راز (قسم قسم) بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ اوس د همغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو د نکاح په متعلق ځینی نوری مسئلی هم راښیی، څو چه له دی تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشي. روایت دی کله چه د ښځو د حقوقو په ورکولو کښی د هیچا هیڅ یوه خبره پاتی نشي. روایت دی کله چه د ښځو په نسبت زمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د میراث حکم ښکاره کړ نو د عربو ځینی مشران د محمد رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کښی حاضر شول او په تعجب سره ئی وویل چه «مونږ آورو چه تاسی د لور او خور او مور او نورو ښځو له پاره د میراث ورکولو حکم صادر کړی دی او حال دا دی چه میراث د هغو میړو (خاوند) حق دی چه له دښمنانو سره جنگیږی او د غنیمت مالونه راوړی.» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «بیشکه هم دا د الله تعالیٰ حکم دی چه ښځو لره دی هم میراث ورکړ شی!» او هم د دی ارشاد په لوری اشاره ده چه د ﴿ وَمَنْ اَحْسَنُ دِيْنًا مِّمَّنْ اَسْلَمَ وَجْهَهٗ لِلّٰهِ ﴾ مصداق حضرات صحابه کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دی چه د نکاح، مهر او د نفقی په معاملاتو کښی هم د خپلو تر لاس لاندی کسانو لږ څه حق تلفی نه کوی او د حضرت الٰهی جل جلاله د احکامو په مقابل کښی د خپلو منافعو او اغراضو او شخصی کارونو او قومی رسمونو او د ملی رواجونو له سره پروا نه کوی او هم دوی د الله تعالیٰ د حکم له مخالفته هم ویرېږی او ځان تری ژغوری (ساتی) او هر څه چه کوی د هغه اجازه په صاف دول (طریقه) سره آخلی او بیا ئی کوی. والله اعلم.

وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ عَلِيْمًا ﴿۱۲۷﴾

او هر څه چه کوئ تاسی له خیر (نیکی) پس بیشکه چه الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی یوه یوه ذره نیکی هم معلومه ده نو د یتیمانو او ښځو په حق کښی هره ښیگڼه (ښه کار) چه وکړئ! د هغی ثواب هرومرو (خامخا) مومئ!

وَاِنِ امْرَاَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوْزًا اَوْ اِعْرَاضًا فَلَا
جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ اَنْ يُّصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا ۚ وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ۚ

او که کومه ښځه ویریده له میړه (خاوند) خپله د سرکشی (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک) یا د مخ گرځولو (له مجلسه او خبرو) پس نشته هیڅ

گناه پر دغو دواړو په دی کښې چه صلح وکړی دوی پخپلو منځونو کښې یو شان صلح؛ او صلح ګول خیر (ډیر غوره) دی؛

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل میره (خاوند) زړه له خپله ځانه خپه ووینی. او د هغه د خوښی او متوجه کولو له امله (وجی) له خپل مهر یا نفقی او نورو ځنی لږ څه ورپریږدی او هغه له خپله ځانه خوښ کړی نو په دی مصالحت کښې د هیچا په ذمه کښې هیڅ ګناه نشته. د زوجینو په منځ کښې مصالحت او موافقت ډیره ښه خبره ده. هو! بی له سببه د ښځو خپه ګول او ربړول (تکلیفولو) او بی له رضا د دوی په مال کښې تصرف ګول ګناه ده. (ځینو مفسرینو د دی صلحی صورت داسی لیکلی دی ښځه مهر یا نفقه میره (خاوند) ته ورپریږدی. کلاً یا بعضاً. یا خپل وار خپلی بنی ته خوشی کړی. او میره (خاوند) دی طلاق نه ورکوی! او تری شنګ (ډډه) دی هم نه کوی! او خبری اتری دی ورسره کوی! او څوک وائی چه صلح دا ده چه د کاله واک (اختیار) دی مشری ته ورکړی! او ناسته ملاسته دی کشری سره وکړی!. والله اعلم)

وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ ۚ

او حاضر کړی شوی دی نفسونه حرص ته (او د زړونو په منځکښې بخیلی موجوده ده)

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کښې د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخیلی شته. نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل میره (خاوند) ته کومه نفع ورسوی، نو نارینه تری خوښیږی، (او که نارینه خپلی ښځی ته کومه نفع ورسوی نو دا تری خوشالیږی، لیکن د حرص بخیلی، اعراض او بی پروائی له کبله (وجی) میره (خاوند) ته غاړه نه ږدی، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تیریږی، او میره (خاوند) هم د ښځی ښه ساتلو او د دی د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تیاریږی.)

وَإِن تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

او که نیکی وکړئ تاسی! (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ تاسی (له نشوزه او خصومته) نو بیشکه چه الله دی په هغه شی چه کوی ئی تاسی (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسی د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بدسلوکی او جنګونو او جنجالونو ځانونه

وژغورئ! (بچ کړی) نو الله تعالیٰ ستاسی له گردو (تولو) خبرو ځني خبردار دی، د نیکی ثواب به هرومرو (خامخا) تاسی ته درکوی. ښکاره ده چه په دی صورت کښې اعراض او خپگان نه پیښیږی. او رضا کولو او له خپل حق ځنی د تیریدلو ضرورت نه پاتی کیږی.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوٓا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسی (ای د ډیرو ښځو میړونو ـ خاوندانو!) د دی چه عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شی کښې) په مابین د ښځو خپلو کښې اگر که ډیر حرص وکړئ تاسی (عدل ته) نو مخ مه گرځوی. تاسی (له یوی ښځی) په کامل مخ گرځولو سره چه پس پریږدئ تاسی دا (ښځه) په شان د ځوړندی شوی؛ چه نه ئی طلاقوئ! او نه د میړانی معامله ورسره کوئ!

تفسیر: یعنی که څو ښځی ستاسی په نکاح کښې وی او دغه ستاسی له لاسه نه کیږی چه د زړه مینه، او په هر امر کښې بیخی د مساوات او برابری رعایت له هری یوی سره وکړئ! نو داسی ظلم او تیری هم مه کړئ!، چه بیخی یوه لوری ته وښوئیږئ! او میلان وکړئ! او هغه بله ښځه همغسی په منځ کښې ځوړنده پریږدئ! نه ئی هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ! او نه ئی بیخی جلا (جدا) کوئ چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی.

وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٢٩﴾

او که اصلاح وکړئ تاسی (له خپلو ښځو سره) او پرهیز وکړئ (له ظلمه) نو بیشکه چه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسیر: یعنی که د اصلاح او د مصالحت معامله وکړئ! او حتی المقدور له ظلم، تعدی او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ!،(وساتی) نو الله تعالیٰ ښښونکی دی.

وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِّن سَعَتِهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

او كه سره بيل شول دواړه (زوجين په طلاق سره) نو بى پروا به كاندى الله هر يو له دوى نه له فراخى خپلى؛ او دى الله فراخ (رحمت فضل احسان د ده) تدبير والا (چه هر كار له حكمت او مصلحت سره سم كوى).

تفسير: يعنى كه زوجين بيلوالى غوره كړى او د طلاق وار ورسيږى، نو هيڅ حرج نشته، الله تعالىٰ د هر يوه كار جوړونكى دى، او د ګردو (تولو) حاجاتو پوره كوونكى دى، په دى كښى دى لورى ته اشاره ده، چه ښځى زوجه په راحت او هوسائى (آرام) كښى وساتله شى! او ايذاء او ربړ (تكليف) ورته ونه رسوى! او كه داسى ښه ژوندون ئى له لاسه پوره نه وى، نو بيا ښه ده چه طلاق ورکړى. والله اعلم.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

او (خاص) الله لره دى هر هغه شيان چه په آسمانونو كښى دى او هر هغه شيان چه په ځمكه كښى دى (سره د آسمانو او ځمكى ملكاً، خلقاً او عبيداً)؛ او خامخا په تحقيق حكم كړى دى مونږ هغو كسانو ته چه وركړى شوى دى دوى ته كتاب پخوا له تاسى او (هم خاص حكم كړى دى مونږ) تاسى ته د دى چه وويريږئ! له الله او كه تاسى كافران شئ! نو بيشكه خاص الله لره دى هر هغه شيان چه په آسمانونو كښى دى او هغه شيان چه په ځمكه كښى دى (سره د آسمانو او ځمكى ملكاً، خلقاً او عبيداً) او دى الله غنى (ډير بى پروا له هر چا او هر شى) ښه ستايلى شوى (په ډيرو ښو صفاتو سره). او خاص الله لره دى هغه شيان چه په آسمانونو كښى دى او هغه شيان چه په ځمكه كښى دى (سره له آسمانونو او ځمكى ملكاً، خلقاً او عبيداً)؛ او بس دى الله وكيل (ښه كار جوړوونكى).

تفسیر: له پاسه د ترغیب او ترهیب د ذکر سلسله جاری وه. یعنی د الله تعالیٰ د حکم اطاعت کول او د هغه له مخالفت څخه ځان ژغورل (ساتل) ګردو (ټولو) ته ضروري دی او د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې د بل چا خبرې ته غوږ کیښودل له سره روا نه دی. په منځ کښې ئې د یتیمانو او ښځو په نسبت څو داسې حکمونه بیان کړل چه خلق پرې اخته وو اوس بیا همغه ترغیب او ترهیب بیانوي. د دې دواړو آیتونو خلاصه دا ده چه تاسې او له تاسې څخه ګردو(ټولو) پخوانیو خلقو ته دا حکم آورول شوی دی چه له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ! او د ده له احکامو څخه نافرمانی مه کوئ! او ترې غاړه مه غړوئ! نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه مني نو الله جل جلاله د ګردو (ټولو) شیانو مالک دی او د هیچا پروا نه لري یعني دې خپل ځان ته نقصان رسوي او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشي رسولی که د الله تعالیٰ احکام ومنئ! نو په دې باور ولرئ! چه الله جل وعلیٰ شانه چه د ګردو (ټولو) شیانو مالک دی. ستاسې ګرد (ټول) کارونه درجوړوي. درې ځلې ئې وفرمایل هر هغه شیان چه په ګردو (ټولو) آسمانونو او ځمکه کښې دي د الله تعالیٰ دي.

له (١) نه کشائش او وسعت مقصود دی. یعني د هغه په دربار کښې د هیڅ یو شي کمي نشته.

له (٢) نه د بې نیازی او بې پروایی بیان مقصود دی. یعني که تاسې منکران یئ، الله (جل جلاله) د هیچا پروا نه لري.

له (٣) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی په دې شرط سره چه تاسې پرهیزګاران او متقیان اوسئ!

اِنۡ یَّشَاۡ یُذۡهِبۡكُمۡ اَیُّهَا النَّاسُ وَیَاۡتِ بِاٰخَرِیۡنَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰی ذٰلِكَ قَدِیۡرًا ﴿۱۳۳﴾

که اراده وفرمایي (الله د بیولو او مړه کولو ستاسې) نو بوبه ځي تاسې (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولي نور خلق (په پیدا کولو سره)؛ او دی الله پر دغه (اعدام او ایجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لري).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ پر دې باندې هم قادر دی چه تاسې ګرد (ټول) سره فناء کړي او د دنیا له مخې څخه مو لرې کړي او ستاسې په ځای نور مطیعان او حکم منونکي خلق پیدا کړي. له دې څخنې هم د الله تعالیٰ د بې پروایي او د استغناء اظهار ډېر ښه راڅرګندېږي او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهدید او تخویف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ؕ

هر څوک چه وی چه وغواړی ثواب (بدل) د دی دنیا نو دی په نزد د الله
ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت؛

تفسیر: یعنی که تاسی د الله تعالیٰ د احکامو متابعت وکړئ!. نو تاسی ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجرونه درکول کیږی نو بیا یواځی په دنیا پسی ګرځیدل او د الله تعالیٰ د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بی برخی ګرځول لویه نادانی ده.

وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ﴿١٣٤﴾ ع

او دی الله ښه اوریدونکی (د تولو اقوالو) ښه لیدونکی (عالم په پټو او ښکاره
ؤ)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی ګرد (تول) کارونه وینی او ستاسی ګردی (تولی) خبری اوری هر شی چه غواړئ که اراده وفرمایی نو همغه به درکوی.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْا قَوّٰمِيْنَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ
وَلَوْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِيْنَ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی تل محکم
ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) دپاره د الله اګر که وی (دا شاهدی)
پر نفسونو ستاسی (چه زیان مو وی پکښی) یا «په» والدینو (مور او پلار
ستاسی) یا «په» اقاربو (خپلوانو ستاسی)،

تفسیر: یعنی ښایی چه په رښتیا او د الله تعالیٰ له حکم سره سمه شاهدی ورکړئ! اګر که په دی حقه شاهدی کښی ستاسی یا ستاسی د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وی هره هغه خبره چه رښتیا وی ښایی چه په ښکاره ډول (طریقه) سره اظهار کړه شی! او د دنیوی نفعی له پاره

اخروی نقصان وانخلئ!

إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا ۚ

که وی دغه (مشهود علیه او مشهود له) غنی (شتمن) له فقیر «محتاج» نو الله ډیر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسی نه)؛ نو مه کوئ تاسی متابعت د هوا (د نفسانی خواهشونو) کله چه انصاف کوئ تاسی، (او له حقه مه تیریږئ! یا چه عدول وکړئ له حقه)

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهدی کښی د خپلی کومی نفسانی غوښتنی متابعت ونه کړئ! چه د شتمنو رعایت وکړئ! او پر محتاجو باندی ورحمیږئ! او حقه خبره پته کړئ! هر هغه شی چه حق وی همغه ووایئ الله تعالیٰ له تاسی څخنی زیات د هغوی د خیر او ښیگنی (فایدی) اراده لری او د دوی په مصالحو باندی ښه پوه او خبردار دی او د ده په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته.

وَإِن تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

که واړوئ تاسی (خپلی ژبی) یا څنگ وکړئ تاسی (له شاهدی نه) نو بیشکه الله دی پر هر هغه شی چه کوئ (یی) تاسی ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړی).

تفسیر: د ژبی اړول دا دی چه رښتیا خبره ووایی مگر خو په ژولی ژبه سره او په پیچلو او تاو کړیو الفاظو چه د هغو له اوریدلو څخنی اوریدونکی په شبهه کښی لویږی یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایی او ځان تری ژغورل (بچ کول) او په څنگ (دده) کیدل دا دی چه پوره خبره ونه وایی بلکه هغه خبری چه په کار راځی هغه پریږدی. نو په دی دواړو صورتونو کښی ئی اگر که دروغ نه دی ویلی، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله (وجی) گنهگاریږی او ښائی چه هرومرو (خامخا) شاهدی پوره او په رښتیا او ښکاره الفاظو ورکړه شی! (یا دا چه د شهادت له اداء څخه مخ واړوئ!، او پټ ئی کړئ!).

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْ نَزَّلَ عَلٰى رَسُوْلِهٖ وَالْكِتٰبِ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ ۭ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِاللّٰهِ وَمَلٰۗىِٕكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًۢا بَعِيْدًا ﴿١٣٦﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (اى مؤمنانو!) ثابت او خالص كړئ تاسي ايمان (يقين) خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه كتاب (قرآن) چه توته توته ئى نازل كړى دى پر رسول خپل (محمد) باندى او پر هغه كتاب چه تول ئى يو ځل نازل كړى دى پخوا (له قرآنه پر نورو رسولانو) او هر څوک چه كافر شي پر الله او پر ملائكو (پرښتو) د دغه (الله) او پر كتابونو د دغه «الله» او پر رسولانو د دغه «الله» او پر ورځى آخرى (چه قيامت دى) نو په تحقيق گمراه شوى دى په گمراهى لرى سره (له حقه).

تفسير: يعني هر څوک چه ايمان راوړى نو ضرور دى چه د الله تعالىٰ پر گردو (تولو) احكامو او ارشاداتو د زړه يقين ولرى كه د الله تعالىٰ له احكامو او ارشاداتو ځني پر يوه حكم هم يقين ونه كړى، نو هغه مسلمان نه دى. او تش د ژبى وينا او د خولى اظهار هيڅ كوم اعتبار نه لرى.

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ اٰمَنُوْا ثُمَّ كَفَرُوْا ثُمَّ ازْدَادُوْا كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيْلًا ﴿١٣٧﴾ۭ

بيشكه هغه كسان (يعنى يهودان) چه ايمان ئى راوړى دى (په موسىٰ) بيا كافران شوى دى (په عبادت د خسي سره) بيا ئى ايمان راوړى دى (په توبه ايستلو سره) بيا كافران شوى دى (په انجيل او عيسىٰ باندى) بيا زيات شوى دى له جهته د كفره (په محمد باندى) نه دى الله چه مغفرت وكړى دوى ته او نه چه وښيي دوى ته سمه صافه لاره (څو چه دوى په خپل كفر كښى دوام لرى).

تفسير: يعنى په ظاهر كښى مسلمانان او په زړه كښى مذبذب پاتى وو. او په آخر كښى بى له يقين كولو مړه شول نو دوى ته د نجات لاره نه موندله كيږى دوى كافران دى او ظاهرى

مسلمانی ئی هیڅ په کار نه ورځی له دی نه منافقین مراد دی او ځینی وایی چه دا آیت د یهودانو په باره کښی نازل شوی دی چه ړومبی ئی ایمان راوړ بیا د خسی په عبادت کولو سره کافران شول بیا ئی توبه وکړه او مؤمنان شول بیا له عیسیٰ علیه السلام څخه منکران او پری کافران شول وروسته له دی د محمد رسول الله (صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وسلم) له رسالته ئی هم انکار وکړ او په کفر کښی ئی لا پسی ترقی وکړه.

بَشِّرِ الْمُنٰفِقِيْنَ بِاَنَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٣٨﴾ الَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۭ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴿١٣٩﴾

زیری ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دی چه بیشکه شته دوی ته عذاب دردناک هغه کسان چه نیسی دوی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو؛ آیا لټوی دا (منافقان) په نزد د دی (کفارو) عزت پس بیشکه (دنیوی او اخروی) عزت خاص الله لره دی ټول.

تفسیر: یعنی منافقان چه له مسلمانانو څخنی جلا (جدا) کیږی او که کافرانو سره دوستی کوی د هغوی له پاره سخت عذاب دی. د منافقانو دغه خیال چه «مونږ ته د کفارو د ناستی او ولاړی له امله (وجی) دنیوی عزت رسیږی» بیخی غلط دی. ځکه چه ګرد (ټول) عزتونه د الله تعالیٰ له خوا دی هر څوک ئی چه اطاعت کوی د ده په برخه عزت رسیږی. خلاصه ئی داسی شوه چه داسی خلق به په دنیا او آخرت دواړو کښی خوار او ذلیل اوسی.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى الْكِتٰبِ اَنْ اِذَا سَمِعْتُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَاُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوْا مَعَهُمْ حَتّٰى يَخُوْضُوْا فِىْ حَدِيْثٍ غَيْرِهٖٓ ۖ اِنَّكُمْ اِذًا مِّثْلُهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ جَامِعُ الْمُنٰفِقِيْنَ وَالْكٰفِرِيْنَ فِىْ جَهَنَّمَ جَمِيْعًا ﴿١٤٠﴾

او په تحقيق (پخوا) نازل كړى دى (الله) پر تاسى په كتاب (قرآن) كښې دا «حكم هر كله چه واوريدل تاسى (په يوه مجلس كښې) آياتونه د الله چه كفر (او انكار) كولى شي په دى آيتونو او مسخرى كولى شي په هغو پورى نو مه كينئ تاسى له دوى سره (اى مؤمنانو)! تر هغه پورى چه مشغول شي دوى په خبره بله كښې (كه نه) په تحقيق تاسى به (هم) په دى وخت كښې د هغو په شان شئ! (په گناه كښې) بيشكه چه الله يو ځاى كوونكى دى د منافقانو او د كافرانو په جهنم (دوزخ) كښې د تولو (په يو ځاى كښې).

تفسير: يعني اى مسلمانانو! الله تعالىٰ پخوا له دى نه په قرآن عظيم الشان كښې تاسى باندى داسى حكم نازل كړى دى؛ «په هر هغه مجلس كښې چه د الله تعالىٰ پر احكامو تمسخر او له هغو څخه انكار كيږى هلته له سره مه كينئ كه نه تاسى هم همغسى گڼل كيږئ. هو! كه هغوى په نورو خبرو كه مشغول دى نو په هغه وخت كښې له هغوى سره د كيناستلو هيڅ ممانعت نشته.» د منافقانو په مجلسونو او مركو كښې د الله تعالىٰ له احكامو او آيتونو څخه انكار او وربانډى تمسخر كيده نو په دى مناسبت دا آيت نازل شو او دا چه ئى وفرمايل حكم نازل شوى دى پر تاسى باندى دى آيت ته اشاره ده ﴿ وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ ﴾الآية ـ چه پخوا له دى نه نازل شوى ؤ.

(فائده): له دى نه معلومه شوه هر هغه څوك چه په مجلس كښې په خپل دين باندى طعن او عيب آورى او بيا هلته كينى او آورى ئى اگر كه هغه په خپله څه ونه وايى «منافق» دى.

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چه هميشه منتظر دى (حوادثو) ستاسى ته، نو كه ؤ تاسى ته برى له (لورى) د الله نو وايى دا (منافقان مسلمانانو ته) چه آيا نه وو مونږ له تاسى سره؟ او كه وه كافرانو ته برخه (د برى) نو وايى دا (منافقان كفارو ته) چه آيا غالب شوى نه وو مونږ پر تاسى او (آيا) ومو نه ژغورلئ (بچ مو نه كړى) تاسى له مؤمنانو څخه؟

تفسير: يعني دا منافقان هغه كسان دى چه پرله پسى ستاسى د كمى په انتظار كښې دى. بيا

که بری (فتح) ستاسی په برخه شوه نو تاسی ته وایی « آیا مونږ له تاسی سره نه وو؟ (بلکه وو) د ولجی(غنیمت) په مال کښی مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړئ!» او که کافرانو ته په جنګ کښی څه شی په لاس ورشی یعنی کفار غالب شی نو هغوی ته وایی « آیا مونږ تاسی باندی غلبه نه وه کړی؟ یعنی پر تاسی باندی غالب او په دی قادر وو چه تاسی قتل کړو خو مونږ له تاسی ځنی لاس واخیست نو آیا مونږ ستاسی حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسی د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلی (بچ کړی)؟ نو په ولجه (غنیمت) کښی مونږ ته هم برخه راکړئ!»

(فائده): له دی ځنی معلومه شوه که څوک سره له دی چه په حقانی دین کښی هم وی او له ګمراهانو سره پټی خبری او ځان ته جوړښت لری نو دا وضعیت ئی هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَلَنْ يَّجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكٰفِرِيْنَ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ سَبِيْلًا ﴿١٤١﴾

نو الله به فیصله وکړی په منځ ستاسی کښی په ورځی د قیامت کښی؛ او له سره به ونه ګرځوی الله دپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندی هیڅ لاره (د حجت او د بری).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ستاسی او د دوی په منځ کښی حکم او فیصله کوی چه تاسی جنت ته بیایی او دوی په دوزخ کښی اچوی. په دنیا کښی هر څه چه د دوی له لاسه کیږی هغه دی وکړی! خو نتیجی به ئی وګوری. مګر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نشی خرابولی او نه ئی له منځه لری کولی شی! چه هم دغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه آرزو او تمنا ده.

اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ ۚ

بیشکه چه منافقان تګی کوی (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره او الله سزا ورکوونکی دی د دوی (د دوی د تګی په سبب).

تفسیر: یعنی په زړه کښی کافر او په ښکاره مسلمان دی. څو د دواړو خواؤ له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتی وی او له دواړو خواؤ ګټی او فائدی واخلی؛ (حق سبحانه وتعالیٰ) د دوی د دی غولونی او تګی دا سزا ورکړه چه د هغوی ګرد (تول) شرارتونه او پټ خباثت ئی خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ. او دوی ئی داسی ذلیل او خوار کړل چه بیخی له کاره ووتل. او د هیڅ اعتبار وړ (لایق) نه شول. او ګرد (تول) چلونه او فریبونه ئی مسلمانانو ته

ښکاره شول او هغه سزا چه دوی ته به آخرت کښې وررسیږي هغه ئې هم را څرگنده کړه، لکه چه په راتلونکو آیتونو کښې ئې ذکر راځي خلاصه ئې دا چه د دوی له دغې تګې څخه هیڅ ونشو او د الله تعالیٰ له لوري دوی په داسې یوه مغالطه کښې ولویدل چه دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوٓا إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۝١٤٢

او هر کله چه پاڅیږي دغه (منافقان) لمانځه ته نو پاڅیږي سست کاهلان ښیي دوی خلقو ته (ځان خپل چه مونږ هم مسلمانان یو) او نه یادوی دوی الله مگر (ریایي یادول) لږ.

تفسیر: یعني لمونځ چه نهایت ضروري او خالص عبادت دی او د هغه په اداء کولو کښې هیڅ یو قسم ځاني او مالي ضرر او اندیښنه هم نشته منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسي او که کله ئې له مجبوریته کوي هغه هم تش د ریا او د نورو د ښوولو او تیرایستلو له پاره ئې کوي، څو نور د دوی له کفر څخه خبر نشي او مسلمانان وګڼل شي. نو بیا له داسې خلقو څخه د څه خبرې توقع کیدی شي او دوی څرنګه مسلمانان کیدی شي؟

مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَن
يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ۝١٤٣

په دې حال کښې چه دوی متحیران مترددان دي په منځ د دغه (ایمان او کفر) نه (بیخي) په طرف د دغو (مؤمنانو دي په باطن کښې) او نه بیخي په طرف د هغو (کفارو) دي (په ظاهر کښې)؛ او هر څوک چه ګمراه (ئې) کړي الله نو له سره به نه مومې ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعني منافقان خو بیخي په تردد او حیرت کښې دي نه دوی په اسلام باندې اطمینان لري او نه په کفر داده دي او په سخته پریشاني کښې مبتلا دي. کله یوه لوري ته تمائل کوي او کله بل لوري ته خپل میلان ښکاروي. او الله تعالیٰ چه د هر چا د ګمراهي او پریشاني اراده

وفرمایی نو هغه به د نجات لاره چیری ومومی؟

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسی کافران دوستان (خپل) بی له مؤمنانو څخنی؛ آیا اراده لرئ تاسی (ای مؤمنانو!) د دی چه پیدا کړئ الله لره پر تاسی برهان (حجت صریح الزام) ښکاره. بیشکه منافقان دی په طبقه ډیره ښکته کښی له اوره (د دوزخ) او له سره به نه مومی ته دوی ته مددگار (له عذابه خلاصوونکی).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو څخنی جلا (جدا) کیدل، او له کفارو سره دوستی او یو ځای کیدل، د نفاق دلیل دی. لکه چه منافقان ئی کوی، نو تاسی لره ای مسلمانانو! داسی کار بیخی نه ښائی! که نه د پاک الله صریح الزام، ښکاره برهان او پوره حجت به په تاسی باندی قائم شی چه تاسی هم منافقان یئ! او د منافقانو له پاره د دوزخ ډیره ښکته طبقه مقرره ده او هیڅوک له دوی سره مرسته (مدد) او مددگاری نشی کولی، چه دوی له هغی طبقی څخنی وکاږی، یا ئی په عذاب کښی څه تخفیف راولی مسلمانانو لره ښائی چه له داسی خبری څخنی بیخی لری وگرځی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

مگر هغه کسان چه توبه وباسی (له نفاقه) او اصلاح کړی (اعمال خپل) او منگلی خښی کړی په (دین د) الله او خالص کړی دین خپل (له ریا او ښودنی) خاص الله لره نو دغه (تائبین، مصلحین، معتصمین، مخلصین) به وی سره له مؤمنانو (په دارینو کښی) او ژر به ورکړی الله (تولو) مؤمنانو ته (په دنیا او په عقبیٰ کښی) ثواب ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه منافق چه له خپله نفاقه توبه او خپل اعمال ښه کړي. او د الله تعالیٰ غوره دین ښه مضبوط او کلک ونیسي. او پر پاک الله توکل وکړي او له ریا او له نورو خرابیو ځنی خپل دین پاک او صاف وساتي نو هغه خالص مسلمان دی او په دین او دنیا کښې به له نورو مؤمنانو سره وي، مخصوصاً ایمان لرونکو لره ډیر لوی ثواب رسیدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقیقي مؤمنانو سره ثواب رسیدونکی وي چه له نفاقه ئې په رښتیا توبه ایستلی وي.

مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَكَانَ اللّٰهُ شَاكِرًا عَلِيْمًا ﴿١٤٧﴾

څه به کوی الله په عذاب ستاسی (او ولی به عذاب درکوی تاسی ته؟) که شکر وباسئ تاسی او ایمان یقین ولرئ تاسی او دی الله شکر قبلوونکی ښه عالم (پر ګردو (ټولو) شیانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ښو کارونو قدر کوی او د بندګانو پر ګردو (ټولو) کارونو او خبرو باندی ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چه د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ایستلو سره غاړه ږدی، او هغه باندی له زړه یقین لری نو الله تعالیٰ عادل او رحیم دی، او داسی خلق له سره نه په عذابوی او د داسی کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بیخی نه وی. بیشکه الله تعالیٰ سرکښان او غاړه غړوونکی په خپل عذاب اخته کوی.

«اللهم انانشکرک ونؤمن بک فقنا العذاب وارزقنا الثواب وکان الله شاکراً علیما»

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

نه خوښوي الله ښکاره ویل د بدی خبری (لکه چه نه خوښوي پټ ویل د دی بدو هم) مګر (ښکاره ویل) له هغه چا چه ظلم پری شوی وی ، او دی الله ښه اوریدونکی (د ګردو(ټولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره ؤ)

تفسیر: یعنی که په چا کښی کوم دینی یا دنیوی عیب وی، نو نه ښائی چه هغه مشهور کړ شی. الله تعالیٰ د ګردو (ټولو) خبری اوری او پر ټولو کارونو باندی پوهیږی او هر یوه ته سم له هغه سره جزا ورکوی داسی بد ویلو ته «غیبت» ویل کیږی هو! مظلوم لره اجازه ده، چه د ظالم ظلم خلقو ته بیان کړی. هم دا رنګه په ځینو نورو صورتونو کښی هم «غیبت» روا دی. او ښایی دا حکم یئ دلته د دی له پاره فرمایلی وی. چه مسلمانانو ته نه دی لازم چه د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول (طریقه) ئی بدنام کړی، چه په دی تور ونه خوری، او لا سرکښه ، بیباکه او بی‌پروا نه شی. بلکه مبهم نصیحت دی وکړ شی. «منافق» به په خپله وپوهیږی. یا دی ځانته په ګوښه (تنهایئ) کښی نصیحت ورته وکړی په دی سره ممکن دی چه هدایت ومومی او پند واخلی لکه چه رسول اعظم صلی الله علیه وسلم هم داسی کول او د هیچا نوم به ئ نه مشهوراوه .

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوٓءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

که ښکاره کوئ تاسی خیر (نیکی ـ طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوه کوئ ! له بدی ـ (چه ظلم دی) نو بیشکه الله (هم) دی ښه عفوه کوونکی (د ګنهګارانو سره له قوت او قدرته) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو)

تفسیر: په دی آیت کښی مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دی چه الله تعالیٰ سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاګانی ورمعافوی نو عاجز او لاس‌لاندی بنده ته په اولیٰ طریقه سره ښایی چه د نورو قصور ورمعاف کړی (او په دغه ربانیهٔ صفاتو سره خپل ځان

موصوف کړی چه د هغو صفاتو د خواصو د فیضان لائق شی) خلاصه ئی دا ده مظلوم ته جائز دی چه له ظالم څخه خپل بدل واخلی! مگر افضل خو دا دی چه صبر وکړی! او ور څخنی تیر شی! په دغه آیت کښې دی لورې ته اشاره ده که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پټه سره دوی وپوهوئ ! له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتی او په ښکاره ډول (طریقه) هغوی سره مخالفت مه کوی!

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران (منکران) کیږی پر الله او پر رسولانو د الله او اراده لری (غواړی) دوی چه تفریق (بیلتون) وکړی په منځ د الله او رسولانو د الله او وایی دوی چه مونږ ایمان راوړو پر ځینو او کافران (منکران) کیږو پر ځینو (نورو رسولانو) او اراده لری (غواړی) دوی چه ونیسی په منځ د دی (کفر او اسلام کښې) یوه لاره دغه (تفریق کوونکی) هم دوی کافران دی (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو عذاب ډیر سپکوونکی (د دوزخ)

تفسیر: له دی ځایه د یهودانو ذکر دی. څرنگه چه په یهودانو کښې (نفاق ډیر ؤ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې چه منافقان عموماً یهودان وو یا ئی له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندی ئی کار کاوه نو ځکه ئی په پاک قرآن کښې زیاتره د دی دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمائیلی دی. د دی آیت خلاصه دا ده «هغه کسان چه له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دی او غواړی چه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو په مینځ کښې فرق وکړی یعنی پر الله باندی ایمان راوړی او پر رسولانو ئی ایمان را نه وړی او ځینی رسولان ئی ومنی او ځینی ئی ونه منی د هغوی مطلب دا دی چه د اسلام او د کفر په مینځ کښې یو نوی مذهب د خپلو ځانونو له پاره جوړ کړی هم دغه کسان اصلی او پاخه کافران دی د دوی له پاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

(فائده) د الله تعالیٰ منل هلته معتبر دی چه د خپلی زمانی د نبی علیه السلام تصدیق هم وکړی

او د هغه حکم هم ومنی. بی د نبی علیه السلام له تصدیقه د الله تعالیٰ منل بی فائدی دی. او څه اعتبار نه لری بلکه د یوه نبی علیه السلام تکذیب د الله تعالیٰ او د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام تکذیب ګڼل کیږی. کله چه یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو نو د الله تعالیٰ او د ګردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام په تکذیب کوونکو کښی ګډ او ډیر سخت کافران وګڼل شول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ وَلَمْ يُفَرِّقُوْا بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْهُمْ اُولٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيْهِمْ اُجُوْرَهُمْ
وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿١٥٢﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی پر الله او پر (تولو) رسولانو د (الله) او نه دی کړی دوی تفریق (بیلتون) په مینځ د هیڅ یوه کښی له دوی نه (په نه منلو سره) دغه (مؤمنان په تولو مؤمن به شیانو) ژر به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه (ثوابونه) د دوی او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (د اجر او ثواب پر انعام سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په منځ د هیڅ یو له انبیاؤ علیهم السلام کښی ئی جلا (جدا) والی ونه کړ بلکه په الله جل جلاله او د ده پر ګردو (تولو) رسولانو علیهم السلام باندی ئی ایمان راوړ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دوی ګردو (تولو) ته لوی ثواب ورکوی له دی څخه هغه مسلمانان مراد دی چه پر الله تعالیٰ او پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو تولو رسولانو علیهم السلام او نورو ګردو (تولو) مؤمن به شیانو باندی ئی ایمان راوړی دی.

يَسْئَلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوْا مُوْسٰٓى اَكْبَرَ مِنْ
ذٰلِكَ فَقَالُوْٓا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ
اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنٰتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ

سوال کوی له تانه (ای محمده!) اهل د کتاب (یهودان) د دی چه نازل کړی

ته پر دوی (لکه تورات یو لیکلی) کتاب له آسمانه نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنی پلرونو د دغو یهودانو) له موسیٰ څخه ډیر لوی له دغه (سواله) پس ویلی وو دوی (موسیٰ ته) چه وښیه مونږ ته الله ښکاره (مخامخ) نو ونیول دوی صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چه د الله د لقاء سوال ؤ په دنیا کښې) بیا ونیوه دوی خسی (په خدائی سره) پس له هغه چه راغلی دوی ته ښکاره معجزی (په توحید) پس عفوه وکړه (تیر شو) مونږ له دی گناه (د دوی په توبه کولو سره)

تفسیر: د یهودانو څو مشران د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې حاضر شول او ویې ویل «که ته په رښتیا سره رسول ئی نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلی له آسمانه راوړه ! لکه چه حضرت موسیٰ علیه السلام تورات راوړی ؤ» نو پر دغی ، خبری دا آیت نازل شو ، او د دی رکوع گرد (تول) الزامات د دوی په ځواب کښې ذکر کیږی او وروسته له هغه تحقیقی ځواب ورکوی، د آیت مطلب دا دی ای محمده! صلی الله علیه وسلم یهودان چه له تا ځنی عناداً د هسی کتاب مطالبه کوی، د دوی داسی بیباکی او سرکښی د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دی ځنی هم لویه او سخته غوښتنه له خپل نبی موسیٰ علیه السلام ځنی کړی وه چه مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه! که نه مونږ ستا خبره نه منو لکه چه په اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥)آیت ٦ رکوع کښې تیر شو، نو ځکه پر داسی ویونکو باندی تکه ولویده. او گرد (تول) سره مړه شول ، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندی کړل ، د دومره عظیم‌الشانو معجزو له لیدلو سره بیا د خسی په عبادت کښې مشغول شول بیا الله تعالیٰ دوی وبښل دا واقعه د البقرة په سورت کښې لږ څه په تفصیل سره ذکر شوی ده.

وَاٰتَيْنَا مُوْسٰى سُلْطٰنًا مُّبِيْنًا ﴿١٥٣﴾

او ورکړی وه مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره) (چه د موسیٰ په حکم اویا زره تنو د خسی عبادت کونکو په یوه ځاښت کښې خپل ځانونه طوعاً ووژل)

تفسیر: له ښکاره غلبی څخه مراد دا دی چه حضرت موسیٰ علیه السلام خسی ذبح کړ او په اور کښې ئی وسوځاوه او ایره ئی د سیند په هوا کښې وغورځوله او (٧٠٠٠٠) له هغو کسانو څخه (چه د خسی په عبادت کښې مشغول شوی وو) ووژل شول.

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ بِمِيْثَاقِهِمْ

او پورته کړی ؤ مونږ برسیره پر دوی (غر د) طور دپاره د (قبول د کلکی) وعدی د دوی (چه د موسوی شریعت په منلو سره ئی کړی وه)

تفسیر: یعنی هر کله چه یهودانو وویل چه د «تورات» حکم سخت دی. مونږ ئی نه منو نو دلته د «طور» غر له ځمکی څخه ورپورته. او د دوی پر سرونو باندی ځوړند شو (چه له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومنی ! او مضبوط او کلک ئی ونیسی! که نه دا غر ستاسی په سر لویږی.

وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ویلی وو مونږ دوی ته چه ننوځی! په وره (د ایلیا د ښار) سجده کوونکی

تفسیر: په یهودانو باندی حکم وشو چه په سجده کولو سره ښار ته ننوځی او د ننوتلو په وخت کښی مو سرونه راښکته کړئ! دوی د سجدی کولو په ځای په خپلو کناتیو ښوریدل او ښوئیدل ، نو کله چه ښار ته ورسیدل ، پر دوی باندی وبا او طاعون گډ شو ، او تر غرمی پوری د دوی په منځ کښی اویا زره کسان مړه شول.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

او ویلی وو مونږ دوی ته چه مه تیریږی له (حده) په (ورځی د) شنبی کښی (د ماهیانو په ښکار سره) او اخیستی وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره)

تفسیر: په یهودانو باندی حکم شوی ؤ چه د شنبی (خالی) په ورځ کښی د ماهی (کب) ښکار مه کوئ! او په دی ورځ کښی ، له گردو (تولو) ورځو څخنی ډیر کبان په اوبو کښی دوی ته په نظر ورتلل. نو یهودانو داسی چل او حیله جوړه کړه چه د سیند په غاړو کښی ئی حوضونه او ناوړونه (تالابونه) جوړ کړل، او د شنبی په ورځو کښی به ئی کبان په هغو حوضونو کښی ننه ایستل او ساتل، او په نورو ورځو کښی به ئی ښکار کول. د دی فریب او عهد ماتولو له امله (وجی) الله تعالیٰ له دوی څخنی بیزوگان جوړ کړل چه په ځناورانو کښی ډیره خسیسه محیله (حیله کونکی) او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ ۚ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

پس (په سزا ورسولی شول دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل او په سبب د کفر (د نیکونو) د دوی په آیتونو د الله باندی او په وژلو د دوی د انبیاؤ لره (لکه یحیٰی،زکریا) په ناحقه (په خپلی عقیدی سره هم) او په ویلو د دوی (دا خبره نبی ته د تمسخر په ډول (طریقه) چه زړونه مو په پردو کښی پټ دی، (ستا وینا پری اثر نه کوی. نو الله د دغو یهودانو په رد کښی فرمایي چه داسی نه دی لکه چه تاسی ئی وایئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی پس ایمان نه راوړی دوی مگر لږ (د دوی)

تفسیر: یعنی یهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالیٰ په دوی باندی په دی عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبیاؤ علیهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دی وینا باندی چه زمونږ په زړونو باندی پردی او پوښونه دی خورا (ډیر) سخت سخت عذابونه نازل کړل. کله چه زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته هدایت کاوه ، دوی وویل چه زمونږ زړونه په پردو کښی دی، او ستا خبری هلته نه رسیږی. الله تعالیٰ فرمائی چه خبره داسی نه ده. بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندی الله جل جلاله مهر لگولی دی، چه د دغه مهر له امله (وجی) ایمان د دوی په برخه نشی کیدی مگر لږ څه کسان له دی نه مستثنیٰ دی. لکه عبدالله بن سلام او د هغه نور ملگری (رضی الله تعالیٰ عنهم)

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د (نیکونو د) دوی (مکرراً) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مریمی دروغ ډیر غټ (د زنا) او (په سبب د) ویلو د دوی (داسی چه) بیشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله (په گومان خپل)

تفسیر: او له دی جهته چه د حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه منکران شول او بل ئې کفر ځانونو ته غوره کړ او پر حضرت بی‌بی مریمی رضی الله تعالیٰ عنها ئې لوی تهمت (تور) وکړ او د دوی پر دی خبری باندی چه په افتخار سره به ئې ویل «مونږ وژلی دی عیسیٰ زوی د مریمی چه د ده له اظهار سره سم د الله تعالیٰ رسول ؤ» نو د دی ګردو (تولو) جهتونو له امله (وجی) پر یهودانو باندی عذابونه او مصیبتونه نازل شول. (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وی نو استهزا ده. او که د الله جل جلاله وی استیناف یعنی ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله نو فرمایی الله په تکذیب د یهودانو کښی)

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾

حال دا چه نه ؤ وژلی دوی دغه (عیسیٰ واقعاً نه پر دار کړی ؤ دغه (یقیناً) و لیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسیٰ سره) دوی ته، او بیشکه هغه کسان چه اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسیٰ کښی خامخا په شک کښی دی په (شان) د ده کښی نشته دوی ته په (شان) د ده کښی هیڅ علم مګر تش متابعت د ګومان (خپل) او نه ؤ وژلی دوی عیسیٰ (په وژلو یقینی سره)، بلکه پورته کړی ؤ دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوی غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت کوی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دوی د دی وینا تکذیب کوی او فرمایی چه دغو یهودیانو په واقع کښی حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دی وژلی او نه ئې په دار کړی ؤ. هغه مختلفی خبری چه یهودان ئې په دی باره کښی کوی له خپله فکره او اټکله ئې وایی او د الله تعالیٰ له لوری په شبهه کښی اچول شوی دی. او له دوی څخه هیڅوک په اصلی خبری نه دی خبر رښتیا خبره دا ده چه الله تعالیٰ حضرت عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه او الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) شیانو باندی قادر او په هر کار کښی ئې یو حکمت دی. خبره دا ده کله چه یهودانو د حضرت عیسیٰ علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ ، نو ړومبی یو سری د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوت کله چه

الله تعالیٰ عیسیٰ علیه السلام آسمان ته وخیژاوه نو پاک الله د دی سړی شکل لکه د عیسیٰ علیه السلام غوندی واړاوه او ورسره مشابه ئی کړ. څرنګه چه نور یهودان هغه پسی د عیسیٰ علیه السلام کور ته ننوتل هغه سړی ئی چه نوم ئی طیطاؤش ؤ مسیح وګانه او و ئی واژه وروسته له هغه دوی ته داسی یو خیال پیدا شو چه «د دی مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډیر مشابه دی. او نور بدن ئی زمونږ د ملګری په شان راښکاری» چا وویل «که دا مقتول مسیح وی نو زمونږ سړی «(طیطاؤش) چیری لاړ؟ او که دا زمونږ سړی دی نو مسیح چیری دی؟ تش په اټکل او ګومان هر چا هر څه ویل او اصلی خبره له دوی څخنی هیچا ته ښکاره نه وه رښتیا خو هم دا ده چه په یقین سره عیسیٰ علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی. بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی او یهودان ئی په شبهه کښی اچولی دی.

وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾

او نیشته هیڅوک له اهل د کتابه مګر قسم دی هرومرو (خامخا) چه ایمان به راوړی دوی خامخا (په وخت د نزعی خپلی یا په وخت د نزول د عیسیٰ پر دغه (عیسیٰ) په خوا له مرګه د ده څخه او په ورځ د قیامت کښی به وی (عیسیٰ) پر دوی باندی شاهد (چه یهودانو ونه منلم او نصرانیانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: حضرت عیسیٰ علیه السلام پر آسمان کښی ژوندی موجود دی کله چه (دجال پیدا شی نو هله به عیسیٰ علیه السلام بیا دغی ځمکی ته تشریف راوړی او (دجال) به وژنی او یهودان او نصرانیان به په ده باندی صحیح ایمان راوړی چه بیشکه عیسیٰ ژوندی دی، مر شوی نه دی او د قیامت په ورځ کښی به حضرت عیسیٰ علیه السلام د دوی دغه ګرد (ټول) اعمال او حالات اظهاروی چه یهودانو زما تکذیب او مخالفت کاوه او نصرانیانو ماته د الله جل جلاله زوی ویل»

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَوٰا۟ وَقَدْ نُهُوا۟ عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ النَّاسِ

بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيْمًا ﴿١٦١﴾

نو په سبب د ظلم له هغو کسانو چه يهودان دي حرام کړل مونږ پر دوی باندی طيبات (هغه ډير پاک شيان) چه حلال کړی شوی وو دوی ته او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لاری د الله ښخه ډير (خلق) او (په سبب د) اخيستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چه په تحقيق منع کړی شوی وو دوی (په تورات کښی) له دغه (سوده) او (په سبب د) خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره چه رشوت او نور ناروا شيان دي) او تيار کړی دی مونږ له پاره د کافرانو له دوی ښخه عذاب ډير دردناک.

تفسير: د يهودانو د گردو (تولو) پخوانيو او وروستنو سختو شرارتونو ذکر ئې وفرمايه چه له هغو ځنې د دوی سرکښی او په گناهونو باندی ځغردوالی (تينگ والی) او زړه‌ورتيا ښکاره شوه اوس فرمايي چه مونږ دوی باندی سخت شريعت هم کيښود چه سرکښی ئې ماته شي، نو هيڅ شبهه نشوه پاتی چه د طيباتو تحريم په دوی باندی په «تورات» کښی شوی ؤ او له حضرت عيسیٰ عليه السلام سره مخالفت او (بی‌بی مريمی) باندی اتهام ، د «تورات» له نزوله خورا (ډير) وروسته شوی دی، نو له جرمه ښخه پخوا ځرنگه سزا مقدمه شوه؟ د دی گردی (تولی) رکوع خلاصه داسی شوه د حضرت موسیٰ عليه السلام د زمانی راهسی اهل د کتاب پرله پسی په خورا (ډير) لويو شرارتونو او ډيرو سرغړولو، عهد ماتولو او د انبياؤ عليهم السلام په ايذا او ضرر رسولو کښی مشغول وو. ای محمده صلی الله عليه وسلم ! اوس که دوی د عناد له مخی له تا ښخه د «تورات» غوندی يو کتاب دفعتاً يو ځلی طلب کړی او پر قرآن عظيم باندی (چه له گردو (تولو) کتابونو ځنی افضل دی). کفايت ونه کړی. نو له دی متعصبو او نالائقو ځنی هيڅ لری او مستبعد نه دی، د دوی له هسی ناوړو (بيکاره) او نالائقو حرکاتو ښخه تعجب مه کوه ! او مه حيرانيږه! د دوی گرد (تول) پخوانی او وروستنی وړوکی او لوی حرکات مونږ ته ښه معلوم دی، مونږ د دوی دپاره په دنيا کښی خورا (ډير) سخت شريعت معين کړی او په اخرت کښی مو هم ډير سخت عذاب ورته مقرر او تيار کړی دی.

لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمَآ أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَٰئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

لیکن هغه (کسان) چه پاخه دی په علم کښې له دوی ځنې او ایمان لرونکی ایمان لری په هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاته او (ایمان لری) پر هغو (کتابونو) چه نازل کړی شوی دی پخوا له تا څخه او (ایمان راوړی پر تولو انبیاؤ) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکی دی زکات لره (یا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه او هغه کسان چه ورکوونکی دی زکات لره او ایمان راوړونکی په الله او په ورځی آخری (چه قیامت دی) دغه (کسان چه د صحیح ایمان او صالح عمل لرونکی دی) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډیر لوی (جنت، رضا، او لقاء)

تفسیر: یعنی د بنی اسرائیلو هغو کسانو چه مضبوط علم ئی درلود (لرلو)، لکه عبدالله بن سلام او د هغه ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم او هغه خلق چه د ایمان خاوندان دی ، دوی قرآن ، تورات، انجیل او نور ګرد (تول) منی ، د لمانځه د سم اداء کوونکی له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنی کوی، او زکات ورکونکی او ایمان لرونکی په الله او په قیامت چه دی، مونږ دغو ستایلیو شویو کسانو ته خورا (ډیر) لوی ثواب او اجر ورکوو. پرته (علاوه) له پرومبنی فریقی چه د هغوی دپاره خورا (ډیر) سخت عذاب موجود دی (پاس په تحت اللفظ کښې د «المقیمین الصلوة» دوه ترجمی لیکلی شوی دی

١. چه «المقیمین» په ﴿ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ ﴾ عطف او تری انبیاء مراد شی. یعنی **یؤمنون بالکتٰب و بالانبیاء المقیمین الصلوة.**

٢. چه یؤمنون خبر شی د «الراسخون» چه مبتداء دی او «المقیمین» په مدح سره منصوب شی چه د هغه ترکیب تقریر اوس تیر شو.

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ

بیشکه چه مونږ وحی مو کړی ده تاته (ای محمده!)

تفسیر: اهل د کتابو او د مکی معظمی مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجید په حقانیت او صداقت کښې راز راز (قسم قسم) خوشی چټی (بیکاره) شبهی پیدا کولی. وګورئ ! چه دلته ئی داسی وویل لکه چه تورات یو ځای او یو ځلی له آسمانه رانازل شو، ښایی هم هغسی ته هم یو کتاب له آسمانه راوړی، بیا تا رښتینی نبی ګڼو څه ښه ویلی دی هر چا چه ویلی دی

د نابود سری پلمی (تدبیرونه) ډیری زده وی
بدئ کار او چپ ئ چاره هره خبره ئی کږه وی

نو الله تعالیٰ په څو ځایونو کښې آیتونه نازل کړل او حقیقت ئی راښکاره کړ. او د وحی عظمت ئی راڅرګند کړ، او د کفارو د ګردو (تولو) چتی (بیکاره) او بیهودهؤ خیالاتو او شبهاتو تردید ئی وفرمایه او د الله تعالیٰ د وحی متابعت ئی په تعمیم، او د قرآن مجید اطاعت ئی په تخصیص سره بیان وفرمایه او دا ئی راوښوده چه د الله جل جلاله حکم منل پر ګردو (تولو) باندی فرض دی او د هیچا هیڅ یو عذر په دی کښې نه منل کیږی هر څوک چه د ده په تسلیم کښې تردد یا تأمل یا انکار کوی، هغه ګمراه او بی دین دی. اوس له دی ځایه تحقیقی ځواب ورکاوه کیږی. دغه ده چه فرمائی.

كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ

لکه چه وحی کړی وه مونږ نوح ته او (نورو) انبیاؤ ته پس له ده (لکه هود، صالح لوط، شعیب او نور)

تفسیر: له دی نه معلومه شوه چه وحی خاص د الله تعالیٰ حکم او د ده هغه پیغام دی چه په انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلیږی او همغسی چه پر پخوانیو انبیاؤ باندی د الله جل جلاله وحی نازله شوی ده، همغسی پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی هم الله تعالیٰ خپله وحی نازله کړی ده، نو هر هغه چا چه هغه پخوانی وحی منلی ده، ښایی چه دا هم هرومرو (خامخا) ومنی او هر هغه چه له هغی څخنی انکار کوی، ګواکی له ګردو (تولو) څخنی انکار کوی او له حضرت نوح علیه السلام او له ده څخنی له وروستنیو انبیاؤ علیهم السلام سره د مشابهت وجه ښائی دا وی چه هغه وحی چه د حضرت آدم علیه السلام له وخته شروع شوی وه، هغه بیخی په ابتدائی حالت کښې وه. په حضرت نوح علیه السلام باندی د هغی تکمیل وشو، ګواکی په ړومبنی حالت کښې هغی تش یو تعلیمی حالات لرلو د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې هغه کمال ته ورسیده او د دی وړ (لائق) شوه چه د امتحان مورد وګرځی حکم منونکو ته انعام او غاړه غړونکو ته سزا ورکړه شی لکه چه د اولوالعزمو انبیاؤ علیهم السلام سلسله هم د حضرت نوح علیه السلام له زمانی راهیسی شروع شوه او د الله تعالیٰ له وحی څخه پر غاړه غړونکو باندی اول ځلی د عذاب نزول هم د حضرت نوح علیه السلام له رسالت څخه شروع شو، خلاصه ئی دا چه د نوح علیه السلام له زمانی پخوا د الله جل جلاله او د انبیاؤ علیهم السلام د حکم پر مخالفت باندی عذاب نه نازلیده بلکه دوی به معذور ګڼل کیدل او د تعطیل او تاخیر رعایت به پکښې کیده او ډیر زیات کوښښ به د دوی په پوهولو کښې صرفیده ، د

حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې کله چه مذهبی تعلیم ښه ظاهر شو او خلقو ته د الله تعالیٰ
د احکامو په متابعت کښې هیڅ یوه خفاء پاتې نه شوه نو دلته پر غاړه غړونکو باندې عذاب
نازل شو ، اول د نوح علیه السلام په زمانه کښې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د حضرت هود
علیه السلام او حضرت صالح علیه السلام او حضرت شعیب علیه السلام په زمانو کښې کافرانو
باندې نور راز راز (قسم قسم) عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم د
وحی تشبیه شخه د هغو پخوانیو انبیاؤ له وحیو سره اهل د کتابو او د مکې معظمې مشرکانو ته
پوره تنبیه ورکړه شوه او دوی ته دا خبره لا څرګنده کړې شوه هر څوک چه د محمد صلی الله
علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه مني نو هغه هم د لوی عذاب وړ (لائق) او مستحق
ګرځي.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَسْبَاطِ
وَعِيْسٰى وَاَيُّوْبَ وَيُوْنُسَ وَهٰرُوْنَ وَسُلَيْمٰنَ ۚ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿١٦٣﴾
وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنٰهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَّمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ ؕ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوْسٰى تَكْلِيْمًا ﴿١٦٤﴾

او (لکه چه) وحی کړې وه مونږ ابراهیم ته او اسمٰعیل ته او اسحٰق ته او
یعقوب ته او اولادې (د یعقوب) ته او عیسیٰ ته او ایوب ته او یونس ته او
هارون ته او سلیمٰن ته او ورکړې ؤ مونږ داؤد ته زبور او (لیږلي وو مونږ نور
داسې) رسولان چه په تحقیق سره قصه کړې ده مونږ د دوی پر تا (ای
محمده !) پخوا له دې نه او (لیږلي وو مونږ نور داسې) رسولان چه نه مو دي
کړې قیصې د هغوی پر تا ، (ای محمده) او کلام کړی دی الله له موسیٰ
سره په کلام کولو.

تفسیر: له حضرت نوح علیه السلام شخه وروسته انبیاء علیهم السلام ئې په اجمال، او هغه انبیاء
علیهم السلام ئې چه په دوی کښې مشهور او جلیل القدر او اولوالعزم دي، په تخصیص او تفصیل
سره ذکر کړل چه له دې څخنې دا ښه معلومه شوه هغه وحی چه پر حضرت محمد صلی الله علیه
وسلم باندې نازله شوې ده ، د هغې حقانیت او د هغې منل هم داسې ضروری دی، لکه چه د
نورو اولوالعزمو او مشاهیرو انبیاؤ علیهم السلام وحی منل ضروری ؤ او دا هم راښکاره شوه چه پر
نورو انبیاؤ باندې چه وحی راتلله کله به دوی ته پرښتو پیغام راوړ او کله به هغوی ته لیکلی

کتاب وورسیدو، کله به د ملائکو له وسیلی پرته (علاوه) په خپله الله تعالیٰ خپل رسول سره خبری کولی مګر په دی ګردو (تولو) صورتونو کښی څرنګه چه د الله تعالیٰ حکم دی او د بل چا حکم نه دی نو پر بندګانو باندی د هغه اطاعت یو شان فرض دی اعم له دی چه تر بندګانو پوری د هغه د رسیدلو طریقه تحریری وی، که تقریری وی، او که پیغام وی، نو اوس د یهودانو دا وینا «که تاسی د تورات غوندی یو کتاب یو ځلی له آسمانه په مونږ نازل کړئ! نو مونږ به تا رښتینی ګڼو که نه، نو، دا ډیره د ناپوهی او بی‌ایمانی او حماقت خبره ده. هر کله چه وحی د الله تعالیٰ حکم دی، نو د هغی د نزول صورتونه متعدد دی په هر صورت سره چه وحی راشی د هغی په منلو کښی تردد او انکار. یا داسی ویل «که په هغه ځانته طریقی سره راشی، نو مونږ ئی منو ، که نه وی، نو نه ئی منو.» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

(او لیږلی مو دی) رسولان چه زیری کوونکی دی (مؤمنانو ته په جنت) او ویرونکی دی (د کفارو په جحیم) له پاره د دی چه پاتی نشی خلقو ته پر الله باندی هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه) وروسته له (لیږلو) د رسولانو، او دی الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: الله تعالیٰ پرله پسی خپل انبیاء علیهم السلام رالیږلی دی، چه مؤمنانو ته زیری ورکړی، او کافران وویروی، تر څو د قیامت په ورځ کښی خلقو ته د دی عذر او بهانی ځائی پاتی نشی، چه ووائی «ای ربه! مونږ ته ستا رضا او غیر رضا معلومه نه وه، او که رامعلومه وی نو هرومرو (خامخا) به مو په هغو باندی تګ کړی وی.» نو ځکه الله تعالیٰ خپلو رسولانو ته معجزی ورکړی ، او ور وئی لیږلی او رسولانو هم د حق لاری خلقو ته وروښودلی. نو وروسته له دی نه د حق دین په منلو کښی د هیڅ عذر او پلمه (بهانه) نه اوریده کیږی د الله جل جلاله وحی داسی قطعی حجت دی چه د هغی په مقابل کښی هیڅ یو سند او حجت نشی چلیدی ، بلکه نور ګرد (تول) حجتونه باطل او بیکاره کوی او دغه د الله تعالیٰ حکمت او تدبیر دی. که زور او زبردستی وکړی نو څوک ئی منع کولی شی، مګر جبر او ظلم الله تعالیٰ نه خوښوی. (او ډیر غالب او قادر دی په انفاذ او اجراء د هر راز (قسم) احکامو پر مخلوقاتو او محکم کار دی په امر د نبوت او په قطع د حجت کښی) (اګر که یهودان ستا په نبوت شاهدی نه ورکوی او تری انکار کوی).

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ ۚ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ ۚ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ﴿١٦٦﴾

ليکن الله شاهدي لولي (اظهار اقرار کوي) په هغه شي چه نازل کړی ئی دی تاته (ای محمده) چه نازل کړی ئي دی دا (معجز قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائکي هم شاهدی لولي (په نبوت ستا) او بس دی الله (حق ظاهر کوونکی. نو د دوی شهادت ته حاجت نشته.

تفسير: يعني وحی به په هر رسول باندی نازليده ، دا کومه نوی خبره نه ده او ګردو (تولو) ته معلومه ده ليکن په دی قرآن کښی الله تعالیٰ خپل خاص علم راليږلی دی، او الله تعالیٰ به دا حق ظاهروی. لکه پوهان چه پری پوهيږی هغه علوم او حقائق چه له دی قران عظيم څخه حاصل شوی دی ، او پرله پسی حاصليږی هغه له نورو کتابونو څخنی له سره په لاس نه دی راغلی ، او هومره هدايت چه خلقو ته د محمد صلی الله عليه وسلم له وجوده رسيدلی دی، د بل چا له وجوده نه دی رسيدلی.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوْا ضَلٰلًاۢ بَعِيْدًا ﴿١٦٧﴾
اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَظَلَمُوْا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيْقًا ﴿١٦٨﴾
اِلَّا طَرِيْقَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿١٦٩﴾

بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی (د محمد له نبوت څخه) او اړولی منعه کړی ئی دی (خلق) له لاری د الله (اسلام) څخه په تحقيق سره ګمراه شوی دی په ګمراهی ډيری لری سره (د حق له لاری نه) بيشکه هغه کسان چه کافران شوی دی او ظلم ئی کړی دی (په پټولو د نعت د محمد يا په منعه د مؤمنانو له ايمانه) نه دی الله چه مغفرت وکړی دوی ته او نه چه وښيی دوی ته سمه صافه لاره (څو چه دوی کافران دی) مګر (وبه ښيی دوی ته) لاره د

دوزخ چه همیشه به وی دوی په هغه کښې تل تر تله (بی انتها بلا انقطاع) او دی دغه (ادخال او خلود فی النار) پر الله باندی ډیر آسان.

تفسیر: د قرآن مجید او د حضرت محمد صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم له تصدیق او توثیق څخه وروسته فرمائی هغه کسان چه ستا له رسالت څخه منکران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چه په «تورات» کښې موجود وو، هغه ئی گرد (تول) پټ کړل، او خلقو ته ئی د هغو په ځای نور مهمل شیان ورځرگند کړل او نور ئی هم له حقانی دین څخه واړول، نو داسی کسان له سره نه د هدایت وړ (لائق) او نه د مغفرت مستحق دی» له دی نه دا خبره ښه ښکاره شوه چه هدایت یوازی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په متابعت کښې منحصر دی. او گمراهی د محمدی صلی الله علیه وسلم شریعت د مخالفت نوم دی. چه په دی سره د یهودانو پوره سرزنښ او ترټنه وشوه، او د دوی د خیالاتو غلطول لا ښه واضح شول

یَآاَیُّهَا النَّاسُ قَدۡ جَآءَکُمُ الرَّسُوۡلُ بِالۡحَقِّ مِنۡ رَّبِّکُمۡ فَاٰمِنُوۡا خَیۡرًا لَّکُمۡ وَاِنۡ تَکۡفُرُوۡا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ وَکَانَ اللّٰهُ عَلِیۡمًا حَکِیۡمًا ﴿۱۷۰﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسی ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسی نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ! د هغه شی چه) خیر دی تاسی ته، او که کافران شوی یئ تاسی پس بیشکه خاص الله لره دی هغه شیان چه په آسمانونو کښې دی او (هغه شیان چه په) ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً او عبیداً)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډیر حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: ستاسی او ستاسی د کتاب تصدیق ، او ستاسی د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیط او تضلیل ئی بیان کړ، اوس گردو (ټولو) خلقو ته ندا کاوه شی چه «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتینی کتاب او حق دین سره تاسی ته درغلی دی، ستاسی خیر په هم دی کښې دی ، چه د هغه گردی (تولی) خبری ومنئ ! او که ئی ونه منئ!، نو ستاسی دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نه شی رسولی، ځکه چه خاص الله جل جلاله لره هغه گرد (تول) شیان دی چه په آسمانونو او ځمکو کښې دی. او الله جل جلاله ستاسی په گردو (تولو) احوالو او افعالو خبردار

دی. ستاسی د تولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوی، او بدل ئی درکوی.
(فائده): له دی ارشاداتو ځنی واضحه معلومه شوه د هغی وحی منل فرض دی چه پر انبیاؤ علیهم السلام باندی نازلی شوی دی. او د هغی څخه انکار کول کفر دی.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ
إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ
أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا
تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ
سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ

ای اهل د کتابو! مه کوئ! تاسی مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسی کښی او مه وایئ تاسی پر الله مګر (ویل) حق (ریښتیا) ، بیشکه هم دا خبره ده بله نه ده چه مسیح عیسیٰ زوی د مریمی رسول د الله دی او (داسی) کلمه د ده ده، چه غورځولی ده (الله) دغه کلمه مریمی ته او روح دی له جانبه د الله نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)!، او مه وایئ تاسی (داسی چه معبودان) دری دی، منع شئ تاسی (له دی وینا ، اختیار کړئ توحید چه) خیر دی تاسی ته، بیشکه هم دا خبره ده چه الله حق معبود یو دی (بی‌شریکه بی‌عیبه) پاکی ده ده لره له دی چه شی ده ته (نسبت د) ولد ،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاؤ علیهم السلام په تعریف کښی له مبالغی څخه کار اخیست او له حدودو د باندی وتل او خپل انبیاء علیهم السلام ئی خدای او د خدای زامن بلل نو الله تعالیٰ فرمایی چه د دین په خبرو کښی مبالغه مه کوئ ! او په هغه چا چه اعتقاد لرئ ! د هغه په تعریف کښی له حده تیری مه کوئ ! هومره خبره چه محققه وی له هغی څخه څه زیاتوالی مه کوئ! او د الله تعالیٰ د مقدس شان په نسبت هم هغه خبری وایئ چه بیخی ریښتیا او محققی دی او له خپله ځانه هیڅ شی مه وایئ ! له تاسی ځنی څومره لویه غلطی شوی ده، چه حضرت عیسیٰ علیه السلام ته چه د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی د وحی په خلاف د

الله جل جلاله زوی وایی او د دری خدایانو معتقدان شوی یئ ! یو الله جل جلاله دوهم حضرت عیسیٰ علیه السلام دریم بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها له داسی خبرو ځنی مو خولی ونیسئ ! او الله تعالیٰ واحد احد دی هیڅوک له ده سره شریک نه دی او نه ئی څوک اولاد کیدی شی. د ده پاک ذات له دی ګردو (تولو) شیانو ځنی پاک او منزه او مقدس دی دا ګردی (تولی) خبری له دی نه پیدا شوی دی، چه تاسی د وحی اطاعت ونه کړ که تاسی د وحی اطاعت او متابعت کولی، نو الله تعالیٰ ته به مو د اولاد نسبت نه کاوه او د دری خدایانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول او د سیدالرسل محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل‌الکتب قرآن مجید او فرقان کریم تکذیب به مو نه کاوه او داسی پاخه کافران به نه کیدئ!.

(فائده): د کتابیانو یوی ډلی د حضرت عیسیٰ علیه السلام رسالت هم ونه مانه او د ده په وژلو پسی ئی ملاوی وتړلی چه د هغه ذکر پخوا تیر شو بلی ډلی له دی نه تیری کړی، عیسیٰ علیه السلام ئی د خدای زوی وګانه او دواړه ډلی کافرانی شوی. د دی دواړو فرقو د ګمراهی سبب هم دا شو چه له وحی ځنی ئی مخالفت وکړ ، له دی نه ښکاره شوه چه نجات یوازی د وحی په متابعت پوری منحصر دی.

لَهٗ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ؕ وَكَفٰی بِاللّٰهِ وَكِیْلًا ﴿۱۷۱﴾

خاص ده ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی (له علویاتو) او هر هغه څه چه په ځمکه کښی دی (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکی، ملکاً ، خلقاً او عبیداً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی په آسمانونو او ځمکو کښی له لاندی تر پاس پوری هر څه شیان چه دی ټول د الله تعالیٰ مخلوقات، مملوکات او بندګان دی، او بیا ووایئ چه، د الله تعالیٰ شریک او زوی څوک او څرنګه کیدی شی ؟ او الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کارونو جوړوونکی دی. او د ګردو (تولو) کارونو د جوړولو دپاره هم هغه بس او کافی دی. بل هیچا ته حاجت نیشته نو اوس ووایئ چه الله جل جلاله به شریک یا زوی ته څرنګه محتاج شی؟ خلاصه ئی دا چه نه په کوم مخلوق کښی د ده د شریک کیدلو څه قابلیت او لیاقت شته. او نه د ده په پاک ذات کښی د هغه د ځائیدلو څه امکان شته او نه دی ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لری. نو له دی نه دا معلومه شوه چه له مخلوقاتو ځنی کوم یوه مخلوق ته د الله تعالیٰ شریک یا زوی ویل د هغه چا کار او فکر دی چه له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بی برخی وی.

(فائده): له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه هر هغه څوک چه د الله تعالیٰ دپاره زوی یا بل کوم شریک پیدا کوی نو دی په حقیقت کښی الله تعالیٰ د ګردو (تولو) موجوداتو پیدا کونکی نه ګڼی او ګرد(تول) موجودات د پاک الله مخلوق نه بولی او هم الله جل جلاله د ګردو

(تولو) حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو دپاره کافی نه گنی او گواکی الله جل جلاله د الوهیت له مرتبی څخه وباسی او په مخلوقاتو او ممکناتو کښی ئی داخلوی نو اوس د هغی ناپاکی پته ولگیده چه د
﴿ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞ ﴾ په ارشاد کښی ورته اشاره شوی وه او څرنگه چه دغه ناپاکی په حقیقی او مجازی او ظاهری زامنو په گردو (تولو) کښی یو شانی موجوده ده، نو ښه ښکاره شوه چه هغه مقدس ذات له دی څخه پاک دی چه زوی ولری او دی له دی نه هم پاک او لوړ دی چه له خپلو مخلوقاتو څخنی کوم یو خپل زوی وگرځوی.

لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ

له سره ننگ (او عار) نه کوی مسیح له دی نه چه شی بنده دپاره د الله او نه (ننگ او نه عار کوی) پرښتی چه مقربی دی (د الله له بندگی څخه)

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله ، عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلیٰ درجه شرافت او عزت دی ، د دی لوی نعمت د قدر ، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دی له حضرت مسیح علیه السلام او نورو انبیاؤ علیهم السلام او مقربینو ملایکو څخه وکړی شی ! نو دوی د الله تعالیٰ په عبادت ولی شرمیږی ؟ او عار او ننگ تری کوی؟ هو ! ذلت او بی غیرتی خو د ما سواء الله په بندگی کښی ده لکه چه نصرانیان حضرت مسیح علیه السلام ته ابن الله وائی او خپل معبود ئی تاکلی (مقرر کری) دی، او مشرکان پرښتی د الله تعالیٰ لونی گنی ، د دوی او د بتانو عبادت کوی. او د دوی دپاره تل ترتله عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ١٧٢
فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ
وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ

فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۙ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

او هر هغه چه ننګ (او عار) وکړی له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لوئی وکړی نو ژر به راجمع کړی (الله) دوی طرف خپل ته تول (له پاره د جزا ورکولو) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس پوره به ورکړی (الله) دوی ته اجرونه د دوی (چه وعده ئی ورسره کړی شوی وه) او زیات به (هم) ورکړی دوی ته له مهربانی خپلی، او هغه کسان چه ننګ (او عار) ئی کړی وی او تکبر (لوئی) ئی کړی وی (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړی دوی ته (الله) عذاب دردناک او نه به مومی دوی ځان ته بی له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کښی) او نه هیڅ مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چه د الله تعالیٰ له عبادت څخه سرکښی کوی، او غاړه تری غړوی نو دی به له سره بی پوښتنی پاتی نه شی بلکه یوه ورځ به دوی ګرد (تول) د الله تعالیٰ په مخ کښی تول کړل شی، او حساب به ورسره وشی، نو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی وی، او ښه کارونه ئی کړی وی، یعنی د پاک الله بندګی ئی پوره په ځای کړی وی. نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شی، بلکه د الله تعالیٰ په فضل او مهربانی به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا (ډیر) لوی لوی نعمتونه هم ورکړی شی، او هغه کسان چه د پاک الله له عبادت نه ئی سر غړولی وی ، په لویو عذابونو کښی به آخته شی، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسی سختی کښی هم د دوی خیر غوښتونکی او مددګار نه وی چه دوی هغه د الله تعالیٰ په بندګی کښی شریک کړی وو، او کله چه دا مشرکان او کافران په عذابونو او ربړو (سختو) کښی پراته وی، هیڅوک او هیڅ شی به ئی بی له الله جل جلاله په کار ور نه شی نو نصرانیان دی اوس ښه وپوهیږی چه په دی دواړو صورتونو کښی د دوی له حال سره څه موافق او د حضرت مسیح علیه السلام له شان سره کوم یو کار لائق دی؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُم بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا ﴿١٧٤﴾
فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ
مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

ای خلقو په تحقیق راغلی دی تاسی ته برهان (دلیل، سند، حجت) له طرفه د) رب ستاسی (چه محمد دی) او نازل کړی دی مونږ تاسی ته نور (رنړا) واضح ښکاره چه (قرآن دی) پس هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او منګولی ئی خښی کړی دی په (دین د) ده نو ژر به داخل کړی (الله) دوی په رحمت کښی چه له جانبه د ده دی او په مهربانی کښی او هدایت به وکړی (ویه ښیی الله) دوی ته خپل لوری ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دی نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر ؤ او د هغه په ذیل کښی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن‌الله توب ذکر وشو ، چه د هغه قائلان نصرانیان وو، د هغه د تردید او ابطال څخه وروسته ، بیا د هم هغه اصلی او ضروری خبری په نسبت ګردو (تولو) ته تاکید کیږی چه ای خلقو تاسی ته د رب الْعٰلمین جل جلاله له خوا کامل حجت او روښانه رڼا (رنړا) در رسیدلی ده چه ستاسی هدایت ته بیخی کافی او وافی ده یعنی قرآن عظیم الشان ، اوس د هیڅ یو تامل او تردد ځای نشته، نو هر هغه څوک چه پر الله جل جلاله باندی ایمان راوړی او دغه مقدس کتاب مضبوط ونیسی ، نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کښی داخلیږی او مستقیم به د ده په حضور مشرفیږی او هر څوک چه له هغه څخه مخالفت کوی، د دوی ګمراهی او خرابی فقط هم دغه مخالفت ګڼل کیږی.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِى الْكَلٰلَةِ

طلب د فتوی کوی دوی له تانه (ای محمده! د کلالی) نو ووایه چه الله فتوی درکوی تاسی ته په (میراث د) کلالی کښی،

تفسیر: په (٤) جزء د دی «النسآء» د سورت په (١٢) آیت (٢) رکوع کښی د «کلاله» د میراث ذکر تیر شوی دی ، وروسته له هغه ځینو لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د دی مسئلی په نسبت د نورو تفصیلاتو پوښتنی وکړی چه د دی غوښتنو په ځواب کښی دا آیت نازل شو. د «کلاله» معنی کمزور او ضعیف او دلته تری مراد هغه مړی دی چه د ده په وارثانو کښی پلار او اولاد هیڅوک نه وی. لکه چه پخوا له دی هم بیان شو، ځکه چه اصلی وارث والد او ولد دی، څوک چه دا نه لری، نو د ده حقیقی ورور او خور د زوی او لور حکم لری او که «حقیقی» نه وی نو هم دا حکم په«علاتی» کښی هم دی چه په پلار کښی سره شریکان وی، که یوه خور وی نیمائی، که دوی خویندی وی دوه ثلثه که ورور او خور دواړه وی نو نارینه ته دوه برخی او ښځی ته یوه برخه وررسیږی. که تش یو ورور وی ، خور هیڅ نه وی ، نو دی د خور د مال

وارث کیږي یعنی ده ته هیڅ یوه برخه معینه نه ده ، بلکه ټول وړي. ځکه چه هغه «عصبه» دی لکه چه په راتلونکی آیت کښې دا ګرد (ټول) صورتونه مذکور دی ، اوس پاتې شو ، هغه خور او ورور چه یوازې په مور کښې سره شریکان وی ،چه دوی ته«اخیافی» وائی نو د هغه حکم د دغه سورت په شروع کښې فرمایل شوی دی او برخه ئې معینه ده.

إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که یو سړی مړ شي چه نه وی ده لره زوی (او نه پلار) او وی ده لره یوه خور (عینیه یا علاتیه) نو (مقرر) دی دی ته نصف «نیم» د هغه مال چه پریښی وی «مړی».

تفسیر: یعنی که یو سړی مړ شي او یوه خور ولري نه زوی تری پاتې وی او نه پلار نو دی ته د میراث نیمایی مال وررسیږي.

وَهُوَ يَرِثُهَا إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ

او دا ورور میراث وړی له دی خور شخه که نه وی دی لره زوی (او ځوځات)

تفسیر: یعنی که د دی په عکس کومه ښځه بی ولده مړه شي او له دی ځنی «اعیانی» یا «علاتی» ورور پاتی شی، نو دا ورور د خپلی خور د مال وارث کیږي ، ځکه چه «عصبه» دی. او که له دی ښځی ځنی زوی پاتی وی نو ورور ته ئی هیڅ نه وررسیږي او که تری لور پاتی وی، نو هغه مال چه د لور د برخی له ورکولو شخه وروسته پاتی وی ورور ته وررسیږي که «اخیافی» ورور یا خور ئی پریښی وی نو هغه ته شپږمه برخه معینه ده، لکه چه د دی سورت په ابتداء کښې ارشاد وشو.

فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ

نو که وی دا خویندی دوه (یا زیاتی) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چه پریښی دی (مړی)

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځنی زیاتی خویندی تری پاتی شی، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږي.

وَإِنْ كَانُوٓا۟ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۗ

او که وو دا(وارثان) ورونه او خویندی نارینه او ښځې پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخې د دوو ښځو

تفسیر: یعنې څه ورونه او څه خویندې پریږدي ، نو ورور ته دوه برخې او خور ته ئې یوه برخه وررسیږي لکه چه د اولاد حکم دی.

يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا۟ ۗ

بیانوي الله تاسې ته (احکام د میراث) چه گمراه (او خطا) نه شئ تاسې

تفسیر: یعنې رحیم او کریم خدای محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات له پاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چه دلته ئې د «کلاله» میراث بیان کړی دی. په دې کښې د الله تعالیٰ هیڅ غرض نشته. الله جل جلاله له گردو (تولو) څخه غني او بې نیاز دی، نو که اوس څوک د الله تعالیٰ د داسې مهربانۍ قدر ونه کړي بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکړي، نو هغه تل تر تله کمبخت او شقي پاتې کیږي. له دې ځنې دا راښکاره شوه چه بندگانو ته ښایي چه د گردو (تولو) احکامو متابعت وکړي او که په کوم معمولي او جزوي امر کښې هم مخالفت کوي، نو گمراه کیږي. نو بیا هغه کسان چه د ده په پاک ذات او په کمالیه ؤ صفاتو کښې، د ده له حکم څخه مخالفت کوي، او خپل عقل او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کښې د ځان مقتدا گرځوي ، د هغو د ضلالت او خباثت درجه هم دې نه قیاس کړئ چه په څه اندازه به وي.

وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

او الله پر هر شي ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کښې ورته معلوم دي)

تفسیر: پخوا له دې نه معلومه شوې وه چه الله تعالیٰ د خپلو بندگانو هدایت خوښوي، اوس فرمائي چه ده ته تول شیان معلوم دي، نو مطلب ئې داسې شو چه په دیني مسائلو کښې که تاسې ته کوم ضرورت درپیښ شي ، د هغه پوښتنه کوئ! کله چه د دې ارشاد په تعمیل کښې لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم د «کلاله» د مسئلې پوښتنه وکړه نو د هغوی د تحسین په

لوری، او وروسته له دی نه د داسی سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږی ، او دا هم تری مفهومیږی چه الله جل جلاله ته گرد (تول) شیان معلوم دی او تاسی ته نه، نو دا هم نشئ ښوولئ چه په «کلاله» او په نورو صورتونو کښی هغه برخی چه مقرری شوی دی، د هغوی حقیقی علت څه شی دی؟ او بیا د بنی آدمانو عقل د دی خبری وړ(لائق) او قابل کله کیدی شی، چه د حق سبحانه و تعالیٰ په ذات او صفاتو کښی په خلاف د وحی جرأت وکړی، کله چه دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دی، نو د الله تعالیٰ په بی مثله او بی سیاله او بی شریکه ذات او صفاتو باندی د پاک الله له ښوونی څخه څرنگه وپوهیږی؟ او په څه ډول (طریقه) ئی راښکارولی شی؟

(فائده) دلته د «کلاله» له حکمه او د هغه د نزول د سبب له بیان کولو څخه څو خبری رامعلومی شوی

۱ـ دا لکه چه پخوا ئی ﴿ وَلَنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾ وفرمایل وروسته له هغه ئی د تمثیل په ډول (طریقه) د کتابیانو حال بیان کړ، او هم داسی وروسته د ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ ﴾ الآیة ـ له ارشاده د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحاب ئی د تمثیل په ډول (طریقه) کړل ، څو له وحی څخه د انحراف کونکو گمراهی او بدی، او د وحی د متابعت کوونکو حقانیت او نیکی ښه ښکاره، او وفهمیږی.

۲ـ د ده په ذیل کښی دغه خبره هم ظاهره شوه چه کتابیانو یو بل داسی خراب کار هم وکړ چه د اقدس سبحانه تعالیٰ ذات دپاره ئی شریک او اولاد وټاکه (مقرر کړو) او دا شنیع امر ئی خپل ایمان وگرځاوه . او د الله تعالیٰ په وحی کښی ئی وړاندی او وروسته، او له خپله ځانه ئی شیان جوړ، او له هغه سره ئی په ښکاره ډول (طریقه) مخالفت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو دا حالت دی چه د ایمان د اصولو پر منلو او عبادت کولو برسیره په جزئیه ؤ معاملاتو او معمولی خبرو کښی هم لکه د میراث او د نکاح او د نورو مسئلو په متعلق د وحی متجسس او منتظر دی او په هر امر کښی د رسول کریم علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوٰة والتسلیم خولی ته گوری، او خپل عقل او غوښتنی حاکم نه گنی، که په یو ځلی ئی تشفی او تسلی ونه شی نو مکرر د دوی په خدمت کښی حاضریږی او پرله پسی پوښتنی او گروېږنی (سوالونه) کوی، پرته (سیوا) له کتابیانو چه دوی به هم هغه شیان کول، چه په فکرونو کښی به ئی راتلل.

یو په غم کښی پروت د نورو، بل غم نه خوری د خپل کور
څومره لری دی دوی دواړه ورک کړی سره لور

۳ـ دا راښکاره شوه چه حضرت سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم به هم بی د وحی له حکمه له خپله ځانه حکم نه کاوه. که په کوم امر کښی به د وحی حکم نه ؤ، نو ویل به ئی چه «د وحی

تر نزوله پورې ښائي انتظار وکړئ!»کله چه وحي راتله ، نو سم له هغې سره به حکم کېده له دې نه ښه ښکاره شوه چه د پاک الله له ذاته ماسویٰ بل هیڅوک حاکم نه دی لکه چه په ﴿ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ﴾ او په نورو متعددو آیتونو کښې دا خبره په ښکاره ډول (طریقه) سره مذکوره ده. نور هر څوک چه دی ګرد (تول) واسطې دي، چه د هغو په وسیله نورو ته د الله تعالیٰ احکام رسیږي. هو! دومره توپیر(فرق) پکښې شته چه ځینې وسیلې ئې نژدې او ځینې ئې لرې دي. لکه چه د باچا د حکمونو د رسولو دپاره صدر اعظم او نور مقربان وزیران، نظامي مشران، نائب الحکومګان ، اعلیٰ حاکمان ، نور حکام ، قوماندانان ، او ګرد (تول) کارداران درجه په درجه وسیله دي، بیا به له دې نه لویه ګمراهي څه وي؟ چه په یوه کار کښې د الله تعالیٰ د وحې په خلاف د کوم ګمراه خبرې ته غوږ کیښود شي؟ او په هغه عمل وکړی شي؟

هر څوک چه ستا په ځای، نورو ته دي ګوري تل

لند لیدو نکی بولم دی، پور په نغدی اخلی تل

٤ـ اشاره ده دې لورې ته چه که ګرد (تول) کتاب یو ځلې نازل شي، لکه چه اهل الکتاب وایي، په هغه کښې څه ښیګنه (فایده) نشته. بلکه په دې کښې ډېر محاسن او ډېرې ښیګنې (فایدې) دي، چه د حاجت او موقع سره سم توته توته په متفرق ډول (طریقه) سره نازل شي. ځکه چه په دې صورت کښې هر څوک له خپل ضرورت سره سم پوښتنې کولې شي او د متلو وحې (چه په لمانځه کښې هم لوستلې کیږي) په ذریعه د هغو ځواب ورکول کیدی شي. لکه چه په دې موقع کښې او د قرآن کریم په نورو ډېرو مواقعو کښې دا امر موجود دی او دا صورت برسیره پر زیاتي افادې، د الله تعالیٰ د ذکر د شرافت له سببه او د حق عز وجل د عزت د خطاب له امله (وجې) هسې عظیم فخر لره مشتمل دی، چه بل هیڅ یو امت لره نه دی په نصیب شوی. ﴿ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴾ د هر هغه صحابي په ښیګڼه (فایده) یا د هغه د سوال په ځواب کښې چه کوم آیت نازل شوی دی، هغه د ده په مناقبو کښې شمیرل کیږي او د اختلاف په مواقعو کښې د هر یوه له رأیې او وینا سره چه متلو وحې سمه نازلیده نو تر قیامت پورې به دا د هغه په ښیګڼو (فایدو) کښې حساب او ښه نوم ئې پاتې دی. نو د «کلاله» په نسبت د سوال او ځواب ذکر ئې وفرمایه او په دې ډول (طریقه) ئې د عمومي پوښتنو او ځوابونو په لورې اشاره وفرمایله. او ښایي چه د هم دې اشارې له امله (وجې) سوال ئې په مطلق ډول (طریقه) سره وی او مسئول عنه ئې له سوال سره ذکر نه کړ، بلکه په ځواب کښې ئې پرې تصریح وفرمایله چه د هغه بل نظیر په قرآن شریف کښې نشته، او هم ئې ځواب بالتصریح د حق تعالیٰ په لورې منسوب وفرمایه. والله اعلم. والله الهادي.

الحاصل د ګردو (تولو) احکامو اصل او منشاء د الله جل جلاله وحې ده، او تول هدایتونه او لار ښوونې د وحې پر متابعت باندې موقوفې دي او کفر او ضلالت فقط د وحې په مخالفت کښې

منحصر دی، او څرنګه چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې د یهودانو او نصرانیانو او ګردو (ټولو) مشرکانو او نورو ګمراهانو د ګمراهۍ اصل او بنسټ (بنیاد) هم دا مخالفت ؤ، نو ځکه حق تعالیٰ د خپل پاک کلام په ډیرو ځایونو کښې د وحی د متابعت فضایل او د هغې د مخالفت په رذائلو باندې تنبیه وکړه او بالخصوص په دې موقع کښې ئې خو دوه رکوع مهتم بالشان مضمون دپاره نازلې کړې، او په تفصیل او تمثیل سره ئې بیان فرمایلې دی او ښایي چه له هم دې وجې نه امام «بخاری» رحمه الله په خپل کتاب کښې «د کیف کان بدء الوحی الی رسول صلی الله علیه وسلم» باب منعقد کړی دی او په هغه کښې د ﴿ إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ ﴾ آیت ئې په «ترجمة الباب» کښې داخل کړی دی او دې دواړو رکوعو ته ئې اشاره فرمایلې ده. ګواکې مطلب ئې دا دی و قوله تعالیٰ ﴿ إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ ﴾ الی آخره مضمون الوحی» والله اعلم

تمت سورة «النسآء» بفضل الله خالق الارض والسماء!
و نرجومنه فی الدنیا النعماء وفی الاخرة اللقاء!

سورة المآئدة مدینة الا آیة «٣» فنزلت بعرفات فی حجة الوداع وهی (١٢٠) آیة و (١٦) رکوعاً رقمها (٥) تسلسلهاحسب النزول (١١٢) نزلت بعد «الفتح»

د «المآئدة سورت مدنی دی پرته (غیر) له (٣) آیته چه په عرفات په حجة الوداع کښې نازل شوی دی په تلاوت کښې (٥) په نزول کښې (١١٢) سورت دی (١٢٠) آیتونه «١٦» رکوع لری وروسته د «الفتح» له سورت نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ○

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَوْفُواْ بِٱلْعُقُودِ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) پوره کړی تاسی ګرد (ټول) عهدونه

تفسیر: شرعی ایمان د دوه شیانو نوم دی صحیح معرفت، تسلیم او انقیاد یعنی د الله جل جلاله

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم گرد (تول) ارشادات صحیح او صادق وګڼئ! او د هغه تسلیم او قبول ته په اخلاص سره غاړه کیږدئ! د دی تسلیمی جزء په لحاظ ایمان فی الحقیقت د الله جل جلاله د ګردو (تولو) قوانینو او احکامو د منلو او د تولو حقوقو د ادا کولو یو مضبوط عهد او اقرار دی. ګواکی د حق تعالیٰ د کامله ربوبیت هغه اقرار چه د «الست» د عهد په سلسله کښی اخیستی شوی ؤ د هغه ښکاره اثر د انسان په فطرت او خته کښی تر نن پوری شته، او د هغه تجدید او تشریح په شرعی ایمان سره کیږی بیا هغه څه اجمالی عهد او تړون چه په شرعی ایمان کښی ؤ، د هغه پوره تفصیل په قرآن او سنت کښی راښکاره شوی دی په دی صورت کښی د ایمان د دعوی مطلب داسی شو چه «بنده په تولو الهٰی احکامو کښی که د هغه تعلق مستقیماً له الله جل جلاله سره وی، یا له بندګانو سره له جسمانی تربیت سره وی، که له روحانی اصلاح سره، له دنیوی مفاده سره وی، که له اخروی فلاح سره، له شخصی ژوند سره وی، که له اجتماعی حیات سره، له روغی سره وی، که له جنګ سره، د دی خبری عهد کوی په هر دول (طریقه) چه وی زه به له خپل مالک سره وفا کوم نبی کریم صلی الله علیه وسلم هغه عهد او پیمان چه د اسلام، جهاد، سمع، او اطاعت، یا نورو عمدهؤ خصائلو او خیریهؤ امورو په نسبت د لویو اصحابو څخه د بیعت په شکل اخیستل، هغه د دی ایمانی عهد یو محسوس صورت ؤ، او څرنګه چه د ایمان په ضمن کښی بنده ته د الله تعالیٰ د جلال او جبروت صحیح معرفت، او د ده د انتقام او د انصاف شان، او د مواعیدو صداقت، ښکاره، او ښخی پوره یقین هم پری حاصل شوی دی او د هغه مقتضاء دا ده، چه ښایی دی د بد عهدی د مهلکو عواقبو څخه وویریږی او خپل هغه ګرد (تول) مواعید چه له الله جل جلاله یا له بندګانو یا له خپل نفس سره ئی کړی دی، په داسی دول (طریقه) سره پوره کړی، چه د حقیقی مالک په وفاداری کښی هیڅ فرق رانشی» له هم دی تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کښی هغه مختلف شیان چه له اسلافو څخنی منقول دی، هغه تول سره تطبیقیږی ، او په دی آیت کښی د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلیږی.

أُحِلَّتۡ لَكُم بَهِيمَةُ ٱلۡأَنۡعَٰمِ

حلال کړی شوی دی تاسی ته (پس له شرعی ذبحی بی ژبی) چارپایان د انعامو (لکه اوښان، غوایان او پسونه)

تفسیر: په (٦) جزء د «النسآء» د سورت په (١٦٠) آیت (٢٢) رکوع کښی مونږ ولوستل چه پر یهودانو باندی د دوی د ظلم او بد عهدی په سزا څینی حلال او طیب شیان حرام، او دوی تری محروم کړی شوی وو ﴿ فَبِظُلۡمٍ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُواْ حَرَّمۡنَا عَلَيۡهِمۡ طَيِّبَٰتٍ ﴾ چه تفصیل ئی د «الانعام» په سورت کښی راځی. دی مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدایت سره له دی

شیانو ځنی د انتفاع اجازه هم ورکړی شوی ده یعنی اوښ، غویی پسه، وزه، او له دی جنسه شخه ګرد (ټول) اهلی او وحشی (کورنی او ځنګلی) چارپایان لکه هوسی، غش غویی او نور ستاسی له پاره په هر حالت کښی حلال کړی شوی دی. بی له هغو حیواناتو یا حالاتو چه د هغو په متعلق یا حق تعالیٰ په قرآن عظیم ، یا د خپل نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کښی ستاسی د جسمانی یا روحانی یا اخلاقی مصالحو له امله (وجی) ممانعت فرمایلی وی.

إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ

مګر (حلال نه دی) هغه چه لوستی به شی په تاسی باندی (وروسته له دی نه)

تفسیر: غالباً له دی شخه مراد هغه شیان دی چه د هم دی سورت په دریم آیت کښی بیان کړی شوی دی یعنی «حرمت علیکم المیتة» شخه نیولی تر «ذلکم فسق» پوری.

غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ

حال دا چه نه ئی تاسی حلال ګڼونکی د ښکار حال دا چه تاسی احرام تړونکی یئ!،

تفسیر: د محرم له پاره یوازی د وچی د ساکښانو (ذی روحو) ښکار روا نه دی. او د سیند د ښکار اجازه ورته شته. کله چه د احرام دومره رعایت شوی دی، چه په هغه کښی ښکار کول ممنوع ګرځول شوی دی، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښایی له دی نه په درجو زیات وی یعنی د حرم د ساکښانو (ذی روحو) ښکار ته د محرم او غیر محرم د ګردو (ټولو) له پاره حرام وی لکه چه د ﴿ لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ ﴾ له عمومه شخه معلومیږی.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بیشکه الله حکم کوی (په تحلیل او تحریم کښی) د هر هغه شه چه اراده وفرمایی

تفسیر: یعنی هغه الله جل جلاله چه ګرد (ټول) مخلوقات ئی پیدا کړل بیا ئی پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کښی د مراتبو فرق ښکاره کړو په هره نوع کښی ئی سم د هغه له

استعداده بیل بیل فطری خواص او قواوی په ودیعت کیښودی، د حیات او د ممات مختلف صورتونه ئی تجویز کړل، بیشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کښی دا حق هم حاصل دی، چه د خپل کامل اختیار، محیط علم ، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چه هر چا ته په هر حالت کښی اراده وفرمایی حلال یا ئی حرام کړی. ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه ګڼی حلال (مه بی حرمته کوئ!) شعائر (نښی د دین) د الله (چه د حج مناسک دی)

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د حق تعالیٰ د عظمت او معبودیت دپاره خاص علامات او نښی مقرری شوی دی د هغوی بی حرمتی مه کوئ! چه دی کښی حرم محترم بیت الله شریف، جمرات، صفا ، مروه ، هدی، احرام، مساجد. آسمانی کتابونه او نور ګرد (تول) حدود او فرائض او دینی احکام شامل دی، وروسته له دی علائمو او نښو ځنی د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایی چه په مناسکو پوری تړلی دی. لکه چه له دی آیت څخه پخوا په بل آیت کښی د محرم ځینی احکام ذکر شول.

وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ

او مه (بی عزته کوئ!) میاشتی حرمت والا (په قتال او جدال سره)

تفسیر: حرمت•والا میاشتی څلور دی لکه چه د «التوبة» د سورت په (٣٦) آیت (٥) رکوع کښی «منها اربعة حرم» مذکور او هغه محرم، رجب، ذی القعده ، ذی‌الحجه دی. او تعظیم او احترام ئی دا دی چه ښایی په دی میاشتو کښی له نورو میاشتو ځنی د نیکی او تقویٰ زیات التزام وکړ شی! او ښایی چه له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) دپاره ډیر اهتمام وشی! خصوصاً نه ښایی چه حجاج وربروی، یا د بیت الله له حج څخه ئی ستانه (واپس) کړی. اګر که دا امور د کال په دولسو میاشتو کښی واجب العمل دی، مګر بالخصوص په دی محترمو میاشتو کښی ډیر زیات تاکید شوی دی. باقی د اسلام د دښمنانو په مقابل کښی د هجوم او تعرض ممانعت په دی میاشتو کښی اوس نه دی پاتی او دا د جمهورو مذهب دی، لکه ابن جریر رحمة الله علیه په دی باندی اجماع رانقل کړی ده د دی بیان به هم انشاء الله تعالیٰ د «التوبة» په سورت کښی راشی.

وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَآئِدَ

او مه (بې حرمته کوئ!) هغه ساکښ (ذي روح) چه د کعبې هدیه وي (بې قلادې او نه هغه «هدیه») چه په غاړه ئې قلادې وي (او د کعبې په لوری بیولی کیږی)

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده چه له هغې څخه هغه طوق یا هار یا غاړکی یا غړوندی مراد دی، چه د «هدی» د حیوان په غاړه کښې د علامې او نښې په ډول (طریقه) اچول کیږی څو د «هدی» حیوان پرې وپیژندلی شي او له تعرض څخه مامون وي او لیدونکی ته د هسې عمل د کولو ترغیب هم وشي، قرآن کریم د دې شیانو تعظیم او حرمت باقي پریښود او د «هدی» او د هغې د علائمو او نښو سره تعرض کول ئې ممنوع کړل.

وَلَآ آٰمِّيْنَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنْ رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا ط

او مه (بې عزته کوئ!) قصد کوونکي (ورتلونکي) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمرې له پاره) حال دا چه غواړی دوی فضل له(جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښي

تفسیر: په ظاهر کښې دغه ویاړ (فخر) یوازې د مسلمانانو دی. یعني هر هغه مخلص مسلمان چه د حج یا د عمرې دپاره ځي، د هغه تعظیم او احترام وکړئ! ، او د دوی په لاره کښې ډبرې (روړی) مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه وررسوئ! که هغه مشرکان چه د بیت الله حج ته راتلل هم د دې آیت په عموم کښې داخل شي (ځکه چه هغوی به هم په خپل زعم او عقیده سره سم د الله تعالىٰ د قرب او فضل او خوښي طالبان وو) نو هلته به ویلی کیږی چه دا حکم له هغه وخت څخه پخوا دی چه د ﴿ إِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ﴾ منادی کړی شوی وه.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوْا ط

او کله چه (له احرامه) حلال شوئ پس ښکار کوئ تاسي (که مو خوښه وي)،

تفسیر: یعني د ښکار هغه ممانعت چه د احرام په حالت کښې کړی شوی ؤ ، د احرام له اتمام نه وروسته پاتې نشو.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم (له پاره) د دی چه منعه کړی ده دوی تاسی لره له مسجد حرام څخه په دی چه تاسی به تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو)

تفسیر: (یعنی د کافرانو د قوم بغض او دښمنی دی تاسی دی ته اړ (مجبور) او باعث نه کړی چه له خپله حده تیر شئ او د دی تیرو شیانو حرمت ونه ساتئ) هغه شعائر چه په ړومبنی آیت کښی د الله تعالیٰ له خوا لوی او محترم ښودل شوی وو، د مشرکانو له لوری د هجرت په شپږم کال کښی توهین او سپک شول. او رسول الله مبارک نژدی له (۱۵۰۰) اصحابو سره د ذیقعدة الحرام په میاشت کښی محض د عمری د اداء کولو په قصد له مدینی منوری څخه رهی (روان) شول. کله چه «حدیبیی» ته ورسیدل، مشرکانو دوی د دی اسلامی عبادت له اداء کولو څخه منع کړل دوی نه د احرام حالت، او نه د کعبی شریفی د حرمت، او نه د «شهر الحرام» د احترام ، او نه د «قلائد» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ. مسلمانانو د «شعائر الله» له دی توهین او د مذهبی فرائضو له دی ممانعت څخه چه د دی ظالم او وحشی قوم له لوری وشو که هر څومره د غیظ او غضب او بغض او عداوت اظهار کړی وی، حق ئی درلود (لرلو) او بی ځایه نه ؤ ، او که د دوی په مقابله کښی د انتقام په ځوښ (جوش) کښی له سده وتلی وی او په کوم اقدام باندی ئی لاس پوری کړی وی، هم ښاییدل او ممکن ؤ، لیکن د اسلام محبت او عداوت هم په عدل او انصاف او حقانیت بنا دی، لکه چه قرآن کریم د داسی جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کښی هم مسلمانانو ته حکم ورکړ «چه خپل جذبات دی تر اداری لاندی ونیسی» ځکه چه انسان د ډیر محبت او زیات عداوت په وخت کښی په ځوښ (جوش) راځی ، او د خپل ځان اداره هیڅ نشی کولی او له حده تیری کوی، نو ځکه ئی وفرمائل چه ښایی د خورا(ډیر) سختو دښمنانو عداوت او دښمنی هم تاسی د عدل او انصاف له دائری څخه ونه باسی او د عدل او انصاف واګی مو له لاس څخه خوشی نه شی.

(دغه احکام د «لاتحلوا» څخه دی تر دی ځایه پوری منسوخ دی. بی له ښکار څخه)

وَتَعَاوَنُوْا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته (مدد) کوئ تاسی یو تر بله په نیک کار او تقویٰ (پرهیزګاری)

کښې او مه کوئ تاسې مرستې (مدد) يو تر بله پر ګناه او پر عدوان (ظلم تجاوز)

تفسير: که کوم سړي بالفرض د انتقام په څوښ (جوش) کښې راشي او تيري وکړي نو د هغه د ممانعت تدبير دا دی چه د مسلمانانو جماعت دې نه يوازې له ده سره په هغه ظلم او عدوان کښې مرسته (مدد) ونه کړي، بلکه ګرد (تول) سره دې لاس يو، او د نيکۍ او تقوىٰ مظاهره دې وکړي! او د ده د زيادت او بې اعتدالۍ مخه دې ونيسي!.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝٢

او ويرېږئ تاسې له الله څخه بيشکه چه الله ډير سخت دی عذاب (د ده متخلفينو لره)

تفسير: يعنې د حق پرستۍ او انصاف خوښولو او د ګردو (تولو) ښو اخلاقو بيخ د پاک الله څخه ويره ده. او که د الله جل جلاله څخنې ويره ، او په نيکۍ کښې تعاون او په بدۍ کښې عدم تعاون نه وي، نو د عمومي عذاب د وقوع انديښنه وه (اعاذناالله منه)! څرنګه چه الله جل جلاله د هغو شيانو د بيان اراده وفرمايله، چه وعده ئې په «الا مايتلىٰ» کښې کړې شوې وه، نو دا آيت نازل شو

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ۚ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ

حرام کړې شوې دي پر تاسې (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهيدونکي) وينې او د غوښې د خنزير او د هر هغه (حلال کړې شوي حيوان) چه آواز کړې شوې وي بې له (نامه) د الله (د بل شي) په هغه باندې (د ذبحې په وخت کښې) او د خپه کړې شوې او د کوټک (او د نورو) وهلې شوې او د

غورځیدلی (له پاسه ژوری ته) او د ښکیری شوی په وهلو د ښکر او د هغه چه (تری) خوړلی وی ځناورانو مگر (روا دی) هغه چه حلال (یی) کړئ تاسی او (پکښی روح وی) ، او (حرام دی) هغه چه حلال کړی شوی وی (په نامه د کوم ممنوعه ځای یا شی) او دا چه تقسیم وکړئ تاسی په غشو د قمار سره، دغه (تیر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دی غشو سره گناه او) فسق دی،

تفسیر: یعنی حرام کړی شوی دی پر تاسی دغه لس شیان
۱. «میته» یا مرداره چه بی ذبحی مړه شوی وی (بی له ماهی او ملخه) حرامه ده. «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته وایه شی، چه بی له حلالؤلو په خپل مرگ مړ شی، او وینه او غریزی حرارت ئی په غوښه کښی محتقن او جذب شوی پاتی شی، چه د هغه له سمیت او گندگی ځنی څو راز (قسم) بدنی او دینی ضررونه پیدا کیږی. «ابن کثیر»۔ ښایی د دی تعمیل د تنبیه فرمایلو له امله (وجی) له «میته» څخه وروسته د وینی حرمت ذکر شو، وروسته د حیواناتو د یوی خاصی نوعی د (خنزیر) د تحریم ذکر وشو، چه د هغه بی انتهاء نجاست خوړل ، او زیاته بی حیائی. عمومی شهرت لری، ښایی د هم دی امله (وجی) زموږ حقه شریعت د وینی په شان (خنزیر) هم (نجس العین) مقرر کړی دی د دغو دری واړو شیانو له ذکر څخه وروسته چه د دوی په وجود کښی مادی خباثت او گندگی موندله کیږی، د بل یو قسم محرماتو ذکر فرمائی یعنی هغه حیوان چه د خپل ذات په اعتبار حلال او طیب وی، مگر له حقیقی مالک او معنوی څیښتن (مالک) جل جلاله څخه ماسواء د بل چا د نذر او نیاز په دول (طریقه) تاکلی (مقرر) شوی وی نو د هغه خوراک هم د نیت د خباثت او د عقیدی د گندگی له امله (وجی) حرام دی. د کوم ساکښ (ذی روح) او سا یوازی د هغه مالک او خالق په حکم او نامه اخیستله کیږی چه د هغه په حکم او اراده پری موت او حیات راځی. باقی (منخنقه) او نور غیر مذبوحه حیوانات تول د میتی (مرداری) په حکم کښی داخل دی لکه چه د ﴿ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ ﴾ ﴿ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ ﴾ سره ملحق دی په جاهلیت کښی د دی گردو (تولو) شیانو خوراک معتاد ؤ نو ځکه ئی په داسی تفصیل سره بیان وفرمایه
۲۔ د بهیدونکی وینی خوراک حرام دی لکه چه په (۸) جزء د الانعام په (۱٤٦)آیت (۱۸) رکوع کښی ﴿ دَمًا مَّسْفُوحًا ﴾ راغلی دی.
۳۔ د خنزیر د غوښی خوراک حرام دی او د خنزیر د نورو گردو (تولو) اجزاؤ څخه تر نوکانو او ویښتانو پوری هم هر راز (قسم) انتفاع ناروا دی.
٤۔ د هغه مذبوح خوراک حرام دی چه بی د الله تعالیٰ له نامه څخه د بل چا نوم پری یاد کړی شوی وی.
٥۔ د هغه مړه خوراک حرام دی چه په خپه کیدلو سره ئی روح (سا) ختلی وی.
٦۔ د هغه مړه خوراک حرام دی چه په کوتک یا په غونده تیږه (گته) چا وهلی وی.

٧ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه لویدلی وی له غره یا له کمره یا په کوهی کښی.
٨ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه بل غوایی په ښکر سره وهلی وی.
٩ـ د هغه مړه خوراک حرام دی چه خوړلی وی تری درندگانو څه قدر او بیا ئی روح ختلی وی. (مگر هغه مړ له دی پنځو واړو وروستنیو څخه چه ژوندی پاتی وی، او بیا ئی په نامه د الله جل جلاله ذبح کړی نو د هغه خوراک روا دی.)
١٠) د هغه مړه خوراک حرام دی چه په هغو تیږو (گټو) ذبح کړی شوی وی چه د «کعبی شریفی» نه گیر چاپیره ولاړی دی او مشرکانو به د تعظیم له پاره پری قربانی کولی یا تری مطلق بتان مراد دی. لږ څه وړاندی د «هدی» د ادب او د احترام ذکر تیر شو. یعنی هغه ساکښ (ذی روح) چه د تقرب الی الله په نیت د واحد خدای له گردو (تولو) څخه پخوانی معبد مکی معظمی ته د نذر په ډول (طریقه) بیول کیدل او هلته به ذبح کیدل، د هغه په مقابل کښی د هغه ساکښ (ذی روح) ذکر ئی وفرمایه، چه د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ماسواء په بل کوم ځای کښی د بل چا یا د بل ځای د تعظیم دپاره ذبح کیږی.(موضع القرآن) په دی دوهم صورت کښی د نذر نیت هم فی الحقیقت د غیر الله په نامه وی اگر که د ذبحی په وخت کښی له ژبی څخه «بسم الله ، الله اکبر» هم وویل شی. سم له دی تقریر سره د «وما اهل لغیر الله» او د «وما ذبح علی النصب» فرق واضح شو. ابن کثیر رحمة الله علیه
﴿ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ﴾ = او حرام کړی شوی دی دا چه تقسیم وکړئ تاسی د قمار په غشو سره) ځینی مفسرین د «ازلام» څخه د تقسیم غشی مرادوی چه د جاهلیت په زمانه کښی د ذبحی غوښی او د نورو تقسیم له پاره استعمالیدل او هغه د قمار (جواری) یو صورت ؤ، لکه چه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاتری) رسم دی. لیکن د (حافظ) عمادالدین ابن کثیر رحمة الله علیه» او نورو محققینو په نزد دا خبره راجحه ده چه له «ازلام» څخه هغه غشی مراد دی، چه په هغه سره د مکی معظمی مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کښی به د خپلی ارادی او د چاری فیصله او پریکړه پری کوله، دا غشی به ئی په بیت الله کښی د قریشو خورا (ډیر) لوی بت (هبل) سره کیښودل. د دی غشو پر ځینو باندی داسی لیکلی شوی ؤ «امرنی ربی»= حکم راکړی دی ماته رب زما». او پر ځینو ئی لیکلی ؤ «نهانی ربی» = منع کړی یم زه رب زما= هم داسی پر هر غشی یوه قیاسی او اټکلی خبره لیکلی شوی وه. کله چه دوی ته په کومه خبره کښی څه تردد او اندیښنه پیښیده. نو دوی به تلل او یو غشی به ئی راخیست که دا «امرنی ربی» والا ، غشی به ئی په لاس ورته ، نو په کار به ئی شروع کوله، او که مخالف له هغه بی ئی په لاس ورته نو له کار څخنی به تښتیدل، وعلیٰ هذاالقیاس گواکی دا له بتانو څخنی یو راز (قسم) مشوره او استعانت ؤ څرنگه چه د دی رسم بنا پر خالص شرک جهل ، اوهام پرستی ، افترا علی الله وه، نو ځکه (قرآن کریم) په متعددو مواقعو کښی په نهایت تغلیظ او تشدید سره ده هغه حرمت ښکاره کړ.
سم له دی تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړ، او دا ئی له مرداری

وینی او خنزیر او نورو دیرو خبیثو او گنده ؤ شیانو د تحریم له سلسلی سره منسلک ، او دا ئی راښکاره کړه چه د دوی معنوی او اعتقادی نجاست او خباثت ، د دی شیانو له پلیتی ځنی لږ نه دی. لکه چه په یو بل آیت کښی د «رجس» له اطلاقه ښځه دا خبره لا ښه ښرگندیږی.

اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ نااميده شول هغه کسان چه کافران شوی دی له (ابطاله د) دین ستاسی نو مه ویریږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو)او وویریږئ له مانه(چه ستاسی خالق یم)

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چه د ژوندانه په تولو څانگو او د هدایت د علومو د هری موضوع په متعلق کښی اصول او قواعد داسی ممهد ، او د فروعو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافی تفصیل او جامعیت سره منظم شوی ؤ چه د اسلام پیروانو ته تر قیامت پوری د الٰهی قانون څخه ماسوا بل کوم قانون بیخی د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لائق نه ؤ پاتی شوی. د نبی کریم علیه وعلیٰ آله و اصحابه افضل الصلوة والتسلیم د تعلیم او تربیی له اثره له الله منونکو ، سر ځاروونکو، ځان پلورونکو هادیانو او معلمانو څخه داسی عظیم الشان فوځونه جوړ شوی وو چه شمیر ئی له زرگونو نه زیات وو او هر یو د قرآنی تعلیم مجسمه او نمونه وه.
مکه معظمه فتحه شوی وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین سره له کاملی وفا له خپل الله **جل و علا شانه** سره خپل عهد او پیمان پوره کاوه هغه قوم چه د گنده او پلیتو غذاگانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)، له مادی او معنوی طیباتو څخه خوند اخیستی ؤ، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کښی راسخ او تینگ شوی ؤ د گومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدی بیخی شلیدلی وی او شیطان د تل له پاره له دی څخه چه په جزیرة العرب کښی ئی عبادت وشی بیخی مایوس شوی ؤ نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو ﴿ اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ دِيْنِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ﴾
یعنی نن کفار له دی خبری څخه مایوس کړی شوی دی چه تاسی له خپل قیم دین څخه واړوی او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوری بوځی. یا د اسلامی دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کښی وگرځوی. یا په دینی احکامو کښی د تحریف او تبدیل امیدونه ولری. نن تاسی ته یو کامل او مکمل دین دررسیدلی دی، چه وروسته په هغه کښی د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته. د الله جل جلاله انعام پر تاسی پوره شوی دی، چه وروسته له دی نه ستاسی له طرفه د هغه د ضائع کیدلو هیڅ اندیښنه نشته. پاک الله تر ابده پوری هم دا د اسلام دین ستاسی دپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دی نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال

هم نه دی پاتی په داسی حالاتو کښی تاسی ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چه له کفارو څخنی وویریږئ ولی چه کفار تاسی ته هیڅ نقص او تاوان نشی دررسولی. هو! د هغه لوی محسن او حقیقی منعم له قهره او ناراضی ـ څخه تل وویریږئ چه د ده په واک او اختیار کښی ستاسی فلاح او نجاح او ګټه (فائده) او زیان دی. ګواکی په ﴿فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾ کښی ئی په دی مطلب تنبیه فرمایلی ده چه وروسته له دی نه مسلمانانو ته د کفارو له لوری تر هغه وخت پوری هیڅ ویره او اندیښنه نه ده پکار، تر څو چه په دوی کښی د الله **جل و علا شانه** ویره، او د تقویٰ شان موجود وی، له «الیوم» څخنی دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپوری متصلی راتلونکی زمانی مقصد دی. او ځینی تری یوم النزول (مرادوی) چه هغه د هجرت د نهم کال د ذالحجی د نهمی نیتی د جمعی او عرفی مازدیګر ؤ چه هغه ته حج اکبر او حجة الوداع هم وائی.

اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسی ته دین ستاسی (اصولاً او فروعاً)

تفسیر: یعنی د ده په اخبارونو او قصصو کښی پوره صداقت ، او په بیان کښی ئی پوره تاثیر، په قوانینو او احکامو کښی ئی پوره اعتدال شته. هغه حقائق چه په پخوانیو کتابونو او نورو آسمانی ادیانو کښی محدود او ناتمام وو، د هغوی تکمیل او تعمیم هم دی قیم دین سره وکړ شو هغه احکام چه کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصیصاً یا تعلیلاً صادر کړی دی، د هغوی اظهار او ایضاح خو همیشه کیږی لیکن د زیادت یا قلت یا د ترمیم ګنجائش پکښی له سره نشته

وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِيْ

او تمام (پوره می کړ پر تاسی (ای مؤمنانو!) نعمت (د دین په اکمال)

تفسیر له ګردو (تولو) څخه لوی احسان خو هم دا دی چه اسلام غوندی یو مکمل او ابدی قانون او د خاتم الا نبیاء صلی الله علیه وسلم په شان یو لوی (نبی) ئی تاسی ته مرحمت فرمایلی دی. برسیره په دی ئی د اطاعت او استقامت توفیق هم دربښلی دی. د روحانی غذاګانو او د دنیوی نعمتونو دسترخوان ئی تاسی ته غوړولی دی. د قرآن کریم د حفاظت او د اسلام غلبی او د عالم د صلاح سامان ئی درمهیا کړی دی.

وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړ ما تاسی ته اسلام له جهت د دین (ډیر پاکېزه په تولو ادیانو کښی)،

تفسیر: یعنی له دی عالمګیر او مکمل دین څخه پرته (علاوه) د بل کوم دین انتظار ایستل بی عقلی او حماقت دی. اسلام ، تفویض او تسلیم سره مرادف دی. ما سوا له اسلامه د مقبولیت او نجات بله وسیله او لاره نشته.

تنبیه: دغه د ﴿ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ ﴾ الآیة ـ آیت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملی څخه یو نعمت دی. نو ځکه ځینو یهودانو د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په حضور کښی عرض وکړ «یا امیر المؤمنین!» که دا آیت پر مونږ نازل شوی وی نو مونږ به ئی «یوم النزول» د خپل ځان دپاره اختر ګرځولی وی حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه وفرمایل «په هغی ورځی کښی چه دا آیت نازل شو پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوی وو» دا آیت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفی او جمعی په ورځی د مازیګر په وخت په داسی حالت کښی نازل شو ، چه د «عرفات» په میدان کښی د نبی کریم صلی الله علیه و علیٰ آله و صحبه افضل الصلوة والتسلیم د اوښی په چپ چاپیر کښی له (٤٠،٠٠٠) تنو څخه زیات اتقیاء او ابرار رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین سره راتول شوی وو، وروسته له دی نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) یا (۸۱) نوری ورځی په دنیا کښی تشریف درلود (لرلو).

فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣﴾

نو هر څوک چه اړ شو (خوراک د حرام شی ته) په سخته لوږه کښی حال دا چه نه وی مائل ګناه ته (په خوراک زیات له کفافه یا د لذت له پاره) پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (چه نه ئی نیسی په دغه خوراک)

تفسیر: یعنی د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کښی هیڅ دول (طریقه) تغییر او تبدیل نشی کیدی. هو! مضطر چه د لوږی او تندی له شدته بی تابه او ناچاره شوی وی، که حرام شی وخوری، یا ئی وڅښی، او خپل ځان له هلاکت څخه پر وژغوری (وساتی)، په دی شرط چه د ضرورت له مقداره متجاوز نشی ، او لذت تری مقصود نه وی (غیر باغ و لا عاد) نو حق تعالیٰ به دا د حرامو تناول په خپل فضل او مهربانی سره ورمعاف کړی. ګواکی هغه شی خو همغسی حرام پاتی دی، مګر هغه سړی چه د دی حرامو خوړونکی او څښونکی وی، د

الله تعالیٰ په نزد مجرم نه ګڼانه کیږی دا هم د نعمت د اتمام یوه نوعه ده.

يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ

پوښتنه کوی دوی له تانه (ای محمده!) چه کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووایه حلال کړی شوی دی تاسی ته طیبات (پاک شیان)

تفسیر: په پرومبی آیت کښی د حرامو شیانو بیان وشو. نو په طبیعی ډول (طریقه) سره داسی یو سؤال پیدا کیږی، چه حلال شیان کوم کوم دی؟ نو ځواب ئی ورکړ شو ، چه د حلالو دائره خو ډیره وسیعه ده ، هغه شیان پریږدی چه به هغو کښی دینی یا بدنی نقصانونه دی، نور د دنیا ګرد (ټول) پاکیزه او ستره شیان حلال دی. څرنګه چه د ښکاری ساکښانو (ذی روحو) په نسبت ځینو خلقو په خصوصیت سره پوښتنی کړی وی، نو ځکه د دی آیت په راتلونکی برخه کښی ئی د هغه څه تفصیلات هم راښولی دی.

وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ ٱلْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ ٱللَّهُ فَكُلُوا۟
مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَٱذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چه ښوونه کړی وی ورته تاسی له (ټولو اقسامو) ښکار کوونکو (حیواناتو یا مرغانو) څخه چه ښوونه کوونکی اوسئ تاسی (په ښکار ځغلولو د دوی) چه ښوونه وکړئ تاسی ورته له هغه نه چه ښوولی دی تاسی ته الله پس خورئ تاسی له هغه ښکاره چه نیولی وی تاسی ته (له انعامو او طیورو نه) او یادوئ تاسی نوم د الله په هغه (ښکاری حیوان کله چه ښکار ته ئی لیږئ !(یا) او یادوئ تاسی نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کښی که ژوندی مو مینده کړ).

تفسیر: د ښکاری سپی او باز او نورو ښکار کوونکو ساکښانو (ذی روحو) ښکار په دی شرطونو سره حلال دی

۱. د ښکار کوونکو ساکښ (ذی روح) ښه روږدی (عادت) کول، چه تعلیم ئی موندلی وی.

۲. پر ښکار باندی خوشی کړ شی.

۳. په همغه طریقه سره تعلیم ورکړی شوی وی، چه په شریعت کښی د اعتبار وړ (لائق) وی یعنی سپی او نورو ته داسی تعلیم ورکړی شوی وی. چه ښکار ونیسی، او همغسی ئی خپل خاوند ته

ورورې، او وئې نه خورې، او باز ته داسې تعليم ورکړې شوی وي، چه د بلنې په وخت کښې خپل خاوند او بلونکي ته ژر بيرته ورشي که سپي ښکار په خپله وخوري يا باز چه په بلنه سره بيرته رانشي، نو داسې فهميږي کله چه دوی د خپل خاوند په بلنه بيرته نه راځي او د ده په خوله نه کيږي نو هغه ښکار هم د خپل خاوند دپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته ئې کړې دی حضرت شاه صاحب د هم دي په نسبت ليکلي دي «کله چه هغه د بنيادم څخه خوی زده کړي دي، نو ګواکي بنيادم هغه ښکار ذبح کړې دی.»

٤- د خوشې کولو په وخت کښې د الله تعالیٰ نوم ياد کړ شي! يعنې بسم الله ووايې! او ورخوشې ئې کړي، د دې څلورو واړو شرطونو تصريح خو په قرآنی نص کښې شوی ده.

٥- شرط چه زمونږ امام ابوحنيفه رحمة الله عليه په نزد معتبر دی هغه دي چه ښکاري ساکښ (ذی روح) هغه ښکار داسې زخمي کړي، چه ترې وينه وبهيږي د دې په لوري د (جوارح) لفظ د خپل (جرح) د مادې په اعتبار مشعر دی که له دې شرطونو څخني يو شرط هم مفقود شي ، نو هغه ښکار چه ښکاري ساکښ (ذی روح) وژلی وي حرام دی. هو اکه مړ شوی نه وي او ذبح کړ شي. نو د ﴿وَمَآ أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ﴾ په قاعدې سره به حلاليږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝٤

او ويريږئ تاسې له الله بيشکه چه الله ډېر چابک دی حساب (د ده چه ډېر ژر د ګردو (تولو) مخلوقاتو حساب خلاصوي)

تفسير: يعنې په هر حالت کښې له الله تعالیٰ څخه وويريږئ! چه چيرې د «طيبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شيانو د منتفع کيدلو په وخت کښې له شرعي حدودو څخه متجاوز نشئ! ځکه چه عموماً بنيادم په دنيوی لذاتو کښې ډوب او په ښکار او نورو مشاغلو کښې مشغول او بوخت (لګيا) او له الله جل جلاله او آخرت څخه غافليږي نو ځکه د تنبيه ضرورت پيدا شو چه الله تعالیٰ له ياده مه باسئ! او د حساب ورځ مه هيروئ! چه ژر رسيدونکې ده. د الله تعالیٰ انعامات او ستاسې د شکر ګزاری موازنه او د عزيز عمر د يوې يوې شيبې (ساعت) حساب هم کيدونکی دی.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ

مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَآ اٰتَيْتُمُوْهُنَّ اُجُوْرَهُنَّ
مُحْصِنِيْنَ غَيْرَ مُسٰفِحِيْنَ وَلَا مُتَّخِذِيْٓ اَخْدَانٍ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ
بِالْاِيْمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهٗ ؗ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۵

نن ورځ حلال کړی شوی دی تاسی ته تول طیبات (پاکیزه شیان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسی ته او (هر قسم) طعام ستاسی حلال دی دوی ته او (حلالی دی تاسی ته بی میره ـ بی خاوند) پاک لمنی اصیلی ښځی له مومنانو ښځو څخه او پاک لمنی (بی میره ـ بی خاوند) اصیلی ښځی له هغو کسانو چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب له تاسی په خوا کله چه ورکړی دغو (ښځو) ته مهرونه د دوی (ای میړونو (خاوندانو) د نکاح د قید راوړلو له پاره) حال دا چه نکاح کوونکی یئ تاسی نه زنا کوونکی (ښکاره) او نه نیوونکی د یارانو (په پته سره)، او هر څوک چه کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شیانو) پس په تحقیق ضائع (باطل) شو عمل د ده او دی به آخرت کښی له زیانکارانو څخنی وی.

تفسیر: لکه چه نن کامل دین تاسی ته درکړی شوی دی، د دنیا ګرد (تول) طیبات او پاکیزه نعمتونه هم ستاسی دپاره تل ترتله داسی حلال کړی شوی دی چه له سره به نه منسوخیږی دلته له «طعام» څخنی مراد «ذبیحه» ده یعنی که کوم یهودی یا نصرانی (په دی شرط چه وروسته د اسلام له ارتداده یهودی یا نصرانی نه وی پاتی شوی) که د حلال ساکښ (ذی روح) د حلالولو په وخت کښی د غیر الله نوم وا نه خلی. نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی. د مرتد احکام بیل دی. په دی مقام کښی د ﴿وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ﴾ ذکر د مجازاتو او مکافاتو په دول (طریقه) استطراداً وفرمایه. یعنی هغه چه په څینو احادیثو کښی راغلی **لایاکل طعامک الا تقی** و دی نه خوری خوراک ستا مګر پرهیزګار» د هغه مطلب داسی نه دی. چه پرته (علاوه) له پرهیزګارانو نورو ته ستاسی خواړه حرام دی. کله چه مسلمان ته د کتابی کافر د ذبحی اجازه وشوه، نو د یوه موحد مسلم ذبیحه او خواړه به نورو ته ولی حرام وی؟ د (والمحصنٰت= پاک لمنی) دغه استحبابی قید ښائی چه له ترغیب له پاره وی. یعنی یوه مسلمان ته ښائی چه د نکاح کولو په وخت کښی پروښی د ښځی عفت ـ او پاکلمنی او عصمت ته وګوری. او دا مطلب ئی نه دی چه

پرته (علاوه) له پاکلمنی څخنی د بل چا سره نکاح نه ترله کیږی.
د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره ئی بل مخصوص حکم هم بیان کړ. یعنی له کتابی ښځی سره نکاح ترل په شریعت کښی جائز ، او له مشرکی سره ناروا دی، لکه چه په دوهم جزء د البقرة په (۲۲۱) آیت ۲۷ رکوع کښی مو ﴿ وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ﴾ ولوست ،
مگر دا خبره په یاد ولرئ چه زمونږ په زمانه کښی «نصارىٰ» عموماً په نامه «نصارىٰ» پاتی دی په دی نصرانیانو کښی زیاتره داسی کسان دی، چه نه پر کوم آسمانی کتاب قائلان دی ، نه الله جل جلاله منی، نه رسول، نه مذهب لری، نو ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شی کیدی.
لهٰذا د دوی په مذبوحو او ښځو باندی هغه احکام نه مرتب کیږی، چه د حقیقی کتابیانو په ذبائحو او ښځو مرتب دی. دا خبره دی هم په نظر کښی وی! چه د یوه شی د حلالیدلو دا معنی ده ، چه پکښی فی حد ذاته د تحریم کومه وجه نه وی، لیکن که خارجی اثرات او حالات داسی وی، چه له هغه حلال شی څخه په گټه (فائده) اخیستلو کښی د ډیرو محرماتو ارتکاب واقع کیږی بلکه په کفر کښی د مبتلا کیدلو احتمال هم وی، نو له هسی حلال شی څخنی د گټی (فائدی) اخیستلو اجازه نه ورکوله کیږی په موجوده زمانه کښی له یهودو او نصاراؤ سره خوړل او څښل ، او بی له ضرورته اختلاط او گډون کول او د دوی د ښځو په جال کښی ځان بندول، هسی خطرناک او ویروونکی نتائج لری، چه هغه د هیچا له نظره پټ نه دی. نو د داسی بدی.
او بی دینی له اسبابو، او ذرائعو څخه هرومرو (خامخا) اجتناب په کار دی!
گواکی په دغه آیت کښی دی لوری ته اشاره شوی ده چه نکاح یو ظاهری قید دی لیکن دا قید له هغو آزادیو او هوس چلولو څخه بهتر دی چه د هغه په طلب کښی د ځاروی په څیر انسانان د ازدواج سلسله له سته او بیخه باسی او بیخی ئی فنا او معدوم کول غواړی.
همغسی چه ړومبی ئی د ښځی د پاک لمنی ذکر وفرمایه دلته نارینه ته هم هدایت فرمایی چه پاک او عفیف دی اوسی! څو د هغو ﴿ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ﴾ مصداق شی چه په (۱۸) جزء د «النور» په (۲۶) آیت (۳) رکوع په آخره کښی مذکور دی. له دغه احصان او پاک لمنی او ښه انسانی ژوندون له توصیبی څخه دا هم معلومه شوه چه د الله تعالیٰ په نزد د نکاح غرض د بشری عصمت د جوهر حفاظت او د انسانی عفت د مرغلری صیانت دی څو چه د تزویج مقصد پوره او د اجتماعی ضروریاتو سلسله منظمه او تکمیل شی. او یوازی شهوت پرستی او هوا او هوس تری مقصود نه دی له کتابیانو ښځو سره چه د نکاح ترلو اجازه شوی ده د هغه فائده ښایی دا وی چه د مؤمن حقانیت او اسلامی اخلاق د ښځی په زړه کښی ځای ونیسی داسی نه چه مؤمن پر هغو کتابیانو هسی مین او مفتون شی چه بالعکس خپله ایمانی متاع له لاسه وباسی او په سپیره ډاگ میدان کښی کینی او د ﴿ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ﴾ مصداق شی. کله چه له کافری ښځی سره د دی فتنی احتمال قوی کیدی شی، نو ځکه د
﴿ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ﴾ تحدید خورا (ډیر) مناسب او پر خپل ځای کښی دی. دا زما خیال دی باقی حضرت شاه صاحب وائی «اهل کتاب ئی له کفارو څخنی په دوه حکمو کښی

مخصوص کړل چه دا یوازی په دنیا کښی دی او په آخرت کښی د هر کافر حال خراب دی، اګر که نیک عمل ئی هم کړی وی خو هغه نه قبلیږی.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چه پاڅیږئ تاسی لمانځه ته (او بی اوداسه یئ) نو ووینځئ تاسی مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنګلو پوری (سره له څنګلو) او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو او (وینځئ تاسی) پښی خپلی تر پړکیو پوری (سره له پړکیو)،

تفسیر: هغه عظیم الشان احسان چه په محمدی امت باندی شوی دی د هغو د بیاناتو له آوریدلو څخه وروسته د یوه شریف او حق پیژندونکی مؤمن زړه د شکرګزاری او وفاداری. له اظهاره او جذباتو څخه ډکیږی او په فطری ډول (طریقه) دا غواړی چه د هغه حقیقی منعم په لوی دربار کښی لاس په نامه حاضر شی، او د عجز او نیاز وچولی (تندی) پر ځمکه ورته کیږدی او د خپل انتهایی عبودیت او د عبودیت د امتثال عملی ثبوت وروړاندی کړی، نو ځکه د الله جل جلاله له جانبه ارشاد وشو کله چه تاسی اراده لرئ چه زمونږ پاک دربار ته راحاضر شئ! یعنی لمانځه ته پاڅیږی نو خپل ځانونه پاک او صاف کړئ ! او بیا راشئ! د اوداسه له دی آیت څخه پخوا د هغو دنیوی لذائذو او طبعی مرغوباتو څخنی د تمتع اجازه چه په ړومبی آیت کښی ورکړی شوی ده (یعنی طیبات او محصنات) دغه شیان تر یوه حده پوری انسان له ملکوتی صفاتو څخه لری او بهیمی لوازمو سره نژدی کوونکی دی او تول احداث (د اوداسه او غسل موجبات) د هم دوی له استعماله د لازمی نتیجی په ډول (طریقه) پیدا کیږی نو ځکه ئی وفرمایل کله چه له نفسانی مرغوباتو څخه راګرځئ ! او زمونږ د دربار په لوری د راتلو قصد کوئ! نو ړومبی د بهیمیت له اثراتو او له «اکل» او له «شرب» او له نورو مکدراتو څخه چه ستاسی په وجود کښی پیدا کیږی پاک او ستره شئ! دا پاکی له اوداسه او غسل څخه مینځ ته راځی نه یوازی دا چه په اوداسه سره د مؤمن بدن پاک او صاف کیږی بلکه څه وخت چه مؤمن سم د فقهی د کتابونو له ښوونی سره په اخلاص اودس کوی نو د اوداسه د اوبو له څاڅکو سره د ده ګناهونه هم لری کیږی.

﴿اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ﴾ کله چه پاڅیږئ تاسی لمانځه ته یعنی که له خوبه پاڅیږئ یا دنیوی مشاغلو څخنی لاس وباسئ او لمانځه ته ولاړ شی، نو ړومبی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دی

چه سړی اودس ونه لري د دی آیت په آخر کښې د دی احکامونو هغه غرض او غایی څخه چه په ﴿ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ ﴾ کښې فرمایلی شوی دی معلومیږی چه د لاسونو، خولی، او نورو اعضاؤ د وینځلو وجوب د دی دپاره دی چه حق تعالیٰ تاسی پاک کړی او په خپل دربار کښې تاسی ته ځای درکړی نو که دا پاکی لا له پخوا څخه حاصله وی او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مینځ کښې پیښ شوی نه وی نو د پاکو اندامونو د بیا پاکولو هیڅ ضرورت نیشته بلکه د هغه په ضروری کولو سره په «امت» باندی حرج پیښیږی چه د هغه نفی په ﴿ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ ﴾ کښې کړی شوی ده. هو! که زیات نظافت ، نورانیت او نشاط حاصلولو دپاره نوی اودس وکړی شی نو مستحب دی، ښایی د هم دی له امله (وجی) په ﴿ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ ﴾ کښې د کلام سیاق داسی ایښود شوی وی چه له هغه څخه هر ځلی د لمانځه د تللو دپاره په هر وخت کښې د نوی اوداسه کولو ترغیب کیږی.

﴿ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ ﴾ او مسح وکړئ تاسی په سرونو خپلو» یعنی لوند لاس پر سر باندی راکاږئ! له نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه په ټول عمر کښې د ناصیی له مقداره لږ مسح نه ثابتیږی د ناصیی مقدار د سر د څلورمی برخی اندازی ته نژدی ده. مونږ حنفیان هم دی قدر «مسحی» ته فرض وایو، د نورو اختلافاتو او د دلائلو د تفصیلاتو د تحریر دا موقع نه ده.

﴿ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ﴾ او ووینځئ تاسی پښی خپلی تر بړکیو پوری» شیخ الهند پخوا له پښو څخه د (په) د لفظ د نه لیکلو سره یوه نهایته لطیفه اشاره وکړه چه د «ارجلکم» معطوف علیه مغسولات دی. یعنی همغسی چه د مخ او د لاسونو د وینځلو حکم دی پښی دی هم تر بړکیو پوری ووینځلی شی او د سر غوندی مسح ورته کافی نه ده لکه چه زمونږ «اهل السنت والجماعة» پری اجماع کړی ده او له ډیرو احادیثو څخه هم دا ثابته شوی ده چه که په پښو موزی نه وی نو وینځل ئی فرض دی. (مگر پر بوټونو) او موزو سم له هغو شرائطو چه په فقهی کتابونو کښې مذکور دی مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر دری شپو او ورځو پوری مسح کول هم روا دی.)

وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۚ

او که وئ تاسی جنبان (یعنی په جنابت کښې) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنی له جنابت ځنی د پاکیدلو دپاره یوازی د هم دی څلورو واړو اعضاؤ وینځل او مسح کول کافی نه دی بلکه د بدن ټولی سطحی ته تر هغو ځایونو پوری چه د اوبو رسونه ورته بی له ضرره ممکن وی د اوبو رسونه ضروری ده د هم دی له امله (وجی) مونږ احناف په غسل کښې مضمضه او استنشاق هم فرض بولو. یعنی په غسل کښې د خولی او پوزی وینځل ضروری گڼو. حال دا چه په اوداسه کښې د هغو وینځل فرض نه بلکه سنت دی.

وَإِنْ كُنتُم مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَآئِطِ أَوْ لَٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ ط

او که وئ تاسي مريضان (رنځوران او اوبه درته مضري وى) يا په سفر «کښي وئ» يا راغي يو له تاسي له ځايه د بولو څخه (يعني بى اودسه شوئ) يا جماع وکړئ تاسي له ښځو سره نو ونه موموئ تاسي اوبه نو قصد وکړئ تاسي د خاورى پاکي نو (ووهي لاسونه دوه ځلي پر ځمکه او) ومښئ تاسي (دا لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغي (خاوړى) څخه،

تفسير: يعني که تاسي ته د مرض له سببه د اوبو استعمال مضر وى، يا اوبو ته ورتلى نشئ! يا په مسافرى کښي د کفايت په اندازه اوبه ونه موموئ! يا مثلاً څوک د حاجت له قضاء څخه راشي او اودس کولو ته ئي ضرورت پيښ شي يا د جنابت له وجي د غسل حاجت ورته پيښ شي، مگر له کومي وجي د اوبو په حصول يا استعمال قادر نه وى (يعني يا ترى يوه کروه لرى وى يا د دښمن يا د غلو يا د ليوانو ويره وى يا د کوهي بوکه او رسئ. نه وى يا اوبه خرڅيږى او پيسي نه وى، نو په دى صورتونو کښي د اوداسه يا د غسل په ځاى دى تيمم وکړى) د اوداسه او غسل په تيمم کښي هيڅ فرق نشته، ځکه د تيمم له مشروعيت څخه چه کوم غرض دى هغه په هر صورت کښي په يو شان حاصليږى د تيمم اسرار او مسائل او د دى آيت تفسير په (٥) جزء د النسآء په (٤٣) آيت (٧) رکوع کښي مفصل بيان شوى دى.

تنبيه: د ﴿أَوْ لَٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ﴾ ترجمه چه په جماع سره شوى ده، د ابن عباس رضى الله تعالىٰ عنه او ابو موسىٰ اشعرى رضى الله تعالىٰ عنه له تفسير سره موافقه ده. چه ابن مسعود رضى الله تعالىٰ عنه هم هغه سکوتاً منلى ده. (کمافى البخارى) مغفور شيخ الهند د ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ په ترجمه کښي د «قصد وکړئ!» په ويلو سره دى ته اشاره کړى ده چه د اصلي لغت په اعتبار د تيمم په معنى کښي قصد معتبر دى او هم دى لغوى معنى په مناسبت په شرعى تيمم کښي هم قصد يعني د علماؤ له خوا نيت فرض او ضرورى امر گڼلى شوى دى.

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ

اراده نه لرى الله (د تطهير په دى تکليف کښي پر تاسي دا) چه مقرر کړى

پر تاسی څه حرج (تنګوالی یا سختی)

تفسیر: ځکه په هغو احداثو او بی اودسیو کښی چه کثیر الوقوع دی، د ګرد بدن وینځل ئی ضروری ونه فرمایل ، او یوازی د لاسونو، مخ، پښو وینځل او د سر مسح کول ئی فرض کړل ځکه چه د اکثرو متمدنو هیوادونو اوسیدونکی د دغو اندامونو په بربنډ پرېښودلو کښی هیڅ اندیښنه او مضائقه نه کوی تر څو له هغوی څخنی کومه تنګی او دقت پیښ نشی. هوا د«حدث اکبر» یعنی «جنابت» د ازالی دپاره چه کله پیښیږی ، او په دغه حالت کښی د نفس ویښول او د ملکوتی صفاتو په لوری د هغه خوځول یوی فوق العاده تنبیه ته ضرورت لری نو د ګرد(تول) بدن وینځل ئی فرض کړل. بیا ئی په «مرض» او په «سفر» او نورو حالاتو کښی لږ څه آسانی وفرمایله اول ئی د اوبو په ځای «خاوره» مطهره پاک کوونکی وګرځوله او بل ئی د اوداسه په اعضاؤ کښی تخفیف وکړ یعنی د سر مسح ئی بیخی ساقطه کړه، او ښائی چه د پښو مسح ئی د دی له امله (وجی) ساقطه کړی وی، چه پښی عموماً په خاورو کښی یا خاورو ته نژدی وی، او د بدن د ګردو (تولو) اعضاؤ په نسبت په ګرد او غبار سره د پښو ککړیدل ډیر زیات وی، نو پر پښو باندی په خاورو سپیره لاس تیرول، تحصیل د حاصل دی. پاتی شوی دوه عضوی لاس ـ او مخ چه د هغو په مسح کولو سره د اوداسه، غسل د دواړو تیمم کیږی.

وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۞

او لیکن اراده لری (الله د دی) چه پاک کړی تاسی (له صوری او معنوی پلیتی نه) او د دی لپاره چه پوره کړی «الله» نعمت (احسان) خپل پر تاسی (په اسلام او د شرائعو په بیان) له پاره د دی چه تاسی شکر ګزار شئ!.

تفسیر: ځکه چه الله جل جلاله په خپله پاک دی او پاکی خوښوی (نو ځکه ئی په عبادت کښی چه د تقرب سبب دی، پاکی شرط کړی ده) په ړومبنی رکوع کښی د هغو لویو نعمتونو بیان شوی ؤ چه د هغو له اوریدلو څخنی د بنده په زړه کښی ځوښ (جوش) پیدا کیږی چه د هغه حقیقی منعم بندګی ته فوراً قیام وکړی نو همغه ئی وروښوده ای مؤمنانو! کله چه زمونږ په لوری راځئ! نو په کومی طریقی سره به خپل ځانونه پاکوئ!؟ او راځئ به!؟ دا ښوونه هم فی حد ذاته یو نعمت دی او په ظاهری بدن باندی له اوبو تیرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطنی پاکی ورکول بل نعمت دی، بنده لا د ړومبنیو نعمتونو شکر نه ؤ اداء کړی، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد ؤ ، چه په دی نویو نعمتونو فائض شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ

﴿ تَشۡكُرُوۡنَ ﴾ یعنی د پخوانیو نعمتو له یادولو څخه پخوا د دی جدیدو نعمتونو شکر ښائی اداء کړئ اچه د اوداسه د احکامو په ضمن کښی پر تاسی شوی دی. ښائی د هم دی ﴿ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُوۡنَ ﴾ څخه حضرت بلال د «تحیة الوضوء» سراغ لګولی وی. د دی منځنی نعمت په شکریه باندی د متوجه کولو څخه وروسته د ړومبنی آیت د هغو پخوانیو نعمتونو او لویو احسانونو ذکر اجمالاً بیا را په یادوی، چه د هغو د شکرګزاری له پاره ښائی چه بنده د خپل مولیٰ په حضور کښی ودرېږی لکه چه داسی فرمائی

وَاذۡكُرُوۡا نِعۡمَةَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ وَمِيۡثَاقَهُ الَّذِيۡ وَاثَقَكُمۡ بِهٖۤ ۙ اِذۡ قُلۡتُمۡ سَمِعۡنَا وَاَطَعۡنَا ۡ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ۝

او یاد کړئ تاسی نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسی (چه اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چه محکموالی کړی دی (الله) له تاسی سره په هغه سره کله چه وویل تاسی واورېده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا) او وویرېږئ له الله (په هیرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کښی) بیشکه چه الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم)

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چه په «۳» جزء د «البقرة» په خاتمه په (۲۸۵) آیت ٤٠ رکوع کښی ئی د مؤمنانو له ژبی څخه نقل فرمایلی ؤ، ﴿ وَقَالُوۡا سَمِعۡنَا وَاَطَعۡنَا غُفۡرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيۡكَ الۡمَصِيۡرُ ﴾ کله چه اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کاوه، په دی وخت کښی ئی هم داسی اقرار کاوه، چه «مونږ له خپل توان سره سم ستاسی هره خبره اورو. او منو ئی برابره ده چه هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وی او که مخالفه.» دا خو عمومی عهد ؤ وروسته له دی اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصی عهد هم له دوی څخنی اخیست کیده. ګواکی د (الانعام) د سورت په شروع کښی چه ﴿ اَوۡفُوۡا بِالۡعُقُوۡدِ ﴾ ئی فرمایلی ؤ. ورسته له هغه د زیاتو احساناتو ذکر ئی وفرمایه، چه د هغو له اوریدلو څخه د ایفاء بالعهد لا ترغیب کیږی. بیا ئی همغه اصلی سبق را په یاد کړ. (ځینی وائی چه له دغه عهد څخه د لیلة العقبه یا بیعة الرضوان عهد مراد دی.)

یو شریف او حیادار سړی باید د خپل لوی منعم په مخ کښی سر ښکته کړی ! د مروت او شرافت او د راتلونکو زمانو د مزیدو احساناتو توقع او اقتضاء هم داسی ده چه بنده دی د حقیقی منعم د فرمان بیخی تابع شی، خصوصاً چه په خپله ژبه ئی د اطاعت او وفاداری پوخ عهد او اقرار هم کړی وی. امکان لری چه سړی د الله تعالیٰ د زیاتی مهربانی له لیدلو څخه مغرور شی، او د الله

تعالیٰ د دی نعمتونو قدر او د خپل قول او اقرار څه پروا ونه کړی نو ځکه ئی وفرمایل«تل له الله تعالیٰ څخه وویریږئ!» چه هغه د سترګو په رپ کښی دغه ګرد (تول) نعمتونه له تاسی څخه بیرته اخیستی شی ـ او د ناشکری ـ او بد عهدی ـ په سزا کښی دېره نیونه او پوښتنه هم کولی شی. په هر حال د مروت ، د شرافت ، د امید ، د خوف او د هر شی تقاضاء هم دا ده چه مونږ د الله تعالیٰ په مخلصانه اطاعت او وفا کښی خپل پوره چمتووالی (بیداری) او تیاری څرګند کړو ځکه چه پاک الله علیم بذات الصدور دی مونږ هر څه چه کوو دی زمونږ په اخلاص یا نفاق او ریاء یا د زړه په نیاز باندی په ښه ډول (طریقه) پوهیږی یوازی د ژبی په دی تشه وینا سره چه ﴿ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَا ﴾ ووایو نو په دغه رسمی او ظاهری نمایش او شکر ایستلو سره مونږ الله جل جلاله نشو خطا ایستلی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) اوسئ تاسی محکم ولاړ (په حق باندی) له پاره د الله (اوسئ تاسی!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره

تفسیر: له دی نه پخوا ئی په ړومبنی آیت کښی مؤمنانو ته د حق تعالیٰ د احساناتو او د دوی د عهد او د پیمان د یادولو حکم راکړی ؤ. دلته دا راښیی چه یوازی په ژبه سره ئی یادول نه دی په کار. بلکه په عملی رنګ له دوی څخنی د هغو ثبوت مطلوب دی، په دی آیت کښی په دی باندی تنبیه ورکړی شوی ده. که تاسی د الله تعالیٰ بیحسابه احسانات او خپل عهد او اقرار نه دی هیر کړی، نو لازم دی چه د هغه حقیقی محسن د حقوقو په اداء کولو کښی خپل عهد رښتیا کړئ ! او د هغه ریښتین عهد ایفاء او د هغه عملی ثبوت ورښولو ته هر وقت ملاتړلی اوسئ او هر کله چه کم حکم د دی حقیقی منعم او مالک جل جلاله له پلوه تاسی ته دوررسیږی فوراً د ده د حکم د تعمیل له پاره ولاړ شئ! او د الله تعالیٰ د حقوقو له اداء کولو سره، د مخلوقاتو د حقوقو په اداء کولو کښی هم پوره جداوجهد او اهتمام وکړئ ! لکه چه په «قوامین لله» کښی د حقوق الله او په «شهداء بالقسط» کښی د حقوق العباد په لوری اشاره ده. هم داسی یو آیت په (٥) جزء د «النسآء» په (١٣٥) آیت (٢٠) رکوع کښی تیر شوی دی، چه د دی دواړو په مینځ کښی فقط دومره فرق شته چه هلته «بالقسط» ئی له «لله» څخه مقدم کړی دی او ښائی چه وجه ئی دا وی چه هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو). او دلته له پخوا راهیسی د«حقوق الله) تاکید جریان لری، نو په دی ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «لله» تقدیم مناسب شو برسیره پر دی دلته په لحاق کښی له مبغوض دښمن سره د معاملی کولو ذکر دی چه له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کښی د

محبوبو شیانو ذکر دی نو ځکه هلته له ګردو (تولو) ځنی محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَّا تَعْدِلُوْا ؕ

او نه دی باعث کړی تاسی دښمنی د یوه قوم په دی باندی چه عدل انصاف به ونه کړئ تاسی،

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چه له بل چا سره بی له افراطه او تفریطه همغسی معامله وکړئ چه هغه واقعی د هغی وړ (لائق) او مستحق وی. د عدل او د انصاف تله ښائی داسی سمه او برابره وی چه نه خورا (ډیر) زیاته دوستی او نه خورا (ډیر) سخته دښمنی وکولی شی چه د هغی یوه پله درنه کړی.

اِعْدِلُوْا ۫ هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ۫

عدل (انصاف) وکړی تاسی!، هم دا (عدل) ډیر نژدی دی تقوىٰ (پرهیز ګاری) ته

تفسیر: «تقوىٰ» د هغه معنوی کیفیت نوم دی چه د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنی (ساتنی) ځنی حاصلیږی چه شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وی، او یو خاص نورانی کیفیت دی چه د انسان په زړه کښی راسخیږی. د «تقوىٰ» د تحصیل نژدی او لری اسباب ډیر دی. ګرد (تول) حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوىٰ» له اسبابو او معداتو ځنی شمیرلی شی! لیکن معلومیږی چه «عدل» او «قسط» یعنی له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول. او د حق په معامله کښی د محبت او عداوت د جذباتو تر تاثیر لاندی نه راتلل. د «تقوىٰ» د حصول د خورا (ډیر) مؤثرو او د ډیرو قریبو اسبابو څخه دی. نو ئی ځکه ﴿ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ﴾ وفرمایل. یعنی دا عدل چه حکم ئی ورکړ شو «تقوىٰ» ته ډیر نژدی دی، چه د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقوىٰ» کیفیت ډیر ژر حاصلیږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ۝٨

او وویریږئ تاسی له الله (نو ظلم مه کوئ!)، بیشکه چه الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چه کوئ ئی تاسی.

تفسير: يعني داسی عدل او انصاف وکړئ! چه مخه ئی هیڅ ډول (طریقه) دوستی یا دښمنی نشی نیولی. او د هغه له غوره کولو څخنی انسان په آسانی سره متقی کیدی شی د «تقوٰی» د حصول یوازنی لار د الله تعالیٰ ویره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی. او دا خوف د ﴿ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ په مضمون کښی له څو څو ځلی تفکر او مراقبت کولو څخنی پیدا کیږی کله چه د کوم مؤمن په زړه کښی دا یقین مستحضر شی، چه زما هیڅ پټ او ښکاره حرکت او خبره له حق تعالیٰ څخه نه ده پټه. نو د هغه په زړه کښی د الله جل جلاله له ویری اضطراب او ریږدیدنه پیدا کېږی، او د هغی نتیجه به داسی شی چه دی به په ګردو (ټولو) معاملو کښی د عدل او انصاف لاره غوره کړی. او د الله تعالیٰ د احکامو په امتثال کښی به لکه یو خاص مربی تیار ودریږی بیا په نتیجه کښی ده ته همغه نتیجه او ثمره ور په برخه کیږی، چه د هغه بیان په هم دغه راتلونکی آیت کښی راځی چه اوس ئی مونږ داسی لولو

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۙ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه د دی چه مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کښی)

تفسير: يعني نه يوازی دا چه د هغوی هغه قصور به ورو ښو چه د بشريت په اقتضاء له هغوی څخنی صادریږی بلکه عظيم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمايو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتو زمونږ ته هم دغه کسان دی صاحبان (ملګری د اور) د دوزخ.

تفسير: د پخوانی ډلی په مقابل کښی د هغی ډلی د سزا ذکر کاوه شی، چه د قرآن کريم صاف او صريح حقائق ئی دروغ بللی دی، یا ئی د هغو دلائلو او علایمو تکذیب کړی دی چه د حق، رښتيا او د پاک خدای جل جلاله لوری ته لار ښوونه کوی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوا اذۡكُرُوۡا نِعۡمَتَ اللّٰهِ عَلَيۡكُمۡ اِذۡ هَمَّ قَوۡمٌ اَنۡ يَّبۡسُطُوۡٓا اِلَيۡكُمۡ اَيۡدِيَهُمۡ فَكَفَّ اَيۡدِيَهُمۡ عَنۡكُمۡ‌ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ‌ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۝١١

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یاد کړئ تاسی احسان د الله (چه) پر تاسی (دی) کله چه قصد وکړ یوه قوم د دی چه راوغځوی دوی تاسی ته لاسونه خپل (او تاسی مړه کړی) نو منع کړل لاسونه د دوی له تاسی څخه، او وویرېږئ تاسی (په هیرولو د نعمتونو کښی) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دی وکړی مؤمنان (چه الله کافی دی په رسولو د خیر او لری کولو د شر کښی)

تفسیر: د عمومی احساناتو له یادولو څخنی وروسته خصوصی احسانات هم را په یادوی. یعنی د مکی معظمی قریشو او د دوی مددګارانو رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول، او د اسلام د امحا له پاره ئی ډیری پټی او لاسونه وهل. مګر د الله تعالیٰ فضل او رحمت د دوی د هغو چلونو او فریبونو مخه ونیوله نو ښائی چه د دی لوی احسان اثر او نتیجه داسی شی. چه مسلمانان له بری او غلبی میندلو سره خپل دښمنان له هر راز ظلم، تجاوز او تیری څخنی محفوظ وساتی! او د انتقام په څوښ (جوش) کښی هم د عدل او انصاف له لاری څخه کاږه نشی! لکه چه په پخوانی آیت کښی د هغه تاکید وکړ شو. ممکن دی چه چاته داسی یوه شبهه پیدا شی، چه د داسی معاندو دښمنانو په حق کښی په دی اندازه د رواداری او احسان تعلیم آیا د سیاست له اصولو خو به مخالفت نه وی؟ څکه چه د داسی پوست او نرم سلوک له لیدلو څخنی د مسلمانانو په خلاف د شریرانو او بد باطنانو د جرئت د زیاتیدلو قوی احتمال دی، نو د هغه ازاله ئی په ﴿وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَعَلَى اللّٰهِ فَلۡيَتَوَكَّلِ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ﴾ سره وفرمایله. یعنی د مؤمن خورا (ډیر) لوی سیاست «تقویٰ» او «توکل علی الله» دی. یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدل او پری توکل کول دی له الله جل جلاله څخنی د ویریدلو مطلب دا دی چه په ظاهر او باطن کښی له هغه سره خپله معامله صافه ولرئ! او په هغه عهد او پیمان چه تاسی کری دی، خپله تینګه علاقه او پوره وفاداری ورښکاره کړئ! بیا نو لله الحمد له هیچا۔ او له هیڅ لوری ۔ هیڅ یوه خطره مونږ ته نشته. په ورستنی ایت کښی زمونږ د عبرت له پاره د داسی یوه قوم ذکر فرمایی چه هغه له الله تعالیٰ څخه بی ویری شوی ؤ ، بد عهدی ۔ او غداری ۔ ئی کری وی، او په پای (اخر) کښی په ډیرو بدو ډولونو (طریقو) سره خوار او ذلیل شول.

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۚ

او خامخا په تحقیق اخیستی ده الله وعده محکمه له بنی اسرائیلو (اولادی د یعقوب نه)

تفسیر: دا یوازی د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت خصوصیت نه دی، بلکه له نورو امتو څخنی ئی هم داسی عهد اخیستی دی.

وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيْبًا ؕ وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّيْ مَعَكُمْ ؕ
لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ
بِرُسُلِيْ وَعَزَّرْتُمُوْهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا
لَّاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيْلِ ⑫

او ولیږل (مقرر کړل) مونږ له دوی نه دوولس «تنه» مشران (ضامنان د قوم د دوی په وفا د وعدی سره) او وفرمایل الله (اسرائیلو ته) بیشکه زه له تاسی سره یم (په معاونت او نصرت سره،) (او وی فرمایل قسم دی) خامخاکه قائم کړئ تاسی (سم اداء کړئ سره له تولو حقوقو لمونځ او ورکړئ تاسی زکوة (د اموالو خپلو مستحقانو ته) او ایمان راوړئ (یقین وکړی) تاسی په رسولانو زما او مدد (او تعظیم) وکړئ تاسی د دوی او قرض ورکړئ تاسی الله ته قرض نیک (ښه ورکړه بې‌منته بې‌احسانه بې‌ضرره د زړه له اخلاصه نو) خامخا لری به کړم زه هرو مرو (خامخا) له تاسی څخه گناهونه ستاسی او خامخا داخل به کړم هرومرو (خامخا) زه تاسی (هسسی) جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو ویالی، نو هر څوک چه کافر شو وروسته له دی (وعدی) له تاسی نه نو په تحقیق ورکه کړی ئی ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: د بنی اسرائیلو له (١٢) قبائلو دوولس مشران حضرت موسیٰ علیه وعلیٰ نبینا السلام والصلوٰة غوره کړی وو چه مفسرینو د دوی نومونه هم له (تورات) څخه نقل کړی دی نو پر دوی باندی دا خبره لازمه وه چه په خپل قوم باندی ئی د عهد په پوره کولو کښی تاکیدونه کړی وی او د دوی د احوالو کتنه او مراقبت ئی کولی او عجیب اتفاق دا دی کله چه انصارو په «لیلة العقبه» کښی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په لاس بیعت وکړ، نو له دوی څخنی هم (١٢) نقیبان غوره شوی وو، او هم دی (١٢) تنو د خپل قوم له خوا زمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په لاس بیعت وکړ د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په یوه حدیث کښی چه په محمدی امت کښی د (١٢) خلیفګانو پخوا ویل کړی شوی دی، د هغو شمیر د بنی اسرآئیلو د نقیبانو له شمیر سره موافق دی. مفسرینو له تورات څخنی نقل کړی دی چه الله تعالیٰ حضرت اسمٰعیل علیه السلام ته فرمایلی ؤ زه به ستا په اولاد کښی (١٢) سرداران پیدا کوم غالباً دا به همغه (١٢) سرداران وی چه د دوی ذکر د جابر بن سمرة رضی الله تعالیٰ عنه په حدیث کښی شوی دی. یا خو دا د ﴿ اِنِّیۡ مَعَکُمۡ ﴾ خطاب همغو د بنی اسرائیلو دوولسو سردارانو ته دی. یعنی تاسی خپل فرض اداء کړئ! زما حمایت او امداد له تاسی سره دی. یا ګردو (تولو) بنی اسرآئیلو ته دی چه زه له تاسی سره یم. یعنی هیڅ وخت ما له خپل ځانه لری مه ګڼئ! هر هغه معامله چه په هر ځای او په هر وخت کښی ئی په پټه یا په ښکاره تاسی وکړئ زه ئی ګورم او اورم یی. نو ځکه هر شی چه کوئ! ښایی چه په پوهه او هوښیاری سره ئی وکړئ!

﴿ وَاٰمَنۡتُمۡ بِرُسُلِیۡ وَعَزَّرۡتُمُوۡهُمۡ ﴾ او ایمان راوړئ یقین وکړئ تاسی په رسولانو زما او مدد او تعظیم وکړئ تاسی د دوی) یعنی هر هغه رسول چه له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه وروسته راځی. د هغوی د تولو تصدیق او د زړه له کومی د دوی تعظیم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کښی له هغوی سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستی (مدد) وکړئ.

﴿ وَاَقۡرَضۡتُمُ اللّٰهَ ﴾ او قرض ورکړئ تاسی الله ته) یعنی ورکړه کوئ! په لاره د الله دپاره د ترقی د دین له قرض ورکولو څخه مراد دا دی چه د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کښی خپل مالونه صرف کړئ! همغسی چه قرض ورکوونکی خپلی روپی په دی مقصد بل ته پور (قرض) ورکوی چه د ده روپی به بیرته وررسیږی او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه ګرځوی هم دا شان د همغه الله تعالیٰ له ورکړی شوی مال څخنی هر شی چه دلته د هغه په لاره کښی صرف کړ شی، هغه به له سره نه لږ او نه ورک کیږی، حق تعالیٰ نه د کومی مجبوری له امله (وجی) بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره ئی دا په خپله ذمه لازمه کړی ده چه هغه شی به سره له ډیری ګټی (فائدی) در ورسوی

﴿ قَرۡضًا حَسَنًا ﴾ پور (قرض) نیک ښه ورکره بی‌منته، بی‌احسانه بی‌ضرره د زړه له اخلاصه) له نیک څخنی مراد دا دی چه په اخلاص ئی ورکوئ! او له محبوبو او له مرغوبو شیانو او د حلالو، پاکو، صافو او ښو مالونو څخه ئی ورکوئ! (او ځواب د قسم دا دی)

﴿ لَأُكَفِّرَنَّ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ نو خامخا لرى به كرم له تاسى څخه گناهونه ستاسى) يعنى كله چه نيكى ديرى شى بدى بدلوى او محوه كوى يى. كله چه انسان د الله تعالىٰ د عهد په پوره كولو كښى زيار باسى (محنت كوى) او كوښښ كوى نو حق تعالىٰ ترى نورى كمزورى او نيمگرتياوى لرى كوى. او د خپلى خوښى او قرب په مقام كښى ورته ځاى وركوى.
﴿ فَمَن كَفَرَ ﴾ الآية - نو هر څوک چه كافر شو وروسته له دى وعدى له تاسى نو په تحقيق وركه كرى ئى ده سمه صافه لاره د حق يعنى له هسى صاف او پاخه عهد او پيمان څخه وروسته هم كه څوک د الله تعالىٰ په عهد وفا ونه كړى، او غدر او خيانت ته ملا وتړى ، نو وپوهيږئ چه ده د كاميابى او د نجات سمه لاره وركه كړى ده او معلومه نه ده چه دى به د هلاكت په كومه كنده كښى ولويږى پر كومو شيانو باندى چه له بنى اسرآئيلو څخنى د عهد اخيستلو ذكر دلته شوى دى، هغه دا شيان دى د لمانځه او زكوٰة اداء كول. پر انبياؤ باندى ايمان راوړل. په خپلو مالو او ځانو له انبياؤ عليهم السلام سره مرسته (مدد) كول په دغو كښى اول بدنى عبادت دى. دوهم مالى عبادت دى. دريم د زړه او د خولى عبادت دى. څلورم عبادت، فى الحقيقت د دريم عبادت اخلاقى تكميل دى. گواكى د دى شيانو په تذكر سره ئى دغى لورى ته اشاره فرمايلى ده ، چه په ځان او په مال ، په قلب او قالب او په هر شى سره د الله تعالىٰ د اطاعت او له ده سره د وفاشعارى اظهار وكړئ! ليكن بنى اسرآئيلو په خپله خوښه او اختيار په پرله پسى ډول (طريقه) د عهدونو په ماتولو شروع وكړه او په خپل هيڅ يو قول او اقرار باندى ټينگ ونه دريدل او له دى عهد ماتولو څخنى كومه نتيجه چه راڅرگنده شوى ده د هغى بيان په دغه آيت كښى فرمائى چه

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

نو په سبب د ماتولو د دوى د كلكى وعدى خپلى لعنت وكړ مونږ پر دوى او گرځولى دى مونږ زړونه د دوى سخت (چه هيڅ پند نه آخلى) چه اړوى (لرى كوى) دوى كلمى (د تورات مخصوصاً محمدى نعت) له ځايونو خپلو (او په خپلى ناپاكى مدعا ئى اړوى) او هيره كړى ده دوى (غته) برخه اخيستل له هغه شى چه پند وركړى شوى ؤ دوى ته په هغه سره (په تورات كښى چه هغه متابعت د محمد ؤ) او هميشه به ئى ته (اى محمده!) چه خبريږى په كوم

خیانت له دی (یهودانو نه) مگر لږ (کسان) له دوی نه نو عفوه وکړه «ای محمده!» له دوی نه او مخ وګرځوه (له دوی نه) بیشکه چه الله خوښوی احسان کوونکی

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد شړل او لری کول) ده. یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لری وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پری کیښوده) او د دوی زړونه مو سخت کړل په ﴿ فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَاقَهُمْ ﴾ کښی ظاهر وفرمایل چه د دوی د ملعونیت او زړه سخت کیدلو سبب هغه عهد ماتول او بیوفایی ده چه د دوی خپل فعل دی. اما پر اسبابو باندی د مسبباتو مرتبول څرنګه چه د الله تعالیٰ کار ؤ نو په دی لحاظ د ﴿ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوری وکړ شو ﴿ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ ﴾ اړوی دوی کلام د تورات، مخصوصاً محمدی نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلی ناپاکی مدعا) یعنی د الله تعالیٰ په کلام کښی تحریف کوی کله د هغه په الفاظو کښی، کله د هغه په معانیو کښی، کله په تلاوت کښی، د تحریف دغه ګرد (ټول) اقسام په قرآن کریم او د احادیثو په کتابونو کښی ذکر شوی دی، چه پر هغو باندی لږ څه اعتراف د نن ورځی اروپائی (یورپین) عیسائیانو هم کړی دی.

﴿ وَنَسُوا حَظًّا ﴾ الآية - او هیره کړی ده کتابیانو غته نفع اخیستل له هغه شی نه چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته) یعنی لازم خو دا ؤ چه اهل د کتاب د دغو آسمانی کتابونو له قیمتدارو پندونو څخنی فائدی اخیستلی وی، مثلاً د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم د راتګ او د نورو دینی مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کښی ارشادات موجود وو مګر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد (ټول) شیان ئی له یاده وویستل بلکه د پندونو هغه ضروری برخی ئی هم ورکی کړی او اوس هم هغه پندونه او مفیدی خبری چه د خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم له خولی هغوی ته کیږی د هغو هیڅ یو اثر نه قبلوی. حافظ ابن رجب حنبلی رحمة الله علیه لیکی «د نقض العهد» له سببه په دوی کښی دوه خبری پیدا شوی - ۱ـ «ملعونیت» ۲ـ «قسوةالقلب» یعنی د زړه سختوالی د دی دواړو نتیجه دا دوه شیان شول. (اول) «د کلام الله تحریف» (دوهم) «په ذکر باندی نه نفع اخیستل» یعنی د لعنت په اثر د دوی دماغ ممسوخ شو ، تر دی چه له نهایت بیباکی او بدعقلی څخنی د آسمانی کتابونو تحریف ته تیار شول. له بلی خوا کله چه د عهد ماتولو له نحوست او شومتیا څخه د دوی زړونه سخت شول، نو د حق د قبلولو او له پند څخنی د متاثر کیدلو ماده په دوی کښی پاتی نشوه. نو ځکه دوی خپل علمی او عملی دواړه قوتونه ضائع کړل.

﴿ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ ﴾ او همیشه به ته مطلع کیږی په کومه دغا له دوی نه) یعنی د دوی د دغابازی او خیانت‌کاری سلسله تر نن ورځی پوری جاری ده او وروسته له دی نه به هم جاری وی نو ځکه تل تاسی د دوی پر یوی نه یوی دغابازی او مکر و فریب او خیانت باندی

خبرېږئ. (په ـ خائنة ـ کښې «ة» له پاره د مبالغې ده لکه علامة او نسابة کښې.)
﴿ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ﴾ : مګر لږ کسان له دوی نه چه هغوی خیانت نه دی کړی او نه ئې کوی لکه عبدالله بن سلام او نور چه په اسلام کښې داخل شوی دی رضی الله تعالیٰ عنهم.
﴿ فَاعْفُ عَنْهُمْ ﴾ الآیة ـ نو عفوه وکړه! ای محمده له دوی نه.) یعنی کله چه د هغوی پخوانی عادت هم دا دی نو له داسې خلقو سره په هره جزئي خبره کښې د لګیدلو او د هغوی د خیانت د پردو لری کولو او شلولو ته هیڅ ضرورت نشته ـ دوی پرېږدئ او ترې تیر شئ! او د دوی د خرابۍ بدل په عفوه او احسان سره اداء کړئ! ګوندې چه له دې څخه لږ څه متاثر شي. قتاده او نورو رحمة الله علیهم ویلی دی چه دا آیت په ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴾ الآیة ـ سره منسوخ شوی دی. مګر دې ته هیڅ حاجت نشته څکه د قتال له حکمه دا نه لازمیږی چه په هیڅ وخت او هیڅ موقع کښې دې هم د داسې قوم په مقابله کښې له عفوی او اغماض او تالیف القلوب او تیریدلو څخه کار وانخیست شي. (بیضاوی وائی چه عفو او صفح مشروط دی په دې شرط سره چه دوی توبه وباسي او ایمان راوړی یا صلح وکړی او جزیه ومنی، نو په دې تقدیر نسخ نشته او که عفو او صفح دواړه مطلق وی، نو دا حکم به د سیف په آیت سره منسوخ وی.)

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

او څینو له هغو کسانو څخه چه وایي دوی بیشکه مونږ نصرانیان یو اخیستی ؤ مونږ محکم عهد د دوی نو هیره کړه دوی (غته) برخه آخیستل له هغه شی چه پند ورکړی شوی ؤ دوی ته په هغه سره نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښې عداوت (دښمنی) او بغض (کینه) تر ورځې د قیامته پورې او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې.

تفسیر: یعنی **(واخذنا من النصارىٰ میثاقهم کما اخذنا ممن قبلهم)** د نصارىٰ د کلمې مأخذ یا خو «نصر» دی چه معنی ئې مدد کول دی. یا د «ناصره» په لوری منسوب دی چه په شام کښې د هغې قریې نوم دی چه هلته مسیح علیه السلام هستوګنه درلوده (لرله)، نو څکه ورته ناصری مسیح علیه السلام هم وائی هغه کسان چه خپل ځانونه ئې «نصارىٰ» بللي ګواکې دوی د دې خبرې مدعیان وو چه مونږ د الله تعالیٰ د حق دین او د انبیاؤ علیهم السلام رښتینی حامیان

او ناصران یو! او د ناصری مسیح له متابعانو ځنی یو. د ژبی د دعوی او ظاهری افتخار سره سره هغه لاره چه دوی د دین په چارو کښی غوره کړی وه په آینده کښی به ذکر شی.
﴿ اَخَذۡنَا مِیۡثَاقَهُمۡ ﴾ الآیة - اخیستی ؤ مونږ محکم عهد له نصرانیانو نه هم په انجیل کښی چه هغه د محمد صلی الله علیه وسلم متابعت و) یعنی د یهودانو په شان له دوی ځنی هم کلک عهد اخیستلی شوی لیکن دوی هم په عهد ماتولو او بی وفایی کښی له خپلو پخوانیو څخه هیڅ کم نه وو. دوی هم له هغو ښو پندونو ځنی هیڅ یوه فائده وانخیسته چه پر هغو ابدی فلاح او نجات مرتب ؤ بلکه په «انجیل - بائبل» کښی ئی د نصائحو هغه برخه بیخی پری نښوده چه فی الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم د حضرت محمد صلی الله علیه واله و صحبه وسلم د متابعت په نسبت د هغه احکام ونه منل.)
﴿ فَاَغۡرَیۡنَا ﴾ الآیة - نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کښی عداوت ، دښمنی او بغض کینه) یعنی د نصرانیانو په منځ کښی یا د یهودو او نصاریٰ ؤ په منځ کښی به تل تر تله جګړی او عداوتونه قائمیږی. او د اسمانی تعلیماتو له ضایع کولو او هیرولو ځنی کومه نتیجه چه پیښیدونکی وه هغه پیښه شوه. یعنی کله چه د الله تعالیٰ د وحی اصله رڼا (رڼرا) له هغوی سره پاتی نشوه، نو د اوهامو او هوسونو په تیارو کښی یو له بله سره ولګیدل. مذهب هغوی ته پاتی نشو، ولی مذهبی جګړی تر اوسه پوری پاتی دی. په دوی کښی په شلهاو فرقی پیدا شوی دی، چه دوی ګردی (تولی) په تیارو کښی یو له بلی سره نښتی دی. هم دا د فرقه واری تصادم چه بالاخره د دوی په منځ کښی په خورا (ډیر) سختو عداوتونو او کینو سره منتهی شو. په دی خبره کښی د شبهی ځای نشته چه نن د مسلمانانو په منځ کښی هم بیحده تفرق او تشتت او مذهبی تصادم شته، لیکن څرنګه چه له مونږ سره د الله تعالیٰ وحی او اسمانی قانون لله الحمد بی له زیادته او نقصانه محفوظ شته، نو ځکه سره له دومره اختلافاتو بیا هم د مسلمانانو یو لوی جماعت د حق او صداقت پر مرکز برابر قائم پاتی دی او پاتی به وی. بالعکس د یهودو او نصاریٰ ؤ اختلافونه یا مثلاً د «پروتستانت» او «رومن کاتولیک» او د نورو فرقو یو له بله سره په مخالفت کښی هیڅ یوه فرقه هم نن ورځ د حق او صداقت پر لویه لاره نه ده روانه او نه به د قیامت تر ورځی پوری هم په سمه لاره روانه شی، ځکه چه دوی د الله تعالیٰ د وحی هغه رڼا (رڼرا) د خپلو بی‌اعتدالیو او غلط کاریو په سبب له لاسه ایستلی ده چه بی له هغه هیڅ یوه انسان ته د الله تعالیٰ او د ده د قوانینو صحیح معرفت په لاس نشی ورتلی. اوس تر هغه پوری چه دوی د هغه محرف «انجیل بائیبل په لمن منګولی لګولی وی محاله ده چه تر قیامته پوری به هم دوی د ړندو او محض بی‌اصولو اختلافاتو او فرقمواری د بغض او عناد له ظلمته ووځی او د حقانیت لاره ومونډلی شی او د ابدی نجات پر لویه لاره لاړ شی. باقی هغه کسان چه نن په اصل مذهب خصوصاً «عیسویت» پوری مسخری کوی او ملندی وهی او له هغه څخه توکی جوړوی او هغه کسان چه د «مسیحیت» لفظ یا موجوده «انجیل بائیبل» ئی محض د څو سیاسی ضرورتونو له پاره پریښی دی په دی آیت کښی د هغو نصاریٰ ؤ ذکر نشته، او که ومنل شی چه هغوی هم د دی آیت لاندی داخل

دی نو د دوی یو له بله سره عداوتونه او په خپلو منځونو کښې یو بل ته د مخالفت او عداوت لومی کښېنول، او مکر او حیلې چلول او ښکاره محاربې هم د پوهانو له نظره پټ نه دی.
﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ تر ورځې د قیامت پورې) یعنې څو دوی پاتې وی (د آراؤ د تفرقې او د خواهشونو د اختلاف په سبب چه یو د بل پسې لویدلې وی) دا اختلافات او بغض او عناد به د دوی په منځ کښې موجود وی.
دلته د «تر قیامته» لفظ داسې دی لکه چه په محاورو کښې ویل کیږی «فلانی سړی به تر قیامته هم له فلانی کار څخه لاس وانخلی» چه په هغه سره دا مقصد نه دی چه هغه سړی به تر قیامته ژوندی پاتې وی او په هغه کار کښې به بوخت (مشغول) وی. مراد ئې دا دی چه که تر قیامته پورې هم ژوندی پاتې شی له دی کار څخه لاس نه اخلی نو په دی تقدیر په آیت کښې د ﴿ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴾ له لفظ څخه دا خبره نه ثابتیږی چه د یهودو او نصارىٰ ؤ وجود به تر قیامته پورې پاتې وی. لکه چه زمونږ په زمانه کښې ځینو مبطلینو په خپلو تفاسیرو کښې لیکلی دی.
﴿ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ ﴾ الآية - او ژر به خبر ورکړی دوی ته الله په هغو کارونو چه وو دوی چه کول به ئې) یعنې په آخرت کښې به په ښه ډول (طریقه) سره او په دنیا کښې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی ته د دوی د بدو کارونو نتیجه ورمعلومه شی (چه کول به ئې له خیانت او د نعت له اخفاء ، مخالفت او نور، نو جزا به ورکوی دوی ته).

يَٰٓأَهْلَ الْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَٰبِ وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ ۚ

ای اهل د کتابو ! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) چه بیانوی (ښکاروی) تاسی ته ډیر له هغو شیانو چه وئ تاسی چه پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدی نعت) او عفو کوی (تیریږی) له ډیرو (شیانو)،

تفسیر: دا ګردو (ټولو) یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی چه هغه نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راؤړ ، چه د ده د راتګ بشارت ستاسی په کتابونو کښې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته. او پاک الله د دی رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه خپل پاک کلام جاری کړی دی. او هغه حقایق ئې تکمیل کړل چه له حضرت مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبرې چه تاسی پټولې او تغیر او تبدیل مو پکښې کاوه له هغو څخه ګردی (ټولې) ضروری خبرې هم دی رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسی ته ظاهرې کړې دی او له هغو خبرو ځنې تیر شوی دی چه اوس هغو ته

دومره ضرورت نه دی پاتی او یا په اظهار کښی ئی څه مصلحت نه ؤ.

قَدْ جَآءَكُم مِّنَ اللّٰهِ نُوْرٌ وَّكِتٰبٌ مُّبِيْنٌ ﴿١٥﴾ يَّهْدِىْ بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهٗ سُبُلَ السَّلٰمِ وَيُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ إِلَى النُّوْرِ بِإِذْنِهٖ وَيَهْدِيْهِمْ إِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿١٦﴾

په تحقیق درغلی دی تاسی ته له (طرفه د) الله څخنی نور رڼا (رڼړا) یعنی محمد او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن) چه هدایت کوی په (هر یوه) له دی سره الله هغه چا ته چه تابع وی د رضاء د ده لاری د سلامتی ته او باسی دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا (رڼړا) د ایمان، یقین علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق،) خپل او هدایت (ښوونه) کوی دوی ته (په طرف د) لاری سمی صافی (د توحید.)

تفسیر: ښایی د «نور» نه پخپله نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم او له «کتاب مبین» څخه قرآن کریم مراد وی، یعنی یهودانو او نصرانیانو چه د الٰهی وحی رڼا (رڼړا) ضایع کړی ده او د اهواؤ او آراؤ په تیارو کښی ورک او په خپلو منځونو کښی د شقاق او نفاق او خلاف په کندو کښی لویدلی او په داسی تیلماتیل کښی سره اخته دی، چه له هغه څخه په موجوده حالت کښی وتل، تر قیامته پوری به هم ممکن نه وی ، نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم ووایه دوی ته چه د الله تعالیٰ په ډیری زوروری رڼا (رڼړا) سره ګرد (تول) جهان روڼ شوی دی. که د ابدی نجات پر سمه لاره باندی تلل غواړئ نو په دی رڼا (رڼړا) کښی د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی حاصلولو پسی شئ! چه د سلامتی ګردی (تولی) لاری به سمی او خلاصی مومئ! او له تیارو څخنی به وځئ! په دغه رڼا (رڼړا) کښی به بی له ربړه (مصیبت) او تکلیفه تللی شئ! او د هغه پاک الله د رضاء او خوښی چه تابع شوی یئ د هغه په لار ښوونی او لاس نیوونی سره به ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ﴾ بی تکلیفه طی کولی شئ!

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوْٓا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ ط

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وایی دوی بیشکه چه الله هم دا مسیح زوی د مریمی دی،

تفسیر: یعنی الله بی له مسیح علیه السلام څخه کوم بل شی نه دی (معاذ الله) وائی چه په نصرانیانو کښی دا د «یعقوبیه ؤ» د فرقی عقیده ده چه د دوی په نزد د مسیح علیه السلام په قالب کښی الله تعالیٰ حلول کړی دی (معاذالله) یا داسی ویلی شی کله چه «نصاریٰ» د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت د «الوهیت» قائلان دی او ورسره په خپلو ژبو د توحید اقرار هم کوی، یعنی وائی چه الله جل جلاله یو دی، نو د دی دواړو دعواوو لازمی نتیجی دا دی چه د دوی په نزد ما سوا له مسیح علیه السلام بل خدای نشته (استغفر الله) په هر حال او هر صورت چه واخیستل شی د دی عقیدی د کفر په تصریح کښی هیڅ شبهه نشی کیدی.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ط

ووایه (ای محمده! دغو نصرانیانو ته) نو څوک به مالک شی (د منعی) له الله څخنی د یوه شی؟ که اراده وفرمایی (الله) د دی چه هلاک کړی مسیح زوی د مریمې او مور د ده او هومره خلق چه په ځمکه کښی دی ګرد (ټول) سره ټول (بلکه هیڅوک ئی نشی کولی!)

تفسیر: یعنی فرض کړئ که قادر او قهار الله جل جلاله داسی اراده وفرمائی چه حضرت مسیح علیه السلام او بی‌بی مریم او ګرد (ټول) وړاندنی او وروستنی د ځمکی اوسیدونکی سره یو ځای کړی او په یوه شیبه (یو ساعت) کښی ګرد (ټول) سره مړه کړی، نو هم دا تاسی وښیئ! چه څوک به ئی د ارادی مخه ونیولی شی؟ یعنی که له ازله تر ابده پوری ګرد (ټول) انسانان هم سره فرضاً ټول کړل شی، او الله جل جلاله په یوه آن کښی د دوی د هلاکولو اراده وفرمائی نو د دوی ګرد (ټول) اجتماعی قوت هم د الله تعالیٰ د ارادی مخه د لږ وخت له پاره هم نشی ځندولی (ملتوی کولی)، ځکه چه د مخلوقاتو محدود او ورکړی شوی قوت او قدرت د الله تعالیٰ د لامحدوده او ذاتی قوت او قدرت په مقابل کښی داسی پوره عاجز او لاشی دی چه پر هغه هم دا خلق هم اعتراف کوی چه د دوی په رد کښی دا خطاب کیږی، بلکه په خپله مسیح ابن مریم علیه السلام هم چه هغه خلق ئی خدای بولی هم په دی باندی معترف دی لکه چه د «مرقس» په «انجیل» کښی د حضرت مسیح علیه السلام دا مقوله موجوده ده «ای پلاره! هر شی ستا تر قدرت لاندی دی. ته له مانه دا (د موت) جام واړه وه! نه په دی شان چه زه ئی غواړم. بلکه په هغه دول (طریقه) چه ستا اراده ده.» نو کله چه هغه حضرت مسیح علیه السلام چه تاسی ئی خدای بولئ او د هغه ماجده والده صدیقه بی بی مریمه چه ستاسی په زعم د خدای مور ده. که دا دواړه هم سره له ګردو (ټولو) هغو کسانو چه د ځمکی په سر هستوګنه لری، یو ځای شی د الله

تعالیٰ د مشیت او ارادی په مقابل کښې عاجز او ناتوان دی. نو تاسی په خپله فکر او اتکل وکړئ !، چه په خپله د هغه یا د هغه د والدی یا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهیت دعوی کول څومره ګستاخی او سپین سترګی توب وی؟

د آیت په دی تقریر کښې مونږ د «هلاک» معنی په «موت» سره واخیسته، مګر د «جمیعاً» لفظ ته مو لږ وضاحت ورکړ د «جمیعاً» د لفظ کوم مدلول چه مونږ دلته بیان کړ، هغه د عربی امامانو له تصریحاتو سره بیخی موافق دی. له دی نه پرته (علاوه) دا هم ممکن دی چه په دی آیت کښې د «هلاک» معنی په «موت» سره وانه خیسته شی لکه چه «راغب» رحمة الله علیه لیکلی دی کله د «هلاک» معنی داسی وی چه کوم شی بیخی پوپنا (بالکل پنا)، نیست او نابود شی مثلاً ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ﴾ د الله تعالیٰ له ذاته ماسواء هر شی پوپنا (بالکل پنا) کیدونکی دی» په دی معنی سره د آیت مطلب به داسی وی که قادر خدای د حضرت مسیح علیه السلام او د ده د ماجدی والدی او د ځمکی د ګردو (تولو) مخلوقاتو د قطعی نیست او نابود او بیخی پوپنا (بالکل پنا) کولو اراده وفرمایی نو څوک به ئی د دی ارادی مخه ونیسی؟.

هغه کیږی چه الله ئی اراده کړی دا جهان به په یوه آن کښې بیکاره کړی حضرت شاه صاحب فرمایی چه «الله تعالیٰ په ځینو ځایونو کښې د انبیاؤ علیهم السلام په حق کښې داسی ارشاد فرمایی څو چه د هغو امت خپل انبیاء علیهم السلام د بندګی له حده پورته نه کړی که نه د نبیانو علیهم السلام هغه عالی مرتبه او مقام چه د خدای جل جلاله په نزد ئی لری د دی وړ (لایق) نه ؤ چه د دی خطاب مورد وګرځی.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په مینځ د دوی کښې دی، پیدا کوی (الله) هغه چه اراده وفرمایی د (پیدا کولو یی)،

تفسیر: یعنی هر څه ئی چه اراده وی او په هر دول (طریقه) چه اراده وفرمایی هغه کوی مثلاً حضرت مسیح علیه السلام ئی بی پلاره او حضرت حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی بی له موره او حضرت آدم علیه السلام ئی بی له موره او بی له پلاره پیدا کړی دی.

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑰

او الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (نو بی له پلاره بی

له موره او بى له والدينو ئى هم پيدا كوى)

تفسير: د هيچا زور د الله جل جلاله په مقابل كښې نه چليږى، ګرد(تول) ابرار او اخيار هم هلته مجبور دى.

وَقَالَتِ الْيَهُوْدُ وَالنَّصٰرٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ

او ويل يهودانو او نصرانيانو چه مونږ ځامن د الله يو (په قرب او منزلت كښې) او دوستان د ده يو،

تفسير: ښايى دوى د دى له امله (وجى) خپلو ځانونو ته د خداى ځامن وايى چه د دوى په «انجيل بائبل» كښې خداى (اسرائيل يعقوب عليه السلام)خپل ږومبنى زوى او خپل ځان ئى د هغه پلار بللى دى، له بل لورى نصارىٰ حضرت مسيح عليه السلام ابن الله بولى (معاذ الله) نو ښايى غالباً به ئى د دى له پاره خپل ځانونه د ابناؤ الله په لفظ ستايلى وى چه د اسرائيل اولاده او د حضرت مسيح امت وګڼل شى او دا هم ممكن دى چه د «زوى» له ويلو ځنى دا مراد وى چه مونږ د خداى په نزد د زيات خصوصيت او محبوبيت له امله (وجى) ده ته د ده د اولادى په شان يو په دى صورت كښى به د «ابناء» حاصل همغه شى كيږى چه د «احباء» د لفظ دى.

قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوْبِكُمْ

ووايه (اى محمده! دى كتابيانو ته) نو ولى په عذابوى (الله) تاسى په سبب د ګناهونو ستاسى؟،

تفسير: (حال دا چه نه عذابوى پلار زوى خپل او نه دوست خپل نو دروغجنان يئ تاسى) څرنګه چه د حقيقت له مخى د كوم مخلوق «ابن الله» كيدل بالكل محال او بديهى البطلان دى او د ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ﴾ (٦ جزء د المآئدة (٥٤) (آيت (٨) ركوع) د مضمون له مخى الله تعالىٰ محبوب ګرځيدل ممكن ؤ نو ځكه په دى جمله كښى اول د «محبوبيت» د دعوى ترديد وشو، يعنى هغه قوم چه د ښكاره بغاوتونو او ډيرو شديدو ګناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسوائيګانو او عذابونو كښى نيولى شوى دى او په آخرت كښى هم عقلاً او نقلاً د حبس دوام د سزا استحقاق لرى آيا د داسى باغى او عاصى قوم په نسبت د يوى لمحى دپاره هم كوم ذى شعور داسى خيال كولى شى چه دا به د الله تعالىٰ محبوب او مكرم وى؟ پاک الله له هيچا سره نسبى علاقه نه لرى. د ده مهربانى او محبت يوازى له اطاعت او حسن عمل څخه حاصليدلى شى. داسى

پخو مجرمانو ته چه د خورا (ډیر) ډیرو سختو سختو سزاګانو مستحق او مورد شوی دی له دی څخه شرم او حیا په کار ده چه دوی د «نحن ابناؤالله - او - احباؤه» دعوی وکړی، د حضرت نوح علیه السلام د زوی په نسبت سره له دی چه د ده صلبی زوی ؤ الله تعالیٰ وفرمایل چه ﴿اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ﴾ (١١ د هود (٤٦) آیت ٤ رکوع) وګیرړی له نوحه د طوفان په موج فنا شی زوی د آزر وموسی له اور څخه نجات نو الله جل جلا له د کتابیانو د دی وینا تردید چه «مونږ د الله ځامن او دوستان یو» فرمایی چه داسی نه ده

بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ؕ

بلکه تاسی (هم) یو بشر (بنیادم) یئ د هغو مخلوقاتو نه چه الله پیدا کړی دی،

تفسیر: «بشر» په لغت کښی اصلاً د پوستکی د باندی سطحی ته وایی. د هم دی لږ څه تناسب له سببه انسان ته «بشر» ویل کیږی ښای د دی لفظ له غوره کولو څخه په دی ځای کښی دا نکته په نظر کښی وی چه تاسی ته د الله تعالیٰ ځامن او محبوبان ویل لا څه چه شریف او ممتاز انسان هم نه ویلی کیږی، هم دا یوازی د بشری او شکل او صورت په لحاظ د الله تعالیٰ یو معمولی او عادی مخلوق او بنده بلل کیدی شئ اچه پیدایښت مو هم په همغی معتادی طریقی سره شوی دی لکه چه د نورو عمومی انسانانو شوی دی. نو بیا د «ابنیت» وهم له کوم ځای ځنی پیدا کیدی شی؟

يَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَآءُ ؕ

مغفرت کوی (الله) هغه چاته چه اراده وفرمایی (د مغفرت یی) او عذابوی هغه څوک چه اراده وفرمایی (د عذاب یی)

تفسیر: ځکه چه همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چه څوک د مغفرت وړ (لائق) او کوم یوه ته سزا ورکړه شی؟

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ؗ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ⑱

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په منځ د دوی کښی دی او خاص هم ده ته دی

بیا ورتلل (د ټولو، نو وربه کړي هر چا لره جزا د عمل د ده)

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چه دي په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائي یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولري، په دې کښې څوک له ده سره مزاحم کیدی نه شي. نه کوم مجرم ته د دې خبرې توان او قدرت شته چه د ده له سلطنت او ځمکې او آسمان څخه د باندې ووځي او نه دا چه په آخرت کښې چیرې تری وتښتي.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُواْ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٖ وَلَا نَذِيرٖۖ فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞۗ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسی ته رسول زمونږ (محمد) بیانوی تاسی ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کیدو د وحی) کښې چه بیا چیرې ونه وایئ تاسی (په قیامت کښې) چه نه ؤ راغلی مونږ ته هیڅ زیری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: یعنی زمونږ احکام او شرایع په نهایت توضیح سره په ډیر ښکاره ډول (طریقه) سره بیانوی. د دی رکوع په شروع کښی ئی د بنی اسرائیلو (یهودانو او نصاریٰ و) د راز راز(قسم قسم) شرارتونو او حماقتونو بیان وفرمایل او دا ئی ښکاره کړه چه اوس زمونږ رسول صلی الله علیه و آله وسلم تاسی ته راغلی دی چه ستاسی غلطی چاری در واضحی کوی او تاسی له تیارو څخنی باسی او د رڼا (رڼرا) په لوری مو بیایی وروسته له دی پر دی باندی تنبیه فرمایی چه اوس د هدایت د رڼا (رڼرا) په لوری تلل پر دوو شیانو موقوف دی یو دا چه د الله تعالیٰ صحیح معرفت حاصل کړئ! او د خالق او مخلوق په نسبت غلطی عقیدی مه لرئ له
﴿لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ﴾ نه تر دی ځای پوری د دی جز بیان ؤ. دوهم څیز دا دی چه پر نبی الانبیاء صلی الله علیه وسلم ایمان راوړئ ! چه د ګردو (ټولو) پخوانیو انبیاؤ علیهم السلام د کمالاتو جامع او د الٰهی شرائعو خورا (ډیر) لوی او آخری شارح دی. د دی جز بیان په دی آیت ﴿يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ قَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمۡ عَلَىٰ فَتۡرَةٖ﴾ الآیة ـ کښی کړی شوی دی. ﴿فَقَدۡ جَآءَكُم بَشِيرٞ وَنَذِيرٞ﴾ نو په تحقیق راغی تاسی ته زیری ورکونکی او ویروونکی،) له حضرت مسیح علیه السلام نه نژدی (٦٠٠) کاله وروسته د انبیاؤ د

راتګ سلسله منقطع شوی وه. او ګرده (ټوله) دنیا تر ما شاءالله پورې د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کښې لویدلې وه د هدایت ډیوه مړه شوی وه د ظلم او عدوان او الحاد تکی توری وریځی پر ګرد (ټول) آفاق خورې شوی وې په دې وخت کښې د ګرد (ټول) جهان د اصلاح له پاره پاک الله جل جلاله له ګردو (ټولو) څخه لوی «هادی» او بشیر» او «نذیر» راولیږه! چه جاهلانو ته د دارینو د فلاح لارې ور وښیی او غافلان په خپل تخویف او انذار سره ویښ کړی او تیت همتان د بشاراتو په آورولو سره په شوق راولې، په دې شان په ګردو (ټولو) مخلوقاتو کښې د الله تعالیٰ حجت تمام شو. که څوک ئې ومنې، او که ئې ونه منې.

وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٩﴾

او الله په هر شی (چه اراده وفرمایی) ښه قادر دی (چه له هغی جملې نه د نبیانو علیهم السلام د سلسلې له قطع کیدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنی که تاسی د دی رسول خبره وا نه وریځ نو الله تعالیٰ قدیر دی چه بل یو قوم ستاسی په ځای ودروی چه د الله تعالیٰ پیغام به په پوره ډول (طریقه) سره ومنی او د الله تعالیٰ له رسول سره پوره ملګرتیا وکړی د الله تعالیٰ کار په تاسی باندی هیڅ نه دی موقوف.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيْكُمْ اَنْۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُّلُوْكًا ۖ وَّاٰتٰىكُمْ مَّا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٢٠﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چه وویل موسیٰ قوم خپل ته ای قومه (زما) یاد کړئ تاسی نعمت (احسان) د الله پر تاسی باندی کله چه وګرځول (الله) په تاسی کښې (ډیر) انبیاء او وګرځول (الله) په تاسی کښې (یا له تاسی نه) باچایان او در ئې کړ تاسی ته هغه چه نه ئې ورکړی ؤ هیڅ یوه ته له خلقو (د زمانې ستاسی)

تفسیر: په «موضع القرآن» کښې دی چه حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار وطن (عراق) پریښود او د الله تعالیٰ په لاره د (شام) ملک ته لاړ او هلته ئې هستوګنه غوره کړه او تر یوی

مودی پوری ئی اولاد ونشو دلته الله تعالیٰ پری زیری وکړ چه «زه ستا زیاته اولاده خپروم او د (شام) ځمکی به هغوی ته ورکوم او نبوت، دین ، کتاب او سلطنت به د دوی په منځ کښی ږدم.» بیا ئی د حضرت موسیٰ علیه السلام په وخت کښی هغه وعده پوره کړه او بنی اسرائیل ئی د فرعون له بیګاره وژغورل (وساتل) او قبطیان ئی دوب کړل سبطیانو ته ئی وفرمایل چه له (عمالقه ؤ) سره جهاد وکړئ، او د (شام) ملک ځانته فتح کړئ! بیا د تل له پاره د (شام) ملک ستاسی دی حضرت موسیٰ علیه السلام هغه دولس تنه سری چه د بنی اسرآئیلو په دوولسو قبائیلو باندی سرداران مقرر کړی وو (شام) ته ولیږل چه د هغه ملک حال احوال راوړی کوم خبرونه چه دوی د خپلو مطالعاتو په اثر راوړل له هغو ځنی دا ښرګنده شوه چه د (شام) په ملک کښی خورا (ډیر) زیات محاسن او ښیګڼی (فائدی) شته او د هغو (عمالقه ؤ) زور او قوت ئی بیان کړ چه دوی پر شاماتو او شامیانو مسلط او حاکمان وو. حضرت موسیٰ علیه السلام دوی ته وویل «تاسی خپل قوم ته د (شام) محاسن بیان کړئ! مګر د دښمن د قوت څه ذکر مه کوئ!» له دوی ځنی یواځی دوو تنو پر دغه حکم عمل وکړ او لسو تنو نورو ئی تری مخالفت وکړ، کله چه نورو بنی اسرائیلو دا خبری واوریدی نو بی زړه شول. او ویی غوښته چه بیرته ستانه (واپس) شی او (مصر) ته راشی، د دی تقصیر له امله (وجی) تر ځلویښتو کلونو پوری د شاماتو په فتح کښی ځنډ (تعطل) پیښ شو په دی موده کښی دوی په میدانونو کښی سرېداله ګرځیدل کله چه د هغه قرن او زمانی سری مړه شول نو د همغو دوو سریو په لاس هغه فتح پوره شوه چه له موسیٰ علیه السلام څخه وروسته د ده خلیفه ګڼان شوی وو.

﴿ إِذۡ جَعَلَ فِيكُمۡ أَنۢبِيَآءَ ﴾ کله چه وګرځول الله جل جلاله په تاسی کښی ډیر انبیاء یعنی ستاسی د اعلیٰ جد حضرت ابراهیم علیه السلام له زمانی راهیسی تر نن ورځی پوری څومره ډیر انبیاء علیهم السلام ستاسی په منځ کښی پیدا شوی دی. مثلاً حضرت اسمٰعیل، اسحٰق، یعقوب، یوسف او پخپله موسیٰ او هارون علیهم الصلوات والتسلیمات او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوی اوږدی زمانی پوری قائمه پاتی وه (چه تاسی ته به دوی ارشادات کول او پری مشرف او معزز کیدلی به!)

﴿ وَجَعَلَكُم مُّلُوكٗا ﴾ او وګرځول (الله په) تاسی (کښی یا له تاسی نه) باچایان یعنی د (فرعون) له خورا (ډیر) ذلت، سپک توب او غلامی څخه مو آزادی درکړه! او د فرعونیانو په اموالو او املاکو مو مسلط وګرځولئ! او له دی نه وړاندی ستاسی له منځه مو حضرت یوسف علیه السلام ته ښرنګه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطاء فرمائلی ؤ. بیا وروسی مو هم حضرت سلیمان علیه السلام او نور انبیاء علیهم السلام او باچایان پیدا کړل ګواکی د دین او دنیا له دواړو لویو نعمتو سره مو تاسی ته سر لوړی درکړه. ځکه چه په دینی مناصبو کښی خورا (ډیر) لوی منصب نبوت، او په دنیا کښی آخری اقبال آزادی او باچاهی ده، چه دا دواړه شیان **(الله جل وعلا شانه** تاسی ته ای بنی اسرایلو درعطاء او مرحمت فرمائلی دی.

﴿ وَءَاتَىٰكُم ﴾ الآیة - او در ئی کړ تاسی ته ای بنی اسرآئیلو هغه شیان چه نه ئی ورکړی ؤ هیڅ

یوه ته له خلقو د زمانی ستاسی) یعنی هر کله چه موسیٰ علیه السلام ته ئی دا خطاب وفرمایه چه پر بنی اسرآئیلو باندی د دنیا له ګردو (تولو) خلقو څخه د الله تعالیٰ زیاته مهربانی او لوریدنه شوی ده (لکه من، سلویٰ، د وریځی سوری، بهول د اوبو له تیږی (ګټی) او د بحر څیرول) د ﴿ اَحَدًامِّنَ الْعٰلَمِیْنَ ﴾ حمل پر عمومو باندی په څکه صحیح نه وی چه زمونږ د محمدیه صلی الله علیه وسلم امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کښی تصریح ده ﴿ كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ (٤ جزء د آل عمران ١١٠ آیت ١٢ رکوع) ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ أُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ ﴾ (٢ جزء د البقرة ١٤٣ آیة ١٧ رکوع).

يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِيْ كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوْا عَلٰٓى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٢١﴾

ای قومه (زما) ننوځئ تاسی ځمکی پاکی کړی شوی (د بیت المقدس یا د شام یا د ایلیا یا د اریحا) ته هغه ځمکه چه مقرره کړی ده الله تاسی ته (په لوح محفوظ کښی په شرط د ایمان ستاسی) او بیرته مه ځئ تاسی په شاؤ خپلو (له جهاده) نو وبه ګرځئ تاسی زیان‌کاران (په سعی خپلی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په خوا له دی نه له حضرت ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلی وه چه ستا اولادی ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو (خامخا) پوره کیدونکی ده، هغه خلق به نیکمرغه او بختور وی چه د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شی.
(نو ننوځئ! دی پاکی ځمکی ته! او شا مه ګرځوئ له جهاده که نه سخت نقصان به وګالئ! «برداشت کرئ») یعنی په جهاد فی سبیل الله کښی بی‌زړه‌توب، ویره او بی همتی مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لوری مندی مه وهئ!

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِيْنَ ۖ وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا فَاِنَّا دٰخِلُوْنَ ﴿٢٢﴾

وویل دغو (بنی اسرآئیلو) ای موسیٰ بیشکه په دی ځمکه کښی یو قوم دی ډیر زورور (چه مونږ ئی د مقابلی طاقت نه لرو) یعنی ډیر قوی هیکل، میړنی، پیاوړی او له رعبه ډک او ویروونکی دی او بیشکه مونږ له سره نه

ننوځو په دغې ځمکې کښې تر هغې پورې چه ووځي دوی له دی (ځمکې نه) نو که ووځي دوی له دی ځایه (بې له جنګه) نو بیشکه مونږ ننوتونکي یو.

تفسیر: یعنی د مقابلې همت په مونږ کښې نشته. هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو ځخه پخه او تیاره خورو۔ تاسي د خپلې معجزې په زور دوی وباسئ!

قَالَ رَجُلٰنِ مِنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ غٰلِبُوْنَ ۚ

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چه ویریدل (له الله نه) چه انعام (احسان) کړی ؤ الله په دوی دواړو چه ورننوځئ پر دوی (حمله کوونکي) په دروازو کښې، نو کله چه ورننوتئ تاسي دروازې ته نو بیشکه هم دا تاسي به غالبان یئ (پر هغوی ځکه چه دوی بې‌زړه دی)

تفسیر: دا دوه سړي یو حضرت یوشع بن نون رحمة الله علیه او بل کالب ابن یوفنا رحمة الله علیه وو چه له الله تعالیٰ ځنې ویریدل ۔ نو ځکه د (عمالقه) او نورو ځخه هیڅ نه ویریدل. له الله ځنې ویریده متقي شه مسلمان چه وتښتي له تاجن وانس خبیث شیطان یعنی همت وکړئ! او د ښار تر وره پورې خو لاړ شئ! نو بیا به الله تعالیٰ هم تاسي ته بری درکړي ځکه چه الله تعالیٰ د هغه چا په مدد کښې دی، چه هغه په خپله څه حرکت وکړي.

وَعَلَى اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٢٣﴾

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسي ! که یئ تاسي مؤمنان (باور لرونکي په وعده د الله).

تفسیر: معلومه شوه چه د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی. بلکه «توکل» دا دی چه د کوم نیک کار په کولو کښې انتهائي سعي او کوښښ او آخري جداوجهد وکړ شي بیا د هغه په مثمر او منتج (نتیجه) کیدلو کښې پاک الله ته هیله (امید) او هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار (محنت) او کوښښ ونه نازیږئ! او مه مغروریږئ! باقي د مشروعو اسبابو پرېښودل او تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی

مؤمنه! واوره! كه كوښښ ونه كړی! په جداوجهد او عمل
هغه كالی به اغوستلی نه شی! چه درګندلی دی خياط د ازل

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَآ اَبَدًا مَّا دَامُوْا فِيْهَا فَاذْهَبْ اَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَآ اِنَّا هٰهُنَا قٰعِدُوْنَ ﴿٢٤﴾

وويل دغو (بنی اسرآئيلو) ای موسیٰ بيشكه چه مونږ له سره نه ننوځو دی ښار ته هيڅكله ځو چه وی دغه (عمالقه) پكښی پس ځه ته او (ځی دی) رب ستا (يا ته او مشر ورور او مربی ستا چه هارون دی) نو جنګ وكړئ تاسی دواړه بيشكه مونږ دلته ناست يو (له جنګه، په انتظار د بری ستا)

تفسير: دا د هغه قوم مقوله او وينا ده چه د ﴿نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ﴾ مدعيان وو. مكر داسی ګستاخی او سپين سترګی كول د دوی د دائمی تمرد او پرله پسی سركشی او طغيان ځنی هيڅ لری او مستبعده نه دی.

قَالَ رَبِّ اِنِّىْ لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِىْ وَاَخِىْ فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴿٢٥﴾

وويل (موسیٰ) ای ربه (زما) بيشكه زه مالک نه يم (اختيار نه لرم) مكر د ځان خپل او د ورور خپل (چه هارون دی) نو بيلتون (جدائی) وكړه په منځ زمونږ او په منځ د قوم فاسقانو كښی (چه د فرمان له دائری نه وتلی دی)

تفسير: حضرت موسیٰ عليه السلام د دوی د دی وينا څخه خورا (ډير) زيات خپه شو، او د خپګان په حالت كښی ئی دا پورتنی دعاء وكړه. ځرنګه چه له ګردو (تولو) قومونو څخه د حكم نه منل او بی زړه توب او عصيان ليده كيده، نو ځكه ئی په دعاء كښی پرته (علاوه) له خپل ځان او له خپل ورور چه هغه هم يو معصوم نبی ؑ ، د بل چا ذكر ونه فرمايه يوشع رحمة الله عليه او كالب رحمة الله عليه هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

نو وفرمایل (الله) پس بیشکه دغه (مقدسه ځمکه) حرامه کړې شوې ده پر دوی باندې (ننوتل هغې ته) څلویښت کاله چه حیران سرګردان به ګرځي دوی په (هم دې) ځمکه کښې، نو مه خپه (او متأسف) کیږه پر قوم فاسقانو (وتونکی له فرمانه).

تفسیر: یعنی د بیلتون دعاء په حسي او ظاهري ډول (طریقه) سره خو قبوله نشوه. هو! معناً بیلتون وشو چه دوی تول سره په الٰهي عذاب کښې اخته شول حیران او سرګردان به سره ګرځیدل او حضرت موسیٰ او هارون علیهم االسلام د رسالت په پوره اطمینان او داده زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتې شول. لکه چه په کوم کلي کښې عمومي طاعون یا وبا ګده شوی وی. او د زرهاؤ ناروغانو په منځ کښې دوه درې تنه پیاوړی (مضبوط) او قوی القلب سړی وی چه د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد او چاره جوړولو کښې مشغول وی که د ﴿ فَافْرُقْ بَيْنَنَا ﴾ معنی د «بیلتون وکړه» په ځای په «فیصله وکړه» سره شوی وی، نو دا مطلب به لا زیات واضح شوی وی. حضرت شاه صاحب لیکي چه دا ګرده (توله) قصه ئې کتابیانو ته واوروله، په دې مناسبت که تاسې هم د نبي آخرالزمان صلی الله علیه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چه ستاسې نیکه ګانو د موسیٰ علیه السلام له رفاقته سر غړولی ؤ او له جهاده څخه ئې ځانونه بیرته ایستلی وو نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کیږي لکه چه په برخه ئې هم شو.
که تاسې د یوې لمحې له پاره دا ګرده (توله) رکوع تر نظره تیره کړئ! او د محمدي امت پر احوالو غور وکړئ! نو دربشکاره به شي، چه پر مونږ باندې د الله تعالیٰ هغه انعامونه شوي دي چه نه په پخوانیو امتونو شوي دي او نه به ورستنیو باندې کیږي زمونږ له پاره ئې خاتم الانبیاء سیدالرسل صلی الله علیه وسلم ته ابدي شریعت ورکړ او راویې لیږه او په مونږ کښې ئې هغه عالمان او امامان پیدا کړل، چه سره له دې چه د نبوت منصب نه لري، د انبیاؤ علیهم السلام وظائف په ډیر ښه ډول (طریقه) سره پای (آخر) ته رسوي د نبي علیه السلام نه وروسته د ده په امت کښې داسې ښه ښه خلیفګان مشران او قائدان شوي دي چه ګرد (تول) جهان ته ئې د اخلاقو، سیاست او نورو د اصولو هدایت ورکړی دی هم دې امت ته د «جهاد» امر هم شوی دی نه یواځې له (عمالقه ؤ) سره، بلکه د ګرد (تول) جهان د جبارینو سره. تش د (شاماتو) د ځمکو د فتح کولو له پاره نه، بلکه په شرق او غرب کښې د «کلمة الله» د اعلا او د فتنې د منځه ایستلو له پاره.
له بنی اسرآئیلو سره الله تعالیٰ د ارض مقدسه د اعطاء وعده فرمایلې وه، لیکن له دې محمدي امت سره ئې داسې وعده فرمایلې ده ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴾ وعده کړی ده الله له هغو کسانو سره چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه چه خامخا به خلیفګان کړی دوی په ځمکه کښی لکه چه خلیفګان کړی ئی وو هغه کسان چه پخوا له دوی نه وو او خامخا به ثابت کړی دوی لره دین د دوی هغه دین چه غوره کړی ئی دی دوی لره او خامخا به بدل ورکړی دوی لره پس له ویری د دوی امن ، عبادت به کوی دوی زما ، شریک به نه پیدا کوی دوی له ما سره هیڅ شی، او هر څوک چه کافر شو وروسته له دی نه پس دغه کسان هم دوی دی فاسقان» (۱۸ جزء د النور ٥٥ آیت ۷ رکوع)

که موسیٰ علیه السلام بنی اسرائیلو ته له جهاده ځنی د تښتیدلو ممانعت فرمایلی ؤ نو زمونږ محمدی صلی علیه وآله وسلم امت ته هم الله تعالیٰ هم داسی خطاب فرمایلی دی

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴾ ای مومنانو کله چه ملاقات وکړئ (مخامخ شئ په جنګ کښی) تاسی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی حال دا چه دوی غونډ وی د جنګ په ډګر کښی، نو مه ګرځوئ دوی ته شاوی خپلی په نیت د تیښتی» (۹ جزء ۱۵ آیت د الانفال ۲ رکوع).

انجام ئی دا شو چه د حضرت موسیٰ علیه السلام رفیقان له (عمالقه ؤ) څخه وویریدل او هسی بی زړه توب ئی وکړ، چه خپل نبی علیه السلام ته ئی داسی وویل ﴿ فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ ځه ته او رب ستا نو وجنګیږئ تاسی! دواړه بیشکه مونږ دلته ناست یو».

لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو د خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم په حضور کښی د «بدر» د غزا په مشوره کښی په لوړ غږ او جګ (اوچت) آواز داسی عرض وکړ «پر الله تعالیٰ قسم دی چه که تاسی د ترخه سیند (لوی بحر) په موجونو کښی د ننوتلو حکم مونږ ته وکړی مونږ به په هغه کښی هم خپل ځانونه ورګوزار کړو، او یو تن به هم له مونږ ځنی پاتی نشی. او امید دی چه الله تعالیٰ به تاسی ته زمونږ له پلوه داسی شیان دروښیی ، چه د هغو له لیدلو څخه به ستاسی سترګی خوشاله او روښانه شی، مونږ به له خپل پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره ملګری یو، او له ده سره به یو ځای جهاد ته ځو، او له ده نه به وړاندی ، وروسته، ښی او کیڼ طرف ته جنګیږو، او جهاد به کوو. د الله تعالیٰ په فضل مونږ له هغو کسانو ځنی نه یو، چه موسیٰ علیه السلام ته ئی ویلی وو ﴿ فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴾ د دی تعهد نتیجه داسی شوه چه په هومره موده کښی چه بنی اسرائیل له فتوحاتو ځنی بی برخی او د (تیه) په صحرا او میره کښی سرګردانه ګرځیدل، له هغه څخه په لږه موده کښی زمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو په مشرق او مغرب کښی د هدایت او د ارشاد بیرغونه ودرول ﴿ رَّضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (بنی اسرائیلو یا پر قوم خپل) خبر د دواړو ځامنو د آدم (چه هابیل او قابیل وو) په حقه سره

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام د دوو صلبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعی حال دوی ته واوروه! ځکه چه په دی قصه کښی د هغه یوه ورور ذکر دی چه د خپل بل ورور پر مقبولیت او تقویٰ ئی حسد او رخه (کینه) کړی وه او په هم دی غیظ او قهر سره ئی هغه په ناحقه سره وواژه او د ناحقی وینی د عواقبو بیان پکښی کړی شوی دی
په ړومبی رکوع کښی راښودلی شوی وو کله چه (بنی اسرآئیلو) ته دا حکم ورکړ شو چه له ظالمانو او جابرانو سره قتال وکړئ! نو دوی وویریدل او تری وتښتیدل اوس د (هابیل) او (قابیل) قصه اوړول د دی خبری له پاره تمهید دی چه د متقیانو او مقبولو بندګانو قتل له ډیرو شدیدو جرائمو څخه دی او له هغه څخنی خلق په ډیر بی انتهاء تهدید او تشدید سره منع کړی شوی دی، نو د هغه له پاره دا ملعونان څرنګه تل مستعد او تیار په نظر راځی. پخوا له دی نه هم دوی ډیر انبیاء وژلی وو. او اوس هم د الله تعالیٰ د ډیر لوی رسول صلی الله علیه وسلم په خلاف د بغض او حسد له لاری راز راز(قسم قسم) پلمی (منصوبی) او حیلی جوړوی. ګواکی د ظالمانو او شریرانو له مقابلی څخنی ځانونه ایستل او د معصومو او بیګناهو بندګانو وژل او د هغوی پر خلاف د قتل او بندی کولو سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړول د دی قوم دود (رواج) او دستور دی. او سره له دی د ﴿ نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّآؤُهٗ ﴾ دعوی هم کوی. له دی تقریره سره سم د (قابیل) او (هابیل) قصه او بیا پر دی باندی د ﴿ مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾ الآیة - تفریع، دا ګرد (تول) به د هغه مضمون له پاره تمهید وی چه د دی قصی او د تفریع په پای (اخر) کښی ئی فرمایی ﴿ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِي الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِيْنَ يُحَارِبُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ﴾ الآیة -

اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ ط

کله چه نژدی کړه دواړو قربانی (د پسه او د غنمو د ستری الله ته) نو قبول کړ شو (پسه) له یوه د دی دواړو نه (چه هابیل ؤ) او قبوله نشوه (د غنمو ستری) له بله (چه قابیل ؤ)

تفسیر: یعنی د هغی جینئ نکاح چه آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره وتړله (قابیل) د هغی غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله

تعالیٰ په دربار کښې څه نذر وړاندې کړ، تر څو دغه جینئ د همغه چا شي چه نذر ئې د پاک الله په دربار کښې مقبول شي. آدم علیه السلام ته داسې یقین پیدا شوی ؤ چه هم دا د (هابیل) نذر به ومانه شي لکه چه هم داسې هم وشو او آسمانی اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر ئې یوړ او هم دا په هغه وخت کښې د «قبول عندالله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَاَقۡتُلَنَّكَ ؕ

وویل (قابیل) چه خامخا به ووژنم تا هرومرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنی (قابیل) د دې مقبولیت له لیدلو ځنې د حسد او رخې (بغض) په اور کښې وسوځید. او د دې په ځای چه د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړې، له ډیره غیظه او غضبه ئې په خپل حقیقي ورور باندې د وژلو توربرېښ وکړ.

قَالَ اِنَّمَا یَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الۡمُتَّقِیۡنَ ﴿۲۷﴾

وویل (هابیل قابیل ته) چه بیشکه هم دا خبره ده چه قبلوی الله (قربانی) له پرهیزګارانو نه.

تفسیر: یعنی (هابیل) وویل چه په دې کښې زما څه قصور دی ، د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅا زور او قوت نه چلیږي او یواځې هلته تقویٰ پکاریږي، ګواکې زما هغه نذرانه چه مقبوله شوه، د هغې سبب تقویٰ وه که ته هم ځان ته تقویٰ غوره کړې نو الله تعالیٰ له تا سره څه مخالفت نه لري.

لَئِنۡۢ بَسَطۡتَّ اِلَیَّ یَدَكَ لِتَقۡتُلَنِیۡ مَاۤ اَنَا بِبَاسِطٍ یَّدِیَ اِلَیۡكَ لِاَقۡتُلَكَ ۚ اِنِّیۤ اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الۡعٰلَمِیۡنَ ﴿۲۸﴾

قسم دی خامخا که دې راوغځاوه تا (ای قابیله) ماته لاس خپل دپاره د دې چه ته ووژنې ما نو نه یم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چه ووژنم تا بیشکه زه ویرېږم له الله چه رب (پالونکی د ګردو (تولو)) عالمیانو دی.

تفسير: حضرت شاه صاحب فرمائی که څوک په ناحقه سره بل وژنی، نو ده ته اجازه شته چه هغه ظالم ووژنی او که صبر وکړی، نو د شهادت درجه به مومی» او دا حکم د خپل مسلمان ورور په مقابل کښی دی که نه چیری چه شرعاً د انتقام او شرعی مدافعی مصلحت او ضرورت وی هلته مات لاس او پښه کیناستل جائز نه دی، مثلاً له باغیانو او کافرانو سره قتال په کار دی ﴿ وَالَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴾ «۲۵» جزء د الشوریٰ (۳۹) آیت ٤ رکوع) ﴿ إِنِّىٓ أَخَافُ اللَّهَ ﴾ الآية - بیشکه زه ویریږم له الله چه پروردګار د ګرد (تول) جهان دی) یعنی زه له تا څخه نه ویریږم. بلکه له الله تعالیٰ څخه ویریږم او غواړم تر هغه پوری چه شرعاً امکان وی، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لړم. ایوب سختیانی رحمة الله علیه به ویل په محمدی صلی الله علیه وسلم امت کښی هغه ړومبی سړی چه په دی آیت ئی عمل وکړ، او خلقو ته ئی خپل دا تعمیل وربښکاره کړ، صاحب الحیاء والایمان ، جامع آیاة القرآن حضرت ذی النورین سیدنا (عثمان بن عفان) رضی الله عنه ؤ «ابن کثیر» چه ده خپل سر جار (قربان) کړ ولی په دی باندی خوښ او رضاء نشو، چه د ده د سر په مقابل کښی د یوه مسلمان ګوته هم پری شی. رضی الله تعالیٰ عنه.

إِنِّىٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثْمِى وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَٰبِ النَّارِ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا الظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾

په تحقیق زه اراده لرم د دی چه رجوع وکړی (اخته شی) ته په ګناه د (وژلو) زما او په ګناه خپلی (چه یخوا دی کړی ده) نو شی به ته له صاحبانو (ملګریو) د اور (د دوزخ) او هم دا (اور) دی جزا د ظالمانو (چه په ناحقه وینی تویوی)،

تفسير: یعنی زما د قتل ګناه هم له خپلو نورو ګناهو سره یو ځای کړه، ستا د ګرد (تول) عمر ګناهونه ستا پر غاړه ثابت دی. او زما د وینی ګناه به هم لا پری زیاته شی، او د مظلومیت له امله (وجی) به زما ګرد (تول) ګناهونه رامعاف شی. «موضح القرآن» ابن جریر رحمة الله علیه د مفسرینو اجماع نقل کړی ده چه «باثمی» معنی هم دا ده. باقی هغه کسان چه دا ئی لیکلی دی، چه په قیامت کښی به د مظلوم ګناه په ظالم باندی اچوله کیږی، هغه مضمون هم په یوه حیثیت سره صحیح دی. مګر د محققینو په نزد هغه د دی آیت تفسیر نه دی. اوس د (هابیل) د کلام حاصل دا دی «که تا هم داسی نیت کړی وی، چه زما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلی، نو ما داسی اراده کړی ده چه د خپل ځان هیڅ مدافعه له خپله لوری ونه کړم، تر څو چه د عزیمت د ترک خبره هم پر ما باندی رانشی.»

فَطَوَّعَتْ لَهٗ نَفْسُهٗ قَتْلَ اَخِيْهِ

نو ښائسته کړ دغه (قابيل) ته (اماره) نفس د ده وژل د ورور د ده (چه هابيل ؤ)

تفسير: ښائی په ابتداء کښی لږ څه ويره او خوف ور پيدا شوی وی او ورو ورو اماره نفس به دا خيال پوخ کړی وی. او هم دا کيفيت عموماً د معاصيو په ابتدا کښی پيدا کيږی.

فَقَتَلَهٗ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٣٠﴾

بيا وواژه (قابيل) دغه (هابيل) نو وګرځيد (قابيل په دنيا او عقبیٰ کښی په سبب د قتل د هابيل) له زيان کارانو

تفسير: دنيوی خسران خو دا دی چه داسی يو ښه ورور ئی له لاسه وايست چه د ده مټ او ملاتړ ؤ او پخپله ليونی او مړ شو.
په حديث شريف کښی راغلی دی «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسی ګناهونه دی چه له آخرته پخوا په هم دی دنيا کښی د هغو سزا ورکوله کيږی» او اخروی خسران ئی دا دی چه په دنيا کښی د ظلم، قطع رحم ، قتل عمد ـ او د بدامنی د دروازی له خلاصولو څخه (قابيل) د هغو ګردو (تولو) ګناهونو د سزا مستوجب هم کيږی، چه وروسته له دی نه له دی نوعی ګناهونو څخنی په دنيا کښی وکړی شی، او دی به په هغو ګردو (تولو) کښی د بانی کيدلو له وجی شريک ګانه شی، لکه چه په حديث شريف کښی هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَّبْحَثُ فِى الْاَرْضِ لِيُرِيَهٗ كَيْفَ يُوَارِىْ
سَوْءَةَ اَخِيْهِ ؕ قَالَ يٰوَيْلَتٰۤى اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِثْلَ هٰذَا
الْغُرَابِ فَاُوَارِىَ سَوْءَةَ اَخِىْ ۚ فَاَصْبَحَ مِنَ النّٰدِمِيْنَ ﴿٣١﴾

نو ولیږه الله يو کارغه چه کوڅاله ئی کاوه په ځمکه کښی (په مښوکه او پنجو خپلو سره) له پاره د دی چه وښيی دغه (قابيل) ته چه څرنګه پټه کړی

جثه د ورور خپل (هابيل)، وويل (قابيل) اى افسوسه زما راشه دغه دى وخت دى (يعني افسوس دى ماته) آيا عاجز وم زه له دى چه كيدى په شان د دى كارغه (په پوهه كښى) نو پټه كړى به مى وه جثه د ورور خپل، نو وګرځيد (قابيل په دى قتل د هابيل سره) له پښيمانى كوونكو څخه.

تفسير: كله چه پخوا له دى نه بل كوم انسان نه ؤ مړ. نو ځكه (قابيل) پس له وژلو د (هابيل) څخه نه پوهيده چه دى د خپل ورور له مړى سره څه وكړى؟ تر څو چه ئى يو كارغه وليد چه په ځمكه كښى كنده كينى ـ او د بل كوم كارغه مړى په كښى پټوى، نو د هغه له ليدلو ځنى د (قابيل) سر ته څه عقل ورغى او له خپله ځانه سره ئى وويل چه «ښائى زه هم د خپل ورور مړى په ځمكه كښى هم داسى خښ كړم» او ده ته ارمان او افسوس هم ورغى چه «زه په پوهه عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږى او همدردى ـ كښى له دى كارغه څخه هم ښكته يم.» ښائى چه حق تعالىٰ د دى له امله (وجى) د يوه ادنىٰ ساكښ (ذى روح) په وسيله (قابيل) ته داسى تنبيه وركړه چه هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشرميږى ، او متآثر شى په ساكښانو (ذى روحو) كښى د كارغه دا خصوصيت دى چه دى د خپل ورور د مړى په ښكاره پاتى كيدلو باندى ډير زيات شور ماشور كوى.

﴿ فَأَصۡبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ﴾ نو وګرځيد قابيل په دى قتل د هابيل سره له پښيمانى كوونكو څخه) هغه افسوس او ارمان ښه نافع دى چه له ګناه ځنى معذرت او انكسار او فكر او تدارک هم وى. په دى موقع كښى د (قابيل) افسوس او ارمان كول د الله تعالىٰ په عصيان او نافرمانى نه ؤ بلكه په خپل هغى بدحالى باندى ؤ چه د خپل هغه ورور (هابيل) له وژلو څخه وروسته ور رسيدلى وه.

مِنۡ أَجۡلِ ذَٰلِكَ كَتَبۡنَا عَلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن
قَتَلَ نَفۡسَۢا بِغَيۡرِ نَفۡسٍ أَوۡ فَسَادٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ
ٱلنَّاسَ جَمِيعٗا وَمَنۡ أَحۡيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحۡيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعٗاۚ

په سبب د دى (قتل) ليكلى وو (حكم كړى ؤ) مونږ پر بنى اسرائيلو (اولاده د يعقوب) چه بيشكه شان دا دى هر څوک چه ووژنى يو نفس بى له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بى) له فساده په ځمكه كښى (چه په ملک كښى ئى فساد كړى وى) نو ګواكى وژلى ئى دى خلق ټول، او هر چا چه ژوندى كړو دغه (يو نفس چه سبب شى د ژوندون يى) نو ګواكى ژوندى كړى ئى دى خلق ټول،

تفسیر: یعنی په ناحقه قتل کښې ډېر دنیوی او اخروی خسران دی. او خورا (ډېر) خرابې نتیجې وربانډې مرتبیږي. تر دې چه په خپله قاتل هم د دې حرکت څخه وروسته ډېر افسوس او ارمان کوی او یو لاس پر بل لاس موښي نو له دې سببه مونږ بنی اسرائیلو ته داسې هدایت ورکړ (چه بېشکه شان دا دی هر څوک چه ووژنی یو نفس بې له عوض او بدل د بل نفس څخه یا بې‌فساده په ځمکه او ملک کښې نو ګواکې وژلی ئې دی خلق تول،) یعنی بې له دې چه هغه څوک وژلی وی او پرې قصاص ئې کړی. په ملک کښې د فساد اچولو ډېر صورتونه دی. مثلاً العیاذ بالله اهل حق له حق دین څخنې منع کړی یا د انبیاء علیهم السلام اهانت وکړی یا مرتد شی او د دی خبری وسیله وګرځی چه نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او بی دینی ته ئې ترغیب کړی، (یا لاره وهل یا زنا د محصن) وقس علیٰ ذلک.(او هر چا چه ژوندی کړ یو نفس چه سبب شی د ژوندون ئې نو ګواکې ژوندی کړی ئې دی خلق تول،) ړومبی د ځمکی په مخ کښې لویه ګناه هم دا پېښه شوه چه «قابیل» د «هابیل» قاتل شو او وروسته له هغه ناحقه قتل رسم شو. نو ځکه په «تورات» کښې داسې فرمایل شوی دی «که څوک یو سړی وژنی ګواکې چه ګرد (تول) خلق وژنی» یعنی د یوی ناحقی وینی له تویولو څخنې نور هم پر هغه جرم زړور کیږی نو په دی حیثیت سره هر هغه سړی چه بل وژنی ګواکې د بدامنۍ تاداو (بنیاد) ږدی او هغه د ګردو (تولو) انسانانو د وژلو او د عمومی بدامنۍ ور، پرانیځی او هغه څوک چه یو سړی ژوندی کوی یعنی د کوم ظالم قاتل له لاسه ئې ژغوری (ساتی) ګواکې دی په خپل دی عمل سره نورو ګردو (تولو) انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتی کیدلو دعوت ورکوی او دغی نیکی ته دوی ګرد (تول) سره رابولی.

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنٰتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيْرًا مِّنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُوْنَ ﴿٣٢﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته رسولان زمونږ په حکمونو ښکاره بیا په تحقیق سره ډېر له دوی نه پس له دی (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کښې خامخا مسرفان (له حده تیریدونکی) دی.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه له «بینات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی او دا هم ممکن دی چه له «بینات» څخه هغه ښکاره معجزی او دلائل مراد وی چه هغو سره د کوم رسول د ﴿مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ﴾ کیدلو تصدیق وکړی شی. یعنی د (بنی اسرائیلو) ډیرو خلقو داسی ښکاره آثار لیدلی دی او ډېر هسی ښکاره حکمونه ئې اوریدلی دی. خو سره له هغه هم له خپل ظلمه او

طغيانه او تيرى څخه ئي لاسونه نه دي اخيستي. د معصومو انبياؤ عليهم السلام وژل او په خپلو منځو کښې ناحقي ويني تويول، د دوی دائمي عادت دی او نن ورځ هم د خاتم الانبياء صلى الله عليه وسلم د قتل (معاذالله) يا ايذاء او د مسلمانانو آزار او تذليل له پاره هر راز (قسم) ناولی پلمی (منصوبی) او سازشونه کوی او دومره نه پوهيږی کله چه د «تورات» له حکم سره سم د يو سړی وژل په هر ډول (طريقه) سره چه وی دومره لوی جرم دی چه ګواکی د هغه قاتل د ګرد (تول) جهان د انسانانو قاتل دی نو د دنيا له ګردو (تولو) څخه زيات کامل او اکمل انسان او له ګردو (تولو) څخنی د مقبول او مقدس جماعت قتل او ايذاء پسی لويدل او له دوی سره جنګ او مقابلې ته ملا ترل د الله تعالیٰ په نزد ډير درونډ او لوی جرم دی. د الله تعالیٰ له رسولانو او استازيو سره جنګيدل ، په حقيقت کښې له حق تعالیٰ سره جنګيدل دی. ښايي د دی له امله (وجی) په دغه راتلونکی آيت کښې د هغو خلقو د دنيوی او اخروی سزاګانو ذکر کړی شوی وی چه له الله جل جلاله او له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنګيږی يا په دنيا کښې راز راز(قسم قسم) فسادونه خوروی او خپل ځانونه د «**مسرفون فی الارض** مصداق ګرځوی.

إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسۡعَوۡنَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوۡ يُصَلَّبُوٓاْ أَوۡ تُقَطَّعَ أَيۡدِيهِمۡ وَأَرۡجُلُهُم مِّنۡ خِلَٰفٍ أَوۡ يُنفَوۡاْ مِنَ ٱلۡأَرۡضِۚ ذَٰلِكَ لَهُمۡ خِزۡيٌ فِي ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

بيشکه هم دا خبره ده چه جزا د هغو کسانو چه جنګ کوی دوی له (دوستانو) د الله او د رسول د ده سره او سعی کوی (منډی وهی) دوی په ځمکه (په ملک) کښې له پاره د فساد (او بدامنی غورځولو) چه دوی وژلی شی يا دی په دار کړ شی يا دی پری کړی شی لاسونه د دوی او پښې د دوی سره مخالفي (يعنی ښی لاس او کيڼه پښه يا عکس د دی) يا دی وشړلی شی له ځمکی (په حبس سره يا له هغه ځايه بل لری ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوايي ده په دنيا کښې او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کښې عذاب ډير لوی،

تفسير: اکثر مفسرين له دی څخه لاره شوکول او داړه اچول مرادوی مګر که دا الفاظ په خپل عموم باندی پريښود شی نو مضمون لا وسيع کيږی د دی آيت هغه شان نزول چه په صحيحو

احاديثو كښې راغلي دي هغه هم د هم دي مدعا مقتضي دي چه دا الفاظ پر خپل عموم پريښود شي. «له الله جل جلاله يا د ده له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره جنګ کول» يا «په ځمکه کښې فساد يا بدامني خورول» دا دواړه لفظونه داسي دي چه په دي کښې د کفارو حملي د ارتداد، فتني، لار شکول، داړه اچول ناحق قتل، نهب مجرمانه پلمي(منصوبې)، اغوا کوونکي نشرات مضر، تبليغات ګرد (تول) سره داخليدي شي او له دي ځنې هر يو جرم داسي دي چه د هغه مرتکب له دي څلورو واړو سزاګانو څخه چه پاس په دي آيت کښې ذکر شوي دي د يوي نه يوي هرومرو (خامخا) مستحق ګرځي د غلو احوال څلور صورتونه لري
١. چه مرګ ئې کړي وي مګر مال وړلو ته ئې وار نه وي رسيدلى. (نو داسي غله دي مړه کړي شي!)
٢. چه هم ئې مرګ کړي وي او هم ئې مال وړى وي. (نو داسي غله دي وروسته له وژلو پر دار کړي شي!)
٣. چه مال ئې لوټ کړي وي خو مرګ ئې نه وي کړى.(نو د داسي غله دي لاسونه او پښې سره مخالفي پرې کړي شي.)
٤. چه نه ئې وژل کړي وي او نه ئې مال وړى وي. او د قصد او تياري نيولو څخه وروسته نيول شوي وي، (نو داسي غله دي په بندي کولو سره د ځکي له مخ څخه ورک شي) په دغو څلورو حالتونو کښې بالترتيب هم دا څلور سزاګاني مقرر دي چه پاس (په آيت او بين القوسين کښې) ذکر شوي دي. د غلو بل کوم لري ځاى ته فرارول او هلته ئې بندي کول او قيد ساتل زمونږ د امام اعظم ابو حنيفه نعمان بن ثابت بن زوطى بن ماه رحمه الله) مذهب دي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۖ فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾

مګر هغه کسان چه توبه وباسي پخوا له هغه نه چه قادر شي (تاسې) پر هغوى باندې (نو دا حدود الله ترې ساقطيږي) نو پوه شئ په دي چه بيشکه الله ښه مغفرت کوونکي ډير رحم والا دي.

تفسير: يعني دا پاس ذکر شوي سزاوي چه د حدودالله او «حق الله» پر ډول (طريقه) دي، دا ګردې (تولې) پخوا له نيولو څخه په توبه ايستلو سره معافيدى شي مګر حقوق العباد نشي معافيدلى يعني که د چا مال ئې اخيستى وي نو ضمان ورکول پرې اوړي که قتل ئې کړي وي نو قصاصيږي. هو د دي شيانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولي حق دي.
تنبيه: له دي حد څخه ماسوا نور حدود په توبه باندې له سره نه ساقطيږي لکه د زنا حد، د

شرب الخمر حد، د سرقی حد، د قذف حد.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مومنانو!) وویریږئ تاسی! له الله او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره)

تفسیر: د «الوسیلة» تفسیر ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه مجاهد، ابووائل، حسن او نورو اسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی نو د وسیلی لتولو معنی به دا وی چه د هغه د قرب وسیله ولتوئ! قتاده رحمة الله علیه ویلی دی «**ای تقربوااليه بطاعته والعمل بما يرضيه** د الله تعالیٰ نژدیوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل» یو شاعر وایی
اذاغفل الواشون عدنا لوصلنا - و عادالتصافی بيننا والوسائل
په دی کښی هم دغه د قرب او اتصال معنی مراده ده. او هم داسی دی هغه چه په حدیث کښی راغلی دی چه «وسیله» په جنت کښی یو ډیر ښه اعلیٰ منزل دی چه د دنیا کوم یوه بنده ته ورسیږی. رسول الله مبارک ارشاد فرمایلی «وروسته له آذانه له الله جل جلاله څخنی زما له پاره هم دغه مقام وغواړئ!» نو د هغه مقام نوم هم «وسیله» د هم دی له امله (وجی) ایښی شوی دی چه د جنت له ګردو (ټولو) منازلو څخنی هغه مقام (عرش الرحمٰن) ته نژدی دی او د حق تعالیٰ د قرب په مقاماتو کښی له ګردو (ټولو) څخه پاس واقع دی. په هر حال ړومبی ئی وفرمایل چه وویریږئ! له الله جل جلاله څخنی ، لیکن دا ویریدل داسی نه دی لکه چه سړی له مار یا لړم یا ځمری یا لیوه یا نورو څخنی ویریږی.؟ او تری لری تښتی بلکه له دی خبری څخه وویریږئ چه ده له خوښی او رحمت څخه لری چیری ونه لویږئ! نو ځکه ئی وروسته له ﴿ اتَّقُوا اللّٰهَ ﴾ څخه ﴿ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ ﴾ وفرمائل یعنی د ده له ناخوښی، لریوالی او بیلتون څخه وویریږئ! او د وصول او قرب الی الله د حصول له پاره کوښښ وکړئ. او ښکاره ده چه له کوم شی سره مونږ هلته قریب کیدی شو چه تر هغه پوری د رسیدلو ګردی (ټولی) لاری قطع او پری کړو او پر هغی باندی په تللو هغه ته ورسیدی شو نو د هم دی په نسبت فرمایی ﴿ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ ﴾ وکړئ د ده په لاره کښی یعنی پر هغی باندی د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ ﴿ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ څو تاسی د هغه قرب حاصل کړئ او په خپل مراد ورسیږئ او بریالیان (کامیاب) شئ!»

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کښی (د کلمة الله د اعلاء په غرض) له پاره د دی چه په مراد ورسیږی (خلاص شئ له عذابونو)

تفسیر: په پرومبی رکوع کښې ئې د هغو کسانو د دنیوی او اخروی سزاګانو بیان وفرمایه چه له الله او د ده له رسول صلی الله علیه وسلم سره جنګونه کوی او په ملک کښې بدامنی او فساد اچوی په دې رکوع کښې مسلمانان له هماغو سزاګانو څنې ویروی او ورښیی کله چه شقی او بدبخت خلق له الله او له رسول الله سره جنګ وکړی نو تاسی د الله او رسول له خوا «جهاد» وکړئ! او که دوی په ځمکه کښې فساد خوروی نو تاسی په خپل کوښښ او ښه عمل سره د امن او آرامی د قائمولو له پاره فکر او کار وکړئ!

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی که وی دوی ته هغه (اقسام د اموالو)چه په ځمکه کښې دی ټول او په قدر د دی نور (هم) له دی سره شی دپاره د دی چه فدیه وکړی دوی په هغه سره له عذابه د ورځی د قیامت څخه نو قبوله به نه کړه شی (دا فدیه) له دوی څخه او شته دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: په پخوانی آیت کښې دا ښودلی شوی وو چه انسان له الله جل جلاله څنې په ویریدلو او د ده د قرب په حاصلولو ـ او د ده په لاره کښې په «جهاد» کولو سره د فلاح او بری امید او هیله (ارزو) کولی شی. په دی آیت کښې ئې تنبیه فرمایلی ده هغه کسان چه له الله تعالیٰ څخه غاړه غړوی، که په آخرت کښې د ځمکې د منځ ګردی (ټولی) خزانی، بلکه له هغو څخه زیات هم صرف کړی ـ او په هغو سره د الله جل جلاله له عذاب څخه د خپل ځان ژغورنه (حفاظت) وغواړی، نو قبول به نشی ـ الغرض د آخرت بری او کامیابی په «تقویٰ»، «ابتغاء الوسیله» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلیدی شی ـ او په رشوت او فدیه او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلیږی.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

اراده به کوی (غواړی به) دوی چه ووځی دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چه نه به وی دوی وتونکی له هغه اوره او شته دوی ته عذاب دائم (بی انتهاء بلا انقطاع)

تفسیر: له ډیرو احادیثو څخه ثابته شوی ده چه ډیر گناهکار مؤمنان به تر یوی مودی پوری په دوزخ کښی پاتی کیږی ـ او بیا به ایستلی کیږی ـ او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلیږی ـ دا آیت له دغو احادیثو څخه مخالف نه دی ـ ځکه دلته په دی آیت کښی له ابتداء څخه یواځی د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوٓا أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

او غل (نارینه) او غله (ښځه) نو پری کړئ تاسی لاسونه د دوی (دواړو) دپاره د جزا د هغه عمل چه کړی دی دواړو د تنبیه له پاره له جانبه د الله او الله ډیر قوی دی (غالب په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی که اول ځلی غلا وکړی نو ښی لاس ئی له بنده پری کړئ! نور تفاصیل ئی د فقهی په کتابونو کښی موندل کیږی، په پخوانی رکوع کښی د داړی او نورو سزاگانو ذکر شوی ؤ ـ په منځ کښی د ځینو مناسباتو له امله (وجی) چه مونږ د هغو بیان کړی دی، مؤمنانو ته ځینی نور ضروری پندونه ورکړ شول، اوس بیا همغه پخوانی مضمون تکمیلوی ـ یعنی هلته د داړی سزا مذکوره شوی وه. په دی آیت کښی د غلا سزا راښیی ﴿ جَزَآءً ﴾ الآیة ـ یعنی هغه سزا چه غله ته ورکوله کیږی هغه د مسروقه مال سزا نه ده بلکه د ده د فعل «سرقی» سزا ده. تر څو چه په هغه سره نور غله ویښ او تنبیه شی. بلاشبهه په هر هغه ځای کښی چه دا حدود جاری کیږی نو دوه ـ دری غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا ور بیخی بندیږی نن ورځ د نوی «تهذیب مدعیان» دا راز حدود وحشیانه سزا بولی. لیکن که غلا کول د دی صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وی ـ نو یقیناً د دوی «مهذبه» سزا د دی غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کښی له سره مؤثره نشی واقع کیدی. که د لږ څه «وحشت» په تحمل سره ډیر غله مهذب شی ـ نو ښائی چه دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوښ شی ـ ځکه چه د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوی. ځینی په نامه مفسرین هم په دی کوښښ کښی دی چه « **قطع الید** لاس پری کول» د غلا انتهائی سزا وتاکی! (مقرر کړی) او له دی ځنی ښکته او

خفیفه سزا له حق شریعت څخه حاصله او استخراج کړی مګر مشکل خو دا دی چه له دی ځنی ښکته سزا نه په قرآن کریم کښې چیری شته ـ او نه د نبوت په عهد او د لویو اصحابو په زمانو کښې د هغې کوم نظیر او مثال لیدلی شوی دی. آیا کوم سړی داسی دعوی کولی شی چه په دومره اوږده زمانه کښې په هغو غلو کښې چه نیولی شوی دی یو تن هم ابتدائی غل نه ؤ، چه پر هغه باندی یواځې د جواز په ملحوظ د لاس پری کولو په ځای کومه ابتدائی سزا تطبیق او جاری شوی وی؟ ـ کوم ملحد په پخوانی زمانه کښې پر «حدالسرقه» داسی یوه شبهه کړی وه «کله چه شریعت د یوه لاس د بت پنځه سوه دیناره مقرر کړی دی، نو داسی یو قیمتدار لاس (چه په پری کولو ئې پنځه سوه دیناره واجبیږی) د پنځو یا لسو روپیو په غلا کولو به څرنګه امکان ولری چه پری کړی شی؟» یوه عالم د ده په ځواب کښې څنګه ښه ویلی دی «**انها لما کانت امینة ـ کانت ثمینة، فلما خانت، هانت** کله چه هغه لاس امین ؤ قیمت ئې درلود (لرلو)، کله چه ئې غلا وکړه او خائن شو ـ نو ذلیل شو» ﴿وَاللّٰهُ عَزِیزٌ حَکِیمٌ﴾ او الله ډیر قوی غالب دی ښه حکمت والا» لکه چه غالب دی نو ځکه حق لری هر هغه قانون چه اراده ئې وکړی، جاری ئې کړی ـ او هیڅوک د ده په مقابل کښې څه نشی ویلی. او څنګه چه ورسره حکمت والا هم دی نو ځکه د دی خبری هیڅ احتمال نشته چه تش د خپل کامله اختیاره کار واخلی یا بی ځایه قانون نافذ کړی. او د خپلو ناتوانو بندګانو د مالونو د ساتنی له پاره څه انتظام ونه کړی ـ دا د ده له عزت او غلبی سره منافی دی ـ او د غلو او داړه مارانو هم داسی خوی او آزاد (او بی له نښې) پریښودل د ده له حکمت څخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهٖ وَاَصْلَحَ فَاِنَّ اللّٰهَ يَتُوْبُ عَلَيْهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٣٩﴾

نو هر چا چه توبه وویسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه ئې کړ عمل خپل) پس بیشکه الله رجوع کوی (په رحمت سره) په ده بیشکه الله ډیر مغفرت والا دی (د خطیاتو) ښه مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی توبه که ربښتیا او د زړه وی چه د هغې له پاره دا هم ضروری ده چه د غلا مال دی د هغه مالک ته بیرته ورکړی. او که تری تلف شوی وی نو ضمان دی ورکړی او که ضمان هم نشی ورکولی نو ښښنه دی تری وغواړی، او پر خپل دغه فعل دی نادم او پښیمانه شی. او وروسته له هغه دی تری د ځان ژغورنی (بچ کولو) عزم وکړی. نو له داسی توبی ایستلو ځنی هیله (امکان) او امید شته چه حق تعالیٰ له ده څخه أخروی عقوبت هم لری کړی چه د هغه په مقابل

کښې دنيوی سزا هيڅ اهميت نه لري.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

آيا نه پوهيږې (اى محمده! يا اى سامعه) چه بيشكه الله (خاص) دى ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې په عذابوى (الله) هر هغه څوک چه اراده وفرمائى (د عذاب ئى) او مغفرت كوى هر هغه چاته چه اراده وفرمائى (د مغفرت ئى) او الله پر هر شى باندى (چه اراده ئى وفرمائى) ښه قادر دى (نو په تعذيب او مغفرت هم قادر دى)

تفسير: كله چه حقيقى سلطنت او حكومت د الله تعالىٰ دى ـ نو بلا شبهه دى اختيار لرى، هر هغه څوک چه مناسب وګڼى ، معاف ئى كړى ـ او هر هغه چاته چه په خپل حكمت او عدل سره د سزا وركولو اراده وكړى سزا وركوى ـ او نه يواځى دا چه د ده په معافولو او سزا وركولو كښې ده ته كلى اختيارات حاصل دى بلكه د دى اختياراتو له استعمالولو څخه ئى هيڅوک نشى منع كولى ـ ځكه چه دى پر هر شى باندى پوره قوت او قدرت لرى.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ ٱلَّذِينَ يُسَٰرِعُونَ فِى ٱلْكُفْرِ مِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِأَفْوَٰهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ ۛ سَمَّٰعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّٰعُونَ لِقَوْمٍ ءَاخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ ۖ يُحَرِّفُونَ ٱلْكَلِمَ مِنۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهِۦ ۖ

اى(زما) رسوله (محمده!) په غم كښې دى نه آچوى تا (فعل د) هغو كسانو چه جلتى كوى (او عناداً ځانونه غورځوى) په كفر كښې له هغو كسانو چه ويل دوى ايمان راوړى دى مونږ (تش) په خولو خپلو حال دا چه ايمان نه ؤ راوړى زړونو د دوى، او ځينى له هغو كسانو چه يهوديان دى (يعنى د بنى قريظى يهوديان او د مدينى منافقان) ډير اوريدونكى دى (د خبرو ستا يعنى

جاسوسی کوی) دپاره د دروغو ویلو ډیر اوریدونکی دی (د خبرو ستا یعنی دوی جاسوسان دی دپاره د رسولو) قوم بل ته چه نه دی راغلی تاته (یعنی د خیبر بنی نضیر) آړوی دوی کلمی(د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چه الله ایښی دی).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی د داړی، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کیږی چه دوی په حدودالله کښی تحریفات وکړل او خپل ځانونه ئی د لوی عذاب مستحق وګرځول «بغوی» د دی واقعی تفصیل داسی لیکلی دی «د خیبر یو محصن نارینه یهودی له یوی یهودی ښځی سره چه محصنه وه ـ زنا وکړه سره له دی چه په «تورات» کښی د دی جرم سزا رجم (په ګټو سره ویشتل) ؤ مګر د دی دواړو اعتبار او لویی د هغه «رجم» د اجرا کیدلو مانع وګرځیدل نو په خپلو منځونو کښی ئی سره مشوره وکړه، او وی ویل «دا سړی چه په یثرب کښی دی محمد صلی الله علیه وسلم د ده په کتاب کښی د زانی له پاره د «رجم» حکم نشته، بلکه د دری وهلو حکم شته. نو «د بنی قریظی» له یهودانو ځنی څو سړی ورولیږئ! ځکه چه «بنی قریظه» د محمد همسایګان او له محمد سره د روغی معاهده هم لری چه دوی د هغه خیال رامعلوم کړی» هماغه ؤ چه یو څو تنه د دی خبری له پاره ولیږل شول چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه ـ او دا پوښتنه تری وکړی چه د «محصن زانی» له پاره څه سزا تجویزوی ـ «که دی د دری وهلو د سزا حکم وکړی نو تری اقرار واخلئ او ومنئ او که د «رجم» حکم واورئ! نو مه ئی منئ!» د دوی د دی پوښتنی په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «آیا تاسی زما پر فیصله قانع او راضی یئ ؟» دوی اقرار وکړ چه «هو!» دلته د پاک الله له لوری جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راوړ مګر هغوی له خپل اقراره بیرته وګرځیدل. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل ستاسی لوی عالم د (فدک) وسیدونکی (ابن صوریا) څنګه سړی دی؟ ګردو (تولو) وویل چه «نن په ګرد (تول) جهان کښی د ده په شان په «موسوی شرائعو ډیر پوه او ښه عالم بل څوک نشته» رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راغوښت ـ او په ډیر سخت حلف سره ئی تری پوښتنه وکړه چه په «تورات» کښی پر دغی ګناه څه سزا مقرره ده؟ سره له دی چه نورو یهودانو د دغه حکم په پټولو کښی له هر ممکن کوښښ څخه کار اخیست ـ ولی د دوی دغه پرده د عبدالله بن سلام په وسیله له منځه تللی وه او حقیقت ښکاره شوی ؤ، خو سره له هغه «ابن صوریا» چه د دوی یو مسلم او معتمد عالم ؤ، په هر ډول (طریقه) سره چه ؤ په دغی خبری ئی اقرار وکړ چه د دی جرم سزا په «تورات» کښی هم دا «رجم» دی. وروسته له هغه (ابن صوریا) هغه ګرد (تول) حقائق هم څرګند کړل چه یهودانو په څه ډول (طریقه) سره د «رجم» حکم لیری او د هغه په ځای ئی دا حکم لیکلی دی چه زانی دی په دری سره وهلی شی. او مخ ئی تور او پر خره باندی دی چپه سپوره ګرځاوه شی الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځی) باندی د «رجم» امر

جاري کړ. او وئی فرمایل «ای الله! زه نن هغه ړومبنی سړی یم چه ستا دا حکم مې په داسې حال کښې په دنیا کښې جاري کړ. چه هغه مړ شوی ؤ». د «سماعون» معنی ډیر اوریدونکی. او غوږ جارایستونکی ده نو بیا ده ډیرو اوریدلو» اطلاق کله کله پر جاسوسی هم کیږی او کله ئی معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږی لکه «سمع الله لمن حمده» یعنی د اوریدلو معنی قبول کول دی. شیخ الهند رحمة الله علیه دلته اوله معنی مراد کړی ده لیکن ابن جریر رحمة الله علیه او نورو محققینو پر دوهمی معنی حمل کړی ده. «سماعون للکذب» یعنی د دروغو او باطلو ډیر منونکی او قبول کوونکی. «سماعون لقوم آخرین» یعنی بل جماعت (چه د خیبر یهودان دی) چه د (بنی قریظه) سړی ئی لیږلی ؤ. او هغوی په خپله تاسی ته درنه غلل د دوی د خبرو زیات منونکی (او دغه یهودیان داسی کسان دی چه) د الله تعالیٰ په احکامو کښې تحریف کوی، یا د یو ځای خبری په بل ځای پوری لګوی. (لکه د «رجم» آیت پټوی، او د هغه په ځای دری او مخ تورول ښیی)

يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ

وائی دغه (د خیبر یهودیان خپلو لیږلیو شویو ته) که درکړی شی تاسی ته دا (محرف حکم) نو وایئ خلئ! (او وئی منئ) او که نه شو درکړی تاسی ته دا(حکم) نو ویریږئ تاسی (له قبوله د هغه)

تفسیر: یعنی که د دری وهلو حکم وموموئ، هغه ومنئ! که نه نه! ګواکی دوی غواړی چه د الله تعالیٰ شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړی.

وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ

او هر هغه څوک چه اراده وکړی الله د فتنی (د ګمراه کولو) ئی نو له سره به مالک نشی ته (ای محمده!) د ده له پاره له الله نه د هیڅ شی. (چه فتنه او هلاک تری دفعه کړی)

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شی بی د الله تعالیٰ له ارادی څخه نشی موجودیدی دا داسی یو اصل دی چه انکار ئی له تسلیم څخه ډیر مشکل دی فرض ئی کړئ ! یو سړی د غلا کولو اراده کوی، لیکن د الله تعالیٰ اراده دا وی چه هغه غلا ونه کړی نو که دا سړی په خپله اراده کښې بری مومی نو لازمیږی چه (معاذالله) الله تعالیٰ د ده په مقابل کښې عاجز شو او که د الله تعالیٰ اراده د بنده پر ارادی غالبه شی، نو لازمیږی چه په دنیا کښې دی هیچری د

غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتې نشي ـ او که الله تعالیٰ د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوي، نو له هغه څخه (معاذالله) د ده تعطل یا غفلت او سفاهت لازمیږي «**تعالیٰ الله عن کل الشرور و تقدس**» پر دغو ګردو (ټولو) شقوقو باندی له غور کولو څخه وروسته بیا ناچاره د همغې خبرې منل لازمیږي چه هیڅ یو شی بې د ده د تخلیق د ارادې څخه موجود کیدی نشي. دغه مسئله ډیره مهمه او اوږده ده، زمونږ قصد دا دی چه په دې راز (قسم) مسائلو باندې یو مستقل مضمون ولیکو، والله الموفق.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دي چه اراده نه ده فرمایلې الله (د دې) چه پاک کړي زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کښې ذلت (شرمنده‌ګي) او شته دوی ته په آخرت کښې عذاب ډیر لوی.

تفسیر: اول ئې د منافقانو او د یهودانو د عمل طرز، بیان کړ چه هغو کښې د څو عملونو بالخصوص ذکر شوی دی، تل دروغ ویل او د باطلو په لوری کږیدل، د اهل حق په خلاف جاسوسي کول، له بد باطنو او شریرو جماعتونو سره مدد کول د هدایت په خبرو کښې تحریف او تبدیل کول، د خپلې غوښتنې او خوښې له امله (وجې) د کومې حقې خبرې نه منل، دا ګرد (ټول) داسې خصلتونه او خویونه دي چه که په قوم کښې وموندل شي، نو د هغه مثال د هغه رنځور په شان دی چه نه د دوا په استعمالولو پسې ګرځي او نه له مهلکو او مضرو شیانو څخه پرهیز کوي د طبیبانو او ډاکترانو په هدایت او ویناګانو پورې خاندي او ملندې پرې وهي پوهانو ته کنځلې کوي، د دوا نسخې شیروي او په خپله دواء هیسته غورځوي یا په خپل سر د هغه اجزاء بدلوي. او له خپل ځان سره داسې عهد هم کوي هر هغه دوا چه زما له غوښتنې او خوښې او مذاقه ځنې مخالفه وي هغه به زه له سره نه استعمالوم نو آیا که په داسې حالاتو کښې کوم ډاکتر او طبیب اګر که د ده پلار هم وي، د ده له معالجې څخه لاس واخلي، او داسې اراده وکړي چه اوس ښایي دا مریض د خپلو بې‌اعتدالیو او غلطو کارونو او د ضد او سرزورۍ نتیجه او ثمره وګوري نو آیا دا به د طبیب د بیرحمې یا بې‌اعتنائي دلیل او ثبوت وي؟ یا به په خپله د مریض ځان وژل ګانه شي؟ اوس که هغه مریض له هغې رنځورۍ څخه مړ شي، نو طبیب پرې نه ملزم کیږي چه د ده علاج ئې نه دی کړی ـ او روغتیا پسې ئې نه دي ګرځیدلی بلکه په خپله همغه رنځور ګرم او ملزم دی چه په خپل لاس ئې خپل ځان وژلی دی، او طبیب ته ئې موقع نه ده ورکړې چه د ده د صحت په اعاده ئې کوښښ وکړي. بیخي د هم دې په شان دلته د یهودانو

شرارت هوا پرستی، ضد، سرزوری عناد رخه (کینه) او حسد ئی په دی الفاظو سره بیان فرمایلی دی ﴿ وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ ﴾ الآیة - د هر چا د گمراه کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی او ﴿ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ﴾ دا هغه کسان دی چه الله تعالیٰ د دی اراده نه ده فرمائلی چه د دوی زړونه پاک کړی.» د دی مطلب دا دی چه الله جل جلاله د دوی د بد استعدادونو او بدکاریو له سببه د خپل لطف او عنایت نظر له دوی ځنی اړولی دی چه وروسته له دی سمی لاری ته د دوی راتګ او د پاکی قبلولو توقع له دوی څخه نشی کیدی تاسی د دوی غم مه خورئ! او خپل ځان مه پسی ځوروئ! لقوله تعالیٰ ﴿ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ ﴾ الآیة - باقی دا شبهه چه الله جل جلاله پر دی باندی قادر دی چه د دوی هغه ګرد (تول) شرارتونه او غلطی چاری جبراً منع کړی او دوی مجبور وګرځوی چه هیڅ ضد او سرزوری ونشی کړی. نو بیشکه زه دا منم چه د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی دا کوم مشکل کار نه دی لکه چه په (١١) جزء د یونس د سورت په (٩٩) آیت ١٠ رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَآمَنَ مَن فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ﴾ لیکن د دی دنیا ګرد (تول) نظام داسی کښیښود شوی دی چه بندګان د خیر او شر په اکتساب کښی مجبور نه دی او که تول یوازی د خیر په کولو سره مجبور شوی وی. نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کیدل او د حق تعالیٰ ډیر صفات به نه راڅرګندیدل - او د هغو د ظهور موقع به نه موندله کیده مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذوالبطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین، او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو - حال دا چه د دی عالم د پیدا کیدلو اصلی غرض او غایه دا ده چه د الله تعالیٰ د ګردو (تولو) کمالیه ؤ صفاتو مظاهره وشی، هر هغه مذهب یا انسان چه الله تعالیٰ فاعل مختار ګڼی، د خپلی دی دعوی په پای (اخر) کښی پرته (علاوه) له دی غرض څخه بل شی نشی ښوولی. ﴿ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴾ (٢٩ جزء د الملک (٢) آیت (١) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته بلکه دومره لیکل هم زمونږ له موضوع ځنی زیات دی.

سَمَّٰعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّٰلُونَ لِلسُّحْتِ ۚ فَإِن جَآءُوكَ فَٱحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ۖ

(دوی) ډیر اوریدونکی (جاسوسی کوونکی دی) له پاره د دروغ ویلو ډیر خوړونکی دی د حرامو نو که راغلل دوی تاته نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی یا مخ وګرځوه له دوی نه

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمه او نورو اکابرو سلفو رضی الله عنهم څخه منقول دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کښی ؤ، په آخر کښی کله چه د اسلام

تسلط او نفوذ کامل شو نو داسی ارشاد وشو. ﴿وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ یعنی د دوی د منازعو فیصلی د شریعت له قانون سره سمی وکړه!» مطلب دا چه د اعراض او د ځان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتی.

وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَّضُرُّوْكَ شَيْئًا ۭ وَاِنْ حَكَمْتَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿۴۲﴾

او که مخ وګرځوی له دوی نه (او حکم ونه کړی) نو له سره به ضرر ونه رسوی دوی تاته د هیڅ شی او که حکم (پریکړه) دی کوله نو حکم (پریکړه) وکړه په منځ د دوی کښی په عدل (انصاف) سره بیشکه الله دوست ګڼی عدل کوونکی (په حکم کښی چه ثواب ورکوی دوی ته).

تفسیر: قرآن کریم څو څو ځلی د دی خبری تاکید فرمایلی دی چه نه ښائی ستاسی د عدل او انصاف لمن د هیڅا په جبر، ظلم ، تجاوز او بی‌انصافی ککړه شی اګر که هغه سری ډیر شریر ظالم او خراب هم وی، ځکه چه عدل، انصاف او حق په حقدار رسول بی له زیادت او تقلیل داسی یو صفت دی چه د ځمکی او آسمان او د ګرد (تول) جهان نظام پری قائم دی.

وَكَيْفَ يُحَكِّمُوْنَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰىةُ فِيْهَا حُكْمُ اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ ۭ وَمَآ اُولٰۗىِٕكَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۳﴾

او څرنګه به حکم (منصف) وګرځوی دوی تا (ای محمده) حال دا چه په نزد د دوی تورات دی چه (شته) په هغه کښی حکم د الله بیا ګرځی دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه، (چه دوی ته حکم وګرځولی) او نه دی دغه کسان له سره باور کوونکی(نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: یعنی د تعجب خبره دا ده چه یهودان تاسی منصف او حکم دروی او د هغه «تورات» په فیصله چه آسمانی کتاب ئی منی نه راضی کیږی نو په حقیقت کښی دوی پر هیڅ یو کتاب باندی ایمان نه لری نه پر قرآن کریم نه پر «تورات» باندی پخوانی رکوع کښی ئی د «تورات» او د «انجیل» مدح وفرمایله، او تنبیه ئی راکړه چه دغو نالائقانو د داسی عمده کتاب (چه

پکښې دیر علوم او هدایات ؤ) قدر ونه کړ، او داسې ئې ضائع کړ چه نن د اصلي شي پته لګول هم پکښې مشکل شوی دی بالاخره الله تعالیٰ په خپل بالغه حکمت او کامله رحمت سره بیخي په آخره زمانه کښې داسې یو کتاب را نازل کړ چه د هغو ګردو (تولو) پخوانیو کتابونو د اصلي مطالبو محافظ او مصدق دی، او د ده د ابدي حفاظت انتظام الله تعالیٰ په خپله ذمه اخیستی دی. فلله الحمد والمنة!

إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بیشکه مونږ نازل کړی (لیږلی) مو دی تورات (چه شته) په هغه کښې هدایت (لار ښوونه حق ته) او رڼا (رڼرا) (چه شرعي احکام پرې منکشف کیږي)

تفسیر: یعنی د وصول الی الله طالبانو ته هدایت ـ او د هغو کسانو له پاره چه د شبهاتو او مشکلاتو په تیارو کښې بند پاتي دی د رڼا (رڼرا) کار ورکوي

يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبیاؤ (د بنی‌اسرآئیلو) هغو چه حکم منونکي وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چه یهودیان وو او (حکم به کاوه پرې) رباني عارفانو او عالمانو (د دوی)

تفسیر: یعنی په «تورات» کښې داسې عظیم الشان دستورالعمل او د هدایت آئین ؤ چه ډیرو انبیاؤ ، اهل الله ؤ او علماؤ به د هغه له هدایتونو سره سم حکمونه صادرول او د منازعو او جګړو پریکړې به ئې په هغو سره کولې.

بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَـٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ

په سبب د هغه شي چه طلب د حفاظت ئې شوی ؤ له دوی څخه چه کتاب د الله دی (یا) د دوی دپاره چه دوی ساتونکي درولي شوي وو پر کتاب د الله باندې او وو دوی په هغه باندې شاهدان (په حقانیت ئې یا ساتونکي له تبدیله)

تفسیر: یعنی دوی د «تورات» د ساتنې ذمه واران ګرځولي شوي وو۔ او زمونږ د قرآن کریم په شان د ﴿وَإِنَّا لَهُۥ لَحَـٰفِظُونَ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوې ـ نو تر هغې پورې چه علماؤ ، احبارو

او نورو د خپلو ذمه واریو احساس کاوه «تورات» محفوظ او معمول ؤ ـ آخر د دنیا خوښوونکو بدو علماؤ په لاسونو تحریف او ضایع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيٰتِيْ ثَمَنًا قَلِيْلًا ط

نو مه ویریږئ تاسی له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کښی) او وویریږئ له ما (په پټولو د حق کښی) او مه پیرئ (مه اخلئ) تاسی په آیتونو زما قیمت لږ (چه هغه رشوت او جاه دی)

تفسیر: یعنی د خلقو له خوفه یا د دنیوی طمعی له امله (وجی) په آسمانی کتاب کښی تبدیل او تحریف مه کوئ ! او د هغه احکام او اخبار مه پټوئ! او د الله تعالیٰ له تعذیبه او انتقامه وریریږئ! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له ځرګندولو څخه وروسته دا خطاب یا خو د یهودانو هغو رئیسانو او عالمانو ته کړی شوی دی چه د قرآن کریم د نزول په وخت کښی وو ځکه چه هم دوی د«رجم» له آیت څخه انکار کړی ؤ، او د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په نسبت پخوا ویل ئی پټ کړی وو او د هغه په معناګانو کښی ئی عجیب قسم تحریف او تبدیل او وړاندی او وروسته والی کړی ؤ. یا په دی منځ کښی امت مسلمه ته نصیحت دی چه تاسی د نورو اقوامو په شان په هیڅ وجه له هیچا څخه مه ویریږئ! یا د مال او جاه په محبت کښی په دغه اندازه مه اخته کیږئ! چه آسمانی کتاب ضایع کړئ! لکه چه لله الحمد دغه محمدی امت د خپل لوی قرآن یو توری هم نه دی لږ کړی او نه ئی ورک کړی او تر نن پوری د پاک قرآن مطالب له هر راز تغییر او تحریف څخه محفوظ او مصون دی او تل به په دی مقصد لکه نن او پرون بریالی او کامیاب وی. او د مبطلینو او محرفینو هر راز (قسم) زیار (محنت) او کوښښ به په دغه مورد کښی بی اثره او ناکامه ثابتیږی.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿٤٤﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله نو دغه کسان هم دوی دی کافران

تفسیر: د ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ سره سم له حکم نه کولو ځنی غالباً دا مراد دی چه د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړی او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منځ ته راوړی لکه چه یهودانو د «رجم» د حکم په نسبت هم داسی کړی وو نو د داسی خلقو په کفر کښی هیڅ شبهه نشته او که داسی مراد وی چه ﴿ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ ﴾ عقیدتاً منی، او بر خلاف د

هغه عملاً فیصله کوی، نو له کافر څخه په عملی کافر مراد وی. یعنی د هغه عملی حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ وَٱلْعَيْنَ بِٱلْعَيْنِ وَٱلْأَنفَ بِٱلْأَنفِ وَٱلْأُذُنَ بِٱلْأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌ

او لیکلی (فرض کړی) وو مونږ پر دغو (یهودانو) په دی «تورات» کښی چه بیشکه نفس دی ووژلی شي په (بدل د بل) نفس کښی او سترګه دی (ړنده شی) په (بدل د بلی) سترګی او پوزه دی (پریکړه شی) په (بدل د بلی) پوزی او غوږ دی (پریکړی شی) په «بدل د بل» غوږ او غاښ دی (وویستلی شی) په (بدل د بل) غاښ کښی او پرهارونه قصاص (بدل) دی برابر،

تفسیر: د قصاص دا حکم په موسوی شریعت کښی ؤ او د اصولو ډیرو علماؤ تصریح کړی ده. چه هغه پخوانی شرائع چه زمونږ قرآن کریم یا زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه نقل کړی دی، په دی شرط چه د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار یا ترمیم نه وی فرمائلی د دی امت په حق کښی هم تسلیم دی. ګواکی بی له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دلیل دی.

فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥ

نو هر چا چه عفوه وکړه د دی قصاص نو دغه عفوه کفاره ده ده ته (یعنی دی په دغی عفوی سره له ګناه پاکیږی

تفسیر: یعنی د جروحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د ګناهونو کفاره ګرځی ـ لکه چه په ځینو احادیثو کښی د دی خبری تصریح شوی ده. او ځینو مفسرینو دا آیت د جارح په حق کښی ګڼلی دی ـ یعنی که مجروح جارح ته معافی وکړی ، نو د جارح ګناه معافیږی والراجح هو الاول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٤٥﴾

او هر چا چه ونه کړ حکم په هغه شي چه نازل کړی (لیږلی دی) الله نو دغه کسان هم دوی دی ظالمان

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ په دوی کښی «بنی نضیر» چه ډیر معزز او قوی ګڼانه کیده له «بنی قریظه» څخه ئی پوره دیت حصولاوه او کله چه د دوی د تادیی نوبت راته نو نیمایی دیت به ئی ادا کاوه ځکه چه «بنی قریظه» د کمزوری له امله (وجی) له دوی سره هم داسی معاهده ترلی وه. اتفاقاً د «بنی قریظه» له خوا د«بنی نضیر» سری وواژه شو دوی د خپل پخوانی دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت. «بنی قریظه» د دوی په ځواب کښی وویل «ځیٔ! هغه زمانه تیره شوه چه موږ ستاسی د زور او قوت په سبب مجبور شوی وو او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو اوس محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مدینی منوری ته تشریف راوړی دی او د ده مبارکه دوره ده او دا امکان نه لری چه موږ د هغه دیت په مقابل کښی چه له تاسی څخنی ئی آخلو دوه چنده ئی تاسی ته درکړو» د دی وینا غرض او غایه دا وه چه اوس د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په موجودیت کښی محال دی چه کوم قوی یو ضعیف لتاړ (چیت) او تر پښو لاندی کړی یا ئی وځبیښی ځکه چه په دی خبره باندی د ګردو (تولو) باور ؤ چه محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوی سره یو شان عدل او انصاف فرمایی او د اقویاؤ د ظلم او تیری په مقابل کښی د ضعفاؤ مرستی (مدد) او لاس نیوی کوی د دی معاملی پای او انجام داسی شو چه دوی ګرد (تول) سره محمدی دربار او عدلیی ته وروراندی شول او د «بنی قریظه» هغه خیال چه د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت ئی کړی ؤ کتمت (هوبهو) درست او صحیح ووت. د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ﴾ الآیة ـ له فرمائلو څخه د دی واقعی په لوری اشاره ده. او څرنګه چه ئی د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحاً انکار نه ؤ کړی بلکه وروسته له مفاهمی او مشاوری به ئی د شرعی حکم په خلاف یو حکم قائموه نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادی مخالفت نه بلکی عملی مخالفت ؤ نو ځکه ئی د «کافرون» په ځای «ظالمون» وفرمایل یعنی دا صریح ظلم دی چه له قوی څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیست شی.

وَقَفَّيْنَا عَلٰٓى اٰثَارِهِمْ بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ ۪ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ فِيْهِ هُدًى وَّنُوْرٌ ۙ وَّمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرٰىةِ وَهُدًى وَّمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِيْنَ ﴿٤٦﴾ؕ

او ولیږه مونږ وروسته له دغو انبیاؤ (یا پر پلو د دوی) عیسیٰ زوی د مریمی (یعنی چه د هغوی د پښو پر منډو، دی هم رهی (روان) ؤ) حال دا چه مصدق (رښتیا کوونکی) ؤ د هغه کتاب چه پخوا له ده ؤ له تورات (چه هغه هم حق سماوی کتاب دی) او ورکړی ؤ مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چه په هغه کښی هدایت ؤ (حق ته) او نور (رڼا (رڼړا) وه (بیان ؤ د شرعی احکام) او حال دا چه مصدق (موافق) ؤ د هغه کتاب چه پخوا ؤ د ده له تورات او هدایت (لارښوونکی) ؤ او موعظه (پند) ؤ دپاره د پرهیزګارانو.

تفسیر: یعنی حضرت عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق وفرمایه او هغه کتاب «انجیل» چه هغوی ته ورکړی شوی ؤ هغه هم د «تورات» مصدق دی او د «انجیل» نوعیت هم په رڼا (رڼړا) او هدایت او لارښوونه کښی د «تورات» په شان ؤ د احکامو او شرایعو په اعتبار هم د دی دواړو په منځ کښی لږ څه فرق ؤ لکه چه په ﴿ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعْضَ الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ ﴾ کښی اشاره ده. او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لری لکه چه نن مونږ عظیم الشان قرآن منو او یوائی د هغه د احکامو په تسلیمولو سره لله الحمد د ګردو (ټولو) سماوی کتابونو د من‌عندالله‌توب تصدیق هم کوو.

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

او (فرمایلی ؤ الله) حکم دی وکړی اهل (عالمان) د انجیل په هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) دی الله په هغه (انجیل) کښی او هر چا چه و نه کړ حکم په هغه شی چه نازل کړی دی الله نو دغه کسان هم دوی دی فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو عیسائیانو ته چه د انجیل د نزول په وخت کښی موجود ؤ ورکړی شوی ؤ چه د هغه نقل دلته فرمایی او کیږی چه هغو عیسایانو ته به چه د قرآن عظیم د نزول په وخت کښی مخاطب وو ویلی شوی وی هر هغه څه چه الله تعالیٰ په «انجیل» کښی نازل کړی دی سم له هغه سره دی عادلانه حکم وکړی! یعنی د هغو پخوا ویلو په پټولو یا په لغوو او مهملو تاویلاتو او بدلولو سره دی کوښښ نه کوی! چه په «انجیل» کښی د آخرالزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی ویلی شوی دی. دا به د الله تعالیٰ سخته نافرمانی وی چه د هغه جلیل هادی او لوی مصلح په نسبت چه حضرت

مسیح علیه السلام داسی فرمایلی دی «کله چه هغه حق روح راشی نو تاسی ته به د رښتینی گردی (تولی) لاری دروښیی» نو تاسی د هغه تکذیب ته ملاوی مه تړئ! او ابدی خسران مه قبلوئ آیا د مقدس مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه دی! او ځینی مفسرین وایی چه دغه امر د «انجیل» له نسخی څخه پخوا ؤ)

وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لیږلی) دی موږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چه مصدق (حق گڼونکی) دی د هغه چه (نازل شوی دی) په مخ د ده کښی له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنی شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب)

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسی بیان کړی شوی ده امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی او د هری معنی په اعتبار چه وی د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقو کتابونو له پاره صحیح دی د الله تعالیٰ هغه امانت چه په تورات، انجیل او نورو آسمانی کتابونو کښی په ودیعت ایښی شوی ؤ هغه له زوائدو سره په قرآن کښی محفوظ دی چه په هغه کښی هیڅ خیانت نه دی شوی او هغه ځنی فرعی شیان چه په هغو کتابونو کښی په هغی زمانی یا د هغو مخصوصو مخاطبینو دپاره حسب الحال ؤ هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل ئی وفرمایه او له هغی برخی څخه ئی چه د دی زمانی په اعتبار غیر مهم ؤ منصرف شو او سترگی ئی تری واړولی.

فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه شی چه لیږلی دی الله (تاته)

تفسیر: د یهودانو په منځ کښی څه جگړه سره پیښه شوی وه یوه ډله ئی (چه په هغی کښی لوی لوی مشهور علماء او مقتدایان شامل ؤ) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضره شوه او د هغی جگړی فیصله ئی وغوښتله او دا ئی هم وویل چه تاسی ته ښکاره ده چه گرد (تول) یهودان زموږ په واک او اختیار کښی دی. که تاسی خپله فیصله سم زموږ له غوښتنی سره وکړه

نو مونږ ګرد (تول) مسلمانيږو رسول اکرم صلی الله عليه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه او د دوی له دغی غوښتنی څخه ئی صاف انکار وفرمايه نو په دی مناسبت (او د دی نظريی په تائيد) دا آيت نازل شو.(ابن کثير)

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د آرزوګانو د دوی (او مه اوړه) له هغه شي څخه چه راغلی دی تاته له حق څخه

تفسير: په تيره فائده کښی د دی آيتونو کوم شان نزول چه مونږ ليکلی دی له هغه څخه صاف ښکاريږی چه دا آيت له هغی غوښتنی څخه وروسته نازل شوی دی. چه محمد صلی الله عليه وسلم د هغوی په خوښی سره له کار کولو څخه انکار وفرمايه نو دا آيتونه د دوی د استقامت د تصويب او وروسته له دی نه هم د عصمت په هم دی شان باندی د ثابت او قائم پاتی کيدلو د تاکيد له پاره نازل شوی دی. نو هغه کسان چه دا راز (قسم) آيتونه زمونږ د نبی عليه الصلوة والسلام د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوی ډير ناپوه او قاصر الفهم دی.

۱. له يوه شي څخه د چا منع کول د دی خبری دليل نشی کيدی چه د هغه شي مرتکب کيدل غواړی چه ورڅخه منع شوی وی.

۲. د انبياء عليهم الصلوة والسلام له معصوميت څخه مطلب دا دی چه له دوی څخه د الله تعالیٰ معصيت نشی صادريدلی يعنی په هر کار باندی چه وپوهيږی هغه د خدای جل جلاله خوښ نه دی هغه نشی کولی. او که اتفاقاً کوم وخت په هيره او خطا يا د رای او اجتهاد په غلطی سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختيار کړی يا غير مرضی، مرضی وګڼی او پری عمل وکړی چه هغه ته اصطلاحاً «ذلت» وايی نو داسی واقعات د عصمت له مسئلی سره منافی نه دی. لکه چه د حضرت آدم عليه السلام او د ځينو نورو انبياؤ عليهم الصلوة والسلام واقعات د دی قضيی شاهد دی. د دی حقيقت له پوهيدلو څخه وروسته د ﴿ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ الْحَقِّ ﴾ او ﴿ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ ﴾ او د دی په شان د نورو آيتونو د مطلب په پوهيدلو کښی هيڅ قسم تردد او انديښنه نه پاتی کيږی ځکه چه په دغو آيتونو کښی يواځی د دی خبری تنبيه ورکړی شوی ده چه تاسی د دی ملعونانو د تلميع او له خبرو جوړولو څخه بيخی مه متأثر کيږئ او داسی کومه رايه مه قائموئ چه د هغی په سبب بلا قصد د دوی د غوښتنو د اتباع صورت پيدا شی مثلاً په هم دی قصه کښی چه د دی آيتونو شان نزول دی يهودانو په څه عياری او له فريبو ډکو صورتونو سره د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور کښی يوه دعوی وړاندی کړی وه او دا ئی ښرګنده کړه چه که حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د هغوی له رايو سره سمه فيصله وکړی نو ګرد (تول) يهودان به مسلمانان شي دوی

پوهیدل چه له اسلام ځنی بل هیڅ یو شی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نزد محبوب او عزیز نه دی په داسی موقع کښی ممکن ؤ چه خورا (ډیر) لوی او مستقیم انسان هم دا رایه قائمه کړی وی ځکه کله چه د دوی د داسی یوی وړوکی غوښتنی له منلو ځخه د داسی یو عظیم الشان دینی منفعت توقع کیدله، نو څه مضائقه ده په داسی خطرناک او مزلة الاقدام (ښوئدلو) موقع کښی قرآن کریم محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه ورکوی چه وګوره! په هیر او نسیان سره هم داسی یوه رایه مه قائموه چه ستا د لوړ شان سره مناسبه نه وی. د رسول الله مبارک کامله تقویٰ او انتهائی فهم او تدبیر خو د دی آیت له نزوله پخوا د دی ملاعینو د مکر او فریب تردید کړی دی و لیکن فرض ئی کړئ که داسی نه کیدی نو بیا هم د آیت مضمون لکه چه مونږ پخوا تقریر وکړ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عصمت له شانه سره اصلاً مخالف نه دی.

لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ

هر چاته مقرر کړی مونږ له تاسی (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د هر امت له پاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا (جدا) دود (رواج) او دستور او د کار طریقه مقرره کړی ده او سره له دی ګرد (تول) انبیاء او ملل په هغو دینی آسمانی اصولو او کلی مقاصدو کښی چه پری د ابدی نجات مدار دی یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دی بیا هم د جزئیاتو او فروعو په لحاظ هر امت ته د هغه له احوالو او مخصوصو استعدادونو او وخت او زمان او مکان سره سم خاص خاص احکام او هدایات ورکړی شوی دی، په دی کښی د هم دی فرعی اختلافاتو په طرف اشاره ده د «صحیح بخاری» له یوه حدیث ځخه چه فرمایی ګرد (تول) انبیاء یو بل سره علاتی وروڼه دی چه د دوی پلرونه سره یو وی او میندی سره بیلی وی ـ د هغه مطلب هم داسی دی چه د هغوی ګرد (تول) اصول سره یو او په فروعو کښی سره اختلاف لری. او ځرنګه چه د مولود په تولید کښی پلار فاعل او مفیض او مور قابله او د افاضی‌محل ګرځی نو په هغه سره د دی په لوری یوه لطیفه اشاره هم وشوه چه د آسمانی شرائعو اختلاف د مخاطبینو پر قابلیت او استعداد پوری مبنی دی، که نه په مبدءالفیاض کښی هیڅ اختلاف او تعدد نشته. د ګردو (تولو) آسمانی ادیانو او شرائعو منبع همغه یو ذات او د ده ازلی علم دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمایلی وی الله نو خامخا به ئی ګرځولی وئ تاسی امت یو

(متفق په یو دین) او مگر (یی بیل بیل کړئ) ځکه چه وازمویی تاسی په هغه کښې چه تاسی ته ئې درکړی دی (له مختلفو شرائعو چه مطیع او عاصی سره بیل کړی)

تفسیر: یعنی چه کوم یو له تاسی څخه د الله تعالیٰ پر مطلق مالکیت، محیط علم او بالغه حکمت یقین کوی او هر یو نوی حکم ئې حق او صواب گڼی او په رضاء او رغبت سره ئې قبلوی او د یوه وفادار بنده په شان د هر نوی حکم په مقابل کښې هم د اطاعت له پاره تیار ولاړ او غاړه ایښودونکی دی!

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرٰتِ ؕ

پس وړاندی شئ تاسی یو تر بله نیکیو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کښې تلوار کوئ!)

تفسیر: یعنی د شرائعو د اختلاف له لیدلو څخه په قیل او قال، جنگ او جنجال او کږو بحثونو کښې مه لویږئ! او وخت مه ضایع کوئ! او د وصول الی الله د اراده کوونکو عملی ژوندون د تعقیب له پاره مندی ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښیگڼو (فائدو) په اخیستلو کښې چالاکی ښکاره کړئ! چه د آسمانی شریعت له خوا تاسی ته دروړاندی کړی شوی دی.

اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيْعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ۙ﴿۴۸﴾

(خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله دی ستاسی د ټولو نو خبر به کړی تاسی (په قیامت کښې) په هغه (امر د دین) چه وئ تاسی چه په هغه کښې به مو اختلاف کاوه

تفسیر: یعنی د انجام خیال وکړئ! او د حسناتو او د خیراتو په تحصیل کښې خپل تیاری ښکاره کړئ! د دغو اختلافاتو او جگړو گرد (ټول) حقائق به د قیامت له ورتللو څخه وروسته درڅرگندیږی.

وَاَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ

أَنْ يَّفْتِنُوْكَ عَنْ بَعْضِ مَآ أَنْزَلَ اللهُ إِلَيْكَ

او (ته لیږلی ئی مونږ او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چه حکم کوه! په منځ د دوی کښې په هغه شي چه نازل کړی(لیږلی) دی الله او مه کوه متابعت د آرزوګانو د دوی او ویره کوه! (ځان ساته) له دوی نه چه وا (نه) ړوی (ونه ګرځوی) تا له ځینی هغه شی څخه چه نازل کړی (لیږلی) دی الله تاته (ای محمده!)

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کښې که څه هم توله دنیا سره لاس او ګریوان وی، خو تاسی ته هم دا حکم دی چه سم له ﴿ مَآ أَنْزَلَ اللهُ ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللهُ أَنْ يُّصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ

نو که وګرځیدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده!) چه بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله چه ورسوی دوی ته (سزا په دنیا کښې) په سبب د ځینو ګناهونو د دوی

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کښې مومی لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کښې هم مجرم ته ورکوله کیږی تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغی ځنی یو قسم تنبیه ورحاصله شی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾

او بیشکه چه ډیر له خلقو څخه خامخا فاسقان دی (د الله د اطاعت څخه متمردین دی)

تفسیر: یعنی تاسی د خلقو د اعراض او انحراف ځنی ډیر مه خپه کیږئ په دنیا کښې تل فرمانبردار بندګان لږ وی.

﴿ وَمَآ أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴾ (۱۲ جزء د یوسف «۱۱» رکوع (۱۰۳) آیت.)

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

آیا پس حکم د جاهلیت غواړی دوی؟ (او د الله له حکمونو ښنګ کوی) او ښوک دیر ښه دی له الله ښخه له جهته د حکم هغه قوم ته چه یقین لری (په الله یعنی هیڅوک نه دی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په مالکیت او شهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندی کامل یقین لری. د دوی په نزد په دنیا کښی د هیچا حکم د الله تعالیٰ د حکم په مقابل کښی د التفات وړ (لائق) نشی کیدی نو بیا ولی دا خلق د الله تعالیٰ د احکامو د رڼا (رنړا) له راتللو ښخه وروسته د ظنونو او اهواؤ او آراؤ او کفر او جاهلیت د تیارو په لوری تلل خوښوی؟

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوْلِيَآءَ ۘ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه نیسئ تاسی یهودیان او نصرانیان دوستان! (چه له دوی سره موالات او مودت وکړئ!)

تفسیر: «اولیاء» د ولی جمع ده «ولی» دوست ته هم وایی د «قریب، ناصر، مددګار» په معنی هم راځی مقصد دا دی چه مسلمانان له یهودو او نصاریٰ ؤ بلکه له ګردو (تولو) کفارو سره (لکه چه په (٥) جزء د نساء د سورت په (٢١) رکوع (١٤٤) آیت کښی تصریح شوی وه چه مسلمانان دی له کفارو سره دوستانه تعلقات نه قائموی) په دغه موقع کښی دی دا ملحوظ وی چه موالات، مروت، حسن سلوک، مصالحت، رواداری، عدل او انصاف دا ګرد (تول) شیان سره بیل بیل دی. د اسلام اهل که مصلحت وګوری، نو له هر کافر سره مشروع صلح او عهد او پیمان تړلی شی، ﴿وَإِن جَنَحُوا۟ لِلسَّلْمِ فَٱجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ﴾ (١٠) جزء د أنفال (٨) رکوع (٦١) آیت د عدل او انصاف حکم لکه چه له تیرو آیتونو ښخه معلوم شوی دی د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کښی لازم دی د مروت حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کیدی شی، چه د اسلامی جماعت په مقابل کښی د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړی، لکه چه د «الممتحنه» په سورت کښی به هم دی خبره تصریح شوی ده. پاتی شو «موالات» یعنی دوستانه اعتماد او یو له بل سره د ورورګلوی مرسته (مدد) او معاونت، نو هیڅ یو مسلمان حق نه لری چه دغسی تعلقات له کم غیر مسلم سره قائم کړی ـ هو! د صوری مؤالاتو چه تر ﴿إِلَّآ أَن تَتَّقُوا۟ مِنْهُمْ تُقَىٰةً﴾ لاندی داخل دی، او عمومی تعاون اجازه شته چه تری د اسلام او مسلمانانو پر وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږی له ځینو راشده ؤ خلیفګانو ښخه چه په دی مورد کښی فوق العاده تشدید او تضییق منقول دی هغه دی محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبنی وګڼل شی.

بَعۡضُهُمۡ اَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍ ؕ

(دوی یو تر بله) ځینې دوستان دي د ځینو نورو (ځکه چه تول سره په کفر کښې شریک دي او ګرد (تول) سره تاسي ته متفق دي)

تفسیر: یعنې د مذهبي ګوندونو (ډلو) او په خپل منځ کښې بغض او عداوت سره سره کفار یو له بل سره خپلوي او دوستانه تعلقات لري. یهودي له یهودي، نصراني له نصراني سره دوستي کولی شي. د اسلامي جماعت په مقابل کښې ګرد (تول) سره دوستان او معاونان او ملګري دي او د «**الکفرملة واحدة**» مصداق تمثیلوي.

وَمَنۡ يَّتَوَلَّهُمۡ مِّنۡكُمۡ فَاِنَّهٗ مِنۡهُمۡ ؕ

او هر چا چه دوستي وکړه له دوی سره له تاسي ځنې نو بیشکه چه دی له هم دوی ځنې دی (نو مؤمنان دې ځان وساتي له دوستي د کفارو)

تفسیر: یعنې د هم دوی په ډله کښې شامل دی. دا آیتونه د رئیس المنافقین عبد الله بن ابی باره کښې نازل شوي دي. د ده تعلقات له یهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسي ګمان ؤ که پر مسلمانانو باندي کومه پیښه یا ربړ (تکلیف) واقع شي. او محمدي جماعت مغلوب شي نو له یهودانو سره به زمونږ دا دوستي په ښه راشي د هم دې واقعې په لوري په پخواني آیت کښې اشاره وشوه نو فی الحقیقت له یهودانو سره د منافقانو د موالات اصلي منشا، هم دا وه چه یهودان د اسلامي جماعت مقابل او د اسلامي مذهب ډیر بد دښمنان وو، ظاهره ده هر هغه څوک چه له یهودو او نصارئ ؤ یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دې نیت او حیثیت موالات وکړي، چه هغه د اسلام دښمنان وي. نو د هغه په کفر کښې هیڅ شبه نشته. په منافقانو کښې ځینې نور کسان هم وو چه هغوی به «احد» کښې کله چه د جنګ وضعیت بدل شو او د حرب قضاء ئې مکدره او خړه پړه ولیده، داسي ویناوي ئې کولې چه اوس به مونږ له فلاني یهودي او فلاني نصراني سره دوستي او ملګرتیا کوو، او که ضرورت پیښ شو د هغو په دین کښې به هم داخلیږو، نو د دا رنګ خلقو په نسبت هم د ﴿ وَمَنۡ يَّتَوَلَّهُمۡ مِّنۡكُمۡ فَاِنَّهٗ مِنۡهُمۡ ﴾ ظاهري مدلول علانیه صادقیږي پاتې شول هغه مسلمانان چه ئې له داسي نیت او منشاء څخه له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموي څرنګه چه د دوی په نسبت هم قوي خطره موجوده ده، چه دوی د کفارو له ډیرې ناستي ولاړي او اختلاط نه متاثر کیږي، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاروي، یا لږ تر لږه د کفر له شرکیه شعائرو او رسومو څخه دوی ته

کراهت او نفرت نه پاتی کیږی نو په دی اعتبار د ﴿ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ﴾ اطلاق پر دوی باندی هم کیدی شی لکه چه د **(المرء مع من احب)** حدیث د هم دی مضمون په لوری اشاره کوی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

بیشکه الله هدایت نه کوی قوم ظالمانو ته (چه ظلم کوی په ځانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د اسلام له دښمنانو سره موالات او دوستی کوی او دی له امله (وجی) پر خپل ځان او مسلمانانو ظلم کوی او د اسلامی جماعت د مغلوب او مقهور کیدلو په انتظار کښی وی نو د داسی بدبخت معاند دغاباز قوم په نسبت داسی امید نشی کیدی چه هغوی به د هدایت په لاره راشی.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ

نو وبه وینی ته هغه کسان چه په زړونو د دوی کښی مرض (رنځ د نفاق) دی چه ځغلی به په (دوستی د) دوی کښی وائی به دوی(په عذر کښی چه) ویریږو له دی نه چه وبه رسیږی مونږ ته کومه حادثه

تفسیر: دا همغه کسان دی چه د دوی په زړونو کښی د شک او نفاق مرض دی او د الله تعالیٰ پر وعدو باندی اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لری. نو ځکه په مندو مندو ځی او د کافرانو په غیږو کښی پناه نیسی تر څو د موهومی غلبی په وخت کښی د فتحی له ثمراتو ځنی متمتع شی او د دوی په زعم کښی له هغو آفاتو او گردشونو څخه چه پر اسلامی جماعت راتلونکی دی محفوظ پاتی شی. د ﴿ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ﴾ معنی هم دا ده چه د دوی په زړونو کښی مکنونه وه لیکن هم دا د ﴿ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ ﴾ الفاظ کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کښی له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو له پاره ویل نو د زمانی د گردش مطلب به ئی معذرتاً داسی ظاهراوه چه یهودان زمونږ بیپاریان او معامله داران دی مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو که مصیبت یا قحط یا بله کومه پیښه راشی نو دوی د هم دی دوستانه تعلقاتو له امله (وجی) زمونږ په ښه او کار راځی او د اړتیا (احتیاج) په وخت کښی زمونږ لاس نیسی» د هم دی خیالاتو ځواب وروسته له دی

ورکاوه کیږي.

فَعَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَ بِالْفَتْحِ اَوْ اَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهٖ
فَيُصْبِحُوْا عَلٰى مَآ اَسَرُّوْا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ نٰدِمِيْنَ ﴿٥٢﴾

نو نژدې ده چه الله به راتله وکړي په برۍ (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړي بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو) نو وبه ګرځي دوی په هغه شي چه پټ کړي دي دوی په نفسونو خپلو کښې (له شک او دوستۍ د کفارو) پښیمانه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدې دی چه الله تعالیٰ خپل نبی صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او ځرګند برۍ عطا کړي او مکې معظمې ته چه د ګردو (تولو) عربو یو منلی شوی مرکز ؤ په فاتحانه صورت سره ننوزي یا ماسوا له دې په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړي چه د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا ګرد (تول) باطل توقعات خاتمه ومومي او دوی ته دا ورڅرګنده شي چه د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستۍ نتیجه بې له دنیوي ذلت او رسوایي او اخروي دردناک عذاب څخه بل هیڅ شي نشته کله چه د فضیحت او خسران دا نتائج ورپیښ شي نو هلته به بې له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شي په لاس نه ورځي.
(لګیا وي تل په لوبو له نن ورځې وي بیغم) (الان قد ندمت وما ینفع الندم) لکه چه هم داسې وشو د اسلام د عمومي فتحې او غلبې او د مکې معظمې د نیولو او د نورو کامیابیو له لیدلو څخه وروسته د اسلام د دښمنانو زړونه مات شول او ډیر یهودان ووژل شول او نور له وطنه وشړل شول د منافقانو ګردې (تولې) هیلې او امیدونه برباد شول او د مسلمانانو په مخ کښې ښکاره دروغجنان ثابت شول هغه ګرد (تول) کوښښونه چه د یهودانو په موالاتو کښې ئې کړي وو. بیخي خراب او ابته شول. د دنیوي خسران او اخروي هلاکت طوقونه ئې په غاړو کښې ولویدل په وروستنۍ آیت کښې هم دا مضمون بیانیږي.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَهٰٓؤُلَآءِ الَّذِيْنَ اَقْسَمُوْا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ ۙ اِنَّهُمْ
لَمَعَكُمْ ۭ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فَاَصْبَحُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٥٣﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ

أٰمَنُوا مَنْ يَّرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِيْنِهٖ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُّحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗٓ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ز يُجَاهِدُوْنَ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُوْنَ لَوْمَةَ لَآئِمٍ ط

او وائی به هغه کسان چه مؤمنان دی (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دی چه قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چه بیشکه دوی خامخا له تاسی سره دی (په دین کښې، نو فرمائی الله) باطل شول عملونه د دوی نو وګرځیدل دوی زیانکاران ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) هر څوک چه مرتد شو (وګرځید) له تاسی نه له دین خپل څخه نو عنقریب به راولي الله داسی یو قوم چه محبت کوی(الله) له هغوی سره او محبت کوی دوی له الله سره متواضع او مهربان به وی پر مؤمنانو غالب زبردست به وی پر کافرانو باندی جهاد به کوی دوی په لاره د الله کښې (له پاره د ترقی د دین) او نه به ویریږی دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکی،

تفسیر: په دی آیت کښې د اسلام د ابدی بقا او حفاظت په متعلق دا عظیم الشان پیشبینی او پخوا وینا کړی شوی ده، په پخوانیو آیتونو کښې له کفارو سره د موالاتو ممانعت کړی شوی ؤ، ممکن ؤ چه کوم سړی یا قوم د کفارو د موالاتو له سببه صریحاً له اسلامه وګرځی، لکه چه په ﴿ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ مِّنْكُمْ فَاِنَّهٗ مِنْهُمْ ﴾ کښې تنبیه شوی ده نو قرآن کریم په نهایت قوت او صفایی سره خبر ورکړ، چه که دوی له اسلامه واوړی. نو خپلو ځانونو ته به زیان ورسوی، او د دوی له ارتداده اسلام ته هیڅ څه ضرر نه رسیږی حق تعالیٰ به د دی مرتدینو په مقابل کښې داسی قوم راولی، چه دوی به له الله تعالیٰ سره محبت لری او الله تعالیٰ به هم له هغوی سره محبت لری دوی به پر مسلمانانو شفیق او مهربان او د اسلامی دښمنانو په مقابل کښې به غالب او زبردست وی. دا پخوا ویل بحول الله وقوته په هر قرن کښې پوره کیږی، د ارتداد خورا (ډیر) لویه فتنه د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم له وفاته وروسته د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې شروع شوی وه، او څو قسم مرتدان د اسلام په مقابل کښې ودریدل، مګر د صدیق اکبر رضی الله تعالیٰ عنه په ایمانی جرأت او اعلیٰ تدبیر او د مخلصو مسلمانانو په صمیمیت او سر جاروونکو (عاشقانه او سرفروشانه) اسلامی خدمتونو سره هغه د ارتداد اور وواژه شو او ګرد (ټول) عرب ئی بیا سره متحد او له نوی سره ئی د ایمان او اخلاص په لاره روان کړل نن هم مونږ پر له پسی ګورو کله چه څو تنه جاهل او طامع افراد له اسلامی حلقی ځنی خارجیږی، نو له دوی ځنی زیات بهتر تعلیم لرونکی غیر مسلم پوهان او محققان د اسلام په فطری جذب سره کش او په اسلام مشرفیږی، او پاک خدای د مرتدانو د غوږ تاوولو او سرزنش له

پاره داسي وفاداران او سرجاروونكي مسلمانان منځ ته راولي چه د الله تعالىٰ په لاره كښي د هيڅا د ملامتي او طعن او تشنيع څخه هيڅ پروا نه كوي.

تنبيه: د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات په تقريب د دي آيت د دغي پخوا وينا په تصديق د عربو دري طائفي مرتدي شوي.

١ـ بني اسد (د طليحه بن خويلد) قوم چه د پيغمبري دعوي ئي كري وه او خالد بن وليد رضي الله تعالىٰ عنه د رسول الله صلى الله عليه وسلم له جانبه د دوي په جهاد مامور شو چه طلحه تري شام ته وتښتيد او بيا ئي اسلام راوړ.

٢ـ بني مدلج د يمني (ذوالحمار الاسود العنسي) قوم چه ده هم د پيغمبري دعوي كري وه او پر تمام (يمن) متصرف شو بيا د نجاشي د خوريي (فيروز الديلمي) په لاس د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات په شپه كښي ووژلي شو.

٣ـ بني حنيفه د (مسيلمة الكذاب) قوم چه ده هم د پيغمبري دعوي كري وه بيا دي د رسول صلى الله عليه وسلم له وفاته وروسته د (صديق اكبر) په خلافت كښي د وحشي بن حرب د امير حمزه رضي الله تعالىٰ عنه د قاتل په غشي او د (عبد الله بن زيد الانصاريٰ) په توري ووژلي شو او د صديق اكبر رضي الله تعالىٰ عنه په عهد كښي (٧) طائفي نوري هم مرتدي شوي.

١ـ فرازه ٢ـ كينده ٣ـ غطفان ٤ـ بنو بكره ـ بنو ير بوع ٦ـ بنو سليم ٧ـ د بنو تميم ځيني سري. او د عمر فاروق رضي الله تعالىٰ عنه په عهد كښي غسان د (جبله بن الايهم) قوم نصرانيان شول، او (شام) ته وتښتيدل.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴿٥٤﴾

دا (مذكوره صفات) فضل د الله دي وركوي ئي هغه چا ته چه اراده وكړي او الله فراخ دي (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په تولو احوالو)

تفسير: د انسان لوي سعادت او بري او د الله جل جلاله فضل دا دي چه دي په خپله د فتني په وخت كښي د حق پر لاره ثابت قدم پاتي شي او په دي فكر كښي وي چه نور مؤمنان هم له هلاكته وژغوري (وساتي)، هغو بندگانو ته چه د پاك الله اراده وي له دي اعلىٰ سعادت او لوي فضل څني وافره برخه وركوي، د ده فضل غير محدود دي او هغه عليم او خبير ذات ته ښه معلوم دي چه كوم يو بنده د هغه اهل او مستحق دي.

اِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ رٰكِعُوْنَ ﴿٥٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه دوست ستاسی(خاص) الله او رسول د ده دی او هغه کسان دی چه مؤمنان دی (مؤمنان) هغه کسان دی چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ (یا) (صفت کوو د) هغو کسانو چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی زکوة او هم دوی رکوع (عاجزی) کوونکی دی(په لمونځ او زکوة خپل کښی) (یا) او ورکوی دوی زکوة (خیرات) حال دا چه دوی په رکوع (د نفلی لمونځ) ولاړ وی.

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کښی مسلمانان د یهودانو او نصرانیانو له موالاتو او رفاقت څخه منع شوی وو، چه د هغو له آوریدلو څخه وروسته طبعاً دا سوال پیدا کیده چه د مسلمانانو تعلقات او محبت او دوستی له کومو خلقو سره ښائی چه وی ؟ په دی آیت کښی دا ښوولی شوی دی چه د دوی اصلی رفیق ماسوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هیڅوک نشی کیدی. (ځینی مفسرین وایی چه (عبد الله زوی د سلام) او نور د ده ملګری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلل او ورته ئی وویل «یا رسول الله! زمونږ قوم له مونږ څخه د اسلام راوړلو له سبب خپلوی پری کړی. او د مکانی لریوالی له جهته ستاسی له مجلسه هم محروم یو، نو مونږ څرنګه ژوندون وکړو؟ نو د دوی د تسلی له پاره دا آیت نازل شو. ﴿ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ ﴾ «رضینا بالله وبرسوله و بالمؤمنین اولیاء» د ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ وَهُمْ رَٰكِعُونَ ﴾ په نسبت روایت دی چه علی کرم الله وجهه یوه ورځ په رکوع کښی ؤ، چه چا سوال تری وکړ او د ده په لاس کښی ګوته وه، نو په قلیل عمل سره ئی وویسته او ور وایی چوله، نو دا آیت نازل شو.

د پاس آیت دوه ترجمی شوی دی

۱ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ یا بدل وی له تیره﴿ الَّذِينَ ﴾ څخه یا خبر دی د مبتداء محذوف نه چه «هم» دی.

۲ـ دا چه دوهم ﴿ الَّذِينَ ﴾ منصوب شی په مدحه سره. او ﴿ وَيُؤْتُونَ الزَّكَوٰةَ ﴾ الآیة - ځانته جمله شی.)

وَمَن يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا۟ فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ ع

او هر څوک چه دوستی کوی له الله سره او له رسول د ده سره او له هغو

کسانو سره چه مؤمنان دی نو بیشکه چه ډله د الله هم دوی دی غالبان (پر تولو)

تفسیر: د کفارو د کثرت او د مسلمانانو د قلت له لیدلو ځنی ممکن ؤ چه کم ضعیف القلب او ظاهر بین مسلمانان به په دی تردد کښی لویده چه له ګردی (تولی) دنیا سره د موالاتو انقطاع او د لږو مسلمانانو د رفاقت د اکتفاء په اثر غلبه خو پریږده بلکه د کفارو د حملو او یرغلونو له امله (وجی) د مسلمانانو د ژوند او بقا حفاظت هم مشکل دی نو د داسی کسانو د تسلی له پاره ئی وفرمایل چه د مسلمانانو ظاهری بی‌سری او بی‌سامانی او قلت ته مه ګورئ! په هره خوا کښی چه الله تعالیٰ او رسول الله او وفادار مسلمانان وی همغه پله به درنوی.
په خصوصیت سره دغه آیت د حضرت عباده ابن صامت رضی الله تعالیٰ عنه په صفت کښی نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بنی قینقاع) له یهودانو سره ډیره ښه ؤ مګر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجی) له هغوی سره خپل تعلقات پری کرل رضی الله عنه)

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَٱلْكُفَّارَ أَوْلِيَآءَ ۚ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه نیسئ هغه کسان چه نیولی دی دوی دین ستاسی مسخره او لوبی له هغو کسانو څخه چه ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسی څخه او (مه نیسئ) کافران دوستان

تفسیر: دلته له کفارو ځنی مشرکین مراد دی لکه چه له عطف ځنی ظاهر دی

وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

او وویریږئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کښی) که یئ تاسی مؤمنان (په رښتیا سره)

تفسیر: په تیرو آیتونو کښی مسلمانان د کفارو له موالاتو ځنی منعه کړی شوی وو، په دی آیت کښی په یوه خاص مؤثر عنوان سره د هغه ممانعت تاکید او له موالاتو څخه نفرت کړی شوی

دی، د یوه مسلمان په نظر کښې هیڅ یو شی د ده له مذهبه څخه معظم او محترم کیدی نشی نو ده ته ئی وښوول چه یهود او نصاریٰ او مشرکان ستاسی په مذهب باندی طعن او استهزاء کوی او پر شعائر الله (آذان او نورو) توکی او مسخری کوی، او هغه کسان چه ساکت دی هغوی هم د دی شنیعو افعالو په لیدلو سره خپل نفرت نه څرگندوی بلکه خوشیږی. د کفارو پر دغو احمقانه ؤ او سپکو حرکاتو باندی له اطلاع څخه وروسته آیا هغه مسلمان چه په زړه کښې د الله جل جلاله ویره او د ایمانی غیرت لږ څه شائبه لری له هغه قوم سره د موالاتو او دوستی د دود (رواج) او دستور د پیدا کولو یا ساتلو له پاره به یوه شیبه (ساعت) هم خوښ وی؟ که د دوی د کفر او عناد او له اسلام سره د دوی له عداوت څخنی نظر قطع کړی شی نو په دی قیم دین باندی د دوی هم دا تمسخر او استهزاء علاوه پر نورو اسبابو د موالات د ترک له پاره یو مستقل سبب دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

او کله چه غږ کوئ تاسی (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنی آذان کوئ!) نو نیسی دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخری او لوبی (او ورپوری خاندی) دا مسخری په سبب د دی دی چه بیشکه دوی یو قوم دی چه هیڅ عقل نه لری.

تفسیر: یعنی کله چه آذان کوئ نو دوی سوځوی او له ډیره قهره پری مسخری کوی، چه دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بیعقلی دلیل دی د آذان په کلماتو کښې د پاک الله د عظمت او کبریاء اظهار او د توحید اعلان او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت اقرار دی چه د گردو (تولو) سابقینو انبیاؤ او آسمانی کتابونو مصدق دی او آذان پر لمانځه هم دال دی چه د عبودیت گردو (تولو) اوضاعو ته جامع او د بندگی په نهایی درجی باندی دلالت کوی. آذان د دارینو فلاح او د ډیر لوی بری د حاصلولو له پاره دعوت دی او پرته (علاوه) له دغو منافعو څخه بل هیڅ شی پکښې نشته بیا نو په آذان کښې د خندا وړ (لایق) کوم شی دی چه تاسی ای کفارو! پری خاندئ او توکی پری کوئ؟ پر داسی د نیکی او د حق او صداقت غږ باندی تمسخر او توکی کول، د هغه سړی کار دی چه دماغ ئی بیخی له عقله تش او له سره د نیکی او بدی تمیز نشی کولی.
په ځینو روایتونو کښې راغلی دی چه په مدینی منوری کښې یوه نصرانی کله چه به په آذان کښې «اشهدان محمداً رسول الله» آوریده ـ نو ویل به ئی. «**قد حرق الکاذب** ـ به تحقیق دروغجن وسوځیده! یا و دی سوځی!» د ده نیت له دی الفاظو څخنی هر څه چه ؤ ـ ؤ به مکر په

واقع کښې دا خبره د هم ده له حاله سره مناسبه وه، ځکه چه هم دا خبيث په خپله دروغجن ؤ او د اسلام د عروج او شيوع له ليدلو څخه د حسد په اور کښې سوځيده، اتفاقاً کومه جينۍ سره له اوره د ده کورته په داسې وخت کښې راغله چه دی له خپل کور او کهول سره ويده ؤ د اور کوم بڅرکی په ناپوهی سره د دی جينۍ له لاسه هلته ولويده چه د هغه له لګيدلو څخه هغه کور له تولو وسيدنکو سره چه پکښې ويده وو وسوځيد. او په دی ډول (طريقه) سره الله تعالىٰ مونږ ته دا راښکاره کړه چه دروغجنان د دوزخ له اوره پخوا په دنيا کښې هم په اور کښې سوځی. له آذانه سره د استهزاء کولو يوه بله واقعه په صحيحو روايتونو کښې هم منقوله شوی ده چه د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له (حنين) څخه بيرته راته په لاره کښې حضرت بلال رضی الله تعالىٰ عنه آذان وکړ څو تنو وړوکو هلکانو چه په دوی کښې ابو محذوره رضی الله تعالىٰ عنه هم ؤ پر آذان باندی وخندل او په تمسخر ئی پيښې کولې رسول الله مبارک د هغوی د نيولو او خپل حضور ته د بللو امر ورکړ آخرې نتيجه ئی دا شوه، چه د ابو محذوره رضی الله تعالىٰ عنه په زړه کښې الله تعالىٰ د اسلام مينه واچوله او د حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم له حضوره د مسجد الحرام مؤذن مقرر شو. او د الله تعالىٰ په قدرت هغه توکې رښتيا او هغه نقل اصل شو.

قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ هَلۡ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنۡ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيۡنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبۡلُ وَأَنَّ أَكۡثَرَكُمۡ فَٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده) چه ای اهل د کتابو! آيا عيب ګڼئ تاسی له مونږه (او کينه کوئ يعنی نه کوئ) مګر په دی سبب چه ايمان راوړی دی مونږ پر الله او پر هغه کتاب چه ليږلی شوی دی مونږ ته او پر هغو (کتابونو) چه ليږلی شوی دی پخوا (له دی نه) او (بل په دی سبب) چه بيشکه زيات له تاسی فاسقان دی.

تفسير: پر کوم کار چه طعن يا خندا کيږی له دوه سببونو څخه به خالی نه وی يا به هغه کار په خپله دا ستهزاء وړ (لايق) وی يا به د کار کوونکی حالت د استهزاء وړ (لايق) وی په پخوانی آيت کښې دا ښوولی شوی ده چه په آذان کښې داسې يو شی نشته چه پر هغه به پرته (علاوه) له احمقه او خفيف العقله بل څوک طعن يا استهزاء وکړی، په دی آيت کښې د آذان کوونکو له مقدسو حالاتو څخه د سوال په عنوان تنبيه ورکړی شوی ده، يعنی استهزاء کوونکی سره له دی چه د کتاب او په شريعتونو باندی د پوهی دعوی کوی دوی دی لږ څه فکر وکړی! او د انصاف له مخې دی راواوښيی! چه دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کينه ولی کوی؟ او په داسې يو بد

دول (طریقه) چه دوی اسلام ته گوری آیا اسلام د دوی په زعم هومره بد او د خندا او ملندو وړ (لائق) دی؟ بې له دی چه مونږ د واحد لا شریک له الله او د ده پر تولو منزلو کتابونو او د ده پر گردو (تولو) لیږل شویو رسولانو باندی په صدق سره ایمان لرو او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی چه نه د الله تعالیٰ په رښتیا او صحیح توحید قائم دی او نه د گردو (تولو) انبیاؤ علیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوی. نو اوس هم دا تاسی د انصاف له مخی ووایئ چه د دغو د الله تعالیٰ د منتها درجی نافرمانانو د الله تعالیٰ پر فرمان منونکو بندگانو باندی خندل او ملندی وهل، او طعن او تشنیع به څرنگه وی؟ او تر کومه ځایه پوری دوی ته دا حق حاصل دی؟

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللّٰهِ ۚ مَنْ لَّعَنَهُ اللّٰهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ ۚ أُولٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَّأَضَلُّ عَنْ سَوَآءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) آیا خبر کړم تاسی په (هغه چا چه) ډیر بد(عیب لری) له دی (چه تاسو ئی زمونږ عیب گڼئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډیر بد) هغه څوک دی چه لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب ئی کړی دی پر هغه او گرځولی ئی دی له ځینو د دوی څخه بیزوگان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دی چه) بندگی ئی کړی ده د شیطان هم دا (ملعونان) ډیر بد دی له جهته د ځای (چه دوزخ دی) او ډیر گمراه دی له سمی صافی لاری (د حق دین څخه)

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شی د زړه تصدیق چه د الله تعالیٰ له لوری په هره زمانه کښی نازل شوی دی ستاسی په زعم کښی د مسلمانانو ډیر لوی جرم او زښته (ډیره) لویه گناه ده او له دی له امله (وجی) تاسی دوی د طعن او ملامتی مورد گرځوئ نو راځئ چه زه تاسی ته د داسی یو قوم پته او سراغ درکړم، چه په خپل شرارت او گندگی کښی بدترین د مخلوقاتو دی او د الله تعالیٰ د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندی ظاهره او ښکاره دی او د دوی ډیر افراد د خپلو مکاریو او بیحیائیو او د دنیوی حرص په سزا، بیزوگان او بد ځناوران گرځیدلی وو او د الله جل جلاله له بندگی ځنی وتلی د شیطان غلامی ئی غوره کړی وه. که انصاف وکړی شی نو په اصلی معنی سره بدترین د مخلوقاتو او گمراه قوم هم دوی دی او هم دوی ستاسی د طعن او استهزاء مستحق کیدی شی او هغه هم دا تاسی یئ!

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَد دَّخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ ۚ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

او كله چه راشي (دا منافقان) تاسي ته وائي دوى چه ايمان راوړى دى مونږ حال دا چه په تحقيق ننو تلي دي دوی (ستاسي په مجلس كی) په كفر سره او دوی په تحقيق وتلي هم دی (ستاسي له مجلس څخه) په كفر سره او الله ښه عالم (ښه خبر) دى په هغه چه وو دوی چه پټول (به ئی له نفاقه)

تفسير: دلته د ځينو هغو مخصوصو استهزاء كوونكو افرادو بيان دى چه په غياب كښي به ئى پر اسلامي مذهب طعن او تشنيع او پر مسلمانانو به ئی مسخری كولی ليكن كله به ئى چه له نبی كريم صلى الله عليه وسلم يا له مخلصو مسلمانانو سره ليدل نو د نفاق له لاری څخه به ئی خپل ځان مسلمان ښكاروه حال دا چه له اوله تر آخره پوری به د يوی شيبی له مخی هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه ؤ۔ او نه به د رسول الله صلى الله عليه وسلم زبانی وعظ او تذكير پر دوی څه اثر غورځاوه ـ نو آيا دوی د ايمان او د اسلام په تش لفظ ويلو سره (معاذالله) الله تير ايستی شي؟ كه د هغه عالم الغيب والشهاده په نسبت چه پر هر قسم زړه او پټو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان داسي وی چه د ده خوشالئی تش په لفظی ايمان او يواځی د خولی په وينا سره حاصلولی شو نو له دی ځنی پورته بل كوم يو حركت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواكی له دی ځايه د يهودو او نصاراو د هغو خندوونكو افعالو او حركاتو بيان شروع شو چه د هغو له تنبيه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء كولو په ځای، هغوی په خپله د استهزاء وړ (لايق) گرځی، په وروستينو آيتونو كښی هم د هم دی مضمون تتميم او تكميل دی.

وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

او ته به وينی ډير له دغو (منافقانو) څخه چه منډی به وهی په گناه كښی (چه حصول د حرامو يا دروغ ويل دی) او په ظلم كښی (چه زيادت دی په معاصيو كښی) او په خوراک د دوی حرامو لره (لكه رشوت) خامخا بد دی هغه كار چه وو دوی چه كاوه ئی

تفسير: غالباً له «اثم» څخه لازمی او له «عدوان» څخه متعدی گناه مراد ده. يعنی د دی خلقو

حال دا دی چه په ډیر شوق او رغبت سره د هر قسم ګناهونو په لوری منډی وهی اعم له دی چه د هغو اثر د دوی په ذات پوری محدود پاتی شی ـ یا نورو ته هم وروړسیږی د هغو خلقو چه اخلاقی حالت ئی داسی سپک او وران وی ـ او په حرام خوړلو کښی د دوی عمل داسی وی، نو د دوی په خرابی کښی څه شبه پاتی نه ده. دا د دوی د عوامو حال او خوی ؤ وروسته له دی نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوۡلَا يَنۡهٰهُمُ الرَّبّٰنِيُّوۡنَ وَالۡاَحۡبَارُ عَنۡ قَوۡلِهِمُ الۡاِثۡمَ وَاَكۡلِهِمُ السُّحۡتَ ؕ لَبِئۡسَ مَا كَانُوۡا يَصۡنَعُوۡنَ ۝٦٣

ولی نه منع کوی دوی ربانی عارفان او عالمان له ویلو د دوی د ګناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود) خامخا ډیر بد دی هغه کار چه وو دوی چه کاوه ئی (چه هغه سکوت دی له نهی د منکر نه).

تفسیر: هر کله چه الله تعالیٰ کوم قوم تباه کوی نو د هغو عوام په ګناهونو او نافرمانیو کښی ډوبیږی او د هغو خواص یعنی علماء او مشائخ ګونګی شیطانان ګرځی د بنی اسرائیلو هم دا حال شو چه عوام ئی عموماً په دنیوی لذائذو او شهواتو کښی لګیا او د الله تعالیٰ عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام ئی هیر کړل او هغه کسان چه علماء او مشائخ ګڼل کیدل د «امر بالمعروف» او «نهی عن المنکر» فریضه ئی ترکه کړه ځکه چه د دنیا په حرص او د شهوت په اتباع کښی دوی له عوامو ځنی هم وړاندی تللی وو له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقانی غږ د پورته کولو مانع وګرځیدل د هم دی سکوت او مداهنت په سبب پخوانی قومونه تباه شوی دی ـ نو د هم دی له پاره محمدی امت ته علی صاحبها افضل الصلوٰة والتسلیم د قرآن او حدیث په ډیرو نصوصو کښی زیات تاکید او تهدید شوی دی چه په هر وخت کښی او د هر سړی په مقابل کښی د «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» له فریضی ځنی تغافل ونه کړی او سترګی تری پټی نه کړی

وَقَالَتِ الۡيَهُوۡدُ يَدُ اللّٰهِ مَغۡلُوۡلَةٌ ؕ

او وایی یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنی مونږ ته هیڅ نه راکوی او روزی ئی راباندی تنګه کړی ده)

تفسير: یعنی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د بعثت په وخت کښی د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بدکاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوی وو چه د الله تعالیٰ په دربار کښی له سپین سترګی او ګستاخی څخه هم هیڅ نه ویریدل د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولی انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه. د حق تعالیٰ په دربار کښی به ئی بی تکلفه داسی واهی او خوشی چتی (بیکاره) خبری کولی چه د هغو له آوریدلو څخه د هر چا ویښتان جګ (نیغ) دریدل کله به ئی ویل ﴿ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ﴾ بیشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو کله به دا الفاظ د دوی له خولی څخه وتل ﴿ وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ ﴾ د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی و چه له «قالوان الله فقیر» څخه ئی مراداوه چه معاذ الله الله تعالیٰ فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کښی څه نه دی پاتی یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وی، یعنی فقیر شوی خو نه دی، مګر په دی ورځو کښی بخیلی او کنسکی (کنجوسی) کوی (العیاذ بالله) په هر حال سره هره معنی چه تری واخیستل شی د دی د کفر کلمی منشاء دا وه کله چه د تمرد او طغیان په بدل کښی الله تعالیٰ پر دی ملاعینو ذلت، نکبت، تنکسه، ضیقت، بدحالی ورانی او نور بلیات مسلط کړل، نو د دی په ځای چه دوی په خپلو دی بدو چارو او شرارتونو متنبه او پښیمان شی بالعکس دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی په ګستاخی او سپین سترګی شروع وکړه، ښائی داسی کوم خیال دوی ته پیدا شوی وی چه مونږ د انبیاؤ اولاده بلکه په خپله د الله تعالیٰ ځامن او خپلوان یو - نو بیا دا څرنګه معامله ده چه نن د بنی اسمٰعیل علیه السلام اولاده په دنیا کښی انتشار مومی، ارضی فتوحات ئی په برخه کیږی او سماوی برکات پری نازلیږی او مونږ چه بنی اسرائیل او الله زمونږ او مونږ د الله جل جلاله یو داسی ذلیل، مغلوب، بدحال، پریشان، سرګردانه او در په در خاوری په سر ګرځو. مونږ د هغو بنی اسرائیلو اولاده یو او نن هم همغه ﴿ أَبْنَـٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّـٰٓؤُهُۥ ﴾ یو، چه پرون وو، مګر معلومیږی چه د هغه الله جل جلاله په خزانه کښی چه مونږ ئی اولاده او محبوب یو معاذالله څه کمی راغلی دی یا نن ورځ بخل او امساک د هغه لاس ترلی دی» دا احمقان په دی نه پوهیږی چه د الله تعالیٰ خزانی لامحدوده او د ده کمالات غیر متبدل او لامتناهی دی که (معاذالله) د ده په خزانه کښی څه نه وی پاتی، یا ئی د مخلوقاتو له اعانت او تربیی څخه لاس اخیستی وی نو د دی دنیا نظام به څرنګه قائم پاتی شوی وی، او دا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او د ده اصحابو پر مخ تګ او عروج او فروغ چه تاسی ئی په خپلو سترګو سره ګورئ د کومی خزانی او د چا د کرم، منت او احسان مرهون دی؟ لهذا ښائی تاسی وپوهیږئ چه د ده لاس نه دی بند شوی. هو لستاسی د ګستاخیو او شراراتو له نحوسته د الله تعالیٰ هغه لعنت او ترټنه چه پر تاسی نازله شوی ده د هغی په سبب د الله تعالیٰ دا ځمکه د هغی له وسعت سره پر تاسی تنګه کړی شوی ده او وروسته له دی لا درباندی تنګیږی او د خپلی تنګسی او نیستی نسبت الله تعالیٰ ته کول ستاسی انتهائی جهالت او ناپوهی ده.

غُلَّتْ اَيْدِيْهِمْ وَلُعِنُوْا بِمَا قَالُوْا ۘ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ۙ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ؕ

تړلي دي وي (يا تړلي شوي دي) لاسونه د هم دوی او لعنت کړی شوی دی پر دوی په سبب د هغه چه وائی دوی بلکه يدين د ده غځولي (کشاده) دي روزي ورکوی (هر چا ته او صرفوی ئی) هر رنګه چه اراده وفرمائی

تفسير: دا د ښيرا په ډول (طريقه) پخوا ويل يا د دوی د واقعي احوالو څخه خبر ورکول دي لکه چه واقعي بخل او جبن (يا ذلت او مسکنه) د دوی د خيراتونو استعداد ورک کړی او د خير لاسونه ئی بيخي بند کړی ؤ ﴿ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ ﴾ داسي نه ده لکه چه دوی وائی بلکه يدين د ده غځولي او جود ئی ډير او کرم ئی له حده تير دی) چيری چه الله تعالیٰ ته وجه» «يدين» «سمع» «بصر» (کلام) او نور نعتونه ذکر کړی شوی دی نه ښائی چه سری تيروځی داسی توهم وکړی چه (معاذالله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان جسم او جسماني اعضاء لری حال دا چه داسی نه دی پس هم داسی چه د الله تعالیٰ ذات او وجود بيمثال او بی نظير او بی ساری وحده لا شريک دی. د ده جل جلاله حيات علم، او نور ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم هيڅ يو نظير، مثال او کيفيت نه لری او نظير او مماثل ئی ما سوا له همغه څخه بل شی نشی کيدی جل جلاله، اعظم شانه اعلیٰ برهانه! اولیٰ سلطانه.

ای له وهمه له خياله له ګمانه له قياسه څنی پورته
ای له هغه چه مو لوستی، اوريدلی او ليدلی ته ئی پورته
دفترونه مو شو بشپړ، او تمام شول ګرد (تول) عمرونه
په اول د وصف ستا کښی يو لا پاتی، رب ئی پورته

هم داسی د الله تعالیٰ ګرد (تول) نعتونه او صفتونه هم وګڼئ خلاصه هم داسی چه د الله تعالیٰ ذات بی له «کم او کيف» دی همغسی د الله د وجه، سمع بصر، يد او د نورو نعتونو، او صفاتو معانی هم د ده د اقدس ذات سره لائق او د ده د اعلیٰ شان سره وړ (لائق) دی او زمونږ د «کم او کيف» او تعبير او بيان له احاطی څخه بالکل وتلی او وراء الوراء دی. ﴿ لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴾ (٢٥) جزء د الشوریٰ «١١» آيت (٢ رکوع) حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله عليه پر دی آيت کومه فائده چه ليکلی ده په هغی کښی له دوو لاسونو څخه د «مهر لورينه» او د «قهر ترتنه» لاس مراد اخيستی دی. يعنی نن ورځ د الله تعالیٰ د «مينی لاس» په (محمدی امت) باندی ـ او د «قهر لاس» ئی پر بنی اسرآئيلو باندی پرانيستلی دی ـ لکه چه په پخوانيو آيتونو کښی اشاره، وشوه.

﴿ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ﴾ روزی ورکوی هر چاته او صرفوی ئی هر رنګه چه اراده وفرمائی په بالغه

حکمت او مصلحت خپل یعنی په دی باندی هم دی ښه پوهیږی چه (په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقه اراده او مشیت خپل) په کوم وخت ، او په څا ، او په څه او څومره صرف کړه شی؟ کله د امتحان یا اصلاح په غرض یو وفادار بنده په تنګسه او عسرت باندی مبتلا کوی، کله ده ته د وفاداری په مقابل کښی له اخروی نعمتونو څخه د مخه د دنیوی برکاتو وورنه هم خلاصوی بالمقابل یوه مجرم او متمرد ته پخوا د آخرت له سزا څخه ، د تنګسی د ژوند د تنګوالی او د دنیوی نورو مصیبتونو او آفتونو سزا ورکوی او کله ورته دنیوی ساز او سامان فراخوی او زیات مهلت ورکوی چه یا د الله تعالیٰ له احساناتو څخه متاثر او له خپل فسق او فجور څنی وشرمیږی یا د خپل شقاوت جام تر څندو (غاړو) ډک کړی او د انتهایی سزا مستحق شی د دی مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجودیت کښی د کوم سړی د مقبولیت یا د مردودیت فیصله د پاک الله په اطلاع سره یا په خارجی قرائنو یا د احوالو په بنا سره کولی شی ـ لکه چه د یوه غله لاس پریکړی شی یا د ډاکتر له خوا د کوم رنځور لاس پریکړی شی د دواړو په نسبت مونږ د خارجی احوالو او قرائنو له مخی پوهیدلی شو چه هغه د سزا ډول (طریقه) ، او دغه د دواء په قسم د شفقت او علاج له امله (وجی) پریکړی شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سرکښی او کفر،

تفسیر: د دوی د سپین سترګی او ګستاخی ځواب ورکړی شوی دی. لیکن د قرآن کریم له هسی حکیمانه ځوابونو څخه د دی معاندینو او سفهاؤ تسکین نه حاصلیږی، بلکه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسی تینګار (همیشه والی) او زیادت کوی که صحی غذا د یوه رنځور معدی ته ورسیږی، خو د هغی له سببه د ده مرض لا زیات شی نو دا به د هغی غذا خرابی او قصور نه وی بلکه د مریض د مزاج ورانی او خرابی به وی. ﴿ كَثِيرًا ﴾ د ﴿ لَيَزِيدَنَّ ﴾ له پاره مفعول او پر فاعل باندی چه ﴿ مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ ﴾ دی مقدم دی.)

وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او غورځولی دی مونږ په منځ د دوی کښی عداوت (دښمنی) او بغض (نفرت) تر ورځی د قیامت پوری

تفسیر: اګر که اوس د یهودو د مقولی ذکر شوی دی لیکن د ﴿ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ﴾ څخه غالباً دوی

او د دوی نور گرد (تول) ملگری مراد دی یعنی د یهودو او نصاریٰ ؤ د گردو (تولو) اهل کتابو حال ئی بیان وفرمایه لکه چه پخوا له دی نه په هم دی سورت کښی ذکر شوی دی. او په وروستنی آیت کښی گرد (تول) اهل کتاب ته خطاب فرمائی مطلب داسی شو هومره چه د دوی شرارت او انکار ترقی کوی، هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمی (منصوبی) جوړوی او د جنگ د اور لگولو لاره تیاروی، لیکن د دوی په خپلو منځونو کښی هم داسی یو نفاق لویدلی دی چه له سره نه ورکیږی، نو له هم دی سببه د اسلامی اخوت په خلاف د دوی جنگی تیاری بری ونه مونده.

كُلَّمَآ أَوْقَدُوا۟ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

هر کله چه بلاوه دوی اور دپاره د جنگ (د رسول الله نو) مړ کاوه به هغه (اور) الله او سعیه کوی (ځغلی) دوی په ځمکه کښی له پاره د فساد اچولو او الله نه خوښوی فساد کوونکی (نو په سزا ئی رسوی).

تفسیر: له دی نه معلومه شوه تر څو په مسلمانانو کښی یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وی او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهی (روان) وی او له فتنی او فساد څخنی اجتناب کوی (لکه چه په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کښی دغه خصلتونه وو) تر هغه وخته پوری د کتابیانو گرد (تول) کوښښونه د دوی په مقابل کښی بیکاره ثابیتیږی

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَٰهُمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

او که بیشکه اهل د کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم) او پرهیز ئی کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لری کړی به وی مونږ له دوی څخنی گناهونه د دوی او خامخا ننویستلی وه به مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چه نعمتونه په کښی دی)

تفسیر: یعنی سره له دومره شدیدو جرائمو او سختو شرارتونو که اوس هم کتابیان تائب شی او

په نبی کریم صلی الله علیه وسلم او قرآن عظیم ایمان راوړی او تقویٰ اختیار کړی، نو د توبی ور نه دی بند شوی حق تعالیٰ د خپل کامل فضل او رحمت له امله (وجی) دوی ته له خپلو اخروی او دنیوی نعمتونو څخه سر لوړی فرمایی. د ده رحمت ډیر لوی دی په خجالت او اعتراف سره که مجرمان هم ورورګاندی شی نه ئی مایوسوی او نه ئی بی هیلی (نا امیده) کوی.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ۚ

او که بیشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تعمیل سره یی) او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد «صلی الله علیه وسلم» په وسیله) نو خامخا خوړلی به ئی (میوی) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلی) له لاندی د پښو خپلو (د ځمکی نه)

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم ئی (چه له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت له پاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی ځکه چه بی د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د ګردو (تولو) آسمانی کتابونو د اقامت مطلب اوس هم دا کیدی شی چه قرآن عظیم او رسول کریم صلی الله علیه وسلم ومنی، چه د پخوانیو کتابونو له پیښ بینیو او پخوا ویلو سره سم رالیږلی شوی دی ګواکی د «تورات» «انجیل» د اقامت حواله ئی ورکړه. او تنبیه ئی وفرمایله چه که دوی قرآن کریم ونه منی ـ نو د هغه مطلب دا دی چه دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوی دی.

﴿لَأَكَلُوا﴾ الآیة ـ نو خامخا خوړلی به ئی میوی له پاسه د سرونو خپلو او غلی له لاندی د پښو خپلو د ځمکی څخه یعنی (روزی به ئی پری پراخه کړی وه او له هره طرفه به ئی فیضان پری کاوه) او دوی به د ځمکی او د آسمان له ګردو (تولو) برکاتو څنی متمتع کیدل او د ذلت او بدحالی او د معیشت د تنګوالی هغه سزا به تری پورته کیده چه دوی ته د عصیان او تمرد په عوض کښی ورکړی شوی ده.

مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ ۖ

ځینی له دوی نه یو امت دی مقتصد (منصف او میانه تلونکی،)

تفسیر: دا هغه معدود افراد دی چه دوی د فطری سعادت او د اعتدال د لاری د اختیارولو له امله (وجی) د حق غږ ته لبیک ویلی دی لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشی باچا «نجاشی» او نورو رضی الله عنهم.

وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٧﴾

او ډیر له دوی څخه بد دی هغه کار چه کوی ئی دوی. ای رسوله (زما) ورسوه (ته تول) هغه شی چه نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا او که دی ونه رساوه (تول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده او الله ساتی تا له (شره د) خلقو بیشکه الله نه ښیی (سمه لاره) قوم کافرانو ته.

تفسیر: په پخوانیو آیتونو کښی د اهل کتابو د شرارت، کفر او د بدو چارو ذکر او د تورات، انجیل، قرآن او نورو ګردو (تولو) آسمانی کتابونو د احکامو د تعمیل ترغیب ورکړی شوی ؤ وروسته له دی نه په ﴿ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ ﴾ سره د کتابیانو په تولنه کښی اعلان کوی چه بی له دی «اقامت» څخه ستاسی مذهبی ژوندون صفر او بیخی هیڅ او لاشی دی په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ﴾ الآیة ـ کښی زمونږ رسول الله مبارک د هم دغه صاف او ښکاره اعلان له پاره تیار کړی شوی دی، یعنی هر هغه شی چه الله تعالیٰ تاسی ته درلیږی خصوصاً داسی فیصله کوونکی اعلانات تاسی بی له ویری، خطر او تامل څخه ورسوئ! که په فرض محال د یوه شی په تبلیغ کښی له تاسی څخنی قصور وشو نو په حیث د رسول الله د رسالت او پیغام رسولو کوم لوی منصب چه تاسی ته سپارل شوی دی. داسی ګڼه کیږی چه تاسی د هغه حق هیڅ نه دی اداء کړی بی له شبهی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حق کښی د تبلیغ د فریضی په انجامولو کښی زیات له زیاته د قائم پاتی کیدلو له پاره له دی نه زیات بل کوم مؤثر عنوان نشی پیدا کیدی.

زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په شلو یا درویشتو کلونو کښی په هغه بی مثله اولوالعزمی او قربانی او پرله پسی زحمت او کوښښ ، صبر او استقلال، جداوجهد سره چه د رسالت فرض او د تبلیغ وظیفه اداء کړی ده. هغه د دی واضح دلیل دی، چه دوی په دنیا کښی له هر شی څخه زیات د خپل منصبی فرض (رسالت او ابلاغ) د اهمیت احساس کاوه. د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د دی قوی احساس او تبلیغی جهاد په ملحوظ د تبلیغ په وظیفه کښی د مزید استحکام

او تثبیت د تاکید په موقع کښې ډیر مؤثر عنوان هم دا کیدی شي.
زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم ته د ﴿ يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ ﴾ په خطاب سره یواځې هم دغه هومره فرمایلی شوی دی چه په فرض محال سره که په تبلیغ کښې لږ څه قصور وشو نو وپوهیږه چه ته د خپل منصبی فرضو په ادا کولو کښې کامیاب نه ئې ـ او ظاهر دی چه ستا زیاتره کوشښونه او د قربانیو یوازنی مقصد هم دا ؤ چه تا د الله تعالیٰ په مخ کښې د رسالت د انجامولو په فریضه کښې ډیر اعلیٰ بری حاصل کړی دی، لهٰذا دا په هیڅ قسم سره ممکن نه ده چه ته په هیڅ یو پیغام کښې لږ څه هم کوتاهي وکړې.
عموماً دا په تجربې رسیدلی ده چه انسان د تبلیغ د فریضې په اداء کولو کښې د څو وجوهو له امله (وجې) مقصر پاتې کیږی یا خو له ده سره د خپلې فریضې د اهمیت کافی احساس او مینه نه وی ـ یا د خلقو له عمومی مخالفت څخه د شدید نقصان رسیدلو ـ یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وی ـ یا د مخاطبینو د عمومی طغیان او تمرد له امله (وجې) (لکه چه په پخوانیو او وروستنیو آیتونو کښې د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی) د تبلیغ له مثمر او منتج کیدلو ځنې مایوسی وی ـ د (١) وجه ځواب په ﴿ يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ ﴾ تر ﴿ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ ﴾ پورې ـ او د (٢) په ﴿ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ﴾ او د (٣) په ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴾ سره ورکړی شوی دی یعنی ته خپل فرض اداء کوه! الله تعالیٰ ستا د ځان او عزت او پت ساتونکی دی. الله تعالیٰ به د ګردی (تولی) ځمکی د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړی چه ستا په مقابل کښې د بری لاره ومومی ـ باقی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په لاس کښې دی، داسې قوم چه فقط کفر او انکار ته ئې خپلې ملاوې تړلې وی که په سمه لاره رانشی نو ته غم مه کوه! او مه مأیوسه کیږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پریږده! زمونږ نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دی ربانی هدایاتو او آسمانی اصولو سره سم ګرد (تول) امت ته د هر وړوکی او لوی شي تبلیغ وفرمایه ـ او د انسانی نوعی خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چه هری طبقې ته لائقه، او د هر چا له استعداده سره موافقه وی، بی له تزئیده او تنقیصه او بی له خوفه او خطره وروښوده، او وئې رسوله ـ او د الله تعالیٰ حجت ئې پر بندګانو تمام کړ او له وفاته څخه تقریباً دوه نیمی یا دری میاشتی پخوا د «حجة الوداع» په موقع کښې چه هلته له (٤٠،٠٠٠) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ محبانو اجتماع درلوده (لرله) دوی «**علی رؤس الاشهاد**» اعلان وفرمایه چه ای الله ! ته شاهد اوسه! چه ما (ستا امانت) ورساوه!»

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

ووایه ته (ای محمده) چه ای کتابیانو ، نه یئ تاسی پر هیڅ شي(له حقه

دینه) تر هغه پورې چه قائم کړئ تاسې (ودروئ په عمل سره ګرد (تول) احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چه نازل کړی شوی دی تاسو ته له (لوری د) ربه ستاسې

تفسیر: یعنې قرآن کریم د ګردو (تولو) سماوي کتابونو خاتم او مهیمن دی. په ٦ جزء د المآئده په (٣٨) آیت ٧ رکوع کښې د دې آیت تفسیر تیر شوی دی

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

او خامخا زیاتوی هرومرو (خامخا) ډیرو ته له دوی څخه هغه شی چه نازل کړی (لیږلی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعنې قرآن زیاتوی دوی ته) سرکشي او کفر نو مه خپه کیږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو

تفسیر: یعنې د دې غم او افسوس له کبله (وجې) مه خپه کیږئ! خپل فرض په امن او اطمینان سره ادا کوئ!

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چه یهودیان دی او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم هم داسې دی) هر څوک چه ایمان راوړی په الله او په ورځ آخره (چه ورځ د قیامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وکړی نیک (عمل) نو نشته (هیڅ قسم) ویره پر دوی باندې او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږی (د اجر په نقصان سره)

تفسیر: یعنې هغه قوم چه مسلمانان بلل کیږی یا یهود یا نصاریٰ یا صابي یا نور دی (دلته

تمثيلاً د څو مذاهبو ذکر کړی شوی دی) هیڅ یو سړی د دی نومونو یا نسلونو یا رنګونو یا کارونو یا وطنونو یا د نورو احوالو او خصائصو په لحاظ حقیقی فلاح او دائمی بری نشی حاصلولی. د بریالیتوب (کامیاب) او مأمون او مصون پاتی کیدلو له پاره یوازی یو شی شته چه ایمان او صالح عمل دی. هر هغه قوم چه د پاک خدای د تقرب یا د بری مدعی وی، هغه دی خپل ځان پر دغه محک معلوم کړی که دوی کره او سره ووتل ـ نو بی خوفه او خطره بریالی (کامیاب) او په مراد رسیدلی دی که نه هر وخت دی خپل ځانونه د الله تعالیٰ تر قهر او غضب لاندی وګڼی. په پخوانیو آیتونو کښی خاص کتابیانو ته تبلیغ ؤ، په دی آیت کښی د ټولو اقوامو او مللو په نسبت بی له لحاظه او رعایته داسی عجیب او غریب، معقول او منصفانه قانون بیان شوی دی چه وروسته له دی به هیڅ یوه سلیم الفطرت انسان ته د اسلام په صداقت او جامعیت کښی هیڅ یوه شبهه پاتی نشی، یو سړی تر هغه پوری چه پر الله تعالیٰ (یعنی د رب العالمین جل جلاله پر وجود، وحدانیت ، کمالیه صفاتو، د قدرت په دلائلو، ګردو (ټولو) احکامو او قوانینو په ټولو رسولانو او انبیاؤ (علیهم السلام) او د جزاء په ورځ) باندی ایمان رانه وړی او نیکی اختیار نه کړی آیا سلیم عقل دا قبلولی شی چه هغه به دائمی نعیم او د الله تعالیٰ رضا او ابدی سرور او تکریم ومومی؟. د «ایمان بالله» لاندی دا ګرد (ټول) شیان داخل دی.
فرض کړئ ! یو سړی د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول صلی الله علیه وسلم توهین کوی (او دئ د نبوت په دعوی کښی دروغجن ګڼی، چه هم دا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب ، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ هم داسی وپوهیږئ هر هغه څوک چه د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوی او هغه نه منی دغه فی الحقیقت د الله تعالیٰ د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی چه د ده د نبوت د تصدیق له پاره ئی نازل کړی دی ﴿ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴾ ۷جزء د الانعام (۳۳) آیت (٤) رکوع. آیا د الله تعالیٰ د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ ګڼلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتی کیدی شی؟ د هغو تفصیلاتو په لوری چه قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلی ده په نورو مواضعو کښی هغه په ښه شرح او بسط مذکور دی.
زما په نزد زیات صحیح او قوی قول هم دا دی چه «صابئین» په عراق کښی یوه فرقه وه چه د هغو مذهبی اصول عموماً د اشراقی حکماؤ او طبیعی فلاسفه ؤ له اصولو څخه ماخوذ ؤ. دی خلقو د روحانیاتو په نسبت زیات غلو او ډیره مبالغه بلکه د هغو عبادت به ئی کاوه. د دوی خیال داسی ؤ چه یوازی د مجردو ارواحو او تش د فلکی مدبراتو او نورو په استعانت او استعداد موږ تر «رب الاربابه» یعنی لوی معبود پوری رسیدی شو. نو ځکه موږ ته ښائی چه په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کښی تجرد او صفائی پیدا کړو، او له روحانی عالم سره خپله علاقه ټینګه کړو بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر خدای پوری رسیدی شو د انبیاؤ د اتباع ضرورت نشته د کواکبو د مدبره ارواحو او هم داسی د نورو روحانیاتو په خوشالولو کښی به ئی

له خپله ځانه د هغوی هیکلونه (تصویرونه) جوړول ـ او د دوی په ارواحو به ئی لمونځ روژه، قربانی او نور شیان کول. خلاصه دا چه د «حنفاؤ» په مقابل کښې د «صابئینو» جماعت ؤ ـ چه د هغه ډیره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندی وه، د حضرت حنیف ابراهیم د بعثت په وخت کښې (د نمرود) قوم صابیالعقیده ؤ چه د دوی په تردید او ابطال کښې د الله تعالیٰ خلیل د فداکاری ـ او ایثار اظهار وکړ.

لَقَدْ اَخَذْنَا مِيْثَاقَ بَنِىٓ اِسْرَآءِيْلَ

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږه وعده ټینګه له بنی اسرآئیلو (اولادی د یعقوب) څخه

تفسیر: په تیر آیت کښې هغه معیار چه د قبول عندالله له پاره بیان شوی ؤ ـ یعنی ایمان او صالح عمل، دلته دا راښوول کیږی چه یهود پر دی حکم او معیار تر کومه حده پوری راتلی شی؟

وَاَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ رُسُلًا ؕ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُوْلٌۢ بِمَا لَا تَهْوٰٓى اَنْفُسُهُمْ ۙ فَرِيْقًا كَذَّبُوْا وَفَرِيْقًا يَّقْتُلُوْنَ ۟

او لیږلی وو مونږ دغو (بنی اسرأئیلو) ته رسولان (چه وریاد کړی دغه عهد او وربیان کړی شرعی احکام) هر کله چه به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعی حکم) سره چه نه خوښاوه (هغه شرعی حکم) نفسونو د دوی ځینی رسولان (لکه موسیٰ او عیسیٰ) ئی دروغجن وګڼل او ځینی رسولان (لکه یحییٰ، زکریا) به ئی وژل

تفسیر: د بنده د وفاداری امتحان په دی کښې دی چه له هری هغی خبری څخه تیر شی چه د ده د مولیٰ او مالک او لوی څیښتن (خاوند) **جل وعلا شانه** رضا پکښې نه وی. او خپله رایه او مرضی د خپل پاک الله تابع وګرځوی، که نه د داسی شیانو منل چه د بنده د مرضی او غوښتنی سره سم وی خو څه کمال نه دی.

وَحَسِبُوْٓا اَلَّا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ فَعَمُوْا وَصَمُّوْا ثُمَّ تَابَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوْا وَصَمُّوْا كَثِيْرٌ مِّنْهُمْ ؕ

وَاللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

او گومان کړی ؤ دغو (بني اسرائيلو) د دی چه نه به وی (او نه به رسیږی دوی ته) هیڅ فتنه (خرابی د انبیاؤ په دغه تکذیب او قتل کښی) پس ړانده شول (د حقی لاری له لیدلو څخه) او کانه شول (د حق له اوریدلو څخه) بیا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندی بیا (دوهم ځلی) ړانده او کانه شول(د حق له لیدلو او اوریدلو څخه) ډیر له دوی څخنی (په انکار سره له محمده) او الله ښه لیدونکی (عالم) دی په هغو کارونو (هم) چه کوی (یی) دوی.

تفسیر: یعنی بنی اسرائیلو پوخ عهد او پیمان مات او له الله تعالیٰ سره ئی بدعهدی او غداری وکړه. د ده رسولان ئی دروغجنان کړل، او ځینی ئی ووژل دا خو د دوی د «ایمان بالله او صالح عمل» حال ؤ، د «ایمان بالیوم الاخر» اندازه ئی له دی نه قیاس کړئ! چه د دومره شدیدو مظالمو او یاغیانه جرائمو له ارتکاب سره سره بیخی هوسا (خوشاله) او بیغمه ناست دی، گواکی دوی په دی فکر کښی هیڅ نه دی چه دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاؤ گالونکی (برداشت کونکی) دی، یا د دی ظلم او بغاوت خرابی نتیجی به کله د دوی مخی ته راتلونکی وی په هم داسی خیالاتو او چرتونو کښی د الله تعالیٰ له دلائلو او کلام څخه بیخی ړانده او کانه شول، او داسی کارونه ئی وکړل چه د کولو نه ؤ تر دی چه ځینی انبیاء علیهم السلام ئی قتل او ځینی ئی بندیان کړل آخر الله تعالیٰ پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ بیا د یوی اوږدی مودی څخه وروسته د «پارس» ځینو باچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوایی له قیده خلاص کړل او له (بابل) څخه ئی د(بیت المقدس) په لوری بیرته ولیږل، په دی وخت کښی دی خلقو توبه وویسته او د خپل حال د اصلاح په لوری متوجه شول او الله تعالیٰ هم د دوی توبه قبوله کړه لیکن لږ څه موده وروسته بیا دوی په خپلو همغه شرارتونو او بدو چارو لاس پوری کړ او بیخی ړانده او کانه شول او د حضرت زکریا او یحییٰ علیهما السلام په قتل ئی جرائت وکړ او د حضرت عیسیٰ علیه السلام قتل ته هم تیار شول.

﴿وَاللَّهُ بَصِيرٌ﴾ الآیة - او الله ښه لیدونکی عالم دی په هغو څیزونو چه کوی ئی دوی یعنی که څه هم دوی د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه بی پروا او ړانده شوی دی، لیکن الله تعالیٰ د دوی تول حرکات درگرده (تول) گوری لکه چه د هغو حرکاتو سزا دوی ته اوس د محمدی امت په لاسونو ورکوی، (او اخروی جزا هم دوی ته تیاروی).

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۖ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ

اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّیْ وَرَبَّكُمْ ؕ اِنَّهٗ مَنْ یُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَیْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰىهُ النَّارُ ؕ وَمَا لِلظّٰلِمِیْنَ مِنْ اَنْصَارٍ ﴿۷۲﴾

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی (له ډیره جهله) چه بیشکه الله هم دغه مسیح زوی د مریمی دی او ویل به مسیح چه ای بنی اسرآئیلو، (اولادی د یعقوبه!) عبادت کوئ تاسی د (یواځی هغه) الله چه رب زما او رب ستاسی دی، بیشکه شان دا دی هر چا چه شریک ونیو له الله سره (په عبادت کښی بل شی) نو په تحقیق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندی جنت او ځای د ده اور (د دوزخ دی) او نشته ظالمانو ته هیڅ مدد کوونکی (چه عذاب تری دفعه کړی)

تفسیر: له دی ځایه د نصرانیانو د «ایمان بالله» کیفیت ښودل کیږی چه تر کومه ځایه پوری د حقانیت پر معیار منطبق کیږی د دوی د ایمان بالله حال دا دی چه د عقل په خلاف او له سلیم فطرت څخه چپ (مخالف) او د حضرت مسیح علیه السلام له تصریحاتو څخنی مخالف د مسیح علیه السلام د بی‌بی مریمی له زوی څخنی په خپله خدای جوړوی، «یو دری او دری یو» ګڼل کړی وړی خبری دی په حقیقت کښی ګرد (تول) زور او قوت یواځی د حضرت مسیح علیه السلام د الوهیت په اثبات کښی لګوی حال دا چه په خپله حضرت مسیح علیه السلام د الله تعالیٰ په ربوبیت او لکه نور انسانان په خپل مربوبیت بندګی باندی ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوی. او د هغه شرک خرابی او ورانی ئی په ډیر زور او شور سره بیان کړی دی، چه په هغه کښی د ده امت مبتلا کیدونکی ؤ ـ بیا هم دا ړانده عبرت نه آخلی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِیْنَ قَالُوْۤا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ۘ

خامخا په تحقیق کافران شوی دی هغه کسان چه وائی دوی چه بیشکه الله دریم له دریو (معبودانو) څخه دی،

تفسیر: یعنی حضرت مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضی الله تعالیٰ عنها او الله جل جلاله دری واړه خدایان دی (العیاذ بالله) په دوی کښی یوه برخه د الله شوه ـ بیا هغه دری واړه یو او هغه یو دری دی.

د عامو عیسویانو عقیده هم دا ده او دغه د عقل او بداهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کرو او پیچلو عباراتو سره اداء کوی او کله چه په دغه مفهوم څوک نه پوهیږی، نو هغه یو ماوراء العقل حقیقت بولی. ربنتیاده. «**لن یصلح العطار ما افسده الدهر**»

د بدبختو شړی جوړه وی له وړیو تکو تورو
نه سپینیږی د زمزمو او کوثرو په اوبو هم

وَمَا مِنْ إِلٰهٍ إِلَّآ إِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ وَإِن لَّمْ يَنتَهُوا۟ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُۥ ۚ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧٤﴾

حال دا چه نشته (بل) هیڅ لائق د عبادت مګر (خو شته) معبود یو (چه الله دی)، او که وانه اوښتل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغی خبری چه وائی نو خامخا وبه رسیږی هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چه کافران (پاتی) شوی دی له دوی څخنی عذاب دردناک آیا نو توبه نه کوی دوی الله ته (د درو خدایانو له دی ویلو) او (نه) غواړی ښښنه له ده څخه (له دی بدی وینا یعنی توبه دی وباسی او معافی دی وغواړی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (د اجر او ثواب په انعام سره).

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی چه داسی یاغی او ګستاخ مجرم هم کله چه په زړه کښې وشرمیږی، او د حقیقی اصلاح په عزم او ارادی حاضر شی نو په یوه شیبه (ساعت) کښې د ده د ګرد (تول) عمر جرائم ورمعافوی.

مَّا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٌ ۖ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۗ انظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْءَايَٰتِ ثُمَّ انظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

نه دی مسیح زوی د مریمی مگر یو رسول دی (او خدای نه دی اگر که پلار نه لری او مری ژوندی کوی) په تحقیق تیر شوی دی پخوا له ده څخه (نور ډیر) رسولان او مور د ده صدیقه (ډیره رښتینی) وه وو دوی دواړه (مور او زوی) چه خوړه به ئی طعام (په شان د نورو مخلوقاتو نو څرنگه به خدای شی؟) وگوره څرنگه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا وگوره (دوی ته) چه څرنگه چپ کاوه شی دوی (له حقه)

تفسیر: یعنی له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی نو دی خدای گرځول ستاسی سفاهت دی. د جمهور امت تحقیق هم دا دی چه په ښځو کښی نبوت نه دی راغلی ـ او دا لوی او لوړ منصب نارینه ؤ لره مخصوص دی.
﴿وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰٓ﴾　(۱۳ جزء د یوسف د سورت ۱۰۹ آیت ۱۲ رکوع) بتول حضرت بی‌بی مریم رضی الله تعالیٰ عنها هم یوه ولیه بی بی وه، نبی نه وه. له غور کولو څخه وروسته معلومیدی شی، هر هغه څوک چه خوړلو او څښلو ته اړ (مجبور) وی، نو دی د دنیا هر شی ته محتاج وی، ځمکه، هوا، اوبه، لمر حیوانات حتی له بولو او غائطو او نورو ضروریاتو څخه هم نشی مستغنی کیدلی، د یوی نمری. خوړو ته وگورئ کله چه گیدی ته ورسیږی تر هضمیدلو پوری خیال وکړئ چه بالواسطه او بلاواسطه څه څه شیانو ته ضرورت پیښیږی؟ بیا له خوړلو څخه هغه اثرات او نتائج چه پیدا کیږی ، د هغو سلسله تر کومو ځایو پوری رسیږی؟ دا د احتیاج او افتقار اوږده سلسله تر نظر لاندی ونیسئ نو مونږ د مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د الوهیت ابطال د استدلال په شکل داسی بیانولی شو. چه مسیح علیه السلام او مریمی رضی الله تعالیٰ عنها د خوړلو او څښلو له ضروریاتو څخه مستغنی نه وو چه په مشاهده او تواتر سره ثابت دی او هر هغه چه له خوړلو او څښلو مستغنی نه وو نو دی د دنیا له هیڅ یو شی څخه نشی مستغنی کیدی. نو بیا هم تاسی ووایئ هغه ذات چه د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء له پاره له عالم اسباب څخه مستغنی نه وی، نو دی څرنگه خدای کیدی شی؟ دا داسی قوی او واضح دلیل دی چه عالم او جاهل یو شان پری پوهیدی شی. یعنی خوړل او څښل له الوهیت سره منافی دی اگر که نه خوړل هم د الوهیت دلیل نه دی که نه گردی (تولی) پرښتی به خدای وگرځی (معاذ الله).

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چه) آیا عبادت کوئ تاسی بی له الله څخه د هغه

شي چه مالک نه دی دپاره ستاسی د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع او الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د ګردو (تولو) اقوالو) ښه عالم (په پټو احوالو)

تفسیر: یعنی کله چه مسیح علیه السلام ته ئی خدای ووایه نو لازم دی چه معبود هم ورته ووائی مګر معبود ګرځیدل یوازی د هغه له ذات سره مختص دی چه د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وی، ځکه چه عبادت د انتهائی تذلل نوم، او انتهائی تذلل د هغه ذات په مقابل کښی اختیار کولی شی چه د انتهائی عزت او غلبی لرونکی وی په هر آن کښی د ګردو (تولو) خبرو آوریدونکی او د تولو پر احوالو پوهیدونکی وی، په دی سره د تثلیث د شرکیی عقیدی او د ګردو (تولو) مشرکینو د نورو باطله عقائدو تردید هم وشو.

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا۟ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا۟ كَثِيرًا وَضَلُّوا۟ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ ع

ووایه (ای محمده!) چه ای اهل د کتابو مه کوئ تجاوز (له حده او مه کوئ مبالغه) په (خبره) د دین خپل کښی په ناحقه سره او مه کوئ متابعت د چتی (بیکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چه (له ډیره جهله) په تحقیق ګمراه شوی دی په خوا (له دی نه) او ګمراهان کړی دی دوی ډیر(خلق) او ګمراه شوی دی دوی له سمی صافی لاری.

تفسیر: د عقیدی تجاوز او مبالغه دا ده چه یو بشری مولود خدای وګرځوی. او په عمل کښی مبالغه دا ده چه هغه ته «رهبانیة» وائی ﴿ وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ ﴾ (۲۷ جزء د الحدید ۲۷ آیت ٤ رکوع) د یهودانو له هغو قبائحو څخه چه بیان کړل شول ظاهریږی چه په دنیاپرستی کښی د ډوبیدلو له سببه د دوی په نزد کښی د دین او دیندارانو هیڅ څه عظمت او وقعت نه ؤ۔ تر دی چه د انبیاؤ علیهم السلام اهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاؤ علیهم السلام په تعظیم کښی دومره غلو وکړه ، چه له دوی ځنی ځینو ته ئی د الله زوی هم وویل ۔ او دنیا ئی پریښوده او «رهبانیت» ئی اختیار کړ ﴿ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ ﴾ الآية ۔ او مه کوئ تاسی متابعت د چتی (بیکاره) خواهشونو د قوم) یعنی په اصلی «انجیل» او نورو حقو آسمانی کتابونو کښی د دی شرکی عقیدی هیچیری څه اثر او پته

نه وه لګیدلی، وروسته بیا د «یونانی بت پرستانو په تقلید هغه د (پولوس) له خوا ایجاد شوه ـ چه پر همغی غلطی لاری نور ګرد (تول) سره رهی (روان) او تینګ پاتی شول» له داسی ړانده تقلید څخه د نجات هیله (امید) او توقع لرل، هیڅ یو عاقل لره نه ده په کار.

لُعِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى لِسَانِ دَاوٗدَ وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ؕ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿۷۸﴾

لعنت کړی شوی دی په هغو کسانو چه کافران شوی دی له بنی اسرائیلو څخه په ژبه د داؤد سره او (په ژبه د) عیسیٰ زوی د مریمی، دا(لعنت پر دوی) په سبب د دی ؤ چه نافرمانی ئی کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چه تیریدل به (له حدودو د الله)

تفسیر: هسی خو په ګردو (تولو) آسمانی کتابونو کښی پر کافرانو لعنت ویل شوی دی لیکن د بنی اسرآئیلو پر کافرانو څنګه چه دوی په عصیان او تمرد کښی په داسی شان له حده تیر شول ـ چه نه مجرم په هیڅ دول (طریقه) سره د جرائمو له ارتکابه بیرته ګرځیده او نه غیر مجرم د مجرم مخه نیوله بلکه ګرد (تول) سره د شودو او شکرو په شان شوی وو او بی تکلفه یو له بل سره په قول او عمل، په خوراک او څښاک په ناسته او ولاړه او نورو کښی دوستان او ملګری شوی وو او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندی د هیڅ یو قسم انقباض، تکدر، او خفګان اظهار هم نه کیده ـ نو دلته الله تعالیٰ د حضرت داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی لعنت ووایه همغسی چه په ګناهونو کښی د دوی جسارت له حده او اندازی تیری او تجاوز کړی ؤ نو دا لعنت هم د داسی جلیل القدرو انبیاؤ په توسط پر دوی وویل شو. چه په فوق العاده دول (طریقه) سره تباه کوونکی ثابت شو. غالباً د هم دی لعنت په نتیجه کښی له دوی څخنی ډیر افراد ظاهراً او باطناً د بیزوګانو او بدو څناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول. د باطنی مسخی دائره خو دومره وسیعه شوه چه له دوی څخنی ډیرو کسانو نن هم له هغو مسلمانانو څخنی مخ اړولی دی چه د الله تعالیٰ ګرد (تول) سماوی کتابونه منی، او د تولو رسولانو او انبیاؤ علیهم السلام تصدیق کوی، او د مکی معظمی له هغو مشرکانو سره ئی خپله یارانه او خپلوی تړلی ده چه خالص بت پرستان، او له نبوت او نورو الٰهی احکامو څخه بیخی ناپوه او جاهلان دی. که کتابیانو پر الله جل جلاله ، پر نبی صلی الله علیه وسلم او پر الٰهی وحی باندی واقعی اعتقاد درلود (لرلو)، نو دابه چیری ممکنه وه چه د داسی یو قوم په ضد او مخالفت کښی چه ګرد (تول) آسمانی او حقانی شیان په یو مکمل دول (طریقه) سره منی، له بت پرستانو سره ـ اتحاد ، ارتباط (ګډون او تړون) وکړی ـ دا بیحسی او بدذوقی ـ او له الله پرستانو څخه تښتیدل

ـ او له بت پرستانو سره دوستي کول، د هغه لعنت او ترتني اثر دی چه دوی ئی د الله تعالیٰ له لوی رحمت نه ډیر لری غورځولی دی، په پخوانیو آیاتونو کښې ئی د دوی د تیرو کفریاتو او جرائمو بیان وکړ، او د «غلو فی الدین» او د ګمراهانو له ړندو تقلیدونو ئی ممانعت فرمایلی ۇ تر څو که اوس هم دوی له خپلو دی ملعونو حرکاتو څخه لاس واخلی، او توبه وباسی ـ او د حق او صداقت پر لاره د سم تللو کوښښ وکړی نو دوی ته به ډیر ښه وی، په دی رکوع کښې ئی د دوی له موجوده حالت څخه تنبیه ورکړه او دا ئی راوښوده، چه د هغه آثار چه د داؤد او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی کړی شوی ۇ تر نن پوری موجود دی ـ له اهل الله او عارفینو څخه نفرت او عداوت او له جاهلو مشرکانو سره محبت او اخوت دا د دی خبری ښکاره دلیل دی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د لعنت له اثره بالکل ممسوخ شوی دی. که اوس هم دوی د خپلو حالاتو په اصلاح او سنبالولو پسی ونه ګرځی او د حق په لوری رجوع ونه کړی نو د داسی یو سخت لعنت مورد به وګرځی چه هغه به الله تعالیٰ د سیدالانبیاء خاتم الرسل صلی الله علیه وسلم په ژبه دوی ته ورولیږی.

كَانُوْا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُّنْكَرٍ فَعَلُوْهُ

وو دوی چه یو بل به ئی سره نه منع کول له هغه بد عمله چه کاوه به دوی هغه ،

تفسیر: د «لا یتناهون» دوه معنی کیدی شی (۱) نه ستانه (واپس) کیدل «کمافی روح المعانی» (۲) یو بل به ئی ستناوه (واپس کوو) (کماهوالمشهور) کله چه بدی په یوه قوم کښې منتشره او خوره شی او په هغوی کښې کوم یو منع کوونکی او ستنوونکی هم نه وی نو د عمومی عذاب اندیښنه شته.

لَبِئْسَ مَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ ﴿٧٩﴾ تَرٰى كَثِيْرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

(قسم دی) خامخا بد ۇ هغه کار چه وو دوی چه کاوه به ئی ، ته به وینی ډیر له دوی چه دوستی به کوی له هغو کسانو سره چه کافران شوی دی.

تفسیر: له کافرانو څخه مراد مشرکین دی او د دی آیتونو مصداق د مدینی منوری یهودان وو چه دوی د مکی معظمی له مشرکانو سره جوړه کړی او له مسلمانانو سره ئی جنګ کړی وه.

لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

(بیا قسم دی چه) خامخا بد ؤ هغه شی چه پخوا لیږلي ؤ دوی ته ځانو د دوی (چه هغه شي موجب ؤ) د دی چه په غضب شو الله پر دوی او په عذاب کښې دوی به تل وی

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چه پخوا له مرګه ئی آخرت ته لیږلی داسی ده چه دوی د الهٰی غضب او د ابدی عذاب مستحق ګرځوی.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ

او که وی دوی چه ایمان ئی راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبی (محمد یا موسیٰ) او په هغه کتاب چه نازل شوی دی ده ته نو نه به وو نیولی دوی دا مشرکان دوستان

تفسیر: له «النبی» څخه ځینی مفسرین حضرت موسیٰ علیه السلام او ځینی محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوی. مطلب ئی داسی شو که یهودانو په رښتیا سره د حضرت موسیٰ علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلودی (لرلی) له مشرکانو سره به ئی دوستی نه کوله. یا که دوی پر نبی علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وی نو داسی حرکت به له دوی څخه نه صادریده چه د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړی. په دی دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کښې وی.

وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

او لیکن ډیر (کسان) له دوی څخه فاسقان دی (د ایمان له دائری څخه وتونکی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ او د خپل منلی رسول سره د ډیری نافرمانی کولو له امله (وجی) دوی ته داسی یو حالت پیدا شو چه اوس د موحدینو په مقابل کښې مشرکینو ته ترجیح ورکوی. د افسوس ځای دی چه نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان هم داسی دی چه د مسلمانانو او د

کفارو د مقابلې په وخت کښې له کفارو سره دوستي کوي، او د کفارو حمايت او وکالت کوي.

اللهم احفظنا من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا.

لَتَجِدَنَّ اَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الْيَهُوْدَ وَالَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا ۚ وَلَتَجِدَنَّ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا الَّذِيْنَ قَالُوْٓا اِنَّا نَصٰرٰى ؕ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا وَّاَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٨٢﴾

خامخا مومې به ته ډير سخت له ټولو خلقو، له جهته د عداوت (دښمنۍ) له هغه کسانو سره چه مؤمنان دي يهوديان او (بل) هغه کسان چه مشرکان دي. او خامخا مومې به ته ډير نژدې له ګردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د دوستۍ. له هغو کسانو سره چه مؤمنان دي هغه کسان چه وائي بيشکه مونږ نصارئ يو، دا (دوستي) په سبب د دې ده چه بيشکه ځينې له دوی رښتين عالمان او زاهدان پوهان دي او بيشکه چه دوی نه کوي تکبر او لويي (له منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ
تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ ۖ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ
الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾
فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

او کله چه واوری دوی هغه (کلام د الله قرآن) چه نازل (رالیږلی) شوی دی طرف د رسول ته (نو) وینی به ته سترگی د دوی چه بهیږی (تویوی) له اوښکو له جهته د دی چه وپیژانده دوی له حقو (خبرو د الله) وائی دوی ای ربه زمونږه ایمان راوړی دی مونږ (په قرآن او رسول د تا) نو ولیکه مونږه له شاهدانو (منونکو) او څه باعث دی پر مونږ چه نه به راوړو ایمان په الله او په هغه چه راغلی دی مونږ ته له حق څخه (چه رسول او قرآن دی) حال دا چه طمع (هیله (امید) لرو د دی چه داخل به کړی مونږ رب زمونږ سره له قوم صالحانو (چه محمدی امت دی په جنت کښی) پس بدل ورکړ دوی ته الله په سبب د هغه چه ویلی دوی جنتونه چه بهیږی له لاندی (د ونو او ماڼیو) د دوی ویالی چه تل به وی دوی په هغو کښی او دا (جنت) جزاء د محسنانو (نیکی کوونکو) ده او هغه کسان چه کافران (منکران) شوی دی او نسبت د دروغ ئی کړی آیتونو زمونږ ته هم دغه کسان صاحبان د جحیم (ملگری د دوزخ) دی.

تفسیر: په دی آیتونو کښی دا ښوولی شوی دی چه د یهودانو دوستی له مشرکینو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده. د هغو قومونو له جملی څخه چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ورسره زیاته سابقه درلوده (لرله) یهودانو او مشرکینو دواړو قومونو په ترتیب سره

له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو). د مکی معظمی د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته خو «اظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو یهودانو هم له دیرو سپکو او ناوړو (غلطو) حرکاتو څخه لاس نه آخیسته په داسی حال کښی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم مطمئن او داده ناست ؤ لویه تیږه (ګټه) ئی پری وروغړوله چه په شهادت ئی ورسوی، په طعام کښی به ئی زهر وراچول، سحر او کودی به ئی پری کولی، لنده ئی دا چه یو غضب به ئی وروسته له بل غضب او یو لعنت به ئی پس له بل لعنته ځانته ګاته. بالمقابل سره له دی چه نصاریٰ هم په کفر کښی مبتلا وو او له اسلام سره ئی حسد او رخه (کینه) درلوده (لرله) او داسی سترګی ئی نه درلودی (لرلی) چه په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شی، بیا هم په دوی کښی د حق منلو استعداد له دی دواړو فرقو څخنی زیات ؤ، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینی ته نسبتاً ژر مائل کیدل او سبب ئی دا ؤ چه تر هغه وخته پوری د علم زیاته ترقی او پرمختګ د دوی په منځ کښی نظر نورو اقوامو ته دیر ؤ او د دوی له طریقی سره سم تارکالدنیا او د زاهدانه ژوندانه غوره کوونکی کسان پکښی زیات وو، رقت القلب، د زړه نرمی او تواضع د دوی خاص صفت ؤ. په هر هغه قوم کښی چه دا صفات او خصال زیات وی ښایی چه د هغو لازمی نتیجی هم داسی وی چه په دوی کښی د قبول الحق او تسلیم او امانتداری ماده زیاته وی چه د حق له قبوله عموماً دری شیان ممانعت کوی جهل، حبالدنیا یا حسد او تکبر او نور د قسیسانو وجود د جهل مانع و. او د رهبانانو وجود د حبالدنیا، کبر، نخوت او د نورو د تکثر او زیادت سره مخالف او د رقت القلب، تواضع او لورینی له صفتونو سره نسبتاً موافق ؤ،

لکه چه د روم (قیصر) او د مصر باچا (مقوقس) او د حبشی تولواک (باچا) نجاشی هغه سلوک چه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د رسالت له دعوت سره کړی دی د دی خبری شاهد دی چه په هغه وخت کښی د حق منلو او د مسلمانانو د دوستی صلاحیت او استعداد په دوی کښی د نورو اقوامو په نسبت زیات ؤ.

کله چه د اصحابو یوه ډله د مشرکانو د ظلم او تیری له لاسه پکو (تنګه) شوه نو د (حبشی) په لوری ئی هجرت وکړ او مشرکان تر هغه ځایه پوری هم د مسلمانانو په تعقیب کښی وو او (نجاشی) ته ئی د دوی په خلاف ویناوی وکړی نو (نجاشی) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل او څه پوښتنی ئی له دوی څخه وکړی او د مسیح علیه السلام په نسبت ئی هم د دوی عقیدی ځان ته ښکاره کړی، حضرت جعفر رضی الله تعالیٰ عنه د «مریم» د سورت څوآیتونه ورته ولوستل، او خپلی عقیدی بی په صاف ډول (طریقه) وربیان کړی په (نجاشی) ئی دیر زیات تاثیر وکړ او اقرار ئی وکړ «څه شیان چه د حضرت مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلی شوی دی، بیخی رښتیا او بالکل صحیح دی» (نجاشی) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله علیه وسلم آخرالزمان نبی ومانه دا قصه اوږده ده لنده ئی دا چه له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشی باچا یوه جرګه (چه پر اویا تنو جدیدالاسلامو عیسائیانو

مشتمله وه) د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اقدس خدمت ته ولیږله کله چه دا جرګه مدینی منوری ته ورسیده او د قرآن کریم له اوریدلو څخه خوندوره شوه نو د الٰهی کلام له اوریدلو څخه دوی ته زیات رقت پیدا شو او په ژړا شول او په داسی حالت کښی چه د دوی له سترګو اوښکی بهیدی پر ژبو ئی د «ربنا آمنا» کلمات جاری وو.

په دی آیتونو کښی د همغی جرګی حال بیان شوی دی خو هیڅ خبر نه دی ورکړی شوی چه تل به د عیسائیانو او یهودانو او مشرکانو او د نورو تعلقات له اسلام او مسلمینو سره تر قیامته پوری هم داسی پاتی کیږی، نن ورځ په هغو کسانو کښی چه عیسائیان بلل کیږی قسیسان او رهبانان او متواضعان او نرم مزاجه کسان له سره نشته او بیخی داسی سړی نه دی پاتی چه د الله تعالیٰ د کلام له آوریدلو څخه دوی ته رقت پیدا، او له سترګو څخنی ئی اوښکی وبهیږی کله چه د هغه ﴿ اَقْرَبَهُمْ مَّوَدَّةً ﴾ علت له سره نشته چه په ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ ﴾ کښی بیان فرمایل شوی دی نو معلول یعنی «قرب المودة» به ولی موجود وی؟

په هر حال هغه اوصاف چه د نبوی عصر د عیسائیانو، یهودانو او مشرکانو په باره کښی بیان شوی دی، هغه هر کله او هر چیری او په هره اندازه سره چه موجود شی د هغو په نسبت دی له اسلام او مسلمینو سره د دوی عداوت او محبت هم قیاس کړی شی!.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُحَرِّمُوْا طَيِّبٰتِ مَآ اَحَلَّ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوْا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ﴿۸۷﴾ وَكُلُوْا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلٰلًا طَيِّبًا ۠ وَّاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اَنْتُمْ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿۸۸﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه حراموئ تاسی پاک لذیذ له هغو شیانو نه چه حلال کړی دی الله له پاره ستاسی او مه کوئ تیری تاسی (له حدودو د الله) بیشکه چه الله نه خوښوی تیریدونکی له حدودو. او خورئ تاسی له هغه څیزه چه رزق (روزی) درکړی ده تاسی ته الله (چه) حلاله پاکیزه (ده) او وویریږی له الله څخه هغه (الله) چی تاسی پری ایمان لرونکی یئ!

تفسیر: د دی سورت په شروع کښی د«عهدونو د ایفاء» له تاکید نه وروسته د حلالو او حرامو بیان شروع شوی ؤ، په همغه ضمن کښی د خاصو مناسباتو له امله (وجی) (چه مونږ د هغو ذکر ځای په ځای کړی دی) د نورو ګټورو مضامینو سلسله شروع شوی ده، «الشئ بالشئ یذکر ـ خبره له خبری څخنی پیدا کیږی» اوس نور تول استطرادی مضامین ئی تمام کړل، د دی سپاری د

اولی رکوع د ربط له کبله (وجی) بیا د بحث اصلی موضوع ته رجوع کیږی او لطف په دی کښی دی چه له دی رکوع سره متصل په پخوانی رکوع کښی کوم مضمون چه تیر شوی دی، له هغه سره هم د دی رکوع مضمون په پوره ډول (طریقه) سره ربط لری، ځکه چه په پخوانی رکوع کښی د یهودانو او نصرانیانو فضیحتونه (رسوائی) او خرابی چه بیان کړی شوی د پوهانو په نزد د هغو خلاصه دوه شیان وو یعنی په دنیوی لذاتو او شهواتو او حرام خوړلو کښی د یهودانو انهماک چه د «تفریط فی الدین» سبب شو. او په دین کښی د نصرانیانو غلو او افراط چه بالاخره په «رهبانیت» او نورو منتهی شو. بلا شبه د «رهبانیت» په شان دینداری ته ښائی د دیانت وبا وویل شی اګر که د نیت او اصلی منشاء په اعتبار فی‌الجمله محمود ګانه (ګنړل) شی، نو ځکه ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا ﴾ من وجه د مدح په معرض کښی وړاندی کړی شوی دی، لیکن ښرنګه چه دا ډول (طریقه) تجرد او ترک الدنیا د هغه عظیم مقصد او د قدرت د قانون په لاره کښی حائل ؤ، چه د عالم پیدا کوونکی د هغه مراعات د کائناتو په تخلیق کښی فرمایلی دی نو ځکه عالم نیوونکی دین ته (چه په ابدی ډول (طریقه) سره د ګردو انسانانو د دارینو د فلاح او د معاش او معاد د اصلاح متکفل دی) ضروری وه چه د عبادت په دی ډول (طریقه) مبتدعانه (نوی بدعت) لاره باندی تنقید او سخت اعتراض وکړی.
هیڅ یو آسمانی کتاب تر نن پوری داسی جامع، معتدل او فطری تعلیم د انسانی ترقیاتو د هری شعبی په نسبت نه دی وړاندی کړی لکه چه په دغو دوو آیتونو کښی د قرآن کریم له خوا وړاندی شوی دی. په دی آیتونو کښی الله تعالیٰ مسلمانان په صاف ډول (طریقه) سره له دی نه منع کړی دی چه دوی کوم لذیذ، حلال او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتاً یا عملاً حرام وګرځوی، نه یواځی هم دا بلکه دوی ته الله تعالیٰ له حلالو او طیبو نعمتونو څخه د متمتع کیدلو ترغیب هم ورکړی دی ـ مګر سره له سلبی او ایجابی شرطونو (۱) چه اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تیر نه شی. (۲) چه تقویٰ اختیار کړی او له الله جل جلاله ووېرېږی.
د اعتداء (حد نه تجاوز) دوه مطلبه کیدی شی له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول. او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کښی مبتلا کیدل ـ یا د لذائذو او طیباتو په متمتع کیدلو کښی د اعتدال له حده تیریدل ـ تر دی چه په لذتونو او شهوتونو کښی داسی لګیا او منهمک کیدل چه د یهودانو په شان یواځی دنیوی ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وګرځوی.
الغرض د غلو (مبالغی) او جفا او افراط او تفریط په منځ کښی یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دی. نه په دنیوی لذتونو کښی د ډوبیدلو اجازه شته، او نه د«رهبانیت» له لاری د مباحاتو او طیباتو پریښودل په کار دی. د «رهبانیت» له لاری قید مو ځکه کیښود. چه په ځینو وختونو کښی د بدنی یا نفسی علاج له امله (وجی) له کوم مباح څخه پرهیز کول په عارضی ډول (طریقه) سره په ممانعت کښی داخل نه دی او هم دا راز (قسم) مسلمان په تقویٰ سره مامور دی چه د هغی معنی دا ده چه له الله جل جلاله څخنی ووېرېږی او له ممنوعاتو څخنی اجتناب وکړی. له تجربی څخه معلومه شوی ده چه د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو

کښې د کوم حرام یا ممنوع شی ارتکاب ته مفضی کیږی. د داسی مباحاتو پریښودل نه د عهد یا تقرب او قسم (لوړی) په توګه (طور) سره بلکه د احتیاط په دول (طریقه) ښه دی. که کوم سړی ئی په کوم وخت کښې سره د اباحت له اعتقاده ترک کړی نو دغه «رهبانیت» نه دی بلکه په ورع او تقویٰ کښې شامل دی. **«لایبلغ العبد ان یکون من المتقین حتٰی یدع مالاباس به حذراً ممابه باس. الترمذی»** الحاصل د اعتداً ترک او د تقویٰ د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طیباتو څخه استفاده کیدی شی او د ژوندانه په هر اړخ کښې د پرمختګونو وروته پرانیتلی دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِيٓ اَيْمَانِكُمْ

نه نیسی تاسی الله په لغوه سره په قسمونو ستاسی کښې.

تفسیر: یعنی پر دوی په دنیا کښې څه کفاره نشته، لکه چه په «منعقد یمین» کښې واجبه ده. د«لغو» او بیهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقرة په (۲۲۵) آیت (۲۸) رکوع کښې ښخوا لیکلی شوی دی، څرنګه چه پاس د طیباتو د تحریم ذکر ؤ، او تحریم هم یو قسم «یمین» دی نو ځکه اوس د «یمین» د احکامو ذکر کیږی

وَلٰكِنْ يُّؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُّمُ الْاَيْمَانَ
فَكَفَّارَتُهٗٓ اِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسٰكِيْنَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُوْنَ
اَهْلِيْكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيْرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوْٓا
اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اٰيٰتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۸۹﴾

ولیکن نیسی تاسی په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چه کلک کړی وی تاسی قسمونه (پر هغه په قصد د زړه سره) نو کفاره (د ماتولو) د دی (قسم) طعام ورکول دی لسو مسکینانو ته له اوسطی (درجی) د هغو خوړو چه طعام ورکوئ تاسی (په هغه سره) کورنیو خپلو ته یا جامی ورکول دی دغو (لسو

مسکينانو) ته يا آزادول د (يوی) غاړی دی (د مرئی) نو هر څوک چه ونه مومی (له دغو درو واړو کفاراتو يو هم) نو روژه نيول د درو ورځو دی دا (مذکور شيان) کفارت د قسمونو ستاسی دی کله چه قسم ياد کړئ تاسی (او بيا ئی مات کړئ) او ساتئ تاسی قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، هم داسی (چه د يمين احکام ئی بيان کړل) بيانوی الله تاسی ته آيتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاږئ په دی نعمت او احسان او شرعی بيان

تفسير: يعنی له قسم ماتولو څخه وروسته کفارت اوری چه هغه يو له دغو څلورو واړو کارونو څخه دی

(١): طعام ورکول دی لسو تنو مسکينانو ته په طعام ورکولو کښی اختيار لری چه لس تنه مسکينان په خپل کور کښی ميلمانه کوی او مړوی ئی يا د «فطر» د صدقی په اندازه هر مسکين ته غله يا د هغی قيمت ورکوی (له اوسطی نه د دوو وختو طعام مراد دی، سره د (نګلی - کتغ) څکه چه اعلیٰ ئی (٣) وخته سره له نورو لوازمو دی او ادنیٰ ئی يو وخته سپوره دوډی ده).

(٢): داسی جامه ورکول دی چه په هغی سره د مسکين د بدن اکثره برخه پټه شی مثلاً کميس (قميص)، يا پرتوګ يا تيکری (يا هغه چه د عورت ستر راولی او لمونځ پری وشی).

(٣): د يوه مريی آزادول دی، په دغه کښی ايمان شرط نه دی (مومن وی که کافر او په دغو درو واړو کښی سری مخير دی چه هر يو کوی.)

(٤): روژه نيول دی چه متواتر پرله پسی دری ورځی دی روژه ونيسی، د ﴿ فَمَن لَّمۡ يَجِدۡ ﴾ د نه ميندلو څخه مراد دا دی چه د نصاب خاوند نه وی. کما فی روح المعانی ﴿ وَٱحۡفَظُوٓاْ أَيۡمَٰنَكُمۡ ﴾ او ساتئ تاسی قسمونه خپل يعنی اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ. او که ئی کله وکړئ او په ماتولو کښی ئی خير نه ؤ نو بيا ئی له ماتولو څخه وساتئ او که درڅخه مات شو نو بيا ئی د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ په بل عبارت د قسمونو حفاظت دا دی چه پر هری خبری بی له ضرورته قسم ونه خوری چه دغه ښه عادت نه دی او که قسم ئی وکړ نو تر مقدوره دی وساتی (که په ماتولو کښی ئی خير وی مات دی کړی او کفاره دی ورکړی!) او که له کومه سببه ئی مات کړی نو کفارت دی ادا کړی، دا ګرد (تول) شيان د يمين په حفاظت کښی داخل دی. ﴿ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ﴾ الآية - هم داسی چه د يمين احکام ئی بيان کړل بيانوی الله تاسی ته آيتونه خپل له پاره د دی چه شکر وکاږئ تاسی په دی نعمت او احسان د شرعی بيان دا څومره لوی احسان دی کله چه مونږ له طيباتو څنی مخ واړاوه الله تعالیٰ مونږ ته له دغه مخ اړولو څخه منع وکړه، او که چا په غلطه سره په خپل څان «طيبات» حرام کړل، نو د يمين (قسم) له حفاظت سره د هغو د حلاليدلو طريقه ئی هم راښودلی ده.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ وَٱلۡمَيۡسِرُ وَٱلۡأَنصَابُ وَٱلۡأَزۡلَٰمُ رِجۡسٞ مِّنۡ عَمَلِ ٱلشَّيۡطَٰنِ فَٱجۡتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿٩٠﴾

اى هغو كسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعني اى مؤمنانو) بيشكه هم دا خبره ده چه شراب او قمار او بتان او غشى (د فال، دا څلور واړه تول) پليت دى له كار د شيطان څخه دى نو ځان وساتئ تاسى له دى څخه له پاره د دى چه نجات ومومئ تاسى (په دى ځان ساتلو سره)

تفسير: د «انصاب» او د «ازلام» تفسير په (٦) جزء د (المآئدة) د سورت په (٣) آيت په اوله ركوع كښى د ﴿وَمَا ذُبِحَ عَلَى ٱلنُّصُبِ وَأَن تَسۡتَقۡسِمُواْ بِٱلۡأَزۡلَٰمِ﴾ په ذيل كښى تير شو، له دى آيت څخه پخوا هم ځينى آيتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوى وو اول دا آيت نازل شوى ؤ ﴿يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡخَمۡرِ وَٱلۡمَيۡسِرِۖ قُلۡ فِيهِمَآ إِثۡمٞ كَبِيرٞ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثۡمُهُمَآ أَكۡبَرُ مِن نَّفۡعِهِمَا﴾ (٢) جزء د البقرة (٢١٩) آيت (٢٧) ركوع اگر كه په دغه آيت كښى هم د خمر د تحريم په لورى صريحه اشاره شته ـ مگر څرنگه چه په هغه كښى په صاف طور سره د خمر د پريښودلو حكم نه ؤ. نو ځكه حضرت عمر رضى الله تعالىٰ عنه د هغه له اوريدلو څخه وروسته وويل «اللهم بين لنابياناشافيا» وروسته له دى نه بل آيت راغى ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ﴾ الآية ـ (٥) جزء د النسأ (٤٣) آيت (٧) ركوع، په دى كښى هم د خمرو د تحريم تصريح نه وه، اگر كه د نشى په حالت كښى له لمانځه ځنى ممانعت شوى دى او دغه قرينه وه په دى خبرى باندى چه غالباً دا شى عنقريب بيخى حرام كيدونكى دى. مگر څنگه چه په عربو كښى د شرابو د څښلو رواج دير زيات ؤ، او له هغو څخه دفعتاً ځان ژغورل (بچ كول) د مخاطبينو په لحاظ سهل او آسان نه ؤ نو ځكه په نهايت حكيمانه دول (طريقه) سره ئى متدرجاً ړومبى د شرابو نفرت په زړونو كښى ورواچاوه او بيا ورو ورو د تحريم له حكم سره ئى مأنوس كړل. لكه چه حضرت عمر رضى الله تعالىٰ عنه د دى دوهم آيت له اوريدلو څخه بيا هغه الفاظ تكرار كړل چه «اللهم بين لنابياناً شافيا» څو د (المآئدة) دا آيتونه چه مونږ ئى په تلاوت سره اوس مشرف يو له ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلۡخَمۡرُ﴾ څخه تر ﴿فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ﴾ پورى نازل شول چه د بت پرستى په شان په دى كښى په دير صاف او ښكاره دول (طريقه) سره له دى ناولى او مردار شى څخه د اجتناب كولو هدايت راكړى شوى دى. لكه چه حضرت عمر رضى الله تعالىٰ عنه د ﴿فَهَلۡ أَنتُم مُّنتَهُونَ﴾ له اوريدلو څخه وروسته په زوره نارى كړى «انتهينا انتهينا يا ربنا!» او خلقو د شرابو چاتى گانى ماتى كړى، او شرابخانى له شرابو څخه تشى شوى. د مدينى منورى په كوڅو كښى لكه د باران اوبه شراب وبهيدل، تولو عربو دغه ناولى او مردار شراب پريښودل، او د ربانى معرفت، او د نبوى اطاعت او محبت له طهورو شرابو څخه مخمور شول، او د دى ام الخبائث په مقابل كښى د محمد صلى الله عليه وسلم

جهاد داسي كامياب شو، چه د هغه بل كوم نظير په تاريخ كښې نشي پيدا كيدى. د الله تعالىٰ دي قدرت ته وګورئ! دغه شي چه د پاک قرآن له خوا په دومره شدت، له ډيرو پيړيو را په دی خوا منع كړى شوی دی، نن ورځ له ګردو (تولو) څخه زياتو شراب څښونكو هيوادونو (لكه امريكه او نور هم) د هغو خرابي ورانی او ضرر محسوس كړی دی او د شرابو په تقليل او امحاء كښې زيار (محنت) او كوښښ كوی ـ فلله الحمد والمنه.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَٰوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَوٰةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾

بيشكه چه هم دا خبره ده، غواړی شيطان چه واچوی په منځ ستاسی كښې عداوت (دښمنی) او بغض (كينه) په څښلو د شرابو كښې او (كولو د) قمار كښې او واړوی تاسی له ياده د الله او له لمانځه څخه نو آيا يئ تاسی منع كيدونكي (اوښتونكي له دی بدو كارونو؟ بلكه واوړئ)

تفسير: كله چه د شرابو د څښلو له اثره د سری عقل او سد (هوش) له سر څخه لاړ شي نو ډير ځلی شرابيان د ليونيانو په شان په خپلو منځو كښې جنګونه او جګړی سره كوی او يو له بل سره وهي تر دی چه په ځينو وختونو كښې له سد كيدلو څخه وروسته هم د جنګ آثار په دوی كښې پاتی وی او يو له بل سره عداوتونه او عنادونه كوی. هم دغه حال بلكه له دی څخه زيات د قمار (جواری) دی. د قمار په وړلو او بايللو كښې سختي جګړی، منازعی او فسادونه پيښيږی، چه د هغو په وسيله شيطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو له پاره په لاس ورځی، دا خو ئی ظاهری خرابی شوه باطنی نقصان ئی دا دی چه د هسی شيانو په مشغوليدلو سره انسان د الله تعالیٰ له ياد او عبادت څخه بيخي غافليږی او د دی خبری دليل مشاهده او تجربه ده، شطرنج كوونكو ته وګورئ چه نه يواځی لمونځ بلكه خوراک او څښاک او ژوندون او كور او كهول ئی هم له ياده وتلی وی. كله چه دا شيان د داسی ظاهری او باطني نقصانونو لرونكی دی، نو آيا يو مسلمان به د دی شيانو له اوريدلو او پوهيدلو څخه وروسته بيا هم تری ځان نه ژغوری (بچ كوی)؟ بلكه و دی ژغوری (بچ د كړی)!

فائده: په دغو دواړو آيتونو كښې د شرابو او قمار د حرمت تائيد او تاكيد په لس ډوله (قسمه) شوی دی

(۱): دا چه جمله ئی په «انما» سره شروع فرمايلی ده تاكيد فائده كوی.

(۲): د بت پرستی په شان ئی وفرمایل.
(۳): پلیت ئی وبلل.
(٤): د شیطان عمل ئی وباله.
(٥): د اجتناب امر ئی تری صادر کړ.
(٦): دا چه اجتناب ئی د نجات سبب دی.
(۷): دا چه د بغض، عداوت او کینی موجب دی.
(۸): دا چه د خدای له ذکر او یاد څخه گرځوونکی دی.
(۹): دا چه حصاروونکی دی له لمانځه.
(۱۰): دا چه صریح امر صادر شوی دی چه د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واوړئ!

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

او ومنئ تاسی (حکم د) الله او ومنئ تاسی (حکم د) رسول (د الله) او وساتئ تاسی (ځان له مخالفت د دوی) پس که وگرځیدلئ تاسی له احکامو د دوی) نو یوه شئ چه بیشکه هم دا خبره ده چه پر رسول زمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنی که د یوه شی گټی او ضررونه تاسی نشئ احاطه کولی نو بیا هم د الله تعالیٰ د احکامو امتثال وکړئ او د الهٰی قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه تری ونه ساتل نو زمونږ رسول الهٰی احکام او قوانین تاسی ته په ښکاره ډول (طریقه) سره دررسولی دی، د تخلف نتیجی ته تاسی په خپله فکر وکړئ! چه څه به کیږی؟ د هغه اضرار یقیناً تاسو ته رسیدونکی دی.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

نشته پر هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی وی او کړی ئې وی ښه (عملونه) هیڅ ګناه په هغه شي کښې چه خوړلی دی دوی (له حرمت څخه پخوا) کله چه راتلونکو څخه ځان وساتی او ټینګ وی په ایمان کښې او کوی ښه (عملونه) بیا ځان ټینګ کړی (له محرماتو) او ایمان راوړی (په تحریم د محرماتو هم) بیا (وروسته له هغه) پرهیز کوی (له شبهاتو هم) او احسان کوی (له خلقو سره یا ښه کړی ګرد (ټول) اعمال خپل) او الله خوښوی نیکی کوونکی (نو ښه جزا ورکوی)

تفسیر: په نهایت قوی او صحیحو احادیثو کښې راغلی دی کله چه د خمر د تحریم آیتونه نازل شول نو اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم سؤال وکړ چه «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم» د هغو مسلمانانو احوال به څه وی چه د تحریم له حکم څخه پخوا ئې شراب څښلی او په همغه حالت کښې مړه شوی دی؟» مثلاً هغه ځینې اصحاب چه شراب ئې څښلی وو او د «احد» په غزا کښې شریک شوی وو او په هغه حالت کښې په شهادت ورسیدل چه په معده کښې ئې شراب هم موجود و نو د دوی په ځواب کښې دا آیت نازل شو. د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دی آیت مطلب دا دی هغه کسان چه د ایمان او د نیک کار او صالح عمل خاوندان وی ژوندی وی که مړه هغوی ته د یوه مباح شي په خوړلو کښې د اباحت په وخت کښې هیڅ مضایقه نشته خصوصاً هغو کسانو ته چه په عامو احوالو کښې په تقویٰ او د ایمان په خصائلو سره متصف وی. او بیا په هم دی خصائلو کښې ئې پرله پسې ترقی کړی وی تر دی چه د ایمان او تقویٰ په مدارجو کښې ئې دومره ترقی کړی وی چه د احسان تر مرتبې پوری رسیدلی وی چه هغه د یوه مؤمن په روحانی ترقیاتو کښې د انتهائی ترقیاتو مقام کیدی شي. او هغه ځای ته د رسیدلو څخه وروسته حق تعالیٰ له داسی بنده سره خصوصی مینه کوی **(وفي حديث جبريل: الاحسان ان تعبدالله كانك تراه)** نو هغه متقی او پاک اصحاب چه په ایمان او تقویٰ کښې ئې خپل عمرونه تیر کړی دی او د احسان نسبت ئې حاصل کړی دی، او د الله تعالیٰ په لاره کښې شهیدان شوی دی، د هغو په نسبت د داسی خلجانونو او توهماتو د پیدا کیدلو له سره ضرورت او امکان نشته، چه دوی د داسی یوه شي له استعمالولو څخه وروستو له دنیا انتقال وکړ چه په هغه وخت کښې نه ؤ حرام مګر وروسته حرام شو. محققینو لیکلی دی چه د تقویٰ (یعنی له هغو شیانو څخه اجتناب کول چه دین ته ضرر رسوی) له پاره څو درجې دی او د ایمان او یقین مراتب هم د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لری. له تجربو او شرعی نصوصو څخه ثابته ده څومره چه سړی په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد في سبیل الله کښې ترقی وکړی په همغه اندازه د الله تعالیٰ خوف او زړه ئې د ده د عظمت او جلال له تصوره معمور او ایمان او یقین ئې مضبوط او مستحکم کیږی د سیرالی‌الله مراتبو او د هغه ترقی او عروج ته په هم دی آیت کښې د تقویٰ او ایمان په تکرار سره اشاره وشوه. او د سلوک آخری مقام

«احسان» او د ده ثمری ته ئی هم تنبیه وفرمایله. او د هغه سؤال په نسبت چه د اصحابو په باره کښې کړی شوی ؤ په یوی عامی او تامی ضابطی د هغه ځواب ورکړی شوی دی او په داسی یوه عنوان سره ځواب ورکړی شوی دی چه په هغه کښې د هغو مرحومانو د فضیلت او منقبت په لوری هم یوه لطیفه اشاره شوی ده د صحیحو احادیثو په ذخیره کښې دوه داسی ځایونه دی چه اصحابو کرامو رضی الله تعالیٰ عنهم داسی پوښتنی کړی دی.

(۱): هم دا د خمر د تحریم په متعلق (چه پاس تیر شو.)

(۲): د قبلی د تحویل په وخت کښې چه «یا رسول الله! هغه مسلمانان چه پخوا د قبلی له تحویل څخه وفات شوی دی، او یو لمونځ ئی هم د بیت الحرام په لوری نه دی کړی، د هغو د لمنځونو حال به څرنگه وی؟» د دې پوښتنی په ځواب کښې دا آیت نازل شو ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾ (۲ جزء د البقرة (۱٤۳) آیت ۱۷ رکوع) له غور کولو څخه معلومیږی چه هم دا دوه مسئلی دی چه د هغو په نسبت د داسی صاف او ښکاره حکم له نازلیدلو څخه پخوا، ډیر واضح او قطعی آثار او قرائن موجود ؤ چه د هغو په لیدلو سره اصحاب کرام رضی الله تعالیٰ عنهم هر وخت د صریح حکم د نزول په انتظار کښې وو. د خمر په متعلق اوس مونږ څو داسی روایتونه نقل کړل چه زمونږ دا دعوی په هغو ښه ثابتیږی. او د «تحویل القبلی» په نسبت د قرآن کریم آیات ﴿قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا﴾ چه د سیقول په شروع (د البقرة ۱٤٤ آیت ۱۷ رکوع) کښې تیر شو، خبر ورکوی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم هر وخت منتظر ؤ، چه د«تحویل القبلی» حکم به کله نازلیږی؟ او ښکاره ده چه داسی واضح حالات له اصحابو څخنی پټ پاتی کیدی نشول، نو ځکه د «تحویل القبلی» خبره کله چه یوه سړی د کومی کوڅی مسجد ته واوروله نو گردو (تولو) لمونځ کوونکو د هم دی خبر واحد په آوریدلو سره د بیت المقدس په ځای (د بیت الحرام) په لوری مخونه واړول، او لمنځونه ئی ادا کړل، حال دا چه د بیت المقدس استقبال هغو ته په قطعی ډول (طریقه) سره معلوم ؤ او ظنی خبر واحد د قطعی خبر ناسخ کیدی نشی. نو ځکه د اصولو علماؤ تصریح کړی ده چه هغه خبر واحد چه په قرائنو مشتمل وی د محفوف‌بالقرائن‌توب (په قرائنو کښې د پتوالی) له سببه قطعی گڼلی کیږی نو هغه آثار او قرائن چه په حتمی ډول (طریقه) سره خبر ورکوی چه د«تحریم الخمر» د (شرابو حرمت) یا د «تحویل القبلی» حکم نن یا سبا رارسیدونکی دی، گواکی د حکم له نزول څخه پخوا هغو قرائنو او اماراتو اصحاب رضی الله تعالیٰ عنهم د حضرت الٰهی له مرضی څخه فی‌الجمله مطلع کړی ؤ. نو ځکه په دی دواړو مسئلو کښې د حکم له نزوله پخوا د هغه حالت په نسبت پوښتنی کول د استبعاد محل کیدی نشی خصوصاً د خمر په نسبت چه د هغو د ممانعت واضح اشارات په ﴿وَإِثْمُهُمَا أَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا﴾ او نورو کښې شته والله سبحانه وتعالیٰ اعلم.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا لَيَبۡلُوَنَّكُمُ اللّٰهُ بِشَىۡءٍ مِّنَ الصَّيۡدِ تَنَالُهٗۤ اَيۡدِيۡكُمۡ وَرِمَاحُكُمۡ لِيَعۡلَمَ اللّٰهُ مَنۡ يَّخَافُهٗ بِالۡغَيۡبِ‌ۚ فَمَنِ اعۡتَدٰى بَعۡدَ ذٰ لِكَ فَلَهٗ عَذَابٌ اَلِيۡمٌ ﴿۹۴﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) خامخا ازمویی تاسی هرومرو (خامخا) الله په یوه شی له ښکاره (په وخت د احرام کښی) چه رسیږی (ځینو د) هغو ته لاسونه ستاسی (چه واړه دی) او (ځینو د هغو ته) نیزی ستاسی (چه غټ دی. دغه ازمیښت کوی) دپاره د دی چه ښکاره (معلوم) کړی الله هغه څوک چه ویریږی له ده په غیب سره (بی له لیدلو او بیل ئی کړی د ضعیف الایمان څخه) نو هر هغه چه له حده تیری وکړی (په کولو د ښکار په احرام کښی) پس له دی (منعی له ښکاره) نو دی ده ته عذاب دردناک

تفسیر: په رومبنی رکوع کښی ئی له «تحریم الطیبات» او له «اعتداء» څخه منع فرمایلی وه او پکښی د ځینو شیانو د اجتناب حکم ئی ورکړی ؤ چه په دائمی ډول (طریقه) سره حرام دی په دی رکوع کښی د ځینو هغه شیانو له ارتکابه منع کړی شوی ده چه دائمی حرمت په کښی نشته بلکه له ځینو احوالو او اوضاعو سره مخصوص دی، یعنی د احرام په حالت کښی د ښکار له نه کولو څخه مطلب دا دی چه د الله تعالیٰ له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندگانو دغه امتحان دی چه دوی د احرام په حالت کښی کله چه له ښکاره سره مخامخ شی او په آسانی سره د هغه په ویشتلو او نیولو هم قادر وی، نو څوک دی چه بی له لیدلو څخه له الله تعالیٰ څخه وویریږی او د هغه د حکم امتثال وکړی؟، او له اعتداء (د الهٰی احکامو له تجاوز کولو) څخه د الهٰی سزا له امله (وجی) وویریږی؟

د اصحاب السبت قصه (په اول جزء د البقرة په (٦٥) آیت (٨) رکوع کښی) تیره شوی ده چه حق تعالیٰ خاص د شنبی (خالی) په ورځ کښی دوی د ماهی (کب) له ښکاره منع کړی وو، مگر دوی په مکر او حیلو له هغه حکم څخه غاړه وغړوله او له خپله حده ئی تیری او تجاوز وکړ، الله تعالیٰ پر دوی ډیر رسوا کوونکی عذاب نازل کړ، په دی ډول (طریقه) سره حق تعالیٰ له محمدی امت څخه هم لږ څه امتحان په دی مسئله کښی واخیست چه د احرام په حالت کښی ښکار ونه کړی (د حدیبیی) په موقع کښی کله چه دا حکم نازل شوی ؤ نو ښکار دومره ډیر او نژدی ؤ چه په لاسونو او نیزو سره هم د هغو اخیستل او وژل ممکن ؤ، مگر د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم دا په ثبوت ورسوله چه د الله تعالیٰ په داسی امتحان کښی هم هیڅ یو قوم د دوی په اندازه نشی بریالی (کامیاب) کیدی. د «**لیعلم الله**» له لفظ څخه چه د باری تعالیٰ د علم د حدوث توهم پیدا کیږی د هغه د ازالی له پاره (په دوهم جزء د

البقرة (١٤٣) آيت (١٧) ركوع د ﴿ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ ﴾ تفسير ولوستل شی!

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡتُلُواْ ٱلصَّيۡدَ وَأَنتُمۡ
حُرُمٞۚ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدٗا فَجَزَآءٞ مِّثۡلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ
يَحۡكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدۡلٖ مِّنكُمۡ هَدۡيَۢا بَٰلِغَ ٱلۡكَعۡبَةِ أَوۡ كَفَّٰرَةٞ طَعَامُ
مَسَٰكِينَ أَوۡ عَدۡلُ ذَٰلِكَ صِيَامٗا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمۡرِهِۦۗ عَفَا ٱللَّهُ
عَمَّا سَلَفَۚ وَمَنۡ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنۡهُۚ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ٩٥

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مه وژنئ تاسی ښکار حال دا چه تاسی محرمان اوسئ او هر هغه چه ووژنی دا (ښکار) له تاسی څخه په قصد سره نو (پری) بدل دی په مثل د هغه چه وژلی (یی) دی له چارپایانو څخه چه حکم به کوی په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف) له تاسی (مسلمانانو) ځنی په دی حال چه هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول (طریقه) ورسولی شی کعبی ته یا (پری کفاره ده طعام د (څو تنو) مسکینانو یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دی له پاره د دی چه وڅکی سختی د عمل خپل عفوه کړی ده الله له هغه شی چه پخوا تیر شوی دی او هر هغه چه بیرته وګرځیده (ښکار کولو ته په احرام کښی) نو بدل به واخلی الله له ده څخه او الله ښه قوی غالب دی (په انفاذ د احکامو) څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسير: یعنی مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چه تاسی په احرام کښی اوسئ! یعنی هر هغه حیوان چه له تاسی څخه ترهیدونکی وی غوښه ئې حلاله وی او که حرامه ېی له تپوس، غټ کارغه، لړم، موږک او خوړونکی شی چه د دی پنځو واړو قتل په احرام کښی هم روا دی. او په یو روایت کښی د لړم په ځای مار، او د سپی په ځای لیوه راغلی دی. او هر څه چه میاشی، ورږی، کنی، شمشتی او میږی دی، زمونږ د حنفیانو په مذهب عفوه دی «احمدی» د دی په متعلق ځینی احکام په (٦) جزء د المآئدة په (١١) آیت (١١) رکوع کښی هم تیر شوی دی.
﴿ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدٗا ﴾ او هر هغه چه ووژنی دا ښکار له تاسی په قصد سره له دغه قصد

شخه دا مطلب دی چه ځپل احرام ئې په یاد وي او په دې هم مستحضر وی چه د احرام په حالت کښې ښکار جائز نه دی دلته ئې یوائې د«متعمد»حکم وفرمایه چه د ده د فعل سزا دا ده. او الله تعالیٰ کوم انتقام چه آخلی هغه بیل دی لکه چه په ﴿وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ﴾ سره ئې تنبیه وفرمایله او که په هیره سره ئې ښکار وکړ نو سزا ئې هم دغه ده یعنی «هدی» یا «طعام» یا صیام هو! الله تعالیٰ له ده ځنی انتقامی سزا نه اخلی. زمونږ د حنفیانو په نزد که په احرام کښې ښکار ونیوه شو نو خوشې کول ئې فرض دی که ئې وواژه نو دوه د بصیرت او تجربې خاوندان دی قیمت کړی. او له همغه قیمت سره دی برابر یو حیوان واخلی (مثلاً پسه، غوئی اوښ او نور) او کعبې شریفې ته نژدې یعنی د حرم حدودو ته دی ورسوی! او هلته دی ذبح کړی او په خپله دی له هغه څخه نه خوری! یا په هغه قیمت سره دی غله واخلی! او هر محتاج ته دی د صدقة الفطر په اندازه تقسیم کړی! یا پر شومره محتاجانو چه رسیږی د هغو له شمیر سره برابر دی روژی ونیسی! ﴿عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ﴾ عفوه کړی ده الله له هغه شي چه پخوا تیر شوی دی یعنی د حکم له نزوله پخوا، یا ږومبې له اسلامه د جاهلیت په زمانه کښې که چا داسی حرکت کړی وی نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوی. حال دا چه له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کښې داسی ښکار کول دیر بد ګانه ـ نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بیځایه نه وه چه هغه شي چه ستاسی د زعم سره سم هم په جرائمو کښې داخل ؤ د هغه ارتکاب ولی کړی شوی دی؟ ﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ﴾ او الله ښه قوی غالب دی په انفاذ د احکامو، څیښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمینو څخه یعنی نه کوم مجرم د ده د قدرت له قبضې څخه تښتیدلی شي، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو ځنی چه د سزا ورکولو وړ (لائق) دی تیریدونکی دی (مګر هغه چاته چه اراده وفرمائی.)

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

حلال کړی شوی دی تاسی ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر له پاره د نفع اخیستو ستاسی او دپاره د (نورو) مسافرانو (چه وچ ئې کاندی) او حرام کړی شوی دی په تاسی ښکار د وچی څو چه اوسئ تاسی محرمان او وویریږئ تاسی له الله هغه چه هم ده ته به ورتول کړل شئ (په جمع به وروستی شئ) تاسی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په احرام کښې د دریاب ښکار یعنی ماهی (کب) حلال دی او د سیند خواړه یعنی هغه ماهی چه له اوبو ځنی بیل او مړ شوی وی او ده هغه نه وی نیولی،

هم حلال دی الله تعالیٰ وفرمایل چه دا مو ستاسی د فائدی له امله (وجی) روا کړی دی. بیا دی شوک داسی گومان ونه کړی چه دا د حج په طفیل حلال شوی دی. وئی فرمایل چه د نورو گردو (تولو) مسافرانو د فائدی له پاره ماهی اگر که په تالاؤ کښی وی هغه هم د سیند د ښکار حکم لری. دا د ښکار حکم معلوم کړی شو. په احرام کښی (د مکی معظمی) په لوری قصد دی چه په هغی او د هغی په شاو خوا کښی تل ښکار کول حرام دی. بلکه هلته د ښکار ویرول او تښتول هم حرام دی».

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَآئِدَ

گرځولی ده الله کعبه چه کوټه ده د بزرگی (او عبادت) (باعث) د قیام (او انتظام) له پاره د خلقو او میاشته بزرگه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبی ته (هم) او آمیل داره چارپایان (هم چه بیولی شی کعبی ته)

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دینی او دنیوی دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده. حج او عمره خو هغه عبادتونه دی چه د دوی اداء مستقیماً په کعبی شریفی پوری اړه (احتیاج) لری ـ لیکن د لمانځه له پاره هم د قبلی استقبال شرط دی. په دی ډول (طریقه) سره کعبه شریفه د خلقو د دینی عباداتو د قیام سبب شوی ده. بیا کله چه په حج او نورو مواقعو کښی له گردو (تولو) اسلامی ملکونو ځنی په لکونو مسلمانان هلته سره تولیږی نو دوی بیشماره تجارتی، سیاسی، اخلاقی، مذهبی او روحانی فوائد هم حاصلولی شی الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» گرځولی دی نو ځکه نه یواځی هلته انسانانو، بلکه نورو ساکښانو (ذی روحو) ته هم امن په برخه کیږی. د جاهلیت په زمانه کښی چه ظلم او وینی تویول او فتنه او فساد خوړول محض د عادی او معمولی خبرو په شان ؤ. یوه سړی د خپل پلار له قاتل سره هم په حرم شریف کښی تعرض نشو کولی. له مادی حیثیته هر انسان د دی منظری او ننداری له لیدلو څخه حیرانیږی او په چرت (خیال) کښی لویږی، چه په «وادی غیر ذی زرع» کښی په دومره افراط سره د خوړلو او څښلو او د فواکهو او میوو د نفیسو اقسامو او نورو څخه دومره زیات شیان له کومو کومو ځایونو څخه راوړل کیږی؟ دا گرد (تول) حیثیتونه په «قیاماً للناس» کښی معتبر کیدی شی. او له تولو ځنی لویه خبره دا ده چه په الهٰی علم کښی لا له پخوا څخه دا مقدره شوی وه چه بنی نوع انسان ته له هم دی ځایه د ابدی هدایت عالم نیوونکی چینه بهیدونکی ده. او د مصلح اعظم، مبلغ اکرم، امام القبلتین، سیدالکونین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د مولد او مسکن گرځیدلو شرف په تول جهان کښی د هم دی بختوری خاوری په برخه کیږی نو د دی

تولو وجوهو له امله (وجی) مونږ کعبې شریفې ته ﴿قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ ویلی شو، ځکه چه کعبه شریفه د ځمکې د مخ د ګردو (تولو) انسانانو په حق کښې د اخلاقو د اصلاح او د روحانیت د تکمیل او د هدایت د علومو مرکزی نقطه ده. او د هیڅ شی قیام بی له خپله مرکزه نشی کیدی علاوه پر دی د محققانو په نزد د ﴿قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ مطلب دا دی چه د کعبې شریفې مبارک وجود د کل عالم د قیام او د بقاء باعث دی. د دنیا ودانتیا تر هغه وخته پوری ده څو بیت الحرام او د ده احترام کوونکی مخلوقات موجود وی او کله چه الله تعالیٰ داسی اراده وفرمائی چه دی عالم او د هغه کارخانې ته خاتمه ورکړی نو له ګردو (تولو) کارونو څخه د مخه هم دا مبارک محل چه «بیت الله شریف» ورته وایی پورته کاوه شی، لکه چه د ځمکې د جوړولو په وخت کښې له ګردو (تولو) څخه د مخه هم دا متبرک محل جوړ شوی ؤ، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيۡتٖ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآیة . د بخاری رحمة الله علیه په حدیث کښې دی چه یو تک تور وحشی (چه د «ذوالسویقتین» په نامه ئی لقب یاد کړی دی) د کعبې د عمارت یوه یوه ډبره (ګټه) به ونړوی اما تر څو پوری چه الله تعالیٰ د دی جهان د نظام او قوام اراده لری هیڅ یو زورور او خورا قوی قوم هم د کعبې شریفې د انهدام په مقصد کښې نشی بریالی (کامیاب) کیدی او هیڅوک او هیڅ ملت په داسی ناپاکی ارادی له سره نشی کامیابیدی. د «اصحاب فیل» له قصې هر مسلمان خبر دی وروسته له هغو په هره زمانه کښې څومره اقوام او اشخاص چه په داسی ناپاکو ارادو پسی لویدلی دی یا کومه پلمه (تدبیر) یی جوړه کړی ده یا ئی پس له دی نه جوړه کړی دوی تول سره پاتی او ناکامه شوی دی او ناکامه به شی. دا د الله تعالیٰ د حفاظت او د اسلامی صداقت عظیم الشان نښان دی چه د ظاهری اسبابونو او سامانونو له فقدان سره تر نن ورځې پوری هیڅ‌ا په دغه ابلیسی مقصد کښې بری نه دی موندلی او نه به بری ومومی او کله چه د کعبې شریفې د عمارت په نړولو کښې د قدرت له لوری مخ نیوی ونشی نو وپوهیږئ چه د عالم د ورانی حکم رارسیدلی دی. د دنیا حکومتونه د خپلو دارالسلطنتونو او شاهی مانیو په حفاظت کښې په لکونو سری وژلو ته ورکوی، مګر که دی په خپله خپل شاهی قصر د کوم مصلحت له امله (وجی) وران یا تبدیل یا ترمیموی نو د معمولی او عادی مزدورانو په وسیله د هغه د نړولو حکم ورکوی. ښائی چه د هم دی خبری له امله (وجی) امام بخاری رحمة الله علیه د ﴿جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلۡكَعۡبَةَ ٱلۡبَيۡتَ ٱلۡحَرَامَ قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ الآیة ـ په باب کښې د «ذوالسویقتین» حدیث درجوی او د ﴿قِيَٰمٗا لِّلنَّاسِ﴾ مطلب ته ئی هم داسی اشاره کړی ده چه مونږ پاس ولیکل (نبه علیه شیخنا المترجم قدس الله روحه فی دروس البخاری). په هر حال په دغه تر بحث لاندی آیت کښې د «محرم» د احکامو له بیانولو څخه وروسته د کعبې شریفې د عظمت او حرمت بیانول مقصود دی، بیا ئی د «کعبې شریفې» او د «احرام» په مناسبت د **«شهرالحرام»** او **(هدی)** او **(قلائد)** ذکر هم وفرمایه، لکه چه د دی سورت په شروع کښې ئی د ﴿غَيۡرَ مُحِلِّي ٱلصَّيۡدِ وَأَنتُمۡ حُرُمٌ﴾ سره ﴿لَا تُحِلُّواْ شَعَـٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهۡرَ ٱلۡحَرَامَ وَلَا ٱلۡهَدۡيَ وَلَا ٱلۡقَلَـٰٓئِدَ﴾ ملحق فرمایلی ؤ. والله اعلم.

ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۹۷﴾

دا (تير بيان) دپاره د دی دی چه پوه شئ تاسی چه بیشکه الله عالم دی په هر هغه شی چه دی په آسمانونو کښی او په هر هغه شی چه دی په ځمکه کښی او بیشکه الله په هر شی باندی ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی کعبه شریفه «قیاما للناس» گرځول چه په هغی کښی دینی او دنیوی مصالح رعایت شوی دی او هغه خورا (ډیره) لویه پیشگویی چه په ظاهر کښی له قیاس څخه مخالفه ښکاری د دی دلیل دی چه په ځمکه او آسمانونو کښی هیڅ شی د پاک خدای له غیر محدود علم څخه وتلی نشی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ وَاَنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۸﴾

پوه شئ تاسی چه بیشکه الله ډیر سخت دی عذاب د ده (هغه ته چه تل د حرامو ارتکاب کوی) او بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر مهربان دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چه د احرام په حالت کښی یا د کعبی شریفی د احترام او نورو په متعلق ورکړی شوی دی که له هغو ځنی عمداً مخالفت وکړئ! نو وپوهیږئ! چه د الله تعالیٰ عذاب ډیر سخت دی او که په سهوی او نسیان سره تقصیر درځنی وشی نو په کفاره او نورو سره ئی تلافی وکړئ! بیشکه چه الله جل جلاله لوی بښونکی او مهربان دی.

مَا عَلَى الرَّسُوْلِ اِلَّا الْبَلٰغُ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا تَكْتُمُوْنَ ﴿۹۹﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول زما مگر رسونه (د پیغام) ده او الله عالم دی په هغه شی (هم) چه ښکاره کوئ ئی تاسی او په هغه شی (هم) چه پټوئ ئی تاسی

تفسیر: رسول الله علیه الصلوٰة والسلام د الله تعالیٰ د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء کړ او د حق تعالیٰ حجت په گردو (تولو) بندگانو تمام شوی دی. اوس هر څه او هر هغه عمل چه په

ظاهر او باطن کښې وکړئ! الله تعالیٰ ته معلوم دی د حساب او جزاء په وخت کښې به یوه یوه ذره هم ستاسی په مخ کښې ښکاره او در ایښوده کیږی.

قُل لَّا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) نه برابریږی خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اګر که ښه درښکاره شی تاته ډیروالی د خبیث (ناپاکه)، نو ووېرېږئ تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو له پاره د دی چه تاسی نجات وموموئ.

تفسیر: په پخوانی رکوع کښې ئې فرمایلی ؤ چه (طیبات) مه حراموئ! بلکه له هغو ځنی په اعتدال سره متمتع شئ! د دی مضمون د تکمیل څخه وروسته د خمر او د نورو ناولو او خبیثو شیانو حرمت ئې بیان وفرمایه په دغه سلسله کښې د محرم ښکار هم وګڼئ! د محرم په مناسبت د ځو نورو ضمنی شیانو له بیانولو څخه وروسته اوس تنبیه فرمائی چه طیب او خبیث یو شان نه دی (او بیخی بد له ښو سره نه برابریږی یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک کره او ناکره په اموالو کښې او هم داسی طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کښې نه دی برابر بلکه دغه حکم عام دی او په هر څه کښې جاری کیږی) لږ شی چه طیب او حلال وی له ډیرو خبیثو او حرامو شیانو څخه ښه او بهتر دی عقلمن ته لازم دی چه همیشه طیب او حلال شی اختیار کړی! او د خرابو شیانو په لوری له سره ونه ګوری! اګر که ډیر زیات او خورا (ډیر) ښه هم ښکاره شی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْآنُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسی پوښتنی له (هغو) شیانو که ښکاره کړ شی تاسی ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کړی تاسی (هغه ځواب) او که پوښتنی وکړئ تاسی له (حاله) د هغو

«شیانو» په داسی وخت کښی چه نازل کاوه شی قرآن (یعنی وحی راځي نو) ښکاره به کړی شی تاسی ته عفوه کړی ده الله له هغو (تیرو پوښتنو) او الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر تحمل والا دی (په تاخیر د عقوبت له پاره د انابت)

تفسیر: د پخوانیو دوو رکوعګانو حاصل په دینی احکامو کښی له مبالغی او تساهل څخه امتناع وه. یعنی هغه «طیبات» په خپلو ځانونو مه حراموئ! چه د الله تعالیٰ له خوا تاسی ته حلال کړی شوی دی او له هغو شیانو څخه چه خبیث او حرام دی (اعم له دی چه په دائمی طور سره وی یا په خاصو وختونو کښی)، په پوره ډول (طریقه) اجتناب وکړئ! په دی آیتونو کښی تنبیه فرمایی چه هغو شیانو په متعلق فضول، چتی (بیکاره) او له موضوع څخه لری سوالونه مه کوئ، ! چه په هغو کښی شارع تصریحاً څه شی نه دی بیان کړی همغسی چه د تحلیل او تحریم په سلسله کښی د شارع بیان د هدایت او بصیرت موجب دی د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی. هر هغه شی چه الله تعالیٰ په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی همغه حلال یا حرام شوی دی. او له هغه شی څخه ئی چه سکوت فرمایلی دی په هغه کښی توسع او پراختیا شته!، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتی او د هغه په فعل او ترک کښی عامل آزاد دی، اوس که د داسی شیانو په نسبت خامخا څیړنه (کتنه) او پلتنه (تحقیق) وشی او د مباحثی او سوال او ځواب ورونه پرانیستل شی په دغسی حال کښی چه د قرآن شریف د نزول سلسله جاری ده او د تشریع باب مفتوح دی نو ډیر امکان لری چه د ډیرو پوښتنو په ځواب کښی څنی داسی احکام هم نازل شی چه د هغو له نزول څخه وروسته تاسی ته د ازادی او اجتهاد ځای پاتی نشی، بیا به دا د ډیر شرم ځای وی هر هغه شی چه تاسی په خپله غوښتی دی د هغه په تعمیل کښی په مشکلاتو اخته شئ! له سنت الله څخه دا معلومه ده په هره معامله کښی چه ډیری پوښتنی او څیړنی (تحیق) وشی او خامخا شقوق او احتمالات پکښی ولتول شی نو په هغه کښی تشدید او سختی لا زیاتیږی. ځکه چه له داسی پوښتنو څخه دا ظاهریږی چه ګواکی سائلین په خپلو نفسونو داده او مطمئن دی او د هغه حکم ادا کولو ته بیخی حاضر او تیار دی، نو دا قسم دعوی چه د بنده د ضعف او افتقار سره هیڅ مناسبت نه لری هغه د دی خبری وړ (لائق) او مستحق ګرځوی چه د الله تعالیٰ له لوری په هغه حکم کښی څه تشدید وشی او په هره اندازه سره چه بنده خپل لیاقت او قابلیت ښکاره کړی سم له هغه سره د الله تعالیٰ امتحان وربانددی هم سختیږی لکه چه د بنی اسرائیلو د«ذبح البقرة» په قصه کښی هم داسی وشو. په حدیث کښی دی چه «نبی کریم صلی الله علیه وسلم» ارشاد وفرمایه چه «ای خلقو الله تعالیٰ پر تاسی حج فرض کړی دی» یوه سړی پوښتنه وکړه «ایا په هر کال کښی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم!» ویی فرمایل «که ماویلی وی (هو!) نو هر کال به واجبیده او بیا به تاسی د هغه په اداء نه قادریدی. په هر هغه شی کښی چه زه تاسی آزاد پریږدم تاسی هم له ما څخی پوښتنی مه کوئ» په یوه حدیث کښی

ئی فرمایلی «په مسلمانانو کښې هغه سړی لوی مجرم دی چه د ده په پوښتنې داسې یو شی حرام شوی وی چه هغه حرام نه و». په هر حال دا آیت د شرعی احکامو په نسبت د داسې بې‌ضرورته او له موضوع څخه لرې سوالونو ورونه بندوی. پاتې شوه دا خبره چه په ځینو احادیثو کښې مذکور ده چه «څو تنو سړیو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه چه د جزئی واقعاتو په نسبت لغو او چټی (بیکاره) سوالونه کول په دی آیت کښې له هغو ځنی ممانعت کړی شوی دی». نو هغه هم زمونږ د دی تقریر څخه مخالف نه دی. مونږ په ﴿لَا تَسْـَٔلُوا عَنْ أَشْيَآءَ﴾ کښې اشیاء عام اخلو چه واقعاتو او احکامو دواړو ته شامل دی او په ﴿تَسُؤْكُمْ﴾ کښې هم چه د بد لګیدلو په معنی ده هم تعمیم واخیستل شی حاصل به ئی داسې شی چه نه د احکامو په باب کښې فضولی او چټی (بیکاره) پوښتنې وکړئ او نه د واقعاتو په سلسله کښې. ځکه ممکن دی هغه ځواب چه تاسې ته درکړ شی هغه ناوړ (ګنده) او ناګوار ولویږی، مثلاً که کوم سخت حکم راشی یا کوم قید زیات شی. یا د داسې کومی واقعی اظهار وشی چه په هغی کښې ستاسې فضیحت وی یا پر چټی (بیکاره) پوښتنې ترتنه او توبیخ وکړ شی دا ټول احتمالات تر ﴿تَسُؤْكُمْ﴾ لاندی داخل دی. باقی د ضروری خبری پوښتنه یا د هسی شبهی رفع کول چه ناشی عن الدلیل وی هیڅ مضایقه نه لری. ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْهَا﴾ عفوه کړی ده الله له هغو تیرو پوښتنو د اشیاؤ خو وروسته له دی نه نوری داسې چټی (بیکاره) پوښتنې مه کوئ) له دی نه خو یا مراد دا دی چه له دی شیانو څخه تیر شو. یعنی کله چه الله تعالیٰ د هغو په نسبت څه حکم نه دی راکړی نو انسان په هغو کښې آزاد دی او الله تعالیٰ به د داسې شیانو پوښتنې نه کوی لکه چه له دی ځنی د اصولو ځینی عالمانو دا مسئله استخراج کړی ده چه په ګردو (ټولو) اشیاؤ کښې «اباحت» اصل دی یا دا چه له هغو فضولو سؤالاتو څخه چه پخوا کړی شوی دی الله تعالیٰ تیر شوی دی خو وروسته له دی نه احتیاط وکړئ!

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

په تحقیق پوښتنه کړی وه د داسې خبرو یو قوم پخوا له تاسې بیا وګرځیدل پری کافران (منکران)

تفسیر: (لکه چه ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلی وو چه له کانی څخه مونږ ته اوښه راوباسه او لکه بنی اسرائیلو چه له (اشموئیل) ځنی باچا غوښتی ؤ له پاره د غزا کولو کله چه (طالوت) باچا شو نو بیا ئی غزا ونه کړه او د عیسیٰ علیه السلام نه د ده قوم خنچه طلب کړی وه) په صحیح حدیث کښې دی چه پخوانی قومونه د سوالو له کثرته او د خپلو انبیاؤ علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاک شول.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيْرَةٍ وَّلَا سَآئِبَةٍ وَّلَا وَصِيْلَةٍ وَّلَا حَامٍ وَّلٰكِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۰۳﴾

نه دی روا کړی الله له هیڅ بحیری او نه سائبی او نه وصیلی او نه حام ولیکن هغه کسان چه کافران شوی دی تړی دوی پر الله دروغ (بهتان) او ډیر له دوی څخنی نه پوهیږی (په حق او باطل).

تفسير: بحیره ـ سائبه ـ وصیله او حام دا گردی (تولی) د جاهلیت د زمانی له رسومو او شعائرو سره تعلق لری. مفسرینو د دغو په تفسیر کښی ډیر اختلاف سره کړی دی. ممکن دی له دوی څخنی د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندی وشی. موږ یوائی د سعید بن المسیب رحمة الله علیه تفسیر له صحیح بخاری رحمة الله علیه څخه نقلوو «بحیره» هغه ساکښ (ذی روح) ؤ چه شودی ئی د بتانو په نامه کیدی او له هغو څخنی بل هیچا فایده نه آخیستله. «سائبه» هغه ساکښ و چه د بتانو په نامه لکه د هندوانو «ساند» خوشی کیده. «وصیله» هغه ښځه اوښه وه چه پرله پسی ئی څو داسی جونگی (بچی) څیږولی وی چه په منځ کښی به ئی یو نر جونگی (بچی) نه ؤ او بیا به د بتانو په نامه خوشی گرځیده. «حام» هغه نر اوښ و چه پر خاصو څو اوښو باندی به ختلی ؤ او بیا به خوشی کیده علاوه پر دی چه دا شیان د شرک د شعائرو څخنی وو د هغو ساکښانو (ذی روحو) غوښی او شودی او سپرلی (سورلی) او نور شیان چه الله جل جلاله حلال کړی دی او ښائی چه خلق له هغو څخنی منتفع شی پر هغو باندی د حل او حرمت قیود له خپل لوری ایښودل، گواکی د خپل ځان له پاره د تشریع منصب تجویز کولو په شان ؤ. د دغو مشرکینو بل لوی ظلم دا ؤ چه د خپل شرک رسوم ئی د الله تعالیٰ د خوښی او قربت ذریعه گڼله، نو دغه ځواب داسی ورکړ شو چه الله تعالیٰ دا رسوم نه دی مقرر کړی، د دوی مشرانو په الله تعالیٰ دا بهتان تړلی ؤ چه اکثرو بی عقلانو او عامو خلقو هم هغه منلی ؤ الغرض دلته ئې تنبیه فرمایلی ده، همغسی چه فضول او بیکاره سوالونه او په شرعی احکامو کښی تشدید او سختی پیښول جرم دی، له هغه څخنی زیات لا دغه جرم دی چه بی د شارع له حکمه یوائی په خپلو آراؤ او اهواؤ سره حلالو او د حرامو تجویزونه وکړی.

وَاِذَا قِيْلَ لَهُمْ تَعَالَوْا اِلٰى مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ وَاِلَى الرَّسُوْلِ قَالُوْا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا اَوَلَوْ كَانَ اٰبَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ شَيْئًا وَّلَا يَهْتَدُوْنَ ﴿۱۰۴﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه راشئ تاسی هغه شی ته چه نازل کړی

(رالیږلی) دی الله او (راشئ) په لوری (د حکم) د رسول (د الله) نو وائی دوی بس دی مونږ ته هغه دین چه موندلی دی مونږ پر هغه (دین) پلرونه خپل آیا (بس دی دوی ته) اګر که وو پلرونه د دوی چه نه به پوهیدل په هیڅ شی او نه به ئی لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له ګردو (تولو) ځنی لوی حجت هم دغه دی «هغه کار چه مونږ ته له پلرونو او نیکه‌ګانو ځنی راپاتی دی، آیا مونږ له هغه ځنی څرنګه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول «که ستاسی اسلاف له بی‌عقلی یا ګمراهی د هلاکت په ژوره کنده کښې لویدلی وی، نو آیا تاسی هم د همغو پر قدم (پله) باندی دروميږ؟» حضرت شاه صاحب لیکی «که د پلار حال معلوم وی، چه د حق تابع او د علم خاوند ؤ نو د هغه لاره دی ونیسی! که نه (د پلار متابعت) عبث دی.» یعنی کیف مااتفق د ړندو په شان تقلید جائز نه دی.

یٰۤاَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا عَلَیْكُمْ اَنْفُسَكُمْ ۚ لَا یَضُرُّكُمْ مَّنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَیْتُمْ ؕ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِیْعًا فَیُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿۱۰۵﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) لازمه ونیسئ پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو هیڅ زیان نه رسوی تاسی ته (ګمراهی د) هغه چا چه ګمراه شوی دی کله چه په سمه صافه لاره اوسئ تاسی (خاص) طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی (الله په قیامت کښې) تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی که کفار د خپلو پلرونو او نیکه‌ګانو له چتی (بیکاره) تقلیده، له دومره پند او پوهی سره هم نه راګرځی، نو تاسی مه غمجن کیږئ! زیات له دی نه خپل ځان مه ربړوئ (تکلیف کوئ) د بل چا له ګمراهی ځنی تاسی ته هیڅ زیان نه دررسیږی! په دی شرط چه تاسی پر سمه لاره تګ وکړئ! سمه لاره هم دا ده چه انسان ایمان او تقویٰ غوره کړی او له بدی څخه خپل ځان وژغوری (وساتی)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) له پاره امکانی زیار (محنت) وکاږی او کوښښ وکړی، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلی نو هغه هیڅ زیان نه لری. که له دی آیت ځنی داسی یو مطلب واخیست شی«کله چه یو سړی خپل لمنځونه او روژې او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړی، نو د «**امر بالمعروف نهی عن المنکر**» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسیږی بیخی غلط دی.» د «اهتداء» لفظ

«امر بالمعروف» او د هدایت نورو گردو (تولو) وظائفو لره شامل دی. او له سره نه ښائی چه یو مسلمان سری داسی ووائی «د بل چا گمراهی ماته ضرر نه رسوی» ځکه چه دغه خو په خپله ښه خبره نه ده چه سړی د بل له منکره مانع نشی.

که تا لید چه راغی ړوند په کوهی باندی

چوپ گناه ده غږ پری وکړه لاله ورانِدی

اگر که په دی آیت کښی د خبری مخ د مسلمانانو په لوری دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنبیه هم مقصود ده چه د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لاری ځنی کاږه شوی هم وی نو بیا هم تاسی عمداً د هغو پیروی کوئ!؟ ولی خپل ځانونه په دغه چتی (بیکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کښی اچوئ!؟ اوس هغوی پریږدئ - او د خپلو عاقبتونو په فکر کښی ولوېږئ - او په خپلو گټو او نقصانونو په ښه شان وپوهیږئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وی - او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړی - نو د پلار او نیکه نه داسی مخالفت اولادی ته له سره مضر نه دی - داسی خیالات بیخی ناپوهی او جهالت دی چه «په هیڅ یوه حال کښی اولادی ته نه ښائی چه د پلار او نیکه له طریقی څخه خپل قدم چپ او مخالف کیږدی، که نه پوزه به ئی پری شی؟»، عقلمنو لره ښائی چه د انجام خیال ولری! ځکه چه وړاندی او وروسته د الله تعالیٰ په مخ کښی تول سره یو ځای وړاندی کیدونکی دی او هلته به له هر چاسره خپل عمل مل وی او خپله جزا به ومومی او خپل کرلی به ریبی. ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا﴾ الآیة - خاص طرف د الله ته بیرته ورتله ستاسی دی د تولو، نو خبر به کړی الله په قیامت کښی تاسی په هغو عملونو چه وئ تاسی چه کول به مو) یعنی هغه چه گمراه پاتی شوی او هغه چه لاره ئی موندلی د هغو تولو نیک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ شَهَٰدَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ حِينَ ٱلْوَصِيَّةِ ٱثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ ءَاخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَأَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةُ ٱلْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنۢ بَعْدِ ٱلصَّلَوٰةِ فَيُقْسِمَانِ بِٱللَّهِ إِنِ ٱرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِى بِهِۦ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَٰدَةَ ٱللَّهِ إِنَّآ إِذًا لَّمِنَ ٱلْءَاثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) شهادت په منځ

ستاسي كښې كله چه حاضر شي يوه د ستاسي ته (علامې د) مرګ په وخت د وصيت كښې (شهادت) د دوو تنو دى چه دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وى له تاسي (مسلمانانو) څخه يا دوه تنه نور شاهدان غير له تاسي (مسلمانانو يعني د غير مسلم) كه تاسي سفر مو كاوه په ځمكه كښې بيا ورسيږى تاسي ته مصيبت د مرګ (هسى دوه تنه نور) چه بندوئ به تاسي دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازيګر) نو قسم دى وكړى دواړه په الله كه شكمن يئ تاسي (په شهادت د دوى كښې او وائى به) نه بدلوو په دى قسم سره مال اګر كه وى دا (مشهود له) خاوند د خپلوى (هم) او نه پټوو مونږ شاهدى د الله بيشكه مونږ په وخت د پټولو د شهادت كښې خامخا له ګناهګارانو به يو.

تفسير: يعني (شاهدان درول په وخت د ځنكدن په وصيت كښې دوه تنه دى چه دواړه خاوندان د عدل او انصاف له خپلوانو ستاسي يا له نورو مسلمانانو وى. او) دا بهتر دى. باقي كه دوه تنه نه وى يا معتبر نه وى، بيا هم هغه «وصى» درولى شي. او له شاهد ځنى دلته مراد «وصى» دى د هغه اقرار او اظهار ئى په شاهدى سره تعبير وفرمايه (اثنان په اعتبار د شهادت محذوفه سره خبردى). ﴿ مِنۢ بَعۡدِ ٱلصَّلَوٰةِ ﴾ يعني وروسته د مازيګر له لمانځه څخه چه هغه د اجتماع او قبول وخت دى. ښائي چه دوى ووېرېږى او په دروغو سره قسم ونه خورى. يا پس له بل كوم لمانځه يا «وصى» چه پر هر مذهب وى د هغه د لمانځه پسې. ﴿ إِنَّآ إِذٗا لَّمِنَ ٱلۡأٓثِمِينَ ﴾ بيشكه مونږ په وخت د پټولو د شهادت كښې خامخا له ګناهګارانو به يو) يعني كله چه د تولو ورتګ الله جل جلاله ته دى نو له ورتګه پخوا ښائي چه ګرد (تول) كارونه برابر كړل شي! چه له هغو ځنى يو ضرورى او اهم كار وصيت او د هغه متعلقات دى. په دى آيتونو كښې ئى د وصيت ډيرى ښې طريقې تلقين فرمايلي دى يعني كه مسلمان د مړ كيدلو په وخت كښې خپل مال او نور شيان بل چاته حواله كړى نو دا بهتره ده چه دوه معتبره مسلمانان دى پرى شاهدان ونيسىـ كه مسلمانان پيدا نشى. لكه چه په سفر يا نورو مواقعو كښې داسي اتفاق ولوېږى نو دوه كافران دى« وصى» ودرول شيـ بيا كه وارثانو ته شبه ولوېږى چه دغو كسانو به څه مال پټ كړى وى او وارث پرى دعوى وكړى. او د دغي دعوى له پاره شاهدان ونه لرى نو هغه دواړه كسان دى قسم وخورى چه مونږ هيڅ نه دى پټ كړى او مونږ د كومى طمعى او قرابت له سببه دروغ نه شو ويلى او كه ئى ووايو نو ګنهګار به يو.

فَإِنۡ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسۡتَحَقَّآ إِثۡمٗا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا
مِنَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَحَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡأَوۡلَيَٰنِ فَيُقۡسِمَانِ بِٱللَّهِ

لَشَهَادَتُنَآ اَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَآ اِنَّآ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۷﴾

نو كه اطلاع حاصله كړه شوه پر دى چه بيشكه دا دواړه مستحق شوى دى د گناه (حقى خبرى د پټولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دى ودريږى په ځان د دى دواړو (حلف ته او كه يو تن وى هم څه مضايقه نه لرى) له هغو كسانو چه ثابت شوى دى پر هغو (وصيت يا شاهدى دغسى دوه تنه نور چه) قريبان وى (ميت ته يا غوره وى) نو قسم دى وكړى دا دواړه په الله چه خامخا شاهدى زمونږ ښه حقه (او رښتيا) ده له شاهدى د هغو (ړومبنيو) څخه او څه تجاوز مو نه دى كړى بيشكه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) كښى خامخا له ظالمانو به يو.

تفسير: يعنى كه له قرائنو او آثارو ځنى د وصيانو كوم قسم (لوړه) دروغ ښكاره شي او دوى د شرعى شهادت په ذريعه خپل صداقت ثابت نشى كړى، نو د ميت وارثانو ته دى قسم وركړى شى چه دوى ته د وصيانو د دى دعوى د واقعيت هيڅ علم او خبر نشته او دا چه دغه شاهدى د وصيانو له شهادت ځنى زيات احق بالقبول (يعنى د قبول دپاره ډير مستحق دى) د دى آيتونو شان نزول دا دى يو مسلمان چه (بديل) نوميده له دوو سريو (تميم) او (عدى) سره «چه په هغه وخت كښى نصرانيان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهى (روان) شول، كله چه (شام) ته ورسيدل (بديل) رنځور شو او د خپل مال فهرست (نومليک) ئى وليكلو او په خپلو اسبابونو كښى ئى كيښود او د هغه نومليک اطلاع ئى خپلو دغو دواړو ملگرو ته ور نه كړه، كله چه مرض ئى شدت وكړ نو ده خپلو دغو دواړو نصرانى ملگرو ته وصيت وكړ چه زما دا ټول اسباب زما وارثانو ته ورسوئ! لكه چه دوى هغه گرد (ټول) اسبابونه له ځانه سره يووړل او د ده وارثانو ته ئى ورو سپارل، مگر يو د سپينو زرو جام ئى (چه پرى د سرو زرو ملمع او نقش او سينگار ؤ) ترى ستون كړ، كله چه د وارثانو په لاس كښى هغه فهرست (چه د اسبابونو په منځ كښى وو) هم ولويد دوى له هغو وصيانو ځنى پوښتنه وكړه چه «آيا مړى د دى مالونو له منځه څه مال خرڅ كړى هم دى؟ يا ئى ناروغى ډيره ځنډيدلى (اوږده شوے) او پرى دارو درمل شوى؟ او څه مال ئى په معالجه كښى لگيدلى دى؟» دوى د دى دواړو سوالو ځواب په نفى سره وركړ. آخر دا معامله د حضرت فخر كائنات رسول الله صلى الله عليه وسلم په حضور كښى تقديم شوه، څرنگه چه له وارثانو سره شاهدان نه وو نو هغو دى دواړو نصرانيانو ته په دى الفاظو سره قسم وركړ، چه «مونږ د هغه مړى په مال كښى هيڅ ډول (طريقه) خيانت نه دى كړى او نه مو څه شى له هغه څخه پټ كړى دى،» نو د دى قسم خوړلو له امله (وجى) د دغو وصيانو په گټه فيصله وكړى شوه څو موده وروسته دا خبره څرگنده شوه چى دوى هغه جام په يو زرگر باندى په مكه معظمه كښى خرڅ كړى (پلورى) دى د دغى خبرى پوښتنه چى له دوى ځنى وشوه نو دوى وويل

چه «هغه مو له (بدیل) څخه په بیع اخیستی (پیرودلی) ؤ» کله چه د پیرودلو شاهد نه ؤ موجود نو ځکه مو په هغه باندی په خپل اول اظهار کښې اقرار ونه کړ څو زمونږ تکذیب ونه کړ شی، » د «بدیل» وارثان بیا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول او خپله دعوی ئې مرافعه کړه، دا ځلی د اول صورت په عکس وصیان د شراء «د پیرودلو» مدعیان وو او وارثانو له هغه ځنې انکار درلود (لرلو)۔ او د شاهدانو د نشتوالی له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چه له میت سره ئې ډیر نژدی قرابت درلود (لرلو) قسم یاد کړ چه هغه جام د هغه میت مملوک و. او دی دواړو نصرانیانو په دروغو سره قسم یاد کړی دی. په پای (آخر) کښې هغو نصرانیانو همغه قیمت (یو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړی چه له هغه زرگر څخه ئې د هغه جام په بدل کښې اخیستی وی.

ذٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِٱلشَّهَٰدَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَآ أَوْ يَخَافُوٓا۟ أَن تُرَدَّ أَيْمَٰنٌۢ بَعْدَ أَيْمَٰنِهِمْ ۗ
وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْمَعُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

دا (تیر حکم چه رد کول د قسم دی پر وارثانو) ډیر نژدی دی دی ته چه راتله وکړی دا «شاهدان» په شاهدی سره په هغه شان چه حق دی د دی او (نژدی دی دی ته) چه وویریږی دوی له دی نه چه بیرته به رد کړل شی قسمونه (په ورثه ؤ) پس له قسمونو د دغو (وصیانو) او وویریږئ تاسی له الله (او په دروغو قسم مکوئ!) او واورئ تاسی (د الله احکام) د زړه په غوږونو سره) او الله نه ښیی سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسیر: یعنی که وارثانو ته شبهه پیدا شی نو د قسم ورکولو حکم ورته شته. څو د قسم له ویری اول دروغ ونه وائی بیا که د دوی خبری دروغ ښکاره شی نو ورته دی قسم وخوری، دا هم د دی له امله (وجی) چه دوی هم په قسم کښې (تکی) ونه کړی او وپوهیږی چه هم دا قسم پر مونږ هم اوړی. کذا فی «موضح القرآن». ﴿وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ﴾ الآیة ـ او وویریږئ تاسی له الله ځکه چه) د الله تعالیٰ د نافرمانی کوونکو انجام رسوائی او ذلت دی او دوی د حقیقی بری او کامیابی مخ له سره نشی کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ ۖ

(یاد کړئ) هغه ورځ چه جمع به کړی الله تول رسولان پس وبه وائی (الله رسولانو ته) چه څه ځواب درکړی شوی و تاسی ته (له طرفه د امتیانو ستاسی په دنیا کښې چه بلل تاسی دوی توحید ته)

تفسیر: دغه پوښتنه به محشر کښې د ګردو (تولو) په مخ کښې له انبیاؤ علیهم السلام څخنی کیږی یعنی لکه چه په دنیا کښې تاسی د حق تعالیٰ له حق پیغام سره خلقو ته تللی وئ نو دوی ستاسی د هغه دعوت ځواب څرنګه درکړی دی او تر کومه ځایه پوری د دعوت الله اجابت ته حاضر شوی دی؟. په پخوانی رکوع کښې ئی دا راښوولی وه چه د الله تعالیٰ په حضور کښې پخوا له ورتګه د وصیت او نورو په ذریعه تاسی د دنیوی امورو سرشته او انتظام برابر کړئ اوس دا فرمائی چه د آخرت سوال او ځواب ته ځانونه تیار کړئ!

قَالُوْا لَا عِلْمَ لَنَا ؕ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ ﴿۱۰۹﴾

وبه وائی (ګرد (تول) رسولان الله ته) نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکښې یا الله!) بیشکه ته چه ئی هم ته ئی لوی عالم په غیبو (اسرارو هم نو بی له ویلو زمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دی)

تفسیر: د محشر په هولناکه ورځ کښې چه د قهار الله جلالی شان په خپل انتهائی ظهور سره وی د لویانو او اکابرو فکر او هوښ به په ځای نه وی د اولوالعزمو انبیاؤ په ژبو به هم «نفسی» «نفسی» الفاظ جاری وی په دغه وخت کښې به د انتهائی خوف او خشیت له سببه د (حق تعالیٰ) د سوال ځواب په «لاعلم لنا ـ نشته هیڅ پوهه مونږ ته» سره ورکوی. او له دی نه ماسوا بل څه نشی ویلی. بیا کله چه د بنیادمانو د فخر زمونږ د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم په برکت پر ګردو (تولو) د الله تعالیٰ د لطف او رحمت کتنه کیږی، نو وروسته له هغه د عرض کولو لږ څه جرئت د نورو پیغمبرانو له پاره هم پیدا کیږی له حسن او مجاهد او نورو (رحمهم الله تعالیٰ) څخنی هم داسی منقول دی لیکن د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد د «لاعلم لنا» مطلب دا دی چه ای خدایه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کښې زمونږ هیڅ پوهه او علم نشته ګویا دا الفاظ د «خدای سره د ادب» په دول (طریقه) وائی د ابن جریج رحمة الله علیه په نزد د «لاعلم لنا» څخه دا مراد دی چه مونږ ته نه دی معلوم چه وروسته له مونږ څخنی هغو څه کړی! او څه ئی نه دی کړی؟ ځکه چه مونږ یوائی د دوی په هغو افعالو او احوالو خبریدلو چه دوی زمونږ په مخکښې ظاهراً کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یوائی له تا علام‌الغیوب سره

دی. د هم دی سورت په راتلونکی (١٦) رکوع کښې د حضرت مسیح علیه السلام له ژبی نه هغه ځواب چه په (۱۱۷) آیت کښې نقل شوی دی «وکنت علیهم شهیدا» دا وروستی معنی تائیدوی او په صحیح حدیث کښې دی کله چه په حوض باندی د ځینو په باره کښې زمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسی وفرمائی چه «هؤلاء اصحابی!» نو داسی ځواب به اوری «لا تدری ما احدثوا بعدک؟» نه ئی خبر چه له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړی دی.

تنبیه: غالباً دغه د «المآئدة» (۱۱۰) آیت د هم دی (۱۵) رکوع (چه له دی کرښی څخه (۳) کرښی وروسته شروع کیږی د راتلونکی (١٦) رکوع د (۷) کرښی څخه شروع مومی) تمهید دی ړومبی خپل لوی احسانات ور په یادوی او ورسته هغه پوښتنی کیږی چه په هم دغه (۱۵) رکوع کښې راځی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چه وبه فرمائی الله ای عیسیٰ زوی د مریمی یاد کړه احسان زما پر تا او په مور ستا (چه غوره کړی می وه پر ښځو د زمانی خپلی)

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندی احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چه پر (حضرت صدیقی بي‌بي مریمی) تهمتونه کول حق تعالیٰ د دی د برائت او نزاهت له پاره حضرت عیسیٰ علیه السلام برهان مبین وګرځاوه او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته ئی حضرت بي‌بي مریمی ته عجیبی او غریبی نښی ورښکاره کړی چه ګردی (تولی) د دوی د تقویی او تسکین باعث شوی دی، دغه احسانات بلاواسطه پر دی باندی وو.

إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ۖ وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَىٰةَ وَالْإِنجِيلَ ۖ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْـَٔةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًۢا بِإِذْنِي ۖ وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ۖ وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي ۖ

کله چه قوت می درکړی ؤ تاته (ای عیسیٰ) په روح القدس (جبریل یا انجیل

یا اسم اعظم یا عیسوی روح) سره چه خبری به دی کولی له خلقو سره په مهد (د مور په غیږ یا په ځانگو یا په طفولیت) کښی او په حال د کهولت (پوره عمر) کښی، او کله چه می درزده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعی احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل او کله چه جوړه به دی کړله له ختو څخنی په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) زما پس پوکول به دی په هغه صورت کښی پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) زما او روغول به دی مورزادی ړوند او برگ (پس) په اذن (حکم) زما ، او کله چه راایستل به دی مړی (له قبرونو څخه او ژوندی کول به دی) په اذن (حکم) زما

تفسیر: «په طفولیت کښی به دی خبری کولی» د دی ذکر په (١٦) جزء د «مریم» د سورت په (۳۰) آیت (۲) رکوع کښی راځی. ﴿ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ ﴾ الآیة - تعجب دی چه عیسایان د حضرت مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی. هو! دا ئی لیکلی دی چه مسیح علیه السلام په دولس کلنی د یهودانو په مخ کښی داسی حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلی دی چه گرد (تول) علماء تری عاجز او مبهوت پاتی شوی دی. او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندی پیل (شروع) وکړ، هسی خو په «روح القدس» سره حسب‌المراتب ذکر د انبیاؤ علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تائید هم کیږی، لیکن حضرت عیسٰی علیه السلام ته چه وجود ئی هم د«جبرئیلیه نفخی» څخه شوی دی کوم خاص قسم فطری مناسبت او تائید حاصل دی چه هغه د انبیاؤ د تفضیل په صدد کښی بیان شوی دی

﴿ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ﴾

(د ۳ جزء ابتداء د البقرة د۲٥۳ آیت ۳۳ رکوع) د «روح القدس» مثل په (عالم الارواح) کښی داسی وگڼئ لکه چه د مادیاتو په عالم کښی کهربائی (برقی) خزانه ده. د دی خزانی مدیر له معینه اصولو سره سم کرنټ (قوه) پیدا کوی او په هغو اشیاؤ کښی چه د برق اثر ورسیږی، دغه کنکشن جوړوی او فوراً لاړ او ساکن مشینونه په ډیر زور او شور سره گرځوی او چورلوی ئی، که پر کوم رنځور باندی د برقی عملیاتو اجراآت وکړی شی نو په شلو او شوتو اعضاؤ او بیحسه اعصابو کښی د برق له رسیدلو څخنی حس او حرکت پیدا کیږی. په ځینو وختونو کښی د داسی یوه رنځور په حلقوم کښی چه ژبه یی بیخی بنده او له خبرو پاتی وی د برقی قوت په رسیدلو سره د وینا قوت پیدا کیږی تر دی چه ځینی عالی ډاکتران خو داسی دعوی هم کوی (لکه چه فرید وجدی په دائرة المعارف کښی لیکلی دی) چه د هر ډول (طریقه) ناروغتیا علاج په برقی قوی سره کیدی شی کله چه د دی عادی مادی برق «بریښنا» حال داسی دی، تاسی په خپله اندازه وکړئ چه د «عالم الارواح» په برق کښی چه د هغه خزانه «روح القدس» ده څومره قوت او طاقت به وی؟ حق تعالیٰ د حضرت عیسٰی

علیه السلام د مبارک وجود تعلق له «روح القدس» سره تر یوه داسي خاص نوعیت او اصول لاندې ایښی دی چه د هغه تاثیر د روحیت او تجرد په غلبه او د حیات په خاصو آثارو کښې ظاهر شوی دی. په «روح الله» سره ملقب کیدل، په وړوکتوب، ځلمیتوب او زړښت کښې یو شانې خبرې کول، د الله تعالیٰ په حکم سره د حیات د افاضې د قبلولو له پاره د خاورین کالبوت تیارول او په کښې باذن الله د حیات روح پوکول، د مأیوس العلاجو ناروغانو بې د عادي اسبابو او وسائلو په کار اچولو باذن الله جوړ او روغ او بې‌عیبه او مفید گرځول حتٰی د مړی په تش تور کالبوت کښې باذن الله بیا روح اچول، د بني اسرآئیلو ناپاکې پلمې (تدبیرونه) د الله په امر سره ورانول، او د الله جل جلاله په قدرت پر آسمان ختل او د ده پر طیبه حیات د دومره لوی عمر هیڅ یو اثر نه لویدل او داسې نور دا گرد (تول) آثار د همغه خصوصي تعلق څخه پیدا شوی دی چه الله تعالیٰ په یوه مخصوص نوعیت او اصول د ده او د «روح القدس» په منځ کښې قائم فرمایلي دی. له هر رسول سره د الله تعالیٰ څه امتیازي معاملې وی چه د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وی هم دغو امتیازاتو ته د علماؤ په اصطلاح «جزئی فضائل» ویل کیږی، له داسې شیانو ځنې کلي فضایل نه ثابتیږی څه چه تری «الوهیت» ثابت شي. په «اذتخلق من الطین» کښې د «خلق» لفظ محض په صوری او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقي خالق خو له «احسن الخالقین» ځنې ماسوا بل هیڅوک نه دی. د هم دی له امله (وجی) د «باذنی» تکرار څو څو ځلې راغلی دی او په «آل عمران» کښې د حضرت مسیح علیه السلام له ژبې د «باذن الله» تکرار کړی شوی دی په هر حال هغه خوارق چه په دی آیتونو او د دی نه پخوا په «آل عمران» کښې حضرت مسیح علیه السلام ته منسوب شوی دی له هغو ځنې انکار یا پکښې تحریف یواځې د همغه ملحد کار کیدی شي چه «آیات الله» د خپل شخصي عقل تابع گرځول غواړی. باقي همغه خلق چه د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوی د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کښې ورکړی شوی دی چه د هغه له مطالعې څخه ان شآء الله د تولو شکونو او شبهاتو ازاله کیدی شي.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۱۰﴾

او کله چه مې بند کړ (شر د) بني اسرائیل له تانه (ای عیسٰی چه ستا د قتل اختیار ئې کړی ؤ) کله چه راوړی ؤ تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چه کافران شوی وو له دوی ځنې چه نه دی دغه معجزې ستا مگر سحر دی ښکاره (هر چاته)

تفسير: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به ئې سحر جادو (کودی) ویلی او په پای (اخر) کښې ئې د حضرت مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره حضرت مسیح علیه السلام آسمان ته وخیژاوه په دی دول (طریقه) یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (اخر) ته رسولو کښې ناکام شول.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

او کله چه په زړونو کښې مې ور واچول (او امر مې وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چه ایمان راوړئ تاسې په ما (چه ستاسې الله یم) او په رسول زما (چه عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چه ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ) او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دې چه بیشکه مونږ مسلمانان یو (غاړه ایښودونکی حکم د الله ته) کله چه وویل حواریونو چه ای عیسیٰ زوی د مریمې آیا قبلوی رب ستا (دا سوال) چه نازلې کړی پر مونږ دکې خونچې له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ) ووېرېږئ له الله (په داسې سوالونو کښې) که یئ تاسې مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت زما)

تفسير: «یستطیع» ئې ځکه وویل چه ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د«خرق عادت» په دول (طریقه) نه دی معلوم چه داسې کولی شي؟ که نشی کولی؟.

﴿ مَآئِدَةً مِّنَ السَّمَآءِ ﴾ ډکې خونچې له طرفه دآسمانه) یعنی دآسمان له لوری بې له زحمته روزی راورسېږی. داضروری نه ده چه هغه دې فقط دجنت له دستر خان څخه وی.

﴿ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴾ وویل عیسیٰ چه ووېرېږئ له الله په داسې سوالونو کښې که یئ تاسې مؤمنان په قدرت د الله او نبوت زما ایماندار بنده ته دا لایقه نه ده چه داسې فوق‌العاده غوښتنې وکړی او پاک الله وازمائی اگر که د ده له لوری د ډیری زیاتی مهربانی اظهار هم وشی، ښائی چه روزی په همغو ذرائعو سره وغوښتله شي چه د قدرت له خوا د هغه د تحصیل له پاره مقرری شوی دی، کله چه بنده له الله تعالیٰ څخنی وویرېږی او تقویٰ اختیار کړی او یوائحې په الله تعالیٰ باندی اعتماد او اعتقاد ولری نو حق تعالیٰ ده ته له داسې ځایه روزی وررسوی چه له هغه ځایه ئې وهم او گمان هم نه وی ﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ الآیة - (۲۸) جزء دالطلاق (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع.

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

وویل (حواریونو) اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چه وخورو له (خوړو د دغی (خونچی) او مطمئن شی (په دغه خوراک سره) زړونه زمونږ او پوه شو مونږ په دی چه په تحقیق رښتیا ویلی ؤ تا مونږ ته (چه زه رسول الله یم د دی معجزی په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دی (خونچی) له شاهدانو ځنی (هغوی ته چه غائبان دی یا له کتونکو).

تفسیر: یعنی د ازموینی له پاره ئی نه غواړو، بلکه د برکت په امید ئی غواړو چه له غیبه بی محنته روزی راورسیږی څو د زړه په اطمینان او داډینه سره د الله تعالیٰ په عبادت کښی لګیا شو او د هغو غیبی خبرو ځنی چه تا د جنت د نعمتونو په نسبت راته کړی دی یوه وړوکی نمونه په سترګو هم وګورو او کامل یقین حاصل کړو او د یوه عینی شاهد غوندی مونږ پر هغه شاهدان شو او دغه معجزه تل مشهوره پاتی شی. ځینی مفسران نقل کوی چه حضرت مسیح علیه السلام وعده فرمایلی وه چه تاسی الله تعالیٰ ته دیرش ورځی روژی ونیسئ! نو هر څه چه وغواړئ! هغه به درکړی شی! حواریونو روژه ونیوله او مائده (خونچه) ئی وغوښته او د « ونعلم ان قد صدقتنا » څخه هم دغه مراد دی. والله اعلم.
(نو کله چه معلوم شو چه دغه سوال د حواریونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی بلکه د یقین د زیاتوالی له پاره دی نو).

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾

وویل عیسیٰ زوی د مریمی ای الله! ربه زمونږ رانازله (راښکته) کړه پر مونږ باندی دکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چه شی (وخت د نزول د دغی دکی خونچی) مونږ ته اختر له پاره د ړومبنیو زمونږ او د وروستنیو زمونږ او (بل دا چه شی دغه خونچه) دلیل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او

صداقت) او روزی راکړه مونږ ته او هم ته ئی (خیر) غوره د روزی ورکوونکو.

تفسیر: یعنی هغه ورځ (چه مائده له آسمانه پکښی نازله شی) زمونږ د پخوانیو او وروستنیو په حق کښی به اختر شی چه ټل زمونږ قوم هغه ورځ د یادګار په دول (طریقه) اختر وګرځوی. له دی تقریر سره سم د ﴿ تَكُونُ لَنَا عِيدًا ﴾ اطلاق داسی شو لکه چه د ﴿ اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ﴾ د آیت په متعلق په (بخاری) شریف کښی د یهودانو دغه مقوله نقل شوی دی «انکم تقرؤن آیة لونزلت فینالا تخذناها عیدا» همغسی چه د آیت له اختر ګرځولو ځنی مطلب د هغه آیت د «یوم النزول» عید ګرځول دی (کماهومصرح فی الروایات الاخر) پر هم دی باندی د مائدی اختر هم قیاس کړئ. وائی چه هغه مائده (خونچه) په یکشنبه (اتبار) کښی نازله شوه چه د نصرانیانو په نزد همغه د هفتی (اونی) اختر دی لکه چه زمونږ مسلمانانو له پاره جمعه ده. ﴿ وَارْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴾ او روزی راکړه مونږ ته او هم ته غوره د روزی ورکوونکو ئی!. یعنی بی له ستومانی او کسبه رزق او روزی راعطا کړه! چه ستا په دربار کښی د هیڅ شی کمی نشته او تاته دغه عطا ډیره آسانه ده.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۖ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَّا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

وفرمایل الله زه نازل کوونکی یم د دی خونچی پر تاسو، نو هر څوک چه ناشکری وکړی وروسته (له نزوله د دی خونچی) له تاسی ځنی نو بیشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسی عذاب چه نه به په عذابوم په هغه سره بل هیڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چه نعمت فوق‌العاده او عجیبه وی نو د هغه د شکر ګذاری تاکید هم ښائی چه له معمول ځنی زیات وی، او د هغه په ناشکری هم فوق‌العاده او عجیبه عذاب راتلونکی وی «موضح القرآن». ځینی وائی چه هغه مائده تر (٤٠) ورځو پوری نازلیده خو ځینو پری ناشکری وکړه، یعنی داسی حکم شوی ؤ چه له هغی ځنی دی فقیر او مریض وخوری، خو له هغی ځنی مړو، روغو رمتو سړیو هم خوړله. بیا نژدی اتیا تنه له دوی ځنی بیزوګان او بدځناوران شول، دا عذاب پخوا له دی نه پر یهودانو هم نازل شوی ؤ وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی. او ځینی وائی چه دوی د دی تهدید له اوریدلو ځنی وویریدل او د هغی له غوښتنی څخه پښیمانه شول او وئی نه غوښتله. لیکن د رسول دعاء عبث نه وی او نقل ئی په دی کلام کښی بی حکمته نه دی او ښائی چه د هم دی دعاء اثر وی چه د حضرت عیسٰی علیه السلام په امت کښی تل

هوسائی (خوشالی) او مالداری ده. او هر هغه چه له دوی څخنی ناشکری وکړی او د زړه په اطمینان په عبادت مشغول نشی. بلکه په ګناه اخته شی نو ښائی چه په آخرت کښی به له ګردو(تولو) څخنی زیات عذاب ومومی په دی کښی مسلمانانو ته هم عبرت دی چه خپله مدعا دی د «خرق العادت» له لاری څخنی ونه غواړی چه بیا د هغه شکر ګذاری ډیره مشکله ده که پر ظاهری اسبابو قناعت وکړۍ ښه دی. په دی قصه کښی دا هم ثابته شوه چه د الله تعالیٰ په حضور کښی د هیچا حمایت او نور (بی د ده له اذنه) په کار نه ورځی.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ

او کله چه وویل الله ای عیسٰی زوی د مریمی! آیا تا ویلي ؤ خلقو ته چه ونسیئ ما او مور زما (دواړه) خدایان بی له الله نه،

تفسیر: حقیقتاً پخوانی (۱۵) رکوع د دی (۱٦) رکوع تمهید وه الله تعالیٰ په ړومبنی رکوع کښی ﴿ يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ ﴾ الآية ـ فرمایلی او ښکاره کړی ئی وه چه د قیامت په ورځ کښی به له تمامو مرسلانو څخنی د دوی د امتیانو په مخ کښی علی روس الاشهاد سوال او ځواب کیږی بیا د دوی په منځ کښی ئی خاص د حضرت مسیح علیه السلام ذکر وفرمایه چه هغه ته په کروړونو خلقو د خدائی درجه ورکړی ده او له ده څخه بالخصوص د دی باطلی عقیدی په نسبت پوښتنه کیږی، لیکن اول هغه عظیم‌الشان احسانات او ممتاز انعامات په یادوی چه پر مسیح علیه السلام او د مسیح علیه السلام پر ماجدی والدی بی‌بی مریمی مبذول شوی دی، بیا به داسی ارشاد کیږی ﴿ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي ﴾ الآية ـ آیا تا خلقو ته ویلی ؤ چه ما او زما مور هم ماسوا له الله څخنی د خپلو معبودانو په ډول (طریقه) ومنئ؟. حضرت مسیح علیه السلام به د دی سوال په مقابل کښی وریږدی او په ډیره وارخطائی سره به ودریږی او هغه عرض به وکړی چه وروسته له دی نه راځی، په آخر کښی به ارشاد کیږی ﴿ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ ﴾ د «هذا» اشاره د هغی ورځی په لوری ده چه په «یوم یجمع الله الرسل» کښی مذکوره شوه. په هر حال دا تولی واقعی د قیامت د ورځی دی چه د هغه له یقینی راتګ څخه قرآن او احادیثو د ماضی په صیغه یعنی «قال» سره تعبیر فرمایلی دی.

قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِن كُنتُ قُلْتُهُۥ فَقَدْ عَلِمْتَهُۥ

تَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِي وَلَآ أَعۡلَمُ مَا فِي نَفۡسِكَۚ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلۡغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

وبه وائی (عیسٰی) چه پاکی ده تا لره (ای الله! له شریکه) نه ده لایقه ماته دا چه ووایم زه هغه خبره چه نشته ماته حق (د ویلو د هغی) که وم زه چه ویلی می وی دا خبره نو په تحقیق معلومه به وه تاته هغه خبره تاته معلوم دی هر هغه شی چه په نفس زما کښی دی او نه پوهیږمه زه په هغه شی چه په ذات ستا کښی دی (له معلوماتو ستا)، بیشکه ته هم دا ته ئی لوی عالم پر غیبو (اسرارو هم)

تفسیر: یعنی زه داسی ناکاره خبره څرنګه کولی شم ستا پاک ذات له داسی تهمتونو څخنی پاک او منزه دی او ستا په الوهیت او نورو ذاتی او فعلی صفاتو کښی هیڅوک له تا سره نشی شریکیدی او هر چاته چه تا د رسالت جلیل منصب عنایت فرمایلی دی د ده له شانه سره دا نه ده مناسبه چه کومه ناحقه خبره له خپلی خولی څخه راوباسی پس ستا سبوحیت او څما د عصمت د دواړو دا اقتضاء ده چه زه داسی چتی (بیکاره) او ناپاکی خبری نشم کولی، له ګردو(تولو) دلایلو څخنی صرف نظر آخری خبره هم دا ده چه ستا له محیط علم څخه هیڅ یو شی نشی وتلی، که فی‌الواقع ما داسی ویلی وی نو ستاپه علم کښی به هغه ضرور موجود وی تاته ښه معلوم دی چه په پته او ښکاره می داسی کومه خبره له خپلی خولی څخنی نه ده ایستلی بلکه څما په زړه کښی د داسی ناکاره او چتی (بیکاره) خیالاتو خطور (وسوسه) هم نه دی شوی له تا څخه زما او د نورو د زړونو مخفی هواجس (خیالات) او خواطر هم نه دی پټ.

مَا قُلۡتُ لَهُمۡ إِلَّا مَآ أَمَرۡتَنِي بِهِۦٓ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمۡۚ وَكُنتُ عَلَيۡهِمۡ شَهِيدٗا مَّا دُمۡتُ فِيهِمۡۖ فَلَمَّا تَوَفَّيۡتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيۡهِمۡۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

نه دی ویلی ما دوی ته (هیڅ شی) مګر هغه چه تا امر (حکم) کړی ؤ ماته په هغه سره چه عبادت کوئ تاسی د الله د رب زما او رب ستاسی او ومه زه (پر اقوالو او افعالو) د دوی باندی خبردار (څارونکی په موعظو سره) تر څو چه ومه زه په دوی کښی پس کله چه ونیولم تا زه کامل (په بیولو سره

آسمان ته) نو وی ته هم دا ته ښارونکی (خبردار) پر دوی او ته پر هر شی باندی ښه حاضر ښه خبردار ئی

تفسیر: ما ستا له حکمه د یوه ویښته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی. ما به ولی د خپل الوهیت تعلیم دوی ته کاوه، بالمقابل ما تش ستا د بندگی په لوری هغوی ته دعوت ورکاوه او په صافو او ښکاره خبرو سره می دوی ته د وحدانیت داسی ښوونه کوله چه زما او ستاسی د گردو (تولو) رب (پالونکی) همغه یو الله تعالیٰ دی چه **(وحده لاشریک له)** او یواځی د معبودیت وړ (لائق) دی. لکه چه نن هم په «انجیل ـ بائیبل» کښی په دی مضمون ډیر صریح نصوص شته نه یواځی دا چه ما مخلوق ته ستا په لوری د توحید او عبودیت دعوت ورکړی دی بلکه تر هغه پوری چه زه د دوی په منځ کښی اوسیدم د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه می په ښه شان سره کړی ده څو کومه غلطه عقیده، یا بی موقعه خیال قائم نه کړی. کله چه د دوی په منځ کښی زما د قیام هغه موده چه ستا په علم کښی مقدره وه پوره شوه نو زه دی له دوی څخنی واخستم **(کمایظهر من مادة التوفی ومقابلة مادمت فیهم)** نو بیا یواځی ته د دغه احوال کتونکی او خبردار ئی! زه د دی موضوع په نسبت هیڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د حضرت مسیح علیه السلام د موت (یاد رفع الی السماء) او نور بحث دی په (۳) جزء د «آل عمران» په (٥٥) آیت «انی متوفیک و رافعک الی» (٦) رکوع کښی وکتل شی. محقق شیخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفیتنی» ترجمه «تا زه واخیستلم» سره کړی ده چه د محاوری په اعتبار «په موت» او په «رفع الی السماء» دواړو باندی صادقیدی شی. گواکی تنبیه ئی وکره چه نه د «توفیٰ» لفظ دپاره «موت» لازم دی او نه خاص هغه «توفیٰ» چه د موت په صورت دی په دغه تر بحث لاندی مباحثه کښی څه مداخله لری. نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم په یوه حدیث کښی ارشاد فرمایلی دی چه د ځینو خلقو په نسبت به زه د قیامت په ورځ داسی وایم لکه چه د الله تعالیٰ صالح بنده عیسیٰ علیه السلام ویلی و ﴿ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ ﴾ له داسی تشبیهاتو څخنی د دی خبری ایستل (چه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د حضرت مسیح علیه السلام «توفیٰ» دی هم په هر حال ښائی یو شان او یو رنگ وی پر عربیت د ناپوهی دلیل دی. د مکی معظمی مشرکانو پر یوی ونی (ذات انماط) باندی خپلی وسلی ځړولی وی، اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم عرض وکړ یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم مونږ ته هم د دوی په شان (ذات انماط) مقرر کړئ! رسول الله مبارک وفرمایل کما قال قوم موسیٰ علیه السلام «اجعل لناالها کمالهم آلهة» دا خو داسی شوه کله چه د موسیٰ علیه السلام قوم غوښتنه کړی وه، چه «مونږ ته هم د داسی یوه معبود تجویز وکره! لکه چه د دغو بت پرستانو دی» کوم مسلمان د دی تشبیه له اوریدلو څخنی داسی گمان کولی شی چه معاذ الله اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم به د بتپرستی غوښتنه او درخواست کری وی؟ په داسی تشبیهاتو سره له محکمو نصوصو او د امت له اجماع څخه مخالفت او پر

باطلو عقائدو متمسک کیدل یواځې د هغه جماعت کار دی، چه د هغوی په نسبت داسی ارشاد شوی دی ﴿ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ ﴾
نو هر څه هغه کسان چه په زړونو د دوی کښې کوږوالی دی پس پیروی کوی دوی د هغو کلماتو چه متشابه وی له قرآنه له پاره د طلب د فتنې او ګمراهی او دپاره د طلب د معنی د هغی).

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۱۸﴾

که عذاب ورکړی ته (ای الله!) دوی ته نو بیشکه دوی بندګان ستا دی (او ته ئې مالک ئې نو نشته هیڅ اعتراض پر تاسی) او که ببښنه وکړی دوی ته نو بیشکه ته هم دا ته ئې ښه غالب شوی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندګانو ظلم او بیځایه سختی نه کوی که دوی ته سزا ورکړی نو په عین عدل او حکمت بنا ده او که فرضاً دوی وبښی نو دغه عفوه هم (عین لطف او مهربانی) او د عجز او سفاهت له کبله (وجی) نه ده. ځکه چه ته «عزیز» زبردست او غالب ئې! او هیڅ کوم مجرم ستا د قدرت له قبضی څخه نه وتلی او نه تښتیدلی شی او ته په هرچا او هر ځای قوت او قدرت او قابو لری او څرنګه چه «حکیم» حکمت والا ئې نو دا هم هیچیری امکان نه لری چه کوم مجرم به بی موقع خوشی کړی. په هر حال هر هغه فیصله چه ته د مجرمانو په حق کښې وفرمائی هغه بیخی ستا په حکمت او قدرت مبنی ده څرنګه چه د حضرت مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کښې ویل کیږی چه هلته به د کفارو په حق کښې هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شیان نه وی نو ځکه حضرت مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ د دی په خلاف حضرت ابراهیم علیه السلام په دنیا کښې د خپل پروردګار په حضور کښې عرض کړی ؤ « ﴿ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ ای پروردګاره! دی بتانو ډیر خلق ګمراهان کړی دی نو هر یو له دوی څخنې چه زما متابعت وکړی، هغه زما امت دی او هر څوک چه له ما څخنې غاړه وغړوی نو بیا ته غفور او رحیم ئې» یعنی اوس هم موقع ده چه ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دی نه د توبې او د رجوع الی الحق توفیق ورو‌بښې! او پخوانی ګناهونه ورمعاف کړی!

قَالَ اللّٰهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصّٰدِقِيْنَ صِدْقُهُمْ ؕ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ؕ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿۱۱۹﴾

وبه فرمائی الله (په قیامت کښی) دا ورځ د دی ده چه نفع به رسوی صادقینو ته صدق د دوی (چه په دنیا کښی ئی کړی وی،) (مقرر) دی دوی ته (هسی) جنتونه چه بهیږی له لاندی (ونو او مانیو د) د هغو ویالی (د اوبو، شودو، شرابو او شاتو) تل به وی دوی په هغه کښی همیشه راضی شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره) او راضی دی دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب) دا (خلود او رضوان) بری دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتی دی لکه حضرت مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ وررسیږی (چه هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده! اللهم ارزقنا!) یعنی لویه کامیابی د الله تعالیٰ رضا ده، او جنت هم د دی له امله (وجی) مطلوب دی چه د الله تعالیٰ د رضا محل دی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ ؕ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۲۰﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت د) ځمکی او (سلطنت) د هغو شیانو چه په دوی کښی دی او الله پر هر شی باندی (چه اراده ئی وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دی)

تفسیر: یعنی له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کیږی چه د یوه مطلق شهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لائق) او مناسب وی.

تمت سورة المائدة بفضل من به الاعاذة واليه الاعادة ونسأله فى البيان حسن الافادة والاجادة وفى البنان نعم الافازة والانارة

سورة الانعام مكية الاتسع آيات فمدنية وهی مائة وخمس وستون آية و عشرون رکوعاً نزلت بعد الحجر رقمها (٦) تسلسلهاحسب النزول (٥٥)

د «الانعام» سورت مکی دی په استثناء د نهو آیتونو چه د ځینو علماؤ په نزد مدنی دی او هغه ٢٠-٢٣-٩١-٩٣-١١٤-١٤١-١٥١-١٥٢-١٥٣- دی یو سل او پنځه شپیته آیتونه او شل رکوع لری وروسته د «الحجر» له سورته نازل شوی دی په تلاوت کښی (٦) سورت دی او په نزول کښی (٥٥) په روایتونو کښی راغلی دی چه دا ګرد (تول) سورت په یو وخت کښی سره له بیشمیره پرښتو نازل شو. مګر ابن صلاح رحمة الله علیه په خپلی فتاویٰ کښی د دی روایاتو له صحته انکار کړی دی چه د پوره سورت پر یو ځای نازلیدلو دلالت کوی. «والله اعلم» ابواسحٰق اسفرائینی رحمة الله علیه وائی چه دغه سورت د توحید پر ګردو (تولو) قواعدو او اصولو مشتمل دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ ۬ ثُمَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ یَعْدِلُوْنَ ①

ګردی (تولی) ثناوی او ستاینی (صفتونه) خاص هغه الله لره دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه (بی له نمونی) او ځمکه (بی له مادی) او پیدا کړی ئی دی (رنګارنګ) تیاری او رڼا (رڼرا) بیا (هم) هغه کسان چه کافران شوی دی په رب خپل سره برابروی (نور شیان په عبادت کښی یا د الله له عبادت څخه د غیر الله عبادت ته عدول کوی).

تفسیر: مجوسیان دنیا ته دوه خالقان (خدایان) دروی «یزدان» چه د خیر خالق او «اهریمن» چه د شر خالق ئی ګنی او دواړه به ئی د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول د (هندوستان) مشرکان په دری دیرش کروړو خدایانو قائلان دی (چه هر یو خپل بت خدای بولی) د (اریه سماج) فرقه سره له دی چه د توحید ادعا کوی «ماده» او «روح» هم لکه خدای غوندی غیر مخلوق او ازلی بولی او الله تعالیٰ د تکوین او تخلیق او په څه نورو صفاتو کښی دی دواړو ته (نستغفر الله) محتاج ګنی. عیسایانو د پلار او زوی د توازن او تناسب له پاره بالاخره د دریؤ نه یو، او یو له دریؤ نه مشهوره عقیده غوره کړه، یهودان د الله تعالیٰ له پاره داسی صفات تجویز کړل چه یو عادی انسان هم نه یوائحی (العیاذ بالله) له هغه سره اندول (ترلی) او برابر بلکه بهتر

هم کیدی شي. د عربو مشرکانو د خدایانو په تقسیم کښی تر دی ځایه پوری خپل سخاوت وښود چه ښائی د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (ګټه) هم د انسانانو د معبود ګرځیدلو صلاحیت ولری، الغرض اور، اوبه لمر ستوری، ونه، تیږه (ګټه) او نور هیڅ یو شی ئی پری نښودل او هر یوه موجود ته ئی له خدائی ځنی څه نه څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کښی به دوی د خدای په ځای هغوی درول. حال دا چه د الله تعالیٰ پاک ذات د ګردو (تولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز (قسم) ښیګنو (فائدو) د خالقیت او منبع والی له امله (وجی) د ګردو (تولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز (قسم) حمد او ثنا بی د نورو له شرکته وړ (لائق) او مستحق دی هغه لوی (ذات عم نواله) چه آسمانونه او ځمکی، یعنی ګرد (تول) هغه علویات او سفلیات ئی پیدا کړل (چه د ګردو (تولو) عالمیانو عقول د هغو له احاطی څخه عاجز دی) شپه او ورځ، تیاره او رڼا (رنړا)، هدایت او ضلالت، موت او حیات لنده ئی دا چه ګرد (تول) متقابل کیفیات او متضاد احوال ئی ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په ګردو (تولو) افعالو کښی د هیڅ یوه یار مددګار،حصه دار، ښځی، اولاد او د نورو ضرورت نشته د ده په معبودیت او الوهیت کښی هیڅوک ورسره شریکیدی نشي او په ربوبیت کښی هیڅوک د ده پر اراده غالبیدی نه شي او په ده د هیچا قوت او زور چلیدی نشي، بیا د تعجب ځای دی چه د دغو حقائقو له لیدلو او پوهیدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول (طریقه) نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوی؟ او د دوی په عبادت کښی مشغولیږی؟
(یا د دغه خالق‌الکل او مالک‌الکل له وجوده بیخی منکران کیږی).

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا ۖ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُ ۖ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ ۝٢

دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی تاسی له ختو (چه آدم ئی تری ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی ئی دی یو وخت (له پاره د مرګ) او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله بیا هم تاسی شک کوئ (په توحید او بعث کښی)

تفسیر: پاس د «عالم الکبیر» یعنی د جهان د پیدائښت ذکر ؤ، دلته د «عالم الصغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمائی چه وګورئ اول د بی ساه خاوری څخه ئی د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ او په څه ډول (طریقه) ئی ژوندی کړ او په څه انسانی کمالاتو ئی فائض کړ، او نن ورځ هم له هم دی خاوری ځنی ګرد (تول) خواړه وځی او له غذا ځنی نطفه او له نطفی ځنی انسان جوړیږی. غرض دا چه په دی ډول (طریقه) ئی له عدم ځنی تاسی په وجود راوړی یئ،

بيا ئې د هر سړي د مرګ له پاره يو وخت مقرر کړ، کله چه انسان بيا په خاورو کښې خښ او بيا له همغې سره ګډيږي چه ترې پيدا شوی ؤ نو په هم دې باندې تاسې قياس کولی شئ چه د «عالم الکبير» فنا ته هم يو وخت مقرر دی. چه هغه ته «قيامت الکبرىٰ» وايي «قيامت الصغرىٰ» يعنې ځانګړی او انفرادي مرګونه څنګه چه مونږ ته تل راځي نو د هغه علم هم خلقو ته نه وي، ليکن د «قيامت الکبرىٰ» د صحيح او برابر وخت علم يواځې پاک الله ته دی نو تعجب دی چه د «عالم الصغير» يعنې د انسانانو د بقا او فنا د سلسلې له ليدلو سره سره بيا هم چه انسان د «عالم الکبير» په فناء کښې څرنګه تردد کوی؟

وَهُوَ اللّٰهُ فِي السَّمٰوٰتِ وَفِي الْاَرْضِ ۭ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُوْنَ ③

او هم دی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کښې او په ځمکه کښې عالم دی الله په پټ (حال) ستاسې او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسې او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چه کوئ (ئې) تاسې.

تفسير: يعنې په ګردو (تولو) آسمانونو کښې يواځې همغه مطلق موجود او برحق معبود مالک، باچا، متصرف او مدبر دی او دغه مبارک نوم (الله) هم يواځې د همغه متعالي‌الصفاتو د ذات له پاره مخصوص دی بيا نو نورو ته د معبوديت استحقاق له کومه راغی؟ څنګه چه په ځمکه او آسمانونو کښې د همغه حکومت دی او همغه بلاواسطه په تولو ظاهرو او باطنو شيانو په پټو او په ښکاره، وړوکو او لويو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هيڅ ضرورت نشته چه په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کښې غير الله شريک وګرځوی، مشرکانو به چه داسې ويل ﴿ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى ﴾ مونږ عبادت نه کوو بتانو ته مګر کوو ئې د دې دپاره چه نژدې کړي مونږ الله ته په نژديوالي سره» دغه د دوی او د دوی د نورو ملګرو ځواب شو او پرومبی په «اجل مسمىٰ» سره د قيامت په لوري اشاره وه، دلته ئې د مجازاتو په سلسله تنبيه وفرمايله چه په ځمکه او آسمان کښې زمونږ حکومت دی او ستاسې ګرد (تول) پټ او ښکاره، نيک او بد عملونه زمونږ په علم کښې شته بيا نو هيڅ وجه نشته چه تاسې هم داسې چټې (بيکاره) او مهمل پريښودی شئ.

وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ مِّنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ④
فَقَدْ كَذَّبُوا۟ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۖ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنۢبَٰٓؤُا۟ مَا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ⑤

او نه راځي دی (کفارو) ته هيڅ کوم (تکويني يا تنزيلي آيت) له آيتونو (له دلائلو د قدرت) د رب د دوی مګر وی دوی له هغه څخه مخ ګرځوونکي (تغافل کوونکي). نو په تحقيق نسبت د دروغو وکړ دوی حق ته کله چه راغی دوی ته نو ژر به راشي (ظاهر به شي) دوی ته اخبار (حقيقت) د هغه شي چه وو دوی چه پری خندل به ئی.

تفسير: له حق څخه غالباً «قرآن کريم» مراد دی چه د هغو کسانو بدانجامی او دنيوی او اخروی سزاوی بيانوی چه د قدرت له دلائلو څخنی تغافل او تجاهل کوی او هر کله چه هغه اوری تری اعراض او انکار کوی او تکذيب او استهزاء پری کوی او داسی ښکاروی چه په هغو خبرو چه تاسی خاندئ او تمسخر پری کوئ ـ هغه به ډير ژر يو ثابت حقيقت وګرځی او تاسی ته به په مخه درشی، وروسته له دی نه د هغو اقوامو احوال وربيانوی چه د آيت الله د تکذيب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوی دی.

أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ
وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَآءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهَٰرَ تَجْرِى مِن
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ⑥

آيا نه دی کتلی (نه دی خبر شوی) دوی چه څومره (ډيره) هلاک کړی دی مونږ په خوا له دوی نه له (نورو امتونو) قرنونو څخنی چه ښه قوت ورکړی ؤ مونږ دوی ته په ځمکه کښي دومره قوت چه نه مو دی درکړی تاسی ته او

راښکته کړی ؤ مونږ باران پر دوی پرله پسی اوریدونکی او ګرځولی مو وی ویالی چه بهیدلی له لاندی د (مانیو او ونو د) دوی نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د ګناهونو د دوی او پیدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور

تفسیر: یعنی عاد او ثمود او نور چه له تاسی څخنی وو، او دوی ته ستاسی په نسبت ډیر طاقت، زور، قوت او قدرت ورکړی شوی ؤ، د بارانونو او ویالو له امله (وجی) د هغوی باغونه او کښتونه (فصلونه) تک شنه او خروب وو او د عیش او خوشالی په دوره کښی ئی ډیر ښه ژوندون درلود (لرلو) کله چه دوی بغاوت او تکذیب ته ملاوی وتړلی او د قدرت په نښو ئی خندل او مسخری ئی پری کولی نو مونږ دوی د هغو جرمو په سزا داسی سخت ونیول چه نوم او نښان ئی هم نه دی پاتی، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پیدا کړل او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاری کړه، مجرمان پرله پسی فنا کیدل خو د دنیا په ودانی کښی هیڅ یو خلل نه واقع کیده (قرن د یوی زمانی اهل ته وایه شی چه د هغه په تحدید او تعین کښی ډیر اقوال دی ځینی (۱۲) ځینی (۲۰) ځینی (۳۰) ځینی (۷۰) ځینی (۸۰) ځینی (۱۲۰) کلونو ته قرن وائی خو په اصح الاقوال کښی قرن د عمرونو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی چه زیاتره د یوی زمانی اهل پکښی ژوندون کوی یا هغومره موده چه د یوه کال د ځیګیدلو څخنی پکښی یو تن هم ژوندی پاتی نشی او ګرد (تول) سره ومری خو اوسنی پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وائی).

وَلَوۡ نَزَّلۡنَا عَلَيۡكَ كِتَٰبٗا فِي قِرۡطَاسٖ فَلَمَسُوهُ بِأَيۡدِيهِمۡ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنۡ هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّبِينٞ ۝٧

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (لیکلی) پر کاغذ پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترګو ئی هم لیدلی وی) نو خامخا ویلی به وو هغو کسانو چه کافران شوی دی چه نه دی دا مګر خو سحر (کوډی) دی ښکاره.

تفسیر: د مکی معظمی ځینو مشرکانو ویلی وو «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړی چه څلور پرښتی هم ورسره وی او زمونږ په مخ کښی شاهدی ادا کړی چه بیشکه هم دا کتاب د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی دی نو مونږ به ایمان راوړو.» د هغو ځواب داسی ورکوی هغه خلق چه په موجوده حالت کښی دی لوی قران ته سحر، جادو او

کودی او راوړونکی ته ئی ساحر او کودګر وائی که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسی کتاب هم له آسمانه ورولیږو چه دوی ئی د خپلو لاسونو په مښلو سره هم معلوم کړی او ښه وپوهیږی چه څه تخییل او نظر بندی پکښی نشته نو بیا به هم دوی (عناداً) هم داسی وائی چه دا خو صریح جادو دی هغو بدبختو ته چه هدایت نه دی ور په برخه شوی د هغو شک او شبه له سره نه ورکیږی.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ⑧

او ویلی (کفارو) ولی نه نازلیږی په دغه (محمد) پرښته (له آسمانه)؟ او که نازله کړی وی مونږ پرښته نو خامخا فیصله شوی به وه خبره (د هلاک د دوی) بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی

تفسیر: یعنی کفارو ویل چه ښائی پرښته مونږ ته مخامخ ودریږی او د ده پر صداقت شاهدی ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «که پرښتی په خپل اصلی صورت سره راشی نو دا خلق د یوی شیبی له پاره هم د هغوی تحمل نشی کولی د پرښتو له رعب او هیبت او داره به د دوی ساوی ووځی. دا یواځی د انبیاؤ علیهم السلام ظرفیت او قوت دی چه د پرښتو د لیدلو تحمل په اصلی صورت سره کولی شی، زمونږ نبی کریم (علیه افضل الصلوٰة والتسلیم) په خپل تول عمر کښی دوه ځلی حضرت جبریل علیه السلام په خپل اصلی صورت سره لیدلی دی او د بل کوم (نبی) په نسبت یو ځلی هم نه دی ثابت شوی. که د دی خلقو داسی عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړی شی او بیا ئی هم ونه منی لکه چه د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده نو له سنة الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکاوه کیږی او د داسی سخت عذاب غوښتونکو باندی خامخا همغسی سخت عذاب نازلیږی چه په هغه سره به دوی بیخی فنا کیږی نو په دی لحاظ د داسی غوښتنی نه پوره کول هم ښائی د الله تعالیٰ عین رحمت وګڼه شی.

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ⑨

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرښته (نه بشر) نو خامخا ګرځولی به وه مونږ دغه پرښته (په صورت د یوه) سړی او (که ګرځولی وی مونږ پرښته په صورت د سړی نو) خامخا په شبهه کښی به اچولی وو مونږ دوی په همغسی اشتباه کښی چه اوس پکښی پراته دی.

تفسیر: څرنگه چه په ړومبنی آیت کښی د پرښتو د لیږلو ځنی په اصلی صورت سره نفی وشوه اوس نو د دوهم احتمال ځواب ورکوی او هغه دا دی چه باید پرښتی د انسانانو په شکل ولیږلی شی څکه چه په دی صورت کښی د صوری مجانست په بناء خلق د دوی د نمونی او تعلیم ځنی منتفع کیدی شی لیکن په دی تقدیر سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشی کیدی. هغه شکونه او شبهی چه د رسول په بشریت کښی ئی کوی همغه به په ملک کښی هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنی سره سم راتلی) واردیدلی.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِيْنَ سَخِرُوْا مِنْهُمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۱۰﴾ ع

او خامخا په تحقیق مسخری کړی شوی دی په رسولانو چه پخوا وو له تانه نو چاپیر او محیط شو په هغو کسانو پوری چه مسخری ئی کولی په دوی پوری هغه (عذاب) چه وو دوی چه په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسیر: د معاندانو د غوښتنی له ځواب ورکولو څخه وروسته «محمد صلی الله علیه وسلم» ته تسلی ورکوله کیږی چه ته د دوی له استهزاء او تمسخر ځنی مه خپه او مه متأثر کیږه! دا کومه نوی خبره نه ده، پخوانیو انبیاؤ ته هم داسی حالات ورپیښ شوی وو بیا هغه سزاوی او هیدادونه (عذابونه) چه مکذبینو او د پیغمبرانو دښمنانو ته ورکړی شوی دی هغه گردو (تولو) ته ښکاره دی نو لکه چه پخوانیو مجرمانو ته کومی سزاوی ورکړی شوی دی دوی ته هم الله تعالیٰ همغسی سزاوی ورکوی.

قُلْ سِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۱۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وی قائله په هلاک د پخوانیو قرنو) وگرځئ تاسی په ځمکه کښی بیا وگورئ چه څرنگه ؤ عاقبت (خاتمه) د دروغجن کوونکو (د رسولانو).

تفسیر: یعنی د ملکونو د سیر او سیاحت او گرځیدلو او د تباه شویو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضی واقعاتو ته وگورئ! نو د هغو اقوامو انجام به تاسی ته صاف درښکاره او څرگند شی چه د انبیاؤ تکذیب ته ئی ملاوی تړلی وی نو په همغو ئی

قیاس کړئ! کله چه د مکذبینو حال هغسی شو نو د استهزاء کوونکو حال به څرنګه وی؟.

قُلْ لِّمَنْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ قُلْ لِّلّٰهِ ۖ كَتَبَ عَلٰى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۖ لَيَجْمَعَنَّكُمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيْهِ ۖ اَلَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿١٢﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه چا لره دی (خلقاً ، ملکاً او عبیداً) هغه شیونه چه په آسمانونو کښې او په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه خاص الله لره دی (بل ځواب نشته) لازم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت خامخا تول به کړی (الله) هرومرو (خامخا) تاسی په ورځ د قیامت کښې چه نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغی کښې هغه کسان چه زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلی فطرت او سلیم عقل په ضیاع) نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسیر: کله چه په ګردی (تولی) زمکی او آسمانونو کښی د الله تعالیٰ حکومت دی. لکه چه مشرکان هم داسی اقرار کوی نو مکذبانو او مستهزآنو ته کله له فوری سزا څخه نجات او پناه ورکوله کیږی؟ دا یوائحی د الله جل جلاله عمومی رحمت دی چه د جرائمو د لیدلو سره سره فوراً مجرم ته سزا نه ورکوی، نو د قیامت په ورځ کښی چه یقیناً او بلا شبهه راتلونکی ده یوائحی همغو بدبختانو ته به سزا ورکوی چه په قصد سره ئی خپل ځانونه د هلاکت په کنده کښی اچولی دی.

وَلَهٗ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿١٣﴾
قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۖ قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٤﴾

او خاص دغه (الله) لره دی هغه شیونه چه اوسیږی (آرام کوی) په شپه کښی او په ورځ کښی (یعنی دا ټول د الله مملوک دی) او هم دغه (الله) دی ښه اوریدونکی د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ګردو (ټولو) احوالو) ووایه (ای محمده! دوی ته) چه آیا بی له الله ونیسم زه (بل ولی) دوست مددګار؟ (هسی الله) چه پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی دی (بلکه نه ئی نیسم) حال دا چه دغه (الله) روزی ورکوی (ګردو (ټولو) مخلوقاتو ته) او ده ته روزی نشی ورکولی ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مامور یم (حکم راته شوی دی) چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده (الله ته له دغه محمدی امته) او (ویلی شوی دی ماته) چه مه کیږه له سره له مشرکانو نه.

تفسیر: په ﴿ قُل لِّمَن مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ کښی د مکان تعمیم ؤ. په ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴾ کښی د زمانی په اعتبار تعمیم دی، یعنی په هر ځای او په هر وخت کښی پاک الله حکومت، قبضه او اقتدار لری. هر هغه شیان چه په شپه یا ورځ کښی په آرامی او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او له ډیرو معلومو او نامعلومو دښمنانو څخنی چه مامون او مصون پاتی کیږی دا د الله تعالیٰ د کامله رحمت له آثارو څخنی دی ﴿ قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَٰنِ ﴾ (۱۷) جزء د الأنبیاء (٤٢) آیت (٤) رکوع الله تعالیٰ هغه مجمع‌الصفات ذات دی چه د ورځی په شور ماشور او د شپی په تیپو (تورو)تیارو او چوپه چوپتیا کښی هم د هر یوه غږ آوری او د ګردو (ټولو) په حوائجو او ضروریاتو په ښه ډول (طریقه) سره خبر دی نو اوس تاسی راوښیئ چه ولی تاسی داسی پاک الله پریږدئ او له نورو څخنی مرسته (مدد) غواړئ؟ آیا تاسی دا اعراض عن الله او اقبال الی غیرالله کوم ښه او موزون کار ګڼئ؟ ﴿ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ﴾ حال دا چه دغه الله روزی ورکوی ګردو(ټولو) مخلوقاتو ته او ده ته روزی نشی ورکولی روزی ورکول د بقاء د سامان په لوری اشاره ده یعنی تاسی په ایجاد او بقاء دواړو کښی همغه ته محتاج یئ او الله تعالیٰ په خورا ډیر ادنیٰ شی کښی هم مونږ (او ګردو(ټولو) کائناتو) ته څه احتیاج لری بیا له هسی الله څخنی بیلیدل او بل د خپل ځان مرستیال (مددګار) ګرځول که انتهائی حماقت او ناپوهی نه ده؟ نو څه ده؟. ﴿ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ﴾ ووایه ای محمده! دوی ته بیشکه زه مامور یم حکم راته شوی دی چه شم اول د هغو چه غاړه ئی ایښی ده الله ته له دی محمدی امته د داسی پاک الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښی چه صفات ئی پاس مذکور شول، ډیره ضروری ده چه ګرد ټول بندګان همغه وحده لا شریک ته بی د غیر له شرکت نه غاړه کیږدی! او له ګردو (ټولو) څخنی لومړی هغه ډیر اکمل بنده ته د انتهائی انقیاد او تسلیم حکم دی چه ګردی (ټولی) دنیا ته د طاعت او عبودیت یوه خورا (ډیره) ښه نمونه راالیږلی شوی ده «صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم!».

اُتْلُ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنَ الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ؕ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ؕ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿۴۵﴾

ولوله (ای محمده) هغه چه وحی کړی شوی ده تاته له کتاب نه (چه هم دا مقدس قرآن دی) او قائموه (سم اداء کوه سره له تولو حقوقو) لمونځ بیشکه لمونځ منع کوی (لمونځ کوونکی) له بی حیائی او له بدکار څخه، او خامخا یادول د الله ډیر لوی دی او الله ته معلوم دی هر هغه (عمل) چه کوئ ئی تاسی (نو جزاء به ئی درکړی په ښه ډول (طریقه) سره)

تفسیر: یعنی د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چه زړه دی مضبوط او قوی شی او د تلاوت اجر او ثواب بیل در په برخه شی او د قرآن معارف او حقایق له پخوا څخه ډیر انکشاف او ترقی وکړی او نور خلق هم هغه واوری او د مواعظو، علومو او برکتونو څخه گټه (فائده) واخلی او هر څوک ئی چه ونه منی د الله تعالیٰ حجت پری تمام شی او د دعوت او اصلاح فریضه په ډیر حسن او ښه والی سره پای (آخر) ته ورسیږی، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کیدل دوه معنی گانی لری یوه د تسبب په طریقه یعنی الله تعالیٰ په لمانځه کښی داسی خاصیت او تاثیر ایښی دی چه لمونځ کوونکی له گناهونو او بدیو څخه ساتی لکه چه د کومی دوا استعمال تبه او نور امراض له سری شکوی او نه ئی پریږدی چه پری راشی په دغه صورت کښی ښائی په یاد ئی ولرئ چه د دوا دپاره دغه امر ضرور نه دی چه د هغه یوازی یو خوراک د ناروغتیا د لری کولو دپاره کافی شی ځینی دواگانی په خاص مقدار سره تر یوی مودی پوری په لازمی ډول (طریقه) خوړل کیږی نو وروسته بیا دوا خپل تاثیر ښکاره کوی مشروط په دی چه رنځور کوم داسی شی استعمال نه کړی چه د دی دوا له خاصیت سره منافی وی پس لمونځ هم بی شکه ډیر تاثیر نه ډک هسی روحانی دوا ده چه د روحانی امراضو د علاج دپاره د یوه اکسیر حکم لری. هو! دغه خبره هم ورسره ضروری ده چه دوی په برابر مقدار په صحی توگه (طریقه) او احتیاط سره چه روحانی اطباؤ د هغه تجویز کړی دی تر تاکلی (مقرر کړی) نیتی پوری استعمال او پری مواظبت وکړی شی وروسته له هغه دغه مریض به په خپله حس کړی چه څرنگه لمونځ د ده پخوانی رنځوری او د کلونو کلونو ناروغی لری کوی.

بله معنی ئی داسی کیدی شی چه له بدیو ځینی د لمانځه په برکت منع کیدل ښائی د اقتضاء په ډول (طریقه) وی یعنی د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضی دی۔ هغه انسان چه هم دا اوس د الله تعالیٰ په دربار کښی د خپل عبودیت، اطاعت، خشوع خضوع او تذلل او د الله تعالیٰ د الوهیت، ربوبیت، حکومت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی نو اوس له لمانځه

وروسته او له مسجد نه د باندی دی هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندی تینګ ولاړ وی او بد عهدی او شرارت ونه کړی او د هغه لوی ذات له احکامو څخه منحرف نشی. ګواکی د لمانځه هره یوه اداء لمونځ کوونکی ته په پنځو وختونو کښی داسی حکم ورکوی چه ای د عبودیت او بندګی مدعی! تاته ښائی چه په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالیٰ د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولرئ! ځکه چه لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړی چه د شرارت او سرکشی او بی‌حیائی څخه په څنګ شه اوس که څوک له دغو منهیاتو او لهویاتو څخه په څنګ کیږی که نه، لیکن لمونځ بلاشبه دی تری منع کوی او ستنوی (واپس کوی) ئی لکه چه الله تعالیٰ په خپله مونږ له هغو نه منع کوی لکه چه وائی ﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَالْبَغْيِ ﴾ جزء۱٤ (د النحل ۱۳ رکوع) ۹۰ آیت پس هغه بد بخت چه د الله تعالیٰ په منع کولو او نهی سره هم له بدو چارو څخه نه په څنګ کیږی نو که د لمانځه په منع کولو او نهی هم تری لاس وانخلی هیڅ د تعجب ځای نه دی هو! دغه دی واضح وی چه د هر لمانځه د نهی او منع کولو درجه به هم هغومره وی چه د هغه په ادا کولو کښی د الله تعالیٰ له یاده لمونځ کوونکی غافل نه وی ځکه چه لمونځ تش د څو ځلی پاځیدلو او کیناستلو نوم نه دی، له تولو څخه لوی شی په لمانځه کښی د الله تعالیٰ قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وی او خپله ژبه او زړه سره موافق ولری هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوری او په هم هغه اندازه دغسی لمونځ د منهیاتو په مخنیوی کښی موثر ثابتیږی که نه هغه لمونځ چه په خالی او غافل زړه سره ادا شی نو دغه لمونځ د منافق له لمانځه سره مشابهت لری چه د هغه په نسبت ئی په حدیث کښی ویلی دی «**لا یذکر الله فیها الا قلیلا**» د هم دغسی لمانځه په نسبت د **(لم یزدد بها من الله الا بعدا)** وعید راغلی دی

﴿ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ ﴾ او خامخا ذکر یادول د الله تعالیٰ ډیر لوی دی» یعنی لمونځ به له بدیو ځنی ولی انسان نه ستنوی (منع کوی) کله چه هغه د الله تعالیٰ د یادولو ډیر ښه صورت دی لکه چه الله تعالیٰ وائی ﴿ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴾ د طٰهٰ اوله رکوع» او د الله تعالیٰ یاد ډیر لوی شی دی، دغه د الله تعالیٰ ذکر هغه مقدس شی دی چه هغه ته د لمانځه جهاد او د ګردو (تولو) عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالیٰ ذکر نه وی نو عبادت به څه وی یو بی روحه جسد او بی معنی لفظ به وی د حضرت ابو دردا رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو احادیثو په ملاحظ عالمانو هم دغسی فیصله کړی ده چه له ذکر الله (د الله تعالیٰ یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته. اصلی فضیلت هم ده لره دی. که په عارضی او موقتی صورت سره کوم بل عمل په ذکر الله سبقت ومومی هغه بیله خبره ده. لیکن که غور او دقت وکړی شی نو دغه خبره باید ومنل شی کوم فضیلت چه په لمانځه کښی راغلی هغه د هم دی ذکر الله له برکته دی. په هر حال ذکر الله له ګردو (تولو) اعمالو څخه افضل دی. او هر کله چه هغه د لمانځه ضمن کښی وی نو هغه به ډیر افضل وی. پس بنده لره ښائی چه هیڅ وخت د الله تعالیٰ له ذکر او فکر نه غافل نشی. بالخاصه په کوم وخت کښی چه کومی بدی ته ئی میلان پیدا شی نو فوراً ښائی د الله تعالیٰ عظمت او جلال وریاد کړی

او له هغې منع شي. په قرآن او حديث کښې راغلي دي . څه وخت چه بنده خپل الله يادوي نو الله تعالىٰ هم دی يادوي. ځينو اسلافو د دغه آيت مطلب داسې بيان کړی چه په لمانځه کښې له دې خوا بنده خپل الله يادوي نو ځکه لمونځ يو لوی عبادت دی. ليکن د دې په ځواب کښې چه د هغه طرفه الله خپل بنده يادوي دغه له ګردو (تولو) څخنې لوی شي دی چه ښائي د هغه قدر په انتهائي درجه سره وکړی او دغه شرافت او کرامت محسوس کړی، او لا زيات د الله تعالىٰ د ذکر په طرف راغب شي. کوم سړی د رسول صلی الله عليه وسلم په حضور کښې عرض وکړ چه د اسلام احکام ډير زيات دي ماته يو جامع او مانع شی راوښيه! رسول الله صلی الله عليه وسلم ووېل «**لا يزال لسانک رطباً من ذکرالله** ښائي تل تر تله ستا ژبه د الله تعالىٰ په ياد لونده وي».

حضرت شاه صاحب ليکي څومره څند (ايسارتيا) چه په لمانځه کښې کيږي په هاغومره وخت کښې انسان له هرې ګناه څخه محفوظ وي هيله (اميد) ده چه وروسته له هغه هم محفوظ پاتې شي او د الله تعالىٰ ياد پر دې ډير اثر لري يعنې له ګناه څخنې ئې ژغوري (ساتي) او اعلىٰ درجو ته ئې رسوي. (موضح) دغه د «ولذکرالله اکبر» يو بل لطيف تفسير شو (والله يعلم ماتصنعون او الله تعالىٰ ته معلوم دی هر هغه عمل چه کوئ ئې تاسې) يعنې په هر اندازه چه انسان الله تعالىٰ په ياد ولري يا ئې ونه لري پاک الله ته دغه ګرد (تول) معلوم دي نو د ذاکر او غافل د هر يوه سره د هغو له عملونو سره سمه بيله بيله معامله کوي.

وَلَا تُجَادِلُوٓا أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ

او جګړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابيانو سره مګر په هغه (خصلت) سره چه هغه ډير ښه وي مګر هغه کسان چه ظلم ئې وکړ له دوی څخنې (نو ورسره په توري مجادله کوئ)

تفسير: يعنې د مشرکانو دين له اساسه غلط دی د کتابيانو دين اصلاً حق او رښتيا ؤ نو له کتابيانو سره د مشرکانو په شان جګړې مه کوئ! چه له بيخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړئ بلکه په نرمۍ، متانت خير غوښتنې، صبر او تحمل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ! هو! هغه کسان چه د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتمبګي (سرکشي) کوي له هغوی سره په مناسب صورت د سختۍ او تشدد معامله کولی شئ او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شئ ا.

تنبيه: پخوا د قرآن د تلاوت حکم ؤ. په زياترو وختونو کښې به منکرينو د هغه د اوريدلو څخنې په مباحثه او مناظره شروع کوله نو دا ئې راوښووده چه د مباحثې په وخت کښې د مقابلې ډلې د

علمی او دینی حیثیت خیال ضرور ولرئ! او د مناظری په ځوبش کښی د اخلاقو او صداقت له حده مه وځئ! او هر چیری چه څومره صداقت وی پری اعتراف کوئ.

وَقُولُوٓا اٰمَنَّا بِالَّذِیٓ اُنۡزِلَ اِلَیۡنَا وَاُنۡزِلَ اِلَیۡکُمۡ

او ووایئ تاسی چه ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چه نازل کړی شوی دی مونږ ته او (په هغه کتابونو چه) نازل کړی شوی دی تاسی ته

تفسیر: یعنی لکه څنګه چه مونږ په عظیم الشان قرآن ایمان راوړی دی په دی مو هم ایمان راوړی دی چه الله تعالیٰ ستاسی د هدایت دپاره حضرت موسیٰ او عیسیٰ او نورو انبیاؤ علیهم الصلوٰة والسلام ته چه کوم کتابونه او احکام لیږلی دی هغه ګرد (تول) حق او رښتیا دی. او د هغو یو حرف هم غلط نه ؤ که څه هم اوس هغه آسمانی کتابونه په خپل هم هغه اصلی صورت او حقیقت ستاسی په لاسونو کښی نه دی پاتی.

وَاِلٰـهُنَا وَاِلٰـهُکُمۡ وَاحِدٌ وَّنَحۡنُ لَهٗ مُسۡلِمُوۡنَ ﴿۴۶﴾

او الله زمونږ او الله ستاسی یو دی او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکی (موحدان) یو

تفسیر: یعنی زمونږ او ستاسی اصلی معبود یو دی یوازی دغومره یو فرق په منځ کښی شته چه مونږ یوازی د هم هغه الله تعالیٰ په حکم عمل کوو او تاسی له هغه څخه لری شوی یئ او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړی دی. مثلاً حضرت عزیر یا احبارو او رهبانانو ته. سربیره (علاوه) په دی مونږ د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ومنل او د ده د ګردو (تولو) انبیاو او کتابونو تصدیق مو وکړ او په حقه او رښتیا سره ئی منو او د ده د وروستی حکم په مقابل کښی مو غاړه کیښوده او تاسی ځینی ومنل او ځینی مو ونه منل او له وروستی تصدیق څخه بیخی منکر شوئ.

وَکَذٰلِکَ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَیۡکَ الۡکِتٰبَ ؕ فَالَّذِیۡنَ اٰتَیۡنٰهُمُ الۡکِتٰبَ یُؤۡمِنُوۡنَ بِهٖ ۚ وَمِنۡ هٰۤؤُلَآءِ مَنۡ یُّؤۡمِنُ بِهٖ ؕ

او هم داسې (چه نازل کړی وو مونږ په نورو انبیاؤ کتابونه) نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چه ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (تورات) ایمان راوړی دوی په دی (قرآن) او ځینی له دغو (عربو) هغه څوک دی چه ایمان راوړی په دی

تفسیر: یعنی په دغه قرآن کښی ستاسی د کتابونو کوم یو حکم نشته چه تاسی د هغه په قبلولو کښی تردد لرئ ؟ هم هغسی چه پخوانیو انبیاؤ صحیفی او کتابونه په یوه پسی به بل نازلیده هم داسی په نبی آخرالزمان هم دغه لاځواب مقدس کتاب نازل شوی دی نو تاسی د هغه له منلو څخه ولی دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا الْكٰفِرُوْنَ ﴿۴۷﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ مگر کافران

تفسیر: یعنی هغه کتابیان چه د خپلو حقانی کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهیدلی دی، هغوی به دغه قرآن هم ومنی او انصافاً هم ښائی چه وئی منی لکه چه له هغوی ځینی هغه کسان چه منصفان دی هغوی د ده صداقت د زړه له کومی نه یوازی کتابیان بلکه د عربو ځینی خلق هم چه په پخوانیو کتابونو بیخی نه پوهیږی، دغه قرآن هم منی په حقیقت کښی د عظیم الشان قرآن د صداقت دلائل دومره روښانه دی چه له حق پټوونکی او نه منونکو خلقو نه پرته (علاوه) بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو څخه نشی منکریدی.

وَمَا كُنْتَ تَتْلُوْا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتٰبٍ وَّلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِيْنِكَ اِذًا لَّارْتَابَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿۴۸﴾

او نه وی ته (ای محمده!) چه لوست به تا پخوا له دی قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه) او نه به دی لیکه دغه (کتاب) په ښی لاس خپل (او که چیری وی ته لیکونکی، لوستونکی) نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلقو)

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په هم دغو مکیانو کښی تیر شول. تول په دی پوهیږی او خبر دی چه په دغو څلویښتو کلونو کښی محمد

صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاد ته نه دی ناست، نه ئی کوم کتاب لوستی دی او نه ئی په خپل مبارک لاس کښې قلم اخیستی دی. که داسی وی نو امکان ئی درلود (لرلو) چه دغو باطل ویونکو به داسی شبهې او تصور کاوه چه ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به تول پخوانی کتابونه لوستی وی او د هغو له منځه به ئی ځینی یاداشتونه او اقتباسات کری وی او بیا به ئی هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کری وی چه اوس ئی خلقو ته اوروی که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسی ادعاء غلطه وه ځکه چه هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د تولی دنیا علماء او فضلاء سره راتول شی او د گردو (تولو) مخلوقاتو قوت په دغه لاره کښې صرف شی خو بیا هم دوی داسی یو بی مثاله کتاب نشی جوړولی خو سره د هغه هم دروغجنانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله لیکن کله چه د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی نو د دغی سطحی شبهې بیخ هم وویستل شو خو سره له دی هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو (تدبیرونو) او چتی (بیکاره) خبرو خوله ونه تړله لکه چه داسی به ئی ویل ﴿وَقَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِىَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا﴾ جزء ۱۸ د فرقان اوله رکوع) ۵ آیت

بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دی ښکاره په سینو د هغو کسانو کښې چه ورکری شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مومنان چه یادوی ئی)

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دی زده کری بلکه دغه وحی چه په ده نازلیږی تل به بی د لیکلو سینه په سینه جاری پاتی وی او د الله تعالیٰ په فضل به د علماؤ، فضلاؤ، حفاظو او قراؤ په سینو کښې د ده د الفاظو او معانیو حفاظت کیږی. نور آسمانی کتابونه نه یادیدل او دغه کتاب یادیږی او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتی دی لیکل پری سربیره او علاوه دی (موضح په لږ توضیح سره)

وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٩﴾

او نه منکریږی په آیتونو زمونږ (هیڅوک) مگر بی انصافان ظالمان

تفسیر: یعنی د بی‌انصافی علاج به څرنگه وکری شی که یو سری له خپله ځانه سره داسی غوته کری وی چه زه به له سره رښتیا خبره نه منم او د ډیرو روښانو او څرگندو (ښکاروو) شیانو څخه به هم انکار کوم (نو د داسی وضعیت علاج نشته).

وَقَالُوا لَوۡلَآ اُنۡزِلَ عَلَيۡهِ اٰيٰتٌ مِّنۡ رَّبِّهٖ ؕ قُلۡ اِنَّمَا الۡاٰيٰتُ عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِيۡرٌ مُّبِيۡنٌ ﴿۵۰﴾

او وائی (دغه د مکی کفار) چه ولی نه نازلولی شی په دغه (محمد) معجزی له (طرفه د رب د ده ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چه معجزی (خاص) په نزد د الله دی او بیشکه هم دا خبره ده چه زه ویروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی دغه خبره زمونږ په واک (اختیار) او قبضه کښی نه ده چه کومه معجزه چه تاسی ئی غواړئ زه هغه معجزه تاسی ته دروښیم او نه د کوم نبی تصدیق په دی خبرو څه ارتباط لری. زما کار او وظیفه دا ده چه د بدی د بدو نتائجو څخه تاسی خبر کړم او په ښکاره او صافو الفاظو کښی تاسی ته د خیر او شر ګردی (تولی) لاری دروښیم که حق تعالیٰ زما د تصدیق له پاره څه معجزی هم تاسی ته ښیی اختیار لری.

اَوَلَمۡ يَكۡفِهِمۡ اَنَّاۤ اَنۡزَلۡنَا عَلَيۡكَ الۡكِتٰبَ يُتۡلٰى عَلَيۡهِمۡ ؕ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ لَرَحۡمَةً وَّذِكۡرٰى لِقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ﴿۵۱﴾

آیا نه دی کافی دوی ته (له جهته د معجزی دا چه) بیشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چه تل لوستل کیږی په دوی باندی بیشکه چه په دی (کتاب باقی الی الابد) کښی خامخا رحمت مهربانی او ذکر، پند دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی آیا دغه معجزه نه ده کافی؟ له دغه کتاب نه چه تاسی ته ئی د شپی او ورځی لولی او اوروی بله معجزه به څه وی؟ آیا نه ګورئ چه د دی کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړی ده؟ او څنګه د الله تعالیٰ له رحمته مستفید شوی دی.

قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ بَيْنِىْ وَبَيْنَكُمْ شَهِيْدًاۚ يَعْلَمُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِؕ

ووایه (ای محمده دوی ته) کافی دی الله په منځ زما او په منځ ستاسی کښی شاهد (په صدق زما او تکذیب ستاسی) چه ورمعلوم دی هر هغه شی چه په آسمانونو کښی دی او (هر هغه شی چه) په ځمکه کښی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ځمکه او د ده تر آسمان لاندی زه ښکاره او په ځرګند دول (طریقه) د رسالت دعوی کوم چه هغه ئی اوری او ګوری بیا ورځ په ورځ ماته او زما نورو ملګرو ته ترقی او پرمخ تګ راپه برخه کوی او تعداد او شمیر مو را زیاتوی او پرله پسی دول (طریقه) زما د دغی دعوی عملی تصدیق کوی. زما په ژبه زما په لاسونو د قدرت داسی خارق العاده معجزی ځرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغو د مثل او نظیر له وړاندی کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دی. آیا زما د صداقت لپاره د الله تعالیٰ دغه شهادت کافی نه دی؟

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوْا بِاللّٰهِۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په باطل او کافران شوی دی په الله دغه کسان هم دوی زیانکاران دی (چه کفر ئی په ایمان بدل کړی دی)

تفسیر: د انسان لویه بدبختی او زیان دا دی چه دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره دول (طریقه) باطله هم وی ژر منی او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وی نه ئی منی او تری انکار کوی.

وَيَسْتَعْجِلُوْنَكَ بِالْعَذَابِؕ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُّسَمًّى لَّجَآءَهُمُ الْعَذَابُؕ
وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۵۳﴾

او بیړه (تلوار) کوی (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب او که نه وی (هغه) نیته تاکلی (مقرر) شوی (له پاره د عذاب) نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سم د لاسه) او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر (د راتګ په وخت ئی)

تفسیر: یعنی منکران وائی که مونږ په ناحقه او باطله یو نو په مونږ باندی ولی په هم دی دنیا کښی آفت او بلا نه نازلیږی ؟ نو د دوی د دغی غوښتنی ځواب داسی ورکړ شو چه که نه وی هغه نیته تاکلی (مقرر) شوی نو خامخا به راغلی ؤ دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سم د لاسه او خامخا رابه شی دا عذاب دوی ته یو ناڅاپه حال دا چه دوی به نه وی خبر د راتګ په وخت ئی یعنی هر شی په خپل تاکلی (مقرر) وخت کښی راتلونکی دی. مه وارخطا کیږئ تاسی هرومرو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کیدونکی یئ. حضرت شاه صاحب لیکی «د دغه امت عذاب هم دغه ؤ چه د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول لکه د مکی معظمی په فتح کښی ګرد (تول) مکیان بی‌خبره وو چه محمدی لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۖ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

بیړه (تلوار) کوی کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کښی) حال دا چه بیشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو (یاده کړه ای محمده ! هغه) ورځ چه لاندی به کړی دوی عذاب له پاسه (د سرونو) د دوی او له لاندی د پښو د دوی نه او وبه وائی دوی ته (الله د پرښتو په ژبه) وڅکئ تاسی (خوند د سزا) د هغه (عمل) چه وئ تاسی چه کاوه به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښائی د آخرت عذاب مراد وی لکه چه له ځواب څخه ئی معلومیږی یعنی دوی د آخرت عذاب چتی (بیکاره) غواړی، دوی خو هم دا اوس په هم هغه عذاب کښی پراته دی. دغه کفر شرک او عصیان که دوزخ نه دی نو څه شی دی؟ چه دوی ئی له هری خوا چار چاپیر نیولی او احاطه کړی ئی دی. له مرګه وروسته د دغو ګردو (تولو) خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورښکاره کیږی او دوی به ګوری چه په څه شان به دوی د دوزخ په اور کښی سوځی؟ په تیره بیا څه وخت چه د دوی هم دغه اعمال د جهنم د اور مار او لړم په شان متمثل کیږی او دوی عذابوی.
دا به الله تعالیٰ وائی یا به هم هغه عذاب وائی لکه چه د زکوٰة نه ورکوونکی په باب په حدیث کښی راغلی دی چه د هغه مال به مار ګرځاوه شی او د ده په غاړه کښی به لکه غاړکی لویږی او دی به له ستونی څخه نیسی او خیروی به ئی او داسی به ورته وائی چه زه ستا مال یم او زه

ستا خزانه یم.

يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ اَرْضِيْ وَاسِعَةٌ فَاِيَّايَ فَاعْبُدُوْنِ ﴿۵۶﴾
كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ اِلَيْنَا تُرْجَعُوْنَ ﴿۵۷﴾

ای بندګانو زما هغو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) بیشکه ځمکه زما ارته ده (نو د ویری له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص ما لره عبادت کوئ تاسی (په هر هغه ځای کښی چه مامون اوسئ!) دغه د مکی معظمی کفار که تاسی ربړوی (تکلیفوی) او خپه کوی نو د الله تعالیٰ ځمکه خو تنګه نه ده بل چیری لاړ شئ او هلته د الله تعالیٰ په عبادت مشغول شئ!. هر یو نفس (ژوندی) څکوونکی د مرګ دی (یعنی خامخا مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږی (د جزاء له پاره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «کله چه کفارو په مکه معظمه کښی ډیر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ نو مسلمانانو ته حکم وشو چه هجرت وکړئ! لکه چه د مسلمانانو اتیا یا دری اتیا کورنی حبشی ته لاړی، د همغه په نسبت دلته وائی چه دغه د څو ورځو ژوندون هر چیرته چه ممکن وی هم هغلته ئی تیر کړئ بیا وروسته له هغه ګرد (تول) سره یو ځای کیدونکی یئ! او ماته راتلونکی یئ! په دغه سره مهاجرینو ته تسلی ورکړی شوه څو په دوی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت (جدائی) او د وطن لری والی آسان شی او د ډیرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړی.» ګواکی دغه ئی ور وښودل چه وطن، اقارب، خپل، خپلوان، دوستان، یاران لوی، واړه او نور نن یا سبا هرومرو (خامخا) له تاسی څخنی جلا (جدا) کیدونکی دی فرض ئی کړئ که نن مو له مکی معظمی څخه هجرت ونه کړ نو یوه ورځ خو خامخا له دغی دنیا څخه هجرت کوونکی یئ مګر هغه تلل به بی اختیاره وی. د بندګی او عبادت مفهوم دا دی چه په خپله خوښه او اختیار سره له هغو شیانو څخه ځان وساتئ چه د حقیقی معبود د عبادت په لیار کښی مزاحم کیږی او خلل پیدا کوی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِّنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا
تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ نِعْمَ اَجْرُ الْعٰمِلِيْنَ ﴿۵۸﴾

الَّذِيْنَ صَبَرُوْا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُوْنَ ﴿۵۹﴾

او هغه (کسان) چه ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) خامخا ځای به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته له جنته په جګو (اوچتو) مانیو کښې چه بهیږی لاندې له (ونو او مانیو د) هغو ویالې (څلور) حال دا چه تل به اوسیږی په دغو (مانیو کښې) ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو (دا جنت) هغه (عاملان) چه صبر ئې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوی

تفسیر: یعنی هر څوک چه له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره تینګ ثابت او قایم وی او په پاک الله اعتماد او توکل وکړی او خپل کور او کهول پریږدی او له خپل وطن څخه ووځی نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږی او د دی ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شی.

وَكَاَيِّنْ مِّنْ دَآبَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۖ اللّٰهُ يَرْزُقُهَا وَاِيَّاكُمْ ۖ وَهُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿۶۰﴾

او ډیر دی له خوځیدونکو (ذیروحو په ځمکه) چه نه پورته کوی دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوی هغوی ته او تاسی ته هم او هم دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو)

تفسیر: په دغه سره ئې د روزی له پلوه اطمینان او ډاډ راکړ چه د زیاترو ساکښانو (جاندارو) په ځایونو کښې د بلی ورځې خوراک او روزی نه وی، په نوی ورځې کښې نوی روزی وررسیږی (موضح) بیا نو هغه الله تعالیٰ چه ساکښانو (جاندارو) ته رزق، روزی رسوی آیا خپلو وفادارو عاشقانو او خاصو بندګانو ته به ئې نه رسوی؟ ښه وپوهیږئ چه حقیقی رزاق خو هم هغه دی چه د ګردو (ټولو) خبری اوری د دوی د زړونو په اخلاص پوهیږی د هر یوه ظاهر و باطن ده ته څرګند او ښکاره دی، د هیڅا زیار (محنت) او خواری د ده په دربار کښې بی ځایه نه پاتی کیږی، هغه خلق چه د الله تعالیٰ په لیاره کښې خپل وطن پریږدی او محض لله وتلی وی د دوی دغه هجرت له سره نه ضایع کیږی دوی دی د معیشت د وسائلو او د سامان د وړلو چه له خپله ځانه سره ئې یوسی هیڅ فکر ونه کړی څومره ساکښان (جاندار) دی چه د دوی رزق روزی د دوی په شاګانو نه دی بار او له خپلې روزی سره هر چیری نه ګرځی خو حقیقی رازق دوی ته

هره ورځ رزق او روزی رسوی.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾

او قسم دی که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده ! داسی) چه چا پیدا کړی دی آسمانونه او ځمکه ؟ او مسخر کړی (په کار ئی اچولی) دی لمر او سپوږمی نو خامخا وائی هرومرو (خامخا) (د مکی کفار چه) الله (پیدا کړی دی له دغه اقراره سره سره) پس څرنګه دوی ګرځولی شی (له توحید څخه)

تفسیر: یعنی تاسی ګرد (تول) پوهیږئ چه د رزق او روزی تول آسمانی او ځمکنی اسباب الله پیدا کړی دی نو بیا ولی پری اعتماد او اطمینان نه کوئ ؟ چه هم هغه به ئی دررسوی مګر په هم هغه میچ او اندازه چه د الله تعالیٰ اراده وی نه هغومره چه تاسی ئی غواړئ دغه ئی په راتلونکی آیت کښی راښولی دی (موضح)

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَاءُ مِنْ عِبَادِهٖ وَيَقْدِرُ لَهٗ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾

الله پراخوی رزق دپاره د هر هغه چا چه اراده وکړی (د پراخی ئی) له بندګانو خپلو څخه او تنګوی ئی په ده (که اراده وکړی د تنګی ئی) بیشکه چه الله په هر شی ښه عالم دی

تفسیر: یعنی په میچ او اندازه کوی ئی داسی نه چه بیخی ئی نه ورکوی بیشکه چه الله تعالیٰ په هر شی باندی ښه عالم دی یعنی په دی باندی یوازی هم دی عالم او خبر دی چه چاته ئی ورکړی؟ او څومره ئی ورکړی؟

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَّنْ نَّزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

مِنۢ بَعۡدِ مَوۡتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۚ قُلِ الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ ۚ بَلۡ اَكۡثَرُهُمۡ لَا يَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۳﴾

او بیا قسم دی چه که سوال وکړی ته له دوی نه (ای محمده ! داسی) چه چا نازلی کړی دی (له طرفه) د آسمان (څخه اوبه پس ژوندی کړی ئی ده په دی اوبو سره ځمکه پس له مرګه (او وچوالی) د دی نو خامخا وائی دوی هرومرو (خامخا) چه الله (نازلی کړی دی! نو له دغه اقرار سره سره ولی شریک ورته پیدا کوی) ووایه (ای محمده !) تول ثناء الله ته ده بلکه زیاتری د دوی نه لری عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لری)

تفسیر: یعنی باران هم په هر چا او هر ځای یو برابر نه اوری هم داسی د حال او احوال په بدلولو کښی هم دومره ځند (ایسارتیا) او ډیل نه پیښیږی یا کله الله په لږ وخت کښی خوار او غریب غنی او شتمن ګرځوی.

وَمَا هٰذِهِ الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَاۤ اِلَّا لَهۡوٌ وَّلَعِبٌ ؕ وَاِنَّ الدَّارَ الۡاٰخِرَةَ لَهِىَ الۡحَيَوَانُ ۘ لَوۡ كَانُوۡا يَعۡلَمُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او نه دی دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا مګر عبث او لوبی دی او بیشکه چه دار، آخرت خامخا هم هغه دی واقعی حیات (او ژوندون) که چیری وی دوی چه پوهیدلی. (نو نه به ئی غوره کوله دنیا په آخرت)

تفسیر: یعنی انسان ته ښائی چه د دی دنیا په خو ورځنی ژوندون کښی زیاتره د آخرت په فکر کښی اوسی ځکه چه اصلی او دائمی ژوندون هم هغه دی. نه ښائی چه څوک د دنیا په لوبو او تماشو کښی ډوب او د آخرت له فکر او یاد څخه بیخی غافل شی. بلکه د دی دنیا په ژوندون کښی ښائی د هغی دنیا دپاره تیاری وکړی او د عقبیٰ د سفر دپاره ځان ته څوړی او توښه برابره کړی.

فَاِذَا رَكِبُوۡا فِى الۡفُلۡكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخۡلِصِيۡنَ لَهُ الدِّيۡنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰهُمۡ اِلَى الۡبَرِّ اِذَا هُمۡ يُشۡرِكُوۡنَ ﴿۶۵﴾ لِيَكۡفُرُوۡا بِمَاۤ

اٰتَیْنٰهُمْ ۚ وَلِیَتَمَتَّعُوْا ۗ فَسَوْفَ یَعْلَمُوْنَ ﴿۶۶﴾

پس هر کله چه سپاره (سواره) شي دوی په بیړی (یا جهاز) کښې نو بولی دوی (هلته یوازی) الله په داسی حال کښې چه خالص کوونکی وی دوی دغه (الله) ته دین (اعتقاد) خپل پس هر کله چه نجات ورکړی (الله) دوی ته وچې ته ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسی له الله سره (لکه پخوا) دپاره د دی چه کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چه ورکړی ؤ مونږ دوی ته او چه گټه (فائده) واخلی دوی (په عبادت د بتانو) پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل)

تفسیر: یعنی لازم خو داسی ؤ چه انسان په دنیوی عیش او عشرت کښې په دی اندازه اخته او مشغول نشی چه د الله تعالیٰ او د عقبیٰ له یاده بیخی غافل شی. لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چه د دوی جهاز یا بیړی طوفانی شي نو په ډیر اخلاص او پوره عقیدی سره پاک الله یادوی بیا څه وخت چه هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لری شي او صحیح او سلامت په وچه کښې قدم کیږدی نو د الله تعالیٰ هغه گرد (تول) انعامونه او احسانونه هیروی، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لگیا کیږی گواکی مطلب دا شو چه د الله تعالیٰ د نعمتونو ناشکری او کفران کوی. او په دنیوی خوندونو او چرچو کښې مشغولیږی خیر ښه دی دوی دی څو ورځی نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسی، هغه وخت ډیر نژدی دی چه دوی ته دغه خبره روښانه او څرگنده (ښکاره) شي چه د دغه بغاوت شرارت، احسان هیرول د نعمت کفران او د نورو گناهونو نتایج به څرنگه وی؟

اَوَلَمْ یَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّیُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ اَفَبِالْبَاطِلِ یُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ یَكْفُرُوْنَ ﴿۶۷﴾

آیا نه وینی (نه پوهیږی) چه بیشکه مونږ گرځولی مو دی (دا ښار د دوی مکه) حرم امن ورکوونکی (له آفتونو نه) حال دا چه چور کیږی (تښتولی کیږی) نور خلق له چاپیره د دوی آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړی دوی او په نعمت د الله (چه حرم کښې اوسیدل او امن دی) کافران کیږی.

تفسیر: د مکی معظمی خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیری او ضرر څخه محفوظ ؤ. حال دا چه نور د عربستان په گردو (تولو) ځایونو کښې د فتنی، فساد، جدال، قتال، جنگ او

جنجال بازارونه تاوده وو نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان منی. مگر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه منی.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهٗ ؕ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿۶۸﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چه له ځانه وتړی په الله دروغ (چه بی حجته ورته شریک نیسی) یا تکذیب وکړی د حق (رسول او قرآن) کله چه راشی هغه ده ته (بلکه له ده نه ډیر ظالم نشته) آیا نشته «بلکه شته» په دوزخ کښی ځای د هستوګنی له پاره د کافرانو

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) څخنی لوی ظلم او ناانصافی دا ده چه بل کوم مخلوق د دی لوی خالق شریک وګرځول شی، یا پاک الله ته د داسی خبرو نسبت وکړی شی چه د الوهیت له شان او عظمت سره وړ (مستحق) او لایق نه وی. یا د هغو انبیاؤ په تکذیب او دروغجنولو لاس پوری کړی چه د رب العزت له جانبه ئی دیانت او صداقت راوړی وی آیا دغو ظالمانو ته نه ده معلومه چه د منکرانو د هستوګنی ځای دوزخ دی چه په داسی بیباکی او بیحیائی سره د عقل او انصاف په مری چاړه کاږی.

وَالَّذِيْنَ جٰهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ؕ

او هر څه هغه کسان چه کوښښ کوی تل په (دین د) مونږ کښی خامخا وبه ښیو هرومرو (خامخا) دوی ته لاری خپلی (چه مونږ ته پری راځی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چه یوازی د الله تعالیٰ لپاره محنتونه کوی او ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) او په راز راز (قسم قسم) مجاهداتو کښی مشغول او لګیا وی الله تعالیٰ دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا(رڼرا) او نور ور په برخه کوی او د خپل قرب او رضاء یا د جنت او د لقاء لیاری ورښیی، څومره چه دوی په ریاضتونو او مجاهداتو کښی ترقی او پرمخ تګ کوی هغومره د دوی د معرفت او انکشاف درجه هم لوړیږی او په داسی خبرو پوهیږی چه بل څوک د هغه له سره احساس نشی کولی.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

او بیشکه الله خامخا له نیکوکارانو سره دی (په مرسته (مدد) کښې)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ حمایت او مرسته (مدد) د نیکی کوونکو سره دی.

تمت سورة العنکبوت بفضل الله تعالی فلله الحمد والمنة

«سورة الروم مکیة الا آیة (۱۷) فمدنیة وهی ستون آیة وست رکوعات رقمها (۳۰) تسلسلها (۸٤) نزلت بعد سورة الانشقاق ـ »

د الروم سورت مکی دی پرته (علاوه) د (۱۷) آیت چه مدنی دی (٦۰) آیتونه او (٦) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۰) او په نزول کښې (۸٤) سورت دی. وروسته د «الانشقاق له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدی) ځمکه کښې (ځمکی د عربو ته)

تفسیر: له «ادنی الارض» لګیدلی ځمکه یا رانژدی ځمکی څخه مراد د «اذرعات» او «بصری» په منځ کښې سیمه ده چه د شام په سرحد د حجاز سره نښتی او معظمی مکی ته نژدی پرته ده. یا به تری فلسطین مراد وی چه د رومیانو ملک نژدی ؤ یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وی چه «فارس» ته ډیره نژدی پرته ده. ابن حجر د ړومبنی قول تصحیح کړی ده. والله اعلم

وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ

او دغه (رومیان) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شی (په

پارسیانو) په څو کلونو کښې

تفسیر: یعنی د نهو کلونو په منځ کښې به رومیان غالب شي ځکه چه په لغت او حدیث کښې د «بضع» اطلاق له دریو څخنی تر نهو پورې شوی دی. په دغو آیتونو کښې عظیم‌الشان قرآن یو عجیب او غریب پخوا ویل پیشگوئی کړی ده چه د ده په صداقت یو لوی دلیل دی. واقعه داسې ده د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډیرو کلونو را په دیخوا په خپلو منځونو کښې سره په جنګ اخته وو له «٦٠٢» عیسوی کال څخه د «٦١٤» عیسوی کال تر آخره پورې د دوی د حریفانه جنګونو سلسله جاري وه لکه چه د «انسائیکلو پیډیا بریټانیکا (د برتانیې دائرة المعارف) د تصریحاتو څخه ښکاره ده په (٥٧٠) عیسوی کال کښې د محمد رسول الله شریف ولادت واقع او څلویښت کاله وروسته په سنه (٦١٠) عیسوی کښې په نبوت مبعوث شو. مکیانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات رسیدل. په دغه وخت کښې د نبي کریم د نبوت دعوی او اسلامي تحریک د دغو خلقو په زړونو کښې د جنګي خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړی وه. د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بت پرستانو سره یوه ځان ته علاقه او ارتباط درلود (لرلو) او هغوی به ئې د مذهب له مخې خپل بلل او د روم نصرانیانو به د اهل الکتب توب له امله (وجې) د مسلمانانو دیني ورونه یا لږ تر لږه د هغو د نږدې دوستانو په منزله ګڼل کیدل کله چه به د فارسیانو د غلبې خبر راورسید نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله او په هغه سره به ئې د مسلمانانو په مقابل کښې په خپله غلبه او برې باندې فال نیوه او په خپلو زړونو کښې به ئې د ډیرو ښو توقعاتو امیدونه تړل مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسیدله چه ولې عیسائي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کښې مغلوب شول؟ چه مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد ګرځیدلي یو بالاخر په سنه (٦١٤) عیسوی کال څخه وروسته چه د نبوی له ولادت څخه په قمري حساب نږدې (٤٥) کاله او د نبوی بعثت څخه (٥) کاله تیر شوي وو، د خسرو پرویز (ثاني کیخسرو) په عهد کښې فارسیانو رومیانو ته ډیره سخته او مهلکه ماتي ورکړه شام مصر او وړوکي ایشیا او نور ډیر ممالک د روم د قیصر (هر قل) له لاسه ووتل او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کښې کلابند او محصور شو، د رومیانو دارالسلطنت تر خطرې او تهدید لاندې راغی ډیر لوی لوی اسقفان او پادریان قید یا ووژل شول. له بیت المقدس څخنی د عیسائیانو ډیر لوی او مقدس صلیب د ایراني فاتحانو په لاس کښې ولوید د روم د قیصر اقتدار بیخي له منځه لاړ ظاهراً هیڅ یو داسې وسایل او وسائط په نظر نه راتلل چه د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو دریدل او د فارسیانو د دغه برې او تسلط څخه به ئې خپل ځانونه بچ کول چه د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو څخنی به د مکې معظمې مشرکان ډیر خوښ او خوشالیدل او مسلمانان به ئې ځورول او د دې برې په اساس به ئې نورې خبرې هم په خپلو زړونو کښې برابرولې. تر دې پورې چه ځینو له مشرکینو څخه حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه ته وویل چه

«نن زمونږ ایرانی ورونو ستاسی رومی ورونو ته ماتی ورکره او محوه ئی کړل سبا به مونږ تاسی ته هم داسی ماتی درکړو او له منځه به مو لری کړو» په دغه وخت کښی عظیم الشان قرآن د ظاهری اسبابو د سلسلې څخه بیخی مخالف داسی یو عام اعلان وکړ چه «بیشکه نن ورځ رومیان د فارسیانو له لاسه مغلوب شوی دی، لیکن د نهو کلونو په موده کښی به بیا رومیان په فارسیانو غالب، منصور او بریالی (کامیاب) کیږی» د دغو پخوا ویلو په اساس حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه له ځینو مشرکینو سره شرط وتړه تر دغه وخته پوری داسی شرط تړل نه و حرام شوی که «تر دومره کلونو پوری رومیان بریالی (کامیاب) نشول نو زه به سل اوښان تاسی ته درکړم که نه تاسی به هم دومره اوښان ماته راکوئ!» په ابتدا کښی حضرت ابوبکر له خپلی رائی سره سم د (بضع سنین) میعاد لږ څه تاکلی (مقرر کړی) ؤ، بیا ئی د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوی مدلول یعنی په نهو کلونو معاهده وتړله. دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللی اقتدار او وقار د اعادی په نسبت ترتیبات ونیول او په اقداماتو ئی لاس پوری کړ او داسی نذر ئی پر خپل ځان ومانه «که الله تعالیٰ ماته پر پارس بری راکړ نو له «حمص» څخه به پیاده «تر ایلیا» یعنی بیت المقدس پوری لاړ شم.» د الله تعالیٰ شان او قدرت ته وګورئ چه د قرآن له دغو پخوا ویلو سر سم برابر د نهو کلونو په موده کښی یعنی له هجرت څخه یو کال وروسته عیناً د بدر په ورځ کښی څه وخت چه مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو او په خوشالی او خوښی کښی وو، د دغه خبر له اوریدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول چه د روم کتابیانو ته هم الله تعالیٰ پر پارسی مجوسیانو بری او فتح ورکره. په دغه ضمن کښی د مکی شریفی مشرکین لا سپک او ذلیل شول د عظیم الشان قرآن د دغه محیر العقول پخوا ویلو د صداقت له مخی ډیر کسان په اسلام مشرف شول او حضرت ابوبکر صدیق خپل هغه سل اوښان د مکی د مشرکانو څخه واخیستل چه د رسول الله له ارشاد سره سم خیرات کړل شول. فلله الحمد علیٰ نعمائه الظاهرة وآلائه الباهرة.

لِلَّهِ الْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِن بَعْدُ ط

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دی نه چه پارس په روم باندی بری ومومی) او وروسته (له دی نه چه روم پر پارس باندی غلبه وموهی او امر ئی تل نافذ دی)

تفسیر: یعنی پرومبی د پارسیانو غالبول او د رومیانو مغلوبول او بیا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ګرد (ټول) بلکه نور ټول امور د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی او یوازی په هم دغومره خبری سره د کوم قوم د مقبولیت او مردودیت فیصله نشی کیدی ﴿ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ ﴾

وَيَوۡمَئِذٍ يَّفۡرَحُ الۡمُؤۡمِنُوۡنَ ۙ۝۴ بِنَصۡرِ اللّٰهِ ؕ يَنۡصُرُ
مَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الرَّحِيۡمُ ۙ۝۵

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان په نصرت د الله (له کتابیانو سره په مجوسیانو) مرسته (مدد) کوی (الله) له هر هغه چا سره چه اراده وکړی د نصرت ئی او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ډیر رحم والا

تفسیر: یو خو په دغه ورځ د فتح په خوښی برسیره هغوی ته دغه خوښی هم حاصله شوه چه رومی کتابیان چه نسبتاً مسلمانانو ته نژدی وو په پارسی مجوسیانو غالب شول او د قرآن د دغو پخوا ویلو په صداقت باندی گرد (تول) سره وپوهیدل او د سر په سترگو ئی ولیدل. او د مکی شریفی کفارو ته هر راز (قسم) ذلت ور په برخه شو. نو د هر چا په نسبت چه الله تعالیٰ اراده وکړی چه مغلوب ئی وگرځوی نو هیڅوک ئی مخه نشی نیولی او پر هر چا چه د مهربانی اراده وکړی نو ئی بی له هیڅ مزاحمت او ممانعت ضرور غالب گرځوی.

وَعۡدَ اللّٰهِ ؕ لَا يُخۡلِفُ اللّٰهُ وَعۡدَهٗ وَلٰـكِنَّ اَكۡثَرَ النَّاسِ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ۝۶

وعده کړی ده الله (وعده کول) خلاف نه کوی الله له وعدی خپلی ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په دی چه د الله په وعده کښی خلاف نشته)

تفسیر: یعنی زیاتره خلق نه پوهیږی چه په غالبولو او مغلوبولو کښی د الله تعالیٰ څه څه حکمتونه شته او کله چه دی د قدرت کوم کار کول غواړی نو د هغه له مخه گرد (تول) ظاهری موانع او عوایق لری کیږی نو ځکه زیاتری ظاهر لیدونکی خلق بی له ظاهری اسبابو په الله تعالیٰ اعتماد نه لری او د یو چا د عارضی بری او غلبی له لیدلو څخه داسی گڼی چه د الله تعالیٰ په دربار کښی به هم هغه مقبول وی.

يَعۡلَمُوۡنَ ظَاهِرًا مِّنَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا ۖۚ وَهُمۡ عَنِ الۡاٰخِرَةِ هُمۡ غٰفِلُوۡنَ ۝۷

(بلکه) پوهیږي په ښکاره سطحې شیانو له دغه ژوندون لږ «خسیس» د دنیا ځخه حال دا چه دوی له آخرت نه (چه مقصود له ودانی د دی دنیا دی) هم دوی غافلان دي.

تفسیر: یعنې دغه خلق د دنیوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهیږي د دی دنیا آرام، خایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوی کول، کرل، ریبل، ګټې کول، په خوندو او مزو سره ژوندون او ښې شپې ورځې تیرول د دوی د پوهې او تحقیق انتهائی ځای او پړاو دی او له دی نه له سره نه دی خبر چه پر دغه فاني ژوندون پوری د بل یو باقي ژوندون سلسله هم تړلې ده چه کله انسان هلته وروړسیږي نو د دغه ژوندون ښه او بد نتائج او ثمری ور د مخه کیږي او دغه خبره ضروري نه ده کوم سړي چه په دغه دنیا کښې خوښ او خوشاله اوسیږي هلته دی هم خوښ او خوشال وی. آخر د آخرت معامله خو لری ده هم دلته وګورئ چه یو شخص یا یو قوم کله کله په دنیا کښې لوړ (اوچت) مقام ته رسیږي لیکن د هغه آخري انجام او خاتمه پرته (علاوه) له ذلت او ناکامي ځخه بل شی نه وي.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِم ۗ مَّا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ

آیا فکر نه کوی دوی په نفسونو خپلو کښې (چه عالم صغیر دی) چه نه دی پیدا کړی الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چه په منځ د دغو دواړو کښې دی مګر په حقه سره او په نیتې تاکلې (مقرر کړی) شوی

تفسیر: یعنې د دنیا دغه زبردست انتظام خوشې چټی (فضول) او بیکاره نه دی دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لری چه هغه به په آخرت کښې څرګندیږي (ښکاره کیږي). هو که دغه سلسله تل تر تله هم داسې چلیدی نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دی دنیا په تغیراتو او احوالو کښې له فکر او غور کولو ځخه دغه راڅرګندیږي چه دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لری لهذا په یوی تاکلې (مقرر کړی) وعدی به دغه دنیا فنا کیږي او یوه بله دنیا به د دی دنیا د نتیجې په شان منځ ته راشي.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾

او بیشکه چه ډیر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کښې) خامخا منکران دی

تفسیر: دوی داسې ګڼي چه له سره الله تعالیٰ ته ورتګ نشته او نه به الله تعالیٰ له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاَثَارُوا الْاَرْضَ وَعَمَرُوْهَآ اَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوْهَا وَجَاۗءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۭ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۹

آیا نه ګرځي دغه کفار په ځمکه کښې پس ودې ګوري دا چه څرنګه وه آخره خاتمه د هغو (کسانو) چه تیر شوي دي پخوا له دوی نه، چه وو هغه پخواني ملتونه ډیر سخت له دغو کفارو له جهته د قوت او څیروله به دوی ځمکه (د اوبو، معادنو، کښتونو (فصلونو) او نورو دپاره) او ودانه کړې وه (کفارو پخوانیو) دغه ځمکه ډیره له هغې ځمکې نه چه ودانه کړې ده (د مکې کفارو) دغه (ځمکه) او راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره ؤ دلائلو (د قدرت او معجزو) او نه ؤ الله چه ظلم وکړي په دوی باندې ولیکن وو دوی چه پر نفسونو خپلو به ئې ظلم کاوه (د انبیاؤ په تکذیب سره)

تفسیر: یعنې ډیر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چه پخپل کښت (فصل) او کر او زیار (محنت) او زحمت ئې د ځمکې مخ ډیر ښه ودان، سمسور او تک شین کړی ؤ، او پکښې ئې کاریزونه، ویالې، کوهي کانونه (درنګونه) او نور ایستلي وو او د دغو منکرینو په نسبت د ډیر عظمت، قوت او شوکت خاوندان وو. او تهذیب او تمدن ته ئې زیاته تقویه او ترقي ورکړې وه او ډیر اوږده عمرونه به ئې کول او د ځمکې مخ ئې له دوی نه زیات ودان کړی ؤ بالاخر هغوی نن ورځ چیرې دي ؟ کله چه د الله تعالیٰ رسولان له ښکاره ؤ معجزاتو او روښانو احکامو سره راغلل او دوی د هغوی تکذیب وکړ. نو آیا تاسو ونه لیدل او وا مو نه وریدل چه د هغوی عاقبت او آخره خاتمه څرنګه شوه ؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وګرځیدل ؟ د دوی ویجاړې میني کنډوالې اوس هم هر سیاح او مسافر او د هغو له شاؤ خواؤ څخه هر تیریدونکی لیدلی او ترې

پند او عبرت اخیستی شی نو آیا دغه بې‌فکران له دې نه څه پند او عبرت نه اخلي؟. ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ﴾ او نه ؤ الله چه ظلم وکړی په دوی ولیکن ؤ دوی چه پر نفسونو خپلو به ئې ظلم کاوه په تکذیب د انبیاؤ سره) د الله تعالیٰ په دربار کښې خو د ظلم امکان له سره نشته هو! دغه خلق پخپلو لاسونو خپل بیخ په تبر سره وهی او د داسی اعمالو او افعالو مرتکب کیږی چه د هغوی نتیجه پرته (علاوه) له تباهی او بربادی بل کوم شی نه دی. نو په دغه تقدیر سره دوی پر خپلو ځانونو پخپله ظلم کوی. که نه د الله تعالیٰ د عدل او رحم کیفیت خو داسی دی چه بی د رسولانو له لیږلو او بی له پوره پوهولو او هوښیارولو هیڅ څوک نه نیسی.

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾ ع

بیا وه آخره خاتمه د هغو کسانو چه بد ئې کړی ؤ ډیر بد (ځای چه جهنم دی) په دی سبب چه تکذیب کړی دی دوی د آیتونو د الله او وو دوی (په دنیا کښې چه) په دغو آیتونو به ئې مسخری کولی

تفسیر: دغه نتیجه خو ئې په دنیا کښې لیدلی وه لیکن د تکذیب او استهزاء هغه سزاء چه دوی ته وروسته له دی نه په آخرت کښې رسیدونکی ده هغه خو بیله ده. موجوده‌ؤ اقوامو ته لازم دی چه د تیرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلی. ځکه هر یوه قوم چه پر کوم بد کار سزا موندلی وه بل ته په هم هغه بد کار باندی هم هغسی سزا ورکول کیږی د تولو اقوامو فناء هم لکه د هم دغه یوه قوم فناء وګنئ! او د ګردو (تولو) سزا هم لکه هم هغه سزا قیاس کړئ!.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ
تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ
مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾

الله اول ځلی پیدا کوی خلق (انسان له نطفی) بیا اعاده کوی هغه بیا به خاص هم دغه (الله) ته بیول کیږئ تاسی (د مجازاتو له پاره) او په هغه ورځ چه قائم شی قیامت نا امیده (زړه ماتی) به شی ګنهکاران (مشرکان). او نه به

وی دوی ته له شریکانو د دوی څخه کوم شفاعت کوونکی او شی به دوی له شریکانو خپلو (پس له نا امیدی) بیزاره منکران.

تفسیر: یعنی هغه شیان چه د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ کله چه په مطلوب وخت کښې په کار ورنشی نو ورڅخه منکریږی او داسی به وائی ﴿وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ﴾ قسم دی په الله چه مونږ مشرکان نه وُ».

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَّتَفَرَّقُوْنَ ﴿۱۴﴾

او په هغه ورځ چه ودریږی قیامت په دغه ورځ کښې تار په تار خپاره (خواره) به شی گرد (تول) مخلوقات (په دی شان سره)

تفسیر: یعنی نیک او بد او هر قسم خلق به سره بیل کړل شی. او هره یوه دله به جلا جلا (جداجدا) خپلو ځایونو ته ورسوله شی چه تفصیل ئی په دغه راتلونکی آیت کښې راځی

فَاَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَهُمْ فِيْ رَوْضَةٍ يُّحْبَرُوْنَ ﴿۱۵﴾

پس هر څه هغه (کسان) چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس دوی به په روضه (د جنت) کښې خوشاله کړل شی (چه له ډیری خوشالی به ئی مخونه تجلی کوی)

تفسیر: یعنی په انعام او اکرام سره به پری رحمت وکړ شی. او له هر راز (قسم) لذت او خوښی څخنی به مستفید او متمتع شی دغه د نیکانو د هستوگنی ځای دی. له دی نه وروسته د بدانو ځای هم راښیی، مطلب ئی دا چه د دواړو په منځ کښې به داسی تفریق او بیلتون وکړ شی چه له هغه څخنی به بل زیات کوم بیلتون امکان ونه لری.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿۱۶﴾ فَسُبْحٰنَ اللّٰهِ حِيْنَ تُمْسُوْنَ وَحِيْنَ تُصْبِحُوْنَ ﴿۱۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَعَشِيًّا وَّحِيْنَ تُظْهِرُوْنَ ﴿۱۸﴾

او هر څه هغه کسان چه کافران شوی دی او دروغجن ئی شمیرلی دی آیتونه (د قرآن) زمونږ او (کافران دی) په ملاقات د آخرت پس دغه کسان په عذاب کښې حاضر کړی شوی دی. پس (تسبیح ووایئ د الله) تسبیح د الله کله چه داخل شئ په بیګا (ماښام) کښې او کله چه ننوځئ په سبا کښې او خاص هم ده ته د ټولو ثناء صفت په آسمانونو کښې او په ځمکه کښې او کله چه ننوځئ په آخر د ورځې کښې او کله چه ننوځئ په (وخت د) مازپښین کښې

تفسیر: یعنی که جنت غواړئ نو الله تعالیٰ یاد کړئ چه د هغه یاد په زړونو، ژبه، اعضاؤ او ټولو جوارحو سره کیږی په لمانځه کښې د دریو واړو ډولو (طریقو) یاد سره جمع کړی شوی دی او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دی چه په دغه آیت کښې بیان شوی دی یعنی سبا او ماښام چه مغرب او عشاء پکښې شامل دی د ورځې وروستی وخت مازیګر او مازپښین کله چه لمر له نصف النهاره واوړی چه هم دغه پنځه واړه وختونه د لمانځه دی په دغو وختونو کښې د الله تعالیٰ د رحمت یا قدرت یا عظمت آثار لا زیات ښکاره او ظاهریږی. لمر د اجسامو په عالم کښې له ګردو (ټولو) ځنې لویه او روښانه کره ده چه بالواسطه یا بلاواسطه د ده له فیض او تاثیر شخه به د اسبابو په عالم کښې ښائی هیڅ یو مادی مخلوق مستثنیٰ نه وی. لکه چه د «ارض النجوم» مصنف دغه موضوع په ډیره شرح او بسط سره ثابته کړی ده په هم دی بنا د ستوریو عابدانو لمر خپل لوی معبود ګرځولی ؤ چه د هم هغه په لوری د حضرت ابراهیم علیه السلام په دغه قول ﴿ هٰذَا رَبِّي هٰذَآ أَكْبَرُ ﴾ کښې اشاره ده د دوی د عجز او بیچارګئ او د لمر پرستانو له دغه لوی فیض ځنې د محرومی ښکاره مظاهره هم په هم دغو پنځو وختونو کښې کیږی. سهار څه وخت چه لا لمر نه وی راختلی او غرمه څه وخت چه لمر په زوال شروع کوی او د ده په عروج کښې کمی پیښیږی او مازدیګر کله چه د ده په حرارت او رنا (رڼرا) کښې په ښکاره ډول (طریقه) سره ضعف واقع کیږی او له غروب څخه وروسته کله چه د ده نورانی وړانګو له اتصال څخه د ده عابدین په کلی ډول (طریقه) سره محرومیږی بیا د ماسخوتن په وخت کله چه شفق هم بیخی غائب شی او د رنا (رڼرا) ډیر خفیف آثار هم په افق کښې باقی پاتی نشی په دغو وختونو کښې موحدینو ته حکم وشو چه د لوی خدای عبادت کوئ! او د لمانځه په ابتداء کښې په «الله اکبر» ویلو سره د هغه لوی موحد ابراهیم خلیل الله اقتدا کوئ چه هغه له «هذا ربی هذا اکبر» څخه وروسته ویلی وو ﴿ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَآ أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾ جزء ۷ (د انعام (۹) رکوع) ۷۹ آیت ښائی په دغه آیت کښې ﴿ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ﴾ ویلو سره ئی د دی مطلب یادونه کړی وی چه د تسبیح او تنزیه او یادولو لایق هم هغه جامع الصفات ذات کیدی شی چه د ده حمد «ثنا» او ښیګڼی (فائدی) د

آسمانونو او ځمکې تول کائنات د حال او قال په ژبه بیانوي. بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري که څه هم په نظر کښې ډېر لوی او خورا (ډېر) ستر هم ښکاره شي وروسته له دې نه د لوی خدای د ځینو عظیمه ؤ شئونو او کامله ؤ صفاتو بیان دی څو د معبودیت استحقاق په پوره ډول (طریقه) ښکاره او څرګند شي په دغه ضمن کښې د بعث بعدالموت په مسئله هم کافي رڼا (رنړا) اچولی شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

راوباسي (الله) ژوندی له مړي (لکه مرغه له هګۍ نه عالم له جاهل څخه) او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لکه جاهل له عالم څخه هګۍ له مرغه څخه) او ژوندۍ کوي ځمکه پس له مرګه (وچوالي) د هغې او په مثل (د راویستلو د دغو شیانو) راویستل کیږئ تاسې (له قبرونو نه)

تفسیر: یعنې انسان له نطفې څخه او نطفه له انسان څخه، مرغان له هګۍ څخه، هګۍ له مرغانو څخه، مؤمن له کافر څخه، کافر له مؤمن څخه پیدا کوي. او ځمکه څه وخت چه وچه کلکه او مړه شي نو د خپل رحمت په اوبو سره ئې ژوندۍ او سمسوره کوي. لنډه دا چه موت او حیات حقیقي وي که مجازي، حسي وي که معنوي د دې ټولو واک (قبضه) او اختیار د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښې دی. نو بیا ستاسې ژوندي کول او له قبرونو ځنې بیا راپاځول د ده په نزد کوم سخت او مشکل کار نه دی بلکه الله تعالیٰ ته خورا (ډېر) آسان دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾

او یوه له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا ده چه پیدا ئې کړ (اصل د) تاسې له خاورو بیا اوس تاسې یئ بشر خوریږئ (په ځمکه کښې)

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام ئې له خاورو څخه پیدا کړ. بیا د الله تعالیٰ دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وګورئ چه د هغه اولاد ئې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې ئې په ځمکه کښې خور کړ او له دغه خوریدلو نه وروسته ئې په څه اندازه عجیبې او غریبې هوښیارۍ د خاورو دې مجسمې وښودلې.

وَمِنْ اٰیٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَیْهَا وَجَعَلَ بَیْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوْمٍ یَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چه پیدا کړی ئی دی تاسی ته له نفسونو (ځانونو) ستاسی ښځی (جوړه) دپاره د دی چه مائل شئ دوی ته (او مطمئن اوسئ) او کرځولی ئی ده په منځ ستاسی (او د ښځو) کښی دوستی او مهربانی بیشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کښی خامخا ډیری نښی د قدرت دی دپاره د (هغه) قوم چه فکر کوی (د الله په صنع کښی)

تفسیر: یعنی ړومبی ئی له خاورو شخه آدم علیه السلام پیدا کړ بیا ئی له آدم علیه السلام شخه د ده جوړه پیدا کړه شو له هغی شخه انس او اطمینان واخلی او په خلقی ډول (طریقه) ئی د دواړو صنفونو نارینه او ښځی په منځ کښی خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو شو د ازدواج اصلی مقصود تری حاصل شی. لکه چه د دغو دواړو د اختلاط او ګډ اوسیدلو شخه انسانی نسل په دنیا کښی خپور (خور) شو. لکه چه الله تعالیٰ د النساء د سورت په (۱) رکوع ۱ آیت کښی وائی ﴿ یٰٓاَیُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِیْرًا وَّنِسَآءً ﴾

وَمِنْ اٰیٰتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّلْعٰلِمِیْنَ ﴿۲۲﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله) پیدا کول د آسمانونو او (پیدا کول د) ځمکی او اختلاف دی د ژبو ستاسی او (بل اختلاف دی) د رنګونو ستاسی بیشکه په دغه (اختلاف کښی) خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: ګرد (تول) انسانان ئی له یوه مور او پلار شخه پیدا او سره ئی مخلوط او میشته او د ځمکی په تولو نقاطو کښی ئی خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا ئی سره بیله کړه. که د یوه مملکت سړی بل ملک ته ورشی د ژبی په اعتبار محض پردی او اجنبی ښکاری. بیا

وګوری چه د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پوری څومره بیشماره انسانان پیدا شوی دی مګر هیڅ یوه داسی جوړه انسانان نه پیدا کیږی چه د هغو شوندی، ژبی لهجه تلفظ، د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وی. هم هغسی چه د هر انسان شکل او صورت او رنګ او نور سره جلا (جدا) او ممتاز دی غږ او شوندی او لهجه ئی هم بیخی سره بیل دی، هیڅ یو داسی دوه انسانان نه پیدا کیږی چه د دوی په غږ او رنګ، هیئت، وضعیت کښی کومه بیلوونکی علامه او نښه نه وی. د عالم له ابتداء څخه تر نن ورځې پوری نوی نوی صورتونه، او د وینا او تکلم نوی نوی حالات لیدل کیږی او سره له هغه د الله تعالیٰ خزانه هم هغسی ډکه پرته دی. په واقع کښی دغه د الله تعالیٰ لوی قدرت څخه څومره یوه لویه نښه ده. فتذکروا یااولی الالباب!.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِّنْ فَضْلِهٖ ؕ

او (ځینی) له نښو (د کامل قدرت) د دغه (الله) خوب ستاسی دی په شپه کښی او په ورځ کښی او طلب ستاسی دی (په ورځ کښی) له فضله د الله

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «د انسان دوه حالتونه سره بدلیږی. که ویده شی نو د تیږی (ګټی) په شان بی هوشه او بیخبره پروت وی او که د رزق او روزی په تلاش لګیا شی نو په داسی پوهه او هوښیاری لګیاء کیږی چه د ده په شان بل هیڅوک هوښیار نه لیدل کیږی. په اصل کښی شپه د خوب دپاره ده او ورځ د روزی د تلاش لپاره مخصوصه ده نو ځکه په هم دغو دواړو وختونو کښی هم دغه دواړه کارونه اجرا کیږی»

اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّسْمَعُوْنَ ﴿۲۳﴾

بیشکه په دی (خوب او معیشت) کښی خامخا ډیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه اوری

تفسیر: یعنی څه چه اوری په یاد ئی ساتی لکه چه د ابن کثیر رحمة الله علیه په تفسیر کښی راغلی دی. حضرت شاه صاحب لیکی چه «د خپل خوب حالات نه وینی لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه ئی اوری» (موضح) دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖ يُرِيْكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَّطَمَعًا

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ښیی تاسی ته بریښنا

دپاره د ویری (له تندر) او دپاره د امید د باران

تفسیر: د برق او د بریښنا د سخت بریښیدلو څخه خلق ویریږی او دغسی تصور کوی نه چه تندر راولویږی. یا باران له خپلی اندازی څخه زیات ونه وریږی چه د هغه له امله (وجی) جانی او مالی تلفات واقع نه شی او هیله (طمع) او امید هم ورته لری چه که دغه وریدل گټور واقع شی نو گرد (تول) دنیوی کارونه به ښه وچلیږی. هغه مسافران چه په دغو تورو تیارو کښی سفر کوی کله دغه د بریښنا بریښیدل ځان ته غنیمت گڼی چه تر دیر لری پوری د هغی د رڼا (رنړا) په اثر لار او نور شیان ورځرگندیږی، او کله کله دوی هم تری ویریږی.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

او نازلوی (الله) له (طرفه) د آسمان څخه اوبه پس ژوندی کوی په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگ (وچوالی) د دی بیشکه چه په دغه (بریښنا او باران) کښی خامخا دیری نښی (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری «او تدبر کوی په امورو کښی».

تفسیر: یعنی له دی نه وپوهیږئ، چه له مرگ څخه وروسته ستاسی بیا ژوندی کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَن تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً ۖ مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾

او (ځینی) له نښو (د قدرت) د دغه (الله دا دی) چه ولاړ دی آسمان (پاس بی له ستنو او نه لویږی) او ځمکه په امر حکم د الله سره بیا کله چه راوبولی تاسی په بللو سره له ځمکی څخه ناڅاپه تاسی راوزئ (ژوندی له قبرونو څخه)

تفسیر: رومبی د ځمکی او آسمان د پیدا کولو ذکر وشو دلته ئی د هغو بقاء او قیام وښود چه

هغه هم د الله تعالیٰ په حکم سره دی او له سره امکان نه لری چه هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بی ځایه شي یا یو په بل باندی ولویږی او د کائناتو نظام تار په تار او وران او ویجاړ کړی. یعنی ځمکه او آسمان به تر هغه پوری چه د الله تعالیٰ حکم وی قائم وی بیا څه وخت چه د ځمکی او د آسمان او د نورو موجوداتو میعاد پوره شي او سر ته ورسیږی د الله تعالیٰ د یوه غږ په اثر به تاسی ګرد (تول) له خپلو قبرونو څخه ژوندی راوځئ او د حشر میدان ته به منډی وهئ او هلته به سره تولیږئ.

وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾

او خاص الله لره دی هر هغه چه په آسمانونو کښی دی او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ، ملکاً وعبیداً) دا تول دغه (الله) ته اطاعت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی د آسمانونو او ځمکی تول اوسیدونکی د ده مخلوق، مملوک، بندګان او رعیت دی او هیڅوک له سره د دغی خبری قوت او طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ د دغو تکوینی احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

او (الله) هم هغه (مطلق قادر) دی چه اول ځلی پیدا کوی خلق بیا به راژوندی کوی (دا خلق) او دغه (بیا ژوندی راپاڅول هم) ډیر آسان دی په دغه (الله) او خاص الله لره دی شان، صفت ډیر لوی، لوړ(اوچت) په آسمانونو کښی او په ځمکه کښی (له عقل او ادراک څخه پورته) او هم دی دی ښه غالب، قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی تول سره برابر دی. لیکن ستاسی د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پیدا کولو په نسبت د دوهم ځل اعاده خو ښائی چه ډیر سهل او آسان وی. نو بیا به دغه ډیره عجیبه خبره وی چه په اول ځل پیدایښت کښی تاسی الله تعالیٰ قادر منئ مګر په دوهم ځل کښی د الله تعالیٰ پیدایښت مستبعد ګڼئ؟

﴿ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ ﴾ الآية ـ او خاص الله تعالیٰ لره دی شان، صفت ډیر لوی لوړ (اوچت) په آسمانونو او ځمکه کښې الخ)

تنبیه: یعنی له اعلیٰ ځنی اعلیٰ صفات او له لوړ (اوچت) څخه لوړ (اوچت) شان د الله تعالیٰ شان او صفتونه دی. په آسمان او ځمکه کښې هیڅ یو شی په خپل حسن او ښه والی کښې د الله تعالیٰ له شان سره برابر او مساوی لا څه بلکه ادنیٰ صفت او مشابهت ته ئی هم ځان نشی رسولی. الله تعالیٰ له ګردو (تولو) هغو شیانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کښې اولیٰ، اعلیٰ، ارفع او اقدس دی چه د مخلوقاتو په وهم او تصور کښې راتلی نشی. بلکه هر هغه حسن او ښه والی چه هر چیری لیدل کیږی او موجود وی هغه تول د الله تعالیٰ د کمالاتو یوه ادنیٰ پلوشه ده.

حضرت شاه صاحب لیکی چه «آسمانی پرښتی نه څه خوری او نه څه څښی او نه بشری نورو حاجاتو ته څه اړتیا (احتیاج) او مجبوریت لری بی له عبادت څخه بل څه مشغولیت نه لری او د ځمکی مخلوقات په تولو شیانو ککړ دی خو سره له دی د الله تعالیٰ اصلی ثنا او صفت نه د هغو او نه د دوی له لاسه پوره دی، هغه خورا (ډیر) لوی او پاک ذات دی. «موضح».

ای برتر از خیال و قیاس وگمان و وهم
و زهر چه گفته اندوشنید یم وخوانده ایم
منزل تمام گشت وبه پایان رسید عمر
ما همچنان در اول وصف تو مانده ایم

خدای دی خیر ورکړی څه ښه ئی ویلی دی.

ای برون ازوهم وقال وقیل من
خاک بر فرق من و تمثیل من

ضَرَبَ لَكُمْ مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

بیانوی (الله) تاسی ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسی څخه(هغه مثال دا دی) آیا شته تاسی ته (بلکه شته) له هغو مریانو چه مالکان شوی دی د هغو ښی لاسونه ستاسی څه شریکان (له تاسی سره) په هغه څه کښې چه درکړی دی مونږ تاسی ته پس تاسی (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کښې

سره برابر یئ چه ویرېږی له هغو لکه ویریدل ستاسی له نفسونو (د نورو اصیلانو شریکانو) خپلو په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه (د قدرت) دپاره (د هغه) قوم چه عقل لری (تدبر کوی).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحت او بطلان د پوهولو له پاره الله تعالیٰ ستاسی له احوالو ځنی یو مثال راوړی او بیانوی، او هغه دا دی چه ستاسی د لاس مال (یعنی وینځه او مریی) چه تاسی د هغو ظاهری او مجازی مالکان او خاوندان یئ. په خپله هغه روزی او مال او متاع کښی چه الله تعالیٰ تاسی ته درکړی دی آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوی او برابر منلی شئ ؟ لکه چه ستاسی په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کښی ستاسی ورونه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دی او تل داسی اندیښنه درسره وی نه چه په هغه مشترک مال کښی څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شی او که داسی کوم لاس وهنه په هغه کښی وشی نو تاسی تری متاثر او خپه کیږئ او د هغه په ویش او ترکه کولو پسی کیږئ. یا لږ تر لږه دغسی پوښتنه کوئ چه ولی زما د اجازی او خوښی څخه پرته (علاوه) هغه کار یا تصرف په دغه شی کښی شوی دی ؟ آیا کوم دغسی فکر کوم بادار ته د خپل مریی او خدمتکار په نسبت پیدا کیدی شی؟ او که نشی پیدا کیدی نو ښه وپوهیږئ څه وخت چه د یوه وړوکی مالک او بادار حال داسی دی نو هغه حقیقی او یقینی الله او مالک به د خپل بنده او غلام څه پروا کوی؟ چه تاسی له خپل حماقت، جهالت او ناپوهی نه هغه د ده شریک او ورسره مساوی ګرځولی دی. یو مریئ په هیڅ حال د خپل بادار په مال او اسباب کښی شریک کیدی نشی حال دا چه دغه دواړه د الله تعالیٰ مخلوق دی او د ده له ورکړی شوی روزی څخه خوری مګر یو مخلوق بلکه د مخلوق مصنوع به څرنګه د الله تعالیٰ په الوهیت کښی شریک کیدی شی؟ او داسی یوه مهمله خبره یو عقلمن سړی له سره نشی منلی؟.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَّهْدِيْ مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۭ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نّٰصِرِيْنَ ﴿۲۹﴾

بلکه متابعت کوی هغه کسان چه ظلم ئی کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوګانو خپلو بی له علم (او حجت) څخه پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه ګمراه کړی وی (دی) الله (بلکه هادی نه لری) او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته (مدد) کوونکو (چه خلاص ئی کړی له عذاب نه)

تفسیر: یعنی دغه بی انصافه خلق به په داسی ښکاره او څرګندو خبرو څرنګه وپوهیږی حال دا

چه هغوی له سره نه غواړی چه ځان پری وپوهوی بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسی غوښتنو په متابعت او پیروی کښې مشغول او لگیا دی.

﴿ فَمَنْ يَهْدِي ﴾ الآیة ـ پس څوک به سمه صافه لاره وښیی هغه چاته چه گمراه کړی وی دی الله بلکه، هادی نه لری)

تنبیه: یعنی هر هغه چاته چه الله تعالیٰ د ده د بی‌انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقی لاری تللو او پوهیدلو توفیق ور نه کړی نو څوک به د دغی خبری طاقت او توان ولری چه هغه پوه کړی او سمه لار ور وښیی؟ یا ورسره مرسته (مدد) او معاونت وکړی ؟ یا ئی له گمراهی او تباهی ځنی وژغوری (وساتی)؟ نو د داسی خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کیږه! او له دوی ځنی قطع نظر وکړه او بیخی الله تعالیٰ ته متوجه اوسه! او په خپل فطری دین ټینګ اوسه!

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسی حال چه مایل اوسی حق ته لازم ونیسئ پیدایښت د الله هغه چه پیدا کړی دی (الله) خلق په هغه (پیدایښت) چه نشته له سره بدلول پیدایښت (دین) د الله ته (او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) دا هم هغه دین سم دی (چه هیڅ کوږوالی په هغه کښې نشته) ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی (په توحید د الله) حال دا چه رجوع کوونکی یئ دغه (الله) ته او ویریږئ له (عذابه د) الله او قائموئ (سم درویئ سره له تولو حقوقو) لمونځ او مه کیږئ تاسی له مشرکانو (یعنی) له هغو (مشرکانو) چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر یوه ډله (چه ده له دوی نه) په هغه(دین) چه له دوی څخه دی خوشاله دی.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چه له گمراهی ځنی په هیڅ یو شان سره نه غواړی چه ووځی نو هغه پریږده چه د هم دغه کفر او شرک په ختو کښې نښتی پروت وی او ته له دوی نه مخ وگرځوه! او یوازی له الله تعالیٰ سره خپل تعلقات ټینګ وساته! او یوازی د هغه حق دین په پوره توجه

تینگ ونسیه!
﴿ فِطۡرَتَ ٱللَّهِ ﴾ لازم ونیسئ تاسی پیدایښت د الله تعالیٰ هغه چه پیدا کړی دی الله تعالیٰ خلق په هغه پیدایښت الله تعالیٰ د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کښی داسی ګرځولی دی که دی وغواړی چه په حق ځان پوه کړی او وئی منی نو ځان ورباندی پوهولی او منلی شی ځکه چه د فطرت له ابتداء څخه ئی د خپل اجمالی معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کښی د هدایت د تخم په شان شندلی (کرلی) ده که د اطرافو او شاو خوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشی او په خپل اصلی طبیعت پریښودل شی نو یقیناً به حق دین اختیار کړی او بل طرف ته به متوجه نشی. د «ألست» د عهد قصه هم دغه طرف ته اشاره کوی او په صحیحو احادیثو کښی تصریح ده چه «هر مولود په فطرت د (اسلام) پیدا کیږی، وروسته مور او پلار ئی دی یهودی یا نصرانی یا مجوسی ګرځوی» په یوه قدسی حدیث کښی راغلی دی «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړی دی بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمی لیاری ایستلی دی» په هر حال حق دین، حنیف دین، قیم دین هغه دین دی چه که انسان په خپل اصلی فطرت پریښودلی شی نو بالطبع هغه ته متمایل کیږی. د تولو انسانانو فطرت الله تعالیٰ هم داسی پیدا کړی دی چه په هغه کښی له سره تفاوت او تبدیل نشته. فرض ئی کړئ که د فرعون یا ابوجهل په اصلی فطرت کښی دغه استعداد او صلاحیت موجود نه وی نو دوی ته د حق د منلو دعوت او د دوی مکلف ګرځول صحیح او درست نه وو لکه چه خښتی، تیږی (ګټی)، ونی خاوری، شګی، حیوانات او نور موجودات په شرائعو سره نه دی مکلف شوی د انسانی فطرت د دغه مساوات دغه اثر دی چه د دین ډیر منلی اصول او مهم اساس نور ګرد (تول) انسانان هم په یوه نه یوه رنګ منی اګر که په هغه باندی په ښه ډول (طریقه) قایم او تینګ هم نه وی ولاړ.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی الله تعالیٰ د تولو مالک حاکم او له ګردو (تولو) څخه لوی، پورته او اقدس دی او هیڅوک له هغه سره نه دی برابر، د هیچا زور په ده نه رسیږی په دغو خبرو باندی ګرد (تول) خلق پوهیږی نو د هغه په لاره تګ په کار دی، هم داسی یوه انسان ته جانی یا مالی ضرر رسول، په نامه او ناموس ئی عیب لګول، هر څوک بد ګڼی. هم دغسی د الله تعالیٰ یادول، په فقیرانو او مساکینو زړه سوی او شفقت لرل، د حقوقو پوره اداء کول، تګی، چم، فریب نه کول، هر یوه انسان ته ښه ښکاری او په ښه نظر ئی ګوری په دغه لیاره تلل هم دغه حق دین دی او هم دغه ته فطری امور وائی مګر د دغه شیانو د اجرا کولو ډول (طریقه) الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه خلقو ته ښوولی دی.»

﴿ لَا تَبۡدِيلَ لِخَلۡقِ ٱللَّهِۚ ﴾ نشته له سره بدلول پیدایښت دین د الله ته او مه ئی بدلوئ چه شریک ورسره پیدا کړئ) یعنی د اصلی پیدایښت په اعتبار هیڅ یو فرق او تغئیر او تبدیل پکښی نشته د هر انسانی فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد ګرځولی شوی دی، یا ئی دا مطلب په هر هغه فطرت چه الله تعالیٰ خپل مخلوق پیدا کړی دی تاسی په خپل واک (قبضه) او اختیار هغه مه بدلوئ! او مه ئی خرابوئ! هغه تخم او استعداد چه په تاسی کښی کرلی شوی دی

هغه په خپلی بی توجی یا بی تمیزی مه خرابوئ!
﴿ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ ﴾ دا هم هغه دین سم دی چه هیڅ کوږوالی پر هغه کښی نشته ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږی په توحید د الله تعالیٰ) یعنی سمه لاره او حق دین هم دغه د فطرت غږ دی، خو زیاتره خلق په دغه نکته نه پوهیږی.
﴿ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ﴾ حال دا چه تاسی رجوع کوونکی یئ دغه الله ته) یعنی اصلی دین ټینګ ونیسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنیوی مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ نو دین به مو درست نه وی.
وروسته له دی نه د فطرت د دین مهمو اصولو ته پام ګرځولی شوی دی مثلاً اتقاء (له الله تعالیٰ څخه ویریدل) د لمانځه سم درول، د خفی او جلی شرک څخه بیزاری او د مشرکانو له عقائدو څخه اجتناب او په دین کښی نفاق، تفرقه نه غورځول.
﴿ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ ﴾ له هغو مشرکانو چه تار په تار کړی ئی دی دین خپل او شوی وو دوی ډلی ډلی هر یوه ډله چه ده له دوی نه په هغه دین چه له دوی څخه دی خوشاله دی) یعنی د دین الفطرت له اصولو څخه بیل پاتی شوی دی او په خپلو ادیانو او مذاهبو کښی ئی نفاق او تفرقه غورځولی ده، ډیری فرقی ئی سره جوړی کړی دی، د هری یوی عقیده، مذهب، مشرب او مسلک سره بیل او جلا (جدا) دی، هر هغه چه په غلطه یا په هوا او هوس ئی کومه عقیده قائمه کړه یا کومه طریقه ئی ایجاد کړه نو یوه ټولنه په هغی پسی شوه، لږ څه موده وروسته له هغی څخه ډیری فرقی جوړی شوی بیا هره یوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقایدو که څه هم هغه ډیر چټی (بیکاره) او مهمل هم وی، داسی مین ګرځیدلی دی چه د خپلی غلطی د امکان تصور ئی هم په ماغزو کښی نه ګرځی.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

او کله چه ورسیږی خلقو ته څه ضرر نو بولی دوی رب خپل په داسی حال کښی چه رجوع کوونکی وی خاص الله ته بیا کله چه وڅکوی (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت (مهربانی) ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسی دپاره د دی چه ناشکری وکړی (او کافر شي) په هغو (نعمتونو) چه ورکړی دی مونږ دوی ته پس ګټه (فائده) اخلئ (ای کفارو څو ورځی) پس ژر به معلوم کړئ تاسی (عاقبت د عمل خپل)

تفسیر: یعني څرنګه چه د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندې پوهیږي هم دا راز (قسم) د هر انسان فطرت الله تعالیٰ ته په رجوع کولو هم پوهیږي لکه چه دا حقیقت د خوف او سختۍ په وخت کښې څرګندیږي (ښکاره کیږي) ډیر لوی کبرجن او سرکش انسان هم د مصیبت او غم په وخت کښې بې اختیاره الله تعالیٰ ته رجوع کوي او د ده په دربار کښې په دعا او زارۍ شروع کوي او په دغه وخت کښې ئې نور وړوکي وسایل او د دروغو وسائط له فکره وځي او هم هغه واقعي او حقیقي مالک الملک ئې په یاد پاتې کیږي چه د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه کوي مګر افسوس چه انسان په دغه حالت تر ډیرې مودې پورې قایم نه پاتې کیږي څه وخت چه د الله تعالیٰ په لطف او مهرباني مصیبت ورڅخه لرې شي بیا له الله تعالیٰ څخه غافلیږي او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو (صفتونو) لګیا کیږي. ګواکې دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسې څرګندوي (ښکاره کوي) چه دغه شی د هم دغو عطا او ورکړه ده او الله تعالیٰ هیڅ شی مونږ ته نه دی راکړی (العیاذ بالله) ښه دی دوی دې څو ورځې خوښ اوسي او مزې دې کوي، وروسته به معلومیږي چه د دغه کفر او ناشکرۍ نتیجه څه کیږي؟ که انسانیت وي نو دی به پوهیدی چه هغه لوی ذات ته چه د ده ضمیر د سختۍ او مصیبت په وخت کښې ناري کولې هم هغه د دې خبرې وړ (مستحق) او لایق دی چه تل ئې په یاد ولرئ.

أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا۟ بِهِۦ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾

آیا نازل کړی دی مونږ په دوی کوم برهان علمي سند پس هغه خبرې کوي په هغه چه وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوي (له الله سره دوی بلکه نه مو دی نازل کړی)

تفسیر: یعني د سلیم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول (طریقه) سره د شرک او کفر تردید کوي نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمي سند لري؟ چه دغه راوښیي چه د الله تعالیٰ په الوهیت کښې بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذالله) کله چه هیڅوک نشته نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو ؟

وَإِذَآ أَذَقْنَا ٱلنَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا۟ بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾

او کله چه وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت (مهرباني) نو خوشاله شي دوی په

هغه او که ورسیږی هغوی ته څه سختی په سبب د هغو (اعمالو) چه پخوا لیږلی دی لاسونو د دوی ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شی (د الله له رحمت څخه)

تفسیر: یعنی د دغو خلقو عجیب حالت دی. کله چه د الله تعالیٰ له رحمت مهربانی او احسان په عیش او عشرت کښی له خوښی او خوشالی په خپلو کالیو (جامو) کښی نه ځائیږی او داسی ناز او نخری او کبر او غرور کوی چه خپل حد او اندازه نه پیژنی او خپل حقیقی محسن بیخی هیروی او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کښی اخته شی نو بیخی ناامیده او مایوس شی او داسی ګڼی چه اوس داسی څوک نشته چه دغه مصیبت زما له سره لری کړی او زما په امداد قادر وی. د مومن حال د ده په عکس دی. مومن په عیش، عشرت او راحت او نعمت کښی هم تل خپل حقیقی منعم یادوی د الله تعالیٰ له فضل او مرحمت څخه خوښی کوی او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالیٰ حمد او شکر اداء کوی. که په کوم غم او مصیبت کښی مبتلا شی نو هغه په خورا (ډیر) صبر، تحمل سره ګالی (برداشت کوی) او له پاک الله ځنی په هغه کښی خپل ځان ته مرسته (مدد) او توفیق غواړی او تل دغسی هیله (طمع) او امید په خپل زړه کښی پالی چه څومره لوی او سخت مصیبت هم چه وی او په هره اندازه سره چه ظاهری اسباب او وسایل هم مخالف وی په یقینی ډول (طریقه) د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه ګرد (تول) سره په بل مخ اړولی شی او دغه مکدره فضاء په یوی منوری هوا سره بدلولی شی.
تنبیه: یو آیت ئی پخوا له دی نه ویلی ؤ چه «خلق د تنګسی او سختی په وخت کښی خالص د الله تعالیٰ په دربار کښی د عرض او نیاز غږ او آواز کوی» دلته ئی دغه وویل چه «د سختی او بدی د رسیدلو په وخت کښی دوی بی هیلی او ناامیده کیږی» په دغو دواړو کښی هیڅ اختلاف سره نشته. ړومبنی حالت یعنی د الله تعالیٰ بلل ابتدائی منزل دی بیا کله چه سختی او مصیبت اوږدیږی او امتداد مومی نو بالاخره وارخطا او بی‌هیلی او ناامیده کیږی یا به د ځینو خلقو احوال هغسی وی او د ځینو احوال به داسی وی. والله تعالیٰ اعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

آیا نه وینی (نه دی خبر) دوی چه بیشکه الله پراخوی رزق هر هغه چاته چه اراده وکړی او تنګوی ئی (هغه چاته چه وئی غواړی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چه ایمان راوړی.

تفسیر: یعنی کامل ایمان او یقین لرونکی پوهیږي چه د دنیا سختي او نرمي او د روزی زیات والي او کموالي او نور ګرد (تول) شیان د پاک الله او د قادر خدای د قدرت په لاس کښي دي. نو هر هغه وضعیت او احوال چه وربانډي راشي لازم دي چه بنده هغه په صبر او شکر سره ومني! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي! د راحت او نعمت په وخت کښي دي صبر او تحمل وکړي! او هیله من (آرزومند) او امیدوار دي اوسي چه الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصیبت له منځه لري کوي.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَ الْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ؕ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۫ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۳۸﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چه نیکي او صلة الرحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته دغه (ورکول د حقوقو) خیر غوره دي (له امساک څخه) دپاره د هغو کسانو چه اراده لري د ثواب (رضاء) د الله او هم دغه ورکوونکي (د حقوقو) هم دوی دي خلاصیدونکي بریالیان (کامیاب)

تفسیر: یعنی هر کله چه د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چه حقیقي مالک او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی او د دنیا ګرد (ټول) نعمتونه د هم هغه پاک الله ورکړه او عطا ده نو په هغو کسانو چه د ده خوښي او رضا غواړي او د ده د لقاء او د لیدلو آرزو او امید لري لازم دي چه د ده د هغه عطاء او ورکړي ځني څه شي د ده په لاره کښي صرف کړي. او د مسافرانو، محتاجانو او بی وسو خپلوانو له احواله ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړي! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي! نو دغسي بندګانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کښي خیر ور په برخه کوي.

وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿۳۹﴾

او هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له سود نه دپاره د دی چه زیات شی په مالونو د خلقو کښي پس نه زیاتیږي هغه په نزد د الله او هر هغه څه چه ورکوئ ئی تاسی له زکات څخه چه اراده لرئ تاسی په هغه سره د ثواب (او

رضاء) د الله پس دغه (محضالله ورکوونکی) هم دوی دی زیاتوونکی (د حسناتو خپلو)

تفسیر: یعنی که څه هم په سود سره ظاهراً د مال زیاتوالی ښکاری، لیکن په حقیقت کښی هغه کمیږی لکه چه د کوم انسان بدن د پړسوب له امله (وجی) غټ او څورب ښکاری نو دغه د صحت او روغتیا علامه نه بلکه د رنځوری نښه او د مرګ پیغام دی او د زکات له ورکولو څخه اګر که په ښکاره ډول (طریقه) سره داسی ښکاری چه د هغه مال کمیږی مګر هغه په حقیقت کښی زیاتیږی لکه چه د کوم مریض بدن له مسهل او تنقیی څخه وروسته ضعیف او ناتوانه ښکاری مګر بالاخره د ده صحت ښه کیږی د سود او زکات حال د انجام په اعتبار هم داسی وګڼئ ﴿ يَمۡحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرۡبِي ٱلصَّدَقَٰتِۗ ﴾ د البقرة (۳۸) رکوع ۲۷۶ آیت په حدیث کښی راغلی دی (که د خرما یوه دانه مؤمن په صدقه ورکړی نو هغه د قیامت په ورځ دومره لوئیږی چه د یوه غره په اندازه به لویه ښکاری.

تنبیه: ځینو مفسرینو له «ربوٰا» څخنی دلته سود نه دی مراد کړی بلکه د آیت مطلب ئی داسی بیان کړی دی چه هر هغه انسان چه بل چاته په دغه مقصد یو څه شی ورکړی چه هغه به له دغه څخه زیات شی ورکړی لوی احسان به ورسره وکړی. نو دغه ورکړه د الله تعالیٰ په دربار کښی د ثواب او برکت موجب نه ګرځی که څه هم مباح ده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حق کښی دغه اباحت هم نه لری لقوله تعالیٰ «ولاتمنن تستکثر» د المدثر (۱) رکوع ٦ آیت «۲۹ جزء» والله تعالیٰ اعلم.

ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ ثُمَّ رَزَقَكُمۡ ثُمَّ يُمِيتُكُمۡ ثُمَّ يُحۡيِيكُمۡۖ هَلۡ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَفۡعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَيۡءٖۚ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ۝٤٠

الله هغه (مطلق قادر دی) چه پیدا کړی ئی یئ تاسی (په درکولو د روح سره) بیا ئی روزی درکړی ده تاسی ته بیا مړه کوی بیا به ژوندی کړی تاسی (په بعث) سره آیا شته له دغو شریکانو ستاسی داسی څوک چه کولی شی هغه له دغو (څلورو واړو کارونو) څخه کوم شی ؟ (بلکه نشی کولی) پاکی ده الله ته او ډیر لوی پورته دی شان د الله له دی نه چه شریک پیدا کوی دوی (له الله سره)

تفسیر: یعنی وژل، ژوندی کول، روزی ورکول، نور ګرد (تول) شیان د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی نو بل شریک ئی له کومه شو او څرنګه د الوهیت مستحق وګرځید ؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ
لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۴۱﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کښې په سبب د هغې (ګناه او شرک) چه کړی دی لاسونو د خلقو دپاره د دی چه وڅکوی (الله) دوی ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چه کړی دی دوی دپاره د دی چه واوړی دوی (له دغو بدیو نه)

تفسير: يعني خلق د فطرت په دين قايم پاتې نشول، کفر او ظلم په دنيا کښې خپور (خور) شو او د هغو له شامته په ملکونو او جزايرو کښې خرابي او فساد خور شو نه په وچه کښې امن او سکون پاتې شو او نه په لونده کښې د ځمکې مخ فتنې او فساد ونيو، بحري جنګونه او د جهازونو جنګونو او داړه ماريو په سمندرونو کښې هم لوی شورماشو او طوفان ونښلاوه دغه ګرد (تول) د دی له امله (وجې) چه الله تعالىٰ اراده وکړه چه بندګان ئې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوند په دنيا کښې هم وڅکی پوره سزا خو دوی ته په آخرت کښې ورکوله کيږي مګر د هغې لږه نمونه هم دلته په هم دغه دنيا کښې دوی ته ورښوله کيږي ممکن دی چه ځينې خلق ووېريږي او په سمه لاره روان شي.

تنبيه: د بندګانو د بدو کارونو له سببه په وچه او لونده کښې د خرابي خپريدل (خوريدل) که څه هم تل شوی دی او کيږي به، ليکن د نړی تاريخ د هغه بې مثاله ويروونکي تخريب مثال چه د محمدی بعثت څخه مخکښې په عام دول (طريقه) سره په مشرق او مغرب، وچه او لونده ئې غلبه کړې وه نشي ښوولی، اروپائي څيړونکو (محققينو) د دغې زمانې د تياره حالت کومه نقشه چه ويستلې ده د هغې د ليدلو څخه د دی خبرې اندازه په ښه دول (طريقه) سره کيدی شي چه له اسلامي مؤرخينو څخه پرته (علاوه) نور هم په دغه مشهور او معروف صداقت هيڅ دول (طريقه) تنقيد او نکته ګيری نشي کولی وګوره د فريد وجدی دائرة المعارف د حمد ماده ښائي چه د هم دغې عمومي فتنې او فساد په ملحوظ قتاده رحمة الله دغه آيت د جاهليت په زمانې حمل کړی وی.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿۴۲﴾

ووایه (ای محمده! مشرکانو ته) چه وګرځئ په ځمکه کښی (د تیرو امتونو) پس وګورئ څرنګه شوه خاتمه د هغو کسانو چه پخوا له دوی څخه وو، ؤ زیاتره د دوی مشرکان «نو د خپل شرک په سبب هلاک شول»

تفسیر: یعنی د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی او د ځینو نورو به د نورو ګناهونو له سببه راغلی وی.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل دین سم (معتدل د اسلام) ته پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له (جانبه د) الله په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق (چه ځینی به جنت ته ځی او ځینی به دوزخ ته)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی خو فتنه او فساد خپور (خور) شوی دی نو تاسی پر سم او معتدل دین چه د فطرت دین دی په ښه شان سره قایم او تینګ اوسئ! چه د ګردو (تولو) خرابیو او مفاسدو علاج په هم دغه دین سره دی. پخوا له هغه چه راشی هغه ورځ چه نشته هیڅ بیرته ګرځیدل هغی ته له جانبه د الله تعالیٰ یعنی د الله تعالیٰ له طرفه د هغی راتلل قطعی او یقینی دی او هیڅ یو قوت او طاقت د هغی مخه نشی نیولی او نه به ئی په خپله الله تعالیٰ وځندوی (ایسار کړی). په دغه ورځ کښی به تار په تار شی دغه مخلوق یعنی نیکان جنت ته او بدان دوزخ ته لیږی. «فریق فی الجنة و فریق فی السعیر» د الشوریٰ (۱) رکوع ۷ آیت (۲۵) جزء.
حضرت شاه صاحب دغه د دنیا په احوالو حمل کوی او لیکی «یعنی د دین غلبه به وی په سزا رسیدلی کسان به سره جلا (جدا) شی او د الله جل جلاله مقبول بندګان به سره بیل شی.

مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه او هر څوک چه وکړی (نیک عمل) پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی لپاره د دی چه جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) له فضله خپل څخه، بیشکه چه الله نه خوښوی کافران (نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی)

تفسیر: یعنی هر څوک چه کافر شو پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چه د هغو گناه او وبال به پری لویږی او هر څوک چه وکړی نیک عمل پس خاص دپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوی او په زړه پوری سامانی جوړوی یعنی په جنت کښی د دوی د آرامی او هوسائی (راحت) له پاره تیاری کیږی. او دپاره د دی چه جزاء ورکړی الله تعالیٰ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه عملونه له فضل خپل څخه یعنی هومره چه ښه او نیک وی هغه ته به هم یوازی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کیږی «بیشکه چه الله تعالیٰ نه خوښوی کافران نو ځکه ئی په دوزخ کښی غورځوی» یعنی هر څوک چه هغه حقیقی مالک نه خوښوی هغه به چیری ښه ځای ومومی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيٰحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيْقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۴۶﴾

او ځینی له نښو (د قدرت) د الله دا دی چه رالیږی بادونه زیری ورکوونکی او دپاره د دی چه وڅکوی په تاسی (په سبب د دغو بادونو) ځینی (مزی) د رحمت خپل او بل دپاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله او دپاره د دی چه طلب کړئ (په چلولو د بیړی له ځینو) له فضل د الله څخه او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغو نعمتونو)

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زیری او بشارت راوړی بیا د الله تعالیٰ لطف او مهربانی باران ورری. او رالیږی بادونه له پاره د دی چه روانه شی پری بیړی په امر حکم د الله تعالیٰ سره یعنی بادوان لرونکی جهازونه او بیړی په باد سره چلیږی او درومی او دخانی جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له الوتلو څخه په تګ کښی کومک او معاونت رسیږی. او دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی په چلولو د بیړی له ځینو له فضل د الله تعالیٰ څخه او له پاره د دی چه تاسی شکر وباسئ په دغو نعمتونو یعنی د جهازونو په ذریعه تجارتی اموال منتقل او وړل کیږی او

د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ډیره ښه ګټه (فائده) تری اخیستل کیدی شی بیا د الله تعالیٰ په دغو نعمتونو په ښه شان سره د ده شکر اداء کړئ!
تنبیه: پخوا له دی نه په بر او بحر کښی د فتنی او د فساد د خوریدلو ذکر وو د هغه په مقابل کښی دلته د الله تعالیٰ د نعمت او د زیری یادونه وشوه، ښائی دی ته هم اشاره وی چه د غبار، دوړو او بخار له خوریدو وروسته دی ته هیله من (آرزومند) او امیدوار اوسو چه د الله تعالیٰ د رحمت باران راتلونکی دی، داسی یخ او ساړه بادونه الوځی او چلیږی چه د پاک الله د رحمت او فضل زیری او بشارتونه ورکوی، کفارو ته ښائی چه له شرارت او د نعمت له کفران څخه لاس واخلی! او د الله تعالیٰ دغو مراحمو او مهربانیو ته وګوری! او دوی دی د ده د شکر ګزارو بندګانو څخنی خپل ځان وګرځوی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا ؕ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پخوا له تا (ای محمده! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره ؤ (د قدرت) پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چه کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ) او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو

تفسیر: یعنی پخوا ئی ویلی وو چه مقبول او مردود سره بیل کړی شی. په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزاء لویږی او پاک الله دوی نه خوښوی اوس دا ښکاره کوی چه د دغی خبری اظهار به په دنیا کښی هم کیږی. دا د الله تعالیٰ عادت او وعده ده چه له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلی او کامل مؤمنان په خپلی مرستی (مدد) او اعانت سره په دښمنانو غالبوی. په منځ کښی د باران ذکر ځکه راغی څرنګه چه د رحمت د باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیږی هم داسی د دین د غلبی علایم هم روښانه کیږی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ يُرْسِلُ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهٗ فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهٗ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ

مَن يَّشَآءُ مِنۡ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمۡ يَسۡتَبۡشِرُوۡنَ ﴿۴۸﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه رالیږی بادونه پس پورته کوی (په هوا کښی) وریځی پس خوروی دغه (وریځی) په آسمان کښی څرنګه چه اراده وکړی (الله) او ګرځوی دغه (وریځی) توتی توتی لاندی باندی پس وینی به ته (ای مخاطبه څاڅکی د) باران چه راوځی له منځه د دغی (وریځی) پس کله چه ورسوی دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی (الله) له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی خوشالیږی پری (او زیری پری کوی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ وریځی اول یو لوری ته او وروسته بل لوری ته خپروی (خوروی) هم داسی دین به هم منتشر او هر چیری خپور (خور) کړی لکه چه وئی هم کړل «او ګرځوی دغه وریځی توتی توتی لاندی باندی پس وینی به ته باران چه راوځی له منځه د دغی وریځی پس کله چه ورسوی الله دغه باران هغه چاته چه اراده وکړی له بندګانو خپلو ناڅاپه دوی زیری کوی، خوشالیږی پری» یعنی هم داسی هر څوک چه د ایمان او روحانی باران څخه ګټه (فائده) اخلی نو خوښی پری کوی.

وَاِنۡ كَانُوۡا مِنۡ قَبۡلِ اَنۡ يُّنَزَّلَ عَلَيۡهِمۡ مِّنۡ قَبۡلِهٖ لَمُبۡلِسِيۡنَ ﴿۴۹﴾

او بیشکه چه وو دوی پخوا له دی چه نازل کړی شوی ؤ په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دی (وریځی او باران) خامخا ناامیده وو (له وربښت څخه ئی)

تفسیر: یعنی پخوا له دی نه خلق ناامیده وو تر دی چه د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخی مایوس شوی وو چه په دغه باران به دغه مره ژوندی شی څنګه چه د انسان حال ډیر عجیب او غریب دی په لږ وخت کښی ناامیده او خپه کیږی بیا له لږ څه وخت نه وروسته له ډیری خوښی نه خاندی او ډیر خوشالیږی.

فَانۡظُرۡ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحۡمَتِ اللّٰهِ كَيۡفَ يُحۡىِ الۡاَرۡضَ بَعۡدَ مَوۡتِهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحۡىِ الۡمَوۡتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرٌ ﴿۵۰﴾

نو وګوره (ای مخاطبه) نښی د رحمت (باران) د الله ته چه څرنګه ژوندی

کوی دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالی او وچوالی د هغی بیشکه دغه (ژوندی کوونکی د ځمکی) خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی. او هغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وکړی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی ژوندی کول او مړه کول دی)

تفسیر: یعنی څو ساعته پخوا له هر لوری خاوری او دوړی پورته کیدی او ځمکه وچه بی رونقه او مړه پرته وه ناڅاپه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه ژوندی، شنه او زرغونه شوه او دغه باران د ځمکی دغه پټ قوتونه څرنگه ویښ او راژوندی کړل، هم دغه حال دی په روحانی باران هم قیاس کړ شی چه له هغه څخه به په مړو زړونو کښی نوی روح پیدا شی او د الله تعالیٰ دغه ځمکه د «ظهر الفساد فی البر والبحر» له مرگ څخه وروسته به بیا ژوندی کیږی له هر طرفه به د الله تعالیٰ د رحمت نښی او د دین آثار څرگندیږی (ښکاره کیږی) هغه استعداد او قابلیت چه د مودو راپه دی خوا په خاورو کښی موجود ؤ د رحمت د باران په څاڅکو سره ئی تر او تازه څرگنده او ښکاره کوی لکه چه الله تعالیٰ د محمدی بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحۡیِ الۡمَوۡتٰی ﴾ بیشکه هم دغه محی الارض خامخا ژوندی کوونکی د مړو هم دی او هم دغه الله تعالیٰ په هر شی باندی چه اراده وکړی ښه قادر دی) یعنی دلته به مړو زړونو ته روحانی ژوندون ورکړی او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کښی بیا نوی روح اچوی. د الله تعالیٰ د کامل قدرت په مقابل کښی هیڅ شی گران او مشکل نه دی.

وَلَئِنۡ اَرۡسَلۡنَا رِیۡحًا فَرَاَوۡهُ مُصۡفَرًّا لَّظَلُّوۡا مِنۡۢ بَعۡدِهٖ یَكۡفُرُوۡنَ ﴿۵۱﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت ـ فصل) پس وبه وینی دوی دا کښت (فصل) تک زیړ نو خامخا وبه گرځی دوی وروسته له دغه زیړوالی کافران (په تیرو نعمتونو ای محمده! دوی نه د پوهی او منلو تمه مه کوه)

تفسیر: یعنی ږومبی نا امیده وو کله چه باران وشو او وچه کلکه ځمکه تری تکه شنه ژوندی زرغونه شوه او خلق تری خوښ او خوشال شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چه د هغه په اثر د دوی گرد (تول) کښتونه (فصلونه) په شینوالی کښی وچ کلک او تک زیړ وگرځی. نو سم د لاسه د دغو خلقو وضعیت بدلیږی او د الله تعالیٰ گرد (تول) احسانونه هیروی او په کفران او ناشکرئ شروع کوی. لنده دا چه د دوی شکر گزاری او ناشکری تول د دنیوی اغراضو تابع دی او دلته د دی په نسبت وائی کله چه انسان د الله تعالیٰ په فضل او احسان په خپل مقصد او مراد وورسید نو نه ښائی چه بی خوفه وگرځی ځکه چه د ده قدرت راز

راز (قسم قسم) څرگندیږی (ښکاره کیږی)، دا نه دی معلوم چه دغه درکړی نعمت کله درڅخه بیرته اخلی ؟ او ښائی دی لوری ته هم اشاره وی چه د دین کښت (فصل) وروسته له دی نه چه په دنیا کښی تک شین او ښه زرغونیږی بیا د مخالف باد له اثره مړاوی او ویجاړ او تک زیړ اوړی نو په دغه وخت کښی نه ښائی چه انسان مایوس او پریشانه شی.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَن ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

پس بیشکه ته نشی اورولی مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لری) او نشی اورولی ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چه وگرځی دوی په داسی حال کښی چه شا گرځوونکی وی (تاته) او نه ئی ته سمه لاره ښوونکی (د زړونو) ړندو ته له گمراهی د دوی، نشی اورولی ته (د پوهی او منلو په اورولو سره) مگر هغه چاته چه ایمان ئی راوړی وی په نښو د قدرت زمونږ پس دوی مسلمانان غاړه ایښودونکی دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر راز (قسم) قدرت لری. مړی ژوندی کولی شی تاته د دغی خبری قدرت نشته چه په مړو خپله خبره ومنلی شی یا په کڼو خپله خبره واورولی شی. یا ړندو ته سمه صافه لاره وښیی خصوصاً کله چه دوی په خپله د اوریدلو او لیدلو اراده هم ونه لری پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کیږه ستا کار یوازی تبلیغ او دعوت دی. که کوم بدبخت ئی نه اوری یا ئی نه منی نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پیښیږی ستا خبره همغه څوک اوریدی شی چه زمونږ په خبرو او ښکاره نښو یقین او باور لری او د تسلیم او انقیاد په صفت موصوف وی.

تنبیه: هم داسی یو بل آیت د «نمل» د سورت په آخر کښی هم تیر شوی دی ښائی هلته دی وکتلی شی. مفسرین په دغه موقع کښی د «سماع الموتیٰ» په بحث کښی غږیدلی دی چه په دغه مسئله کښی د صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم له زمانی راهیسی اختلافات جریان لری او دواړو خواؤ قرآنی نصوص او نبوی احادیث وړاندی کړی دی. دلته ښائی چه په دغه خبره باندی سړی وپوهیږی چه په دنیا کښی هیڅ یو کار بی د الله تعالیٰ له مشیت او ارادی څخه نشی کیدی. مگر که انسان کوم کار د عادی اسبابو په دائره کښی په خپل واک (قبضه) او اختیار سره کوی نو هغه ته ئی نسبت کیږی. او هغه کار چه د عمومی عادت په خلاف په فوق العاده طریقه سره

وشی د هغه نسبت مستقیماً الله تعالیٰ ته کوی. مثلاً که یو سری په چا د توپک ډزی وکړی او په گولی ئی ووژنی نو دغه وژل (عرفاً) د هم هغه وژونکی فعل گڼل کیږی. او فرض ئی کړئ که په یو موټی ګټکیو سره سلامت لښکر تباه او برباد شی نو دغه فعل په داسی الفاظو سره تعبیروی چه الله تعالیٰ په خپل قدرت سره هغه لښکر سپیره او پناه کړ، سره له دی چه په گولی وژل هم بی د الله تعالیٰ له ارادی او مشیت څخه نه واقع کیږی. او که د الله تعالیٰ اراده نه وی نه گولی او نه بم او نه بل شی له سره خپل تاثیر ښوولی شی. د الانفال په (۲) رکوع ۱۷ آیت کښی راغلی دی ﴿ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ﴾ دلته د خارق العاده توب له کبله (وجی) د «قتل» او «رمی» نفی له نبی او له مؤمنانو څخه وکړه او مستقیماً د هغی نسبت ئی الله تعالیٰ ته کړی دی. هم داسی د ﴿ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ ﴾ مطلب وګڼئ! یعنی ته نشی کولی چه څه ووائی او خپل غږ مړو ته واوره وی. ځکه چه دغه شی د ظاهری او عادی اسبابو په خلاف دی. هو! د الله تعالیٰ په قدرت د ظاهری اسبابو په خلاف که ستاسو کومه خبره مړی واوری نو له هغه څخه هیڅ یو مؤمن انکار نشی کولی. اوس که د نصوصو څخه د ځینو خبرو اورول چه په دغی غیر معمولی طریقی سره ثابت شی تر هم هغه حده پوری ښائی چه مونږ هم د سماع الموتی قائل اوسو. محض د قیاس له مخی نشو کولی چه نوری خبری هم د دغی سماع لاندی راوړو. په هر حال په دغه آیت کښی د اسماع له نفی ځینی مطلقاً د سماع نفی نه کیږی. والله تعالیٰ اعلم.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ مِّنْ ضُعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ ضُعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْۢ بَعْدِ قُوَّةٍ ضُعْفًا وَّشَيْبَةً ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَهُوَ الْعَلِيْمُ الْقَدِيْرُ ﴿۵۴﴾

الله هغه (مطلق قادر) دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی له کمزوری (شی څخه چه نطفه ده) بیا ئی درکړی دی وروسته له بل ضعف (د طفولیت) قوت (د ځوانی) بیا ئی درکړی دی وروسته له قوت (د ځلمیتوبه) ضعف او د ویښتو سپینوالی پیدا کوی الله هر هغه شی چه اراده وکړی (د پیدایښت د هغه) او هم دغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شی)

تفسیر: یعنی کوچنی (ماشوم) د پیدایښت په وخت کښی بی حده کمزور او ناتوانه وی. بیا ورو ورو قوت مومی، تر دی چه د ځلمیتوب په وخت کښی د ده زور او قوت خپل انتهائی حد ته ورسیږی او د تول زور او قوت ترقی د ځلمیتوب په وخت کښی وی. بیا ورو ورو عمر مخ په زوړوالی درومی او له زور او قوت نه وروسته د کمزوری آثار څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د هغی انتهائی حد سپین ږیری توب او زوړوالی دی، په دغه وخت کښی ګرد(تول) اعضاء سست او

کمزوری کیږی او په قوتونو کښې ئې فتور او تعطیل واقع کیږی. د قوت او ضعف دغه ګردی (تولی) ترقی او تنزل د پاک الله د قدرت په لاس کښې دی هر قسم چه د الله تعالیٰ اراده وی هم هغسی یو شی جوړوی او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تیروی، هم دغه الله تعالیٰ ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی او هم دغه الله تعالیٰ ښه پوه او ښه عالم دی چه کوم یو شی په کوم وخت کښې او په کومو کومو حالاتو کښې په څه ډول (طریقه) سره ښائی چه موجود وی ؟ نو په مونږ واجب او لازم دی چه د هم دغه الله تعالیٰ جل واعلیٰ شانه واعظم برهانه او د ده د رسولانو خبری په ښه شان سره واورو. ښائی په دغه کښې دی طرف ته هم اشاره کړی وی هم هغسی چه تاسی ته ئې وروسته له کمزوری څخنی زور او قوت درکړ مسلمانانو ته به هم پس له دغه ضعفه قوت ورکړی او هغه دین چه اوس په ظاهر کښې کمزوری او کم قوته ښکاری څو ورځی وروسته به د ډیر زور او قوت خاوند وګرځی او خپل عروج او شباب ته به ورسیږی. له هغی وروسته بیا کیدی شی چه یوه زمانه د مسلمانانو د ضعف دوره هم راشی. نو سره له هغی لازمه ده چه دغه خبره تل په یاد وساتله شی چه قادر خدای په هر وخت کښې ضعف په قوت سره بدلولی شی مګر د داسی امر د وقوع له پاره مخصوص صورتونه او اسباب شته، والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ ۙ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ

او په هغی ورځی کښې چه قائم شی قیامت نو قسمونه به خوری مجرمان (کافران په دی) چه نه دی پاتی شوی (په دنیا کښې) غیر له یو ساعته

تفسیر: یعنی په قبر یا په دنیا کښې به هستوګنه ورته ډیره لږه ښکاری. څه وخت چه غم او مصیبت د ده په سر باندی ودریږی او دی ورته وګوری نو په ډیر افسوس او ارمان سره به ووائی چه د برزخ او د دنیا ژوندون ډیر ژر راباندی تیر شو او لږ څه ډیل او مهلت راپه برخه نشو چه په هغه کښې مو د دغه دردوونکی عذاب څخه د نجات له پاره څه سعی او کوشش کړی وی. یا په دنیا کښې لږ ډیره موده پاتی کیدو څو د دغی ورځی له پاره مو څه تهیه او تیاری کړی وی دغه مصیبت خو یو ناڅاپه راته پیښ شو.

كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾

هم دا رنګه (چه دوی دروغ وائی په آخرت کښې) وو دوی چه ګرځول کیدل به (له رښتیا نه په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی لکه چه هم هغلته د دوی داسی ویناوی به غلطی او دروغ وی هم داسی ویوهیږئ چه

په دنیا کښې به هم دغه خلق چتی (بیکاره) او غلط خیالات او معکوسی او منقلبې خبرې او اترې به سره کوی.

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ ۖ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾

او وائی به دوی ته هغه کسان چه ورکړې شوی ؤ دوی ته علم او ایمان (یعنی انبیاء، پرښتې، مؤمنان چه ولې دروغ وائې بلکه) خامخا په تحقیق ډیر پاتې شوی یئ (په دنیا کښې چه هغه لیکلی دی) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کښې تر ورځې د بعث پورې پس دغه ده ورځ د بعث (چه تاسې ترې منکران وئ) ولیکن تاسې وئ تاسې په دنیا کښې چه د جهل او غفلت له امله (وجې) نه پوهیدئ (د دغې ورځې په وقوع)

تفسیر: یعنې مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کښې د دوی تردید کوی او دوی ته به داسې وائی چه تاسې دروغ او خوشې چتی (بیکاره) خبرې کوئ یا په مغالطه کښې لویدلی یئ چه مونږ په برزخ یا په دنیا کښې له یو مساعت څخه زیات نه یو پاتې شوی. تاسې د الله تعالیٰ د علم او د ده د خبر او د لوح محفوظ د لیکنې سره سم د قیامت تر ورځې پورې په دنیا او په برزخ کښې اوسیدلی یئ چه د یوی شیبې (لحظې) په اندازه هم په هغه کښې څه کمی نه دی واقع شوی. نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسیدلې ده اوس هغه وګورئ چه تاسې پرې نه پوهیدئ او نه مو منله که له پخوا څخه مو په دغې ورځې یقین کړی وی او له تیارې سره ورته راغلی وی نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوی وی. او د دغو انعامونو او اکرامونو د لیدلو په مقابل کښې به مو داسې ویل چه دغه ورځ په ډیر ځنډ (ایسارتیا) او ډیل راغلې ده او مونږ د دی د راتللو ډیر انتظار او اشتیاق ویستلی دی لکه چه مؤمنان ئې هم داسې ګڼې.

فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

پس په دغې ورځې کښې به نه رسوی ګټه (فائده) هغو کسانو ته چه ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی او نه به دوی وبللی شی راضی کولو د الله ته (یا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کیږی).

تفسیر: یعنی نه به کوم معقول عذر وړاندی کولی شی چه د دوی په کار ورشی او نه به دوی ته داسی ویل کیږی ښه ده اوس د توبی او اطاعت په ذریعه د الله تعالیٰ خوښی او رضا حاصله کړئ ! ځکه چه د هغو وخت تیر شوی دی. او اوس پرته (علاوه) له دی نه چه د دایمی سزا رېړونه (تکلیفونه) وګالئ(برداشت کړئ) بل هیڅ یوه چاره او مخلص نه دی پاتی

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِن جِئْتَهُم بِآيَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ دپاره د خلقو په دغه قرآن کښی له هر قسم مثال (چه مفید واقع کیږی دوی ته) او (قسم دی ای محمده !) که راوړی ته دوی ته کوم آیت د قدرت نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) هغه کسان چه کافران شوی دی (عناداً) چه نه یئ تاسی (ای محمده ! او مؤمنانو !) مګر (دروغجنان) باطل ویونکی

تفسیر: یعنی په دغه وخت کښی به ډیر افسوس او ارمان کوی مګر نن چه د الله تعالیٰ د خوښی، رضا او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده او عظیم الشان قرآن دوی ته داسی عجیب مثالونه او دلیلونه بیان او راز راز (قسم قسم) خبری ورته کوی او په هره ممکنه طریقه سره ئی په خپل خیر او شر پوهوی خو سره له هغه هم دوی په هغو باندی خپل ځان نه پوهوی او نه د هغو هیڅ یو پند او خبره اوری. شومره مهم او عالی آیتونه چه دوی ته واوروئ یا ډیر لوی اوصاف او ښرګند (ښکاره) معجزات ورښکاره کړئ نو دوی د هغو په اوریدلو او لیدلو داسی وائی چه تاسی رسول الله او مسلمین ګردو (تولو) لاسونه سره یو کړی دی او دغه دروغ مو(العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړی دی، یو تن مو څو آیتونه جوړوی او درلولی ئی او نور د هغه تصدیق کوئ یو جادو او کوډی کوی او نور دغه ته تیار ولاړ دی چه په هغه ایمان راوړی، په دغه ډول (طریقه) مو ګردو (تولو) سره یو تړون کړی دی او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړی ده او غواړئ چه په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور(خور) کړئ.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

هم دا رنګه (لکه چه مهر لګولی دی) مهر لګوی الله په زړونو د هغو کسانو چه نه پوهیږی (او نه د پوهی غوښتنه کوی)

تفسیر: یعنی هغه انسان چه نه پوهیږی او نه د پوهیدلو دپاره زیار(محنت) او کوشش کوی او د ضد او عناد له سببه خامخا د هری خبری تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وی نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجی توګه (طریقه) د ده زړه کلکوی او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پری لګوی او بالاخر د ډیر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شی چه د حق د منلو قوت او استعداد پکښی بیخی پاتی نشی. (العیاذ بالله)

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

پس صبر کوه (ای محمده! په ضرر د دوی) بیشکه چه وعده (د نصرت) د الله حقه ده او نه دی پورته کوی ته هغه کسان چه یقین نه راوړی (په آخرت)

تفسیر: یعنی کله چه د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پوری ورسیدل نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کیږه! بلکه د پیغمبری په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تیریږه! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کښی مشغول او لګیا اوسه! هغه د فتحی او نصرت وعده چه له تاسره رب العزت کړی ده، هغه په یقینی ډول (طریقه) کامله او پوره کیدونکی ده او په هغه کښی د یوی ذری په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کیدی نشی. ته په خپل کار تل تینګ اوسه! دغه بد عقیده او بی یقینه خلق د یوی ذری په اندازه هم تا له خپله ځایه څخه نشی خوځولی.

(تمت سورة الروم بعون الله الحی القیوم فله الحمد والمنة اولا و آخرا وظاهرا وباطنا)

«سورة لقمٰن مکیة الا الایات ۲۷ و ۲۸ و ۲۹ فمدنیة وهی اربع وثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها (۳۱) و تسلسلها حسب النزول (۵۷) نزلت بعد سورة الصافات»

«د لقمٰن سورت مکی دی پرته له ۲۷، ۲۸، ۲۹ آیتونو نه چه مدنی دی (۳٤) آیتونه او (٤) رکوع لری»

«په تلاوت کښی (۳۱) په نزول کښی (۵۷) سورت دی وروسته د الصافات د سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمّٓ ﴿۱﴾ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ﴿۲﴾ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِيْنَ ﴿۳﴾
الَّذِيْنَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ
يُوْقِنُوْنَ ﴿۴﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴿۵﴾

دا آيتونه د کتاب حکمت لرونکی (محکم قرآن) دی. په داسی حال کښی چه هدايت او رحمت دی دپاره د نيکو کارانو هغه کسان چه قائموی (سم ادا کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی دوی (واجب) زکوٰة او دوی په آخرت باندی هم دوی يقين کوی (چه خامخا راځی په حقه سره) دغه (ستايلی شوی کسان) په سمه لياره دی له (طرفه) د رب د دوی او دغه «کسان» هم دوی په مراد رسيدلی دی.

تفسير: دغه کتاب خاص د نيکانو دپاره د رحمت او هدايت پنګه (سرمايه) ده ځکه چه هم دغه خلق ورنه ګټه (فائده) اخلی که نه نو په نفس نصيحت او پوهولو کښی ذکر د جن او انس په حق کښی ښکاره هدايت او رحمت دی. د «سورة البقرة» په اوله رکوع کښی د دغه مقدس تفسير په شپږم او اووم مخکښی هم داسی نور آيتونه هم تير شوی دی او د «هم المفلحون» دوه ترجمی شوی دی دلته دی هم هغه بيا وکتل شی!

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَّشْتَرِيْ لَهْوَ الْحَدِيْثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيْلِ
اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ وَّيَتَّخِذَهَا هُزُوًا ۗ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِيْنٌ ﴿۶﴾

او (ځينی) له خلقو څخه هغه څوک دی چه پيری، اخلی عبثی خبری (اړوونکی له حق څخه) دپاره د دی چه وښويوی (خلق) له لاری د الله نه بی له علمه (په عاقبت د فعل خپل) او چه ونيسی دا (لاره يا آيتونه) په توکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: د مفلحينو نيکبختانو په مقابل کښی دلته د هغو بدبختانو ذکر دی چه د خپل جهالت او نادانی او آخری خاتمی ته د نه کتلو له امله (وجی) ئی قرآن کريم پری ايښی په لوبو، لهوو

لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کښی مستغرق دی غواړی چه نور هم په هم داسی مشغولیتو او ساعت تیریو کښی مشغول او لگیا او د الله تعالیٰ له دین او یاد څخه غافل او بی پروا کړی او د الله تعالیٰ یاد تری هیر کړی او په دینی خبرو پوری خاندی او پری مسخری او ملندی وهی.
حضرت حسن رضی الله تعالیٰ عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وائی **«کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها (روح المعانی)** یعنی لهو الحدیث هر هغه شی دی چه د الله تعالیٰ له عبادت او له یاد څخه لری کوونکی وی، مثلاً فضولی قصی ویل، چتی (بیکاره) د خندا او توکو خبری چتی (بیکاره) کارونه، ساز او سرود او نور.
په روایتونو کښی راغلی دی چه نضر بن حارث چه د کفارو له مشرانو څخه ؤ کله چه به د تجارت دپاره پارس ته تلو نو له هغه ځای به ئی د عجمو باچایانو قصی او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل او قریشو ته به ئی ویل چه محمد صلی الله علیه وسلم تاسی ته د عاد او ثمود قصی آوروی راځئ چه زه تاسی ته د رستم او د اسفندیار او د آریانا د باچایانو قصی واوروم. ځینو خلقو هغه قصی ښی او په زړه پوری گڼلی او ورته به متوجه کیدل، هغه یوه سندرغاړی وینځه هم پیرودلی (اخیستلی) وه کله چه ده ولیدل چه د کوم سړی زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمایل شوی دی نو هغه به ئی د هغی سندرغاړی کره لیږه او ورته ویل به ئی چه دغه ته ښه دوډی او د څښلو شیان ورکوه او ښی بدلی ورته اوروه! بیا به ئی دغه سړی ته ویل چه گوره دغه میلی او چرچی له هغه څخه ډیری ښی او بهتری دی چه محمد صلی الله علیه وسلم دی هغه لوری ته بولی چه لمونځ کوه! روژی نیسه! ځان دی په شهادت ورسوه! نو په دغه باندی دا آیتونه نازل شول.
تنبیه: د دغه آیت شان نزول اگر که خاص دی مگر د الفاظو د عمومیت له وجی ئی حکم عام دی. هغه لهو (شغل) چه د اسلامی دین ځنی د خلقو اړوونکی وی یا د اړولو له موجباتو څخه وی ممنوع او حرام بلکه کفر دی او هغه شیان چه د ضروری شرعی احکامو څخه انسان ستنوی (منع کوی) یا د معصیت سبب گرځی گناه او معصیت دی هو! هغه لهو چه د کوم واجب امر مانع نه وی او کوم شرعی غرض او مصلحت په هغه کښی نه وی هغه مباح دی. لیکن د لایعنی والی له سببه خلاف الاولیٰ دی. آس ځغلول، غشی او نوری نښی ویشتل یا د زوجینو ملاعبت چه په شرعی حدودو کښی وی څرنگه چه په معتد به شرعی اغراضو او مصالحو مشتمل دی نو ځکه د باطل لهو څخه مستثنیٰ گرځول شوی دی. پاتی شوه د غناء او سماع مسئله، ښائی د هغو تفصیلات دی په فقهی او نورو کتابونو کښی ولیدل شی! د مزامیرو او ملاهیو په حرمت خو په صحیح البخاری شریف کښی حدیث موجود دی. البته نفس الغنا تر یوی درجی پوری مباح گڼل شوی ده خو د هغی قیود او شرطونه دی هم په کتابونو کښی ولوستل شی. د «روح المعانی» صاحب د دی آیت لاندی د غناء او سماع د مسئلی تحقیق په زیات تفصیل سره لیکلی دی. هلته دی وکتل شی!.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا ۖ فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾

او کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) زمونږ نو وګرځوی تری مخ حال دا چه متکبر غاړه غړونکی وی داسی چه ګواکی له سره ئی نه دی اوریدلی (دا آیتونه) ګواکی په دواړو غوږونو د ده کښی دروند والی، کونوالی دی پس زیری، خبر ورکړه ته هغه ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: یعنی د غرور او تکبر له سببه نه غواړی چه زمونږ آیتونه واوری بلکه د هغه په مقابل کښی بیخی ځان کوڼ اچوی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی لره جنتونه د نعمتونو (د هستوګنی له پاره) حال دا چه تل به وی دوی په دغو (جنتونو) کښی (دغه وعده کړی ده) وعده د الله حقه، رښتیا او هم دی دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت لرونکی (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی هیڅ یو قوت دی د وعدی له سر ته رسولو څخه نشی ستنولی (منع کولی) او نه له چا سره بی موقعه وعده کوی.

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه بی له ستنو چه وینئ تاسی هغه

تفسیر: د دغه (د عمد د) لفظ تفسیر د «رعد» د سورت په اوله کښی تیر شو هلته دی وکتل

شی.

وَأَلْقَىٰ فِي ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ

او غورځولی (پیدا کړی ئی دی) په ځمکه کښی غرونه دپاره د دی چه ونه خوځیږی دا ځمکه پر تاسی

تفسیر: یعنی د ځمکی د انتظام او استقرار له پاره خورا (ډیر) لوی او درانه غرونه پری درولی شوی دی چه د سمندر له موجونو یا د سختی هوا له جتکو یا د نورو طبیعیه ؤ اسبابو له اثره ونه لړزیږی او یوی خوا ته مائله نشی. د «نحل» د سورت په اوله کښی دغه مضمون پخوا له دی نه تیر شوی دی. باقی د غرونو د پیدا کیدلو مصلحت یوازی پر هم دغومره حکمت چندانی محدود او منحصر نه دی نور داسی ډیر فواید او حکمتونه هم پکښی مضمر او موجود دی چه هغه ګرد (تول) پاک الله ته معلوم او ښکاره دی.

وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ ۚ وَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾

او وئی شیندل (خواره واره ئی کړل) په دغه ځمکه کښی له هر قسم خوځیدونکو ساکښو (جاندارو) څخه او نازلی کړی دی مونږ له «طرفه» د آسمانه اوبه پس زرغونه کړی دی مونږ په دغه (ځمکه) کښی له هر هر قسمه ګیاه ښی (خاصی جوړی).

تفسیر: یعنی هر قسم ښایسته، ښکلی، ګټوری او نفیسی ونی ئی په ځمکه کښی زرغونی کړی دی د «الشعراء» د سورت په شروع کښی په هم دغه مضمون یو بل آیت هم تیر شوی دی هلته دی وکوت شی!

هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

دغه (تول مذکوره شیان) مخلوق د الله دی پس وښیئ (ای مشرکانو!) ماته هغه شی چه پیدا کړی دی هغو «بتانو» بی له الله نه بلکه دغه ظالمان مشرکان په گمراهی ښکاره کښی دی

تفسیر: کله چه د هغو مخلوق نشئ راښوولی نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالیٰ شریکان گرځوئ ؟ او د معبودیت وړ (لائق) او مستحق ئی بولئ؟ معبود خو داسی یو جامع الصفات ذات کیدی شی چه د هغه په واک (اختیار) او قدرت کښی پیدا کول، وژل، روزی رسول او نور گرد(تول) شیان وی مگر دلته دوی د پیدا کولو او د نورو افعالو یوه ذره اختیار هم نه لری مگر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لری په توره تیاره کښی پراته دی او حیران او سرگردانه گرځی. وروسته له دی نه د شرک او عصیان د تقبیح دپاره د حضرت لقمان نصایح نقلوی چه دی د الله تعالیٰ له طرفه په دغو شیانو پوهیدلی وو او هغه ئی خپل زوی ته د پند او نصیحت په ډول (طریقه) بیان کړی دی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ؕ وَمَنْ يَّشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ حَمِيْدٌ ﴿۱۲﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی ؤ مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ویلی ؤ مونږ ده ته) چه شکر کوه الله ته او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره (د ښیگنی «فائدی») د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه الله غنی ډیر بی پروا د گردو محامدو څښتن (خاوند) دی.

تفسیر: د زیاترو علماؤ رایه داسی ده چه حضرت لقمان نبی نه ؤ، هو! یو پاک او متقی انسان ؤ چه الله تعالیٰ ورته اعلیٰ درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړی وه، ده د خپل عقل او پوهی په قوت داسی خبری ځان ته کشفی او څرگندی (ښکاره) کړی وی چه د انبیاؤ له احکامو او هدایاتو سره موافقی وی. د ده د عقل او پوهی نصایح او د حکمت خبری په خلقو کښی له قدیم الایامه معروفی او مشهوری وی. رب العزت د هغه یوه برخه دغه ده چه په خپل عظیم الشان قرآن کښی هم نقلوی او د ده مرتبه لا زیاتوی. ښائی له دی نه مطلب دا وی چه د شرک، کفر او عصیان قباحت هم هغسی چه د انسانی فطرت په شهادت او د انبیاء الله له وحی ثابت دی د دنیا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تائید او تصدیق کوی، پس کفار ولی د توحید څخه بیزاره او کفر او شرک ئی ځان ته غوره او اختیار کړی دی ؟ او د

دوی دغه وضعیت که ښکاره ګمراهي نه دی نو بل څه شی دی ؟
تنبیه: حضرت لقمان د کوم ځای اوسیدونکی وو ؟ او په کومه زمانه کښې ئې ژوندون درلود (لرلو)؟ د دغو خبرو پوره او کامل تعین نشی کیدی د زیاترو دا قول دی چه دی حبشی ؤ او د حضرت داود علیه السلام په زمانه کښې ئې ژوند کاوه د ده په نسبت ډیری قصی او اقوال په نورو تفاسیرو کښې نقل کړی شوی دی فالله اعلم بصحتها.

﴿ وَمَنۡ يَّشۡكُرۡ فَاِنَّمَا يَشۡكُرُ لِنَفۡسِهٖ ﴾ او هر چا چه شکر وکړ پس بیشکه هم دا خبره ده چه شکر کوی دپاره د ښیګڼی (فائدی) د ځان خپل او هر څوک چه کافر شو پس بیشکه چه الله غنی ډیر بی پروا د ګردو (تولو) محامدو څښتن (خاوند) دی) یعنی پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښائی چه د حقیقی منعم شکر اداء او د ده حق پیژندل ضروری وګڼل شي. لیکن دغه خبره دی واضحه وی چه د دغه حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه الله تعالیٰ ته هیڅ یوه فائده نه رسیږی هو! هغومره ګټه (فائده) او نفعه چه رسیږی په خپله هم دغه عارف او شاکر ته رسیږی چه په دنیا کښې ډیر انعام او اکرام او په آخرت کښې اجر، ثواب او ښه مقام ئې ور په برخه کیږی. که دوی ناشکری او کفران کوی نو خپل ځان ته تاوان رسوی الله تعالیٰ داسی شکر ګزاریو ته هیڅ ضرورت او احتیاج نه لری د الله تعالیٰ په حمد او ثناء کښې د دنیا تول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لګیا دی. او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ویونکی له سره هم نه وی خو بیا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والی په بناء په خپله محمود دی او د چا د حمد او شکر کولو یا نه کولو څخه د ده په کمالاتو کښې د یوی ذری په اندازه هم څه زیاتی او کمی نه پیښیږی.

وَاِذۡ قَالَ لُقۡمٰنُ لِابۡنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشۡرِكۡ بِاللّٰهِ

او یاد کړه (ای محمده! هغه وخت) چه وویل لقمان زوی خپل ته حال دا چه ده پند ورکاوه ده ته ای زوی ګوتیه زما مه شریک کوه له الله سره

تفسیر: دا نه ده معلومه چه د ده زوی مشرک ؤ که موحد، که مشرک ؤ خو ښکاره ده چه ده ته ئې سمه لاره ښوولی ده او غوښت ئې چه د هدایت په لاره لاړ شي. او که موحد ؤ نو په دغه سره ئې د ده لا استحکام او مضبوطتیا په توحید غوښتله او د تینګ اوسیدلو په غرض ئې ورته دغسی وصیت کړی دی.

اِنَّ الشِّرۡكَ لَظُلۡمٌ عَظِيۡمٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چه شرک خامخا ظلم دی ډیر لوی.

تفسیر: له دی نه به بله بی انصافی څه وی چه عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شی ؟ او له دی نه به زیات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وی چه له اشرف المخلوقات والی سره سره د ډیرو خسیسو او سپکو شیانو په مقابل کښی د خپل عبودیت سر ښکته کړی ؟ لا حول ولاقوة الا بالله العلی العظیم

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿١٤﴾

او وصیت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نیکی کولو ځکه چه په نس کښی) ګرځاوه ده لره مور د ده په سستی سره له پاسه د بلی سستی او بیلول د ده دی (له تی نه) په (پوره کیدلو د) دوو کلونو کښی (او ورته ویلی دی مونږ داسی) چه شکر کوه ! ماته او مور پلار خپل ته خاص بیا ماته دی راتله (ستاسو ای انسانانو !)

تفسیر: یعنی د مور حق له پلار نه هم زیات دی ځکه چه مور تر ډیر ښو میاشتو پوری دی په خپله ګیده کښی ګرځوی بیا د حمل له وضعی نه وروسته تر دوؤ کلونو پوری تی ورته ورکوی او د ده د تربیی او پاللو په ضمن کښی راز راز(قسم قسم) تکالیف او ربړونه (زحمتونه) ګالی (برداشت کوی) او زحمتونه او تکالیف په ځان اخلی او خپله آرامی او هوسائی (راحت) تری جاروی (قربانوی) نو ضروری ده چه هر انسان ړومبی د الله تعالیٰ او بیا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول (طریقه) سره وپیژنی او په ځای ئی کړی. یعنی د الله تعالیٰ عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کښی له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره تری غاړه مه غړوئ! خو تر هغی پوری چه د الله تعالیٰ معصیت ته مفضی نشی ځکه چه د الله تعالیٰ حق په دوی مقدم دی او د ده په حضور کښی تاسی او دوی ګرد (تول) سره حاضریږئ نو ښائی چه انسان دی په خپل زړه کښی ښه فکر او غور وکړی چه په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کیږی.

تنبیه: د تی نه بیلولو موده چه دلته دوه کاله بیان شوی ده د غالب عادت او اکثریت په ملحوظ ده، زمونږ امام اعظم ابوحنیفه رحمة الله علیه چه د تی ورکولو زیاتره موده دوه نیم کاله بولی له ده سره به بل کوم دلیل وی د نورو جمهورو په نزد هم هغه دوه کاله ده والله اعلم.

وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا

وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ

او که کوشش وکړی دا مور او پلار په تا په دی چه شریک کړی ته له ماسره هغه شی چه نه وی تاته په هغه سره څه علم، پوهه نو اطاعت مه کوه د دی دواړو او ملګرتیا کوه له دوی سره په دنیا کښی ښه غوره (ملګرتیا له شرعی سمه) او متابعت کوه په دین کښی د لاری د هغه چا چه بیرته راګرځیدلی دی ماته (په توحید سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی چه «شریک ورسره مه پیدا کوه هغه شی چی تاته نه دی معلوم! یعنی په شبهه کښی ئی هم مه منه! او که په یقین سره پری پوهیږی خو له سره ئی مه منه!» د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه منه! هو! په دنیوی معاملاتو کښی له هغوی سره نیکی او ښه سلوک کوه! په هم دغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کښی تیر شوی دی د هغه تفسیر دی هلته ولوستل شی! د انبیاؤ او مخلصو بندګانو په لیاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسی دی (د تولو په قیامت کښی د حساب دپاره) پس خبر به کړم زه تاسی په هغو عملونو چه وی تاسی چه کول به تاسی (په دنیا کښی له خیر او شر نه)

تفسیر: یعنی وروسته له دی نه چه د الله تعالیٰ دربار ته ورسیږئ نو اولاد او والدینو او نورو ګردو (تولو) ته به دغه خبره معلومه او څرګنده (ښکاره) شی چه کوم یو متجاوز او مقصر ؤ؟
تنبیه: له «ووصینا الانسان» څخه تر دی ځای پوری د الله تعالیٰ کلام دی ړومبی خپل زوی ته د لقمان وصیت ؤ او وروسته هم له «یابنی انها ان تک» څخه د هم دغه وصیت سلسله ده. په منځ کښی الله تعالیٰ له خپلی خوا یو ضروری تنبیه وکړه یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی تر دی چه که مور او پلار خپل اولاد پری مجبور کړی خو بیا ئی هم څوک نشی غوره کولی.
حضرت شاه صاحب لیکی «لقمان خپل زوی ته د مور او پلار حق نه ؤ ورښوولی چه د ده غرض پکښی معلومیده، الله تعالیٰ د توحید له نصیحت څخه وروسته او له نورو نصایحو څخه مخکښی د مور او پلار حق بیان کړ چه وروسته د الله تعالیٰ له حق څخه د مور او پلار حق دی. پلار د الله

تعالیٰ حق او الله تعالیٰ د پلار حق بیان کړ باقي د نبي یا مرشد یا هادي حق هم د الله تعالیٰ د حق په ذیل کښې وګڼئ! چه دوی دغه راز (قسم) د الله تعالیٰ نائیان دي» (موضح په لږ تغیر سره) نو وویل لقمان خپل زوی ته داسې

يٰبُنَيَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمٰوٰتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾

ای زوی ګوتیه زما بیشکه دا (د بدي او نیکي خصلت) که کوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه پس وي دا دانه په کومې تیږې (ګټې) کښې یا وي په اسمانونو کښې یا په ځمکې کښې (چه هیڅوک پرې خبر نه وي) نو رابه ئې وړي الله (حساب کتاب ته) بیشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې کوم شی یا کوم خصلت ښه وي یا بد که د اوري په اندازه وړوکی هم وي او فرض ئې کړي چه په کومې لوی غټې تیږې (ګټې) کښې یا د آسمانونو د پاسه یا د ځمکې په تیارو کښې ایښودل شوي وي هغه هم له الله تعالیٰ څخه پټ نشي پاتې کیدی، هر کله چه وخت راشي هغه به له هم هغه ځایه هر چیرې چه اراده وکړي راحاضر کړي نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چه دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونیسي هر هغه کار چه په زرهاؤ پردو کښې دننه هم وشي هغه الله تعالیٰ ته حاضر او دي ورته ناظر دی لکه چه نیکي یا بدي چه په هر څومره پټ ځای کښې وکړی شي د هغې اثر ضرور څرګندیدونکی (ښکاره کیدونکی) دی او اهل النظر هغه بې تکلفه محسوسولی شي.

يٰبُنَيَّ أَقِمِ الصَّلٰوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ

ای زوی ګوتیه زما قائموه (سم ودروه سره له تولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نیکي او منع کوه خلق له بدي نه

تفسیر: یعنې ته پخپله هم د الله تعالیٰ پر توحید او بندګئ قایم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه چه ښې خبرې زده کړي، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتي!

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٧﴾

او صبر کوه په هغی سختئ چه رسیږی تاته (بالخاصه په امر او نهی کښی) بیشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودی کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هر هغه سختی، کړاوونه او تکلیفونه چه درپیښیږی چه هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کښی وی نو هغه په تحمل او اولوالعزمی سره په ځان وګاله (برداشت کړه)! او له سختیو او تکلیفونو څخه له سره مه ویریږه! ځکه چه له دغو شیانو څخه د کلمة الله د اعلاء په مقابل کښی ویریدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه ګرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډیره کبره بلکه ګوره دوی ته په تواضع سره)

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه ګوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه ګڼه! د متکبرانو په شان خبری اتری مه کوه! بلکه په روڼ تندی، او په خندا، خوښی او خوشالی له خلقو سره غږیږه!

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾

او مه کوه تګ په ځمکه کښی په ناز او نخرو!، بیشکه الله نه خوښوی هر کبر کوونکی فخر کوونکی په «خلقو»

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لوئی او لاپو د سړی څه قدر او عزت نه زیاتیږی بلکه د دی په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاری که څوک مخامخ څه ورته ونه وائی، پسی شا خو خلق وریسی ډیر بد وائی او سپک ئی ګڼی.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

او میانه رو اوسه! په تګ خپل کښی (یعنی مه ډیر ګړندی او مه ډیر ورو ځه)

او ورو کړه غږ خپل بیشکه چه ډیر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنی تواضح، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه. بی له ضرورت نه خبری مه کوه! د خبرو په وخت کښې بی له ضرورت نه چغی مه وهه! که په لوړ(اوچت) غږ سره غږیدل څه کمال وی نو د خره غږ ته به خلقو ډیر اهمیت ورکاوه حال دا چه څه وخت چه خر هنګیږی هغه په غوږونو ډیر کریهه او بد لګیږی. ډیر ځله د انسان په زوره غږیدلو کښې هم داسی بی‌نظمی او بی ترتیبی پیښیږی. (ربط) د لقمان کلام تر دی ځای پوری تمام شو. وروسته له دی نه بیا د اصل مضمون ته عود کړی شوی دی. یعنی د الله تعالیٰ عظمت، جلال، احسان او انعام راپه یادوی او د توحید او نورو فضائلو لوری ته مو متوجه کوی.

اَلَمْ تَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَیْكُمْ نِعَمَهٗ ظَاهِرَةً وَّبَاطِنَةً ؕ

آیا نه وینی تاسی (ای انسانانو) چه بیشکه الله مسخر کړی په کار اچولی دی تاسی ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او هر هغه څه چی په ځمکه کښې دی او پوره کړی دی (الله) په تاسی نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه

تفسیر: یعنی د آسمان او ځمکی ګرد (ټول) مخلوقات ستاسی په کارونو کښې لګیا دی نو بیا تاسی ولی د هغه په کار نه لګیا کیږئ. او پوره کړی دی الله په تاسی نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه ښکاره نعمتونه هغه دی چه په حواسو سره ئې ادراک کیږی یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کښې راتلی شی، پټ نعمتونه هغه دی چه په عقل فکر، غور او دقت سره موندل کیږی. یا به له ظاهری ځنی مادی او معاشی او له باطنی ځنی روحانی او معادی نعمتونه مراد وی ګواکی د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نیکی توفیق ورکول ګرد (ټول) په باطنی نعمتونو کښې شامل دی.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ یُّجَادِلُ فِی اللّٰهِ بِغَیْرِ عِلْمٍ وَّلَا هُدًی وَّلَا كِتٰبٍ مُّنِیْرٍ ﴿۲۰﴾

او (ځینی) له خلقو هغه څوک دی چه جګړه کوی په (حق د) الله کښې بی له پوهی (د توحید څخه) او بی له (لاری د) هدایت او بی له کتاب روښان څخه

تفسیر: یعنی له داسی ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینی خلق خپلی سترګی پټوی، د الله تعالیٰ په وحدانیت کښی یا د ده په شیونو او صفاتو کښی یا په احکامو او شرایعو کښی مباحثی او جګړی کوی او تش په بی سندو جګړو کښی سره نښلی. نه کوم علمی او عقلی اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادی څه هدایت او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لری، تش د خپلو پلرونو او نیکونو ـ روند تقلید له هغوی سره شته چه ذکر ئی په راتلونکی آیت کښی راځی.

تنبیه: شیخ الهند قدس الله سره العزیز د دغه آیت ترجمه داسی کړی ده. «او په خلقو کښی داسی هم شته چی جګړی کوی د الله په خبره کښی نه پوهه لری او نه بصیرت او نه روښان کتاب» او له دغی ترجمی څخه داسی معلومیږی چه غالباً محقق مترجم رحمة الله علیه له «علم» څخه په عقلی دول (طریقه) «پوهیدل» مراد کړی دی. او له «هدی» څخه ئی یو قسم خاص بصیرت مراد دی چه د ذوق له سلامتی، وجدان، ممارست، عقل او فکر څخه نشئت مومی. مطلب ئی داسی شو چه دغه خلق نه معمولی پوهه لری او نه د وجدانی بصیرت خاوندان دی، او نه روښان کتاب یعنی نه نقلی دلیل لری. دغه معنی ډیره لطیفه او ښه ده مونږ د دی آیت لپاره کوم تقریر چه غوره او اختیار کړی دی هغه یوازی د آسانی په غرض کړی شوی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۚ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

او کله چه وویل شی دوی ته چه متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چه نازل کړی دی الله نو وائی دوی نه! بلکه متابعت کوو د هغه شی چه موندلی وو مونږ په هغه شی پلرونه خپل (نو وائی الله) آیا (متابعت کوی دوی د پلرونو) اګر که وی شیطان داسی چه بولی دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دی نه کوی).

تفسیر: یعنی که شیطان ستاسی پلرونه او نیکه‌ګان د دوزخ په طرف بیولی وی بیا هم تاسی په هم هغو پسی درومئ او په کوم ځای کښی چه هغوی لویدلی دی تاسی هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ ؟

وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ ۗ

او هر څوک چه وسپاری مخ (ځان) خپل الله ته (او پری تفویض او توکل وکړی) حال دا چه دی نیکوکار وی نو په تحقیق ده منګولی خښی کړی دی په کړی مضبوطی باندی

تفسیر: یعنی هر هغه چا چه په اخلاص سره د نیکی لاره غوره او اختیاره کړه او خپل ځان ئی الله تعالیٰ ته وسپاره نو وپوهیږه چه خپل لاس ئی په ډیری مضبوطی او کلکی کړئ لګولی دی او ځان ئی پری تینګ کړی دی تر هغه وخته پوری چه ده دغه کړئ تینګه نیولی وی نو له سره نه شائی چه د لویدو کومه اندیښنه ورته پیدا شی

وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٢٢﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (تولو) کارونو

تفسیر: یعنی هر هغه چه دغه کړئ مضبوطه ونیوله بالاخره د هم دغی کړئ او سند په وسیله د الله تعالیٰ دربار او دیدار ته رسیږی او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوی.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنْكَ كُفْرُهُ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چی کافر شو پس نه دی خپه کوی تا (ای محمده!) کفر د ده «ځکه چی» خاص مونږ ته دی بیا راتله د دوی په قیامت کښی پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چی کړی ئی دی بیشکه چی الله ښه عالم دی په هغو خبرو چی په سینو (د دوی) کښی دی.

تفسیر: یعنی تاسی خپله علاقه له پاک الله سره تینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بیرته راتګ او رجوع هرومرو (خامخا) زمونږ په لوری ده په دغه وخت کښی به د دوی تول عملونه بی له کموالی او زیاتوالی د دوی په مخکښی ایښوول کیږی او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشی پټولی ځکه چی الله تعالیٰ د زړونو په پټو خبرو او مخفی اعمالو هم خبر دی او هغه ګرد (تول) به دوی ته ور وړاندی کړی.

نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کښې) لږ شانی بیا راولو دوی په ډیره ناچاری عاجزی سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو عیش، عشرت، بی فکری او بیغمی ده کله چی د دوی دغه نیته او مهلت ختم شی نو خورا ډیری سختی سزا ته به راښکودل شی او هیڅ به د دوی له واکه (اختیاره) نه وی پوره چی چیری وتښتی یا پټ شی

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

او قسم دی که وپوښتی ته دغه (کفار) چی چا پیدا کړی دی دغه آسمانونه او ځمکه نو خامخا وبه وائی دوی هرومرو (خامخا) چی الله (کله چی مقر شول دوی نو ای محمده!) ووایه توله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږی.

تفسیر: یعنی الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوی چی د آسمانونو او د ځمکی پیدا کول بی له الله تعالیٰ نه د بل هیچا کار نشی کیدی نو بیا اوس کوم قسم خوبی پاتی شوه چی د ده په پاک ذات کښی نه وی موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشان شیانو پیدا کول او بیا ئی په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول بی له اعلیٰ درجی علم او حکمت، زور او قوت امکان لری ؟ نو هرومرو (خامخا) د «**خالق السمٰوات والارض**» په ذات کښی د تولو کمالاتو د موجودیت منل لازمیږی او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده چی تاسی غوندی مجرمینو او منکرینو باندی هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوی چی له دغه اقرار څخه وروسته تاسی ملزم ګڼل کیږئ یعنی کله چی ستاسی په نزد هم خالق یوازی هم هغه الله دی نو بیا ولی نور شیان مو خپل معبودان ګرځوئ ؟ خبره خو صافه او سمه ده خو سره له هغه ډیر کسان پری نه پوهیږی او دلته چی رسیږی بند پاتی کیږی.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾

خاص الله له پاره دی هر هغه څه چی په آسمانونو کښی دی او په ځمکه

کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکې ملکاً خلقاً عبيداً) بيشکه چې الله هم دی دی غنی بې پرواه ډيره ثنا ورته ويلی شوی ده

تفسير: يعنې هم هغسې چې د آسمانونو او د ځمکې پيدا کوونکی الله تعالیٰ دی هم داسې ټول هغه شيان چې په آسمانونو او ځمکه کښې دی ټول بلا استثنا بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالیٰ مخلوق او مملوک دی. او تماماً د الله تعالیٰ محتاج دی او بالعکس پاک الله هيڅ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی. ځکه چې د وجود او د وجود د توابعو يعنې د ګردو (ټولو) کمالی صفاتو مخزن او منبع د ده ذات دی. د ده هيڅ يو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی. دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او ښېګڼو (فائدو) مالک دی نو بيا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ (مجبور) وی؟ او د چا به څه پروا لری ؟

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

او که چيرې هغه څه چې په ځمکه کښې دی له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي او (سياهی شي محيط) بحر مرسته (مدد) وکړی له ده سره پس له (تماميدلو د اوبو) د ده او اوه (نور) بحرونه نو خلاص به نشی کلمات د الله بيشکه چې الله دی ښه غالب قوی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوی)

تفسير: يعنې که د دنيا له ګردو (ټولو) ونو ځنې قلمونه جوړ کړی شي او دغه اووه موجوده ترخه بحرونه (سمندرونه) سياهی (مرکب) تيار کړل شي او بيا د هم دغو سمندرونو په شان اووه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پيدا کړل شي او فرض ئې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په ليکلو لاسونه پورې کړی خو سره له دغه هم د الله تعالیٰ د کلمو د ليکلو د عهدې څخه دغه ټول نشي وتلی او د الله تعالیٰ د کمالاتو او جلال، عظمت او قدرت له اظهار څخه ګرد (ټول) سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د ليکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډيرو ليکلو وسوليږی او مات شي، سياهی به له ډيرو ليکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دی به هم د الله تعالیٰ تعريف، توصيف محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي. رښتيا خبره خو هم دا ده چې محدود او متناهی قوتونه به څرنګه د الله تعالیٰ لامحدود او غير متناهی صفات قيد او ضبط کړی شي؟ **اللهم لا احصی ثناء عليک انت کما اثنيت علی نفسک.!**

مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَّاحِدَةٍ ط

نه دی پیدا کول ستاسی او نه بیا ژوندی راپاځول ستاسی مگر داسی دی لکه پیدا کول او ژوندی کول د یوه نفس

تفسیر: یعنی د ټول جهان پیدا کول او د یوه انسان پیدا کول دواړه پاک الله ته یو شان سهل او آسان دی نه په دغه کښی څه اشکال او دقت او نه په هغه کښی څه سختی ورته پیښیږی په یوه «کن» سره هر شی ته چی اراده وکړی هم هغه کیږی بلکه د «کن» د لفظ په ویلو پوری هم څه موقوف نه دی مگر مقصد د دغه د «کن» د لفظ له تعبیر څخه محض زمونږ افهام او تفهیم مقصود او د مستمعینو د پوهولو لپاره یو عنوان دی. په واقع کښی د دی سره سم چی الله تعالیٰ اراده وکړی هم هغه مطلوبه شی سم د لاسه موجودیږی.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۲۸﴾

بیشکه چی الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی څرنگه چی د یوه غږ آوریدل، یا د یو شی لیدل یا په یو وخت کښی د ټول جهان د شیونو لیدل الله تعالیٰ ته یو شان او برابر دی، هم داسی د یوه سړی وژل او ژوندی کول او د گرد (ټول) جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندی کول الله تعالیٰ ته برابر او مساوی دی او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کښی یو شان دی، بیا له دوهم ځلی ژوندی راپاځولو څخه وروسته په یوه وخت کښی د ټولو لومړنیو او وروستنیو د پخوانیو او اوسنیو د گردو (ټولو) اعمالو د یوی یوی ذری لیدل او سنجول (غور کول)، او حساب او کتاب ئی سره پری کول هم ده ته ډیر سهل او آسان دی او ورته دغه اعمال هیڅ قسم سختی او جنجال نه پیښوی ځکه چی الله تعالیٰ زمونږ گرد (ټول) اقوال اوری، او ټول افعال مو وینی او هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره او حال تری پټ نه دی

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى

آیا نه وینی (ته ای مخاطبه بلکه وینی ئی) چی بیشکه الله ننباسی شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کښی او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښی او مسخر کړی په کار اچولی ئی دی تاسی ته لمر او سپوږمی هر یو (له دغو دواړو نه لکه نور سیارات) روان دی (په آسمان خپل کښی) تر تاکلی (مقرر کړی) مودی پوری

تفسیر: د «مقرر وخت» څخه مراد قیامت دی، یا له لمر او سپوږمی څخه د هر یوه دوره ده څکه چی د یوی دوری د پوره کیدلو څخه وروسته گواکی دوی بیا له سره خپله دوره او تگ شروع کوی.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٩﴾

او بیشکه الله په هر هغه څه چی تاسی ئی کوئ ښه خبر دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ هغه قوت او قدرت ته چی له شپی څخه ورځ او له ورځی څخه شپه جوړوی او د لمر او سپوږمی په شان له خورا ډیرو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلی له مرگ نه وروسته ستاسی بیا ژوندی راپاڅول څه اشکال لری؟ او کله چی دی له هر لوی او وړوکی عمل څخه پوره واقف او ښه عالم دی نو بیا په حساب او کتاب کښی به الله تعالیٰ ته څه اشکال او سختی ورپیښه شی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ
وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٣٠﴾

دغه (شامل معرفت کامل قدرت) له دی سببه دی چی بیشکه الله هم دی حق دی او بیشکه هغه (بتان) چی بولی (عبادت ئی کوی) دوی بی له دغه (الله هغه نه) حق نه دی او بیشکه الله هم دی ښه پورته ډیر لوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ دغه عظیمه شئون او قاهره صفات څکه ذکر کړل شول څو آوریدونکی وپوهیږی چی د یوه الله تعالیٰ منل او د هم هغه واحد لاشریک عبادت کول هم هغه سمه لیاره ده. له دی نه خلاف هر څه چی وویل شی یا وکړل شی باطل او دروغ دی. یا به ئی دا مطلب وی

چې د الله تعالیٰ موجود بالذات او واجب الوجودتوب چې له ﴿ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَالْحَقُّ ﴾ څخه فهمیږی او د نورو باطل او هالک الذات توب له هغو سره دا خبره لازمه ده چې یوازې هم هغه الله تعالیٰ ته دغه شئون او صفات ثابت دی بیا هغه ذات ته چې دغه شئون او صفات ثابت دی نو هم هغه د الوهیت او معبودیت وړ (لائق) او مستحق دی نو د بنده انتهائی عجز او تذلل چې د هغه نوم عبادت دی خاص هم هغه ته ښائی چې ډیر پورته عظیم القدرت او په هر چا غالب دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِیْ فِی الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِیُرِیَكُمْ مِّنْ اٰیٰتِهٖ ؕ اِنَّ فِیْ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿۳۱﴾

آیا نه وینی ته چې بیشکه (دا) بیړی (جهاز) تګ کوی په بحر کښې په نعمت (فضل) د الله دپاره د دی چې وښیی تاسی ته له دلائلو «قدرت» د ده، بیشکه په دغی (بیړی او بحر) کښې خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر ډیر صابر ډیر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بیړی ډیر ثقیل او درانه بارونه وړی او د الله تعالیٰ په قدرت، فضل او مرحمت څرنګه د سمندر موجونه (څپی) سره څیروی او پکښې ځی؟ یعنی د دغه بحری سفر په احوالو او حوادثو کښې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډیر مواقع په لاس ورځی. کله چې طوفان (څپان) پورته شی او جهاز د طوفان په څپو کښې ګیر شی او له هری خوا له لویو پیښو او حوادثو سره مخامخ شی نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت او کار دی. او کله چې الله تعالیٰ دوی د مرګ او ژوند له دغه کشمکش او ربړونو (تکلیفونو) څخه صحیح او سالم وباسی نو حتمی او ضروری ده چې د الله تعالیٰ د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړی!

وَاِذَا غَشِیَهُمْ مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ؕ

او کله چې لاندی کړی دغه (کفار) یو موج لکه وریځې نو بولی دوی الله په داسی حال کښې چې خالص کوونکی وی دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړی دوی ته الله طرف د وچې ته نو ځینې د دوی ولاړ وی په (هم هغی) لاری سمی

تفسیر: پاس ئی په دلائلو او شواهدو سره دغه خبره ښودلی وه چی د یوه خدای منل صحیح دی او د دی عقیدی او مفکوری په خلاف نوری گردی (تولی) خبری دروغی او غلطی دی. دلته ئی دغه راوښودل چی د طوفانی موجونو او څپو (چپو) له ویری ډیر سخت او غلیظ مشرک هم په ډیر اخلاص او عقیدی سره د الله تعالیٰ په دربار کښی دعاء او استغفار کوی او تری خپل نجات او حیات غواړی نو معلوم شو چی د انسان ضمیر او د فطرت اصلی غږ هم دغه دی او باقی تول جعلی، ساختگی، موهوم او چتی (بیکاره) شیان دی.
پس هر کله چی پاک الله دوی له طوفان (څپان) نه روغ رمټ وچی ته راوباسی نو ډیر لږ کسان داسی دی چی د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتی کیږی، که نه زیاتره څنگه چی له بحر څخه د باندی پل کیږدی بیرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پوری کوی. شیخ الهند رحمة الله د (فمنهم مقتصد) ترجمه داسی کړی ده «نو ځینی وی له دوی څخه په منځنی حال باندی» حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی هغه حال چی د خوف په وخت کښی ؤ اوس هغه حالت په هیڅ یوه کښی نشته مگر هغه وضعیت بیخی تری هیر شوی هم نه دی. داسی کسان هم ډیر لږ دی. که نه زیاتره د قدرت له معاونته منکریږی او د خپل نجات او خلاصون راز راز (قسم قسم) تدبیرونه لټوی یا له کوم ارواح یا نورو ځنی استمداد غواړی.

وَمَا يَجۡحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٖ كَفُورٖ ﴿٣٢﴾

او انکار نه کوی له دلائلو د قدرت زمونږ مگر هر هغه چی ډیر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وی

تفسیر: یعنی اوس لږه شیبه (لحظه) پخوا ئی د طوفان له خوف او ویری څخه کوم قول او قرار چی له الله تعالیٰ سره تړلی ؤ هغه بیخی غلط او دروغ ثابت شو، شو ورځی ئی هم د ده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه او دومره ژر د قدرت له دلائلو ځنی منکر شو.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡ وَٱخۡشَوۡاْ يَوۡمٗا لَّا يَجۡزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِۦ وَلَا مَوۡلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِۦ شَيۡـًٔاۚ

ای خلقو! وویریږئ تاسی (تول له عذابه) د رب خپل او وویریږئ تاسی له هغی ورځی چی نه به شی دفع کولی عذاب هیڅ پلار له زوی خپل او نه هیڅ زوی (داسی وی) چی هغه دفع کوونکی شی له پلار خپل څخه کوم شی (څه عذاب)

تفسیر: د طوفان په وخت کښې د جهاز مسافران سخت پریشان، وارخطا وی او له هر انسان سره یوازې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندیښنه وی، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وی. او هر یو د بل د نجات او خلاصي او مرستی (مدد) په فکر او چرت (خیال) کښې وی بلکه ډیر کله د والدینو شفقت غواړی چې هر راز (قسم) زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلی چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوری (وساتی). لیکن د دی په عکس یوه داسې ویروونکی او هولناکه ورځ راتلونکی ده چې په هغی کښې به له هر طرفه هم دغه د «نفسی! نفسی!» غږ راپورته کیږی. نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسې یو ایثار او شفقت ونشی کړی چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلی او بالفرض که دی وغواړی چې د خپل کوم عزیز لږ څه زحمت په ځان واخلی خو څوک د ده دغی غوښتنې او مطالبې ته څه اهمیت او قیمت نه ورکوی. نو په هر انسان لازم دی چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او اندیښنه کښې واوسی! او د هغې لپاره توښه برابره کړی! او زیار (کوشش) وکړی څو د الله تعالیٰ له قهر او غضب څخه مامون او مصون پاتی شی که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمټ ووتل نو سبا خو دوی د حشر له ډگر څخنې په هیڅ صورت نشی وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ ﴿٣٣﴾

بیشکه وعده د الله ربښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دی غره کوی تاسی خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دی غره کوی خامخا تاسی په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکی

تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکی ده. او دغه د پاک الله داسې قاطعه او نافذه وعده ده چې له سره په هغې کښې هیڅ لاندی باندی او وړاندی او وروسته والی نشی راتلی نو نه ښائی چې تاسی د دنیا په دغو څو ورځو باغ او بهار، عیش او عشرت، زرق او برق او رونق تیروځئ که نه تل به هم داسې له عقبیٰ څخه بې برخې او ناامیده پاتی شئ او داسې ئې مه گڼئ چې هر څوک چې دلته په آرام وی نو بې له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسائی (راحت) کښې وی. د ټګ شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او ویښ اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالیٰ په نامه هم غولوی او داسې درته وائی څه خانه! بیغمه خپلې چرچې او مزې کوه! پاک الله غفور او رحیم دی ښه په گناهونو او خطاؤ ځان موړ کړه! او له سره تر پایه په دغه ډنډ کښې ځان ډوب کړه کله چې زوړ او سپین ږیری شوی نو بیا یو ځلې له دغو گردو (تولو) څخه توبه وباسه! پاک الله به دی وبښی. که ستا په تقدیر کښې جنت لیکلی وی نو هر څومره گناهونه چې هم وکړی بالاخر به جنت ته ځې که په تقدیر کښې دی دوزخ لیکلی شوی

وی نو په هیڅ ډول (طریقه) ته خپل ځان له دوزخه نشی خلاصولی نو بیا د څه لپاره په دنیا کښې چړچې او مزې نه کوی ؟

إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

بیشکه الله خاص هم ده شخه دی علم (د قیام) د قیامت او نازلوی الله باران (او د نزول په وخت ئی هم علم لری) او معلوم دی الله ته هغه شی چی په ارحامو (د میندو په نسونو) کښې وی (نرتوب او ښځه توب ئی) او نه پوهیږی هیڅ نفس چی څه کار به کوی سبا، او نه پوهیږی هیڅ نفس چی په کومه ځمکه کښې به مری بیشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو تولو اقوالو) ښه خبردار (په تولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت هرومرو (خامخا) راتلونکی دی. د دی علم یوازی له الله تعالیٰ سره دی دغه نه ده معلومه چی دغه دنیوی لویه کارخانه به کله ویجاړه او دړی وړی کیږی ؟ انسانان په دنیوی عیش او عشرت، ښائست او مؤقتی تازګئ نازیږی او پکښې مزی او چرچې کوی آیا دوی په دغه نه پوهیږی چی دغه دنیا په دی چی فانی ده فی الحال هم دغه دنیا او هم ئی تول اسباب او وسایل د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قدرت کښې دی د ځمکی تول رونق او مادی برکت چی ستاسی د خوښی خوشالی مدار دی په آسمانی باران موقوف دی که دوه دری کاله باران ونشی نو له هر طرفه به خاوری او دوړی پورته کیږی، نه به د ژوندانه څه سامان پاتی شی او نه به د راحت څه اسباب. بیا تعجب دی چی انسان د دنیا په زینت، ښائست او سینګار ولی غولیږی؟ او هغه لوی ذات د څه لپاره هیروی؟ چی د خپل رحمت په باران سره ئی ورته ښائست او سمسورتیا او رونق مرحمت کړی دی. چاته څه معلومه ده چی په دنیا کښې به د ده د دنیوی عیش او عشرت برخه څومره وی؟ ډیر خلق زیات کوشش کوی او زیار (محنت) کوی او له ډیرو ربړونو (تکلیفونو) له ګاللو (برداشت کولو) څخه مری لیکن په خپل ژوند کښې یی له سره هوسائی (خوشالی) او آرام نه په برخه کیږی. بالعکس ځینو نورو ته بی له ربړ (تکلیف) او زیار (محنت) څخه دولت او راحت ور په برخه کیږی د دغسی حالاتو او واقعاتو له لیدلو سره سره هم هر هغه انسان چی په دینی او دنیوی معاملاتو کښې د الله تعالیٰ په تقدیر اعتماد او اطمینان لری، په دینی او دنیوی امورو کښې لږ څه هم په جداوجهد او سعی او کوشش کښې

قصور او لندون نه کوی او سره له دی چی په تقدیر پوره داد او قناعت لری په ریاضت او مجاهدت کښی هم لږ څه مساهلت نه کوی هغه پوهیږی چی انسان لره تدبیر په کار دی ځکه چی ښه تقدیر عموماً د هم دغه کامیاب تدبیر په ترڅ کښی څرګندیږی (ښکاره کیږی) دغه علم په واقع یوازی او یوازی الله تعالیٰ ته حاصل دی چی زمونږ تقدیر به څرنګه وی؟ او زمونږ له لاسه به صحیح تدبیر ظاهریږی که نه؟ که مونږ د هم دغی معاملی رعایت په دینی امورو کښی لا په ښه شان سره وکړو نو د شیطان د چل او فریب په لومه او دام کښی به له سره ونه نښلو بیشکه چی جنت او دوزخ هر ځای چی زمونږ په برخه کیږی هغه د تقدیر په اساس دی او د هغه علم له پاک الله سره دی مګر عموماً د ښو او د بدو د تقدیر څیری د ښو یا د بدو تدبیرونو په آئینه کښی لیدلی کیږی نو ځکه مونږ د تقدیر په حواله او اساس تدبیر نشو پریښودی ځکه چی دغه خبره خو هیڅچا ته نه ده معلومه چی د الله تعالیٰ په علم کښی کوم یو سړی سعید یا شقی، جنتی یا دوزخی، غنی یا فقیر یا نور دی؟ نو ظاهری عمل او تدبیر داسی یو شی دی چی د هغه له لیدلو څخه عادتاً مونږ ته د تقدیر له نوعیت نه لږ څه معلومات راحاصلیږی که نه د دغی خبری حقیقی علم خو یوازی له الله تعالیٰ سره دی چی د ښځی په ګیډه کښی هلک دی که جینۍ ؟ او وروسته له ځیږیدلو څخه به د هغه عمر څومره وی ؟ روزی به ئی ارته وی که تنګه ؟ سعید دی که شقی ؟ د هم دی په طرف ئی په ﴿ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ ﴾ کښی اشاره کړی ده، پاتی شوه د شیطان دغه تګی او بړګی چی فی الحال خو په دنیا کښی چړچی او مزی کوه! بیا وروسته توبه وباسه! او ښه سړی شه! د دی ځواب ئی په ﴿ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ﴾ الآیة ـ کښی ورکړی دی یعنی هیڅوک په دی باندی نه دی خبر چی دی به سبا څه کوی ؟ او د څه کولو له پاره آیا دی به ژوندی پاتی کیږی که نه ؟ او کله به مری ؟ او چیری به مری ؟ نو بیا دی به په کوم اعتبار او اعتماد سره د نن ورځی د بدی تدارک سبا هرومرو (خامخا) وکړی شی او د توبی توفیق به ضرور وموممی په دغو شیانو او نورو ګردو (ټولو) امورو یواځی علیم او خبیر الله تعالیٰ ښه پوه او خبر دی.

تنبیه: په یاد ئی ولرئ! چی مغیبات یا به د احکامو له جنسه وی یا به د اکوانو له جنسه وی. بیا غیبی اکوان زمانی وی یا مکانی او زمانی د ماضی، مستقبل او حال په اعتبار په دری ډوله (قسمه) ویشل شوی دی له دغو څخه د غیبی احکامو کلی حکم رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورکړی شوی دی ﴿ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ ﴾ الآیة ـ (الجن ۲ رکوع ۲۶ ـ ۲۷ آیت (۲۹) جزء چی د هغه د جزئیاتو تفصیل او تبویب د امت اذکیاؤ کړی دی او د غیبیه ؤ اکوانو د کلیاتو او د اصولو علم الله تعالیٰ د خپل ځان له پاره خاص کړی دی هو! د هغو په منتشره ؤ جزئیاتو ئی ډیرو خلقو ته سم له هغو قوتونو او استعدادونو اطلاع ورکړی ده او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته هم له دی نه داسی ډیره وافره او عظیم الشانه برخه ور رسیدلی ده چی اندازه ئی بیخی نشی کیدی. خو سره له دی هم د غیبیه ؤ اکوانو کلی علم له رب العزت سره مخصوص دی په دغه آیت کښی چی دا پنځه شیان مذکور دی په احادیثو کښی ئی دغو ته

«مفاتیح الغیب» ویل شوی دی چی د هغو کلی علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته. په حقیقت کښی په دغو پنځو شیانو کښی د غیبیه ؤ اکوانو تولو انواعو ته اشاره وشوه. په «بای ارض تموت» کښی مکانیه غیوب په ﴿مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا﴾ کښی د مستقبله زمانیه ؤ غیوب او په ﴿مَا فِى الْأَرْحَامِ﴾ کښی د حالیه زمانیه ؤ غیوب او په «ینزل الغیث» کښی غالباً په ماضیه زمانیه ؤ غیوب تنبیه ده. یعنی کله چی باران راځی او وورېږی معلومیږی لیکن دغه خبره هیچا ته نه ده معلومه چی پخوا له باران څخه څرنګه اسباب او وسایل سره راغوند شوی دی چی د هغو په اثر، پوره په هم هغی تاکلی (مقرر کړی) نیتی او ځای او موقع کښی په هم هغه مقدار او اندازه باران وشو. مور خپل وړوکی په خپله ګیډه کښی ګرځوی مګر په دی باندی نه پوهیږی چی دغه د دی په ګیډه کښی هلک دی که جینۍ؟ انسان غواړی چی په راتلونکو حالاتو ځان پوه کړی مګر په دی نه پوهیږی چی دی به پخپله سبا څه کار وکړی؟ او د ده مرګ چیری واقع کیږی؟ له دغه جهل، ناپوهی او بیچاره‌ګی سره د تعجب ځای دی چی په دنیوی ژوندون مفتون او مین کیږی او خپل حقیقی خالق او هغه لویه ورځ بیخی هیروی او له یاده ئی وباسی کله ئی چی د الله تعالیٰ لوی دربار ته په راښکودلو سره حاضروی. په هر حال د دغو پنځو شیانو له ذکر کولو سره په تولو غیبیه ؤ اکوانو د کلی علم په طرف اشاره کول دی او حصر نه دی مقصود. او اغلباً په ذکر کښی به د دغو پنځو شیانو تخصیص د دی له امله (وجی) شوی وی چی کوم سائل به د هم دغو پنځو شیانو په نسبت سوال کړی وی چی د هغه په ځواب کښی هم دغه آیت نازل شوی دی. لکه چی په حدیث کښی راغلی دی. د علم الغیب په نسبت پخوا له دی نه په سورت «الانعام» او اوس په سورت «النمل» کښی هم ځینی نور معلومات لیکلی شوی دی هلته دی وکتل شی.

«تمت سورة لقمان بمنه وکرمه»

«سورة السجدة مکیة الا من آیة (۱٦) الی غایة آیة (۲۰) فمدنیة وهی ثلاثون آیة وثلاثة رکوعات»

«رقم تلاوتها (۳۲) تسلسلها حسب النزول (۷۵) نزلت بعد سورة «المؤمنون»

«د السجدة سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (۱٦) آیت څخه تر آخر د (۲۰) آیت چی مدنی دی (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع ګانی لری»

«په تلاوت کښی (۳۲) او په نزول کښی (۷۵) سورت دی وروسته د «المؤمنون» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ۝

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الٓمٓ ۞ ① تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ②

نازلیدل د (دغه) کتاب (قرآن) چی نشته هیڅ شک په دغه کښی له (جانبه) د رب د عالمیانو دی

تفسیر: بی شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کری. په دغه کښی نه څه شک شته او نه شبهه. او نه د فریب او تیرویستلو ځای دی. لیکن کفار دا خبره نه منی چی راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالیٰ.

أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۚ بَلْ هُوَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ
أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ③

آیا وائی (دغه کفار) له خپله ځانه ئی جوړ کړی دی دا (قرآن محمد داسی نه دی) بلکه هم دغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا چی ویروی ته (په قرآن سره) هغه قوم چی نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسمٰعیل علیه السلام پوری) دپاره د دی چی سمه لاره ومومی دوی (په سبب د ویرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کښی چی اعجاز او حقانیت ئی دومره ښکاره او واضح دی چی د هیڅ شک او شبهی ځای پکښی نشته آیا د هغه په نسبت کفار داسی اظهار کوی چی رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کری دی او معاذالله د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوی ؟ نو دغه د دوی انتهائی لجاجت، گستاخی او سپین سترگی ده چی په داسی واضح او روښانه بیان کښی هم له خپله ځانه شبهی پیدا کوی. که دوی لږ څه غور او انصاف کولی نو دوی ته به معلومه شوی وی چی په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی او ته کوشش کوی چی د هغه په وسیله یو داسی قوم ویښ او هوښیار او په سمه لاره ئی راولی چی له څو پیړیو راپه دیخوا په دوی کښی ویښوونکی نبی نه دی مبعوث شوی دغه خبره د غور او فکر کولو وړ (لائق) ده چه انسان له خپله ځانه داسی یو شی جوړوی او خلقو ته ئی وړاندی کوی چی د هغه مثل یا قوی غوښتنه په محیط او ماحول کښی موجوده وی په دغسی یو ملک کښی د داسی یوی غتی خبری له خولی څخه ویستل چی د خلقو د سل هاؤ کلونو د مسخ شوی ذهنیت او مذاق څخه

غلطه او بیخی مخالفه وی او د هغی د قبول ډیره ادنیٰ قوه او استعداد هم ظاهراً په هغو کښی نه وی د کوم پوه او عاقل انسان کار له سره نشی کیدی هو! که د الله تعالیٰ قاهره قدرت کوم انسان په دغسی یو سخت او مشکل کار مامور کری هغه بیله خبره ده. پس نبی الامی صلی الله علیه وسلم چی د نورو خلقو په نسبت د ده د عقل په زیاتوالی او پوخوالی باندی هغه کسان هم قایل دی چی (معاذالله) ده ته ئی مفتری ویل که کومه خبره ئی له خپله ځانه جوړوله او خلقو ته ئی اوروله نو یقیناً، داسی خبری به ئی راوړی وی چی هغه به له عربی فضا سره مطابقی او له عمومی جذباتو سره به موافقی او د هغی امثال او اشباه به د دوی په شاو خوا کښی زیاتی موندلی کیدلی هم دغه خبره یو پوه او انصاف خوښوونکی انسان متیقن کولی شی چی بیشکه محمد صلی الله علیه وسلم په خپله خوښه دغسی یو لوی او مهم کار ته اقدام نه دی کری او نه هغه کلام چی ده راوړی دی د ده تصنیف دی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِیْ سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ

الله هغه (مطلق قادر) دی چی پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه او هر هغه چی په منځ د دغو دواړو کښی دی په (مقدار د) شپږو ورځو کښی بیا استوا ئی وکړه په عرش باندی (هم هغسی چی لائقه وه له شانه د الله سره نو ایمان راوړی پری)،

تفسیر: د «استواء» بیان د «الاعراف» په (۷) رکوع کښی تیر شوی دی هلته دی بیا ولوستل شی!

مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ④

نشته تاسی لره (ای کفارو) غیر له الله هیڅ دوست او نه شفاعت کوونکی (چی عذاب درڅخه دفع کړی)، آیا پس نه اخلئ پند (په دغه وعظ)

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوئ! د الله تعالیٰ د پیغام او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم د دروغجنولو څخه وروسته به تاسی چیری ځئ ؟ په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی له فرشه تر عرشه پوری د الله تعالیٰ حکومت دی. که ونیولی شوئ نو بی د هغه د اجازی او رضاء به مو هیڅ څوک څه حمایت او سپارښت ونشی کړی او نه به داسی کوم حامی او سپارښت کوونکی

وموميږ! او الله تعالیٰ داسې مطلق قادر دی چې

يُدَبِّرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ⑤

تدبير کوي (او نازلوي) امر کار له آسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قيامت پورې) بيا بيرته خيژي هغه کار ده ته په هغې ورځې کښې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنيوي وختونو» چې ئې شميرئ تاسې،

تفسير: د لويو کارونو او خورا (ډيرو) مهمو انتظاماتو له پاره حکم له عرش عظيم څخه مقرر او نازليږي تول حسي، معنوي، ظاهري او باطني اسباب له اسمانونو او ځمکې څخه راجمع کيږي بيا د هغه په انصرام (سر ته رسولو) کښې مشغول او لګيا کيږي بالاخر هغه کار او انتظام د الله تعالیٰ په مشيت او حکمت تر مودو پورې جاري پاتې کيږي، بيا له يوې اوږدې زماني څخه وروسته پای (آخر) ته رسيږي په دغه وخت کښې د الله تعالیٰ له خوا بل دول (طريقه) حکم نازليږي. لکه چې د لويو لويو انبياؤ اثر تر پيړيو پيړيو پورې پاتې دی، يا په کوم لوی قوم کښې سرداری او مشرتوب تر نسلونو نسلونو پورې جاري وی. هغه زر کاله د الله تعالیٰ په نزد يوه ورځ ده (موضح په لږ تغير) مجاهد رحمة الله عليه وائي چې «الله تعالیٰ د زرو کلونو انتظامونه او تدبيرونه پرښتو ته القا کوي او دغه موده د ده په نزد يوه ورځ ده، بيا هر کله چې پرښتې هغه پای (آخر) ته ورسوي او ترې خلاصې ومومي بيا د نورو راتلونکو زرو کلونو انتظامونه هغوی ته القاء کوي هم دغه سلسله به تر قيامت پورې تسلسل او دوام لري» ځينې مفسرين د دغه آيت مطلب داسې بيانوي چې «د الله تعالیٰ حکم د آسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسيږي بيا هر هغه کاروائي چې د هغه په متعلق دلته کيږي هغه د اعمالو په دفتر کښې د درج کيدلو له پاره پاس خيژي چې د دنيا د آسمان په محدب واقع دی. او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تګ سره د يو زر کاله ليار ده چې د الله تعالیٰ په نزد هغه د يوې ورځې ليار تاکلی (مقرر کړی) شوی ده. مسافه خو هم دغومره ده دغه خو بيله خبره ده چې پرښته هغه په يوه ګړی کښې وهي، يا له دی نه هم په لږه موده کښې وررسيږي.» ځينې نور مفسرين داسې معنی کوي «د کوم کار د کولو اراده چې پاک الله وکړی د هغه د ماديو او اسبابو سلسله زر کاله پخوا شروع کوي بيا هغه له بالغه حکمت سره سم په مختلفو ادوارو کښې تيريږي او مختلف ادوار او صورتونه ځان ته اختياروی او ورو ورو د خپل کمال انتها ته رسيږي په دغه وخت کښې کومې نتيجې او آثار چې له هغه څخه څرګنديږي (ښکاره کيږي) د ربوبيت دربار ته د وړاندې کيدلو له پاره پورته کيږي» د ځينو نورو په نزد له «يوم» ځنې «يوم

القیامت» مراد دی. یعنی الله تعالیٰ له آسمانونو څخه نیولی تر ځمکی پوری د تولی دنیا او مافیها انتظام کوی، بیا یو داسی وخت هم راتلونکی دی چی دغه گرده (توله) قصه به پای (آخر) ته ورسیږی او د گردو (تولو) شیانو رجوع به پاک الله ته وشی او تول به د خپلی وروستی فیصلی لپاره الله تعالیٰ ته وړاندی شی چی هغه ته د قیامت ورځ ویل کیږی.
د قیامت یوه ورځ د زرو کلونو په اندازه ده. په هر حال ځینو «فی یوم» له «یدبر» سره او ځینو له «یعرج» سره متعلق کړی دی او ځینو د «تنازع الفعلین» په صورت منلی دی. والله اعلم.

ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره ښه غالب قوی دی (په تقدیر) ښه مهربان دی (په فرمان وړونکو باندی)

تفسیر: یعنی د داسی اعلیٰ او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی چی په هر یو پټ او ښکاره شی علیم او خبیر دی او ډیر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ

هغه الله چه ښایسته کړی ئی دی هر شی چی پیدا کړی ئی دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان) او شروع کړی ئی دی پیدایښت د انسان (یعنی آدم) له ختی څخه بیا ئی پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه بیا ئی برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) ئی کړ په دغه (قالب) کښی له روح خپل څخه (چی مخلوق د ده دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د انسان نسل او اولاد له خلاصی له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چی د خورا ډیرو غذاگانو عصاره او خلاصه ده بیا ئی برابر کړ قالب د هغه یعنی شکل، صورت او اعضاء ئی موزون او متناسب خلق او موجود کړی دی. او پو، داخل، ئی کړ په دغه قالب کښی روح خپل حضرت شاه صاحب لیکی چی «گرد (تول) مخلوقات د ده مال دی مگر هر چاته ئی چی ډیر پت او عزت ورکړی دی هغه ئی خپل بللی دی لکه چی وائی ﴿ إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ﴾ حال دا چی تول د الله تعالیٰ بندگان دی لکه چی الله تعالیٰ ویلی دی ﴿ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴾ نو د انسان روح د عالم الغیب له طرفه راغلی

دی او یوائحی له خاورو اوبو، او نورو څخه نه دی جوړ شوی که نه د الله تعالیٰ د روح څخه که هغه مطلب واخیست شی لکه چی د انسانی روح څخه مطلب اخیست شوی دی نو ښائی چی دغه روح په کوم بدن کښی وی که په بدن وی، ترکیب راځی، حال دا چی د ترکیب له وجود څخه حدوث پیدا کیږی او د الله تعالیٰ پاک او منزه ذات او صفات له دغو شیانو څخه پاک او منزه دی (موضح په لږ تغیر سره).

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝٩

او وئی گرځول (در ئی کړل) تاسی ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترگی (چی پری اورئ! او وینئ)! او زړونه (چی عقل او فکر پری کوئ) خو سره د دغو نعمتونو بیخی لږ شکر کوئ تاسی!

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا ؤ چی پخپلو سترگو مو د ده تکوینی آیتونه په غور سره کتلی وی او پخپلو غوږونو مو د ده تنزیلی آیتونه په پوره توجه او شوق سره آوریدلی وی. او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهیدلو او غور او فکر کولو کښی پوره کوشش او زیار (محنت) ایستلی وی. او وروسته له پوهیدلو مو پری عمل کړی وی مگر تاسی خلق ډیر لږ شکر اداء کوئ.

وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَٰفِرُونَ ۝١٠

او وائی (منکران د بعث) آیا کله چی ورک شو موږ په ځمکه کښی (چی خاوری شو) آیا بیشکه موږ خامخا په نوی پیدایښت کښی یو ؟ (بلکه نه یو، نو الله وائی نه ده داسی چی دوی وائی) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دی (چی په قیامت باندی ایمان نه راوړی).

تفسیر: یعنی په دغه خبره ئی غور او فکر ونه کړ چی پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړی دی او په خلاف د هغه ئی د شبهو په پیدا کولو شروع وکړ چی آیا له دی نه وروسته چی زموږ جسم له خاورو سره گډوډ شی بیا به څرنگه موږ ژوندی راپاڅول کیږو. دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی بلکه په صاف ډول (طریقه) سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوی دی.

قُلۡ يَتَوَفّٰىكُمۡ مَّلَكُ الۡمَوۡتِ الَّذِىۡ وُكِّلَ بِكُمۡ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمۡ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۱۱﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) قبض كوى ارواح ستاسى پرښته د مرګ (عزرائيل) هغه چې مقرره شوى ده په تاسى (دپاره د قبض د ارواحو) بيا به رب خپل ته بيرته بوتلل شئ (پس له مرګ نه د حساب دپاره)

تفسير: حضرت شاه صاحب ليكى «يعنى تاسى خپل ځان يوازى بدن او جسد ګڼئ چې له خاورو سره ګډوډ او خاورى كيږى داسى نه ده. تاسى په حقيقت كښې روح يئ چې هغه پرښتى له خپله ځانه سره وړى او بيخى نه فنا كيږى! (موضح).

وَلَوۡ تَرٰٓى اِذِ الۡمُجۡرِمُوۡنَ نَاكِسُوۡا رُءُوۡسِهِمۡ عِنۡدَ رَبِّهِمۡ ؕ رَبَّنَاۤ اَبۡصَرۡنَا
وَسَمِعۡنَا فَارۡجِعۡنَا نَعۡمَلۡ صَالِحًا اِنَّا مُوۡقِنُوۡنَ ﴿۱۲﴾

او كه ووينى ته (اى محمده !) كله چې دغه كافران ښكته اچوونكى به وى د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قيامت كښې له ذلت ندامت او خجالت نه او وائى به) اى ربه زمونږ وليده مونږ او واوريده مونږ «وعده ستا او تصديق د رسولانو» پس بيرته بوزه مونږ «دنيا ته له پاره د دى» چې وكړو ښه عمل بيشكه چې مونږ يقين كوونكى يو (نو وبه ګورى ته يو سخت بد كار او دغه وينا به دوى ته له سره څه ګټه (فائده) نه رسوى.)

تفسير: يعنى زمونږ غوږونه او سترګى، خلاصى شوى، د رسول الله په هغو خبرو چې ويلى ئې دى زمونږ يقين راغى او دغه ګرد (تول) شيان مو په خپلو سترګو سره وليدل او ښه وپوهيدو چې يواځى ايمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دى او په كار راځى اوس مو يو ځلى بيا دنيا ته وليږه او ومو ګوره چې مونږ څرنګه ښه عملونه كوو.

وَلَوۡ شِئۡنَا لَاٰتَيۡنَا كُلَّ نَفۡسٍ هُدٰٮهَا وَلٰـكِنۡ حَقَّ الۡقَوۡلُ مِنِّىۡ
لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿۱۳﴾

او كه اراده كړى وى مونږ نو خامخا وركړى به ؤ مونږ هر نفس ته (په دنيا

کښی) هدایت د هغه ولیکن مقرره شوی ده دغه وینا (حکم) له ما چی خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ (له کفارو نه) له پیریانو او انسانانو تولو څخه.

تفسیر: د الانعام په (۳) رکوع ۲۸ آیت کښی ئی ویلی دی ﴿ وَلَوۡرُدُّوۡا لَعَادُوۡا لِمَا نُهُوۡا عَنۡهُ ﴾ یعنی بیا مو دنیا ته ولیږه! او ومو ګوره چی مونږ څرنګه ښه عملونه کوو یعنی دوی دروغ وائی که دنیا ته بیرته ولیږلی شی بیا به هم دوی پخپلو هم دغو شرارتونو کښی بوخت (مشغول) وی د دوی د طبیعت اقتضاء او غوښتنه هم داسی ده چی د شیطان اغواء او لمسون قبلوی او د الله تعالیٰ له رحمت څخه لری تښتی بیشکه مونږ په دغه خبره قادر یو چی د دنیا ګرد (تول) انسانان په جبر او زور سره د هدایت په لاره راولو او پری قائم ئی کړو چی د هغه په لوری د انسانانو زړونه فطرتاً مایل دی لیکن په دغه تقدیر سره چی ګرد (تول) انسانان په هم دغه یوه طور او طریقه اختیارولو مجبور کول دغه زمونږ د حکمت او مصلحت څخه مخالف ؤ چی د هغه بیان په څو نورو ځایونو کښی پخوا له دی نه شوی دی نو هم هغه خبره پوره کیدونکی وه چی د ابلیس د دغی دعوی ﴿ لَاُغۡوِیَنَّهُمۡ اَجۡمَعِیۡنَ اِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ الۡمُخۡلَصِیۡنَ ﴾ ص ، ۸۲-۸۳ آیت په ځواب کښی ویلی وه ﴿ فَالۡحَقُّ وَالۡحَقَّ اَقُوۡلُ لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنۡكَ وَمِمَّنۡ تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ اَجۡمَعِیۡنَ ﴾ (د ص (٥) رکوع ۸٤-۸٥ آیت ۲۳ جزء) معلومه شوه چی دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شیاطین او د هغو پیروان دی.

فَذُوۡقُوۡا بِمَا نَسِیۡتُمۡ لِقَآءَ یَوۡمِكُمۡ هٰذَا ۚ اِنَّا نَسِیۡنٰكُمۡ وَذُوۡقُوۡا عَذَابَ الۡخُلۡدِ بِمَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۴﴾

پس وڅکئ تاسی (دا عذاب) په سبب د دی چی هیر کړی ؤ تاسی ملاقات د ورځی ستاسی چی دا دی بیشکه چی مونږ به هم هیر کړو تاسی او وڅکی تاسی عذاب دائمی په سبب د هغه (کفر او تکذیب) چی وی تاسی چی کاوه به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی مونږ هم تاسی هیر کړی ئی، یعنی هیڅکله به په رحمت سره نه یادول کیږئ. وروسته له دی نه د مجرمینو په مقابل کښی د مؤمنانو حال او مآل بیانوی.

اِنَّمَا یُؤۡمِنُ بِاٰیٰتِنَا الَّذِیۡنَ اِذَا ذُكِّرُوۡا بِهَا خَرُّوۡا سُجَّدًا وَّسَبَّحُوۡا بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ایمان راوړی په آیتونو زمونږ هغه کسان کله چی پند ورکړی شی دوی ته په دغو (آیتونو) نو پریوځی په داسی حال کښی چی سجده «عبادت» کوونکی وی الله ته او تسبیح وائی سره له ثناء د رب خپل او دوی تکبر لوئی نه کوی (له عبادت نه) لری کیږی ډډی د دوی له ځایونو د خوب (دپاره د تهجد) بولی دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له ویری (د قهره د الله نه) او له طمعی (د رحمت د ده نه) او ځینی له هغو مالونو چی ورکړی دی مونږ دوی ته لګوی (ئی په لاره د الله کښی)

تفسیر: یعنی په خوف او خشیت او خشوع او خضوع په سجده لویږی، په ژبه سره د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید اداء کوی او په زړه کښی د کبر، غرور، لوئی، ځانمنی (غرور) داسی خبری نه ګرځوی چی د الله د آیتونو په مقابل کښی د تیتیدلو څخه مانع وی. له خوږو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کیږی او د پاک الله په حضور کښی دریږی. له دی نه مراد د تهجد لمونځ دی لکه چی په صحیح حدیث کښی راغلی دی.

او ځینو تری د سبا او د عشا د لمانځه یا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کښی کوم نفلونه چی کیږی هغه مراد کړی دی. ګواکی په الفاظو کښی د دی خبری د ځائیدلو ځای هم شته. لیکن قوی هم هغه لومړی تفسیر دی. والله اعلم.

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخنی هیله (امید) او طمع لرل او ویریدل بد نه دی اعم له دی نه چی په دنیوی امورو کښی وی یا په اخروی کښی. که په دغه مقصد کوم بنده عبادت کوی نو مقبول دی. هو! که د بل کوم موجود د خوف یا رجاء له سببه بندګی وکړی نو هغه ریاء ده له سره نه قبلیږی».

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

پس نه دی معلوم هیڅ نفس ته (نه پرښتی او نه نبی ته) هغه شی چی پټ کړی شوی دی دوی ته له یخوالی د سترګو نه دپاره د جزاء د هغه عمل چی وو دوی چی کاوه به ئی (پټ)

تفسیر: یعنی څرنګه چې د شپو په تیارو کښې له خلقو څخه په پټه دوی بی ریاء عبادت کړی دی د هغه په بدل کښې الله تعالیٰ هغه نعمتونه چې پټ ساتلی دی او د هغو پوره کیفیت هیڅ‌چا ته نه دی معلوم دوی ته ورکوی چې د هغو د لیدلو څخه د دوی سترګی روښانه کیږی. په حدیث کښې راغلی دی چې ما خپلو نیکو بندګانو له په جنت کښې دوه شیان پټ ساتلی دی چې د هغو مثال نه سترګو لیدلی دی او نه د هغه تعریف غوږونو آوریدلی دی او نه د کوم انسان په زړه کښې ګرځیدلی دی.

تنبیه: سرسید او نورو د دغه حدیث په اساس په جنت کښې له جسمانی نعمتونو څخه انکار کړی دی د دوی په ځواب کښې د (مولیٰنا شبیر احمد) یو مضمون د «هدیه سنیه» تر عنوان لاندی چاپ دی ښائی چې هغه دی ولوست شی.

اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا ۭ لَا يَسْتَوٗنَ ﴿۱۸﴾

آیا پس هغه څوک چې وی مؤمن لکه هغه څوک دی چې وی هغه فاسق نه دی برابری (دا دواړه ډلی)

تفسیر: یعنی که د یوه ایماندار او د یوه بی ایمانه آخره خاتمه او انجام یو شانته شی نو وبوهیږئ چې (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ په دربار کښې توره تیاره ده.

اَمَّا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَلَهُمْ جَنّٰتُ الْمَاْوٰى ۡ نُزُلًۢا
بِمَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۹﴾

هر څه هغه کسان چې ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس شته دوی لره جنتونه د هستوګنی په طریقه د میلمستیا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به ئی (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د میلمستیا سبب ګرځی.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ فَسَقُوْا فَمَاْوٰىهُمُ النَّارُ ۭ كُلَّمَآ اَرَادُوْٓا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَآ اُعِيْدُوْا فِيْهَا
وَقِيْلَ لَهُمْ ذُوْقُوْا عَذَابَ النَّارِ الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۰﴾

او هر څه هغه کسان چې فاسقان شوي دي پس ځای د هستوګنې د دوی اور (د دوزخ) دی (هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راوځي له دغه اوره نو بیرته به غورځول کیږي دوی په دغه اور کښې او ویل کیږي به دوی ته (د اهانت په ډول (طریقه)) وڅکئ تاسې عذاب د اور «د دوزخ» هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذیب کاوه (په دنیا کښې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسیر: یعنې کله کله چې د اور شغلې دوزخیان د دروازې په لوری وغورځوی په دغه وخت کښې ښائې دوی د تښتیدلو په فکر کښې ولویږي نو پرښتې به له هغه ځای څخه دوی په تیل وهلو سره بیرته بیائي او دوی ته به وائي چیری ځئ ؟ هغه شي مو چې دروغ باله او باور مو پرې نه کاوه اوس د هغه خوند او مزه وڅکئ **(اللّٰهم اعذنی من النار واجرنی من غضبک).**

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾

او خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنیا کښې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) دپاره د دې چې دوی وګرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعنې د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کښې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلؤو څو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وي له الله تعالیٰ څخه وویریږي او الله تعالیٰ ته رجوع وکړي. کمه درجه عذاب هم دغه دنیوي مصائب دي لکه ناروغي، قحطي، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډیر ظالم له هغه چا چې پند ورکړ شي په آیتونو د رب خپل

(قرآن) بیا مخ وګرځوی تری (فکر او غور ونه کړی پکښی او وروسته له پوهیدلو تری بیرته وګرځی بلکه له دی نه ډیر ظالم نشته) بیشکه چی مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکی یو (په عذاب سره)

تفسیر: کله چی مونږ له ټولو ګنهګارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکی یو نو دغه ډیر ظالم به څرنګه نجات تری ومونډلی شی ؟ له دی نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ورکوی چی ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کیږه! پخوا مو موسیٰ علیه السلام ته هم کتاب ورکړی ؤ چی په هغه سره بنی اسرائیلو هدایت ومونډ او د ده په تابعانو کښی لوی لوی دینی پیشوایان او امامان تیر شول تاته هم بیشکه د الله تعالیٰ له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی چی ډیر خلق به پری لار ومومی او له بنی اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کښی لوی لوی امامان او پیشوایان پیدا شی. پاتی شوه د منکرانو فیصله هغه به بخپله پاک الله کوی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتٰبَ فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ وَجَعَلْنٰهُ هُدًى لِّبَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (د تورات لکه چی تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی) پس مه کیږه ته! په شک کښی له ملاقاته د دغه (موسیٰ) او ګرځولی وو مونږ تورات یا موسیٰ هدایت دپاره د بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوب)

تفسیر: ﴿فَلَا تَكُنْ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَآئِهٖ﴾ په منځ کښی معترضه جمله ده یعنی بیشکه او بی شبهی موسیٰ علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی ؤ او تاته هم داسی کتاب درکړی شوی دی چی په دغه کښی هیڅ قسم چل او فریب او پلمه (تدبیر) نشته یا ئی د موسیٰ علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چی تاسی له موسیٰ علیه السلام سره د معراج په شپه کښی ولیدل هغه واقعی او حقیقی ملاقات ؤ او په هغه کښی هیڅ قسم چل، تیرایستل، سترګی پټول او نور شک او شبهه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ۗ

او ګرځولی ؤ مونږ ځینی له دوی نه امامان چی لاره به ئی ښووله (خلقو ته)

په حکم زمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دين خپل)

تفسير: يعنی د دنيا په سختيو او د منکرانو په ظلم او تيريو ئې صبر وکړ او خپل دين ئې تينګ وساته

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾

او وو دوی چې په آيتونو زمونږ (چې له انبياؤ الله سره ؤ) يقين به ئې کاوه.

تفسير: يعنی مسلمانان دی د الله تعالیٰ په وعدو يقين او باور ولری او په سختيو دی صبر وکړی او پخپلو کارونو کښې دی ثابت او قائم اوسی نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړی لکه چې وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

او بيشکه رب ستا هم دی به فيصله (حکم) کوی په منځ د دوی کښې په ورځ د قيامت کښې په هغه شی کښې چې وو دوی په دغه شی کښې (په دغه دنيا کښې چې سره) اختلاف به ئې کاوه.

تفسير: يعنی د اهل الحق او منکرانو په منځ کښې قاطعه فيصله او عملی پريکړه به د قيامت په ورځ وشی هو! په دنيا کښې هم ډير مثالونه داسې ښوول شوی دی چې انسان د هغو له ليدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شی آيا د عاد او د ثمود د تباه او ويجاړ شوی کلی او کندوالی او مخروبې نښې دغو منکرانو نه دی ليدلی ؟ چې په هغو د شام او د مکې د سفر په وخت کښې مسافرين او عابرين تل تيريږی آيا د دوی د هلاکولو او تباهی قصې ئې نه دی آوريدلی ؟. د تعجب ځای دی چې د دغو شيانو د ليدلو او آوريدلو نه وروسته هم دوی متنبه نشول او د نجات او فلاح لاره ئې ونه ليدله.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ
فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا
أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولی دغو (مکیانو) ته (دی خبری) چی څومره هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چی تل تیریږی (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بیشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کښی خامخا لوی دلائل د قدرت دی آیا پس نه اوری دوی (د عبرت په غوږونو) آیا نه وینی دوی چی بیشکه مونږ بهوو (ویالی د) اوبو طرف د ځمکی وچی ته (چی ګیاه پکښی نه وی) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت (فصل)

تفسیر: یعنی بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه. نو آیا نه وینی دوی دا چی بیشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکی وچی ته چی ګیاه پکښی نه وی له «الارض الجرز» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده چی له نباتاتو څخه تشه او خالی وی ځینی تری خاص د مصر ځمکی مصداق او مراد ګرځوی او له «نسوق الماء» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوی ولی دی تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته **کما نبه علیه ابن کثیر رحمه الله.**

تَأۡكُلُ مِنۡهُ أَنۡعَٰمُهُمۡ وَأَنفُسُهُمۡۚ أَفَلَا يُبۡصِرُونَ ﴿٢٧﴾

چی خوری له دغه کښته (فصله) چارپایان د دوی (واښه، پانی) او نفسونه د دوی (دانه او میوه) آیا پس نه وینی (نښی د قدرت د ده)

تفسیر: یعنی ښائی چی دغه نښی ئی کتلی او د الله تعالیٰ په کامل قدرت، حکمت او رحمت قائل شوی وی او ښه پوه شوی وی چی دی هم داسی د مړی په لاش کښی هم بیا روح ننباسی او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختی نه لری او هم ښائی چی د الله تعالیٰ په نعمتونو ئی د زړه له کومی شکر ویستلی وی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلۡفَتۡحُ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٢٨﴾

او وائی (کفار) کله به وی دغه فتح (فیصله) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغه فتحه کښی)

تفسیر: پخوا ئی ویلی وو چی د دوی فیصله به د قیامت په ورځ کیږی. د ده په نسبت به منکرینو داسی ویل چی ته پرله پسی قیامت قیامت وائی. که ته رښتینی ئی نو راوښیه چی هغه ورځ به کله راځی؟. مطلب دا دی چی دغه خو تش دارول او چتی (بیکاره) انذار دی قیامت او

نور هیڅ شی نشته

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چی په ورځ د فتح (قیامت) کښی هیڅ نفع به ونه رسوی هغو کسانو ته چی کافران شوی دی ایمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کښی) او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

تفسیر: یعنی اوس وخت دی چی د الله تعالیٰ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو یقین او باور وکړئ او د هغی ورځی د تاسف او تحسر او له عذابه ځان وژغورئ (وساتئ)! او ورته بیخی آماده او تیار شئ! وروسته له هغه چی قیامت شي بیا ایمان او باور له سره نه پکاریږی او نه به په سزا کښی څه تاخیر تخفیف او مهلت وی او نه به مجرم ته داسی کومه موقع او فرصت ورکاوه کیږی چی په هغه کښی دی د خپلو اعمالو تعدیل او اصلاح وکړی او بیا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي. نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنیمت وګڼئ! او په تکذیب او استهزاء خپل وخت مه ضائع کوئ ! هغه ساعت چی راتلونکی دی یقیناً او قطعاً راځی او له سره پکښی هیڅ دیل، تعطیل او تاخیر نشته نو داسی پوښتنی او وینا بیخی فضولی او بیکاره دی چی هغه ورځ به کله راځی؟ او څه وخت به دغه فیصله صادریږی؟

فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

پس مخ وګرځوه ! له دوی نه او منتظر اوسه (د الله نصرت ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (د غلبی په تا)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی داسی بی فکره او بی‌حسه دی چی د انتهائی مجرموالی او د سزا د وړ (لائق) ګرځیدلو سره سره د فیصلی د ورځی او د سزا د صدور په نسبت توکی او مسخری کوی او وریوری خاندی نو له دوی څخه خرنګه داسی هیله (امید) او توقع کیدی شي چی ګوندی دوی به سمه لاره راشی نو تاسی د خپل تبلیغ او د دعوت د فریضی په اداء کولو کښی مصروف او لګیاء اوسئ! او د دوی له زیات فکر او خیال څخه بیخی بی پروا شئ! او هغوی پخپل سر پریږدی! او د دوی د هلاکیدلو او تباهی په انتظار کښی اوسئ! لکه چی هغوی هم پخپل زعم او اتکل (معاذالله) ستاسی د تباهی او خرابی په انتظار کښی دی **(وهذا قبل الامر بقتالهم).**

(تمت سورة السجدة ولله الحمد والمنة)

(سورة الاحزاب مدنية وهی ثلاث وسبعون آية وتسع رکوعات)
(رقم تلاوتها (۳۳) تسلسلها حسب النزول (۹۰) نزلت بعد سورة «آل عمران»)
د الاحزاب) سورت مدنی دی (۷۳) آیت (۹) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۳) او په «نزول کښی (۹۰) سورت دی وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم، په نامه د الله چی ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰۤاَيُّهَا النَّبِىُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الۡكٰفِرِيۡنَ وَالۡمُنٰفِقِيۡنَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ۙ﴿۱﴾ وَّاتَّبِعۡ مَا يُوۡحٰۤى اِلَيۡكَ مِنۡ رَّبِّكَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِيۡرًا ۙ﴿۲﴾ وَّتَوَكَّلۡ عَلَى اللّٰهِ ؕ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيۡلًا ﴿۳﴾

ای نبی (محمده!) وویریږه (تل) له الله څخه او مه منه (حکم) د کافرانو او (نه) د منافقانو، بیشکه چی الله دی ښه عالم پر هر شی ښه حکمت والا. او متابعت کوه! (ای محمده!) د هغه (حکم) چی درلیږل کیږی تاته له جانبه د رب ستا بیشکه چی الله دی پر هغو کارونو چی کوئ ئی تاسی ښه خبردار او توکل وکړه په الله (او وروسپاره کارونه خپل)، او کافی بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنی هم هغسی چی تر نن پوری معمول ؤ وروسته له دی نه هم تل له یوه خدای څخه وبریږه! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه ګرد (تول) سره یو ځای شی او خپل لاسونه سره یو کړی او راز راز (قسم قسم) پلمی(تدبیرونه) او حیلی هم جوړی کړی او تاسی ته د دروغو مطالبات او د تګی مشوری در وړاندی کړی او وغواړی چی خپل طرف ته دی متمایل کړی نو تاسی قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بی د الله تعالیٰ څخه د بل هیچا څخه خوف او اندیښنه مه کوه! او د هم هغه یوه خدای خبره منه، او د هغه په دربار کښی خپله غاړه ږده! اګر که ګرد (تول) مخلوق سره یو ځای شی او تاته راشی. د الله تعالیٰ د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده! الله تعالیٰ پر ګردو (تولو) احوالو ښه پوهیدونکی دی. الله تعالیٰ په هر وخت کښی هر حکم چی درکوی په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره ئی

درکوی او په هغه کښې ستا اصلي خير او ښيګڼه (فائده) ده. کله چې ته د الله تعالیٰ پر احکامو تګ وکړې! او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولرې! نو دی به ستا ګرد (ټول) امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي. يوازې د الله تعالیٰ ذات د توکل او اعتماد وړ (لائق) دی. هر څوک چې قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پوري خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا يا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي ترلی. هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی نو طبيعي ده چې هغه بل زړه به ئې بلې خوا ته درومي ليکن د هر يوه انسان په تتر (سينه) کښې فقط هم دغه يو زړه وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «کفار غواړي چې د ده زړه نرم او خپل لوری ته ئې متمايل کړي او منافقان په خپل چال او چل درزده کولو پسې لويدلي دي او رسول الله يوازې پر الله تعالیٰ باندې اعتماد او توکل کوی چې له هغه څخه زيات عليم او خبير بل څوک نه دی.»

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔيْ تُظٰهِرُوْنَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ۭ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ۭ وَاللّٰهُ يَقُوْلُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيْلَ ﴿۴﴾

نه دی پيدا کړي الله دپاره د هيڅ سړی دوه زړونه په دننه د ده کښې او نه دی ګرځولې (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظهار کوئ تاسې له هغو څخه ميندې ستاسې او نه دی ګرځولې (الله) هغه په زامنو بلل شويو ستاسې (واقعي) زامن ستاسې دغه (دری مذکوره خبری چټی (بيکاره)) خبری ستاسې دي په خولو ستاسې (چې هيڅ حقيقت نه لري) او الله وائي حقه (رښتيا خبره) او هم دغه الله ښيي لياره (سمه صافه حقه)

تفسير: يعني څنګه چې انسان په تتر (سينه) کښې دوه زړونه نه لري هم داسې په حقيقت کښې يو انسان دوه ميندې يا دوه پلرونه هم نه لري. د جاهليت په زمانه کښې به که کوم سړی خپله ښځه مور وبلله نو پخپل ګرد (ټول) عمر کښې به له هغې سره نه يو ځای کيده ګواکې دوی به داسې ګڼل چې په هم دغه لفظ سره هغه ښځه د ده د حقيقي مور په شان وګرځيده که چاته به ئې د خپل زوی يا د لور نسبت کاوه نو هغه به ئې واقعاً خپل اولاد ګڼه او د پلارتوب او زوی توب ګرد (ټول) احکام به پر هغو مترتب کيدل عظيم الشان قرآن د دغه مصنوعي او لفظي تعلق له حقيقي او فطري تعلق څخه د جلا (جدا) کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډير تشديد او تهديد سره ترديد وکړ او دغه ئې ښکاره کړه چې که څوک خپلې ښځې ته مور ووائي

په دغه تش ویلو سره هغه د ده واقعي مور نه گرځي که نه د دغی خبری له منلو څخه دا لازمیږی چی دغه سړی د دوو ښځو له گیډو څخه پیدا شوی دی یوه هغه چی دی ئی زیږولی دی او دوهمه دغه چی دی ورته مور وائی، په دغه صورت سره که څوک زید خپل زوی وبولی نو د زید یو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو چی دی د هغه له نطفی څخه پیدا شوی دی نو آیا د واقعیت له مخی دغه خبره ومنله شي چی زید د دوو پلرونو څخه بیل بیل پیدا شوی دی لکه چی داسی نه ده نو د حقیقی مور ؤ پلار او اولاد احکام پر دوی باندی نشی جاری کیدی لکه چی خپلی ښځی ته د مور ویلو حکم د (تحریم) په سورت کښی راځی او د متبنی (زوی بللو) حکم وروسته له دی نه راځی له دغو دواړو خبرو سره ئی دغه دریمه خبره د تمهید او تشریح په ډول(طریقه) هم واوروله چی داسی ډیری خبری له ژبی او خولی څخه راوځی چی په واقع کښی حقیقت او واقعیت نه لری لکه چی کوم غیر مستقل مزاج یا دوه رگه انسان یا کوم قوی الحفظ او قوی القلب سړی یا داسی چا ته چی په یوه وخت کښی د دوو مختلفو شیانو په طرف متوجه کیدی شی داسی وائی چی دی د دوو زړونو خاوند دی حال دا چی که څوک ئی تتر ورڅیری کړی او وئی گوری نو هغه به ضرور هم هغه یو زړه لری. هم داسی پر خپلی مور سربیره (علاوه) بله ښځه مور بلل، یا برسیره (سوا) پر پلار بل کوم سړی پلار نیول، یا له خپل زوی څخه پرته (علاوه) بل کوم هلک ته خپل زوی ویل په واقع کښی په دغو گردو (تولو) کښی قطعاً هغه نسبت نه ثابتیږی چی زمونږ د ژبی له ویلو څخه پرته (علاوه) د قدرت په قوت قائم شوی دی نو ځکه نه ښائی چی د حقیقی او مصنوعی تعلقاتو په منځ کښی گدون او خلط وکړی شي.

اُدْعُوهُمْ لِاٰبَآئِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ

وبولئ تاسی دغه (ادعیاء) پلرونو د دوی ته دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډیر برابر (او غوره) دی په نزد د الله

تفسیر: یعنی ښه او د انصاف خبره خو دا ده چی د هر سړی نسبت د ده حقیقی پلار ته وکړ شی که کوم سړی کوم هلک خپل زوی وبولی (متبنی ئی وگرځی) نو هغه د ده حقیقی پلار نشی کیدی. که هم داسی د شفقت او محبت له مخی کوم سړی کوم هلک مجازاً په زوی توب سره ونیسی یا کوم وړوکی یو سړی ته پلار ووائی هغه بیله خبره ده. الغرض نه ښائی چی په نسبی تعلقاتو او د هغه په احکامو کښی د دغسی شیانو له امله (وجی) څه التباس او اشتباه واقع شی. د اسلام په ابتدا کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ او خپل متبنی ئی وگرځاوه، لکه چی سم له دستوره به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله علیه وسلم» ویل، کله چی دغه آیات نازل شول گردو (تولو) خلقو زید بن حارثه ورته ویل.

فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَٰكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ⑤

پس كه نه پيژنئ تاسی (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی پس دوی ورونه ستاسی دی په دين كښی او دوستان ستاسی دی (په دين كښی) او نشته پر تاسی (هيڅ) گناه په هغه شی كښی چی خطا شوی يئ تاسی پكښی (لكه چی وايئ زيد بن محمد) وليكن شته گناه په هغه شی كښی چی قصد ئی وكړی زړونه ستاسی او دی الله ښه ښښونكی د (خطياتو) ډير رحم لرونكی (د اجر او ثواب په انعام سره)

تفسير: يعنی كه ئی پلار نه وی معلوم نو په هر حال ستاسی ورور او دينی ملگری خو دی. نو په هم دغو القابو سره ئی يادوئ! لكه چی نبی كريم صلی الله عليه وسلم زيد بن حارث ته ويل «**انت اخونا ومولانا**» كه په هيره يا ناپوهی يا غلطی سره ئی وويل چی فلاتی د فلاتی زوی نو دغه معاف دی د خطاء او نسيان گناه په هيڅ شی كښی نشته. په دغه كښی هم كه الله تعالیٰ اراده وكړی نو ښښی ئی.

اَلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ ۗ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا ۚ كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ⑥

(محمد د الله) نبی ډير وړ (لائق) دی له مؤمنانو سره له نفسونو د دوی (د احكامو په انجام) او ښځی د دغه (نبی الله) ميندی د دوی دی (تعظيماً او تحريماً) او خاوندان د خپلوی ځينی د دوی ډير وړ (لائق) دی پر ځينو نورو (په ميراث كښی) په كتاب (حكم) د الله كښی له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو مگر خو دا چی وكړئ (پخپل ژوند كښی) له دوستانو خپلو سره څه احسان (يا ورته وصيت وكړئ په دريمه يا لږ له هغی) دی دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په كتاب (قرآن يا لوح محفوظ) كښی ليكلی شوی

تفسير: كه په غور سره وليدل شی د مؤمن ايمان د هغه لوی نور يوه شعاع ده چی د نبوت له

لمر څخه خوریږی. د نبوت لمر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم دی. نو په دی اعتبار که مؤمن **«من حیث هو مؤمن»** د خپل ځان د حقیقت پوهیدلو لپاره په فکری حرکت شروع وکړی نو له خپل ایمانی شتوالی څخه پخوا ښائی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم معرفت ځان ته حاصل کړی نو په دغه اعتبار ویلی شو چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم مسعود وجود زمونږ له وجوده هم زیات راته نژدی دی. که د دغه روحانی تعلق په بناء وویل شی چی د مؤمنانو په حق کښی رسول الله صلی الله علیه وسلم د پلار په شان دی بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډیر زیات دی نو دغه به بیخی په ځای او صحیح وی. لکه چی د ابو داؤد په سنن کښی د **«انما انا لکم بمنزلة الوالد»** الحدیث او د ابی بن کعب او نورو په قرائتونو کښی د (النبی اولی بالمؤمنین) آیت او د «وهواب لهم» جمله دا حقیقت څرګندوی (ښکاره کوی) که د پلار په تعلق کښی فکر وکړئ نو د هغه حاصل هم دا راوځی چی د زوی جسمانی وجود د پلار له جسمه راوتلی دی او د پلار طبیعی شفقت او تربیت له نورو څخه زیات دی لیکن آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلق د ده له امت سره له دی نه لږ دی ؟ یقیناً د محمدی امت ایمانی او روحانی موجودیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لوی روحانیت یوه پلوشه او د هغه سیوری دی. او هغه شفقت او تربیت چی د نبی صلی الله علیه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوی دی د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کښی د هغه نمونه نشی موندلی. د پلار په ذریعه الله تعالیٰ مونږ ته د دنیا دغه عارضی حیات راکړی دی لیکن د نبی صلی الله علیه وسلم په برکت مونږ ته ابدی او دائمی حیات راحاصلیږی. نبی کریم صلی الله علیه وسلم زمونږ په نسبت داسی شفقت، مرحمت، خیر غوښتل، او همدردی کړی ده چی مونږ ئی د خپلو ځانونو لپاره نشو کولی نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم زمونږ په مال او په ځان او نورو شیانو کښی د تصرف هغه حق لری چی په دنیا کښی نور هیچا ته دغه حق نه دی حاصل. حضرت شاه صاحب لیکی چی «نبی د الله نائب (بمعنی رسول) دی، پخپل ځان او مال زمونږ دومره تصرفات او اختیارات نشی چلیدی څومره چی د نبی تصرفات په مونږ چلیږی مونږ ته دغه نه ده روا چی خپل ځان په سره لمبه او اور کښی واچوو که نبی صلی الله علیه وسلم دغه حکم صادر کړی نو بیا فرض کیږی. د هم دغو حقایقو په ملحوظ په احادیثو کښی راغلی دی « هیڅ یو له تاسی نشی مؤمن کیدی څو د ده په نزد زه له پلار او ځوی او نورو ګردو (ټولو) انسانانو بلکه د ده له خپله ځان څخه هم ډیر زیات ګران او محبوب نه شم.» (وازواجه امهتهم، او ښځی د نبی میندی د دوی دی) یعنی ستاسی دینی میندی دی په تعظیم او احترام او په ځینو نورو احکامو کښی چی د هغوی لپاره د شریعت له مخ ثابت شوی وی نه په ټولو احکامو کښی

﴿ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ ﴾ او خاوندانو د خپلوی ځینی د دوی ډیر لائق دی په ځینو نورو الخ) یعنی له رسول الله سره دوی خپل وطن پریښی دی او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځنی بیل شوی دی. رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرینو او د منوری مدینی د انصارو په منځ کښی د دوو تنو په منځ کښی دینی اخوت او اسلامی وروری ترلی وه. وروسته له دی چی د مهاجرینو نور خپلوان

مسلمانان شول نو دلته ئی داسی وویل چی د قدرتی خپلوی رعایت په دغه مؤاخات ړومبی او مقدم دی ښائی چی میراث او نور شیان د نسبی قرابت په اساس تقسیم کړل شی. هو! ښائی چی ښه سلوک او احسان دی له هغو ملګرو څخه هم منع نه شی.

﴿كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا﴾ دی دغه میراث او وصیت په کتاب قرآن لوح محفوظ کښی لیکلی شوی) یعنی په قرآن کښی دغه حکم د تل لپاره جاری او نافذ دی یا به په تورات کښی هم وی. یا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وی.

وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۠ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ۙ﴿۷﴾

او یاد کړه (ای محمده!) کله چی واخیست مونږ له (ټولو) انبیاؤ څخه عهد د دوی (په الست کښی چی هم دی پخپله دوی عبادت کوی او هم دی نور زما عبادت ته رابولی) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسیٰ او (له) عیسیٰ زوی د مریمی نه (چی عبادت د الله کویٔ) او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاؤ) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنی دغه قول او قرار چی یو به د بل تائید او تصدیق کوی او د دین په قائمولو او د الله تعالیٰ د پیغام په رسولو کښی به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوی په «آل عمران» کښی د دغه میثاق ذکر تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب لیکی «پاس ئی د رسول په حق کښی ویلی وو چی په مؤمنانو د دوی له ځانونو څخه زیات تصرف کولی شی. دلته دی ته اشاره ده چی دغه درجه انبیاؤ ته ځکه وررسیدلی ده چی په دوی محنت مسؤلیت او ذمه واری هم له ګردو (ټولو) څخه زیات دی. یواځی له ټولو خلقو سره مقابله او له هیچا څخه هیڅ دول (طریقه) خوف او رجاء نه لرل» پرته (علاوه) له انبیاؤ نه د بل چا له لاسه پوره ده؟ د دغو پنځو رسولانو نومونه چی دلته په خصوصیت سره یاد شوی دی اولوالعزم بلل کیږی د دوی هدایت او لیار ښوونی تر زرهاؤ کلونو پاتی دی او تر څو چی دنیا ودانه ده پاتی به وی. له دوی څخنی ړومبی ئی زمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نوم واخیست حال دا چی د ده ظهور په عالم شهادت کښی له ګردو (ټولو) څخه وروسته شوی دی مګر په درجه کښی له ګردو (ټولو) څخه وړاندی دی. او د ده وجود هم په عالم غیب کښی له ټولو څخه مقدم دی لکه چی په حدیث کښی راغلی دی.

لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ۧ﴿۸﴾

دپاره د دی چی وپوښتی (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی او (الله) تیار کړی دی دپاره د کافرانو عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له قول او اقرار سره مطابق د انبیاؤ پر ژبه ئی خپل احکام خلقو ته ورسول او د حجت اتمام ئی وفرمایه بیا به له هر یوه څخه بیلی بیلی پوښتنی کوی څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتی کیدل ښکاره شی او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شی وروسته له دی نه د «احزاب» د جنګ واقعه یادوی چی د رښتین رسول الله صلی الله علیه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کښی د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال احوال شو ؟ او د دوی د ظاهری ثمراتو او نتائجو ذکر کوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسی نعمت د الله پر تاسی کله چی په (غزوه د احزاب کښی) راغللی تاسی ته لښکری (د کفارو) امر یعنی راولیږو مو پر دوئ باد او داسی فوځونه (د ملائکو) چی (هیڅ) نه لیدلی تاسی دوی (یعنی د پرښتو فوځونه چی د کفارو په زړونو کښی به ئی رعب او ویره غورځوله) او دی الله پر هغو (کارونو) چی کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کښی د بنی نضیرو یهودان له منوری مدینی څخه وویستل شول چی ذکر ئی د «الحشر» په سورت کښی راځی دغه فراری یهودان کور په کور او قوم په قوم وګرځیدل او هغوی ئی د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول او ګرد (تول) ئی د مسلمانانو په خلاف جنګ ته مستعد او تیار کړل. او د بنی فزاره او غطفان او د عربو د نورو قبائلو د متحده ؤ طاقتونو هجوم او حمله پر منوره مدینه باندی بریالیان او کامیاب شول. تقریباً دولس زره سره او کره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کښی مست ورتوی شول د «بنی قریظه ؤ» د یهودانو یوه تینګه او کلکه کلا د مدینی منوری په شرقی جانب کښی وه. دوی پخوا له دی نه له مسلمانانو سره معاهده ترلی وه. بالاخر دوی د نضیری یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه او د متعارضینو د امداد او معاونت له پاره د مسلمانانو په خلاف ودریدل د مسلمانانو عمومی جمعیت تول دری زره تنه ؤ

چې په هغه کښې یو لوی تعداد دغابازان منافقان ؤ چې د تکلیف او سختئ په وخت کښې به ئې د دروغو بهانې او پلمې (تدبیرونه) جوړولې او د جنګ له میدانه به ئې ورو ورو خپل ځانونه ایستل رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه مورد کښې له مسلمانانو سره مشوره وکړه بالاخر د پارسی سلمان رضی الله تعالیٰ عنه په مشوره د ښار په اطرافو کښې په هغو ځایونو کښې چې د کفارو د تعرض او د حملې اندیښنه وه خندقونه وکنستل شو د سختئ یخنئ وقت ؤ غله هم ډیره قیمته او ډیره لږه پیدا کیده د لوږې له سببه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم او پخپله رسول الله مبارک هم پر خپلو ګیډو تیږې (ګټی) تړلې وې مګر سره له هغه د الله تعالیٰ په عشق او مینه کښې ګرد (تول) مست او بیخوده وو. او دغه ګرد (تول) د خپلو سرونو ځنئ تیر صحیح اسلامې مجاهدان او د دی لوی قوماندان سید الانس والجان په دغې سختئ ځمکې کښې د خندق په کنستلو کښې په یوه حیرت پیدا کوونکې مجاهدت او د میرانئ (بهادرئ) په همت او غیرت مشغول وو. مجاهدین پر دغې سختئ ځمکې کښې په کودال وهلو مشغول او لګیا وو او په خپلو منځونو کښې به ئې په ډیر جوش او خروش سره داسې ویل.

**(نحن الذین بایعوا محمداً		علی الجهاد مابقینا ابدا)**

بالمقابل زمونږ د لوی سردار حضرت محمد رسول الله سیدالابرار او افضل الاخیار له طرفه به چې هغوی هم بالذات د خندق په کنستلو کښې مشغول وو د دوی ځواب داسې ویلې کیده

**(اللّٰهم لا عیش الا عیش الآخرة		فاغفر للأنصار والمهاجرة)**

کله چې خندق تیار شو نو اسلامې مجاهدین د متعارضینو په مقابل کښې په خپلو سنګرونو او مورچو کښې تینګ ودریدل تقریباً تر پنځه ویشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو او د دغو دواړو قواوو په منځ کښې خندق حائل ؤ سره له دی چې د کفارو تعداد ډیر زیات وو خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تیر او پر ښار عمومې هجوم او یرغل (حمله) راوړی. مګر له لرې ځنئ به ئې غشې ویشتل او کله کله به د فریقینو مخصوص زلمیان د مبارزې په ډګر کښې هم سره وتل. او یو له بله سره به ئې لاس او پښې پستول د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې مسلمین د محصورینو د جمعیت حیثیت درلود (لرلو) خو سره له هغه دوی تولې ښځې او ووړکې د ښار په مضبوطو او محفوظو انګرونو کښې خوندی کړل او دوی پخپله په ډیر شجاعت او استقامت سره د ښار په محافظت او مدافعت کښې مؤاظبت او مراقبت کاوه. بالاخره د نعیم ابن مسعودالاشجعی رضی الله تعالیٰ عنه د یوه عاقلانه او لطیف تدبیر په اثر د مشرکینو او د بنی قریظه وو د یهودانو په منځ کښې اختلاف او مشاجره واقع شوه. له بل طرفه د کفارو په زړونو کښې د الله تعالیٰ د غیر مرئی فوځونو له لورې ویره او رعب وغورځاوه شو په هم دغه ضمن په یوه شپه کښې یوه سخته ویروونکې سیلې راوالوته چې د هغې په اثر د دوی تولې خیمې او کیږدې وشلیدلې او له ځمکې ځخه وشکولې شوې او ډیرې لرې ولویدلې. د دوی ګرد (تول) ښاروی او حیوانات تورې شول اوروته ئې مره او دیګونه او لوښې ئې په بل مخ نسکور او ګرد (تول) سره مات او ګډوډ شول شکې به په داسې شدت او حدت سره الوتلې چې

د دوی سترگی او خولي پوزي او غوږونه تري ډک پک شول. بالجمله د دغه سخت طوفان او ډيری زوروری سيلی په اثر د کفارو په دغه عظيم الشان لښکر کښی چې تر ۲٤۰۰۰ تنو ځلميانو پوری رسيدل يو راز (قسم) ګډودی او بی‌نظمی او پريشانی ښکاره شوه او بالاخر د ډيری يخنی او تياری او دوړو او غبار له سببه ګرد (تول) سره تار په تار او د ابوسفيان د طبل الرحيل د غږيدلو په اثر چې دی بيا د کفارو د دغه عظيم الشان لښکر لوی سر افسر و تول په تيښته او فرار مجبور شول او ګرد (تول) خائب خاسر بی د مرام له نيله بی هيله (بی‌طمعی) او ناامیده بيرته ستانه (واپس) شول ﴿ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ دغه جنګ ته د «احزاب» يا د «خندق» جنګ وائی د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کښی د داسی خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کښی په ميرانه (بهادری) سره ټينګ ودريدل داسی اوضاع او حالات ؤ چې د منافقانو د زړونو پټی خبری ئی څرګندی (ښکاره) کړی او د مؤمنينو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبيت شو په هم دغه جنګ کښی رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې وروسته له دی نه به بيا کفار پر مونږ تعرض او يرغل (حمله) نه کوی بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو لکه چې هم داسی وشول.

إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ

(ياد کړی) کله چې راغللی (لښکری د کفارو) تاسی ته له پاسه (جانبه) د تاسی او له ښکته (جانبه) د تاسی

تفسير: يعنی د منوری مدينی په شرقی جانب چې جګ (وچت) دی او له غربی جانبه چې ښکته دی

وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللّٰهِ الظُّنُونَا ۝١٠

او کله چې کږی خړی شوی سترګی (له ډيری ويری) او ورسيدل زړونه چنغړکو (بيخونو د مريو) ته «له ډيره خوفه» او ګمانونه وکړل تاسو پر الله راز راز (قسم قسم) ګمانونه

تفسير: يعنی له ډيره دهشته او حيرته سترګی ردی بدی پاتی شوی او د خلقو اشکال او بنی والوتی د دوستی او خپلوی مدعيانو به ځانونه پټول او له سترګو ځنی به ئی ځان ګوښی (جدا) کاوه . او ورسيدل زړونه چنغړکو بيخونو د مريو ته يعنی له ډير خوف او هراسه زړونه لړزيدل او داسی په زور او شدت سره له خپله ځايه غورځيدل لکه چې د ستونی له لياری د باندی راوتل. او

گمانونه وکړل تاسو پر الله تعالیٰ راز راز (قسم قسم) گمانونه یعنی یو به په یو شی پوهیده، او بل به بل شي اټکلاوه. مسلمانانو به داسي گڼل چي دا ځلي یو بل قسم سخت امتحان راباندي راغلي دي وګورو چي مونږ ته په دغه آزموینه کښي څه راپیښیږي؟ ناقص الایمان کسانو به داسي گڼل چي اوس له دغي پیښي څخه زمونږ ژوندي وتل سخت او مشکل دي د منافقینو له احواله خو له سره پوښتنه مه کوئ چي هغوی په څه حال کښي وو؟ د منافقینو مقولي وروسته راځي.

هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾

په دغه وخت کښي وازمویلي شول مؤمنان (له منافقانو څخه) او وخوځولي شول په خوځولو سختو سره (له ډیری ویری)

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت حذیفة رضی الله تعالیٰ عنه ولیږه څو د دښمن صحیح احوال راوړی د دغي واقعي مفصله قصه دي په حدیث کښي ولوستله شي څو د دغه تردد او تذبذب او اندیښني د کیفیت اندازه تری وشي دلته د هغي د ترجمي گنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

او (یاد کړه هغه وخت) کله چي وویل (ابن ابی ابن قیشر او نورو) منافقانو او (وویل) هغو کسانو چي په زړونو د دوی کښي مرض (د نفاق) و چه نه ده وعده کړی له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله په فتح د شام یمن، پارس) مگر په غرور تیرایستلو سره

تفسیر: ځینو منافقینو به داسي ویل چي محمد صلی الله علیه وسلم به داسي دعوی کولي چي زما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشوریږی او د روم، پارس او صنعا بنگلي او ماني ماته راکړی شوی دی حال دا چي اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنگرونو څخه نشي وتلي هغه وعدی چیری لاړی؟ حضرت شاه صاحب فرمائی «مسلمانانو ته ښائی چي اوس هم د ناامیدی په وخت کښي د بی ایمانی خبری ونه کړی!»

وَإِذْ قَالَت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ يَٰٓأَهْلَ يَثْرِبَ

او كله چې ووېل يوې طائفې له دغو (منافقانو) چې اى اهل د يثربه (مدينې)

تفسير: «يثرب» د طيبې مدينې قديمي نوم ؤ كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم دغه ځاى ته تشريف راوړ د يثرب نوم په «مدينة النبى» سره تبديل شو.

لَا مُقَامَ لَكُمْ فَٱرْجِعُوا۟ ۚ وَيَسْتَـْٔذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ ٱلنَّبِىَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِىَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾

نشته ځاى (د هستوګنې) تاسې ته پس بيرته وګرځئ او اذن (د بيرته تللو) غواړى يو فريق دله له دوى له نبى وائى (بنو حارثه او بنو سلمه) چې بېشكه كورونه زمونږ تش پراته دى (له سړيو) حال دا چې نه دى تش پراته كورونه د دوى نه لرى اراده دوى (په دغه تګ سره) مګر د تېښتې (له جنګه).

تفسير: يعنى ګرد (تول) عرب زمونږ دښمنان شول او زمونږ لپاره هيچيرې د توقف او د هستوګنې ځاى پاتې نشو تول له اسلامى لښكرو جلا (جدا) او خپلو كورونو ته لاړ شئ! رسول الله صلى الله عليه وسلم سره د اسلامى مجاهدينو د باندى ولاړ وو او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګرونو په مزيد تأمين او تحكيم او په هغو كښې د ښځو او وړوكو په خوندى كولو او ځاى په ځايولو كښې مشغول ؤ په دغه وخت كښې به دغو منافقينو داسې پلمې (تدبيرونه) او بهانې سره كولې چې زمونږ كورونه د باندى په ډاګ ډبر ميدان كښې پراته دى مونږ له دى نه ويريږو نه چې غله زمونږ په كورونو ولوېږى او زمونږ ګرد (تول) مال او شته به تالا او لوټ يوسى. دغه محض د دروغو بهانې او پلمې (تدبيرونه) وى او له داسې خبرو ښخه د دوى مقصود دا و چې په كوم چل او فريب سره خپل ځان د جنګ له ميدانه وباسى لكه چې هومره سړيو چې له حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ښخه اجازه وغوښتله دوى هغو ګردو (تولو) ته اجازه وركړه او د مرخصينو د تكثير او تزئيد هيڅ پروا ئې ونه كړه. له ځينو روايتو ښخه داسې معلوميږى چې فقط درى سوه قدسيه نفوس له دوى سره باقى پاتې شول.

وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا۟ ٱلْفِتْنَةَ لَءَاتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا۟ بِهَآ إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾

او که رانٔنه ایستی شی پر دوی (دغه کفار په مدینه کښې او تری چاپیر شی) له اطرافو د دغی (مدینی) بیا طلب وکړ شی تری فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنګ) نو خامخا رابه شی دوی هغی (فتنی) ته او څنډ (ایسارتیا) به ونه کړی په دغی (قبول د فتنی) کښې مګر لږ

تفسیر: یعنی منافقان د دروغو حیلی او بهانی جوړوی. فرض ئی کړئ که دغه کسان په ښار کښې هم وی او کوم یو دښمن د دی خوا یا د هغی خوا راشی یا پر دوی ورتوی شی او له دوی څخه داسی یوه مطالبه وکړی چی د اسلام دغه دین پریږدئ چی تاسی ظاهراً هغه منلی دی یا ورته وویل شی چی راځئ چی له مسلمانانو سره وجنګیږو نو دوی سم د لاسه د جنګ او فتنی او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیاریږی او په دغه وخت کښې د دوی دغه مکر او فریب او دروغ په ښکاره دول (طریقه) سره ظاهریږی. ځکه چی علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیل لپاره خپلی ملاوی تړی او د دوی مرستی (مدد) او تائید ته چټ پټ ودریږی. نه به د خپلو کورونو د خالی کیدو او بی سر پرستی او د ساتلو عذر وړاندی کوی او نه د هغو د غلا او لوټیدلو او په تاراج تللو څخه څه اندیښنه کوی ماسوا له هغه توقفه چی په دغو مذاکراتو او د وسلی په اخیستلو کښې واقع شوی دی بلا توقف علی الفور د مسلمانانو د جنګ لپاره دوی حاضریږی او د اسلام د دغی ظاهری دعوی څخه هم لاس اخلی او بی له کومی معطلی او ډیل سریعاً د جنګ په اور کښې خپل ځانونه غورځوی.

وَلَقَدۡ كَانُوا۟ عَٰهَدُوا۟ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ لَا يُوَلُّونَ ٱلۡأَدۡبَٰرَۚ وَكَانَ عَهۡدُ ٱللَّهِ مَسۡـُٔولًا ﴿١٥﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چی وعده ئی کړی وه له الله سره پخوا له دی نه چی وبه نه ګرځوی (په جنګ کښې) شاوی خپلی (او نه به تښتی)، او دی عهد د الله پوښتیدلی شوی (په قیامت کښې له وفاء کولو سره).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی « وروسته د احد له جنګه منافقانو اقرار کړی وو چی بیا به مونږ داسی یو حرکت ونه کړو» د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالیٰ له دوی څخنی وکړی چی ستاسی هغه قول او اقرار چیری لاړ ؟ یعنی بنو حارثه او بنو سلمه د احد په غزوه کښې هم له لیاری څخه بیرته ګرځیدلی وو او بیا پښیمان شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ئی عهد وکړ چی بیا به له جنګه نه تښتو دغه دی چی دوی اوس بیا هم هغسی

وکړل.

قُلْ لَّنْ يَّنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَّا تُمَتَّعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۶﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوی تاسی ته تیښته که چیری وتښتیځ تاسی له مرګه یا له قتله او کله چې وتښتیدئ نو ژوندی به پاتی نه کړی شئ مګر لږ (مدت)

تفسیر: یعنی د هر چا په قسمت کښی چې مرګ دی هغه هیچیری په تښتیدلو سره له مرګه ځان نشی ژغورلی (بچ کولی) د الله تعالیٰ قضاء هر چیری انسان ته رسیږی او که اوس مرګ ستاسی لپاره نه وی مقدر نو له میدانه څخه تښتیدل بیکاره دی آیا دوی د جنګ په میدان کښی تول وژل کیږی ؟ او فرض ئی کړئ که د جنګ له میدانه وتښتیځ نو بیا به له مرګه مامون یېئ ؟ آیا دغه مامونیت به تر څو پوری وی ؟ بالاخر مرګ خو راتلونکی دی که اوس رانشی. نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی ولی معلوم نه دی چې په څه ذلت او خواری سره ؟

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِيْ يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوْٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ؕ وَلَا يَجِدُوْنَ لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿۱۷﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتی تاسی له (عذابه) د الله که چیری اراده وفرمائی الله په تاسی باندی د بدی (هزیمت) یا اراده وفرمائی په تاسی باندی د رحمت، نصرت او نه به مومی دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددګار (دافع د ضرر).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ اراده هیڅ یو زور او طاقت نشی ګرځولی نه کومه حیله او تدبیر د هغه په مقابل کښی کار کولی شی انسان ته لازم دی چې پر پاک الله توکل وکړی او په هر حالت د الله تعالیٰ د مرضی غوښتونکی وی که نه د دنیا نیکی یا بدی، سختی یا نرمی خو یقیناً رسیدونکی دی نو بیا د الله تعالیٰ د احکامو په تعمیل او د ده په لیار کښی به ولی انسان خوف، ویره او دار له خپله ځانه ښکاره کړی. او په لازمه وخت کښی ولی ځان تری بیل او لری

کړی او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړی او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشی کړئ تاسو خو د عربو له مخالفت څخه ویریږئ او دغه فکر او اندیښنه له تاسو سره نشته که الله تعالیٰ حکم وکړی مسلمانان تاسو علی‌الفور وژنی.

قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِيْنَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِيْنَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۚ وَلَا يَأْتُوْنَ الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ۙ﴿۱۸﴾

په تحقیق ښه معلوم دی الله ته منع کوونکی (له جهاده) له تاسی او ویونکی ورونو خپلو ته (چی) راشئ زمونږ په لوری (چی آرام او هوسائی(راحت) وکړئ) او نه راځی دوی جنګ ته مګر لږ (کله نا کله)

تفسیر: یعنی د خودنی، ریاء او ظاهرداری له سببه یا له شرم او ننګ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنګ میدان ته راځی او د نورو حقیقی مجاهدینو په څنګ کښی ودریږی. که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کښی او په خپل عیش او عشرت، مزو او چړچو کښی مشغولیږی او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چی صادق مسلمانان دی هم وائی چی جهاد ته مه ځئ ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوی.

اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۖۚ

بخیلان دی (په اعانت له تاسی سره او انفاق) پر تاسی

تفسیر: یعنی د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتی او د دوی له هر قسم همدردی او خیر غوښتلو او خیر رسولو څخنی بخل کوی. هو که د غنیمت مواقع راشی نو د ډیر حرص او طمع لامله (له وجی) غواړی چی بل هیڅ ته دی هیڅ شی ورنه کړه شی او دغه ګرد (تول) مال او غنیمت دی یواځی زمونږ برخه شی او په هم دغه امید او هیله (طمع) ځینی په جنګونو کښی هم حسب الظاهر شرکت کوی.

فَاِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُوْنَ اِلَيْكَ تَدُوْرُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِيْ يُغْشٰى

عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ

پس کله چی راشی ویره (د دښمن) نو وبه وینې ته دوی ګوری به دوی تاته (ترهور) چی چاپیر به چورلی (ګاتی د) سترګو د دوی په شان د هغه انسان چی بیهوشی راوستلی شوی وی پر هغه له (وجه د سکراتو د) مرګه پس بیا کله چی لاړه شی دغه ویره (او تول شی غنائم) نو ضرر دررسوی دوی تاسی ته په ژبو تیرو سره په دغه حال چی بخیلان (حارصان) وی په خیر (او لاس اچوی پر غنیمت)

تفسیر: یعنی د سختی او تنګسی په وخت کښی د رفاقت ځخه ځانونه بیرته واپس کوی او له ډیری ویری ئی ساه راخیژی وروسته له بری او فتح راځی او له خپله ځانه خبری جوړوی او خپل شجاعت او میرانه (بهادری) ښکاروی او له ډیر حرص او طمع د غنیمت پر اموالو پرمخی نسکور لویږی. یا ئی دا مطلب چی د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشنیعو کښی خوله سپړی او ژبه کوی.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾

دغه (کسان د جنګ ګیدړان او د ولجی زمریان) ایمان ئی نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) کړل الله عملونه د دوی او دی دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان

تفسیر: یعنی تر څو پر الله تعالیٰ او رسول الله ایمان رانه وړی د دوی هیڅ یو عمل نشی مقبول واقع کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی « کوم ځای کښی چی د حبط الاعمال ذکر دی نو فرمائی چی الله تعالیٰ ته آسانه ده یعنی ظاهراً د الله تعالیٰ عدل او احسان ته کتلی دغه امر صعب او مشکل راښکاری چی څرنګه به پاک الله د چا محنت او اجر ضایع کوی ؟ لیکن دغه کار ځکه سخت او مشکل نه دی چی پخپله په هم هغه عمل کښی داسی یو نقص او خرابی پته وی، چی په هیڅ صورت هغه عمل پری نه صحیح او نه درست کیږی لکه « د بی ایمان عمل» چی ایمان ورته شرط او روح ئی دی او هر عمل بی له هغه مړ او بی نتیجی دی نو څرنګه به قبلیږی. کافر هومره محنت چی وکړی او ربړونه (تکلیفونه) وګالی (برداشت کړی) ګرد (تول) ئی ابته (خراب) او بیکاره ځی.

يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۖ وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا

لَوْ اَنَّهُمْ بَادُوْنَ فِي الْاَعْرَابِ يَسْاَلُوْنَ عَنْ اَنْۢبَآئِكُمْ

گمان کوی «دغه منافقان» پر لښکرو (د کفارو) چې نه دی تللی (بیرته په ماتی) او که چیرته بیا راشی لښکر د (کفارو جنګ ته) نو دوست ګڼی (منافقان) دا چې کاشکی دوی اوسیدونکی وی په (لریو کلیو د) اعرابو کښې (له ښاره) چې پوښتنی به ئی کولی (له لری) له (احوالو) خبرو ستاسی.

تفسیر: یعنی د کفارو لښکری ناکامه بیرته لاړی لیکن دغه ویریدونکی منافقان لا تراوسه هم نه دی متیقن چې هغوی ماتی موندلی ده او فرض ئی کړئ که د کفارو افواج بیا بیرته وګرځی او پر مسلمانانو حمله او یرغل وکړی نو د دوی هم دغه هیله (امید) او تمنا وه که وروسته له دی نه د جنګ تر ختمه پوری بیخی په ښار کښې هم ونه اوسیږی او چیرته کوم کلی ته ولاړ شی او هم هلته لری ناست ننداری وکړی او له تلونکیو او راتلونکیو څخه پوښتنی وکړی چې مسلمانان څه حال لری ؟ او د جنګ نخچه (نقشه) او وضعیت څرنګه دی ؟

وَلَوْ كَانُوْا فِيْكُمْ مَّا قٰتَلُوْٓا اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۲۰﴾

او که چیری وی (دغه منافقان) په تاسی کښې نو جنګ به ئی نه وو کړی دوی مګر لږ «دپاره د ریاء»

تفسیر: یعنی د خولی پر خبرو کښې ستاسی خیر غوښتنه په ظاهری دول (طریقه) سره ښکاره کوی او په جنګ کښې زیات کار نه کوی او تش د مجبوریت او ضرورت لامله (له وجی) چې نوم ئی وشی په جنګ کښې شرکت کوی.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيْ رَسُوْلِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيْرًا ﴿۲۱﴾

خامخا په تحقیق دی تاسی ته (ای ویریدونکیو) په (کار د) رسول الله کښې اقتداء غوره نیکه دپاره د هغه چا چې وی دی چې داریږی د الله (او امید لری د رضاء او د لقاء ئی) او (د ثواب د نعمتونو د) ورځی وروستنی (د

قیامت) او یادوی الله ډیر (هم په خوله هم په زړه هم په راحت هم په زحمت)

تفسیر: یعنی رسول الله ته وګورئ ! چی په دغو سختیو او مصاعبو کښی څرنګه ثبات او استقلال لری حال دا چی له ګردو (تولو) ځنی د زیاتی اندیښنی او فکر زور پر دوی لوېږی مګر امکان نه لری چی لږ څه د دوی په استقلال او استقامت کښی تزلزل او فتور واقع شی هغه خلق چی د الله تعالیٰ د رضاء او لقاء هیله من (امیدوار) او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دی او په کثرت سره د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښی مشغول دی د هغوی له پاره د رسول الله ذات ډیر ښه اسوه او خورا (ډیر) ښه نمونه ده ښائی چی دوی په عباداتو، معاملاتو ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، حرکاتو، سکناتو، الاتو، ادواتو، محارباتو، جود، سخا، صبر، تحمل بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کښی د دغه جامع الصفات، منبع‌البرکات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړی ! او په همت او شجاعت او استقلال او استقامت او ثبات او حیات کښی د دوی د عمل د طرز متابعت کوی ! او په ښه شان سره ئی زده کړی !

وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُوْنَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوْا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ ۡ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّآ اِيْمَانًا وَّتَسْلِيْمًا ۭ﴿۲۲﴾

او کله چی ولیدلی مؤمنانو لښکری (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دی چی وعده کړی ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت) او رښتیا ویلی ؤ الله او رسول د دغه (الله په وعده کښی) او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مګر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته)

تفسیر: یعنی کله چی پخو مسلمانانو ولیدل چی د کفارو افواج سره یو ځای شوی دی او له څلورو خواؤ څخه پر مونږ راتوئیږی نو د دی په ځای چی متردد، مذبذب یا وارخطا شی د دوی د وفاداری، اطاعت شعاری په جذباتو کښی تزئید واقع شو او د دوی یقین او باور د الله تعالیٰ او د رسول الله پر وعدو لا زیات شو. او دوی به داسی ویل چی دغه خو هم هغه منظره ده چی د هغه خبر الله تعالیٰ او رسول الله پخوا له دی نه ورکړی وو. او د ده په متعلق د الله تعالیٰ وعده لا له پخوا څخه شوی وه لکه چی د (البقرة) د سورت په (۲٦) رکوع ۲۱٤ آیت کښی ئی فرمائلی دی ﴿ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَاْتِكُمْ مَّثَلُ الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ۭ مَسَّتْهُمُ الْبَاْسَاۗءُ وَالضَّرَّاۗءُ وَزُلْزِلُوْا حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ مَتٰى نَصْرُ اللّٰهِ ۭ اَلَآ اِنَّ نَصْرَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ ﴾
او د (ص) د سورت په (۱) رکوع ۱۱ آیت (۲۳) جزء کښی چی مکی دی فرمایلی دی
﴿ جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُوْمٌ مِّنَ الْاَحْزَابِ ﴾

مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ رِجَالٌ صَدَقُوْا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضٰى نَحْبَهٗ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوْا تَبْدِيْلًا ۝

ځینی له مؤمنانو څخه (داسی) سړی دی چی رښتیا کړی ئی ده هغه خبره چی عهد کړی ؤ دوی له الله سره په هغه باندی (چی ثبات، استقامت فی القتال دی) پس ځینی له دوی هغه دی چی تر سره ئی کړ نذر خپل «چی مړ شو یا شهید» او ځینی له دوی هغه دی چی انتظار کوی (دغه مرگ یا شهادت ته) او بدل ئی نه کړ (عهد خپل یوه ذره هم) په بدلولو سره

تفسیر: یعنی هغه وعده چی منافقینو کړی وه او د هغی ذکر په پخوانی رکوع کښی په دغو الفاظو سره شوی ؤ ﴿ وَلَقَدْ كَانُوْا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّوْنَ الْاَدْبَارَ ﴾ هغه ئی ماته کړه او په ډیری بیحیائی او بی شرمی سره د جنگ له میدانه په شنگ شول پرعکس د دوی ډیر زیات داسی پاخه مسلمانان هم شته چی هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای (آخر) ته ورسوه او د ډیرو زیاتو مصاعبو او متاعبو او سختیو په اوقاتو کښی هم د دین له حمایته او د رسول الله له نصرته، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بیرته پاتی نه شول کوم عهد او پیمان او ژبه چی دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړی وه د غره په شان پری تینگ ولاړ ؤ له دوی نه خو ځینی کسان هغه دی چی خپله ذمه واری ئی پوره کړی وه یعنی په جهاد کښی د شهادت په درجه نائل شوی دی لکه د «بدر» او «احد» شهداء چی په دوی کښی د حضرت انس بن النضر رضی الله تعالیٰ عنه قصه ډیره مشهوره ده او زیات مسلمانان هغه دی چی په ډیره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کښی دی. او دی ته گوری چی کله کومه محاربه راپیښیږی چی مونږ په هغی کښی د شهادت په درجه نائل شو. په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چی د الله په لیاره کښی ئی ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دی د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت ئی کړی دی او له خپلو خبرو څخه ئی د یوه ذری په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

فائده: په حدیث کښی نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم طلحة رضی الله تعالیٰ عنه ته وفرمایل «**هذا ممن قضی نحبه** دغه له هغو کسانو څخه دی چی خپله ذمه واری ئی پای (آخر) ته رسولی ده» گواکی دی ئی په حیات کښی شهید درولی دی. دی هغه اعظم مجاهد دی چی د «احد» په غزا کښی ئی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حفاظت کښی د کفارو له غشو څخه په خپل وجود سره مدافعه فرمایله او په دغه ضمن کښی ئی لاس هم د خیر الناس څخه جار (قربان) شو رضی الله تعالیٰ عنه وارضاه.

لِّيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِيْنَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنٰفِقِيْنَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوْبَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿۲۴﴾

دپاره د دی چی جزاء ورکړی الله رښتینو ته په (سبب د) رښتینی د دوی او په عذاب به کړی منافقان که اراده وفرمائی (د تعذیب ئی) یا رجوع په رحمت سره وکړی پر دوی (چی ایمان راوړی) بیشکه چی الله دی ښه بښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی هغو ته چی په خپل عهد باندی تینګ ولاړ ؤ او په خپل قول او اقرار کښی رښتین پاتی شوی دی پر دغه د رښتیا تینګ پاتی کیدلو بدل به وررسیږی بد عهد او دغابازانو منافقانو ته که اراده وفرمائی سزا ورکوی او که اراده وفرمائی د توبی توفیق ور په برخه کوی او معافوی ئی او دغه د الله تعالیٰ له مهربانی څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوْا خَيْرًا ؕ

او بیرته وشړل الله (له مدینی نه) هغه کسان چی کافران شوی وو (په ماتی بی له جنګه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چی وئی نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو)،

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامی په دغه حال کښی چی سره تاوونه او پیچونه ئی خوړل او له ډیره قهره او غصی څخه به ئی غاښونه چیچل د جنګ میدان ئی پریښود او بیرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډیر نومیالی (نوموړی) سور چی خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه په دغه جنګ کښی د سیدنا علی کرم الله وجهه په توره ووژل شو مشرکینو وغوښته چی مونږ تاسی ته لس زره دیناره درکوو خو د عمرو بن عبدود مړی مونږ ته راکړی ! رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چی «راځئ په ډیره خوښی سره خپل مړی یوسئ او پیسی دی هم ستاسی وی ولی چی مونږ د مړی د پیسو خوړونکی نه یو»

وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ ؕ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيْزًا ﴿۲۵﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنګ کولو (په امداد د پرښتو) او دی الله قوی ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډیر زبردست (په هر چا او په هر شی)

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومی جنګ او جګړی وار ونه رسید، الله تعالیٰ په خپل قدرت سره ډیره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه او د پرښتو لښکر ئی ورولیږه، او داسی آثار ئی پیدا کړل چی کفار په خپل سر وارخطاء او پریشان شول او فرار ئی پر قرار اختیار کړ د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کښی څوک ودریدی شی ؟

وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾

او راکوز کړل (الله) هغه کسان چی کومک ئی کړی ؤ له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چی بنی قریظه ؤ) له کلاګانو د دوی او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره (د رسول الله او د مؤمنانو) یوه ډله ووژله تاسی او بندی کوله به تاسی بله ډله.

تفسیر: دغه د بنی قریظه ؤ یهودان دی چی د منوری مدینی په شرقی جانب کښی د دوی یوه تینګه او مضبوطه کلا وه او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغی معاهده درلوده (لرله) لیکن دغه د احزابو په جنګ کښی (دحیی بن اخطب) په اغوا او لمسونه دوی هغه ګرد (تول) معاهدات نقض کړل او د مشرکینو په امداد ودریدل له دوی څخنی ځینو کسانو پر مسلمانی ښځی هم حمله کړی وه چی د دوی د حملی جواب حضرت بی بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها په ډیر شجاعت سره ورکړی ؤ کله چی د قریشو کفار عاجز او ناچاره شول او بیرته لاړل نو بنی قریظه په خپلو تینګو او مضبوط کلاو کښی ننوتل او دروازی ئی کلکی وترلی کله چی حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو او په غسل او نورو تطهیراتو مشغول ؤ حضرت جبرئیل علیه السلام تشریف راوړ حال دا چی د جبرئیل علیه السلام پر څهره هم د دوړو او غبار آثار وو او وی ویل یا رسول الله! تاسی له خپل ځانه وسلی ایسته کړی دی حال دا چی پرښتی لا هم هغسی مسلحی پخپلو وظایفو کښی مشغولی دی الله تعالیٰ حکم درکوی چی پر بنی قریظه ؤ دی حمله وکړه شی! فوراً منادی وشوه چی «د بنی قریظه ؤ عهد ماتوونکیو یهودیانو باندی د یرغل (حملی) وروړلو حکم دی!» نو اسلامی افواجو په منتهی سرعت او شطارت (چلتی) سره د دوی کلاوی تر محاصری لاندی ونیولی دغه محاصره تر څلیرویشتو یا پنځه ویشتو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په

لیږلو ئی شروع وکړه بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه چی «مونږ له خپلو کلاؤ څخه د باندی راوځوو او د «اوس» د قبیلی مشر حضرت سعد بن معاذ رضی الله تعالیٰ عنه خپل منځګړی حکم او منصف دروو ځکه چی هغه د دوی حلیف ؤ هر هغه فیصله چی سعد زمونږ په نسبت صادره کړی مونږ ئی منو» د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله لنده ئی دا چی حضرت سعد تشریف راوړ د یوه مسلم حکم په حیثیت ئی فیصلی وکړه چی «د بنی قریظه ؤ ګرد (تول) جنګی زلمیان دی ووژلی شی ! او ښځی او وړوکی دی تول د مریتوب په قید کښی ونیولی شی ! او د دوی د داسی بد عهدی سزا هم داسی وه او دغه فیصله بیخی د مسلم او منلی شوی آسمانی کتاب (توریت) د احکامو سره موافقه وه. لکه چی د توریت په کتاب د استثناء په (۲۰) اصحاح (۱۰) آیت کښی مسطور دی «کله چی پر کوم ښار د حملی په قصد ورځئ نو ړومبی هغوی ته د روغی پیغام ولیږی ! که هغوی له تاسی سره روغه وکړه او تاسی ته ئی دروازی پرانستلی نو هومره خلق چی هلته موجود دی هغه به ګرد (تول) ستاسی مریان کیږی لیکن که هغوی له تاسی سره روغه ونه کړه نو هغوی محصور کړئ او کله چی ستاسی الله تاسی ته پر هغوی بری او فتح درکړه او هغوی ستاسی په قبضه کښی راغلل نو د دوی تول نارینه سره ووژنئ ! باقی وړوکی، ښځی او ساکښان (جاندار) او نور شیان هومره چی په هغه ښار کښی موجود وی هغه ګرد (تول) تاسی ته غنیمت دی » سم له دغی فیصلی سره څو سوه زلمی یهودان ووژل شول او څو سوه ښځی او وړوکی قیدیان شول او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَاَوۡرَثَكُمۡ اَرۡضَهُمۡ وَدِيَارَهُمۡ وَ اَمۡوَالَهُمۡ وَاَرۡضًا لَّمۡ تَطَـُٔوۡهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىۡءٍ قَدِيۡرًا ﴿۲۷﴾

او په میراث ئی درکړه تاسی ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چی نه وه پایمال کړی تاسی هغه (په ځغلولو د آسونو سره) او دی الله پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر (چی ځینی ئی فتح د امصار دی په لاسونو د ابرارو)

تفسیر: دغه ځمکه چی منوری مدینی ته نژدی ده په لاس ورغله رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندی تقسیم کړه او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لری شو. له نورو ځمکو څخه مراد د خیبر ځمکی دی چی له دغی واقعی څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړی شوی او په هغو سره د نبوی اصحاب آرام او هوسا (خوشاله) شول. ځینی وائی چی بله ځمکه معظمه مکه ده ځینی تری د

پارس او روم ځمکی مرادوی چی وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشده ؤ خلفاؤ رضی الله تعالیٰ عنهم په لاس مفتوح شوی. ځینی وائی تر قیامت پوری هومره ځمکی چی د مسلمانانو په لاس فتح کیږی هغه ګردی (تولی) په دی کښی شاملی دی والله اعلم.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَٰجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ
أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ
وَٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ فَإِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَٰتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾

ای نبی ووایه ته ښځو خپلو ته که چیری یئ تاسی چی غواړی هم دغه ژوندون لږ خسیس او ښایست رونق د هغه پس راشئ چی څه فایده درورسوم (د متعه طلاق درکړم) تاسی ته او خوشی کړم تاسی په خوشی کولو نیکو سره او که یئ تاسی چی اراده لرئ د الله او د رسول د دغه (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت) پس بیشکه الله تیار کړی دی دپاره د نیکی کوونکیو (ښځو) له تاسی نه اجر ډیر لوی (ثواب زیات په جنت کښی)

تفسیر: د رسول الله مطهراتو ازواجو کله چی ولیدل تول خلق ماړه او هوسا (خوشاله) شول نو وی غوښتل چی ښائی زمونږ د ژوندون وسائل هم په ښه صورت سره شی! نو له دوی څخه ځینو بیبیانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کښی خبری اتری وکړی او تری وی غوښتل چی زمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمائی! څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو. پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تیره شوه او قسم ئی یاد کړ چی تر یوی میاشتی پوری به د هیڅ یوی بی‌بی کره نه ورځی. مسجد ته قریب په یوی پاسنی کوته (مشربه) کښی دیره شو صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول. حضرت ابوبکر رضی الله تعالیٰ عنه او عمر رضی الله تعالیٰ عنه په دغه فکر کښی ولویدل چی په څه ډول (طریقه) سره دغه جګړه له منځه لری شی له دوی سره زیاته اندیښنه د دوی د لونو بی‌بی عایشه رضی الله تعالیٰ عنها او بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها وه چی هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړی او بالوسیله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ور نه کړی. دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول او په خپلو خطاؤ ئی وپوهولی بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شول او له هغوی سره ئی د انس او د بی‌تکلفی څه خبری او اتری وکړی څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو. بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخییر آیت نازل شو یعنی خپلو ښځو ته په صافو الفاظو سره ووایه چی له

دوو خبرو ځنی ښائی دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیاره کړی که دوی دنیوی عیش او عشرت او د امیرانو په شان ژوندون غواړی نو دوی ته ووایه چی زما او ستاسی ژوندون سره سخت او مشکل دی او نه سره جوړیږو نو راځئ چی زه تاسی ته څه یعنی د جامو هغه جوړه چی مطلقاتو ته ورکوله کیږی درکړم او په ډیر ښه صورت سره مو مرخصی کړم یعنی په شرعی طریقه سره تاسی ته طلاق درکړم او که د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښی او د آخرت د اعلیٰ مراتبو طالبات یئ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتی کیدلو له سببه به هغه دررسیږی هره هغه بی‌بی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره پخپله خوښه او زړه پاتی کیږی او په صلاحیت سره ژوندون کوی د الله تعالیٰ له طرفه هغی ته خورا (ډیر) لوی اجر تیار کړی شوی دی له دغه ځنی به نور څه ښه شی وی چی په جنت کښی له ګردو (تولو) ځنی په اعلیٰ او ارفع مقام کښی له سیدالانام علیه افضل الصلوٰة والسلام سره اوسیږی ! د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یووړ او ړومبی ئی د الله تعالیٰ دغه حکم بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته واوراوه دی د الله او د رسول الله مرضی ځان ته غوره کره وروسته له هغه نورو ګردو (تولو) ازواجو هم داسی وکړه او د دنیا د عیش او عشرت تصور ئی له خپلو زړونو څخه وویست. د رسول الله صلی الله علیه وسلم په کورونو کښی به همیشه اختیاری فقر او فاقه موجوده وه څه شی چی دوی کره راتله سم د لاسه به په مصرف رسیده بیا به ئی په قرض او پور خپل حیات تیروه پر هم دغسی ژوندون مطهرات ازواج راضی ؤ او دغه ئی چی فرمایلی دی «هر هغه چی پر نیکی دی هغه ته به لوی ثواب وی» د رسول الله صلی الله علیه وسلم ازواج تول سره نیک ؤ ﴿وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ﴾ مګر الله تعالیٰ په قرآن کښی صاف بشارت چاته نه ورکوی تر څو ئی بندګان بی خوفه نشی او تل په خپل حسن الخاتمه پسی سعی وکړی او هم دغه ښه ده وروسته هغو ښځو ته خطاب دی چی د نبی معیت ئی اختیار کړی دی چی د دوی درجی د هغه نسبت له وجی ډیری لوړی (اوچتی) دی نو ښائی چی د دوی اخلاقی او روحانی حیات هم پر هغه معیار وی چی د هغه رفیع مقام سره مناسب دی ځکه چی علاوه د دوی پر ذاتی عظمت دوی امهات المؤمنین دی او پر میندو د اولادو زیاته ذمه واری عائدیږی او لازم دی چی د دوی اعمال او اخلاق د امت لپاره حسنه اسوه وګرځی.

يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَنْ يَّاْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُّضٰعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۭ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرًا ﴿۳۰﴾

ای ښځو د نبی هر څوک چی راشی له تاسی په یوه کار ناکاره ښکاره (چی دغه عصیان دی له رسول الله نه) نو دوچنده به کړ شی هغی ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو ښځو) او دی دغه (دوچندی د عذاب) پر الله آسان

تفسير: د لويانو غلطی هم لويه وی که بالفرض له تاسی ځنی له کومی يوی د بد اخلاقی کوم فعل صادر شی نو هغه سزا چی نورو ته پر هغه عمل ورکوله کيږی د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کيږی او دا کار الله تعالیٰ ته آسان دی يعنی ستاسی وجاهت او د زوجيت نسبت د الله تعالیٰ د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشی کولی.

وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُّؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿۳۱﴾

او هر څوک چه (تل) اطاعت وکړی له تاسی الله او رسول د دغه (الله) ته او عمل کوی د نیکیو نو ور به کړو مونږ هغی (ښځی) ته اجر د هغی دوه کرته (دوه مثله د ثواب د نورو ښځو) او تیار کړی دی مونږ هغی ته رزق روزی نیکه (زیاته په جنت کښی)

تفسیر: یعنی پر نیکی او اطاعت هغومره اجر چی نورو ته وررسیږی د هغه دوچنده تاسی ته دررسیږی او مزید پر هغه یوه خاصه روزی او عزت به هم درعطاء کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دغی لویی درجی سره لازمه ده چه د نیکی ثواب دوچنده او د بدی عذاب هم دوچنده وی» پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ئی فرمایلی دی ﴿إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ﴾ جزء ۱۵ (اسراء (۸) رکوع) ۷۵ آیت

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ

ای ښځو د نبی نه یئ تاسی لکه یو تولګی (په شان د بل تولګی د محمدی امت) له ښځو

تفسیر: یعنی ستاسی حیثیت او مرتبه د عامو ښځو په شان نه ده ځکه چی تاسی د الله تعالیٰ له جانبه د سیدالمرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره انتخاب او غوره شوی یئ او تاسی ئی امهات المؤمنین ګرځولی یئ نو که د تقویٰ او طهارت ډیره ښه نمونه شئ لکه چه له تاسی څخه هم دغه صفات او ستاینه متوقعه ده نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کښی ډیر زیات وی او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسی څخه څرګند (ښکاره) شی نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وی او ډیر زیات قبیح ګڼلی کیږی. الغرض که د فضائلو خوا وی یا د رذائلو خوا په دواړو کښی ستاسی وضعیت (طور طریقه) له نورو عامو مؤمناتو څخه جلا (جدا) او ممتاز دی.

إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ

مَرَضٌ وَّقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوْفًا ﴿٣٢﴾

نو كه چيرى پرهيزګارى كوله تاسى پس مه كوئ نرمى په ويلو كښى پس (كه پسته خبره تاسى وكړه) نو په طمع كښى به پريوځى هغه څوك چه په زړه كښى ئى رنځ وى (د نفاق يا د فجور) او ووايئ تاسى خبره ښه (ځيږه).

تفسير: يعني كه تقوىٰ او د الله جل جلاله ويره پخپلو زړونو كښى لرئ! نو له پرديو سړيو سره چى خبرى اترى كوئ چى د هغه ضرورت خصوصاً امهات‌المؤمنين ته على الاكثر پيښيږى په پستى او زړه وړونكى لهجى سره ئى مه كوئ! بلاشبهه د ښځو په خبرو كښى قدرت په طبيعى ډول (طريقه) سره يو طبيعى پوستوالى ـ نزاكت او لطافت ايښى دى ليكن د پاكو مطهراتو ـ متقياتو ښځو شان او صفت ښائى داسى وى چه حتى المقدور د اجانبو سړيو سره د ضرورى خبرو كولو په وخت كښى لږ شانى په تكليف سره داسى خبرى او اترى او لهجه اختيار كړى چه په كښى لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند (ښكاره) شى او د كوم يوه بد باطن قلبى ميلان خپل طرف ته جذب او كش نه كړى امهات‌المؤمنين ته د دوى د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ په هسى مواردو كښى لا احتياط لازم دى څو كوم روحانى مريض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباه او برباد ونه ګرځوى. حضرت شاه صاحب ليكى «دغه ئى يو ادب وروښود چى كه له كوم نارينه سره خبرى كوى نو ښائى چه داسى ئى وكړى لكه چه ميندى له خپلو ځامنو سره خبرى كوى او كومه خبره چى كوى ښائى هغه هم معروفه او معقوله وى».

وَقَرْنَ فِيْ بُيُوْتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُوْلٰى

او قرار ونيسئ (اى ښځو!) په كورونو خپلو كښى او مه ښكاروئ (ښايست خپل بيګانه سړيو ته) په شان د اظهار (او ښائست) د جاهليت (د ښځو) ړومبنيو.

تفسير: يعني پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه كښى به ښځى بى پردى ګرځيدى او د خپل بدن او د لباس ډول ښائست او د سينګار مظاهره او ښودنه به ئى په علانيه صورت سره كوله د دغى بداخلاقى او بيحيائى وضعيت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شو او ښځو ته ئى صاف او پاك حكم صادر كړ چى دوى دى پخپلو كورونو كښى هستوګنه وكړى! او د جاهليت د رمانى په شانى دى د باندى نه وځى او نه دى د خپل حسن جمال ـ ډول او سينګار نمايش او ښودنه كوى! د امهات‌المؤمنين فرض به په دغه معامله كښى د نورو په نسبت لا زيات مؤكد وى لكه چه د ﴿ لَسْتُنَّ كَاَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ ﴾ په تفسير كښى وليكله شوه ـ باقى د كوم

شرعي يا ضروري يا طبيعي احتياج او ضرورت په بناء بی زينت او زيب په مبتذلو ـ او غير قابل الاعتناء لباسونو کښې د ستر او پردې د مراعاتو سره د دوی احياناً د باندې وتل مشروط په دې چه د ماحول په اعتبار د فتنې او فساد مظنه نه وی بلاشبهه د دې اجازت له نصوصو څخه مستفاد دی بالخاصه د مطهراتو ازواجو په حق کښې د هغه ممانعت نه دی ثابت ـ بلکه د متعددو واقعاتو څخه د دغې خبرې ثبوت هم په لاس راځي ليکن د شارع له ارشاداتو څخنې بالبداهه دغه ظاهريږي چه شريعت هغه نه خوښوی او په هر تقدير هم داسي حکم صادر دی چه خامخا دې يوه مسلمانه ښځه په خپل کور کښې کېنې او د خپل کور زينت او سينګار دې جوړ او برابر کړی او د خپل د باندې وتلو څخه دې شيطان ته د کتلو او سترګو غورځولو موقع ور نه کړی د دې مسئلې تفصيل زمونږ د «شرعي حجاب» په رساله کښې شته پاتې شوه د ستر مسئله يعني ښځې خپل کوم اعضاء د نارينه ؤ په مخ کښې ښکارولې شي؟ او خپل کوم اعضاء دې پټ کړی او کشف ئې ناجائز دی؟ د دې تفصيل د «النور» په سورت کښې ليکلی شوی دی.

تنبيه: کوم احکام چه په دغو آيتونو کښې مذکور دی د ګردو (تولو) ښځو دپاره دی د مطهراتو ازواجو په حق کښې کله چه د دې تأکيد او اهتمام زيات ضرورت ؤ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولی شوی دی زما په نزد له ﴿ يٰنِسَآءَ النَّبِيِّ مَن يَّأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ څخه تر ﴿ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَآءِ ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو په تمهيد کښې د دوو شقوقو ذکر ؤ د بيحيائۍ د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ ﴾ څخه تر ﴿ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولٰى ﴾ پورې وکړی شو بل د الله تعالیٰ او د رسول الله اطاعت او صالح عمل د هغه سلسله د ﴿ وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ ﴾ څخه تر ﴿ أَجْرًا عَظِيمًا ﴾ پورې دوام لري خلاصه ئې داسې شوه چه د بدی له مواقعو څخه د ځان ساتنه او د نيکۍ په طرف سبقت ګردو (تولو) ته ضروري دی مګر مطهراتو ازواجو ته له ګردو (تولو) ښځو څخه زيات هغه ضروري او حتمي ده د دوی د نيکۍ او د بدۍ وزن دوچنده درولی شوی دی له دغه تقرير سره موافق د ﴿ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ﴾ تفسير هم بی تکلفه پوهيدلی کيږي.

وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَآتِينَ الزَّكٰوةَ وَأَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ

او سم دروئ لمونځ (چه د بدني عباداتو اصل دی) او ورکوئ زکوٰة (چه د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د دغه (الله).

تفسير: يعني له نورو څخه زيات تاسی د دغو شيانو اهتمام وکړئ! ځکه چه تاسی له نبي سره اقرب او د امت دپاره نمونه يئ!

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه اراده لری الله د دی چه لری کړی له تاسی ګناه ای اهل البیت (کورنی د محمد رسول الله) او چه پاک کړی تاسی (له ګناه) په پاکوالی.

تفسیر: د الله تعالیٰ اراده هم دا ده چه د نبی صلی الله علیه وسلم پر کورنی باندی د دغو احکامو تعمیل په ښه شان سره وکړی او دوی ښه صاف او پاک وګرځوی او سم د دوی له رتبی سره دوی ته داسی قلبی صفائی او اخلاقی پاکی عطاء وفرمائی چه په هغی سره دوی له نورو شخه فائقی او ممتازی وی (چه د هغی په لوری ئی په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کښی د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزئید سره اشاره فرمایلی ده) دغه تطهیر او د رجس اذهاب هم هغسی نه دی لکه چه د وضوء په آیت کښی ﴿وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ﴾ د المائدة (۲) رکوع ٦ آیت یا د «بدر» په قصه کښی به ﴿لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾ د الانفال (۲) رکوع ۱۱ آیت دا تری مراد شوی دی بلکه دلته له تطهیر شخه د تهذیب النفس ـ تصفیةالقلب او تزکیةالباطن هغه اعلیٰ مرتبه مراد ده چه اکملو اولیاؤ الله ته حاصله وی او د هغی له حصول شخه وروسته اګر که دوی د انبیاء الله په شان معصوم نه ګرځی هو! محفوظ ویلی کیږی لکه چه د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآیة ـ فرمایل او د (اراد الله) نه فرمایل پخپله د دغی خبری دلیل دی چه د اهل البیت دپاره عصمت نه دی ثابت.

تنبیه: په نظم‌القرآن کښی تدبر کونکیو ته د یوی لمحی دپاره هم په دغه خبره کښی هیڅ شک او شبهه نشی واقع کیدی چه دلته د اهل البیت په مدلول کښی یقیناً مطهرات ازواج داخل دی ځکه چه د دغه آیت شخه ړومبی او وروستی په توله رکوع کښی ډیر خطابات له هم هغو سره شوی دی. او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کښی د هم دوی په طرف کړی شوی دی. علاوه پر دی په قرآن کښی عموماً دغه لفظ په هم دغه سیاق مستعمل شوی دی. د حضرت ابراهیم علیه السلام ښځی بی‌بی ساری رضی الله تعالیٰ عنها ته د خطاب کولو په وخت پرښتی ویلی ؤ ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ﴾ د هود (۷) رکوع ۷۳ آیت د بیت نسبت مطلقی ښځی په طرف سره له دی نه چه د نکاح له قیده وتلی هم ده مګر د عدت د مدت د تیرولو دپاره هم لا د خپل خاوند کره ناسته ده په دغه آیت کښی کړی شوی دی ﴿لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِن بُيُوتِهِنَّ﴾ (الطلاق اول رکوع ۱ آیت ۲۸ جزء) د حضرت یوسف علیه السلام په قصه کښی هم د بیت نسبت د بی‌بی زلیخا رضی الله تعالیٰ عنها په طرف کړی شوی دی. ﴿وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا﴾ (یوسف (۳) رکوع) ۲۳ آیت په هر حال په «اهل البیت» کښی دلته د ازواجو دخول یقینی دی بلکه د آیت خطاب ړومبی له هغو سره دی لیکن کله چه اولاد او زوم هم پخپل ځای په اهل‌البیت (کوروالاؤ) کښی شامل دی لکه له

ځینو حیثیتونو دوی د دی لفظ لا زیات استحقاق لری لکه چه د احمد د مسند په یوه روایت کښی د «حق» له لفظ څخه ظاهریږی ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانبه حضرات فاطمه ـ علی ـ حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهم ته په یوه څادر کښی ځای ورکول او د دوی په نسبت «**اللّٰهم هٰؤلآء اهل بیتی**» او نور فرمایل او د حضرت بی‌بی فاطمی رضی الله تعالیٰ عنها د کور له قریبه د تیریدلو په وخت کښی د **الصلوٰة اهل البیت** ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ﴾ الآیة ـ خطاب کول د دغه حقیقت د ظاهرولو دپاره ؤ اګر که د دی آیت نزول ظاهراً د ازواجو په حق کښی دی او له هم هغو سره تخاطب کیږی مګر دغه حضرات هم په طریق الاولیٰ سره په کښی شامل او د دغه لقب مستحق او د تطهیر د فضیلت اهل دی. باقی کله چه مطهرات ازواج د قرآنی خطاب رومبنی مخاطبان دی نو ځکه د دوی په نسبت دی اظهار او تصریح ته ضرورت نه دی پاتی. والله اعلم بالصواب.

وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

او یادوئ تاسی هغه چه لوستی کیږی په کورونو ستاسی کښی له آیتونو د الله (چه قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول) بیشکه چه الله دی ښه عالم الاسرار ښه خبردار

تفسیر: یعنی په قرآن او سنت کښی کومی خبری چه د الله تعالیٰ پر احکامو او د پوهی پر مطالبو شاملی دی هغه زده او یادی کړئ! او نورو ته ئی هم ورښیئ! او د الله تعالیٰ د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چه تاسو ته ئی په داسی متبرکو کورونو کښی ځای درکړی دی چه د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده.

د الله تعالیٰ په آیتونو کښی ډیر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دی هغه الله جل جلاله پر دی ښه پوهیږی چه کوم یو سری د دی امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانی سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسی ئی د ده په زوجیت سره غوره کړی یئ ځکه چه الله تعالیٰ د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی او هیڅ یو کار بی له حکمته او تدبیره او تناسبه او تعلقه او ارتباطه نه کوی.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

وَالْقٰنِتِيْنَ وَالْقٰنِتٰتِ وَالصّٰدِقِيْنَ وَالصّٰدِقٰتِ وَالصّٰبِرِيْنَ وَالصّٰبِرٰتِ

بیشکه چه مسلمانان سړی او مسلمانانی ښځی او مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی او اطاعت کوونکی سړی او اطاعت کوونکی ښځی او رښتین سړی او رښتینی ښځی او صبر کوونکی سړی او صبر کوونکی ښځی.

تفسیر: یعنی تکالیف پر ځان اخیستونکی سختی او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان ګالونکی (برداشت کونکی)، د شریعت پر احکامو قائم او ټینګ پاتی کیدونکی.

وَالْخٰشِعِيْنَ وَالْخٰشِعٰتِ

او ویریدونکی عاجزی کوونکی سړی او ویریدونکی عاجزی کوونکی ښځی.

تفسیر: یعنی د تواضع او د عاجزی او د انکسار غوره کوونکی یا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکی.

وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقٰتِ وَالصَّآئِمِيْنَ وَالصّٰٓئِمٰتِ وَالْحٰفِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَالْحٰفِظٰتِ وَالذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَّالذّٰكِرٰتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿۳۵﴾

او خیرات کوونکی سړی او خیرات کوونکی ښځی او روژه نیوونکی سړی او روژه نیوونکی ښځی او حفاظت کوونکی سړی ځای د شهوت خپل (له ښځو) او ساتونکی ښځی (ځای د شهوت خپل له سړیو) او ذکر کوونکی سړی الله لره (په ذکر) ډیر او ذکر کوونکی ښځی (الله لره په ذکر ډیر) تیار کړی دی الله دغو (لسو واړو جامع الطاعاتو سړیو او ښځو ته) مغفرت او اجر ډیر لوی (جنت).

تفسیر: ځینو مطهراتو ازواجو ویلی وه چه په قرآن شریف کښی ډیر ځایونه د نارینه ؤ ذکر شته مګر د ښځو ذکر هیچیری نشته او ځینو نورو صالحانو ښځو ته داسی خیال پیدا شو چه په سابقه ؤ آیتونو کښی د ازواج النبی تذکار وشو خو د نورو ښځو په نسبت هیڅ کومه تذکره ونشوه ـ نو په دغه تناسب دغه آیت نازل شو څو تولی سره متسلی شی چه که نارینه وی یا ښځه

د هیچا محنت او زحمت د الله تعالیٰ په نزد نه ضایع کیږی، هم هغسی چه نارینه ؤ ته د روحانی او اخلاقی ترقی د حاصلولو ذرایع او وسایل شته ښځو ته هم دغه میدان خلاص دی دغه ئی د اناثیه ؤ طبقی د اطمینان او تسلی دپاره وفرمایل که نه هر هغه احکام چه په قرآن کښی د نارینه ؤ دپاره فرمایلی شوی دی هم هغه عموماً پر ښځو هم عائدیږی او د بیل نوم اخیستلو دپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتی. هو! په دوی پوری نور خصوصی احکام بیل بیان کړی شوی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَّعْصِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ ضَلَّ ضَلٰلًا مُّبِيْنًا ﴿۳۶﴾

او نه دی (روا) هیڅ مؤمن سړی او نه هیڅ مؤمنی ښځی ته کله چه حکم وکړی الله او رسول د دغه (الله) په یو امر کار کښی دا چه وی دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ او هر څوک چه اطاعت نه کوی د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق ګمراه شو په ګمراهی ښکاره سره.

تفسیر: حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها بنت امیمة بنت عبدالمطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چه د قریشو له ډیری لوئی کورنی څخه وه رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چه د هغی نکاح حضرت زید رضی الله تعالیٰ عنه بن حارثه سره وتړی دغه زید هم اصلاً د عربو له شرفاؤ څخه ؤ ـ خو کوم ظالم په وړوکوالی دی تښتولی او د مریی په عنوان ئی د معظمی مکی په بازار کښی پلورلی (خرڅ کړی) ؤ بیا دغه زید رضی الله تعالیٰ عنه د حضرت بی‌بی خدیجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها له طرفه په بیع سره واخیست شو چه څو موده وروسته بی‌بی صاحبی دغه خپل مریی رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وبانښه کله چه زید رضی الله تعالیٰ عنه لوی او هښیار شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملګرتوب د شام په یوه تجارتی سفر کښی تللو څه وخت چه زید رضی الله تعالیٰ عنه د خپل کور او کلی له څنګه تیریده دلته ئی د خپلو اقاربو او خپلوانو پوښتنه او پلټنه (تحقیق) وکړه ـ څو د زید رضی الله تعالیٰ عنه پلار ـ تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی حاضر شول او داسی غوښتنه ئی تری وکړه چی «د زید معاوضه له مونږ څخنی واخلئ! او پر مونږ ئی وسپارئ!» رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د معاوضی هیڅ ضرورت نشته که زید پخپلی رضا او خوښی له تاسی سره ځی سل کرته دی لاړ شی! زما له خوا ورته هیڅ ممانعت نشته کله چه هغوی له زید څخه دغه پوښتنه

وكړه زيد ووېل «چه زه له محمد صلی الله عليه وسلم څخه بل هيڅيرى نه ځم ځکه چه دوى له ما سره ډير ښه سلوک کوى او له مور او پلار څخه مى ښه ساتى.» په دغه تقريب رسول الله صلى الله عليه وسلم دى آزاد کړ او خپل زوى ئى وباله ـ لکه چه خلقو د هغى زمانى د رواج سره سم ده ته زيد بن محمد ويل. تر هغه پورى چه دغه آيت نازل شو ﴿ ٱدۡعُوهُمۡ لِأٓبَآئِهِمۡ هُوَ أَقۡسَطُ عِندَ ٱللَّهِۚ ﴾ دلته به د زيد بن محمد صلى الله عليه وسلم په ځاى خلقو زيد بن حارثه باله کله چه سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه څخه د دغه عظيم نسبت شرف بيل کړى شوى ؤ ښائى د دغه د تلافى دپاره د ټولو اصحابو له مجمع څخه يواځى هم ده ته دغه شرف وروبخښلى شو چه نوم ئى تصريحاً په قرآن کريم کښى وارد شو لکه چه وروسته راځى ﴿ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا ﴾ په هر حال کله چه د حضرت زينب رضى الله تعالىٰ عنها د کورنى حيثيت ډير لوړ (اوچت) ؤ او زيد رضى الله تعالىٰ عنه بن حارثه ظاهراً د مريتوب په داغ داغلى شوى ؤ نو ځکه نه پخپله بى‌بى زينبه رضى الله تعالىٰ عنها او نه د دى ورور په دغه خوښ او رضاء ؤ چى د دى نکاح له زيد سره وتړله شى ليکن د الله تعالىٰ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منظور داسى ؤ چه داسى موهوم تفريقات او امتيازات د دى د نکاح په لاره کښى نه ښائى چه حائل شى نو ځکه رسول الله مبارک پر بى‌بى زينب رضى الله تعالىٰ عنها او د دى پر ورور زور زور غوږځاوه څو هغوى پر دغه نکاح راضى شول ـ په دغه وخت کښى دا آيت نازل شو او دغه خلقو خپله خوښى او مرضى د الله جل جلاله او د رسول الله صلى الله عليه وسلم تر خوښى او مرضى جار او قربان کړله او د بى‌بى زينبى رضى الله تعالىٰ عنها نکاح له حضرت زيد رضى الله تعالىٰ عنه بن حارثه سره وتړله شوه.

وَإِذۡ تَقُولُ لِلَّذِيٓ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ وَأَنۡعَمۡتَ عَلَيۡهِ أَمۡسِكۡ عَلَيۡكَ زَوۡجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخۡفِي فِي نَفۡسِكَ مَا ٱللَّهُ مُبۡدِيهِ وَتَخۡشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخۡشَىٰهُۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيۡدٞ مِّنۡهَا وَطَرٗا زَوَّجۡنَٰكَهَا لِكَيۡ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ حَرَجٞ فِيٓ أَزۡوَٰجِ أَدۡعِيَآئِهِمۡ إِذَا قَضَوۡاْ مِنۡهُنَّ وَطَرٗاۚ وَكَانَ أَمۡرُ ٱللَّهِ مَفۡعُولٗا ﴿٣٧﴾

او (ياد کړه اى محمده!) کله چه ووېل تا هغه (زيد) ته چى انعام کړى ؤ الله پر هغه (په اسلام سره) او انعام کړى ؤ تا پر هغه (په آزادولو سره) چى

وساته ته په ځان ښځه د تا (زينب بنت جحش) او وويريږه له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده!) تا په زړه خپل کښې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی ؤ د هغې (چې زوجة النبی کيدل د زينب دی) او ويريدی ته له خلقو او الله ډير لايق دی د دی چه وويريږی ته له ده نه کله چې تمام کړ زيد له دغې (زينب) څخه خپل غرض (او طلاقه ئې کړه او عدت ئې تير شو) نو په نکاح درکړه مونږ تاته دغه (زينب) دپاره د دی چې نه وی پر مؤمنانو سختی (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعياؤ د دوی کله چې تمام کړی (دغه ادعياء) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقی ئې کړی او عدت ئې تير شی) او دی امر حکم د الله کيدونکی هرومرو (خامخا).

تفسير: يعنی حضرت زيد رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی زينب رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ او د دی عدت هم تير شو او اوس زيد رضی الله تعالیٰ عنه له بی‌بی زينبی رضی الله تعالیٰ عنها سره هيڅ غرض او تعلق نه لری. کله چې بی‌بی زينب رضی الله تعالیٰ عنها د زيد رضی الله تعالیٰ عنه په نکاح کښې ورغله نو زيد بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه د دغې ميرمنی په نظر کښې خوار او حقير ښکاريده، د دی طبيعت او مزاج به له هغه سره نه لګيده او پخپلو منځو کښې ئې له هم دی سببه موافقت نه کاوه هميشه د دغو دواړو په منځ کښې به جنګ او جګړه نښتی وه. نو زيد رضی الله تعالیٰ عنه به د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور کښې حاضريده او خپل دغه شکايت به ئې وړواندی کاوه او هم داسی به ئې ويل چې زه دغه خپله ښځه خوشی کوم ځکه چې زما ګذران ورسره نه کيږی او شپې می ورسره نه تيريږی ـ خو رسول الله صلی الله عليه وسلم به تل دی منع کاوه او د صبر او استقامت توصيی به ئې ورته کولی او ورته به ئې ويل چه هغې زما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلی منشاء او خوښی په خلاف له تاسره خپله نکاح وتړله نو که ته ئې اوس خوشی کړی نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزيزانو او خپلوانو ته د بل ذلت او سپکوالی په منزله وی نو ځکه له الله څخه وويريږه! او په وړوکو وړوکو خبرو دغسی خبری ته اقدام مه کوه او څو دی له وسه کيږی ګذران کوه! او شپې او ورځې دی ورسره په ښه شان تيروه! کله چه په هيڅ ډول (طريقه) د دوی دواړو په منځ کښې موافقت رانغی او تل به د دوی په منځ کښې جنګ او جګړی نښتی وی ـ او په شپه او ورځ کښې به د دوی د مناقشی مرافعی رسول الله صلی الله عليه وسلم ته رسيدی نو ممکن دی چه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په زړه کښې به دغی خبری خطور کړی وی که زيد لاعلاجه شی او مجبوراً خپله ښځه خوشی کړی نو د بی‌بی زينبی تسلی او اطمينان بی له دی نه په بل شی نه کيږی څو چه زه خپله نکاح ورسره ونه تړم ليکن د جاهلانو او منافقانو له بد ويلو څخه په انديښنه کښې ؤ چه دوی به داسی وائی چه «محمد د خپل زوی ښځه په نکاح واخيسته» حال دا چه دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه ـ چه د الله جل جلاله په نزد متبنی په هيڅ يوه خبره کښې د

زوی حکم نه لری.
له بل جانبه د الله تعالیٰ اراده په دی سره تللی وه چه دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملی طور سره لری او ورکه کړی څو مسلمانانو ته په مستقبل کښی له داسی مسائلو ځنی هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپیښ نشی ـ او د هیڅ توحش او استنکاف مورد ورپاتی نه وی. نو الله تعالیٰ خپل رسول ته اطلاع ورکړه چه «زه بی‌بی زینب ستا په نکاح کښی درکوونکی یم» ولی ئی درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿ لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ ﴾ په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره ظاهروی یعنی
غرض له دغی نکاح څخه دا دی چه د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخی محو او معدوم شی او د دغی باطلی مفکوری بیخی قلع او قمع وکړه شی او وروسته له دی نه بل هیڅ قسم تنګسه او ممانعت په دغه معامله کښی پاتی نشی. او ښائی چه د هم دغه حکمت په اساس به ړومبی د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح حکماً زید رضی الله تعالیٰ عنه سره تړلی شوی وی ځکه چه دغه خبره پاک الله ته معلومه وه چه دغه نکاح به تر ډیر مدت پوری نه پاتی کیږی. څو مهمه مصالح ئ چه د هغوی حصول پر دغه عقد پوری معلق و. الحاصل نبی الکریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د خپل دغه شخصی خیال او د دغه آسمانی پخوا ویلو له اظهاره د عوامو د طعن او د تشنیع لامله (له وجی) شرمیده او له دی نه به ئی هم حیا کوله چه زید ته د طلاق مشوره ورکړی لیکن د الله تعالیٰ خبره هرومرو (خامخا) ربښتیا کیدونکی ده او حتمی او ضروری ئ چه د الله تعالیٰ دغه تکوینی او تشریعی حکم نافذ او تعمیل شی بالاخره زید رضی الله تعالیٰ عنه بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها ته طلاق ورکړ ـ او عدت ئی تیر شو وروسته الله تعالیٰ د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها نکاح زمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره وتړله. له دغه تقریر څخه معلوم شو کوم شی چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کښی پټ ئ هغه هم دا د نکاح پخوا ویل او د هغه خیال ئ چه د هم دغه اظهار پخپله الله تعالیٰ وفرمایه لکه چه د ﴿ زَوَّجْنَاكَهَا ﴾ له لفظ څخه ظاهر دی او ویره له دغی خبری څخه وه چه نه چه ځینی خلق به پر دغه خبره بدګمانی یا بد ویل وکړی او خپله آخره خاتمه او عاقبت به خراب او ویجاړ وګرځوی یا به په خپله ګمراهی کښی لا ترقی وکړی څرنګه چه د مهمه ئ شرعیه ئ مصالحو په مقابل کښی دغسی تذبذب او تردد هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رفیع شان څخه نازل ئ نو د «**حسنات الابرار سیئات المقربین**» له قاعدی سره سم هغه په عتاب لرونکی لهجی سره دروند او ثقیل ښکاره کړی شوی دی لکه چه عموماً د انبیاؤ علیهم السلام د زلاتو په ذکر کښی شویدی.
تنبیه: دغه مو چه ولیکل الله تعالیٰ د بی‌بی زینبی رضی الله تعالیٰ عنها د نکاح خبر له رسول الله سره پخوا له دی نه ورکړی ئ ـ دغه روایات په فتح الباری د «الاحزاب» د سورت په تفسیر کښی موجود دی پاتی شوی هغه چتی (بیکاره) او بی موردی قصی او خبری چه حاطب‌اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایی مستشرقینو په دغه مقام کښی لیکلی دی او زمونږ ځینی متجدد زلمیان هم هغه د خپلی پوهی د نمونی پشان بیانوی د هغو په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله

عليه داسی ليکی «**لاينبغی التشاغل بها**» او ابن کثير رحمة الله عليه ليکی

«احببنا ان نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلانوردها».

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۖ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾

نشته پر نبی هيڅ قدر سختی (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زينبی) کښی چه مقرره کړی وه الله ده ته طريقه مقرره کړی ده الله په هغو (انبياؤ) چه تير شوی دی ړومبی له دی نه، او دی امر حکم د الله يو حکم مقرر کړی شوی (په قطع او جزم سره) هغه (انبياء) چه رسوی پيغامونه د الله (امتيانو خپلو ته) او ويريږی له دغه (الله) او نه ويريږی د بل هيچا مگر يواځی له الله او کافی (بس) دی الله ښه حساب کوونکی (د بندگانو).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ حکم قاطع او نافذ دی کومه خبره چه د ده له جانبه طی او صادر شوی وی هغه هرومرو (خامخا) کيدونکی ده. بيا نبی صلی الله عليه وسلم ته په داسی کولو کښی هيڅ مضايقه نشته چه په شريعت کښی روا دروای شوی ده. انبياء او رسولان د الله تعالیٰ په پيغام رسولو کښی له ماسواء الله د بل هيچا څخه نه دی ويريدلی لکه چه تا هم خپل د دغه پيغام په رسولو کښی تر نن ورځی پوری د هيڅ شی پروا نه ده کړی ـ او نه د چا د ويلو او اورولو له تصوره لږ څه متأثر شوی ئی نو بيا د دی نکاح په معامله کښی به ولی څه ممانعت واقع شیٔ حضرت داؤد عليه السلام يو سل ښځی درلودی (لرلی) ـ هم داسی حضرت سليمان عليه السلام هم د ازدواج په کثرت کښی مشهور دی. سفهاء او ناپوهان هغه الزام چه پر تاسی اړوی د سابقينو انبياؤ په سوانح کښی له دی نه زيات د هغه اشباه او نظائر شته ـ لهٰذا تاسی ته نه ښائی چه دغو سفاهتی او جهالتی تنقيداتو ته وګورئ! وروسته دغه راښيی چه حضرت زيد بن حارثه رضی الله تعالیٰ عنه چه هغه تاسی د خپل زوی په ځای بللی ؤ ستاسی واقعی زوی خو نه دی ګرځيدلی چه د هغه د مطلقی ښځی سره به تاسی نکاح نشی ترلی ـ او يو زيد رضی الله تعالیٰ عنه څه بلکه تاسی له نورو نارينه ؤ ځنی هم د هيڅ يو سړی پلار نه ئی ځکه چه ستاسی له اولادی ځنی خو يا هغه هلکان ؤ چه په وړوکوالی کښی مړه شول ـ او ځينی د دغه آيت د نزول په وخت کښی

بیخی نه ؤ پیدا شوی یا خو جونی وی چه د هغوی له منځه د سیدتنا حضرت فاطمة الزهرا رضی الله تعالیٰ عنها اولاده په دنیا کښی منتشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقی) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسی ولیکن رسول د الله دی (خلقو ته په شان د معنوی پلار)

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده زوی مه ګڼئ! هو! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی نو په دغه حساب سره ګرد (تول) د ده روحانی زامن دی لکه چه د ﴿ ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ﴾ په تفسیر کښی ولیکل شو.

وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

او مهر د (تولو) انبیاؤ دی (چه پس له دی نه بل نبی نه دی). او دی الله پر هر څیز ښه عالم

تفسیر: د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انبیاؤ پر سلسله د اختتام مهر ولګید ـ اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږی ـ پس هر چاته چی نبوت رسیدلی دی نو له هم دی جهته د دوی د نبوت دوره له ګردو (تولو) انبیاؤ څخه وروسته ایښی شوی ده چی د قیامت تر قیام پوری به اوږدوالی لری حضرت مسیح علیه السلام به هم په آخره کښی د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتی په شان او حیثیت راځی او د عیسوی د نبوت او رسالت عمل به په هغه وخت کښی جاری نه وی لکه چی نن ورځ هم د ګردو (تولو) انبیاؤ ادیان پخپلو ځایونو کښی موجود شته مګر په شپږو جهاتو کښی یواځی د محمدی نبوت جاری او ساری دی په حدیث کښی راغلی دی که نن موسیٰ علیه السلام د ځمکی پر سر ژوندی وی نو هغه ته به هم ماسواء زما له متابعته بله چاره نه وه بلکه د ځینو محققینو په نزد پخوانی انبیاء به هم پخپلو زمانو کښی د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم له عظمی روحانیته مستفید کیدل لکه چی په شپه کښی سپوږمی او ستوری د لمر له رنا (رڼا) څخه مستفید کیږی حال دا چی په دغه وخت کښی لمر له سره په سترګو نه راځی هم هغسی چه د رنا (رڼا) ګرد (تول) مراتب په عالم الاسباب کښی پر لمر تمامیږی هم داسی د نبوت او رسالت ګرد (تول) مراتب او د کمالاتو تولی سلسلی هم په محمدی روح ختمیږی. په دغه لحاظ سره ویلی شو چی محمد صلی الله علیه وسلم د رتبی او زمانی او له هر حیثیته خاتم النبیین دی او هر چا ته چه نبوت وررسیدلی دی، د دوی د مهر

لګولو څخه وروسته وررسیدلی دی. والله اعلم بالصواب.

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآنه ـ حدیث ـ د امت اجماع څخه په سلهاؤ دلایل ځینو معاصرو عالمانو راتول کړی دی او تری مستقل کتابونه ئی لیکلی دی چه د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباه نه پاتی کیږی چه د دغی عقیدی منکر قطعاً کافر او له اسلامی ملت څخه خارج دی او دی الله پر هر شیز ښه عالم یعنی هم دغه الله تعالیٰ پر دغه باندی هم علیم او خبیر دی چه د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کښی کیښود شی.

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿۴۱﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿۴۲﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) یادوئ الله په یادولو ډیرو سره او تسبیح وایئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بیګا کښی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ دومره لوی احسان فرمایلی دی چه داسی عظیم‌الشان رسول او د انبیاؤ سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ئی ستاسی د هدایت دپاره لیږلی دی نو پر دغه د ده شکر اداء کړی! او له سره حقیقی منعم مه هیروئ! په ناستی او ولاړی ـ په تللو او راتللو ـ په شپه او ورځ ـ په صبا او بیګا په ګردو (ټولو) اوقاتو او حالاتو او محلاتو کښی د الله تعالیٰ په ذکر او فکر کښی لګیا اوسئ!

هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿۴۳﴾

دی هغه (الله) دی چی رحمت (نازلوی) پر تاسی او پرښتی د دغه (الله هم مغفرت درته غواړی) دپاره د دی چی وباسی (الله) تاسی له تیارو (د کفره) رڼا (رڼرا) ته (د اسلام) او دی (الله) پر مؤمنانو ډیر رحم والا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسی کیږی چه الله تعالیٰ هغه خپل رحمت پر تاسی نازلوی چه د پرښتو په وسیله ئی لیږی ـ هم دغه رحمت او برکت دی چه ستاسی لاس ئی نیولی دی او د جهالت او ضلالت له تیارو څخه ئی ایستلی ئی او د علم ـ پوهی او تقویٰ د رڼا (رڼرا) په طرف ئی لاره درښوولی او بیولی ئی یئ که د الله تعالیٰ خاصه مهربانی پر ایمان لرونکیو نه وی نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کیده؟ او

ځرنګه به هغه له دوی سره محفوظ پاتې کيده؟ د الله تعالیٰ په لطف او مهربانۍ مؤمنين د رشد او هدايت ـ او ايمان او احسان په طريقو کښې ترقي کوی دغه خو د دوی دنيوی حال دی د دوی د اخروی اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځی.

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلٰمٌ ۚ وَّاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيْمًا ﴿۴۴﴾

(د الله) پيشکش دوی ته په هغی ورځی چه ملاقات وکړی دوی له دغه (الله) سره سلام دی او تيار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډير لوی (جنت).

تفسير: يعنی الله تعالیٰ به پر دوی سلام ليږی او پرښتې به هم پری سلام اچوی او بيا ورنژدی کيږی مؤمنين به هم پخپلو منځونو کښې د سلامونو هم داسې مبادله او تعارف کوی لکه چه په دنيا کښې ئې سره کوی.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ اِنَّاۤ اَرْسَلْنٰكَ شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا وَّنَذِيْرًا ﴿۴۵﴾

ای نبی بيشکه مونږ ليږلی مو ئې ته شاهد (په هغه چا چه ورليږلی شوی ئې) او زيری ورکوونکی (په نعيم سره مؤمنانو ته) او ويروونکی (له جحيم ځخه کافرانو ته).

تفسير: يعنی حضرت محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم تاسی ته د الله تعالیٰ توحيد درزده کوی او تاسو ګردو (تولو) ته سمه صافه لاره درښيی هر هغه شي چه وائی په زړه او په عمل سره پری شاهدی ورکوی او په محشر کښې به هم د امت په نسبت شاهدی لولی چه د الله تعالیٰ پيغام کوم يوه سری تر کومی اندازی پوری منلی دی؟ (او زيری ورکوونکی دی مؤمنانو ته په نعيم سره او ويروونکی دی منکرانو ته له جحيم ځخه) يعنی غاړه ايښودونکی او فرمان منونکی ته په ثواب سره زيری ورکوی غاړه غړوونکی او نافرمانان په عذاب سره ويروی.

وَّدَاعِيًا اِلَى اللّٰهِ بِاِذْنِهٖ وَسِرَاجًا مُّنِيْرًا ﴿۴۶﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دی (الله) او ډيوه روښانه کوونکی.

تفسیر: پخوا ئې فرمایلي ؤ چې د الله تعالیٰ رحمت مؤمنین له تیارو څخه وباسي او رڼا (رڼرا) ته ئې راولي دلته دغه راښيي چه هغه رڼا (رڼرا) د دغي ډیوی څخه منتشره شوی ده. ښائی د ډیوی لفظ په دغه ځای کښې په هغې معنی سره وی چې د «نوح» په سورت کښې داسې فرمایلي شوی دی ﴿ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴾ - الله تعالیٰ سپوږمی رڼا (رڼرا) او لمر ئې ډیوه ګرځولی ده» یعنی تاسي د نبوت او د هدایت هغه لمر ئې چه ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا (رڼرا) ته هیڅ ضرورت نه دی پاتي او نوری ګردی (تولی) رڼاګانی (رڼراګانی) په دغه اعظم نور کښې محو او مدغم شوی دی.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾

او زیری وکړه په مؤمنانو په دی چه بیشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل ډیر لوی (جنت).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په دنیا او عقبیٰ کښې دغه محمدی امت ته د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په طفیل پر نورو تولو اممو لویوالی او لوړوالی (اوچت والی) ورعطا فرمایلي دی.

وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو (چې مخالف له شریعته وی) او پریږده ضرر د دوی (په انتقام اخیستلو کښې) او توکل وکړه پر الله، او کافي (بس) دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنی کله چه الله تعالیٰ تاسي ته داسې کمالات او داسې غوره او منتخبه جماعت عنایت فرمایلي دی نو تاسي حسب المعمول د دعوت او اصلاح او تبلیغ فرائض په پوره قوت او مستعدی سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چې الله تعالیٰ تاسي ته درکړی د هغه په ویلو او کولو کښې د هیڅ یوه کافر او منافق او د نورو د چټی (بیکاره) ویلو خیال او پروا مه کوئ! **(ودع أذاهم** - الآیة - او پریږده ضرر د دوی په انتقام اخیستلو کښې او توکل وکړه پر الله او کافي (بس) دی الله وکیل) یعنی که دغه اشقیاء تاسي په ژبه او عمل وځوروی نو تاسي د دوی هیڅ پروا مه کوئ!. او د هغوی خبرو ته بیخی غوږ مه ږدئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به

پخپل قدرت او رحمت سره ګرد (تول) کارونه جوړوی د مجرمینو لار ښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه تول د هم ده د قدرت په لاس کښې دی تاسی ته هیڅ ضرورت نه دی پاتی چه په دغه فکر او اندیښنه کښې خپل ځان وکړوئ! د دوی مطلب خو هم داسی دی څو تاسی د دوی له طعنو او تشنیعو او نورو تعدیباتو څخه وویریږی! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ له فریضی څخه مخ واړوی! که په فرض المحال سره تاسی هم داسی وکړئ نو ګواکی د دوی مطلب مو پوره کړ او د هغوی خبرو ته مو غوږ کیښود. (العیاذبالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا ۖ فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چی په نکاح واخلی مؤمنی ښځی بیا طلاقی کړی تاسو دوی پخوا له دی نه چی مس (صحیحه خلوت) وکړی له دوی سره پس نشته تاسی ته پر دغو مطلقاتو هیڅ شمیر (د ورځو) چه شمیری به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشی کړئ دوی په خوشی کولو ښو سره.

تفسیر: یعنی هغه سړی چه خپلی ښځی ته پخوا له جماع یا صحیح خلوت څخه طلاق ورکړی که د دی دپاره ئی مهر تاکلی (مقرر کړی) وی نو نیمائی مهر ئی پری اوړی که نه لږ څه فایده وروړسوی یعنی سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دی ورکړی او په ښه صورت سره دی خوشی او مرخصه کړی ـ او که ښځه په دغه صورت وغواړی چه له بل چا سره خپله نکاح وتړی نو عدت پری نشته زمونږ د حنفیانو په نزد صحیحه خلوت هم د جماع حکم لری د دغی خبری تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښې ولوستل شي دغه مسئله ئی دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کښې بیان وفرمایله چه د هغه سلسله له لری ځای څخه دوام لری په منځ کښې څو آیتونه د ضمنی مناسباتو له سببه راغلل ـ له دی ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو په روایاتو کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوی ښځی سره نکاح وتړله ـ کله چه هغی ته ورنژدی کیده نو دغی ښځی وویل چه زه له تا څخه الله تعالیٰ ته پناه نیسم» رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل چه «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو او خطاب ئی ایمان لرونکو ته وفرمایه څو معلوم شي چه دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پوری څه خصوصیت نه لری بلکه پر ګردو

(تولو) مسلمانانو هم دغه حکم شته سم له دغه سره رسول الله مبارک هغی ښځی ته جوړه ورکړه او مرخصه ئی کړه مگر دغی ښځی په تول عمر کښی پر خپل دغه محرومیت ژړل.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَٰجَكَ ٱلَّٰتِيٓ ءَاتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَٱمْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ ٱلنَّبِيُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِيٓ أَزْوَٰجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾

ای نبی بیشکه مونږ حلالی کړی مو دی تاته ښځی ستا هغه ښځی چی ورکړی دی تا دوی ته مهرونه د دوی او هغه ښځی چه مالک شوی دی (د هغو) ښی لاس ستا له هغو (وینځو) چی راګرځولی دی الله په تا (له کفارو) او لونی د عم (تره) ستا او لونی د عمی (ترور) ستا او لونی د ماما (نیایی) ستا او لونی د خاله (توری) ستا هغه ښځی چی هجرت ئی کړی دی له تا سره او هغه ښځه مومنه چی وبښی نفس خپل نبی ته (بی له مهره) که اراده وکړی نبی د دی چی په نکاح واخلی (بی مهره) دغه (ښځه) خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مومنانو په تحقیق معلوم دی مونږ ته هغه (حکم) چه مقرر کړی دی مونږ پر دوی باندی په حق د ښځو د دوی او د هغو وینځو چی مالکان دی (د هغو) ښی لاسونه د دوی دپاره د دی چی نه وی پر تا باندی هیڅ حرج سختی، او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی له هغو وینځو چی په غنیمت او نورو کښی ستاسی په لاس درشی او ستا هغه ښځی چه د دوی مهر دی ورکړی دی یعنی چه اوس ستاسی په نکاح کښی دی که قریشی وی یا له مهاجراتو څخه وی یا نه وی تولی تاسی ته حلالی دی له دوی څخنی هیڅ یوه د دی وړ او قابله نه

ده چې خوشې کړې شي. د تره ـ د ترور ـ د ماما ـ او د توړې لوڼې يعنې له قريشيانو ځني چې د مور يا د پلار له جانبه د تا قربت داري وي د هجرت په شرط حلالې دي او تاسي له هغوي سره نکاح کولی شی او هره ښځه چه خپل ځان نبي ته وبښي يعنې بې له مهره وغواړي چه په نکاح کښي ئې راشي هغه هم حلاله ده ـ که تاسي داسي په نکاح راوړل خوښوي! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دي اگر که دوي پر دغه اجازت نه دي عمل کړي **(کما فی الفتح)** ښائی له ﴿إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ﴾ څخه مرجوحه اباحت گڼلې شوي وي. په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوي دی ﴿أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم﴾ الآية ـ (النساء (٤) رکوع) يعنې بې له مهره نکاح نه کيږي که د عقد په وخت کښي د هغه ذکر شوي وي او که وروسته له هغه تاکلی (مقرر) شوي وي يا هيڅ نه وي تاکلی (مقرر) شوي نو په دغه صورت مهرالمثل يعنې هغه مهر چه د دې په اقاربو او خپلوانو کښي معمول او مروج وي واجبيږي له رسول الله صلی الله عليه وسلم ځني الله تعالیٰ دغه مهر قيد لرې کړی دی. په خلاف د مؤمنينو چه هغوي ته نه د دی خبرې اجازه ده چه له څلورو ښځو څخه زياتې ښځې واخلي او نه دا چه کومه ښځه بې له مهره په نکاح راولي.

تنبيه: رسول الله صلی الله عليه وسلم تر پنځه ويشتو کلونو پورې چه دوي د ځلميتوب جوش او خروش او د خوند او نشاط وخت وو محض په تجرد ئې ژوندون کاوه ـ بيا د دوي د اقرباؤ او خپلوانو په اصرار او د حضرت بي‌بي خديجة الکبریٰ رضی الله تعالیٰ عنها په غوښتنې چه د ځوانی وخت ئې تير شوي وو او دوه ځلې کونده شوي وه له هغې سره ئې عقد وفرمايه ـ تر درې پنځوس کلونو پورې د دوي ژوندون په پوره سکون او اطمينان له دغې متقيې او عفيفې ښځې سره تير شو دا هم دغه زمانه وه چې دوي به له گردو (تولو) مخلوقاتو څخه جلا (جدا) په سمڅو او کندو کښي د واحد الله تعالیٰ په عبادت ـ رياضت کښي مشغول او لگيا ؤ او د الله جل جلاله دغې بختورې بندې بي‌بي خديجة رضی الله تعالیٰ عنها به دوي ته د ژوندون تول ضروريات تهيه او تيارول او د الله تعالیٰ په عبادت او د دوي د قلبي سکون په حصول کښي به ئې له دوي سره پوره مرسته (مدد) او اعانت کاوه. د ژوندانه په دغې اوږدې زمانې کښي چه د نورو خلقو لپاره د نفساني جذباتو د انتهائي شدت او حدت زمانه وي د دوي حيات په ډير سکون او اطمينان سره تير شو تر دې چه خورا ډير معاند او له حده زيات کوم يو متعصب دښمن هم يو حرف، يوه نقطه هم د دوي د رسولانه عصمت او خارق العادت اتقاء او عفت پر خلاف نشي نقلولی او واضح دې وي چه دا د هغه اکمل البشر د سيرت ذکر دی چه دوي پخپله د خپل حق په نسبت داسي فرمايلي دي «هغه جسماني قوت چه ماته عطاء کړی شوی دی د اهل الجنت د څلويښتو نارينه ؤ اندازه دی» چه د يوه جنتي قوت د سلو تنو سړيو په اندازه جسماني قوت ورعطاء کړی وه او بيشکه چه د دنيا د اکمل البشر تمام روحاني او جسماني قوتونه ښائي چه په هم داسي اعلیٰ او اکمله اندازه وي. په دغه حساب که فرضاً څلور زره بيبيانې د دوي په نکاح کښي راغلي وي نو د دوي د قوت په اعتبار په هم دغه درجه کښي شمير کيدی شوی لکه چه يو نارينه له يوې ښځې

سره نکاح وکړی. لیکن الله اکبر! د دغه شدید ریاضت او ضبط النفس په نسبت څه وویلی شی چه دوی د خپل عمر تر دری پنځوسم کال پوری په هم هغه تجرد یا زهد په حالت کښی ژوندون وکړ بیا د بی‌بی خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها د وفات څخه وروسته د خپل ځان جاروونکی وفادار ملګری له لور حضرت بی‌بی عایشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها سره ئی خپل عقد وتاړه ـ ماسواء له عایشی صدیقی اته کوندی بیبیانی هم د دوی په نکاح کښی ورغلی دی چه د دوی له وفات څخه وروسته نهه واړه موجودی وی چه د دوی اسماء دا دی (۱) حضرت بی‌بی عایشه صدیقه رضی الله تعالیٰ عنها (۲) حضرت بی‌بی حفصه رضی الله تعالیٰ عنها (۳) حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها (٤) حضرت بی‌بی ام سلمه رضی الله تعالیٰ عنها (٥) حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها (٦) حضرت بی‌بی ام حبیبه رضی الله تعالیٰ عنها (۷) حضرت جویریه رضی الله تعالیٰ عنها (۸) حضرت بی‌بی صفیه رضی الله تعالیٰ عنها (۹) حضرت بی‌بی میمونه رضی الله تعالیٰ عنهن وارضاهن دغه وروستنی دری بیبیانی قریشیانی نه دی د دنیا له ګردو (تولو) ځنی بیمثاله انسان چه د خپل فطری قوتونو په لحاظ اقلاً د څلورو زرو ښځو مستحق وی که دی له څلورو زرو ښځو څخه یوازې تر نهو ښځو اکتفاء وکړی نو آیا کوم یو انصاف پسنده سری پر دوی د ازواجو د کثرت الزام لګولی شی؟ بیا کله چه مونږ ګورو چی له یوه جانبه د دوی عمر له دری پنځوسم کاله متجاوز شوی وی او سره له عظیم الشانو فتوحاتو یوه ورځ هم په مړه ګیډه ئی دوډی نه وی خوړلی ـ هر شی چه ئی په لاس ورتله د الله تعالیٰ په لاره کښی به ئی صرفول په اختیاری فقر او فاقه کښی به ئی پر خپله ګیډه تیږی (ګټی) تړلی. په څو څو میاشتو کښی به ئی د مطهراتو ازواجو له کورو لوګی نه پورته کیده او اور به په کښی نه بلیده. علی الاکثر د دوی ژوندون به په اوبو او په کهجورو ؤ پرله پسی به ئی روژی نیولی څو متوالی ورځی به ئی په روژه سره تیرولی او له سره به ئی افطار نه فرمایه ـ د شپی له مخی به هم د الله تعالیٰ په عبادت کښی ولاړ وو تر دی چه د دوی پښی به پړسیدی ـ او د تولو خلقو زړه به پری سوځیده ـ د عیش او طرب سامان لا څیری بلکه دوی خپلو تولو بیبیانو ته داسی فرمایلی ؤ «زما هره هغه ښځه چی د اخرت ژوندون خوښوی له ما سره دی پاتی شی او هره هغه چه دنیوی ژوندون خوښوی مرخصه دئ شی!» سره له دغو حالاتو که بیا هم په غور او دقت سره وکتل شی د تولو مطهراتو ازواجو حقوق به ئی په داسی اکملی او احسنی طریقی سره ادا فرمایل چه د هغه له تحمل او عهدی څخه به ډیر زورور او خورا (ډیر) طاقتور سری هم نشی وتلی. او د جنګ په ډګر کښی به د ډیرو لښکرو په مقابل کښی څه وخت چی ډیر شجاع او جنګیالی سری به هم له ډګره د باندی ووت دوی به لکه یو لوی غر په ډیر شجاعت او حماست سره د اعداؤ الله په مخ کښی تینګ ولاړ وو او په لوړ (اوچت) غږ سره به ئی داسی فرمایل «**الی عبادالله! انا رسول الله!**» او «**انا النبی لا کذب انا ابن عبدالمطلب**» د بیبیانو په تعلقاتو او د عبودیت په واجباتو او د رسالت په فرائضو کښی د یوی ذری په اندازه هم له دوی ځنی څه فرق او توپیر نه لیده کیده او نه به کوم سخت او ډیر ربړوونکی (تکلیفونکی) کار کښی د یوی شیبی له مخی هم له دوی

ځنې ضعف او تعجب احساس کیده ـ دغه خارق العادت احوال د اهل البصیرت په نزد له معجزې څخه کم نه دي هم هغسې چه د دوی هلکتوب او ځلمیتوب یوه معجزه وه د دوی زوړتوب هم یوه معجزه ده. ربښتیا خبره خو هم دا ده چه الله تعالیٰ د دوی د پاک ژوندون په هره یوه دوره کښې د عفیفو او متقي اشخاصو دپاره څه نمونې ایښې دي چې د انساني ژوندون په هره شعبه کښې دوی ته عملاً هم لار ښوونه وکړی شي د مطهراتو ازواجو په دغه اسمې زیادت باندې د مخالفانو کوم تنقید او اعتراض دی هم هغه دغه مرحومه امت ته د دغې خبرې وسیله ګرځیدلې ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نارینه او ښځې اتباع کوونکې د هغو حکمو او نمونو څخه بې تکلفه واقف شي چه مخصوصاً په باطني احوالو او کورنې ژوندون سره تعلق لرې. ګواکې د ازواجو په کثرت کښې یو لوی مصلحت هم دغه دی چه د کورنې معاشرت او نسواني مسائلو په متعلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم احکام او د دوی د حسنه اسوه اشاعت په کافي حد سره بې تکلفه وکړی شي او هم د مختلفو قبائلو او طبقاتو د ښځو اوسیدل د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښې هغو قبائلو او طبقاتو ته د دوی د زوموالي او دامادی شرف حاصل شو او په دغه صورت سره د دوی وحشت او نفرت هم لږ شو او د خپلو دغو قومې ښځو په وسیله کله چه هغوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تقویٰ ـ عفت ـ شفقت ـ رأفت ښه اخلاق ـ ښو معاملو ـ ښې سجیې او نورو صفاتو څخه خبریدل نو د هغو لامله (له وجې) د دوی شوق او رغبت د اسلامیت په طرف زیادت مونده ـ او بالوسیله د شیطاني شکوکو او اوهامو ازاله په ښه طریقه سره کیده ـ او په دغه صورت سره د الله تعالیٰ د عشاقو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ځان جاروونکیو او د دنیا د هادیانو هغه عظیم الشان جمعیت تیار شو چې له هغوی ځنې زیات پرهیزګار او عفیف او شریف بل کوم جماعت (ماسوا له انبیاؤ الله څخه) تر آسمان لاندې له سره نه مونده کیږې او د هغو تهیه او تیاریدل د کومې بدې سجیې او بد ژوندون سرې په تربیت کښې مشکل او محال ؤ.

تُرْجِيْ مَنْ تَشَآءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِيْٓ اِلَيْكَ مَنْ تَشَآءُ ۭ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ۭ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَآ اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ ۭ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَلِيْمًا ﴿۵۱﴾

بیرته کوې هر هغه ښځه چه غواړې ته له دغو ښځو خپلو او رانزدې کوې ځان ته هره هغه ښځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو ښځو خپلو) او هغه چې بیا

ئی وغواړی له هغو (ښځو خپلو) چی لری کړی دی پس نشته هیڅ گناه پر تا باندی دغه (تفویض د کلی واک (اختیار) د ښځو خپلو) تاته ډیر نژدی دی چی یخی او روښانه شی سترگی د دوی (او خوشالی شی) او نه به غمجنی کیږی او راضی (خوشالیږی) دوی په هغه شی چی ورکوی ته دوی ته تولی د دوی، او الله ته معلوم دی هر هغه څه چی په زړونو ستاسی کښی دی (له رغبت او کراهیت د ښځو) او دی الله ښه عالم ډیر تحمل والا.

تفسیر: یعنی د «**واهبة النفس**» په متعلق اختیار لری چه قبلوی ئی او که ئی نه قبلوی ـ او د موجوده ؤ ښځو څخه دی مختار ئی چی کومه ئی ساتی او کومی یوی ته ئی طلاق ورکوی او هم د هغو ښځو په نسبت چه پاتی شی پر تاسی قسم (وار ـ نوبت) نه دی واجب چه خامخا یوه یوه شپه له هری یوی سره به اوسیږی د هری یوی په نسبت چی زړه مو غواړی وړاندی وروسته هم کولی شی او له هری یوی څخه مو چی ځان بیل کړی وی بیا د هغی د بیرته اخیستلو اختیار هم لری ـ سره له دی چه دغه حقوق او اختیارات دوی ته ورکړی شوی ؤ مگر دوی په خپل تول عمر کښی له دغو اختیاراتو څخه کار وانخیست. په معاملاتو کښی ئی دومره زیات له عدل او مساوات څخه کار اخیست او د هغه مراعات به ئی کاوه چه ډیر لوی او محتاط سړی به هم هغسی نشی کولی ـ خو سره له دی نه که د دوی قلبی میلان د چا په لوری بی اختیاره کیده ـ نو داسی به ئی فرمایل «**اللّٰهم هذا قسمی فیما املک فلا تلمنی فیما تملک ولااملک** ای الله! دغه زما تقسیم دی په هغو شیانو کښی چی ځما په واک (قبضه) او اختیار کښی دی او پر هغه څیز کښی چی یواځی ستا په اختیار دی او ځما په اختیار کښی نه دی مه می ملامتوه» ښائی په ﴿ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴾ کښی د هم دغه په لوری اشاره وی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «که کوم سړی څو ښځی لری نو پر ده واجب دی چی په وار او نوبت سره دی له گردو (تولو) سره واوسیږی مگر پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه وار او نوبت نه ؤ واجب او د دی لامله (له وجی) چی ښځی هغه خپل حق ونه گنی او هر څه چه دوی ته وررسیږی پر هم هغه دی خوښی او راضی اوسی او قبول دی کړی که نه هره ورځ به شور ما شور ـ جنگ ـ جنجال جاری او په دینی مهماتو کښی به خلل واقع کیده او د ازواجو نظر به هم له دنیا لری کیده او بیخی د هم هغه اخروی اصلی مقصد په طرف به متوجه کیده ـ او په دغو غمونو او اندیښنو کښی به سره نه اخته کیده مگر رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل طرف په دغه قسم نوبت او وار کښی هیڅ فرق او توپیر (فرق) نه فرمایه ـ او د هری یوی په وار کښی به له هم هغی سره د شپی اوسیدل. یواځی حضرت بی‌بی سوده رضی الله تعالیٰ عنها کله چه د دی عمر زیات شو خپل نوبت ئی حضرت بی‌بی عائشی صدیقی ته وروباښه».

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَآءُ مِنۢ بَعْدُ وَلَآ أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ

مِنْ أَزْوَاجٍ وَّلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دی حلالی تاته ښځی پس له دغو (نهو ښځو چه اوس دی په نکاح دی) او نه دغه (درته روا دی) چه بدل کړی په دوی له نورو ښځو اګر که تعجب درولی تاته ښائست د هغو نورو هم.

تفسير: يعني هومره اقسام ئی چه په ﴿ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ ٱلَّٰتِىٓ ﴾ کښی فرمايلی دی له هغو څخه زياتی نه دی حلالی. او څه چی موجودی دی د هغو بدلول نه دی حلال يعنی دغه چی له دوی څنی کومه يوه د دی لامله (له وجی) خوشی کړی چی د هغی په ځای بله کومه يوه راولی ـ له حضرت بی‌بی عائشی صديقی رضی الله تعالیٰ عنها او ام سلمی رضی الله تعالیٰ عنها څخه روايت دی چه دغه ممانعت په اخر کښی موقوف شو مګر واقعه دا ده چی رسول الله صلی الله عليه وسلم وروسته له دی نه نه کومه بله نکاح وفرمايله او نه ئی په دغو موجوده ۹ ښځو خپلو کښی په کومی يوی کښی تبديل وفرمايه د دوی د وفات تر وخته پوری دغه ګردی (تولی) ازواجی موجودی وی.

إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ

مګر «خو روا دی درته» هغه وينځی چی مالک وی ښی لاس د تا «دوی ته»

تفسير: يعنی وينځه ـ کنيزک ـ د رسول الله مبارک دوه ښځی مشهوری دی يوه «مارية القبطية چه د دی له نسه حضرت ابراهيم متولد او په هلکتوب کښی وفات شو ـ دوهمه ريحانه رضی الله تعالیٰ عنهما

وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ رَّقِيبًا ﴿٥٢﴾

او دی الله په هر څيز باندی (د اعمالو ستاسی) ښه ساتونکی.

تفسير: يعنی الله تعالیٰ درته ګوری چه په کوم يوه د احکامو او حدودو پابندی کوی؟ او پر کوم يوه ئی نه کوی نو ښائی چه انسان د هر کار د کولو په وخت کښی هم دغه خبره تر نظر لاندی ونيسی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِىِّ

اِلَّآ اَنۡ یُّؤۡذَنَ لَکُمۡ اِلٰی طَعَامٍ غَیۡرَ نٰظِرِیۡنَ اِنٰىهُ وَلٰکِنۡ اِذَا دُعِیۡتُمۡ فَادۡخُلُوۡا

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مګر (هغه وختی ننوځئ چې اذن وکړی شی تاسی ته (خوړلو د) طعام ته په دغه حال کښې چه نه اوسی منتظر پخلی د هغه ته ولیکن کله چه وبلل شئ تاسی پس ننوځئ.

تفسیر: یعنی بې له حکمه او اجازی په دعوت کښې مه ځئ! څو تاسی ئې نه یئ غوښتی پخپل سر چیری مه دروځئ که نه هلته به په انتظار کښې ناست پاتی کیږئ او د هغه کورنی د کارونو په اجرا کښې مانع ګرځئ او د حرج عوامل به پیدا کوئ!

فَاِذَا طَعِمۡتُمۡ فَانۡتَشِرُوۡا وَلَا مُسۡتَاۡنِسِیۡنَ لِحَدِیۡثٍ ؕ

پس کله چې طعام وخورئ نو خواره شئ (نور ځنډ (تاخیر) مه کوئ هلته) او مه کینئ آرام نیوونکی دپاره د خبرو (یو له بل سره)

تفسیر: یعنی څه وخت چې له ډوډی څخه فارغ شوئ نو ښائی د خپلو کورونو په طرف بیرته ولاړ شئ! ځکه چې د هملته کیناستلو او مجلس جوړولو څخه هغی کوربه ته تکلیف او حرج واقع کیږی. دغه خبری اګر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلی شوی دی ځکه چه د شان نزول تعلق له هغه سره دی مګر تری د یوه عمومی ادب ښوونه مقصود ده چې بې له غوښتنی د چا کره تلل ـ یا د کوم میلمه سره مل شوی په طفیلی حیثیت د چا کره ننوتل ـ یا پخوا له ډوډی هم داسی خوشی چتی (بیکاره) هلته پندیدل ـ او خبری اتری کول ـ یا وروسته د ډوډی له فراغه هلته کیناستل او مجلس او ساعت تیری کول نه دی په کار.

اِنَّ ذٰلِکُمۡ کَانَ یُؤۡذِی النَّبِیَّ فَیَسۡتَحۡیٖ مِنۡکُمۡ ۫ وَاللّٰهُ لَا یَسۡتَحۡیٖ مِنَ الۡحَقِّ ؕ

بیشکه دغه (ننوتل کیناستل خبری کول) دی داسی کار چې تکلیف رسوی نبی ته پس حیأ کوی (نبی) له تاسی (چې وباسی تاسی) او الله حیأ نه کوی له (ویلو د خبری) حقی.

تفسیر: یعنی نبی الله صلی الله علیه وسلم د شرم او حیأ له وجې پر خپل ځان ربړ (زحمت) او تکلیف اخلی ـ او د خاطر او لحاظ لامله (له وجې) په صافو الفاظو سره دغو میلمنو ته نه وائی چه ځئ! خپلو ځایونو ته لاړ شئ! چې ماته تکلیف او اذیت پېښیږی دا خو د نبی الله صلی الله علیه وسلم د اخلاقو او د مروتو وضعیت دی مګر ستاسی له تأدیب او اصلاح څخه هیڅ شی پاک الله نشی منع کولی او الله تعالیٰ هرومرو (خامخا) د خپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه تاسی ته خپل احکام اعلام او درښکاره وی.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ

او کله چه غواړئ تاسی له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه د کوم متاع کار کوم څیز پس غواړئ هغه له دوی نه د باندی د پردی دغه (غوښتل د باندی د پردی) د تاسی ډیر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسی او (ډیر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی،

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دغه سره الله تعالیٰ مسلمانانو ته ادب ښوولی دی. کله چې دوی به د ډوډی دپاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره ورتلل نو وروسته له ډوډی ځنی به هملته کښیناستل او په خپلو خبرو اترو به مشغولیدل حال دا چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسائی (آرام) او استراحت ځای به هم هغه ؤ. مګر دوی له شرمه او حیأ دوی ته نه ویل چې ځئ پاځئ! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل ـ او په دغه آیت کښی د پردی حکم صادر شو چې نارینه دی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشی. که کوم شی غواړی ښائی چې د پردی له شا نی وغواړی. په دغه کښی د جانبینو زړه صاف او پاک پاتی کیږی او د شیطانی وساوسو استیصال په عمل راځی».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾

او نه ده روا تاسی ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوئ رسول د الله ته او نه ده (روا تاسی ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځی د ده پس له وفات (یا

طلاق) د ده هیڅکله بیشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح ئی) ده په نزد د الله (ګناه) ډیره لویه

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چی زړه ئی غواړی چتی (بیکاره) او فضول دی ووائی او پخپلو هم دغو ربړولو (تکلیفولو) او ایذاء رسولو کښی دی مشغول اوسی! مؤمنینو ته چی د ډیرو دلایلو او براهینو په رڼا (رنړا) د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهائی صداقت ـ امانت ـ عفت ـ طهارت ظاهر او څرګند (ښکاره) شوی دی ـ دغه خبره لائقه او مناسبه نه ده چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کښی داسی کومه خبره وکړی یا ئی ووائی چی دوی دی د ډیری ضعیفی درجی ایذاء او خفګان سبب وګرځی په مونږ او تولو مؤمنانو لازم دی چه د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل ترتله رعایت وکړو او همیشه فهم او دقت وکړو چه په غفلت او تساهل سره هم کوم داسی تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ ځنی صادر نشی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا او آخرت په زیان او خساره اخته او ککړ شو له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډیره سخته او لویه ګناه دغه ده چه کوم سړی د دوی د مطهراتو او ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وتړی. یا د داسی نالائقی ارادی اظهار د رسول الله په حیات کښی وکړی. ظاهر دی چه د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی. او دوی له روحانی حیثیته د تولو مؤمنینو محترمی میندی تاکلی (مقرر) شوی دی. آیا وروسته له دی نه چه د کوم امتی د نکاح په عقد کښی راشی د دوی هغه عزت او احترام کماحقه ملحوظ پاتی کیدی شی؟ وروسته له دوی نه کله چی دوی په کورنی جنجالو او جګړو کښی ولویږی نو د تعلیم او تلقین او دینی احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنګه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شی چه د هغه دپاره فی الحقیقت قدرت دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت دپاره غوره کړی دی ـ او آیا کوم په انتهائی درجه سره بی حیاء او بیحسه او بی شعوره انسان به هم باور کولی شی چه له سیدالبشر امام المتقین او د خلق العظیم له مظهر سره کومی بی‌بی صاحبی چه خپل عمر تیر کړی وی هغه به د یوی شپی له مخی هم بی د دوی له کوره په بل ځای کښی اوسیدی شی؟ او هلته قلبی سکون او مسرت هم حاصلولی شی؟ یا د هغه هیله (ارزو) او امید په خپل زړه کښی ګرځولی شی؟ خصوصاً څه وخت چه دغه خبره معلومه شوی هم وی چی دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دی چه د دوی په مخ کښی د دنیا او آخرت دواړه لیاری وروړاندی کړلی شوی مګر هغوی په خپل ذوق او خوښی سره د دنیا پر عیش، خوښی او عشرت د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړ. او د آخرت د لیاری د اختیارولو اعلان ئی وکړ. لکه چه تاریخ راښیی چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتی مقدساتو خواتینو په څه عدیم‌النظیر زهد ـ ورع ـ تقویٰ ـ صبر او توکل سره د الله تعالیٰ په عبادت او خپلو معنوی اولادهٔ په هدایت

کښې مشاغلت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په ديني خدمت کښې مواظبت کاوه او خپل ګرد (تول) اوقات ئې په هم دغو مهماتو کښې صرف او وقف کړل او هيڅ يوی له دوی څخنې په سهو او خطأ سره هم دنيوی لذايذو او مشاغلو ته نه دی کتلي او څرنګه داسې کوم خيال به د دوی په زړه کښې تيريده؟ حال دا چې الله تعالیٰ د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمايلی ؤ ﴿ يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيْرًا ﴾ او په دغه سره ئې د دوی د تزکيې او د تطهير د کفالت بشارت ورکړی وو. (**فرضي الله عنهن! وارضاهن وجعلناممن يعظمهن حق تعظيمهن، فوق مانعظم امهاتنا التي ولدتنا. آمين.**) د دغې مسئلې نهايت محققانه بحث د حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوی قدس سره د «آب حيات» په کتاب کښې شته.

إِنْ تُبْدُوْا شَيْـًٔا اَوْ تُخْفُوْهُ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمًا ﴿۵۴﴾

که چيرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) يا ئې پټ وساتئ (په زړونو کښې) پس بيشکه الله دی پر هر څيز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسير: يعني مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ او مه په زړه کښې داسې وسوسې ته لياره ورکوئ! څکه د الله تعالیٰ په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد (تول) يو شان عيان دی او هيڅ يو شی له ده څخنې پټ نه دی او دی پر ګردو (تولو) اخبارو او اسرارو عليم او خبردار دی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِيْٓ اٰبَآئِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اِخْوَانِهِنَّ وَلَآ اَبْنَآءِ اَخَوٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ ۚ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کيدلو د) پلرونو د دوی کښې او نه په ځامنو د دوی کښې او نه په ورونو د دوی کښې او نه په ځامنو د ورونو د دوی کښې او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کيدلو د) ځامنو د خويندو د دوی کښې او نه په ښځو د دوی (يعني په ښځو د نورو مؤمنانو) او نه په هغو (وينځو) چه مالکان وی ښی لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسير: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارينه ؤ مخامخ کيدلو ممانعت وشو. اوس دغه ښوولی کيږی چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کيدل ممنوع نه دی. په دغه مورد کښې کوم عمومي حکم چې د عمومو مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کښې تير شو هم هغسې د

مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی. د ﴿ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ ﴾ کومه تشریح چې مونږ. هلته په (۱۰) رکوع کښې کړې ده هغه دې دلته بیا ولوسته شي.

وَاتَّقِينَ اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴿۵۵﴾

او وویریږئ (ای ښځو) له الله! بیشکه الله دی پر هر شی باندی ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنی د پردې کوم احکام چه بیان شوی دی او هغه استثناء چه په کښې کړې شوې چه هغه په پوره دول (طریقه) سره ملحوظ ولرئ او لږ څه هم په هغه کښې وړاندی وروسته لاندی باندی ونه کړئ ! او په ظاهر او باطن کښې ښائی چه د الله تعالیٰ د احکامو او د حدودو رعایت وکړی! ځکه چه له الله تعالیٰ څخه ستاسی هیڅ شی نه دی پټ ﴿ يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ﴾

إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰٓئِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ۚ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا ﴿۵۶﴾

بیشکه الله او پرښتې د الله درود وائی (رحمت لیږی) پر نبی باندی ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) درود ووایئ پر هغه (نبی) باندی او سلام (پری) ووایئ په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «**صلٰوة علی النبی**» مطلب دا دی د نبی ثناء له تعظیم ـ رحمت او عطوفت سره ـ بیا د هر یوه په طرف چه صلٰوة منسوب وی سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء ـ تعظیم ـ رحمت او عطوفت چې وړ او لایق وی هم هغه به تری مرادوه شی. لکه چې وایی پلار پر زوی ـ زوی پر پلار او ورور پر ورور مهربان دی یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوی نو ظاهر دی د پلار کوم قسم محبت او مهربانی چې پر زوی ده د زوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه دی او د ورور له ورور سره هم هغسی نشته بلکه د دغو دواړو د مینې نوعیت بل شان دی ـ هم داسی دلته ئې هم قیاس وکړئ او وپوهیږئ! الله تعالیٰ هم پر نبی صلٰوة لیږی یعنی په رحمت او شفقت سره د ده ثناء ـ اعزاز او اکرام کوی پرښتې هم پری سلام لیږی مګر د هر یوه صلٰوة رحمت ـ تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی. وروسته له دې نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسی هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلٰوة او رحمت ولیږئ! ښائی د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخی جلا (جدا) او علیٰحده وی. علماؤ فرمایلی دی چې د الله

تعالیٰ صلوٰۃ رحمت لیږل دی او د پرښتو صلوٰۃ استغفار دی او د مؤمنینو صلوٰۃ دعاء ده. په حدیث کښې راغلی دی کله چې دغه آیت نازل شو صحابه رضی الله عنهم عرض وکړ یا رسول الله د سلام طریقه خو موږ ته معلومه شوی ده یعنی چې د لمانځه په تشهد کښې داسی لوستل کیږی السلام علیک ایها النبی و رحمة الله و برکاته د صلوٰۃ طریقه هم موږ ته ارشاد وفرمایئ! څو یې موږ په لمانځه کښې ولولو. رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایه «**اللهم صل علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کماصلیت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید ـ اللهم بارک علیٰ محمد وعلیٰ آل محمد کما بارکت علیٰ ابراهیم وعلیٰ آل ابراهیم انک حمید مجید**» غرض دا دی چې الله تعالیٰ مؤمنینو ته حکم ورکړ چې تاسی هم پر نبی صلوٰۃ (رحمت) ولیږئ نبی دغه راوښود چې ستاسی صلوٰۃ لیږل دغه دی چې له الله جل جلاله څخنی وغواړئ څو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الاباد پوری تل ترتله پر نبی صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایی! ځکه چې د الله تعالیٰ رحمتونه بیحده او بی نهایته دی، دغه هم د الله تعالیٰ رحمت دی چې پر دغه غوښتنه سره لا نور داسی رحمتونه پر خپل نبی صلی الله علیه وسلم نازل فرمائی چې موږ د هغو د لیږلو څخه بی د ده د توفیقه عاجز او ناتوانه یو او بیا هغه خپل لطف موږ ته منسوب وفرمائی چې ګواکی موږ هغه د ده په حضور کښې وروړاندی کړی دی حال دا چې په واقع کښې رحمت لیږونکی هم هغه واحد ذات جل جلاله دی ولی چې د هیڅ بنده له اختیاره او قوته دغه کار نه دی پوره چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له رتبې سره لایق کومه تحفه او سوغات ده ته وروړاندی کړی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له الله تعالیٰ څخینی رحمت غوښتل پر رسول الله صلی الله علیه وسلم او له هغه سره د ده پر خپل خانه باندی هم درود ویل لوی قبولیت لری او پر دوی هم هغسی رحمت نازلیږی چې د دوی له شانه سره مناسب او لایق وی او له یو ځلی غوښتلو څخه لس رحمتونه پر هم هغه غوښتونکی نازلیږی اوس د هر چا چې هومره زړه غواړی هغومره رحمت دی ځان ته حاصل کړی»

تنبیه: د صلوٰۃ علی النبی صلی الله علیه وسلم په متعلق مزید تفصیلات په دغی مختصری حاشیې کښې نه ځائیږی ـ دغه موضوع دی د احادیثو په شروحو کښې ولوستله شی! په دغه مورد کښې د شیخ شمس الدین سخاوی رحمة الله علیه رساله د «**القول البدیع فی الصلوٰۃ علی الحبیب الشفیع**» د ویلو وړ (قابل) ده موږ د «صحیح مسلم» په شرح کښې د کفایت په اندازه د ده په متعلق څه لیکلی دی. فالحمد لله علیٰ ذلک.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾

بیشکه هغه کسان چې ایذاء رسوی الله ته (په و لد او شریک) او (ایذاء رسوی) رسول الله (ته په نسبت د سحر ـ شعر ـ جنون) لرې کړې دی دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کښې او تیار کړې ئې دی دوی ته عذاب سپکوونکی (د اور د دوزخ).

تفسیر: پاس پر مسلمانانو حکم ؤ چې دوی دی د نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د ایذاء سبب ونه ګرځی بلکه د دوی په انتهائی تعظیم او تکریم کښې دی زیار (محنت) او کوښښ وکړی! چې د هغه یو صورت صلوٰة او سلام لیږل دی اوس دغه راښیی چې د رسول الله ایذاء رسونکی په دنیا او آخرت کښې ملعون او مطرود او په خورا (ډیر) سخت شرموونکی عذاب اخته او ککړیږی. د الله تعالیٰ ایذاء دغه ده چې د ده رسول صلی الله علیه وسلم ته څوک څه ربړ (تکلیف) او ایذاء ورسوی یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقی خبری وکړی.

وَالَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوْا فَقَدِ احْتَمَلُوْا بُهْتَانًا وَّاِثْمًا مُّبِيْنًا ﴿۵۸﴾ ع

او هغه کسان چې ایذاء رسوی مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چې کړی ئې وی دوی (یعنی په ناکړی کار) پس په تحقیق باروی دوی پخپل ځان غټ دروغ او ګناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان ؤ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به ئې ویل یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به ئې د دروغو خبری اتری لکه چې د «النور» په سورت کښې مسطوری دی کولی. وروسته له دی نه د ځینو هغو ایذاؤ د انسداد په نسبت ځینی ښوونی کړی شوی دی چې د دغو منافقینو له خوا به ځینی مسلمانانو ښځو ته رسیدی ـ په روایاتو کښې مذکور دی کله به چې مسلمانی ښځی خپلو ضروریاتو ته د باندی تللی نو بدکاره منافقان به دوی ته په پټونی کښې ناست ؤ او د دوی د اذیت او پریشانی اسباب به یی ورپیښوه کله چې دغه منافقین به ونیول شول نو د پوښتنی په ځواب کښې به ئې داسی ویل چې مونږ په دی باندی نه وو خبر چې دغه اصیله او حره ښځه ده مونږ به داسی ګڼل چې ګوندی وینځه اوامه ده نو ځکه مو وچیړله.

يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّاَزْوَاجِكَ وَبَنٰتِكَ وَنِسَآءِ الْمُؤْمِنِيْنَ يُدْنِيْنَ

عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ؕ

ای نبی ووایه ښځو ته دی او لونو ته دی. او ښځو (د نورو) مؤمنانو ته چه خواره دی کاندی پر تولو ځانونو خپلو له تکریو (څادرونو) پرونو خپلو څخه

تفسیر: یعنی وروسته د تول بدن له پټولو څخه د تکری (څادر) څه برخه پر سر او څه برخه ئی له سر ځنی راښکته پر خپله څیره باندی وځړوی. په روایاتو کښی راغلی دی چی وروسته د دی آیت له نزوله مسلمانانو ښځو به خپلی څیری او ګرد (تول) بدنونه په خپلو تکریو (څادرونو) سره پټول او بیا به د باندی داسی وتلی چی یواځی به د دوی یوه سترګه ښکاریده چی په هغه سره به لاره تلی شوی. له دی نه معلومه او ثابته شوه چی د فتنی او فساد په وخت کښی ښائی چی آزادی اصیلی ښځی خپله څیره هم پټه کړی او وینځی د شدیدهٔ ضروریاتو له سببه پر دغه نه دی مکلفی ځکه چی د دوی په کارو او چارو کښی تکلیف او حرج پیښیږی.

ذٰلِكَ اَدْنٰۤى اَنْ یُّعْرَفْنَ فَلَا یُؤْذَیْنَ ؕ وَ كَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِیْمًا ۝۵۹

دغه (پټول د بدن) نژدی دی ته چی وبه پیژندی شی دوی (چی اصیلی دی) پس ایذاء به ونشی رسولی دوی ته (په زعم د وینځو) او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چی «ښه وپیژندله شی چی وینځه نه ده بلکه بی‌بی ده، د ننګ او ناموس میرمن ده بدبخته او بدناموسه نه ده نیک بخته ده بدذاته نه ده څو بدنیته خلق هغوی ته لاس ونه غځوی او نقاب (بغره) ئی د هغه ښه کیښوده دغه د بهتری حکم دی وروسته ئی وفرمایل چی الله ښښوونکی مهربان دی» یعنی که سره له دومره اهتمامه کوم تقصیر پاتی شی نو د الله تعالیٰ له مهربانی نه د ښښنی توقع شته. (تکمیل) دغه خو د آزادو ښځو په نسبت انتظام و څو هر څوک دوی وپیژنی او د دوی ربړولو (تکلیفولو) ته زړه ښه نه کړی او بیا د دروغو پلمه (تدبیر) او حیله ورته جوړه نه کړی. وروسته له دی د عمومی ګوتی وروړلو او لاس غځولو په نسبت تهدید او ویرول دی اعم له دی چه له کومی میرمنی سره وی یا له کومی وینځی سره.

لَىِٕنْ لَّمْ یَنْتَهِ الْمُنٰفِقُوْنَ وَ الَّذِیْنَ فِیْ قُلُوْبِهِمْ مَّرَضٌ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چی په زړونو د

دوی کښی رنځ دی (د زناء کولو له بد کاری خپلی نه)

تفسير: یعنی پر هغو خلقو چی د بدنظرئ او شهوت پرستئ مرض او ګرګ لګیدلی وی

وَّالْمُرْجِفُوْنَ فِى الْمَدِيْنَةِ

او بدی آوازی ګدوونکی په (ښار د) مدینی کښی

تفسير: دغه غالباً یهودان دی یا ممکن دی چه هغه منافقان تری مراد وی چه علی الاکثر به ئی دروغ خبری شائع کولی او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به ئی شائعات او انتشارات کول. او امکان لری چی منافقان تری مراد وی

لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُوْنَكَ فِيْهَآ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٦٠﴾ مَّلْعُوْنِيْنَ ۚ اَيْنَمَا ثُقِفُوْٓا اُخِذُوْا وَقُتِّلُوْا تَقْتِيْلًا ﴿٦١﴾

نو خامخا به وګمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی بیا به همسایه توب ونه کړی (دوی) د تا په دغه (مدینه کښی) مګر لږ وخت رټلی ترټلی شوی هر چیری چی وموندلی شی وبه نیولی شی او وبه وژلی شی په وژلو (د خواری سره)

تفسير: یعنی که دغه بد سری د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلی نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو چی په څو ورځو کښی تاسی هغوی له مدینی منوری څخه د باندی وشړی ـ او هومره ورځی چی دلته اوسیږی د ذلت او مرعوبیت په صفت کښی به پاتی وی لکه چی دغه یهودان ګرد (تول) وشړل شول ـ او منافقانو به د دغو ویرولو او دارولو په اثر ښائی خپله رویه بدله کړی وی نو ځکه له سزا څخه ئی نجات ووموند.
حضرت شاه صاحب لیکی «هغه خلق چی بدنیت وو ـ او په مدینی منوری کښی به ئی ښځو ته لاس آچاوه او په بدو سترګو به ئی ورته کتل ـ او دروغی خبری به ئی خوروولی او پخپلو اوضاعو او حرکاتو سره به ئی د مسلمانانو د ضعف او ماتی او د مخالفانو قوت او قدرت به ئی خلقو ته ښکاره کوؤ دغه ئی هغو ته وفرمایل»

سُنَّةَ اللّٰهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

دا يوه لاره ايښى ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) كښى چى تير شوى دى پخوا له دى نه او له سره به نه مومى ته لارى د الله ته هيڅ تبديل تغيير

تفسير: يعنى عادت الله په هم دى دوام لرى هغو كسان چى د انبياؤ الله په مقابل كښى شرارتونه كوى او فتنه او فساد خوروى هم داسى ذليل ـ خوار او هلاک كړى. يا دغه مطلب دى چى په پخوانيو كتابونو كښى هم دغه حكم شوى دى چى مفسدان له خپله منځه د باندى وباسئ! لكه چى حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ئې له توريت څخه نقلوى.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللّٰهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾

پوښتنه كوى له تا څخه خلق له قيامت (د راتلو چى كله دى؟) ووايه (اى محمده! دوى ته) بيشكه هم دا خبره ده علم د قيامت (خاص) په نزد د الله دى او څه شى پوه كړى ئې ته (په قيام د قيامت؟ يعنى ته ترى بيخبره ئې بيا نو ورته ووايه) ښائى چى قيام د قيامت دى نژدى.

تفسير: ـ اګر كه د قيامت د صحيح وخت تعيين الله تعالىٰ هيچا ته نه دى ښوولى مګر دلته ئې د هغه د قرب په طرف اشاره فرمايلى ده. په حديث كښى راغلى دى چى رسول الله صلى الله عليه وسلم خپله د شهادت او وسطى ګوتى پورته كړى او ورسره ئې وفرمايل ـ «**انا والساعة كهاتين**» زه او قيامت د دغو ګوتو په شان يو» يعنى هومره چه وسطى ګوته د سبابى په نسبت وړاندى ختلى ده نو زه له قيامت څخه هم دغومره قدر وړومبى راغلى يم ـ قيامت ډير نژدى او په ما پسى ژر راتلونكى دى. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى

«ښائى په دغه كښى به هم منافقانو ضد عناد او سر تمبګى ځان ته غوره كړى وى د هغه څيز ځواب چى له تولى دنيا سره نشته د هم هغه پوښتنه څو څو ځلى وكړى نو هم هغه ئې هم دلته ذكر كړ» او ممكن دى چى د هغه په نسبت چى پخوا له دى نه ئې فرمايلى ؤ ﴿لَعَنَهُمُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ د استهزاء او تكذيب په ډول (طريقه) به ئې ويل چى هغه قيامت او آخرت به كله راځى؟ چى ته مو له هغه څخه تل ويروى ـ آخر د هغه صحيح او ټاكلى (مقرر كړى) وخت خو مونږ ته راوښيه!

إِنَّ ٱللَّهَ لَعَنَ ٱلْكَٰفِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾

بیشکه الله رټلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله) او تیار کړی ئی دی دوی ته سختي لمبې وهونکې اور.

تفسیر: یعني د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لاطائل سوالات کوي او د آخري خاتمې او د عاقبت هیڅ فکر نه کوي.

خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ

په دغه حال کښې چې همیشه به اوسیږي په دغه اور کښې تل تر تله نه به مومي دوی هیڅ دوست (چې ئې ترې وباسي) او نه کوم مددګار (چې عذاب ترې لرې کړي یاده کړه) هغه ورځ چې چورلولی به شي مخونه د دوی په اور کښې

تفسیر: یعني پرمخې نسکور غورځولې کیږي او د دوی څیرې به په اور کښې لاندې باندې کړې شي.

يَقُولُونَ يَٰلَيْتَنَآ أَطَعْنَا ٱللَّهَ وَأَطَعْنَا ٱلرَّسُولَا۠ ﴿٦٦﴾

وائي به دوی ای کاشکې مونږ اطاعت کړی وی مونږ د الله او اطاعت کړی وی مونږ د رسول (د الله).

تفسیر: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوي چې کاشکې مونږ په دنیا کښې د الله او د رسول الله پر وینا غوږ ایښی وی او پر هغه مو عمل کړی وی څو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وی.

وَقَالُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّآ أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَآءَنَا فَأَضَلُّونَا ٱلسَّبِيلَا۠ ﴿٦٧﴾

رَبَّنَآ اٰتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيْرًا ﴿٦٨﴾

او وايي دوی ای ربه زمونږ بیشکه مونږ اطاعت کړی و مونږ د مشرانو خپلو او د غټانو خپلو پس ورکه کړه دوی له مونږ څنی سمه لاره. ای ربه زمونږ ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه او لری کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لویو سره

تفسیر: دغه به د غیظ او قهر له شدته وائی چی زمونږ دغو دنیوی سردارانو، مشرانو او مذهبی پیشوایانو وغولولو او تیری ایستلو او په دروغو او فریبو ئی په دغه غم او مصیبت کښی اخته کړو ـ د هم دوی په اغواؤ او لمسون د حق له لاری څخه وښوئیدو او بی لاری شو. نو که اوس مونږ ته سزا راکوله کیږی ښائی دوی ته زمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شی. او هغه لعنت او زحمت چی پر مونږ نازلیږی له هغه څخه دی زیات او ډیر پر دوی هم نازل شی. ګواکی د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه یخول غواړی. په هم دغه مضمون یو بل آیت د «الاعراف» په (٤) رکوع کښی تیر شوی دی هلته د دوی د دغی غوښتنی ځواب هم شته هغه دی هلته بیا ولوست شی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ اٰذَوْا مُوْسٰى فَبَرَّاَهُ اللّٰهُ مِمَّا قَالُوْا ؕ وَكَانَ عِنْدَ اللّٰهِ وَجِيْهًا ﴿٦٩﴾

ای هغو کسانو چی ایمان یی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کیږئ په شان د هغو کسانو چی ایذاء ئی رسولی وه موسٰی ته پس پاک کړ دغه (موسٰی لره) الله له هغو دروغو چی دوی پری ویل او وو (موسٰی) په نزد د الله کښی وجیه (مخور خاوند د عزت)

تفسیر: یعنی تاسی داسی کوم کار یا خبره مه کوئ چی له هغه نبی علیه السلام ته ایذاء ورسیږی دغه ایذاء نبی علیه السلام ته هیڅ زیان او ضرر نشی رسولی ځکه چی دی د الله تعالیٰ په دربار کښی لوی عزت او پت لری او الله جل جلاله به له ده څخنی هغه د اذیت ګردی (تولی) خبری لری کوی مګر په هغه سره ستاسی آخرت خرابیږی. وګورئ چی د حضرت موسٰی علیه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذیت خبری کولی مګر الله تعالیٰ د موسٰی علیه السلام د وجاهت او مقبولیت له وجی د هغو تولو ابطال وفرمایه او د موسٰی علیه السلام بیخطائی او بیداغی ئی

ثابته کړه. په روایاتو کښې راغلي دي چې ځینو مفسدینو پر حضرت موسٰی علیه السلام تهمت لګاوه چې حضرت هارون علیه السلام ئې بیدیا ته بیولي او هلته ئې وژلي دي نو الله تعالیٰ په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه او په صحیحینو کښې راغلي دي چې حضرت موسٰی علیه السلام د حیاء له وجې د هغې زماني د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کښې تل په پټه غسل کاوه. خلقو به ویل چې د دوی په بدن کښې هرومرو (خامخا) څه عیب دی یا د برص داغ لري یا ئې خصیې پړسیدلي دي یوه ورځ موسٰی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي (جامې) ئې ایستلي پر یوې تیږې (ګټې) ئې ایښي ؤ هغه تیږه (ګټه) د دوی له کالیو (جامو) سره وتښتیده حضرت موسٰی علیه السلام بربنډ له اوبو څخه ووت او خپله همسا ئې واخیسته او په هغې تیږه (ګټه) پسې پر مندو شو په دغه وخت کښې تولو خلقو دوی ته کتل او ګردو (تولو) ته دغه حقیقت ورڅرګند (ښکاره) شو چې د دوی مبارک وجود بیخي پاک او بې‌عیبه دی څه ښه ئې ویلي هر چا چې ویلي دي

پټ ئې په جامو کړ. د هر چاچې څه عیب ولید

بې عیبو لره ورکړله جامه د بربنډتیا

ځینو مفسرینو لیکلي دي چې قارون یوې ښځې ته څه پیسې ورکړې او ویې لمسوله چې هغه په یوه لویه مجمع کښې چیرې چې موسٰی علیه السلام په موعظه او تذکیر کښې مشغول وي داسې ووائي چې (العیاذ بالله) موسٰی علیه السلام له ماسره مبتلا دی ـ بالاخر الله تعالیٰ قارون په ځمکه کښې خښ کړ او د هغې ښځې په ژبه ئې د هغه تهمت تردید وکاوه لکه چې د «قصص» په سورت کښې تیر شو.

تنبیه: د موسٰی علیه السلام بربنډ ځغلیدل په تیږې (ګټې) پسې د مجبوریت لامله (له وجې) ؤ ـ او ښائي دا ئې هم په خیال کښې نه وي ګرځیدلي چې دغه تیږه (ګټه) به برابره هغې لویې مجمعې ته ورځي او هلته به دریږي پاتې شو د تیږې (ګټې) دغسې حرکت نو هغه د فوق العادت په دول (طریقه) وو د عاداتو پر خوارقو مونږ یو مستقل مضمون لیکلي دی د هغو له لوستلو څخه وروسته په دغسې جزئیاتو کښې د بحث او تمحیص ضرورت نه پاتې کیږي. په هر حال له دغې واقعې څخه ظاهریږي چې د الله تعالیٰ له جانبه د انبیاؤ علیهم السلام د پاکي اثبات له جسماني او روحاني عیوبو څخه تر کومې اندازې پورې منظور دی؟ او په څه اندازه د دغې شیانو په امحاء کښې اهتمام کړې شوی دی؟ څو د خلقو په زړونو کښې د دوی له جانبه د تنفر او استخفاف جذبات پیدا نشي او د قبول الحق په لاره کښې له هیڅ جانبه څه ممانعت ورپیښ نشي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ۝

يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویرېږئ له عذاب د الله او ووایئ خبره سمه محکمه رښتیا! چې نیک صالح کړی (الله) تاسی ته عملونه ستاسی او وبښی (الله) تاسی ته ګناهونه ستاسی او هر چا چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د دغه (الله) پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بری ډیر لوی سره.

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو! له الله تعالیٰ څخه وویرېږئ او وپوهېږئ چې سمی خبری کوونکی ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کېږی او ګناهونه او تقصیرات ئې ورمعافیږی. په حقیقت کښی یوائحی د الله تعالیٰ او د رسول صلی الله علیه وسلم په اطاعت کښی د حقیقی بری او کامیابی سر او راز پټ دی هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوی په مراد رسیږی.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾

بیشکه مونږ وړاندی کړ مونږ امانت (ثواب ـ عقاب) پر آسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پیدا کړ په دوی کښی فهم او نطق) پس منع راوړه دوی له دی چې پورته کړی هغه (د امانت بار) او ویریدل دوی له هغه (امانت) او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان بیشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډیر بی ویری نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ ـ د هغه بار او پیتی په اوږو اخیستلو څخه چې آسمانونو ځمکی او غرونو د خپلی ناتوانی او عجز اظهار وکړ چې پورته کولی ئې نشو دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

ددنیا له واکه نشو اخیستل د امانت

انسان واخیست دغه پیتی په خپل شا له جهالت

آسمان بار امانت نتوانست کشید

قرعه فال بنام من دیوانه زدند

حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی پر خپل ځان ونه ویریده ـ او پری ونه پوهیده چی امانت څه شی دی؟ د بل چا څیز په داسی حال کښی ساتل چی خپل خواهش او غوښتنه تری وساتی. په آسمان او ځمکه کښی د دوی څه ذاتی غوښتنه او خواهش نشته او که دی خو هم هغه شی دی چی دوی پری قائم ولاړ دی په انسان کښی غوښتنه یو شان او په خلاف له هغی غوښتنی حکم بل شان دی. نو د دغه پردی څیز یعنی حکم په خلاف د خپل ځان ساتنه ډیر لوی زور غواړی او د هغه انجام او عاقبت دا دی چی منکران پر خپلو ګناهونو نیول کیږی او حکم منونکیو ته به قصور معافیږی. اوس هم د بل چا د امانت په نسبت هم دغسی حکم شته که څوک د بل چا امانت عمداً او په قصد سره ضایع کوی نو بدل (ضمان) ئی پری اوړی که بی اختیاره تری ضایع کیږی نو پری (ضمان) او بدل نشته «موضح» اصلی خبره دا ده چی الله تعالیٰ په خپل یو خاص امانت کیښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کښی اراده وفرمایله چی که هغه غواړی نو دغه امانت په خپلی سعی او کسب او د مټ په قدرت او قوت وساتلی شی بلکی تزئید او ترقی هم ورته ورکړه شی څو په دغه سلسله کښی د الله تعالیٰ د هر قسمو شیونو او صفاتو ظهور وشی مثلاً د هغی نوعی هغه افراد چی هغه امانت په پوره ډول (طریقه) سره محفوظ ساتی او ترقی ورته ورکړی ـ پر هغو انعام او اکرام وکړی. او هر هغه چی په غفلت او شرارت سره هغه ضائع کړی نو هغه ته به سزا ورکړه شی او هغه کسان چی په دغه مورد کښی لږ شان قصور وکړی له هغوی سره د عفوی او د ښښلو معامله وکړ شی. زما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی چی د بنیادمانو په زړونو کښی شیندلی (نوستلی) او کرلی شوی دی چی هم هغه ته **«مابه التکلیف»** هم ویلی شو **«لاایمان لمن لا امانة له»** چی د دغه د ساتنی او په حفاظت کښی له مداومت څخه د ایمان ونه زرغونیږی ګواکی د بنی آدمیانو قلوب د الله تعالیٰ ځمکه دی چی تخم هم په هغو کښی پخپله الله شیندلی (کرلی) دی د باران ورولو له پاره ئی د رحمت وریځی هم لیږلی دی چی د هغوی له سینو څخه د الله تعالیٰ د وحی باران هم وریدلی دی. د هر انسان فریضه دا ده چی د ایمان دغه تخم چی د الله تعالیٰ امانت دی ابته (خراب) او ضائع نه کړی بلکی په پوره سعی، کوشش، جهد، جد، تردد ـ او تفقد سره د هغه پرورش او پالنه وکړی او ډیر زیات دقت دی وکړی څو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوزیږی او ضائع نشی د هم دغه په لوری د حذیفه رضی الله تعالیٰ عنه په دغه حدیث کښی اشاره ده **«ان الامانات نزلت من السماء فی جذر قلوب الرجال ثم علموا من القرآن ـ الحدیث»** دغه امانت هماغه د هدایت تخم دی چی د الله تعالیٰ له جانبه د انسانانو په قلوبو کښی خښ کړی شوی دی بیا د قرآن او د سنت د علومو باران پری وشو چه که له هغه څخه پوره ګټه (فائده) او انتفاع واخیستی شی نو د ایمان دغه مبارکه ونه زرغونه کیږی، لوئیږی، وده کوی، غټیږی میوو او ثمرو ته رسیږی او انسان د هغی له خوږو اثمارو څخه متلذذ او متمتع کیږی او د استثمار موقع

مومی او کہ پہ انتفاع کښې څه قصور او کوتاهي وکړی شي نو په هماغه اندازه د دغي ونی په وده او لوئیدلو کښې نقصان واقع کیږی که بیخی تری غافل کیږی او له سره ورته نه متوجه کیږی نو دغه تخم بیخی خراب ـ ضائع او بربادیږی. هم دغه امانت ؤ چی الله تعالیٰ آسمانونو او ځمکی او غرونو ته وروړاندی کړ ـ مګر په هیڅ یوه له هغو کښې دغسی یو قوت او استعداد نه ؤ چی د دغه عظیمه امانت د پورته کولو زور او حوصله ولری او هر یوه له دوی د حال په لسان یا د قال په بیان د دغه غیر قابل متحمل بار او پیتی له پورته کولو څخه په ویره سره انکار وکړ او علیٰ رؤس الاشهاد ئې وویل چه زمونږ له عهدی او توانه دغه بار ډیر دروند او ثقیل دی او نه ئې شو پورته کولی. ته پخپله فکر او دقت وکړه چه ماسواء له انسانه به بل کوم مخلوق وی چی پخپل کسب او محنت سره د ایمان د دغه تخم حفاظت او پرورش وکړی؟ او د ایمان دغه شجره مشجر او مثمر وګرځولی شی؟ فی‌الحقیقت د دغه عظیم‌الشان امانت د حق ادا کول او د یوی یابسی ځمکی څخه چی په هغی کښې د دی د مالک له جانبه تخم شیندلی (کرلی) شوی وی تکه شنه میوه داره ونه زرغونول او لویول د هم دغه ظلوم او جهول انسان حصه کیدی شی چی له هغه سره صالح‌الزراعت ځمکه شنه او په پخپل محنت سعی او تردد سره د الله تعالیٰ قدرت ده ته د کوم شی د زرغونولو او لویولو او په میوو راوستولو قوت او قدرت ورعطاء کړی دی.

«ظلوم» د «ظالم» او «جهول» د «جاهل» مبالغه دی. ظالم او جاهل هغه چاته ویلی شی چی بالفعل له عدله او علمه تش وی مګر د هغه استعداد او صلاحیت او د دغو صفاتو د حصول قوه ولری پس هغه مخلوق چی بدءالفطرت کښې په علم او عدل سره متصف وی او د یوی شیبی له مخی هم دغه اوصاف له ده څخه نشی بیلیدی مثلاً ملائکة الله یا هغه مخلوقات چه د دغو شیانو صلاحیت له سره نه لری مثلاً آسمان، ځمکه، غر او نور ظاهر دی چه دغه دواړه د الله تعالیٰ د دغه امانت حامل نشی کیدی بیشکه ماسواء له انسانه یوه بله نوعه هم شته چه هغه پیریان دی او په هغوی کښې فی‌الجمله د دی د تحمل استعداد موندلی کیږی نو ځکه په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښې دغه دواړه سره جمع کړی شوی دی. لیکن د انصاف خبره خو دا ده چه د دی امانت د حق د اداء استعداد په هغوی کښې دومره ضعیف وو چه د حمل الامانت په مقابل کښې دومره د تذکر قابل نه وو او قابل الاعتنا نه ګڼلی کیږی. ګواکی په دغه معامله کښې هغوی هم د انسانانو د تابعانو په شان درولی شی او د دوی د مستقل نوم اخستلو ته څه ضرورت نه دی پاتی. والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾

(دغه د امانت غرض د دی دپاره وو) چه عذاب ورکړی الله منافقانو سړیو او

منافقاتو ښځو ته او مشرکانو سړیو او مشرکاتو ښځو ته او رجوع په رحمت سره وکړی الله پر مؤمنانو سړیو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: زما په خیال که دلته د ﴿ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾ معنی په معافولو سره وانه خیسته شی بلکی که پر حال د هغوی د متوجه کیدلو او په مهربانی فرمایلو سره واخیسته شی بهتره ده لکه چه په ﴿ لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ ﴾ کښی اخیست شوی. دغه خو د کاملینو مؤمنینو بیان شو او په ﴿ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴾ کښی ئی د قاصرینو او مقصرینو د حال په طرف اشاره وفرمایله.

«والله تعالیٰ اعلم لنسأل الله تعالیٰ ان یتوب علینا ویغفرلنا ویثبتنا بالفوز العظیم انه هو الغفور الرحیم جل جلاله وعم نواله واجل شانه واعظم برهانه.

تمت سورة الاحزاب بعون الله الملک الوهاب فلله الحمد والمنة

سورة سبأ مكية الا آية (٦) فمدنية وهى اربع وخمسون آية وست ركوعات رقمها (٣٤) تسلسلهاحسب النزول (٥٨) نزلت بعد سورة لقمان

د «سبأ» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٦) آیته څخه چی مدنی دی (٥٤) آیتونه او (٦) رکوع لری په نزول کښی (٥٨) او په تلاوت کښی (٣٤) سورت دی وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾

توله ثناء صفت خاص الله لره دی هغه چه خاص هغه ته دی هر هغه «شیان» چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه شیان چی په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً عبیداً) او خاص هم دغه (الله) لره ده توله ثناء صفت په آخرت کښی (لکه چی په دنیا کښی هم دی) او هم دغه (الله)

ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد او تعریف هغه الله جل جلاله ته دی چه واحد احد دی او بې د نورو له شرکته د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوی او دغه سلسله ئې چټې (فضول) او بیکاره نه ده پیدا کړې، د داسې حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشی کیدی. ضرور دغه نظام بالاخر پر کومې اعلیٰ نتیجې منتهی کیدونکی دی چه هغه ته آخرت وائی. او څرنګه چه هم دی په دنیا کښې یواځې د تولو تعریفاتو مستحق دی په آخرت کښې هم یواځې هم دی د تولو تعریفاتو مستحق دی بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کیدی شی ځکه چه د مخلوق فعل د خالق اشعه او د دوی کمالات د ده د حقیقی کمال پلوشه ده لیکن هلته نور ګرد (تول) وسایط او پردی لری کیږی او هر شی لیدل کیږی. هغه ګرد (تول) د هم ده له طرفه وی نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثیته یواځې د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتې کیږی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ

معلوم دی (الله ته) هر هغه شی چه ښکته ننوځی په ځمکه کښې او هر هغه شی چه بیرون راوځی له دغې (ځمکې) څخه او هر هغه څیز چه راښکته کیږی له آسمانه او هر هغه شی چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښې.

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه کښې هیڅ یو لوی او وړوکی داسې څیز نشته چه د ده له علم څخه خارج وی هر هغه شی چی په ځمکه کښې ښکته ننوځی مثلاً حشرات ـ خوځندی ـ د نباتاتو تخم ـ د باران اوبه ـ د مړیو اجساد او هر هغه شیان چه له ځمکې څخه د باندې راوځی او بهر کیږی مثلاً زراعت ـ نباتات ـ معدنیات او نور او هغه شیان چه د آسمان له جانبه راښکته کیږی لکه باران ـ وحی ـ تقدیر پرښتې او نور او هغه شیان چې پورته خیژی آسمان ته مثلاً روح دعاء ـ اعمال ـ ملائک او نور پر دغو ګردو (تولو) انواعو او جزئیاتو د الله تعالیٰ علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ۝٢

او هم دغه (الله) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره) ښه ښښونکی

دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی د دغه ګرد (تول) د ژوندون رونق ـ ښائست د الله تعالیٰ له رحمته او ښښنی څخه دی. که د بندګانو د دغی ناشکری او د حق نه پیژندلو په اثر ـ لاس په لاس د دوی په نیونو باندی لاس پوری کیدی نو دغه ګرد (تول) رونق او ښائست به په یوه لمحه کښی ختمیده ﴿ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوْا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَآبَّةٍ ﴾ (د فاطر (٤٥) آیت (٥) رکوع (٢٢) جزء)

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَاْتِيْنَا السَّاعَةُ ۭ

او وائی هغه کسان چه کافران شوی دی چی رابه نشی مونږ ته قیامت.

تفسیر: ولی به قیامت نه راځی؟ د هغه منشأ وروسته راځی ﴿ اِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ اِنَّكُمْ لَفِيْ خَلْقٍ جَدِيْدٍ ﴾

قُلْ بَلٰى وَرَبِّيْ لَتَاْتِيَنَّكُمْ ۙ

ووایه (ای محمده! دوی ته چه ولی به رانشی) بلکه را به شی قسم دی زما په رب خپل چی خامخا رابه شی هرومرو (لازماً) دا قیامت تاسی ته.

تفسیر: یعنی هغه معصوم او مقدس انسان چه د ده د صدق او امانت اقرار له نورو ګردو (تولو) موجوداتو څخه پرومبی وو اوس له ساطعو او قاطعو براهینو څخه د ده صداقت په پوره ډول (طریقه) سره ښکاره شو. په مؤکد قسم سره د الله تعالیٰ له طرفه خبر ورکوی چه خامخا قیامت راتلونکی دی نو بیا ئی هیڅ علت او سبب نه دی معلوم چی ولی ئی دوی نه منی ـ هو! که کومه محاله خبره یا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره ئی کړی وی نو د تردید او انکار ځای به په کښی وو ـ لیکن دغه خو نه محاله ده ـ او نه له حکمت څخه مخالفه ده نو بیا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګی (سرکشی) نه ده نو څه ده؟

عٰلِمِ الْغَيْبِ ۚ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَلَآ اَصْغَرُ مِنْ ذٰلِكَ وَلَآ اَكْبَرُ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ﴿٣﴾ ۙ

(هسی رب) چه عالم دی په غیبو نه پټیږی له ده په اندازه د یوی ذری په آسمانونو کښی او نه په ځمکه کښی او نه وړوکی له هغی ذری او نه لوی (تری) مګر (چه دا ټول لیکلی پراته دی) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کښی.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم‌الغیب قسم دی چی د ده له محیط علم څخه د آسمان او د ځمکی هیڅ یو لوی یا وړوکی شی یا یوه ذره یا له ذری څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ او نه هیڅ شی تری غائبیږی. ښائی چی دغه ئی ځکه فرمایلی وی چه د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی د هغه علم له هغه چا سره دی چه د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. مونږ ته هم هغومره خبر چی هغه را کړی دی هغه مو بی له زیادته او تنقیصه درورسوه او په دی سره د هغی خبری جواب هم وشو ﴿وَقَالُوٓاْ أَءِذَا ضَلَلۡنَا فِي ٱلۡأَرۡضِ﴾ الآیة - یعنی کله چی زمونږ ذرات په ځمکه کښی منتشر شی بیا به څرنګه سره یو ځای کیږی؟ نو دغه ئی راوښوول چی هیڅ یوه ذره هم د الله تعالیٰ له علمه نه ده غائبه او پخوا ئی دغه راښولی وو چی د آسمان او د ځمکی پر هر یوه شی د ده قبضه ده نو بیا به ده ته څه مشکل وی چه ستاسی ګرد (ټول) منتشر ذرات یو ځلی سره راټول کړی.
تنبیه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی چی په هغه کښی هر شی سم د الله تعالیٰ له علمه سره ثبت دی. دا ټول ځکه لیکلی پراته دی په کتاب ښکاره لوح محفوظ کښی

لِّيَجۡزِيَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِۚ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ۝٤ وَٱلَّذِينَ سَعَوۡ فِيٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٞ مِّن رِّجۡزٍ أَلِيمٞ ۝٥

دپاره د دی چی جزا ورکړی (الله) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) دغه (نیکوکاران مؤمنان چی دی) شته دوی ته مغفرت ښښنه او رزق روزی ښه (د عزت چی جنت دی). او هغه کسان چی سعی کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) زمونږ په دی حال چی عاجز کوونکی وی د الله په زعم خپل دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعنی د قیامت راتلل ځکه ضروری دی چی خلقو ته د دوی د نیکی او بدی نتیجه او ثمره ورکړه شي او د الله تعالیٰ د تولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبیه: «هغه کسان چی سعی او کوښښ کوی په باطلولو د آیاتونو د قرآن زموږ په دی حال چی عاجزونکی الله وی په زعم خپل» مطلب دا دی چی زموږ د آیاتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کښی د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً زیار (محنت) او کوښښ کوی او د دغه مقصد د په مخ بیولو دپاره تینګ ولاړ دی ګواکی دوی (العیاذ بالله) داسی غواړی چه الله تعالیٰ عاجز کړی او پړ او مغلوب ئی وګرځوی او داسی ګڼی چه دوی د ده د قدرت په لاس کښی راتلونکی نه دی او هرومرو (خامخا) له ده څنی خپل ځان بچ کوی.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

او (بل دپاره د دی لیکلی پراته دی په لوح محفوظ کښی) چی ووینی هغه کسان چی ورکړی شوی دی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چه نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا هم هغه حق دی او سمه لاره ښیی طرف د لاری (د هغه الله ته چه) ښه زبردست ډیر ثنا ویلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ځکه قیامت راتلونکی دی څو هغه کسان چی پری یقین او باور لری هغو ته عین‌الیقین حاصل شي او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام ووینی او ښه وپوهیږی چی د لوی قرآن بیان څرنګه بی له تزئیده او تنقیصه صحیح او جوت ثابت شو. او بیشکه چی قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چی د دغه زبردست د محامدو او محاسنو مالک الله ته مو رسوی او سمه صافه لاره راښیی. ځینی مفسرین د ﴿ وَيَرَى الَّذِينَ ﴾ الآیة ـ مطلب داسی اخلی چی د ﴿ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ ﴾ په برخلاف هغه کسان چی پوهان او اهل العلم دی اعم له دی چی مسلمانان وی که کتابیان هغوی پوهیږی او وینی چی د قیامت او نورو په متعلق د قرآن المجید بیان بیخی صحیح دی او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورښیی او په سمه صافه لاری ئی برابروی. دا (یری) فعل قلب دی چی دوه مفعوله غواړی او دا (الذین) سره له خپلی صلی فاعل دی او دا بل (الذی) سره له خپلی صلی ئی مفعول اول دی او دغه (هو) ضمیر د فصل دی او دا (الحق) ئی مفعول ثانی دی او هم دغه جمله د (یری) بیا په موضع د نصب کښی عطف ده په تیره جمله د (یجزی) باندی او جمله د (و یهدی) عطف دی په (الحق) باندی حاصل دا شو یعنی قسم دی چی رابه شي قیامت جزا به ورکړی خدای مؤمنانو لره او چی معلوم به شي عالمانو ته په وخت د ظهور د قیامت کښی عیاناً چی دا منزل حق دی لکه چی معلوم ؤ

ورته پخوا برهاناً.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝٧ أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِ جِنَّةٌ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی آیا (وښیو) دلالت کړو تاسی په یو سړی چی خبر درکوی تاسی ته کله چی ذری ذری کړی شی تاسی په کامل ذره ذره کیدلو سره بیشکه چی تاسی خامخا په پیدایښت نوی کښی یئ. آیا له خپله ځانه تړلی دی (محمد) پر الله باندی دروغ ؟ یا ورپوری لیونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کښی دغسی گستاخی او سپین سترگی کوله یعنی راځئ چی مونږ تاسی ته هغه سړی دروښیو چی وائی چه ستاسی دوړی او ذری او بځرکی به وروسته له مړ کیدلو او پړسیدلو او وراسته کیدلو او خاورو او دوړو کیدلو څخه بیا له خاورو څخه راتولیږی او له تاسو ځنی هم داسی روغ جوړ انسانان پیدا کیږی ـ او بیا به هم داسی ژوندی له قبرونو څخه راپاڅولی کیږئ. ښه نو پر داسی چټی (بیکاره) او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شی؟ او څرنگه ئی منل امکان لری؟ له دوو حالو څخه خالی نه دی یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړی چی ده داسی خبر راکړی دی که نه لیونی او سودائی دی او دماغ ئی پخپل ځای کښی نه دی. نو ځکه دا هسی اپلتی او چټی (بیکاره) خبری کوی (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ۝٨

(نو فرمائی الله تردیداً داسی نه دی) بلکه هغه کسان چی ایمان نه راوړی په آخرت په عذاب کښی به وی (په عقبیٰ کښی) او په گمراهی لوی کښی (لویدلی دی په دنیا کښی)

تفسیر: یعنی نه دروغ دی او نه جنون بلکه خالی دغه خلق پخپله د عقل ـ پوه ـ صدق او صواب له لاری څخه ښوئیدلی دی او له حق او یقین څخه ډیر لری لویدلی دی چی دغسی چټی (بیکاره) خبری کوی او په خپل دغه انکار او تکذیب سره خپل ځان په آفت او عذاب کښی اخته کوی فی‌الحقیقت دغه ډیر لوی عذاب دی چی د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شی چی دی د الله تعالیٰ انبیاؤ ته مفتری ـ مجنون او نور شیان ووائی (العیاذ بالله)

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ ۚ

آیا نه ګوری (دا کافران) هغه څیز ته چه په مخ کښې د دوی دی او هغه څیز ته چې وروسته د دوی دی. له آسمانه او له ځمکی (چې دوی په کښې محاط وی) که چیری اراده وفرمایو نو ځیری به کړو په دوی ځمکه (او په کښې به ئې ډوب کړو په شان د قارون) یا به وغورځوو پر دوی باندی یوه ټوټه له آسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق ړانده شوی دی چه آسمان او ځمکی ته هم نه ګوری او خپل اطراف او حوالی او شاؤ خوا ته هم سترګی نه غړوی چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوی ـ پر دغی خبری باندی خو په خپله دوی هم قائلان دی چې د دوی او د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی. بیا نو آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختی او اشکال لری؟ او هغه ذات ته چې داسی عظیم الشان اجسام جوړولی شی او لاندی باندی او ویجاړولی ئې شی د انسانی جسم تخریب ـ تفکیک او تجزیه او بیا ئې سره ټولول ـ ژوندی کول او پاڅول څه اشکال لری؟ آیا دغه خلق له دی نه نه ویریږی چې د الله تعالیٰ پر ځمکه او تر آسمان لاندی اوسیږی او بیا داسی د بی ادبی او ګستاخی خبری کوی او بیځایه خپلی ژبی خوځوی ـ حال دا چې که الله تعالیٰ اراده وفرمائی په یوه رپه کښې به دوی یا په ځمکه خښوی یا به له آسمانه یوه ټوټه پری وغورځوی او دوی به بیخی سپیره او فنا کری او په هم دغه دنیا کښې به د قیامت یوه وړوکی نمونه دوی ته وښیی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ⑨

بیشکه په دغه (کتلو د پاس او تیټ او خسف او اسقاط) کښې خامخا دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر بنده رجوع کوونکی (الله ته)

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلی نو د الله تعالیٰ په طرف ئې رجوع کیږی ځکه چې یوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او مافیهما کښې ډیر زیات د قدرت لوئی نښې او دلائل موجود دی د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږی چې هرومرو (خامخا) دغه ګرد (ټول) یوه ورځ خپلی علیا او اکملی نتیجی ته رسیدونکی دی

چي د هغه نوم «دارالآخرة» دی کله چي دوی دغه تصور وکړی نو زيات له زياته خپل مالک او خالق او الله تعالیٰ ته رجوع او ميلان کوی او د هغو علوی او سفلی نعماؤ چي ورته رسيږی شکريه اداء کوی له دغو بندګانو څخه د ځينو تذکره پاک الله داسی فرمائی چي.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ مِنَّا فَضْلًا ۖ يٰجِبَالُ اَوِّبِيْ مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ

او خامخا په تحقيق ورکړی ؤ موږ داؤد ته له جانبه خپله فضل (لوئی پر نورو، وموفرمايل غرونو ته چي) ای غرونو راوګرځوئ (ښه) غږونه خپل له ده سره (په وخت د تسبيح کښی او له ده سره تسبيح ويل) مرغانو هم.

تفسير: يعنی الله تعالیٰ حضرت داؤد عليه السلام ته له نبوت سره غير معمولی سلطنت هم ورعنايت فرمايلی وو حضرت داؤد عليه السلام به کله کله بيديا او صحرا ته هم ووت او هلته به د الله تعالیٰ په ذکر او ياد مشغوليده او د الله تعالیٰ له خوفه به ئی ژړل او په تسبيح او تهليل به مشغوليده ـ او په خپل هغه ښه الحان او ښکلی غږ سره به چي ضرب‌المثل دی د (زبور) په لوستلو مصروفيده د ده د تسبيح او تهليل د عجيب او غريب تاثير په سبب به له ده سره غرونو هم تسبيح لوستلی او ګرد (تول) طيور او مرغان په هم د دوی په شاؤ خوا کښی سره توليدل او د ده په شان هغوی به هم تسبيح او تهليل وايه الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم ده ته دغه خاصه بزرګی او لوئی ورعطا، فرمايلی وه. که د غرونو له تسبيح څخه د ده د غږ محض عکس العمل (انګی) مراد وی يا هغه عمومی تسبيح مراد وی چي هر شی ئی د خپل حال يا د قال په ژبه سره اداء کوی يا ئی وائی نو د حضرت داؤد عليه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذيل کښی به د دغی خبری تذکره بيخی مهمله او بی معنی وی (العياذ بالله) د «يا جبال اوبی معه» حکم تکوينی دی «امر وفرمايه الله داؤد ته داسی»

وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيْدَ ۙ﴿١٠﴾ اَنِ اعْمَلْ سٰبِغٰتٍ وَّقَدِّرْ فِي السَّرْدِ

او پسته کړی وه موږ ده ته اوسپنه چي جوړوه ځغری ارتی اوږدی او اندازه کوه په اوبدلو کښی (چي حلقی ئی سره برابری وی)

تفسير: د حضرت داؤد عليه السلام په حق کښی ئی اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله او ده به بی د اور او د صناعيه ؤ آلاتو له مرستی (مدد) اوسپنه په هر شان سره چي غوښته کړوله او تاووله به ئی او پنده او نری کوله او له هغی ځنی به ئی ځغری او نور دقيق او نفيس آلات او ادوات جوړول او پلورل (خرڅول) به يی او له هغی څخه به ئی د خپل قوت او معاش وسايل برابرول او

پر اسلامي بيت المال به ئې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه. وائي چې کړې لرونکې ځغرې ړومبې ځلې د ده له لاسه ايجاد او اختراع وموندله چې ارتې او فراخې وې الله تعالیٰ ده ته امر ورکړ چې فراخې او ارتې ځغرې جوړوه! او د هغو حلقې او کړې په ښه نظم او ترتيب سره ونښلوه! چې د خپل لوېوالي - وړوکوالي او نرۍ والي په اعتبار يو له بل سره هم متناسبې وي.

وَاعۡمَلُوا۟ صَٰلِحًاۖ إِنِّی بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِیرٌ ﴿١١﴾

او عمل کوئ تاسې د نيکيو بيشکه زه چې يم پر هغو کارونو چې کوئ ئې تاسې ښه ليدونکې يم.

تفسير: يعنې د دغو چارو او صنايعو په مشغوليت کښې د حقيقي منعم له ياده مه غافليږئ! او تل ترتله په صالحه ؤ اعمالو کښې مشغول اوسئ! او دغه خبره په ياد ولرئ چې الله تعالیٰ گرد (ټول) اعمال او احوال وينې.

وَلِسُلَیۡمَٰنَ ٱلرِّیحَ غُدُوُّهَا شَهۡرٌ وَرَوَاحُهَا شَهۡرٌۖ وَأَسَلۡنَا لَهُۥ عَیۡنَ ٱلۡقِطۡرِۖ

او (مسخر کړې مو ؤ) سليمان ته باد (د) سبائې (منزل) د هغه (د) يوې مياشتې او (د) بيگائې (منزل) د هغه د يوې مياشتې (لاره) وه او بهولې مو وه د ده دپاره چينه د ويليو کړيو شويو مسو،

تفسير: د حضرت سليمان عليه السلام داسې يو تخت ؤ چې په فضا کښې الوته او دې به ئې له شام څخه يمن ته او له يمن څخه شام ته رساوه الله تعالیٰ د سليمان دپاره باد تابع او مسخر کړې ؤ نو ځکه د باد وسيله به ئې د يوې مياشتې مسافه (واټن) په نيمه ورځ کښې طې کوله د «انبياء» او د «نمل» په سورتونو کښې د دې څه بيان تير شوی دی او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کښې ئې هم څه بيان راځي. د ويليو کړيو شويو مسو د چينې په نسبت وائي چې الله تعالیٰ دغه چينه د يمن په اطرافو کښې بهولې وه چې جناتو به هغه په قالبو او سانچو کښې اچول او ترې لوی لوی ظروف (ديگونه - لگنونه او نور) به ئې جوړول چه پر هر يوه د هغو کښې د يوه لښکر طعام پخيده او پرې خوړول کيده، سليمان عليه السلام به لمر خاته له «دمشق څخه روانيده د غرمې خوب به ئې د (پارس) په (استخر) کښې کاوه او شپه به ئې زمونږ کابل ته راوړه چې د ده دغه لس ساعته منزل مساوی ؤ له دوه مياشتې منزل سره» (روح

المعاني ـ مدارک)

وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾

او (مسخر کړی مو ؤ ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به ئې کاوه په مخ د ده کښې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنګ سرکشي وکړه له دوی له امره حکمه زمونږ (او د سلیمان اطاعت به ئې نه کاوه) نو وبه څکوو مونږ هغه ته (په آخرت کښې) له عذاب د اور.

تفسیر: یعني ډیر پیریان چې هغه ئې په بل ځای کښې په شیاطینو سره تعبیر فرمایلی دی د معمولي چوپړانو او پندیانو په شان به په راز راز (قسم قسم) چارو او خدماتو کښې مشغول ؤ ـ د الله تعالیٰ له طرفه دوی ګرد (ټول) محکوم شوی ؤ څو سلیمان علیه السلام ته اطاعت وکړی او که لږ څه سرکشي وکړی نو په اور کښې به غورځول کیږی.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِن مَّحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَّاسِيَاتٍ ۚ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاؤ او تمثالونه او لوی لګنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیګونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعني لوی لوی مساجد ـ کلاوی ـ محلات به ئې پر پیریانو تعمیر او ودانول ـ او مجسمي او تصاویر به ئې پر دوی جوړول چې ممکن په هغه شریعت کښې به دغه تصاویر نه ؤ ممنوع او په محمدیه شریعت کښې ممنوع درولی شوی دی او د مسو (تتو) لوی لوی داسی لګنونه به ئې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به ؤ او داسی لوی لوی دیګونه به ئې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځیدل او په هغه خپل ځای کښې ځای په ځای باندی کیدل.

اِعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

(وفرمایل مونږ) عمل کوئ (د نیکیو ـ ای) آل د داؤده ! دپاره د شکر، او لږ دی له بندګانو زما شکر ایستونکی (احسان منونکی).

تفسیر: یعنی ای د داؤد کورنی! د دغو عظیم‌الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسی کار وکړئ چی له هغو د الله تعالیٰ شکر ایستل مترشح وی. خبره دا ده چه الله تعالیٰ لږ ډیر احسان خو پر هر چا کوی لیکن پوره شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی کله چی لږ دی نو قدر به ئی زیات کیږی لهٰذا کامل شکر ایستونکی شئ! او خپل قدر او منزلت زیات کړئ! دغه خطاب د داؤد علیه السلام کورنی او تبر ته دی. ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داؤد علیه السلام باندی احسان من وجه پر ګردو (تولو) احسان دی. وائی چی داؤد علیه السلام د خپل ګردی (تولی) کورنی دپاره داسی د اوقاتو تقسیم جوړ کړی ؤ چی د هغه په اساس د شپو ورځو په څلیرویشتو ساعتو کښی هیڅ یو وخت داسی نه ؤ چی د ده له کورنی څخنی به یو نه یو تن د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول او لګیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُ ۖ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿١٤﴾

پس کله چی حکم وکړ مونږ پر سلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیچا خبر کړی نه ؤ دغه پیریان په مرګ د دغه (سلیمان) مګر چنجی د ځمکی (وینو) چی وئی خوړه همسا د ده پس کله چی ولوید (سلیمان پر ځمکه) نو معلوم شو پیریانو ته دغه که چیری وی چی پوهیدی په (علم د) غیب نو نه به ئی تیراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکی کښی.

تفسیر: کله چی حضرت سلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کښی مشغول او لګیا وو مطلع شو چی زما د موت نیته رانژدی شوی ده نو پر پیریانو ئی د خپل ځان دپاره یوه د بلورو داسی مانی جوړه کړه چی د هغی منځنی سطحه له ورا ښکاریده بیا سلیمان علیه السلام په هغی کښی ننووت او دروازی ئی پر ځان پسی وترلی او لکه چه د دوی عادت وو چی تر څو څو میاشتو پوری به په خلوت کښی د الله تعالیٰ په عبادت کښی مشغول وو بیا به داسی

یو وضعیت د رب العزت په عبادت کښی مشغول شو چی د قومی په حالت پر خپله همسا باندی ئی تکیه لګولی وه کله چی پرښتی د دوی روح هم قبض کړ د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتی ؤ ـ او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول. د دوی د وفات څخه وروسته تر ډیر مدت پوری پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو کله چی تعمیرات سم له سلیمانی نقشی سره پای (آخر) ته ورسیدل نو د هغی همسا په بیخ کښی چی دوی د هغه پر موازنه ولاړ وو د لرګی چنجی (وینه) ولګید او هغه ئی وخوړه او دوی ولید نو دلته د دوی د وفات پر ګردو (تولو) منکشف شو په دغه سره جناتو ته د دوی د غیبی امورو د پوهیدلو حقیقت هم ورښکاره شو پر پیریانو باندی معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرګنده (ښکاره) شوه که دغه پیریان پر غیبیه ؤ امورو پوهیدی نو څرنګه په دغه رېړ (زحمت) او تکلیف کښی به بلا موجبه پاتی کیدل او لازم وو چی د سلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کیدلو سره متصله به ئی له کاره لاس اخیست له دی نه دا هم ظاهره شوه چی د شیاطینو او د نورو تسخیر د حضرت سلیمان علیه السلام کسبی کمال نه ؤ بلکه محض د الله تعالیٰ فضل وو چی که اراده ئی فرمایلی وی نو هغه ئی د ده له تابوت سره هم قائم ایښودی شوی کوم انعامات چی پر حضرت سلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کښی کړی شوی وو دغه د هغه تکمیل شو چی وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروری حد پوری جاری کیښود شی. او دغه راښوولی شوی دی چه د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالیٰ په څه تدبیر سره پوره کوی!.

(ربط) تر دی ځای پوری د ځینو منیبانو او شاکرانو بندګانو ذکر وو. وروسته له دی نه د یوه معرض او شکر نه کوونکی قوم (سبإ) ذکر کاوه شی چی د ډیر عیش، رفاهیت او خوشالی او فارغ البالی څخه وروسته د کفر او ناشکری په سزا کښی تباه کړ شو. دغه قوم د یمن ډیر داسی دولتمن او ذی اقتدار قوم ؤ چی تر سلهاوو کلونو پوری ئی په ډیر ښه جاه او جلال پر هغه مملکت کښی حکومت کاوه له هم دغو څخه یوه هم هغه ملکه (بلقیس) وه چی د هغی د حاضریدلو ذکر د حضرت سلیمان علیه السلام په دربار کښی په خوا له دی نه د (النمل) په سورت کښی تیر شو ـ ښائی چی دلته وروسته له سلیمان علیه السلام د (سبأ) ذکر په هم دغه تناسب سره هم شوی وی.

لَقَدۡ كَانَ لِسَبَإٖ فِي مَسۡكَنِهِمۡ ءَايَةٞۖ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٖ وَشِمَالٖۖ

خامخا په تحقیق وه خلقو د سبا ته په ځای د هستوګنی د دوی کښی یوه لویه نښه چی (هغه لویه نښه) دوه باغونه دی له ښی او کیڼ (طرف د مینو د دوی).

تفسیر: یعنی د باغونو دوه طویلی سلسلی په ښی او کیڼ لوری اوږدی تر څو میلو پوری پرتی

وی که دوی پوهیدلی نو د الله تعالیٰ د رحمت او د قدرت هم دغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کیدلو دپاره کافی وه.

كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾

(وویلی شو دوی ته) خورئ تاسی له رزق روزئ د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډیر پاکیزه او (دغه رب د تاسی) رب دی ډیر بښونکی (د شکر کوونکیو).

تفسیر: گواکی دغه نښی ئی د حال په ژبه سره ویلی چی د خپل رب له دغو در کړیو شویو نعمتونو څخه متمتع او گټور شئ! او د دغه حقیقی منعم شکریه په ښه شان سره اداء کړئ! د کفر او عصیان په اختیارولو سره مه ناشکره کیږئ! یا لکه چه د ځینو اسلافو قول دی چه د انبیاؤ په ژبه به الله تعالیٰ دغه هدایت دوی ته ورکړی وی وائی چی دیارلس تنه انبیاء د دغه قوم په طرف لیږلی شوی وو ـ که دغه صحیح وی نو د حضرت مسیح څخه به پخوا دوی راغلی وی او د دوی وارثان به هم وروسته له دوی نه د دغه قوم تر بربادی پوری دوی پوهولی وی والله اعلم. د «ارض القرآن» مصنف د «سبا» د عمارتونو د ذکر په منځ کښی لیکی چی «د دغو عماراتو په سلسله کښی یو شی د اوبو بند هم دی چی هغه ته حجازی عرب «سد» او یمنی عرب «عرم» وایی. په عربستان کښی دایمی بهیدونکی سیند نشته ـ اوبه له غرونو څخه بهیږی او د شگو په کوریو کښی وچیږی او بی له دغه چی د زراعت او د نورو په درد وخوری ضائع او ابته (خراب) کیږی. د «سبا» واکدارانو په مختلفو مواقعو او ځایونو کښی د غرونو او بیدیاؤ او خوړونو په منځ کښی لوی لوی بندونه جوړ کړی وو چی په هغو کښی به اوبه دریدلی او حسبالضرورت د زراعت په کار ورتلی ـ د «سبا» په مملکت کښی دا شان په سلهاؤ مختلف بندونه ؤ. په دغو گردو (ټولو) کښی له ټولو څخه مشهور بند د «سدالمارب» بند وو چی د دوی په دارالسلطنت «مآرب» کښی واقع وو د مآرب د ښار په جنوب کښی په ښی او کیڼ طرف کښی دوه غرونه دی چی په «جبل الابلق» سره مشهور دی د «سبا» کاردارانو د دغو دواړو غرونو په منځ کښی نژدی په سنه ۱٤۰۰ قبل الهجرت کښی دا «سد المارب» تعمیر کړی وو دغه بند نژدی یو سل او پنځوس فیته طویل او پنځوس فیته عریض یو لوی دیوال وو. د دغه بند اکثره برخه اوس نړیدلی ده خو بیا یو ثلث برخه یی لا هم باقی ده. یوه اروپائی سیاح (ارناد) د هغه پر موجوده و حالاتو یو مضمون په «فرنچ ایشیاتک سوسایتی جرنل» کښی لیکلی دی او د هغه موجوده نقشه ئی په خورا (ډیر) عمدگی سره تیاره کړی ده پر دغه دیوال کښی ځای په ځای داسی کتبات او لیکنی دی چی هغه گردی (ټولی) لوستلی شوی هم دی د دغه سد په پاسنیو او لاندنیو برخو کښی ډیری زیاتی کړکی هم وی چی حسبالضرورت به مفتوح او

مسدودی کیدی د «سد» په ښی او کینه خوا په مشرق او مغرب کښی دوه لوئی دروازی وی چی د هغو په وسیله به اوبه تقسیمیدی او د ښی او کینی خوا ځمکی پری اوبه کیدی د اوبو رسول په دغه انتظام او ترتیب په دغو شکلنو او ښورو ځمکو کښی په ښی او کیڼ په دواړو جوانبو کښی په دریو سوو مربعو میلو کښی تر سلهاؤ کروهو پوری ونی غنی ـ باغونه ـ ځنګلونه ـ او د جنت په شان مناظر تیار شوی ؤ چی په هغو کښی له هر ډوله (قسمه) میوی ـ دانی او معطری ونی حاصلیدی قرآن الکریم د «جنتان عن یمین و شمال» په ویلو سره د هم دغو باغونو په طرف اشاره فرمائی یونانی مؤرخ (اګاتهرشیډس) چی په ٧٦٦ قبل الهجرت کښی د سبا معاصر ؤ بیان کوی چی سبا د عربو تکه شنه ودانه او خړوبه سیمه ده چی په کښی ډیری ونی او بیشماره میوی دانی پیدا کیږی په هغو ځمکو کښی چی د سیند په دواړو جوانبو کښی پرتی دی ډیری ښکلی او ښایسته ونی ولاړی دی د دغه ملک په داخلی برخه کښی د بخوراتو او د دارچینی او د کجورو او د هندی تمرو او د نورو خورا لوړی او ګڼی ونی او لوی ځنګلونه شته او له دغو ونه څخه ډیر زورور او خوندور عطریات او ښی وږمی (بوئی) پورته کیږی د ونو د اقسامو او انواعو د کثرت او تنوع له سبب د دوی د اصنافو او د اجناسو نومونه یادول او د دوی تعریف او پیژندګلوی کول سخت او مشکل دی هغه ښه وږم او معطره هوا چی د دغو ګڼو ځنګلو څخه پورته کیږی هغه د جنت له خوشبوئی او رائحی څخه کمه نه ده او د هغو تعریف په الفاظو سره نشی کیدی هغه اشخاص چی له دغو ځمکو څخه لری له ساحله تیریږی هغوی هم هر کله چی د ساحل له جانبه هوا وچلیږی له دغی خوشبوئی څخه محظوظ او مسروریږی او داسی ښکاری لکه چی ژوندون له اوبو څخه لطف او حظ اخلی او دغه تشبیه هم د ده د لطافت او نزاکت د قوت په مقابل کښی ناقصه ده. (آرتمی میډ روس) چی د سبا د عهد په آخر کښی اوسیده لیکی چی «د سبا باچا ـ او د ده ایوان په «مآرب» کښی دی چی په یوه له ونو ځنی ډک او د (ښځو) د عیش او عشرت لوړ (اوچت) ځای کښی واقع دی» الغرض د شینوالی شته والی موړتیا خوړوبتیا ـ ودانی ـ هوسائی (آرام) ـ عیش ـ عشرت او د هوا اعتدال په سبب «مآرب» د هم دغه کلام مصداق وو ﴿ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چی ته له خپله جانبه شکرګزاره اوسه! که د بشریت په مقتضاء څه نقص او تقصیر پاتی شی نو الله تعالیٰ پر وړوکو وړوکو خبرو دومره سخت نیول نه کوی او په خپلی مهربانی سره ئی معافوی. د ده د نعماؤ شکر «کما کان حقه» د چا له لاسه پوره کیدی شی؟.

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾

پس وګرزیدل (له شکره او له دعوته د انبیاو اهل د سبا) پس وموليږه پر دوی

سیلاو د یوه زورور خوړ او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کښی دوه باغونه نور خاوندان د میوو بی مزی ترخو او د ښوره ګزه او یو قدر له بیرو هم خو ډیر لږ

تفسیر: یعنی پندونه او نصائح ئی په خپلو غوږونو کښی ونه نیول. او د حقیقی منعم له شکر ایستلو څخه ئی مخ واړوه نو بیا مونږ دوی باندی د اوبو عذاب ولیږه او هغه بند ونړیده او هغه ګرد (تول) باغونه، ځمکی تر خړو اوبو او ختو لاندی ډوب شول او د هغو ښائسته ؤ او خوندورو ـ اعلیٰ ـ نفیسو میوو او ثمراتو په ځای ډیر خراب او ښکته ونی او اغزی او د سوځولو وړ ځنګلونه زرغونه شول. کوم ځای کښی چی راز راز (قسم قسم) انګور (کور) او عدیم المثال خرما، کجور او د نورو ثمراتو اقسام پیدا کیدل او نعماؤ او د ښکلو انواعو څخه ډک او خروب ـ او په اصنافو د پیداوارو او محاصیلو کښی مملو او ماړوب ؤ اوس ماسواء د هغو بیکاره ونو څخه چی محصولات ئی خراب او میوی یی ترخی او بی مزی دی او له یو قسم ښوره ګز څخه پرته (علاوه) چی د هغی پانی سپینی دی ـ او یو قدر له بیرو ځنی خو ډیر لږ او نورو بدرنګو او بد خوندو او بدبویو ونو څخه بل هیڅ شی هلته نه لیده کیږی. دغه ځای ته باغ ویل تش دپاره د مشاکلت دی او د دغه لږ بیرو نوری بیکاره ونی د پاتی کیدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده څو د هغو پخوانیو په زړه پوری شیونو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هیر نشی.
دغه واقعه د حضرت مسیح او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کښی واقع شوی ده. د قدیمه و آثارو محققینو په لاس کښی د «ابرهت الاشرم» د زمانی یوه لویه کتیبه د سد العرم د بقیه دیوال څخه لویدلی ده چی په هغه د دغه بند د نړیدو پیښه مذکوره ده مګر دغه غالباً د دغی واقعی څخه د وروستنی زمانی قصه ده چی د هغی ذکر په قرآن کښی مذکور دی والله اعلم.
حضرت شاه صاحب لیکی کله چی الله تعالیٰ اراده وکړه چی پر اهل السبا عذاب او بلا نازله شی نو د بیدیا لوئی ړندی مږی (کور موش) ئی پری مسلطی کړی او دغو د بند په بیخ او تاداو کښی ئی لوی سوری وکینودل چی د هغه په اثر یو ځلی یو لوی سیلاو او څپان تولید شو او هغه بند ئی مات کړ ـ دغه اوبه د عذاب وی نو ځکه پر هره ځمکه چی دریدی هغه به ئی له فصل او کر څخه ایسته ـ وائی چی د دی بند د ماتیدلو یوه کاهن په خوا ویل کړی وو چی د هغه په اثر ډیر خلق له هغه وطن څخه د باندی وتلی ؤ ـ او هغه کسان چی هلته پاتی ؤ هغوی ته د هغو ښو او ښکلیو باغونو په عوض دغه خرابی او لا یعنی ونی او اغزی وریاتی شول والله تعالیٰ اعلم.

ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ بِمَا كَفَرُوْا ۭ وَهَلْ نُجٰزِيْٓ اِلَّا الْكَفُوْرَ ﴿١٧﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چی کافران شوی ؤ، او

آیا جزا ورکوو (یعنی نه ورکوو) مګر نا شکری ته

تفسیر: دغسی لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کیږی له کفر څخه بله ناشکری څه ده؟ د «نمل» په سورت کښی تیر شو ﴿ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ جزء ۱۹ (۲ رکوع) ۲٤ آیت ظاهراً دغسی شرک به په دغه قوم کښی وروسته له بلقیس څخه پاتی وی.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾

او ګرځولی وو مونږ په منځ د دی (اهل د سبا) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کښی چی برکت اچولی وو مونږ په هغه کښی کلی (ښارونه) ښکاره او په اندازه کړی وو مونږ په هغو کښی منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمایل چی) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کښی د شپی او د ورځی په امان (له هر آفته)

تفسیر: برکت والا کلی د شام مملکت دی یعنی د دوی د ملک څخنی د شام تر ملک پوری توله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه د لاری پر دواړو خواو د ودانیو او کلیو سلسله په داسی اندازه او تناسب سره موجوده وه چی مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کښی ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسیدل او د آرامی او هوسائی (راحت) ځایونه ورمیسر کیدل د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسی د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به ئی فهم غلطیده او تری توحش ـ هیبت او اندیښنه به ورته نه پیدا کیده او نه د غلو او داړه مارانو څخه ډار او خرخشه ورته لویده ـ ګواکی پر دغو لارو باندی تلل سفر نه ـ بلکه یو راز (قسم) تفریحی سیر او سیاحت ؤ د «ارض القرآن» مصنف لیکی «د سبا» دولت او ثروت ـ اساس یوائځی تجارت ؤ. یمن له یوه جانبه د (هندوستان) د سواحلو په مقابل کښی واقع دی او له بله جانب د (افریقا) د سواحلو په محاذ کښی پروت دی. طلا ـ ډیر قیمت داره احجار ـ مصالح ـ عطریات ـ د هاتی غاښ او نور شیان له حبشی او هندوستان څخه برابر په (یمن) کښی ښکته کیده ـ او له دی ځایه (سبا) ته پر اوښانو او نورو بودګانو باریدل د (بحر الاحمر) پر سواحلو له حجازه تیر شوی شام او مصر ته وړل کیدل. قران مجید دغه لره په امام مبین یعنی ښکاره لاری سره موسومه او د دغه سفر نوم ﴿ رِحْلَةَ الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ ﴾ ـ د ژمی او د ووړی کوچ) ایښی دی چی د قریشو له خوا جاری شوی ؤ. د دغو تجارتی جوپو تګ راتګ له سببه له یمن څخه تر شام پوری د ودانیو یوه لویه سلسله قائمه وه چی په هغو کښی بی له کوم خوف او خطر په ډیر سکون او اطمینان سره

مسافرت کیده یونانی مؤرخ (اراکوستهنس) د ۸۱٦ کال قبل الهجرت په احوالاتو کښې داسې بیان کوی چی له «حضرموت» څخه د «سبا» تر ملک پوری د څلوېښتو ورځو لاره ده او له «معین» څخه سوداګران تر ایله (عقبه) پوری په اویا ورځو کښې رسیږی.

فَقَالُوا رَبَّنَا بٰعِدْ بَيْنَ اَسْفَارِنَا

پس وویل دوی ای ربه زمونږ لریوالی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) زمونږ کښې

تفسیر: دغسی به ئی د حال په ژبه سره ویلی وی او ممکن دی چی د قال په ژبه سره ئی ویلی وی چی ای الله! په داسی صورت سره په منزل او مسافرت کښې څه مزه او خوند نه وی که منازل لری وی او د لاری په شاؤ خوا کښې ودانی نه وی انسان ته د لوږی او تندی څخه تکلیف وررسیده نو هلته په مسافرت کښې لذت او خوند سړی ته حاصلیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «په آرامی کښې دوی مست او مغرور شول او له ډیری مستی اوس ځان ته تکلیف غواړی لکه چی د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کیدل چی هلته په سفر کښې اوبه نه پیدا کیږی، د ودانی او کلی اثر او پته بیخی نه ښکاری هم هغسی ښائی چی مونږ هم پخپلو مسافرتو کښې وګورو. دغه لویه ناشکری ده لکه چی بنی اسرائیل له «من» او «سلویٰ» څخه ماړه او د هوګی او پیازو په فکر کښې ولویدل»

وَظَلَمُوٓا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنٰهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَزَّقْنٰهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چی راحت ئی بدل کړ په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (اهل السبا) قصی افسانی او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کیدلو.

تفسیر: یعنی مونږ د دوی شیرازه وشلوله او هغوی مو سره تیت او پرک (منتشر) کړل د دوی اکثره خاندان او کورنی یو جانب او بل جانب ته کډی وکړی او منتشر شول ـ او یو ملک او بل ملک ته لاړل د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان بیخی د ځمکی له مخ څخه محو او لری شوه اوس تش د دوی قصی باقی پاتی دی څو ئی خلق واوری او تری پند او عبرت واخلی. د دوی عظیم‌الشان تمدن او شان او شکوه ګرد (تول) له خاورو سره ګدوډ شول. د «ارض القرآن» خاوند د دوی د زوال او سقوط توجیه داسی کوی چی «یونانیانو او رومیانو په مصر او شام قبضه وکړه او د افریقی او هندوستان تجارت ئی د بری لاری په ځای پر بحری لاره

شروع او منتقل کړ ـ او ټول اموال ئې د بېړیو په وسیله له سری بحیرې څخه د مصر او شام پر سواحلو کوزول ـ نو د دغه بحری لاری د سلسلې د قائمیدلو په اثر له یمن څخنې تر شام پورې د برې لارې او د دې د هغو منازلو دوړې ئې پورته کړې ـ او د هغه ټولې نوې ودانې سپیرې او ویجاړې شوې» د «ارض القرآن» مصنف دغه توجیه د «مولر» له تحریره اخیستې ده. ممکن دې چې د تباهی او انتشار یو ظاهری سبب هم دا وی مګر پر دغه ئې حصرول صحیح نه دی.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾

بیشکه په دغه «تمزیق د سبا» کښې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دی دپاره د هر ښه صبر کوونکی ډېر شکر کوونکی.

تفسیر: یعنې د دغو حالاتو له اوریدلو څخه ښائی عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړی! کله چې الله تعالیٰ ارتوالی عیش او عشرت ورپه برخه کړ نو د هغه شکریه دی په ښه شان سره اداء کړی! او که څه تکلیف او مصیبت پرې راشی نو د صبر او تحمل لاره دی غوره کړی! او له الله تعالیٰ څخه دی توفیق او مدد وغواړی!

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق رښتیا وموند پر دوی ابلیس ګمان خپل پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابلیس) مګر یوی فرقی (چی هغه فرقه ده) د مؤمنانو

تفسیر: په ړومبی ورځ کښی ابلیس په تخمین او اټکل سره ویلی و ﴿لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُ إِلَّا قَلِيلًا﴾ جزء ۱۵ (د اسراء (۷) رکوع ۶۲ آیت ﴿ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ جزء ۸ (د اعراف ۲ رکوع) ۱۷ آیت دغه پاس «من» بعضیه نه دی بلکه بیانیه دی.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُّؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ
مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِيْ شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ﴿٢١﴾

او نه ؤ دغه (ابليس) ته په دوی څه تسلط مګر خاص دپاره د دی چی معلوم کړو (په علم الشهود) سره هم هغه څوک چی ايمان راوړی په آخرت له هغه چا څخه چی هغه له دی آخرت څخه په شک کښی وی، او رب ستا پر هر څيز باندی ښه ساتونکی دی.

تفسير: يعنی شيطان ته دغسی کوم قوت او قدرت نه ؤ حاصل چه لکړه په لاس واخلی او په زور او جبر سره خلق له سمی لاری څخه منع کړی او وئی ښويوی. هو! لمسول ـ غلول ـ او تير ايستل کوی ـ او دغومره قدرت ځکه شيطان ته ورکړی شوی دی چی د بندګانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه څو وکتل شی چی کوم يو پر آخرت يقين لری؟ او د الله تعالیٰ په فکر ـ ذکر او ياد کښی دوام کوی؟ او کوم يو په دنيوی لومه کښی نښلی؟ او له خپله انجامه او خاتمی څخه غافله کيږی؟ او له خپله ځانه ناپوه او بيوقوفه جوړوی؟ يا په چم چل او فريب غوليږی د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء هم دغه وه چه په دنيا کښی د انسانانو دپاره د دواړو خواؤ د تللو لاری خلاصی او ارتی وپرانستلی شی لکه چه پخوا له دی نه په څو ځايونو کښی پر دغه موضوع تقرير ليکلی شوی دی داسی نه دی چه (معاذالله) الله پری نه دی خبر ـ او په بی خبری کښی شيطان کوم بنده له لاری څخه بی لاری کوی يا ئی تښتوی ښه پری وپوهيږه چی هر شی د الله تعالیٰ تر محيط نظر لاندی دی، تل تر تله د ګردو (تولو) احوالو او شيونو نظارت او مراقبت کوی. هر چاته چه هومره آزادی او واک (اختيار) ورکړی هغه د ده له عجزه او سفه نه دی بلکه د ده د حکمت او مصلحت په بنا دی.

قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ ۚ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ
فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيْهِمَا مِنْ شِرْكٍ وَّمَا لَهٗ
مِنْهُمْ مِّنْ ظَهِيْرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا لِمَنْ اَذِنَ لَهٗ ۗ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چه وبولی تاسی هغه معبودان چه ګمان به کاوه تاسی (په دوی د خدايانو) غير له الله چه نه لری دوی اختيار په اندازه د

يوى ذرى (نه) په آسمانونو كښې او نه په ځمكه كښې او نشته (دغو معبودانو) د دوى ته په دغو (علوياتو او سفلياتو) كښې څه شركت او نشته دغه (الله) ته له دوى نه هيڅ مددګاره او نه رسوى هيڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله كښې مګر (شفاعت) د هغه چا چه اذن وركړى (الله) هغه ته،

تفسير: دغه «زعمتم» په اصل كښې «زعمتموهم آلهة» ؤ ځكه چه «زعمتم» دوه مفعوله غواړى او دلته يو ئى هم نشته بيا مفعول اول چه ضمير عائد دى حذف شو دپاره د دى چه طول د موصول له صلې نه راغلى دى او دى فضله دى او مفعول ثانى چه «آلهة» دى هغه هم حذف شو او په ځاى د هغه دوه صفته قائم شول چه هغه ﴿ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ ﴾ الآية ـ دى» له دى ځايه د مكى معظمى مشركينو ته خطاب دى چه د هغوى د تنبيه لپاره د «سبا» قصه واوروله شوه يعنى ماسواء الله څخه پر هغو شيانو چې تاسى د خدائى ګمان كوئ نو لږ شانى د كوم ضرورت ـ احتياج او اړتيا (مجبورئ) په وخت دوى وبولئ! تر څو وليد شى چې هغوى تاسى ته څه نفع رسولى شى؟ او څه په كار مو درځى؟ يعنى دغه مسكينان د تاسى څه په كار درځى چې په آسمان او ځمكه كښې د يوى ذرى په اندازه هم د مستقل واک او اختيار خاوندان نه دى بلكه بتان خو غير مستقل اختيار هم نه لرى نه په اسمان او نه په ځمكه كښې دوى څه شركت لرى، نه الله تعالىٰ د كوم كار په انجام كښې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لرى، چې دوى د هغه معين او مددګار وګرځى او څه حقوق ځان ته حاصل كړى د الله تعالىٰ دربار هغه اعلىٰ او ارفع ځاى دى چه خورا ډير مقربين هم هلته د دغى خبرى طاقت او توان نه لرى چه بى د الله تعالىٰ له اذنه او رضاء د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت يو حرف هم له خپلى خولى څخه وويستلى شى. د الله تعالىٰ د انبياؤ اولياؤ او د پرښتو شفاعت هم يوائځى د هغو كسانو په حق كښى نافع واقع كيدى شى چې د هغو په نسبت د الله تعالىٰ له خوا د شفاعت اذن او حكم وركړى شوى وى. او ويره د ملائكو او د شافع او د مشفوع او د اهل‌المحشر به باقى وى.

حَتّٰىٓ اِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوْبِهِمْ قَالُوْا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ۭ قَالُوا الْحَقَّ ۚ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿۲۳﴾

تر هغه پورى كله چې پورته كړه شى ويره له زړونو د دوى وائى دوى (په خپلو منځو كښى) چې څه (حكم) وفرمايل رب ستاسى؟ نو وائى دوى چې حق ئى (وفرمايل) او هم دغه (الله) ډير پورته او ډير لوى دى.

تفسير: دغه ئى د پرښتو حال وفرمايه چه تل د ده په دربار كښى حاضرى دى كله چې له پاسه

د الله تعالىٰ حکم نازليږي نو داسې غږ ترې پورته کيږي لکه چې پر صافو او ښويو تيږو (ګټو) کوم لوی ځنځير په شدت سره راښکودل شي ښائي اتصال او بساطت ته ئې د قرب الى الفهم کولو دپاره دغه تشبيه ورکړې شوې وي. پرښتې له دهشته او خوفه او رعبه سره لړزيږي او په دغه حال کښې چه تسبيح کوونکې وي سر په سجده لويږي ـ کله چې دغه حالت مرفوع شي ـ او زړونه ئې تسکين او آرام ومومي او د ملک العلام کلام نازل شي نو پرښتې يو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسني پرښتې ښکتينو پرښتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروي چې د الله تعالىٰ له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي او هم هغسې حکم صادر شوی وي. ظاهر دی چه هلته د معقولي او واجبي خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کيدی پس هغه لوی ذات چې د ده د علو او عظمت داسې کيفيت وي څه وخت چې دی حکم صادروي نو مقربين د ده د هيبت او جلال په داسې وضعيت او حال مبتلا کيږي نو هلته به څوک دومره همت وکړی شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودريږي.

تنبيه: د دې آيت نور تفسير هم کړې شوی دی چه د هغه په نسبت حافظ ابن حجر رحمة الله عليه داسې ليکي «**وجميع ذلک مخالف لهٰذالحديث الصحيح (الذی فی البخاری)** والاحاديث کثيرة تؤيده» (**فتح الباری**).

قُلْ مَنْ يَّرْزُقُكُمْ مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ قُلِ اللّٰهُ ۙ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې څوک رزق درکوي تاسې ته له (جانبه د) آسمانونو او ځمکې ؟ ووايه (ای محمده! د دوی په ځای ته په خپله) چې (خاص رزق راکوي تولو ته) الله.

تفسير: يعنې له اسمانه او له ځمکې څخنې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهيه او برابرول يواځې د هم هغه لوی الله په واک (اختيار) او قبضه کښې دي چې پر هغه مشرکين هم اقرار کوي لهٰذا تاسې وفرمايئ چې دغه مسلمه خبره خو تاسې هم راسره منئ نو بيا په الوهيت کښې نور شرکاء له کومه شول ؟. او بيا داسې هم ورته ووايه ای محمده! چې

وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾

او بيشکه مونږ (چې مؤمنان يو) او تاسې (چې منکران يئ) خامخا پر سمې صافې لارې کښې يو؟ يا په ګمراهۍ ښکاره کښې يو؟ (وروسته به معلوميږي).

تفسير: يعنې دغه دواړه فرقې خو رښتيا نه وائي (که نه د نقيضينو اجتماع لازميږي) يقيناً په

دواړو کښې یو دروغجن - او بل رښتین دی نو لا سم دی چې غور او دقت وکړی! او رښتیا خبره ومنی! په دغه کښې د هغه ځواب دا دی چه ځینی خلق داسی وائی «خانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کښې له قدیمه راهیسی هم دغه وضعیت دوام لری نو په دغه کښې د جګړو کولو څه ضرورت دی؟» او په دغه سره ئې دا راوښودل چه یوه فرقه خو هرومرو (خامخا) خطاکاره او بی لاری ده باقی په تعیین نه کولو د هغه کښې یو حکیمانه حسن الخطاب دی یعنی درواخلئ! مونږ له خپله جانبه هیڅ نه وایو تاسو خو په خپله پوهیږئ چې یو جانب هرومرو (خامخا) پر غلط تینګ ولاړ دی دغه پاس دلائل خو مو واوریدل نو اوس تاسی به له خپله ځانه سره فیصله وکړئ چې کومه یوه پر غلطی ولاړه ده؟ ګواکی له مخالف سره په نرمی خبری کوئ او ورته فرصت او موقع ورکوئ چه په دغه مورد کښې په خپل نفس او ځان کښې غور او دقت وکړی.

قُل لَّا تُسْـَٔلُونَ عَمَّآ أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَهُوَ ٱلْفَتَّاحُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) وبه نه پوښتیدلی شی تاسی له هغو بدیو چې کړی وی مونږ او (هم داسی) نه به پوښتیدلی کیږو مونږ له هغو بدیو چه کوئ ئې تاسی ووایه (ای محمده!) چې جمع به وکړی په منځ زمونږ کښې رب زمونږ بیا حکم (فیصله) به وکړی په منځ زمونږ کښې په حق سره او هم دی دی ښه فیصله کوونکی ښه عالم.

تفسیر: هر یوه ته لازم دی چې د خپل آخرت فکر او اندیښنه وکړی! هیڅ یو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوی که د داسی صافی خبری له اوریدلو څخه وروسته بیا هم تاسی پر خپل حال د غور او دقت کولو دپاره نه تیاریږی نو په یاد ئې ولری چې مونږ پر تاسی د حجت اتمام کړی دی - او د حق خبره مو در رسولی ده - اوس تاسی به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوئ او پر مونږ هیڅ قسم ذمه واری نه ده عائده - او نه په دغسی یو حالت کښې به زما او ستاسی په منځ کښې کومه وسیله او واسطه پاتی وی. د الله تعالیٰ د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر یوه ته بیل بیل لازم دی چې د خپلو ځانونو فکر او اندیښنه وکړی! - ځکه چه الله تعالیٰ به ګرد (ټول) مخلوقات سره یو ځای او هر یوه ته به بیله بیله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کیږی.

قُلْ أَرُونِىَ ٱلَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِۦ شُرَكَآءَ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) چه راوښیی ماته هغه (معبودان) چی پیوست کړی دی تاسی له دغه (الله) سره شریکان ؟ (په عبادت کښی)

تفسیر: یعنی لږ خو ئی راوړاندی کړئ! چه دغه کوم یو موجود دی چی د الله تعالیٰ په الوهیت کښی مداخله او مشارکت لری ؟ چی مونږ ئی هم وګورو چی په هغو کښی څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دی؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیږو (ګټو) دغه له خپله ځانه توږلی او تراشلی بتان راوړاندی کوی؟.

كَلَّاۚ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾

نه ده داسی (او هیڅوک لایق د شرکت نه دی له الله سره)، بلکه هم دغه الله دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی)

تفسیر: یعنی له سره به تاسی داسی کوم موجود او هستی نشی راوړاندی کولی. په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځی الله تعالیٰ دی چی واحد احد ـ زبردست ـ قادر ـ قاهر ـ غالب او د اعلیٰ درجی حکمت قدرت علم او حکم خاوند دی او ګرد (تول) د هغه په مقابل کښی مغلوب او مقهور دی.

وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾

او نه ئی لیږلی مونږ ته مګر په دی حال کښی چی جامع ئی خلقو ته زیری ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفارو) نه پوهیږی (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو)

تفسیر: دغه ئی د توحید سره د رسالت ذکر وکړ ـ یعنی ستاسی فرض او ستاسی له بعثت څخه غرض دا دی چی نه یواځی عرب بلکه د دنیا ګرد (تول) خلق تاسی له نیکیو او بدیو څخه مطلع کړی چی دغه تبلیغ مو تاسی وکړ هغه کسان چی خپل ځانونو ئی پری نه دی پوهولی دوی پوهیږی او پوه سری خو خپله نفع او نقصان سنجوی او هرومرو (خامخا) ستاسی خبری منی. هو! مګر په دنیا کښی د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی د دوی په ماغزو کښی چیری د

دی خبری ځای او ګنجائش شته چی د داسی کاری خبری قدر وکړی.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٩﴾

او وائی (کفار له ډیره جهله) کله به وی دغه وعده (د عذاب) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی عذاب به راشی نو رائی ولی!).

تفسیر: یعنی له هغی ګړئ او ساعت څخه چی تاسی مو درګرده ویروئ هغه به کله رائحی؟ که دغه خبره رښتیا وی نو ژر ئی راوله! او راښکاره ئی کړه!.

قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چی (مقرره) ده تاسی ته وعده د یوی ورځی (په نازلیدو د عذاب) چی نه به وروستی کیږئ له هغی (ورځی) یو ساعت (قدر) او نه پرومبی کیږئ تاسی (تری).

تفسیر: یعنی مه وار خطا کیږئ! د هغی ورځی د راتګ وعده چی له تاسی سره شوی ده هغه ضرور راتلونکی ده او کله چی وخت راشی نو د یوی شیبی په اندازه به هم چاته وار فرصت نه ورکوی. نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغی خبری فکر تاسی ته ضروری دی چی د هغه وختی د راتللو څخه په خوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی له سره به ایمان رانه وړو مونږ په دی قرآن (چی محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چی راغلی دی په خوا له دی (قرآنه)،

تفسیر: یعنی منکران وائی مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخوانی کتابونه لکه توریت انجیل زبور چی تاسو ئی آسمانی کتابونه ګڼئ ـ دغه ګرد (تول) سره هم هغه یو ډول (قسم) او یو شان خبری کوی ـ د دوی په هر یوه کښی چی وګورئ هم هغه د حساب ـ کتاب ـ قیامت ـ شفاعت ـ ثواب ـ او عقاب او د توحید او رسالت قصی او افسانی دی. حال دا چی بیخی مونږ د دغسی شیانو منونکی نه یو ـ او نه پری یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ
إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ ج

او كه ووينى ته (اى محمده په آخرت كښى) كله چى دغه ظالمان ودرول شى په نزد د رب د دوى (دپاره د حساب) چى اړوى به ځينى د دوى له ځينو نورو سره خبره (داسى چى)

تفسير: يعنى هم هغسى چى د مغلوبيت او ناكامى په اوقاتو كښى بالعموم داسى پيښى واقع كيږى چى ناكامان د يو والى او مغلوبى اسباب او وسائل يو پر بل اړوى او يو سړى خپل مسوليت پر بل سړى اچوى هم داسى په محشر كښى به كفار يو پر بل خپل بار غورځوى او غواړى چى مجرم او ملزم ئى كړى چى د هغه تفصيل داسى فرمائى

يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

وبه وائى هغه (تابعان) چى ضعيف ګڼلى شوى ؤ هغو (متبوعانو) ته چى تكبر به ئى كاوه چى كه نه وى تاسى (منع كوونكى مونږ لره له ايمانه) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا وينى يو كار ډير سختى او دغه محذوف «لو» جواب دى)

تفسير: يعنى هغه كسان چى په دنيا كښى له ښكتو طبقاتو ځنى شميرلى كيدل او د نورو مشرانو متابعت به ئى كاوه دوى به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوى او وائى به چى مونږ ستاسى له لاسه په دغه غم او مصيبت كښى ككړ او اخته شوى يو كه ستاسى لمسون او ممانعت نه وى مونږ به ضرور د انبياؤ خبرو ته غوږ ايښود او په دغه عذاب به نه اخته كيدو.

قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوٓا۟ أَنَحْنُ صَدَدْنَٰكُمْ عَنِ
ٱلْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَآءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وائى هغه (متبوعان) چى تكبر به ئى كاوه دپاره د هغو كسانو چى

عاجزان کړی شوی وو آیا مونږ منع کړی مو وئ تاسی له سمی صافی لاری پس له هغه چی راغلی ؤ. (دغه هدایت) تاسی ته (نه دی داسی) بلکه وئ تاسی په خپله مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی کله چی تاسی ته حقه خبره ورسیده او پری وپوهیدئ نو بیا مو هغه ولی ونه منله؟ آیا مونږ په زور او زیادت سره ستاسی زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولی ؤ ؟ پر تاسی دغه لازم ؤ چی په دغه مورد کښی مو د هیڅا خبرو ته غوږ نه کیښوده او هیڅ پروا به مو نه وی کړی او هرومرو (خامخا) به مو حق قبلولی اوس خپله گناه او جرم په نورو ولی غورځوئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا

او وبه وائی هغه کسان چی عاجزان گڼلی شوی وو هغو (رئیسانو) ته چی تکبر به ئی کاوه بلکه دا فریب (ستاسی ؤ) د شپی او د ورځی کله چی امر به کاوه تاسی مونږ ته (هر وخت داسی) چی کافران شو مونږ پر الله او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان،

تفسیر: یعنی بیشکه چی تاسی په زوره مونږ نه وی منع کړی مگر د شپی او د ورځی په مکر او فریب او په غولوونکیو تدابیرو سره مو تیر ایستلی او لمسولی او په هر وخت او په هر ځای کښی به ستاسی ښوونه او تلقین مونږ ته هم داسی وو څو مونږ د انبیاؤ الله له ارشاد سره سم الله تعالیٰ په وحدانیت سره ونه منو بلکه ځینی نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وگڼو ـ آخر تاسی خو پوهیږئ چی ستاسی دغه د شپی او د ورځی دائمی او متوالی ترغیب او تشویق او لمسونی تر کومی اندازی پوری مونږ له لاری ښخه بی لاری او پر مونږ ډیر بد اثرات غورځولی دی.

وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ

او پټه به کړی (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیمانی خپله کله چی ووینی عذاب.

تفسیر: یعنی څه وختی چی دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کیږی تابعین او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کښی افسوسونه او ارمانونه کوی او هر یو به دغه محسوسوی چی په رښتیا سره

زه مجرم او ګناه‌ګار یم لیکن له شرمه به دغه کیفیت یو بل ته نه څرګندوی (ښکاره کوی) او د شدید خوف او اضطراب له امله (وجی) امکان لری چی دوی به هم د وینا قوت او قدرت ونه لری.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلٰلَ فِيْٓ اَعْنَاقِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ

او وبه ګرځوو ځنځیرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کښی چی کافران شوی دی (تابعان دی که متبوعان).

تفسیر: د دوی په غاړو کښی به د فولادو غاړکی او په لاسونو او پښو د دوی کښی به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنی لویدلی وی.

هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝۳۳

آیا جزا به ورکوله شی دوی ته (بلکه نه ورکوله کیږی) مګر خو د هم دغو (عملونو) چی دوی کول (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی هر هغه عمل چی مو کړی دی نن هغه د هم دغی سزا په شکل در څرګندیږی (ښکاره کیږی) نو اوس وربیږ هغه دانی چی مو کرلی دی.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيْرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوْهَآ ۙ اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهٖ كٰفِرُوْنَ ۝۳۴

او نه وو لیږلی مونږ په هیڅ کلی (او ښار) کښی هیڅوک ویروونکی (له عذابه) مګر ویل به خوشاله (ماړه او مشرانو خلقو) د هغه (قریی) چی بیشکه مونږ په هغه څه چی رالیږلی شوی ئی تاسی په هغه شی کافران (منکران) یو.

تفسیر: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی او اطمینان ورکړی شوی دی چی تاسی د معظمی مکی د رؤساو او غټانو د غاړه غړولو او سرکشی څخه مه مغموم او مه خفه کیږئ! په هره زمانه کښی د انبیاؤ الله په مخ کښی هم داسی بد بخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلی دی. د دولت او ثروت نشه او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو

سترگی ړندوی او دوی پر دغه باعث کوی چې د هیڅا په مقابل دی ښائی غاړه کښیښږدی او د کشرانو په مجلس کښې کیناستل ځان ته عیب وګڼی نو ځکه د انبیاؤ ړومبی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان ؤ کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿۳۵﴾

او ویل به دوی چې مونږ ډیر یو (له تاسی) له جهته د مالونو او د اولاد او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی.

تفسیر: یعنی معلوم شو چې الله تعالیٰ له مونږ ځنی راضی او خوښ دی که نه دومره مال او اولاد به ئی مونږ ته ولی راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وی نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویرېږو ته چټی (بیکاره) مونږ له عذابه داروی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) چې بیشکه رب ځما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائی او تنګوی ئی (پر هر هغه چا چې اراده وفرمائی) ولیکن اکثر خلق نه پوهیږی (چې دا استدراج دی).

تفسیر: یعنی د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالیٰ د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشی کیدی . آیا نه ګوری چې په دنیا کښې ځومره بداخلاقان ـ شریران ـ دهریان او ملحدان مزی او چرچی کوی حال دا چې هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وائی. او ډیر متقیان ـ او مخلصان ـ د الله تعالیٰ نیک او خالص بندګان ظاهراً اوږی تږی بربند دی. نو معلوم شو چې دولت او افلاس ـ د رزق تزئید ـ یا تقلیل د هیڅا د محبوب او مقبول توب عند الله دلیل نه دی. دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبنی دی چې پری یواځې پاک الله پوهیږی مګر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږی.

ومن الدلیل علی القضاء وحکمه
بؤس اللبیب وطیب عیش الاحمق

د قضأ قدر پر حکم بوله دغه یو مثال
چې پوهان وی په جنجال ـ ناپوهان وی دیر خوشال

وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِيْ تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او نه دی دغه مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی داسی څیز (خصلت هغه خصلت) چه نژدی کوی تاسی په نزد زمونږ نژدی کول مگر (نژدی کوی له تاسی) هر هغه څوک چې ایمان راوړی او کړی ئی وی ښه (عملونه)

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالیٰ د قرب علامت دی لکه چې په پاس آیت کښې تیر شو او نه د الله تعالیٰ د قرب حاصلولو سبب دی. بلکه بالعکس د کفارو په حق کښې د دغو شیانو تزئید او تکثیر د دوی د بعد او د لریوالی سبب گرځی. هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خیریه ؤ امورو کښې ولگوی یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړی او ښه ئی اهل او صالح وپالی ـ نو دغسی مال او اولاد په یوه درجه د الله تعالیٰ د قرب وسیله گرځی. په هر حال د الله تعالیٰ په دربار کښې د مال او د اولاد څه پوښتنه نه کیږی بلکه هلته محض د ایمان او د صالح عمل پوښتنه کیږی. **اللّٰهم ارزقناه و وفقنابه!**

فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوْا وَهُمْ فِي الْغُرُفٰتِ اٰمِنُوْنَ ﴿٣٧﴾

پس دغه (مؤمنان چې دی) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغه (نیکیو) چې کړی دی دوی او دوی به په مانیو (د جنت کښې مطمئن) مأمون وی (له هر آفته)

تفسیر: یعنی پر یوه نیک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چه لری له هغه څخه به زیات بدل وررسیږی. اقلا لس چنده او که زیات وی تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالیٰ اراده وفرمائی له هغه څخه به هم هومره دیر اجر او ثواب ورپه برخه کوی چې بیحده او بیحسابه وی ﴿ وَاللّٰهُ يُضٰعِفُ لِمَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيْمٌ ﴾ (د البقرة ٣٦ رکوع) دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زیادت مراد دی.

وَالَّذِيْنَ يَسْعَوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِنَا مُعٰجِزِيْنَ اُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُوْنَ ﴿٣٨﴾

او هغه کسان چې سعې کوښښ کوی په (ابطال د) آیتونو زمونږ په دی حال کښې چې عاجز کوونکی وی زمونږ (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کښې) حاضر کړی شوی به وی.

تفسیر: یعنی هغه بدبختان چه د الله تعالیٰ د آیتونو تردید کوی او پر هغو طعنې وهی او د خلقو مخ له هغوی څخه اړوی او داسی دعوی کوی چه مونږ الله تعالیٰ او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو دوی ټول به په عذاب اخته کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښې به حاضر کړی شی او هیڅ یو به له دوی څخه د الله تعالیٰ له نیولو څخه نه خلاصیږی او نه به چیری تښتیدی شی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه رب زما فراخوی رزق روزی دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائی له بندگانو خپلو او تنگوی ئې ورته (چې اراده وفرمائی امتحاناً) او هر هغه څه چې لگوئ ئې تاسی (په لاره د الله کښې) له کوم شي څخه (ډیر وی که لږ) پس هغه (الله) عوض درکوی د هغې او هم دغه (الله) خیر غوره د روزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: دغه ئې مسلمانانو ته اورولی دی هغه وجوه چې تاسی ئې په خیریه و امورو کښې لگوئ د هغو د لگولو په وخت کښې له تنگسی او افلاس څخه مه ویریږئ. له صرف کولو څخه ستاسی رزق نه کمیږی ـ هغه شی چه تاسی ته مقدر او مقرر دی هغه هرومرو (خامخا) دررسیږی ـ الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شی د اعطاء اراده وفرمائی ورکوی ئې په هغه کښې ستاسی له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر (تفاوت) نه واقع کیږی. بلکه په خیریه وو امورو کښې د اموالو له لگولو څخه برکت په کښې لویږی، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوی ـ اعم له دی چې د مال په صورت وی یا د قناعت یا د قلبی غناء په شکل وی. په آخرت کښې د هغه د بدل درسیدلو خو یو حتمی امر دی. الغرض د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅ یو شی تقلیل او کمی نشته. مسلمانانو ته ښائی چې له الله تعالیٰ سره تل حسن الظن ولری او د الله تعالیٰ د مرضی په مقابل کښې د فقر او فاقی اندیښنه په زړه کښې رانه وړی **«ولا تخش من ذی العرش اقلالا»**

تنبیه: په آیت کښې ګواکی دی لوری ته هم اشاره کړی شوی ده هم هغسی چې په دنیا کښې د

فقر او غناء او تنگسی او ارتوالی له پلوه د خلقو احوال متفاوت دی په آخرت کښې به هم د ثوابونو او عذابونو د مراتبو په اعتبار هم داسې توپیر (فرق) او تفاوت موجود وی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړی دوی ګرد (ټول) بیا به فرمائی (الله) ملائکو ته آیا دا هغه ګمراهان دی چې خاص تاسی ته (بې له الله) ؤ (په دنیا کښې) چې عبادت به ئې کاوه؟.

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرښتو ته د الله تعالیٰ لونې ویلې، ډیرو مشرکانو به د دغو پرښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړی وو او هغو ته به ئې عبادت کاوه بلکه ځینو لیکلی دی چې د اصنامو عبادت ابتداء ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی. او (عمرو بن لحی) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی په هر حال په قیامت کښې د کفارو د اورولو دپاره به له پرښتو څخه داسې سوال فرمائی آیا دغو خلقو به خاص تاسی ته عبادت کاوه؟ ښائی له دی نه به دا مطلب وی چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ویلې؟ یا تاسی خو له دوی د دغه عبادت څخه نه ئې خوشال شوی؟ لکه چې له حضرت مسیح علیه السلام څخه به هم داسې سوال کیږی ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ﴾ جزء ٧ (المائدة د (١٦) رکوع) ١١٦ آیت او جزء ١٨ د فرقان د سورة په (٢) رکوع ١٧ آیت کښې راغلی دی ﴿ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ﴾

قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم ۖ بَلْ كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ٱلْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾

وبه وائی (پرښتې جواباً) پاکی ده تاته ته ئې مولیٰ (معبود) زمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفار وائی) بلکه وو دوی چې عبادت به ئې کاوه د پیریانو شیطانانو او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکی او) مؤمنان وو (نو منلی به ئې خبری د دوی)

تفسیر: یعنی عرض کوی یا الله! ستا ذات له دی نه پاک دی چې په کومه درجه څوک درسره شریک شی العیاذبالله مونږ به ولی داسې خبری کړو؟ یا له هسی واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ زمونږ رضاء خو ستا د رضاء تابع ده مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو. مونږ یوائې خاص ستا فرمان منونکی بندګان او مریان یو خو سره له دی دغو بد بختانو

کله زمونږ عبادت کاوه. دوی په حقیقت کښې زمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کښې مشغول وو ـ فی‌الحقیقت د دوی عقیدتمنی او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لری. شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاږی او د ضلالت په لار ئی بالاستمرار بولی. دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دی. اګر که ظاهراً دوی د پرښتو یا د کوم ولی نوم اخلی مګر په واقع کښې پرته (علاوه) له شیطان څخه بل څوک دوی نه منی بلکه ځینی د دوی په علانیه سره د هم دغه شیطان په بندګی کښې لګیا دی. لکه چې پخوا له دی نه د «الانعام» د سورت (١٢) رکوع زمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع په تفصیل سره لیکلی ده.

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَّلَا ضَرًّا

(نو الله فرمائی) پس نن ورځ نه لری اختیار ځینی ستاسی (معبودان) دپاره د ځینو نورو (عابدانو) نه د نفعی او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتوانی واضحه شوه، چې هیڅ یو د یوی ذری په اندازه هیڅا ته څه ګټه (فائده) او تاوان نشی رسولی د دوی پر هغو معبودانو چې مغرور ؤ او هغوی ئی د خپلو ځانونو دپاره وسیله او شافع ګرځولی ؤ نن ورځ هغه معبودان له دوی څخنی خپله بیزاری ښکاره کوی.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُكُمْ

او وبه وایو مونږ دپاره د هغو کافرانو چې ظلم ئی کړی دی وڅکئ تاسی عذاب د اور هغه چې وئ تاسی چې د دی (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کښې) او کله چې ولوستلی شي پر دوی آیتونه زمونږ په دی حال کښې چې واضح دی نو وائی نه دی دغه (محمد) مګر یو داسی سړی دی چې اراده لری د دی چې منع کړی تاسی له هغه شی څخه چې وو (داسی) چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسی،

تفسير: دغسی به دوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ویل چی دغه سړی خو نه رسول او نه نبی دی او فقط هم دغومره مقصد لری چی مونږ زمونږ د پلرونو او نیکه ګانو له هغه دود (رواج) او دستور او طریقی څخه جدا او بیل کړی چی له قدیمه راهیسی مونږ ته پاتی دی او مونږ ئی حق ګڼو او مونږ خپل دین او طریقی ته کش کوی او په دغه وسیله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وګرځوی. ګواکی دی یواځی خپل حکومت او ریاست غواړی (العیاذ بالله).

وَقَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّآ اِفْكٌ مُّفْتَرًى ط

او وائی دغه (منکران) چی نه دی دغه (قرآن) مګر یو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسير: یعنی دغه چیری قرآن دی (العیاذ بالله) بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه دی چی د هغه نسبت الله تعالیٰ ته کاوه شی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴿٤٣﴾

او وائی هغه (منکران د مکی) چی کافران شوی دی حق (قرآن ـ اسلام ـ نبوت) ته کله چی راغی دوی ته نه دی دغه مګر خو دی سحر کوډی ښکاره

تفسير: یعنی دغه د نبوت دعوی چی د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوی ده یا د اسلام دین چی په خپل نزول سره ئی د میره (خاوند) او ښځی او زوی او پلار په منځ کښی بیلتون او تفرقه اچولی ده یا قرآن چی د هغه له فوق العاده تأثیره د خلقو په زړونو کښی فوق العاده اثرات او انفعالات پیدا کیږی د صریح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسواء بل شی نه دی. (العیاذ بالله).

وَمَآ اٰتَيْنٰهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَّدْرُسُوْنَهَا وَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَّذِيْرٍ ﴿٤٤﴾ ط

حال دا چی نه دی ورکړی مونږ دوی ته له کتابونو (منزله ؤ څخه) چی لولی دوی هغه (کتابونه) او نه وو لیږلی مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ویروونکی (له جحیمه)

تفسير: يعني محض امي وو ـ نه كوم سماوي كتاب د دوي په لاس كښي وو ـ نه په دومره اوږد مدت كښي كوم نبي په دوي كښي مبعوث شوي وو. الله تعالىٰ په دوي كښي داسي عظيم‌الشان رسول مبعوث او داسي جليل القدر قرآن ئي ورولیږه چي دواړه ئي عديم النظير او بيمثاله دي. نو پر دوي لاژم وو چي دوي به دغه نعمت غنيمت گڼله! او د الله تعالىٰ د دغه انعام او احسان به ئي زيات قدر كاوه! خصوصاً چي دوي به پخپله په خوا له دي نه داسي ويل «كه په مونږ كښي كوم نبي مبعوث شوي وي يا پر مونږ كوم آسماني كتاب نازليدي نو مونږ به هغه مانه او په اطاعت كښي به مو له نورو څخه زياته جلتي او مسارعت كاوه» اوس چي هغه مطلوب مقصود وررسيدلي دي نو دوي د هغه په مقابل كښي استكبار او انكار كوي. يا ئي دا مطلب چي مونږ دوي ته هيڅ يو كتاب او هادي داسي نه دي ليږلي چي د ده د تعليم او ښوونې څخه ئي مخالف كومه ښوونه او تعليم كړي وي نو بيا د كوم عقلي او نقلي دليل په اساس دغه خلق د رسول مخالفت كوي؟.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَا آتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾

او تكذيب كړي وو (د انبياؤ هم داسي) هغو كسانو چي په خوا ؤ له دوي حال دا چي نه دي رسيدلي (دغه كفار د مكې) لسمي برخي د هغه شي ته چي وركړي مو وو هغوي ته (له قوت او قدرت) پس تكذيب وكړ (هغو پخوانيو) د رسولانو زما، پس څرنگه ؤ انكار زما (په عذابولو د هغو).

تفسير: يعني هم هغسي اوږده عمرونه ـ جسماني قوتونه ـ مال ـ دولت عيش ـ عشرت چي هغوي ته وركړى شوي وو د هغه عشرالعشير هم تاسي ته نه دي دركړى شوي. نو هر كله چي هغوي له خپلو انبياؤ سره مخالفت او د هغوي تكذيب ته ودريدل ښه وگورئ چي د هغوي آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او د هغوي گرد (تول) ساز او سامان څنگه ابته (خراب) او بيكاره پاتي شو؟ او د الله تعالىٰ منزله عذاب د يوي شيبې له مخي هم معطل نه شو او نه ئي چا مخه ونيوى شوه نو بيا تاسي پر څه مغرور او د څه دپاره دومره لوئي او ځان منمي (غرور) كوي؟ آيا په دي نه پوهيږئ چي له دغسي وړئ څخه هم داسي شري اوبدلي كيږي؟ او كوچني سري ته دغسي لويه خبره نه ده په كار.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ ۖ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ ثُمَّ

تَتَفَكَّرُوا ۗ مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده ! منکرینو ته) بیشکه هم دا خبره ده چه پند درکوم تاسی ته په یوی خبری سره چی ودریږئ تاسی خاص الله ته دوه دوه او یو یو بیا ښه فکر (او غور) وکړئ چه نشته په دغه ملګری ستاسی کښی هیڅ لیونتوب نه دی دغه (محمد) مګر ویروونکی دی تاسی ته په مخ کښی د عذاب سخت (د قیامت).

تفسیر: یعنی تعصب او عناد پریږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودریږئ او څو څو تنه سره یو ځای شئ! او پخپلو منځو کښی سره مباحثه مرکه او مشوره او جرګه وکړئ! او یواځی له خپلو ځانونو سره هم بیل کینئ او ښه فکر ـ دقت او غور وکړئ! چه ستاسی دغه رفیق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه له څلویښتو کلونو څخه ډیر ستاسی تر نظر لاندی حیات او ژوندون کوی او تاسی دغه د ګردو (تولو) حالاتو او له ذری ذری خصوصیاتو څخه ئی د طفولیت څخه تر کهولت پوری کامل خبردار یئ ـ او د ده پر امانت ـ دیانت ـ صداقت ـ عفاف او یوه تل ترتله قائلان یئ او ښه پوهیږئ چه دی هیڅکله په هیڅ یوه معامله کښی په نفسانیت ـ اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی ګرځیدلی نو آیا تاسی په واقعی ډول (طریقه) سره اوس داسی اټکل او ګمان پری کولی شئ چه دی (العیاذبالله) بی له کومو موجبه ؤ اسبابو یو ناڅاپه لیونی شوی دی؟ او بی سببه ئی ځینی خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان ګرځولی دی؟ آیا کوم یو لیونی داسی د حکمت او مصلحت خبری کولی شی؟ یا کوم مجنون په دغه شان د خپل قوم خیر غواړی؟ او د دوی د دنیوی او اخروی فلاح او ترقی دغسی زورور دستورالعمل وروړاندی کولی شی؟ دی ستاسی د مستقبل له ډیرو مهلکو خطراتو او شدیدو آفاتو څخه خبروی څو مو ځانونو تری وژغورئ (وساتی)! او د نورو پخوانیو اقوامو تواریخ در آوروی ـ او په دلائلو او شواهدو سره تاسی ته د خیر او شر لاری دربښیی ـ چه دغه کارونه د هیڅ یوه لیونی له لاسه نه دی پوره بلکه دغه د هغو اولوالعزمو انبیاؤ له اعمالو څخه دی چی هغوی ته تل ترتله احمقانو او شریرانو د لیونیانو خطاب کاوه.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ۖ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هر هغه څه چی وغوښتل ما له تاسی له اجرته (په

دغه انذار) پس هغه دی هم ستاسی وی. نه دی اجر زما مګر پر الله دی.

تفسیر: یعنی زه د خپل محنت او زیار(کوشش) څه صله له تاسی ځخه نه غواړم که ستاسی په خیال کښی داسی راغلی وی چه زه به له تاسی ځنی څه معاوضه غواړم نو هغه ټول تاسی له خپله ځانه سره وساتئ! بیخی هغه ته څه ضرورت نه لرم. زما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کښی ده. هغه شی چه زه ئی له تاسی ځخه غواړم یعنی ایمان او اسلام هغه یواځی ستاسی د فائدی او ګټی دپاره دی. له دی نه په دغه دعوت او تبلیغ کښی زما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدٌ ﴿٤٧﴾

او هم دغه (الله) پر هر شی باندی ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنی زما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ اِنَّ رَبِّيْ يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّامُ الْغُيُوْبِ ﴿٤٨﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه رب زما ویشتل کوی (رالیږی) حق (دین) ښه خبردار دی پر ټولو پټو اشیاؤ هم.

تفسیر: یعنی له پاسه وحی نازلیږی ـ او د دین باران اوری دغه موقع ویریا له له لاسه مه ورکوئ! او تری ښه ګټه (نفعه) او فائده واخلئ! په هغه زور او قوت سره چه پاک الله د باطل په سر ویشتل کوی او لری ئی غورځوی له هغه ځخه اندازه وکړئ چه وروسته له دی نه به باطل چیری ودریدی شی؟ ضرور دی چه باطل محو او په سوړو کښی ننوځی او په ټولو آفاقو کښی به د حق دین غبر ډیر پورته شی. هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهی سره موافق په ډیر مناسب وخت او عین الموقع کښی د باطل د سر د تکولو او لتاړولو دپاره حق نازل کړ ـ ﴿ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهٗ فَاِذَا هُوَ زَاهِقٌ ﴾

قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيْدُ ﴿٤٩﴾

ووایه ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن ـ اسلام) او نشی پیدا کولی باطل (معبودان هیڅ شی) او نه ئی بیا له سره ژوندی راپاځولی شی.

تفسير: يعني حق دين راورسيد هغه زور او قوت له سره منع كيدونكى نه دى او حتماً او جزماً غالب او مظفريږى او باطل لاندى او شكته كوى. دروغ كله د رشتيا په مقابل كښې چليدى شي؟ او باطل څرنگه د حق په مقابل كښې راتلى شي؟ هغه اوس نه د دريدلو قوت او توان لرى او نه د تښتيدلو او داسى ئى وگڼئ چې لكه له منځه ورک او ترى تم شوى وى. دغه د «جاء الحق» آيت د معظمى مكى د فتحي په ورځ د رسول الله صلى الله عليه وسلم پر مباركه ژبه جارى وو.

قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِى ۖ وَإِنِ ٱهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِىٓ إِلَىَّ رَبِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه چيرى وښوئيدم زه (له سمى لارى په زعم ستاسى) پس بيشكه هم دا خبره ده چه وبه ښوئيږم په (ضرر د) ځان خپل (او زما نقص دى) او كه سمه لاره مى وموندله نو په سبب د دى به وى چه وحى كوى ماته رب زما بيشكه هم هغه (الله) ښه اوريدونكى دى ډير رانژدى دى.

تفسير: يعني كه ما دغه نوى دود (رواج) او دستور له خپله ځانه درولى وى نو تر څو ورځو پورى به وچليږى؟ په دغه كښې بالاخر ماته نقصان راپيښيږى ـ دنيوى بغض او عداوت به ځان ته گټم ـ خوارى ـ زحمت ـ او ذلت به پر ځان اخلم اخروى رسوائى به پر ځان گالم (برداشت كوم) (العياذ بالله) ليكن كه زه پر سمه لاره يم لكه چه په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان يم نو ښه وپوهيږئ چه دغه گرد (تول) د الله تعالىٰ تائيد او امداد ـ او د آسمانى وحى مرسته (مدد) ـ بركت او هدايت دى چه هيڅكله او هيچيرى به زما ملگرتوب نه خوشى كوى او تل ترتله به له ما سره وى. زما پاک الله هر شي اورى، او هغه بيخى رانژدى دى. هغه به هميشه له ما سره الطاف او امداد فرمائى او خپل دغه پيغام هرومرو (خامخا) گردى (تولى) دنيا ته رسوى او پر تولو مخلوقاتو ئى ظاهر او څرگندوى (ښكاره وى) اعم له دى نه چه تاسو ئى ومنئ او كه ئى ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾

او كه ووينى ته كله چه وويريږى دوى (عندالنزع) پس نه به خلاصيږى په تيښته (له عذابه زمونږ) او وبه نيول شي دوى له ځايه نژدى (له ځمكى قبر ته يا له موقفه اور ته).

تفسير: يعني كفار خو دلته خپله لوئى، تكبر او غرور ښكار كوى مگر هغه وقت به د ليدلو وړ (لائق) او قابل وى چه دغه خلق د محشر ويرووونكى مناظر او لرزوونكى مظاهر وگورى او سخت وويريږى او د تښتيدلو په فكر كښى ولويږى، مگر د تيښتى لورى ترى ورك وى او هيچرى به ونشى خوځيدلى ـ كله چه د دوى د نيولو او په اور كښى د غورځولو حكم صادر شى نو دوى بى له لتولو او دغى خوا او هغى خوا كتلو څخه سم د لاسه هم هغلته پيدا كيږى بلكه په نهايت آسانى سره على الفور د حكم د اصدار سره متصل او جوخت نيولى كيږى او د خپلو اعمالو په سزا (هيداد) اخته كيږى.

وَّقَالُوْٓا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ۚ ﴿٥٢﴾

او وبه وائى (دا كفار) ايمان مو راوړى دى پر دغه (الله) او له كومه به وى دوى ته نيول (د ايمان يا بيرته گرځيدل دنيا ته) له ځايه لرى (چه آخرت دى).

تفسير: يعني په دغه وخت كښى به وائى چه اوس مو باور د رسول الله پر خبرو راغى ـ او اوس ايمان راوړو حال دا چه د اوس ايمان به څرنگه وى؟ هغه وخت او موقع ډيره لرى لاړه چه ايمان راوړل به مفيد او نافع او د نجات وسيله واقع كيده ـ اوس د دوى لاس تر دومره لرى ځاى پورى چيرى رسيدى شى؟ چه له هغه ځايه د خپل ځان دپاره ايمان راوړى ـ مطلب ئى دا دى چه مقبول او منجى ايمان هغه دى چه پخوا له مرگه په هم دغى دنيا كښى د انسان په برخه شى. په اخرت كښى كله چى گرد (تول) احوال گرد (تول) سرى پخپلو سترگو سره گورى نو هلته گرد (تول) متيقن كيږى. نو هلته به د ايمان راوړلو څه فائده وى؟

وَقَدْ كَفَرُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُوْنَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٣﴾

او په تحقيق كافران شوى وو په الله پخوا له دى نه (په دنيا كښى) او ويشتل به كول دوى په غيب له ځايه لرى (د حق ـ صدق او د صواب پر امورو د معاد).

تفسير: يعني پخوا له دى نه چه د ايمان راوړلو وخت وو تاسى پر كفر او انكار ټينگ ولاړ وئ او هم داسى به خپل خيال او اټكل سره مو نښى، ويشتلى د دنيا په ژوندون كښى به مو تل بى تحقيقه خبرى كولى ـ او رښتيا او محققى خبرى به مو هيڅ نه منلى اوس د افسوس او ارمان

څخه هیڅ شی په لاس نه درځی.

وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدائی) به واچولی شی په منځ د دوی او په منځ د هغه شی چه ارمان ئی کوی دوی (لکه ایمان او اعاده الی الدنیا).

تفسیر: یعنی دهغو شیانو په نسبت چه دوی ئی هیله او ارمان لری مثلاً مقبول ایمان یا نجات یا د دنیا په لوری بیرته ورتگ ـ دنیوی لذائذ، عیش او آرام د دغو شیانو او د کفارو په منځ کښی به سخت سد او مانع وی چه د هغه لامله (له وجی) به دوی له سره تر هغه پوری نشی رسیدی.

كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

لکه چه کړی شوی وو (دا کار) له سیالانو د دوی سره پخوا له دی نه، بیشکه هغوی وو په داسی شک کښی چه ډیر تردد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسیر: یعنی ړومبی له دی نه له هغو مخلوقاتو سره چی د هم دوی په وضعیت او هیئت تیر شوی دی کومه معامله چی کړی شوی ده له دوی سره هم هغه معامله وکړه شوه ځکه چی هغو خلقو به هم داسی مهملی او بی ځایه شبهی کولی او په داسی بی‌موردو شکوکو او تردیداتو کښی اخته وو چی دوی ئی له سره مطمئن او په آرام نه وو پری ایښی.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالیٰ ومنه و کرمه وله الحمد.

سورة فاطر مكية وهي خمس و اربعون آية وخمس ركوعات رقمها (۳۵)
تسلسلها حسب النزول (٤٣) نزلت بعد سورة الفرقان
د فاطر سورت مکی دی (٤٥) آیتونه او (٥) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۵)
او په نزول کښې (٤٣) سورت دی ـ وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ

توله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته دی چې بی له نمونی څخه پیدا کوونکی دی د آسمانونو او د ځمکی

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ئی ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه ـ حال دا چه له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه ؤ موجود.

جَاعِلِ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلًا

گرځوونکی د پرښتو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینی پرښتی انبیاؤ ته د الله تعالیٰ پیغام رسوی او ځینی نوری د نورو جسمانی او روحانی نظام پر تدابیرو او تشکیلاتو ماموراني دی. ﴿ فَالْمُدَبِّرٰتِ اَمْرًا ﴾

اُولِیْٓ اَجْنِحَةٍ مَّثْنٰى وَثُلٰثَ وَرُبٰعَ

(هسی ملائکی) چې خاوندانی د وزرو (متو) دوو دوو او دریو دریو او څلورو څلورو دی

تفسیر: یعنی د ځینو پرښتو دوه دوه متی (یا وزرونه) او د ځینو دری دری او د ځینو څلور وی. د دغو متو او وزرو کیفیت یواځی پاک الله ته معلوم دی یا هر هغه څوک چې لیدلی ئی وی څه رانبوولی شی.

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زیاتوی (الله) په پیدایښت کښې هومره چې اراده وفرمائی (د هغو) بیشکه چې الله پر هر شی باندی (چې اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه څینی ئی دغسی تزئید او تخلیق دی)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په هر مخلوق کښې هر هغه عضو او صفت چې اراده وفرمائی سم له خپله حکمته سره زیاتوی پرښتو ته دوه دوه یا دری دری یا څلور څلور متی (وزرونه) هم هغه ورپیدا کری دی که اراده وفرمائی نو څینو پرښتو ته له څلورو څنی زیات هم ورکوی. لکه چې په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت جبریل علیه السلام شپږ سوه متونه یا وزورنه لری او له ﴿ جَاعِلِ الْمَلَٰئِكَةِ رُسُلًا ﴾ څخه داسی ونه گڼله شی چه گوندی الله تعالیٰ دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لری! پاک الله دغسی وسائطو ته بیخی څه اړتیا (احتیاج) او ضرورت نه لری او بالذات دی پر هر څیز باندی ښه قادر او مقتدر دی. ولی محض د حکمت او مصلحت دپاره ئی د دغو اسبابو او وسائطو سلسله قائمه کری ده.

مَا يَفْتَحِ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ

هر هغه شی چې پرانیځی الله دپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هیڅوک بندوونکی د هغه،

تفسیر: رحمت جسمانی وی لکه باران روزی او نور ـ یا روحانی وی لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو الغرض هر کله چه الله تعالیٰ پر خلقو د خپل رحمت ورونه وپرانیځی نو څوک ئی ترلی شی؟.

وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِن بَعْدِهِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

او هر هغه شی چې بند کری (له عطاء خپلی) پس نشته لیږونکی د هغه (هیڅوک) پس له بندولو د الله او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شی د کولو او په وجود راوړلو اراده چې

وفرمائی علی‌الفور ئی کوی او داسی قوی مقتدر ـ غالب او زبردست ذات دی چی هیڅوک د ده د ارادی مخه نشی نیولی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡۚ هَلۡ مِنۡ خَٰلِقٍ غَيۡرُ ٱللَّهِ يَرۡزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ فَأَنَّىٰ تُؤۡفَكُونَ ۝٣

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسی (چی حیات او روزی او نور ئی درکړی دی) آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بی له الله (بلکه نشته) هم دغه (الله) روزی دررسوی تاسی ته له (طرفه) د اسمانه (په سبب د باران) او(له محصولاتو د) ځمکی (په سبب د زرغونولو) نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مگر هم دی دی پس له کوم جهته گرځولی کیږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسی دغه تول سره منئ چی پیدا کول او د روزی د وسائلو او اسبابو برابرول ژوندی ساتل او نور گرد (تول) د الله تعالیٰ په قبضه او اختیار کښی دی نو بیا د معبودیت استحقاق بل شی ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چه حقیقی خالق او رازق دی واقعی معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدۡ كُذِّبَتۡ رُسُلٞ مِّن قَبۡلِكَۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ۝٤

او که دروغجن وشمیری (دغه کفار ای محمده!) تا پس په تحقیق دروغجن شمیرلی شوی وو ډیر رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو) او خاص الله ته بیرته گرځولی شی تول کارونه (په آخرت کښی).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسی دروغجنوی . نو تاسی په دغه سره مه غمجن کیږئ! ځکه له نورو پخوانیو انبیاؤ سره هم داسی رویه او سلوک کړی شوی دی. دا کومه نوی خبره نه ده متعصبنیو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی. د دغسی خلقو معامله پاک الله ته وسپاریږ! کله چه دوی په آخرت کښی الله تعالیٰ ته بوتلل شی نو الله تعالیٰ به د دغو گردو (تولو) جګړو فیصله صادروی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ٥ إِنَّ ٱلشَّيۡطَٰنَ لَكُمۡ عَدُوّٞ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّاۚ إِنَّمَا يَدۡعُواْ حِزۡبَهُۥ لِيَكُونُواْ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ٦

اى خلقو بيشكه وعده د الله حقه ده (چه قيامت حساب كتاب جزا شته) پس خبردار چي نه دى كړى غره نه دى تير باسى تاسى دغه ژوندون لږ خسيس او نه دى غره كړى (تير باسى) تاسى په (كرم د) الله غره كوونكى (شيطان) بيشكه چي شيطان تاسى ته دښمن دى پس تاسى هم ونيسئ دى (خپل) دښمن بيشكه هم دا خبره ده چه بولى شيطان ډله خپله (ځاى د هلاک ته) دپاره د دى چي شى دوى له ملگرو د دوزخ (په آخرت كښى).

تفسير: يعنى قيامت هرومرو (خامخا) راتلونكى دى. او على اليقين تول مخلوقات د پاک الله په مخ كښى حاضريدونكى دى د دغى دنيا پر عيش او نشاط ـ عشرت ـ راحت ميلو او چړچو ـ باغ او بهار ډير مه مغروريږئ! او مه پرى غوليږئ! او د دغه مشهور دغاباز شيطان په چلونو او فريبونو مه تيروځئ! ځكه چي دى ستاسى ازلى دښمن دى او له سره تاسى ته كومه مفيده مشوره نه دركوى او دى تل په هم دغه كوښښ او زيار(محنت) كښى دى چي تاسى هم له خپله ځانه سره په دوزخ كښى وغورځوى. راز راز (قسم قسم) خبرى اترى درجوړوى څو تاسى د الله او د آخرت له جانبه غافل كړى. نو پر تاسى لازم دى چي دغه دښمن خپل دښمن وگڼئ! او د ده خبرو ته غوږ مه ږدئ! او دغه خبره ورثابته او جوته كړئ چي مونږ له سره ستا په خبرو او لمسولو نه تيروځو او نه ستا د مكارى په جال كښى راتلى شو. او په دغه باندى ډير ښه پوهيږو چي ته د دوستى په لباس كښى له مونږ سره دښمنى كوى.

ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٞ كَبِيرٌ ٧ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنٗاۖ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُۖ فَلَا تَذۡهَبۡ نَفۡسُكَ عَلَيۡهِمۡ حَسَرَٰتٍۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ٨

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی (او له شیطانه ئې مخالفت کړی دی) او کړي ئې دي ښه (عملونه) شته دوی ته مغفرت ښښنه او اجر ډیر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښائسته کړی شوی وی ده ته بد عمل د ده پس وینی ئې دی ښائسته پس بیشکه چې الله گمراه کوی هر هغه څوک چې اراده وفرمائي (د گمراهۍ ئې) او سمه صافه لاره ښیی هر هغه چاته چې اراده وفرمائي (د هدایت ئې) پس نه دې ځی (نه دې هلاکیږی) نفس ستا په (گمراهۍ) د دوی له جهته د افسوسه بیشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوی ئې دوی (نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترگو کښې خراب کار ښه ورځرگند (ښکاره) کړی آیا دغه سړی له هغه چاسره برابر کیدی شی چې د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کښې فرق او تمیز کولی شی! نیکی نیکه بولی ـ او بدی بده گڼی ـ کله چې دوی دواړه سره نشی برابریدی نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابر کیدی شی؟ او داسی خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترگو پر بدو ځنگه د ښو گمان وکړی. د الله تعالیٰ اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوءالاستعداد او سوءالاختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللی ده د هغه عقل به هم هغسی منقلب او په بل مخ اوړی او هر چاته چې د ده د حسن‌الاستعداد او حسن‌الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښیی نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دی پوره چې دی له سمی لاری څخه بی لاری کړی یا چتی (بیکاره) خبری او نامناسبه ښوونه ورته وکړی. په هر حال هغه سړی چې په شیطانی اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وائی او په زهرو باندی د تریاقو گمان کوی د ده په نسبت داسی توقع نشی کیدی چې گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشی کله چې دغسی نشی کیدی او د هدایت او د ضلالت توله سلسله د الله تعالیٰ د مشیت او حکمت تابع ده نو تاسی د دغو معاندینو په غم او اندیښنه کښې خپل ځان مه ویلی کوئ! او مه په دوی پسی کړیږئ! او مه د دغی خبری حسرت او ارمان کوئ چې دغه بدبختان ولی پر خپلو منافعو او زیانونو نه پوهیږی؟ او ولی حقه خبره نه منی؟ آیا تاسی غواړئ چې په دوی پسی خپل ځان او روح له لاسه وباسئ؟ تاسی د دوی دغه قصه یوی خوا ته پریږدئ! الله تعالیٰ ته د دوی گرد (تول) اعمال او احوال ښه معلوم او ښکاره دی او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوی او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروی تاسی مه خفه او مه غمجن کیږئ!

وَاللّٰهُ الَّذِيٓ اَرْسَلَ الرِّيٰحَ فَتُثِيْرُ سَحَابًا فَسُقْنٰهُ اِلٰى بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَاَحْيَيْنَا بِهِ الْاَرْضَ

بَعْدَ مَوْتِهَا كَذٰلِكَ النُّشُوْرُ ﴿٩﴾

او الله هغه (مطلق قادر) دی چی لیږلی ئی دی بادونه پس راپورته کوی (بادونه) وریځی پس راکاږو مونږ دغه وریځی هغه کلی (ځمکی) مړی (وچی کلکی بی وښو) ته پس ژوندی کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالی (وچوالی) د هغی هم داسی به وی حال د بیا ژوندی پورته کیدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په حکم د هواؤ په وسیله وریځی پورته شوی او په هغی سیمی رقبه کښی چی مړه وچه کلکه پرته وه یعنی هیڅ واښه ، کښت (فصل) او شینکی په کښی نه ؤ ـ او له اتو خواؤ ئی دوړی او غبار پورته ؤ. د باران د اوبو له سببه په کښی ساه ولویده. هم داسی وګڼئ چی الله تعالیٰ به تاسی هم وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاخوی. په روایاتو کښی راغلی دی «څه وخت چی الله تعالیٰ د مړیو د بیا ژوندی راپاڅولو اراده وفرمائی نو له ماتحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروی چی د دغه باران په اوبو سره به تول مړی داسی ژوندی راپاڅیږی لکه چی د پسرلی د معمولی باران په اثر پتنګان او نور مچان او خوځندی د ځمکی له سوریو څخه ووځی ښائی چی مزید تفصیلات ئی په روایاتو کښی ولیدل شی.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيْعًا ط

هر هغه څوک چی وی چی اراده لری د عزت پس خاص الله ته دی عزت تول

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو دپاره نیولی ؤ چی ګوندی د دغو معبودانو د الله تعالیٰ په دربار کښی ډیر عزت او پت وی ﴿ وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لِّيَكُوْنُوْا لَهُمْ عِزًّا ﴾ ۱۶ جزء د مریم ۵ رکوع ۸۱ آیت او ډیرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی ؤ او له کفارو سره ئی خپله دوستی او خپلوی تینګه کړی وه څو به دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شی ﴿ اِلَّذِيْنَ يَتَّخِذُوْنَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُوْنِ الْمُؤْمِنِيْنَ اَيَبْتَغُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيْعًا ﴾ جزء ۵ د نساء (۲۰) رکوع ۱۳۹آیت نو دغه قسم خلقو ته ئی دغه وروښودل چی هر هغه انسان چی د دنیا او آخرت عزت غواړی ښائی چی دغه عزت له الله تعالیٰ څخه وغواړی چی مطلق عزیز هم دی دی. او د الله تعالیٰ له اطاعت او یادولو څخه اصلی پت او عزت میسر کیږی. د ګردو (تولو) اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی. هر هغه څوک چی عزت مومی یا ئی موندلی دی د هم دغه الله له خزائنو څخه ورته رسیدلی دی یا به وررسیږی.

اِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص هم دغه (الله) ته پورته خيژي خبري پاکي (يعني مقام د قبول او رضاء د ده ته)

تفسير: يعني پاکيزه کلام ذکر الله، دعاء ، تلاوةالقرآن ، د علم او نصيحت خبري دي چي دغه گرد (تول) شيان د رب العزت دربار ته ورخيژي ـ او د قبول او اعتناء عزت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ط

او عمل صالح نيک پورته کوي. دغه (خپل عامل او عزتمن کوي ئې)

تفسير: د پاکيزهؤ کلامو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء هم دا ده چي پاس خيژي. له هغه سره که نور صالحه اعمال وي نو د هغه په طفيل او وسيله هغوی هم پاس ورخيژي ـ او هغه ته زيات قوت ـ نشاط او تازگي ـ رفعت او عظمت ښښي. ښه کلام ته بي له ښو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصليږي. ځيني مفسرين د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائرو مرجع سره بدلوي او داسي معنی تری اخلي چي ښه کلام ښه کار لوړ (اوچت) او پورته کوي. دغه هم درست دی چي ځينو خلقو د (رفع) ضمير د الله تعالیٰ په لوري اړولي دي يعني الله تعالیٰ صالحه اعمال لوړوي (اوچتوي) او د قبول تر معراج پوري ئې رسوي. په هر حال غرض دا دی چي ښه کار او ښي خبري دواړه علو او رفعت غوښتونکي دي لهٰذا هر هغه سړی چي د الله تعالیٰ د عزت طالب وي دغه عزت او رفعت دی د دی په وسيله حاصل کړي.

حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعني عزت د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښي دی. ستاسي ذکر او ښه کار پاس خيژي، کله چي خپل حد ته ورسيږي نو هلته پر بدی پوره غلبه حاصلوي. کفر به دفع کيږي او اسلام به معزز شي » او د مکارانو گردی (تولی) حيلي او پلمي (تدبيرونه) به عبث او بيکاره کيږي.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّاٰتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چي جوړوي (تاته د قتل ـ حبس ـ نفی) مکرونه ناکاره شته دوی ته عذاب ډير سخت او مکر فريب د دغو (قريشو چي دي ستا په باب کښي) هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسير: يعني هغه کسان چي بد تدابير جوړوي او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو

(تدبيرونو) جوړولو کښې مشغول او لګيا وي بالاخر ناکامه کيږي ـ او ضرور تاوان مومي.
وګورئ قريشو په «دارالندوة» کښې سره جرګه او پر دغې خبرې ئې ترون وکړ «ښائي چې رسول الله دې يا ووژلې شي ـ يا دې بندي کړې شي ـ يا دې له ملکه د باندې وشړلې شي» د دغې فيصلې نتيجه داسې شوه چې د «بدر» د غزوې په وخت کښې هم دغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول ـ او هم دوی د مسلمانانو له لاسه ووژلې شول او د «بدر» په قليب او کوهي کښې د تل دپاره قيد کړل شول.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمۡ مِّنۡ تُرَابٍ ثُمَّ مِنۡ نُّطۡفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمۡ اَزۡوَاجًا ؕ وَمَا تَحۡمِلُ مِنۡ اُنۡثٰى وَلَا تَضَعُ اِلَّا بِعِلۡمِهٖ ؕ

او الله پيدا کړي ئې تاسې (يعنې اول څلې نيکه د تاسې) له خاورو بيا (تاسې اولاده ئې پيدا کړې) له څاڅکي (د منې) بيا ئې وګرځولې تاسې جوړې جوړې (ښځه او ميړه (خاوند) دپاره د توالد او تناسل) او نه اخلې حمل هيڅ ښځه او نه ږدي (حمل هيڅ ښځه) مګر په علم د الله سره

تفسير: يعنې آدم عليه السلام ئې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره اولاده ئې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه ـ بيا له نارينه او ښځې څخه ئې جوړه پيدا کړه چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خوريږي. په دغه ضمن کښې د حمل د استقرار له وخته د ووړکي د پيدا کيدلو تر وخته هغه اطوار او ادوار چې تيريږي پر هغو ګردو (ټولو) باندې الله تعالیٰ عالم دی او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر چې دننه څه صور، اعمال او تحولات پيښيږي.

وَمَا يُعَمَّرُ مِنۡ مُّعَمَّرٍ وَّلَا يُنۡقَصُ مِنۡ عُمُرِهٖۤ اِلَّا فِىۡ كِتٰبٍ ؕ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيۡرٌ ﴿۱۱﴾

او نشي اوږدیدلی عمر د هیڅ عمر اوږد کړی شوی او نه هیڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) څخه (یا له عمره د بل معمر څخه یعنی تزئید او تنقیص د عمر نه دی) مګر په کتاب (د لوح محفوظ کښې لیکلی دی) بیشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډیر آسان دی.

تفسیر: یعنی د هر چا چې هر قدر عمر وی هغه په «لوح محفوظ» کښې لیکلی شوی دی او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدیدلو یا د لنډیدلو دی یا دا چې کوم یو به خپل طبیعی عمر ته رسیږی؟ او کوم یو به نه رسیږی؟ دغه ټول د الله تعالیٰ په محیط علم کښې موجود دی او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئیاتو باندی احاطه لرل هیڅ اشکال نه لری او الله تعالیٰ ته د ګردو (ټولو) «**ماکان ومایکون**» جزئی ـ کلی ـ او د غیب او شهادت علم له ازله تر ابده او الیٰ ماشاءالله پوری حاصل معلوم او ښکاره دی نه ښائی چه د الله تعالیٰ علم او صفات پر خپل ځان قیاس کړی شي. حضرت شاه رحمة الله علیه لیکی «هر کار الله تعالیٰ ته ډیر آسان وی لکه د انسان پیدایښت» او رسونه ئی خپل مقدر عمر ته او هم داسی وګنی د اسلام تدریجی پرمختګ او ارتقاء او بالاخر د کفر مقهور او مغلوبیدل».

(او بل له قدرته د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه و اعظم برهانه دغه دی)

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ ۖ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ

او نه برابرېږی سره هغه دواړه بحرونه سیندونه دا یو خوږ دی تنده لری کوونکی خوندوری ښی هضمیدونکی ښی تیریدونکی اوبه د ده او دا بل تریو دی تریخ او له هر یوه له دغو (دواړو بحرونو سیندونو څخه) خوری تاسی غوښی تازه (د مهی) او راوباسئ (له دغه ترخه سینده) ګاڼه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندی (او اغوندوی ښځو خپلو ته)

تفسیر: له پاسه د توحید د دلائلو او د قدرت د شواهدو بیان ادامه لری چه په دغه ضمن کښې یوه لطیفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی کفر او اسلام سره برابر نه دی الله تعالیٰ کفر مغلوبوی اګر که تاسی ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسیږی له مسلمانانو ځنی دین قوت او غلبه مومی او له کفارو ځنی جزیه او خراج حاصلوی. غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سیندونو څخه وځی یعنی مهی (کب) مګر ګاڼه

(زیور) مرغلری ـ مرجان او جواهر علی‌الاکثر له ترخه (تریو) سیند شخه ایستل کیږی.

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾

او (تل) وینی ته بیړی (او جهازونه) په دغه (بحرسیند) کښی تلونکی شیروونکی (د اوبو) دپاره د دی چه طلب کړئ تاسی له فضله د الله (په تجارت کښی) او دپاره د دی چه تاسی شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګری د جهازونو په وسیله کیږی. له هغه شخه کوم منافع چی حاصلیږی هم دغه د پاک الله فضل او مهربانی ده. پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دی چه د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړی!.

يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى

ننباسی (الله) شپه په ورځ کښی او ننباسی (الله) ورځ په شپه کښی او مسخر په کار کښی ئی لګولی دی لمر او سپوږمی چی هر یو بهیږی (روان دی) تر یوی نیتی په نامه کړی شوی (چی ورځ د قیامت ده)

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شوی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د شپی او ورځی په شان کله کفر غلبه مومی او کله اسلام او د لمر او سپوږمی په شان د هر یوه شیز دپاره یو مدت ټاکلی (مقرر) شوی دی چه په هغه کښی شه ډیل او ځنډ (تاخیر) وړاندی وروسته نه کیږی. او د حق واضحه او ښکاره غلبه به پخپل ټاکلی (مقرر کړی) وخت کښی کیږی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ ﴿١٣﴾

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص هم ده ته دی

ملک باچاهی او هغه (بتان) چې بولې ئې تاسې (ای مشرکانو او عبادت ئې کوئ) بې له دغه (الله) نه دي مالکان دوی د نرۍ پردې (چې په زړی) د خرماؤ (کښې پرته وي).

تفسیر: یعنې د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول هم هغه فی‌الحقیقت ستاسې حق الله دی. او د ټولو علویاتو او سفلیاتو ـ خالق ـ مالک ـ الله دی. هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولې شوی دي او تاسو ئې بولئ او عبادت ورته کوئ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي چیرې بلکه دوی د هغې نرۍ پردې په اندازه هم د یوه څیز مالکان نه دي چه د کجورو (خرماؤ) په زړیو پورې نښتې وي.

إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ ۚ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه بتان نه آوري (دغه بتان) بلنه ستاسې او که (بالفرض) وائې وري دوی نو نه به شي درکولې جواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لري) او په ورځ د قیامت به منکران شي دوی په شریک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه)

تفسیر: یعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته (مدد) او امداد غواړئ او هغه خپلو ځانونو ته وسیله ګڼئ دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوري ـ او که تاسې ته څه توجه هم وکړي هغه ستاسې په کار نشي درتلې ـ او په درد مو نه خوري بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانیه ډول (طریقه) د خپل تنفر او بیزارۍ اعلان کوي او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٤﴾

او خبر به نه کړي تا (له حقیقت د دې کار هیڅ خبرؤنکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنې له الله تعالیٰ څخه پر ټولو احوالاتو باندې بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ هم دغه علیم او خبیر الله تعالیٰ فرمائي چې دغه شرکاء بیخي چټي (بیکاره) او غلط دي ـ او له سره

ستاسی په کار نه درځی دغسی سمی صافی ثابتی پخی او جوتی خبری بی له الله تعالیٰ نه ـ بل څوک تاسی ته کولی شی؟ او ښولی شی؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ⑮

ای خلقو تاسی فقیران محتاجان يئ الله ته، او الله هم دی دی غنی بی پروا ښه حمد ثناء ویلی شوی،

تفسیر: یعنی تول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته اړ (مجبور) او محتاج دی او الله جل جلاله هیچا ته او هیڅ شی ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی ځکه چه گرد (تول) محاسن ـ محامد او صفات د ده په محمود او ذی الجود وجود کښی مجموع او موجود دی نو هم دغه الله جل جلاله د بلنی او دعاء وړ (مستحق) او لایق دی او د امداد او استعانت څیښتن (مالک) او مستحق دی چی د خپلو بندگانو هر راز (قسم) دعاء او سؤال اوری او په خوښی سره ئی مستجابوی او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز ـ نیاز او افتقار نه وړاندی کوی په قهریږی

الله یغضب ان ترکت سؤاله
وبنی آدم حین یسأل یغضب

له خالقه که ونه غواړی په قهر شی
له مخلوقه چی وغواړی دوی په قهر شی

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ⑯ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ⑰

که اراده وفرمائی (الله) د بیولو ستاسی (په هلاک سره نو بو به موځی) او را به ولی نور مخلوق نوی (بدل د تاسی) او نه دی دغه (شړل ستاسی او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنی که تاسو ئی منئ یا ئی نه منئ الله تعالیٰ داسی مطلق قادر دی چه تاسی گرد (تول) له منځه ورک کړی او خپل بل مخلوق ستاسی په ځای ودان او ودروی چه من کل الوجوه الله تعالیٰ ته داسی مطیع تابع او حکم منونکی وی لکه چی په آسمانونو کښی پرښتی د ده خالصی او مخلصی بندگانی دی او داسی کول پاک الله ته ډیر سهل او آسان دی. لیکن د الله د حکمت اقتضاء داسی ده چی په ځمکه کښی دغه گردی (تولی) سلسلی ښائی چی قائمی او جاری وی او په پای (آخر) کښی هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزا او بدل ومومی. څو په

دغه ترتيب سره د الله تعالیٰ د تولو صفاتو ظهور په عمل راشي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ؕ وَاِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ اِلٰى حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَّلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ؕ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د گناه د بل نفس او كه راوبولي درونده باري (بل څوك) بار د گناهونو خپلو ته وابه نه خيستى شي له هغه څخه هيڅ څيز او اگر كه وي (دغه بللي شوي) خاوند د خپلوي هم،

تفسير: يعني هيڅوک به خپل د خپلوانو، عزيزانو او اقاربو بار پخپل سر وانخلي او نه به يو د بل د گناه له پيتي څخه لږ څه كم كړي او نه به د بل چا د بللو او غږ كولو څخه څه گټه (نفع) او فائده وررسيږي اگر كه ئي ډير نژدي خپلوان هم وي. گرد (تول) خلق به نفسي! نفسي!! وائي هلته يوائحي د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره كار چليږي او بس!.

اِنَّمَا تُنْذِرُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ

بيشكه هم دا خبره ده چي ويروى ته هغه كسان چي ويريږي له ربه خپله په غيبو سره او قائموي (سم اداء كوي سره له تولو حقوقو) لمونځ

تفسير: يعني ستاسي له ويرولو څخه هم هغه سري خپله رويه ښه كوي ـ او نفع تري آخلي چي له الله تعالیٰ څخه بالغيب ويريږي ـ او د ده له ويري څخه تل په عبادت كښي لگيا وي ـ د هر چا په زړه كښي چي د الله تعالیٰ خوف او ويره بيخي نه وي ـ نو هغه كله له دغو ويرولو څخه متأثر كيږي.

وَمَنْ تَزَكّٰى فَاِنَّمَا يَتَزَكّٰى لِنَفْسِهٖ ؕ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۸﴾

او هر څوک چي ځان پاک كړي (له شركه او معاصي) پس بيشكه هم دا خبره ده چي ځان ئي پاک كړ دپاره (د نفعي) د ځان خپل او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسير: يعني هر څوک چې ستا پند او نصيحت واوري او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړي نو د ده احسان او منت نه پر تا او نه پر الله تعالیٰ وی. بلکه په دغه کښې په خپله د هم هغه سړی فائده ده ـ او دغه فائده په پوره ډول (طريقه) سره هلته څرګنديږي (ښکاره کيږي) چې د ګردو (تولو) رجوع او بيرته ورتګ الله تعالیٰ ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾
وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابريږي سره ړوند (کافر) او ليدونکی (مؤمن) او نه تياره (باطل) او نه رڼا (رڼړا) (حق) او نه سيوري (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ) او نه برابريږي سره ژوندی (علما) او نه مړي (جهلاء)

تفسير: يعني هغه مؤمن چې الله تعالیٰ ورته د زړه سترګې ښځلی دی د حق په رڼا (رڼړا) او د الله تعالیٰ د وحی په پلوشو کښې بی له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پري کوی ـ او برابر د جنت باغونو او د الله تعالیٰ د رحمت سيوری ته رسيږي ـ آيا له دغسی انسان سره هغه کافر سيالی او برابری کولی شی چې د زړه ړوند او د اهواؤ او اوهامو په تيارو کښې حيران سرګردان ګرځي ـ او بالاخر ناڅاپه او بی تحاشا د جهنم اور او د هغه سخت سوځوونکی تاوده باد په طرف مندی وهی؟ له سره دغه دواړه سره نه دی برابر او که داسی وی نو داسی وپوهيږئ چه مړي او ژوندی سره برابر شول. فی‌الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کښې له دی نه هم زيات داسی فرق او تفاوت شته چې د يوه ژوندی روغ رمټ انسان او د يوه مړي لاش په منځ کښې وی. اصلی او دائمی ژوندون يوازې د ايمان د روح په برکت پيدا کيږي ـ او ماسواء له ايمانی روح څخه ښائی ژوندی انسان له زرهاوو مړيو څخه بدتر وګڼله شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي
الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾

بيشکه چې الله آوروی هر هغه چاته چې اراده وفرمائی (د آورولو ئی) او نه ئی ته (ای محمده!) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هديرو کښې دی. نه ئی ته (ای محمده!) مګر ويروونکی (د منکرانو له جحيمه).

تفسير: يعني كه الله تعالىٰ اراده وكړي نو مړيو ته ئې هم آورولى شي حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته هم داسې وګڼئ چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم كار دعوت ـ تبليغ ـ پيغام رسول او په خير او شر باندې پوهول او خبرول دي. كه زړه مړي كافران دغه خبرې وانه وري نو هغه آورول د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له قوته او قدرته پورته دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «يعني ګرد (ټول) خلق سره نه دي برابر د هر چا په نسبت چې د ايمان د اعطاء فيصله شوې ده هم هغه به د ايمان خاوند كيږي كه نه هومره ډير خلق چې د ايمان هيله (ارزو) او اميد وكړي كله ئې ور په برخه كيږي ـ دغه ئې فرمايلي دي چې «نه تياره نه رڼا (رڼرا) يعني نه تياره له رڼا (رڼرا) سره برابره ده او نه رڼا (رڼرا) له تيارې سره (په دغه سره ئې د «لا» د تكرار فائده راوښوده) او وئې فرمايل او نه ئې ته آوروونكى هغو ته چې په هديرو كښې پراته دي. «په حديث كښې راغلي دي چې مړيو ته سلام واچوئ!» او په ډيرو ځايونو كښې مړيو ته خطاب هم كړى شوى دى د دې خبرې حقيقت دا دى چې د مړي روح آوري ـ او هغه جثه ئې چې په قبر كښې پرته ده نه آوري» دغه بحث پخوا له دې نه د «نمل» د سورت په آخر كښې تير شوى دى هلته دې وكوت شي!.

إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾

بيشكه چې مونږ ليږلى مو ئې ته په حق رښتيا (دين) سره زيرى وركوونكى (د جنت مؤمنانو ته) او ويروونكى (له دوزخ كفارو ته) او نه ؤ هيڅ امت مګر چې تير شوى په هغه كښې كوم ويروونكى.

تفسير: ويرى آوروونكى نبي وي يا د نبي قائم مقام ـ هر څوک چې د الله تعالىٰ د لارې په لورې بلنه وكړي د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (٤ ركوع) كښې څه ليكلي شوي دي.

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلزُّبُرِ وَبِٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾

او كه دروغجن بولي (كفار) تا (نو مه خفه كيږه ځكه چې) پس په تحقيق دروغجن ئې بللي وو (انبياء خپل) هغو كسانو چې وو پخوا له دوى نه چې راغلي ؤ دوى ته رسولان د دوى په ښكاره دلائلو (د قدرت) او په صحيفو سره او په كتاب ښكاره كوونكي (د حق او باطل).

تفسیر: یعني پخوانیو انبیاء الله هم دغه روښان تعلیمات یا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي ؤ له هغو ځنی ځینو ته مختصری مختصری صحیفي او ځینو ته لوی مفصل کتابونه ورکړی شوی دی.

ثُمَّ اَخَذْتُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيْرِ ﴿۲۶﴾

بیا می ونیول هغه کسان چی کافران شوی ؤ (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار زما (او تغییر د دوی په عذاب سره).

تفسیر: یعني کله چی له تکذیب څخه دوی مخ وانړوه نو وگورئ چی د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسی انجام هم هغسی کیدونکی دی.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ ثَمَرٰتٍ مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهَا ؕ

آیا نه وینی ته چی بیشکه الله نازلی کړی دی له (جانبه) د آسمانه اوبه پس راویستلی مونږ په وسیله د دی (اوبو) میوی په دی حال چی مختلف دی رنگونه د دغو (میوو).

تفسیر: یعني قسم قسم میوی ـ بیا په یوه قسم کښی رنگا رنگ ثمرات ئی پیدا کړی دی. له یوی ځمکی او له یو اوبو او له یوی هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاؤ او انواعو پیدا کول د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوی.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌۢ بِيْضٌ وَّحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهَا وَغَرَابِيْبُ سُوْدٌ ﴿۲۷﴾

او ځینی له غرونو (خاوندان د) لاری (توتی توتی) دی سپینی او سری چی مخالف دی سره رنگونه د دغو (لارو) او (ځینی د دوی) تک تور دی.

تفسیر: یعني سپین هم په څو څو درجو دی کوم ئی تک سپین لکه د مرمر ډبره ـ کوم ئی سپین لکه مالگه او ځینی ئی نسبتاً سپین او سور هم په څو څو درجو او تور هم په څو څو درجو دی ځینی تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره او ځینی تور لکه د کارغه وزر او ځینی نسبتاً تور. او په ځینو غرونو کښی رنگا رنگه رگونه او لاری شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَآبِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذٰلِكَ

او (هم داسي) له خلقو څخه هم او (هم داسي له نورو) ژونديو خوځيدونكو او څارويو څخه هم چي سره مخالف دي رنګونه د هغو هم داسي (لكه دغه اختلافات)

تفسير: دغه ګرد (تول) د قدرت د عجائبو او غرائبو تذكره ده. يعني هم هغسي چي په نباتاتو ـ جماداتو ـ حيواناتو كښي راز راز (قسم قسم) او رنګ په رنګ مخلوقات ليدل كيږي په انسانانو كښي هم هره نوعه او صنف سره بيل او جلا (جدا) دي. كه د مؤمن په شان كافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره كړي او دواړه سره يو شي. او ګرد (تول) انسانان يو رنګ ځان ته غوره كړي ـ نو دغه كله امكان لري او له سره نشي كيدی. په دغه سره ئې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته اطمينان او تسلي وركړې ده چي تاسي د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه كيږئ!.

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَٰٓؤُا إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾

بيشكه هم دا خبره ده چي ويريږي له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بيشكه الله ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ښه مغفرت كوونكي دى (د خطياتو).

تفسير: يعني نه ويريدونكي بندګان هم شته او د الله تعالىٰ څخني ويريدونكي هم دي مګر ويريږي هغه كسان چي الله تعالىٰ د عظمت او جلال او د آخرت د بقأ او دوام او د دنيا په فناء او اتمام باندي پوهيږي او د الله تعالىٰ د احكامو او هداياتو د علم تحصيل كوي ـ او تل د مستقبل په فكر كښي اوسيږي ـ په هر هغه چا كښي چي دغه پوهه او علم په هره درجه وي په هم هغه درجه به دي هم له الله تعالىٰ څخه ويريږي ـ په هغه كښي چي خوف نه وي هغه فيالحقيقت د دي خبري مستحق نه دي چي ورته پوه او عالم وويلي شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «يعني ګرد (تول) انسانان ويريدونكي نه دي له الله تعالىٰ څخه ويريدل د پوهانو صفت او كار دی ـ او د الله تعالىٰ معامله هم په دوه ډوله (قسمه) ده. الله غالب قوي او زبردست هم دى چي په هره خطاء چي سړی ونيسي نيولی ئې شي ـ او غفور ـ رحيم هم دى كه ګنهګاران وبښي ښښلی ئې هم شي» نو په دواړو حيثيتو انسان ته ښائي چي د الله تعالىٰ څخه وويريږي ځكه چي نفع او ضرر دواړه د الله تعالىٰ په واک (اختيار) او قبضه كښي دي نو هر كله چي اراده وكړي نفع

ستنوی (واپس کوی) او ضرر لاحقوی.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾

بیشکه هغه کسان چی لولی کتاب د الله (قرآن) او قایموی (تل سم اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او لګوی (په لاره د الله کښی) ځینی له هغو شیانو څخه چی ورکړی مو دی دوی ته (لګوی ئی) په پټه او په ښکاره امید لری دوی د داسی یوه تجارت چی له سره نه هلاک کیږی.

تفسیر: یعنی هر هغه چی د الله تعالیٰ څخه ویریږی. قلباً او لساناً مسلمان شی ـ او د ده احکام ومنی ـ او د ده کتاب په اخلاص او عقیدت سره ولولی ـ او په بدنی او مالی عباداتو کښی هیڅ قصور او کوتاهی ونه کړی ـ نو دغه مسلمان دی د داسی لوی او زورور تجارت او اعتباری سوداګری هیلمن (ارزومند) او امیدوار اوسی چی له سره په هغه کښی نقص او خساره نه عائده کیږی او د ضرر او تاوان احتمال په کښی نشته. بلاشبهه کله چی په خپله الله تعالیٰ د دوی د اعمالو پیرودونکی او اخیستونکی وی نو دی په دغه هیله (ارزو) او امید کښی بیخی حقدار دی، او ده ته د خسران او نقصان اندیښنه له هیڅ طرفه نه ده متصوره ـ او له سره تر پایه بیخی نفع په نفعه کښی دی او ګټه (فائده) ورته رسیږی.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

دپاره د دی چی پوره ورسوی (الله) دوی ته اجرونه (د عملونو) د دوی او زیات ورکړی دوی ته له فضله خپله بیشکه چی دغه (الله) ښه ښښونکی (د معصیاتو) دی ښه قبلونکی (د احسان د محسنینو) دی.

تفسیر: یعنی ډیر ګناهونه ښښی او معافوی ئی او د خورا (ډیر) لږ طاعت قدر فرمائی ـ او سم له اصوله او قاعدی څخه کوم ثواب چی ښائی چا ته ورسیږی الله تعالیٰ له هغه څخه زیات ثواب ورعطاء کوی.

وَالَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَٰبِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ

إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او هغه چې وحی کړی ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتیا ده په دغه حال کښې چې مصدق رښتینی کوونکی دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دی نه وو، بیشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه لیدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسیر: یعنی د بندګانو پر احوالو ښه علیم او خبیر دی او په ښه موقع کښې ئې دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ۖ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾

بیا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړی مو دی له بندګانو خپلو (چې دغه محمدی امت دی) پس ځینی له دوی ظالم دی پر خپل ځان او ځینی له دوی په منځ د لاری کښې برابر تلونکی دی او ځینی له دوی ړومبی کیدونکی دی خیراتونو نیکیو ته په اذن حکم د الله دغه (توریت او غوره کول هم دغه) یو فضل دی ډیر لوی.

تفسیر: یعنی وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدی امت ګرځولی شوی دی چې په مجموعی حیثیت او هیئت د ګردو (تولو) امتونو څخه غوره ـ افضل او اعلیٰ دی. هو! د امت ګرد (تول) افراد سره یو شان نه دی په دوی کښې ځینی افراد خو هغه دی چې سره له صحیح ایمانه په ګناهونو کښې اخته او مبتلا کیږی چې دغه «ظالم لنفسه» شو او هغه دی چې متوسط تلونکی دی یعنی نه په ګناه کښې لګیا او نه منهمک ـ او نه لوی ولی او بزرګ دی دغو ته ئې «مقتصد» وفرمایل یو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالیٰ په فضل او توفیق سره ئې پر مخ تګ کړی دی او د محاسنو ـ فضائلو او کمالاتو په تحصیل کښې له مقتصدانو څخه ډیر مخ کښې تللی دی مستحب شیان ئې هم نه دی پریښی ـ او د ګناه له خوفه له تنزیهی مکروه بلکه له مباحاتو څخه هم پرهیز کوی ـ او خپل ځان ژغوری (؟) د اعلیٰ درجی

بزرګي او د فضيلت خاوندان هم دوی دي. په دغسې منتخبو او غورو بندګانو کښې له يوه حيثيته ګرد (تول) مسلمانان سره شميرلي شوي دي ځکه چې دوی ګرد (تول) درجه په درجه جنتيان دي ګنهګار هم که مؤمن وي نو يوه نه يوه ورځ حتماً جزماً په جنت کښې ننوځي. په حديث کښې فرمايلي شوي دي «چې زمونږ ګنهګاران ګرد (تول) سره معفو او ښښلي شوي دي» يعنې بالاخر د دوی په برخه معافي ده. او مقتصد په سلامت دي. او پرمخ تلونکي له ګردو (تولو) څخه په مخ کښې دي. خو سره له دې الله کريم دی او د ده په لوی دربار کښې هيڅ بخل او امساک نشته.

جَنّٰتُ عَدۡنٍ يَّدۡخُلُوۡنَهَا يُحَلَّوۡنَ فِيۡهَا مِنۡ اَسَاوِرَ مِنۡ ذَهَبٍ وَّلُؤۡلُؤًا‌ ۚ وَلِبَاسُهُمۡ فِيۡهَا حَرِيۡرٌ ﴿۳۳﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درې واړه طائفې) په هغو کښې ګاڼه‌دار کولې بشي په دغه (جنت) کښې له باهوګانو (وښيو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو) او جامې د دوی په دغه (جنت) کښې د وريښمو «مخصوصو» به وي.

تفسير: سره زر او وريښم د مسلمانانو نارينه ؤ دپاره هلته دي په جنت کښې نه دلته په دنيا کښې. رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي هر هغه (نارينه) چې ورښمين (جامې) اغوندي په دنيا کښې وابه ئې نغوندي په آخرت کښې.

وَقَالُوا الۡحَمۡدُ لِلّٰهِ الَّذِىۡۤ اَذۡهَبَ عَنَّا الۡحَزَنَ‌ ؕ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوۡرٌ شَكُوۡرُ ۙ ﴿۳۴﴾

او وبه وائي (جنتيان په وخت د دخول د جنت کښې) تول ثناء صفت خاص الله ته دی هغه الله چې بو ئې ته (لرې ئې کړ) له مونږ څخه خفګان بيشکه رب زمونږ خامخا ښه ښښونکی (د عاصيانو) ښه قدردان (د نيکانو) دی.

تفسير: يعنې د دنيا او د محشر غم ئې لرې او ورک کړ او ګناه ئې ورويښله او د قدرداني له لورې ئې زمونږ لږ طاعت قبول وفرمايه.

اۨلَّذِىۡۤ اَحَلَّنَا دَارَ الۡمُقَامَةِ مِنۡ فَضۡلِهٖ‌ ۚ لَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا نَصَبٌ وَّلَا يَمَسُّنَا فِيۡهَا لُغُوۡبٌ ﴿۳۵﴾

هغه (رب) چي را ئي وستو مونږ كور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله چي نه رسيږی مونږ ته په دغه (جنت) كښي هيڅ مشقت او نه رسيږی مونږ ته په دغه (جنت) كښي هيڅ ستوماني خفگان.

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «د هستوگني كور له دی نه ښخوا هيڅ نه وو ـ هر چيری به تلل راتلل نقل او حركت ؤ ـ د روزی غم ـ د دښمنانو انديښنه ـ د رنځ او مشقت مصيبت او نور مصاعب او مصائب به موجود ؤ كله چي جنت ته ورسيږی دغه گرد (تول) شيان له منځه لری او ورك كيږی ».

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُم مِّنْ عَذَابِهَا كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾

او هغه كسان چي كافران شوی دی شته دوی ته اور د دوزخ حكم به ونه كولی شي پر دوی (د دوهم مرگ چي) پس مړه (او په آرام) شي او نه به سپكوالي كاوه شي له دوی نه له عذابه د دی (اور د دوزخ) هم داسي جزاء وركوو مونږ هر ناشكره (بي ايمانه) ته.

تفسير: نه كفارو ته په جهنم كښي مرگ وررسيږی چي د دوی هغه تكاليفو ته خاتمه وركړی او نه به د عذابه تكليف لږ شيبه هم له دوی نه كميږی داسي ناشكرانو ته زمونږ له جانبه هم دغسي سزاوی وررسيږی.

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

او دوی به ناری سوری وهي په دغه دوزخ كښي (او داسي به وائي) ای ربه زمونږ (يو كرت) راوباسه مونږ (بيرته دنيا ته څو هلته) عمل وكړو صالح نيك غير له هغه چي وو مونږ چي كاوه به مو (پخوا له دی بد عمل)

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښې دوی هغه ښه ګڼل مګر اوس داسې وائی چه بیا به هم هغسې عملونه ونه کړو د لږ مدت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه څو مونږ ښې چارې ـ صالحه اعمال ـ او حسنه افعال ځان ته راټول کړو او سره له اطاعته او غاړه ایښودلو او فرمان منلو بیرته درحاضر شو. بیا الله تعالیٰ ورته داسې فرمائی

اَوَلَمۡ نُعَمِّرۡكُمۡ مَّا يَتَذَكَّرُ فِيۡهِ مَنۡ تَذَكَّرَ وَجَآءَكُمُ النَّذِيۡرُ ؕ فَذُوۡقُوۡا فَمَا لِلظّٰلِمِيۡنَ مِنۡ نَّصِيۡرٍ ﴿۳۷﴾

آیا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلی په هغه کښې هر هغه څوک چې پند اخیستل غواړی او راغلی ؤ تاسې ته ویروونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله) پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅوک مدد ګار (چه له عذابه ئې خلاص کړی).

تفسیر: دغه جواب به دوزخیانو ته ورکاوه کیږی. یعنی مونږ خو تاسې ته عقل او پوه درکړی وه او پوره عمر مو هم در په برخه کړی ؤ چې ښائی تاسې به په هغه کښې ښه فکر او غور کاوه او ښه به مو له بده جلا (جدا) او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړی وی تر دی چې له تاسې ځنی دیر کسان تر شپیتو ـ اویا او اتیا کلونو پورې هم په دنیا کښې ژوندون کړی ؤ ـ برسیره په دی ستاسې د هدایت او لارښوونې دپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلیږلی و چې تاسې د بدیو له خرابی خاتمې څخه وویروی او د غفلت له خوبه مو ویښ کړی ـ آیا وروسته له دی نه اوس تاسې ته کوم عذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په هم دغه دوزخ کښې اوسیږئ! او د سختو عذابونو خوندونه وڅکئ! او له هیڅ لوری د هیڅ چا امداد او معاونت ته هم څه هیله (امید) او توقع مه لرئ!.

اِنَّ اللّٰهَ عٰلِمُ غَيۡبِ السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ اِنَّهٗ عَلِيۡمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوۡرِ ﴿۳۸﴾

بیشکه چې الله عالم دی په پټو (اسرارو) د آسمانونو او د ځمکې بیشکه الله ښه عالم دی پر هغو خبرو چې پټې دی په سینو زړونو کښې.

تفسير: يعني پاک الله ته د بندګانو ګردی (تولی) پټی او ښکاره خبری، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دی د هیڅا نیت او استعداد له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی او سم له هغه له هر چا سره معامله کوی. الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرګنده (ښکاره) ده چی دغه خلق چی اوس داسی ناری او سوری وهی چی مونږ یو ځلی خوشی کړه چی بیرته دنیا ته لاړ شو څو هلته په صالحه ؤ اعمالو بوخت (مشغول) او له سره ګناه ته ورنژدی نشو دوی پخپلو دغو دعوو کښی دروغجنان دی ځکه که دوی اویا ځلی نور هم پریښودی شی چی بیرته لاړ شی څو صالحه اعمال وکړی خو بیا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکی نه دی د دوی عادت او د مزاج اقتضاء هم داسی ده. ﴿ وَلَوۡ رُدُّوا۟ لَعَادُوا۟ لِمَا نُهُوا۟ عَنۡهُ وَإِنَّهُمۡ لَكَـٰذِبُونَ ﴾ ۷ جزء (د الانعام (۳) رکوع) ۲۸ آیت

هُوَ ٱلَّذِی جَعَلَكُمۡ خَلَـٰۤىِٕفَ فِی ٱلۡأَرۡضِۚ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چی ګرځولی ئی یئ تاسی خلیفګان (د تیرو خلقو) په ځمکه کښی

تفسير: يعني د پخوانيو امتونو په ځای مو تاسی ته ځای درکړ چی اوس د هغو په مینو کښی ودان یئ ـ او وروسته له هغوی څخه تاسی حکومت او ریاست چلوی! نو ښائی چی د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ!.

فَمَن كَفَرَ فَعَلَیۡهِ كُفۡرُهُۥۖ وَلَا یَزِیدُ ٱلۡكَـٰفِرِینَ كُفۡرُهُمۡ عِندَ رَبِّهِمۡ إِلَّا مَقۡتࣰاۖ وَلَا یَزِیدُ ٱلۡكَـٰفِرِینَ كُفۡرُهُمۡ إِلَّا خَسَارࣰا ﴿٣٩﴾

پس هر څوک چی کافر شو (یا ئی ناشکری وکړه) پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) د ده او نه زیاتوی کافرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر بی زاری غضب (د رب په دوی) او نه زیاتوی کافرانو لره کفر د دوی مګر خساره زیان (په آخرت کښی).

تفسير: يعني ستاسی له دغه کفره او ناشکری او د الله تعالیٰ له آیاتونو څخه له انکاره الله تعالیٰ ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږی. الله زمونږ له حمده او شکره بی پروا دی. هو! له ناشکری څخه پر فاعل ئی د هغی ګناه او وبال لویږی د کفر آخره خاتمه ماسواء له دی نه بل هیڅ شی نه دی چی پاک الله له دغه ناشکره څخه بیزاره او نارضاء کیږی ـ او د دغه کافر په نقصان او

خسران کښې مسلسلاً او منظماً تزئید او ترقي واقع کیږي.

قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا وینئ تاسئ شریکان ستاسی هغه چی بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غیر له الله راوښیئ ماته چی کوم څیز پیدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسی) له ځمکی څخه او که شته دوی ته (کوم قسم) شریکوالی په (پیدایښت د) آسمانونو کښی (له الله سره).

تفسیر: یعنی د خپلو معبودانو په احوالو کښی فکر وکړئ! او بیا ماته دغه خبره راڅرګنده (ښکاره) کړئ چی د ځمکی کومه برخه دوی جوړه کړی ده یا د آسمانونو په جوړولو په ساتلو او اداره کولو کښی دوی څومره برخه او شرکت لری؟ که دوی په دغه کښی هیڅ برخه نه لری نو دوی څرنګه معبودان ګرځیدلی دی؟ لږ شانی خو له عقل او پوهی او فکر او غور څخه هم کار واخلئ!

أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ

یا ورکړی دی موږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاخه حجت ولاړ دی له هغه کتابه (او دا یو هم نه دی).

تفسیر: یعنی که عقلی دلیل او سند نشته نو کوم هسی معتبر نقلی دلیل راوړاندی کړئ! چی د هغه په اساس تاسی دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا یو هم نه دی!

بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ۝٤٠

بلکه نه کوی وعده دا ظالمان (مشرکان) ځینی د دوی (چی غتان او مشران دی) ځینو نورو ته (چی خواران او کشران دی) مګر غره کول (او فریب ورکول).

تفسیر: یعنی هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته. خبره فقط هم دغومره ده چې په دوی کښې مشرانو کشرانو ته او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړې او داسې خبرې ئې ورښوولې دي ﴿ وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ ﴾ هم دغه بتان او نور زمونږ شفاعتګران دي د الله تعالیٰ په نزد کښې ـ او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي. حال دا چې دغه خالص چل ـ فریب ـ او غولول دي. دوی به څرنګه شفیع وګرځیدلې شي؟ حال دا چې ډیر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کښې خپله ژبه نشي خوځولې.

إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّن بَعْدِهِ ۚ

بیشکه الله ساتي (دغه) آسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بیځایه شي) او (قسم دی) که (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسواء له دغه (الله) نه،

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت لاس دی چې دومره لویو لویو عظامو کراتو ته ئې داسې تنظیم، تنسیق، ترتیب ورکړی دی چې هیڅ یو له دوی ځینې له خپلو مراکزو څخه نه ښوئیږي او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف او بل طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي نو بیا له ماسواء الله څخه کوم یو زور او طاقت به وي چې هغه بیا بیرته خپل ځای ته راولي یا ئې تر خپل نظارت او انتظام او اداري لاندې ونیسي ؟ لکه چې په قیامت کښې کله چې الله تعالیٰ دغه نظام او قوام ګډود او تیت او پرک (منتشر) کړي نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟.

إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾

بیشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چې تعجیل نه کوي په تعذیب د منکرینو) ښه ښښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنی د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو هم داسې ده چې دغه ګرد (تول) نظام یو ځلې ګډود او لاندې باندې کړی شي لیکن د الله تعالیٰ لطف ـ کرم حلم تحمل او بردباري دغه نظام تینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی که د الله تعالیٰ مرحمت ـ مکرمت ـ او بښنه نه وي نو

دغه ودانه دنیا ورانیږي.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ
مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ اسْتِكْبَارًا
فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ ۚ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکی) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره خامخا که چیری راغی دوی ته کوم ویرونکی (پیغمبر) خامخا وی به دوی هرومرو (خامخا) ښه لاره موندونکی له یوه (له تیرو) امتونو پس کله چی راغی دوی ته ویروونکی (چی محمد دی) نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مګر تیښته (له حقه). دپاره د لوی غوښتلو په ځمکه او (دپاره د) مکر بد (په رسول پوری چی هلاک ئی کړی) او نه چاپیره کیږی مکر فریب ناکاره مګر خو په اهل خپل (چه مکر کوونکی دی)

تفسیر: کله چی د عربو اقوامو دغه قصی او خبری اوریدلی چی یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبری نه منلی او د دوی له احکامو څخه به ئی غاړی غړولی نو دوی به پخپلو منځونو کښی سره داسی ویلی «که د الله تعالیٰ له فضله په مونږ کښی کوم نبی مبعوث شی، نو مونږ به د هغو عاصی اقوامو پر خلاف د خپل نبی په ډیر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډیره ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره وو. خو څه وخت چی الله تعالیٰ دوی ته خپل داسی نبی مبعوث او ولیږه چی له ټولو انبیاؤ څخه په عظمت او شان لوی دی نو له حقه څخه دوی لا لری شول او غاړه ئی تری وغړوله د دوی تکبر ـ غرور ـ لوئی دوی ته کله اجازه ورکوی چی نبی الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی خپلی غاړی کیږدی او د رفاقت او اطاعت په ځای ئی عداوت او مخالفت ته ملاوی تړلی دی او راز راز (قسم قسم) مکروه او نامناسبه تدابیر ـ چلونه ـ فریبونه ئی شروع کړی دی مګر دغه خبره مو په یاد وی چی ناکاره کار او بدی چاری پخپله هم دغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کیږی.

اګر که دوی څو ورځی په عارضی ډول (طریقه) خپل زړونه خوښوی چی مونږ پخپل چل او تدبیر سره دغسی ضرر او نقصان ورواړوه لیکن په پای (آخر) کښی به دوی وګوری چی په واقع کښی ئی خپل ځان ته نقصان او زیان اړولی دی. فرض ئی کړئ چی په دنیا کښی ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسید مګر په آخرت کښی خو یقیناً پخپله سزا رسیږی.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ ۚ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ۚ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾

پس آیا انتظار کوی دوی (یعنی نه کوی) مګر طریقی (جاریی د الله ته په امتونو) پخوانیو کښې پس له سره به نه مومی ته سنت عادت د الله ته هیڅ تبدیل (اړول) او بیا به له سره نه مومی ته سنت عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنی دوی د دغی خبری په انتظار کښې دی کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوی ده هم هغه معامله دی له مونږ سره هم وکړه شي. نو که دوی له خپل دغه کفره ـ شرکه ـ طغیانه او عصیانه لاس وانخیست هم هغسی معامله له دوی سره هم هرومرو (خامخا) کیدونکی ده. د الله تعالیٰ هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان او ادامه لری هغه له سره بدلیدونکی او تغییر موندونکی نه دی او په خپل تاکلی (مقرر) وخت او نیته کښې خامخا رسیدونکی دی او هرګز داسی نه کیږی چې پر داسی مجرمینو به په آخرت کښې انعام او اکرام مبذول شي او له سره هغه لری کیدونکی نه ده چې له مجرم څخنی سزا لری کړه شي یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

آیا نه دی ګرځیدلی (دغه کفار د مکی) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې ووینی (په دغو اوطانو کښې چې) څرنګه ؤ عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تیر شوی) دی او ؤ دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او نه دی الله (داسی) چې عاجز ئی کړی کوم شي نه په آسمانونو کښې او نه په ځمکی کښې بیشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر (په اجراء د ارادی خپلی).

تفسير: يعني لوی لوی زورور او قوی مدعيان هم د الله له نيولو څخه ځان نشي خلاصولی لکه عاد او ثمود او نور. دغه خواران څه حيثيت لري؟ او څه شی دی؟ ښه وپوهيږی چې په آسمان او ځمکه کښې د هيڅ يو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دی پوره چې الله تعالیٰ عاجز او ناتوان کړی شی. د الله تعالیٰ علم محيط او قدرت کامل دی بيا که معاذ الله عاجز او ناتوانه شی ـ نو له کومې خوا به وی؟.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ

او که چيرې نيولې وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې کوی ئې دوی نو نه به ئې پريښې وی پر شا د ځمکې هيڅ ژوندی خوځيدونکی تلونکی (په شامت د عاصيانو)

تفسير: يعني خلق چې دغه خطاوې او ګناهونه کوی که د دوی پر هره يوه ګناه او جزئی خطا نيولو شروع له سببه پوښتنه تری وکړه شی نو هيڅ يو جاندار او متنفس د ځمکې پر مخ کښې نه پاتې کيږی ـ نافرمان خو د خپلې نافرمانۍ له سببه په تباهی رسولی کيږی او کامل فرمان منونکی چې عادتاً ډير لږ هم وی د قلت له امله (وجی) راپورته کيږی ځکه چې د جهان نظام په داسې يو اصول او ترتيب سره قائم کړی شوی دی چې محض د څو معدودو انسانانو هستوګنه دلته خلاف الحکمت ده بيا کله چې د نورو انسانانو ژوندون او ودانی پاتې نشی نو حيوانات به د څه لپاره پريښودی شی ځکه چې د دوی وجود بلکه د ګرد (تول) جهان موجوديت خو د هم دغه حضرت انسان دپاره دی.

وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٥﴾

وليکن وروستی کوی (الله) دوی تر نيتې په نامه کړی شوی پورې کله چې راشی اجل (نيته) د دوی پس بيشکه چې الله دی پر بندګانو خپلو ښه ليدونکی بينا (نو وربه کړی دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسير: يعني تر يوه مقرر ميعاد او معين حد پورې الله تعالیٰ مهلت ايښی دی چې پر هر جرم به ئې فوراً نه نيسی کله چې موعود وخت راشی نو په ياد ئې ولرئ چې ګرد (تول) شيان د پاک الله تر نظر لاندې دی او د هيچا د يوې ذرې په اندازه ښه يا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر ـ

پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډیری ښی ښی فیصلی صادروی نه به مجرم چیری پټیدی شی ـ او نه به د مطیع له حقه سترګی پټیږی.

«اللهم اجعلنا ممن یطیعک واغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم»
تمت سورة فاطر بعون الله الملک القادر فالحمدلله والشکرله

سورة یٰسٓ مکیة الاآیة (٤٥) فمدنیة وهی ثلث وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (۳٦)
تسلسلهاحسب النزول (٤١) نزلت بعد سورة الجن

د «یاسین» سورت مکی دی. پرته (علاوه) له (٤٥) آیته چی مدنی دی (۸۳) آیتونه (٥) رکوع لری

په تلاوت کښی (۳٦) او په نزول کښی (٤١) سورت دی وروسته د الجن له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

یٰسٓ ۝١ وَالۡقُرۡاٰنِ الۡحَکِیۡمِ ۝٢ اِنَّکَ لَمِنَ الۡمُرۡسَلِیۡنَ ۝٣ عَلٰی صِرَاطٍ مُّسۡتَقِیۡمٍ ۝٤

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق خاوند د حکمت) باندی چی بیشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه ئی (چی لیږلی شوی دی خلقو ته) پر سمه لاره (یا ته ئی روان پر سمه لاره چی توحید دی).

تفسیر: یعنی لوی قرآن پخپل اعجازی شان ـ ډک له حکمته تعلیماتو ـ پخو مضامینو په لحاظ د دی خبری ډیر لوی زبردست شاهد دی چی هغه نبی الامی چی د دغه پاک قرآن حامل دی بالیقین د الله تعالیٰ رسول دی او بی له شکه او شبهی پر سمه لاره دی او د دوی ګرد (تول) تابعان بی له کومی اندیښنی او خطری د مقصود تر منزل پوری رسیږی او نه بی لاری کیږی.

تَنۡزِیۡلَ الۡعَزِیۡزِ الرَّحِیۡمِ ۝٥

نازل شوی دی (تاته دغه قرآن په نازلیدلو) د زبردست رحم والا.

تفسیر: یعني دغه د دین سمه لاره، یا قرآن الحکیم د هغه الله تعالیٰ له جانبه نازل شوی دی چې داسې یو لوی زبردست ذات هم دی چې هرومرو (خامخا) منکرانو ته سزا ورکوي او داسې رحمٰن رحیم مهرباني کوونکی ذات هم دی چې امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهربانۍ سره انعام او اکرام ورکوي نو له هم دې جهته په قراني آیاتو کښې بعضاً د لطف ـ رحم ـ او کرم شان عیان دی ـ او بعضاً د قهر ـ غضب ـ تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غٰفِلُوْنَ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلٰٓى اَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ﴿٧﴾

دپاره د دې چې وویروې ته هغه قوم چې نه وو ویرولی شوی پلرونه د دوی (تر اسماعیل پورې) پس دوی غافلان دي (له توحیده) خامخا په تحقیق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اکثرو د دوی (په ازل کښې) پس دوی نه راوړي ایمان

تفسیر: یعني ډیر سخت او مشکل کار تاسې ته درسپارلی شوی دی چې دغه عربي قوم ئې د دې پاک قرآن په وسیله ویښ او هښیار ـ او د نورو اقوامو مقتداء او بادار (آقا) وګرځوه حال دا چې دغو عربو ته له سلهاؤ کلونو راهیسې کوم ویښوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی ـ نو د دغسې یو غافل، جاهل او عاطل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دی، او نه آخرت پیژني ـ نه له ماضي څخه ئې عبرت اخیستی دی او نه د مستقبل په فکر کښې دي نه پر مبداء نظر غورځوي ـ او نه پر منتهاء ـ او نه د ښو او د بدو تمیز لري ـ او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کښې شته. د دغې ممتد جهالت او غفلت له تیارو څخه د هدایت او اسلامیت رڼا (رنړا) ته ایستل او د رشد، هدایت او صلاحیت پر سمه لویه لاره باندې برابرول کوم معمولي او سهل کار نه دی بلاشبهه تاسې په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت د ویروونکیو نتائجو او ډیر خراب مستقبل څخه خبروئ او ویروئ ئې ـ او زیار (کوشش) کوئ او رېږ (تکلیف) برداشت کوئ څو دغه قوم د فوز او فلاح او بهبود او نجاح اعلیٰ مدارجو (درجو) ته ورسیږي او د دغه قوم د بری او کامیابۍ په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاح لار وښیي لیکن تاسې له داسې ډیرو افرادو سره مخامخ کیدونکي یئ چې هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غوږ نه ږدي نو څکه پر دوی باندې شیطان په پوره ډول (طریقه) سره

مسلط کيږی او په دغه وسيله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کښې دير ښکلي او ښائسته ښکاره کوی او د دوی گرد (تول) رومبنی او وروستنی احوال اگر که ډير گنده او خراب هم وی د دوی تر سترگو ښه او موزون ورښکاره کوی بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکريږی. او هم هغه فانی غوښتنی د خپل مقصود قبله گرځوی په دغه وخت کښې له يوه جانبه د شيطان دغه خبره ﴿ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴾ - ماسواء له مخلصانو نور گرد (تول) به بی لاری کړم» رښتيا کيږی او له بل طرفه د الله تعالیٰ دغه قول « ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾ - له ستا او ستا له تابعانو څخه به دوزخ ډک کړم» ثابت او منطبق کيږی باقی د الله تعالیٰ په علم کښې دغه خبره له ازله ثابته ده چی د هغه قوم دغه افراد خپلی بی تميزی او بی پروائی د شيطان په اغواء کښې اخته کيږی او د الله تعالیٰ د عذاب مستحق گرځی نو له داسی خلقو څخه دغسی هيله (اميد) او توقع نه کيږی چی دوی به په سمه لاره راشی نو که تاسی ته د انذار او اصلاح په سلسله کښې له داسی همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شی نو مه خفه او مه ملول کيږئ! او په ډير ښه شان سره خپله وظيفه انجاموئ! او نتائج ئی پاک الله ته وسپارئ! د پاس تقرير د پوهيدلو دپاره ښائی دغه آيات تر نظر لاندی ونيسی!

الف - ﴿ وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴾ جزء ٢٥ (د الزخرف (٤) رکوع) ٣٦-٣٧ آيت معلوم شو چی شيطان ابتدأ پر چا باندی نه مسلط کيږی بلکه څه وخت چی انسان په لوی لاس خپل ځان ړندوی او له پند او نصيحت او عبادت څخه اعراض او په ځنگ کيږی نو بالاثر پری شيطان مسلط کيږی لکه چی انسان تر يوی مودی پوری له خپلو لاسو او پښو څخه هيڅ کار وانخلی نو بالطبع هغه غونج او مونج او معطل او بيکاره کيږی کما قال الله تعالیٰ ﴿ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ ﴾ جزء ٢٨ د الصف (١) رکوع ٥ آيت ﴿ وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾ (د الانعام (١٣) رکوع) جزء ٧

ب - ﴿ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٤ (د حمٓ السجدة (٣) رکوع). ٢٥ آيت

وروسته له تسلط شيطان دغه کار کوی چی د هغه نتيجه ﴿ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ ﴾ دی.

ج - ﴿ وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَكُمَا أَتَعِدَانِنِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ اللَّهَ وَيْلَكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ ﴾ جزء ٢٦ (د الاحقاف (٢) رکوع) ١٧-١٨ آيت

له دغو آياتونو څخه معلوم شو چی د ﴿ حَقَّ الْقَوْلُ ﴾ لفظ پر دغو خلقو صادق راځی چی وروسته له مرگه پر بل کوم ژوندون يقين او باور نه لری او نه بدی بده گڼی. بلکه په شيطانی اغواء او لمسون خپل بد کارونه ښه او نيک گڼی او ضلالت ورته هدايت ښکاری. هومره معقولی او مدلولی خبری او دلايل چی دوی ته واورولی شی او واضح او ښکاره دلايل چی دوی ته وښوولی شی هغه

ګرد (تول) دروغجنوی او نه یی منی او د هغو په نسبت چتی (بیکاره) دلایل او فضول حجتونه وړاندی کوی. اګر که دوی په ښکاره دول (طریقه) سره د انبیاؤ او هادیانو خبرو ته غوږ ږدی مګر نه غواړی چی په یوه حرف ئی پوهیږی یا خپل ځان پری وپوهوی او تش هوا او هوس ئی خپل معبود درولی دی. نه له عقله او فکره کار اخلی او نه پخپلو سترګو سره د قدرت مظاهرو او مناظرو ته ګوری. دا هم هغه خلق دی چی د دوی د دغه اعراض او عناد په نتیجه بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو مهر لګوی ـ او بیا په هغو کښی د حقی خبری د ننوتلو لږ شانی هم ځای او ګنجایش نه پاتی کیږی. لکه چی کوم سری پر خپل ځان د رڼا (رنړا) او د نور ننوتلو ګرد (تول) ورونه او کړکی وتړی او په توره تیاره کوته کښی خپل ځان بندی کړی نو الله تعالیٰ هم په هغه توره تیاره کوته کښی پریږدی. یا یو رنځور د دواء د نه استعمالولو قسم وخوری یا له طبیب او داکتر سره عناد او دښمنی وکړی ـ او په هر دول (طریقه) بد پرهیزی او بی احتیاطی لاس پوری کړی نو الله تعالیٰ هم د هغه مرض سخت او مهلک ګرځوی او د نا امیدی او مایوسی تر درجی پوری ئی رسوی. فرمائی! چی ﴿ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الْكٰفِرِيْنَ ﴾ (د اعراف (۱۳) رکوع) ۱۰۱ آیت ﴿ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْۢ بَعْدِهٖ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوْهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِ الْمُعْتَدِيْنَ ﴾ جزء ۱۱ (د یونس (۸) رکوع) ۷٤ آیت ﴿ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِىْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَّيَقُوْلَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا مُبْطِلُوْنَ ۞ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۞ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ﴾ جزء ۲۱ (د روم (٦) رکوع) ۵۸-۵۹-٦۰ آیت ﴿ كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابُ ۞ الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِىْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۚ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۚ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴾ جزء ۲٤ (د المؤمن (٤) رکوع) ۳٤-۳۵ آیت ﴿ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُ اِلَيْكَ ۚ حَتّٰٓى اِذَا خَرَجُوْا مِنْ عِنْدِكَ قَالُوْا لِلَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ اٰنِفًا ۚ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ ﴾ جزء ۲٦ (د محمد (۲) رکوع) ۱٦ آیت ﴿ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴾ (د نساء (۲۲) رکوع) ۱۵۵ آیت ﴿ كَلَّا بَلْ ۜ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴾ (د المطففین (۱) رکوع) ۱٤ آیت ﴿ اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ وَّخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ۭ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ﴾ (د الجاثیة (۳) رکوع) ۲۳ آیت ﴿ وَلَقَدْ ذَرَاْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوْبٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُوْنَ بِهَا ۡ وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَّا يَسْمَعُوْنَ بِهَا ۭ اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ ۭ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴾ جزء ۹ د الاعراف (۲۲) رکوع) ۱۷۹ آیت ﴿ يُحَرِّفُوْنَ الْكَلِمَ مِنْۢ بَعْدِ مَوَاضِعِهٖ ۚ يَقُوْلُوْنَ اِنْ اُوْتِيْتُمْ هٰذَا فَخُذُوْهُ وَاِنْ لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوْا ۭ وَمَنْ يُّرِدِ اللّٰهُ فِتْنَتَهٗ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهٗ مِنَ اللّٰهِ شَيْـــًٔا ۭ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ لَمْ يُرِدِ اللّٰهُ اَنْ يُّطَهِّرَ قُلُوْبَهُمْ ﴾ جزء ٦ (د المائدة (٦) رکوع) ٤۱ آیت .

إِنَّا جَعَلْنَا فِيٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِيَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ۝٨

بيشکه مونږ ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کښې طوقونه پس دغه (طوقونه رسيدلي دي) تر زنو د دوی پوري پس دوی جګ **(وچت)** سري کړي شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلي او لاتک خوري).

تفسير: دغه د هم هغو خلقو په حق کښې دي چې د دوی ذکر پاس تير شو. دغه غاړکي د عاداتو ـ رسومو ـ د جاه او مال حب ـ او د آباؤ او اجدادو تقليد ؤ چې دغو شيانو دوی له ستونيو (مرو) څخه سخت نيولي وو او د نخوت او تکبر لامله (له وجې) د دوی سرونه نه راښکته کيدل.

وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا
فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝٩

او ګرځولي مو دي په مخ د دوی کښې سد ديوال او له وروسته د دوی سد ديوال پس پټې کړي مو دي (سترګې د دوی) پس دوی هيڅ نه ويني.

تفسير: د نبي الله عداوت د دوی او د هدايت قبلولو په منځ کښې لوی ديوالونه درولي ؤ ـ دوی د جاهلانه ؤ رسومو اطوارو ـ عاداتو ـ او د فاسدو آراؤ په تيارو کښې داسې بند ؤ چې وړاندې ـ وروسته ـ هسک (اوچت) او ټيټ هيڅ د دوی په نظر کښې نه ښکاريده ـ نه به ئې ماضي ته کتل او نه به ئې مستقبل ته. باقي د دوی د افعالو نسبت الله تعالىٰ ته د دې دپاره کړی شوی دی چې د خير او شر خالق هم هغه دی. او پر اسبابو د مسبباتو ترتب د الله تعالىٰ په اراده او مشيت سره کيږي. زمونږ لوی عالم فخرالدين رازی فرمائي «په دغه آيت سره په آفاقيه ؤ دلائلو کښې د دوی د غور کولو نفي وشوه لکه چې په ﴿ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴾ کښې د انفسيه ؤ دلائلو په طرف د دوی د نه ملتفت کيدلو اشاره وه ځکه څه وخت چې سر د پاس په لوري لاتک ووهي او وخوځيږي او د ښکته په طرف متمائل نشي نو څرنګه پر خپل ځان او بدن به نظر وغورځولی شي»؟.

وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝١٠

او برابر دي پر دوی باندې چې وويروې ته دوی (له عذابه) يا ونه ويروې ته

دوی (خو دوی) ایمان نه راوړی (ځکه چی مقرر دی په ازل کښی مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دی لیکن ستاسی په حق کښی برابر نه دی بلکه داسی سخت معاند او سرکش قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسی لویدل د عظیمه ؤ درجاتو د حصول سبب دی او کله هم دغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځی. هم داسی آیت د البقرة په (۱) رکوع کښی هم تیر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ ۖ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بیشکه هم دا خبره ده چی ویروی ته هر هغه چی متابعت کوی د پند (د قرآن) او ویریږی له رحمٰن څخه په غیب (بی د لیدلو) پس زیری ورکړه (ای محمده) هغه ته په مغفرت ښښنی سره او په اجر لوی (د جنت سره)

تفسیر: یعنی زما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کښی ظاهریږی چی نصیحت ومنی او پر هغه عمل وکړی او د الله تعالیٰ ویره د ده په زړه کښی وی هر هغه چاسره چی بیخی د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوی او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه ګټه (نفعه) او فائده اخیستی شی دغسی خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږی. وروسته اشاره فرمائی چی د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کښی کیږی چی د هغه مبادی وروسته له موته شروع کیږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بیشکه مونږ هم دا مونږ به ژوندی کوو مړی (په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی وروسته له موته د بل ژوندانه وجود حتمی او یقینی دی چی هلته به تول د خپلو اعمالو بدل ومومی او ښائی دغه لوری ته هم اشاره وی چی الله تعالیٰ پخپل قدرت د دغه عربی قوم هغه ګردی (تولی) مړی روحانی قواوی بیا ژوندی کولی شی څو د دغه روحانی قوت په مدد په دنیا کښی دیر لوی او عظیم الشان خدمات وکړی او د راتلونکیو نسلونو ته خپل عظیمه آثار په یادګار پریږدی

وَنَكۡتُبُ مَا قَدَّمُوا وَاٰثَارَهُمۡ

او ليکو موږ هغه چې ومخکښې ليږلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کيږي) له دوی

تفسير: يعنې هغه نيک او بد اعمال چې له خپله ځانه ئې رومبی ليږلي دي او د ځينو هغه اعمالو ښه يا بد اثرات يا نښې چې له خپله ځانه ئې وروسته پريښې دي مثلاً د کوم کتاب تصنيف يا د علومو ښوونه ـ يا د عمارت ودانی ـ يا د کوم رسم اساس کيښودل ـ اعم له دې چې ښه وی يا بد دغه ټول په دې کښې داخل دي بلکه د الفاظو په عموم کښې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کښې پر ځمکه لوېږی لکه چې په ځينو صحيحو احاديثو کښې تصريح ده «ديارکم تکتب آثارکم».

وَكُلَّ شَيۡءٍ اَحۡصَيۡنٰهُ فِيۡۤ اِمَامٍ مُّبِيۡنٍ ﴿۱۲﴾

او هر شی شميرلی دی موږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کښې).

تفسير: يعنې څرنګه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره ليکلې کيږی پخوا له وقوعه هم هر څيز په لوح محفوظ کښې ليکلی شوی دی او هغه ليکل هم د انتظامی ضوابطو او مصالحو پر بناء دي که نه د الله جل جلاله په قديم علم کښې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کښې نقلولی شی.

وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلًا اَصۡحٰبَ الۡقَرۡيَةِ

او بيان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته يو مثل د اوسيدونکيو د کلی (د انطاکيې)

تفسير: دغه کلی د اکثرو په نزد د (انطاکيې) ښار دی او د «بائيبيل» په کتاب الاعمال په (۸) او (۱۱) باب کښې په يوه قصه کښې چې له هم دی قصې سره مشابه ده سره له څه تفاوت د (انطاکيې) د ښار بيان شوی دی ليکن ابن کثير رحمة الله عليه له تاريخي حيثيت او د قرآن د سياق په لحاظ پر دغه څه اعتراضات کړی دي. که هغه صحيح وی نو ښائی چې بل کوم کلی

تری مراد شی. والله اعلم. د دغی قصی ذکر مؤمنینو ته بشارت او د مکذبینو دپاره عبرت دی.

إِذْ جَآءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

کله چی راغلل هغی ته مرسلان استاځی

تفسیر: د دغو نومونو صحیح تعیین نشی کیدی او نه په یقینی ډول (طریقه) سره دغسی ویلی شی چی هغوی به بلا واسطه د الله تعالیٰ رسولان وو یا د کوم نبی په واسطه دوی ماموران شوی ؤ څو د ده په نیابت هغه کلی ته لاړ شی. دغه دواړه احتماله په کښی شته. اگر که متبادر هم دغه دی چی گوندی دوی پخپله انبیاء وی. ممکن دی چی له حضرت مسیح علیه السلام څخه به وراندی دوی مبعوث شوی وی. بعضی وائی چی دغه د عیسیٰ علیه السلام استاځی ؤ چی د الله جل جلاله په امر لیږلی شوی ؤ

إِذْ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوٓا إِنَّآ إِلَيْكُم مُّرْسَلُونَ ﴿١٤﴾

کله چی ولیږل مونږ دوی ته دوه (استاځی) پس تکذیب وکړ دوی د هغو دواړو پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په دریم سره پس وویل دوی بیشکه مونږ تاسی ته مرسلان استاځی یو (له طرفه د عیسیٰ)

تفسیر: یعنی ړومبی دوه تنه لاړل ـ بیا د دوی د تائید دپاره دریم هم ولیږل شو ـ دوی دری واړه سره یو ځای شول او داسی ئی وویل چی مونږ خو په خپل سر نه یو راغلی بلکه د الله تعالیٰ استاځی یو لهٰذا هر هغه شی چی مونږ ئی وایو هغه د الله تعالیٰ پیغام وگڼئ؟

قَالُوا مَآ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَمَآ أَنزَلَ الرَّحْمَٰنُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿١٥﴾

وویل (انطاکیانو دغو استاځیو ته) نه ئی تاسی مگر انسانان په شان زمونږ او نه دی رالیږلی رحمٰن هیڅ شی (نه وحی او نه رسالت) نه ئی تاسی مگر دروغ

وائی (په دغی دعوی).

تفسير: يعنی له تاسی سره خو د عنقا يا د سيمرغ بنه نشته چی تاسی د الله تعالیٰ انبياء شوی تاسی خو په هيڅ شی کښی له مونږ څخه څه توپير(فرق) او امتياز نه لرئ نو بس کړی! خامخا داسی چتی (بيکاره) او چپوله (فضول) خبری مه کوئ! او بی سببه د الله نوم مه اخلئ! له سره الله هيڅ شی نه دی راليږلی. فقط تاسی دری واړه پخپلو منځ کښی سره جوړه او دغه خبره مو غوته کړی ده، چی راځئ يوه داسی د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو او بيا د هغی نسبت الله ته وکړو.

قَالُوْا رَبُّنَا يَعْلَمُ اِنَّآ اِلَيْكُمْ لَمُرْسَلُوْنَ ﴿۱٦﴾

ووېل (استاځيو) رب زمونږ ته معلوم دی (دا چی) بيشکه مونږ تاسی ته خامخا درليږلی شوی يو.

تفسير: يعنی که مونږ پر الله تعالیٰ دروغ وتړو هغه خو مو وينی نو آيا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجنانو پرله پسی تصديق او تائيد کوی ؟ داسی له سره نشی کيدی اوس تاسی پوهيږئ که نه پوهيږئ الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چی مونږ پخپلی دغی دعوی کښی رښتينی يو او هيڅ يوه خبره له خپله ځانه نه وايو نو ځکه فعلاً هغه زمونږ تصديق فرمائی.

وَمَا عَلَيْنَآ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِيْنُ ﴿۱۷﴾

او نشته پر مونږ مگر (پيغام) رسوونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسير: يعنی مونږ خپله فريضه اداء کړی ده، د الله تعالیٰ پيغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسی ته رسولی دی او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پوری طريقو مو تاسی پخپل خير او شر پوهولی يئ اوس وروسته د حجت له اتمامه تاسی پخپله غور او دقت وکړئ چی د تکذيب او عداوت انجام او عاقبت به څرنگه وی؟

قَالُوْٓا اِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ ۚ لَئِنْ لَّمْ تَنْتَهُوْا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُمْ مِّنَّا عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۸﴾

وويل (انطاکیانو) بیشکه مونږ بدفالي مو نیولې ده په تاسي (چې بند والي د باران دی) قسم دی که منع نه شوئ (له دعوی د دغه رسالته خپل) خامخا سنګسار به کړو مونږ هرومرو (خامخا) تاسي او خامخا وبه رسیږي هرومرو (خامخا) تاسي ته له طرفه زمونږ عذاب دردناک.

تفسیر: ممکن چې د مرسلینو د تکذیب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بلیات نازل شوي وي یا د انبیاؤ د ښوونې په اثر د دوی په منځ کښې بیلتون واقع او بیا دوی په خپلو منځو کښې سره اختلاف وکړ څه ئې ومنل او څه ئې ونه منل او د نامبارکي نسبت ئې دوی ته وکړ یعني ستاسي د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقي او مصیبت بلاء نازله شوې ده دغه ګرد (تول) ستاسي له نحوست دی (العیاذبالله) که نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماړه وو او په اطمینان او سکون مو ژوندون کاوه. بس کړئ! او وروسته له دې نه مو په خپلو دې مواعظو او نصائحو سره مه ربړوی (تکلیفوئ)! او غوږونه مو مه کنوئ! که تاسي له خپل دغه وضعیت څخه لاس وانخیست! او له خپلو مواعظو او نصائحو څنې مو خوله ونه نیوله نو مونږ به سخت تکلیف او عذاب تاسي ته دړورسوو او تاسي به تر هغه پوري په ګتو سره وولو تر څو چې مړه شئ.

قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ أَئِن ذُكِّرْتُم بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿١٩﴾

وویل (استاځیو) چې بدفالي ستاسي له تاسي سره ده (چې دغه کفر دی) آیا نو که پند درکړ شي تاسي ته (نو دغه ته بدفالي وایی نه ده داسي) بلکه تاسي یو قوم یئ مسرفان د انصاف له حده تیریدونکي.

تفسیر: یعني ستاسي د کفر او تکذیب له شامته عذاب نازل شوی دی که تاسي ګردو (تولو) متحداً او متفقاً حق او صداقت منلی وی نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسي په منځ کښې پیدا کیده او نه به په دې شان په آفاتو او بلیاتو مبتلا او اخته کیدئ پس د نامبارکي او نحوست اسباب پخپله په تاسي کښې موجود دی نو بیا ولې په دغومره یوه خبره چې مونږ تاسي ته ښه نصائح او پوهنه دروړاندې کړې ده او تاسي مو ستاسي پر خیر او شر پوهولي یئ خپل نحوست زمونږ پر سر غورځوئ! او له وژلو څخه مو ویروئ! حقیقت دا دی چې تاسي د عقل او د انسانیت له حدوده بیخي وتلي یئ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ! او نه د انسانیت خبرې ستاسي له خولې څخه وځي!.

وَجَآءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَّسْعٰى

او راغی له لری طرفه د هغه ښار يو سړی (حبيب نجار) چې منډې ئې وهلې.

تفسير: وائي چې د دغه صالح سړي نوم حبيب وو او د ښار په آخري برخه کښې په عبادت مشغول او لګيا ؤ او له حلاله کسبه به ئې روزي خوړه. دغې فطري صلاحيت ده ته وار او موقع ور نه کړه چې چپ او ساکت پاتې شي د دغې قصې د آوريدلو په اثر د استاځيو او د مرسلينو د تائيد او حمايت او د مکذبينو د پوهولو او نصيحت دپاره په منډه او ډيره جلتې راغی - ولې چې دی وويريد نه چې اشقياء د خپلو هغو ويرولو په اثر دغو مرسلينو او استاځيو ته څه ضرر او اذيت ورسوی. له دغه شخه معلوميږي چې د دغو مرسلينو د دعوت او تبليغ اثر د دی ښار تر لرې برخو پورې هم رسيدلی وو.

قَالَ يٰقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٢٠﴾ اتَّبِعُوْا مَنْ لَّا يَسْـَٔلُكُمْ أَجْرًا وَّهُمْ مُّهْتَدُوْنَ ﴿٢١﴾

وويل (حبيب نجار) ای قومه زما متابعت وکړئ تاسې د مرسلانو استاځيو. متابعت وکړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خير او اصلاح) رهی (روان) دی.

تفسير: يعني دوی د الله تعالىٰ استاځي دي او د الله تعالىٰ پيغام ئې له خپل ځان سره راوړی دی کوم پند او نصيحت چې دوی تاسې ته کوی ښائی تاسې هغه ومنئ! او پرې عمل وکړئ! وګورئ چې د دوی اخلاق ـ اعمال عادات او اطوار ټول ښه دی. او بې غرضه د خير غوښتنه کوی او څه معاوضه او مزدوري هم له تاسې څخه نه غواړي نو بيا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرګانو متابعت او اطاعت ونه کړی شی؟ او د الله تعالىٰ هغه پيغام چې د دوی په ذريعه ليږلی شوی دی ولې ونه منلی شی!.

(نو دوی ورته وويل چې ته په دين د دوی ئې! نو هغه ورته داسې وويل چې)

وَمَا لِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ماته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پیدا کړی ئې یم زه

تفسیر: دا ئې اګر که خپل ځان ته ویلی دی مګر اصلي مقصود ئې دا دی چه نورو ته ئې واوروي یعني پر تاسي څه شوي دي چه د هغه لوی الله تعالیٰ عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾

او خاص دغه (الله ته) بیولی کیږئ تاسي (په قیامت کښې نو ښائی تاسي هم د هم دغه الله عبادت وکړئ!)

تفسیر: یعني داسي مه ګڼئ چه تاسي ئې عبث پیدا کړي یئ! او بیا ئې هم داسي سر خوشي او آزاد پریښي یئ؟ او بل هیڅ مقصود ستاسي له دغه پیدایښت څخه نشته. داسي نه دي بلکه تاسي وروسته له مرګه ګرد (تول) د الله تعالیٰ په حضور کښې حاضریږئ! نو ښائی چه لا اوس د هغې ورځې په تهیه او فکر کښې واوسئ!.

ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ لَّا تُغۡنِ عَنِّي
شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

آیا ونیسم (پیدا کړم) بې له الله نور معبودان که اراده وفرمائی ماته رحمٰن د ضرر رسولو نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی (له هغه ضرره) او نه به مې خلاص کړي (په زور) بیشکه زه کله (چې نور معبودان ونیسم) خامخا په ګمراهي ښکاره کښې یم.

تفسیر: یعني دغه څومره ښکاره او صریحه ګمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوئ او د داسي شیانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړیو تکالیفو او ربړو (زحمتونو) څخه پخپله خلاصولی شي او نه مو په سپارښت سره تري بچ کولی شي.

إِنِّيٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمۡ فَٱسۡمَعُونِ ﴿٢٥﴾

بیشکه زه چی یم ایمان می راوړی دی په رب ستاسی پس واورئ تاسی له مانه، (څو می شاهدان شی! په قیامت کښی)

تفسیر: یعنی په مجمع کښی بی له تردده او اندیښنی اعلان کوم چی ما پر واحد الله ایمان راوړی دی. دغه خبره دی ګرد (تول) سره واوری! شاید مرسلانو ته ئی د دی لامله (له وجی) اورولی وی څو د الله تعالیٰ په مخ کښی شهادت ورکړی. او قوم ته ئی دا شهادت ځکه اورولی وی چی د هغه د آوریدلو څخه متأثر شی ـ یا اقلاً د یوه مؤمن د ایمان د قوت د مشاهدی په طرف متوجه شی.

قِيلَ ٱدۡخُلِ ٱلۡجَنَّةَۖ

وویل شو (ورته چی ځه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته او بی انتهاء نعمتونه ئی په کښی ولیدل)

تفسیر: یعنی علی‌الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو ـ نقل کوی چی قوم هغه په ډیر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه نو ځکه سم د لاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو چی دی دی فوراً په جنت کښی داخل شی ـ لکه چی د شهداؤ د ارواحو په نسبت له احادیثو څخه ثابت دی چی دوی پخوا له محشره په جنت کښی داخلیږی.

قَالَ يَٰلَيۡتَ قَوۡمِي يَعۡلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٧﴾

وویل ده کاشکی چی دا قوم زما پوه شوی وی په دی چی مغفرت ښښنه وکړه ماته رب زما او وئی ګرځولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنت سره).

تفسیر: قوم له هغه سره دښمنی وکړه چی دی ئی وواژه مګر دی وروسته د جنت له ننوتلو څخه

هم د قوم له خیر غوښتلو شخه بیفکره نشو ـ او وی ویل که زما قوم زما له حاله او له دغه انعام او اکرام شخه چې د الله تعالیٰ له لوری پر ما مبذول شوی دی خبریدلی نو هرومرو (خامخا) ئی ایمان راووړ.

وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنۢ بَعْدِهِۦ مِن جُندٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا كُنَّا
مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَٰمِدُونَ ﴿٢٩﴾

او نه مو ؤ نازل کړی پر قوم د دغه (حبیب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هیڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه او نه وو مونږ نازلوونکی (د لښکر د ملائکو). نه ؤ دا عذاب (د دی قوم) مگر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته ؤ (لکه ایره د اور).

تفسیر: یعنی وروسته له هغه دغه قوم د کفر ـ ظلم او د مرسلینو د تکذیب په بدل هلاک کړل شول او د دوی د دغه اهلاک دپاره مزیدو ترتیباتو او اهتمامو ته دومره ضرورت پاتی نشو چې له آسمانه ورته پرښتی لیږلی کیدی او نه د الله تعالیٰ دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک دپاره لوی افواج ولیږی که هسی د کوم خاص مصلحت دپاره ئی د پرښتو افواج لیږلی وی هغه بیله خبره ده په دغسی مواردو کښی د ډیرو لویو مدعیانو او اعیانو د سرولو او شخ یخ غورځولو دپاره یوه معمولی چغه کافی ده لکه چې د هم دغه قوم حال هم داسی شو چې پرښتی پر دوی یوه چغه ووهله او دوی گرد (تول) سره یو ځای همغلته مړه شول.

يَٰحَسْرَةً عَلَى ٱلْعِبَادِ ۚ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٠﴾
أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٣١﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندگانو (کافرانو) نه دی راغلی دوی ته هیڅ رسول مگر ؤ دوی چې په هغه پوری به ئی توکی مسخری کولی. آیا نه وینی (دغه کفار) چې شومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانی چې بیشکه هغه (هلاک کړی شوی) دوی ته بیرته نه راگرځی (دنیا ته

نو دوی پری ولی عبرت نه اخلی؟).

تفسیر: یعنی گوری او اوری چی په دنیا ځومره اقوام او ملل له انبیاؤ سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباه شوی دی چی اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کښی نه ده پاتی نو هیڅ یو تن له هغوی ځنی د دغی خبری توان او طاقت هم نه لری چی بیرته راشي. د عذاب په ژرنده کښی دوی ټول سره اوړه او دلده او برابر شوی دی خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلی او هر کله چی کوم نوی رسول دوی ته راځی نو دوی بیا په همغو تمسخرو او استهزاؤ او ټوکو مسخرو باندی لاس پوری کوی چی پخوانی کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا او هیداد (انجام) ورسیدل لکه چی نن له خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم سره د معظمی مکی کفار هم داسی سلوک او معامله کوی .

وَإِنْ كُلٌّ لَّمَّا جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٣٢﴾

او نه دی دا گرد (خلائق) مګر ټول په نزد زمونږ حاضر کړی شوی وی دپاره د جزاء (په قیامت کښی).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب ؤ د آخرت سزا خو بیله ده داسی مه ګڼئ کله چی هلاک شوئ نو بیا به بیرته زمونږ په طرف نه راځی او ګردی (تولی) خبری او قصی ختمی شوی. د ګردو (ټولو) مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کښی یو حتمی او ضروری امر دی او هلته به ټول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولی کیږی.

وَآيَةٌ لَّهُمُ الْأَرْضُ الْمَيْتَةُ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَمِنْهُ
يَأْكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ وَفَجَّرْنَا
فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأْكُلُوا مِن ثَمَرِهِ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چی ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغی ځمکی ځخه دانی نو له ځینو د دغو (دانو) ځخه خوری (خپل قوت پری کوی). او پیدا کړی مو دی په دغی ځمکی کښی باغونه له (هر قسمه د) خرماګانو او (له هر راز (قسم) کورو) انګورو او جاری کړی مو دی په دغی (ځمکی) کښی له چینو (د

اوبو) څخه دپاره د دې چې وخوري دوی له میوو د هغو (مذکورهٔ شیانو)

تفسیر: یعني ښائي دوی ته داسې شبهه پیدا شوې وي چې پس له موته بیا به مونږ څرنګه ژوندي راپاڅولي کیږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي څرنګه چې څمکه وچه کلکه مړه پرته وي نو بیا الله تعالیٰ ئې تکه شنه زرغونه او ژوندۍ کوي او په کښې راز راز (قسم قسم) ونې، ګلان، غلې، دانې، میوې، باغ، بهار او نور پیدا کوي چې تاسې ئې استعمالوئ هم داسې قیاس او اټکل وکړئ چې په مړو ابدانو کښې هم الله تعالیٰ د حیات روح پو کوي په هر حال په دغې مړې څمکې کښې دوی ته یوه داسې نښه او د قدرت دلیل شته چې په هغه کښې د غور او دقت کولو څخه بعث بعدالموت ـ د الله تعالیٰ وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په ښه ډول (طریقه) سره پیژندل او پوهیدل کیږي.
تنبیه: په پاسنیو آیتونو کښې د ترهیب خوا ښکاره وه چې د الله تعالیٰ له عذابه وویریږئ! او د هدایت لاره ئې ځان ته اختیار کړئ! په دغو آیتونو کښې ئې د ترغیب صورت اختیار فرمایلی دی. یعني د الله تعالیٰ نعمتونه په ښه شان سره وپیژنئ! او د الله شکر ګزاری ته متوجه شئ! او په دغه ښه وپوهیږئ هغه الله چې مړه څمکه ژوندۍ کولی شي هغه که په ایماني حیثیت سره یو مړ قوم هم ژوندی کړي نو هغه ته دغه کار هیڅ اشکال نه لري.

وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٥﴾

او نه دي پیدا کړي دغه (میوې) لاسونو د دوی آیا پس شکر نه وباسي دوی (په دغو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعني میوې او د څمکې نور حاصلات د الله تعالیٰ په قدرت سره پیدا کیږي د دوی په لاسونو کښې داسې قدرت نشته چې د کورو یا کجورو (انګورو یا خرماؤ) یوه دانه هم پیدا کړې شي. سره له هغه محنت او تردد چې د یوه باغ په لګولو او روزنه کښې کیږي مګر د دغه باغ د میوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالیٰ کار او د ده د قدرت په قبضه او اختیار کښې دی. او که په غور سره وکتل شي ټول هغه کارونه چې د انسانانو په سعي او کوښښ سره انجام مومي هغه هم فيالحقیقت د الله تعالیٰ په عطاء کړې شوې قدرت او قوت او مشیت او ارادې سره کیږي. لهٰذا په هر حیثیت سره د الله تعالیٰ شکر ایستل او احسان پیژندل واجب دي.
تنبیه: محقق مترجم رحمة الله علیه په ﴿وَمَا عَمِلَتْهُ أَيْدِيهِمْ﴾ کښې «ما» نافیه اخیستې ده. کماهو دأب اکثر المتأخرین ـ لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغې «ما» موصوله توب نقل شوې دی چې د هغه تائید د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له قرأته چې په کښې «**ومما عملته ایدیهم**» دی کیږي.

سُبۡحٰنَ الَّذِیۡ خَلَقَ الۡاَزۡوَاجَ کُلَّهَا مِمَّا تُنۡۢبِتُ الۡاَرۡضُ وَمِنۡ اَنۡفُسِهِمۡ وَمِمَّا لَا یَعۡلَمُوۡنَ ﴿۳۶﴾

پاکی ده (له هر عیبه) هغه الله ته چې پیدا کړي ئی دی دغه (تولی) جوړی (انواع اصناف) تول له هغو شیزونو چې زرغونوی ئی ځمکه او له ځانونو د دوی (اولاد لمسی کروسی) او له هغو (مخلوقاتو) شخه چې دوی ئی نه پیژنی (د علویاتو او د سفلیاتو له عجائبو مخلوقاتو شخه).

تفسیر: یعني په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کښې چې لا له هغوی شخه خلق پوره نه دی خبر الله تعالیٰ جوړی پیدا کړی دی. اعم له دی نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حیثیته وی لکه نر او ښځه (نر وماده) خواږه او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا (رنړا) او تیاره. یا د تماثل له حیثیته وی لکه په یوه شان ـ یو رنګ، یو خوند میوی او د ځمکی نور محصولات او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکښان (جاندار). په هر حال په مخلوقاتو کښې هیڅ یو داسی مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وی. ځکه چې مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کښې کیدی شی چې په کومه درجه کښې فی الجمله اشتراک ولری. د خالق او مخلوق اشتراک په هیڅ یوه حقیقت ـ صورت او صفت کښې سره بیخی نشته.

وَاٰیَةٌ لَّهُمُ الَّیۡلُ ۚۖ نَسۡلَخُ مِنۡهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمۡ مُّظۡلِمُوۡنَ ﴿۳۷﴾ وَالشَّمۡسُ تَجۡرِیۡ لِمُسۡتَقَرٍّ لَّهَا ؕ

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده چې راوباسو مونږ له هغی (شپی) شخه ورځ پس ناڅاپه دوی ننوتونکی وی په تیارو کښې او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځی پخپلی تاکلی (مقرر) لاری باندی (یا خپل ځای ته)،

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکی ایستلو ته وائی چې تری لاندی غوښه ئی ښکاره شی هم داسی وګڼئ د شپی په تیارو باندی د ورځی شادر هوار کړی شوی دی. څه وخت چې دغه د رڼا (رنړا) شادر د دی له سره شخه لری کړ شی خلق په تیارو کښې پاتی کیږی وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تګ سره په معین وخت راخیژی او تول جهان او شیان رڼوی، د لیل او نهار پر

دغو تقلباتو قیاس او اټکل وکړئ او ښه وپوهیږئ چې الله تعالیٰ عالم هم داسې فناء کوي او بیا ئې د بقاء بل عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي او بیشکه هم دغه الله تعالیٰ د عبادت وړ (قابل) او لایق دی چې د ده په قدرت کښې د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دی چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسیږي. هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبدیلوي نو له هغه څخه دغه خبره کله لرې او بعیده ده چې د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا هم د جهالت له تیارو څخه وباسي او لرې ئې کړي. لیکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نیته کیږي.

ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾

دغه (مخصوص حرکت د لمر حکم) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر شیز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقرره ده او دی پر هغې باندې منظم درومي یو بخرکې یوه رپه له هغې څخه وړاندې وروسته نشي کیدی پر همغه کار چې لګولی شوی دی تل تر تله په هم هغه کښې لګیا دی یوه شیبه هم په قرار او آرام نه دی د شپې او د ورځې چورلیدل او د کلني تحویل په هر هر ځای کښې چې ښائي ورسیږي او مقرر مواسم او اوقات پیدا کړي په همغو ځایونو او مواسمو رسیږي بیا له هغه ځایه د الله تعالیٰ په حکم سره په بلې دورې باندې شروع کوي د قیامت تر قرب او قیام پورې هم دغه وضعیت دوام لري څو دغسې یو وقت راشي چې هلته د الله تعالیٰ له جانبه پر لمر داسې حکم صادریږي چې له همغه ځایه چه غروب شوی ئې بیرته راوخیژه! دغه هم دا وخت دی چې باب‌التوبه به ترل کیږي کما ورد فی‌الحدیث الصحیح. خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب، د دغه ګرد (ټول) نظام د هغه غالب، زبردست، علیم او خبیر ذات له جانبه قائم کړی شوی دی چې د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشي خرابولی او نه ئې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقید او تبصره کولی شي دی هر وخت چې اراده وفرمائي او څرنګه چې مشیت وفرمائي په کښې تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شي هیڅوک او هیڅ شی د ده د دغو اراداتو او مشیاتو په مقابل کښې له سره هیڅ تردد او انکار نشي کولی.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کښې یو حدیث راغلی دی چې په هغه کښې د لمر په تحت العرش کښې د سجده کولو ذکر شته دلته د هغه د تشریح ځای نه دی په دغه مورد کښې دی زمونږ هغه مستقل مضمون ولوست شي چې د «**سجودالشمس**» تر عنوان لاندې چاپ شوی دی.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٣٩﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړې (او ویشلې) دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وګرځي (په نظر کښې) لکه وچه څانګه د خرما (چه کلکه کږه، ژیړه او نرۍ شي).

تفسیر: یعنې د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومي الله تعالیٰ قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلي دي چې دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طي او پرې کوي په ړومبنی آیت کښې د شپې بیان و، بیا د لمر بیان وشو چې ترې د کلونو او مواسمو او فصلونو او شپو او ورځو ـ ګړې ـ (ساعت) شیبې ـ (دقیقې) ربې (ثانیې) اوقات تشکیل کیږي. اوس د سپوږمۍ تذکره فرمائي چې د هغې په نقل او حرکت پورې د قمري ورځو، میاشتو کلونو اوقات مربوط دي. لمر او سپوږمۍ د هرې میاشتې په آخر کښې تقریباً سره نژدې کیږي دلته قمر له سترګو څخه پټیږي. کله چې بیا له لمر وړاندې کیږي نو په نظر راځي. بیا نو منزل په منزل په دې حال کښې چې پرله پسې زیاتیږي پرمخ تګ کوي. څو څلورلسمې شپې ته ورسیږي. نو په (۱٤) کښې بیخي پوره او کاملیږي وروسته له دې نه بیا پخپل تنقیص شروع کوي څو متدرجاً او ورو ورو خپل همغه د اولې شپې هیئت ته اعاده او مراجعت وکړي او د کجورو د هغې قدیمې وچې کلکې څانګې په شان چې له ډیر وچوالي لکه لینده کږه او نرۍ کیږي، کږه وږه، نرۍ، بې رونقه ضعیفه، نحیفه په سترګو کښې بریښي.

لَا الشَّمْسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا الَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ
وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿٤٠﴾

نه دی لمر لائق دغه لره (او له وسه ئې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان اوصافو کښې) او نه شپه ړومبۍ کیدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په آسمان کښې چورلیدونکي دي (لامبو په کښې وهي فراخ په کښې روان دي).

تفسیر: د لمر سلطنت په ورځو کښې دی. او د شپې حکومت په سپوږمۍ پورې تړلی دی. داسې نشي کیدی چې سپوږمۍ د خپلو وړانګو (انوارو) شیندلو (خوررولو) په وخت کښې لمر د پلوشې (اشعه) تحت الشاع واقع شي. یا ورځ لږ شانتې په مخ کښې شي او د شپې پر کومه برخه متصرف شي یا شپه سبقت وکړي او د ورځې له اختتام څخه پخوا راشي. په هر ملک او اقلیم او

په هره زمانه او موسم کښې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ایښودلې شوی ده دغه کرات هیڅ مجال او قدرت نه لری چې له خپل تاکلې (مقرر کړی) حرکت او سرعت څخه وړاندې یا وروسته د یوې رپې په اندازه هم تجاوز یا تخلف وکړی شي. هره یوه سیاره په همغه خپل مدار کښې قائمه او پخپل معین نظام سره چورلي او له هغه ځنې د یوې ذرې په اندازه هم یوې خوا او بلې خوا ته هیڅ تمائل او تجاوز نشي کولي او سره له دغومره لویوالي او سریع او ګرندي حرکت په دغي آزادي فضا کښې یو له بله سره تکر نه وهي او نه متصادم کیږي او نه له خپلې مقررې اندازې څخه څوکه (ورو) یا ګرندي کیږي. آیا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظیم الشان مشینونه او د هغو دغه ګرد (ټول) اجزاء او پرزې د کوم زبردست علیم، خبیر، قدیر ذات په قبضه او اختیار کښې دي چې په داسې دقیق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کښې لګیا دي، بیا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علویات او سفلیات ومافیها ئې پیدا کړی دي او په دغو کښې هر راز (قسم) تبدیل، تحویل کوی آیا هغه په دې باندې نه دی قدیر چې تاسې وروسته له فناء څخه بیا ژوندي راپاڅوی. (العیاذ بالله)

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د ﴿لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ﴾ د تعبیر نکته داسې بیان فرمائي چې «لمر او قمر د هرې میاشتې په آخر سره نژدې کیږي نو قمر لمر نیسي او لمر قمر نشي نیولی نو ځکه «**لاالقمر ینبغي له ان یدرک الشمس**» ئې ونه فرمایل «والله اعلم»

یا دا چې نه دی لمر داسې او نه ښائي لمر ته دا چې لاندې کړي دې سپوږمۍ او وروړسیږي یعنې چې صحیحه او آسانه وي ورته دا چې لاندې کړي سپوږمۍ او ورسیږي ورته یا په زمان کښې چې په شپو کښې ورسره یو ځای شي یا په مکان کښې چې لمر سماءالدنیا ته ورکوز شي یا په اوصافو کښې چې د لمر سیر هم لکه قمر شي یا په سلطان او کمال کښې چې په ښوارلسمه کښې ورسره ګډ شي، یا په آثارو او منافعو کښې چې لمر هم د قمر آثار او خواص پیدا کړي حال دا چه هر یو له دغو پنځو ممنوعو شیانو ممنوع او دلیل د هر یو ښکاره دی. «برهان الدین کشککی»

وَآيَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾

او یوه نښه دلیل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بیشکه مونږ سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بیړۍ (جهاز د نوح) ډکه کړی شوی کښې او پیدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بیړۍ) هر هغه څه چې دوی پرې سوریږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د حضرت نوح علیه السلام په زمانه کښې لکه چه طوفان راغی نو د آدم نسل ئې د هغه پر ډکې بیړۍ سور کړ چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده که نه د انسان تخم به نه پاتې کیده بیا د هغې بیړۍ په نمونه ئې نورې بیړۍ او جهازونه درجوړ کړل چې پر هغو تاسې تر نن پورې سورېږئ او سره له خپلو احمالو او اثقالو ئې له یوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ! او له دغو جهازونو څخه هم داسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه ئې اخلئ مثلاً اوښ چې هغه ته عربو «**سفائن البر**» یعنې د وچې بیړۍ ویل.

وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾

او که اراده وفرمایو مونږ نو غرق کړې به مو وو دغه (راکبین د بیړۍ) پس نه به وی هیڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کیږی (له غرقه) مګر (نه ئې غرقوو) په رحمت مهربانی خپلې سره او دپاره د نفعې اخیستلو تر نیتې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسیر: یعنې دغه د هدوکو یوه موټی انسان ته وګورئ چې څرنګه له ویروونکې سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیریږی راتیریږی چې د هغو په نسبت د خورا (ډیر) لویو جهازونو حقیقت د یوه نری خځلي په اندازه هم نه دی که الله تعالیٰ اراده وفرمائی چې تاسې په دغو سیندونو کښې ډوب کړی نو څوک تاسې ته له دغه ډوبیدلو څخه نجات درکوی؟ او څوک به مو په فریاد رسیږی. مګر دغه د الله تعالیٰ د حکمت او مهربانی او مصلحت اقتضاء ده چې ګرد (تول) بحری راکبین نه ډوبوی ځکه چې د ده د رحمت او حکمت اقتضاء هم دغسې ده چې دوی تر یوې معینې نیتې پورې ژوندی وی او دغه دنیوی امور پخپل طبیعی مدار وګرځی. د ډیر افسوس ځای دی چې ډیر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږی او نه د الله تعالیٰ د دغو نعماؤ قدر پیژنی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾
وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ آيَةٍ مِّنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چی وویل شی دوی ته چی ځان وساتئ له هغه (دنیوی عذابه) چی په مخکښی ستاسی دی او له هغه (اخروی عذابه) چی وروسته درپسی راځی ښائی پر تاسی رحم وکړ شی (نو دوی مخ وګرځوی) او نه راځی دوی ته هیڅ دلیل له دلائلو د(قدرت) د رب د دوی مګر دی دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکی.

تفسیر: وړاندی د جزاء ورځ راځی - او وروسته مو پریښی دی خپل اعمال. یعنی کله چه دوی ته وویل شی چی د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وویریږئ! او د خپلی آخری خاتمی په نسبت څه فکر او غور وکړئ! څو د الله تعالیٰ رحمت ستاسی په لوری متوجه شی نو دوی په نصیحت له سره غوږ نه ږدی او تل د الله تعالیٰ له احکامو څخه مخ اړوی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ أَطْعَمَهُ

او کله چی وویل شی دوی ته چی نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چی رزق روزی درکړی دی تاسی ته الله نو وائی هغه کسان چی کافران شوی دی (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمائلی وی الله نو طعام به ئی ورکړی وو هغه ته

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نور احکام به څه ومنی - پر فقراؤ او مساکینو مال لګول د دوی په نزد هم د ثواب کار دی لیکن هم دغه مسلمه خبره لکه چی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کیږی نو په نهایتو سپکو طریقو او تمسخرو او پوچندو (استهزاء) سره تری اعراض او انکار کوی، او وائی«هغو کسانو ته چی پخپله پاک الله رزق او روزی نه ده ورکړی مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو او ولی به ئی ورخورو مونږ د الله تعالیٰ له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالیٰ مشیت داسی نه وی نو دوی به ئی فقرا او محتاج - او مونږ به ئی غنی او دولتمن نه وو ګرځولی.» نو آیا د دغه حماقت او بیحیائی په مقابل کښی څه وویل شی؟ آیا که د الله تعالیٰ اراده د چا په ورکړه کښی شوی وی نو د هغه هم دا یو صورت دی چی پخپله الله تعالیٰ بلا واسطه رزق د هغه په لاس کښی ورکړی؟ که په وسایطو ورکول هم د الله تعالیٰ له مشیت څخه دی؟ نو تاسی دغسی فیصله ولی وکړله؟ چه د الله تعالیٰ اراده په دی نه ده شوی چی هغو ته دودی ورکړی دغه خو د الله تعالیٰ امتحان دی چی

اغنیا ئې د فقراؤ پر اعانت مامور فرمایلي دي او د دوی په وسیله ئې د هغوی د رزق رسولو سامان مهیاء کړی دی. هر هغه چې په دغه امتحان کښې پاتی او ناکامه شی نو ښائی چې دی پر خپلې بدبختی او ناکامی وژاړی.
تنبیه: د ځینو اسلافو له اقوالو معلومیږي چې دغه آیت د ځینو زنادقه ؤ په حق کښې دی په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کیږی بلکه پر خپل حقیقت ایښود کیږی.

إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾

نه یئ تاسی مګر په ګمراهی ښکاره کښې.

تفسیر: که دغه جمله د کفارو د قول تتمه وی نو مطلب به ئې داسی کیږی «ای د مؤمنانو تولنې! تاسی په صریحې ګمراهی کښې لویدلي یئ چې د داسی خلقو د ګیډی پر مړولو پسی ګرځئ چې د الله تعالیٰ له طرفه هغو کفارو ته خطاب دی چې دوی څومره چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه ګمراهی ده چې په نیک کار کښې پر تقدیر حواله ورکړی او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کښې په طمعی او توقع پسې مندی ووهی».

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾

او وائی (کفار) چې کله به وی دغه وعده (د قیامت ؟ ووایئ راته!) که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په دی کښې ای مؤمنانو!).

تفسیر: یعنی ستاسی دغه قیامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسی مو له هغو څخه پرله پسی ویروی، کله راځی ؟ او دغه مواعید مو کله پوره کیږی ؟ که تاسی په واقع سره رښتینی یئ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ او مونږ ته ئې راوښیئ!

مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾
فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ ع

(نو فرمائی الله چې) انتظار نه کوی (کفار) مګر د چغی یوی (د اسرافیل)

چې وبه نیسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به نۀ ونه شي د وصیت او نه به خپل اهل ته بیرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنې قیامت به یو ناڅاپه فجأة واقع شي او په داسې حالت کښې به قائمیږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کښې مشغول او لګیا وي. څه وخت چې اول صور (شپیلی) وپوکلی شي د ګردو (ټولو) هوش او حواس به مفقود او ورک شي او بالاخر ټول سره مري او په هر ځای کښې به مري یو پر بل لوېږي دوی به دومره یو فرصت هم ونه مومي چې څه ووائي یا څه وصیت وکړي یا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصیت هم وکړي نو چا ته به ئې کوي؟ او که خپلو کورونو ته راهم شي نو کورونه به ئې چیرې ودان پاتې وي؟

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾

او بیا به پوکې وکړ شي په صور (شپیلی) کښې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف د رب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسیر: یعنې کله چه دوهمه شپیلی (صور) وپوکلی شي نو ګرد (ټول) مخلوقات به سره ژوندي کیږي او له خپلو قبورو څخه به راپورته کیږي. او پرښتې به په ډیر سرعت او شطارت (چالاکۍ) سره دوی ګرد (ټول) په تیل وهلو سره د محشر د میدان په لوري ولې او شړي به ئې.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ

وائي به دوی ای هلاک خرابي ده مونږ ته چا راپاڅولو له ځایونو دخوبونو زمونږ څخه.

تفسیر: ښائي چې د اولې او دوهمې نفخې په منځ کښې به پر دوی د خوب حالت طاري کیږي. یا د قیامت د هولناکې منظرې له لیدلو څخه به دوی د قبر عذاب آسان وګڼي او داسې یو وضعیت به ځان ته اختیاروي چې خوب ته به ورته او مشابه وي یا به «مرقد» د مضجع په معنی وي د خوب له کیفیت څخه به تجرید وکړی شي والله اعلم.

هَٰذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾

دا هغه (دوهم ژوندون) دی چې وعده ئې کړې وه رحمٰن او رښتیا ویلي وو رسولانو.

تفسیر: دغه جواب د الله تعالیٰ له جانبه په هغه وخت کښې ورکاوه کیږي. یا ئې مستقبل د حاضر په ځای درولي هم دا اوس ورته جواب وائي یعني ولې دغه پوښتنه کوئ ؟ لږ شانته خو خپلې سترګې وغړوئ! او دغه وضعیت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندی راپاڅول دي چې د هغو وعده د الله تعالیٰ له طرفه تاسې ته درکړې شوې وه. او انبیاؤ الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانیه) مګر چغه یوه (چې وشي نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد زمونږ به حاضر کړې شوي وي.

تفسیر: یعني هیڅ یو متنفس به نه تښتیدلی شي ـ او نه به چیرې خپل ځان پټولی شي.

فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هیڅ نفس باندې د هیڅ څیز او نه به جزاء درکوله کیږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چه کول به مو (له خیر او شر په دنیا کښې).

تفسیر: یعني د هیچا به نه نیکي ضائع کیږي او نه به د جرم له حیثیت او اندازې څخه زیاته سزا چاته ورکوله کیږي. پوره پوره او په کامل ډول (طریقه) سره هر چاته د هغې جزاء او سزاء ورکاوه کیږي. او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي. او هر چاته به هر هغه نیک او بدکار چې په دنیا کښې ئې کړې وي په عقبیٰ کښې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کیږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿٥٥﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلَالٍ
عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِئُونَ ﴿٥٦﴾ لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ﴿٥٧﴾

بیشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کښې د لذت اخیستونکی وی. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کښې (ناست وی) پر تختونو باندی تکیه وهونکی به وی. وی به دوی ته په دغه جنت کښې (انواع د) میوو او وی به دوی ته هر هغه شي چه غواړی ئی دوی (او آرزو ئی کوی).

تفسیر: په جنت کښې به د هر قسم عیش ـ عشرت او نشاط وسائل او سامان وی. مؤمنین به له دنیوی مکروهاتو څخه نجات ومومی او په جنت کښې به د هغوی مشغله ماسواء له تفریح او ساعت تیری څخه بل شي نه وی. دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودی او شکره ګډ او خوښ او خوشال وی. په ډیره اعلیٰ درجه ښائسته او ښکلو چپرکټونو (څپرکټونو) او پالنګونو به هوسائی (راحت) او آرام کوی. هر قسم میوی، دانی مأکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وی. پس لنډه ئی دا د هر هغه شي طلب آرزو او تمنا چی د جنتیانو په زړونو کښې وګرځی همغه به ورته علی الفور وړاندی کیږی. او د دوی ګرد (تول) مرادونه، ارمانونه به دوی ته پوره او کامل وررسیږی. دغه خو جسمانی خوندونه او لذائذ شول وروسته له دی نه د روحانی نعمتونو په طرف په ﴿ سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ ﴾ سره لږ څه اشاره فرمائی.

سَلٰمٌ قَوْلًا مِّنْ رَّبٍّ رَّحِيْمٍ ﴿٥٨﴾

وی به دوی ته سلام (چی وبه ویلی شی ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم والا.

تفسیر: یعنی د هغه مهربان رحمٰن له جانبه به جنتیانو ته سلام وایه کیږی که د پرښتو په ذریعه وی یا به بلا واسطه پخپله رب الرحیم د سلام ارشاد فرمائی لکه چی د «**ابن ماجه**» په یوه روایت کښې راغلی دی. د دی اعلیٰ لذت او کیفیت په نسبت به څه وویلی شی چی د ښکلو او ویلو له قوی څخه وتلی دی. **اللّٰهم ارزقنا هذه النعمة العظمی بحرمة نبیک محمد صلی الله علیه وسلم.**

وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٥٩﴾

او (وبه وایه شی چی) راجدا شئ نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه).

تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کښی تاسی له سره هیڅ برخه نه لرئ ستاسی د هستوګنی ځای بیل دی چی تل به همغلته اوسیږئ ای مجرمانو کافرانو!

اَلَمۡ اَعۡهَدۡ اِلَیۡکُمۡ یٰبَنِیۡۤ اٰدَمَ اَنۡ لَّا تَعۡبُدُوا الشَّیۡطٰنَ ۚ اِنَّهٗ لَکُمۡ عَدُوٌّ
مُّبِیۡنٌ ﴿۶۰﴾ وَّ اَنِ اعۡبُدُوۡنِیۡ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسۡتَقِیۡمٌ ﴿۶۱﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسی ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دی سره چی عبادت مه کوئ تاسی د شیطان بیشکه دغه شیطان تاسی ته دښمن دی ښکاره. او (داسی حکم می نه وو کړی بلکه کړی می وو) چی عبادت کوئ (یواځی) زما دغه (عبادت زما) لاره ده سمه (چی جنت ته تللی ده).

تفسیر: یعنی د هم دغی ورځی په نسبت مو تاسی د انبیاؤ الله په واسطه مکرر پوهولی وئ او ویلی مو وو چی د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ! چی ستاسی ښکاره او صریح دښمن دی او هغه مو تر هغه پوری نه پریږدی څو مو په دوزخ کښی وغورځوی. که ابدی نجات غواړئ نو پر دغه سمی صافی لاری چی درښکاره او واضحه کړی شوی ده لاړ شئ او یواځی د الله تعالیٰ په عبادت او بندګی کښی مشغول اوسئ!.

وَلَقَدۡ اَضَلَّ مِنۡکُمۡ جِبِلًّا کَثِیۡرًا ؕ اَفَلَمۡ تَکُوۡنُوۡا تَعۡقِلُوۡنَ ﴿۶۲﴾ هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیۡ
کُنۡتُمۡ تُوۡعَدُوۡنَ ﴿۶۳﴾ اِصۡلَوۡهَا الۡیَوۡمَ بِمَا کُنۡتُمۡ تَکۡفُرُوۡنَ ﴿۶۴﴾

او خامخا په تحقیق ګمراه کړی وو (شیطان) له تاسی خلق ډیر، آیا پس نه یئ تاسی داسی چی عقل وچلوئ. (وبه ویلی شی منکرانو ته په آخرت کښی) دا دوزخ دی هغه چی وئ تاسی چی (په دنیا کښی) وعده ئی درسره کړی شوی وه. ځی ننوځی په ده کښی نن ورځ په سبب د هغی چی وئ تاسی (په دنیا کښی) چی کافران کیدئ.

تفسیر: یعنی افسوس چی سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسی ونه پوهیدئ او له غور او فکر

او عقل څخه مو کار وانخیست ـ او دغه ملعون شیطان له تاسی یو لوی جمعیت گمراه او بی لاری کړ ـ آیا تاسو دومره عقل او پوه نه درلوده (لرله) چی د دوست او دښمن په منځ کښی فرق او تمیز سره وکړی شئ ؟
او پخپلی گټی او تاوان وپوهیږئ ؟ په دنیوی کارونو کښی خو مو خپله ډیره هوښیاری او ذهانت ښکاروه ـ مگر په اخروی معامله کښی مو ځان دومره ناپوه او غبی وغورځوه چی په دومره غټو غټو خبرو هم ونه پوهیدئ ـ یا ځان مو پری نه پوهوه ـ او د پوهیدلو لیاقت نه وو درپاتی ـ اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی چی د هغه وعده مو له تاسی سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړی وه. د کفارو د هستوگنی ځای هم دا دی ـ ځئ خپلو ځایونو ته او په کښی الی الابد پریوځئ!.

اَلْیَوْمَ نَخْتِمُ عَلٰٓی اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ اَیْدِیْهِمْ وَتَشْهَدُ اَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوْا یَكْسِبُوْنَ ﴿٦٥﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی او خبری به وکړی له مونږ سره لاسونه د دوی او شاهدی به ورکړی پښی د دوی په هغو کارونو چی وو دوی چی کول به دوی (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندی پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف وکړی نو څه به کیږی ؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکیو ته به حکم ورکوو څو د هغو د جرائمو بیان وکړی چی د دوی په ذریعه ئی پر هغو ارتکاب کړی وو لکه چی هر عضو (هنده) د الله تعالیٰ په قدرت په وینا راځی او شهادت ورکوی کماجاء فی الرکوع الثالث ۲۰ آیت من حٰمٓ السجدة قوله تعالیٰ. ﴿حَتّٰٓی اِذَا مَا جَآءُوْهَا شَهِدَ عَلَیْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَجُلُوْدُهُمْ بِمَا كَانُوْا یَعْمَلُوْنَ﴾ وفی موضع آخر فی ذٰلک الرکوع ۲۱ آیت ﴿قَالُوْٓا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِیْٓ اَنْطَقَ كُلَّ شَیْءٍ﴾

او د نیکانو اعضاء شهادت ورکوی د دوی په طاعت او صلاحیت باندی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلٰٓی اَعْیُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَاَنّٰی یُبْصِرُوْنَ ﴿٦٦﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنٰهُمْ عَلٰی مَكَانَتِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوْا مُضِیًّا وَّلَا یَرْجِعُوْنَ ﴿٦٧﴾

او که اراده فرمایلی وی مونږ نو خامخا هواروالی به راوستلی وو مونږ پر
سترګو د دوی پس وړاندی شوی به ؤ دوی هغی لاری ته (چی تل پری تلل).
پس څرنګه به لیدلی وه دوی (هغه لاره) او که اراده فرمائلی وی مونږ خامخا
مسخ کړی به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کښی پس طاقت به ئی نه وو د
وړاندی تللو او نه به بیرته ګرځیدلی شو (شاته).

تفسیر: یعنی لکه چی دوی زمونږ له آیاتونو څخه سترګی پټی کړی دی که مونږ اراده فرمائلی وی نو د سزا په ډول (طریقه) به مو د دوی ظاهری بصارت هم له دوی نه اخیست او له دوی نه به مو خالص ړانده جوړ کړی وی چی د دی لوری او د هغه لوری لار به ئی هم پری نه لیدله او هم هغسی چی دوی له شیطانی لارو څخه نه پر څنګ کیږی او نه غواړی چی د الله تعالیٰ پر لاره لاړ شی مونږ قدرت لرو چی د دوی صورتونه بیخی مسخ او له اصلی حالت څخه ئی واړوو څو دوی د خپل کوم ضرورت دپاره بیخی له خپله ځایه پر خوځیدلو قادر نه وی. مګر مونږ داسی ونه کړه ـ او له دغو جوارحو او قواوو څخه مو دوی محروم ونه ګرځول دغه زمونږ له خوا دوی ته مهلت او ډیل وو نن به همغه سترګی لاسونه پښی پر دوی شاهدی ورکوی چی دغو چټی (بیکاره) خلقو مونږ پر کومو چټی (بیکاره) کارونو لګولی وو او له مونږ ئی څه څه کارونه اخیستل.

وَمَنْ نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ ۖ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

او هر چاته چی اوږد عمر ورکړو مونږ هغه ته نو نسکور به کړو هغه په
پیدایښت کښی، آیا پس نه کوی دوی عقل (چی نه پوهیږی الله په معمروالی او
تنکیس بلکه په بعث هم قادر دی.)

تفسیر: یعنی د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه ګڼئ! آیا تاسی نه ګورئ او غور نه کوئ چی یو روغ رمټ او مضبوط انسان څه وخت چی زیات سپین ږیری او زوړ شی څرنګه د لیدلو ـ آوریدلو ـ تللو ـ ګرځیدلو څخه معذور کیږی. ګواکی د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځی او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجیږی او په زوړتوب کښی همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کیږی نو آیا هغه الله تعالیٰ چی د دوی د دغه قوی په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کښی قادر دی په ځلمیتوب کښی به نه وی مقتدر ؟.

وَمَا عَلَّمْنٰهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْۢبَغِيْ لَهٗ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَّقُرْاٰنٌ مُّبِيْنٌ ﴿٦٩﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښائیږی ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مگر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنی څه چی پاس بیان شو گرد (تول) واقعیه حقائق دی او کوم شاعرانه تخیلات نه دی ـ دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ داسی یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی چی پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی کوم د شعر او شاعری دیوان نه دی چی په کښی خالص طبع ازمویل ـ او د تخیل او مبالغی مظاهره وی بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطری ډول (طریقه) سره د شاعری له فنه دومره بعیده ده چی سره له دی چی دوی د قریشو له خاندانه څخه دی چی د هغوی هر فرد حتی چی وینځو ئی هم د شعر ویلو قدرت او طبیعی سلیقه لرله مگر دوی پخپل مدت العمر کښی شعر نه دی جوړ کړی البته په رجز او په نورو مواقعو کښی به یو نیم ځلی د دوی د مبارکی ژبی څخه بی تکلفه ځنی مقفیٰ عبارت وتلی وی چی د شعر خاصیت به تری څرگندیده (ښکاریده) چی ښائی دغه تری مستثنیٰ گڼل شی ـ او نه ښائی چی پر دغو د شعر او شاعری اطلاق وکړی شی نه یواځی دوی پخپله شعر نه دی ویلی بلکه د بل کوم شاعر اشعار ئی هم پخپل عمر کښی له دوو څلورو مرتبو څخه زیات نه دی ویلی ـ او د دغو اشعارو د لوستلو په وخت کښی به ئی هم داسی لهجه اختیاروله چی په هغه شعر کښی به د شعریت خصوصیات نه ښکاریده یعنی تش د هغه شعر مطلب به ئی اداء فرمایه. الغرض د دوی شریفه طبع له شعر او شاعری سره دومره تناسب او علاقه نه درلوده (لرله) ـ ځکه چی دغه شی د دوی له جلیل منصب سره لائق نه ؤ ـ دوی د حقیقت ترجمان ؤ د دوی د بعثت مقصد دا ؤ څو گرده (توله) دنیا له علویه و حقایقو څخه بی له ادنیٰ کذب او غلو خبردار او پوه کړی ظاهر دی چی دغه کار د یوه شاعر له لاسه نه دی پوره ـ ځکه د شاعریت حسن او کمال په دی کښی دی چی په کذب ـ مبالغه ـ تخیل ـ فرضی خبرو جوړولو کښی غلو وکړی که په شعر کښی کوم محمود جزء وی نو هغه پری مؤثر کیږی او په زړه کښی ځای نیسی نو دغه صفت د لوی قرآن په نثر کښی په هغه اندازه موندلی کیږی چی که د تولی دنیا شعراء سره راتول شی نو دوی په گردو (تولو) اشعارو کښی د دی پاک قرآن یوه ادنیٰ نمونه هم نشی پیدا کولی. د قرآن الکریم د دغه بدیع اسلوب د لیدلو په اثر ویلی شو چی گواکی د نظم اصلی روح د ده په هم دغه نثر کښی مزج او خلط کړی شوی دی ښائی چی له هم دی سببه لوی لوی فصحاء ـ بلغاء ـ او عقلاء د پاک قرآن د فصاحت او بلاغت په مقابل کښی هک پک او حیران پاتی شوی او پاتی کیږی او قرآن ته به ئی شعر او سحر ویل حال دا چی شعر او سحر له قرآن سره هیڅ نسبت نه لری آیا د شاعری او جادوگری پر اساس او بنیاد په دنیا کښی د قومیت او روحانیت داسی عظیم الشان او لازوالی ودانی او عمارتونه ودانیدلی او دریدلی شی چی تر نن ورځی پوری د قرآنی تعلیم په

اساس قائم او تینګ ولاړ دی ؟ دغه د شاعرانو او د جادوګرانو کار نه دی بلکه د انبیاؤ الله کار دی چی د الله تعالیٰ په حکم مړو زړونو ته ابدی ژوندون عطاء کوی. الله تعالیٰ عربو ته د دی خبری د ویلو موقع ور نه کړه چی ووائی تاسی له ابتدا څخه شاعر وئ او اوس مو له شاعری څخه ترقی کړی نبی شوی یئ.

لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٧٠﴾

چی وویروی (دغه قرآن یا نبی) هر هغه چی وی ژوندی او ثابته شی خبره (د عذاب) پر کافرانو (چی قرآن نه منی).

تفسیر: یعنی د ژوندی زړه انسان د قرآن په آوریدلو سره له الله تعالیٰ څخه وویریږی او پر منکرانو د حجت اتمام وشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر چا کښی چی روح وی یعنی نیک اثر واخیستی شی د هغه د فائدی دپاره او پر منکرانو د الزام اړولو دپاره».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾

آیا نه وینی دوی (بلکه وینی ئی) چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی ته له هغه چی جوړ کړی دی لاسونو (د قدرت) زمونږ چارپایان پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دی.

تفسیر: له تنزیلیه و آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیهؤ آیتونو په طرف توجه ورکوی. یعنی له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چی پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسی فرمایلی دی. اوښ ـ غوائی ـ آس ـ کچر ـ پسه او نور ساکښان (جاندار) تاسی نه دی پیدا کړی بلکه دغه ګرد (تول) پخپله پاک الله ستاسی د فائدی او ګټی دپاره پیدا کړی دی او بیا ئی تاسی محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان ګرځولی یئ چی تری وخورئ! او تری هر راز (قسم) کار چی مو زړه غواړی واخلئ! او تری په هر ډول (طریقه) منتفع شئ!.

وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ ۖ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾

او ذلیل عاجز ایل کړی مو دی دغه (چارپایان) دوی ته پس ځینی له دوی د سورلئ د دوی دی او له ځینی د دوی خوری. او شته دوی ته په دغو انعامو کښی نفعی ډیری د څښلو (شیان) آیا پس دوی شکر نه وباسی (په دی نعماؤ) ؟.

تفسیر: وګورئ چی څومره لوی او عظیم‌الجثه او قوی هیکله حیوانان د ضعیف البنیان انسان په مقابل کښی عاجزان او ناتوانان ـ او تول ده ته مسخر او تابعان دی د زرهاؤ اوښانو یو قطار (لر) یو وړوکی هلک هر چیری چی وغواړی بیائی او دوی د پوزی له نکیله راکاږی او دوی د دغه وړوکی په مقابل کښی خپل غوږ هم نه خوځوی او پر څومره قوی او زورورو حیواناتو انسانان سوریږی ـ پیتی پری وړی او ډیر حیوانات حلالوی او له غوښو او نورو اجزا ؤ څخه ئی منتفع کیږی ـ علاوه پر غوښی د دوی له پوستکیو ـ هډوکیو ـ وړیو ـ ویښتانو او نورو څخه څومره فائدی حاصلولی شی ـ د دوی غلانځی داسی دی لکه د شودو چینی چی د هم دغو چینو له اوبو خور (مشرب) څخه ډیر انسانان خړوبیږی (سیرابیږی) خو سره له دی شکر ایستونکی بندګان ډیر لږ دی.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾

او نیولی دی (دغو مشرکانو) بی له الله (نور) معبودان چی ښائی دوی سره به مدد وکړی شی. نه لری (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چی دغه (معبودان) به دوی ته لښکری حاضری کړی شوی وی (په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی هغه الله چی دغسی نعمتونه ئی تاسی ته عطاء او مرحمت کړی دی د هغه شکریه تاسی په دی ډول (طریقه) سره ادا کرئ چی د ده په مقابل کښی مو نور معبودان او اختیار لرونکی ودرول او د دوی په نسبت داسی عقیده لرئ چی ګواکی دوی د اړتوب (مجبوری) او احتیاج په وخت کښی زمونږ په کار راځی او په درد خوری او راسره امداد او مرستی (مدد) کوی نو په یاد ئی ولرئ چی هغوی به ستاسی سره څه کومک او مرستی (مدد) وکړی شی؟ حال دا چی دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او ګټه (فائده) نشی رسولی. هو! څه وخت چی تاسی امداد او معاونت ته سخت اړ (مجبور) او محتاج اوسئ دوی په هم دغه وخت کښی پر تاسی نور

الزامات او جرمونه هم اړوی او ستاسی پیټی لا درنوی نو هلته به تاسی ته دغه خبره ښکاره شی چی د هغو معبودانو په طرفداری او حمایت چی تاسی خپل ګرد (تول) عمر مصرف کړی ؤ نن هغوی په کومه سترګه تاسی ته ګوری ؟.

فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ ۘ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾

پس نه دی غمجن کوی تا خبری د دوی (په دی چی ته رسول نه ئی) بیشکه مونږ ته معلوم دی هغه (حسد او بغض) چی پټوی ئی دوی او هغه (کفر او عناد) چی ښکاره کوی ئی دوی.

تفسیر: یعنی کله چی ږخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسی ده نو تاسی له سره مه غمجن او مه خفه کیږئ! او خپله فریضه په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پریږدئ ! مونږ د دوی له ظاهری او باطنی احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار یو او په ډیر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾

آیا نه وینی نه پوهیږی انسان چی بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفی (یوه څاڅکی اوبو) پس ناڅاپه دی سخت جګړه کوونکی ښکاره دی (له مونږ سره په نفع د بحث کښی).

تفسیر: یعنی انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه ګوری او نه ئی په یاد وی چی دی د یوی ناڅیزی او ناولی اوبو یو څاڅکی ؤ چی د الله تعالیٰ په قدرت له څه شی څخه څه شی تری جوړ شوی دی ؟ د اوبو دغه څاڅکی ته الله تعالیٰ داسی زور او قوت ـ نطق او بیان ورعطاء کړ چی دی اوس پر هره یوه خبره جګړی او مناقشی کوی او له خپله ځانه راز راز (قسم قسم) خبری او اتری جوړوی ـ تر دی اندازی پوری چی نن له خپله حده متجاوز شوی د خپل لوی خالق په مقابل کښی هم تینګ او ولاړ دی.

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ ۖ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾

او تړی پر مونږ پوری مثل (د هډوکی وراسته) او هیر کړی ئی دی پیدایښت خپل، وائی څوک به ژوندی کړی دغه هډوکی حال دا چی هغه وراسته دی.

تفسیر: یعنی وګوری، چی دوی پر الله تعالیٰ څرنګه خبری او فقری تړی ؟ ګویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوی او داسی وائی کله چی زمونږ اجساد وراسته شی او بیخی وریژی یواځی وراسته او زاړه هډوکی او ککره مو پاتی شی نو آیا دغه شیان بیا څوک ژوندی کولی شی ؟ د دغسی سؤال کولو په وخت کښی دوی ته د دوی اصلی پیدایښت نه په یادیږی. که نه دغه ناځیزه څاڅکی ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی. ښائی چی دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړی! او لږ دی وشرمیږی! او لږ څه دی له خپله عقله او پوهی کار واخلی! ښکاره ده چی په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه جواب ومومی چی په دغه راتلونکی آیت کښی مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِيٓ اَنْشَاَهَآ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۗ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿۷۹﴾

ووایه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندی کړی دغه (وراسته هډوکی) هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی اول ځلی حال دا چی دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وی او که زوړ).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چی اول ځلی ئی په دغو هډوکو کښی روح غورځولی دی هغه ته دوهم ځلی په دوی کښی روح اچول څه سختی او اشکال نه لری. بلکه ستاسی په زعم دغه دوهم ځلی ژوندی کول د اول ځلی ژوندی کولو په نسبت لاسهل او آسان دی ﴿ وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيْهِ ﴾ حال دا چی هغه مطلق قادر ته هر شی آسان دی. اعم له دی چی اول ځلی وی که دوهم ځلی. دی په هر ډول (طریقه) سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی او د بدن اجزاء او د هډوکو بڅرکی هر چیری چی تیت او پرک (منتشر) وی د هغه هره هره ذره د ده په محیط علم کښی ده او هغه ئی پخپل موعد (تاپی) بیا تولوی او ژوندی کوی ئی.

اِلَّذِيْ جَعَلَ لَكُمْ مِّنَ الشَّجَرِ الْاَخْضَرِ نَارًا فَاِذَآ اَنْتُمْ مِّنْهُ تُوْقِدُوْنَ ﴿۸۰﴾

هغه (مطلق قادر) چی پیدا کړی ئی دی تاسی ته له ونی شنی څخه اور پس ناڅاپه تاسی له هغی ونی څخه بلوئ اور.

تفسیر: یعنی ړومبی ئی له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کره. بیا د دغی تکی شنی او ښکلی ونی لرګی ئی وچ او خس ئی وګرځوله چی اوس تاسی له هغی څخه اور وباسئ پس هغه الله جل جلاله چی دغسی متضاد صفات په اول او آخر کښی بدلولی شی آیا دی به د یوه څیز

په موت او حيات او په لاندی باندی کولو او اړولو رااړولو څرنګه قادر او توانا نه وی.
تنبيه: ځينو اسلافو له ﴿ مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ ﴾ څخه هغه خاصه ونه مراده کړی ده چې د هغی له څانګو څخه کله چې يو په بل باندی ومښلی شي اور وځی لکه چې زمونږ په مشرقی جلال آباد کښی د (بانس) ونه يا په عربو کښی د (مرخ) او (عفار) ونی دی والله اعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓى أَنْ يَّخْلُقَ مِثْلَهُمْ ۚ بَلٰى ۚ وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيمُ ﴿۸۱﴾

آيا نه دی هغه (مطلق قادر) چې پيدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه قادر په دی باندی چې پيدا کړی په شان د دوی ؟ هو! (قادر دی په دی باندی). او هم دی دی اصلی ډير پيدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شی باندی).

تفسير: يعنی هغه لوی ذات چې د آسمان او ځمکې په شان لوئی لوئی کړی ئی پيدا کړی هغه ته د دغسی کفارو په شان د وړوکو وړوکو شيانو پيدا کول له سره مشکل نه دی.

إِنَّمَآ أَمْرُهٗٓ إِذَآ أَرَادَ شَيْـًٔا أَنْ يَّقُولَ لَهٗ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۸۲﴾

بيشکه هم دا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمائی (د پيدا کولو) د يوه څيز دا دی چې وفرمائی هغه ته چې (جوړ) شه نو (جوړ) شی.

تفسير: يعنی د کوم لوی يا وړوکی شی په اول يا دوهم ځلی پيدا کولو کښی الله تعالیٰ ته هيڅ يو اشکال او دقت نشی وړاندی کيدی د ده له جانبه خو تش يوه اراده په کار ده هر کله چې دی د کوم شی د پيدا کولو اراده وفرمائی هغه له علی‌الفور څخه هم وړاندی پيدا کيږی او د يوی رپی ډيل او تأخير هم په کښی امکان نه لری.
تنبيه: زما په خيال دغه آيت له پخوانی آيت سره هم لګولی شو او داسی هم ويلی کيدی شی چې ړومبی د بدن د پيدايښت ذکر ؤ او دلته ئی د نفخ الروح مطلب پوهولی دی والله اعلم (ارجع الی بحث الروح فی سورة الاسراء من هذا التفسير.)

فَسُبۡحٰنَ الَّذِیۡ بِیَدِهٖ مَلَكُوۡتُ كُلِّ شَیۡءٍ وَّاِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۸۳﴾

پس پاکی ده هغه (الله) ته چې په لاس (د قدرت) د ده کښې ده باچاهي د هر څیز او خاص هم ده ته بیرته بیا بیولی کیږئ (په آخرت کښې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی هغه لوی معبود او اقدس او ارفع موجود چې د ده د قدرت په لاس کښې فی‌الحال هم د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک (اختیار) او زمام (واګی) شته په مستقبل کښې هم ګرد (ټول) د هم هغه په لوری ورتلونکی او رجوع کوونکی دی او پاک الله د عجز او سفه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلی ډول (طریقه) منزه او پاک دی.

تمت سورة یٰسٓ ولله الحمد والمنة

سورة «الصافات»مکیة وهی مائة واثنتان وثمانون آیة وخمس رکوعات رقمها (۳۷) تسلسلهاحسب النزول (٥٦) نزلت بعد سورة «الانعام»

د «الصافات» سورت مکی دی (۱۸۲) آیته او (٥) رکوع لری په تلاوت کښې (۳۷) او په نزول کښې (٥٦)

سورت دی وروسته د «الانعام» له سورته څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالصّٰٓفّٰتِ صَفًّا ﴿۱﴾ فَالزّٰجِرٰتِ زَجۡرًا ﴿۲﴾

قسم دی پر (هغو پرښتو چې) صف تړونکی دی په صف تړلو سره بیا پر (هغو) شړونکیو (د شیطانانو) په شړلو سره.

تفسیر: یعنی چې صف تړی قطار قطار او په منظم ډول (طریقه) سره ودریږی که پرښتې وی چې د الله تعالیٰ د احکامو د اوریدلو دپاره پخپلو ځایونو کښې درجه په درجه ودریږی یا عبادت کوونکی انسانان وی چې په لمانځه او جهاد او نورو کښې سره صفونه تړی.

تنبیه: په محاوراتو کښې قسم د تاکید دپاره دی چې علی‌الاکثر د منکرانو په مقابل کښې

استعمالیږی لیکن ډیر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشان ظاهرولو دپاره هم استعمالیږی او د قرآن الکریم قسمونه پر متبعینو ظاهریږی چی عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول (طریقه) وی. والله اعلم.

﴿ فَالزّٰجِرٰتِ زَجْرًا ﴾ - بیا پر هغو شړونکیو د شیطانانو په شړلو سره).

یعنی هغه پرښتی چی شیطانان رټی او شړی ئی څو د خپلو استراق السمع په اراده کښی بریالیان او کامیاب نشی یا بندګانو ته د نیکی او فضائلو لاره ښیی او له بدی او رذائلو څخه ئی منع کوی یا هغه نیک انسانان چی خپل ځان له بدیو څخه ساتی او نورو ته هم د بدی او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوی بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابله کښی چی د دوی زجر ـ تهدید او توبیخ لا زیات وی.

فَالتّٰلِيٰتِ ذِكْرًا ۝٣ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ۝٤

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چی بیشکه معبود ستاسی خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پرښتی یا انسانان چی د الله تعالیٰ احکام وروسته له آوریدلو څخه لولی او یادوی ئی څو ئی نورو ته هم ورښوولی شی.

﴿ اِنَّ اِلٰهَكُمْ لَوَاحِدٌ ﴾ - چی بیشکه حق معبود د ستاسی خامخا یو دی).

بیشکه په آسمانونو کښی پرښتی او په ځمکه کښی د الله تعالیٰ نیک بندګان په هره زمانه کښی قولاً او فعلا شهادت ورکوی چی د ټولو مالک او حقیقی معبود هغه یو الله دی چی مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۝٥

چی رب د آسمانونو او ځمکی دی او د هغو (شیانو) دی چی په منځ د دوی کښی دی او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پوری یو طرف «مشرقین» دی ځکه چی لمر ـ قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بیلو بیلو ځایونو څخه راڅرګندیږی (ښکاره کیږی)! یعنی هغه نقاط چی له هغو ځایونو څخه طلوع کیږی. او بل طرف ئی په هغومره اندازی «مغربین» دی ښائی دلته د مغاربو ذکر ئی د دی لامله (له وجی) نه وی کړی چی له «مشارق» څخنی د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمیږی او له یوه حیثیته طلوع الشمس والکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په

اثبات کښې د دوی د غروب په نسبت زيات اثر او دخل شته والله اعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ ⑥

بيشکه مونږ ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ښائست سره چې ستوری دی.

تفسير: يعنې په تيارو شپو کښې دغه آسمان د دغو بيحسابو ستوريو د ځليدلو څخه د کتونکيو په سترګو څومره ښائسته او ښکلی ـ مزين او ډک له سينګاره او رونقه معلوميږی.

وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ⑦

او ساتلی دی (مونږ دا آسمان) په ساتنې سره له هره شيطانه سرکشه نافرمانه (چې ويشتلی شی په لمبو سره)

تفسير: يعنې په دغو ستوريو د آسمان زينت او ښائست دی او له ځينو ستوريو څخه چې رالويږی د شياطينو په انسداد او اندفاع کښې هم کار اخيست کيږی. دغه لوېدونکی ستوری څه شی دی ؟ آيا له نوريه ؤ کواکبو څخه برسيره د بلې کومې نوعې مستقل کواکب دی ؟ يا د دغو نوريه ؤ کواکبو له شعاعو ځنې منفک کيږی! او تری يو راز (قسم) سوځوونکی اور پيدا کيږی ؟ يا پخپله له دغو کواکبو ځنې اجزاء جدا کيږی او لويږی ؟ په دغه مورد کښې د علماؤ او حکماؤ مختلفی خبری او اقوال دی. په هر حال د ده حقيقت هر شی چې وی وی دی خو له دغو څخه د شياطينو د ويشتلو کار هم اخيست کيږی د دی څه تفصيل د «حجر» د سورت په تفاسيرو کښې تير شوی دی هلته دی ولوست شی!.

لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ⑧ دُحُورًا

غوږ نه نيسی (دغه شياطين) طرف (د خبرو) د هغه تولی لوی پورته ته او ويشتلی غورځولی شی له هر طرفه (د آسمانه چې دوی اراده وکړی د هغه د ختلو) دپاره د شړلو.

تفسير: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی يعنې شياطينو ته د دی خبری قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوی او د الله تعالیٰ له وحې څخه کومه خبره واوری.

کله چې شیاطین داسې اراده وکړي او پاس آسمانونو ته د ورنژدې کیدلو کوشش کوي نو هر طرف ته چې دوی ورځي له هغه ځایه ئې پرښتې شړي او په وهلو او ویشتلو سره ئې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَّاصِبٌ ﴿٩﴾

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنې په دنیا کښې دوی تل تر تله شړل او رټل کیږي د دوی اخروي عذاب خو بیل دی.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾

مګر (غوږ نیسي) هغه (شیطان) چې غوته واچوي په یو کرت غوته اچولو سره پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا (رڼړا) کوونکې سوځونکې.

تفسیر: یعنې په هم دغو تښتیدلو او ځغلیدلو کښې د ویرې او وارخطائۍ په منځ کښې یوه نیمه خبره آوري خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي. د دې تفسیر د «حجر» د سورت په ابتدا کښې پخوا لیکلې شوې دی.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَّنْ خَلَقْنَا ط

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دي له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې پیدا کړي مو دي.

تفسیر: یعنې د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د آسمان ـ ځمکې ـ ستوریو ـ پرښتو ـ شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کښې زیات مشکل کار دی یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلې پیدا کولو څخه ظاهر دی هغه الله تعالیٰ ته چې د داسې عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی دوهم ځلې پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾

بیشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له ختې سریښناکې.

تفسیر: یعنی د دوی اصلی حقیقت مونږ ته تول معلوم دی له یو شان سریښناکی ختی څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ. اوس د هغه اولاده داسی دعوی کوی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر همغسی چی مونږ اول ځلی تاسی له خاورو څخه پیدا کړی یئ دوهم ځلی به هم تاسی له خاورو څخه بیا ژوندی راپاځوو.

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾

بلکه ته تعجب کوی ته (د دوی پر تکذیب او انکار) حال دا چی مسخری کوی دوی (پر تا پوری).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوی چی دوی ولی پر داسی صافو خبرو نه پوهیږی ؟ او له دوی سره توکی او مسخری کوی چی دغه (نبی) څرنگه چتی (بیکاره) او فضول خبری کوی ؟ (العیاذبالله).

وَإِذَا ذُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوا إِنْ
هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

او هر کله چی وپوهول شی دوی نه پوهیږی (پند نه اخلی) او هر کله چی ووینی دوی کومه نښه دلیل (د قدرت) نو مسخری پری کوی. او وائی (منکران) چی نه دی دا (چی مونږ ولید) مگر سحر کوډی دی ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چی پند او نصیحت اوری پری غور او فکر نه کوی او هغه د قدرت د دلائلو نښی او معجزی چی گوری هغو ته د کودو او د سحر نسبت کوی او پری خاندی تمسخر او پوچندی (استهزاء) کوی او غواړی چی بلا اثر ئی وگرځوی.

ءَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾

(او وائی منکران) آیا هر کله چی مړه شو او شو خاوری او (وراسته) هډوکی آیا مونږ به خامخا بیا ژوندی راپاڅول کیږو که پلرونه ړومبنی زمونږ (هم را ژوندی کیږی ؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده چی صاحبه ! کله چی زمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو او یوائځی زمونږ هډوکی پاتی وی او له دی نه زیات زمونږ پلار نیکه چی د هغوی له مړینی څخه قرنونه تیر شوی دی او ښائی چی هډوکی ئی هم نه وی پاتی نو دغه څرنګه منلی شو چی دغه تول له سره راتولیږی، او بیا له سره ژوندی راپاڅولی کیږی؟.

قُلْ نَعَمْ وَاَنْتُمْ دٰخِرُوْنَ ﴿۱۸﴾ فَاِنَّمَا هِیَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ فَاِذَا هُمْ یَنْظُرُوْنَ ﴿۱۹﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) هو ! (تول راژوندی کیږئ) حال دا چی تاسی به ذلیل هم یئ پس بیشکه هم دا خبره ده چی دغه قیامت چغه ده یوه پس ناڅاپه دوی به ګوری (چی څه راپوری کیږی).

تفسیر: یعنی هو! ضرور هغوی ګرد (تول) بیا ژوندی راپاڅول کیږی او هلته به په نهایت ذلت او رسوائی سره د دغه تکذیب او انکار ربړ (تکلیف) او سزا مومی.

وَقَالُوْا یٰوَیْلَنَا هٰذَا یَوْمُ الدِّیْنِ ﴿۲۰﴾

او وائی به (منکران) ای خرابی ده مونږ ته (نو وائی) به ملائکی دوی ته) دا خو هغه ورځ ده د جزاء

تفسیر: یعنی په یوه چغه سره به تول سره ژوندی راپاڅولی کیږی او له ډیر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوری. (دغه چغه یا جګړی ورکول به د صور نفخی په ذریعه وی).

هٰذَا یَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِیْ کُنْتُمْ بِهٖ تُکَذِّبُوْنَ ﴿۲۱﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلی (او قضاء) ده هغه (ورځ) چی وئ تاسی چی په دی باندی به مو نسبت د دروغو کاوه (او باور مو پری نه کاوه چی رابه شی).

تفسیر: یعنی دغه خو په واقعی او رښتیا سره د جزاء ورځ راورسیده چی د هغی اطلاع او خبر مونږ ته انبیاؤ الله راکړی وو او مونږ به پری مسخری کولی.

احْشُرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾

(وبه فرمائی الله ملائکو ته چی) راټول کړئ تاسی هغه کسان چی ظلم ئی کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانی) ښځی (یا شیطانان ملګری) د دوی او هغه چی وو دوی چی عبادت به ئی کاوه (د بتانو).

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالیٰ له طرفه کیږی.

مِن دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾

بی له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لاری د دوزخ ته (او دوزخ ته ئی ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږی چی دغه ګرد (تول) سره راټول کړئ! او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبیه: له «ازواج» یا جوړی څخه د یوی نوعی یا صنف ګنهګاران مراد دی یا به د دوی کافری ښځی مرادی وی او له ﴿ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ ﴾ څخه اصنام ـ شیاطین او نور مراد دی.

وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْئُولُونَ ﴿٢٤﴾

او ودروئ دوی (په دغی لاری کښی) بیشکه دوی پوښتیدل شی (یعنی تری پوښتنه کیږی د اقوالو او افعالو د دوی)

تفسیر: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کیږی څو له دوی ځنی هغه سؤال او جواب وکړ شی چی وروسته له دی نه په ﴿ مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴾ کښی مذکور دی.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُوْنَ ﴿۲۵﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُوْنَ ﴿۲۶﴾

څه مانع ده تاسي ته چې مرسته (مدد) نه کوئ يو له بل سره (په خلاصى کښې لکه چې کوله مو په دنيا کښې) (هيڅ نشي کړى) بلکه دوى نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسليموى (او ذليل) دى.

تفسير: يعني په دنيا کښې به تاسي ﴿نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ﴾ ويل چې مونږ يو له بل سره مرستي (مدد) او مددگاران يو نن پر تاسي څه شوى دى چې يو له بل سره هيڅ امداد او معاونت نه کوئ ؟ بلکه هر يو له تاسي بى له دى نه چې لړ څه خپل غوړ وخوځوئ په نهايت ذلت او حقارت سره نيول او راوستل کيږئ.

وَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۲۷﴾ قَالُوْۤا اِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَاْتُوْنَنَا عَنِ الْيَمِيْنِ ﴿۲۸﴾

او مخ به وگرځوى ځينى د دوى پر ځينو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوى دوى يو له بله وبه وائى (کشران مشرانو ته) چې بيشکه تاسى وئ تاسى (په دنيا کښې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (يا زور او قوت).

تفسير: په «**يمين** ـ ښى لاس» کښې عموماً ډير زور او قوت وى يعنى هم دا تاسى وئ چې پر مونږ باندى به راتلئ زمونږ د گمراه کولو دپاره او د خپل زور او قوت راښوولو په نسبت يا له يمين څخه مراد د خير او برکت په جانب نيول دى يعنى هم دا تاسى وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندى چې له نيکى او ښيگڼى (ښه کار) څخه مونږ واپس شو. يا وئ تاسى چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نيک به وو په گمان ستاسى سره ـ يا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دين يو دغه خبرى او اترى به د تابعانو او متبوعينو (مشرانو او کشرانو) په منځ کښې سره کيږى.

قَالُوْا بَلْ لَّمْ تَكُوْنُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿۲۹﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ ۚ بَلْ
كُنْتُمْ قَوْمًا طٰغِيْنَ ﴿۳۰﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا

قَوْلُ رَبِّنَآ ۖ إِنَّا لَذَآئِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَٰكُمْ إِنَّا كُنَّا غَٰوِينَ ﴿٣٢﴾

وبه وائی (متبوعان تابعانو ته نه ده داسی) بلکه نه وئ تاسی پخپله ایمان راوړونکی او نه وو مونږ ته پر تاسی باندی هیڅ زور تسلط بلکه وئ تاسی یو قوم سرکشه (له حده وتونکی زمونږ په شان) پس ثابته شوه پر مونږ خبره د رب زمونږ بیشکه مونږ خامخا څکونکی یو (د عذاب) پس مونږ گمراه کړئ تاسی بیشکه (لکه) چی مونږ وو گمراهان.

تفسیر: یعنی تاسی خو پخپله ایمان نه راووړ اوس د هغه الزام او ملامتی پر مونږ باندی غورځوئ مونږ خو څه زور او زیادت نه وو کړی او نه پر تاسی باندی داسی زورور او قوی وو چی مونږ ایمان نه دی پریښی چی ستاسی په زړونو کښی ننوځی. تاسی پخپله د عقل او انصاف له حده وتلی وئ چی د بیغرضو ناصحانو پندونو ته به مو غوږ نه کیښود او زمونږ په تش لمسون له لاری بی لاری شوی وئ که تاسی له خپله عقله، فهمه او پوه څخه کار اخیستی او خپل عاقبت ته مو کتلی. نو زمونږ پر خبرو به مو له سره غوږ نه کیښود، مونږ خو ظاهر باهر گمراهان، او بی لاری رټلی شوی شیطانان یو ـ او دغه خبره ظاهره او ښکاره (ښکاره) ده چی له یوه گمراه څخه ماسواء له گمراهی او د ضلالت په طرف له بلنی څخه بل شی نه متوقع کیږی مونږ همغه شی کړی دی چی زمونږ له حاله سره وړ (لائق) او مناسب وو ـ لیکن پر تاسی څه بلا او آفت لویدلی وو چی زمونږ په لمسون وغولیدئ ؟ او د شیطانی حکمونو اطاعت مو وکړ؟ په هر حال هر هغه شی چی کیدونکی وو هغه وشو او د الله تعالیٰ حجت پر مونږ قائم شو او د ده همغه خبره ﴿ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ ﴾ الآیة ـ کامله تثبیته شوه. نن مونږ او تاسو گرد (تول) سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکی یو او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکی یو.

فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾

(نو فرمائی الله) پس بیشکه چی دوی نن ورځ په عذاب کښی سره شریکان دی.

تفسیر: یعنی تول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کښی هم همغسی شریکیږی لکه چی په جرم او گناه کښی سره ملگری او شریکان وو.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوٓا۟ إِذَا قِيلَ لَهُمْ

لَآ إِلٰهَ إِلَّا اللهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿۳۵﴾

بیشکه مونږ هم داسې (لکه چې له دوی سره مو وکړ) کوو له ټولو مجرمانو سره بیشکه دوی وو کله چې وبه ویل شو دوی ته چې نشته بل برحق معبود هیڅوک مګر یواځې الله دی نو تکبر به ئې کاوه (له ویلو د کلمې نه یا کبر او لوئې کوی دوی په دې بلونکې باندې).

تفسیر: یعنې د دوی کبر او غرور مانع دی چې د نبي الله له ارشاد سره سم د «لااله الاالله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفي کیږي اګر که په زړه کښې هغه رښتین ګڼي.

وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُوٓا۟ ءَالِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿۳۶﴾ بَلْ جَآءَ بِٱلْحَقِّ وَصَدَّقَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿۳۷﴾

او وائي (دغه منکران) چې آیا بیشکه مونږ خامخا پرېښودونکې یو د خدایانو خپلو دپاره د یو شاعر لیوني (الله فرمائي په تردید د منکرانو ـ نه ده داسې) بلکه راغلې دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسیر: یعنې د شاعرانو دروغ خو مشهور دي. نو دغسې صدیق او امین ذات ته څرنګه تاسې شاعر وایئ ؟ چې دنیا ته حقیقي رښتیا او صداقت هم دوی له خپله ځان سره راوړې دی او د ګرد (ټول) جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوي. آیا لیوني او مجنون هم داسې رښتیا او صافي صافي خبرې کوي ؟ او دغسې صحیح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟.

إِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا۟ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَلِيمِ ﴿۳۸﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۳۹﴾

بیشکه چې تاسې خامخا څکونکې یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کیږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کښې).

تفسیر: یعنی د توحید د انکار او د دغو بی ادبیو او گستاخیو خوند او مزه به وشکئ چی د رسالت په دربار کښی ئی کوئ هر څه چی کوئ د هغه گرد (تول) نتائج او ثمری هرومرو (خامخا) یوه ورځی ستاسی په مخ کښی راتلونکی دی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ۝٤٠

مگر هغه بندگان د الله چی پاک کړی شوی دی (له پلیتی نه نو ډیره ښه مضاعفه جزاء به مومی).

تفسیر: یعنی د دوی د دوی په نسبت څه وویل شی د دوی وضعیت او حالت خو بیخی له هغوی څخه جلا (جدا) او متمائز او کامل بل قسم دی او پر دوی د الله تعالیٰ کرم او احسان نازلیږی او د داسی انعاماتو مورد گرځی چی ځینی ئی دغه دی

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ ۝٤١ فَوَاكِهُ

دغه (مخلصین چی دی) شته دوی ته رزق روزی معلومه (رنگا رنگ) میوی

تفسیر: یعنی داسی عجیبی او غریبی میوی د خوړلو دپاره دوی ته وړاندی کیږی چی د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالیٰ ته معلوم دی. هو! د هغو لږ څه لنډ او مختصر تعریف ئی په دی صورت سره خپلو بندگانو ته ښوولی دی چی ﴿ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴾ جزء ۲۷ (د الواقعه (۱) رکوع) ۳۳ آیت

وَهُمْ مُكْرَمُونَ ۝٤٢

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وی.

تفسیر: په دی باندی پاک الله ښه پوهیږی چی څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وی.

فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ۝٤٣ عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ۝٤٤ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ
مِنْ مَعِينٍ ۝٤٥ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ ۝٤٦

لَا فِيْهَا غَوْلٌ وَّلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُوْنَ ﴿۴۷﴾

په جنتونو ودانو له نعمتونو کښې (ناست به وی) پر تختونو سره مخامخ (چې هر يو د بل له ليدلو ځخه خوشاليږی). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقات د جنت) له جامونو د صافو شرابو تک سپين خوند ورکوونکی دپاره د څښونکيو نه به وی په دغو شرابو کښې څه آفت علت او نه به وی دوی له هغو شرابو ځخه مست بيخوده.

تفسير: يعني خوند ـ مزه او نشاط به ئې پوره وی او د هغو مضارو او مفاسدو به هيڅ يوه نښه او اثر هم په کښې نه وی چې په دنيوی شرابو کښې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو ځخه به د سر دروند والی او نشه نه پيدا کيږی ، ينې او سگی به نه خرابوی، او نه به ئې ويالی وچيږی.

وَعِنْدَهُمْ قٰصِرٰتُ الطَّرْفِ عِيْنٌ ﴿۴۸﴾ كَاَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُوْنٌ ﴿۴۹﴾

او وی به په نزد د دوی کښې حوری تيتی لرونکی د سترګو غټی سترګی ګواکی دوی هګی دی پټی ساتلی شوی (په صفائی کښې).

تفسير: يعنی له ډيره شرمه او نازه ښکته کتونکی حوری چې ماسواء له خپلو ميړو (خاوندانو) بل هيچا ته نه ګوری او نه سترګی ورآړوی.

د دی حورو رنګونه به ډير صاف او شفاف وی په شان د هغو تکو سپينو هګيو چې الوتونکی ئې تر خپلو وزرو لاندی پټی ساتی نه به پری کوم داغ لګيدلی وی او نه به څه ګردغبار او دوړی پری لويدلی وی يا د هغو نريو پردو په شان تکی سپينی او پستی او نازکی وی چې د هګی د پوستکی په منځنی برخه کښې د سپينی برخی او پوتکی په منځ کښې واقع او ساتلی وی ځينې وائی چې د «**شتر مرغ**» هګی تری مراده ده چې ډيره ښائسته وی ـ په هر حال دغه تشبيه په صفائی او ښکليتوب کښې ده نه په سپينوالی کښې لکه چې د «**الرحمٰن**» په جزء ۲۷ (۳) رکوع ۵۸ آيت کښې داسی يو آيت مونږ لولو ﴿كَاَنَّهُنَّ الْيَاقُوْتُ وَالْمَرْجَانُ﴾

فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَّتَسَآءَلُوْنَ ﴿۵۰﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ اِنِّیْ كَانَ لِیْ قَرِيْنٌ ﴿۵۱﴾ يَّقُوْلُ
ءَاِنَّكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِيْنَ ﴿۵۲﴾ ءَاِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَّعِظَامًا ءَاِنَّا لَمَدِيْنُوْنَ ﴿۵۳﴾

پس مخ به وکرځوی ځینی د دی جنتیانو پر ځینو نورو جنتیانو چی پوښتنه به سره کوی یو له بله (له احواله د دنیا) نو وبه وائی یو ویونکی له دوی نه چی بیشکه زه چی وم وو ما لره یو ملګری (منکر له بعثه) چی ویل ئی (ماته) آیا بیشکه ته چی ئی له باور کوونکیو ئی (په بعث بعد الموت) آیا هر کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری او هډوکی آیا بیشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شی ؟.

تفسیر: یعنی د مجلس ملګری به سره تولیږی او د طهورو شرابو جامونه به سره څښی او د دغه عیش او تنعم په وقت کښی به ځینی د خپلو تیرو حالاتو او واقعاتو تذکری سره کوی. یو جنتی به وائی چی خانه! په دنیا کښی به یو سړی د دی لامله (له وجی) پر ما خندیده چی زه ولی پر آخرت قائل او پر وجود ئی باور لرم او ماته به ئی د نادان او د احمق نسبت کاوه او ویل به ئی چی دغه بیخی مهمله او چټی (بیکاره) خبره ده وروسته له دی نه چی سړی مړ او له خاوری او له نورو سره ګډ شی او غوښه او پوستکی هیڅ شی ئی پاتی نشی او تش وراسته هډوکی ئی پاتی شی نو بیا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو دپاره ژوندی راپاڅاوه شی؟ ـ ښه خو پر دغه چټی (بیکاره) او بی منطقه خبره به څوک یقین او باور کولی شی ؟.

قَالَ هَلْ اَنْتُمْ مُّطَّلِعُوْنَ ﴿۵۴﴾

بیا وائی آیا یئ تاسی کتونکی (په دوزخ کښی چی د هغه منکر حال درښکاره شی).

تفسیر: یعنی هغه پر آخرت مسخره کوونکی سړی یقیناً په دوزخ کښی لویدلی دی راځئ چی له لری څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عین‌الیقین سره هم معلوم کړو ـ دغه به د هم هغه جنتی مقوله وی. او ځینی وائی چی دغه مقوله د الله تعالیٰ ده ـ یعنی الله تعالیٰ به وفرمائی چی آیا تاسو غواړی، چی د هغه منکر بد احوال وګورئ.

فَاطَّلَعَ فَرَاٰهُ فِیْ سَوَآءِ الْجَحِیْمِ ﴿۵۵﴾ قَالَ تَاللّٰهِ اِنْ كِدْتَّ لَتُرْدِیْنِ ﴿۵۶﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّیْ لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِیْنَ ﴿۵۷﴾

پس وبه ګوری (دغه قائل) پس وبه وینی هغه (منکر ملګری) په منځ د دوزخ

کښې. وبه وائی (قائل منکر ته د ملامتیا دپاره) قسم دی په الله چې نژدی وی ته چې په کنده د دوزخ کښې می وغورځوی او که نه وی انعام (فضل) د رب زما خامخا وم به زه له حاضر کړیو شویو (دوزخ ته سره له تا).

تفسیر: یعنی دغه جنتی ته د ده د ملگری حال ورښوود کیږی چې بیخی د دوزخ منځ کښې به پروت وی د ده له لیدلو شخه به دی عبرت اخلی او د الله تعالیٰ فضل او احسان به ئی په یاد ورشی او هغه ته به داسی وائی «ای کمبخته! تا غوښته چه ما هم له خپل ځانه سره یار او ملگری کړی» محض د الله تعالیٰ فضل او احسان زما لاس ونیو او له دغه مصیبت شخه ئی بچ کړم چې زما قد هم د اسلام د سمی لاری شخه ونه ښوئیده که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو تا غوندی به زه هم نیول کیدم او په دغه دوزخ کښې به غورځول کیدم او دغه سخت دردناک عذاب به می موندو.

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾
إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس نه یو مونږ (جنتیان) مړه کیدونکی (بلکه نه یو) مگر همغه مرگ زمونږ ړومبنی (په دنیا کښې) او نه یو مونږ په عذاب کړی شوی. بیشکه چې دغه (ابدی خوندور حیات) خامخا هم دغه په مراد رسیدل بری ډیر لوی دی. خاص دپاره د مثل د دی (نعمتونو) پس ښائی چې عمل وکړی عمل کوونکی (نه دپاره د جاه او مال د دنیا چې فانی دی).

تفسیر: په دغه وخت کښې به له ډیره مسرته ووائی آیا دغه واقعی خبره نه ده بلکه ده چې ماسواء له هغه پخوانی مرگه چه په دنیا کښې مونږ ته رسیدلی دی وروسته له دی نه مونږ له سره نه مرو او نه له سره له دغه عیش او عشرت او راحت شخه وځو او نه د تکلیف ـ عذاب ـ ربړ (سختیو) او اندیښنی کومه ویره او خرخشه (خطره) مونږ ته عائده کیږی. د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره دغه زمونږ تنعم او رفاهیت به همیشه وی بیشکه چې لوی بری او کامیابی هم دی ته وائی او دغه دی هغه اعلیٰ مقصد چې ښائی د هغه د تحصیل دپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شی! او هر ډول (طریقه) ایثار او فدا کاری په دغه لاره کښې وکړی شی! اوس بیا الله تعالیٰ عظم برهانه فرمائی

أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهَا فِتْنَةً لِّلظّٰلِمِينَ ﴿٦٣﴾
إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

آیا دغه (نعماء د جنت) غوره دی له جهته د میلمستیا (جنتیانو ته) یا ونه د زقوم (غوره ده دوزخیانو ته). بیشکه مونږ گرځولی مو ده دغه ونه فتنه عذاب دپاره د ظالمانو. بیشکه چی دا ونه ده چی راووځی په بیخ د دوزخ کښی.

تفسیر: پاس د جنتیانو د میلمستیا تذکره وه ـ له دی ځایه د دوزخیانو د میلمستیا وینا شروع کیږی. «زقوم» د کومی ونی نوم دی چی ډیره ترخه او خورا (ډیر) بد خونده ده لکه چی په هندوستان کښی د (تهر) یا (سیهنډ) ونه هم دغسی ده. د دوزخ په منځ کښی الله تعالیٰ پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړی ده همغه ئی دلته په ﴿ اِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّوْمِ ﴾ سره موسومه کړی ده. هغه یوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کښی ځکه څه وخت چی دوزخیان له لوږی څخه ډیر په عذاب او بیقراره شی نو هم دغه خوراک به دوی ته ورکاوه کیږی او د دوی له ستونی (حلق) ځینی د هغه له تیرولو یا تیریدو څخه وروسته له دی څخه یو مخصوص بد اثر پیدا کیږی چی له هغه ځینی یو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخیانو نازل او مسلط کیږی. او په دنیا کښی هم د دی ونی تذکره یو شان ته ابتلا او ازموینه ده چی منکران د هغی له ذکره په قرآن کښی په ضلالت او گمراهی کښی لویږی. ځینی وائی چی شنه ونه به د دوزخ په اور کښی څرنگه زرغونیږی ؟ حال دا ممکن دی چی د دی ونی مزاج ناری وی لکه د «سمندر» مزاج چی د اور په چنجی سره مشهور دی او د هندوستان د سهارنپور د بلدی په عمومی باغ کښی ځینی داسی ونی هم شته چی د هغو تربیت په اور سره کیږی ځینی وائی چی «زقوم» په فلانی لغت سره کجوره او کچ (خرما او مسکه) ته وائی او دوی به هم دغه کچ او کجوره پخپل مخ کښی کیښودل او خپلو نورو ملگرو ته به ئی ناری وهلی «راځئ چی زقوم سره وخورو».

طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيٰطِينِ ﴿٦٥﴾

وږی د هغی گواکی سرونه دی د شیطانانو (په عمومی قباحت او کراهیت خپل سره).

تفسیر: یعنی د سخت بدرنگه شیطان په صورت یا ئی مارانو (منگورو) ته شیاطین ویلی دی یعنی د هغی وږی یا واښکی به ئی د منگور د سرونو په شان وی لکه چی په هندوستان کښی په

تشبیه سره یوی ونی ته «ناګپهن» وائی یعنی د منګور پرانستلی خوله.

فَاِنَّهُمْ لَاٰكِلُوْنَ مِنْهَا فَمَالِـُٔوْنَ مِنْهَا الْبُطُوْنَ ﴿۶۶﴾ ثُمَّ اِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيْمٍ ﴿۶۷﴾

پس بیشکه دوی خامخا خوړونکی وی له هغه (زقوم) څخه پس ډک کوونکی به وی له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډیری لوږی نه). بیا بیشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (څښول) به وی له اوبو یشولیو شویو څخه (چی کلمی به ئی توتی توتی کوی).

تفسیر: کله چی دوزخیان «زقوم» وخوری تږی کیږی دلته سختی تودی یشیدلی اوبه پر دوی څښولی کیږی چی د هغو په اثر د دوی کلمی توتی توتی لاندی تری لویږی ﴿فَقَطَّعَ اَمْعَآءَهُمْ﴾ جزء ۲۶ د محمد ۲ رکوع ۱۵ آیت　اعاذنا الله منها

ثُمَّ اِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَاِلَى الْجَحِيْمِ ﴿۶۸﴾

بیا بیشکه ورتله د دوی به هرومرو (خامخا) ډیری د اور ته وی.

تفسیر: او کله چی دوی ډیر وږی کیږی نو له اوره یو څنګ ته بیول کیږی او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلی او څښلی کیږی. نو بیا بیرته په هم دغه اور کښی غورځول کیږی. او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دی چی

اِنَّهُمْ اَلْفَوْا اٰبَآءَهُمْ ضَآلِّيْنَ ﴿۶۹﴾ فَهُمْ عَلٰٓى اٰثٰرِهِمْ يُهْرَعُوْنَ ﴿۷۰﴾

بیشکه چی دوی موندلی دی پلرونه خپل ګمراهان پس دوی په قدمونو (پلو) د هغوی پسی ځغلی منډی وهی (د هغوی تقلید کوی دلیل او برهان ته نه ګوری).

تفسیر: دغه وروستنی کفار د پخوانیو کفارو په ړوند تقلید ګمراه شول په کومه لاره چی پخوانی کفار تللی وو دوی هم پر همغو لارو په منډو شول او هغه کندو ژورو ته ئی له سره فکر او دقت

ونه کړ او د حجت متابعت ئی پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۷۱﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيْهِمْ مُّنْذِرِيْنَ ﴿۷۲﴾
فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿۷۳﴾ اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۷۴﴾

او خامخا په تحقيق گمراه شوی وو پخوا له دوی نه اکثر د ړومبنيو (اممو څخه په تقليد او ترک د دليل او خامخا په تحقيق لیږلی مو وو په دوی کښې ويروونکی (انبياء له عذابه نو دوی هغه نه منل نو هلاک مو کړل) پس وگوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د ويروليو شويو (له جهته د عذابه چې تول هلاک شول). مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړی شوی وی (له عصيانه خلاص دی له عذابه).

تفسير: يعني په هره زمانه کښې له انجامه خبروونکي او له آخرته ويروونکي انبياء راغلي دی. د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه ؟ چې د هغوی خبرو ته ئی غوږ کښېنښود يوائې د الله تعالىٰ همغه مخصوص او منتخب بندگان له عذابه محفوظ او مصؤن پاتي شول چې له الله تعالىٰ څخه ويريدل او د آخرت فکر له هغوی سره وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي، «د ويرې خبرې خو گردو (تولو) ته اورولی کيږی خو تری همغه کسان پند او عبرت اخلي چې نيک وی، بدان تری تور خوری او بد تری وړی » وروسته له دی نه د ځينو منذرينو (ويرونکيو) او د ځينو منذرينو (ويروليو شويو) قصې اورولی کيږی څو مکذبين تری عبرت واخلي او مؤمنين پری داده او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادٰىنَا نُوْحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيْبُوْنَ ﴿۷۵﴾ وَنَجَّيْنٰهُ وَاَهْلَهٗ مِنَ الْكَرْبِ
الْعَظِيْمِ ﴿۷۶﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهٗ هُمُ الْبٰقِيْنَ ﴿۷۷﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى الْاٰخِرِيْنَ ﴿۷۸﴾
سَلٰمٌ عَلٰى نُوْحٍ فِى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۷۹﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۸۰﴾ اِنَّهٗ مِنْ
عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۸۱﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿۸۲﴾

او خامخا په تحقيق غږ کړی وو مونږ ته نوح پس خامخا ښه جواب

ورکوونکی یو مونږ. او نجات ورکړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډیر لوی (چی ایذاء قوم او غرق وو) او وګرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقی پاتی کیدونکی. او پری مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی. سلام دی (له الله) پر نوح په عالمیانو کښی. بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د نوح نیکه) جزاء ورکوو محسنانو نیکوکارانو ته. بیشکه چی دغه (نوح) وو له (خاصو) بندګانو مؤمنانو زمونږ نه. بیا غرق کړل مونږ (قوم د ده بی له ده څخه) هغه نور (کفار په سؤال د نوح)،.

تفسیر: تقریباً تر یو زر کاله پوری نوح علیه السلام خپل قوم ته پند او نصیحت کاوه او دوی ئی د دوی په خیر او شر پوهول مګر د دوی شرارت او ایذاء رسول پرله پسی تزئید او ترقی موندله. بالاخر حضرت نوح علیه السلام له ډیر مجبوریت د خپل لیږونکی دربار ته متوجه شو او عرض ئی وکړ ﴿فَدَعَا رَبَّهٗٓ اَنِّیْ مَغْلُوْبٌ فَانْتَصِرْ﴾ جزء ۲۷ د القمر (۱) رکوع (۱۰) آیت ای ربه! بیشکه چی زه پر مغلوب یم ـ ته له ما سره مدد او مرسته وکړه» نو وګورئ چی الله تعالیٰ د ده دعاء څرنګه مستجابه او په څه شان ئی ورسره مدد وکړ ؟ نوح علیه السلام ته ئی سره د ده له کورنی او اتباع د کفارو د هغه مسلسل او متوالی ضرر رسولو څخه نجات ورکړ ـ او د هولناک طوفان په وخت کښی ئی د ده حفاظت وکړ ـ او یوازی بیا د نوح علیه السلام له اولادی او د ذریاتو څخه ئی دنیا ودانه کړه ـ او تر څو چی دنیا ودانه وی د ده د خیر ذکر ئی پر ژبو جاری او باقی پریښود لکه چی تر نن پوری خلق پری سلامونه لیږی او په ټوله دنیا کښی د نوح علیه السلام پر نامه یادیږی دغه خو د نیکو بندګانو عاقبت او انجام شو له بل جانب د ده د دښمنانو حال او انجام ته وګورئ چی ټول یو ځای په ډیر زورور څپان او طوفان کښی داسی ډوب ـ مغروق او فنا شول چی د خپلو حماقتونو او سفاهتونو په سزا او نکبت ئی ټول خلق سپیره او ورک کړل او د دوی هیڅ نوم او نښان پاتی نشو.

تنبیه: د اکثرو علماوو قول دا دی چی نن د ټول جهان انسانان د حضرت نوح علیه السلام د دریو زامنو (سام ـ حام ـ یافث) اولاد دی. د «**جامع ترمذی**» له ځینو احادیثو څخه د دی ثبوت کیږی. والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاِنَّ مِنْ شِیْعَتِهٖ لَاِبْرٰهِیْمَ ﴿۸۳﴾

او بیشکه یو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهیم دی.

تفسیر: انبیاء علیهم السلام د دین په اصول کښی ټول سره یو او پر یوه سمه صافه لاره روان دی

او هر یو وروستنی نبی د پخوانیو انبیاوو تائید او تصدیق کوی نو ځکه حضرت ابراهیم علیه السلام ئې د حضرت نوح علیه السلام له ډلې څخه وفرمایه ﴿ وَاِنَّ هٰذِهٖٓ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّاَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُوْنِ ﴾ جزء ۱۸ د المؤمنون (٤) رکوع ٥٢ آیت

اِذْ جَآءَ رَبَّهٗ بِقَلْبٍ سَلِيْمٍ ﴿۸۴﴾

کله چې راغی (ابراهیم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاک بې له شکه.

تفسیر: یعنی له هر قسمه اعتقادی او اخلاقی رنځوری او مرض څخه ئې خپل زړه پاک کړ! او د دنیوی اندیښنو او خرخشو (خطرو) څخه ئې ځان خلاص کړ! سره له تواضع او انکسار د خپل رب په طرف راغب او متمائل شو! او خپل قوم ته ئې هم پند او نصیحت وکړ چې له کفر ـ شرک او بت پرستی او عصیان څخه خپل ځانونه وساتی.

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ وَقَوْمِهٖ مَاذَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۸۵﴾ اَئِفْكًا اٰلِهَةً دُوْنَ اللّٰهِ تُرِيْدُوْنَ ﴿۸۶﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته څه شی دی چې عبادت ئې کوئ تاسی. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسی (او عبادت ئې کوئ).

تفسیر: یعنی دغه د تیږی (ګټی) بتان څه شی دی او څه حیثیت لری چې تاسو ئې په دی اندازه عزت او احترام کوئ او له الله تعالیٰ څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلی دی. آیا په واقع سره د دوی په لاس کښې د تول جهان واک (واکی) ، اختیار او حکومت دی ؟ او د کوم وړوکی یا لوی نقصان او نفعی مالکان دی ؟ آیا تاسی ولی له خپل حقیقی الله او مالک اجل واعلیٰ شأنه و اعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۸۷﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې بې له عذابه به مو پریږدی بلکه

نه مو پرېږدی).

تفسیر: یعنی آیا د ده په وجود کښې څه شک او شبهه شته ؟ آیا تاسی د هغه له شان او رتبې څخه بیخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیری (ګټی) له هغه سره شریکان دروئ یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ چې پر داسی ګستاخی او بی ادبی زړور شوی یئ ؟ بالاخر دا راوښیئ چې تاسی د رب العٰلمین په نسبت څرنګه افکار او خیالات لرئ ؟

فَنَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿٨٨﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾
فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهَتِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾

پس نظر ئی واچوه یو نظر په ستوریو کښې. پس وویل (ابراهیم) چې بیشکه زه ناجوړ یم. پس وګرځیدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکی وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته پس وویل (ابراهیم دغو بتانو ته) چې آیا نه خورئ (تاسی له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کښې د نجوم علم ډیر مترقی وو. ده خپل قوم ته د ورښوودلو دپاره ستوریو ته وکتل او وی ویل چې زما طبیعت ښه نه دی په دنیا کښې به څوک داسی شی پیدا شی چې د هغه طبیعت بیخی له هر حیثیته ښه وی او څه نه څه داخلی یا خارجی عوارض ورلاحق نه وی ـ آیا دغه رنځ (تکلیف) او اندیښنه لږه وه چې دی به هره شیبه د خپل قوم پر دغه بد احوال او انجام پسی پخسیده یا ئی مطلب دا وو چې زه ناجوړه کیدونکی یم ـ ځکه چې ناروغی د مزاج د بی اعتدالی سره مرادفه ده او له موت څخه پخوا هر سړی ته هم دغه صورت وړاندی کیدونکی دی په هر حال د حضرت ابراهیم مراد صحیح وو. لیکن ستوریو ته کتلی د ده له داسی وینا څخه چې ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ خلق داسی وپوهیدل چې دی د نجوم په وسیله وپوهید چې ده نژدی ده چې رنځوریږم. دغه خلق د خپل یو لوی جشن په طرف د ښاره د باندی ګرد (ټول) سره روان وو، نو د ابراهیم علیه السلام د دی وینا له آوریدلو څخه هغوی د ده په نه ورتګ باندی د معذوریت په علت وپوهیدل او دی ئی یواځی په ښار کښې پرېښود. د ابراهیم علیه السلام غرض له دغه بیل پاتی کیدلو څخه دغه وو څو یوه داسی موقع او فرصت ومومی چې په هغه کښې د دغو باطلو خدایانو یو خبر واخلی ـ نو دی په لویه بتخانه کښې ننوت او بتانو ته ئی خطاب وکړ «چې تاسی د دغو ماکولاتو او نذورو ځنی چې په مخ کښې مو پراته دی ولی نه خورئ ؟» سره له دی چې ستاسی ظاهری صورت د خوړونکیو په شان دی.

تنبیه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د حضرت ابراهیم علیه السلام ﴿ إِنِّي سَقِيمٌ ﴾ ویل په واقع کښې دروغ نه وو. هو! له هغه څخه اوریدونکي په کوم مطلب چې پوهیدلی دی د هغه په اعتبار خلاف‌الواقع وو ځکه په بعض الاحادیث الصحیحه کښې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی حال دا چې دغه «کذب» نه بلکه في الحقیقت «توریه» ده او داسې توریې د شرعي مصلحت په وخت کښې مباح دی لکه چې د هجرت په حدیث کښې رسول الله صلی الله علیه وسلم د **«ممن الرجل»** په جواب کښې **«من ماء»** وفرمایل او ابوبکر صدیق رضی الله عنه د یوه سوال په جواب کښې ویلي وو. **«رجل یهدینی السبیل»** هو! څرنګه چې دغه «توریه» هم د حضرت ابراهیم علیه السلام د لوړ (اوچت) مقام په لحاظ خلاف‌الاولیٰ وه نو ځکه د **«حسنات الابرار سیئات المقربین»** په اساس په حدیث کښې «ذنب» ورته ویلی شوی. والله اعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾

څه شوی دی پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه راکوئ تاسې ما لره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهیم علیه السلام کوم جواب وانه ورید نو وی ویل چې تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی لیکن وئی نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کښې وغورځوی نو بیا د تعجب ځای دی چې خوړونکي ـ څښونکي ـ ویونکي انسانان د دغو بې‌حسه او بې‌حرکته د انسان په شان ښکاریدونکیو بتانو په مخ کښې ولې سر په سجده لویږي؟ او خپل حاجات او مهمات تری غواړي؟ نو کله ابراهیم علیه السلام چې د دغو دواړو پوښتنو هیڅ جواب وانه ورید نو.

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ﴿٩٣﴾

پس پټ ننووت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا قسم یا ښی لاس).

تفسیر: یعنی په زور او قوت سره ئې ودرزول او ګرد (تول) ئې سره مات او ګوډ کړل. د انبیاء په سورت کښې دغه قصه مفصله تیر شوی ده چې ابراهیم علیه السلام داسې قسم یاد کړی وو ﴿ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ ﴾

فَاَقْبَلُوْٓا اِلَيْهِ يَزِفُّوْنَ ﴿۹۴﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهیم) ته چې رامنډې ئې وهلې (پسې لپاره د نیولو).

تفسیر: کله چې خلق له خپلې میلې او چرچې څخه بیرته راوګرځیدل که ګورې چې د دوی بتان ګوډ او مات توټې توټې پراته دي نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهیدل چې دغه کار پرته (علاوه) له ابراهیم څخه بل چا نه دی کړی لکه چې ګرد (ټول) د ده په چار چاپیر کښې سره راټول شول او ورته وویل چې دغه زمونږ معبودان دي ولې مات کړي دي.

قَالَ اَتَعْبُدُوْنَ مَا تَنْحِتُوْنَ ﴿۹۵﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿۹۶﴾

وویل (ابراهیم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو ئې تراشوئ (او پخپلو لاسو ئې جوړوئ) حال دا چې الله پیدا کړي یئ تاسې او هغه (عمل) چې کوئ ئې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بتان مات کړي دي تاسو هغه پسې ولې ګرځئ تاسې پخپله ولې داسې چټې (بیکاره) او احمقانه حرکات کوئ ؟ آیا د تیږو (ګټو) بیځانه بت چې تاسې ئې پخپلو لاسو سره جوړوئ د عبادت لائق کیدی شي او له هغه الله تعالیٰ څخه مو چې ستاسې او ستاسې د اعمالو او د دغو تیږو (ګټو) او د نورو ګردو (ټولو) موجوداتو خالق دی ولې شکولې دی؟ کله چې الله تعالیٰ د ټولو موجوداتو خالق او رب دی نو تاسې ولې د نورو اشیاؤ په عبادت کښې مشغول او لګیا کیږئ ؟ حال دا چې دغه نور اشیاء هم مخلوق فی المخلوق دي آخر دغه څومره جهالت او ظلمت دی؟

قَالُوا ابْنُوْا لَهٗ بُنْيَانًا فَاَلْقُوْهُ فِى الْجَحِيْمِ ﴿۹۷﴾ فَاَرَادُوْا بِهٖ كَيْدًا فَجَعَلْنٰهُمُ الْاَسْفَلِيْنَ ﴿۹۸﴾

وویل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهیم) ته یوه بناء (او له خسو ئې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهیم) د اور په ډیرې

کښې. پس اراده وکړه دوی له ابراهیم سره د فریب (دپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندی (خوار سپک)

تفسیر: کله چې د ابراهیم علیه السلام د دغو معقولو خبرو جواب دوی ورنشو کړی نو داسی تجویز ئی سره غوته کړ چې راځئ یوه لویه آتشخانه (بهتی) جوړه کړو ۔ او ابراهیم د هغې په اور کښې وغورځوو ۔ څو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کښې د بتانو عقیده بیرته تینګه شی ۔ او په عین زمان کښې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کښې پیدا شی ۔ او ګرد (تول) سره وپوهیږی چې د مخالفت انجام څرنګه کیږی ؟ څو وروسته له دی نه بل څوک له سره داسی یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړی مګر الله تعالیٰ بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول ۔ او هغه دیر زورور اور ئی پر خپل خلیل ګلزار کړ چې له هغه څخه علی رؤس‌الاشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسی او ستاسی معبودان که تول سره خپل لاسونه یو کړئ ۔ خو بیا هم د الله تعالیٰ د یوه مخلص بنده یو ویښته ته هم څه ضرر او زیان نشی رسولی او له سره د دی خبری مجال نه لری چې د ابراهیم علیه السلام د رب او د الله تعالیٰ له اجازی څخه ماسواء یو ویښته ئی هم وسوځوئ!.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾

او وویل (ابراهیم) بیشکه زه تلونکی یم (مامور به د) رب خپل ته ژر به لاره راوښیی ماته (رب زما).

تفسیر: کله چې ابراهیم علیه السلام له خپل قوم څخه مأیوس او ناامیده شو ۔ او پلار ئی هم پری سختی او شدت شروع کړ ۔ نو د هجرت اراده ئی وفرمایله او الله تعالیٰ د شام لار ورته وروښوده .

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠٠﴾

ای ربه زما راوبښه ماته (ځوی) له صالحانو (چې معین وی په طاعت د تا او مین وی په غربت کښې زما)

تفسیر: یعنی کله چې تبر او قوم او کور کهول می پریښود نو ښه اولاد راته عطاء کړه چې په دینی چارو کښې زما مدد وکړی ۔ او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه .

فَبَشَّرۡنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيۡمٍ ﴿۱۰۱﴾

پس زیری وکړ مونږ په دغه (ابراهیم) په داسی هلک چی ډیر تحمل والا به وی.

تفسیر: یعنی له دی نه معلوم شو چی حضرت ابراهیم علیه السلام د اولاد په نسبت چی دعاء کړی وه ـ او د الله تعالیٰ په دربار کښی قبوله شوه نو هم دغه هلک ئی د الله تعالیٰ په دربار کښی د قربانی په شان وروړاندی کړ، له موجوده توریت څخه هم ثابت دی کوم هلک چی ابراهیم علیه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی ؤ هغه هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی. او ځکه ئی نوم اسمٰعیل علیه السلام کیښود شو چی معنی ئی «واورید الله» ده لکه چی اسمٰعیل له دوو لفظونو څخه جوړ دی چی «**سمع** ـ اوریدل» او «ایل ـ الله» دی یعنی الله تعالیٰ حضرت ابراهیم علیه السلام دعا واوریده او مستجابه ئی وګرځوله او دغه هلک ئی ورعطاء کړ ـ په «توریت» کښی دی چی الله تعالیٰ ابراهیم ته وویل چی د اسمٰعیل علیه السلام په باره کښی ماله تا واوریده ـ نو په دی بناء په دغه آیت کښی چی د هغه ذکر دی هغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی حضرت اسحٰق علیه السلام نه دی. برسیره په دی د ذبحی د قصی د ختمولو څخه وروسته د حضرت اسحٰق علیه السلام بشارت جلا (جدا) ورکړی شوی دی. ﴿وَبَشَّرۡنٰهُ بِاِسۡحٰقَ نَبِيًّا﴾ معلوم شو چی په ﴿فَبَشَّرۡنٰهُ بِغُلٰمٍ حَلِيۡمٍ﴾ کښی علاوه پر اسحٰق علیه السلام د بل کوم هلک بشارت مذکور دی. د اسحٰق علیه السلام د بشارت ورکولو سره د هغه د نبی ګرځولو زیری هم ورکړی شوی دی. او د «هود» په سورت کښی له حضرت اسحٰق علیه السلام سره د حضرت یعقوب علیه السلام بشارت هم ورکړی شوی دی چی د حضرت اسحٰق علیه السلام ځوی دی ﴿وَمِنۡ وَّرَآءِ اِسۡحٰقَ يَعۡقُوۡبَ﴾ (د هود ۷ رکوع) بیا نو څرنګه ګمان کاوه شی چی حضرت اسحٰق علیه السلام به ذبیح وی ګواکی پخوا له نبوت او د اولاد له عطاء څخه ذبیح کیږی نو ځکه لا محاله د دی خبری تسلیم ضروری کیږی چی هم دغه حضرت اسمٰعیل علیه السلام ذبیح الله دی چی د ده په متعلق د ولادت د بشارت په وخت کښی نه د نبوت او نه د اولاد د اعطاء وعده کړی شوی وه. هم دغه ده چی د قربانی یادګار او د هغه متعلقه رسوم برابر په بنی اسمٰعیل علیه السلام کښی د وراثت په طور منتقل او ادامه لری. او نن هم د بنی اسمٰعیل علیه السلام هم دغه روحانی اولاد یعنی مونږ مسلمانان د همغه مقدس یادګار حاملین یو. په موجوده توریت کښی تصریح ده چی د قربانی مقام «مورا» یا «مریا» ؤ یهودیان او نصرانیان د دغه ځای په پته ښودلو کښی له هغو احتمالاتو څخه کار اخیستی دی چی له مطلبه ډیر لری دی. حال دا چی نهایت اقرب او بی تکلفه خبره دا ده چی دغه ځای «مروه» دی چی بیخی له کعبی شریفی سره نژدی واقع او هغه ځای دی چی هلته معتمرین د بین الصفا والمروة له سعیی وروسته حلالیږی. او ممکن دی چی په ﴿بَلَغَ مَعَهُ السَّعۡيَ﴾ کښی د هم دغی سعی په طرف اشاره وی. د امام مالک په موطا کښی یو روایت دی چی «رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروی په طرف اشاره وکړه او وی

ویل چی دغه د قربانی ځای دی» غالباً دغه اشاره د ابراهیم او اسمٰعیل علیه السلام هم دغه د قربانی ځای ته ده که نه د دوی په زمانه کښې خو خلق عموماً له مکی معظمی څخه دری میله لری په «منیٰ» کښې قربانی کوله لکه چی تر نن پوری همغه سنت هملته جاری دی. معلومیږی چی د ابراهیم علیه السلام د قربانی اصلی ځای «مروه» ؤ بیا حجاجو د ذبائحو د کثرت په ملحوظ هغه «منیٰ» ته منتقل کړ. په عظیم‌الشان قرآن کښې هم ﴿ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ ﴾ او ﴿ ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴾ مذکور دی چی له همغه څخه د کعبی شریفی نژدیوالی څرګندیږی (ښکاره کیږی) والله اعلم. په هر حال قرائن او آثار هم دغه راښیی چی «ذبیح الله» همغه اسمٰعیل ؤ چی په مکی معظمی کښې اوسیده او هم هغلته د ده نسل خور شوی دی. په تورات کښې دغه هم مصرح ده چی «حضرت ابراهیم علیه السلام ته حکم ورکړ شو چی خپل یو نازولی محبوب ځوی قربانی کړه!» او دغه مسلم دی چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام پر حضرت اسحٰق علیه السلام لوی ؤ نو بیا حضرت اسحٰق علیه السلام د حضرت اسمٰعیل علیه السلام په موجودیت کښې څرنګه د حضرت ابراهیم علیه السلام یواځی یو ځوی کیدی شی؟ عجیبه خبره لا دا ده چی دلته د ابراهیم د دعا په جواب کښې د هغه هلک بشارت چی ورکړی شوی دی هغه ته ئې «غلام حلیم» ویلی دی لیکن د حضرت اسحٰق په بشارت کښې کله چی ابتداء پرښتو د الله تعالیٰ له جانبه زیری ورکاوه په «غلام علیم» سره تعبیر کړی شوی دی ـ د الله تعالیٰ له خوا په لوی قرآن کښې د «حلیم» لفظ پر حضرت اسحٰق یا بل کوم نبی نه دی اطلاق کړی شوی بلکه دغه لقب یواځې پر هم دغه هلک چی د همغه د ولادت بشارت دلته ورکړی شوی دی او د ده پر پلار حضرت ابراهیم اطلاق شوی دی لکه چی د هود په ۷ رکوع ۷۵ آیت کښې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴾ راغلی دی او د توبی په (۱٤) رکوع ۱۱٤ آیت کښې ﴿ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴾ مذکور دی چی له هغه څخه ظاهریږی چی هم دغه پلار او ځوی په هم دغه خاص لقب سره ملقب کیدلو وړ (لائق) او مستحق دی. د «حلیم» او د «صابر» مفهوم سره نژدی دی . د هم دغه «غلام حلیم» له ژبی څخه دلته داسی نقل فرمائی ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ د انبیاء په (٦) رکوع ۸۵ آیت کښې ئې په صاف دول (طریقه) سره فرمایلی دی ﴿ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ ښائی له هم دغه سببه ئې د «مریم» په سورت کښې حضرت اسمٰعیل ته «صادق الوعد» فرمایلی وی چی د ﴿ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴾ وعده ئې په څه ښه شان سره تصدیق او رښتیا کړه. په هر حال د حلیم ـ صابر او صادق الوعد د القابو مصداق همغه یو شی معلومیږی چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام دی ﴿ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ﴾ د «البقرة» په سورت کښې د کعبی شریفی د تعمیر په وخت کښې د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له ژبی څخه کومه دعا چی نقل فرمایلی شوی ده په هغی کښې دغه الفاظ هم شته ﴿ وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ ﴾ بعینه د هغه مسلم تثنیه هم دلته هم د قربانی په ذکر کښې داسی اداء فرمائی چی ﴿ فَلَمَّا أَسْلَمَا ﴾ او د هم دغو دواړو ذریات ئې په خصوصی دول (طریقه) په «مسلم» سره ملقب وفرمایل بیشکه چی له دی نه اسلام ـ تفویض ـ صبر او تحمل بل

به څه وی؟ چی دغو دواړو پلار او زوی د ذبحه کولو او د ذبحه کیدلو په وخت کښی له خپلو ځانونو څخه راښکاره او څرګند کړل هم دغه د همغه «أسلما» صله ده چی الله تعالیٰ د دغو دواړو صوری او معنوی زریات ئی د ﴿ اُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ ﴾ وګرځول فلله الحمد علیٰ ذلک والشکر له.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يٰبُنَيَّ اِنِّيْٓ اَرٰى فِي الْمَنَامِ اَنِّيْٓ اَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرٰى ؕ قَالَ يٰٓاَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ؗ سَتَجِدُنِيْٓ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾

پس کله چی ورسید اسمٰعیل سره له پلار خپل حد د سعی ته وویل (ابراهیم) ای ځویګیه زما بیشکه زه پرله پسی وینم په خوب کښی داسی چی بیشکه زه ذبحه کوم تا پس ته هم نظر وکړه چی څرنګه مصلحت ګڼی؟، وویل (اسمٰعیل) ای پلاره زما وکړه ته همغه چی حکم ئی درباندی شوی دی ژر ده چی وبه مومی ته ما که اراده فرمایلی وی الله له صبر کوونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چی حضرت اسمٰعیل علیه السلام لوی ځلمکی (ځنکی) او د دغه کار وړ (لائق) او قابل شو چی د خپل پلار په مخ کښی مندی ووهی او ورسره وځغلی او د ده په کارونو کښی ورسره سعی ـ کوښښ وکړی او زیار (محنت) وکړی نو په دغه وخت کښی حضرت ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پوری یو ځوی ته ووایه څو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړی. چی په خوښی سره دغه کار ته تیارېږی ؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږی؟ وائی چی حضرت ابراهیم علیه السلام پرله پسی دری شپی هم دغسی خوب لیده په دریمه ورځ کښی ئی خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه چی ځوی ئی هم بلا توقفه هغه ومنله. او وی ویل «بابا جانه! نو ولی ډیل او ځنډ (تاخیر) کوئ ؟ هر هغه حکم چی لوی مالک له جانبه تاسی ته شوی دی، ژر تر ژره ئی اجراء او نافذ کړئ! په دغسی کارونو کښی هیڅ صلاح او مشوری ته ضرورت نشته. د الله تعالیٰ د حکم په امتثال کښی نه ښائی چی د پلارتوب شفقت مانع شی زما له جانبه بیخی مطمئن او ډاډه اوسئ! ان شاء الله تاسی به وګورئ چی زه به څه صبر او تحمل سره د الله تعالیٰ د دغه حکم تعمیل کوم». په زرګونو رحمتونه دی وی پر دغسی پلار او ځوی باندی؛

فَلَمَّآ اَسْلَمَا وَتَلَّهٗ لِلْجَبِيْنِ ﴿۱۰۳﴾

پس کله چی غاړه کیښوده (دواړو حکم د الله ته) او وائی چاوه دغه (اسمٰعیل) پر ښی) اړخ د ده.

تفسیر: (یا وائیچوه پرمخی پر وچولی د ده) پرمخی ئی ځکه واچوه څو د ځوی مخ ورته مخامخ نشی، نه چی د پلارولۍ مینه او محبت په جوش راشی او د دغه حکم په تعمیل کښی څه ډیل او ځنډ (تاخیر) واقع شی وائی چی دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده. زیات له دی نه الله تعالیٰ نه دی فرمایلی چی څه کیفیت او ماجرا تیره شوه - یعنی هغه احوال په ویلو او لیکلو کښی نه راځی چی د دوی پر زړونو تیر او پر ملائکو طاری شوی دی.

وَنَادَيْنٰهُ أَنْ يّٰاِبْرٰهِيمُ ﴿۱۰۴﴾ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا ۚ

او غږ وکړ مونږ ده ته داسی چی ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړ تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا)،

تفسیر: یعنی بس! بس!! پریږده !!! تا رښتیا کړ خوب خپل! او قبوله می کړه دغه قربانی ستا! زمونږ مقصود خو ستا د زوی د حلالولو نه دی! او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور ؤ چی ته په هغه کښی پوره بریالی (کامران) او کامیاب ووتی.

إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۰۵﴾ إِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْبَلٰٓؤُا الْمُبِينُ ﴿۱۰۶﴾

بیشکه مونږ هم داسی (لکه نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزا ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی هم دا (ذبحه) خامخا هم دا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنی داسی سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینی دپاره صادروو - او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیل کښی کرځوو - بیا ورته لوئی درجی ورکوو. په توریت کښی راغلی دی لکه چی ابراهیم علیه السلام وغوښت چی خپل زوی قربانی کړی نو یوی پرښتی ورغږ کړ چی خپل لاس دی ونیسه! نورو پرښتو ورته داسی الفاظ وویل «الله تعالیٰ وائی کله چی تا داسی کار وکړ - او خپل یو نازولی زوی دی ونه ژغوره (منع نه کړو) زه به تاته برکت درکړم - او ستا نسلونه به د آسمانی ستوریو په شان او د بحر د ساحل د شګو په شان خواره واره کړم» (توریت تکوین اصحاح ۲۲ آیت دا).

وَفَدَيۡنٰهُ بِذِبۡحٍ عَظِيۡمٍ ۝١٠٧

او فدیه مو ورکړه دغه (اسمٰعیل) ته په مذبوحی لوئی (جنتی پسه سره).

تفسیر: یعنی د لوئی درجی چی له جنته راغلی وه. یا ډیره قیمتداره یا سمینه ـ څربه او تیار بیا هم دغه د قربانی رسم د حضرت اسمٰعیل علیه السلام د عظیم‌الشان یادګار په شان د تل دپاره همیشه قائم او دائم پاتی شو.

وَتَرَكۡنَا عَلَيۡهِ فِى الۡاٰخِرِيۡنَ ۝١٠٨ سَلٰمٌ عَلٰٓى اِبۡرٰهِيۡمَ ۝١٠٩

او باقی پریښود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چی سلام دی پر ابراهیم (یا باقی پریښود مونږ پر ابراهیم ښه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پوری.

تفسیر: سلام دی زمونږ پر ابراهیم باندی یعنی مونږ تر نن پوری حضرت ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو علیٰ نبینا و علیه الف سلام وتحیة.

كَذٰلِكَ نَجۡزِى الۡمُحۡسِنِيۡنَ ۝١١٠ اِنَّهٗ مِنۡ عِبَادِنَا الۡمُؤۡمِنِيۡنَ ۝١١١

هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د ابراهیم نیکه) جزاء ورکوو (نورو محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه چی دی له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی (خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام زمونږ له اعلیٰ درجه ایماندارو بندګانو څخه دی.

وَبَشَّرۡنٰهُ بِاِسۡحٰقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِيۡنَ ۝١١٢

او زیری ورکړ مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسمٰعیل) په اسحٰق سره چی نبی و له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چی هغه ړومبنی زیری د اسمٰعیل علیه السلام ؤ او د ذبحی د قصی ګرده (توله) واقعه پر هغه مبنی وه.

وَبٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلٰٓى إِسْحٰقَ ۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾

او برکت اچولی ؤ مونږ پر دغه (اسمٰعیل) او پر اسحٰق (په تکثیر د اولاد) او له اولادی د دی دواړو څخه څوک نیکو کار دی (په ایمان او طاعت سره) او څوک ظالم دی په ځان خپل ښکاره (په کفر او معصیت سره)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه فرمائی دغه دواړه ئی وویل د ابراهیم علیه السلام دغو دواړو ځامنو ته. د دغو دواړو ډیر اولاد خور شو. د اسحٰق علیه السلام په اولاد کښی د بنی اسرائیلو انبیاء پیدا شول. او د اسمٰعیل علیه السلام له اولادی څخه عرب متشکل شول چی د هغوی له منځه زمونږ رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم مبعوث شوی دی. یعنی د دوی اولاد (ځوځات) تول سره یو شان نه دی. په دوی کښی داسی نیکان او پاکان هم شته چی د خپلو آباؤ او اجدادو نومونه روښانه او ژوندی کوی. او ډیر بدان او خراب سری هم په کښی شته چی د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله (له وجی) هغوی ته د دغو معظمی کورنی ننګ ویلی شی. او د بدو سزاؤ وړ (لائق) او مستحق دی.

تنبیه: عموماً مفسرینو د ﴿وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ضمیر د ابراهیم او اسحٰق په طرف راجع کړی دی مګر حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه هغه د حضرت اسمٰعیل او اسحٰق په طرف راجع کړی او مضمون ته ئی زیات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلٰى مُوسٰى وَهٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کړی ؤ پر موسیٰ او هارون او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډیر لوی (ویر اندیښنی) نه.

تفسیر: یعنی د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه ئی نجات ورکړ او د قلزم له بحیری څخه ئی پوری ایستل په ډیره آسانی سره.

وَنَصَرْنٰهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغٰلِبِينَ ﴿١١٦﴾

او نصرت مو ورکړ دغو (سبطیانو) ته پس ؤ هم دوی بریالیان (کامیاب) (پر قبطیانو دښمنانو خپلو).

تفسیر: یعنی فرعون او د فرعونیانو لاؤ لښکر ئی ګرد (تول) سره غرق او ډوب کړل ـ او بنی‌اسرائیل ئی غالب ـ مظفر او منصور وګرځول او د هالکینو قبطیانو د املاکو او اموالو وارثان ئی هم دغه سبطیان او اسرائیلیان کړل.

وَاٰتَيْنٰهُمَا الْكِتٰبَ الْمُسْتَبِيْنَ ﴿۱۱۷﴾

او ورکړی مو دی دغو دواړو (ورونو) ته کتاب (توریت) ډیر ښه بیانوونکی (شرائعو لره).

تفسیر: یعنی توریت شریف چی په هغه کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر تفصیل او ایضاح سره بیان شوی دی.

وَهَدَيْنٰهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيْمَ ﴿۱۱۸﴾

او ښودلی مو وه دغو دواړو (ورونو) ته لاره سمه (رسوونکی مقصود ته).

تفسیر: یعنی په ښو افعالو او اقوالو کښی مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل! او پر سمه صافه لاره مو دوی رهی (روان) کړل! او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چی د انبیاؤ د عصمت له لوازمو څخه دی.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْاٰخِرِيْنَ ﴿۱۱۹﴾ سَلٰمٌ عَلٰى مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿۱۲۰﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۱۲۱﴾ اِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۲۲﴾

او پری ښود مونږ په دی دواړو (ورونو) په وروستنیو خلقو کښی دا چی سلام دی (د الله له طرفه) پر موسیٰ او هارون بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکی جزاء د موسیٰ او هارون نیکه) جزاء ورکوو (نورو) محسنانو نیکوکارانو ته بیشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندګانو زمونږ دی چی

(خاص) مؤمنان دی.

تفسیر: یعني زمونږ د کاملو ایماندارانو بندګانو څخه دی.

وَاِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۲۳﴾ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿۱۲۴﴾
اَتَدْعُوْنَ بَعْلًا وَّتَذَرُوْنَ اَحْسَنَ الْخٰلِقِيْنَ ﴿۱۲۵﴾

او بیشکه الیاس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې وئی ویل قوم خپل ته آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله څخه) آیا تاسې عبادت کوئ د (هغه بت چې نوم ئې) بعل (دی) او پرېږدئ تاسې (عبادت) د ښه پیدا کوونکي

تفسیر: د ځینو په نزد حضرت الیاس علیه السلام د حضرت هارون علیه السلام له نسله دی. الله تعالیٰ الیاس علیه السلام د شام په ملک کښې یوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کښې ؤ ولیږه د هغه خلق د هغه بت په عبادت کښې مشغول ؤ چې د «بعل» په نامه سره مشهور ؤ.
حضرت الیاس علیه السلام دوی د الله تعالیٰ له قهره او غضبه وویرول او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت څخه ئې پوه او خبردار کړل او وئې ویرول.

اَللّٰهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۲۶﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې تېرومبي ؤ.

تفسیر: یعني هسې خو په دنیا کښې بنيآدمان هم د تحلیل ـ ترکیب ـ تعدیل ـ تحویل او نورو وسائلو په ذریعه ظاهراً ډېر شیان جوړوی ـ مګر ډېر ښه خالق ـ صانع او جوړونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو ـ فروعو ـ جواهرو ـ اعراضو ـ صفاتو ـ موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقیقي خالق دی. هغه لوی ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نیکونه ئې پیدا کړی دی نو بیا به دغه کار چیری جائز او روا وی چې هغه ﴿اَحْسَنُ الْخٰلِقِيْنَ﴾ پرېږدئ او د «بعل» بت په عبادت کښې بوخت (مشغول) او لګیا شئ او له هغه څخه امداد او مرسته (مدد) وغواړئ چې په ظاهری ډول (طریقه) سره د یوی ذری د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لری بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کښې څرنګه چې د دوی زړه غوښت جوړ شوی او پخپل دغه ځای کښې درولی شوی دی.

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه پس بیشکه دوی به خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجنولو سزا دوی ته هرومرو (خامخا) وررسیږی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾

مګر تکذیب ونه کړ (د دوی هغو) بندګانو د الله چی مخلصان دی.

تفسیر: یعنی نور ګردو (تولو) هغه ته د دروغو نسبت وکړ مګر د الله تعالیٰ مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ نو ځکه له سزا څخه ئی نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾

او پری ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په وروستنیو خلقو کښی سلام دی (له الله) پر ال یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وائی لکه چی «طور سینا» ته «طورسینین» هم ویلی کیږی. یا به له «الیاسین» څخه د حضرت الیاس متبعین مراد وی. او ځینی «آل یاسین» ئی هم لولی نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وی یا به د هغوی نوم «یاسین» او د «آل» لفظ به مقحم او زائد وی لکه چی په «**کماصلیت علیٰ آل ابراهیم**» کښی یا چی په «**اللّٰهم صلّ علیٰ آل ابی اوفی**» کښی دی والله اعلم.

إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾
وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا
عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾

بیشکه مونږ هم داسی (په مثل د نیکه جزاء د الیاس نیکه) جزاء ورکوو
نیکو بندګانو ته بیشکه چی دی له هغو بندګانو زمونږ دی چی (خاص)
مؤمنان دی. او بیشکه چی لوط وو خامخا له مرسلانو څخه کله چی نجات
ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ته تولو ته مګر یوی زړی ښځی ته چی وه دا
په باقی پاتی کیدونکیو (د عذاب) کښی

تفسیر: یعنی د ده ښځه چه له معذبینو سره تعلق او ارتباط درلود (لرلو).

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِيْنَ ﴿۱۳۶﴾

بیا مونږ ګرد (تول) سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسواء له لوط علیه السلام څخه او د ده له کورنی څخنی نور د هغو کلیو پر ګردو (تولو) هستیدونکیو باندی د دوی کلی واړولی شول. دغه قصه پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی په تفصیل سره لیکلی شوی ده.

وَاِنَّكُمْ لَتَمُرُّوْنَ عَلَيْهِمْ مُّصْبِحِيْنَ ﴿۱۳۷﴾ وَبِالَّيْلِ ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۳۸﴾

او بیشکه چی تاسی خامخا تیریږئ (ای اهل د مکی) پر دوی په دی حال
کښی چی صبا کوونکی ئی (د ورځی) او د شپی (یعنی هر وخت پری
تیریږئ) آیا پس عقل نه چلوئ (چی عبرت تری واخلئ).

تفسیر: دغه ئی مکیانو ته فرمایلی دی ځکه چی کوم قوافل چی له معظمی مکی څخه شام ته تلل او راتلل د دوی د لاری په منځ کښی د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ اوښتیو کلیو به ئی سترګی لګیدلی. یعنی سره له دی چی دوی تل ترتله پر همغو ورانو قریو تیریدل او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لوئ نښی ئی لیدلی خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو څخه نه حاصلیده. آیا دوی پر دی نه پوهیږی کوم حال او انجام چی د بل یو نافرمانه قوم شوی وی همغسی احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکی دی.

وَاِنَّ يُوْنُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۳۹﴾ اِذْ اَبَقَ اِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُوْنِ ﴿۱۴۰﴾ فَسَاهَمَ
فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِيْنَ ﴿۱۴۱﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوْتُ وَهُوَ مُلِيْمٌ ﴿۱۴۲﴾

او بیشکه چې یونس خامخا له مرسلانو څخه دی. لکه چې وتښتید (له خپل قوم څخه) طرف د هغې بیړی د ډکی ته پس قرعه ئې واچوله (له دغو خلقو د بیړی (سره) دری کرته) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کښې بیا نو ځان ئې سیند ته واچوه). پس یوه مری کړ دغه (یونس) لره مهی کب حال دا چې دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کښې).

تفسیر: یعنی بیړی د سیند په منځ کښې په چورلیدلو شروع وکړه - پر بیړی سورو خلقو وویل چې زمونږ پر دغې بیړی کښې داسی کوم مریی هم سور دی چې له خپل باداره تښتیدلی دی نو د ګردو (تولو) پر نامه څو ځلی پچې واچولی شوی خو په هر ځلی به پچه (قرعه) د هم دغه یونس علیه السلام پر نامه خته. دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښې په تفصیل سره تیره شوی ده هلته دی د هغې تحقیق ولوست شي. د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادی خطاء په اقتضاء بی له دی نه چې د الله تعالیٰ حکم ته ئې انتظار کولی له هغه کلی څخه ووت او د الله تعالیٰ د عذاب د نزول ورځ ئې تعیینه فرمایلی وه.

فَلَوۡلَآ اَنَّهٗ كَانَ مِنَ الۡمُسَبِّحِيۡنَ ﴿۱۴۳﴾ لَلَبِثَ فِىۡ بَطۡنِهٖۤ اِلٰى يَوۡمِ يُبۡعَثُوۡنَ ﴿۱۴۴﴾

پس که نه وی دغه خبره بیشکه چې دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو څخه. نو خامخا پاتی به وو په نس د دی مهی کښې تر هغې ورځې پوری چې بیا ژوندی راپاڅولی شی (خلق).

تفسیر: یعنی کله چې د مهی (کب) په ګیډه کښې او پخوا له هغه څخه به یونس علیه السلام د الله تعالیٰ په ذکر او یاد کښې ډیر مشغول وو نو ځکه مونږ هغه ته ډیر ژر نجات ورکړ که نه تر قیامته به دی د همغه مهی په ګیډه کښې پاتی وو او د باندی وتل به ئې په برخه نه کیده او د همغه مهی غذا او خوراک به کیده.

تنبیه: ﴿لَلَبِثَ فِىۡ بَطۡنِهٖۤ﴾ الآية - د دی خبری کنایه ده چې دی به له سره له هغه ځایه نه ووت. دغه واقعه د فرات په سیند کښې واقع شوی ده علامه محمود الالوسی البغدادی لیکی چې «ما په خپله په دغه سیند کښې ډیر لوی لوی کبان لیدلی دی ښائی دغه خبره د تعجب مورد ونه ګرځی» پخوا تیر شو چې د کب په ګیډه کښې د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنۡتَ سُبۡحٰنَكَ ۖ اِنِّىۡ كُنۡتُ مِنَ الظّٰلِمِيۡنَ﴾

فَنَبَذۡنٰهُ بِالۡعَرَآءِ وَهُوَ سَقِيۡمٌ ﴿۱۴۵﴾ وَاَنۡۢبَتۡنَا عَلَيۡهِ

شَجَرَةً مِّنۡ يَّقۡطِيۡنٍ ﴿۱۴۶﴾

پس وموغورځوه دغه (یونس) په ډاگ میدان کښې حال دا چې دی رنځور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له جلغوالاوو (کدو) نه.

تفسیر: پر مهی حکم وشو چې دی حضرت یونس علیه السلام له خپلې گیډې څخه قی کړی ـ او په یوه خلاص میدان کښې ئې وغورځوی غالباً یونس علیه السلام به د کافي غذا او هواء او نور ضروریاتو د نه رسیدلو له سببه رنځی او نحیف شوی وو. وائی چې د ده ضعف او نحیفی دی اندازې ته رسیدلی وه چې لمر پلوشې او د مچ او نورو شیانو کښیناستل هم د ده پر بدن بد لگیده ، الله تعالیٰ پخپل قدرت د ده په څنگ کښې د کدو یو بوټی سم د لاسه زرغون او لوی کړ چې د هغه د جلغ د پاڼو سیورې د ده پر جسم لویده ـ او هم دغسې به پاک الله د ده د غذا او نورو ضروریاتو وسائل او وسائط هم پخپل قدرت وربرابر کړی وی.

وَاَرۡسَلۡنٰهُ اِلٰى مِائَةِ اَلۡفٍ اَوۡ يَزِيۡدُوۡنَ ﴿۱۴۷﴾

او بیا مونږ ولیږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دی نه.

تفسیر: یعنی یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمیرل کیدی نو د هغوی شمیر یو لک تنه وو او که تول واړه او لوی سره وشمیرل شی نو د هغوی شمیر زیات وو. یا داسی وواییٔ چې له یو لک تنو څخه زیات وو ـ او دوو لکو ته نه رسیدل. د زرو کسور ورسره مه لگوی نو یو لک ئی وواییٔ. او که کسر ورسره لگوئ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وی. والله اعلم.

فَاٰمَنُوۡا فَمَتَّعۡنٰهُمۡ اِلٰى حِيۡنٍ ﴿۱۴۸﴾

پس ایمان راووړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوی نیتی پورې.

تفسیر: یعنی د ایمان او یقین په برکت ئی د الله تعالیٰ له عذابه نجات وموند. او په خپل مقدر عمر پورې له دنیوی لذائذو او ژوندون څخه متمتع او مستفید شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه قوم پر یونس علیه السلام ایمان راوړ چې یونس علیه السلام له هغوی څخه تښتیدلی وو. دوی پرله پسی په ده پسی گرځیدل او لتوه ئی څو ورته ورسیدل او د یونس علیه السلام له موندلو څخه ډیر زیات خوښ او خوشال شول» دغه قصه پخوا له دی نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کښی هم لیکلی شوی ده هلته دی ولوستله شی.

فَاسْتَفْتِهِمْ اَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُوْنَ ﴿۱۴۹﴾ اَمْ خَلَقْنَا الْمَلٰٓئِكَةَ
اِنَاثًا وَّهُمْ شٰهِدُوْنَ ﴿۱۵۰﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ مِّنْ اِفْكِهِمْ لَيَقُوْلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾
وَلَدَ اللّٰهُ وَاِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿۱۵۲﴾

پس وپوښته ته (ای محمده) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونی دی ؟ او دوی لره ځامن دی ؟. او که مو پیدا کړی دی پرښتی ښځی (لونی د الله) حال دا چی دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرښتو کښی) خبردار! پوه شه! چی بیشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وائی (داسی) چی ولد راوړی دی الله حال دا چی بیشکه دوی خامخا دروغجنان دی (په دی ویلو خپلو).

تفسیر: یعنی د انبیاوو حال خو مو واورید چی د حضرت نوح، ابراهیم، اسمٰعیل، موسیٰ، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو (تولو) مشکلات د الله تعالیٰ په امداد او اعانت سره حل شول. خورا ډیر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالیٰ له امداد او معاونت څخه مستغنی او بی پروا کیدی نشی. اوس وروسته لږ څه د پرښتو او د پیریانو حال واورئ. چی کفارو د دوی په نسبت څرنګه چتی (بیکاره) او واهی عقائد له خپل ځانه ترلی او جوړ کړی دی لکه چی د عربو ځینو قبائلو به ویل چی پرښتی د الله تعالیٰ لونی دی. کله چی له دوی نه پوښتنه کیده چی ښه نو د دوی میندی څوک دی ؟. نو د لویو لویو پیریانو لونه به ئی ورښوولی په دی شانی چه (العیاذ بالله) د الله تعالیٰ تعلقات به ئی له پیریانو سره ترل. وروسته له دغو دواړو احوال ذکر کیږی. مګر پخوا له هغه د توطیه او تمهید په ډول (طریقه) د عربو د کفارو د دغی چتی (بیکاره) او مردودی عقیدی تردید شوی دی لکه چی د سورت په ابتداء کښی د عظمت او وحدانیت د دلائلو او قصصو په ضمن کښی د خپل قاهره قدرت د آثارو د بیان او تذکار څخه وروسته فرمائی چی اوس لږ شانی له دغو حمقاوو او جهلاوو څخه پوښتنه وکړئ چی آیا داسی لوی عظمت او قدرت والا الله تعالیٰ (معاذ الله) د خپل ځان دپاره که د اولاد تجویز هم کوی نو آیا د خپل ځان دپاره لونی غوره کوی ؟ او تاسی ته هلکان درکوی ؟ یوه خو دغه بی ادبی او ګستاخی شوه چی تاسی الله تعالیٰ ته د اولاد نسبت کوئ او بیا په اولاد کښی هم ورته کمزوری او ښکته او ضعیفه اولاد او پر هغه مستزاد چی پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ آیا کوم وخت چی مونږ پرښتی پیدا کولی دوی زمونږ په څنګ کښی ولاړ وو ؟ او دوی د هغوی د انثیت دغه اطلاع او اخبار له خپلو مشهوداتو او مرئیاتو څخه ورکوی ؟ آیا دوی په واقع سره له دی نه خبر او مطلع دی چه مونږ پرښتی اناثی پیدا کړی دی ؟ **لاحول ولا قوة الا بالله**

العلی العظیم! د دغه انتهائی سفاهت او حماقت په نسبت څه وویلی شی ؟

اَصۡطَفَی الۡبَنَاتِ عَلَی الۡبَنِیۡنَ ﴿۱۵۳﴾ مَا لَکُمۡ ۟ کَیۡفَ تَحۡکُمُوۡنَ ﴿۱۵۴﴾
اَفَلَا تَذَکَّرُوۡنَ ﴿۱۵۵﴾

آیا غوره کړی دی دغه (الله) لونی پر ځامنو څه وشوه پر تاسی (په دغه حکم د دروغو کښی) دغه څرنګه حکم کوئ تاسی آیا پس پند نه اخلئ تاسی (چی الله پاک دی له تولو عیوبو).

تفسیر: یعنی لږ ذره خو غور او دقت وکړئ د عیب ترلو دپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی که مو داسی یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله نو ښائی چی دغسی بی اساسه او بی منطقه به مو نه جوړوله. دغه کوم عدل او انصاف دی چی د خپل ځان دپاره هلکان غوره او پسند کړئ ؟ او پاک الله ته د لونو نسبت وکړئ ؟.

اَمۡ لَکُمۡ سُلۡطٰنٌ مُّبِیۡنٌ ﴿۱۵۶﴾ فَاۡتُوۡا بِکِتٰبِکُمۡ اِنۡ کُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَ ﴿۱۵۷﴾

آیا شته تاسی ته کوم برهان سند ښکاره (چی الله اولاد لری). پس راوړئ تاسی هغه کتاب خپل که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په خپل قول کښی).

تفسیر: یعنی بالاخر دغسی مهمله او بی اساسه خبره مو له کوم ځای څخه راایستلی ده ؟ له عقل او فهم او علمی اصول سره خو د دغی خبری هیڅ اړه (تعلق) او ارتباط نشته. نو آیا کوم نقلی سند د دغی عقیدی د اثبات دپاره لرئ ؟ که داسی وی نو بسم الله! راوړاندی ئی کړئ!.

وَ جَعَلُوۡا بَیۡنَہٗ وَ بَیۡنَ الۡجِنَّۃِ نَسَبًا ؕ وَ لَقَدۡ عَلِمَتِ الۡجِنَّۃُ اِنَّہُمۡ
لَمُحۡضَرُوۡنَ ﴿۱۵۸﴾ سُبۡحٰنَ اللّٰہِ عَمَّا یَصِفُوۡنَ ﴿۱۵۹﴾

او ګرځوی دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږی پیریان چی بیشکه دوی

خامخا حاضر کړی شوی دی (دوزخ ته). پاکی ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چی وائی ئی دوی (چی شریک او ولد ورته نیسی).

تفسیر: یعنی دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالیٰ د ځوموالی (دامادئ) تعلقات قائم کړی دی. سبحان الله! دوی څرنگه خبری کوی ؟ که موقع وموموء نو لږ شانی له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چی د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنگه دی ؟ او خپل ځانونو څه گڼی؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چی دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کیږی او د الله تعالیٰ په مخ کښی وړاندی کولی شی. آیا له ځوم او داماد سره هم داسی معامله کوله شی ؟ ځینو اسلافو له نسب څخه دغه مراد نیولی دی چه دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالیٰ مقابل حریفان گڼل لکه چی مجوسیان د «یزدان» او «اهریمن» قائلان دی. یعنی یوه ته د نیکی خدای او بل ته د بدی خدای وائی.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾

مگر هغه بندگان د الله چه پاک کړی شوی دی (منزه دی له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا له انسانانو ځنی د الله تعالیٰ غوره او منتخب بندگان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دی معلوم شو چه هلته د نسبونو او د ارتباطو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته بلکه هلته یواځی د بندگی او اخلاص پوښتنه کیږی.

فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾

پس بیشکه تاسو چی یئ او هغه چی عبادت ئی کوئ تاسی نه یئ تاسی (ای عابدانو او معبودانو په دغه بت پرستی سره په فتنه اچوونکی (د هیچا) مگر د هغه چا چی ننوتونکی د دوزخ دی (په علم الله کښی).

تفسیر: دیر خلق داسی گڼی چی د پیریانو په لاس کښی د بدی او پرښتو په لاس کښی د نیکی واک او اختیار شته هر چاته چی دوی وغواړی ښیگڼه (فائده) وررسوی او الله تعالیٰ ته ئی مقرب گرځوی او هر یوه ته چی دوی وغواړی بدی او تکلیف رسوی یا ئی گمراه کوی. ښائی د دغو

مفروضه وو اختیاراتو په بناء به ئی دوی د الله تعالیٰ اولاد یا خسر گرځولی وی. نو دلته ئی د دغی مسئلی جواب ورکړی دی چی نه ستاسی او نه د دوی په لاس کښی څه مستقل اختیار شته. تاسی او هغه شیاطین چی تاسو ئی عبادت کوئ. که ګرد (تول) سره یو ځای شئ د دغی خبری قوت او قدرت نه لرئ چی بی د الله تعالیٰ له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شئ ګمراه خو همغه څوک کیږی چی الله تعالیٰ دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخی لیکلی وی او د خپلی بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته ورسوی. (بیا وویل جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته).

وَمَا مِنَّآ إِلَّا لَهُۥ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾

او نشته له مونږ څنی هیڅوک مګر چی مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالیٰ دغه کلام د پرښتو له ژبی او د دوی له جانبه فرمایلی دی لکه چی په دیرو ځایونو کښی د انسانانو له جانبه دعاوی فرمائی. یعنی د هری لوئی پرښتی دپاره یو حد مقرر دی چی دا له هغه حده نشی وړاندی کیدی، دا ئی ځکه وفرمایل چی کافران وائی چی پرښتی د الله تعالیٰ لونه دی چی د پیریانو له ښځو څخه پیدا شوی دی. حال دا چی پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی. او پرښتی داسی وائی چی مونږ د دغی خبری له سره طاقت او توان نه لرو چی د الله تعالیٰ له احکامو د یوی ذری په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلصَّآفُّونَ ﴿١٦٥﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکی یو (په وخت د طاعت کښی).

تفسیر: یعنی په خپلو حدودو کښی هر څوک د الله تعالیٰ عبادت او د ده د احکامو د منلو دپاره تیار ولاړ دی. او له سره هیڅ یو د دی خبری طاقت او توان نه لری چی له هغه څخه د یوه ویښته په اندازه هم وړاندی وروسته وښوئیږی.

وَإِنَّا لَنَحْنُ ٱلْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾

او بیشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکی یو.

تفسیر: یعنی تر دی ځای پوری د پرښتو کلام ختم شو ـ وروسته له دی نه د مکی معظمی د

خلقو حال بیان فرمائی.

وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾
لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾

او بیشکه چی وو (دغه کفار) خامخا ویل به ئی داسی چی که چیری بیشکه وی له موږ څخه ذکر (کوم کتاب) له پخوانیو (کتابونو) څخه نو خامخا وو به موږ بندګان د الله مخلصان (بیا چی ورته راغی دغه قرآن) پس کافران شول په دغه (کتاب) پس ژر ده چه پوه به شی دوی (په عاقبت د دی کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال (وخت) چی د انبیاوو نومونه او قصی اوریدلی او د دوی له علم څخه بی خبران وو نو پخپلو منځ کښی به ئی سره داسی ویل «که موږ ته د دغو پخوانیو علوم حاصل وی یا پر موږ باندی هم کوم آسمانی کتاب یا د پند او نصیحت خبری نازلیدی نو موږ به پر هغو په ډیر ښه شان سره عمل کوه او خپل حسن الاعمال به مو نورو ته هم ښوول او په معرفت او عبادت کښی به مو تر دغی اندازی پوری ترقی او پرمخ تګ کوه چی د الله تعالیٰ په مخصوصو او منتخبو بندګانو کښی به شاملیدو» اوس چی د دوی په منځ کښی نبی الله صلی الله علیه وسلم مبعوث شوی دی دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتی دی او هغه خپل قول او اقرار ئی هیر کړی دی نو د دغه انحراف او انکار څخه کومه نتیجه او انجام چی دوی ته پیښیدونکی دی دوی به ئی عنقریب وګوری.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾
وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾

او خامخا په تحقیق پخوا لا صادر شوی دی حکم زموږ دپاره د بندګانو زموږ مرسلینو. چی بیشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بیشکه لښکری زموږ خامخا هم دوی بریالیانی (کامیاب) دی (په کفارو).

تفسیر: یعنی دغه خبره د الله تعالیٰ په علم کښی مقرره شوی ده چی د منکرینو په مقابل کښی

پاک الله له خپلو انبیاوو سره مدد او معاونت کوی او بالاخر د الله تعالیٰ لښکر غالب او بریالی (کامیاب) کیږی اګر که ضمناً حالات په هر ډول (طریقه) او هر وضعیت سره واوړی او لوټونه وخوری مګر فتحه ـ بری او کامیابی هرومرو (خامخا) د مخلصو بندګانو دپاره ده او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهری تسلط او غلبی په معیار وی مګر په دغه شرط چی دغه «جند» فی الواقع «جند الله» وی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿١٧٤﴾ وَّاَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿١٧٥﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر یوه وقته پوری. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چی وبه وینی دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی اوس څو ورځی نور هم دوی ته څه مه وائی! او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګوره دوی به هرومرو (خامخا) خپل انجام وګوری لکه چی وئی هم لید. کله چی وویل منکرانو تمسخراً چی کله به وی نزول د عذاب ؟ نو نازل شو

اَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿١٧٦﴾ فَاِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَآءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِيْنَ ﴿١٧٧﴾

آیا پس (په راتلو) د عذاب زمونږ تلوار کوی دوی. پس کله چی نازل شی (عذاب) په میدان (غولی) د دوی پس بد به وی صبا د ویرولیو شویو.

تفسیر: شاید ﴿ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴾ د آوریدلو په اثر به دوی داسی وی چی اوس نو ژر شه زمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوښیه! نو د هغه جواب ئی داسی ورکړ چی پر خپل ځان باندی د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چی تاسی نښلولی دی کله چی وخت ئی راشی هغه به ډیر بد وخت وی. د الله تعالیٰ عذاب داسی درځی لکه چی کوم دښمن سری ته په پټونی کښی د شپی پټ ناست وی او ګهیځ (سحر) د وقته یو ځلی په میدان کښی ځان ورښکاره کړی او پر خپل غلیم په ډانګپیلی (ښکاره) داړه واچوی. د الله تعالیٰ د عذاب د نزول په وخت کښی به د هغو خلقو حشر هم داسی کیږی چی دوی پخوا له دی نه ویرولی شوی دی او له آخری خاتمی څخه په ښه ډول (طریقه) پوه او مطلع کړی شوی دی لکه چی د مکی معظمی په فتح او په نورو ځایونو کښی هم داسی وشو. اوس بیا الله جل شانه واعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسی امر فرمائی

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿١٧٨﴾ وَّاَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُوْنَ ﴿١٧٩﴾

او مخ وګرځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوی نیتی پوری. او ګوره (دوی ته) پس ژر ده چه وبه وینی دوی (احوال خپل).

تفسیر: ښائی چی ږومبنی وعده د دنیوی عذاب وه ـ او دغه به د اخروی عذاب وی. یعنی تاسی ورته ګورئ چی وروسته له دی نه دغه کفار به آخرت کښی څه څه عذابونه مومی.

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۱۸۰﴾ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۱۸۱﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۸۲﴾

پاکی ده رب ستا لره (له هره عیبه او نقصانه) چی رب د عزت (قوت غلبی دی او پاک دی) له هر هغه څیزه چی (مشرکان ورته) نسبت کوی او سلام دی پر (تولو) مرسلینو استاځیو. او توله ثناء صفت خاص الله لره دی چی رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کښی ئی د ګردو (تولو) اصولی مضامینو خلاصه بیان کره ـ یعنی د الله تعالیٰ ذات له تولو عیوبو او نقائصو څخه پاک او منزه دی، په ګردو (تولو) کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف او ګردی (تولی) ښیګنی (خوبیٔ) د ده په پاک ذات کښی مجتمعی دی ـ پر ګردو (تولو) انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځی چی د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تنبیه: له احادیثو څخه، وروسته د لمانځه او د مجلس پر ختم کښی د دغو آیاتونو د لوستلو فضیلت ثابت شوی دی نو ځکه مونږ هم د هم دغه سورت د تفاسیرو خاتمه پر هم دغی عقیدی تینګه کره! څو مو پاک الله پر هم دغه عقیده باندی تینګ ولری!

﴿ سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ وَسَلٰمٌ عَلَى الْمُرْسَلِيْنَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾

(تمت سورة الصافات بفضل الله تعالی ومنه)

(سورة صٓ مكية وهي ثمان وثمانون آية وخمس ركوعات رقمها(۳۸) تسلسلهاحسب النزول ايضا (۳۸))

نزلت بعد سورة القمر

د «صٓ» سورت مکی دی (۸۸) آیته (۵) رکوع لری په تلاوت کښی (۳۸) او په نزول کښی هم (۳۸) سورت دی

وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

صٓ وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝١ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝٢

قسم دی په قرآن چی څښتن (خاوند) د پند ذکر بیان، شرف، شهرت، عظمت دی (داسی نه دی چی کفار د معبودانو په نسبت وائی). بلکه هغه کسان چی کافران شوی دی په کبر، سرکشی کښی دی (له قبوله د حق) او په مخالفت کښی دی (له مسلمانی سره).

تفسیر: یعنی دغه عظیم الشان، عالی مرتبت قرآن چی په ډیرو عمده وو نصائحو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبری ښوونکی او پوهونکی دی په جګ (وچت) غږ سره شهادت ورکوی هغه خلق چی له قرآنی صداقت او د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دی د هغه سبب داسی نه دی چی د قرآن په تعلیم یا تفهیم کښی څه نقص یا قصور شته یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د ده په تبلیغ او تبین کښی معاذ الله مقصر دی بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چه دغه مخلوق دروغ پری تری، چتی (بیکاره) لوئی، تکبر، غرور، نخوت، معاندت، مخالفت، جهالت او حماقت کوی او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کښی نښتی دی که چیری دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځی نو د حق او صداقت ډیر صاف او پاک سرک د دوی په نظر ورځی.

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ۝٣

(نه ګوری منکران چی) څومره ډیر هلاک کړی دی مونږ پخوا له دی څخه له اهل د زمانی پس ناری به ئی وهلی (عند نزول العذاب) حال دا چی نه به وو

هغه وخت د خلاصیدلو (او د تښتیدلو).

تفسیر: یعنی دوی ته دی معلوم وی چی د هم دغه غرور او تکبر په سبب او د انبیاؤ د الله د مقابلی او مجادلی په علت پخوا له دی نه ډیر اقوام او ملل سره تباه او برباد شوی دی، هغه خلق هم تر ډیرو مودو پوری د الله تعالیٰ له انبیاو سره جنګیدلی وو، بیا څه وخت چی پر هغوی هغه بد ساعت راغی او د الله تعالیٰ عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپیر ونیول نو سخت وویریدل او شورماشور او غلغله ئی ونښلوله، مګر د هغه وخت د آنی او فوری غلبلی او کریکی څخه هیڅ یوه نتیجه نه مرتبه کیده ځکه چی د خلاصی او نجات موقع تیره شوی وه او وخت او فرصت نه وو پاتی چی د دوی د دغو شور او بکاوو او فریادونو په طرف غوږ کیښودی شوی. («لات» د «لیس» په معنی ده چی «ت» تاکیداً پری زائده شوی ده او له «حین» سره مختص دی چی تری اسم یا خبر عموماً محذوفیږی «مناص» د واوی اجوف مصدر دی).

وَعَجِبُوٓا أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ ۖ وَقَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾

او تعجب کوی (کفار) له دی نه چی راغلی دی دوی ته (نبی) ویروونکی له دوی نه او وائی دا کافران چی دغه (ویروونکی نبی) ساحر کوډګر دی دروغجن.

تفسیر: یعنی که له آسمانه کومه پرښتنه راتلی خو بیا هم یوه خبره وه. زمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی او زمونږ په ویرولو او ژړولو ئی شروع کړی ده او داسی وائی چی زه د آسمان والا الله له جانبه راغلی یم. دغه یوه ډیره عجیبه خبره ده اوس ماسواء له دی نه بل څه وویل شی چی یوه کوډګر (ساحر) یوه د دروغو ننداره جوړه کړی ده، او د کوډو په زور دغه ننداری او کرشمی راښیی او ورته معجزه وائی او څو د افسانی خبری ئی هم راتولی کړی دی او د هغو په نسبت داسی دعوی کوی چی دغه د الله تعالیٰ رالیږلی شوی علوم دی او زه ئی رسول یم.

أَجَعَلَ ٱلْءَالِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَٱنطَلَقَ ٱلْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ ٱمْشُوا۟ وَٱصْبِرُوا۟ عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ ۖ

آیا ده ګرځولی دی دغه (۳۶۰) معبودان الله یو ؟ بیشکه دغه (ګرځول. د ډیرو معبودانو یوه ته چی تاسی نور معبودان پریږدئ او د یو الله عبادت کوئ) خامخا یو څیز ډیر عجیب دی (چی مثل نه لری) او لاړل په تلوار سره مشران

له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې ځئ (پاڅئ له دې ځایه) او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسیر: یعني دغه بل هم درواخلئ! د دومره بیشماره خدایانو دربارونه دې بند وي او یواځې یو الله ئې پریښی دی له دې نه بله لویه د تعجب خبره به څه وي چه د دغومره لوی جهان انتظام یواځې هم دغه یو الله ته وسپارلی شي او د مختلفو شعباتو او اداراتو هغه معبودان چې د هغوی بندگی له ډیرو کلونو راهیسی جریان او ادامه لری له یوی مخې ممنوع ودرولی شي. گواکی زمونږ پلرونه او نیکونه بیخي جاهلان او ناپوهان وو چې دغومره ډیرو بتانو او معبودانو ته ئې عبادت کاوه. په روایاتو کښې راغلی دی چه د ابوطالب په رنځورئ کښې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابوطالب ته ورغلل او هغه ته ئې د رسول الله مبارک شکایت یوړ چې دغه ستا وراره زمونږ معبودانو ته بدی ردی خبری کوی او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وائی تاسو ده ته نصیحت وکړئ! کله چه ابوطالب دغه خبری رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړی دوی د هغه په جواب کښې وویل «ای زما تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چه وروسته له هغه به گرد (تول) عربستان د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمت گاران شي او نور ادیان به ورته جزیه ورکوونکي اوسي» (یا ورته جزیه ورکوي) دوی خوشال شول او ورته ئې وویل «چې هغه څه شی دی؟ تاسی خو همغه یوه کلمه ووایئ مونږ ستاسی د لسو کلمو منلو دپاره تیار ولاړ یو» رسول الله مبارک وفرمایل چه «نه! هغه خو هم دا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده!» کله چه هغوی دغه خبره واوریدله ډیر په قهر او غصه شول او تاو کړی له هغه مجلسه پاڅیدل او وی ویل چه مونږ دومره ډیر خدایان پریږدو او فقط ستا په خوله یواځې هم دغه یو الله معبود ومنو! ځئ چه ځو! محمد صلی الله علیه وسلم له خپلو دغو چلونو او فریبونو څخه لاس اخیستونکی نه دی. ده زمونږ د دغو معبودانو په خلاف خپلې پښې لوڅې (بربندی) کړی دی او خامخا د هغوی پر ضد تبلیغات کوی مونږ لره هم ښائی چې د هم ده په شان خپل لستونی پورته او د خپلو معبودانو حمایت او عبادت وکړو نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړی پښه زمونږ د دغی پخوانی آبائی او اجدادی طریقې څخه وښوئیږی او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شی د ده د دغی بلیغی سعیی او کوښښ په مقابل کښې مونږ ته هم لازم دی چه ډیر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه ورښکاره کړو.

إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ۝٦

بیشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چه اراده ئې کړی شوی ده (له مونږ څخه)

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم چې په داسې زور او شور او عزم او استقلال سره زمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی ضرور په دغه کښې د ده څه غرض شته او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد (ټول) خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوی او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي. نو لازم دی چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کښې بریالی (کامران) او کامیاب شي. ځینې مفسرین د ﴿إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ مطلب داسې بیانوي بیشکه دا همغه شي دی چه محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی. یا دی داسې وویل شي چې هم دغه خبره (معلومیږي) کیدونکې ده الله ته هم دغه منظور دی چه په دنیا کښې انقلاب شي، لهٰذا حتی الامکان په ډیر صبر او تحمل سره د خپل قدیمي دین په حفاظت کښې ټینګ اوسئ! یا ممکن دی چه د تحقیر له لارې ئې داسې ویلي وي چه بیشکه د محمد صلی الله علیه وسلم په اراداتو کښې خو ډیر شیان دي لیکن دغه خو کومه ضروري خبره نه ده چې دی پخپلو هغو ګردو (ټولو) هیلو، امیدونو او اراداتو ورسیږي چې آرزو، تمنا او اراده کوي. مونږ لره ښائي چې د ده په مقابله کښې ټینګ ودریږو او یو پل هم د ده په مقابل کښې بیرته کښینږدو.

مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ ۝

نه دی اوریدلي مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کښې نه دی دغه (توحید) مګر له خپله ځانه جوړ کړی شوی دروغ دی.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته ئې پخواني دین وایه. یعنې پخوا مو داسې آوریده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې مګر زمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي او نه ئې دي ویلي» او ممکن دی چه له پخواني دین څخه عیسائي دین مراد وي لکه چې د اکثرو اسلافو قول دی. یعنې نصرانیان چې له اهل الکتاب څخه دي د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اوریدلي چې ګرد (ټول) نور خدایان له منځه لرې کړي او تش یو الله ئې پرې ایښې وي آخر دوی خو هم دري خدایان مني او دوی هم دغه رسول، د رسول په حیثیت نه مني او وائي که د ده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کښې وي مونږ به هم هغه ضرور منلي وي معلومیږي چې دغه خبرې ګردې (ټولې) له خپل ځان څخه جوړې کړی شوي دي (العیاذ بالله)

ءَأُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِن بَيْنِنَا

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ زمونږ (غتانو)،

تفسیر: یعنی بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلی زړه د الله تعالیٰ کلام منو، او د دغی موضوع په نسبت زیاتی خبری نه کوو چی ولی له آسمانه کومه پرښته د نبی په حیثیت را ونه لیږله شوه ؟ مگر دغه ډیر د تردد او انکار ځای دی چه زمونږ د تولو له منځه څرنگه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو ؟ آیا په توله دنیا کښی پرته (علاوه) له محمد صلی الله علیه وسلم بل د دی کار دپاره وړ (قابل) او لایق نه وو ؟ او هم دغه لوی کار فقط هم دغه ته پاتی وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره جایداد لرونکی او بااعتبار سړی په دنیا کښی نه مونده کیده چی خپل دغه کلام او د نبوت مهام ئی د ده په لاس کښی ورکړی وی ؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّن ذِكْرِي ۚ بَل لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾

بلکه دوی په شک کښی دی له ذکره قرآنه پنده زما (بل څه منشأ نه لری)، بلکه نه دی څکلی دوی عذاب زما (که نه شک به ئی ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالیٰ له طرفه د دوی د دغی چتی (بیکاره) وینا او نامعقولی خبری جواب شو، یعنی د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لری خبره فقط هم دغومره ده چی اوس دوی ته زمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندیښنه ورپیدا شوی ده او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لری چی هغه خوفناک مستقبل چی دوی ته ئی خبر او اطلاع ورکوله کیږی هرومرو (خامخا) واقع کیدونکی هم دی ځکه چی دوی تر اوسه پوری د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند نه دی څکلی، څه مهال (وخت) چی دوی د الله تعالیٰ د ویشتلو خوند او مزه وڅکی نو دغه گرد (تول) شکوک او شبهات به ئی لری کیږی.

أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَابِ ﴿١٠﴾

آیا په نزد د دوی دی خزانی د رحمت د رب ستا چی ډیر غالب قوی ښه ښښونکی دی ؟. آیا دوی لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکی او د هغو گردو (تولو) شیانو چی په منځ د دغو کښی دی ؟ پس ودی خیژی (دوی آسمان ته) په اسبابو (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنی د رحمت خزائن او د آسمانونو او د ځمکی حکومت گرد (تول) د الله تعالیٰ د

قدرت په لاس کښې دی الله ډیر زبردست او لوی بخښش والا دی پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي هیڅوک د هغه مانع نشي ګرځیدی او نه پرې څه تنقید او اعتراض کولی شي. که الله تعالیٰ پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وبښي نو تاسي د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ ؟ چې پر دغه دی ولی داسي مهربانی فرمایلې ده ؟ او پر مونږ دی ولی نه ده فرمایلی ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د آسمانونو او د ځمکې د سلطنت اختیار داره او واکداره هم دا تاسي یئ ؟ چې داسي چټی (بیکاره) او لغو اعتراضات کوئ ؟ که یئ نو خپل ګرد (تول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ او په آسمان پوری خپلې رسي وتړئ، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ! او سم له خپلې مرضي او منشأ سره د آسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کښې که مو له لاسه پوره وی ګوتې ووهئ! او که دغه مو له واکه نه وی پوره نو د آسمانونو او د ځمکې د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخې چټی (بیکاره) او غلطه ده او په سر د هغه د الوهیت په کارونو او انتظاماتو کښې مداخله پرته (علاوه) له بیحیائی او جنون نه بل څه شي وی ؟.

جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾

دوی خو یو لښکر ګوتې دی په دغه ځای کښې چې ماتې ورکړې شوی له هغو ډیرو لښکرو څخه دی.

تفسیر: یعني هیڅ نشته! د آسمانونو او د ځمکې له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لري ؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی چې د پخوانیو سپیرو او تباه شویو اقوامو په شان لا له اوسه تباه او برباد په نظر راځي. لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوی څخه د مکې معظمې تر فتحې پوری تیره شوه. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني پخوانی اقوام تباه شول که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کښې هم داسي مداومت وکړي نو هغوی په شان دوی هم تباه او فناه کیږي» ګواکي د دغه آیت ربط ئې له پخوانی آیت سره وښود والله اعلم.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعني زور او قوت او لاؤ لښکر والا چې په دنیا کښې ئې د خپل سلطنت میخونه په

ځمکه کښې تک وهلی ؤ. او ځینې وائی هغه ځوک چې سړی به ئې په میخونو سره واژه نو د دغه لامله (له وجې) د هغه نوم هم داسې ﴿ ذُوالْاَوْتَادِ ﴾ میخ والا مشتهر شو. والله اعلم.

وَثَمُوْدُ وَقَوْمُ لُوْطٍ وَّاَصْحٰبُ لْـَٔيْكَةِ ؕ اُولٰٓئِكَ الْاَحْزَابُ ۝١٣ اِنْ كُلٌّ اِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ۝١٤

او (قوم د) ثمود او قوم د لوط او اهل د ځنګله (چې شعیب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لوئی لوئی ډلې (او لښکری) وی. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مګر نسبت د دروغو ئې کړی ؤ رسولانو د (الله) ته پس ثابت شو عذاب زما (دوی ته).

تفسیر: یعنې دغو تولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالیٰ رسولان دروغجن وشمیرل د الله تعالیٰ له سزا او عذاب څخه ئې نجات ونه موند نو ستاسو حقیقت څه دی؟.

وَمَا يَنْظُرُ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ فَوَاقٍ ۝١٥

او نه کوی انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مګر چغې یوی ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بیرته ګرځیدل.

تفسیر: یعنې د صور (شپیلۍ) د غږ منتظر دی چه پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کښې ورکوله کیږی او ممکن دی چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انضجار مراد وی.

وَقَالُوْا رَبَّنَا عَجِّلْ لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ۝١٦

او وائی (کفار تمسخراً) ای ربه زمونږ زر راکړه مونږ ته برخه عملنامه زمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعنې هر کله چې دوی د قیامت خبرې اوری نو په توکو او مسخرو سره وائی چې زمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه! تر څو مونږ هم دا اوس خپله اعمالنامه وګورو او لاس په لاس له

خپلی سزا څخه فراغت ومومو.

اِصْبِرْ عَلٰی مَا یَقُوْلُوْنَ وَاذْکُرْ عَبْدَنَا دَاوٗدَ ذَا الْاَیْدِ ۚ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۱۷﴾

(فرمائی الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغی خبری چی وائی دوی (تاته) او یاد کړه (قصه) د بنده زموږ داؤد خاوند د قوت (په عبادت کښی) چی بیشکه دی ډیر رجوع کوونکی ؤ (عبادت د الله ته).

تفسیر: حضرت شاه صاحب فرمائی «په دغه ځای کښی ده ته د داؤد علیه السلام قصه ور په یادوی چی ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کښی ډیر صبر کړی ؤ څو بالاخر حکومت ده ته ورسید او «جالوت او نور» مخالفین ګرد (تول) سره په جهاد کښی پره او مغلوب شول چی هم دغه وضعیت او نقشه زموږ رسول صلی الله علیه وسلم ته هم وریپیښه شوه.

تنبیه: د «ذاالاید» ترجمه حضرت شاه صاحب په «د لاس زور والا» سره کړی ده یعنی د سلطنت قوت یا به ئی دغه لوری ته اشاره وی چه د ده په لاس کښی اوسپنه نرمه کیده. یا به د «لاس قوت» څخه دغه مطلب وی چه ده به د سلطنت مال نه خوړ بلکه د خپل لاس له ګټی څخه ئی ډوډی خوړه او «اواب» یعنی په هره معامله کښی به ده د الله تعالیٰ په طرف توجه او رجوع کوله.

اِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهٗ یُسَبِّحْنَ بِالْعَشِیِّ وَالْاِشْرَاقِ ﴿۱۸﴾

بیشکه چی موږ تابع مسخر کړی مو وو غرونه له دغه (داؤد) سره چی تسبیح به ئی ورسره ویلی په آخره او په اوله برخه د ورځی کښی.

تفسیر: یعنی صبا او بیګا کله چی حضرت داؤد علیه السلام په تسبیح کښی مشغولیده نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل. د ده په متعلق څه مضمون د «سبأ» په سورت کښی تیر شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَالطَّیْرَ مَحْشُوْرَةً ؕ کُلٌّ لَّهٗۤ اَوَّابٌ ﴿۱۹﴾

او (بل تابع او مسخر کړی ؤ موږ) مرغان حال دا چی تول کړی شوی به ؤ (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی ؤ (په طاعت سره).

تفسیر: یا به گرد (تول) له ده سره یو ځای کیدل او د الله تعالیٰ په طرف به ئی رجوع کوله کما قال بعض المفسرین.

وَشَدَدۡنَا مُلۡكَهُۥ

او قوی محکم کړی ؤ مونږ ملک سلطنت د دغه (داؤد).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندی د ده د سلطنت رعب او دأب مو کینولی وو او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړی ؤ، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره تینګ کړی ؤ.

وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحِكۡمَةَ وَفَصۡلَ ٱلۡخِطَابِ ٢٠

او ور مو کړ ده ته حکمت (نبوت تدبیر د تولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بیان شافی په هر مقصد کښی).

تفسیر: یعنی لوی مدبر او پوه ؤ د هری خبری فیصله به ئی په ډیر ښه صورت سره کوله د وینا په وخت کښی به ئی ډیر فیصله کوونکی تقریر او وینا کوله، په هر حال الله تعالیٰ ده ته نبوت، ښه تدبیر، د فیصلی قوت، او راز راز (قسم قسم) علمی او عملی کمالات ورعطاء فرمائلی ؤ لیکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چی د هغه قصه اوس بیان فرمائی

وَهَلۡ أَتَىٰكَ نَبَؤُاْ ٱلۡخَصۡمِ إِذۡ تَسَوَّرُواْ ٱلۡمِحۡرَابَ ٢١ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنۡهُمۡ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جګړه کوونکیو کله چی راوختل (پس له دیواله د) عبادتخانی. کله چی ننوتل (تول) پر داؤد باندی (او ده ولیدل) پس وویرید (داؤد) له دوی نه (چی دوی ولی راوختل له دیواله ؟ او ولی راننوتل بی له اجازی نه ؟).

تفسیر: یعنی حضرت داؤد علیه السلام دری ورځی ئی سره داسی تقسیم فرمایلی وی چی یوه ورځ د عمومی دربار او فصل الخصوماتو دپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسیدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره وه چی په دغه ورځ کښی بیخی په خلوت کښی کیناستل او پیره دارانو ته به ئی امر ور کاوه چی هیڅوا ته اجازه مه ورکوئ چی ماته راشی.

یوه ورځی چی داؤد علیه السلام په عبادت کښی مشغول ؤ یو ناڅاپه څو سړی له دیواله راختلی ده ته مخامخ ودریدل، داؤد علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویرید او متحیر شو چی دغه انسانان دی که پیریان یا د الله تعالیٰ بل کوم مخلوق ؟ که انسانان دی نو ولی بی وخته راغلی دی ؟ او څرنګه له پیره دارانو څخه تیر شوی دی ؟ او ولی د دروازی له لاری څخه نه دی راغلی ؟ او له دومره جګ (وچت) دیوال څخه به دوی څرنګه راختلی وی ؟ خدای خبر دی چی دوی په دغه غیر معمولی طریقی سره څنګه دلته راغلی دی ؟ او څه نیت او قصد لری ؟ الغرض یو ناڅاپه ئی د دغی عجیبی او مهیبی واقعی له لیدلو څخه ئی افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کښی په همغه خشوع او خضوع چی پخوا مشغول وو نشو مشغو لیدی.

قَالُوا لَا تَخَفْ خَصْمَانِ بَغَىٰ بَعْضُنَا عَلَىٰ بَعْضٍ فَاحْكُم بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تُشْطِطْ وَاهْدِنَا إِلَىٰ سَوَاءِ الصِّرَاطِ ﴿٢٢﴾

وویل دوی مه ویریږه (مونږ دوه ډلی) جګړه کوونکی یو چی ظلم کړی دی ځینو زمونږ پر ځینو نورو پس حکم وکړه په منځ زمونږ کښی په حق سره او لری مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندی) او برابر کړه مونږ سمی لاری (د انصاف ته).

تفسیر: دغو راتلونکیو ورته وویل چی تاسی مه ویریږئ! او له مونږ څخنی پخپل زړه کښی څه فکر او اندیښنی ته لاری مه ورکوئ! مونږ دواړه ډلی د خپلی یوی جګړی د فیصله کولو دپاره ستاسی په خدمت کښی درحاضر شوی یو او غواړو چی تاسی د هغی په نسبت یوه منصفانه فیصله وفرمایئ! کومه بی لاری یا د تال ورکولو خبره دی ښائی په کښی نه وی ځکه چی مونږ د عدل او د انصاف د سمی لاری د معلومولو دپاره راغلی یو ښائی د دوی د دغی خبری له عنوانه حضرت داؤد علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وی.

إِنَّ هَٰذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَلِيَ نَعْجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿٢٣﴾

بیشکه چی دا (سړی) ورور زما دی ده لره نهه نوی میږی (ګډی) دی او ما

لره یوه میږه (ګډه) ده پس وائی دی ماته کفیل وګرځوه ما د دی (یوی میږی (ګډی) او ماته ئی راکړه) او غلبه ئی کړی ده پر ما په خطاب خبرو کښی هم.

تفسیر: یعنی زمونږ جګړه دغه ده چی زما د دغه ورور سره نهه نوی (۹۹) میږی (ګډی) دی او له ما سره یواځی یوه میږه (ګډه) ده، خو دی غواړی چی همغه یوه میږه (ګډه) هم له ما څخنی په هر ډول (طریقه) سره چی وشی واخلی او خپل سل میږی (ګډی) پری پوره کړی، او بل مشکل دغه دی چی دغه ورور می همغسی چی په مال او دولت کښی له مانه موږ او لوړ (اوچت) دی په ژبه او خبرو کښی هم له ما څخه لوړ (اوچت) او غوړ دی هر کله چی دی خبری کوی ما مغلوب او پړ کوی، او ګرد (تول) اوریدونکی د ده په لوری ګرځی او خبری کوی. لنده ئی دا چی زما د حق د اخیستلو دپاره په جبر او تیری سره خبری کوی.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعْجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ ۖ

وویل (داؤد) خامخا په تحقیق چی ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د میږی (ګډی) ستا (چی یو ځای ئی کړی) له میږو (ګډو) خپلو سره.

تفسیر: حضرت داؤد علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړی وی او په آخر کښی ئی داسی وفرمایل چی «بیشکه که ستا دغه ورور هم داسی کوی خو دغه د ده تیری او ناانصافی ده، او غواړی چی په دغی وسیلی د خپل غریب او خوار ورور مال وخوری» مطلب دا چی مونږ ئی نه پریږدو چی داسی وکړی.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ ۗ

او بیشکه چی ډیر له خلطاؤ شریکانو خامخا ظلم (تیری) کوی ځینی د دوی پر ځینو نورو مګر (تیری) نه کوی هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او ډیر زیات لږ دی (داسی کسان په منځ) د دغو شرکاؤ کښی.

تفسیر: یعنی دغه د شریکانو عادت دی چی یو پر بل باندی ظلم او تیری کوی قوی حصه دار

غواړي چي ضعیف وخوري او له منځه ئې لرې کړي. یوازې د الله تعالیٰ ایمانداره او نیک بندګان له دې نه مستثنیٰ دي چي د هغوی شمیر په دنیا کښې ډیر لږ دی.

وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسۡتَغۡفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّۤ رَاكِعٗاۤ وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾ فَغَفَرۡنَا لَهُۥ ذَٰلِكَۖ

او متیقن پوه شو داؤد په دې چي بیشکه هم دا خبره ده چي وازمویه مونږ دی نو ښښنه ئې وغوښته له رب خپل او پرمخې پریوت په دغه حال کښې چي رکوع سجده کوونکی ؤ (الله ته) او بیرته راجع شو (الله ته په توبه سره) پس ومو ښښله مونږ ده ته هغه (خطاء د ده)

تفسیر: د دغې قصې په اثر داؤد علیه السلام متنبه شو چي دغه زما په حق کښې یوه فتنه او امتحان ؤ په مجرد د دې چه دغه خیال ور پیدا شو له خپلې دغې خطاء څخه ئې معافي وغوښتله او په ډیر عجز او نیاز ئې سر په سجده کیښود، آخر الله تعالیٰ د هغه خطاء ورمعافه کړه، د داؤد علیه السلام هغه خطاء کومه وه ؟ چي د هغې په نسبت په دغو آیتونو کښې اشاره ده د هغه په نسبت مفسرینو ډیرې اوږدې قصې لیکلې دي، مګر حافظ عماد الدین بن کثیر رحمة الله علیه د هغوی په نسبت لیکي **«وقد ذکر المفسرون هٰهنا قصة اکثرها ماخوذ من الاسرائیلیات ولم یثبت فیها عن المعصوم حدیث یجب اتباعه»** او حافظ ابوحیان رحمة الله علیه او نورو له دغو قصو څخه خپل ځان بیل ساتلی دی، او د دغو آیتونو کوم مجمل چي بیان کړی دی هغه هم له تکلفه څخه نه دی خالي. زمونږ په نزد اصلي خبره خو همغه ده چي د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنهما څخه منقوله ده یعنی داؤد علیه السلام ته دغه ابتلاء د یوه شان اعجاب په بناء ور دمخه شوه او صورت ئې داسې ؤ چي داؤد علیه السلام د الله تعالیٰ په دربار کښې عرض وکړ چي ای رب العالمینه! په شپه او ورځ کښې هیڅ یوه ګړی داسې نه ده چي په هغه کښې د داؤد علیه السلام د خیلخانې کوم یو تن ستا په عبادت یعنی په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښې مشغول نه وي دا ئې ځکه وویل چي ده د شپې او د ورځې څلیرویشت ساعتونه د خپلې کورنې پر ګردو (تولو) افرادو تقسیم کړي ؤ څو دوی وار په وار د الله تعالیٰ په عبادت کښې مشغول اوسي او هیڅ وخت د ده عبادتخانه د عابدینو څخه تشه نه وي. او ممکن دي چي نور داسې قسم شیان به ئې هم عرض کړي وي او ښائي خپل د ښه انتظام او نورو اعمالو په نسبت ئې هم څه ویلي وي د الله تعالیٰ په دربار کښې د ده دغه وینا ناپسنده واقع شوه او ورته داسې ارشاد وشو «ای داؤده ! دغه تول شیان زمونږ په توفیق ستا په برخه شوي دي که زما مدد له تا سره نه وي نو ته پر دغو شیانو قدرت نشې موندلی او سره له زرهاو کوششونو به هغه تر سره نشې رسولی زه پخپل جلال باندي قسم یادوم که تا یوه ورځ ستا نفس ته پریږدم یعنی که خپل مدد له تا څخه لرې کړم نو وبه ګتلې شي چي تر کومې اندازې پورې

پخپل عبادت کښې مشغول پاتې کیدی شي ؟ او خپل دغه انتظام قائم ساتلی شي ؟ داؤد علیه السلام عرض وکړ چې یا ربه! ما په هغه ورځ خبر کړه نو دی په هغه ورځ کښې په فتنه مبتلا شو **اخرج هذا الاثر الحاكم فی المستدرک و قال صحیح الاسناد واقره الذهبی فی التلخیص** دغه روایت داسې ځرګندوی (ښکاره کوی) چې د فتنې نوعیت ښائی صرف هم دغومره قدر وی چې په هغه وخت کښې چې داؤد علیه السلام په عبادت کښې مشغل وی سره له پوره سعی او کوشش ونشی مشتغل کیدی او خپل انتظام قائم ونشی ساتلی لکه چې اوس مو ولوست چې په بې قاعده‌ګی او فوق طریقې سره څو تنه سری یو ځای یو ناڅاپه د ده په عبادتخانې ورننوتل او حضرت داؤد علیه السلام ئې وویراوه او دی ئې د ده له هغه مخصوص شغل څخه منصرف او خپل جانب ته ئې متوجه کړ. سره له ډیرو پیرو او انتظام دوی د داؤد علیه السلام تر څنګه پورې ورسیدل او دوی ته هیڅ ممانعت ونه کړ، دلته داؤد علیه السلام ته داسې خیال پیدا شو چې الله تعالیٰ زه د خپلې همغې دعوی له سببه په دغې فتنې کښې مبتلا کړی یم. د فتنې د لفظ اطلاق دلته تقریباً داسې وګڼئ لکه چې په حدیث کښې راغلی دی چې حضرت حسن او حسین رضی الله تعالیٰ عنهما په هلکتوب کښې کمیسونه اغوستلی ؤ او لړځیدونکی او ریږدیدونکی (رپیدونکی) سره راتلل د رسول الله صلی الله علیه وسلم نظر د منبر له پاسه پر دوی ولوید خطبه ئې قطعه کړه او هغوی ئې راپورته کړل، او وئې فرمایل «**صدق الله. انما اموالكم واولادكم فتنة**» په څینو آثارو کښې راغلی دی که څوک د نیکی کولو په وخت وائی ای الله! ما داسې کار کړی دی صدقه می ورکړې، لمونځ می ادا کړی، ډوډی می ورکړی نو الله تعالیٰ فرمائی «او ما ستا سره مدد کړی او توفیق می درکړی دی» او کله چې بنده وائی «ای ربه تا راسره مدد کړی او ماته دی توفیق رابښلی او راباندی احسان دی ایښی دی» نو الله تعالیٰ فرمائی «او تا عمل کړی او اراده دی کړی او تا دغه نیکی ګټلی ده» (د مدارج السالکین (۱) ج ۹۹ صفحه) له دی نه وپوهیږئ چې د حضرت داؤد علیه السلام په شان د یوه جلیل القدر نبی خپل ښه انتظام ورځرګندول (ښکاره کول) او د ده داسې فرمایل چې «ای ربه په شپه او ورځ کښې هیڅ یوه ګړی داسې نه دی چې په هغه کښې د داؤد د خیلخانې کوم یو تن ستا په عبادت یعنې په لمانځه، تسبیح، تهلیل او تکبیر کښې مشغول نه وی» څرنګه د الله تعالیٰ د خوښې په مورد کښې واقع کیدی شي ؟ لویان په خورا ډیری وړوکی ګناه هم نیولی کیږی نو ځکه په یوه ازموینه کښې مبتلا کړی شو څو باخبره او متنبه شي او د خپلې غلطې اصلاح او تدارک وکړی لکه چې تدارک او اصلاح ئې هم وکړ او په ډیر ښه شان سره ئې وکړه. زما په نزد د دی آیت بې تکلفه تقریر هم دغه دی. باقی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د هغې مشهوری قصې په اساس څه شی چې لیکلی دی هغه دی په «موضح القرآن» کښې وکوت شي.

وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٢٥﴾

او بیشکه ده ته په نزد زمونږ کښې خامخا مرتبه ده او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنی لکه د پخوا په شان زمونږ د دربار له مقربانو څخه دی او په دغی غلطی سره د ده په تقرب او په مرتبه کښې څه فرق او توپیر (تفاوت) نه دی راغلی فقط لږ شانی تنبیه ورکړی شوی ده ځکه چې د مقربینو دیره وړوکی ګناه لویه ګڼله شی «**حسنات الابرار سیئات المقربین**».

يٰدَاوٗدُ اِنَّا جَعَلْنٰكَ خَلِيْفَةً فِى الْاَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوٰى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَضِلُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌۢ

ای داؤده بیشکه مونږ ګرځولی مو ئی ته خلیفه په ځمکه کښې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی) پس حکم وکړه په منځ د خلقو کښې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کښې) پس ګمراه به کړی (دغه هوا) تا له لاری د الله، بیشکه هغه کسان چې ګمراه کیږی له لاری د الله (بعدم الایمان به) شته دوی ته عذاب سخت

تفسیر: یعنی ای داؤده! الله تعالیٰ په ځمکه کښې ته خپل نائب ګرځولی ئی لهٰذا د هغه پر احکامو عمل او تګ وکړه! او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالیٰ له شریعت سره موافق وکړه! څو په هیڅ یوه معامله کښې هم د یوی ذری د نفسانی خواهش ادنیٰ شائبه هم پیدا نشی ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری کوی او څه وخت چې انسان د الله تعالیٰ له لاری څخه بی لاری شو نو بیا دی د ښی ورځی او د ښه ځای خاوند نه کیږی.

بِمَا نَسُوْا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۶﴾

په سبب د هیرولو د دوی ورځی د حساب لره.

تفسیر: یعنی عموماً د نفسانی خواهشونو متابعت او پیروی د دی لامله (له وجی) کیږی چې د انسانانو په یاد کښې د حساب او کتاب ورځ نه پاتی کیږی که دغه ورځ ئی تل په یاد پاتی

وی چی زه هرومرو (خامخا) یوه ورځ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یم او د یوی ذری حساب به هم له ما څخه اخیست کیږی نو انسان به هیڅکله خپل خواهش د الله تعالیٰ پر مرضی نه وړاندی کوی.

تنبیه: ممکن دی چی د ﴿ یَوۡمَ الۡحِسَابِ ﴾ تعلق د ﴿ لَهُمۡ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴾ سره وی او له «نسوا» سره نه وی یعنی د الله تعالیٰ د احکامو د هیرولو په سبب به د قیامت په ورځ کښی پر دوی باندی سخت عذاب نازلیږی.

وَمَا خَلَقۡنَا السَّمَآءَ وَالۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا بَاطِلٗاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُواْۚ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنَ النَّارِ ﴿٢٧﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه آسمان او ځمکه او هغه ګرد (تول) مخلوقات چی د دغو دواړو په منځ کښی دی په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطله سره) ګمان د هغو کسانو دی چی کافران شوی دی. پس عذاب هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی کافران شوی دی له اوره (چی سوځی به په کښی).

تفسیر: یعنی چی د هغه څه نتیجه وروسته له دی نه ظاهره نشی بلکه د دغی دنیا نتیجه آخرت دی لهٰذا انسان ته لازم دی چی د دی دنیا په هستوګنه کښی د خپل آخرت دپاره څه وګټی او هغه دا دی چی انسان دی د خپل نفسی خواهشونو متابعت پریږدی! او د حق او عدل پر اصولو دی ټینګ عامل او قائم وی! او له خالق او مخلوق له دواړو سره دی خپله معامله په ښه ډول (طریقه) سره ولری. داسی دی نه ګنی چی فقط هم دغه دنیوی ژوندون دی چی هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای (آخر) رسوو او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته دغسی خیالات همغه کسان لری چی وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لری او تری انکار کوی نو د دغسی منکرانو دپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمۡ نَجۡعَلُ الَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ الصَّٰلِحَٰتِ كَالۡمُفۡسِدِينَ فِي الۡأَرۡضِ أَمۡ نَجۡعَلُ الۡمُتَّقِينَ كَالۡفُجَّارِ ﴿٢٨﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کښی (بلکه نه ئی ګرځوو) ؟ آیا وبه ګرځوو مونږ پرهیزګاران په شان د بدکارانو ؟ (بلکه نه ئی ګرځوو !).

تفسیر: یعنی زمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسی نه ده چی نیک ایماندار بندگان له شریرانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو یا له ویریدونکیو سره هم همغسی معامله وکړو لکه چی له غاړه غړوونکیو او بیخوفه شریرانو سره ئی کوو نو ضروری شوه چی کوم وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب دپاره وټاکلی (مقرر) شی. لیکن مونږ په دنیا کښی گورو چی خورا ډیر نیک او ایماندار سړی په راز راز (قسم قسم) مصائبو، آفاتو او بلیاتو کښی اخته او مبتلا وی او ډیر شریران، بدکاران او بی‌حیا سړی مزی، چړچی، عیش، عشرت کوی نو لامحاله د دی خبری تسلیم لازمیږی چی وروسته له موته یو بل حقیقی ژوندون شته چی په هغه کښی سم د صادق مخبر له وینا سره د دغی خبری فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کیږی او هلته به د هر صالح او طالح، نیک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادریږی. نو بیا ﴿ يَوْمَ الْحِسَابِ ﴾ له اخبار څخه انکار څرنگه صحیح کیدی شی ؟.

كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ اِلَيْكَ مُبٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوْٓا اٰيٰتِهٖ وَلِيَتَذَكَّرَ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چی نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده !) برکتناک دی دپاره د دی چی فکر وکړی (کفار) په آیتونو د ده او دپاره د دی چی پند واخلی پری خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چی د نیک او بد انجام سره یو شان نشی کیدی نو ضروری ؤ چی کوم هدایت کوونکی کتاب د رب‌الارباب له خوا نازل شی څو خلق په ښی او معقولی او مقبولی طریقی سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړی لکه چی په دغه وخت کښی دغه کتاب نازل شو چی ورته قرآن المبین وائی چی د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر شیزونو کښی خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی څو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړی، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شی، لکه چی د دی آیت نه پخوانی آیت ته وگوری چی په څه صاف فطری او معقولی طریقی سره ئی د «معاد» مسئله حل کړی ده چی ډیر لږ عقل لرونکی سړی هم که پری غور او فکر وچلوی نو پر یوی صحیحی نتیجی رسیږی.
تنبیه: ښائی له «تدبر» څخه علمیه قوت مراد وی او په «تذکر» سره د عملیه قوت د تکمیل په طرف اشاره وی دغه گردی (تولی) خبری د حضرت داؤد علیه السلام د تذکری په ذیل کښی راغلی دی وروسته له دی نه بیا د ده د دی قصی تکمیل فرمائی.

وَوَهَبْنَا لِدَاوٗدَ سُلَيْمٰنَ ؕ

او وموبانبه داؤد ته سليمان،

تفسير: يعنى سليمان عليه السلام مو ورته وبانبه چې د ده ځوی او د ده په شان نبي الله او باچا ؤ.

نِعۡمَ الۡعَبۡدُؕ اِنَّهٗۤ اَوَّابٌؕ ﴿۳۰﴾ اِذۡ عُرِضَ عَلَيۡهِ بِالۡعَشِىِّ الصّٰفِنٰتُ الۡجِيَادُۙ ﴿۳۱﴾ فَقَالَ اِنِّىۡۤ اَحۡبَبۡتُ حُبَّ الۡخَيۡرِ عَنۡ ذِكۡرِ رَبِّىۡ‌ۚ حَتّٰى تَوَارَتۡ بِالۡحِجَابِ ﴿۳۲﴾ رُدُّوۡهَا عَلَىَّ‌ؕ فَطَفِقَ مَسۡحًۢا بِالسُّوۡقِ وَالۡاَعۡنَاقِ ﴿۳۳﴾

چې ښه بنده ؤ بيشکه چې دی ډير رجوع کوونکی دی (الله ته). کله چې وړاندې کړی شو په ده باندې په آخر د ورځې کښې هغه ګړندی خاصه آسونه په دريو پښو ولاړ او د يوې سوې نوکه ئې په ځمکه لګولې نو وويل (سليمان) بيشکه زه چې يم غوره مې کړه مينه د آسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کښې (بيا وويل سليمان) بيرته راولئ دغه آسونه ماته (نو ورته رائې وستل) پس شروع وکړه (سليمان) په وهلو د دې آسونو (په توره) پنډيو او غاړو (يعنې پښې او غاړې ئې ترې پرې کړې او ګرد (تول) ئې حلال او خيرات کړل).

تفسير: شيخ الهند رحمة الله عليه د دغه وروستنې آيت ترجمه داسې کړې ده «بيا راولئ هغه آسونه ماته پس ولګيد سليمان پر څنډلو د پنډيو او غاړو د دوی» يعنې نهايت اصيل او ښايسته ښکلي، ښه او ګړندي تلونکي آسونه چې د جهاد دپاره ساتلي او پاللي شوي ؤ د ده په مخ کښې وړاندې کړل شول، د دغو آسونو په کتلو او معائنه ؤ کښې ښه ځنډ (تاخير) او ډيل وشو تر دې چې لمر پريووت، ښائي په دغه شغل کښې به د عصر د وخت وظيفه ده نه وی لوستلې نو د دغه په نسبت ئې وويل خير دی که له يوه جانبه له ذکر الله څخه ظاهراً بيلتون واقع شو نو له بل جانبه د جهاد له آسونو سره مينه او د هغو معائنه او کتنه هم له هغه ذکر الله سره لازم دی کله چې د جهاد نه راځي که الله تعالیٰ د جهاد او آلات الجهاد تهيه او مهيا کولو ترغيب نه وی راکړی نو مونږ به له دغه ښائسته بوده (څناور) سره ولې دومره مينه او محبت کاوه ؟ نو د جهاد په دغه جوش او جذبه کښې ئې حکم ورکړ چې دغه آسونه بيرته راولئ لکه چې هغه آسونه بيرته راوستلي شو نو حضرت سليمان عليه السلام له ډيرې مينې او محبته د دغو آسونو د

ورمیږونو او پنډیو په صافولو او خرخره کولو او پاکولو مصروف شو. د دی آیت دغه تقریر ځینو مفسرینو کړی دی او د «حب الخیر» له لفظ څخه د دی تائید هم کیږی ګواکی د خیر لفظ د هغه مضمون په طرف اشاره کوی چی رسول کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کښی فرمایلی دی «**الخیل معقود فی نواصیها الخیرالی یوم القیٰمة**» لیکن نور علماء د هغه تفسیر زمونږ د پاس ترجمی په شان داسی بیانوی کله چی حضرت سلیمان د آسونو په معائنه او کتلو کښی مشغول پاتی شو نو د هغه وختی په لمانځه یا وظیفه کښی ذهول پیښ شو او ذهول او نسیان د انبیاؤ په حق کښی محال نه دی نو وئی فرمایل چی وګورئ! د دنیوی مال محبت چی د دی خبری سبب شو چی زه د الله تعالیٰ له یاده غافل شوم تر دی چی د لمر تر پریوتو پوری هم خپله وظیفه می ادا نه کړه. سلمنا چی د دغه مال په محبت کښی هم د عبادت یوه ډډه وه او په هغه کښی هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو مګر له خواصو او مقربینو سره دغه فکر او اندیښنی هم لګیدلی دی چی د هر عبادت هر وخت چی مقرر دی ښائی په هغه کښی له سره څه تخلف واقع نشی او که احیانا په کښی څه توپیر (فرق) واقع شی نو د هغه د غم او اندیښنی څخه سخت متأثر او ناآرامه کیږی اګر که د معذوریت له جهته هم وی.

که وی لږ کومه خځله

د سالک له باغه وروره!

سالک ژاړی ډیر غمجن وی

زړه ئی چوی له غمه وروره

د خندق په غزوه کښی وګورئ! چی د رسول کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم څو لمنځونه قضا شول سره له دی چی دوی په عین الجهاد کښی مشغول ؤ او د هیڅ یو قسم ذنب او ګناه اندیښنه هم پر دوی نه وه لیکن د هغو کفارو له تعرضه او یرغله (حمله) چی دغه واقعه ورپیښه شوی وه د دوی په حق کښی د «**ملأ الله بیوتهم وقبورهم ناراً**» او نورو الفاظو سره ښیری وفرمایلی. حضرت سلیمان علیه السلام هم د یوه مؤقت عبادت له فوتیدلو څخه سخت غمجن او متأثر شو، او داسی حکم ئی صادر کړ چی هغه آسونه دی بیرته راوستل شی چی د الله تعالیٰ د یادولو د فوت سبب شوی دی کله چی هغه آسونه بیرته راوستل شول نو د الله تعالیٰ د محبت له غلبی او د غیرت له شدته ئی په توره سره د هغوی غاړی پری او پنډی ئی غوڅی کړی او تول ئی د پاک الله په لاره کښی خیرات او پر فقراو ئی وویشل څو د دغه غفلت سبب له خپل ځانه په دغی وسیلی سره لری کړی چی فی الجمله د دغه ذهول کفاره شی، ممکن چی په سلیمانی شریعت کښی د اسونو قربانی جائزه وه او له ده سره به اسونه او نور بودګان (څاروی) ډیر زیات وی چی د دغو څو اسونو د قربانی کولو څخه به د جهاد په مقصد کښی هیڅ خلل او نقصان نه واقع کیده، او د ﴿ فَطَفِقَ مَسْحًا ﴾ له لفظ څخه دغه هیڅ نه لازمیږی چی ده به هغه ګرد (تول) اسونه

وژلی وی او محض هم دغومره به ئی کړی وی چی څو آسونه ئی پخپل لاس سره حلال او سر او پښی به ئی هیسته غورځولی وی والله اعلم. د دی تقریر تائید په یوه «مرفوع حدیث» سره هم کیږی چی «طبرانی» په «حسن اسناد» سره له ابی ابن کعب څخه روایت کړی دی (راجع روح المعانی وغیره).

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی دی مونږ سلیمان او غورځولی مو ؤ پر تخت د ده یو جسد (بی روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کښی راغلی دی چی حضرت سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چی «زه نن شپه د خپلو گردو (تولو) ښځو کره ځم چی په شمیر اویا ـ یا نوی یا سلو ته نژدی ښځی وی او زما هره یوه ښځه به یو یو هلک وځیږوی چی دغه تول به د الله تعالیٰ په لاره کښی جهاد وکړی» پرښتی دغه خبره ورالقا کړه چی «ان شاء الله» ووایئ! سره له دی چی ان شاء الله ئی په زړه کښی ؤ مگر په ژبه ئی ان شاء الله ونه فرمایل. د الله تعالیٰ کارونو ته وگورئ چی له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو یواځی له یوی ښځی څخه یو ناقص مولود موجود شو. ځینی مفسرین وائی چی دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه او ورته ئی وویل «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه!» همغه ئی دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی د دغه وضعیت د لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالیٰ په طرف رجوع وکړه او د ان شاء الله په نه ویلو ئی استغفار وکړ. «هو! مقربینو ته زیات ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پیښیږی» په حدیث کښی راغلی دی که ان شاء الله ئی ویلی وی نو بیشکه الله تعالیٰ به همغسی کړی وی چی د ده آرزو او تمنا وه.

تنبیه: اکثرو مفسرینو د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره کړی دی او پر دغه موقع کښی ډیری بی اساسی قصی د حضرت سلیمان علیه السلام د گوتمی او د پیریانو نقل کړی دی هر څوک چی د هسی قصو د لوستلو شوق لری هغوی دی همغو تفاسیرو ته رجوع وکړی ابن کثیر رحمة الله علیه لیکی «**وقد رویت هذه القصة مطولة عن جماعة من السلف رضی الله تعالیٰ عنهم وکلها متلقاة من قصص اهل الکتاب والله سبحانه و تعالیٰ اعلم بالصواب**».

قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓ ۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾

وویل (سلیمان) ای ربه زما مغفرت ښښنه وکړه ماته او راکړه ماته داسی ملک لوی سلطنت چی نه ښائیږی (او نه وی) بل هیچا لره وروسته له ما (او غیر له ما) شخه، بیشکه هم دا ته (ای زما ربه!) ته ډیر ښښونکی ورکوونکی ئی.

تفسیر: یعنی داسی عظیم الشان سلطنت عنایت وفرمایه چی ماسواء له ما ځنی د بل هیچا په برخه نه وی او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شي یا به ئی دا مطلب وی چی هیڅوک د دی خبری قوت او قدرت ونه لری چی هغه له ما شخه په زور واخیستی شي.

تنبیه: په احادیثو کښی د هر یوه نبی یوه دعا شته چی د هغه په نسبت الله تعالیٰ د اجابت وعده فرمایلی ده یعنی هغه دعا ضرور قبوله شوی ده ښائی د حضرت سلیمان علیه السلام دا دعا همغه دعا وی څرنګه چی حضرت سلیمان علیه السلام نبی او په عین زمان کښی د باچا ځوی ؤ نو د هغه دعا هم په هم داسی وضعیت او کیفیت سره مختصه وه څو ده ته لوی سلطنت ورکړی شی مګر په اعجازی ډول (طریقه) سره کله چی دغه زمانه د زوررو باچایانو او د جبارینو وه نو په دغه حیثیت سره هم دغه دعا د همغی زمانی له حیثیت او وضعیت سره موافقه او مناسبه وه او ظاهر دی چی د انبیاؤ علیهم السلام مقصد د ملکونو له حاصلولو شخه د خپل شوکت او حشمت مظاهره او خلقو ته ئی ښودنه مقصود نه ؤ، بلکه د الله تعالیٰ د دین د غلبی اظهار او انتشار د دوی له عمده ؤ مقاصدو شخه ؤ، او غوښت چی د ځمکی په مخ کښی هغه سماوی قانون په ښه ډول (طریقه) سره اجرا او تنفیذ وومی چی دوی د هغه حاملان او ناشران دی لهٰذا نه ښائی چی دغه دعا د نورو دنیادارانو پر دعا قیاس کړه شی. نو دغه پاس دعا د سلیمان قبوله شوه لکه چی داسی فرمائی

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سلیمان) ته باد چی چلیده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چیرته چی اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانان هر بنا کوونکی (د ښو لوړو (اوچتو) عمارتو) او غوته وهونکی (په لویو بحارو کښی دپاره د ایستلو د جواهرو)

تفسیر: یعنی پیریانو د حضرت سلیمان علیه السلام په حکم ډیر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلری او نور قیمتداره شیان به ئی له بحارو او سیندونو شخه په غوته وهلو سره ایستل ، د

هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع کرځولو په نسبت پخوا له دی نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کښی لازمه تفصیلات لیکلی شوی دی.

وَّاٰخَرِيْنَ مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړ سلیمان ته) نور (سرکش شیطانان) تړلی شوی په ځنځیرونو کښی (لپاره د تادیب او دفع د ضرر).

تفسیر: یعنی ډیر نور پیریان ؤ چی هغوی د سرکشی او تمرد لامله (له وجی) په بندی خانه کښی غورځولی شوی ؤ (داسی وموفرمایل سلیمان ته).

هٰذَا عَطَآؤُنَا فَامْنُنْ اَوْ اَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطاء ښښنه زمونږ ده پس احسان کوه (له هر چا سره) یا ئی وساته (له خپل ځان سره) بی له حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او ښښنه ورکړی یا ور نه کړی مختار ئی دومره بیحساب ئی ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید ئی هم تری لری کړ، حضرت شاه صاحب لیکی «دغه بله مهربانی ده چی دغومره دولت او دنیا ئی ورکړه، او مختار ئی وګرځوه، حساب او کتاب ئی هم ورمعاف کړ، مګر ده به پخپله د خپل لاس له ګټی څخه دوډی خوړه چی توکری به ئی جوړولی.

وَاِنَّ لَهٗ عِنْدَنَا لَزُلْفٰى وَحُسْنَ مَاٰبٍ ﴿۴۰﴾ ع

او بیشکه چی ده ته په نزد زمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کښی) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه روحانی تقرب او مرتبه چی زمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده او په اعلیٰ فردوس کښی له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چی د ده دپاره تیار دی هغه خو علیٰحده او جلا (جدا) دی.

وَاذْكُرْ عَبْدَنَآ اَيُّوْبَ ۘ اِذْ نَادٰى رَبَّهٗٓ اَنِّيْ مَسَّنِيَ الشَّيْطٰنُ بِنُصْبٍ وَّعَذَابٍ ﴿۴۱﴾ ط

او یاد کړه (ای محمده!) بنده زمونږ ایوب کله چې غږ ئی وکړ رب خپل ته چې بیشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشان قرآن له تتبع څخه ظاهریږی چې په هغو امورو کښې چې په کوم پلو کښې شر یا ایذاء وی یا کوم صحیح مقصد فوتیږی د هغه نسبت د شیطان په طرف کیږی لکه چې د موسیٰ علیه السلام په قصه کښې راغلی دی ﴿وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَـٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ﴾ د ۱۵ جزء الکهف ۹ رکوع ۶۳ آیت زمونږ د دغه مبارک تفسیر ځکه چې علی الاکثر د دغه قسم شیانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یو درجه کښې شیطان وی د هم دغی قاعدی په موجب حضرت ایوب علیه السلام د خپلی رنځوری یا د تکلیف او ربړ (زحمت) نسبت د شیطان په طرف وکړ ګواکی تواضعاً یا تأدباً ئی دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما څخنی څه تساهل یا کومه غلطی زما له درجی سره سمه صادره شوی ده چې د هغی په نتیجه کښې دغه آزار راورسید یا د مرض په حالت او شدت کښې به شیطان د وساوسو د القاء او د خرخشو (خطرو) د غورځولو زیار(محنت) او کوشش کړی وی او ده به د هغه په مدافعت کښې تکلیف او تعب احساس کړی وی نو هغه ئی په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی والله اعلم.

تنبیه: د حضرت ایوب علیه السلام قصه د «انبیاء» په سورت کښې تیره شوی ده هلته دی وکتله شی مګر واضح دی وی چې د حضرت ایوب علیه السلام د قصی په نسبت کومی افسانی چې قصه ویونکی جوړی کړی دی په هغو کښې ډیره مبالغه شته. داسی مرض چې په عمومی دول (طریقه) سره د عامو خلقو په حق کښې د تنفر او استقذار موجب وی د انبیاؤ علیهم السلام له وجاهت سره منافی ده **کما قال الله تعالیٰ** ﴿لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ ءَاذَوْا۟ مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ ٱللَّهُ مِمَّا قَالُوا۟ ۚ وَكَانَ عِندَ ٱللَّهِ وَجِيهًا﴾ (د جزء ۲۲ الاحزاب ۹ رکوع ۶۹ آیت) لهٰذا ښائی هغومره بیان ومنلی شی چې د نبوت له منصب سره منافی نه وی.

نو د الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسی وویل.

ٱرْكُضْ بِرِجْلِكَ ۖ هَـٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ ﴿٤٣﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وی وهله او اوبه راووتی) دغه ده ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل ئی وکړ اوبه ئی وڅښلی جوړ شو) او وموبښل دغه (ایوب) ته اهل د ده (په بیرته ژوندی کولو) او په مثل د دوی له هغوی

سره له جهته د مهربانی له خپله طرفه او دپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالیٰ داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السلام روغ او جوړ وګرځوی نو پرې حکم ئې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهه. هم دا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله د الله تعالیٰ په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټیده چې ده په هغه کښې غسل وکړ او له هغو اوبو څخه ئې وڅښلې او هم دغه د ده د شفاء سبب شو او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کښې چې د کوټې تر چت لاندې مړه شوی وو پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه څو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي هغه بنده چې په مصائبو کښې مبتلا کیږي ښائي صبر وکړي او الله ته رجوع وکړي څو ئې د ده حفاظت کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمائي. (وموفرمایه ایوب ته داسې)

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ الْعَبْدُ ۖ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو۔ ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو۔ ډکو) سره (ښځه خپله) او مه ماتوه ځان خپل (په ترک د وهلو کښې) بیشکه مونږ وموند مونږ دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده ؤ دی، بیشکه چې دی ډیر رجوع کوونکی ؤ الله ته.

تفسیر: حضرت ایوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کښې پر کومې خبرې خفه شوی ؤ او قسم ئې یاد کړی ؤ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل ګزارونه وکړم حال دا چې دغه بیبی (رحیمه) د ابتلا په دغه حالت کښې د ده صادقه خدمتګاره او صمیمه خادمه وه او چندان داسې کوم قصور او خطا ئې هم نه درلوده (لرله) چې د وهلو وړ (قابل) وي نو الله تعالیٰ د ده د قسم د رښتیا کولو یوه حیله (چل) وروښوده چې فقط هم ده ته مخصوصه ده او که نن څوک داسې قسم یادوي نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.
تنبیه: په هغه حیله (چل) سره چې د کوم شرعي حکم یا د نبي د حکم ابطال په عمل راځي هغه جائز نه دی، لکه د زکوٰة، اسقاط او نورې حیلې (چلونه) او پلمې (تدبیرونه) چې خلقو له طرفه جوړې او ایستلې شوې دي هو! هره هغه حیله (چل) چې کوم شرعي حکم نه باطلوي بلکه د کوم معروف کار ذریعه ګرځي د هغو اجازه شته والتفصیل یطلب من مظانه.

وَاذْكُرْ عِبٰدَنَآ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ اُولِى الْاَيْدِىْ وَالْاَبْصَارِ ﴿۴۵﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندګان زما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د لاسونو او د سترګو (کوونکی د صالحه ؤ اعمالو لیدونکی د آیات الله).

تفسیر: یعنی د عمل او معرفت خاوندان چی په خپلو لاسونو او پښو به ئی عبادت او بندګی کوله او په خپلو سترګو سره به ئی د الله تعالیٰ قدرتونه کتل او په هغه سره به ئی خپل یقین او بصیرت زیاتوه.

اِنَّآ اَخْلَصْنٰهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى الدَّارِ ﴿۴۶﴾

بیشکه مونږ خالص کړی مو دی دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاؤ امتیاز دا دی چی د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالیٰ او د آخرت یادوونکی نشته. او د هم دغه خصوصیت لامله (له وجی) دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی له ګردو (تولو) څخه زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوی.

وَاِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۷﴾ وَاذْكُرْ اِسْمٰعِيْلَ وَالْيَسَعَ وَذَا الْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ الْاَخْيَارِ ﴿۴۸﴾

او بیشکه دوی په نزد زمونږ خامخا له غوره کړیو شویو بهترو خلقو (د زمانی خپلی) وو او یاد کړه (ای محمده!) اسمٰعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) ؤ له خاوندانو د خیر (په خلقو کښی).

تفسیر: د حضرت اسمٰعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دی نه تیر شوی دی او الیسع علیه السلام ته وائی چی د حضرت الیاس علیه السلام خلیفه ؤ چی هغه ته هم الله تعالیٰ نبوت ورعطاء کړی ؤ.

هٰذَا ذِكْرٌ ۗ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاؤ) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکی ته یا په دنیا کښې ښه ذکر د دوی دی)،

تفسیر: یعنی دغه مذکور خو د انبیاء ؑ وروسته له دی نه د عامو متقیانو انجام واورئ!.

وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴿٥٠﴾

او بیشکه دپاره د پرهیزگارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کښې) جنتونه دی د همیشه هستوګنې په دی حال کښې چې تل پرانستلی وی دوی ته دروازې (د جنتونو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چې جنتیان په جنت کښې ننوځی نو هر یو جنتی به بې د بل چا د ورښوولو سم برابر خپلی مانی او باغ او تاکلی (مقرر) ځای ته ورځی» او د دی خبرې ضرورت به ورته نه وی پاتې چې غږ وکړی یا ناری ووهی یا د وره د پرانستلو په انتظار کښې ودریږی.

مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾

تکیه وهلی (ناست به وی مؤمنان) په دغو (جناتو) کښې چې غواړی به (دغه جنتیان) په هغو کښې میوی ډیری او څیزونه د څښلو.

تفسیر: قسماقسم میوی، دانې، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ورحاضر وی.

وَعِندَهُمْ قَٰصِرَٰتُ الطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾

او وی به په نزد د دوی ښځې بندونکی د سترګو (میړو (خاوندانو) خپلو ته) همځولی (پخپل منځ کښې یا له میړو (خاوندانو) سره).

تفسیر: یعنی ټولی ښځې به پیغلی نوی جونی او په یوه عمر او یوه منګ وی یا په اشکال او شمائل عادات، اطوارو کښې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وی. نو د الله تعالیٰ له

جانبه پرښته به ورته داسي وائي

هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾

دا هغه دی چی وعده به ئی کوله کیده (له تا سره په دنیا کښی دپاره د خوښی) د ورځی د حساب. بیشکه چی دغه خامخا داسی رزق زمونږ دی چی نشته ده لره خلاصیدل.

تفسیر: یعنی غیر منقطع او لازواله نعمتونه دی چی د هغوی سلسله به له سره هیچیری نه ختمیږی او نه کمیږی.

رزقنا الله منها بفضله وکرمه فانه اکرم الاکرمین وارحم الراحمین.

هٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾

دغه (حال د مطیعانو وو) او بیشکه دپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده (چی هغه) دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو پس ودی څکی دوی دا ایشیدلی اوبه (چی توتی توتی کیږی کلمی د دوی) او (د دوزخیانو د جراحاتو بدبویه) زوی

تفسیر: یعنی د متقیانو او پرهیزگارانو انجام مو واورید وروسته له دی نه د شریرانو انجام واورئ! او بیشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی چی ننوځی دوی په هغه کښی پس بده بستره ده دا دوزخ دا دی عذاب پس ودی څکی دوی دا. یعنی درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وڅکه!. له «غساق» څخه ځینی وائی چی د دوزخیانو د پرهارو زوی او وینی او نوری چتلی مراد دی چی په هغو کښی به د منگورانو (مارانو) او لرمانو او د نورو زهر هم گډ وی. او د ځینو په نزد «غساق» خورا ډیرو یخو او بی نهایته سرو اوبو ته وائی چی د هغو له څکلو څخه له حده زیات تکلیف او اذیتوررسیږی. گواکی په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی چی «غساق» سوځول کوی له ډیری یخنی خپلی څخه لکه چی سوځول کوی «حمیم» له ډیر گرمی خپلی نه) والله اعلم.

وَّاٰخَرُ مِنْ شَكْلِهٖۤ اَزْوَاجٌ ﴿۵۸﴾ هٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۚ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ؕ اِنَّهُمْ صَالُوا
النَّارِ ﴿۵۹﴾ قَالُوْا بَلْ اَنْتُمْ ۫ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ؕ اَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوْهُ لَنَا ۚ فَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿۶۰﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تير عذاب راز راز قسمونه. دغه يو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکی دی په سختی له تاسی سره نه دی وی خوشالی ځای د آرامی دوی ته، بیشکه چې دوی ننوتونکی دی اور ته، وائی (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسی چې يئ نه دی وی خوشالی په تاسی (په ځای موندلو د آرامی) تاسی راوړاندی کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبری او اتری به دوزخیان په خپلو منځونو کښی سره کوی څه وخت چې پرښتی دغه دوزخیان پرله پسی په شړلو او تیل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروی ړومبی دله به د غټانو او سردارانو وی. وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وی. د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کښی به له لری څخه دغه متبوعان وائی چې «دغه دی يو بل فوج له تاسو سره يو ځای په تیل وهلو او کشولو او راښکودلو سره په دوزخ کښی د غورځولو دپاره په زور راوستل کیږی. د الله تعالیٰ قهر او غضب دی وی پر دوی باندی دوی هم دلته د ربړ (تکلیف)، زحمت او عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره راغلل، الله تعالیٰ دی وکړی چې دوی ته په بل کوم ځای کښی کوم ارت مکان ور نه کړ شی» د دغی خبری د آوریدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسی ورکوی «ای کمبختانو! پر تاسی باندی دی د الله تعالیٰ قهر او غضب وی! پاک الله دی تاسو ته هیچیری د هوسائی (راحت) او آرامی ځای در نه کړی!، هم دغه تاسو وئ چې زمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو راتیار کړی ؤ، او مونږ ستاسی له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کښی ولویدو او په دغه سخت مصیبت او آفت کښی اخته شو اوس دغه راوښیئ چې چیری لاړ شو ؟ هر څه چې دی هم دغه دریدلو ځای دی په هر ډول (طریقه) سره چې کیږی هم دلته خپل ځانونه تر هغه پوری تینګ او کلک کړئ! چې ګرد (تول) سره ومرئ! او يو پر بل باندی خوله ولګوئ! او په خپلو منځونو کښی سره وخری!.

قَالُوْا رَبَّنَا مَنْ قَدَّمَ لَنَا هٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِی النَّارِ ﴿۶۱﴾

وبه وائی (تابعان) ای ربه زمونږ هر چا چې ړومبی تیاره کړی ده مونږ ته دغه لاره (د کفر) پس زیات کړه ورته عذاب دوچنده په اور کښی.

تفسیر: یعني په خپل منځ کښې به یو بل ته طعن او لعن وائي او بالاخر الله تعالیٰ ته به داسي عرض کوي چې «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته ئې دغه بلا او مصیبت زمونږ پر سر راوستلې دی د دوزخ په دوچنده عذاب ئې اخته او مبتلا کړه!» ښائي چې دوی به داسې وګڼي چې د دوی د دوچنده عذاب ګاللو (برداشت کولو) په لیدلو سره زمونږ لږ څه زړونه پرې یخ شي حال دا چې هلته به د تسلي او اطمینان وسائل او سامان چیرې وي ؟ دغه یو بل ته طعن او لعن او کنځلې او سپکې ویل به هم دوی ته یو ځان ته مستقل عذاب وي.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾

وبه وائي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړي چې وو مونږ چې شمیرلي مو وو هغوی له اشرارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کږې (چپې) شوې دي له هغوی څخه سترګې زمونږ (چې نه ئې وینو په دوزخ کښې)

تفسیر: هلته به دوی وګوري چې ګرد (تول) د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور تول اعلیٰ او ادنیٰ خلق سره یو ځای غونډ او تول کړې شوي دي چې ګرد (تول) سره یو ځای په دوزخ کښې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پته او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنائي او پیژندګلوي درلوده (لرله) او پرې توکې او مسخرې به ئې کولې نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووائي چې مونږ څرنګه چتې (بیکاره) او غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخرې او توکې کولې حال دا چې دوی د هغو وړ (لائق) او قابل نه ؤ هم دا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاؤ خوا او اطرافو کښې نه ښکاري یا خو هغوی هم په هم دغو خلقو کښې دي مګر زمونږ په سترګو نه ښکاري یا زمونږ له سترګو څخه چیرې الوتي دي.

إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾

بیشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کښې.

تفسیر: یعني په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري چې په هغې ویرې او خوف او

پریشانی کښې به دوی یو له بل سره جګړی او مناقشې کوی او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کښې بل لوری ته متوجه کیدی شی ؟ مګر په یاد ئې ولره چې هم داسې به کیږی او دغسې پیښه بیخې په یقینی او واقعی ډول (طریقه) پیښیدونکې ده چې په کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته او په حقیقت کښې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفَّٰرُ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده چې زه ویروونکې یم (د عالم له عذابه) او نشته هیڅ بل حق معبود بې له الله چې یو ډیر قهر کوونکې دی. رب د آسمانونو او د ځمکې او د هغو ټولو شیانو دی چې په منځ د دوی کښې دی (ملکاً خلقاً و عبیداً) ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه بښونکې دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووایه ای محمده! منکرانو ته چې زما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکې خوفناک ساعت له راتګه باخبره او هوښیار کړم او له هغې سختی پیښې او ویروونکې واقعې څخه مو بیخبره پری نه ږدم باقې ستاسې معامله او سؤال او جواب له هغه حاکم او قاضې سره چې واقع کیدونکې دی هغه خو همغه احکم الحاکمین واحد الله تعالیٰ دی چې د هغه په مخ کښې هیڅ لوی او وړوکې له سره سا نشې اخستې او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کښې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی. د آسمانونو او ځمکې په منځ کښې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندې نه وی تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وی دغه علویات او سلفیات قائم ساتې او څه وخت چې اراده وفرمائې خراب، ابتر، لاندې باندې او ویجاړوی ئې د دغه عزیز قوی غالب الله تعالیٰ د قدرت لاس څوک نیولی شی ؟ او د ده د زبردستې قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تښتیدلی شی ؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او بښنې په محدودولو او محصورولو کښې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لری.

قُلْ هُوَ نَبَؤٌا۟ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾

ووایه (ای محمده !) دوی ته دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډیره لویه ده چې تاسې له دې نه مخ ګرځوونکې یئ (او هیڅ غور په کښې نه کوئ).

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه سخت اهوال کوم معمولی شی نه دی او ډیر لوی دروند او مهم مصیبت او خورا (ډیره) غټه خبره ده چی زه د هغه خبر او اطلاع تاسی ته درکوم ﴿ عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ عَنِ النَّبَإِ الْعَظِيمِ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴾ (د نبأ ۱ رکوع ۳۰ جز) مگر افسوس چی تاسی له هغه څخه بیخی بیفکره یئ! او پر هر هغه شی چی د تاسی د خیر او ښیگنی (فائدی) دپاره ویل کیږی هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ بلکه بالعکس له هغه ځنی توکی او مسخری جوړوی او پری پوچندی (تمسخر) او ملندی وهئ، او په استهزاء سره داسی پوښتنی کوئ چی قیامت کله راځی ؟ او د څه لامله (له وجی) په راتگ کښی ئی ډیل او معطلی واقع ده ؟ او ولی هم دا اوس نه راځی ؟ خیر قیامت هر وخت چی راځی رادی شی، مگر زمونږ د قیامت برخه دی خو هم دا اوس راکره شی! و غیر ذلک که ماته وحی شوی نه وی نو د آسمانونو حال به می کله ویلی شو څکه چی.

مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِنْ يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

نشته ما لره هیڅ قدر علم پوه په هغه تولی ډیر پورته لوی (د ملائکو) کله چی سره جگړی ئی کولی (په شان د آدم کښی بی له وحیه). وحی نه کوله کیږی ماته مگر د دی چی بیشکه هم دا خبره ده چی زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: ملاء الاعلیٰ یعنی پاسنی جرگه د مقربینو ملائکو او د نورو مجلس دی چی د هغو په واسطه د الٰهیه ؤ تدابیرو او د کونیه وو تصرفاتو ظهور راځی. یعنی په ملاء الاعلیٰ کښی د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا ابحاث او قیل او قال چی کیږی، زه له هغو څخه نه وم خبر چی تاسی ته به می د هغه بیان کوه پر کومی اجزاء باندی چی زه د الله تعالیٰ له طرفه مطلع شوی یم هغه می بیان کړی دی. زه هر څه چی وایم د همغه الله تعالیٰ د وحی، الهام، اعلام له مخی ئی وایم، ماته داسی حکم راکړی شوی دی چی گرد (تول) عالم د هغو له راتلونکی مستقبل څخه خبردار کړم او د هغه توضیحات په ښکاره ډول (طریقه) سره دوی ته ورکړم پاتی شوه دغه خبره چی قیامت کله راتلونکی دی ؟ نه د انذار دپاره زه دغی خبری ته څه ضرورت لرم او نه د دی خبری اطلاع چاته ورکړی شوی ده. په یوه حدیث کښی راغلی دی چی د څو انبیاؤ علیهم السلام په مجمع کښی د قیامت تذکره د مباحثی موضوع شوه. چی په کښی وویل شول چه د قیامت قیام به کله وی ؟ گردو (تولو) سره دغه غوته کره چی د حضرت ابراهیم علیه السلام څخه دی پوښتنه وکره شی خلیل الله وفرمایل چی زه تری نه یم خبر بیا ئی له

حضرت موسیٰ علیه السلام څخه سؤال وکړ هغه هم وفرمایل چی زه هم نه یم خبر. بالاخر ګردو (تولو) له حضرت مسیح علیه السلام څخه سؤال وفرمایه مسیح وویل چی د «وجة الساعه» یا د عین القیامت د وقوع وخت علم له سره له ما سره نشته. هو! الله تعالیٰ له ما سره وعده فرمائلی ده الخ. په یو حدیث کښی راغلی دی چی حضرت مسیح علیه السلام له حضرت جبریل علیه السلام څخه د قیامت د راتګ د وخت پوښتنه وکړه، ده په جواب کښی وویل «**ما المسئول عنها باعلم من السائل**» یعنی زه له تانه پر دغه موضوع باندی زیات پوه نه یم. معلوم شو چی په ملأ الاعلیٰ کښی د قیامت په نسبت هم داسی قسم څه مباحثه او مذاکره کیږی، علاوه پر دی نور دیر مسائل هم دی چه د هغه په متعلق یو شان مذاکره او قال او قیل جاری دی. لکه چی په یوه حدیث کښی الله تعالیٰ له دوی څخه پوښتنه کری ده «**فیم یختصم الملأ الاعلیٰ**» او د دوی اجوبه مذکور دی. مګر د ملأ الاعلیٰ له مذاکراتو څخه ماسواء الله ځنی بل هیڅوک نه دی خبر، او نه تری خبریدی شی، هم دغه ذریعه ده چی په هغی سره دوی د اهل النار له تخاصم او جګړی څخه مطلع شول. او هغه تخاصم چی د آدم علیه السلام او ابلیس په معامله کښی وشو چی ذکر ئی اوس راځی هغه هم په هم دغه ذریعه راڅرګند (ښکاره) شو.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾

(یاد کړه) هغه وقت چی وفرمایل رب ستا پرښتو ته چی بیشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له ختی څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه هم د پرښتو یوه مباحثه وه چی بیان ئی وفرمایه».

فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِى

پس کله چی برابر کړ ما (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړ ما په هغه قالب کښی له روح خپل

تفسیر: یعنی قالب کالبوت ئی په دیر ښه دول (طریقه) سره جوړوم بیا په کښی خپل روح پوکم. حضرت شاه صاحب لیکی «روحی ـ خپله سا» ئی ځکه وفرمایله چی هغه له اوبو او خاوری څخه نه دی جوړ شوی او د غیب له عالمه راغلی دی. څه مضمون د روح په متعلق د «بنی اسرآئیل» په سورت زمونږ په دغه مبارک تفسیر کښی پخوا لیکلی شوی دی هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا (رنړا) غورځولی شوی ده ښائی چی هغه دی ولوست شی!

فَقَعُوا لَهُ سٰجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ ﴿٧٣﴾ اِلَّآ اِبْلِيْسَ

پس پریوځئ (تاسی ټول ای پرښتو! تعظیماً) ده ته سجده کوونکی پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی ګردو (کلهمو) مګر ابلیس (چې هغه ونه کړه سجده)

تفسیر: دغه د آدم علیه السلام قصه په «البقرة» او «الاعراف» او په نورو سورتونو کښې پخوا له دی نه هم تیره شوی ده او د «الاعراف» په تفاسیرو کښې مو مفصل بحث پری کړی دی هلته دی ولوست شی!.

اِسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٧٤﴾

او لوئی وکړه او وو دی (په علم د الله کښې) له کافرانو.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه ابلیس په اصل کښې جن ؤ چې علی الاکثر د الله تعالیٰ له احکامو منکران دی لیکن بیا د خپل عبادت له کثرته او د نورو اسبابو په بناء په پرښتو کښې اوسیده».

قَالَ يٰٓاِبْلِيْسُ مَا مَنَعَكَ اَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ ؕ

وفرمایل (الله) ای ابلیسه څه شیز منع کړی ئی ته له دی نه چې سجده وکړی (ته) هغه شیز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو (بلا کیف) یدو خپلو

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی بدن ئی د قدرت په ظاهری لاس او روح ئی د قدرت په غیبی (باطنی) لاس سره جوړ کړ. الله تعالیٰ غیبی شیان پخپل یو شان قدرت سره او ظاهری شیان په بل شان قدرت سره جوړوی او پر دغه انسان باندی ئی خپل دواړه اقسامه قدرت صرف کړی دی» د «المائدة» په (۹) رکوع ٦٤ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر کښې دی ﴿ بَلْ يَدٰهُ مَبْسُوْطَتٰنِ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ﴾ تفسیر ملاحظه شی زمونږ په نزد د الله تعالیٰ په نعوتو او صفاتو کښې د اسلافو هم هغه مسلک اقوی او احوط دی.

اَسْتَكْبَرْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِيْنَ ﴿٧٥﴾

آیا تکبر دی وکړ یا که ئی ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دی خپل ځان لوی وګانه یا په واقع کښې ته خپله مرتبه لویه بولی.

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ خَلَقْتَنِىْ مِنْ نَّارٍ وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ ﴿۷۶﴾

وویل (ابلیس په جواب کښې) زه غوره یم له دغه (آدم) څخه پیدا کړی دی یم زه له اوره او پیدا کړی دی دی دغه (آدم) له ختو.

تفسیر: د «الاعراف» په سورت کښې د دی بیان تیر شوی حضرت شاه صاحب لیکی «اور دی ګرم پرجوشه او خاوره ده یخه او خاموشه ابلیس اور شه وګانه او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيْمٌ ﴿۷۷﴾

وفرمایل (الله) پس ووځه له جنته (یا له ملکی صورته ای ابلیسه!) پس بیشکه ته رټلی شوی ئی.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پرښتو د ملاقات دپاره ورتلو اوس له هغه ځایه وویست شو او ورته وویل شول چی ووځه له جنته یا له ملکی صورته پس بیشکه ته رټلی شوی ئی له رحمته ویشتلی شوی ئی په شغلو سره.

وَّاِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِىْٓ اِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۷۸﴾

او بیشکه پر تا دی لعنت زما تر ورځی د جزاء پوری.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پوری پر تا باندی ستا د اعمالو د شامت لامله (له وجی) لعنت وریږی او ستا د شقاوت مرتبی زیاتیږی. وروسته له هغه چی عذاب او بلیات چی پر تا نازلیدونکی او ته په هغو کښې اخته کیدونکی ئی د هغه له احواله څه پوښتنی مه کوه!. وروسته راځی چی ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ د اخروی لعنت په مقابله کښې دغه دنیوی لعنت هیڅ اهمیت نه لری.

قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾

وويل (ابليس) ای ربه زما پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کول شي مړی (له قبورو نه)

تفسير: يعني د صور (شپيلی) تر دوهمې نفخې پورې.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾

وفرمايل (الله) پس بيشكه ته (ای ابليسه!) له مهلت ورکړ شويو څخه ئې. تر ورځې د وخت معلوم پورې (چې نفخة الاولیٰ ده).

تفسير: يعني د اولى نفخې تر قريب پورې نه وروسته له هغه نه.

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾

وويل (ابليس) پس قسم دی په عزت ستا چې خامخا ګمراهان به کړم هرومرو (خامخا) دوی ټول. مګر هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خلاص کړی شوی دی (له شرک شک عصيان څخه چې مؤمنان دي) نو وفرمايل (الله) چې پس حقه خبره هم دا ده او حقه خبره زه وايم.

تفسير: يعني زما ګردی (ټولی) خبری رښتيا او په واقع سره برابری او منطبقی وی. او زه هميشه وايم دغسی چې

لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنۡهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلۡ
مَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٖ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلۡمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنۡ
هُوَ إِلَّا ذِكۡرٞ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعۡلَمُنَّ نَبَأَهُۥ بَعۡدَ حِينِۭ ﴿٨٨﴾

خامخا ډک به کړم هرومرو (خامخا) دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چا نه چې متابعت ئې کړی وی ستا له دغو (انسانانو) نه له تولو څخه. ووایه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسی په دی (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلیف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کښی له ځانه) نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی دپاره د عالمیانو او خامخا عالمان به شئ هرومرو (خامخا) په خبر (د صدق) د دی (قرآن) لږ څه وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده)

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسی د خپل دوست او دښمن په منځ کښی سره فرق او تمیز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسی ازلی دښمن دی مه ځئ! د انبیاؤ خبره ومنئ چې ستاسی د خیر غوښتنی دپاره لیږلی شوی دی. زه له تاسی څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم چې تاسی ته ئې وایم هر هغه شی چې پاک الله زه پری پوهولی یم همغه زه تاسی ته وایم او دررسوم ئې. لږ مدت وروسته تاسی به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسی ته درکړی شوی دی تر کوم ځای پوری صحیح او درست دی؟ او کوم نصائح چې کړی شوی دی څرنګه رښتیا او مفید وه.

تمت سورة «صٓ» بعون الله رب العباد وحسن توفیقه ولله الحمد والمنة

سورة الزمر مكية الا الآيات ۵۲ و ۵۳ و ۵۴ فمدنية وهی خمس وسبعون آية وثمانی ركوعات رقمها (۳۹) تسلسلهاحسب النزول (۹۵) نزلت بعد سورة سبأ
د «الزمر» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۵۲ و ۵۳ و ۵۴) آیتونو چی مدنی دی ۷۵ آیات ۸ رکوع لری په
تلاوت کښی (۳۹) او په نزول کښی (۹۵) سورت دی وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) کوم، په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ①

رالیږل د دی کتاب (قرآن پر محمد) دی له (جانبه د هغه) الله چی ډیر زبردست قوی غالب د حکمتونو څیښتن (خاوند) دی.

تفسیر: کله چی زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومی او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشی نیولی او حکیم دی چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښیگڼو (فائدو) سره مقابله نشی کولی.

اِنَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ ② اَلَا لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چی خالص کوونکی ئی دغه (الله) ته د دین (خپل له شرک) واورئ خبردار اوسئ خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص

تفسیر: یعنی حسب المعمول د الله تعالیٰ تل داسی بندگی کوئ چی د شرک او ریاء او له نورو شوائبو څخه پاک وی! او د الله تعالیٰ په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوئ! او اعلان

وفرمايئ چې الله تعالىٰ همغه بندګي قبوله فرمائي چې خالص د هغه دپاره وي. د الله تعالىٰ په دربار کښې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کيږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۗ

او هغه کسان چې نيولي ئې دي غير له دغه (الله) څخه نور دوستان (وائي) نه کوو عبادت د دوی مګر دپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بيشکه الله به فيصله (حکم) کوي په منځ د دوی کښې په هغه څيز کښې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي

تفسير: عموماً مشرکينو به داسې ويل چې مونږ د دغو وړوکيو معبودانو او بتانو عبادت ځکه کوو چې دوی زمونږ د نزديکې او قرب وسيله د پاک الله په دربار کښې کيږي او هغه پر مونږ مهرباني وفرمائي چې په دغه وسيله سره زمونږ کار يو سر او صورت ونيسي. د هغه جواب ئې وفرمايه چې په دغو چتي (بيکاره) او پوچو چلونو، پلمو (تدبيرونو) او حيلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحيد کښې جګړې او مناقشې وړاندې کوئ او له اهل الحق سره اختلاف کوئ نو د هغه عمل فيصله به د الله تعالىٰ له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ۝٣

بيشکه الله نه ښيي سمه لاره د هدايت هغه چاته چې دی دروغجن وی ناشکره.

تفسير: يعني هر چا چې پخپل زړه کښې دغه خبره غوټه کړې وي چې زه به له سره رښتيا خبره نه منم او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټينګ ولاړ يم او له حقيقي منعم څخه مخ اړوم او د دروغو محسنينو او باطلو خدايانو عبادت کوم نو د الله تعالىٰ دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، برې او کاميابۍ لاره نه ښيي.

لَّوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ سُبْحَانَهُ ۖ

که چری اراده فرمایلی وی الله (په زعم د مشرکانو) د دی چی ونیسی ولد نو خامخا غوره کړی به ئی وی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی هر هغه چی اراده ئی فرمایلی وی پاکی ده الله لره (له ولده او تولو عیوبو)

تفسیر: له دی ځایه د هغو کسانو تردید دی چی د الله تعالیٰ دپاره د اولاد تجویز کوی لکه چی نصاریٰ حضرت مسیح علیه السلام ته د الله ځوی وائی او ورسره له دریو خدایانو څخه یو خدای الله هم منی. یا د عربو ځینو هغه قبائلو چی پرښتو ته به ئی د الله تعالیٰ لونی ویلی، مطلب دا دی که په فرض المحال سره الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی وی چی د ده کوم اولاد وی نو ښکاره ده چی ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار دپاره غوره کوو ځکه چی له دلایلو څخه ثابت شوی دی چی له یوه الله څخه ماسواء نور تول شیان د همغه الله مخلوق دی. اوس ظاهر دی چه په مخلوق او خالق کښی په هیڅ یوه درجه کښی هم نوعی یا هم جنسی اشتراک نشته بیا یو د بل پلار یا ځوی څرنګه کیدی شی ؟ او کله چی په خالق او مخلوق کښی د دغسی تعلقاتو وجود محال دی نو د الله تعالیٰ له طرفه به داسی اراده هم محال وی. علاوه پر دی فرض ئی کړئ که دغه کار محال هم نه وی نو بیا د پرښتو لونی ګرځول خو په هیڅ ډول (طریقه) په فهم او پوه کښی نشی راتلی. نو کله چی له مخلوقه څخه انتخاب وتاکلی (مقرر کړی) شی نو بیا د دغی خبری مقصد به څه وی چی خوار او سپک اولاد ځان ته غوره کړی او درووند او پتمن اولاد تاسی ته غوره او در ئی کړی ؟

هُوَ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ④

هم دی دی الله یواځی (بی شریکه لا ولده) ډیر غالب (پر هر شی).

تفسیر: یعنی هر څیز د الله تعالیٰ په مخ کښی عاجز ناتوانه تیټ او ښکته دی د هیڅا اثر او نفوذ پری نشته او نه کوم شی ته اړ (مجبور) او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وی ؟.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ الَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى الَّيْلِ

پیدا کړی دی (الله) آسمانونه او ځمکه په حقه سره (چی دلیل شی په وجود د صانع مطلق)، تاووی (نغاړی داخلوی الله) شپه پر ورځی او تاووی (نغاړی

داخلوی الله) ورځ په شپه کښې (یا زیاتوی د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندی)

تفسیر: په ماښام کښې که د لمرخاته په لوری وګوری نو داسی به درښکاری چه افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږی چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا (رڼرا) د لمر لویدو په لوری تاووی او ورنغاړی ئی. هم داسی ګهیځ (سحروختی) د سپیده داغ په وخت کښې داسی درښکاری چې د ورځې رڼا (رڼرا) د شپې ظلمت او تیاره د لمرخاته له خوا راښری او د لمر له پلوه ئی راښری او د لمر پریوتو په لوری ئی تیل وهی. حضرت شاه صاحب لیکی چې «پر یوه باندی بل داسی غوړیږی او راځی چې په منځ کښې کوم ماتوالی او نقص نه واقع کیږی»

وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ⑤

او مسخر کړی په کار لګولی ئی دی لمر او سپوږمی، چې هر یو روان دی تر نیتې په نامه کړی شوی پوری (چې ورځ د قیامت ده) واوریځ خبردار شئ چې الله ښه زبردست قوی غالب ښه ښښونکی دی.

تفسیر: یعنی په هم دغه زبردست قدرت سره ئی دغه انتظام قائم او دائم او ټینګ کړی دی. د خلقو ګستاخی سپین سترګی او شرارتونه خو داسی دی چې ښائی د هغه په ملحوظ دغه ګرد (ټول) انتظامات ګډوډ او دړی وړی کړی شی لیکن کله چې الله تعالیٰ لوی ښښونکی او درګزر کیدونکی ذات دی نو د خپلې عفوی او مغفرت له شانه یو ځلی داسی نه کوی.

خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ

(الله) پیدا کړی یئ تاسی له نفس یوه (آدم) څخه بیا ئی پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنی آدم) څخه جوړه د ده (حواء) او نازل (پیدا) ئی کړل لپاره د (نفعی د) تاسی له چارپایانو څخه (لکه اوښان غوایان پسونه اوزی) اته جوړی (نر او ښځی).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او د ده جوړه بی‌بی حواء رضی الله تعالیٰ عنها ئی پخپل قدرت سره پیدا کړل یعنی نر او ښځی او ستاسی د نفعی او ګټی (فائده) اخسیتلو دپاره په انعامو او

مواشیو کښې ئې هم اته جوړې پیدا کړې اوښ غوائی، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کښې تیر شو (وګورئ).

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوی (الله) تاسی په ګیډو د میندو ستاسی کښې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دریو کښې (چې مشیمی او د رحم او د ګیډې دی).

تفسیر: یعنی په تدریج سره مو پیدا کړ، مثلاً له نطفی څخه علقه او له علقی څخه مضغه، او بیا مو تری هډوکی پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورشنه کړه، او بیا مو په هغه کښې روح ورپو کړ. **فسبحٰن الله احسن الخالقین.** (فی ظلمات ثلاث ـ په تیارو دریو کښې). یعنی یوه ګیډه بل رحم، دریم هغه پرده (پیلار) چې په منځ کښې ئې مولود پیدا کیږی او مولود په کښې تاو شوی متولد کیږی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسی خاص ده ته دی ملک سلطنت (بی زواله). نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی یوائحی پس کوم طرف ته ګرځولی شئ تاسی (له عبادت د ده نه)

تفسیر: یعنی کله چې خالق، رب، مالک او ملک هم دی دی نو ماسواء له ده څخه بل څوک څرنګه معبود کیدی شی ؟ وروسته له دی نه چې تاسی واحد الله تعالیٰ په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پری اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولی عبادت کوئ ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدی رسیدلو نو بیا ولی سمه لاره در څخه ورکیږی ؟ او دغه پر بلی لاری ولی درومئ ؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ ۖ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ ۖ

که چړی کفر اختیار کړئ تاسی پس بیشکه الله غنی بی پروا دی له تاسی (او ستاسی له عبادته) او نه خوښوی (الله) دپاره د بندګانو خپلو کفر (اګر که ئې فرمائلی وی اراده د کفر له بعضو نه).

تفسیر: یعنی که کافر کیږئ او د الله تعالیٰ له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ! نو په دغه کښې پخپله ستاسی نقصان دی او د الله تعالیٰ هیڅ یو شی تاسی نشئ خرابولی. هو! هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ په کفر خوښ او رضاء نه دی او د خپلو بندګانو پر کفر او انکار خفه او نارضاء کیږی او دغه شیان دوی ته نه خوښوی او د رضاء په سترګه سره ئې نه ګوری.

وَإِن تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ

او که شکر وباسئ (په نعمت د اسلام) نو خوښوی دغه (شکران الله) تاسی ته،

تفسیر: یعنی که بندګان د الله تعالیٰ حق ومنی او ده ته مطیع او شکر ګزار شی نو دغه خبره د الله تعالیٰ خوښه ده او د هغه نفعه هم دوی ته رسیږی.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلی بار هیڅ بار اخیستونکی بار د ګناهونو د بل چا،

تفسیر: یعنی داسی کیدونکی نه دی چی یو سړی ناشکری وکړی او په جرم او ګناه ئې بل څوک ونیولی شی داسی تیاره او بی تمیزی د ده په دربار کښې نه نشته او «هر چا چی هر څه کرلی وی همغه به هلته ریبی».

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

بیا خاص رب ستاسی ته بیرته ورتله ستاسی دی پس خبر به کړی تاسی پر هغو (عملونو) چی وئ تاسی چی کول به مو (په دنیا کښې)، بیشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چی دوی هلته وررسیږی د دوی ګرد (ټول) ښه او بد اعمال د دوی په مخ کښې وړاندی کیږی او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کیږی ځکه چی د الله

تعالیٰ له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی. الله تعالیٰ د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبیر دی او په هر شی په ښه شان سره پوهیږی.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِ

او کله چی ورسیږی انسان (کافر) ته کوم قسم سختی نو بولی رب خپل په دی حال کښی چی رجوع کوونکی وی خاصه هم ده ته (شکوونکی له نورو) بیا هر کله چی ورکړی (الله) ده ته نعمت له خپل جانبه نو هیر کړی هغه (ذات الله) چی ؤ دی چی په کښی باله به ئی (تضرع به ئی کوله) هغه (الله) ته پخوا له دی نعمته او ګرځوی الله ته شریکان (په عبادت کښی) دپاره د دی چی ګمراه کړی (خلق) له لاری د الله (چی دین د اسلام دی)،

تفسیر: یعنی د انسان حالت او وضعیت عجیب دی کله چی پری کوم غم او مصیبت واقع شی نو مونږ ئی په یادیږو او دی زمونږ په ذکر او فکر کښی لویږی، ځکه چی دی ښه پوهیږی چی ماسواء الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لری کوونکی نشته. بیا هر کله چی د الله تعالیٰ په لطف او مهربانی سره لږ څه آرام او اطمینان ئی په نصیب شی سم د لاسه دی خپل همغه پخوانی حالت ته مراجعت او پخپلو همغو اعمالو کښی مداومت کوی او هغه پاک الله تری هیریږی چی هم دا اوس د هغه په دربار کښی ئی عرضونه او دعاوی کولی او ناری او سوری ئی وهلی، او د عیش او تنعم په نشو کښی داسی مست او غافل کیږی چی ګواکی له سره زمونږ سره ئی واسطه او علاقه نه وه. د الله تعالیٰ د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو د دروغو او له خپلو ځانونو جوړ کړیو خدایانو ته منسوبوی او له هغوی سره همغسی سلوک او معامله کوی چی ښائی له واحد الله تعالیٰ سره وکړی شی په دی دول (طریقه) سره هم دوی پخپله ګمراه کیږی او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بی لاری او ګمراه کوی.

قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا ۖ إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغه کافر ته) چی نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کښی). بیشکه ته له یارانو د اور (د دوزخ) ئی.

تفسیر: یعنی ښه ده، څو ورځی د هم دغه کفر په حالت کښی دلته عیش او عشرت وکړئ! او

تر هغه پورې چې الله تعالیٰ تاسی ته مهلت درکړی دی د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلئ! او ترې متمتع شئ! وروسته له دی نه به ستا د هستوګنی ځای دوزخ وی چې له هغه ځایه له سره نشی وتلی او تل به هم هغلته پراته یئ او له سره به دی نجات نه په برخه کیږی.

أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ ۗ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۗ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٩﴾

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وی په ساعتونو د شپی کښی سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه) ویریږی (له عذابه) د آخرت او امید لری د رحمت د رب خپل (داسی دی لکه هغه څوک چې بی فرمانه وی په کفر او نورو بدیو) ووایه (ای محمده!) آیا برابر دی سره هغه کسان چې پوهیږی (او خاوندان د علم دی) او هغه کسان چې نه پوهیږی (جاهلان وی، بلکه برابر نه دی) بیشکه هم دا خبره ده چې پند اخلی خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې د شپی خوب او آرامی پریږدی او د الله تعالیٰ په عبادت کښی لګیا کیږی، کله د ده په حضور کښی لاس تړلی دریږی، کله په سجده ورته لویږی، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له ویری بی قراره کړی شوی وی او له بل جانب د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته هیلمن (ارزومند) او امید وار وی آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر ئې پاس وشو چې د مصیبت په وخت کښی الله تعالیٰ ته ناری وهی او څه مهال (وخت) چې مصیبت له ده نه لری کیږی نو الله هم ترې هیریږی سره برابر کیدی شی ؟ بلکه نه! له سره نشی سره برابر کیدی. او که داسی وی نو داسی ووایه چې د یوه عالم او جاهل او یوه پوه او ناپوه په منځ کښی بیخی څه فرق او توپیر (تفاوت) نشته مګر په هم دغی خبری باندی هم هغه پوهیدی شی او غور کولی شی چې پاک الله ورته څه عقل او پوه ورکړی وی.

قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۗ

ووایه (ای محمده! دوی ته د الله له جانبه) ای بندګانو زما هغه چې ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وویریږئ له (عذابه د) رب خپل شته هغو کسانو ته چې نیکی ئې کړی ده په دغه دنیا کښی (په طاعت سره) نیکی

(په آخرت چې جنت او رضوان دی)،

تفسیر: یعني هر هغه څوک چې په دنیا کښې نیکي وکړي نو په آخرت کښې هم د ده دپاره نیکي او ښیګڼه (فائده) ده یا ئې دا مطلب هر چا چې نیکي وکړه هغه ته پخوا له عقبیٰ په هم دغې دنیا کښې هم ښیګڼه (فائده) او نیکي ورپه برخه کیږي اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ ۗ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

او ځمکه د الله ارته ده، بیشکه هم دا خبره ده پوره ورکوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بې حسابه (ډېر زیات).

تفسیر: یعني که په یوه ملک کښې خلق له نیکي او ښیګڼې (فائدې) څخه ممانعت کوي نو د الله تعالیٰ ځمکه ارته او فراخه ده بل ملک ته لاړ شئ څو هلته په آزادۍ او خپلواکۍ سره د الله تعالیٰ احکام په ځای راوړئ. بیشکه په دې صورت کښې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کیږئ او په راز راز (قسم قسم) خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمل کولو اړ او مجبوریږئ. لیکن دا مو په یاد وي چې د هغه په مقابل کښې به ډېر ثواب هم دررسیږي چې د دغه اجر او ثواب په برابر کښې چې داسې مهاجرینو ته ورکوه کیږي دغه ګردې (ټولې) سختۍ او تکالیف هیڅ شی دی.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ
أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چې یم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم یوائې د الله چې خالص کوونکی یم ده ته (د) دین (بندګي خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کښې د دې امت په لحاظ او په عالم الغیب کښې د ټولو اولینو او آخرینو په اعتبار د الله تعالیٰ له ګردو (ټولو) څخه ړومبنی حکم منونکی او مطیع بنده ئې. صلی الله علیه وسلم.

قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾

ووایه (ای محمده!) بیشکه زه ویریږم که چرې نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لوئی (د قیامت).

تفسیر: یعنی زما په شان یو معصوم او مقرب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړی نو په دغه ورځ کښې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون کیدی نو د نورو څه پوښتنه کوئ ؟.

قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِي ﴿١٤﴾ فَاعْبُدُوا۟ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦ

ووایه (ای محمده!) الله ته عبادت کوم په دی حال چې خالص کوونکی یم ده ته (د) دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسی د هر هغه څیز چې اراده وکړئ تاسی غیر له الله.

تفسیر: یعنی زه خو د الله تعالیٰ له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالیٰ عبادت کوم. تاسی مختار ئی چې د هر چا عبادت کوئ او هر چاته چې مو زړه غواړی سرونه ښکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلئ! چې ستاسی آخره خاتمه او انجام به څرنګه کیږی ؟ **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال)** وروسته له دی نه د دوی هغه عاقبت او خاتمه داسی څرګندوی (ښکاروی)

قُلْ إِنَّ الْخَٰسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ ۗ
أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١٥﴾

ووایه (ای محمده!) بیشکه زیان کاران هغه کسان دی چې زیان ئی رسولی دی ځانونو خپلو ته او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کښې، واورئ خبردار شئ چې دغه (خسران) هم دغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکولی شی او نه خپلی کورنی او خیلخانی ته څه فائده او نجات ببښلی شی او ګرد (تول) د جهنم د شغلو ځنی جارؤل

(قربانول) شي. له دې نه به زياته نور څه خساره وي ؟

لَهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلَلٌ ؕ

وي به دوى ته د پاسه د دوى طبقات له اوره او د لاندى د دوى طبقات (د اور)،

تفسير: يعنى له هر طرفه به ئې اور محيطوى لکه چې وريځ يا بخار له کوم شي څخه راتاويږي.

ذٰلِكَ يُخَوِّفُ اللّٰهُ بِهٖ عِبَادَهٗ ؕ يٰعِبَادِ فَاتَّقُوْنِ ﴿۱۶﴾

دغه (مذکور عذاب) ويروى الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، اى بندګانو زما پس وويرېږئ له ما (په اجتناب د معاصيو).

تفسير: يعنى اى بندګانو زما! وپوهيږئ چې دغه شي د ويريدلو وړ (لائق) او قابل دى که نه ؟ که د ويريدلو وړ (لائق) او قابل وى نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښائى چې وويريږو.

وَالَّذِيْنَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوْتَ اَنْ يَّعْبُدُوْهَا وَاَنَابُوْٓا اِلَى اللّٰهِ لَهُمُ الْبُشْرٰى ۚ

او هغه کسان چې ځان ئې ساتلى دى له بتانو داسى چې عبادت وکړى د هغو او رجوع ئې کړى وى طرف د الله ته شته دوى ته بشارت زيرى

تفسير: يعنى هغو کسانو چې د شيطانانو خبرو ته ئې له سره غوږ نه دى ايښى او له ګردو (تولو) شرکاوو څخنى ئې مخ اړولى دى او خاص الله تعالیٰ ته ئې خپل مخ ګرځولى دى د هغوى دپاره ډير لوى بشارت او زيرى دى.

فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿۱۷﴾ الَّذِيْنَ يَسْتَمِعُوْنَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُوْنَ اَحْسَنَهٗ ؕ

پس زيرى وکړه (اى محمده!) پر بندګانو زما هغو چې اورى خبره (د قرآن) پس متابعت کوى دوى ډير ښه د هغه،

تفسير: يعنى ګردى (تولى) خبرى اورى بيا د هغو له منځه پر همغه خبره عمل کوى چې ډيره

ښه وی. یا ئی دا مطلب چی د الله تعالیٰ خبری اوری او پر هغو هدایاتو ئی چی له اعلاوو څنی اعلا وی عمل کوی مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوری، او بله د عزیمت نو د عزیمت په لوری منډی وهی او ځان هم هغه لوری ته رسوی او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوی. یا ئی داسی ترجمه وکړئ چی د الله تعالیٰ کلام آوری او د هغه د ډیرو ښو خبرو اتباع کوی. ځکه چی د ده ګردی (تولی) خبری احسن فی‌الاحسن دی **کذا قال المفسرون** حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی مطلب په یو بل ډول (طریقه) سره بیان فرمایلی دی «دروميځ د هغه پر نیک باندی یعنی د هغه پر نیکو احکامو دروميځ چی پری تعمیل وکړئ او پر منع باندی غوږ ږدئ چی نه ور نژدی کیږئ چی د هغه کول ښه کار دی او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٨﴾

دا هغه کسان دی چی سمه لاره ښوولی ده دوی ته الله او دغه کسان هم دوی دی خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنی د بری او کامیابی لاره هم دوی موندلی ده ځکه چی هغوی له خپل عقل او پوه څخه کار اخیستی دی او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره ئی غوره کړی ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ ﴿١٩﴾

آیا هغه څوک چی واجب شوی وی په ده حکم د عذاب آیا پس خلاصولی شی ته هغه څوک چی په اور کښی وی (بلکه نه ئی شی خلاصولی).

تفسیر: یعنی پر هغو باندی چی د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلم شوی دی کوم یو سړی ئی له اوره د باندی ایستلی شی ؟ او سمه لاره ورښوولی شی ؟. ښه نو دغسی کمبختان چی د خپل ازلی شقاوت له سببه په اور کښی لویدلی دی څرنګه د نجات وړ (لائق) کیدی شی او څوک ئی له اوره ایستلی شی او په سمه صافه لاره ئی بیولی شی ؟.

لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ

لیکن هغه کسان چی ویریږی له رب خپله شته دوی ته مانی (په جنت کښی) چی له پاسه د هغی نوری مانی بنا کړی شوی دی.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده او دا چې هغه ګرد (تول) آماده او تیار دی نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیاریږي.

تَجْرِىْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۬ وَعْدَ اللّٰهِ ۭ لَا يُخْلِفُ اللّٰهُ الْمِيْعَادَ ⑳ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۗءِ مَاۗءً فَسَلَكَهٗ يَنَابِيْعَ فِي الْاَرْضِ

چې بهیږي لاندې د ماڼیو (او ونو د هغې څلور قسمه) ویالې (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعدې خپلې. آیا نه وینې ته بیشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه) د آسمانه اوبه پس ننه ایستلې ئې دي دا (اوبه) په چینو په ځمکه کښې.

تفسیر: یعنې د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کښې جذب او بیا د چینو په حیث له ځمکې څخه راخوتیږي. باقي که د چینو د حدوث بل څه اسباب هم وي نو د هغه نفې په دغه آیت کښې نشته.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهٖ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا اَلْوَانُهٗ

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنګونه د هغه

تفسیر: یعنې شین، زیړ، سپین سور او داسې نور یا د مختلفو اقسامو کښتونه (فصلونه) راوباسي مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهٗ حُطَامًا ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَذِكْرٰى لِاُولِي الْاَلْبَابِ ㉑ ع

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنګې تک زیړ پس ګرځوي دغه کښت (فصل) رژیدلې مات شوي بیشکه په دغو (اوبو او وښو) کښې خامخا ډیر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنی عقلمن سړی د کښت (فصل) حال ته ګوري او ترې نصیحت حاصلوی، څرنګه چې د هغه رونق او شینوالی د څو ورځو له مخې وی او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کول شی د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال هم داسې دی. ښائی چې انسان د دغې دنیا پر عارضي بهار مغرور او مفتون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي همغسې چې کښت (فصل) له مختلفو اجزاوو څخه مرکب دی مثلاً په هغه کښې دانه شته چې د انسانانو غذا ترې حاصلیږي او واښه هم شته چې د حیواناتو خوراک او نواله ترې جوړیږي او د ده له هر جزء څخه منتفع کیدل بې له دې نه امکان نه لري څو د نورو اجزاوو څخه بیل او جلا (جدا) نه کړی شی او پخپل ځای ئې ونه شي رسولی دنیا هم داسې وګڼئ چې په هغه کښې نیکي، بدي، راحت، تکلیف او نور ګرد (تول) سره ګډوډ او مخلوط دي. یو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به وریبل شي او ښه میده او بوس بوس به کیږي بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي. نیکي او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیږي او بدي او تکلیف خپلې خزانې ته رسیږي. الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو څخه عقلمن ډیر مفید سبق حاصلولی شي د آیت په مضمون کښې دغه طرف ته هم اشاره کړی شوې ده هغه الله چې په آسماني باران سره ئې په ځمکه کښې چینې، ویالې او سیندونه بهولي دی هم هغه الله د جنت په محلاتو کښې هم په نهایت ښه انتظام او ترتیب سره د انهارو سلسله جاري کوی.

أَفَمَن شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾

آیا پس هر هغه څوک چې پرانستلی او ارته کړی وی الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته پس وی به دی په رڼا (رڼرا) (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وی زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په ګمراهي ښکاره کښې دي.

تفسیر: یعنی دواړه سره کله برابر کیدی شي. یو هغه چې الله تعالیٰ د هغه سینه او تتر د اسلام د قبول دپاره پرانستلې ده. دی نه د اسلام په حقانیت کښې څه شک او شبهه لري او نه د اسلامي احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکار کوی. الله تعالیٰ ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا (رڼرا) او انوار ورعطاء کړی دی چې د هغو په رڼا (رڼرا) کښې په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالیٰ پر لاره په منډو ځغلي. بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تیږې

(ګتی) په شان سخت دی. هیڅ یو نصیحت پری اثر نه کوی او نه د خیر کوم څاڅکی پکښی ننوتلی شی. هیڅکله د الله تعالیٰ د یادولو توفیق نه مومی او هم داسی خوشی چټی (بیکاره) د اوهامو او اهواوو او رسومو او د آباوو د تقلید په تیارو کښی حیران او سرګردان ګرځی.

اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِيْثِ كِتٰبًا

الله توته توته نازل کړی دی ډیر ښائسته خوږ کلام کتاب

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هیڅ یوه خبره د دی کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُّتَشَابِهًا مَّثَانِيَ

(او دغه پاک کتاب ډیر ښائیسته خوږ کلام) مشابه یو له بل سره مکرر غبرګ (دی)

تفسیر: یعنی داسی صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول فصیح او بلیغ دی چی په هیڅ یوه آیت کښی ئی هیڅ صوری او معنوی نقص نه لیده کیږی او هیڅ یو آیت ئی له بل آیت څخه کم نه دی. یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی. په مضامینو کښی ئی هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته. بلکه د اکثریهوو آیتونو مضامین داسی متشابه سره واقع شوی دی چی د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیږی. «**القرآن یفسر بعضه بعضا**» او د «مثانی» یعنی غبرګ مکرر مطلب دا دی چی ډیر احکام، مواعظ قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره اړولی شوی دی څو په ښه ډول (طریقه) سره په یاد او په زړه کښی ځای ونیسی. په تلاوت کښی هم څو څو ځلی آیتونو مکرریږی او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثانی» څخه داسی مطلب اخیستی دی چی په ځینو آیتونو کښی د یوه قسم مضمون سلسله تر لری ځای پوری اوږدیږی او هغه متشابه دی. او په ځینو ځایونو کښی د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کښی د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کوه شی مثلاً ﴿ اِنَّ الْاَبْرَارَ لَفِیْ نَعِیْمٍ وَّاِنَّ الْفُجَّارَ لَفِیْ جَحِیْمٍ ﴾ یا ﴿ نَبِّئْ عِبَادِیْٓ اَنِّیْٓ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ وَاَنَّ عَذَابِیْ هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِیْمُ ﴾ یا ﴿ وَیُحَذِّرُکُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ وَاللّٰهُ رَءُوْفٌۢ بِالْعِبَادِ ﴾ دغسی آیتونو «مثانی» ویل کیږی چی په دغو کښی دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوی دی.

تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُوْدُ الَّذِيْنَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ

ثُمَّ تَلِيۡنُ جُلُوۡدُهُمۡ وَقُلُوۡبُهُمۡ اِلٰى ذِكۡرِ اللّٰهِ

چې لړځیږي رپیږي ځیګ کیږي له ده پوستکي د هغو کسانو چې ویریږي له رب خپل بیا پاسته شي (آرام نیسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته

تفسیر: یعني د کتاب الله له آوریدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لړځیږي او ویښتان ئې شکېک (نیغ) دریږي او پوستکي ئې پاسته کیږي. مطلب دا چې د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاري کیږي او د دوی، قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له یاده متمایل او راتیتیږي او د الله تعالیٰ یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوي. دغه د کاملینو اقویاوو حال شو. که کله پر ضعفاوو او ناقصینو بل کوم قسم کیفیات او احوال طاري شي مثلاً غشي یا صعقه او نور نو د هغه نفي له دغه آیت څخه نه کیږي او نه د هغه تفصیل پر هغوی لازمیږي بلکه داسي له خپل ځانه تلل او له سده (هوشه) او واکه (اختیاره) وتل عموماً د وارد د قوت او د مورود د ضعف دلیل دی. په جامع ترمذي کښي یو حدیث دی چې پر ابوهریره رضي الله تعالیٰ عنه د یوه حدیث د بیانولو په وخت کښي د ځینو داسي قسم احوال طاري کیدل مصرح دی. والله اعلم بالصواب.

ذٰلِكَ هُدَى اللّٰهِ يَهۡدِيۡ بِهٖ مَنۡ يَّشَآءُ ؕ وَمَنۡ يُّضۡلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنۡ هَادٍ ﴿۲۳﴾

دغه (قرآن) هدایت دی د الله سمه لاره ښیي په دغه (قرآن) سره هر هغه چاته چې اراده وفرمائی، او هر څوک چې وئی ښویوی الله پس پیدا به نشي هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعني د هر چا دپاره چې د الله تعالیٰ حکمت مقتضي وي داسي د بري او کامیابي لاري ورخلاصوي او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي. او هر هغه چاته چې الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجې د هدایت توفیق ور نه‌کړي نو بل څوک به له هغه سره څه مرستي (مدد) وکړي او څرنګه به ئې لاس ونیسي ؟

أَفَمَن يَتَّقِي بِوَجْهِهِۦ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَقِيلَ
لِلظَّٰلِمِينَ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾

آیا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختۍ د عذاب د ورځې د قیامت (په شان د هغه مامون دی ؟ بلکه نه دی) او وبه ویلی شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسي چې کوه به مو (په دنیا کښې چې د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوری پری څوک حمله او یرغل راوړی نو په لاسونو سره د هغه مخه نیسي لیکن په محشر کښې به د ظالمانو لاسونه بند وی څو د عذاب څپیړی برابری د دوی پر مخ ولگیږی نو آیا داسي یو انسان چې د داسي خورا (ډیر) سخت گزار مخه پخپل مخ سره ونیسي او ورته وویل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنیا کښې دی کړی وو د هغه مؤمن په شان کیدی شي چې هغه ته به په آخرت کښې د هیڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسیدلو فکر او اندیښنه نه وی او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بیخی مطمئنه او بیفکره اوسیږی ؟ له سره یو نه دی!

كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾
فَأَذَاقَهُمُ ٱللَّهُ ٱلْخِزْىَ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ
لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

(هم داسي) دروغجن شمیرلی وو (خپل انبیاء) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو پس رابه غی دوی ته عذاب له داسي طرفه چې نه به پوهیدل. پس وبه څکوله په دوی الله خواری او رسوائي په دغه ژوندون لږ خسیس کښې او خامخا عذاب د آخرت ډیر لوی دی که چرې وی دوی په دی عالمان (نو ایمان به ئی راوړی وو).

تفسیر: یعنی ډیر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسواء کړی شوی دی او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی دپاره همغسی امرک او پوره پاتی دی. نو آیا دغه موجوده مکذبین داده او

مطمئن دی چی له هغوی سره به دغسی معامله نه کیږی. هو! که دوی د پوه او فکر او غور خاوندان وی نو په دغه مورد کښی به ئی فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کښی له هر مثله (چی په دینیه وو امورو کښی پکاریږی) دپاره د دی چی دوی (پری) پند واخلی. په دی حال کښی چی دا قرآن دی لوستلی شوی په عربی ژبی سره چی نه دی خاوند د کوږوالی دپاره د دی چی دوی وساتلی شی (له معاصیو او له کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهیدل د دوی له غفلته او حماقته دی. د قرآن په پوهولو کښی هیڅ قصور او لندون نه دی. پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوی، شو خلق په هغه کښی غور او دقت وکړی، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړی، قرآن په یوه صافه عربی ژبه رالیږلی شوی کتاب دی چی د ده د ړومبنیو مخاطبینو مورنی ژبه ده. په دغه قرآن کښی هیڅ یوه کږه او ناموافقه خبره نشته او ډیری ښی صافی سمی خبری په کښی شته چی سلیم عقل ئی په ډیر ښه شان سره قبلوی هیڅ قسم اختلال او کوږوالی د ده په مضامینو او عباراتو کښی نشته. د هغو خبرو د اجراء او تعمیل احکام ئی صادر کړی دی چی د هغه تعمیل سخت او مشکل نه دی او د هغو عقائدو اذعان او ایقان چی غوښتلی شوی دومره صعب او محال نه دی غرض تری دا دی چی خلق په سهولت سره تری مستفید شی او د اعتقادی او عملی اغلاطو شخه محفوظ پاتی وی او صاف صاف نصایح واوری او له الله تعالیٰ شخه تل وویریږی.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ

ترې (بیانوی) الله یو مثل چی یو سړی وی (مریبی) چی وی په ده کښی (ډیر) شریکان تول بدخویه سره ناسازه او یو بل سړی وی (هغه هم مریبی خو) سلامت تول د یوه سړی وی، آیا برابر دی سره دغه دواړه مثلونه (د

مریو بلکه ؟ نه دی سره برابر هم داسی دی حال د کافر او د مؤمن)،

تفسیر: یعنی که څو تنه حصه لرونکی په یوه مریی یا نوکر کښی شریک وی او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی بد خلقه بیمروته سخت مزاجه، ضدی او عنادی واقع شوی وی او له دوی څخنی هر یو هم دغه غواړی چی هغه مریی یا نوکر یواځی د هم ده خدمت او کار وکړی او نور شرکاء ورسره څه اړه (تعلق) او علاقه ونه لری نو ښکاره خبره ده چی په دغه فکر کښی دغه خدمتگار سخت وارخطاء او پریشان کیږی په خلاف د دی هغه مریی او نوکر چی یواځی یوه سره وی نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وی او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دی خوا او هغی خوا ځغلولو اندیښنه به ورسره نه وی. اوس ښکاره خبره ده چی دغه دواړه مریان بیخی نشی سره برابریدلی هم داسی وګڼۍ مشرک او موحد د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وی او د څو تنو باطله معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کښی مشغول وی پر خلاف د دی موحد خپل ګرد (تول) توجهات، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوی او د ده مرجع او مرکز د تل دپاره د همغه پاک الله دربار دی. موحد په پوره اطمینان او تول زړه سره د الله تعالیٰ د رضاء او خوښی په فکر کښی مشغولیږی او پوهیږی چی وروسته د پاک الله له خوښی څخه د بل چا خوښی او خوشالی ته چندانی اړ (محتاج) نه یم. اکثرو مفسرینو د دی مثال تقریر هم داسی کړی دی مگر حضرت شاه صاحب لیکی «یو مریی چی د څو تنو وی نو هیڅوک به هغه خپل نه ګڼی نو هیڅوک به ئی له حاله په پوره ډول (طریقه) سره نه وی باخبره او هغه مریی چی صرف د یوه سړی وی نو بادار (مالک) ئی هم هغه خپل مریی ګڼی او په پوره ډول (طریقه) سره د ده له احواله ځان خبروی هم دغه مثال دی د هغو کسانو چی د یوه رب بندګی کوی او د هغو چی د څو باطلو خدایانو بندګان وی.

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۲۹﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږی (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) محاسن او محامد هغه پاک الله ته دی چی په داسی اعلیٰ مطالبو او حقایقو سره مو په داسی صاف او په زړه پوری مثالونو او شواهدو پوهوی مگر سره له دی ډیر داسی بدنصیبه کسان دی چی د دغو واضحه ؤ مثله ؤ په پوهیدلو توفیق نه مومی.

اِنَّكَ مَيِّتٌ وَّاِنَّهُمْ مَّيِّتُوْنَ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُوْنَ ﴿۳۱﴾

بیشکه چې ته هم مړ کیدونکی ئې او بیشکه دوی هم مړ کیدونکي دي (او هیڅوک بې له الله پاتې کیدونکی نه دی) بیا بیشکه تاسې به ورځ د قیامت کښې په نزد د رب خپل جګړه به کوئ (په دینیه ؤ امورو کښې).

تفسیر: یعنی د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحد په منځ کښې دی د قیامت په ورځ کښې علیٰ رؤس الاشهاد ظاهریږي څه مهال (وخت) چې نبیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاؤ او مؤمنینو په مقابل کښې جګړې او مناقشې وکړي او حجتونه او دلائل به را وړاندې کړي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «کفار به منکریږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی را رسیدلی بیا د دوی د دغه انکار په مقابل کښې د پرښتو او د ځمکې او آسمان او د دوی د لاسونو او پښو او نورو اعضاؤ په شهادت به پرې ثابتیږي » چې دوی پخپلو دغو ادعاؤ کښې دروغجنان دي هم داسې د نورو ګردو (تولو) جګړو فیصلې به هم په هغه ورځ کښې د پاک الله په حضور کښې صادریږي. بهتر هم دا دی چې د «اختصام» لفظ عام کیښود شي څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ ۚ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿٣٢﴾

پس څوک دی ډیر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تړی پر الله (په لرلو د شریک څوی، ښځی) او دروغ شمیری رښتیا خبره (قرآن) کله چه راشی (دغه قرآن) دغه (مکذب) ته، آیا نشته په دوزخ کښی ځای دپاره د کافرانو ؟ (بلکه شته).

تفسیر: پر الله باندی ئی دروغ وویل یعنی شریک ئی ورته ودراوه یا ئی اولاد ور تجویز کړ، یا ئی داسی صفات ورمنسوب کړل چه په واقع کښی د ده د ذات او صفاتو سره وړ (مستحق) او لائق نه وی او رښتیا خبره کله چه ورته ورسیده دروغ ئی وشمیرله، یعنی هغه رښتیا خبری چه انبیاؤ علیهم السلام د الله تعالیٰ له طرفه راوړلی هغوی ته ئی د دروغو نسبت وکړ او هیڅ ئی پکښی خپل فکر او غور ونه چلاوه. بلا شبهه هغه څوک چې له حق او حقانیت سره دومره عداوت او دښمنی لری له هغه څنی ډیر لوی ظالم بل څوک کیدی شی، او د داسی ظالمانو د ورتلو او هستوګنی ځای ما سوا له دوزخه بل به چیری وی؟ عموماً مفسرینو د دی آیت تفسیر داسی کړی دی لیکن حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی که نبی (معاذالله) په دروغو سره د الله تعالیٰ نوم واخیستی نو له دی نه ډیر خراب بل څوک کیدی شی؟، او که نبی رښتین وی او تاسی ئی دروغجن کوئ نو له تاسی څخه به لوی دروغجن بل څوک وی ګواکی د ﴿ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللّٰهِ ﴾ او د ﴿ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ ﴾ مصداق ئی سره جلا جلا (جدا جدا) مقرر کړ، او هم داسی وروسته له دی نه په ﴿ وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ ﴾ الآیة - کښی راځی.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبری) رښتیا سره او هغه (مؤمنان) چه رښتیا ئی وشمیرله دا (خبره) دغه کسان هم دوی دی پرهیزګاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د ویریدونکیو شان داسی وی چه تل رښتیا وائی او د رښتیا تصدیق وکړی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هر هغه چې رښتیا خبری ئی له خپل ځان سره راوړی دی هغوی انبیا او هغه کسان چه په رښتیا سره ئی منی مؤمنان دی» ګواکی د دواړو

جملو مصداق سره جلا (جدا) دی.

لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾
لِيُكَفِّرَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم
بِأَحْسَنِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾

شته دوی ته (په جنت کښې) هر هغه (نعمت) چې غواړي ئې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسنانو نیکو کارانو دپاره د دی چه ورژوی (توئی کړی) الله له دوی نه بدتر د هغو ګناهونو چې کړی ئې وی او چې جزا ورکړی (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډیر ښه عمل چې ؤ دوی چې کوو به ئی (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقینو او محسنینو ته د دوی د ډیرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوی که په غلطه کوم بد عمل تری صادر شوی وی هغه وربښی.

تنبیه: ښائی چه د «اسوأ» او د «احسن» د تفضیل صیغې ئې ځکه اختیار فرمایلی وی چه د لویو ذواتو او مقربینو ادنیٰ نیکی او حسنات د نورو له نیکیو او حسناتو او ادنیٰ بدی او سیئه ئې د نورو له سیئاتو څخه لوی او درانه ګڼل کیږی. والله اعلم.

أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُۥ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ
وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَمَا
لَهُۥ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِى ٱنتِقَامٍ ﴿٣٧﴾

آیا نه دی الله کافی بس کیدونکی د بنده خپل (بلکه کافی دی) او ویروی (کفار ای محمده!) تا په هغو بتانو (چې عبادت ئې کوی کفار) بې له الله، او هر څوک چې ګمراه ئې کړی الله پس پیدا به نشی دی (ګمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی او هر چا ته چې سمه لاره وښیی الله پس نشته ده ته هیڅوک ګمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډیر زبردست غالب قوی څښتن

(خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: څو آیتونه پخوا په ﴿ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيْهِ شُرَكَآءُ ﴾ الآیة ـ کښې د شرک رد او د مشرکینو د جهل بیان کړی شوی وو نو د هغه په نسبت به مشرکینو زمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بتانو څخه ویراوه، او ویل به ئی «وګوره تاسی زمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوه! او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهرجنوه! نه چی دوی (معاذالله) له تا څخه بالکل روغ لیونی او تیار پاګل جوړ کړی» نو دلته د هغه جواب ورکوی «هر هغه چی د لوی زبردست الله بندګی ځانته غوره کړی وی نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویریږی آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالیٰ امداد او اعانت ده لره بس او کافی نه دی چه له بل چا څخه وویریږی یا ورته څه هیله (امید)، طمعه، توقع او امید ولری؟ دغه هم د دغو مشرکینو خبط، ضلال او مستقله ګمراهی ده چه د واحد الله بندګان له هسی چتی (بیکاره) او فضولو شیانو څخه ویروی. رښتیا خبره خو هم دا ده چی پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد (تول) د پاک الله په واک، قبضه او اختیار کښی دی کله چه کوم یوه ته الله تعالیٰ د ده د بدتمیزی او کږو تللو په بنا د بری او کامیابی سمه صافه لاره ونه ښیی نو هغه هم داسی لیونی او پاګل کیږی او دغسی د غتو غتو خبرو د پوهیدلو قوت او قدرت هم تری ورک کیږی آیا دغه احمقان دومره هم نه پوهیږی هغه بنده چی د قدوس الله په حمایت او پناه کښی ننوتلی وی نو کوم یو قدرت او طاقت د هغه یوه ویښته ته هم څه ضرر رسولی شی؟ هر یو طاقت چی دغسی یوه کار ته اقدام او څرګند (ضد) وکړی تکری تکری به کړ شی ځکه چه د الله تعالیٰ غیرت هرومرو (خامخا) د خپلو مخلصو بندګانو انتقام (کسات) آخلی».

وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ مَّنْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ لَيَقُوْلُنَّ اللّٰهُ ؕ قُلْ اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَنِيَ اللّٰهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كٰشِفٰتُ ضُرِّهٖۤ اَوْ اَرَادَنِيْ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكٰتُ رَحْمَتِهٖ ؕ قُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ ؕ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿۳۸﴾

او خامخا که وپوښتی ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چی چا پیدا کړی دی دا آسمانونه او ځمکی نو خامخا وبه وائی هرومرو (خامخا) چی الله (پیدا کړی دی) ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا پس وینئ تاسی هغه بتان چه بولئ (عبادت ئی) کوئ تاسی بی له الله که چیری اراده وفرمائی له ماسره الله

د ضرر رسولو آیا دی دا بتان لری کوونکی د ضرر د هغه (له مانه؟ بلکه نه دی!) یا که اراده وفرمائی (الله) له ماسره د رحمت (د نفعی رسولو) آیا دی دغه (بتان) منع کوونکی د رحمت د الله (له مانه؟ بلکه نه دی!) ووایه (ای محمده!) دوی ته بس دی زما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوی توکل کوونکی (په هر حال او هر کار کښی او خپل تول امور هم هغه ته ورسپاری).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله چی پخپله ستاسی د اقرار سره موافق د تولو آسمانونو او ځمکی خالق او مالک دی او بل طرف دغه د تیږو (ګټو) بیځانه او بی‌سا بتان یا عاجز مخلوقات چی که هغوی ګرد (تول) سره یو ځای هم شی د الله تعالیٰ د رالیږلی شوی یو ادنیٰ زحمت یا راحت مخه نشی نیولی او نه ئی نوعیت بدلولی شی. نو تاسی پخپله دغه خبره راوښیئ چه له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کیدی شی؟ او کوم یو د خپل مدد دپاره کافی او بس وګڼلی شئ؟ د حضرت هود علیه السلام قوم هم ویلی ؤ ﴿إِن نَّقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ﴾ چی د هغه جواب حضرت هود علیه السلام داسی ورکړی ؤ ﴿قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ مِن دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم مَّا مِن دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾ (د جزء ١٢ هود (٥) رکوع ٥٤، ٥٥، ٥٦ آیت) او حضرت ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسی فرمایلی ؤ ﴿وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (د جزء ٧ الانعام ٩ رکوع) ٨٠ - ٨١ آیت

قُلْ يَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

ووایه (ای محمده!) ای قومه زما ژوند (روزګار) کوئ تاسی په ځای (او حال) خپل کښی بیشکه زه هم عمل کوونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل) پس ژر ده چی معلوم به کړئ تاسی (زما او له تاسو نه) هر هغه چی رابشی هغه ته داسی عذاب چی وبه شرموی (او رسوا به کړی) دی او نازل به شی په ده عذاب همیشه

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرګندیږی (ښکاره کیږی) چه د واحد الله بندګان

غالبان کیږی که د دغو سلهاؤ دروازو فقیران ؟ واقعات به ډیر ژر دا راوښیی چه هر هغه بنده چی د الله تعالیٰ په حمایت او پنا کښی راغلی وی د هغه مقابله کوونکی بالاخر گرد (تول) سره خوار، زار او تباه کیږی.

تنبیه: له «عذاب یخزیه» څخه دنیوی عذاب او له «عذاب مقیم» څخه اخروی عذاب مراد دی والله اعلم.

إِنَّا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ ۖ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَا أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) دپاره (د انتفاع د تولو) خلقو په حقه سره پس هر چا چی سمه لاره ئی ومونده پس نفس د ده لره ده (فائده ئی) او هر څوک چی گمراه شو پس بیشکه هم دا خبره ده چی گمراه کیږی پر ځان خپل (چی ضرر ئی گالی (برداشت کوی)) او نه ئی ته پر دوی وکیل (ساتونکی)

تفسیر: یعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذریعه د نصیحت رښتیا خبری ویلی شوی دی او د دین سمه صافه برابره لاره ښوولی شوی ده، زیات له دی نه هر انسان دی خپله گته (فائده) او تاوان وسنجوی (معلوم وکړی) هر څوک چی پر نصیحت عمل او تگ کوی خپل ځانته فائده او گته (فائده) رسوی که نه خپله آخره خاتمه او انجام خرابوی پر تا د دوی نور هیڅ مسؤلیت او ذمه واری نشته چی په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولی ستاسی وظیفه تش د الله تعالیٰ د پیغام رسوونه ده چه دغه فریضه تاسی ادا کړی ده، وروسته له دی نه نور گرد (تول) معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چی د ده د قدرت په لاس کښی ژوندی کول، مړه کول، ویده کول او ویښول او نور گرد (تول) شیان دی.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

الله راکاړی (قبضوی) نفسونه په وخت د مرگ د دوی او هغه نفس چی نه وی مړ (هغه راکاړی) په خوب د هغه کښی پس وساتی هغه (نفس) چی حکم کړی پر هغه د مرگ او بیرته رالیږی (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری، بیشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کښی خامخا ډیر دلائل د قدرت دی دپاره د هغه قوم چی فکر کوی (او عبرت تری اخلی لیکن نه کوی فکر پکښی کفار)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی په خوب کښی هره ورځ روح (سا) اخلی او بیا ئی بیرته ورلیږی هم دغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چی په خوب کښی هم لکه موت سا اخیسته کیږی که خوب وځنډیږی (ایسار شی) نو هم هغه مرگ دی مگر دغه روح هغه دی چی ورته ظاهری هوش وائی او هغه روح چی په هغه سره تنفس جریان لری او نبضین خوځیږی او خواړه هضمیږی هغه بل دی چی پخوا د مرگ له وقوع ځخه نه ایستل کیږی». (موضح القرآن). «بغوی» له حضرت علی کرم الله وجهه ځخه نقل کوی «په خوب کښی روح له بدن ځخه وځی مگر د ده مخصوص تعلق د مخصوصو اشعوؤ په ذریعه له بدن سره وی چی د دغه تعلق او ارتباط له وجی حیات له بطلانه ساتلی کیږی» لکه چی لمر له ملیونو میلو ځخه لری د خپلو اشعهؤ په ذریعه ځمکه تودوی له دی نه ظاهریږی چی په خوب کښی هم همغه شی وځی چی د موت په وخت کښی وځی لیکن په خوب کښی د تعلق انقطاع هم هغسی نه وی لکه چی په موت کښی وی. والله اعلم.

أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ ط

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتگران (بتان چی زاری وکړی الله ته)

تفسیر: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسی دعوی کوی چه دوی د الله تعالیٰ په دربار کښی زمونږ سپارښت او شفاعت کوی او د هم دوی له سپارښت ځخه زمونږ گرد (تول) کارونه هلته جوړیږی نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو. حال دا چه اول د شفیع کیدلو دپاره معبودیت لازمی نه دی بل شفیع هم هغه ځوک گرځیدی شی چی ورته د الله تعالیٰ له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وی او یواځی د هغو کسانو په حق کښی شفاعت په عمل راتلی شی چی دوی د الله تعالیٰ په نزد غوره او مقبول وی. لنده ئی دا چه د شفیع مازونیت او د مشفوع مرتضائیت یو ضروری امر دی او دلته دغه دواړه خبری نشته نه د اصنامو (بتانو) مأذونیت ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا اگر که وی دوی په داسی حال کښې چه مالکان نه وی د هیڅ شي او نه عقل لری (دوی چی ستاسی عبادت ورته معلوم شي ځکه چی جمادات وی).

تفسیر: یعنی بتان نه اختیار لری او نه پوه نو بیا د دوی شفیع کیدل ډیر عجیب دی.

قُل لِّلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَّهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی تول (او بل هیڅا لره دخل نشته) خاص الله ته دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی، بیا خاص هم ده ته بیرته بیول کیږئ (لپاره د جزا)

تفسیر: یعنی فی الحال هم پر آسمانونو او ځمکه کښې د هم دغه الله تعالیٰ سلطنت دی او فی‌المال هم د ګردو (تولو) رجوع او بیرته ورتګ هم هغه ته دی. نو بی د الله تعالیٰ له خوښې او رضا هیڅوک د دی خبری قوت او قدرت نه لری چی خپلی شوندی هم وخوځولی شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د الله تعالیٰ په مخکښې شفاعت شته مګر د هم هغه الله تعالیٰ په حکم نه ستاسی په خوله. کله چی مرګ راشي نو حضرت عزرائیل علیه السلام هم د چا په خوله هیڅوک نشي خوشی کولی».

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾

او په هغه وخت کښې چی یاد کړ شي الله یوائځی (بی له بتانو) نو منقبض شي وترهیږی زړونه د هغو کسانو چی ایمان نه راوړی په آخرت باندی او په هغه وخت کښې چی یاد کړل شي هغه (بتان) بی له دغه (الله) ناڅاپه دوی

خوشالیږی (مخونه ئی رانه او وچولی (تندی) ئی خلاص شی له خوښی)

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چی په ځینو اوقاتو کښی تش پخپلو ژبو د الله تعالیٰ د عظمت او د محبت اعتراف کوی لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمده او ثنا نه خوښیږی. هو! که د نورو بتانو یا وړوکیو معبودانو تعریف ورته وکړ شی نو له ډیری خوښی او خوشحالی پخپلو جامو کښی نه ځائیږی او د مسرت آثار د دوی له څیرو څخه له ورا (لری) څرګندیږی (ښکاره کیږی). د افسوس او حسرت ځای دی چی نن ورځ علی‌الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو هم داسی یو وضعیت ځانته غوره کړی دی مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان وکړ شی نو د دوی په مخونو کښی د انقباض آثار احساس کیږی مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه ؤ خوارقو، رښتیا، دروغ کرامات، او نوری چتی (بیکاره) او مهملی خبری دوی ته وویلی شی نو د دوی په څیرو کښی د وجد او نشاط علائم قائمیږی او په زړونو کښی ئی د سرور او انبساط امواج پیدا کیږی، بلکه ډیر اوقات د خالص توحید بیانوونکی د دوی په نزد د اولیاؤ الله منکر ګڼل کیږی «**فإلی الله المشتکی وهو المستعان**».

قُلِ اللّٰهُمَّ فَاطِرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ عٰلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ اَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِىْ مَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٤٦﴾

ووایه (ای محمده!) ای الله پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکی ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره‌ؤ ته حکم (فیصله) کوی (په قیامت کښی) په منځ د بندګانو خپلو کښی په هغو (دینیه ؤ امورو کښی) چی ؤ دوی چی پکښی اختلاف به ئی کوو.

تفسیر: یعنی هر کله چی دوی په داسی غتو خبرو کښی هم جګړی کوی او د الله تعالیٰ دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کښی نشته نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم شو پخپله د دغو جګړو په منځ کښی یوه پریکړه او فیصله وفرمائی.
(اوس بیا اخبار فرمائی د سختی د عذاب د کفارو او له نه خلاصیدلو د دوی له دغه عذابه په هیڅ وجه سره نو فرمائی)

وَلَوْ اَنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَا فِى الْاَرْضِ

جَمِيْعًا وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ مِنْ سُوْٓءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ؕ وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا يَحْتَسِبُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَبَدَا لَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا كَسَبُوْا وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿٤٨﴾

او كه چيرى بيشكه مملوك شى د هغو كسانو چې ظلم ئې (پر نفسونو خپلو په كفر سره اختيار) كړى دى هغه (اموال مبالغ) چې په ځمكه كښې دى تول او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شى نو خامخا فديه به وركړى دوى په هغه سره له بدرنګه عذابه په ورځ د قيامت كښې، او ښكاره به شى دوى ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه ؤ دوى چې ګمان به ئې كوو (د هغه). او ښكاره به شى دوى ته (جزا د) بدى د هغو اعمالو چې كړى ئې وو دوى او چاپيره نازله به شى په دوى (جزا د) هغه څيز چې ؤ دوى چې په هغه پورى به ئې مسخرى كولې (چې د الٰهى قهر او ابدى عذاب دى.)

تفسير: يعنى د قيامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فيصلې اورولى كيږى په دغه وخت كښې به د دغو ظالمانو چې په شك او شرك سره ئې د الله تعالیٰ شان تنقيص كوو ډير بد حال وى. فرض ئې كړئ كه په دغه ورځ د ځمكې د مخ ګردى (تولى) خزانى بلكه له هغو څخنى زائد مبالغ هم له دوى سره موجود وى او وغواړى چې دغه ګرد (تول) اضعافاً مضاعفة خزائن د خپلې فديې په ډول (طريقه) وركړى او خپل ځان خلاص كړى مګر هغه ترى نه قبليږى او هر څه بد اعمال چې ده كړى دى يو په يو ئې په مخ راوړل كيږى او د داسى راز راز (قسم قسم) ويرونكيو عذابونو خوند به وڅكى چې هيڅكله به د هغه مثال او نظير د ده په وهم او خيال كښې هم نه وى ګرځيدلى. الغرض هغه كسان چې پر خالص توحيد او حق دين پورى به ئې توكى او مسخرى كولې د هغه ربړ (تكليف) او وبال دوى هرومرو (خامخا) ګالونكى (برداشت كوونكى) دى او په هغو عذابونو كښې چې دوى وړپورى مسخرى كولې دوى پخپله پكښې اخته كيدونكى دى.

فَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا ؗ

پس كله چې ورسيږى (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر، نو بولى مونږ (دفع د هغه ته)

تفسير: يعنى چه د هغه الله تعالیٰ له ذكر څخه چې اوس خپه او ناراضه كيږى د مصيبت په وخت

کښې ورغږ او ناری وهي او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کښې پرې خوښیږی د مرفه‌الحالی په وخت کښې له دوی نه هیریږی.

ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍ ۚ

بیا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله وائی بیشکه هم دا خبره ده چې راکړی شوی دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوه (زما، نه ده داسی)

تفسیر: یعنی قیاس خو هم دغه غوښت چې دغه نعمت زما په برخه شی ځکه چې په ما کښې د دغی خبری لیاقت وو او د هغه د گټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو او الله تعالیٰ ته زما استعداد او اهلیت څرگند (ښکاره) وو نو بیا هغه ولی ماته ونه رسید. الغرض چې ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ او د الله تعالیٰ پر فضل او قدرت ئی نظر ونه کړ.

بَلْ هِىَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٤٩

بلکه دغه (اعطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږی (چې دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنی داسی نه دی بلکه دغه نعمت د الله تعالیٰ له طرفه یو امتحان دی چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پوری د حقیقی منعم شکریه ادا کوی ؟ او د احسان او انعام حق ئی پیژنی؟ که ناشکری ئی وکړله نو دغه نعمت ورته نقمت او د ده د ځان وبال گرځی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دغه امتحان دی چې د ده عقل او سد (هوش) تر هغه ځای پوری رسیږی خو پر خپل عقل باندی مغرور شی نو سره له هغه عقله او سده (هوشه) آفت وررسیږی» نو بیا د بل چا په اړولو او منع کولو سره هغه نه اوړی او نه تری منع کیږی.

قَدْ قَالَهَا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ۝٥٠
فَأَصَابَهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ ۚ وَٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ هَٰٓؤُلَآءِ
سَيُصِيبُهُمْ سَيِّـَٔاتُ مَا كَسَبُوا۟ وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ۝٥١

په تحقیق ویلی ده دغه خبره هغو کسانو (چې تیر شوی دی) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده) پس هیڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی څخنی هغه (دنیوی مال او متاع) چې ؤ دوی چې کسب (د ګټی د هغو) به ئی کوو. پس ورسید له هغو (پخوانیو) ته (جزا د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره) او هغه کسان چې ظلم ئی کړی دی (په اختیارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده!) ژر ده چې وبه رسیږی دوی ته (جزا د بدیو د هغو اعمالو چې کړی دی دوی او نه دی دوی عاجز کوونکی (مونږ لره له تعذیب د دوی نه)

تفسیر: لکه چې قارون هم داسی ویلی ؤ د هغه څه حشر او آخره خاتمه وشوه د هغه ذکر پخوا له دی نه تیر شو یعنی څرنګه چې پر پخوانیو مجرمینو د خپلی ګناه سزا او وبال ولوید پر دغو موجوده ؤ مشرکینو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لویدونکی دی. څه وخت چې پاک الله د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمائی نو دوی له سره خپل ځانونه نشی پتولی او نه چیری تری تښتیدلی شی او نه په کوم چل او تدبیر سره دی ستړی، ستومانه او عاجزولی شی.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

آیا نه پوهیږی دوی په دی چې بیشکه الله فراخوی رزق روزی هر هغه چا ته چې اراده وفرمائی او تنګوی (په اندازه کوی ئی) بیشکه په دغه (بسط او قبض) کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی دپاره (د هغه) قوم چې ایمان راوړی (په الله چې باسط او قابض دی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی محض د روزی فراخی او تنګی د کوم سړی د مقبولیت او مردودیت دلیل نشی کیدی نه د روزی ګټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لیاقت پوری منحصر دی.
وګورئ چې څومره بیوقوفان ناپوهان په ډیر اطمینان او هوسائی (آرام) سره ژوندون کوی او څومره عقلا، فضلا او نیکان په لوږو سره شپی او ورځی تیروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی
«یعنی په عقل چلولو او تدبیر کولو کښی هیڅوک څه کمی نه کوی بیا د یوه روزی ارته او د بل تنګه ده نو وپوهیږی چې دغه یواځی د عقل کار نه دی چې پر خپل ځان باندی روزی ارته

کړی بلکه دغه تقسیم د حقیقی رزاق د حکمت او مصلحت تابع او د هم ده د قدرت په لاس کښی دی».

﴿قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۵۳﴾﴾

ووایه (ای محمده! چی فرمائی الله) ای بندګانو (مؤمنانو) زما هغو کسانو چی اسراف ئی کړی دی پر نفسونو خپلو مه نااميده کيږئ له رحمته د الله (ځکه چی) بیشکه الله مغفرت کوی ښښی ګناهونه تول (اګر که ډیر هم وی بی له شرکه) بیشکه چی الله هم دی دی ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسير: دغه آیت د ارحم الراحمین د بی پایانه رحمت بیان او د ده د عفوی او د عظیم الشان تیریدلو اعلان کوی او د خورا ډیرو سختو مأيوس العلاجو مریضانو په حق کښی د شفاء د اکسیر حکم لری. مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودی، نصرانی، مجوسی، مبتدع، فاسق، فاجر، او نور عاصیان او باغیان هر څوک چی وی د دغه آیت له آوریدلو څخه وروسته د الله تعالیٰ مهربانی ته امیدوار کیږی ځکه د هر چا په نسبت چی الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه ګناه معافوی او هیڅوک د ده لاس نشی نیولی بیا بنده به ولی نااميده کیږی؟ هو! دغه ضروری ده چی د الله تعالیٰ له نورو اعلاناتو سره سم چی په هغو کښی تصریح شوی ده چی د کفر او شرک جرم به بی له توبی او بی له ایمانه نه قبلوی، ښائی چه ﴿اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا﴾ له «من يشاء» سره مقیده وګڼله شی خو سره له هغه د دغی خبری تقیید ئی هم فرمایلی دی. ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُّشْرَكَ بِهٖ وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاۗءُ﴾ (د جزء ۵ نساء ۱۸ رکوع ۱۱٦ آیت) له دغه تقیید څخه دغه نه لازمیږی چی الله تعالیٰ بی له توبی هیڅ یوه لویه یا وړوکی ګناه نشی معافولی او نه ئی داسی مطلب کیږی چه د هیڅ یو جرم دپاره له سره د توبی ضرورت نشته او بی له توبی به ګرد (تول) ګناهونه معافیږی. قید یوازی د مشیت دی او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کښی دا ښوولی شوی دی چی هغه په کفر او شرک کښی بی له توبی ممکن نه دی لکه چی د دغه آیت شان نزول هم پری دلالت کوی او د دی وروستنی آیت له افادی څخه هم معلومیږی.

وَأَنِيبُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا۟ لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾

او بیرته وګرځئ تاسي رب خپل ته (له شرکه او عصیانه) او غاړه کیږدئ ده ته پخوا له هغه چي راشي تاسي ته عذاب بیا به مدد درسره نشي کولی (په دفع د عذاب کښي)

تفسیر: د مغفرت په لوری د توجه ورکولو سره له دی ځایه د توبې په طرف توجه ورکوی یعنی پخپلو تیرو اغلاطو نادم شئ! او د الله تعالیٰ د بی پایانه جود او کرم څخه وشرمیږئ! او د کفر او عصیان لاره پریږدئ! او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ! او خپل ځانونه بیخی هغه ته وروسپارئ! او د ده د احکامو په مقابل کښي په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کیږدئ! او ښه وپوهیږئ چي په حقیقت کښي نجات یوائځي د ده په فضل او کرم سره ممکن دی. زمونږ رجوع او انابت هم بی د الله تعالیٰ له فضله او کرمه نشي میسر کیدی. حضرت شاه صاحب لیکی «کله چي الله تعالیٰ اسلام غالب وګرځاوه هغه کفار چي په دښمنی کښي به مصروف ؤ وپوهیدل چي بیشکه الله تعالیٰ د اسلام حامي او ناصر دی او قانع شول چي مونږ په غلطه او بی لاری یو. نو پر خپلو دغو غلطیو متأثر او متاسف شول لیکن له شرمه او خجالته په اسلام نه مشرف کیدل او په خپلو زړونو کښي به ئی ویل اوس به زمونږ اسلام څرنګه منل کیږی؟ چي دښمنی مو له اسلام سره وکړه، او له مسلمانانو سره مو جنګونه وکړل او د ډیرو مسلمانانو وینی مو توی کړی نو الله تعالیٰ د دوی د تسلئ دپاره وفرمایل چي داسی هیڅ یوه ګناه نشته چي الله تعالیٰ د هغه توبه قبوله نه کړی مه بیهیلی او مه نا امیده کیږئ! توبه وکړئ! او الله ته رجوع وکوئ! بښلی کیږئ! مګر څه وخت چي ستاسي پر سر عذاب راشي او مرګ مو په نظر ورسیږی نو په هغه وخت کښي هیڅوک ستاسي کومک او مدد ته نشي رسیدی».

وَٱتَّبِعُوٓا۟ أَحْسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ
ٱلْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾

او متابعت وکړئ د ډیر غوره حکم د هغه (قرآن) چي نازل کړی شوی دی تاسي ته له (جانبه د) رب ستاسي پخوا له هغه چي راشي تاسي ته عذاب یو ناڅاپه حال دا چي تاسي به نه پوهیږئ (چي له کوم لوری راځي)

تفسیر: له ښې خبرې څخه مراد قرآن کریم دی یعنی پر قرآنی هدایتو عمل وکړئ! او د عذاب له

راتګه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندیښنه کښې اوسئ! که نه د عذاب له معائنې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشي کیدی او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږي. د الله تعالیٰ عذاب به مو داسي یو ناڅاپه راګیر کړي چه تاسي به له سره د هغه پر راتګ نه خبریږئ.

أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَٰحَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِى جَنۢبِ ٱللَّهِ
وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

(چابکي کوئ تاسي په تعمیل د قرآن باندي پخوا له هغه) چي ووائي یو نفس ای ارمان او ندامت می دی پر هغه چي تقصیر می کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کښې او بیشکه چي وم زه خامخا له مسخره کوونکیو (په مؤمن به) څخه.

تفسیر: یعنی په هوا او هوس، رسم، تقلید او په دنیوی خوندو او چړچو کښې اخته او مشغول او د الله تعالیٰ له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخي غافلان شوی ؤ. د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چي رسول الله صلی الله علیه وسلم مونږ ویرولو ملندی، توکی او مسخري کولې، او د دغو شیانو په حقیقت نه ؤ پوهیدلی. د دیر افسوس ځای دی چي د الله تعالیٰ په پیژندلو او د ده د حقوقو په منلو کښې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی چي د هغه په نتیجه کښې نن له دغې بدې پیښې سره مخامخ شوی یو کفار به دغسې خبرې په محشر کښې کوی که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کیښود شي نو د ﴿ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴾ معنی به «عملت عمل ساخر مستهزئ» وی. (کما فسر به ابن کثیر رحمة الله علیه).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ ٱللَّهَ هَدَىٰنِى لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

یا (پخوا له دی نه) چي ووائي که چیري داسي وی چي بیشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته نو خامخا وم به زه له متقیانو پرهیزګارنو (له شرکه او له معاصی نه).

تفسیر: کله چي په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیږي نو د خپل فهم غلطولو دپاره دغه ګوډ عذر وړاندی کوی. څه ووایم الله تعالیٰ ماته هدایت رانه کړ. که الله اراده فرمایلې وی نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسیدلی وم د دغه جواب وروسته داسي راځی ﴿ بَلَىٰ قَدْ جَآءَتْكَ ءَايَٰتِى ﴾

او ممکن دی چه دغه کلام د اعتذار او احتجاج په طریقه سره نه وی بلکه تش د یاس د اظهار په طور وی یعنی زه د خپلی بداستعدادی او بدتمیزی له سببه د دغی خبری وړ (مستحق) او لائق نه وم چی الله تعالیٰ ماته سمه لاره ښوولی وی او د مقصود تر منزل پوری ئی زه رسولی وی که په ما کښې اهلیت او استعداد وی او الله تعالیٰ زما لاس نیوی کړی وی نو زه به هم نن ورځ د متقیانو په زمره کښې شامل شوی وم.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾

یا (پخوا له دی نه) چی ووائی (نفس) په هغه وخت کښې چی ووینی عذاب کاشکی وی ماته بیا بیرته ورتګ (دنیا ته) پس وم به زه هلته له نیکوکارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کښې)

تفسیر: کله چی حسرت او اعتذار دواړه بیکاره ثابت شی او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شی نو په دغه وخت کښې به د اضطراب وارخطائی له شدته داسی وائی «په هر ممکنه صورت سره چی کیږی یو ځلی می بیا دنیا ته بیرته ولیږه! او د توبی او اطاعت فرصت او موقع راکړه! او وګوره چی زه په څه صلاح او تقویٰ سره بیرته درحاضریږم». فرمائی الله تعالیٰ چی ولی می هدایت نه وو درته کړی بلکه درته کړی می ؤ.

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٥٩﴾

هو! داسی ده چی په تحقیق راغلی ؤ تاته دلائل (قرآن) زما پس تکذیب کړی ؤ تا په هغو سره او تکبر دی کړی وو او وی ته له کافرانو (نامنونکیو نه)

تفسیر: یعنی غلط وائی. آیا الله تعالیٰ درته سمه صافه لاره نه وه درښوولی؟ او خپل انبیاء ئی سره له معجزو او احکامو نه وو درلیږلی؟ مګر د هغوی خبری دی ونه منلی او هر هغه شی چی تاته ویلی کیده هغه مو سره له غروره تکبره او تکذیب کوو او ستا هم دغه لوئی او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځیده. او خبره هم دا ده چی الله تعالیٰ ته له ازله دغه خبره معلومه وه چی ته به

د ده له آيتونو څخه انحراف او انکار کوي او په تکبر او سرکشي سره به ورانډي کيږي. ستا د طبيعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء هم داسي ده چي که زر کرته د دنيا په طرف بيرته وګرځولی شي بيا به پخپلو هم هغو واهيو حرکاتو کښي مداومت کوي او له هغه څخه له سره لاس اخيستونکی نه ئي ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (د انعام ۳ رکوع ۲۸ آيت د داسي خلقو په نسبت د الله تعالیٰ داسي عادت نه دی چي دوی برياليان او کامياب کړي بلکه خائب او خاسر کوي ئي.

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُمْ مُسْوَدَّةٌ

او په ورځي د قيامت کښي به ووينی ته هغه کسان چي دروغ ئي تړلي دي پر الله پوري (په نسبت د شرک او نورو عيوبو) مخونه د دوی به تور کړی شوی وي

تفسير: کومه خبره چي د الله تعالیٰ له جانبه راځي او هغي ته د دروغو نسبت کول شي هم دغه پر الله تعالیٰ دروغ تړل دي ځکه چي دروغ شميرونکي داسي دعوی کوي چي الله تعالیٰ هغه خبره نه ده فرمايلې، حال دا چي په واقع کښي به ئي فرمايلي وي نو د دغو دروغو تورولی د قيامت په ورځ د دوی پر څيرو کښي څرګنديږي (ښکاره کيږي).

أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾

آيا نشته په دوزخ کښي ځای دپاره د منکرانو (کافرانو؟ يعني شته!)

تفسير: پخوا په «فکذبت بها واستکبرت» کښي د دوو قسمو کفارو بيان وشو تکذيب چي پر کذب مشتمل دی او استکبار او غرور. دلته ئي دغه راوښودل چي د کذب او دروغو لامله (له وجي) به د دوی مخونه توريږي او د غرور او تکبر ځای پرته (علاوه) له دوزخه بل ځای نه دی.

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه کسان چي ځان ئي ساتلي وي (له شرکه) په

سبب د خلاصي موندلو د دوی نه به رسیږی دوی ته سختی او نه به دوی
غمجن کیږی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ متقیان د دوی د ازلی فوز او فلاح په سبب د بری او کامیابی پر هغه لوړ (اوچت) مقام رسوی چی هلته به له هر قسمه بدیو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وی.

اَللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَیۡءٍ ۙ وَّ هُوَ عَلٰی كُلِّ شَیۡءٍ وَّكِیۡلٌ ﴿۶۲﴾ لَهٗ مَقَالِیۡدُ السَّمٰوٰتِ
وَ الۡاَرۡضِ ؕ وَ الَّذِیۡنَ كَفَرُوۡا بِاٰیٰتِ اللّٰهِ اُولٰٓئِكَ هُمُ الۡخٰسِرُوۡنَ ﴿۶۳﴾

الله پیدا کوونکی د هر څیز دی (چی موجود وی په دنیا کښی) او دغه
(الله) پر هر څیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص هم دغه (الله) لره دی
کلیګانی (چابیانی) (د خزانو) د آسمانونو او د ځمکی، او هغه کسان چی
کافران شوی دی په آیتونو (دلائلو د قدرت) د الله دغه کسان هم دوی
زیانکاران دی (چی ځای ئی ابدی دوزخ دی.)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر شی پیدا کړی دی او وروسته له پیدائښته د ده د بقاء او تحفظ ذمهواری ئی هم پر خپل قدرت اخیستی ده او د ځمکی او آسمان د ګردو (تولو) شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی ځکه چی د ګردو (تولو) خزانو کنجیانی له ده سره دی نو له داسی الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ ګرځول فضول او بیکاره خبره ده ښائی چی انسان د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د الله تعالیٰ رحمت او مهربانی ته امیدوار اوسی ځکه چی کفر او ایمان، جنت او دوزخ ګرد (تول) د ده تر واک (اختیار) او تصرف لاندی دی. هر څوک چی د الله تعالیٰ او د ده له کلامه منکریږی هیچیری به د قرار او هستوګنی ځای نه مومی. آیا هغه څوک چی د الله تعالیٰ څخه منحرف کیږی او مخ تری اړوی حقیقی فوز او فلاح ته هیلمن (آرزومند) کیدی شی؟ کله چی کفار د بت پرستی دعوت ورکړ سید الابرار ته نو دغه آیت نازل شو.

قُلۡ اَفَغَیۡرَ اللّٰهِ تَاۡمُرُوۡٓنِّیۡۤ اَعۡبُدُ اَیُّهَا الۡجٰهِلُوۡنَ ﴿۶۴﴾

ووایه (ای محمده!) آیا پس بی له الله امر کوئ تاسی ماته چی عبادت ئی
وکړم ای جاهلانو ناپوهانو!

تفسیر: یعني انتهائي ناداني حماقت او جهالت دا دی چې انسان الله تعالیٰ پرېږدی او د نورو په عبادت کښې بوخت (مشغول) او لګیا شي او له رسول الله څخه داسې غوښتنه وکړی او ترې طمع ولري چې دی (معاذالله) د کفر او شرک لاره د دوی له سببه غوره کړی. په ځینو روایاتو کښې راغلي دي چې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دعوت ورکړی ؤ چې راځه زمونږ د معبودانو عبادت کوه نو ځکه دغه پاس آیت لکه چې اوس مو ولیکل د دوی په جواب کښې نازل شو.

وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ اللَّهَ فَاعْبُدْ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٦﴾

او خامخا په تحقیق وحي کړی شوی ده تاته او (وحی کړی شوی ده) هغو کسانو ته چه ړومبی له تا نه ؤ (داسې چې قسم دی) که شرک پیدا کړ تا (فرضاً) نو خامخا خراب به شي هرومرو (خامخا) عمل ستا او خامخا شي به ته هرومرو (خامخا) له زیانکارانو (نو ځان وساته له شرکه). بلکه (یواځې) د الله پس عبادت کوه او اوسه له شکر کوونکیو (په نعمت د توحید او عبادت).

تفسیر: یعني که له عقلي حیثیته وکتلی شي د ګردو (ټولو) اشیاؤ پیدا کول، باقي پرېښودل، او په هغه کښې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل یواځې د الله تعالیٰ کار دی. نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هیڅوک نشي کیدی او که له نقلي حیثیته ملاحظه وکړئ نو ټول انبیاء الله او سماویه ادیان د توحید په صحت او د شرک پر بطلان متفق دی بلکه هر نبي ته د وحی په ذریعه دغه ښوولی شوی دی چه په آخرت کښې د مشرکانو ټول اعمال بیخي بیکاره دی او د شرک انجام د خالص حرمان او خسران څخه سواء بل شی نه دی. لهٰذا پر هر انسان دغه لازم دی چې له ګردو (ټولو) څخه وشکوی او له الله تعالیٰ سره د خپل عبودیت تعلقات ونښلوی او د الله تعالیٰ وفادار او شکرګزار او احسان پیژندونکی بنده شي د ده عظمت، قدرت، جلال، او کمال ښه وپیژني. عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شریک ونه ګرځوی او هغه په هم هغو صفاتو سره لوی پورته اعلیٰ او ارفع وګڼی لکه چې په واقع کښې هم دی.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

او تعظیم نه دی کړی دغو (مشرکانو) د الله حق د تعظیم د ده

تفسیر: یعنی مشرکینو د الله تعالیٰ عظمت، علویت، کمال، جلال لوئی او بزرگی تر هغی اندازی او مرتبی پوری ونه پیژندله او ملحوظه ئی نه کره چی تر هغی اندازی او مرتبی پوری پر یوه بنده د هغه معرفت او پیژندگلوی لازمه ده چی هغه وپیژنی او ملحوظه ئی ولری. د الله تعالیٰ د رفیع شان او لوړی (اوچتی) مرتبی د اجمالی تصور کوونکی آیا د عاجز او محتاج مخلوق حتی د بیځانه گټو او بتانو شرکت له الله تعالیٰ سره تجویز کولی شی؟ حاشا وکلا! وروسته له دی نه د الله تعالیٰ د عظمت او قدرت، د جلال او کمال د ځینو شئونو بیان دی.

وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِيّٰتٌۢ بِيَمِيْنِهٖ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۶۷﴾

او ځمکه ټوله په قبضه تصرف د ده کښی ده په ورځ د قیامت کښی او آسمانونه نغښتلی شوی دی په یمین د ده کښی، پاکی ده ده ته او لوړ (اوچت) لوی دی له هغو شیانو نه چی دوی ئی شریکوی (له الله سره بتان او نور شیان).

تفسیر: یعنی د ده د عظمت شان دغه حال دی چه د قیامت په ورځ کښی ټوله ځمکه د ده د قدرت په یو موټی کښی او گرد (ټول) آسمانونه د کاغذونو د یوی لولی پشان به د ده د قدرت په یوه لاس کښی وی د ده په بندگی او عبادت کښی به د بیځانه یا عاجز او محتاج مخلوق شرکت تر کومی اندازی پوری جائز او روا وی؟ دغه شرکاء خو ټول د ده د قدرت په موټی کښی دی. څرنگه چی دی اراده وکړی پر دوی خپل هر راز (قسم) تصرفات جاری کوی هیڅوک د ده په مقابل کښی خپل غوړ او ژبه نشی خوځولی.
تنبیه: د «مطویات بیمینه» په متعلق د «انبیاء» په سورت کښی د «یوم نطوی السماء» الآیة تفسیر ښائی ولوست شی. او پر «یمین» او نورو متشابهاتو الفاظو بلاکم او کیف ایمان لرل واجب دی. په ځینو احادیثو کښی راغلی دی **«وکلتایدیه یمین»** د ده دواړه لاسونه ښی دی. له دی نه د تجسم، تحیز، جهت او د نورو نفی کیږی.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ ۭ ثُمَّ نُفِخَ فِيْهِ اُخْرٰى فَاِذَا هُمْ قِيَامٌ يَّنْظُرُوْنَ ﴿۶۸﴾

او پوکل به وکړل شي په صور (شپیلي) کښي پس بیخوده مړه به شي هر هغه چي په آسمانونو کښي دي او هر هغه چي په ځمکه کښي دي مګر هغه څوک چي اراده وفرمائی الله (د نه وژلو د هغه) بیا به وپوکل شي په هغه (صور) کښي بل ځلي پس ناځاپه دغه خلق به (چي مړه ؤ ټول) ولاړ وی (منتظر وی چي څه راباندي کیږی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یو ځلي د صور شپیلي نفخ د عالم د فنا کولو دپاره ده او دوهمه د ژوندی کولو او دریمه وروسته له حشره د بیهوشي، څلورمه د خبردار کیدلو، وروسته له هغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په مخکښي ور وړاندی کیږی» (بتغییر یسیر).
لیکن د اکثرو محققینو علماوو په نزد ټول به دوه ځلي د صور نفخي کیږی په اوله کښي به د ګردو (ټولو) هوش او حواس ورک کیږی بیا هغه کسان چي ژوندی دی مړه کیږی. او د هغو پر ارواحو چي مړه دی د بیهوشي کیفیت طاری کیږی بیا به بله نفخه کیږی چي د هغي په اثر د مړیو ارواح به د ابدانو په طرف بیرته راګرځی. او ټول بیهوشان به په سد (هوش) کیږی. په دغه وخت کښي د محشر د دی عجیبو او غریبو مناظرو د لیدلو څخه ګرد (ټول) مخلوقات حیران او پریشان او متحیر کیږی بیا به په ډیر سرعت سره د قدوس الله په مخکښي وړاندی کیږی او ګرد (ټول) سره ورحاضرول شي.
تنبیه: له «الا من شاءالله» څخه ځینو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او عزرائیل علیهم السلام مراد نیولی دی او ځینو له هغوی سره حملة العرش هم شامل کړی دی. د ځینو په نزد تری انبیاء او شهداء مراد دی. والله اعلم. په هر حال دغه استثناء به د هغي نفخي په وخت کښي وی چي وروسته له هغه ممکن دی پر دوی هم فناء طاری کیږی ﴿ لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾ (د جزء ٢٤ المؤمن ٢ رکوع ١٦ آیت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتٰبُ وَجِايْٓءَ بِالنَّبِيّٖنَ وَالشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغي (ځمکي لپاره د فیصلی د بندګانو) او کیښود به شي کتاب (عمل نامی دپاره د حساب) او راتله به وکړل شي په انبیاؤ (محشر ته) او په شهداؤ سره (له هر امته) او حکم به وکړ شي په منځ د دوی کښي په حق عدل سره او پر دوی به ظلم ونکړ شي (هیڅ قدر په تزئید د عقاب یا تنقیص د ثواب)

تفسیر: یعنی وروسته له هغه به الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره له خپل شان سره مناسب د اجلال نزول فرمائی **(کما ورد فی بعض روایات الدر المنثور)** په دغه وخت کښی د الله تعالیٰ له بی کیفه تجلی او نور څخه په محشر کښی یوه مخصوصه رڼا (رڼرا) او انوار پورته کیږی. د ګردو (ټولو) اعمال نامی به د دوی په لاسو کښی ورکولی کیږی. انبیاء علیهم السلام او نور شاهدان به د الله تعالیٰ په دربار کښی حاضریږی. او د هر انسان د اعمالو په نسبت به په نهایت عدل او انصاف سره په ښه شان سره فیصلی او احکام اورولی کیږی. او پر هیچا به هیڅ قسم زیادت او تیری نه کیږی.

تنبیه: له «شهداء» څخه مراد برسیره پر انبیاء علیهم السلام پرښتی، محمدی امت او د انسانانو لاسونه پښی او نور ګرد (ټول) مراد کیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه له دی نه د هر امت نیک انسانان مراد کړی دی.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شی هر نفس لره (جزا د هغه) عمل (چی کړی) ئی ؤ (ده)

تفسیر: یعنی د نیکی په بدل کښی تنقیص او د بدی په بدل کښی تزئید نه واقع کیږی د هر چا هومره چی ښه یا بد عمل وی هغه ګرد (ټول) د الله تعالیٰ په علم کښی دی سم له هغه سره بدل ورکول کیږی چی د هغه څه تفصیل وروسته له دی نه راځی.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ۝٧٠ ع

او حال دا چی الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چی دوی ئی کوی (نو جزا به پری ورکړه شی)

تفسیر: یعنی شاهدان راځی د دوی د ملزم کولو دپاره که نه له الله تعالیٰ څخه هیڅ یو شی پټ نه دی (کذا فی الموضح).

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا ۖ

او شړلی راښکلی کیږی (په شدت سره) هغه کسان چی کافران شوی دی طرف د دوزخ ته ډلی ډلی

تفسير: يعني ټول کافران په ټيل وهلو او په نهايت ذلت او خوارۍ سره د دوزخ په طرف شړل او بيول کيږي، څرنګه چې د کفر اقسام او مراتب ډير دي نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بيله بيله کوله شي.

حَتّٰٓى إِذَا جَآءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې وبه پرانيستلی شي دروازې د دغه (دوزخ)

تفسير: هم هغسې چې د دنيوي بنديخانې دروازې خلاصې نه وي هر کله چې کوم بندي پکښې ننويستل کيږي ور ئې ورته خلاصوي او وروسته د ده له ننوتلو څخه بيرته وربندول کيږي. هم داسې څه وخت چې دوزخيان دوزخ ته نژدې رسيږي د دوزخ دروازې پرانيستلې کيږي او دوزخيان په ټيل وهلو سره پکښې غورځولی کيږي او بيا ئې دروازې تړلې کيږي، **كما قال الله تعالىٰ** ﴿ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او وبه وائي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آيا نه ؤ راغلي تاسي ته رسولان له تاسي نه

تفسير: يعني هغه پرښتې چې د دوزخ محافظانې دي دوی به کفارو ته د ملامتي په ډول سره داسې وائي «آيا نه ؤ درغلي تاسي ته رسولان له تاسي» يعني چې له هغه څخه له دې سببه چې ستاسي له همجنسانو څخه ؤ فيض فائده اخيستل ډير آسان ؤ.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ ءَايَـٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ
هَـٰذَا ۚ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَـٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٧١﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو د تاسي) پر تاسي آيتونه (د قرآن) د رب ستاسي او ويرول به دوی تاسي له ملاقات د هغې ورځې ستاسي چې دغه ده،

وبه وائی (کفار چې ولې نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ ولیکن ثابته شوی ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو

تفسیر: یعنی ولې انبیا نه ؤ راغلی، بلکه ضرور راغلی ؤ او د الله تعالیٰ کلام ئې راوړی ؤ او له نن ورځې څخه ډیر زیات ویرولی شوی ؤ، لیکن مونږ له خپلی بدبختی او نالائقی، د هغو خبرو او پندونو ته غوږ کښینښود، څو بالاخر د الله تعالیٰ د داسی قاطع او لایتغیر تقدیر سره مخامخ شو او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعی ډول سره ثابت او نافذ شو ﴿ فَاعْتَرَفُوا بِذَنْۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴾ (الملک).

قِيلَ ٱدْخُلُوٓا۟ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾

وبه ویل شی دوی ته ننوځئ دروازو د دوزخ ته په دی حال کښې چې همیشه اوسیدونکی اوسئ په ده کښې. پس بد دی ځای د هستوګنی د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی تاسی د خپل تکبر، لوئی او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبره ونه منله نو اوس تل په دوزخ کښې پراته اوسئ! او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ!

وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ رَبَّهُمْ إِلَى ٱلْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ

او بیول کیږی (بلل کیږی) به هغه کسان چې ویریدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلی ډلی

تفسیر: یعنی کله چې د ایمان او تقویٰ مدارج متفاوت دی د هری درجی متقین مؤمنین جلا (جدا) او د هری یوی ډلی به سره بیلی وی. او دغو ګردو (تولو) جماعتونو ته ډیر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیږی او په ډیره مینه او محبت سره د جنت په طرف لیږل کیږی.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَٱدْخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانيستلى شوي به وي دروازې د دغه (جنت) او وبه وائي دوی ته خزانچيان (متصرفان) د جنت سلام دې وي پر تاسي پاک يئ تاسي (له ګناهونو) پس ننوځئ جنت ته په دې حال کښې چې هميشه اوسيدونکي اوسئ (په ده کښې)

تفسير: څرنګه چې د ميلمنو د دوی له راتګه څخه پخوا د مهمان خانې دروازې پرانيستلې کيږي او د هغوی دپاره د هوسائي (راحت) او آرام هر راز (قسم) وسائل او وسائط برابرول شي کله چې جنتيان هلته ورسيږي نو د جنت دروازې به د دوی په مخکښې پرانيستلې خلاصې وې. کما جاء في الركوع (٤) من سورة صٓ ﴿ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ الْأَبْوَابُ ﴾ او د الله تعالىٰ پرښتې به په نهايت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناؤ او نورو د دوی استقبال کوي او ورته «هر کله راشئ! ښه راغلئ!» وائي او د جنت د تل اوسيدلو بشارات او زيرې به ورته ورکوي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ

او وائي به دغه (جنتيان) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی هغه (الله) چې رښتينه ئې کړه له موږ سره وعده خپله

تفسير: يعني د الله تعالىٰ شکر او حمد وايو. هغه وعدې چې موږ د انبياؤ له خولې څخه اوريدلې وې د هغو تصديق موږ پخپلو سترګو وينو.

وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ۖ

او ميراث ئې راکړه موږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي زموږ،

تفسير: حضرت شاه صاحب ليکي «جنتيانو ته حکم شته هر چيرې چې زړه ئې غواړي هم هغلته دې وسيږي ليکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده دپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معين کړی شوی دی» د ځينو په نزد مراد ئې داسې دی چې په جنت کښې د تللو او راتللو او له يوه ځای بل ځای ته ورتګ هيڅ ممانعت نه دی او هر جنتي هر چيرې ئې چې زړه وغواړي هم هغلته وردرومي.

فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَٰمِلِينَ ﴿٧٤﴾ وَتَرَى الْمَلَٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۖ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ﴿٧٥﴾

پس ښه دی اجر د (نیک) عمل کوونکیو (دغه جنت). او وینې به ته (ای محمده!) پرښتې طواف کوونکې (چار چاپیر نیوونکې) چاپیر له عرشه چې تسبیح به وائي دوی (پیوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړ شي په منځ د خلقو کښې په حق سره او به ویلې شي چې توله ثناء ده خاص الله ته چې رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې څه وخت چې الله تعالیٰ د حساب او کتاب دپاره د اجلال نزول وفرمائي په دغه وخت کښې به پرښتو د عظیم عرش په چار چاپیر کښې حلقه تړلې وي او ګردې (تولې) به د خپل رب په تسبیح او تحمید کښې لګیا او مشغولې وي او د ګردو (تولو) بندګانو د اعمالو فیصلې به په ډیر انصاف او ښه ډول (طریقه) سره وکړې شي چه د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډیر جوش او خروش سره د ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ ناري پورته کیږي یعنې توله ثناء صفت او محامد هغه پاک الله ته وړ (مستحق) او لائق دي چې د ګرد (تول) جهان رب او پروردګار دی او د تول عالم په نسبت ئې داسې ښه احکام او عمده فیصلې صادرې کړې دي د دغه تحمید او تحسین د چغو څخه وروسته دغه دربار خاتمه مومي. عموماً ګردو (تولو) مفسرینو د دغه آیت هم دغه مطلب اخیستی دی لیکن حضرت شاه صاحب دغه آیت د راهنه پر حالت حمل کړی دی او د «قضی بینهم» ضمیر ئې د ملائکو په طرف راجع کړی داسې لیکي «د پرښتو په منځ کښې فیصله دغه ده چې هر یوه پرښته (په ملأ الاعلیٰ کښې) یو تدبیر سم له خپلې قاعدې سره وائي (**کما یشیر الیه اختصام الملإ الاعلی وتفصیله فی حجة الله البالغة**) بیا الله تعالیٰ د یوې پرښتې خبرې ته د نفاذ او د اجراء حکم ورکوي او هم هغه خبره له حکمت سره موافقه وي. دغه ماجراء اوس هم دوام او جریان لري او په آخرت کښې به هم د دې سلسله نه منقطعه کیږي.» والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

تمت سورة الزمر بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة المؤمن مكية الا آيتى (٥٦ و ٥٧) فمدنيتان وهى خمس و ثمانون آية وتسع ركوعات
عدد تلاوتها (٤٠) وعدد نزولها (٦٠) نزلت بعد الزمر
د «المومن» سورت مكى دى پرته (علاوه) له (٥٦) ؤ (٥٧) آيته څخه چى مدنى دى (٨٥) آيت
او (٩) ركوع لرى
په تلاوت كښى (٤٠) او په نزول كښى (٦٠) سورت دى وروسته د «الزمر» له سورته نازل شوى
دى

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع كووم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللهِ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ۝٢ غَافِرِ الذَّنْبِ
وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازليدل د دى كتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دى چى (دى) ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه عالم دى (پر هر شيز) ښښونكى د ګناهونو دى (عاصيانو لره) او قبلوونكى د توبى دى (تائبانو لره)

تفسير: يعنى توبه قبلوى او له ګناهونو څنى تائب داسى پاک او صافوى چى ګواكى له سره ئى څه ګناه او خطا نه وى كرى او علاوه پر هغه توبه ئى د مستقل طاعت په منزله دروى او د هغه په بدل اجر ورعنايت فرمائى.

شَدِيْدِ الْعِقَابِ ذِى الطَّوْلِ ؕ

سخت دى عذاب (د ده كفارو لره) څيښتن (خاوند) د فضل دى (په مؤمنانو بى پروا له هر چا)

تفسير: يعنى بى نهايته د قدرت او وسعت او غناء څيښتن (خاوند) دى چى پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروى.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر یوازی هم دی دی خاص هم ده ته بیرته ورتلل دی (لپاره د حساب)

تفسیر: چی هلته له وررسیدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کیږی.

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړی نه کوی (طعنی نه وائی) په آیتونو د الله مګر هغه کسان چی کافران شوی دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ کلام او خبری او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسی نه دی چی په هغه کښی څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شی. مګر هغه خلق چی دا ئی له خپلو ځانونو سره غوته کړی ده چی د خورا (ډیر) روښانو دلائلو او براهینو او له ډیرو ښو ښکاره‌ؤ شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوی نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړی او مناقشی کوی.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ ④

پس نه دی تیر باسی تا ګرځیدل د دوی (په هوسائی (آرام) سره) په ښارونو کښی (ځکه چی عاقبت د دوی دوزخ دی)

تفسیر: یعنی د داسی منکرینو انجام تباهی او هلاکت دی. اګر که دوی فی‌الحال په ښارونو او کلیو کښی ګرځی، سیلونه ، سیاحتونه سوداګری کوی او پخپلو چرچو کښی مشغول دی. نو نه ښائی چی تاسی د دوی پر دغه راحت او هوسائی (آرام) وغولیږئ . ځکه چی دغه د الله تعالیٰ له طرفه امهال او استدراج دی. څو دوی څو ورځی په دنیا کښی ښکته پورته وګرځی، خوندونه او مزی وکړی یا تجارت او پلمی (تدبیرونه) او بهانی وکړی په هغه ورځ کښی چی دوی د غفلت په نشه کښی په ښه ډول (طریقه) سره مست او مخمور شی بیا نیول کیږی. د پخوانیو اقوامو حال هم هم داسی شوی ؤ. لکه چی اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه پخپله ئی مثال داسی فرمائی

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَّالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَادَلُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ۝٥

دروغجن شمیرلی ؤ (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه او قصد وکړ هر امت (له دوی نه پر رسول خپل چی ونیسی دوی هغه (رسول او ضرر وررسوی) او جګړی به کولی دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره دپاره د دی چی پټ کړی په دغه (باطله سره). حق (توحید) پس ومو نیول دوی (په عذاب سره) پس څرنګه ؤ سزاء عقوبت زما (دوی لره؟)

تفسیر: د هر امت اشرارو د خپلو انبیاؤ د وژلو یا د د زحمت او تکلیف وررسولو ارادی کړی وی او همیشه هغوی د داسی چلونو او پلمو (تدبیرونو) په جوړولو کښی مصروفیدل چی د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتی او شکست ورکړی او د حق غږ پری نږدی چی پورته شی لیکن مونږ د دوی دغه مکرونه او فریبونه تل ناقصه او ناکامه ګرځولی دی، او د دی په ځای چی دغه اشرار زمونږ انبیاؤ ته لاس وروغځوی یا ئی ونیسی مونږ هم دغه اشرار پخپل غضب او قهر کښی اخته او سختی سزاوی مو ورته ورکړی دی. بیا وګورئ چی زمونږ د هغو سزاؤ نتیجه څرنګه په ظهور ورسیده؟ او د دوی بیخ او بکر مو څرنګه له وویست؟ نن هم د هغو سپیره شویو اقوامو څه آثار چیری چیری شته او په نظر راځی چی د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی د تباهی په نسبت څه فکر، غور او تصور کولی شی.

وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۝٦

هم داسی (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوی ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چی کافران شوی دی (هغه کلمه دا ده چی) بیشکه دوی ملګری د اور (د دوزخ) دی.

تفسیر: یعنی هم هغسی چی پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکی خبره پوره نازله او منطبقه شوی ده پر اوسنیو منکرینو ئی هم نازله وبوله او هم هغسی چی د انبیاؤ د اعلان سره موافق پر کفارو

دنیوی عذاب نازل شوی دی ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی. چی په آخرت کښې د دغو خلقو ځای دوزخ دی.

تنبیه: ځینو «انهم اصحاب النار» د «لانهم» په معنی اخیستی او دغه مطلب ئی تری ایستلی دی چی د تیرو منکرینو په شان پر موجوده منکرینو هم د الله تعالیٰ خبری رښتیا دی ځکه چی دوی هم له «اصحٰب النار» څخه دی.

اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهٗ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

هغه کسان (له ملائکو) چی پورته اخلی عرش او هم هغه (پرښتی) چی چار چاپیری دی د عرش تسبیح وائی سره د حمده ثناء د رب د دوی او ایمان ئی راوړی دی. په دغه (الله) او مغفرت غواړی (له الله نه) هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی دی،

تفسیر: په رومبنیو آیتونو کښې د مجرمینو او منکرینو د بدو حالاتو بیان ؤ، دلته د دوی په مقابل کښې د تائبینو مؤمنینو د فضل او شرف بیان فرمائی یعنی د عظیم عرش حاملین او د هغه په چار چاپیر کښې بیشماره مطوفینی پرښتی چی د دوی غذا یواځی د الله تعالیٰ تسبیح او تحمید دی او د الله تعالیٰ د دربار د مقربیت لامله (له وجی) په اعلیٰ درجی سره د ایمان او یقین لرونکی دی دوی د الله تعالیٰ په حضور کښې د مؤمنینو دپاره دعاء او استغفار کوی سبحان الله د داسی عزت او پت زیاتولو او شرف او احترام په نسبت څه وویلی شی چی د خاوری په مخ د هستیدونکو مؤمنینو څخه چی کومی خطاوی تیروتل او ښوئیدل شوی دی د کروبیین ملائکی د هغوی دپاره د احدیت په دربار کښې په غیاب د دوی کښې دعاء او استغفار کوی او کله چی د دوی په شان کښې «ویفعلون مایؤمرون» راغلی دی نو دوی به د الله تعالیٰ له طرفه پر دغه کار مامور وی.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ⑦

(نو وائی چی) ای ربه زمونږ رسیدلی ئی ته هر شیز ته له جهته د رحمته

بخښش او علمه پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه ئې ایستلې دی او متابعت ئې کړی دی د لارې ستا او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه ئې د پرښتو د استغفار صورت ښوولی دی یعنی د الله تعالیٰ په دربار کښې داسې عرض کوي «ای زمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محیط دی پس هغه څوک چې ستا په محیط علم ئې بد کارونه پرې ایښې وی او د زړه په صدق سره ئې ستا په طرف رجوع کړې وی او ستا پر سمه لاره ئې د تللو زیار، کوشش ایستلی وی او د بشریت په اقتضاء څه کمزوری او خطاوې له دوی نه صادرې شوې وی ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروبښه نه په دنیا کښې څه ربړ (تکلیف) او زحمت ورپیښ کړې! او نه په عقبا کښې د دوزخ مخ ورښکاره کړې! باقي هغه مسلمانان چې د توبې او انابت لاره ئې ځانته غوره نه کړې دلته د هغوی څه ذکر نشته او دغه آیت د دوی له ذکره ساکت دی. په ظاهر سره د عرش حاملین د دوی په حق کښې دعا نه کوي. الله تعالیٰ له هغوی سره څرنګه معامله کوي؟ دغه خبره دی له نورو نصوصو څخه ښائی د ځان دپاره معلومه کړی!

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّٰتِ عَدْنٍ ٱلَّتِى وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ ۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٨﴾

(او هم وائی به) ای ربه زمونږ او ننه باسه دوی په جنتونو د همیشه هستوګنې کښې هغه چې وعده کړې ده تا له دوی سره او څوک چې نیک شوی وی له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی او (له) اولادو د دوی، بیشکه چې ته هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوې).

تفسیر: یعنی اګر که جنت هر چا ته د ده د عمل په صله کښې وررسیږي لکه چې دلته هم د «ومن صلح» له قیده ښکاره ده او بې له خپل ایمان او اصلاح، ښځه، اولاد، مور ؤ پلار او نور ئې هیڅ په کار نه ورځي لیکن ستا حکمتونه داسې هم دی چې د یوه له خاطره ډیرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلیٰ درجې رسوې کما جاء فی الرکوع (۱) ۲۱ آیت من سورة (الطور) فی جزء (۲۷) ﴿وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ﴾ که په ژوره کتنه سره وګورئ نو هغه به هم په حقیقت کښې د هم دوی د
قلبي عمل بدل وی مثلاً دوی به آرزو او ارمان لرې چې مونږ هم ښائی د دی صالح سړي د اعمالو متابعت او تقلید کړی وی دغه نیت او د نیکی حرص به د الله تعالیٰ په دربار کښې مقبول شي

یا د هغه صالح سړی د اکرام او مداراتو یو صورت به هم دغه وی چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کښې ورسره پریښودلی شي.

وَقِهِمُ السَّيِّاٰتِ ۭ وَمَنْ تَقِ السَّيِّاٰتِ يَوْمَىِٕذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهٗ ۭ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۹

او وساته دوی له بدیو څخنی، او هر څوک چې وساتی ته له بدیو څخه په دغه ورځ د قیامت کښې نو په تحقیق رحمت دې وکړ پرې او دغه (ساتل ستا له عذابه) هم دغه دې بری ډیر لوی.

تفسیر: یعنی په محشر کښې دوی ته هیڅ قسم بدی مثلاً ویره، پریشانی او نور لاحق نه وی او دغه عظیم الشان بری او کامیابی خاص ستا په مهربانی او مرحمت حاصلیدی شي. ځینو مفسرینو له «سیآت» څخه سیئه اعمال مراد اخیستی دی یعنی وروسته له دې نه دوی ئې له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمایل! او د دوی خوی او عادت ئې داسې وګرځاوه چې د بدی په لوری متمائل نشي. ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدی څخنی ځان وساتی پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی. او هم دغسې سړی به هلته اعلیٰ بری او کامیابی حاصلوی. په دغه تفسیر کښې د «یومئذ» ترجمه دی د هغې ورځې په ځای په دې ورځې سره وکړه شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که ستا لطف او مهربانی وی نو له بدیو څخنی به دوی ځان وساتی او پخپل عمل سره هیڅوک خپل ځان نشي ساتلی له لږ یا ډیری بدی څخه څوک تش دی» په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسیر منطبق کیدی شي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ اللّٰهِ اَكْبَرُ مِنْ مَّقْتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ اِذْ تُدْعَوْنَ اِلَى الْاِيْمَانِ فَتَكْفُرُوْنَ ۱۰

بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی (چې دوزخ ته داخل کړل شي نو) غږ به ورته وکړ شي (په ژبو د ملائکو چې) خامخا دښمنی (او قهر) د الله (پر تاسی باندې) ډیر لوی دی له دښمنی (او قهر) ستاسی له ځانونو خپلو سره کله چې وبه بللی شوئ تاسې (په دنیا کښې) طرف د ایمان راوړلو ته پس کافران کیدئ به تاسی (او له ایمانه به تښتیدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کښی وائی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی نن تاسی له خپل نفس څخه بیزاره یئ او پر خپل ځان لعنت وایئ په دنیا کښی چی کافران کیدئ په دغه وخت کښی الله تعالیٰ له دی نه زیات پر تاسی لعنت لیږه او ستاسی له حرکاتو به نارضاء ؤ چی د هم هغه بدل نن ورځ مومئ» ځینو مفسرینو د «مقتین» له زمانو ځنی یوه زمانه مراده کری ده او داسی معنی ئی کوی چی تاسی په دنیا کښی څو څو ځلی د ایمان په طرف بللی شوی وئ او څو څو ځلی مو کفر اختیار کری ؤ نو اوس د هغه سزا وګالئ (برداشت کرئ) اوس هر قدر چی تاسی له خپلو ځانونو څخه بیزار او خپه یئ له همغه څخه زیات الله تعالیٰ له تاسی ناراضه او بیزاره دی.

قَالُوا رَبَّنَا أَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا اثْنَتَيْنِ

(نو) وبه وائی (دا کفار) ای ربه زمونږ مړه دی کړو مونږ دوه ځلی او ژوندی دی کړو مونږ دوه ځلی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «پخوا له دی نه تاسی خاوره وئ یا نطفه په دواړو تقدیرو سره مړه او بیځانه وئ. بیا په تاسی کښی سا ننوته نو ژوندی شوئ بیا مړه شوئ بیا به ژوندی راپاڅول کیږئ هم دغه دی دوه ژونده او دوه مړینی، کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) من سورة البقرة ﴿ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴾ آیت ۲۸ **وقیل غیر ذلک والاظهر هو هذا.**

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو

تفسیر: یعنی انکار به مو کوو چی وروسته له مرګه بیا ژوندون نشته. نه حساب دی نه کتاب، نه ثواب دی نه عقاب. نو ځکه پر ګناهونو او شرارتونو زړه‌ور او جری شوی وو. اوس مو ولید هم هغسی چی تا له ړومبنی موت څخه وروسته مونږ ته ژوندون راکړ او له عدم څخه دی مونږ وجود ته راوستو له وروستنی موت څخه وروسته هم تا مونږ سم د انبیاؤ له ارشاده سره بیا له قبرورو څخه ژوندی راپاڅولو لکه چی نن د بعث بعد الموت هغه ګرد (تول) مناظر مونږ پخپلو سترګو سره وینو چی له هغه څخه مو انکار کوو او بی له دی نه بل څه چاره نه لرو چی پر خپلو هغو اغلاطو او خطاؤ اقرار او اعتراف وکړو.

فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾

پس آیا شته د وتلو (زمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره!

تفسیر: یعنی افسوس چی اوس حسب الظاهر له دی ځایه د خلاصیدلو او تښتیدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه راښکاری ماسواء له دی نه لکه چی تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلی موت او حیات راکړی دی دریم ځلی مو هم دنیا ته ولیږئ څو دا ځلی هلته صالحه اعمال وکړو او سره له ډیرو نیکیو بیرته درحاضر شو.

ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِىَ ٱللَّهُ وَحْدَهُۥ كَفَرْتُمْ ۖ وَإِن يُشْرَكْ بِهِۦ تُؤْمِنُوا۟ ۚ فَٱلْحُكْمُ لِلَّهِ ٱلْعَلِىِّ ٱلْكَبِيرِ ﴿١٢﴾

دغه (ابدی عذاب) تاسی ته په سبب د دی دی کله چی وبه باله شو الله یواځی (بی له خدایانو ستاسی) نو کفر به اختیار کړ تاسی او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره نو ایمان به راوړ تاسی پس حکم خاص الله لره دی (چی هر څه کوی دغه الله) ډیر پورته دی (له شرکه) ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی بیشکه اوس د دنیا په لوری د بیرته ورتګ هیڅ یو صورت نشته اوس تاسی د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوی درواخلئ. ستاسی په نسبت د ابدی هلاکت دغه فیصله ځکه شوی ده چی تاسی د واحد الله او حقیقی معبود غږ ته غوږ کینښود او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو. که له تاسی نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوری بلنه کیده نو علیالفور به مو «آمنا و صدقنا» ویل او په هغه پسی به مو مندی وهلی نو له دغه وضعیت څخه ستاسی خوی او طبیعت او عادت اندازه کیدی شی که زر ځلی هم تاسی بیرته ستانه (واپس) کړل شئ بیا به تاسی په هم هغه کفر او شرک کښی اخته او مصروف کیږئ او پرته (علاوه) له طغیانه او عصیانه بل شی به له خپله ځانه سره نه راوړئ. پس نن ورځ ستاسی عادلانه او په ځای سزا هم دغه دائمی حبس دی. چی د هغه مرافعه او تمییز بل هیچیری نشی کیدی او له هغه څخه د نجات او خلاصی هیله (امید) او تمنا عبثه ده.

هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ رِزْقًا ۚ

وَمَا يَتَذَكَّرُ اِلَّا مَنْ يُّنِيْبُ ﴿١٣﴾

الله هغه ذات دی چی ښیی تاسی ته دلائل نښی (د قدرت) خپل او نازلوی تاسی ته له (طرفه) د آسمانه رزق روزی (باران چی سبب د روزی دی) او پند نه اخلی (په دغو دلائلو د قدرت) مگر هغه چی راگرځیدلی وی (له شرکه او معصیته توحید او طاعت ته)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت دلائل او نښی په هر شیز کښی ظاهری دی. انسان دی ښائی چی یوائځی پخپلی روزی او رزق کښی لږ غور او دقت وکړی او ودی گوری چی په څه وسائلو او وسائطو سره هغه وررسیږی حتٰی چی د هغه سامان له آسمانه هم تهیه کیږی. بیا په نورو شیانو کښی هم د ده عقل او پوه رسیږی. لیکن که څوک هغه لوری ته له سره رجوع هم ونه کړی او له غور او فکر څخه کار وانخلی نو له کوم ځایه او په کومی وسیلی سره به پوه حاصله کړی شي.

فَادْعُوا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ﴿١٤﴾

پس وبولئ تاسی الله په دی حال کښی چی خالص کوونکی اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه) او اگر که بد گڼی دغه کافران (دغه اخلاص ستاسی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ بندگانو ته ښائی چی له پوه او عقل څخه کار واخلی. او د واحد الله په طرف رجوع وکړی او هم هغه دی وبولی او عبادت دی وکړی، او د ده په بندگی کښی دی بل چا ته شرکت ور نه کړی بیشکه چی د مخلصو بندگانو د دغه موحدیت او بلا اشتراک د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کیږی او خپله استکراه او تنفر تری ښکاروی چی دوی ولی نور گرد (تول) معبودان له منځه لری کړی دی او صرف واحد الله قبلوی او یوائځی د همغه قدوس الله په عبادت کښی مشاغلت لری. مگر پوخ او حقیقی موحد هم هغه دی چی د مشرکانو په مجمع کښی د توحید غږ پورته کړی او د هغوی د بد ویلو او خپگان څخه له سره اندیښنه او پروا ونه کړی.

رَفِيْعُ الدَّرَجٰتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوْحَ مِنْ اَمْرِهٖ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ

(هم دغه الله) پورته کوونکی د درجو (د مؤمنانو) دی څښتن (مالک) د عرش دی رالیږی روح (جبرئیل یا پتی خبری) په امر حکم خپل پر هغه چا چی اراده وفرمائی له بندگانو خپلو

تفسیر: له پتو خبرو څخه وحی مراد ده چی پر انبیاؤ علیهم السلام نازلیږی او د دوی د ورڅه ؤ په وسیله نورو بندگانو ته هم رسیږی لکه چی د قیامت تر ورځی پوری به رسیږی.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿١٥﴾

دپاره د دی چی وویروی (خلق) له ورځی د ملاقات (چی په کښی یو ځای کیږی خالق او مخلوق او نور)

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښی چی تول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاک الله په حضور کښی حاضریږی او هر یو سری به د خپلو ښو یا د بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوی. یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره گوری.

يَوْمَ هُم بَارِزُونَ ۖ

په هغه ورځ کښی چی دوی به راښکاره وی (بهر راولاړ له قبورو)

تفسیر: یعنی له قبورو څخه به ووځی او په یوه داسی ډاک سم صاف هوار میدان کښی به حاضریږی چی هلته به هیڅ غر او غونډی او نور حائل نه وی.

لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۚ

پټ به نه وی پر الله له دوی نه هیڅ څیز

تفسیر: یعنی ښه وپوهیږئ چی د هغه احکم‌الحاکمین په دربار کښی حاضریدل دی چی له هغه څخه ستاسی هیڅ احوال پټ نه دی او گرد (تول) ظاهری او باطنی اسرار او احوال ورته ښکاره او څرگند دی او د دوی گرد (تول) اعمال به دوی ته وروړاندی کیږی او خپله جزاء مومی بیا به داسی وفرمائی الله جل جلاله پس له نفخی د صور

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ۖ لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

چا لره دی سلطنت (نو جواب فرمائی پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې یو دی ښه غالب قوی

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښې به ټول وسائل او حجب (پردې) لرې کیږی. په ظاهری او مجازی دول (طریقه) به هم د هیڅا سلطنت او باچاهی نه وی پاتی او یواځې د هم هغه مالکالملکوت او صاحبالکبریاء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وی چې د ده په مقابل کښې ټول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

اَلْيَوْمَ تُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۖ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۖ اِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ ۖ

نن ورځ به جزاء ورکړه شی هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی ئې دی نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بیشکه چې الله ډیر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده! دغه کفار له عذابه) د ورځې نژدې کله چې زړونه به په نزد د چنغرکو وی په دی حال کښې چې غم کوونکی (پوری راؤری) به وی (خاوندان د زړونو)

تفسیر: یعنی له ډیرې ویرې او خوف زړونه به ئې ترپیږی او تر ستونو پورې به پورته کیږی او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینګ ونیسی او له دی نه به ویریږی چې چیرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندې ونه وځی.

مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ حَمِيْمٍ وَّلَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ ۖ ﴿١٨﴾

نه به وی ظالمانو ته (په قیامت کښې) هیڅوک دوست او نه کوم شفاعتگر چې خبره ئې ومنله شی

تفسیر: یعنی داسې کوم شفاعتگر به نه وی چې د هغه خبره به خامخا اوریدله کیږی، سپارښت

به هم هغه څوک کولی شي چې د الله تعالیٰ له طرفه مجاز او مأذون وي او د هغه انسان په حق کښې کیدی شي چې شفاعت د هغه دپاره غوره او پسند وي.

يَعْلَمُ خَآئِنَةَ الْاَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُوْرُ ﴿١٩﴾ وَاللّٰهُ يَقْضِيْ بِالْحَقِّ

معلوم دي (الله) ته خیانت د سترګو او هغه نیات چې پټوی ئې سینې (زړونه) او الله حکم (فیصله) کوی په حقه (عدل) سره

تفسیر: یعنی له مخلوقاتو ځنې خپلې سترګې وژغورې (وساتې) او په پټه او مخفي ډول سره پر کوم یو شي نظر وغورځوی یا د سترګو په یوه کنج یا په غلا سره وګوری یا پخپل زړه کښې کوم نیت وکړی یا د کومې خبرې اراده یا خیال پخپل زړه کښې تیر کړی له دغو ګردو (تولو) شیانو څخه پر تولو او پر هر یوه باندې الله تعالیٰ علیم او خبیر دی او فیصله ئې په عدل او انصاف سره کوی.

وَالَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا يَقْضُوْنَ بِشَيْءٍ ۭ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿٢٠﴾

او هغه کسان چې بولي ئې دوی غیر له دغه (الله) حکم نشي کولی دوی په هیڅ څیز، بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د اعمالو)

تفسیر: یعنی فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کیدی شي چې ښه اوریدونکی ښه پوهیدونکی وی. ښه نو دغه بیځانه تیږی (ګټی) او بی روحه بتان چې تاسی هغوی ته خدای وایئ او په بندګی کښې ئې لګیا یئ څرنګه به فیصله وکړی شي بیا هغه څیز چې د فیصله کولو قوت او قدرت نه لری نو هغه څرنګه خدای کیدی شي؟

اَوَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ كَانُوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ كَانُوْا هُمْ اَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَّاٰثَارًا فِي الْاَرْضِ

آیا نه گرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کښې پس چې وګوری دوی چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو) چې وو هغوی (پخوانی مکذبین) هم دوی ډیر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پریښې ئې دی) په ځمکه کښې

تفسیر: یعني ډیری کلکي او مضبوطي کلاوی، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو یادګارونه.

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٢١﴾

پس ونیول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د ګناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هیڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعني کله چې څوک مو له دنیوی عذاب څخه نشی بچ کولی نو له اخروی عذاب څخه مو څوک ژغورلی (بچ کولی) شی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٢﴾

دغه (نیول او اهلاک د دوی) په سبب د دی وو چې بیشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو ښښو ښکاره وو (د قدرت) پس کافران شول پس ونیول دوی لره الله (هلاک ئې کړل) بیشکه چې دغه (الله) قوی ښه زورور سختوونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعني تاسی هم د هغوی په شان د رسول الله په تکذیب کښې نشئ فلاح موندلی او بالاخر رسوا او هلاک کیږئ او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوی. په هم دغه مناسبت الله اکرم شانه واعظم برهانه اوس د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه دغسی بیان فرمائی

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقيق ليږلی وو مونږ موسیٰ په آياتونو دلائلو (د قدرت) خپل او په برهان سند ښکاره سره.

تفسير: له «آياتونو او دلائلو» ځنی ئی معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه ئی ما سواء له معجزاتو نور قسمونه دلائل او براهين مراد فرمايلی دی يا دی له «آيات» څخه تعليمات او احکام او له «سلطان مبين» ځنی معجزات مراد واخيست شي يا به «سلطان مبين» د هغه قدسيه قوت او مخصوص ربانی تائيد نوم وی چی د هغه آثار په انبياوو کښی هر ليدونکی ته په ښکاره دول (طريقه) سره په نظر راځی والله اعلم.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د (باچا د مصر) فرعون ته او هامان ته (چی وزير ئی وو) او قارون ته (چی مصاحب ئی وو)

تفسير: هامان د فرعون وزير وو. قارون د بنی اسرائيلو ډير لوی متمول او تاجر وو چی د موسیٰ عليه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به ئی اقدامات کول پخوا له دی نه د ده قصه تيره شوی دی.

فَقَالُوا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

پس ووېل (دوی چی دا رسول) ساحر کوډګر دی دروغجن دی.

تفسير: يعنی ساحر او کوډګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کښی دروغجن دی د رسالت په دعوٰی کښی دغسی به ځينو د هغو ويلی وی او نورو به د دوی تصديق کړی وی.

فَلَمَّا جَاءَهُم بِالْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ ۚ

پس کله چی راغی (موسیٰ) دغو (قبطيانو) ته په حقه سره له نزده زمونږ ووېل

(قبطيانو) چي ووژنئ تاسي ځامن د هغو (سبطيانو) چي ايمان ئي راوړی دی له موسیٰ سره او ژوندی پريږدئ تاسي ښځي (لوني) د دوی (خدمت ته)،

تفسير: دغه حکم ئي دوهم ځلی د موسیٰ عليه السلام د تشريف راوړلو څخه وروسته ورکړ څو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړی او د دوی تعداد کم کړی او د دوی په زړونو کښي دغه خيال کينوی چي دغه ګرد (تول) مصائب پر مونږ د موسیٰ عليه السلام له سببه راغلي دي او په دغه علت د هغه ملګرتيا پريږدي او دی به پخپل دغه ويرولو او د تخويف په سياست کښي بريالی (کامياب) کيږي وروسته له دی نه دی رامعلوم چي پر دغو احکامو تعميل او مداومت شوی دی که نه؟

وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿٢٥﴾

او نه دی کيد مکر د کافرانو مګر په ګمراهي کښي

تفسير: يعني له هسي مکرونو، فريبونو او تدابيرو څخه هيڅ نه کيږي. الله تعالیٰ له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمائي. او د منکرينو ګردی (تولی) حيلي او پلمي (تدبيرونه) ناکامي او غلطي ثابتوی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُوْنِيْٓ اَقْتُلْ مُوْسٰى وَلْيَدْعُ رَبَّهٗ ۚ

او وويل فرعون (عملي خپلی ته) پريږدئ (ای مشرانو) ما چي ووژنم موسیٰ او راودی بولی (موسیٰ) رب خپل (چي خلاص ئي کړی له ما)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «فرعون وويل ما پريږدئ! ښائي چي د ده د سلطنت ارکانو به د موسیٰ د وژلو مشوره نه وی ورکړی او هغوی د ده د معجزاتو له ليدلو څخه متاثر شوی او ويريدلي وو. او له دی نه داريدل نه چي د موسیٰ رب زمونږ څخه انتقام واخلي. پخپله فرعون هم ويريدلی او سخت مرعوب او منفعل شوی وو ليکن خپل دغه خوف او بيم به ئي پتاوه او په خلقو کښي به ئي د خپل قوت او شجاعت او د انتهائي درجي شقاوت او بيحيائي د اظهار دپاره دغسي خبری کولی څو خلق وګني چي د فرعون په مخکښي د موسیٰ د وژلو په لاره کښي هيڅ يوه مانع او رادع نشته. او د فرعون د ارادی په مقابل کښي هيڅ يو قوت او طاقت نشي دريدلی».

إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٦﴾

(وویل فرعون) بیشکه چې زه ویریږم چې بدل به کړي (موسیٰ) دین ستاسي (ای قبطیانو!) یا به ظاهر کړي (موسیٰ) په ځمکه (د مصر) کښې فساد (او مخالفت په منځ زمونږ کښې)

تفسیر: یعنی که موسیٰ علیه السلام ژوندی پریښود شی نو د دینی او دنیوی د دواړو قسمو د نقصان اندیښنه ده ممکن دی چې دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسی هغه مذهبی دود (رواج) او دستور در خراب کړی چې له پخوا راهیسی جریان او دوام لری یا د سازش او د نورو وسائلو جال په ځمکه کښې وغځوی او خور ئې کړی او په مملکت کښې انقلاب، تطور او بدامنی واچوی چې نتیجه به ئې داسی کیږی چې د تاسی (قبطیانو) حکومت به خاتمه ومومی او سلطنت به د بنی اسرائیلو (سبطیانو) په لاس کښې ورشی.

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وویل موسیٰ (قوم خپل ته) چې بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسی له (شره د) هر متکبره (سرکشه)

تفسیر: کله چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د دغو مشورو خبر وروړسید نو خپل قوم ته ئې وفرمایل چې زه له دغو ویرولو څخه له سره نه ویریږم او نه ئې پروا لرم. یواځې فرعون لا څه کوی که د دنیا ګرد (ټول) متکبرین او جبارین هم سره راټول شی خو بیا زما الله ما د دوی له شر څخه ساتی او هغه ماته کافی دی. ما خپل ځان یواځې د ده په پناه کښې ورکړی دی هم هغه زما حامی او مددګار دی کما قال الله تعالیٰ ﴿لَا تَخَافَآ إِنَّنِي مَعَكُمَآ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ﴾ جزء ١٦ (د طٰهٰ ٢ رکوع ٤٥ آیت) ښه وروسته د الله تعالیٰ له حمایته او امداده داسی اولوالعزم نبیان به څرنګه له یوه مغرور انسان څخه ویریږی نو ځکه موسیٰ علیه السلام وویل بیشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسی له شره د هر متکبره سرکشه.

لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ ع

چې نه راوړی ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «څوک چې په حساب او کتاب یقین او باور ولری نو هغه به

څرنګه ظلم وکړی؟»

وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ ۖ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ اِيْمَانَهٗۤ اَتَقْتُلُوْنَ رَجُلًا اَنْ يَّقُوْلَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَآءَكُمْ بِالْبَيِّنٰتِ مِنْ رَّبِّكُمْ ؕ وَاِنْ يَّكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهٗ ۚ وَاِنْ يَّكُ صَادِقًا يُّصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِيْ يَعِدُكُمْ ؕ

او وویل یو سړی مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ایمان خپل (له نورو قبطیانو) آیا وژنئ تاسی داسی یو سړی چې وائی رب زما الله دی او حال دا چې په تحقیق راغلی دی تاسی ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسی، او که چیری وی (موسیٰ) دروغجن نو پس په هم ده ده (جزاء د) دروغو د ده او که چیری وی (موسیٰ) صادق رښتینی نو وبه رسیږی تاسی ته ځینی د هغه عذاب چې وعده کوی (موسیٰ د هغه) له تاسی سره.

تفسیر: یو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پوری خپل ایمان له فرعونه او د ده له قومه مخفی ساتلی وو د «ذرونی اقتل موسیٰ» په جواب کښی ئی داسی وویل «آیا ته د داسی یو سړی په ناحقی وینی تویولو پسی خپله ملا تړی چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هیڅ ګناه نه لری چې زما رب یواځی الله دی او دی ولی یواځی یوه الله ته خپل رب وائی؟ حال دا چې دی د خپلی دغی دعوی په تصدیق کښی ښکاره دلائل هم لری چې تاته ئی درښوولی دی او ته د هغه وژلو ته دومره ضرورت هم نه لری. بلکه امکان لری چې د هغه وژل تاته مضر هم واقع شی فرض ئی کړه که دی پخپلی دغی دعوی کښی دروغجن هم ثابت شی نو پر دغسی لویو دروغو ئی خامخا الله تعالیٰ هلاک یا رسوا کوی د الله تعالیٰ عادت داسی نه دی چې هغه داسی کاذب ته دومره موقع او فرصت ورکړی چې ترقی وکړی یا بری ومومی، د دی دپاره چې د دنیا خلق د تل دپاره پری تیر نه وځی او له دغه التباس او اشتباه څخه ووځی یقیناً یوه نه یوه ورځ د ده دغه کلائین ویلی کیدونکی دی او دغسی حالات به پیښیږی چې دنیا به په علانیه ډول (طریقه) سره د ده رسوائی، ناکامی او د دروغو او د پلمو (تدبیرونو) تماشا او ننداره کوی، او تاته له سره د دغی خبری ضرورت نه دی پاتی چې هرومرو (خامخا) ته دی خپل لاس د ده په وینو سره سور کړی. که په واقع سره دی صادق او رښتینی وی نو له هغه دنیوی او اخروی عذاب څخه به چې دی خپل مخالفین او مکذبین ویروی څه نه څه برخه علی‌الیقین تاته به هم دررسیدونکی وی، لهٰذا په ړومبنی تقدیر سره د ده په وژلو کښی تلوار کول عبث او بیکاره دی. او په دوهم تقدیر خو بیخی د نقصان او خسران موجب دی» حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که

دروغجن دی نو هم هغه الله ئی سزا پر دروغ ویونکی ورنازلوی. او امکان لری چی رښتین وی نو ته دی فکر وکړه !»

تنبیه: دغه تقریر په هغه تقدیر سره دی کله چی د کوم مفتری کذب صریحاً ظاهر شوی نه وی. که د نبوت د مدعی کذب او افتراء په دلائلو او براهینو سره ثابت شی نو بلا شبهه واجب القتل دی. په دغه زمانه کښی چی زمونږ د سیدالمرسلین خاتم النبیین توب په قطعیه وو دلائلو سره ثابت شوی دی که کوم سړی د نبوت مدعی شی نو کله چی دغه مدعی د یوی قطعی الثبوتی عقیدی تکذیب کوی لهٰذا د دغه مدعی النبوت په متعلق به د هیڅ قسم تامل، تردد، امهال او انتظار ځای نه وی.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾

بیشکه الله سمه لاره نه ښیی هر هغه چا ته چی هغه مسرف له حده تیریدونکی وی ډیر دروغجن وی

تفسیر: یعنی که بالفرض موسیٰ علیه السلام دروغجن وی نو له سره به الله تعالیٰ ورته داسی سمه لاره نه ښووله، او هغه به داسی متوالیاً او مسلسلاً خپلی معجزی نشوی راښوولی. او په بری او کامیابی کښی به ئی دغومره ترقی او پرمخ تګ نه کوو. او که ته داسی دروغجن ئی چی عمداً یوه رښتین او صادق نبی ته د دروغو نسبت کوی نو بالاخر به دی الله تعالیٰ ذلیل، پاتی او ناکاموی.

يَٰقَوْمِ لَكُمُ الْمُلْكُ الْيَوْمَ ظَٰهِرِينَ فِي الْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِنۢ بَأْسِ اللَّهِ إِن جَآءَنَا ۚ

ای قومه زما تاسی لره دی ملک باچاهی نن ورځ په دغه حال کښی چی غالب ئی په ځمکه (د مصر کښی پر سبطیانو) پس څوک به نصرت وکړی له مونږ سره له عذابه د الله که راشی (دا عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسیٰ؟ بلکه ناصر نشته نو مه ئی وژنیء!)

تفسیر: یعنی پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، وسائلو، وسائطو او لاؤ لښکر مه مغروریږئ! اګر که نن تاسو د دغه شان او شوکت او دج او سلطنت خاوندان یئ که صبا مو الله تعالیٰ پخپل عذاب محاط او محصور کړی نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه درکولی شی! او دغه ستاسی

گرد (تول) ساز او سامان به هم داسی ویجاړ او وران پاتی کیږی.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ اُرِيْكُمْ اِلَّا مَآ اَرٰى وَمَآ اَهْدِيْكُمْ اِلَّا سَبِيْلَ الرَّشَادِ ﴿٢٩﴾

وویل فرعون چی زه نه ښیم تاسی ته مگر هم هغه (مصلحت) چی وینم زه (په وژلو د موسیٰ کښی) او نه ښیم زه تاسی ته (ای قبطیانو!) مگر لاره د نیکی (او د مصلحت)

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره زما خیالاتو تبدیل نه دی موندلی هر هغه څیز چی زما په نزد خیر او مصلحت وو هم هغه می تاسو ته وویل او غواړم چی تاسی په ښه شان سره ځانونه پری پوه کړئ زما په خیال د بهتری او صواب هم هغه لاره چی پکښی امنیت، راحت او نجات مرکوز دی هم دغه لاره ده چی د دغه سړی خبرو ته دی سم د لاسه خاتمه ورکړه شی.

وَقَالَ الَّذِيْٓ اٰمَنَ يٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ مِّثْلَ يَوْمِ الْاَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَاْبِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوْدَ وَالَّذِيْنَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ وَمَا اللّٰهُ يُرِيْدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾

او وویل هغه (سړی) چی ایمان ئی راوړی وو ای قومه زما بیشکه زه ویریږم پر تاسی (په تکذیب د موسیٰ کښی) په مثل د (عذاب) د ورځی د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاؤ) په مثل د حال د قوم د نوح (چی ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چی په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چی په چغه مړه شول) او هغه کفار چی وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چی اراده لری د ظلم پر بندگانو خپلو

تفسیر: یعنی که تاسی هم داسی پر تکذیب او عداوت ټینگ ولاړ اوسئ نو سخته اندیښنه ده چی تاسی هم چیری هم هغه عذاب ونه گورئ چی پخوانیو مکذبینو اقوامو د خپلو انبیاؤ د تکذیب په مقابل کښی لیدلی دی. په یاد ئی ولرئ چی د الله تعالیٰ په دربار کښی ظلم، تیری او بی

انصافي بيخي نشته که پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته يا نورو اقوامو ته سخته سزا درکړي او سپيره او تباه مو کړي نو دغه اهلاک به د عين‌العدل او نفس‌الانصاف تقاضا وي هغه به کوم يو حکومت وي چې د خپلو سفراوو قتل او رسوائي ته زيرې زيرې ګوري؟ او له قاتلينو او معاندينو څخه د دوی بدل او انتقام نه اخلي؟

وَيٰقَوْمِ اِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿٣٢﴾

او اى قومه زما بيشکه زه ويريږم پر تاسې له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره يو بل ته)

تفسير: عموماً مفسرين له «يوم التناد» د (نارې سورې بلنې ورځ) قيامت مراد اخلي ځکه چې په محشر کښې د جمع کيدلو او حساب ورکولو دپاره د هر چا بلنه کيږي او پرله پسې د خلقو نومونه ياديږي او اهل الجنت به اهل النار او بالعکس او اهل الاعراف پخپلو منځونو کښې يو پر بل به نارې وهي څو بالاخر داسې يو غيبي غږ واورواه شي! «**يا أهل الجنة خلود لاموت ويا أهل النار خلود لا موت**» کما ورد في الحديث. ليکن حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه له «يوم التناد» څخه هغه ورځ مراد کړې ده چې په هغې کښې پر فرعونيانو عذاب نازل شو لکه چې ليکي «د نارو سورو او بلنو ورځ پر هغوی راغله په هغه ورځ کښې چې د قلزم په بحيره کښې ډوب شول او د دغو ډوبيدلو په وخت کښې به دوی يو بل ته نارې او سورې وهلې او په ژړا او انګولا لګيا وو ښائي دغه وضعيت به د هغه مؤمن سړي له کشفه معلوم شوی وي يا به ئې له خپل قياسه داسې ويلې وي چې پر هر قوم هم داسې عذاب نازليږي.

يَوْمَ تُوَلُّوْنَ مُدْبِرِيْنَ ۚ

هغه ورځ چې وګرځئ تاسې شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ)،

تفسير: يعنې په محشر کښې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په مندو مندو سره شړلې او تښتولې شئ يا د عذاب د نزول په وخت کښې به د تښتيدلو دپاره ناکامه زيار او کوښښ کوئ.

مَا لَكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ ۚ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

نو نه به وی تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅوک ساتونکی او هر هغه چې ګمراه ئې کړي الله نو نه به وی ده ته هيڅوک هادي لار ښوونکی.

تفسیر: یعنی تاسو ته گرد (تول) هسک (اوچت) او تیټ په پوره دول (طریقه) سره ښوولی شوی دی که سره له هغه تاسی پری نه پوهیږئ یا ئی نه منئ نو ښه وپوهیږئ! چی ستاسی د عناد او کږو تللو له شامته الله تعالیٰ داسی اراده فرمایلی ده چی تاسی په هم هغه ستاسی خوښی کړی غلطی او گمراهی کښی پریږدی بیا د داسی اشخاصو د پوهیدلو او منلو څه توقع کیدی شی؟.

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلُ بِالْبَيِّنٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُمْ بِهٖ ۖ حَتّٰٓى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ مِنْۢ بَعْدِهٖ رَسُولًا ۚ

او خامخا په تحقیق راغلی وو تاسی ته یوسف پخوا له (موسیٰ څخه) په ښکاره وو دلائلو (د قدرت) پس همیشه به وئ تاسی په شک (گمان) کښی له هغه (حکمه) چی راغلی ؤ دی تاسی ته په هغه سره، تر هغه پوری کله چی وفات شو (یوسف) نو وویل تاسی چی له سره به راونه لیږی الله وروسته له دغه (یوسفه) هیڅ رسول.

تفسیر: یعنی څوځ! خبره پای (آخر) ته ورسیده! نه دغه رسول وو نه وروسته له دی نه بل کوم رسول راتلونکی دی گواکی بیخی ئی د رسالت له سلسلی څخه انکار وکړ. لیکن حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د حضرت یوسف علیه السلام په ژوندانه مصریان د ده په نبوت قائل نه شول او د یوسف علیه السلام له مرگه وروسته کله چی د مصر انتظام خراب شو نو دوی وویل چی د یوسف قدم پر دغه ښار څومره مبارک وو دغسی بل نبی به په مستقبل کښی نه راځی یا هغه انکار یا دغه اقرار هم دغه اسراف او زیات ویل دی» د مؤمن سری چی نوم ئی «خربیل» او د فرعون ترورځی یا بل کوم خپلوان کیده غرض دا وو چی د نعمت قدر له زوال څخه وروسته پیدا کیږی تاسی فی‌الحال د موسیٰ علیه السلام قدر نه پیژنئ خو بیا به ارمان وکړئ.

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ بِغَيْرِ سُلْطٰنٍ اَتٰىهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ اٰمَنُوا ۚ

هم داسی (لکه دغه اضلال) گمراه کوی الله (په کنده د سرکشي کښې) هر هغه لره چې مسرف له حده تیریدونکی وی شک راوړونکی وی (په دین د الله کښې) هغه (مسرفین او مرتابین) چې جګړې کوی (له انبیاؤ سره) په (ابطال) د دلائلو (د قدرت) د الله کښې بې له کوم برهان علمی سنده چې راغلی وی دوی ته، ډیر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی

تفسیر: یعنی بې له عقلیه او نقلیه حجت څخه د الله تعالیٰ په خبرو کښې جګړې کوی او شبهې غورځوی له دی نه به بل لوی زیادت او بیباکي څه وی؟ نو الله تعالیٰ او د ده ایماندار بندګان له دغو خلقو څخه زیات نارضاء او بیزاره وی چې دغه د دوی د انتهائی ملعونیت سبب دی.

كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٖ جَبَّارٖ ﴿٣٥﴾

هم داسی (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډیر جبر کوونکی

تفسیر: هغه خلق چې د الله تعالیٰ په مخ کښې له ډیر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړی او د انبیاؤ د ارشاداتو په مقابل کښې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړی نو بالاخر الله تعالیٰ د دوی پر زړونو داسی مهر لګوی چې بیا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او ګنجایش په هغه کښې نه پاتی کیږی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبْنِ لِي صَرْحٗا لَّعَلِّيٓ أَبْلُغُ ٱلْأَسْبَٰبَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ

او وویل فرعون ای هامان (زما وزیره) جوړه کړه ماته یوه مانی ډیره لوړه اوچته ښائی ورسیږم لارو ته (په دغو ختلو سره) لارو د آسمانونو ته پس چې زه له لری څخه وګورم الله د موسیٰ ته (چې آیا شته که نشته؟)

تفسیر: دا د دغه ملعون انتهائی بی شرمي او بیباکي وه. ښائی چې ده به له حضرت موسیٰ علیه السلام څخه د الله تعالیٰ علویه صفات او نور محامد اوریدلی وی او د هغه په اثر به ئې پخپل زړه کښې داسی تاکلی (مقرر کړی) وی چې د موسیٰ الله پر آسمان کښې اوسیږی نو د هغه په نسبت

ئی دغه استهزاء او تمسخر شروع کړ. رښتیا ده «د میږی مرګ چی راشی د وزرو خاوند شی» د «قصص» په سورت کښی په دغه مورد کښی تقریر کړی شوی دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا

او بیشکه زه ګمان کوم پر دغه (موسیٰ) د دروغجن (په دغه دعوی کښی چی خدای یو دی)

تفسیر: یعنی د رسالت په دعوی هم، او په دغی دعوی کښی هم چی په توله دنیا کښی ماسواء له هم هغه یوه واحد احد الله څخه بل هیڅوک حقیقی معبود نشته. ماته خو ماسواء له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځی کما قال فی جزء ٢٠ الرکوع (٤) آیت ٣٨ من سورة القصص ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرِي﴾

وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ

او هم داسی (لکه ښائست د دغی وینا) ښائسته کړی شوی وه فرعون ته بدی د عمل د ده او منع کړی شوی ؤ دی له سمی لاری (د هدایت څخه)،

تفسیر: د بد کار کولو په وخت کښی د انسان پوه او سد (هوش) د ده له سره ځی او په داسی مضحکه راوړونکیو حرکاتو لګیا او مشغولیږی چی وروسته له هغه د هدایت او پر سمه لاره باندی د راتګ هیڅ یوه چاره او لاره نه پاتی کیږی هم دغسی د فرعون حال هم شو.

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ ﴿٣٧﴾

او نه وو دغه کید مکر د فرعون (په جوړولو د دغی مانی کښی) مګر په زیان کاری هلاکوالی کښی وو

تفسیر: یعنی د فرعون هومره جرګی، مشوری، تدابیر، چل، پلمی (تدبیرونه) او نور چی ؤ هغه ګرد (تول) خوشی او بی حقیقته وو. ده پخپله د خپلی تباهی دپاره اقدامات وکړل او موسیٰ علیه السلام ته ئی هیڅ ضرر ونه شو رسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿٣٨﴾

او وویل هغه (سړی) چې ایمان ئې راوړی وو ای قومه زما متابعت وکړئ زما چې وښیم تاسی ته لاره د هدایت (او صواب).

تفسیر: کله چې فرعون ویلی ؤ ﴿ وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴾ د هغه په جواب کښې مؤمن سړی داسی وویل چې «سبیل‌الرشاد د نیکی او بهتری لاره» هغه نه ده چې فرعون ئې تجویز کوی بلکه تاسی پر ما پسی راځئ! څو د فایدی او بهتری لاره وموموٸ!.

يَٰقَوۡمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا مَتَٰعٞ وَإِنَّ ٱلۡأٓخِرَةَ هِيَ دَارُ ٱلۡقَرَارِ ٣٩

ای قومه زما بیشکه هم دا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (ګټه (فائده) لږه) ده او بیشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بی زواله)

تفسیر: یعنی په فانی او زائل ژوندون او دغو څو ورځنیو عیش او عشرت او میلو او چرچو کښې مه شاغل او مه غافلیږئ! او تل د آخرت په فکر او ذکر کښې مشغول اوسئ او مه ئې هیروئ! دغه دنیوی ژوندون په هر ډول (طریقه) سره چې وی ښه یا خراب پای (آخر) ته رسیږی او خاتمه مومی او وروسته له هغه داسی یو ابدی حیات شروع کیږی چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لری. عقلاؤ او پوهانو لره لازم دی چې په دغه آنی فانی ژوندون کښې هغه دائمی او باقی حیات ته تهیه او ترتیبات ونیسی! که نه تل تر تله به په مصائبو او تکالیفو کښې اخته کیږی.

مَنۡ عَمِلَ سَيِّئَةٗ فَلَا يُجۡزَىٰٓ إِلَّا مِثۡلَهَاۖ وَمَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ يُرۡزَقُونَ فِيهَا بِغَيۡرِ حِسَابٖ ٤٠

هر څوک چې وکړی بد کار پس جزا نه ورکوله کیږی (هغه ته) مګر په قدر د هم هغی بدی او هر څوک چې وکړی نیک کار له نارینه ؤ وی یا له ښځو وی حال دا چې دی مؤمن وی پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځی په جنت کښې رزق روزی به ورکوله کیږی (دوی ته) په دغه جنت کښې بی حسابه.

تفسير: په دغه سره د اخروی ژوندون لږ څه تفصيل ښوولی شوی دی چې اخروی حيات څرنګه ښه کيدی شی معلوم شو چې هلته ايمان او صالح عمل په کار دی د مال او متاع هيڅ قدر او قيمت هلته نشته او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالیٰ رحمت د ده پر غضب غالب دی. عاقلانو ته ښائی چې دغه طلائی فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسی.

وَيٰقَوْمِ مَا لِيْٓ اَدْعُوْكُمْ اِلَى النَّجٰوةِ وَتَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَى النَّارِ ﴿٤١﴾

او ای قومه زما څه دی ما لره چې بولم تاسی په طرف د نجات (او خلاصی) او بولئ تاسی ما په طرف د اور (د دوزخ).

تفسير: يعنی زما او ستاسی معامله هم سره عجيبه ده زه غواړم چې تاسی د ايمان پر لاره روان کړم. او د الله تعالیٰ له عذابه مو وژغورم (وساتم) او ستاسی کوښښ دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کښې اړتاو کړئ له يوه جانبه داسی دوستی او خير غوښتنه له بل جانبه داسی دښمنی او بده غوښتنه.

تَدْعُوْنَنِيْ لِاَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَاُشْرِكَ بِهٖ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ

بولئ تاسی ما دپاره د دی چې کفر اختيار کړم په الله پوری او چې شريک ونيسم له دغه (الله) سره هغه (څيز) چې نشته ماته په (ربوبيت د) هغه هيڅ علم

تفسير: يعنی ستاسی د کوښښ حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم د ده او د ده د انبياؤ خبری ونه منم او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شيان خدای وبولم چې د دوی الوهيت په هيڅ يوه دليل او علمی اصولو سره هم نه دی ثابت. نه زه پر دغه خبر يم چې د څه لامله (له وجی) دغسی شيانو ته دوی خدای وائی بلکه زه پر دغه ښه پوهيږم چې د هسی اقدام په خلاف قطعيه دلائل قائم دی.

وَاَنَا اَدْعُوْكُمْ اِلَى الْعَزِيْزِ الْغَفَّارِ ﴿٤٢﴾

حال دا چې زه بولم تاسی هغه (الله) ته چې ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) دی.

تفسیر: یعني زما منشاء دا ده چې په هیڅ شان ستاسي سرونه د هغه واحد الله له درشله لرې نشي او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي چې نهایت زبردست هم دی او ډیر زیات د خطاؤ ښښونکی هم دی او که مجرم ونیسي نو هیڅوک د هغه ژغوروونکی (بچ کوونکی) او خلاصوونکی هم نشته دی د هم دی خبرې وړ (لایق) او مستحق دی چې هر انسان د ده په مقابل کښې سره له خوفه او رجاء او ویرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي. په یاد ئې ولرئ چې زه د هغه پاک الله په پناه کښې راغلی یم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونَنِيٓ إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُۥ دَعْوَةٌ فِي ٱلدُّنْيَا وَلَا فِي ٱلْـَٔاخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده بیشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته نشته هغه ته (قوت د) بلنی (نه) په دنیا کښې او نه په آخرت کښې (چې شفاعت وکړي د چا)

تفسیر: یعني ما سواء الله څخه بل هیڅ شی داسې نه دی چې په دنیا یا عقبا کښې د ډیرې ادنیٰ نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی نو بل څه دی؟ ﴿وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ ٱللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُۥٓ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ وَهُمْ عَن دُعَآئِهِمْ غَٰفِلُونَ وَإِذَا حُشِرَ ٱلنَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَآءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَٰفِرِينَ﴾ جزء ٢٦ (د احقاف (١) رکوع) ٥-٦ آیت آخر داسې عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت اومقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي ئې؟ د ننداری وړ (مستحق) څیز دا دی چې په دغو کښې ډیر شیان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لري.

وَأَنَّ مَرَدَّنَآ إِلَى ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾

او بیشکه چې ورتله زمونږ (د تولو) خاص الله ته دي او بیشکه چې مسرفان له حده تیریدونکي (مشرکان) هم دوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل پکښې اوسیږي).

تفسیر: یعني د کار په انجام کښې د هر ډول (طریقه) تګ او راتګ رجوع او بیرته ورتله د واحد الله په طرف دي. کله چې انسان هلته ورسیږي د خپلو ګردو (تولو) تجاوزاتو او زیادتو نتیجه به ورڅرګندیږي. راوښیه! چې له دې نه بل زیادت به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چی فرعونیانو قصد د قتل د هغه مؤمن وکړ نو ده ورته داسی وویل چی

فَسَتَذْكُرُوْنَ مَآ اَقُوْلُ لَكُمْ ۚ

پس ژر ده چی یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کښی هغه) چی زه ئی وایم اوس تاسی ته

تفسیر: یعنی کله چی وروسته له دی نه د خپلی تیری، تجاوز او زیادت د خوند څکوونکی یئ نو په هغه وخت کښی به زما دغه پند او نصیحت یادوئ، چی هوا د الله تعالیٰ یوه بنده مونږ ته دغه گردی (تولی) خبری ښوولی وی او رښتیا ئی فرمایلی وی، لیکن د دغه وخت یادونه، ارمان، پښیمانتیا او افسوس څه فائده رسوی؟ بلکه بیخی مفید نه واقع کیږی.

وَاُفَوِّضُ اَمْرِيْٓ اِلَى اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بَصِيْرٌۢ بِالْعِبَادِ ۝٤٤

او سپارم زه هر کار خپل الله ته بیشکه چی الله ښه لیدونکی دی (د تولو اقوالو او افعالو) د بندگانو

تفسیر: یعنی ما د الله تعالیٰ حجت درتمام کړی دی او د نصیحت خبری مو درپوهولی دی. که تاسو ئی نه منئ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم. اوس زه خپل ځان بیخی پاک الله ته سپارم، او پری پوره اعتماد لرم. که تاسی زما ربړولو (تکلیفولو) او ضرر رسولو پسی لوېږئ نو هم هغه الله تعالیٰ زما حامی او ناصر دی، او تول بندگان د ده تر کتنی لاندی دی. هغه ستا او زما دواړو معامله گوری. د هیچا هیڅ یو حرکت له ده څخه پټ نه دی. د یوه قانت مؤمن کار دا دی چی له خپلی امکانی سعی او کوشش ایستلو څخه وروسته نتیجه الله تعالیٰ ته وسپاری.

فَوَقٰىهُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِ مَا مَكَرُوْا وَحَاقَ بِاٰلِ فِرْعَوْنَ سُوْۗءُ الْعَذَابِ ۝٤٥ۚ

پس وساته دغه (موسیٰ یا مؤمن سړی) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چی مکر کړی وو دوی او (بالعکس) چاپیر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب د غرق په عقبیٰ کښی).

تفسیر: یعنی د حق او باطل د دغه کشمکش آخری نتیجه داسی شوه چی الله تعالیٰ حضرت موسیٰ علیه السلام او د ده ملگرو ته سره له هغه مؤمن سړی چی له آل د فرعون څخه وو د

فرعونیانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ ئې وساته او د فرعونیانو هیڅ یو مکر او فریب ته ئې د اجراء موقع ورنه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فریب ئې پخپله پر هم دوی واړاوه نو هغه کسان چې د حق منونکیو تعاقب ته وتلي ؤ ووژلی شول او قوم د قلزم په بحیره کښې مغروق او تر اوبو لاندې محروق شول.

اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ۚ

اور (د دوزخ) وړاندې کاوه شي (دا کفار) پر دې (اور) هر صبا او هر بیګا

تفسیر: یعنی د دوزخ ځای چې په هغه کښې به د قیامت په ورځ ننه ایستلی کیږی هر صبا او بیګا به دوی ته ورښوول کیږی څو د نمونې په ډول د هغه راتلونکی عذاب څه خوند تل وڅکی دغه د برزخ د عالم احوال شو له احادیثو څخه ثابت دی چې هم داسې د هر کافر په مخکښې دوزخ او د هر مسلمان په مخکښې جنت صبا او بیګا وروړاندې کیږی.

تنبیه: له دغه آیت څخه یواځې د فرعونیانو د معذب کیدلو حال په عالم البرزخ کښې ثابت شوی ؤ وروسته له دې نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو چې ټول کفار بلکه د مؤمنینو عصات هم په برزخ کښې معذب کیږی (اعاذناالله منه) کما ورد فی الاحادیث الصحیحة. او له ځینو آثارو ځنی معلومیږی هم هغسې چې د جنتیانو له منځه د شهداؤ ارواح د «طیور خضر» په حواصلو کښې داخلیږی او د جنت په سیل کښې هر صبا او بیګا مشغولیږی هم هغسې د دوزخیانو له منځه د فرعونیانو ارواح د «طیور سود» په حواصلو کښې داخلیږی او د دوزخ په آه او بکا واویلا کښې هر صبا او بیګا کریږی او سوځیږی او له یوې خوا بلې خوا ته توپونه وهی البته له ارواحو سره د اجسادو اقامت په دوزخ یا په جنت کښې په آخرت کښې کیږی که صحیح وی نو د فرعونیانو په متعلق ﴿ اَلنَّارُ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَّعَشِيًّا ﴾ او د عامو دوزخیانو په نسبت د «**عرض علیه مقعده بالغداة والعشی**» د حدیث د الفاظو تفاوت ښائی په هم دغې بناء سره وی والله تعالیٰ اعلم.

وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ ۖ اَدْخِلُوْٓا اٰلَ فِرْعَوْنَ اَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾
وَاِذْ يَتَحَآجُّوْنَ فِى النَّارِ فَيَقُوْلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا
كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُّغْنُوْنَ عَنَّا نَصِيْبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٤٧﴾

او په هغه ورځ کښې چې قائم شي قیامت، (نو وبه ویلی شي له جانبه د الله

ملائکو ته) ننباسئ تاسي آل د فرعون (سره له فرعون) په ډیر سخت عذاب کښې (له عذابه د برزخ) او (یاد کړه) هغه چې جګړه به کوی (دوزخیان د دوزخ) په اور کښې پس وبه وائی ضعیفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو) بیشکه وو مونږ تاسی ته تابعان پس آیا اوس یئ تاسی (ای متبوعانو!) دفع کوونکی له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ)

تفسیر: یعنی په دنیا کښې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله چې د هغه لامله (له وجې) مونږ نیولی شوی یو اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه (فائده) او نفع راورسوئ! آخر مشرانو ته لازم دی چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلی آیا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصیبت کښې اخته یو! آیا ستاسی له لاسه نه دی پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لری او سپکه کړئ؟

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا كُلٌّ فِيْهَآ اِنَّ اللّٰهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿٤٨﴾

وائی هغه کسان چې تکبر ئی کړی ؤ (سرکش او متبوع وو چې څنګه به دفع کوو عذاب) بیشکه مونږ ټول په دوزخ کښې یو بیشکه الله په تحقیق حکم کړی دی په منځ د بندګانو کښې (داسي چې هر څوک ئی خپلو خپلو هغو ځایونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لائق ؤ ولیږل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لائقان د دوزخ دوزخ ته)

تفسیر: یعنی هغه کسان چې خپل ځانونه ئی په دنیا کښې لوی ګڼل اوس داسي جواب ورکوی چې مونږ او تاسی دواړه په دغه مصیبت کښې اخته او مبتلا یو. الله تعالیٰ زمونږ د هر یوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فیصله اوروِلی ده چې د ده دغه صادر حکم بیخی قاطع او لایتغیر دی. او د دغی خبری موقع نه ده پاتی چې یو د بل په کار ورشی. مونږ یواځی خپل مصیبت زغملی شو. کله چې مونږ خپل دغه دروند مصیبت نشو سپکولی نو بیا به تاسی ته څه ګټه (فائده) او منفعت دررسولی شو.

وَقَالَ الَّذِيْنَ فِى النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوْا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِّنَ الْعَذَابِ ﴿٤٩﴾

او وبه وائی هغه کسان (چی پراته دی) په اور کښی خزانچیانو متصرفانو د دوزخ ته چی دعاء وکړئ (زمونږ دپاره) رب خپل ته چی سپک کړی له مونږه یوه ورځ له عذابه (چی لږ څه په ارام شو).

تفسیر: یعنی کله چی له خپلو دغو مشرانو څخه بیهیلی او مایوس شی نو له هغو پرښتو څخه به داسی غوښتنه کوی چی د دوزخ په انتظام مسلطی دی چی خیر تاسی خپل رب ته ووایئ چی اقلا د یوی ورځی له مخی خو زمونږ په دغه عذاب کښی څه تقلیل، تخفیف او تعطیل وفرمائی څو مونږ لږ څه په ارام شو.

قَالُوٓا اَوَلَمۡ تَكُ تَاۡتِيۡكُمۡ رُسُلُكُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ‌ؕ قَالُوۡا بَلٰى‌ؕ قَالُوۡا فَادۡعُوۡا‌ ۚ وَمَا دُعٰٓـؤُا الۡكٰفِرِيۡنَ اِلَّا فِىۡ ضَلٰلٍ ﴿۵۰﴾

وبه وائی (متصرفان د دوزخ دوزخیانو ته) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته رسولان ستاسی په دلائلو ښکاره ؤ (د قدرت) وائی (ولی نه ؤ راغلی) بلکه راغلی ؤ نو وبه وائی (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ تاسی (پخپله الله) او نه دی دعاء د کافرانو مگر په گمراهی کښی (چی هیڅ فائده ورته نه رسوی).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی مو د هغه خبره ونه منله او د انجام فکر مو ونه کړ چی په هغه سره څه گټه (فائده) تاسی ته دررسیده اوس مو موقع له لاسه وتلی ده اوس په هیڅ دول سعی، کوښښ، تملق او سپارښت سره څه کار نشی کیدی اوس هم دلته پراته وسئ! او په ژړا او انگولا سره اوقات تیروئ! او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او عذابونه گالئ (برداشت کوئ)! مونږ نه په داسی معاملاتو کښی گوتی وهلی شو او نه د چا په سپارښت کښی خپله خوله خوځولی شو او نه ستاسی له دغی ژړا او انگولا څخه څه فائده تاسی ته رسیدی شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوزخ پرښتی به وائی چی سپارښت کول زمونږ کار نه دی مونږ خو د عذاب ورکولو لپاره مقرری یو او سپارښت کول د رسولانو کار دی حال دا چی تاسی له رسولانو سره مخالفت کوو».

تنبیه: له دغه آیت څخه معلوم شو چی په آخرت کښی د کفارو په ادعیه وو کښی به هیڅ تاثیر نه وی باقی که په دنیا کښی الله تعالیٰ کفارو ته د دوی د دعاء په اثر څه شی ورکړی هغه بیله خبره ده لکه چی ابلیس ته ئی تر قیامته پوری مهلت ورکړی دی.

اِنَّا لَنَنۡصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا

بیشکه چی مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چی ایمان ئی راوړی دی په ژوندانه لږ خسیس کښی (په حجته او په ظفر او په انتقام له اعداؤ د دوی)

تفسیر: یعنی په دنیا کښی د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوی او د هر مقصد دپاره چی انبیاء الله ودریږی د الله تعالیٰ په امداد او نصرت سره په هغه کښی مظفر او کامیاب کیږی د حق منونکیو اعمال او ایثار بیخی نه ضائع کیږی اگر که په منځ کښی دیر هسک (اوچت) او ټیټ واقع او د امتحانانو مواقع وروړاندی شی مگر بالاخر حزب الله فائزالمرام گرځی. په علمی حیثیت او په حجت او برهان سره خو تل دوی فائزان او بریالیان دی لیکن مادی فتحه او ظاهری عزت او رفعت هم بالاخر د هم دوی په برخه کیږی. د صداقت دښمن هیڅیری معزز او پټمن نشی پاتی کیدی. د اعداؤ الله علو او عروج تش د کتو ځک او د سوډا د ځوبښ په شان دی بالاخر دوی د قانتینو مؤمنینو په مقابل کښی ښکته، خوار او ذلیل کیږی او الله تعالیٰ څو له دوی نه د خپلو اولیاؤ انتقام وانه خلی نه ئی پریږدی. لیکن واضح دی وی چی هغه وعده چی په دغه آیت کښی له مؤمنینو سره کړی شوی ده په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومی چی مؤمنین هم په حقیقی اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وی ﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ (د آل عمران ١٤ رکوع ١٣٩ آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کښی ځای په ځای مذکور دی ښائی چی هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیږه (گټه) ومږی! او د هغه حسن او قبحه، سره او ناسره ځانته معلوم کړی!.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿٥١﴾

او په هغه ورځ چی وبه دریږی شاهدان (له ملائکو، انبیاؤ مؤمنانو، پر منکرانو باندی)

تفسیر: یعنی د حشر په میدان کښی کله چی اولین او آخرین گرد سره تولیږی حق سبحانه و تعالیٰ به پخپل فضل علی رؤوس الاشهاد د دوی سرفرازی عزت او رفعت ښکار کوی. په دنیا کښی لږ څه شبهه پاتی کیږی او التباس هم واقع کیږی لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس باقی نه پاتی کیږی.

يَوْمَ لَا يَنفَعُ الظَّالِمِينَ مَعْذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٥٢﴾

په هغې ورځې كښې به هيڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوى
او شته دوى ته لعنت لريوالى له رحمته او شته دوى ته ناكاره كور (د دوزخ).

تفسير: يعنې له دوى سره به هيڅ مدد او مرسته او لاس نيوى نه كيږي د مقبولينو په مقابل
كښې ئې دغه د مطرودينو انجام بيان وفرمايه.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْهُدٰى وَاَوْرَثْنَا بَنِىٓ اِسْرَآءِيلَ
الْكِتٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدًى وَّذِكْرٰى لِاُولِى الْاَلْبَابِ ﴿٥٤﴾

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ موسىٰ ته (امور د) هدايت (توريت) او په
ميراث مو وركړ بنى اسرائيل اولادې د يعقوب ته كتاب (د توريت) په دې
حال كښې چې هدايت سمه لاره ښوونكى ؤ او ذكر پند (او پوهه) وو دپاره د
خاوندانو د خالصو عقلونو.

تفسير: يعنې په دنيا كښې وګوره چې فرعون او د ده قوم سره د دومره زور او قوت د الله
تعالىٰ د دښمنۍ له سببه څرنګه سپيره هلاک او برباد شول او د موسىٰ عليه السلام په بركت او
لار ښوونه د بنى اسرائيلو مظلوم او كمزور قوم څنګه ترقي او ودانى ومونده؟ او د دغه عظيم
الشان كتاب (توريت) وارث وګرځاوه شو چې د دنيا د عقلاؤ دپاره ئې د هدايت د ډيوى په
شان كار وركوو.

فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَسَبِّحْ
بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِىِّ وَالْاِبْكَارِ ﴿٥٥﴾

پس صبر وكړه (اى محمده! په ايذاء د كفارو) بيشكه چې وعده د الله حقه
ده (په نصرت د انبياؤ، په اهلاک د اعداؤ) او مغفرت وغواړه دپاره د ګناه
(د امت) خپل (له الله) او تسبيح وايه سره له ثناء د رب خپل هم په آخره د
ورځې كښې او (هم) په اوله د ورځې كښې (يعنې تل تسبيح تحميد ووايه!)

تفسير: يعنې اى محمده! تاسې هم داده او متسلي اوسئ هغه وعده چې له تاسې سره كړې شوې
ده هغه هرومرو (خامخا) پوره كيدونكې ده. الله قدوس په دواړو دارينو كښې تاسې او ستاسې په

طفیل ستاسی ګردو (تولو) متبعینو ته عزت او سرلوړی عطاء فرمائی. ولی دغه خبره ضروری ده چی د الله تعالیٰ د خوښی او رضاء حاصلولو دپاره پر هر قسم شدائدو او نوائبو صبر وکړئ او له هر چا څخه په هره درجه چی د تقصیر امکان وی له الله تعالیٰ څخه د هغه بښنه او معافی وغواړئ! او همیشه صبا او بیګا د خپل رب د تسبیح او تحمید قولاً او فعلاً ورد او عادت ولرئ! په ظاهر او باطن کښی د الله تعالیٰ له یاده غافل نشئ بیا د الله تعالیٰ امداد او مرسته (مدد) یقینی ده. په دغه سره ئی رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی او بالوسیله ګرد (تول) محمدی امت ته ئی آوروی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه ارشاد فرمائی چی «حضرت رسول صلی الله علیه وسلم به په هره ورځ کښی سل ځلی استغفار فرمایه. د هر بنده تقصیر د ده له درجی سره موافق دی. نو ځکه هر چا سره استغفار یو ضروری شغل او کار دی».

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۙ إِن فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِ ۚ

بیشکه هغه کسان چی مجادله جګړه کوی په (بطلان) د آیتونو د الله بی له کوم برهان علمی سنده چی راغلی (ښکاره شوی) وی دوی ته (بله هیڅ خبره نشته) بیشکه چی نه دی په سینو (زړونو) د دوی کښی مګر کبر او سرکشی ده چی نه دی دوی رسیدونکی هغه (برهان) ته

تفسیر: یعنی هغه کسان چی خامخا د الله تعالیٰ د توحید په دلائلو او په سماویه وو کتابونو او د انبیاؤ الله په معجزاتو او هدایاتو کښی خامخا جګړی او مناقشی کوی، او بی سنده خبری وائی او د حق غږ بی اثره ګرځوی او بطلان ئی غواړی، حال دا چی د دوی په لاس کوم حجت، دلیل او برهان هم نشته. او نه فی‌الواقع په هغو ښکاره‌ؤ شیانو کښی د څه شک او شبهی موقع شته. او یوائځی، تکبر، غرور، لوئی د دغی خبری مانع ده چی حق ته غاړه کیږدی او د نبی متابعت وکړی. دوی ډیر خپل ځان لوی او پورته ګڼی او غواړی چی له نبی څخه پورته وی یا اقلا د نبی په مخ کښی خپل سرونه ښکته نه کړی. لیکن په یاد ئی ولرئ چی دوی له سره په دغه مقصد کښی بری نه مومی، او هرومرو (خامخا) مجبور دی چی د نبی په مخکښی د اطاعت سر ښکته کړی، که نه ډیر سخت ذلیل او رسوا کیدونکی دی.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿٥٦﴾

پس پناه ونیسه په الله پوری (له شره د دوی) بیشکه دغه (الله) هم دی دی ښه

اوریدونکی (د اقوالو) ښه لیدونکی (د افعالو نو جزاء به ورکړی دوی ته)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه پناه وغواړه چی هغه د دغو مجادلینو له دغو خیالاتو څخه نجات درکړی او د دوی له شره دی وساتی. وروسته له دی نه د ځینو هغو مسائلو تحقیق دی چی په هغو کښی خلق سره جګړی کوی. مثلاً بعث بعدالموت وروسته له مرګه بیا ژوندی راپاڅیدل چی دغه امر دوی محال ګڼه یا د الله تعالیٰ له توحیده ئی انکار کوو.

لَخَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٧﴾

خامخا پیدا کول د آسمانونو او د ځمکی ډیر لوی دی له پیدایښته د خلقو ولیکن اکثر د خلقو نه پوهیږی (په آسانی د دغه دوهم پیدایښت لکه د اول).

تفسیر: یعنی ظاهراً له مادی حیثیته د آسمان او د ځمکی د عظمت او جسامت په مخکښی د انسان حقیقت څه دی؟ حال دا چی دغه خبره مشرکین هم منی چی د آسمان او د ځمکی پیدا کوونکی هم دغه واحد قدوس الله دی. بیا هغه لوی ذات چی د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وی آیا هغه ته د انسانانو اول ځلی یا دوهم ځلی پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چی پر دغسی غټو غټو خبرو هم ډیر خلق نه پوهیږی.

وَمَا يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَلَا الْمُسِىْٓءُ ۚ قَلِيْلًا مَّا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٥٨﴾

او نه سره برابریږی (یو) ړوند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر ـ عالم) او (هم داسی نه برابریږی سره) هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) او نه هغه چی بدکار دی، ډیر لږ پند اخلئ تاسی (ای خلقو).

تفسیر: یعنی یو داسی ړوند چی د حق سمه صافه لاره نشی لیدلی او یو لیدونکی چی په نهایت بصیرت سره صراطالمستقیم کتلی شی او پری پوهیږی آیا دغه دواړه سره برابر کیدی شی یا د

یوه نیکوکار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره یو شانی کیدی شی؟ که داسی نه وی نو ضرور دی چی یوه داسی ورځ به وی چی د دغو دواړو په منځ کښی به فرق او تفاوت ښکاره شی او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډیر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شی مګر افسوس چی تاسی دومره هم نه پوهیږئ؟

إِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ

بیشکه چی قیامت خامخا راتلونکی دی نشته هیڅ شک په (راتللو د) دغه (قیامت) کښی ولیکن زیاتره د خلقو ایمان نه راوړی (په قیامت او تصدیق ئی نه کوی) او فرمائی رب ستاسی (ای بندګانو زما) تاسی وبولئ ما چی قبلوم تاسی ته (دعاء ستاسی)

تفسیر: یعنی ماته عبادت وکړئ! چی د هغه بدل او جزاء به درکړم او له ما څخه وغواړئ! چی ستاسی دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځی.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾

بیشکه هغه کسان چی تکبر (سرکشی) کوی له عبادت څخه زما ژر ده چی ننه به وځی دوی په دوزخ کښی په دی حال کښی چی خوار او سپک وی

تفسیر: د بندګی شرط له الله تعالیٰ څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبر او غرور دی او له دی آیت څخه معلومیږی چی الله تعالیٰ ته د بندګانو غږ او دعاء وررسیږی دغه خبره خو بیشکه برحقه ده مګر د دی مطلب داسی نه دی چی د هر بنده هره دعاء قبلوی یا ښائی چی قبوله ئی کړی یعنی هر هغه شی چی غواړی هم هغه شی ورته ورکړی. نه! د ده د دعا اجابت څو اقسامه او انواع لری چی په احادیثو کښی بیان کړی شوی دی. د کوم شی ورکړه او عطاء د الله تعالیٰ پر مشیت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده کما قال فی الرکوع الرابع ٤١ آیت من سورة الانعام ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندګانو کار د الله له درباره هم دغه غوښتنه ده او دغه غوښتنه فی حد ذاته یو عبادت بلکه د عبادت ماغزه او لب اللباب دی «الدعاء مخ العبادة».

اَللّٰهُ الَّذِیْ جَعَلَ لَكُمُ الَّیْلَ لِتَسْكُنُوْا فِیْهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ؕ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولې ئې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې آرامی وکړئ تاسی په هغې کښې او (ګرځولی ئې ده) ورځ لیدلو ته

تفسیر: د شپې په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسائی (آرام) او د راحت په هوا کښې ټول خلق د استراحت خوب کوي هر کله چې ورځ شي نو په نوی نشاط او تازه قوت سره پاڅیږي او د لمر په رڼا (رڼرا) کښې پخپلو کارو او چارو کښې بوخت (مشغول) او لګیا کیږي په دغه وخت کښې د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو دپاره د مصنوعی رڼا (رڼرا) بیخې ضرورت نه وی.

اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَشْكُرُوْنَ ﴿٦١﴾

بیشکه الله خامخا څیښتن (خاوند) د فضل دی پر انسانانو ولیکن زیاتری د انسانانو شکر نه وباسی (په دغو نعماؤ د الله)

تفسیر: یعنی د حقیقی منعم پیژندل هم دغه ؤ چې په قول او فعل او په ځان او زړه ئې شکر اداء کولی خو ډیر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروی.

ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَیْءٍ ۘ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٦٢﴾

دغه (ذات) تاسی ته الله دی رب پالونکی ستاسی چې خالق پیدا کوونکی د هر څیز دی نشته هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یواځې پس کوم طرف ته ګرځولی شوی یئ تاسی (له عبادت د ده)

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې ګرد (ټول) نعمتونه د الله تعالیٰ له طرفه منئ نو ښائی چې بندګی هم همغه ته وکړئ! وروسته د دغه مقام له رسیدلو بیا تاسی ولی بی لاری کیږئ چې حقیقی مالک یو ذات وی او عبادت وکړی شی د بل چا.

كَذٰلِكَ يُؤْفَكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٦٣﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ
لَكُمُ الْاَرْضَ قَرَارًا وَّالسَّمَآءَ بِنَآءً وَّصَوَّرَكُمْ فَاَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ
الطَّيِّبٰتِ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ ۚۖ فَتَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٤﴾

هم داسی (لکه چې ګرځولی شوی دی قوم ستا) ګرځولی کیږی (له حقه) هغه کسان چې ؤ له آیتونو د الله به ئی انکار کوو الله هغه (ذات) دی چې ګرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه ځای د قرار (چې پری ګزران او معاش کوئ) او (ګرځولی ئی دی تاسی ته) آسمان چت (د قبې په شان) او صورتونه ئی ترلی دی ستاسی پس ډیر ښائسته جوړ کړه صورتونه ستاسی او روزی ئی درکړی ده تاسی ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو) دغه (خالق مصور رازق) الله دی رب پالونکی ستاسی پس ډیر برکتی (ډیر پورته دی شان) د الله چې رب پالونکی د تولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له ګردو (تولو) ساکښیانو (جاندارو) څخه د انسان صورت ښه، بهتر او ښکلی او د ده روزی ئی پاکه صافه ګرځولی ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی تل په یو حال باقی قائم کامل تدبیر والا

تفسیر: چې له هیڅ یوه حیثیته او جهته له سره فناء او موت نه پری طاری کیږی او نه طاری کیدی شي او ظاهر دی کله چې د الله تعالیٰ حیات ذاتی او دائمی دی نو د ده د حیات ګرد (تول) لوازم ذاتی او دائمی دی.

لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَادْعُوْهُ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ؕ اَلْحَمْدُ
لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾

نشته بل هیڅوک لائق د عبادت مګر هم دی دی یواځې پس وبولی هم دی په دی حال چې خالص کوونکی یئ تاسی خاص دغه (الله) لره (د) دین (له

شرکه) تولہ ثناء دہ خاص الله لره چی رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) کمالات، محامد، محاسن د حیات د وجود تابع دی. هغه چی علی‌الاطلاق حی دی هم دی د عبادت وړ (لایق) او مستحق دی او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی ځکه په «هوالحی» پسی وروسته ئی «الحمد لله رب العالمین» وفرمایل لکه چی په پخوانی آیت کښی ئی د نعمتونو له ذکر څخه وروسته «فتبارک الله رب العٰلمین» فرمایلی ؤ. له ځینو اسلافو څخه منقول دی چی وروسته له «لا إله الا الله» څخه ښائی «الحمد لله رب العٰلمین» وویل شی د هغه ماخذ هم دا آیت دی.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِن رَّبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٦﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) بیشکه زه منع کړی شوی یم له دی نه چی عبادت وکړم د هغو (بتانو) چی بولئ ئی تاسی غیر له الله کله چی راغلل ماته ښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکی زما او امر حکم کړی شوی دی پر ما چی غاړه کیږدم (تابع شم) رب پالونکی د (تمامو) عالمیانو ته

تفسیر: یعنی وروسته د قدرت د دغو ښکاره‌ؤ دلائلو له لیدلو څخه آیا دغه حق او مناسب دی چی انسان پاک واحد الله ته د عبودیت او اخلاص سجده ونه کړی او مخصوصاً ورته ایل، مطیع او تابع نشی او احکام ئی له زړه ونه منی.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چی (اول) ئی پیدا کړی دی (نیکه) ستاسی له خاورو نه

تفسیر: یعنی ستاسی پلار آدم، یا تاسی مو په داسی شان له خاورو څخه پیدا کړئ. هغه نطفه چی تاسی تری پیدا کیږئ د هغو ماکولاتو او مشروباتو خلاصه ده چی له ځمکی څخه پیدا کیږی.

ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا ئی (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفی (اوبو د منی) بیا له کلکی توتی د وینو

تفسیر: یعنی بنی آدم اصلاً د اوبو له څاڅکی د منی له قطری څخه مخلوق دی، چی وروسته ترلی وینه کیږی او د حیات نور مدارج پری کوی.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوٓا أَجَلًا مُّسَمًّى

بیا راوباسی تاسی (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوی ستاسی) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی منتها د قوت خپل ته بیا (ژوندی ساتی تاسی) دپاره د دی چی شئ تاسی زاړه (بی قوته بی‌مجاله) او ځینی له تاسی هغه دی چی مړه کول شی پخوا له دی (بلوغه) او (ساتی مو) دپاره د دی چی ورسیږئ تاسی تر هغی نیتی په نامه کړی شوی پوری (چی وخت د مرگ دی)

تفسیر: یعنی له وړوکیتوبه ځلمی کیږئ او له ځلمیتوبه زوړتوب ته رسیږئ او ځینی سری پخوا له ځلمیتوبه یا زوړتوبه مری. په هر حال گرد (تول) تر یوه ټاکلی (مقرر کړی) معین میعاد او لیکلی شوی وعدی پوری رسیږی. له موت او حشر څخه هیڅوک نه دی خلاص او نه تری مستثنیٰ کیدی شی. ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ۚ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾

او دپاره د دی چی تاسی عقل ورکړئ (په دلائلو د وحدانیت او قدرت د الله او په بعث بعد الموت)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ښه فکر او دقت وکړئ چی دومره احوال او ادوار پر تاسی تیر شوی دی ممکن چی یو بل حال او دوره هم پر تاسی تیره شی چی وروسته له مرگه بیا ژوندی راپاڅیدل دی نو هغه تاسی ولی مشکل او محال گڼئ؟»

هُوَ الَّذِيْ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ ۚ فَاِذَا قَضٰٓى اَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُوْلُ لَهٗ
كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿٦٨﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چې ژوندی کول کوی او مړه کول کوی پس هر کله چې اراده حکم وکړی د یوه کار پس بیشکه هم دا خبره ده چې وائی ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شي (بې له مهلته).

تفسیر: یعنی د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لری چې وروسته له مرګه مو بیا ژوندی کړی؟

اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِيْنَ يُجَادِلُوْنَ فِيْٓ اٰيٰتِ اللّٰهِ ۭ اَنّٰى يُصْرَفُوْنَ ﴿٦٩﴾
الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِالْكِتٰبِ وَبِمَآ اَرْسَلْنَا بِهٖ رُسُلَنَا ۫ فَسَوْفَ
يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٠﴾ اِذِ الْاَغْلٰلُ فِيْٓ اَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلٰسِلُ ۭ

آیا نه وینی ته هغه کسان چې مجادله جګړه (او نزاع) کوی په آیتونو (قرآن) د الله کښې پس کوم طرف ته ګرځولی شي دوی له تصدیقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذیب ئې کړی دی په دغه کتاب (قرآن) او په هغو (شیانو) چې رالیږلی مو دی په هغو سره رسولان (پخوانی) خپل پس ژر ده چې پوه به شي دوی (چې د دغه تکذیب بده نتیجه کیږی؟) کله چې وی به (د اور) غاړکۍ په غاړو د دوی کښې او ځنځیرونه به هم وی (په پښو د دوی)

تفسیر: د ځنځیر یو سر به په غاړه پوری نښتی وی او بل سر به ئې د پرښتو په لاسو کښې وی او په دغه ډول (طریقه) دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیږی.

يُسْحَبُوْنَ ﴿٧١﴾ فِي الْحَمِيْمِ ۙ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُوْنَ ﴿٧٢﴾

چې راښکلې کيږي به دوی په اوبو ډيرو تودو کښې بيا به په اور (د دوزخ) کښې سوځول وريتول شي دوی (او اور به له داخله او له خارجه هغوی راچاپير کړي).

تفسير: يعنې په دوزخ کښې به کله په ايشيدلو ډيرو سوځوونکيو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کيږي (اعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ۝٧٣ مِن دُونِ اللَّهِ ۖ

بيا به وويل شي دوی ته چې چيرته دي هغه (بتان) چې وئ تاسې چې شريکول به مو (له الله سره په عبادت کښې) بغير له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه).

تفسير: يعنې په دغه وخت به له دوی ځنې هيڅ يو په کار نه ورځي. که مو له لاسه پوره وی او توانيږئ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ!.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وائي (کفار) چې ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان زمونږ)

تفسير: يعنې له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ ترې تير شو. ښائي په دغه وخت کښې به عابدين او معبودين سره بيلول شي يا به د «ضلواعنا» مطلب داسې وی چې اګر که موجود دي مګر کله له دوی نه کومه فائده نه رسيږي نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا مِن قَبْلُ شَيْئًا ۚ

بلکه ګويا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه بتان) پخوا له دې نه هيڅ شي

تفسير: اکثرو مفسرينو د دې مطلب داسې اخيستی دی په دنيا کښې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله اوس راښکاره شوه چې هغوی په واقع کښې هيڅ شی نه ؤ. ګواکې د حسرت او افسوس په ډول (طريقه) په دغو الفاظو سره پر خپلې غلطۍ اعتراف کوي ليکن د حضرت شاه

صاحب د کلام حاصل دا دی چی مشرکین ړومبی منکران شوی وو. چی مونږ له سره له تا سره شریک نه دی درولی اوس ویریدلی د دوی له خولی څخه به دغه الفاظ وځی چی «ضلواعنا» چی په دغه سره به د شریک درولو اعتراف کوی. بیا لږ څه خپل ځانونه سنبالوی او بیا به انکار کوی چی مونږ له الله څخه ماسواء بل شی له سره نه دی بللی.

كَذَٰلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾

هم داسی (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوی الله کافران (چی سمه لاره به نه مومی)

تفسیر: یعنی لکه چی دلته له ډیر انکار کولو څخه وښوئیدل او وویریدل او داسی اقرار ئی وکړ، په دنیا کښی هم د هم دغو کفارو هم دغه حال ؤ. نو وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾

دغه (گمراهی او عذاب) تاسی ته په سبب د هغه دی چی وئ تاسی چی خوشالی به مو کوله په ځمکه کښی په ناحقه سره او په سبب د هغه چی وئ تاسی چی تکبر (لوئی) به مو کوله په ناحقه سره

تفسیر: یعنی ومولید چی د ناحق غرور، تکبر او لوئی آخره خاتمه او عاقبت داسی کیږی! اوس مو هغه لوئی او ښودنه چیری لاړه؟ او بیا وبه ویل شی دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی

ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ

ننوځئ تاسی په (اوو) دروازو د دوزخ کښی

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم به هم هغه وره کښی ننوځی چی د دوی دپاره تاکلی او مقرر کړی شوی دی.

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۚ فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِيْنَ ﴿٧٦﴾ فَاصْبِرْ
اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ ۚ فَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِيْ نَعِدُهُمْ
اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٧٧﴾

په دی حال چی همیشه پاتی کیدونکی اوسئ په دغه (دوزخ) کښی پس ناکاره ځای د متکبرانو دی (دا دوزخ) پس صبر وکړه (ای محمده! په ضرر د کفارو) بیشکه چی وعده د الله (په نصرت د اولیاؤ او اهلاک د اشقیاؤ) حقه ده پس که وښیو مونږ تاته ځینی د هغه عذاب چی وعده ئی کوو مونږ له هغوی سره (نو ډیر ښه ده!) یا قبض کړو مونږ تا پس (په هر حال کښی) خاص مونږ ته بیا بیرته راوستل شی دوی (نو جزاء به ورکړه شی دوی ته)

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د ده دپاره د عذاب ورکولو کومه وعده چی فرمایلی وه هغه یقیناً پوره او ایفاء کیدونکی ده. ممکن دی چی ځینی مواعید د رسول الله مبارک په حیات کښی په سر ورسیږی لکه چی د بدر او معظمی مکی فتح او نور فتوحات یا د دوی له وفاته وروسته. په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشی ژغورلی (ساتلی) او نه ئی چیری ایستلی شی د ګردو (تولو) انجام زمونږ د قدرت په لاس کښی دی د دوی د عذاب تکمیل له دغه ژوندانه څخه وروسته کیږی او دوی په هیڅ صورت سره خپل ځان زمونږ څخه نشی خلاصولی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ
وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ؕ

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ رسولان پخوا له تانه چی ځینی له (یو لک ٢٤ زره انبیاؤ) هغه (٢٩) انبیاء دی چی قصی د هغو کړی دی مونږ تاته او ځینی له دغو هغه انبیاء دی چی قصی نه دی کړی مونږ تاته،

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاؤ تفصیلی حال ئی تاسی ته بیان کړی دی. او د ځینو ئی نه دی کړی. او امکان لری چی د دی آیت له نزوله وروسته ئی د هغوی تفصیلی حال هم بیان کړی وی په هر حال د هغو رسولانو نومونه چی معلوم دی پر هغو باندی تفصیلاً او پر هغو چی نوم او نور ئی نه دی معلوم اجمالاً ایمان راوړل ضروری دی ﴿ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ ﴾

وَمَا كَانَ لِرَسُوْلٍ اَنْ يَّاْتِيَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۚ

او نه وو هيڅ رسول ته (او نه ئې مقدور وو) دا چې راوړي کوم يو دليل (د قدرت د الله تعالىٰ) مګر په اذن حکم د الله سره

تفسير: يعنې د الله تعالىٰ په مخکښې تول سره عاجزان دي. رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختيار نشته چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي هم هغه معجزه ور وښيې. دوی يوائحې هم هغه معجزات ښولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وی.

فَاِذَا جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُوْنَ ﴿٧٨﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله حکم فيصله به وکړه شي په حقه سره او زيان به وکړي هلته باطلوونکی (د حق دروغجنان)

تفسير: يعنې څه وخت چې د الله تعالىٰ حکم رسيږي د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کښې په عدل او انصاف سره حکم فيصله صادريږي. په دغه وخت کښې رسولان کامياب او فائزالمرام کيږي او د باطلو منونکيو په برخه پرته (علاوه) له ذلته او رسوائی بل هيڅ شی نه رسيږي او حکمت په نه واقع کيدلو د دغو کښې دا دی چې.

اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَنْعَامَ لِتَرْكَبُوْا مِنْهَا وَمِنْهَا تَاْكُلُوْنَ ﴿٧٩﴾
وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوْا عَلَيْهَا حَاجَةً فِيْ صُدُوْرِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پيدا کړی ئې دی تاسی ته چارپايان دپاره د دې چې سوريږئ پر ځينو د دوی او له ځينو د دوی خورئ تاسی. او دی تاسی لره په دغو انعامو کښې ډيرې نفعې او دپاره د دې چې ورسيږئ تاسی په دوی سره هغه حاجت ته چې په سينو (زړونو) ستاسی کښې وی

تفسير: مثلاً د دوی له پوستکی، څرمنی، وړيو، ويښتانو او نورو څخه راز راز (قسم قسم) فائدې، اخلئ پر دوی باندې سورلی پخپل ځای کښې يو مقصد دی او د سورلی په وسيله انسان

ډير ديني او دنيوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ۝٨٠

او پر دغو انعامو (په بر کښي) او پر بيړۍ (په بحر کښي) سورول کيږۍ تاسي

تفسير: يعني په وچه کښي د ښاروو پر شا، او په سيند کښي پر بيړيو سواره ګرځۍ او مال او اسباب مو هم پرې باروۍ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ۝٨١

او ښيي تاسي ته دلائل (د قدرت) خپل پس له کوم يوه له دلائلو (د قدرت) د الله څخه انکار کوۍ تاسي

تفسير: يعني سره د دومره ښکاره‌وو دلائلو له ليدلو بيا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شک او انکار کښي ټينګ ولاړ دی لا نه دی معلوم چي الله تعالىٰ د خپل قدرت څومره نورې نښې او دلائل هم ورښيي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝٨٢

آيا پس نه دي ګرځيدلي دوی په ځمکه (ملکونو) کښي پس چي وګوري دوی چي څرنګه شو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چي پخوا له دوی نه (تير شوي) وو. چي وو هغوی ډير زيات له دغو (کفارو) څخه او ډير سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کښي پس هيڅ دفع ونه کړه له دوی نه هغه (اعمال) چي وو هغوی چي کسب پيدا کول به ئې (چي اموال او رجال او نور وو)

تفسير: يعني پخوا له دی نه ډير داسی اقوام تير شوی دی چی په سرو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شيانو کښی له دغو موجوده وو کفارو څخنی ډير قوی ؤ. هغوی له دوی څخنی زياتی او مهمی نښی او يادونی په ځمکه کښی پريښی دی ليکن څه وخت چی د الله تعالیٰ عذاب ورنازل شو نو هغه زور او قوت، سامان او وسائل هيڅ د دوی په کار ورنغلل او سره له هغو سپيره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرِحُوا۟ بِمَا عِندَهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٣﴾

پس هر کله چی رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو (د قدرت) نو خوشاله به شول (دغه کفار استهزآء) په هغه چی له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه) او چاپير (محيط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب) چی وو به دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری کولی.

تفسير: يعني د معاش د وجوه او ماديه ؤ ترقياتو کوم علوم او فنون چی له هغوی سره ؤ او پر هغو غلطو عقيدو چی دوی خپل زړونه تړلی ؤ او پر هغو به ئی تکبر، تفاخر او لوئی کوله او د انبياؤ عليهم السلام علومو او هداياتو ته به ئی په سپکه کتل او په تحقير به ئی ليدل، او پری توکی او مسخری به ئی کولی. بالاخر داسی يو وخت راغی چی هغوی ته د خپلو هم هغو توکو او ملندو نتيجه او حقيقت پخپله ورښکاره شوه او د هغه تمسخر او استهزاء مورد پخپله هم دوی وګرځيدل.

فَلَمَّا رَأَوْا۟ بَأْسَنَا قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِۦ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾

پس هر کله چی وبه ليد دوی (په دنيا کښی) سخت عذاب زمونږ نو وبه ئی ويل ايمان مو راوړی دی په الله يواځی او کافران شو مونږ پر هغو څيزونو چی وو مونږ په سبب د هغه څيز مشرکان (چی بتان دی)

تفسیر: یعنی څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول او د الله تعالیٰ د عذاب معائنه ئې وکړه، نو دلته هوش ئې په سر راغی، او د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کښې ولویدل، او وروسته له هغه په دې وپوهیدل چې یوائې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلیدی شي، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړې وه هغه ګرد (ټول) عبث او بیکاره او عاجزان ؤ او مونږ ډیر احمقان او جاهلان وو چې داسې چټې او بیکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کینولي ؤ.

فَلَمۡ یَكُ یَنفَعُهُمۡ إِیمَـٰنُهُمۡ لَمَّا رَأَوۡا۟ بَأۡسَنَا

پس نه ؤ (دا کار) چې نفع ورسوی دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب زمونږ

تفسیر: یعنی اوس د افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه وررسیږي د ایمان او د توبې وخت تیر شوی دی. د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړی ته بې اختیاره یقین او باور پیدا کیږي مګر دغسې یقین د نجات موجب نشي کیدی او نه د داسې یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کیدی شي کما قال الله تعالیٰ فی الرکوع (۳) آیت ۱۸ من سورة النساء ﴿وَلَیۡسَتِ ٱلتَّوۡبَةُ لِلَّذِینَ یَعۡمَلُونَ ٱلسَّیِّـَٔاتِ حَتَّىٰۤ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ إِنِّی تُبۡتُ ٱلۡـَٔـٰنَ وَلَا ٱلَّذِینَ یَمُوتُونَ وَهُمۡ كُفَّارٌ﴾ وقال فی قصة فرعون ﴿ءَاۤلۡـَٔـٰنَ وَقَدۡ عَصَیۡتَ قَبۡلُ وَكُنتَ مِنَ ٱلۡمُفۡسِدِینَ﴾ وفی الحدیث «**ان الله تعالیٰ یقبل توبة العبد ما لم یغرغر**».

سُنَّتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِی قَدۡ خَلَتۡ فِی عِبَادِهِۦۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلۡكَـٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾

(طریقه ایښې ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تیره شوې ده په بندګانو د دغه (الله) او زیان کاره شول په دغه ځای کښې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادی خسران د دوی)

تفسیر: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهسې تل دوام لري چې خلق ړومبی د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کیږي بیا هر کله چې په عذاب کښې اخته او مبتلا شي نو شورماشور لګوي او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي د الله تعالیٰ دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي بالاخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او برباديږي.

«اللّٰهم احفظنا من الخسران واحفظنا من غضبک وسخطک فی الدنیا والآخرة»

«تمت سورة المؤمن ولله الحمد والمنة»

سورة حٰمٓ السجدة مكية وهی اربع و خمسون آية وست ركوعات رقم تلاوتها (٤١) تسلسلها حسب النزول (٦١)

«نزلت بعد سورة المؤمن»

«د حٰمٓ السجده سورت مکی دی (٥٤) آیت (٦) رکوع لری په تلاوت کښې (٤١) او په نزول کښې (٦١) سورت دی»

«وروسته د «المؤمن» له سورت څخه نازل شوی دی»

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ۚ ﴿١﴾ تَنۡزِيۡلٌ مِّنَ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ۚ ﴿٢﴾

(دغه قرآن) راليږلی شوی دی له (هغه الله) چی خورا(ډير) مهربان ډير رحم والا دی

تفسير: يعنی د الله ډيره زياته مهربانی او رحمت پر خپلو بندگانو دی چی د دوی د هدايت دپاره ئې داسی عظيم‌الشان او بيمثاله کتاب نازل فرمايلی دی.

كِتٰبٌ فُصِّلَتۡ اٰيٰتُهٗ

داسی کتاب دی چی په تفصيل سره بيان شوی دی آيتونه د ده.

تفسير: په لفظی ډول (طريقه) سره د آيتونو بيل بيل توب خو ښکاره دی مگر له معنوی حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بيلو بيلو آيتونو کښې ورکړی شوی دی.

قُرۡاٰنًا عَرَبِيًّا لِّقَوۡمٍ يَّعۡلَمُوۡنَ ۙ ﴿٣﴾

په دی حال چی لوستلی شوی دی په عربی ژبه دپاره د هغه قوم چی پوهيږی.

تفسیر: یعني عظیم‌الشان قرآن په اعلیٰ درجې صافي عربي ژبې نازل کړی شوی دی چې د ده د رومبنیو مخاطبینو مورنۍ ژبه وه څو هغوی خلقو ته د ده په پوهیدلو کښې څه تکلیف ورپیښ نشي، او دوی ژر او ښه پرې وپوهیږي او بیا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي. مګر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او ګټور کیدی شي چې د عقل او پوه خاوندان وي. ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمی نعمت څه قدر او عزت کولی شي؟

بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا ۚ

زیری ورکوونکی دی (دا کتاب مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکی دی (دا کتاب کفارو لره له دوزخ)

تفسیر: یعني دغه پاک قرآن خپلو منونکیو ته د نجات او فلاح زیری آوروي او منکرینو ته د دوی له بده انجامه ویره ورکوي.

فَاَعْرَضَ اَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ۝٤

پس مخ وګرځاوه زیادترو د دغو (کفارو) پس دوی نه اوري (حق په آوریدلو د قبول سره)

تفسیر: یعني سره له دغو ګردو (تولو) خبرو تعجب دی چې له دوی نه ډیر کسان د دې کتاب دغه ډیر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوي. کله چې دی ته بیخې د دوی فکر نشته نو ولې به ئې آوري؟ او فرض ئې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واوري لیکن د زړه په غوږونو سره ئې نه آوري. او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ورحاصلوي نو د دوی دغه آوریدل د نه آوریدلو په شان دي.

وَقَالُوْا قُلُوْبُنَا فِيْٓ اَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ وَفِيْٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ
وَّمِنْۢ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَاعْمَلْ اِنَّنَا عٰمِلُوْنَ ۝٥

او وائی (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کښې دی له (فهمه) د هغه
څیزه چې بولی ته مونږ هغه ته (چې توحید یا قرآن دی) او په غوږونو زمونږ
کښې دروندوالی دی (چې نه اورو وینا ستا) او په منځ زمونږ او په منځ ستا
کښې پرده (د مخالفت) ده نو عمل وکړه ته (پر دین خپل) بیشکه مونږ هم
عمل کوونکی یو (پر دین خپل)

تفسیر: یعنی یوائې دومره قدر نه دی چې دوی د نصیحت په طرف نه متوجه کیږی یا غوږ ورته نه نیسی بلکه دغسی خبری هم کوی چې له هغو آوریدلو څنی بیخی ناصحان بی‌هیلی او ناامیده کیږی او په مستقبل کښې د نصیحت اورولو اراده هم پریږدی. مثلاً وائی چې زمونږ پر زړونو ستا د خبرو له جانبه غلاف دی او په کڅوړو کښې تړی پټ دی څکه ستا هیڅ یوه خبره پکښې نشی ننوتلی، او نه وررسیږی. هر کله چې ته خبری کوی زمونږ په غوږونو کښې د کونتوب دروندوالی پیدا کیږی او د دغه ثقل‌السماع له سببه مونږ څه شی نشو اوریدلی او زمونږ او ستاسی په منځ کښې داسی یوه پرده ده چې مونږ سره بیلوی دغه د دښمنی او عداوت لوی لوی دیوالونه چې ستا او زمونږ په منځ کښې سره ولاړ دی که له منځه لری شی، او که دغه ژور خلیج چې په منځ کښې مو حائل دی ورک شی بیا به نو مونږ یو بل ته رسیدی شو. لیکن داسی کیدل بیخی ممکن نه دی. نو بیا ته ولی خپل ماغزه خوږوی؟ او سر دی گرځوی مونږ پر خپل حال خوشی پریږده! ته دی خپل کار کوه! مونږ به خپل کار کوو. له سره د دغی خبری توقع مه لره چې مونږ چیری ستا له دغو پندونو او نصائحو څخه متاثر کیدونکی یو.

قُلْ اِنَّمَآ اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوْحٰٓى اِلَيَّ اَنَّمَآ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ
فَاسْتَقِيْمُوْٓا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ ط

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه هم دا خبره ده زه یو بشر انسان یم په
شان ستاسی (لیکن فرق می دا دی چې) وحی کیږی ماته (له طرفه د رب
زما) داسی چې بیشکه هم دا خبره ده چې معبود ستاسی معبود یو دی پس
سم مستقیم ورځئ ده ته (په توحید) او مغفرت وغواړئ له ده نه

تفسیر: یعنی نه زه خدای یم چې په زور سره ستاسی زړونه واړولی شم. او نه هغه پرښته یم چې د هغی د رالیږلو غوښتنه تاسی کوئ او نه کوم بل مخلوق یم. بلکه ستاسی له نوعی او له جنسه یو انسان یم چې زما خبره پوهیدل ستاسی د همجنسی له سببه تاسو ته آسان دی او هغه انسان یم چې د الله تعالیٰ له جانبه آخری او د خورا (ډیر) اکملی وحی دپاره غوره شوی یم بناء علیه

هومره چې تاسی له هغه څخه مخ واړوئ او هومره چې یاس راوړونکی خبری وکړئ زه خامخا د پاک الله پیغام تاسی ته آوروم. ماته د وحی په وسیله دا ښوولی شوی دی چې ستاسی تولو معبود او علی‌الاطلاق حاکم یو دی چې ماسواء له هغه بل هیڅوک د عبادت لائق نه دی. لهٰذا پر تولو لازم دی چې په ګردو (تولو) شئونو او احوالو کښی سم د هم هغه واحد الله تعالیٰ په طرف مخ وګرځوئ او د ده د سمی صافی لاری څخه یوه خاشه دی خوا او هغی خوا ته لاړ نشئ. او هغه بی لاری او کاږه تلل چې پخوا له دی نه ستاسی څخه صادر شوی وی د هغو معافی د الله تعالیٰ له درباره وغواړئ چې پاک الله ګرد (تول) پرومبنی او وروستنی ګناهونه دروبښی.

وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ۝٦ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُم بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كٰفِرُونَ ۝٧

او افسوس هلاک خرابی ده دپاره د مشرکانو هغه چې نه ورکوی زکوٰة (یا نه کوی هغه کار چې پری پاکیږی) او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) هم دوی کافران منکران دی.

تفسیر: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالیٰ سره داسی وی چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کښی شریکوی او له بندګانو سره داسی وی چې د صدقی او زکوٰة پیسی پر کوم فقیر او محتاج نه لګوی او نه غواړی چې مساکین پری خوشاله شی او ورسره له آخرته او انجامه هم بیخی بیفکره او غافل دی څکه چې دوی له سره دغه خبره نه منی چې له مړینی څخه وروسته بل کوم ژوندون حساب، کتاب، ثواب، او عقاب شته. د دغسی خلقو مستقبل ماسواء له اهلاکه خرابی، بربادی او سپکتیا بل شی نه دی.

(تنبیه) د ځینو اسلافو په نزد دلته له «الزکوٰة» څخه طیبه کلمه مراد ده. او ځینی د «زکوٰة» معنی په پاکی، او صفایی سره کوی. نو په دغه تقدیر سره ئی مطلب داسی کیږی «هغه خلق چې خپل نفس له فاسدهوو عقائدو او ذمیمه وو اعمالو څخه پاک او صاف نه ساتی» په دغه کښی د طیبی کلمی ترک او زکوٰة نه ادا کول او نور ګرد (تول) راغلل. **وهذا کما قال** ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكّٰى﴾ **وقال** ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكّٰهَا﴾ **وقال** ﴿وَحَنَانًا مِّن لَّدُنَّا وَزَكٰوةً﴾ **وغیر ذلک.**

ښائی دغه معنی د دی لامله (له وجی) کړی شوی وی چې کفار مخاطب بالفروع نه دی.

یا څکه چې دغه آیت مکی دی او د زکوٰة او د نورو تشخیص په مدینی منوری کښی شوی دی. والله اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٨

بیشکه هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) شته دوی ته اجر چې نه دی قطع کیدونکی.

تفسیر: یعنې هیڅکله به نه منقطع کیږي او تر ابدالاباد پورې به جاري وي کله چې جنت ته ورسیږي نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ اَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُوْنَ بِالَّذِیْ خَلَقَ الْاَرْضَ فِیْ یَوْمَیْنِ وَتَجْعَلُوْنَ لَهٗۤ اَنْدَادًا ؕ ذٰلِكَ رَبُّ الْعٰلَمِیْنَ ۟ۚ ⑨

ووایه (ای محمده! دوی ته) آیا بیشکه تاسې خامخا کافران کیږئ په هغه الله چې پیدا کړی ئې ده ځمکه په دوو ورځو (د یکشنبې چې په اول کښې ئې پیدا او په دوهمه کښې ئې وغوړوله) او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان، دغه ذات (چې ځمکه ئې په دوو ورځو کښې پیدا کړې ده) رب د علمیانو دی

تفسیر: یعنې څومره د حیرت او د تعجب ځای دی چې د رب العٰلمین د وحدانیت او کمالیه‌ؤ صفاتو څخه انکار کوئ او نور داسې شیان له هغه سره برابروئ چې د یوې ذرې په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دي.

وَجَعَلَ فِیْهَا رَوَاسِیَ مِنْ فَوْقِهَا وَبٰرَكَ فِیْهَا وَقَدَّرَ فِیْهَاۤ اَقْوَاتَهَا

او پیدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کښې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دې نه او بیا ئې برکت کیښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کښې او مقرره (په اندازه) کړې ئې ده په دې ځمکه کښې روزي (د اهل) د دې

تفسیر: «او بیا ئې برکت کیښود په دغه ځمکه یا غرونو کښې» یعنې قسم قسم کانونه، ونې، میوې، ثمرات، غلې او حیوانات او نور له ځمکې څخه وځي «او مقرره او په اندازه کړې ئې ده په دې ځمکه کښې روزي د اهل د دې» یعنې پر ځمکه باندې ئې د هستیدونکیو خواړه په یوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کښې کیښودل. لکه چې د هر اقلیم او د هر ملک د هستیدونکیو له طبایعو او له ضروریاتو سره ئې موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلي دي. او الله

اکرم شانه واعظم برهانه پیدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر ئی کړل اوقات.

فِيٓ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ ط سَوَآءً لِّلسَّآئِلِينَ ۝١٠

په څلورو ورځو کښې برابر دی دپاره د پوښتني کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د مافیها)

تفسیر: یعنی ګرد (ټول) کارونه په څلورو ورځو کښې وشول. په دوو ورځو کښې ځمکه پیدا کړی شوه. او په دوو نورو ورځو کښې چې سه شنبه چار شنبه دی د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو. هر څوک چې پوښتنه کوی یا د پوښتني کولو اراده لری هغوی ته دغه وروښیه! چې دغه ټول په څلورو ورځو کښې بې له تزئیده او تنقیصه په وجود راغلی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د پوښتنو کوونکیو جواب پوره شو».

تنبیه: دلته له ورځو ځنې په ظاهری صورت سره هم دغه معروفی او متبادری ورځې نشی مراد کیدی. ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور. لامحاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وی یا به هغه ورځې تری مرادی وی چې د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ﴾ جزء ٢٢ (د الحج (٦) رکوع ٤٧ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر) والله اعلم.

ثُمَّ اسْتَوَىٰٓ إِلَى السَّمَآءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بیا ئی اراده وفرمایله (پیدا کولو د) آسمان ته حال دا چې دغه آسمان یو لوګی ؤ (ولاړ)

تفسیر: یعنی بیا د آسمانونو په طرف متوجه شو چې په دغه وخت کښې دوی ګرد (ټول) سره یو وو د یوه لوګی په شان نو هغوی ئی سره تقسیم کړل، او په اووو آسمانونو سره ئی وویشل لکه چې وروسته له دی نه ئی ذکر راځی.

تنبیه: ممکن دی له «دخان» څخه د آسمانونو د مادی په طرف اشاره وی.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَآ أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ۝١١

پس وفرمایل (الله) دغه (آسمان) ته او (دغی) ځمکی ته چې راشئ دواړه پخپلی خوښی سره یا په زور سره، وویل آسمان او ځمکی راځو مونږ (فرمان

ستا ته) په خوښۍ سره

تفسير: يعني اراده ئې وفرمايله چې د دغو دواړو آسمان او ځمکې له يو ځاى كيدلو څخه دنيا ودانه كړي اعم له دې نه چې دوى دواړه پخپل طبيعت سره يو ځاى شي كه په زور سره په هر حال د دواړو له يو ځاى كولو سره ئې دغه نظام جوړول مقصود ؤ او دغه دواړه سره يو ځاى شول پخپل طبيعت له آسمان د لمر اشعې راغلې او تودوخې پيدا شوى هواوى جارى شوى، د هغو دوړى او بخار پاس پورته شو، بيا له هغه څخه اوبه توئيدى او د باران په صورت ووريدى چې د هغو په وسيله راز راز (قسم قسم) شيان پيدا شول او پخوا ئې فرمايلي ؤ چې «په ځمكه كښې ئې د دوى خوراكونه كيښودل» يعني په ځمكه كښې ئې داسې قابليت كيښود چې دغسې شيان ترې پيدا كيږي والله اعلم.

فَقَضٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ فِيْ يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ كړل (الله لوګې ځنى) اووه آسمانونه په دوو ورځو (د پنجشنبې جمعې) كښې

تفسير: يعني څلور ورځې هغه وې او په دوو ورځو كښې ئې آسمانونه پيدا كړل چې ګردى (تولى) سره شپږ ورځې شوى لكه چې په بل ځاى كښې د «ستة ايام» تصريح شته.

تنبيه: په هغو مرفوعه ؤ احاديثو چې د كائناتو د تخليق په متعلق د ورځو تعين او ترتيب راغلي دى چې هغه دغه شيان الله تعالىٰ د هفتې په دغو او هغو ورځو كښې پيدا كړي دى په هغو كښې كوم يو صحيح حديث تر اوسه پورې په نظر نه دى راغلي حتىٰ چې د ابوهريره د حديث په متعلق چې په صحيح مسلم كښې دى «ابن كثير» ليكي «**هو من غرائب الصحيح وقد علله البخارى فى التاريخ فقال رواه بعضهم عن ابى هريرة عن كعب الاحبار وهوالاصح**» او په روح المعانى كښې له (قفال شافعي) څخه نقل كړى دى «**تفرد به مسلم وقد تكلم عليه الحفاظ على بن المدينى والبخارى و غيرهما وجعلوه من كلام كعب وان ابا هريرة انما سمعه منه ولكن اشتبه على بعض الرواة فجعله مرفوعا**» باقي د قرآن الكريم دغه آيت او د البقرة د سورت له دغه آيت ﴿ثُمَّ اسْتَوٰۤى اِلَى السَّمَآءِ فَسَوّٰىهُنَّ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ﴾ څخه دغه ظاهريږي چې اووه آسمانونه د ځمكې د پيدا كولو څخه وروسته جوړ شوى دى او د «النازعات» په سورت كښې له ﴿وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰىهَا﴾ څخه ظاهريږي چې ځمكه وروسته له آسمانه غوړولې شوى ده د دغه جواب په څو دولو (قسمو) سره وركړى شوى دى د (ابوحيان) تقرير د دې احقر خوښ دى يعني ضرورى نه ده چې په ړومبني آيت كښې «ثم» او په وروستني آيت كښې «بعد ذٰلك» د زمان د تراخى دپاره

وی ممکن دی چی له دغو الفاظو څخه تراخی فی الاخبار یا رتبی تراخی مراد واخیسته شی لکه چی په ﴿ ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ اٰمَنُوْا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ﴾ کښی یا په ﴿ عُتُلٍّ بَعْدَ ذٰلِكَ زَنِيْمٍ ﴾ کښی هم دغه معنی مراد اخیستی شوی ده په هر حال په قرآن کریم کښی د زمانی ترتیب تصریح نشته هو! د نعمت په تذکره کښی د ځمکی او د عظمت او قدرت په تذکره کښی ئی د آسمان ذکر مقدم ایښی دی چی د هغه نکته په ادنیٰ تامل او تدبر سره معلومیدی شی د تفصیل موقع دا نه ده دغه څو الفاظ د اهل العلم د تنبیه دپاره لیکلی شوی دی.

وَاَوْحٰى فِيْ كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَا

او وئی لیږه (مقرر ئی کړ) په هر آسمان کښی کار (مناسب تدبیر) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی هر هغه حکم چی د هر آسمان دپاره مناسب وو. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکلی چی «دغه رب ته معلوم دی چی هلته څه قسم مخلوق اوسیږی؟ او د دوی اسلوب وضعیت او هیئت څرنګه دی؟ په دغه ځمکه کښی چی په زرهاوو کارخانی دی نو آیا دومره لوی آسمانونه به څرنګه تش پراته وی».

وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ ۖ وَحِفْظًا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿١٢﴾

او ښائسته کړی مو دی دغه آسمان نژدی په ډیوو (ستوریو) سره او (ساتلی دی مونږ دا آسمان) په ساتلو سره (له غوږ کیښودلو د شیطانانو) دغه (مخلوقات) اندازه کول دی د الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څیز)

تفسیر: یعنی په لیدلو سره داسی معلومیږی چی دغه ګرد (تول) ستوری پر هم دغه آسمان باندی ختلی دی د شپی له مخی په دغه قدرتی ډیوو سره آسمان څرنګه ښکلی او ډک له رونقه ښکاری؟ بیا ئی څومره محفوظ ګرځولی دی چی د هیچا لاس او قدرت ورته نه رسیږی د پرښتو زوروری پیری ولاړی دی هیڅ یو طاقت او قوت پر دغه تینګ نظام کښی څه درځ او چاود نشی غورځولی ځکه چی هغه د الله تعالیٰ له خوا جوړ او قائم شوی دی چی له ګردو (تولو) څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

فَإِنۡ أَعۡرَضُواْ فَقُلۡ أَنذَرۡتُكُمۡ صَٰعِقَةٗ مِّثۡلَ صَٰعِقَةِ عَادٖ وَثَمُودَ ١٣

پس كه چيرى مخ وگرځاوه (دغو كفارو له حقه) پس ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې ويروم زه تاسى له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لكه باد د صرصر) او ثموديانو (لكه چغه د جبريل).

تفسير: يعنى كه د معظمى مكى كفارو د داسى عظيم‌الشان آيتونو د آوريدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارى د غوره كولو څخه مخ واړوى نو تاسى دوى ته وفرمايئ «زه تاسى په دغه خبروم چې ستاسى خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبينو اقوامو په شان كيږى».

إِذۡ جَآءَتۡهُمُ ٱلرُّسُلُ مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ

كله چې راغلل دوى ته رسولان (هود او صالح) له طرفه د وړاندى د دغو (كفارو او له طرفه د وروسته د دغو (كفارو له هره طرفه) او وى ويل دوى ته داسى

تفسير: يعنى له هر طرفه ښائى چې ډير رسولان به ورغلى وى مگر مشهور دا دى چې دا رسولان حضرت هود او حضرت صالح علىٰ نبينا و عليهما الصلوٰة والسلام دى يا به له ﴿مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ﴾ څخه داسى مراد وى چې دوى ئى د ماضى او مستقبل پر خبرو وپوهوى او د وربښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو ئى پرى نښود.

أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۖ قَالُواْ لَوۡ شَآءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةٗ فَإِنَّا بِمَآ
أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ١٤

چې مه كوئ عبادت مگر يوازې د الله وويل (كفارو په جواب د دوى كښى) كه اراده فرمائلى وى رب زمونږ (په ليږلو د رسولانو) نو خامخا ليږلى به ئى وى پرښتى پس بيشكه چې مونږ په هغه څيز چې راليږلى شوى يئ تاسى په هغه سره كافران (يو او نه ئى منو ځكه چې تاسى زمونږ په شان انسانان يئ

او پر مونږ څه امتیاز نه لرئ)

تفسیر: یعني د الله رسول څرنګه بشر کیدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لیږه نو له آسمانه به ئې کومه پرښته لیږلې وه په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالیٰ له جانبه راوړې دي مونږ د هغو د منلو دپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر څه چې عادیان وو پس کبر (لوئي) ئې غوره کړه په ځمکه کښې په ناحقه سره او (کله چې هود دوی وویرول نو) وویل دوی څوک دی زیات سخت له مونږ څني په قوت کښې

تفسیر: ښائي کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي دوی به د هغوی په جواب کښې داسې ویلي وي چې له مونږ څخه زیات زورور او طاقتور بل څوک دی؟ چې مونږ له هغه څخه وویریږو. آیا زمونږ په شان پر زورورو انسانانو خپل رعب او ویره کینولی شي؟ حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «د دوی اجسام ډیر لوی لوی وو. نو د خپلو ابدانو په زور او قوت مغرور شول حال دا چې د تکبر او غرور له پلوه ئې خبرې کول د الله تعالیٰ له درباره وبال او نکال نازلوی».

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۖ وَكَانُوا
بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾

آیا نه ویني (او نه پوهیدل) دوی چې بیشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي ئې دي دوی هغه ډیر سخت دی له دوی نه په قوت زور کښې او دوی په دلائلو د (قدرت) زمونږ چې انکار به ئې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی)

تفسیر: یعني پخپلو زړونو کښې د ده پر حقانیت پوهیدل مګر د ضد او انکار له لوري به ئې هم داسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

پس راومو لیږه پر دوی باندی باد یخ ډیر زورور هیبتناک په څو ورځو کښې چې ډیرې نحسی شومې وې دپاره د دې چې وڅکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسیس کښې

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د دوی د غرور ماتولو دپاره د یوه کمزور مخلوق په وسیله هغوی پناه او سپیره شول اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سیلی چلیده ونی، غنی، انسان، حیوان، ودانی او عمرانی شیان ئې بیخی له ځمکی څخه یوړل او هیڅ یو شی ئې باقی پرې نښود.»

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَخْزَىٰ ۖ وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٦﴾

او خامخا عذاب د آخرت خو ډیر رسوا کوونکی دی حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شی (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنی د آخرت رسوائی خو ډیره لویه ده چې د هیڅا په منع کولو او مخه نیولو سره نه معطلیږی او نه بیرته آوړی. او نه هلته یو بل ته څه کومک او مدد رسولی شی. له هر سړی سره به د خپل ځان فکر وی د محبت او مینی او د همدردی ډیر مدعیان به هلته له خپلو دوستانو، خپلوانو او مینانو څخه سترگی اړوی او په پټه او په غلا سره به ورگوری.

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

او هر څه چې ثمودیان وو پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لیږلو د رسولانو سره) پس غوره کړ دوی ړوندوالی (ضلالت) پر هدایت (او رهنمائی)

تفسیر: یعنی د نجات له هغی لاری څخه چې زمونږ رسول صلی الله علیه وسلم ورښوولی وه دوی خپلی سترگی وتړلی او ړوندوالی ئې ځانته غوره کړ. بالاخر الله تعالیٰ هم دوی د هم دوی په خوښه سره په هم هغه حالت پریښودل.

فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾

پس ونیول دوی لره سختی چغی (د جبریل او) د عذاب سپکوونکی په سبب د هغه (شرک او عصیان) چی وو دوی چی کول به ئی (چی تکذیب د صالح وو)

تفسیر: یعنی داسی یوه سخته زلزله راغله چی له هغی سره ډیره سخته چغه هم وه چی د هغه غږ له شدته د دوی زهره وچاوده او د زړونو حرکت ئی بند شو.

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چی ایمان ئی راوړی وو او وو دوی چی پرهیزګاری به ئی کوله (له شرکه)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی ایمان ئی راووړ او له بدی څخه ئی ځانونه وژغورل (وساتل) الله تعالیٰ دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی. او د عذاب د نزول په وخت کښی لږ څه صدمه او تود باد هم نه وررسیږی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چی راټول به کړل شی دښمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلی ډلی کړل شی.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلی او جماعتونه به سره بیل بیل وی او دغه ګرد (ټول) جماعتونه به یو د بل په انتظار کښی جهنم ته نژدی درول کیږی. بیا چی ټول سره یو ځای شی نو روان به کړل شی دوزخ ته.

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

تر هغه وخته پوری چی راشی دوی دغه (اور ته) شاهدی به ورکړی پر دوی باندی غوږونه د دوی او سترګی د دوی او پوستکی (او نور اعضاء) د دوی پر

هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به ئې.

تفسیر: په دنیا کښې ئې پخپلو غوږونو سره تنزیله آیتونه واوریدل او پخپلو سترګو سره ئې تکوینیه آیتونه ولیدل مګر سره له هغه د الله تعالیٰ وحدانیت او د ده د رسول رسالت ئې ونه مانه او په هر حیث او هر جهت د الله تعالیٰ عصیان او نافرمانی ته متوجه شول خو له دی نه بې‌خبره وو چې د ګناهونو ګرد (تول) دفاتر یاداشتونه او تیکلی (ریکاردونه) د هم دوی په وجود کښې محفوظ او ډک کړی شوی پراته دی چې په لازمه وخت کښې به لوڵوڵ او آوروڵ کیږی، له روایاتو څخه معلومیږی چې په محشر کښې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوی نو په دغه وخت کښې به داسې احکام صادریږی چې د دوی د هغو اعضاؤ او جوارحو شهادت وړاندی کړ شي چې دوی د هغؤی په ذریعه د دغو ګناهونو مرتکب شوی دی لکه چې ګرد (تول) وجود به ئې پرې شاهدی ورکوی او په دی صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره ئې ړومبی کړی وو تکذیب کیږی دلته به دوی حیران او مبهوت او هک پک پاتې کیږی او خپلو اعضاؤ ته به وایی چې ای کمبختانو! لرې او ورک شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له طرفه کوله او جګړې می ستاسې په ګټه (فائده) نښلولی وی حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوْا لِجُلُوْدِهِمْ لِمَ شَهِدْتُّمْ عَلَيْنَا ؕ

او وبه وائی (کفار په تعجب سره اعضاؤ او) پوستکیو خپلو ته ولی مو شاهدی وکړه تاسې پر مونږ؟

تفسیر: یعنی دغه منکرین به وائی کله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انکار کوو نو پر تاسې داسې کوم مصیبت رالویدلی وو چې خامخا مو په وړښوولو شروع وکړه او په آخر کښې دغه وینا تاسې ته چا دروښوده.

قَالُوْۤا اَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِیْۤ اَنْطَقَ كُلَّ شَیْءٍ

نو وبه وائی (دغه جلود دوی ته چې مونږ پخپله نه یو غږیدلی بلکه) غږولی یو مونږ الله هغه (مطلق قادر) چې غږولی ئې دی هر څیز

تفسیر: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وینا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وینا قوت او قدرت راکړ، نو که مو خبری نه کولی او شیان مو نه وی ښوولی نو څه شي به مو کړی وی. کله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې یو شي خبری وکړی نو کوم

شی توانیږی او قدرت او مجال لری چی وینا ونه کړی، هغه لوی ذات چی ژبی ته ئی د وینا قوت او قدرت وربښلی دی آیا هم دغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شی بښلی؟ نو دغه دی چی مونږ هم د الله تعالیٰ په اراده دغسی شهادت اداء کړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چی الله پیدا کړی یئ تاسی اول ځلی او خاص هم دغه الله ته بیرته بیولی شئ (مجازاتو ته)

تفسیر: دغه مقوله یا خو د الله تعالیٰ ده یا خو د جلودو ده دواړه محتملی دی.

وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسی (په وخت د کولو د دغو فواحشو داسی) چی پټول به مو (دغه فواحش له ویری د دی) چی شاهدی به ورکړی پر تاسی غوږونه ستاسی او نه سترګی ستاسی او نه پوستکی ستاسی (ځکه چی د خپلو اعضاؤ په شهادت مو باور نه درلود (لرلو)

تفسیر: یعنی له نورو څخنی په پټه سره مو ګناه کوله او له دی نه نه وئ خبر چی ستاسی لاسونه او پښی به ستاسی هغه مخفی اعمال ښرګندوی (ښکاره کوی). ښائی چی تاسی هغه ګناه له دغو اندامونو څخه هم پټه کړی وی حال دا چی تاسو هم داسی کول هم غوښتل دغه مو له قدرته او واکه نه وو پوره.

وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

ولیکن ګمان به کوو تاسی (په وخت د ستر کښی) د دی چی بیشکه الله نه دی عالم پر ډیرو له هغو کارونو چی کول به تاسو.

تفسیر: یعنی اصلاً ستاسی چاری او د عمل طرز ئی ښکاره کوه چی ګواکی تاسی د الله تعالیٰ

په محيط علم يقين نه درلود (لرلو) او داسې مو ګڼل چې هر څه مو چې زړه غوښتي شائې هم هغسې وکړو څوک مو ويني؟ او راپسې ګرځي؟ که په پوره ډول (طريقه) سره مو يقين او باور کړی وی چې الله تعالیٰ زمونږ له ګردو (ټولو) حرکاتو څخه عالم او باخبر دی او د ده په نزد کښې زمونږ مکمل دفتر شته نو له سره به مو داسې شرارت او طغيان نه کوو.

وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدٰىكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِّنَ الْخٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِنْ يَّصْبِرُوا فَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ۖ وَإِنْ يَّسْتَعْتِبُوا فَمَا هُمْ مِّنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾

او دغه (فاسد ګمان) ستاسې هغه ګمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (ګمان) په رب خپل هلاک کړی يئ تاسې (دغه ګمان په آخرت کښې) پس نن وګرځيدئ تاسې له زيان کارانو څخه پس که صبر وکړی دوی (په دی عذاب يا ئې ونه کړی) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوګنې دی دوی ته او که رضاء د الله (او قبول د توبې يا رجوع دنيا ته) غواړی دوی پس نه به وی دوی له قبول کړيو شويو (په طلب د رضاء د الله)

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې په دنيا کښې ځينې بلاء په صبر سره آسانيږي هلته که صبر وکړی يا ئې ونه کړی دوزخ د دوی دپاره کور مقرر کړی شوی دی چې له هغه ځايه له سره نشي وتلی او ځينې بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لرې کيدونکې دي ولې هلته دغه شيان له سره مفيد نه واقع کيږي او هومره زاری خواری او عاجزی چې وکړی نه قبليږي او نه ئې په درد خوری».

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړی مو دی دوی ته ملګری (له شياطينو) پس ښائسته کړی ئې دی دوی ته هغه څيزونه چې وړاندې له دوی دی او هغه څيزونه چې وروسته له دوی دی (له هواء او هوس او انکار د آخرت)

تفسير: يعنې پر دوی باندې يو يو شيطان مقرر شوی دی څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا ئې کړی وو يا وروسته له دې نه ئې کوی ښه وروښيي، او د دوی تبا کوونکې ماضي او مستقبل

هغوی ته ښه او ښکلی ورښکاره کړی او د دغو شیاطینو تقرر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه. کما قال الله تعالیٰ (فی جزء ٢٥ الرکوع ٤ آیت ٣٦ من سورة الزخرف) ﴿وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمٰنِ نُقَيِّضْ لَهٗ شَيْطٰنًا فَهُوَ لَهٗ قَرِيْنٌ﴾

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِيْٓ اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ ۚ

او ثابته شوی ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کښې چې په تحقیق تیر شوی دی پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو،

تفسیر: یعنی هم هغه خبره چې د دوی په نسبت په ابتداء کښې فرمایلی شوی ده ﴿لَاَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِيْنَ﴾ جزء ١٢ (د هود ١٠ رکوع ١١٩ آیت زمونږ د دغه مقدس تفسیر).

اِنَّهُمْ كَانُوْا خٰسِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

بیشکه چې دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کښې)

تفسیر: کله چې انسان ته خساره واقع کیږی نو هم داسې سامان ورمهیاء کیږی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴿٢٦﴾

او وائی هغه کسان چې کافران شوی دی (په وخت د قرائت د قرآن) چې مه اوروئ غوږ مه ږدئ تاسې دغه قرآن ته (چې محمد ئې لولی) او شورماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کښې ښائی چې تاسې غالب شئ (پری او له تبلیغه ئې ساکت کړئ)

تفسیر: یعنی د عظیم‌الشان قرآن غږ د برق په شان د اوریدونکیو پر زړونو اثر غورځوی او هر څوک ئې چې اوری سخت تاثیر پری کوی نو ځکه د دغه تاثیر د انسداد دپاره کفارو دغه یوه

طريقه ځانته غوره کړی ده هر کله چې قرآن لوستلی کيږی دوی غوږ ورته نه نيسی او دومره شورماشور اچوی چې نور ئې هم وانه وريدی شي او داسی به ئې ګڼل چې زمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي او پر خلقو خپل تاثير ونه غورځوی. نن ورځ هم جاهلان هم داسی تدابير کوی چې د کار د خبرو په مقابل کښې شورماشور کوی څو بل څوک ئې وانه وری مګر د حقانيت او صداقت کړنګهار او تنهار کله د مياشو او مچانو په بنهار پټ او مغلوبيدی شي؟ او سره له دغسی تدابيرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پوری رسيږی او هم هغه هلته خپل اثر غورځوی.

فَلَنُذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾

(فرمائی الله تعالیٰ چې) پس خامخا وبه څکوو مونږ هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چې کافران شوی دی عذاب سخت او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هرومرو (خامخا) دوی ته ډيره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوی چې کول به ئې.

تفسير: يعنی له دی نه به زيات خراب کار بل څه وی چې دی پخپله هم د پند او نصيحت خبری وانه وری او نور خلق هم پری نهږدی چې نصيحت ته غوږ کيږدی.

ذٰلِكَ جَزَآءُ أَعْدَآءِ اللهِ النَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا بِاٰيٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾

دغه (سخت عذاب جزاء ده د دښمنانو د الله (يعنی) چې اور دی شته دوی ته په دغه اور کښې کور د هميشه والی (دپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چې وو دوی (په دنيا کښې) چې په آيتونو زمونږ (قرآن) انکار به ئې کوو.

تفسير: يعنی په زړه په ښه شان پری پوهيدل ليکن له ضده او عناده او تعصبه به ئې تری انکار کوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

او وبه وائی (په اور کښې) هغه کسان چې کافران شوی دی ای ربه زمونږ وښیه مونږ ته هغه (دوه تنه) چې گمراهان کړی ئی ؤ مونږ له پیریانو (ابلیس) او له انسانانو (قابیل) چې وگرځوو (واچوو) دوی لاندی د قدمونو خپلو دپاره د دی چې شی دوی له ښکته (سپکو ذلیلانو خلقو څخه)

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کښې اخته شوو لیکن له انسانانو او پیریانو ځنی هغه شیاطین چې زمونږ د اغواؤ او د غولولو سبب گرځیدلی دی او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کښې مبتلا شوی یو له مونږ سره ئی مخامخ کړئ څو ئی مونږ تر خپلو پښو لاندی ذری ذری او لتاړ کړو او په نهایت ذلت او خواری سره ئی د دوزخ په ډیری ښکتنی طبقی کښې وغورځوو او په دغه ډول (طریقه) خپل انتقام تری واخلو او لږ څه خپل زړونه پری ساړه کړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾

بیشکه هغه کسان چې ویلی ئی دی صدقاً له زړه چې رب زمونږ الله دی بیا تینگ ولاړ وی (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین) رانازلیږی به پر دوی پرښتی (عند النزع والبعث یا فی القبر چې داسی به وائی) مه ویریږئ او مه خپه کیږئ او خوشاله اوسئ تاسی په جنت هغه چې وئ تاسی چې وعده ئی درسره کړی شوی ده (په ژبی د انبیاؤ الله سره)

تفسیر: یعنی په زړه سره ئی اقرار وکړ او پر هغه قائم پاتی شو او د الله تعالیٰ په ربوبیت او الوهیت کښې ئی بل څوک شریک ونه دراوه او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرگ تر لحظی پوری وانه وښته او نه ئی خپل رنگ بدل کړ هر هغه شی ئی چې په ژبه سره ویلی وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً تینگ پاتی شو او د الله تعالیٰ د کامل ربوبیت حق ئی په پوره ډول (طریقه) سره وپیژاند او هر هغه عمل ئی چې وکړ خالص د ده د خوښی او شکر گزاری دپاره ئی وکړ، د خپل رب گرد (تول) عائد کړی حقوق او فرائض ئی په ښه شان سره وپیژندل او په

ښه ډول (طریقه) سره ئې اداء او په ځای ئې راوړل، الغرض له ماسواء الله څخه ئې مخ واړاوه او یواځې د هم هغه په جانب متوجه شو او د هم ده پر سمه صافه لاره رهی (روان) شو. پر داسې مستقیم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسیدلو په فرصت او وروسته له هغه د بیا ژوندی راپاڅیدلو په وخت کښې پرښتې نازلیږي او دوی ته تسکین، تسلي ورکوي او د جنت د دخول زیری وراوروي او ورته وائي چې اوس تاسې ته له هیڅ جهته د ویرې او د اندیښنې موقع نه ده پاتې. د فاني دنیا ټول فکرونه او غمونه ختم شوي دي او د بل کوم راتلونکي آفت او مصیبت اندیښنه نه ده پاتې اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عیش تاسې لره دي او د جنت هغه مواعد چې د انبیاؤ علیهم السلام په ژبو له تاسې سره کړی شوي وو هغه ګرد (ټول) اوس له تاسې سره ایفاء کیدونکي دي. دا هغه دولت او نعمت دی چې د هغه د رارسیدلو د یقین له حاصلیدلو څخه وروسته هیڅ یو غم او فکر د انسان په شاو خوا کښې نشي ګرځیدلی.

تنبیه: ډیر ممکن دی چې پر متقینو او ابرارو په دغه دنیوي ژوندون کښې هم د پرښتو یو قسم مخصوص نزول وشي چې د الله تعالیٰ په حکم سره دوی ته د دوی په دیني او دنیوي امورو کښې د بهترۍ او ښیګڼې (فائدې) او نورو ښو خبرو الهام وکړي چې د دوی د شرح الصدر، تسکین او اطمینان موجب شي. لکه چې د دوی بالمقابل یو دوه آیتونه پخوا تیر شول چې پر کفارو شیاطین مسلط دي څو رذائل او قبائح دوی ته ښه ورښکاره کړي او د دوی د اغواؤ او اضلالو وسائل وربیدا او مهیاء کړي. او په بل ځای کښې د شیاطینو په حق کښې د «تنزل» لفظ استعمال شوی دی (کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۹ الرکوع (۱۱) آیت ۲۲۲-۲۲۳ من سورة الشعراء) ﴿ تَنَزَّلُ عَلٰى كُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ يُلْقُوْنَ السَّمْعَ وَاَكْثَرُهُمْ كٰذِبُوْنَ ﴾ په هر حال د مفسرینو په نزد دغه معنی هم کیدی شي، او په دغه تقدیر وروستنی آیت ﴿ نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ﴾ سره په ډیر ښه ډول لګیږي. والله اعلم.

نَحْنُ اَوْلِيٰٓـؤُكُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ

(بل داسې ورته ووائي ملائکې) مونږ یو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسیس کښې (په حفاظت نصرت) او په آخرت کښې (چې به درڅخه لرې کړو وحشت د قبر او وبه مو رسوو جنت ته)

تفسیر: ځینو دغه د الله تعالیٰ کلام ښوولی دی یعنې د پرښتو کلام له دی نه پخوا ختم شوی دی. او د اکثرو په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده. ګواکې پرښتې دغه قول د دوی په زړونو کښې الهام کوي او د دوی حوصله او همت زیاتوي. ممکن دی چې ځینو بندګانو ته بالمشافه هم هم دغومره الفاظ ووائي. او ممکن دی چې موت ته نژدې یا بعد الموت ورته وویلی شي، نو په دغه

تقدير د ﴿ نَحۡنُ أَوۡلِيَآؤُكُمۡ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ ﴾ مطلب به داسی کیږی چی مونږ په دنیا کښی هم ستاسی ملګری او رفیقان وو چی د الله تعالیٰ په حکم به مو په باطنی دول (طریقه) سره ستاسی امداد او معاونت کوو او په آخرت به هم ستاسی رفیقان او ملګری یو چی هلته ستاسی شفاعت یا د اعزاز او د اکرام انتظام وکړو.

وَلَكُمۡ فِيهَا مَا تَشۡتَهِيٓ أَنفُسُكُمۡ وَلَكُمۡ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾

او شته تاسی ته په دغه جنت کښی هغه نعماء چی مینه ورته کوی نفسونه ستاسی او شته تاسی ته په دغه (جنت) کښی (لذاتو کراماتو) چی غواړئ ئی تاسی

تفسير: یعنی د هر شی خواهش، رغبت او هوس چی تاسی پخپلو زړونو کښی وکړئ یا هر هغه شی چی په ژبه سره ئی وغواړئ هغه تول به تاسی ته درکولی کیږی. د الله تعالیٰ په خزانو کښی د هیڅ شی کمی او تقلیل نشته.

نُزُلٗا مِّنۡ غَفُورٖ رَّحِيمٖ ﴿٣٢﴾

میلمستیا ده له (جانبه د الله) ښه ښښوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسير: یعنی ښه وپوهیږئ چی هغه غفور رحیم به له خپل میلمه سره څومره ښه سلوک وکړی؟، او دغه څومره یو لوی عزت او توقیر دی چی یو ضعیف بنده د خپل رب العزت میلمه شی.

وَمَنۡ أَحۡسَنُ قَوۡلٗا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا وَقَالَ
إِنَّنِي مِنَ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴿٣٣﴾

او څوک دی ډیر ښائسته (بلکه نشته) له جهته د وینا له هغه چا چی بولی (خلق) طرف د الله ته او عمل کوی نیک او وائی بیشکه زه له مسلمانانو غاړه ایښوونکیو یم (احکام الله ته).

تفسیر پخوا په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی یوائځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو او د خپل استقامت ثبوت ئې ورکړی ؤ دلته د هغوی د یوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمائي یعنې خورا (ډیر) ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاری او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړی، او هم دغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړی او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو دپاره ډیر ښه محرک، مؤثر او سائق شي او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړی او د دین په طرف ئې جذب او کش کړی. او د هغې نیکۍ په طرف چې دی خلق رابولي دی پخپله هم پرې عامل وی. او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کښې هیچیرې او هیڅکله ونه ویرېږی. او نه څه اندیښنه ورته پیدا شي. د ده د قومیت طغراء ښائي چې د اسلام مذهب وی او له هر قسم بخل، امساک، تعصب، او نورو عنادیه وو خبرو څخه لرې وګرځي، او د خپلې خالصې مسلمانۍ منادی وکړی! او د هغه اعلیٰ مقام په لوری خلقو ته بلنه او دعوت کوی چې سیدنا و مولانا حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم د هغه دپاره مبعوث شوی ؤ، او پخپله سیدالمرسلین وخاتم النبیین صلی الله علیه وسلم او صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین پر هغې لارې خپل مقدس حیات او مجاهدات صرف کړی دی. دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کښې دی یا مراد ترې صحابه رضی‌الله تعالیٰ عنه یا عالمان یا محتسبان یا مؤذنان یا نور هغه څوک دی چې پکښې دغه ښه صفات وی.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ۚ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾

او نه برابرېږی سره نیکي او نه بدي (په جزاء او حسن‌العاقبة کښې) دفعه کوه (ته هغه بدي) په هغه خصلت سره چې هغه ډیر ښه وی پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کښې عداوت دښمني وی لکه چې دی به دوست وی ډیر مهربان

تفسیر: په دغو آیتونو کښې یوه رښتین داعي الی الله ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوی چې دوی ورته ضرورت لری یعنې ښه وپوهیږه چې بدي له نیکۍ سره، او نیکي له بدۍ سره قطعاً نشي برابریدی، او د دواړو تاثیرات سره بیل دی. بلکه یوه نیکي له بلې نیکۍ سره، او یوه بدي له بلې بدۍ سره په اثر او نتیجه کښې متمایزی دی. لهٰذا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعي الی الله مسلک ښائي داسې وی چې د بدی جواب دی له سره په بدۍ سره ورنه کړی بلکه

حتی الامکان د بدی مقابله دی په نیکی سره وکړی. که څوک ورته کومه سخته خبره وکړی یا بده معامله ورسره وکړی نو د هغه په مقابل کښې دی دی داسی رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړی چی له هغه څخه بهتر او ښه وی. مثلاً د قهر او غصی په مقابل کښې دی له حلم او تحمل څخه کار واخلی! او د کنځلو جواب دی په تهذیب او انسانیت سره په دعاء او د سختی جواب دی په نرمی او مهربانی سره ورکړی د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کښې ژر دربښکاره شی چی ډیر سخت دښمن به هم ستاسی په مقابل کښې نرم او پوست شی. اګر که په زړه او اساسی ډول (طریقه) سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره به دی دوست ګرځی، او متدرجاً دغه ظاهری دوستی په باطنی دوستی تبدیل او تحویل مومی او د دښمنی او عداوت ګرد (تول) خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخی وځی کما قال الله تعالیٰ ﴿ عَسَى اللّٰهُ اَنۡ يَّجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَ الَّذِيۡنَ عَادَيۡتُمۡ مِّنۡهُمۡ مَّوَدَّةً ﴾ (د الممتحنة (۲) رکوع ۷ آیت ۲۸ جزء) هو! که د کوم سړی د طبیعت اقتضاء هم داسی وی چی د لړم او منګور په شان بی له ضرره او اذیته بل شی انسان ته نه رسوی نو هغه مستثنیٰ او جلا (جدا) خبره ده چی پر داسی افرادو نرمی، ښه اخلاق، صبر، تحمل هیڅ مثبت اثر نشی غورځولی. مګر دغسی افراد ډیر لږ وی په هر حال هغو کسانو ته چی د دعوت الی الله پر منصب فائز دی لازم دی چی په ډیر صبر، استقلال، ښه خلق تحمل سره کار وکړی!.

وَمَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا الَّذِيۡنَ صَبَرُوۡا ۚ وَمَا يُلَقّٰىهَآ اِلَّا ذُوۡ حَظٍّ عَظِيۡمٍ ۝٣٥

او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت د بدی دفع په نیکی سره) مګر هغو کسانو ته چی صبر تحمل کوی او نه ورکول کیږی دا (نیک خصلت) مګر خاوند د برخی ډیری لویٔ ته

تفسیر: یعنی ډیره لویه حوصله په کار ده چی انسان په هغی سره د بدو خبرو تحمل وکړی شی او د هغه مقابله په ښه سره وکړی. دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالیٰ له درباره ډیرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کیږی. (ربط) تر دی ځایه پوری د هغه حریف او دښمن سره د معاملی او ښه سلوک ښوونه وه چی په ښو معاملو او ښو اخلاقو سره متاثر کیدی شی لیکن ځنی داسی دښمنان هم پیدا کیږی چی په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنی څخه لاس نه اخلی، که څوک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړی د هغه د شقاوت او عداوت مراتب لا پسی زیاتیږی او هغه تل په هم دغه فکر او ذکر وی چی هرومرو (خامخا) تاته څه ضرر او اذیت دررسوی نو د داسی پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسی

الله تعالیٰ بیان فرمائی چی

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

او که ورسیږی تاته له طرفه د شیطان څه تباهی، وسوسه (چی دی واړوی تا له دغه ښه خصلت) پس پناه ونیسه په الله (له شره د ده) بیشکه الله هم دی دی ښه اوریدونکی ښه عالم

تفسیر: یعنی د داسی شیطان په مقابل کښی له نرمی او عفوی او په تیریدلو سره کار نه چلیږی یواځی د هغه د نجات دپاره یو تدبیر شته چی د الله قدوس جل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه په پناه کښی راشئ! دا هغه مضبوطه کلا ده چی هغی ته له سره شیطان نشی رسیدی. که تاسی واقعی په اخلاص او زاری سره د الله تعالیٰ په حضور کښی دعاء وکړئ نو هغه به ضرور تاسی ته پناه درکوی ځکه چی الله تعالیٰ د خپلو مخلوقاتو هر غږ او بلنه ښه آوری او ښه پری پوهیږی چی کوم یو په څومره اخلاص او تضرع سره ماته دعاء او نداء کوی؟ حضرت شاه صاحب د دغه آیت د ربط په نسبت له پخوانی سره داسی لیکی «یعنی که بی اختیاره قهر او غصه درشی نو دغه د شیطان مداخله ده» شیطان نه غواړی چی تاسی په «حسن‌الاخلاق» موصوف اوسئ او د دعوت الی‌الله په مقصد کښی بریالی (کامیاب) او فائزالمرام شئ.

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د الله شپه او ورځ ده (چی په یوه کښی لباس او په بل کښی معاش دی) او (بل ځینی له دلائلو) لمر او سپوږمی دی

تفسیر: له دعوة الی الله سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمائی څو په هغو سره داعی الی الله ته د الله تعالیٰ د عظمت او وحدانیت او بعث بعدالموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کښی مدد ورسیږی په دغه ضمن کښی دی لوری ته هم اشاره وشوه چی له یوه جانبه د الله تعالیٰ مخصوص بندګان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالیٰ په طرف رابولی او له بل جانبه د نمر، قمر، آسمان، ځمکی او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق غور او دقت کوونکیو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوی.

وفی کل شئ له آیة تدل علی انه واحد

انسان ته لازم دی چی په دغو تکوینیه ؤ دلائلو کښی هم هغسی بند پاتی نشی لکه چی نور ډیر اقوام پکښی بند پاتی دی بلکه ضروری ده چی د هغه لامحدوده قدرت لرونکی مالک‌الملکوت په مخ د خپل عجز او تسلیم سر ښکته کړی چی دغه گرد (تول) د ده د قدرت او عظمت دلائل دی او د هغه په حکم سره له عدمه په وجود راغلی دی او ممکن دی چی پر دغه هم تنبیه وی څرنگه چی شپه او ورځ، او د دغو دواړو ښتو لمر او قمر یو د بل په مقابل کښی دی او پاک الله تل په دغو دواړو کښی رد او بدل کوی هم داسی هغه پر دغه هم قدیر دی چی د دعوت الی الله په رڼا (رڼرا) کښی او د داعی د همت په علویت او د ده د ښو اخلاقو په میمنت د دغه قرآن د مخاطبینو وضعیت ته هم تبدیل او تحویل ورکړی او دغه توره تیاره فضاء په یوه روښانه رڼا (رڼرا) سره بدله کړی.

لَا تَسْجُدُوْا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوْا لِلّٰهِ الَّذِیْ خَلَقَهُنَّ إِنْ كُنْتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ ﴿٣٧﴾

مه کوئ سجده تاسی دپاره د لمر او نه دپاره د سپوږمی او سجده کوئ تاسی خاص هغه (الله) ته چی پیدا کړی ئی دی دا (څلور علامی) که چیری یئ تاسی چی خاص هم ده (الله) ته عبادت کوئ

تفسیر: د لمر، سپوږمی او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره هم داسی ویل چی زمونږ غرض د دغو شیانو له عبادته د پاک الله عبادت دی مگر پاک الله دغه وښوول چی دغه شیان بیخی د عبادت لیاقت نه لری د عبادت لائق یوائحی واحد الله دی او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دی.

فَإِنِ اسْتَكْبَرُوْا فَالَّذِیْنَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُوْنَ لَهٗ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُوْنَ ۩ ﴿٣٨﴾ السجدة

پس که لوئی وکړه دوی (له سجدی د الله نو الله مستغنی دی) پس هغه څوک چی په نزد د رب ستا دی (له پرښتو) تسبیح وائی دغه (الله) ته هم په شپه کښی او هم په ورځ کښی حال دا چی دوی (له دغه تسبیح او عبادته) نه ستړی کیږی.

تفسیر: یعنی که غرور، تکبر، لوئی د حق له قبوله مانع ده او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړی چی راشی، نو نه دی راځی دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوی. الله تعالیٰ له سره د دوی پروا نه لری هغه لوی ذات چی د ده عظمت او جبروت داسی وضعیت لری چی بی حسابه مقربین ملائک شپه او ورځ د ده په عبادت، تسبیح او تقدیس کښی داسی مشغول او لګیا دی چی له سره پکښی نه خپه، نه ستړی او ستومانیږی نو د دوی په مقابل کښی دغه خواران څه شی دی. دوی په دغو دروغو تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوی.

وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنَّكَ تَرَى الْاَرْضَ خَاشِعَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ؕ اِنَّ الَّذِيْٓ اَحْيَاهَا لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ؕ اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٩﴾

او ځینی له دلائلو (د قدرت) د دغه (الله) دا دی چی بیشکه ته وینی ځمکه وچه کلکه پس هر کله چی نازلی کړو مونږ پر دغی (ځمکی) اوبه (د باران) نو سره وخوځیږی او وپړسیږی (او شنه شی) بیشکه هغه الله چی ژوندی کړی ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو بیشکه الله پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء او اماتت دی)

تفسیر: یعنی ځمکی ته وګورئ چی دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندی ده د وچوالی په وخت کښی ئی له هری خوا څخه دوړی او خاوری پورته کیږی لیکن هم دا چی د باران پرخه پری ولویده یو ځلی طراوت، رونق، تازګی او نشونما او د لیدلو وړ (مستحق) تحولات پکښی څرګندیږی (ښکاره کیږی). آخر دغه اقلاب د کوم ذات د قدرت د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چی وچی کلکی مړی ځمکی ته طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چی د انسانانو په ابدانو کښی بیا روح واچوی؟ او آیا هغه مطلق قادر نشی کولی چی مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثیره بیا له نوی سره ژوندون او جدید حیات ورعطاء کړی؟ بیشکه الله تعالیٰ هر شی کولی شی! او د الله تعالیٰ د قدرت په مقابل کښی هیڅ شی مانع او مزاحم نشی کیدی.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا ۗ أَفَمَن يُلْقَىٰ فِي النَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ ۖ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾

بیشکه هغه کسان چې میلان کوی له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) زمونږ کښې نه دی پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو) آیا پس هغه څوک چې وغورځولی شي په اور کښې غوره دی یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کښې (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږی چې) کوئ تاسی هر څه چې مو خوښ وی (ای کفارو) بیشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ ئې تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به د اعمالو درکړی)

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ په لوری د دعوت ورکوونکیو له ژبو څخه د تنزیلیه ؤ آیتونو له آوریدلو او د دهر پر قرطاس د تکوینیه وو آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کږو تللو بیرته نه ګرځی او په سمو صافو خبرو کښې واهی او تباهی شبهات پیدا او تری کږی وږی خبری جوړوی یا ئې خامخا سره اړوی رااړوی او یو غلط مطلب تری وباسی یا خوشی چټی (بیکاره) بل کوم عذر او بهانه وړاندی کوی او د آیتونو په منلو کښې وړاندی وروسته تحریف او تبدیل کوی د داسی کږو تلونکیو پر اوضاعو پاک الله ډیر ښه پوهیږی ممکن دی چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډیر مغرور وی مګر له الله تعالیٰ څخه د دوی هیڅ احوال نه دی پټ څه وخت چې دوی له الله تعالیٰ سره مخامخ ودرول شي هلته به دوی وپوهیږی چې فیالحال الله تعالیٰ هغوی ته مهلت ورکړی ؤ ځکه چې الله تعالیٰ سم د لاسه مجرمین نه نیسی له هم دی جهته وروسته فرمائی ﴿اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ یعنی ښه دی خرنګه چې پوهیږئ هم هغسی وکړئ مګر ښه وپوهیږی چې ستاسی ګرد (تول) حرکات د پاک الله اعظم برهانه تر نظر لاندی دی او په یوه ورځ د هغه سزا تاسی ته یو ځای پوره درکوی او بالاخر د هغه ربړ (تکلیف) او زحمت تاسی موندونکی یئ اوس تاسی پخپله فکر او غور وکړئ هغه سری چې د خپلو شرارتونو په علت په ډیر سخت سوځوونکی اور کښې ولویږی او یو بل سری چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنیت او طمانیت کښې اوسیږی آیا له دغو دواړو څخه کوم یو ښه او بهتر دی؟

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ ۖ

بیشکه هغه کسان چې کافران شوی دی په ذکر قرآن کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابیږی دوی)

تفسیر: یعنی دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصیحت په خبرو کښی شبهات پیدا کوی حال دا چی په هغه کښی د دروغو ځای او گنجائش له سره نشته. هغه ذکر، پند نصیحت څه شی دی؟ یو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چی له هغه څخه ما سواء له یوه ناپوه، احمق او شریر انسان بل هیڅوک انکار نشی کولی.

وَاِنَّهٗ لَكِتٰبٌ عَزِيْزٌ ﴿٤١﴾ لَّا يَاْتِيْهِ الْبَاطِلُ مِنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهٖ ؕ تَنْزِيْلٌ مِّنْ حَكِيْمٍ حَمِيْدٍ ﴿٤٢﴾

حال دا چی بیشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوی (نادر) دی نه راځی دغه قرآن ته باطل (نه) د مخی (له طرفه) د دی او نه د شا (له طرفه) ئی (بوجه من الوجوه) رالیږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا ثناء ویلی شوی (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په رالیږلی شوی کتاب کښی که دروغ راغلی دی نو له کوم ځای څخه راغلی دی؟ او د هغه کتاب د ساتلو ذمه چی هغه پخپله غاړه اخیستی ده نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لری چی د هغه شاوو خوا ته ورنژدی شوی وی.

مَا يُقَالُ لَكَ اِلَّا مَا قَدْ قِيْلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ وَّذُوْ عِقَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٤٣﴾

نه ویل کیږی تاته (ای محمده!) مگر (هم هغسی) وینا چی په تحقیق ویلی شوی وه دپاره د هغو رسولانو چی پخوا له تا تیر شوی دی، بیشکه رب ستا خامخا خیښتن (مالک) د مغفرت دی (مؤمنانو لره) او خیښتن (مالک) د عذاب دردناک دی (کافرانو لره)

تفسیر: یعنی د منکرینو کومه معامله چی له تاسی سره ده هم دغه معامله به د هری زمانی منکرینو له خپلو انبیاؤ سره درلوده (لرله). انبیاوو به تل د دوی دپاره خیر غوښت او هغوی به د هغه په مقابل کښی هر راز (قسم) تکالیف او مصائب خپلو انبیاؤو ته رسول بیا هم هغسی چی هغو انبیاؤ پر هغو رېږو (تکلیفونو) او سختیو کښی صبر او تحمل کوو تاسی هم پر دغو

مصاعبو صبر او تحمل وکړئ په نتیجه کښې به ځینی توبه کوی او پر سمه لاره به راځي چې د دوی دپاره د الله تعالیٰ له جانبه معافي او بښنه ده او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد تینګ او قائم پاتې کیږی چې بالاخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کیږی.

وَلَوْ جَعَلْنٰهُ قُرْاٰنًا اَعْجَمِیًّا لَّقَالُوْا لَوْلَا فُصِّلَتْ اٰیٰتُهٗ ؕ ءَاَعْجَمِیٌّ وَّعَرَبِیٌّ ؕ

او که ګرځولی مو وی. دغه قرآن په ژبه د عجمو نو خامخا ویلی به وو (دغو د عربو کفارو) ولې واضح بیان شوی نه دی آیتونه د دی (په ژبی فصیحی عربی دغه قرآن) آیا عجمي دی او (نبی ئی) عربی دی

تفسیر: یعنی که یوه سړی داسی اراده کړی وی چې یوه خبره نه منی نو په زرګونو حیلی او بهانی ورته جوړولی شی. د معظمی مکی کفارو کله چې بل شی ونه موند نو په داسی ویناوو ئی شروع وکړه چې «صاحبه! مونږ خو د عربی نبی په معجزی باندی هلته قائل او معترف کیدو چې دغه قرآن ماسواء له عربی ژبی په بلی کومی ژبی راغلی وی» لیکن فرض ئی کړئ که هم داسی هم کیدی نو د هغه کتاب د دروغجن کولو دپاره به دوی داسی ویل «ښه صاحبه! چیری داسی بی اساسه او بی منطقه خبره به لیدلی شوی وی چې پخپله رسول عربی او د ده قوم چې د دغه کتاب ړومبنی مخاطبین دی هم عرب مګر دغو ته دغسی کتاب رالیږلی شوی دی چې پر یوه توری هم دوی نشی پوهیدی.

قُلْ هُوَ لِلَّذِیْنَ اٰمَنُوْا هُدًی وَّشِفَآءٌ ؕ

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) چې دغه قرآن دپاره د هغو کسانو چې ایمان ئی راوړی دی هدایت او شفاء دی

تفسیر: یعنی لغو او چټی (بیکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږی هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شی هغو کسانو چې پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پری عمل کوی په څرنګه عجیب هدایت او بصیرت عقل او پوه نائل او فائز شوی دی او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځوری ئی لری او ورکه کړی ده او له دوی څخنی ئی ظاهری او باطنی روغ رمټ انسانان جوړ کړی دی.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ۭ

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کښې دروندوالی دی حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندی ړوندوالی پتوالی دی (نو نه وینی دوی هغه جمال او کمال د ده)

تفسیر: یعنی هم هغسی چې د خفاش (شکالي ـ ښاپیرک) سترګی د لمر په رڼا (رڼړا) کښې ترلی کیږی او دی هیڅ یو شی پری نشی کتلی دغه منکرین هم د قرآن په رڼا (رڼړا) کښې پرانده او هیڅ یو روڼ شی نشی لیدلی نو په دغه کښې د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دی چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه ځیر شی او محسوس ئی کړی! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شی!

اُولٰۗىِٕكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۢ بَعِيْدٍ ۝۴۴

دغه کفار (ګواکی داسی دی لکه چې) غږ ورته کوو شی له ځایه لری (او په کیفیت ئی نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی که یو سړی ته له لری څخه غږ او ناری وکړی هغه ئی نه آوری او که وائی وری ښه پری نه پوهیږی هم داسی د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لری لویدلی دی چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشی رسیدی او که چیری هم وررسیږی نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشی پوهیدی.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ۭ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسیٰ ته کتاب (توریت) پس اختلاف وکړ شو په (تصدیق او تکذیب د) هغه کښې

تفسیر: یعنی هم هغسی چې نن د «قرآن» د منونکیو او د نامنونکیو په منځ کښې اختلاف واقع شوی دی پخوا له دی نه د «توریت» په متعلق هم هم داسی اختلاف واقع شوی وو بیا وګورئ چې د هغه انجام څرنګه شوی وو؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ

او که چیری نه وی هغه خبره چی ړومبی شوی ده له (طرفه) د رب ستا (چی تاخیر د عذاب دی تر قیامت پوری) نو خامخا حکم به کړی شوی ؤ په منځ د دوی (په دنیا) کښی

تفسیر: هم هغه خبره صادره شوی ده چی د دغو ګردو (تولو) شیانو فیصله په آخرت کښی کیږی.

وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾

او بیشکه چی دغه (دروغ جوړوونکی) خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه یا له توریت) چی موجب د اضطراب دی

تفسیر: یعنی مهمل شکوک او چتی (بیکاره) شبهات دوی ته اطمینان او هوسائی (آرام) نه ورکوی او تل د دوی په زړونو کښی اندیښنی وی.

مَّنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ۗ وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

هر څوک چی وکړی نیک (کار) پس دپاره د ځان خپل ئی دی او هر څوک چی بدکار وکړی پس هغه بار دی په ده او نه دی رب ستا ظلم کوونکی پر بندګانو (چی بی موجبه ئی په عذاب کړی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبه ظلم نه کیږی هر سړی به د خپل عمل بدل ومومی، څه چی ئی کړی وی هم هغه به ئی په مخه ورشی نه د هیچا نیکی هلته ضائع کیږی او نه د یوه بدی د بل چا په غاړه کښی لویږی. (ربط) کله چی د نیکی او بدی پوره بدل د قیامت په ورځ ورکول کیږی او کفارو به علی‌الاکثر دغسی پوښتنی کولی چی قیامت کله راځی؟ نو ځکه د هغه په نسبت اوس د هم دغه مبارک تفسیر د مخامخ مخ په اوله کرښه کښی داسی ارشاد صادریږی چی

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

خاص هم دغه (الله) ته ورکاوه شي علم د قيامت (چه څه وخت به واقع کيږي)،

تفسير : يعني يواځي الله تعالیٰ په دی عالم دی چه قيامت کله راځي؟ ډير لوی رسول او ستره پرښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجزه او ناتوانه ده. که څوک د قيامت د قيام پوښتنه له دوی نه وکړی نو جواب به ئې داسي آوری «ما المسئول عنها باعلم من السائل».

وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ

او نه راوځي هيڅ قسم له ميوو څخه له غلافو د دوی څخه او نه آخلی بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه ږدی بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره.

تفسير : يعني د الله تعالیٰ علم پر هر شي محيط دی. هيڅ يوه خرما له خپلی واښکی، او هيڅ يوه دانه له خپل وږی او هيڅ يوه ميوه او ثمره له خپلی خولی (غلافه) د باندی نه راوځي چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) د هيڅ يوی ښځي يا د ښځي ساکښ (ذی روح) په گيډه يا په هگی کښي به داسي وړوکی مولود او موجود نه وی چه الله تعالیٰ ته هغه نه وی معلوم (بلکه معلوم دی) او هر هغه چي دوی ئې څيږوی يا تری ووځي هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ په علم کښي شته. هم داسي وپوهيږئ چه د دغی موجودی وږی دنيا د نتيجي په ډول (طريقه) د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هرومرو (خامخا) په عمل راځي د هغه وخت او نيته هم هم دغه رب البريه ته معلومه او ښکاره ده چه کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرښته په دی نه دی خبر او نه دغه ضروری ده چه څوک پری خبر شي بلکه دغه هر انسان ته لازم دی چه د قيامت پر خبرو او احوالو او اهوالو سم د الله تعالیٰ له اخبار او اعلام تام يقين او باور ولری! او د هم هغی ويروونکی ورځي په توتيه او فکر او ذکر کښي دی تل اوسی! چه په هغه کښي به له سره دوستي او رفاقت، امداد او شفاعت، کومک او معاونت بې د رب العزت له مرحمته ممکن نه دی او نه تری نجات او مخلص شته.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي

او په هغه ورځ غږ به وکړی (الله) مشرکانو ته چې څه شول شریکان زما (په زعم د تاسې).

تفسیر : یعنی هغه خپل معبودان راوبولئ چه هغو مو زما په الوهیت کښې شریک درولی وو چه اوس هغوی چیرې دی؟.

قَالُوٓا ءَاذَنّٰكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾

نو وبه وائی دغه (مشرکان) چې خبر کړی مونږ ته (اوس) چې نشته زمونږ نه هیڅوک شاهد (په دی چې تاته شریک شته).

تفسیر : یعنی مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو سره د تا په حضور کښې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او گناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د اقبال دپاره حاضر یو (گواکی په دغه وخت کښې په نهایت لجاجت او سپین سترگی توب په درواغو سره له خپل کفر، شرک او عصیان، انکار کوی) ځینو د «شهید» معنی شاهد اخیستې ده او داسې مطلب ترې اخلی چه په دغه وخت کښې هیڅ یو زمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو او را څخه ورک شوی دی.

وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ وَظَنُّوا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾

او ورک به شی له دوی نه هغه (بتان) چې وو دوی چه عبادت به ئې کاوه (د هغو) پخوا له دی نه (په دنیا کښې) او یقین به راشی د دوی چه نشته دوی ته هیڅ ځای د تیښتی (له عذاب د الله څخه).

تفسیر : یعنی هغو شیانو ته چه تاسې به دنیا کښې د الله تعالیٰ شریکان ویل او د هغو په عبادت کښې لگیا وئ نن د هغوی هیڅ درک او پته نه ده معلومه چه چیری دی؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځی؟ او د عابدانو له زړو ځنی هم هغه د بللو او د عبادت کولو خیالات او افکار غائب شوی دی هغوی اوس ښه پوهیدلی دی چه د الله تعالیٰ له سزا څخه له سره نشی خلاصیدی او خپل مری د ده د سزا له منگلو څخه په هیڅ وسیله نشی خوشی کولی بالاخر بی‌هیلی او نا امیده کیږی او له هغو ځنی بیخی خپله بی‌تعلقی او بیزاری ښکاروی چه د دوی په حمایت به له انبیاؤ سره جنگیدل او د هغو پند به ئی نه اوریده.

لَا يَسْـَٔمُ الْاِنْسَانُ مِنْ دُعَآءِ الْخَيْرِ وَاِنْ مَّسَّهُ الشَّرُّ فَيَـُٔوْسٌ قَنُوْطٌ ﴿۴۹﴾ وَلَئِنْ اَذَقْنٰهُ
رَحْمَةً مِّنَّا مِنْۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُوْلَنَّ هٰذَا لِیْ وَمَآ اَظُنُّ السَّاعَةَ قَآئِمَةً
وَّلَئِنْ رُّجِعْتُ اِلٰی رَبِّیْۤ اِنَّ لِیْ عِنْدَهٗ لَلْحُسْنٰی

نه ستړی کيږی انسان له غوښتلو د خير (او د انواعو د ښيګنو) او که ورسيږی ورته کوم شر پس نااميده وی دی ډير سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکوو ده ته رحمت (مهربانی غنا او صحت) له (جانبه) زمونږ پس له هغی سختی چی رسيدلی وی ده ته (له فقر او مرض) نو خامخا وبه وائی دی هرومرو (خامخا) چه دغه (غنا او صحت لائق) زما دی (په سبب د عمل زما) او ګمان نه کوم پر قيامت د دريدونکی (چه رابه شی) او قسم دی که (بالفرض) بيرته وګرځولی شم په طرف د رب خپل نو بيشکه زما دپاره به وی په نزد د دغه (الله) کښی خامخا نيکی (جنت)،

تفسير : يعنی د انسان طبيعت هم عجيب قسم دی کله چه لږ څه دنيوی نيکی او ښيګنه ورته ورسيږی او څه عيش او عشرت او آرامی ئی په برخه شی نو د ډير حرص او طمعی لامله (وجی) غواړی چه لا نوری مزی او چرچی هم وکړی او تر هری اندازی پوری چه آرام او هوسا وی نه پری قانع کيږی او ګيده ئی پری نه مړيږی او که له وسه او توانه ئی پوره وی د تولی دنيا مال او دولت به تولوی او پخپل کور کښی ئی غوندوی ليکن که چيری لږ څه سختی او بده ورځ پری راشی او د ظاهری اسبابو سلسله له خپله مرضی څخه چپه او مخالفه ووينی نو ژر تر ژره نا اميده او مأيوس کيږی او په دغه وخت کښی په مات زړه بی‌هيلی او وارخطاء کيږی ځکه چه د هغه نظر تش پر دغه وروړاندی شويو اسبابو محدود وی او پر مطلق قادر او مسبب‌الاسباب ئی اعتماد نه وی چه که هغه اراده وفرمائی په يوه آن کښی د اسبابو ګرده (توله) سلسله پر بلی خوا هم اړولی شی. له دغی مأيوسی څخه وروسته که بالفرض الله تعالیٰ له ده نه دغه تکليف او مصيبت لری هم کړی او پخپل فضل او مرحمت سره د عيش او راحت مسائل هم ور تهيه کړی نو وائی «هذا لی» يعنی ما هغه فلانی تدبير کړی ؤ زما په تدبير او لياقت او فضيلت سره خامخا هم داسی کيدونکی ؤ اوس نه د پاک الله فضل او مرحمت يادوی او نه ئی د خپلی هغه مأيوسی او نااميدی کيفيت چی لږ څه پخوا ورپيښ وو په ياديږی. د عيش او آرام په نشو کښی داسی مخمور او مسرور کيږی چی ګواکی وروسته به هيڅ يو مصيبت او نکبت نه وروړاندی کيږی او داسی به ئی ګڼی چه تل به هم داسی په آرامی او هوسائی (آرام) کښی اوسيږم او که چيری د دغو تأثيراتو په منځ کښی د قيامت نوم واوروی نو وائی چی زه خو داسی خيال نه کوم چه

دغسی یو شی واقع کیدونکی دی او فرض ئی کړئ که دغسی پیښه واقعه هم شی او زه بیا د خپل رب په طرف بوتللی هم شوم نو یقین کوم چی هلته به هم زما انجام ښه وی که زه د الله تعالیٰ په نزد خراب او نالائق وی نو په دنیا کښی به دومره عیش او راحت زما په برخه نه کیده نو ځکه توقع ده چه هلته هم هم دغسی معامله به له ماسره کیږی.

فَلَنُنَبِّئَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾

پس خامخا خبر به درکړو هرومرو (خامخا) هغو کسانو ته چی کافران شوی دی په هغو (عملو) چی کړی ئی دی او خامخا وبه څکوو هرومرو (خامخا) پر دوی له عذابه سخته لویه.

تفسیر : یعنی خوښ شئ! چی له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزی او چړچی کوئ؟ کله چه هلته ورسیږئ بیا به درڅرګنده (ښکاره) شی چه منکرین څرنګه سختی سزاوی ګالی (برداشت کړی) او په څه شان سره د خپل ګرد (ټول) عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسیږی؟.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾

او کله چی انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځی (له حقه او په څنګ شی له شکره) او لری شی (له سمی لیاری) په سبب د غرور (لوئ) خپلی او کله چی ورسیږی ده ته کومه سختی (بلاء) پس دی خاوند د دعاء اوږدی وی (یعنی تل مشغول وی په سؤال او زاری سره).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د نعمتونو د متمتع کیدلو په وخت کښی خو د حقیقی منعم د حق پیژندلو او شکر ایستلو څخه اعراض کوی او مخ تری اړوی او بیخی تری بی پروا کیږی او په بل اړخ اوړی. بیا هر کله چه کوم تکلیف او مصیبت وروراندی شی نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوی او اوږدی دعاوی کوی او له دی نه نه شرمیږی چه په کوم مخ او خوله تری دغسی غوښتنی وکړم او وئی بولم. د تماشا (ننداری) ځای دا دی چه ځینی اوقات پر اسبابو او وسائلو نظر اچوی او پخپل زړه کښی مایوس کیږی او په دغه حالت کښی هم له ډیری مایوسی او وارخطائی ترهور کیږی او د پاک الله په طرف بی اختیاره د دعاء لاس پورته کوی اګر په په خپل زړه کښی بی هیلی او ناامیده هم وی خو پخپلی ژبی سره در ګرده (توله) الله تعالیٰ یادوی.

حضرت شاه صاحب رح ليکی «دغه گرد (تول) د انسان د قصور او د نقصان بيان دی چه نه پر سختی صبر او نه پر نرمی شکر کوی».

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهٖ مَنْ اَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِيْ شِقَاقٍۭ بَعِيْدٍ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا وينئ تاسی (نو ما هم خبر کړی چی) که چيری وی (دغه قرآن) له نزده د الله بيا کافران شئ تاسی په دغه قرآن) نو څوک دی ډير گمراه له هغه چا چی دی په مخالفت لری کښی (له حقه) وی.

تفسير : پاس ئی د انسان د طبيعت عجيبه او غريبه نخچه وايسته او ده ته د ده پر کمزوريو او ناروغيو په نهايت مؤثر بيان سره توجه ورکړه شوه اوس تنبيه کوی چه دغه کتاب تاسی ته ستاسی په کمزوريو او نقائصو پوهوونکی او د انجام په طرف مو متوجه کوونکی دی که د الله تعالیٰ له جانبه راغلی وی (لکه چی په واقع کښی دی) بيا نو تاسی ئی ولی نه منئ؟ او له دغسی اعلی او ډيرو قيمتدارو نصائحو څخه ولی منکريږئ؟ او د خپل عاقبت فکر او انديښنه نه کوئ؟ بلکه د حق په مخالفت کښی ډير لری تښتی نو آيا له دی نه بله کومه لويه گمراهی، نقصان او خساره شته؟.

سَنُرِيْهِمْ اٰيٰتِنَا فِي الْاٰفَاقِ وَفِيْٓ اَنْفُسِهِمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ

ژر ده چی ويه ښيو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چی په آفاق ملکونو کښی دی او په نفسونو د دوی کښی دی تر هغه پوری چی ښکاره شی دوی ته چی بيشکه دغه قرآن حق دی،

تفسير : يعنی د قرآن حقانيت خو د نورو دلائيلو او براهينو په موجب په خپل ځای پاتی دی اوس مونږ منکرينو ته د دوی په خپلو ځانونو کښی او د دوی په اطرافو او اکنافو کښی او په گرد (تول) عربستان بلکه په تول جهان کښی د خپل قدرت هغه دلائل او نښی ورښرگندوو (ښکاره کوو) چی په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملينو صداقت بيخی د رڼی ورځی په شان تر سترگو روښان او عيان شی. هغه نمونی څه دی؟ هغه د اسلام د عظيم‌الشانو او محيرالعقولو هغه فتوحات دی چه د ظاهری اسبابو له سلسلی څخه بيخی مخالف او د لوی قرآن له پخوا ويلو سره ئی عيناً موافق وقوع ومونده لکه چه د بدر په غزوی کښی کفارو پخپلو

ځانونو کښې او د معظمې مکې په فتحه کښې د عربستان په مرکز کښې او د راشدهوو خلفاوو په عهد کښې په ګرد (تول) جهان کښې د هغه نمونې دوې پخپل سترګو سره ولیدلې او دا هم ممکن دی چه له «آیات» څخه د قدرت عمومي دلائل او نښې مرادې وې چې غور او دقت کوونکي ته پخپل وجود کښې او له خپله وجوده د باندې د دنیا په ګردو (تولو) شیانو کښې په نظر ورځې چې له هغو ځنې د الله تعالیٰ د وحدانیت او د عظمت ثبوت مونده کیږي او د پاک قرآن د بیاناتو تصدیق په عمل راځي. کله چې هغه د هغو الهیه ؤ سننو او فطریه ؤ نوامیسو سره موافق ثابتیږي چې په دغه د تکوین په عالم کښې کار کوونکي دي په دغه قسم سره کله چې د تولو کونیه ؤ او د آفاقیه ؤ او د انفسیه ؤ حقائقو او آیاتو انکشاف خلقو ته دفعتاً نشي کیدی بلکه وقتاً فوقتاً او متدرجاً د هغو له ښیرو ښخه پردې لرې کیږي نو ځکه ئې داسې تعبیر وفرمایه «سنریهم آیاتنا».

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝٥٣

آیا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی) بیشکه الله پر هر شیز شاهد حاضر ګواه دی.

تفسیر : یعني ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک ئې نه مني نو آیا یواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی او پر هر شیز باندې له غور کولو ښخه د ده د شهادت ثبوت مونده کیږي.

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِّن لِّقَاءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ ۝٥٤

وواوره خبردار شه! چې بیشکه کفار په شک کښې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه چې منکران دي له بعثه) واوره خبردار شه! چې بیشکه الله پر هر شیز چاپیر کیدونکي دی (په علم په قدرت خپل او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسیر : یعني دوی په دې تیروتلي دي چه مونږ له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکي نه یو او له سره د ده مخ ته نه بیولې کیږو حال دا چې الله تعالیٰ په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپیر دی او په هیڅ وخت کښې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې ښخه نشي وتلې که له مړ کیدلو ښخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کښې خلط او وبهیږي یا په هوا منتشر شي خو بیا هم د دغه پر هرې یوې ذرې د الله تعالیٰ علم او قدرت محیط دی او هغه بیا جمع کول او له نوې سره بیا ژوندي پاڅول ورته هیڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حٰمٓ السجدة فلله الحمد والمنة.

سورة الشوریٰ مكية الا الآيات ٢٣و ٢٤ و ٢٥ و ٢٧ فمدنية وهی ثلٰث و خمسون آية وخمس ركوعات. رقم تلاوتها (٤٢) تسلسلها حسب النزول (٦٢) نزلت بعد حٰمٓ السجدة.

د «الشوریٰ» سورت مكي دی پرته (علاوه) له ٢٣، ٢٤، ٢٥، ٢٧ آيتونو څخه چی مدنی دی (٥٣) آيته (٥) ركوع لری. په تلاوت كښی (٤٢) په نزول كښی (٦٢) سورت وروسته د «حٰمٓ السجدة» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكی دی.

حٰمٓ ۚ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذٰلِكَ يُوۡحِىۡۤ اِلَيۡكَ وَاِلَى الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكَ ۙ اللّٰهُ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ﴿٣﴾ لَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الۡاَرۡضِ ؕ وَهُوَ الۡعَلِىُّ الۡعَظِيۡمُ ﴿٤﴾

په مثل (د وحی) د هم دی (سورت) هميشه وحی كوی تاته (ای محمده!) او (وحی كړی وه) هغو انبياؤ ته چی پخوا له تا وو الله ښه غالب قوی (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چی هر كار په تدبير او مصلحت سره كوی) خاص هم ده لره دی هر هغه شيان چی په آسمانونو كښی دی او هر هغه شيان چی په ځمكه كښی دی (سره له آسمانونو او ځمكی ملكاً خلقاً او عبيداً) او هم دی دی ډير پورته ډير لوی.

تفسير : يعنی هم هغسی چی دغه سورت (چی په نهايت اعلی او اكملو مضامينو مشتمل دی) ستا په طرف وحی كاوه شی هم داسی د الله تعالیٰ عادت دی چی دغه وحی ستا په طرف او د نورو انبياؤ په طرف دائمه وليږی چی په هغی سره د حكمت شان او د حكومت اظهار تل تر تله وشی.

تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِنۡ فَوۡقِهِنَّ

نژدی دی آسمانونه (تول دی ته) چی وچوی له پاسه د دوی (له جهته د ظهور د كبرياء او عظمت د رب العزت).

تفسیر : یعنی آسمان به د الله تعالیٰ د عظمت او جلال له زوره څیری شی (یا به وچوی) یا د بی حسابو پرښتو له درندوالی یا د دوی د ذکر له کثرته یو خاص تاثیر تولید او د هغه په اثر به څیریږی. رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چی «په آسمانونو کښی د څلورو ګوتو په اندازه هم داسی یو ځای نشته چی په هغه کښی به پرښتی سر په سجده نه وی پرتی«. ځینو د دی آیت مطلب داسی اخیستی دی کله چی مشرکین الله تعالیٰ ته شریکان، ځامن او لونی دروی نو د پاک الله په دربار کښی داسی بی ادبی، سپین سترګی، او ګستاخی له اثره هیڅ لری نه دی چی د اسمان پاسنی سطحه څیری او توتی توتی د لاندی ولویږی. کما قال الله تعالیٰ فی سورة مریم ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْاَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ۙ اَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمٰنِ وَلَدًا﴾
مګر د الله تعالیٰ د رحمت او مغفرت له شانه او د پرښتو د تسبیح او استغفار له برکته دغه نظام قوام لری او تینګ ولاړ دی.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِمَنْ فِي الْاَرْضِ ؕ

او پرښتی تسبیح وائی سره د حمد د رب خپل او مغفرت غواړی دپاره د هغه چا چی په ځمکه کښی دی (له مؤمنانو)،

تفسیر : یعنی ای الله تعالیٰ! د مؤمنینو خطاء او ښوئیدل معاف وفرمایه! او کفار یو ځلی مه نیسه! او بیخی ئی مه سپیره او مه ئی پو پناه کوه!.

اَلَآ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝۵

واوره خبردار شه چی بیشکه هم دغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی خپلی مهربانی د پرښتو دعاوی قبلوی او د مؤمنینو خطاوی ور معافوی او کفارو ته تر یوی نیتی پوری مهلت ورکوی. که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه رپه کښی دړی وړی خرابه او ویجاړیږی.

وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ اللّٰهُ حَفِيْظٌ عَلَيْهِمْ ۡ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ۝۶

او هغه کسان چې نیولي ئې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (بتان) چې عبادت ئې کوي) الله ښه ساتونکې دی پر دوی (او ټول احوال ئې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي) او نه ئې ته پر دوی وکیل (مسلط کړی شوی)

تفسیر : یعني په دنیا کښې خو مشرکینو ته مهلت ورکوی لیکن داسې مه ګڼئ چې هغوی د همیشه دپاره نجات وموند. د دوی ګرد (ټول) اعمال او احوال د الله تعالیٰ په نزد محفوظ دي چې پخپل وخت (تاپې) به ورخرګندیږي (ورښکاریږي) تاسې په دغه فکر او اندیښنه کښې مه لوېږئ چې دوی ولې زما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ږدي؟ او د نه منلو په صورت ولې سم د لاسه نه تباه او نه بربادیږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه یئ! ستاسې کار یوائې د حق تعالیٰ پیغام رسول دي وروسته له هغه زمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب ګورو او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّتُنذِرَ أُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا

او هم داسې (چې هر نبي ته مو وحی کوله) وحی مو کړې ده تاته (ای محمده!) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) دپاره د دې چې وویروې (اهل د) مور د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپیر دي له دې نه.

تفسیر : ام‌القری (لوی کلی) ئې مکې معظمې ته وفرمایل چې د ګردو (ټولو) اعرابو مجمع به هلته سره کیده او په ټوله دنیا کښې د الله تعالیٰ کور هلته دی او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له ګردو (ټولو) څخه ړومبی اول معبد تاکلی (مقرر) شوی دی بلکه له روایاتو څخه معلومیږي چې د خلقت په ابتدا کښې الله تعالیٰ د ځمکې په غوړولو ارتولو لویولو له هم دغه ځایه شروع کړې ده چیرې چې اوس کعبة الله واقع ده او د معظمې مکې له شاؤ خوا څخه اول عربستان او بیا ګرد (ټول) جهان مراد دی.

وَتُنذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ⑦

او چې وویروې (خلق) له ورځې د جمع کیدلو (چې ورځ د قیامت ده) چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کښې) یوه فرقه به وي په جنت کښې (چې مؤمنان دي) او بله فرقه به وي په دوزخ کښې (چې کافران دي).

تفسیر : یعنی دوی خبردار کړئ چې یوه داسې ورځ هم راتونکې ده چې ګرد (ټول) ړومبني او روستني مخلوقات به د خپل حساب، کتاب، ثواب او عقاب دپاره د الله تعالیٰ په حضور کښې حاضرېږي دغه یوه یقیني او قاطعه خبره ده چې په هغې کښې هیڅ قسم تردد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته پر هر انسان لازم دی چې د هغې ورځې دپاره خپل ځان تیار کړي په دغه وخت کښې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمیږي، یوه فرقه به جنتیان وي او بله فرقه به دوزخیان وي نو تاسې پخپل ځان غور او دقت وکړئ چې په کومه فرقه کښې به یئ؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟.

وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَهُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلٰكِنْ يُّدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ وَالظّٰلِمُوْنَ مَا لَهُمْ مِّنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ⑧

او که اراده فرمائلې وی الله نو خامخا ګرځولي به ئې وو دغه ټول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام) ولیکن ننباسي (الله) هر هغه څوک چې اراده وفرمائي په رحمت (جنت) خپل کښې او ظالمان چې دي نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددګار (دافع د عذاب).

تفسیر : یعنی بیشکه الله تعالیٰ قدرت درلود (لرل) که اراده ئې فرمایلې وی نو ګرد (ټول) خلق به ئې یو شان جوړ او پیدا کړي وي او په یوه لیاره به ئې لګولي وي لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار وفرمائي نو ځکه د بندګانو په احوال کښې ئې اختلاف او تفاوت کیښود یوه ډله ئې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وګرځوله او بله ډله ئې د دوی د ظلم، طغیان او عصیان په علت له خپل رحمت څخه لرې وشړله هغه کسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي او د غضب مستحق ګرځیدلي دي او د الله تعالیٰ د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزاء جاري کړې ده نو د دوی د آرامي او هوسائي (آرام) ځای هیچیرې نشته او نه دوی کوم دوست، رفیق او مددګار موندلی شي چې دوی ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکړي.

اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اَوْلِيَآءَ ۚ فَاللّٰهُ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِ الْمَوْتٰى ۫ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑨

آیا نیولی دی (کفارو) غیر له الله (نور بتان) دوستان (که دوی نیسی حقانی دوست) پس الله چی دی هم دی دی دوست (په حق سره) او هم دی ژوندی کوی مړی او هم دی پر هر شیز باندی (چی اراده وفرمائی) سه قادر دی (چی ځینی ئی هم دغه احیاء ده).

تفسیر : یعنی که رفیق او مددګار د خپلو ځانونو دپاره نیسی نو پاک الله خپل ځانته ولی او دوست وګرځوئ چی ګرد (تول) کارونه جوړولی شی تر دی پوری چی مړی هم ژوندی کولی شی او پر هر شیز پوره قدرت او توان لری دغه عاجز، مجبور او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسی په کار نه درځی.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره کښی چی جګړه کوئ تاسی (له کفارو سره) په هغه کښی له کوم شیزه پس حکم (فیصله د هغه (مفوض دی) الله ته.

تفسیر : یعنی ښائی چی د ګردو (تولو) جګړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شی! عقاید وی که احکام عبادات وی که معاملات په هر شیز کښی چی جګړه او اختلاف واقع شی د هغه ډیره ښه فیصله هم دا ده چی پاک الله ته وروسپارله شی! دی به د کونیږ دلائلو په ذریعه، یا پخپل کتاب کښی یا د خپل رسول په ژبه صراحتاً یا اشارتاً د هری مسئلی هره هغه فیصله چی صادره کړی نو بیا بنده ته د دی خبری حق نشته چی په کښی څه ووائی. توحید چی اصل‌الاصول دی کله چی الله تعالیٰ قولاً او فعلاً بالتساوی د هغه په نسبت حکم صادروی نو بیا څرنګه جائز وی چه بنده به داسی قطعی او محکمی فیصلی کښی مناقشه او جګړه وکړی او چتی (بیکاره) شبهی په هغی کښی پیدا کړی او د ده له فیصلی څخه غاړه وغړوی.

ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ⑩

دغه (مطلق قدیر چی حکم کوی په حقه سره) الله دی رب زما خاص پر هم ده توکل کړی دی ما او خاص هم ده ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر : یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم او په هره معامله کښی تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاطِرُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجًا ۚ

(الله) پيدا كوونكى دى آسمانونو او د ځمكى پيدا كړى دى (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسى جوړى (له جنسه ستاسى ښځى) او له چارپايانو جوړى (نر او ښځه).

تفسير : يعنى له چارپايانو (څلور بولو) څخه ئى جوړى (نر او ښځه) در پيدا كړى دى چى هغه ستاسى په كار درځى او ترى منافع اخلئ.

يَذْرَؤُكُمْ فِيْهِ ؕ

پيدا كوى (زيادوى) تاسى په دغه (طريقه د توالد او تناسل) سره،

تفسير : يعنى د انسانانو بيلى بيلى جوړى ئى پيدا كړى دى او د نورو ساكښانو بيله جوړه ئى پيدا كړى ده او د دوى ډير نسلونه ئى خپاره واره او منتشر كړى دى چى د ځمكى پر مخ كښى په هر ځاى كښى په خپلى روزى او معيشت پسى ګرځى او په جدوجهد كښى مشغول او لګيا دى.

لَيْسَ كَمِثْلِهٖ شَيْءٌ ۚ

نشته په شان د دغه (الله) هيڅ څيز (په هيڅ څيز كښى).

تفسير : يعنى نه په ذات كښى ورسره مماثل دى او نه په صفاتو كښى او نه د ده د احكامو او فيصلو په شان د بل چا حكم او فيصله كيدى شى. او نه د ده د دين په شان بل كوم دين دى او نه دى كومه جوړه، سيال، شريک، خپل او خپلوان لرى.

وَهُوَ السَّمِيْعُ الْبَصِيْرُ ﴿۱۱﴾

او هم دغه (الله) دى ښه اوريدونكى (د ټولو اقوالو) ښه ليدونكى (د ګردو (ټولو) اعمالو) .

تفسیر : یعني بیشکه الله هر شی ویني او آوری ئی مګر د الله تعالیٰ لیدل او اوریدل هیڅ د مخلوقاتو په شان نه دی ګرد (تول) کمالات د ده په جامع‌الصفات ذات کښې مجموع دی خو د ده هیڅ یو کمال داسې نه دی ی د هغه کیفیت بیان کړای شي ځکه چې د هغه مثال او نظیر هیچیری نشته. الله تعالیٰ د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بیخي پاک، مقدس او منزه دی نو بیا د ده د صفاتو کیفیت په څرنګه په فهم او پوه کښې راشي؟.

لَهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقۡدِرُۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٞ ﴿١٢﴾

خاص دغه (الله) لره دی کلیګانی (چابیانی) (د خزائنو) د آسمانونو او د ځمکې فراخوی ارتوی رزق روزي دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائي او تنګوی (ئی پر هغه چا چې اراده وفرمائي) بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندې ښه عالم دی.

تفسیر : د ګردو (تولو) خزائنو کلیګانی (کنجیانی) د ده د قدرت په لاس کښې دی هم ده ته دغه قدرت او اختیار حاصل دی چې له هرې خزانې څخه هر چاته هر څومره چې اراده وفرمائي ور ئی کړي، ګردو (تولو) ذوي‌الارواحو ته هم دی رزق او روزي ورکوي، لیکن د هغه زیادت او د نقصان تعیین سم له خپل حکمت سره کوي. پاک الله ته دغه خبره ډیر ښه معلومه ده چې چاته څومره شی ورعطا کړی شي؟ او د ده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کښې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعیت چې د روزي په نسبت دی د نورو عطایاوو په متعلق ئی هم همه غسې وګڼئ!

شَرَعَ لَكُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِۦ نُوحٗا وَٱلَّذِيٓ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ وَمَا وَصَّيۡنَا بِهِۦٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰٓۖ

مقرر کړی بیان کړی دی (الله) تاسې ته له دین څخه هغه چې وصیت (حکم) ئی کړی وو په هغه سره نوح ته او هغه (څیز) چې وحی حکم کړی ده تاته (ای محمده !) او هغه (څیز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته او موسیٰ ته او عیسیٰ ته.

تفسیر : له آدم علیه السلام څخه وروسته او له ګردو (تولو) څخه ړومبنی رسول حضرت نوح علیه السلام دی بلکه ښائی چی وویلی شی فی‌الحقیقت د تشریعیه ؤ احکامو سلسله له هم دغه نوح علیه السلام څخه شروع شوی ده او وروستنی رسول حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چی پر دوی د رسالت او د نبوت سلسلی خاتمه موندلی ده په منځ کښی هومره انبیاء او رسولان چی راغلی دی په دوی کښی حضرت ابراهیم حضرت موسیٰ حضرت عیسیٰ علیهم السلام هم دغه دری واړه هم زیات مشهور شوی دی او د دوی نوم اخیستونکی په هره زمانه کښی ډیر کسان موجود وو. ځینی دغو پنځو تنو رسل الله ته اولوالعزم رسولان هم وائی. په هر حال په دغه ځای کښی الله تعالیٰ په صاف ډول (طریقه) سره وښود چی په اصل کښی دین تل تر تله یو وو ځکه چی په عقائد، اخلاق او د دیانت په اصول کښی تول سره یو او ګرد (تول) سره متفق وو. هو! په ځینو فروعو د هری زمانی د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی او هم د دین د قیام طور او طریقه ئی په هر وخت کښی بیله درولی ده چی هغه ئی په بل ځای کښی داسی فرمایلی دی ﴿ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ﴾

أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ۚ

داسی چی قائم کړئ سم ودروئ دین (د توحید) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کښی،

تفسیر : یعنی پر ګردو (تولو) انبیاؤ او د دوی پر امتو هم داسی حکم صادر شوی دی چی د الله تعالیٰ دین پخپلو اعمالو او اقوالو کښی تینګ او قائم وساتئ! او د دین په اصل کښی هیڅکله تفریق او اختلاف روا او جائز مه بولئ!

كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ۚ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ
مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾

ډیر درونډ دی پر مشرکینو هغه (څیز) چی بولی ته دوی هغه (توحید) ته، الله راکاږی ځان خپل ته (غوره کوی) هغه څوک چی اراده وفرمائی (د غوره کولو ئی) او سمه لیاره ښیی دین خپل ته هغه چاته چی رجوع کوی (الله ته).

تفسیر : یعنی د توحید د هغه دین په طرف چی تاسی خلقو ته دعوت ورکوئ پر مشرکینو هغه ډیر دروند واقع کیږی ګواکی تاسی کوم نوی او عجیب شی خلقو ته وروړاندی کوی چی هیڅ د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسی نه دی وړاندی کړی. نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چی سخت او دروند وربښکاره شی او په هغه کښی هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتی نشی نو آیا د دوی جهالت او بدبختی خپلی انتهائی اندازی ته نه دی رسیدلی؟ رښتیا خبره هم دا ده هدایت او نور شیان ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی په هر قسم چی اراده وفرمائی خپل بندګان غوره کوی او خپل طرفته وربولی او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفاء په مقام ئی فائزوی او هغه کسان چی له خپلو ښو استعداداتو د ده په جانب رجوع کوی او محنتونه پر خپلو ځانونو ګالی (برداشت کوی) د دوی محنتونه پر خپله نښه لګول او د دوی لاس نیول او بریالی (کامیاب) ګرځول هم د هغه کار دی کما قال الله تعالیٰ فی جزء ٢٠ الرکوع (٧) آیت ٦٨ من سورة القصص ﴿ وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ﴾ وفی جزء ١٧ الرکوع (١٠) آیت ٧٥ من سورة الحج ﴿ اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ﴾ وفی جزء ٢١ الرکوع (٧) آیت ٦٩ من سورة العنکبوت ﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ﴾

په هر حال د الله تعالیٰ حکمت د هر چا هدایت ته چی مقتضی شی هغه هدایت موندلی او د الله تعالیٰ د رضا او د لقاء په نعمت فائزالمرام کیدی شی!

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۚ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۚ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾

او نه وو سره مختلف شوی (پخوانی خلق په دین خپل کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم (مختلف شو) له جهته د حسده په منځ خپل کښی او که چیری نه وی یوه خبره چی وړومبی ویلی شوی ده له (جانبه) د رب ستا تر نیتی په نامه کړی شوی پوری نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کښی (په عذاب د کفارو په دنیا) کښی او بیشکه هغه کسان چی ورته په میراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه خامخا په داسی شک کښی دی له دی (قرآنه) چی په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر : یعنی په توحید او د دین په اصولو کښی هغو کسانو چی اختلاف ئی غورځولی دی او په سماویهوو کتابونو کښی ئی تحریف کړی دی د دوی دغه وضعیت د غلط فهمی یا د اشتباه

له وجی نه وو په داسی صاف او صریح او مجمع علیه تعلیماتو کښی اشتباه او التباس څنګه واقع کیدی شی؟ محض نفسانیت، ضد، عناد، عداوت د مال او جاه طلب او نور اسباب دی چی فیالحقیقت د دغه مذموم تفریق او اختلاف باعث شوی دی. وروسته له هغه چی اختلاف قائم شو مختلفو مذاهبو خپلو ځانونو ته بیل بیل سنګرونه او مورچلونه جوړ کړل او وروسته له هغه راتلونکی نسلونه په عجیبهوو خبطو او خطاؤ کښی ولویدل، او داسی شکوک او شبهات پیدا کړل شول چی د هغو لامله (له وجی) په هیڅ یوه حال کښی په اطمینان او آرامی کښی تری پاتی نشول. مګر دغه ګرد (تول) شیان د دی لامله (له وجی) وشول چی الله تعالیٰ پخپل حکمت خپلو بندګانو ته ډیل او مهلت ورکړی دی. که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی نو دغه ګرد (تول) اختلافات به ئی یو ځلی ختم کړی وی مګر داسی کول د تکوین له اصلی غرض سره منافی وو، د ده بالغه حکمت د دغی خبری مقتضی وو چی د دغو اختلافاتو عملی او قاطعه فیصله په یوه معینه نیته د ژوندانه په بله دوره کښی وکړه شی. که دغه خبره پخوا له دی نه نه وی وتلی نو د تولو جګړو، مناقشو، خبرو اترو او وقائعو فیصله به چټ پټ او لاس په لاس کیده او هره خبره به په هم هغه خپل موقع کښی فیصله او پری کیده.

فَلِذٰلِكَ فَادْعُ ۚ وَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَهُمْ ۚ
وَقُلْ اٰمَنْتُ بِمَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ مِنْ كِتٰبٍ ۚ وَاُمِرْتُ لِاَعْدِلَ
بَيْنَكُمْ ؕ اَللّٰهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ ؕ لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ ؕ لَا
حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ ؕ اَللّٰهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿۱۵﴾

پس دغه (توحید) ته پس وبوله (ای محمده! دغه خلق) او محکم ولاړ اوسه (په دی دعوت) لکه چی امر حکم کړی شوی دی تاته او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی او ووایه (ای محمده! دوی ته) ایمان می راوړی دی پر هغه چی نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوی) کتاب څخه او امر حکم کړی شوی دی ماته چی عدل وکړم په منځ ستاسی کښی، الله رب دی زمونږ او رب دی ستاسی، مونږ ته ده (جزاء د) اعمالو زمونږ او تاسی ته ده (جزاء د) اعمالو ستاسی نشته هیڅ جګړه په منځ زمونږ او په منځ ستاسی کښی الله جمع به وکړی په منځ زمونږ (او تاسی کښی لپاره د فیصلی) او خاص هم ده ته بیا ورتلل دی.

تفسير : يعني كله چې د حق دين په متعلق د تفريق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی نو ستاسې فريضه دا ده چې په غير متزلزل عزم او ټينګۍ ارادې سره د دغه دين او آئين په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبليغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور ګرد (ټول) انبياء عليهم السلام نور خلق الله ته بلل تاسې شخصاً د الله تعالى له حكمه لېږ شانې هم دې خوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ! قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغې سمې صافې لیارې رهى (روان) اوسئ! چې تر اوسه پورې پرې روان یئ. د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هیڅ پروا مه کوئ! او په صاف او ښکاره ډول (طریقه) سره د خپل تبلیغ اعلان وکړئ! او داسې ووایئ چې زه د الله تعالىٰ پر ټولو نازل کړیو شویو کتابونو اعم له دې نه چې توریت وی که انجیل، یا قرآن یا بله کومه صحیفه چې په هره زمانه کښې پر هر یو نبی نازل شوی دی د زړه له صدقه ایمان، ایقان لرم. زما کار د پخوانیو صداقتونو تکذیب نه دی. بلکه زه هغه ګرد (ټول) منم او باقی ئې پرېږدم، او پر ما حکم صادر شوی دی چې ستاسې په منځ کښې عدل او انصاف وچلوم او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کښې غورځولی دی. او د احکامو او شرائعو په تبلیغ، یا د خصوماتو په حل او فصل کښې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم. هر هغه صداقت او رښتیا بې له تکلفه ومنم او تسلیم ئې کړم چې په هر ځای او په هر مذهب کښې وی. هم هغسې چې تاسې د الله تعالىٰ د بندګۍ او احکامو منلو په طرف رابولم له تاسې څخه ړومبی زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم او غواړم چې د خپل پوره اطاعت صمیمیت او عابدیت تثبیت وکړم ځکه چې زه ښه پوهېږم چې زما او ستاسې رب هم هغه یو رب العالمین دی نو ښائی چې مونږ د هغه د خوښۍ او استرضاء دپاره زیار (محنت) او کار وکړو. که تاسې داسې ونه کړئ نو له تاسې سره زه هیڅ تعلق نه لرم او غرض نه نیسم ما خپل د دعوت او د تبلیغ فریضه اداء او له هغې ځنې په ښه شان سره فارغ شوی یم. له مونږ ځنې هیڅ یو د بل چا د اعمالو ذمه وار کیدی نشی د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه ئې چې کړی وی هم هغه ئې په مخ ورځی او هر څه ئې چې کرلی وی هم هغه به ریبی. نو ښائی چې هر څوک د خپلو اعمالو نتائجو ته تیار او په انتظار اوسی! وروسته له دی نه د دی خبری ضرورت نه دی پاتی چې زه له تاسی سره جګړه، مباحثه او تکرار وکړم مونږ او تاسی او نور مخلوقات د الله تعالىٰ په حضور کښې خپل د حساب او کتاب دپاره حاضریدونکی یو هلته به هر یوه ته د دغی خبری اطلاع حاصلیږی چې ده له دنیا ځنې څه څیز د خپل ځان دپاره ګټلی او راوړی دی؟.

تنبیه : دغه آیت مکی دی او د قتال آیات په مدینی منوری کښې نازل شوی دی.

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾

او هغه کفار چې مخاصمه جګړې کوي په (دين د) الله کښې وروسته له دې نه چې قبولوالې کړې شوې دې (حکم د) دغه (الله) لره خصومت حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی او پر دوی غضب دی (د الله) او شته دوی ته عذاب ډير سخت.

تفسير : يعنې د الله تعالیٰ دين، او د ده کتاب، او د ده د خبرو صداقت په علانيه صورت ظاهر شوې دی، تر دې پورې چې د زياتو عقلاؤ او پوهانو له خوا قبول او منلی شوی هم دی، او علی‌الاکثر سره له دې چې تر اوسه ئې دغه دين نه دی منلی خو سره له هغه د ده په حقانيت او صداقت اقرار کوي. نو سره له دې چې حق او حقيقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسيدلی دی ولې خلق خامخا د دين په مورد کښې سره جنګ او جګړې نښلوي؟ او د محمدي دين د متابعينو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالیٰ د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي. د دوی دغه ګردې (تولې) د دروغو جګړې او تمام ابحاث چټې (بيکاره) باطل او بې اساسه دي.

اَللّٰهُ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَالْمِيْزَانَ ؕ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی ئې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او ميزان تله ئې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکی او اخيستونکی دواړه نقصانی نشي)،.

تفسير : الله تعالیٰ مادي تله (ميزان) هم نازله کړې ده چې په هغې سره اجسام تلل کيږي او معنوي علمي تله ئې هم چې هغه ته سليم عقل وائي او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ويل کيږي او له ګردو (تولو) څخه لوی او مهم ميزان «حق دين» دی چې د خالق او مخلوق حقوق په ډير ښه صورت سره تصفيه او بيلوي او په هغه کښې ګردې (تولې) خبرې په ښه ډول (طريقه) سره داسې تللې شوې دي چې هيڅ تزئيد او تنقيص پکښې نشته.

وَمَا يُدْرِيْكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيْبٌ ﴿١٧﴾

او څه څيز خبر کړی ئې ته (په قرب د قيامت بې له وحي) ښائي چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په ښو اعمالو ورته تيار شیٔ!).

تفسير : يعنې خپل اعمال او احوال د کتاب الله په محک (کسوټیٔ) ومږیٔ! او د «حق دين» په

تله کېږي ئې وتلي! او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه کړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او کامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قيامت ساعت به ډېر نژدې رارسيدلې وي بيا په هغه وخت کښې به هيڅ نشي کيدی هر هغه فکر او ذکر او تياری چې کوئ ښائی د هغه له رارسيدلو څخه مخکښې ئې وکړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِهَا ۚ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مُشْفِقُوْنَ مِنْهَا ۙ وَيَعْلَمُوْنَ اَنَّهَا الْحَقُّ ؕ اَلَآ اِنَّ الَّذِيْنَ يُمَارُوْنَ فِي السَّاعَةِ لَفِيْ ضَلٰلٍۢ بَعِيْدٍ ﴿۱۸﴾

تعجيل کوي په راتللو د دغه (قيامت) هغه کسان چې نه راوړي ايمان په هغه (قيامت) باندې او هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی ويريدونکي دي له دغه (قيامت) او پوهيږي په دې چې بيشکه دغه (قيامت) حق دی واوره خبردار شه! بيشکه هغه کسان چې مخاصمه جګړې کوي په (راتللو د) قيامت کښې خامخا دوی په ګمراهي لرې کښې دي (له حقه).

تفسير : يعنې هغه کسان چې پر قيامت يقين نه لري نو هغوی د توکو مسخرو په ډول (طريقه) په ډېرې بې‌فکرې او لاقيدې سره وائې چې صاحبه! هغه ستا قيامت کله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ايسارتيا) او تعطيل په کښې کيږي؟ ولې ژر نه واقع کيږي؟ ليکن هغه ته چې الله تعالیٰ ايمان او يقين ور په برخه کړې وي هغوی د هغه هولناک ساعت له تصوره څخه ويريږي او ريږدي او لړځيږي او په دې ښه پوهيږي چې هم دغه شي واقع کيدونکي دی او هيڅوک د هغه د وقوع مخه نشي نيولی. نو ځکه تل د هغه په ذکر او فکر او تياری کښې مشغول او لګيا اوسيږي نو له دې نه وپوهيږئ چې د دغو جګړه کوونکيو منکرانو حشر او نشر به څرنګه کيږي؟ کله چې يو سړی د قيامت په راتګ يقين نه لري نو دغه به څه تهيه او تياری ورته وکړي؟ هو! هومره چې له دغه ثابت حقيقت څخه انکار او پرې تمسخر کوي هومره په ګمراهي او ضلالت کښې ترقي او پرمخ تګ او له مسلماني او هدايت څخه مباعدت کوي.

اَللّٰهُ لَطِيْفٌۢ بِعِبَادِهٖ

الله ډېر لطف کوونکی ښه مهربان دی پر بندګانو خپلو.

تفسیر : یعنی (الله اکرم شانه واعظم برهانه) سره له تکذیبه او انکاره د هیچا روزی نه بندوی بلکه د بندگانو د خورا (ډیر) نریو نریو احوالو رعایت کوی. او په نهایت نرمی او لطیف تدبیر سره د دوی تربیت فرمائی.

یَرۡزُقُ مَنۡ یَّشَآءُ ۚ وَ هُوَ الۡقَوِیُّ الۡعَزِیۡزُ ﴿۱۹﴾

رزق روزی ورکوی (الله) هغه چاته چی اراده وفرمائی او هم دی قوی زورور ښه زبردست ډیر غالب دی.

تفسیر : یعنی د هر چا په نسبت هر څه چی اراده ئی وی ورکوی ئی.

مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الۡاٰخِرَۃِ نَزِدۡ لَہٗ فِیۡ حَرۡثِہٖ ۚ

هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت نو زیادت کوو ده ته په کښت (فصل) د ده کښی،

تفسیر : د یوی نیکی لس چنده ثواب ورکوی بلکه تر اووه سوه چنده او له دی نه هم لا زیات. او په دنیا کښی د ایمان او صالح عمل په برکت کومه فراخی او برکت ئی چی پر برخه کیږی هغه بیل دی.

وَ مَنۡ کَانَ یُرِیۡدُ حَرۡثَ الدُّنۡیَا نُؤۡتِہٖ مِنۡہَا ۙ وَ مَا لَہٗ فِی الۡاٰخِرَۃِ مِنۡ نَّصِیۡبٍ ﴿۲۰﴾

او هر څوک چی وی دی چی اراده لری (په عمل خپل سره متاع) کښت (فصل) د دنیا نو وربه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو) او نه به وی ده ته په آخرت کښی هیڅ نصیب برخه (بی له جهنمه).

تفسیر : هر څوک چی د دنیا دپاره محنت او زحمت وګالی (برداشت کړی) نو سم له خپل قسمت سره برخه تری مومی. خو له دغه نه زیاته هیڅ یوه فائده په آخرت کښی نه وررسیږی. کما قال الله تعالیٰ فی جزء ۱۵ الرکوع (۲) آیت ۱۸ من

سورة بنیٓ اسرآئیل :

أَمْ لَهُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ شَرَعُوا۟ لَهُم مِّنَ ٱلدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنۢ بِهِ ٱللَّهُ ۚ

آیا دی دوی لره شریکان چې ساز کړی دوی لیاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (څیز) چې اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دی کفارو ته لکه شرک او نور معاصی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ د خپلو انبیاؤ په ژبه د دین، د آخرت حقه لیاره ښوولی ده آیا ما سواء له الله څخه بل څوک داسی شته چې د بلی کومی لیاری د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وی؟ چې هغه د الله تعالیٰ حرام کړی شیان حلال یا حلال شیان حرام کړی؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالیٰ هغه لیاره چې انبیاؤ علیهم السلام ښوولی ده ولی پریښوده؟ او بله لیاره ئی له کومه راویستله؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةُ ٱلْفَصْلِ لَقُضِىَ بَيْنَهُمْ ۗ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾

او که چیری نه وی (ویلی شوی) خبره د فیصلی (د تاخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفارو او مؤمنانو) کښی او بیشکه ظالمان چې دی شته دوی ته عذاب ډیر درد ورکوونکی.

تفسیر : یعنی د فیصلی وعده ده په خپل وخت

تَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا۟ وَهُوَ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۗ

وبه وینی ته (په قیامت کښی) ظالمان ویریدونکی له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چې کړی ئی دی حال دا چې هغه (جزاء خامخا) به پریوتونکی واقع کیدونکی وی پر دوی.

تفسیر : یعنی د خپلو اعمالو له نتائجو څخه که نن نه ویریږی نو په هغه ورځ کښی به خو

هرومرو (خامخا) وویرېږی او دغه ویره خامخا پر دوی لویدونکې ده، حال دا چې دوی به د تیښتې د خلاصی او نجات دپاره هیڅ یوه لیاره نه مومی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فِيْ رَوْضٰتِ الْجَنّٰتِ ۚ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ﴿۲۲﴾

او هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) په (خورا (ډیر) ښو پاکو) باغونو د جنت کښې به وی. وی به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وی د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) هم دغه دی فضل ډیر لوی.

تفسیر : یعنی په جنت کښې هر قسم روحانی او جسمانی راحتونه او د خپل رب قرب شته چې هم دغه خورا (ډیر) لوی فضل دی د دنیا عیش او راحت د دی په مقابل کښې څه حقیقت لری؟.

ذٰلِكَ الَّذِيْ يُبَشِّرُ اللّٰهُ عِبَادَهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ۭ

دغه (ثواب) هغه دی چې زیری کوی الله (په هغه سره) پر هغو بندګانو خپلو چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه)،

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کوم زیری چې ورکړی هغه خامخا واقع کیدونکی دی.

قُلْ لَّآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا اِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبٰى ۭ

ووایه (ای محمده! دوی ته) چې نه غواړم له تاسی په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستی غواړم په قرابت خپلوی کښې،

تفسیر : د قرآن په شان دولت تاسی ته درکوم، او د ابدی نجات او فلاح لیاره درښیم، او د جنت زیری درکوم، دغه تول محض لوجه الله دی. د دغی خیر غوښتنی او احسان څه معاوضه له

تاسی ځنی نه غواړم تش یوه خبره غواړم چی له هغه نسبی او کورنی او قومی تعلقاتو څخه اقلا سترګی مه پټوئ چی زه ئی له تاسی سره لرم آخر ستاسی معامله له اقاربو، خپلوانو او عزیزانو سره څرنګه ده؟ دیر کله د دوی بی موقعه حمایت هم کوئ زما وینا دا ده که تاسی زما خبره نه منئ مه ئی منئ! که زما دین نه قبلوئ، یا زما د تائید او حمایت دپاره که نه درېږی هم څه خبره نشته، لیکن اقلا د قرابت او صلةالرحمی لړ څه خیال او رعایت په کار دی. ښائی چی له ظلم او ضرر رسولو او لاس ځغلولو څخه ستانه (منع) شئ! او ماته دومره فرصت او موقع او آزادی راکړئ چی د خپل الله پیغام تولی دنیا ته ورسوم. آیا زه د دغومره دوستی او فطری محبت استحقاق هم نه لرم؟

تنبیه : د دی آیت دغه معنی له حضرت ابن عباس څخه په صحیحینو شریفینو کښی منقوله ده ځینی له اسلافو د ﴿ إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ﴾ مطلب داسی بیانوی چی تاسی پخپلو منځونو کښی یو له بل سره محبت وکړئ! او د قرابت او خپلوی حق وپیژنئ!. او ځینی له «قربیٰ» د الله تعالیٰ قرب او نژدیوالی مرادوی یعنی د هغو کارونو سره مینه او محبت ولرئ چی الله تعالیٰ ته نژدی کوونکی وی. لیکن صحیح او راجح تفسیر هم هغه دی چه هغه مو په ابتداء کښی نقل کړ. ځینی علماء له «المودة فی القربیٰ» څخه د نبوی د اهل البیت سره مینه او محبت لرل مرادوی او معنی ئی داسی بیانوی. «زه پر تبلیغ له تاسی څخه هیڅ بدل نه غواړم فقط دومره هیله (امید) لرم چی زما له اقاربو سره محبت وکړئ»! په دغه خبره کښی هیڅ د شک او شبهی ځای نشته چی د حضرت محمد رسول الله د اهل بیت او د اقاربو محبت، تعظیم او حقوق پیژندل پر محمدی امت لازم او واجب دی او د ایمان له اجزاؤ ځنی دی او له هغوی سره درجه په درجه محبت لرل په حقیقت کښی د رسول الکریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم پر محبت او مودت متفرع دی لیکن د دی آیت تفسیر په دی شان سره کول له شان نزول او صحیحه وو روایاتو سره مخالف او د رسول الکریم له رفیع شان سره هم دومره مناسب نه واقع کیږی. والله اعلم.

وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾

او هر څوک چی وکړی نیک کارونه زیادت به کوو مونږ ده ته په هغه (نیک کار) کښی ښائست، بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصیت) ښه قبلونکی (د طاعت) دی.

تفسیر : یعنی که انسان د نیکی او ښیګڼی (فایدی) لیاره اختیار کړی نو الله تعالیٰ هم د ده نیکی او ښیګڼه (فائده) زیاتوی. په آخرت کښی د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنیا کښی ښه اخلاق او ښایسته رشی (خویونه) ورعطاء کوی او د داسی سړی ښوئیدل هم ښښی، ښائی دلته د دی مضمون ذکر ئی ځکه فرمایلی وی چی اقلا د قرابت محبت مطلوب دی چی د هغه حاصل د

ايذاء او ظلم څخه ممانعت وو ليكن كه څوک له دی نه زياته نيكی وكړی نو هغه دی ښه وپوهيږی چی د الله تعالىٰ په دربار كښی د هيچا نيكی نه ضائع كيږی بلكه زياتيږی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ فَإِن يَشَإِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ ۗ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُحِقُّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٤﴾

آيا وائی (دا كفار) چی له خپل ځانه تړلی دی (محمد) پر الله دروغ پس كه اراده وفرمائی الله نو مهر به كيږدی (د صبر) پر زړه ستا، او محو كوی (يا) پس كه اراده وفرمائی الله نو مهر به كيږدی پر زړه ستا (زائل به كړی نازل شوی وحی له تانه) او محو كوی الله باطل او ثابتوی حق په كلماتو خپلو سره، بيشكه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سينو (زړونو) باندی هم.

تفسير : يعنی كه په فرض محال سره ته كومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغی نسبت پاک الله ته وكړی نو الله تعالىٰ قدرت لری چی ستا پر زړه مهر ولګوی او بيا پرښته سره له دغه معجز نظام كلام پر تا نازل نشی او د وحی سلسله در څخه منقطعه شی، بلكه هغه خبری چی پخوا له دی نه پر تا نازلی شوی دی هم در څخه سلب او هيری كړی كما قال الله تعالىٰ فی جزء ۱۵ الركوع (۱۰) آيت ۸۶-۸۷ من سورة بنیٓ اسرآئيل ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا ۝ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴾ مكر كله چی په واقع كښی قطعاً د كذب او افترا شائبه نشته نو ځكه يواځی د بدبختانو د قدر نه پيژندلو او د دوی د طعن او تشنيع لامله (له وجی) دغه لوی فيض له تاسی څخه نشی منقطع كيدی بيشكه چی د الله تعالىٰ به د دغه فيض جريان ته ادامه (ثبات) وركوی او پخپلو خبرو په عملی ډول (طريقه) سره دروغ په دروغ او رښتيا په رښتيا ثابتوی او په هغه وخت كښی به پر ګردو (تولو) دغه خبره په ښكاره او صاف ډول (طريقه) سره څرګنديږی (ښكاريږی) چی په دغو فريقو كښی مفتری او دروغجن څوک دی؟ او د چا پر زړه باندی ئی فی‌الواقع مهر لګولی دی چی د خير د نزول او د حق د قبول ځای او استعداد په كښی له سره نه دی پاتی شوی. پاتی شو دغه سوال چی د الله تعالىٰ هغه خبره كومه يوه ده چی په هغی سره دروغ محو او پنا كيږی او حق ثابتيږی؟ نو زما په نزد هغه هم هغه دلائل او براهين دی چی د قرآن او رسول الله پر تصديق ئی قائم كړی دی. بالخصوص هغه انفسيه او آفاقيه آيات دی چی د هغو ذكر اوس د «حٰمٓ السجدة» په آخر كښی داسی وشو« ﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ﴾

او د هغه په نسبت لازمه تفصیلات د هغه په تفسیر کښې ورکړل شول. د دغو آیتونو له ظاهریدلو څخه به د ګردو (تولو) سره او ناسره، کره او کوټه حال په علانیه ډول (طریقه) واضح کیږي.

تنبیه : د دغه آیت په تفسیر کښې ډیر اقوال شته زما په نزد هم دغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس ولیکه شو. په دغه تفسیر سره د ﴿وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دی او اکثرو محققینو هم دغه غوره کړی ده البته د مضارع معنی مترجم رحمه الله په حال سره کړی ده چې هغه بیخي صحیحه ده مګر زما په خیال سره دلته د استقبال معنی اخیستل تری زیات ښه لګیږي. والله اعلم. حضرت شاه صاحب قدس سره د ﴿وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ عطف پر ﴿يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ﴾ باندی کوی لکه چې فرمائی «الله به ولي توفیق ورکوی چې پر الله دروغ وتړی زړه به ئې داسې بندوی چې له سره داسې کوم مضمون په کښې رانشي چې هغه پرې وتړلی شي که الله اراده وکړی نو کفر محو او زائل کوی، او بې له پیغامه هم خبری لیږی مګر الله پر خپلو خبرو دین ثابتوی نو ځکه پر خپل نبی کلام لیږی.»

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوا عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوی توبه له بندګانو خپلو او عفوه کوی له بدو کارونو (د دوی پس له پښیمانۍ) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې کوئ ئې تاسې او قبلوی (الله دعاء) د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی او کړی دی ښه (عملونه) او زیادت کوی (دوی ته) له مهربانۍ خپلې،

تفسیر : یعنی نبی د الله تعالیٰ کلام دررسوی، تاسې هغه رښتیا ګڼئ که دروغ وروسته له هغه د بندګانو ګرد (تول) معاملات له الله سره دی. له هر یوه بنده سره په دنیا او آخرت کښې سم د ده له حال او استعداد سره معامله کیږی د توبه کوونکیو توبه قبوله فرمائی او سره له دی چې پر هر شی ښه علیم، خبیر او پوه دی له ډیرو بدو معاملو څخه تیریږی او ښښی ئې هغه ایمان دارن او نیک بندګان چې د ده خبری آوری الله تعالیٰ هم د دوی دعاوی آوری او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښښی او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې د دوی سم له عمومی ضابطی سره لری، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زیات مرحمت فرمائی.

پاتی شول هغه منکرین او پاخه کفار چې دوی ته د موت تر وخت پوری د رجوع الی الله او د

توبی توفیق نه میسر کیږی نو الله اکرم شانه واعظم برهانه د دوی عاقبت او انجام داسی بیان فرمائی.

وَالْكٰفِرُوْنَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهٖ لَبَغَوْا فِي الْاَرْضِ وَلٰكِنْ يُّنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَآءُ ۭ اِنَّهٗ بِعِبَادِهٖ خَبِيْرٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٢٧﴾

او کافران چی دی شته دوی ته عذاب ډیر سخت (د دوزخ). او که چیری ارته فراخه کړی وی الله رزق روزی دپاره د (تولو) بندګانو خپلو نو خامخا سرکشی به کړی وه دوی په ځمکه کښی ولیکن نازلوی (روزی الله دوی ته) په هغی اندازی سره چی اراده وفرمائی، بیشکه الله پر بندګانو خپلو ښه خبردار دی ښه لیدونکی دی.

تفسیر : د الله تعالیٰ په خزانو کښی د هیڅ یو شی تقلیل نشته، که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو خپل تول بندګان غنی ګرځولی شی لیکن د الله تعالیٰ حکمت د دی خبری مقتضی نه دی چی ګردو (تولو) مخلوقاتو ته بی له میچه او اندازی روزی ورکړی او تول په عیش او عشرت کښی آرام او هوسا (خوشاله) وساتی. که داسی وکړل شی نو بالعموم خلق طغیان او تمرد اختیاروی او په دنیا کښی یو لوی شور ماشور جوړیږی، نه به د الله تعالیٰ دربار ته خپل سرونه ښکته کوی او نه به د مخلوق څه رعایت او خاطر کوی، او نه به پر هغو سامانونو چی هغوی ته ورعطا کیږی خپل قناعت ښکاروی، د دوی حرص او طمع به لا زیاتیږی لکه چی مونږ په هم دغه موجوده حالت کښی بالعموم په هوسا (آرام) او مرفهالحال اشخاصو کښی وینو هومره غناء چی د دوی په لاس ورځی لا د هغی د تزئید او د تکثیر طالب کیږی، د دوی دایمی کوشش او قلبی تمنا هم داسی وی چی نور ګرد (تول) کورونه دی تش شی او یواځی زما کور دی ډک وی، ظاهر دی چی د داسی جذباتو په اثر د عمومی غناء او مرفهالحالی په صورت کښی څرنګه یو عمومی او زبردست تصادم او بد نظمی پیدا کیږی او داسی اوضاع او حالات راڅرګندیږی (راښکاریږی) چی د هیچا سترګی به له هیچا څخه نه شرمیږی او نه به تری ویریږی. هو! که د دنیا د عمومی مذاق او رجحان په خلاف فرض ئی کړئ که په کوم وخت کښی په فوق العاده صورت د کوم اعظم مصلح او کوم مامور من الله تر کتنی لاندی د عمومی خوښی او خوشالی او فارغ البالی مناظر او مظاهر ولیدلی شی خو سره له هغه هم د تصادم، تخالف، تمرد، طغیان، تفاخر، غرور او سرکشی وقائع واقع نشی او د زمانی عظیم انقلاب د دنیا په طبائعو کښی تطور او انقلاب پیدا کړی نو هغه به له دغی عادی او اکثری قاعدی ځنی جلا (جدا) او مستثنیٰ وی. په هر حال دغه دنیا په موجوده حالت کښی پر کوم اساس او نظام چی چلیږی او تدویر لری د

هغه اقتضاء هم دا ده چې نه ښائي غناء عمومي صورت ولري بلکه هر چا ته ښائي د ده له استعداد او احوال سره سم هومره چې ورسره وړ (قابل) او لائق وي په هم هغې اندازې او میچ سره ورکړې شي، او پر دغه يواځې پاک الله ښه پوهیږي او عالم دی چې د چا په حق کښې په کوم حال کښې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولیٰ دی؟، ځکه چې ګرد (ټول) ړومبني او وروستني حالات د پاک الله په محیط علم کښې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ۚ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٨﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې نااميده شي (خلق له وريدلو ئې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځایونو کښې) او هم دی دی ولي دوست کار جوړوونکی ډېر ثناء ویلی شوی.

تفسير : يعني ډير کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مأيوسيږي نو په هم دغه وخت کښې الله تعالیٰ پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي او د خپلې مهرباني آثار او د برکاتو علائم څلور خواؤ ته خوروي څو پر بندګانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه کښې دي لکه چې الله تعالیٰ په يوی خاصې اندازې سره عطاء کوي باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمائي خبره دا ده چې ګرد (ټول) کارونه د ده په واک (قبضه) او اختيار کښې دي او هر هغه شي چې دی ئې کوي عين د حکمت او صواب دي ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کښې مجموع دي او د هر راز (قسم) کار جوړول امداد او اعانت د هم ده له درباره کیدی شي.

تنبيه : د الله تعالیٰ د رحمت او قدرت له طرفه مأيوس کيدل د کفارو عادت دی ليکن د يوه مؤمن په نظر کښې د اسبابو سلسله يأس راوړونکې کيدی شي لکه چې د جزء ١٣ يوسف عليه السلام د سورت په ١٠ رکوع ٨٠ آيت کښې داسې يو آيت لولو ﴿ فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ﴾ او د جزء ١٣ يوسف عليه السلام د سورت په ١٢ رکوع ١١٠ آيت کښې لولو ﴿ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ ﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځينې له دلائلو (د قدرت) د الله پيدا کول د آسمانونو او د ځمکې (او د مافيها) دي.

تفسیر : یعنی هم هغسی چی رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیاء کول د ده په قبضه او واک (اختیار) کښی دی د دغو اسبابو سماویه او ارضیه اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د هم ده مخلوق دی.

وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَآبَّةٍ ۚ

او (پیدا کول) د هغو اشیاؤ دی چی خواره کړی ئی دی په آسمانونو او په ځمکه کښی له ذی روح خوځیدونکیو.

تفسیر : له دغه آیت څخه ظاهراً هم دا معلومیږی چی د ځمکی په شان پر آسمانونو هم د ساکښانو (ذی روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بیا راتولولو) د دوی (محشر ته) هر کله چی اراده وفرمائی ښه قادر دی.

تفسیر : یعنی هغه ذات چی دوی ئی ګرد (تول) خواره واره کړی دی هم هغه کولی شی چی دوی ګرد (تول) سره یو ځای کړی او هم دغه به د قیامت ورځ وی.

وَمَآ أَصَابَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٠﴾

او هغه څه چی رسیږی تاسی ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دی چی کړی دی لاسونو ستاسی او عفوه کوی (الله) له ډیرو (ګناهونو).

تفسیر : یعنی هم هغسی چی نعمتونه په یو خاصی اندازی او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعایت ورکول کیږی د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ماتحت وی. مثلاً بندګانو ته

چې کومه سختي او مصیبت وروړاندې کیږي د هغه قریب یا بعید سبب د هم دغو بندګانو ځیني اعمال او افعال وي. عیناً د دوی په شان چې انسان د غذاء او د نورو شیانو له بې احتیاطي څخه رنځور شي بلکه په ځینو اوقاتو کښې تری مړ هم شي یا ځیني اوقات د میندو له بد پرهیزي څخه وړوکیو ته رنځ او درد رسیږي. یا کله د یوی کوڅي او محلي یا د یوه ښار د بې تدبیري او حماقت له سببه پوره محلي یا ښار ته نقصان رسیږي هم دغه حال دی د روحاني او باطني بدپرهیزي او بې‌تدبیري او ښائي چې دغه دی پر هغه قیاس کړی شي. ګواکي د دنیا هر مصیبت د بندګانو د ځینو ماضیه وو اعمالو نتیجه ده او په مستقبل کښې د دوی دپاره د تنبیه او امتحان موقع وربرابروی. او دغه د دی لامله (له وجې) ده چې د الله تعالیٰ رحمت د بندګانو له ډیرو ګناهونو څخه تیریږي. که پر هر یوه جرم نیونه او پوښتنه وی نو د ځمکې پر مخ به یو سادار هم نه پاتې کیده. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي « دغه خطاب دی عاقلو او بالغو خلقو ته اعم له دی چې صالح وی که طالح مګر انبیاء علیهم السلام په دغه کښې نه دی داخل او وړوکي هم په کښې نه دی شامل د هغوی دپاره به بل شی وی. په دغی سختی کښې دنیوی سختی او د قبر او اخروی سختی هم داخلې دی».

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ فِى الْاَرْضِ ۚ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿۳۱﴾

او نه یئ تاسی عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کښې او نشته تاسی ته غیر له الله هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکي او نه مدد کوونکي (د دفع د عذاب له تاسی نه).

تفسیر : یعني محض پخپلې مهرباني سره ئې معافوی که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمائي نو مجرم چیری تری تښتیدلی او پټیدلی هم نشي او له ما سوا الله څخه بل څوک د ده د حمایت او امداد دپاره دریدلی شي؟.

وَمِنْ اٰيٰتِهِ الْجَوَارِ فِى الْبَحْرِ كَالْاَعْلَامِ ﴿۳۲﴾

او ځیني له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دی په بحر سیند کښې په شان د غرونو (په لویوالي کښې).

تفسیر : لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي د سمندر لوی لوی جهازونه هم

لوړ (اوچت) په نظر راځي.

إِن يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِۦٓ

که اراده وفرمائي (الله) نو وبه دروی دغه باد (محرکه قوت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شان د دغه (بحر)،

تفسیر : یعني (محرکه قوه او) هوا هم د الله تعالیٰ په قبضه کښې ده که دغه محرکه قوه او هوا ودروی چې ونه چلیږی نو ګرد (تول) بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چیری چې ولاړ دی هم هغلته به ولاړ وی. الغرض اوبه او هوا او نور ګرد (تول) شیان د الله د حکم او د فرمان تابعان دی.

إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾

بیشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کښې خامخا لوی دلائل (د قدرت) دی دپاره د هر صبر کوونکی (په مصیبت) شکر کوونکی (په نعمت).

تفسیر : د سمندرو په سفرونو کښې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لویږی نو ځکه دغه امر دیر ضرور دی چې انسان پر موافقو حالاتو شاکر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسی او د الله تعالیٰ قدرت او نعمت په ښه شان وپیژنی.

نو که اراده وفرمائي الله جل وعلا شانه وعظم برهانه

أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا۟ وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾

یا به هلاک (ډوب) کړی دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړی دی (راکبینو ئی) او عفو کوی (الله) له ډیرو (ګناهونو نو ځکه ئی نه غرقوی).

تفسیر : یعني ښائي چې د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباه او مغروق کړل شي مګر د دغه تباهي په وخت کښې هم الله دوی معافوی او ښېی ئی.

وَيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آیتونو زمونږ کښې چې نشته دوی ته هیڅ ځای د خلاصیدلو.

تفسیر : یعنی د دې لامله (له وجې) به تباه کړل شي څو دوی د خپلو ځینو اعمالو بدل ومومي او خورا ډېر لوی جګړه کوونکې هم وګوري چې بیشکه د الله تعالیٰ له نیولو څخه هیڅوک نشي وتلی او نه تښتیدلی شي او نه چیرې ترې د پټیدلو ځای موندلی شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه کسان چې هر شي د خپلو تدابیرو له نتائجو څخه ګڼي په دغه وخت کښې حیرانیږي» او یوه چاره او تدبیر به ئې له لاسه نه وي پوره.

فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾

پس هغه چې درکړې شوي دي تاسې ته (ای مخاطبانو) له څه شیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چې زائلیږي) او هغه ثواب چې په نزد د الله دی خیر غوره او ډېر باقي پاتې کیدونکې دی دپاره د هغو کسانو چې ایمان ئې راوړی دی او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسیر : یعنی د دغو ګردو (ټولو) خبرو له اوریدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالیٰ د رضاء حاصلولو په فکر کښې واوسي او پر دغه څو ورځنی ژوندون او فاني عیش مغرور نشي او ښه وپوهیږي چې ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چې د الله تعالیٰ له جانبه ورعطاء کیږي هغه به د دغه دنیوي عیش او آرام څخه ډېر ښه او با دوامه وي او نه به په هغه کښې هیڅ قسم کدورت وي او نه به ئې د فناء او زوال څه اندیښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾

او (بل دپاره د) هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه) او هر کله چې په غضب شي هم دوی ښښنه

کوی.

تفسیر : د دی بیان د «نساء» په سورت کښې د ﴿ إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ ﴾ په تفسیرو کښې لیکلی شوی دی هلته دی بیا ولوست شی. ښائی دلته له «کبائر الاثم» څخه به هغه لویه گناه مراده وی چې د نظریه وو قوت له بدو کارونو څخه پیدا کیږی مثلاً بدعیه وو عقائدو او «فواحش» هغه گناهونه چې په هغو کښې د شهوانیه وو قواوو د بی اعتدالیو مداخله وی او په ﴿ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴾ کښې خو ظاهر دی چې د غضبیه وو قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی والله اعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او (بل دپاره د) هغو کسانو چې اجابت کوی (د احکامو) د رب د دوی او قائموی (اداء کوی سره له تولو حقوقو) لمونځ او کار د دی (په) مشورت (سره) وی په منځ د دوی کښې.

تفسیر : په مشوره سره کار کول د الله تعالیٰ خوښ دی اعم له دی چې دغه مشوره په دنیوی امورو کښې وی یا په آخروی امورو په شیونو کښې وی رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کښې برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، او صحابه وو به هم پخپلو منځونو کښې سره مشوره کوله د حربو او نورو امورو په موضوعاتو کښې او د ځینو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنیاد پر هم دغی مشوری قائم شوی وو. دغه ظاهر دی چې د مشوری ضرورت په هغو کارونو کښې شته چې مهتمبالشان وی او په کتاب د الله، او د رسول الله په سنت کښې منصوص نه وی هر شی چې منصوص وی په هغه کښې رأیه او مشوره هیڅ معنی او مورد نه لری او که په هر لوی او واړه کار کښې مشوره وکړی شی نو هیڅ کار به په سر نه رسیږی. له احادیثو څخه معلومیږی چې مشوره دی له هم هغسی سری څخه واخیسته شی چې عاقل او عابد وی که نه د هغه له بیوقوفی او بد دیانتی څخه د کار د خرابیدلو اندیښنه شته.

وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ
هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾

او له ځینو د هغو شیانو چې ورکړی دی مونږ دوی ته نفقه کوی (په لیاره د الله) او (بل دپاره د) هغو کسانو کله چې ورسیږی دوی ته ظلم تعدی (له

طرفه د کفارو) نو دوی انتقام اخلی (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسير : يعنی چيری چی معافول مناسب وی معافوی ئی مثلاً د يوه سری پر يوه حرکت ئی غصه راغله او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور هم اعتراف وکړ او دی ئی معاف کړی، دغه محمود دی. چيری چی بدل اخيستل مصلحت وی مثلاً کوم سری خامخا بی سببه او بی جهته له خلقو سره منګلی لګوی يا خوله اچوی، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجيز او تحقير ته ئی ملا ترلی وی، يا د څه نه ويلو او تأديب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرئت لا زيادت مومی. يا زمونږ له شخصی حيثيت څخه قطع نظر د دين اهانت يا د مسلمينو د جمعيت ذلت په کښی متصور وی نو په دغو پاس صورو کښی دی داسی بدل او انتقام اخلی چی په قدر د هم هغه تيری او زيادت وی او له جرم څخه زائده سزا نه ورکوی.

وَجَزٰٓؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ

او جزاء د بدکار بدکار دی په شان د هغه (نه زيات).

تفسير : د بدل او انتقام په طور سره کومی بدی چی له چا سره کولی شی هغه حقيقتاً بدی نه بلکه صورتاً بدی وی. د «سيئة» اطلاق پر هغه «مشاکلةً» کړی شوی دی.

فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهٗ عَلَى اللّٰهِ ؕ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۴۰﴾

پس هر چا چی عفو وکړه او صلح ئی وکړه پس اجر د ده پر الله دی بيشکه الله نه خوښوی ظالمان (شروع کوونکی په ظلم سره).

تفسير : يعنی ظلم او زيادت د الله تعالیٰ په نزد په هيڅ يوه حالت کښی پسند نه دی. دير ښه خصلت هم دغه دی چی انسان هغومره بدل او انتقام چی اخيستی هم شی له هغه څخه هم منصرف شی مشروط په دی سره چی د هم دغو تيريدلو په سبب هغه خبره اصلاح وموی.

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهٖ فَاُولٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيْلٍ ؕ ﴿۴۱﴾

او خامخا هغه څوک چی واخلی حق خپل پس له مظلوم کيدلو د ده پس دغه کسان (چی خپل حق ئی اخيستی دی) نشته پر دوی هيڅ لياره (د معاتبت او ملامتيا).

تفسیر : یعنی که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلی نو په دغه کښې پرې هیڅ الزام او ګناه نشته مګر د هغه معافول او ترې تیریدل ډیر ښه، احسن او افضل دی.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بیشکه هم دا خبره ده چې لیاره (د معاتبت) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوی پر خلقو.

تفسیر : یعنی ابتداء په ظلم کوی، یا په انتقام اخیستلو کښې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تیری کوی.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٣﴾

او سرکشی (تجاوز) کوی په ځمکه کښې په ناحقه سره (بی له حجته) دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمل ئې وکړ په ظلم او آزار) او ښښنه ئې وکړه، بیشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الامور غورو کارونو څخه دی.

تفسیر : یعنی د قهر او د غصې ځغمل، او د ایذاء او ضرر ګالل (برداشت کول)، او د ظالم ښښل او معافول د لوی همت او د تحمل او حوصلې کار دی. په حدیث کښې راغلی دی «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وی او هغه محض د الله تعالیٰ دپاره ترې تیرېږی او ښښې ئې نو الله تعالیٰ ضرور د هغه عزت او پت زیاتوی، او مدد او اعانت ورسره فرمائی».

وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن وَلِيٍّ مِّن بَعْدِهِ ۗ

او هر هغه څوک چې ګمراه ئې کړی الله پس نشته ده ته هیڅوک ولی دوست کار جوړوونکی وروسته له (ګمراه کولو د) الله نه.

تفسیر : یعنی محض د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلیٰ خصائل حاصلیدی شي. که الله تعالیٰ ده ته د دغو ډیرو ښو اخلاقو په طرف لیار ښوونه ونه کړی نو څوک به ئی لاس ونیسی؟ او د دغی سپکتیا او تیټوالی او رسوائی له کندی څخه بی ئی ویستلی شي؟.

وَتَرَى الظّٰلِمِيْنَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ يَقُوْلُوْنَ هَلْ اِلٰى مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيْلٍ ﴿۴۴﴾

او وینی به ته ظالمان (کافران) هر کله چی ووینی دوی عذاب (په ورځ د قیامت کښی) وائی به دوی آیا شته بیرته تللو (د دنیا) ته کومه لیاره (چی بیرته د مافات تدارک وکړو؟).

تفسیر : یعنی کومه داسی لیاره هم شته چی مونږ په هغی سره بیرته دنیا ته ستانه (واپس) شوی او دا ځلی له دنیا څخه سره له ښو عملونو بیرته دلته راحاضر شو.

وَتَرٰىهُمْ يُعْرَضُوْنَ عَلَيْهَا خٰشِعِيْنَ مِنَ الذُّلِّ يَنْظُرُوْنَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ

او وینی به ته دوی چی وړاندی کولی به شي په دغه اور په دغه حال کښی چی ویریدونکی به وی له خواری ګوری به دوی (دغه اور ته) په کتنی پټی (له ډیر هیبته به د سترګو له کنجونو ورته ګوری).

تفسیر : یعنی د یوه ډیر ویریدونکی مجرم په شان د ډیر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په تیټو سترګو سره ګوری او هیڅچا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترګو نه شی کتلی.

وَقَالَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَاَهْلِيْهِمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

او وائی به هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی (داسی چی) بیشکه زیانکاران هغه کسان دی چی زیان ئی رسولی دی نفسونو خپلو ته او کورنی خپلی ته

په ورځ د قيامت كښى (په خلود فى‌الجحيم او حرمان من النعيم سره).

تفسير : يعنى دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقين او كورنى او ګرد (تول) ئى سپيره او په عذابونو كښى اخته كړل او تول ئى تباه ، برباد او كړل.

أَلَآ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِى عَذَابٍ مُّقِيمٍ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنْ أَوْلِيَآءَ
يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۗ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾

واوره! خبردار شه! چى بيشكه ظالمان په عذاب هميشه كښى دى. او نه به وى دغو كفارو ته هيڅوک له دوستانو چى مدد وكړى له دوى سره (په دفع د عذاب كښى) غير له الله او هر هغه چى ګمراه ئى كړى الله پس نه به وى ده ته هيڅ لياره (حق ته په دنيا كښى او جنت ته په آخرت كښى.)

تفسير : يعنى نه ئى په دنيا كښى هدايت وربه برخه كړ، او نه ئى په آخرت كښى نجات ور په برخه شو.

ٱسْتَجِيبُوا۟ لِرَبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِ ۚ

اجابت وكړئ (اى خلقو!) رب د تاسى ته (په ايمان او توحيد سره) پخوا له هغه چى راشي (هغه) ورځ چى نشته هيڅ رد او دفعه هغى (ورځى) لره له (جانبه د) الله،

تفسير : يعنى هم هغسى چى په دنيا كښى د هغه عذاب مؤخر كيده او وروسته لويده په هغه ورځ كښى به نه وروسته لويږى او نه به تال خورى (بلكه حتماً او خامخا عذاب به واقع كيږى).

مَا لَكُم مِّن مَّلْجَإٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٍ ﴿٤٧﴾

نه به وى تاسى ته هيڅ د پتيدلو (تښتيدلو) ځاى په دغه ورځ كښى او نه به وى تاسى ته هيڅ لياره د انكار (له ګناهونو).

تفسير : يعني له انكار څخه به هيڅ فائده نه وررسيږي او ابن كثير رحمة الله عليه داسې معنى كړې ده چې هيڅ يوه داسې موقع به نه پيدا كيږي چې تاسې به هغه نه پيژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۖ إِنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْبَلَاغُ ۗ

پس كه مخ وګرځوه (دغو مشركانو له دعوته ستا اى زما رسوله!) پس نه ئې ليږلى مونږ ته پر دوى ساتونكى، نشته پر تا مګر يوازې تبليغ (د احكامو دى او كړى دى تا اى محمده دا كار).

تفسير : يعني اى محمده صلى الله عليه وسلم تاسې د دې خبرې مسؤل او ذمه وار نه يئ چې يوازې هرومرو (خامخا) په جبر او اكراه او زور سره دغه خبره پر هغوى ومنئ، ستاسې فريضه او وظيفه هم دا ده چې د الله تعالىٰ پيغام دوى ته ورسوئ چې هغه تاسې اداء كړى ده او اداء كوئ ئې، كه دوى ئې نه مني بلا وروسې دوى پوهيږي او جهنم.

وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرِحَ بِهَا ۖ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ﴿٤٨﴾

او بيشكه مونږ كله چې وڅكوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله كوم رحمت (لكه غناء او صحت) نو خوشاله شي دى په هغه او كه ورسيږي دوى ته كوم قسم بدى (لكه مرض يا فقر) په سبب د هغو بديو چې پخوا ليږلى دي لاسونو د دوى بيشكه چې (جنس د) انسان ناشكره دى (چې نعمت هيروى زحمت يادوى).

تفسير : يعني تاسې د دوى د مخ اړولو او اعراض څخه مه خفه كيږئ! د انسان طبيعت هم داسې واقع شوى دى «الا من شاء الله» چې كه پاک الله پرې نعمت، احسان او انعام وفرمائې نو دى له هغه سببه تكبر، لوئې فخر او غرور كوى بيا هر چيرې چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته كوم مصيبت، نقص او ضرر واقع كيږي نو بيا هغه ګرد (تول) نعمتونه او احسانات ئې له ياده وځي او هيروى ئې او داسې منكر او ناشكره كيږي چې ګواكې پرې ښه وخت له سره نه وو تير شوى. خلاصه ئې دا چې كه د عيش او عشرت نعمت او فراخي او ارتوالي حالت وى، يا كه د تنګى سختى، تكليف او مصيبت وخت دوى په دغو دواړو حالاتو پخپل حد او ځاى كښې نه دريږي. هو! د قانتينو مؤمنينو شان او طريقه هم داسې ده چې په سختى او مصيبت كښې صبر،

او د وسعت او فراخي په حالت کښې د حقیقي منعم شکریه اداء کوي او په هیڅ حالت کښې د الله تعالیٰ انعامات او احسانات نه هیروي او له ناشکرۍ ځنې ځان بچ کوي.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ؕ يَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ اِنَاثًا وَّيَهَبُ لِمَنْ يَّشَآءُ الذُّكُوْرَ ۝ اَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَّاِنَاثًا ۚ وَيَجْعَلُ مَنْ يَّشَآءُ عَقِيْمًا ؕ اِنَّهٗ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ۝

خاص الله لره ده سلطنت باچائي د آسمانونو او د ځمکې، پیدا کوي (الله) هر هغه شي چې اراده وفرمائي، ښښي دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائي لوڼې او ښښي (الله) دپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمائي ځامن یا جوړه ورکوي دوی ته (الله) ځامن او لوڼي او ګرځوي هر هغه څوک چې اراده وفرمائي (الله) شنده، بیشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدې د هر چا) ښه قادر (په هر شي باندې چې اراده وفرمائي).

تفسیر : یعني سختي وي یا نرمي وي ګرد (تول) احوال د الله تعالیٰ له لوري لیږلي شوي دي په آسمان او ځمکه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دی او د هم ده حکم چلیږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي هم هغه پیدا کوي او د هر چا دپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمائي ورعطاء کوي ئې او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمائي نه ئې ورکوي د دنیا دغه رنګ په رنګ حالاتو ته وګورئ چې مثلاً یو له سره اولاد نه لري او دوهم تش لوڼي لري، دریم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لوڼي لري، جوړه جوړه یا جلا جلا (جدا جدا) په دغه کښې هیڅ دعوی نه ده هم هغه حقیقي مالک پوهیږي چې د کوم یوه سړي په کوم حالت کښې ساتل مناسب دي او هم دی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوي هیچا ته د دغې خبرې قوت او مجال نشته چې د الله تعالیٰ د ارادې مخه ونیسي یا د الله تعالیٰ پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړي شي د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کښې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي او تل دې خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندې ونیسي! او د تکبر او د نعمت له کفرانه دې خپل ځان وساتي!.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ اَنْ يُّكَلِّمَهُ اللّٰهُ اِلَّا وَحْيًا اَوْ مِنْ وَّرَآئِ حِجَابٍ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِاِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ؕ

او نه ښائی دپاره د هیڅ بشر دا چې خبرې وکړی له ده سره الله مګر په وحی سره (په خوب کښې یا په الهام سره) یا وروسته له پردې څخه یا ولیږی (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل) پس وحی یوسی په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمائی (الله).

تفسیر : هیڅ یو انسان پخپل عنصری خلقت او د موجوده‌وو قواؤ په اعتبار د دی خبرې طاقت نه لری چې له الله قدوس سره په دغې دنیا کښې مخامخ شي او ورسره بالمشافهه کلام وفرمائی او دی ئی تحمل وکړی شي نو ځکه د کوم بشر له الله تعالیٰ سره خبرې او کلام کول دری صورتونه لری.

الف: واسطه په پرده کښې کلام فرمایل یعنی د الله تعالیٰ له کلامه د سامعی له قوت سره د نبی متلذذ کیدل مګر په دغه حالت کښې د نبی سترګی د الله تعالیٰ له لقاء څخه نشي متمتع کیدی لکه چې حضرت موسیٰ علیه السلام ته د طور پر غره او خاتم الانبیاء محمدالمصطفیٰ صلی الله علیه وسلم ته په لیلة الاسراء کښې ور د مخه شو.

ب : د پرښتی په واسطه د الله تعالیٰ کلام فرمایل مګر چې پرښته متجسده نشی او د ده تر سترګو لاندی رانشی بلکه مستقیماً د نبی پر قلب نزول وکړی او په قلب سره د پرښتی د نزول ادراک او د صورت احساس وشي او ظاهری حواس په هغه کښې څه مداخله ونه کړی شي زما په خیال دغه هغه صورت دی چې د هغه په نسبت د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې راغلی دی **«یأتینی فی مثل صلصلة الجرس»**او په صحیح بخاری شریف د بدء الخلق په ابواب کښې د وحی د دغه صورت د پرښتی د راتللو تصریح هم موجوده ده هم دغه ته ئی په حدیث کښې «وهو أشده علیّ» فرمایلی دی. او ښائی چې قرآنی وحی علی‌الاکثر په هم دغه صورت سره نازله شوی وی. لکه چې په ﴿ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ قَلْبِكَ ﴾ او ﴿ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ ﴾ کښې د «قلبک» په لفظ سره دی ته اشاره ده چې دغه معامله بیخی مخفی او پټه سره اجرا کیده او د رسول الله له وجوده بیل کوم موجود په نظر نه راته او نه به داسی خبرې سره کیدی لکه چې یو انسان ئی له بل انسان سره کوی چې ورسره نژدی کیناستونکی نور انسانان هم پرې وپوهیږی نو ځکه د داسی خصوصیت ذکر ئی په دغه آیت کښې په «وحیاً» سره وفرمایه. ولی چې «وحی» په لغت کښې پر اخفاء او سریعه اشاره باندی دلالت کوی.

ج : دریم صورت دا دی چې پرښته ورمتجسده شي او نبی ته مخامخ راشی او په دی دول (طریقه) سره د الله تعالیٰ کلام او پیغام ورسوی. لکه چې یو انسان له بل انسان سره خبرې او بیان کوی. لکه چې حضرت جبریل علیه السلام یو یا دوه ځلی پخپل اصلی صورت سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شوی دی او نور علی‌الاکثر د حضرت دحیة الکلبی رضی الله تعالیٰ عنه

په شکل راته او کله به د غیر معروف انسان په صورت هم راته په دغه وخت کښې به سترګو د پرښتی صورت لیده او غوږونو به ئی غږ آوریده، او نور حاضرین به هم د ده پر خبرو پوهیده او د دوی له خبرو او اترو څخه به مستفید کیده. د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې چې دوه قسمه بیان شوی دی له هغه څخه دغه ئی دوهم صورت دی او زما په خیال هم دغه ئی په دغه آیت کښې په دغو الفاظو سره تعبیر فرمایلی دی ﴿ اَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُوْحِيَ بِإِذْنِهٖ مَا يَشَآءُ ﴾ والله اعلم بالصواب. باقی حجاب والا صورت څرنګه چې بیخی نادر بلکه پټه او مخفی دی نو ځکه د حضرت صدیقی بی بی عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په حدیث کښې له هغه سره بالکل تعرض نه دی کړی شوی.

اِنَّهٗ عَلِیٌّ حَکِیْمٌ ﴿۵۱﴾

بیشکه دغه (الله) ډیر پورته غالب دی (په انزال د وحی کښې) ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کښې).

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ علو له دی نه مانع دی چې بی حجابه خبری وکړی او حکمت ئی د دی مقتضیٰ دی چې په ځینو صورتونو کښې د هم کلامی صورت اختیار کړی.

وَکَذٰلِکَ اَوْحَیْنَاۤ اِلَیْکَ رُوْحًا مِّنْ اَمْرِنَا ؕ

او هم داسی (لکه چې وحی مو کړی وه نورو انبیاؤ ته) وحی راولیږلی مونږ تاته (ای محمده !) روح (قرآن، پرښته) په امر حکم خپل سره،

تفسیر : محقق شیخ الهند رحمة الله علیه په دغه ځای کښې له روح څخه مراد پرښته اخیستی ده یعنی جبرائیل الامین او دغه د ځینو مفسرینو رأیه ده. لیکن ظاهر دا دی چې دلته پخپله قرآن کریم به ئی په روح سره تعبیر فرمایلی وی ځکه چې د پاک قرآن له تاثیره مړه زړونه ژوندی کیږی، او انسان ته ابدی حیات ور په برخه کیږی. وګورئ! هغه اقوام چې د کفر، ظلم، طغیان او بد اخلاقی په موت سره مړه شوی وو عظیم‌الشان قرآن په دوی کښې په څه شان نوی روح او ځان واچوه.

مَا کُنْتَ تَدْرِیْ مَا الْکِتٰبُ وَلَا الْاِیْمَانُ

نه وی ته چې پوهیدی به چې څه دی کتاب او نه (پوهیدی په دی چې څه

شي دی شرايع او) ايمان.

تفسير : يعني ايمان او د ايمانيه ؤ اعمالو دغه تفاصيل چې د وحی په ذريعه اوس معلوم شوی دی پخوا له دی نه چيری معلوم وو. اگر که په نفس الايمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ؕ

وليكن گرځولی دی مونږ دغه (روح كتاب، ايمان) داسی يوه رڼا چې سمه لياره ښيو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمايو مونږ له بندگانو خپلو،

تفسير : د پاک قرآن په رڼا کښی د هر هغو بندگانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو نو هغوی د سعادت او فلاح پر لياری بيايو.

وَاِنَّكَ لَتَهْدِيْٓ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿۵۲﴾ لا

او بيشکه ته خامخا ښودل کوی (خلقو ته) په طرف د لياری مستقيمی برابری.

تفسير : يعنی تاسی خو تولو بندگانو ته د پاک قرآن په ذريعه تر الله تعالیٰ پوری د رسيدلو سمه صافه لياره وربښيئ اعم له دی چه څوک پر هغی لاړ شی که لاړ نشی.

صِرَاطِ اللّٰهِ الَّذِيْ لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ

سمی لياری د هغه الله ته چې خاص ده لره دی هر هغه شيان چې په آسمانونو کښی دی (له علوياتو) او هر هغه شيان چې په ځمکه کښی دی (له سفلياتو سره له اسمانونو او ځمکی خلقاً ملکاً عبيداً)،

تفسير : يعنی سمه صافه لياره هغه ده چې پر هغی باندی له تللو څخه انسان تر واحد الله تعالیٰ پوری ورسيدی شی هر څوک چې له دی لياری څخه بی لياری شی نو هغه له الله تعالیٰ څخنی بيل پاتی کيږی.

اَلَآ اِلَى اللّٰهِ تَصِيْرُ الْاُمُوْرُ ﴿۵۳﴾ ع

واوره ! خبردار اوسه! خاص الله ته بیرته ګرځی تول کارونه (د مخلوقاتو په قیامت کښی).

تفسیر : یعنی کله چی د ګردو (تولو) کارونو انجام د هغه په طرف دی نو ښائی چی انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کښی اوسی او پخپل اختیار سره پر داسی یوی لیاری لاړ شی چی هغه سم وروړسیږی. اللهم اهدنا الصراط المستقیم وثبتنا علیه.

تمت سورة الشوریٰ بعون الله وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة الزخرف مکیة الا آیة (٥٤) فمدنیة وهی تسع و ثمانون آیة وسبع رکوعات
رقم تلاوتها (٤٣) تسلسلها حسب النزول (٦٣) نزلت بعد الشوریٰ

د «الزخرف» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٥٤) آیته څخه چی مدنی دی (٨٩) آیت او (٧) رکوع لری
په تلاوت کښی (٤٣) او په نزول کښی (٦٣) سورت دی وروسته له «الشوریٰ» څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتٰبِ الْمُبِيْنِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٣﴾

قسم دی په دغه کتاب روښان بیانونکی چی بیشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربی ژبه دپاره د دی چی تاسی پری وپوهیږئ (عقل په کښی وچلوئ).

تفسیر : ځکه چی عربی ژبه ستاسی مورنی ژبه ده. او ستاسی په ذریعه به د دنیا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوی او پری پوهیږی به.

وَإِنَّهٗ فِيْٓ أُمِّ الْكِتٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِيٌّ حَكِيْمٌ ﴿٤﴾

او بیشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کښې په نزد زمونږ خامخا خاوند د لوئی مرتبې ډیر مستحکم دی.

تفسیر : یعنی دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظیمو اسرارو د اشتمال له وجې نهایت لوړه مرتبه لری او له تبدیل او تحریف څخه د محفوظیت او مصؤنیت له سببه نهایت مستحکم دی. د ده دلائل او براهین نهایت مضبوط او د ده احکام نافذ او غیر منسوخ دی. هیڅ یو حکم ئې له حکمته تش نه دی او د ده ټول مضامین د معاش او معاد پر ډیرو اعلیٰ هدایاتو مشتمل، او له حکمت او مصالحو څخه مملو دی. او د قرآن پر دغو ګردو (ټولو) محاسنو پخپله هم دغه قرآن شاهد دی د لمر دلیل پخپله دی لمر.

تنبیه : قرآن او نور سماویه کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کښې لیکلی شوی دی.

أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ۝٥

آیا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسی دغه ذکر پند (قرآن) بندیدل (ګرځیدل) له دی سببه چې یئ تاسی یو قوم مسرف له حده تیریدونکی (مشرکان چې پری نه راوړئ ایمان).

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له دی سببه چې تاسی حکم نه منئ نو آیا مونږ به د حکم لیږل موقوف کړو؟» یعنی دغسی توقع له سره مه کوئ! د الله تعالیٰ حکمت او رحمت د دی خبری مقتضی دی چې سره د دغو زیاداتو، تجاوزاتو او شرارتونو چې ستاسی له خوا کیږی د الله تعالیٰ د کتاب نزول او د تبلیغ دعوت، نصیحت او د پند سلسله ونه ترله شی، ځکه چې ډیر نور سعید ارواح له هغه څخه مستفید کیږی او پر منکرانو په کامل طور سره د حجت اتمام کیږی.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِيٍّ فِي الْأَوَّلِينَ ۝٦ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِيٍّ
إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝٧

او څومره ډیر مو لیږلی دی له انبیاؤ څخه په پخوانیو (خلقو کښې) او نه به راته دوی ته هیڅ نبی مګر وو به هغوی چې په هغه (نبی) پوری به ئې مسخری کولی.

تفسير : يعني له پخوانيو انبياؤ سره هم داسې استهزاء كړې شوې وه او د هغو تعليماتو ته د دروغو نسبت كړې شوې وو مګر د دغې استهزاء او تكذيب له وجې د نبوت سلسله ونه تړله شوه.

فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ۝٨

پس هلاک كړل مونږ هغه (پخوانى خلق چې) سخت تر (ؤ) له دوى نه له جهته د قوت او تير شوى دى (ځو ځايه په قرآن كښې) مثل صفت د ړومبنو خلقو (چې اهلاک او تعذيب وو).

تفسير : يعني د عبرت دپاره د هغو مكذبينو د تباهى او هلاک مثالونه وړاندې كړې شوې او پخوا له دې نه مذكور شوې دې چې په زور او په قوت كښې له تاسې څخه ډير زيات وو كله چې هغوى د الله تعالىٰ له عذابه نجات ونه موند نو تاسې په څه شي مغرور يئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالىٰ هغه د عظمت او قدرت او د تصرف د كمال ذكر راځي چې تر يوې اندازې پورې د دوى په نزد هم منلى شوى او مسلم وو.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ
ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ۝٩ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ
فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝١٠

او قسم دى خامخا كه چيرې پوښتنه وكړې ته له دغو كفارو چې څوک دى هغه ذات چې پيدا كړې ئې دى آسمانونه او ځمكه؟ نو خامخا وبه وائى دغه كفار هرومرو (خامخا) چې پيدا كړې دى (تول هغه الله چې) ښه غالب قوى دى (په انفاذ د احكامو) ښه عالم دى (فرمائى الله) هغه (ذات) چې ګرځولې ئې ده تاسې ته ځمكه فرش (ځاى د قرار) او ګرځولې دى تاسې ته په دغې ځمكې كښې لياري دپاره د دې چې تاسې سمه لياره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسير : يعني تر هغه ځايه پورې چې انسان هلته هستوګنه كوي او يو له بل سره ګورى او تګ راتګ كوي او پخپلو منځونو كښې سره لياري لرى او په دغه تللو راتللو سره په دنيوى او

آخروی مقاصدو کښی د بری او کامیابی لیاری ځان ته معلومی کړی.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ

او هغه (ذات) چی نازلی کړی ئی دی له (طرفه) د آسمانه اوبه په اندازه سره.

تفسیر : یعنی په یوه مخصوص مقدار چی د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کښی مقدر وو.

فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ⑪

پس ژوندی کړی دی مونږ په دغو اوبو سره کلی مړه (وچی کلکه ځمکه) په شان (د دغه ژوندی کیدلو د ځمکی) راوبه ایستل شئ تاسی (هم بیا ژوندی له قبورو).

تفسیر : یعنی څرنګه چی په وچی کلکی مړی ځمکی کښی د باران د اوبو په وسیله نوی ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوی ئی هم داسی په مړو اجسامو کښی هم روح غورځوی او بیا مو له مقابرو څخه ژوندی راپاڅوی.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او هغه (ذات) چی پیدا کړی ئی دی اصناف (او انواع د مخلوقاتو) تول د دوی .

تفسیر : یعنی په دنیا کښی د هومره اشیاوو جوړی چی دی او د مخلوقاتو هومره اقسام او متماثل یا متقابل انواع چی دی د هغو ګردو (تولو) خالق الله تعالیٰ دی.

وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ⑫ لِتَسْتَوُوا عَلَىٰ ظُهُورِهِ

او ګرځولی ئی دی تاسی ته له بیړیو (جهازونو) او له چارپایانو هغه چه سوریږئ تاسی پری (په لونده او وچی کښی) دپاره د دی چی سم برابر کینئ تاسی پر شاوو (د هر یوه) د هغه.

تفسير : يعني په بر (وچه) کښې د ځينو چارپايانو (څلوربولو) پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو کښې د بيړۍ او جهازونو او طيارو او نورو مراکبو پر شاوو سوريږۍ.

ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَٰنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿١٣﴾

بيا ياد کړۍ (قلباً) تاسي نعمت د رب خپل کله چي برابر کينئ (سواره شئ) پر هغه او ووايئ تاسي پاکي ده هغه (لوی ذات) ته چي مسخر کړی ئی دی مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) کښې راوستونکی (په وس خپل سره)

تفسير : يعني پر حيواناتو يا کشتي او جهازونو او نورو نقليه ؤ وسايلو باندی د سوريدلو په وخت کښې د الله تعالىٰ د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو کښې وکړۍ چي الله تعالىٰ مونږ ته دومره عقل، پوه، تدبير، قوت او قدرت او نور رابښلی دی چي پخپل عقل او تدبير او نورو سره دغه شيان مونږ تر خپلی اداری لاندی راوستلی دی دغه محض د الله تعالىٰ فضل او احسان دی، که نه په مونږ کښې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چه داسی شيان مو قابو کړی وی لازم دی چی په ژبه سره هم پر نقليه ؤ وسايلو د سوريدلو په وخت کښې دغه الفاظ ووايئ ﴿سُبْحَٰنَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعيه هم په احاديثو کښې راغلی دی. چی د حديث او تفسير په کتابونو کښې مذکور دی.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنقَلِبُونَ ﴿١٤﴾

او بيشکه چي مونږ رب خپل ته خامخا بيرته ورتلونکی يو (په سورلی د جنازو).

تفسير : يعني د دغو سفرونو په تقريب د آخرت د سفر په يادونه کښې ولويږۍ. رسول الله صلی الله تعالىٰ عليه وعلىٰ آله وصحبه وسلم خو د سوريدلو په وخت هم دغه تسبيح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا ۚ إِنَّ الْإِنسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾

أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنٰتٍ وَّأَصْفٰكُمْ بِالْبَنِينَ ﴿١٦﴾

او ګرځوی (مقرروی کفار) الله ته له بندګانو د ده یوه برخه (اولاد چی ملائکو ته د الله لونه وائی)، بیشکه چی (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آیا وایئ تاسی چی (الله) نیولی دی له هغه مخلوقه چی پیدا کوی ئی لونی (چی اخس او ادنیٰ دی) او غوره کړی ئی یئ تاسی په زامنو (چی اشرف او اعلیٰ دی له لونو نه)

تفسیر : یعنی لازم خو داسی ؤ چی د الله تعالیٰ نعمتونه به ئی پیژندلی او د هغو شکریه به ئی اداء کړی وه دوی صریحی ناشکری ته اوښتی دی او د الله تعالیٰ دربار ته سپین سترګی او ګستاخی کوی له دی نه لویه ګستاخی او ناشکری به څه وی چی د هغه دپاره د اولاد تجویز وکړی شی او هغه هم له بندګانو څخه او هغه هم لونی. اول اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وی نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چی ګواکی دی له اجزاوو څخه مرکب دی او د مرکب حدوث ضروری دی دوهم په ولد او والد کښی ښائی چی مجانست وی که دواړه له یوه جنسه نه وی نو د ولد یا والد په حق کښی عیب دی. دلته د خالق او مخلوق په منځ کښی د مجانست تصور هم نشی کیدی. دریم جونی د جسمیه وو او عقلیه وو قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصی او کمزوری وی ګواکی معاذ الله که الله تعالیٰ د خپل ځان دپاره اولاد هم اختیار کړی وی هغه هم تیټ او ناقص. آیا تاسی ته شرم نه درځی چی پخپلو برخو او حصو کښی عمده او اعلیٰ شیان او د الله تعالیٰ په حصه کښی ناقص او تیټ شیان راوباسی. او مقررویٔ ئی.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمٰنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَّهُوَ كَظِيمٌ ﴿١٧﴾

حال دا هر کله چی زیری ورکړ شی یو د دوی ته په (تولد د) هغه سره چی ګرځولی ئی دی رحمٰن ته مثل (او شبیه نو) وګرځی مخ د ده تک تور (له ډیره غمه) حال دا چی دی به ډک وی له غمه.

تفسیر : یعنی هغه اناثیه اولاد چی د الله تعالیٰ دپاره دوی تجویز کړی دی هغه د دوی په زعم کښی داسی عیب دار او ذلیل او حقیر دی چی که پخپله دوی ته د هغه د تولد زیری ورکړ شی

نو له ډير رنځ او خفگانه د دوی مخ تک تور اوړی او وضعيت ئې سخت تغير مومي او پخپل زړه کښې سخت پيچونه او تاوونه خوري. د دې پوره تقرير د «صافات» د سورت په آخري رکوع کښې پخوا له دې ليکلی شوی دی.

اَوَمَنْ يُّنَشَّؤُا فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِيْنٍ ﴿۱۸﴾

آيا (مقرروی دوی الله ته) هغه څوک چې لويولی شي په گانو (کاليو) کښې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کښې نشي ښکاره کولی (بيانولی مطلب خپل).

تفسير : آيا الله تعالیٰ خپل اولاديت ته جونې غوره کړې دي؟ چې عادتاً په دول او سينگار سره نشو او نما مومي د گانو او زيورو په شوق کښې مستغرقې اوسي چې د دوی د رايې او عقل پر ضعف باندې دليل دی او دوی د فکريه قوت له ضعفه د مباحثې په وخت کښې بيانيه قوت هم ونه لري لکه د ښځو په تقريرونو کښې که څوک لږ څه غور وکړي نو گوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بيان سره ثابتولی شي او نه د نورو دعاوي ماتولی شي او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي او نورې داسې فضولې او چټې (بيکاره) خبرې له هغې سره گډوي چې له هغه موضوع سره به بيخي څه علاقه او تناسب نه لري چې په دغه سره هم د مقصود په تبيين کښې احتياج زيات وي او په دغه سره د دوی عجز لا څرگنديږي (ښکاره کيږي) پس هر طويل کلام په هم دغه حکم کښې راځي او د معمولي جملې او عادي خبرې اداء کول، لکه راځه! څه! دا شی راکړه! هغه واخله، هغه راغلی وو، دی تللی وو، د بيانيه قوت دليل نه دی.

وَجَعَلُوا الْمَلٰٓئِكَةَ الَّذِيْنَ هُمْ عِبٰدُ الرَّحْمٰنِ اِنَاثًا

او گرځوي (کفار) پرښتې هغه چې دوی عبادالرحمٰن د الله بندگان دي ښځې (لوڼې د الله)،

تفسير : يعنې دغه د دغو مشرکانو يو بل دروغ دی چې پرښتې د ښځو په وصف کښې داخلوي، حال دا چې پرښتې نه د ښځو او نه د نارينه وو له جنسه دي بلکه دوی د الله تعالیٰ يو بيل عليٰحده مخلوق دی.

اَشَهِدُوْا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْـَٔلُوْنَ ﴿۱۹﴾

آیا حاضر وو (دغه کفار په وخت د) پیدا کیدلو د دغو پرښتو کښې (چې ښځې لونه پیدا شوي دي) ژر ده چه وبه لیکلې شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کښې).

تفسير : يعنى كوم يو عقلي يا نقلي دليل خو له دوی سره د دغې دعوی د اثبات دپاره نشته. نو آيا دوی په هغه وخت کښې چې الله تعالیٰ پرښتې پيدا کولې ورته ولاړ وو؟ او دوی پخپلو سترګو پرښتې ليدلې دي چې پرښتې نارينه نه دي ښځې دي؟ ښه دي د دوی دغه شهادت د اعمالو په دفتر کښې ليکلې کيږي څه مهال (وخت) چې دوی به د الله تعالیٰ د عدل او انصاف په دربار کښې وړاندې کيږي نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوی نه پوښتنې کيږي چې تاسې ولې داسې خبرې کولې او له کومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي و؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَٰنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ ۗ

او وائي (دغه مشرکان) که اراده فرمائلې وی رحمٰن نو عبادت به مو نه وی کړی د دغو (باطلو معبودانو).

تفسير : يعنى دوی د خپلو دغو د شرک، بې ادبۍ او ګستاخۍ په جواز او استحسان کښې يو داسې عقلي دليل هم وړاندې کوی چې که الله تعالیٰ اراده کړی وی نو مونږ ته به ئې موقع نه راکوله چې له ماسواء الله څخه به مو د نورو شيانو عبادت کاوه، او هرومرو (خامخا) به ئې زمونږ مخه نيوه. کله چې مونږ برابر پر خپل هم دغه دود (رواج) او دستو دوام کوو چې هغه ئې ګوری نو ثابت شو چې دغه کار بهتر او د ده خوښ دی. نو الله جل وعلا شانه واکرم واعظم برهانه د مشرکانو د دغې وينا ترديد داسې فرمائي

مَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٢٠﴾

نشته دوی ته په دغې (وينا خپلې) هيڅ قدر علم پوه نه دي دوی مګر دروغ وائي (خوشې چټې (بيکاره) اټکلونه چلوی ځکه چې الله راضي نه دی په کفر).

تفسير : يعنى دغه خبره خو رښتيا ده چې بې د الله تعالیٰ له ارادې څخه هيڅ شي نشي کيدی ليکن د کوم شي ښيګنه (فائده) او بهتري زمونږ دپاره له دې نه نه ثابتيږی. او که داسې وی نو په دنيا کښې به هيڅ کار بيکاره او هيڅ شي خراب او بد نه پاتې کيده او په ګرد

(تول) جهان کښې به محض خیر وه او بس او د شر تخم به له سره نه پیدا کیده او هر یو دروغجن ظالم او مکار به هم داسې وائی که د الله تعالیٰ اراده نه وی نو زه به ئی نه پری ښودم چې داسې ظلم او تیری به می کاوه او کله ئی چې ماته د ظلم، ستم او تیری موقع راکړه نو معلومه شوه چې دی په دغه کار خوښ او راضی دی. په هر حال په مشیت او رضاء کښې د لزوم ثابتول کوم علمی اصول نه دی او محض د گمان او اتکل غشی دی چې د هغه بیان د جزء ۸ «الانعام» د سورت په (۱۸) رکوع ۱٤۸ آیت کښې د دغه آیت په تفسیر کښې پخوا لیکلی شوی دی ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِّن قَبْلِهِ فَهُم بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿٢١﴾ بَلْ قَالُوا
إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ ﴿٢٢﴾

آیا ورکړی مو دی دوی ته کوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوی په هغه کتاب منګلی خښوونکی (حجت نیوونکی دی نه ده داسی) بلکه وائی دغه مشرکان بیشکه مونږ موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری (دین) او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی لیاره موندونکی تلونکی یو (یعنی د هم هغو خپلو پخوانیو په پلونو ځو او د غیر الله عبادت کوو).

تفسیر : د عقلی دلیل حال خو مو واورید، آیا ما سواء له هغه څخه بل کوم نقلی دلیل پخپلی دغی دعوی باندی وړاندی کولی شی؟ یعنی د الله تعالیٰ له منزله وو کتابونو څخه کوم کتاب د دوی په لاس کښې شته؟ چې په هغه کښې د شرک غوره والی لیکلی شوی وی؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته. نو ماسواء له دی نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو ړوند تقلید دلیل وړاندی کړی بل څه شی له دوی سره نه دی پاتی شوی، هم دغه د دوی له ګردو (تولو) څخه زبردست دلیل دی چې د هری زمانی مشرکانو به هم دغه دلیل وړاندی کاوه چې وروسته له دی نه د هم دغه بیان دی.

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ
مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم
مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ أَوَلَوْ جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ آبَاءَكُمْ

او هم داسی (ستا په شان) نه وو لیږلی مونږ پخوا له تانه په هیڅ قریه کلی کوم ویروونکی (له عذابه یعني نبی) مګر وبه ویل هوسا (آرام) او نعمت لرونکیو (خلقو د هغو کلیو) بیشکه مونږ چې یو موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوی لیاری او بیشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکی تلونکی یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوئ تاسی متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړی دی ما تاسی ته په ښه لیاره ښوونکی له هغه شی څخه چې موندلی دی تاسی پر هغه شی باندی پلرونه خپل،

تفسیر : یعنی نبی الله فرمایلی دی چې ستاسی د پلرونو او د نیکه‌ګانو له لیاری څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لیاره تاسی ته درښیم خو آیا تاسی سره له هغه د خپل هغه پخوانی جهل او عناد څخه مخ نه اړوئ؟.

قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَـٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾

وبه ویل دوی بیشکه مونږ چې یو په هغه (دین) چې لیږلی شوی یئ تاسی په هغه سره کافران یو.

تفسیر : یعنی هر څه چې وی مونږ ستاسی خبری نشو منلی، او له خپل هغه پخوانی دود (رواج) او دستور څخه چې له پلرونو او نیکه ګانو څخه راته پاتی شوی دی نشو ګرځیدی.

فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه پس وګوره چې څرنګه وه عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکیو (انبیاؤ خپلو ته) او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل ابراهیم (کله چې ووت له غاره) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل (نمرودیانو) ته چې بیشکه زه بیزاره (جلا (جدا)) یم له هغو بتانو چې تاسی ئې عبادت کوئ مګر هغه الله چې پیدا کړی ئې یم زه پس بیشکه چې هغه (الله) به ثابت لری ما په هدایت (او دین خپل) باندی.

تفسير : يعني صرف له يوه پاک الله سره زما علاقه ده چي هغه زما خالق دی او هم هغه می د مقصود د منزل پر ليياره تر آخره پوری بيائی.

تنبيه : دلته ئی دغه قصه پر دی بيان فرمايلی ده چي وگورئ ستاسی مسلم پلار او پيشوا کله چي د خپلو پلرونو لياره غلطه وموندله هغه ئی پريښوده تاسی هم هغسی وکرئ! که مو د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد پسی سا خيژی او له سره له هغه څخه خلاف بل کار نه کوئ نو د هغه پلار پر لياره تگ وکرئ چي په دنيا کښی ئی د حق او صداقت بيرغ هسک (اوچت) کړی ؤ، خپلی اولادی ته ئی نصيحت او وصيت فرمايلی ؤ چي وروسته له ما څخه هم ما سواء له واحد احد الله د بل هيڅ شی عبادت مه کوئ! کما جاء فی الرکوع (١٦) آيت ١٣٢ من سورة البقرة ﴿ وَوَصّٰى بِهَآ اِبْرٰهٖمُ بَنِيْهِ وَيَعْقُوْبُ ﴾ الآية -

وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِيْ عَقِبِهٖ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٨﴾

او گرځولی وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقی پاتی کيدونکی په پشت اولاد خپل کښی دپاره د دی چي دوی بيرته راوگرځی (توحيد ته له شرکه).

تفسير : يعني د ابراهيم عليه السلام اولاده يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوری او د حق د لياری په طرف دی رجوع وکړی.

بَلْ مَتَّعْتُ هٰٓؤُلَآءِ وَاٰبَآءَهُمْ حَتّٰى جَآءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُوْلٌ مُّبِيْنٌ ﴿٢٩﴾

(دوی هم هغسی ونه کړ) بلکه نفعه ورکړی وه ما دغو (شرکاؤ) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پوری چي راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانونکی (د شرعيمو احکامو دوی لره).

تفسير : يعني ای مکيانو! افسوس چي تاسی د ابراهيم عليه السلام ارث مو حاصل نه کړ او د ده پر وصيت مو تگ ونه کړ، بلکه د هغو دنيوی سامانونو په خوندونو او مزو کښی ولويدئ چي د الله تعالیٰ له درباره تاسی ته درعنايت کړی شوی دی او د قدوس الله له طرفه بيخی غافل شوئ تر دی چي د هغه غفلت د خوب د ويښيدلو لپاره الله تعالیٰ تاسی ته خپل داسی انبياء وليږل چي د هغوی نبوت بيخی روښان او واضح دی. الله حق او رښتيا دين تاسی ته دروليږه قرآن ئی تاسی ته در ولولوه او در واموروراوه، او د الله تعالیٰ په احکامو په نهايت صفائی سره مو مطلع کړئ.

وَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوْا هٰذَا سِحْرٌ وَّاِنَّا بِهٖ كٰفِرُوْنَ ﴿۳۰﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) وويل (کفارو) دا سحر (کوډی) دی او بيشکه مونږ پر دغه قرآن کافران يو (او نه ئی منو).

تفسير : يعني پاک قرآن ته ئی د جاود او کوډو نسبت وکړ، او د انبياء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوْا لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيْمٍ ﴿۳۱﴾

او وويل (کفارو) ولی نه نازلوه شی دغه قرآن پر يوه سړی له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دی چې دغه سړی هم) ډير لوی دی (لکه وليد په مکه کښې او عروه په طائف کښې).

تفسير : يعني که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو نو ښائی چې هغه ئی د معظمی مکی يا د طائف پر کوم مشر نازلوه. دغه څرنگه د باور کولو وړ (لائق) دی چې لوی لوی غټان، مشران او د مالونو د شتو له خاوندانو څخه پاک الله منصرف شوی دی او د رسالت د لوی منصب لپاره ئی داسی يو سړی غوره او منتخب فرمايلی دی چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دی.
نو پاک الله جل وعلا شانه واعظم واکرم برهانه جواباً د دوی په ترديد کښې داسی فرمائی

اَهُمْ يَقْسِمُوْنَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ؕ

آيا دوی تقسيموی ويشی رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چې دوی وائی)،

تفسير : يعني آيا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسی په لاس کښې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسی مباحثی کوئ؟.

نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيْشَتَهُمْ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا ؕ

(نه ده داسی بلکه پخپله) مونږ ویشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی
کښی معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کښی او پورته کړی مو دی ځینی د
دوی د پاسه د ځینو نورو په مرتبو کښی د دی چی ونیسی ځینی د دوی
(چی غنیان دی) ځینی نور (چی فقیران دی) تابعان کار کوونکی

تفسیر : یعنی ځینی ئی غنی او شتمن او ځینی ئی فقیران او خوار ګرځولی دی یوه ته ئی بی حسابه دولت ورکړی دی او بل ته ئی له هغه څخه لږ څوک ئی مسخر تابع او مطیع ګرځولی دی او څوک ئی متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډیر غوره دی له هغو (اموالو) چی تولوی ئی دوی (په دنیا کښ).

تفسیر: یعنی د نبوت او د رسالت شرف خو د ظاهری مال او جاه او د دنیوی ساز او سامان څخه ډیر اعلیٰ او اولیٰ دی، کله چی الله تعالیٰ دنیوی روزی د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ویشلی نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولی د دوی په تجویز سره سم وکړی وروسته له دی نه د مال او دولت او د مادی سامانونو د بی وقعتی او حقارت بیان فرمائی،

وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ
بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾
وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا

او که نه وی دغه (خطره) چی شی دا خلق ډله یوه (متفق په کفر) نو خامخا ګرځولی به مو وو هغه چا لره چی کافر کیږی په رحمٰن دپاره د کوټو د دوی چتونه له سپینو زرو او زینه پائی (به می هم له سپینو زرو ور جوړولی څو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (دپاره د حاجاتو خپلو) او دپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازی به وی او تختونه (به وو د سپینو زرو) چی پر هغو به ئی تکیی وهلی وی دوی او (له) سرو زرو

(نور د زينت شيان به مى هم ورلره وركړى ؤ)

تفسير : يعنى د الله تعالىٰ په نزد دغه دنيوى مال او دولت هيڅ قدر او اهميت نه لرى او نه د دنيوى مال اعطاء څه د قرب او د وجاهت عند الله دليل دى دا خو داسى بى قدره او حقير شى دى چى كه كوم خاص مصلحت مانع نه وى نو الله تعالىٰ د كفارو كوتو، چتونه، زينى، دروازى، درشائى، قلفونه، تختونه، چوكيگانى او نور اثاث البيت به ئى، گرد (تول) له سرو او سپينو زرو څخه جوړول مگر په دغه صورت كښى به خلقو د دغه وضعيت له ليدلو څخه چى كفارو ته دغسى اسباب او سامان ور په برخه كيږى عموماً د كفر لياره اختياروله (الا ماشاء الله) او دغه شى د الله تعالىٰ له مصلحته مخالف دى نو ځكه داسى ونه كره شوه. په حديث كښى راغلى دى چى كه د الله تعالىٰ په نزد د دنيا قدر د مياشى د يوه وزر په اندازه هم وى خو بيا هم كفارو ته به يو غريپ اوبه هم نه وركولى كيدى ښه كله چى يو شى د الله تعالىٰ په نزد دومره حقير وى نو هغه د سيادت او د وجاهت عند الله او د رسالت او نبوت معيار درول به تر كوم ځاى پورى صحيح وى. حضرت شاه صاحب ليكى «يعنى الله تعالىٰ كافر ئى پيدا كړ، چيرى خو هغه ته آرام وركړى، په آخرت كښى خو ورته دايمى عذاب دى. چيرى خو دوى ته آرام وروړسى. مگر كه داسى كيدى نو گردو (تولو) به د هم هغه كفر لياره غوره كوله.»

وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا ۚ وَالْءَاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾

او نه دا تول (مذكوره شيان) مگر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسيس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا دپاره د متقيانو دى.

تفسير : يعنى دنيوى عيش او عشرت او خوند كښى خو گرد (تول) سره شريكان دى مگر آخرت سره له خپلو ابدى نعماوو او آلاوو د متقينو دپاره مخصوص دى چى متقيان له الله جل جلاله څخه ويريږى او ځان له معاصيو ساتى.

وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾

او هر څوك چى اعراض كوى (سترگى پټوى) له ذكر يادولو (د قرآن) د رحمٰن مسلط به كړو مونږ پر هغه باندى يو شيطان پس هغه به له ده سره (دائمى) ملگرى وى (چى ئى لمسوى گناهونو ته او لغزوى ئى له سمى ليارى نه).

تفسير : يعنى هر څوک چى له رښتيا نصيحت او د الله تعالىٰ له ذکره او ياده اعراض کوى او مخ ترى اړوى پر ده باندى يو شيطان په خصوصى ډول (طريقه) سره مسلطوه شى چى تل تر تله ئى اغواء کوى او د ده په زړه کښى راز راز (قسم قسم) وسوسى اچوى دغه شيطان به تر دوزخ پورى هم د ده له ملګرتوبه لاس نه اخلى.

وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾

او بيشکه دغه (شيطانان) خامخا اړوى دغه خپل ملګرى له ليارى (د حق) او ګمان کوى (دغه سترګى پټوونکى کفار له حقه) داسى چى بيشکه دوى د سمى ليارى موندونکى دى.

تفسير : يعنى شياطين به تل د دوى مخه د نيکى له ليارى څخه نيسى، مګر د دوى عقلونه هم تر دى اندازى پورى مسخ کيږى چى هغه غلطه لياره د دوى په نظر کښى سمه لياره ښکارى او ښه ئى ګڼى. د بدى او د نيکى تميز هم په دوى کښى نه پاتى کيږى.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ ﴿٣٨﴾

تر هغه پورى چى راشى مونږ ته نو وبه وائى (دغه اعراض کوونکى خپل ملګرى ته) کاشکى چى وى په منځ زما او په منځ ستا کښى لرى والى له مشرقه تر مغربه پس بد ملګرى (ئى ته زما).

تفسير : يعنى هر کله چى د الله تعالىٰ په حضور کښى ورسيږى هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرګنديږى (ورښکاريږى) چى دغه ملګرى ئى څومره بد او خراب ملګرى وو هلته به له حسرته او قهره داسى وائى چى کاشکى زما او ستا په منځ کښى د مشرق او مغرب فاصله وى! او يوه شيبه به مى هم ستا په صحبت کښى نه وى تيره کړى.

اى کمبخته! اوس خو لږ شانى له ما څخه لرى شه!. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکى «يعنى په دنيا کښى د شيطان پر مشورو عمل کوى او هلته به د شيطان له ملګرتوبه افسوس او ارمان کوى. داسى شيطان رفيق چاته له پيريانو څخه او چا ته له انسانانو څخه وررسيږى.»

نو پاک الله اجل واعلىٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسى فرمائى

وَلَن يَنفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوی تاسی ته نن ورځ (له دی جهته) چې ظلم کړی دی تاسی (په شرک سره) دا چې بیشکه تاسی (سره له ملګرو خپلو) په عذاب کښې سره شریکان يئ (لکه چې په کفر کښې سره شریکان وئ)

تفسیر: د دنیا قاعده ده په کوم مصیبت کښې چې په عمومي ډول (طریقه) سره لوی او واړه ټول سره شریکان وی نو هغه لږ شانی سپک او آسان ورښکاری. مشهور متل دی چې «په ګډه مرګ کښې لویه چرچه وی» مګر په دوزخ کښې د تولو شیاطین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او ګډون کښې دوی ته هیڅ یوه فائده او ګټه نه وررسیږی، د عذاب شدت به دومره زیات وی چې په داسی سطحی خبرو له سره دوی نشی متسلی کیدی او دوی ته له هغه ځنی څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسیږی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی کفار به وائی چې د دوی له لاسه مونږ په دغه عذاب کښې اخته شوی یو ډیر ښه شو چې دوی هم له هغه څخه نجات ونه موند او تری بچ نشو. لیکن که هغه بل نیولی شوی دی نو د هغه له نیولو څخه ده ته څه فائده نه وررسیږی».

أَفَأَنتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَن كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۴۰﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ
بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿۴۱﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿۴۲﴾
فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۴۳﴾

آیا پس ته به (ای محمده!) آورول وکړی کڼو ته یا سمه لیاره به وښیی ړندو ته او هغه چا ته چې وی په ګمراهی ښکاره کښې پس که بیول وکړو مونږ خامخا پتا سره (په خوا د تعذیب د منکرینو) پس بیشکه مونږ له دوی نه انتقام اخیستونکی یو (په آخرت کښې) یا به وښیو تاته (په حیات ستا کښې) هغه (عذاب) چې وعده ئی کوو له دوی سره پس بیشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر یو (په هر حال کښې) پس منګلی خښې کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چې وحی کړی شوی دی تاته (ای محمده!) بیشکه ته پر لیاری سمی روان ئی (نو ژر به مطلب ته ورسیږی).

تفسیر : یعنی ړندو ته د حق لیاره ښوول، کڼو ته د حق غږ آورول، او هغو کسانو ته چې

په صريحي غلطي او گمراهي کښي سرگردانه حيرانه گرځي سمه صافه لياره ښوول او د کفر، شرک، شک او عصيان له تيارو څخه ئې د باندې ايستل او د هدايت پر لوی سرک ئې روانول، ستاسي په واک (قبضه) او اختيار کښي نشته که الله تعالیٰ اراده وفرمائي نو ستا په غږ کښي تأثير پيدا کوی. په هر حال تاسي داسي غم او انديښنه مه کوئ چي دغه گرد (تول) خلق ولي حق نه مني؟ او ولي خپله آخره خاتمه خرابوی؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپارئ! هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوی، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسي له وفاته وروسته واقع شو نو هغه به هم تاسي ته درښوول کيږی په هر صورت نه دوی زمونږ له واکه او اختياره وتلی او نه چيری تللی شی، او نه به مونږ دوی بی له سزا ورکولو خوشي پريږدو. ستاسي کار هم دا دی کومه وحی چي راغلی ده او کوم حکم چي تاسي ته درکړی شوی دی پر هغه په ډير مضبوطي سره ټينگ ولاړ اوسئ! او برابره خپله فريضه اداء کوئ، ځکه که د دنيا نور خلق پر بلي لياری لاړ شي نو ته د الله تعالیٰ په فضل او کرم سره پر سمه لياره روان ئې چي له هغه ځني يو قدم دی خوا يا هغي خوا ته د هيسته کيدلو ضرورت نه دی پاتي او نه د کوم هوا پرست په غوښتنه، هيله (اميد) آرزو او تمنا ته کوم بل لوری ته کتلی او التفات کولی شی.

وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ ۖ

او بيشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسير : يعني لوی قرآن د تاسي او ستاسي د قوم دپاره د خاص فضل او شرف سبب دی. له دی نه به لوی عزت او ښه نصيب څه وی چي د الله تعالیٰ کلام، او د گردی (تولی) دنيا د نجات او د فلاح ابدی دستورالعمل د دوی په ژبه نازل شوی دی. او د داسي مقدس کلام ړومبنی مخاطبان هم دوی دی. که دوی څه عقل او پوه ولری نو د دغه عظمی نعمت قدر دی وکړی! او د لوی قرآن چي د دوی لپاره يو قيمتدار د پند او نصيحت کتاب دی پر هداياتو دی تگ وکړی، او له نورو گردو (تولو) ځني دی ړومبی خپل ځانونه د دنيوی او آخروی سعاداتو وړ (لائق) او مستحق وگرځوی.

وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾

او ژر ده چي پوښتنه به وکړه شي له تاسي (په ورځ د قيامت کښي).

تفسير : يعني مخ کښي به د دی خبری پوښتنه کيږی چي تاسي د دغه عظمی نعمت څه قدر

کری ؤ؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکریه مو په څه شان سره اداء کړی وه؟.

وَسْـَٔلْ مَنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَآ اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اٰلِهَةً يُّعْبَدُوْنَ ﴿۴۵﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چی لیږلی مو دی پخوا له تا له رسولانو زمونږ (په شپه د معراج کښی یا له علماؤ د دوی) آیا مقرر کړی وو مونږ بی له رحمٰن نور معبودان چی عبادت به ئی کاوه.

تفسیر : یعنی ستاسی لیاره خو هم هغه ده چی د پخوانیو انبیاؤ لیاره وه هیڅ یوه نبی د شرک تعلیم نه دی ورکړی. او نه الله تعالیٰ په هیڅ یوه دین کښی شرکیه اعمال جائز درولی دی چی ماسواء الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شی. او دغه ارشاد چی پوښتنه وکړه یعنی هر کله چی له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چی د معراج په شپه کښی وشو یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ! په هر حال د تحقیق او تفتیش هومره ذرائع چی وی هغه گرد (تول) تر استعمال لاندی ونیسئ! له هغو څخه به په صاف ډول (طریقه) سره ثابتیږی چی په هیڅ سماوی دین کښی هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړی شوی.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَقَالَ اِنِّيْ رَسُوْلُ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۴۶﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمْ بِاٰيٰتِنَآ اِذَا هُمْ مِّنْهَا يَضْحَكُوْنَ ﴿۴۷﴾

او خامخا په تحقیق لیږلی وو مونږ موسیٰ سره له (نهو) دلائلو (د قدرت) زمونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته پس وویل (موسیٰ) بیشکه زه چی یم رسول د رب د عالمیانو یم پس کله چی راغی (موسیٰ) دوی ته سره له دلائلو (د قدرت) زمونږ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو (د قدرت زمونږ) به ئی خندل.

تفسیر : یعنی پر معجزاتو ئی توکی مسخری کولی.

وَمَا نُرِيْهِمْ مِّنْ اٰيَةٍ اِلَّا هِيَ اَكْبَرُ مِنْ اُخْتِهَا ز

او نه مو ښوده دوی ته (هيڅ دليل) له دلائلو (د عذاب) مگر چی هغه لوی وه له خوره د دی (يعنی له هغه تير عذابه)

تفسير : يعنی له يوه څخه بل د قدرت لوی دليل مو د موسیٰ عليه السلام د تصديق لپاره وښوده .

وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾

او نيولی وو مونږ دوی په عذاب سره دپاره د دی چی دوی راوگرځی (له کفره خپله).

تفسير : بالاخره مو هغه دلائل ورولیږل چی د عذاب يو شان رنگ د هغو په منځ کښی مرکوز ؤ لکه چی د جزء ۹ «الاعراف» په (١٦) رکوع ١٣٣ آيت کښی مذکور دی ﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلْجَرَادَ وَٱلْقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٍ مُّفَصَّلَٰتٍ ﴾ او له دی نه غرض دا وو څو دوی وويريږی او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وگرځوی نو هغوی بيرته ونه گرځيدل کله چی عذاب ئی وليد نو داسی فرياد ئی وکړ

وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ

او وويل (قبطيانو موسیٰ ته) ای ساحره !

تفسير : د دوی په محاوراتو کښی عالم ته به ئی «ساحر» ويل، څکه چی لوی علم د دوی په نزد هم دغه سحر وو. ښائی د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت، حضرت موسیٰ ئی په دغه ظاهری تعظيمی لقب سره بللی وی او له خپل باطنی خباثته ئی په دغه لوری هم اشاره کړی وی چی مونږ تر اوسه پوری تا د نبی په صفت نه پيژنو او تش دی د يوه ماهر کودگر (ساحر) په حيثيت گنو.

ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

وبوله زمونږ دپاره رب خپل په سبب د هغی وعدی (د الله) چی له تا سره ده (چی له مونږ لری کړی عذاب) بيشکه چی مونږ خامخا لياره موندونکی يو

(په ایمان راوړلو سره په تا باندی ای موسیٰ!).

تفسیر : یعنی د دعاء هغه طریقه چی تاته رب ستا ښوولی ده، او هغه عهد چی مونږ له تاسی سره کړی دی سم له هغه دعاء سره داسی وشو نو ضرور مونږ به هم پر سمه لیاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو نو سمه صافه لیاره به بیامومو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿٥٠﴾

پس کله چی لری مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسیٰ سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله)

تفسیر : یعنی څه مهال (وخت) چی هغه تکلیف مرتفع او د مصیبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو یو ځلی تولو سره له خپلو هغو مواعید څخه مخ واړوه او داسی ئی ورښکاره کړل چی مونږ له سره تاسره څه عهد او پیمان نه وو کړی او فی الحال ئی بیا مات کړ.

وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ
وَهَٰذِهِ الْأَنْهَٰرُ تَجْرِي مِن تَحْتِيٓ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او غږ وکړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل کښی (د جارچیانو په وسیله) وویل (فرعون) ای قومه زما! آیا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر او دغه ویالی چی بهیږی (او اصلی منبع ئی نیل دی) لاندی تر (مانی) زما آیا پس نه وینئ تاسی (دغه لوئی جاه او جلال زما).

تفسیر : په دغو اطرافو او حوالیو کښی د مصر حاکم ډیر لوی سړی ګڼانه کیده، او نهرونه ئی هم ده کینودلی وو، او د نیل اوبه ئی په هم دغو ویالو کښی غورځولی وی او خپل باغ ته ئی هم را ایستلی وی. مطلب دا چی سره د دغو سامانونو او وسائلو د موجودیت آیا زمونږ دغه حیثیت او وضعیت له دی خبری سره وړ (لائق) او متقاضی دی چی د موسیٰ علیه السلام په شان د یوه معمولی حیثیت والا خبرو ته غوږ ونیسو او غاړه ورته کیږدو.

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾

بلکه زه بهتر یم له دغه سړی (موسیٰ) چې هغه سپک (او حقیر) دی. او نه دی نژدې (دی ته چې) صاف بیان (د مطلب) وکړی.

تفسیر : یعنی له موسیٰ سره نه څه مال او دولت شته او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهری کمال تر دی چې په خبرو او اترو کښې ئې ژبه هم په صاف ډول (طریقه) سره نه چلیږی او تته کیږی.

فَلَوْلَآ أُلْقِيَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾

پس ولې نه غورځول کیږی په ده باندې وښې له سرو زرو یا ولې نه دی راغلی له ده سره پرښتې پیوسته (صف تړلی).

تفسیر : وائی چې فرعون به پخپله د جواهراتو وښې پخپلو لاسو کښې اچول او پر هر وزیر او امیر او مشر به ئې چې لطف او مهربانی کوله د هغه په لاسو کښې به ئې هم سم د ده له حال سره مناسب وښې اچول د ده په مخ کښې د ده لاوو لښکر صف تړلی وو. مطلب ئې دا کله چې مونږ چاته عزت ورکوو نو دغسې وضعیت ورسره کوو، نو آیا کله چې دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعی دی نو ولې د ده الله د ده په لاسو کښې وښې نه دی اچولې؟ او له ده سره ئې د ملائکو یو لښکر نه دی رالیږلی؟.

فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾

پس سپک بې عقل موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت ئې وکړه د هغه (فرعون په مطلب د ده کښې)، بیشکه چې دوی وو یو قوم فاسقان (نو وی مانه فرمان د فاسق).

تفسیر : یعنی په دغو چټیو (بیکارو) او غلطو تیرایستونکیو خبرو سره ئې له خپل تول قوم څخه ناپوهان جوړ کړی دی او هغه ټول احمقان د ده خبرو ته غوږ ږدی حقیقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانی له ابتداء څخه عادت او معتاد شوی وو دغه ئې اوس د هغه عصیان او طغیان دپاره یوه نوی حیله او پلمه (تدبیر) وګرځوله.

فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا

پس کله چې خفه کړو (په غضب ئی کړو) دوی مونږه (په ډیر طغیان خپل سره)

تفسیر : یعنی هم هغسی کارونه ئی وکړل چې په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کیږی.

انتقمنا منهم فاغرقنهم اجمعين ﴿٥٥﴾ فجعلنهم سلفا ومثلا للاخرين ﴿٥٦﴾

نو انتقام واخیست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحیره د قلزم کښې) پس ومو ګرځول دوی پیشوایان (دپاره د عبرت اخیستلو) او مثل دپاره د وروستنیو (خلقو تر قیامت پورې).

تفسیر : یعنی وروسته راتلونکیو نورو نسلونو ته د دوی قصه د یوی عبرتناکی پیښی په شان ذکر او بیانیږی.

ولما ضرب ابن مريم مثلا اذا قومك منه يصدون ﴿٥٧﴾ وقالوا ءالهتنا خير ام هو

او کله چې وګرځاوه شو څوی د مریمی مثل ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شور ماشور د خوشالتیا (او خندا) کوی او وائی (دغه کفار) آیا معبودان زمونږ غوره دی او که هغه غوره دی (هر کله چې عیسیٰ په دوزخ کښې شو خو زمونږ بتان دی هم په دوزخ کښې وی).

تفسیر : یعنی کله به چې د حضرت مسیح علیه السلام ذکر کیده نو د عربو مشرکانو به ډیر شور ماشور نبلاوه او راز راز (قسم قسم) غږونه به ئی پورته کول. په څینو روایاتو کښې راغلی دی. څه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آیت ولوست ﴿ انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم ﴾ جزء ۱۷ (د انبیاء ۷ رکوع ۹۸ آیت زمونږ د دغه تفسیر کښې) نو مشرکانو وویل چې نصاریٰ د حضرت مسیح علیه السلام عبادت کوی اوس راوښیه چې ستاسی په خیال زمونږ معبودان ښه دی؟ که حضرت مسیح علیه السلام ظاهر دی چې تاسی حضرت مسیح ته ښه وایئ کله چې حضرت مسیح (معاذ الله) د دی آیت په عموم کښې داخل دی نو خیر دی زمونږ معبودان دی هم

ورسره داخل وی په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی نبی الکریم یو ځلی فرمایلی وو «**لیس احد یعبد من دون الله فیه خیر**» نو کفارو وویل چی آیا په مسیح کښی هم څه خیر او ښیگڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چی د آیت او د رسول الله د دی الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چی مشرکان د هغوی په عبادت کښی لگیا وو او په دغو معبودینو کښی د دغی خبری قوت او قدرت هم نه وو چی د خپلو عابدینو جواب په لا او نعم سره ورکړی شی یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړی یا د خپلی بیزاری اعلان هغوی ته واوروی. مگر د دغو معترضینو منشاء تش جگړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشی او مجادلی خبری پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به ئی داسی خبری جوړولی چی د متکلم له مراده مخالفی وی، کله به ئی داسی ویل بس کړه! مونږ ته معلوم شو چی تاسی هم له مونږ څخه د خپل ځان هم هغسی عبادت غواړئ لکه چی نصاریٰ ئی مسیح علیه السلام ته کوی. ښائی چی کله به ئی داسی ویل چی پخپله قرآن د حضرت مسیح علیه السلام مثال داسی بیان کړی دی.

﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُن فَيَكُونُ﴾ جزء ۳ (د آل عمران ٦ رکوع) ٦٨ آیت

اوس وگورئ چی زمونږ معبودان ښه دی که مسیح علیه السلام تاسی ولی د مسیح ذکر په خیر سره کوئ او زمونږ معبودانو ته ردی بدی خبری کوئ او خدای زده چی نور به څه څه شیان ویل د دغو گردو (تولو) خبرو جواب وروسته له دی نه الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه داسی فرمائی.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥٩﴾

نه دی ترلی دوی دغه مثال تا لره مگر محض دپاره د مجادلی خصومت جگړی بلکه دوی یو قوم جگړه کوونکی دی (په هر کار کښی)، نه دی دغه (عیسیٰ) مگر یو بنده دی چی نعمت کړی ؤ مونږ پری او گرځولی مو وو دی یو مثل دپاره د بنی اسرآئیلو.

تفسیر : یعنی یواځی په هم دغه مسئله کښی د دوی دغه جگړی نه دی محدودی بلکه د دوی په طبیعت کښی جگړه او جنجال واقع دی سمی او صافی خبری هیڅ کله د دوی په مغزو کښی ځای نه نیسی، هم داسی مهملی او چتی (بیکاره) مباحثی او لری له مقصده جگړی راوباسی. چیری هغه شیاطین چی پر خلقو خپل عبادت اجرا کوی. او پر هغو دوی خوښیږی، یا هغه د تیږی (گتی) بیځانه بتان چی پر دغه بیخی قوت او قدرت نه لری چی خلق له کفره او شرکه منع کړی او چیری د لوی الله هغه مقبول بنده چی پری الله تعالیٰ خپل خاص فضل او کرم

فرمايلي او د بني اسرآئيلو د هدايت دپاره ئې درولي وو چې دى پخپله پر خپل عبوديت مقر وو او هم خپل امت ئې د وحدانيت په طرف باله او هغوى ته به ئې داسې ويل ﴿ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴾ نو آيا دغه مقبول بنده ته (العياذ بالله) «حصب جهنم» يا «ليس فيه خير» ويلي كيدى شي؟ يا د تيږو (ګټو) بتان له هغه سره برابرى او سيالي كولى شي؟ په ياد ئې ولرئ چې لوى قرآن هيڅ يوه بنده ته د الوهيت درجه نه وركوى. د ده ټول جهاد د هم دغه مضمون په خلاف دى. هو! داسې هم نشي كيدى چې محض د څو تنو احمقانو او ناپوهانو د ادعا په موجب چې ده ته د الوهيت نسبت كوى خپل دغه مقرب او مقبول بنده د تيږو (ګټو) له بتانو يا له نورو شريرانو سره برابر كړى.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

او كه اراده فرمائلي وى مونږ نو خامخا ګرځولي به مو وى په ځاى د تاسې پرښتې په ځمكه كښې چې خليفګانې شوى به وى.

تفسير : يعنې په عيسىٰ عليه السلام كښې د پرښتو لږ څه آثار وو لكه چې د «المائدة» او د «آل عمران» او د «كهف» د سورتونو په تفاسيرو كښې اشاره كړى شوى ده په دغومره يوه خبره هيڅوک نشي معبود كيدى. كه تاسې غواړئ نو ستاسې له نسله به مونږ هم داسې خلق پيدا كړو يا ستاسې په ځاى به له آسمانه پرښتې راښكته او په ځمكه كښې به ئې ودانې كړو. مونږ ته دغه ټول قدرت حاصل دى.

وَإِنَّهُ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بيشكه دغه (عيسىٰ) خامخا علامه نښه ده دپاره د قيامت (په اعتبار د نزول سره)

تفسير : يعنې د حضرت مسيح عليه السلام اول ځلي راتلل خو خاص د بني اسرآئيلو دپاره يوه د قدرت نښه وه چې بې له پلاره پيدا شو، او عجيبې او غريبې معجزې ئې ورښكاره كړى، او د ده دوهم ځلي راتګ به د قيامت له نښو څخه وى، د ده له نزوله به خلق معلوم كړى چې قيامت بيخي نژدى رارسيدلى دى.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُونِ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ

الشَّيْطٰنُ ۚ إِنَّهٗ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ﴿۶۲﴾

پس شک مه کوئ تاسی په (راتلو د) قیامت کښې او متابعت وکړئ زما (په توحید کښې) دغه لیاره ده سمه برابره (چې نه پرې گمراه کیږې هیڅوک) او نه دې اړوی تاسی شیطان (له دغې سمې لیارې) بیشکه چې (دغه شیطان) تاسی ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر : یعنی د قیامت په راتګ کښې شک مه کوئ! او د توحید او د ایمان پر هغې سمې لیارې چې زه ئې تاسی ته درښیم سم برابر لاړ شئ! نه چې ستاسی ازلی دښمن شیطان تاسی له هغې لیارې څخه منع کړی او مخه مو ونیسی.

وَلَمَّا جَآءَ عِيْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ تَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ ۚ

او کله چې راغی عیسیٰ په دلائلو ښکاره‌وو سره وویل (عیسیٰ) چې په تحقیق راغلی یم زه تاسی ته په حکمت (نبوت شریعت ښه درایت پخې خبرې) او دپاره د دې چې بیان کړم تاسی ته ځینی له هغو احکامو چې وئ تاسی چې اختلاف به مو کاوه په هغو کښې (له امورو د دین نه)

تفسیر : یعنی دینی خبرې یا ځینې هغه شیان چې د موسوی شریعت له طرفه حرام درولی شوی وو د هغه حلت بیان تاسو ته کوم کما جاء فی الرکوع (۵) آیت ۵۰ من سورة آل عمران ﴿وَلِاُحِلَّ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيْعُوْنِ ﴿۶۳﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ؕ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴿۶۴﴾

پس وویرېږئ له (عذابه د) الله او اطاعت وکړئ زما (په شرعیه ؤ امورو کښې). بیشکه الله هم هغه دی رب زما او رب ستاسو پس عبادت کوئ یواځې د دغه (الله او حکم ئې منئ) دغه لیاره ده سمه برابره.

تفسیر : دغه تعلیم وو د حضرت مسیح علیه السلام وګورئ چی په څومره صفائی او درستی سره ئی د واحد الله د ربوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی او هم دغه توحید، اتقاء او د رسول الله اطاعت ئی صراطالمستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصارىٰ) په منځ خپل کښی.

تفسیر : یعنی اختلاف واقع شو. یهودان تری منکران شول او نصرانیان پری قائلان شول بیا وروسته له دی نه نصرانیان هم سره څو ډلی شول، ځینی حضرت مسیح ته د الله تعالیٰ ځوی وائی ځینی له دری خدایانو یو خدای ورته وائی، ځینی یو څه وائی او ځینی بل څه وائی د حضرت مسیح علیه السلام پر اصلی تعلیم خو پر تن هم نه دی پاتی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾

پس افسوس هلاک خرابی ده دپاره د هغو کسانو چی ظلم ئی کړی دی (په باب د عیسیٰ کښی) له عذابه د ورځی درد ورکوونکی. آیا منتظر دی (دغه احزاب یا کفار د مکی یعنی نه دی) مګر قیامت ته چی رابه شی دوی ته یو ناڅاپه او دوی به نه پوهیږی (په وخت د راتلو ئی قبلالظهور).

تفسیر : یعنی له داسی ښکاره ؤ او واضحو بیاناتو او هدایاتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکی نه دی نو بالاخر دوی د څه شی په انتظار کښی دی؟ د دوی د دغه وضعیت او احوال له لیدلو څخه داسی ویل کیدی شی چی که قیامت یو ځلی ناڅاپه د دوی پر سرونو ودریږی نو هلته به ئی ومنی. حال دا چی د هغه وخت منل له سره په درد نه خوری او مفید نه واقع کیږی.

الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کښې په دغه ورځ (د قیامت کښې) ځینې د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وی مګر (پاتې به وی دوستی) د متقیانو.

تفسیر : په دغه ورځ کښې به دوست له دوست څخه لرې تیښتی نه چې زه هم د ده په شامت ونیولی شم د دنیا دغه ګردی (تولی) دوستی او محبت او خپلوی به سره منقطع کیږی انسان به افسوس او ارمان کوی چه ولی می له هغه شریر سری سره دوستی کړی وه چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کښې اخته شوم په دغه وخت کښې به ډیر خوږ او مین محبوب هم د خپلی خوړی او مینی محبوبی له لیدلو څنې ویریږی به او یو د بل له لیدلو څخه به بیزاره وی. هو! د هغو کسانو محبت او دوستی به په کار ورځی چې خاص د الله دپاره وی. او نداء به وکړه شی پر دغو مؤمنانو باندی د الله اعظم شانه واکرم برهانه له جانبه داسی چې

يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾

ای بندګانو زما نشته هیڅ ویره پر تاسی نن ورځ او نه به تاسی غمجن کیږئ.

تفسیر : یعنی نه د وړاندی ویره او نه به د وروستی غم اندیښنه ورسره وی. او د دوی صفت دغه دی

الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾

هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی په آیتونو زمونږ او وو دوی مسلمانان (په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی په زړه سره ئې یقین وکړ او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره ئې د ده احکام په ځای راوړل او د اطاعت او انابت غاړه ئې ورته کیښوده. له دی ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږی لکه چې د جبریل علیه السلام په حدیث کښې د دی مفصل بیان شوی دی. بیا به وویلی شی دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چې

اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ

مِّن ذَهَبٍ وَّأَكْوَابٍ ۖ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ ۖ

ننوځئ (اى زما مؤمنانو بندګانو) جنت ته تاسى او ښځى ستاسى چى خوشاله به كړل شئ. ګرځولى كيږى به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتيانو كاسى ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلائى) صراحى ګانى او (وى به دوى ته) په دغه (جنت) كښى هغه شيزونه چى خواهش كوى د هغو نفسونه (د دوى) او چى خوند اخلى سترګى (د دوى ترى).

تفسير : له تولو څخه هغه اعلىٰ او اولىٰ شيز چى ترى سترګى په ليدلو سره رنى او يخى او زړونه آرامى او هوسائى (راحت) مومى د الله تعالىٰ لقاء رزقنا الله تعالىٰ بفضله ومنه.

وَأَنتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

او تاسى په دغه جنت كښى هميشه اوسيدونكى يئ. او دغه جنت دى هغه چى په ميراث دركړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نيكو عملونو) چى وئ تاسى چى كول به مو په دنيا كښى.

تفسير : يعنى ستاسى د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسى ته بيا دروړسيده او دغه د الله تعالىٰ فضل او مرحمت او ستاسى د اعمالو بركت دى.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ
فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾

شته تاسى ته په دغه (جنت) كښى (ښى غورى منتخبى) ميوى ډيرى چى له هغو څخه به ئى خورئ تاسى. بيشكه چى مجرمان (كافران) په عذاب د دوزخ كښى به هميشه پاتى كيدونكى وى نه به سپكاوه شى له دوى څنى (عذاب) او دوى به په دغه عذاب كښى ساكت ناامیده وى (له نجاته او نشاطه).

تفسير : يعنى عذاب به نه كوم وخت ملتوى كيږى او نه سپكاوه شى. دوزخيان به ناامیده كيږى چى اوس په هيڅ صورت له دى ځايه نشو وتلى او نه د وتلو څه سبيل او لياره شته.

وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوْا هُمُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۷۶﴾

او نه دی کړی مونږ ظلم پر دوی ولیکن دوی وو هم دوی ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره)

تفسیر : یعنی مونږ په دنیا کښی د نیکی او بدی هره خوا او هر پلو دوی ته ښوولی او پوهولی وو او انبیاؤ الله می لیږلی وو او پر دوی می د حجت اتمام کړی وو او هیڅ یو معقول عذر می دوی ته باقی نه وو پریښی خو سره له هغه دوی ونه منل او له خپلو تیریو او زیاتو شخه ئی لاس وانه خیست. که داسی ظالمینو او متجاوزینو ته سزا ورکړه شی نو څوک دغی سزا ته ظلم ویلی شی.؟

وَنَادَوْا يٰمٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ؕ

او غږ به وکړی (جهنمیان) چی ای مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دی وکړی پر مونږ رب ستا (د مرګ)

تفسیر : «مالک» د هغی پرښتی نوم دی چی پر دوزخ مؤکله ده او د اور داروغه ورته ویلی شی. دوزخیان به ده ته غږ کوی او ناری به وهی چی مونږ نه مرو او نه خلاصی مومو ته دی خپل رب ته ووایه چی یو ځلی دی مونږ ته عذاب راکړی او کار مو دی له بیخه تمام کړی. ګواکی له نجاته بی هیلی او مأیوس کیږی او د مرګ په ارمان کښی لویږی.

قَالَ اِنَّكُمْ مّٰكِثُوْنَ ﴿۷۷﴾

وبه وائی (ملک خازن پس له زرو کلو په جواب د دوی) چی بیشکه تاسی (ژوندی) پاتی کیدونکی یئ (په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی له چغو او شورماشور څخه هیڅ فائده نه دررسیږی تاسی په هم دغه خپل حال تل ترتله پاتی کیدونکی یئ. وائی چی دوزخیان به تر یو زر کاله چغی وهی، ناری سوری به کوی بالاخر دوی ته به داسی یو جواب اوراوه شی او د الله اجل واعلیٰ شانه واکرم واعظم برهانه له جانبه داسی ویلی کیږی

لَقَدْ جِئْنٰكُمْ بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿۷۸﴾

خامخا به تحقیق راغلی وو مونږ تاسی ته (په وسیله د انبیاؤ) په حق سره ولیکن زیاتره ستاسی حق لره بد ګنونکی یئ (چی حق به مو نه قبلاوه).

تفسیر : یعنی هغه سزا تاسی ته پر دغه جرم درکړی شوی ده چی تاسی علی‌الاکثر د صداقت او حقانیت په خلاف اقدامات کول او زیات له تاسی د ږندو په شان په هغه پسی لویدلی وئ.

أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾

بلکه محکم کړی دی (کفارو په خلاف د انبیاؤ) یو کار پس بیشکه مونږ هم محکم کوونکی یو (د تدبیر خپل).

تفسیر : د عربو کفار زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز (قسم قسم) پلمی (تدبیرونه) او حیلی جوړولی او قسم په قسم پټ تدبیرونه به ئی سره ترل مګر د الله تعالیٰ خفیه تدبیر د دوی پر دغو ګردو (تولو) پلمو (تدبیرونو) باندی اوبه بهولی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کفارو ګردو (تولو) سره یو ځای داسی مشوره او جرګه کړی وه چی زمونږ له تغافله د دغه نبی کار پرمخ تګ وکړ او ډیر ترقی ئی وموندله وروسته له دی نه هر یو سړی چی د ده په دین کښی داخلیږی ښائی چی د هغه نور خپلوان هغه ووهی او تر هغه پوری ئی وډبوی څو بیرته مرتد شی او هر یو اجنبی سړی چی دغه ښار ته ننوځی ښائی چی هغه په دغو خبره خبردار کړی شی څو د دغه سړی شاو خوا ونه ګرځی او له سره ورنژدی نشی» دغه خبری دوی پخپلو منځو کښی سره غوته کړی او الله تعالیٰ داسی اراده وفرمایله چی متدرجاً دوی ته ذلت او رسوائی او خپل دین او رسول ته عروج او ترقی ورکوم لکه چی بالاخر د پاک الله اراده غالبه وګرځیده.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم ۚ بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾

آیا ګمان کوونکی دی (کفار) چی بیشکه مونږ نه آورو پټی خبری د دوی او پټی مشوری د دوی (نه ده داسی) بلکه آورو ئی او رسولان زمونږ (چی حفظه ملکی دی) له دوی سره دی چی لیکی (تول اعمال د دوی)

تفسیر : یعنی دوی د زړونو پر اسرارو، نیاتو او پټو خبرو مونږ پوهیږو او د دوی پټی جرګی او مشوری مونږ آورو او سم د حکومت د انتظامی ضابطی سره زمونږ پرښتی (کراماً کاتبین) د دوی ګرد (تول) اعمال لیکی دغه ګرد (تول) دفاتر به د قیامت په ورځ ورواندی کیږی.

قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَابِدِينَ ﴿٨١﴾

ووايه (اى محمده ! دوى ته) كه وى (بالفرض والتقدير لكه چى تاسى وايئ) رحمٰن ته ولد (ځوى لور) پس زه به (دغه ولد لره) ړومبنى له عبادت كوونكيو وم (خو الله له ګردو (تولو) عيوبو څخه پاک دى ولد نه لرى).

تفسير : يعنى له دى نه لوى ظلم به بل څه وى چى الله تعالىٰ ته ځامن او لونى تجويزوئ، تاسى وايئ كه په فرض محال سره الله تعالىٰ اولاد درلودى (لرلى) نو ړومبنى سړى به زه وم چى د ده د اولاد عبادت به مى كاوه ځكه چى په دنيا كښى زه له ګردو (تولو) ځنى زيات د الله تعالىٰ عبادت كوونكى يم او هر چاته چى هومره زياته علاقه له الله تعالىٰ سره وى په هم هغه تناسب بنائى د ده له اولاد سره ئى هم وى. بيا څه مهال (وخت) چى زه سره له اول العابدين توبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قائل نه يم نو تاسى څرنګه د پاک الله داسى منونكى يئ چى د ده تر فرضى اولاده حقوق هم منئ؟.

تنبيه : ځينو مفسرينو د دى آيت مطلب داسى ليكلى دى. «كه ستاسى په اعتقاد كښى د الله تعالىٰ كوم اولاد وى نو په ياد ئى ولرئ چى زه ستاسى په مقابل كښى د هغه واحد الله تعالىٰ عبادت كوونكى يم چى له اولاد او احفاد او نورو بشرى صفاتو څخه پاک او منزه دى. ځينو د «عابد» معنى په جاحد «منكر» سره كړى ده. يعنى له دى فاسدى عقيدى څخه له ګردو (تولو) څخه ړومبنى انكار كوونكى او ترديد كوونكى يم. او د ځينو نورو په نزد «ان» نافيه ده يعنى رحمٰن هيڅ اولاد نه لرى. مګر دغه قول څه زيات قوى نه دى. نور احتمالات هم شته چى دلته د هغو تولو د استيعاب ځاى نشته. والله تعالىٰ اعلم. اوس الله تعالىٰ د خپل ذات پاكى داسى فرمائى

سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾

پاكى ده رب د آسمانونو ته او (رب د) ځمكى ته رب د عرش ته له هغه څه چى بيانوى (دوى ورته چى نسبت د ولد او شرک او نور عيوب دى).

تفسير : يعنى د هغو خبرو نسبت چى دغه خلق الله تعالىٰ ته كوى، مثلاً اولاد او نور، له هغو ګردو (تولو) ځنى د الله تعالىٰ ذات پورته او منزه دى. د ده په ذات كښى د دى خبرى له سره امكان نشته چى معاذ الله د چا پلار يا ځوى شى.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾

پس پرېږده دوی چې غوټې وهي (په باطلو خبرو) او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړی شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کښې د عذاب).

تفسیر : یعنې دوی د غفلت او حماقت په نشو کښې هر څه چټې (بیکاره) او چپولې خبرې چې کوي ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجه او التفات مه کوئ! دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوي عیش او عشرت او چرچو او ننداړو کښې خپلې ورځې تیروي. بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده چې په هغې کښې دوی ته د دوی دغه بې‌ادبۍ او ګستاخۍ او نور شرارتونه یو په یو وروړاندې کېږي او د هغو په مقابل به دوی د هر یوه د خوند او مزې څکونکي وي.

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَٰهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَٰهٌ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په آسمانونو کښې معبود دی او په ځمکه کښې معبود او هم دی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسیر : یعنې نه په آسمان کښې پرښتې، لمر، قمر، او ستورې معبود ګرځیدی شي او نه په ځمکه کښې اصنام، اوثان او بتان او نور. د ګردو (ټولو) علویاتو او سفلیاتو او مافیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالیٰ دی چې له فرشه تر عرشه پورې د ګردو (ټولو) اشیاؤ مالک او خالق دی. او د ټولو اکوانو او امکنهٔ، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کښې دی او (خاص) له هم ده سره دی علم د قیامت.

تفسیر : یعنې قیامت کله راځي؟ د دې خبرې علم یوازې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت الله اجل واعلیٰ شانه واعظم واکرم برهانه سره دی.

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾

او خاص هم دغه (الله) ته به بیرته بیولی شئ (تول قیامت ته له پاره د جزاء)

تفسیر : یعني کله چي هلته ورسیږئ د گردو (تولو) حسناتو او سیئاتو حساب او کتاب به مو کیږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسیږي.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾

او اختیار نه لري هغه معبودان چي دوی ئې عبادت کوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لکه چي منکران گمان کوي) مگر هغه څوک چي شاهدي ئې ویلې وي (په ژبه) په حقه سره حال دا چي دوی پوهیږي (او علم ئې وي پر هغو باندي په زړه سره)

تفسیر : یعني دومره سپارښت کولی شي، هر هغه چا چي له خپل علم سره موافق د اسلام حق کښي د یوه حرف سپارښت نشي کیدی. دغومره سپارښت به هم هغه صالحین وکړي چي د دوی په رښتین توب خبردار وي او په دی باندي ښه پوهیږي چي دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دي، نورو ته به داسي اجازه نه وي.

وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾

او قسم دی که وپوښتي ته دوی چي چا پیدا کړي دي دغه (عابدان او معبودان) نو خامخا وبه وائي هرومرو (خامخا) دوی چي الله (پیدا کړي دي) پس کوم طرف ته گرځول کیږي دغه (مشرکان له عبادت د الله)

تفسیر : یعني کله چي پیدا کوونکی هم دغه یو الله دی نو د بندگی او د عبادت مستحق ولې نور شول؟ عبادت د انتهائي تذلل نوم دی او دغه تذلل د هغه ذات دپاره ښائي چه وکړی چي د انتهائي عظمت او جبروت څښتن (خاوند) دی. دیر د تعجب ځای دی چي دوی مقدمات تسلیموي لیکن د هغو له نتایجو څخه منکران کیږي.

وَقِيلِهِ يَا رَبِّ إِنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

او (قسم دی) پر دغی وینا د دغه (رسول) چی ای رب زما بیشکه دغه (قریشي منکران) یو قوم دی چی ایمان نه راوړی دوی (په مومن به شیانو باندی)

تفسیر : یعنی د نبی دغه وینا هم الله تعالیٰ ته معلومه ده. د ده پر دغه د اخلاصو التجا او له درده ډک غږ باندی الله قسم یادوی چی الله به هرومرو (خامخا) له ده سره امداد او مرسته کوی او پخپل فضل او مرحمت سره ئی حتماً غالب، مظفر او منصور گرځوی. وفرمائل الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چی

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلٰمٌ

پس مخ وگرځوه له دوی (او طمع پریکړه له ایمانه د دوی) او ووایه (ای محمده! دوی ته غواړم له شره ستا) سلامتی.

تفسیر : یعنی غم مه خوره! او زیات په دوی پسی مه لویږه! محض د دعوت او تبلیغ فریضه دی اداء کوه! نو بیا له دوی ځنی خپل مخ وگرځوه! او ووایه ښه ده که تاسی زما خبرو ته غوږ نه ږدئ نو زما سلام دی وی تاسی ته.
(وکان هذا قبل الامر بالقتال).

فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ ع

پس ژر ده چی پوه به شی دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر : یعنی بالاخره دوی ته به دغه خبره ښکاریږی چی دوی په څرنگه یوی لوئ غلطی کښی لویدلی وو؟ لکه چی پر خپلو دغو تیروتو باندی ځینی کسان لږ څه په هم دغه جهان کښی پوه شوی هم دی خو د هغه پوره تکمیل په آخرت کښی کیدونکی دی.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله و توفیقه فلله الحمد والمنة

سورة الدخان مكية وهى تسع وخمسون آية وثلاث ركوعات
رقم تلاوتها (٤٤) تسلسلها حسب النزول (٦٤) نزلت بعد سورة «الزخرف»

د «الدخان» سورت مكي دى (٥٩) آيت درى ركوع لرى په تلاوت كښې (٤٤) او په نزول كښې (٦٤)
سورت دى وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حمٓ ﴿١﴾ وَٱلۡكِتَٰبِ ٱلۡمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ

قسم دى پر دغه كتاب ښكاره كوونكى (د دينى احكامو) چې بيشكه مونږ نازل كړى مو دى هغه په شپه بركتناكه كښې.

تفسير : د «بركت شپه» د قدر شپه ده كما قال الله تعالىٰ فى سورة القدر ﴿إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ﴾ چې د رمضان المبارك په مياشت كښې واقع ده له قوله تعالىٰ ﴿شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ﴾ (د البقرة (٢٣) ركوع) ١٨٥ آيت په دغه شپه كښې عظيم الشان قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل كړى شوى دى او بيا له هغه ځاى متدرجاً په درويشتو كلونو كښې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم نازل شوى دى. هم په هم دغه شپه كښې پر رسول الله مبارك د پاك قرآن ابتدائى نزول شروع شوى دى.

إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾

بيشكه مونږ يو ويروونكى (په راليږلو د دغه قرآن).

تفسير : يعنى آورول هميشه زمونږ كار او دستور وو چې له هغه سره موافق دغه پاك قرآن هم نازل شوى دى.

فِيهَا يُفۡرَقُ كُلُّ أَمۡرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمۡرٗا مِّنۡ عِندِنَآۚ

په دغه (شپه) كښې بيانوه شي بيلاوه شي هر كار حكمتناك (داسى تينګ چې نه بدليږى) حكم له نزده زمونږ

تفسير : يعني د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد (ټول) د حکمت او د مصلحت ډکی قاطعي او لايتغيري فيصلې په دغې عظيم‌الشاني شپې کښې له لوح محفوظ څخه نقل کيږي او هغو پرښتو ته سپارلې کيږي چې د تکويناتو په شعبو کښې کار کوي. له ځينو رواياتو څخه معلوميږي چې هغه د شعبان المعظم پنځلسمه شپه ده چې ورته د «برآءة» شپه وائي ممکن دی چې له دغه وخته د دې کار ابتداء او د قدر په شپه انتهاء مومي، والله اعلم.

إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝٥

بېشکه موږ يو لېږونکي (د رسولانو).

تفسير : يعني (موږ لېږونکي يو د) پرښتي پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي لکه چې جبرئيل عليه السلام ئې سره له پاک قرآن محمد صلی الله عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم ته وليږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝٦

دپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا بېشکه الله هم دی دی ښه اوريدونکی د (ټولو) اقوالو ښه عالم (په ټولو احوالو)

تفسير : يعني الله تعالیٰ د ټول عالم له ګردو (ټولو) حالاتو څخه باخبر دی د دوی غږ او دعاء اوري، ځکه په عين ضرورت کښې ئې خاتم النبيين صلی الله عليه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم دپاره ئې د لوی رحمت په شان وليږه.

رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ۝٧

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شيانو چې په منځ د دوی کښې دي که چيري يئ تاسي يقين کوونکي (نو يقين وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسير : يعني که په تاسي کښې پر کوم شي د يقين لرلو صلاحيت وي نو له ګردو (ټولو) شيانو څخه ړومبی شی د يقين کولو قابل د الله تعالیٰ عمومي ربوبيت دی چې د هغه آثار په هر هر ذره کښې له روښاني ورځې څخه زيات ښکاره او څرګند دی. او د حضرت محمد رسول الله

صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِۦ وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾

نشته لائق د عبادت بل هیڅوک مګر هم دی دی چی ژوندی کوی او وژل کوی (دغه الله) رب ستاسی دی او رب د پلرونو ړومبنیو ستاسی دی.

تفسیر : یعنی چی د هغه الله په قبضه کښی ژوندی کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه د قدرت په لاس کښی وی او ګرد (تول) اولین او آخرین ئی تر پالنی او تربیت لاندی دی آیا ما سواء له هغه د بل چا عبادت او بندګی جایزه ده؟ دغه یو داسی صاف او ښکاره حقیقت دی چی په هغه کښی د شک او شبهی هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾

(یقین نه کوی) بلکه دوی په شک کښی دی (له بعث نه) چی لوبی مسخری کوونکی دی (په مؤمن به شیانو).

تفسیر : یعنی د دغو واضحه وو ښښو او دلائلو اقتضاء خو داسی وه چی دغو خلقو به هغه منل مګر سره له هغه دوی ئی نه منی بلکه دوی د توحید او د نورو حقه ؤ عقائدو له طرفه په شکوکو او شبهو کښی لویدلی دی او په دنیوی عیش او عشرت او لهو او لعبو کښی سره مصروف او لګیا دی، او د اخروی اندیښنی څخه بیخی بی فکره دی چی د حق په طلب کښی مشغول شی او په هغه کار له غور او فکر څخه کار واخلی. دوی په دغه شک او شبهه کښی دی چی تل به دوی هم داسی اوسیږی او له سره له الله تعالیٰ سره د مخامخ کیدلو په فکر او اندیښنه کښی نه دی نو ځکه د نصیحت پر خبرو توکی او مسخری کوی، او پری خاندی او ملندی وهی.

فَٱرْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِى ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى ٱلنَّاسَ ۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾

پس منتظر اوسه (ای محمده ! دوی ته) په هغه ورځ چی راشی دا آسمان په لوګی ښکاره سره چی پټ به کړی تول مخلوق، (وبه وائی دوی) دغه عذاب

ډير دردناک دی.

تفسير : له «لوګی» څخه دلته څه مراد دی؟ په دغه مورد کښی د اسلافو دوه قوله دی. ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او نور وائی چی قيامت ته نژدی به يو لوګی پورته کيږی چی ګرد (تول) خلق به پټوی. نيکو سړيو ته به د ده ډير لږ خفيف څه اثر د زکام په شان ورسيږی. او د کفارو او منافقينو په ستونيو او دماغو کښی ننوځی او بی هوشه کوی ئی. دلته هم هغه لوګی مراد دی. ښائی دغه لوګی هم هغه د سماواتو ماده وی چه د هغه ذکر په ﴿ ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ﴾ کښی شوی دی. ګواکی آسمان تحليل او د خپل اصلی حالت په طرف عود کوی. او دغه به ئی ابتداء وی والله تعالیٰ اعلم. ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په ډير قوت سره ادعا کوی. چی له دغه آيت څخه مراد هغه لوګی نه دی چی د قيامت له علائمو څخه دی. بلکه رسول الله مبارک کله چی د قريشو له تمرد او طغيان څخه په تنګ شو نو دعا ئی وفرمايله چی الله جل جلاله پر دوی تر اووو کلو پوری مسلسل قحط مسلط کړ هم هغسی چی د يوسف عليه السلام په زمانه کښی پر مصريانو مسلط شوی وو لکه چی قحط پر دوی مسلط شو چی مکيانو به په هغه کښی له مردارو او له پوستکو او له هډوکو څخه خوړل غالباً په هم دغه دوران کښی د «يمامه» رئيس ثمامه بن اثال رضی الله تعالیٰ عنه په اسلام سره مشرف شو او د ماکولاتو د هغو ګودامونو ليږل ئی منع کړل چی له هغه ځايه معظمی مکی ته تلل. الغرض مکيان د لوږی له لاسه مړه کيدل. او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چی د مسلسلی وچکالی او قحط په زمانه کښی به د جو يعنی د ځمکی او آسمان په منځ کښی لوګی په شان دوړی او غبار په نظر راځی. او برسيره په دی د اوږده مدت د باران د نه ووريدلو څخه ګردو غبار او دوړی له ځمکی څخه پورته کيږی او د آسمان په لوری د لوګی په شان لويی او سپيری دوړی تری معلوميږی. چی هغه ئی دلته په «دخان» سره تعبير فرمايلی دی. په دغه تقرير په «يغشی الناس» کښی به له خلقو څخه مراد مکيان وی. ګواکی دغه يو پخوا ويل ؤ چی پوره شو کما يدل عليه قوله تعالیٰ ﴿ فَارْتَقِبْ ﴾

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

ای ربه زمونږ لری کړه له مونږ دغه عذاب بيشکه مونږ ايمان راوړونکی يو.

تفسير : يعنی کله چی په هغه عذاب کښی مبتلا کيږی نو داسی به وائی چی اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه وروسته له دی نه مو توبه ده! اوس مونږ ته پوره يقين حاصل شو. بيا به طغيان او شرارت نه کوو او پاخه مسلمانان کيږو وروسته له دی نه د دغی خبری الله اعظم برهانه واکرم شانه داسی جواب فرمائی:

أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾

چیرته به نفع ورسوی دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چی په تحقیق راغلی ؤ دوی ته رسول ښکاره بیانوونکی بیا هم داسی وګرځیدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه) او وویل (کفارو) ده ته ښوونه کړی شوه ده (د قرآن له بل چانه) لیونی دی.

تفسیر : یعنی اوس له پوهیدلو او له نصیحت څخه د فائدی اخیستلو موقع چیری پاتی ده په هغه وخت کښی مو دغه پندونه ونه منل چی زمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحه وو هدایاتو درغلی وو هلته به مو داسی ویل چی دغه لیونی دی کله به مو ویل چی دی دغه خبری له بل چا څخه زده کوی او بیا د هغه له مخی دغه کتاب جوړوی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د تفسیر سره سم د دی آیت مطلب داسی شو او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق معنی به ئی داسی وی چی مکیان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنګ شول او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ئی غوښتنه وکړه چی دغه آفت له مونږ څخه لری کړئ په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چی ابوسفیان او نورو مشرکانو د رسول الله په حضور کښی عرض او فریاد وکړ چی تاسی خو فرمائی چی زه رحمة للعالمین یم او دغه دی ستا قوم له قحط او د وچکالی له لاسه تباه او فنا کیږی نو مونږ تاسی ته د مرحمت او شفقت او د قرابت وسائط در وړاندی کوو څو د دغه مصیبت د لری کیدلو دپاره دعاء وکړئ که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو نو مونږ تول سره ایمان راوړو لکه چی د دوی په دعاء سره باران وشو او له یمامی څخه د غلی کوم ګودامونه چی منع کړی شوی ؤ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بیرته جاری شول مګر سره له دی هم دوی مسلمانان نه شول د هم دی په نسبت فرمائی ﴿أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ﴾ یعنی دغه خلق د دغی خبری له سره منونکی نه دی په دغه قسم شیانو دوی په زرهاؤ تأویلات له خپله ځانه جوړوی هغه شیان چی بیخی لکه د لمر په شان عیان او روښان دی یعنی ستاسی نبوت دوی نه منی او تاسی ته د مجنون نسبت کوی او ځینی داسی وائی چی دی له هغه رومی مریی څخه ځنی خبری زده کوی او بیا ئی پخپل عبارت سره اداء کوی. له داسی متعصبو معاندینو څخه د کوم شی د پوهیدلو څه توقع کیدی شی؟.

إِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا ۚ إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾

بیشکه مونږ لری کوونکی یو د دغه عذاب (په دعاء د نبی) لږ مدت بیشکه

تاسی بیرته ګرځیدونکی یئ (کفر خپل ته).

تفسیر : یعني که مونږ د لږ څه مدت له مخې له دوی ځنې عذاب لرې کړو دوی به بیا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوې چې پخوا له دې نه به ئې کول او د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه له تفسیر سره موافق به ئې داسې مطلب کیږي درواخلئ مونږ د لږ څه مدت له مخې دغه عذاب له دوی ځنې لرې کوو تاسې وګورئ چې دوی به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کښې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾

(یاده کړه) هغه ورځ چې وبه نیسو مونږ (دغه کفار) په نیولو سختو لویو سره بیشکه مونږ انتقام اخیستونکي یو (په دغه ورځ کښې).

تفسیر : د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په نزد به لویه نیونه په قیامت کښې وی غرض دا دی چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بیرته کیدونکی دی. د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په نزد له لوئی نیونی څخه د «بدر» غزا مراده ده چې په دغې غزوی کښې له کفارو څخه بدل او انتقام واخیست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقیق ازمویلی وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون او راغلی ؤ دوی ته رسول (موسیٰ) عزتمند (په نزد د الله).

تفسیر : یعني د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه د دوی امتحان واخیست شو چې آیا دوی د الله تعالیٰ پیغام قبلوی که نه؟.

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

(او وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله،

تفسیر : یعني د الله تعالیٰ بندګان خپل مریان مه ګرځوئ! بنی اسرائیلو ته له مریتوبه آزادی ورکړئ! او ماته ئې وسپارئ چې هر چیرې زما خوښه وی دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾ وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي آتِيكُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾

بیشکه زه تاسی ته رسول مکرم امانتگر یم او (وویل موسیٰ فرعونیانو ته) چی سرکشی مه کوئ پر الله (په اهانت د وحی) بیشکه چی زه راوړونکی یم تاسی ته د برهان حجت دلیل ښکاره واضح.

تفسیر : «برهان، حجت، دلیل ښکاره واضح» هغه معجزات دی چی موسیٰ علیه السلام ښوول لکه عصا یدبیضاء یعنی (همسا) او «سپین لاس» او نور.

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾

تفسیر : او وویل موسیٰ فرعونیانو ته چی بیشکه زه پناه نیسم په رب خپل او په رب ستاسی له دی نه چی سنگسار کړئ تاسی ما.

تفسیر : په دغه سره ئی د دوی د هغو ویرولو جواب ورکړ، یعنی ما ستاسی له ظلم او ایذاء څخه د الله تعالیٰ پناه حاصله کړی ده. هغه زما په حمایت کښی دی او د الله تعالیٰ پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾

او که ایمان نه راوړئ تاسی (ای فرعونیانو!) پر ما پس په څنگ شئ (له ما پریږدئ ما).

تفسیر : یعنی که زما خبره نه منئ نو اقلا ماته څه ضرر او ایذاء مه رسوئ! او په دغه سره خپل جرم مه درنوئ.

خیر نه دی بی هیلی یم شر دی رانه لری کړه!

حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی چی خپل قوم بوځم ته می لیاره مه نیسه!»

فَدَعَا رَبَّهُ أَنَّ هَٰؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِي لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾

پس دعاء وکړه (موسیٰ) رب خپل ته داسي چې بیشکه دغه (قبطیان) یو قوم دی ګنهګاران (کافران). (نو وفرمایل الله موسیٰ ته چې) پس بوځه بندګان زما (سبطیان) د شپې بیشکه تاسي متبوع یئ (د قبطیانو).

تفسیر : یعني بالاخر مجبور شو او د الله تعالیٰ په حضور کښي ئې عرض او فریاد وکړ چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخیستونکي نه دي نو اوس ته زمونږ او د دوی په منځ کښي فیصله وکړه! د ده دعاء فوراً مستجابه او پر حضرت موسیٰ علیه السلام امر وشو چې بې د فرعونیانو له اطلاعه له بني اسرآئیلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ! ځکه چې د ګهیځ (سحر) له مخې به دوی وروسته له دې نه چې ستاسي له تګه خبر شي نو د تاسي د تعاقب دپاره درپسي وځي لیکن په یاد ئې ولرئ چې په لیاره کښي ستاسي په مخ کښي تریخ سیند درځي چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دي خوا او هغې خوا لرې کیږي او په منځ کښي وچه صافه لیاره تاسي ته پیدا کیږي چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لیارې تیریږئ.

وَاتۡرُكِ الۡبَحۡرَ رَهۡوًا ؕ اِنَّهُمۡ جُنۡدٌ مُّغۡرَقُوۡنَ ﴿۲۴﴾

او پریږده بحر سیند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بیشکه دوی لښکري دي ډوبې کړې شوی.

تفسیر : یعني د دغي خبرې په فکر او اندیښنې کښې مه اوسه! دغه لیاره چې د الله تعالیٰ په قدرت په دغه سیند کښي شوې ده بیرته پاتې نشي پریږده چې دغه لیاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي څو فرعون او فرعونیان ئې وګوري او پر تاسي پسې د راتلو همت او ځغرد (جراءت) وکړي، لکه چې هغوی هم په هم دغې وچې کښي ننوتل، کله چې تول د سیند منځ ته ورسیدل، دلته الله تعالیٰ د سمندر اوبو ته حکم ورکړ چې بیا سره یو ځای شي، او په دغه ترتیب سره هغه ګرد (تول) لاو لښکر ډوب او مغروق کړ. نو فرمائي الله اکرم شانه واعظم برهانه چې:

كَمۡ تَرَكُوۡا مِنۡ جَنّٰتٍ وَّعُيُوۡنٍ ﴿۲۵﴾ وَّزُرُوۡعٍ وَّمَقَامٍ كَرِيۡمٍ ﴿۲۶﴾ ۙ
وَّنَعۡمَةٍ كَانُوۡا فِيۡهَا فٰكِهِيۡنَ ﴿۲۷﴾ ۙ كَذٰلِكَ ۟ وَاَوۡرَثۡنٰهَا قَوۡمًا اٰخَرِيۡنَ ﴿۲۸﴾

څومره ډیر پریښودل دوی له باغونو او (له) چینو (د اوبو) او (له) فصلونو او ځایونه عمده مخصوص ښائسته او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسائی

(آرام) سامان) په هغو (نعمتونو) کښې خوشال خوندور. هم داسې (هلاک کوو مونږ له مکذبینو) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبطیانو) ته.

تفسیر : یعنې د بنی اسرآئیلو په لاسونو کښې ئې ورکړ، لکه چې د «شعرآء» په سورت کښې دی له دی نه معلوم شو چې د فرعون د غرقیدلو شخه وروسته د بنی اسرآئیلو تصرفات او مداخله په مصر کښې شروع شوله او که دغه ثابت نشی مطلب به ئې داسې وی د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو شخه پاتې وو هم هغسې شیان مونږ بنی اسرآئیلو ته هم ورکړل والله اعلم.

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاک د دوی) باندی آسمانونو او ځمکې.

تفسیر : په روایاتو کښې راغلی دی چې د مؤمن د وفات په تقریب کښې د آسمان هغه دروازه ژاړی چې له هغی شخه به ده ته روزی نازلیده یا هغه دروازه چې په هغې کښې د ده صالح عمل پورته ختوت او هغه ځمکه به هم ژاړی چې ده به پری لمونځ کاوه یعنی افسوس چې هغه سعادت له مونږ ځنې واخیست شو کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته نو په ده پسې به آسمان یا ځمکه ولې ژاړی؟ بلکه ممکن دی چې د دوی پر مرګ خوښ هم شی چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ اخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى الْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾

او نه وو دوی مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بنی اسرایلو ته له عذاب سپکوونکی (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو) بیشکه دغه (فرعون) وو سرکشه متکبر له مسرفینو له حده تیریدونکی سر غړوونکی (په شرک کښې) او خامخا په تحقیق غوره کړی مو وو دغه (بنیٓ اسرآئیل) په علم خپل پر خلقو (د زمانی د دوی).

تفسیر : یعنی اګر که د بني اسرآئیلو کمزوری او نواقص هم مونږ ته معلوم وو خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغی زمانی پر ګردو (تولو) خلقو فضیلت ورکړ او ځینی جزئیه فضائل خو هم هغه دی چی تر نن پوری د بل هیڅ قوم په برخه نه دی شوی مثلاً د ډیرو انبیاو په دوی کښی مبعوثیدل.

وَاٰتَیْنٰهُمْ مِّنَ الْاٰیٰتِ مَا فِیْهِ بَلٰٓؤٌا مُّبِیْنٌ ﴿۳۳﴾

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسیٰ) هغه (نعمت) چی په هغو کښی ازمائش مدد ؤ ښکاره.

تفسیر : یعنی د حضرت موسیٰ علیه السلام په ذریعه مثلاً د «من او سلویٰ» نزول د وریځو سیوری غورځول وغیر ذلک.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَیَقُوْلُوْنَ ﴿۳۴﴾ اِنْ هِیَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُوْلٰی وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِیْنَ ﴿۳۵﴾

بیشکه دغه (کفار) خامخا وائی چی نه دی دغه عاقبت زمونږ مګر هم دا ړومبی مرګ زمونږ دی (په دنیا کښی) او نه یو مونږ راپورته کړی شوی (له قبورو).

تفسیر : په منځ کښی د حضرت موسیٰ علیه السلام د قوم ذکر استطراداً راغلی وو، له دی ځایه بیا د رسول الله د قوم تذکره شروع کیږی. یعنی دوی وائی چی زمونږ اخری حالت فقط هم دغه دی چی موت پر مونږ راځی هر کله چی مړه شو نو وروسته له مرګه بیا نو نوری خبری اتری له سره نه دی پیښیدونکی. او له موجوده ژوندون څخه ما سواء بل ژوندون بیخی نشته حشر او نشر ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چیری کیږی؟

فَاْتُوْا بِاٰبَآئِنَآ اِنْ کُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۳۶﴾

پس (ژوندی) راولیٔ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی صادقین رښتینی (په دغی وینا خپله کښی).

تفسیر : یعنی رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وائی که تاسی پخپلی دغی وینا کښی

يئ او دغه عقيده مو صحيحه وى چى وروسته له مرگه بيا ژوندون هم شته. نو ډيره ښه ده تاسى خو زمونږ دغه مړه شوى پلرونه او نيكه گان راژوندى كړئ چى مونږ ئى پخپلو سترگو سره ووينو او په كيفيت ئى وپوهيږو.

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ لا

(نو فرمائى الله چى) آيا دغه (قريش) غوره دى (په مال او قوت كښې) كه قوم د «تبع»؟

تفسير : «تبع» د يمن د باچا لقب وو چى د ده حكومت پر سبا، حضر موت او نورو تولو وو «تبع» ډير تير شوى دى الله تعالىٰ ښه عالم دى چى دلته ترى كوم يو مراد دى؟ په هر حال دومره ترى ظاهر شو چى دغه قوم د ډير قوت او قدرت خاوندان وو چى د خپل طغيان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو. ابن كثير رحمة الله عليه له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوى چى د هغه ذكر د سبا په سورت كښې تير شوى دى. والله اعلم.

وَّالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ اَهْلَكْنٰهُمْ اِنَّهُمْ كَانُوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿۳۷﴾

او هغه كسان چى پخوا تير شوى وو له دغو (قوم د تبع لكه عاد او ثمود بلكه قوى نه وو په مال او قوت نو سره له هغه هم) هلاک كړل مونږ دوى بيشكه دوى وو گنهگاران (كافران منكران له بعثه او له قيامته)

تفسير : مثلاً عاد او ثمود او نور. الله تعالىٰ دغه تول د دوى د گناهونو په بدل هلاک او تباه كړل، آيا تاسى له دوى نه بهتر زيات زورور طاقتور يئ چى نه مو هلاكوى؟ يا مو نه شى هلاكولى؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لٰعِبِيْنَ ﴿۳۸﴾ مَا خَلَقْنٰهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۹﴾

او نه دى پيدا كړى مونږ آسمانونه او ځمكه او تول هغه شيان چى په منځ د دغو دواړو كښې دى حال دا چى لوبى كوونكى يو (يعنى عبث) نه دى پيدا

کړی مونږ دغه دواړه مگر په حقه سره ولیکن زیاتره د دغو (مشرکانو) نه پوهیږی (په دی چی فعل د حکیم هیڅیری له حکمته خالی نه وی).

تفسیر : یعنی نه می دی پیدا کړی دغه تول علویات او سفلیات بی مطلب او عبث، او دغه لویه کارخانه د څه لوبو او تماشو دپاره نه ده جوړه شوی بلکه په ډیر لوی حکمت سره پیدا کړی شوی ده چی د هغی نتیجه ضرور یوه ورځ څرگندیږی (ښکاره کیږی) چی هم دغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (قیامت په منځ د خلقو کښی) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د تولو (چی په دغه ورځ کښی د تولو حساب په یوه وخت کښی کیږی). هغه ورځ چی دفع به نشی کولی هیڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هیڅ شی (له عذابه) او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړی شی (او نه مرسته (مدد) رسیدی شی) مگر هغه څوک چی رحم پری وکړی الله (چی مومنان دی) بیشکه الله هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر : یعنی بس پر هم هغه چا چی الله تعالیٰ رحمت وکړی هم هغه به نجات مومی کما ورد فی الحدیث «الا ان یتغمدنی الله برحمته».

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾

بیشکه (میوه د) ونی د زقوم طعام خواړه د (ډیر لویو) گنهگارانو (کافرانو) دی.

تفسیر : یعنی د کومی ادنٰی مشابهت لامله (له وجی) ورته «زقوم» چی په اردو ورته (سیهند) وائی ویلی شوی دی که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی لکه چی د جنت ځینی نعمتونه له دنیوی نعمتونو سره اسم اشتراک لری هم داسی د دوزخ په نسبت هم وپوهیږۍ.

كَالْمُهْلِ ۚ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾

په شان د مس (او ژیړ) ویلی کړی شوی (توری ختی د تیلو) چی ایشیږی په ګېډو کښی په شان د ایشیدلو اوبو خوټیدونکیو (وبه فرمائی الله خازنانو د دوزخ ته چی) ونیسئ دی پس راکاږئ دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسیر : دغه د «خذوه» حکم به هغو پرښتو ته کیږی چی د مجرمینو په تعذیب ماموری دی.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾

بیا ورتوئی کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ایشیدلو اوبو

تفسیر : دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لیاری د دوی ګېډو ته ننوځی او د دوی کلمی پری کوی او د هغو توتی د باندی لویږی (اعاذنا الله منه!)

ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾

(وبه ویل شی ده لره) وڅکه (دغه عذاب) بیشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وی (په زعم خپل).

تفسیر : یعنی ته خو هم هغه ئی چی په دنیا کښی ځان لوی معزز او مکرم ګڼانه او خپل مشرتوب او سرداری به دی ثابتوله اوس دی هغه مشرتوب چیری لاړ؟.

إِنَّ هَٰذَا مَا كُنتُم بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾

بیشکه چی دغه عذاب هغه دی چی وئ تاسی چی په ده کښی به مو شک کاوه.

تفسیر : یعنی تاسی کله داسی یقین او باور درلود (لرلو) چی له دغه ورځی سره به مخامخ کیږئ تاسی په دغه شک او شبهه کښی وئ چی فقط مونږ هم دلته لوبی او چرچی کوو، او په هم

دغی مشغولتیا کښې خپل عمر تیروو. کله چې مړه شو. نو له خاورو سره ګډوډ کیږی، او وروسته له هغه بل هیڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی اوس خو مو پخپلو سترګو ولیدی چې هغه تولی خبری رښتیا وی چې انبیاء علیهم السلام به د هغو بیان تاسی ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بیشکه چې متقیان به په ځای د امن کښې وی (له تولو مکروهاتو).

تفسیر : یعنی هغه کسان چې دلته له الله تعالیٰ څخه ویریږی هلته به داده هوسا (آرام) او مطمئن اوسیږی او هیڅ ډول (طریقه) خوف او غم به دوی ته نه رسیږی.

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چینو کښې چې اغوندی به (دوی جامی) له وریښمو نازکو او له وریښمو پیړو (غتو) په دی حال کښې چې سره مخامخ به ناست وی.

تفسیر : یعنی د دوی پوښاک (لباس) به له نریو او پریرو وریښمینو کالیو (کپړو) څخه وی او یو جنتی به له بل جنتی څخه له سره اعراض نه کوی او مخ به تری نه اړوی او بی تکلفه لکه ډیر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کینی او خبری اتری به سره کوی.

كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾

هم داسی به وی (بی تغیره او بی تبدیلی) او ملګری به کړو مونږ دوی له پیغلو سپینو پوستو غتو (ښایسته) سترګو سره.

تفسیر : یعنی له دوی سره به د دوی جوړی (ښځی) یو ځای کوی.

يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ آمِنِينَ ﴿٥٥﴾

غواړی به دوی په دغه (جنت) کښې له هر قسم میوی حال دا چې په امن کښې به وی له (انقطاع او ضرر د میوو او هر مکروه نه)

تفسیر : یعنی هره هغه میوه چې د دوی په زړه کښې وګرځي او دوی ئې وغواړي فوراً دوی ته ورحاضروله کیږي او هیڅ یو فکر او اندیښنه به له دوی سره نوی په پوره زړه جمعي او اطمینان سره به ئې خوري او څښي او مسرور به اوسیږي.

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَىٰ ۖ

نه به څکي دوی په دغه جنت کښې مرګ مګر خو هغه مرګ ړومبنی (چې تیر شوی دی په دنیا کښې).

تفسیر : یعنی هغه موت چې پخوا له دی نه راغلي وو اوس وروسته له دی نه به له سره مرګ او درد تاسې ته نه راځي دائم به په هم دغه عیش او نشاط کښې خوښ او خوشال اوسیږئ چې نه ستاسې خوندور ژوندون ته څه فناء او زوال رسیږي، او نه د هغه وسائلو او وسائطو ته.

وَوَقَاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) هم دا بری دی ډیر لوی.

تفسیر : یعنی له دی نه به بل لوی بری او کامیابي څه شي کیدی شي چې د الله تعالیٰ له عذابه محفوظ او مأمون پاتې وي او تر ابدالاباد پوری د الطافو او افضالو مورد ګرځي!.

فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

پس بیشکه هم دا خبره ده چې آسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا دپاره د دی چې دوی پند واخلي (ښه وپوهیږي او ایمان پرې راوړي).

تفسیر : یعنی پخپلې مورنی ژبې سره به اسانی پرې پوهیږي او یاد ئې کړي.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾ ع

پس منتظر اوسه ته (هلاک د دوی ته) بیشکه دوی هم منتظر دی (هلاک د تاته).

تفسیر : یعنی که دوی ونه پوهیږی نو تاسی څو ورځی انتظار وکړئ د دوی بد انجام د دوی په مخ کښی راتلونکی دی. دوی خو د دغی خبری په انتظار کښی دی که کومه بده پیښه پر تاسی واقعه شی. لیکن تاسی هم د دوی اخری خاتمی ته وګوری، چی هغوی ته څه څه شیان ور د مخه کیدونکی دی؟.

تمت سورة الدخان بفضل الله تعالیٰ فلله الحمد والمنة

سورة الجاثية مكية الا آية (١٤) فمدنية وهى سبع و ثلاثون آية و اربع ركوعات.
رقم تلاوتها (٤٥) تسلسلها حسب النزول (٦٥) نزلت بعد سورة الدخان.

د الجاثیة» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (١٤) آیتونو څخه چی مدنی دی (٣٧) آیت (٤) رکوع لری په تلاوت کښی
(٤٥) او په نزول کښی (٦٥) سورت دی وروسته د «الدخان» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حٰمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٢﴾ اِنَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٣﴾

نازلیدل د کتاب له طرفه د الله دی چی ډیر غالب قوی دی ښه حکمت والا دی. بیشکه په (پیدایښت د) آسمانونو کښی او په ځمکی کښی خامخا ډیر دلائل (د قدرت) دی مؤمنانو ته.

تفسیر : یعنی که انسان ومنی نو په هم دغه د ځمکی او د آسمانونو په پیدا کولو او د دوی په دغه منظم او محکم نظام او قوام کښی له غور او فکر کولو څخه پر دغه خبره په ښه شان سره

پوهيدی شی چی خامخا د دغو علويه وو او سفليه وو موجوداتو داسی پيدا کوونکی او ساتونکی شته چی دغه ئی پخپل کامل قدرت او حکمت سره په دغسی محاسن او مزايا سره جوړه کړی دی او پخپل لامحدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوی.

«البعرة تدل على البعير، وأثر الأقدام تدل على المسير، فكيف لا يدل هذا النظام العجيب الغريب على الصانع اللطيف الخبير»

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَابَّةٍ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾

او په پيدا کولو (د هر يوه) ستاسی کښی او په هغه څه کښی چی خواره (تيت) کړی دی (الله په ځمکه کښی) له هر قسم دابی (خوځيدونکيو) دير دلائل (د قدرت او استدلال) دی دپاره (د هغه) قوم چی يقين کوی (پر بعث باندی).

تفسير : يعنی که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکښانو (جاندارو) او ذوی الارواحو په خلقت کښی غور او فکر وکړی نو د عرفان او ايقان تر درجو پوری رسوونکی په زرهاو دلائل او نښی په نظر ورځی چی هر يو ئی لوی برهان او قوی استدلال دی په وجود د الله العالمين.

وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن رِّزْقٍ

او په اختلاف د شپی او د ورځی (په تياره او رنا، تزئيد او تنقيص او نورو کښی) او په هغه کښی چی نازل کړی دی الله له (له طرفه د) آسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير : يعنی اوبه ئی د آسمانه له طرفه رانازلی کړی چی د رزق او روزی ماده ده.

فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ آيَاتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾

پس (الله) ژوندی کړی ده په دی (اوبو) سره ځمکه پس له مرګه (وچوالی) د هغی او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل (د قدرت) دی دپاره د (هغه) قوم چی عقل چلوی.

تفسير : يعنی که لږ څه هم له پوه او عقل څخه کار واخلئ نو دغه درمعلوميږی چی دغه امور

پرته (علاوه) د هغه زبردست قادر او حکیم له قوته او قدرته د بل هیچا په واک (قبضه) او اختیار کښې نشته. لکه چې پخوا له دی نه په ځو ځو ځایونو کښې د دی مفصل تقریر لیکلی دی.

تِلْكَ اٰيٰتُ اللّٰهِ نَتْلُوْهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۚ فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَ اللّٰهِ وَاٰيٰتِهٖ يُؤْمِنُوْنَ ﴿٦﴾

دغه (علامی د قدرت لوی) دلائل (د قدرت) د الله دی چې لولو ئی مونږ په تا باندی په حقه سره پس پر کومه یوه خبره پس له (خبری) د الله (قرآن) او پس له دلایلو (د قدرت) د الله ایمان به راوړی دوی؟ (بلکه نه ئی راوړی).

تفسیر : یعنی له ما سواء الله څخه بل کوم شی د بندګی او عبادت وړ (لائق) او مستحق دی؟ او بغیر د الله له خبرو څنی بل کوم کلام د آوریدلو او منلو قابل دی؟ کله چې د داسی لوی مالک داسی رښتیا او صافی او سمی خبری هم کوم بد بخت نه قبلوی نو بالاخر دوی د کوم شی په انتظار کښې دی چې هغه به بیا منی.؟

وَيْلٌ لِّكُلِّ اَفَّاكٍ اَثِيْمٍ ﴿٧﴾ يَّسْمَعُ اٰيٰتِ اللّٰهِ تُتْلٰى عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَاَنْ لَّمْ يَسْمَعْهَا ۚ

خرابی هلاک افسوس دی هر دروغ تړونکی ګنهګار ته چې آوری آیتونه (د قدرت د) الله چې لوستل کیږی پر ده بیا لا ښه کلک شی (په کفر خپل) په دی حال کښې چې متکبر (ګرځیدونکی وی له ایمانه) دی لکه چې ئی نه دی آوریدلی هغه (آیتونه).

تفسیر : یعنی د ضد او غرور له سببه د الله تعالیٰ خبری نه اوری او تکبر او لوئی ورته اجازه نه ورکوی چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلی کله چې حقه او رښتیا خبره آوری داسی تری مخ اړوی لکه چې له سره ئی نه وی آوریدلی.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝٨ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا ۚ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝٩

پس زیری ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) زمونږ پر يوه څه شي نو نيسي ئې په توکو او مسخرو دغه (دروغجنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر : يعني څرنګه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي نو د هغه سزاوي به هم دوی ته سره له سخت اهانت او ذلت وررسيږي چې ذکر ئې دغه دی.

مِنْ وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ ۖ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا شَيْئًا وَلَا مَا اتَّخَذُوا
مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ ۚ

وروسته له (مرګه) د دوی دوزخ دی او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه څيز چې کسب کړی وي دوی هيڅ څيز (له عذابه) او نه (به دفعه کوي) هغه بتان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان (معبودان).

تفسیر : يعني اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته په کار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسواء الله څخه معبودان دوستان او رفيقان ګرځولي شوي وو او له هغوی څخه ئې د ډير امداد او اعانت توقعات هم درلودل (لرل).

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝١٠ هَٰذَا هُدًى ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ
عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ۝١١

او شته دوی ته عذاب ډير لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدايت دی او هغه کسان چې کافران شوي دي په آيتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډير سخت) عذاب درد رسوونکی نه.

تفسیر : یعنی دغه لوی عظیم‌الشان برکت او ستر هدایت دی چی د هر راز (قسم) ښو او بدو لیاری او چاری انسانانو ته ښیی، هر هغه څوک چی د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه منی او هغه دی خپل ځان د دیر سخت غلیظ او دردناک عذاب ګاللو (برداشت کولو) دپاره آماده او تیار کړی!.

اَللّٰهُ الَّذِیْ سَخَّرَ لَکُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِیَ الْفُلْکُ فِیْهِ بِاَمْرِهٖ

الله هغه (ذات) دی چی مسخر (تابع) کړی ئی دی تاسی ته بحر سیند دپاره د دی چی ګرځی بیړی په دغه (بحر) کښې په امر حکم د الله سره.

تفسیر : یعنی د سمندر په شان مخلوق مو تاسی ته داسی تابع او مسخر ګرځولی دی چی تاسی بلا تکلفه د خپلو بیړیو او جهازونو په وسیله پری ګرځئ! او له میلونو میلونو ژورو (دوبو) اوبو له پاسه پری تیریږئ او له یوی وچی څخه بلی وچی ته پری رسیږئ!.

وَلِتَبْتَغُوْا مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّکُمْ تَشْکُرُوْنَ ﴿۱۲﴾

او دپاره د دی چی طلب کوئ تاسی له فضله د الله او دپاره د دی چی شکر ئی وباسئ.

تفسیر : یعنی بحری تجارت وکړئ!، یا ښکار وکړئ!، یا د ده له منځه مرغلری او نور شیان وباسئ! او د دغو ګردو (تولو) منافعو او فوائدو د حاصلولو په وخت کښې هغه حقیقی منعم مه هیروئ! او د ده حق اداء کړئ او قدر ئی په ښه شان سره وپیژنئ! او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره ئی شکریه اداء کړئ!.

وَسَخَّرَ لَکُمْ مَّا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ جَمِیْعًا مِّنْهُ

او په کار لګولی مسخر کړی ئی دی تاسی ته هر هغه شیان چی په آسمانونو کښې دی (لکه لمر قمر نجوم) او هر هغه شیان چی په ځمکه کښې دی (لکه اوبه خاوره او حیوانات او نور) تول (مسخر) له (طرفه د) الله (دی).

تفسیر : یعنی پخپل حکم او قدرت سره ئی دغه ګرد (تول) شیان ستاسی په کار کښې لګولی دی. دغه د الله تعالیٰ لویه مهربانی او فضل دی چی دغسی عظیم الشان مخلوقات ئی د انسانانو

د خدمت، منفعت او چرچو دپاره په كار كښې لګولي دي.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ ﴿۱۳﴾

بيشكه په دغه (تسخير) كښې خامخا لوى دلائل (د قدرت) دي دپاره د هغه قوم چې فكر كوى (په دغو مخلوقاتو كښې).

تفسير : كه انسان فكر او غور وكړى نو پوهيدلى شي چې دغه شي د ده له توانه، قوته او قدرته وتلي وو، محض د الله تعالىٰ په فضل او د ده د كامل قدرت په بركت دغه ګرد (تول) شيان زمونږ په كارونو كښې بوخت (مشغول) او لګيا دي. نو لامحاله زمونږ دپاره هم دغه كار په كار دى چې په كوم كار كښې مشغول او لګيا شو. او هغه كار هم دا دى چې خپل عمر د هغه حقيقى منعم او على‌الاطلاق محسن په عبادت او اطاعت كښې تير كړو چې زمونږ خالق او مالك دى او پخپل مستعار حيات كښې يوه شيبه هم د الله تعالىٰ له ياده غافل نشو څو په هغه سره زمونږ عاقبت مسعود شي.

قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ

ووايه (اى محمده!) هغو كسانو ته چې ايمان ئې راوړى دى چې مغفرت (ببښنه) وكړى (د آزار) هغو كسانو ته چې اميد نه لرى د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسير : له «ايام الله» يعنى د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي چې په هغو كښې الله تعالىٰ خپلو دښمنانو ته كومه خاصه سزا وركړى يا پر خپلو بندګانو كوم مخصوص انعام او اكرام ابذال او احسان وكړى لهٰذا له ﴿قُلْ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يَغْفِرُوْا لِلَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ اَيَّامَ اللّٰهِ﴾ څخه هغه كفار مراد دي چې د الله تعالىٰ له رحمت څخه بيخي نااميده او د ده له عذابه بيخي بې فكره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ﴿۱۴﴾

دپاره د دې چې جزاء وركړى (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوى چې كسب كول به ئې.

تفسير : يعنى اى مسلمانانو تاسې د دوى د بدل او انتقام اخيستلو په فكر كښې مه اوسئ! د

هغوى معامله پاک الله ته وسپارئ! هغه پخپله دوى ته د دوى پر شرارتونو كافى او پوره سزا وركوى او د مؤمنينو د صبر، تحمل عفوى او تيريدلو مناسبه صله هم وركوى.

مَنۡ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفۡسِهٖ ۚ وَمَنۡ اَسَآءَ فَعَلَيۡهَا ۫

هر هغه څوک چې وكړى (كوم كار) نيک نو (وكړ ده دا كار) دپاره (د نفع) د ځان خپل او هر هغه څوک (چې وكړى كوم كار) بد پس پر هم ده دى (وبال او ضرر ئى).

تفسير : يعنى د ښو كارونو مناسبه صله هغو كار كوونكيو ته رسيدونكى ده الله تعالىٰ هغه ته هيڅ ضرورت نه لرى او بدى كوونكى پخپله په خپل حق كښى خراب تخم شندى او كرى ئى او د نقصان په فكر كښى اوسى او هر كار او عمل چې كوى په دغه علم قصد او نيت سره ئى وكړى چې د هغه نفع او نقصان دواړه زما خپل ځان ته رسيدونكى دى.

ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمۡ تُرۡجَعُوۡنَ ﴿۱۵﴾

بيا خاص رب ستاسى ته به بيول كيږئ (په قيامت كښى لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسير : يعنى څه مهال (وخت) چې هلته ورسيږى نو د دوى تول ښيگنه (فائده) او خرابى د دوى په مخه ورځى او هر يو به د خپلو اعمالو او چارو نتيجه او سزا ومومى او د خپل عمل د ميوى خوند به وڅكى.

وَلَقَدۡ اٰتَيۡنَا بَنِىۡۤ اِسۡرَآءِيۡلَ الۡكِتٰبَ وَالۡحُكۡمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقۡنٰهُمۡ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ

او خامخا په تحقيق وركړى وو مونږ بنى اسرآئيلو (اولادى د يعقوب) ته كتاب (توريت) او حكم (په تورات په مابين د خلقو كښى) او نبوت (موسىٰ او هارون ته له دوى نه) او روزى كړى مو وه دوى ته له څيزونو پاكو حلالو (لكه من او سلوىٰ).

تفسیر : یعنی توریت ئی ورکړ، او سلطنت، یا د فیصلی قوت یا د پوهنی خبری، یا د دین پوه ئی ورعطا کړه او ډیر زیات انبیاؤ الله ئی په تاسی کښی مبعوث کړل دغه خو روحانی غذا وه که جسمانی غذا ته وګورئ هغه ئی هم په کثرت او افراط سره تاسی ته ورعطاء کړی ده تر دی چی «من او سلویٰ» ئی هم پر تاسی نازل کړل.

وَفَضَّلۡنَٰهُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾

او فضیلت ورکړی وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانی خپلی).

تفسیر : یعنی د هغی زمانی پر ګردو (تولو) خلقو دوی ته کلی فضیلت حاصل وو او د ځینو جزئیه ؤ فضائلو په اعتبار نو د هغی زمانی قید لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتی کیږی.

وَءَاتَيۡنَٰهُم بَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِۖ

او ورکړی وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له دینی احکامو)

تفسیر : یعنی نهایت واضح او مفصل احکام، یا ښکاره واضح معجزات چی د دین په باب کښی د حجت او برهان په شان وړاندی کول کیږی.

فَمَا ٱخۡتَلَفُوٓاْ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡعِلۡمُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقۡضِي بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُواْ فِيهِ يَخۡتَلِفُونَ ﴿١٧﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دین کښی) مګر پس له هغه چی راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چی وو په منځ د دوی کښی بیشکه رب ستا به حکم وکړی په منځ د دوی (او ستاسی) کښی په ورځ د قیامت په هغه شی کښی چی وو دوی چی په هغه کښی به ئی سره اختلاف کاوه.

تفسیر : یعنی تاسی له ضده او عناده او له خپل نفسانیته اصلی کتاب پریښی دی او بیشماره فرقی جوړی شوی دی چی د دوی عملی فیصلی به د قیامت په ورځ کیږی. او هلته به دوی ته ښه

معلوم او دغه پته به ولگیږی چې د دوی منشاء ماسواء د نفس پاللو او هووا او هوس خوښولو بل هیڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنٰكَ عَلٰى شَرِيْعَةٍ مِّنَ الْاَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَآءَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿١٨﴾

بیا مو وګرځولی ته ولاړ پر شریعت ارته لیاره له کاره د دین پس متابعت وکړه د هغه او متابعت مه کوه د آرزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهیږی دوی (په حقیقت د توحید).

تفسیر: یعنی د دغو اختلافاتو او د ګوند (دلی) او ګوندبازی (دله بازئ) په موجودیت کښې مونږ تاسی د دین په صحیحه لیاری قائم کړئ. نو تاسی ته او ستاسی امت ته لازم دی چې پر دغی سمی صافی برابری لیاری باندی برابر او مستقیم واوسئ! او هیڅ کله په خطاء او تیروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ مثلاً د دوی غوښتنه داسی ده چې تاسی د دوی د طعن، تشنیع، ظلم او تعدی څخه په تنګ راشئ او د دعوت او تبلیغ له کارونو څخه لاس واخلئ! یا په مسلمانانو کښې هم داسی تفریق او اختلاف ولویږی چې دوی پخپله په هغه کښې اخته او مبتلا دی. په دغه صورت کښې واجب دی چې د دوی دغسی غوښتنی بیخی پائمالی او خرابی کړی شی؟.

اِنَّهُمْ لَنْ يُّغْنُوْا عَنْكَ مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا ؕ

بیشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړی تا له (عذابه د) هیڅ شی،.

تفسیر : یعنی د دوی په طرف ستاسی متمایل کیدل تاسی ته د الله تعالیٰ په نزد هیڅ په درد نه خوری او په کار نه درځی.

وَاِنَّ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴿١٩﴾

او بیشکه چې ظالمان ځینی د دوی دوستان (کار جوړونکی) دی د ځینو نورو او الله ولی دوست دی د متقیانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير : يعني منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې ليارې کفارو رفيق او ملګري له سره نشي کيدی. دوی خو د الله تعالیٰ مطيع بندګان دي. او الله تعالیٰ هم د دوی رفيق ناصر او مددګار دی. لازم دی چې دوی پر هغې سمې ليارې لاړ شي او پر هم هغې باندې اعتماد او توکل ولري.

هٰذَا بَصَآئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّوقِنُونَ ﴿٢٠﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي دپاره د خلقو او هدايت ليار ښوونه دی او رحمت دی دپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندې).

تفسير : يعني دغه قرآن پر ډير بصيرت زياتونکيو حقايقو مشتمل دی خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي او د برې او کاميابۍ ليارې هغوی ته ښيي او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړي او په ښه شان سره پرې عامل شي نو د دوی په حق کښې په خصوصي ډول (طريقه) سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾

آيا ګمان کوي هغه کسان چې کړې دي بد کارونه (د شرک او کفر) د دې چې وبه ګرځوو مونږ دوی (په آخرت کښې) په شان د هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی او کړي ئې دي ښه (عملونه) برابر (او يو شانې) به وي ژوندون د دوی او مرګ د دوی (بلکه نه دي برابر) بد دی هغه چې حکم کوي دوی (چې دا برابري ده).

تفسير : يعني د الله تعالیٰ د حکمت پر شؤن له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او ګمان کولی شي چې له يو بد عمله او له يوه صالح انسان سره به رب المنان څرنګه يو شان معامله وکړي او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنګه سره برابره کړي؟ داسې له سره کيدونکې نه دي نه دغه دواړه په دغه ژوندون کښې سره يو شان دي او نه به له مړ کيدلو څخه وروسته برخه کيږي او هغه د علو، نصرت، رفعت او مغفرت وعدې چې دلته ورسره کړې شوې دي هغه د يوه بدکار کافر په برخه کله کيدی شي. د کفارو دپاره د دغې دنيا په ژوندانه کښې د «معيشة

ضنک » او په عقبیٰ کښی پرته (علاوه) له لعنت او خسران بل شی نشته. الغرض دغه دعوی بیخی غلطه او دغه خیال بالکل چتی (بیکاره) او مهمل دی چی الله تعالیٰ به د نیکانو او بدانو موت او حیات سره یو شان کوی. د الله تعالیٰ د حکمت مقتضا له سره داسی نه ده بلکه ضرور د ده مصلحت او معدلت د هغو دواړو د اعمالو جزاء او سزا په پوره او کامل صورت سره ورکړی او ډیر صحیحه او درسته نتیجه به تری څرګندوی (ښکاره کوی) . او د هر یوه د نیکی او د بدی فی‌الجمله ځینی آثار هم دلته هم ظاهروی مګر د هغوی پوره مشاهده او معائنه وروسته له مرګه کیږی.

وَخَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزٰى كُلُّ نَفْسٍۢ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٢٢﴾

او پیدا کړی دی الله آسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چی مناسب وو) او دپاره د دی چی جزاء ورکړه شی هر نفس ته په هغه عمل سره چی کړی ئی وی او پر دوی به ظلم ونه کړی شی (په تزئید د سیئاتو یا تنقیص د حسناتو).

تفسیر : یعنی ځمکه او آسمانونه ئی هم داسی خوشی او چتی (بیکاره) نه دی پیدا کړی، بلکه په نهایت حکمت سره ئی د کوم خاص مقصد او مصلحت دپاره پیدا کړی دی څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړی چی کوم شیان ئی جوړ کړی په ښه ډول (طریقه) او ښه حکمت او اتقان سره ئی پیدا کړی دی او له هغو ځنی دغه خبره ځان ته معلومه کړی او اندازه ئی ولګوی چی یوه ورځ هرومرو (خامخا) د دغو موجوداتو او د دغی عظیم‌الشانی کارخانی نتیجه هم ظاهریدونکی ده چی هغه ته آخرت وائی او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وراندی کیږی. او هر څه ئی چی کرلی وی هغه به ریبی.
د عمل له مکافاته غافل مه شه! له غنمو غنم کیږی له اربشو نه اربشه

اَفَرَءَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ اِلٰهَهٗ هَوٰىهُ وَاَضَلَّهُ اللّٰهُ عَلٰى عِلْمٍ

آیا پس وینی ته هغه څوک چی نیولی وی ده معبود خپل آرزو (د نفس) خپل او ګمراه کړی وی ده لره الله په علم باندی (چی استعداد ئی ورته معلوم دی په ازل کښی).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته معلوم دی چی د هغه استعداد خراب دی او د دغی خبری وړ (لائق) او مستعد دی چی له سمی لیاری څخه دی لوری او بل لوری ته درومی یا دا مطلب چی هغه بدبخت وروسته له علم، پوه، ایقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَخَتَمَ عَلٰى سَمْعِهٖ وَقَلْبِهٖ وَجَعَلَ عَلٰى بَصَرِهٖ غِشٰوَةً ؕ فَمَنْ يَّهْدِيْهِ مِنْۢ بَعْدِ اللّٰهِ ؕ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ﴿۲۳﴾

او مهر لگولی وی پر غوږونو د ده او پر زړه د ده او گرځولی ئی وی پر سترگو د ده پرده پس څوک به لیاره وښیی ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره) پس آیا تاسی پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ بلکه پند پری واخلئ).

تفسیر : یعنی هغه سری چی محض خپل نفسانی خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوی او هر چیری ئی چی خواهش وی هغه لوری ته لاړ شی او د حق او باطل د معلومولو او بیلولو معیار له ده سره هغه د ده نفسانی خواهش او غوښتنه وی نو الله تعالیٰ دی د ده په هم هغی خوښی کری گمراهی کښی پریږدی، بیا د ده حالت داسی کیږی چی نه ئی غوږونه پند او نصیحت اوریدی شی، او نه ئی په زړه کښی رښتیا خبری ځای نیولی شی او نه پری پوهیدلی شی او نه د ده په سترگو کښی د بصیرت رنا بریښی ظاهر دی چی الله تعالیٰ هر هغه څوک چی د ده د اعمالو په سبب داسی یوه حالت ته رسوی بل به کوم قوت او طاقت وی چی وروسته له هغه دی پر هغی سمی لیاری راولی.

وَقَالُوْا مَا هِیَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوْتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَاۤ اِلَّا الدَّهْرُ ۚ

او وائی (کفار) نشته ژوندون مگر هم دغه ژوندون زمونږ دی په دغی دنیا کښی چی مړه کیږو او ژوندی کیږو او نه مو هلاکوی مگر زمانه.

تفسیر : یعنی کفار وائی ماسواء له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته بس هم دغه دنیا ده چی مونږ په کښی ژوندون کوو او مرو لکه چی د باران په اثر په ځمکه کښی شینکی او ترکودی زرغونیږی، لوئیږی، وچیږی او بیا له منځه ورکیږی د انسان حال هم پر هم دغه قیاس کرئ چی یو وخت پیدا کیږی او تر یوه معینه وخته پوری ژوندون کوی او بالاخر د زمانی چورلیدل او تدویر ئی له منځه پورته کوی او ژوندون ته ئی خاتمه ورکوی او د موت او حیات هم دغه

سلسله تل تر تله ادامه او تسلسل لری، او ما سواء له دی نه بل هیڅ شی نشته. حال دا چی د منکرانو دغه عقیده غلطه ده.

وَمَا لَهُمْ بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرگ زمانی ته) هیڅ قدر علم پوه نه دی دوی مگر گمان کوی (او اټکل چلوی او دغه خبره بی دلیله وائی).

تفسیر : یعنی «دهر» د زمانی نوم دی چی هغه هیڅ کار کوونکی نه دی ځکه چی په هغه کښی نه حس شته او نه شعور او نه اراده لامحاله د دوی مقصد به له دی نه بل کوم شی وی چی هغه د دوی په زعم نه معلومیږی، لیکن په دنیا کښی د هغه تصرفات چلیږی نو بیا د هم دغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولی پاک الله تعالیٰ ته ونه کړی شی چی د ده وجود او علی‌الاطلاق متصرفوالی له فطریه وو دلائلو او عقلیه وو او نقلیه وو براهینو څخه ثابت شوی دی او د زمانی تحولات تبدیلات او انقلابات او د ورځی او د شپی تبدیل او اختلاف او نور ټول د ده د قدرت په لاس کښی دی هم دغه معنی په حدیث کښی ښوولی شوی ده چی «دهر» الله دی نه ښائی چی دهر ته بد وویلی شی، ځکه څه مهال (وخت) چی انسان دهر ته بد وائی په دی نیت ئی وائی چی د دهر حوادث ورته منسوبیږی، حال دا چی د دهر ټول حوادث د الله تعالیٰ په مشیت او ارادی سره کیږی نو د دهر بد ویل په حقیقت کښی د الله تعالیٰ په حضور کښی بی ادبی او گستاخی ده اعاذنا الله منه.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتُوا بِآبَائِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

او هر کله چی ولوستل شی پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) زمونږ ښکاره نو نه وی حجت دلیل د دوی مگر دا چی وائی راولیځ پلرونه زمونږ که چیری یئ تاسی رښتینی (په دغی وینا خپلی کښی چی پس له مرگه بیا ژوندون دی).

تفسیر : یعنی کله چی د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیږی نو وائی چی مونږ له سره د دغو دلائلو منونکی نه یو هو! که تاسی پخپله په دغی دعوی کښی رښتینی یئ نو زمونږ مره پلرونه او نیکونه راژوندی کړئ او راوئی ښیئ، نو خامخا مونږ به ستا

دغه گردی (تولی) خبری منو چې بیشکه پس له مرګه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندی کیدل شته.

قُلِ اللّٰهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

ووايه (ای محمده ! دوی ته) چې الله ژوندی کوی تاسی بیا مړه کوی تاسی بیا به سره تولوی تاسی ورځی د قیامت ته چې نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغې کښې ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیږي. (نو ځکه تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی هغه ذات چې یو ځلی مو ژوندی کوی او بیا مو وژني هغه ته دغه کار څه سختی او اشکال لری چې تاسی بیا ژوندی کړی او بیا مو ګرد (تول) سره یو ځای راتول او جمع کړی؟.

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ الْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی خلقاً ، ملکاً و عبیداً) او په هغه ورځ کښې چې ودریږی قیامت نو په دغه ورځ به زیانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسیر : په هغې ورځی کښې چې ذلیل، سپک او خوار ودریږی نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او څرګندیږی (ښکاریږی) چې تیروتلی او غولیدلی وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً ۚ كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ كِتَابِهَا الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

او وبه وینی ته (ای کتونکیه په قیامت کښې) هر امت ناست پر ځنګنونو

خپلو (له خوفه او هیبته) هر یو امت به رابللی شي په طرف د کتاب اعمالنامی خپلی (نو ویه ویل شی دوی ته له جانبه د الله چی) نن ورځ به جزاء درکړه شي (تاسی ته د) هغو (اعمالو) چی وئ تاسی چی کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر : یعنی د اعمالنامی په طرف بلل کیږی چی راځئ سم له دی سره حساب راکړئ! نن هر سړی ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا وررسیږی چی په دنیا کښی ئی کړی وی.

هٰذَا كِتٰبُنَا يَنۡطِقُ عَلَيۡكُمۡ بِالۡحَقِّ ؕ

دغه کتاب زمونږ دی خبری کوی (او شاهدی وائی) پر (اعمالو د) تاسی باندی په حقه سره.

تفسیر : یعنی هر هغه کار چی کړی ئی وی، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او کامل صورت سره درښیی او د یوی ذری په اندازه به هم په هغه څه تزئید او تنقیص نه کیږی.

اِنَّا كُنَّا نَسۡتَنۡسِخُ مَا كُنۡتُمۡ تَعۡمَلُوۡنَ ﴿۲۹﴾

بیکشه مونږ وو چی امر به مو کاوه په لیکلو سره د هر هغه څه چی وئ تاسی چی کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر : یعنی زمونږ په علم کښی هر شی له ازله شته، مگر د دوی د انضباط دپاره زمونږ پرښتی مقرری دی چی د دوی گرد (تول) اعمال حقاً حقاً ولیکی، نن د دوی لیکلی شوی مکمل ریورټ ستاسی په مخ کښی پروت دی.

فَاَمَّا الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ فَيُدۡخِلُهُمۡ رَبُّهُمۡ فِىۡ رَحۡمَتِهٖ ؕ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡمُبِيۡنُ ﴿۳۰﴾

پس هر څه هغه کسان چی ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) پس ننباسی دوی رب د دوی په رحمت (جنت) خپل کښی دغه (ننوتل د

جنت) هم دغه بری دی ښکاره.

تفسیر : یعنی په جنت کښې به الله تعالیٰ مومنان داخلوی چې هلته په اعلیٰ درجه سره رحمت او هر قسم مهربانی وی.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾

او هر څه هغه کسان چې کافران شوی دی (وبه ویل شی دوی ته داسی) آیا نه ؤ آیتونه (د قرآن) زما چې لوستل کیدل به پر تاسی باندی پس تکبر مو وکړ (او ایمان مو پری رانه وړ) او وئ تاسی قوم ګنهګاران (کافران).

تفسیر : یعنی زمونږ له طرفه د پندونو او نصیحتونو پوهولو او د حجت د اتمام ګردی (تولی) خبری دوی ته ور رسولی شوی دی، او له هیڅ پلوه هیڅ یو قصور او لندون په دغه مورد کښې نه دی پاتی، خو سره له هغه هم د دوی د غرور او تکبر سر ښکته نشو او بالاخر د پخو مجرمانو په حیثیت واوښتل یا له ﴿ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴾ څخه داسی مطلب واخیست شی چې تاسی لا له پخوا څخه جرائم کوونکی خلق وئ.

وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

او هر کله چې وبه ویل شو (تاسو ته ای کفارو چې) بیشکه چې وعده د الله حقه ده (په ژوندون سره) او قیامت نشته شک په (راتلو) د هغه کښې نو وبه ویل تاسی نه پوهیږو چې څه شی دی قیامت ګمان نه کوو مګر ګمان لږ او نه یو مونږ یقین راوړونکی (په راتلو د قیامت).

تفسیر : یعنی مونږ په دی باندی هیڅ نه پوهیږو چې قیامت به څرنګه وی؟ ته د قیامت کوم عجیب او غریب احوال چې بیانوی مونږ پر هغه له سره یقین او باور نشو کولی، هو! دغو خبرو او اترو او ستا د ډیرو آورولو په اثر یو لږ څه ضعیف امکان او یوه توره تیاره خیال ئی زمونږ

په افکارو کښې کله نا کله راځي چې هغه بیله خبره ده.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٣﴾

او ښکاره به شي (په قیامت کښې) دوی ته ناکاره والي (بدی جزاوی) د هغو (بدو اعمالو) چې کړي وو دوی (په دنیا کښې) او چاپیر (نازل) به شي په دوی عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پورې به ئې مسخرې کولې.

تفسیر : یعنې څه مهال (وخت) چې قیامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کښې ورواندې کیږي، او د عذاب او د نورو انذاراتو په نسبت څه ټوکې ټکالې چې دوی به کولې هغه ټول به د دوی په مخ کښې راځي او دوی چپ له خپل تصوره په هم هغو کښې اخته او ککر کیږي.
د ملائکة العذاب په ژبه دغو کفارو ته د الله تعالیٰ اعلیٰ شانه واعظم برهانه له جانبه دغسې خطاب کیږي چې.

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا

او ویه ویل شي چې نن ورځ به هیر کړو (پرې به بږدو) مونږ تاسې (په دوزخ کښې) لکه چې هیر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر : یعنې په دنیا کښې دغې لوئې ورځې ته مو هیڅ فکر او خیال نه وو او بیخي مو هغه نه یادوله نن مونږ هم په لطف او مهربانۍ سره ستاسې یادونه نه کوو او تل تر تله مو په هم دغه عذاب کښې هم هغسې سره خوشې پرېږدو لکه چې تاسې په دنیوی مزو، میلو، او چرچو کښې دوب تللي وئ.

وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ
آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ

او ځای ستاسې اور دی او نشته تاسو ته هیڅوک له مددګارانو (چې مو ترې

خلاص کړی). دغه (تعذیب له دی سببه دی) چی بیشکه تاسی نیولی مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په توکو سره او مغرور کړی وئ تاسی دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر : یعنی په دنیوی مزو او چرچو کښی داسی مشغول او لګیا شوی وئ چی له سره دغه خبره ستاسی په فکر او خیال کښی نه ګرځیده چی کله به دلته راځئ، او له الله تعالیٰ سره مخامخ کیدونکی یئ، او که څه خیال هم تاسی ته در پیدا شوی وو نو داسی به مو ګڼل او تصور به مو کاوه څرنګه چی نن په دنیوی ژوندانه کښی مونږ د مسلمانانو حریف او مقابل طرف ګڼلی کیږو په اخروی ژوندانه کښی به هم مونږ د هم داسی قوت او زور خاوندان یو.

فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾

نو نن ورځ وبه نه ایستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه ومنله) شی.

تفسیر : یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږی او نه داسی کومه موقع دوی ته ورکوله کیږی چی په هغی کښی څه عبادت او ریاضت وکړی او د رب العزت د رضاء میمنت ځان ته حاصل کړی.

فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَرَبِّ الْاَرْضِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٣٦﴾
وَلَهُ الْكِبْرِيَآءُ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٣٧﴾ ع

پس خاص الله سره ده توله ثناء صفت چی رب د آسمانونو او رب د ځمکی دی رب د تولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لوئی په آسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کښی او هم دی دی ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چی هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر : ښائی چی انسان الله تعالیٰ ته متوجه شی! او د ده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړی! او پر هدایاتو ئی تګ وکړی او له نورو ګردو (تولو) څخه وشکوی! او محض د ده د خوښی او رضا ځان ته حاصله کړی او تل تر تله په هم دغه فکر او ذکر کښی اوسی! تل د ده د عظمت او قدرت په مقابل کښی پخپل واک او اختیار د زړه له کومی مطیع او منقاد وی! له سره د

سرکشي، تمرد، طغيان او عصيان، خيال او گمان پخپل زړه او مخيله کښې ونه ګرځوي! په قدسي حديث کښې راغلي دي. **«الکبرياء ردائي والعظمة ازاري فمن نازعني واحداً منهما قذفته في النار»** کبرياء زما څادر دي او لوی زما ازار دی نو هر څوک چې په دغو دواړو کښې له ماسره منازعه يا کشمکش وکړي زه به ئي په سخت اور کښې په غوځارولو سره غورځوم.**«اللهم اجعلنا مطيعين لامرک وجنبنا غضبک وقنا عذاب النار انک سميع قريب مجيب الدعوات»**.

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه فلله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سورة الاحقاف مكية الا الآيات (١٠ و ١٥ و ٣٥) فمدنية وهى خمس وثلاثون آية و اربع ركوعات
رقم تلاوتها (٤٦) تسلسلها حسب النزول (٦٦) نزلت بعد سورة الجاثية
«د الاحقاف» سورت مكى دى پرته (علاوه) له ١٠ ؤ ١٥ ؤ ٣٥ آياتونو څخه چى مدنى دى (٣٥)
آيته (٤) ركوع لرى په تلاوت كښى (٤٦) او په نزول كښى (٦٦) سورت دى وروسته د
«الجاثية» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

حٰمٓ ۝١ تَنْزِيْلُ الْكِتٰبِ مِنَ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝٢
مَا خَلَقْنَا السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ

راليږل د دى كتاب (قرآن) دى له طرفه د الله ښه غالب قوى (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چى هر كار په تدبير او مصلحت سره كوى) نه دى پيدا كړى مونږ آسمانونه او ځمكه او هر هغه څيزونه چى په منځ د دى دواړو كښى دى مگر په حقه (دپاره د دى چى دلالت وكړى په قدرت او وحدانيت زمونږ) او (په) تاكلى(مقرر كړى) وعدى سره.

تفسير: يعنى آسمان او ځمكه او دا گردى (تولى) كارخانى الله تعالىٰ خوشى چتى (بيكاره) نه دى جوړى كړى. بلكه هغه گردى (تولى) ئى د يوه غرض او مقصد دپاره پيدا كړى دى چى تر يوه تاكلى(مقرر كړى) مدت او ايښود شوى نيتى او معين ميعاد پورى به هم داسى چليږى كله چى د دى نړى (دنيا) نتيجه راښكاره شى نو هغه ته به آخرت وايه شى.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَمَّآ اُنْذِرُوْا مُعْرِضُوْنَ ۝٣

او هغه كسان چى كافران شوى دى له هغه څيزه چى دوى پرى ويرولى شى (چى قرآن دى) مخ گرځوونكى دى

تفسیر: یعنی له بد انجام څخه نه ویریږی او د آخرت دپاره څه تیاری نه کوی کله چی د آخرت خبری آوری نو په یوه غوږ ئی ننوځی او له بل غوږ څخه ئی وځی او ژر تر ژره ئی هیروی.

قُلْ أَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِى مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ ۖ

ووایه (ته ای محمده!) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما په (حال د) هغو (بتانو) چی بولئ ئی عبادت کوئ تاسی بی له الله وښیئ تاسی ماته کوم دی هغه څیز چی پیدا کړی دی دوی له ځمکی څخه؟ آیا شته دوی ته څه شرکت په (پیدا کولو د) آسمانونو کښی؟ (یعنی نشته له الله سره شریک)

تفسیر: یعنی قدوس الله تعالیٰ آسمان او ځمکه او ګرد(تول) مخلوقات پیدا کړی دی آیا په رښتیا سره ویلی شئ چی د ځمکی کومه توته یا د آسمان کومه برخه بل چا پیدا کړی ده؟ یا ئی پیدا کولی شی؟ نو دوی بیا ولی هغه خپل باطل معبودان له الله تعالیٰ سره بولی؟ بلکه زیات له هغه څخه ئی ولی ګنی؟ او ولی غوښتنی ورځنی کوی؟ دا «ام» بمعنی د همزی د انکار دی.

ٱئْتُونِى بِكِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَآ أَوْ أَثَٰرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤﴾

راوړئ تاسی ماته کوم کتاب (چی راغلی وی تاسی ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقی علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاؤ) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی کښی چی په عبادت کولو د دی بتانو به الله ته نژدی کیږئ)

تفسیر: یعنی که دوی د خپل شرک په دعوی کښی رښتین وی نو د کوم آسمانی کتاب سند درښکاره کړی یا په داسی یو علمی اصول سره دی دا خپله وینا جوته (ثابته) کړی چی د عاقلانو په مخکښی د منلو وړ(لائق) وی که پر یو څیز باندی نه عقلی او نه نقلی دلیل په لاس وی نو هغه په څه ډول(طریقه) د منلو او آوریدلو وړ(لائق) کیدی شی؟

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ۝٥

او څوک دی ډیر ګمراه (یعنی هیڅوک نشته ډیر ګمراه) له هغه چا چی بولی بی له الله څخه هغه چی نشی قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځی د قیامت پوری (چی هغه بتان دی) او دغه (بتان) له دعاء بلنی د دغو (عابدانو څخه) بی خبره دی (ځکه چی جمادات دی)

تفسیر: یعنی له دی څخه به لویه ګمراهي او زیات حماقت څه شی وی چی یو ناپوه خپل الله تعالیٰ پریږدی او له داسی یو بی ژوند او بی واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو(مجبورو) او احتیاجاتو په پوره کولو کښی امداد او مرستی(مدد) وغواړی چی هغوی پخپل مستقل اختیار د هیڅا غږ نشی اوریدلی بلکه دا هم کومه ضروری خبره نه ده چی که هغوی له داسی غږیدلو څخه خبر هم شی. د تیږو(کتو) او خاورو او د نورو شیانو بتان خو لا پریږده پرښتی او پیغمبران هم هغه خبری آوری او همغه چاری کولی شی چی د هغو اجازت او قدرت د پاک رب العزت جل جلاله له لوری هغوی ته ورکری شوی دی.

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ۝٦

او کله چی راتول کړل شی خلق (لپاره د حساب) وی به (وبه ګرځی) دغه (بتان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان او وی به (وبه ګرځی) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران

تفسیر: یعنی په آخرت کښی چی امداد او معاونت ته ئی ډیره اړتیا(احتیاج) او حاجت وی نو دا بی وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستی(مدد) رسولی شی؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکښی به ودریږی او له دوی څخه به خپله سخته بیزاری او خپګان ښکاروی تر دی چی داسی به هم وائی ﴿مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ﴾ جزء ۲۰ (د قصص ۷ رکوع ٦۳ آیت) یعنی دا خلق مونږ نه پیژنو او نه ئی زمونږ بندګی کړی ده نو تاسی فکر وکړئ چی په هغه وخت کښی به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپیښیږی.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝٧

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آيتونه (دلائل د قدرت) زموږ ښکاره نو وائي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته چې دا سحر جادو دی ښکاره

تفسير: يعنې دا خلق اوس د آخرت هيڅ فکر نه کوي او نه نصيحت او نه پند او نه ښووني ته غوږ ږدي که د پاک قرآن آيتونه دوی ته واورول شي نو په څرګند (ضد) سره وائي چې دا خو ظاهر سحر کودې او جادو دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۖ

بلکه وائي دوی له ځانه ئې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی)

تفسير: يعنې د جادو ويلو څخه زياته قبيحه او شنيعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجيد دوی له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د خورا(ډېر) لويو دروغو نسبت ئې الله تعالیٰ ته کوي (العياذ بالله).

قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ

ووايه (ته ای محمده! دوی ته) که ما جوړ کړی وي دغه (قرآن فرضاً) له ځانه پس نه به شئ تاسي مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکښې هيڅ قدر (نو ولې به تړم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟)

تفسير: يعنې پر الله تعالیٰ باندې دروغ ويل ډېر لوی جرم دی که په فرض محال سره داسي جسارت هم وکړم نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالیٰ لوی غضب او ډېر سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خو خيال وکړئ هغه سړی چې پخپل ګرد(ټول) عمر کښې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ويلي او په ډيرو کوچنيو کوچنيو (وړو وړو) معاملو کښې د الله تعالیٰ له ډاره ريږدي نو څرنګه به يو ناڅاپه پر الله تعالیٰ باندې دروغ وائي او خپل ځان پخپل لاس په داسي لوی عذاب کښې اخته کوي چې د دنيا هيڅ يو قوت له هغه څخه ژغوروونکی (بچ کوونکی) نشي کيدی. فرض ئې کړئ که زه رښتيا په دروغو سره تاسي د خپل ځان تابع کړم نو تاسي به مې څرنګه د الله تعالیٰ د هغه قهر او غضب څخه وژغورلی (وساتلی) شئ چې هغه د

نبوت دروغجنو مدعيانو ته تاکلی(مقرر) شوی دی چی په دروغو ځان پیغمبر بولی او کله چی ما له الله تعالیٰ څه بدی راپیښی کړی نو تاسی به له ما سره څه ښیګنی(فائدی) وکړلی شئ؟ آخر زما ټـلویښت کلن حالات او سوانح تاسی ګردو(تولو) ته معلوم دی چی زه نه دومره بی خوفه او بی باکه او نه داسی بی عقل یم چی د ځینی مخلوق د خوښولو دپاره د الله تعالیٰ خپګان ځان ته وګټم په هر حال که زه معاذ الله کاذب او مفتری یم نو د هغه وبال به زما په غاړه وی.

هُوَ اَعْلَمُ بِمَا تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ كَفٰى بِهٖ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ ۭ

دغه (الله) ته ښې معلومی دی هغه خبری چی تاسی لګیا یئ، په هغو کښی، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ زما او په منځ د تاسی کښی (چی دغه قرآن له جانبه د الله دی)

تفسیر: یعنی هغه خبری چی تاسی ئی ویونکی یئ الله تعالیٰ ته هغه ښې معلومی دی نو ځکه د لغو او چټی(بیکاره) خبرو او بیکاره خیالاتو څخه وګرځئ! او د خپل انجام په فکر کښی ولویږئ! که د الله تعالیٰ حق رسول ته کاذب او مفتری وایئ نو د دی خبری پای (آخر) دروند دی ولی چی الله تعالیٰ ته زمونږ او ستاسی هیڅ کومه پټه خبره پټه نه ده هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چاری سره سمه معامله کوونکی دی زه هغه پاک الله د خپل او ستاسی په منځ کښی شاهدوم هغه به د خپل قول او فعل سره راښیی چی کوم یو رښتیا وائی؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوی.

وَهُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ⑧

او هم دغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسئ نو وبه ښښلی شئ؟ او وپوهیږئ چی دا ښښنه د الله له لورینی (مهربانی) او ښښنی او حلم څخه ده چی سره له دی چی ستاسی په جرایمو باندی پوه دی او پوره قوت او قدرت هم لری چی تاسو ووژنی او په راز راز(قسم قسم) بلاوو کښی مو اخته کړی خو بیا هم له تاسی سره ښه کوی.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ

وواېه (اى محمده دوى ته) نه يم زه اول له رسولانو (بلکه زما نه پخوا هم رسولان تېر شوى دى)

تفسير: يعنى تاسى زما له دى خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما كوم نوى شى له ځان سره نه دى راوړى. له ما څخه مخ كښې هم د نبوت او رسالت سلسله جارى وه. زه هم هغه خبره كوم چې هغوى كوله، له هغو ګردو(ټولو) پېغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالىٰ له لورى رسول او استاځى شوى يم. او هغه خبرى تاسى ته دررسوم چې پخوانيو پېغمبرانو هم ويلى دى نو له دى حيثيته هم زه د كومې نوى خبرى ويونكى نه يم. بلكه د ډېرو پخوانيو زېريو مصداق يم چې تاسو ته مخامخ شوى يم. نو د هغه په منلو كښې څه اشكال درپېښ دى؟.

وَمَآ أَدۡرِي مَا يُفۡعَلُ بِي وَلَا بِكُمۡۖ إِنۡ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ مُّبِينٞ ٩

او نه پوهېږم چې څه به وكړل شى له ما سره (په دنيا كښې) او نه (پوهېږم) چه څه به وكړل شى له تاسو سره (په دنيا كښې) نه كوم زه پيروى متابعت مګر خو د هغه (حكم) چې رالېږلى شوى دى ماته (چې قرآن دى) او نه يم زه مګر وېروونكى يم ښكاره (له عذابه).

تفسير: يعنى زه له دى خبرى سره هېڅ اړه (تعلق) او كار نه لرم چې زما د دى كار وروستنى نتيجه څه كېږى؟ او له ما سره به الله تعالىٰ څه معامله كوى؟ او له تاسى سره به څه چارى كوى؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصيلونه د خپل او ستاسى د انجام په نسبت ښوولى شم چې په دنيا او آخرت كښې به څه څه پېښې پېښېدونكى وى؟ يوه خبره كوم چې زما كار يواځې د الله تعالىٰ د وحى اتباع او د الله جل جلاله د حكم امتثال او د كفر او د عصيان له خرابو نتائجو څخه په ډېر ښكاره ډول(طريقه) سره د خلقو پوهول دى له دى نه زيات هغه شيان چې زما او ستاسو په مخكښې په دنيا او آخرت راتلونكى دى د هغو ګردو(ټولو) تفصيلات سم د لاسه زه نشم درښوولى او نه په داسى خبرو كښې له لويدلو څخه كوم مطلب لرم. د بندګانو كار د الله تعالىٰ د احكامو د منلو په وخت كښې دا دى چې هغه فقط د زړه له كومې په اخلاص سره بلاكم او كيف ومنى او اجراء ئې كړى او د هغو له نتايجو څخه پوښتنه ونه كړى.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهٖ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْۢ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ عَلٰى مِثْلِهٖ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿١٠﴾

ووایه (ته ای محمده دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسی ما (چی څه حال به وی ستاسو) که چیری وی دغه (قرآن) له جانبه د الله حال دا چی کافران شوی یئ تاسی په ده سره او بیا شاهدی ویلی ده یوه شاهد له (علماؤ) د بنی اسرائیلو په مثل حقیقت د داسی یو کتاب باندی پس ایمان راوړی وی (پری هغه شاهد) او تکبر کړی وی تاسی (له ایمان راوړلو پری نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ!) بیشکه الله نه ښیی سمه صافه لیاره قوم ظالمانو ته

تفسیر: په دغه زمانه کښی د عربو ناپوهان د بنی اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو کله چی زمونږ د پیغمبر د نبوت آوازه (انگازه) خوره شوه نو گردو(تولو) مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بنی اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنی کولی او غوښتل ئی چی د هغوی په خولو دوی دروغجن وښیی. او د خپلو وینااوو دپاره کومه خبره زده کړی او وئی وائی چی وگورئ! د علم خاوندان او اهل الکتاب هم د ده خبری دروغ گڼی خو په دی مقصد کښی هم مشرکان تل ناکام شول او الله تعالیٰ د هم هغو بنی اسرائیلو په ژبو زمونږ د پیغمبر تصدیق او تائید وفرمایه. او دا ئی ورښکاره کړه چی هغوی هم لکه پاک قرآن غوندی یو آسمانی کتاب چی توریت دی او یو پیغمبر چی حضرت موسیٰ علیه السلام دی لری نو څکه د حضرت د رسالت دعوی او د قرآن نزول او راښکته کیدل کوم نوی شی نه دی. له یهودانو څینی عالمانو په ښکاره ډول(طریقه) سره هم اقرار وکړ چی بیشکه زمونږ په توریت کښی لیکلی دی چی له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شی چی د یوه مقدس آسمانی قرآن لرونکی وی او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر راښکاری او دا کتاب ئی هم هغه آسمانی کتاب دی چی مونږ په توریت کښی لوستلی دی د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه فی‌الحقیقت له هغو پخوانیو وینااوو سره سم وو چی سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پوری په توریت او نورو کتابونو کښی لیکل کیږی چی له هغو څخه راښکاریږی چی د بنی اسرائیلو ډیر لوی او مقدس گواه حضرت موسیٰ علیه السلام په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه داسی شاهدی ورکړی ده چی د بنی اسرائیلو له اقاربو او ورونو څخه په بنی اسمٰعیل کښی به زما په شان یو پیغمبر راشی لکه چی د جزء ۲۹ (المزمل) په اوله رکوع ۱۵آیت کښی راغلی دی ﴿ اِنَّآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْكُمْ رَسُوْلًا ۙ شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ رَسُوْلًا ﴾ له هم دی سببه وو چی څینی منصف او حق خوښوونکی یهودان احبار لکه عبدالله بن سلام او نور زمونږ د پاک پیغمبر په اول لیدلو کښی مسلمانان شول او وئی ویل «**ان هذا الوجه لیس بوجه**

كاذب» نه دی دا مخ د دروغجن او هغوی د پاک قرآن غوندی د یو واضح الاعجاز کتاب په حقانیت باندی شاهدی ولوستله کله چی موسیٰ علیه السلام د یوه شی په وقوع باندی په زرهاوو کلونو پخوا له دی نه زیری وکړی او یقین ولری او د یهودانو علماء د هغه په صدق باندی شاهدی ورکړی او د هغوی ځینی احبار برسیره د ژبی په شاهدی ورکولو په زړه سره هم داسی شاهدی ورکړه چی په اسلام مشرف شول نو سره له دومره شهادتونو که تاسی د خپلی لوینی او غرور لامله(له وجی) هغه نه منئ نو وپوهیږئ چی له دی څخه به کومه سخته گناه بله نه وی او داسی ظالم او لوی گنهگار ته نه ښائی چی د نجات او فلاح څه توقع ولری.

وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُوْنَآ اِلَيْهِ ؕ

او وائی هغه کسان چی کافران شوی دی په حق د هغو کسانو کښی چی ایمان ئی راوړی دی (داسی) که چیری وی (دا ایمان راوړل) خیر بهتر نو نه به وو ړومبی شوی (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندی هغه ته (بلکه مونږ اشراف به پری ړومبی شوی ؤ نه دغه خواران او ضعیفان مسلمانان)

تفسیر: یعنی زیاتره مسلمانان کمزوران ذلیلان، وینځی مریان دی که دا دین ښه وی نو ښو سریو به مندی وروهلی او د هغه په منلو کښی به ئی زمونږ په شان پوهان، لویان، عزتمندان او مالدار څرنگه له دی مریانو او وینځو څخه وروسته پاتی کیدل؟

وَاِذْ لَمْ يَهْتَدُوْا بِهٖ فَسَيَقُوْلُوْنَ هٰذَآ اِفْكٌ قَدِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او کله چی سمه صافه لیاره بیا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره نو ژر ده چی وبه وائی دوی دغه (قرآن) دروغ پخوانی دی

تفسیر: یعنی پخوانیو خلقو هم تل داسی خبری سره جوړولی ښائی چی دا به د ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِیْٓ اِسْرَآءِيْلَ ﴾ او د ﴿ قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ ﴾ جواب وی.

وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰٓى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ وَهٰذَا كِتٰبٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چی پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (توریت) د موسیٰ امام پیشوا لیار ښوونکی وو (مؤمنانو ته) او (سبب د) رحمت وو (پر دوی) او دغه (قرآن) یو کتاب تصدیق کوونکی دی (هغو پخوانیو کتابو لره)

تفسیر: یعني دا پخواني دروغ نه دی بلکه پخواني رښتیا دی چې په زرهاوو کلونو پخوا له دې نه توریت هم د هم دې اصول تعلیم او ښوونه کړې ده او د هغه اقتداء کړدو(تولو) پیغمبرانو او ولیانو کوله او پخپلو بشارتو د تعلیم سره ئې کړدو(تولو) راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښې لیارې وروښوولې او د رحمت ورونه ئې ورپرانیستل. اوس پاک قرآن نازل شوی دی او د هغه تصدیق کوي. لنده ئې دا چې دواړه کتابونه یو د بل تصدیق کوونکي دي. او هم دا حال د نورو سماوي کتابونو دی.

لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ⑫ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ⑬

په دې حال کښې چې په ژبه عربي دی دپاره د دې چې وویروي (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم ئې کړی دی «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زیری (د خوشالۍ) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره) بیشکه هغه کسان چې وائي رب زمونږ الله دی (نه بتان) بیا تینګ ودریږي (په عبادت د ده) پس نه به وی (هیڅ) ویره پر دوی او نه به وی دوی چې خپه به شي (په آخرت کښې)

تفسیر: هم داسې آیت د «حٰمٓ السجدة» سورت په څلیرویشتمه سیپاره کښې تیر شوی دی ښائي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑭

دغه کسان یاران اوسیدونکي د جنت دي په دې حال کښې چې همیشه به وي دوی په دغه (جنت) کښې ورکوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نیکو عملونو) چې وو دوی چې کول به ئې (په دنیا کښې)

تفسیر: یعني د نیکو چارو په سبب د حق تعالیٰ په رحمت به همیشه په جنت کښې پاتي کیږي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ۖ

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نیکی کولو

تفسیر: د قرآن کریم په څو ځایونو کښی حق تعالیٰ خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی ځکه چی حقیقی موجد خو الله تعالیٰ دی لیکن په عالم اسباب کښی د اولاد د وجود ظاهری سبب والدین دی، او د حق تعالیٰ د ربوبیت د شان خاص مظهر وایه شی. دلته هم ړومبی په ﴿ إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا ﴾ کښی د الله تعالیٰ د حقوقو ذکر وو اوس ئی د والدینو حق راوښود. یعنی انسان ته حکم ورکړی شوی دی چی له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړی! د هغوی تعظیم، محبت خدمت کول او خوښی خپل سعادت وګڼئ! په بل ځای کښی ئی دا ښوولی دی . که والدین مشرک هم وی بیا هم له هغوی سره په دنیا کښی ښائی ښه معامله وکړی! په تیره بیا د مور خدمت کول چی د ځینو وجوهو لامله(له وجی) د هغی حق دی له پلار څخه زیات اداء کړ شی لکه چی صحیحه احادیث په دی باندی دال دی. ځکه چی

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ط

پورته کړی (ساتلی) ئی ده دی (په نس خپل کښی) مور د ده په سختی سره او (بیا) ئی ایښودلی (ځیږولی) دی ده لره په سختی سره،

تفسیر: یعنی کله چی حمل د څو میاشتو شی د هغه دروندوالی معلومیږی مور په دی وخت کښی او د تولد په وخت کښی څومره صعوبتونه او ربړونه (تکلیفونه) پر ځان آخلی بیا خپل کوچنی(ماشوم) ته شودی ورکوی او تر کلونو کلونو هغه هر راز(قسم) ربړونه (تکلیفونه) په ځان ګالی(برداشت کوی)، روزنه او پالنه ئی کوی. خپله آرامی او هوسائی(راحت) د هغه په هوسائی(راحت) او آرامی باندی جاروی(قربانوی) پلار هم تر زیاتی اندازی پوری په دغو تکلیفونو کښی مل وی او د هغه د روزنی وسیلی ورغونډوی بیشکه چی دا ګردی(تولی) چاری د فطرت په تقاضا کیږی او د هم دی فطرت تقاضا وی چی اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړی او د هغوی د هغه محنت او ایثار قدر وکړی.
تنبیه: په حدیث کښی د پلار د خدمت کولو امر یو ځلی او د مور د خدمت کولو امر دری ځلی راغلی دی. د خبری خوند او لطف په دی کښی دی چی دی مبارک آیت هم د پلار او والد ذکر یو کرت په «والدیه» کښی او د والدی ذکر دری کرته راغلی دی. یو کرت د «والدیه» په لفظ کښی دوهم کرت په «حملته امه» او بیا په «وضعته» کښی.

وَحَمۡلُهٗ وَفِصٰلُهٗ ثَلٰثُوۡنَ شَهۡرًا ؕ

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کښې) او جلا(جدا) کول د ده (له تی نه) دیرش میاشتې وی.

تفسیر: ښائی د اکثریه عادت لامله(له وجی) ئې داسې فرمایلی وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه وائی «که هلک قوی وی وروسته له یوویشتو میاشتو څخه له شودو بیلیږی او نهه میاشتې د هغه د حمل دی. یا داسې ووایئ چې لږ تر لږه د حمل مدت شپږ میاشتې دی او په دوو کلونو کښې کوچنیان (واړه) عموماً له تی څخه جلا(جدا) کیږی چې گرده(توله) مدت سره دیرش میاشتې شوی د رضاع د مودی زیادت له دی څخه ډیر کم او نادر دی.

حَتّٰۤی اِذَا بَلَغَ اَشُدَّهٗ وَبَلَغَ اَرۡبَعِیۡنَ سَنَةً ۙ

تر هغه پوری کله چې ورسید دی قوت (د هوښیاری) خپلې ته او ورسید څلویښت کلونو ته

تفسیر: په څلویښت کلنی کښې عموماً د انسانانو عقلی او اخلاقی قوتونه پخیږی نو ځکه د انبیاؤ علیهم السلام بعث هیڅ کله پخوا له څلویښت کلنی څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ اَوۡزِعۡنِیۡۤ اَنۡ اَشۡکُرَ نِعۡمَتَکَ الَّتِیۡۤ اَنۡعَمۡتَ عَلَیَّ وَعَلٰی وَالِدَیَّ
وَاَنۡ اَعۡمَلَ صَالِحًا تَرۡضٰهُ وَاَصۡلِحۡ لِیۡ فِیۡ ذُرِّیَّتِیۡ ۚؕ اِنِّیۡ تُبۡتُ اِلَیۡکَ
وَاِنِّیۡ مِنَ الۡمُسۡلِمِیۡنَ ﴿۱۵﴾

وویل ده ای ربه زما الهام وکړی ماته په زړه کښې توفیق راکړی په دی چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه (اسلام) چې انعام کړی دی تا پر ما باندی او په مور او پلار زما باندی او (بل دا راته الهام وکړه) چې عمل وکړم نیک چې راضی کیږی ته په هغه او صلاحیت کیږده ته (یا الله) په اولاده زما کښې، بیشکه ما توبه کړی ده تاته او بیشکه یم زه له حکم منونکیو څخه

(فرمان ستا ته)

تفسیر: یعنی سعادتمند سړی داسی وی چی د هغو احساناتو شکریه ادا کړی چی الله تعالیٰ په هغه باندی او د هغه په مور او پلار باندی احسان کړی دی او د راتلونکی نیک عمل توفیق له الله ځخه وغواړی او د خپل اولاد په حق کښی هم د نیکی دعاء طلب وکړی او له هغه تقصیر او لند والی ځخه چی په حقوق الله او حقوق العباد کښی له هغه ځخه شوی وی توبه وکړی او د خلوص او تواضع او بندګی له لیاری ځخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړی!.
تنبیه: په صحابه وُ رضی الله تعالیٰ عنهم کښی حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه خورا(دیر) دیر خوش قسمت وو چی پخپله دوی او د هغوی مور او پلار او اولاد ته سره د ایمان د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحبت شرف حاصل شوی دی په صحابه وُ کښی دا خصوصیت بل هیچا ته نه دی حاصل شوی.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنۡهُمۡ أَحۡسَنَ مَا عَمِلُواْ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمۡ فِيٓ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَنَّةِۖ وَعۡدَ ٱلصِّدۡقِ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ١٦

دغه (تول چی دا ئی حال او قال دی) هغه کسان دی چی قبلوو مونږ له دوی نه ډیر ښه د هغو(کارونو) چی کړی دی دوی او تیریږو له ګناهونو د دوی نه په دی حال کښی چی وی به په یارانو اوسیدونکیو د جنت کښی وعده کړی ده الله وعده رښتینی هغه (وعده) چی وو دوی چی وعده به ئی ورسره کولی شوه (په دنیا) کښی

تفسیر: یعنی د داسی بندګانو نیکی منلی، بدی ئی ښښلی کیږی او د دوی ځای د الله اعظم شانه و اکرم برهانه له صادقی وعدی سره سم جنت دی.

وَٱلَّذِي قَالَ لِوَٰلِدَيۡهِ أُفّٖ لَّكُمَآ

او هغه (سړی) چی وئی ویل مور او پلار خپل ته (کله چی راوئی باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دی وی تاسی دواړو لره

تفسیر: د سعادت من اولاد په مقابل کښی ئی دغه د بی ادب او نالائق او نافرمان اولاد ذکر وفرمایه چی مور او پلار هغه ته د ایمان خبری کوی او پری پوهوی ئی مګر هغه پری نه پوهیږی

او په ډيرو بې ادبو خبرو سره ورته غبرګېږي او سپک خطابونه ورته کوي او ايذاء وررسوي. او دغسې هم هغوي ته وائي چې

أَتَعِدَانِنِيٓ أَنۡ أُخۡرَجَ وَقَدۡ خَلَتِ ٱلۡقُرُونُ مِن قَبۡلِي

آيا وعده کوئ تاسې له ماسره چې وبه ايستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقيق تير شوي دي ډير اهل د زماني پخوا له ما څخه (او يو هم نه دي ژوندي شوي نو زه به څرنګه بيا ژوندي شم؟)

تفسير: يعنې د مړ کيدلو څخه وروسته له ژوندي کيدلو څخه انکار کوي او هيڅ له قيامت او پوښتنې څخه نه ويرېږي او وائي چې څومره قومونه او تبرونه پخوا له ما څخه تير شوي دي نو آيا له هغوي څخه کوم يو سړي تر اوسه پورې بيا ژوندي شوي دي؟ خلق له پخوا څخه تر اوسه پورې درګرده هم داسې خبرې اوري خو تر اوسه پورې د دې خبرې تحقيق پای(آخر) ته نه دي رسيدلې نو اوس زه څرنګه په دې باندي اعتبار وکړم؟

وَهُمَا يَسۡتَغِيثَانِ ٱللَّهَ وَيۡلَكَ ءَامِنۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ

او هغو دواړو زاري کولې الله ته (په دغه حال کښې چې ويل دوي) خرابي ده تاته ايمان راوړه ته! بيشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتيا ده

تفسير: يعنې د ده په اړامنۍ (ګستاخۍ) باندې له يوې خوا الله تعالیٰ ته فريادونه او دعاوي کوي چې ده ته د حق د قبول توفيق ور په برخه شي او له بلې خوا ئې پوهوي چې کمبخته ستا کور وران شو اوس هم وخت دی فکر وکړه او وګوره چې د الله تعالیٰ وعده رښتيا ده د بعث بعدالموت کوم خبر چې د الله تعالیٰ له لوري ورکړې شوي دي بالکل حق او هغه پخپل تاپې او وعدې پوره کيدونکې دي او په هغه وخت کښې به ستا د دغه ناکاري (انکار) نتيجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُولُ مَا هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ١٧

پس وائي دی نه دی دا (قول په بعث) مګر دروغي قصې د پخوانيو خلقو دي

تفسير: يعني داسي قصي مونږ ډيرى اوريدلى دى د پخوانيو وختونو قصي داسي ډيرى مشهوريږى چي په ربنتيا سره هغه گردى (تولى) دروغ دى او هيڅ خارجي مصداق نه لرى (العياذ بالله)

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلُ فِيٓ أُمَمٖ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِم مِّنَ ٱلۡجِنِّ وَٱلۡإِنسِۖ

دا هغه كسان دى چي حقه ثابته شوى ده پر دوى باندى خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو كښى چي په تحقيق تير شوى دى پخوا له دوى څخه له پيريانو او انسانانو

تفسير: د عذاب خبره هم هغه ده چي د (السجدة) په دوهمه ركوع كښى ﴿لَأَمۡلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلۡجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجۡمَعِينَ﴾ راغلى دى يعني څرنگه چي ډيرى ډلى له پيريانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دى نه د دوزخ مستحق گرځيدلى دى دا بدبختان هم په هغوى كښى گډ دى.

إِنَّهُمۡ كَانُواْ خَٰسِرِينَ ١٨

بيشكه دوى وو زيان كاران (په دنيا كښى)

تفسير: الله تعالىٰ له خپل رحمت د ايمان او د سعادت تخم د هر سرى په زړه كښى په فطرى ډول(طريقه) سره كرلى دى هغه هم د دى كمبختانو له لاسه ضائع شوى دى له دى څخه به زيات نقص او خساره څه وى چي يو سړى په تجارت كښى د گټى په ځاى د خپلى ناپوهى، غفلت او حماقت له سببه خپله پنگه او رأس المال هم ضائع او له لاسه وباسى.

وَلِكُلّٖ دَرَجَٰتٞ مِّمَّا عَمِلُواْۖ

او هرى فرقى ته (د مؤمنانو او كافرانو) مرتبى دى له (جزاء د) هغو چي كړى ئې دى (په دنيا كښى)

تفسير: يعني د اعمالو د تفاوت لامله(له وجى) چي د جنتيانو په درجاتو كښى فرق او توپير (تفاوت) دى هم دا راز(قسم) د دوزخيانو په درجاتو كښى هم فرق شته.

وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقرری کړی درجی) دپاره د دی چی پوره به ورکړه شی دوی ته جزاء د عملونو د دوی حال دا چی پر دوی به ظلم ونه کړ شی (په تنقیص د حسناتو یا تزئید د سیئاتو سره

تفسیر: نه د کومی نیکی ثواب لږ ورکاوه شی او نه د کومی بدی سزا د هغه له میچه پورته او نامناسبه تاکلی(مقرر) کیږی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

او یاده کړه (ای محمده !) هغه ورځ چی وړاندی کړ شی هغه کسان چی کافران شوی دی پر اور (د دوزخ باندی او وبه ویلی شی ورته) چی وړی دی تاسی لذائذ نیکی خپلی په ژوندون لږ خسیس خپل کښی او نفع اخیستی ده تاسی په هغه سره (په دنیا کښی)

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کښی د ایمان روح نه وی یوائحی د نیکی د یوه قالب او نمونی غوندی یو شی وی. د دی راز(قسم) فانی نیکی اجر هم فانی وی چی په دی ژوندون کښی د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شی. هم هغه ئی وفرمایل چی تاسی د خپلو صوری نیکیو مزی په دنیا کښی اخیستی دی او په هغه ځای کښی ئی له لذاتو څخه متمتع شوی یئ هغه عیش او آرام چی د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کښی رسیده ګواکی د هغه په ځای مو په دنیا کښی مزی وکړی. اوس دلته تاسو په عیش او مزو کښی هیڅ برخه نه لرئ. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغه کسان چی آخرت نه غواړی او فقط دنیا ئی وغوښته د دوی د نیکیو بدله هغوی ته په هم دی دنیا کښی ورکوله کیږی».

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسي ته د عذاب سپکوونکی په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنیا کښې) چې تکبر لوئ به مو کوله په ځمکه کښې په ناحقه سره او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرماني به مو کوله (په دنیا کښې)

تفسیر: یعنی نن تاسي ته د دروغو باتو (لافو) او غاړه غړولو په سزا کښې ذلیل او رسوا کوونکی عذاب درکاوه کیږي هم دا یو شی تاسي لره دلته پاتي دی وروسته له دی نه د ځینو زوررو او متکبرو اقوامو احوال فرمائی چې پخوا له آخرته د هغوی انجام څرنګه شوی دی.

وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد(هود) کله چې وویراوه ده قوم خپل په (ریګستان چې نوم ئې) احقاف دی (له عذابه)

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام چې د «عادیانو» قومي ورور وو قصه دغو معاندانو ته وکړه کله چې ویراوه ده قوم خپل له عذابه.
د «ارض القرآن» مؤلف تر «بلا د الاحقاف» لاندې لیکي د یمامې، عمان، بحرین، حضرموت او د مغربي یمن تر منځ هغه لویه صحراء چې د (الدهناء) یا (ربع الخالي) په نامه پرته(علاوه) ده اګر که هغه د ودانی وړ(لائق) نه ده خو د هغه په شاو خوا کښې چیری لږې دیری ځمکی د ودانی وړ(لائق) شته په تیره بیا په هغې برخې کښې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دی ګواکې اوس هم هغه نه ده ودانه خو په پخوانیو وختو کښې له هم دی نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبیله ودانه وه چې د الله تعالیٰ د نافرمانی په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا
إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾

او په تحقیق تیر شوی وو (نور) ویروونکي (انبیاء) وړاندی له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دی سره) چې عبادت بندګي مه کوئ د هیچا بی له الله، بیشکه زه ویریږم پر تاسي باندی له عذابه د ورځې لوئې (د قیامت نه چې دوزخ دی)

تفسير: يعنى له هود عليه السلام څخه وړاندى او وروسته ډير ويروونكى انبياء راغلى دى ګردو(تولو) به هغه ويل چې حضرت هود عليه السلام ويل يعنى د يوه الله بندګى كوئ! او د كفر او د معصيت له بد انجام څخه ووېرېږئ! ممكن دى چې د عاد په قوم كښې به هم برسيره له هود عليه السلام نور ويروونكى هم راغلى وى والله سبحانه وتعالىٰ اعلم

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِتَاْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٢٢﴾

وويل (هود ته قوم ئى) آيا راغلى ئى ته مونږ ته چې وګرځوى مونږ له معبودانو خپلو پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعده ئى كوى له مونږ سره كه چيرى ئى ته له رښتيا ويونكيو څخه.

تفسير: يعنى مونږ د خپل آبائى طريقى څخه بيرته ګرځيدونكى نه يو كه ستا دا ويرول رښتيا وى نو ولى پكښى ځنډ(ايسارتيا) كيږى؟ هغه چې په ژبه سره ئى وائى ښائى چې په كولو ئى هم راښكاره كړى.

قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۫ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّآ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿٢٣﴾

وويل (هود قوم خپل ته) بيشكه هم دا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دى او رسوم زه تاسى ته هغه څه (احكام) چې پرى راليږلى شوى يم زه په هغو سره وليكن زه وينم تاسى يو قوم جاهل ناپوه (ځكه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ)

تفسير: يعنى داسى غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهى او جهالت دى زه د الله رسول يم هغه پيغام چې زما په وسيله ليږلى شوى دى زه هغه دررسوم، زيات له هغه څخه نه علم لرم او نه د اختيار خاوند يم او علم له الله تعالىٰ سره دى چې منكران كله د دنيوى سزا مستوجب كيږى؟ او تر كله هغوى ته مهلت وركوى؟ (نو چې منع نه شول دوى نو ورته راغى هغه مطلوب او موعود عذاب).

فَلَمَّا رَاَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ اَوْدِيَتِهِمْ ۙ قَالُوْا هٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا ؕ

پس کله چې ولید دوی (هغه عذاب په شکل د) یوی پلنی وریځی مخ کوونکی کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته نو وی ویل دوی دا یوه پلنه وریځ ده باران وروونکی پر مونږ باندی

تفسیر: یعنی له مخامخ خوا څخه یوه وریځ په پورته کیدلو سره ښکاره شوه خلقو وګڼل چې د دی وریځی له وریدو څخه به ګرد(تول) وتونه (دری) او خوړونه وبهیږی او د ځمکی مخ به له اوبو څخه نه ښکاری نو وئی ویل چې ډیره اوروونکی وریځ پورته شوه اوس به ډیر ښه وورېږی او زمونږ کار به پری جوړیږی ځکه چې په هغه وخت کښی د یوی اوږدی وچکالی او سوکړی له سببه خلق ډیر پریشان او له قحط په ربړ(تکلیف) وو او اوبو ته ئی ډیر ضرررت درلود(لرلو).

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهٖ ؕ رِیْحٌ فِیْهَا عَذَابٌ اَلِیْمٌ ۙ﴿۲۴﴾

(نو وویل هود نه ده دا وریځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، یو باد دی چې په ده کښی عذاب دی دردناک

تفسیر: یعنی دا اوروونکی وریځ نه ده بلکه د الله د عذاب طوفان دی چې د هغه ژر راتللو ته تاسی سترګی په لیاره ولاړ وئ. او په دغه وریځ کښی دغسی یو سخت او تند باد دی.

تُدَمِّرُ كُلَّ شَیْءٍۭ بِاَمْرِ رَبِّهَا فَاَصْبَحُوْا لَا یُرٰۤی اِلَّا

مَسٰكِنُهُمْ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِی الْقَوْمَ الْمُجْرِمِیْنَ ﴿۲۵﴾

چې هلاکوی (او له بیخه راوکاږی) هر څیز په امر حکم د رب خپل بیا صباح ته پاتی شول داسی چې نه به لیدل شو مګر کورونه (خالی) د هغوی هم داسی (لکه چې مو جزاء ورکړه عادیانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګنهګارانو ته (چې کوی جرمونه په شان د هغوی).

تفسیر: اوه شپې او اته ورځی پرله پسی داسی غضبناک طوفان راوالوت چې د هغه په مخ کښی

ونی، سری او بودگان(ښاروی) لکه خځلی ښکاریده وربښ به هر شی له بنسته (بیخه) ایستل او چار چاپیر پرته (علاوه) له خرابی او ورانی ځخه بل شی نه ښکاریده په پای (آخر) کښی پرته(علاوه) له نړیدلیو کندوالو ځخه بل هیڅ ځیز په سترګو نه راتله. ومو لیدل چی د الله تعالیٰ د مجرمانو دا حال دی ښائی د دی پیښو له آوریدلو ځخه په سد (هوش) راشئ که نه ستاسی احوال به هم داسی شی.

وَلَقَدْ مَكَّنّٰهُمْ فِيْمَآ اِنْ مَّكَّنّٰكُمْ فِيْهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت ورکړی وو مونږ دوی ته په هغو ځیزونو کښی چی قوت قدرت مو دی درکړی تاسی ته (ای قریشو) په هغه کښی

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسمانی طاقت چی هغوی ته ورکړی شوی وو تاسی ته نه دی درکړی شوی. کله چی د الله تعالیٰ له جانبه عذاب راغی هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی بیا نو تاسی په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَّاَبْصَارًا وَّاَفْئِدَةً ۖ فَمَآ اَغْنٰى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَآ اَبْصَارُهُمْ وَلَآ اَفْئِدَتُهُمْ مِّنْ شَيْءٍ

او ګرځولی دی مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترګی (بصارت) او زړونه (بصیرت) بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی او نه سترګو (بصارت) د دوی او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب ځخه)

تفسیر: یعنی د نصیحت آوریدلو ته ئی غوږونه او د قدرت د دلائلو لیدلو ته ئی سترګی او پوهیدلو سنجولو (فکرکولو) ته ئی زړونه هغوی ته ورکړی وو خو یو له هغوی ځخه د دوی په کار ورنغی، ړانده، کاڼه او لیونیان شول. د پیغمبرانو په مخکښی ودریدل تر ځو چی سره د لړلو د دی ګردو(ټولو) قوتونو د الله تعالیٰ عذاب هغوی راچاپیر کړل، او هیڅ یو دننی او د باندنی قوت هغه ونشو ګرځولی.

اِذْ كَانُوْا يَجْحَدُوْنَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوْا بِهٖ يَسْتَهْزِءُوْنَ ۲٦ ع

له دی جهته چی وو دوی چی انکار به ئی کاوه په دلائلو د (قدرت) د الله او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چی وو دوی چی په هغه پوری به ئی مسخری توکی کولی.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندی چی هغوی خندا کوله او ملندی ئی پری وهلی اخته شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «هغوی ته ئی غوږونه او سترګی ورکړی وی یعنی د دنیا په کار کښی دیر پوه او هوښیار وو خو داسی پوه ئی نه درلوده(لرله) چی په هغی باندی د خپل آخرت چاری درستی کړی.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى

او خامخا په تحقیق هلاک کړی دی مونږ هغه چی چاپیر له تاسی څخه دی له (اهل د) کلیو څني

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) د «عاد» له قومه د ثمود د قوم او د لوط د قوم کلی او د نورو کلی هم دا راز(قسم) وران شوی دی چی ستاسی په شاوخوا کښی پراته ؤ. دا خطاب مکیانو ته څکه شوی دی چی هغوی د خپل تګ او راتګ په وخت کښی هغه ځایونه پخپلو سترګو سره وینی.

وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴿٢٧﴾

او مکرر مو بیان کړی دی دلائل (د قدرت) لپاره د دی چی دوی بیرته راوګرځی (له کفر نه)

تفسیر: مګر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ قُرْبَانًا اٰلِهَةً ؕ

پس ولی مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چی نیولی ؤ دوی (هغه بتان) بی له الله دپاره د نژدیوالی (خدای ته په زعم خپل) نور خدایان

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به ئی ویل چی مونږ د هغوی عبادت څکه کوو تر څو هغوی مونږ الله ته نژدی کړی او لوی درجی راوبښی. نو هغه بتان د دی اړی (حاجت) په وخت کښی

ولي د هغوی په کار ورنغلل.

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کښې) له دوی څخه

تفسیر: یعني نن ورځ د هغوی هیڅیری پته نشته. چې د عذاب په وخت کښې هغوی ته غږ وکړی، آخر هغوی چیرته تللي دي؟ چې د داسې مصیبت په وخت کښې هم په کار نه ورځي.

وَذٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

او دا (نیول د بتانو) دروغ د دوی وو او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به ئې جوړول (پر الله)

تفسیر: یعني درښکاره شوه چې بتانو ته الله ویل او هغو ته هیلی (امید) لرل او په زړه پوری خبری له هغوی څخه غوښتل ګردی(تولی) چټی(بیکاره) او اپلتي خبری وی او لکه د لرګیو پښې د دریدلو وړ(لائق) نه وی. (ربط) په ړومبنیو آیتونو کښې د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبری وی وروسته له دی نه د پیریانو د اطاعت او غاړه ایښودلو خبری راځي تر څو له هغه څخه راښکاره شي هغه قوم چې په طبیعي دول(طریقه) سره سخت متمرد او سرکش دی له هغو ځینې افرادو څرنګه د الله تعالیٰ خبری آوریدلي دي؟ او د هغه په مقابل کښې لکه موم غوندی پاسته شوی دی او غاړه ئې کیښودلي؟

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَ ۚ فَلَمَّا
حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا ۖ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چې وګرځول مونږ تاته یو تولی له پیریانو څخه چې غوږ به ئې ایښود قرآن ته پس کله چې حاضر شول دوی (دی قرآن ته) وویل دوی په منځ خپل کښې چپ شئ تاسې ای پیریانو بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بیرته وګرځیدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه که هم هغسې کافران پاتې شي)

تفسیر: له محمدی بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه آسمانی خبری راښکاریدی کله چی زمونږ په پیغمبر باندی د وحی راتلل شروع شو دا سلسله تقریباً بنده شوه او په ډیر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو پیریانو ته دا خیال ولوید چی هرومرو(خامخا) کومه نوی خبره پیښه شوی ده چی د هغی په وسیله آسمانی پیښی کلکی ساتلی او سختی پیری پری دریدلی دی. د دی خبری د پلټنی(تحقیق) دپاره پیریان څو څو لوئی ډلی په مشرق او مغرب کښی سره خواره شول له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسیده چی اتفاقاً هلته زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ ادا فرمایه الله تعالیٰ د پیریانو د دی ډلی فکر د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوری وګرځاوه د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کښی ډیر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وړونکی اثر او اغیزه وکړه او د هغه عظمت، هیبت او لوینی د هغوی په زړونو کښی ولویدی او پخپلو منځونو کښی ئی سره وویل «چپ شئ! او د زړونو له کومی څخه ئی واورئ!» تر دی چی پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوری ورکش کړل او په دی خبره باندی ئی باور وشو چی هم دا هغه نوی خبره ده چی د هغی په سبب پیریان له آسمانه شړل کیږی. کله چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو د پیریانو ډلی پخپلو زړونو کښی د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تبرو په لوری رهی(روان) شوه. او دا ګردی(تولی) خبری ئی هغؤی ته وویلی او لازمه ښوونی ئی هغوی ته وکړی. چی مفصلی خبری ئی د (جن) په سورت کښی راځی. له احادیثو څخه راښکاریږی چی ونی هغوی ته له دی خبرو څخه د الله تعالیٰ په اذن څه اجمالی خبری وکړی او مفصل احوال ئی وروسته له هغه د وحی په ذریعه هغوی ته ښکاره شوه.

لکه چی د (جن) په اوله رکوع کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ الآیة - وروسته له دی څخه ډیر پیریان مسلمانان او زمونږ د پیغمبر آخر زمان صلی الله علیه وسلم په مخ کښی مشرف شول او د هغوی ډیری مرکی (وفود) د دین د احکامو د زده کولو دپاره راغلی.

(خفاجی) د روایتو په بناء دعوی کوی چی شپږ ځلی زمونږ د پیغمبر په حضور کښی پیریان مشرف شوی دی نو ځکه هغه اختلافات چی د پیریانو د شمیر یا د نورو امورو په نسبت شته هغه ګرد(تول) د واقعاتو په تعدد او په بیا بیا پیښیدو باندی حمل کاوه شی.

قَالُوا يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ

وویل دوی ای قومه زمونږ بیشکه مونږ واموریده داسی یو کتاب چی نازل کړی شوی دی وروسته له موسیٰ

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کښې د حضرت موسٰی علیه السلام کتاب (توریت) غوندی بل کتاب، احکام، او شرایع لرونکی نه وو چی د بنی اسرائیلو گردو(تولو) انبیاوو په هم هغه باندی عمل کاوه. حضرت مسیح علیه السلام هم دا فرمایل چی زه د توریت د بدلولو دپاره نه یم راغلی بلکه د هغه د پوره کولو دپاره راغلی یم. د حضرت سلیمان علیه السلام په وخت کښی په پیریانو کښی هم دا توریت مشهور وو، نو ځکه په دی ځای کښی د هم هغه په لوری اشاره شوی ده. په توریت کښی د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت کومه وینا چی لیکلی شوی ده مضمون ئی دا دی «ای موسٰی! تا غوندی یو بل نبی معبوثیږی».

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دی حال کښی چی تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چی پخوا له دی نه وو

تفسیر: ښائی په هغه وخت کښی د پاک قرآن هغه برخه چی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله د هم داسی مضمون لرونکی وه. یا به له قرینو څخه پوهیدلی وی.

يَهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ وَاِلٰى طَرِيْقٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٣٠﴾

لیاره ښیی حق دین ته او لیاری سمی ته

تفسیر: یعنی رښتینی عقیده او د عمل سمه لاره.

يٰقَوْمَنَآ اَجِيْبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهٖ

ای قومه زمونږ! قبول کړئ تاسی قول د بلونکی د الله او ایمان راوړئ په ده باندی

تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ! چی د الله تعالٰی په لوری مو بولی او د هغه په رسالت باندی یقین ولرئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ

چې مغفرت کړي (الله) تاسي ته گناهونه ستاسي

تفسير: يعني هغه گناهونه چې د كفر په حالت كښي مو كړي دي اوس به د اسلام له بركته هغه گرد(تول) درمعافيږي او پس له دې نه به بل دفتر شروع كيږي. خو په ياد ئې ولرئ چې دلته د (حق الله) گناهونو ذكر دى او د حقوق العباد معافي له دې څخه څه نه ښكاري.

وَيُجِرۡكُم مِّنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ ۝٣١ وَمَن لَّا يُجِبۡ دَاعِيَ ٱللَّهِ فَلَيۡسَ بِمُعۡجِزٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَيۡسَ لَهُۥ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءُۚ

او خلاص به كړي (الله) تاسي له عذاب دردناک څخه او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونكي د الله پس نه به وي عاجز كوونكى (د الله په تيښته سره) په ځمكه كښي (بلكه هيڅيري) او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددگاران

تفسير: يعني نه دوى پخپله په تښتيدلو سره د الله له ويشتلو څخه ځان ژغورلى (بچ كولى) شي او نه ئې بل څوک ژغورلى (بچ كولى) شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي د «في الارض» له قيد څخه دا ښكاري چې د پريښتو له خوا (شيطانان) شړل كيږي او د ځمكې په لوري تښتي.

أُوْلَٰٓئِكَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ۝٣٢ أَوَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَلَمۡ يَعۡيَ بِخَلۡقِهِنَّ

دغه كسان په گمراهي ښكاره كښي دي. آيا نه ويني فكر نه كوي (منكران د بعث) چې بيشكه الله هغه (ذات) دى چې پيدا كړي ئې دي آسمانونه او ځمكه حال دا چې نه دى ستړى شوى په پيدا كولو د هغوى كښي

تفسير: په دې لفظ كښي د يهودانو د دې عقيدې ترديد دى چې ويل به ئې «الله تعالىٰ» په شپږو ورځو كښي ځمكه او آسمان پيدا كړل او په اوومه ورځ كښي ئې هوسائي (آرام) وفرمايله (العياذ بالله) آيا نه دى الله

بِقٰدِرٍ عَلٰٓى اَنْ يُّحْىِۦَ الْمَوْتٰى ؕ بَلٰٓى اِنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٣٣﴾

قادر په دی باندی چی ژوندی کړی مړی؟، بلکه قادر دی بیشکه دغه (الله) پر هر څیز باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چی ځینی ئی بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعنی لوی عذاب به وروسته له مر کیدلو څخه وی. تاسو په دی چرت (خیال) کښی مه اوسئ چی وروسته له مرینی څخه بیا ژوندون چیری دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم گران کار نه دی د ځمکی او د آسمان په پیدا کولو کښی هیڅ ستړی شوی نه دی نو آیا ستاسی دا دوهم ځلی پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا عَلَى النَّارِ ؕ اَلَيْسَ هٰذَا بِالْحَقِّ ؕ قَالُوْا بَلٰى وَرَبِّنَا ؕ

او یاده کړه هغه ورځ چی وړاندی به کړل شی هغه کسان چی کافران شوی دی په اور باندی (وبه ویل شی دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا نو وبه وائی دوی چی هو! حق او رښتیا ده قسم دی زمونږ په رب زمونږ

تفسیر: یعنی په هغه وخت کښی به ویل کیږی چی آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای (آخر) کښی به گرد(تول) خړ او ذلیل کیږی او داسی اقرار به وکړی چی بیشکه واقعی دی! او مونږ په غلطه سره له هغه څخه انکار کاوه. نو په دغه وخت کښی الله اجل واعلیٰ شانه واعظم و اکرم برهانه به د پرښتو په ژبه دغو منکرینو ته داسی فرمائی چی «ښه ! اوس د خپلو هغو انکارونو او د تکذیب مزی وڅکئ!» لکه چی اوس راځی.

قَالَ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ﴿٣٤﴾ فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَّهُمْ ؕ

فرمائی نو وڅکئ تاسی عذاب په سبب د هغه چی وئ تاسی چی کافران

کیدلی. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو خاوندانو د عزم تینګ ودریدلو (په حق) له رسولانو او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته

تفسیر: یعنی کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول که په دنیا کښې وی یا په آخرت کښې یو ضروری امر دی. تاسی د دوی په معاملو کښې تلوار ونه کړئ! بلکه تر تاکلی(مقرر) نیتی پوری صبر وفرمایئ لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او تینګ ودریدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.
تنبیه: ځینو اسلافو ویلی دی چې ګرد(تول) اولوالعزم پیغمبران همت لرونکی وو. خو په عرف کښې پنځه پیغمبران په خصوصی ډول(طریقه) ویل کیږی. حضرت نوح، حضرت ابراهیم، حضرت موسٰی، حضرت عیسیٰ، حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیهم وعلیٰ آلهم واصحابهم وسلم اجمعین.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ ۚ

ګویا دوی په هغه ورځ کښې چې ووینی هغه (عذاب) چې وعده ئې ورسره کوله شی نه دی ډیل کړی (په دنیا کښې) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوی ورځی څخه

تفسیر: یعنی په دنیا کښې هیڅ ډیل او تاخیر پکښې نه دی شوی یعنی اوس خو ډیل او تاخیر درښکاری او درګرده وائی چې ولی هغه عذاب ژر نه رارسیږی خو په هغی ورځی کښې به وپوهیږی چې هغه عذاب ډیر ګړندی راغلی دی. او په دنیا کښې هغوی فقط یو ګړی ژوندون کړی دی. یا به د قبر د هستوګنی موده ورته یو ګړی معلومیږی. دا یوه عمومی قاعده ده چې تیره شوی موده ډیره لږه ښکاری په تیره بیا د سختی او مصیبت په وخت کښې د عیش آرامی ډیره موده خورا(ډیر) لږه په نظر ښکاری.

بَلَٰغٌ ۚ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾

دغه (قرآن) پند رسوونه دی نو آیا هلاک به کړ شی (بلکه نه هلاک کیږی) مګر قوم فاسقان سر غړوونکی (له احکامو د الله)

تفسیر: یعنی مونږ د نصیحت خبری تاسی ته دررسولی او د ښو او بدو لیاری مو درښوولی دی اوس هر هغه چې دا پند نه آوری هم هغه به تباه او پناه کیږی. زمونږ له خوا د حجت اتمام

شوی دی. مونږ هیڅوک بی قصوره نه نیسو هم هغه سړی خرابوو چی په خرابی پسی ئی ملاوی تړلی وی.

تمت سورة الاحقاف

سورة محمد صلی الله علیه وسلم مدنیة الا آیة ١٣ فنزلت فی الطریق فی اثناء الهجرة وهی
ثمان و ثلاثون آیة و اربع رکوعات رقم تلاوتها
(٤٧) تسلسلها حسب النزول (٩٥) نزلت بعد سورة الحدید
د «محمد» صلی الله علیه وسلم سورت مدنی دی، پرته(علاوه) له ١٣
آیته څخه چی د هجرت په لیاره کښی نازل شوی دی (٣٨) آیته
٤ رکوع لری، په تلاوت کښی (٤٧) او په نزول کښی (٩٥) سورت دی وروسته د «الحدید»
له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا وَصَدُّوۡا عَنۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ

هغه کسان چی کافران شوی دی او منع کړی ئی دی (خلق یا منع ئی راوړی ده) له لیاری د الله (اسلام) نه

تفسیر: لکه چی د کفارو د مشرانو دا عادت وو چی په ځان، مال او اولاد او نورو شیانو سره ئی په دی لیاری کښی کوشش کاوه.

اَضَلَّ اَعۡمَالَهُمۡ ①

خراب (ابته) کړی دی (الله نیک) عملونه د دوی

تفسیر: یعنی هغه چاری چی دوی ښی ګڼلی دی د ایمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلی کیږی بلکه له هغو څخه ځینی چاری د عتاب موجب ګرځی. لکه د اسلام د نه خوریدلو په لیاره کښی د پیسو لګول.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاٰمَنُوْا بِمَا نُزِّلَ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّهِمْ ۙ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ وَاَصْلَحَ بَالَهُمْ ۝۲

او هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (کارونه) او ايمان ئې راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی پر محمد او هغه حق (دين) دی له (نزده د) ربه د دوی وبه رژوی له دوی څخه (الله) ګناهونه د دوی او ښه به کړی (الله) حال د دوی.

تفسير: يعني خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لری، او د هغوی احوال به ښه کوی چې ورځ په ورځ په ښه والی کښې پرمخ تګ کوی او په آخرت کښې د هغوی له ګناهونو څخه تيريږی او ښه ورځ ورکوی. حضرت شاه صاحب ليکی «په پخوا زمانه کښې ګرد(تول) خلق د يوه شريعت په منلو باندی مکلف نه ؤ خو اوس ګردی(تولی) دنيا ته يو حکم، دين او رښتيا دين هم دا دين دی. مسلمانان هم ښه او خراب کارونه کوی او کافران هم خو د دی حق دين له منلو څخه دا ګته(فائده) او قبوليت لاس ته راځی چې نيکی ئې پاتی کيږی او خرابی ئې ښېلی کيږی او د نه منلو دا سزا ده چې نيکی ئې برباده او ګناه ئې لازمه ده».

ذٰلِكَ بِاَنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَاَنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَّبِّهِمْ ؕ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ اَمْثَالَهُمْ ۝۳

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخريب او د مسلمانانو د بديو مغفرت) په سبب د دی دی چې بيشکه هغه کسان چې کافران شوی دی متابعت ئې کړی دی د باطل (د شيطان) او بيشکه هغه کسان چې ايمان ئې راوړی دی متابعت ئې کړی دی د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوی هم داسی (په مثل د دی بيان) بيانوی الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوی.

تفسير: يعني الله تعالیٰ خلقو ته داسی ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورښوولی او په ګردو(تولو) خبرو باندی ئې پوه کړی دی تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کښې په ښه ډول(طريقه) سره کيني.
هر کله چې الله تعالیٰ حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بيان کړ، اوس د کافرو بيان دی

يعنى چې داسې ورسره مناسب دې لكه چې فرمائى:

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً

نو كله چې مخامخ شوئ (په جنګ كښې) له (هغو كسانو) سره چې كافران شوى دى نو ووهئ وهل د ورميږونو (د هغو) تر هغه پورې چې ښه ډير مو ووژل دوى او پرې غالب شوئ نو (وتړئ دوى) بيا سخت محكم كړئ تړل (د دوى چې در څخه خلاص نشى) پس بيا يا احسان ورسره وكړئ احسان كول وروسته (له بندى كولو او تړلو ئې) او يا تاسې فديه كړئ دوى فديه كول (په عوض ئې مال واخلئ يا مسلمانان بنديان راخلاص كړى)

تفسير: يعنى د حق او باطل مقابله تل وى كله چې د مسلمانانو او كافرانو په منځ كښې جنګ شروع شى نو مسلمانانو ته ښائى چې په هغه كښې په ډيره ميرانه او بهادرى سره توره وكړى. د باطل زور هلته ماتيږى چې خورا(ډير) شرير سرى ووژلى شى او د هغوى دلى ورماتى شى نو ځكه د جنګ او جګړى په ډګر كښې لتى، بى زړه توب، ويره، توقف، تردد او تيښته خورا(ډير) بد كار دى. پر مسلمانانو باندى لازم او ضرور دى چې د الله تعالىٰ د دښمنانو په ورميږونو وهلو كښې بيره (تلوار) وكړى او د دوى د وينى تويولو څخه وروسته كله چې د هغوى قوت دج(دبدبه) ماته شى او زور ئې پاتې نشى نو هلته د هغوى بندى ساتل هم كافى دى. د جزء ١٠ (الانفال) په نهمه ركوع ٦٧ آيت كښې مونږ داسې يو آيت لولو ﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ ﴾ دا قيد او بند ممكن دى چې د هغوى دپاره يو لوى عبرت او ويښتوب شى او دوى ته د مسلمانانو له دى نژدى والى څخه داسې يوه ګټه(فائده) په لاس ورشى چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندى په ښه شان ځانونه پوه كړى او پخپل وړاندى او وروسته باندى فكر ووهى او ورو ورو هغوى د حق او صداقت لياره غوږه او له اسلامى تعليماتو څخه ګټور شى. بيا كه مو مصلحت وشى نو بى له كومى معاوضى د احسان په ډول(طريقه) هغه خوشى كړئ. په دى ډول(طريقه) ښائى چې ډير افراد زمونږ له دى ښو رشو (اخلاقو) څخه متاثر شى او زمونږ د اسلام په لورى راغب وګرځى. او زمونږ له دين سره مينه او محبت پيدا كړى. داسې هم كولى شئ چې نغدى فدئى ورځنى واخلئ يا ئې د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله كړئ په دى دوو هر يوى كښې ډيرى ګټې او راز راز(قسم قسم) فائدى شته لنده ئې دا كه دا د جنګ كافر بنديان د هغوى د وطن او هيواد په لورى ليږئ دوه صورتونه لرى:

(١): په معاوضه باندى خوشى كول.

(٢): بې له معاوضې پرېښودل. په دې دواړو کښې هر يو چې اسلامي تولواک(باچا) ته ښه ښکارېږي او اصلح وي هم هغه دې غوره او اختيار کړي. زمونږ حنفيانو په مذهب په فتح القدير شامي او نورو لويو کتابونو کښې داسې روايتونه شته که د دې کافرو بنديانو (قيديانو) د دوی د هيواد په لورې بېرته ليږل مصلحت نه وي بيا درې صورتونه لري:
(١): ذمي دې وګرځول شي او د يوه رعيتي په توګه(طريقه) دې ساتل کيږي.
(٢): ودې وژلې شي
(٣): مريې دې وګرځول شي
په احاديثو کښې د کافرو د بنديانو د وژلو په نسبت ډير ممانعت شوی دی او د هغوی وژل فقط په خاصو وختونو کښې جائز تاکلې(مقرر کړی) شوی دی او هغه هم کله چې هغه کافر بندي (قيدی) د داسې کومې درنې ګناه مرتکب شوی وي چې د هغې جزاء او هيداد په بل کوم شي باندې چې تر وژلو څخه لږ وي نشي کيدی نو په مريې ګرځولو يا په ذمي درولو کښې هيڅ يو ممانعت نشته.

حَتّٰى تَضَعَ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ۛ

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کيږدي (جنګياليان د) جنګ وسلې خپلې

تفسير: يعنې د دې حرب، ضرب، قيد او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي تر څو چې خپله وسله کيږدي او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ ۛ وَلَوْ يَشَآءُ اللّٰهُ لَانْتَصَرَ مِنْهُمْ وَلٰكِنْ لِّيَبْلُوَاْ بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ؕ

دغه (حکم د الله په دوی کښې) دی او که اراده فرمايلې وی الله (د بدل اخيستلو) نو خامخا به بدل اخيستې ؤ الله له دوی څخه (بې له جنګه) وليکن (امر ئې درته وکړ په جهاد له دوی سره) لپاره د دې چې ازموينه وکړي الله د ځينو ستاسو په ځينو نورو (په جنګ کښې)

تفسير: يعنې الله قدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم آسماني عذاب نازل کړي او لکه عاد او ثمود غوندې دوی هم هلاک کړي. خو د جهاد او قتال له مشروعيت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی او الله دوی ازموئي چې څوک د الله په پاک نامه باندې خپل نوم، نښان، ځان مال، اولاد او نور شيان جاروي(قربانوي)؟ او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبيهي کاروائيو

شخه ویښیږی؟ او څومره کسان له دی مهلت څخه فائده اخلی چی الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی دی او هغوی لکه پخوانی قومونه یو ځلی په سزا نه رسوی او نه ئی استیصال کوی.

وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ۝٤ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ۝٥

او هغه کسان چی وژلی شوی دی په لیاره د الله کښی پس له سره به ضایع نه کړی (الله) عملونه د دوی ژر به سمه لیاره وښیی دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کښی) او ښه به کړی حال د دوی (په دارینو کښی)

تفسیر: یعنی هغه کسان چی د الله جل جلاله په لیاره کښی شهیدان کیږی اگر که په ښکاره دول(طریقه) سره دوی پاتی او ناکام په نظر راځی خو په رښتیا سره هغوی بریالیان(کامیاب) دی الله تعالیٰ د هغوی چاری نه ضایع کوی بلکه د کار په پای (آخر) کښی د هغوی هغه ربړونه(تکلیفونه) گټور کیږی او دوی ته د جنت په لوری لیاره ورکوی او د آخرت په گردو(ټولو) منازلو او مواقعو او مواقفو کښی د هغه حال ښه کوی.

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۝٦

او داخل به کړی (الله) دوی په جنت کښی چی معلوم کړی دی (الله) دغه (جنت) دوی ته

تفسیر: یعنی په هغه جنت کښی داخلیږی چی د هغه احوال دوی ته د انبیاؤ علیهم السلام په ژبه او د خپلو صحیحو وجدانو په ذریعه ورښکاره شوی دی وروسته له دی نه چی هلته ورسیږی هر جنتی د خپلی هستوگنی ځای پخپله پیژنی او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوری وی چی د هغه د هستوگنی دپاره ټاکلی(مقرر) شوی دی.
تنبیه: ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د (عرفها لهم) معنی (طیبها لهم) اخیستی ده. یعنی جنت هغوی ته هسی خوشبوئی ورښندی (ورنولی) چی د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پیژندگلوی دوی ته آسانیږی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تَنصُرُواْ ٱللَّهَ يَنصُرۡكُمۡ وَيُثَبِّتۡ أَقۡدَامَكُمۡ ۝٧

اى هغو كسانو چې ايمان ئې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو) كه مددګارى وكړئ تاسې له (دين د الله او رسول د) الله سره نو مدد به وكړى (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن) او ثابت به كړى قدمونه ستاسې (په ځاى د جنګ)

تفسير: يعنې په جهاد كښې به د الله جل جلاله په مرسته(مدد) ستاسې قدمونه ټينګ پاتې كيږى او د اسلام په اطاعت كښې به ثابت قدم اوسيږئ چې د هغه په نتيجه كښې به مو په «صراط» كښې ثابت قدمې په برخه شي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «كه الله جل جلاله وغواړى نو ګرد(ټول) كافران به مسلمانيږى خو داسې نه غواړى او خپل بندګان آزموئې خو كله چې بنده خپله ملا وتړى او په يو كار باندې له زړه لاس پورې كړى نو الله جل جلاله هم مرسته(مدد) ورسره كوى».

وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَتَعۡسٗا لَّهُمۡ وَأَضَلَّ أَعۡمَٰلَهُمۡ ۝٨

او هغه كسان چې كافران شوى دى پس هلاكوالى شرمول دى دوى ته (له الله) او عبث خراب به كړى (الله خامخا نيک) عملونه د هغوى

تفسير: يعنې هسې چې د مسلمانانو قدمونه ټينګوى پرته(علاوه) له هغه د كفارو په پښو كښې ريږديدل او په زړونو كښې ئې ويره غورځوى. او هسې چې مسلمانانو ته د الله تعالىٰ له لورى مرستې(مدد) رسيږى د كافرانو كارونه خراب او ابتر كيږى.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَرِهُواْ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأَحۡبَطَ أَعۡمَٰلَهُمۡ ۝٩

دغه (هلاكوالى او د دوى د اعمالو تخريب په سبب د دى دى چې) بيشكه هغوى بد ګڼلي دى هغه (قرآن) چې نازل كړى دى الله (پر محمد باندې) پس الله عبث كړل(نيک) عملونه د دوى.

تفسير: يعنې كله چې هغوى د الله جل جلاله خبرى نه آورى نو الله تعالىٰ به څرنګه د هغوى كارونه خوښوى. او هغه شيز چې د الله تعالىٰ په دربار كښې نامنلي وى هغه به خوشې چټى(فضول) او بيكاره شيز وى.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾

آیا پس نه گرځی دوی په ځمکه کښې پس چې وګوری دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی څخه وو، هلاک راوست الله په دوی باندی او شته دپاره د کافرانو مثلونه (حالونه د هلاکت د پخوانیو کفارو).

تفسیر: یعني په هم دی دنیا کښې وګورئ چې منکرانو ته څه پیښیږی؟ او د هغوی ګرد(تول) تدبیرونه څنګه په ځمکه لویږی؟ آیا په دی ورځو کښې به هغوی لره داسی سزاوی نه ورکولی کیږی؟

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾ ع

دغه (نصرت د مؤمنانو اهلاک د کافرانو په سبب د دی دی چې) بیشکه الله دوست مددګار د هغو (کسانو) دی چې ایمان ئې راوړی دی او بیشکه چې کافران نشته (هیڅ) دوست مددګار دوی لره.

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د مؤمنانو او صالحانو رفیق دی چې په تاکلی(مقرر) وخت کښې له هغوی سره مرستی(مدد) کوی. د کافرانو هسی ملګری به څوک وی چې د الله تعالیٰ په مخکښې ودریږی. د احد په غزوه کښې به ابوسفیان داسی چغې وهلی «لنا العزیٰ ولا عزیٰ لکم» زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې تاسی ئې جواب داسی په لوړ(اوچت) غږ سره ووایئ **«الله مولانا ولا مولی لکم»**

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾

بیشکه الله داخل به کړی هغه کسان چې ایمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی

ښه (عملونه) په جنتونو کښې چې بهیږی به له لاندی (د ونو او مانیو د هغو ځلور قسمه) ویالې او هغه کسان چې کافران شوی دی (لږ) نفع اخلې دوی (په دنیا کښې) او خوراک به کوی لکه چې خوراک کوی چارپایان او اور (د دوزخ) ځای د ورتلو (او کور د اوسیدو دی) دوی لره

تفسیر: یعنې د دنیا سامان غونډوی او له ډیر حرص لکه بهائم غوندې ګرځې، خوری او مزې کوی او د خپلو اعمالو له نتایجو څخه نه دی خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای(آخر) به څه کیږی؟ ښه دی دلته په دنیا کښې دی څو ورځې مزی او چرچې کوی په آخرت کښې دوی ته د اور کور تیار دی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾

او ډیر له (اهل د) کلیو نه چې هغوی به ډیر سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلی ستا نه هغه (کلی) چې ئې تری ایستلی ئې ته (ای محمده! اهل د هغې قریې) هلاک مو کړل هغوی پس نه به ؤ هیڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کښې)

تفسیر: یعنې هغو قوم ته چې په زور او قوت کښې د مکې معظمې له خلقو څخه ډیر لوړ(اوچت) ؤ سخت هیدادونه او سزاوی ئې ورکړی دی. چې د هغوی مرستی(مدد) ته هیڅوک حاضر نه شول. نو بیا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دی.
تنبیه: له ﴿مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده چې خلقو ئې داسې حرکات وکړه چې د هغوی په سبب زمونږ لوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پریښود. په حدیث کښې راغلې دی چې حضرت محمد رسول الله مبارک د وتلو په وخت کښې مکه معظمه ئې مخاطبه کړه وی فرمایل «خدائیګو چې ته له ګردو(ټولو) ښارونو څخه الله تعالیٰ او ماته محبوبه ئې که زما تبر زه له تا څخه نه ایستلی نو زه به هیڅ کله له تا څخه نه جلا(جدا) کیدم».

أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِ كَمَن زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُم ﴿١٤﴾

آیا نو هغه چې وي په ښکاره حجت (لیارې) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دې چې ښائسته کړې شوی دې ده ته ناکاره کار عمل د ده او متابعت ئې کړې وي د هواؤ خپلو (بلکه نه دې سره برابر)

تفسیر: یعني یو سړی په ډیر خلاص زړه سره او په ډیره پوه او بصیرت سره د صداقت په ارت او صاف سړک باندې بې له اندیښنې رهي(روان) دی او بل په تیاره کښې لویدلي درگرده بدرئ کوی (تکرې خوري) او د تور او سپین او د نیکو او بدو هیڅ تمیز نشي کولی تر دې چې له خپلې بې تمیزئ څخه ښه او بد هم نشي پیژندلی او د خواهش په پیروی کښې هسې ډوب تللی دی چې سر له ښو څخه نشي جلا(جدا) کولی نو آیا د دې دواړو پای(آخر) او انجام به یو شان وي؟ داسې به هیڅ کله نه کیږي ځکه چې د حق تعالیٰ د حکمت او د عدل له شان څخه منافي دی.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِیْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ؕ فِیْهَاۤ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَیْرِ اٰسِنٍ ۚ

مثل صفت بیان د جنت هغه چې وعده ئې کړې شوې ده له پرهیزگارانو سره، په هغه کښې ویالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندې (بدلیدونکې په مزه او بوی کښې)

تفسیر: یعني له ډیرو ځنډیدلو (ایساریدلو) یا د کوم شي له گډیدلو څخه د هغوی بوی او ورم نه خرابیږي له شهدو څخه ډیرې خوږې او له شودو څخه ډیرې سپینې وي هیڅ ډول(طریقه) تغییر او بدخوندي په کښې نه پیښیږي بلکه تل به صافي خوږې وي.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ یَتَغَیَّرْ طَعْمُهٗ ۚ

او ویالې دي له شودو چې نه به وي متغیرې (مزه ئې بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو

تفسیر: یعني نه ښائي د هغو قیاس د دنیا په شودو باندې وکړ شي په دې شودو کښې سره له تیریدلو د زیات مدت څه تغییر او فرق نه پیدا کیږي بلکه تل به صافي خوږې وي.

وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِیْنَ ۚ۬

او ویالی دی له شرابو چی مزه ورکونکی دی (هغه) څښونکیو ته

تفسیر: یعنی د جنت په شرابو کښی به یو صاف لذت او ښه خوند او مزه وی نه په کښی نشه وی او نه ماتیدل، او نه سر گرځیدل او نه بل کوم تریخ والی او نه څه عیب او نقصان پکښی لیده کیږی.

وَأَنْهَٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ

او ویالی دی له شاتو (گبین) صفا کړیو شویو (له خیریو نه)

تفسیر: یعنی صاف او شفاف شات چی تکدر چیری حتی د یوه نری ځګ نښه به هم په کښی نه ښکاری.

تنبیه: دلته د څلورو قسمو ویالو ذکر شوی دی چی په دوی کښی اوبه داسی یو څیز دی چی د انسان ژوند په هغوی باندی ترلی دی. او شودی د لطیفی غذا کار ورکوی. شراب د خوښی او د نشاط څیز دی. او شهدو ته ئی «شفاء للناس» فرمایلی دی.

وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کښی له هر راز(قسم) میوو

تفسیر: له مشروباتو څخه وروسته ئی د دی ماکولاتو ذکر وفرمایه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی (آیا دغه څښتن (خاوند) د نعمتونو) په شان د هغه دی چی تل دی په اور د دوزخ کښی او ورڅښولی به شی پری

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د دوی گردی(تولی) خطاوی ښښی او په جنت کښی به ئی داخلوی. د جنت له ننوتلو څخه وروسته به هیڅ کله د خطاؤ ذکر نه کیږی چی د هغوی د خپگان سبب شی. او وروسته له هغه به هم د کومی خطا پوښتنه تری نه کیږی.

مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾

اوبه ډیری تودی پس پری به کړی (توټی توټی به کړی دغه اوبه) کولمی د دوی (بلکه دوی سره هیڅکله برابر نه دی)

تفسیر: یعنی کله چې ایشیدلی اوبه پر دوزخیانو باندی وڅښولی شی نو کولمی به ئې پری کیږی او د باندی رالویږی. «اعاذناالله منه»

وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا

او ځینی له دغو (کفارو) څخه هغه دی چې غوږ ږدی تاته تر هغه پوری هر کله چې بهر ووځی دوی له نزده د تا څخه نو وائی هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی ورلره علم څه وویل (محمد) اوس (په دی ساعت کښی)

تفسیر: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بیان شو. په دی آیت کښی د هغه راز(قسم) کافرانو حال بیانیږی چې هغه ته منافق وایه شی یعنی په ښکاره ځان په مسلمانانو کښی ګدوی او په پته کښی له هغه څخه انحراف کوی. یعنی دا خلق په ښکاره ډول(طریقه) د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ته غوږ نیسی خو په زړه کښی ورته توجه نه کوی او نه ئې په یادوی او نه پری پوهیږی، کله چې له مجلس څخه د باندی ووځی نو پوهانو ته وائی چې دغه سړی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس څه وویل؟ ښائی له دی پوښتنی څخه به د دی خبری تعریض وی چې مونږ د هغه خبری د اعتناء وړ(لائق) نه بولو او غوږ ورته نه ږدو او نه ورته متوجه کیږو. یا څه حکم ئې وفرمایه زمونږ ورته ښه فکر نه وو یا خو مونږ پری هیڅ پوه نشو.

أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾

دوی هغه کسان دی چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټینګ په کفر ولاړ دی) او متابعت کړی دی دوی د هواؤ خپلو (په نفاق کښی)

تفسیر: یعنی د دی راز(قسم) نالائقو حرکتونو اثر او اغیزه دا کیږی چې الله تعالیٰ د هغوی په زړونو باندی مهر لګوی او بیا دوی ته د نیکی توفیق هیڅ نه پاتی کیږی او یواځی پر خپلو

غوښتلو (خواهشو) پسې درومي او پيروي ئې کوي.

وَالَّذِيْنَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَّاٰتٰىهُمْ تَقْوٰىهُمْ ﴿١٧﴾

او هر څه هغه کسان چې سمه لياره ئې موندلې ده زيات کړي دي دوی ته (الله يا قرآن) هدايت بصيرت او ورکړی ده (الله) دوی ته پرهيزګاري د دوی.

تفسير: يعني د هدايت د لياری د تګ اثر او اغيزه دا کيږي چې سړی ورځ په ورځ په هدايت کښې ترقي او پرمخ تګ کوي او د هغه پوه، سد (هوش)، عقل، پرهيزګاري او اتقاء زياتيږي.

فَهَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا السَّاعَةَ اَنْ تَاْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۚ فَقَدْ جَآءَ اَشْرَاطُهَا ۚ فَاَنّٰى لَهُمْ اِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرٰىهُمْ ﴿١٨﴾

پس انتظار نه کوی دوی مګر د قيامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه نو په تحقيق راغلي دي علامې نښې د هغه (قيامت) پس بيا څرنګه به (نفع ورسوی) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قيامت) پند آخيستل توبه ايستل د دوی.

تفسير: يعني د قرآن نصيحتونه، د پخوانيو قومونو عبرت لرونکی قصې، د جنت وعدې، او د دوزخ وعيدونه ئې ګرد(تول) واوريدل اوس د هغو د منلو دپاره د کوم وخت په انتظار کښې دي؟ آيا دي خبرې ته دوی سترګې نيولې دي چې قيامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودريږي؟ د قيامت څو علامې او نښې خو اوس هم راښکاره شوی دي خو کله چې پخپله قيامت راودريږي نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، يعني د هغه وخت منل او پوهيدل چتي(فضول) او بيکاره دي ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغوريدل(بچ کيدل) نه حاصليږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «د قيامت علامه او لويه نښه زمونږ د پيغمبر صلى الله عليه وسلم پيدا کيدل دي، چې ګرد(تول) پيغمبران د هغوی په انتظار کښې وو. کله چې دوی مبعوث وګرځيدل او د تخليق اصلي مقصود حاصل شو نو اوس يوازې د قيامت راتګ پاتې دی» په حديث کښې راغلي دي چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم خپله مسواکه ګوته «انګشت شهادت» او منځنۍ ګوته «انګشت وسطی» سره درولې او هغوی ته ئې اشاره کړې وئې فرمايل «**انا والساعة کهاتين**، زه او قيامت لکه داسې يو» ګواکې زه له قيامت څخه دومره وړاندې راغلی يم لکه چې منځنۍ ګوته له مسواکې ګوتې څخه جګه (وچته) ختلې ده د «صحيح مسلم»

په شرح کښې موږ په دې باندې پوره ليکل کړي دي. دلته د هغه د بيا ليکلو ځاى نشته.

فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنٰتِ ؕ

نو پوه شه (اى مخاطبه) شان دا دى چې نشته هيڅ برحق معبود مګر يواځې الله دى او مغفرت ښښنه غواړه د ګناه خپلې او دپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو

تفسير: د هر سړي ذنب (ګناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي د كوم كار ډيره ښه خوا پريښودل او لږه ښه خوا غوره كول كه څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري ځينې اوقات د مقربينو په حق كښې ذنب (ګناه) ګڼل كيږي د «**حسنات الابرار سيئات المقربين**» معنى هم دا ده. په حديث كښې راغلي دي چې «نبي كريم صلى الله عليه وسلم به د ورځې سل كرته استغفار فرمايه».

تنبيه: د ﴿فَاعْلَمْ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ﴾ خطاب هر يوه مخاطب لره دى كه خاص نبي كريم صلى الله عليه وسلم مخاطب وي نو مطلب ئې داسې دى چې پر هغه علم باندې ټينګ او قائم اوسه! او تل استغفار وايه!، د «فاعلم» تفريع له ما قبل څخه داسې كاوه شي چې د قيامت له راتګ څخه وروسته هيڅا ته ايمان راوړل توبه كول او نور څه ګټه(فائده) نه رسوي نو هر چا لره ښائي چې د قيامت له راتګ څخه پخوا صحيح معرفت حاصل كړي د ايمان او د استغفار په طريقې باندې مستقيم اوسي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰىكُمْ ﴿۱۹﴾

او الله ته معلوم دى ځاى د ګرځيدلو ستاسې (په ورځ كښې يا په دنيا كښې) او ځاى د هستوګنې ستاسې (په شپه كښې يا په آخرت كښې)

تفسير: په هومره پردو كښې چې وګرځې بيا به جنت يا دوزخ ته ورسيږي چې هغه ستاسو اصلي ځاى او كور دى.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَوْلَا نُزِّلَتْ سُوْرَةٌ ۚ

او وائي هغه كسان چې ايمان ئې راوړي دي ولې نه نازلوه كيږي يو سورت (د قرآن په باب د قتال د كفارو سره)

تفسير: داسي يو سورت چي په هغه کښې د جهاد اجازه وی.

فَإِذَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ مُّحۡكَمَةٞ

نو پس کله چې نازل کړ شي يو سورت محکم

تفسير: په داسي محکمو او مضبوطو او تاکليو حکمونو باندی مشتمل وی چي نه وی منسوخ شوی او پوره پخپل مهال (وخت) سم راښکته کيږی او معنی ئی دغسی ظاهريږی چي پکښې بل احتمال نه وی غير له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا ٱلۡقِتَالُ رَأَيۡتَ ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ نَظَرَ ٱلۡمَغۡشِيِّ عَلَيۡهِ مِنَ ٱلۡمَوۡتِۖ فَأَوۡلَىٰ لَهُمۡ ۝٢٠

او ياد کړی شوی وی په هغه کښې جنګ نو وينی به ته هغه کسان چي وی په زړونو د دوی کښې ناروغي (د نفاق) ګوری تاته لکه کتنه د هغه چا چي بيخودی راغلی وی پر هغه باندی له ويری د مرګ نه پس هلاک دی وی دوی لره

تفسير: حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «مسلمانانو سورت غوښت يعنی د کافرانو له ربړونو(تکليفونو) څخه چي دير په تکليف و هيلی (اميدونه) به ئی کولی که الله جل جلاله د جهاد امر راکړی نو هغه چي زمونږ له لاسه کيدی شي هغه به مونږ وکړو کله چي د جهاد امر راغی، نو پر منافقانو او خامو خلقو باندی دروند شو په ويريدلو او تيغو ختليو سترګو سره به ئی پيغمبر ته کتل او د حال په ژبی سره به ئی ويل «کاشکی مونږ له دی امر څخه معاف اوسو!» په زياته ويره کښې د سترګو رونق او ښائستوالی نه پاتی کيږی لکه چي د ځنکدن په وخت کښې د سترګو نور ورک کيږی.

طَاعَةٞ وَقَوۡلٞ مَّعۡرُوفٞۚ فَإِذَا عَزَمَ ٱلۡأَمۡرُ فَلَوۡ صَدَقُواْ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيۡرٗا لَّهُمۡ ۝٢١

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نيکه کول (تاته غوره دی دوی ته) پس

هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتيا ويل کړي وي دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته) نو خامخا به وو دغه رښتيا ويل بهتر دوی ته

تفسير: په ښکاره سره دا خلق امر مني او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي مګر د کار خبره دا ده چې ښائي په عمل سره هم هغوی د الله او د رسول هر امر ومني ښې او معقولې خبرې وکړي او بيا د جهاد او د نورو زوررورو کارونو په مهال (وخت) کښې د الله جل جلاله رښتيني بندګان ثابت شي نو دا صورت به د هغوی د ښيګڼې (فايدې) او بهترۍ وي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې د شرعي حکم له نه منلو څخه کافرېږي، د الله جل جلاله امر په هر صورت کښې ښائي ومانه شي بيا پيغمبر صلی الله عليه وسلم هم پوهېږي چې دارن سرې به څرنګه توره وکړي؟ هو! کله چې زيات تاکيد وکړ شي نو هلته جنګيدل ضروري دي که نه جنګيدونکي ډير دي».

فَهَلۡ عَسَيۡتُمۡ إِن تَوَلَّيۡتُمۡ أَن تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَتُقَطِّعُوٓاْ أَرۡحَامَكُمۡ ﴿٢٢﴾

پس آيا نژدې ئې تاسې (ای منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرفان شي يا وګرځيدې (له طاعته د الله او سنت د رسول الله) نژدې ئې دي ته چې فساد به کوي. په ځمکه کښې او پرې به کړی تاسې (خپلولي او) قرابتونه خپل

تفسير: د حکومت او اقتدار په نشه کښې خلق په عمومي ډول(طريقه) په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کيږي او د دوی دنيوي حرص لا زياتيږي بيا د مال او د جاه په کشمکش کښې د غرض خوښولو جګړې پيدا کيږي چې د هغه وروستنی نتيجه داسې شي چې په دنيا کښې عمومي فتنه او فساد پورته کيږي او يو له بل څخه خپل تعلقات او اړيکې پرې کوي. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې له خپل ځان په تنګ کيږي او د جهاد آرزو کوی نو که الله تعالیٰ هم دا تاسې غالب کړي او برې درکړي نو فسادونه به وکړي»
تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه د «توليتم» ترجمه په حکومت رسيدلو سره کړې ده لکه چې د ډيرو مفسرينو هم دا رايه ده نورو علماؤ د «تولی» معنی اعراض اخيستی او داسې ئې مطلب اخلی «که تاسې د الله جل جلاله په لياره کښې له جهاد کولو څخه مخ واړوی، نو ښکاره ده چې په دنيا کښې به امن او انصاف پاتې نشي او په ښکاره ډول(طريقه) به د فساد، بدامنی او ناراحتی دوره کيږي» ځينې ئې داسې تفسير کوي که تاسې له ايمان راوړلو څخه مخ واړوی

نو د جاهلیت د زمانی کیفیت به بیرته راوګرځی او هغه خرابی او فسادونه چی په هغه وخت کښی وو او په ډیری وړوکی خبری باندی به لوئی جګړی او شخړی کیدی مری پری کیدی.
اړیکی به سره لری کیدی اوس به بیا همغه نقشی قائمیږی که په دی آیت کښی خاص منافقینو ته خطاب ومانه شی نو داسی ئی هم مطلب کیدی شی که له جهاد څخه مخ واړوی له تاسی څخنی هم دا هیله(امید) کیدی شی چی له خپلو منافقانه ؤ شرارتونو څخه په ملک کښی شرارتونه خواره کړی او د هغو مسلمانونو چی له تاسی سره ئی خپلوی ده هیڅ پروا ونه کړی او په ښکاره ډول(طریقه) د کافرانو مدد وکړی.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰ أَبْصَارَهُمْ ﴿٢٣﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دی چی لری کړی دی دوی الله (له رحمت) پس نو کانه کړی ئی دی دوی (له آوریدلو د حق نه) او ړندی کړی ئی دی سترګی د دوی (له لیدلو د حق نه)

تفسیر: د حکومت په غرور کښی کانه او ړانده شوی ظلم کوی او ضرر رسوی او د نورو په پوهولو هم پخپل خیر او شر باندی نه پوهیږی. د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنګدل او کلک زړه ګرځیدلی دی او دا ټول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلی دی.

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴿٢٤﴾

آیا فکر نه کوی دوی په قرآن کښی بلکه پر زړونو (د دوی باندی) قفلونه د زړونو د دوی دی

تفسیر: منافق په قرآن کښی غور نه کوی یا د هغوی د شرارتونو لامله(له وجی) د هغوی پر زړونو باندی مهر او قفل لګیدلی دی چی د نصیحت د تللو لیاره بنده شوی ده که د قرآن د پوهیدلو توفیق د دوی په برخه وی نو په آسانی سره به پوهیدل چی په جهاد کښی څومره اخروی او دنیوی ګټی شته.

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِم مِّن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَى ۙ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾

بیشکه هغه کسان چې بیرته ګرځیدلي دي (له ایمانه) پر شاؤ خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لیاره شیطان ښایسته کړي دي دوی ته (ګناهونه) او مهلت ښکاره کړی دی (شیطان) دوی ته

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازموینې وخت راشي د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کښې له مسلمانانو سره ملګرتوب نه کوي. شیطان هغوی ته دا خبره ورښوولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي تر ډیر مدت پورې به ژوندون کوي. نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کښې له مړ کیدلو څخه څه ګټه(فائده) دررسیږي. او معلوم نه دی چې دوی پخپلو زړونو کښې څه څه شیان سنجولي (غوره کړي) دي؟ او څومره اوږدې وعدې او خوږې خبرې ئې تر سترګو لاندې نیولې دي ﴿ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ كَرِهُوا۟ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ ٱلْأَمْرِ ۖ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بیشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد ئې ګڼه هغه (قرآن) چې رالیږلی دی الله ژر به حکم ومنو ستاسې (او فرمانبرداری به وکړو) په ځینو کارونو کښې (چې مرسته(مدد) ده په جنګ او عداوت د رسول الله کښې) او الله ته معلومې دي پټې خبرې (او مشورې) د دوی هم

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل که څه هم مونږ په ښکاره ډول(طریقه) سره مسلمانان شوي یو خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو او نه به د هغوی په مرسته(مدد) جنګ کړو. بلکه که مو د لاسه وشو ستاسې سره به مرستې(مدد) وکړو او په ګردو(تولو) چارو کښې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ ﴿٢٧﴾

نو څرنګه به وی (حال د دوی) کله چی قبض کوی دوی لره پرښتی (سا ئی راکاړی) وهی به دوی مخونه د دوی او شاګانی د دوی

تفسیر: په هغه وخت کښی به له موت څخه څرنګه خلاصیږی بیشکه په هغه وخت کښی به د نفاق خوند څکی.

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَآ أَسْخَطَ اللَّهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٢٨﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختی سره په سبب د دی دی چی) بیشکه دوی متابعت کړی وو د هغه شی چی په غضب کاوه به ئی الله او بده ئی ګڼله خوښی د دغه (الله) پس ابته (ضائع) خراب کړل (الله نیک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جل جلاله د خوښولو لیاره ئی نه ده خوښه کړی او په هغی لیاری باندی ئی تګ کړی دی چی د هغه نه وه خوښه ځکه د مړ کیدلو په وخت کښی داریدونکی، او اوتر ښکاریده او الله تعالیٰ د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد(تول) عملونه بیکاره کړل او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کښی ګټه (فائده) ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿٢٩﴾

آیا ګمان کوی هغه کسان چی په زړونو د دوی کښی ناروغی (د شک او د نفاق) ده چی نه به ښکاروی الله تعالیٰ پټی کینی د دوی له مؤمنانو سره بلکه ظاهر به ئی کړی

تفسیر: منافقان پخپلو زړونو کښی له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډیر عداوتونه لری. او له هغوی سره هندی (دښمنی) او کینی کوی. آیا دوی داسی خیال کوی چی دا به د هغوی په زړونو کښی پټ پاتی کیږی؟ او الله تعالیٰ به هغه نه ښکاروی او مسلمانان به د هغوی په مکر او فریب باندی نه خبریږی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی! بلکه د هغوی د باطن خبث به هرومرو(خامخا) ښکاریږی او د ازموینی په داسی بهتی کښی به اچول کیږی چی هلته به تولی ککړتیا او خیری له پاکو شیانو څخه جلا(جدا) کیږی.

وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ؕ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ ؕ

او كه اراده وفرمايو مونږ نو خامخا به وښيو مونږ تاته دغه كسان نو خامخا وبه پيژنې ته دوى په (علامو د) څيرو د دوى او (قسم دى چې) خامخا وبه پيژنې ته دوى په ګرځولو اړولو د خبرو كښې

تفسير: كه الله تعالىٰ اراده وفرمائى نو ګرد(تول) منافقان به فرداً فرداً وتاكى(مقرر كړى) او تاته به ئې دروښيى او نامه په نامه به ئې درڅرګند كړى، چې په دى مركه كښې دغه او هغه سړى منافقان دى. خو د الله تعالىٰ بالفعل حكمت د داسى سپينو ويلو متقاضى نه دى. برسيره په دى الله تعالىٰ تاسى ته اعلىٰ درجه د فراست نور او رڼا(رنړا) دربښلى دى چې تاسو هغوى له څيرى او بشرى څخه پيژنى او وروسته له دى څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پيژندلى شى ځكه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو كولو او ويلو لهجه او د ګفتګو چل سره جلا(جدا) وى. هغه زور شوكت او د خلوص رنګ چې د مخلصانو له خبرى څخه له لرى ښكارى هغه د منافقانو په خبرو كښې هيڅ نه وى.

تنبيه: محقق شيخ الهند قدس الله روحه ﴿ فَلَعَرَفْتَهُمْ ﴾ تر ﴿ وَلَوْ نَشَآءُ ﴾ لاندى نه دى ايښى او نورو ګردو(تولو) مفسرينو هغه تر «لو نشاء» لاندى ايښى دى او په «لارينا كهم» باندى متفرع كړى دى يعنى كه مونږ اراده وفرمايو نو تاسى ته هغه سړى درښوولى شو بيا به نو ته هغوى وپيژنى د څيرى په ليدلو سره له دى د دى احقر په خيال سره د شيخ الهند رحمة الله عليه تفسير زيات لطيف دى والله اعلم. له ځينو احاديثو څخه ثابت دى چې زمونږ پيغمبر صلى الله عليه وسلم ډير منافقان د دوى په نامه سره وبلل او له خپلى مركى څخه ئې وشړل ښائى چې دا پيژندګلوى د «لحن القول» او د «سيما» او له نورو څخه ورڅرګند(ورښكاره) شوى وى يا وروسته له دى آيت څخه الله تعالىٰ د ځينو منافقانو نومونه په تفصيل سره ورښوولى وى. والله اعلم.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾

او الله ته معلوم دى تول اعمال ستاسى.

تفسير: له بندګانو څخه د كومى خبرى پټيدل امكان لرى، مګر الله تعالىٰ ته ستاسى ګردى(تولى) چارى كه پټى وى كه څرګندى وى ورښكاره دى.

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتّٰى نَعْلَمَ الْمُجٰهِدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هرومرو(لازماً) مو آزمويو تاسى (په جهاد او نورو تكاليفو سره) تر هغه پورى چى ظاهر كړو مونږ جنگ كوونكى له تاسى څخه او صبر كوونكى (په جهاد او په نورو احكامو او تكاليفو د اسلام كښى)

تفسير: د جهاد او د نورو شيانو د احكامو ازموينه مقصود ده په هم دى سختى ازموينى كښى دا ښكاروى چى كوم كسان د الله تعالىٰ په لياره كښى خپلى وينى تويوى؟ او په ډيره سخته ازموينه كښى ثابت قدم دريږى؟ او كوم سرى ترى تښتى؟ او هغه په ښه شان سره جلا(جدا) كړو او تاسو ته ئى دربښكاره كړو.

وَنَبْلُوَا۟ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسى (د ايمان چى آيا رښتيا ده كه دروغ؟)

تفسير: د هر سرى د ايمان، اطاعت او د انقياد تول (وزن) معلوميږى او د گردو(تولو) داخلى خبرى عملاً محققى كيږى؟

تنبيه: پر ﴿ حَتّٰى نَعْلَمَ ﴾ الآية ـ باندى هغه شبهه چى د علم د حدوث په نسبت كيږى د هغه مفصل جواب د «سيقول» د (۲ جزء) په شروع كښى د ﴿ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَّتَّبِعُ الرَّسُوْلَ ﴾ الآية ـ كښى دى وكوت شى.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَشَآقُّوا۟ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا۟ ٱللَّهَ شَيْـًٔا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٣٢﴾

بيشكه هغه كسان چى كافران شوى دى او منع كوى يعنى راا ړوى نور (خلق) له لياری د الله څخه او مخالفت كوى له رسول سره پس له هغه چى ښكاره شوه دوى ته لياره سمه له سره به ضرر ونه رسوى دوى الله ته هيڅ شى او ژر ده چى ابته (ضائع) خراب به كړى (الله ـ نيك) عملونه د دوى.

تفسير: د خپلو ځانونو نقصان كوى الله تعالىٰ ته په دى كښى څه نقصان نشته نه د هغه دين او نه د هغه پيغمبر څه خرابولى شى. هغه قدرت لرونكى الله تعالىٰ د هغوى گردى(تولى)

پلمې(تدبيرونه) (حيلې) ورخرابوي او تولې داسې چارې پنگوي او د هغوى زيارونه (كوششونه) ورانوي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوٓا۟ أَعْمَٰلَكُمْ ﴿٣٣﴾

اى هغو كسانو چې ايمان ئې راوړى دى (يعنې اى مومنانو) اطاعت كوى د الله او اطاعت كوى د رسول الله او مه باطلوى تاسې عملونه خپل (په معاصيو سره)

تفسير: په جهاد يا د الله په لياره كښې بل كوم محنت او رياضت هلته منلى او مقبول كيږى چې د الله او د رسول الله له احكامو سره سم وى. او يوائې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبيعت په غوښتنې سره نه وى، كه نه داسې عملونه بيكاره او ابته (خراب) كيږى او توى ځى او ضائع كيږى هيڅ يو مسلمان داسې كار نه كوى چې د هغه كوم ښه كار توى لاړ شى يا له كوم سببه ضائع او بيكاره شى. مسلمان هيڅيرى خپل ښه كار په سپيره ډاگ ميدان نه پريږدى نه ريا، ښوونه، ننداره اعجاب، غرور او نورو شيانو ته په هغه كښې ليار وركوى چې په هر يوه كښې له دوى څخه د هغه عمل بالكل ضائع او بيكاره كيږى گواكې دا شيان هم هغسې چې ارتداد د مرتد گرد(تول) حسنه اعمال خرابوى د يوه مسلمان صالحه چارې ورانوى (العياذ بالله)

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا۟ وَهُمْ
كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾

بيشكه هغه كسان چې كافران شوى دى او منع كوى (خلق) يا منع راوړى له ليارې د الله نه بيا مړه شى او دوى كافران وى پس له سره به مغفرت ونه كړى الله دوى ته.

تفسير: هيڅ يو كافر د الله تعالىٰ له خوا نه بخښل كيږى په تيره بيا هغه كافران چې نور خلق د الله تعالىٰ له ليارې څخه گرځوى او تل په هم دى پسې لويدلى وى چې څوک د نبى الله د ليارې په لورى لاړ نشى.

فَلَا تَهِنُوا۟ وَتَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّلْمِ

پس سستي مه کوئ او مه ضعیفان کیږی (په جهاد) کښې او مه غواړی تاسي (کفار) روغې ته (بلکه جنګ ورسره کوی)

تفسیر: مسلمانانو ته ښائي چې د کفارو په مقابله کښې سست او کم همت نشی! او د جنګ له سختیو څخه ونه ویرېږی او د جهاد په موقع کښې د روغې په لوری ونه ځغلی! که نه دښمن زړور کیږی او په تاسي باندی به خپل ډیر زور او قوت غورځوی او د اسلام تولی به مغلوب او رسوا کیږی. هو! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښیګڼی(فائدی) تر سترګو لاندی وی نو هلته روغه بده نه ده لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کښې راځی په هر حال د روغې بنا ښائي پخپل کم همتي او نامردی باندی نه وی.

وَاَنْتُمُ الْاَعْلَوْنَ ۖ وَاللّٰهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَّتِرَكُمْ اَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾

حال دا چې هم دا تاسي غالب ئې ای مومنانو! پر منکرانو باندی او الله له تاسي سره دی (په ثابت نصرت کښې) او له سره به ناقص او ضائع نه کړی له تاسي عملونه ستاسي (بلکه په قیامت کښې به پوره جزاء درکړی)

تفسیر: د ویریدلو هیڅ یوه خبره نه ده که صبر او استقلال وښیی او د الله تعالیٰ په احکامو باندی ثابت قدم واوسی نو الله له تاسي سره دی او هغه په پای(آخر) کښې تاسي ته بری درکوی او په هیڅ حال کښې تاسي ته نقصان او خساره نه درپیښوی.

اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ۭ وَاِنْ تُؤْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا يُؤْتِكُمْ اُجُوْرَكُمْ وَلَا يَسْـَٔـلْكُمْ اَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾

بیشکه دا ژوندون لږ خسیسی لوبی او مشغولیده دی، او که ایمان راوړی تاسي او پرهیز وکړی (له معاصیو)! در به کړی تاسي ته (الله) اجرونه ستاسي او نه به غواړی له تاسي (تول) مالونه ستاسي (بلکه مفروضه زکوة درڅخه آخلی، یا نه به غواړی له تاسي هیڅ مالونه د تاسي ځکه چې غني دی)

تفسیر: د آخرت په مقابل کښې د دنیا حقیقت د یوی لوبی او تماشې غوندی دی که تاسي ایمان او تقویٰ غوره کړی او له دی لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغوری (وساتی) نو الله

تعالیٰ به د هغه بدل تاسي ته پوره درکوي او ستاسي مال به هم له تاسي څخه نه غواړي. هغه مال ته هيڅ اړ (مجبور) نه دی. دی پخپله مال درکوونکی دی لکه چي فرمائي ﴿ مَآ أُرِيدُ مِنۡهُم مِّن رِّزۡقٖ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطۡعِمُونِ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلۡقُوَّةِ ٱلۡمَتِينُ ﴾ جزء ٢٧ (د ذاريات ٣ رکوع) ٥٧ - ٥٨ آيت که ئې وغواړي نو حقيقي مالک ئې دی او ګرد(ټول) مال او شته د ده دي خو سره د دي که د دين په معامله کښي کله چي د خرڅ کولو امر دوی ته کيږي نو د ټول مال غوښتنه له دوی څخنی نه کيږي بلکه يوه لږه برخه تري طلب کيږي هغه هم ځان ته نه بلکه د دوی د ګټي دپاره. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «حق تعالیٰ ملک فتح کړي دي مسلمانانو لره که د دوی څو ورځي له خپل جيبه څخه پولونه (رقمونه) خرڅ شول. بيا د هغه په مقابل کښي سل سل چنده د هغوی په لاس کښي ورغلل. داسي خبري په قرآن کريم کښي څو ځايه راغلي دي چي «تاسي الله ته حسنه قرض ورکړئ!»

إِن يَسۡـَٔلۡكُمُوهَا فَيُحۡفِكُمۡ تَبۡخَلُواْ وَيُخۡرِجۡ أَضۡغَٰنَكُمۡ ٣٧

که وغواړي دی له تاسي څخه هغه (مال) پس ښه کوښښ وکړي په غوښتلو کښي (له تاسي) نو بخل به وکړئ تاسو (په دغي سره) او راو به باسي (په دغو غوښتلو يا بخل سره) پټي کيني دښمني ستاسي (له اهل اسلام سره).

تفسير: که الله تعالیٰ په سختئ سره د هغوی ګرد(ټول) مال وغواړي چي هغوی ته ئې وربښلي دي نو څومره د الله بندګان به وي چي په خلاص زړه او روڼ تندی د دي امر په مقابل کښي (لبيک) ووائي زياتره به هغه سړي وي چي د بخل او تنګدستئ ثبوت ښکاره کوي او د مال ښندلو (لګولو) په وخت کښي به د هغوی د زړونو خپګان له لري ښکاريږي.

هَٰٓأَنتُمۡ هَٰٓؤُلَآءِ تُدۡعَوۡنَ لِتُنفِقُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ

واوري خبردار شئ تاسي چي ئې ای دغو کسانو چي بللي شوي ئې لپاره د دي چي نفقه کړئ مال ولګوئ په لياره د الله کښي (په هغو طريقو سره چي فرض کړي ئې دي په تاسي لکه زکوٰة او جهاد)

تفسير: يوه برخه د الله له ورکړي شوي مال څخه د ده په لياره کښي د خپلي ګټي دپاره ولګوئ !.

فَمِنكُم مَّن يَبۡخَلُۖ وَمَن يَبۡخَلۡ فَإِنَّمَا يَبۡخَلُ عَن نَّفۡسِهِۦۚ

پس ځینې له تاسو هغه دي چې بخل کوي (نه لګوي مال) او هغه څوک چې بخل کوي مال نه لګوي نو بیشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محروموي ئې له ثوابه)

تفسیر: ستاسي دنیا ستاسي د فائدي دپاره ده که ئې نه ورکوي نو د خپل ځان نقصان کوي الله تعالیٰ ستاسي د ورکولو او د نه ورکولو هیڅ پروا نه لري.

وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَاَنْتُمُ الْفُقَرَآءُ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسي او له هر څيزه) او تاسي فقيران محتاجان ئې (الله ته)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي د مال د ښندلو (لګولو) هغه تاکیدونه چې تاسي ئې آوري داسي خیال ونه کړي چې الله تعالیٰ یا د هغه رسول له تاسي څخه سؤالونه کوي. داسي نه دي دا ګردي(تولي) وېناوي د تاسي د ښیګڼي(فائدي) دپاره دي. بیا د یوه په مقابل کښي په زرګونو عوضونه تاسي ته رسیږي که تاسي له داسي ګټي څخه مخ اړوي نو الله تعالیٰ او د هغه رسول ستاسي څه پروا نه لري.

وَاِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُوْنُوْٓا اَمْثَالَكُمْ ﴿۳۸﴾

او که وګرځیدی تاسي (له ایمان او سخا نه نو الله) به بدل راولي یو قوم بل بې له تاسي بیا به نه وي هغوي پشان د تاسي (ګرځیدونکي له احکامو د الله بلکه فرمان بردار به وي).

تفسیر: الله تعالیٰ په هغه حکمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوي د هغه حاصل کیدل پر تاسي باندي څه انحصار نه لري. فرض کړی که تاسي بخل او کینې وکړي او د الله تعالیٰ له امره مخ واړوي نو الله تعالیٰ ستاسي په ځای بل کوم قوم دروي چې هغه قوم به تاسي غوندي کنسک او بخیل نه وي او په لوی زړه او ډیره خوښي به د الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او د هغه په لیاره کښي به خپل مال ښندي(لګوي). په هر ډول(طریقه) د الله جل جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کیدونکي دي. خو تاسي له دې سعادته بې برخې پاتي کیږي په حدیث کښي راغلي دي چې صحابه ؓ عرض وکړ چې یا رسول الله! دغه بل قوم به څوک وي؟

چې د هغه په لوری اشاره شوی ده. نو زمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د حضرت سلمان فارسی په اوږه باندی خپل مبارک لاس کیښود او وی فرمایل چی «د ده قوم» او وی ویل «قسم په الله تعالیٰ دی که ایمان «ثریا» ته ورسیږی نو د فارس خلق به ئی له هغه ځایه هم راښکته کوی»

یادونه: «فارس» د عربو په لغت کښی هغه چاته وایه شی چی په اس سور وی او دا کنایه ده زمونږ د خراسان یا افغانستان له خلقو څخه چی له بین النهرین څخه تر سند پوری او له خلیج فارس څخه تر بخارا پوری پراته ؤ او خلق به ئی زیاتره په هغی پیری کښی په آسونو باندی سوریدل او له چین څخه نیولی تر روما کوچنی ایشیا او افریقا پوری د تجارت او سیاحت دپاره تلل د دوی یوی ځانگی چی پارسوا نومیده د (بلخ) په جنوب غربی سیمه کښی هستوگنه درلوده(لرله) چی هغه هیواد له هم دی سببه په پارس سره مشهور دی.

الحمد لله چی صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دی بینظیر ایثار او د ایمانی جوش ثبوت ورکړ چی د هغوی په ځای کښی د بل قوم د راتللو وار ونه رسید. خو پخپله دغه فارسیان هم په اسلام مشرف شول او د ایمانداری هغه شانداری مظاهری ئی ور وښوولی او داسی زبردست دینی خدمتونه ئی پای(آخر) ته ورسول چی هر سړی به د هغو له لیدلو څخه خامخا داسی اقرار کاوه چی بیشکه هم دغه فتوحات او ترقی د حضرت محمد رسول الله د دغه پیش گوئی سره برابری دی هم دا د (خراسان) او فارس قوم ؤ چی د ضرورت په وخت کښی به ئی د عربو ځای نیولی شو. له زرهاؤ ائمه ؤ او علماؤ څخه قطع نظر یواځی زمونږ د لوی امام ابوحنیفه رحمة الله علیه (کابلی ثم الکوفی) وجود د دی پیش گوئی په صدق باندی کافی شهادت دی. هم دا راز(قسم) په خراسان او پښتونخوا کښی نور لوی عالمان او پوهان د دی میهن په پیریو کښی هم شته چی تقریباً د علم او عمل د هغی لوئی ونی څخه چی څانگی ئی تر «ثریا» پوری جگی (اوچتی) ختلی دی خوندوری میوی ئی راښکته کری دی.

تمت سورة محمد صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم بتوفیقه واعانته فلله الحمد والمنة

سورة الفتح مدنية وهی تسع وعشرون آية و اربع رکوعات

د «الفتح» سورت مدنی دی (٢٩) آیة او (٤) رکوع لری.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د دی سورت په مختلفو آیتونو کښی د متعددو واقعاتو په لوری اشاری دی چی د فهم د سهولت دپاره د هغو خلاصه او لنډون داسی بیانیږی.

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کښې خوب ولید چې «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره ئې ادا کړی حلق او قصر ئې فرمایلی دی» دوی دا خوب صحابه ؤ ته ووایه خو د ورتګ نیته ئې ونه تاکله (مقرر نه کړه) مګر د شدت له اشتیاق څخه د ډیرو داسې خیال کیده چې سږکال به عمره میسره کیږی. او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد وفرمایه.

ب: دوی له یو نیم زر سړیو سره د عمرې په نیت د مکې په لوری وخوځیدل او «هدیې» هم له دوی سره وې. کله چې دا خبر مکې ته ورسید قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کښې دا خبره غوته کړه چې دوی به نه پریږدو چې مکې ته راشي سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود(لرلو) چې حج او عمره وکړی. کله چې محمدی قافله مکې ته نژدې او (حدیبیې) ته ورسیده نو د دوی اوښه هلته چو شوه او سره له ډیرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوزیده تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «**حبسها حابس الفیل**» او وې ویل «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړی چې په هغې کښې د حرمات الله تعظیم قائم وی زه به هغه منم» نو په هغه ځای کښې ئې قیام وفرمایه چې اوس په (۱۳٦۷ ق هـ) کښې «شمسیه» ورته وائی.

ج: حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مکیانو ته سړی ولیږل چې «مونږ د جګړې دپاره نه یو راغلی مونږ پریږدی چې خپله عمره وکړو او بیرته لاړ شو» کله چې د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم جواب ور ونه رسید. نو حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولیږله. او هغو نارینه ؤ او ښځو مسلمانانو ته ئې زیری ورکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسیدل «نژدې ده چې په مکه کښې اسلام غالب شی» قریشو حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ستون (واپس) کړ. کله چې د حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه بیرته راتګ وځنډید (ایسار شو) دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښائی اوس د جګړې وار هم راورسیږی. ګرد(تول) اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم ئې تر یوی ونی لاندې کینول او د جهاد بیعت ئې تری واخیست. کله چې قریشو د بیعت خبره واوریدله وویریدل او حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ئې بیرته ولیږه.

د: بیا د مکې څو غتان د روغې په غرض د حضرت محمد رسول الله مبارک په حضور کښې حاضر شول او صلحنامه ئې ولیکله دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پیښه شوه او مسلمانان په قهر شول او وې ویل چې د داسې خبرې پرې کړه په توره وکړی. خو رسول الله مبارک د مکیانو ګردې(تولې) غوښتنې ومنلې او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډیرو اصرارو لامله(له وجې) له ضبط او تحمل څخه کار واخیست او روغه غوته شوه. په دې روغلیک (صلحنامه) کښې یو شرط د کفارو له لوری دا وو چې سږکال تاسې مسلمانان بیرته لاړ شې کال ته بې وسلې (تش لاس) راشې او عمره وکړی. تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کښې جنګ نه کیږی. په دې مدت کښې هومره سړی چې له مکې څخه مدینې ته راشي

ښائي چې بيرته ولېږل شي. كه له مدينې څخه كوم سړى مكې ته راشي هغه هم دلته په مكې كښې ساتل كېږي. وروسته له دې روغې څخه دوى په (حديبيې) كښې د هدى حيوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر ئې خپل احرام خلاص كړ او مدينې منورې ته بيرته راغلل.
هـ: په لياره كښې هم دا د (الفتح) سورت نازل شو. دا ګردى(تولى) پيښې د هجرت په (٦) كال كښې پيښې شوې.
و: د (حديبيې) له راتګه وروسته د هجرت په (٧) كال په اوله كښې حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم (خيبر) فتح كړ چې د مدينې په شمال كښې څلور منزله لرې پروت دى او د شام په لورې د يهودانو يو ښار وو. په دې جهاد كښې له دوى سره پرته(علاوه) له هغو سړيو څخه چې په حديبيې كښې ورسره ملګرى وو بل هيڅوك نه وو.
ز: حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په (٧) كال د هجرت د ذيقعدة الحرام (حوت) په مياشت كښې سم له تړون سره د عمرة القضا دپاره مكې ته تشريف يووړ او په امن او امان او زړه پورې ئې عمره اداء كړه.
ح: د هغه روغليك (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو كلونو پورې به جنګ نه كيږي د قريشو له خوا ماته شوه نو ځكه د هجرت په (٨) كال د رمضان المبارک (جدى) په مياشت كښې مكه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ① لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بيشكه چې مونږ فتح او برى مو دركړى دى تاته فتحه او برى ظاهر او ښكاره دپاره د دې څو چې وبښي تاته الله هغه چې پخوا تير شوي دي له ګناه د تا څخه او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه)

تفسير: د حديبيې روغه كه څه هم په ښكاره ډول(طريقه) د ذلت او د مغلوبيت روغه په نظر راتلې او د هغې د شرايطو له لوستلو څخه په بادى النظر كښې دا محسوس كيږي چې ګردى(تولى) خبرې د قريشو په ګټه(فائده) دي. لكه حضرت عمر الفاروق او نورو اصحاب الكرام رضوان الله تعالىٰ عليهم اجمعين د دې روغې د ښكاره توري له كتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پريشان وو. دوى خيال كاوه چې د مسلمانانو د دې يو نيم زر سر جارونكي (قربانوونكي) لښكر په مخكښې قريش او د هغوى نور طرفداران څه اهميت لري. ولې د دې راز(قسم) ګردو(تولو) جګړو پريكړه او فيصله په توره سره ونه كړه شي؟ مګر د رسول الله صلى الله عليه وسلم سترګې هغه احوالو او نتيجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټه وې ځكه چې الله جل جلاله د دوى تتر(سينه) د ډيرو سختو پيښو د تحمل دپاره پرانيستلې وو او دوى په بې مثاله استغنا توكل، تحمل او ايثار سره هغه شرطونه ومنل او خپلو اصحابو ته ئې په دې لندو توريو (الله

ورسوله اعلم) سره ډاډینه(سکون) او تسلي ورکوله یعنی الله او د هغه رسول په داسی خبرو باندی ډیر ښه پوهیږی. تر څو چی دا سورت نازل شو او الله تعالیٰ د دی روغی او فیصلی نوم «فتح مبین» کیښود. خلقو په دی باندی هم تعجب کاوه او ویل به ئی چی یا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا بری دی؟ حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم به فرمایل چی «هو! لوی بری دی» حقیقت دا دی چی د اصحابو د جهاد بیعت، او له هغه معمولی کشمکش څخه وروسته ګرد(تول) کفار او معاندین وویریدل او د روغی په لوری ئی خپلی خوښی ښکاره کړی. او نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره له دی چی پر جنګ او انتقام باندی ئی پوره قدرت درلود(لرلو) خو بیا هم په هر ځای کښی به ئی له عفوی اغماض او حلم څخه کار اخیست او محض د بیت الله شریف د تعظیم دپاره د هغوی په هغو چټی(بیکاره) غوښتنو باندی نه په قهر کیدل. دا پیښی له یوه لوری د الله تعالیٰ د خصوصی مدد او رحمت د استجلاب وسیله ګرځیدی او له بل لوری د دښمنانو په زړونو کښی د اسلام اخلاقی او روحانی طاقت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د صبر او تحمل او د شان مینه او اثر په زړونو کښی زیاتوه اګر که د عهد نامی د لیکلو په وخت کښی ځینو ښکاره لیدونکیو به د کافرانو بری لیدل خو که په سره سینه دی پیښی ته کتل کیدی او د هغی شاؤ خوا ته څیروالی شوی وی او وروسته له غور کولو او له وړاندی وروسته سنجولو(فکر کولو) څخه به هر سړی په دی پوهیده چی دا ګردی(تولی) فیصلی د اسلام په ګته(فائده) شوی دی نو ځکه الله تعالیٰ د هغی نوم «فتح مبین» کیښود او تنبیه ئی وفرمایله چی دا روغه اوس هم روغه ده او په راتلونکی کښی به هم دوی ته د ظاهری او باطنی ډیرو فتوحاتو ورونه پرانیځی لکه چی له دی روغی څخه وروسته د کافرانو له مسلمانانو سره ناسته ولاړه، اختلاط شروع شو او بی تکلفه به ئی سره لیدل او خبری او اتری به ئی سره کولی او کافرانو د مسلمانانو له خولو څخه د مسلمانی خبری اوریدلی. او د دغو مقدسو مسلمانانو اقوالو، احوالو، اعمالو او اطوارو ته به ئی کتل چی له دی ګردو(تولو) پیښو او ننداړو څخه هرومرو(خامخا) د دوی په زړونو کښی د اسلام مینه پیدا کیده. آخره نتیجه دا شوه چی د حدیبیی له روغی څخه د مکی تر بری پوری یعنی د دوو کلونو په موده کښی ډیر خلق مسلمانان شول او اسلام زیات خور شو خالد بن الولید او عمرو بن العاص غوندی نومیالی په هم دی مدت کښی مسلمانان شول او دا فتح او بری جسمی فتح او بری نه بلکه روحی فتح او بری وو او د حدیبیی صلح مسلمانانو لره د لوی خیر او برکت سبب شوه او اسلام په شاؤ خوا کښی دومره منتشر شو چی د معظمی مکی د فتح کیدلو ګردی(تولی) وسیلی راغوندی شوی او د هغه پاک ځای د تل دپاره د شرک له ګندګی پاکیدل ئی آسان وګرځیدل په حدیبیی کښی له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره یو نیم زر تنه اصحابان وو خو دوه کاله وروسته له دی څخه د مکی معظمی په عظیمی فتح کښی لس زره توریالی لښکر له دوی سره ؤ. رښتیا خو دا ده چی نه یوازی د مکی او د خیبر فتح بلکه د نورو اسلامی فتوحاتو دپاره د حدیبیی روغه لکه یو اساس بنیاد او زرینه دیباچه وګرځیده او هغه صبر او تحمل توکل او د حرمات الله تعظیم چی په دغه روغه کښی ورڅرګند(ورښکاره) شو او د

هغه علوم او قدسيه معارف او د باطني مقاماتو او د مراتبو فتح الباب چې له دې پيښې څخه شوي دي د هغو اندازه څوک کولی شي؟ هو! د هغو لنډ اجمال او لږه اشاره حق تعالیٰ په دې آيتونو کښې فرمايلې ده يعنې هسې چې دنيوي سلاطين کوم لوی فاتح سپه سالار په خصوصي اعزاز او اکرام سره پالي الله تعالیٰ د دې فتح مبين په صله کښې هغوی ته څلور صلې وربښلې دي اول د ذنوبو غفران له هميشه تر هميشه پورې د هغوی هغه ګردې(تولې) کوتاهی چې د هغوی د رفيعې مرتبې په اعتبار کوتاهۍ ګڼلې کېږي ګردې(تولې) سره معافي دي دا خبره الله جل جلاله بل هيچا ته نه ده بښلې خو په حديث کښې راغلې دي چې د دې آيت له نزول څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په عبادت کښې دومره زيات زيار (کوشش) کوو چې کرئ شپه به ئې په لمانځه کښې تېروله تر دې چې د دوی پښې وپړسيدلې او د ګردو(تولو) کتونکيو زړونه به پرې خوږيدل اصحابو عرض وکړ چې «يا رسول ولې دومره ربړونه(تکليفونه) په ځان کوئ؟ د الله له لورې خو ستاسو ګردې(تولې) پخوانۍ او وروستنۍ خطاوې ښبلې شوې دي دوی به داسې فرمايل: «**افلا اکون عبدا شکوراً**» ولې زه د هغه شکر ګزاره بنده نشم؟ ښکاره دې چې الله تعالیٰ داسې زيرې خپل همغه بنده ته اوروي چې دی د هغه له اوريدلو څخه بې ويرې نه شي بلکه لا زيات له الله جل جلاله ودار شي. د شفاعت په طويل حديث کښې راغلي دي کله چې خلق سره راټول شي د حضرت مسيح عليه السلام په حضور کښې عرض کوي نو حضرت مسيح عليه السلام ورته وائي چې حضرت محمد صلی الله عليه وسلم ته لاړ شئ! چې خاتم النبيين دی او د هغوی پخوانی او وروستنی ګرد(تول) ګناهونه ښبلي شوي دي يعنې د ده د شفاعت په مقام کښې که بالفرض کوم تقصير هم وشي نو هغه هم په عامه عفو کښې پخوا له دې راغلی او پرته(علاوه) له دوی څخه بل څوک دا کار نشي کولی.

وَيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكَ

او (بل دپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهربانۍ خپله پر تا باندې

تفسير: يوائځې له تقصيراتو څخه نه تيريږي بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوي دي د هغه تکميل او تتميم هم کاوه شي.

وَيَهۡدِيَكَ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ۝٢

او (بل دپاره د دې) چې وښيي الله تعالیٰ تاته سمه صافه لياره.

تفسیر: تل به دی د هدایت او استقامت په سمه لیاره کښی قائم لری. د معرفت او شهودو په غیر محدودو مراتبو باندی د فائزیدلو او په قلوبو او ابدانو باندی د اسلام د حکومت د قائمیدلو په لیاره کښی به تاته هیڅ مشکلات نه درپیښیږی خلق به دلی دلی ستاسو په لیار ښوونه د اسلام په سمه لیاره راځی او په دی ډول(طریقه) د تا د حسناتو په ذخیره کښی بیشماره زیادت کیږی.

وَّ يَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيْزًا ﴿٣﴾

او (بل دپاره د دی) چی کومک(مدد) وکړی الله تعالیٰ له تا سره مدد غالب زبردست

تفسیر: د الله تعالیٰ داسی مدد به راشی چی هیڅوک به ئی نشی بندولی او د هغه په مرسته(مدد) به فتح او ظفر ستاسی له قدمونو سره مل وی د «نصر» په سورت کښی ئی فرمایلی دی کله چی د الله له لوری مدد او فتح راشی او خلق د الله په دین کښی فوج فوج داخل شی نو ته د الله تسبیح، تحمید او استغفار کوه! ښکاره ده چی پر دی فتح مبین باندی به هم حضرت محمد استغفار ویلی وی د ده په جواب کښی د ﴿ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ ﴾ الآیة ـ مضمون لا صاف ښکاریږی. دا تنبیه ابن جریر رحمة الله علیه کړی ده.

هُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ السَّكِيْنَةَ فِيْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِيْنَ لِيَزْدَادُوْٓا اِيْمَانًا مَّعَ اِيْمَانِهِمْ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چی نازله کړی ئی ده سکینه او ډاډینه(سکون) په زړونو د مؤمنانو کښی له پاره د دی چی زیات کړی دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی

تفسیر: اطمینان او ډادینه(سکون) ئی راښکته کړه یعنی سره له دی چی د هغوی له طبعی څخه خلاف وو د رسول صلی الله علیه وسلم په حکم باندی ټینګ ودریدل او له ضد کوونکیو کافرانو سره ئی ضد ونه کړ نو د هغه په برکت د دوی د ایمان درجات لا زیات شول او د عرفان او ایقان په مراتبو کښی ئی ترقی وشوه. اول د جهاد په بیعت سره ئی ثابته کړه چی مونږ د الله جل جلاله په لیاره کښی د جنګ کولو او ځان جارولو(قربانولو) دپاره حاضر یو. دا هم د ایمان یو رنګ وو، وروسته له دی کله چی پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه نو دغه د هغوی د ایمان د رنګ بله ننداره وه چی خپل جوش، جذبات او

عواطف ئې په زور سره ټينګ کړل. او د الله او د رسول الله د فيصلې په مقابل کښې ئې غاړه کيښودله رضی الله تعالیٰ عنهم ورضواعنه.

وَلِلّٰهِ جُنُوْدُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ۝

او خاص الله لره دی لښکرې د آسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمائی الله د نصرت د دين خپل بې له تاسې څخه ئې هم کوی)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسير: دغه خبره همغه پاک الله ته ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کښې له قتال څخه بيرته دريدل او روغه کول تاسې لره ښه دی؟ که تاسې ته د قتال امر درکړ شي نو هيڅ کله د کفارو د کثرت له خياله تردد ونه کړئ. ځکه چې د ځمکې او د آسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالیٰ دی چې سره د لړتوب ستاسې امداد او مرسته(مدد) په غيبي لښکرو سره هم کولی شي لکه چې په «بدر، احزاب، حنين» او نورو کښې ئې وکړه . او که د روغې او د جنګ نه کولو امر درکړی نو هغه هم ومنئ. او داسې خيال ونه کړئ چې افسوس روغه وشوه او کافران په ويريا له لاسه ووتل او په سزا ونه رسيدل که د قتال امر کيده نو هغوی به مو وژل. ولې چې د هغوی وژل په تاسې پورې موقوف نه دی که مونږ وغواړو نو پخپلو لښکرو سره ئې وژلی شو. په هر حال د ځمکو او د آسمانونو د لښکرو مالک الله تعالیٰ دی که د روغې امر ورکوی نو خامخا په هغې کښې خير او حکمت دی.

لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّاٰتِهِمْ ۭ

لپاره د دې چې داخل کا مؤمنان سړی او مؤمنات ښځې په جنتونو کښې چې بهيږی د لاندې (د ونو او مانيو) د هغو (څلور قسمه وياله) حال دا چې هميشه به وی دوی په هغو (جنتونو) کښې او(دپاره د دې چې) ورژوی الله تعالیٰ له دوی څخه ګناهونه د دوی

تفسير: کله چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ﴿ اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِيْنًا ﴾ الآية ولوست نو اصحابو هغوی ته مبارکی عرض کړه او وئې ويل يا رسول الله! دا خو تاسې ته وشوه مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آيتونه نازل شول يعنې الله تعالیٰ اطمينان دادينه(سکون) او سکينه راښکته کړله

او د مؤمنانو ایمان ئی لا زیات کړ تر څو دوی په ډیر اعزاز او اکرام سره په جنت کښی داخل کړی او د هغو ګردی(تولی) خرابی او کمزوری معاف کړی. په حدیث کښی دی هغو اصحابو چی د حدیبیی بیعت کړی دی هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځی.

تنبیه: د مؤمنانو ذکر د تعمیم دپاره دی یعنی که نارینه وی یا ښځی د هیڅ یوه محنت او ایمانداری نه ضائع کیږی. له احادیثو څخه ثابت شوی دی چی په دی سفر کښی حضرت بی بی ام سلمة رضی الله تعالیٰ عنها د رسول صلی الله علیه وسلم سره وه.

وَكَانَ ذَٰلِكَ عِندَ ٱللَّهِ فَوۡزًا عَظِيمًا ۝

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسیدل بری موندل ډیر لوی

تفسیر: ځینی نقال صوفیان یا مغلوب الحال لویان وائی چی د «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی» له دی ځای څخه راښکاره شوه چی د الله تعالیٰ په نزد دا لوی کمال دی.

وَيُعَذِّبَ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱلۡمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ وَٱلۡمُشۡرِكَٰتِ

او (لپاره د دی) چی په عذاب کړی (الله) منافقان سړی او منافقانی ښځی او مشرکان سړی او مشرکاتی ښځی

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کښی ئی د صلحی او روغی له خوا ډادینه(سکون) پیدا کړه او د اسلام اساس او بنسټ (بنیاد) ئی ټینګ کړ او د اسلامی فتوحاتو او ترقیاتو ورونه ئی خلاص کړل چی په پای(آخر) کښی به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتی سبب کیږی او هغوی ته به سخته سزا رسیږی.

ٱلظَّآنِّينَ بِٱللَّهِ ظَنَّ ٱلسَّوۡءِ

چی ګمان کوونکی دی پر الله باندی ګمان د بدی (چی الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوی)

تفسیر: «بد اتکلونه» دا دی چی د مدینی د تګ په وخت کښی منافقان پرته له «جد بن قیس څخه» ګرد(تول) هلته پاتی شول او پلمی(تدبیرونه) ئی ځان ته جوړی کړی. ولی چی هغوی داسی

اتکل کاوه چې په مکه کښې ضرور جنګ پیښیږي او دا ګرد(تول) مسلمانان په ښکاره ډول(طریقه) عمري ته راغلي دي خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرف وکړي.

عَلَيۡهِمۡ دَآئِرَةُ ٱلسَّوۡءِۖ

پر دوی باندې دې راګرځیدل د بدۍ (په ذلت او عذاب) سره

تفسیر: د زماني په ګردش او د مصیبت په احاطه کښې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ وَلَعَنَهُمۡ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَهَنَّمَۖ وَسَآءَتۡ مَصِيرٗا ⑥
وَلِلَّهِ جُنُودُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ⑦

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله) او تیار کړی دی الله تعالیٰ دوی ته (عذاب د) دوزخ او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ) او خاص الله لره دي لښکرې د آسمانونو او د ځمکې او همیشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)

تفسیر: که هغه سزا درکړي نو څوک به مو وژغوري(وساتي). خدائي لښکر به مو په یوه شیبه(لحظه) کښې وړې ذرې کړي. خو هغه ذات سره د زبردستۍ حکمت لرونکی هم دی او د الٰهي حکمت داسې مقتضی نه دی چې سم دلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ شَٰهِدٗا وَمُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ⑧

بیشکه مونږ لیږلی ئې ته (ای محمده!) شاهد او زیری ورکوونکی او ویروونکی

تفسیر: تاسې د الله امر منونکیو ته زیری د خوښۍ ورکوئ او غاړه غړوونکو لره ویره اوروی او خپل احوال ښیي لکه چې له ﴿ إِنَّا فَتَحۡنَا ﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامین راغلي دي. او په آخرت کښې هم پر خپل امت او هم پر انبیاؤ علیهم السلام باندې ګواهي ورکوي.

لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَتُعَزِّرُوْهُ وَتُوَقِّرُوْهُ

لپاره د دې چې ايمان راوړې تاسې په الله او په رسول د دغه (الله) او مدد وکړې د هغه د دين او تعظيم وکړې د هغه

تفسير: د «تعزروه» او د «توقروه» ضميرونه که الله ته راجع شي نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دين او د هغه د پيغمبر مدد کول دي. که رسول ته راجع شي نو هيڅ اشکال نه پاتې کيږي.

وَتُسَبِّحُوْهُ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ⑨

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړې صباح او بېگا

تفسير: د الله تعالیٰ د پاکۍ بيان تل کوئ که په لمانځه کښې وي او که د باندې له لمانځه څخه وي

اِنَّ الَّذِيْنَ يُبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُوْنَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيْهِمْ

بيشکه هغه کسان چې بيعت کوي له تاسره بيشکه بيعت کوي له الله سره او لاس د الله د پاسه د لاسونو د دوی دی

تفسير: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلى الله عليه وسلم په لاس کښې ورکول او له هغوی سره ئې بيعت کاوه نو دا ئې فرمايل چې د نبي الله په لاس باندې بيعت کول داسې دي لکه له الله تعالیٰ سره بيعت کول ځکه چې حضرت محمد رسول الله په حقيقت کښې د الله تعالیٰ له جانبه بيعت آخلی او د هغه د احکامو تعميل او تاکيد د بيعت په وسيله کوي نو دا هسې ده لکه چې د جزء ٥ «النساء» د سورة په (١١) رکوع ٨٠ آيت کښې دی ﴿مَنْ يُّطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ﴾ او د جزء ٩ (انفال) د سورة په (٢) رکوع ١٧ آيت کښې راغلی دی ﴿وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى﴾ کله چې د نبوي د بيعت حقيقت داسې شو نو په يقين سره د الله تعالیٰ د شفقت او د حمايت لاس به هم د هغو د لاسونو د پاسه وي.

تنبيه : رسول اکرم صلى الله عليه وسلم به له خپلو اصحابو څخه کله د جهاد په نسبت او کله د بل کوم خير د کار په نسبت بيعت اخيست په صحيح مسلم کښې د (وعلى الخير) لفظ راغلی

دی. د طریقت د مشائخو بیعت که په مشروعی طریقی سره وی نو د هم دی لفظ لاندی مندرج کیدی شی. په حدیبیی کښی پر دی خبری باندی بیعت اخیستی شوی وو چی تر مرینی(مرگه) پوری مونږ په میړانی(بهادری) سره جنګ کوو! او له جهاده او له جنګه نه تښتو!.

فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۝١٠

پس هغه چا چی مات کړ دا بیعت نو بیشکه چی ماتوی به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر ئی هم ده ته راجع کیږی) او هغه څوک چی وفا وکړی په هغه شی چی عهد او اقرار ئی کړی دی پر هغه له الله سره پس ژر ده چی ور به کړی الله تعالیٰ ده ته اجر او بدل ډیر زیات (چی د جنت عطاء او د الله لقاء ده)

تفسیر: هغه خبری چی د بیعت په وخت کښی کولی کیږی که څوک هغه ماتوی نو خپل ځان ته عار او نقصان پیښوی او الله تعالیٰ او د هغه رسول ته هیڅ یو نقص او ضرر نشی رسولی او هغه ته د عهد ماتولو سزاوررسیږی هر څوک چی خپل استقامت ښکاره کړی او پخپل عهد او پیمان باندی په تینګه سره ولاړ وی نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل وررسیږی.

سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ

ژر دی چی وبه وائی تاته (له تا څخه) وروسته پاتی شوی (له تللو د مکی په کال د حدیبیی) له صحرایانو مشغول کړی ئی وو مونږ مالونو زمونږ او کورنی زمونږ نو ښښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه زمونږ)

تفسیر: له مدینی څخه د وتلو په وخت کښی رسول الله مبارک مکی معظمی ته د خپلو تللو اعلان کړی ؤ او مسلمانانو ته ئی له خپل ځان سره د ورتګ تشویق او رغبت ورکړی ؤ. ښائی له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړی د پیښیدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وی خو له دی څخه هغو کلی والو صحرائیانو چی هنوز ایمان د هغوی په زړونو کښی لا ښه ځای نه ؤ نیولی خپل ځانونه ئی پټول

او پخپلو منځونو کښې به ئې سره ويل «آيا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو چې هغوی د محمد صلی الله عليه وسلم پر کور مدينې باندې راغلل. او د هغه ملګرې اصحاب ئې ورځنې ووژل. آيا مونږ چې د هغو توره دلته ليدلې ده هلته له هغوی سره جنګيدی شو؟ وګوری چې دا تلونکی هم له دې سفره بيرته راتلونکې نه دې او ګرد(تول) به هلته سره ښ (تباه) شی» په دی آيتونو کښې حق تعالىٰ د هغوی پټې خبرې راڅرګندې(راښکاره) کړې او د هغوی د مدينې له رسيدلو څخه پخوا په لياره کښې ئې ورښکاره کړه چې ستاسې د صحيح او سالم بيرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غير حاضرې راز راز(قسم قسم) سونې (دروغ) او عذرونه ووائې او ډول ډول(قسم قسم) هيلې بهانې پلمې(تدبيرونه) به جوړوی. او وائی به چې مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار يا مو څوک په کورونو کښې نه ؤ چې وروسته له مونږ څخه د مال اسباب، اهل او عيال سرپرستی وکړی په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی اوس ته له الله تعالىٰ څخه زمونږ مغفرت او ښښنه وغواړه.

يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ ۚ

وائی دغه (پاتې کيدونکې منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کښې

تفسير: پخپلو زړونو کښې پوهيږی چې دا عذر بيخې غلط دی او استغفار او د ښښنې غوښتل هم يو ظاهر داری ده او رښتيا او له زړه نه ده. ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼی او نه په داسې څه اعتقاد لری.

قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا ۚ بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑪

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شی تاسې لره په دفع د عذاب کښې د جانبه د الله څخه د يو څيز که الله اراده وفرمائی ستاسې د ضرر او نقصان يا الله تعالىٰ اراده وفرمائی ستاسو د نفع او ګټې (بل هيڅوک نشته چې ضرر او نفع ئې په قدرت کښې وی) بلکه دی، الله په هغو ګردو(تولو) کارونو چې کوی ئې تاسې ښه خبردار (نو مطابق د عمل د تاسې په مقتضی د علم خپل سره تاسو ته جزا درکوی)

تفسير: هر راز(قسم) گټه(فائده) او نقصان د الله تعالیٰ د قدرت په ید کښې دی. د هغه د ارادې او مشیت په مخامخ کښې هیڅوک هیڅ شی نشي کولی. هغه نه غوښت چې تاسي په دې مبارک سفر کښې د هغه له پیغمبر سره شرکت ولرې. او د هغه فوائد ستاسي په برخه شي او نه ئې اوس منظوره ده چې تاسي ته ښښنه وغواړم. الله تعالیٰ پخوا د تاسي له دې دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر راکړی دی او ستاسي حال احوال ئې ماته راښرگند(راښکاره) کړی دی. او اراده ئې فرمایلې ده چې ستاسي د دې ناوړه (گنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسي د حدیبیې د غزوې له راز راز(قسم قسم) برکاتو او گټو څخه بې برخې کړې. او تاسي ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوی که تاسي وائې چې مونږ د مال، اولاد او کور او کهول لامله (له وجې) په دې غزوې کښې شرکت ونه کړ نو که الله وغواړي چې ستاسي مال، اولاد، کور کهول ته ستاسي په حضور کښې څه زیان او ضرر ورسوی نو ستاسي له لاسه څه کیدی شي؟ یا فرض کړې که الله تعالیٰ تاسي یا د تاسي اهل عیال او مال ته کومه گټه(فائده) رسوی نو ستاسي نشتوالې او مسافرت د هغې مانع کیدی نشي او هرومرو(خامخا) ئې دررسوی نو د الله او د هغه د رسول د خوښې په مقابل کښې داسي خبرې ته څیر کیدل او د داسي شیانو پروا کول پرته(علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی او داسي فکر هم مه کوئ چې په پلمو(تدبیرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالیٰ او د رسول الله خوښې حاصله کړې، او په دې ښه پوه شي چې الله تعالیٰ ستاسو په ګردو(ټولو) خبرو اترو او پلمو(تدبیرونو) خبردار دی.

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا
وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ﴿١٢﴾

(دا عذرونه او بهانې چې تاسي ئې کوئ داسي نه ده) بلکه گمان به کاوه تاسي (اې متخلفینو) چې بیا به له سره بیرته راونه گرځي رسول الله او مؤمنان (له حدیبیې نه) کورونو خپلو ته هیڅ کله او ښائسته کړې شوی دی دغه (گمان د تباهي د مؤمنانو) په زړونو ستاسي کښې (اې منافقانو) او گمان کړې ؤ تاسي گمان بد شوی (په علم د الله کښې). او وئ تاسي یو قوم هلاک کړی

تفسير: په رښتیا سره ستاسي د نه ورتگ سبب دا خبرې نه دی چې تاسي ئې وائې بلکه ستاسي گمان داسي ؤ چې اوس پیغمبر او د هغه ملگرې له دې سفره په روغ صورت بیرته راونه گرځي دا ستاسي د زړه تینگه خبره وه چې دا گمان مو بیخي غلط او چټې(بیکاره) ثابت شو نو ځکه

تاسی خپل حفاظت او ګټی د جلا(جدا) اوسیدلو په صورت کښی سنجولی (غوره کړی) وی او حال دا دی چی په دی صورت کښی ستاسی خسران او تباهی وه او الله تعالیٰ ته ښه معلوم وه چی تاسی تباه او برباد کیدونکی ئی.

وَمَن لَّمْ يُؤْمِن بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾

او هر هغه چی ایمان ئی نه وی راوړی په الله او په رسول د دغه (الله) نو بیشکه مونږ تیار کړی دی مونږ الله تعالیٰ کافرانو ته تود اور (د دوزخ) او خاص الله لره دی سلطنت او باچائی د آسمانونو او د ځمکی (ملکاً خلقاً وعبیداً) ښښی هر هغه چی اراده وفرمائی (د مغفرت ئی) او په عذاب کښی اچوی هر هغه چی اراده وفرمائی (د عذاب ئی) او همیشه دی الله ډیر ښه ښښونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا (په ورکولو د اجر او ثواب سره).

تفسیر: هغه څوک چی د الله تعالیٰ اراده د هغه ښښنی ته نه وی تللی نو زه ئی څرنګه ښښنه وغواړم هو! که الله تعالیٰ مهربانی پر تاسی باندی وفرمائی نو تاسی ته توفیق درکوی چی توبه وکاږی او د هغه ښښنه ځان ته وګټی د هغه رحمت په هر حال کښی د هغه په غضب باندی سابق دی.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ

ژر به ووائی (تاته) وروسته پاتی کیدونکی (خلق) کله چی روان شی تاسی غنیمتونو (د خیبر ته) (دپاره د دی) چی واخلی تاسی هغه (غنائم).! پری ږدی مونږ چی درځو په تاسی پسی (دپاره د جنګ او غنیمت)، اراده لری دوی چی بدل کړی کلام الله (حکم د الله) ووایه (ای محمده ! دوی ته) چی له سره به متابعت ونه کړی تاسی زمونږ هم داسی فرمایلی وو الله پخوا له دی

څخه.

تفسير: د حديبيې له راتګ څخه وروسته رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ته امر ورسيد چې پر (خيبر) باندې بريد او تعرض وکړي! چې هلته هغه غداران يهودان اوسيدل چې د (احزاب) په غزا کښې ئې کافرانو ته د مدينې ليار ښوونه کړې وه. حق تعالیٰ خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حديبيې ته نه وو تللي اوس به د (خيبر) په غزا کښې له تاسې سره د ورتګ غوښتنه وکړي ځکه چې هلته ويره لږه او د ولجې(غنيمت) هيلې (اميدونه) ډيرې دي تاسې هغوی ته ووائې چې ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالیٰ ستاسې په نسبت هدايت راکړی دا چې تاسې په دې سفر کښې هم هرګز نشې تلی نو آيا په دې صورت کښې به تاسې له مونږ سره تلی شې؟ که ځې نو د دې تګ معنی به دا وي چې د الله تعالیٰ خبره بدله شوې ده حال دا چې د الله تعالیٰ احکام هيڅ کله بدليدونکې نه دي.

فَسَيَقُوْلُوْنَ بَلْ تَحْسُدُوْنَنَا ؕ

بيا به ژر ووائې چې حسد او کينه کوې تاسې له مونږه سره (په ګټه(فائده) زمونږ کښې اې مؤمنانو!)

تفسير: الله تعالیٰ هيڅ نه دي فرمايلي تاسې محض دا غواړې چې مونږ ته څه ګټه(فائده) ونه رسيږي او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې شي.

بَلْ كَانُوْا لَا يَفْقَهُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۱۵﴾

(داسې نه ده) بلکه ۆ دوی چې نه به پوهيدل (له دين د اسلام نه) مګر خو لږ څه

تفسير: ډيره لږه پوهه لري او دا ناپوهان په دې نه پوهيږي چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه(اوچته) ده چې هغوی هيڅ دنيوی ګټو ته نه ګوري کله چې د مال حرص پاتې نه شو نو پر تاسې باندې به څرنګه حسد کوي؟ آيا رسول الله مبارک د رخې(کينې) له پلوه د الله تعالیٰ له خوا تاسې ته (العياذ بالله) داسې يو امر کوي؟

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِيْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ اِلٰى قَوْمٍ اُولِىْ بَاْسٍ

شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ فَإِن تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا

ووایه (ای محمده!) وروسته پاتی کیدونکیو ته له صحرائی خلقو ژر ده چی راوبه بللی شی تاسی طرف د جنگ د یوه قوم ته چی خاوندان د جنگ سخت وی یا به جنگ کوی تاسی له هغو سره (چی ایمان ئی نه راوړ) یا به مسلمانیږی هغوی نو بیا که امر ومنی تاسی د دغو بلونکیو دربه کړی تاسی ته الله اجر ثواب ښه (چی عزت او غنیمت دی په دنیا کښی، جنت او رؤیت دی په عقبا کښی)

تفسیر: لږ څه صبر وکړی دی غزا ته نشی تلی. خو وروسته له دی نه نوری جگړی ډیری راتلونکی دی او د خورا(ډیر) سختو جنګیالیو قومونو سره به د مسلمانانو جنګونه پیښیدونکی وی او د هغه سلسله به تر هغه پوری اوږدیږی تر څو هغه اقوام یا د اسلام په دین مشرف شی یا جزیه ورکړی او ځان مطیع‌الاسلام وشمیری. که په رښتیا سره تاسی د جهاد مینه لری نو هلته د جهاد ډګر ته ننوځئ! او خپل شجاعت میرانه(بهادری) او توره راښکاره کړی که په هغه وخت کښی د الله تعالیٰ امر او حکم ومنی نو الله تعالیٰ به خورا(ډیر) ښه بدل او جزاء تاسی ته درکړی.
تنبیه: له دی جنګیالیو قومونو څخه (بنو حنیفه) یا نور مراد دی چی د کذاب مسیلمه تبر و یا (هوازن) یا (ثقیف) او نور دی چی د حنین په غزا کښی له هغوی سره مقابله وشوه، یا به هغه مرتدان وی چی له هغوی سره د ابوبکر الصدیق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښی سخته جگړه پیښه شوه یا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا، ګرد(تول) او نور هغه توریالی قومونه وی چی د راشدهؤ خلفاؤ په وخت کښی له هغوی سره سخت جنګونه ونښتل لکه چی د پښتونخوا په تیره بیا په کابل کښی ډیر سخت جنګونه وشول چی تر ډیری مودی پوری وږده شول. او پښتانه څو ځلی ایل (محکوم) او بیا باغیان شول او د اصحابو لوی توریالیان لکه حضرت تمیم او جبیر رضی الله تعالیٰ عنهم دلته شهیدان شول او د حضرت عثمان ذی النورین لوی لښکری امیران لکه عبد الرحمن بن سموره بن حبیب القریشی اول ځلی او لیث بن قیس بن حضرت عباس د رسول اکرم تره رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین دوهم ځلی دلته ستړی او ستومان شول. او تر ابد پوری دوی او د هغوی د توریالیو ملګریو مطهر اجساد زمونږ او مونږ ګنهګاران د هغوی شو او د ذی النورین رضی الله تعالیٰ عنه له خلافت راهیسی ګرد(تول) افغانستان د اسلام په مبارکه رنا(رڼا) منور شو. الحمد لله علیٰ ذلک والشکر له وائی په ځینو هغو جنګونو کښی چی نومونه ئی پاس یاد شول بی له کومی لوئی جګړی بری حاصل او دغه اقوام مسلمانان شول او لوئی ولجی (غنیمتونه) په لاس ورغلی.

وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُم مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾

او که وګرځيدی تاسی لکه چې ګرځيدلی وی پخوا له دی څخه نو په عذاب به کړی (الله) تاسی په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: لکه چې د حديبيې له تګه بيرته پاتی شوی که په راتلونکی جګړی کښې هم بيرته پاتی شوی نو الله تعالیٰ تاسی ته ډير درد لرونکی عذاب درکوی. او ښائی پخوا له آخرته په هم دغه دنيا کښې هم څه عذاب دروررسيږی.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ ۗ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ يُدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيْمًا ﴿١٧﴾

نشته پرړانده باندی هيڅ ګناه او تکليف او نه په ګوډ باندی هيڅ ګناه او تکليف او نه په ناروغ باندی هيڅ ګناه او تکليف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو فرض نه دی) او هر هغه څوک چې اطاعت وکړی ومنی حکم د الله او د رسول د دغه (الله) نو داخل به ئې کړی (الله) دی په جنتونو کښې چې بهيږی له لاندی (د ونو او ماڼيو) د هغو (څلور قسمه) ويالی او هر هغه څوک چې وګرځيد (له احکامو د الله) نو (الله) به په عذاب کړی دی په عذاب ډير دردناک سره

تفسير: په ګردو(ټولو) امورو او معاملو کښې عامه ضابطه هم دا ده چې متخلفين معذب کړی.

لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ إِذْ يُبَايِعُوْنَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضی او خوښ شوی دی الله تعالیٰ له مؤمنانو نه هغه وخت چې بيعت ئې کاوه له تا سره د لاندی د ونی

تفسير: دا د «کيکر» ونه وه غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللّٰهُ عَنِ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الآية ـ د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وائی چې د هغه مفصله قصه د دی سورت په شروع کښې تيره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بيا معلوم كړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی كښې وو

تفسير: د ظاهر انديښنه او د زړه توكل، حسن نيت، صدق، اخلاص اسلامي مينه او نور.
تنبيه: ګردو(تولو) مفسرينو له ﴿مَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ څخه هم دا مراد اخيستى دى مګر ابوحيان رحمة الله عليه وائى چې له دى نه د روغى او د روغى له شرايطو څخه هغه رنځ، غم، او اضطراب چې زړونو ته وررسيدلى وو مراد دى په دى تقدير سره وروسته له دى نه ﴿فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ﴾ ډيره ښه ورسره لګيږى والله اعلم.

فَأَنزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ط

بيا راښكته كړه (الله) سكينه او ډاډينه(سكون) پر دوی باندى او عوض ئى وركړ (الله) دوی ته برى نژدى، (چې فتح د خيبر ده) او ولجې(غنيمت) ډيرى چې وابه خلى دوی هغه (ولجې)

تفسير: مراد له فتحى نژدى څخه فتحه د خيبر ده چې د حديبيى له بيرته راتګ څخه سم د لاسه پيښه شوه او زياتى ولجې(غنيمت) په لاس ورغللى چې له هغو سره مجاهدين هوسا (خوشاله) او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾

او دى الله هميشه قوى غالب ډير حكمت والا

تفسير: الله تعالىٰ په خپل زور او حكمت سره، د حديبيى نقصانونه! په دى ځاى كښې تلافى او معاوضه كړل او په فتحه د مكى معظمى او حنين كښې هم داسى تلافى او معاوضى په ظهر ورسيدى.

وَعَدَكُمُ اللّٰهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هٰذِهٖ

وعده کړی ده له تاسي سره الله د غنائمو او ولجو ډیرو چې وابه ئې خلی تاسي هغه نو (الله) ژر درکړل تاسي ته دا (غنائم او ولجی)

تفسیر: وروسته به ډیری ولجی او غنیمتونه دررسیدونکی وی چې له هغو یو هم دا د خیبر غزا ده چې ستاسي برخه په دی کښې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسي نه

تفسیر: عام جنګ درپیښ نه شو او په حدیبیی او خیبر کښې ئې د کفارو له لاسه تاسي ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه او ستاسي په نشتوالی کښې هیڅا ستاسي اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) له پاره د مؤمنانو

تفسیر: مسلمانان دی وپوهیږی چې د الله قدرت څرنګه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کښې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دی څخه هم د هغه نوری ګردی(تولی) وعدی هم داسی پوره کیدونکی دی.

وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾

او الله ښیی تاسي ته لیاره برابره (د توکل په الله باندی په هر کار کښې)

تفسیر: د الله تعالیٰ پر وعدو باندی ډاډینه(سکون) او د هغه د لامحدود قدرت پیژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه! د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوی، چې هم دا ده د توکل برابره او سمه لیاره.

وَّاُخْرٰى لَمْ تَقْدِرُوْا عَلَيْهَا قَدْ اَحَاطَ اللّٰهُ بِهَا ؕ وَكَانَ اللّٰهُ
عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرًا ﴿٢١﴾

او بل (ئی درکړی دی تاسو ته غنیمتونه او بری) چی لا نه وی قادر تاسی په هغو (غنیمتونو) باندی په تحقیق (علمی) احاطه کړی ده الله په هغو (غنائمو) باندی هم او دی الله تعالیٰ پر هر شی باندی (چی اراده وفرمائی) ښه قادر او توانا

تفسیر: د دی بیعت په انعام کښی ئی د خیبر فتح درکړه او د مکی شریفی فتح چی په هغه وخت کښی په لاس درنغله وروسته له دی څخه به په لاس درشی ځکه چی الله د هغه وعده کړی ده. چی په حقیقت او عالم اسباب کښی هم دا د حدیبیی صلح د مکی شریفی د فتحی مقدمه او توطیه ده.

وَلَوْ قٰتَلَكُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوَلَّوُا الْاَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُوْنَ وَلِيًّا وَّلَا نَصِيْرًا ﴿٢٢﴾

او که جنګ وکړی له تاسی سره هغه کسان چی کافران شوی وو نو خامخا به ئی ګرځولی وی شاوی خپلی بیا به ئی نه وو موندلی څوک دوست ساتونکی او نه مددګار

تفسیر: که جنګ پیښیده نو بری به ستاسی وو او کافرانو به شا اړوله او ښتیدل به او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلی (بچ کولی) خو د الله تعالیٰ د حکمت داسی اقتضاء وشوه چی سم د لاسه روغه وشی او د روغی د عظیم‌الشانو برکاتو څخه مسلمانان مستفید او ګټور شی.

سُنَّةَ اللّٰهِ الَّتِىْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيْلًا ﴿٢٣﴾

(طریقه ایښی ده الله د غالبیدلو د حق) په طریقی هغو سره چی په تحقیق سره تیر شوی ده پخوا له دی نه او هیڅ کله به نه مومی ته طریقی د الله لره تبدیل او، اوښتل.

تفسير: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کښې په کومه فیصله کوونکې موقع کښې سره مقابله وشي نو په دغې مقابلې کښې به بالاخر اهل الحق غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهوریږي. د الله هم دا عادت له پخوا راهیسې جاري دې چې هیڅ تغییر او تبدیل په کښې پیښیدونکې نه دی. هو! دومره شرط پکښې شته چې اهل الحق په هیئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټینګ ولاړ وي. ځینو د ﴿وَلَنۡ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبۡدِيۡلًا﴾ معنی داسې اخیستې ده چې د الله عادت بل څوک نشي اړولې. یعنې بل څوک داسې قوت او قدرت نه لري چې پرته(علاوه) له هغه کاره بل کار پرې وکړي شي چې له سنت الله څخه چپ (مخالف) یا پرته(علاوه) وي.

وَهُوَ الَّذِيۡ كَفَّ اَيۡدِيَهُمۡ عَنۡكُمۡ وَاَيۡدِيَكُمۡ عَنۡهُمۡ بِبَطۡنِ مَكَّةَ مِنۡۢ بَعۡدِ اَنۡ اَظۡفَرَكُمۡ عَلَيۡهِمۡؕ

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند ئې کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسې څخه او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کښې پس له هغې څخه چې غالب ئې کړی تاسې په هغوی باندې

تفسير: د مشرکانو څو ډلې حدیبیې ته راغلې وې چې که لاس ئې بر شي رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوي یا یو نیم مسلمان ګوښې (بیل) ګیر کړي او وئې ربړوي لکه چې داسې څو پیښې هم راپیښې شوې او په دې منځ کښې یو مسلمان هم په شهادت ورسید چتې(بیکاره) خبرې او د جنګ د اور بلیدلو خبرې هم وشوې، تر دې چې اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم اجمعین هغه قاتل ونیو او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته ئې وروړاندې کړ او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې او وئې باښه. په دې آیت کښې د هم دغو واقعاتو په لوری اشاری دی او (ببطن مکة) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده چې له ډیره نژدې والې څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ بَصِيۡرًا ﴿٢٤﴾

او دی الله په هغه څه چې کوی ئې تاسې ښه لیدونکی

تفسير: الله تعالیٰ ته د کفارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمل ښه معلوم دی او وینې ئې. نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيَ مَعْكُوْفًا اَنْ يَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ

دوی هغه کسان دی چې کافران شوی دی او منع کړی ئې وی تاسی له مسجد الحرام څخه او (منعه کړی ئې وی) قربانی د تاسی په دی حال کښې چې بندی کړی شوی وی له دی نه چې ورسیږی ځای د حلالولو خپلو ته

تفسیر: د حرم تر هغې برخې پوری ئې د قربانی حیوانات پری نه ښوول چې هلته ئې بوځی او په مشروعه طریقه سره ذبح کړی او هملته په حدیبیی که بند پاتی شول.

وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُوْنَ وَنِسَآءٌ مُّؤْمِنٰتٌ لَّمْ تَعْلَمُوْهُمْ اَنْ تَطَـُٔوْهُمْ فَتُصِيْبَكُمْ مِّنْهُمْ مَّعَرَّةٌۢ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ لِيُدْخِلَ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ مَنْ يَّشَآءُ ۚ

که چیری نه وی (پټ په کفارو کښې) څو سړی ایمان راوړونکی او څو ښځې ایمان راوړونکی چې نه پیژندل تاسی هغوی لره (په صفت د ایمان سره دا خطره) چې پایمال کړی وو تاسو هغوی (هم سره له کفارو) پس رسیدلی به وو تاسی ته له هغوی څخه ضرر او غم په ناپوهی سره (نو د جهاد حکم به ئې درکړی وی لیکن حکم ئې در نه کړ) دپاره د دی چې داخل کړی الله په رحمت خپل کښې هر هغه چې اراده وفرمائی (د داخلولو ئې)

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځې چې په مکې کښې مظلوم او مقهور اوسیدل او د مدینې منوری مسلمانانو له هغوی سره پوره پیژندګلو نه درلوده(لرله) هغوی به په جنګ کښې د ناپوهی په سبب پایمال او لتاړ کیدل که دا ویره نه وی نو سم د لاسه به د جنګ کولو امر کیده خو که داسی امر صادریدی نو تاسی به په دی قومی نقصان باندی متاسف او خپه کیدی او کافرانو ته به د داسی ویناؤ موقع په لاس ورتله چې «وګوری! مسلمان د خپل مسلمان پت (عزت) هم نه ساتی». نو ځکه مو جنګ منع کړ تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلی پاتی وی او پر تاسی باندی د دی بیمثاله صبر او تحمل له سببه الله خپل رحمت اوروی او له دی کافرانو څخه هغه سړی چې د هغو مسلمان کیدل مقرر او مقدر دی ښائی په دی خطرناکی جګړی کښې له لاسه ونه وځی او د الله تعالیٰ په رحمت کښې پخپلی نیتی داخل شی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه

لیکی «په دی ګردی (تولی) قصی کښی تول ضد او د کعبی شریفی بی ادبی د هم دغو مشرکانو له پلوه وشوه تاسی مسلمانان په ادب وی کفارو عمره کوونکی منع کړل قربانی ئی پری نښودی چی خپل ځای ته ورشی بیشکه دا ځای د دی وړ (لائق) وو چی په همغه وخت کښی ستاسی په لاسونو فتح کیده نو کله چی ځینی مسلمانان نارینه او ښځی په مکه کښی پټ اوسیږی او ځینی هغه کسان چی د هغوی مسلمان کیدل مقدر دی هم په دی جنګ کښی لتاړیدل او له لاسه وتل نو ځکه مو جنګ معطل کړ د روغی په هغو دوو کلونو کښی هومره سړی چی مسلمان کیدونکی وو مسلمان شول او هغه مؤمنان چی وتونکی وو ووتل نو وروسته له هغه په مکه معظمه کښی جګړه ونښته او فتحه وشوه.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾

که چیری جلا(جدا) شوی وی دغه (مسلمانان له کفارو نه) نو خامخا به مو په عذاب کړی ؤ هغه کسان چی کافران شوی دی له دغو (اهل د مکی) څخه په عذاب ډیر دردناک سره

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا(جدا) اوسیدی او مسلمانان له هغوی سره داسی ګډوډ نه وی پراته نو تاسی به کتل چی مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکی سزاوی ورکولی.

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چی ګرځولی وو هغو کسانو چی کافران شوی وو په زړونو خپلو کښی ننګ هسی ننګ چی د جاهلیت ناپوهی وه نو راښکته کړی الله ډاډینه(سکون) او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندی

تفسیر: د ناپوهی ضد دا دی چی سږکال عمره ونه کړی، هغه مسلمانان چی له مکی څخه هجرت کوی هغوی بیرته رالیږی کال ته دی عمری ته راشی او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کښی نه اوسی علاوه پر دی وسلی له خپله ځانه سره ونه لری، په روغلیک (صلحنامی) کښی بسم الله الرحمٰن الرحیم مه لیکی! د محمد رسول الله په ځای یوائی محمد بن عبدالله ولیکی حضرت رسول اکرم دا ګردی(تولی) خبری ومنلی او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد

سره سم دی ته غاړه کیښوله او په پای (آخر) کښې په هم دی فیصلی باندی د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٢٦﴾

او تینګه لازمه ئی کړله هغوی لره کلمه د تقویٰ (خبره د ادب) او وو دوی ښه لائق ور(مستحق) له دغه سره او اهل د دی (کلمی د تقویٰ) او دی الله په هر شی باندی ښه پوه

تفسیر: له الله تعالیٰ وویریږی او د نافرمانی له لیاری څخه ځان وژغوری(وساتی) او د کعبی په ادب باندی په مضبوطی سره تینګ واوسی او ولی به نه اوسی چی تاسی په دنیا کښې د واحد الله تعالیٰ رښتین منونکی او د **(لا اله الا الله محمد رسول الله)** زبردست قایلان عاملان او حاملان ئی او د یوه پوخ او موحد پیغمبر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان ئی او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کښې د الله جل جلاله په خوښی او د هغه د شعائرو په تعظیم کښې جار(قربان) کړی دی. حقیقی توحید هم دا دی چی سړی د هغه واحد الله تعالیٰ اوامر او احکام واوری او د خپل عزت او د ذلت خبری د هغه په مخکښې یوه خوا ته کیږدی. ښائی د هم دی لامله (له وجی) په حدیث کښې د (کلمة التقویٰ) تفسیر په ﴿ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ ﴾ سره شوی وی. ولی چی زیاتره د طهارت او د تقویٰ اساس هم دا پاکه کلمه ده چی د دی د منلو او د حق د اداء کولو دپاره الله تعالیٰ د رسول اکرم اصحاب غوره کړی وو او بیشکه هم دوی د الله تعالیٰ په علم کښې د دی خبری اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ ۖ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ ۖ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره چی خامخا به داخل شی تاسی مسجد حرام ته که اراده وفرمائی الله په امن او آرام سره حال دا چی خریونکی به وی د سرونو خپلو او لنډوونکی به وی (د ویښتو خپلو) او نه به ویریږی تاسی (له هیچا هیچیری)

تفسير: د دی سورت په ابتدا کښې ذکر شوی دی چې په مدینې منوری کښې رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید چې مونږ په مکی کښې داخل شوی یو سر خرییلی او ویښتان پری کری، له احرامه وتلی، حلال شوی یو له بل لوری اتفاقاً په هم دی کال کښې دوی د عمری قصد وفرمایه په اصحابو کښې زیاتره هم دا خیال تینګ شو چه په هم دی کال کښې به مونږ مکی ته رسیږو او عمره به اداء کوو. کله چې روغه غوته شوه او دوی له حدیبیی څخه بیرته راوګرځیدل ځینو اصحابو عرض وکړ چې «آیا تاسو نه وو فرمایلی چې مونږ به په امن او امان سره په مکی معظمی کښې داخلیږو او عمره به اداء کوو» دوی وفرمایل چې «ما داسی هم ویلی وو چې سږکال به داسی کیږی؟» هغوی عرض وکړ «یه» نو وی فرمایل چې «بیشکه هم داسی به کیږی! او تاسی به په امن او امان سره مکی ته رسیږی او د بیت الله الشریف طواف به کوی، او له تاسی ځنی به شوک سر خری ئی او شوک به ویښتان لنډوی او احرام به خلاصوی او د هغه ځای له ورتګه به هیڅ راز(قسم) فکر او اندیښنه تاسی ته نه وی» لکه چې د حدیبیی له کال څخه وروسته هم داسی هم وشو. په دی آیت کښې ئی هم دا فرمایلی دی چې په تحقیق سره الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی دی. پاتی شو د (إن شاء الله) فرمایل د «ابن کثیر » په نزد دا إن شاء الله د تحقیق او توکید دپاره ده. (سیبویه) وائی په داسی ځایونو کښې چې د یوه شی په قطعی دول(طریقه) سره ورښوول د ځینو مصلحتونو له مخی مقصود نه وی او کول ئی منظور وی داسی عنوان غوره کاوه شی. یا محض دپاره د تبرک، الله تعالیٰ «إن شاءالله» فرمایلی دی یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو ئی فرمایلی دی یعنی هر مؤمن لره مناسب دی چې د راتلونکو کارونو په نسبت إن شاء الله ووائی!

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾

نو معلوم دی الله ته (فوائد د دغی صلحی) هغه څه چې نه پوهیدی تاسی نو وئی ګرځوله پخوا له دغه داخلیدلو د مکی نه فتحه او بری نژدی.

تفسير: بیا الله تعالیٰ له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کره. الله تعالیٰ ته دغه خبره معلومه وه چې د خوب د تعبیر په ښکارولو کښې وروسته له یوه کال څخه څومره ګټی او مصالح دی چې عام خلق پری نه دی خبر نو ځکه ئی د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځنډوله (ایساره کره) . او د هغه له وقوع څخه ئی پخوا تاسی ته سم د لاسه یو بل بری دروباښه یعنی د خیبر بری یا د حدیبیی روغه چې هغی ته اصحاب الکرام رضی الله تعالیٰ عنهم (فتح مبین) ویله لکه چې د دی سورت په اول کښې زمونږ دغه تفسیر د دی خبری تفصیلات لیکلی شوی دی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چې رالیږلی ئې دی رسول خپل په (ښوونه د) سمې لیاری او دین حق سره (چې دین د اسلام دی)

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی او هم دا سمه لیاره ده چې محمد صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم راوړی ده.

لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ؕ

لپاره د دی چې غلبه ورکړی (پورته کړی هغه دین) پر دینونو ټولو باندی

تفسیر: الله تعالیٰ دا دین په ښکاره ډول(طریقه) تر سلهاوو کلونو پوری پر ګردو(ټولو) مذاهبو باندی غالب کړی دی. او مسلمانانو تر څو پیریو پوری په ټول بشریت باندی حکومت او تسلط درلود(لرلو) او په راتلونکی زمانی کښې د دنیا له ختمیدو سره نژدی هم داسی یو وخت راتلونکی دی چې په هر ځای کښې به د دی حق دین حکومت او تسلط وی. د استدلال او حجت له مخی به هم د اسلام دین تل غالب وی لکه چې اوس هم غالب دی.

وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا ؕ ﴿٢٨﴾

او کافی بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی)

تفسیر: الله تعالیٰ د دی دین په حقانیت باندی ګواه دی او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی یا کافی بس دی الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنی محمد صلی الله علیه وسلم لکه چې د دوی عالی شان په وروسته کښې داسی بیانیږی.

مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؕ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗٓ اَشِدَّآءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او رالیګل شوی د الله دی (په حق سره)، او هغه کسان چې له ده سره دی سخت دی از روی مقابله او مجاهده پر کافرانو باندی

تفسیر: د کافرانو په مقابل کښې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه ګرد(ټول) کافران ویریږي او له کفر څخه نفرت او بیزاري ښکاروي لکه چې الله تعالیٰ د جزء ۱۱ د توبې د سورت په (١٦) رکوع ۱۲۳ آیت کښې فرمایلي دي ﴿ وَلْيَجِدُوا۟ فِيكُمْ غِلْظَةً ﴾ او هم داسې د (توبې) په لسمه رکوع ۷۳ آیت کښې ﴿ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ﴾ او د جزء ٦ د (مائدې) په اتمه رکوع ٥٤ آیت کښې ئې ﴿ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴾
فرمایلي دي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «هغه تندي او نرمي چې د چا په خوی کښې وي ښائي هر چیرې برابر وي او هغه چې په ایمان سره ښائسته شوي وي نو د هغه تندي او نرمي پخپل ځای کښې څرګندیږي (ښکاره کیږي) عالمان وائي چې له کفارو سره احسان او ښه کول که د کوم شرعي مصلحت له مخې وي نو څه مضائقه نه لري خو د دین په معامله کښې له هغوی سره هیڅ سستي کول په کار نه دي.

رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کښې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کښې یو تر بله ډیر شفقت او مهرباني کوي. یو په بل باندې د ضرورت په وخت کښې سر ایږدي، له مال، ځان اولاد تولو نه ورته تیریږي.

تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ

وینې به ته هغوی، رکوع کونکي او سجده کونکي! غواړي دوی په دې عبادت سره ، فضل او مهرباني له الله تعالیٰ نه، او غواړي رضامندي د هغه

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالیٰ دي، چې په تولو عملونو کښې خصوصاً په لمانځه کښې چې یو لوی رکن د اسلام دی یوازې او یوازې اخلاص او عجز الله تعالیٰ ته ښکاره کوي مهرباني او رضا د هغه غواړي. هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کښې نه لیدل کیږي.

سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ۚ

نښې د دین داري د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کښې له اثر د سجدو نه یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجدې سره په وجود د بنده کښې پیدا کیږي هغه نورانیت د دوی په وجودونو کښې له ورایه بریښي.

تفسير: په آدا د لمانځه سره بنده ډيرو لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسيږي، مشکلات د دنيا او د آخرت په لمانځه سره حل کيدی شي خو په شرط د دی سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د احمد صلی الله عليه وسلم اولين اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی و نو ځکه الله تعالیٰ د دوی صفت په قرآن کښې بيانوی، اثر د نورانيت ئی په سجدی سره د دی لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شيطان له درباره د رحمت نه ورتل شو او انسان به د هم دی سجدی له لاری لوړو(اوچتو) کمالاتو ته رسيږی د اووم آسمان ملائکې چې له وخته دی پيدايښت نه تر پو کولو د شپيلی د اسرافيل عليه السلام پوری په سجده پرتي دی دا له مهميت د سجدی او له کمال د بندګی نه.

محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم ته به چې يو ښه نعمت ورسيد نو علی الفور به په سجده پريوت په بل ځای کښې د سجدی اهميت داسی بيانيږی ﴿ وَظِلَٰلُهُم بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ ﴾ په صحرا د محشر کښې چې امت د محمد مصطفیٰ خاص او ممتاز بريښی، له آثارو د اوداسه او لمانځه ځنی دی، چې په حديث کښې په نامه د «**الغر المحجلون**» سره ياديږی.

ذَٰلِكَ مَثَلُهُمۡ فِي ٱلتَّوۡرَىٰةِۚ وَمَثَلُهُمۡ فِي ٱلۡإِنجِيلِ

دا اوصاف هغه اوصاف دی، چې مثالونه ئی په تورات کښې بيان شوی، او دا هغه اوصاف دی چې مثالونه ئی په انجيل کښې بيان شوی.

تفسير: د اصحابو د محمد مصطفیٰ صلی الله عليه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بيان په نورو آسمانی کتابونو کښې هم راغلی دی. هم دا وجه ده چې ډيرو پوهانو له اهل د کتاب نه چې تنګ نظری نه درلوده (لرله)، اصحاب کرام به ئی چې وليدل نو به ئی سم د لاسه تصديق کاوه چې دوی په مثل د حواريونو د حضرت مسيح عليه السلام غوندی ښکاری.

كَزَرۡعٍ أَخۡرَجَ شَطۡـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسۡتَغۡلَظَ فَٱسۡتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ

لکه هغه کښت (فصل) چې راوباسی ښانګې خپلې بيا ئی ملا خپله ټينګه کړی، بيا کلکه شی دغه ښانګه بيا ودريږی دغه کښت (فصل) پس له ضعيفی او نرمی نه په پنډيو او بيخونو خپلو باندی

تفسير: الله تعالیٰ حضرات صحابه، په تقويه د دين کښې له کښت (فصل) او زراعت سره تشبيه کوی يعنی لکه ښنګه چې کښت (فصل) او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره، ثمر او

پخوالی ته رسیږی، هم دا رنګه، اصحابو خصوصاً خلفاو راشدوو پخپلو دورو د خلافت کښې دین د اسلام ئې درجه په درجه ثمر او پخوالی ته ورساوه، که د دوی مقام علمی، مناقب او تاریخ د کارنامو ولتول شی، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبیه کیدی شی اخرج شطئه دوره د صدیق. (فآزره) دوره د فاروق (فاستغلظ) دوره د ذی نورین. (فاستوی علیٰ سوقه) دوره د اسد الله! دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دی، چې په کارنامو خپلو سره ئې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همیش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

آیت د ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلۡكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيۡنَهُمۡۖ تَرَىٰهُمۡ رُكَّعٗا سُجَّدٗا﴾ مصداق د تولو اصحابو ګرزیدلی شی، خو سره له دی بیا هم درجه بندی د مراتبو د دوی له نظر نشی وتلی خصوصاً د هغو کسانو چې په بیعت الرضوان کښې شامل وو ځکه چې هغوی یو خاص رول لوبولی دی.

يُعۡجِبُ ٱلزُّرَّاعَ

په داسې حال کښې چې قوت د دی کښت (فصل) په تعجب کښې اچوی بزګران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزګرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کښې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت (فصل) سره په قوت او کثرت کښې! ډیره ابلغه او مناسبه تشبیه ده یعنی لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کښې ډیر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښې وو، خو وروسته وروسته ډیر قوت او کثرت ته ورسیدل حتیٰ چې په تول جهان د بشریت بلکه په ثقلینو باندی مسلط شول، او هم دا رنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کښې و خو وروسته وروسته په ډیر زر وخت کښې داسې قوت او شهامت ته ورسید چې تول جهان د بشریت او د ثقلینو پیروی هغې ته مجبور شول او خلق فوج فوج په دین د اسلام کښې داخل شول، بله وجه د ابلغیت د کښت (فصل) دا ده چې دا مثال عمومیت لری په هیڅا پټ او خفی نه پاتی کیږی، او لکه څنګه چې کښت (فصل) قوت ظاهری د وجود د انسان ګرزی، هم دا رنګه اسلام قوت باطنی د وجود د انسان ګرزی.

لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلۡكُفَّارَۗ

دا قوت د دی لپاره دی چې په قهر راولی کفار

تفسیر: اسلام په دی قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کښې د حسد او کینې اورونه بلوی،

چې دا کار پخپل ذات کښې لویه فتنه او مرض ګرزي د دوی په زړونو او فکرونو کښې

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّاَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٢٩﴾

وعده کړې ده الله تعالیٰ له هغو کسانو سره چې ایمان ئې راوړی او عملونه نیک ئې کړي دي دوی لره د بښنې او د اجر ډیر لوی، چې (جنت، لقا او رضا د الله تعالیٰ ده)

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده چې ایمان لرونکي وي او ښه عملونه کوي، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وي، حضرات صحابه دي. خو د اندیښنې د خاتمې له امله(وجې)، چې خاتمه مستوره ده، حق تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسې صاف زیرې وانه وراوه، لپاره د دې چې له ویرې د خاتمې نه غافل او بې پروا پاتې نشي، نو د ذات صمد دومره ستاینه (صفت) ډیره غنیمت او عالي ده.

تمت سورة الفتح

سورة الحجرات مدنية وهي ثمان عشرة آية وفيها ركوعان

د الحجرات سورت مدني دی اتلس آیات او دوه رکوع لري

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکښې له صدوره د اوامر د الله تعالیٰ او د رسول د هغو بلکه انتظار کوئ او امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کښې چې له طرفه د الله تعالیٰ او د رسول د هغه، کومه امیدواري د اصدار د حکم! لرئ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رأی او فکر سره حکم وکړئ بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایه، نو

په ډير ښه سکوت او ادب سره، د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونيسي او په ډيرې پاکې عقيدې سره ئې قبول او په عمل کښې ئې پيدا کړي.

تنبيه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چې آراء او افکار خپل په تولو امورو کښې! تابع د امورو اسلامي وو، وګرزوي ځکه انسان په آراو خپلو سره په تولو امورو کښې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کښې سل خطا کيږي او ناکاميږي، او پيروی د آراوو انسان! له تولو بد مرغيو او کړاونو سره مخامخ کوي.

يوازې او يوازې اسلامي دستورات دی، چې په تولو لارو، چارو باندی سل په سلو کښې تيک وی، نو هم دا وجه ده چې الله تعالیٰ په مقابل د امر خپل او د رسول د هغی، کښې! اختيار د بنده سلبوی او فرمائی ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَّلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ أَمْرًا أَنْ يَّكُوْنَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾

او په حديث د مشکوٰة کښې په روايت د عبدالله بن عمرو سره راغلی دی

کمال د ايمان د اهل آراء او بدع سلب وی او فرمائی:

(لا يؤمن احدکم حتي يکون هواه تبعاً لما جئت به)

که په دقت سره څيرل (غور) وشي تولو ته! په تجربه او مشاهده سره ثابتيږي، چې تولی بدمرغی او کړاونه بشريت ته، د پيروی د آراوو او خواهشاتو نه وررسيږي.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ①

وويريږئ له الله تعالیٰ ځنی هر وخت الله تعالیٰ اوريدونکی او ښه پوه دی

تفسير: حقيقي فرمان برداري د الله تعالیٰ هغه ده، چې د زړه له کومې وی، او که په خوله ناری سوری د اسلام او اصلاح وهی، او په زړه کښې ئې نفاق او عمل ئې هم د فساد وی، داسی رويه د هيڅ په درد نه خوری ځکه څه؟ چې په خوله ويل کيږی الله تعالیٰ ئې آوری، او څه؟ چې په زړونو کښې ساتل کيږی الله تعالیٰ ښه پری پوهيږی، نو بهتر به دا وی چې له داسی مکاری څخه هر څوک ځان وساتی، او په تول قدرت او طاقت سره ځان په اسلامي شعائرو باندی سنبال کړی، په حضور او غياب کښې له خالق او مخلوق سره يو شان په ډير صداقت سره چال چلند وکړی.

يٰٓأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَرْفَعُوْٓا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوْا لَهٗ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُوْنَ ②

ای هغو کسانو چې ايمان مو راوړی، مه پورته کوی آوازونه خپل برسيره په

آواز د پیغمبر او په لوړه(اوچته) مه پورته کوی ده لره آواز په خبرو کښې لکه په لوړ(اوچت) آواز خبری د بعضو د تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د ویری د دی چې ضایع به شي عملونه د تاسی او تاسی به پری خبر نه وی.

تفسیر: په مجلس د حضرت محمد رسول الله کښې به په داسی شور او غوغا سره غږیدل لکه چې پخپلو منځونو کښې به په هغی سره غږیدل، چې دا کار په داسی عالی حضور کښې ډیره لوی بی احترامی او بی ادبی ده، او په بی ادبی سره انسان له لطف د رب او د رسول او د هر حضور عالیه څخنی محروم پاتی کیږی، په ادب سره مقام د انسان له ملائکو څخنی پورته کیږی او په بی ادبی سره مقام د انسان له خاورو سره خاوری کیږی.
صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاگرد په مقابل د استاد، صالح مرید په مقابل د مرشد، صالح مامور په مقابل د آمر کښې څومره ادب ساتی، نو تر تولو نه چې مهمتر او اول تر! ادب وساتل شي، په مقابل د محمد کښې (دی)، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالی او لوړ(اوچت) دی، که لږ څه تغییر په فکر د آنحضرت کښې پیښ شي! ډیر خطر د دی شته چې عملونه ستاسی هبت او ضایع شي او تاسی به پری خبر هم نه وی.
تنبیه: د قاطعه نصوصو څخه داسی څرګندیږی(ښکاره کیږی) چې دا ادب او احترام ته آنحضرت صلی الله علیه وسلم څه ضرورت نه لری او نه ئی د افتخار دپاره غواړی. بلکه دی ادب ته انسان په شرافت مندانه ژوند کښې اشد ضرورت او احتیاج لری. په حدیث کښې وائی: **(انا اکرم الاولین والآخرین ولا فخر)** او هم دغه ادب او احترام دی چې په واسطه د هغی سره، استفاده ظاهری او باطنی میسر کیدلی شي، او په واسطه د هغی سره! نظم د کورنیو او اجتماعاتو برقرار کیدلی شي. نو له دی کبله(وجی) ضرور ده چې د علماوو حقانیوو، او اولوالامر سره هم داسی احترام او ادب وشی.
او که چاته زیارت د مدینی منوری میسر شي، باید هلته هم داسی ادب او احترام وشی لکه چې په ژوند کښې ورسره کیږی.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ ۚ

هر هغه کسان چې ټیټوی آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دی چې آزمویلی دی الله تعالیٰ جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهیزګاری او ویری له ده څخنی.

تفسير: هغه څوک چې په مجلس د محمد رسول الله کښې، په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او په مقابل د پیغمبر کښې آوازونه خپل نه پورته کوي، دوی هغه کسان دي چې الله تعالیٰ جل جلاله د دوی زړونه د تقویٰ او پرهیزګارۍ لپاره آماده کړي یعني خپل الٰهي توفیق ئې له دوی سره ملګرې کړې دی.
لوی شعائر په اسلام کښې څلور شیان دي! (قرآن، پیغمبر، کعبه، لمونځ) تر هر څه د مخه لازم دي چې د دې څلورو شیانو احترام وساتل شي، الله تعالیٰ جل جلاله په احترام د شعائرالله کښې فرمائي: ﴿ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ ﴾ جزء ١٧ الحج رکوع(٤) آیت ٣٢ هغه څوک کولی شي چې د (شعائرالله) احترام وساتي چې زړه ئې په توله معنی پاک او صاف وي.
د محمد رسول الله له لویو صفتونو څخه چې په تورات کښې پیش بیني شوی وو، یو له هغې نه په تیټ آواز غږیدل وو. په حدیث کښې راغلي **(ولا سخاب في الاسواق)** په جزء ٢١ سورة لقمان رکوع(٢) آیت ١٩ کښې په لوړ(اوچت) آواز باندې غږیدل له (خره) سره تشبیه کوي او وائي:
﴿ وَٱقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَٱغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ ٱلْأَصْوَٰتِ لَصَوْتُ ٱلْحَمِيرِ ﴾

لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ③

دوی لره ده ښښنه عوض او ثواب لوی.

تفسير: له دې نه چې دوی په ډیر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتي او له رحمت العالمین سره ډیر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پیښیږي، الله تعالیٰ ډیر مهربان دی د دوی ګناهونه ښښي او لوی اجرونه ورته نصیب کوي.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ④ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا۟ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ⑤

هر هغه کسان چې چغې وهي تا لره، د کورنو د امهات المؤمنونو نه، له هغه خوا اکثرې د دوی عقل نه لرې، که چیرې دوی صبر کړې وي تر هغو پورې، چې راووتلې وې ته دوی لره، نو دا صبر به په خیر تمامیده دوی لره او الله تعالیٰ جل جلاله ډیر ښښونکی او مهربان دی.

تفسير: د بني تمیمو قوم لپاره د لیدلو د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې منورې ته راغلل، او حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کښې تشریف درلود(لرلو)، دوی د بیرون

نه ورته چغې وهلې! ای محمده راووزه، دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده(لرله)، او ایجابات اخلاقي ئې نه مراعات کول، حضرت محمد ئې یو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې حضرت محمد عالي شخصیت دی، دومره چې دی له خلق او خالق سره کار او علائق لري هیڅوک ئې نه لري کیدی شي په هغه وخت کښې چې دوی چغې وهې آنحضرت په وحی ګرفتار وی نو لازمه ده چې په ډیر لوړ(اوچت) ادب او احترام له دوی سره چال چلند وشي، عام د دې نه که په ژوند ئې شرف یاب شوی وی او یا ئې په مزار او زیارت شرف یاب کیدونکی وی، ځکه دی جامع الکمالات واله خالق او مخلوقه سره ئې جامع علاقه درلوده(لرله)، او ژوند ئې په یوه جامع ادب او عالي پروګرام باندې تیاروه، او هم دا رنګه ئې د مسلمان لپاره د جامع فکر، ادب او عمل ارشاد فرمایلي دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقُۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوْمًۢا بِجَهَٰلَةٍ فَتُصْبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ﴿٦﴾

ای هغو کسانو چې تاسو ایمان راوړی، که چیرته راتګ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار! په یوه خبر سره، نو تاسو ښه تحقیق پکښې وکړی، له جهته د ویرې د دې چې وبه رسوی تاسو یوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهې سره نو پس وبه ګرزئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی خفه او پښیمانه

تفسیر: تولي شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پیښیږي، نو له دې خاطره الله تعالیٰ جل جلاله بندګانو خپلو ته ارشاد فرمائي که چیرې تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کښې خبر درکوی! تاسو په هغې که ډیر فکر وکړی، حق او باطل، رښتیا او دروغ ئې ښه ځان ته ثابت کړی، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړی، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظری سره مو که کومه خرابي او ضرر رسولي وی، بیا ئې جبیره مشکله او پښیماني ئې هم څه په درد نه خوری، چې په دې صورت که به ظلم برقرار او عدالت به نړیدلی وی، او حال دا چې انسان باید عدالت برقرار کړی، او د ظلم ریښې له بیخ څخه وباسي.

وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ ۚ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِى كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ

او پوه شی تاسې چې بیشکه په منځ ستاسې کښې رسول د الله دی (نو مه وائی دروغ)، که چیرې پیروی وکړی حضرت رسول الله تاسې لره په ډیرو

امورو کښې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وي! نو هر وخت به تاسې په مشقت او ګناه کښې لویدی.

تفسیر: که رسول الله ستاسې د کوم سړي پر رای او غوښتنې باندې عمل ونه کړي نو تاسې مه خپه کیږئ ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل د رای نه تابع کیږي که داسې وشي نو د ځمکې او د آسمانونو ګردې(تولې) کارخانې سره خرابیږي لکه چې د جزء ١٨ (المؤمنون) په (٤) رکوع ٧١ آیت کښې مونږ داسې یو آیت لولو ﴿وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْأَرْضُ﴾ لنډه ئې دا چې تل د خبرو تحقیق وکړئ او هیڅ کله حق او رښتیا د خپلو شخصي اغراضو او افکارو تابع مه ګرځوئ بلکه تل خپل فکرونه د حق تابع وبولئ چې له دې څخه به د ګردو(تولو) جګړو او مناقشو بنسټ (بنیاد) له بیخه ختلی وي. نو که ستاسې مشوره ونه منله شي مه خپه کیږئ! ځکه چې رسول الله د الله تعالیٰ پر احکامو عمل کوي چې په هغه کښې ستاسې تولې ښیګڼې (فایدې) دي او که ستاسې خبرو ته غوږ وباسي نو تاسې هر یو د خپلو ښیګڼو (فایدو) په نسبت خبرې کوئ. نو ده ته بیا داسې مشکلات پیښیږي چې د کوم یوه سړي پر فکر باندې عمل وکړي، سره له دې چې حضرت رسول الله په ډیرو ځایونو کښې له پیروی د افکارو باطلو د دوی نه منع شوی لکه چې په سورت البقرة رکوع (١٧) آیت (١٤٥) کښې دي ﴿وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِينَ﴾

وَلٰكِنَّ اللّٰهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيْمَانَ وَزَيَّنَهٗ فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوْقَ وَالْعِصْيَانَ ۚ أُولٰٓئِكَ هُمُ الرّٰشِدُوْنَ ۝ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةً ۚ

لیکن الله تعالیٰ جل جلاله دوست او محبوب ګرځولی دی تاسې ته ایمان او ښائسته کړی ئې دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسې کښې، بد او منفور ئې ګرځولی دی تاسو لره کفر (پټول د حق)، فسق او نافرمانی له اوامرو د الله تعالیٰ نه. (هغه تحقیق کوونکی په خبرونو کښې) هم دوی دی ثابت په دین حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه او د نعمت د ده له طرفه

تفسیر: که تاسې دا غواړئ چې محمد علیه الصلوٰة والسلام ستاسې هره خبره ومنی نو خورا(ډیر) زیات مشکلات به پیښیږي خو د الله تعالیٰ شکر وکړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کښې ایمان محبوب ګرځولی دی او د کفر او معصیت نفرت ئې پکښې اچولی دی چې د هسې بې‌هودګیو په شاؤ خوا کښې نه نژدې کیږي په هغې مجتمع کښې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولری په هغې کښې د بل چا د رایو او فکرونو منل

چې پرته (علاوه) له منلو د هغه څخه وې نشي کيدی او نه ښائي چې وشي نن اګر که رسول الله صلى الله عليه وسلم زمونږ په منځ کښې تشريف نه لري مګر د هغوی پاک شريعت او د هغو وارثان او نائبان شته او تل به وي.

وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿٨﴾

او الله تعالىٰ ښه عالم ښه حکمت والا دی.

تفسير: الله تعالىٰ ته د ګردو(تولو) استعداد ښه معلوم دی او هر يوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمائي چې د هغه استعداد د ده په ځان کښې وي.

وَاِنْ طَآئِفَتٰنِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ اقْتَتَلُوْا فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا ۚ فَاِنْۢ بَغَتْ اِحْدٰىهُمَا
عَلَى الْاُخْرٰى فَقَاتِلُوا الَّتِيْ تَبْغِيْ حَتّٰى تَفِيْٓءَ اِلٰٓى اَمْرِ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ فَآءَتْ فَاَصْلِحُوْا بَيْنَهُمَا
بِالْعَدْلِ وَاَقْسِطُوْا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٩﴾

که چيرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کښې) سره په جنګ او جګړه کښې ولويږي پس روغه او صلح وکړې (اې نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنګ کوونکيو کښې په نصيحت سره او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته نو که ظلم او تيرې وکړ يوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې يعني چې صلح قبوله نه کړې او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي پس جنګ کوې تاسو ټول اې مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (پر هغې بلې مظلومې ډلې باندې) تر هغه پورې چې بيرته راوګرځي دوې حکم د الله تعالىٰ ته او غاړه ورته کيږدي او که چيرې وګرځيدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه او د الله تعالىٰ حکم ئې بيرته ومانه) پس صلح او روغه وکړې تاسې په منځ د دوی کښې په عدل او انصاف سره او مه کوئ ملګرتيا له ظالمې ډلې سره په نامه د ننګ غيرت او داسې نورو سره بلکه تل د شرع تابعان اوسې، عدل او انصاف کوې تاسې اې مؤمنانو په هر کار کښې ځکه چې بيشکه الله تعالىٰ دوست لري عدل او انصاف کوونکې (په قول او په فعل کښې)

تفسیر: سره له دی گردو(تولو) مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (ډلو) په منځ کښی جنگ او جگړه پیښه شي نو تاسی زیات کوشش وکړی چی هغه جگړه لری شی که په هغه بری ونه مومی او یوه ډله په بلی ډلی باندی برید او تعرض وکړی او ظلم او زیادت ته ملاوی وتړی نو تاسی د هغوی سیل او ننداره مه کوی بی پلوی او بیطرفی مه غوره کوی. بلکه تیری او تجاوز له هری خوا چی وی گرد(تول) مسلمانان دی په هغی کښی سره یو شی او له هغی سره دی جنگ وکړی تر څو هغه ډله مجبوره شي او د خپلو تیریو او زیادت څخه لاس واخلی او د الله د امر او حکم په لوری راشی او روغی ته ځان ورورواندی کړی. نو مسلمانانو لره ښائی چی د دواړو ډلو په منځ کښی په عدل او انصاف سره روغه وکړی. او یوه له بلی سره یو ځای کړی او د دواړو ډلو په مابین کښی په طرفداری کښی د حق د لیاری نه دی خوا او هغه خوا چپ (غلط) نه شی ځکه چی په طرفداری د ظالم باندی سړی له ایمان وځی لکه چی په حدیث کښی دی **(من مشی مع ظالم لیقویه ویعلم انه ظالم فقد خرج من الاسلام)** مشکوٰة باب الظلم!

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دی آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی چی د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهوری دی او دوی پخپلو منځونو کښی ډیری جگړی سره کولی. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کښی سره روغه وفرمایله لکه چی په جزء ٤ سورت اٰل‌عمران رکوع (١١) آیت (١٠٣) کښی دی ﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ الآیة ـ او د دی آیت نه دا هم استنباط کیږی! هغه خلق چی د اسلامی تولواک(باچا) او خلیفه په مقابل کښی بغاوت وکړی هغه هم د دی آیت تر عموم لاندی راځی لکه چی له پخوا راهیسی پخوانیو علماؤ د باغیانو په مسئله کښی په دی آیت استدلال کاوه او لکه چی د ده د شان نزول څخه ښکاری، دا حکم د مسلمانانو د گردو(تولو) کورنیو او ملکی جگړو او اولسی پیښو او گردو(تولو) مناقشاتو او مشاجراتو لره هم شامل دی نور د دی باغیانو په نسبت شرعی مسائل او لازمه تفصیلات دی په فقهی کتابو کښی وکتل شی!

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ١٠﴾

بیشکه چی مؤمنان تول په دین کښی سره ورونه دی نو پس صلح او جوړښت کوی تاسی (ای مؤمنانو) په منځ د ورونو خپلو کښی (تل ترتله) او ویریږی له الله تعالیٰ څخه (په هر څیز او په هر وقت کښی) او ځان ساتی (له معاصیوو) ښائی چی درباندی رحمت وکړ شی (له جانبه د الله)

تفسیر: د روغی او د جگړی په وقت کښی بلکه په هر حالت کښی ښائی دا تر سترگو لاندی وی چی د دوو ورونو روغه یا جگړه دی د دښمنانو او کافرانو په څیر ونه بلله شی! کله چی دوه

ورونه سره ولګيږي نو هغوی هم هغسی مه پريږدی بلکه په ذات البينی اصلاح کښې ئې ډير زيات کوشش وکړی او د دی کوشش کولو په وخت کښې تل له الله تعالیٰ څخه ووېرېږی! چې له کومې خوا بې ځايه طرفداری ونه شي، يا د انتقامي جذبې کومه نښه په منځ کښې ونه ليدله شي.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُوا۟ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ ۖ وَلَا تَلْمِزُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا۟ بِٱلْأَلْقَٰبِ ۖ

ای هغو کسانو چې ايمان ئې راوړی دی (يعني ای مؤمنانو) توکې او سپکاوی دی نه کوی هيڅ يو قوم له تاسی څخه په بل قوم باندی ځکه ښائی چې وی به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دی (مسخره کوونکيو) څخه او (نه دی توکې او سپکاوی کوی) يو تولی ښځې له تاسی په نورو ښځو ځکه ښائی چې هغه (مسخری کړی شوی) به بهتری او غوره وی (په نزد د الله له دی مسخره کوونکيو څخه) او مه عيب جوئی کوی بعضی د تاسو د بعضی نورو، ځکه چې بيا د تاسو عيب جوئی هم کيږی (چې دا په حقيقت کښې د ځان عيب جوئی ده.) او مه غواړی تاسی يو تر بله په بد نومونو او القابو سره

تفسير: پورتنی ئی د مسلمانانو د نزاع او جګړی د لری کولو تدبيرونه راوښوول بيا ئی دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پيښ شي نو په زور او مؤثری طريقی سره دی هغه ورک کړ شي خو تر کله پوری چې د نزاع خاتمه ونه شي ښائی کوشش وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زياتی او مشتعلی نه شي ډير کله ليده کيږی چيری چې د کومو دوو سړيو يا ډلو په منځ کښې جګړه او اختلاف پيښيږی نو يو په بل باندی مسخری کوی او ملندی پری وهی که لږه کومه خبره پيښه شي لاس سره اچوی، توکې پری کوی خاندی او حال دا دی چې ده ته نه ده ښکاره، هغه سړی چې دی په هغه پوری خاندی او مسخری پری کوی د الله تعالیٰ په دربار کښې څه مرتبه لری؟ او چې الله جل جلاله له دی دواړو څخه له کوم يوه څخه خوښ دی؟ بلکه ډير کله داسی هم پيښيږی چې يو سړی پخپله پخوا له جګړی او اختلاف يو بل سړی ښه ګڼی. خو د ضد او نفسانيت له سترګو ده ته خپل ډير لوی نقص هيڅ نه ښکاری او د بل چا ډير کم نقص ډير لوی ورته ښکاری نو ځکه د نفرت او عداوت خليج ورځ په ورځ پسی ارتيږی او وسعت مومی. او په زړونو کښې دومره بعد او لريتوب پيدا کيږی چې د روغی او اختلاف هيڅ اميد نه

پاتې کیږي په دې آیت کښې الله تعالیٰ مونږ له دې راز(قسم) خبرو څخه منع کوي او داسې حکم فرمائي چې یوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او توکې نه کوي او نه دې یو په بل باندې ناوړه (غلط) غږونه کوي! او نه دې یو په بل پسې د عیب لټولو دپاره لوېږي او نه دې په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړي ولې چې له داسې خبرې څخه دښمنۍ او نفرت ورځ په ورځ زیاتیږي او د فتنې او د فساد اور لا تیزیږي. سبحان الله! دا څومره قیمتداري لیار ښوونې او هدایات دي! که نن مسلمانان لږ څه ځیر شي د دوی د ګردو(تولو) جګړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوریو د علاج نسخې په هم دې د (حجرات) په سورت کښې شته. په حدیث کښې وائي **(ان الله اوحي الي ان تواضعوا حتى لا يفخر احد على احد ولا يبغى احد على احد)** مشکوٰة باب المفاخرة والعصبية.

بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ ۚ

بد دی دا درې نومونه د (سخریې، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقۍ وروسته له ایمان درلودلو(لرلو) څخه

تفسیر: د بل سړي د خراب نوم په اخیستلو سره په خپله هغه نوم اخیستونکي ګنهګاریږي که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي که ئې ونه کړي خو دې پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، ګنهګار او خلق ربړوونکي ښکاروي. خیال وکړئ چې د مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل توري بنه ښکاري؟ او بل تفسیر ئې داسې کیدې شي کله چې یو څوک مسلمان شي نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندې طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګي، یهود هندو او داسې نور ډیر مذموم حرکت دې هم داسې هغه سړي چې په کوم عیب کښې اخته وي چې هغه ئې په واک(اختیار) کښې نه وي یا ئې له کومې ګناه څخه فرض ئې کړي توبه کړې وي له هغه څخه د ژغورنې (بچ کیدنې) دپاره د هغه یادول ښه نه دي.

وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّٰلِمُونَ ﴿١١﴾

او هغه چې توبه ئې ونه ایستله نو دغه کسان هم دوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو)

تفسیر: هغه ګناه چې پخوا شوې له هغې څخه توبه وکړئ! که د دې هدایاتو او حکمونو د اوریدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي نو د الله په نزد به اصلي ظلم هم دا وي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اجْتَنِبُوْا كَثِيْرًا مِّنَ الظَّنِّ ۫ اِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ وَّلَا تَجَسَّسُوْا وَلَا يَغْتَبْ بَّعْضُكُمْ بَعْضًا ؕ

ای هغو کسانو چی ایمان ئی راوړی دی (ای مؤمنانو) ځان وساتی تاسی ډیر له بدګمانیو او تهمتونو نه (په خلقو باندی) بیشکه ځینی بدګمانونه او تهمتونه ګناه ده او مه لټوی تاسی پټ عیبونه د مسلمانانو او نه دی کوی غیبت ځینی ستاسی د ځینو نورو

تفسیر: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په ډیروالی کښی دا امور په خصوصیت سره داخل دی. یو فریق په بل فریق باندی داسی بدګمان کوی چی حسن ظن لره چی په حدیث کښی راغلی هیڅ ځای نه پاتی کیږی له هری یوی خبری څخه څه نا څه مخالفت کوی که د هغه په خبرو کښی د ښه والی له زرو احتمالو څخه د یوی خرابی احتمال متصور وی نو د هغه فکر او چرت(خیال) د هم هغی خرابی په لوری وردرومی او له هغو تولو ښیګنو (خوبو) څخه ئی سترګی پټوی او د هم هغی کوچنی (وړی) خرابی په شاؤ خوا کښی چورلی او هم هغه خراب او کمزوری خوا ته یوه قطعی او یقینی بڼه او شکل وربښی او پخپل مقابل فریق باندی د تهمت په الزام شروع کوی که اتفاقاً کومه مخالفه خبره ورته ورسیږی دی د خپلی بدګمانی په سبب هغی ته لا غلطه معنی ورکوی تل د هم دی خبری په پلټنه(تحقیق) کښی وی چی د مقابلی خوا کومه پټه خبره څرګنده(ښکاره) کړی او بیا د هغی په شاؤ خوا کښی نوری خبری جوړی او عجیبی حاشیی ورکړی. او د ده په نشتوالی کښی د هغه په خلاف هر راز(قسم) خبری اتری وکړی. نو پاک قرآن له دی ګردو(تولو) ویناؤ او خرافاتو څخه منع کوی. که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندی عمل وکړو نو هغه ګرد(تول) اختلافات چی له بدقسمتی راپیښیږی له خپله حده نه تیریږی او د هغو ضررونه به محدود پاتی کیږی بلکه په لږ مدت کښی به د هغه نوم او نښه هم ورکیږی. الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبری کول هیچا ته او هیڅ کله روا نه دی په حدیث کښی وائی **(الغیبة اشد من الزنا)** «الحدیث» پرته(علاوه) له هغو مواردو څخه چی په هغو کښی څه دینی ګټه(فائده) وی او نفسانیت پکښی دخل ونه لری نو هلته اجازه شته لکه چی د حدیثو د رجالو په نسبت دائمی جرح او تعدیل کیده ځکه چی پرته(علاوه) له هغه د دین محفوظ پاتی کیدل محال ؤ او یا د فاسق غیبت کول او داسی نور د مشروعه ضرورتونو لپاره.

اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَّاْكُلَ لَحْمَ اَخِيْهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوْهُ ؕ

آیا خوښوی یو له تاسی څخه دا چی وخوری غوښی د وروړ خپل حال دا چی مړی وی پس بد ګڼی تاسی هغه نو هم دا رنګه بد وګڼی د مسلمان وروړ غیبت او عیب لټول

تفسیر: د خپل مسلمان وروړ غیبت کول داسی ګنده کار دی لکه چی څوک د خپل هسی مړه وروړ غوښه چی سخا شوی هم وی پخپلو نوکانو سره شکوی او خوری ئی نو آیا د ده دا چاری کوم انسان خوښوی نو وپوهیږی چی غیبت کول له دی نه هم یو شنیع او خراب کار دی تولی کینی او دښمنی او حتی داسی نور ډیر بد عواقب تول له غیبت نه پیدا کیږی.

وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ رَّحِيْمٌ ⑫

وویریږی تاسی له الله تعالیٰ څخه بیشکه الله ښه توبه قبلوونکی ډیر رحم والا دی

تفسیر: په دی نصیحتونو باندی هم هغه څوک عمل کوی چی په زړه کښی ئی د الله تعالیٰ ویره وی که د الله تعالیٰ ویره نه وی نو هیڅ نه کیږی. ښائی چی د اسلام او د ایمان دعوی کوونکی په رښتیا سره د هغه قهار الله له غضبه وویریږی او د داسی ناوړو (غلطو) پیښو شاؤ خوا ته هیڅ ورنژدی نشی که پخوا د دی حکم له لوستلو څخه کومه غلطی یا تیرواته له هغوی څخه شوی وی نو اوس ښائی د پاک الله په مخکښی د زړه له کومی توبه وکړی او د هغه له مهربانی او لورینی څخه خپله ښنه او مغفرت وغواړی چی مغفرت ئی کړی.

يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنٰكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ وَّاُنْثٰى وَجَعَلْنٰكُمْ شُعُوْبًا وَّقَبَآئِلَ
لِتَعَارَفُوْا ۭ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ۭ

ای خلقو بیشکه مونږ پیدا کړی ئی تاسی (تول اصلاً) له یوه سړی چی (آدم) او له یوی ښځی چی (حوا) ده او ګرځولی ئی مونږ تاسی څانګی او قبیلی قبیلی دپاره د دی چی وپیژنی یو له بل سره بیشکه چی ډیر مکرم او معزز له تاسی څخه په نزد د الله ډیر متقی ادب لرونکی ستاسی دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم، او عیب لټولو منشاء کبر او غرور دی چی آدمی خپل ځان لوی ګڼی او نورو ته په حقارت او سپکه ګوری نو ځکه الله تعالیٰ دلته دا راښیی چی انسان لره نه ښائی چی پخپل اصل او نسب او لوئی او عزت باندی مغرور شی بلکه ودی پوهیږی، چی د

انسان اصلي لوئي او عزت په دې کښې دی چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري او تل له الله وویرېږي مؤدب او پرهیزګار وي تر څو د دې ښو صفاتو په میچ او اندازه د الله تعالیٰ په دربار کښې معزز، مکرم، او محترم شي. د نسب حقیقت خو دا دی چې ګرد(تول) نارینه او ښځې له آدم او حوا علیهما السلام څخه پیدا دي سیدي، عثماني، فاروقي، صدیقي، انصاري، شیخي، خاني، څویتوب او نوري ستاینې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقویٰ په مقابل کښې هیڅ دي. او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل کیږي او په تعارف کښې کار ورکوي بل کوم قدر او قیمت نه لري. اصلي قدر او قیمت د هر سړي په دې کښې دی چې متقي پرهیزګار او پوه وي. بلاشبهه هر څوک چې الله تعالیٰ په کومه شریفه، لویه، معززه او ښه کورنۍ کښې پیدا کړی وي هغه خو یو موهوب شرف دی. لکه چې ځینې کسان ئې ښکلي (خوبصورت) جوړ کړي دي. خو یوائې هم هغه ښکلیتوب د ناز او د فخر وړ(لائق) نه دی. او نه د کمال او د فضیلت معیار ګڼله شي. او نه د هغه لامله (له وجې) نورو ته په سپکه سترګه کتې شي. هو! شکر دې وکړي چې الله تعالیٰ بلا اختیار او کسب مونږ ته دا نعمت رامرحمت کړی دی. دا هم په شکر کښې داخل دي چې د غرور او تفاخر څخه ځان وژغوري(وساتي). او هغه نعمت دې په هسې رټلیو روشونو، بدو اخلاقو او خرابو خصلتونو سره خراب نه کړي. لنډه ئې دا چې د مجد او شرف او عزت او فضیلت اصلي معیار نسب نه بلکه تقویٰ او طهارت دی او متقي سړی نورو ته هیڅ کله په سپکه سترګه نه ګوري.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

بیشکه چې الله تعالیٰ ښه عالم ډیر خبردار دی.

تفسیر: تقویٰ او ادب په اصل کښې د زړه کار دی الله تعالیٰ ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړی به چې په ښکاره ډول(طریقه) سره متقي او مؤدب په نظر راځي هغه په واقع کښې څنګه دی او وروسته له دې څخه به څرنګه شي؟ العبرة للخواتیم.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

وويل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، ووایه (ای محمده! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسې ولیکن ووائې اسلام راوړی دی مونږ او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسې کښې

تفسیر: دلته دا راښیي چې ایمان او یقین کله چې په پوره ډول(طریقه) په زړه کښې راښخ شي او بیخ ونیسي نو په هغه وخت کښې غیبت، عیب لټول او نور خراب خصلتونه له سړي څخنې لرې کیږي هر هغه سړی چې د نورو عیبونه لټوي او آزار ورسوي نو دی دې وپوهیږي چې تراوسه پورې ایمان په پوره ډول(طریقه) په زړه د ده کښې ځای نه دی نیولی د ابن کثیر رحمة الله علیه په اتم جلد (٢٤) مخ کښې یو حدیث لیکلی شوی دی **«یا معشر من آمن بلسانه ولم یُفض الایمان الی قلبه لا تغتابوا المسلمین ولا تتبعوا عوراتهم»**

تنبیه: له دې آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکاریږي او هم دا خبره له حدیث د جبریل او نورو څخه هم ثابتیږي په حدیث مرویه د ابی هریرة کښې چې په کتاب الایمان د مشکواة کښې راغلی فرق د ایمان او د اسلام داسې فرمائي:

«المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده، والمؤمن من امنه الناس علیٰ دمائهم واموالهم» (ترمذی)». له اکثرو نصوص څخه داسې معلومیږي چې هغه څوک چې په اسلام راوړلو سره دا نظر هم ولري چې له شکنجې د مسلمانانو څخه مامون پاتې شي او یا داسې نور اغراض چې کفر ته اړونکي نه وي! غور کړې داسې شخص مسلمان بلل کیږي چې هنوز نور د ایمان د ده په زړه کښې نه دی کامل شوی، نو هم دا وجه ده چې له غیبت کولو او عیب لټولو څخه ځان نشي ساتلی. او هغه څوک چې بلا قید او شرط او پخپل ذوق سره په اسلام کښې داخلیږي، دا هغه اشخاص دي چې نور د ایمان د دوی په زړونو کښې کامل شوی نو خولې او ټول حواس ئې نه غواړي چې په غیبت او یا نورو باطلو باندې وخوځیږي.

وَإِن تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

او که حکم ومنی تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره) نو نه پرې کوي نه کموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هیڅ شی، بیشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډیر رحم والا دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالیٰ د اوامرو د منلو لپاره غوره کړې نو د ړومبنیو کمزوریو لامله (له وجې) ستاسې له هیڅ یو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ

وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ﴿۱۵﴾

بیشکه چی (صادقان) مؤمنان هغه کسان دی چی ایمان راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندی بیا شک نه کوی (په ایمان کښی) او جهاد کوی دوی په مالونو خپلو سره (چی لګوی ئی په اعلا د کلمة الله کښی) او په ځانونو خپلو سره چی جهاد کوی په لیاره د الله کښی دا کسان هم دوی رښتینی دی (په دعویٰ د ایمان کښی)

تفسیر: د رښتینی مؤمن شان داسی وی چی په الله تعالیٰ او د هغه په رسول باندی پوره او پوخ اعتقاد ولری او د هغه په لیاره کښی په هر قسم سره چی وی په مال او ځان سره حاضر وی.

قُلْ اَتُعَلِّمُوْنَ اللّٰهَ بِدِيْنِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ؕ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ ﴿۱۶﴾

ووایه (ای محمده ! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسی الله په دین د تاسی سره حال دا چی الله ته معلوم دی هر هغه څیزونه چی په آسمانونو کښی دی او هر هغه څیزونه چی په ځمکه کښی دی او الله تعالیٰ پر هر څیز باندی ښه خبردار دی هیڅ شی تری پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتیا سره واقعی دین او پوره یقین تاسی لره حاصل وی نو له تش ویلو څخه په لاس درځی؟ له هغه پاک الله سره چی ستاسو معامله ده هغه ډیر ښه پری پوهیږی هر شی ورته ډیر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَمُنُّوْنَ عَلَيْكَ اَنْ اَسْلَمُوْا ؕ

احسان باروی دوی په تا باندی (ای محمده !) د دی چی تش مسلمانان شوی دی دوی

تفسیر: ځینی کوچیان او صحرائیان راځی او وائی وګوری چی مونږ بی له جنګه او جګړی مسلمانان شوی یو ګواکی دوی خپل احسان ښکاره وی او د دی جواب وروسته له دی نه داسی

ورکاوه کیږی.

قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم ۖ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) احسان مه باروی تاسی په ما باندی د اسلام راوړلو د تاسی بلکه الله احسان کوی په تاسی باندی د دی چی لیاره ئی وښووله تاسی ته د ایمان راوړلو که ئی تاسی رښتینی او صادقان (په دعوی د ایمان کښی).

تفسیر: که په واقعی دول(طریقه) تاسی د اسلام دعوی لری او په رښتیا سره ایمانداران ئی! نو دا ستاسی احسان نه دی بلکه د الله احسان دی چی تاسی ته ئی د ایمان په لوری لیاره دروښوده او د اسلام په لوی دولت ئی سرفرازی درکره. که رښتیا ووایو نو اصلی خبره هم دا ده. ځکه چی الله تعالیٰ پخپله رسول الله ته داسی فرمائی ﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ﴾ الآیة ـ «آل عمران» نو بنا په دی که د چا له لاسه ښیګڼی (ښه) کیږی دا د هغه ستاینه (صفت) نه ده بلکه د الله ستاینه (صفت) ده چی هغه ته ئی د نیکی لیاره ورښوولی ده ګواکی د دی سورت په پای(آخر) کښی ئی تنبیه فرمایلی ده که تاسی ته پر قرآنی هدایاتو او اسلامی تعلیماتو باندی د عمل کولو توفیق په لاس درځی نو هغه د احسان په دول(طریقه) مه ورښکاروی بلکه د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړی چی تاسی ته ئی داسی توفیق درکړی دی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ ع

بیشکه الله ته ښه معلوم دی غیب د آسمانونو او د ځمکی او الله تعالیٰ ښه لیدونکی دی په هغو کارونو باندی چی کوی ئی تاسی

تفسیر: الله تعالیٰ ته د زړونو پټی خبری او ښکاره چاری ګردی(تولی) ورمعلومی دی نو د دغه علیم او خبیر په مخکښی خبری او بهانی مه جوړوی.

تمت سورة الحجرات

سورة (قٓ) مکية (الا آية) (۳۸) فمدنية وهي خمس و اربعون آية و ثلٰث رکوعات

د «ق» سورت مکی دی پرته له (۳۸) آیته څخه چی مدنی دی (٤٥) آیتونه (۳) رکوع لری

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قٓ ۚ وَالۡقُرۡاٰنِ الۡمَجِيۡدِ ۟ۚ ﴿۱﴾ بَلۡ عَجِبُوۡۤا اَنۡ جَآءَهُمۡ مُّنۡذِرٌ مِّنۡهُمۡ فَقَالَ الۡكٰفِرُوۡنَ هٰذَا شَىۡءٌ عَجِيۡبٌ ۚ ﴿۲﴾ ءَاِذَا مِتۡنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۚ ذٰلِكَ رَجۡعٌۢ بَعِيۡدٌ ﴿۳﴾

قسم دی پر قرآن چی لوی شان لری (او نه دی راوړی ایمان کفارو په تا ای محمده) بلکه تعجب کوی دوی له دی نه چی راغی دوی ته ویروونکی له دوی څخه نو وویل کافرانو دا (ویرول) یو شی عجیب دی آیا کله چی مړه شو مونږ او شو مونږ خاوری (بیا به هم ژوندی کیږو؟) دغه بیرته راتلل ډیر لری دی (له عقله)

تفسیر: د قرآن د لوئی او شان په نسبت څه وویل شی چی د هغه له راتګ څخه ګرد(تول) کتابونه منسوخ شول او د ده د اعجازی قوت او لامحدودو اسرارو او معارفو څخه د دنیا ګرد(تول) پوهان محو او حیران دی هم دا لوی قرآن پخپله شاهد دی چی په ده کښی هیڅ یو نقص نشته او د عیب او ګوتی نیولو ځای پکښی نه لیده کیږی. خو بیا هم منکران دا نه منی نه د دی دپاره چی د هغوی په لاس کښی د ده په خلاف کوم حجت یا برهان شته بلکه یوازی د خپلی ناپوهی او جهل او حماقت لامله (له وجی) په دی خبری باندی تعجب کوی چی د دوی له تبر او خیلخانی څخه یو سړی د دوی په لوری رسول او استازی راغلی دی، تولو ته نصیحت کوی او داسی عجیبی خبری هم کوی چی څوک ئی نه شی منلی. ښه دا د منلو وړ(لائق) خبره ده چی مونږ به وروسته له مړینی څخه ژوندی کیږو؟ دا بیرته راتګ له عقل څخه ډیر لری او له امکان او عادت څخه بیخی بعید دی (معاذالله) خو خبره دا ده چی دوی عقل او پوهه نه لری او که وګوری چی په اول کښی چا پیدا کړل آیا د دوی فکر او عقل په اول کښی پخپلو حواسو او اعضاو باندی خبر و چی څنګه جوړیږی دوی یا د دوی پلرونو کولی شوی چی په حواسو او اعضاو کښی څه تغییر او ښایست راولی؟ طبعاً نه. نو ثابته شوه چی دا کار د الله تعالیٰ په قدرت سره وشو نو هغه ذات چی په اول کښی دا کار کولی شی، په آخر کښی څه مشکله ده هیڅ مشکل نه لری بالضرور ئی کولی شی. لکه چی وائی ﴿ وَهُوَ الَّذِيۡ يَبۡدَؤُا الۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيۡدُهٗ

وَهُوَ اَهۡوَنُ عَلَيۡهِ ؕ وَلَهُ الۡمَثَلُ الۡاَعۡلٰى فِى السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ۚ وَهُوَ الۡعَزِيۡزُ الۡحَكِيۡمُ ۞ جزء ٢١ «سورة الروم» ٢٧ آیت هغه ذات چې دا کار کولی شي نښې د قدرت ئې په وروسته آیتونو کښې په طور د مثال سره داسې بیانیږي.

قَدۡ عَلِمۡنَا مَا تَنۡقُصُ الۡاَرۡضُ مِنۡهُمۡ ۚ

(الله فرمائي په رد د قول د دوی) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموی ئې ځمکه له وجوده د دوی

تفسیر: ګرد(ټول) وجود نه خاورې کیږي روح سلامت پاتې کیږي او د بدن اجزاء تحلیل کیږي او په هر لوري تیت او پرک (منتشر) کیږي خو الله تعالیٰ ته هغه ګرد(ټول) ښکاره دي او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت (منتشر) اجزاء سره راټول کړي او بیا ئې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رګونه او پوست پرې زرغون او سا پکښې واچوي.

وَعِنۡدَنَا كِتٰبٌ حَفِيۡظٌ ۝٤

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چه لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه راښکاره او معلوم دي بلکه قدیمي علم مو دی تر دی چې له هغه څخه پخوانی قبل الوقوع ګرد(ټول) حالات هم په یو کتاب کښې چې لوح محفوظ نومیږي لیکلي شوي دي او تراوسه پورې هغه کتاب څمونږ سره شته که په علم قدیم باندې څوک نه پوهیږي نو دومره دي وپوهیږي هغه دفتر چې هر شي پکښې لیکلي وي او تل د الله تعالیٰ په حضور کښې پروت وي. یا دا د ړومبنۍ جملې تاکید وبوله ځکه هر هغه څیز چې د چا په علم کښې وي او بیا ئې ولیکي نو هغه د نورو په نزد ډیر ټینګ او مؤکد راځي هم داسې دلته د مخاطبینو د محسوساتو په اعتبار تنبیه شوې ده چې هر څیز د الله تعالیٰ په علم کښې شته او د هغه په دفتر کښې لیکلي دي چې هیڅ زیادت او نقصان نشي پکښې کیدی. نو فرمائي الله اکرم شانه واعظم برهانه بیا ژوندي کول د خلقو راباندې ګران نه دي.

بَلۡ كَذَّبُوۡا بِالۡحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمۡ فَهُمۡ فِىۡۤ اَمۡرٍ مَّرِيۡجٍ ۝٥

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتینی دین ته کله چې راغی دوی ته پس دوی په ګډو وډو مختلفو خبرو کښې (مضطرب) دي.

تفسیر: یواځې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول(طریقه) ئې دروغ بولي او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت، قرآن، بعث بعدالموت او نور اعتقادی شیان هم دروغ ګڼي او عجیبې ګډې وډې مختلفې خبرې او راز راز(قسم قسم) ویناوی کوی بیشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبرې دروغ بولي په هم داسې شکوکو، اضطرابو، حیرانتیاؤ تردد او تحیر تذبذب سره غاړه په غاړه کیږی او د ناپوهې په غرومبې (ګرداب) کښې لویږی ځکه چې له داسې یوه څرګند(ښکاره) امر نه انکار کوی چې ثبوت ئې له نمر نه هم روښانه دی خو که نصوص او دلائل ئې ولټول شي.

أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا۟ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ﴿٦﴾

آیا پس نه ګوری دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د آسمان ته د پاسه د دوی چې څرنګه جوړ کړی دی مونږ هغه او ښائسته کړی دی مونږ هغه او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب)

تفسیر: لومړی نښه د قدرت، هغه ذات چې انسان پس له مرګه بیا ژوندی کوی نښې د قدرت دا دی.

الف: ـ پیدایښت د آسمانونو

ب:ـ لوړوالی د هغې چې په څه عجیب او غریب کیفیت سره جوړ شوی

ج:ـ زینت او ښایست د هغوی په ستوریو او یا طبیعی منظری سره.

د:ـ د نقصان او عیب نه موجود والی لکه سوری، چاودیدل، زړوالی او داسې نور. آسمان ته وګوری! چې په ښکاره ډول(طریقه) سره نه کومه ستنه پکښې په نظر راځی او نه کومه پایه لری او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی داسې عظیم الشان جسم ئې څرنګه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل ډیوی پکښې بلیږی او د هغې منوری کړی له لری لکه د بریښنا لوئی ونی رابریښی او په مجموعی ډول(طریقه) څومره په سنګار او رونق ډولی ښکاری له ګردو(تولو) څخه غوره خبره دا ده چې سره له تیریدلو د زرګونو قرنو څخه نه کوم سوری یا چاود پکښې لویدلی دی نه ئې کومه ګنګوره نریدلی ده، نه ئې پلاستر مات دی، نه ئې رنګ الوتی دی آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق ئې جوړ کړی دی؟ او بیا ئې له ډیرو پیریو راهیسې هم داسې ساتلی دی؟

وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ
زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٨﴾

او (آیا نظر نه کوی دوی) ځمکې ته (چې څرنګه ښه) غوړولې مو ده او غورځولې مو دې په هغې کښې درانه بارونه محکم غرونه او زرغونه کړې مو دي په هغې (ځمکې) کښې له هر قسم تازه ګیاوی د رونق شیان دپاره د ښوونې (د قدرت خپل) او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چې رجوع کوونکې وی الله ته

تفسیر: دوهمه نښه د قدرت پیدایښت د ځمکې دی

(الف): آوارول د هغې

(ب): اچول د غرونو او میخ کول د ځمکې په هغوی سره

(ج): زرغونه کول د هر قسم ګیاه او بوټو تازه وو په رونق سره

(د): هر یوه د دې نښو څخه درس د عبرت ګرځې رښتینو بندګانو لره هغه سړی چې رجوع ئې د الله په لوری وی ځان د دې محسوساتو په دائره کښې بې ځایه نه اخته کوی هغه ته د آسمان او د ځمکې په تخلیق او تنظیم کښې دومره د کتنې او لیدنې سامان او اسباب شته چې د هغو له ادنیٰ غور کولو څخه صحیح حقیقت ته رسیدی شي او هغه هیر شوی سبق ئې بیا ورپه یادیږی. بیا خو الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چې سره له دومره قوی دلائلو او روښانو نښو له موجودیته دا خلق ولې د حق په دروغجنولو کښې جرائت او ځغردوالی (ضد) کوی؟

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبٰرَكًا فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ جَنّٰتٍ وَّحَبَّ الْحَصِيْدِ ﴿٩﴾

او نازلې ښکته کړې دې مونږ له (طرفه د) آسمانه اوبه ډیرې برکتناکې نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز(قسم) میوې لرې) او دانې کښت چې فصل ئې ریبلې کیږی.

تفسیر: دریمه نښه د قدرت راښکته کول د اوبو دی له آسمانونو نه

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شي په هغې سره ژوندی کیږی.

(ب): باغونه او دانې د کښتونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونه کیږی.

غله هغه ده چې له هغې سره بوټی ئې هم ریبل کیږی او د باغ ونې سره له دې چې میوې ئې شکولې کیږی ونې ئې پخپله پاتې کیږی.

وَالنَّخْلَ بٰسِقٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيْدٌ ﴿١٠﴾

او (زرغونی مو کړلی په دغو اوبو سره ونی د) خرماؤ لوړی هغی لره وړی دی لانـدی بانـدی.

تفسیر: (ج). زرغونول د خرما د ونو، لوړی لوړی(اوچتی) چی دوی لره وړی دی لاندی باندی چی روزی دی لپاره د بندگانو. په ډیر کثرت او، وفرت سره چی د هغو وړی په لیدلو کښی هم ډیر ښه ښکاری.

رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ ۙ وَأَحْيَيْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا ۚ كَذَٰلِكَ ٱلْخُرُوجُ ⑪

رزق روزی دپاره د بندگانو او ژوندی کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلی او ښارونه مړه. هم داسی دی راوتل (د مړیو له قبرونو نه).

تفسیر: (د): الله تعالیٰ ژوندی کوی په دی اوبو د باران سره ښارونه او کلی مړه یعنی چی بوتی او گیا تولی وچی او خزان وی بیا ئی ژوندی کوو او زرغونی کوو ئی، نو نتیجه د دی دریو ښو سره له اجزاوو ئی دی ته شوه، چی تاسی انسانان هم داسی راوتونکی او ژوندی کوونکی ئی، لکه چی گیاوی زرغونی کیدونکی او راوتونکی دی، نو که تاسو عقل لری په خپل ژوند کښی پس له مرگه هیڅ شک او شبه مه کوی. لکه چی د باران په اورولو سره مړه ځمکه ژوندی کوی هم داسی د قیامت په ورځ مړی هم ژوندی کولی شی.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَٰبُ ٱلرَّسِّ وَثَمُودُ ⑫ وَعَادٌ
وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَٰنُ لُوطٍ ⑬ وَأَصْحَٰبُ ٱلْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ ۚ

دروغجن کړی ؤ پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح لره) او ملگری د کوهی (نبی خپل لره) او ثمودیانو (صالح لره) او عادیانو (هود لره) او فرعون (موسیٰ لره) او (نوعی) ورونو د لوط (لوط لره) او خاوندانو د ځنگله (شعیب لره) او قوم د تبع (خپل نبی لره)

تفسیر: د دی قومونو قصی د حجر، فرقان او دخان او په نورو سورتونو کښی تیری شوی دی هلته ئی بیا ولولی!.

تبع: یا نوم د ځای دی یا نوم د هغه پیغمبر دی چی دا قوم ئی اسلام ته وغوښت.

كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

دوی ټولو نسبت د دروغو کړی و پیغمبرانو خپلو لره نو بیا حق او ثابت شو
ځما عذاب پر دوی

تفسیر: د انبیاو د دروغجنولو لامله(له وجی) له هغو شیانو څخه چی دوی ویرول شوی ؤ هغه ور د مخه راغلل. او په هم هغه عذابونو کښی چی دوی تری ویرول شوی وو، ولویدل.

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آیا پس نو مونږ ستړی شوی وو په پیدایښت اول باندی یعنی نه یو ستړی شوی
بلکه دوی په شک کښی دی له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دوهم ځلی نوی ژوندون په نسبت هغوی ته خوشی او فضول یو شک پیدا شوی دی هغه قادر مطلق چی دوی ئی اول ځلی پیدا کړی دی آیا دوهم ځلی هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم گران کار دی؟ آیا دوی هسی گمان کوی چی (معاذالله) هغه به په اول ځلی د دی گردی(ټولی) دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وی؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسی توهمات غور کول ډیر سخت جهالت او سپین سترگیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۖ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان، په داسی حال کښی چی
مونږ پوهیږو په هغه څیز چی وسوسه او خطره کوی په هغه سره زړه د ده له
فکرونو عبثو او ناکارو سره

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو تر دی چی له هغو پټو خبرو چی د وسوسی په ډول(طریقه) د هغو په زړه کښی تیریږی هغه هم مونږ ته معلوم دی ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ جزء ۲۹ (الملک ـ رکوع ـ۱) آیت ۱۴

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾

حال دا چی مونږ ډیر نژدی یو ده ته په علم سره له رگونو د ورمیږ د ده

شخه.

تفسیر: د ژوندانه له رگه مراد د اورمیږ (شارگ) دی چی د هغه لړځیدونکی رگ له پری کیدلو شخه سړی مړی ښائی چی دا له روح او نفس شخه کنایه وی او مطلب ئی دا دی چی مونږ د علم په اعتبار د ده له روح او نفس شخه هم ډیر نژدی یو یعنی هسی چی سړی پخپل احوال باندی پوهیږی مونږ له هغه شخه زیات د هغه په حال او احوال باندی پوه او خبردار یو. لکه چی مونږ د الله تعالیٰ دا پوهه او خبرداری په تجربه سره ثابت ولی شو، مثلاً وینو چی یو متخصص طبیب په یوه مرض آخته کیږی او دی خبر نه دی چی شه وخت مریض کیږی او یا شه وخت جوړیږی، یو پوهان، نجومی، ولی، پیغمبر! د هغو مشکلاتو نه چی ورته پیښیږی هیڅ پیش بینی او چاره سازی نشی کولی او پخپله رسول الله وائی ﴿وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ ٱلسُّوٓءُ﴾ جزء ۹ «اعراف ـ ۲۳ ع ۱۸۸ آیت» نو دا ثابته شوه چی الله تعالیٰ جل جلاله له مونږ نه مونږ ته نژدی دی، او له مونږ نه په مونږ عالم دی، له مونږ نه په مونږ مهربان دی، له مونږ نه د مونږ کارساز دی.

إِذۡ يَتَلَقَّى ٱلۡمُتَلَقِّيَانِ عَنِ ٱلۡيَمِينِ وَعَنِ ٱلشِّمَالِ قَعِيدٞ ﴿١٧﴾

(او یاد کړه) کله چی اخلی دوه اخیستونکی پرښتی چی یوه له ښی طرف نه ناسته وی لیکلو د نیکی ته او بله له کیڼ طرف نه ناسته وی لیکلو د بدی ته

تفسیر: دوه پرښتی د الله په حکم سره د همیش لپاره د هر سړی په کتنه کښی دی هر هغه لفظ چی د دوی له خولی شخه ووځی یا هر کار چی دوی ئی کوی سم د لاسه ئی لیکی د نیکی لیکونکی ښی خوا ته او د بدی لیکونکی کینی خوا ته ناستی او تاکلی(مقرر کړی) شوی دی شه زیادت او نقصان نه کوی بلکه په ډیری امانت داری سره لیکنی کوی ﴿وَإِنَّ عَلَيۡكُمۡ لَحَٰفِظِينَ كِرَامٗا كَٰتِبِينَ يَعۡلَمُونَ مَا تَفۡعَلُونَ﴾ جزء عم (سورة الانفطار رقم ۸۲).

مَّا يَلۡفِظُ مِن قَوۡلٍ إِلَّا لَدَيۡهِ رَقِيبٌ عَتِيدٞ ﴿١٨﴾

نه وائی دغه بنده هیڅ خبره مگر خو وی له ده شخه دوه ساتونکی، حاضر او تیار چی ژر ئی ولیکی.

تفسیر: دا دوه پرښتی لیکلو ته همیش تیاری وی. او هیڅکله نه تری جدا کیږی هغه چی د ورځی له طرفه موظفی دی د نمازدیگر په وخت کښی عملونه د بندگانو، ثبت ته رسوی. او هغه

چی د شپې له طرفه موظفي دي په وخت د صباح کښې عملونه د بندګانو حضور د رب العالمين ته پورته کوي، حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم وائی چی الله تعالیٰ له دی ملائکو نه پوښتنه کوي چې د ما بندګان په څه حالت کښې وو هغوی ورته وائی چی په سجده وو نو حضرت رب العالمين په ملائکو باندی افتخار کوي نو له هم دی وجی نه بايد په دی دوو لمونځونو باندی ډير خيال وشي.

وَجَآءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلی بی هوشی سختی د مرګ لپاره د دی چی په سترګو ئی ووينی په حق سره

تفسير: له يوه لوری ئی دفتر او دوسيه تياره شوی ده او له بل لوری ئی د مرګی په کنده باندی رسيدلی دی مړ کيدونکی دی او د ځنکدن په ربړونو(تکليفونو) کښې غوټی خوری نو هلته دا ګردی(تولی) خبری ورته رښتيا ښکاری چی الله تعالیٰ او د هغه پيغمبرانو د هغه خبر ورکړی و او د مړی له مخی د هغه د سعادت او شقاوت پردی لری کيږی. او د داسی پيښی پيښيدل يقينی او قطعي دی. ځکه چی د مطلق حکيم ډير حکمتونه د ده سره اړی (تعلق) لری. نو په دغه وخت کښې به وويلی شی دغه منکر انسان ته داسی چی:

ذٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيْدُ ﴿١٩﴾

دا مرګ هغه دی چی وی به ته له ده څخه په څنګ کيدونکی او نه وی پری اقرار کوونکی

تفسير: سرې ډير زيار(کوشش) کوی چی له مرګ څخه ځان وژغوری(وساتی) او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتی او دی خوا هغی خوا سر او پښې ووهی خو سره له دی د مرګی شيبه(لحظه) چيری وروسته کيدونکی ده. آخر هغه په سر باندی راتلونکی ده او هيڅ يوه حيله او تدبير د مرګی مخه نشی نيولی.

وَنُفِخَ فِي الصُّوْرِ ۭ ذٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيْدِ ﴿٢٠﴾

او وبه پوکل شي په صور (شپيلی) کښې چی دا يوه ورځ ده د ويرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسير: وړوکی قیامت خو د مرګ وقت دی. وروسته له دی لوی قیامت حاضر دی فقط چی په صور او شپیلی کښی وپوکلی شی هغه ویروونکی ورځ موجودیږی چی انبیاؤ او پیغمبرانو خلق ترینه ویرولی وو.

وَجَآءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَآئِقٌ وَّشَهِيدٌ ﴿٢١﴾

او راځی هر نفس په دی ورځ کښی چی وی به له ده سره یو شړونکی (محشر ته) او شاهدی ورکوونکی (پر اعمال ئی لکه لاس، پښی او داسی نور).

تفسير: خلق به په قیامت کښی داسی حاضر کړل شی چی یوه پرښته به ئی میدان ته د وړاندی کولو دپاره راکاږی او بلی به ئی عملنامه نیولی وی چی د ده د ژوندانه ګرد(تول) احوال او خبری پکښی لیکلی شوی وی ښائی چی دا به همغه دوه پرښتی وی چی ﴿ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴾ ورته وائی او د هغو په نسبت ئی فرمایلی دی ﴿ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ ﴾ الآية - او ښائی چی کومه بله وی. والله اعلم. نو وبه ویلی شی ده ته د الله تعالیٰ له جانبه داسی چی:

لَّقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَآءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

په تحقیق سره (په دنیا کښی) وی ته په غفلت بیخبری له دی ورځی د عذاب څخه نو بیرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترګی ستا نن ډیری تیزی دی (چی پری وینی خپل ګرد(تول) اعمال)

تفسير: په هغه وخت کښی به وویلی شی دوی ته چی وی تاسی د دنیا په خوندورو شیانو کښی مشغول او له دی ورځی څخه بیخبر او بی پروا وی! او ستاسی سترګی د شهواتو او غوښتنو تیاری او پردی پټی کړی وی. هغه ښوونی چی پیغمبرانو تاسی ته کولی هغو ته مو فکر نه کاوه. نن هغه پرده ستاسی له سترګو څخه لری کوو او ستاسی لیدنه خورا(ډیر) زیاتوو، تر څو ښه وګوری آیا هغه خبری چی تاسی ته کیدلی صحیح وی او که غلطی؟ ثابته وه او ثابته شوه چی دا تولی خبری رښتیا وی، ځکه له هر یوه سره یو قرین شیطان او بل ئی له ملائکو نه د مراقبت لپاره ورسره همراه دی لکه چی په حدیث کښی وائی: **(ما منکم من احد الا وقد وکل به قرینه من الجن وقرینه من الملائکة - الحدیث).**

وَقَالَ قَرِينُهُۥ هَٰذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾

او وبه وائی ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شي چی ماسره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده)

تفسير: پرښتی به ئی له اعمالنامو سره حاضری وی ځینی له (قرین) څخه شیطان مرادوی. یعنی شیطان به وائی دا مجرم حاضر دی چی ځما له خوا اغوا شوی ؤ. او هغه می د دوزخ لپاره تیار کړی دی. مطلب دا چی هغه اغوا ځما له لاسه شوی ده خو په ما کښې دومره زور او تسلط چیری ؤ چی هغه می په جبری ډول(طریقه) سره په شرارت کښې اخته کړ دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾

(نو وبه ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوی تاسی په دوزخ کښې هر یو کافر عناد کوونکی منع کوونکی د خیر تیریدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کښې).

تفسير: د الله تعالیٰ له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي چی داسی سری دی په دوزخ کښې واچول شي!

الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

هغه (کافر) چی ګرځولی ئی دی سره له الله! (الله بل) نو وغورځوی دی په عذاب سخت کښې

تفسير: داسی سری په دوزخ کښې د دیر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چی تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کښې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَٰكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

وبه وائی ملګری د ده یعنی شیطان ای ربه ځمونږ، نه ؤ ګمراه کړی ما دی (جبراً) لیکن و دی پخپله په ګمراهی لری کښې له حقه ځنی.

تفسیر: ځما زور پر ده باندی نه رسیده. لږ څه اشاره می چی ورته وکړه دغه کمبخت پخپله گمراه شو د نجات او فلاح له لیاری څخه لری ولوید. شیطان په داسی وینااو سره غواړی چی خپل جرم سپک ورښکاره کړی داسی جگړی او منازعی په مابین د دوزخیانو او خدایانو باطله و د هغوی کښی او په مابین د اغوا کونکو د دوی کښی ډیری راځی چی قرآن له بعضی د هغو ځنی خبر ورکوی او وائی: ﴿ وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُّكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ ۭ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ ۚ فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۭ مَآ اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۭ اِنِّىْ كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُوْنِ مِنْ قَبْلُ ۭ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴾ (جزء - ۱۳ سورة ابراهیم آیت - ۲۲)

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوْا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ اِلَيْكُمْ بِالْوَعِيْدِ ﴿۲۸﴾

وبه فرمائی (الله قهراً چی) جگړه مه کوی تاسی دلته له ما څخه چی فائده نه کوی جگړی د تاسی په دی ځای کښی او په تحقیق ړومبی لیږلی و ما تاسی ته ویرول خپل په ژبو د انبیاو.

تفسیر: تاسی چتی(بیکاره) او اپلتی خبری مه کوی په دنیا کښی می هر چا ته د ښو او بدو لیاری ورښولی وی اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزا ورکوله کیږی هغه چی گمراه شوی دی او هغه چی له دوی څخه ئی لیاره ورکه کړی ده دواړه به د خپلو جرمونو سزاوی مومی.

مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَآ اَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ ﴿۲۹﴾ ع

نه شی بدلیدلی هیڅ خبره په دی باره کښی په نزد زما او نه یم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چی بی له گناه ئی په عذاب کړم.

تفسیر: ځمونږ له لوری به ظلم نه کیږی. هغه فیصله چی صادریږی عین حکمت او انصاف به وی «او خبره به نه بدلیږی» یعنی کافران به نه بښلی کیږی نو د دی لوی کافر شیطان بښنه به چیری کیږی.

يَوْمَ نَقُوْلُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَاْتِ وَتَقُوْلُ هَلْ مِنْ مَّزِيْدٍ ﴿۳۰﴾

(یاده کړه هغه ورځ) چی وایو مونږ دوزخ ته داسی آیا ډک او موړ شوی ته له خلقو نه؟ او وبه وائی هغه آیا نور هم څه زیات ځای شته بلکه شته یعنی

زیات کړه زه لا ښه موړ شوی نه یم.

تفسیر: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکیږی. او د قهر له شدته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړی.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾

او رانژدی به کړ شی جنت لپاره د ویریدونکیو پرهیزګارانو چې نه به وی لری (له دوی نه).

تفسیر: جنت به له دوی څخه لری نه وی. دوی به له ډیر نژدی څخه د هغه تر او تازګی ښائست او سینګار وینی.

هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ۖ

فرمائی الله چې دا هغه دی چې وعده به ئی کوله کیده له تاسی سره دپاره د هر رجوع کوونکی الله لره او د هر ساتونکی حدودو د هغه لره او هر هغه چې ویریږی له عذابه د رحمان په غیب سره او راتلونکی وی په زړه رجوع کوونکی سره الله ته (نو وبه فرمائی الله ځی ننوځی پکښې په سلامتیا سره)

تفسیر: هغه کسان چې په دنیا کښې ئی الله تعالیٰ یادوه او له ګناهونو څخه ئی ځانونه ژغورل (بچ کول) او د الله په لوری به ئی رجوع کوله او بی له لیدلو څخه د هغه له قهر او جلاله ویریدل او په یوه پاک او صاف رجوع کوونکی زړه د الله په حضور حاضر شوی و د هغه جنت وعده له داسی سړیو سره کړی شوی وه اوس ئی وخت رارسیدلی دی چې په سلامتیا او عافیت سره پکښې ننوځی او پرښتی دوی ته سلام اچوی او د پاک پروردګار سلام هم وررسوی.

ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾

دا ورځ د ورننوتلو په جنت کښې ورځ ده د همیشه توب په هغه کښې

تفسير: په حديث کښې وائي جنتيان چې جنت ته ننوزي. ورته ويل کيږي، ننوزي بيا مو نو مرګ نشته، دوزخيانو ته په وخت د ننوتلو کښې دوزخ ته هم داسې ويل کيږي نو هغه ورځ هر چا ته هر څه چې وررسيږي د تل دپاره دي.

لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴿٣٥﴾

وي به دغو (مومنانو) لره هغه چې غواړي ئې دوي په دې جنت کښې او له مونږ څخه ئې زيادت هم شته په هغو باندې

تفسير: هر شې چې وغواړي هغه وررسيږي برسيره په هغه داسې نعمتونه هم ور رسيږي چې د هغوي په خيال کښې نه وي رسيدلې لکه د الله تعالىٰ لقا او ليدنه. او ممکن دي له (ولدينا مزيد) څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډير شيان دي هر څومره چې د جنتيانو له خوا وغوښت شي هغه ګرد(تول) به ورکړل شي او د الله تعالىٰ په ورکولو سره بيا هم څه لږتيا نه پيښيږي او نه د هغو لامله(له وجې) څه ربړ(تکليف) او مشکلات پيدا کيږي نو داسې بې شماره انعامات او عطايا ليرې مه ګڼئ! ﴿ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَائِنُهُ ﴾ الآية ـ په حديث کښې وائي که الله تعالىٰ تولې آرزوګانې د بندګانو ورپوره کړي د ده په دربار کښې په اندازه د يوه وزر د مياشې هم څه نه کميږي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا فَنَقَّبُوا
فِي الْبِلَادِ هَلْ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾

او ډير مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانيو نه چې هغوي ډير سخت او قوي و له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوته نو ډير ځايونه د پنا ئې ولټول په ښارونو کښې، چې ګوندې پيدا به کړي ځاى د ساتنې له مرګه ځنې، خو پيدا ئې نه کړ

تفسير: ړومبې د کفارو د اخروي تعذيب بيان و په منځ کښې د هغوي په مقابل کښې د اهل جنت د تنعم ذکر راغې اوس بيا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمائي يعنې پخوا له آخرته په دنيا کښې مونږ ډير داسې شرير سرکش او غاړه غړوونکي قومونه تباه او خراب کړي دي چې په زور او قوت کښې له موجوده کافرانو څخه ډير لوړ(اوچت) و او په ډيرو ملکونو کښې ګرځيدلي

وو او راز راز(قسم قسم) تصرفات ئی پکښې کړی و، کله چی د الله تعالیٰ عذاب ورسید نو د تښتیدلو او پټیدلو لپاره هغوی ته په ګرد(تول) جهان کښې په هیڅ یو ځای کښې داسی ځای نه پیدا کیده ﴿ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ ﴾ الآیة ـ النساء رکوع (١١) آیت (٧٨)

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾

بیشکه په دغو (مذکوره و شیانو) کښې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چی وی هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی یا کیږدی غوږ نصیحت ته په داسی حال کښې چی دی حاضر متوجه وی په زړه سره

تفسیر: په دی عبرتناکو واقعاتو باندی له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخیستی شی چی د هغوی په سینه کښې هسی پوهیدونکی زړه وی چی یا پخپله په خبری باندی وپوهیږی یا د نورو له پوهولو څخه پوهه وموسی او غوږ ورته ونیسی ځکه چی دا هم د پوهنی یوه درجه ده چی سړی پخپله نه پوهیږی خو د نورو له ویښولو څخه متنبه او هوښیاریږی او منفعت تری آخلی. هغه چی نه پخپله پوهیږی او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدی، او نه ئی په زړه کښې ځای ورکوی، نو له هسی سړی څخه لوته او تیږه(ګټه) ښه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ آسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چی په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکه) کښې دی په شپږو ورځو کښې

تفسیر: د دی بیان پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٍ ﴿٣٨﴾

او نه وه رسیدلی مونږ ته هیڅ ستومانی

تفسیر: کله چی دی د اول ځلی له پیدا کولو څخه نه دی ستړی شوی نو د دوهم ځلی په پیدا کولو کښې به څرنګه ستړی کیږی؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډیر آسان دی.

فَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُوْلُوْنَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده) پر هغه چی وائی ئی دوی او تسبیح ووایه پیوست له حمده د رب خپل

تفسیر: که دا خلق په داسی غتو خبرو باندی هم نه پوهیږی نو تاسی مه خپه کیږی! بلکه پر داسی چتی(بیکاره) خبرو باندی صبر وکړی! **(وهذا کان قبل الامر بالجهاد)** او د هغه الله تعالیٰ په یاد کښی د زړه له کومی مشغول اوسی! چی د ګردو(تولو) آسمانونو او ځمکی پیدا کوونکی دی، او د هر شی په ودانولو او ورانولو باندی قدرت لری.

قَبْلَ طُلُوْعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوْبِ ﴿۳۹﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنی لمونځ د صبا او پخوا له لویدلو د لمر څخه یعنی لمونځونه د ماسپښین او د مازدیګر او په بعض کښی د شپی نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنی لمونځ د تهجد او ماسختنی وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالیٰ د یادولو وختونه دی. په دی کښی عبادتونه او دعاوی قبلیږی. له ځینو روایتونو څخه ښکاریږی چی ړومبی ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی د دریو وختونو لمونځ فرض و. سهار ـ مازدیګر او تهجد. لکه چی اوس هم دی دریو وختو ته یو خصوصی فضل او شرف حاصل دی. ښائی چی هر سړی په لمانځه، ذکر، دعا، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندی په دغو وختو کښی مشغول اوسی او معمور ئی ولری. په حدیث کښی راغلی دی **(علیکم بالغُدُوة والروحة وشئ من الدُّلجة)** ځینی وائی چی له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپښین او مازدیګر لمونځونه او له (من اللیل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دی.

وَاَدْبَارَ السُّجُوْدِ ﴿۴۰﴾

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووایه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دی څه تسبیح او تهلیل وکړ شی چی هغه عبارت له سنتو لمونځونو او نوافلو څخه دی او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دی چی په احادیثو کښی راغلی لکه دری دیرش کرته سبحان الله، دری دیرش کرته الحمدلله، څلوردیرش کرته الله اکبر او یا داسی

نور اذکار او اوراد چی په نصوصو کښی راغلی.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾

او واوره غوږ کیږده (ای محمده) هغه ورځ چی آواز وکړی آواز کوونکی (اسرافیل) له ځای نژدی نه

تفسیر: وائی چی د بیت المقدس پر تیږی (ګټی) باندی به صور او شپیلی پوکل کیږی نو ځکه ئی نژدی ویلی دی. یا ئی دا مراد دی چی د هغه غږ به په هر ځای کښی له ډیر نژدی ځخه اوریده کیږی او ټول به یو شانی اوری پرته(علاوه) له صور ځخه نور غږونه هم د الله تعالیٰ له لوری آورول کیږی چی ځینی له دی آیت ځخه هم هغه غږونه مراد وی چی په هغی ورځی کښی پرته(علاوه) له صور ځخه له ډیر نژدی ځخه غوږونو ته رسیږی خو ښکاره نفخ صور دی. والله اعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾

هغه ورځ چی واوری (دغه خلق) سخته چغه د (اسرافیل) په حقه سره دا (ورځ د آواز) ورځ د وتلو ده (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چی دوهم ځلی صور او شپیلی پوکله کیږی نو ځمکه بالکل سره بیرته کیږی او ګرد(ټول) مړی تری ژوندی راوځی او په میدان دریږی.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَإِلَيْنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾

بیشکه هم دا مونږ ژوندی کول کوو او مړه کول کوو او شته خاص مونږ ته راګرځیدل (د ټولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات ګرد(ټول) د الله تعالیٰ د قدرت په لاس کښی دی او د هر ډول(طریقه) ګرځیدلو پای(آخر) د الله تعالیٰ په لوری دی هیڅوک له دی ځخه نه شی خلاصیدی.

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

په هغه ورځ چی وچوی ځمکه له دوی ځخه په چابکی سره دغه (ژوندی کول)

تول دی پر مونږ باندی ډير آسان.

تفسير: ځمکه به چوی، مړی به له هغی څخه راووځی او د حشر د ميدان په لوری به سره په منډو غونډيږی الله تعالیٰ به ګرد(تول) ږومبی او وروستنی مخلوقات سره يو ځای تولوی او داسی کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

مونږ ته ښه معلوم دی هغه څه چی وائی ئی دوی او نه ئی ته په دوی باندی زور کوونکی (په راوړلو د ايمان) نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چی ويريږی له وعيدونو او ويرولو ځما په عذابونو د آخرت سره

تفسير: هغه خلق چی له حشر څخه منکران دی هغوی چټی(بيکاره) اپلتی کوی. دوی پريږدی چی هسی چټی(بيکاره) خبری کوی او د هغوی معامله مونږ ته راوسپاری مونږ ته دوی ګرد(تول) معلوم دی او په هغو خبرو مونږ ښه پوهيږو چی دوی ئی وائی. ستاسو دا کار نه دی چی په زور او زيادت سره په هر سری باندی هره يوه خبره ومنئ هو! هغوی ته قرآن کريم واوروی! او مخصوصاً هغوی ته نصيحت او ليار ښوونه وکری! چی له الله تعالیٰ څخه وويريږی او په دی معاندينو پسی ډير زيات هڅه مه کوی!.

تمت سورة (قٓ) بتوفيقه تعالیٰ

سورة الذاريات مكية وهی ستون آية وثلث ركوعات

رقم نزولها (٦٧) رقمها (٥١) (نزلت بعد سورة الأحقاف)

د «الذاريات» سورت مکی دی (٦٠) آيتونه او دری رکوع لری په تلاوت کښی (٥١) او په نزول کښی (٦٧) سورت دی. وروسته د الاحقاف له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالذّٰرِيٰتِ ذَرْوًا ﴿۱﴾ فَالْحٰمِلٰتِ وِقْرًا ﴿۲﴾ فَالْجٰرِيٰتِ يُسْرًا ﴿۳﴾ فَالْمُقَسِّمٰتِ اَمْرًا ﴿۴﴾

قسم دی په هغو بادونو باندی چی تیتوی (الوځوی) خاوری او نور شیان په الوتلو خپلو سره پس قسم دی په وریځو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمی سره په سر د اوبو پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسی نور».

تفسیر: ړومبی ډیر سخت بادونه او سخته سیلی الوځی چی د هغو له دوړو او غبار څخه وریځی پورته کیږی بیا له هغو څخه اوبه جوړیږی او هغه پیتی پورته ګرځی. بیا د اوریدلو په وخت کښی سپکه هوا چلیږی بیا د الله تعالیٰ له حکم سره سم د هری سیمی هومره ورښت چی په برخه ئی وی هغه ورویشل کیږی. پر دی هواو باندی الله تعالیٰ قسم خوری. ځینی عالمان له (ذاریات) څخه هواوی له (حاملات) څخه وریځی او له (جاریات) څخه ستوری او له (مقسمات) څخه پرښتی مرادوی. ګواکی د مقسم په ترتیب له ښکته والی څخه د پورته په لوری شوی دی. له حضرت علی کرم الله وجهه او نورو څخه روایت دی چی (ذاریات) هواوی (حاملات) وریځی (جاریات) بیړی او (مقسمات) هغه پرښتی دی چی د الله تعالیٰ په حکم خواړه او نور شیان تقسیموی. جواب د قسم دا دی چی:

اِنَّمَا تُوْعَدُوْنَ لَصَادِقٌ ﴿۵﴾ وَّاِنَّ الدِّيْنَ لَوَاقِعٌ ﴿۶﴾

بیشکه هغه چی له تاسو سره ئی وعده کاو شی چی هغه عبارت ده له ژوندی کولو پس له مرګه ځنی خامخا یوه وعده رښتیا ده او بیشکه چی جزا د عمل خامخا واقع کیدونکی او راتلونکی ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړی!)

تفسیر: دا د هواو او ورښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی چی د آخرت وعده رښتیا ده او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروری دی. کله چی په نری کښی یو باد، ورښ، هوا هم بی له نتیجی نه ښوری نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنګه بی له کومی نتیجی پخپل سر ګرځی؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وی چی هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿۷﴾

او (قسم دی) په آسمان خاوند د لیارو خلقی وو، مزینو

تفسیر: په صاف، مضبوط او ډیر ښه رونق لرونکی آسمان باندی قسم دی چی پر هغه باندی د ستوریو جال لویدلی راښکاری او په هغه کښی د ستوریو او پرښتو لیاری شته. جواب د قسم دا دی چی:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ⁽⁸⁾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ⁽⁹⁾

بیشکه تاسی ئی ای مشرکانو خامخا په یوه خبره مختلفه گډه وډه کښی! گرځول کاو شی له دغه (نبی، قرآن او ایمان څنی په هغوی سره) هغه څوک چی گرځولی شوی دی له هدایته په علم د الله کښی.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبری هرومرو(خامخا) ستاسو د جګړو مورد گرځیدلی دی. دا هغه سری منی چی د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولری. هغه چی له دی درباره رټلی او شړلی وی د خیر او د سعادت له لیاری څخه گرځیدلی وی. نو هغه د دی شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بی برخی پاتی کیږی. که دوی یوائځی د آسمان په نظم او نسق باندی فکر وچلوی او غور وکړی نو یقین ئی راځی چی په هسی خبرو کښی جګړی کول ناپوهی او حماقت دی.

قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ⁽¹⁰⁾

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو اټکل کوونکیو باندی

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی چی دوی د دین په خبرو کښی اټکلونه وهی او پخپل گمان او اټکل سره د قطعیاتو تردید کوی. ﴿ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴾ د معنی او معرفت په امورو کښی د دوی ټول اعمال په تخمین او اټکل سره دی.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ⁽¹¹⁾

هغه کسان چی دوی په نهایت غفلت کښی سهو کوونکی غافل او بیخبره دی (له قیامت نه)

تفسير: د دنيا د چرچو او د مزو لامله(له وجې) دوی له الله تعالیٰ څخه او له آخرت نه بالکل غافل شوی دي.

يَسۡـَٔلُونَ أَيَّانَ يَوۡمُ ٱلدِّينِ ﴿١٢﴾

سوال کوی منکران (تمسخراً له محمد نه) چې کله به وی ورځ د انصاف (او د جزاء)

تفسير: د انکار او خندا په ډول(طريقه) پوښتني کوی ښه! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې وځنديده (ايساره شوه) ؟ نو فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه په جواب د دوی کښې چې واقع به شي دا جزا.

يَوۡمَ هُمۡ عَلَى ٱلنَّارِ يُفۡتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُواْ فِتۡنَتَكُمۡ هَٰذَا ٱلَّذِي كُنتُم بِهِۦ تَسۡتَعۡجِلُونَ ﴿١٤﴾

هغه ورځ چې دوی په اور باندی معذب شي ورته وبه ويل شي! وڅکی تاسي (خوند د) عذاب ستاسي، دا دی هغه (عذاب) چې وی تاسي چې په جلتي سره مو غوښت دغه عذاب په دنيا کښې

تفسير: دا د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته جواب ورکړی شوی دی چې لږ صبر وکړی! هغه ورځ راتلونکې ده. کله چې تاسي په اور کښې سره سم او کاږه واږه ولويږی او ښه په کښې وسوځی! نو هلته به تاسي ته وويل شي واخلي وڅکی دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسي ژر غوښتله درغله.

إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ ءَاخِذِينَ مَآ ءَاتَىٰهُمۡ رَبُّهُمۡۚ

بيشکه ويريدونکی له الله او ځان ساتونکی له معاصيو به په جنت کښې وی او په چينو کښې به وی يعنی څښونکی د اوبو د دی چينو به وی. اخيستونکی به وی هغو نعمتونو لره چې ورکړی وی دوی ته رب د دوی.

تفسير: په ډيره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالىٰ وربښلي دوي ته چې يو له هغې څخه انواع د چينو دي لکه سلسبيل، ﴿عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهر» . تسنيم، ﴿عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ﴾ «التطفيف». جارية، ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية» .

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾

بيشکه دوی و پخوا له دی څخه! يعني په دنيا کښې محسنان او نيکي کوونکي

تفسير: له دنيا څخه سره له ډيرو ښيګڼو (فايدو) راغلي و نن د هغو ښيګڼو (فايدو) ميوه مومي وروسته له دی د ښيګڼو (فايدو) لږ څه تفصيل هم راځي.

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾

وه دوی (په دغه وصف) چې په لږ برخه د شپې کښې به اوده کيدل او په اکثره د شپې کښې به ئې عبادت کاوه او په وخت د ګهيځ (سحر وختی) کښې دوی مغفرت غوښت له الله نه د ګناهونو خپلو

تفسير: د شپې زياته برخه د الله تعالىٰ په عبادت کښې تيروی او د ګهيځ (سحر) په وخت کښې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسيږی له الله تعالىٰ څخه د خپلو تقصيراتو ښښنه غواړی او وائی، الها ستا د معبوديت حق مې نشو ادا کړی هغه تقصيرات چې ځما څخه واقع شوی دی پخپلې مهرباني او مرحمت سره ئې رامعاف کړه! د عبادت کثرت دوی نه مغروروی بلکه څومره چې په عبوديت کښې ترقي کوی په هماغه اندازه په دوی کښې خوف او خشيت لا زياتيږی.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾

او په مالونو د دوی کښې حق او برخه وه سوالګر لره او صبر کوونکي لره (يعني مسکين سوال نه کونکي لره).

تفسير: محروم هغه اړ(مجبور) او محتاج دی چې له هيچا څخه هيڅ شی نه غواړی مطلب ئې دا دی چې دوی برسيره پر زکوٰة له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښۍ سره سائلانو او محتاجانو ته برخې تاکی او مقرروی چې د التزام لامله (له وجې) ګواکې حق ورته وايه شی او

اغنيا باید له حال د داسی محتاجانو نه خبر وی چی دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړی.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ ۚ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

او په ځمکی کښی علامی او نښی دی، د قدرت د الله تعالیٰ یقین لرونکیو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسی کښی هم علامی د عبرت دی آیا نو تاسی ئی نه وینی چی تری پند واخلی

تفسیر: دا د شپی ویښتیا، استغفار او پر محتاجانو او اړو(ضرورتمندو) باندی خرڅ او لګول د مال ښائی چی د دی یقین په بنا وی چی الله تعالیٰ شته او د ده په دربار کښی د هیڅا اجر او نیکی نه ضایع کیږی، نو ځکه متقیان په داسی شاقه عبادتونو ځان سنبالوی. له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالیٰ څخه چی په آفاقی او انفسی یعنی په ځان او جهان کښی شته! که سړی پخپل ځان یا د ځمکی د مخی د موجوداتو په احوالو باندی فکر او غور وکړی نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دی متیقین کوی چی د هرو نیکو او بدو جزا په هر ډول(طریقه) چی وی ضرور رسیدونکی ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾

او په آسمان کښی دی (سبب د) رزق ستاسی چی (باران دی) او هغه چی له تاسو سره ئی وعده کړی شوی ده (د ثواب او عقاب)

تفسیر: په سائلانو او محتاجانو باندی له لګولو څخه مه ویریږی په دی معنی چی که مونږ خپل مال اقرباو او فقیرانو ته ورکړو نو له کومه به ئی بیا وخورو، او مه په لګولو سره په مساکینو باندی څه منت او احسان ږدی ځکه چی مونږ ستاسی ګردو(تولو) روزی، اجر او ثواب سم له کړی شوی وعدی سره درکوو او د هر یوه روزی رسیدونکی ده هیڅوک ئی مخه نشی نیولی، او لګونکی لره به ډیر اجر او ثواب نور هم وررسیږی.

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنطِقُونَ ﴿٢٣﴾

نو قسم دی وی ځما په رب د آسمان او ځمکی باندی بیشکه دا خبره چی وعده ئی کړی شوی ده خامخا حقه او رښتیا ده په مثل د هغی حقیقت او

واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسیر: هسې چې ستاسې په وینا کښې څه شک نشته هم هغسې په دې خبرې کښې هم څه شبهه نشته په یقین سره دا ورځ رسیدونکې ده او د قیامت لویه ورځ دریدونکې ده آخرت راتلونکې دی او د الله تعالیٰ کړدی (تولی) وعدې پوره کیدونکې دی. وروسته له دې نه د ﴿ وَفِيٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ حَقّٞ لِّلسَّآئِلِ وَٱلۡمَحۡرُومِ ﴾ په مناسبت د حضرت ابراهیم علیه السلام د میلمه پالنې قصه را آوروی چې د لوط علیه السلام د قصې تمهید دی او له دغو دواړو قصو څخه دا راښکاریږي چې د الله تعالیٰ معامله په دنیا کښې له محسنانو او ښو خلقو او له مکذبانو او بدو سړیو سره څرنګه ده؟

هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٤﴾

آیا رسیدلې او راغلې ده تاته (ای محمده) خبره د میلمنو د ابراهیم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله)

تفسیر: دا میلمانه هغه پرښتې وې چې په اوله کښې ابراهیم په هغوی باندې د بنی آدمانو ګمان کړی و او د هغوی ئې ډیره عزت داری کوله اګر چې د الله په دربار کښې پرښتې هم معززې او مکرمې دی لکه چې پاک الله فرمائی ﴿ بَلۡ عِبَادٞ مُّكۡرَمُونَ ﴾

إِذۡ دَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَقَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞ قَوۡمٞ مُّنكَرُونَ ﴿٢٥﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرښتې) پر دغه (ابراهیم) نو وې ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهیم چې) سلام دی وی پر تاسو او په زړه کښې ئې دغه تیره شوه چې دوی یو) قوم نا آشنا دی

تفسیر: د سلام جواب ئې په سلام سره ورکړ او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کښې ئې سره وویل چې دوی خو اوپره او ناپیژندلې سړی راښکاری.

فَرَاغَ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ فَجَآءَ بِعِجۡلٖ سَمِينٖ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُۥٓ إِلَيۡهِمۡ قَالَ أَلَا تَأۡكُلُونَ ﴿٢٧﴾

پس ورغې (ابراهیم) کور خپل ته نو راڼې وړ(لائق) یو خوڅې(سخوږ) تیار، وریت کړې نو ورنژدې ئې کړ هغوی ته وې ویل ولې نه خورئ (یعنې وخورئ

تری)

تفسیر: په ډیر اهتمام سره ئې په میلمستیا لاس پورې کړ او په ډیر تهذیب او خوږه ژبه ئې دوی ته وفرمایل «گرانو میلمنو! ولې تاسو ډوډې نه خورئ؟» کله چې هغوی پرښتې وې او خواړه ئې نه و پکار نو دوی ورته وویل چې نه ئې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾

پس پټه کړه (ابراهیم) په زړه کښې له دوی نه ویره. ورته وې ویل دوی مه ویرېږه (مونږ لیږلی شوی د رب ستا یو) او زیری ئې ورکړ ده ته په یوه هلک ښه عالم هښیار سره

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام وپوهیده چې دوی بني آدمان نه دي بلکه ملائکې دي دا قصه پخوا له دې ځخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کښې تیره شوې ده هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾

پس مخ ئې وروااړاو ښځې د ده په غږ د حیرانتیا سره نو وئې واهه مخ خپل (په څپیړو) وویل دې چې زړه بوډۍ یمه شنډه (نو څرنگه به وځیږوم زه ځوی؟)

تفسیر: حضرت بي‌بي ساره رضی الله تعالیٰ عنها چې په یوه گوټ کښې ولاړه وه د هلک د ځیږیدلو د زیری له آوریدلو ځخه په چغو سر شوه او بلې خوا ته متوجه شوه او له ډیره تعجبه ئې په څپیړو خپل مخ ووهه او وې ویل «دا څرنگه د منلو وړ(لائق) خبره ده چې یوه هسې زړه بوډۍ او شنډه ښځه لنگه شي چې په ځوانی کښې ئې اولاد نه دی شوی او اوس چې ډیره زړه او کروپه شوې ده! د هلک مور شي».

قَالُوا كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

وویل دغو (ملائکو) هم داسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلی دی رب ستا بیشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو بلکه ستاسی پروردګار هم داسی فرمایلی دی او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دی چی چا ته څه شی؟ او په کوم وقت کښی ورکړ شی؟ (او بیا تاسی سره له دی چی د نبوت له کورنی شخه ئی نو ولی په دی زیری باندی تعجب کوی؟)
تنبیه: له ګردو(تولو) آیتونو شخه دا راښکاری چی دا هلک حضرت اسحاق علیه السلام دی چی د هغه زیری مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ۝٣١

وویل (ابراهیم) نو څه کار (شان) دی ستاسو ای مرسلانو (رالیږلیو شویو د الله له جانبه).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام له پرښتو څخه پوښتنه وکړه چه آخر تاسی د څه دپاره راغلی یئ؟ ښائی چه له قرینی څخه پوهیدلی وی چه دوی د کوم ضروری او اهم مقصد دپاره راغلی دی.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُجْرِمِينَ ۝٣٢ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ۝٣٣

وویل دوی بیشکه مونږ چه یو رالیږلی شوی یو طرف د یوه قوم گنهگار (کافر) ته دپاره د دی چه ولیږو پر هغوی باندی تیږی (گټی) له ختو (پخو شوو په اور لکه پخی خښتی).

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د سزا ورکولو دپاره ورلیږلی شوی دی ترڅو ئی د کنکرو د دبرو په ورولو سره ووژنو. د(من طین) له قید څخه دا ښکاری چه دا د وریا (باران) له ږلیو نه وه چه هغه ته توسعاً تیږه (گټه) ویل کیږی.

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ۝٣٤

نشان داره کړی شوی (په نامه د هغه چا چه پری ویشتل کیږی) په نزد د رب ستا دپاره د مسرفانو له حده تیریدونکیو (په کفر او فجور کښی دپاره د هلاک کولو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له خوا په هغه باندی نښی لګولی شوی وی (چه لیکلی ؤ پر هری گټی باندی نوم د هغه چا چه پری ویشتلی کیده او هلاکیده) دا د عذاب کانی یوائی پر هغوی باندی لګیږی چه د عقل ـ دین او د فطرت له حدوده وتلی وی.

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٦﴾

بیا راوویستل مونږ هغه څوک چه ؤ په دی کلیو کښی له ایمان لرونکیو څخه پس بیا ونه مونده مونږ په دغو کلیو کښی پرته (علاوه) له یوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنی د ده.

تفسیر: یعنی په هغه کلی کښی یواځی د حضرت لوط علیه السلام کورنی د مسلمانانو یو کور ؤ چه مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته) او تول هستیدونکی ئی روغ رمټ پاتی شول او نور تول سره هلاک او فنا شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٣٧﴾

او پرینبوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کښی یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) دپاره د هغو کسانو چه ویرېږی له عذاب دردناک څخه چه له بدو څخه ځان وژغوری (وساتی).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهی علائم او نښی شته او د دوی دغه ډیر ویروونکی وژل ویریدونکیو لره لوی عبرت دی او په دی قصی کښی د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کیږی.

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾

او (پرینبی دی مونږ ویریدونکیو ته علامی د قدرت) په (قصی د) موسیٰ کښی کله چه ور ومولیږه دغه (موسیٰ) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعنی سره له معجزی او براهین) بیا نو مخ واړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاؤ لښکر خپل او وویل (فرعون چه دغه) موسیٰ کودګر دی یا لیونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندی مغرور شوی د حق له لاری څخه ئی مخ واړاوه. او

د دولت ارکان او تبر ئی هم له خپل ځان سره یو ځای ډوب کړل. فرعون به ویل چه «موسیٰ یا یو ګرندی کوډګر دی یا لیونی دی او له دغو دوو خبرو څخه خالی نه دی.

فَأَخَذْنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذْنَٰهُمْ فِى ٱلْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٠﴾

نو ونیوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر د ده نو وغورځول مونږ دوی په سیند کښې (نو غرق شول) او هغه ملامته کړی شوی ؤ.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندی څه زیادت نه دی کړی. هغوی پخپله ګرم او ملزم دی. چه ولی ئی کفر او غاړه غړول او سرکشی غوره کوله. او سره له پوهولو هم ونه پوهیدل. آخر هغه چه کړلی ئی ؤ وئ ریبل.

وَفِى عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ ٱلرِّيحَ ٱلْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِن شَىْءٍ
أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَٱلرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

او (پرېښې دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) عاد کښې کله چه ومولېږه پر دوی باندی باد شنډ خیره نه به پرېښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چه وابه لوت په هغه باندی مګر خو وبه ئی ګرځاوه لکه وچ زوړ رژیدلی (وابنه توتی توتی).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالوته چه له سیلمی له خیر او برکته تشه وه او د مجرمانو سته (بیخ) ئی وویسته او په هر شی باندی چه الوته د هغه دوړی به ئی ایستلی.

وَفِى ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا۟ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾

او (پرېښې دی مونږ علامی د قدرت) په (قصی د) ثمود کښې کله چه وویل شو دوی ته (پس له اهلاک د ناقی) نفع واخلئ تاسی تر یوه وقته (د راتللو د عذاب) پوری.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل «ښه ده څو ورځی نور هم د دنیا

مزی وڅکئ! او د دی ځای سامان درغوند کړئ! په پای (آخر) کښی به د الله تعالیٰ په عذاب اخته شئ».

فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ ﴿۴۴﴾
فَمَا اسْتَطَاعُوْا مِنْ قِيَامٍ وَّمَا كَانُوْا مُنْتَصِرِيْنَ ﴿۴۵﴾

نو سر ئی وغړاوه له امره حکمه د رب خپل نو ونیول دوی تکی (د تندر عذاب هلاک کوونکی) او دوی به (ورته) کتل نو بیا نه توانیدل دوی چه پورته شی (وتښتی له عذاب د الله څخه) او نه ؤ دوی بدل اخیستونکی (له مونږه مقابله کوونکی له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسی زیاتیده. آخر د الله تعالیٰ عذاب راغی ـ یوه سخته تکه (تندر) ولویده او په یوی کتنی هغوی تول یخ یخ شول. او د هغوی هغه تول زور او قوت او متکبرانه دعوی او د ښه او بد ویناوی گردی (تولی) په خاورو کښی ولړلی شوی. د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شوه چه له سرگردانی څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځیږی. نو دوی به څرنگه انتقام او بدل اخلی؟ او څه ډول (طریقه) به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتی شی؟.

وَقَوْمَ نُوْحٍ مِّنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۴۶﴾

او (هلاک کړی ؤ مونږ) قوم د نوح پخوا له دی (اهلاک د دی قومونو) بیشکه دوی ؤ قوم فاسقان وتونکی له فرمان.

تفسیر: یعنی له دی قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکشی په سبب تباه شوی دی. ځکه چه هغوی په نافرمانی کښی له حده ډیره تیری کړی وه.

وَالسَّمَآءَ بَنَيْنٰهَا بِاَيْىدٍ وَّاِنَّا لَمُوْسِعُوْنَ ﴿۴۷﴾

او آسمان موجود کړی دی مونږ په ایدی (د قدرت خپل) او بیشکه مونږ خامخا پراخوونکی یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ آسمان غوندی یو لوی څیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړی دی او هغه ته له آسمان او له ځمکی څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دی.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾

او ځمکه غوړولی ده مونږ نو ښه غوړوونکی یو مونږ.

تفسیر: یعنی آسمان او ځمکه ټول د الله تعالیٰ پیدا کړی اجسام دی او هغه ټول د الله تعالیٰ په واک (اختیار) او قبضه کښی دی نو د دی مجرم به چیری وتښتیدی شی؟ او کوم ځای ته به پناه یوسی؟ که سړی د دی دنیا او د کائناتو د خالق په عجیبو او غریبو کارونو او چارو کښی فکر وچلوی او غور پکښی وکړی او د سلیم عقل خاوند وی نو الله تعالیٰ به ښه وپیژنی او وبه پوهیږی چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه هیڅوک هیڅ واک (اختیار) نه لری.

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

او له هر څیز څخه پیدا کړی دی مونږ جوړی دوه قسمه (نر ـ ښځه) دپاره د دی چه تاسی پند واخلئ (پوه شئ چه یواځی فردیت او وحدانیت د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړی دی مونږ نر او ښځه لکه چه «ابن زید» ویلی دی او نن نوی حکماء هم په هغه باندی اعتراف کوی چه په هری نوعی کښی د نر او ښځی تقسیم شته ـ یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شیان مراد دی لکه شپه ورځ ـ آسمان ځمکه ـ رڼا (رڼرا) تیاره ـ تور سپین ـ روغتیا ـ ناروغتیا ـ ایمان کفر او د دوی په شان نور. پس ووایه ای محمده دوی ته داسی چه:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ ۖ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۖ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

او وتښتئ (رجوع وکړئ) په طرف د الله (په طاعت سره) بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم او مه ګرځوئ مه شریکوئ تاسی

سره له الله معبود بل بیشکه زه تاسی ته له طرفه د هغه (الله) ویروونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چه آسمان او ځمکه او ګرد (تول) کائنات د واحد الله تعالیٰ پیدا کړی شیان دی او د هغه تر واک (اختیار) او حکومت لاندی دی نو بنده لره ښائی چه له هری خوا څخه لری شی! او د هغه لوری ته په منده وروځغلی! که د هغه د خوا نه ځغلی او رجوع ورته نه کوی نو دا د ډیری ویری خبره ده که کوم بل یو شی ته رجوع وکړه شی نو هغه هم د ویریدلو شی دی د دی دواړو صورتونو له ویروونکو نتیجو او پای (آخر) څخه زه په ښکاره ډول (طریقه) تاسی ویروم.

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ﴿٥٢﴾

هم داسی (چه وائی تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول مګر خو ویل هغوی چه (دی) ساحر کوډګر دی یا مجنون لیونی دی.

تفسیر: یعنی که داسی ښکاره تنبیه او انداز ته دا منکران غوږ نه ږدی نو مه غمجن کیږئ! له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چه پیغمبران ورتلل هغوی ته به ئی هم داسی کوډګر او لیونی ویل او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندی ئی خندل او ملندی به ئی پری وهلی. شیخ الهند د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «هم داسی له دوی څخه پخوا خلقو ته چه کوم رسول راغلی دی ـ هغه ته ئی هم دا ویل چه کوډګر یا لیونی دی».

أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٞ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دی خبری سره (نه) بلکه هم دوی دی قوم سرکشان.

تفسیر: یعنی د هری زمانی کافران په دی خبری باندی هم داسی متفق‌اللفظ ؤ لکه چه دوی یو بل ته وصیت کړی وی او بیا مړه شوی وی چه د الله هر یو رسول چه راشی ښائی چه هغه ته ساحر یا مجنون ووائی! او په واقع کښی به ئی کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کښی

گرد (تول) سره شریکان او مله دی او د هم دی اشراک لامله (له وجی) پخوانیو شریرانو هم هغسی خبری کړی دی لکه چه اوسنی شریران ئی هم کوی.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

پس مخ وگرځوه ته له دوی څخه پس نه ئی ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چه پوره تبلیغ دی کړی دی) او تل نصیحت کوه پس بیشکه چه ذکر پند گټه (فائده) نفعه رسوی مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنی تاسی د تبلیغ او دعوت فرض هسی چه ښائی ادا کړی دی ـ اوس د زیات غمجن کیدلو او فکر وهلو ضرورت نشته په نه منلو باندی کوم الزام چه راتلونکی دی هغه پر هم دغو نمنونکیو او معاندینو باندی دی هو! پوهول ستاسی کار دی نو دا د پوهولو سلسله جاری ولرئ! د هر چا په قسمت او برخه چه ایمان وی هغه ته دا پوهول نافع او گټور واقع کیږی او هغو کسانو ته به چه ایمان ئی راوړی دی لا گټه (فائده) وررسوی او په منکرانو باندی به د الله تعالیٰ حجت تمامیږی.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾

او نه دی پیدا کړی ما پیریان او انسانان مگر لپاره د دی چه عبادت وکړی دوی ځما.

تفسیر: شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کوی او هر څه چه مو پیدا کړی دی جن او آدمی خو لپاره د بندگی خپلی یعنی د هغو له پیدا کولو څخه شرعاً بندگی مطلوبه ده نو ځکه خلقتاً په دوی کښی داسی استعداد ایښود شوی دی چه که وغواړی پخپل اختیار د بندگی په لاره کښی تلی شی داسی خو د کونیه او قدریه په اعتبار هر یو شی د هغه د تکوینی حکم په مقابل کښی عاجز او ناتوان دی. ولی داسی یو وقت هم راتلونکی دی چه گرد (تول) بندگان پخپلی ارادی د عالم تخلیق دا شرعی غرض پوره کوی. په هر ډول (طریقه) چه وی تاسی پوهول کوئ چه په پوهولو سره دا شرعی مقصود لاس ته راځی.

مَآ أُرِيدُ مِنْهُم مِّن رِّزْقٍ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطْعِمُونِ ﴿٥٧﴾
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

او اراده نه لرم زه له دوی څخه د هیڅ رزق روزی (ما لره او ځانونو خپلو ته) او اراده نه لرم زه د دی چه طعام راکړی ما لره دوی (او ځانونو خپلو ته) بیشکه الله هم دی ښه رزق روزی ورکوونکی دی څیښتن (خاوند) د قوت محکم مضبوط دی.

تفسیر: یعنی د دوی له بندگی څخه ماته هیڅ گټه (فائده) نه رارسیږی بلکه د هم دوی گټه (فائده) په کښی ده. زه هسی یو مالک او بادار نه یم چه خپلو نوکرانو ته induwایم چه ماته وگټئ! او رائی وړئ! یا ځما په مخ کښی د خوړو او څښو شیان کیږدئ! ځما ذات له داسی تخیلاتو څخه پاک او صاف لوړ (اوچت) لوی پورته دی. زه له دوی څخه رزق او خواړه او نوری گټی نه غواړم بلکه هغوی ته زه پخپله خواړه او گټی وررسوم. ما غوندی یو مالک الملک قادر ـ توانا ـ زورور ته به تاسی غوندی عاجزان ناتوانان څه خدمت وکړی شی؟ او زه به څه اړه (احتیاج) او ضرورت حاجت تاسی ته لرم د بندگی امر می پر تاسی باندی ځکه کړی دی چه تاسی می د ستر تولواکی (شهنشاهی) عظمت ـ کبریا او لوئی په ویلو او کولو (قولا ـ فعلا) ومنئ تر څو ځما د خصوصی الطافو او مراحمو مستحق او مورد وگرځئ.

نه می گټی ته وگړی کړل پیدا
تل ښه وی پر دوی باندی ځما

من نه کردم خلق تاسودی کنم
بلکه تا بر بندگان جودی کنم

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِّثْلَ ذَنُوبِ أَصْحَٰبِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ ﴿٥٩﴾

پس بیشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئی کړی دی (په نفسونو خپلو او په بل چا) حصه د عذاب ده پشان د حصی د عذاب د یارانو هلاک کړیو شویو د دوی پس تلوار دی نه کوی دوی (په ما باندی په غوښتلو د عذاب کښی که ئی چیری وروستی کړم).

تفسیر: یعنی که دا ظالم د بندگی په لوری نه درومی نو وپوهیږئ چه د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بوکه هم له کفر او شرک څخه ډکه ده او اوس ډوبیږی ـ نو خامخا د هغوی په ژر سزا ورکولو کښی تلوار مه کوئ لکه چه نورو کفارو ته له خدائی سزا څخه برخه رسیدلی ده دوی ته هم رسیږی.

فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

پس افسوس هلاک خرابی سخت عذاب دی هغو کسانو ته چه کافران شوی دی له ورځی د عذابه د دوی څخه هغه ورځ چه وعده ئی ورسره کړی شوی ده.

تفسير: يعنی د قيامت ورځ يا له هغی څخه په پخوا د سزا کومه بله ورځ راځی لکه چه د مکی مشرکانو ته د بدر په غزا کښی سخته سزا ور ورسيده.

تمت سورة الذاريات ولله الحمد والمنة

سورة الطور مكية وهی تسع واربعون آية وفيها ركوعان رقمها (٥٢) تسلسلهاحسب النزول (٧٦) نزلت بعد سورة السجدة.

د «الطور» سورت مکی دی نهه څلويښت آيتونه دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٥٢) او په نزول کښی (٧٦) سورت دی.

وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالطُّورِ ﴿١﴾

قسم دی په (غره د) طور باندی.

تفسير: يعنی د «طور» غر چه په هغه باندی موسیٰ عليه السلام له الله تعالیٰ سره خبری اتری کولی يا به تری مراد مطلق غرونه وی ځکه چه د ځمکی ميخونه دی او په کښی د مخلوقاتو لوی منافع دی او په دوی کښی د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دی.

وَكِتَٰبٍ مَّسْطُورٍ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَّنشُورٍ ﴿٣﴾

او په کتاب ليکلی شوی باندی په کاغذ ارت خور کړی شوی کښی

تفسیر: له دی کتاب څخه ښائی لوح محفوظ مراد وی یا د خلقو اعمالنامی یا قرآن کریم یا د طور په مناسبت تورات یا عام سماوی کتابونه مراد دی دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ﴿٤﴾

(او قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوی باندی (په آسمان کښی).

تفسیر: ښائی چه له دی څخه کعبه شریفه مراد وی یا د کعبی له محاذ سره سم په اووم آسمان کښی د پرښتو کعبه ده چه هغی ته بیت المعمور وائی لکه چه له احادیثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ﴿٥﴾

او قسم دی په چت پورته کړی شوی باندی (چه آسمان دی).

تفسیر: یعنی په آسمان باندی قسم دی چه پر ځمکی باندی لکه چت داسی دی یا به له «**السقف المرفوع**» څخه عرش عظیم مراد وی چه له ګردو (ټولو) آسمانونو څخه هسک (اوچت) دی او له روایتونو څخه ښکاری چه هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ﴿٦﴾

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوی باندی.

تفسیر: یا به د دنیا کوڅم او خارخوری سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وی یا به هغه سیند مقصد وی چه د ګردو (ټولو) آسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندی بهیږی او له روایتونو څخه ثابت شوی دی. جواب د قسم دا دی چه:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ مَّا لَهُ مِن دَافِعٍ ﴿٨﴾

بیشکه عذاب د رب ستا خامخا واقع کیدونکی دی (په مستحق ئی) نشته هغه لره هیڅوک دافع لری کوونکی.

تفسیر: یعني دا ګرد (تول) شیان چه قسم پرې یاد شو شهادت ورکوي چه الله تعالیٰ ډیر یو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی نو په هغو کسانو باندې به چه د ده احکام نه مني ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم یو داسې طاقت به پیدا شي چه د هغه د راليږلي شوي عذاب مخه ونیسي؟.

يَّوۡمَ تَمُوۡرُ السَّمَآءُ مَوۡرًا ۙ﴿۹﴾

هغه ورځ چه وخوځیږي آسمان په خوځیدلو سره.

تفسیر: یعني آسمان به ولړځیږي او د ډیرو خوځیدلو او لړځیدلو لامله (له وجې) به وشلیږي وبه چوي.

وَّتَسِيۡرُ الۡجِبَالُ سَيۡرًا ؕ﴿۱۰﴾

او روان به شي غرونه په روانیدلو سره.

تفسیر: یعني غرونه به له خپلو ځایونو څخه وخوځیږي او پاغوندو غوندې به یوې خوا او بلې خوا ته رغړي او د وریځو په شان به یوه لوري او بل لوري ته درومي.

فَوَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ۙ﴿۱۱﴾ الَّذِيۡنَ هُمۡ فِىۡ خَوۡضٍ يَّلۡعَبُوۡنَ ۘ﴿۱۲﴾

نو خرابي افسوس هلاک دی په دغه ورځ کښې دروغجن کوونکیو ته هغو لره چه دوی په چټي (بیکاره) خبرو جوړولو کښې لوبې مشغولتیا کوي.

تفسیر: یعني چه نن په لوبو تماشو او نندارو کښې مشغولیږي او راز راز (قسم قسم) خبرې جوړوي او د لوئې ورځې (آخرت) تکذیب کوي هغوی لره به د آخرت په ورځ کښې سخته سزا ورکوله کیږي او پرته (علاوه) له خرابۍ او تباهۍ به بل کوم شي نه وررسیږي.

يَوۡمَ يُدَعُّوۡنَ اِلٰى نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ؕ﴿۱۳﴾ هٰذِهِ النَّارُ الَّتِىۡ كُنۡتُمۡ بِهَا تُكَذِّبُوۡنَ ﴿۱۴﴾

هغه ورځ چه تیل وهلی پوری وهلی شی دوی اور د دوزخ ته په تیل وهلو پوری وهلو سره (وبه ویلی شی دوی ته) دا دی هغه اور چه وئ تاسی چه په دی به مو دروغ ویل (یعنی تری منکران وئ).

تفسیر: یعنی پرښتی به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوی او په تیل وهلو سره ئی تر دوزخ پوری بیائی. او هلته ورته وائی دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چه تاسی به هغه دروغ گڼله.

أَفَسِحْرٌ هَٰذَا أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾

آیا پس سحر کوډی دی دا (عذاب چه وینئ تاسو) که یئ تاسی چه نه ئی وینئ.

تفسیر: یعنی تاسی به په دنیا کښی انبیاء علیهم السلام ته کوډگر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کوډی (سحر) ویلی. اوس نو لږ څه راوښیئ چه دا دوزخ چه د هغه خبر تاسی ته انبیاؤ علیهم السلام درکړی ؤ آیا په رښتیا سره جادو کوډی یا نظربندی ده؟ یا دا چه په دنیا کښی ستاسی سترگی د حق له لیدلو څخه عاجزی وی او نه مو شوی لیدلی دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزی دی؟.

اصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

ځئ ننوځئ په دغه دوزخ کښی پس صبر وکړئ تاسی یا مه کوئ صبر برابر دی (دغه دواړه کارونه) په تاسی باندی بیشکه هم دا خبره ده چه جزا درکوله شی تاسی ته د هغو (کارونو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی کله چه په دوزخ کښی ولویږئ او هلته وویریږئ او ډیر شورماشور چغی په کښی وکړئ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسی چغو ته غوږ کینږدی او نه به مو مرستی (مدد) ته څوک درشی. که په فرض محال تاسی لږ څه چپ شئ نو پر تاسی باندی به څوک رحم کوونکی او زړه

سوځوونکی هم نه پیدا کیږی. لنده ئی دا چه دواړه خبری سره برابری دی. له دی بندی خانی څخه ستاسی وتل سخت دی او هیڅ یوه لاره نه لری هغه کارونه چه تاسی په دنیا کښی کول د هغو سزا او هیداد هم دا د تل دپاره بندیتوب (حبس دوام) او ابدی عذاب دی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ۝١٧ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ
وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝١٨

بیشکه ویریدونکی (له الله ـ ځان ساتونکی له معاصیو) په جنتونو کښی به وی او په نعمتونو کښی به وی میوی خوړونکی خوشالیدونکی به وی په هغو (شیانو) چه ورکړی دی دوی ته رب د دوی او ساتلی دی دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدل په جنت کښی به بالکل مأمون او بی‌فکره اوسیږی. هلته به دوی ته د هوسائی (راحت) ـ آرامی او د عیش هر راز (قسم) اسباب او سامان موجود وی. پرته (علاوه) له هغو څخه آیا یوائحی دا ښښنه او انعام لږ دی چه الله تعالیٰ به ئی د دوزخ له اوره وساتی؟!
او وبه ویل شی دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسی چه:

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝١٩ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ

خورئ او څښئ ښه هضمیدونکی په بدل د هغو (ښو اعمالو) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی) حال دا چه تکیه کوونکی به ناست وی دوی پر تختونو باندی چه برابر به ایښود شوی وی صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسی وی چه ګرد (تول) جنتیان لکه باچاهان غوندی پخپلو تختونو باندی یو له بل سره مخامخ ناست وی او د هغوی ترتیب به خورا (ډیر) ښه وی.

وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ۝٢٠ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ

او په نکاح به ورکړو دوی لره حوری ښې ښائسته غټې سترګې او هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی او متابعت کړی وی د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره نو پیوست به کړو مونږ په دوی پوری اولاد د دوی او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندی قائم وی او د هم هغو کاملانو په لاره باندی لاړ شی ـ او هغه خدمتونه چه د دوی اسلافو انجام کړی دی دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کښې سعی وکړی نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کښې له هغوی سره یو ځای کیږی که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والی او څومره والی کم او کیفیت کښې راښکته وی نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کیږی. او ممکن دی چه ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شی. لکه چه له روایتونو څخه معلومیږی او ښکاری. په دی صورت کښې داسی ګمان ونه کړ شی چه د دی کاملانو له ځینی ښو څخه به څه قدر لږ کړ شی او د هغه په بدل کښې د دوی ځوځات (ذریات) ته څه ثواب ورکاوه کیږی. نه دا به د الله تعالیٰ له فضل کرم او احسان څخه وی چه د قاصرینو لږ عمل ته ډیر موقعیت وربښی او هغه د کاملینو تر مقام پوری رسوی.

تنبیه: د ﴿وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ﴾ مطلب چه دی احقر داسی اخیستی دی د «صحیح بخاری شریف» دا حدیث له هغه سره مناسبت لری «**قالت الانصار یا رسول الله ان لکل قوم أتباعا واناقد اتبعناک فادع الله ان یجعل لنا أتباعنا منا ـ قال النبی صلی الله علیه وسلم اللهم اجعل أتباعهم منهم**».

كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

هر سړی به په هغه عمل چه کړی ئې وی ګروآخته وی (که نیک وی یا بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان ؤ. دلته د «عدل» ضابطه راښیی. یعنی د عدل اقتضاء دا ده هر سړی چه ښه یا بد عمل وکړی له هغه سره سم خپل بدل مومی. زیات له دی څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چه هغه تقصیرات ښښی یا ئې کومه درجه لوړوی (اوچتوی).

وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د میوو (په هر وقت کښې) او د غوښو له هغه څیز چه د دوی زړه ئې غواړی.

تفسیر: یعنی هر راز (قسم) غوښې ئې چه زړه وغواړی او هره میوه ئې چه په زړه کښې وګرځی بې له ډیله او توقفه ورته حاضر او رسیږی.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾

یو له بله به اخلی دوی په دغه (جنت) کښې پیالی (د شرابو) چه نه وی چتی (بیکاره) ویل په هغی کښې او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنی کوم وقت چه د شراب طهور دوره وشی نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول (طریقه) یو د بل له لاسه کاسې (ګلاسونه) سره اخلی. خو په دی پاکو شرابو کښې به یوائې خوند نشاط او مزه وی. نشه ـ چتی (بیکاره) خبری او اپلتی به نه وی او په هوش او عقل کښې څه نقصان او فتور نه ورپیښوی. او نه به ګناه کښې څه مرسته (مدد) کوی. او نه کومه بده پیښه ورځنی پیښیږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾

او چاپیر به ګرځی (دپاره د خدمت) پر دوی باندی غلامان ځنکیان د دوی ګواکی دغه (خدام په حسن او پاکی کښې) مرغلری پټی په غلاف کښې ساتلی شوی به وی.

تفسیر: یعنی لکه مرغلری پخپل پوښ (غلاف) کښې به بالکل پاک ـ صاف او شفاف وی. هیڅ دوړه ګرد او غبار نه ورته رسیږی. د دوی د پاکی او ستر حال به هم هم داسی وی.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا
قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ
السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

او مخ به کړی ځینی د دوی ځینو نورو نه چه پوښتنی به سره کوی (له دنیوی مشقتونو څخه تشکراً) وبه وائی دوی چه بیشکه مونږ رومبی له دی نه وو په اهل خپل کښی ویریدونکی (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندی او وی ساتلو مونږ له عذاب د تودوخی ګرمی (د دوزخ) بیشکه مونږ وو مونږ پخوا له دی څخه (په دنیا کښی) چه عبادت به مو کاوه د دغه (الله) بیشکه چه دغه (الله) هم دی دی ډیر ښه احسان کوونکی خورا (ډیر) رحم والا (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی جنتیان به په هغه وقت کښی یو د بل په لوری متوجه کیږی او خبری به سره کوی او د خورا (ډیر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسی وائی «ورونو! مونږ په دنیا کښی له الله تعالیٰ څخه ویریدو! او په دی اندیښنی کښی تل اوسیدو چه وروسته له مړینی به په مونږ باندی څه راځی؟ د الله تعالیٰ دی احسان ته وګوریځ! چه نن مونږ څومره ډاډه ـ مطمئن او مأمون یو چه د دوزخ یو تود باد او وږمه هم مونږ ته نه ده رسیدلی. مونږ له خپل الله تعالیٰ ویریدو او د هغه په مهربانی باندی مو هیله (امید) لرله او د هغه له یاده نه وو غافله او په ذکر او عبادت کښی ئی تل بوخت او لګیا ؤ دا دی چه هغه پر مونږ باندی ډیره مهربانی وفرمایله او ځمونږ دعاء ئی واوریده او له مونږ سره ئی ښه سلوک او احسان وفرمایه.

فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه ئی ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال ګر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون ـ لیونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لیونی ـ کله کاهن ـ کله له پیریانو او شیطانانو څخه خبری اوریدونکی باله او ویل به ئی چه دوی له هغوی څخه څه خبری اوری بیا له هغه سره نوری خبری ګډوی مګر بی عقلان په دی باندی نه پوهیدل چه تر اوسه پوری کوم یو کاهن ـ شاعر ـ یا لیونی داسی پندونه ـ او حکیمانه اصول او داسی خوږی خبری ـ او هسی ښی وبناوی کړی وی؟ نو ځکه الله تعالیٰ خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وائی چه تاسی د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ! او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ! او د دوی له دی چتی (بیکاره) خبرو څخه مه خپه کیږئ! ځکه چه د الله تعالیٰ له فضل او کرم څخه نه تاسی لیونی نه کاهن یئ بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی او نصیحت کول ستاسی منصبی فرض دی نو تل په هغه باندی دوام ولرئ!

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ ﴿۳۰﴾

آیا وائی دوی دی شاعر دی مونږ منتظر یو په ده باندی ګرد (تول) حوادثو د زمانی ته.

تفسیر: یعنی دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چه دغو منکرینو ته د الله تعالیٰ خبری آوروی ـ او پندونه ورکوی آیا دا خلق ئی ځکه نه منی چه هغه محض شاعر ګنی ـ او د دی خبری په انتظار کښې دی هسی چه د پخوانی زمانی ډیر شاعران د زمانی په ګردش کښې مره شوی دی دوی به هم مری او دا خبری به سرېږی او په راتلونکیو زمانو کښې به هیڅ یو بری او کامیابی د دوی په لاس نه ورځی او دا یواځی د څو ورځو موقتی خبری دی او بس.

قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُم مِّنَ الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسی (هلاک ځما ته) پس بیشکه زه له تاسی سره له منتظرانو څخه یم (اهلاک د تاسی ته).

تفسیر: یعنی ښه دی تاسی ځما انجام ته ګورئ زه به ستاسی انجام ته ګورم ژر دی چه دا غوته به خلاصیږی نو دا به درښکاره شی چه څوک خائب او خاسر دی؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿۳۲﴾

آیا امر حکم کوی دوی ته عقلونه د دوی په دی (کار) یا دوی یو قوم دی سرکښه شر خوښوونکی تیریدونکی له حده (جګړو او په عنادونو کښې).

تفسیر: یعنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیونی ویلو څخه دا ښکاری چه ګواکی هغوی ډیر پوهان او عقلمندان دی نو آیا د دوی عقل او پوه دا ورښیی چه ډیر صادق ـ امین ـ پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر ـ کاهن او لیونی ووائی او د هغه له ښوونی څخه سترګی واړوی که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناؤ په منځ کښې څه فرق او توپیر (امتیاز) نه شی کولی نو دوی څرنګه پوهان او عقلمندان دی؟ مګر حقیقت خو دا دی چه دوی پخپلو زړونو کښې په ګردو (تولو) خبرو باندی په ښه شانی پوهیږی خو په ښکاره داسی چټی (بیکاره) خبری کوی او د شرارت چاری وراندی کوی.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾

آیا وائی دوی چه له ځانه ئی جوړ کړی دی ده دا (قرآن نه ده داسی) بلکه دوی ایمان نه راوړی (تکبراً عناداً) پس رادی وړی دوی یوه خبره (جوړه کړی شوی) په شان د دی (قرآن په فصاحت بلاغت کښی) که چیری وی دوی رښتینی په دی (وینا).

تفسیر: یعنی داسی خیال کوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه شیان چه آوروی هغه د الله تعالیٰ کلام نه دی بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوی او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالیٰ ته کوی. څوک چه کومه خبره نه منی نو د هغی دپاره په زرهاؤ بهانی او پلمی (تدبیرونه) جوړوی. کوم سری چه په یوی خبری باندی باور نه لری او زړه ئی نه کیږی چه یقین پری وکړی نو هم دا راز (قسم) بی سر او پښو احتمالات ورته راوباسی. که څوک وغواړی چه دا ښکاره خبره ومنی نو دومره خبره د هغه د منلو دپاره کافی ده چه د دنیا ګرد (تول) طاقتونه که سره یو ځای شی نو د دی پاک قرآن په شان یو کتاب نشی راوړی لکه چه د الله تعالیٰ د ځمکی او د الله تعالیٰ د آسمان په شان بله ځمکه او آسمان جوړول ممکن نه دی هم داسی د دغه قرآن په شان بل کلام الله جوړول هم مشکل او محال دی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾

آیا پیدا کړی شوی دی دوی بی له یو څیز (خالق پخپل سر) یا که دوی پخپله پیدا کوونکی دی د ځانونو خپلو آیا پیدا کړی دی دوی آسمانونه او ځمکی (نه ده داسی خالق د تولو الله دی) بلکه یقین نه کوی دوی (او نه ئی منی چه ایمان راوړی په هغه باندی او بندګی وکړی د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالیٰ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبری ولی نه منی؟ آیا په دوی باندی هیڅ یو هسی الله نشته چه د هغه حکم منل په دوی باندی لازم وی؟ آیا دوی پرته (علاوه) له کوم پیدا کوونکی څخه پخپل سر پیدا شوی دی؟ آیا دوی خپل ځان خدای ګڼی؟

داسې خيال کوي چه آسمان او ځمکه د دوی جوړ کړی شيان دی؟ او ځکه په دی قلمرو کښې هر څه چه د دوی زړونه غواړی هم هغسې کوی او هيڅوک د دوی د مخې نيولو واک او اختيار نه لری. دا ګرد (ټول) خيالات باطل او مهمل دی. دوی هم پخپلو زړونو کښې ښه پوهيږی چه هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ شته چه همغه پاک الله تعالیٰ د دوی او د ځمکی او آسمان پيدا کوونکی دی. مګر سره له دی علمه دوی له هغه ايمان او يقين څخه چه شرعاً مطلوب دی محروم او بی برخی دی.

أَمۡ عِندَهُمۡ خَزَآئِنُ رَبِّكَ أَمۡ هُمُ ٱلۡمُصَيۡطِرُونَ ۝٣٧

آيا له دوی څخه دی خزانی (د نبوت نعمت) د رب ستا ! آيا هم دوی دی واکداران (زوروران چه کوی هر کار پخپل سر بلکه دوی ټول د الله تعالیٰ تر حکم لاندی دی).

تفسير: آيا دوی داسی خيال کوی چه ځمکه او آسمان د الله تعالیٰ له جوړ کړيو شيانو څخه دی خو الله تعالیٰ د خپلو خزانو مالکان دوی ګرځولی دی يا د ده په ملک او خزانو باندی دوی په زور او تسلط سره قبضه کړی ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنګه مطيع او منقاد کيدی شی؟.

أَمۡ لَهُمۡ سُلَّمٞ يَسۡتَمِعُونَ فِيهِۖ فَلۡيَأۡتِ مُسۡتَمِعُهُم بِسُلۡطَٰنٖ مُّبِينٍ ۝٣٨

آيا شته دوی ته (اندرپايه چه پری خيژی آسمان ته او) اوريدل کوی په هغه باندی (خبری د ملائکو) پس را دی وړی هغه اوريدونکی د دوی يو برهان سند ښکاره (په صحت د اوريدلو د ده باندی).

تفسير: يعنی آيا هغوی داسی دعوی کوی چه دوی پوړی (زينه) درولی پر آسمان باندی ختلی دی او هلته ئی له ملأ الاعلی څخه خبری اوريدلی دی کله چه دوی پخپل سر تر هغه درباره پوری رسيدی شی نو د بل چا متابعت ته اړ (محتاج) نه دی؟ څوک چه هسی دعوی کوی نو بسم الله رادی شی او خپل حجت ـ قاطع سند لامع برهان او بيان دی راوړاندی کړی. اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کښی فرمائی چه:

أَمۡ لَهُ ٱلۡبَنَٰتُ وَلَكُمُ ٱلۡبَنُونَ ۝٣٩

آیا هغه (الله) لره لونی دی (په زعم ستاسی) او تاسی لره ځامن دی.

تفسیر: یعنی آیا دغه منکران الله تعالیٰ له خپل ځان څخه ښکته گڼی؟ معاذ الله لکه چه د دوی د لونو او ځامنو له ویشلو څخه راښرگندیږی. نو ځکه د هغه د احکامو او هدایتونو په مخ کښی غاړه ایښودل د خپل شان کسر بولی.

أَمْ تَسْـَٔلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿۴۰﴾

آیا ته غواړی له دوی څخه (ای محمده!) څه اجر بدل پس دوی له تاوان (د هغه) درانه کړی شوی دی (او ځکه درڅخه تاووی مخ او نه مؤمنانیږی له عناده).

تفسیر: یعنی آیا دا خلق ځکه ستاسی خبری نه منی چه الله تعالیٰ دی نه کړی تاسی په ارشاد او تبلیغ باندی له هغوی څخه څه باړه مزدوری او معاوضه غواړئ چه د هغه د دروندوالی لامله (له وجی) تور خوری.

أَمْ عِندَهُمُ ٱلْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿۴۱﴾

آیا په نزد د دوی (علم د) غیب دی نو دوی ئی لیکی (له هغه نه).

تفسیر: یعنی آیا پخپله الله تعالیٰ پر دوی باندی وحی لیږی او لکه پیغمبران دوی له خپلو اسرارو څخه خبروی چه دوی ئی لیکی لکه چه د انبیاؤ علیهم السلام وحی لیکلی کیږی نو ځکه دوی ستاسی پیروی ته څه ضرورت نه لری. بلکه نه ده دا خبره چه له دوی څخه علم د غیب وی بلکه دوی صرف ضد نیولی دی نو ځکه ایمان نه راوړی.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هُمُ ٱلْمَكِيدُونَ ﴿۴۲﴾

آیا اراده لری دوی د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا) پس هغه کسان چه کافران شوی دی هم په دوی باندی مکر کړی شوی دی (او خپله جزاء مومی).

تفسیر: یعنی له دغو پاسو خبرو څخه هیڅ یوه خبره نشته. نو بیا آیا داسی اراده لری چه له

پیغمبر سره فریب دروغ چل او مکر وکړی ـ او په خفیه ؤ تدابیرو په پټو غوتو سره حق مغلوب؟ یا ئی له منځه وباسی؟ که داسی وی نو په یاد ئی ولرئ چه هغه مکر ـ چل او فریب گرد (ټول) د هم دوی په غاړه کښې لویږی ژر به دوی ته دا څرگنده شی چه آیا حق مغلوب کیدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکی او فناء کیدونکی دی؟ بلکه حق خامخا غالب دی او پخپله هم دوی په هم دغه خپل کنستلی کوهی کښې لویږی.

أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

آیا شته دوی ته کوم معبود بی له الله پاکی ده الله لره له هغه شی چه دوی ئی ورسره شریکوی (نور).

تفسیر: یعنی آیا بی له الله تعالیٰ بل کوم حاکم یا معبود ئی تجویز کړی دی چه د مصیبت په وقت کښې د هغوی مرسته (مدد) وکړی او د هغه عبادت دوی د الله تعالیٰ له عبادت څخه بی پروا کړی دی؟ نو په یاد ئی ولرئ چه دا گرد (ټول) اوهام او وساوس دی او د الله تعالیٰ ذات له گردو (ټولو) څخه پاک او د هغه هیڅوک شریک ـ مثیل ـ مقابل او مزاحم نشی کیدی.

وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾

او که وويني دوی یوه ټوټه له آسمانه رالویدونکی نو وبه وائی (دا) وریځ ده پریره (غټه) یوه پر بلی باندی سوره شوی.

تفسیر: یعنی په حقیقت کښې له دوو خبرو څخه هیڅ یوه هم نشته. او یوازی یوه خبره ده چه هغه عناد او ضد دی او د هغه لامله (له وجی) دا خلق هره رښتیا خبره دروغ گڼی ـ او د هغی په دروغ بللو باندی ټینگ ولاړ دی ـ د دی خبری کیفیت دا دی که د دوی له غوښتنی سره سم د آسمان یوه ټوټه هم راولویږی او دوی هغه پخپلو سترگو سره هم وويني نو بیا هم هغه ته خبری جوړوی او څه په څه تأویل په کښې کوی مثلاً وائی به چه دا د آسمان ټوټه نه ده بلکه د وریځی یوه پریره (غټه) حصه ده چه منجمد شوی راولویده. لکه چه د کرل (یخ) لوئی دړی کله کله رالویږی. ښه نو د هسی متعصبو معاندانو د منلو او قبلولو هیله (امید) او توقع په څه دول (طریقه) کیدی شی؟.

فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ ﴿۴۶﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چه يو ځای شي دوی له ورځي خپلې سره هغه چه پکښې وبه لوېږي پر دوی باندې تکه (تندر) (د برېښنا يا بې هوشه هلاک کړې شي) هغه ورځ چه وبه نه کړي دفع له دوی نه کيد مکر د دوی هيڅ څيز (له عذابه د الله) او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته (امداد) وکړه شي.

تفسير: يعني په هسې معاندينو پسې زيات لويدل دومره په کار نه دي. پرېږدئ چه د څو ورځو له مخې لوبې وکړي او خبرې جوړې کړي. آخر هغه ورځ راتلونکې ده چه د الله تعالیٰ د قهر برېښنا تکه (تندر) پرې ولوېږي او د دوی هوش او حواس والوځي. او د ژغورنې (نجات) هيڅ ترتيب به ئې په کار نه ورځي. نه له کوم لورې ورته مرسته (مدد) رسيږي. غالباً له دې څخه به قيامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا عَذَابًا دُوْنَ ذٰلِكَ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۷﴾

او بيشکه هغو کسانو لره چه ظلم ئې کړی (کافران شوی) دی (اخروی) عذاب دی بې له دې (دنيوی) عذابه وليکن زياتره د دوی نه پوهيږي (نو ځکه مخ ګرځوی له ايمانه).

تفسير: يعني له دوی څخه زياتره سړي په دې خبر نه دي چه پرته (علاوه) له آخرته په دنيا کښې هم دوی ته يوه سزا او هيداد رسيدونکې دي ـ ښائی چه له دې څخه د بدر غزا او د نورو غزواتو سزاوی مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته بيشکه ته په ځای د ليدلو ځمونږ کښې ئې (او ساتو دې له اضراره).

تفسير: يعني له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکويني او تشريعي حکم انتظار وباسی چه ژر به ستاسي او د هغو په منځ کښې فيصله وکړي او تاسي ته به د مخالفينو له خوا هيڅ نقصان نه رسيږي ځکه چه تاسي ځمونږ د قدرت تر سترګو لاندې يئ! او ستاسي ساتنه او حفاظت ځمونږ د قدرت په غاړه دی!.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وقت کښې چه راپاڅیږی (له خوبه یا له مجلسه).

تفسیر: یعنی له صبر ـ تحمل ـ سکون او اطمینان سره تل د الله تعالیٰ په تسبیح ـ تحمید او عبادت کولو کښې مشغول اوسېږ! په تیره بیا کله چه له خوبه را پاڅیږئ ـ یا لمانځه ته ودریږی! یا له مرکی څخه تشریف یوسئ. په دی حالاتو کښې د تسبیح او تهلیل او د نورو اذکارو دیر ترغیب او تاکید شوی دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

او په بعض د شپی کښې پس تسبیح وایه د دغه (الله) او د وروستو د ستوریو څخه (یعنی د شپی په آخره هم تسبیح وایه).

تفسیر: د شپی له دی برخی څخه ښائی چه د تهجد وقت مراد وی. او د ستوریو نه شا گرځولو وقت گهیځ (سحر) دی ځکه چه په دی مهال (وخت) کښې گرد (تول) ستوری د سحر په رڼا (رڼرا) کښې پټیږی.

تمت سورة الطور ولله الحمد والمنة.

سورة النجم مكية الاآية (٣٢) فمدنية وهى اثنتان وستون آية وثلث ركوعات رقمها (٥٣) تسلسلهاحسب النزول (٢٣) نزلت بعد سورة الاخلاص.

د «النجم» سورت مکی دی ـ پرته (علاوه) د(٣٢) آیته څخه چه مدنی دی. (٦٢) آیته (٣) رکوع لری.

په تلاوت کښې (٥٣) او په نزول کښې (٢٣) سورت دی. وروسته د«الاخلاص» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوٰى ۝١ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوٰى ۝٢

قسم دی په ستوریو باندی کله چه پریوځی (غروب وکړی یا راوخیژی طلوع وکړی) نه دی گمراه شوی ملگری (رسول) ستاسی او نه ئی لاره ورکه کړی ده .

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملگری څخه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی. یعنی نه دوی د غلط فهمی لامله (له وجی) له لاری څخه وتلی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهیدلی بی لاری تللی دی ـ بلکه هم هغسی چه د اسمان ستوری له ختلو څخه نیولی تر پریوتلو پوری په یوه تاکلی (مقرر کړی) تگ او لاری باندی درومی او یوی خوا بلی خوا ته نه خوځیږی د نبوت لمر هم په همغه ډول (طریقه) د الله تعالیٰ په تاکلی (مقرر کړی) لاری باندی برابر ځی او هیچری یوه او بل لوری ته نه ځی او نه امکان لری چه تری مخالفت وکړی او که یو قدم او یو پل دی خوا او هغی ته کوږ شی نو هغه غرض چه د دوی په بعثت پوری تړلی دی لاس ته نه راځی. انبیاء علیهم السلام هم د نبوت د آسمان ستوری دی چه د هغوی له رڼا (رڼرا) څخه توله دنیا هدایت او لاره مومی. هسی چه د ستوریو له لویدلو څخه وروسته ځلیدونکی لمر راخیژی هم دا راز (قسم) د گردو (تولو) انبیاؤ له تشریف وړلو څخه وروسته محمدی لمر د عربو له مطلع څخه راوخوت. نو کله چه قدرت د دی ظاهری ستوریو نظام دومره محکم جوړ کړی دی چه په هغوی کښی د هیڅ راز (قسم) تزلزل او اختلال ځای نشته نو ښکاره ده چه د دی باطنی ستوریو او روحانی لمر او سپوږمی انتظام به څومره مضبوط او محکم وی چه په هغوی پوری د تولی دنیا او نړی سعادت او هدایت تړلی دی.

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوٰى ۝٣ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحٰى ۝٤

او خبری نه کوی (محمد) له هوا (خپلی) نه ـ نه دی دغه (قرآن) مگر وحی ده چه ورته لیږلی شوی ده .

تفسیر: یعنی مخالف عمل او کار چیری ـ د دوی له مبارکی خولی څخه داسی یو توری هم نه دی وتلی چه د دوی په نفسانی غوښتلو باندی مبنی وی. بلکه دوی هر هغه شی چه د دینی امورو په نسبت فرمایلی دی هغه د الله تعالیٰ رالیږلی وحی ده. او هغه گرد (تول) د الله تعالیٰ له حکمونو سره سم ؤ. د دوی په منځ کښی متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث وایه شی.

عَلَّمَهٗ شَدِيْدُ الْقُوٰىۙ ۝۵ ذُوْ مِرَّةٍ ؕ

ښوولې ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل) چه خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنی اصلی وحی لیږونکی الله تعالیٰ دی خو د هغه په وسیله چه دا وحی تر دوی پورې رسیږی او هغه چه په ښکاره ډول (طریقه) ده ته ښوونه کوی هغه د ډیرو قوتونو څیښتنه (خاونده) ـ خورا (ډیر) زوروره ـ حسینه ـ او وجیهه پرښته ده چه هغې ته «جبریل امین» وایه شی. لکه چه د (التکویر) په سورت کښې ئې هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلی دی. ﴿ اِنَّهٗ لَقَوْلُ رَسُوْلٍ كَرِیْمٍ ۙ ذِیْ قُوَّةٍ عِنْدَ ذِی الْعَرْشِ مَكِیْنٍ ۙ مُّطَاعٍ ثَمَّ اَمِیْنٍ ﴾ الآیة ـ

فَاسْتَوٰىۙ ۝۶ وَهُوَ بِالْاُفُقِ الْاَعْلٰىؕ ۝۷

بیا برابر کیناست او هغه ؤ په کنارو لوړو (اوچتو) (له آسمانه).

تفسیر: له لوړو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقی افق مراد کړی دی چه له هغه ځایه سپیده داغ رابریښی نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کښې یو ځلی حضرت جبریل امین پخپل اصلی صورت سره ورښکاره شو چه پر یوه کرسی باندی ناست ؤ. په هغه وقت کښې د آسمان یوه څنده (غاړه) تر بلې څندې (غاړې) پورې د هغه له وجود څخه ډکه ښکاریده او خورا (ډیره) لویه او ویروونکی په نظر راتله چه له دی امله (وجی) محمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه وویرید نو د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰىۙ ۝۸ فَكَانَ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنٰىۚ ۝۹ فَاَوْحٰۤى اِلٰى عَبْدِهٖ مَاۤ اَوْحٰىؕ ۝۱۰

بیا نژدی شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدی شو پس ؤ په منځ د نژدی والی د دوو لیندو یا ډیر نژدی له دی نه هم پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چه وحی ئې وکړه.

تفسير: یعنی جبریل علیه السلام سره له دی چه له خپل اصلی مستقر سره تعلق لری خو سره له هغه هم رابنکته شو او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره ورنژدی شو چه د دواړو په منځ کښی د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتی په خپل هغه وقت کښی الله تعالیٰ پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی ورنازله کړه. غالباً له دی څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وی ﴿ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴾ الآية - یا به نور احکام وی.

تنبیه: په ﴿ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴾ کښی د محققینو په نزد (او) د شک دپاره نه دی بلکه داسی ترکیب په پوره تاکید او مبالغه سره د زیادت د نفی دپاره وی یعنی په تاکلو (مقررولو) سره دا وربنوول مقصود نه دی چه د (قوسینو) فاصله ده که له هغه څخه هم لږ ؤ؟ هو! دومره وربنکارول مقصد دی چه په هیڅ حال او په هیڅ صورت له ده څخه زیاته فاصله نه وه په دی موضوع کښی نوری ډیری خبری هم شته چه د نورو مفسرانو له خوا لیکلی شوی دی.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١١﴾

نه ؤ ویلی دروغ زړه (د محمد) هغه (جبریل) چه لیدلی ئی ؤ (په سترګو).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترګو سره ولید او زړه ئی ورته وویل چه په دی وقت کښی په زړه پوری هم هغسی چه ښائی ته جبریل علیه السلام ته وګوره او په دی کښی ته هیڅ غلطی نه کوی او د یوه شی په ځای بل شی په نظر نه درځی په دی ویلو کښی د ده زړه ربنتین ؤ. حق تعالیٰ هم داسی د پیغمبرانو په زړونو کښی د پرښتو پیژندګلو اچوی او که په خپله رسول پر پرښتو باندی ډادینه (اعتماد) ونه لری نو بل ته به په څه ډول (طریقه) ډاډینه (تسلی) ورکړی.

أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾

پس آیا تاسی جګړه کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کښی چه ده لیدلی دی.

تفسیر: یعنی وحی لیږونکی الله او وحی راوړونکی هسی پرښته ده چه د هغی صورت - سیرت - فهم - حفظ او نور صفات ګرد (تول) ښائسته او ښه او د هغی ګرد (تول) قوتونه کامل دی. او بیا داسی سره نژدی شول او وحی ئی ور ورسوله چه پیغمبر هغه پخپلو سترګو سره ولید او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه. نو آیا په هسی لیدلی شوی او ښه اوریدلی شوی څیز کښی تاسی لره د داسی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کولو څه حق شته؟ چه خامخا په کښی

فضول بحثونه او بیکاره جګړې او تکرارونه وکړئ.

اذا لم تر الهلال فسلم لناس رأوه بالابصار

ته چه میاشت په سترګو نه وینې وئې سپاره

هغه چاته چه ئې وینی په لیمو

وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً اُخْرٰىۙ۝۱۳ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهٰى۝۱۴ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَاْوٰىؕ۝۱۵

او خامخا په تحقیق لیدلی ؤ محمد هغه (جبریل) په راښکته کیدلو کښې بل ځلی په نزد د ونې د بیرې سدرة‌المنتهیٰ (چه منتها د علم د خلقو دی) په نزد د هغې دی جنت الماویٰ (یعنی ځای د هستوګنې د مؤمنانو).

تفسیر: حضرت شاه رحمة الله علیه لیکی «دوهم ځلی ئې جبریل علیه السلام پخپل اصلی صورت د معراج په شپه په اووم آسمان کښې د بیرې له ونې سره ولید چه هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کښې ویش سرحد دی یعنی چه پاسنی خلق لاندی او ښکتنی خلق پورته نشی تلی او د هغه په خوا کښې جنت ئې هم وکوت.

تنبیه: څرنګه چه د جنت انګور ـ انار او نوری میوی له دنیوی میوو سره نه قیاس کیږی او یوائحې د نامه اشتراک د هغوی په منځ کښې شته هم داسې دا بیره هم د دنیوی بیرو سره نشی قیاس کیدی. دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه هغه بیره به څرنګه اونه وی لنده ئې دا چه هغه ونه د دی خوا او د هغې خوا په سرحد کښې ولاړه ده هغه اعمال احوال او نور چه له دی لوری خیژی او هغه احکام او امرونه چه له پاسه راښکته کیږی د هغو ګردو (تولو) منتهیٰ هم دا اونه ده له ګردو (تولو) روایتونو څخه داسې راووځی چه د دی ونی بیخ په شپږم آسمان کښې او څانګې ئې تر اووم آسمان پوری غځیدلی دی والله اعلم.

اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰىۙ۝۱۶

(لیدلی ؤ محمد جبریل لره) کله چه پټی کړی هغې ونې د بیرې لره هغه څه چه پټ کړی ئې ؤ.

تفسیر: یعنی د حق تعالیٰ انوارو او تجلیاتو پر دی ونی باندی پلوشې اچولی وی او د پرښتو د

هجوم او کثرت دا حال ؤ چه د دی ونی له هری پانی سره یوه پرښته په نظر راتله. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه (ما یغشی) طلائی پتنونه (پتنگان) دی یعنی ډیر ښه صورت لری چه د هغی په لیدلو سره زړه خوشیږی په دی وقت کښی د دی ونی د بهار او د سینگار او د هغی د حسن او جمال داسی یو حال دی چه هیڅ یو مخلوق د هغی صفت په الفاظو سره نه شی کولی ښائی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه او د نورو له خبرو سره موافق په معراج کښی د الله تعالیٰ لیدنه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته میسره شوی وی دا د هغه بیان د دی آیت په ابهام کښی منطوی او مندرج وی ځکه چه د پخوانیو آیتونو په نسبت د حضرت بی‌بی عائشی صدیقی په احادیثو کښی تصریح شوی ده چه له هغی شخه د پروردگار لیدل مراد نه دی یواځی د جبریل علیه السلام رؤیت مراد دی. ابن کثیر له مجاهد شخه چه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له خاصو اصحابو شخه دی تر دی آیت لاندی دا الفاظ لیکی **(کان اغصان السدرة لؤلؤا ویاقوتا وزبرجداً فرآها محمد صلی الله علیه وسلم ورأی ربه بقلبه)** او دا رؤیت څرنگه چه یواځی په قلب سره نه بلکه په قلب او بصر یعنی دواړو سره حاصل شوی دی لکه چه له (مازا غ البصر) شخه ښکاره ده ښائی ځکه ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه د طبرانی په ځینو روایتونو کښی فرمایلی دی **(رآه مرتین مرة بقلبه ومرة ببصره)** دلته به له دوه ځلی لیدلو شخه دا مطلب وی چه په یوه وقت کښی ئی دوه دوله ولید **(کما قالوا فی حدیث انشق القمر بمکة مرتین)** په ظاهری سترگو سره هم او د زړه په سترگو سره هم ولید شو لیکن په یاد دی وی چه دا هغه رویت نه دی چه د هغه نفی په ﴿لَاتُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ کښی کړی شوی ده ځکه چه له هغی شخه غرض د احاطی د نفی کول وی یعنی کتنه هغه نشی احاطه کولی برسیره په دی کله چه له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه شخه پوښتنه وشوه چه د رؤیت دعوی د ﴿لَاتُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ له آیت شخه مخالفه ده نو وی فرمایل «**ویحک ذاک اذاتجلی بنوره الذی هو نوره - رواه الترمذی**» معلوم شوی دی چه د الله تعالیٰ انوار او تجلیات متفاوت دی ځینی انوار قهره للبصر دی ځینی داسی نه دی او د رؤیت الرب رؤیت فی الجمله په دواړو درجو باندی صادقیږی او ځکه ویل کیږی د رؤیت هغه درجه چه مؤمنانو لره په آخرت کښی په برخه کیږی هلته به کتنی داسی تیزی او تیری کیږی چه د هغی تجلی د لیدلو طاقت ولری چه هغه په دنیا کښی چاته نه حاصلیږی هو! یوه خاصه درجه رؤیت سیدنا محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه کښی د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه له روایت سره موافق میسر شوی دی چه په دی خصوصیت کښی هیڅوک له دوی سره شریک کیدی نشی او هم د دی انوارو او تجلیاتو تفاوت او تنوع په ملاحظه ویل کیږی چه د حضرت صدیقی بی‌بی عائشی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه په اقوالو کښی هیڅ تعارض نشته. کیږی چه حضرت صدیقه بی بی عائشه به د یوی درجی نفی کوی او حضرت ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه ئی په بلی کښی اثبات کوی او هم داسی د ابوذر رضی الله تعالیٰ عنه په روایاتو (رایت نورا) او (نورانی اراه) کښی هم تطبیق ممکن دی. **والله سبحانه وتعالیٰ اعلم**

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى ﴿۱۷﴾

نه وی کرځیدلی سترګی د (محمد بلی خوا ته) او نه دی تیری شوی (له حده).

تفسیر: یعنی هر هغه شی چه د محمد صلی الله علیه وسلم سترګو ولید په پوره تمکن او اتقان سره ؤ نه کتنه کږه شوی ده او نه ښی او کینی او ښکته او پورته خوا ته اوښتی ده او نه له مبصر څخه تجاوز کړی ورآندی تیر شوی دی پس په هغه شی باندی نښتی ؤ چه د هغه ښوونه منظور وه د باچاهانو په دربار کښی هر شی چه ورښوول کیږی د هغه نه لیدل او هغه شیان چه نه ورښوول کیږی د هغو په لیدلو پسی لویدل دواړه عیب دی حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له دی دواړو څخه پاک ؤ.

لَقَدْ رَاٰى مِنْ اٰيٰتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى ﴿۱۸﴾

خامخا په تحقیق لیدلی دی (محمد) له (ځینو) دلائلو (د قدرت) د رب خپل چه ډیر لوی ؤ.

تفسیر: د ﴿ اِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ ﴾ په تفسیر کښی هغه بیان چه شوی دی برسیره په هغه باندی هغه نور شیان چه لیدلی او اوریدلی ئی وی هغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره دی.

اوس څوک توان لری چه ویوښتی بڼ وال بیا

بلبل څه وویل ګل واوریدل څه څه وکړل سبا؟

اکنون کرا دماغ که پرسد زباغبان

بلبل چه ګفت ګل چه شنید وصباچه کرد؟

اَفَرَءَيْتُمُ اللّٰتَ وَالْعُزّٰى ﴿۱۹﴾ وَمَنٰوةَ الثَّالِثَةَ الْاُخْرٰى ﴿۲۰﴾

آیا پس وینئ تاسی لات او عزیٰ او منات (په مرتبه کښی) دریم بل له دغو (یعنی دغه بتان بیخی بیکاره شیان دی).

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې چه د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته د دی سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.

تنبیه: «لات ـ عزیٰ ـ مناة» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دی. د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډیر معظم ؤ. او (مناة) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزیٰ) د قریشو او بنی کنانه او نورو په نزد دومره لوی معزز ؤ چه له هغو دوو پرومبنیو څخه ئې ده ته عزت ورکاوه. او (عزیٰ) چه په مکه معظمه کښې نخلی ته نژدی ؤ بیا (لات) چه په طائف کښې ؤ بیا له دوی څخه وروسته په دریمه درجه (مناة) ؤ چه له مکې څخه لری او مدینې ته نژدی ؤ. علامه یاقوت رحمة الله علیه په معجم‌البلدان کښې هم دا ترتیب نقل کړی لیکی چه قریشو د کعبې شریفې د طواف په وقت کښې داسی ویل « **اللات والعزیٰ ومناة الثالثة الاخریٰ ـ هٰؤلآء الغرانیق العلیٰ وان شفاعتهن لترتجیٰ**» په ځینو تفاسیرو کښې پر دی ځای کښې یوه قصه نقل کوی چه د محدثینو د جمهورو له اصول سره د صحت تر درجې پوری نه رسیږی. او که فی الواقع هغه لره کوم اصل هم وی نو ښائی هم دا به وی چه ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هسې جرګه کښې چه د مسلمانانو او کافرانو لوئې ډلې پکښې ګډې وډې او مخلوطې ناستې وی دا سورت ئې ولوست. او د کفارو دا عادت ؤ چه د قرآن د لوستلو په وقت کښې به ئې هسې شورماشور لګاؤ چه تر څو ئې څوک وانه وری لکه چه الله تعالیٰ د حٰمٓ السجدة په څلورمه رکوع کښې فرمائی ﴿ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَسْمَعُوْا لِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَالْغَوْا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُوْنَ ﴾ کله چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دا سورت ولوست کوم شیطان کافر خپل غږ د دوی له غږ سره یو ځای کړی د دوی په لهجه او د وینا په تقلید سره به ئې هغه الفاظ ویلی وی چه د ګردو (تولو) کافرانو په ژبو سواره ؤ نو ځکه د (**تلک الغرانیق العلیٰ** الخ) له الحاق څخه له دی آیتونو سره او له دی تصرف څخه چه په تعبیر او اداء کښې شوی وی د هغو کفارو په زعم مطلب بالکل اوښتی دی او له ذم څخه (معاذ الله) مدحې ته رسیدلی دی که نه ښکاره خبره ده چه د نبی پر ژبه شیطان کله دومره تسلط لری او دا څرنګه امکان لری؟ د هغه شی ابطال چه وروسته راځی نو د هغه صفت مخکښې څه معنی لری؟.

اَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنْثٰى ﴿۲۱﴾ تِلْكَ اِذًا قِسْمَةٌ ضِيْزٰى ﴿۲۲﴾

آیا تاسی لره (ای کفارو) هلکان دی او دغه (الله) لره لونی دی دا (قسمت د اولاد) په دی شان قسمت دی ډیر کوږ ناکاره.

تفسیر: یاقوت په (معجم البلدان) کښې لیکی چه کافرانو دا بتان د الله تعالیٰ لونی بللی خو اول الله هغه لوی ذات دی چه صفت ئې په ﴿ لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ﴾ سره شوی دی او بالفرض که د اولاد تقسیم هم وماته شی نو دا تقسیم څومره خراب او بیکاره دی چه تاسی خپلو ځانونو ته هلکان

او الله تعالیٰ ته لونی ورکوئ (العیاذ بالله).

إِنْ هِيَ إِلَّآ أَسْمَآءٌ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ

نه دی (دا بتان) مگر خو تش نومونه دی چه ایښی دی تاسی دوی لره تاسی او پلرونو ستاسی نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بتانو) باندی کوم برهان ـ علمی سند.

تفسیر: یعنی په تیرو (گټو) او ونو باندی یو څه نوم پړدی چه د هغوی پر خدائی باندی کوم برهان او علمی سند نه لری بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دی هغوی ته تاسی پخپلو خیالونو کښی که د الله تعالیٰ لونی یا د هغه هلکان یا بل شی وایئ دا گردی (تولی) چتی (بیکاره) او د خولی خبری دی چه هیڅ صحیح نه دی او نه څه حقیقت لری.

إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَمَا تَهْوَى ٱلْأَنفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٢٣﴾

متابعت نه کوی دوی مگر خو د گمان خپل او د هغه شی چه غواړی ئی نفسونه د دوی او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت لار ښوونه.

تفسیر: یعنی سره له دی چه د الله تعالیٰ له خوا د هدایت رنا (رڼا) راغلی ده او سمه لاره ئی راښوولی ده مگر دا ناپوهان د هم هغو اوهامو په توره تیاره کښی سره ښښتی دی. هغه گمانونه چه د وړوکی په شان د دوی خیال ته رسیږی او هغه آرزو او هیله (امید) او خبره چه د دوی په زړونو کښی گرځی سم د لاسه هم هغسی کوی له تحقیق او بصیرت سره د دوی هیڅ علاقه ـ ارتباط او سروکار نشته.

أَمْ لِلْإِنسَٰنِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ ٱلْءَاخِرَةُ وَٱلْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چه غواړی ئی (له نبوت او اخروی سعادت ؟ بلکه نشته!) پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچائی د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنی هسی اټکل او گمان کوی چه دا بتان به ځمونږ سپارښت کوی دا خو تش خیال او تشی آرزوگانی دی آیا هر هغه تمنا او آرزو چه سړی ئی وکړی هغه ئی په لاس ورځی په یاد ئی ولرئ چه د دنیا او آخرت گردی (تولی) ښیگڼی (فائدی) د الله تعالیٰ په لاس کښی دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی یعنی د بتانو عبادت څخه ستاسی لاس ته څه ورځی گټه (فائده) همغه ده چه د الله تعالیٰ له لوری ئی سړی مومی.

وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْـًٔا إِلَّا مِن
بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللّٰهُ لِمَن يَشَآءُ وَيَرْضٰى ﴿۲۶﴾

او ډیری دی له ملائکو څخه په آسمانونو کښی چه نه دفع کوی شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مگر وروسته له هغه چه اذن حکم وفرمائی الله دپاره د هغه چا چه اراده وفرمائی او راضی وی په شفاعت ئی.

تفسیر: یعنی د دی بتانو حقیقت څه دی د آسمانی هستیدونکیو د مقربو پرښتو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځی. هو! د هر چا په حق کښی چه پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړی هغه د کار شی دی او هغه له هر چا څخه چه خوښ وی همغه گټور دی. ښکاره ده چه هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثٰى ﴿۲۷﴾
وَمَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي
مِنَ الْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿۲۸﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان نه راوړی په آخرت باندی خامخا نومونه ږدی پر ملائکو باندی په نوم ایښودلو د ښځو سره او نشته دوی ته په دی وینا کښی هیڅ علم پوه متابعت نه کوی دوی مگر خو د گمان او بیشکه گمان نه دفع

کوی له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چه په آخرت باندی یقین او باور نه لری هغه له سزا او هیداد څخه بیفکره کیږی او په داسی بیباکی او بیفکری کښی اخته کیږی چه الله تعالیٰ ته بد نسبتونه کوی او مثلاً وائی چه پرښتی ښځی او د هغه لونی دی دا محض د دوی جهالت او ناپوهی ده ځکه چه پرښتی له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لری. او الله تعالیٰ به څرنګه اولاد ولری؟ که څوک په رښتیا او تینګو خبرو باندی قائم وی نو په داسی ګمانونو اتکلونو او اوهامو او چتی (بیکاره) خبرو پسی چه هیڅ کار ورځنی نه جوړیږی نه ګرځی. او آیا داسی اتکلونه او تخمینات د ثابته ؤ حقائقو قائم مقام کیدی شی؟

فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ الْعِلْمِ

پس مخ وګرځوه ته له هغه چا څخه چه مخ ئی ګرځولی دی له ذکره زموږ او نه لری اراده مګر خو د ژوندون لږ خسیس دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسیدلو د دوی دی له علمه پوهه (د دوی).

تفسیر: یعنی د هر چا برستن او نالی چه د دنیا دا څو ورځی ژوندون دی او په هغه کښی هسی منهمک شی چه الله تعالیٰ او آخرت ور څخه هیر وی او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسی نو تاسی د دوی اپلتو او چتی (بیکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کیږئ! هم هغسی چه هغوی له الله تعالیٰ څخه مخ اړوی تاسی هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ! په پوه باندی څو مو دوی پوهولی دی ولی هغوی ځان پری نه پوهوی. نو له بدطینتو سریو څخه د حق منلو توقع لرل او د هغوی په فکر او غم کښی خپل ځان پخول او ویلی کول بیکاره دی. د دوی فکر فقط د هم دی دنیا فوری نفع او نقصان ته رسیږی. له دی څخه وړاندی د هغوی فکر نه رسیږی. دوی څه پوهیږی چه وروسته له مړینی د حقیقی مالک په دربار کښی حاضریږی او د ذری ذری شمیر ورکوی. د دوی علمی جداوجهد یواځی د بهائمو په شان د ګیدو ډکول او د شهوت شړل دی. پرته (علاوه) له نفسانی او شهوانی غوښتنو څخه بل شی ته نه متوجه کیږی.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾

بیشکه رب ستا هم دی ښه عالم دی په هغه چا باندی چه ګمراه شوی دی له

لاری د ده څخه (چه اسلام دی) او هم دی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندی چه سمه لاره ئی موندلی ده.

تفسیر: یعنی هغه چه په گمراهی کښی پروت دی او هغه چه په سمی لاری باندی رهی (روان) دی دوی ټول سره د هغوی د مخفی استعداداتو له ازل راهسی پاک الله ته معلوم او الله تعالیٰ پری ښه خبر دی. او سم له هغه سره هر کار کیدونکی دی. هر څومره زیار (کوشش) چه وویستل شی پرته (علاوه) له هغه څخه بل کوم شی نه کیږی برسیره پر هغه الله تعالیٰ پخپل محیط علم سره له هر یوه سره د هغه له احوالو سره سمه او برابره معامله کوی. نو ځکه تاسی ځان یوی خوا ته ونیسی او د هغو معاندینو معامله الله تعالیٰ ته خوشی کړئ او ور وئی سپارئ.

وَلِلّٰهِ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَمَا فِی الْاَرْضِ ۙ لِیَجْزِیَ الَّذِیْنَ اَسَآءُوْا بِمَا عَمِلُوْا وَیَجْزِیَ الَّذِیْنَ اَحْسَنُوْا بِالْحُسْنٰی ﴿۳۱﴾

او خاص الله ته دی هر هغه څه چه په آسمانونو کښی دی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً و خلقاً و عبیداً) (پیدایښت) لپاره د دی دی چه جزاء ورکړی (الله) هغو کسانو ته چه بدی ئی کړی وی په (سبب) د هغه (بد) عمل چه کړی ئی وی او جزاء ورکړی هغو کسانو ته چه نیکی ئی کړی وی په نیکو (اعتقادونو او ښو) عملونو سره (په جنت).

تفسیر: یعنی د هر سړی احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی. او د ځمکی او د آسمان پر هر شی باندی د هغه واک (اختیار) او قبضه ده. بیا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کښی د هغه په مخ کښی څه ممانعت موجود کیدی شی. بلکه که په غور سره وگورئ نو ځمکه او د آسمان دا گردی (ټولی) کارخانی د هم دی دپاره پیدا کړی شوی دی چه د هغو په نتیجه کښی د ژوندون یوه بله غیر فانی سلسله قائمه کړه شی تر څو په هغی کښی بدانو ته د هغوی د بدی او نیکانو ته د هغوی د نیکی بدل ورکړ شی.

اَلَّذِیْنَ یَجْتَنِبُوْنَ کَبٰٓئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ ؕ

(نیکوکاران) هغه کسان چه ځان ساتی له کبائرو لویو گناهونو څخه او له فواحشو قبیحو کارونو څخه مگر وړی وړی گناه (لکه نظر کول حرامو ته او

نور د دی پشان ښنل کبیری له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرو نه).

تفسیر: د صغیری او کبیری گناه فرق د نساء د سورت په تفاسیرو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی. د (لمم) په تفسیر کښی څو خبری شته. ځینی وائی هغه خیالات او چرتونه دی چه د گناه په نسبت په زړونو کښی گرځی خو له قوی څخه فعل ته نه وځی هغه لمم دی. ځینی له هغه څخه صغیره گناه مراد اخلی. ځینی وائی هغه گناه چه په کولو باندی ئی اصرار نه کوی. یا ئی خپل عادت ونه گرځوی. یا هغه گناه چه توبه ورځنی وکړی مراد دی. ځمونږ په نزد دیر ښه تفسیر همغه دی چه محقق شیخ الهند رحمة الله علیه د (النساء) د سورت په تفاسیرو کښی لیکلی دی. مگر دلته ئی په ترجمه کښی د نورو معانیو گنجائش هم پری ایښی دی.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بیشکه رب ستا واسع (فراخ کوونکی د ښښنی او) د مغفرت دی.

تفسیر: نو ځکه له دیرو وړو گناهونو څخه تیریږی او توبه قبلوی او گنهگاران نه مأیوس کوی. که په هره لویه او وړوکی گناه باندی ئی پوښتنه کولی نو د امید ځای به چیری پاتی کیده.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَىٰ ﴿۳۲﴾

هغه ښه عالم دی په تاسی باندی کله چه پیدا ئی کړئ تاسی له ځمکی څخه او کله چه وئ تاسی (پټ) بچی په گیدو د میندو خپلو کښی نو مه ستایئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل (چه ستایئ به ځانونه خپل) هم دغه (الله) ښه عالم دی. په هغه چا باندی چه ویریږی (له الله او ځان ساتی له معاصیو).

تفسیر: یعنی که د تقویٰ څه توفیق الله تعالیٰ چاته ورکړی نو دی دی لوئی نه کوی! او خپل ځان دی نه ستائی! ځکه چه پاک الله د هر سړی له لوئی او پاکی او تقویٰ نه په ښه شان خبردار دی. او له هغه وقته ورښکاره ده چه دوی لا د دی وجود او شتوالی په دائره کښی قدم او پل نه ؤ ایښی. هر سړی لره ښائی چه خپل اصل او ماهیت دی نه هیروی. د چا ابتداء چه له خاورو څخه شوی وی او بیا ئی د مور د گیدی په تیاره کښی له ناولی وینی څخه خواړه مونللی وی او په هسی ځای کښی پاللی شوی وی او وروسته له هغه څخه له نورو دیرو روحانی او جسمانی

کمزوریو سره مخامخ شوی وی په پای (آخر) کښې که الله تعالیٰ د خپل فضل او کرم له مخې هغه ته يو لوړ (اوچت) مقام وروبښي او هسک (اوچت) لوړ ځای ته دی ورسوی نو هغه ته نه ښائي چه په هغه باندی لوئي وکړی. او ځان د هغه لوی مقام مستحق وبولی هغه کسان چه په حقیقت سره متقیان دی نو هغوی له هسی دعوی کولو څخه شرمیږی. او په دی باندی ښه پوهیږی چه په پوره ډول (طریقه) له ګردو (تولو) کمزوریو څخه ځان ساتل د بشریت له قوت څخه بهتر دی. لږ تر لږه څه ناولیتوب په هر یوه کښې شته پرته (علاوه) له هغو څخه چه د الله تعالیٰ له لوری ساتلی شوی وی.

أَفَرَءَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾

آیا پس لیدلی دی تا هغه څوک چه مخ ئی واړاوه (له ایمانه او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل ئی هیر کړ او د خپل اصلی خالق او حقیقی مالک له لوری ئی مخ واړاوه.

وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴿٣٤﴾

او ور ئی کړ لږ شی (له مقرره مال څخه) او منع ئی کړل نور (او سخت پری تینګ شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی لږ څه ایمان ئی راوړ بیا ئی زړه کلک شو». مجاهد رحمة الله علیه او نور لیکی چه دا آیت د ولید بن مغیره په باره کښې نازل شوی دی چه هغه څمونږ د پیغمبر لږ څه خبری واوریدی او د اسلام په لوری ئی لږ څه رغبت پیدا شو او د کفر له سزا څخه ویریده نژدی ؤ چه مسلمان شی چه یوه کافر ورته وویل داسی مه کوه! چه زه ستا ګرد (تول) جرائم پخپله غاړه اخلم او ستا له لوری ګرده (توله) سزا زه په ځان تیروم په دی شرط سره چه لږ څه مال ماته راکړی. هغه دا خبره ومنله او د مقرر شوی رقم څه قسط ئی هم ور ورساوه او بیا ئی انکار وکړه نو په دی صورت سره د ﴿ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰ ﴾ معنی به داسی کیږی چه څه مال ئی ورکړ او بیا ئی لاس وویست.

أَعِندَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰ ﴿٣٥﴾

آیا شته له ده څخه علم د پټو (خفی شیانو) پس دی وینی (نجات خپل).

تفسير: يعني آيا دا د غيب خبر ئې ليدلى دى چه هغه ته به د كفر سزا نه رسيږى؟ او بل سړى به پخپل ځاى ودروى او په رښتيا سره به دى خلاصيږى؟.

أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَىٰ ۝٣٦ وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ۝٣٧

آيا نه دى خبر كړى شوى دى په هغه (شى) چه ؤ په صحيفو پانو د موسىٰ كښې او (په صحيفو پانو) د ابراهيم كښې هغه (ابراهيم) چه وفاء ئې كړى وه (په احكامو د الله).

تفسير: يعني ابراهيم عليه السلام پخپله وينا او عهد او پيمان باندى پوره تينګ ولاړ ؤ. او د الله تعالىٰ ګرد (تول) احكام ئې په ځاى كړل او د هغه د احكامو په تعميل كښې ئې لږ څه تقصير هم ونه كړ.

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۝٣٨

(په صحف مذكوره ؤ كښې دا دى) چه نه پورته كوى هيڅ نفس پورته كوونكى بار پيتى د بل نفس.

تفسير: يعني د موسىٰ او د ابراهيم عليهما السلام په صحيفو كښې داسى مضمون ؤ چه د الله تعالىٰ په مخكښې يو مجرم د بل مجرم پيتى نشى اخيستى. او هر يو سړى خپل سؤال او جواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلى.

وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۝٣٩

او بله دا چه نشته هيڅ انسان لره مګر (جزاء د هغه شى) چه كړى ئې دى.

تفسير: يعني سړى چه هر څه پخپل زيار او كوشش سره ګټى هغه د ده دى. او هيڅوک د بل نيكى او بدى نشى اخيستى. پاتى شوه دا خبره كه څوک پخپله خوښه خپل ځينى حقوق بل ته وربښى او د الله تعالىٰ منظور شى. دا بيله خبره ده چه د هغه تفصيل له حديث او فقهى څخه معلوميدى شى.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۝٤٠ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ الْجَزَآءَ الْأَوْفَىٰ ۝٤١

او بیشکه (دا چه) جزا د سعی عمل د ده ژر ده چه وبه ښوولی شی (ده ته) بیا به جزاء ورکړی شی هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د نیکی نیکه ـ د بدی بده).

تفسیر: یعنی د هر چا سعی او کوشش به د هغه په مخ کښی کیښوود شی او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کیږی.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ۝٤٢

او بیشکه (دا چه) رب ستا ته ده انتهاء د ګردو (تولو) (مخلوقاتو پس له مرګه چه ورځی ورته لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) علومو او افکارو سلسله او د وجود انتهاء د الله تعالیٰ په لوری کیږی او تول شیان په پای (آخر) کښی هغه الله تعالیٰ ته رجوع او ورتګ کوی او د ده له مخی به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کیږی.

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝٤٣ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝٤٤ وَأَنَّهُ
خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۝٤٥

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) خندوی او ژړوی او بیشکه همغه (الله) وژنی او ژوندی کوی او (دا چه) بیشکه همغه (الله) پیدا کړی ئی دی جوړی نر او ښځه.

تفسیر: یعنی په دی نړی (جهان) کښی ګرد (تول) متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پیدا کړی دی. د شر او د خیر خالق همغه الله تعالیٰ دی. د خوښی او د غم کیفیات د هغه په لاس کښی دی ـ خندول ـ ژړول ـ لار ښوول ـ ګمراه کول ـ ژوندی کول او مړه کول ـ نر او ښځه پیدا کول او د دوی په شان نور شیان تول د دی خالق د کون و مکان له کارونو څخه دی.

مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ ﴿۴۶﴾ وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ ﴿۴۷﴾

له یوه څاڅکی اوبو د (منی) ښځه کله چه وڅڅاوه شی (په رحم کښی) او (دا چه) بیشکه په ده باندی دی پیدا کول د دوهم ځلی (پس له مرګه).

تفسیر: یعنی هغه ذات چه له یوه څاڅکی اوبو ښځه ئی نر او ښځه پیدا کړی دی نو هغه ته بیا پیدا کول څه مشکل دی د یوه پیدایش له ښوولو څخه ئی په بل پیدایش باندی هم تنبیه وفرمایله.

وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ ﴿۴۸﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) غنی کوی او خزانی ورکوی (یا خواروی).

تفسیر: یعنی مال ـ خزانه ـ جایدادونه ټول د هغه ښښنه دی. ځینی د (اقنیٰ) معنی (افقر) اخلی یعنی هغه ځینی غنی کوی او ځینی فقیر اکرب کوی دا معنی له ړومبنی سیاق سره مناسبه ښکاری ـ ځکه چه د متقابلو شیانو ذکر له اول تر اخر پوری راغلی دی او که اول مطلب واخیست شی نو د هغه په مقابل کښی ښائی چه اهلاک کیښود شی چه ذکر ئی وروسته راځی یعنی خزانی ـ مال او دولت هغه ورکوی او زیاتوی ئی او همغه ډیر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او تبرونه تباه او بربادوی.

وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴿۴۹﴾

او (دا چه) بیشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی چه ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه او داسی ئی ګانه چه د عالم په پیښو او احوالو کښی هغه ډیر تأثیر او اغیزه (اثر) لری دلته دا راښکاروی چه د «شعری» رب هم الله تعالیٰ دی او د دنیا ګردی (تولی) پیښی او لاندی باندی او نور د ده د قدرت په لاس او واک (اختیار) کښی دی بی وځلی (شعری) هم لکه یو معمولی مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کښی زیار (کوشش) کوی او په هغه کښی کوم مستقل تاثیر او اغیزه (اثر) هیڅ نشته.

وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿۵۰﴾

او (دا چه) بیشکه همغه (الله) وژلی هلاک کړی دی عادیان ړومبی.

تفسیر: یعنی د حضرت هود علیه السلام قوم.

وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُواْ هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٥٢﴾

او (هلاک کړی ئی دی) ثمودیان پس باقی ئی پری نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه) او (هلاک کړی ئی دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه بیشکه چه دوی ؤ هم دوی ډیر ظالمان او ډیر سرکشان.

تفسیر: یعنی تر سلهاؤ کلونو د الله تعالیٰ رسول حضرت نوح علیه السلام ته ئی هسی ډیر سخت ضررونه او ایذاوی رسولی چه د هغو له ویلو څخه د هر سړی زړه خوږېږی او راتلونکیو لره ئی بده لاره وپرانیستله.

وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾

او هغو کلیو اړولیو شویو لره ئی ښکته راوغورځول (څمکی ته پس له پورته کیدو نه) پس راولوید په هغه باندی هغه څه چه راولوید (یا پس پټ ئی کړه هغه څه چه پټ ئی کړل).

تفسیر: یعنی د تیږو (ګټو) باران او وریا ئی پری وکړه دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوی ته (ای کافره انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسی مفسدانو ـ ظالمانو ـ او باغیانو تباه کول او له منځه لری کول او ورک کول هم د الله تعالیٰ ډیر لوی انعام او ښښنه ده. آیا د داسی نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالیٰ دروغجنوی.

هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ النُّذُرِ الْأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ویروونکی دی له (جملی د) ویروونکیو ړومبنیو شخه.

تفسیر: یعني حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام شخه هم داسی ویرول کوی لکه چه له دوی څخنی وړاندی نورو پیغمبرانو هم کفار ویرول.

أَزِفَتِ الْآزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾

رانژدی شو راتلونکی (قیامت) نشته هغه لره پرته (علاوه) له الله ښکاره کوونکی (راوستونکی).

تفسیر: یعني قیامت ډیر نژدی شوی دی خو د هغه تاکلی (مقرر) وقت پرته (علاوه) له الله تعالیٰ بل چاته په ښکاره ډول (طریقه) نه دی معلوم او کله چه تاکلی (مقرر) وقت ئی راشی نو هیڅ یو طاقت هغه نشی ستنولی (واپس کولی) که الله تعالیٰ اراده وفرمائی د هغه په دفع باندی قادر دی ـ خو هغه ئی هم نه لری کوی.

أَفَمِنْ هَٰذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾
وَأَنتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

آیا پس له دی خبری (قرآن) شخه تعجب کوئ تاسی (انکاراً ای منکرانو) او خاندئ تاسی (تمسخراً) او نه ژاړئ (خوفاً) او تاسی غافلان یئ (له هغه شی چه مطلوب دی تاسی ته) چتی (بیکاره) لوبی کوئ.

تفسیر: یعني قیامت او د هغه نژدیوالی د خبر له اوریدلو شخه بایده ؤ چه تاسی د الله تعالیٰ له ویری په ژړا کیدئ او ویریدئ او د خپلی ژغورنی (نجات) تیاری به مو کاوه. مگر تاسی په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ او په غفلت او بیفکری کښی په چتی (بیکاره) لوبو کښی اخته یی.

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ۩ ﴿٦٢﴾

پس سجده کوئ تاسی (خاص) الله ته او عبادت کوی د هم دغه (الله نه د نورو).

تفسیر: یعنی یو عاقل او یوه لره نه ښائی چه له انجامه غافل شی ـ او په پند ـ نصیحت او پوهولو باندی توکی او مزاح وکړی او پری وخاندی بلکه ښائی چه د بندگی لاره غوره کړی! او مطیع او منقاد اوسی! د عاجزی او نیاز وچولی (تندی) د الله تعالیٰ په دربار کښی کیږدی!
تنبیه: په روایتونو کښی راغلی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چه د (النجم) سورت ولوست دی پخپله هم په سجده پریوت او نورو گردو (تولو) مسلمانانو او مشرکانو هم چه هلته حاضر ؤ سجده وکړله. حضرت شاه ولی الله قدس سره لیکی چه «په دی وقت کښی پر گردو (تولو) باندی د الٰهی یوه غنشیه راښکته شوه او په یوه غیبی او قهری تصرف سره تولو طوعاً او کرهاً سرونه په سجده کیښودل یواځی یو بدبخت چه په زړه کښی ئی سخت مهر ؤ سجده ئی ونه کړه خو له ځمکی څخه ئی لږ څه خاوره پورته کړه او پر هغی باندی ئی خپل وچولی (تندی) کیښود او وی ویل چه ماته دومره کافی دی.

تمت سورة «النجم» ولله الحمد والمنة

سورة القمر مکیة الا الآیات (٤٤) و (٤٥) و (٤٦) فمدنیة وهی خمس وخمسون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (٥٤) تسلسلهاحسب النزول (٣٧) نزلت بعد سورة «الطارق».
د «القمر» سورت مکی دی ماسواء له (٤٤) ؤ (٤٥) ؤ (٤٦) آیاتونو څخه چه مدنی دی (٥٥) آیته دری رکوع
لری په تلاوت کښی (٥٤) او په نزول کښی (٣٧) سورت دی وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

رانژدی شو قیامت او څیری دوه توتی شوه سپوږمی.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کښی تشریف درلود (لرلو)

- د کافرانو یوی لوئی جرګی له دوی څخه یوه معجزه وغوښته - دوی وفرمایل چه د آسمان په لوری وګوریځ! ناڅاپه سپوږمی له منځه دوه توټی شوه یوه توټه ئی د لمرخاته په لوری - او بله توټه ئی د لمر پریوتو په لوری لاړه په منځ کښی ئی غر حائل ؤ - کله چه د کافرانو جرګی دا لویه معجزه ولیده سره ئی وویل چه «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمی باندی سحر جادو کوډی کړی دی». دغی معجزی ته (شق القمر) وائی او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چه وروسته له دی څخه به هر شی لکه دا شلیږی او چوی طحاوی او ابن کثیر او نورو د دی واقعی د تواتر دعوی کړی ده او له کوم عقلی دلیل سره تر اوسه پوری د هسی واقعاتو محال کیدل نه شی ثابت کیدی - او یواځی د استبعاد په بناء باندی داسی قطعی الثبوت شیان نه شی تردید کیدی. بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی. ورځنیو واقعاتو ته څوک معجزه ویل شی؟ څمونږ هغه مستقل مضمون دی وکوت شی چه په «المحمود» کښی د معجزاتو او خوارق العاداتو په نسبت خور شوی دی. پاتی شوه دا خبره که (شق القمر) واقع شوی وی نو په تواریخو کښی ولی هغه نشته! په یاد ئی ولریځ چه دا قصه د شپی ده نو په ځینو ملکونو کښی د مطالعو د اختلاف په سبب په دی وخت کښی ورځ وه او په ځینو ځایونو کښی نیمه شپه او خلق به اوده ؤ او که ځینی وی او په خلاصه هوا کښی ناست وی او هر چیری اسمان هم صاف او شین وی نو عادتاً دا ضروری نه ده چه هغوی تول د آسمان په لوری هسی وګوری چه هیڅ سترګی ئی له سپوږمی ځینی په بل لوری وا نه وړی. که پر څمکی باندی د سپوږمی رڼا (رڼرا) وی او آسمان هم شین وی نو د هغی د دوو توټو کیدلو څخه د هغی په رڼا (رڼرا) کښی کوم محسوس فرق او توپیر (تفاوت) نه ښرګندیږی. برسیره په دی دا قصه د څو رپو (ثانیو) پیښه وه. مونږ وینو چه ډیر ځلی د سپوږمی تندر (خسوف) پیښیږی او تر ډیر وقت پوری ځندیږی (وړدیږی) ولی په ملیونو انسانان نه پری خبریږی په تیره بیا چه په هغی زمانی کښی لکه نن غونډی رصدخانی او نور آلات او ادوات هم نه ؤ او نه دومره مکمل او وسیع انتظامات او نه د تقاویمو - جنتریګانو زیادت ؤ او نه دومره اشاعت ؤ. په هر حال د دی معجزی نشتوالی په غربی تاریخونو کښی د دی د تکذیب دلیل نشی کیدی او په شرقی تواریخو کښی د دی معجزی ذکر شته. په هندوستان کښی د (مالیبار) د مهاراجی د اسلام سبب هم دا واقعه شوی ده.

وَإِن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾

او که ووینی دغه (کفار د قریشو) کوم دلیل (د قدرت) نو پر څنګ به شی دوی (مخ به واړوی) تری او وائی به دوی (دغه) سحر کوډی دی قوی چه له پخوا راهیسی راځی.

تفسیر: یعنی پخوا له دی هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسی سحر او کوډو دعاوی کړی دی

هم هغسې چه هغه تللې دې ـ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣﴾

او دروغجن کوي دوی (حق لره) او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکی خپل په نعیم یا جحیم کښې).

تفسیر: یعنې د هغوی عذاب هم په خپل وقت باندې راتلونکی دی او هغوی لره هغه هلاک او ګمراهي چه د الله تعالیٰ په علم کښې تاکلې (مقرر) شوې ده هیڅ وړاندې وروسته کیدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾

او خامخا په تحقیق راغلې دي دوی ته خبرې د اهلاک د پخوانیو امتونو هغه شی چه په هغه کښې امتناع سرزنش ؤ (له کفره).

تفسیر: یعنې د قرآن کریم په وسیله هر راز (قسم) احوال او د تباه شویو قومونو واقعات درښکاره شوې دي که په هغو باندې غور وکړئ نو د الله تعالیٰ له لورې لویه تنبیه او ویښول دی. راغلې دي دغو منکرانو ته دغسې پند چه:

حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ

حکمت دی کامل نهایت ته رسیدلی پس هیڅ نفع نه رسوي (دوی ته) ویرونکي (انبیاء قرآن مواعظ) نو مخ وګرځوه ته له هغوی څخه.

تفسیر: یعنې قرآن مجید د پوره عقل او حکمت د خبرو مجموعه ده که څوک ئې په ښه نیت او پوره توجه سره ولولي نو په زړونو کښې ئې ځای نیسي او په کښې لوېږي مګر د افسوس ځای دلته دی چه سره د دومره لار ښوونې او د هدایت د اسباب د شتو بیا هم دوی هدایت نه مومي او په سمه لاره نه راځي او هیڅ یو نصیحت او پوهول په دوی باندې خپل اثر نه اچوي هومره چه دوی وپوهوی هم هغسې چه په تیږو (ګټو) کښې موږی (میخ) نه ننوځي پند هم د هغوی په زړونو کښې کار نه کوي نو ځکه د هسې غټو زړونو او سنګدلو بدبختانو په فکر کښې ډیر زیات مه اوسئ تاسې د خپل تبلیغ فرض او د دعوت وظیفه او دنده په ښه شان او سلوک سره ادا

وفرمايي ـ اوس نو د زيات تعاقب ضرورت نشته پرېږدۍ چه هغوی د خپلی هستوګنی د ځای په لوری ور درومی.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَىٰ شَيْءٍ نُّكُرٍ ۝٦

(او ياده کړه هغه) ورځ چه راوبولی (دوی لره) بلونکی يو شی نااشنا ته (چه حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنی د حشر د ډګر (ميدان) په لوری د شمير (حساب) ورکولو دپاره.

خُشَّعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ويريدونکی خړی خواری به وی سترګی د دوی.

تفسير: يعنی په هغه وقت کښی به ئی د خوف او ندامت لامله (له وجی) په ډير ذلت او ندامت سره سترګی ځوړی او مړی وی او له ډيره شرمه به ځمکی ته ګوری.

يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ۝٧ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

رابه وځی دوی له قبرونو څخه ګواکی دوی به ملخان مچان وی خواره واره چه تلوار کوونکی به وی په لوری د بلونکی خپل.

تفسير: يعنی ګرد (ټول) ړومبنی او وروستنی خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځی او د مچانو په ډول (طريقه) سره به په ځمکه کښی تيت پيت او خواره شی. او د الله تعالیٰ په مخ کښی به د خپلو چارو د جزاء دپاره په ډير تلوار سره حاضريږی.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ۝٨

وائی به کافران دا ورځ ده ډيره سخته.

تفسیر: یعنی د هغی ورځی د ویرونکیو احوالو او شدائدو لامله (له وجی) او د خپلو جرائمو له تصوره به کفار داسی ووائی چه دا بده سخته ورځ ده! وبه لیده شی چه نن به څه راباندی تیریږی. وروسته دا رابنیی چه قیامت او د آخرت عذاب پخپل وقت باندی راتلونکی دی. ډیرو دروغجنانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کښی هم یوه سخته ورځ په مخ راغلی ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾

دروغجن کړی دی پخوا له دوی څخه قوم د نوح نو دروغجن کړ دوی بنده ځمونږ او وی ویل چه (دغه نوح) لیونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کفارو به تهدیداً ویل ای نوحه که ته له خپلو هسی خبرو نه اوړی نو مونږ به دی تر ډبرو (کټو) لاندی خښ کړو! ګواکی په داسی ویرولو سره ئی د هغوی خبرو ته غوږ نه نیو او د ده خبری په توی تللی. ځینی د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسی کوی چه لیونی یا بادسار یا رنځور دی او سد (هوش) او عقل تری ورک دی. (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ﴿١٠﴾

پس دعا سؤال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسی چه) بیشکه زه مغلوب عاجز شوی یم نو بدل می واخله (له کفارو).

تفسیر: یعنی له سلهاؤ کلونو پوهولو سره هم کله چه څوک د دوی په خبرو باندی ونه پوهیدل نو دوی هغوی ته ښیری وفرمایلی او وی ویل «آلویه څیښتنه (خاونده) ! زه اوس د دوی له لار ښوونی څخه عاجز شوی یم. پر دوی باندی ځما هدایت او لار ښوونی هیڅ اغیزه (تاثیر) او اثر ونه کړ. اوس نو ته د خپل دین او پیغمبر بدل او کسات واخله! او پر ځمکه باندی هیڅ یو کافر ژوندی مه پریږده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا
فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾

نو وپرانیستل مونږ ورونه د آسمان په اوبو ډیرو راتوئی شویو سره (له آسمانه) او وبهولی مونږ له ځمکی شخه (هم) چینی بیا سره ګډی شوی تولی اوبه (د آسمان او د ځمکی) په هغه کار باندی چه تاکلی مقرر شوی ؤ (چه اهلاک د قوم د نوح ؤ).

تفسیر: یعنی اوبه داسی سختی راوشوړیدی لکه چه د آسمان ګرد (تولو) ورخونه خلاص شوی وی او لاندی د ځمکی تولی اوبه هم له یوی مخی د باندی راوخوتیدلی او دومره زیاتی اوبه راووتی لکه چه د ځمکی مخ د لویو چینو یوه مجموعه شوه، بیا د لاندی او د باندی او دا دواړه اوبه سره ګډی شوی د هغه کار دپاره حاضری شوی چه د الله تعالیٰ له خوا لا پخوا له هغه تاکلی (مقرر) شوی ؤ. یعنی د نوح علیه السلام د قوم تباهی ـ هلاکت او ډوبیدل.

وَحَمَلْنٰهُ عَلٰی ذَاتِ اَلْوَاحٍ وَّدُسُرٍ ﴿۱۳﴾ تَجْرِیْ بِاَعْیُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بیړی چه) خاونده د تختو پلنو او میخونو پریړو (غتو) وه چه تلله ګرځیده په ځای د لیدلو د سترګو ځمونږ.

تفسیر: یعنی د دی ویروونکی طوفان په وقت کښی د نوح علیه السلام بیړی ځمونږ تر کتنی حفاظت او نګرانی لاندی وه. او په ډیره هوسائی (راحت) او آرامی سره د اوبو په سر ګرځیده.

جَزَآءً لِّمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿۱۴﴾

(واقع شوی ؤ دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چه کفران د احسان ئی کړی شوی ؤ (چه نوح دی).

تفسیر: یعنی کفارو د نوح علیه السلام بی قدری وکړه او د الله تعالیٰ د خبری له منلو شخه ئی مخ واړاوه. دا وه د هغه سزا او انتقام چه د لوی طوفان او سخت څپان په ډول (طریقه) وروړسیده.

وَلَقَدْ تَّرَكْنٰهَآ اٰیَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پریښودله مونږ دغه (بیړی) یو دلیل (د قدرت خپل) نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسير: يعني فكر كوونكي لره په دې واقعې كښې د قدرت ډير دلائل او د عبرت زياتي نښې دي يا ئې دا مطلب چه نن د كشتي وجود په دنيا كښې هغه قصه را په يادوي او د الله تعالىٰ د لوی قدرت لويه نښه ده ځيني وائي چه عيناً همغه د نوح عليه السلام كشتي تر ډيرې مودې پورې پاتې او د (جودي) پر غره باندې پرته وه تر دې چه د دې امت د خلقو تر سترګو هم تيره شوې وه. والله اعلم.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِىْ وَنُذُرِ ﴿١٦﴾

پس څرنګه ؤ عذاب ځما (په دوی چه مې هلاک كړل ټول په طوفان) او ويرول (ځما په ژبې د نوح).

تفسير: يعني ځما عذاب ئې وليد چه څومره ويروونكې دی او ځما ډارول څومره په ځای او رښتيا دي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿١٧﴾

او خامخا په تحقيق آسان كړی دی مونږ قرآن دپاره د يادولو او پند اخيستلو نو آيا شته څوك يادوونكي پند اخيستونكي.

تفسير: يعني له قرآنه پند اخيستل ډير آسان دي ځكه هغه مضامين چه د ترغيب ـ ترهيب ـ انذار ـ تبشير او نورو په نسبت دي هغه ګرد (ټول) بالكل صاف ـ سهل ـ ساده او آسان او مؤثر دي او دومره سهل او صاف دي چه هر سړی په لږ فكر او غور سره پرې پوهيږي.

تنبيه: د آيت مطلب دا نه دی چه قرآن يوائې يو سطحي او معمولي كتاب دی. او دقائق ـ حقائق او غوامض پكښې نشته ځكه چه د هغه عليم ـ خبير د كلام په نسبت به هسې اټكل او ګمان څوك وكړی شي؟ آيا داسې دې فرض كړ شي كله چه پاك الله له خپلو بندګانو سره خبرې كوي نو معاذ الله له خپلو لايتناهي علومو څخه بالكل جلا (جدا) كيږي؟ او ساده خبرې كوي؟ يقيناً د ده په كلام كښې هسې ژور حقائق او دقائق شته چه د هغو لټول د نورو په خبرو كښې چټي (بيكاره) او عبث دي. نو ځكه په حديث كښې راغلي دي «**لاتنقضي عجائبه** د قرآن عجائب او اسرار له سره ختم كيدونكي نه دي» د دې امت علماء او د دې ملت حكماء د دې پاک كتاب د دقائقو او اسرارو په نسبت او د هغو د خباياؤ په لټولو او د زرهاؤ احكامو استنباط په شاؤ خوا كښې خپل عمرونه صرف كړي دي خو سره له هغه هم د هغه پای (آخر) او

انتهاء ته نه دی رسیدلی.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا
صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾

دروغجن کړی ؤ عادیانو (هود) نو څرنګه ؤ عذاب زما او ویرول زما بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد ډیر سخت په ورځی نحسی (د بدی) کښی چه تل وی بدی ئی (پر دوی باندی چه په کښی اهلاک شو).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی بدی او نحوست پورته نه شو تر څو ګرد (تول) سره تمام نه شول او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل» هغه ورځی منحوسی ګڼلی کیږی ـ لکه چه په ناپوهانو کښی مشهوره ده. که هغه ورځ د عذاب د راښکته کیدلو په نسبت تل منحوسه وګڼله شی نو کومه ورځ به بختوره وګڼله شی. په قرآن کریم کښی تصریح ده چه هغه عذاب اووه شپی او اته ورځی پرله پسی وو. اوس نو وښیئ چه په دی تقدیر د اونی (هفتی) کومه ورځ به له نحوسته تشه وی؟

تَنزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾

چه را ایستل به (باد له پټو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکی دوی تنی د خرماؤ وی چه له بیخه را ایستلی شوی په ځمکه پریوتلی وی.

تفسیر: د عاد قوم ډیر پیاوړی (بهادر) قوی او د لویو جثو او ونو (قد) خاوندان ؤ خو دوی د دی سخت باد او د لویی سیلئ له وړښه داسی سر په شټ راولویدل لکه چه د کجورو ونی چه له سته او بیخه وویستلی شی او هغه خوا وغورځولی شی.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ
لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾

نو څرنګه ؤ عذاب زما او ویرول زما (له بیخه ایستل می) او خامخا په

تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (انبیاء او نور) ویروونکی.

تفسیر: یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن کړ او حال دا دی چه د یوه نبی دروغجن کول عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دی ځکه چه د دین په اصولو کښی دوی ګرد (ټول) یو د بل مصدقان او مؤیدان دی.

فَقَالُوٓا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چه یو دی متابعت وکړو (مونږ چه ډیر یو) ده لره بیشکه مونږ په دغه وقت کښی خامخا به یو په ګمراهی او لیونتوب کښی (نو نه ئی کوو متابعت).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه آسمانی پرښته نه دی بلکه مونږ غوندی یو سړی دی هغه هم یو بیکس او یواځی چه هیڅ یو قوت او ملګری ورسره نشته دی غواړی چه مونږ راښکته او د خپل ځان تابع وګرځوی او حال دا دی چه دا کار له سره هیڅ کیدونکی نه دی که مونږ د ده په خبرو باندی وغولیږو او د ده په لومه کښی بند شو نو دغه به ځمونږ سخته غلطی او ناپوهی - حماقت څرګند کړی بلکه دا کار به له لیونتوب سره سم وی هغه مونږ ویروی چه که تاسی ځما دا خبری ونه منئ نو په اور کښی لویږئ او ځمونږ په نزد په اور کښی لویدل دا دی چه مونږ د ده خبرو ته غوږ کیږدو او تابع ئی وګرځو.

ءَأُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحی په ده باندی په منځ ځمونږ کښی (نه ده شوی وحی) بلکه دی ډیر دروغجن متکبر دی (چه پخپله ځان غټوی).

تفسیر: یعنی پیغمبری ته د نورو خلقو په منځ کښی یواځی هم دغه پاتی ؤ؟ ګردی (ټولی) خبری ئی دروغ دی! خامخا ځان لوی راښیی! تکبر کوی او وائی چه زه د الله تعالیٰ له لوری استاځی او پیغمبر یم! او ګرد (ټول) قوم ته ښائی چه ځما خبری ته غوږ کیږدی او اطاعت می وکړی او حکم می ومنی! نو تردیداً فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی چه:

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ ٱلْكَذَّابُ ٱلْأَشِرُ ﴿٢٦﴾

ژر ده چه پوه به شي دوی صباح (په وقت د نزول د عذاب کښې یا په ورځ د قیامت کښې) چه څوک دی هغه ډیر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنی ډیر ژر معلومیږی چه د دی دواړو په منځ کښې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ

بیشکه مونږ لیږونکی یو د اوښې دپاره د فتنی ازمویښت د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنی سره سم مونږ له تیږی (ګټی) څخه اوښه را وویسته او ور ومو لیږله او د هغی په وسیله مو دا په عملی ډول (طریقه) هم ښکاروله چه له هغوی څخه کوم یو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول خبری منی؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنی کار کوی؟

فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنی وګوره! چه څه نتیجه راوځی؟) او خبر کړه دوی (په دی) چه بیشکه اوبه ویشلی شوی په منځ د دوی (او د اوښې) کښې هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوی دی (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی هغه اوښه به په هر وار چه اوبو ته تله نور بودګان (څاروی) او حیوانات به له هغی څخه ویریدل او لری به تښتیدل نو د الله تعالیٰ له لوری وار او نوبت مقرر شو چه یوه ورځ به هغی اوښی اوبه څښلی او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾

نو راوباله دوی ملګری خپل (لپاره د وژلو د اوښې نو توره ئی واخیسته) پس پری ئی کړی پښې (د هغی اوښې او مړه ئی کړه).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یوه بدکاره ښځه وه چه حیوانات ئی ډیر ۇ هغی خپل یو آشنا وسراښاوه (ولمساوه) او هغه د دی اوښی پښی پری کړی او وی وژله نو نازل شو پری عذاب پس له دریو ورځو نه».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾

پس څرنگه ۇ عذاب ځما او ویرول ځما. بیشکه مونږ ولیږه مونږ پر هغو باندی غږ یو (د جبریل) نو شول دوی لکه وچ مات شوی (توتی توتی خس خاشاک واښه شپول جوړوونکی).

تفسیر: یعنی پرښتی یوه سخته کریکه وکړه چه د هغی لامله (له وجی) د هغو گردو (تولو) زړونه وچاودل او تول سره هک پک او ترهور (حیران) پاتی شول او هسی راوبریښیدل لکه چه د وښو یوه لویه کوته د بودگانو (څاروو) تر پښو لاندی غوبل شوی وی او گرد (تول) سره گوډ او مات او چیت او بوس بوس شوی وی.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ دروغجن کړی ۇ قوم د لوط ویروونکی انبیاء لره.

تفسیر: یعنی دوی حضرت لوط علیه السلام ته دروغجن وویل او په داسی کار سره چه د یوه نبی تکذیب ئی وکړ گواکی د گردو (تولو) انبیاؤ تکذیب ئی وکړ یا دروغجن کړی قوم د لوط لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾

بیشکه مونږ لیږلی ؤ مونږ پر دوی باندی باد کانی ویشتونکی مګر کورنی د لوط ومونږ ژغورل (وموساتل) دوی په پیشمنی کښی له جهته د مهربانی له نزده څمونږ هم داسی (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چه شکر وباسی حق منونکی وی.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پیشمنی کښی له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو او هغوی ته هیڅ ربړ (تکلیف) او عذاب ونه رسید. او څمونږ عادت هم داسی دی چه حق پیژندونکیو او شکر ویستونکیو بندګانو ته هسی جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنذَرَهُم بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾

او خامخا په تحقیق ویرولی ؤ (لوط) دوی لره له نیولو څمونږ څخه نو شک وکړ دوی په ویرولو (د هغه کښی).

تفسیر: یعنی د هغو په خبرو کښی به یی چتی (بیکاره) ویناوی شبهی جګړی کولی او هغه به ئی دروغجن کاوه (په ویلو د ده کښی).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَن ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾

او خامخا په تحقیق غوښتی ؤ دوی له دغه (لوط څخه) میلمانه د هغه (بدکاری ته) نو محو ړندی کړی مونږ سترګی د دوی پس (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمر د عذاب څما او د ویرولو څما.

تفسیر: پر هغو پرښتو باندی چه د ښکلیو هلکانو په اشکالو راغلی وی دوی د انسانانو ګمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندی د لاس اچولو په فکر کښی شول نو مونږ هغوی ړانده کړل چه هر لوری ته ګرځیدل او له هر شی سره لګیدل او هیڅ شی به هغوی ته نه ښکاریده نو ورته ومو ویل چه ړومبی تاسی د دی عذاب خوند وڅکئ!

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾

او خامخا په تحقیق راغلی ؤ دوی ته په وقت د صباح کښی عذاب چه ثابت

قرار نیوونکي ؤ (په دوی باندی) نو (وفرمایل الله دوی ته په ژبه د ملائکو چه) وڅکئ تاسی ثمره د عذاب څما او د ویرولو څما.

تفسیر: یعنی له ړندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واړول او پر دوی باندی می له پاسه تیږی (گتی) وورولی له هغه وروکی عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب ؤ چه پر دوی باندی له پاسه د صباؤن په وقت کښی راولوید.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْاٰنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَآءَ اٰلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾

او خامخا په تحقیق آسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. او خامخا په تحقیق راغلی ؤ (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکی.

تفسیر: حضرت موسیٰ او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکی نهه مشهوری معجزی.

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا كُلِّهَا فَاَخَذْنٰهُمْ اَخْذَ عَزِيْزٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾

دروغجن کړل هغوی دلائل د قدرت څمونږ ټول نو ونیول مونږ دوی په نیولو د ذات ډیر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ نیول زبردست نیول دی چه د هغه قوت او قدرت له لاسه هیڅوک چیری نشی تښتیدلی ـ لکه چه د فرعونیانو گرد (ټول) لاؤ لښکر ئی سره له فرعون د قلزم په بحیره کښی هسی سره ډوب کړل چه یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

اَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِّنْ اُولٰٓئِكُمْ اَمْ لَكُمْ بَرَآءَةٌ فِى الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ نَحْنُ جَمِيْعٌ مُّنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾

آیا کفار ستاسی (ای عربو!) غوره دی له ړومبنیو (کفارو) د تاسی څخه یا

تاسي ته (حکم) د خلاصی دی په (پرومبنیو) کتابونو کښی. آیا وائی دوی (چه) مونږ یو تولی مرستی (مدد) کوونکی یو له بل سره بدل اخیستونکی.

تفسیر: الله تعالیٰ د پرومبنیو قومونو قصه اوروی او د هغی په منځ کښی موجوده ؤ خلقو ته خطاب کوی چه آیا له دی موجوده ؤ کافرانو څخه پخوانی کافران کم قوته یا بی شوکته ؤ؟ یا دوی له هغوی څخنی قوی او ښه دی ؟ کله چه مونږ هغو تیرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغیان په سزا کښی تباهی ورکړه نو آیا د دوی تباهی کومه سخته خبره ده؟ یا دوی ته د الله تعالیٰ له لوری کوم لیکلی امر ورکړی شوی دی چه هومره مو چه زړه غواړی شرارت او سرکشی وکړئ تاسی ته هیڅوک سزا نه درکوی یا ئی داسی ګڼلی او تاکلی (مقرر کړی) دی چه څمونږ مجمع او تولنه ډیره لویه ده مونږ به یو له بل سره مرستی (مدد) کوو او ګرد (تول) به په دی وسیله له سزا څخه ځانونه ساتو او هیڅوک به نه پریږدو چه څمونږ په مخ کښی بریالی (کامیاب) شی نو فرمائی الله جل جلاله:.

سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾

ژر ده چه ماته به کړه شي جمع (د دوی) او وبه ګرځوی دوی شاوی خپلی (مسلمانانو ته له جنګه).

تفسیر: یعنی ژر ده چه دوی ته به د هغوی د دی مجمع حقیقت ورښکاره شي او د مسلمانانو په منځ کښی به ماتی وموسی او شا به وګرځوی لکه چه په بدر ـ احزاب او نورو غزاؤ کښی دغه وړاندی ویل راښکاره شول په دی وخت کښی څمونږ د لوی استاځی په ژبه باندی دا آیت جاری ؤ ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾

(دغه قتل او ماتی کافی نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وقت ځای د وعدی (د عذاب) د دوی او قیامت ډیر سخت دی (چه نه لری هیڅ علاج) او ډیر تریخ دی (له عذابه د دنیا نه).

تفسیر: یعنی دلته به څه ماتی وموسئ د دوی اصلی ماتی به په هغه وقت کښی وی چه قیامت په سر راودریږی او هغه به د سخت مصیبت وقت وی.

إِنَّ ٱلۡمُجۡرِمِينَ فِي ضَلَٰلٖ وَسُعُرٖ ﴿٤٧﴾ يَوۡمَ يُسۡحَبُونَ فِي ٱلنَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمۡ ذُوقُواْ مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾

بیشکه ګنهګاران په ګمراهي کښې دي او په اور ګرم (د دوزخ او لیونتوب) کښې دي. هغه ورځ چه راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کښې په مخونو د دوی (وبه ویل شي دوی ته زجراً چه) وڅکئ تاسی (مزه) د مس کولو رسیدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښې د غفلت لامله (له وجې) هک بک او حیران پاتې کیږي او دا سودا یې هلته له ککرې څخه راوځي چه په زیرو سترګو او مات اورمیږه د دوزخ په اور کښې راښکوولی شي او وبه ویل شي دوی ته زجراً د ملائکو په ژبه چه «واخلئ اوس لږ څه د دې ګرم اور مزه هم وڅکئ!».

إِنَّا كُلَّ شَيۡءٍ خَلَقۡنَٰهُ بِقَدَرٖ ﴿٤٩﴾

بیشکه مونږ هر شي پیدا کړی مو دی په (ړومبني ازلي) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شي لا له پخوا څخه د الله تعالیٰ په علم کښې شته او کټمټ (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی او له هغه څخه هیڅ یو شي وړاندې وروسته کیدونکی نه دی. د دنیا عمر، د قیامت وقت او نور تول شیان د الله تعالیٰ په ازلي علم کښې معین، مقرر او تاکلی شوی دی چه هغه خامخا په همغه مقرر او مقدر وقت کښې واقع کیدونکی دی او له سره په هغه کښې تقدیم او تاخیر نشي کیدی.

وَمَآ أَمۡرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٞ كَلَمۡحِۭ بِٱلۡبَصَرِ ﴿٥٠﴾

او نه دی امر څمونږ (یو شي لره چه اراده مو کړې ده د هغه د پیدا کولو) مګر (امر) یو ځل لکه رپول د سترګو.

تفسیر: یعنی د سترګو په رپولو کښې د هر څیز اراده چه الله تعالیٰ وفرمائي هم هغسې کوی الله تعالیٰ ته د یوه شي په جوړولو یا د یوه څیز په ورانولو کښې هیڅ ځند (ایسارتیا) نه واقع کیږي او نه څه ربړ (تکلیف) او مشقت ورپیښیږي.

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾

او خامخا په تحقيق هلاک کړي دي مونږ مشابه نظائر ستاسي (له سابقه ؤ اممو) نو آيا شته څوک يادوونکي پند اخيستونکي.

تفسير: يعني تاسي غوندې ډير کافران مو تباه کړي دي نو په تاسي کښي دغسي کوم فکر کوونکي نه دي چه د هغو له احواله عبرت واخلي او په صدق سره ايمان راوړي.

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾

او هر هغه شي چه کړي دي هغوی (ليکلي شوي دي) په (پاڼو د اعمالنامي د دوی او په) لوح محفوظ کښي.

تفسير: يعني هر يو نيک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کښي ليکلي کيږي او د پوښتني په وقت کښي دا ګرد (ټول) کاغذونه او دفترونه وروړاندي کيږي.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾

او هر وړوکي او لوی (عمل که خير وي که شر وي) ليکلي شوي دي (په لوح محفوظ کښي).

تفسير: يعني پخوا له دي څخه د هر وړوکيو او لويو شيانو تفصيل په لوح محفوظ کښي ليکلي شوي دي او ګرد (ټول) دفترونه ئې په منظم ډول سره مرتب دي تر دي چه ډير يو وړوکي شي هم له قلمه نه دي لويدلي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

بيشکه ويريدونکي به په جنتونو کښي وي او په ويالو کښي وي (چه څکي له

اوبو شرابو ـ شاتو ـ شودو د هغو) په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کښې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکی (چه هیڅوک ئی نشی عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمائی چه دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالیٰ د استاځی له رښتیا وعدی سره سم په یوه غوره ځای کښې وی چه هلته به ئی د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وی.

اللّٰهم انک ملیک مقتدر ماتشاء من امر یکون فاسعدنا فی الدین وکن لنا ولا تکن علینا وآتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفیقه

سورة الرحمٰن مدنیة وهی ثمان وسبعون آیة وثلٰث رکوعات رقمها (۵۵) تسلسلهاحسب النزول (۹۷) نزلت بعد سورة الرعد.

د «الرحمٰن» سورت مدنی دی (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۵) او په نزول کښې (۹۷) سورت دی وروسته د «الرعد» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلرَّحْمٰنُ ﴿۱﴾ عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ ﴿۲﴾

رحمٰن ښوولی دی قرآن (هغه چاته چه اراده ئی شوی ده د ښوونی د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ په عطایاؤ کښې لویه عطیه او د ده په نعمتونو کښې له ګردو (ټولو) څخه لوی نعمت او رحمت دی. د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ او د قرآن د علم دا بی څنډی (غاړی) لرونکی لوی بحر او سیند ته وګورئ او بیا څیر شئ چه انسان ته ئی سره له دومره ضعفه څومره عزت او لوئی د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړی ده! او دی ضعیف‌البیان انسان ته ئی له آسمانونو او غرونو څخه خورا (ډیر) لوی او درونډ شی وربښلی دی او دی ئی د هغه حامل ګرځولی دی چه هغه د رحمٰن هم دا پاک کلام دی. که نه چیری بشر او چیری د الله تعالیٰ کلام؟

تنبیه: د «النجم» په سورت کښې ئې وفرمایل چه ﴿ عَلَّمَهُ شَدِیدُ الْقُوَىٰ ﴾ الآیة ـ او دلته ئې راخرګنده کړه چه د قرآن اصلی ښوونکی الله تعالیٰ دی که څه هم د پرښتو په وسیلی سره ئې رابښی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ﴿٤﴾

پیدا کړی ئې دی انسان بیا ئې ورښوولی دی بیان (خبری چه د زړه مقصدونه ئې پری ادا کیږی).

تفسیر: «ایجاد» یعنی د وجود عطاء فرمایل د الله تعالیٰ له لویو نعمتونو څخه دی. بلکه د ګردو (ټولو) نعمتونو بیخ دی او هغه په دوه ډوله (قسمه) دی ایجاد د ذات او ایجاد د صفت نو الله تعالیٰ اول سړی پیدا کړ او په هغه کښې یې د علم بیان صفت هم کیښود. یعنی قوت ئې وروباښه چه د خپل زړه خبره په ډیره صفائی ـ حسن او ښه والی سره اداء کړی شی او د نورو په خبرو او اترو باندی هم ښه وپوهیږی. انسان په دی صفت سره قرآن مجید هم لوستی شی او هم ئې لوټولی شی د خیر او شر ـ د هدایت او ضلالت د ایمان او کفر ـ د دنیا او آخرت په خبرو باندی هم په ښه شان سره پوهیږی او هم نور پری پوهولی شی.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾

لمر او سپوږمی (جاری او روان) دی په حساب سره (چه پخپل تګ کښی نه تیریږی له هغه نه).

تفسیر: یعنی د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندی قائم پاتی کیدل ـ بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلیدل او په سفلیاتو باندی راز راز (قسم قسم) تاثیرات غورځول دا ګرد (ټول) تر یوه خاص حساب او ضابطی او مضبوط نظام لاندی دی مجال نشته چه د هغه له تاکلی (مقرر کړی) دائری څخه بهر ووځی او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شی الله تعالیٰ هغه لوئی ګتی چه د دی دواړو په وسیله خپلو بندګانو ته تل وررسوی. دوی په هغو کښی هیڅ قصور او کوتاهی او لندوالی نشی کولی او پرله پسی دوی د مخلوقاتو په خدمت کښی بوخت او لګیا دی.

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾

او ستوري یا نباتات (چه ساق نه لري د ودریدو) او ونی (چه ساق لري د ودریدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالیٰ ته دغسی سجده چه له شان د دوی سره مناسب دی او تول د الله تعالیٰ تسبیح وائی چه بل پری نه پوهیږی).

تفسیر: یعنی د علویاتو په شان سفلیات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دی له وړوکی ترکودی (نباتات) څخه نیولی تر غځیدلیو پنګو جلغو (تاکو) لویو ونو او غنو ګرد (تول) د هغه د تکوینی امر په مقابل کښی سر په سجده دی که بندګان دوی پخپلو چارو کښی ولګوی نو له هغه څخه هم انکار نشی کولی.

وَالسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ۝ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ۝٨
وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ۝٩

او آسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندی) او ایښی ئی دی میزان تله (د عدل پر ځمکه لپاره د دی چه ونه کړئ تاسی تیری په میزان تله (د عدل) کښی (او کوئ معامله په راستی سره) او برابروئ وزن تول په انصاف سره او مه‌کموئ میزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کښی).

تفسیر: وړاندی تر دی د هسی دوو دوو څیزونو بیان راغلی دی دلته هم د آسمان له پاسوالی سره د ځمکی د تیتوالی ذکر یی وفرمایه او ښائی په منځ کښی ئی د تلی او میزان ځکه ذکر کړی وی چه زیاتره د تللو په وقت کښی تله له ځمکی څخه هسکه او د آسمان په لوری اوچته وی دا په هغه تقدیر سره دی چه له میزان څخه هم دا هسی او متعارف میزان مراد وی ځکه چه په دی صورت کښی د زیاترو ورکړه راکړه او د معاملاتو سموالی او د حقوقو حفاظت له هغه سره تړلی دی نو د دی لامله (له وجی) ئی هدایت وفرمایه چه د میزان د ایښودلو مقصد هلته حاصلیږی چه نه د اخیستلو په وقت کښی زیات واخیست شی او نه د ورکولو په وقت کښی لږ ورکړ شی او نه د تلی په دواړو پلو او چاپریو کښی هیڅ لږ والی او ډیروالی ولید شی او نه د تللو په وقت ډنډی ووهله شی بلکه په ډیر دیانت ـ امانت او نیاو (عدل) سره سم او برابر وتللی شی.

تنبیه: زیاترو اسلافو او پخوانیو مشرانو د میزان له وضع څخه په دی ځای کښی د نیاو (عدل) ټینګوالی د عدل قیام مراد کړی دی یعنی الله تعالیٰ له آسمان څخه اخیستی تر ځمکی او نورو هغو شیانو چه د دوی په منځ کښی شته په هر شی کښی حقانیت او عدالت او مساوات قائم کړی دی او په اعلیٰ درجی سره د هغو شیانو په منځ کښی توازن او تناسب ساتی که په

کائناتو کښې د حق او عدل ساتنه ملحوظه نه وی نو د نړی (دنیا) او نړی والاتو (دنیادارو) او د ګردو (تولو) کائناتو دا تول انتظام او ساتنه او انضباط سره ګډوډ کیده. نو ځکه پر مونږ بندګانو باندی هم لازم دی چه د عدالت او حقانیت په لاری سم او برابر لاړ شو او په هغی باندی مستقیم واوسو. د نیاو (عدل) او انصاف تلی ته هیڅ هسکوالی او تیتوالی ور نه کړو. او نه پر چا باندی تجاوز او زیادت وکړو او نه د چا حق وساتو. په حدیث کښې راغلی دی چه «ځمکه او اسمان په عدل باندی قائم دی».

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ⑩

او ځمکه غوړولی تیته کړی ده (الله) دپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی خلق په هغی باندی په آرامی او هوسائی (راحت) سره تګ وکړی. او راشه درشه ولری او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتی.

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَّالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ⑪ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ⑫

په دی (ځمکی) کښې (ډول ډول ـ قسم قسم) میوی دی او خرماګانی دی خاوندانی د پوښو او (په دی ځمکه کښې دی ډول ډول ـ قسم قسم) دانی خاوندانی د وښو او (خاوندانی) د خوشبوئی ورقی د ښو وړمو.

تفسیر: یعنی میوی او دانی هم له ځمکی ځخه راوځی او په غلو او دانو کښې دوه شیان وی. اول دانه چه هغه زیاتره د انسانانو خواړه دی. بل واښه چه هغه د بودګانو (حیوانانو) ازوغه (خوراکه) ده او ځینی نور شیان هم له ځمکی ځنی پیدا کیږی چه یا د خوړلو دپاره پکار راځی یا د خوشبوئی دپاره او د ښو وړمو او د نورو چارو او کار فائده ورځخه اخیسته کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ⑬

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی ای پیریانو او انسانانو په پاس آیتونو کښې ستاسی د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لوئی نښې چه بیان کړی شوی تاسی به د هغو له منځه د کومو کومو څیزونو په دروغ ګڼلو باندی ځغردوالی او جراءت وکړئ ایا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لائق) دی بلکه نه دی. عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکی «کله چه کوم سړی دا آیت ولولی ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ یا ئې واوری نو داسی جواب دی ورکړی «**لابشیٔ من نعمک ربنا نکذب فلک الحمد**» ای ځمونږ پالونکیه! مونږ د ستاسی هیڅ یو نعمت نه شو دروغ ګڼلی ګرد (تول) حمد او ثناوی ستاینی (صفتونه) تاته دی!.

تنبیه: که څه هم د پیری (جن) ذکر په تصریح سره ړومبی نه دی راغلی لیکن د (انام) په لفظ کښې هغه شامل دی. او په ﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ کښې د دواړو پیدایش عبادت ته ذکر شوی دی. او وروسته له دی څخه پرله پسی د انسان او د پیری د پیدا کولو کیفیت راښیی او له څو آیتونو څخه وروسته په ﴿ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴾ او ﴿ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ﴾ کښې ئې په صراحت سره جن او انس مخاطب کړی دی. دا قرائن داسی دلالت کوی چه دلته هم هغه دواړه مخاطبان دی.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ﴿۱۵﴾

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له ختی کړنګیدونکی وچی څخه په شان د کودری او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیریانو (ابلیس) له خالصی شغلی د اور څخه چه دود (لوګی) ئې نه درلود (لرلو).

تفسیر: یعنی د ګردو (تولو) بنی آدمانو پلار مو له خاوری څخه او د پیریانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: د «**آلاء**» ترجمه عموماً په نعمت سره کړی شوی ده مګر ابن جریر رحمة الله علیه د ځینو

اسلافو له روایته د هغه معنی په «قدرت» سره کړی ده نو ځکه په هر یوه ځای کښی هر یوه معنی چه ښه سره لګیږی همغه معنی دی واخیسته شی دلته او له دی څخه په پخوانی آیت کښی د دی دواړو مطلبونو معنی ښښی ځکه چه جن او انس لره ئی د وجود په خلعت سره سرلوړی (سرفرازی) ښښل او د لایعقل جماد څخه عاقل ناطق جوړول د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د هغه د لامحدود قدرت نښی هم دی.

تنبیه: د ﴿ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ جمله په دی سورت کښی یو دیرش ځلی تکرار شوی ده او په هر ځلی کښی د یوه خاص نعمت په لوری اشاره شوی ده یا د عظمت او قدرت له شئونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلی ده. داسی مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کښی ډیر موندلی کیږی څه موده پخوا له دی څخه د «القاسم» په رساله کښی مولیٰنا شبیر احمد العثمانی یو مضمون تر دی عنوان لاندی چه «په قرآن مجید کښی ولی تکرار شته» چاپ کړی ؤ په هغه کښی ئی څو نظائر د عربو د لویو شعراؤ وړاندی او د تکرار په فلسفی باندی ئی بحث کړی دی چه دلته د هغه د بسط ځای نشته.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿۱۷﴾

دی رب د دواړو مشرقونو لمر ختو د ژمی او ووړی دی او رب د دواړو مغربونو لمر پریوتو د ژمی او ووړی دی.

تفسیر: په اوړی او ژمی کښی له کومو کومو ځایونو څخه چه لمر راخیژی او په کومو کومو ځایونو کښی چه لمر پریوځی هم دغو ځایونو ته «مشرقین» او «مغربین» وایه شی چه د هم دی مشرقینو او مغربینو د تغییر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کیږی. او راز راز (قسم قسم) انقلابات څرګندیږی د ځمکی هستیدونکیو ته له دی تغیراتو څخه په زرهاؤ ګټی فوائد او مصالح ور رسیږی. نو د دوی بدلیدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالیٰ لوی نعمت دی او د الله تعالیٰ له لویو قدرتونو څخنی یو عظیم قدرت دی.

تنبیه: د دی آیت په وړاندی او وروسته کښی د دوو شیانو ذکر شوی دی نو ځکه دلته د مشرقینو او مغربینو ذکر هم ډیر خوندور او لطیف ښکاری.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۸﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿۱۹﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿۲۰﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) بهولی ئی دی دوه بحرونه سیندونه چه یو ځای ښکاریږی په منځ د دواړو کښی یوه پرده (د قدرت) ده چه نه ګډیږی یو په بل باندی.

تفسیر: یعنی هسی نه دی چه خوږی او ترخی اوبه یو په بل باندی تیری وکړی او د مخامخ خوا په خاصیت کښی څه تزئید او تبدیل وارد کړی یا د دی دواړو له یو ځای کیدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړی چه د طوفان او ډوبیدلو ویره پیدا شی. د دی آیت د مضمون په نسبت څه تقریر د «فرقان» د سورت په آخر کښی ځمونږ دغه مبارک تفسیر کښی پخوا له دی څخه تیر شوی دی هغه دی هلته وکوت شی!

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). راوځی له دی دواړو څخه لؤلؤ او مرجان پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). او خاص دغه (الله) لره دی بیړی تلونکی نوی پیدا کړی شوی لوړی (اوچتی) په بحر سیند کښی لکه لوی لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بیړی که څه هم په ښکاره ستاسی جوړ کړی شیان دی مګر ستاسی جوړوونکی الله تعالیٰ دی او همغه پاک الله تاسی ته هسی قوت ـ قدرت ـ ساز ـ او سامان دربښلی دی چه د هغه په وسیله یواځی جهازونه بلکه په زرهاؤ نور شیان جوړولی شئ. نو ځکه الله تعالیٰ ستاسی او ستاسی د ګردو (تولو) مصنوعاتو او مملوکاتو څیښتن (خاوند) او خالق دی او دا ګرد (تول) د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښی دی.
تنبیه: دا جمله د ړومبنی جملی ﴿ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ ﴾ الآیة - په مقابل کښی ده یعنی د سیند د تل (تحت) څخه هسی ښه شیان راوځی او د پاسه ئی داسی شیان رادرومی چه دا دواړه په خپلو ځایونو کښی د هغه لوی قدرت او نعمت ګڼل کیږی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَى

وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلٰلِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکريږئ تري اي انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی). تول هغه څوک چه په دی (ځمکه) کښي دی فاني کيدونکی دی او باقي به پاتي شي ذات د رب ستا چه خاوند د جلال لوئي دی او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو ـ عظمت ـ فضل ـ احسان دی.

تفسير: د ځمکي او د آسمان گرد (تول) مخلوقات د حال په ژبی سره خپل حاجات او اړتياوی (احتياجونه) له هغه الله تعالىٰ څخه غواړی هيڅوک د يوی رپی (ثانيی) له مخی هم د الله تعالىٰ له مهرباني څخه بی پروا او مستغني کيدی نشي او الله تعالىٰ هم سم له خپله حکمته او قدرته د هر چا اړتياوی (احتياجونه) او حاجات پورته کوی هر وقت د هغه کار جلا (جدا) دی او هره ورځ د ده شان او عظمت بل دی څوک وژني ـ څوک ژوندی کوی ـ يو رنځوروی بل جوړوی له يوه څخه اخلي او بل ته ئي ورکوی يو ځای ودانوی او بله سيمه ورانوی لنده ئي دا هر څه چه غواړی کوی ئي او د الله تعالىٰ په شئوناتو کښي داخل دی او هر شي چه کوی څوک يي مخه نشي نيولی.

سبحان من تحير في صنعه العقول ـ سبحان من بقدرته يعجز الفحول

مړ کوی ژوندی کوی دی څه ښی چاری د ده

شين کوی شين وچ کوی زه دی شم واری د ده

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿٢٨﴾ يَسْـَٔلُهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د ستاسی دروغ وايئ (او منکريږئ تري اي انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی). سؤال غوښتنه کوی له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او د نورو حوائجو) هر هغه څوک چه په آسمانونو او په ځمکه کښي دی هره ورځ هر وقت دی په يوه کار کښي دی (د احياء او د افناء او د نورو).

تفسیر: یعني د دنیا دا کارونه او دندې وظیفې ژر دی چه پای (آخر) ته به ورسیږي وروسته له هغه ستاسي بل ژوندون او دوره شروع کیږي کله چه ستاسي د دی لویو جوپو او قافلو شمیر او لیک حساب او کتاب کیږي نو هلته به د ګنهګارانو او مجرمانو پوره خبر واخیست شي او وفا لرونکي ته به ښه صله او انعام ورکاوه کیږي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۳۰ سَنَفْرُغُ لَكُمْ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ ۝۳۱ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۳۲ يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اِنِ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوْا مِنْ اَقْطَارِ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ فَانْفُذُوْا ؕ لَا تَنْفُذُوْنَ اِلَّا بِسُلْطٰنٍ ۝۳۳

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ژر ده چه فارغ وزګار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسي ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو) پس په کوم یوه نعمت د رب د تاسي دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی) ای تولیه د پیریانو او د انسانانو که چیری قدرت لرئ تاسي چه بهر ووځئ (وتښتئ تاسو) له څنډو (غاړو) د آسمانونو او (له څنډو د) ځمکې څخه پس ووځئ وتښتئ وبه نه وځئ وبه نه تښتئ تاسي مګر په قوت او زور سره (چه نه ئی لرئ!).

تنبیه: په ﴿ سَنَفْرُغُ ﴾ کښي مقصود ویرول دی د خلقو د الله تعالیٰ له جانبه په حساب سره نه وزګاریدل دی له څه کار څخه په رښتیا سره ځکه چه نه مشغولوی الله تعالیٰ یو کار له بل کار څخه یعني که څوک وغواړی چه د الله تعالیٰ له حکومت څخه وتښتي نو بی له قوت او غلبی څخه به څرنګه وتښتي آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چیری تښتي؟ بله باچائی او قلمرو کوم دی چه دی هلته لاړ شي برسیره پر دی د دنیا معمولی حکومتونو ته هیڅوک بی سنده او رهداری (پاسپورټ) نه پریږدی چه لاړ شي یا راشي نو الله تعالیٰ به څرنګه چاته اجازه ورکړی چه بی له سنده بل چیری لاړ شي.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝۳۴

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وایئ (او منکریږئ تری

ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی داسی په ښکاره ډول (طریقه) به ګرد (تول) وړاندی او وروسته او لاندی باندی درښیی او پر هر شی باندی تاسی خبروی چه هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی نو آیا تاسی به د دی لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالیٰ هسی عظیم الشان قدرتونه به دروغ ګڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ ﴿۳۵﴾

وبه لیږلی شی په تاسی باندی خالصی لمبی له اوره او په لوګی (سره ګډ، یا خالی له اوره) بیا به تاسی مدد نشئ کولی یو له بل سره په دفع د عذاب کښی.

تفسیر: یعنی کله چه په ګنهګارانو باندی د اور صافی لمبی او د لوګی سره ګډی لمبی پریښودی شی نو هیڅوک به د هغو مخه نشی نیولی او نه به ئی په دفع پوهیږی او نه به د هغی سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۳۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزا بیان کول هم وفادارانو لره نعمت دی چه خلق د هغی د اوریدلو لامله (له وجی) له هغه جرم څخه ځان وژغوری (وساتی) نو دا یوه مستقل انعام دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په هر یوه آیت کښی مونږ ته یو نعمت راښوولی شوی دی چه ځینی ئی اوس نعمت دی او له ځینو څخه خبر ورکول هم نعمت دی تر څو له هغه څخه مونږ ځان وژغورو (وساتو) ».

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿۳۷﴾

بیا کله چه وچوی خیری شی آسمان نو وبه ګرځی ګل سور رنګ لکه سری څرمنی (یا د زیتون تیل).

تفسير: یعني د قیامت په ورځ کښې به آسمان وچوی او رنګ به ئې لکه سره څرمن غوندې بریښي یا به په شان د تیلو د زیتون ځلیدونکې پرقیدونکې وی نو دا به څه لوی هیبت وی.

فَبِاَيِّ اٰلَاۗءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۳۸﴾ فَيَوْمَىِٕذٍ لَّا يُسْـَٔلُ عَنْ ذَنْۢبِهٖٓ اِنْسٌ وَّلَا جَاۗنٌّ ﴿۳۹﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) نو په دغه ورځ (د چاودیدلو څیریدلو د اسمان) کښې نه به پوښتیدل کیږی له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسير: یعني له کوم سړی یا پیری ځخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتنې نه کیږی. ځکه چه الله تعالیٰ ته هغه ټول څرګند دی. هو! د الزام او توبیخ او ویرولو په ډول (طریقه) به پوښتنې ورځنې کوی لکه چه د جزء ۱٤ (حجر) د سورت په (٦) رکوع ۹۲ آیت کښې داسي راغلي دی ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِيْنَ﴾ یا دا مطلب چه له قبر ځخه د وتلو په وقت کښې هسې پوښتنې نه کیږی او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه ځخه منافي نه ده.

فَبِاَيِّ اٰلَاۗءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ﴿۴۰﴾ يُعْرَفُ الْمُجْرِمُوْنَ بِسِيْمٰهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکریږئ ترې ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پیژندل کیږی ګنهګاران (کافران) په علامو نښو د دوی سره.

تفسير: یعني د بڼو (څیرو) له توروالي او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پیژندل کیږی. لکه چه مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لری هر چاته ښکاری او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوی.

فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِيْ وَالْاَقْدَامِ ﴿۴۱﴾

نو ویه نیولی شي (دغه منکران) په (ویښتو د) وچولی (تندی) سره او په

قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کښې).

تفسير: يعنې ځينې به له پيکيو (موی پيشانی) څخه او ځينې به له پښو څخه نيسي، په دوزخ کښې به ئې اچوی او په راښکودلو سره ئې د اور په لوری کش کوی. يا د هر مجرم پندی او هډوکی ماتاوه شي او د هغوی وچولی (تندی) له پښو سره يو ځای کاوه شي او په ځنځيرونو او نورو سره ئې ترلی په دوزخ کښې غورځاوه شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ هَٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ۝

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسي دروغ وايئ (او منکريږئ ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) دا دوزخ دی هغه چه دروغ به ئې ويل په ده سره مجرمانو (کافرانو).

تفسير: يعنې هلته به داسي ورته ويل کيږی چه دا هغه دوزخ دی چه په دنيا کښې ته د هغه له وجود څخه منکر وې.

يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ ۝

ګرځی به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډيرو تودو ډيرو ګرمو کښې.

تفسير: يعنې کله به د اور او کله به د ډيرو تودو او ايشيدلو اوبو عذاب مومی **(اعاذنا الله منها ومن سائر انواع العذاب)** « ای لويه څښتنه! (خاونده) له دی دوو ربړو (تکليفونو) او له نورو ربړو (تکليفونو) څخه مو تل وساتی!».

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ۝

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب خپل دروغ وايئ (او منکريږئ تری ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی). او هغه لره چه ويريږی (په وقت د ګناه کښې) له ودريدلو څخه په مخ د رب خپل کښې (حساب ته) دوه جنتونه دی.

تفسير: يعنې هغه سړی چه په دنيا کښې له دی خبری څخه ويريده چه زه به يوه ورځ د خپل

پاک پروردګار په مخ کښې ودریږم او د یوی یوی ذری او ککی شمیر به ورکوم او له دی ویری څخه به ئې د الله تعالیٰ له نافرمانۍ څخه ځان ساته او د تقویٰ په سمه لاره باندې به ئې تګ کاوه نو ځکه هسې سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږی چه د هغو صفتونه لاندې راځی.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝ ذَوَاتَآ اَفْنَانٍ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). (هسی جنتونه) چه خاوندان د ډیرو ډیرو څانګو دی.

تفسیر: یعنی په جنت کښې د مختلفو اقسامو راز راز (قسم قسم) میوی به وی او د ونی څانګی به ډیری میوی او ښه سیوری لری.

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝ فِيْهِمَا عَيْنٰنِ تَجْرِيٰنِ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی). په دی دواړو (جنتونو) کښې به دوه چینی وی چه بهیږی به (هر چیرته ئې چه غواړی دوی).

تفسیر: چه اوبه ئې نه لږی کیږی او نه وچیږی او تل بهیدونکی دی او هر چیری چه د دی جنتی زړه وغواړی هلته ځی د دغو چینو نومونه دا دی «تسنیم» او «سلسبیل».

فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝ فِيْهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجٰنِ ۝ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ ۝ مُتَّكِـِٕيْنَ عَلٰى فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ؕ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دی دواړو (جنتونو) کښې به له هری میوی (آشنا ناآشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) پر هسی فرشونو باندی چه استرونه د

هغو به له وریښمو کلکو څخه به وی

تفسیر: کله چه د هغه استر له کلکو وریښمو څخه وی نو له هغه ځنی دی اټکل او قیاس وکړ شی چه د هغه مخ به له څه نرم او پاسته وریښمین او ښه توکی څخه وی؟

وَجَنَا الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۝

او انول (شوکول) (د میوی د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندی وی.

تفسیر: چه د هغو انول (شوکول) دانه دانه کول به ډیر آسان وی په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او په هر یوه حالت او ډول (طریقه) چه جنتیان وغواړی تولولی ئی شی او له هغو څخه په زړه پوری خوند اخیستی شی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) په دغو (جنتونو) کښی به بند کوونکی د سترګو (حوری) وی چه نه وی مسه کړی دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو میړو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری.

تفسیر: یعنی د هغو عصمت ته د هیچا ګوته نه ده رسیدلی او نه دوی پرته (علاوه) له خپلو میړو (خاوندانو) څخه د نورو په لوری خپلی سترګی غړوی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝ كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۝ فَبِأَيِّ
آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) ګواکی دغه (حوری) یاقوت لعل وی

(په صفائی) او مرجان وی (په سپین والی کښې). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی).

تفسیر: یعنی هسی خوشرنګی او بیش بها او قیمتداری به وی.

هَلْ جَزَآءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿۶۰﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکی مګر احسان نیکی ده.

تفسیر: یعنی د ښو بندګانو بدل پرته (علاوه) له ښه ثوابه بل څه کیدی شی؟ دی جنتیانو په دنیا کښې د الله تعالیٰ داسی ډیر ښه عبادتونه کړی ؤ ګواکی هغوی الله تعالیٰ پخپلو سترګو سره لیدو او الله تعالیٰ هم هغوی ته انتهائی بدل ورکړ. لکه چه د سجدی د سورت په دوهمه رکوع کښې راغلی دی ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ﴾ ښائی په دی کښې د هم دی لیدو دولت ته اشاره او نغوته وی والله اعلم.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۶۱﴾ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿۶۲﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) او بی له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دی.

تفسیر: ښائی وړاندنی باغ مقربینو لره وی او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۶۳﴾ مُدْهَامَّتَانِ ﴿۶۴﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تک تور به وی (له ډیر شینوالی څخه).

تفسیر: یو څیز چه ډیر زیات شین شی توروالی ته اوړی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وايئ (او منکريږئ تری ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) وی به په دغو (جنتونو) کښې دوه چينې جوش وهونکی پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وايئ (او منکريږئ تری ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) وی به په دغو (دوه جنتونو) کښې هر راز (قسم) ميوی او خرما او انار.

تفسير: خو د دنيا په نرګسو (انارو) او کجورو (خرماؤ) باندی دی قياس ونه کړل شي ولی چه د هغو ميوو کيفيت او خنګوالی بل رنګ دی او يوائحی پاک الله ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وايئ (او منکريږئ تری ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) وی به په دغو (تولو جنتونو) کښې حوری پيمخی نيکی ښائسته.

تفسير: يعنی په دغو څلور واړو جنتونو کښې به پيغلی وی ښی رشی پيمخی پيمخی ښکلی (خوبصورت خوب سيرت).

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾

پس په کوم يوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وايئ (او منکريږئ تری ای انسانانو او پيريانو بلکه نشئ کيدی) حوری به وی پټی کړی شوی په خيمو کښې.

تفسير: له دی څخه راښکاری چه د ښځی لويه بزرګی او صفت ستر او پرده ده او ښځی اصلی دول او سينګار په کور او په پرده کښې دی. او ښائی چه پخپلو کورونو کښې درنی لکه مرغلری ناستی وی.

فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۷۳﴾ لَمْ یَطْمِثْهُنَّ اِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿۷۴﴾
فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۷۵﴾ مُتَّکِـِٕیْنَ عَلٰی رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَّعَبْقَرِیٍّ
حِسَانٍ ﴿۷۶﴾ فَبِاَیِّ اٰلَآءِ رَبِّکُمَا تُکَذِّبٰنِ ﴿۷۷﴾ تَبٰرَکَ اسْمُ رَبِّکَ ذِی
الْجَلٰلِ وَالْاِکْرَامِ ﴿۷۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) چه نه به وی مسه کړی دوی لره سړی پخوا له دغو (جنتیانو میړو (خاوندانو) خپلو) او نه پیری. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او منکریږئ تری ای انسانانو او پیریانو بلکه نشئ کیدی) تکیه کوونکی به وی دوی پر بالښتونو شین رنګو باندی او په فرشونو نفیسو عمده ؤ ښائسته ؤ باندی پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب د تاسی دروغ وایئ (او تری منکریږئ ای انسانانو او پیریانو بلکه تری منکریدی نشئ چه دا د الله له جانبه نه دی). برکت ناک دی نوم د رب ستا چه خاوند د لوئی سترتوب او د عزت ورکولو انعام دی.

تفسیر: یعنی هغه څوک چه په خپلو وفادارانو باندی دومره احسان او انعام فرمائی نو غور وکړئ چه په ګردو (تولو) نعمتونو کښی اصلی ښه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځی او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږی. بیا وپوهیږئ په هغه نامه کښی چه دومره برکت وی نو په مسمی کښی به ئی څومره برکات او حسنات وی.

ونسأل الله الکریم الوهاب ذاالجلال والاکرام ان یجعلنا من اهل الجنة الاولین آمین.

تمت سورة الرحمٰن بفضل الله الملک المنان فله الحمد والمنة.

سورة الواقعة مكية الا آيتى (٨١) و (٨٢) فمدنيتان وهی ست وتسعون آية وثلث ركوعات رقمها (٥٦) تسلسلها حسب النزول (٤٦) نزلت بعد سورة «طٰهٰ».

د «الواقعة» سورت مکی دی بی له (۸۱ ؤ ۸۲ آیتونو چه په مدینه کښې نازل شوی دی (۹۶) آیتونه او دری رکوع لری.

په تلاوت کښې (۵٦) او په نزول کښې (٤٦) سورت دی وروسته د (طٰهٰ) د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾

کله چه واقعه شی واقع کیدونکی (قیامت) نشته پیښیدلو د هغی لره هیڅ نفس دروغ کوونکی (او انکار کوونکی لکه چه به ؤ تری منکر په دنیا کښې).

تفسير: یعنی کله چه قیامت شی نو دا به ښکاره شی چه هغه یوه رښتیا خبره وه او هیڅوک ئی مخه نشی نیولی او نه ئی بیرته شرلی شی او هسی دعوی چه الله تعالیٰ مری نه ژوندی کوی او نور ګرد (تول) دروغ ثابتیږی. هیڅوک د دروغو په تسلی او په غلطو دادینو (تسلو) د هغی ویروونکی ورځی له ربړو (تکلیفونو) او عذابونو څخه څه څیز نشی لیږولی.

خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾

(قیامت) ښکته کوونکی دی (د کفارو په جحیم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعیم).

تفسير: یعنی یوه ډله به پورته بیوله کیږی او بله ډله به ښکته شړله کیږی او لوی متکبران چه په دنیا کښې دوی خپل ځانونه لوی ګڼل د اسفل السافلین په لوری راښکودل شی او د دوزخ په اور کښې به سوځی او ډیرو متواضعینو او له الله تعالیٰ څخنی ویریدونکیو ته به چه په دنیا کښې به وړوکی او حقیر ښکاریدل د ایمان او صالح عمل په وسیله د جنت لوړ (اوچت) ځایونه وربښل کیږی.

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنْبَثًّا ﴿٦﴾

کله چه وخوځولی شي ځمکه په لړځولو سختو سره او وریژول شي غرونه په ریژولو سختو سره (داسې چه توټې توټې شي) نو شي به دا غرونه یوه دوړه خوره کړې شوې.

تفسیر: یعني په ځمکه کښې به سخته ریږدیدنه (زلزله) پیدا شي او ګرد (ټول) غرونه به توټې توټې شي او له بیخرکو څخه به ئې هسې دوړې او ګردونه پورته کیږي چه توله دنیا به په هغه کښې ډوبیږي.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ﴿٧﴾

او شي به تاسې صنفونه درې (دوه جنتیان او یو دوزخیان).

تفسیر: یعني د قیامت له وقوع څخه وروسته ګرد (ټول) خلق په درې برخو ویشل کیږي ـ دوزخیان ـ عام جنتیان او د مقربینو خواص چه د جنت په اعلیٰ درجاتو رسیږي وروسته د دې درې واړو ذکر په مجمل ډول (طریقه) سره راځي ـ او بیا د هغو احوال په تفصیل سره بیانیږي.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾

پس یاران ملګرې د ښي لاس خومره ښه دي یاران ملګرې د ښي لاس.

تفسیر: یعني هغه خلق چه د عظیم عرش په ښي خوا کښې وي او هغوی د میثاق اخیستلو په وقت کښې هم د آدم علیه السلام له ښي خوا څخه ایستلي شوي ؤ او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په ښي لاس کښې ورکولې کیږي او پرښتې ئې هم د دوی له ښي لاس څخه اخلي نو هغه ورځ د دوی ښه والي او برکت ډیر زیات او د دوی مرتبه به ډیره لوړه (اوچته) وي. ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کښې د هم دوی په نسبت داسې یوه ننداره کړې وه چه آدم علیه السلام به کله چه خپل ښي لاس ته کاته نو مسکیدل او تبسم به ئې کاوه او کله چه به ئې خپل کیڼ لاس ته کتل نو له ژړا پورې راوری کیده. نو دغه اصحاب الیمین خورا (ډیر) ښه نیک بختان دي او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي چه هر څوک پرې تعجب کوي.

وَأَصْحٰبُ الْمَشْـَٔمَةِ ۙ مَآ أَصْحٰبُ الْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾

او یاران ملګری د کینړ لاس څومره بد سپک دی یاران ملګری د کینړ لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کینی خوا څخه ایستلی شوی او د عرش عظیم په کینی خوا کښی ودرول شی او د دوی اعمالنامی هم په کینړ لاس کښی ورکولی کیږی او پرښتی ئی د هغوی له کینړ لاس څخه کش کوی نو دوی ډیر بدبخت او په ډیرو ربړو (تکلیفونو) او نحوستونو اخته دی. چه هر څوک پری تعجب کوی.

وَالسّٰبِقُوْنَ السّٰبِقُوْنَ ﴿١٠﴾ ۙ أُولٰٓئِكَ الْمُقَرَّبُوْنَ ﴿١١﴾ ۚ فِىْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿١٢﴾

او ړومبی کیدونکی (حسناتو ته) هم دوی ړومبی کیدونکی دی (جنت ته) هم دوی نژدی کړی شوی دی (الله ته) په جنتونو د نعمتونو کښی به وی.

تفسیر: یعنی هغه خلق چه په دنیا کښی د علمیه ؤ او عملیه ؤ کمالاتو او د تقویٰ د مراتبو لامله (له وجی) وړاندی وی نو په آخرت کښی به هم د ښی لاس له ډلی څخه وړاندی تیریږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته خیژی نو دوی به د الله تعالیٰ په رحمتونو او تقرب او وجاهت په مراتبو کښی له ګردو (تولو) څخه په مخ کښی وی. او ابن کثیر رحمة الله علیه وائی چه دا خورا (ډیر) منلی سری به پیغمبران رسولان ـ صدیقان ـ شهیدان وی چه الله تعالیٰ ته به مخامخ ودریږی.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِيْنَ ﴿١٣﴾ ۙ وَقَلِيْلٌ مِّنَ الْاٰخِرِيْنَ ﴿١٤﴾

لویه ډله به وی له اولینو ړومبنیو څخه او لږ دی له آخرینو وروستنیو څخه.

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «ړومبی ئی ړومبنی امتونه یاد کړل او وروسته ئی دا (محمدی) امت یاد کړ یا به له وړاندی او وروسته څخه د هم دی محمدی صلی الله علیه وسلم امت مقدم او مؤخر کسان مراد وی یعنی اعلیٰ درجه سری پخوا ډیر ؤ او وروسته به لږ کیږی ».
تنبیه: زیاترو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښی دا دواړه احتمالات بیان کړی دی خو حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه دوهم احتمال ته ترجیح ورکړی ده او په روح المعانی کښی له طبرانی او نورو څخه د ابوبکره په سند حسن سره یو حدیث نقل کړی دی چه په هغه کښی نبی اکرم صلی الله علیه وسلم د دی آیت په نسبت داسی فرمایلی دی «**هما جمیعا من هذه الامة** ـ دا ګرد (تول) به له هم دی امت څخه وی» والله اعلم.

ابن کثیر رحمة الله علیه له دی آیت څخه یو دریم مطلب هم اخیستی چه مونږ ته هغه غوره ښکاری یعنی د هر امت په وړاندینیو پیړیو (طبقو) کښې د نبی د صحبت یا د قرب عهد له برکته اعلیٰ درجه مقربین هومره چه زیات وی په وروستنیو پیړیو کښې ئی دومره نه پاتی کیږی. په هم دی مضمون څمونږ د پاک پیغمبر څخه هم یو حدیث داسی روایت شوی دی «**خیرالقرون قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم**» هو! که د ابوبکره حدیث صحیح وی لکه چه په روح المعانی کښې شته نو ښکاره ده چه همغه مطلب به تاکلی (مقرر کړی) شی.

عَلٰى سُرُرٍ مَّوۡضُوۡنَةٍ ۝١٥

ناست به وی (جنتیان) په تختونو اوبدلیو شویو جړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندی.

تفسیر: چه دغه جنتی تختونه په سپنسو (تارونو) د سرو زرو (طلاؤ) او جواهرو سره اوبدلی شوی وی.

مُّتَّكِـِٕيۡنَ عَلَيۡهَا مُتَقٰبِلِيۡنَ ۝١٦

چه تکیه وهونکی به وی (جنتیان) په هغو (تختونو) باندی مخامخ کیناستونکی یو بل ته.

تفسیر: یعنی د دوی کیناستل به په داسی یو ډول (طریقه) سره وی چه د هیڅ یوه شا به د بل په لوری نه وی او یو به د بل په لیدلو سره خوشالیږی.

يَطُوۡفُ عَلَيۡهِمۡ وِلۡدَانٌ مُّخَلَّدُوۡنَ ۝١٧

گرځی به په دوی باندی (دپاره د خدمت) هلکان تل پاتی کیدونکی (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعنی د دوی د خدمت دپاره به هسی هلکان تاکلی (مقرر) شوی وی چه تل به هغوی به همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منگ وی او گرځی به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِاَكۡوَابٍ وَّاَبَارِيۡقَ ۙ وَكَاۡسٍ مِّنۡ مَّعِيۡنٍ ۝١٨ لَّا يُصَدَّعُوۡنَ عَنۡهَا وَلَا يُنۡزِفُوۡنَ ۝١٩

په ګلاسونو او په کوزو سره او په کاسو لوښیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه چه نه به سر خوږیږی له دغو (شرابو) او نه به بی هوشه کیږی چتی (بیکاره) وئیږی (تری).

تفسیر: یعنی ډیر ښه او پاک شراب چه د هغو قدرتی چینی به په جنت کښی بهیږی او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کښی خوږ پیدا کیږی او نه به ئی څښونکی چتی (بیکاره) او اپلتی خبری کوی ځکه چه په هغو کښی به نشه نه وی او یواځی د خوښی ـ سرور ـ خوند ـ لذت او خوشالی څخه به ډک وی.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾

او (ګرځی به په دوی باندی هلکان په) میوو له هغه راز (قسم) چه ئی خوښوی (جنتیان) او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله (قسمه) چه زړونه ئی غواړی.

تفسیر: یعنی هر کله ئی چه هره میوه زړه وغواړی او هر راز (قسم) غوښه ئی چه خوښه وی بی له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسیږی.

وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾

او (ګرځی به په دغو جنتیانو باندی) حوری پیمخی غټی سترګی په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو (غلافونو) کښی.

تفسیر: یعنی لکه صافی او پاکی مرغلری غوندی چه د هیڅ ګرد او دوړو اثر او اغیزه به په کښی نه وی.

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾
إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾

جزاء بدل ورکول دی په هغو چه ؤ دوی چه کول به ئی (له حسناتو په دنیا کښې) نه به اوری دوی په دغه (جنت کښې) چټی (بیکاره) خبری او نه د گناه خبری مگر اوری یوه خبره سلام سلام (یعنی تل به سلام اچوی جنتیان یو په بل باندی په جنت کښې).

تفسیر: یعنی چټی (بیکاره) خبری ـ لغویات او واهیات به هلته بیخی نه وی او نه به څوک دروغ وائی او نه به پر چا باندی تهمت او تور تړل شی یوائی له هری خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږی چه جنتیان به یو بل ته سلامونه اچوی او پرښتی به هم دوی ته سلامونه اچوی او د الله تعالیٰ سلامونه به هم دوی ته وررسیږی چه هغه خورا (ډیر) د عزت او احترام صورت لری او په ډیر اعزاز او اکرام سره اجرا کیږی او د سلام په دی ډیر والی کښې دی خبری ته اشاره ده چه وروسته له هغه چه تاسی دی ځای ته ورسیږی. له هر راز (قسم) رېرو (تکلیفونو) او مصیبتونو څخه ساتلی او گرد (تول) هلته له هر راز (قسم) پیښو څخه محفوظ ـ صحیح او سالم پاتی کیږئ او هیڅ قسم آزار ـ درد او مرگ به نه دررسیږی او له فناء څخه به د تل دپاره ساتلی یئ.

وَاَصۡحٰبُ الۡيَمِيۡنِ ۙ مَاۤ اَصۡحٰبُ الۡيَمِيۡنِ ؕ‏ ﴿٢٧﴾ فِىۡ سِدۡرٍ مَّخۡضُوۡدٍۙ‏ ﴿٢٨﴾

او ملگری یاران د ښی لاس څومره ښه دی ملگری یاران د ښی لاس په بیرو بی اغزیو کښې به وی.

تفسیر: چه په راز راز (قسم قسم) خوندورو گلانو کښې پټی وی.

وَّطَلۡحٍ مَّنۡضُوۡدٍۙ‏ ﴿٢٩﴾ وَّظِلٍّ مَّمۡدُوۡدٍۙ‏ ﴿٣٠﴾

او په کیلو له بیخه تر سره ډکو کړیو شویو کښې به وی او په سیوریو اوږدو کړیو شویو همیشه ؤ کښې به وی.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وی او نه د گرمی او نه د یخنی له لاسه کوم زحمت وررسیږی. نه به تیاره وی تل به هسی وقت وی لکه چه د لمر ختو له وقت څخه لږ څه پخوا وی. او هسی یو برابر او ښه اوږد سیوری وی چه ډیر گرندی آس به په پنځه سوو پرله پسی کلونو تگ سره نشی تری وتلی.

وَّمَآءٍ مَّسۡكُوۡبٍۙ‏ ﴿٣١﴾ وَّفَاكِهَةٍ كَثِيۡرَةٍۙ‏ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقۡطُوۡعَةٍ وَّلَا مَمۡنُوۡعَةٍۙ‏ ﴿٣٣﴾

او په اوبو بهیدونکیو توئیدونکیو همیشه ۇ کښې به وي او په میوو ډیرو کښې به وي چه نه به قطع کولی کیږي په هیڅ وقت او نه به منع کولی کیږي په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعني هر راز (قسم) میوی به وي چه پرته (علاوه) له جنتیانو څخه به هیڅا ګوتی نه وي وروړي او نه به چا پرې کړي وي او نه د دنیا د موسمي میوو غوندي وي چه کله وي او کله نه وي او نه به په کښې څه ډیل او انقطاع پیښیږي بلکه تل ښه او تاندي او خوندوري میوی موجودي وي او بلاممانعت او تکلف به هر وقت ورتقدیمیږي.

وَّفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾

او په فرشونو اوچتو کړیو شویو کښې به وي (په پالنګونو باندي).

تفسیر: یعني خورا (ډیر) پریړ (غټ) او جګ (وچت) به وي او له ظاهري او باطني حیثیته به هم خورا (ډیر) ښه اعلیٰ عمده او هسک (اوچت) وي.

إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

بیشکه مونږ نوي پیدا کړي دي دغه حوري په یوه ښه پیدا کولو سره نو ګرځولي مو دي دوی بکري پیغلي عاشقاني (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولي (په خپل مابین کښې) دپاره د ملګرو یارانو د ښي لاس.

تفسیر: یعني حوري او د دنیا ښځي چه په جنت کښې سره ګډیږي نو هلته د دی دنیا د ښځو پیدائش وده او ښائست به د الله تعالیٰ په قدرت هسی وي چه تل به پیمخی ـ پیغلي ښائسته او په زړه پوري وي او د هغوی خبري اتري طرز ـ اداء انداز او طبیعي مینه د خپلو میړو (خاوندانو) شوق ځان ته ورکش کوي. او تل به دوی د خپلو میړو (خاوندانو) سره همزولي هم منګی (هم عمر) او هم فکره وي.

ثُلَّةٌ مِّنَ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾

(اصحاب اليمين به) لويه ډله وى له اولينو ړومبنيو خلقو څخه او لويه ډله به وى له آخرينو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعنى اصحاب يمين په پخوانيو كښى هم ډير ؤ او په وروستنيو كښى به هم ډير وى.

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾

او ملګرى ياران د كيڼ لاس څومره بد دى ملګرى ياران د كيڼ لاس په اور تاوده كښى به وى او په سوځوونكيو اوبو كښى به وى او په سيورى كښى به وى د لوګى ډير تور چه نه به ييخى سړى وى او نه به د عزت راحت وى.

تفسير: يعنى د دوزخ د اور تك تور لوګى به پورته كيږى او دوى به د هغه لوګى تر هغه سيورى لاندى ودرول كيږى چه هلته به دوى ته هيڅ يو جسمانى او روحانى آرام او هوسائى (راحت) نه رسيږى. نه به يخنى وررسيږى او نه به هغه د پت او عزت سيورى وى. ډير ذليل او خوار به د هغه سيورى تر سوځوونكى براس (بخار) لاندى په ربړو (تكليفونو) اخته وى. دا د هغوى د دنيوى خوشالى بدل دى چه هغوى د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالىٰ او د هغه د رسول مخالفت كاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

(دا عذابونه په سبب د دى ؤ چه) بيشكه دوى ؤ پخوا له دى څخه په دنيا كښى ودان كړى شوى په نعمتونو كښى خوشال او ؤ دوى چه دوام اصرار ضد به ئى كاوه پر ګناه لويه (كفر) باندى.

تفسير: هغه لويه ګناه ـ كفر او شرك او د انبياؤ تكذيب يا هسى دروغ قسمونه دى چه وائى

ئی «له مړینی څخه وروسته هیڅ کله بیا ژوندون نشته» لکه چه د جزء١٤ (نحل) د سورت په پنځمه رکوع ۳۸ آیت کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ ﴾

وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾
أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾

او ؤ دوی چه ویل به ئی آیا کله چه مړه شو مونږ او شو خاوری او هدوکی آیا بیشکه مونږ به بیا خامخا راپورته کړی شو او پلرونه څمونږ ړومبنی هم (به بیا ژوندی راپورته کیږی؟ بلکه نه کیږو!).

تفسیر: هغه مری هم ژوندی کیږی چه له مونږ څخه پخوا مړه شوی دی یعنی دا خبره د چا په فکر او پوه کښی راتلی شی.

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

ووایه ته (ای محمده! دوی ته) بیشکه چه ړومبنی (خلق) او وروستنی (خلق) به خامخا ګرد به تول کړل شی وقت د ورځی معلومی ته (چه قیامت دی).

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ چه د هغی وقت یواځی الله تعالیٰ ته ښکاره دی او د ده په علم کښی مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ
مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾

بیا به بیشکه تاسی ای ګمراهانو دروغ ویونکیو خامخا خوړونکی به یئ (په دوزخ کښی) له ونی د زقوم څخه پس ډک کوونکی به یئ له هغی (ونی) څخه ګیډو خپلو لره.

تفسیر: یعنی کله چه د لوږی له لاسه ترهور (مضطرب) شی نو دا ونه دوی ته د خوړلو دپاره

ورکوله کیږي او دوی به له هغې څخه خپلې ګیډې ډکوي.

فَشٰرِبُوْنَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيْمِ ۝٥٤ فَشٰرِبُوْنَ شُرْبَ الْهِيْمِ ۝٥٥

پس څښونکي به یئ تاسي په هغه (زقوم خوړلي شوی) باندي له اوبو سوځوونکیو څخه پس څښونکي به یئ (په شان) د څښلو د اوښانو ډیرو تږو.

تفسیر: یعني هسي چه اوښ په ډیره سخته ګرمي کښي د ډیري تندي له لاسه وروسته له دي چه څو ورځي ئې اوبه نه وي څښلي او بیا اوبو ته وروورسیږي نو اوبه په ډیره وارخطائي سره داسي څښي چه یو څاڅکي هم نه تری پاتي کیږي. دوزخیان به هم هم داسي هغه سوځوونکي اوبه څښي چه د هغوی خولي به تناکي او کولمي به ئې توټې توټې لوېږي. (العیاذ بالله).

هٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّيْنِ ۝٥٦

دا (خوړل او څښل چه ذکر شول) میلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کښي.

تفسیر: یعني د انصاف اقتضاء هم داسي ده چه د هغو منکرانو میلمستیا هم دا راز (قسم) وکړه شي.

نَحْنُ خَلَقْنٰكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُوْنَ ۝٥٧

مونږ پیدا کړي یئ تاسي (له نشتوالي څخه) نو ولي تاسي باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرګه.

تفسیر: یعني دا خبره ولي نه منئ چه پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالیٰ دی او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالیٰ دی.

اَفَرَءَيْتُمْ مَّا تُمْنُوْنَ ۝٥٨ ءَاَنْتُمْ تَخْلُقُوْنَهٗٓ اَمْ نَحْنُ الْخٰلِقُوْنَ ۝٥٩

آیا وینئ تاسي (چه خبر راکړئ له) هغه اوبو څخه چه څڅوی ئې تاسي (آیا پر رحمونو د ښځو خپلو کښي) آیا پیدا کوئ تاسي له دغه (مني نه بشر)

که یو مونږ پیدا کوونکی (د تولو موالیدو بلکه ته ئی خالق ای الله).

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کښې له نطفی څخه سرې څوک جوړوی هلته ستاسې هیڅ ظاهری تصرف نه چلیږی او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسی او نه څه تصرف پکښې کولی شئ. بیا نو پرته (علاوه) له مونږ څخه بل څوک دی چه له هغه یوه څاڅکی اوبو څخه هسې ښکلی شکل جوړوی؟ او بیا په هغی کښې سا او روح اچوی **(فتبارک الله احسن الخالقین والحمد لله رب العالمین).**

نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ

مونږ مقدر کړی مو دی په منځ ستاسې کښې (ای مخلوقاتو) مرگ .

تفسیر: یعنی ژوند ښښل ـ وژل او نورې گردی (تولی) چاری ځمونږ په قدرت او قبضه کښې دی کله چه د وجود او د عدم واک او اختیار ځمونږ په لاس کښې دی نو وروسته له مړینې ژوندی کول هم مونږ ته کوم گران کار نه دی.

وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ
فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

او نه یو مونږ عاجز چه څوک تیری راباندی وکړی له دی نه چه پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) پشان ستاسې او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چه تاسې به علم نه پری لرئ.

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی تاسې به بلی نړی (جهان) ته بیایو او ستاسې په ځای به نور خلق ودروو.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

او خامخا په تحقیق پوهیدلی یئ تاسې په پیدا کیدلو ړومبنیو باندی نو ولی نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالیٰ په قدرت او یقین نه کوئ په بیا

پیدا کولو باندی).

تفسیر: یعنی همغه ړومبنی پیدائش په یاد کړئ او د هغه له مخی او اتکله دا دوهم پیدائش هم قیاس کړئ!.

أَفَرَءَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُۥٓ أَمْ نَحْنُ ٱلزَّٰرِعُونَ ﴿٦٤﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړی ماته) هغه چه کرئ ئی تاسی. آیا تاسی زرغونوئ هغه (کرلی شوی) که مونږ یو زرغونوونکی (پخوونکی د هغه بلکه ته ئی ای الله).

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول (طریقه) سره خو تاسی تخم شیندئ ولی دننه په ځمکه کښی د هغه پالل او د هغه زرغونول او له هغه څخه یو تک شین کښت (فصل) جوړول او بیا هغه ګټور (فائده مند) ګرځول د چا کار دی؟ د دی په نسبت خو تاسی ظاهری او سطحی دعوی هم نشئ کولی چه هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَٰهُ حُطَٰمًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾
بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾

که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت (فصل) لره چه کرلی دی تاسی بی دانه بی حاصله) وچ واښه ذره ذره نو وبه ګرځئ تاسی تعجب کوونکی او ویونکی د دی خبری بیشکه مونږ خامخا تاوان کړی یو (په زراعت خپل کښی) بلکه مونږ محروم بی برخی کړی شوی یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنی د کښت (فصل) له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتی کیدل هم ځمونږ کار دی که مونږ وغواړو نو کوم یو آفت ورولیږو چه په هغه سره ګرد (تول) کښت (فصل) خاوری ایری شی او بیا به تاسی خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ او پخپلو منځونو کښی به سره ناست راز راز (قسم قسم) خبری به جوړوئ! او وایئ به چه خانه! تاته خو سړکال ډیر لوی تاوان او جنجال در رسیدلی دی که رښتیا پوښتنه کوئ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتی شوی یم.

أَفَرَءَيْتُمُ الْمَآءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ
الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسي اوبه هغه چه څښئ ئی تاسي (او ژوند پری ترلی دی) آیا تاسو نازلی کړی دی هغه لطیفی خوږی (اوبه) له سپینو وریځو څخه که مونږ نازلوونکی راښکته کوونکی یو (د هغو اوبو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: یعنی باران هم ځمونږ په حکم سره وریږی او د ځمکی په خزانو کښی هغه اوبه هم مونږ تولوو آیا تاسی څه زور او قوت لرئ چه اوبه جوړی کړئ؟ یا ئی په زور او زاری له وریځو څخه وورویئ؟

لَوْ نَشَآءُ جَعَلْنَٰهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

که اراده فرمایو مونږ نو وبه گرځوو دا (اوبه) تروی ترخی نو ولی شکر نه وباسئ (تاسی په دغو نعماؤ).

تفسیر: یعنی که مونږ اراده وفرمایو نو خوږی اوبه ترخی کوو چه هیڅوک ئی ونشی څښلی او نه کښت (فصل) ته په کار ورشی بیا هم تاسی ځما احسان نه منئ چه مونږ تاسی ته خوږی اوبه اوروو او د خوږو اوبو لوئی خزانی تاسی ته ساتو او له هغو څخه تاسی ته راز راز (قسم قسم) گټی رسوو.
په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم کله چه اوبه به ئی څښلی نو ویل به ئی
(الحمد لله الذی سقانا عذبا فراتا برحمته ولم یجعله ملحا اجاجا بذنوبنا. ابن کثیر**)**

أَفَرَءَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَآ
أَمْ نَحْنُ الْمُنشِـُٔونَ ﴿٧٢﴾

آیا پس وینئ (چه خبر راکړئ) تاسی د اور هغه نه چه بلوئ ئی تاسی (له هر راز (قسم) محروقاتو نه) آیا تاسی پیدا کړی ده ونه د دی (اور) او که مونږ پیدا کوونکی یو (د هغی ونی او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته ئی ای الله!).

تفسیر: په عربو کښی داسی څو تکی شنی ونی دی چه د هغو د دوو لرګیو له سولولو څخه اور پیدا کیږی لکه چه په هندوستان کښی د بانس د ونی له سولولو څخه اور پیدا کیږی پخوا له دی نه د (یٰسین) د سورت په آخر کښی د دی په نسبت څه بیان لیکلی شوی دی یعنی په دی ونو کښی اور چا ایښی دی؟ تاسی که ما؟ (بلکه تا ایښی دی ای الله!).

نَحْنُ جَعَلْنٰهَا تَذْكِرَةً

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنیوی اور) تذکره یادول (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دی اور ته وګورئ او د دوزخ اور یاد کړئ دا هم د هغه اور یوه برخه او ادنیٰ نمونه ده او فکر وهونکی لره دا خبره ور په یادیږی هغه الله چه له تکی شنی ونی څخه تک سور اور راوباسی هغه په یقین سره کولی شی او قادر دی چه مړی هم ژوندی کړی!.

وَّمَتَاعًا لِّلْمُقْوِيْنَ ﴿۷۳﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته دپاره د مسافرانو محتاجانو بی وځلو.

تفسیر: یعنی د بیدیا او میدان اوسیدونکیو او پردیسیانو (مسافرانو) ته اور ډیر په کاریږی په تیره بیا د ژمی او سړو په وقت کښی او پرته (علاوه) له دی څخه د نورو هم ډیر په ښه ورځی او د مدنیت ډیر امور پری مربوط دی.

تنبیه: د ځینو روایاتو په بناء پوهانو (علماؤ) دا ښه مستحب ګڼلی دی چه د دی آیتونو د هری استفهامی جملی له لوستلو څخه وروسته ښائی چه هسی وویل شی «**بل انت یاربی**»

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيْمِ ﴿۷۴﴾

نو وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له ګردو (ټولو) څخنی ډیر لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماؤ ئی).

تفسیر: یعني هغه ذات چه داسي مختلف شیان او د کار وړ (لائق) څیزونه ئي پیدا کړی دی او خاص پخپل فضل او احسان ئي مونږ منتفع ګرځولي یو د هغه شکر اداء کول په کار دی او د کافرانو او منکرانو د هغو چټي (بیکاره) او اپلتو خبرو په مقابل کښي چه هغه الله تعالیٰ ته ئي نسبت کوی د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول په کار دی د تعجب ځای دی چه دا خلق سره د داسي باهره ؤ آیاتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالیٰ په قدرت او وحدانیت باندی هسي چه ښائي نه پوهیږی.

فَلَآ اُقۡسِمُ بِمَوٰقِعِ النُّجُوۡمِ ﴿٧٥﴾

نو قسم خورم زه په ځایونو د پریوتلو د ستوریو باندی.

تفسیر: او دوهمه معنی ئي دا ده چه قسم خورم د آیتونو په راښکته کیدلو د پیغمبرانو په زړونو باندی (موضح) یا د قرآني آیتونو په راښکته کیدلو باندی له آسمانه پر ځمکي باندی چه لږ لږ او ورو ورو رانازلیږی.

وَاِنَّهٗ لَقَسَمٌ لَّوۡ تَعۡلَمُوۡنَ عَظِیۡمٌ ﴿٧٦﴾ اِنَّهٗ لَقُرۡاٰنٌ كَرِیۡمٌ ﴿٧٧﴾ فِیۡ كِتٰبٍ مَّكۡنُوۡنٍ ﴿٧٨﴾ لَّا یَمَسُّهٗۤ اِلَّا الۡمُطَهَّرُوۡنَ ﴿٧٩﴾

او بیشکه (قسم) خامخا قسم دی که پوهیږئ تاسی عظیم ډیر لوی چه بیشکه دا (کتاب لوستي شوی په تا باندی) خامخا قرآن کریم عزت والا دی (چه لیکلي شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوی (لوح محفوظ) کښي چه نه ئي مسه کوی ده لره او نه دی ئي مسه کوی مګر هغه چه پاک کړی شوی وی (یعني پاکان).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني پرښتي په دی پاک کتاب باندی لاس لګوی. هغه کتاب هم دا لیکلي شوی کتاب دی د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کښي» ځیني د «لایمسه» ضمیر قرآن ته اړوی یعني دی پاک قرآن ته لاس نه وروړی مګر خو پاک سړی یعني هغه کسان چه زړونه ئي صاف او اخلاق ئي پاک وی د هم داسي سریو فکرونه او عقلونه د دی لوی کتاب په علومو او حقائقو ـ معارفو او آیاتونو باندی هم په ښه ډول (طریقه) سره رسیږی. یا نه مسه کوی دا قرآن مګر خو پاک خلق. یعني بی اودسه هغه ته لاس نه وروړی لکه

چه د نبوی له احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوی ده نو په دی تقدیر سره د (لایمسه) نفی به د نهی دپاره وی.

تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعٰلَمِينَ﴿۸۰﴾

(هغه قرآن چه ټوټه ټوټه) نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنی دا کومی کوډی (جادو) او توکی نه دی او نه د کاهنانو چټی (بیکاره) او اپلتی خبری دی او نه د شاعرانو توهمات او مبالغات او هسکی استعاری دی بلکه یو لوی ـ مقدس ـ معزز ـ پاک او آسمانی کتاب دی چه د رب العٰلمین له لوری د ټول عالم او ګردو (ټولو) نړی والانو (اهل جهان) د لار ښوونی دپاره رالیږلی شوی دی. هغه الله تعالیٰ ځمونږ پاک الله دی چه د لمر ـ سپوږمی او ستوریو ډیر کلک محکم ـ عجیب ـ غریب او ښکلی ترتیب او نظام ئی قائم کړی دی او هغه ګرد (ټول) سماوی اجرام د یوه مرتب قانون ـ او منظم اصول سره د خپلو ورځنیو ختلو او پریوتلو او نورو تأثیراتو او اغیزو سره د خپل عظمت ـ قدرت ـ قوت ـ وحدانیت تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهری او په زړه پوری ننداری راښیی لکه چه ابراهیم علیه السلام هغه خپل دلیل ښوولی ؤ او د حال په ژبی سره شهادت ورکوی چه ځمونږ ملوني او واک (اختیار) د هغه اعلیٰ اولیٰ ـ برتر ـ بهتر ذات د غیبی سلطی د قدرت په لاس کښی دی، همغه یو «وحده لاشریک له» د ځمکی ـ آسمان ـ وریځ ـ اور ـ هوا او ګردو (ټولو) کائناتو او ذراتو مالک ـ خالق او ستر ټولواک (شهنشاه) دی. آیا د هسی رڼو او ښکاره ؤ آسمانی نښو له لیدلو څخه وروسته د دی مضامینو په صداقت کښی کومه شبهه پاتی کیږی چه د دی سورت په اوله رکوع کښی د هغو بیان وشو. او آیا کوم یو عاقل په دی عظیم الشان فلکی نظام باندی چه سترګی وغړوی دومره نشی پوهیدلی چه یو بل باطنی شمسی نظام هم شته چه هغه هم دا قرآن کریم او د هغه پاک لوړ (اوچت) آیتونه او نور ګرد (ټول) آسمانی کتابونه او آسمانی پانی دی چه دا ګردی (ټولی) د همغه الله تعالیٰ خالق الکل قائمی کړی نښی دی هغه ذات چه پخپل کامل قدرت او رحمت سره ئی دا ظاهری نظام قائم کړی دی همغه پاک الله دی چه د روحانی ستوری له پریوتو څخه وروسته یی د محمدی صلی الله علیه وسلم قرآن د لمر په پلوشو نړی (دنیا) او نړی والان (دنیادار) د کفر او شرک له توری تیاری څخه راوویستل چه د الله تعالیٰ په فضل سره تر اوسه پوری دغه لمر خپلی ښکلی شوی پلوشی (انوار) او په زړه پوری وړانګی (اشعه) پر نړی (جهان) باندی نولی او هیڅوک د دی خبری مجال نه لری چه هغه بدل کړی یا ئی غائب کړی. د هغه انوار او اشعی پر همغو زړونو باندی په ښه شان سره منعکسی کیږی چه ښه وینځلی او ښه پاک او صاف کړی شوی وی.

أَفَبِهَٰذَا الْحَدِيثِ أَنتُم مُّدْهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

آیا په دی خبری (د قرآن) باندی تاسی سپک کوونکی یئ (دروغ ئی گڼئ!) او گرځوئ تاسی روزی برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چه تاسی دروغ کوونکی یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنی آیا دا هسی دولت دی چه له هغه ځنی په گټه (فائده) اخیستلو کښی تاسی سستی او کاهلی وکړئ او خپله برخه هم دومره وگڼئ چه د الله تعالیٰ هغه راښوولی حقائق دروغ ثابتوئ ؟ لکه چه د وریا (باران) د لیدلو په وقت کښی وائی چه هغه ستوری هغه برج ته راغلی دی نو ځکه وربښت وشو گواکی دوی د الله په قدرت قائل نه دی او په هسی وینا سره دوی د رحمت د دی باران قدر هم نه کوی چه د پاک قرآن په شکل رانازل شوی دی او دا ویل چه د الله تعالیٰ له خوا نه دی لیږلی شوی سخته بدبختی ـ حرمان او بدنصیبی ده آیا د یوه نعمت شکر گزاری هم داسی کیدی شی چه هغه دروغ وبللی شی؟

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلْقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمْ حِينَئِذٍ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ
أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُبْصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِن كُنتُمْ غَيْرَ
مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٨٧﴾

نو ولی په هغه وقت کښی چه ورسیږی (روح د سړی) ستونی ته او (حال دا وی چه) تاسی په دغه وقت حاضر اوریدونکی نظر کوونکی یئ هغه ته او مونږ ډیر نژدی یو هغه ته (په علم او قدرت) له تاسی څخه مگر نه وینئ او نه پوهیږئ تاسی پس ولی که یئ تاسی چه جزاء نه درکوله کیږی او نه ژوندی کیږئ نو بیرته راوگرځوئ تاسی دا (روح) که چیری یئ تاسی رښتینی (په دی گمان خپل کښی چه جزاء نشته).

تفسیر: یعنی په داسی بیفکری او بیخوفی سره د پاک الله تعالیٰ خبری دروغجنی کوئ گواکی تاسی د چا په حکم او واک کښی نه یئ یا هیڅ نه مرئ او له الله تعالیٰ سره نه مخامخ کیږئ ښه څه وقت چه ستاسی د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کښی وی او سا ئی په ستونی کښی بنده شی او د ځنکدن ربړونه (تکلیفونه) پری تیریږی که تاسی له هغه سره نژدی کینئ او د ده

هغه بې‌وځلي او بیچارګي پریشاني او سرګرداني وګوري له بلې خوا الله تعالیٰ یا د هغه پرښتي له تاسي څخه هغه ته ډیرې نژدې دي چه تاسي ئې نه وینئ که ستاسي واک او اختیار د بل چا په لاس کښي نه دی نو په هغه وقت کښي تاسي د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولې نه شئ ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسي څخه په داسي حال کښي چه ستاسي زړونه خوږیږي او اوښکې مو بهیږي بیلتون کوي او تاسي په خپل فراق او بیلتون ژړوی او ولې د ستاسي له لاسه پوره نه ده چه هغه د څه مودې له مخې نور هم وساتئ؟ یا ئې له هغه تکالیفو او ربړو (تکلیفونو) څخه وژغورئ (وساتئ)؟ لنډه ئې دا که تاسي پخپلو دغو ویناؤ کښي رښتیني یئ نو له دې تیرو چارو څخه یوه راوښیئ.

فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ
إِن كَانَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْيَمِينِ ﴿٩١﴾

نو که چیرې وی (دغه مړی) له مقربینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسائی (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چیرې وی (دا مړی) له یارانو ملګریو د ښي لاس. نو سلامتیا ده تا لره له یارانو ملګریو د ښي لاس څخه.

تفسیر: یعني تاسي د یوې شیبې (دقیقې) دپاره هم هغه نه شئ ساتلی او هغه خپل ځای ته هرومرو (خامخا) رسیدونکی دی که هغه مړی له مقربینو څخه وی نو په اعلیٰ درجه روحاني او جسماني ـ د هوسائی (آرام) راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسیږي او په ښي لاس (اصحاب یمین) کښي شاملیږي او هیڅ یوه ویره او ربړونه (تکلیفونه) ورته نه پاتي کیږي. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکي «یعني د هغوی له لوری ډاډه (خاطر جمع) اوسه!» یا دا مطلب چه د (اصحاب یمین) له طرفه هغوی ته سلامونه رسیږي یا هغه ته ویل کیږي تا لره په راتلونکي وخت کښي سلامتي او هوسائی (آرام) ده. او ته په اصحاب یمین کښي شامل او ګډ ئې. په ځینو احادیثو کښي راغلي دي چه د ځنکدن په وقت کښي د خوښي داسي زیرې هغه ته ورکاوه شي.

د مؤمن سرې لویه نښه درته وایم
ځنکدن کښي تل مسکیږي ښکاري خوښ

او هم داسي مجرمینو او بدانو ته هم په هم دې وقت کښي د هغوی د بدحالي ویرې اورولې کیږي.

وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلْمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٌ مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٩٣﴾
وَتَصْلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾

او که چیری وی (دغه مړی) له دروغ ویونکیو ګمراهانو څخه نو میلمستیا ده (ده ته) له سوځوونکیو اوبو څخه او ننه ایستل دی په اور (د دوزخ) کښي.

تفسیر: یعني د هغه پای (آخر) او انجام هسي وی چه پخوا له مړ کیدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکي حال احوال اوراوه کیږی.

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٩٥﴾

بیشکه دا خبره (چه ذکر شوه پشان د دی دری صنفو کښي) خامخا هم دا حقه یقیني ده.

تفسیر: یعني ستاسی له تکذیب څخه هیڅ شی کیدونکی نه دی. هر هغه شیان چه د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی هغه ګرد (تول) صحیح او یقیني دی او هم هغسی کیدونکی دی نو هیڅا ته نه ښائی چه په هسی ښکاره خبرو کښي داسی شبهی او تردد پیدا کړی او خپل ځان وغلوی. بلکه د لویي ورځی او د قیامت دپاره ځان تیار او چمتو کړئ.

فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

پس وکړه نسبت د پاکی نامه د رب خپل ته چه له ګردو (تولو) څخه ډیر لوی دی.

تفسیر: یعني په تسبیح او تحمید کښي مشغول اوسئ! چه دا د هغه ځای دپاره لویه تیاری ده. او په هم دی ښه چاره کښي بوخت (مشغول) اوسئ! او د مکذبینو د زړه خوږوونکیو خبرو څخه زیات مه خپه کیږئ! بلکه هیڅ غوږ ورته مه ږدئ ځکه چه په تسبیح او تحمید کښي د هغو باطلو او چتي (بیکاره) خیالاتو تکذیب او تردید په طبیعي ډول (طریقه) سره هم کیږی. دلته د «الواقعة» د سورت په خاتمي کښي مو زړه غواړی چه هغه مبارک حدیث نقل کړو چه په هغه سره

حضرت امام بخاری رحمة الله علیه خپل کتاب ختم فرمایلی دی

«عن ابی هریرة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم کلمتان خفیفتان علی اللسان ثقیلتان فی المیزان حبیبتان الی الرحمٰن» ۔

«سبحان الله وبحمده سبحان الله العظیم»

تمت سورة الواقعة ولله الحمد والمنة

سورة الحدید مدنیة وهی تسع وعشرون آیة و اربع رکوعات رقمها (۵۷) تسلسلهاحسب النزول (۹٤) نزلت بعد سورة الزلزال

د «الحدید» سورت مدنی دی ۔ (۲۹) آیتونه او (٤) رکوع لری. په تلاوت کښی (۵۷) او په نزول کښی (۹٤) سورت دی د «الزلزال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی.

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاکی کوی الله ته هغه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکو).

تفسیر: یعنی د حال یا د قال په ژبه یا په دواړو سره د الله تعالیٰ حمد ۔ ثناء او تسبیح وائی.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝۱ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝۲

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچائی د آسمانونو او (باچائی) د ځمکی (هم دغه الله) ژوندی کول کوی

او مړه کول کوی او هم دغه (الله) په هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی ئی هم دغه ژوندی کول او مړه کول دی).

تفسیر: یعنی په آسمان او ځمکه یا په دواړه کښی یا هر چیری د الله تعالیٰ احکام چلیږی او هر چیری او هر کله واک او اختیار لری. د ایجاد او اعدام او د گردو (تولو) چارو ملونی او قبضه د ده په لاس کښی ده هیڅ یو قوت او طاقت د هغه د تکوینی قدرت او تصرف مخه نشی نیولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

هم دغه (الله) اول دی (له هر شی څخه چه ابتداء نه لری) او آخر دی (له هر شی ځنی چه انتهاء نه لری).

تفسیر: کله چه هیڅوک نه ؤ الله جل جلاله موجود ؤ او کله چه هیڅوک نه وی الله جل جلاله به موجود وی چه نه ابتداء لری نه انتهاء.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٣

او ظاهر دی (په دلیلونو سره) او باطن دی (پټ دی له لیدلو د سترگو نه په دنیا کښی) او هم دغه (الله) دی په هر شی باندی ښه عالم ښه پوهیدونکی.

تفسیر: د هر شی وجود او ظهور د هغه الله تعالیٰ له وجود څخه دی. نو ځکه د الله تعالیٰ وجود که ظاهر او باهر نه وی؟ نو د بل چا به وی؟ له عرشه نیولی تر فرش پوری او له ذری څخه اخیستی تر لمر او نورو لویو کرو پوری هر یو شی د هغه په وجود او شته والی باندی روښان دلیلونه دی او بیلی بیلی شاهدی لولی. خو سره له دی د هغه ذات او اصلی حقائقو او صفاتو ته هغسی چه ښائی عقل ـ پوه او ادراک نه ور رسیږی. او د ده د هیڅ یوه صفت احاطه کول هم امکان نه لری. او نه پخپل قیاس او ادراک سره څوک د هغه د څنگوالی (کیفیت) بیان کری شی. نو ځکه ویلی شو چه له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته. په هر حال سره هغه الله تعالیٰ د باندی هم دی او دننه هم دی ظاهر هم شته او په باطن کښی هم دی. او په هر راز (قسم) احوالو باندی که پټ دی یا ښکاره ښه خبردار او خورا (دیر) پوه دی ظاهر د غالب په معنی هسی چه د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته. باطن داسی چه له هغه ځنی پرته (علاوه) هسی کوم ځای موقع به نه وی چه څوک به هلته تری پټ شی یا ئی له علمه او پوه څخه کوم شی لری

او پټ وی. د نبوی صلی الله علیه وسلم په حدیث کښې راغلی دی

«وانت الظاهر فلیس فوقک شیٔ! وانت الباطن فلیس دونک شیٔ»

هُوَ الَّذِىْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِىْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ ؕ

او دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کښې (له ورځو د دنیا نه) بیا ئی استواء وکړه په عرش باندی (لکه چه له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه)

تفسیر: دغه بیان پخوا له دی نه د «الاعراف» په سورت کښې د اتمی پاری په آخر کښې تیر شوی دی.

يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دی (الله ته) هغه څه چه ننوځی په ځمکه کښې (لکه مړی او باران) او هر هغه څه چی راووځی له دغه زمکی نه .

تفسیر: لکه کښت (فصل) او ترکودی (نباتات) چه له ځمکی څخه راوځی. د دی بیان د (سبا) په سورت کښې پخوا له دی تیر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيْهَا ؕ

او (معلوم دی الله ته) هر هغه چه نازلیږی له آسمانه (لکه رحمت او عذاب) او هر هغه چه پورته خیژی په دغه (آسمان) کښې لکه نیک او بد عملونه.

تفسیر: یعنی له آسمانه پرښتی ـ حکمونه ـ د قضاء او قدر فیصلی ـ وریا (باران) او نور راښکته کیږی او د بندګانو اعمال او د الله اکرم شانه واعظم برهانه پرښتی او نور پورته کیږی.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾

او دغه (الله) له تاسی سره دی (په علم او قدرت سره) هر چیری چه یئ تاسی او الله پر هر هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هیڅ کله له تاسی څخه غائب نه دی. بلکه هر چیری او په هر حال کښی چه تاسی یئ هغه ګرد (تول) دی ښه پیژنی. او تولی ښکاره او پتی خبری ښه اوری او ستاسی اعمال او نور ګرد (تول) شیان ښه وینی.

لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾

خاص هغه (الله) لره ده باچائی سلطنت د آسمانونو او د ځمکی او خاص الله لره ګرځول کیږی تول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالیٰ له باچائی او قلمرو څخه د باندی وتلی نشی ـ په ګردو (تولو) آسمانونو او ځمکه کښی یواځی د هغه وحده لا شریک‌له حکومت دی او په پای (آخر) کښی د ګردو (تولو) کارونو فیصله د ده له لوری کیږی.

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۚ

ننه باسی (الله) شپه په ورځی کښی او ننه باسی (الله) ورځ په شپی کښی.

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ کله ورځ لندوی او شپه اوږدوی (په قوس او جدی کښی) او کله په عکس د دی شپی لندوی او ورځی اوږدوی (په جوزا او سرطان کښی).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾

او دغه (الله) ښه عالم دی په پتو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندی هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کښی هغه نیات او ارادی یا هغه خطری او وسوسی چه پیدا کیږی په هغو ګردو (تولو) باندی هغه ښه پوهیږی او هیڅ شی د ده له پوه څخه د باندی نه دی.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ط

ایمان راوړئ تاسي (او په ایمان همیشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندی او لګوئ (په لاره د الله کښي) له هغو (اموالو) څخه چه ګرځولی یئ تاسو (الله) خلیفګان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کښي.

تفسیر: یعني هغه مال او شته چه ستاسي په لاسونو کښي شته د هغو ګردو (ټولو) مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی او تاسي یواځي د یوه امانتدار او خزانه‌دار په شان یئ نو ځکه په هر ځای او هر چا باندی چه هغه الله تعالیٰ تاسي ته د هغه د صرفولو او لګولو په نسبت امر وکړی په هم هغه ځای کښي ئې تاسي د هغه د نائب او خلیفه په ډول (طریقه) خرڅ او صرف کړئ او دا خبره مو هم په یاد وی چه پخوا له دی څخه دا مال د نورو په لاسو کښي ؤ خو اوس د هغوی په ځای تاسي ہی او ښکاره ده چه تاسي به هم ځئ. ستاسي په ځای به هم بل سړی کیناستونکی وی کله چه دا خبره ښکاره شوه چه دا مال نه د پخوانیو په لاسو کښي پاتی شو او نه ستاسي په لاسو کښي پاتي کیدونکی دی نو له هسی فاني او زائل څیز سره دومره علاقه مینه او تعلق لرل چندان ښه کار نه دی او ښائی چه په ضروری او مناسبو ځایونو کښي په ښه ډول (طریقه) سره صرف او ولګول شي او نه ښائی چه په خیر خیرات کښي بی زړه توب وکاوه شي.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ۞ ۷

پس هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی له تاسي او لګولي ئې دی (اموال خپل په لاره د الله کښي) هغوی لره دی اجر ثواب ډیر لوی (په جنت کښي نو تاسو ته هم رسوی نفع ایمان او خرڅول د اموالو د تاسي).

تفسیر: نو ځکه ضروری ده په هغو کسانو کښي چه دا خصلت او صفت موجود نه وی ښائی چه هغه پیدا کړی او په هغو کښي چه شته ښائی چه په هغه باندی مستقیم پاتي وی او د ایمان په مقتضاء باندی ټګ او عمل وکړی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ ۚ وَالرَّسُوْلُ يَدْعُوْكُمْ لِتُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذَ مِيْثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۞ ۸

او څه مانع عذر دی تاسی لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چه ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله) حال دا چه (رسول الله) رابولی تاسی چه ایمان راوړئ په رب خپل باندی او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسی که چیری یئ تاسی ایمان راوړونکی (نو ایمان ولی نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالیٰ باندی له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لاری باندی له تللو ځنی کوم شیان ستاسی مخه نیسی؟ او په داسی چارو او معاملو کښی لتی سستی او تقاعد ولی وکړ شی. الله تعالیٰ او د هغه پاک رسول تاسی د کوم پردی (اجنبی) او غیر معقول شیز په خوا نه رابولی بلکه تاسی ته ستاسی د حقیقی رب او پالونکی په لوری بلنه کوی چه د هغه اعتقاد د ستاسی په اصلی فطرت کښی په ودیعت ایښود شوی دی او تاسی د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دی څخه چه دی دنیا ته راشئ کړی دی؟ لکه چه تر نن پوری د هغه اقرار اثر او اغیزه څه نه څه د بنی آدمانو په زړونو کښی موندله کیږی، بیا په دلائلو ـ براهینو او د رسولانو په ارسال او د آسمانی کتابونو په لیږلو سره د هغه ازلی عهد او پیمان تجدید او بیا په یادولو پرله پسی شوی دی او پخوانیو انبیاؤ له خپلو امتیانو ځنی داسی وعده او پیمان هم اخیستی ؤ چه د خاتم الانبیاء محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم اتباع دی هرومرو (خامخا) وکړی! او له تاسی څخه دیر سری هسی هم دی چه پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندی د سمعی طاعت ـ انفاق فی سبیل الله او نورو ایمانی امورو باندی د تینګوالی او پابندی کلک عهد او تړون هم کړی دی نو وروسته له دی مبادیو څخه اوس څنګه کیدی شی هغه څوک چه د منلو اراده لری هغه ئی ونه منی او چا چه منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوی او تری انحراف وکړی.

هُوَ الَّذِیْ یُنَزِّلُ عَلٰی عَبْدِهٖۤ اٰیٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ لِّیُخْرِجَکُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَی النُّوْرِ ؕ وَ اِنَّ اللّٰهَ بِکُمْ لَرَءُوْفٌ رَّحِیْمٌ ⑨

دغه (الله) هغه ذات دی چه نازلوی پر بنده خپل باندی دلائل (د قدرت خپل) ښکاره (لپاره د دی) چه وباسی تاسی له تیارو (د کفر) څخه رڼا (رڼړا) (د ایمان) ته او بیشکه الله په تاسی باندی خامخا ښه مهربان ډیر رحم والا دی.

تفسیر: یعنی قرآن ئی رانازل کړ او د صداقت لاری ئی دروښودی چه د هغو په وسیله تاسی د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ او د ایمان او علم او عمل رڼا (رڼړا) ته راشئ! او دا د پاک الله لوی شفقت او مهربانی ده که سختی ئی کولی نو تاسی به ئی په هم دی تیارو کښی پری

ښودئ تر څو په کښې مره شئ - یا به ئی د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسی خطاوی او ګناهونه نه ښښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

او څه مانع عذر دی تاسی لره چه نه نفقه کوئ نه لګوئ (مال خپل) په لاره د الله کښې او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکی.

تفسیر: یعنی (مجازی) مالکان فنا کیږی - او ملک هغه حقیقی مالک ته چه الله تعالیٰ دی پاتی کیږی که نه هسی خو د تل دپاره هغه د ده مال ؤ - نو بیا د ده په مال کښې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لګول ولی در نه ښکاری که په خپله خوښې او واک (اختیار) سره ئی نه ورکوئ نو بی واک هم هغه ته رسیدونکی دی نو د بندګی اقتضاء او غوښتنه هم دا ده چه په خوښې سره هغه ورووړاندی کړئ! او د هغه په لاره کښې ئی خرڅ کړئ! - او د فقر - فاقی - افلاس او تنګی څخه ونه ویرېږئ! ځکه چه د ځمکی او د آسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څیښتن (خاوند) پاک پروردګار دی. نو آیا په دی لاری کښې به پخپلی خوښې سره خرڅ کوونکی او لګونکی وړی پاتی کیږی !. «**ولا تخش من ذی العرش اقلالا**».

لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دی برابر له تاسی څخه هغه چه لګولی ئی دی (مال خپل په لاره د الله کښې) پخوا له فتحی (د حدیبیی یا د مکی) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحی څخه د حدیبیی صلحه روغه مراد کړی ده او له ځینو روایتونو څخه د هغه تائید هم کیږی.

وَقَاتَلَ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ

او بیا ئی جنګ کړی دی (له اعداء الله سره لپاره د اعلاء د کلمة الله) دا

(لګوونکی د مالونو خپلو په لاره د الله کښې او جنګیدونکی پخوا له فتحی د حدیبیی یا د مکی نه) ډیر لوی دی له جهته د درجی مرتبی له هغو کسانو چه لګوی مال خپل په لاره د الله کښې وروسته (له فتح د مکی نه) او جنګیږی (لپاره د اعلاء د کلمة الله) او له دواړو طائفو سره وعده کړی ده الله د نیکی (جنت).

تفسیر: یعنی که هسی د الله تعالیٰ په لاره کښې هر مهال (وقت) هر شی خرڅ کړل شی او جهاد وکړ شی هغه ښه دی. او الله تعالیٰ به د هغه ډیر اجر په دنیا او آخرت کښې ورکوی لیکن هغه مقدور لرونکی چه له خپلو شتو څخه ئی پخوا د حدیبیی له روغی یا د مکی له بری فتحی څخه خرڅ کړی دی او د جهاد شرف ئی ګټلی دی هغوی ډیری لوئی درجی موندلی دی او وروستنی مسلمانان د هغوی په درجو پوری نه شی رسیدلی ځکه چه په هغه وقت کښې د حق منونکی او په هغه باندی سر قربانونکی سړی ډیر لږ ؤ. او ګرده (توله) دنیا له کافرانو او باطلو خوښوونکیو څخه ډکه وه. په هغه وخت کښې اسلام جانی او مالی قربانی ته ډیره اړتیا او احتیاج درلود (لرلو). او مجاهدینو ته په ښکاره ډول (طریقه) د اسبابو ـ اموالو ـ غنائمو ـ وسلو ـ خوړو او نورو ضروریاتو هیلی (امیدونه) او توقعات ډیر لږ ؤ. په داسی حالاتو کښې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کښې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی چه د هغوی ثابت قدمی او تینګتیا له غرونو څخه هم تینګه کلکه وی. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه ورزقنا الله اتباعهم وحبهم آمین!**

وَاللّٰهُ بِمَا تَعۡمَلُوۡنَ خَبِیۡرٌ ﴿۱۰﴾ ع

او الله په هغو کارونو باندی چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ له هر شی څخه خبر دی او پوهیږی چه د چا عمل څه درجه لری ؟ او د هغه د اخلاص وزن او تول څومره دی؟ نو له خپلی پوه سره سم له هر یوه سره به بیله بیله معامله کوی.

مَنۡ ذَا الَّذِیۡ یُقۡرِضُ اللّٰهَ قَرۡضًا حَسَنًا فَیُضٰعِفَهٗ لَهٗ وَلَهٗۤ اَجۡرٌ کَرِیۡمٌ ﴿۱۱﴾

څوک دی ذات هغه چه قرض ورکوی الله لره په قرض ورکولو نیکو سره نو بیا به (الله) دوچنده کړی (هغه قرض) ده لره او خاص ده ته اجر ثواب دی نیک (د عزت).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له پور (قرض) څخه دا مطلب دی چه په دی وقت کښی په جهاد باندی تاسی خپل مالون او شته ولګوئ بیا هم دا تاسی د ډیرو شتو خاوندان کیږئ او په آخرت کښی لوئی مرتبی او مرادونه مومئ! د دوه ګونی معنی هم هم دا ده. که نه د نوکر او بادار په منځ کښی هسی ګتی وتی (سود) نشته. که چا ته څه شی ورکوی مختیار دی او که نه ئی ورکوی هم هم دی مختیار او واکدار دی.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِم

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چه وینی ته مؤمنان سړی او مؤمنانی ښځی چه ځغلی به رڼا (رڼړا) د دوی مخکښی له دوی څخه او له ښی خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کښی کله چه د (صراط) په پل تیریږی پس ډیره سخته توره تیاره وی نو په دی وخت کښی له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا (رڼړا) وی. ښائی چه د ایمان رڼا (رڼړا) چه ځای ئی زړه دی وړاندی وی او د ښو عملونو به په ښی خوا کښی وی ځکه چه ښی چاری ګردی (تولی) په ښی خوا کښی سره تولیږی د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او میچ چه وی په هغه میچ درجه او اندازه سره به د هغه رڼا (رڼړا) او روښانتیا هم وی. او ښائی چه د محمدی صلی الله علیه وسلم د امت رڼا (رڼړا) به د نورو امتونو له رڼا (رڼړا) څخه ډیره رڼه او ښه او ډیره سپینه او پلوشی غوړوونکی وی. په ځینو روایتونو کښی د مسلمانانو د کیڼی خوا د رڼا (رڼړا) ذکر هم شته نو د هغه مراد به هسی وی چه د رڼا (رڼړا) اغیزی او آثار هر لوری ته رسیږی. والله اعلم.

بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾

(او وبه ویل شی دوی ته چه) زیری د تاسي نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (ځلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغو کښې دغه دی هم دغه بری موندل ډیر لوی.

تفسیر: ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د خوښې ځای دی. هغه کسان چه جنت ته رسیږی ګواکی د هغو ګردو (تولو) مرادونه وررسیدلی دی.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنٰفِقُونَ وَالْمُنٰفِقٰتُ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا انْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُّورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَآءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَّهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ﴿۱۳﴾

(یاده کړه ای محمده ! هغه) ورځ چه وائی به منافقان سړی او منافقانی ښځی هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی دی (داسی چه) وګورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چه رڼا (رنړا) واخلو له رڼا (رنړا) ستاسي نو وبه ویل شی دوی ته (تمسخراً) چه وګرځئ شاؤ خپلو ته پس ولټوئ رڼا (رنړا) پس وبه واهه شی په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کښې یو دیوال چه هغه لره به دروازه وی دننه طرف د هغی (دروازی کښې به چه د جنت په جانب دی) رحمت وی (مؤمنانو لره) او د باندی طرف ته د هغه (چه جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وی.

تفسیر: یعنی د مؤمنانو او منافقانو په منځ کښې به یو لوی دیوال ودرول کیږی چه په هغه کښې به یو ور وی له دی وره به مؤمنان د جنت په لوری درومی او د منافقانو له سترګو څخه به پټیږی ـ د وره په منځ کښې د جنت وږمی او ښې ننداری له لری بریښي او له وره د باندی به د الله د عذاب نښې او د هغه ویروونکی اغیزی (اثر) او منظری وی.

يُنَادُونَهُمْ اَلَمْ نَكُنْ مَّعَكُمْ

غږ به وکړی (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته آیا نه وو مونږ له تاسي سره (ملګری په دنیا کښې).

تفسیر: خبره داسی ده چه رسمی کافران به د (صراط) په پل باندی نه تیریږی بلکه رومبی به په دوزخ کښی د هغه له وره څخه په تیل وهلو سره غورځولی شی. هو! هغه کسان چه د کوم پیغمبر امت او تابعدار وی اعم له دی چه ښه وی یا خراب ـ هغه به د (صراط) له پله تیریږی وروسته له دی څخه چه د الله تعالیٰ امر ورته وشی په هغه پل باندی به وخیژی په یوه سخته تیاره کښی به گرد (تول) خلق ډوبیږی په دی توره تیاره کښی به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا (رڼرا) وی چه دوه مخیز (منافقان) به هم غواړی چه د هغی رڼا (رڼرا) په شاؤ خوا کښی لاړ شی خو څرنگه چه مؤمنان ډیر گرندی او تیز لکه الوتکی، موتر، بائسکل ـ آس او نور ځغلی نو ځکه هغه رڼا (رڼرا) له هغوی لری تښتی ـ نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندی خولی پرانیځی چغی به وهی او وائی لږ خو ودریږئ چه مونږ هم ستاسی په رڼا کښی درسره لاړ شو مونږ په دا توره تیاره کښی لکه ړانده هسی تیریږو مونږ مه پریږدئ چه له تاسی څخه وروسته پاتی شو لږ څه ډیل وکړی او انتظار وکړئ چه مونږ هم ستاسی له دی رڼا (رڼرا) څخه لږ څه گټور شو ـ آخر مونږ په دنیا کښی له تاسی سره یو ځای اوسیدو ـ او په ښکاره ډول (طریقه) مونږ هم په مسلمانانو کښی شمیرل کیدو ـ نو د دی مصیبت په وقت کښی مونږ ولی په دی توره تیاره کښی پریږدئ؟ او له مونږ څخنی هسی گرندی تښتئ؟ آیا دا د ملگریتوب وړ (لائق) او له اندیوالی سره ښائی؟ دوی به داسی جواب اوری چه بیرته وگرځئ! ـ او خپلو ځانونو ته هلته رڼا (رڼرا) ولتوئ! که ئی وموموئ له هغه ځایه ئی واخلئ! د دی خبری له اوریدلو څخه دوی بیرته گرځی په دی منځ کښی به په هسی یوه توره تیاره کښی سره لویږی چه په هیڅ یو شی باندی به د دی نظر ونه لگیږی ـ او هغه دیوال د دوی او د هغی رڼا (رڼرا) په منځ کښی راځی. مطلب ئی دا چه دا رڼا (رڼرا) په دنیا کښی په ښو عملونو سره په لاس راتله هغه گټه (فائده) او رڼا (رڼرا) له تاسی څخه هلته پاتی شوی ده بیرته دنیا ته وگرځی چه دا هلته له تاسی څخه پاتی ده یا به هغه ځای مراد وی چه د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا (رڼرا) او نور هر چاته تقسیم کیده.

قَالُوا بَلٰى وَلٰكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْاَمَانِيُّ حَتّٰى جَآءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَغَرَّكُمْ بِاللّٰهِ الْغَرُوْرُ ﴿١٤﴾

نو وبه وائی (مؤمنان منافقانو ته چه) هو! وئ (تاسی له مونږ سره) مگر تاسی په فتنه کښی اچولی ؤ تاسو ځانونه خپل او انتظار کاوه تاسی (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته) او شک به مو کاوه تاسی (په اسلام کښی) او غولولی وئ تیر ایستلی وئ تاسی آرزوگانو خپلو تر هغه پوری چه راغی امر

حکم د الله (چه مرګ ستاسی دی) او غولولی یئ تاسی په (کرم د) الله باندی غلوونکی (چه شیطان دی).

تفسیر: یعنی بیشکه په ښکاره دول (طریقه) په دنیا کښی تاسی له مونږ سره وئ او په ژبی سره مو د اسلام دعوی کوله خو باطنی حالت مو داسی ؤ چه په لذاتو او شهواتو کښی پریوتلی وئ او د نفاق لاره مو غوره کری وه او خپل ځانونه مو غولولی او په هلاکت کښی مو اچولی ؤ او بیا مو توبه هم ونه کره ـ بلکه تل به مو لاری ته کتل او انتظار به مو ایستو چه کله پر اسلام او مسلمانانو باندی کومه تکه لویږی او د دین په نسبت به په شکوکو او شبهاتو کښی لویدلی وئ تاسی په هم دی فریب او غلونه کښی داسی ګنل چه وروسته له دی څخه به ستاسی څنی هیڅ پوښتنه نه کیږی ـ او تاسی به دا د خپل نفاق کښت (فصل) هیڅ نه ریبئ بلکه داسی هیلی او امیدونه مو په زړونو کښی ؤ چه په څو ورځو کښی به اسلام او مسلمانان له منځه ورک کیږی او دا ګردی (تولی) خبری او اتری به له زړونو څخه هیریږی او په پای (آخر) کښی به مونږ بری مومو پاتی شوه د آخرت خبره خو هلته به هم څه نه څه پلمی (تدبیرونه) جوړوو او خپل ځانونه به د هغو له ربړو (تکلیفونو) څنی خلاصوو ـ تاسی په داسی خیالونو کښی مست او بیخبره پراته وئ چه د الله تعالیٰ حکم او امر راورسید مرګی راغی او تاسی ئی راګیر کړئ ګواکی هغه لوی غلوونکی (شیطان) تاسی له لاری څخه وویستئ چه اوس هیڅ یوه د ژغورنی (نجات) او د خلاصی لاره در پاتی نه ده.

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ مَاْوٰىكُمُ النَّارُ ۭ هِىَ مَوْلٰىكُمْ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑮

پس نن ورځ وا به نه خیستله شی له تاسی څخه (ای منافقانو) فدیه معاوضه او نه له هغو کسانو څخه چه کافران شوی ؤ ځای د ورتلو ستاسی (او د دوی د تولو) اور (د دوزخ) دی همغه (اور لائق او) ملګری ستاسی دی او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی بالفرض که تاسی منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فدیه ورکړئ او وغواړئ چه په هغه چل سره مو ځانونه وژغوری (وساتی) نو د داسی چاری د منظوری هیڅ یو صورت نشته پس تاسی ګرد (تول) په همغه کور کښی پاتی کیدونکی یئ او هم دا د دوزخ اور ستاسی د هستوګنی ځای دی او هم دا مو ملګری دی د بل چا د رفاقت او ملګرتوب توقع او هیله (ارزو) او امید مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وقت هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی (د دی) چه وویریږی زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه او (له جهته د) هغه څیز چه نازل شوی دی له حق څخه (چه قرآن دی).

تفسیر: یعنی هغه مهال (وقت) رارسیدلی دی چه د مؤمنانو په زړونو کښی د الله تعالیٰ او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسی او د اسلام د حقانی دین په مقابل کښی غاړه کیږدی ـ او ښه پاسته شي او له الله تعالیٰ څخه لا وویریږی.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾

او نه دی کیږی (په سختوالی د زړه کښی) په شان د هغو کسانو چه ورکړی شوی ؤ هغوی ته کتاب پخوا له دی څخه نو اوږده شوه په دوی باندی زمانه نو سخت شول زړونه د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی ایمان همغه دی چه زړونه پری نرم شي. د نصیحت او د الله تعالیٰ یاد په هغو باندی ډیره اغیزه او اثر واچوی او ژر ئی قبول کړی. پخوا به اهل الکتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل له څو مودی راهیسی پر هغوی باندی د غفلت خوب غلبه کړی ده او هر شی له دوی څخه هیر او زړونه ئی سخت او په اکثرو د دوی کښی ډیره سرکشی او یاغیتوب پیش شوی دی نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی چه هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښی ګټی وکړی. او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالیٰ او د ده د رسول اوامر او احکام ومنی او په ښو صفاتو سره متصف شی ـ او هغه لوی مقام ته وخیژی چه هلته تر اوسه پوری بل کوم امت نه دی ختلی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۭ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷﴾

پوه شئ تاسی بیشکه چه الله ژوندی کوی زرغونوی ځمکه وروسته له موت وچوالی د هغی (په باران سره) په تحقیق ښکاره بیان کړی دی مونږ تاسی ته دلائل (د قدرت، وحدت او عظمت خپل) دپاره د دی چه تاسی عقل پکښی وچلوئ (او کار تری واخلئ په دنیوی او اخروی امورو خپلو کښی).

تفسیر: یعنی د عربو خلق جاهل او ګمراه او داسی ؤ لکه مړه ځمکه اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروباښه او د علم په روح سره ئی ژوندی او په دوی کښی ئی ګرد (تول) کمالات پیدا کړل لنده ئی دا چه د کوم مړی شخه مړ انسان لره نه ښائی چه مایوس بیهیلی او ناامید شی ځکه چه که په رښتیا سره توبه وکاږی نو بیا الله تعالیٰ د هغه په کالبد کښی د ژوندون روح ننباسی.

اِنَّ الْمُصَّدِّقِيْنَ وَالْمُصَّدِّقٰتِ وَاَقْرَضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ اَجْرٌ كَرِيْمٌ ﴿۱۸﴾

بیشکه خیرات ورکوونکی سړی او خیرات ورکوونکی ښځی او هغه څوک چه قرضونه ئی کړی دی له الله سره قرض نیک دوچند به کړ شی دوی ته (ثواب د قرض د هغوی) او وی به دوی ته اجر ثواب ډیر لوی (چه جنت دی).

تفسیر: یعنی هغه څوک چه د الله جل جلاله په لاره کښی په خالص نیت سره د هغه د خوښی په خاطر خرڅ وکړی او خپل مال ولګوی او پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه د کومی بدلی یا د شکریی غوښتونکی نشی ګواکی هغه پاک الله ته پور (قرض) ورکوی نو داده اوسئ چه د هغه ورکړه به نه ضائع کیږی بلکه څو چنده به بیرته ورکرځی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖٓ اُولٰۗىِٕكَ هُمُ الصِّدِّيْقُوْنَ ڰ وَالشُّهَدَاۗءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۭ لَهُمْ اَجْرُهُمْ وَنُوْرُهُمْ ۭ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَآ اُولٰۗىِٕكَ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله) دغه کسان هم دوی دی ډیر رښتینی او شاهدان دی (په ورځ د قیامت کښی پر دروغ ویونکیو باندی) په نزد د رب خپل وی به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا (رڼړا) د دوی (چه پری تیریږی به په پل صراط باندی) او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو ئی کړی دی آیاتونو ځمونږ ته هغوی دی یاران ملګری د دوزخ (چه اصلاً د هم دوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم رحمة الله علیه په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصدیقون) باندی منلی دی یعنی هغه خلق چه په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لری او د دی یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو ځخه هم ښکاری نو دوی رښتینی او پاخه ایمانداران دی او د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دا حضرات د شاهدانو په ډول (طریقه) د نورو حال او احوال هم راښکاروی لکه چه د «البقرة» د سورت په اوولسمه رکوع ۱۴۳ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښی داسی یو آیت راغلی دی ﴿ وَكَذٰلِكَ جَعَلْنٰكُمْ اُمَّةً وَّسَطًا لِّتَكُوْنُوْا شُهَدَآءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُوْنَ الرَّسُوْلُ عَلَيْكُمْ شَهِيْدًا ﴾ په آخرت کښی به داسی رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجی سره سم ثواب او رڼا (رڼړا) وربښله کیږی د دی آیت تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د اختصار د رعایت لامله (له وجی) مونږ هغه نشو لیکلی.

اِعْلَمُوْٓا اَنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ وَّزِيْنَةٌ وَّتَفَاخُرٌۢ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ ۭ كَمَثَلِ غَيْثٍ اَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهٗ ثُمَّ يَهِيْجُ فَتَرٰىهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُوْنُ حُطٰمًا ۭ وَفِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيْدٌ ۙ وَّمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٌ ۭ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا مَتَاعُ الْغُرُوْرِ ﴿٢٠﴾

پوه شئ تاسی (ای تشی دنیا خوښونکیو) چه بیشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشی بی فائدی لوبی او بیکاره عبث مشغولتیا او زینت ښائست او فخر لوئی کول دی په منځ ستاسی کښی یو په بل باندی او زیادت (او ډیر والی) دی په اموالو او (ډیر والی دی) په اولاد کښی (ستاسی یو په بل باندی دا ژوندون لږ خسیس په فنا کیدلو کښی) په مثل (د نباتاتو) د باران دی (چه

پر تیزی ځمکی باندی اوری) ښه ښکاری ناشکرانو کرونکو لره زرغونه د دغه (باران) بیا وچه شي (دا گیا) نو پس وبه وینی (ای کتونکیه) هغه (زرغونه) زیړ شوی (پس له شینوالی د هغه) بیا شي هغه (وچ واښه) مات تار په تار او په آخرت کښي عذاب شدید سخت دی (دپاره د هغه چا چه منکلی ئی ولګولی په تشو دنیوی امورو او آخرت ته ئی شا کړه) او مغفرت ښښنه ده لویه له (جانبه) د الله او رضوان رضاء خوښی ده (هغه چاته چه مشغول شي په اخروی امورو او دنیا ته شا کړی) او نه دی (دغه) ژوندون لړ خسیس مګر دی متاع اسباب د غرور د غولیدلو (چه نه پاتی کیږی).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کښي بازی او لوبی کوی ـ بیا په جوړښت دول او فیشن او سینګار پسی ګرځی بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسی لویږی بیا ئی د مړینی ورځ نزدی کیږی د مال او اولاد په فکر کښي دوب تللی وی چه وروسته له ما ځنی به څما د کور ـ کهول ـ آل اولاد حال او ژوندون څرنګه وی مګر دا ګرد (تول) ساز او سامان ـ فکرونه او جاجونه فانی او زائل دی لکه چه د کښتو (فصلونو) رونق او بهار د څو ورځو له مخی وی بیا زیړ شي او وچیږی او انسانان او بودګان (حیوانان) ئی ګود او ماتوی او ذره ذره کوی ئی ـ او د هغه د سینګار او رونق نوم او نښه نه پاتی کیږی د دنیا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم چه په رښتیا سره د تګی یوه پنګه او د غلولو او د تیرایستلو یوه وسیله ده هم داسی وګڼئ چه سړی د هغه په عارضی باغ او بهار باندی غولیږی او تیروځی او خپل انجام پری خرابوی ځکه چه وروسته له مرګه هیڅ یو له دی شیانو ځنی نه په‌کاریږی او هلته یوائې هغه ایمان او ښی چاری او صالحه اعمال په‌کاریږی او په درد ئی خوری چه سړی په دنیا کښي کړی وی. او که کور ئی ورانیږی په آخرت کښي هغه لره د الله تعالیٰ خوښی او رضامندی لاس ته نه ورځی هغه کسان چه د ایمان له دولت څخه بی برخی وی او د کفر عصیان او د ګناهونو له پیتی سره آخرت ته حاضریږی هغه ته به سخت عذاب وررسیږی او هغو مړیو ته چه سره د لرلو د ایمان ئی پخپلو ایمانی چارو کښي څه لندوالی او کوتاهی کړی وی د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کیږی او بیا ئی پاک الله ښښی ـ د دنیا خلاصه هغه وه او د آخرت مجموعه دا ده.

سَابِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ
وَٱلْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ ٱللَّهِ
يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢١﴾

تلوار وکړئ وځغلئ تاسی (ای مؤمنانو) طرف د مغفرت او ښښنې ته چه له (جانبه) د رب ستاسی دی (او وکړئ ښه عملونه) او (تلوار وکړئ وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه) جنت ته چه پلنوالی ئې (داسی) دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی (چه دواړه سره یو ځای کړل شی داسی جنت چه) تیار کړی شوی دی دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی په الله او (ایمان ئې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله) دغه (موعود جنت مغفرت رضاء لقاء) فضل د الله دی چه عطاء کوی ئې هغه چاته چه اراده وفرمائی (د عطا ئې چه مؤمنان دی او الله څښتن (خاوند) د فضل عظیم دی (چه په دنیا کښې مؤمنانو ته توفیق د ایمان او په عقبا کښې جنت او رضوان ورکوی).

تفسیر : یعنی له موت او مړینی څخه پخوا د هغو شیانو په راغونډولو پسی ولویږئ چه د هغو په وسیله ستاسی ګناهونه وبښل شی ـ او جنت مو په برخی شی. په داسی ښو چارو کښې لټی کول او سستی ښه کار نه دی او وړاندی والی وکړی وځغلئ تاسی ای مؤمنانو هغه جنت ته چه پلنوالی ئې داسی دی لکه پلنوالی د آسمان او د ځمکی یعنی که ځمکه او آسمان دواړه سره یو ځای کړل شی نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړیږی. الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه د هغه طول اوږدوالی به څومره وی. تیار کړی شوی دی دغه جنت دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی په الله او ایمان ئې راوړی دی په رسولانو د الله دغه فضل د الله دی چه عطاء کوی ئې هغه چاته چه اراده ئې وفرمائی. یعنی ایمان او ښه عمل خو بیشکه د جنت د حصول وسیله ده لیکن په حقیقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پوری اړه (تعلق) لری که د هغه فضل او کرم نه وی نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دی او جنت ته رسیدل خو جلا (جدا) خبره ده.

مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآ

نه رسیږی هیڅ مصیبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسی په ځانونو کښې مګر هغه خو لیکلی شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کښې پخوا له هغی څخه چه پیدا کړی وی مونږ هغه (په دنیا کښې).

تفسیر: په دنیا او نړی کښې هغه عمومی آفتونه لکه قحط او سوکړه ـ زلزله وبا او نور چه راځی ـ او هغه غمونه او آفتونه لکه رنځ ـ درد ـ ناروغی او نور چه په ځینو سړیو کښې لیدل

کیږي دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ په علم قدیم کښې شته او فیصله ئې صادره شوې ده او په لوح محفوظ کښې لیکلی شوې دي چه سم له هغه سره دا ګردي (تولی) پیښي واقع کیږي او د یوې ذرې په اندازه او میچ هم په هغه کښې څه شي نه لږ او نه ډیریږي.

إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾

بیشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډیره آسانه ده.

تفسیر: یعني الله تعالیٰ د هر شي علم په ذاتي ډول (طریقه) سره لري او په زحمت او تکلیف ئې نه زده کوي نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د ګردو (تولو) واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کښې آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډیر ورته سهل او آسان دی. او خبر کړئ تاسي الله اکرم شانه واعظم برهانه په دې سره.

لِّكَيْلَا تَأْسَوْا۟ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا۟ بِمَآ ءَاتَىٰكُمْ

لپاره د دې چه خفه نشئ تاسو پر هغه څه چه فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو او خوشحاله نشئ تاسي په هغه څه چه تاسي ته ئې درکړي وي (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دې حقیقت مو ځکه تاسي ته خبر درکړ چه تاسي ښه وپوهیږئ هغه فائدې چه تاسي لره مقدري دي هغه به ضرور در رسیدونکي وي او هغه چه مقدري نه دي هیڅ کله په لاس نه درځي هر هغه شي چه د الله تعالیٰ په قدیمي علم کښې مقرر او تاکلي شوي دي هم هغسي کیدونکي دي نو ځکه که کومه ګټه (فائده) د چا لاس ته ونه رسیږي ښائي چه پرې خفه او مضطرب او پریشان نشي او هغه شي ئې چه په برخه ورسیږي په هغه باندي ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړي بلکه د مصیبت او ناکامي په وقت کښې صبر او تسلیم ـ او د هوسائي (آرام) او کامیابي په وخت کښې دي شکر او حمد ووائي.
تنبیه: په ﴿ اِعْلَمُوٓا اَنَّمَا الْحَیٰوةُ الدُّنْیَا لَعِبٌ وَّلَهْوٌ ﴾ الآیة ـ کښې ئې راښوولي ؤ چه د دنیا د عیش او طرب په سامان کښې سرې ته نه ښائي چه له آخرت څخه غافل شي په دې آیت کښې ئې تنبیه وفرمایله چه د دنیا په تکالیفو او مصائبو کښې ښائي چه سړې ځیر شي چه د اعتدال له میچه ورتیر نشي.

وَاللّٰهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرِۙ۝۲۳ الَّذِيْنَ يَبْخَلُوْنَ وَيَاْمُرُوْنَ النَّاسَ بِالْبُخْلِؕ

او الله نه خوښوی هر متکبر (په نعمت باندی) او فخر کوونکی (په نورو باندی). هغه کسان چه (هم دوی پخپله) بخل کوی او (هم) امر کوی خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ورکوی).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسی دی چه لوئی کوی خو د لګولو په وقت کښی به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځی په کوم یوه ښه کار کښی به دی پخپله د ورکولو توفیق نه لری مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورښیی چه په موقع کښی خرڅ کول د هغو متوکلانو او همتناکو کار دی چه له پیسو شتو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوی او پوهیږی چه سختی او نرمی او نور ګرد (تول) هغه علی الاطلاق مالک له لوری دی.

وَمَنْ يَّتَوَلَّ فَاِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيْدُ۝۲۴

او هر هغه چه مخ ئی وګرځاوه (له احکام الله نه) نو بیشکه الله همغه غنی بی پروا په صفتونو سره ښه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ستاسی له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه (فائده) نه وررسیږی هغه خو یو بی‌نیاز او بی‌پروا ذات دی. ګردی (تولی) ښیګنی (فائدی) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کښی سره تول شوی دی. ستاسی په هیڅ یو فعل کښی د هغه هیڅ یوه له ښه والی څخه هیڅ یو زیادت نه کیږی هره هغه ګټه (فائده) او نفع او نقصان چه دی له تاسی څخه دی که څه شی لګوئ او خرڅوئ نو ګټه (فائده) به ئی اخلئ که نه په نقصان او ګار کښی به پاتی کیږئ.

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِۚ

خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره‌ؤ دلائلو او نازل کړی ؤ مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دی

چه ودریږی خلق په انصاف باندی.

تفسیر: ښائی چه له دی کتاب او میزان او تلی څخه د تللو تله مراد وی چه خلق په هغی سره خپل حقوق ادا کوی او راکړه ورکړه کوی او د هغی په وسیلی سره عدل او انصاف کیږی یعنی کتاب الله ځکه نازل شوی دی چه خلق په عقائدو ـ اخلاقو ـ اقوالو کښی د عدل او انصاف (نیاو) په سمه لاره لاړ شی او د افراط او تفریط څخه بالکل ځانونه وژغوری (وساتی). او تله ئی ځکه تاکلی (مقرر کړی) وه چه په پلورلو او پیرودلو (بیع شری) او نورو معاملاتو کښی د انصاف د تلی پلی چابړی (پله ترازو) هیڅ لوری ته ښکته او پورته نه وی. او ممکن دی چه له تلی څخه شریعت مراد وی چه د ګردو (تولو) قلبیه ؤ او قالبیه ؤ اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول (طریقه) سره راښیی والله اعلم.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ

او را لیږلی ده مونږ اوسپنه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ «اوسپنه» پخپل قدرت پیدا کړه او په ځمکه کښی ئی د هغه درنګونه (معادن) کیښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چه په دی کښی سخت جنګ ډیر قوت دی او (په کښی ډیری) منافع ګټی دی لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی چه له دغی اوسپنی څخه د جګړی او جنګ وسلی (اسلحی) او نور شیان جوړیږی او د خلقو زیات کارونه په هغی باندی چلیږی او ګرد (تول) مدنی او عصری امر پری مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دی چه عالم شی الله (په علم ظاهری سره) په هغه چا باندی چه مرسته (مدد) کوی له ده سره او له رسولانو د ده سره په غیبو (بی له لیدلو).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د آسمانی کتاب په لار ښوونه په سمه لاره رانشی او د انصاف او

نیاو تله په دنیا کښې سمه ونه دروی که ضرورت پېښ شي نو هغوی ته جزاء او ګوشمالي ورکوله کیږی او په ظالمانو معاندینو ـ مخالفینو او نورو کږو تلونکیو باندی به د الله تعالیٰ او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائمیږی. په هغه وقت کښې د توری له موټی څخه نیول او په یوه خالص اسلامی جهاد کښې د داخلیدلو وار راځی چه په هغه کښې به له هم دی اوسپنی څخه کار اخیست کیږی. په دی وقت کښې به دا خبره راښکاره کیږی چه کوم یو بنده وفادار دی؟ چه بی له لیدلو د الله تعالیٰ د هغه مینه او محبت او د آخرت په راتللو ـ او د اجر او ثواب او په ګناه او عقاب باندی په غیاب سره ایمان ـ یقین او عقیده لری؟ او د هغه د دین ـ او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوی؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

بیشکه الله ډیر قوی دی (په نصرت د احباؤ) ښه غالب دی (په ذلت د اعداؤ).

تفسیر: د جهاد تعلیم او ترغیب د دی دپاره نه دی ورکړی شوی چه الله تعالیٰ ستاسی مرستی (مدد) ـ معاونت او امداد ته څه اړتیا او احتیاج لری ځکه چه هغه لوی او بی‌نیاز او بی‌پروا پروردګار ته دا بی وځلی او کمزوری مخلوق څه مرسته (مدد) او کومک رسولی شی؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب (احتیاج) ولری؟ هو! دومره ده چه الله تعالیٰ له داسی امر څخه ستاسی د وفاداری امتحان او ازموینه کوی. تر څو هغو بندګانو ته چه دوی په ازموینه (امتحان) کښې بریالی (کامیاب) شي لوړ (اوچت) او اعلیٰ مقامات ورکړی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقیق لیږلی ؤ مونږ نوح او ابراهیم او ګرځولی ؤ مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهیم کښې) نبوت پیغمبری (او نازل کړی ؤ مونږ په اولادو د دوی کښې) کتاب.

تفسیر: یعنی د پیغمبری او کتاب دپاره مونږ د دی دواړو له اولادی څخه سړی غوره کړل تر څو وروسته له دوی څخه دا لوی دولت د هغوی د ذریت او خیلخانی او کورنیو څخه بهر لاړ نشی.

فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو ځینی له دوی لار موندونکی دی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان

وتونکی دی (له لاری حقی نه).

تفسیر: یعنی هغو خلقو لره مو چه لیږلی ؤ یا داسی ئی وبولی چه د دی دواړو له اولادی ځنی بعضی په لاره ؤ او زیاتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ اٰثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا

بیا وروسته ولیږل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندی نور رسولان خپل.

تفسیر: یعنی وروستنیو رسولانو د هغو پخوانیو پیغمبرانو په پل باندی تګ کاوه ـ ځکه چه په اصولی حیثیت کښی د ګردو (تولو) رسولانو تعلیم او ښوونه سره یوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَاٰتَيْنٰهُ الْاِنْجِيْلَ ۙ

او وروسته راووست مونږ عیسیٰ ځوی د مریمی او ورکړ مونږ ده ته انجیل.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په آخر کښی د بنی اسرآئیلو د انبیاؤ خاتم یعنی حضرت عیسیٰ علیه وعلیٰ نبینا الصلوٰة والسلام ته انجیل ورکړ او استاځی وتاکه او هغوی ته ئی واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِىْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ رَاْفَةً وَّرَحْمَةً ؕ

او ګرځولی ؤ مونږ په زړونو د هغو کسانو کښی چه متابعت ئی کړی ؤ د دغه (عیسی) رأفت نرمی او رحمت مهربانی.

تفسیر: یعنی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام ملګری چه په واقعی ډول (طریقه) د هغوی په طریقی باندی تلل د هغوی په زړونو کښی پاک الله نرمی اېښی وه ـ دوی د الله تعالیٰ له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول (طریقه) سلوک کاوه او پخپلو منځونو کښی به هم تل په مهربانی اوسیدل او ښه ژوندون ئی سره درلود (لرلو).

وَرَهْبَانِيَّةَ ِۨابْتَدَعُوْهَا مَا كَتَبْنٰهَا عَلَيْهِمْ اِلَّا ابْتِغَآءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۚ

او (پیدا کړی ؤ دوی له ځانه) رهبانیت (ترک د دنیا) چه نوی ئی له ځانه جوړ کړی ؤ دوی هغه (رهبانیت) نه ؤ مقرر کړی مونږ دغه (رهبانیت) په دوی باندی مګر (دوی غوره کړی ؤ رهبانیت) دپاره د خوښی د الله پس ونه کړ دوی رعایت د دی لکه چه حق د رعایت ئی ؤ.

تفسیر: یعنی په وروستنیو زمانو کښی د حضرت مسیح عیسیٰ علیه السلام تابعین د بی‌دینو باچاهانو له لاسه په تنګ شول او د دنیا له مخمصو څخه وویریدل او د رهبانیت یو بدعت ئی وویست چه د هغه حکم د الله تعالیٰ له لوری نه دی شوی مګر د رهبانانو نیت هسی ؤ چه د پاک الله خوښی حاصله کړو خو بیا ئی هغه په پوره دول (طریقه) سره پای (آخر) ته ونشو رسولی. حضرت شاه صاحب لیکی «دا د فقیری او تارک الدنیا کیدلو رسم پرنګیانو (نصاریٰ) ایستلی دی دوی به په ځنګلو کښی یوه تکیه جوړوله ـ او هلته به کیناستل نه به ئی ښځه لرله ـ او نه به د اولاد په فکر کښی لویدل ـ شپه او ورځ به ئی عبادت کاوه له خلقو سره به ئی خبری اتری نه درلودی (لرلی) او له هغوی ځنی به لری تښتیدل ـ او حال دا دی چه الله تعالیٰ خپلو بندګانو ته داسی حکم نه دی کړی چه دنیا داسی پریږدئ او له خیلمی وزګار کینئ نو کله چه دوی پخپلو ځانونو باندی د دنیا ترک نوم کیښود بیا نو په پټه او پردی کښی د دنیا غوښتنه دیره لویه ګناه ده» د اسلامی حق شریعت له فطری اعتدال څخه پرته (علاوه) (متجاوز) د داسی رهبانیت منع فرمایلی ده هو! په ځینو احادیثو کښی راغلی دی چه «د دی محمدی امت رهبانیت غزا کول او فی سبیل الله جهاد دی» ځکه چه غازی او مجاهد د خپلو ګردو (تولو) حظوظو۔ غوښتنو او تعلقاتو څخه بالکل ځان لری ساتی او د الله تعالیٰ په لاره کښی خپله ککره په لاس نیولی راوځی او پخپله توده وینه کښی لامبو وهی.

غازی په غزا خپل ځان جاروی
خپلو ته پکښی فقیر او خان جاروی

مال وشته ـ کور کهول سره تول
په دی ښه لاره کښی افغان جاروی

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شی چه د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پیریو (قرنو) کښی چه مشهود لها بالخیر دی نه وی او هغه د دین او د ثواب کار وګڼه شی.

فَاٰتَیْنَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مِنْهُمْ اَجْرَهُمْ ۚ وَكَثِیْرٌ مِّنْهُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ (په محمد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی او ډیر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دی.

تفسیر: یعنی په دوی کښې اکثر نافرمانان دی نو څکه سره له دی چه پر حضرت خاتم الانبیاء صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم پخپلو زړونو کښې یقین او باور لری خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَءَامِنُواْ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاؤ) وویریږئ تاسی (له عذابه) د الله او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چه محمد دی) چه درکړی تاسی ته دری حصې برخی له رحمته خپله او چه وګرځوی تاسی لره یوه رڼا (رڼرا) چه تلل به کوئ په هغی سره (پر صراط) او وبښی تاسی ته (ګناهونه ستاسی) او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ! تر څو دا نعمتونه ومومئ او ستاسی تیری خطاوی وبښلی شی ـ او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیږی او سره له خپلی رڼا (رڼرا) هر چیری وګرځئ یعنی ستاسی ښه (وجود) د ایمان او د تقویٰ په وسیله روڼ او نورانی شی او په آخرت کښې هم دا رڼا (رڼرا) ستاسی په مخ او ښی څنګ کښې له تاسی سره هر چیری لاړه شی.

تنبیه: د دی خوار په خیال کښې به دا خطاب هغه اهل الکتابو ته وی چی زمونږ پاک پیغمبر باندی ایمان راوړی وی نو په دی تقدیر سره له (وآمنوا برسوله) څخه به په ایمان باندی ثابت او مستقیم پاتی کیدل مراد وی. نورو اهل کتابو ته د دوه چنده ثواب موندلو څه بیان د (القصص) په سورت کښې تیر شوی دی هلته دی وکتل شی.

لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

لپاره د دی چه وپوهیږی اهل د کتاب (په دی) چه قادران نه دی دغه (منکران) په هیڅ شی له فضل د الله نه او (بل عالمان شی دغه منکران په دی) چه بیشکه فضل لوئی په ید (بلا کیف) د الله کښې ده ورکوی ئې هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د ورکولو ئی) او الله خاوند د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی اهل الکتابو د پخوانیو پیغمبرانو خبری او قصی اوریدلی او خپل افسوسونه او ارمانونه ئی داسی ښکارول چه کاشکی مونږ هم د هغو په پیریو کښی اوسیدی تر څو مو هغه درجی او مرتبی موندلی وی. اوس مونږ ته د هغو برکاتو او فیوضاتو موندل گران دی نو دلته داسی وایه شی چه هغه پیغمبران هم د الله تعالیٰ له لوری لیږلی شوی ؤ او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کیږی او حال دا دی چه اوس همغه الله تعالیٰ شته او د هغه د فضل او کمال بحار او سیندونه تر څندو ډک خاړخوړی بهیږی.

تنبیه: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د دی آیت تفسیر داسی فرمایلی دی خو له زیاترو د اسلافو څخه داسی منقول دی دلته ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ﴾ د **(لکی یعلم)** په معنی ده یعنی تر څو وپوهیږی اهل کتاب هغه چه تر اوسه ئی ایمان نه دی راوړی چه د هغوی له وسه پوره نه ده چه د الله تعالیٰ فضل ځان ته په زور وگټی بلکه دا فضل او لورینه (مهربانی) د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی ده په هر چا چه اراده وفرمائی ورکوی ئی لکه له اهل الکتابو څخه هغه چه په خاتم الانبیاء باندی ئی ایمان راوړی دی په هغوی باندی ئی خپل دا فضل کړی دی او هغوی ته دوچنده ثواب ورکوی او د هغوی تیری خطاوی ښښی او رڼا (رنړا) هغوی ته مرحمت کیږی او هغه کسانو چه ایمان ئی نه دی راوړی هغوی له داسی انعاماتو څخه بی برخی او محروم دی.

«تمت سورة الحدید بفضل الله المجید فلله الحمد والمنة»

سورة المجادلة مدنية و هی اثنتان و عشرون آیة و ثلث رکوعات
رقمها (۵۸) تسلسلهاحسب النزول (۱۰۵) نزلت بعد سورة المنافقون
د «المجادلة» سورة مدنی دی (۲۲) آیته (۳) رکوع لری په تلاوت کښې (۵۸) او په نزول کښې (۱۰۵) سورت دی وروسته د «المنافقون» له سورة څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

(شروع) په نامه د الله چه خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دی

قَدۡ سَمِعَ اللّٰهُ قَوۡلَ الَّتِیۡ تُجَادِلُکَ فِیۡ زَوۡجِهَا وَ تَشۡتَکِیۡۤ اِلَی اللّٰهِ ٭

په تحقیق اوریدله الله خبره د هغی (ښځی) چه سؤال او جواب ئی کاوه له تا سره په شان د خاوند خپل کښې او شکایت ئی کاؤ طرف د الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړی خپلی ښځی ته ویل چه ته می مور ئی نو دا خبره داسی ګڼله کیده چه هغه د ژوندون تر آخرت پوری په هغه باندی حرامه شوه . او بیا به هیڅ یو داسی صورت هغه ته نه ؤ چه هغه ښځه ئی بیا ښځه شی. ځمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې یو مسلمان چه نوم ئی اوس بن الصامت رضی الله تعالیٰ عنه ؤ خپلی ښځی ته چه خوله بنت ثعلبه رضی الله تعالیٰ عنها نومیده هم داسی وویل. هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښې ودریده او دا قصه ئی ورته وکړه. حضرت صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د دی معاملی په نسبت لا د الله تعالیٰ له لوری ماته کوم خاص حکم نه دی رارسیدلی. خو زه خیال کوم چه ته په هغه باندی حرامه شوی ئی ـ او وروسته له دی څخه تاسی سره ګډ نه شی اوسیدلی. هغی ښځی په نارو او چغو باندی پیل (شروع) وکړ ـ او داسی به ئی ویل چه «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان می خوار او پریشان شول.» کله به ئی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسی جګړی کولی چه «یا رسول الله د هغه مقصد د دی الفاظو له ویلو ځنی د طلاق اراده نه وه» کله به یی د الله تعالیٰ په دربار کښې ژړا او انګولا کوله او داسی به ئی ویل «آ اله العالمینه! زه د خپل یواځیتوب او د دی مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه! ته می په عرض او فریاد ورسه! که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتی شی له لوږی څخه مری او که ئی هغه ته ورکړم نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځی او ضایع کیږی ای الله تعالیٰ ته پخپله د آخرالزمان نبی په خوله ځما د ژغورنی (بچ کوونی) یوه لاره راوښیه! او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانیځه!» نو په دی وقت کښې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورانعام شول.

تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په نزد «ظهار» دا دی چه د خپلی ښځی کومه (عضو) د ابدیه محرماتو

مور ـ خور ـ او نورو کومی عضو سره تشبیه وزکری چه د هغه کل ده ته حرام او ناروا وی لکه چه داسی ووائی چه «انتِ عليَّ كظهرامي ـ ته دی پر ما باندی داسی ئی لکه ځما د مور شا». د «ظهار» د احکامو تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ①

او الله اوریده سؤال او جواب ستاسی بیشکه چه الله ښه اوریدونکی دی (د تولو اقوالو) ښه کتونکی دی (د کردو (تولو) احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ هر څیز وینی او اوری ئی. هغه خبری اتری چه ستاسی او د هغی ښځی په منځ کښی وشوی نو هغه به ئی ولی نه وی اوریدلی. محققه ده چه پاک الله د هغی مصیبتناکی ښځی په شکایت چه فریاد ئی کاوه ورسیده او د همیشه دپاره ئی د داسی حوادثو د ژغورنی (بچ کیدنی) لیاره په لاندی دول (طریقه) سره څرګنده (ښکاره) کړه!

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ
إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ الْقَوْلِ وَزُورًا

هغه کسان چه ظهار کوی (مور وائی) له تاسی څخه ښځو خپلو ته نه کیږی دغه ښځی (په بللو د دوی سره) میندی د دوی نه دی میندی د دوی مګر هغه ښځی دی چه ځیږولی ئی وی دوی او بیشکه دوی خامخا وائی یوه خرابه (نا اشنا خبره) له خبری او دروغ وائی،

تفسیر: یعنی ماندینه (منکوحه) کله چه دی ئی نه دی ځیږولی نو څرنګه د ده مور کیدی شی؟ او څنګه به په محض یوه تشبیه سره د تل دپاره په ده باندی لکه حقیقی مور غوندی حرامیږی؟ هو! که کوم سړی د خپلی بی تمیزی لامله (له وجی) داسی یوه دروغ او چټی (بیکاره) او نامعقوله خبره وکړی نو د هغی بدله دا ده چه کفاره د ورکړی بیا که هغی ته ورنژدی شی یا ورنژدی نشی هغه ښځه د ده ښځه ده او له ظهاره طلاق نه اوری.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ②

او بیشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی ښه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چه د جاهلیت په زمانه کښی شوی دی هغه ګرد (تول) معاف دی اوس وروسته له هدایته هسی مه کوی.! که په غلطه له تاسی څخه داسی ګناه کیږی نو ژر تر ژره توبه وباسی، او پخوا له دی څخه چه خپلی ماندینی (ښځی) ته ورنژدی شئ د «ظهار» کفارت اداء کړئ!

وَالَّذِينَ يُظٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ

او هغه کسان چه (مور وائی) ظهار کوی له ښځو خپلو نه بیا راګرځی دوی (ماتولو د) هغی خبری ته (چه ویلی ئی وی) نو لازم دی دوی ته ازادول د مریی پخوا د هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)،

تفسیر: یعنی د دغه لفظ «**انتِ عليّ كظهرامي**» له ویلو څخه د میره (خاوند) او ماندینی (ښځی) مسه کول او یو پر بل باندی لاس اچول او صحبت کول حرامیږی کله چه یو مریی ازاد کړی یا د دوو میاشتو د روژی نیولو ځنی فارغ شی نو بیا یو بل ته سره نژدی کیدی شی.
تنبیه: ځمونږ د حنفیانو په مذهب پخوا له کفاری ورکولو څخه جماع او د هغه دواعی دواړه ممنوع دی په ځینو احادیثو کښی راغلی دی «**امره ان لایقربها حتی یُکفِّر**».

ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ ۚ

دغه (حکم په کفارت سره) پند درکاوه شی تاسی ته په دغه (حکم) سره،

تفسیر: د کفاری مشروعیت ستاسی د تنبیه او پند دپاره دی چه بیا داسی غلطی ونه کړئ! او نور هم له هسی غلطیو ځنی ځانونو وساتئ!

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ③

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پری

در کړی).

تفسیر: یعنی سم د تاسی له احوال سره احکام درلیږی او په دی باندی پوهیږی چه تر کومی اندازی پوری تاسی په هغو باندی عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّتَمَآسَّاۚ فَمَنْ لَّمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّيْنَ مِسْكِيْنًاۚ

پس هغه چا چه ونه مومند (مریی) نو (پری لازم) روژه نیول دی د دوو میاشتو پرله پسی (چه پکښی بی له عذره فصل واقع نشی) پخوا له هغه چه یو بل سره مسه کړی (په وطی سره)، پس هغه توان نه لری (د روژی نیولو) نو (پری لازم) طعام (خواړه) ورکول دی شپیتو مسکینانو ته،

تفسیر: یعنی که د غلام ازادولو توان نه لری نو پرله پسی دوه میاشتی داسی روژی دی ونیسی چه پکښی بی له عذره هیڅ یو ډیل او پریکړه واقع نشی که په روژه نیولو باندی ئی هم توان نه رسیږی نو شپیتو تنو اکربانو او فقیرانو ته دی طعام او خواړه ورکړی د دی مسئلی نور تفصیلات دی په فقهیه ؤ کتابونو کښی وکتل شی.

ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖۗ

دغه (تخفیف په کفاره کښی) دپاره د دی دی چه ایمان راوړئ تاسی په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د جاهلیت د زمانی خبری پریږدی! او د الله تعالیٰ په حکمونو باندی ټګ وکړی او هسی چاری وکړی، چه مؤمن لره ښائی او د مومن له شان ښخه وی.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ؕ وَلِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝۴ اِنَّ الَّذِيْنَ يُحَآدُّوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ كُبِتُوْا كَمَا كُبِتَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ اَنْزَلْنَآ

ایٰتٍۭ بَیِّنٰتٍ ؕ وَ لِلۡکٰفِرِیۡنَ عَذَابٌ مُّہِیۡنٌ ۚ﴿۵﴾

دا (مذکوره احکام) حدونه (مقرر شوی) د الله دی (معین کړی شوی) او کافرانو ته عذاب ډیر دردناک دی بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه خوار هلاک به کړل شی دوی لکه چه خوار هلاک کړی شوی ؤ هغه (کسان) چه پخوا له دوی څخه ؤ او په تحقیق نازل کړی دی مونږ دلائل (د قدرت خپل او صدق د رسول) روښان او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکونکی رسوا کوونکی دی (په دنیا یا په عقبا کښی).

تفسیر: یعنی مسلمانانو ته نه ښائی چه د الله تعالیٰ له ټاکلیو (مقررو) حدودو څخه تجاوز وکړی. پاتی شول کافران چه د الله د حدودو څه پروا نه کوی او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکی (مقرروی) نو تاسی هغوی پریږدئ چه هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی داسی خلق به پخوانیو زمانو کښی هم ذلیل او خوار ؤ او اوس هم خواریږی د الله تعالیٰ د قدرت د دلائلو له لیدلو او د رڼو او ښکاره ؤ نښو له اوریدلو څخه وروسته بیا پخپلو انکارو باندی کلک پاتی کیدل او د الله تعالیٰ د احکامو عزت او احترام نه کول د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بی احترامی او خواری په عذاب کښی ځان اخته کولو سره مرادف دی.

یَوۡمَ یَبۡعَثُہُمُ اللّٰہُ جَمِیۡعًا فَیُنَبِّئُہُمۡ بِمَا عَمِلُوۡا ؕ

(یاد کړه ای محمده) هغه ورځ چه ژوندی به پورته کړی الله دوی ټول له قبورو پس خبر به کړی (الله) دوی په هغو کارونو باندی چه کړی ئی وی.

تفسیر: یعنی هر هغه کارونه چه دوی کړی وی د هغو له نتیجی سره به مخامخ کیږی. د دوی به هیڅ عمل غائب کیدونکی نه وی.

اَحۡصٰىہُ اللّٰہُ وَ نَسُوۡہُ ؕ وَ اللّٰہُ عَلٰی کُلِّ شَیۡءٍ شَہِیۡدٌ ٪﴿۶﴾

شمیرلی ساتلی دی هغه (اعمال) الله او هیر کړی دی هغوی (هغه اعمال) او الله پر هر شی باندی ښه شاهد ښه خبردار دی (نو ور به کړی دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنی هغوی ته د هغوی د ګرد (ټول) عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دی پاتی

شوی یا هغوی ته یې هیڅ توجه نه ده شوې لیکن د الله تعالیٰ په نزد هغه ګرد (تول) یو په یو محفوظ او ساتلي شوي دي ـ دی به هغه ګرد (تول) دفترونه په هغه ورځ کښې پرانیځي. او د هر سړي په مخ کښې به ئې یږدي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ۖ

آیا نه وینې ته نه ئې خبر چه بیشکه الله ته ښه معلوم دي هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دي او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دي (بلکه خبر ئې) نه به وي پټې خبرې (یو د بله په غوږونو کښې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وي (علماً) او نه به وي پنځه تنه (راز ویونکي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره) او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډیر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چیرې چه وي هغوی.

تفسیر: یعني د الله تعالیٰ علم یواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی بلکه د هغه په علم کښې د آسمان او ځمکې هر وړوکې او لوی شې شته هیڅ یو مجلس ـ مشوره ـ جرګه ـ مرکه ـ پټه خبره ګنګوسه او پس پسې به نه وي چه الله تعالیٰ به په هغوی باندې نه خبریږي. د ده محیط علم په هر شي او هر ځای باندې رسیږي. هر چیرې چه درې سړي سره کیني او خبرې اترې سره وکړي دوی دې داسې نه ګڼي چه دلته بل څلورم څوک نشته ـ او پنځه ګوني مرکه دې خیال ونه کړي چه له مونږ سره کوم شپږم اوریدونکی نشته تاسو ښه وپوهیږئ، چه درې وي که څلور یا پنځه یا له دې څخه لږ یا ډیر ـ هر چیرې چه وي ـ او په هر حالت کښې چه وي الله تعالیٰ په خپل محیط علم له هغوی سره شته او هیڅ کله له هغوی څخه جلا (جدا) نه دی.

تنبیه: که په مشوره کښې سره دوه تنه وي نو د جګړې او اختلاف په صورت کښې ترجیح مشکله ده ځکه په عمومي معاملو کښې ضرور یو طاق عدد په جرګو او مرکو کښې وي او له یوه څخه وروسته ړومبني طاق شمیر درې بیا پنځه وي. ښائي چه دا دوه شمیر د دوی لامله (له وجې) غوره کړی شوي وي نو وراندې ئې له ﴿وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ﴾ سره د هغه تعمیم وفرمایه پاتې شوه دا خبره چه د فاروقي د خلافت مرکه ولې د شپږو تنو مشرانو لرونکې وه حال دا دی چه د شپږو شمیر طاق نه دی ښائي چه د هغه سبب دا وي چه په هغه وقت کښې هم دا

شپږ سره مشران هر یو د خلافت او تولواکی (باچاهی) وړ (لائق) ؤ چه هیڅ یو له دوی څخه د خوشی کولو وړ (لائق) نه ؤ او هم د راتلونکیو خلیفګانو انتخاب د هم دوی له منځه کیده او ښکاره ده د هر مشر نوم چه په ریاست سره واخیست شی نو پرته (علاوه) له هغه څخه پنځه رأی ورکوونکی پاتی کیږی . بیا حضرت عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د احتیاط له مخی د مساوات په صورت کښی ترجیح دپاره د عبدالله بن عمر رای ته کتل والله اعلم.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بیا به خبر کړی (الله) دوی په هغو (دنیوی اعمالو) چه کړی ئی دی په ورځی د قیامت کښی بیشکه الله په هر څیز باندی ښه پوهیدونکی ښه خبردار دی ـ آیا نه وینی ته نه ئی خبر هغه کسان چه منع کړی شوی ؤ له پټو خبرو څخه بیا بیرته ور وګرځیدل دوی هغه شی ته چه منع کړی شوی ؤ دوی له هغه څخه او پټی خبری کوی دوی په ګناه سره او په تجاوز دشمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره.

تفسیر: څمونږ د پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کښی دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کښی پټی خبری سره کولی د مرکی په سرپو باندی به ئی مسخری کولی او عیبونه به ئی څرګندول (ښکارول) ـ یو د بل په غوږو کښی به ئی پس پسی کولی او د سترګو او د سر په اشارو سره به ئی له خپلو ملګرو سره خبری کولی چه له دی حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پیښیده او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبری له اوریدلو څخه وروسته به ئی ویل چه «دا مشکل کار څمونږ له لاسه کیدونکی نه دی» اګر که پخوا له دی څخه د (النساء) په سورت کښی له هسی سرګوشی او پټی خبری څخه هم هغوی ته ممانعت شوی ؤ خو دغو مؤذی او بی حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دی بدو عملونو څخه لاس وانخیست دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسی ممانعت وشو.

وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ

لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللّٰهُ بِمَا نَقُوْلُ ۭ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ فَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑧

او کله چه راشي دوی تاته (ای محمده!) نو پیشکشي درکوی سلام اچوی تاته په هغه شي سره چه پیشکشي نه ده مقرره کړی تاته په هغه شي سره الله (په ځای د السلام علیک السام علیک وائی) او وائی دوی په نفسو زړونو خپلو کښې ولی نه په عذابوی مونږ الله په هغه (غلط) څه چه وایو ئی (نو فرمائی الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کښی) دوزخ چه ورننوځی پکښی نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسی ته داسی دعاوی وفرمایلی (سلام علی المرسلین) او (سلام علی عباده الذین اصطفیٰ) او د مؤمنانو په ژبه ئی داسی ویل «السلام علیک ایهاالنبی و رحمة الله و برکاته» مگر ځینی یهودان به کله چه د هغوی حضور ته راتلل نو د السلام علیک په عوض به ئی په ژولی ژبی سره ویل السام علیک چه د هغه معنی داسی ده چه تا باندی دی مرگی راشی! گواکی د هغه د سلامتیا د دعاء په عوض کښی چه الله تعالیٰ هغوی ته ورکړی ؤ دوی ښیراوی کولی بیا به ئی پخپلو منځونو کښی سره ویل که دی په ریښتیا سره پیغمبر دی نو د داسی وینا له ویلو سره سم د لاسه ولی پر مونږ باندی عذاب نه رانازلیږی؟ نو د دوی د دی سؤال په جواب کښی فرمائی ﴿ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ ﴾ یعنی تلوار مه کوئی داسی کافی پوره عذاب به درورسیږی چه د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتی کیږی.

تنبیه: په احادیثو کښی راغلی دی چه یهودانو به د السلام علیک په ځای باندی السام وویل ممکن دی چه ځینو منافقانو به هم داسی ویل ـ ځکه چه زیاتره منافقان یهودیان ؤ. د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم داسی عادت ؤ کله به چه کوم یهودی داسی ورته ویل دوی به په لنډ دول (طریقه) سره داسی جواب وایه (وعلیک) یو ځلی چه عائشی صدیقی رضی الله عنها د کوم یهودی له خولی څخه السام علیک واورید نو په جواب کښی ئی داسی ورته وویل علیک السام واللعنة نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپل اخلاق له کماله له دی خبری څخه خوښ نه شو.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ
وَمَعْصِيَتِ الرَّسُوْلِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوٰى ۭ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه پټی

خبرې کوئی تاسی یو له بله سره (په غوږونو کښې) پس مه کوئی پټې خبرې پخپلو منځونو کښې په ګناه سره او په تجاوز دښمنی ظلم سره او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کښې په احسان نیکی او پرهیزګاری سره.

تفسیر: یعنې صادقو مسلمانانو لره ښائ چه د منافقینو له داسې عاداتو (اخلاقو) څخه ځانونه وژغوری (وساتی) او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسی او مشوره نه ښائ چه د ظلم او عدوان او د الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی دپاره وی بلکه د نیکی ـ د تقویٰ او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت دپاره وی لکه چه (النساء) د سورت په (۱۷) رکوع ۱۱۴ آیت ځمونږ د دغه مقدس تفسیر کښې مو داسې یو آیت ولوست

﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾

او ویرېږئ له (عذابه د) الله هغه (الله) چه خاص ده ته به تاسی جمع کړی شئ په قیامت کښې جزاء ته.

تفسیر: یعنې تاسی ټول د الله تعالیٰ په مخ کښې ودرېږی. او تر ذرې پورې حساب ورکوئ له الله تعالیٰ څخه د هیڅ پټه او ښکاره خبره پټه نه ده نو ځکه د هغه د ویرې او د پرهیزګاری خبرې وکړی.

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

بیشکه چه پټې خبرې (په ګناه) (کارونو) د شیطان دی لپاره د دی چه خفه کړی هغه کسان چه ایمان ئ راوړی دی او نه دی (شیطان یا پټه خبره) ضرر رسوونکی دغو (مومنانو) ته د هیڅ شي مګر په اذن حکم اراده د الله او ښائ چه خاص پر الله پس توکل دی وکړی مومنان (او الله ته وسپاری ټول امور خپل او هیڅ پروا دی نه کوی د پټ راز ویلو د نورو څخه)

تفسیر: یعنی د منافقانو دا سرګوشي او پس پسي د دی لامله (له وجې) وی چه لږ څه مسلمانان خپه او په سودا کښې ولوېږي ووېرېږي او پخپلو زړونو کښې ووائي چه آیا دا خلق څه غوټه کوي؟ او څه سره وائي؟ او په څه ترون کښې سره بوخت (مشغول) دي؟ دا کار شیطان په هغوی باندی کاوه مسلمانان دی په یاد ولري چه د شیطان له لاسه هیڅ شی کیدونکی نه دی او هیڅ یو څیز د هغه په واک (قبضه) کښې نشته ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالیٰ په اختیار کښې دی که د هغه حکم او اراده نه وی که هرڅومره مشوری او منصوبی او ترون وکړی تاته هیڅ نقصان نه شي رسولی نو ځکه په ځای د دی چه تاسی خفه او پریشان شی. ښائي چه الله تعالیٰ ته هیله (طمعه) او امید او اسره وکړئ.

تنبیه: په احادیثو کښې له دی خبری څخه ممانعت شوی دی چه په مجلس کښې یو سړی پرېږدی دوه نور پخپلو منځونو کښې سره پس پسی او پټی خبری وکړی ځکه چه هغه دریم سړی به خفه کیږی ـ دا مسئله ښائي چه تر دی آیت لاندی راشی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «که دوه سره په مجلس کښې پټ غږیږی نو نورو لیدونکیو ته سودا پیښیږی او هر یو پخپل زړه کښې وائي چه له ما ځنی کومه خرابه خبره شوی ده چه دوی یې په پټه سره وائي او د هغی په شاؤ خوا کښې پټی خبری سره کوی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قِيلَ لَكُمۡ تَفَسَّحُواْ فِي ٱلۡمَجَٰلِسِ فَٱفۡسَحُواْ يَفۡسَحِ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ

آی هغو کسانو چه ایمان یې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه وویل شی تاسی ته ځای ارت کړئ په مجلس کښې نو ځای ارت کړئ چه ارتیا وکړی الله تاسی لره (په جنت کښې).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو په مجالسو کښې داسی سره کینئ چه د کښیناستلو ځای نورو ته پاتی شی او تول موقع ومومی او د نورو ځای تنګ نه شی کله چه تاسو ځایونه ارت کړئ خلقو ته نو پاک الله تعالیٰ به هم تاسی له تنګی څخه وباسی او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانیځی.

وَإِذَا قِيلَ ٱنشُزُواْ فَٱنشُزُواْ

او کله چه وویل شی (تاسی ته) چه پورته شئ ! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور) نو پورته شئ!

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا د مجلس ادب دی که کوم سړی راشي او د هغه د کیناستلو ځای نه وي نو نورو ته ښائی چه لږ لږ سره وخوځیږي تر څو د مجلس حلقه لویه او ځای ارت شي یا له خپلو ځایونو څخه ودریږي او لږ څه ارته بله حلقه او پینده سره جوړه کړي که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي نو لاړ دی شي په داسي حرکت کښې غرور او بخل کول ونه کړئ ځکه چه په ښو رشو (خویونو) په سړي باندی الله تعالیٰ مهربان او له بدو رشو (خویونو) څخه الله تعالیٰ بیزار دی.

تنبیه: د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې هر سړی خپل نژدیوالی له پیغمبر سره غوښتو چه د هغه لامله (له وجې) دیر ځلی په مجلس کښې تنگی پیښیده تر دی چه کله کله به لویو اصحابو ته هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره نژدی ځای نه پیدا کیده. نو ځکه دا احکام صادر شول تر څو هر یوه ته د هغه له درجې او غوښتنې سره سم درجه په درجه پرله پسې د استفادی موقع په لاس ورشي او د مجلس ضبط او ربط او نظم او نسق قائم شي. اوس هم د داسي بی انتظامی پیښوونکیو شیانو په لری کیدلو کښې د مرکو او د جرگو د ریئس او ستر احکام او هدایت منل یو ضروری کار دی. او ښائ چه نور یې د زړه له کومې څخه ومنی . اسلام مونږ ته ابتری بی نظمی ـ پریشانی نه راښیي بلکه د اسلام په مفهوم کښې انتهائی نظم ـ نسق ـ انضباط او ارتباط پروت دی او په هر څیز او هر کار کښې مونږ ته داسي گټور (فائده مند) شیان راښیي چه په هغو کښې په زرهاؤ صوری او ممنوی ښیگڼې (فائدی) شته. کله چه په عامو او معمولی جرگو او مرکو کښې داسي حکم دی نو د جگړی په ډگر(میدان) او د جهاد په میدان کښې له دی څخه لوړ (اوچت) او غوړ حکمونه راکړی شوی دی چه د هغو ساتنه او رعایت پر هر مسلمان باندی ضروری دی.

يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجٰتٍ ؕ

پورته کوی الله هغه کسان چه ایمان راوړی دی له تاسي څخه (په طاعت فرمان برداری د ده) او(خاص پورته کوی) هغه کسان چه ورکړی شوی دی دوی ته علم پوه په درجو مرتبو کښې.

تفسیر: یعنی صادق ایمان او صحیح علم سړی ته ادب او تهذیب ورښیي او متواضع کوی یې. علم او د ایمان خاوندان چه هومره کمالاتو ته ورسیږی او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وخیژی او پرمخ تگ وکړی هومره ځان ښکته ـ مات ـ متواضع او ناچیزه گڼی. نو ځکه الله تعالیٰ د هسی سړیو درجې لا پسې وچتوی او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوی **(من تواضع رفعه الله)** دا د متکبرانو ـ بی دینانو جاهلانو ـ ناپوهانو کار دی چه په لږ خبره باندی جگړی نښلولی او سره ځانونو سره او شنه کوی یا په دومره یوه خبره باندی خفه کیږی چه ولی زه له دی ځایه

پاڅیدم؟ او ولې هلته کیناستم؟ یا پاڅولی او کینولی شوی یم؟ یا ولی له مجلسه د باندی ووتم یا وویستلی شوم؟ د افسوس ځای دی چه نن ډیر ناپوهه مشران او په نامه سره مشهور ملایان د دی خیالی اعزازاتو په سلسله او لړ کښې په یو پای (آخر) ته نه رسیدونکیو جګړو کښې سره نښتی دی او هر یو پخپلو سنګرو او مورچلو کښې کلک ناست دی او در ګرده (توله) پر موهومو شیانو باندی سره جنګیږی ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴾

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

او الله په هغو (کارونو) چه کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پری درکړی).

تفسیر: یعنی هر یوه ته د هغه له کار ـ لیاقت او درجی سره سمه مرتبه ښښی ـ او هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه ته ښه معلوم دی چه کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةً ذَٰلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اراده کوئ د پټو خبرو) له رسول سره نو وړاندی کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه خیرات (فقر اؤ لره) دغه تقدیم د صدقی پخوا له پټو خبرو نه خیر بهتر ډیر غوره تاسی لره او ډیر پاکیزه دی نو که بیا نه مومئ (تاسی هغه شی چه صدقه ئې کړی،) پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: منافقانو به بی فائدی خبری د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې ویلی او په دی چل به ئې خپله لوئی او نژدیوالی نورو ته ورښود او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمی خبری د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غوږ کښې په ورو سره ویلی او د هغوی وخت به یی خرابولو او نورو ته به ئې موقعه نه ورکؤله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له فیضه مستفید شی یا که کوم وقت رسول الله مبارک غوښتل چه ګوښی (بیل) کینی او لږ څه خلوت شی نو

هلته به هم خلق ورننوتل او هغه ځای به ئې هم تنګوُو او دوی به ئې پخپل فکر نه پری ښودل او د هغوی په چار چاپیر کښې به ډیر سړی غونډیدل خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچاته هیڅ نه ویل نو ځکه داسی حکم را نازل شو «هر څوک چه غواړی له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پټی خبری او څه مصلحت وکړی ښائې چه پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړی!» د دی حکم په منلو کښې څو ګټی دی ـ د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کیږی او د خیرات ورکوونکی د نفس تطهیر او تزکیه په عمل راځی ـ او د منافق او مخلص مسلمان معرفی او پیژندګلو په ښه شان سره کیږی او د پټو خبرو د کوونکیو لږ توب په عمل راځی که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه ؤ نو هغه له دی قید معاف ؤ کله چه دا حکم رانازل شو نو منافقانو د بخل او کنسکی لامله (له وجی) هغه عادت پری ښود ـ او مسلمانان هم وپوهیدل چه ډیر پټی خبری کول د الله تعالیٰ نه خوښیږی او د دی دپاره ئې داسی حکم رانازل کړی دی په پای (آخر) کښې دا حکم په راتلونکی آیت سره منسوخ وفرمایه.

ءَأَشْفَقْتُمْ أَن تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ ۚ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

آیا ویریږئ تاسی (له فقر) چه وړاندی کړی په مخکښی د پټی خبری ستاسی صدقات خیراتونه پس په هغه وقت کښی چه ونه کړ تاسی دغه (خیرات) او رجوع په رحمت سره وکړه الله پر تاسی باندی نو قائم کړئ سم ودروئ (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسی زکوٰة او حکم ومنئ تاسی د الله او (حکم ومنئ تاسی) د رسول د دغه (الله) او الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو باندی (هم) چه کوئ تاسی (نو جزاء ئې به درکړی).

تفسیر: یعنی د صدقی د ورکولو له حکم څخه کوم مقصد چه ؤ هغه حاصل شو اوس مو دا مؤقت حکم له تاسی څخه پورته کړ. ښائې چه تاسی د هغو حکم په تعمیل کښی په صدق او د زړه له کومی څخه زیار (کوشش) وکړئ چه هیڅ منسوخ کیدونکی نه دی او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دی چه له دوی څخه د تاسی د نفس پوره تطهیر او تزکیه کیږی

تنبیه: له ﴿فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا﴾ څخه ښکاری چه پر دی حکم باندی په عام دول (طریقه) سره د عمل کولو وار نه دی راغلی. په ځینو روایاتو کښی راغلی دی چه حضرت علی کرم الله وجهه فرمایلی

دی چه په دی حکم باندی د محمدی امت له منځه یوانځی ما عمل کړی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم

آیا نه ګوری ته (ای محمده!) هغو (منافقانو) ته چه دوستی کوی له (هغه) قومه (د یهودانو) سره چه غضب کړی دی الله پر هغوی باندی،

تفسیر: دا خلق منافقان او هغه قوم او تبر یهودان دی (چه دغه منافقین له هغو یهودانو سره دوستی او همدردی کوی)

مَا هُم مِّنكُمْ وَلَا مِنْهُمْ

نه دی دغه (منافقان) له تاسی (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (یهودانو) څخه.

تفسیر: یعنی منافق نه په پوره ډول (طریقه) په تاسی مسلمانانو کښی شامل دی ځکه چه په پټه کافر دی او نه په پوره ډول (طریقه) په هغو یهودانو کښی ګډ او شامل دی ځکه چه په ښکاره سره ځان مسلمان بولی ﴿ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ ﴾

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

او قسمونه خوری (منافقان په دعوی د اسلام) په دروغو باندی حال دا چه دوی پوهیږی (پخپلو دروغو)

تفسیر: قسمونه خوری منافقان په دعوی د اسلام او احترام د سیدالانام صلی الله علیه وسلم حال دا چه دوی پوهیږی چه دروغ وائی او دروغ هم له بی خبری او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندی قسمونه خوری. مسلمانانو ته وائی ﴿ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ ﴾ هغوی له تاسی څخه دی او تاسی غوندی په رښتیا سره مسلمانان دی او حال دا دی چه هغوی له اسلام سره له لری نه هم څه نسبت نه لری .

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله دوی ته عذاب ډیر سخت

تفسیر: چه د هغوی په نسبت د دی پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع ۱٤۵ آیت کښې داسې ویلی شوی دی ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چه ؤ دوی چه کول به ئې (له ګناهونو).

تفسیر: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشی خو هغوی د نفاق په کارونو کښې هسې سره بوخت (مشغول) دی چه ځان ته ډیر خراب تخم کری او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوی.

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۱۶﴾ لَّن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُم مِّنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۷﴾

ګرځولی ئې دی قسمونه خپل ډال (چه پری ساتی سر او مال خپل) پس منع ستانه کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان له لاری د الله (له جهاد) څخه (له دوی سره) پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړی له دوی څخه (په قیامت کښې) مالونه د دوی او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ شیز دغه کسان یاران ملګری د دوزخ دی دوی به په دی دوزخ کښې تل اوسېدونکی وی.

تفسیر: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتی او خپل ځان مسلمان ورښکاروی او د دوستی او خپلوی په ډول (طریقه) نور سری هم د اسلام له لاری څخه وباسی. نو په یاد ئی ولرئ. چه داسی خلقو ته په دی ډول (طریقه) سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتی کیږی او د ذلت او سپکتیا په سختو ربړو (تکلیفونو) او عذابونو ککړ کیږی کله چه د سزا وقت راورسیږی نو دوی د الله تعالیٰ له لاسه خپل ځانونه نشی ژغورلی (بچ کولی) او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته (امداد) او مدد رسولی نشی چه دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پری خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللّٰهُ جَمِيْعًا فَيَحْلِفُوْنَ لَهٗ كَمَا يَحْلِفُوْنَ لَكُمْ وَيَحْسَبُوْنَ اَنَّهُمْ عَلٰى شَيْءٍ ؕ

(یاده کړه ای محمده!) هغه ورځ چه ژوندی پورته کړی (دوی) الله ټول نو قسمونه به خوری دوی هغه (الله) ته لکه چه قسمونه خوری دوی تاسی ته (په دنیا کښې ای مسلمانانو) او ګمان به کوی (دوی) چه بیشکه دوی په پوی دی (نفعمن او پر کومه ښه لاره درومی)

تفسیر: یعنی د دی ځای هغه روږد شوی عادت به هلته هم له دوی سره وی لکه چه دلته ستاسی په مخ کښې په دروغو سره ځانونه ساتی او داسی ګڼی چه مونږ ډیر هوښیار یو ـ او ډیر ښه چالونه چلوو د الله تعالیٰ په مخ کښې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروی او وائی ای پروردګاره مونږ خو داسی نه وو او داسی وو ښائی دوی داسی ګڼی چه هلته به هم په داسی اقوالو او ویناؤ سره نجات مومو!.

اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ الْكٰذِبُوْنَ ﴿۱۸﴾

واورئ! خبردار شئ! چه بیشکه دوی هم دوی دی دروغجنان (چه له الله سره هم دروغ وائی)

تفسیر: بیشکه چه اصل او ډبل دروغ هغه دی چه د الله تعالیٰ په مخ کښې ئې هم وائی او د خپلو هغو دروغ ویلو څخه هیڅ نه شرمیږی.

اِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطٰنُ فَاَنْسٰهُمْ ذِكْرَ اللّٰهِ ؕ

غالب شوی دی پر دوی باندی شیطان نو هیر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر ـ یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندی چه شیطان داسی پوره لاس ولری نو د هغه زړه او دماغ داسی مسخ او بدلیږی چه هیڅ یو شی ئی په یاد نه پاتی کیږی او په دی باندی هیڅ نه پوهیږی چه آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالیٰ له عظمت لوئ ـ جلال او کبریا څخه ځان نه خبروی

او داسی خیال کوی چه په قیامت کښی به هم د دروغو په مرسته (مدد) خپل ځان ژغوری (بچ کوی) ـ او په دی باندی نه دی خبر چه دی پخپل دی وضعیت سره د خپلی بی‌حیائی ـ حماقت او ناپوهی اعلان کوی او دغه ممسوخ په دغومره یوه خبره هم نه پوهیږی چه د ده دغه دروغ د الله تعالیٰ په دربار کښی هیڅ نه چلیږی .

أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾

(دغه هیروونکی کسان) لښکر د شیطان دی واوریځ! خبردار شیځ! بیشکه لښکر تابعان د شیطان هم دوی دی زیانکاران (چه ئځ ورکړل د لاسه باقی نعمتونه او ځانونه ئی وغورځول په ابدی زحمت کښی)

تفسیر: د شیطانی لښکرو انجام ضرور خراب دی نه په دنیا کښی د دوی مکر فریب منصوبی د وروستنی برى مخ لیدلی شی او نه په آخرت کښی له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی (بچ کولی) شی.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾
كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۚ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾

بیشکه هغه کسان چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) څخه دغه (د مخالفانو تولی) په (جملی د) ذلیلانو مغلوبانو کښی دی لیکلی دی الله (په لوح محفوظ کښی) چه خامخا به غلبه بری وکړم هرومرو (خامخا) زه او رسولان ځما بیشکه الله ډیر قوی دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چه د حق او صداقت په خلاف جنگیږی سخت ناکام ـ او سپک او ذلیل دی پاک الله په لوح محفوظ کښی لیکلی دی چه په پای (آخر) کښی یوازی حق او حقانیت لره بری او غلبه ده او د ده پیغمبران هرومرو (خامخا) مظفر او منصور کیږی دغه تقریر پخوا له دی په څو څو نورو ځایونو کښی هم تیر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ

وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ
أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ

او نه به مومی ته (ای محمده او نه ښائيږي چه بيامومی) يو قوم چه ايمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی آخری (د قيامت) چه دوستی به کوی دوی له هغه چا سره چه مخالفت کوی له الله او له رسول د دغه (الله) نه اگر که وی (دغه مخالفين) پلرونه د دوی او ځامن د دوی يا ورونه د دوی يا (نور قبيله) خپلوان د دوی دغه (قوم چه له اعداء الله سره دوستی نه کوی) ليکلی دی (الله) په زړونو د دوی کښی ايمان.

تفسير: يعنی ايمان د هغوی په زړونو کښی داسی تينگ ثبت شو لکه هغه ليکه چه پر ډبره باندی ليکلی شوی وی.

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ

او قوی کړی ئی دی دوی په غيبی فيض مدد له نزده خپل ځخه، (او قوی کړی قوت ورکړی دی الله تعالیٰ دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره يا په نور رڼا (رڼرا) د زړه يا په قرآن عظيم‌الشان سره)

تفسير: يعنی غيبی رڼا (رڼرا) ئی ورته عطاء وفرمايله چه له هغی ځخه زړه ته يو راز (قسم) ځان ته معنوی ژوندون وررسيږی يا د **(روح القدس جبريل)** په وسيله سره ئی مرسته (مدد) وفرمايله.

وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ

او داخل به کړی دوی (الله) په جنتونو کښی چه بهيږی له لاندی د (ونو او مانيو د هغو (ځلور قسمه) ويالی تل به وی دوی په هغو (جناتو) کښی، راضی شو الله له دوی ځخه (په طاعت سره) او راضی شول دوی له الله ځخه (په

مونډلو د جنت). (او خوشال شو الله تعالیٰ له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کښې او خوشاله شول دوی له الله تعالیٰ څخه په مونډلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کښې)

تفسیر: یعني دا خلق د پاک الله دپاره له ګردو (تولو) اعداء الله څخه خپه او ناراض شوی دی نو الله تعالیٰ له هغوی څخه خوښ دی له هر چا څخه چه الله تعالیٰ خوښ وی نو دی نور څه غواړی.

ای رب العالمینه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!

أُولَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

دغه (خلق) دی حزب ـ لښکر د الله، واورئ ! خبردار شئ ! چه بیشکه لښکر د الله چه دی هم دوی دی په مراد رسیدونکی بریالیان (کامیاب) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی هغه څوک چه د الله تعالیٰ له مخالفینو سره دوستی نه لری اګر که ئی پلار وی یا نور خپلوان هم وی هغه هم رښتونی مسلمانان دی او هغو ته هم دا درجه وررسیږی» د کرامو صحابه ؤ هسی شان ؤ چه د الله تعالیٰ او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کښې به ئی د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله په هم دی سلسلې کښې د احد په غزا کښې حضرت ابو عبیده رضی الله تعالیٰ عنه خپل پلار وواژه د بدر په غزا کښې ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ځوی د مقابلې دپاره ځان تیار کړ مصعب بن عمیر رضی الله تعالیٰ عنه د خپل ورور عبید بن عمر بن خطاب رضی الله تعالیٰ عنه د خپل نیاې عاص بن هشام ـ علی بن ابی طالب رضی الله تعالیٰ عنه حمزه ـ عبیده بن الحارث د خپلو خپلوانو مخی ته چه عتبه ـ شیبه او ولید بن عتبه ؤ ووتل او هغوی ئی ووژل ـ او رئیس المنافقین عبدالله بن ابی یعنی د عبدالله ځوی چه هغه هم عبدالله نومیده او د ابی لمسی ؤ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کښې د مریسیع په غزا کښې عرض وکړ چه یا رسول الله صلی الله علیه وسلم که ستاسی امر وی نو زه د خپل پلار سر اوس پری کوم او ستاسی په حضور کښې یی لګه یو پندوس غورځوم خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه. **فرضی الله عنهم و رضوا عنه و رزقنا حبهم واتباعهم واماتنا علیه آمین.**

تمت سورة المجادلة فلله الحمد والمنة .

سورة الحشر مدنية وهی اربع وعشرون آية و ثلث رکوعات رقمها (٥٩) تسلسلهاحسب النزول (١٠١) نزلت بعد سورة «البينة»

د «الحشر» سورت مدنی دی ، (٢٤) آیته او دری رکوع لری ـ په تلاوت کښی (٥٩) او په نزول کښی (١٠١) سورت دی وروسته د «البينة» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ①

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه چه په آسمانونو کښی او هر هغه چه په ځمکه کښی دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چه د هغه د زبردستی غلبی او د حکمت له اثارو څخه یوه پیښه او واقعه وروسته له دی نه بیانیږی.

هُوَ الَّذِيْٓ اَخْرَجَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِاَوَّلِ الْحَشْرِ ؕ

دغه (الله) هغه ذات دی چه ایستلی دی هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی (له مدینی نه شام ته دوهم ایستل د دوی له خیبر نه شام ته د حضرت عمر په خلافت کښی دی).

تفسیر: له مدینی منوری څخه د مشرق په لوری د څو کروهو په فاصله (واټن) کښی د یهودانو د قوم او ټبر یو کلی ؤ چه بنی نضیر باله کیده. دا ټبر د ډیرو سریو او شتو ـ مالونو خاوند ؤ. او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاګو (قلعو) باندی ئی زیات اطمینان او ډیره ډاډینه (سکون) لرله. ځمونږ پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کله چه هجرت وفرمایه او په مدینی منوری کښی

ئی هستوګنه غوره کړه. نو ړومبی دوی له مسلمانانو سره د روغی تړون وکړ. او داسی یی غوته کړه چه مونږ به ستاسی په مقابله کښی د نورو مرستی (مدد) نه کوو یعنی د عدم تعرض معاهده ئی وتړله بیا دوی د خیانت (درغلی) له مخی د مکی معظمی له کافرانو سره په پټه مکاتبی ـ لیکنی خبری ـ اتری کولی تر څو چه د دوی یو لوی مشر کعب بن اشرف له څلویښتو سورو سره مکی معظمی ته ځان ورساوه او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره ئی معاهده او تړون وکړو څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلی دغی درغلی او خیانت لامله (له وجی) د محمد بن مسلمه رضی الله تعالیٰ عنه له لاسه ووژه شو بیا هم د بنی نضیر له لوری د غداری او بد عهدی سلسله جاری وه. د مکر فریب او دغابازی له مخی دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چه پخپلو کورونو کښی ئی په مکر فریب او درغلی سره ناڅاپه په شهادت ورسوی یو ځلی ئی د یوی لوړی په څنګ کښی پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندی پل(آسیا سنګ) ور ورغړاوه چه که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی لګیدلی وی نو په شهادت به رسیدلی و مګر په دی ګردو (تولو) مواقعو کښی د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند. بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه او په هغی کښی ئی دا سره غوته کړه چه له بنی نضیر سره دی غزا وشی. کله چه مسلمانانو په ډیر سرعت ګرندیتوب او تلوار سره په هغوی باندی حمله یرغل ور ووړ او د دوی ګردی (تولی) کلاوی او کلی یی کلا بند او محاصره کړل. نو ځکه دوی سخت مرعوب شول او وویریدل ـ او د ویری او ډار لامله (له وجی) له خپلو کلاؤ څخه د باندی په ډګر(میدان) جګړی ته راونه وتل او عمومی جنګ ته وار ونه رسید او بیا یی د روغی غوښتنه وکړه. تر دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دوی باندی داسی مرحمت او مهربانی وفرمایله چه دوی دی له مدینی منوری څخه د باندی ووځی د دوی سرونه او وینی به ساتلی وی. دوی دی د خپلو منقوله ؤ اموالو څخه هومره شیان چه وړی یی شی یو دی سی خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسو کښی وی د الله تعالیٰ په حکم هغه کلاوی او ځمکی او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کښی ولویدل خو د غنائمو په ډول (طریقه) ونه ویشلی شوی بلکه یواځی ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک (قبضه) کښی پاتی شوی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی ځمکی زیاتره برخه پر مهاجرینو باندی وویشله او د هغو مصارفو بار او پیتی ئی د انصارو له اوږو څخه سپک کړ چه انصارو به پر مهاجرینو کول او په دی ډول (طریقه) سره دواړو ته له هغه ځنی ګټی ورسیدی. او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلی کورنی خرڅ او د نبوت د مقام کلنی مصارف له هم دی جائداده اخیسته. که له داسی مصارفاتو څخه څه شی بیرته پاتی کیده هغه به ئی د الله تعالیٰ په لاره کښی صرفول.

په دی سورت کښی د هم دی قصی په لوری اشاره شوی دی چه الله تعالیٰ همغه غالب قوی حکمت والا ذات دی چه دپاره د ذلیل کولو ئی وویستل هغه کسان چه کافران شوی ؤ له اهل کتاب

شخه چه یهودان د بنی نضیر ؤ له کورونو خپلو نه چه په ځمکه د مدینی منوری کښی ؤ په اول د جمع کیدلو د لښکرو سره یعنی یواځی په همغه یو یرغل (حمله) سره ودار شول او په همغی رومبنی جگړی کښی ئی خپل کور او کلی او کلکی کلاوی ویجاړی پریښودلی او له مدینی شخه وتښتیدل او هیڅ یوه میرانه (بهادری) او ثابت قدمی ئی له ځانه ورښکاره نه کړه

تنبیه: له «اول الحشر» شخه ځنی مفسرین داسی مراد اخلی چه د یهودانو دغو تبرو ته د وطن پریښودل اول ځلی ور د مخه شول چه پخوا له دی شخه دوی له داسی پیښی سره مخامخ شوی نه ؤ یا په (اول الحشر) کښی به د دی په لوری اشاره وی چه د یهودانو اول حشر خو هم دا دی چه مدینه منوره ئی پریښوده او په ډیر شمیر د خیبر او نورو ځایونو په لوری لاړل او دوهم حشر به ئی هغه وی چه د حضرت عمر د خلافت په عهد کښی ورپیښ شو یعنی د نورو یهودانو او نصرانیانو سره دوی هم له خیبره وویستل شول او د شام په لوری واستول شول چه هلته به هم د هغوی وروستنی حشر کیږی نو ځکه شام ته ارض المحشر هم وائی.

مَا ظَنَنۡتُمۡ اَنۡ یَّخۡرُجُوۡا وَظَنُّوۡۤا اَنَّهُمۡ مَّانِعَتُهُمۡ حُصُوۡنُهُمۡ مِّنَ اللّٰهِ فَاَتٰىهُمُ اللّٰهُ مِنۡ حَیۡثُ لَمۡ یَحۡتَسِبُوۡا وَقَذَفَ فِیۡ قُلُوۡبِهِمُ الرُّعۡبَ

گمان نه کاوه تاسی (ای مؤمنانو) چه وبه ځی دوی (له مدینی نه) او گمان نه کاوه دوی چه بیشکه دوی لره منع کوونکی ساتونکی دی کلاوی د دوی له (عذابه د) الله پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چه گمان نه کاوه دوی او واچوله (الله) په زړونو د دوی کښی ویره.

تفسیر: یعنی د هغوی د ساز او سامان تینگو کلاو ـ او د توریالی توب او میرانی (بهادرئ) په نسبت به ستاسی خیال داسی نه ؤ چه تاسی دومره زر به هغوی پره کوئ او دوی خپلی وسلی له لاسو غورځوی او نه د هغوی داسی خیال ؤ چه دا وړوکی او بی وسلی او بی سامان د مسلمانانو تولی دوی هسی مغلوب او منکوب کړی. هغوی د غفلت په دی خوب کښی تللی ؤ چه دا مسلمانان چه د هغوی په سر باندی د پاک الله لاس دی څمونږ تر تینگو کلاو پوری، چیری رسیدی شی او ښائی چه مونږ به د خپلو ښو وسلو ـ او کلکو مورچلو او میرانی په سیوری کښی د الله له عذابه ساتلی یو مگر خو هغوی ولیدل چه هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالیٰ د حکم مخه نشی نیولی. پر دوی باندی د پاک الله حکم له هغی خوا راورسید چه له هغی خوا نه د هغوی خیال او گمان هم نه ؤ یعنی د هغوی په زړونو کښی الله تعالیٰ ویره واچوله او د بی وسلو او بی شتو مسلمانانو دار ئی پر هغوی باندی کیښود یو خو هغوی د خپل مشر کعب بن اشرف له ناڅاپی وژلو شخه ډیر مرعوب او ترهور ؤ اوس نو د مسلمانانو له دی ناڅاپی حملی او یرغل

ځنی ئی خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ

چه ورانول به ئې کورونه خپل په لاسو خپلو سره (چه پری ولی مسلمانان یا چه پکښې هستوګنه ونه کړی څوک) او په لاسو د مؤمنانو سره (چه وران کړی ځای د پناهی او ارت شی ورته ځای د جنګ)

تفسیر: یعنی د حرص ـ غیظ ـ غضب او قهر په جوش کښې به ئې د خپلو ودانیو ځنځیرونه ـ ورونه ـ دړی او نور شلول ـ ماتول ـ ورانول او نړول به ئې تر څو له هغو شیانو څخه چه دوی ئې له خپلو ځانونو سره نشی وړی مسلمانان ګټور نشی. په دی کار کښې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستی (مدد) کولو یعنی له یوه لوری هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت ؤ او له بل لوری مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانی ورانولی چه دوی هلته مورچل نیولی ؤ که په غور سره وکتل شی هغه ورانی او تباهی چه د مسلمانانو له لاسه رسیدلی وه هغه هم د هم دی بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کښې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ ②

پس عبرت واخلئ تاسی ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی)

تفسیر: یعنی خاوند د بصیرت ته په دی واقعی کښې لوی عبرت دی. الله تعالیٰ دا وروښوول چه د ظلم ـ کفر، شرک ـ او بدعهدی انجام څرنګه کیږی؟ او یواځی په ظاهری اسبابو باندی داده کیدل او د الله تعالیٰ له قدرت او قوت څخه غافل اوسیدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ③

او که نه وی لیکلی (مقرر کړی) الله په دوی باندی وتل (فرار کول) له وطنه نو خامخا په عذاب کړی به ؤ (الله) دوی لره په دنیا کښې (په وژلو او بندی کولو سره) او دوی لره دی په آخرت کښې عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا (جدا) کیدل لیکلی و که دا ئې په قسمت کښې نه وی لیکلی نو بله کومه دنیوی سزا به هغوی ته ورکوله کیده او د بنی قریظه په شان به وژل کیدل لنده ئې دا چه له سزا څخه به دوی خپل ځانونو نشو بچ کولی دا د الله تعالیٰ حکمت دی چه د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنی سره اکتفا وشوه مگر خو دا تخفیف یواځې د هغوی په دنیوی سزا کښې شوی دی ځکه چه د آخرت ابدی سزا په هیڅ دول (طریقه) سره له کافرانو څخنې نه کمیږی «موضح القرآن» لیکی «کله چه دغه قوم او تبر له شامه تښتیدلی دلته راغلی ؤ د دوی مشرانو په همغه وقت کښې دوی ته ویلی ؤ چه یوه ورځ به ستاسی کورونه هلته ورانیږی او بیا به بیرته شام ته راتلونکی یئ! لکه چه د نبوی صلی الله علیه وسلم په زمانه کښې د دوی کورونه هلته وران شول څینی بیرته شام ته لاړل او څینی په خیبر کښې پاتی شول ـ خو د حضرت عمر الفاروق رضی الله تعالیٰ عنه په خلافت کښې د ټولو کورونه وران او بیا په شام کښې سره ودان شول».

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَآقِّ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝۴

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دی ؤ چه بیشکه ؤ دوی چه مخالفت به ئې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره او هر هغه چه مخالفت کوی له الله څخه نو بیشکه الله شدید سخت دی عذاب (د ده په دنیوی قتل نفی او اسارت او آخروی عقوبت)

تفسیر : یعنی داسی مخالفانو ته هم داسی سختی سزاگانی ورکولی کیږی

مَا قَطَعْتُمْ مِّنْ لِّيْنَةٍ اَوْ تَرَكْتُمُوْهَا قَآئِمَةً عَلٰٓى اُصُوْلِهَا فَبِاِذْنِ اللّٰهِ

هغه چه پری کوئ تاسی له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماؤ څخه یا ئې پریږدئ هغه ولاړی په بیخونو خپلو باندی نو دغه (تول) په اذن حکم د الله سره دی .

تفسیر: کله چه دا قوم کلابند شو نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چه د هغوی څینی کم اصلی ونی دی پری کړی شی ! او هغه باغونه دی ویجاړ شی چه دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوی تر څو چه د هغو د درد لامله (له وجی) په بهر وتلو باندی مجبور

او په دګر (میدان) کښې وجنګیږی او د دګر(میدان) د جګړی په وخت کښې له ونو څخه غازیانو ته څه ربړ(زحمت) او تکلیف ورپیښ نشی . د دی امر په سبب ځینې ونې ووهلې شوی او ځینې ئې پاتې شوی تر څو له بری څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشی . کافرانو په داسی طعنه ورکولو باندی شروع وکړه چه دوی خلقو ته پندونه ورکوی چه له فساده ځانونه وژغوری (وساتی) مګر دوی پخپله فساد کوی . ایا د ونو پری کول او سوځول فساد نه دی ؟ نو ځکه دا آیت نازل شو چه دا ګردی (تولی) چاری د الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه په اذن او حکم سره سمی شوی دی او د الله تعالیٰ د حکم تعمیل ته هیڅ کله هیڅوک فساد نشی ویلی ځکه چه هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندی مشتمل وی لکه چه د دی حکم ځینی حکمتونه او مصالح پاس ولیکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفٰسِقِيْنَ ۝۵

او (بل لپاره د دی دی) چه رسوا کړی (الله) فاسقانو نافرمانانو (یهودیانو) لره

تفسیر: یعنی چه مسلمانانو ته عزت ورکړی او کافران خوار او سپک کړی لکه هغه ونې چه پاتې وی په هغو کښې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غیظ او خفګان ؤ ځکه چه هغوی به د دی پاتې ونو له کتلو څخه ویل چه دا ونې به د مسلمانانو شی ـ او هغوی به له دی ځینې ګټې اخلې او هغه ونې چه پری شوی یا سوځولی شوی وی په هغو کښې د مسلمانانو بری ؤ چه د غلبې د اثارو ظهور ـ او د کفارو هسی غیظ او غضب منظور ؤ چه مسلمانان څمونږ په شیانو کښې څرنګه تصرفات کوی . نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندی مشتمل دی

وَمَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْهُمْ فَمَآ اَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَّلَا رِكَابٍ وَّلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهٗ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ۝۶

او هغه مال چه راګرځولی دی الله په رسول خپل باندی له مالونو د دوی پس نه ؤ ځغلولی تاسی پر دوی هیڅ اس او نه هیڅ اوښ لیکن الله مسلطوی بری ورکوی رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندی چه اراده وفرمائ او الله پر هر څیز باندی ښه قادر دی (چه ځینی ئې غلبه د احباؤ الله ده پر اعداؤ الله باندی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «په غنیمت او فی کښې هم دا فرق او توپیر (تفاوت) شته هغه مال چه د جګړی او د جنګ په ډګر (میدان) کښې په لاس راځی هغه غنیمت دی چه د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی . چه د هغه تفصیل د لسمی پارې په شروع کښې تیر شوی دی . او نوری څلور برخی ئې پر لښکرو باندی ویشلی کیږی او هغه شیان چه بی له جنګه په لاس راځی هغه د تولو مسلمانانو په خزانو کښې ایښودل کیږی . او د هغوی په عامو مصالحو او ضروری کارونو کښې لګول کیږی.

تنبیه: که له لږ څه جنګ او جګړی څخه وروسته کفار مرعوب شی او صلحی او روغی ته مسارعت وکړی او مسلمانان ومنی په دی صورت کښې هغه مالونه چه له هسی روغی څخه په لاس راشی د هغه حکم هم په (فی) کښې داخل دی د نبوی صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کښې د فی په مالونو کښې یوازې حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خپل تصرفات او اختیارات جاری کول . ښائې چه دا اختیارات د تملک او تصرف وی او یوازې حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم لره مخصوص وی لکه چه له دی آیتونو څخه او د (علیٰ رسوله) له لفظ څخنی متبادر دی او احتمال لری چه محض حاکمانه وی په هر حال الله تعالیٰ د دی مالونو په نسبت دوی ته په راتلونکیو آیتونو کښې هدایت فرمائې چه وجوباً یا ندباً په هغو او دغو مصارفو کښې ولګول شی . له حضرت څخه وروسته داسی مالونه د امام په واک (اختیار) او تصرف کښې وی . خو د ده دا تصرف به مالکانه نه وی او یوازې حاکمانه به وی او هغه د ده په مشوره او فکر او ښوونه د مسلمانانو په عمومی ضروریاتو او مصالحو کښې صرف او لګول کیږی د غنیمت د مالونو حکم بیل دی او هغه وروسته د خمس له ایستلو څخه د ګردو (تولو) لښکرو برخه کیږی لکه چه د الله تعالیٰ له دی ارشاد څخه څرګند (ښکاره) دی ﴿ وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَا غَنِمْتُم ﴾ الآیة - که لښکر پخپلی خوښی سره پری ښود شی هغه بیله خبره ده البته حنفی شیخ ابوبکر رازی په (احکام القرآن) کښې داسی لیکی چه دا د منقوله و اموالو حکم دی په غیر منقوله ؤ اموالو کښې امام لره اختیار او مصلحت دی که ئې وغواړی په لښکرو دی تقسیم کړی او که ئې وغواړی په عمومی مصالحو کښې دی صرف کړی لکه چه د عراق په سواد کښې حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه د ځینو جلیل القدرو اصحابو په مشوره په هم دی خبری باندی عمل وکړ . سم له دی مسلک سره رازی شیخ ابوبکر ﴿ وَاعْلَمُوٓا أَنَّمَا غَنِمْتُم ﴾ پر منقوله ؤ اموالو او د دی د (حشر) د سوری آیتونه ئې پر غیر منقوله ؤ اموالو باندی حمل کړی دی په دی ډول (طریقه) چه د دی ړومبنی آیت

﴿ وَمَآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْهُمْ ﴾ حکم په «فی» باندی او د دی ورستنی آیت ﴿ مَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ مِنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰ ﴾ حکم په غنیمت باندی محمول دی . او د لغت له مخی د غنیمت تعبیر د (فی) په لفظ باندی کیدی شی . والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

مَآ اَفَآءَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُوْلِ

هغه شي چه راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندی له (مالونو د) اهل د قریو کلیو (بی له جنګه) نو (هغه) دی الله لره او رسول (د الله) لره .

تفسیر: په ړومنیو آیتونو کښی یوائحی د بنی نضیرو د مالونو د لګولو ذکر ؤ اوس د فی د مالونو په نسبت عمومی ضابطه راښیی . یعنی په فی باندی د رسول الله صلی الله علیه وسلم او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وی چه پر دغو خلقو ئې وویشی . د الله تعالیٰ ذکر دلته تبرکاً شوی دی ځکه چه دی د ګردو (ټولو) شیانو مالک دی . هو ! د کعبی شریفی او د مساجدو صرفیات چه د الله تعالیٰ په نامه یادیږی ممکن دی چه پکښی درج وی .

وَلِذِى الْقُرْبٰى

او (دغه اموال دی) خپلوانو د رسول (الله) لره .

تفسیر: یعنی د حضرت خپلوانو څرنګه چه د نبوی په زمان کښی له دی مالونو څخه هغوی ته ورکول کیدل او په هغوی کښی د فقر او مسکنت قید هم نه ؤ . لکه چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم خپل تره حضرت عباس رضی الله تعالیٰ عنه ته چه یو بدای (غنی) مشر ؤ برخه ورکړه اوس هم وروسته له دوی څخه ځمونږ حنفیانو په مذهب کښی د پیغبر هغو خپلوانو ته چه اړ (مجبور) او محتاج وی پر نورو اړو (مجبورو) او محتاجانو باندی ترجیح ورکوله کیږی او ښائې چه امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخ کښی برخه ورکړی .

وَالْيَتٰمٰى وَالْمَسٰكِيْنِ وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ كَیْ لَا يَكُوْنَ دُوْلَةًۢ بَيْنَ الْاَغْنِيَآءِ مِنْكُمْ

او (دغه اموال دی) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دی چه ونه ګرځی (دغه اموال) دولت په منځ د غنیانو کښی له تاسی څخه (چه له خپله حقه زیات واخلی او فقراؤ ته لږ ورکړی) .

تفسیر: یعنی دا مصارف ځکه راښوولی شوی دی چه مسلمانان تل د پلار مړیو ـ اړو (مجبورو) ـ

بیکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کښې متوجه اوسی ! او تل د اسلامی عمومی ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولری ځکه چه داسی مالونه د بډایانو او دولتمندانو راکره ورکره او نورو ګټو دپاره نه دی . او نه ښائ چه هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وګرځی او یوائځی بډایان پری مزی وکړی او خوندونه تری واخلی ـ او غریبان او اکربان له لوړی څخه ومری یا عمومی مصالح خراب او ویجاړ پراته وی .

وَمَآ اٰتٰىكُمُ الرَّسُوْلُ فَخُذُوْهُ ۚ وَمَا نَهٰىكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوْا ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ؕ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۟ۘ

او هغه څه چه درکړی تاسی ته رسول (د الله) نو وائ خلی وئ نیسئ قبول ئ کړئ! او هغه څه چه منع کوی (رسول الله) تاسی له هغه څخه نو بیرته شئ تری (مه ئ غواړئ) او وویریږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو بیشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنی مال او جائداد او نور چه سم د پیغبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمیږی هغه د تقسیم امر دی په ډیر خوښی سره ومنلی شی . هغه چه دررسیږی هغه په خوښی سره واخلئ! او هغه ته چه ور نه کړ شی هغه دی لاس واخلی هم داسی د ګردو (تولو) احکامو او نواهیو منل او پابندی په کار ده.
ځکه چه د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالیٰ نافرمانی ده . او وویریږئ که چیری د رسول الله د نافرمانی لامله (له وجی) الله تعالیٰ له تاسی څخه خفه نشی او سخت عذاب په تاسی مسلط ونه فرمائ .

لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ الَّذِيْنَ اُخْرِجُوْا مِنْ دِيَارِهِمْ وَاَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُوْنَ فَضْلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَّيَنْصُرُوْنَ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ اُولٰٓئِكَ هُمُ الصّٰدِقُوْنَ ۟ۚ

(دغه اموال دی) دپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چه ایستلی شوی دی دوی له کورونو کلیو خپلو څخه او له اموالو خپلو څخه په دی حال

کښې چه طلبوی دوی فضل ښښنه مهربانی له الله او رضاء (د ده) او مرسته (مدد) کوی له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره) دغه (مهاجران) هم دوی دی صادقان رښتینی (په ایمان او جهاد کښې).

تفسیر: یعنی هسی خو په دی مال پوری د گردو (تولو) مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق اړه لری مگر په خصوصی ډول (طریقه) سره د ځان قربانونکو او ایثار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندی دی چه هغوی یواځی د الله تعالیٰ په خوښی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی او بالکل په تش لاس له خپل هواده (وطنه) راوتلی دی تر څو د الله تعالیٰ او د هغه د رسول الله په کارونو کښې په زړه پوری پخپل سر او ازاد کار وکری شی او هغه ته په ښه ډول (طریقه) مرسته (مدد) ورسوی.

وَالَّذِيْنَ تَبَوَّءُو الدَّارَ وَالْإِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دی دغه اموال) چه ځای ئې نیولی دی په (دی) کور (مدینه) کښې او (خالص کری ئې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه .

تفسیر: له دی کور څخه مدینه طیبه مراده ده او دا خلق د مدینی منوری انصار دی چه د مهاجرینو له راتگه وړاندی ئې په مدینی منوری کښې هستوگنه لرله او د ایمان او عرفان په لارو کښې زیات مضبوط او مستقیم شوی ؤ .

يُحِبُّوْنَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوی محبت کوی دوی له هغه چا سره چه هجرت ئې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوی تر دی چه پخپلو مالونو او شتو کښې ئې هغوی ته برابره برخه ورکری ده او د هغوی په شریک کرځولو کښې ئې خپل ځانونه تیار کری دی .

وَلَا يَجِدُوْنَ فِيْ صُدُوْرِهِمْ حَاجَةً مِّمَّآ أُوْتُوْا وَيُؤْثِرُوْنَ عَلٰٓى

أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومی دوی په زړونو سینو خپلو کښې څه تنګی (حسد) له هغه شی څخه چه ورکړی شوی وی (مهاجرانو لره) او غوره کوی (مهاجران) مقدموی ئې پر خپلو ځانونو او اګر که وی پر دوی باندی تنګی (فاقه او حاجت هغه څه ته چه دوی ئې ایثاروی).

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چه الله تعالیٰ عطاء فرمایلی دی یا د فی په مالونو او نورو کښې هغه برخه چه رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطاء فرمائی د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږی او په هغوی باندی کینه او حسد نه کوی بلکه پری خوښیږی او په هر څیز کښې هغوی پخپلو ځانونو باندی وړاندی ګڼی پخپله دغه انصاریان مصاعب او متاعب ـ سختیاوی او ربړونه (تکلیفونه) وچتوی او په لوږه ئی تیروی مګر هغوی ته هرومرو (خامخا) څه نه څه وررسوی داسی بی مثله او بی ساری ایثار په دنیا کښې تراوسه پوری هیڅ یو قوم د بل قوم دپاره نه دی کړی .

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

او هر هغه چه وساتلی شی له بخل د نفس د ده نه (او له حرص نه په مال باندی) نو هم دغه کسان دی هم دوی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په ثناء صفت د دنیا او په ثواب د عقبا سره).

تفسیر: یعنی ډیر بریالی او کامیاب دی هغه قوم چه د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیوی د هغوی په زړونو باندی طمع حرص او بخل هیڅ اغیزه (اثر) نشی اچولی ځکه چه طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونو ته څه ایثار او ګته رسولی شی ؟ او د نورو په خوښی او هوسائی (آرام) باندی کله خوښیږی ؟.

وَالَّذِينَ جَاءُو مِن بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دی) چه راغلی دی راځی وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه .

تفسير: يعنى هغه كسان چه له مهاجرينو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم كښې راځى يا وروسته له دوى څخه د اسلام په حلقه كښې داخليږى يا له وړاندنيو مهاجرينو ځنى وروسته ئې هجرت كړى مدينى منورى ته راغلى دى **والظاهر هو الاول.**

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ⑩

وائى دوى چه اى ربه ځمونږ مغفرت وكړه مونږ ته او هغو (دينى) ورونو ځمونږ ته چه ړومبى داخل شوى دى (له مونږ څخه) په ايمان كښې او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ كښې بغض كينه د هغو كسانو سره چه ايمان ئې راوړى دى بيشكه ته (يا الله) ښه مهربانى كوونكى خورا (ډير) رحم والا ئې .

تفسير: يعنى دغه اخلاف او وروستنى كسان هغو اسلافو او سابقينو وړاندنيو ته د ښېنى دعاء كوى او د خپل هيڅ يو مسلمان ورور په نسبت ـ بغض او كينه په خپل زړه كښې نه لرى ـ حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكى «دا آيت د ګردو (تولو) مسلمانانو دپاره دى چه وړاندنيو حق ومنى او د هغوى په پله باندى لاړ شى او د هغوى په نسبت هيڅ يوه كينه ـ حسد او بغض ونه لرى. امام مالك رحمة الله عليه له هم دى ځايه فرمائى هغه سرى چه د صحابه ؤ په نسبت بغض او كينه ولرى او د هغوى بدګوئى وكړى هغه لره د (فى) په مال كښې هيڅ يوه برخه نشته.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِن قُوتِلْتُمْ لَنَنصُرَنَّكُمْ

آيا نه ګورى ته هغو كسانو ته چه منافقان دغابازان شوى دى وائې هغوى هغو ورونو خپلو (يهودانو) ته چه كافران شوى دى له اهل د كتابونو قسم دى كه خامخا وويستل شئ تاسى (له مدينى څخه) نو خامخا وبه وځو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسى سره او نه به منو مونږ (خبره په ضرر د تاسى كښې) د

هیچا هیڅکله او که چیری جنګ شروع کړ شي له تاسي سره نو خامخا مدد به وکړو مونږ هرومرو (خامخا) له تاسي سره،

تفسیر: عبدالله بن ابی او نورو منافقانو د بني نضیر یهودانو ته پیغام او پته خبره ورلیږلې وه چه تاسي مه ویریږئ او خپل ځانونو یواځي مه ګڼئ که مسلمانان غواړي چه تاسي له مدینې څخه وباسي نو مونږ به له تاسي سره درېږو که د جنګ او جګړې وار ورسید نو مونږ به له تاسي سره مرسته (مدد) کوو . دا ځمونږ قطعي او ناګرځیدونکې تینګه فیصله او پرې‌کړه ده او پرته (علاوه) له دې څخه مونږ ستاسي په جنګ او جګړه کښې د هیچا خبره نه اورو او نه د هیچا پروا کوو.

وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ⑪

او الله شاهدي ګواهي ورکوي چه بیشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په هم دغو خبرو کښې).

تفسیر: یعني دغه منافقان یهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وائي یواځي د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوي او هسې خبرې کوي چه هغه د مسلمانانو په ګټه (فائده) نه وي او هغه خبرې چه په ژبه وائې په هغو باندې هیڅ عمل نه کوي.

لَئِنْ اُخْرِجُوْا لَا يَخْرُجُوْنَ مَعَهُمْ ۚ وَلَئِنْ قُوْتِلُوْا لَا يَنْصُرُوْنَهُمْ ۚ

قسم دی که وویستل شي دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه) نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه) او که جنګ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره .

تفسیر: لکه چه په مدینې منورې کښې جګړه ونښته او د بني نضیر یهودان محصور شول په هغه نازک حال کښې هیڅ یو منافق د دوی مرستې (امداد) او مدد ته ونه رسید په پای (آخر) کښې کله چه هغوی وویستل شول دغه منافقان په دې وقت کښې هم په دیره خوشالي سره پخپلو کورونو کښې ناست ؤ .

وَلَئِنْ نَّصَرُوْهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْاَدْبَارَ ۙ ثُمَّ لَا يُنْصَرُوْنَ ⑫

او که (اراده د) مدد مرستی (امداد) وکړی دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره خامخا وبه ګرځوی دغه (منافقان) په تیښته سره شاوی خپلی بیا به مدد مرسته (امداد) ونه مومی ونه کړ شی (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتی) .

تفسیر: یعنی لکه په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستی (مدد) ته راغلی وی نو نتیجه به ئې څه کیده ؟ پرته (علاوه) له دی څخه چه د مسلمانانو له مقابلې څخه بیرته وتښتی بله نتیجه نه لری او بیا به د دوی مرسته (مدد) څرنګه کیده نو د دوی د مرستی (مدد) دپاره به هم څوک نه رسیده .

لَأَنتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِم مِّنَ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو څخه) ډیر سخت یئ له جهته د ویری په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کښی له (ویری د) الله دغه ویره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دی ده بیشکه چه دوی (داسی) قوم دی چه نه پوهیږی (نه پیژنی الله) .

تفسیر: یعنی که د الله تعالیٰ په عظمت باندی دغه منافقان پوهیدی او د هغوی په زړونو کښی د الله تعالیٰ خوف او ویره وی نو کفر او نفاق به ئې ولی غوره کاوه ؟ هو ! د مسلمانانو د شجاعت او میړانی (بهادرئ) څخه ویریږی ځکه د مسلمانانو په مقابل کښی نه شی ودریدلی . او نه د جنګ په ډګر(میدان) کښی له ځانه څه ثبات او توره او میړانه (بهادری) ورښوولی شی .

لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ ۚ

جنګ به ونه کړی دغه (یهودان) له تاسی سره (ای مؤمنانو) تول په ګډه سره مګر په قریو کلیو تینګ کړیو شویو کښی یا وروسته له دیوالونو سنګرونو څخه .

تفسیر: یعنی څرنګه چه د دی خلقو په زړونو کښی د مسلمانانو ویری او خوف ځای نیولی دی نو ځکه د جنګ په ډګر(میدان) کښی نشی جنګیدلی هو په کلیو او تینګو کلاګو کښی سنګرونه نیولی او جګړی کولی شی یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاګ ئې ځانونه پټ کړی

نو جنګیدی شي . ځمونږ يو مشر به ويل کله چه يورپيانو د مسلمانانو له توري څخه خپل ځانونه عاجز وليدل نو راز راز (قسم قسم) اور خوروونکي وسلي او د جګړي اصول ئې ايجاد کړي خو سره له دي هم که کوم وقت د هغوی جګړه له مسلمانانو سره لاس په لاس ونښلي نو هغوی د څو شيبو دپاره هم د مسلمانانو په مخ کښي نشي ودريدلي او ګرده (تولِه) دنيا د قرآن دا معجزه پخپلو سترګو سره ګوري چه ﴿لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَاءِ جُدُرٍ﴾ د نورو هغو خلقو په نسبت څه وليکلي شي چه د هغوی په نزد ميرانه (بهادري) او توره دا ده چه د خپلو انګنونو (انګرونو) ورونه په خپلو ځانونو پسي تړي او په بامونو او بليو باندي ختلي په تيږو (ګټو) او لوتو او خښتو او نورو شيانو سره ويشتل کوي .

بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ

جنګ د دوی په منځ د دوی کښي ډير سخت دی .

تفسير: يعني په جګړو کښي چه دوی ئې پخپلو منځونو کښي کوی ډير تيز او ګرندی او سخت ښکاري لکه چه پخوا له اسلامه د اوس او خزرج د جنګونو تجربه ځمونږ په مخ کښي پرته ده مګر د مسلمانانو په مقابله کښي د هغوی وينه وچه ـ توره پڅه ـ ژبه (چاړه) او ميړانه (بهادري) ورکه شي .

تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾

ګمان به کوی ته په دوی چه سره يو دي او (حال دا چه) زړونه د دوی سره جلا جلا (جدا جدا) دي (په خيالاتو کښي)، دا (پريشاني د زړونو د دوی) په سبب د دي دی چه بيشکه دوی داسي يو قوم دي چه نه پوهيږي (نه چلوی عقل په خير خپل) .

تفسير: يعني د مسلمانانو په مقابله کښي د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غوليږئ د هغوی زړونه هيڅ کله سره غونډ نه دي او بالکل جلا (جدا) دي هر يو د خپل غرض او غوښتني مين ـ او د هر يوه فکر او خيال بيل دی . او د يوه خيال او چرت د بل د چرت او خيال سره مل نه دی . نو څکه د دوی په منځ کښي حقيقي اتحاد او يو جهتي هيڅري نه پيدا کيږي ؟ که دوی پوه ولري نو پوهيدل به چه دا نمائشي اتحاد او د شودني يووالي هيڅ نه پکاريږي اتحاد

هغه ته وایه شي چه د مؤمنینو او قانتینو په منځ کښې لیدل کیږي چه هغوی له ګردو (تولو) اغراضو او خواهشونو څخه ځانونه ژغوري (محفوظوي) او تولو یو ځای د الله تعالیٰ په رسی باندی منګولی لګولی دی . او د هغو ګردو (تولو) ژوندون او مرګ یوازې واحد او احد او صمد الله تعالیٰ لره دی .

كَمَثَلِ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړو کښې) لکه مثل قصه د هغو کسانو دی چه ؤ پخوا له دوی نه په نژدی زمانه کښې چه (اهل د بدر دی) چه وڅکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو (په دنیا کښې په قتل او بند سره) او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کښې) .

تفسیر: یعني اوس په نژدی زمانی کښې د بني قینقاع یهودانو د خپلې درغلی خیانت او غداری خوند څکلی دی ـ کله چه هغوی بد عهدی وکړه نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جګړه ونښلوله او وروسته د یوه وړوکی جنګ څخه ئ هغوی د باندی وشړل . او له هغه ځنی په مخ کښې په قرینه ماضی کښې مکیانو هم د بدر په ورځ کښې خپله سزا وموندله همغسی د بني نضیرو انجام هم وګورئ چه په دنیا کښې د مسلمانانو له لوری پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسیدل او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم هغسی چه دوی ته تاکلی (مقرر) شوی دی هم وررسیږي .

كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِّنكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدی کښې) لکه مثل (قصه) د شیطان داسی ده کله چه وائ انسان ته چه کافر شه نو کله چه (انسان) کافر شي وائ (شیطان) زه بیزاره جلا (جدا) یم له تا څخه بیشکه زه ویریږم له الله چه رب

(پالونکی) د تولو عالمیانو دی پس دی عاقبت انجام د دواړو (گمراه کوونکی او گمراه شوی) داسی چه بیشکه هغوی دواړه به وی په اور (د دوزخ) کښی تل به اوسیږی دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کښی او هم دا (خلود د اور د دوزخ جزاء د ظالمانو (کافرانو) ده .

تفسیر: یعنی شیطان په اول کښی انسان ته کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوی کله چه سړی د ده د اغواء په لومه او دام کښی ونښلی نو وائی چه زه له تا څخه جلا (جدا) او د تا له کاره بیخی بیزار یم زه خو له الله تعالیٰ ویریږم «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخی وی» نتیجه به داسی وی چه دی به هم د دوزخ خس او بوټی او دړی کیږی او د هغه د دوزخ لویدلو سبب به هم گرځی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «شیطان به په آخرت کښی دا خبره وائی . او د بدر په ورځ کښی ئې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جگړه کښی اچولی ؤ کله چه سترگی ئې پر پرښتو باندی ولگیدی نو ژر وتښتید. لکه چه د هغه بیان د (الانفال) په سورت کښی پخوا له دی څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کښی تیر شوی دی هم دا مثال د منافقینو هم دی» هغه بنی نضیر ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی ؤ او په دی چل سره ئې د مخالفت ډگر(میدان) ته را وویستل . کله چه هغوی په مصیبت سره اخته شول دی جلا (جدا) شو ـ او لری تری کیناست . ولی ایا هغه په دی دول (طریقه) د الله تعالیٰ له عذابه خلاصیدی شی ؟ هیڅ کله نه خلاصیږی او د دواړو د هستوگنی ځای دوزخ دی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَلۡتَنظُرۡ نَفۡسٞ مَّا قَدَّمَتۡ لِغَدٖۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو ! تل ځان وساتئ له معاصیو) وویریږی له (عذابه د) الله او ښائې چه ودی گوری هر نفس هغه شی ته چه وړمبی ئې لیږلی دی دپاره د صبا (قیامت).

تفسیر: یعنی ای مؤمنانو له الله تعالیٰ څخه وویریږئ ! او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ او فکر وکړئ چه صبا به څه څه شیان در د مخه کیدونکی وی ؟ او د قیامت لویی ورځی دپاره مو څه ذخیره او ځیرمه کړی دی ؟ او څه شی مو د مخه ورلیږلی دی چه وروسته له مرگه هغه هلته در پکار شی ؟

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ١٨

او وویریږئ له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) بیشکه چه الله ښه خبردار دی په

هغو عملونو چه کوئ تاسو (نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی ستاسی هیڅ یو کار له الله تعالیٰ څخه پټ نه دی . نو ځکه له هغه الله تعالیٰ څخه وویرېږئ ! او د تقویٰ او پرهیزګاری لاری غوره کړئ ! او له ګناهونو او معاصیو څنی خپل ځانونه وژغوری (وساتی) !

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

او مه کیږئ تاسی (ای مومنانو) په شان د هغو کسانو چه هیر کړی دی هغوی الله بیا هیر کړ الله په دوی حق د نفسونو د دوی دغه خلق هم دوی دی فاسقان نافرمانان (بهر وتونکی له فرمانه د الله نه) .

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ حقوق ئې هیر کړی دی او د هغه له یاده غافل شوی دی او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروا نه کوی نو الله تعالیٰ هیر کړی دی په دوی باندی حق د نفسونو د دوی چه له راتلونکیو افتونو څنی د ژغورنی (بچ کوونی) هیڅ یو فکر او اندیښنه د دوی سره نشته . او په معاصیو او نافرمانیو کښی دوب تللی دی او په دائمی خساری او ابدی هلاکت کښی لویدلی دی او داسی کار نه کوی چه د دوی په حق کښی په واقع سره مفید او نافع وی.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

نه دی سره برابر (په نزد د الله) یاران ملګری د اور (چه هیر کړی ئې دی الله) او یاران ملګری د جنت (چه ویرېږی له الله) یاران ملګری د جنت هم دوی دی مراد موندونکی په مراد رسیدلی (په لقاء د الله او نعماؤ د جنت) .

تفسیر: یعنی ښائې چه هر سری خپل ځان د جنت د داخلیدلو ور(لائق) وګرځوی چه لاره ئې پرته (علاوه) د قرآن کریم د هدایاتو او احکامو په مخامخ کښی له غاړی ایښودلو بل شی نه دی .

لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا الْقُرْاٰنَ عَلٰى جَبَلٍ لَّرَاَيْتَهٗ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ ط

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندی (په مثل د انسان او فهم مو ورته ورکړی وی لکه چه انسان ته مو ورکړی دی) نو خامخا لیدلی به ؤ تا هغه (غر) ویریدونکی فرمان منونکی توتی توتی کیدونکی له ویری (د عذابه) د الله ،

تفسیر: یعنی د افسوس او د حسرت ځای به وی چه قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندی هیڅ یو اثر او اغیزه ونه کړی حال دا چه د قرآن شریف اثر او اغیزه دومره زبردسته او قوی ده چه که هغه پر غرونو غوندی یو کلک شی باندی هم راښکته شوی وی او په هغه کښی د پوهیدلو داسی یوه ماده چه په انسانانو کښی شته وی نو هغه به متکلم د عظمت په مقابل کښی ویریده او چاودیده او له داره به ئې توتی توتی کیده . ځما د الله بښلی پلار په یوه اوږده منظومه کښی دا دری شعرونه راغلی دی .

محفل بدعت ځنی نغمی چه اوریدونکی دی
غوږ ئې کوڼ په سترګه ړوند زړګی ئې لړځیدونکی دی

راشه واوره دا روا سازونه اوازونه تل
لمر دی پر روښان او ګرد (تول) ستوری غورځیدونکی دی

څوک چه شی بی ویری ډیر افسوس دی پر حالت د ده
غر ته ګوره ﴿ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا ﴾ کیدونکی دی

وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُوْنَ ﴿۲۱﴾

او دا مثالونه بیانوو اورو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دی) چه دوی فکر غور وکړی پکښی (فائده تری اخلی) .

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی د کافرانو زړونه ډیر سخت دی سره له دی چه د الله تعالیٰ کلام اوری خو بیا هم ایمان نه پری راوړی که غر د دی پاک کلام په مفهوم باندی وپوهیږی نو هغه به هم له ډیری ویری وشلیږی » .
تنبیه: دا خو د کلام د عظمت ذکر ؤ اوس په دغه راتلونکی آیت کښی د متکلم د عظمت او رفعت بیان دی .

هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ عٰلِمُ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَةِ ۚ
هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِیْمُ ﴿۲۲﴾ هُوَ اللّٰهُ الَّذِیْ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ
اَلْمَلِكُ الْقُدُّوْسُ السَّلٰمُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی (دی یوائحی) عالم دی په غیبو باندی او (عالم دی) په ښکاره ؤ باندی هم هغه (الله) دی خورا (ډیر) مهربان ډیر رحم والا دغه الله (هغه ذات دی) چه نشته بل هیڅ معبود برحق مګر خو هم دی دی (یوائحی) بادشاه دی ښه پاک دی (له تولو قبائحو څخه) سالم دی (له ګردو (تولو) عیوبو) څخه امان ورکوونکی دی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه له ګردو (تولو) نقائصو او کمزوریو څخه پاک منزه دی او له تولو عیوبو او افاتو څخه سالم دی هیڅ یوه خرابی او نقصان نه د هغه دربار ته رسیدلی دی او نه به وررسیږی . د «مؤمن» ترجمه ئې په امان ورکوونکی سره کری ده او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغبرانو د اقوالو او ویناؤ تصدیق کوونکی دی . یا د مؤمنانو په ایمان باندی د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی .

الْمُهَیْمِنُ الْعَزِیْزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ؕ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا یُشْرِكُوْنَ ﴿۲۳﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو) ښه زبردست دی د ویری خاوند دی د لوئ څیښتن (خاوند) دی ، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چه (مشرکان ئې) ورسره شریکوی .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په ذات او صفاتو او افعالو کښی هیڅوک ورسره مل او شریک نه دی .

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چه پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ورکوونکی دی .

تفسیر: د (خالق) او د (باری) د فرق په نسبت مو د بنی اسرائیل په سورت کښې د دی آیت ﴿ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي ﴾ د تفاسیرو په ضمن کښې څه اشاری کړی دی .

ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ ؟ المصور ـ صورت جوړوونکی لکه چه په نطفه باندی ئ د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ

هم دغه (الله) لره دی نومونه نیک عمده مخصوص.

تفسیر: یعنی هغه نومونه چه په اعلیٰ درجه په ښه والی او کمالاتو او صفاتو باندی دلالت کوی .

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ

په پاکی سره یادوی هغه (الله) لره هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څه چه په) ځمکه کښې دی .

تفسیر: یعنی د قال یا د حال په ژبه سره چه په هغه باندی مونږ او تاسی نه پوهیږو .

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

او هم دغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: د الٰهیه د ګردو (ټولو) کمالاتو او صفاتو مرجع د دوو صفتونو په لوری دی چه «عزیز» د قدرت په کمال او (حکیم) د علم په کمال باندی دلالت کوی . او هر څومره کمالات چه دی په علم او قدرت پوری ئ په یو نه یو ډول (طریقه) سره تړلی دی . په روایتونو کښې د (حشر) د سورت له دی دری آیتونو ﴿ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ﴾ څخه نیولی د سورت تر آخره پوری ډیر فضیلتونه راغلی دی . نو هر مسلمان ته ښائ چه سهار او ماښام ئ په لوستلو باندی ټینګوالی او مؤاظبت وکړی !.

تمت سورة «الحشر» بمنه وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الممتحنة مدنية وهى ثلث عشرة آية و فيها ركوعان
رقمها(٦٠) تسلسلهاحسب النزول (٩١) نزلت بعد سورة الاحزاب
د «الممتحنة» سورت مدنی دی(١٣) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٠) او په نزول کښی (٩١) سورت دی وروسته د «الاحزاب» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حدیبیی کښی له مکیانو سره روغه وفرمایله چه د هغی ذکر څمونږ د دغه پښتو تفسیر د (الفتح) په سورت کښی پخوا له دی نه شوی دی تر دوو کلونو پوری دا روغه قائمه وه بیا د کافرانو له لوری هغه ماته شوه نو دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د حربی له اصولو سره سم په پته خوله افواج تولول او د مکی معظمی د بری فتح دپاره ئې ترتیبات نیول د خبرو اترو او لیکونو په لیږلو باندی ئې ممانعت او بندشونه کیښوول چه تر څو د مکی معظمی کافران د دوی له دی تیاری څخه خبر نشی او هغوی هم د جګړی دپاره ځانونه تیار نه کړی او په دی ډول (طریقه) سره په حرم شریف کښی د جګړی مخه ونیوه شی یوه مسلمان چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه نومیده او د بدر له مهاجرینو څخه و مکیانو ته ئې یو لیک ورولیږه چه «د محمد صلی الله علیه وسلم لښکر پر تاسی باندی لکه د شپی تیاره یا د لوی سیلاو د اوبو پشان درتلونکی دی » دا خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی په وسیله ورښکاره شوه دوی حضرت علی کرم الله وجهه او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چه یوه ښځه د مکی شریفی په لوری رهی (روانه) ده تاسی ورپسی ورشئ تاسی به له هغی سره په فلانی ځای کښی مخامخ کیږی له هغی سره یو لیک دی هغه ورځنی واخلئ! او له ځان سره ئې راوړئ دا اصحاب په تلوار رهی (روان) شول او هغه ښځه ئې پوره په همغه ځای کښی ومونده ، هغی ښځی ډیر «**لیت او لعل**» او وړاندی او وروسته وکړ خو سره له هغه هم همغه لیک (خط) ئې وروسپاره چه د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چه د حاطب رضی الله تعالیٰ عنه بن ابی بلتعه له لوری د مکی معظمی د کافرانو په نامه لیکلی شوی دی او هغوی ته ئې د مسلمانانو د تعرض اطلاع ورلیږلی ده . څمونږ پیغمبر حاطب رضی الله تعالیٰ عنه راوباله او تری وئې پوښتل چه دا څرنګه یو حرکت دی ؟ دی وویل یا رسول الله نه زه کافر یم او نه می له اسلامه مخ اړولی دی . ربښتیا خبره خو دا ده چه څما کور او کهول په مکه معظمه کښی دی او هلته د هغوی ساتونکی او پالونکی هیڅوک نشته نو می وغوښتل چه پر کافرانو باندی خپل یو احسان واړوم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کښی څما له اهل او عیال سره څه غرض ونه لری بلکه له هغوی سره

څه ښيګڼې (ښه) هم وکړي . زه پوهيږم چه له دې څخه ماته ډيره ګټه (فائده) رارسيږي خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه څخه هيڅ يو ضرر نه رسيږي هغه د فتح او نصرت وعدې چه تاسې ته د الله تعالیٰ له لورې شوې دي هغه په يقيني ډول (طريقه) سره پای (آخر) ته رسيدونکې دي او د هغو مخه هيڅوک نشي نيولی لکه چه د ده د هغه خط په منځ کښې هم دا مضمون ليکلی شوی و. قسم په الله که رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځې هم پر تاسې باندې حمله وکړي نو الله تعالیٰ به ورته مدد ورکوي او هغه وعدې چه له هغه سره شوې دي خامخا پوره کيدونکې دي.
بلاشبهه د حاطب رضي الله تعالیٰ عنه څخه دا غټه خطاء شوې ده خو رحمة للعالمين وفرمايل «لا **تقولوا له الا خيراً** مه وايئ ورته هيڅ شی پرته (علاوه) له خيره او وی فرمايل «چه حاطب د بدر د اصحابو څخه دی او تاسې ته نه دي معلوم چه الله تعالیٰ د بدر د اصحابو ګرد (تول) ګناهونه ښښلي دي ». د دې سورت زياتره برخه هم دې قصې لره نيوونکې ده لکه چه الله اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه داسې فرمائ چه

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چه ايمان ئ راوړی دی (يعنی ای مؤمنانو) ! مه نيسئ تاسې دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کښې چه غورځوئ ليږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستي سره (په منځ ستاسې او د دوی کښې) حال دا چه په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چه راغلی دی تاسې ته له حق (دين او قرآن) څخه .

تفسير: يعنی د مکې کافران هم د الله جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې نو له هغوی سره دوستی مه کوئ!. او هغوی ته دوستانه پيغامونه ليږل مسلمانانو لره ښه نه دي. او په تحقيق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چه راغلی دی تاسې ته له حق دين څخه نو د دې لامله (له وجې) د الله تعالیٰ دښمنان شول .

يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ

چه وباسې دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چه ايمان راوړی دی تاسې په الله چه رب ستاسې دی (پس مه نيسئ دوی په دوستی سره) .

تفسیر: یعنی پیغمبر ته او تاسی ته ئې څنګه سخت ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه درورسول او تاسی ئې د خپل هیواد او وطن په پرېښوولو باندی اړ (مجبور) کړئ یواځی په هم دی خبره سره چه تاسی ولی د یوه الله تعالیٰ چه ستاسی او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پروردګار دی عبادت کوی ؟ نو له دی څخه به لویه دښمنی او عداوت څه وی ؟ د تعجب ځای دی چه تاسی له داسی سړیو سره دوستی کوئ ؟ او د خپلوی لاسونه وروړاندی کوئ ؟ .

إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي

که چیری یئ تاسی چه راوتلی ئې تاسی (له اوطانو خپلو) دپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کښی او دپاره د رضاء خوښی غوښتلو ځما (پس مه نیسئ دوی په دوستی سره)

تفسیر: یعنی که ستاسی له کوره وتل ځما د خوښی لپاره او ځما په لاره کښی د جهاد دپاره وی او خاص ځما د رضاء دپاره تاسی نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ نو بیا په هغی دښمنی کښی د دوستی ارتباط د څه دپاره دی ؟ ایا د هغو کسانو په ناراضی چه تاسی د الله تعالیٰ رضاء ګټلی وه اوس غواړئ چه هغوی له خپلو ځانونو څخنی رضاء او خوښ او الله تعالیٰ ناراض کړئ! (العیاذ بالله)

تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنتُمْ

چه په پټه (خبری) لیږئ تاسی هغوی ته په (سبب د) دوستی سره او زه ښه عالم یم په هغه څه چه پټوئ تاسی (له مراسلاتو) او په هغه څه چه ښکاروئ تاسی (له معاذیرو) .

تفسیر: یعنی که یو سړی وغواړی چه یو کار له ګردو (ټولو) خلقو او نړی والو (اهل جهان) څخه په پټه اجرا کړی نو ایا هغه له الله تعالیٰ څخه هم پټولی شی ؟ وګورئ چه حاطب رضی الله تعالیٰ عنه څومره زیار (محنت) وکړ او کوښښ ئې وکړ چه د خپل لیک (خط) اطلاع هیچا ته ورنه کړی خو الله تعالیٰ له هغه څخه خپل رسول خبردار کړ او دغه پټه خبره پخوا له وقته ورڅرګنده (ښکاره) شوه !.

وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوک چه وکړی دغه (کار) له تاسی څخه نو په تحقیق ورکه کړی ئې ده سمه صافه لاره .

تفسیر: یعنی که سره له مسلمانی داسی کار وکړی او داسی ئې وګڼی چه دی به د هغه په پټو ساتلو کښی بری ومومی نو سخته غلطی او زیات تیرواته کوی.

إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾

که چیری ظفر بری ومومی (کفار) په تاسی باندی (نو) شی به دوی تاسی لره دښمنان او اوږده به کړی تاسی لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسی) او (اوږدی به کړی) ژبی خپلی په بدی (ویلو د تاسی) سره او خوښوی به دوی (دغه) چه کافران شئ تاسی (لکه چه دوی دی) .

تفسیر: یعنی له دی کافرانو څخه په موجوده حالت کښی څه هیله (امید) او اسره مه لرئ! که څه هم تاسی زیاته پیرزوینه او رواداری پر هغوی باندی وکړئ او د دوستی اظهار وکړی هغوی هیڅ کله د مسلمانانو خیر غوښتونکی نشی کیدی او سره له دی انتهای روادارییو که د هغوی لاسونه پر تاسی باندی بر شی نو له هیڅ راز (قسم) خرابی او دښمنی څخنی خپل ځانونه نه منع کوی. په ژبو او لاسو سره هر دول (طریقه) ضررونه او ایذاوی تاسی ته دررسوی . او داسی غواړی هم هغسی چه هغوی له صداقته منکران دی تاسی هم منکران کړی نو ایا داسی شریران او بد باطنان د دی خبری وړ (لائق) دی چه هغوی ته هسی پیغامونه ورولیږل شی ؟ .

لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ ۚ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾

له سره به نفع در ونه رسوی تاسی ته (که کافران شئ) خپلوی (د خپلوانو) ستاسی او نه اولاد ستاسی په ورځی د قیامت کښی فیصله به وکړی (الله) په منځ ستاسی کښی او الله په هغو عملونو چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو

جزا به ئې درکړي) .

تفسير: حاطب رضی الله تعالىٰ عنه هغه خط د خپل اهل او عيال دپاره ليکلی ؤ نو په دی باندی داسی تنبيه فرمائې چه اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ کښې هيڅ نه په کاريږی الله تعالىٰ د هر يوه سری اعمال تر ذری ذری پوری هم ګوری او سم له هغه سره فيصله او پريکړه کوی د الله تعالىٰ دا فيصله هيڅ يو څوک ـ لمسی ـ کړوسی خپل ـ خپلوان او عزيز نشی ماتولی نو بيا دا کومه عقلمندی ده چه يو مسلمان د خپل اهل او عيال دپاره الله تعالىٰ له خپل ځان څخه نارضاء کړی په ياد ئې ولرئ چه له هر شی څخه د الله تعالىٰ رضامندی او خوښی وړاندی ده که دی له مونږ څخه راضی وی نو د هغه په فضل او کرم سره ګرد (ټول) کارونه ښه کيږی او که الله تعالىٰ نارضاء او خفه شی نو هيڅ شی نه په کاريږی .

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِيٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ

په تحقيق شته تاسی لره (ای مؤمنانو) طريقه ښه (چه اقتداء پسی کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهيم کښې او په (قول ـ فعل د) هغه چا کښې چه ده سره ؤ (له مؤمنانو) کله چه وويل (دغه ابرهيم او اتباعو ئې مشرکانو د) قوم د دوی ته چه بيشکه مونږ جلا (جدا) بيزاره يو له تاسی څخه او (بيزاره يو) له هغه څيزه چه عبادت ئې کوئ تاسی بی له الله منکران شوی يو مونږ (په باطل دين) ستاسی باندی او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسی کښې عداوت دښمنی او بغض حسد ابدی هميشه تر هغه پوری چه ايمان راوړی په الله باندی يواځی (چه واحد لا شريک دی).

تفسير: يعنی هغه کسان چه سره له اسلامه د ابراهيم عليه وعلىٰ نبينا الصلوٰة السلام سره ملګری شوی دی هر يوه په خپلو وقت کښې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو څخنی د بيزاری او بيلتون اعلان کړی دی او ابراهيم عليه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو وويل هغو مشرکانو د قوم خپل ته چه په تحقيق سره مونږ بيزاره يو له تاسی څخه او بيزاره يو له هغه شی

 څخه چه عبادت ئ کوئ تاسی بی له الله چه بتان دی او کافر شوی یو مونږ په دین یا په معبود ستاسو باندی یعنی تاسی ای کفارو ځرنګه چه له الله تعالیٰ څخه منکران یی او د الله تعالیٰ د احکامو پروا نه کوئ نو مونږ هم ستاسی له طریقی څخه منکران یو او د یوی ذری په میچ هم ستاسی فکر او پروا نه کوو او ښکاره شوی دی په منځ ځموږ او ستاسی کښی عداوت دښمنی او بغض کینه همیشه تل تر هغه پوری چه ایمان راوړئ تاسی په الله تعالیٰ باندی یواځی یعنی دا دښمنی به هلته پای (آخر) ته رسیږی چه تاسی شرک او کفر پریږدئ او د همغه یوه مالک الملک والملکوت اکرم شانه واعظم برهانه هسی بندګان او چوپړان شئ لکه چه مونږ ئ هم بندګان او تابعان یو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۖ

مګر خو (اقتداء مه کوئ د) یوی خبری د ابراهیم (چه ویلی ئ ؤ پخوا له امتناعه) پلار خپل ته (داسی) چه خامخا زه ښښنه غواړم هرومرو (خامخا) د تا دپاره او مالک نه یم زه تا لره له عذابه د الله د هیڅ څیز ،

تفسیر: یعنی یواځی دعا کولی شم د کومی ګټی او نقصان مالک نه یم . الله تعالیٰ هر څه چه وکړی کولی ئ شی او د هغه مخه هیڅوک نشی نیولی . حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی حضرت ابراهیم علیه السلام هجرت وکړ او بیا ئ خپل تبر ته مخ ونه ګرځاؤ نو ایا تاسی به هم همغسی کوی ؟ یو خو ابرهیم علیه السلام کله چه دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته ئ دعا وکړه او هر کله چه دا خبره ورمعلومه شوه چه مشرکان له غفران څخه محروم دی نو چپ شو. اوس چه هغه خبره تاسی ته ښکاره شوه نو څکه د کافرانو ښښنه مه غواړی .

تنبیه: د ابراهیم علیه السلام د استغفار قصه دی د خپل پلار دپاره د (براءة) په سورت کښی د دی آیت ﴿ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ ﴾ الآیة - په تفاسیرو کښی وکتله شی او ویل ابراهیم علیه السلام او اتباع ئ داسی چه:

رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾

ای ربه ځموږ (خاص) په تا باندی توکل کړی دی مونږ او (خاص تاته رجوع کړی ده مونږ او (خاص) تاته بیرته ګرځیدل د ګردو (تولو) دی په آخرت کښی دپاره د جزاء .)

تفسیر: یعنی گرد (تول) مو پری ښوول او تاته مو هیله (امید) وکړه او د خپل له قوم او له تبر څخه مو پریکړه وکړه او له تا سره مو خپل علاقه ونښلوله او تاته مو رجوع وکړه او په دی باندی ښه پوهیږو چه د گردو (تولو) ورتګ ستا په لوری دی .

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا ۖ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝٥

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه څمونږ مه گرځوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چه کافران شوی دی او ببښنه وکړه مونږ لره ای ربه څمونږ بیشکه هم ته ئې ښه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی).

تفسیر: یعنی مونږ د کافرانو دپاره فتنه او د ازمویښت محل د مشق تخته مه گرځوه! او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسی حالت کښی وساته چه د هغو له لیدلو څخه کافران خوښ نشی او پر اسلام او مسلمانانو باندی د تمسخر او استهزا غړونه وکری او څمونږ په مقابل کښی په خپل حقانیت باندی استدلال وکری . بیشکه هم ته ئې ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چه هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوی یعنی څمونږ تقصیرات او کوتاهی وبښه او را معاف ئې کړه . ستا د زبردست قوت او حکمت څخه هم دا هیله (امید) او توقع ده چه خپل وفا لرونکی بندگان د دښمنانو په مقابل کښی مقهور او مغلوب مه کری اوس دپاره د ازیاد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی ارشاد فرمائی:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝٦

خامخا په تحقیق ده تاسی لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کښی طریقه حسنه ښه (چه اقتداء پسی کوی او دا اقتداء ده) هغه چا لره چه وی چه امید لری (د ثواب) د الله او ویریږی د (جزاء د ورځی آخری (د قیامت)، او هر هغه څوک چه مخ وگرځوی (له احکام الله)

نو بیشکه الله همغه دی غنی بی پروا ښه ستایلی شوی (په محامدو)

تفسیر: یعنی تاسی مسلمانانو ته یا په بل لفظ هغو خلقو ته چه د الله د لیدلو او د آخرت د قائمیدلو هیله (امید) لرئ د ابرهیم علیه السلام او د ده د ملگرو حسنه اسوه او نیکی طریقه غوره کول په کار دی . که څه هم توله دنیا تاسی ته متعصب او جاهل وواي تاسی خپل مخونه د هغی لاری څخه مه اړوئ ! چه د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تگ او طرز عمل سره قائم کری دی . د مستقبل وقت ابدی کامیابی او بری د هم دی لاری په تللو سره په لاس درتلی شی . که چپ (مخالف) له دی نه لاړ شئ او د الله تعالیٰ له دښمنانو سره خپله دوستی تینگه کړئ نو تاسی په پخپله نقصان او زیان مومئ. ځکه چه الله تعالیٰ د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لری . هغه پخپل ذات سره د گردو (تولو) کمالاتو او هر راز (قسم) ښیگنو (فائدو) مالک او څیښتن (خاوند) دی او هیڅ ضرر ورته نه رسیږی .

عَسَى اللّٰهُ اَنۡ يَّجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَ الَّذِيۡنَ عَادَيۡتُمۡ مِّنۡهُمۡ مَّوَدَّةً ؕ وَاللّٰهُ قَدِيۡرٌ ؕ وَاللّٰهُ غَفُوۡرٌ رَّحِيۡمٌ ۝

ښائیږی چه الله پیدا کړی په منځ ستاسی کښی او په منځ د هغو کافرانو چه دښمنی لری تاسی له هغوی سره دوستی او الله (په هر شی چه اراده وفرمائ) ښه قادر دی (چه ځینی ئې دغه دښمنی په دوستی سره بدلول دی) او الله ښه مغفرت کوونکی دی ډیر رحم والا دی

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د قدرت او رحمت څخه بعید نه دی چه د نن ورځی ډیر کلک کافر صبا ښه پوخ مسلمان وگرځوی . او په دا ډول (طریقه) ستاسی او د هغوی په منځ کښی د دوستی تعلقات قائم شی . لکه چه د مکی معظمی په فتحه کښی هم داسی وشوه نژدی گرد (تول) مکیان مسلمانان شول او هغه کسان چه پرون به ئې یو د بل په مخ توری وښکلی نن یو پر بل باندی ځان قربانوی . په دی آیت کښی مسلمانانو ته اطمینان او تسلی ورکړی شوی ده چه د مکیانو په مقابل کښی د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخی موقتی دی . بیا به هغه ته څه اړه (حاجت) او ضرورت نه پاتی کیږی . ښائ چه په موجوده حالت کښی تاسی په همغه ترک د موالاتو باندی تینگ اوسئ ! او له چا ځنی چه په دی لاره کښی څه بی اعتدالی شوی وی الله تعالیٰ د ده د هغی خطا ښښونکی دی ځکه چه همغه لوی ښښونکی دی .

لَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ لَمْ يُقَاتِلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَلَمْ يُخْرِجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ اَنْ تَبَرُّوْهُمْ وَتُقْسِطُوْٓا اِلَيْهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِيْنَ ﴿٨﴾

نه منع کوی تاسی (ای مومنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چه نه دی کړی جنګ له تاسو سره په (کار د) دین کښی او نه ئې ایستلی تاسی له کورونو خپلو څخه (له دی نه) چه نیکی کوئ تاسی له دوی سره او چه عدل او انصاف کوئ تاسی له هغوی سره بیشکه چه الله خوښوی دوست لری انصاف عدل کوونکی .

تفسیر: یعنی په مکه معظمه کښی داسی خلق هم شته چه دوی پخپله مسلمانان شوی نه ؤ خو له مسلمانانو سره ئې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه او نه به ئې د دین په چارو کښی له هغو سره جګړی کول او نه به ئې ربړونه (تکلیفونه) ورپیښول او نه به ئې د هغوی په ایستلو کښی د ظالمانو مرستی (مدد) کولی . له داسی کافرانو سره له ښیګڼی (نیکی) او ښه سلوک کولو څخه اسلام هیڅ ممانعت نه کوی کله چه هغوی ستاسی سره عدل او انصاف ـ نرمی او رواداری کوی نو د انصاف تقاضا هم دا ده چه تاسی هم له هغوی سره ښه تینګ او مناسب سلوک وکړئ ! او دنیا ته ئې وروښیی چه د اسلامی اخلاقو معیار څومره هسک (اوچت) دی ؟ دا د اسلام تعلیم نه دی که د کافرانو یو قوم له مسلمانانو سره جنګ کوی نو د ګردو (تولو) کفارو سره بلا تمییز جنګ ونښلوو او له تولو سره د توری په څوکی خبری وکړو که مونږ داسی وکړو نو د حکمت او انصاف له اصول څخه مو پرته (علاوه) او خلاف کار کړی دی . دا ضروری خبره ده چه د ښځو او نارینه ؤ او وړوکیو سپین ږیرو ځلمیو او معاندو او مسالمو په منځ کښی فرق او توپیر (تفاوت) سره وکړو او د هغو حالاتو په اعتبار مراعات وکړو چه د هغو لړ څه تفصیل د (ال عمران) او د(المائده) د سورتونو په تفاسیرو کښی پخوا لیکلی شوی دی .

اِنَّمَا يَنْهٰىكُمُ اللّٰهُ عَنِ الَّذِيْنَ قٰتَلُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ وَاَخْرَجُوْكُمْ مِّنْ دِيَارِكُمْ وَظٰهَرُوْا عَلٰٓى اِخْرَاجِكُمْ اَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَّتَوَلَّهُمْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿٩﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه منع کوی تاسی الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چه جنګ ئې کړی دی له تاسی سره په (کار د) دین کښې او چه ایستلی ئې یئ تاسی له کورونو د تاسی څخه او کومک مرستی (مدد) ئې کړی دی له دښمنانو ستاسی سره په ایستلو ستاسی کښې له دی څخه چه دوستی کوئ تاسی له هغوی سره او هر هغه چه دوستی کوی له هغوی سره دغه (خلق) هم دوی دی ظالمان ګنهګاران .

تفسیر: یعنی له هسی ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بیشکه سخت ظلم او ګناه ده .
(ربط) تر دی ځای پوری د کفارو د دوو فریقو تولیو (معاند ـ مسالم) سره د معاملی ذکر ؤ وروسته له دی نه دا راښیی چه له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چه له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشی ؟ یا په (دار الحرب) کښې هستوګنه ولری ؟ خبره دا ده چه د حدیبیی په روغه کښې مکی والو داسی تاکلی (مقرر کړی) ؤ چه څمونږ هغه سړی چه د مسلمانانو په لوری راشی ښائې چه هغه بیرته ولیږلی شی لکه څمونږ پیغمبر دا خبره منلی هم ؤه او د هغه په اثر څو سړی چه مدینی منوری ته راغلی ؤ بیرته مکی معظمی ته ولیږل شول . وروسته له هغه څخه څو ښځی هم راغلی . که دا ښځی هم بیرته لیږلی کیدی نو د کافر نارینه په کور کښې د مسلمانی ښځی هستوګنه له اسلامی غیرته لری ښکاریدل او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه نو په دی باندی دا وروستی آیتونه رانازل شول . معلومیږی چه وروسته له دی نه د ښځو په بیرته لیږلو کښې کافرانو اصرار ونه کړ او که نه هغه روغه به روغه نه پاتی کیده .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ مُهَٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِهِنَّ ۖ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه راشی تاسی ته مؤمنانی (ښځی) هجرت کوونکی وطن پریښوونکی نو وائې ازمویئ تاسی هغوی الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی .

تفسیر: یعنی د زړونو احوال الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی خو په ښکاره ډول (طریقه) سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول (طریقه) سره وکړئ ! چه ایا په رښتیا سره مسلمانانی دی ؟ ایا په رښتیا د مسلمانی لامله (له وجی) دوی هجرت کړی دی او خپل وطن ئې پری ایښی دلته راغلی دی ؟ ایا کومی دنیوی یا نفسانی غوښتنی د دوی هجرت او راتګ سبب نه دی شوی ؟ په څینو راویتونو کښې راغلی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه به د دوی امتحان

اخیستلو او ازموینه ئ کوله او د حضرت نبوی له لوری به ئ د هغوی بیعت اخیست کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه چه وروسته په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ ﴾ الآیة ـ کښی مذکور دی .

فَإِنۡ عَلِمۡتُمُوهُنَّ مُؤۡمِنَٰتٖ فَلَا تَرۡجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلۡكُفَّارِۖ لَا هُنَّ حِلّٞ لَّهُمۡ وَلَا هُمۡ يَحِلُّونَ لَهُنَّۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُواْۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكُمۡ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّۚ

نو که وپیژنئ تاسی دوی (په قسم سره) مومنانی نو بیرته مه لیږئ هغوی طرف د کفارو ته نه دی دغه (مؤمنانی ښځی) حلالی هغو (کفارو سړیو) لره او نه دی هغه (کافران) حلال دی (ښځو مؤمنانو) لره او ورکړئ تاسی (هغو کافرانو) ته (چه میړونه (خاوندان) د هغو ښځو دی) هغه څه چه لګولی ئ دی (له مهره) او نشته هیڅ ګناه پر تاسی باندی چه نکاح وتړئ تاسی له دی ښځو سره په شرط د دی کله چه ورکړئ تاسی هغو (ښځو) ته مهرونه د دوی

تفسیر: داسی حکم وشو که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وی نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتی کیږی که د کوم کافر ښځه مسلمانه شوی وی او دار الاسلام ته راشی هر هغه مسلمان چه د دی نکاح تړی د ده په غاړه ده چه هومره مهر چه هغه کافر په دی ښځی ورکړی دی هومره بیرته ورکړی . او اوس د دی ښځی مهر هر څه چه تاکلی (مقرر) شوی وی هغه جلا (جدا) دی ښځی ته وروسپاری نو وروسته له دی څخه د هغی ښځی سره نکاح تړلی شی

وَلَا تُمۡسِكُواْ بِعِصَمِ ٱلۡكَوَافِرِ وَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقۡتُمۡ وَلۡيَسۡـَٔلُواْ مَآ أَنفَقُواْۚ ذَٰلِكُمۡ حُكۡمُ ٱللَّهِ يَحۡكُمُ بَيۡنَكُمۡۖ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ١٠

او منګولی مه نښلوئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه ئ ساتئ په نکاح خپله کښی) او وغواړی تاسی هغه څه چه خرڅ کړی دی تاسی (پر دغو کافرانو) او ودی غواړی (دغه کفار هم) هغه څه چی خرڅ کړی وی هغوی

(له مهرونو پر دغو مهاجرانو) دا (مذکوره احکام) حکم د الله دی حکم کوی (الله په دغه سره) ستاسی کښې او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د ړومبی حکم په مقابل کښې وروستنی حکم داسی شو د هغه مسلمان سړی ښځه چه لا کافره پاتې وی دغه مسلمان دی هغه ښځه پرېږدی ! بیا هر کافر چه له هغې سره نکاح وتړی د دی مسلمان لګولی شوی مهر به بیرته وررسوی په هم دی ډول (طریقه) هر یو له دواړو فریقینو څخه دی یو له بل څخنې خپل حق وغواړی کله چه دا حکم راښکته شو نو مسلمانانان دی خبری ته تیار شول چه هم ئې ورکړی او هم به ئې واخلی خو کافرانو ورکول ونه منل نو څکه دا راتلونکی آیت رانازل شو .

وَإِن فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَآتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُم مِّثْلَ مَا أَنفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

او که چیری فوت شی له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسی په طرف د کفارو پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسی په غزا کښې) پس ورکړئ تاسی هغو کسانو ته چه تللی وی ښځی د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چه ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره) او ویرېږئ تاسی له الله هغه چه تاسو پر هغو باندی ایمان راوړونکی یی ، (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده که لاړی شی له لاسو ستاسی څه ښځی د کافرانو په طرف بیا ستاسو لاس بر شی یا وار مو راشی الخ).

تفسیر: یعنی که د کوم مسلمان ښځه مرتده او دارالحرب ته لاړه شی او کافر د هغه خرڅ بیرته نه ورکوی نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشی د هغه هر څومره خرڅ چه کیږی ښائ د هغه کافر په ځای دی مسلمان ته ورکړی چه ښځه ئې د کافر کره تللی ده او حق ئې سوځیدلی دی . هو ! دومره ده که دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بیرته پاتی شی هغه به همغه کافر ته وررسوی ! ځینو عالمانو لیکلی دی که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشی ورته رسولی نو هغه دی د مسلمانانو په بیت المال کښې ور تحویل کړی . الله اکبر ! دا څومره د عدل ـ انصاف تعلیم دی ! خو په دی باندی عمل کوونکی به همغه څوک وی چه د هغه په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره وی او په هغه باندی پوره او کامل ایمان ولری ! .

تنبیه: د ﴿فَعَاقَبْتُمْ﴾ ترجمه محقق مترجم په دوه ډول (طریقه) سره فرمایلی دی «بیا ستاسی لاس بر شی» او «ستاسی وار راشی» مونږ د دوهمی ترجمی په لحاظ سره د دی مطلب تقریر دلته

ولیکه . له پورمبنی ترجمی سره سم ځینی مفسرینو ویلی دی چه له دی څخه د غنیمت د مال حاصلیدل مراد دی یعنی د غنیمت له مال څخه د دی مسلمان خرڅ شوی مال ورته ورسپارلی شی والله تعالیٰ اعلم .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ يُبَايِعۡنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشۡرِكۡنَ بِٱللَّهِ شَيۡـٔٗا وَلَا يَسۡرِقۡنَ وَلَا يَزۡنِينَ وَلَا يَقۡتُلۡنَ أَوۡلَٰدَهُنَّ

ای نبی (ای ځما پیغمبره!) کله چه راشی تاته مؤمنانی ښځی چه بیعت کوی له تا سره پر دی شرط چه نه به شریکوی دوی له الله سره هیڅ شی او نه به کوی غلا دوی او نه به کوی زناء دوی او نه به وژنی دوی اولاد خپل

تفسیر: یعنی ای محمده بیعت واخله له ښځو څخه په خبره چه نه به شریکوی دوی له الله تعالیٰ سره هیڅ څیز او غلا به نه کوی او زناء به نه کوی او نه به وژنی اولاد خپل لکه چه د جاهلیت په زمانه کښی رواج و د معمولی ننگ او عار لامله (له وجی) به ئې جونی ژوندی په هدیرو (مقبرو) کښی خښولی او په ځینو وقتو کښی به ئې د لوږی له ویری هم خپل اولاد واژه

وَلَا يَأۡتِينَ بِبُهۡتَٰنٖ يَفۡتَرِينَهُۥ بَيۡنَ أَيۡدِيهِنَّ وَأَرۡجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړی په دروغو سره چه جوړوی ئې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کښی (یعنی له خپله ځانه)

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره له ښځو څخه په دی خبره چه نه به راځی په دروغو سره چه جوړوی هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو یعنی چه حرامزاده اولاد رانه وړی او په بل چا باندی په دروغو سره دعوی کوی . یا په دروغو سره شاهدی ورکوی. یا په کومه معامله کښی له خپل ځانه خبره جوړه کړی په دروغو سره او قسمونه خوری بله معنی ئې دا ده چه د خپل ځیږولی اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوی یا د بل چا اولاد پټوی او داسی وائی چه دا می له خپل میره (خاوند) دی . یعنی په مکر او فریب دروغ درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوی په حدیث شریف کښی راغلی دی «هغه ښځه چه یو اولاد بل ته ورکوی جنت په هغه باندی حرام دی» .

وَلَا يَعۡصِينَكَ فِي مَعۡرُوفٖ فَبَايِعۡهُنَّ

او نه به کوی نافرمانی له تا څخه په معروف ښو چارو کښی نو ته بیعت وکړه له دوی سره

تفسیر: پخوا ئې فرمایلی ؤ هغه مسلمانی ښځی دی چه په هجرت کولو سره راځی وپوښتلی شی . دلته دا راښیی چه د هغوی پوښتل دا دی که دا ګرد (تول) حکمونه چه په دی آیت کښی دی هغوی ومنی نو د هغوی ایمان ثابت وګڼه ! دی آیت ته د بیعت آیت وایه شی . ځمونږ د پیغمبر په مخ کښی به چه ښځو بیعت کاؤ نو هم دا اقرار به ئې له دوی ځنی په ژبه سره اخیست لیکن د بیعت په وقت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هیڅ یوی ښځی لاس ته نه دی رسیدلی .

وَٱسۡتَغۡفِرۡ لَهُنَّ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ۝١٢

او مغفرت وغواړه دپاره د دغو (ښځو) له الله بیشکه چه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی په دی چارو کښی هغه لندون (کوتاهی) چه پخوا له دی څخه شوی دی یا د دی احکامو په ځای راوړلو کښی وروسته له دی نه کوم تقصیر ورپیښ شی نو ځکه تاسی د هغوی په حق کښی د مغفرت او ښښنی غوښتنه وفرمائ تر څو الله تعالیٰ ستاسی په برکت د دوی تقصیرات وروبښی .

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَوَلَّوۡاْ قَوۡمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ

ای هغو کسانو چه ایمان ئې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) مه کوئ دوستی له هغه قوم (د یهودو) سره چه په قهر شوی دی الله پر دوی باندی

تفسیر: هغه خبره چه د دی سورت په شروع کښی ؤه د دی سورت په ختم کښی ئې هم د هغه یاد وفرمایه یعنی د مؤمن په شان کښی نه دی چه له هغه چا سره رفاقت او دوستی وکړی چه الله تعالیٰ ورڅخه خفه شوی وی په هر چا باندی چه پاک الله په قهر وی ښائ چه د الله تعالیٰ دوستان هم له هغه سره خفه وی

قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحٰبِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

په تحقيق نااميده شوي دي دغه (يهودان) له (ثواب د) آخرته لكه چه نااميده شوي دي كافران (له خيره د آخرت) له تولګيو ملګرو د هديرو (مقبرو) څخه

تفسير: يعني منكران داسي توقع نه لري چه له هديري (مقبري) څخه به څوك پاڅيږي او بيا به په بل ژوندون كښي يو له بل سره وګوري دا كافران هم هم هغسي نااميده دي

تنبيه: د ځينو مفسرينو په نزد ﴿ مِنْ أَصْحٰبِ الْقُبُورِ ﴾ د كفارو بيان دي يعني هغسي چه هغه كافران چه هديرو (مقبرو) ته رسيدلي دي او د هغه ځاى له حال او احوال څخه خبر شوي دي او د الله د مهرباني او خوښي څخني بالكل بيهيلي او نااميده شوي دي هم دا راز (قسم) دا كافران هم د آخرت له لوري بالكل بيٰاسري او نااميده دي

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الصف مدنية وهى اربع عشرة آية وفيها ركوعان رقمها (٦١) تسلسلهاحسب النزول (١٠٩) نزلت بعد سورة التغابن

د «الصف» سورت مدني دي (١٤) آيتونه دوه ركوع لري په تلاوت كښي (٦١) او په نزول كښي (١٠٩)

سورت دي وروسته د «التغابن» له سورت نازل شوي دي

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكي دي

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
يٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا
عِنْدَ اللهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الَّذِينَ
يُقٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَأَنَّهُمْ بُنْيٰنٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾

نسبت د پاکی کوی الله لره هر هغه څيزونه چه په آسمانونو کښې دی او (هر هغه څيزونه چه) په ځمکه کښې دی (سره له آسمانونو او ځمکی) او همغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی ای هغو کسانو چه ايمان ئې راوړی (يعنی ای مؤمنانو) ولی وايئ تاسی هغه (خبره) چه نه ئې کوئ لويه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چه وايئ تاسی هغه څه چه نه ئې کوئ بيشکه الله (مدد ورکوی) خوښوی هغه کسان چه جنګ کوی په لاره (د دين) د دغه (الله) کښې صف تړونکی ګواکی دوه بناګانی په قلعی سره تينګی کړی شوی (ښی محکمی)

تفسير: هر بنده ته ښائی چه له لوئ ځانمنمی(تکبر) او بات (لاف) وهلو او له ناحقو دعوی ځنی وويريږی ځکه چه وروسته به په جنجال او ربرو (تکليفونو) کښې اخته شی . له خولی څخه د يوی خبری ايستل دير اسانه دی مګر د هغی سر ته رسوونه دير سخت کار دی . الله تعالیٰ له هغه سری څخه دير خفه او ناراض کيږی چه په ژبه سره يو شی وائی خو کول ئې هسی نه وی . په رواياتو کښې راغلی دی چه په يو ځای کښې څه مسلمانان ګرد (تول) سره تول شوی ؤ نو وئې ويل که مونږ ته دا خبره راښکاره شی چه الله تعالیٰ د کوم کار له کولو څخه دير خوښيږی مونږ تول به همغه غوره کوو . په دی خبری باندی دا آيتونه رانازل شول چه خبردار وګورئ! په احتياط سره داسی خبری کوئ ! دا ده ! در وائی خلئ د الله تعالیٰ په دربار کښې هغه سری ګران دی او زيات محبت ورسره کوی چه د الله تعالیٰ په لاره کښې د هغه د دښمنانو په مقابل کښې لکه د اوسپنی ديوال غوندی تينګ ودريږئ او د جهاد په ډګر(ميدان) کښې خپل معنوی صفونه داسی وتړی چه ګواکی داسی يو مضبوط ديوال دی چه له سريو څخه ريژيدلی شوی وی . او په هغه کښې له هيڅ لوری کوم کنداو او رخنه نه وی لويدلی نو اوس په دی معيار سره هر سری خپل ځان ته وګورئ نو هلته به دا خبره ورښکاره شی چه په تاسی کښې دير سری داسی دی چه په دی معيار سره اکمل ـ کامل ـ جوړ او مناسب ښکاری . مګر ځينی به داسی څرګنديږی (ښکاريږی) چه په ځينو مواقعو کښې په ژبه او تشو ويناؤ سره دير وئيږی مګر د هغوی عمل هغه ورتکذيبوی او دروغ ئې ورښکاروی . لکه چه د احد په غزا کښې هغه (بنيان مرصوص) ولی تينګ پاتی نه شو؟ هو ! کله چه د قتال حکم نازل شو . ځينو خلقو داسی هم وويل ﴿ رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا ﴾ الآية ـ (النسآء) په هر حال سره نه ښائی چه په ژبه سره ويناوی وکړئ ! لاف او بات ووهئ ! او ناحقی دعوی وکړئ ! مګر د کولو او عمل په وقت کښې هيڅ ونه کړی شئ بلکه بهتر خو دا ده چه تاسی په ژبه سره هيڅ ونه وايی مګر د کولو په ډګر(ميدان) کښې خپله قربانی الله تعالیٰ ته وروړاندی کړئ چه د بری لويه برخه مو دروړسيږی . د موسیٰ عليه السلام قوم ته نه ګورئ چه په ژبه سره د تعالی ـ تفاخر او تمائز

ډيرې خبرې اترې کولې خو د عمل په ډګر(ميدان) کښې هيڅ شول . هر کله چه د کار کومه موضع ورپيښيدله نو سم د لاسه به نه خوځيدل او د پر مخ تګ د تللو قوت به ئې نه درلود (لرلو) او ډير خفه کوونکې خبرې به ئې کولې له هسې چارو څنې کومه نتيجه چه راووته د هغې بيان وروسته له دې نه فرمائې.

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُوْنَنِيْ وَقَدْ تَّعْلَمُوْنَ اَنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ

او (ياد کړه اى محمده ! هغه وقت) کله چه وويل موسىٰ عليه السلام قوم خپل ته داسې چه اى قومه ځما ولې اذيت ضرر رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چه په تحقيق پوهيږئ تاسې په دې چه بيشکه زه رسول د الله يم تاسې ته

تفسير: يعنى د ښکاره دليلونو او څرګندو (ښکارو) معجزاتو په ليدلو سره تاسې پخپلو زړونو کښې باور کوئ چه زه د الله تعالىٰ رښتين رسول او پيغمبر يم بيا خو مې په ډيرو ناکاره او زړه خفه کوونکيو حرکتونو سره ولې ربړوئ (تکليفوی) ؟ دا معامله خو يو معمولى ناصح او خير غوښتونکى سرى سره هم نه ښائيږى د افسوس ځاى دى چه تاسې هسې معامله د الله تعالىٰ له رسول سره کوئ ايا ځما زړه ته له داسې خرابو حرکاتو څخه درد نه رسيږى ؟ چه کله يو بى ساه خوسکې جوړوئ او بيا هغه خپل او د موسىٰ عليه السلام خداى ګڼئ کله چه له (عمالقى) سره د جهاد کولو امر پر تاسې باندې کيږى نو وايئ مونږ به هيڅ جنګ ته نه ځو ته دې د خپل رب سره ځه هغوى سره جګړه وکړئ مونږ دلته درته ناست يو. او د دې په شان نورې اپلتې او چتې (بيکاره) خبرې لکه چه موسىٰ عليه السلام له دې خبرې څنې په تنګ شو او وئې ويل ﴿ رَبِّ اِنِّيْ لَآ اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِيْ وَاَخِيْ فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفٰسِقِيْنَ ﴾

فَلَمَّا زَاغُوْٓا اَزَاغَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ ؕ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ۝٥

نو هر کله چه وګرځيدل دوى (له احکام الله نه) نو وګرځول الله زړونه د دوى (له هدايت او يقين نه) او الله نه ښيى سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته (په علم د دغه الله کښې).

تفسير: قاعده ده چه ډيرو بديو کولو څخه زړه تک تور او سختيږى تر دې چه د ښو کارونو

دپاره په هغه کښې هيڅ يو ځای نه پاتې کيږي هم دا حال د هغوی شو چه په هره خبره کښې به ئې د الله تعالیٰ له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه او در گرده (توله) به ئې په کږو چالونو سره تګ کاوه تر څو چه مردود شول او الله تعالیٰ د هغوی زړونه هسې کاږه کړل چه د سمې خبرې د منلو صلاحيت هيڅ په کښې پاتې نه شو له داسې ضد کوونکيو نافرمانانو سره د الله تعالیٰ هم داسې عادت دی .

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ التَّوْرَىٰةِ

او (ياد کړه ای محمده ! هغه وقت) کله چه وويل عيسیٰ ځوی د مريمې داسې چه ای بنې اسرائيلو (اولاده د يعقوب) بيشکه زه رسول ليږلی شوی د الله يم تاسې ته (حال دا چه) تصديق کوونکی يم د هغه کتاب چه وړاندې ځما دی له توريت څخه .

تفسير: يعنې اصلاً زه د دې خبرې تصديق کوم چه توريت د الله تعالیٰ له لوري راغلی دی او په اخبارونو او احکامو ئې يقين او باور لرم. او ځما گرد (تول) تعليم او ښوونې په حقيقت سره د همغو اصولو باندې مبنې دی چه په توريت کښې ښوولې شوی دی .

تنبيه: ابن کثير رحمة الله عليه او نور پوهان د ﴿ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ ﴾ الآية ـ مطلب داسې اخلی چه ځما وجود د توريت د خبرو تصديق کوی ځکه چه زه د هغو شيانو مصداق يم چه په توريت شريف کښې ذکر شوی دی . والله اعلم.

وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى اسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ

او زيری کوونکی يم په هغه رسول سره چه را به شي وروسته له ما څخه چه نوم د هغه احمد دی

تفسير: يعنې د ړومبني تصديق کوم او د وروستني زيری اورم . هسې خو نورو پخوانيو پيغمبرانو هم د خاتم‌الانبياء د تشريف راوړلو زيری اورولی دی خو په هغه صراحت او ښکاره ډول (طريقه) سره چه حضرت مسيح عليه السلام په ډير اهتمام سره د حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ عليه وعلیٰ آله وصحبه وسلم د راتګ زيری اورولی دی هغسې له نورو ځنې نه دی منقول شوی . ښائې چه د قرب العهد له وجې دا خصوصيت د ده په برخه کښې راغلی وی ځکه چه وروسته له

دوی څخه پرته (علاوه) د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی . دا ربښتیا ده چه د یهودانو او نصاراؤ د مجرمانه ؤ غفلتونو او متعمدانه ؤ لاس اچولو لامله (له وجی) نن د دنیا په لاسو کښی د اصلی توریت او د انجیل او نورو آسمانی کتابونو په استثناء د قرآن کریم کومه صحیحه نسخه نه ده پاتی چه د هغو له لوستلو څخه نری والان (اهل جهان) ښه وپوهیږی چه پخوانیو پیغمبرانو په تیره بیا حضرت مسیح علیٰ نبینا وعلیه الصلوٰة والسلام څمونږ د خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم په نسبت څه زیری اورولی دی ؟ او په کومو الفاظو سره ئې هغوی ستایلی دی ؟ نو څکه هیچا ته دا حق نه دی پاتی چه هغه د قرآن کریم دا صاف او صریح بیان له دی سببه دروغ وبولی چه په تحریف شوی بائیبل کښی نشته . سره له دی ښائې دا د حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم له معجزاتو څخه وګڼله چه حق تعالیٰ دی محرفینو ته دومره قوت ور نه کړ چه هغوی د دی آخر الزمان پیغمبر په نسبت هغه ګردی (تولی) پخوا ویلی خبری وباسی یا ئې بالکل محوه کړی تر څو د هغه هیڅ یوه نښه هم پاتی نشی . لکه چه په موجوده بائیبل کښی په شلو ځایونو کښی د حضرت محمد مصطفیٰ ذکر نږدی تر تصریح پوری هم شته . او عقل او انصاف لرونکیو لره په هغو کښی د تأویل او د انکار ځای قطعاً نه دی پاتی . او د (یوحنا) په انجیل کښی د (فارقلیط یا پیر کلوطوس) والا بشارت خو دومره ښکاره او صاف دی چه د هغه مطلب بی تکلف پرته (علاوه) له احمد چه معنی ئې (محمود ستایلی شوی ستوده ـ برګزیده) ده بل کوم شی نشی کیدی . لکه چه د اهل الکتاب ځینو منصفو عالمانو هم پر دی باندی مجبور او لاعلاجه اقرار او اعتراف کړی دی او ویلی ئې دی چه د دی پخوا ویلو او پیشګوئې اطلاق او انطباق په پوره ډول (طریقه) سره پر حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله و صحبه وسلم او روح القدس باندی کیدونکی دی . او پرته (علاوه) له دوی څخه بل هیڅوک مراد نه دی. لله الحمد چه اسلامی علماؤ پر دی بشاراتو باندی ځان ته مستقل کتابونه لیکلی دی . او د تفسیر حقانی فاضل مؤلف د (فارقلیط) والا په بشارت او د (بائیبل) په تحریف باندی د (صف) د سورت په تفسیر کښی ډیر ښه مشبع بحث کړی دی . الله تعالیٰ دی هغه ته د خیر بدل ورکړی .

فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ⑥

بیا (وائې الله) کله چه راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره ؤ معجزو سره وویل (بنی اسرائیل) دا (قرآن) سحر کوډی دی ښکاره .

تفسیر: یعنی حضرت مسیح سره له ښکاره نښو راغی . یا د هغه شی زیری ئې چه ورکړی ؤ حضرت احمد مجتبیٰ محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره ؤ معجزاتو سره راغی نو خلقو هغه سحر کوډی او جادو ویللی .

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

او څوک دی ډیر ظالم (بلکه هیڅوک نشته) له هغه چا څخه چه له ځانه تړی په الله پوری دروغ او (حال دا چه) دی بللی شوی دی طرف د اسلام ته او الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم ظالمانو بی انصافانو ته (په علم د دغه الله) .

تفسیر: یعنی کله چه هغوی ته د اسلام په لوری بلنه کیږی نو حق پټوی او له خپل ځانه دروغ جوړوی او پر محمد صلی الله علیه وسلم باندی له ایمان راوړلو څخه مخ اړوی ، هغوی پر الله تعالیٰ د بشر یا په بشر باندی د خدای حکم کوی . په آسمانی کتابونو کښی تحریفونه کوی . او له هغو شیانو څخه چه واقعیت او حقیقت لری منکریږی او هغه شیان چه هیڅ حقیقت نه لری په آسمانی کتابونو کښی داخلوی . نو له دی څخه به لوی ظلم څه وی؟ او د الله تعالیٰ له جانبه داسی بی انصافانو ته به هدایت چیری په برخه کیدی شی؟. او ممکن دی چه په ﴿ لَا يَهْدِي ﴾ کښی دی لوری ته هم اشاره وی چه دا ظالمان چه هومره انکار ـ تحریف او تأویل وکړی الله تعالیٰ به هغوی ته د بری لاره نه ورښیی ګواکی د پیغمبر په نسبت چه دوی ئې خبری پټوی یا ئې لری کوی په هغه کښی دوی بری نه مومی او څه ئې له لاسو ځنی نه پوره کیږی لکه چه سره له زرهاؤ لری کولو او پری کولو ځنی اوس هم د نبی آخر الزمان په نسبت یوه د بشاراتو لویه ذخیره د هغوی په کتابونو کښی شته .

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

اراده لری غواړی (منکران) چه مړه کړی رڼا (رڼرا) د الله (شریعت د محمد) په خولو خپلو سره او الله پوره کوونکی د رڼا (رڼرا) خپلی دی اګر که بد ګڼی دغه (اتمام د رڼا (رڼرا)) لره کافران منکران.

تفسير: يعني كه كافران منكران بد وګڼي او خفه هم شي خو سره له هغه پاک الله خپله رڼا (رڼرا) پوره رڼوي. او د الله تعالیٰ د مشیت په خلاف کوښښ کول هسې دي لکه چه کوم احمق د لمر رڼا (رڼرا) پخپله خوله سره مړه کوي. هم دا حال دی د حضرت محمد مصطفیٰ د مخالفانو او د مخالفانه ؤ زیار (کوشش) و.

تنبیه: ښائي (بافواههم) له لفظ څخه دی لوری ته هم اشاره وی د بشاراتو د اخفاء او انکار دپاره هغه دروغ او چتی (بیکاره) خبری چه هغوی ئی جوړوی هیڅ کله به نه رښتیا کیږی که په زرهاؤ ځله دوی کوشش وکړی چه (فار قلیط) محمد صلی الله علیه وسلم نه دی خو الله تعالیٰ ئی ورثابتوی چه هغه هم دی دی او پرته (علاوه) له حضرت محمد مصطفیٰ صلی الله علیه وسلم څخه بل څوک ئی مصداق کیدی نشی.

هُوَ الَّذِيٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دی چه رالیږلی ئی دی رسول خپل (محمد) په هدایت سمه صافه لاره او په دین حق لپاره د دی چه غلبه ورکړی (الله) دغه (حق دین) ته پر دینونو ټولو باندی اګر که بده ګڼی (دغه غلبه) مشرکان.

تفسير: په دی آیت باندی د (براءة) د سورت په تفاسیرو کښی خبری شوی دی هلته دی وکتلی شی.

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا۟ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَٰرَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾
تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَٰلِكُمْ
وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) آیا دلالت وکړم تاسی ته (دروښیم تاسی ته) په هسی تجارت سوداګری چه نجات درکوی

خلاصوی تاسی له عذاب دردناک (پس دغه تجارت او سوداگری کوئ چه هغه دا ده) ښه ټینګ محکم مضبوط اوسئ په ایمان باندی چه لرئ ئی په الله باندی او په رسول استاځی د دغه (الله) او جهاد جنګ کوئ تاسی (ای مؤمنانو له اعداءالله سره) په لاره د الله کښی په اموالو خپلو سره او په نفسو خپلو سره (چه جنګ ته ئی وړاندی کوئ) دغه (ټینګ ایمان او مالی او جانی جهاد) خیر بهتر دی تاسی ته (ای مؤمنانو له نورو دنیوی معاملاتو څخه) که چیری یئ تاسی چه پوهیږی (په طریقی د حقیقی تجارت باندی پس محکم ایمان راوړئ او پوره جهاد وکړئ نو) وبه بښی (الله) تاسی ته (ای مؤمنانو په دنیا کښی تیر شوی) ګناهونه د تاسی او داخل به کړی تاسی (ننه باسی به مو په داسی) جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د پاکو شرابو او د شاتو او د شودو او د خوږو اوبو) ویالی

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندی بری ورکول د الله تعالیٰ کار دی خو پر تاسی باندی دا فرض دی چه پخپل ایمان باندی په ښه ډول (طریقه) سره مستقیم اوسئ او د هغه په لاره کښی په ځان او مال سره جهاد وکړئ دا هغه تجارت او سوداګری ده چه هیڅ زیان پکښی نشته. په دنیا کښی به زرهاؤ کسان داسی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) کوی او خپله ګرده (توله) پنګه (سرمایه) په هغه کښی لګوی او یواځی په دی هیله (امید) چه له هغه څخه ګټی واخلی او په دی وسیله خپل رأس المال له تلف کیدلو څخه وساتی. او خپل ځان او آل او عیال له تنګسی افلاس او نورو ربړو (تکلیفونو) څخنی وژغوری (وساتی). لیکن مؤمنان به د خپلو ځانونو او مالونو پنګه (سرمایه) په هغه اعلیٰ تجارت کښی لګوی چه د هغه لامله (له وجی) د دنیا د څو ورځو له تنګسی څخنی نه بلکه د آخرت د دردناک عذاب او له تباه کوونکی خساری څخه ساتل کیږی. که مسلمانان وپوهیږی نو دا تجارت د دنیا له ګردو (تولو) تجارتونو څخه بهتر دی ځکه چه د هغه ګټه (فائده) کامله مغفرت او دائم جنت دی چه له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

او (داخل به مو کړی) په ځایونو ښائسته ؤ پاکیزه ؤ کښی (چه جوړ شوی دی) په جنتونو د همیشه اوسیدلو کښی

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه مانی به د هغو جنتونو په مخ کښی وی چه هلته مؤمنان اوسیږی. دا خو د آخرت کامیابی ده وروسته له دی د دنیا د اعلیٰ او انتهائی کامیابی او بری ذکر هم

راځي چه.

ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٢﴾ وَاُخْرٰى تُحِبُّوْنَهَا ۚ نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ ۗ

دغه (مغفرت او ادخال د جنت مؤمنانو ته) فوز عظيم برى موندل په مراد رسيدل ډير لوى دى او (الله تاسى ته اى مؤمنانو درکړى دى له) بل (دنيوى نعمت چه) خوښوئ غواړئ تاسى هغه (نعمت) نصرت مدد کومک حفاظت دى له (جانبه د) الله او فتح قريب برى نژدى ده.

تفسير: يعني اصلي او لوى برى او کاميابي خو هغه ده چه په جنت کښې ورکاوه شي چه د هغه په مقابل کښې د اووو اقليمو او د تول جهان شهنشاهي هيڅ ده. خو په دنيا کښې هم يو داسي شي تاسي ته درکاوه کيږي چه هغه ستاسي په نزد طبعاً ډير غوره او محبوب دى. او هغه ﴿نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ وَفَتْحٌ قَرِيْبٌ﴾ دى يعني د الله تعالیٰ له لوري يو ځان ته مخصوصه مرسته (مدد) او امداد او ژر حاصل کيدونکى فتح او ظفر چه له دوى ځني به هر يو له بل سره هسي تعلق لري لکه خوله او لاس - ګردى (تولى) نرى (دنيا) وليد چه د هجرى د ړومبنيو پيړيو مسلمانان دا وعدى په ښه صفائي او ښه والي سره پاى (آخر) ته ورسولي. نن هم که مسلمانان په حقيقي معنى مؤمنان او مجاهدان شي او د جهاد في سبيل الله په لاره کښې ثابت قدم شي نو دا برى او کاميابي د هغوى د پښو ښکلولو (قدمبوسى) ته حاضر دى.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٣﴾

او بشارت زيرى ورکړه (اى محمده) مؤمنانو ته (په دنيوى فتح نصرت او آخروى مغفرت او جنت)

تفسير: ځکه چه د دى زيرى او بشارت اورول هم ځان ته يو مستقل بخشش او انعام دى.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا كُوْنُوْۤا اَنْصَارَ اللّٰهِ

اى هغو کسانو چه ايمان ئى راوړى دى (يعني اى مؤمنانو) شئ تاسى مرسته (مدد) کوونکى (د دين) د الله (لکه چه مرسته (مدد) کړى وه حواريونو)

تفسير: يعني د هغه الله تعالیٰ د دين او د ده د رسول الله صلى الله عليه وسلم او استاځى مرستى

او مددګار شئ ! لکه چه د دی حکم د تعمیل په اثر د الله تعالیٰ په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کښې يوه ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پيدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ اللَّهِ

لکه چه ویلي ؤ عیسیٰ ځوی د مریمی حواریونو(ملګرو خپلو) ته څوک دی مرسته (مدد) کوونکي ځما په لاره د الله کښې؟ نو وویل حواریونو(ملګریو د ده) مونږ یو مرسته (مدد) کوونکی (د دین) د الله

تفسیر: حورایین د مسیح علیه السلام یاران لږ څه ښه او غوره سړی ؤ چه د خپل حسب او نسب په اعتبار دومره زیات معززان نه ګڼل کیدل دوی د حضرت مسیح علیه السلام دین ومانه او د عیسوی دین په دعوت او بلنه کښې لوئ قربانی ورکړی تر څو ئی چه په ښارونو او کلیو کښې خواره کړل. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «له حضرت عیسیٰ علیه السلام څخه وروسته د دوی یارانو او ملګرو ډیر ربړونه (تکلیفونه) د عیسوی دین په نشر او اشاعت کښې وګالل (برداشت کړل) تر څو ئی چه هغه خور کړ څمونږ له پیغمبر څخه وروسته د دوی راشده خلیفګانو هم ډیر ربړونه (تکلیفونه) او زحمتونه پخپلو ځانونو باندی د محمدی دین په انتشار کښې اخیستی دی **الحمد لله علیٰ ذلک**

فَآمَنَت طَّائِفَةٌ مِّن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾ ع

نو ایمان راووړ یوی طائفي ډلی له بنی اسرائیلو نه (په عیسیٰ باندی چه بنده د الله دی پورته شوی دی آسمان ته) او کافر شوه پری بله طائفه ډله (چه ویل ئی عیسیٰ ځوی د الله دی پس دواړو طائفو جنګ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چه ایمان ئی راوړی ؤ پر دښمنانو د دوی باندی پس وګرځیدل دوی (مؤمنان) غالبان (پر کافرانو).

تفسیر: یعنی بنی اسرائیل په دوو فرقو باندی وویشل شول یوه ئی په ایمان باندی قائمه پاتی شوه

او بلې له هغه څخه غاړه وغړوله بيا د حضرت مسيح عليه السلام ځنې وروسته دوى دواړو سره منګولې ولګولې او شخړې (جګړې) به ئې سره کولې - په پاى (آخر) کښې د الله تعالىٰ په مرسته (مدد) په دې مباحث - مناظرو او جګړو کښې عيسويانو پر منکرانو باندې برى وموند او د حضرت مسيح عليه السلام پر نوم اخستونکيو (نصارىٰ) يهودانو باندې غالب شول وروسته له عمومى ګمراهى څخه د نصاراؤ ځينې پاتې سرى ته چه صحيح عقيده ئې درلوده (لرله) حق تعالىٰ څمونږ د نبى آخرالزمان په وسيله پر نورو باندې برى او غلبه وروبښله چه د دوى دا غالبيت او برى هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حيثيت له پلوه د افتخار وړ (لائق) ؤ **فلله الحمد والمنة**

تمت سورة الصف بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجمعة مدنية وهى احدى عشرة آية وفيها ركوعان

رقمها (٦٢) تسلسلهاحسب النزول (١١٠) نزلت بعد سورة الصف

د «الجمعة سورت مدنى دى (١١) آيتونه (٢) ركوع لرى په تلاوت كښې (٦٢) او په نزول كښې(١١٠)

سورت دى ورسته د «الصف» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوْسِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِىْ بَعَثَ فِى الْاُمِّيّٖنَ رَسُوْلًا مِّنْهُمْ يَتْلُوْا عَلَيْهِمْ اٰيٰتِهٖ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَاِنْ كَانُوْا مِنْ قَبْلُ لَفِىْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢﴾

نسبت د پاكى كوى خاص الله لره هر هغه څه چه په آسمانونو كښې دى (له علوياتو) او هر هغه څه چه په ځمكه كښې دى (له سفلياتو) چه باچا تولواک

دی ډیر پاک دی له هره عیبه ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی دغه (الله) هغه ذات دی چه پورته کړی لیږلی ئی دی په امیانو ناپوهانو کښې یو رسول (محمد) له دوی ځنځه چه لولی پر دوی باندی آیتونه د دی (قرآن) او پاکوی دوی (له شرکه له نورو رذیله و اخلاقو) او ښیی دوی ته کتاب (قرآن) او احکام (د قرآن) اګر که ؤ دوی پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په ګمراهی ښکاره کښې

تفسیر: «امیین» نالوستو عربو ته چه په دوی کښې علم او هنر هیڅ نه ؤ ـ نه ئی کوم آسمانی کتاب درلود (لرلو) ـ په معمولی لیک او لوست باندی هم د دوی ډیر لږ سری پوهیدل د دوی وحشت او جهالت په دنیا او نړی کښې ضرب المثل ؤ خدائ بالکل هیر ؤ پر بت منلو او اوهامو غوښتلو ـ فسق او فجور باندی د ابراهیمی ملت نوم ایښی ؤ ـ او تقریبا ګرد (تول) قوم په صریحی ګمراهی کښې ډوب تللی ؤ ـ ناڅاپه د الله تعالیٰ له لوری په دی قوم کښې یو رسول مبعوث شو چه د هغوی امتیازی لقب «نبی امی» دی خو سره د دی امی توب ئی خپل قوم ته له ګردو (تولو) ځنځه زیات عظیم الشان کتاب راوړ او وائ ورواوه ـ او د علومو او معارفو او د حکمت او پوهنی عجیبی او غیبی خبری وروښوولی او دوی هسی پوهان او حکیمان کړل چه د نړی لویو لویو حکیمانو ـ پوهانو ـ علماؤ ـ عرفاؤ او نورو به له دوی ځنی د علم او معرفت او کریمه اخلاق زده کول.

تنبیه: په هم دی مضمون نور آیتونه د (البقرة) او د (آل عمران) په سورتونو کښې هم تیر شوی دی هغه دی هلته وکتل شی.

وَّاٰخَرِیْنَ مِنْهُمْ لَمَّا یَلْحَقُوْا بِهِمْ

او (الله پورته کړی لیږلی دی محمد لره په منځ د نورو راتلونکیو کښې) له مؤمنانو چه نه دی رسیدلی دوی هغو (پخوانیو) ته (په فضیلت کښې)

تفسیر: یعنی هم دا رسول صلی الله علیه وسلم د نورو راتلونکیو خلقو د هدایت دپاره هم یو واسطه دی ښائی هغوی ته د مبدأ او معاد او آسمانی شرائعو باندی د صحیح علم او پوره پوه د نه لرلو په واسطه مونږ امی او نالوستی ویلی شو ـ لکه د بلخ ـ هرات ـ سیستان ـ غزنی ـ کابل ـ خراسان ـ پارس ـ روم ـ چین ـ هند او نور قومونه چه وروسته له دی نه د دی امیونو په دین کښې داخل او په اسلامی اخوت ، ورورۍ کښې شامل شول. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «حق تعالیٰ اول عربان د محمدی دین د نشر او اشاعت دپاره غوره کړل ـ وروسته له هغه ئی په عجمو کښې هسی پوره او کامل او فاضل سری راپورته کړل چه د اسلام لوی خدمتونه ئی

کړی دی» په حدیث کښی راغلی دی کله چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم څنی د ﴿ وَّاٰخَرِيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوْا بِهِمْ ﴾ په نسبت پوښتنه وشوه نو دوی د سلمان پارسی رضی الله تعالیٰ عنه په اوږه باندی لاس کیښود او وئ فرمایل «که علم یا دین په ثریا کښی هم هسک (اوچت) لاړ شی نو د ده قوم به هغه له هغه ځایه راښکته کوی» شیخ جلال الدین سیوطی رحمة الله علیه او نور پوهانو دا خبره منلی ده چه د دی پیشگوئی لوی مصداق (څمونږ کابلی) امام اعظم ابوحنیفة النعمان بن ثابت بن روطی الکابلی ثم الکوفی دی رحمهماالله تعالیٰ.

وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ۝٣

او دغه (الله) ښه غالب قوی دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چه د هغه زبردست قوت او حکمت د دی جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پوری د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیی انتظام وفرمایه صلی الله علیه و علیٰ آله واصحابه وسلم.

ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيْهِ مَنْ يَّشَآءُ ۚ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۝٤

دغه (نبوت) فضل لوئ د الله (له طرفه) دی چه ورکوی ئی هغه چاته چه اراده وفرمائی د ورکولو ئی او الله څیښتن (خاوند) د فضل ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسی لوئ ورکړه او دی امت ته ئی داسی د لوئ مرتبی څیښتن (خاوند) رسول وروباښه. «**فلله الحمد علیٰ ما انعم**» نو ښائی چه مونږ مسلمانان د دی انعام او اکرام په قدر وپوهیږو ـ او د خپل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د لوړ (اوچت) تعلیم او تزکیی څخه ښه مستفید او منتفع شو او هیڅ قصور او لندون په کښی ونه کړو وروسته له دی نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول (طریقه) بیانوی چه هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کښی ډیر زیات غفلت ، بی پروائی کړی ده.

مَثَلُ الَّذِيْنَ حُمِّلُوا التَّوْرٰىةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوْهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ اَسْفَارًا ؕ

مثل د هغو کسانو چه مکلف کړی شوی ؤ هغوی په توریت (چه پری عمل

وکړی) بیا بار نه کړ هغوی هغه (توریت یعنی عمل ئی پری ونه کړ مثال د دغو کسانو چه علماء د یهودو دی) په مثل د خره دی چه په شا وړی کتابونه او نفع تری نشی اخیستی.

تفسیر: یعنی پر یهودانو باندی د توریت پیتی ایښود شوی ؤ ـ او دوی د هغه ذمه وار گرځولی شوی ؤ ـ خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هدایاتو هیڅ پروا ونه کړه ـ او نه ئی محفوظ وساتل ـ او نه ئی پخپلو زړونو کښی ځای ورکړ ـ او نه ئی پری عمل وکړو ـ او نه د الله تعالیٰ له هغو فضلونو او انعامونو څنی گټور شول چه د هغو له لوری هغوی ته ورعطا او ښځلی شوی ؤ بیشکه هغه توریت چه دوی حاملان تاکلی (مقرر کړی) شوی ؤ د ربانی هدایتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه نو کله چه دوی له هغه څخه منتفع نه شول نو د دوی مثال هسی شو لکه چه یو خر چه د علم او د حکمت ډیر لوی کتابونه پری بار شوی وی نو هغه ته پرته (علاوه) له دی څخه چه د هغه پیتی لاندی ستړی ستومان شی بله کومه گټه (فائده) نه وررسیږی.

نه محقق بود نه دانشمند

چارپای بر و کتابی چند

هو! دی پرته (علاوه) د شنو وښو له لتولو څخه بل شی پسی نه گرځی او له دی خبری سره هیڅ اړه (تعلق) او رابطه نه لری چه پر شا ئی لال او جواهر بار دی؟ که کوم بل چتی (فضول) او بیکاره څیز؟ که یواځی هغه په دی خبری باندی فخر کوی چه گوره ځما پر شا باندی څرنگه عمده او قیمتداره کتابونه دی نو ځکه زه لوی عالم او معزز سړی یم نو دا وینا د هغه لا څرتوب ښکاره کوی.

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ ؕ

بد دی مثل د قوم هغه (کسانو) چه دروغ وائی دوی په دلائلو (د قدرت) د الله

تفسیر: یعنی خراب قوم دی هغه کسان چه د هغوی مثال داسی وی الله مو دی تری پخپله پناه کښی وساتی! الله تعالیٰ په توریت او نورو کتابونو کښی کوم زیری چه د نبی آخرالزمان په نسبت ورکړی دی او هغه دلائل او براهین چه د دوی پر رسالت باندی قائم دی د هغو دروغ بلل د الله تعالیٰ آیتونه دروغ گڼل دی.

وَاللّٰهُ لَا یَهۡدِی الۡقَوۡمَ الظّٰلِمِیۡنَ ﴿۵﴾

او الله نه ښیي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته)

تفسیر: یعنی هسی معاندانو زوراورانو او بی انصافانو ته د هدایت توفیق نه ورکوی.

قُلۡ یٰۤاَیُّهَا الَّذِیۡنَ هَادُوۡۤا اِنۡ زَعَمۡتُمۡ اَنَّكُمۡ اَوۡلِیَآءُ لِلّٰهِ مِنۡ دُوۡنِ
النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الۡمَوۡتَ اِنۡ كُنۡتُمۡ صٰدِقِیۡنَ ﴿۶﴾ وَلَا یَتَمَنَّوۡنَهٗۤ
اَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتۡ اَیۡدِیۡهِمۡ ؕ وَاللّٰهُ عَلِیۡمٌۢ بِالظّٰلِمِیۡنَ ﴿۷﴾

ووایه ته (ای محمده!) ای هغو کسانو چه یهودان شوی یی که گمان دعوی کوئ تاسی (د دی) چه بیشکه تاسی دوستان یئ د الله پرته (علاوه) له نورو خلقو (چه مؤمنان دی) نو (فرمائی الله) ارزو وکړئ د مرګ که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په دغه ادعاء د دوستی کښی) حال دا چه وبه نه کړی دوی ارزو د دغه (مرګ) هیچیری په سبب د هغو کارونو چه مخکښی لیږلی دی لاسو د دوی (لکه قتل او تکذیب الانبیاء او نور) او الله ښه عالم دی (په احوالو د) ګردو (تولو) ظالمانو (کافرانو نو وربه کړی ورته جزاء)

تفسیر: یعنی سره له دی ناپوهی ـ جهل او حماقت داسی دعوی کوی چه مونږ بی د نورو له شرکته د پاک الله دوستان یو ـ او ـ جنت واکوالان او حقداران یو ـ کله چه له دنیا څخه ولتیږو نو سم دلاسه جنت ته ځو که په رښتیا سره دوی خپلو زړونو کښی داسی یقین لری ـ او پخپلو دغو دعوو کښی رښتین دی نو ضرور ۆ چه دوی د دنیا له مکدر عیش څخه خپل زړونه شکولی او د حقیقی محبوب او د جنت الفردوس په تمنا کښی به ئی د مرګ ارزو کوله ځکه هغه چاته چه دا خبره یقیناً ښکاره وی چه ځما درجه د الله تعالیٰ په دربار کښی ډیره لویه ده او هلته ځما دپاره هیڅ یوه خطر او ویره نشته نو هغه بیشکه په مر کیدلو باندی خوښیږی او مرګ داسی ګڼی لکه چه یو دوست له بل یو دوست سره یو ځای کوی او د دوی په ژبو باندی به داسی توری وی

(غدا نلقى الأحبة محمداً و حزبه)
یا(حبذا الجنة و اقترابها طیبة و بارد شرابها)
أو (حبیب جاء على ناقة)

أو (یابنی لایبالی أبوک سقط علی الموت أو سقط علیه الموت)
او د دې په شان نور دا د هغو اولیاؤ الله خبرې دي چه نه د دنیا د مصیبتونو او سختیو او ویرولو لامله (له وجې) بلکه خالص د الله تعالیٰ د لقاء، تمنا یا د جنت په اشتیاق کښې به ئې د موت تمنا کوله او د هغوی افعالو او حرکاتو به هم داسې شاهدي ویله چه مرگ هغوی ته د دنیا د گردو (ټولو) لذاینو څخه ډیر لذیذ او خوندور دی لکه څمونږ پیغمبر صلی الله علیه وعلیٰ آله وصحبه وسلم فرمایلي دي «**لوددت اني اقتل في سبیل الله ثم احیا ثم اقتل**» د دې په مقابل کښې د دې دروغجنو مدعیانو پر افعالو او حرکاتو باندې نظر واچوئ چه له دوی څخه زیات له مرگ څخه ویریدونکی بل څوک نشته دوی د مرگ د نوم له اوریدلو څخه ویریږي او لرې تري تښتي ـ نه د دې دپاره که هغوی ډیر کلونه ژوندي پاتې شي نو زیاتې ښیگڼې (فایدې) به گټي بلکه یوازې د دې دپاره چه د دنیا له حرص څخه هیڅ کله د دوی گیډې ډکې شوی نه دي او داسې گڼي د هغو چارو له وجې چه دوی ئې دلته کوي په مجرد د دې چه دوی له دې ځایه وخوځیږي د هغو په سزا به اخته کیږي لنده ئې دا چه د هغوی له گردو (ټولو) افعالو او اطوارو څخه لکه رڼا (رڼرا) ورځ داسې ښکاري چه هغوی د یوې ریپې (لمحې) دپاره هم د مرگ ارزو نشي کولي او ممکن دي چه د هغې زمانې یهودانو د دې قرآني دعوې د دروغ بللو دپاره په دروغو په ژبه سره د مرگ ارزو ښکاروله ـ مگر الله تعالیٰ دا قدرت هم له هغوی څخه اخیستی ؤ۔ په روایاتو کښې راغلي دي چه که له دوی څخنی به کوم یهودي د موت تمنا کوله نو په همغه وقت کښې به د ده په غاړه کښې غړوندی لویده او واړه کیده به.

تنبیه: په هم دې مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسیر کښې هم تیر شوی دی دلته دې هم د هغه تفسیر بیا وکتل شي د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه یعنی معاندو یهودانو ته وویل شو که «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کیدلو یقین لري ـ او مسلمانان په باطلو باندې گڼي نو داسې دې تمنا وکړي د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چه دروغجن وي مړ دې شي!» مگر هغوی به هیڅ کله داسې نه کوي ځکه چه هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی ابن کثیر رحمة الله علیه او ابن قیم رحمة الله علیه او نورو هم دا توجیه غوره کړې ده. والله اعلم.

قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

ووایه (ای محمده! دغو یهودانو ته) بیشکه مرگ هغه چه تښتئ تاسې له هغه نه (او نه ئې غواړئ) پس بیشکه هغه مرگ ضرور رسیدونکی دی تاسې ته بیا به بوتلی شئ تاسې په لورې د (هغه) ښه پوهیدونکي په پټو او په ښکاره ؤ باندې

پس خبر به کړی تاسی په هغو (کارونو باندی) چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی نو جزاء به پر درکړی)

تفسیر: یعنی ای یهودانو که تاسی له مرګه ویرېږئ نو چیری به تری تښتئ او ځی؟ که په زرګونو ځلی کوښښ هم وکړئ او په هسی کلکو کلاګو کښی سنګر (مورچه) ونیسئ چه ورونه ئی ترلی وی نو هلته به هم له مرګه نه خلاصیږئ او وروسته له مرګه بیا همغه د الله تعالیٰ عدالت دی او تاسی (ربط) د یهودانو لویه خرابی دا وه چه کتابونه به ئی پر شا ترلی ؤ مګر له هغو څخه نه ګټور (منتفع) کیدل سره له دی چه د دین په ډیرو خبرو باندی ښه پوهیدل خو د دنیوی چارو دپاره هم له هغو څخنی غاړه غړوله . په دنیوی چارو کښی مشغول او منهمک شوی د آخرت د یاد تصور هم له زړونو څخه باسی. له داسی تګ او روش څخنی مونږ مسلمانان منع کړی شوی یو د جمعی د لمانځه تقیید هم داسی دی چه په دغه وقت کښی په دنیوی چارو کښی ښائی بوخت (مشغول) نه شو، بلکه په پوره توجه او چټیا سره ئی خطبه واورو او لمونځ ئی اداء کړو په حدیث کښی راغلی دی «هغه څوک چه د خطبی په وقت کښی خبری کوی نو دی د همغو خرو یهودانو په شان دی چه پر شا ئی کتابونه بار وی» یعنی د ده مثال د یهودانو په شان دی. العیاذ بالله.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا نُوْدِيَ لِلصَّلٰوةِ مِنْ يَّوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا اِلٰى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) کله چه (اول) اذان وویلی شی دپاره د لمانځه په ورځی د جمعی کښی نو ځغلئ منډی وهئ طرف د ذکر د الله ته او پریږدئ (بیع ؤ شری پلورل او پیرودل)

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «د هر اذان حکم داسی نه دی ځکه چه بل جماعت هم موندل کیږی او د جمعی لمونځ په یوه مسجد کښی اداء کیږی په بل ځای کښی نه اداء کیږی» او د الله تعالیٰ له یاده څخه خطبه مراد ده او لمونځ د هغه په عمومیت کښی داخل دی یعنی په داسی وقت کښی ښائی چه مونږ مسجد ته ورشو چه خطبه واورو په دی وقت کښی پلورل او پیرودل (اخستل او خرڅول) حرام دی او له منډی وهلو او ځغلیدلو او سعی څخه په پوره اهتمام او استعداد سره ورتګ مطلوب او منډی وهل مراد نه دی

تنبیه: په قرآن کریم کښی له (نودی) څخه هغه اذان مراد دی چه د دی آیت د نزول په وقت کښی ؤ یعنی هغه اذان چه امام ته مخامخ پخوا له خطبی څخه ورکاوه کیږی ځکه چه له دی اذان څخه ړومبنی اذان د سیدنا کامل الحیاء والایمان جامع آیات القرآن حضرت عثمان بن عفان

رضی الله تعالیٰ عنه الرحمان په زمانه کښې د صحابه ؓ په اجماع سره مقرر شو لیکن د بیعې په حرمت کښې د دی ورستنی اذان حکم هم په مثل د همغه پخوانی اذان شامل دی ځکه چه د علت په اشتراک کښې د حکم اشتراک هم کیږی ـ هو! په قدیمی اذان کښې به دا حکم قطعی او منصوصی وی ـ او په حادث اذان کښې دا حکم به مجتهد فیه او ظنی وی په دی تقریر سره ګرد (تول) علمی اشکالات مرتفع شوی. او هم ښکاره دی وی چه دلته په ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ﴾ کښې «عام مخصوص منه البعض» دی ځکه چه په اجماع سره پر ځینو مسلمانانو لکه ښځی ـ مریض ـ مسافر ـ بندی او نورو باندی جمعه نه فرضیږی.

ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝٩

دا (تګ لمانځه ته) خیر بهتر ډیر غوره دی تاسی ته که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ (په آخروی نفع او نقصان خپل)

تفسیر: ښکاره ده چه د آخروی ګټی په مقابل کښې دنیوی فائدی هیڅ یو حقیقت نه لری.

فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ وَٱبْتَغُواْ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ وَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝١٠

نو هر کله چه اداء کړی شی لمونځ (د جمعی) پس خواره شئ تاسی په ځمکه کښې (خپلو حوائجو ته که ئی لرئ) او ولټوئ تاسی له فضله د الله او یادوئ تاسی الله (په یادولو) ډیرو سره ښائیږی چه ومومئ تاسی ښیګڼی (نیکی) خلاصی مراد

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه چه په ګردو (تولو) ورځو کښې سود سودا منع وه ـ نو ځکه ئی وفرمایل چه وروسته له لمانځه څخه د روزی په لټولو پسی وګرځئ! او په هغه وقت کښې هم تاسی د الله تعالیٰ له یاده غافل مه اوسئ!

وَإِذَا رَأَوْاْ تِجَٰرَةً أَوْ لَهْوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمًا ۚ

قُلْ مَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ مِّنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ؕ وَاللّٰهُ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿۱۱﴾

او كله چه ووينى دوى تجارت سوداګرى يا كومه لهو تماشا نندارہ نو خوريږى دوى په لورى د هغى او پريږدى دوى تا ولاړ (خطبه ويونكى پر منبر) ووايه (اى محمده دوى ته) هغه څه (ثواب) چه په نزد د الله دى خير ډير بهتر غوره دى له لهوى تماشى نندارى او له تجارت سوداګرى څخه او الله خير ډير بهتر غوره له ګردو (ټولو) رزق روزى وركوونكيو دى.

تفسير: يو ځلى رسول اكرم صلى الله عليه وسلم د جمعى په ورځ خطبه فرمايله چه د سوداګرانو جوپى (قافلى) له د باندى ځنى خواړه او غله راوړه چه له هغه سره د خبرتيا دپاره طبل تغارى او ډمامى هم وهلى كيدى څرنګه چه په ښار كښى غله ډيره لږه وه نو خلقو ورمندى وهلى چه هغه جوپه واړوى ګواكى دوى داسى ګڼل چه د خطبى حكم هم لكه د نورو وعظونو غوندى دى چه په هغو كښى د ضرورت په وقت كښى سړى پاڅيدى شى ـ او بيا لمانځه ته ځان ور رسوى يا به لمونځ شوى وى لكه چه د ځينو قول دى چه په هغه وقت كښى د جمعى لمونځ پخوا له خطبى څخه كيده په هر حال د خطبى احكام لا ښه ښكاره نه ؤ چه خطبه هم د لمانځه په شان ده ډير خلق لاړل رسول صلى الله عليه وسلم سره له دولسو سړيو چه په هغوى كښى راشده خلفاء هم ؤ. پاتى شول نو په دى نسبت دا آيت رانازل شو ـ يعنى سوداګرى او د دنيا لوبى او تماشى څه شى دى هغه ابدى ګټه (فائده) حاصله كړئ! چه له الله تعالىٰ سره ده او د حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم د صحبت او مجلس په بركت او د ذكر او عبادت څخه په لاس راځى. پاتى شوه هغه انديښنه چه تاسى ته د خوړو او قحط له پلوه پيدا شوى وه او د هغى لامله (له وجى) تاسى ولتيدلئ نو په ياد ئى ولرئ چه رزق روزى د الله تعالىٰ په لاس كښى ده او همغه ډير ښه روزى وركوونكى دى او د هغه مالك هيڅ يوه بنده ته نه ښائى چه په دى باره كښى انديښنه وكړئ وروسته له دى تنبيه څخه د صحابه ؤ شان داسى ؤ چه د (النور) په سورت كښى راغلى دى ﴿ رِجَالٌ لَّا تُلْهِيْهِمْ تِجَارَةٌ وَّلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ ﴾

تنبيه: لهو هر هغه شى ته وايه شى چه سړى د الله تعالىٰ له ياده وباسى لكه لوبى ـ نندارى ـ او ښائى چه د هغى طبل تغارى او ډمامى غږ ته لهو ويلى شوى وى.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومنه وكرمه

سورة المنافقون مدنية وهی احدی عشرة آية وفيها ركوعان
رقمها (٦٣) تسلسلهاحسب النزول(١٠٤) نزلت بعد سورة «الحج»
د «المنافقون» سورت مدنی دی (۱۱) آیات (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٣) او په نزول کښی (١٠٤)
سورت دی وروسته د «الحج» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَكَ الْمُنٰفِقُوْنَ قَالُوْا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُ اللّٰهِ ۘ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُوْلُهٗ ؕ وَاللّٰهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَكٰذِبُوْنَ ۚ ①

کله چه راشی تاته (ای محمده) منافقان نو وائی دوی (په ژبو خپلو په خلاف د زړونو خپلو داسی چه) شاهدی ورکوو مونږ چه بیشکه ته خامخا رسول د الله ئی (یعنی مونږ ستا پر رسالت له زړه معتقدان یو) او الله ته معلوم دی چه بیشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) ئی او الله شاهدی ورکوی په دی چه بیشکه منافقان خامخا دروغجنان دی (په دی شهادت خپل کښی)

تفسیر: یعنی منافقان دروغ وائی چه هغوی له زړه ستا په رسالت باندی اعتقاد لری. په رښتیا سره هغوی ستاسی په رسالت قائل نه دی او یواځی د خپلو اغراضو لامله (له وجی) په ژبه سره داسی خبری کوی ـ او پخپلو زړونو کښی وائی چه مونږ دا خبری په دروغو سره وایو. بیا د هغوی دا کذب یواځی په هم دی خبری باندی نه دی منحصر بلکه دروغ بیل د هغوی امتیازی خصلت او شعار ګرځیدلی دی په هره هره خبره کښی له دروغ ویلو څخه کار اخلی لکه چه په هم دی سورت کښی د یوی واقعی ذکر راغلی دی چه په هغی کښی منافقان داسی ورښکاره‌وی چه یو شان ته خبری وکړی خو الله تعالیٰ جل شانه واعظم برهانه له آسمانه د هغوی تکذیب کوی.

اِتَّخَذُوْٓا اَيْمَانَهُمْ جُنَّةً

نیولی دی دوی قسمونه خپل ډالونه (چه پری ساتی سرؤمال خپل)

تفسیر: یعني په دروغو سره قسمونه خوري چه مونږ مسلمانان یو ـ او د اسلامي مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې دپاره د داسې قسمونو تر سیورې لاندې خپلې شپې او ورځې تیروي. کله چه له دوی څخه د پوښتنې وړ (لائق) کوم کار څرګندیږي (ښکاریږي) او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذې ویره پیدا کیږي نو سم د لاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ②

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه (چه جهاد في سبیل الله دی) بیشکه دوی چه دي بد دي هغه عمل چه دي دوی چه کوي ئې (له قسمونو او دروغو او له اړولو د خلقو له لارې د الله نه)

تفسیر: یعني د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن ـ تشنیع وائي او عیبونه ئې لټوي او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوي. او خلق هم د دوی په ښکاره مسلماني باندې غولیږي نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کیږي بلکه نورو ته هم متعدي کیږي نو له دې څخه به لویه خرابي څرنګه وي. خو سره له دې که یو سړی په ښکاره سره د اسلام په ضروریاتو باندې اقرار کوي اګر که په دروغو او فریبو سره هم وي نو اسلام د هغه په وژلو باندې امر نه شي ورکولی.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ③

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چه) بیشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوي دي (قلباً تینګ ولاړ په کفر) بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې پس دوی نه پوهیږي په (حقیقت د ایمان باندې چه اقرار باللسان تصدیق بالقلب دی)

تفسیر: یعني په ژبه سره د ایمان دعوی کوي او په زړه کښې له هغوی څخه انکار کوي سره د ایمان د دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي د دې بې ایماني او انتهائي مکر او فریب او دغا اثر داسې شو چه د هغوی په زړونو باندې مهر ولګید چه پر هغوی د ایمان ـ خیر ـ صداقت او امانت ګردي (تولې) لارې وتړلې شوې او هیڅ یو ښه شی په هغه کښې نه ځائیږي . ښکاره ده چه اوس دې حالت ته رسیدلي دي چه له هغوی څخه د پوهیدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله

(امید) او توقع نشی کیدی کله چه د سری زړه د بدکاریو او د بی ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وی بیا نو په دی کښی د ښه او بد پوهیدلو هیڅ صلاحیت نه پاتی کیږی .

وَاِذَا رَاَیْتَهُمْ تُعْجِبُكَ اَجْسَامُهُمْ وَاِنْ یَّقُوْلُوْا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ

او کله چه ووینی ته دوی په تعجب کښی تا اچوی اجسام جثی بنی د دوی له جهت د ښائست او که خبری کوی دوی اوری غوږ ږدی ته خبرو د دوی ته له جهته د فصاحته او بلاغته

تفسیر: یعنی زړه خو مسخ شوی دی مگر که بنی (جسم) ته وکتل شی ډیر ډولی ـ ښائسته ـ روغه رمته لویه درنده ښکاری ، په خبرو اترو کښی ډیر غوږ او ښه غږیږی ـ په فصاحت او بلاغت کښی بی مثال او بی نظیر ښکاری او خامخا د اوریدونکی فکر او توجه ځان ته وراړوی او د هغه د خیری د ظاهری سطحی له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضریږی هر چا چه ویلی دی څرنگه ئی ښه ویلی دی

په لیدو ښکاری ښه غوږ .

منځ ئی ډک دی له ککره

له ورا بریښی په څرونکی

له نژدی لیوه خوړونکی

از برون چون گور کافر پر حلل

واندرون قهر خدای عزوجل

از برون طعنه زند بر با یزید

و زدرونش ننگ میدارد یزید

کَاَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ

حال دا چه په واقع کښی گواکی دوی لرگی وچ دی درولی شوی دیوال ته

تفسیر: هغه وچ او بیکاره لرگی چه له دیوالونو سره ئی لگولی دروی محض بی ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودی څخه بی برخی وی . په لیدلو سره ډیر لوی او پند ښکاری مگر یوه شیبه هم بی له تکیی او استناده نه شی ودریدی. هو یوازی د سوځولو په کار راتلی شی. هم دا حال د دی خلقو دی چی د هغوی ښه شکل او ښائسته جثه او ښکاره ډول ودیل ډیر ښه ښکاری

خو په منځ کښې تش او بې ځان وی او یوائې د دوزخ خس کیدی شی .

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ ۚ

ګڼي دوی هر غږ (هسې چه بلاء راغله) پر دوی باندی

تفسیر: هسې بزدل ـ نامرد ـ او ویریدونکی دی چه په لږ شوروشر سره د هغوی زړونه لړځیږی او داسې ګڼی چه سم د لاسه پر مونږ باندی کومه لویه بلا یا افت راتلونکی دی . د خپلو درنو جرمونو ـ درغلیو ـ درغو او خیانت لامله (له وجې) هر کله د هغوی په زړونو کښې دغه ، اندیښنه او ویره لویدلې وی او تل په هم دی فکر او اندیښنې کښې وی چه چیرې څمونږ د دی دغابازیو او درغلیو پته او سراغ چاته ښکاره نشي یا څمونږ د دی حرکاتو او چارو لامله (له وجې) کومه پیښه راپیښه نشي ! .

هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ ۚ

هم دوی دی دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه

تفسیر: یعنې لوی ویروونکی دښمنان او غلیمان هم دوی دی . د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خبردار شی
او بې غمه او بې اندیښنې مه تری کښینئ!

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ ۖ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝٤

هلاک دی کاندی دوی لره الله څرنګه ګرځولی شوی دی دوی (له سمې صافې لاری نه)

تفسیر: یعنې وروسته د ایمان له اظهاره دا بې ایمانی ـ او پس له دی نه چه د حق او صداقت په رڼا (رڼرا) کښې ننوتلې دی د دوی دا ظلمت ـ تیاره خوښول ډیر عجیب او حیرانوونکی دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ

يَصُدُّونَ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُونَ ۝٥

او کله چه وویل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چه ښښنه وغواړی تاسی ته (محمد) رسول د الله تاو کړی دوی سرونه خپل (مخ تری اړوی) او وینی ته دوی چه څنګ کوی (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چه وی دوی لوئ کوونکی (له توبی او استغفار نه)

تفسیر: یعنی که چیری د دی منافقانو کوم شرارت په صاف ډول (طریقه) سره څرګند (ښکاره) شي او د دوی د کذب او د خیانت پرده وشلیږی نو خلق دوی ته وائی اوس لا هم وقت شته ورځئ د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کښی او د هغوی په وسیله د الله تعالیٰ له لوری خپلی ښښنی وغواړئ تر څو الله تعالیٰ د رسول الله د استغفار په برکت ستاسی دا خطاوی وبښی نو دوی د لوئ او تکبر او غرور له پلوه خپلی غاړی غړوی ـ او سرونه اړوی او اوګی پورته غورځوی او خپله بی پروائی ښکاروی . بلکه ځینی کمبختان په غوړه ژبه سره وائی چه مونږ ته د رسول الله د استغفار هیڅ ضرورت نشته .

سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ ۚ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ۚ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ۝٦

برابر ده پر دوی باندی چه ښښنه غواړی ته (ای محمده!) دوی ته او که ښښنه نه غواړی ته (ای محمده!) دوی ته له سره به ښښنه نه کوی الله دوی ته بیشکه الله نه ښیی سمه صافه لاره قوم فاسقانو نافرمانو ته .

تفسیر: یعنی ممکن دی چه تاسی له ډیر رحمت او شفقت د هغوی په موجوده حالت باندی زړه سوی وکړی او هغوی ته ښښنه وغواړئ مګر الله تعالیٰ په هیڅ صورت سره هغوی نه ښښی او داسی نافرمانانو ته د هغه په لوری د هدایت توفیق نه ورکاوه کیږی هم داسی یو بل آیت د (براءة) په سورت ځمونږ د دغه تفسیر کښی هم راغلی دی د هغه تفسیر دی هلته وکوت شی .

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا ۗ

دوی هغه کسان دی چه وائی (خپلو ملګرو ته) مه ورکوئ نفقه مه لګوئ تاسی مال په هغه چا باندی چه په نزد د رسول الله دی (له فقراؤ د مهاجرینو) تر څو چه متفرق خواره شی دوی (تری)

تفسیر: په یو سفر کښې دوه تنه سره په جنګ شول چه یو مهاجر او بل انصاری ؤ ـ هر یوه له دی دواړو څخه خپلو ملګرو ته ورغږ کړ ـ او یوه لویه شخړه (جګړه) تری جوړه شوه کله چه دا خبر د منافقانو مشر عبدالله بن أُبَیّ بن سلول ته ورسید نو وئ ویل «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کښې ځای نه ورکولی نو دوی به ولی څمونږ په مخ کښې داسی پورته کیدل هم دا تاسی یئ چه د دوی پالنه کوی چه دوی د دی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاؤ خوا کښې سره ګرځی ـ تاسی د دوی دا خبر اخیستل او پوښتیدل پرېږدی . نو دوی د خپلو خوړو له لاسه په تنګ کیږی او ګرد (تول) سره خواره کیږی ـ او د دوی دا تولنه سره تار په تار کیږی » دا ئی هم وویل که مونږ له دی خپل سفره بیرته وګرځیدو ـ او مدینی ته ورسیدو نو ښائی هغه کسان چه د زور او اقتدار خاوندان دی نور سپک ذلیل او بی قدر خلق وشړی یعنی مونږ چه مالدار او عزتمندان یو ښائی دا خوار مسلمانان له مدینی څخنی وباسو یو صحابی چه زید ابن ارقم رضی الله تعالیٰ عنه نومیده کله چه دا خبری ئی واوریدی هغه ئی یو په یو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته واورولی رسول الله صلی الله علیه وسلم عبدالله بن أُبَیّ او نور سړی خپل مخ ته وروغوښتل ـ او لازمه تحقیقات ئی وفرمایل ـ نو منافقانو په قسم خوړلو باندی شروع وکړه او تولو سره وویل چه دا ګردی (تولی) خبری دروغ دی چه د زید رضی الله تعالیٰ عنه بن ارقم له لوری څمونږ په خلاف په دښمنی سره جوړی شوی دی نو خلقو پر زید رضی الله تعالیٰ عنه باندی په مسخرو شروع وکړه او دی ډیر خفه ـ نادم او محجوب ؤ ـ په دی وقت کښې دا آیتونه رانازل شول نو رسول الله مبارک زید رضی الله تعالیٰ عنه راوغوښت او ورته ئی وفرمایل چه ته د الله تعالیٰ له لوری رښتین شوی .

وَلِلّٰهِ خَزَآئِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ﴿٧﴾

او خاص الله لره دی خزانی د آسمانونو او د ځمکی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په رزاقیت د رب العزت)

تفسیر: یعنی دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږی چه د ګردو (تولو) آسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالیٰ دی نو ایا هغه خلق به چه یواځی د هغه د خوښی دپاره د ده د رسول په خدمت کښې سره بوخت (مشغول) دی په لوږه سره وژنی او که خلق په هغوی باندی د خوړو (رزق) ورونه وتړی نو الله تعالیٰ به هم د خپلو خوړو او رزق ور پر دوی باندی وتړی بلکه نه ئی تړی رښتیا خو دا ده هغه بندګان چه پر دی اهل الله باندی خپل مالونه لګوی هغه هم پر هغوی باندی پاک پروردګار کوی ـ که د هغه له لوری دوی ته توفیق په برخه نه شی نو په ښو کارونو کښې به یو پول او پیسه ونه لګوی

يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَآ إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ ۚ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِۦ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَٰفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

وائی منافقان که چیری بیرته وګرځو مونږ طرف د مدینی ته نو خامخا به وباسی هرومرو (خامخا) ډیر عزتمن (کافر خلق له دغی مدینی نه) ډیر خوار کمزور خلق (لره له مؤمنانو) او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول د ده لره دی او مؤمنانو لره دی ولیکن منافقان نه پوهیږی (په عزت او رزاقیت د ربلعزت).

تفسیر: یعنی منافقان په دی باندی نه پوهیږی چه زورور او عزتمن څوک دی ؟ په یاد ئی ولری چه اصلی او ذاتی عزت خو د الله تعالیٰ دی . وروسته له هغه له الله تعالیٰ سره د علاقه لرونکو ذواتو دی چه درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخی مراتب لری یعنی بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی ـ په روایتونو کښی راغلی دی چه عبدالله بن أُبَیّ دا الفاظ چه زوراوران به کمزوران شړی کله چه د هغه ځوی عبدالله بن عبدالله بن أُبَیّ تر غوږ شو چه مخلص مسلمان ؤ نو د خپل پلار په مخ کښی توره په لاس نیغ ودرید او ورته ئی وویل زر شه داسی ووایه چه عزتمن او زورور رسول الله مبارک او د هغوی امتیان دی او ذلیل او سپک زه او ځما ملګری دی که نه اوس به دی سم د لاسه ککره پری کړم او لکه پندوس غوندی به ئی هیسته وغورځوم او ژوندی به دی نه پریږدم چه مدینی منوری ته ننوځی ـ هم دا وه چه پلار ئی د پیغمبر په عزت او پخپل ذلت باندی اقرار وکړ او د خپل ځوی رضی الله تعالیٰ عنه له قهره خلاص شو . د منافقینو له توبیخ او تقبیح څخه وروسته مؤمنانو ته څو هدایتونه ورکړی شوی دی یعنی تاسی په دنیا کښی اخته شوی د الله تعالیٰ له یاد او عبادت څخه مه غافلیږئ لکه چه دا خلق په هغه کښی ککړ شوی دی .

يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَٰلُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْخَٰسِرُونَ ﴿٩﴾

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) مشغول غافل دی نه کړی تاسی مالونه ستاسی او نه اولاد ستاسی له ذکره یاده د الله څخه او هغه څوک چه وکړی دا کار نو هم دغه کسان هم دوی دی زیانکاران (چه بی

برخی شول له باقی څخه په غوره کولو د فانی)

تفسیر: یعنی هر سړی ته دا لوی زیان دی چه باقی دولت پریږدی او په فانی پسی وردرومی ـ او له اعلیٰ څخنی مخ اړوی او په ادنیٰ کښې پریوځی . همغه مال او اولاد ښه ګانه شی چه سړی د الله تعالیٰ له یاده نه غافلوی او د آخرت له کاره ئی نه وباسی ـ که کوم سړی په دی شیانو کښې داسی اخته کیږی او له الله تعالیٰ څخه غافلیږی نو آخرت ئی له لاسه ووت او د دنیا په جنجالونو کښې هسی کیووت چه هغه ته به د زړه ډاډینه (سکون) او اطمینان هیڅ په نصیب کښې نه وی

﴿ وَمَنۡ أَعۡرَضَ عَن ذِكۡرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةٗ ضَنكٗا وَنَحۡشُرُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَعۡمَىٰ ﴾

وَأَنفِقُواْ مِن مَّا رَزَقۡنَٰكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ أَحَدَكُمُ ٱلۡمَوۡتُ فَيَقُولَ رَبِّ
لَوۡلَآ أَخَّرۡتَنِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٖ قَرِيبٖ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ١٠ وَلَن
يُؤَخِّرَ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِذَا جَآءَ أَجَلُهَاۚ

او نفقه کړئ ـ ولګوئ تاسی له هغو مالونو څخه چه درکړی مو دی تاسی ته پخوا له هغه څخنی چه راشی یو ستاسی ته (اسباب) د مرګ (او پریوځی له مبرات او خیرات) نو وبه وائی ای ربه ځما ولی دی وروستی نه کړ ما لره (یعنی څه به وشی که تاخیر کړی موت) تر اجل نیتی نژدی پوری چه صدقه خیرات وکړم زه او شم زه له صالحانو نیکانو څخه (په موندلو د مافات سره نو فرمائی الله) او له سره به نه وروستی کوی الله هیڅ نفس لره (له مرګه) کله چه راشی نیته ئی

تفسیر: دا ښائی د منافقانو د دی وینا جواب وی چه ﴿ لَا تُنفِقُواْ عَلَىٰ مَنۡ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ ﴾ الآیة ـ دی یعنی په خرڅ کولو کښې ستاسی ښه ده هر څه خیرات او صدقات مو چه له لاسه پوره وی هغه ژر تر ژره هم دا اوس وکړئ ـ که نه موت او مرینه مو پر سر رسیدونکی ده نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چه ولی مو څه د الله تعالیٰ په لاره کښې ونه لګول ؟ کله چه مرګی د شوم او بخیل په سر باندی راځی نو هلته دی ارزو او تمنا کوی چه ای الله تعالیٰ ! څو ورځی نور می په مرګ کښې ډیل او معطلی وفرمایه ! چه زه ښه خیرات صدقات ورکړم ـ او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه سره راشم . خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږی هر سړی لره هومره عمر او نیته او میعاد چه تاکلی (مقرر) شوی دی د هغه د پوره کیدلو څخه وروسته د

یوی لحظی دپاره هم په هغه کښی څه ډیل او تاخیر پیښیدونکی نه دی .

تنبیه: له ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه څخنی منقول دی چه هغه دا غوښتنه او تمنا د قیامت په ورځ باندی حمل کوی او وائی چه بخیلان به د قیامت په ورځ کښی داسی ارزو او ارمان کوی چه کاشکی زه بیا د څه مدت له مخی دنیا ته ورشم او هلته ښه خیراتونه وکړم او ښی چاری وکړم او بیا په ښه اصلاح او توبی سره دلته راشم .

وَاللّٰهُ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ ﴿١١﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چه کوی ئی تاسی(نو جزا به پری درکړی) .

تفسیر: یعنی هغه الله تعالیٰ ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده ـ که بالفرض ستاسی مرگ ملتوی کړی یا مو له محشره د دنیا په لوری بیرته ورولیږی نو هلته به بیا څرنگه چاری وکړئ ؟ هغه ته گردی (تولی) پټی او ښکاره خبری معلومی او ښکاره دی او ستاسی پر گردو (تولو) استعداداتو ـ او ظاهری او باطنی اعمالو احوالو ، اقوالو ، نیاتو افکارو باندی ښه خبردار دی او سم له هغه سره به له تاسی سره معامله او تگ کوی .

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالیٰ

سورة التغابن مدنية وهی ثمانیعشرة آية وفيها ركوعان رقمها(٦٤) تسلسلهاحسب النزول (١٠٨)
نزلت بعد سورة التحريم

د «التغابن» سورت مدنی دی (١٨) آیت دوه رکوع لری .

په تلاوت کښی (٦٤) او په نزول کښی (١٠٨) سورت دی وروسته د «التحریم» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ

الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ① هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ

نسبت د پاکی کوی الله ته هر هغه څه چه په آسمانونو کښې دی له علویاتو سره له آسمانونو او هر هغه څه چه په ځمکه کښې دی له سفلیاتو سره له ځمکی خاص هم دغه (الله) لره دی ملک باچائی (د تول جهان) او هم ده لره توله ثناء ستاینه (صفت) ده او هم دغه (الله) په هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی . هم دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی ځینی له تاسی کافر دی (په اصل خلقت کښې) او ځینی له تاسی مؤمن دی (په اصل خلقت او پیدایښت کښې).

تفسیر: د هر چا حکومت او تولواکی (باچاهی) چه په دنیا کښې لیده کیږی په حقیقت کښې هغه د الله تعالیٰ سلطنت او تولواکی (باچاهی) ده . او د هر سړی چه ستائنه (صفت) او تعریف کاوه شی هغه په واقع سره د همغه الله تعالیٰ حمد ، ثناء او ستاینه (صفت) ده . هم دغه پاک الله تعالیٰ ځمونږ او د ګردو (تولو) مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی او ښائیږی چه ګردو (تولو) به په ده باندی ایمان راوړی وی او د هغه حقیقی منعم اطاعت به ئی کړی وی مګر ځینی کسان منکران شول او ځینی ایمانداران وګرځیدل بیشکه چه الله تعالیٰ هر سړی ته داسی یو قوت او استعداد وربښلی دی چه د هر لوری د حرکت او د تګ قوت پکښې شته الله تعالیٰ ړومبی ګرد (تول) خلق په صحیح فطرت سره پیدا کړل بیا ځینی پخپل همغه صحیح فطرت باندی تینګ پاتی شول ـ او ځنی نور له شاوخوا له حالاتو څخه متاثر شو ـ خلاف له هغه څخه واوښتل او بله لیاره ئی غوره کړه چه الله تعالیٰ لره له پخوا د هم دی دواړو احوال ښکاره ؤ او پوهیده چه کوم سړی پخپلی ارادی او اختیار سره به کوم لوری ته ځی ؟ او بیا به سم له هغه سره د سزا یا د انعام وړ (لائق) او مستحق ګرځی دا خبری له خپلی پوه سره سم د ده په قسمت کښې لیکلی دی او تاکلی (مقرر کړی) ئی دی چه هغه به داسی کیږی . د الله تعالیٰ محیط علم د دی مستلزم نه دی چه په دنیا کښې بله کومه اراده ـ اختیار ـ قوت او قدرت پاتی نشی دا مسئله ډیره دقیقه ده او مونږ پر دی باندی د یو ځان ته مضمون د لیکلو اراده کړی ده . **والله الموفق والمعین**

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ② خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ③

او الله په هغه څه چه کوئ تاسی ښه لیدونکی دی (نو جزا به درکړی) پیدا کړی ئی دی آسمانونه او ځمکه په تدبیر حق سره او صورتونه ئی تړلی دی ستاسی بیا ئی ښه ښائسته کړی دی صورتونه ستاسی (په امتداد د قامت او په اعتدال د خلقت سره) او هغه (الله) ته بیرته ورتلل دی ستاسی (دپاره د جزاء)

تفسیر: په ګردو (تولو) ساکښانو (ذی روحو) کښی د انسان خلقت ښه دی په لیدلو کښی دیر ښه ښکاری . پخپلو ملکاتو او قواؤ کښی هم له ګرد (تول) عالم څخه لوړ (اوچت) غوره او ممتاز دی بلکه د تولو ښو مجموعه ده نو ځکه صوفیه د انسان وجود ته «عالم صغیر» وائی امام قشیری رحمة الله علیه فرمائی چه د انسان ظاهر الله تعالیٰ مزین کړی دی په کمال د قدرت خپل سره او باطن ئی مزین کړی دی په جمال د قربت سره . **فتبارک الله احسن الخالقین والحمدلله رب العٰلمین .**

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّوْنَ وَمَا تُعْلِنُوْنَ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ۝٤ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَبْلُ ۫ فَذَاقُوْا وَبَالَ اَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝٥

ښه معلوم دی دغه (الله) ته هغه څه چه په آسمانونو او په ځمکه کښی دی او ښه معلوم دی دغه (الله ته) هغه څه چه پټوئ تاسی او هغه څه چه ښکاره کوئ ئی تاسی او الله ته ښه معلوم دی هغه پټی خبری چه په سینو زړونو ستاسی کښی دی ایا نه دی راغلی تاسی ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چه منکران شوی دی پخوا له دی نه پس وڅکل وبال سزا د کار خپل او شته دوی ته (په عقبیٰ کښی بی انتهاء) عذاب دردناک

تفسیر: یعنی له تاسی څخه پخوا دیر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوی دی او د آخرت عذاب جلا (جدا) دی دا خطاب د مکی مکرمی هستیدونکیو دپاره دی .

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُۥ كَانَت تَّأۡتِيهِمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَقَالُوٓاْ أَبَشَرٞ يَهۡدُونَنَا فَكَفَرُواْ وَتَوَلَّواْۚ

دا (عذاب دوی ته) د دی دپاره دی چه ؤ به دوی چه راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره و دلائلو (د قدرت څمونږ) سره نو ویل به دوی (تعجباً وتمسخراً) چه ایا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښیی مونږ ته بیا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به ئی وګرځول (له دلائلو د قدرت څمونږ نو هلاک به کړل دوی لره الله)

تفسیر: یعنی څمونږ غوندی پر یوه سړی باندی ئی د لاری ښوونی او د هادی نوم ایښی او هغه ئی مونږ ته رالیږلی دی ؟ که مونږ ته هادی لیږونکی ؤ نو ښائی پرښته ئی رالیږلی وی ګواکی د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کښی منافات ؤ نو څکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه ئی مخ واړاؤ .
تنبیه: له دی آیت ځنی دا خبره ثابتول چه رسول ته (بشر) ویل کفر دی انتهائی جهل او الحاد دی . پرته (علاوه) له دی څخه که غوک ووائی چه دا آیت د هغو سړیو په جهل او کفر باندی دلالت کوی چه د پیغمبرانو له بشریت څخه انکار کوی نو دا دعوی د پخوانیو دعوو څخه زیاته قوی ده .

وَّٱسۡتَغۡنَى ٱللَّهُۚ وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٞ ۝٦

او بی پروا غنی دی الله (له ایمان د خلقو) او الله غنی بی پروا دی (له عبادت) او ډیر ستایلی شوی دی (بی له ستایلو د خلقو)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ څه پروا ده که هغوی مخ واړوی ـ یا غاړه وغړوی نو الله هم له هغوی ځنی د خپل رحمت نظر اړوی

زَعَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَن لَّن يُبۡعَثُواْۚ

دعوی کوی هغه کسان چه کافران شوی دی چه له سره به بیا ژوندی راپورته نه کړی شی دوی

تفسیر: هم هغسی چه دغه کفار پخپل زعم د انبیاؤ له رسالت څخه انکار کوی د بعث بعدالموت ځنی هم انکار کوی .

قُلْ بَلٰى وَرَبِّىْ لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۗ وَذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيْرٌ ۝٧

ووایه (ای محمده دوی ته چه) هو بیا به ژوندی راپورته کړی شئ قسم دی په رب ځما چه خامخا ژوندی پورته به کړل شئ هرومرو (خامخا) تاسی (پس له مرګه) بیا خامخا خبر به کړی شئ تاسی هرومرو (خامخا) په هغه څه چه کړی دی تاسی په دنیا کښی او دا (ژوندی پاڅول جزاء ورکول) په الله باندی ډیر اسان دی .

تفسیر: یعنی د دوهم ځلی بیا ژوندی کول او د ګردو (ټولو) حساب ، کتاب اخیستل الله تعالیٰ ته کوم سخت او ګران او مشکل کار نه دی پوره یقین ولری ، چه دا کار ضرور کیدونکی دی د چا له انکار کولو څخه هغه تاکلی (مقرر کړی) شوی کار هیڅ وړاندی وروسته نه کیږی نو ځکه ښائی چه تاسی انکار پریږدی ، او د هغی ورځی په فکر کښی ولویږئ .

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَالنُّوْرِ الَّذِىْٓ اَنْزَلْنَا ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ۝٨

نو ایمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندی او په هغی رڼا (رڼړا) (قرآن) باندی چه نازل کړی دی مونږ او الله په هغه څه چه کوئ ئی تاسی ښه خبردار دی (نو جزاء به درکړی) .

تفسیر: یعنی ایمان سره عمل هم یو ضروری شی دی .

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۗ

(یاده کړه) هغه ورځ چه راجمع به کړی (او خبر به درکړی الله) تاسو لره په ورځ د جمع کیدلو (قیامت) کښی دا (ورځ چه ده) ورځ د نفعی او نقصان ده(چه مؤمنان جنت ته ځی او کافران په دوزخ کښی لویږی او غبن ئی ظاهریږی یا ځینی نیکان به هم په سبب د تقصیر د نیکی او د احسان خپل زیان وینی)

تفسیر: یعنی دوزخیان به ډیره کیږی او جنتیان به کامیابیږی . ډیره کیدل دا چه هغوی به د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه بی ځای لګولی وی ، رأس المال او پنګه (سرمایه) به ئی هم له لاسه وتلی

وی . بری دا چه د لویی فائدی په بدل کښی په زرهاؤ ښه مومی . اوس د هم دی خبری لږ څه تفصیل داسی راځی چه

وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

او هغه چه ایمان راوړی په الله او وکړی عمل نیک لری به کړی (الله) له ده څخه بدی د ده

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چه شوی وی د ایمان او ښو کارونو له برکته معاف او بښلی کیږی .

وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

او داخل به کړی (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د ونو او مانیو) د هغو (څلور قسمه) ویالی تل به وی دوی په هغه کښی ابدی همیشه دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډیر لوی دی .

تفسیر: یعنی هر څوک چه جنت ته ورسیږی تول مرادونه ئی په لاس ورځی ځکه چه جنت د الله تعالیٰ د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی .

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ ۚ

او هغه کسان چه کافران شوی دی او نسبت د دروغو کوی آیتونو ځمونږ ته دغه کسان دی یاران ملګری د دوزخ تل به وی دوی په هغه (دوزخ) کښی او بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ) نه رسیږی هیڅ مصیبت غم درد هیچاته مګر خو (رسیږی) په اذن حکم د الله سره او هغه څوک چه ایمان ئی راوړی

دی په الله باندی لیاره ښیی (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات)

تفسیر: په دنیا کښی هیڅ یوه سختی او مشیت بی د الله تعالیٰ له رضاء ـ مشیت او ارادی څخه نه رسیږی کله چه مؤمنان په دی خبره باندی یقین او باور لری نو نه ښائی چه په هغه باندی خفه شي ـ بلکه په هر وقت او په هر حال باندی د هغه په فیصلی باندی رضاء وی او تل دی هسی وینا وکړی .

نه شود نصیب دشمن که شود هلاک تیغت
سر دوستان سلامت که تو خنجر ازمائی

هم داسی الله تعالیٰ مؤمنانو ته د صبر او د تسلیم لاری ورښیی چه د هغه له برکته پر دوی باندی د عرفان او ایقان ګرد (تول) ورونه پرانیستل کیږی او عجیبی او غیبی ښوونی او فائدی په برخه شي ـ او له باطنی کیفیاتو او قلبی ترقیاتو څخنی ګتور او خوندور کیږی .

وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾

او الله په هر څیز باندی ښه عالم دانا دی (پر شاکرانو صابرانو) .

تفسیر: یعنی هغه تکلیف او مصیبت چه د الله تعالیٰ له لوری رارسیږی د هغه عین علم او حکمت دی همغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم دی چه کوم یو له مونږ څخنی د واقعی صبر تسلیم او رضاء په سمه لاره ځی؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد ګرځیدلو وړ (لائق) دی ؟

وَأَطِيعُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾

او حکم ومنئ تاسی د الله او حکم ومنئ تاسی د رسول (د دغه الله) پس که مخ وګرځوه تاسی (له طاعته نو د تاسی نقصان دی رسول ته څه زیان نه رسیږی ځکه چه) نو بیشکه په رسول څمونږ باندی رسونه ښکاره دی (او خپل تبلیغ ئی کړی دی).

تفسیر: یعنی په نرمی ـ سختی ـ تکلیف ـ راحت او په هر صورت کښی د الله تعالیٰ او د هغه د

رسول حکم ومنع ! که نه ستاسی خپل نقصان دی رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسی ته تول ښه او بد درپوهولی دی او خپل فرض ئی ادا کړی دی او الله تعالیٰ ته ستاسی له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا ګټه (فائده) نه وررسیږی .

اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ؕ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۳﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک ور (لائق) د عبادت مګر خو هم دی دی او خاص یواځی پر الله باندی پس توکل دی وکړی مؤمنان (چه د ایمان اقتضاء هم دا ده چه مؤمنان دی خپل کار الله ته وسپاری)

تفسیر: یعنی معبود او مستعان یواځی د الله تعالیٰ لوی ذات دی بل څوک د بندګی او د هیلی او د اسری ور (لائق) نه دی .

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) بیشکه ځینی له ښځو ستاسی او (ځینی له) ځامنو ستاسی دښمنان دی تاسی لره

تفسیر: ډیر ځلی داسی کیږی چه سړی د ښځی او ځامنو په مینه او محبت کښی داسی اخته کیږی چه د الله تعالیٰ له یاده غافلیږی او د داسی تعلقاتو لامله (له وجی) نور ډیر خراب کارونه هم کوی او له ډیرو ښو څخه بی برخی پاتی کیږی د ښځی او اولاد غوښتنی او د هغوی خوښ ساتل هیڅ کله دی نه پریږدی چه بل شی ته خپل فکر واړوی ، د آخرت فکر تری هیریږی کله چه آل او عیال د سړی د داسی ضرر او نقصان سبب وګرځی هغه ئی دوستان نه بلل کیږی بلکه داسی دښمنان دی چه سړی د دوی د دی دښمنی احساس نشی کولی نو ځکه الله تعالیٰ مو ویښوی چه ځانونه مو له داسی دښمنانو څخه ساتئ ! او له هسی چارو ځنی لری ګرځی چه د هغو په وسیله دنیا تاسی ته ډیره ښه ښکاره شی او آخرت مو له یاده ووځی او د دنیا لامله (له وجی) مو دین له لاسه وران شی . ولی داسی نه دی چه په دنیا کښی ګردی (تولی) ښځی یا توله اولاده او خپلوان هسی وی چه سړی د آخرت له یاده غافلوی بلکه ځینی بختوری ښځی او هلکان داسی هم وی چه له خپلو میړو (خاوندانو) او پلرونو سره د هغوی د دین په حفاظت کښی مرستی(مدد) کوی او په ښو چارو کښی هغوی ته لار ښوونه او لاس نیونه کوی او هغوی ته عابدی ښځی نعم الصاحبات او نیک مرغی اولاده باقیات الصالحات ګرځی **(جعلناالله منهم بفضله ومنه)** .

فَاحْذَرُوهُمْ ۚ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾

نو ځان وساتئ تاسی له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ) او که عفوه او گزشت وکړئ تاسو او مخ وگرځوئ تاسو او مغفرت وکړئ تاسی پس بیشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیانو) ډیر رحم والا دی (په انعام د اجر او ثواب سره)

تفسیر: یعنی که دوی له تاسی سره دښمنی وکړه ـ او تاسی ته دینی یا دنیوی زیان ورسید نو د هغه اثر او اغیزه به داسی کیږی چه تاسی به په انتقام او کسات (بدل) پسی لویږی ـ او پر هغوی باندی به نامناسبه سختی شروع کوئ ـ نو له داسی کولو څخه به د دنیا انتظام خرابیږی تر هغه ځایه پوری چه عقلاً او شرعاً گنجائش وی له هسی حماقتونو ، تقصیراتو ځنی تیریږئ او ښښئ انتقام او کسات پسئ مه گرځی ! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره به الله تعالیٰ پر تاسی باندی مهربانی کوی او ستاسی خطاوی ښښی

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ ۚ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

بیشکه هم دا خبره ده چه مالونو ستاسی او اولاد ستاسی یوه فتنه ازمویښت دی او الله چه دی په نزد د ده دی اجر ثواب ډیر لوی .

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تاسی ته مال او اولاد درکوی ـ او تاسی پری ازمویی چه کوم یو له تاسی څخه په داسی فانی او زائلو شیانو کښی اخته کیږی ؟ او کوم یو له تاسی ځنی د فانی شیانو د خپل آخرت پنگه (سرمایه) او ذخیره گرځوی ؟ او د آخرت ډیر لوی اجر او ثواب د دی ځای پر حظوظو او مالونو باندی ښه بولی او ترجیح ورکوی ؟ او د آخروی باقی او غیر فانی نعمتونه هیروی او په بدل ئی دغه زائل او فانی شیان اخلی ؟.

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ ۗ

نو وویریږئ تاسی له الله څومره چه توانیږئ تاسی واورئ (خبری د الله په سماع د قبول سره) او اطاعت کوئ (د احکام الله) او نفقه کوئ لگوئ ښه شیان دپاره (د نفعی) د ځانونو خپلو

تفسیر: یعنی تر څو مو چه له وسه کیږی له الله تعالیٰ څخه وویریږئ او په دی امتحان او ازموینه کښی ثابت قدم اوسئ ! او د هغه احکام واورئ ! او عمل پری وکړئ !.

وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

او هغه چه وساتلی شو له حرص بخیلی د نفس خپل څخه نو دا کسان هم دوی دی بریالیان (کامیاب) په مراد رسیدلی (له عذابه په دواړو دارینو کښی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی به له نفقه کولو او له مال لګولو څخه ستاسی خپلی ښیګڼی (فائدی) کیږی . او همغه سړی بریالی (کامیاب) او په مراد رسیږی چه الله تعالیٰ د هغه زړه له دی اندیښنی غوښتنی څخه پاک ساتلی وی او حرص ـ بخل ـ طمع او کنسکی (شومتیا) لار پکښی ونه لری ! .

إِن تُقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ

که چیری قرض پور (قرض) ورکړئ تاسی الله لره (په هغه څه چه فرمائلی دی) قرض پور نیک (په محبت او اخلاص سره) نو دوچنده به کړی (الله ثواب د) هغه (پور) تاسی ته او مغفرت به وکړی (الله) تاسی ته .

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کښی په اخلاص او نیک نیت سره له خپل حلال او طیب مال څخه صرف کړی او وئ لګوئ ! تر څو الله تعالیٰ تاسی ته څو چنده له هغه څخه زیات ثواب درکړی او ستاسی ګردی (تولی) خطاوی او تجاوزات وبښی هم داسی یو مضمون پخوا له دی څخه هم تیر شوی دی پوره تقریر دی هلته وکوت شی .

وَٱللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی (چه لږ قبلوی او ډیر ورکوی) .

تفسیر: د قدر پیژندلو خبره دا ده چه په لږ عمل سره ډیر ثواب ورکوی او تحمل ئی دا دی چه د ګناه په لیدلو سره سم د لاسه عذاب نه مقرروی . بیا هم د ډیرو ګناهګارانو جرم ښښی او د ډیرو په سزا تخفیف کوی .

عٰلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿۱۸﴾ ع

عالم پوهیدونکی د پټ او ښکاره دی ښه غالب قوی دی ډیر حکمت والا دی

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندی علیم او خبیر ښه دانا او بینا دی او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوی

تمت سورة التغابن بفضل الله تعالیٰ ومنه ولله الحمد والمنة

سورة الطلاق مدنیة وهی اثنتاعشرة آیة وفیها رکوعان
رقمها (٦٥) تسلسلهاحسب النزول (۹۹) نزلت بعد سورة الإنسان
د «الطلاق» سورت مدنی دی (۱۲) آیت (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٥)
او په نزول کښی (۹۹) سورت دی وروسته د «الإنسان» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ اِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَآءَ فَطَلِّقُوْهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ

ای نبی (ووایه امت خپل ته) کله چه اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځی (خپلی چه مدخول بهاوی او صغیره آیسه حامله نه وی) نو طلاقوئ په (وقت د) عدت د دوی کښی (په طهر کښی چه خالی له جماع وی)

تفسیر: اګر که دلته مخاطب نبی صلی الله علیه وسلم دی مګر په واقع کښی ګرد (تول) امت مخاطب دی . یعنی کله چه کوم سری بیا په کوم ضرورت یا د مجبوریت له کبله (وجی) د خپلی ښځی د طلاق ورکولو اراده وکری . نو ښائی چه هغه دی په عدت سره طلاق ورکری . (البقرة) سورت کښی راغلی دی چه د مطلقی عدت دری حیضه دی لکه چه هم دا څمونږ د حنفیانو مذهب دی نو ځکه له حیض څخه پخوا د طهر په وقت کښی ښائی طلاق ورکړ شی تر څو تول حیض پر شمیر کښی راشی فرض ئی کرئ که د حیض په وخت کښی طلاق ورکوی نو هغه حیض چه طلاق پکښی ورکری شوی وی له دوو حالتو څخه خالی نه دی په عدت کښی

شمیرلی کیږی ؟ یا نه. که هغه د حیض ورځی په عدت کښی شمیرل کیږی نو طلاق د ایقاع ځخه پخوا هومره مدت د حیض چه تیر شوی وی هغه له عدت ځنی لریږی ؟ او پوره دری حیضه د عدت دپاره پاتی کیږی . او که ئی نه وی شمیرلی کله چه پرته (علاوه) له موجوده حیض ځخه دی نور دری حیض ښائی وګوری او دا حیض ئی له هغو دری حیضو ځخه زیات وی . نو ځکه مشروعه طریقه دا ده چه په طهر کښی دی طلاق ورکړی شی او له احادیثو ځخه هم دا قید ثابتیږی چه په هغه طهر کښی چه کوروالی او صحبت پکښی نه وی شوی ښائی میړه (خاوند) خپلی ښځی ته طلاق ورکړی

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمیرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو)

تفسیر: نارینه او ښځی دواړه ته ښائی چه دا خبره په یاد ولری چه چیری د غفلت او سهوی په وسیله له دوی ځنی کومه سهوه او بی احتیاطی ونشی او څه لانّدی باندی په منځ کښی رانشی او هم ښائی چه طلاق داسی ورکړ شی چه د عدت په شمیر کښی هیڅ شانی ډیروالی او لږوالی رانشی لکه چه په پاس تفسیر کښی وویل شو

وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وویریږئ تاسو له الله چه رب (پالونکی) د تاسی (دی) مه وباسئ (ای میړو «خاوندانو») دغه (ښځی خپلی) له کورونو خپلو ځخه (چه پکښی اوسی دوی تر هغه پوری چه ئی تیر شی عدت)

تفسیر: یعنی له الله ځخه وویریږئ او په شرعیه ؤ احکامو باندی پابندی ولرئ لـ چه له هغو ځخه یو حکم دا دی چه د حیض په حالت کښی دی طلاق ور نه کړ شی ! او دری طلاق دی یو ځای ور نه کړ شی ! او مطلقه ښځه دی له کوره د باندی ونه ایستله شی ! او د دی په شان د الله اکرم شانه واعظم برهانه نوری ښوونی هم په اخلاص سره منئ !

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ

او نه دی وځی دغه (ښځی هم پخپله له کورو نه تر څو چه عدت د دوی تیر شی) مګر هلته چه راشی دوی په فاحشه بی حیائی ښکاره سره (لکه زناء)

تفسیر: یعنی ښځی دی پخپله خوښه هم نه وځی ځکه چه دا سکنی محض حق العبد نه دی چه د هغه په رضاء سره ساقطه شی بلکه حق الشرع دی هو! که ښځه کومه ښکاره بی‌حیائی وکړی ـ یا په بدو چارو ځغرد (ضد) وکړی یا د غلا مرتکبه شی یا د ځینو علماؤ په قول ژبه وکړی ـ یا تل په جنگ جنجال او جګړه کښی لګیا وی او بی له غمه او خفګانه ئی بل کار نه وی نو ایستل ئی روا دی که دا ښځه بی‌موجبه له کوره ووځی نو دا په خپله د دی د صریحی بی‌حیائی یو کار دی !.

وَتِلْكَ حُدُوْدُ اللّٰهِ ۚ وَمَنْ يَّتَعَدَّ حُدُوْدَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهٗ ۚ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوی د الله دی او هر هغه چه تیریږی له حدودو د الله څخه نو په تحقیق ظلم ئی کړی دی په ځان خپل باندی

تفسیر: یعنی ګناهکار شوی دی د الله تعالیٰ په نزد د سزا موجب وګرځید.

لَا تَدْرِيْ

نه پوهیږی (ته ای طلاق کوونکیه ! یا نه پوهیږی هیڅ نفس)

تفسیر: د لاندی ترجمه شیخ الهند رحمة الله علیه په نه پوهیږی سره چه د غائب مؤنث صیغه ده کړی ده چه «نفس ته» راجع شی چه سماعی مؤنث دی او تری ښکاره شی چه دا خطاب طلاق ورکوونکی ته دی نه نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته

لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا ①

ښائی چه الله پیدا کړی وروسته له دی طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه .

تفسیر: یعنی ښائی چه بیا د دواړو په منځ کښی روغه او صلحه وشی او په طلاق باندی پښیمان او نادم شی

فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ اَوْ فَارِقُوْهُنَّ بِمَعْرُوْفٍ

بیا نو کله چه ورسیږی دغه (ښځی) نیتی خپلی ته نو وساتئ (تاسی ای میړو «خاوندانو») دوی په معروف نیکی ښه شان سره یا جلا (جدا) شئ تاسی له دوی څخنی په معروف نیکی ښه شان سره

تفسیر: یعنی په رجعی طلاق کښی کله چه عدت ختمیدلو ته نژدی شی نو تاسی لره له دوو چارو څخه د یوی چاری اختیار دی چه یا د عدت له ختمیدلو څخه پخوا سم له دستوره هغی ښځی ته رجعت او خپلی نکاح ته دوام ورکړئ ! یا د عدت په ختمیدلو سره په معقولی طریقی باندی له هغی څخه جلا (جدا) شئ ! مطلب دا که د نکاح تینګ ساتل مقصد وی نو په هغه وقت کښی او که ئی شلول مطلب وی نو په دغه وقت کښی څغرد (تینګوالی) پری وکړئ ! او په دواړو صورتونو کښی د انسانیت ، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ ! او داسی هم مه کوئ چه ساتنه ئی مقصود نه وی او خامخا د عدت د اوږدوالی دپاره رجعت وکړئ یا د ساتلو په صورت کښی هغی ته ایذا ورسوی او طعن او تشنیع ورواروئ ! .

وَّاَشْهِدُوْا ذَوَیْ عَدْلٍ مِّنْكُمْ

او شاهدان نیسئ تاسی (په دغه رجوع باندی) دوه خاوندان د عدل له تاسی څخه

تفسیر: یعنی وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کیدلو که د نکاح بیا ساتل غواړی نو په دی رجعت باندی دوه شاهدان ونیسی تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَاَقِیْمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ

او ښه اداء کړئ تاسی شاهدی (ای شاهدانو په وقت د حاجت کښی د) پاره د (ثواب او رضاء د) الله

تفسیر: په دی کښی شاهدانو لره هدایت دی چه د شاهدی ورکولو په وقت کښی کږه او خرابه خبره ونه کړی او سمه صافه او درسته خبره ووایئ ! .

ذٰلِكُمْ یُوْعَظُ بِهٖ مَنْ كَانَ یُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْیَوْمِ الْاٰخِرِ

دا (ساتنه په نیکی سره) نصیحت کاوه شي په دی سره هغه چاته چه وی چه ایمان ئی راوړی وی په الله او په ورځی ورستی (د قیامت) باندی

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کښی پر ښځو باندی زیات ظلمونه کیدل او له ښځو سره هسی سلوک جاری ؤ لکه چه له غواؤ او خرونو سره ئی کوی یا له خورا (دیر) سختو او ذلیلو بندیانو سره کاوه شی ځینی ښځی سل سل کرته طلاقولی خو سره د هغه به هم د هغوی د مصیبت دوره پای (آخر) ته نه رسیده په قرآن په ځو ځو ځایونو کښی د دی وحشیانه و مظالمو او بی رحمیو په خلاف ویناوی کړی دی او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندی په دیر ښه دول (طریقه) سره زور غورځولی دی بالخصوص د دی سورت په منځ کښی په نورو حکیمانه ؤ هدایتو او نصیحتو کښی یو نهایت جامع او مانع او تول ښوونکی اصول بیان فرمایلی دی چه ﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ دی چه د هغه حاصل دا دی چه که ئی ساتئ نو په معقوله دول او طریقی سره ئی وساتئ ! او که ئی پریږدئ نو هم په معقوله طریقه سره ئی پریږدئ ! خو له دی ښو او زرینو نصیحتو څخه هغه سړی منتفع او ګټور کیدی شی چه په الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم او په آخرت باندی یقین لری ځکه چه هم دا باور او یقین د انسان په زړه کښی د الله تعالیٰ ویره او خوف پیدا کوی او د هم دی ویری لامله (له وجی) دا خیال د انسان په فکر کښی پیدا کیږی همغسی چه یوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه ځمونږ په منګلو او قبضه او اقتدار کښی راغلی ده مونږ هم تول د یوه لوی قهار الله تعالیٰ په قبضه او اقتدار کښی پراته یو هم دا یو خیال دی چه په هر حال کښی سړی له ظلم او تعدی څخه ساتی او د الله تعالیٰ په امر منلو باندی اړوی د دی دپاره په دی سورت کښی په مخصوص دول (طریقه) سره په اتقاء پرهیزګاری او د الله تعالیٰ په ویره باندی زیات امرونه او توصیی شوی دی .

وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾

او هغه څوک چه ویریږی له الله ځان ساتی له معاصیو وبه ګرځوی ده ته یو ځای د وتلو(له دنیوی او آخروی غمونو نه)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ ځنی وویریږئ ! او د هغه د احکامو تعمیل په هر حال کښی وکړئ ! که څه هم له دیرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شی ځکه چه الله تعالیٰ د هغو ګردو (تولو) مشکلاتو ځنی د وتلو لاره درخلاصوی او په سختیو کښی د ګزاری وسیلی هم در برابروی .

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

او رزق روزی به ورکړی (الله) ده ته له هغه (ځایه) چه ګمان به نه کوی دی

تفسیر: د الله تعالیٰ ویری د دواړو دارینو د خزانو کنجی ده او د ګردو (ټولو) بریو او کامیابیو وسیله ده له هم دی ځنی ګرد (ټول) مشکلات اسانیږی بی قیاس او بی ګمانه ئی رزق روزی او خواړه ور رسیږی ، ګناهونه ئی ببنل کیږی جنت ورحاصلیږی ثواب ئی زیاتیږی او یوه عجیبه د زړه ډادینه (تسکین) ـ سکون ـ اطمینان او خوبنی په برخه او نصیب راځی چه د هغه لامله (له وجی) بیا هیڅ یوه سختی لکه سختی نه ورښکاری ـ او ګردی (ټولی) پریشانی او ربړونه (تکلیفونه) ئی پخپله ورکیږی په یوه حدیث کښی راغلی دی که د دنیا ګرد (ټول) خلق په هم دی آیت باندی په اخلاص سره منګولی ولګوی نو ګردو (ټولو) نړی والانو (اهل دنیا) ته هم دا هدایت بس او کافی دی .

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ ۭ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ ۭ قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ③

او هغه څوک چه توکل وکړی په الله باندی نو دغه (الله) بس کافی دی ده لره (په دواړو جهانو کښی) بیشکه الله رسیدونکی دی امر کار خپل ته په تحقیق ګرځولی ده الله هر څیز لره اندازه (نو هر څه کیږی په تقدیر د الله سره نو هم ده ته پکار ده سپارنه د هر کار خپل)

تفسیر: یعنی پر الله تعالیٰ باندی هیله (امید) او اسره ولرئ او یواځی پر وسائلو او اسبابو باندی تکیه ونه کرئ ! د الله تعالیٰ قدرت په دی اسبابو اړه (انحصار) نه لری د کوم کار د کولو اراده چه الله تعالیٰ وفرمائی هغه هرومرو (خامخا) پوره کیدونکی دی اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا ټاکلی (مقرر) شوی دی چه سم له هغه سره هغه ښکاره کیدونکی ده نو ځکه که د کوم څیز په حاصلیدلو کښی څه ډیل ښکاره شی نو متوکل لره نه ښائی چه ځان خپه یا پریشان کړی .

وَالّٰٓـِٔیْ یَىِٕسْنَ مِنَ الْمَحِیْضِ مِنْ نِّسَآىِٕكُمْ اِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلٰثَةُ اَشْهُرٍ وَّالّٰٓـِٔیْ لَمْ یَحِضْنَ ؕ

او هغه ښځې چه نااميده شوی وی (په سبب د کبارت يا د مرض) له حيضه له ښځو ستاسی ځنی که چيری په شک کښی ئی تاسی نو عدت د دوی دری مياشتی دی او هم داسی ښځې چه نه وی شوی حائضه (په سبب د صغارت نو دری مياشتی عدت دی تيروی)

تفسير: يعنی پاک قرآن د مطلقی عدت لکه چه د «البقرة» په سورت کښی هم راغلی دی دری حيضه ښوولی دی که شبهه او شک پيدا شی چه چاته حيض ور نشی يا د دير عمر او منګ لامله (له وجی) ئی حيض بند شوی وی نو د هغی عدت به څو وی ؟ دا ئی راښکاره کړه چه دری مياشتی دی .

وَاُولَاتُ الْاَحْمَالِ اَجَلُهُنَّ اَنْ يَّضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او (ښځې) خاوندانی د بار ګيدی (حاملاتی بلاربی) عدت د دوی دا دی چه کيږدی دوی بار خپل (وځيګوی مولود دغه طلاقی يا چه ميره (خاوند) ئی مړ شوی وی) (يعنی د حاملی عدت بچی کيدو پوری دی)

تفسير: د جمهورو په نزد د حاملی عدت د هغی د حمل تر وضعی او د مولود تر ځيګولو پوری دی که څه هم هغه يوه لحظه او شيبه وروسته وی يا تر ديرو مياشتو پوری وځنديږی (ايسار شی) په دی کښی د مطلقی او د کوندی حکم يو دی **(كما هو مصرح فی الاحاديث)**

وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّهٗ مِنْ اَمْرِهٖ يُسْرًا ﴿۴﴾ ذٰلِكَ اَمْرُ اللّٰهِ اَنْزَلَهٗ
اِلَيْكُمْ ۗ وَمَنْ يَّتَّقِ اللّٰهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّاٰتِهٖ وَيُعْظِمْ لَهٗ اَجْرًا ﴿۵﴾

او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتی له معاصيو نو وبه ګرځوی الله ده ته کار د ده کښی اسانی دا (چه ويلی شوی دی) امر حکم د الله دی چه نازل کړی دی تاسی ته او هغه څوک چه ويريږی له الله ځان ساتی له معاصيو نو لری به کړی الله له ده څخه ګناهونه د ده او لوی به کړی (الله) ده لره اجر ثواب (د ده)

تفسير: د هری جملی په آخر کښی د اتقاء او د الله تعالیٰ اکرم شانه اعظم برهانه د ويری مضمون په مختلفو اساليبو او دول دول (قسم قسم) پيرايو سره ئی تکرار کړی دی تر څو

لوستونکی د هغه د بار بار ويلو څخه ډير ويښ او متنبه شي چه د ښځو په معاملاتو کښې د دی اتقاء او پرهيزګاری ضرورت ډير زيات دی .

اَسۡكِنُوهُنَّ مِنۡ حَيۡثُ سَكَنتُم مِّن وُجۡدِكُمۡ

واوسوئ دا (ښځی طلاقی کړی شوی) په هغه ځای کښې چه پکښې اوسيږئ تاسی (سم) له طاقت د تاسی (چه توانيږئ !)

تفسير: د نارينه په ذمه باندی ضرور دی چه خپلی مطلقی ښځی ته تر عدت پوری هستوګنې دپاره کور ورکړی چه هغه ته «سکنیٰ» وايه شي نو کله چه سکنی واجبه شي نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتيږی ځکه چه ښځه دومره موده د ده په کور کښې مقيده او محبوسه (بنده) پاتی کيږی د قرآن کريم د دی الفاظو اشاره په هم دی لوری ده ﴿ مِنۡ حَيۡثُ سَكَنتُم مِّن وُجۡدِكُمۡ وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُواْ عَلَيۡهِنَّ ﴾ کله چه نارينه هغه ښځه له خپل مقدور او حيثيت سره سمه په خپل کور کښې پريږدی ښکاره ده چه دا خبره دی لره هم متضمنه وی چه د هغی د خوراک او پوښاک مناسب بندوبست هم وکړی لکه چه د ابن مسعود رضی الله تعالیٰ عنه په مصحف کښې دا آيت داسی ؤ **(اسکنوهن من حيث سکنتم وانفقوا عليهن من وجدکم)** ځمونږ د حنفيانو په نزد دا د سکنی او د نفقی حکم هر ډول (طريقه) مطلقی لره عام دی د رجعيه قيد پکښې نشته ځکه هغه بيان چه له ړومبی څخه راغلی دی لکه د ائسی ـ صغيری او حاملی د عدت مسئلی په هغه کښې هيڅ يو تخصيص نشته بيا په دی کښې بلاوجه تخصيص ولی وکړی شی ؟پاتی شو د فاطمی بنت قيس حديث چه په هغه کښې هغه وائی چه ميره (خاوند) می ماته دری طلاق راکړی ؤ ـ نو ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم ماته سکنی او نفقه ونه ټاکه (مقرر نه کړه) او له دی حديث څخه فاروق اعظم ـ عائشی صديقی او نورو صحابه ؤ رضوان الله تعالیٰ عليهم اجمعين او تابعينو رحمهم الله تعالیٰ اجمعين انکار فرمايلی دی بلکه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه تر دی پوری هم ويلی دی چه «مونږ د يوی ښځی په وينا سره د الله تعالیٰ کتاب او د هغه د رسول سنت نشو پريښودی چه دا هم مونږ ته نه دی معلوم چه هغه پيښه د دی ښځی په ياد پاتی ده که نه» ښکاره ده چه فاروق اعظم رضی الله تعالیٰ عنه له کتاب الله څخه په هم دی خبری باندی پوهيدلی دی چه ثلاثه مطلقی ته نفقه او سکنی واجبه ده ، او د هغه په تائيد د رسول الله صلی الله عليه وسلم کوم سنت هم ورسره موجود ؤ لکه چه (طحاوی) او نورو داسی راويتونه نقل کړی دی چه حضرت عمر رضی الله تعالیٰ عنه په تصريح سره بيان پکښې کړی دی چه «دا مسئله می له رسول اکرم صلی الله عليه وسلم څخه اوريدلی ده» په «دارقطنی» کښې د جابر رضی الله تعالیٰ عنه يو حديث په دی باره کښې صريح دی اګر که د هغه د ځينو راوياتو نورو رفع او وقف کلام کړی دی بل دا هم امکان لری چه حضرت نبوی به له دی جهته فاطمی بنت قيس ته د

سکنی تجویز نه وی فرمایلی چه دی خپل خسر سره ژبه او ویل کول او ناوړی (غلطی) خبری ویلی لکه چه په ځینو نورو روایتونو کښې شته نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم امر حکم ورکړ چه دا دی د هغوی له کوره ووځی نو کله چه سکنی پاتی نه شوه نو نفقه هم ساقطه شوه لکه هغه ښځه چه بی د میره (خاوند) له پوښتنی له کوره د باندی درومی نفقه ئی تر هغه پوری ساقطیږی چه بیرته د خپل میره (خاوند) کره راشی **نبه علیه ابوبکر الرازی فی احکام القرآن** برسیره په دی په (جامع ترمذی) او نورو کښې ځینی داسی روایتونه هم شته چه فاطمی ته د نفقی دپاره څه غله ورکړی شوی وه خو هغی له هغه مقدار څخه زیاته غوښتنه وکړله چه هغه ونه منله شوه نو مطلب ئی داسی شو چه رسول مبارک د دی د هغی زیاتی نفقی تجویز منظور ونه فرمایه چه د نارینه له لوری ورکړه شی والله اعلم بالصواب هو ! دا خبره مو هم په یاد وی چه نسائی ـ طبرانی او مسند امام احمد رضی الله تعالیٰ عنه په ځینو روایتو کښې فاطمی بنت قیس د رسول الله صلی الله علیه وسلم صریح ارشاد داسی نقل کړی دی چه سکنی او نفقه یواځی هغی مطلقی لره دی چه د هغی د رجعت امکان وی خو د دی روایتو سندونه دومره زیات قوی نه دی «زیلعی» د (هدایی) په تخریج کښې په دی باندی بحث کړی دی هلته دی وکوت شی !

وَلَا تُضَآرُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۚ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسی د دغو (مطلقانو) لره چه تنګوئ به (ځایونه او نفقی) په دوی باندی

تفسیر: یعنی ای میرونو (خاوندانو) ضرر مه رسوئ تاسو دی ښځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنی چه هغوی په تنګ شی او په وتلو سره مجبوری شی.

وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ

او که چیری وی دغه (ښځی) خاوندانی د بار ګیډی (حاملانی بلاربی) نو نفقه کوئ تاسی پر دوی باندی تر هغه پوری چه کیږدی دوی بار (حمل د ګیډو) خپلو (په ځیګیدلو سره)

تفسیر: د حمل مدت کله چه ډیر اوږدیږی نو هغه په خصوصیت سره راوښود چه په هغه کښې که هومره اوږدوالی هم وشی خو د حمل تر ځیږیدلو پوری ښائی هغی ته دی نفقه ورکړه شی او داسی دی ونه کړی چه دری میاشتی نفقه ورکړی او بیا ئی بنده کړی.

فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۖ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ ۖ

نو که تی ورکاؤ دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره پس ورکړئ تاسی هغوی لره مزدوری د هغوی او مصلحت مشوره کوئ (ای ښځو او میړو (خاوندانو) په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کښی په معروف نیکی سره

تفسیر: یعنی که له وضع حمل څخه وروسته ښځی ستاسی له خاطره ورکوی ته شودی ورکوی نو اجرت ئی ښائی هومره ورکړ شی لکه نورو تی ورکونکیو ښځو ته ورکاوه کیږی . او سم له دستوره په معقوله طریقی سره یو له بله د دی ووکی په نسبت مشوره وکړی او لازمه قراردادونه وتړی او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړی! او یو له بل سره د نیکی سلوک وکړی. نه دی ښځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوی. ! او نه دی نارینه له هغی ځنی مخ اړوی چه بلی ښځی ته د دی ووکی ورکړی چه د ده د مور په ځای بله ښځه په اجرت سره تی ورکړی.

وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾

او که سختی وکړئ تاسی (ای والدینو په تی ورکولو او اجرت کښی) نو لپاره د تی ورکولو دی طلب کړی هغه (مولود) لره بله ښځه (یعنی دائی دی ورته ونیسی او په مور باندی دی زور نه کوی)

تفسیر: یعنی که د مخالفت ـ ضد لامله (له وجی) ښځه په شودو ورکولو باندی راضی نشی نو نارینه دی هرومرو (خامخا) هغی ته نه ګوری او بله ښځه دی پیدا کړی چه هغه کوچنی (ماشوم) ته شودی ورکړی. او که نارینه پر هغی ښځی باندی خپل ووکی نه پالی او شودو ته ئی نه پریږدی نو خامخا به بله کومه ښځه پیدا کیږی. او په دواړو صورتو کښی به بلی ښځی ته څه ورکول کیږی ـ نو ولی هم دا شی د همغه ووکی مور ته ورنه کړ شی چه هم ووکی په ارام او خوشاله ـ او هم مور پری داده او بی پروا شی.

لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

نو نفقه دی ورکوی (مطلقانو او مرضعانو ته) خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه او هغه چه تنګ کړ شی په ده باندی رزق د هغه پس نفقه دی کوی له هغه څخنی چه ورکړی وی هغه لره الله نه ورکوی تکلیف الله هیڅ نفس لره مګر خو په هغه قدر چه ورکړئ وی هغه لره له ماله) ژر به ښکاره کړی الله پس له سختی تنګی څخه اسانی فراخی

تفسیر: یعنی د ووړکی خرڅ پر پلار باندی دی. مال او شته والا دی د خپل مال او شتو په نسبی خرڅ او نفقه ورکوی فقیر ـ اکرب او نادار دی د خپل نشتوالی په حیثیت نفقه خرڅ کوی. که د کوم سړی په برخه ډیره فراخی او شته نه وی او د الله جل جلاله له درباره ئی لږ رزق او خواړه په برخه شوی وی نو دی په هغه کښی د خپل ګنجائش او قوت په نسبت خرڅ کړی ځکه چه الله تعالیٰ هیچاته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه ورکوی کله چه کوم سړی په تنګه کښی هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړی نو الله تعالیٰ به هغه سختی او تنګه په اسانی او فراختیا سره ور بدله کړی.

وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ⑧

او ډیر ۇ له کلیو څخه چه ګرځیدلی سرکښی کړی وه له امره حکمه د رب خپل او له (امره حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کښی) او په عذاب به کړو مونږ هغوی په عذاب نا اشنا ناکاره سخت سره.
شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړے ده چه «او څومره (ډیر) ۇ له کلیو نه چه سرکشی کړی وه له حکمونو د رب خپل نه او له رسولانو د ده نه پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناځاپه عذاب سره

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصاً د ښځو په نسبت د ګردو (تولو) حکمونو پوره پابندی ولری که نافرمانی وکړئ نو په یاد ئی ولرئ چه څومره کلی او ښارونه د الله تعالیٰ او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله (له وجی) ویجاړ او وران شوی دی. کله چه هغه خلق د تکبر او ځانمنمی (لویی) آخری درجی ته ورسیدل او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک

واخیست او د هغوی یو عمل مو هم بې له پوښتنې پرې نښود. او ټول مو په هسې سخت عذاب او افت کښې اخته کړل چه د هغه نظیر او ثانی پخوا له هغه ځخه هیڅ لیدلی شوی نه ؤ.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾

نو (وڅکله یا) وبه څکی هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کښې) او دی عاقبت آخر د امر کار د دوی زیان (په آخرت کښې چه حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا ـ بیع او شری او پلورل او پیرودل (اخستل خرڅول) چه په ټول عمر کښې کړی ؤ اخر ئې په هغو کښې سخت نقصان وموند تر دی چه پنګه (سرمایه) ئې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کښې)

تفسیر: د مخه د دنیوی عذاب ذکر ؤ دا د آخروی عذاب ذکر دی

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ۚ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ

نو وویریږئ له الله ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغه کسان چه ایمان ئې راوړی دی

تفسیر: یعنی د دی عبرتناکو واقعاتو له اوریدلو ځخه عقلمند ایماندارانو ته ویریدل په کار دی او مونږ لره داسی کار کول نه ښائی چه د هغه لامله (له وجی) د الله تعالیٰ د قهر او د خپګان مورد وګرځو العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسی ته ذکر نصیحت (قرآن)

تفسیر: یعنی قرآن که له (ذکر) ځنی (ذاکر) مراد وی نو هغه پخپله رسول دی.

رَّسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ اٰيٰتِ اللّٰهِ مُبَيِّنٰتٍ

رسول (چه محمد) دی لولی په تاسی باندی آیتونه د الله چه ښکاره ظاهر کوونکی دی (د احکامو)

تفسیر: یعنی ښکاره نښی او آیات چه په هغو کښی د الله تعالیٰ احکام په ډیر ښه ډول (طریقه) سره اورولی شوی دی.

لِّيُخْرِجَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ

دپاره د دی چه وباسی (الله) هغه کسان چه ایمان ئی راوړی او کړی دی ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (رڼرا) (د علم او ایمان) ته

تفسیر: یعنی د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو ځنی ایستلی د ایمان او د عمل رڼا (رڼرا) ته مو لار ښوولی ده

وَمَنْ يُّؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُّدْخِلْهُ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اَبَدًا ۭ قَدْ اَحْسَنَ اللّٰهُ لَهٗ رِزْقًا ﴿۱۱﴾

او هغه چه ایمان راوړی په الله باندی او وکړی ښه (عمل) نو داخل به کړی (الله) ده لره په جنتونو کښی چه بهیږی له لاندی (د مانیو ونو) د هغو (ځلور قسمه) ویالی تل به اوسیدونکی وی دوی په هغو کښی ابدی همیشه په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزی

تفسیر: او له جنت څخه زیات ښه رزق ـ خواړه او روزی چیری موندل کیږی.

اَللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ ط

الله هغه (ذات) دی چه پیدا کړی دی اوه آسمانونه او (پیدا کړی دی) له ځمکې څخه هم په مثل د دی (اوه آسمانونه اوه ځمکې)

تفسیر: یعنی اوه ځمکې هم پیدا کړی دی لکه چه د (ترمذی) او نورو په احادیثو کښې راغلی دی. په دوی کښې احتمال شته چه په سترګو سره وکتل شی ـ او احتمال لری چه په نظر کښې رانشی خو خلق هغه د ستوری (کواکب) په نامه پیژنی لکه مریخ غوندی چه د هغه په نسبت د اوسنو پوهانو او حکماؤ داسی ګمان دی چه په هغه کښې غرونه او سیندونه ودانی او نور ژوندی شیان شته پاتی شوه دا خبره چه په حدیث کښې د دی ځمکې شتوالی د دی ځمکې لاندی وارد شوی دی ښائی هغه د هغو د ځینو حالاتو او اعتباراتو په نسبت وی او په ځینو حالاتو کښې کیدی شی چه هغه ځمکې له دی ځمکې څخه پاس ورشی هر څه د ابن عباس رضی الله تعالیٰ عنه هغه اثر چه په کښې «**آدم کآدمکم**» او نور راغلی دی د هغه د شرحی موقع نشته په (روح المعانی) کښې په دی باندی پوره خبری شوی دی او د حضرت مولانا محمد قاسم رحمة الله علیه په ځینو رسالو کښې د هغه په شاؤ خوا کښې ښې خبری او څرګند (ښکاره) ونی شته او د هغه هر لوری ښه ښکاره شوی دی. کیږی چه له اوه ځمکو څخه د دنیا اوه براعظم مراد وی «برهان الدین کشککی»)

یَتَنَزَّلُ الْاَمْرُ بَیْنَهُنَّ

نازلیږی امر حکم (د الله) په منځ د دغو (آسمانونو او ځمکو) کښې

تفسیر: یعنی د عالم د انتظام او تدبیر لاره د الله تعالیٰ تکوینیه او تشریعیه احکام په آسمانونو او ځمکه کښې راښکته کیږی.

لِتَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ قَدْ اَحَاطَ بِكُلِّ شَیْءٍ عِلْمًا ﴿۱۲﴾ ع

(پوهوی مو) تر څو چه وپوهیږئ تاسی چه بیشکه الله پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی (چه ځینی دغه جریان د احکام ئی دی په ځمکه او آسمان کښې) او (پوه شئ !) بیشکه چه الله په تحقیق احاطه فرمائلی رسیدلی دی هر شی ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنی د آسمان او د ځمکی د پیدا کولو او د هغو د انتظامی احکامو له جاری کولو څخه دا مقصود دی چه د الله تعالیٰ د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشی دا خبره د «ابن قیم رحمة الله علیه» له لوری په (بدائع الفوائد) کښی ښرګنده (ښکاره) شوی ده. نور صفات په هم دی دوو صفتونو سره څه نه څه تعلق لری د صوفیه ؤ د دی مشهور حدیث مضمون چه **«کنت کنزاً مخفیا فاحببت ان اعرف»** دی اګر که د محدثینو په نزد صحیح نه دی خو ښائی چه هغه مضمون د دی آیت له مضمون څخه مستفاد شوی وی والله تعالیٰ اعلم.

تمت سورة الطلاق ولله الحمد والمنة

سورة التحریم مدنیة وهی اثنتا عشرة آیة وفیها رکوعان

رقمها (٦٦) تسلسلها حسب النزول (١٠٧)

نزلت بعد سورة الحجرات

د «التحریم» سورت مدنی دی (١٢) ایتونه او (٢) رکوع لری په تلاوت کښی (٦٦) او په نزول کښی (١٠٧)

سورت دی وروسته د «الحجرات» له سورته نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

د (الاحزاب) د سورت په تفاسیرو کښی تیر شوی دی کله چه الله تعالیٰ مسلمانانو ته بری او فتوحات وبښل او ګرد (تول) مسلمانان سره ښه اسوده شول نو د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو ته هم دا خیال پیدا شو چه مونږ به ولی په خوشالی سره ژوندون نه کوو؟ نو ځکه دوی تولو سره لاس یو کړ او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له حضوره ځنی خپلی نفقی وغوښتلی په صحیح مسلم کښی یو حدیث دی « **هن حولی یسألننی النفقة**» او د صحیح بخاری شریف په ابواب المناقب کښی راغلی دی «**وحوله نسوة یکلمنه ویستکثرنه**» دلته حضرت ابوبکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی عائشی صدیقی رضی الله تعالیٰ عنها ته ـ او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنه حضرت بی‌بی حفصی رضی الله تعالیٰ عنها ته په قهر شول او دوی له هسی غوښتنی ځنی منع کړلی ـ نو د دوی لامله (له وجی) نورو مطهراتو ازواجو هم له دی خبری ځنی مخ واړاوه او دا ئی سره غوته کړله چه وروسته له دی نه به مونږ له پیغمبر ځنی داسی یو شی نه غواړو چه له نبی الله صلی الله علیه وسلم سره نه وی.

بیا هم د پېښو تګ داسې راپېښې شوې چه د هغو لامله (له وجې) رسول اکرم صلی الله علیه وسلم تر یوې میاشتې پورې له خپلو ټولو کډو څخنې جلا (جدا) شو او (ایلاء) ئې فرمایله تر څو د تخییر آیت چه په (الاحزاب) کښې تېر شو راغی او دې قصې ته ئې خاتمه ورکړه په دې ضمن او ترڅ کښې څه نورې پېښې هم واقع شوې چه د هغو له سببه د دوی مبارک زړه لږ څه خفه شو رښتیا خبره دا ده هغه مینه او محبت او تعلقات چه مطهراتو ازواجو د حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم سره درلودل (لرل) د هغو اړیکیو (تعلقاتو) او علائقو لامله (له وجې) د هغو په منځ کښې یو شان قدرتي او فطري کشمکش پیدا شوی و. هره یوه به په هم دې تمنا او ارمان وه چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاته توجه او مینه خپل ځان ته ورکش کړي او خپل ځان د دوی د زیاتې توجه او مینې مرکز وګرځوي او د دواړو د دارینو له برکاتو او فیوضاتو څخنې ګټورې او متمتعې شي نارینه ته دا موقع د تحمل ـ تدبر خوش اخلاقي ډېره نازکه موقع او مرحله وی خو د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ثابت قدمي او استقامت په دې نازک فرصت کښې هم همغسې غیر متزلزل ثابت او تحسین او د ستایلو وړ (لائق) ښکاره شو چه د هغه هیله (امید) او توقع د حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسعود وجود او ښه سیرت څخنې کېده ـ د حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم هسې عادت ؤ چه وروسته له مازدیګره د خپلو ټولو مطهراتو ازواجو کره د څو لحظو او شیبو له مخې ته ـ یوه ورځ حضرت صلی الله علیه وسلم د خپلې ښځې حضرت ام‌المؤمنین بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها په کور کښې لږ شانې ډېل وفرمایه ـ وروسته دا ښکاره شوه چه دوی هلته د هغه عسل شات ګبینه څخه لږ څه خوړلی ؤ چه د دوی په مخ کښې ور وړاندې کړی شوی وه دا د شاتو او د ګبینو د خوړلو ډېل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده. تر څو چه حضرت ام المؤمنین بی‌بی عائشة الصدیقة او حضرت ام‌المؤمنین بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها سره ملګرې وې او داسې تدبیر ئې سره جوړ کړو چه د هغې لامله (له وجې) نه یوازې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښلو د هغې کره پرې ښود بلکه حضرت بی‌بی حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې وفرمایل چه «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی و. اوس قسم خورم چه وروسته له دې نه ئې نه څښم!» کله چې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تیره شوې وه که له دې خبرې څخه حضرت بی‌بی زینب رضی الله تعالیٰ عنها خبره شي نو هرومرو (خامخا) خپه کیږي. نو حضرت صلی الله علیه وسلم بی‌بی حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته ئې دا هم فرمایلي ؤ چه «له دې خبرې هیچا ته څه ونه وائې» هم داسې یوه خبره د ام‌المؤمنین حضرت بی‌بی ماریة القبطیة رضی الله تعالیٰ عنها په نسبت هم پېښه شوې وه. ماریة القبطیة هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماندینه (بی بی) وه چه د دې له ګېډې څخه د دوی ځوی سیدنا ابراهیم رضی الله تعالیٰ عنه څېږېدلی ؤ چه حضرت نبوی د نورو ازواجو د خوښې دپاره قسم خوړلی ؤ چه «پس له دې نه به د هغې کره نه ځم» او دا خبره نشې. خو حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها له دې خبرې څخه په پټه حضرت عائشې رضی الله تعالیٰ عنها ته خبر ورکړ او دا ئې هم ورته وویل چه پټه ئې وساتي. دلته د الله تعالیٰ له لوری

دا خبری څمونږ پیغمبر ته وربنکاره شوی نو حضرت صلی الله علیه وسلم حضرت بی‌بی حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ته وفرمایل چه «ولی دی له دی خبری څخنی نوری خبر کړی دی؟ چه په تینګه سره می درته ویلی ؤ چه پته ئی وساته » نو هغوی په تعجب سره وویل «تاسی ته دا خبر چا درکړی دی؟ ښائی چه د هغی خیال د عائشی رضی الله تعالیٰ عنها په لوری تللی وی نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه «الله تعالیٰ ماته له دی خبری څخنی خبر راکړی دی» د هم دی پیښی په لړ کښی دا ایتونه راښکته شوی دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَۖ تَبۡتَغِي مَرۡضَاتَ أَزۡوَٰجِكَۚ

ای نبی (ای څما پیغمبره !) ولی حراموی ته هغه چه حلال کړی دی الله تاته غواړی ته (په دی حرامولو سره) خوښی د ښځو خپلو

تفسیر: د حلال شی په ځان باندی د حرامولو مقصد داسی دی چه د هغه شی په نسبت چه د عقیدی له مخی حلال او مباح ګنی هسی عهد او پیمان وکړی چه وروسته له دی نه به ئی نه استعمالوم. که داسی کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وی نو شرعاً جائز دی. مګر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شان سره دا وړ (لائق) او مناسب نه ؤ چه د ځینو ازواجو د خوښی دپاره داسی یوه (اسوه) قائمه کړی چه وروسته له دی نه به د هغه د امت دپاره د تکلیف سبب وګرځی نو ځکه الله تعالیٰ خپل رسول ئی متنبه وفرمایه چه ازواجو سره بیشکه خوش اخلاقی کول او په مینی او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی مګر نه په دی اندازه او میچ چه یو حلال شی پر ځان باندی حرام کړی او خامخا ځان په ربړ (تکلیف) کښی واچوی.

وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ①

او الله ښښونکی دی (ستا قسم لره) ډیر رحم والا دی (چه مقرر کړی دی کفارت د قسم)

تفسیر: چه ګناه ښښی او له تاسی څخنی کومه ګناه هم نه ده شوی ـ یوائځی پخپلی درجی کښی یو خلاف اولیٰ خبره دی له خولی څخه وتلی وی.

قَدۡ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمۡ تَحِلَّةَ أَيۡمَٰنِكُمۡۚ وَٱللَّهُ مَوۡلَىٰكُمۡۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ②

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسی لره حلالوالی د قسمونو ستاسی (په کفارت سره) او الله مولیٰ دوست مددګار ستاسی دی او هم دغه (الله) ښه عالم دانا دی ښه حکمت والا دی

تفسیر: یعنی هغه مالک الملک اعلیٰ شانه واعظم برهانه د خپل علم او حکمت له مخی تاسی ته مناسب احکام او هدایات درلیږلی دی چه له هغو څخه دا دی که کوم سړی په یوه نامناسب شی باندی قسم وخوری نو کفاره دی ورکړی او خپل قسم دی حلال کړی چه د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کښی راغلی دی حضرت شاه صاحب لیکی اوس که څوک د خپل مال په نسبت داسی ووائی چه دا په ما باندی حرام دی نو ئی قسم شی کله چه کفاره ئی ورکړی بیا به له هغه څخنی ګټه (فائده) اخیستی شی خواړه که جامی او زیورات (**هذا ما علیه نحن الحنفیة**)

وَإِذْ أَسَرَّ ٱلنَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَٰجِهِۦ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِۦ وَأَظْهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُۥ وَأَعْرَضَ عَنۢ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ قَالَتْ مَنْ أَنۢبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِىَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿٣﴾

کله چه پټ راز ووایه نبی پیغمبر ځینو ښځو خپلو ته یوه خبره (چه تحریم د عسلو یا د ماریی یا د زینبی ؤ) نو کله چه خبر ورکړ هغی (حفصی) په دی (خبری) سره (عائشی ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبی پیغمبر) باندی نو ور وپیژندله (نبی حفصی ته) له ځینو هغو (خبرو) سره وویل دی (حفصی) چه چا خبر کړئ ته په دی باندی وویل (نبی) خبر کړی یم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دی سورت په شروع تاسی د شاتو او د ماریی قبطیی قصی ولوستلی په آیت کښی دا راښوولی شوی چه بنده د یوی خبری به هغومره پټو ساتلو کښی چه کوشش وکړی نو کله چه الله تعالیٰ د هغی ښکاره کول وغواړی نو هیڅ کله هغه پټه نه پاتی کیږی او هم د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دی څخه لا ښه ثابتیږی چه په هغو چارو کښی چه د دوی د طبیعت په خلاف پیښیدی تر کومی اندازی پوری تساهل او اغماض فرمایه او څرنګه ئی د عفوی او د کرم له لاری څنی خبرو ته کتل ګواکی د شکایت په وقت

کښې ئې پوره الزام نه ورکاوه په (موضح القران) کښې راغلي دي چه «ځينې وائي د هغه حرم (مارېې قبطيې رضی الله تعالیٰ عنها) موقوفولو خبر حضرت پيغمبر حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته په پټه سره ووېل او وئې فرمايل چه هغه دې هيچاته ونه وائې او له هغې سره ئې څه نورې خبرې هم هغوی ته وېلې وې حضرت بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها د هغو گردو (ټولو) خبرو حال احوال حضرت بي‌بي عائشې صديقې رضی الله تعالیٰ عنها ته ووايه ځکه چه په دې گردو (ټولو) خبرو کښې د دوی دواړو مطلب ؤ بيا د وحې په وسيله سره ئې دا خبره معلومه کړه او حضرت بي‌بي حفصة رضی الله تعالیٰ عنها ئې د حرم په خبره باندې ملزمه وپيژندله او د بلې خبرې ذکر ئې ونه فرمايه. هغه بله خبره څه وه؟ ښائې چه هغه بله خبره به دا وې چه ستا پلار حضرة الناطق بالصواب عمر بن الخطاب رضی الله تعالیٰ عنه د عائشې له پلار **(افضل الصحابة واولهم بالتحقيق حضرة ابوبكر الصديق رضی الله تعالیٰ عنه)** څخه وروسته به خلافت غوره کيږي الغيب عندالله هغه خبرې چه د الله او د هغه رسول له لورې په تال اچولې شوې وې او نه وې ويلې شوې نو موږ به په هغه باندې څه پوهيږو؟ ښائې چه هغه ئې د دې لامله (له وجې) نه وې څرگندې (ښکاره) کړې چه پخوا له وقته په هغه باندې خبرې اترې او جرگې ونه کړلې شي او پر خلقو باندې بد اثر ونه لوېږي. دا د خلافت مضمون په ځينو ضعيفو روايتونو کښې راغلي دي چه هغه د اهل التشيع د ځينو علماؤ له لورې هم منلي شوې دي.

إِن تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۖ

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بي‌بيانو) الله ته (قبوله به شي) نو په تحقيق کاږه شوې دي زړونه د تاسې دواړو

تفسير: دا خطاب بي‌بي عائشې رضی الله تعالیٰ عنها او بي‌بي حفصې رضی الله تعالیٰ عنها ته دی که تاسې توبه وباسې نو بيشکه د توبې ايستلو موقع ده ځکه چه ستاسې زړونه د اعتدال له لارې څنې کاږه شوې دي نو ښائې چه بيا هسې د بې اعتدالۍ په لورې لاړې نشئ او د بې اعتدالۍ څنې ځانونه وژغورې (وساتې).

وَإِن تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ۝٤

او که مرستې (مدد) وکړئ تاسې دواړه يوه له بلې سره (په ضرر د دغه نبي باندې) نو بيشکه الله همغه مددگار دی د هغه (نبي) او جبريل او صالح د

مؤمنانو (ئی هم مددګاران دی) او ملائکې (ئی هم) وروسته له دغه (مددګاری نه) مددګارانی دی.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کښې ځینې اوقات ځینې خبرې ړومبی ډیرې معمولی او وړوکی په نظر راځی خو که لږ څه عنان او ملونه ئی سسته پرې ښوده شی نو په پای (آخر) کښې هغه ډیر یو ویروونکی او خطرناک شکل ځان ته غوره کوی په تیره بیا ښځه که کومې لوئ کورنی ته منسوبه وی نو هغه طبعاً پخپل پلار ـ ورور ـ خپلوانو او کورنی باندی نازیږی نو ځکه ئی تنبیه وفرمایله چه وګوری، که تاسی دا راز (قسم) مرستی (مدد) ملګرتیا او ښوونی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه له هغه شخصه پیغمبر ته هیڅ یو ضرر نه رسیږی ولی چه الله تعالیٰ ـ پرښتی او نیک بخت ایمان لرونکی درجه په درجه چه د چا مرستی (مددګار) او رفیقان او مددګاران وی نو د هغه په مقابل کښې د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږی هو! یواځې له هسی چارو څخه تاسی ته نقصان در پیښیږی.
تنبیه: ځینو اسلافو د صالح المؤمنین په تفسیر کښې د حضرت ابوبکر او حضرت عمر فاروق رضی الله تعالیٰ عنهما نومونه اخیستی دی. چه ښائی دا د بی‌بی عائشې او بی‌بی حفصې رضی الله تعالیٰ عنهما په مناسبت وی والله اعلم

عَسٰى رَبُّهٗۤ اِنْ طَلَّقَكُنَّ اَنْ يُّبْدِلَهٗۤ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُنَّ مُسْلِمٰتٍ مُّؤْمِنٰتٍ قٰنِتٰتٍ تٰٓئِبٰتٍ عٰبِدٰتٍ سٰٓئِحٰتٍ ثَيِّبٰتٍ وَّاَبْكَارًا ⑤

نژدی دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چیری طلاق درکړی تاسی تولو ته په دی چه بدل ورکړی ده لره نوری ښځی بهتری له تاسی څخه (په سیرت او صورت کښې) حکم منونکی مؤمنانی لمونځ کوونکی توبه ایستونکی عبادت کوونکی روژه نیوونکی هجرت کوونکی کونډی او پیغلی.

تفسیر: یعنی داسی وسوسو ته پخپلو زړونو کښې لاری مه ورکوئ! چه نارینه لره خو خامخا د ښځو ضرورت وی او له موږ څخه ښائسته او ښکلی ښځی چیری پیدا کیږی نو ځکه دوی مجبور دی چه ځمونږ ګردی (تولی) ویناوی واوری. په یاد ئی ولرئ که الله تعالیٰ اراده وفرمائی نو له تاسی څخه بهتری ښځی هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شی. ولی چه د الله تعالیٰ په دربار کښې د هیڅ یوه شی لږوالی نشته
تنبیه: د ثیباتو (کونډو) ذکر د دی لامله (له وجی) دلته راغلی دی چه کونډی د ځینو حیثیتونو لامله (له وجی) نارینه ؤ ته د ابکارو (پیغلو) په مقابل کښې مرجحې وی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قُوٓاْ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو) وساتئ تاسی ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چه خس اور لګونی بالنړ د هغه سړی او تیږی (ګټی) دی

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دی چه د خپلو ملګرو او کور کهول والو په دینداری او مسلمانی کښی هم توجه ولری او د هغوی په سمون او لار ښوونه کښی زیار (کوشش) وباسی په پوهولو ۔ ویرولو ۔ پاللو ۔ روزلو ۔ مینه ۔ محبت ۔ وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړی چه هغی ته د دیانت چاری ور وښیی که سره له دی هم هغوی په لاره باندی برابر نه شی ۔ نو د هغوی کمبختی او د ده بی قصوری پیژندی شی د ﴿ وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ ﴾ تفسیر د(الٓمٓ) په (جزو) څمونږ د دغه مبارک تفسیر کښی لیکلی شوی دی هلته دی وکوت شی!

عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ

په دی اور باندی مقرری دی پرښتی کلکی زوړنی قوتناکی زبردستی

تفسیر: یعنی دغه پرښتی پر مجرمانو باندی زړه سوی او رحم نه کوی او نه ئی پری ږدی او نه د هغه د زبردست نیولو څخه هیڅوک ځان ژغورلی (بچ کولی) شی او نه تری تښتیدلی شی.

لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۝٦

نه کوی نافرمانی دغه (پرښتی) له الله د هغه څه چه امر ئی کړی دی دوی ته او کوی دوی هغه کار چه پری ماموری وی (من جانب الله).

تفسیر: یعنی نه د الله تعالیٰ له حکمونو څخه خلاف تګ کوی او نه د هغو د احکامو په تعمیل کښی او په ځای راوړلو کښی څه ډیل او سستی کوی. او نه د حکم په امتثال کم قوته او عاجزانی دی. او په قیامت کښی ویلی کیږی دغو منکرانو ته داسی چه:

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ ؕ اِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۟

ای هغو کسانو چه کافران منکران شوی یئ یعنی ای کافرانو عذر مه کوئ تاسی نن ورځ (ځکه چه نه قبلیږی) بیشکه هم دا خبره ده چه بدل جزاء به درکړ شی تاسی ته د هغه څه عمل چه وئ تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسير یعنی د قیامت په ورځ کښی کله چه د جهنم عذاب په مخ کښی شته نو هلته به منکرانو ته ویلی کیږی چه اوس پلمی (تدبیرونه) او بهانی مه راښیی ځکه چه نن به هیڅ یوه پلمه (تدبیر) او بهانه نه چلیږی بلکه هر څه چه مو کری دی هغه سزا به تاسی ته پوره درکوله کیږی او ځمونږ له لوری په تاسی باندی هیڅ یو ظلم او زیادت نه کیږی دا گرد (تول) ستاسی عملونه دی چه د عذاب په بنی (شکلونو) تاسی ته په نظر درځی.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا تُوْبُوْٓا اِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا ؕ

ای هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) توبه وباسئ تاسی الله ته توبه خالصه ریښتیا د زړه له کومی

تفسير: د زړه له کومی خالصه توبه دا ده چه په زړه کښی بیا گناه یو خیال هم تیر نشی که وروسته له توبی څخه بیا هم د ده په زړه کښی د همغو چتی (بیکاره) او خرابو چارو چرتونه (خیالونه) او فکرونو ته اندیښنه وگرځیده نو وپوهیږی چه د هغه په توبه کښی څه نقص او کسر شته او د گناه بنیاد ئی لا له بیخه نه دی وتلی.

رزقنا الله من التوبة النصوح حظا وافرا بفضلک و کرمک إنک علیٰ کل شئ قدير.

عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ
مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۙ يَوْمَ لَا يُخْزِى اللّٰهُ النَّبِيَّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ ۚ

امید دی چه رب ستاسی وبه رژوی له تاسی څخنی گناهونه ستاسی او داخل به کړی تاسی هغو جنتونو ته چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانیو د) هغو (څلور قسمه) ویالی (دا ننویستل ستاسی دی جنت ته) په هغه ورځ کښی چه وبه نه

شرموی الله نبی او هغو کسانو لره چه ایمان ئی راوړی دی له هغه سره

تفسیر: یعنی د نبی مقام خو ډیر لوړ (اوچت) دی د هغوی ملګرو ته هم ذلت نه ورپیښیږی بلکه په خورا (ډیر) اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو (اوچتو) مقام کښې ځای مومی او د ډیر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځی.

نُورُهُمْ يَسْعٰى بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَبِاَيْمَانِهِمْ

رڼا (رنړا) د دوی به ځغلی وړاندی د دوی څخه او په ښی خوا د دوی

تفسیر: د دی بیان د (حدید) په سورت کښې په خوا له دی نه تیر شوی دی وګورئ ځموږ دغه مقدس تفسیر

يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَاۤ اَتْمِمْ لَنَا نُوْرَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۚ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ⑧

وبه وائی دوی ای ربه ځموږ پوره کړه باقی ولره موږ لره رڼا (رنړا) ځموږ او وبښه موږ لره (ګناهونه ځموږ) بیشکه ته پر هر شی باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر ئی (چه ځینی هم دغه اتمام د نور او مغفرت دی).

تفسیر: یعنی ځموږ رڼا (رنړا) تر آخر پوری قائمه ولره او مه ئی وژنه! لکه چه د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کښې ولیکل شو چه د هغوی رڼا (رنړا) مړه کیږی او په توره تیاره کښې پاتی کیږی مفسرینو عموماً هم داسی لیکلی دی خو حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه د (اتمم لنانورنا) د مراد په بیانولو کښې لیکی چه د ایمان رڼا (رنړا) په زړه کښې وی چه زیاته شی نو په ټول بدن کښې خوره شی بیا په غوښه بیا په پوستکی کښې سرایت کوی.،

يٰۤاَيُّهَا النَّبِىُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنٰفِقِيْنَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ ؕ

ای نبی (ای ځما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفارو سره (بالسیف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختی کوه پر دوی باندی.

تفسیر: د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پسته رشه (خوی) په دی اندازی سره زیاته وه چه الله تعالیٰ نورو ته د تحمل کولو امر فرمائی او په دوی باندی د سختی کولو امر کوی.

وَمَأْوٰىهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ⑨

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یومبی د مؤمنانو د هستوګنی ځای ور وښوود ـ او بیا د هغوی په مقابل کښی د کفارو او د منافقانو د هستوګنی ځای او کور راښکاره کړ.

ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوا امْرَاَتَ نُوْحٍ وَّ امْرَاَتَ لُوْطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتٰهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللّٰهِ شَيْـًٔا وَّقِيْلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِيْنَ ⑩ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوا امْرَاَتَ فِرْعَوْنَ

بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه کافران منکران شوی دی ښځه د نوح او ښځه د لوط چه وی دا (دواړه ښځی تر نکاح) لاندی د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ بیا خیانت وکړ (دی دواړو ښځو له دغو دواړو (صالحانو میړو (خاوندانو) خپلو سره) نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هیڅ شی او وویل شو ننوځئ تاسی دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو) او بیان کړی دی الله یو مثل دپاره د هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی ښځه د فرعون

تفسیر: یعنی حضرت نوح او حضرت لوط علیهماالسلام د الله څنګه نیک بندګان ؤ مګر د دواړو په کورونو کښی د هغوی ښځی منافقانی وی چه په ښکاره ډول (طریقه) به ئی هغو سره تعلقات لرل خو په پته به له کافرانو سره ملی وی. نو بیا څنګه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالیٰ له لوری په دوزخ کښی وغورځول شول او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله او نه ئی له عذابه وژغورل (وساتل) پرته (علاوه) له دی څخه د فرعون ښځه بی‌بی آسیه رضی الله تعالیٰ عنها بنت مزاحم چه یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه او د هغی میړه (خاوند) د الله تعالیٰ لوی یاغی ؤ هغی نیکی ښځی خپل میړه (خاوند) له عذابه

ونه شو ژغورلی (ساتلی). او نه د میړه (خاوند) د شرارت او بغاوت په جرم هغې ښځې ته کوم آخروی رنځ ور ورسید. حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی خپل ایمان درست کړئ! چه نه میړه (خاوند) او نه مو ښځې او نه مو نور ژغورلی (بچ کولی) شي او دا قانون ئې په عام دول (طریقه) ګردو (تولو) ته وارواوه.» داسې دې توهم ونه کړ شي چه (معاذ الله) دا ئې د حضرت ښځو ته ویلی دی هغوی ته خو ئې هغه فرمایلی دی چه د النور په سورت کښې راغلی دی. ﴿وَالطَّيِّبٰتُ لِلطَّيِّبِيْنَ﴾ او که په فرض محال سره داسې توهم وکړی شي نو د فرعون د ښځې مثال له چا سره ونښلاوه شي؟ «**لاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم**»

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چه وویل دې ای ربه ځما جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کښې

تفسیر: یعنی خپل قرب دې را عنایت کړه! او په جنت کښې راته یوه مانۍ ودانه کړه!.

وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۱﴾

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه او له عملی د ده څخه او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره (وساته)! او د هغه له ظلم ځنې راته نجات وبښه دوی حضرت موسیٰ علیه السلام پاللی ؤ او د دوی له مرستیانو (ملګرو) ځنې ؤ وائی کله چه فرعون ته دا حال ورڅرګند شو نو دایئ په څلورو موږو کښې وتاړه او راز راز (قسم قسم) ربړونه (تکلیفونه) او ایذاوی ور ورسولې په هم دې حال کښې د الله تعالیٰ له لوری هغه ته د هغه د جنت ځای ور وښوول شو چه د هغه لامله (له وجې) په هغې باندې هغه ګرد (تول) ربړونه (تکلیفونه) او سختیاوی ور اسانی شوی په پای (آخر) کښې فرعون هغه سیاستاً ووژله او دې د شهادت کندول په سر واړاوه او د حقیقی مالک الملکوت اجل و اعلیٰ شانه واعظم برهانه مخې ته ورسیده په صحیح حدیث کښې نبی کریم علیه افضل الصلوٰة والتسلیم د دې د کامل توب اعلان فرمایلی او حضرت بی بی مریم سره ئې د هغه شتوالی ذکر کړی دی په زرهاؤ رحمتونه دی وی د دوی په پاک روح باندی.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرٰنَ الَّتِيْٓ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثل بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چه ساتلی و ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه)

تفیسر: یعنی له حلال او له حرام له ګردو (تولو) څخه ئی محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا

نو ومو پوکل (په ګریوان د هغی) کښی له روح خپل څخه

تفسیر: یعنی د پرښتی په وسیله ئی یو روح ورو پوکله. حضرت جبریل علیه السلام د دی د کمیسه په ګریوان کښی پوکلی و چه د هغه په نتیجه کښی د حمل استقرار وشو او حضرت مسیح علیه السلام پیدا شو.
تنبیه: د نفخی نسبت ئی د ځان په لوری ځکه وفرمایه چه حقیقی خالق او علی الاطلاق مؤثر همغه دی ځکه چه د هری ښځی په رحم کښی هر یو وړوکی چه جوړیږی د هغه اصلی جوړونکی او پیدا کوونکی پرته (علاوه) له دی خالق څخه څوک دی. ځینو محققینو دلته د (فرج) معنی د ګریوان یا څاک (چاک ګریبان) اخیستی ده نو په دی تقدیر سره ﴿ اَحْصَنَتْ فَرْجَهَا ﴾ معنی به داسی وی چه د هیچا لاس ئی خپل ګریوان ته نه دی پری ایښی او دا به نهایت بلیغه کنایه د دی له عصمت او عفت څخه وی لکه ځمونږ د پښتنو په محاورو کښی وایه شی چه هغه ښځه ډیره سپین لمنی ده! په عربو کښی داسی وائی «**نقی الجیب طاهر الذیل**» توله دی ځنی عفیف النفس مراد اخلی او د جامی لمن او یا څاک مراد نه وی نو په دی تقدیر سره به ﴿ فَنَفَخْنَا فِيهِ ﴾ کښی ضمیر د (فرج) په لوری د هغه د لغوی معنی په اعتبار سره راجع کیږی والله تعالیٰ اعلم بالصواب.

وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِ

او تصدیق باور کړی و هغی په خبرو د رب خپل باندی او په کتابونو د ده

تفسیر: د رب خبری هغه وی چه د پرښتو په ژبو سره د آل عمران په سورت کښی بیان شوی دی ﴿ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ ﴾ الآیة ـ او له کتابونو ځنی به عام سماویه کتابونه مراد اخلی او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقٰنِتِيْنَ ﴿١٢﴾

او وه دا له امر منونكيو فرمان وړونكيو څخه.

تفسير: يعنى د كاملينو نارينه ؤ په شان په بندګى او طاعت كښى تينګه او ثابت قدمه وه باقى داسى وبوله چه د قانتينو له كورنى څخه وه.

«تمت سورة التحريم ولله الحمد والمنة وبه التوفيق والعصمة»

سورة الملک مکیة وهی ثلثون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٧) تسلسلهاحسب النزول (۷۷) نزلت بعد سورة الطور

د الملک سورت مکی دی (۳۰) آیته دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٧) او په نزول کښی (۷۷) سورت دی

وروسته د «الطور» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبٰرَكَ الَّذِیۡ بِیَدِهِ الۡمُلۡكُ وَهُوَ عَلٰی كُلِّ شَیۡءٍ قَدِیۡرُ ۙ﴿۱﴾

ډیر برکت کوی هغه (الله) چه په لاس (بلاکیف) د ده کښی دی ملک سلطنت او هم دغه (الله) پر هر څیز باندی (چه اراده وفرمائی) ښه قادر دی.

تفسیر: یعنی لوی برکتناک او خورا (ډیر) ثابت دی په دوام هغه الله تعالیٰ چه گرد (تول) ملک د ده دی او یواځی په هر شی کښی د هغه واک او اختیار دی او حکم ئی پر هر څیز او هر ځای باندی چلیږی.

الَّذِیۡ خَلَقَ الۡمَوۡتَ وَالۡحَیٰوةَ لِیَبۡلُوَكُمۡ اَیُّكُمۡ اَحۡسَنُ عَمَلًا ؕ

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی مرگ او ژوندون لپاره د دی چه وازموئی تاسی چه کوم یو له تاسی ډیر ښه دی د عمل له مخی (چه درکړی تاسو ته جزاء د اعمالو)

تفسیر: یعنی د مړینی او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړی ده. مونږ او تاسی ړومبی هیڅ نه وو هم هغه مرگ او مړینه وگڼی بیا پیدا شو وروسته له هغه مړینه او مرگ پر مونږ راځی بیا مو له هغی مړینی او مرگ څخه ژوندی راپاڅوی لکه چه د(البقرة) په دریمی رکوع ۲۸ آیت څمونږ د دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿وَكُنۡتُمۡ اَمۡوَاتًا فَاَحۡیَاكُمۡ ثُمَّ یُمِیۡتُكُمۡ ثُمَّ یُحۡیِیۡكُمۡ ثُمَّ اِلَیۡهِ تُرۡجَعُوۡنَ﴾ د مړینی او د ژوندون دا گردی (تولی) سلسلی د دی دپاره دی چه ستاسی د چارو کتنه او ازموینه وکړه شی چه کوم یو خراب کار کوی؟ او کوم یو ښه کوی په ړومبنی ژوندون کښی ازموینه کیږی او په دوهم ژوندون کښی د هغه نتیجه فوراً درښوله کیږی. فرض ئی کړی. که ړومبی

ژوندون نه وی نو چا به عمل کاوه. که موت نه راتلی نو خلق به له مبدا او منتهیٰ ځنی غافل او بی فکره پاتی کیدل او هیڅ به نه پسی گرځیدل که بیا ژوندون نه وی نو د ښو او بدو چارو بدل به چیری ورکاوه کیده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝٢

او هم دغه (الله) ښه غالب قوی دی ډیر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی داسی زبردست دی چه د هغه له نیولو ځنی هیڅوک ځان نشی بچ کولی او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی اووه آسمانونه طبقی طبقی لاندی باندی

تفسیر: په حدیث کښی راغلی دی چه د یوه آسمان په سر باندی بل آسمان او د هغه د پاسه دریم آسمان او هم داسی یو پر بل باندی اووه آسمانونه سره لاندی باندی طبقی دی چه له یوه آسمانه تر بل آسمان پوری د پنځو سوو کلونو مسافه ده. د دی خبری تصریح په نصوصو کښی نه ده شوی دا شینتوب (شینوالی) چه ځمونږ په نظر راځی هم دغه آسمان دی؟ کیږی چه اووم آسمان له دی څخه پاس وی او دا شین والی د آسمان د چت رنگ وی.

مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَٰنِ مِن تَفَاوُتٍ

وبه نه وینی ته (ای کتونکیه) په پیدایښت د رحمٰن کښی هیڅ تفاوت خلل عیب فرق

تفسیر: یعنی قدرت پخپل انتظام او کاریگری کښی هچیری هیڅ فرق نه دی ایښی په هر شی کښی له انسان ځنی اخیستی تر حیواناتو - نباتاتو - جماداتو - عناصرو - علوی او سفلی - اجرامو او اوو آسمانونو - ستوریو - او نورو پوری یو شانی د هغه قدرت او کاریگری ښکاری - هسی نه دی چه ځینی شیان ئی په حکمت او بصیرت سره او ځینی ئی هم داسی چتی (فضول) او بیکاره او بی اصوله پیدا کړی وی (العیاذ بالله) که چیری چاته هسی کوم شی په نظر ورشی نو ودی پوهیږی چه د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کښی څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرٰى مِنْ فُطُوْرٍ ③

بیا واړوه (خپلې) سترګې چه آیا وینې ته (پکښې) څه چاود خیروالی نقصان.

تفسیر: یعنې ګرد (تول) کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلي شوي دي او یو لړ ئې له بل لړ سره داسې نښتې دي چه هیچرې څه چاود ـ فرق ـ تفاوت سوري ـ خلل ـ نقصان عیب او څه تنقید پکښې نشته. او نه د هغه په کاریګرۍ کښې څه اهمال او اختلال موندل کیږي هر شي همغسې دی لکه چه ښائي. که دا آیتونه د آسمان په نسبت وي نو مطلب به ئې داسې وي چه ای اوریدونکیه (مخاطبه) پاس آسمان ته وګوره چه په کوم ځای کښې ئې څه لاندې باندې درز چاود خیروالی او نقصان موندل کیږي؟ بلکه یو صاف ـ هوار ـ متصل ـ مربوط او منظم شی په نظر راځي چه سره د تیریدلو د دومره زمانو او د او د ازمنو د تطاولو تر نن پورې هیڅ یو فرق او تفاوت نه پکښې لیده کیږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَّهُوَ حَسِيْرٌ ④

بیا وګرځوه سترګې خپلې (آسمان ته ای کتونکیه!) دوه دوه ځلي بیرته به راو ګرځي پاتې سترګې (ستا) بیرته ګرځیدونکي او دغه (سترګې به وي) ذلیلې ستړې ستومانه (له نه لیدو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چه په یوه نیمه کتنه کښې سترګې تیروځي نو ځکه په پوره کوشش سره څو څو ځلي وګوره! چه آیا په کوم ځای کښې کوم چاود ـ کندو ـ خیروالی او رخنه شته؟ ښه غور ـ فکر او دقت وکړه او بیا کتنه پرې وکړه چه د قدرت په انتظام کښې خو چیرې د ګوتې ایښوولو ځای شته؟. په یاد ئې ولرئ! چه ستاسې سترګې له ډیرو کتلو څخنې ستړې ستومانیږي او ذلیلې ـ درمانده خرې پرې به بیرته راګرځي خو د الله تعالیٰ په کاریګرۍ کښې او مصنوعاتو او انتظاماتو به هیڅ عیب او قصور نه شي! ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيْحَ

او خامخا په تحقیق ښائسته کړې دي مونږ دا آسمان (له تولو آسمانونو څخه) ډیر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره

تفسیر: یعنی د آسمان په لوری وګوری چه د شپی له مخی د ستوریو اشعه پلوشی ـ ځلیدل او سینګار په څه رونق او شان سره بریښی ـ دا د قدرت هسی رناګانی او ډیوی دی چه د نری (دنیا) ډیری ګتی په هغو پوری ترلی دی.

وَجَعَلْنٰهَا رُجُوْمًا لِّلشَّيٰطِيْنِ

او ګرځولی دی مونږ دغه (ډیوی ستوری) ویشتونکی شیطانانو لره

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او په نورو ځایونو کښی په تفصیل سره تیر شوی دی.

وَاَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيْرِ ۝

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډیر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی په شهابو سره ویشتل کیږی او په آخرت کښی دوی لره د دوزخ اور تیار دی!.

وَلِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ۝

او شته دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی په رب خپل باندی عذاب د جهنم دوزخ او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی د کافرانو د هستوګنی ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کښی دی.

اِذَآ اُلْقُوْا فِيْهَا سَمِعُوْا لَهَا شَهِيْقًا وَّهِىَ تَفُوْرُ ۝ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ ۭ

کله چه وغورځولی شی (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کښی وابه وری دوی دغه (دوزخ لره) آواز لوی بد او هغه به خوټیږی. نژدی به وی (دا دوزخ)

چه توتی توتی شی له جهته د قهره (غضبه پر کفارو باندی).

تفسیر: یعنی په هغه وقت کښی به د دوزخ غږ ډیر بد او ویروونکی وی ـ او په بی انتها خوتیدلو او اشتعال سره به هسی راښکاری لکه چه له ډیری غصی او قهر پوری راؤړی چه اوس به سم د لاسه توتی توتی الوځی (اعاذناالله منها بلطفه وکرمه).

كُلَّمَآ أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾

هر کله چه وغورځوله شي پکښی یوه ډله (د منکرانو) پوښتنه به وکړی (توبیخاً) له هغوی نه خازنانی د دوزخ (داسی چه) آیا نه ؤ راغلی تاسی ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی دا پوښتنی به د زیاتو ذلیلولو ـ محجوبولو او خړولو دپاره وی چه تاسی په دی مصیبت کښی ککړ شوی یئ آیا پخوا له دی څخه چا نه وی خبر کړی؟ او نه ئی متنبه کړی او ویرولی وی؟ چه په دی لاره باندی مه ځی،! که نه سم به په دوزخ کښی لویږئ چه هلته به داسی سخت سخت عذابونه وی!.

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن
شَيْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾

نو وبه وائی (منکران داسی چه) هو! په تحقیق راغلی ؤ مونږ ته ویروونکی (پیغمبر) نو دروغجن وباله مونږ دی او وویل مونږ (هغوی ته چه) نه دی رالیږلی الله هیڅ شی نه یئ تاسی مګر په ګمراهی لویه کښی

تفسیر: یعنی خجل او نادم شوی په ډیر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوی چه بیشکه ویروونکی پیغمبر مونږ ته راغلی و ـ مګر مونږ د هغوی خبری ونه منلی او دوی به مو تل دروغجنول او ورته ویل به مو چه تاسی غلطی خبری کوی ـ نه د الله تعالیٰ له لوری رالیږلی شوی یی ـ او نه پر تاسی باندی وحی راځی بلکه تاسی د عقل او پوه له لاری څخه لری تللی یئ او په سخته ګمراهی کښی لویدلی یئ. یا دا خطاب د ملائکو دی کافرانو ته یعنی په جواب د کافرانو کښی وبه وائی ملائکی نه وی تاسی په دنیا کښی مګر په ګمراهی لویه کښی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑩

او وبه وائی (منکران) که چیری وی مونږ چه اوریدلی مو (خبری د انبیاؤ په دنیا کښې په سماع القبول سره) یا مو عقل لرلی (په خیر او شر خپل) نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملګرو د دوزخ کښې

تفسیر: یعنی مونږ په دی نه پوهیدو چه دا ویروونکی به رښتین راووځی ـ که مونږ په هغه وقت کښې د کوم پند ورکوونکی خبری اوریدلی وی ـ او له پوه او عقل څخه مو کار اخیستی وی ـ او د معاملی په حقیقت باندی پوهیدلی وی نو نن به ولی د دوزخیانو په ډله کښې ګډیدو او تاسی ته به د دی پیغور او طعن ورکولو موقع څه رنګه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنْبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑪

نو اقرار ئی وکړ (قائل شول) دوی په ګناه خپلی باندی نو (لری کړی دی دوی لره الله له رحمته) لری والی خاوندانو د دوزخ لره

تفسیر: یعنی پخپله دوی اقرار وکړ چه بیشکه مونږ مجرمان یو هسی بی ګناه مونږ په دوزخ کښې نه یو لویدلی خو د دی ناوقته اقرار او اعتراف څخنی هغوی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه وررسیږی او هسی ارشاد به کیږی ﴿فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ اوس دی لری او ورک شی او دفعه دی شی دوزخیان» دوی لره د رحمت په شاؤ خوا کښې هیڅ د هستوګنی ځای نه دی پاتی بلکه دوی ته لریوالی دی له مهربانی د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بیشکه هغه کسان چه ویریږی له رب خپل په غیب سره

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ئی نه دی لیدلی ـ مګر پر هغه او د هغه په صفاتو باندی پوره باور لری او د هغه د عظمت او د جلال له تصوره ریږدی (رپی) او د هغه د عذاب له خیاله لرځیږی. یا د (بالغیب) مطلب دا دی چه د خلقو له مجمع څخنی جلا (جدا) په عزلت او خلوت کښې هم په پټه سره خپل پروردګار یادوی او د هغه له ویری څخه لرځیدونکی ویریدونکی وی.

لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿۱۲﴾ وَاَسِرُّوْا قَوْلَكُمْ اَوِ اجْهَرُوْا بِهٖ ۭ اِنَّهٗ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴿۱۳﴾

شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر ثواب ډير لوی (چه جنت دی). او که پټوئ تاسی خبره خپله او که ښکاروئ (هغه خبره) بیشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پټو خبرو د سینو باندی هم

تفسیر: یعنی اگر که تاسی هغه نه وینئ ـ مگر هغه تاسی وینی ـ او ستاسی په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کښی وی یا په جلوت کښی پوهیږی بلکه پر هغو تولو شیانو باندی هم خبردار دی چه ستاسی په زړونو کښی گرځی لنده ئی دا چه سره له دی چه الله تعالیٰ ستاسی له سترگو ځنی پټ او غائب دی خو بیا هم ستاسی په تولو پټو او ښکاره ؤ باندی پوه او خبردار دی او هیڅ شی تری غائب او پټ نه دی.

اَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ۭ وَهُوَ اللَّطِيْفُ الْخَبِيْرُ ﴿۱۴﴾

آیا نه پوهیږی (په پټو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چه پیدا کړی ئی دی (زړونه بلکه هر شی ورمعلوم دی) او همغه (الله) دی علیم دانا (په پټو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهرو د موجوداتو هم).

تفسیر: یعنی ستاسی او ستاسی د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالیٰ دی کله چه خالق او مختار کوم شی پیدا کوی نو خامخا په هغه باندی پوه او خبردار او پوره عالم هم وی که نه پیدا کول ناممکن دی او داسی امکان نه لری چه یو شی ئی جوړ کړی وی خو پری ونه پوهیږی.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ ذَلُوْلًا فَامْشُوْا فِيْ مَنَاكِبِهَا وَكُلُوْا مِنْ رِّزْقِهٖ ۭ وَاِلَيْهِ النُّشُوْرُ ﴿۱۵﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چه گرځولی ئی ده تاسی ته ځمکه پسته تابعداره نو ځئ گرځئ تاسی په اوږو اطرافو لارو د دی ځمکی او خورئ تاسی له (حلال) رزق د دغه (الله) او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندی راپورته کیدل ستاسو دی

(پس له مرګه).

تفسير: يعني ځمکه ئې ستاسي په مقابل کښې داسي نرمه ـ پسته ـ ذليله مسخره او منقاده ګرځولې ده چه هر څه وغواړئ په هغې کښې تصرف کولی شئ او په هغې باندي او د هغې پر غرونو باندي ځئ او راځئ ـ او ترې خپل خوراک څښاک او نور ضروريات ګټئ مګر دومره په ياد ولرئ هغه څوک خواړه او نور شيان درکوي د همغه په لوري پس له مرګه او بيا ژوندي پاڅېدلو ستاسي بيا ورتګ دی.

ءَاَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يَّخْسِفَ بِكُمُ الْاَرْضَ فَاِذَا هِيَ تَمُوْرُ ﴿١٦﴾

آيا مأمون داده شوي يئ تاسي له هغه (الله) څني چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسي اې منکرانو) چه راپورته به کړي په تاسي باندي ځمکه (او ډوب به مو کړي پکښې) بيا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولړزيږي وخوځيږي

تفسير: ړومبی ئې انعامات راښوولي ؤ اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان راښيي او ويرول ئې مقصود دي يعني بيشکه ځمکه تاسي لره تابعه او مسخره شوي ده مګر په ياد ئې ولرئ چه په هغې باندي حکومت د همغه د آسمان د څېښتن (خاوند) دی چه که وغواړي تاسي په ځمکه کښې داسي خښوي چه له چار چاپېره به ځمکه درباندي پورته کوي او په هغه وقت کښې به ځمکه ولړځيږي او تاسي د هغې په هم دا خوزيدلو سره پکښې ډوبيږي نو ځکه سړی لره نه ښائي چه د هغه خالق مختار له دربار څني بې ويري او بې پروا شي ـ او په شرارت باندي لاس پوري کړي او د هغه په ډيل او معطلی باندي مغرور شي!.

اَمْ اَمِنْتُمْ مَّنْ فِي السَّمَآءِ اَنْ يُّرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ؕ

آيا مأمون داده شوي يئ تاسي له هغه (الله) څني چه په آسمانونو کښې دی (په زعم ستاسي) له دې نه چه وبه ليږي په تاسي باندي کاڼي ويشتونکي باد

تفسير: يعني په ډيره خوښي سره په ځمکه باندي ځئ راځئ ـ او خواړه او نور ضروريات ځان ته ګټئ خو سره له هغه خپل الله تعالیٰ مه هيروی. که نه هغه الله تعالیٰ په دې باندي قادر دی چه پر تاسي باندي يوه سخته سيلۍ درولېږي يا د کاڼو باران درباندي اوروي ـ نو بيا به تاسي څه وکړلی شئ او ستاسي به دا ګرد (تول) ځغليدل ـ لاندي باندي کيدل په ځای پاتي کيږي.

فَسَتَعۡلَمُوۡنَ كَيۡفَ نَذِيۡرِ ۝١٧

نو ژر ده چه پوه به شئ تاسي چه څه رنګه وو ويرول ځما

تفسير: يعني له هغه عذابه چه تاسي ويرؤل کيږئ هغه څومره تباه کوونکي او ويروونکي ؤ؟.

وَلَقَدۡ كَذَّبَ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ فَكَيۡفَ كَانَ نَكِيۡرِ ۝١٨

او خامخا په تحقيق دروغجن کړي ؤ (کفارو خپل انبياء) چه پخوا له دغو (کفارو د مکي) څخه ؤ نو څه رنګه وو انکار عذاب ځما

تفسير: يعني له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چه شوي ده له هغي ځني عبرت واخلئ! او وګورئ چه د هغوي په حرکاتو باندي هم مونږ انکار کړي ؤ نو هغه ځمونږ انکار څه رنګه د عذاب په صورت ورښکاره شو؟.

اَوَلَمۡ يَرَوۡا اِلَى الطَّيۡرِ فَوۡقَهُمۡ صٰٓفّٰتٍ وَّيَقۡبِضۡنَ ؔۘ مَا يُمۡسِكُهُنَّ اِلَّا الرَّحۡمٰنُ ؕ اِنَّهٗ بِكُلِّ شَىۡءٍۢ بَصِيۡرٌ ۝١٩

آيا نه ګوري دوی مرغانو ته (په هوا کښي) له پاسه د سرونو د دوی پرانيځي وزرونه او تولوي (وزرونه خپل) نه نيسي نه ساتي دوی په هوا کښي له پريوتو مګر خو رحمٰن (ئې ساتي په رحمت او قدرت خپل) بيشکه هغه (الله) په هر څيز باندي بينا ښه ليدونکي دی.

تفسير: پرومبی د آسمان او د ځمکي ذکر شوی ؤ دلته د هغو د منځ د شيانو ذکر دی. يعني د الله تعالیٰ قدرت ته وګورئ چه مرغان د ځمکي او د آسمان په منځ کښي کله خپل وزرونه غوړوي او پرانيځي او خواره ئې کړي څرنګه ورسره الوځي؟ او کله ئې تولوي او سره له دې چه د ثقيل جسم او د درني بني او بشري خاوندان او مائل‌الی‌المرکز دي خو بيا هم هغوی لاندي نه رالويږي. او نه د ځمکي جاذبه قوت هغه وړوکي مرغه د خپل ځان په لوری راښکلی شي. وښيه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د چا قدرت لاس هسی دی؟ چه هغه ئې په فضاء او تشتيا کښي هسی ساتلي دي؟ بيشکه رحمٰن پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بني (شکلونه) هسي جوړي کړي دي او په هغوی کښي ئې داسي يو قوت ايښي دی چه د هغه په وسيله هغوی بی تکلفه په هوا

کښې ځو ځو ګرې الوتلی او ګرځیدلی شی همغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږې او ګرد (ټول) مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتی ښائی د مرغانو د مثال له بیان کولو ځنی دلته د دې په لورې هم اشاره ده چه الله تعالیٰ په دې باندې هم قادر دی چه له آسمانه عذاب راولیږی او کافران د خپلو شرارتونو له سببه د دی عذاب مستحق او لائق دی. خو څه رنګه چه د الله تعالیٰ رحمت مرغان په هوا کښې ساتی د هغه رحمت له هغوی ځنی عذاب هم همغسی لرې کړی دی.

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَٰنِ ۚ إِنِ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ﴿٢٠﴾

آیا څوک دی هغه (ذات) چه هغه لښکر ستاسی شی کومک مرستی (مدد) وکړی له تاسی سره (هیڅوک مو مددګار نشته) بی له رحمٰن نه دی کافران مګر خو په غرور غولیدلو کښی دی

تفسیر: منکران سخت غولیدلی دی که هغوی داسی ګڼی چه د هغوی باطل خدایان او د فرضی بتانو لښکری دوی د الله تعالیٰ له عذابه او له راتلونکی آفت ځنی ژغورلی (بچ کولی) شی؟ ښه وپوهیږئ چه له رحمانه جلا (جدا) شوی هیڅوک به هغوی ته مدد او مرستی (امداد) ونه رسوی!

أَمَّنْ هَٰذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ

آیا څوک دی هغه (ذات) چه رزق درکړی تاسی ته که چیری بند کړی (الله) درڅخه رزق خپل (هیڅوک مو بی له الله رازق نشته)

تفسیر: یعنی که الله تعالیٰ د خوړو سامان او اسباب دربند کړی نو څوک به طاقت ولری چه په تاسی باندی د خوړو ورونه پرانیځی؟

بَل لَّجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾

بلکه ننوتلی او محکم شوی دی دوی په سرکشی عناد او تیښته نفرت کښی (له حقه).

تفسیر: یعنی دا خلق پخپلو زړونو کښې پوهیدل چه له الله تعالیٰ څخه جلا (جدا) پاتې شوی نه د چا د نقصان مخه نیولی شي او نه چاته ګټه (فائده) رسولی شي. مګر یواځې د شرارت او سرکشی لامله (له وجی) کله چه د توحید او اسلام په لوری راوبللی شي نو تور خوری او یاغی کیږی.

اَفَمَنْ یَّمْشِیْ مُکِبًّا عَلٰی وَجْهِهٖۤ اَهْدٰۤی اَمَّنْ یَّمْشِیْ سَوِیًّا عَلٰی صِرَاطٍ مُّسْتَقِیْمٍ ﴿۲۲﴾

آیا پس هغه څوک چه ځی نسکور په مخ خپل باندی ښه لار موندونکی وی یا هغه څوک چه ځی. برابر سم په لاری سمی باندی.

تفسیر: یعنی د ظاهری کامیابی لاری طی کوی همغه تر اصلی مقصد پوری رسیدی شی چه په سمه لاره باندی د سریو په شان برابر لاړ شي هغه څوک چه په کږه لاره لکه ړانده نسکور ځی نو هغه د مقصود تر منزل پوری نشی رسیدلی دا د یوه موحد او د یوه مشرک مثال دی. په قیامت کښې د دوی دواړو په ورتګ کښې هم داسی فرق لیده کیږی.

قُلْ هُوَ الَّذِیْۤ اَنْشَاَکُمْ وَجَعَلَ لَکُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِیْلًا مَّا تَشْکُرُوْنَ ﴿۲۳﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا کړی ئی یئ تاسی او درکړی ګرځولی ئی دی تاسی ته غوږونه (دپاره د سماعت اوریدلو د حق) او سترګی (دپاره د بصارت لیدلو د حق) او زړونه (لپاره د بصیرت پیژندلو د حق) ډیر لږ شکر وباسئ تاسی (په دغو ډیرو نعماؤ د الله).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د اوریدلو دپاره غوږونه او د لیدلو دپاره سترګی او د پوهیدلو دپاره زړونه راکړی دی تر څو د هغه حقونه ومنو او دا قوتونه په ښه لاره کښې مصروف کړو او د هغه طاعت او فرمان برداری وکړو مګر داسی شکرګزاره سری ډیر لږ دی کافرانو ته وګورئ چه هغوی د دی نعمتونو حق څه رنګه په ځای راوړی؟ او د الله تعالیٰ دا ورکړی شوی قوتونه د هغه الله تعالیٰ په مقابل څنګه استعمالوی؟.

قُلْ هُوَ الَّذِیْ ذَرَاَكُمْ فِی الْاَرْضِ وَاِلَیْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿۲۴﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چه پیدا (خواره) ئی کړیٔ تاسی په ځمکه کښې (دپاره د عبادت) او خاص ده ته به راټول کړل شئ تاسی (ټول لپاره د حساب او جزاء په قیامت کښې).

تفسیر: یعنی ابتدا هم له هغه څخه شوی ده او انتهاء به هم پر هغه وی. له هر ځایه چه راغلی یئ هلته به بیرته ځئ بایده ؤ چه له هغه ځنی یوه شیبه (لحظه) هم نه غافلیدئ او هر وقت د هغه په فکر او یاد کښې وئ. او زیار (کوشش) وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کښې تش لاس ونه دریږی مگر داسی بندگان ډیر لږ دی.

وَیَقُوْلُوْنَ مَتٰی هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ ﴿۲۵﴾

او وائی دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وی دا وعده (د حشر) که چیری یئ تاسی صادقان رښتینی (په دغه ویلو کښې نو موږ ته پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت)

تفسیر: یعنی موږ او تاسی به کله ټولیږو؟ او د الله تعالیٰ په حضور ټول کله سره ځو؟ او قیامت به کله وی؟ او ژر ئی راښکاره کړه!

قُلْ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ ۪ وَاِنَّمَاۤ اَنَا نَذِیْرٌ مُّبِیْنٌ ﴿۲۶﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بیشکه د دی خبری یوه خبر (چه قیامت کله قائمیږی) په نزد د الله دی او بیشکه (خبره دا ده چه) زه ویروونکی یم ښکاره (له جحیمه او نه یم خبر په وقت د راتلو د قیامت باندی)

تفسیر: یعنی د قیامت وقت او مهال زه تاکلی (مقررولی) نه شم د هغه علم له الله تعالیٰ سره دی. هو هغه شی چه په یقین سره راتلونکی دی له هغه ځنی پوهول او د هغه له ویروونکی مستقبل ځنی ډارول ځما فرضی کار دی چه زه ئی ادا کوم

فَلَمَّا رَاَوْهُ زُلْفَةً سِيْٓـَٔتْ وُجُوْهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَقِيْلَ هٰذَا الَّذِيْ كُنْتُمْ بِهٖ تَدَّعُوْنَ ﴿٢٧﴾

پس کله چه ووینی دوی هغه (عذاب قیامت) ډیر نژدی نو بد شکله تور به شی مخونه د هغو (کسانو) چه کافران شوی دی او وویل به شی (دوی ته) دا همغه (عذاب) دی چه وی، به تاسو چه دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کښی).

تفسیر: یعنی اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوی، خو کله چه هغه تاکلی (مقرر) وقت ورنژدی شی د ډیرو لویو یاغیانو او سرکشانو خولی به چینګی پاتی کیږی او په ویجاړو (ورانو) مخونو بدو اشکالو او وچو شوندو به هک پک اریان په ردو سترګو ورته ګوری او هیڅ به ئی له لاسه نه وی پوره

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَهْلَكَنِيَ اللّٰهُ وَمَنْ مَّعِيَ اَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُّجِيْرُ الْكٰفِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٢٨﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر راکړئ تاسی ماته که چیری هلاک می کړی الله او هغه څوک چه څما سره دی (لکه چه تاسی د دی قصد کړی دی) یا رحم وکړی (الله) پر مونږ باندی په طول د عمر پس څوک دی چه وبه ژغوری (بچ به کړی) خلاص به کړی کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفارو به تمنا کوله چه که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شی نو دا قصه به پائ ته ورسیږی (العیاذ بالله) د هغه جواب داسی ورکوی چه فرض ئی کړی، که سم د ستاسی له اتکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری رضی الله تعالیٰ عنهم مړه شی یا سم څمونږ د مسلمانانو له عقیدی سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګری د الله تعالیٰ په رحمت بریالیان (کامیاب) او مراد موندونکی شی نو په دی دواړو صورتونو کښی هر یو چه وی چه له هغی څخنی تاسی ته هیڅ یوه ګټه (نفعه) او فائده نه رسیږی څمونږ انجام په دنیا کښی هر څه چه وی خو آخرت مو ډیر ښه دی څکه چه مونږ په دی لاری کښی جداوجهد کوو. لیکن تاسی د خپلو څانونو فکر وکړی چه په دی کفر او سرکشی سره تاسی به له هغه درد رسوونکی عذاب څخه چه راتلونکی دی څوک وژغوری (بچ کړی) ؟ څمونږ فکر او اندیښنه پریږدی، پخپل فکر

کېږي ولوېږي ولی چه کافران په هيڅ دول (طريقه) د الله تعالیٰ له عذابه ژغوريدونکی (بچ کيدونکی) نه دی.

قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته الله) رحمان دی چه ايمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندی او پر همغه (رحمان) باندی توکل کړی دی مونږ (په تولو کارونو خپلو کښې)

تفسير: يعنی څنګه چه څمونږ ايمان په هغه الله تعالیٰ باندی دی نو د هغه په مرسته (مدد) څمونږ ژغورنه (نجات) يقينی ده او کله چه مونږ په صحيحی معنی سره پر هغه الله تعالیٰ باندی اسره او توکل لرو په ګردو (تولو) مقاصدو کښې مو بری او کاميابی يقينی ده. ﴿وَمَنْ يَّتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَهُوَ حَسْبُهٗ اِنَّ اللّٰهَ بَالِغُ اَمْرِهٖ﴾ او هر کله چه په تاسو کښې دا دواړه نشته نه ايمان او نه توکل ـ نو څه رنګه به تاسی بی فکره يئ؟.

فَسَتَعْلَمُوْنَ مَنْ هُوَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿۲۹﴾

نو ژر به پوه شی تاسی په (وقت د ليدلو د عذاب کښې) چه څوک دی هغه (چه لويدلی دی) په ګمراهی ښکاره کښې (له مؤمنانو او کافرانو)

تفسير: يعنی مونږ مؤمنان داسی يو چه ستاسی ګمان دی يا تاسی منکران همغسی يئ چه څمونږ عقيده ده.

قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَّاْتِيْكُمْ بِمَآءٍ مَّعِيْنٍ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته) آيا وينئ خبر راکړئ تاسی ماته که چيری ګهيځ (سحر) وګرځی اوبه ستاسی ښکته (په ځمکه کښې ننوتلی ورکی) نو څوک دی هغه چه راولی تاسی ته اوبه روانی شفافی پاکی صافی.

تفسير: يعنی د مرينی او ژوندون ګرد (تول) اسباب د هغه الله تعالیٰ د قدرت په لاس دی يوه اوبه د مثال په دول (طريقه) واخلئ چه په هغه باندی هر شی ژوندی دی. فرض ئی کړئ که د چينو ـ ويالو ـ کوهی او نورو اوبه وچی شی او د ځمکی لاندنی عمق او تل ته ورښکته شی لکه

چه زیاتره د تودوخی په موسم کښی پیښیږی نو د چا له لاسه به پوره وی چه لکه مرغلری غوندی جاری پاکی رنی او صافی اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړی چه ستاسی ژوندون او بقاء لره کافی وی. نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښائی چه په هغه خالق الکل مالک علی الاطلاق باندی هیله (امید) او اسره ولری. له هم دی ځایه وپوهیږی کله چه د هدایت ګردی (تولی) چینی وچی شوی دی نو په دغه وقت کښی د هدایت او د معرفت نه وچیدونکی چینه د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک صورت بهول هم د هغه مطلق رحمٰن کار دی چه د خپل فضل او انعام ځنی د ګردو (تولو) ذوی الارواحو او ساکښانو (جاندارو) د ظاهری او باطنی ژوندون سامان پیدا کړی دی که په فرض محال سره دا چینه وچه شی لکه چه د اشقیاؤ تمنا ده نو څوک به وی چه مخلوقاتو لره داسی صافی شفافی اوبه راپیدا کړی شی؟.

تمت سورة الملک بفضل الله وکرمه ومنه

سورة القلم مکیة الا من آیة (۱۷) الی غایة آیة ۳۳ ومن آیة (٤٨) الی غایة (٥٠) فمدنیة وهی اثنتان وخمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (٦٨) تسلسلها حسب النزول (۲) نزلت بعد سورة العلق.

د «القلم» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۷) آیته تر ۳۳ آیت پوری او له (٤٨) آیت څخه تر (٥٠) آیت

پوری چه مدنی دی (٥۲) آیتونه او دوه رکوع لری په تلاوت کښی (٦٨) او په نزول کښی دوهم سورت دی

وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

نٓ وَالۡقَلَمِ وَمَا یَسۡطُرُوۡنَ ① مَاۤ اَنۡتَ بِنِعۡمَةِ رَبِّکَ بِمَجۡنُوۡنٍ ②

قسم دی په قلم او په هغه څه چه دوی ئی لیکی چه نه ئی ته (ای محمده!) په نعمت (فضل انعام) د رب خپل سره لیونی

تفسیر: د مکی مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لیونی ویل ځینو به ویل چه په دوی باندی د شیطان اثر لویدلی دی چه داسی یو ناځاپه له ګرد (تول) کور کهول او تبر څخه جلا (جدا)

شوی داسی غتی خبری کوی چه هیڅوک ئی نشی منلی ـ حق تعالیٰ د دی باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلی وفرمایله ـ یعنی پر هغه چا باندی چه د الله تعالیٰ دومره لوی فضل او انعام شوی وی چه د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شی ـ مثلاً اعلیٰ درجی فصاحت د حکمت او د پوهنی خبرو ئی د مخالفینو او موافقینو په زړونو کښی ډیر قوی تاثیر اچولی دی او سره د داسی لوړی (اوچتی) رشی (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لیونی ویل پخپله د ویونکی لیونتوب نه دی؟ په دنیا کښی ډیر لیونیان او اعلیٰ درجه مصلحان تیر شوی دی چه هغوی ته به هم ړومبنیو خلقو لیونی ویل مگر د هغو د تاریخی معلوماتو هغه ذخیره چه د قلمونو په وسیله د پانو په منځ کښی لیکلی شوی ده په لوړ (اوچت) غږ سره شاهدی لولی چه د دی رښتینو لیونیانو او د هغو بللی شویو لیونیانو سریو د ژوندانه د حالاتو په منځ کښی څومره د ځمکی او د آسمان فرق او توپیر (تفاوت) شته؟ نن څمونږ د پیغمبر (العیاذ بالله) لیونی بلل بالکل داسی دی لکه د دنیا د گرد (تول) جلیل القدر اولوالعزم مصلحین په هره زمانه کښی ناپوهانو او شریرانو لیونیان بلل. خو ښرنگه چه تاریخ د هغو مصلحانو په لوړو (اوچتو) کارونو باندی دوام او د بقاء مهرونه ثبت او لگولی دی او د هغو لیونی ویونکیو نومونه او نښی هم نه دی پاتی نږدی دی چه قلم او د هغه په وسیله سره لیکلی شوی لیکی د محمدی ذکر خیر ـ او بی مثاله چاری ـ او علوم او معارف هم د همیشه دپاره تل لیکلی وساتی او د هغو کسانو نومونه او نښی به په دنیا کښی پاتی نشی چه دوی ئی لیونی ښوول. یو وقت داسی هم په دنیا کښی راتلونکی دی چه توله دنیا به د محمدی صلی الله علیه وسلم د حکمت ـ معارف او پوهنی ستاینه (صفت) کوی او د دوی ذات به لکه یوه ډیر ښه کامل انسان په شان د یوی اجتماعی عقیدی په دول (طریقه) ومنی کله چه د چا لوړوالی (اوچت والی) او لوئی او فضیلت قدوس الله تعالیٰ په ازل الازال کښی پخپل نورانی قلم سره د لوح محفوظ پر تختی باندی نقش کړی وی نو څوک به طاقت ولری چه یواځی د مجنون او د مفتون په ناکاره تشبیهاتو سره د هغه لیک یوه ځنده (غاړه) هم محو او وتوړلی شی؟ هغه څوک چه داسی خیال لری هغه خورا (ډیر) جاهل او مجنون او ډیر ناپوه او لیونی دی.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾

او بیشکه چه دی خاص تا لره خامخا اجر بدل ثواب بی انتهاء

تفسیر: یعنی تاسی مه خپه کیږی د دوی له دی لیونی بللو څخه ستاسی اجر او ثواب زیاتیږی او ستاسی غیرمحدود هدایت فیض انسانی بنی‌نوعو ته رسیدونکی دی. او د هغو بی انتهاء ثواب تاسی ته رسیدونکی دی آیا د لیونیانو او پاگلانو مستقبل به هسی روڼ او شاندار او پایدار وی؟ لکه چه ستاسی دی؟. یا د کوم لیونی طرز عمل او پروگرام او د عمل لاری داسی بری موندی شی

لکه چه ستا دا د طریق او تګ په برې سره پائ ته رسیږي؟ لکه چه د چا رتبه د الله تعالیٰ په دربار کښې دومره لوړه (اوچته) وي نو که هغه ته څو احمقان لیوني وواٸی څه پروا ده ؟.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾

او بیشکه چه ئې ته (ای محمده) هرومرو (خامخا) په خلق خویونو (دین ډیر لوی باندې).

تفسیر: یعني په هغو اعلیٰ اخلاقو او ملکاتو سره چه د الله تعالیٰ له جانبه تاسې ستایلې شوی یې کله په لیونیانو کښې د هسې ښو خویونو تصور کاوه شي؟ د یوه لیوني په خبرو ـ اترو ـ کار ـ روزګار کښې هیڅ کله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کیږي او نه خبرې یې پر چارو باندې منطبقې وي. او حال دا دی چه ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چلیږي او ستا ښه اعمال ـ افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسیر دی. پاک قرآن د هغو ښیګنو (خوبیانو) او محاسنو ته چه دعوت او بلنه کوي هغه ګرد (تول) ستاسې په وجود کښې فطرتاً شته. او د هغو بدو چارو ـ خرابۍ او معایبو څخنې چه امتناع او رټنه کوي هغه طبعاً هیڅ ستاسې په وجود کښې نشته او تاسې بیخي له هغو څخني لرې ګرځې او ترې بیزار یئ او منفور ئې ګڼئ. ستاسې د پیدایښت ډول (طریقه) ـ ساخت او تربیت داسې واقع شوی دی چه ستاسې هیڅ یو حرکت او هیڅ یو کار او شي د تناسب او اعتدال څخه یو بخرکې هم دی خوا هغې خوا ته وړاندې وروسته نه ځي ستاسې ښه اخلاق تاسې ته اجازه نه درکوي چه د جاهلانو او سپکو او ناپوهو خلقو هسې طعن او تشنیع او چټې (بیکاره) خبرو ته غوږ کیږدې د هغه چا چه خلق دومره عظیم او د نظر مطمح دومره لوړ وي نو هغه به څرنګه د یوه لیوني په لیوني ویلو سره خپل چرت (خیال) خرابوي؟ تاسې خو د هغه چا چه تاسې ته به ئې لیوني ویل په ښیګڼه (فائده) نیکخواهي او دردمندۍ پسې دومره ګرځئ چه د هغوی لامله (له وجې) په ربړو (تکلیفونو) ـ کړاونو کښې مو ځان ویلې کړی وی او په ﴿ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ ﴾ سره مخاطب شوی یئ په حقیقت کښې له ګردو (تولو) څخنې زیات د اخلاقو د لوړنې او عظمت خورا (ډیره) زیاته ژوره خبره خو دا ده چه سړی د دنیا د دې حقیرو شیانو د معاملې په وقت کښې له الله تعالیٰ څخنې غافل او ذاهل نشي ـ تر څو چه دغه خبره د چا په زړه کښې وي د هغه ګردې (تولې) معاملې او چارې د عدالت او اخلاقو په تله کښې په ښه شان سره تللې کیږي. شیخ جنید بغدادي رحمة الله علیه څرنګه ښه فرمایلي دي «**سمی خُلقه عظیماً اذ لم تکن له همة سوی الله تعالی،عاشر الخلْق بخلقه وزایلهم بقلبه فکان ظاهره مع الخلق و باطنه مع الحق**» او د ځینو حکیمانو په وصیت کښې راغلي دي

«**علیک بالخلُق مع الخلْق وبالصدق مع الحق**» له خلق او له خالق سره په ښه خلق او ښه

عمل اوسه!.

فَسَتُبۡصِرُ وَيُبۡصِرُونَ ⑤ بِأَييِّكُمُ الۡمَفۡتُونُ ⑥

پس ژر به ووینی ته (ای محمده!) او وبه وینی دغه (منکران هم) چه په کوم یوه له تاسو څخه لیونتوب دی

تفسیر: یعنی په زړه کښی پخوا له دی نه تول ښه پوهیدل لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورښکاره شی چه د دوی په منځ کښی کوم یو هښیار ـ عاقبت اندیش او په وروستنی اندیښنه کښی و؟ او کوم سړی ناپوه او بی سده (بی عقله) و؟ چه د هغه لامله (له وجی) ئی لکه لیونیان چتی چتی (بیکاره بیکاره) خبری کولی.

اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعۡلَمُ بِمَنۡ ضَلَّ عَنۡ سَبِيۡلِهٖ ۪ وَهُوَ اَعۡلَمُ بِالۡمُهۡتَدِيۡنَ ⑦

بیشکه رب ستا چه دی همغه ته ډیر ښه معلوم دی هغه څوک چه ګمراه شوی دی له لاری د ده څخه او همغه (الله) ته ښه معلوم دی لار موندونکی (چه مؤمنان دی).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالیٰ سره دی چه کوم یو په لار راتلونکی دی؟ او کوم یو له لاری څنی چپ (غلط) درومی؟ لیکن نتایج ګردو (تولو) ته ښکاره کیدونکی دی او تول به سره پوهیږی چه څوک بریالی (کامیاب) دی او څوک د شیطان په لمسون پاتی او نامراد شوی دی.

فَلَا تُطِعِ الۡمُكَذِّبِيۡنَ ⑧ وَدُّوۡا لَوۡ تُدۡهِنُ فَيُدۡهِنُوۡنَ ⑨

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن کوونکیو خوښوی دوی چه که ته نرمی کوی (له دوی سره) نو دوی به هم نرمی کوی (له تاسره)

تفسیر: یعنی په لار راتلونکی او بی لاری ګرد (تول) د الله تعالیٰ په محیط علم کښی تاکلی (مقرر) شوی دی نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کښی د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته څوک چه د لار موندلو وړ (قابل) وی هغه هرومرو (خامخا) لار مومی. او هغه چه ازلی محروم وی هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکی نه وی د مکی کافرانو به ځمونږ پیغمبر ته ویل چه تاسی د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه ترکه کړی! او ځمونږ د معبودانو

بیخی تردید مه کوی تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو! او ستاسی د طور ـ طریق ـ مسلک ـ مشرب ـ او له دین سره متعرض نه شوو امکان لری چه د یوه اعظم مصلح په زړه کښی چه په «عظیم خلق» سره پیدا شوی وی د ښه نیت له خوا داسی یو فکر یا خیال پیدا شی څنګه چه د لږ نرمی له غوره کولو کار چلیږی نو د څه مدت له مخی د دی پاسته تګ له غوره کولو څنی به څه نقص راپیښیږی؟ نو ځکه حق تعالیٰ تنبیه ورته وفرمایله چه تاسی د دی دروغجنانو خبرو ته غوږ مه ږدئ! د دوی مقصد دا دی چه تاسی د کفر په نسبت پاسته اوسئ! ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی. او ستاسی د بعثت اصلی مقصد په دی ډول (طریقه) سره په لاس نه راځی. تاسی د هر لوری څخنی سترګی واړوئ او خپله وظیفه او فرض ادا کړئ تاسی د دی خبری ذمه وار او اجاره دار نه یئ چه څوک یی منی؟ که ئی نه منی؟

تنبیه: د مداهنت او د (مدارات) په منځ کښی نری فرق شته مداهنت مذموم او مدارات محمود دی فلا تغفل.

وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾

نو ته خبره مه منه د هر ډیر قسم خوړونکی سپک (یا د دروغجنو ځکه چه دروغجن سپک وی په خلقو کښی).

تفسیر: یعنی د چا په زړه کښی چه د الله تعالیٰ د نامه عظمت نه وی نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشی خبره ښکاری ـ کله چه خلق د هغه په خبرو باور نه کوی نو ځکه د هغو د یقین راوړلو دپاره څو څو ځلی قسمونه خوری او ځان په دی وسیلی سره ذلیل او بی قدره کوی.

هَمَّازٍ مَّشَّاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره منع کوونکی د خیر له حده تیریدونکی (په ظلم کښی) ډیر ګنهګار بدخوی سخت ویونکی وروسته له دی تولو عیبو حرام زاده

تفسیر: یعنی سره د دی خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «دا ګرد (تول) د کافرانو وصف دی سړی دی دننه خپل ځان ته ګوری که چیری هسی کوم خصلت پکښی وی هغه دی پریږدی!»

تنبیه: د «زنیم» معنی د ځینو اسلافو په نزد ولدالزنا او حرامزاده دی. د هغه کافر په نسبت چه دا آیت نازل شوی دی هغه هم داسی و چه ولید بن مغیرة نومیده او د مکی معظمی یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دښمن و.

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾

د دی دپاره چه دی و خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنی که یو سړی په دنیا کښی طالعمن او خوش قسمت وی لکه چه مال دولت ځامن او شته ولری نو یواځی په دی سره د دی وړ (لائق) نه دی چه د هغه هره خبره ومنله شی. اصلی شی په انسان کښی شرافت نجابت ـ او ښه اخلاق دی څوک چه شرافت او ښه اخلاق نه لری ښو مسلمانانو لره نه ښائی چه د هغه خبری ته غوږ وباسی یا ئی په غولونکیو چارو باندی تیروځی.

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

کله چه ولوستل شی په ده باندی آیتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی دا قصی نقلونه دی د پخوانیو. (خلقو)

تفسیر: یعنی د الله اکرم شانه واعظم برهانه خبری په داسی ویناؤ سره دروغ گڼی.

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾

ژر دی چه داغ به کیږدو ده لره پر پوزه (خلتم) باندی (تحقیراً).

تفسیر: وائی ولید بن مغیرة د قریشو یو سردار و چه په هغه کښی دا گرد (تول) اوصاف مجتمع ؤ پر پوزه او خلتم باندی ئی له داغ ورکولو څخه د هغه رسوائی مختوروالی او سپکتیا مراده ده ښائی چه په دنیا کښی په حسی ډول (طریقه) کوم داغ په ده باندی هم لویدلی وی یا به په آخرت کښی ورباندی خیژی.

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ

بیشکه مونږ ومو ازمویل دغه (مکیان په قحط سره) لکه چه ازمویلی ؤ مونږ

خاوندان د باغ.

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده او د الله تعالیٰ په نژد د هسی شیانو څه قدر او قیمت نشته نو ځکه نه ښائی چه د مکی کافران په دی شیانو باندی مغرور شی دا خو د الله تعالیٰ له لوری هغوی ته د ازموینی دپاره ورکړی شوی دی لکه چه د پخوانیو خلقو ازموینه هم پری شوی وه.

إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾

کله چه قسمونه وخوړل دوی تولو چه هرومرو (خامخا) پری به کړو میوی د هغه باغ په اول وقت د صباح کښی او استثنا ئی ونه کړه إن شاء الله ئی ونه ویل (یا ئی ونه ایستله حصه د فقیرانو لکه چه پلار به ئی ایستله)

تفسیر: څو ورونه ؤ چه هغوی ته له پلاره په ترکه کښی یو میوه دار باغ پاتی شوی ؤ چه په هغه کښی کر هم کیده او ګرده (توله) کورنی د هغه له حاصلاتو څنی خوشاله ؤ. د پلار په زمانه کښی داسی عادت ؤ په هغه ورځ کښی چه د باغ میوی تولیدی یا کښت (فصل) ریبل کیده نو د ښار ګرد (تول) فقیران او اړ (مجبور) سری به هم هلته تولیدل او دی ګردو (تولو) ته به د هغو میوو او کښتو (فصلونو) څنی لږ او ډیر ورکول کیدل ـ او په هم دی خیر او خیرات سره په هغه باغ کښی لویه ګټه (فائده) او برکت ؤ د هغه له مره کیدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کښی دا خبره وروګرځیده دومره میوه او کښت (فصل) چه فقیران له مونږ څنی وړی که دا ګرد (تول) مونږ پخپله سره تول کړو نو مونږ ته به له هغه څنی ډیری ګټی راورسیږی ولی داسی یو تدبیر به وکړو چه فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسیږی او ګرد (تول) حاصلات څمونږ کورونو ته راشی نو پخپلو منځونو کښی ئی مشوره وکړه او دا ئی سره غوته کړه چه سهار د وقته باغ ته ځو او خپلی میوی تولوو چه فقیران او نور کسان پری خبر نه شی دوی دا تدبیر داسی سره غوته کړ إن شاء الله تعالیٰ ئی هم پکښی ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾

پس نازله شوه پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکی (بلاء سوځوونکی اور) په شپه کښی له (طرفه د) رب ستا حال دا چه دوی اوده ؤ پس تر ګهیځ (سحر وختی) پوری وګرځید (هغه باغ لکه له بیخه) ریبلی شوی کښت (فصل) یا تک تور لکه توره شپه

تفسیر: یعنی د شپی له مخی سخته سیلی راوالوته یا اور ولگید یا بل کوم افت پری نازل شو او گرد (تول) کښت (فصل) او باغ له کاره ووت او تک تور وگرځید.

فَتَنَادَوْا مُصْبِحِيْنَ ﴿٢١﴾ أَنِ اغْدُوْا عَلٰى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صٰرِمِيْنَ ﴿٢٢﴾
فَانْطَلَقُوْا وَهُمْ يَتَخَافَتُوْنَ ﴿٢٣﴾ أَنْ لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِّسْكِيْنٌ ﴿٢٤﴾
وَّغَدَوْا عَلٰى حَرْدٍ قٰدِرِيْنَ ﴿٢٥﴾

بیا ئی یو بل ته ورغږ کړل په وقت د صباح کښی (داسی) چه صباح له وقته ورشئ کښتو (فصلونو) خپلو ته که چیری یئ تاسی پری کوونکی (د میوی لو کوونکی د کښت ـ فصل) نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کښی پټی خبری سره کولی (داسی) چه داخل نه شی هرومرو (خامخا) هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسی باندی هیڅ مسکین محتاج اړ (مجبور) سړی او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چه قادر ؤ (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنی په دی یقین او باور سره وخوځیدل چه اوس به درومی او گرد (تول) کښت (فصل) او د باغ حاصلات به په لاس راولی.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوْا إِنَّا لَضَآلُّوْنَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُوْمُوْنَ ﴿٢٧﴾

بیا هر کله چه وئی لید هغه (باغ تک تور سوځیدلی) وی ویل بیشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړی ده (د خپل باغ) بلکه مونږ پخپله محرومه بی برخی شوی یو (له حاصلاتو په سبب د منعی د فقراؤ).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسی ډاگ ډبر (خراب) شوی ؤ چه دوی هلته ورسیدل هغه ئی نشو پیژندلی او داسی ئی وګڼل چه لار ئی ورکه کړی ده او بل کوم لوری ته وتلی دی نو بیا چه ښه ورته ځیر شول او غور ئی وکړ وپوهیدل چه ځای خو همغه دی چه دوی ورته راغلی دی مگر دوی له هغه ځنی بی برخی او بی نصیبه دی او د الله تعالیٰ له درباره محروم شوی دی.

قَالَ اَوۡسَطُهُمۡ اَلَمۡ اَقُلۡ لَّكُمۡ لَوۡلَا تُسَبِّحُوۡنَ ﴿۲۸﴾

ووئیل منځنی بهتر د دوی (په عقل کښې) آیا ما نه ؤ ویلی تاسی ته ولی په پاکی نه یادوی تاسی الله او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو یا ولی نه وایی إن شاء الله)

تفسیر: د دوی په منځ کښې منځنی ورور ډیر پوه او هښیار ؤ ده د مشوری په وقت هغوی ته تنبیه کړی وه او دا خبره ئی ورته ویلی وه چه وګوری ورونو! الله تعالیٰ مه هیروئ! ځکه چه دا تول د هغه احسان او انعام دی نو تاسی هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ. کله چه چا د ده خبری ته غوږ کینښود نو دی هم چپ شو او په پته خوله له هغوی سره ملګری شو. څرنګه چه دا خرابی ئی ولیده نو ژر ئی هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوۡا سُبۡحٰنَ رَبِّنَاۤ اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيۡنَ ﴿۲۹﴾ فَاَقۡبَلَ بَعۡضُهُمۡ عَلٰى
بَعۡضٍ يَّتَلَاوَمُوۡنَ ﴿۳۰﴾

ووئیل دوی پاکی ده رب ځمونږ لره بیشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراؤ کښې) بیا مخ واړاوه ځینی د دوی پر ځینو نورو باندی چه یو بل به ئی ملامتوه.

تفسیر: اوس ئی پخپل تقصیر باندی اعتراف وکړ او ګردو (تولو) د الله په لوری مخ واړاوه. او لکه چه د عمومی مصیبت د وقت قاعده ده یو په بل باندی ئی الزام وروستو او د ګرده (توله) به ئی یو بل د دی مصیبت سبب او عامل شمیره.

قَالُوۡا يٰوَيۡلَنَاۤ اِنَّا كُنَّا طٰغِيۡنَ ﴿۳۱﴾ عَسٰى رَبُّنَاۤ اَنۡ يُّبۡدِلَنَا
خَيۡرًا مِّنۡهَاۤ اِنَّاۤ اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوۡنَ ﴿۳۲﴾

وی ویل دوی ای هلاک افسوس خرابی ده مونږ لره بیشکه مونږ وو له حده تیریدونکی ښایی چه رب ځمونږ بدل راکړی مونږ لره خیر غوره له دی

(باغچي) څخه بيشكه مونږ رب خپل ته رغبت كوونكي يو.

تفسير: په پای (آخر) کښې ټول سره يو ځای شول وی ويل چه په رښتيا سره مونږ ګرم (قصور وار) او ملامت يو ځکه چه مونږ د فقيرانو او غريبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو او د حرص او طمع لامله (له وجې) مو اصلي ګټه (فائده) هم له لاسه ووتله. دا څه خرابی چه مونږ ته رارسيدلی دی د هغه ذمه وار مونږ پخپله يو ـ مګر اوس هم مونږ له الله تعالیٰ څخه بی هيلی او نااميده نه يو او د هغه له مهربانی او لورينی (رحمت) ځنی دا خبره لری نه ګڼو چه هغه له خپل فضل او رحمت ځنی مونږ ته له هغه پخوانی باغ څخه يو بل ښه باغ را په برخه کړی.

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ ۚ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۳﴾

هم داسی (راځي آفت ـ عذاب په دنيا کښې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډير لوی دی که چيری وی دوی چه پوهيدلی (په سختی د عذاب د آخرت نو مخالفت به ئی نه ؤ کړی).

تفسير: يعنی دا خو د دنيا د عذاب يوه وړوکی نمونه وه چه هيڅا ئی مخه نشوه نيولی نو د آخرت د خورا (ډير) لوی عذاب مخه به څوک ونيولی شی. که پوه وی نو ښائی چه سری په دی خبره باندی ښه وپوهيږی.

اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتِ النَّعِيْمِ ﴿۳۴﴾

بيشكه ويريدونكيو (له الله ځان ساتونكيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دی.

تفسير: يعنی د دنيا باغ وبهار پسی دومره زيات ولی لويدلی يی د جنت باغونه له دی ځنی په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دی چه هر راز (قسم) نعمتونه پکښی شته او د هوسائی (آرام) ګرد (ټول) اسباب خاص متقيانو او ويريدونكيو لره راټول شوی دی.

اَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِيْنَ كَالْمُجْرِمِيْنَ ﴿۳۵﴾ مَا لَكُمْ ۟ كَيْفَ تَحْكُمُوْنَ ﴿۳۶﴾

آيا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکی) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصی او ثواب بلكه نه ئی ګرځوو) څه شوی دی تاسی ته

ځرنګه حکم کوئ تاسی (خبره غوته کوئ په برابری د منکرانو او مؤمنانو).

تفسیر: یعني د مکي کفارو د غرور او تکبر له مخې پخپلو زړونو کښې داسې تاکلي (مقرر کړی) ؤ «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنایت او ښېښه وشي نو پر موږ باندې به له هغه څخه ښه او زیاته مرحمت کیږي» او لکه چه په دنیا کښې موږ په آرامي او هوسائی (راحت) کښې یو هلته به هم له موږ سره هم داسې معامله کیږي نو دلته داسې فرمائي چه دا به ځرنګه کیدی شي؟ که داسې وشي نو د دې مطلب به داسې وي چه د یوه وفا لرونکي غلام چه تل د خپل بادار (سردار) د حکم منلو دپاره تیار ولاړ وي او د یوه بدکار او باغي سړي انجام به سره یو شان ته وي بلکه هغه بدکار له وفادار ځني ښه وي. دا هغه خبره ده چه سلیم عقل او صحیح فطرت ئې هیڅ نشي منلی.

اَمۡ لَكُمۡ كِتٰبٌ فِيۡهِ تَدۡرُسُوۡنَ ﴿۳۷﴾ اِنَّ لَكُمۡ فِيۡهِ لَمَا تَخَيَّرُوۡنَ ﴿۳۸﴾
اَمۡ لَكُمۡ اَيۡمَانٌ عَلَيۡنَا بَالِغَةٌ اِلٰى يَوۡمِ الۡقِيٰمَةِ ۙ اِنَّ لَكُمۡ
لَمَا تَحۡكُمُوۡنَ ﴿۳۹﴾ سَلۡهُمۡ اَيُّهُمۡ بِذٰلِكَ زَعِيۡمٌ ﴿۴۰﴾

آیا له تاسی سره شته کوم کتاب چه په هغه (له آسمانه نازل شوی کتاب) کښې لولئ تاسی داسې چه بیشکه تاسي لره دی په هغه (کتاب) کښې خامخا هغه څه چه خوښوئ ئې تاسی. آیا شته تاسي لره قسمونه پر (وعدو د) موږ باندې چه رسیدلي وي تر ورځې د قیامت پورې بیشکه چه شته تاسی ته هغه چه پرې حکم کوئ تاسي پوښتنه وکړه له دوی نه چه کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چه کوی ئې) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعني دا خبره چه مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شي ښکاره ده چه له عقل او فطرت څخه مخالفه ده. بیا د دې په تاکید او تائید کښې کوم عقلي دلیل هم له تاسی سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کښې داسې کوم مضمون تاسی لوستی دی چه هر هغه شي چه تاسی ئې د خپلو ځانونو دپاره غوره کوی، هغه به تاسی ته درکاوه شي؟. او ستاسې ګردی (تولی) غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره کیدونکې دی؟ یا به الله تعالیٰ تر قیامت پورې داسې قسم خوړلی وی چه تاسی هر هغه شي چه پخپلو زړونو کښې وټاکي (مقرر کړئ) هغه به تاسی ته درکاوه شي؟ او همغسې چه اوس تاسی هم په عیش او استراحت کښې یئ تر قیامت پورې به په هم دې حال کښې وساتل شئ؟ هغه سړی چه د دوی له منځه داسې دعوی کوی نو د دې خبرې د

ثابتولو ذمه واری ښائی پخپله غاړه ونیسی رائیږله او مخامخ ئی ودروه چه وئی وینو او وئی پوښتو چه له کومه وائی؟ او څه غړیږی؟.

اَمۡ لَهُمۡ شُرَكَآءُ ۚ فَلۡيَاۡتُوۡا بِشُرَكَآئِهِمۡ اِنۡ كَانُوۡا صٰدِقِيۡنَ ﴿٤١﴾

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کښی په زعم د دوی) نو رادی ولی هغه شریکان خپل که چیری وی دوی صادقان رښتینی (په دی دعوی خپله کښی).

تفسیر: یعنی که له هغوی سره هیڅ یو عقلی او نقلی دلیل نشته او یوائی د دروغو بتانو په نامه داسی ویناوی کوی چه هغوی به له موښ سره داسی او هسی کوی او داسی مرتبی رابښی ځکه چه هغوی (استغفر الله) په خدائی کښی برخه لرونکی او مله دی نو په داسی دعوو کښی د هغوی رښتینوالی هلته ثابتیږی چه دوی دی شریکانو ته د الله تعالیٰ په مخ کښی هم دعوت او بلنه ورکړی او د هغوی په وسیله خپلی په زړه پوری خبری او چاری پر دوی باندی اجراء کړی. خو دا خبره دی هر چاته په یاد وی چه هغه ناحق معبودان د خپلو عابدانو په نسبت دیر عاجزان او ناتوانان دی. هغوی ستاسی هیڅ مرسته (مدد) نشی کولی ځکه چه هغوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد نشی رسولی.

يَوۡمَ يُكۡشَفُ عَنۡ سَاقٍ وَّيُدۡعَوۡنَ اِلَى السُّجُوۡدِ فَلَا يَسۡتَطِيۡعُوۡنَ ۙ ﴿٤٢﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چه بربندوالی به وکړی شی له پندی نه (او سخت وقت راشی د قیامت) او راوبه بللی شی دغه (کافران) طرف د سجدی کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به نئی ونه شی (سجدی کولو ته).

تفسیر: د دی قصه د شیخینو په حدیث کښی مرفعاً داسی راغلی ده چه «حق تعالیٰ به د قیامت په میدان کښی خپل ساق ښکاروی.» «ساق» پندی ته وائی دا به د الهیه ۆ صفاتو له حقائقو څخه کوم خاص صفت او یا حقیقت وی چه هغه ته ئی د کوم خاص مناسبت لامله (له وجی) (ساق) وفرمایه. لکه چه په قرآن کریم کښی د (ید ـ لاس) او (وجه ـ مخ) الفاظ هم راغلی دی چه دغه تول مفهومات د متشابهاتو له دلی څخه بلل کیږی چه پر دوی هم بلاکیف همغسی چه ښائی سری ایمان راوړی لکه چه د الله تعالیٰ په ذات ـ وجود ـ حیات ـ سمع ـ بصر او نورو صفاتو باندی موښ بلاکیف ایمان او عقیده لرو. په همغه حدیث کښی راغلی دی چه «د الله تعالیٰ د تجلی له لیدلو څخه گرد (تول) مؤمنین او مؤمنات په سجده لویږی مگر هغه سری چه

د ریاء دپاره به ئی سجدی کولی د هغه ملا به سمه سیخه وچه پاتی کیږی او سجدی کولو دپاره به نه کږیږی. هر کله چه ریاکاران او منافقان په سجده کولو باندی قدرت نه مومی نو د کافرانو عدم قدرت او ناتوانی په سجده کولو کښی په ښه ډول (طریقه) سره ثابتیږی.» دا ګردی (تولی) چاری په قیامت کښی ځکه کیږی چه مؤمن او کافر ـ مخلص او منافق په ښکاره ډول (طریقه) سره څرګند (ښکاره) شی. او د هر یوه باطنی حالت په حسی ډول (طریقه) سره وکتل شی.

تنبیه: پر متشابهاتو باندی پخوا له دی نه خبری کړی شوی دی. او حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د دی «کشف ساق» د آیت په تفسیر کښی ډیره ښه او عالی او عجیبه تبصره پر متشابهاتو باندی کړی ده ـ فلیراجع.

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ

حال دا چه ذلیلی ښکته به وی (له شرمه) سترګی د دوی

تفسیر: یعنی د ندامت او شرمندګی لامله (له وجی) به یی سترګی تیټی وی او نشی ئی پورته کولی.

تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ اِلَى السُّجُوْدِ وَهُمْ سٰلِمُوْنَ ﴿۴۳﴾

راګیر کړی به وی دوی ذلت خواری او بیشکه ؤ دوی (په دنیا کښی) چه بلل کیدل دوی طرف د سجدی کولو ته او دوی به ؤ روغ رمټ (نو سجده به یی نه کوله).

تفسیر: یعنی په دنیا کښی هغوی ته د سجدی حکم ورکړی شوی ؤ کله چه دوی روغ رمټ ؤ او پخپل واک (اختیار) ئی سجدی کولی شوی هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه د هغه اثر داسی شو چه استعداد ئی باطل شو. اوس که غواړی چه سجده وکړی نه یی شی کولی.

فَذَرْنِىْ وَمَنْ يُّكَذِّبُ بِهٰذَا الْحَدِيْثِ ؕ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِّنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿۴۴﴾

نو پریږده ما او هغه څوک چه دروغ وائی په دی خبری (قرآن) باندی ژر ده

چه ویه نیسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدی به یی کړو عذاب ته) له هغه ځایه چه دوی نه دی پری پوه.

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کښی لویدل یقینی دی. خو د دوی د دی څو ورځنی د توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسی مه خپه کیږئ ـ او د هغوی معامله ماته پریږدئ زه به پخپله د هغوی چاره وکړم. او داسی په ورو ورو او په تدریج سره به ئی دوزخ ته بوځم او زینه په زینه به راښکته کړو دوی او ورو ورو به نژدی کړو دوی عذاب ته چه هغوی په ځان هم خبر نشی. دوی به پخپلو چرتو (خیالونو) کښی ډوب تللی وی خو د دوی بنستونه (بنیادونه) له بیخه خیژی.

وَ أُمۡلِی لَهُمۡ ؕ اِنَّ کَیۡدِیۡ مَتِیۡنٌ ﴿۴۵﴾

او تال ورکوم دوی ته (په دنیا کښی) بیشکه ځما کید ـ مکر ـ وار کلک دی (او تدبیر می پوخ دی).

تفسیر: یعنی ځما لطیف او خفیه تدبیر داسی پوخ دی چه په هغه باندی دا خلق پوهیدی نشی نو بیا به دوی هغه څرنگه ماتولی شی.

اَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ اَجۡرًا فَهُمۡ مِّنۡ مَّغۡرَمٍ مُّثۡقَلُوۡنَ ﴿ۚ۴۶﴾ اَمۡ عِنۡدَهُمُ الۡغَیۡبُ فَهُمۡ یَکۡتُبُوۡنَ ﴿۴۷﴾

آیا ته غواړی له دوی ځنی (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوری نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوی دی (نو ځکه مخ درڅخه اړوی؟ بلکه نه ئی غواړی!) آیا شته په نزد د دوی پته خبره علم الغیب پس دوی ئی لیکی (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی د افسوس او د تعجب ځای دی چه دا خلق داسی د تباهی په لوری ورځی څو ستاسی خبری نه منی. آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسی له دوی ځنی کومه معاوضه تنخواه ـ کمیشن ـ او نور څه غواړئ چه د هغه له پاره هغوی ځان بیرته راکاږی؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالیٰ وحی دوی ته راځی؟ او هغوی هغه په ډیر حفاظت سره لکه قرآن غوندی لیکی نو ځکه ستاسی متابعت ته ځان اړ (محتاج) او مجبور نه بولی او آخر به څه نه څه په منځ کښی وی. کله چه پر هغوی باندی هیڅ

يو بار نه اچول کيږي او له هغه شي څخه دوی مستغني او بی پروا هم نه دی نو د دوی د دی نه منلو سبب به پرته (علاوه) له ضده عناده ـ انکاره ـ رخی (کينی) او عداوت بل شي کيدی نشي

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کښی) نو مه کيږه ته (په تنگ دلی او تلوار کښی) لکه خاوند د ماهی کب (په تنگ دلی او تلوار کښی) کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غم غصی نه.

تفسير: يعنی د کب (ماهی) په گيډه کښی تلونکی پيغمبر حضرت يونس عليه وعلیٰ نبينا الصلوٰة والسلام په شان د مکذبينو په معامله کښی تنگدلی او ويره مه ښکاروی د دوی قصه پخوا له دی نه په څو څو ځايونو کښی لړه تيره شوی ده

﴿ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴾ ـ کله چه غږ وکړ او دی و ډک له غصی نه) يعنی د قوم له لوری له غصی نه ډک شوی و له ډيره قهره ئی د عذاب په غوښتلو کښی ډيره چالاکی بلکه پيشگوئی وکره.

تنبيه: د «مکظوم» معنیٰ مفسرينو داسی کړی ده چه دی د ډيری انديښنی او خپگان له لاسه کړی ده او د هغه دا غم د څو نورو غمونو مجموعه وه. يو د قوم د ايمان نه راوړلو بل د عذاب د بيرته لويدلو. بل د بی له صريح اذن او اجازی څخنی له ښاره وتلو ـ او برسيره (سيوا) په هغوی باندی د هغه د ده د بندی پاتی کيدلو د ماهی په گيډه کښی. نو ده په دی وقت کښی داسی دعاء وکړه ﴿ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ نو دلته د الله تعالیٰ فضل پری وشو او د ماهی له گيډی څخه ئی نجات وموند.

لَّوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٤٩﴾

که چيری نه وی دا چه مونډلی وی ده نعمت احسان له لوری د رب د ده نو خامخا به پری وتی و دی (له گيډی د مهی نه) په سپيره ډگر (ميدان) کښی او دی به ملامت کړی شوی و (وليکن مرحوم شو له طرفه د رب نو ځکه ملامت نه شو)

تفسير: يعنی د توبی له قبول څخه وروسته که د الله تعالیٰ زيات فضل او احسان د هغه لاس

نیونه نه وی کړی نو په هغه وچ کلک لوی میدان کښې چه د ماهی له ګیډی څخه د باندی لویدلی همغسې ملزم شوی به پروت و. او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته ښښل کیدل خو یوائې د الله تعالیٰ د فضل او مهربانی لامله (له وجې) د هغه د ابتلاء په وقت کښې هم هغه شیان له هغه سره پاتی ؤ.

فَاجْتَبٰهُ رَبُّهٗ فَجَعَلَهٗ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ۝٥٠

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره) نو ګرځولی ئې و دی له (کاملانو صالحانو انبیاؤ څخنی)

تفسیر: یعنی بیا ئې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه او په اعلیٰ درجه نیکو خلقو کښې ئې ورداخل کړ. په حدیث کښې راغلی دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی چه «له تاسی څخنی دی هیڅ یو داسی ونه وائی چه زه د یونس علیه السلام بن متی څخه ښه او بهتر یم»

وَاِنْ يَّكَادُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُوْلُوْنَ اِنَّهٗ لَمَجْنُوْنٌ ۝٥١

او بیشکه نژدی و هغه کسان چه کافران شوی دی خامخا وبه ښویوی تا (وبه دی غورځوی په ځمکه) په سترګو خپلو سره هر کله چه واوریده دوی قرآن (ستا له ژبی) او وائی دوی (د کینی له مخی) بیشکه دغه (محمد) لیونی دی

تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اوریدلو څخه له غیظ او غضبه خوتکیږی او په هسی ږدو سترګو تاسی ته ګوری چه تاسی پخپلو سترګو سره له ځایه وښویوی یا خامخا هلاک دی کړی تا لره یا دی وغورځوی له مرتبی خپلی نه او په ژبه سره هم چتی (بیکاره) اپلتی خبری کوی چه استغفرالله دا سړی لیونی شوی دی او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ (قابل) نه ده مقصد دا دی چه داسی غواړی چه تاسی وویروی او د صبر او د استقامت له ځایه مو وخوځوی مګر تاسی همغسې سم پخپل مسلک باندی کلک اوسئ! او مه زړه تنګه کیږئ او په هره معامله کښې خپل خپګان مه ښکاره کوئ! او مه چالاکی کوئ! ویره او مداهنت مه اختیاروئ!.

تنبیه: ځینی له ﴿لَيُزْلِقُوْنَكَ بِاَبْصَارِهِمْ﴾ څخه دا مطلب اخلی چه د کفارو څخنی هغه کسان چه په سترګو کولو کښې دومره مشهور ؤ په دی باندی ئې وګمارل چه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی خپلی بدی سترګی واچوی! لکه چه هغه نظر اچوونکی سړی راغلل او په خورا (ډیر)

قوت سره ئې پر رسول الله مبارک باندې چه په لمانځه مشغول و نظر واچوه او خپل زيات همت ـ زيار (کوشش) ئې په هغه کښې ولګوه مګر د حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم فقط په دومره ويلو سره هغوی ناکام پاتې شول چه «لاحول ولاقوة الابالله» پاتې شوه دا خبره چه په نظر لګيدلو او يا نظر اچولو باندې هم څه وينا وکړه شي خو دا ئې ځای نه دی. او څنګه چه نن مسمريزم يوه باقاعده فن او چاره شوی ده نو په هغه کښې زيات بحث او څيړنه (تحقيق) کول ښه کار نه دی.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾

او حال دا دی چه نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالميانو لره.

تفسير: يعنې په قرآن کښې د ليونتوب او جنون خبرې چيرې دي. هغه خو د ګردی (ټولی) نړۍ (جهان) او نړۍ والانو (اهل جهان) دپاره د خورا (ډير) لوی ذکر پند او د نصيحت لويه ذخيره ده. په دی کښې د بنې نوع انسان اصلاح او فلاح جارې پرتې دي او په رښتيا سره همغه سړی ليونی باله شي چه د دی پاک کلام ليونی نه وی او د زړه په اخلاص سره ئې نه منی.

تمت سورة القلم بفضل الله وكرمه ومنه

سورة الحآقة مكية وهى اثنتان وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (٦٩) تسلسلهاحسب النزول (٧٨) نزلت بعد سورة الملک.

د «الحآقة» سورت مکی دی (٥٢) آيته (٢) رکوع لری په تلاوت کښې (٦٩) او په نزول کښې (٧٨) سورت دی

وروسته د «الملک» له سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

الْحَاقَّةُ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ ﴿٢﴾

هغه (قيامت) حق واقع کيدونکی ـ څه شی دی هغه حق واقع کيدونکی.

تفسیر: یعنی د قیامت هغه ګړئ ـ چه د هغی راتلل له ازله د الله تعالیٰ په علم کښی ثابت او تاکلی (مقرر) شوی دی. کله چه حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بی له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بیل او جلا (جدا) کیږی او ګرد (ټول) حقائق په پوره کمال او سبوغ سره څرګندیږی (ښکاریږی) او د هغه د ذات په نسبت ګرد (ټول) جګړه کوونکی هلته مغلوب او مقهور کیږی نو هلته به وپوهیدی شی چه هغه ګړی څه شی ده؟ او څرنګه احوال او کیفیات په هغی کښی شته؟.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْحَآقَّةُ ۝۳

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کیدونکی.

تفسیر: یعنی که هر څومره یو خورا (ډیر) لوی سری هر څومره فکر ووهي او خپل چرت (خیال) او جاج (اندازه) وچلوی د هغی ورځی د ویروونکی ننداری او زړه خوځوونکی پیښی منظری ته ئی فهم او ادراک نه ور رسیږی. هو! د تقریب الی‌الفهم دپاره د تمثیل او تنظیر په ډول (طریقه) څو واقعي وروسته بیانیږی چه په دنیا کښی د هغه کبریٰ قیامت د یوی وړوکی او بیخی حقیری او ناتمامی نمونی کار ورکوی. ګویاکی دا د وړوکی (حاقی) یادونه د هغی لوئی (حاقی) دپاره د یوه تمهید کار ورکولی شی.

كَذَّبَتْ ثَمُوْدُ وَعَادٌۢ بِالْقَارِعَةِ ۝۴

دروغ ویلی ؤ ثمودیانو او عادیانو په (هغه قیامت) ټکوونکی (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره)

تفسیر: یعنی د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکی ګړئ دروغ وبلله چه هغه به ګرد (ټول) ځمکه آسمان ـ لمر ـ سپوږمی ـ ستوری ـ غرونه او سری ټکوی او ډیر سخت شیان تری وړی وړی او ذری کیږی بیا وګوره چه د دی دواړو انجام او پای (آخر) څرنګه شو؟.

فَاَمَّا ثَمُوْدُ فَاُهْلِكُوْا بِالطَّاغِيَةِ ۝۵

پس هر څه چه ثمودیان ؤ نو هلاک کړل شول (هغوی) په سخت آواز (د جبریل یا په سبب د سرکښی خپلی)

تفسير: يعنى يوه سخته زلزله له يوه سخت آواز د جبريل عليه السلام سره يو ځاى راغله او ګرد (تول) ئې سره لاندى باندى كړل يا هلاک شول ثموديان په سبب د سركشيو خپلو سره چه د صالح عليه السلام ناقه ئې ګوډه او هلاكه كړه.

وَاَمَّا عَادٌ فَاُهۡلِكُوۡا بِرِيۡحٍ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٍ ۙ﴿۶﴾

او هر څه چه عاديان ؤ نو هلاک كړى شوى ؤ (دوى) په باد سخت آواز كوونكى (يا په ډير سخت له حده تيريدونكى يخ باد)

تفسير: يعنى هغه باد (وربښ) دومره سخت او شديد ؤ چه په هغه باندى د هيڅ يوه موجود زور نه رسيده تر دى چه هغو پرښتو له واكه (اختياره) هم د هغه سخت باد اداره كول نه و پوره او د هغوى له لاسو ځنى هم الوت چه د هغه باد په اراده باندى مسلطى او مقررى وى.

سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ لَيَالٍ وَّثَمٰنِيَةَ اَيَّامٍ ۙ حُسُوۡمًا فَتَرَى الۡقَوۡمَ فِيۡهَا صَرۡعٰى ۙ كَاَنَّهُمۡ اَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٍ ۚ﴿۷﴾ فَهَلۡ تَرٰى لَهُمۡ مِّنۡۢ بَاقِيَةٍ ﴿۸﴾

مقرر كړى ؤ (الله) دغه (باد) پر دوى باندى اووه شپى او اته ورځى متواتر پرله پسى برابر نو ليده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه كښى لويدلى (مړه پراته په ځمكه باندى) ګواكى دوى (له جهت د لويوالى د جثو بيخونه) ډډونه د خرماؤ دى (هلاک پريوتلى په ځمكى باندى) نو آيا وينى ته كوم يو (نفس) له دوى ځنى باقى پاتى شوى (بلكه هيڅ ئې نه وينى).

تفسير: يعنى هغه قومونه چه لنګ وهلى د مباحثى او مناقشى ډګر (ميدان) ته راوتى ؤ او په لوړو (اوچتو) غړونو سره به ئې ويل. څوک به وى چه له مونږ ځنى زيات زور ولرى؟ هغه هم ځمونږ له هغه زورور باد او وربښ سره مقابله ونشوه كړى. او ډير پهلوانان ئې د هغه زورور وربښ (باد) د څپيړو په مخ كښى داسى كم قوت او بى سيكه او اوږده غځيدل لكه د خرما لوى ډډونه چه سرونه ئې وهلى شوى او له بيخه او بنسټ (بنياد) څخه راوويستل شى. نو آيا وينى ته كوم يو له دوى ځنى پاتى شوى؟ بلكه وبه نه وينى يو تن هم له هغوى څخه پاتى شوى يعنى د هغو قومونو ذريه او برګ (نسل) پاتى نه شو ـ او د دنيا له مخ څخه بيخى فنا شول.

وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَنۡ قَبۡلَهٗ وَالۡمُؤۡتَفِكٰتُ بِالۡخَاطِئَةِ ۚ ﴿۹﴾
فَعَصَوۡا رَسُوۡلَ رَبِّهِمۡ فَاَخَذَهُمۡ اَخۡذَةً رَّابِيَةً ﴿۱۰﴾

او راغی فرعون او هغه چه پخوا له هغه څخنی و او (اهل د) کلیو چپه .(التـه) کړی شویو په ګناهونو سره (چه شرک و) نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی نو (الله) ونیول هغوی په نیولو سختو سره .

تفسیر: یعنی وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډیری سختی خبری او تکبر او ځانمنمی (لویئ) کولی او پخوا له هغه څخه نور ځو قومونه هم سره له لویو ګناهونو تیر شوی دی لکه د نوح قوم او د شعیب قوم او د لوط قوم چه د هغوی کلی سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واړول شول دوی ګردو (تولو) د خپلو خپلو پیغمبرانو خبری نه منلی ـ او د الله تعالیٰ مقابلی ته راوتلی ؤ او د الله تعالیٰ له احکامو څخه ئی غاړی غړولی وی په پای (آخر) کښی د الله تعالیٰ له لوری دوی ګرد (تول) په لویو آفتونو سره ککړ شول او په هسی سختو بلاؤ کښی اخته شول چه د هغوی ژغورنه (نجات) له هغه ځنی مشکله وه. هو! د الله تعالیٰ په مخ کښی د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دی پوره .

اِنَّا لَمَّا طَغَا الۡمَآءُ حَمَلۡنٰكُمۡ فِی الۡجَارِيَةِ ﴿۱۱﴾ لِنَجۡعَلَهَا لَكُمۡ تَذۡكِرَةً
وَّتَعِيَهَآ اُذُنٌ وَّاعِيَةٌ ﴿۱۲﴾

بیشکه موږ هر کله چه طغیان وکړ اوبو راپورته شوی په هر شی باندی پورته کړی وو موږ تاسی په تلونکی بیړی (د نوح) باندی لپاره د دی چه وګرځوو موږ دا (واقعه) تاسی ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو) او په یاد دی ولری (ودی ساتی) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکی ساتونکی.

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام په زمانه کښی کله چه طوفان راغی نو ښکاره وه چه په هیڅ ډول (طریقه) د هیڅ یو انسان پاتی کیدل او ژغورنه (نجات) له هغه ځنی ممکنه نه وه او ځموږ قدرت او عام انعام ـ اکرام ـ او احسان ؤ چه ګرد (تول) منکران مو ډوب کړل او یوائی نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ نو ښه په داسی یوه لوی طوفان کښی د هغی وړوکی بیړی سلامت پاتی کیدل له توقع او هیلی (امید) ځنی لوړ (اوچت) کار نه دی؟ او آیا

هغه ځمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی (بچ) شوی انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلې ژغورنې (نجات) قصې نورو ته وکړی او په دی ډول (طریقه) سره دا پېښه تر آخر پورې د هر سړی په یاد پاتې وی نو دغه خبرې د هغو غوږونو له یاده چه کومه معقوله خبره اوری او پرې پوهیږی او په یاد ئې ساتی هیڅ کله به نه هیریږی چه په یوه زمانه کښې د الله تعالیٰ له لوری ځمونږ پر پلرونو باندې هسې یو لوی احسان شوی دی. او په دی باندې وپوهیږی، لکه چه د دنیا په جګړو او پیښو کښې تل فرمان برداران له نافرمانانو ځنې بیلیږی هم داسې حال به د قیامت په ویروونکی (حاقه) کښې هم کیدونکی وی. وروسته له دی نه بیا الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه په هم دی لوری خپل کلام منتقل کوی.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ
وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾

بیا کله چه پوکی وشی په صور شپیلی کښې پوکی یو او پورته کړه شی ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شی دا دواړه (توټی توټی) په ماتولو یوه سره نو په دغه ورځې کښې به واقع شی (هغه) واقع کیدونکی (قیامت)

تفسیر: یعنی د صور (شپیلی) له پو کیدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلی صورت ځنې راووځی او ګرد (تول) سره وړوکی وړوکی ذری او بخرکی بخرکی کیږی نو هم دا د قیامت د قائمیدلو وقت دی.

وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا

او وبه چوی (څیری به شی) آسمان بیا هغه (آسمان) په دغه ورځ کښې سست ضیف وی او ملائکی پرښتی به وی په څندو (غاړو) د هغه (آسمان)

تفسیر: یعنی نن ورځ چه آسمان دومره کلک او مضبوط دی چه سره د لکونو کلونو د تیریدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کندو پکښې نه لیده کیږی په هغې ورځې کښې به شلیږی او توټی توټی کیږی به کله چه د هغه د منځنی برخې نړیدل شروع کیږی نو پرښتی به د هغه څندی (غاړی) ته ځی.

وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ رَبِّكَ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَئِذٖ ثَمَٰنِيَةٞ ١٧

او پورته به کړی عرش د رب ستا د پاسه د دوی په هغه ورځ کښې اته (پرښتې).

تفسیر: اوس څلورو پرښتو عظیم عرش راپورته کړی دی چه د هغه د لویوالی او ارت والی علم یوائځې له پاک پروردګاره سره دی په هغه ورځ کښې له هغوی سره څلور پرښتې نوری هم ملګری کیږی. په «تفسیر عزیزی» کښې د دی عددونو په حکمت او د دی پرښتو پر حقائقو باندی ډیر دقیق او بسیط بحثونه شوی دی ښائی چه شائقین به ئی هلته ولولی.

يَوۡمَئِذٖ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٞ ١٨

په دغه ورځ کښې به تاسی حاضر وړاندی کړل شئ (الله ته سره د حساب) پټه به نه پاتی کیږی له (اعمالو د) تاسی هیڅ یوه پټه خبره

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کښې به تاسی د الله تعالیٰ دربار ته راحاضر کړی شئ او د هیڅا هیڅ یوه نیکی او بدی به نه پټیږی او ګرد (تول) عام منظر ته به راښکاره کړی شی.

فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقۡرَءُواْ كِتَٰبِيَهۡ ١٩

نو هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عمل نامه د ده په ښی لاس د ده نو وبه وائی (له خوشالی داسی چه) راشئ (واخلئ) او ولولئ تاسی دا څما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنی په هغی ورځې کښې هره اعمالنامه چه په ښی لاس کښې ورکړه شی هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده نو هغه له ډیری خوښی څښی هر سړی ته ورښکاروی او وائی به چه راځی څما اعمالنامه ولولئ!.

إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهۡ ٢٠

بیشکه ما یقین کاوه (په دنیا کښې) چه بیشکه زه پیوست کیدونکی یم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعني په دنیا کښې ئې هسې خیال کاوه چه یوه ورځ به ضرور ځما حساب او کتاب اخیست کیږي نو ځکه زه ویریدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله نن شکر دی چه د هغه په زړه پورې نتیجه وینم چه د خدای په فضل سره ځما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُوَ فِيْ عِيْشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِيْ جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوْفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

نو هغه (شخص) دی په عیش ښه کښې (چه دی به پرې راضي وي) په جنت عالي لوی اوچت کښې چه میوې به ئې نژدې وي.

تفسیر: چه په ولاړه ـ ناسته ـ ملاسته او هر وقت او هر حال کښې په ډیره آساني سره په لاس راځي او په ښه ډول (طریقه) سره شوکولی کیږي!

كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـئًا بِمَآ اَسْلَفْتُمْ فِي الْاَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

(ورته وبه ویل شي) خورئ او څښئ په اشتهاء هضم سره په بدل د هغو عملونو خپلو چه مخکښې لیږلي ؤ (تاسې اې مؤمنانو) په ورځو تیرو شویو د دنیا کښې.

تفسیر: یعني په دنیا کښې تاسې خاص د الله تعالیٰ دپاره د خپلو نفساني خواهشونو مخې مو نیولي وې او د لوږې او تندې ربړونه (تکلیفونه) مو پر ځان اخیستي ؤ نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسې باندې نشته. په ښو مزو او اشتهاء سره هر شی مو چه زړه غواړي خورئ او څښئ ئې! ځکه چه نه مو طبیعت خفه او نه منغض او نه منقبض کیږي او نه د بدهضمي او د بولو او غائطو او د بلې ناروغي اندیښنه له تاسو سره شته او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصور کښې راځي.

وَاَمَّا مَنْ اُوْتِيَ كِتٰبَهٗ بِشِمَالِهٖ ۙ فَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُوْتَ
كِتٰبِيَهْ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ اَدْرِ مَا حِسَابِيَهْ ﴿٢٦﴾ يٰلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾
مَآ اَغْنٰى عَنِّيْ مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّيْ سُلْطٰنِيَهْ ﴿٢٩﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شی کتاب عملنامه د ده په کیڼ لاس د ده نو وبه وائی (له غمه داسی چه) ای کاشکی نه وی راکړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما او نه وم پوه شوی زه چه څه دی حساب ځما. ای کاشکی وی (ړومبنی مرګ ځما په دنیا کښی) خلاصوونکی (ځما له دوهم حیات) هیڅ دفع ونه کړه له ما ځنی مال ځما برباد شو له ما ځنی سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعنی د شا له لوری په کیڼ لاس کښی د هر چا اعمالنامه چه ورکوله کیږی هغه پوهیږی چه په ما باندی کمبختی راغلی ده. نو په دی وقت کښی په ډیر حسرت سره داسی تمنا کوی چه کاشکی ځما دا اعمالنامه نه وی راکړی شوی او زه نه خبریدی چه ځما حساب او کتاب څرنګه دی! کاشکی په مړینی می دا قصه پای (آخر) ته رسیدلی وی! او زه د تل دپاره مړ پروت وی! او له مړینی څخه وروسته می بیا دا ژوندون نه په برخه کیدی او که ژوندی کیدم خو بیا زر د مرګی یوه لقمه او نمری کیدلی!! افسوس چه هغه مال ـ جاه ـ حکومت او دولت می هیڅ په کار رانغی ـ او نن می د هغو ګردو (تولو) شیانو هیڅ یو شی په سترګو نه راځی. نه څه دلیل او حجت په لاس لرم او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ اجل شانه واعظم برهانه خازنانو د جحیم ته داسی حکم فرمائی چه)

خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿۳۰﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿۳۲﴾

ونیسئ دی! پس په ځنځیر سره وتړئ دی! بیا (اور د) د دوزخ ته وغورځوئ دی! بیا په یوه ځنځیر کښی چه ګزونه د هغه اویا ګزه وی پس ننه باسئ دی (په دوزخ کښی)!.

تفسیر: پرښتو ته به حکم کیږی چه هغه ونیسئ! او غاړکی ئی په غاړه کښی ورواچوئ! او په اور کښی ئی غوپه کړئ! او په هغه ځنځیر کښی ئی چه اوږد والی ئی اویا ګزه دی وتړئ! تر څو د سوځیدلو په وقت کښی هیڅ ونه خوځیدی شی ځکه چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو ځنی سوځیدونکی لږ څه تخفیف حس کولی شی.
تنبیه: له ګز ځنی د هغه ځای ګز مراد دی چه د هغه اندازه هم الله تعالیٰ ته معلومه ده.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾

بیشکه دی و (په دنیا) چه ایمان ئی نه راووړ په الله لوی باندی او تاکید تیزوالی به ئی نه کاوه په طعام ډوډی ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندی.

تفسیر: یعنی چه په دی دنیا کښی اوسیده نه ئی د الله تعالیٰ حق پیژنده او نه ئی د بندګانو د حقوقو ساتنه کوله د فقیرانو او د محتاجانو لاس نیونه او ګروېږنه (تپوس) چیری حتیٰ نورو ته ئی هم په دی مورد کښی څه تشویق او ترغیب ور نه کړ بیا په الله تعالیٰ باندی همغسی چه ښائی ایمان ئی رانه ووړ نو نجات به چیری وی او کله چه کوم لوی او وړوکی کار د دوی له لاسه ونه ووت نو د دوی د عذاب د تخفیف هم هیڅ یو صورت نه دی پاتی.

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾

نو نشته ده ته نن ورځ په دی ځای کښی کوم دوست (دافع د عذاب)

تفسیر: یعنی لکه چه هغه الله تعالیٰ ئی خپل دوست نه کړ نو نن به د هغه دوست څوک شی چه د ده حمایت وکړی او دی له عذابه وژغوری (وساتی). یا د مصیبت په وقت کښی تسلی ورکړی.

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾

او نشته هیڅ طعام (چه وئی خوری) مګر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنی چه نه خوری دغه (غسلین) مګر همغه خطاکاران ګناهګاران (ئی خوری).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسیږی مګر دوزخیانو ته هیڅ یو داسی مرغوبه خواړه نه وررسیږی چه د هغوی د راحت او د قوت سبب شی. هو! یوائځی هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوی ورکولی کیږی چه هغه به پرته (علاوه) له هغو ګنهګارانو څخه بل څوک نشی خوړی او هغه هم د لوږی او تندی له شدته تیروتلی په دی خیال سره ئی خوری او داسی ئی ګڼی چه د هغه ځنی هغه ته څه ګټه وررسیږی وروسته له هغه دا ورښکاریږی چه د هغه خوړلو د لوږی له ربړه (تکلیفه) لوی ربړ(تکلیف) وریپېښ کړ. **(اعاذنا الله من سائر انواع العذاب فی الدنیا والآخرة)**

فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّهُۥ لَقَوۡلُ رَسُولٖ كَرِيمٖ ﴿٤٠﴾

نو قسم خورم زه په هغو شیانو چه وینئ ئی تاسی او په هغو شیانو چه نه ئی وینئ تاسی بیشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چه د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان وشو دا کومه شاعری نه ده ـ او نه د کهانت اټکلونه او چټی (بیکاره) خبری دی. بلکه دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام دی چه له آسمانه ئی یوه لویه پرښته حضرت جبریل علیه السلام راوړی ـ او یو لوی پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ته ئی اوروی. هغه پرښته چه دغه قرآن کریم له آسمانه راوړی او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چه هغه قرآن شریف په ځمکه کښی انسانانو ته وررسوی دوی دواړه عزتمن رسولان دی د یوه کرامت خو تاسی پخپلو سترګو سره وینئ او د بل کرامت او لویی د هغه اول کریم د بیان څخه تاسی ته ثابته شوی ده.

تنبیه: په دنیا کښی دوه راز (قسم) شیان وی یو هغه چه سری ئی په سترګو سره لیدلی شی. بل هغه چه په سترګو سره ئی نشی لیدلی بلکه په عقل او نورو ذرائعو سره د هغه په منلو سره سری مجبوریږی. مثلاً هومره چه مونږ خپلی سترګی ستری ـ او ځمکی ته ځان ځیر کړو په محسوس ډول (طریقه) سره د هغه په خوځیدلو باندی نه پوهیږو لیکن د حکیمانو د دلائلو او براهینو له اوریدلو څخه مونږ پر شوی د خپلو سترګو په غلطی باندی پوهیږو او د خپل عقل یا د نورو عقلاؤ د عقل په وسیله د خپلو حواسو دا غلطی اصلاح او تصحیح کوو. خو مشکل دا دی چه له مونږ څخه د هیچا عقل هم له هسی غلطی او لندوالی څخه محفوظ نه دی. آخر د هسی غلطی او لندوالی اصلاح تلافی په څه ډول (طریقه) سره وکړه شی؟ بس په ګرد (تول) عالم کښی یو د حضرت الٰهی د وحی قوت دی چه هم پخپله دی له غلطی څخه محفوظ او معصوم دی او هم د نورو ګردو (تولو) عقلی قوتونو اصلاح او تکمیل کولی شی. همغسی چه څمونږ حواس تر یوه حده پوری رسیدلی عاجز پاتی کیږی او له هغه څخه وروسته مو عقل کار ورکوی هم داسی په کوم میدان کښی چه مجرد عقل کار نشی ورکولی یا پکښی وښوئیږی په داسی ځای کښی د عقل لاس نیونه د الٰهی وحی کوی او لوړ (اوچت) حقائق ورښیی. ښائی دلته په ﴿ فَلَآ أُقۡسِمُ بِمَا تُبۡصِرُونَ وَمَا لَا تُبۡصِرُونَ ﴾ باندی ئی ځکه قسم ورياد کړ یعنی هغه د جنت او دوزخ او د نورو حقائق چه په روښنی آیت کښی بیان شو که د محسوساتو له دائری څخه د اوچتوالی لامله (له وجی) ستاسو په ککره کښی ځای ونه نیسی نو په اشیاؤ کښی د مبصراتو او غیر مبصراتو یا په نورو الفاظو د محسوساتو او غیر محسوساتو له تقسیمه وپوهیږئ چه دا د رسول کریم کلام دی چه د الٰهی وحی په وسیله د عقل او د حس له دائری څخه اوچت د حقائقو خبر راکوی. کله چه مونږ ډیر غیر محسوس بلکه د حس مخالف شیان پخپل عقل یا د نورو په تقلید منو ـ نو د ځینو نورو لوړو

(اوچتو) اشیاؤ په منلو کښې چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مونږ ته خبر راکړی دی څه اشکال وینئ ؟.

وَّمَا هُوَ بِقَوۡلِ شَاعِرٍؕ قَلِيۡلًا مَّا تُؤۡمِنُوۡنَ ۙ﴿۴۱﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر بیخی لږ ایمان راوړئ تاسی (بلکه نه مؤمنان کیږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والی باندی کله کله ستاسی په زړونو کښې له یقین ځینی پلوشی راځلیږی مگر ډیر لږ چه د نجات له پاره کافی نه دی. آخر ولی د دی کلام الله په نسبت د شاعری او کاهنی خبری کوئ؟ آیا د واقعی انصاف له مخی دا ویلی شئ؟ آیا د دا کوم شاعر کلام کیدی شی؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کښې د وزن ـ بحر او نورو شتوالی ضروری دی او په قرآن کښې د هغو شیانو نښه نشته. د شاعرانو خبری زیاتره بی اصله وی او زیاتره مضمونونه ئی یواځی وهمی او خیالی وی او حال دا دی چه په عظیم الشان قرآن کښې ټول ثابته حقایق او محکمه اصول په قطعیهؤ دلائلو او یقینیهؤ حجتونو سره بیان شوی دی!

وَلَا بِقَوۡلِ كَاهِنٍؕ قَلِيۡلًا مَّا تَذَكَّرُوۡنَ ؕ﴿۴۲﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چه تاسو گمان کوئ!) لږ پند اخلئ تاسی (بلکه نه ئی آخلئ).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره ئی رامعلوم کړی او ښه چرت (خیال) پکښې ووهئ چه دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی. کاهنان په عربو کښې همغه خلق ؤ چه له بتانو ـ پیریانو ـ او نورو خرافاتو او رذائلو سره ئی تعلقات او مناسبات لرل ـ دوی خلقو ته د کومی جزوی غیبی خبری په نسبت ځینی مقفا او مسجع خبری اورولی ـ مگر د پیریانو په کلام کښې معجزی نه وی چه هغه غوندی بل څوک به خبری نشی کړی بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر(کاهن) ته کومه خبره ورونیی بل پیری هم همغسی خبری ورښوولی شی او دا کلام یعنی پاک قرآن داسی یوه معجزه ده چه گرد (ټول) جن او انس که سره یو ځای شی د هغه په شان کومه خبره نشی جوړولی. د نورو کاهنانو او ترویتیانو بامبرانو په خبره کښې یواځی د قافیی او د سجعی د رعایت دپاره ډیر الفاظ راوړی چه بالکل بیکاره وی خو په دغه معجز نظام کلام کښې یو حرف او توری یو حرکت هم بیکاره او بی فائدی نه دی. د کاهنانو خبری په څو مبهمو او جزوی او

معمولی خبرو باندی مشتملی وی خو د علومو او حقائقو څخنی مطلع کیدل ـ او په ادیانو ـ شرائعو ـ اصولو او قوانینو باندی پوهول او د معاش او معاد دستور او آئین معلومول ـ او د پرښتو او د آسمانونو له پټو خبرو څخنی خبر ورکول له هغوی څخنی له سره نشی کیدی او حال دا دی چه پاک قرآن له هسی خبرو څخنی ډک دی.

تَنۡزِيۡلٌ مِّنۡ رَّبِّ الۡعٰلَمِيۡنَ ﴿۴۳﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکی) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چه د ګردی (تولی) دنیا د تربیت ډیر اعلیٰ او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کښی بیان شوی دی.

وَلَوۡ تَقَوَّلَ عَلَيۡنَا بَعۡضَ الۡاَقَاوِيۡلِ ﴿۴۴﴾ لَاَخَذۡنَا مِنۡهُ بِالۡيَمِيۡنِ ﴿۴۵﴾
ثُمَّ لَقَطَعۡنَا مِنۡهُ الۡوَتِيۡنَ ﴿۴۶﴾ فَمَا مِنۡكُمۡ مِّنۡ اَحَدٍ عَنۡهُ حٰجِزِيۡنَ ﴿۴۷﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندی ځینی خبری (چه مونږ ورته نه وی ویلی) نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به ؤ مونږ له ده په یمین قوت عذاب سخت سره بیا به خامخا پری کړی ؤ مونږ له ده رګ د زړه (او وژلی به می ؤ) پس نه به ؤ هیڅوک له تاسی څخه (یعنی نه یئ تاسی) له قتل د) هغه (محمد) څخنی منع کوونکی (ما لره).

تفسیر: حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دروغ پر الله تعالیٰ باندی جوړول نو اول به ئی الله تعالیٰ دښمن کیده او له لاسه به ئی نیوه قاعده ده چه د ورمیږ ووهلو په وقت کښی جلادان مقتول له ښی لاس څخه اخلی تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښوریږی».
حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلی چه د (تقول) ضمیر د رسول په لوری راجع کیږی. یعنی که رسول بالفرض والتقدیر کومه خبره د الله تعالیٰ پر لوری منسوبه کړی یا د هغه په کلام کښی بل شی له خپل لوری ګډوی چه الله تعالیٰ نه وی ویلی نو په هغه وقت کښی پر ده باندی عذاب نازل کیږی (العیاذ بالله) ځکه چه د هغه تصدیق او رښتیا والی له بیناتو آیاتو او دلائلو او براهینو په وسیله ظاهر او ښکاره شوی دی. اوس که په داسی خبری باندی سم د لاسه عذاب او سزا ورنه کړه شی نو د الله تعالیٰ له وحی څخنی به امن پورته کیږی ـ او هسی یو التباس او اشتباه پکښی لویږی چه د هغه اصلاح به ناممکنه وی چه دا د حکمت او تشریع څخنی منافی دی

په خلاف د دی هغه سری چه د هغه رسالت په بیناتو آیاتونو براهینو سره ثابت شوی نه وی بلکه ښکاره قرائن او علانیه دلائل د هغه د رسالت نفی کری وی نو د هغه خبری چتی (بیکاره) او خرافاتی دی او هیڅ یو پوه او عاقل هغه د اعتناء وړ (لایق) نه بولی ـ او نه بحمدالله د الله تعالیٰ په دین کښی له هغه ځنی کوم التباس او اشتباه واقع کیږی او هم د هسی سړی تصدیق کیدل د معجزاتو او نورو په وسیله مشکل دی. او ضرور دی چه الله تعالیٰ د هغه دروغجن کولو او رسوا ثابتولو دپاره داسی چاری وړ د مخه کړی چه د ده د رسالت له دعوی کولو څخه مخالفی وی. د هغه مثال داسی وګڼئ که باچا کوم سړی پر کوم منصب او ماموریت باندی مقرروی ـ او سند او فرمان او نور ورکوی ـ او چیری ئی استوی ـ اوس که له دغه سړی ځنی په خدمت کښی کوم خیانت څرګندیږی (ښکاریږی) ـ یا په باچایی کوم دروغ تړی ـ او بیا دا پری ثابتیږی نو سم د لاسه بلاتوقف هغه پخپل هیداد (انجام) او سزا رسیږی لیکن که کوم مزدور او معمولی سړی تل داسی اپلتی او چتی (بیکاره) خبری کوی چه د حکومت له خوا ماته داسی فرمان شوی دی یا ماته داسی امر راکړی شوی دی چه دغه او هغه وکړم نو هیڅوک نه د هغه هغو خبرو ته غوږ ږدی او نه ئی څوک له هسی خبرو ځنی خوله نیسی په هر حال په دی آیت کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر نبوت باندی استدلال نه دی شوی بلکه دا راښوولی شوی دی چه دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ خالص کلام دی چه په یوه حرف یا یوه توری کښی ئی شک او شبهه نشته او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په هغه کښی څه زیاتتوالی کولی شی او نه سره د رسالت د دوی په شان هسی ګمان کاوه شی چه دوی د کومی خبری نسبت په غلطه سره الله تعالیٰ ته وکړی ـ د سفر استثنا د توریت په (۱۸) باب (۲۰) فقره کښی ده «که هغه نبی داسی ګستاخی وکړی چه هسی کومه خبره ځما په نامه وکړی چه ځما نه وی او نه هغه ته می د هغه د ویلو په نسبت څه امر ورکړی وی او هغه ئی د خپل معبود په نامه مشهوره کړی نو داسی پیغمبر دی وواژه شی». لنده ئی دا څوک چه پیغمبر وی له هغه ځنی داسی کار کیدل ممکن نه دی د دی آیت نظیر د (البقرة) په سورت د دغه تفسیر کښی یو بل آیت هم شته

﴿ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُم بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۙ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴾ آیت ۱۲۰

وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾
وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویریدونکیو لره (چه نفع تری اخلی) او بیشکه مونږ ته خامخا معلوم دی دا چه بیشکه ځینی له تاسی څخه دروغ کوونکی دی (قرآن لره). او بیشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب

پښیمانی دی پر منکرانو کافرانو باندی (کله چه ووینی ثواب د مصدقینو)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ څخه ویریدونکی د دی خبرو له اوریدلو څخه پند اخلی او د هغو په زړونو کښی چه ویره نه وی هغه ئی دروغ ګڼی لیکن یو وقت داسی راتلونکی دی چه دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښیمانی سبب شی او هلته به ارمان کوی چه ولی مو هسی رښتیا خبره دروغ وبلله چه نن د هغی لامله (له وجی) په دی آفت ککړ شوی یو.

وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾ ع

او بیشکه دغه (قرآن) خامخا (عین) حق یقین (محض او د منلو وړ قابل) دی. پس تسبیح پاکی ووایه په نامه د رب خپل چه له ګردو (تولو) څخنی عظیم ډیر لوی دی.

تفسیر: یعنی دا کتاب خو داسی حق او رښتیا دی چه له حده تیر د منلو وړ (لایق) دی او د هغه مضامین له سره تر آخره پوری رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه پکښی نشته ښائی چه هر سړی په هغه باندی ایمان راوړی او تل د الله تعالیٰ په عبادت او تسبیح او تحمید کښی مشغول اوسی.

تمت سورة الحآقّة بفضل الله ومنه وكرمه فلله الحمد والمنة

سورة المعارج مكية وهى اربع و اربعون آية وفيها ركوعان رقمها (۷۰) تسلسلهاحسب النزول (۷۹) نزلت بعد سورة «الحآقّة».

د «المعارج» سورت مکی دی (٤٤) آیتونه (۲) رکوع لری په نزول کښی (۷۹) او په تلاوت کښی (۷۰) سورت دی وروسته د «الحاقة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ﴿٢﴾

وغوښت غوښتونکی یو عذاب واقع کیدونکی لویدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چه نشته هغه ته دفع کوونکی (چه راشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی پیغمبر تاسی ته عذاب غوښتی دی چه هغه هیڅوک له تاسی ځنی نشی لری کولی» یا به غوښتونکی کفار وی چه ویل به یی آخر هغه عذاب ولی ژر نه راځی چه وعده ئی مونږ ته راکړی شوی ده؟ ای الٰها ! که د محمد دا وینا په رښتیا وی نو پر مونږ باندی له آسمانه تیږی (ګټی) ولی نه وریږی؟ دا خبری به ئی د انکار او تمسخر له لاری کولی نو ځکه فرمائی چه عذاب غوښتونکی داسی یو آفت غواړی چه بالیقین پر هغه باندی لویدونکی دی او د هیڅچا له منع کولو څخه به نه منع کیږی دا د کفارو انتهائی درجه ناپوهی ـ حماقت او سپین سترګی ده چه د هسی یوه شی مطالبه او غوښتنه کوی.

مِّنَ اللّٰهِ ذِی الْمَعَارِجِ ۝۳

له طرفه د الله چه څیښتن (خاوند) د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی (د ملائکو چه آسمانونه دی)

تفسیر: یعنی پرښتی او د مسلمانانو ارواح ګرد (تول) آسمانونه درجه په درجه طی کوی د هغه د قرب دربار ته ورنږدی کیږی. یا د هغه بندګان د هغه حکمونه منی او د زړه له کومی زیار (کوشش) کوی او ځان په ښو اخلاقو او خویونو سره ښائسته کوی او د وصول او د نزدیکت روحانی مرتبی او درجی ته لوړ (اوچت) خیژی او د هغه حضور شرف ته رسیږی. او دا درجی د مسافت او د لریوالی او نژدیوالی له پلوه سره مختلف او متفاوت دی او فرق او توپیر لری ځینی داسی چی په یوه ربه (ثانیه) کښی د هغه د لوړوالی (اوچتوالی) سبب کیدی شی. لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل. او ځینی داسی دی چه یوه ګړی (ساعت) په هغه سره ترقی حاصلیږی لکه اودس او لمونځ کول. او ځینی په پوره یوه ورځ کښی لکه روژه یا په کامله میاشت کښی لکه د رمضان د میاشتی روژه نیول او ځینی په پوره یو کال لکه حج کول. (وعلیٰ هذا القیاس) هم دا راز (قسم) د پرښتو او د ارواحو عروج چه په هر کار باندی مقرر دی وروسته له دی چه له هغه ځنی فراغت وومومی هم مختلف او متفاوت دی او د قدوس الله تعالیٰ تدبیر او انتظام هسک (اوچت) او تیتی بیشماره درجی لری.

تَعْرُجُ الْمَلٰٓئِکَةُ وَالرُّوْحُ اِلَیْهِ

چه خیژی ملائکی پرښتی او روح (جبریل) په طرف د هغه (مامور به ځای)

تفسیر: یعنی د پرښتی او د خلقو د ارواحو وړاندی والی او حاضری به اجراء کیږی. او دغه وړاندی والی او حاضری به کله اجراء کیږی؟ د دغه سؤال جواب پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی چه

فِيْ يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗ خَمْسِيْنَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿۴﴾

په هغه ورځ کښی چه ده اندازه د هغی پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په میچ ده. یعنی له اولی شپیلی (صور) څخه تر هغه پوری چه جنتیان په جنت کښی او دوزخیان په دوزخ کښی ننوځی پنځوس زره کاله تیریږی ـ او ګردی (تولی) پرښتی او د تولو مخلوقاتو ارواحونه په دی تدبیر کښی د خدمتګار په ډول (طریقه) ملګرتوب کوی. بیا به د دی لوی کار د مدت تر سره کیدلو څنی وروسته د دوی عروج کیږی.
تنبیه: د نبی کریم په یوه حدیث کښی راغلی دی «خدائیګو دا دومره لویه ورځ به په ایماندار باندی داسی تیریږی لکه چه یو فرض لمونځ ئی اداء کړی وی»

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيْلًا ﴿۵﴾

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نیک (بی له شکوه ـ شکایت جزع فزع).

تفسیر: یعنی که دا کافران د انکار او تمسخر له لاری شورماشور کوی چه ژر هغه تاکلی (مقرر) عذاب راورسیږی! بیا هم تاسی تلوار مه کړئ! بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ! مه مو زړه تنګوئ! او نه د پتی (شکایت) الفاظ (توری) ښائی د تاسی له خولی څخه ووځی! دا ستاسی صبر او د دوی تمسخر او ملندی به ضرور خپله اغیزه او اثر راښکاره کړی.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهٗ بَعِيْدًا ﴿۶﴾ وَّنَرٰىهُ قَرِيْبًا ﴿۷﴾

بیشکه دغه (منکران) وینی هغه (عذاب یا قیامت) لری، او مونږ ئی وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدی.

تفسیر: یعنی د دوی په خیال کښې د قیامت راتګ لری ورځې بلکه د دوی په زعم وقوع ئې هم ممکن نه دی او په عقل کښې ئې له سره نه ځائیږی. او مونږ ئې ډیر نژدې ګڼو او هسی بولو چه اوس راځی !.

یَوۡمَ تَکُوۡنُ السَّمَآءُ کَالۡمُہۡلِ ۙ﴿۸﴾ وَ تَکُوۡنُ الۡجِبَالُ کَالۡعِہۡنِ ۙ﴿۹﴾

هغه ورځ (به واقع شی پر منکرانو عذاب) چه وګرځی آسمان په شان د قلعی ژیړ ویلی شوی (توری ختی د تیلو) ځینو د (مهل) ترجمه د تیلو په ختو او تلچتو سره کړی ده. او وبه ګرځی غرونه په شان د وړی نداف وهلی رنګارنګ

تفسیر: وړئ مختلف او راز راز (قسم قسم) رنګونه لری او د دغو غرونو رنګونه هم سره مختلف او راز راز (قسم قسم) دی لکه چه الله تعالیٰ د «فاطر» د سورت په څلورمه رکوع ۲۷ آیت کښې فرمائی ﴿ وَمِنَ الۡجِبَالِ جُدَدٌۢ بِیۡضٌ وَّ حُمۡرٌ مُّخۡتَلِفٌ اَلۡوَانُہَا وَ غَرَابِیۡبُ سُوۡدٌ ﴾ او د (القارعة) په سورت کښې ئې فرمایلی دی ﴿ کَالۡعِہۡنِ الۡمَنۡفُوۡشِ ﴾ یعنی غرونه لکه رنګینی وهلی شوی وړئ غوندی به وی دا خوا او هغه خوا به رغړی رارغړی.

وَ لَا یَسۡـَٔلُ حَمِیۡمٌ حَمِیۡمًا ﴿ۚۖ۱۰﴾ یُّبَصَّرُوۡنَہُمۡ ؕ

او نه به کوی پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چه مشغول به وی په ځان خپل) اګر که په نظر ورځی دوی ته هغوی او ښه به ئې وپیژنی

تفسیر: حضرت شاه صاحب لیکی «یعنی ګرد (تول) به سره په نظر راځی او دا به وربنکاریږی چه د دوی دوستی چتی (فضول) او بیکاره وه». هر یو به د بل حال او احوال ګوری مګر یو له بل سره څه مرسته (مدد) او حمایت نشی کولی او هر یو به پخپل فکر کښې ډوب تللی وی.

یَوَدُّ الۡمُجۡرِمُ لَوۡ یَفۡتَدِیۡ مِنۡ عَذَابِ یَوۡمِئِذٍۭ بِبَنِیۡہِ ﴿ۙ۱۱﴾
وَ صَاحِبَتِہٖ وَ اَخِیۡہِ ﴿ۙ۱۲﴾ وَ فَصِیۡلَتِہِ الَّتِیۡ تُــٔۡوِیۡہِ ﴿ۙ۱۳﴾ وَ مَنۡ فِی
الۡاَرۡضِ جَمِیۡعًا ۙ ثُمَّ یُنۡجِیۡہِ ﴿ۙ۱۴﴾

خوښوی به مجرم ګنهګار (کافر) چه فدیه ورکړی له عذابه د دغی ورځی په ځامنو خپلو سره او ملګری ښځی خپلی سره او ورور خپل سره او خپلوانو قبیلو خپلو هغو سره چه ځایونه ئی ورکول دوی ته په دنیا کښی او هغه ځوک چه په ځمکه کښی دی ټول بیا وژغوری (وساتی) ځان خپل نه ده داسی چه آرزو کوی دوی

تفسیر: یعنی غواړی به چه ګرد (ټول) کور او کهول او خیل که ئی له لاسه پوره وی او په درد ئی وخوری له خپله ځانه قربان کړی او پخپله فدیه کښی ورکړی او خپل ځان وژغوری (وساتی) مګر دا به امکان ونه لری او خلاص به نشی له عذابه ځکه چه:

كَلَّا ۖ إِنَّهَا لَظَىٰ ﴿١٥﴾ نَزَّاعَةً لِّلشَّوَىٰ ﴿١٦﴾

بیشکه دا (اور د دوزخ) لمبی وهونکی دی ویستونکی دی (له کفارو ښخه) د اینی (یا د پوستکو د لاسو او د پښو د دوی)

تفسیر: یعنی هغه اور به مجرم کله پرییږدی هغه به ئی پوستکی وباسی او تر اینی (جګر) پوری ئی رسیږی او اینه ئی هم تری وباسی.

تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَىٰ ﴿١٨﴾

رابولی (دا دوزخ) هغه ځوک چه شا ئی کړی وی او مخ ئی ګرځولی وی (له ایمانه). او ټول کړی ئی وی (مال) نو ساتلی ئی وی (د الله حق ئی تری نه وی ورکړی).

تفسیر: یعنی د دوزخ له لوری به یو راښکودل او ناری او سوری وی. هومره سړی چه په دنیا کښی د حق او رښتیا په لوری شا اړولی او د ښو چارو ځنی مخ ګرځولی وی او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کښی مشغول و هغه ګرد (ټول) به د دوزخ په لوری راښکودل کیږی. په ځینو آثارو کښی شته چه اول به دوزخ د (قال) په ژبه سره داسی وائی «**الیّ یا کافر! الیّ یا منافق! الیّ یا جامع المال!** - یعنی ماته راشه ای کافره! ماته راشه ای منافقه ماته راشه ای مال ټولونکیه!» خو خلق به دی خوا او هغه خوا سره تښتی. وروسته له دی نه به یو لوی ورمیږ لرونکی شی له دوزخه سر راوباسی او تښتیدونکی دوزخیان به پخپل اوږد

شوند سره هسی تولوی او پخپلی ګیدی کښی به یی اچوی لکه چه مرغه پخپلی مښوکی سره دانی تولوی (العیاذ باللہ)

إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

بیشکه انسان بنی آدم پیدا کړی شوی دی هلوع حارص بی صبره او کله چه ورسیږی ده ته شر خرابی صبر نه کوی ډیر فریاد کوی او کله چه ورسیږی ده ته ښیګنی (فایدی) نو بی توفیق کیږی منع کوونکی شی (حق لره)

تفسیر: یعنی په هیڅ لوری پخپلی بهادریٔ ـ کلکتوب ـ پوخوالی ـ قوت او همت نه ورښکاروی. که فقر ـ فاقه ـ ناروغی او سختی پری راشی نو بی صبری ورښکاروی ـ ویریږی او ناامیده کیږی او هسی ګڼی چه اوس د هغه دپاره هیڅ یوه لاره نه ده پاتی چه په هغی کښی له هغه ربړ (تکلیف) او مصیبت نه ځان وژغوری (وساتی). که مال ـ شته ـ دولت روغتیا ـ عظمت او پت ور په برخه شی نو د ښیګنی (فایدی) دپاره به هیڅ خپل لاس نه غځوی او د الله تعالیٰ په لاره کښی هیڅ یو شی په اخلاص او مینی سره نه لګوی. هو! هغه سری له دی وینا ځنی مستثنیٰ دی چه د هغوی بیان دغه دی چه اوس راځی.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾

مګر (نه دی پیدا کړی شوی هلوع هغه) لمونځ کوونکی چه دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دی او هیڅکله او هیچیری هیڅ یو لمونځ تری نه فوت کیږی.

تفسیر: یعنی د لمانځه ناغه کوونکی نه دی بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره ئی کوی. او د لمانځه په حالت کښی په ډیر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوی او تل لمانځه ته متوجه وی.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿٢٥﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه په اموالو د هغوی کښی حق برخه معلومه

وی (له زکوٰة او صدقات) دپاره د غوښتونکيو (فقيرانو) او محروم (فقيرانو چه سؤال نه کوی).

تفسير: د (المؤمنون) په سورت کښې د دی تفسير تير شوی دی. ځمونږ د دغه پښتو «فوائد موضح الفرقان» وګورئ.

وَالَّذِيْنَ يُصَدِّقُوْنَ بِيَوْمِ الدِّيْنِ ﴿۲۶﴾

(او هغه کسان هم هلوع نه دی) چه مصدق باور کوونکی وی په ورځ د انصاف جزاء باندی.

تفسير: يعنی د هم دی يقين په بناء باندی ښه کارونه کوی چه په هغه ورځ به ئی په کار ورځی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُّشْفِقُوْنَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی له عذابه د رب خپل ويريدونکی وی (اګر که په عبادت کښې ئی ډير کوښښ هم کړی وی).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ له عذابه ويريږی او په خرابو کارونو پسی هيڅ نه ګرځی. ځکه چه:

اِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَاْمُوْنٍ ﴿۲۸﴾

بيشکه له عذابه د رب دوی نه دی پر امن کړی شوی (بلکه تل تری ويريږی).

تفسير: يعنی د الله تعالیٰ عذاب داسی يو شی نه دی چه بنده د هغه له لوری ځنی مأمون شی او بی ويری کينی. بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره تری په امان نه دی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِفُرُوْجِهِمْ حٰفِظُوْنَ ﴿۲۹﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ
اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُوْمِيْنَ ﴿۳۰﴾

فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعٰدُوْنَ ﴿۳۱﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکی دی. مګر په ښځو خپلو باندی او په هغی وینځی خپلی باندی چه ئی مالکان شوی دی ښی لاسونه د دوی نو بیشکه دوی نه دی ملامت کړی شوی (ځکه چه خپلی ښځی ـ وینځی پری حلالی دی) نو هغه چه غواړی پرته (علاوه) له دغو (حلالو ښځو او وینځو خپلو) څخه پس هم دوی دی له حده تیریدونکی.

تفسیر: یعنی که څوک پرته (علاوه) له خپلی حلالی ښځی یا وینځی ځنی بل کوم ځای د شهوت د قضاء دپاره ولټوی نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندی قدم ږدی. نو متعه موقته بهیمه او استمناء او نور ناروا ده.

وَالَّذِيْنَ هُمْ لِاَمٰنٰتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رٰعُوْنَ ﴿۳۲﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکی دی (او په سر ئی رسوی)

تفسیر: په دی کښی د الله تعالیٰ او د بندګانو د ګردو (تولو) حقوق راغلل. ځکه د سری هومره قوتونه چه شته هغه ګرد (تول) د الله تعالیٰ امانت دی نو ښائی هغه د الله تعالیٰ په راښوولو مواقعو کښی صرف کړی شی او هغه قول او اقرار چه په ازل کښی تړلی دی له هغه ځنی خپله غاړه ونه غړوی!.

وَالَّذِيْنَ هُمْ بِشَهٰدٰتِهِمْ قَآئِمُوْنَ ﴿۳۳﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی په شاهدی خپلی باندی سم ولاړ وی (نه پټوی او نه تزئید او تنقیص پکښی کوی)

تفسیر: یعنی که ضرورت پیښ شی نو بی له زیادت او لږوالی او لحاظ او رعایت شاهدی ورکوی او حقه خبره هیڅ کله نه پټوی.

وَالَّذِيْنَ هُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُوْنَ ﴿۳۴﴾

او هغه کسان (هم هلوع نه دی) چه هم دوی پر لمانځه خپل باندی ساتنه کوی (پخپلو وقتونو ئی اداء کوی)

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو ـ شرائطو او آدابو ځنی باخبر وی او د هغه صورت او حقیقت د ضائع کیدلو ځنی تل خپل ځان ساتی.
تنبیه: په تکرار د لمانځه کښی بهتری او افضلیت د لمانځه پر نورو عباداتو باندی ثابتیږی «الصلوٰة عماد الدین».

أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

دغه کسان به (چه موصوف په دغو اتو صفاتو دی) په جنتونو کښی به وی مکرم عزتمن کړی شوی.

تفسیر: یعنی د جنتیانو هم دا اته صفتونه دی چه په لمانځه سره شروع او په لمانځه باندی ختم شوی دی تر څو معلوم شی چه لمونځ د الله تعالیٰ په دربار کښی څومره مهتم بالشان او الزم او ضروری عبادت دی. د هر یوه مسلمان په وجود کښی چه دا صفات او ستاینی وی نو په هغه کښی به د «هلوع» مذمت نه وی بلکه د اوم زړه په ځای به هغه کښی به د عزم ـ همت ـ قوت او قدرت صفتونه وی.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٨﴾ كَلَّا

نو څه شوی دی هغو کسانو لره چه کافران شوی دی چه طرف ستا نه راځغاستونکی دی. له ښی لوری څخه او له کیڼ لوری څخه ناست ډلی ډلی (حلقه وهونکی) آیا طمع کوی هر سړی له دوی ځنی چه داخل به کړی شی په جنت د نعمتونو کښی نه ده داسی (چه دوی طمع کوی د دخول د جنت).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم د تلاوت او د جنت د ذکر له اوریدلو څخه وروسته کافران ډلی سره جوړوی او ستاسی په لوری په ګډه سره راځی ـ خاندی ـ ملندی وهی ـ اپلتی وائی مسخری کوی. آیا سره له هسی چارو به دوی داسی طمع او هیله (امید) لری چه د جنت په باغونو کښی به

سره له مؤمنانو ننوځي؟ لکه چه هغوی به ویل که مونږ ته د الله تعالیٰ په لوری د ورتګ اتفاق ولویږی نو مونږ به هم برابر جنت ته ځو او هلته به مونږ خورا (ډیر) بهتری او لوړی (اوچتی) مرتبی ته رسیږو. داسی به هیڅ ونشی او د هغه عادل او حکیم الله تعالیٰ په مخ کښی هیچیری داسی چاری کیدونکی نه دی بلکه هغه تل له هر چا سره د هغه له چارو سره سمه معامله کوی.
تنبیه: ابن کثیر رحمة الله علیه د دی آیتونو مطلب داسی اخیستی دی یعنی ستاسی په لوری دا منکرین ولی په ډیره جلدی او تلوار سره درځغلی او مندی وهی او ښی او کیڼی خوا ته ډلی ډلی پندیږی! یعنی د پاک قرآن له اوریدلو ځنی ولی دومره تور خوری او بد وړی او لری تښتی؟ نو آیا سره له دی وحشت او نفرت دوی داسی توقع او هیله (امید) هم لری چه له دوی څخه به هر یو سړی بی له اندیښنی جنت ته ننوځی؟ هرګز داسی نه ده **(هذا کما قال الله تعالیٰ** ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ﴾ د «المدثر» دوهمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

بیشکه مونږ پیدا کړی مو دی دوی له هغی (نطفی) څخه چه پری پوهیږی دوی (چه ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنی د خاوری غوندی یوه حقیر شی یا له منی غوندی یو ناولی شی ځنی پیدا شوی هغه چیری د جنت وړ (لایق) وی تر څو چه په ایمان او وحدت سره خپل ځان پاک نه کړی. او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شی. او امکان لری چه ﴿إِنَّا خَلَقْنَاهُم مِّمَّا يَعْلَمُونَ﴾ اشاره د ﴿إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا﴾ په لوری وی چه څو آیته پخوا له دی څخه تیر شوی دی یعنی هغه خو پیدا شوی دی په داسی صفتونو سره ولی دی خپل ځان د ﴿إِلَّا الْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ په استثنا کښی نه دی داخل کړی نو بیا د جنت مستحق څرنګه کیدی شی؟
په دی تقدیر سره د ﴿مِّمَّا يَعْلَمُونَ﴾ ترکیب به د ﴿خُلِقَ الْإِنسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ له قبیلی څخه وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو

تفسیر: لمر سپوږمی او نور ستوری هره ورځ له یوه نوی ځایه راښکاریږی او په یو نوی ځای راپټیږی نو د دی نقطو په اعتبار ئی مشارق او مغارب ورته وویل ځما مرحوم پلار الحاج مولوی احمد علی الکشککی د «مشارق» او «مغارب» مدلول او مآل په سفلیاتو کښی مشرقی او مغربی

ځمکی راز راز (قسم قسم) خلق او هستیدونکی او موجودات او په علویاتو کښی لمر سپوږمی ستوری او نور موجودات راښوولی دی. برهان الدین کشککی.

إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٤١﴾

بیشکه مونږ خامخا قادر یو په دی باندی چه بدل راوړو خیر ډیر غوره له دوی څخه او نه یو مونږ عاجز کړی شوی (له ارادی خپلی).

تفسیر: یعنی کله چه د هغوی په ځای له هغوی څنی ښه سړی راوستلی شو نو پخپله دوی ولی نشو ژوندی کولی؟ یا د (خیراً منهم) څخه د دوی دوهم ځلی ژوندی کول وی. ځکه که عذاب وی یا ثواب دوهم ژوندون به له دی ژوند څخه په هر حال اکمل وی. یا دا مطلب ـ پریږدئ چه دا د مکی کافران خندا او مسخری وکړی او ملندی ووهی مونږ به د اسلام د خدمت دپاره له دوی څنی غوره قوم راولو لکه چه د قریشو په ځای ئی د مدینی انصار ودرول او مکه والان بیا د هغوی د واک (اختیار) څنی بهر ونه وتی شو او په پای (آخر) کښی ئی د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د مشارق او د مغارب قسم ئی ښائی د دی دپاره یاد کړی وی چه هغه الله چه هره ورځ مشرق او مغرب بدلوی نو آیا هغه ته ستاسی بدلول کوم سخت او مشکل کار دی ؟.

فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾

نو پریږده دوی (ای محمده !) چه ننوځی مشغولیږی په باطلو کښی او لوبی کوی په دنیا کښی تر هغه پوری چه پیوست شی دوی له هغی ورځی خپلی سره چه وعده ئی کړی شوی ده له دوی سره (چه بدر یا قیامت دی)

تفسیر: یعنی د لږو ورځو څخه (ایسارتیا) دی بیا به د هغوی سزا یقینی وی. **(هذا کان قبل الامر بالقتال)**

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَأَنَّهُمْ إِلَىٰ نُصُبٍ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾

هغه ورځ چه بهر راویستل شی دوی له قبرونو څخه چه ځغلیدونکی به وی لکه چه دوی په طرف د نښو چابک ځغلی.

تفسیر: یعنی څرنګه چه څوک د کومی خاصی نښی او علامی په لوری په منډو سره ځغلی او یو له بله غواړی چه ژر ورسیږی. یا به «نصب» له هغو بتانو څخه مراد وی چه د کعبی په شاوخوا کښی درولی شوی ؤ چه کافرانو دغو بتانو ته هم په ډیر شوق او عقیده سره تلل او وردانګل.

خَاشِعَةً اَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۭ ذٰلِكَ الْيَوْمُ الَّذِىْ كَانُوْا يُوْعَدُوْنَ ﴿۴۴﴾

حال دا چه ذلیلی خواری به وی سترګی د دوی چه پټ کړی به وی دوی لره ذلت خواری دا ورځ ده (هغه د قیامت) چه ؤ دوی چه وعده ورسره کړی شوی وه (په دنیا کښی).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وکرمه

سورة نوح مکیة وهی ثمان وعشرون آیة وفیها رکوعان رقمها(۷۱) تسلسلهاحسب النزول (۷۱) نزلت بعد سورة النحل .

د «نوح» سورت مکی دی (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۱) او په نزول کښی هم

(۷۱) سورت دی وروسته د «النحل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اَنْ اَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱﴾

بیشکه مونږ لیږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دی سره چه وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنی چه راشی دوی ته عذاب دردناک (په دنیا او عقبا کښی که ایمان رانه وړی).

تفسیر: یعنی پخوا له دی چه په دنیا کښی د خپل کفر او شرارت لامله (له وجی) له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کښی د دوزخ له عذاب سره مخامخ شی ښائی چه مؤمنان شی.

قَالَ يٰقَوْمِ اِنِّیْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ لا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوْهُ وَاَطِيْعُوْنِ ۝ لا

وویل (نوح) ای قومه ځما بیشکه زه تاسی ته ویروونکی ښکاره یم (په دی سره چه وایم تاسی ته) چه بندګی کوئ تاسی الله ته او وویریږئ له الله ځنی او ومنئ تاسی ځما خبری (په شرعیه ؤ امورو کښی)

تفسیر: یعنی له الله تعالیٰ ځخه وویریږئ! او کفر او معصیت پریږدئ! او د اطاعت او عبادت لاری خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوْبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُّسَمًّى ط

چه وبښی (الله) تاسی ته (تول یا ځینی) ګناهونه ستاسی (چه حقوق الله دی) او وروستی به کړی (الله) تاسی (بی له عذابه) تر نیتی په نامه کړی شوی پوری (چه نیته د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چه تاسو تلف کړی دی هغه به دروبښلی شی او د کفر او شرارت لامله (له وجی) د کوم عذاب راتلل چه مقدر ؤ هغه به د ایمان راوړلو ځنی وروسته نه راځی. بلکه تاسی ته مهلت درکاوه شی چه خپل طبیعی عمر سر ته ورسوئ او د نورو ساکښانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومی قانون سره سم په مقرر شوی وقت کښی پر تاسی باندی مرګ راځی ځکه چی له مرګ ځنی په هیڅ ډول (طریقه) هیچا ته چاره نشته دغه په هغه تقدیر چه «من» زائده ومنلی شی او که «من» تبعیضیه وویلی شی لکه چه مونږ په ترجمه کښی آخیستی دی نو حقوق الله به تری مراداوه شی.

إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ

بیشکه چه اجل نیته د الله (لپاره د عذابولو د تاسی که ایمان را نه وړئ) کله چه راشی نه وروستی کیږی.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کښی د هغه عذاب وعده چه شوی ده که هغه پر سر باندی ودریږی نو څوک ئی مخه نشی نیولی او نه د یوی شیبی دپاره وړاندی وروسته کیږی. یا دا مطلب چه مرگ پخپله مقرره وعده باندی راتلونکی دی او په هغه کښی هیڅ تاخیر نشی پیښیدلی والظاهر هوالاول. حضرت شاه صاحب د دی آیتونو تقریر په بل ډول (طریقه) کوی. «یعنی بندگی وکړئ! تر څو د انسان نوع په دنیا کښی تر قیامت پوری پاتی شی. او حال دا دی چه د قیامت په راتگ کښی هم هیڅ ځنډ (ایسارتیا) نشته. که گرد (تول) سره یو ځای شی او د الله تعالیٰ بندگی پریږدئ نو گرد (تول) به سره یو ځای مړه کیږئ! طوفان هم داسی راغلی ؤ چه په هغه کښی گرد (تول) سره ډوب شول او یو کافر انسان هم ژوندی پاتی نشو او یوائځی د حضرت نوح علیه السلام بندگی د بنی نوع انسان د ژغورنی (نجات) سبب وگرځیده.

لَوْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

که چیری یئ تاسی چه پوهیږئ.

تفسیر: یعنی که تاسی پوه لرئ نو دا گردی (تولی) خبری د پوهیدلو او د عمل کولو وړ (لایق) دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما بیشکه ما ومی باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل) نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنی ځما مگر تیښته (له ایمان او اطاعت څخه)

تفسیر: یعنی حضرت نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پوری دوی وپوهول کله چه د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتی نشوه نو مأیوس او خفه شو د الله تعالیٰ په دربار کښی ئی عرض وکړ چه ای الله! ما له خپل لوری د دعوت او تبلیغ حق ادا کړ او یوه شیبه می هم څه معطلی او ډیل نه دی کړی د ورځی په رڼا (رنړا) او د شپو په تیارو کښی می تل تر تله ستا په لوری بلنه کړی

ده مګر نتیجه داسی شوه چه هر څو هر څومره می دوی ستا په لوری وبلل دوی هومره له تا څخه لری شول. او هومره چه ځما د لوری د هغوی په نسبت د شفقت او لورینی (مهربانی) اظهار وشو زیات له هغه څخه د دوی له خوا د نفرت او عداوت معامله راسره وشوه.

وَاِنِّیْ كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْٓا اَصَابِعَهُمْ فِیْٓ اٰذَانِهِمْ

او بیشکه زه هر کله چه وبولم دوی (وحدت او طاعت ته) د دی دپاره چه وبښی ته دوی نو ننباسی دوی ګوتی خپلی په غوږونو خپلو کښی (چه ځما دعوت وا نه وری)

تفسیر: ځکه چه هغوی ځما د خبرو اوریدل نه غواړی. او دا ئی پر ځان اخیستی ده چه دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږی.

وَاسْتَغْشَوْا ثِیَابَهُمْ

او چاپیر کړی نغښتلی ئی ؤ ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دی چه ما ونه وینی)

تفسیر: تر څو هغوی ځما او زه د هغوی صورت ونه ګورم که کوم وقت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول (طریقه) بند نشی لږ زړوکی هم په هغو کښی مندی او غواړی چه هیڅ یوه خبره په هیڅ یوه ډول (طریقه) او عنوان د هغوی په غوږونو کښی ور نه ننوځی.

وَاَصَرُّوْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًاۚ

او همیشه والی کوی (په کفر خپل) او سرکشی کوی (له متابعته ځما) سرکشی کول.

تفسیر: یعنی په هیڅ ډول (طریقه) هغوی له خپلی طریقی څخه مخ اړوونکی نه دی او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوی چه ځما د اسلامی دعوت خبرو ته غوږ کیږدی.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾

بیا بیشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنه سره).

تفسیر: یعنی د هغوی په مرکو او جرګو کښې می ویناوی وکړی. او په مجلسونو کښې می هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

بیا بیشکه ما ښکاره وینا وکړه دوی ته او په پټه می وینا وکړه دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته (علاوه) له جرګو او مجامعو څخه می هم ګوښی (بیل) له هغوی سره خبری وکړی او صافی می هم هغوی ته وویلی او په اشارو او کنایاتو می هم وپوهول. په لوړ (اوچت) غږ می هم وینا وکړه او په ورو می هم وویل. لنده ئی دا چه د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنګ می هم پری نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾

نو ومی ویل دوی ته ښښنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه) بیشکه هغه (الله) دی ډیر ښښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چه توبه وباسی).

تفسیر: یعنی سره له سلهاؤ کلونو له پوهولو څخه چه په تاسی باندی ئی څه اثر ونه کړ که اوس څما دا خبری ومنئ او د خپل حقیقی مالک په لوری مو سرونه تیټ کړئ او له هغه څخنی د خپلو تیروتو او خطاؤ ښښنه وغواړئ نو ستاسی هغه پخوانی ګناهونه او قصور ښښل کیږی ځکه چه الله تعالیٰ لوی ښښونکی دی او ستاسی هغه ګرد (تول) پخوانی ګناهونه به درمعافوی.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ
وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾

راو به لیږی باران پر تاسی باندی ډیر اوریدونکی (باران) او در ډیروی کومک به کوی له تاسی سره په مالونو او ځامنو سره او وبه گرځوی تاسی ته باغونه او وبه گرځوی تاسی ته ویالی.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چه له څو کلونو راهیسی په هغه کښی اخته یئ لری کیږی ـ او الله تعالیٰ ډیری ښی وریدونکی وریځی درلیږی چه د هغه د وریدو لامله (له وجی) به مو کښتونه (فصلونه) او باغونه ښیرږی (اوبه کیږی) میوی او غلی ډیریږی ـ بودگان (څاروی) او نور ساکښان (جاندار) به څربیږی ـ شودی او غوړی به ډیریږی او هغه ښځی چه د کفر او معصیت له سببه اوس شندی شوی دی هلکان به وځیږوی. لنده ئی دا چه د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لوئی درجی هم مومی.
تنبیه: ځمونږ حضرت امام ابوحنیفة الکابلی ثم الکوفی رحمة الله علیه د دی آیت څخه دا نتیجه اخیستی ده چه «استسقاء» روحاً او په اصل حقیقت کښی استغفار او انابت دی او لمونځ د انابت او د استغفار یو ښه صورت دی چه له صحیحو سنتو څخه ثابت شوی دی.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُوْنَ لِلّٰهِ وَقَارًا ﴿۱۳﴾

څه شوی دی په تاسی باندی چه امید هیله (ارزو) نه لرئ له الله څخه د وقار لوئی عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوئی ځنی ښائی هیله (امید) وکړه شی که تاسی د هغه امر ومنئ نو تاسی ته به لوئی ـ عزت او وقار دروبښی. یا دا مطلب چه تاسی د الله تعالیٰ په لوئی باندی ولی اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال ځنی ولی نه ویریږئ؟.

وَقَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا ﴿۱۴﴾

او (حال دا دی چه) په تحقیق پیدا کړی ئی یئ تاسی راز راز (قسم قسم).

تفسیر: یعنی د مور په گیډه کښی مو ډول ډول (قسم قسم) رنگونه بدل کړل او د اصلی مادی څخه اخیستی تر مړینی پوری سری په راز راز (قسم قسم) بڼو (صورتونو) او رنگارنگ اشکالو اوړی رااوړی! او له ډیرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کیږی.

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾

آیا نه گورئ تاسی څرنگه پیدا کړی دی الله اووه آسمانونه لاندی باندی (یعنی یو د بل د پاسه) او ګرځولی ئی ده سپوږمی په دی آسمانونو کښی رڼا (رڼرا) روښانه او ګرځولی ئی دی لمر ډیوه بله روښانه.

تفسیر: د لمر رڼا (رڼرا) ته چه تیزه او توده وی او د راتګ په سبب ئی د شپی تیاره ورکیږی ښائی ځکه ئی په بله ډیوه سره مشابه او ورته کړه ـ او د سپوږمی رڼا (رڼرا) ته ښائی ځکه په رڼا (رڼرا) سره تعبیر وفرمایه چه د هغه روښانی دیوی د نور اغیزه (اثر) او انتشارات وګڼل شی چه د قمر د جرم په واسطه سره او تته سرد ـ کم نور کیږی والله اعلم.

وَاللَّهُ أَنبَتَكُم مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾

او الله زرغون پیدا کړی یئ تاسی (یعنی پیدا کړی ئی دی پلار ستاسی) له ځمکی څنی زرغونیده پیدا کیده.

تفسیر: یعنی له ځمکی څخه ئی په ډیر پوخوالی سره پیدا کړ. اول ئی ځمونږ پلار حضرت آدم علیه السلام له خاوری څخه پیدا کړ. بیا ئی نطفه چه له هغه څخه ووړکی پیدا کیږی او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی او د ځمکی له عناصرو څنی پیدا کیږی.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾

بیا به ننباسی تاسی (پس له مرګه) په هغی (ځمکی) کښی بیا به راوباسی تاسی (له قبورو څخه عندالبعث) رایستل

تفسیر: یعنی وروسته له مرینی څخه بیا له خاوری سره ګډیږی. بیا د قیامت په ورځ له هغه څنی راخیژی.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

او الله گرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولې فرش تر څو چه لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لويو ارتو باندې.

تفسير: يعنې پر هغه باندې کينئ ـ گرځئ ـ لاندې ـ باندې ورشئ او اوده شئ په هر لورې ئې ارتې لارې درايستلې دي. که يو سرې وغواړي او لازم وسائل ورسره وي نو په ټوله ځمکه باندې چورليدې شي او د لارې د نشتوالي لامله (له وجې) به هيڅ يو مشکلات نه ورپيښيږي.

قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾

ووېل نوح اې ربه ځما بيشکه دوی نافرمانې وکړه له ما څخه او متابعت ئې وکړ د هغه چا چه نه ئې دي زيات کړې ده ته مال د ده او اولاد د ده (په هيڅ بابت کښې) پرته (علاوه) له زيانکارې گمراهې.

تفسير: يعنې د خپلو مشرانو خبرې ئې واوريدې چه د هغوی په مال او اولاد کښې هيڅ يو ښه والې او بهترې نشته. بلکه دوی پر هغوی باندې ورغوند شول او د هم دې لامله (له وجې) هم مشران له دين ځنې بې برخې شول او هم ئې د ډير تمرد او تجبر په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾

او مکر وکړ دغو (رؤساؤ د دوی) مکر ډير لوی.

تفسير: يعنې گرد ئې وپوهول چه د هغه خبره ونه منې او راز راز (قسم قسم) تکليفونه ور ورسوی.

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ

او ووېل (مشرانو کشرانو ته) چه مه پريږدی تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو

تفسير: يعنې د خپلو معبوادنو په عبادت او حمايت باندې ټينگ اوسئ! او د نوح په لمسون

باندی مه غولیږئ! وایه شی چه تر سلهاؤ کلونو پوری هر یوه خپلو ځامنو لمسیو او کړوسیو ته ئی وصیت کاؤ چه ښائی هیڅوک د دی سپین ږیری نوح خبری وا نه وریځ! او پام کوئ چه تیر مو نه باسی او پخپل آبائی دین باندی تینګ اوسئ! چه له هغه څخه مو ونه ښویوی!.

وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَّلَا سُوَاعًا ۙ وَّلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿۲۳﴾

او مه پریږدئ (عبادت د هغه بت چه) ود (نومیږی) او مه (پریږدئ عبادت د هغه بت چه) سواع (نومیږی) او مه (پریږدئ تاسی عبادت د هغو بتانو چه) یغوث او یعوق او نسر (نومیږی).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دی چه د هر مطلب دپاره ئی یو بیل بت جوړ کړی و. هم دا بتان بیا په عربو کښی جوړ شول او په هندوستان کښی هم داسی بتان د «بشنو» ـ «برهما» ـ «اندر» ـ «شیو» ـ «هنومان» او په نورو نومونو مشهور دی چه د هغوی مفصل تحقیق حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله په «تفسیر عزیزی» کښی کړی دی په ځینو نورو روایتونو کښی راغلی دی چه په پخوانیو زمانو کښی ځینی لویان هسی تیر شوی ؤ چه خلقو له هغوی سره ډیره مینه درلوده (لرله) کله چه هغوی مړه شول نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول (طریقه) ودرول بیا ئی د هغوی په تعظیم باندی شروع وکړه ورو ورو ئی د هغوی په بندګی باندی شروع وکړه (العیاذ بالله)

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿۲۴﴾

او په تحقیق ګمراه کړی دی (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بتانو) ډیر (کشران خلق) او مه زیاتوه (ای ربه ځما) ظالمانو بی‌انصافانو لره مګر خو ګمراهي هلاک عذاب.

تفسیر: حضرت شاه عبد القادر رحمة الله علیه لیکی یعنی سرګردانه ګرځی یو سم تدبیر د دوی له لاسو نه دی پوره. حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه «د استدراج په توګه (طور) هم هغوی له معرفت سره مه آشنا کوه!» او عامو مفسرینو ظاهری معنی اخیستی ده یعنی ای اله! د دی ظالمانو ګمراهي لا پسی ورزیاته کړه تر څو ئی د شقاوت کندول ژر ډک او ستا د عذاب مورد وګرځی. مفسرین لیکی چه نوح علیه السلام دا ښیرا هلته وفرمایله چه د هغوی له هدایت څخه بیخی بی‌هیلی او نا امیده شو. که دا مأیوسی د زر کلنی تجربو په بناء ده یا د حق تعالیٰ په ارشاد دوی ته ورښکاره شوی ده لکه چه د «هود» د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه

تفسیر کښی راغلی دی. ﴿ اَنَّهٗ لَنْ یُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَىِٕسْ بِمَا كَانُوْا یَفْعَلُوْنَ ﴾ په هر حال د داسی مایوسی په وقت کښی د قهر او غضب لامله (له وجی) هسی ښیرا کول مستبعد نه دی. حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله لیکی «کله چه د کوم سری یا جماعت د سمی لاری له راتللو څخنی بیخی بی هیلی توب (نا امیدی) او مأیوسی ولیده شی او پیغمبر د هغوی د استعداد په پوره ډول (طریقه) سره تحقیق وکړی او ځان پری په ښه شان سره خبر کړی ـ او بیا وروسته شی چه خیر د نفوذ گنجائش په هغوی کښی مطلق نشته. بلکه د هغه وجود لکه یو فاسده عضو داسی دی چه په یقین سره نور اعضاء هم فاسد، مسموم او خرابوی نو په داسی وقت کښی د هغه د پری کولو او د هستی د صفحی څخنی د محو کولو څخنی سوا بل کوم علاج نه لیدل کیږی. که د قتال حکم وی نو د قتال په وسیله دی هغوی فناء کړل شی او د دوی قوت دی مات کړ شی تر څو د هغه بد اثر متعدی نشی او نورو ته سرایت ونه کړی. که نه وروستنی صورت ئی هم دا دی چه له الله تعالیٰ څخه داسی غوښتنه وکړه شی چه د هغه وجود له دنیا څخه واخله! او د هغه د وژونکیو جراثیمو څخنی نور وساته! چه لکه پخپله پاک قرآن فرمائی ﴿ اِنَّكَ اِنْ تَذَرْهُمْ یُضِلُّوْا عِبَادَكَ ﴾ الآیة ـ په هر حال د نوح علیه السلام دا ښیرا او د موسیٰ علیه السلام هغه ښیرا چه د یونس علیه السلام په سورت کښی تیره شوه له هم دی قبیلی څخه ده . والله اعلم.

مِمَّا خَطِیْٓـٰٔتِهِمْ اُغْرِقُوْا فَاُدْخِلُوْا نَارًا ۙ

په سبب د گناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کښی په ډیرو دریابی اوبو کښی) نو داخل به کړل شي (آخروی) اور ته .

تفسیر: یعنی څپان (طوفان) راغی او په ښکاره ډول (طریقه) د لوی بحر په اوبو کښی ډوب شول خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته ورسیدل چه وروسته متصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ یَجِدُوْا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اَنْصَارًا ﴿۲۵﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته (علاوه) له الله مددگاران (چه له عذاب څخه ئی خلاص کړی).

تفسیر: یعنی هغه بتان ود ـ سواع ـ یغوث او نور د دوی د دی اړتوب (مجبوریٔ) په وقت کښی هیڅ په کار ورنغلل او نه ئی مرسته (مدد) له هغوی سره وکړه او هم داسی بی له پوښتنی او بی

له پالنې په بد وضعيت سره مړه شول او د خولې خبره ئې په خوله او د زړه خبره ئې په زړه کښې پاتې شوه.

وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ
إِنْ تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾

او وویل نوح ای ربه ځما مه پرېږده! پر ځمکه باندې له کافرانو څخه هيڅ اوسيدونکی (يا ګرځيدونکی او ټول هلاک کړه) بيشکه ته که چيرې پرېږدې ته دوی نو ګمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندګان ستا او نه ځيږوی دوی مګر خو فاجر بيباکه ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسير: يعنې يو کافر هم ژوندی مه پرېږده! ځکه چه له دوی ځنی هيڅ يو کافر د دې خبرې لايق او وړ (قابل) نه دی چه ژوندی پرېښود شي. که له دوی ځنې کوم يو ژوندی پاتې شي نو ځما تجربه دا راښيي چه د هغه له نطفې څخه به هم بې‌حيا بيباک د حق منکر او بې شرم او ناشکره ځوځات (ذريه) پيدا کيږي او تر هغه پورې چه له دوی ځنې يو سړی هم پاتې وی نور خلق نه پرېږدی چه په سمه لاره راشي او ګرد (ټول) به سره ګمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا
وَّلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ ط

ای ربه ځما وبښه ما او مور پلار ځما او هغه څوک چه ننوځي کور بيړی مسجد ځما ته حال دا چه ايمان لرونکی وي او (وبښه) ګرد (ټول) ايمان لرونکي نارينه او ګردې (ټولې) ايمان لرونکې ښځې.

تفسير: يعنې که سم ځما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصير شوی وی هغه پخپل فضل او کرم سره راوبښه! او ځما د مور او پلار او هغه ايمانداران چه ځما په کور يا بيړۍ - يا مسجد کښې دی د هغوی ګردې (ټولې) خطاوې ورمعاف کړه! بلکه تر قيامت پورې هرڅومره نارينه او ښځې چه د ايمان په شرف رسيدلی وی هغوی ګرد (ټول) وبښه! ای اله! د نوح عليه السلام د دعا په برکت دا عاصی او خاطی بنده هم پخپل رحمت او کرم سره وبښې! او بې له دنيوی او آخروی

تعذیب ئی د خپلی رضاء او کرامت محل ور په برخه کړی! «**انک سمیع قریب مجیب الدعوات**» .

وَلَا تَزِدِ الظّٰلِمِيْنَ اِلَّا تَبَارًا ﴿۲۸﴾

او مه زیاتوه (ای ځما پروردګاره) ظالمانو (کافرانو) لره مګر خو بربادی هلاک (لکه چه هغوی هلاک شول).

تمت سورة نوح بفضل الله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة الجن مکیة وهی ثمان وعشرون آیة و فیها رکوعان رقمها (۷۲) تسلسلهاحسب النزول (٤٠) نزلت بعد سورة «الاعراف».

د «الجن» سورت مکی دی (۲۸) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۲) او په نزول کښی (٤٠)

سورت دی وروسته د «الاعراف» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اُوْحِيَ اِلَيَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ

ووایه (ای محمده دوی ته) وحی راغلی ماته چه بیشکه شان دا چه واوریده (قرأت ځما) یوه تولی له پیریانو نه.

تفسیر: د جناتو او د پیریانو په وجود او حقیقت باندی حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه پخپل تفسیر کښی په هم دی سورت کښی یو مبسوط او مفصل بحث کړی دی. او په عربی ژبه کښی یو کتاب دی چه «**آکام المرجان فی احکام الجان**» نومیږی په دی کتاب کښی هم په دی موضوع باندی نهایت جامع خبری شوی دی که د چا مینه وی هغه دی وګوری. دلته د داسی خبری د لیکلو ځای نشته.

فَقَالُوْٓا اِنَّا سَمِعْنَا قُرْاٰنًا عَجَبًا ۙ۝۱ يَّهْدِيْٓ اِلَى الرُّشْدِ فَاٰمَنَّا بِهٖ ۭ وَلَنْ نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ اَحَدًا ۙ۝۲

نو وويل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چه بیرته ورغلل چه) بیشکه مونږ وامو وریدو یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره) چه هدایت کوی لاره ښیی رشد (ایمان او حق) ته نو ایمان راووړ مونږ پر هغه (قرآن) او هرګز به شریک نه کړو (پس له دی ورځی) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «**احقاف**» په سورت کښی تیر شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کښی قرآن کریم لوست چه یوه ډله پیریان له هغه ځایه تیریدل ـ کله چه د قرآن مجید غږ ئی واورید ـ تول په هغه باندی مین او د زړه له کومی مسلمانان شول ـ بیا خپلو تبرو ته بیرته لاړل ـ او دا ګردی (تولی) خبری ئی هلته وویلی چه مونږ داسی یو کلام واورید چه پخپل فصاحت ، بلاغت ـ حسن الاسلوب ـ قوت تأثیر ـ خوږ والی ـ موعظت ـ علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډیر عجیب او غریب دی. د معرفت ربانی او رشد دنیوی او فلاح آخروی په لوری لار ښیی ـ او د خیر د طالب لاس اخلی ـ او د نیکی او د تقویٰ په خوا ئی بیائی ـ نو ځکه په مجرد د آوریدلو بلاتوقف پر هغه مو یقین وکړ. او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کښی پاتی نشوه چه داسی خبری پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د بل چا نه دی. اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چه وروسته له دی نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه ګڼو. د دوی دا تولی خبری د الله تعالیٰ له لوری په رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وحی په دول (طریقه) ورنازلی شوی ـ وروسته له دی نه بیا څو ځلی د پیریانو جرګی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی حاضریدی ـ او د ایمان په شرف مشرفیدی ـ او قرآن کریم به ئی یادولو.

وَّاَنَّهٗ تَعٰلٰى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَّلَا وَلَدًا ۙ۝۳

او بیشکه شان دا دی چه لوی دی شان لوئی د رب ځمونږ نه ده نیولی (الله) ښځه او نه اولاد (لکه چه وائی د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنی ښځه او اولاد لرل د الله تعالیٰ له شان او عظمت څخه منافی دی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «چه هغه ګمراهی او خرابی چه په انسانانو کښی ده هغه توله په پیریانو کښی هم ده. هغوی هم د عیسایانو په شان الله ته ښځه او ځامن جوړول.

وَّ اَنَّهٗ كَانَ يَقُوْلُ سَفِيْهُنَا عَلَى اللّٰهِ شَطَطًا ۝۴

او (وویل پیریانو قوم خپل ته داسی) بیشکه شان دا دی چه ویل به ناپوه ځمونږ (ابلیس) پر الله باندی خبری لوئی لری له حق صواب

تفسیر: یعنی ځمونږ په منځ کښی هغه بیوقوفان چه د الله تعالیٰ په نسبت داسی چتی (بیکاره) خبری له خپل ځانه جوړوی او لوئی ئی کړی وی د هغوی په منځ کښی له ګردو (تولو) څخه لوی ناپوه ابلیس دی. ښائی خاص هم دغه شیطان د (د سفیه) له لفظ څخه مراد وی.

وَّ اَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ تَقُوْلَ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا ۝۵

او بیشکه مونږ ګمان کاوه چه هیڅکله به نه وائی انسانان او پیریان پر الله باندی دروغ.

تفسیر: یعنی ځمونږ په خیال کښی داسی راتلل چه دومره زیات انسانان او پیریان چه په دوی کښی لوی سړی او پوهان هم شته څرنګه سره یو ځای شوی د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبری جوړوی او داسی جرأتونه کوی په هم دی چرت (خیال) کښی مونږ لاره غلطه کړه. اوس د پاک قرآن له اوریدلو څخه هغه ګردی (تولی) غلطی خبری او دروغ راښکاره شوی او د خپلو مشرانو د بیلزوم تقلید څخه مو ځانونو وژغورل (وساتل).

وَّ اَنَّهٗ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ الْاِنْسِ يَعُوْذُوْنَ بِرِجَالٍ مِّنَ الْجِنِّ
فَزَادُوْهُمْ رَهَقًا ۝۶

او بیشکه شان دا دی چه ؤ به ډیر سړی له انسانانو څخه چه پناه به ئی غوښتله په سړیو له پیریانو څخه نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشی (په سبب د استعاذی پناه غوښتو د دوی له جناتو نه)

تفسیر: په عربو کښی جهالت ډیر و ـ له پیریانو ځنی به ئی د پټو خبرو پوښتنی کولی او د هغوی په نامه به ئی نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به ئی. کله به چه د کومی جوبی (قافلی) پړاو یا د تیریدلو لاره پر کومی ویروونکی کندی یا ځای باندی لویده ویل به ئی چه مونږ د دی ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کښی ننوځو او ننګ وروړو چه د دی سیمی د پیریانو سردار

دی. تر څو مو هغه د خپل لاس لاندی د پیریانو له شره وساتی. له داسی خبری به پیریان لا مغروریدل او په سر به ئی ختل. او له بل لوری د داسی شرک لامله (له وجی) د انسانانو عصیان او طغیان لا پسی زیاتیده کله چه دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندی پیریان مسلطول نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کښی هیڅ لږ والی نه کاو. په پای (آخر) کښی پاک قرآن د دی گردو (تولو) خرابیو بیخ وویست.

وَّاَنَّهُمْ ظَنُّوْا كَمَا ظَنَنْتُمْ اَنْ لَّنْ يَّبْعَثَ اللّٰهُ اَحَدًا ۝٧

او بیشکه دوی گمان کړی دی لکه چه گمان کړی دی تاسی چه هرگز به پورته نه کړی الله هیڅوک (پس له مرگه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا گردی (تولی) خبری له خپلو قومونو سره کوی. یعنی لکه چه تاسی خیال کوئ د ډیرو سریو خیال هم داسی دی چه الله تعالیٰ به مری هیڅ کله له هدیرو څخه نه پورته کوی. یا به وروسته له دی نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوی هغه پیغمبران چه پخوا له دی نه مبعوث شوی دی اوس له قرآنه راښکاری چه الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالیږلی چه گردو (تولو) خلقو ته دا ور په یادوی چه تاسی تول له مړینی څخه وروسته بیا ژوندی کیږئ او د ذری ذری حساب به ورکوئ!.

وَّاَنَّا لَمَسْنَا السَّمَآءَ فَوَجَدْنٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيْدًا
وَّشُهُبًا ۝٨ وَّاَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ ؕ فَمَنْ
يَّسْتَمِعِ الْاٰنَ يَجِدْ لَهٗ شِهَابًا رَّصَدًا ۝٩

بیشکه مونږ ورسیدو آسمان ته (لپاره د غوږ نیوو خبرو د ملائکو ته) نو ومو موندو هغه (آسمان) ډک کړی شوی له څوکیدارانو سختو (چه ملائکی دی) او له ستوریو سوځوونکیو څخه او بیشکه وو مونږ چه کیناستلو پخوا له لیږلو د دی پیغمبر له دی آسمانه په ځایونو د کیناستلو کښی دپاره د اوریدلو نو هغه څوک چه اوریدل غواړی اوس مومی به دپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چه سوځوی ئی).

تفسیر: یعنی مونږ الوتلی نژدی آسمان ته ورسیدو نو هلته مو ولیدی چه ډیری سختی جنگی

پیری دریدلی دی چه هیڅ یو شیطان نه پریږدی چه غیبی خبری واوری او هر هغه شیطان چه داسی اراده ولری پر هغې باندی د اور لمبه او انګار وریږی. پخوا له دی نه دومره سختی او ساتنه او مخ نیونه نه وه پیریان او شیطانان به آسمان ته نژدی په پټ ځای کښی کیناستل او د یوه لوری او بل لوری څخه به ئی څه خبری اوریدلی مګر اوس دومره سختی او انتظام او لار نیونه شته چه هر څوک د اوریدلو خیال وکړی سم د لاسه پری شهاب ثاقب د اورونو ډک مردک (ګولۍ) اوری او د هغوی تعاقب کیږی. دا بحث پخوا له دی نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کښی تیر شوی دی هلته دی وکتل شی!

وَّأَنَّا لَا نَدْرِيٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾

او بیشکه مونږ نه پوهیږو (چه دغه منع کیدل څمونږ له آسمانه) آیا شر بد دی چه اراده کړی شوی ده په هغه چا باندی چه په ځمکه کښی دی یا اراده کړی ده په دوی باندی رب د دوی د رشد د لار ښوونی.

تفسیر: یعنی دا نوی انتظامات او د لارو تینګونه الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده چه ولی شوی دی؟ په دی خو مونږ پوهیدلی یو چه د قرآن کریم نزول او د عربی محمد صلی الله علیه وسلم بعثت د هغه سبب دی. ولی آیا د هغه نتیجه به څه کیږی؟ آیا د ځمکی هستیدونکی دا پاک قرآن منی او د هغه په ښوونی باندی عمل کوی؟ او الله تعالیٰ به پر دوی باندی خپل خصوصی الطاف مبذول فرمائی؟ یا ئی په دی باندی اراده تاکلی (مقرر) شوی ده چه خلق د قرآنی هدایاتو د مخ اړولو په بدل باندی تباه او بربادوی. د دی علم ټول د هغه علام الغیوب سره دی بل هیڅوک په دغه مورد کښی هیڅ نشی ویلی.

وَّأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږ څخه نیکان دی (پس له اوریدلو د قرآن) او ځینی له مونږ غیر له دوی دی وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنی د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد (ټول) پیریان په یوه لاره نه تله. ځینی ئی ښه او ښائسته ؤ او ډیر ئی بدکار او بدرنګ ؤ. په هغوی کښی هم فرقی او جماعتونه دی. ځینی مشرکان ـ ځینی عیسایان ځینی یهودان او نور دی او په عملی ډول (طریقه) باندی د هر

یوه د عمل لاری بیلی او فکر ـ عقیده جلا (جدا) ده وروسته له هغه چه قرآن کریم راغی د هغه ښونه د اختلافاتو او تفرقو لری کول دی زیاتره پیریان مسلمانان شول او ځینی همغسی پاتی دی ځکه چه داسی خلق چیری پیدا کیږی چه تول د حق په منلو کښی لاسونه سره یو کړی او په یوه سمه لاره باندی لاړ شی نو هرومرو (خامخا) اوس هم د هغوی په منځ کښی اختلاف او جګړه شته!.

وَّاَنَّا ظَنَنَّآ اَنْ لَّنْ نُّعْجِزَ اللّٰهَ فِی الْاَرْضِ وَلَنْ نُّعْجِزَهٗ هَرَبًا ﴿۱۲﴾

او بیشکه مونږ یقین مو کاؤ چه له سره به مونږ عاجز نه کړو الله په ځمکه کښی (چه تری پټ او خلاص شو) او له سره به نه عاجز کوو مونږ دغه (الله) په تیښتی سره (که تری وتښتو).

تفسیر: یعنی که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالیٰ له سزا څخه نشو ځان ژغورلی (بچ کولی) نه په ځمکه کښی چیری تری پټیدی شو ـ نه دی خوا هغوی خوا چیری تری تښتیدلی یا په هوا کښی الوتلی شو.

وَّاَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰۤی اٰمَنَّا بِهٖ ؕ

او بیشکه مونږ کله چه واورید هدایت (د قرآن) نو ایمان راوړ مونږ پر هغه

تفسیر: یعنی مونږ لره د فخر موقع ده چه په پیریانو کښی له ګردو (تولو) څخه پخوا مونږ قرآن واورید او بی له ډیله مو ومانه ـ او په ایمان راوړلو کښی مو یوه شیبه (لحظه) ځنډ (تاخیر) ونه کړ.

فَمَنْ یُّؤْمِنْۢ بِرَبِّهٖ فَلَا یَخَافُ بَخْسًا وَّلَا رَهَقًا ﴿۱۳﴾

نو هغه چه ایمان راوړی په رب خپل باندی نو نه ویریږی له نقصان (د خپلی نیکی) او نه له زیادت څخه (په تزئید د بدی).

تفسیر: یعنی رښتین ایماندار لره د الله تعالیٰ له لوری هیڅ یوه اندیښنه نشته او نه نقصان وررسیږی نه ئی کومه نیکی او محنت خوشی ځی او نه بل څوک پری څه زیادت او زبردستی کولی شی چه د بل جرم او ګناه په هغه باندی ورواړوی لنده ئی دا چه ایمانداران له هر نقصان ـ

تکلیف ـ ذلت او رسوائی او نورو څخه مأمون او مصون دی.

وَّاَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُوْنَ وَمِنَّا الْقٰسِطُوْنَ ۭ فَمَنْ اَسْلَمَ فَاُولٰۗىِٕكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿۱۴﴾ وَاَمَّا الْقٰسِطُوْنَ فَكَانُوْا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿۱۵﴾

او بیشکه مونږ چه یو ځینی له مونږه مسلمانان دی او ځینی له مونږه ظالمان کاږه دی (له لاری د حقه په کفر سره) نو هر هغه چه (الله ته) غاړه کیږدی (او ایمان راوړی) نو دوی قصد کړی دی د سمی صافی لاری. او هر څه کږیدونکی له سمی لاری نو وی به دوی دوزخ لره لرگی د (سوځولو).

تفسیر: یعنی د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کښی دوه ډوله (قسمه) خلق دی یو هغه چه د الله تعالیٰ پیغام اوری او د هغه د احکامو په مقابل کښی غاړه ږدی او مسلمانیږی دوی همغوی دی چه د حق په تلاش کښی بریالیان (کامیاب) شوی دی او د خپل تحقیق ـ تفحص او تعمق په وسیله سمی لاری ته رسیدلی دی. بل هغه د بی‌انصافانو ډله ده چه کږه لاره ئی خوښه کړی او د بی‌انصافی له لوری د خپل پروردگار احکام دروغ بولی او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوی دا هغه کسان دی چه هغوی ته د دوزخ ډړی او د جهنم خس وایه شی.
تنبیه: تر دی ځای پوری د مسلمانانو پیریانو د هغه کلام نقل و چه هغوی خپل قوم ته کړی و وروسته له دی الله تعالیٰ د خپل لوری څخه د نصیحت څو خبری ارشاد فرمائی گویا د ﴿وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا﴾ عطف پر ﴿اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ﴾ باندی شوی دی او محقق مترجم رحمة الله علیه په ترجمه کښی د «او بله وحی راغلی» الفاظ زیات کړی دا ئی راوښوود چه له دی ځایه تر آخره پوری د ﴿قُلْ اُوْحِیَ اِلَیَّ﴾ لاندی داخل دی.

وَّاَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوْا عَلَى الطَّرِيْقَةِ لَاَسْقَيْنٰهُمْ مَّآءً غَدَقًا ﴿۱۶﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيْهِ ۭ

او (بله وحی راغلی ده ماته چه) که دا (خلق اهل د مکی) برابر شی پر طریقه (سمی لاری د اسلام) نو هرومرو (خامخا) به وڅښوو دوی ته اوبه ډیری (پس له قحطه) تر څو وازمویو مونږ دوی په دغه (نعمت) کښی.

تفسیر: یعنی که پیریان او انسانان په سمه لاره باندی تلل نو مونږ به هم د ایمان او اطاعت په ظاهری او باطنی خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول او په هغه کښی به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه چه د دی نعمتونو د گټور (منتفع) کیدلو په وقت کښی دوی ځمونږ شکر ادا کوی او

په طاعت کښې به ترقي او زيادت ليده کيږي؟ يا په کفران د نعمت کښې اخته شوی هغه اصلي سرمايه او پنګه هم له لاسه وباسي؟ په ځينو رواياتو کښې راغلي دي چه په دې وقت کښې د مکيانو د ظلم او د شرارت لامله (له وجې) او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د ښيرا په وسيله څو کاله قحط (سوکړه) ولويده خلق له وچکالي څخه پريشان شوي ؤ نو ځکه ئې وفرمايله که ګرد (ټول) خلق له ظلم او شرارت څخه لاس وکاږي او ټول د الله تعالیٰ په سمه لاره تګ وکړي لکه چه مسلمانان پيرېيان هغه ځان ته غوره کړي دي نو دا قحط او سوکړه لرې کيږي او د رحمت له وريدو او باران څخه به ګرد (ټول) ملک خړوب او زرغونيږي او پر دوی به روزي فراخيږي.

وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِۦ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾

او هغه څوک چه مخ واړوی له ذکر (قرآن) د رب خپل نو داخل به ئې کړی (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعني که سړی د الله تعالیٰ له ذکر او ياده مخ واړوی هغه ته به هيڅ دادينه (سکون) او خوشالي نه په برخه کيږي او تل به د هغه تګ په داسي يوه لاره باندی وی چه له پريشاني او له ربړو (تکليفونو) څخه ډک وی او عذاب ئې ګړی په ګړی زيادت مومی.

وَأَنَّ ٱلْمَسَٰجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا۟ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾

او (بله وحی راغلي ده ماته) دا چه بيشکه مسجدونه (او د سجدی اعضاء) دپاره (د ياد) د الله دی نو مه بولئ تاسی (په دغو مساجدو کښې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالیٰ ګرده (ټوله) ځمکه د محمدی صلی الله عليه وسلم امت دپاره مسجد جوړه کړی ده ـ ليکن په خصوصيت سره هغه ځايونه چه د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالیٰ د عبادت دپاره جوړ شوی دی هغه لره زيات امتياز دی هلته تللي پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د بل چا بلل لوی ظلم او ډير بد شرک دی مطلب دا دی چه د خالص واحد الله په لوری راځئ!

او له هغه سره بل څوک مه شریکوئ او له هغه سره ئی مه بولئ! خصوصاً په مسجدونو کښی چه د الله تعالیٰ په نامه او یوائی د هغه د عبادت دپاره جوړ شوی دی. ځینو مفسرینو له «مساجد» څخه هغه اعضا مراد اخیستی دی چه د سجدی په وقت کښی پر ځمکه باندی ایښودل کیږی په دی وقت کښی به ئی مطلب داسی وی چه د الله تعالیٰ دا درکړی شوی او جوړ کړی اعضاء نه ښائی چه پرته (علاوه) د هغه خالق او مالک له عبادت څخه د بل چا په مخ کښی راښکته کړی شی.

وَّاَنَّهٗ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللّٰهِ

او بله (وحی کړی شوی ده ماته) دا چه بیشکه کله چه ودرید (لمانځه ته) بنده د الله (محمد).

تفسیر: یعنی کامل بنده حضرت محمد رسول الله صلی الله تعالیٰ علیه وعلیٰ آله واصحابه وسلم.

يَدْعُوْهُ كَادُوْا يَكُوْنُوْنَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾

چه باله ئی دغه (الله) نژدی ؤ دغه (پیریان) چه کیدل به پر ده باندی سر په سر پریوتونکی (له جهته د ازدحامه)

تفسیر: یعنی کله چه محمد صلی الله علیه وسلم ودریږی او پاک قرآن لولی نو خلق ډلی ډلی په ګڼ ډول (طریقه) پر دوی باندی توئیږی. مؤمنانو د شوق ـ د مینی او رغبت لامله (له وجی) قرآن اوریده او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندی هجوم کاوه. ځینی مفسرین د دی آیت دغسی ترجمه کوی! او بله وحی شوی ده ماته چه په تحقیق سره کله چه پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کښی بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چه باله ئی الله او عبادت ورته کاوه او قرآن ئی لوست او پیریانو قرائت د ده واوریده نو نژدی ؤ دوی چه کیدل به په ده باندی پریوتونکی له جهته د ډیر شوقه او د ازدحامه. کله چه کفار د مکی حضرت ته وویل چه عجیبه کار دی نیولی دی پریږده او را وګرځه تری چه مونږ ستا مدد ګاری او ملګرتیا کوو نو د الله تعالیٰ اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه دغه آیت نازل شو.

قُلْ اِنَّمَآ اَدْعُوْا رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٠﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) په تحقیق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل او

شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هیڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووایه چه تاسی د مخالفت په لاره کښی دومره هجوم او بیره (تلوار) ولی کوئ کومه خبره داسی ده چه په هغی باندی تاسی خفه یی زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم ـ زه خو یوائی خپل رب بولم او هیڅوک د هغه شریک نه گنم ـ نو په دی کښی د جنگ او جگړی سبب څه شی دی؟ که تاسی گرد (تول) هجوم راباندی کوئ نو په یاد ئی ولرئ چه ځما توکل یوائی پر هغه الله باندی دی چه له هر راز (قسم) شرک څخه پاک او بی نیاز دی

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه مالک نه یم نه توانیږم تاسی لره د څه ضرر (گمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چه پخپله الله هم ضار او هم نافع دی)

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کښی نه ده چه تاسی په سمه صافه لاره راولم. او که رانشئ تاسی ته کوم ضرر او نقصان درورسوم. گردی (تولی) ښیگڼی (خوبئ) او خرابی هدایت او ضلالت د الله تعالیٰ په واک (اختیار) کښی دی.

قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) بیشکه زه چه یم هرگز به می خلاص نه کړی له (عذابه) د الله (که چیری می په عذاب کړی) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بی له دغه (الله) څخه ځای د پناهی

تفسیر: یعنی تاسی ته ځما گټه (فائده) رسول چیری ځما خپله گټه (فائده) او زیان هم ځما په قبضه او واک (اختیار) او لاس کښی نه دی. که بالفرض زه پخپلو فرائضو کښی څه سستی او تقصیر وکړم نو هیڅوک می د الله تعالیٰ له عذابه نشی ژغورلی (بچ کولی) او هیڅ یو ځای هم داسی نشته چه هلته وتښتم او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَٰغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَٰلَٰتِهِۦ

مگر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له لوری پیغام راوړل ـ او هغو بندګانو ته رسول هم دا یو شی دی چه ځما په اختیار کښې دی. او هم دا فرض دی چه د هغه د اداء کولو لامله (له وجی) زه د الله تعالیٰ په پناه او حمایت کښې پاتی کیدی شم.

وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَإِنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ﴿۲۳﴾

او هر هغه څوک چه نافرمانی کوی د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله) نو بیشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چه تل به وی په هغه کښې همیشه (چه نه به خلاصیږی تری هیچیری).

تفسیر: یعنی زه د تاسی د ګټی او د زیان مالک نه یم. خو دومره تاسی ته وایم چه د الله تعالیٰ او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسی ته ضرور زیان رسیږی. مشرکان ضعیف ګڼی محمد او نور مسلمانان.

حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوْا۟ مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿۲۴﴾

تر هغه پوری چه وويني دوی هغه (عذاب) چه وعده ئې ورسره شوی ده نو ژر به پوه شي دوی (په وقت د تعذیب کښې چه) څوک دی ډیر ضعیف له جهته د مددګاره او ډیر لږ له پلوه د شمیره (آیا مؤمنان دی که کافران بلکه کافران دی)

تفسیر: یعنی تاسی چه سره راغونديږی. او پر مونږ باندی هجوم راوړی. او داسی ګڼئ چه د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمیر لږ دی او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دی. نو کله چه د وعدی وقت راشی هلته به درښکاره شي چه د چا ملګری کمزوری او شمیر ئی لږ ؤ؟ وویل بعض کافرانو چه دا وعده به څه وقت وی؟ نو الله فرمائی:

قُلْ إِنْ أَدْرِيٓ أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُۥ رَبِّيٓ أَمَدًا ﴿٢٥﴾

ووايه (اى محمده دوى ته) نه پوهيږم چه آيا نزدى دى هغه (عذاب) چه وعده ئى درسره كړى شوى ده او كه ئى مقرره كړى ده ده لره رب ځما يوه زمانه لرى. (بلكه خامخا به په عذاب كړى شئ تاسو ليكن زه نه پوهيږم چه آيا دا به في‌الحال وى او كه وروسته له دى نه واقع كيږى ژر به وى يا به په ډيل سره ؟)

تفسير: يعنى د دى خبرى علم ماته نه دى راكړى شوى چه هغه وعده ژر راتلونكى ده؟ كه څو مدت څخه وروسته؟ ځكه چه د قيامت وقت الله تعالىٰ نه دى تاكلى (مقرر كړى) او نه ئى چاته وربښكاره كړى دى. دا له هغو پټو خبرو څخه دى چه پرته (علاوه) له الله تعالىٰ څخنى بل هيڅوك په هغى باندى نه دى خبر.

عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ٱرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا ﴿٢٧﴾

(الله) عالم دى پر غائبو (اشياؤ) باندى نو نه خبروى په غيبو خپلو باندى هيڅوک مگر هغه څوک چه راضى وى ترى (او غوره كړى ئى وى په اطلاع د غيبياتو) له رسول خپل څخه نو بيشكه هغه (الله) روانوى په مخ د هغه (رسول محمد) كښى او وروسته له هغه څخنى ساتونكى څوكيداران له هر طرفه (له ملائكو).

تفسير: يعنى د خپلو پټو خبرو احوال هيچا ته نه وركوى. هو! پيغمبرانو ته په همغه اندازه چه د هغو له شان او منصب سره لايق او وړ (قابل) وى د وحى په وسيله خبر وركوى. له دى سره د پرښتى پيرى او څوكئ هم وى تر څو ئى كوم شيطان وانه ورى او څه مداخله پكښى ونه كړى. او د رسول صلى الله عليه وسلم نفس هم په هغه باندى په ښه ډول (طريقه) سره وپوهيږى د دى خبرى هم دا معنى ده چه پيغمبرانو ته په علومو او اخبارو كښى هسى يو عصمت حاصل دى چه نور ئى نه لرى. د انبياؤ په معلوماتو كښى د شک او شبهى انديښنه هيڅ نشته او د نورو په معلوماتو كښى د څو څو ډولو (طريقو) احتمالاتو انديښنى كيږى نو ځكه د صوفيه ؤ محققينو فرمايلى دى چه وليان دى خپل كشف قرآن او سنت ته ور وړاندى كړى او ودى گورى كه له هغه څخنى

چپ (خلاف) نه وی نو غنیمت دی وګڼی که نه بلا تکلف دی رد کړی!.
تنبیه: د دی آیت نظیر د «آل عمران» په سورت ۱۷۹ آیت کښی هم داسی راغلی دی ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ﴾ او په نورو سورتونو کښی هم د غیب مسئله بیان شوی ده چه په هر یوه باندی د هغه مفصل کلام د هغه په تفاسیرو کښی لیکلی شوی دی نو هلته دی وکتلی شی!. او دغه انضباط ځکه شوی دی:

لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ

تر څو چه پوه شی (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دی چه بیشکه پوره رسولی دی (جبریل او نورو پرښتو ملګرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل(بی له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: یعنی ځکه زبردست انتظامات کاوه شی چه الله تعالیٰ دا راښکاره کړی چه پرښتی پیغمبرانو ته ـ او پیغمبران نورو بندګانو ته دا پیغامونه په ښه ډول (طریقه) سره بی له تزئیده او بی له تنقیصه ورسوی.

وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپیر دی) په هغه (علم) باندی چه په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی او شمیرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمیر او عدد له مخی. (په ډیر ښه انضباط سره).

تفسیر: یعنی هر شی د هغه الله تعالیٰ تر کتنی او نګرانی لاندی دی. هیڅوک د دی خبری طاقت نه لری چه د الله تعالیٰ په وحی کښی څه تغیر او تبدیل او قطع او پریکړه وکړی. او دا پیری او څوکۍ د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلی دپاره ډیرو حکمتونو لره نیوونکی دی. که نه هغه لوی ذات چه په علم او قبضه کښی یی هر شی شته داسی شیانو ته هیڅ احتیاج نه لری او نه ورته اړ (محتاج) دی.

تمت سورة الجن بفضله وکرمه فلله الحمد والمنة

سورة المزمل مكية الا الآيات (۱۰) و (۱۱) و (۲۰) فمدنية وهی عشرون آية و ركوعان رقمها (۷۳) تسلسلهاحسب النزول (۳) نزلت بعد سورة «القلم».

د «المزمل» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (۱۰ ؤ ۱۱ ؤ ۲۰) یته شخه چه مدنی دی شل آیته او دوه رکوع لری په تلاوت کښی

(۷۳) او په نزول کښی (۳) سورت دی وروسته د «القلم» له سورت شخه نازل شوی دی

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُزَّمِّلُ ۝١

ای نغښتونکیه د ځان په جامه کښی (له هیبته د وحی).

تفسیر: دا سورت له ابتدائی سورتونو ځنی دی چه په مکه کښی نازل شوی دی. په صحیحو روایاتو کښی دی چه په شروع کښی کله چه د وحی له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن ریږدیده نو دوی خپلی کورنی ته وفرمایل (زملونی زملونی! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ! په کالیو (جامو) کښی می ونغاړئ!) لکه چه دوی په کالیو (جامو) کښی ونغښتل شول. الله تعالیٰ په دی سورت کښی او په لاندنی سورت کښی ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په هم دی نامه سره یادوی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه قریش په «دارالندوه» کښی تول شوی ؤ او د دوی په نسبت ئی مشوری سره کولی چه د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شی ځینو ئی «کاهن» ځینو ئی «مجنون» ځینو ئی «ساحر» وویل خو یو هیڅ یوی خبری باندی د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو ـ په پای (آخر) کښی د «ساحر» په لوری ئی رجحان حاصل شو. کله چه ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دی جرګی شخه خبر شو نو خفه په کالیو (جامو) کښی ئی خپل ځان ونغښتو کیناست لکه چه په عام ډول (طریقه) سره د غم او خپګان په وقت کښی هم داسی وضعیت له ښه سریو ځنی لیده کیږی. نو په دی مناسبت سره حق تعالیٰ د تأنیس او ملاطفت دپاره په دی عنوان سره ورته خطاب فرمائی لکه چه ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم یو ځلی حضرت علی رضی الله تعالیٰ عنه ته هم داسی خطاب فرمایلی ؤ چه «قم ابا تراب» کله چه هغوی له کوره مرور شوی او د مسجد پر ځمکی باندی غځیدلی و.
حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه لیکی چه په دی سورت کښی د کند اغوستلو (خرقه پوشی) لوازم او شرائط بیان شوی دی. ګواکی دا سورت د هغه سړی سورت دی چه د فقیرانو کند اغوندی او ځان ته هم دا رنګ او شکل غوره کوی. د عربو په لغت کښی «مزمل» هغه سړی ته

وایه شی چه ډیر ارت کالی (جامی) پخپل ځان باندی ونغاړی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم دا معمول و. کله به چه د تهجد یا د قرآن شریف د تلاوت دپاره د شپی له مخی پاڅیدل نو یوه اوږده کمبله به ئی اغوسته چه له یخنئ ځنی پری ساتلی وی او د لمانځه او اوداسه په حرکاتو کښی هیڅ ډول (طریقه) ربړ (زحمت) او تکلیف دوی ته عائد نشی. او هم د دی عنوان له غوره کولو ځنی د هغو خلقو ویښول مقصد دی چه خپل ځانونه په کالیو (جامو) کښی نغاړی او له ماښامه تر سحره پوری مست اوده کیږی تر څو هغوی هم له خوبه پاڅیدلی د شپی یوه معتدبه برخه د الله تعالیٰ په یاد سره تیره کړی.

قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۲﴾

ودریږه (لمانځه ته) په شپه کښی مګر خو په لږه (له تولی شپی نه).

تفسیر: یعنی که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه نو معاف دی. د ډیرو مفسرینو په نزد د (الاقلیلاً) مطلب دا دی چه د شپی له مخی د الله تعالیٰ د عبادت دپاره ودریږی. هو! که د شپی په کومه لږه برخه کښی هوسا (دمه) کیږی. نو څه مضائقه نشته. اغلباً له لږو ځنی به مطلب دلته نیمائی وی. ځکه شپه چه د هوسائی (آرام) دپاره ده کله چه نیمه ئی په عبادت باندی تیره شوه نو په هغه اعتبار پاتی نیمی ته ئی لږ ویل موزون ښکاری. ودریږه ای محمده لمانځه ته په لږه د شپی کښی.

نِّصْفَهٗۤ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيْلًا ﴿۳﴾ اَوْ زِدْ عَلَيْهِ

(چه هغه نیمه د شپی ده) یا لږه کړه له هغی (نصفه) لږ څه (چه ثلث دی) یا زیاته کړه په هغی (نیمی شپی) باندی (چه ثلثان دی)

تفسیر: یعنی له نیمی شپی ځنی څه لږه چه تر دریمی برخی پوری ورسیږی یا له نیمائی ځنی څه زیاته چه تر دوو ثلثو پوری ورسیږی په قرینی د هغی وینا د الله تعالیٰ چه وروسته له دی نه ئی داسی لولو ﴿ اِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ اَنَّكَ تَقُوْمُ اَدْنٰى مِنْ ثُلُثَيِ الَّيْلِ وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ ﴾ الآیة - .

وَرَتِّلِ الْقُرْاٰنَ تَرْتِيْلًا ﴿۴﴾

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چی وشمیرلی شی حروف ئی)

تفسیر: یعنی په تهجد کښې قرآن په وضاحت سره لوله چې یو یو توری ئې په صاف ډول سره وپوهیدی شي ځکه چې له داسې لوستلو شخه فهم او تدبر ته ډیر مدد رسیږي او په زړه باندی زیات اثر کوی او په شوق او ذوق کښې زیادت راولی.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾

بیشکه مونږ غورځوونکي یو پر تا باندی قول دروند (قرآن ځکه چه مشتمل دی په اوامرو او نواهیو سخت دی پر مکلفینو باندی)

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی ریاضت وکړه چه دروند پیتی دی آسان شي!» او هغه پیتی (بار) داسې دی چه د هغه په مخامخ کښې د شپې ویښتوب ډیر آسان وګڼه شي. مطلب دا دی چه وروسته له دی نه به پر تاسې باندی پرله پسې مونږ قرآن کریم راښکته کوو چه د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډیر قیمتدار او وزندار او د خپلو کیفیاتو او لوازمو په اعتبار ډیر دروند او ګران بار دی. په احادیثو کښې راغلی دی چه د قرآن کریم د راښکته کیدلو په وقت کښې پر رسول اکرم باندی ډیره سختی او تکلیف تیریده د یخنۍ په موسم کښې هم دوی خولې کیدل. که د وحی په وقت کښې پر هر یوه بوده (ښاروی) باندی سور ؤ هغه به د دوی د سورلی توان نه درلود (لرلو). یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پتون د زید بن ثابت پر پتون باندی و په دی وقت کښې وحی نازله شوه زید بن ثابت ته داسې محسوسه شوه ګواکی د هغه پتون له ډیره باره ماتیږی . برسیره په دی په شاؤخوا کښې د قرآن کریم دعوت او تبلیغ او د هغه د نورو حقوقو پوره اداء کول او په دی لاری کښې ګردی (تولی) سختی په روڼ تندی سره تیرول هم ډیر لوی او مشکل کار و. او همغسې چه له یوه حیثیته دا کلام پر دوی باندی دروند و په بل حیثیت پر کافرانو او منکرانو باندی هم ډیر شاق ؤ. الغرض د دی ګردو (تولو) وجوهو په ملاحظه پر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم باندی امر صادر شو چه هومره قرآن کریم چه نازل شوی دی د هغه په تلاوت باندی د شپې له لوری مشغول شئ! او د دی خاص عبادت په انوارو باندی خپل ځان مشرف او منور کړئ! او د دی عظیم فیض د قبولیت استعداد پخپل مبارک وجود کښې لا مستحکم وفرمایئ.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾

بیشکه پورته کیدل د شپې (له خوبه) دغه (پاڅیدل) ډیر سخت دی له پلوه د مشقته پائمال کولو د نفس (یا له حیثیته د موافقته د سمع له قلبه سره) او

ډیر ښه ثابت محکم دی (دا پورته کیده له خوبه لپاره د ویلو د قرآن).

تفسیر: یعنی د شپې له مخې له خوبه پاڅیدل کوم آسان کار نه دی ډیر درووند ریاضت او نفس وژل دی او له هغه څخه نفس او هوس پایمال کیږی او خوب او آرام او نوری نفساني غوښتنې خرابیږی او د شپې په منځ کښې دعاء او د الله تعالیٰ یاد په ډیر ښه ډول (طریقه) سره کاوه شی. زړه او خوله سره ملګرتیا کوی او هغه خبری چه له ژبې څخه راوځی په ذهن کښې ښه ځای نیسی ځکه چه په دی وقت کښې شورماشور نه وی او د الله تعالیٰ له نزول څخه د دنیا په آسمان کښې زړه ته یو راز (قسم) عجیب سکون او قرار، لذت او د اشتیاق کیفیت ورمیسر او حاصلیږی.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ۝٧

بیشکه تا لره (ای محمده!) په ورځ کښې شغل دی په کارونو اوږدو کښې (له مخلوق سره).

تفسیر: یعنی په ورځ کښې د خلقو پوهول او نور راز راز (قسم قسم) مشاغل او چاری ستاسی په مخ کښې دی اګر که هغه هم بالواسطه عبادت دی خو سره له هغه هم د پروردګار د بلا واسطې عبادت او مناجات دپاره د شپې اوقات تاکل (مقررول) هم لازم دی که د شپې د مشغولتیا لامله (له وجې) ځینې د شپې چاری پاتې کیږی نو د هیڅ فکر کولو ځای نه دی او د هغو تلافی د ورځې له مخې هم کیدی شی.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ۝٨

او یادوه نوم د رب خپل او جلا (جدا) شه له هر شی څخه په لوری د دغه (رب خپل) جلا (جدا) کیدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول (طریقه) له مخلوقاتو سره معاملات او علائق ساتلی کیږی خو په زړه کښې د هغه الله تعالیٰ علاقه ډیره زیاته وساتئ!. او په تللو او راتللو ناستې ملاستې کښې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کښې مشغول اوسئ! پرته (علاوه) له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کیږئ! بلکه له ګردو (تولو) تعلقاتو ځنې ځان وساتئ! او یواځې له هغه سره خپل تعلق او علاقې تینګې ولرئ.! یا داسې ووایئ چه ښائی ګرد (تول) تعلقات په همغه یوه تعلق کښې مدغم شی چه صوفیه د هغه تعبیر بې له ګردو

(تولو) او سره له گردو (تولو)» یا د «ځان ته کیدلو په تولنه کښې» سره کوی. یادوه! ای محمده! نوم د رب خپل هغه چه:

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(هم دغه الله) رب د مشرق د لمرختو دی او (رب) د مغرب لمرپریوتو دی (بلکه د تولو شیانو دی).

تفسیر: مشرق د ورځی او مغرب د شپی نښه ده. گواکی اشاره ئی وکره چه شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک اجل واعلیٰ شانه واعظم برهانه په رضاء غوښتلو سره ښایی صرف کړی شی.

لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾

نشته بل هیڅوک حقانی معبود مگر خو هم دی دی یواځی نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپالی شوی کار جوړوونکی لپاره د امورو خپلو.

تفسیر: یعنی بندگی هم د هغه وکړئ! او توکل هم پر همغه باندی ښائی چه سری ولری.! کله چه هغه وکیل او کار چلوونکی وی نو له نورو ځنی د جلا (جدا) اوسیدلو څخه هیڅ ویره نه ده په کار.

وَاصْبِرْ عَلٰى مَا يَقُولُونَ

(نو فرمائی الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندی چه وائی ئی دوی (ځما او ستا په حق کښی)

تفسیر: یعنی کفار تاسی ته ساحر ـ کاهن ـ مجنون ـ مسحور او نور وائی او ماته د ښځی او ولد نسبت کوی تاسی داسی خبری په ډیر صبر او استقلال سره واورئ! تحمل وکړی.!

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾

او پریږده دوی پریښوول نیک (یعنی صبر کړه! او شورماشور مه کوه!).

تفسیر: ښه پرېښوول دا دی چه اول په ښکاره ډول (طریقه) سره د هغوی صحبت ترک کړئ! او په پټه سره د هغوی له احوال څخه خبردار شئ! چه څه کوی؟ او څه وایی؟ او پاک الله څرنګه یادوی ـ دوهم دا چه د هغوی د بدسلوکی شکایت د نورو په مخ کښې ونه کړئ؟ او نه په انتقام اخیستلو پسی وګرځئ!. او نه د ویلو او د مکالمی او مقابلی په وقت کښې د خپګان اظهار وکړئ!. دریم دا چه سره د بیلتانه او مفارقت د هغوی په نصیحت کښې قصور ونه کړئ! بلکه په هر ډول (طریقه) چه کیدی شی د هغوی په هدایت او لارښوونه کښې سعی وکړئ! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی له ګردو (تولو) څخه یواځی شه! مګر په جنګ او شور سره نه بلکه په ښه سلوک سره» مګر په یاد ئې ولرئ چه دا آیت مکی دی او د قتال آیت مدنی دی.

وَذَرۡنِي وَٱلۡمُكَذِّبِينَ أُوْلِي ٱلنَّعۡمَةِ وَمَهِّلۡهُمۡ قَلِيلًا ﴿١١﴾

او پرېږده ما او دروغ کوونکی چه خاوندان د نعمت دی او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغجن کوونکی معامله چه په دنیا کښې په عیش او آرام دی ماته وسپارئ! زه به له هغوی سره پوهیږم مګر لږ څه وروسته.

إِنَّ لَدَيۡنَآ أَنكَالٗا وَجَحِيمٗا ﴿١٢﴾ وَطَعَامٗا ذَا غُصَّةٖ وَعَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٣﴾

بیشکه په نزد څمونږ دی (لپاره د منکرانو په آخرت کښې) ځنځیرونه درانه او اور سوځوونکی. او طعام نښتونکی په مری کښې (چه د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو ، لړمانو او الله پوهیږی په نورو څه څه راز (قسم) عذابونو (العیاذ بالله).

يَوۡمَ تَرۡجُفُ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ وَكَانَتِ ٱلۡجِبَالُ كَثِيبٗا مَّهِيلًا ﴿١٤﴾

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کښې دی چه وخوځیږی ولړځیږی ځمکه او غرونه او شی به دا غرونه لکه د شګو ډیری روانی شوی (تیت پیت (خواره واره) له ډیره هیبته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وقت راهیسی شروع کیږی کله چه د غرونو بیخونه سست شي او په خوځیدو او لړځیدلو سره توتي توتي والوځي او داسي راښکاره شي لکه د شګی دلی چه څوک به قدم پری نشي ایښودی.

إِنَّآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْكُمْ رَسُولًا ۥ شَٰهِدًا عَلَيْكُمْ

بیشکه مونږ لیږلی مو دی تاسي ته (ای محمدی امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسي باندی (په ورځی د قیامت کښی)

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالیٰ په مخ کښی شاهدی ورکوی چه کوم سړی د الله تعالیٰ وحدانیت او د انبیاؤ رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړی نه دی منلی؟.

كَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ⑮

لکه چه لیږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسیٰ علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ د حضرت موسیٰ علیه السلام په شان تاسي ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم! مستقل دین او عظیم الشان کتاب درکړی دی. ښائی چه دا د هغی پیشګوئی په لوری اشاره وی چه د (سفر استثناء) په تورات کښی مرقومه ده چه «زه به هغوی کښی له وروڼو د تاسي یعنی د بنی اسمٰعیل څخنی تاسي غوندی یو نبی پاځوم»

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ ٱلرَّسُولَ فَأَخَذْنَٰهُ أَخْذًا وَبِيلًا ⑯

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسیٰ علیه السلام) څخه پس ونیو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چه الله تعالیٰ د موسیٰ علیه السلام منکران په سختی سره ونیول او د غرق له لاری ئی حرق ته واستول نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولی نه نیسی چه له ګردو (تولو) پیغمبرانو څخنی افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ ٱلْوِلْدَٰنَ شِيبًا ⑰

پس څرنګه به وساتئ (ځانونه خپل) که چیری کافران منکران شئ (تاسی په دنیا کښی) له (عذاب د) هغی ورځی څخه (چه له هیبته) به وګرځوی هلکان واړه سپین ږیری (چه ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کښی خلاص شوئ نو په آخرت کښی به څرنګه خلاصیږئ چه د هغی ورځی د ډیر اوږدوالی سختوالی لامله (له وجی) به هلکان زاړه کیږی. که څه هم په حقیقت کښی خو هلکان نه زاړه کیږی خو د هغی ورځی د سختی اوږدوالی اقتضاء به هم داسی وی.

السَّمَآءُ مُنۡفَطِرٌۢ بِهٖ ؕ كَانَ وَعۡدُهٗ مَفۡعُوۡلًا ﴿۱۸﴾

آسمان به (وچوی په سبب د هیبت شدت د دغی ورځی) ده وعده د هغه (الله په راتلو د دغی ورځی سره) کیدونکی خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده ضروری ده اګر که تاسی هغه ډیره لری وګڼئ او غیر ممکنه ئی وبولئ.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۱۹﴾ ع

بیشکه دا (آیتونه) ویروونکی تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی (چه) نیسی رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره ودی نیسی).

تفسیر: یعنی نصیحت کری شوی دی نو اوس که څوک خپله فائده غواړی پر هغه نصیحت باندی دی عمل وکری! او خپل پروردګار ته دی ځان ورنژدی کری او ملجاء دی ونیسی! ځکه چه لاره خلاصه ده او هیڅ ممانعت نشته او نه له هغه څخه الله تعالیٰ ته څه فائده رسیږی بلکه په هغه کښی ستاسی ډیری فائدی او ګټی دی نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!.
تنبیه: د شپی د ویښیدلو امر چه د دی سورت په شروع کښی یاد شو تقریباً تر یوه کال پوری وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکی آیت سره منسوخ شو.

اِنَّ رَبَّكَ يَعۡلَمُ اَنَّكَ تَقُوۡمُ اَدۡنٰى مِنۡ ثُلُثَىِ الَّيۡلِ

وَنِصْفَهٗ وَثُلُثَهٗ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ الَّذِيْنَ مَعَكَ ط

بیشکه رب د تا عالم دی په دی بیشکه ته چه ئی پاخیږی لمانځه ته په شپه کښی لږ له دوو برخو د شپی څخه او نیمه برخه د شپی او دریمه برخه د شپی او (هم دا رنګه پورته کیږی لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چه له تاسره دی (په دین کښی له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته ښکاره ده چه تاسي او ستاسی ملګرو د دی امر تعمیل په ښه شان سره کړی دی کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخی کله مو تر دریو برخو د شپی پوری د الله تعالیٰ عبادت کړی دی لکه چه په روایاتو کښی راغلی دی چه د لویو اصحابو رضی الله تعالیٰ عنهم پښی د شپی د ډیرو ودریدلو لامله (له وجی) پړسیدلی وی او د ځینو ئی له ډیر پړسوبه چاودی شوی وی بلکه ځینی حضراتو به خپلی څنی (ویښته) پاس په سقف او چت کښی تړلی تر څو د ویدیدلو په وقت کښی هغه کش او دوی ویښ شی.

وَاللّٰهُ يُقَدِّرُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ اَنْ لَّنْ تُحْصُوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ ط

او الله اندازه کوی ساتی شپه او ورځ پوه دی (الله) په دی شان دا دی چه هرګز به طاقت ونه لرئ تاسی د هغی (شپی چه پورته کیږئ پکښی په هغه ټاکلی (مقرر کړی) وقت) نو معافی ئی ولیږله پر تاسو باندی (او درآسانه ئی کړه او د قیام فرضیت ئی ساقط کړ) پس ولولئ (په لمانځه کښی) هومره چه آسان وی له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپی او د ورځی پوره اندازه او میچ الله تعالیٰ ته معلوم دی هم دی په یوی ځان ته (خاصی) اندازی سره کله شپه او کله ورځ اوږدوی ـ لندوی او برابروی ئی خپل ګرد (تول) بندګان د هغوی د خوب او د غفلت په وقت کښی چه کله نیمه او کله دری برخی او کله دوه برخی او کله پر ګردی (تولی) شپی پوری اوږدیږی په ښه ډول (طریقه) سره ئی ساتی او حفاظت ئی کوی په تیره بیا په هغو وقتونو کښی چه لکه اوس د ګړیو او ګړیالونو او نورو سامان او اسباب نه و او د وقت معلومولو کار دومره آسان نه و اصحابو ته ئی داسی توفیق وباښه چه پوره پخپل وقت باندی پخپل عبادت ودریږی دا یواځی د هغه له مهربانئ څخه و اګر که ځینی کسان

ګرده (توله) شپه له دې ویرې څخه نه ویدیدل چه په تاکلي (مقرر) وقت به ویښ نشم او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتې کیږي. نو د دې تکالیفو لامله (له وجې) الله تعالیٰ پخپل رحمت سره د معافي امر هغوی ته ولیږه او وئې فرمایل چه تاسې په دې دول (طریقه) سره تر آخره پورې نشئ دریدلی نو ځکه هر چا لره چه د ویښیدلو توفیق وي پا دې څیږي! او هر څومره ئې چه زړه غواړي لمونځ دې وکړي! او هر څومره ئې چه خوښه وي هومره قرآن دې پکښې ولولي!. نو اوس پر محمدي امت باندې نه د تهجد لمونځ فرض دی او نه ئې د وقت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز ئې تاکلی (مقرر) شوی دی.

عَلِمَ اَنْ سَيَكُوْنُ مِنْكُمْ مَّرْضٰى ۙ وَاٰخَرُوْنَ يَضْرِبُوْنَ فِى الْاَرْضِ يَبْتَغُوْنَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ ۙ وَاٰخَرُوْنَ يُقَاتِلُوْنَ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ۖ فَاقْرَءُوْا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۙ وَاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چه ژر به شي بعض له تاسې څخني مریضان ناروغان او وي به نور له تاسې څخه چه سفر مزل به کوي دوی په ځمکه کښې لټوی به دوی له فضله رزقه د الله او وي به نور له تاسې څخه چه جنګونه به کوي دوی په لاري د الله کښې نو لولئ تاسې (په لمانځه کښې) هومره چه آسان وي له دغه (قرآنه) او قائموئ سم ودروئ لمونځ (سره له تولو حقوقو ئې) ورکوئ زکوٰة.

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ ولیده او ښه ورته معلوم و چه په تاسې کښې به رنځوران او پردیسیان هم وي چه د خوړو د ګټلو یا د علم د زده کولو یا د نورو دپاره به سفرونه کوي او هم به غازیان او مجاهدین وي چه د الله تعالیٰ په لاري کښې جنګونه کوي نو سره له دې حالاتو د شپې ویښیدل او د هغه په احکامو باندې عمل کول به ډیر سخت کار وي نو ځکه ئې هغه پر تاسې باندې تخفیف کړ او وئې فرمایل چه په لمانځه کښې هومره قرآن چه لوستلی شئ وئې لولئ! او پر خپلو ځانونو باندې نور زیات څه تکلیف وانه خلئ! هو! فرض لمونځونه پر ډیر اهتمام او توجه سره وکړئ.! او له شریعت سره برابر زکوٰة ورکوئ! او د الله تعالیٰ په لاره کښې خپل مالونه ولګوئ! چه د دې چارو له کولو څخه ډیري روحاني فائدې او ترقیات حاصل کیدی شي.
تنبیه: په پرومبنیو اصحابو باندې تر یوه کال پورې په ډیر تاکید او تحتم سره دا شاقه ریاضت ښائي له دې جهته کړی شوی وي چه دا حضرات د ګرد (تول) راتلونکي امت هادیان او معلمان کیدونکي ؤ او ضرورت ئې درلود (لرلو) تر څو دوی ډیر ښه پاخه او په داسې رنګ سره رنګ

کړل شي چه ګرده (ټوله) دنیا د هغوی په هنداره (آئینه) کښې د محمدی کمالاتو ننداره (نظاره) وکړي ـ او دا قدسیه نفوس د ټول امت د اصلاح پیټی پر خپلو اوږو باندی واخیستی شي. والله اعلم.

وَأَقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا ۭ

او قرض کوئ تاسی له الله سره قرض ښه مال ورکوئ په لاره د الله کښې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالیٰ په لاری کښې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لګول هم هغه ته د ښه پور (قرض) ورکولو په شان دی. که بندګانو ته حسنه قرض ورکړ شي نو هغه په هم دغه عموم کښې داخل دی ـ کماثبت فضله فی الحدیث.

وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ

او هر هغه چه وړاندی لیږئ تاسی دپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نیکی څخه نو بیا به مومئ تاسی هغه (نیکی) په نزد د الله دا (ښخوا لیږل د حسناتو) خیر ډیره غوره ده او ډیره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

تفسیر: یعنی هغه نیکی چه تاسی ئی دلته کوئ د هغه بدل به هلته په ډیر ښه صورت سره مومئ او ډیر زیات اجر ثواب به تاسی ته له هغه څخه دررسیږی او داسی ئی مه ګڼئ هغه نیکی چه مونږ ئی په دنیا کښې کوو هم دلته ختمیږی به بلکه هغه ګرد (ټول) سامان له تاسی څخه د مخه هلته رسیږی او په عین حاجت او اړتیا (احتیاج) کښې ستاسی په کار درځی.

وَاسْتَغْفِرُوا اللّٰهَ ۖ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او بښنه وغواړئ له الله په هر حال کښې بیشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډیر رحم والا. (په انعام د اجر او ثواب سره).

تفسیر: یعنی تاسی گرد (تول) شرعی حکمونه په ځای راوړئ! او بیا د الله تعالیٰ له حضوره معافی وغواړئ! ځکه هر څومره محتاط سړی چه وی بیا هم له هغه څخه څه نه څه گناه او خطاء کیږی. څوک به دعوی وکړلی شی چه زه د الله تعالیٰ د پوره بندگی حق اداء کولی شم. بلکه هر څومره لوی سړی چه وی دغومره دی خپل ځان قاصر گنی او د خپلو تقصیراتو مغفرت او ښښنه دی غواړی. ای ښښونکیه پخپل فضل او کرم سره څمونږ گردی (تولی) خطاوی او تقصیرات راوبښه!.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه فله الحمد والمنة

سورة «المدثر» مكية وهی ست وخمسون آية وفيها ركوعان رقمها (۷٤) تسلسلهاحسب النزول (٤) نزلت بعد سورة «المزمل».

د «المدثر» سورت مکی دی (٥٦) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٤) او په نزول کښی (٤) سورت دی وروسته د «المزمل» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

يٰۤاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝۱ قُمْ فَاَنْذِرْ ۝۲

ای په جامه کښی نغښتونکیه (له هیبته د وحی) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله) نو وویروه (خلق له عذابه د الله که ایمان رانه وړی).

تفسیر: دلته دی د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دی څمونږ دغه تفسیر کښی ولوستله شی یعنی د وحی له ثقاله او د پرښتو له هیبته نه ښائی چه تاسی وویریږئ یا ودار شئ؟ د تاسی کار خو دا دی چه گردی (تولی) هوسائی (راحتونه) او آرامی مو پری ایښی دوی له الله څخه وویروئ او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه ئی ودار کړئ.

وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۝۳

او رب خپل پس په لوئی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چه د الله تعالیٰ د لوئی د ویلو او د هغه عظمت او بزرگی له بیانولو څخه د هغه ویره په زړونو کښی پیدا کیږی او د الله تعالیٰ تعظیم او تقدیس داسی یو شی دی چه د هغه معرفت ښائی له ګردو (تولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شی. په هر حال د هغه پر کمالاتو او انعاماتو باندی نظر اچول په لمانځه کښی یا د باندی له هغه څخه د هغه لوئی اعلان کول او د ګردو (تولو) اقرار پر هغه باندی اخیستل ستاسی کار دی.

وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٥﴾

او کالی (جامی) خپل پس پاک وساته! (له پلیتی نه لکه چه ځان دی پاک ساتی) او ګندګی ګناه او بتان پس ترک کړه(دائم اوسه په ترک ئی لکه چه له نورو ګناهونو څخه په څنګ ئی!)

تفسیر: د دی سورت په نازلیدلو کښی حکم شوی دی چه ګرد (تول) مخلوق د خالق په لوری وبلل شی! بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی. د لمانځه دپاره شرط دی چه کالی (جامی) پاک وی او له پلیتی ځنی ځان وژغورل (وساتل) شی! دا دی چه هغه شیان ئی هم دلته بیان وفرمایل. دا ښکاره ده کله چه کالی (جامی) پاک ساتل له حسی او معنوی نجاستونو ځنی ضروری دی نو د بدن پاکی به په طریق اولیٰ سره حتمی او ضروری وی نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتی نه شو. ځینو عالمانو د کالی (جامی) له پاک ساتلو ځنی له بدو اخلاقو ځنی د نفس پاک ساتل مراد کری دی. او د ګندګی له لری کیدلو څخه دا معنی مرادوی چه د بتانو له ګندګی ځنی لری شئ! لکه چه تر اوسه پوری لری یئ. په هر حال په دی مبارک آیت کښی د ظاهری او باطنی طهارت تأکید مقصود دی ځکه چه پرته (علاوه) له هغه د الله تعالیٰ لوئی هغسی چه ښائی پر زړونو باندی دومره اغیزه او اثر نشی اچولی!.

وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٧﴾

او مه کوه داسی (لږ) احسان چه بدل ئی ډیر غواړی او دپاره د رب خپل پس صبر کوه (او هیله (امید) ورته ولره احکامو ته ئی منتظر اوسه)

تفسیر: دلته الله اعظم برهانه همت او اولولعزمی راښیی چه هر شی مال ـ دولت ـ علم لار ښوونه یا نور چه چاته ورکوئ نه ښائی چه د هغه بدل عوض او ونج وغواړئ یواځی د الله تعالیٰ پر ورکره باندی شاکر او صابر اوسئ! او هغه شدائد چه د تبلیغ او دعوت په لاره کښی تاسی ته

پیښیږی د هغه په مقابل کښی له صبر او تحمل څخه کار واخلئ! او د هغه د امر لاری ته سترګی ونیسئ! او وپوهیږئ چه دا عظیم الشان کار پرته (علاوه) له پوره زړه ورتیا حوصلی صبر او استقلال څخه هیڅ کله انجام ونه مومی. د دی آیتونو تفسیر په بل ډول (طریقه) سره هم شوی دی خو د دی حقیر په خیال دغه تفسیر بی تکلف دی.

فَاِذَا نُقِرَ فِی النَّاقُوْرِ ﴿۸﴾ فَذٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَّوْمٌ عَسِيْرٌ ﴿۹﴾

کله چه پو کړه شی په صور (شپیلی) کښی نو د هغه (وقت د) پوکی په دغه ورځ کښی ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنی د هغی ورځی په واقعاتو او پیښو کښی د صور نفخ او د شپیلی پوکل ګواکی یوه مستقله ورځ او ځان ته پیښه ده چه له سره تر پایه پوری به له مشکلاتو ځنی ډکه وی.

عَلَى الْكٰفِرِيْنَ غَيْرُ يَسِيْرٍ ﴿۱۰﴾

پر (منکرانو) کافرانو باندی نه به وی آسانه (په دوی باندی هغه ورځ).

تفسیر: یعنی پر منکرانو کافرانو باندی به هیڅ ډول (طریقه) آسانی نه وی. بلکه د هغی ورځی سختی به لحظه په لحظه پر هغوی باندی زیاتیږی پرته (علاوه) له مؤمنانو څخه چه که دوی سختی هم ووینی څو د څه مدت له مخی به وی او وروسته له هغه به بیا په دی باندی ډیره آسانی شی.

ذَرْنِیْ وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيْدًا ﴿۱۱﴾

پریږده ما او هغه څوک چه پیدا کړی می دی یواځی (بی له ماله او بی له مددګاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له ګیډی څخه یواځی او جره راځی مال، اولاد ـ فوج ـ لښکر ـ سامان ـ او نور شیان له ځان سره نشی راوړی. یا به له وحید څخه مراد خاص ولید بن مغیره وی چه د هغه په باره کښی دا آیات نازل شوی دی. ځکه چه ولید د خپل پلار یو ځوی و او د دنیوی ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کښی یو نومیالی سړی و. مطلب دا دی چه د داسی منکرانو په معاملو کښی چابکتیا مه کوئ! او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کیږئ! بلکه د هغوی ګردی (تولی) خبری ماته پریږدئ! زه به تول پخپل هیداد (انجام) او سزا ورسوم نو نه ښایی چه

تاسی خفه او پریشان شئ.

وَّجَعَلْتُ لَهٗ مَالًا مَّمْدُوْدًا ﴿١٢﴾ وَّبَنِيْنَ شُهُوْدًا ﴿١٣﴾

او بیا می وګرځاوه ور می کړ ده ته مال ډیر زیات (له هر قسمه چه تل زیاتیده) او ځامن حاضر (کیناستونکی له ده سره په هره مرکه مجلس کښې).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره د ډیر مال او اولاد او د ډیرو شتو خاوند و. لس واړه ځامن ئی تل د هغه په مخ کښې ؤ. په جرګو او مرکو کښې به ئی د خپل پلار عزت او وقار ډیر زیاتؤو او نور به تری ویریدل ـ د سوداګری چارو او د نورو کارونو دپاره به د هغه په مخ کښې ډیر سری ؤ او هیڅ ضرورت نه پیښیده چه ځامن ئی د پلار له مخی شخه غائب شي.

وَّمَهَّدْتُّ لَهٗ تَمْهِيْدًا ﴿١٤﴾

او تیاری می وکړه فراخی می وکړه ده لره تیاری (په عیش ـ عمر ـ مال ـ اولاد ـ ریاست سره).

تفسیر: یعنی ولید ځوی د مغیره په دنیا کښې ډیر د عزت خاوند و ـ او خپل ځان ته ئی د ریاست او حکومت ډیر ښه مسند تیار کړی و لکه چه ګرد (تول) قریش به هر مشکل کار کښې هغه ته ورتلل او دی به ئی د خپلو ځانونو حاکم او مشر ګانه.

ثُمَّ يَطْمَعُ اَنْ اَزِيْدَ ﴿١٥﴾

بیا طمع کوی امید لری دی چه لا به ښه زیات کړم (ده لره دغه تول شیونه).

تفسیر: یعنی د ولید ځوی د مغیره له ژبی شخه سره له دغه ډیر نعمت او ثروت د شکر توری به ئی هیڅکله نه وتو. بلکه تل به د بت پاللو او د مال تولولو په حرص او طمع کښې بوخت (مشغول) او ډوب ؤ او که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د هغه په مخ کښې کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمایه نو ده به ویل «که دا سری پخپل بیان کښې رښتین وی نو زه کامل یقین لرم چه د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسیږی.» نو د هغه په نسبت فرمائی چه سره له دومره ناشکری او حق نه پیژندلو داسی هیله (امید) هم لری چه الله تعالیٰ هغه ته د دنیا او آخرت نعمتونه لا زیاتوی.

دغه خویی له ایمانه او شکرانه له سره کیدونکی نه دی. لکه پخپله الله اجل شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِءَايَٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾

نه کوم داسی (چه مال رجال او نعماء ئی ډیر کړم) بیشکه هغه وو آیتونو ځمونږ لره عناد کوونکی مخالف.

تفسیر: یعنی کله چه د هغه حقیقی منعم له آیتونو ځنی ولید ځوی د مغیره مخالف دی نو دی هیڅ حق نه لری چه داسی توقع او هیله (امید) ولری او هسی خیالی پلاؤنه پاخه کړی. وائی چه د دی آیتونو له نازل کیدلو ځنی د وروسته پرله پسی د ده په مال او اسباب کښی نقصان پیښیده تر څو چه ملنګ او فقیر شو او په ډیره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾

ژر ده چه مکلف به ئی کړم په مشقت عذاب سخت سره (یا) وبه ئی خیژوم پر لوړ (اوچت) غره د اور باندی.

تفسیر: یعنی اوس هغه ولید ځوی د مغیره ته ډیر په لوړه (اوچته) باندی ختل پاتی دی او په خورا (ډیر) سختو مصائبو کښی ئی اخته کیدل په مخ کښی دی. او په ځینو روایتونو کښی راغلی دی چه «صعود» په دوزخ کښی د یوه غره نوم دی چه په هغه باندی کافران تل خیژول کیږی او بیا د هغه له څوکی ځنی راښکته رغړول کیږی چه دا هم بالذات یو قسم عذاب دی.
تنبیه: ولید یو ځلی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په حضور کښی مشرف شو دوی ولید ته د قرآن کریم څو آیتونه واورول چه ولید د هغو له اوریدلو څخه لږ څه متأثر شو مگر ابوجهل ئی وغلاؤ په قریشو کښی یو شورماشور ونښت چه که ولید مسلمان شی نو کفارو ته به سخته خرابی پیښیږی نو ځکه ګرد سره راټول شول او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په نسبت راز راز (قسم قسم) خبری وشوی ځینو ویل چه شاعر دی او ځینو کاهن او نور ویل ولید وویل چه « زه پخپله په شعر او شاعری کښی پوه او ماهر یم او د کاهنانو خبری می هم ډیری آوریدلی دی خو دا قرآن نه شعر دی نه سحر او نه کهانت » خلقو وویل « آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟» وئی ویل چه «ماته وار راکړی چه زه چرت (خیال) ووهم» په پای (آخر) کښی ئی وچولی (تندی) تریو او خوله ئی ورانه کره او وئی ویل چه «هیڅ شی نه دی هغه کوډی دی چه له بابلیانو ځنی نقل شوی دی » حال دا دی چه ده پخوا له دی نه د قرآن د آوریدلو په وقت

کښې ویلي و چه دا نه کوډی دی او نه د لیونیانو د خبرو په شان دی بلکه د الله تعالیٰ کلام دی مگر یوائې د نورو خپلوانو د خوښولو دپاره ئې وروسته له خپله ځانه ئې هسی یوه خبره جوړه کړه لکه چه وروسته د هم دی په لوری اشاره شوی ده.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾

بیشکه هغه فکر وکړ (چه څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه ئې وکړه په زړه خپل کښې (کار د محمد) ووژلي شو (ملعون کړ شو) څرنګه ئې اندازه کړه بیا د ووژلي شي (ملعون د کړ شي) څرنګه ئې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کښې).

تفسیر: یعني دی بدبخت ولید پخپل زړه کښې خبره جوړه او داسی ئې غوره کړه چه قرآن کوډی دی الله تعالیٰ دی دی غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی دا ئې څومره چټی (بیکاره) او مهمل تجویز وکړ بیا ئې الله تعالیٰ غارت کړی او ملعون ئې وګرځوی او ودی وژنی چه ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسی وکړ چه سم د هغوی له خوښی سره ئې یوه هسی خبره وویله چه ګرد (تول) ترې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾
فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾

بیا ئې وکتل (محمد یا قرآن ته) بیا ئې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) ئې غوته کړ (له کراهیته) بیا ئې شا واړوله (له محمده) او غاړه ئې وغړوله (له اسلامیته) نو وئې ویل نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چه نقل کاوه شی (له نورو ساحرانو نه) نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بنی آدم ده.

تفسیر: یعني ولید د کفارو تولنی ته وکتل او خوله ئې ورانه کړه بیا ئې په وینا شروع وکړه تر څو لیدونکی وپوهیږی چه دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لری بیا ئې هسی شا واړوله لکه چه د یوه منفور شی په نسبت وینا کوی او حال دا دی چه پخوا ئې د ده د حقانیت په نسبت اقرار کړی و اوس دی د خپلوانو د خوښی لامله له هغی وینا څخه واوښت او په دیر غرور او تکبر سره ئې وویل چه «بس بل شی نه دی دا هغه سحر او جادو دی چه له پخوانیو نقل شوی راځی ـ او په یقین سره دا د سړی خبره ده چه د جادو په دول (طریقه) پلار له ځوی

- میره (خاوند) له ماندینی (شڅی) - دوست له دوسته جلا (جدا) کوی!».

نو اوس الله اعظم شانه واکرم برهانه د ده د دغی وینا داسی تردید فرمائی:

سَاُصۡلِيۡهِ سَقَرَ ﴿۲۶﴾

(نو فرمائی الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنی ژر به هغه په اور کښی واچوم او د ده د عناد او تکبر خوندونه هغه ته وروشکوم.

وَمَآ اَدۡرٰىكَ مَا سَقَرُ ﴿۲۷﴾ لَا تُبۡقِىۡ وَلَا تَذَرُ ﴿۲۸﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی اور د سقر چه نه پاتی کیږی (تری هیڅ شی د غوښو بی له سوځولو او نه پریږدی (هډوکی بی له سوځولو نه).

تفسیر: یعنی د دوزخیانو هیڅ یو شی به داسی نه پاتی کیږی چه ونه سوځی بیا له سوځیدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندی هم نه پاتی کیږی بلکه دوهم ځلی به بیا پخپل هغه اصلی حالت باندی بیرته اوړی او بیا سوځی او دا سلسله به تل جاری پاتی کیږی (العیاذ بالله).
تنبیه: له زیاترو اسلافو څخه هم دا معنی منقوله ده مګر ځینو مفسرینو د دی توجیه په بل دول (طریقه) سره هم کړی ده.

لَوَّاحَةٌ لِّلۡبَشَرِ ﴿۲۹﴾ عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ ﴿۳۰﴾

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سریو لره په هغه (اور د سقر) باندی مؤکلی دی نولس پرښتی.

تفسیر: یعنی د بشری پوستکی او نور هر هغه شیان چه د انسان پر بدن په نظر راځی تول وریژیږی او تک تور به اوړی او د دوزخی حیثیت به بیخی خرابوی. حضرت شاه صاحب لیکی لکه چه اوسپنه په اور کښی سره شی او تکه سره بریښی د کافرو بنی آدمانو د ساقونو او د پندی پوستکی او پردی به همغسی رابریښی. ځینی د ﴿لَوَّاحَةٌ لِّلۡبَشَرِ﴾ ترجمه داسی کوی ظاهر کیدونکی خلقو لره یا په نظر راتلونکی پر بدن باندی ﴿عَلَيۡهَا تِسۡعَةَ عَشَرَ﴾ - پر هغه اور د سقر باندی مؤکلی دی نولس پرښتی) یعنی د دوزخ د انتظام دپاره هغه پرښتی لښکری چه تاکلی

(مقرر) شوی دی د هغوی مشرتوب او لار ښوونی ته نولس مشران مقرر دی چه د دوی په منځ کښې د لوی افسر نوم «مالک» دی.

تنبیه: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه په ډیر تفصیل سره د «نولسو» د عدد حکمتونه بیان کړی دی چه د کتلو وړ (لایق) دی. لنډه ئې دا چه په جهنم کښې د مجرمینو د تعذیب دپاره نولس وظیفې چارې او دندې دی چه د هرې یوې دندې (وظیفې) په ځای راوړل د یوې پرښتې تر کتنې لاندې کیږی. په دی خبرې کښې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته چه پرښتې د ډیر زور او قوت خاوندانې دی او د یوې پرښتې له لاسه دومره کار پوره دی چه په لکونو انسانان د هغه له کولو څخه عاجز پاتې کیږی. خو په یاد ئې ولرئ چه د هرې پرښتې قوت په همغې دائرې کښې محدود دی چه دا په هغه کښې په کار کولو سره مأموره ده لکه ملک الموت چه د ملیونو سریو ارواح او ساوی په یوه دقیقه (لحظه) کښې ایستلی شی مگر د ښځو په ګیډو کښې د یوه ورکی ساه نه شی اچولی. حضرت جبریل علیه السلام په یوې لمحې او ربې کښې وحی راوړی شی خو باران ورول د هغه کار نه دی. لکه چه غوږونه لیدی نشی او سترګې اوریدی نشی اګر که هر یو له دوی ځنې پخپلې مخصوصې وظیفې او دندې کښې که هر څومره سخت هم وی کار کولی شی لکه غوږ کولی شی چه په زرهاؤ غږونه واوری او دومره ستړی نشی ـ او سترګې په زرهاؤ رنګونه ووینی او په لیدلو ئې چندان ستړی نشی هم داسې که یوه پرښته د یو راز (قسم) عذابولو دپاره پر دوزخیانو باندې مقرره کیږی نو د دی له لوری یو راز (قسم) عذاب پر دوزخیانو باندې عائد کیږی ـ او هغه بل قسم عذاب چه د دی د استعداد له دائرې څخه د باندې دی ممکن نه دی نو ځکه د دی نولس قسم عذابونو دپاره چه د هغوی تفصیل په تفسیر عزیزی کښې شته نولس مسؤلې لوئې پرښتې مقررې شوی عالمانو د دی عددونو په حکمتونو باندې ډیرې خبرې کړی دی مگر د دی احقر په خیال کښې د حضرت شاه صاحب کلام په دی مورد کښې ډیر عمیق او لطیف دی. والله تعالیٰ اعلم.

وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً

او نه دی ګرځولی مونږ خازنانې مؤکلانې د دوزخ مگر پرښتې (ډیری قوتناکی)

تفسیر: د نولسو د شمیر له اوریدلو څخه کافرانو خندل او ملنډې ئې پرې وهلې او ویل به ئې چه ځمونږ شمیر له زرګونو څخه زیات دی نولس پرښتې پر مونږ باندې څه کولی شی؟ که هغوی ډیر زور ولری نو هرومرو (خامخا) ځمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنې یوه پرښته نشی وتلی. یوه غیږ باسی (پهلوان) د دوی له منځه وویل «چه زه یواځې د دی نولسو پرښتو له منځه اوولسو تنو لره بس یم. د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده » نو په دی مناسبت دا آیت رانازل شو. یعنی

دوی خو په شمیر نولس دی ولی پرښتی دی بنیادمان نه دی او د هری یوی پرښتی قوت دومره زیات دی چه د لوط علیه السلام تبر او کلی ئی په یوه لاس لکه چه دوډی په تبی باندی پر بل مخ اړوی واړول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا

او نه دی گرځولی مونږ (دا لږ) شمیر د دوی مگر فتنه ازموینه دپاره د هغو کسانو چه کافران شوی دی (چه استهزاء او توکی پری کوی چه دا څه عدد دی چه مقرر شوی دی).

تفسیر: یعنی د کافرانو د عذابولو دپاره د نولسو پرښتو شمیر پر یوه خاص حکمت باندی مبتنی دی چه د هغه په لوری د «علیها تسعة عشر» په تفسیر کښی اشاره وشوه. او د دی شمیر له بیانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده چه آیا د دی له اوریدلو څخه کوم یو ویریږی؟ او کوم یو پری خاندی او ملندی پری وهی.

او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزْدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا
وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر څو چه یقین وکړی هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب (چه یهود او نصاریٰ ځکه چه د دوی په کتابونو کښی د خازنانو د اور هم دغه عدد و) او (بل لپاره د دی چه) زیات کړی هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان ایمان ئی زیات کړی (او لپاره د دی) چه ونه کړی شک هغه کسان چه دوی ته ورکړی شوی دی کتاب او (غیر له مذکورینو نه نور) مؤمنان.

تفسیر: یعنی اهل د کتابونو ته دا شمیر لا پخوا معلوم و لکه چه د ترمذی په یوه روایت کښی راغلی دی. یا لږ تر لږ د نورو سماوی کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلی وی چه یوه پرښته څومره زور او قوت لری. او حال دا دی چه نولس پرښتی هم دومره لږ شمیر نه دی. بله دا چه د تعذیب د انواعو په اعتبار ښائی چه مختلفی پرښتی پر دوزخ باندی ماموری وی او دا کار یواځی د یوی پرښتی له لاسه پوره نه دی. په هر حال له دی بیان څخه د اهل کتابونو په زړونو کښی د

قرآن د حقیت یقین پیدا کیږی او د مؤمنانو په زړونو کښې له دی څخنی د ایمان قوت لا زیاتیږی او د دی دواړو دلو په زړونو کښې د پاک قرآن په بیان کښې هیڅ یو شک او تردد او اشتباه نه پاتی کیږی. او نه مؤمنان د کافرانو په دی مسخرو او ملندو باندی تیروځی او غولیږی. او بل مو ذکر د نولسو پرښتو وکړ دپاره د دی:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ وَّالْكٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ اللّٰهُ بِهٰذَا مَثَلًاؕ

او چه ووائی هغه کسان چه په زړونو د هغوی کښې مرض ناروغی (د نفاق) ده او (ووائی) کافران څه شی اراده کړی ده الله پر دی شمیر (د ملائکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له ﴿ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ ﴾ څخه منافقان یا ضعیف‌الایمان سری مراد دی. او له «کافرون» څخه ښکاره منکران مطلب دی.
یعنی د نولسو له بیان څخنی مقصد څه و؟ داسی ناموزونه خبره څوک منلی شی؟ (العیاذ بالله).

كَذٰلِكَ يُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِي مَنْ يَّشَآءُؕ

هم داسی (په شان د ګمراه کولو د منکرانو) ګمراه کوی الله هر هغه څوک چه اراده وفرمائی د ضلالت ئی او سمه لاره ښیی هر هغه چاته چه اراده وفرمائی (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی له یوه شیز څخنی یو بداستعداده سری ګمراه کیږی او یو سلیم الطبع انسان لاره مومی څوک چه غواړی کومه خبره ونه منی نو خامخا ښه خبره په بدی باندی اړوی او له هغی څخه مسخری او ملندی (توقی) جوړوی. او د هر چا په زړه کښې چه د الله تعالیٰ ویره او ایمان وی نو د هغه له آوریدلو څخه د ده ایمان ټینګیږی او یقین ئی ترقی کوی.

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَؕ

او نه پوهیږی په لښکر د رب ستا مګر هم دغه (الله پری پوهیږی او ورته معلوم

دی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ د بې‌شمیرو لښکرو شمیر یواځې هغه ته معلوم دی دا نولس تنه پرښتی خو یواځې د دوزخ د کارکوونکیو پرښتو مشرانی دی.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾

او نه دی دا (سقر ـ عدد ـ قرآن) مگر خو ذکر پند دی خلقو ته (چه پری پند ونیسی).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت دپاره دی تر څو د هغه د احوال له آوریدلو څخه خلق د الله تعالیٰ له غضبه وویریږی او د هغه له نافرمانی څخه مخ واړوی.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَاللَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ﴿٣٥﴾

نه ده داسی (چه څوک یه انکار وکړی له سقره) او قسم دی په سپوږمی باندی او په شپې باندی کله چه شا واړوی او په گهیځ (سحر) باندی کله چه روڼ شی، بیشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاگانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا (دیر) لوی ویروونکی او دیر عظیم الشان شیان چه په قیامت کښی ظاهر کیدونکی دی دوزخ له هغو لویو شیانو څخنی یو شی دی.

نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾

ویروونکی دی (سقر) بشر بنی آدمانو لره هغه چا لره چه غواړی له تاسی څخنی چه وړاندی شی (نیکی جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شی (شرور ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندی لاړ شی د نیکی یا د جنت په لوری درومی که بیرته پاتی شی په بدی اخته

کیږی یا په دوزخ کښی لوېږی په هر ډول (طریقه) سره مقصود دا دی چه دوزخ گردو (تولو) مکلفینو لره ډیر ویروونکی شی دی ځرنګه چه د هغه ویرولو عواقب او نتائج په قیامت کښی ښکاره کیدونکی دی نو ځکه ئی پر داسی شیانو باندی قسمونه یاد کړی دی چه له قیامت سره ډیر مناسبت لری لکه د سپوږمی اول زیاتیدل او بیا لږیدل د دی نړی او جهان د نشوونما ـ او د اضمحلال او فنا مثال او نمونه ده هم داسی د دی دنیا د ژوندون نسبت د آخرت له ژوندانه سره د اختفا او اکتناف له پلوه داسی دی لکه د شپی نسبت له ورځی سره ګواکی د دی دنیا ختمیدل به هسی وی لکه د شپی پائ (آخر) ته رسیدل او د هغی دنیا ظهور به هسی وی لکه د سپیده داغ د رڼا (رڼرا) خوریدل. والله اعلم.

كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾
فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

هر نفس په سبب د هغه چه کړی ئی وی ګروبندی به وی (په سقر کښی).
مګر خو خاوندان د ښی لاس وی به په جنتونو کښی چه پوښتنی به سره کوی
یو له بل له حال د مجرمانو (ګنهګارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه د میثاق په ورځ کښی د حضرت آدم علیه السلام د شا له ښی لوری ځخه وتلی وی، او په دنیا کښی ئی هم ښی چاری کړی وی او په سمه لاره تللی وی او په موقف کښی د عرش په ښی خوا چیری چه جنت وی ودریږی او په همغه طرف رهی (روان) کیږی او د هغوی عملنامی هم په ښی لاسی کښی ورکړی شوی وی نو دا خلق نه یوائحی له قیده او رنځ ځخه خوشی دی بلکه د جنت په باغونو کښی خوښ ـ خوشاله او په خپل واک (اختیار) سره ګرځی او په خورا (ډیر) بی فکری او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملګرو یا پرښتو ځخه د ګنهګارانو احوال پوښتی چه هغوی چیری دی؟ چه دلته نه ښکاری؟.

مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾

(نو وبه وائی مؤمنان منکرانو ته داسی چه) ځه شی داخل کړی یئ تاسی (ای منکرانو) په دوزخ کښی.

تفسیر: یعنی کله چه واوری چه ګنهګاران په دوزخ کښی اچولی شوی دی نو دوی د دی ګنهګارانو په لوری متوجه کیږی او داسی پوښتنی تری کوی چه تاسی سره له پوهنی او عقل

ځرنګه د دوزخ په اور کښې لویدلی یئ؟.

قَالُوۡا لَمۡ نَكُ مِنَ الۡمُصَلِّيۡنَ ﴿۴۳﴾ وَلَمۡ نَكُ نُطۡعِمُ الۡمِسۡكِيۡنَ ﴿۴۴﴾ وَكُنَّا نَخُوۡضُ مَعَ
الۡخَآئِضِيۡنَ ﴿۴۵﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوۡمِ الدِّيۡنِ ﴿۴۶﴾ حَتّٰۤى اَتٰٮنَا الۡيَقِيۡنُ ﴿۴۷﴾

وبه وائی (مجرمان په جواب د مؤمنانو کښې چه) نه وو مونږ (په دنیا کښې) له لمونځ کوونکیو ځخه او نه وو مونږ چه طعام خواړه مو ورکړی وی مسکینانو ته او وو به مونږ چه ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو کښې سره له ډیرو خبرو کوونکیو او وو به مونږ (په دنیا کښې) چه دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندی تر هغه پوری چه راغله مونږ ته (هغه) یقینی خبره (مرګ).

تفسیر: یعنی نه ئی د الله تعالیٰ حق وپیژنده او نه ئی د بندګانو خبر واخیست. هو! د نورو خلقو په شان به ئی د حق په خلاف بحثونه کول او په بدو صحبتونو کښې کیناسته تر ځو د شکوکو او شبهاتو په دلدل کښې کیواته (ونختل) او له ګردو (تولو) ځخه لویه خبره دا ده چه هغوی باور نه ؤ چه د انصاف ورځ به هم راتلونکی وی او تل به هغو رښتیا خبری دروغ ګڼلی تر ځو چه د مرګی په کنده کښې ولویده او پخپلو سترګو ئی ولیده او په هغو ګردو (تولو) خبرو چه دروغ ئی بللی پوره باور وشو.

فَمَا تَنۡفَعُهُمۡ شَفَاعَةُ الشّٰفِعِيۡنَ ﴿۴۸﴾

(نو فرمائی الله) پس نفع ګټه (فائده) به ونه رسوی دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کښې به هیڅوک سپارښت ونه کړی او که ئی وکړی نه به منلی کیږی.

فَمَا لَهُمۡ عَنِ التَّذۡكِرَةِ مُعۡرِضِيۡنَ ﴿۴۹﴾

پس څه شوی دی په دوی باندی چه له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکی دی.

تفسیر: یعنی سره له دې چه دا مصیبتونه د دوی په مخ کښې دي او ښه پندونه هم اوري خو هیڅ نه متأثر کیږي بلکه د هغو له اوریدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍ ﴿٥١﴾

ګواکې دوی (صحرائی خره) ګوره خر دي تښتیدونکي چه تښتي له ځمرې (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنی د حق او حقیقت د شورماشور له اوریدلو څخه او د الله تعالیٰ د ځمریانو له غړمبیدلو څخه لکه ځنګلي ګډي او وحشي خره لرې تښتي.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾

بلکه غواړي هر یو سړی له دوی نه دا چه ورکړې شي ده ته پاڼې خورې شوې (په متابعت د محمد کښې).

تفسیر: یعنی نه غواړي چه د پیغمبرانو خبرې واوري بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چه پخپله په ده باندې د الله تعالیٰ صحیفې رانازلې شي او دی هم پیغمبر وپیژندہ شي لکه چه د الانعام په پینځلسمه رکوع ۱۲٤ آیت څمونږ دغه تفسیر کښې راغلي دي ﴿حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ یا دا چه د دوی د هر یوه په نامه بلاوسیله د الله تعالیٰ له لوري یوه داسې لیکه راشي چه په هغې کښې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اتباع امر لیکلی شوی وي لکه چه د بني اسرآئیل د سورت په لسمه رکوع ۹۳ آیت څمونږ دغه تفسیر کښې دي ﴿حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرَؤُهُ﴾

كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ﴿٥٣﴾

داسې نه ده (ور به نه کړې شي دوی ته دا پاڼې) بلکه نه ویریږي دوی له (عذابه د) آخرت څخه.

تفسیر: یعنی هیڅ کله به داسې نه کیږي ـ ځکه چه نه په هغو کښې دا لیاقت شته او نه د دې خبرې د اجراء دپاره څه اړه (احتیاج) او ضرورت دی. یعنی که چیرې دغه پاڼې هم دوی ته ورکړې شي نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه

راتللو د کاغذونو سره نه دی بلکه دوی نه ویریږی له عذابه د آخرته دوی دا چتی (بیکاره) غوښتنی د دی دپاره نه کوی چه که داسی وشی نو دوی به ایمان راوړی بلکه اصلی خبره خو دا ده چه دا خلق د آخرت له عذابه نه ویریږی نو ځکه د دوی دا غوښتنی حقیقت نه لری بلکه یوائځی تعنت او ملنډی دی که بالغرض د دوی دا غوښتنی هم پوره شی بیا به هم دوی د هغه متابعت نه کوی لکه چه د انعام په اوله رکوع ۷ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی الله تعالیٰ فرمایلی دی

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِيْ قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوْهُ بِاَيْدِيْهِمْ لَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ﴾

كَلَّآ اِنَّهٗ تَذْكِرَةٌ ﴿۵۴﴾ فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ ﴿۵۵﴾

نه ده داسی چه دوی وائی (قرآن ته چه سحر کهانت دی) بیشکه دا (قرآن) تذکره پند دی. پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه (قرآن).

تفسیر: یعنی داسی له سره نشی کیدی چه هر یوه ته بیل بیل کتاب ورکړ شی هم دا یو کتاب پاک قرآن د پند دپاره بس او کافی دی ﴿فَمَنْ شَآءَ ذَكَرَهٗ﴾ - پس هر هغه څوک چه غواړی پند دی واخلی له دغه قرآن څخه) حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی که دا کتاب په یوه باندی نازل شو نو څه وشوه دا خو ستاسی د ټولو د ښیګنو (فایدو) دپاره دی.

وَمَا يَذْكُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ

او نه آخلی پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائی الله (د هدایت ئی)

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ غوښتل او نه غوښتل اګر د ده په حکمت باندی مبنی دی چه هیڅ یو بشر په هغه باندی احاطه نشی کولی هم دی د هر سړی استعداد او لیاقت په ښه ډول (طریقه) سره پیژنی او سم له هغه ورسره معامله کوی.

هُوَ اَهْلُ التَّقْوٰى وَاَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ﴿۵۶﴾ ع

همغه (الله) دی اهل (وړ) د ویری (چه تری ویریږو) او اهل د ښښنی (چه ښښنه تری غواړو)

تفسیر: یعنی سړی هومره ګناه چه وکړی خو هر کله چه د تقویٰ په لاری باندی لاړ شی او له

الله تعالیٰ څخه وویریږی نو دی به ئی ګرد (تول) ګناهونه وبښی او د هغه توبه به ومنی. له انس ابن مالک رضی الله تعالیٰ عنه څخه روایت شوی دی چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په دی ځای کښی د منهیی حاشیی په ډول (طریقه) د دی آیت له لوستلو څخه وروسته وفرمایل چه د هغه الفاظ دا دی «**قال ربکم عزوجل انا اهل ان اتقیٰ فلا یشرک بی شئ فاذا اتقانی العبد فانا اهل ان اغفر له** - زه د دی خبری لائق او وړ (قابل) یم چه بنده له ما څخنی وویریږی او له ما سره دی بل څوک شریک ونه ګنی کله چه بنده له ما څخه وویریږی او د زړه په اخلاص له شرک څخه ځان وژغوری (وساتی) نو ځما شان دا دی چه زه ئی ګناهونه وبښم » الله تعالیٰ مو دی پخپل فضل او کرم سره په توحید او ایمان باندی قائم او دائم تینګ ولری او پخپلی مهربانی مو دی تول ګناهونه راوبښی.

تمت سورة المدثر بمنه وتوفیقه فله الحمد والمنة

سورة القیٰمة مکیة وهی اربعون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۵) تسلسلهاحسب النزول (۳۱)
نزلت بعد سورة «القارعة».
د «القیامة» سورت مکی دی (٤٠) آیته او (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۵) او په نزول کښی (۳۱)
سورت دی وروسته د «القارعة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ اُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيٰمَةِ ①

قسم خورم زه په ورځی د قیامت باندی.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځی امکان د عقل له مخی او متیقن‌الوقوع کیدل ئی د داسی مخبر صادق په وینا سره ثابت شوی دی چه د هغه په صدق باندی قطعیه دلائل قائم دی. زه په هغه باندی قسم خورم چه تاسی په یقین وروسته له مرینی څخه بیا ژوندی کیږئ او ضرور به د ښو او د بدو حساب کیږی.
تنبیه: ښکاره دی وی چه په دنیا څو راز (قسم) داسی شیان دی چه خلق په هغو باندی قسمونه خوری . په خپل معبود باندی ، په معظمو او محترمو شتو باندی په کوم مهتم بالشان څیز باندی

پر کوم عجیب او نادر شي باندې د هغه د ښيګڼې (فايدې) او ندرت ورښوولو دپاره. لکه چه وائي چه د فلاني په قسمت باندې قسم ياد کړئ! بيا بلغاء د دې خبرې رعايت هم کوي چه د مقسم به او مقسم عليه په منځ کښې څه مناسبت هم وي ـ او دا هم ضروري نه ده چه په هر ځای کښې خامخا مقسم به د مقسم عليه دپاره شاهد وګرځاؤ شي لکه په دې بيت کښې

هومره ستا د تورې د ښيګڼې (فايدې) يم زيمنه

لوړمه په سر دې چه سر مې دې درښکته

په دې بيت کښې د خپل سر تيتوالي او د خپل محبوب په سر باندې لوړل (قسم خوړل) څومره ښه او موزون دې. اسلامي شريعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالىٰ پر بل شي باندې قسم يادول حرام کړي دې. خو د الله تعالىٰ شان له بندګانو ځني جلا (جدا) او بيل دې هغه لوی ذات پرته (علاوه) له خپل ځان په بل باندې هم قسم يادوی او عموماً پر هغه شيانو باندې قسم يادوی چه د ده په نزد محبوب يا نافع يا وقيع او مهتم بالشان وی. يا مقسم عليه لپاره په ډول (طريقه) د شاهد او حجت وړاندې شي. دلته د قيامت په ورځ لوړل (قسم خوړل) د هغه د نهايت وقيع او مهتم بالشان او عظمت له حيثيته دې او په هغه مضمون باندې ئې چه قسم ياد کړی دی د هغه مناسبت ښکاره دی ځکه چه د بعث او د مجازاتو ظرف هم دغه قيامت دی. والله تعالىٰ اعلم.

وَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلنَّفۡسِ ٱللَّوَّامَةِ ۝٢

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکی (ځان خپل لره په خرابی باندې اګر که کوشش ئې کړی وی په نيکو کارونو. جواب د قسم دا دی چه خامخا به ژوندی کړی شی دوهم وار).

تفسير: محققينو ليکلي دي چه د سړي نفس يو شي دی خو همغه يو نفس د دريو حالاتو په اعتبار درې نومونه لري. اول که نفس د علوی عالم په لوري مائل وی او د الله تعالىٰ په عبادت او اطاعت کښې خوښي ورته حاصله وی ـ او د شريعت په پيروی کښې ئې اطمينان او تسلی په برخه وی نو دې نفس ته «مطمئنه» وائي لکه چه د جزء ۳۰ «الفجر» په سورت ۳۰ آيت کښې ئې لولو ﴿ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرۡضِيَّةً ﴾ دوهم که نفس د سفلي عالم په لوري مائل وی او په دنيوی لذاتو ـ غوښتنو او خواهشونو کښې مبتلا او اخته وی او د بدی په لوری ئې رغبت او د شريعت له اطاعته مباعدت خوښوی نو دې نفس ته (اماره) وائي. ځکه چه هغه سړی ته امر ورکوی چه په بدو چارو کښې مشغول او بوخت شي. لکه چه د جزء ۱۳ يوسف عليه السلام د سورت په اوومه

رکوع ۵۳ آیت کښی څمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ وَمَآ اُبَرِّئُ نَفۡسِيۡۚ اِنَّ النَّفۡسَ لَاَمَّارَةٌۢ بِالسُّوۡٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيۡ ﴾ دریم نفس کله د عالم سفلی په لوری میلان کوی او په شهوت او غضب کښی اخته کیږی او کله د عالم علوی په لوری رجحان غوره کوی او له ګردو (تولو) خرابو شیانو څخه لری تښتی او که کومه خرابی یا تیرواته تری وشی نو په هغه باندی شرمیږی او خپل ځان ملامتوی نو دی نفس ته «لوامة» وائی حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه «د سړی نفس په اول کښی په لوبو او مزو کښی ډوب وی ـ او هیڅ د نیکی په لوری رغبت نه کوی ـ نو داسی نفس ته «نفس امارة بالسوء» وایه شئ بیا چه لږ څه عقل او هوش ورته پیدا کیږی ـ ښه او بد پیژنی ـ نو له بدو ځان ساتی ـ او کله په غفلت کښی بیا په بدو پسی مندی وهی ـ خو بیا چه ویښ شی ـ ژر تر ژره خپل ځان ملامتوی او ډیر پښیمانیږی ـ نو داسی نفس ته (نفس لوامة) وایه شی ـ بیا چه کله ښه پاک او صاف شی ـ او د زړه له کومی د ښو په لوری تمائل پیدا کوی ـ او له چتی (بیکاره) او خرابو چارو څنی پخپله لری تښتی ـ او د بدی او خرابی له تصوره ډیر ورته ربړ (زحمت) او تکلیف رسیږی ـ نو داسی نفس ته «نفس مطمئنة» وایه شی (انتهیٰ بتغییر یسیر) دلته ئی په نفس لوامی باندی قسم یاد کړ چه که د چا فطرت صحیح وی نو دی پخپله د خپل نفس له لوری په دنیا کښی په خرابی او تقصیراتو باندی ملامتی آړوی او هم دا شی دی چه پخپل خورا (ډیر) لوی او ښه او بهتر صورت سره په قیامت کښی به راځر ګندیږی (ښکاریږی).

اَيَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَلَّنۡ نَّجۡمَعَ عِظَامَهٗ ؕ﴿۳﴾

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه له سره به نه تولوو مونږ (خواره واره) هډوکی د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قیامت).

تفسیر: یعنی کافر انسان داسی خیال کوی چه تر هډوکی پوری هم مات او ګوډ او خواره واره شوی دی او د هغو وړوکی بڅرکی هم په خاورو او نورو کښی ګډوډ شوی دی نو ښه اوس به هغه څرنګه یو ځای کیږی؟ او بیا به په څه ډول (طریقه) سره جوړ او پیوندیږی؟ داسی خو ډیر سخت او محال ښکاری داسی نه ده چه مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوی هډوکی د ده.

بَلٰى قٰدِرِيۡنَ عَلٰٓى اَنۡ نُّسَوِّىَ بَنَانَهٗ ﴿۴﴾

هو! (بلکه جمع به ئی کړو) حال دا چه قادر یو مونږ په دی باندی چه برابر تول کړو هډوکی او بندونه د ګوتو د ده.

تفسیر: یعنی مونږ خو د ګوتي بندونه هم جوړولی شو. د بندونو تخصیص ښائی د دی لامله (له وجی) وی چه دا د بدن له اطرافو څخنی دی او د هر شیز تکمیل د هغه په اطرافو باندی کیږی لکه چه څمونږ په محاورو کښی هم په داسی مواردو کښی داسی ویلی کیږی چه څما بندونه خوږیږی. او له هغه شخه مراد ګرد (تول) بدن وی بله دا چه په بندونو کښی سره د هغو د وړوکی‌توبه د صنعت رعایت زیات دی او عادتاً دا ډیر سخت او نری کار دی. نو څکه هغه څوک چه په سخت کار باندی قادر وی نو هغه په آسان کار باندی په اولیٰ طریقه سره قادر دی

بَلۡ یُرِیۡدُ الۡاِنۡسَانُ لِیَفۡجُرَ اَمَامَهٗ ۝۵ یَسۡـَٔلُ اَیَّانَ یَوۡمُ الۡقِیٰمَةِ ۝۶

بلکه اراده لری (کافر) انسان چه دروغ ووائی (په هغه شیز باندی چه) په مخ کښی د ده دی (له قیامت او حسابه) پوښتنه کوی (کافر انسان استهزاًء چه) کله به وی (ورځ د) قیامت (شیخ الهند رحمة الله علیه د دی آیت ترجمه داسی کړی ده «بلکه غواړی انسان چه بی حیائی وکړی د ده (یا پخپل) مخ کښی (یعنی ګناه وکړی اوس یا په راتلونکی زمانه کښی) پوښتنه کوی کله به وی قیامت»).

تفسیر: یعنی هغه خلق چه له قیامت شخه انکار کوی ـ او دوهم څلی ژوندون محال ګنی ـ د هغه سبب دا نه دی چه دا خبره ډیره مشکله ده ـ او د الله تعالیٰ کامل قدرت او نښی ښکاره نه دی ـ بلکه بنی آدم غواړی چه د قیامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکی عمر کښی چه پاتی دی بالکل بیباک او بی‌پروا شی او په فسوقو او فجورو کښی مشغول پاتی وی. که چیری د قیامت اقرار وکړی او د اعمالو د حساب او کتاب ویره ئی په زړه کښی ځای ونیسی نو په فسق او فجور کښی دومره بی حیائی او بیباکی نشی کولی نو څکه له داسی خیال شخه ئی زړه تل په ډده ګرځی چه تری عیش منغض نشی او په لذت کښی ئی څه خلل ونه لویږی. بلکه د استهزاء او تعنت او د سپین سترګی له مخی پوښتنی کوی چه ښه خانه! هغه ستاسی قیامت به کله راځی؟ که په رښتیا سره راتلونکی وی نو میاشت او کال او نیته ئی په ښکاره ډول (طریقه) سره راوښیه!.

فَاِذَا بَرِقَ الۡبَصَرُ ۝۷ وَخَسَفَ الۡقَمَرُ ۝۸

کله چه خړی متحیری شی سترګی له هیبته او توره شی سپوږمی (رڼا (رنړا) ئی لاړه شی).

تفسير: يعني د حق تعالىٰ د جلالي تجلي له سببه سترگي تيغي وخيژي او د حيرت او ويرې لامله (له وجې) ئې سترگي خرې پاتي شي او لمر به هم سر ته ډير نژدې راشي او سپوږمي بې نوره شي سپوږمي ئې ځكه جلا (جدا) ذكر كړه چه عربو د قمرې حساب لامله (له وجې) هغې ته په ډير زيات اهتمام سره كتل ـ او د هغې له احواله به تل خبر ؤ.

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۝٩ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفَرُّ ۝١٠ كَلَّا لَا وَزَرَ ۝١١ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۝١٢

او جمعه شي لمر او سپوږمي (له طرفه د مغربه په قيامت كښې يا جمع شي په تور والي كښې په تلو د رڼا (رنړا) د دواړو سره يعني په بې نوري او تت والي كښې به دواړه سره شريک او مله وي). نو وبه وائي (كافر) انسان په دغه ورځې كښې چيرته ځاى د تيښتي شته؟ نه دى مناسب طلب د تيښتي نشته ځاى د پناه خاص (مشيت د) رب ستا ته په دغې ورځې كښې ځاى د قرار د خلقو دى (نو حساب ورسره كړ شي او جزاء وركړه شي).

تفسير: يعني اوس خو وائي چه هغه ورځ چيرې ده؟ او په هغه وقت كښې به له ويرې بدحواس كيږي او داسي به وائي چه نن زه چيرې وتښتم؟ او په كوم ځاى كښې پټ شم؟ نو داسي ارشاد به كيږي چه نن نه د تښتيدلو موقع ده او نه د پوښتنې وقت نن هيڅ يو طاقت هم تاسي نشي خلاصولي او نه پناه دركولى شي نن گرد (ټول) د خپل پروردگار په مخ كښې حاضريږى او د هغه د عدل او انصاف په مخ كښې ودريږى او هغه هره فيصله چه وغواړى د هر چا په حق كښې ئې كوي.

يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۝١٣

خبر به كړ شي انسان په دغې ورځې (د قيامت) كښې په هغو (اعمالو) چه مخ كښې ئې ليږلي دي (نيک وي كه بد) او (په هغو اعمالو چه) وروسته ئې پرې ايښې وي (نيک وي كه بد).

تفسير: يعني گرد (ټول) پخواني او وروستني اعمال ښه وي كه بد وي هغه ته ورښكاريږي (ښكاريږى) او پرې پوهيږى.

بَلِ الْاِنْسَانُ عَلٰى نَفْسِهٖ بَصِيْرَةٌ ﴿۱۴﴾ وَّلَوْ اَلْقٰى مَعَاذِيْرَهٗ ﴿۱۵﴾

بلکه انسان په ځان خپل باندی حجت لیدونکی شاهد دی که څیرته وړاندی کړی عذرونه خپل (قبول به نشی).

تفسیر: حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی انسان که پخپلو احوالو باندی غور وکړی نو د خپل رب په وحدانیت به او په دی باندی چه د ګردو (تولو) ورتګ د ده په لوری دی وپوهیږی. که څوک وواِئی چه زه پری نه یم پوهیدلی نو دا ګردی (تولی) به پلمی (تدبیرونه) او بهانی وی» خو زیاترو مفسرینو د دی تعلق له ﴿ يُنَبَّؤُا الْاِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ ﴾ الآیة - سره اخیستی دی یعنی په ورښولو باندی هم موقوف نه دی. انسان په پخپل احوال باندی پخپله مطلع وی که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانی جوړی کړی ـ او راز راز (قسم قسم) حیلی وروړاندی کړی ـ لکه چه کافران به وائی ﴿ وَاللّٰهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِيْنَ ﴾ بلکه دلته په دنیا کښی هم هغه انسان چه د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وی پخپل حال باندی په ښه دول (طریقه) سره پوهیږی. اګر که د نورو په مخ کښی حیلی او بهانی جوړی کړی او د هغه په مخالفت کښی دیر کوښښ وکړی. کله چه به جبریل محمد صلی الله علیه وسلم ته وحی لوسته نو ده به ژر ژر ورسره لوسته چه هیر ئی نشی او په دیر مشقت کښی ؤ نو الله فرمائی چه:

لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ ﴿۱۶﴾ اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهٗ وَقُرْاٰنَهٗ ﴿۱۷﴾
فَاِذَا قَرَاْنٰهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗ ﴿۱۸﴾ ثُمَّ اِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهٗ ﴿۱۹﴾

مه خوځوه په دی (قرآن) سره (ای محمده پخوا له وحی) ژبه خپله چه تعجیل به کوی په دی (قرائت سره) بیشکه پر مونږ باندی دی جمع کول ئی (په سینه ستا کښی) او لوستل ئی (په ژبه ستا) بیا مو کله چه ولوست دا (قرآن په ژبی د پرښتی) نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غوږ ورته نیسه) بیا بیشکه په مونږ باندی دی ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: لکه چه مو ولیکل رومبی به کله چه حضرت جبریل علیه السلام د الله تعالیٰ له لوری د قرآن وحی راوړه د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته چه ژر ئی یاد او زده ئی کړی او د جبریل علیه السلام له تللو څخه وروسته وحی ئی په ښه دول (طریقه) په یاد پاتی وی. مګر په دی صورت کښی دوی ته دیر تکلیف پیښیده کله به چه دوی هغه رومبی کلمه لوستله دوهمه کلمه به د دوی په فهم کښی په ښه دول

(طریقه) سره نه راتله ـ او د هغو په پوهیدلو کښې به هم دوی ته لږ دیر دقت پیښیده نو ځکه الله تعالیٰ وفرمایل چه په دی وقت کښې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هیڅ ضرورت نشته تاسی بالکل د زړه له کومې د وحی اوریدلو ته متوجه شئ! او داسی اندیښنه مه کوئ! چه دا به می نه یادیږی ـ او بیا به ئې څرنګه ولولم؟ او خلقو ته به ئې په څه ډول (طریقه) وپوهوم؟ ـ د هغو ګردو (ټولو) تورو ستاسو په تتر (سینه) کښې حرف په حرف ټولول او ستاسی له ژبې څخه د باندی راایستل ـ او په خلقو ئې لولول ځما کار دی کله چه پرښته پاک قرآن ځما له لوری تاسی ته ولولی ـ نو تاسی چپ اوسئ! ـ پوره او ښه ئې واورئ! ـ د هغه اوریدل د هغه یادول ـ او د هغه علومو او معارفو وروته درخلاصول او ستاسی له ژبې څخه نورو ته د هغه رسؤل او روښانول ـ دا ګرد (ټول) ځمونږ له کارونو څخنی دی. وروسته له دی څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم له جبریل علیه السلام سره یو ځای لوستل پری ښودل. نو دا هم یوه معجزه شوه چه یو ځلی ګرده (ټوله) وحی له سره تر پایه پوری واوری ـ او یو توری ئې هم له خولی څخه ونه باسی ـ او نه ئې ضبط او ګردان کړی ـ خو د پرښتی له ورتګ څخه وروسته پوره وحی لفظ په لفظ په پوره ترتیب سره بې له کومې فتحی او ضمی او نور د تزئید او تنقیص ولولی ـ او وئې لولوی ـ او وئې پوهوی دا په دی دنیا کښې یوه وړوکی نمونه له ﴿ يُنَبَّؤُا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴾ څخه ده یعنی څرنګه چه الله تعالیٰ په دی قادر دی چه خپله وحی د پرښتی له ورتګه وروسته په پوره ترتیب سره حرف په حرف پرته (علاوه) له کومې ادنیٰ خطاء او تیروتو د خپل پیغمبر صلی الله علیه وسلم په تتر (سینه) کښې ټولوی ـ نو آیا هغه په دی باندی قادر نه دی چه د بندګانو پخوانی او وروستنی هغه ګردی (ټولی) چاری چه ښائی ځینی ئې د هغوی د کوونکی له فکره هم وتلی وی ـ ګرد (ټول) سره ټول کړی او په یوه وقت کښې هغه د دوی په مخ کښې وړاندی کړی او په هغه باندی هغوی ګرد (ټول) سره ښه وپوهوی. او هم داسی د هډوکی منتشر ذرات او رژیدلی بخرکی سره راټول کړی؟ او بیا له نوی سره هغه ړومبنی انسان ورځنی پیدا کړی؟ بیشکه هغه الله اکرم شانه واعظم برهانه له دی څخه لا په لویو کارونو باندی هم قادر دی.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ۝٢٠ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ۝٢١

نه دی داسی (لکه چه انکار کوی کفار له بعثه) بلکه خوښوئ تاسی ځغلیدونکی (ژر فانی کیدونکی دنیا) او پریږدی تاسی آخرت (چه باقی او وروسته راتلونکی دی او د هغه دپاره هیڅ عمل نه کوئ)

تفسیر: یعنی ستاسی دا د قیامت او د نورو حقائقو انکار کول هیڅ یو په کوم یوه صحیح دلیل باندی مبنی نه دی بلکه د دی سبب د دنیا انهماک دی. کله چه دنیا نقدی او ژر رسیدونکی شی دی نو ځکه ئې تاسی غواړئ. آخرت تاسی پور (قرض) ګڼئ او پریږدئ ئې او

وایئ چه د هغه رارسیدل لری دی. د انسان په طبیعت کښی ژر غوښتل او جلتبازی داخله ده ـ لکه چه د جزء ۱۷ انبیاء په دریمه رکوع ۳۷ آیت ځمونږ دغه متبرک تفسیر کښی مونږ داسی یو آیت لولو ﴿خُلِقَ الْاِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ﴾ فرق دومره دی چه نیکان د ښو شیانو په حاصلولو کښی جلتی کوی چه د هغه یو مثال اوس په ﴿لَا تُحَرِّكْ بِهٖ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهٖ﴾ تیر شو. او بدان هغه شی غوره کوی چه ژر ئی په لاس ورځی اګر که د هغه نتیجه هلاک هم وی.

وُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿۲۲﴾ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿۲۳﴾

ځینی مخونه (یعنی د مؤمنانو به) په دغی ورځی (د قیامت) کښی ښائسته تازه روښانه وی خاص ذات د رب خپل ته به کتونکی وی.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی یعنی د مؤمنانو څیری به په دی ورځی کښی ډیری روښانه ځلیدونکی تر او تازه او ډیری خوښی او بشاشی وی. او د دوی سترګی به د حقیقی محبوب په لقاء او کتلو سره رڼی وی. له قرآن کریم او متواترهؤ احادیثو ځنی په یقینی ډول (طریقه) سره معلوم شوی دی چه په آخرت کښی به د الله تعالیٰ لیدنه وی ـ خو ګمراهان له دی څخه منکر دی ـ ځکه چه دا نعمت د هغوی په برخه کښی نه دی. **اللّٰهم لاتحرمنامن هذه النعمة التی لیس فوقها نعمة**

وَوُجُوْهٌ يَّوْمَئِذٍۢ بَاسِرَةٌ ﴿۲۴﴾ تَظُنُّ اَنْ يُّفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿۲۵﴾
كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿۲۶﴾

او ځینی مخونه (یعنی د کفارو) په دغی ورځی (د قیامت) کښی به تریو بدڅیره وی یقین به کوی چه کاوه شی واقع کیږی په دغو (مخونو) باندی دوی ته بلا لویه چه ماتوونکی وی هډوکی د شا لره نه ده داسی (چه دنیا خوښوی پر آخرت) کله چه ورسیږی (سا) هډوکی د ستونی ته.

تفسیر: یعنی باور لری چه هغه ناکاره معامله کیدونکی ده او هغه عذاب د ګاللو (تیرولو) دی چه بالکل به ملا ماتوونکی وی.

﴿كَلَّآ اِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ﴾ ـ نه ده داسی چه دنیا خوښوی پر آخرت کله چه ورسیږی سا هډوکی د ستونی ته)

یعنی آخرت مه لری ګڼئ ځکه چه موت د دی سفر ړومبی منزل دی چه هغه ډیر نژدی له هم دی

ځایه د نورو منزلونو په تللو باندی شروع کیږی تر څو چه وروستنی منزل ته ورسیږی ګواکی د هر سړی مرګ هغه لره د لوئی ورځی (قیامت) یوه وړوکی نمونه ده هر کله چه د مریض روح ګرد (تول) سره غونډ شی او چنغرک هډوکی د تتر (سینی) او ورمیږ ته ورسیږی ـ او سا ئی په مری کښی ونښلی ـ نو وپوهیږه چه د آخرت منزل ئی شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ ۜ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾

او وبه ویلی شی (یعنی وبه وائی هغه خوک چه چاپیر له مریضه دی) څوک دی دم کوونکی (په هغه رنځور باندی چه جوړ شی او روح ئی بیرته ور وګرځی) او یقین کړی هغه مریض) چه بیشکه په ده (باندی راغلی) دی وقت د فراق جدائی (له دنیا او خپلوانو).

تفسیر: د داسی مایوسی په وقت کښی د طبیبانو او ډاکټرانو له لاسه هیڅ شی نه وی پوره کله چه خلق له ظاهری علاج او تدبیر ځنی عاجز شی نو د دم او دعاء ـ تعویذ په فکر کښی لویږی او یو له بل سره وائی «خانه! کوم داسی ښه سړی راولئ چه په دی رنځور څه دم او دعاء وکړی. ګوندی وی چه جوړ شی ځینو اسلافو ویلی دی چه «من راق» د پرښتو وینا ده چه له ملک الموت سره د روح د قبضولو دپاره راځی او له دوی سره داسی وائی چه د دی مری سا څوک وباسی او وړی ئی؟ د رحمت پرښتی؟ که د عذاب؟ نو په دی تقدیر سره (راقی) له (رقی) څخه مشتق ګڼه کیږی چه معنی پاس ختل دی او د (رقیه) ځنی به نه وی چه معنی ئی دم او دعاء او توتکه او افسون دی.

﴿ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴾ ـ او یقین کړی هغه محتضر چه بیشکه په ده باندی راغلی دی وقت د فراق جدائی له دنیا او خپلوانو) یعنی مړ کیدونکی به وپوهیږی چه دی اوس له ګردو (تولو) عزیزانو او اقاربو او محبوبو او مألوفو شیانو ځنی بیلیدونکی دی. یا ئی دا مطلب چه سا ئی له بدنه تلونکی ده.

وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾

او تاویږی یوه پنډی (د ده) له بلی پنډی (د ده) سره (له هیبته د مرګ).

تفسیر: یعنی په ځینو اوقاتو کښی د موت د سکراتو لامله (له وجی) یوه پنډی له بلی پنډی سره لګیږی. او هم د بدن د لاندنی برخی ځنی د روح د تعلق له منقطع کیدلو څخه وروسته د پنډیو خوځول او یوه له بلی ځینی بیلول به د ده په واک (اختیار) کښی نه پاتی کیږی نو ځکه یوه

پنډی له بلی پنډی څخه بېواکه لویږي. ځینی اسلاف وائی چه د عربو په محاورو کښې «ساق» کنایه ده له سخت مصیبت څخه ـ نو په دی تقدیر به د دی آیت ترجمه داسی کیږي. «یوه سختي به له بلی سختي سره یو ځای کیږي» ځکه چه مړ کیدونکی ته په دی وقت کښې دوه سختي وروړاندی کیږي یوه دا چه له دنیا څخني داسی درومي چه مال او اسباب ـ اهل او عیال ـ کور او کهول ـ جاه او حشم ګرد (تول) ځنی پاتي کیږي ـ غلیمان پری خوشیږي او پیغورونه ورکوي ـ او خپلوان ئی خفه کیږي ـ او په رنځ او خپګان کښې لویږي. بله ئی له دی ځنی ډیره لویه او ویروونکی ده چه هغه د قبر او آخرت هسی پیښې او احوال دی چه د هغه کیفیت په بیان نشی راتلی یعنی سختي د دنیا له سختي د آخرت سره یو ځای کیږي.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾

په لوری د رب ستا په دغی ورځی کښې ورتله دی (د تولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).

تفسیر: یعنی د آخرت د سفر ابتداء له دی ځای ځنی ده. ګواکی اوس د بنده راښکوول د خپل پروردګار په لوری شروع شو مګر افسوس چه له خپل غفلت او حماقت څخه ئی د سفر هیڅ سامان تراوسه پوری نه دی جوړ کړی او نه د دی اوږده منزل لپاره کومه توښه له ځان سره لری.

فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾

بیا یقین ونه کړ (په مؤمن به باندی) او نه ئی لمونځ وکړ مګر دروغجن ئی کړ (قرآن لره) او مخ ئی وګرځاو (له ایمانه) بیا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.

تفسیر: یعنی د رښتین ګڼلو او باور لرلو په ځای پیغمبران دروغجنوی ـ او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوری د متوجه کیدلو په ځای تل له هغه ځنی غاړه غړوی ـ او په دی باندی یواځی اکتفا نه کوی بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقینو او خپلوانو په لوری ځی ـ او داسی راښکاروی چه لکه کوم ښه لوی کار او ډیره میرانه (بهادری) او د پوهنی کار ئی کړی دی.

اَوۡلٰی لَکَ فَاَوۡلٰی ﴿۳۴﴾ ثُمَّ اَوۡلٰی لَکَ فَاَوۡلٰی ﴿۳۵﴾

وړ لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چه بد ئی بولی سختی د مرګ) پس وړ لایقه ده (هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د قبر ده) بیا وړ لایقه ده تا لره) هغه شی چه بد ئی بولی چه سختی د ورځی د قیامت ده) پس وړ لایقه ده (تا لره هغه شی چه بد ئی بولی چه همیشه عذابیدل ستا دی په دوزخ کښی).

تفسیر: یعنی ای بدبخته! اوس ستا د هلاک، افسوس او کمبختی وار دی. یو ځلی نه بلکه څو څو ځلی اوس پاتی خرابی پر خرابی او تباهی پر تباهی ده پرته (علاوه) له تانه به بل هیڅوک د الله تعالیٰ د نوی نوی سزا وړ (لائق) او مستحق نه وی.

تنبیه: ښائی اوله خرابی په باور نه لرلو او لمونځ نه کولو او دوهمه په بل یو لوی ځغردوالی (ضد) باندی چه دروغجنول او غاړه غړول دی او دریمه او څلورمه د دی دواړو امورو ځنی په هره یوه باندی چه دی ئی د افتخار وړ (لائق) ګڼی بنا دی لکه چه د هغه په لوری په ﴿ثُمَّ ذَهَبَ اِلٰٓی اَهۡلِهٖ یَتَمَطّٰی﴾ کښی اشاره ده والله اعلم.

اَیَحۡسَبُ الۡاِنۡسَانُ اَنۡ یُّتۡرَکَ سُدًی ﴿۳۶﴾

آیا ګمان کوی (کافر) انسان چه پری به ښود شی دی چتی (بیکاره) بی قیده مهمله بیکاره (په دنیا او عقبا کښی مکلف به نه شی په احکامو د ده).

تفسیر: یعنی آیا بنی آدم داسی ګڼی چه دی به هم داسی چتی (فضول) بیکاره او مهمل پری ښوده شی؟ او د امر او نهی هیڅ یو قید به په ده باندی نه وی؟ یا له مرینی څخه وروسته به بیا نه ژوندی کیږی؟ او له ده څخه به د نیکیو او د بدیو ګرد (تول) شمیر نه اخیست کیږی؟ او هیڅ حساب او کتاب به ورسره نه کیږی.

اَلَمۡ یَکُ نُطۡفَةً مِّنۡ مَّنِیٍّ یُّمۡنٰی ﴿۳۷﴾ ثُمَّ کَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوّٰی ﴿۳۸﴾
فَجَعَلَ مِنۡهُ الزَّوۡجَیۡنِ الذَّکَرَ وَالۡاُنۡثٰی ﴿۳۹﴾ اَلَیۡسَ ذٰلِکَ بِقٰدِرٍ عَلٰٓی
اَنۡ یُّحۡیِۦَ الۡمَوۡتٰی ﴿۴۰﴾

آیا نه ؤ دغه (انسان اول) یو څاڅکی له منی څخه چه توبوه شی (اچوه شی پر رحمونو د ښځو کښی). بیا و دی یوه توټه د وینو نو پیدا کړ الله (اندامونه ئی) پس برابر کړ (صورت ئی او روح ئی پکښی وپوکلو) نو پیدا کړ له هغه (اوبو د منی) څخه جوړه (دوه صنفه) نارینه او ښځه آیا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کوونکی د دغو افعالو قادر په دی باندی چه ژوندی کړی مړی (بلکه ښه قادر دی).

تفسیر: یعنی انسان له نطفی څخنی د غوټه شویو وینو په شکل کرځی بیا الله تعالیٰ د دی د پیدایښت کرد (تول) مراتب پوره کوی او انسان تری جوړوی ـ او تول ظاهری اعضاء او باطنی قوتونه ئی برابروی ـ او د یوی بیځانی نطفی څخنی یو عاقل انسان جوړوی ـ او هم له هم دی نطفی څخنی دوه ډوله (قسمه) بنی آدم پیدا کوی چه د دوی د هر یو ظاهری او باطنی خصوصیات سره بیل وی. آیا هغه مطلق قادر چه له اوله ئی کرد (تول) خلق په داسی یو حکمت او قدرت سره پیدا کوی بیا په دی باندی قادر نه دی چه دوی بیا راژوندی کړی؟ «**سبحانک اللّٰهم فبلیٰ!**» پاک دی ستا ذات ای اله ولی به ئی نه پیدا کوی! ته بیشکه قادر ئی.

تمت سورة القیامة بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الدهر (سورة الانسان) مدنیة وهی (۳۱) آیة ورکوعان رقمها (۷٦)

تسلسلهاحسب النزول (۹۸) نزلت بعد سورة الرحمٰن.

د «الدهر» د «الانسان» سورت مکی دی (۳۱) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷٦) او په نزول کښی (۹۸) سورت دی وروسته د «الرحمٰن» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ اَتٰی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ یَکُنْ شَیْـًٔا مَّذْکُوْرًا ①

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وقت له زمانی څخه چه نه و دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بیشکه پر انسان باندی داسی یو وقت تیر شوی دی چه هیڅ نوم او نښه ئی نه وه بلکه یو غیر مذکور په انسانیت شیز و. او یو جز وو له اجزاؤ د عناصرو او د نطفی بیا ئی څومره مدت طی کړ چه د نطفی په شکل راووت ـ دا حال ئی هم د دی د موجوده شرافت او کرامت لامله (له وجی) د ویلو وړ (لایق) نه دی او نه ښائی چه پری ژبه وخوځوله شی.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ

بیشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفی څخه چه ګډوده شوی ده (د نر او د ښځی)

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځی د دوو دولو (قسمونو) اوبو څخنی ئی پیدا کړ.
تنبیه: د (امشاج) معنی مخلوط دی نطفه د هغو غذاؤ خلاصه ده چه له مختلفو شیانو څخنی روغه ده نو څکه د ښځی له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځی همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شی. او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کښی چه:

نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ۝٢ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ۝٣

ازمایو ئی نو وموګرځو مونږ دغه (انسان) اوریدونکی بیشکه مونږ ورښوولی ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لیږلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره) یا نه وو دی شکر کوونکی او یا به وی دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفی څخنی د وینی غوټه او له هغی څخنی ئی د غوښی یوه ټوټه جوړه کړه هم دا راز (قسم) له څو څو څلی اړولو او ګرځولو څخه ئی هغه دی درجی ته ورساؤ چه دی پخپلو غوږونو سره اوری او په سترګو سره وینی او له هسی قوتونو څخه کار اخلی چه بل کوم حیوان له هغو څخنی نشی کار اخیستی. ګواکی نور ګرد (ټول) د ده په مخ کښی کانه او ړانده دی.
تنبیه: د «نبتلیه» معنی اکثرو مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده د بنی آدم له پیدایښته دا غرض دی چه دی د الله تعالیٰ په احکامو ـ امر ـ نهی او نورو مخاطب شی او امتحان تری واخیست شی او ولیده شی چه دی تر کومی اندازی پوری د خپل الله تعالیٰ د احکامو تعمیل او خپل اخلاص او وفاداری څرګندوی (ښکاره کوی)؟ نو څکه هغه ته ئی د آوریدلو ـ پوهیدلو او

لیدلو قوتونه وروبښل چه پر هغو باندی د شرعی تکالیفو مدار دی.
﴿ إِنَّا هَدَيْنَٰهُ ﴾ الآية ـ بیشکه مونږ ورښوولی ده انسان ته سمه لاره یا به وی دی شکر کوونکی او یا به وی ناشکره) یعنی رومبی ئی د اصلی فطرت او پیدائشی عقل او پوه څخنی ـ بیا ئی د عقلیه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نیکی لاره وروښووده چه د دی ښوونی اقتضاء داسی ده چه ښائی ګرد (تول) انسانان په یوه سمه لاره باندی لاړ شی خو د شاؤخوا د حالاتو لامله (له وجی) او د خارجی عواملو اغیزی (اثر) او د نورو عوارضو له سببه ګرد (تول) په یوه.لاره باندی پاتی نشول. ځینو الله تعالیٰ ومانه او حق ئی وپیژنده ـ او ځینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله وروسته له دی نه الله اکرم شانه واعظم برهانه د دی دواړو د پای (آخر) او انجام ذکر دغسی فرمائی:

إِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَلَٰسِلَا۟ وَأَغْلَٰلًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾

بیشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبی وهونکی چه تل به په کښی سوځی).

تفسیر: یعنی هغو خلقو چه د رسمونو او رواجونو او اوهامو او ظنونو په ځنځیرونو کښی ځانونه تړلی دی او بی د الله تعالیٰ له اقتدار او حکومته ئی د نورو د حکومت او اقتدار طوقونه او غاړکی له خپلو غاړو څخنی نه دی ایستلی بلکه د حق او د حق د عاملینو په خلاف د دښمنی او د جګړی د اورونو په لګولو کښی خپل عمر تیروی. او کله په تیروتلو سره هم د الله تعالیٰ د نعمتونو شکر نه اداء کوی ـ او نه ئی په زړه کوی نو داسی خلقو ته په آخرت کښی د دوزخ طوقونه او غاړکی ـ ځنځیرونه او ډیر سخت سوځوونکی اور تیار دی.

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِن كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ

بیشکه ابرار نیکان څښی (په جنت کښی) له جامونو د شرابو څخنی چه وی ګډ له هغو سره (جنتی) کافور. چینه چه څښی به له هغی څخه (نیک) بندګان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسی جامونه به څښی چه لږ څه کافور به په کښی ګډ وی دا کافور د دی دنیا د کافورو په شان نه دی بلکه د جنت د یوی خاصی چینی نوم دی چه د الله تعالیٰ له

لوری په خاص ډول (طریقه) د الله تعالیٰ مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږی. ښائی چه د دی سوړوالی ـ ښه رائحه او وړم ـ مفرح ـ خاصیت ـ او د تک سپین رنګ لامله (له وجی) هغه ته کافور وایه شی.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ

چه بیائی به (مؤمنان) دغی (چینی) لره (هر چیرته چه ئی خوښه وی په بیول) وفا کوی (ابرار) په (هغه) نذر سره (چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله کښی پر ځانونو خپلو باندی)

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک (قبضه) او اختیار ده چه په هر لوری دوی اشاره وکړی د دی د اوبو ویالی به په همغه لوری بهیږی. ځینی وائی چه د دی چینی اصلی منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لوړه (اوچته) مانی کښی وی چه له هغه ځایه به د ګردو (تولو) انبیاؤ ـ اولیاؤ ـ صلحاؤ او مؤمنینو مانیو ته د هغی ویالی وبهیږی والله اعلم وروسته له دی نه اکرم شانه واعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسی بیان فرمائی.

﴿ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ ﴾ ـ وفا کوی ابرار په هغه نذر سره چه ئی واجب کړی وی په طاعت د الله پر ځانونو خپلو)

یعنی هغه نذرونه چه پخپلو ځانونو باندی ئی منلی وی اداء کوی ئی ښکاره ده کله چه پخپل ځان باندی لازم کړی شیز پوره کاؤ شی نو هغه خبری چه د الله تعالیٰ له لوری لازمی شوی دی څرنګه به پری ښودی شی؟.

وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾

او ویریږی (ابرار) له هغی ورځی چه شر ئی ښکاره او تیت (څرګند) دی

تفسیر: یعنی د دی ورځی سختی او خرابی به درجه په درجه پر تولو عامه او ګردو(تولو) لره نیوونکی وی او هیڅوک به په کلی ډول (طریقه) له هغه ځنی محفوظ نه وی. الا من شاء الله!

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾

او (ابرار) ورکوی طعام خواړه پر محبت مینی د دغه (الله یا د طعام) مسکین اړ (مجبور) ته او یتیم پلار مړی ته او اسیر بندی ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په محبت کښې خپل طعام او خواړه سره له دې چه دې پخپله ورته اړ (مجبور) او محتاج دی او ډېر خواهش ئې ورته کیږي په ډېر اخلاص ـ شوق او ذوق سره مسکینانو ـ یتیمانو او بندیانو ته ئې ورکوي.

تنبیه: بندي عام دی مسلمان وي یا کافر. په حدیث کښې راغلي دي چه د بدر د بندیانو په نسبت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چه «له هر مسلمان سره چه کوم بندي وي ښائي چه له هغه سره ښه سلوک وکړي!» لکه صحابه ؤ رضی الله تعالیٰ عنهم د دې حکم په تعمیل بندیانو ته له خپلو ځانونو څخه ښه خواړه ورکول او حال دا چه هغه بندیان مسلمانان نه ؤ د مسلمان ورور حق خو له دې څخه هم لا زیات دی. که د «اسیر» په لفظ کښې لږ څه توسیع وکړه شي نو دا آیت مریبي او پور وړي (قرضداري) لره هم شامل کیدی شي ځکه چه هغوی هم یو راز (قسم) بندیان دی.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾
إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾

(وائي ابرار) بیشکه چه مونږ طعام خواړه درکوو تاسي ته خاص دپاره (د ثواب) د الله نه غواړو مونږ له تاسي څخه جزاء بدل او نه شکر ایستل بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي (غمجنی) ډېری سختي تریو مخي نه

تفسیر: یعنی دا طعام او خواړه ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسي ویونکي وي او که چیري مصلحت وي او لازم ئې وګڼي د قال په ژبې سره ئې هم ویلي شي.

﴿ إِنَّا نَخَافُ ﴾ بیشکه مونږ ویریږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تریو مخي غمجني ډېری سختي تریو مخي نه).

یعنی ولې به مونږ نورو ته طعام او خواړه نه ورکوو؟ او له خوړو ورکولو څخه وروسته به ولې د بدل او شکریې هیله (ارزو) او امید ونه لرو چه مونږ له خپل پروردګاره او له هغې لوی ورځې څخه ویریدونکي یو چه هغه ورځ به ډېره غمجنه او سخته تریو تندی وي مونږ په ډېری مینې او اخلاص مستحقینو ته طعام او خواړه ورکوو او سره له هغه ویریږو چه آیا څمونږ دا عمل به د الله تعالیٰ په دربار کښې منلی کیږي؟ که نه؟ نه چه د هغه په اخلاص او نورو شرائطو کښې څه لږتیا پاتې وي او بالعکس دا اعمال څمونږ د ځان وبال نه شي.

فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ﴿١١﴾

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختي د دغې ورځي او ملاقي ور به کړي دوی ته تازګي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسیر: یعني له هغه شي ځنې چه دوی دیر ویریدل الله تعالیٰ دوی له هغه ځني محفوظ او مأمون وساتل او د هغوی مخونو ته ئې ښائست او تازګي او زړونو ته ئې خوښي او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ﴿١٢﴾

او جزاء به ورکړي دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی (تول نعماء د) جنت او (جامې) وریښمینې.

تفسیر: یعني کله چه دی خلقو د دنیا پر تنګسي او سختیو باندې صبر کاؤ ـ او له ګناهونو او معاصیو ځني ئې ځانونو ساتل او په طاعت او عبادت کښې قائم اوسیدل نو ځکه الله تعالیٰ د هغوی د آرام او راحت دپاره دوی ته د جنت ښه نعماء ـ اعلیٰ باغونه او فاخره لباسونه مرحمت کړل. اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه د دغو جنتیانو یو بل ښه وضعیت داسې بیان فرمائي:

مُتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ﴿١٣﴾

حال دا چه تکیه کوونکي به وي په هغه (جنت) کښې پر تختونو باندې د باچایانو او تولواکانو په دول (طریقه) نه به ویني دوی هلته شمس لمر (ګرمي) او نه زمهریر (ساړه یا به نه ویني په دغه جنت کښې لمر سپوږمې چه رڼا (رنړا) به ئې له بل ځه وي).

تفسیر: یعني د جنت موسم به دیر معتدل او برابر وي نه د تودوخې او نه د یخني او نه به نور څه ربړ (زحمت) او تکلیف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ﴿١٤﴾

حال دا چه نژدې به وي پر دوی باندې سیورې (د ونو) د هغه او مسخرې

تیتی کړی شوی به وی میوی د هغو په مسخریدلو تیتیدلو سره (چه شوکول به ئی اسان وی).

تفسیر: یعنی د ونو څانگی د خپلو میوو سره دوی ته دیری نژدی کیږی او د هغوی میوی به ورځوړندی او د دوی په واک (اختیار) کښی به وی او جنتیان په هر حالت او هر ځای کښی چه وغواړی اعم له دی څخه چه ولاړ وی یا ناست یا ملاست بی له تکلفه هغه تولولی او شوکولی شی.
تنبیه: ښائی د ونو څانگی ئی دلته په ظلال سره تعبیر کړی وی یا به دا واقعی سیوری وی ځکه که د لمر رڼا (رڼرا) هلته نشته بل راز (قسم) کومه رڼا (رڼرا) خو به هرومرو (خامخا) هلته وی او د دی رڼا (رڼرا) په سیوری کښی به جنتیان د ارام او تفریح دپاره به کینی والله اعلم

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَّأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا۟ ﴿١٥﴾
قَوَارِيرَا۟ مِن فِضَّةٍ

او گرځولی به شی پر دغو (ابرارو) باندی (په دغه جنت کښی) جامونه له سپینو زرو او گلاسونه صراحی چه وی به (دغه ظروف) په شان د ښیښو هسی ښیښی چه له سپینو زرو به وی (صاف به وی د ښیښو په شان چه ظاهر به ئی له باطن او باطن به ئی له ظاهره ښکاری)

تفسیر: یعنی دا ظروف لوښی به په اصل کښی د سپینو زرو څخه جوړ وی او دیر سپین بی داغه او خوښی بښونکی ـ او داسی صاف او شفاف او ځلیدونکی به وی چه لکه ښیښی غوندی به ښکاری او د هغه د منځ شیان به له باندی څخه له لری لیده کیږی.

قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾

په اندازه کړی به وی هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتی هومره چه څښلو ته ضرورت لری او زړه ئی وغواړی په هغه میچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کښی شراب وی چه نه به تری لوږی ـ او نه به تری زیاتیږی ـ یا په هره اندازه چه جنتیان پخپلو زړونو کښی تاکلی (مقرر کړی) او گرځولی وی بی له تزئید او بی له تنقیص سم د دوی له غوښتنی سره ورته وړاندی کیږی.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴿١٧﴾

او ورڅښول کيږي به جنتيانو ته په جنت کښې جامونه د شرابو چه وي به ګډ له (پاکو شرابو د) هغه سره (لپاره د خوشبوئ جنتي) زنجبيل.

تفسير: يعني د شرابو جام يو هغه و چه د هغه ګډ جنتي کافور دی. دوهم ئې هغه دی چه زنجبيل (سوند) ورسره ګډوی مګر دا د دی دنيا زنجبيل او سوند ونه ګاته شی څکه هغه يوه چينه ده چه «سلسبيل» نوميږی د سوند تأثير تود دی او په غريزيه حرارت کښې انتعاش پيدا کوی ـ او عرب هغه دير خوښوی.
په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دی چينی ته «زنجبيل» وائی. د نيکانو په جامونو کښې د هغه لږ څه ګډون کاوه شي په اصل کښې دا چينه لويو عالی مقامو مقربينو لره ده. والله اعلم.

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾

چينه په دغه (جنت کښې چه) نوم ئې ايښودلی شوی دی په سلسبيل سره (چه د حلقه آسانه لنيذه تيريږی).

تفسير: د سلسبيل معنی صافی بهيدونکی اوبه دی. کذا فی الموضح. او څکه ورته «سلسبيل» وائی چه آسانه تيريږی له حلقه او ديری لذيذی او خونده وری دی په څښلو کښې او هر چيرته چه د جنتي زړه وغواړی همغلته ورته بهيږی.

وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ

او ګرځی پر دغو جنتيانو باندی هلکان تل پاتی شوی (پخپل حال د ځوانی باندی).

تفسير: يعنی تل به هلک پاتی کيږی يا به له جنتيانو څخه هيڅ نه اخيست کيږی او تل ترتله د هغوی په خدماتو کښې مشغول وی.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾

کله چه ووینی ته دوی ګڼی به هغوی (په صفائی کښې) لکه مرغلری خوری شوی.

تفسیر: یعنی پخپل حسن ـ جمال ـ صفائی ـ او ښائست سره په هر لوری ګرځی او داسی خوش منظر معلومیږی لکه چه د ډیرو ځلیدونکیو او ښائسته مرغلرو په شان پر ځمکی باندی خواره شوی وی. او تخصیص د «منثور» دپاره د دی دی چه دا ښائسته او ښې ښکاریږی له مرغلرو منظومو او پییلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾

او هر کله چه وګوری ته دغه (جنت) ته نو وبه وینی ته نعمتونه (ډیر چه صفت ئی کیدی نشی) او ملک پاچائی لویه (لاروااله چه انتهاء او زوال نه لری).

تفسیر: یعنی د جنت حال او احوال څه ووایه شی ـ که څوک ئی ووینی نو ور معلومیږی چه په جنت کښې به څه عظیم‌الشان نعمتونه او څومره لویه لاروااله بیمثاله باچائی یوه معمولی او ادنیٰ جنتی ته ور په برخه کیږی رزقنا الله تعالیٰ منها بمنه و فضله.

عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ ۖ

د پاسه پر دوی باندی به کالی (جامی) د نریو وریښمو وی چه شنه به وی او د پریړو (غټو) وریښمو نه

تفسیر: یعنی نری او پریړ (غټ) دوه ډوله (قسمه) د وریښمو کالی (جامی) به جنتیانو ته ورکاوه کیږی.

وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ ۚ

او وابه غوسته شی (دوی ته) باهوګان له سپینو زرو.

تفسیر: په دی سورت کښې دری ځایه د سپینو زرو ـ د لوښیو ـ ګانو (زیوراتو) او نورو ذکر راغلی دی ـ په بل ځای کښې د سرو زرو ذکر شوی دی. ممکن دی چه دا هم وی او هغه هم وی. ځینو ته به دا ورکاوْ شی ـ او ځینو ته به هغه یا به کله دا او کله به هغه وروراندی کیږی.

وَسَقٰهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ﴿۲۱﴾

او ور وبه څښي دغو (جنتيانو ته) رب د دوى شراب طهور (څښناک ښه پاکيزه)

تفسير: يعني له گردو (تولو) نعمتونو وروسته د شراب طهور يو جام به د حقيقي مالک له لوري ورکاوه شي چه نه په کښې نجاست وي او نه کدورت نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبوئي وي او د هغه له څښلو څخني به زړه پاک او گيډه صفا کيږي. له څښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسي عرق او خولې وځي چه د هغه وږمه او خوشبوئي به د مشکو په څير زړونه خوښوي.

اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴿۲۲﴾ اِنَّا نَحْنُ
نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْاٰنَ تَنْزِيْلًا ﴿۲۳﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وبه فرمائي الله دوى ته چه) بيشکه دغه (نعمتونه) ؤ تاسي لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسي) او دى سعي عمل زيار (کوشش) ستاسي مشکور مقبول. بيشکه مونږ هم دا مونږ نازل کړى مو دى په تا باندى (اى محمده!) قرآن نازل کول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسير: يعني د زيات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوښي دپاره به ويلي شي چه دا ستاسي د اعمالو بدل دى ستاسي زيارونه (کوششونه) مقبول او مشکور او سعي مو ومنلي شوي - د دى زيرى له آوريدلو څخني به جنتيان لا خوښيږي.
﴿اِنَّا نَحْنُ﴾ الآية - بيشکه مونږ نازله کړى مو دى په تا باندى اى محمده قرآن نازلول نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا)
چه ستا زړه مضبوط شي او خلق ورو ورو پخپلو ښو او بدو باندى ښه وپوهيږي او معلوم ئې کړي چه جنت د کومو اعمالو په وسيله موندل کيږي - که په داسي پوهولو سره هم ونه پوهيده او پخپل ضد او عناد کښي تينگ پاتي شو نو تاسي د خپل پروردگار په حکم باندى همغسي تينگ ودريږى او د وروستني فيصلي انتظار وکړئ.

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ اٰثِمًا اَوْ كَفُوْرًا ﴿۲۴﴾

او مه منه خبره له دوی ځنی د هیڅ یو ګنهګار او ناشکره (چه تا بولی کفر ته).

تفسیر: یعنی عتبه او ولید او د قریشو نور کفار تاسی ته دنیوی ترغیبونه درکوی او شنه باغونه دربنیی او په دی تحریص ـ تطمیع سره غواړی چه تاسی د تبلیغ له فرضه واړوی ـ نو الله تعالیٰ تنبیه فرمائی چه تاسی د دوی په خبرو باندی مه تیروځی ځکه چه د ګنهګار ـ فاسق او ناشکر کافر له وینا منلو څخه پرته (علاوه) له نقصانه بل څه په لاس نه درځی نو د داسی شریرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دی په کار.

وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَّاَصِيْلًا ﴿۲۵﴾

او یادوه نوم د رب خپل صباح ګهیځ (سبا) او بیګا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کښی ولره! په تیره بیا په دی دوو وقتونو کښی ئی هرومرو (خامخا) یادوه! ګردو (تولو) اندیښنو علاج هم دا د الله تعالیٰ ذکر دی.

وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهٗ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيْلًا ﴿۲٦﴾

او په څه برخه د شپی کښی نو سجده کوه هغه (الله) ته او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کښی (یعنی تهجد کوه او)

تفسیر: لمونځ وکړه! ښائی چه له دی ځنی د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وی که له ﴿ وَمِنَ الَّيْلِ فَاسْجُدْ ﴾ څخه تهجد مراد وی نو دلته به له تسبیح ځنی د هغه متبادره معنی اخیسته کیږی. یعنی د شپی له لوری علاوه پر تهجد پر ډیرو تسبیحو او تهلیلو کښی مشغول شیٔ! که له ړومبی «فاسجد» ځنی د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وی نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وی.

اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّوْنَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُوْنَ وَرَآءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيْلًا ﴿۲۷﴾

بیشکه دا (خلق چه کفار دی) خوښوی ژر تیریدونکی (دنیا) او پریږدی وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبیٰ چه د هغی دپاره څه تیاری او عمل نه

کوی).

تفسیر: یعنی دا خلق که ستاسی پند او هدایت نه منی د هغه سبب د دنیا مینه ده. کله چه دنیا یو ژر په لاس راتلونکی څیز دی دوی هم دا غواړی. او د قیامت له درنی ورځی څخه غافل شوی دی او هیڅ د هغه په فکر کښی نه دی لویدلی. بلکه د هغه په راتللو باندی باور هم نه لری او هسی ئی ګڼی کله چه مونږ ومرو او له خسا کیدلو څخه پس وراسته او تجزیه کیږو بیا به مو څوک راژوندی کوی؟ وروسته د دی پوښتنی جواب ورکوی.

نَحۡنُ خَلَقۡنٰهُمۡ وَشَدَدۡنَآ اَسۡرَهُمۡ ۚ وَاِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ اَمۡثَالَهُمۡ تَبۡدِيۡلًا ﴿۲۸﴾

مونږ پیدا کړی مو دی دوی او بیا مو مضبوط کړل پیدایښت بندونه اندامونه د دوی او کله چه اراده وفرمایو بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کښی) بدل.

تفسیر: یعنی اول مو تاسی پیدا کړی او ستاسی ګرد (تول) بندونه او اندامونه مو جوړ کړی دی نن څمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی. هر کله چه مونږ وغواړو ستاسی دا موجوده ژوندون پائ (انجام) ته ورسوو او هم داسی یوه بله هستی بیا پیدا او ودرولی شو. یا دا مطلب که دا خلق ئی ونه منی نو مونږ قادر یو هر کله چه وغواړو د دوی په ځای به نور داسی سری راولو چه ګرد (تول) سره به مطیع او فرمانبرداران وی او د دوی په شان به سرکشان نه وی.

اِنَّ هٰذِهٖ تَذۡكِرَةٌ ۚ فَمَنۡ شَآءَ اتَّخَذَ اِلٰى رَبِّهٖ سَبِيۡلًا ﴿۲۹﴾

بیشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره) نو هر هغه څوک چه اراده کوی نیسی طرف د رب خپل ته لاره (په خیر او طاعت سره - پس و دی نیسی!).

تفسیر: یعنی په جبر او زور سره په دوی باندی د دی خبری منل ستاسی کار نه دی - د پاک قرآن په وسیله پند ورکوئ! وروسته له دی د هر چا اختیار دی هر څوک چه زړه ئی غواړی د خپل پروردګار تر خوشی پوری د رسیدلو لاره ځان ته جوړه کړی!.

وَمَا تَشَآءُوۡنَ اِلَّاۤ اَنۡ يَّشَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيۡمًا حَكِيۡمًا ﴿۳۰﴾

او اراده نشئ کولی تاسی (د هیڅ لاره د طاعت) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (تاسو ته) بیشکه الله دی (پر هر شی باندی) ښه عالم دانا ښه حکمت والا.

تفسیر: یعنی ستاسی غوښتنه هم پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له غوښتنی نشی کیدی ـ ځکه چه د بنده مشیت د الله تعالیٰ د مشیت تابع دی دغه الله تعالیٰ ته ښه معلوم او ښکاره ده چه د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوی. بیا پاک الله هر چا لره چه پخپل مشیت په سمی لاری باندی بیائی یا په ګمراهی کښی پریږدی.

يُدْخِلُ مَنْ يَّشَآءُ فِىْ رَحْمَتِهٖ ۭ وَالظّٰلِمِيْنَ اَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿۳۱﴾

داخلوی (الله) هغه څوک چه اراده (د دخول ئی) وفرمائی په رحمت خپل کښی او ظالمان (کافران چه دی) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډیر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چه ښه وی هغه ته به په نیکی باندی د تللو توفیق ورویښی او د خپل رحمت او فضل مستوجب به ئی وګرځوی.

تمت سورة «الدهر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه.

سورة المرسلات مکیة الا آیة (٤٨) فمدنیة وهی خمسون آیة وفیها رکوعان رقمها (۷۷) تسلسلهاحسب النزول (۳۳) نزلت بعد سورة «الهمزة».

د «المرسلات» سورت مکی دی پرته (علاوه) له (٤٨) آیته څخه چه مدنی دی (٥٠) آیته (۲) رکوع لری

په تلاوت کښی (۷۷) او په نزول کښی (۳۳) سورت دی وروسته د «الهمزة» د سورت څخه نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْمُرْسَلٰتِ عُرْفًا ﴿۱﴾ فَالْعٰصِفٰتِ عَصْفًا ﴿۲﴾

قسم دی په هغو بادونو چه لیږلی شوی دی (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسی (چه زړونه خوښوی) (یا) قسم دی په هغو ملائکو لیږلیو شویو په نیکیو سره (چه امر او نهی دی). بیا قسم دی په هغو سختو خوځوونکیو بادونو باندی چه الوځی په زور سره (یا) پس قسم دی په هغو ملائکو تلونکیو په حکم د الله سره ګرځندی تلل

تفسیر: یعنی اول پسته او ښه نری هوا چلیږی چه له هغی سره به د مخلوقاتو ډیر توقعات او منافع تړلی وی بیا لږ څه وروسته همغه یوه نرمه او پسته هوا د یوی سختی سیلی او طوفان جکړ پشان به الوځی او داسی خرابی او ورانی به راولی چه خلق به په نارو سورو شی. هم دا د دنیا او د آخرت مثال وګڼئ! ډیر داسی کارونه دی چه خلق هغه اوس مفید او نافع ګڼی او پر هغه باندی د دوی لوئی هیلی (امیدونه) تړلی وی او ډیر توقعات تری لری خو همغه کار کله چه د قیامت په ورځ پخپل اصلی او ډیر سخت او ویروونکی صورت سره راښکاره شی نو ګرد (ټول) خلق به تری پناه غواړی.

وَّالنّٰشِرٰتِ نَشْرًاۙ﴿۳﴾ فَالْفٰرِقٰتِ فَرْقًاۙ﴿۴﴾

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندی (باران لره) پورته کول خورول بیا (قسم دی) په (هغو ملائکو یا آیتونو د قرآن چه) جدائی کوی (په منځ د حق او باطل کښی) جدائی کول

تفسیر: یعنی پر هغه هواؤ باندی قسم دی چه بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوی او وریځی پیدا کوی او په فضاء کښی ئی خوروی ـ بیا په هر هر ځای کښی چه د هغوی رسونه مقصود وی د الله تعالیٰ په امر هغه هم هغلته رسوی او ویشی ئی او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وریځی یوه لوری بل لوری ته خوروی. هوا یوازی له وریځی سره مخصوصه نه ده بلکه د هغه عمومی خاصیت دا دی چه د ګردو (ټولو) شیانو کیفیات لکه ښی او بدی وږمی او نور خوروی او د هغوی لطیف اجزاء ځنی بیلوی او له ځان سره ئی وړی او یو څیز له یوه ځایه جلا (جدا) کوی او له بل سره ئی لګوی غرض دا جمع او تفریق چه د هوا خاصه ده د آخرت یوه نمونه ده چه هلته د حشر او نشر څخه وروسته به وګړی (خلق) سره بیلول شی او پس له یوه تولیدلو ځنی به بیلو بیلو ځایونو ته رسول شی ﴿ هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴾

فَالْمُلْقِيٰتِ ذِكْرًاۙ﴿۵﴾ عُذْرًا اَوْ نُذْرًاۙ﴿۶﴾

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چه راښکته کوونکی د ذکر وحی پند دی لپاره د لری کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: حضرت شاه عبدالعزیز رحمة الله علیه له «الملقیات ذکراً» شخه هم هوا مراد کړی ده ځکه چه د وحی غږ د خلقو غوږونو ته رسوونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات ـ العاصفات ـ الناشرات ـ الفارقات ـ الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوی تاکلی (مقرر کړی) دی ځینو پرښتی ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چه پرومبنیو څلورو شخه هواوی مراد کړی دی او له پنځمی ځنی ئی پرښتی اخیستی دی چه په ترجمه کښی ښکاره ده نوری خبری هم په دی مورد کښی شته چه د هغوی ګرد (تول) تفصیلات په (روح المعانی) کښی شته.

حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی چه «له وحی شخه د کافرانو د دغه الزام لری کول منظور دی چه د سزا په وقت کښی ونه وائی چه مونږ نه وو خبر او هغو کسانو ته چه په برخه کښی ئی ایمان دی د ویری اورول دی چه ایمان راوړی» حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه فرمائی چه «د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر امر ـ نهی عقائدو او احکامو باندی مشتمل دی هغه د عذر کولو دپاره دی چه د اعمالو د پوښتنی په وقت د دی سری دپاره عذر او دستاویز وی چه ما هغه کار سم د الله تعالیٰ له امره سره کړی دی ـ او د ده د هغه امر په نسبت می له هغه کار ځنی ځان ساتلی دی او د الله تعالیٰ هغه کلام چه پر قصصو ـ اخبارو او نورو باندی مشتمل وی عموماً د منکرانو د ویرولو او دارولو دپاره دی». په دی سورت کښی د خبری مخه زیاتره د مکذبینو او منکرینو په لوری ده نو ځکه د بشارت ذکر ئی ونه کړ. والله اعلم په هر حال سره وحی راوړونکی پرښتی او وحی رسوونکی هواوی دواړه شاهدانی دی چه یو وقت هرومرو (خامخا) داسی راتلونکی دی چه په هغه کښی به مجرمان پخپلو حرکاتو باندی پړ او ملزم کیږی ـ او له الله تعالیٰ ځنی ویریدونکی به بیخی مأمون ـ مصئون او بی فکره وی.

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝

بیشکه شه وعده چه له تاسی سره کړی شوی ده (د قیامت) خامخا واقع کیدونکی ده.

تفسیر: یعنی د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هرومرو (خامخا) پیښیدونکی ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ﴿٨﴾ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ﴿٩﴾

نو کله چه ستوری تور شی رڼا (رڼړا) نور یی ورک شی. او کله چه آسمان څیری کړ شی.

تفسیر: یعنی ستوری محوه بی رڼا خړیر کیږی آسمان به توتی توتی را لویږی او د څیریدلو له وجی به په هغه کښی ورونه او کړکی څرګندیږی

وَإِذَا الْجِبَالُ نُسِفَتْ ﴿١٠﴾

او کله چه غرونه والوځولی شی (وایستل شی له ځایونو خپلو نه) او روان شی.

تفسیر: یعنی د پاغوندو په شان په هوا کښی الوځی او دی خو او هغی خوا ګرځی.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِّتَتْ ﴿١١﴾

او کله چه د پیغمبرانو وقت وټاکلی (مقرر) شی (او جمع کړل شی دپاره د شهادت).

تفسیر: چه له وړاندی وروسته ټاکلی (مقرر) وقت سره سم د خپلو امتیانو سره د رب العزت په دربار کښی حاضر شی.

لِأَيِّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ﴿١٢﴾ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ﴿١٣﴾

دپاره د کومی ورځی وروستی کړی شوی دی (دا څیزونه) دپاره (د شهادت) د ورځی د فیصلی.

تفسیر: یعنی پوهیږئ چه دا فیصله کومی ورځی دپاره ساتلی شوی ده؟ هغی ورځی ته چه په هغی کښی به د هری خبری بیخی او آخری او قطعی فیصله وی بیشکه که الله تعالیٰ غوښتلی اوس به هم د هر څیز فیصله لاس په لاس او سم د لاسه هم کوله خو د ده د حکمت اقتضاء داسی نه ده چه اوس هر څوک پخپلی سزا ورسوی.

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٤﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾

او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده ورځ د فیصلې افسوس هلاک خرابی ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندی).

تفسیر: یعنی هیڅ مه پوښته چه د فیصلې ورځ به څرنګه وی؟ بس دومره وپوهیږه چه دروغ ویونکیو لره به د تباهی ډیره سخته ورځ وی او له سختو مصائبو او ربړو (تکلیفونو) سره به په کښې مخامخ کیدونکی وی ځکه چه د هغه څیز له لیدلو ځنی چه د دوی په فکر او خیال کښې هم نه ؤ تیر هر کله چه ورسره مخامخ شی سخت وار خطاء کیږی او د حیرت او ندامت لامله (له وجې) ئی حواس خرابیږی.

أَلَمۡ نُهۡلِكِ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٨﴾

آیا نه دی هلاک کړی مونږ مجرم خلق ړومبنی بلکه هلاک کړی مو دی په سبب د تکذیب سره بیا ورلیږو په هغو پسی وروستنی (مجرمان هم لکه چه له دوی سره مو معامله وکړه) هم داسی کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهکارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسی ګڼل چه د دنیا دا لوی ژوندون به په څه ډول (طریقه) پای (آخر) ته رسیږی؟ او څرنګه به باور کیدی شی چه دا ګرد (ټول) بنی آدمان به په یوه ورځ کښې سره مره ـ او انسانی نسل به بیخی فنا کیږی؟ دا دوزخ او عذاب ویرول ګرد (ټول) سره فرضی او ساختګی راښکاری ـ نو د دی چټی (بیکاره) خبرو په جواب کښې فرمائی چه پخوا له دی څخه ډیر خلق مره شوی دی ـ او ډیر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوی دی ـ د ورستنیو په نسبت به هم داسی د موت او هلاکت سلسله جاری وی نو پاک الله فرمائی کله چه ځمونږ قدیمی عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند (ښکاره) دی نو وپوهیږئ چه د دی پیری کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسی شړو. هغه لوی ذات چه په بیلو بیلو زمانو کښې ئی لوی لوی مضبوط او ټکره سری وژلی دی ـ او ډیر طاقتور مجرمان ئی هلاک کړی دی ـ نو آیا هغه اوس په دی باندی قدرت نه لری چه په دی ګردو (ټولو) مخلوقاتو باندی په یوه وقت کښې د عذاب خوند وڅکی؟ او ټول یو ځلی فنا کړی بلکه ښه قادر او کولی ئی شی.

(سبحان ذی العزة والعظمة والکبریاء والجبروت)

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿١٩﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښې دروغ ویونکیو لره (په بعث بعد الموت باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه د قیامت راتګ ئی د دی لپاره دروغ ګڼانه چه ګرد (تول) انسانان به څرنګه یو ځلی پناه کیږی؟ او په څه دول (طریقه) به ګرد (تول) مجرمان په یوه وقت کښې ګرفتار او په سزا رساوه کیږی؟.

اَلَمْ نَخْلُقْكُّمْ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِيْنٍ ﴿٢٠﴾ فَجَعَلْنٰهُ فِيْ قَرَارٍ مَّكِيْنٍ ﴿٢١﴾ اِلٰى قَدَرٍ مَّعْلُوْمٍ ﴿٢٢﴾

آیا نه یئ پیدا کړی مونږ تاسی له اوبو سپکو (د منی) ځنی نو ومو ساتلی مونږ هغه (اوبه) په ځای د قراری ټینګ کښې (چه د مور رحم دی) تر نیتی معلومی (وقت د ولادت) پوری.

تفسیر: یعنی د یوی وقفی په ځای کښې ئی محفوظ وساته. له دی ځنی مراد د مور رحم دی چه هغه ته (بچه دان) هم وایه شی. او علی الاکثر ووړکی هلته تر نهو میاشتو پوری وی او خپل خلقت کاملوی.

فَقَدَرْنَا ۖ فَنِعْمَ الْقٰدِرُوْنَ ﴿٢٣﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندی پس ښه ټیک قادران یو مونږ

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکی ئی او تر نیتی معلومی پوری په هغه ټینګ او مضبوط ځای (رحم) کښې چه اکثر نهه میاشتی وی وساته په تدریج سره یی پوره کړ او له هغه څخه یی په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ له دی ځنی څمونږ په قدرت او قوت باندی وپوهیږئ نو آیا دا الله تعالیٰ دا انسان وروسته له مړینی څخه نشی ژوندی کولی.

تنبیه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستي دي یعنی «اندازه مو کړ» او موږ یو ښه اندازه کوونکي یو چه په دومره مدت کښې له موږ ځنې هیڅ یو ضروري څیز نه دی پاتې او نه مو کوم زائد او بیکار شی پیدا کړی دی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿۲۸﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندی).

تفسیر: چه داسې به ئې ویل کله چه موږ په خاورو کښې داسې ګډود شو چه ځموږ د هډوکو بڅرکې بیخې نرۍ او ګرد (تول) سره خاوری ایری شی نو آیا بیا به په څه دول (طریقه) ژوندی کیږو؟ نو په هغه وقت کښې به دوی پخپلو دی چټی (بیکاره) او پلیتو شبهاتو باندی وشرمیږی او د ندامت او ارمان ګوتې به په غاښونو وچیچی.
(اوس الله تعالیٰ جل وعلا شانه وعظم برهانه ذکر کوی د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمائی):

اَلَمْ نَجْعَلِ الْاَرْضَ كِفَاتًا ﴿۲۵﴾ اَحْيَآءً وَّاَمْوَاتًا ﴿۲۶﴾

آیا نه ده ګرځولې موږ ځمکه جمع کوونکې (په شا خپلې) ژوندیو لره او مړیو لره (په ګیډه نس خپل کښې).

تفسیر: یعنی ګرد (تول) ژوندی مخلوقات پر هم دغې ځمکې باندی د خپل ژوندون چاری برابروی او د دوی مړی هم په هم دی ځمکې کښې خښیږی او ورته رسیږی. انسان ته ژوندون د هم دی خاوری په وسیله په برخه شوی دی او له مړینې ځنې وروسته ئې هم دا خاوره د هستوګنې ځای دی. نو آیا بیا دوهم کرت له دی خاوری ځنې د هغه پورته کیدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَّجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شٰمِخٰتٍ وَّاَسْقَيْنٰكُمْ مَّآءً فُرَاتًا ﴿۲۷﴾

او پیدا کړی دی موږ په دی (ځمکه) کښې غرونه لوی او لوړ (اوچت) او در ومو څښلی تاسې ته اوبه خوږی تنده ماتوونکې.

تفسیر: یعنی په هم دغې ځمکې کښې مو لکه غر غوندی درونډ او سخت جسم پیدا کړی دی چه

له خپله ځایه هیڅ نه خوځیږی. او په هم دی ځمکی کښی مو د اوبو چینی در بهولی دی چه د خپلی نرمی او سیلاں په سبب تل تر تلله بهیږی او په ډیر سهولت سره ئی څښونکی څروبیږی۔ پس هغه الله تعالیٰ چه په دی حقیری ځمکی کښی ئی پخپل قدرت سره داسی متضادی نمونی راښولی دی او د موت او حیات او د سختی او نرمی ډیری منظری او ننداری ئی راوړاندی کړی دی نو آیا هغه د حشر په میدان کښی د سختی او د نرمی او د نجات او د هلاک مختلف مناظر او ننداری نشی راښوولی؟ او هم د هغه ذات په قبضه کښی چه د پیدا کولو هلاک کولو او د حیات او بقاء ګرد (ټول) سامان او وسیلی شته نو آیا د هغه قدرت او نعمت دروغ ګڼل څرنګه جائز کیدی شی؟.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۲۸﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه داسی ئی ګڼل چه په یوه ځای او یوه وقت کښی به د ګردو (ټولو) ړومبنیو او وروستنیو د اثابت او تعذیب په دی اندازه مختلفی او متضادی چاری څرنګه پای (آخر) ته رسیږی او وبه ویل شی دغو مکذبینو ته د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه د قیامت په ورځی کښی داسی چه:

اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى مَا كُنْتُمْ بِهٖ تُكَذِّبُوْنَ ﴿۲۹﴾

ځئ لاړ شئ! هغه څیز ته چه وئ تاسی چه په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ وئیل په دنیا کښی.

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کښی به منکرانو ته داسی ویل کیږی. بیا به وویل شی د الله له جانبه منکرانو ته داسی چه:

اِنْطَلِقُوْٓا اِلٰى ظِلٍّ ذِيْ ثَلٰثِ شُعَبٍ ﴿۳۰﴾

ځئ لاړ شئ تاسی! هغه سیوری ته چه خاوند د دریو څانګو دی.

تفسیر: له قتادة رضی الله تعالیٰ عنه او نورو څخه مروی دی چه د کافرانو د سیوری دپاره یو

لوګی له دوزخه راوځی چه په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کیږی وائی چه دا لوګی به داسی وی چه له هر یوه منکر به له دری خواؤ راچاپیر وی ـ یوه ټوټه به ئی د سر له لوری د چتری په دول (طریقه) ولاړه وی او دوهمه به ئی په ښی لاس او دریمه به ئی په کیڼ لاس. د حساب تر خلاصیدلو پوری به دا خلق تر هم دی سیوری لاندی وی او ایمانداران او نیک کرداران به د عرش عظیم تر سیوری لاندی په دیره هوسائی (راحت) او آرام سره ولاړ وی.

لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ﴿٣١﴾

چه نه به وی (دا سیوری) یخ او نه به دفع کوی (له دوی نه هیڅ شی) له لمبی د اور نه).

تفسیر: یعنی یواځی په نامه سره به سیوری وی. داسی کوم ګڼ سیوری به نه وی چه د هغه په وسیله د لمر له تودوخی یا د اور له لمبو څخنی منکرین ځان وژغوری (وساتی) یا د تندی د داخلی او خارجی تودوخی مخه ونیسی.

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ﴿٣٢﴾

بیشکه هغه (اور) ویشتل کوی په هسی بخرکو سرو سکروټو سره (چه هره یوه به ئی وی) لکه لوړه (اوچته) غټه مانی.

تفسیر: یعنی د دوزخ دغه سکروټی به دغومره لوړی (اوچتی) وی او هغه سکروټی به د لوئی مانی د وچتوالی په میچ رااللوځی. یا به د هغه د سکروټو لویوالی د لوئی مانی له لویوالی سره برابر وی.

كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴿٣٣﴾

ګواکی هغه (بخرکی سکروټی قطار د) اوښانو زیړو تورو دی.

تفسیر: یعنی که له مانی سره تشبیه په لوړوالی (وچتوالی) کښی وی نو له اوښ سره به په لویوالی کښی هم وی. که هغه تشبیه په لویوالی کښی وی نو د ﴿ كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ ﴾ مطلب به داسی وی چه ؤړمبی به د اور هغه بخرکی او سکروټی له مانی سره برابری وی بیا به ماتی او وړی شوی د اوښ په اندازه به کیږی. یا به له اوښ سره په رنګ کښی تشبیه ولری خو په دی

صورت کښې هغو کسانو چه د ﴿جِمٰلَتٌ صُفۡرٌ﴾ ترجمه په «تورو اوښانو» سره کړې ده هغه زیاته ښه لګیږي ځکه چه له روایتونو څخه دا ثابته شوې ده چه د دوزخ اور تک تور دی او عرب تورو اوښانو ته د دې لامله (له وجې) «صفر» وائي چه هغه عموماً زیړوالي ته مائل وي. والله اعلم.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿٣٤﴾

افسوس هلاک خرابي ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (د داسې عذابونو).

تفسیر: چه داسې به ئې ګڼل چه قیامت نه دی راتلونکی او که را هم شي نو مونږ به هلته په آرام او هوسائي (راحت) کښې یو.

هٰذَا يَوۡمُ لَا يَنۡطِقُوۡنَ ﴿٣٥﴾

دا هغه ورځ ده چه (مفیدې) خبرې نه کوي (پکښې کفار یا به نشي نیولی هیڅ حجت پر الله باندې).

تفسیر: یعني منکران به ځینو مواطنو کښې بالکل خبرې ونه شي کړې او په هغو مواطنو کښې چه وینا کوي هغه به نافع نه وي. نو په دې لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل ګرد (تول) سره برابر وي.

وَلَا يُؤۡذَنُ لَهُمۡ فَيَعۡتَذِرُوۡنَ ﴿٣٦﴾

او اذن حکم به ونه کړ شي دوی ته چه عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسیر: ځکه چه د معذرت او د توبې د قبلیدلو وقت تیر شوی دی.

وَيۡلٌ يَّوۡمَئِذٍ لِّلۡمُكَذِّبِيۡنَ ﴿٣٧﴾

افسوس هلاک خرابي ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په دغې ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنی هغه کسان چه دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندی قیاس کوی او داسی ئی ګڼلی وی چه که هسی کومه موقع راوړاندی شوه نو هلته به هم په غوړو خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هٰذَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۚ جَمَعْنٰكُمْ وَالْاَوَّلِيْنَ ﴿۳۸﴾

دا ورځ د فیصلی ده تولوو مونږ تاسی (ای مکذبانو) او پخوانی خلق هم.

تفسیر: د دی لامله (له وجی) چه ګرد (تول) سره راتول کړو او بیا ئی بیل بیل سره ودروو او وروستنی او آخری حکم او فیصله ورواوروو.

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيْدُوْنِ ﴿۳۹﴾

پس که وی تاسی لره څه کید مکر چل (په دفع د عذاب کښی) نو وکړئ دغه کید مکر چل مو په ما باندی.

تفسیر: هو که! دا ګرد (تول) مو دلته سره راتول کړی اوس دی یو له بله سره جرګی او مشوری وکړی هر هغه چم (چل) کید او مکر فریب او تدبیر چه ځمونږ د نیولو دپاره جوړولی شی هغه دی جوړ کړی او راودی ښیی په دنیا کښی خو مو د حق په باطلولو او پټولو کښی ډیر تدبیرونه کړی ؤ نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چه زړه غواړی راد مخه ئی کړئ!.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۰﴾ ع

افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندی).

تفسیر: چه په نورو باندی ئی هیله (امید) او اسره کړی وه چه هغوی به مونږ په هر دول (طریقه) سره چه وی خلاصوی ځینو سپین سترګو خو د دوزخ د پرښتو شمیر نولس اوریدلی داسی ئی هم ویلی دی چه د دوی له منځه اوولسو تنو ته یواځی زه کافی یم.

اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ ظِلٰلٍ

خامخا پرهیزګاران ویریدونکی به (د جنت د ونو) په سیوری کښی وی.

تفسیر: یعنی ویریدونکی له عذابه د الله چه کوی پرهیز له کفر او عصیان څخه ږومبی د عرش بیا د جنت په سیوریو کښی به وی.

وَّعُيُوْنٍ ﴿٤١﴾ وَّفَوَاكِهَ مِمَّا يَشْتَهُوْنَ ﴿٤٢﴾ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓـًٔا
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٤٣﴾

او په (غاړه د) چینو کښی به وی او په (منځ د) میوو کښی به وی له هغه قسمه چه غواړی ئی دوی (او وائی به مومنانو ته پرښتی چه) خورئ تاسی او څښئ تاسی (ای متقیانو) په داسی حال کښی چه لذت اخیستونکی او هضمیدونکی به یئ په بدل د هغو (صالحه ؤ اعمالو) چه وئ به تاسی چه کول به مو (په دنیا کښی)

تفسیر: د مکذبینو په مقابل کښی ئی دا د متقینو حال بیان وفرمایه ځکه «الاشیاء تعرف باضدادها».

اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٤٤﴾ وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿٤٥﴾

(لکه چه جزاء مو متقیانو ته ورکړه) بیشکه مونږ دا رنګه ښه بدل ورکوو نیکانو ته (پس نیکی دی کوی چه ښه جزاء بیامومی دغسی) افسوس هلاک خرابی ده په دغی ورځی کښی دروغ ویونکیو لره (په نعماؤ د جنت سره).

تفسیر: چه په دنیا کښی به ئی مسلمانانو ته ویل که له مرینی څخه وروسته بیا ژوندون وی نو هلته به هم مونږ له تاسی څخه ښه یو اوس چه هغوی تاسی په عیش او عشرت کښی وینی او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کښی مومی نو دوی ته لا زیات ربړ (تکلیف) رسیږی او رسوا او ذلیل کیږی. او وائی به منکرانو ته پرښتی داسی چه:

كُلُوْا وَتَمَتَّعُوْا قَلِيْلًا اِنَّكُمْ مُّجْرِمُوْنَ ﴿٤٦﴾

خوړئ تاسو! او نفع اخلئ (ای مکذبانو له نعمتونو د فاني دنیا) لږې ورځې بیشکه یئ تاسې مجرمان (ګنهګاران په عقبیٰ کښې).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی چه څو ورځې نورې هم مزې وکړئ! آخر به د دې خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول (طریقه) له تاسې څخنې اخیست کیږي ځکه چه تاسې د الله تعالیٰ مجرمان یئ چه د هغه سزا پرته (علاوه) له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی ګواکې «کلوا وتمتعوا» فرمایل داسې شول لکه چه یو هسې مجرم ته چه په وژلو سره محکوم شوی وی داسې وویل شي که څه غوښتنه یا خواهش لرې راښکاره ئې کړه چه د هغه په پوره کولو کښې کوشش وکړ شي.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۷﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چه د دنیا په عیش ـ عشرت ـ ساعت تیرې او لذتونو کښې ډوب تللي وی ـ له دې څخه خبر نه وی هغه څیز چه تاسې ته د ګلانو امیل ښکاریده او هغه مو پخپلو غاړو کښې اچول هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منګور دی.

وَإِذَا قِيْلَ لَهُمُ ارْكَعُوْا لَا يَرْكَعُوْنَ ﴿۴۸﴾

او کله چه وویل شي (په دنیا کښې) دغو (مکذبینو) ته چه رکوع وکړئ لمونځ وکړئ تاسې (الله ته) نه کوی دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنی مکذبین په لمانځه کښې رکوع نه کوی یا د الله تعالیٰ د عامو احکامو په مقابل کښې غاړه نه ږدی.

وَيْلٌ يَّوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِيْنَ ﴿۴۹﴾

افسوس هلاک خرابی ده په دغې ورځې کښې دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهی د الله).

تفسیر: په هغې ورځې کښې به ارمان او افسوس کوی چه په دنیا کښې مو ولی د الله تعالیٰ د احکامو په مقابل کښې سرښکته نه کړ که مو په دنیا کښې د هغه الله تعالیٰ په مقابل کښې سر تیټ کړی وی نو دلته به هرومرو (خامخا) معزز محترم او سرلوړی (سرفراز) وم.

فَبِاَيِّ حَدِيْثٍۭ بَعْدَهٗ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۰﴾ ع

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سوا له دی (قرآنه) په ایمان یقین راوړی (دغه منکران) بلکه په بل شی باندی ممکنه نه ده پرته (علاوه) له (قرآن).

تفسیر: یعنی له قرآن مجید ښخه لوړ (اوچت) او کامل او مؤثر بیان به د چا وی؟ که دا مکذبین په دی باندی باور نه کوی نو پر کومې خبرې به ایمان راوړی آیا له دې پاک قرآن ځنې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کښې دی چه له آسمانه به راښکته شی؟.

(آمنا بالله وبماانزل الله فاکتبنامع المؤمنین)

تمت سورة «المرسلات» بفضله ولله الحمد والمنة وبه التوفیق والعصمة

سورة النبإ مكية وهي اربعون آية و فيها ركوعان تسلسلها حسب النزول (۸۰) رقم تلاوتها (۷۸) نزلت بعد سورة المعارج

د «النبا» سورت مکی دی (٤٠) آیة (۲) رکوع لری په نزول کښی (۸۰) او په تلاوت کښی (۷۸) سورت دی
وروسته د المعارج له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

عَمَّ يَتَسَآءَلُوْنَ ①

له څه شي څخه پوښتنه کوی (کفار) یو له بله (یا له مؤمنانو څخه په طریقه د مسخری سره).

تفسیر : یعنی خلق د کومی خبری پته لګولو او د کوم شیز په تحقیق او تفتیش کښی مشغول دی؟ آیا په هغو کښی داسی څه قوت او استعداد شته چه له ډیرو پوښتنو څخه په هغه شیز باندی وپوهیږی؟ هیڅ کله به ونه پوهیږی یا دا چه کافران د انکار او استهزاء او د نه منلو او مسخرو په ډول (طریقه) په خپلو منځونو کښی او هم له پیغمبر او مسلمانانو څخه پوښتی خانه ! هغه لویه ورځ کله راځی؟ ولی دومره وځندیده (ایساره شوه) اوس ولی نه راځی؟» تاسی پوهیږئ چه دوی د څه دپاره داسی پوښتنی کوی؟ هغه داسی عظیم الشان او لویه خبره او ویروونکی ننداره ده چه د هغه علم او پوه دوی ته عنقریب راځی او دوی به ئی ژر په خپلو سترګو ووینی او پری وبه پوهیږی.

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيْمِ ② الَّذِيْ هُمْ فِيْهِ مُخْتَلِفُوْنَ ③

پوښتنه کوی (کفار) د لوئی خبری (قیامت یا قرآن څخه چه مشتمل دی په بعث او نورو اخروی امورو) هغه (قرآن) چه دوی په کښی مختلف دی (مؤمنان ئی په حقانیت اقرار لری او کافران تری انکار کوی).

تفسیر : یعنی د قیامت لویه ورځ چه د خلقو په منځ کښی په هغی کښی اختلاف او شخړه

(جګړه) ده او کفار په هغه کښې سره مختلف دي په انکار او په شک کښې یا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو ټولو. مؤمنانو دپاره د زیادت د ویرې او کافرانو له جهته د مسخرې نه څوک ئې راتګ منې څوک ئې نه منې څوک ئې په خیال کښې ورته تللي دي څوک وائي جسم پورته کیږي څوک وائي ګرد (ټول) رنځ او خوند په روح او په سا باندې تیریږي او په جسم پورې هیڅ څیز اړه (مجبوري) نه لري ځینې وائي قیامت شته او بتان به ځمونږ شفاعت کوي او ځینې وائي نشته او ځینې شک کوي په واقع کیدو ئې او په نه واقع کیدو ئې. او نورې دا راز (قسم) جګړې.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿٥﴾

نه دي کوي(دا اختلاف او پوښتني) ژر به وپوهیږي (دا کافران په عذاب د انکار باندې) بیا هیڅکله دي نه کوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهیږي (په عذاب د انکار) دغه منکران په هغه باندې چه حق دی په هغه وقت کښې چه مړه شي او وګوري عذاب.

تفسیر : یعنې پیغمبرانو د دنیا له اوله تر اوسه پورې خلق ډیر پوهولي دي خو خلقو هیڅ کله له خپلو جګړو او پوښتنو څخه مخ نه دی اړولي اوس نژدې ده چه هغه ویروونکې ننداره هغوی ته په مخ کښې راشي نو هلته به وپوهیږي چه د قیامت لويه ورځ څه شی ده؟ او د هغې پوښتني او جګړې په څه ډول (طریقه) دي؟.

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا ﴿٦﴾

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه فرش (بلکه ګرځولې ده مونږ ځمکه فرش لپاره د هستوګنې د خلقو).

تفسیر : چه خلق په سکون او اطمینان پرې ولګوي او هستوګنه پرې وکړي او په آرامۍ او هوسائي (راحت) سره ناسته ملاسته پکښې وکړي.

وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا ﴿٧﴾

او (آیا نه دي ګرځولې مونږ) غرونه میخونه (بلکه ګرځولي دي مونږ غرونه د ځمکې میخونه چه په سبب د هغو برقراره ده).

تفسير : لکه چې يو شی د ميخونو په وهلو سره ټينګيږی او نه سره بيليږی او نه له خپل ځای څخه دی خوا او هغې خوا ته خوځيږی هم دا راز (قسم) د ځمکی هغه ابتدائی خوزيدل او سره بيليدل د غرونو د شته والی په سبب شول او د الله تعالیٰ په امر ئې په ښکاره ډول (طريقه) يو راز (قسم) آرام په برخه شو.

وَّخَلَقْنٰكُمْ اَزْوَاجًا ﴿۸﴾

او پيدا کړی يئ مونږ تاسی جوړه (نر او ښځه).

تفسير : يعنی الله تعالیٰ د نارينه د سکون او راحت او هوسائی (آرام) او وخت تيرولو دپاره ښځه د ده جوړه کړی ده لکه چه د «الروم» په دريمی رکوع ۲۱ آيت ځمونږ د دغه تفسير کښې داسی يو آيت شته ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوْٓا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً ﴾ يا به له ازواج څخه مراد راز راز (قسم قسم) اشکال (انواع اقسام) او نور شيان مراد وی.

وَّجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ﴿۹﴾

او ګرځولی دی مونږ خوب ستاسی قطع د کارونو آرام راحت (د ابدانو د تاسی).

تفسير : يعنی سړی چه په اوږدی ورځی کښې له ډير کاراو بار او خوځيدو ستړی ستومانه کيږی نو هر کله چه اوده شی نو ګرده (توله) ستومانی او ستړتيا ئی لری کيږی ګواکی خوب د آرامی او هوسائی (راحت) نوم دی وروسته له دی د خوب په مناسبت شپه هم يادیږی.

وَّجَعَلْنَا الَّيْلَ لِبَاسًا ﴿۱۰﴾

او ګرځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکی د هر څيز په تياری خپلی سره).

تفسير : همغسی چه سړی پخپلو جامو سره ځانونه پټوی ګواکی د شپی تياره هم د خلقو پرده ساتی او هغه چاری چه د پټيدلو وړ (لائق) وی زياتره ئی د شپی په تياره کښې کولی شی په هسی او ښکاره ډول (طريقه) هم سړی له ورځی څخه زياتره د شپی له مخی د يخنئ او نورو شيانو لامله (له وجی) جامی اغوستلو ته اړ (مجبور) او محتاج کيږی.

وَّجَعَلۡنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ﴿١١﴾

او ګرځولی ده مونږ ورځ (وقت د طلب د) معاش (او د کارونو).

تفسیر : زیاتره هر راز (قسم) چاری او ګټی د ورځی له مخی کیږی چه له هغو څخه هر څوک د خپل کور او کهول حوائج او اړتیاوی (محتاجی) لری او خپل زړه داده کوی. د شپی او ورځی په مناسبت د آسمان او لمر خبره هم کیږی یا دا چه د ځمکی په مقابل کښی د آسمان بیان هم کاوه شی.

وَبَنَيۡنَا فَوۡقَكُمۡ سَبۡعًا شِدَادًا ﴿١٢﴾

او جوړ کړی دی مونږ د پاسه د تاسی اووه محکم (اسمانونه چه نشته پکښی هیڅ نښه د خلل او د زوال).

تفسیر : یعنی اووه کلک آسمانونه جوړ شوی دی چه سره له دومره زیاتو پیړیو مدتو د تیریدلو اوس هم د پخوا په شان دی او هیڅ یو کندو په کښی نشته او داسی ټینګ او کلک دی چه له سره نه نړیږی او هیڅ یو چاود او درز په کښی نه ښکاری.

وَّجَعَلۡنَا سِرَاجًا وَّهَّاجًا ﴿١٣﴾

او ګرځولی پیدا کړی ده مونږ (په آسمان کښی) ډیوه روښانه .

تفسیر : یعنی لمر چه تودوخی او رڼا دواړه اوصاف په کښی شته.

وَّأَنزَلۡنَا مِنَ الۡمُعۡصِرَٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ﴿١٤﴾

او نازلی راښکته کړی دی مونږ له نښیځونکیو (نچوړونکو) او ورونکیو (وریځو) څخه اوبه ډیری توئیدونکی پاکی صافی.

تفسیر : څڅیدونکی وریځی یا څڅولی هواوی.

لِّنُخۡرِجَ بِهِۦ حَبّٗا وَنَبَاتٗا ﴿١٥﴾ وَجَنَّٰتٍ أَلۡفَافًا ﴿١٦﴾

لپاره د دی چه راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانی او واښه او باغونه یو له بل سره گڼ نژدی.

تفسیر : یعنی خورا (ډیر) گڼ باغونه یا دا چه په یوی ځمکی کښی ئی راز راز (قسم قسم) ونی او باغونه شنه کړی دی.

تنبیه : د قدرت عظیم الشانی نښی ئی ویلی او ښکاره کړی ئی دی چه هغه الله جل جلاله چه داسی قدرت او حکمت لری آیا بیا تاسی نشی ژوندی کولی؟ او د حساب او کتاب دپاره ستاسی پورته کول کومه مشکله او سخته خبره ده بلکه نه ده آیا دا خبره به د هغه له حکمت څخه غلطه نه وی چه دومره لویه دنیا او ډیر شیان هم داسی گډوډ پریږدی، هیڅ نتیجه او گټه (فائده) تری څرگنده (ښکاره) نشی؟ په رښتیا سره ښائی چه د دنیا د دی طویلی سلسلی او اوږد لړ پایی او د دی گډو ودو شیانو کومه ښکاره نتیجه هرومرو (خامخا) وی چه هغه ته مونږ (آخرت) وایو. لکه چه وروسته تر خوبه ویښتیا او په شپی پسی ورځ راځی نو هم داسی وپوهیږی. چه په دنیا پسی د آخرت راتلل هم یقینی دی.

إِنَّ يَوۡمَ ٱلۡفَصۡلِ كَانَ مِيقَٰتٗا ﴿١٧﴾

بیشکه ورځ د فیصلی (په مابین د خلقو کښی قیامت دی) وقت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر : د فیصلی ورځ به هغه وی چه ښه او بد داسی سره بیخی په کښی بیلیږی چه په هیڅ دول (طریقه) اشتراک او اجتماع به پکښی پاتی کیږی. هره نیکی خپل معدن ته او هره بدی خپل مرکز ته ورځی. ښکاره ده چه داسی کامل امتیاز او افتراق په دی دنیا کښی نشی کیدی. ځکه چه د دی دنیا گرد (تول) موجودات لکه ځمکه آسمان، لمر، سپوږمی، شپی، ویدیدل، ویښیدل، وریځ، وریا، باغ، نارینه ښځه ووړکی او نور د ښو او بدو سریو په منځ کښی سره گډ او مشترک دی. او کافر او مسلمان دواړه له دغو وسائلو او وسائطو نه یو رنگ منافع او گټی اخلی. نو ځکه د دی شیانو د بیلولو دپاره یوه بیلوونکی ورځ یوم الفصل په کار ده چه هغه د دی موجوده نظام عالم په پای (آخر) کښی ده او د هغه وخت تعین او مقرری د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښی معین او تاکلی (مقرر) دی. چه د هغه لږ څه تعریف اوس الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی فرمائی چه

يَوْمَ يُنفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ﴿١٨﴾

هغه ورځ چه وپوکل شي (دوهم ځلي) په صور (شپيلي) کښې نو راځئ به تاسي ډلي ډلي (له قبرونو نه موقف ته)

تفسير : يعني ډير زيات غونډونه او فرقي سره تولېږي چه د هغوی ويشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پوري ترلي او مربوط دي.

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ﴿١٩﴾

او پرانستلي شيري به شي آسمان (په دغه ورځ د قيامت کښې) نو شي به دروازي دروازي.

تفسير : يعني آسمان به داسي وپرانيستلي او توتي توتي شي چه له لري به دروازي پکښې ښکاري د دي خبري تائيد په يوه بل آيت سره هم کيږي چه د فرقان په دريمي رکوع ځمونږ دغه متبرک تفسير کښې ئي داسي لولو. ﴿ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنزِيلًا ﴾

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ﴿٢٠﴾

او روان به کړل شي غرونه نو شي به لکه سراب (شګي ګل ځليدونکی ځمکه لکه اوبه).

تفسير : لکه چه په ځليدونکو شګو باندي له لري څخه د اوبو ګمان کيږي هم داسي په هغو غرونو باندي فهم اتکل کاوه شي ځکه چه هغه به غرونه نه وي بلکه د شګو ګل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ﴿٢١﴾ لِّلطَّاغِينَ مَآبًا ﴿٢٢﴾

بيشکه دوزخ چه ځای د انتظار (د کتو لپاره د تيريدونکيو دی) سرکشو لره د ورتللو او د هستوګني ځای دی

تفسير : يعني دوزخ د شريرينو په انتظار کښې دی او هلته د دوی د ورتللو او د هستوګني ځای دی يا بيشکه دوزخ څارونکی دی او ځای د تيريدلو د خلقو دی نو مؤمن به تری تير شي او کافر به پکښې پريوځي.

لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ﴿٢٣﴾

څنډ (ایسارتیا) کوونکی به وی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې ډیری زمانی (بلکه همیشه به په کښې پاتی کیږی.)

تفسیر : چه د شمیرلو میچ ئی نشته سره له دی چه ډیری زمانی او پیری تیریږی خو د دوی مصیبت به پای (آخر) ته نه رسیږی.

لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ﴿٢٤﴾ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ﴿٢٥﴾

نه به څکی دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کښې سره (هوا اوبه) او نه د څښلو (یخ) څیز. مګر پرته (علاوه) له ډیرو تودو اوبو او بهیدونکیو زوو له وینو سره (د دوزخیانو له زخمونو).

تفسیر : یعنی نه د یخنی راحت او هوسائی (آرام) مومی، نه به د څښلو کوم خوند هغوی ته پیدا کیږی یواځی تودی اوبه وررسیږی چه له هغو څخه د هغوی خولی سوځی او کولمی ئی پری کیږی او له ګیډی څخه د باندی لویږی او بل هغه تکی زیری بهیدونکی زوی وررسیږی چه د نورو دوزخیانو له پرهارو څخه راووځی الله تعالیٰ مو له دی او له نورو دنیوی او اخروی هر راز (قسم) ربړو (تکلیفونو) څخه وساتی.

جَزَآءً وِفَاقًا ﴿٢٦﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ﴿٢٧﴾
وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابًا ﴿٢٨﴾

جزاء (ورکوله شی دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوی سره) بیشکه وو دوی (په دنیا کښې) چه نه ویریده امید هیله ئی نه لرله د حساب (څکه چه منکر ؤ له بعث نه) او دروغ ئی ګڼل آیتونه څمونږ

تفسیر : یعنی د هغه شی چه دوی نه ویریدل او هیله (امید) ئی چه دوی نه لرله هم هغه وردمخه شو او هغه خبره چه دروغ ئی بلله پخپلو سترګو ئی ولیدله اوس ګورو چه دوی څنګه تکذیب او انکار کوی.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ﴿٢٩﴾

او هر څیز (له طاعته او معصیته) شمیرلی دی مونږ هغه په لیکلو سره (په لوح محفوظ کښې لپاره د جزاء).

تفسیر : یعنی هر څیز د الله تعالیٰ په ازلی او ابدی علم او پوه کښې شته او د هغه د علم المحیط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کښې لیکلی دی هیڅ یو ښه او بد کار د الله تعالیٰ د علم له احاطی څخه د باندی نه دی د یوی وړی او ذری پوښتنه او شمیر هم کوی. او وبه ویل شی دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کښې په وقت د وقوع د عذاب کښې پر دوی باندی د الله اکرم شانه واعظم برهانه له جانبه داسی چه

فَذُوقُوا فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ﴿٣٠﴾

پس وڅکئ (سزا خپله) چه له سره نه زیاتوو مونږ پر تاسی پرته (علاوه) له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندی).

تفسیر : یعنی همغسی چه تاسی په تکذیب او انکار کښې تیری او وړاندی تګ کوی نو که بی واکه مرګ او مړینه. تاسی ته درپیښه شی تل به مو هم دا وړاندی تګ وی. اوس د لویو ربړو (تکلیفونو) خوند وڅکئ! مونږ به هم ستاسی عذاب داسی زیاتوو چه هیڅ تخفیف او سپکتیا به په کښې نه وی. او د یوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کیږی. او دغه آیت ډیر سخت دی له آیتونو د قرآنه په حق د دوزخیانو کښې اوس الله تعالیٰ اعظم برهانه و اعلی شانه د مؤمنانو کرامت داسی بیان فرمائی

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾

بیشکه خاص متقیانو ته (په آخرت کښې) ځای د خلاصی بری کامیابی دی باغونه (د میوی) او د انګورو (ونی) دی او پیغلی انارتیونی همځولی دی.

تفسیر : یعنی داسی انارتیونی پیمخی پیغلی چه دوی د خپل پیغلتوب، وروستنی میچ ته رسیدلی وی. او ګردی (تولی) په یوه عمر (منګ) او یوه ونه وی متقیانو ته ورعنایت کیږی.

وَّكَاْسًا دِهَاقًا ﴿۳۴﴾

او (متقیانو ته په جنت کښې د شراب طهور) پیالې ډکې تر خندو (غاړو) دي.

تفسیر : یعنې د پاکو خوروبې (شراب طهور) په خندو (کنارو) اوښتې جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ور ښښولې کیږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَّلَا كِذّٰبًا ﴿۳۵﴾

نه آوري په دغه (جنت کښې متقیان) لغو چټې (بیکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر : یعنې په جنت کښې چټې (بیکاره) خبرې اترې نه وي. او ملندې نه پکښې اوریدلې کیږي. درواغ او فریب او درغلي (خیانت) په کښې نه وي. نه څوک له چا سره جنګ جنجال کوي ځکه چه هلته د جګړې او شخړې هیڅ یوه پیښه نه وي او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَآءً مِّنْ رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿۳۶﴾

(جزاء به ورکوله شي متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډیره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر : یعنې د یوې یوې ذرې شمیر به کیږي او ښه بدل او کافي اجر ئې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کیږي. هسې رب اکرم شانه واعظم برهانه.

رَّبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمٰنِ

چه رب د آسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو دي چه په منځ د دغو دواړو (ځمکې او آسمان) کښې دي ډیر مهربان دی.

تفسیر : دغه جزاء او بدل یوائې د الله تعالیٰ رحمت او لورینه (مهرباني) ده کنه د هیچا په الله تعالیٰ باندې زور یا پور (قرض) او حق نشته که سرې د خپلو ښو اعمالو او چارو په وسیله له عذاب او ربړو (تکلیفونو) څخه ځان وژغوري (وساتي) نو دا خو لوی برې او سخت مشکل کار

دی. پاتی شو جنت نو دا پرته (علاوه) د الله تعالیٰ د خالصی لورینی (مهربانی) او فضل او مرحمت څخه مشکل دی. که جنت څمونږ د ښو چارو په صله او عوض کښی راکوی نو دا د هغه یوه بله مهربانی ذره نوازی او عزت افزائی ده.

لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾

نه به مالکان کیږی (د شفاعت، نه به توانیږی خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر : یعنی نه به قادریږی هیڅوک چه خبری وکړی له الله سره له ویری یا نه به مالکان کیږی د شفاعت دپاره د چا مگر خو په اذن د الله تعالیٰ، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالیٰ عظمت، جلال او لورینه (مهربانی) داسی ده چه هیڅوک د الله تعالیٰ په مخ کښی خبری نشی کولی او شوندی نشی خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا

په هغی ورځی (د قیامت) کښی چه ودریږی روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر : له روح څخه مقصد گرد (تول) ساکښان (جاندار) دی یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وی چه حضرت جبریل علیه السلام دی. او د ځینو مفسرینو په تصور او جاج له دی څخه لوی روح (روح الاعظم) مراد ده چه ډیر ارواح له هغه څخه جوړ او منشعب شوی دی. والله اعلم.

لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾

نه به کوی خبری (هیڅوک له ویری په باب د شفاعت کښی مگر) پرته (علاوه) له هغه چه اذن حکم وکړی ده ته رحمٰن (د خبرو یا د شفاعت) او ویلی ئی وی صواب ښه خبره (په دنیا کښی چه لا اله الا الله ده).

تفسیر : یعنی په هغه دربار کښی هر څوک هر څه چه وائی د هغه الله تعالیٰ په اذن او حکم اشاره وائی او څه چه وائی هم داسی خبری کوی چه د ویلو او کولو وړ (لائق) او خورا (ډیر) (درستی) او معقولی وی. لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوی په هغه ورځ کښی او د الله تعالیٰ په حضور کښی به د سپارښت وړ (لائق) یواځی هغه څوک کیدی شی چه په دنیا کښی له

رښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره رښتیا او جوتی خبری ئی له خولی څخه وتلی وی او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ئی ویلی وی یعنی مسلمان وی نه کافر ولی چه نه کوی شفاعت مگر خو د مستحق مومن ای الله تعالیٰ تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاری لره!.

ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ ۖ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَآبًا ﴿٣٩﴾

دا هغه ورځ ده حقه پس هر هغه چه اراده وکړی نیسی طرف د رب خپل ته مرجع (ځای د ورتلو په طاعت سره پس ودی نیسی څو مأمون شی له عذابونو).

تفسير : یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکی ده اوس هر هغه څوک چه خپلی ښه او بهتری غواړی ښائی چه د هغی ورځی دپاره ځان تیار کړی او په زړه پوری تیاری ورته ونیسی!.

إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ
يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَا لَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا ﴿٤٠﴾

بیشکه مونږ چه یو ویروو مونږ تاسی (ای کفارو) له یوه عذاب راتلونکی نژدی څخه (چه عذاب د آخرت دی) هغه ورځ چه وبه وینی هر سړی هر هغه څه چه په مخ کښی لیږلی ده دواړو لاسو د ده (عمل د خیر وی که د شر جزاء به ئی مومی) یعنی ښه او بد، وړاندنی، وروستنی چاری او اعمال ئی وروړاندی کیږی. او وبه وائی کافر (په ورځ د قیامت کښی) کاشکی چه وی زه خاوری.

تفسير : یعنی کاشکی زه خاوری وی په دنیا کښی چه هیڅ کله پیدا شوی نه وی! ځکه چه د هم دغه پیدایښت له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی یم او چا ویلی دی خاوری شوی وی په دی ورځ کښی چه هیڅ بیا پیدا شوی نه وی.

تمت سورة النبإ بفضل الله تعالی ومنه وکرمه

سورة النازعات مکیة وهی ست و اربعون آیة و فیها رکوعان رقم تلاوتها (۷۹) تسلسلها حسب النزول (۸۱) نزلت بعد سورة «النبإ»

د «النازعات» سورت مکی دی (٤٦) آیته (۲) رکوع لری په تلاوت کښی (۷۹) په نزول کښی (۸۱) سورت دی وروسته د «النبإ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالنّٰزِعٰتِ غَرْقًا ۝١ وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا ۝٢

قسم دى (په ملائكو) سخت وښكونكيو (ارواحو د كفارو لره) سخت وښكل (او قسم دى) په ملائكو آسان وښكونكيو (ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښكل)

تفسير : يعنى قسم دى په هغو پرښتو باندى چه د كافرانو په رگونو كښى ورننوځى او د هغوى ارواح په راښكلو سره له سرونو د گوتو او نوكونو نه په ډيره سختى سره وباسى يا قسم دى په ستوريو ځغليدونكيو باندى له مشرق نه مغرب ته.

(﴿وَّالنّٰشِطٰتِ نَشْطًا﴾: او قسم دى په ملائكو وښكونكيو ارواحو د مؤمنانو لره آسان وښكل) يعنى هغه پرښتى چه له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانيځى او بيا دوى په ډيرى خوښى سره د پاكى نرى په لورى ورځغلى. خو په ياد ئى ولرئ چه دا ذكر د روح دى او د بدن نه دى لنده ئى دا چه ښه سرى په ډيرى خوښى سره د پاكى نرى په لورى ورځغلى او بد سرى ترى تښتى نو ئى په راښكودلو سره بيرته بيائى يا قسم دى په هغو ستوريو باندى چه وځى له يوه برجه بل برج ته.

وَّالسّٰبِحٰتِ سَبْحًا ۝٣ فَالسّٰبِقٰتِ سَبْقًا ۝٤

او (قسم دى) په تيزو غوټه وهونكيو (ملائكو په تعميل د احكام الله) تيز غوټه وهل نو قسم دى په وړاندى كيدونكيو (ملائكو) باندى وړاندى كيدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسير : يعنى هغه پرښتى چه روح له ځان سره اخلى او د ځمكى څخه د آسمان په لورى په داسى سرعت او سهولت سره ځغلى لكه چه بى له كوم تكليفه په اوبو باندى گرندى لامبو وهى بيا نو د دى ارواحو په باره كښى هر هغه امر چه د الله تعالىٰ له خوا كيږى د هغه په ځاى راوړلو ته په ډير شوق، ذوق او تلوار سره ورځغلى يا قسم دى په تسبيح ويونكى باندى په تسبيح ويلو سره يا په هغو ستوريو باندى قسم دى چه وړاندى كيږى يو له بل نه په تللو راختلو او نورو.

فَالْمُدَبِّرٰتِ أَمْرًا ۝٥

پس (قسم دی) په تدبير جوړوونكيو (ملائكو) د حكم د الله (په دنيوی چارو كښې جواب د قسم دا دی چه خامخا به راپورته كړی شئ تاسی لپاره د حساب او كتاب).

تفسير : يعنی وروسته له هغه د دی ارواحو په نسبت كه د ثواب حكم كيږی كه د عقاب د دی دواړو احكامو تدبير او انتظام په هم دغو پرښتو پوره اړه (تعلق) لری. او د هر حكم په كولو سره مشغوليږی، يا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وی چه د عالم تكوين په انتظام او تدبير باندی مسلطی دی، ښكاره خبره خو هغه ړومبنی خبره ده. د «النازعات» او د «الناشطات» او د نورو داسی كلمو د تعيين په نسبت نوری خبری او اتری هم ډيری كيږی او د هغو په تعيين او تاكلو (مقررولو) كښې ډيری ويناوی دی نو خو مونږ د الله ښيلی مترجم په خوښه (مذاق) دا خبری ليكلی دی لكه چه پاس مو په ترجمه كښې اشاره وكړله. جواب د دی قسمونو محذوف دی يعنی قسم دی چه خامخا به راپورته كړی شئ تاسو لپاره د حساب او كتاب.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ ۝٦ تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ ۝٧

هغه ورځ چه ولړځيږی لړځيدونكی (چه اوله شپيلی ده) پس راځی پس له دی نه هغه وروسته راتلونكی (چه ثانی نفخه ده)

تفسير : يعنی د قيامت ورځ كښې به ولړځيږی غرونه او ځمكه له اول ځلی شپيلی او صور له پوكلو څخه. حضرت شاه صاحب ليكی چه پرله پسی ځمكه لړځيږی ډيرو مفسرينو له «رادفة» څخه مراد دوهم صور او شپيلی اخيستی دی. والله تعالیٰ اعلم. او په منځ د دواړو نفخو كښې به څلويښت كاله وی چه په اوله شپيلی سره تول مخلوقات مری او په دوهمه شپيلی سره به گرد (تول) مخلوقات بيا ژوندی كيږی.

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝٨ أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝٩

زړونه (د منكرانو د بعث) په هغی ورځی كښې به بی قراره رپيدونكی ويريونكی وی. سترگی د هغو به سپكی ذليلی ښكته وی (له ويری).

تفسير : يعنی د پريشانی او ويريدلو له سببه به زړونه رپيږی او ځانونه به لړځيږی د دوی سترگی

به خواری او سپکی او شکته وی او د ذلت او ندامت او پښیمانی گردی (تولی) نښی به په
هغوی کښې له لری ښکاری.

يَقُولُونَ ءَإِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ ءَإِذَا كُنَّا عِظَامًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾
قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾

وائی به (دغه منکران د بعث تمسخراً) آیا مونږ به بیا وگرځولی شو په
ړومبی حالت (بیا به ژوندی کیږو؟) آیا کله چه وگرځو مونږ هډوکی زاړه
ریژیدونکی (نو بیا به هم ژوندی کیږو؟) وویل (منکرانو تمسخراً) دغه
(گرځیدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وقت کښې گرځیدل نقصانمن زیانمن دی.

تفسیر : یعنی د هډیری په ژوره (خکته) کښې له خښیدلو څخه وروسته به بیا څنگه مونږ ژر
تر ژره بیرته ژوندی کیږو؟ مونږ خو په دی خبری نشو پوهیدی چه په رژیدلی زاړه هډوکی کښې
به بیا څنگه روح ننوځی؟ که داسی کومه پیښه وشی نو بیا به ژوندی کیدل ډیر ضرر لرونکی او
زیانمن وی. ولی چه مونږ هغه ژوندون لره څه تیاری نه دی کړی او هیڅ شی او سامان نه ورته
لرو. دا خبری دوی په ملندو او مسخرو سره کوی او داسی ښکاروی چه مسلمانان ځمونږ په نسبت
داسی ویناوی کوی او حال دا دی چه تر مړینی وروسته بیا هیڅ ژوندون نشته نو د دی ژوندون
او زیان خبره بالکل مهمله او چتی (بیکاره) ده. نو بیا فرمائی الله اکرم شانه واعظم برهانه چه
سخت مه گڼئ قیامت ځکه چه

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾

پس بیشکه دا (ثانی نفخه) خو پوکل یو دی (ډیرآسان چه پری ژوندی
کیږی گرد (تول) مخلوقات) پس ناڅاپه وی به دغه (خلق تول) په مخ د
ځمکی (پس له مرگه).

تفسیر : ځینی د «ساهرة» مصداق شام بولی او ځینی ئی د دوزخ نوم گڼی یعنی منکر خلق دا
خبره ډیر سخته گڼی. او حال دا دی چه داسی چاری پاک الله ته ډیری آسانی دی تر دی چه د
یوی سلگی وهلو په میچ دا گردی (تولی) چاری کیدونکی دی. یعنی د یوی چغی او د صور په
پوکلو سره بی له ډیله گرد (تول) پخوانی او وروستنی مړی له ځمکی څخه د حشر په ډگر کښې
سره تولیږی. وروسته له دی یوه لنده خبره او لږ په قهر کیده دوی ته ورپه یادوی چه په جهان او

نړی کښې یو لوی متکبر او خورا (ډیر) لوی باچا ته کړی شوی وه او منکرینو ته دا پیښه ور په زړه کوی چه له تاسو څخه د مخه د نورو منکرانو او متکبرانو او کافرانو حال څرنګه ؤ؟ او په څه څه جزاؤ رسیدلی دی؟.

هَلْ أَتٰىكَ حَدِيثُ مُوسٰىۤ ⑮

آیا راغلی ده تاته (ای محمده! بلکه بیشکه رسیدلی ده تاته ای محمده!) خبره د موسیٰ (چه پری متسلی شی ای محمده! او زیری ورکړی مؤمنانو ته په نعیم او منکرانو ته په جحیم).

تفسیر: دا قصه په څو څو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده. یعنی په تحقیق راغلی ده تاته خبره د دغه موسیٰ.

إِذْ نَادٰىهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ⑯

کله چه ور غږ کړ دغه (موسیٰ) ته رب د ده په پاکه کنده میدان د طویٰ کښې.

تفسیر: یعنی د طور له غره سره نژدی. او موسیٰ ته الله اکرم شانه واعظم برهانه دغسی امر وفرمایه چه.

اِذْهَبْ إِلٰى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغٰى ⑰ فَقُلْ هَلْ لَّكَ إِلٰىۤ أَنْ
تَزَكّٰى ⑱ وَأَهْدِيَكَ إِلٰى رَبِّكَ فَتَخْشٰى ⑲

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چه بیشکه ده سر غړولی (تجاوز ئی کړی) دی (له احکام الله). نو ووایه ورته آیا مینه لری ته په طرف د دی چه پاک شی له شرک او معاصی نه). او (رغبت لری دی ته چه) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته پس وویرېږی ته (له عذابه).

تفسیر: یعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړی، نو زه د الله تعالیٰ په امر ستا اصلاح

کولی شم، او داسی لاره درښیم چه پر هغې باندی له تللو څخه ستا په زړه کښې د الله تعالیٰ ویره او د هغه کامل معرفت ټینګ شی، ځکه چه د ویری شته والی بی له پوره معرفت متصور نه دی. ښکاره شوه چه د حضرت موسیٰ علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح هم وه او یواځی د بنی‌اسرآئیلو نجات او ژغورنه (ساتنه) له قیده نه وه. پس موسیٰ علیه السلام فرعون ته ورغی او هغه تری معجزه وغوښته.

فَأَرَىٰهُ ٱلْـَٔايَةَ ٱلْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾

پس وښودله (موسیٰ) دغه (فرعون ته) معجزه لویه (همسا او سپین لاس او نور).

تفسیر : یعنی هلته رسیدلی د الله تعالیٰ پیغام ئی ورساوه. او موسیٰ فرعون ته د حجت د تمامولو دپاره له ګردو (تولو) څخه لویه معجزه له همسا ځنی د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسیٰ) او وئی نه مانه بیا ئی شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډیره بیړه سره (په فساد پسی)

تفسیر : یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی. او په دی فکر کښی ولګید چه ډیر سری سره راتول کړی او کوډګران ولتوی او پر دی باندی ئی وګماری چه د موسیٰ علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړی.

فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾

پس (فرعون ګرد (تول) ساحران) راتول کړل پس غږ ئی وکړ. پس وویل (فرعون داسی چه) زه رب پالونکی ستاسی یم ډیر لوی لوړ (اوچت).

تفسیر : یعنی له ګردو (تولو) څخه لوی رب خو زه یم نو دا موسیٰ علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَأَخَذَهُ ٱللَّهُ نَكَالَ ٱلْـَٔاخِرَةِ وَٱلْأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾

پس ونیو دغه (فرعون لره) الله په عذاب (د حرق) د آخرت او (په عذاب د غرق د دنیا.

تفسیر : یعني دلته د دنیا په اوبو کښې ډوب شو او هلته د عقبیٰ په اور کښې سوځي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٢٦﴾

بیشکه په دغه (اغراق او احراق) کښې خامخا عبرت دی هغه چا لره چه ویرېږي (له الله نه).

تفسیر : په دی قصي کښې ډیری خبری د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصیحت اخیستلو دپاره شته په دی شرط چه د سړي په زړه کښې لږ څه د الله تعالیٰ ویره وي.
(ربط): د موسیٰ علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کښې استطراداً راغلې ده. وروسته له دی نه بیا هغه مضمون د قیامت په لوری اوړي. لکه چه اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شانه واعظم برهانه داسي فرمائي

ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ ۚ بَنَاهَا ﴿٢٧﴾

آیا تاسی ډیر سخت یئ د پیدائښت لامله (له وجي) که آسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (آسمان).

تفسیر : یعني د تاسی پیدا کول هغه هم وروسته له دی نه چه یو ځلې پیدا شوی یئ له ځمکی او آسمانونو او غرونو او سیندونو او نورو موجوداتو څخه ګران دی. کله چه تاسی د داسی لویو لویو شیانو خالق او مالک الله تعالیٰ پیژنی، بیا نو په خپلو بیا پیدا کیدلو کښې ولی تردد او شبهه لرئ!. جوړ کړی دی الله آسمان.

رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ﴿٢٩﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی (اوچتوالی) د هغه (آسمان) نو سم صاف بی عیبه ئی کړ. او توره تیاره ئی کړه شپه د دغه (آسمان) او راوئی ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير : يعني په آسمان کښي فکر ووهئ! چه څومره زيات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه اندازه منظم او مرتبي عيبه او بی نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول (طريقه) انتظام او تدوين او ترتيب د هغه په موجوداتو او مربوطاتو کښي شته؟ د هغه له لمر او سپوږمی او ستوريو څخه څومره ګټی (فائدی) اخلی؟ او په څه اندازه د اوقاتو او اطرافو په پيژندلو او نورو شيانو کښي ورځنی ګټور کيږئ! د آسمان ننداری ته د ورځی له خوا او د شپی له خوا بيل بيل ځير شئ چه څرنګه دربښکاری. او د تعجب او د حيرت وړ (لائق) در بريښی؟.

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَاهَا ﴿٣٠﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پيدايښت د آسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير : يعني د ځمکی او د آسمان له منځه کوم يو وړاندی او کوم يو وروسته جوړ شوی دی؟ د دی په نسبت وړاندی له دی نه په بل کوم ځای کښي څه خبری شوی دی ځمونږ د دغه تفسير د حٰمٓ السجدة سورت وګورئ!.

تنبيه : «راغب» د «دحیٰ» معنی د يوه شی له خپل اصلی ځای څخه بيرته کول او په بل ځای کښي کيښودل ليکلی دی. نو ښائی له دی لفظ څخه دلته د هغو تحقيقاتو په لوری اشاره وی چه نن ورځ د پوهانو تحقيقات دی ځای ته رسيدلی دی چه ځمکه په اصل کښي د کوم لوی سماوی جرم کومه برخه ده چه له هغه څخه بيله شوی ده والله تعالیٰ اعلم بالصواب. اوس الله اعلیٰ شانه واعظم برهانه د ځمکی د غوړولو لږ څه نور تشريح داسی فرمائی

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ﴿٣١﴾

را ايستلی دی (الله) له دغی (ځمکی) څخه اوبه د دی او واښه ورشو د دی.

تفسير : يعني الله تعالی سيندونه او چينی بيولی دی او د هغو اوبو په وسيله ئی قسم قسم نباتات، واښه پيدا کړی دی

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ﴿٣٢﴾

او غرونه (په مخ د ځمکی) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه)

تفسير : چه له خپل ځای څخه نه خوځيږی. او د ځمکی مخصوص اضطرابات او خوځيدل ئی هم ورک کړی دی او دغه اثبات د ځمکی او جريان د اوبو پری او ايستل د محصولاتو تری کړی دی الله اکرم شانه واعظم برهانه.

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ﴿۳۳﴾

دپاره د نفعی ستاسی او دپاره د نفعی د چارپايانو ستاسی (ای بندگانو ځما!)

تفسير : يعنی که دا انتظام نه وی نو ستاسی او ستاسی د حيواناتو چاری به څرنگه پوره کيدی؟ د دی گردو (تولو) شيانو له پيدا کولو څخه ستاسی د ارتياؤ (احتياج) پوره کول راحت او هوسائی (آرام) رسول او نوری گتی مراد دی. نو ښائی چه تاسو د هغه حقيقی منعم شکر اداء کړئ او وپوهيږئ چه هغه حکيم برحق او قادر مطلق چه داسی لوړ (اوچت) انتظامات او لوی ترتيبات کولی شی د تاسو په رژيدلو هدوکيو کښی هم روح پوکلی شی ښائی چه سری د الله تعالیٰ د قدرت اقرار وکړی او د ده د نعمتونو شکر په ځای راوړی! که نه د قيامت په ورځ سخت پريشان او خپه کيږی کله چه د ده گرد (تول) اعمال ورړاندی شی او د افسوس او د حسرت گوتی وچيچی. لکه پخپله الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی:

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿۳۴﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ مَا سَعَىٰ ﴿۳۵﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿۳۶﴾

پس کله چه راشی آفت بلاء لويه (قيامت يا وقت د ورتگ د کفارو جحيم ته او د مؤمنانو نعيم ته) په هغه ورځ به ياد کړی انسان هغه څه چه کړی ئی وی (که خير وی يا شر په دنيا کښی) او څرگند (ښکاره) به کړی شی دوزخ هر هغه چاته چه وينی ئی (د ليدلو خاوند وی).

تفسير : يعنی دوزخ به داسی په عام منظر کښی راويست شی چه هر ليدونکی به ئی وينی او هيڅ يو غر او يوه پرده به په منځ کښی نه وی.

فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَآثَرَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾

پس هر هغه چه سرکشي کړي وي (په کفر سره) او غوره کړي ئې وي ژوندون لږ خسيس (پر آخرت باندې).

تفسير : يعنې دنيا ته پر آخرت باندې ترجيح ورکوي او هغه ښه ګڼي او غوره کوي ئې او آخرت بالکل هيروي.

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ
وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾

پس بېشکه دوزخ هم دا (دوزخ د ده) د هستوګنې ځای دی او هر هغه څوک چه ويرېږي له ودريدلو (په مخ د) رب خپل او منع کړي ئې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو څخه نو بېشکه جنت هم دا (جنت د ده) د هستوګنې ځای دی.

تفسير : يعنې هغه څوک چه د دې خبرې لامله (له وجې) ويرېږي چه زه يوه ورځ د الله تعالیٰ په مخ کښې د حساب او کتاب دپاره درېږم. او د دې ويرې لامله (له وجې) ئې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالیٰ ګرد (تول) احکام ئې ومنل. او له نواهيو څخه ئې ځان وژغوره (وساته)، نو د هغه ځای خامخا په جنت کښې دی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ﴿٤٢﴾

پوښتنه کوي له تا څخه (ای محمده! منکران) د قيامت چه کله به وي وقوع د هغه (قيامت).

تفسير : يعنې ای محمده! منکران پرله پسې له تانه دغسې پوښتنې کوي چه آخر هغه ګړی کله راځي؟ او قيامت به کله راښکاره شي؟ او حساب او کتاب به کله قائميږي؟.

فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرَاهَا ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهَاهَا ﴿٤٤﴾

په څه کښې ئې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهيدلو څخه د هغه (قيامت څخه بلکه تا لره علم نشته) خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم د قيامت چه کله به وی)

تفسير : يعني د هغه پوره ورښوول ستا کار نه دی که هر څومره پوښتنی وشی هيڅچا ته دا پته خبره ښکاره کيدونکی نه ده او د دی کار پوره علم الله تعالىٰ ته معلوم دی. حضرت شاه صاحب ليکی چه له ډيرو پوښتنو څخه هم دی ځای ته رسيدلی دی چه پرته (علاوه) له الله اکرم شانه واعظم برهانه نور ګرد (ټول) خلق تری بی خبر دی.

إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾

بيشکه ته (ای محمده) ويروونکی ئې د هغه چا چه ويريږی له (عذاب د) هغه (قيامت) نه.

تفسير : يعني ای محمده ستا کار د قيامت د خبرو اورول او د خلقو ويرول دی که د چا په زړه کښې د بلی ورځی څه ويره وی يا د آخرت د ويری استعداد پکښې وی نو هغه به ويريږی او د قيامت له خوفه ورته تياری کوی ګواکی ستا د ويرولو د نتيجی اعتبار يواځی د هغو کسانو په حق کښې دی چه له هغو څخه د ګټی (فائدی) اخيستلو اميد وی او اهليت ئې لری، که نه نااهل سری له انجامه غافل شوی هم داسی په فضولو بحثونو کښې لويږی چه قيامت به کله او په کوم تاريخ او په کوم کال کښې واقع کيږی؟.

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

ګواکی دغه (منکران) په هغی ورځی کښې چه ووينی دغه (قيامت داسی به ګڼی) لکه چه نه ئې ؤ کړی ځنډ (ايسارتيا) (په دنيا يا قبورو خپلو کښې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځی يا په قدر د څاښت.

تفسير : يعني اوس خو شور لګوی چه د قيامت په راتلو کښې ولی دومره ځنډ (ايسارتيا) او ډيل وشو؟ ولی ژر نه راځی؟ مګر په هغه وقت کښې به دوی ته څرګنده (ښکاره) شی چه قيامت خورا (ډير) ژر راغلی او هيڅ معطلی او ډيل په کښې پيښ شوی نه دی.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة عبس مكية وهى (٤٢) آية وفيها ركوع واحد رقمها (٨٠) تسلسلها حسب النزول (٢٤) نزلت بعد سورة النجم

د «عبس» سورت مکی دی (٤٢) آیته (١) رکوع لری په تلاوت کښی (٨٠) په نزول کښی (٢٤) سورت دی وروسته د «النجم» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

حضرت رسول اکرم صلی الله تعالیٰ علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبری کولی او دوی ئی پوهول په دی منځ کښی یو ړوند مسلمان عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه د دوی په خدمت ورحاضر شو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه ئی ځان ته ورآړوله چه «یا رسول الله د دی آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څخه یو څه راوښیئ همغسی چه الله تعالیٰ تاته درښوولی دی!» حضرت د دی ړانده له دی بی وخته پوښتنی څخه لږ خپه شو او ښائی چه د ده مبارک په زړه کښی داسی کومه خبره هم تیره شوی وی چه زه اوس په مهمو خبرو کښی مشغول او بوخت یم که د قریشو دا غټان په ښه ډول (طریقه) وپوهولی شم ګوندی وی چه دوی د اسلام په لوری راشی او د دوی له سببه نور ډیر کسان هم مسلمانان شی او حال دا دی چه عبد الله بن ام مکتوم مسلمان دی او د هغه دپاره نور ډیر وقتونه هم شته چه په هغو کښی خپلی داسی پوښتنی وکړی او تعلیم حاصل کړی هغه نه ګوری چه که زه له دغی بااثرو او بارسوخو خلقو څخه سترګی واړوم او ده ته التفات وکړم نو ځما دا وضعیت به په هغو باندی لږ شاق تیر شی او شاید چه هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غوږ ونه نیسی. لنده ئی دا چه دوی منقبض شول او د انقباض نښی د دوی په وچولی (تندی) کښی ښکاره شوی په دی خبره باندی دا آیت نازل شول. په روایاتو کښی راغلی دی چه وروسته له دی کله به چه دغه ړوند د حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کښی راتللو نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه او ورته ویل به ئی «مرحبا بمن عاتبنی فیه ربی».

عَبَسَ وَتَوَلّٰٓى ① اَنۡ جَآءَهُ الۡاَعۡمٰى ②

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ ئی وګرځاوه د دی لامله (له وجی) چه راغی ده ته ړوند (عبد الله او قطع ئی کړ کلام د محمد په منځ د ده او

د اشرافو د قریشو کښی)

تفسیر : یعنی د پیغمبر په وچولی (تندی) کښی د یوه ړانده له راتللو څخه ګونځی ولویدی او خپل مخ ئی تری واړاوه او ښائی چه ده ته د دی ړانده د معذوری د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډیر په کار و حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا خبره ګواکی د نورو په مخ کښی له حضرت رسول صلی الله علیه وسلم څخه ګله ده نو ځکه ئی د غائب په صیغه ذکر کړی دی په مخ کښی ئی پخپله رسول صلی الله علیه وسلم ته خطاب فرمایلی دی» محققین وائی چه دا د متکلم د تکرم او د استعیاء او د مخاطب د زیات شرافت او کرامت ښیه ده چی د عتاب په وقت کښی هم مخامخ د دی خبری نسبت نه ورته کوی او په مخ کښی د خطاب په صیغه د التفات صنعت خطاب ورته کوی چه د اعراض شبهه ورکه شی. برسیره په دی هغه خبره له پخوانی خبری څخه نرمه پسته ده. والله اعلم.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰٓ ③ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ ٱلذِّكْرَىٰٓ ④

او څه شی پوه کړی ئی ته (ای محمده له احواله د دی ړانده) ښائی چه هغه (ړوند) به پاک شی (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو) یا به ذکر پند واخلی پس نفع به ورسوی ده ته ذکر پند (د تا).

تفسیر : یعنی هغه ړوند طالب صادق وه تاسی ته څه معلومه ده چه ستاسی د توجه له فیضه به د هغه حال زیات اصلاح کیده او د هغه نفس به لا پاکیده. یا به ستاسی کومی خبری د دوی په غوږونو کښی ځای نیوه ښائی چه ستاسی په اخلاص پوهولو څخه به هغه په یوه شی پوهیده او بله ورځ به ورته په کار ورتله.

أَمَّا مَنِ ٱسْتَغْنَىٰ ⑤ فَأَنتَ لَهُۥ تَصَدَّىٰ ⑥ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ⑦

او هر هغه څوک چه استغناء ئی کړی ده (پروا نه کوی د هدایت) نو ته هغه ته قصد کوی (د هغه د مسلمانی په فکر کښی ئی) او نشته پر تا باندی هیڅ الزام چه هغه پاک نشی (په اسلام سره).

تفسیر : یعنی هغه خلق چه د خپلی مغروری او متکبری او لوئی په سبب د حق پروا نه لری او لوئ هغوی ته اجازه نه ورکوی چه الله تعالیٰ او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته سر ښکته کړی، ته ولی په هغوی پسی ګرځی او غواړی چه هرومرو (خامخا) هغوی مسلمانان شی او د هغوی د

اسلام اثر په نورو هم ولوېږي. حال دا دی چه د الله تعالیٰ له پلوه (طرفه) پر تاسی باندی هیڅ یو الزام نشته چه دا متکبر مغرور او لوئی خوښوونکی سړی ولی په لاره نه دی راغلی؟ په تاسی دا فرض ؤ چه هغوی ته دعوت او تبلیغ وکړی او دا کار تاسی وکړ زیات له دی نه د دی بی پروا متکبرانو په فکر کښی په دی اندازی لویدل په کار نه دی چه رښتینی طالبان او مخلص ایمانداران ستاسی له توجه څخه بی برخی پاتی شي. یا د داسی معاملی ظاهری سطحی ته کتلی، د خلقو په زړونو کښی داسی یو خیال پیدا شی چه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیاده توجه لویانو بدایانو ته ده او غریبانو او بی وځلو ته ئی فکر نشته. د داسی چټی (بیکاره) خیالاتو له خوریدلو څخه هغه بد اثرونه چه د اسلام په عام دعوت باندی لوېږی له دی ګټی (فائدی) څخه خورا (دیر) زیات تاوان لری چه تاسی د دی څو متکبرانو غتانو له مسلمانی څخه په خپل زړه کښی غوره کړی دی.

وَأَمَّا مَن جَآءَكَ يَسْعَىٰ ۝٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ۝٩

او هر هغه څوک چه راشی تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خیر) حال دا چه دی ویرېږی (له الله نه)

تفسیر : یعنی دغه د خیر طالب عبد الله بن ام مکتوم رضی الله تعالیٰ عنه له الله جل جلاله څخه ویرېږی یا له دی څخه ویرېږی چه ستاسی ملاقات به ورته نه میسر کیږی یا دا چه دی ړوند دی له دی نه ویرېږی چه څوک به ئی لاس ونه نیسی چه چیری ونه لوېږی یا له کوم شی سره ونه لګیږی یا داسی خیال وکړی چه زه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم زیارت ته ځم کیږی چه غلیمان (دښمنانان) په لاره کښی ماته څه ضرر راورسوی.

فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ۝١٠

پس ته (ای محمده) له هغه (ړوند طالب‌الخیر څخه) مخ ګرځوی (مشغولیږی تغافل کوی له کفارو سره خبری کوی).

تفسیر : حال دا دی چه له هم داسی سړی څخه ګټه (فائده) واخلی او د اسلام دپاره کار وکړی. وائی چه هم دی ړانده ابن ام مکتوم ځغره واغوسته او د اسلام بیرغ ئی په اوږه کیښوده. او د قادسیی په جهاد کښی شریک شو تر دی چه په جهاد کښی ئی شهادت وموند رضی الله تعالیٰ عنه و ارضاه! روایت دی چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دی آیت له نزوله وروسته هیڅکله مخ نه و تریو کړی په مخ د فقراؤ کښی.

كَلَّآ إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ﴿١١﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿١٢﴾

مه کوه بیا داسی (ځکه چه) بیشکه دا (سورت) یوه تذکره پند دی (له جانبه د الله تولو ته) نو هغه څوک چه غواړی ودی منی دغه (پند د قرآن)

تفسیر : یعنی که متکبر اغنیاء قرآن کریم ونه لولی او د هغه پند ته غوږ کښینږدی نو ځان ته ضرر رسوی ځکه چه قرآن مجید د هغو څه پروا نه لری نه تاسی ته ښائی چه دومره زیات د هغوی فکر وکړئ. پر تاسی باندی دومره دی چه خپل عمومی تبلیغ او پند ووایئ که څوک خپله گټه (فائده) غواړی نو ځان دی پری پوه کړی او ودی لولی او عمل دی پری وکړی.

فِى صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ﴿١٣﴾ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍۭ ﴿١٤﴾

(دغه قرآنی آیات لیکلی شوی دی) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کښی) چه پورته دی په قدر او عظمت کښی پاک کړی شوی دی (له رسیدو د شیاطینو او له نورو تولو عیبونو نه).

تفسیر : یعنی آیا د دی مغرور او لوئی خوښوونکی له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتیږی؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چه آیتونه ئی په آسمان کښی نهایت معزز او لویه مرتبه لری او په پاکو پاڼو کښی لیکلی شوی دی او په ځمکه کښی هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا (ډیر) زیات عزت او احترام ساتی او په ډیر تقدیس او تطهیر ئی په لوړو (اوچتو) ښو ځایونو کښی ږدی.

بِأَيْدِى سَفَرَةٍ ﴿١٥﴾ كِرَامٍۭ بَرَرَةٍ ﴿١٦﴾

په لاسونو د (ملائکو) لیکونکیو عزتمنو نیکو.

تفسیر : یعنی هلته ئی پرښتی لیکی او سم له هغه سره وحی راځی او دلته ئی هم په پاڼو باندی لیکونکی او تولوونکی د دنیا د خورا (ډیر) لویو سریو او ښو خلقو څخه پرښته خوی د پاک الله بندگان دی چه هغوی د قرآن کریم د هر راز (قسم) تزئید، نقص او تحریف، تبدیل څخه ځانونه ژغوری (ساتی) او هغه تل همغسی پاک ساتی.

قُتِلَ الۡاِنۡسَانُ مَاۤ اَكۡفَرَهٗ ﴿۱۷﴾

لعنت (هلاک) کړی شوی دی په (کافر) انسان چه څه شی کافر کړی ئی دی (باعث کړی ئی دی په کفر).

تفسیر : یعنی د قرآن کریم غوندی د لوی نعمت هیڅ قدر او عزت ئی ونه پیژنده او د الله تعالیٰ حق ئی پر ځای نه کړ. او له دی نه ئی هیڅ اندیښنه ونه کړه چه.

مِنۡ اَیِّ شَیۡءٍ خَلَقَهٗ ﴿۱۸﴾ مِنۡ نُّطۡفَةٍ

له څه شی څخه پیدا کړی دی (الله) هغه (انسان فرمائی الله) له نطفی (قطری د منی) څخه.

تفسیر : یعنی که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړی چه دی له څه شی څخه پیدا شوی دی؟ د یوه ناڅیز او بی قدر څاڅکی له اوبو څخه پیدا شوی دی چه هیڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک (اختیار) او نور په کښی نه و. او دا ګرد (تول) شیان الله تعالیٰ له خپلی مهربانی څخه وربښلی دی چه اوس ئی عمومی حقیقت داسی ښکاری آیا ده ته دا لوئی، غرور څه مناسبت لری؟ او ښه نه وربښکاری او نه ښائی چه خپل اصلی حقیقت او د الله دا ګرد (تول) انعام او اکرام هیر کړی؟ او د الله تعالیٰ د داسی پند ورکولو او وینا مورد وګرځی؟ شوک چه خپل ځان او حقیقت نه پیژنی او د الله تعالیٰ د دی ګردو (تولو) احساناتو او نعمتونو قدر نه کوی نو داسی احسان هیروونکی ته شرم په کار دی.

خَلَقَهٗ فَقَدَّرَهٗ ﴿۱۹﴾ ثُمَّ السَّبِیۡلَ یَسَّرَهٗ ﴿۲۰﴾

پیدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه ئی کړ ده لره (هیئت او صورت اندامونه د مور په نس کښی) بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته (لاره د وتو د ده له ګیډی د موره).

تفسیر : یعنی لاسونه، پښی او نور ګرد (تول) اعضاء او قواوی ئی له هم هغه یوه څاڅکی اوبو څخه د مور په نس کښی د احسن الخالقین توب په اقتضاء په یوه ځان ته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړی او هیڅ یو شی ئی نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دی وررووغ کړی. بیا ئی لاره ورآسانه کړی ده ده ته یعنی د ایمان او د کفر د ښو او د بدلو پوه ئی

ورکړه. یا دا چه د مور له نس څخه ئې په آسانۍ سره راوویست.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ﴿٢١﴾

بیا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کښې ئې کیښود ده لره.

تفسیر : یعني وروسته له مرینې څخه د هغه مړی د ښو لو هدایت ئې ورکړ تر څو چه د ژوندیو په نزد بې حرمته نه شي.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ﴿٢٢﴾

بیا هر کله چه اراده وفرمائي (الله د انسان د بیا ژوندیتوب نو ئې) ژوندی کوی ده لره (لپاره د جزاء).

تفسیر : یعني هغه الله تعالیٰ چه یو ځلي انسان ته حیات او بیا ممات ورکوی او ښوی ئې اختیار لري چه هر وخت ئې وغواړي بیا ئې ژوندی کړي او له قبره ئې وباسي ځکه چه اوس هم هیچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی. په هر حال هغه څوک چه خلق پیدا کوی او دنیا ته ئې راولي بیا ئې وژني او برزخ ته ئې بیائي او بیا ئې ژوندی کوی او د حشر په میدان کښې ئې ودروي. نو د داسې قادر او مقتدر ذات پند آیا د اعراض او انکار وړ (لایق) دی؟ چه ګرد (تول) امور ئې په واک او اختیار کښې دی آیا د هغو نعمتونو سپکتیا کوم سړی لره ښائي؟ بلکه هر انسان ته لازم دی چه د رب المنان د احسان قدر وکړي.

كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ﴿٢٣﴾

بیخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چه امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسیر : یعني سړی هیڅ کله د خپل خالق حق نه دی پیژندلی او هر څه حکم ئې چه ورکړی وی تر اوسه پورې ئې په ځای نه دی راوړی.

تنبیه : ابن کثیر رحمة الله علیه «کلا لما یقض ما امره» له «ثم اذا شاء انشره» سره لګولی دی یعني کله چه غواړي هغه ژوندی کوی او پورته کوی ئې. اوس داسې نه کوی ځکه چه د دنیا د ودانۍ په نسبت د ده حکم (کوني) او (قدري) دی او دا ئې تر اوسه پورې پای (آخر) ته نه

دی رسولی. نو هیڅوک داسی نشی ویلی چه ولی اوس قیامت نه قائمیږی؟

فَلۡيَنظُرِ ٱلۡإِنسَٰنُ إِلَىٰ طَعَامِهِۦٓ ﴿٢٤﴾

نو ودی گوری انسان طرف د طعام خپل ته.

تفسیر : رومبی د انسانانو د پیدا کیدلو او مړ کیدلو ذکر اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسی یادونه کوی چه.

أَنَّا صَبَبۡنَا ٱلۡمَآءَ صَبّٗا ﴿٢٥﴾ ثُمَّ شَقَقۡنَا ٱلۡأَرۡضَ شَقّٗا ﴿٢٦﴾

بیشکه مونږ توئی کړی دی اوبه (له وریځو څخه) تویول بیا څیری کړی ده مونږ ځمکه څیرول.

تفسیر : یعنی د یوه تنکی واښه څه طاقت دی چه ځمکه څیری کوی او زرغونیږی دا د قدرت لاس دی چه ځمکه څیروی او هغه او نوری راز راز (قسم قسم) غلی، دانی، میوی او نور ترکودی (ترکارئی) او نباتات ځنی راوباسی.

فَأَنۢبَتۡنَا فِيهَا حَبّٗا ﴿٢٧﴾ وَعِنَبٗا وَقَضۡبٗا ﴿٢٨﴾ وَزَيۡتُونٗا وَنَخۡلٗا ﴿٢٩﴾
وَحَدَآئِقَ غُلۡبٗا ﴿٣٠﴾ وَفَٰكِهَةٗ وَأَبّٗا ﴿٣١﴾ مَّتَٰعٗا لَّكُمۡ وَلِأَنۡعَٰمِكُمۡ ﴿٣٢﴾

بیا مو زرغونی کړی دی په هغی (ځمکی) کښی دانی او انګور او مڼه، ترکاری. او زیتون خوونه او خرما او باغونه ګڼ (له جهته د ډیروالی د ونو نه). او (تازه) میوی او (وچی میوی یا) واښه (ومو کړل دغه ټول څیزونه) دپاره د نفع د تاسی او د حیواناتو د تاسی.

تفسیر : یعنی ځینی شیان ستاسی په کار درځی او ځینی ستاسی د حیواناتو په کاریږی.

فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾

نو کله چه راشی سخت آواز غوږونه کڼوونکی (د دوهمی نفخی).

تفسیر : یعنی داسی سخت غږ چه په هغه غوږونه کڼیږی له دی څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَاحِبَتِهِ
وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾

هغه ورځ چه تښتی به سړی له خپله وروره او له خپلی مور او له پلاره او له خپلی ملګری (ښځی) او له خپلو ځامنو. هر سړی لره له هغو څخه په دغی ورځی کښی به یو حال وی چه بی پروا کوی ئی (له نورو له احوالو نه).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به هر څوک د خپل ځان په فکر کښی وی هیڅ یو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په فکر کښی نه وی بلکه له دی ویری چه بل څوک ځما نیکی وانخلی یا د خپل حق غوښتنه ونه کړی یو له بله تښتی.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی روښانه (وی د ایمان له رڼا) خندیدونکی خوشاله به وی (په موندلو د کرامت چه مؤمنان دی)

تفسیر : یعنی د مؤمنانو له ځیری څخه به خندا او خوشالی ښکاری چه شکر له عذابه خلاص او د الله تعالیٰ په کرامت سره مو اختصاص وموند او د ایمان له نوره به ئی مخونه روښانه وی او له ډیره مسرته به خاندی او خوشاله به اوسی.

وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾

او ځینی مخونه په دغی ورځی کښی په دوی باندی به ګرد وی پټ کړی به وی هغه مخونه (ګرد) ظلمت او توروالی.

تفسیر : یعنی د کافرانو په ځیرو باندی به د غم او کدورت او خپګان دوړی بریښی او د فسق

او فجور ظلمت او تیاره به ئی ښی توری کړی.

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ﴿٤٢﴾

دغه تول (تورمخی) هم دوی دی (بی شرم) کافران فاجران.

تفسیر : یعنی بی حیا کافرو ته هومره چه وویل شی دوی له خپلی خبری څخه نه اوړی، نه له الله جل جلاله شرمیږی او نه له خلقو او نه له لوئی ورځی څخه ویریږی او په حقوق الله او حقوق العباد کښی خیانت او تری انکار کوی ځرنگه چه دوی جمع کړی دی کفر سره له فجوره نو جمع به کړی الله تعالیٰ توروالی د مخونو سره ئی گرد.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التکویر مکیة وهی تسع و عشرون آیة و فیها رکوع واحد رقمها (۸۱) تسلسلها حسب النزول(۷) نزلت بعد سورة تبّت

د «التکویر» سورت مکی دی (۲۹) آیة یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۱) په نزول کښی (۷) سورت دی وروسته د «تبّت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ﴿١﴾

کله چه (د) لمر (رڼا) ونغښتله شی (نور ئی لاړ شی).

تفسیر : گواکی د لمر هغه اوږدی شغلی به چه تودوخی رڼا ورڅخه وځی ونغښتلی شی او لمر به بی نوره شی او د خیدک (پنیر) چکی ته به ورته وی یا به هیڅ نه ښکاری.

وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ﴿٢﴾

او کله چه ستوری خړ شی (یا راولویږی په ځمکه).

تفسیر : یعنی ستوری به راولوېږی او رڼا به نه لری.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ﴿٣﴾

او کله چه غرونه روان کړل شی.

تفسیر : یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانیږی او په هوا کښی به الوځی او ګرځی به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ﴿٤﴾

او کله چه د لسو میاشتو بلاربی اوښی خوشی کړی شی (اوښبانه به ورسره نه وی).

تفسیر : اوښ د عربو له ښو بودهؤ (څاروو) څخه دی او هغه اوښه چه د لسو میاشتو بلاربه وی او له هغی د شودو او جونګی (بچی) ځیګیدلو هیله (امید) نژدی وی پر دوی دیر ګرانه وی خو د قیامت د ویروونکی زلزلی په وخت کښی به د هغه نفیس او عزیز او ګران مال پوښتنه به هم ونه کړه شی یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پریشانه وی چه د داسی عزیز او ګران مال له احواله به غافل وی یا دا چه وریځ به معطله کړه شی له بارانه. یا ځمکه پاتی کیږی له قصله دا خبر چه «د ریلونو او موترو او د طیارو او د نورو عصری نواقلو له تګ او راتګ څخه به اوښان نشی تللی» محض یو ظرافت دی.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ﴿٥﴾

او کله چه وحشی ځناوران راټول کړل شی (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر : یعنی هغه ځنګلی ځناوران به چه تل د سړیو له ویری لری تښتی له دیری ویری ښارونو ته راځی او له کورنیو بودهؤ (څاروو) سره به ملګرتوب خوښوی لکه چه اوس هم دیر ځلی د خوف او ویری په وقت کښی هم داسی لیدل کیږی خو کاله پخوا له دی نه د (هند) ګنګا او جمنا په سیند کښی سخت سیلاب راغی خلقو وکتل چه یو لوی تل اوبه وړی او په هغه باندی سړیو بودهؤ (څاروو) مارانو او نورو ژوندیو ځانونه تینګ نیولی دی او یو په بل باندی څه تعرض نه کوی هر یو د خپل ځان په فکر کښی دی پرته (علاوه) له دی د یخنۍ په وخت کښی کله

کله لیدلی شوی دی چه ځینی ځیروونکی ځناوران کلیو او ښارونو ته ننوځی.
تنبیه : ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مره کول او ځینو مره کول بیا ژوندی کول لیکلی دی والله اعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ۝٦

او کله چه بحرونه سیندونه سره ګډ کړل شی (تریخ له خواږه سره یا ډیر سخت ګرم شی یا وچ کړی شی نو پکښی به پاتی نشی یو څاڅکی د اوبو).

تفسیر : یعنی د لویو لویو سیندونو اوبه به له ډیرو خوټیدلو څخه د بخار او براس په ډول (طریقه) کیږی چه د هغو له تودوخی څخه به په محشر کښی کفارو ته سخت ربړ (تکلیف) پیښیږی او د تناره په شان به د سیندونو له منځه سخت سوځوونکی اور او د بخار او براسونو غروسکی پورته کیږی یا کله چه دریابونه بل کړ شی نو وکرځی اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ۝٧

او کله چه نفسونه جوړه کړل شی (پیوست کړل شی ارواح له جثو سره یا یو ځای کړل شی هر څوک له مثل خپل سره نیکان له نیکانو بدان د بدانو سره)

تفسیر : یعنی مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره بیا هر راز (قسم) عمل کوونکی که ښه وی که بد لکه له خپل همجنس عمل کوونکی به سره مله شی د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر یوه څخه بیل بیل تولګی جوړیږی یا دا چه ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شی.

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۝٨ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ ۝٩

او کله چه له جینئ ژوندی ښخه کړی شوی څخه وپوښتیدله شی (داسی) چه په کومی ګناه وژلی شوی ده (دا جینئ).

تفسیر : د جاهلیت په عربو کښی قاعده وه چه پلار به خپله جینئ په ډیره بیرحمی سره ژوندی په ځمکه کښی ښښوله. ځینو به د نیستی او غریبی، یا د هغی د واده د اخراجاتو له ویری داسی کول. او ځینی به له دی شرمیدل چه څنګه به خپله جینئ بل چاته ورکړم چه هغه می ځوم

وباله شي قرآن کريم خبر ورکړ چه د دی مظلومانو په نسبت به هم په قيامت کښې پوښتنې وشي چه په کومه ګناه ژوندی خښې شوی دی؟ داسی ئې مه ګڼئ چه دا مو اولاد دی په دوی باندی مو هر څه چه زړه غواړی هغه کولی شي بلکه د اولادتوب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنيږی.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۝١٠ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝١١

او کله چه اعمال نامی وغوړولی خواره کړی شی او کله چه آسمان د پوستکی په شان وويستلی شي (له خپله ځایه).

تفسير : لکه چه د حیواناتو له حلالولو او پوستکی وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد (تول) اعضاء او رګونه او پلی او نور ښکاری هم داسی د آسمان له پرانیستلو څخه وروسته ګرد (تول) پاس شیان لیدل کیږی او د غمام نزول به وشی چه د هغه ذکر به نولسمه پاره کښې په « ویوم تشقق السمآء بالغمام» سره شوی دی.

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ۝١٢ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ۝١٣

او کله چه دوزخ بلی لمبی کړ شي (کافرانو ته) او کله چه جنت نژدی کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسير : یعنی کفارو ته دوزخ په ډیر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شی او جنت متقیانو ته ورنژدی کیږی چه د هغه ډول او سینګار به جنتیانو ته خورا (ډیر) ښه خوښوونکی او مسرت بښونکی وی نو په دغه وقت کښې.

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝١٤

پوه به شی هر نفس په هغه شی چه حاضر کړی ئې وی (له خیر او له شره).

تفسير : یعنی هر یوه ته به دا پته ولګیږی او ورمعلومه به شی چه له ده سره د نیکی یا د بدی څومره پنګه (ذخیره) او سرمایه شته چه له ځان سره ئې راوړی وی.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ۝١٥ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ۝١٦

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بیرته گرځیدونکیو سمو تلونکیو پټیدونکیو باندی.

تفسیر : دیر ستوری لکه زحل مشتری مریخ زهره او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوری کله سم کله کاږه ځی کله گرځی او کله ورو خوځیږی کله د لمر کله د سپوږمی څنگ ته نژدی کیږی بیا څو ورځی پټیږی.

وَالَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ﴿١٧﴾ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم زه) په شپی کله چه راوخیژی مخ راوگرځوی (په تیارو خپلو سره) او (قسم خورم زه) په صبا کله چه سا ووهی راوخیژی (روښانه شی).

تفسیر : یا کله چه شپه راشی یا لاړه شی. د «عسعس» لفظ دوه معنی لری.
حضرت شاه عبد العزیز رحمة الله علیه لیکی گواکی لمر ته ئی په لامبو وهونکی کب او مهی سره تشبیه ورکړی او د لمر هغه وړانگی ئی چه له لمر څخه پخوا خیژی او خوریږی د مهی لکی ته مشابه او ورته کړی دی هغسی چه مهی په سیند کښی پټ تیریږی او د هغه له سا وهلو څخه اوبه تیندکی وهی او سره خوریږی هم دا راز (قسم) لمر هم پخوا تر سپیده داغ او لمر بریښی، ځینی وائی نه سهار له سا څخه مراد د سهار هغه نسیم او وږمه ده چه د پسرلی په موسم کښی له سپیده داغه راهیسی چلیږی.
تنبیه : د دی قسمونو مناسبت له راتلونکی مضمون او خبری سره دا دی چه د دی ستوریو تلل، ودریدل بیرته گرځیدل پټیدل او د پخوانیو پیغمبرانو د پرله پسی وحی د راتللو یوه نمونه ده چه تر یو مدت پوری د هغی له نبنی پاتی کیدلو څخه وروسته د هغو پاتی کیدل او پټیدل شپی ته ورته دی په ربښتیا سره چه هغه توره تیاره پیری چه د حضرت خاتم المرسلین د ولادت باسعادت څخه پخوا پر دنیا تیره شوی ده چه د حق او باطل فرق او توپیر (تفاوت) پکښی نه کیده او د وحی علائم او نښی پکښی نه ښکاریدلی د یوی توری شپی نمونه وه وروسته په نور سره لکه رڼا ورځ روښانه کړی ده گواکی د پخوانیو پیغمبرانو رڼا لکه د ستوریو رڼا وه او دا نور الاعظم او لویه رڼا لکه لویی پلوشی لرونکی لمر دی. څنگه ښه ویلی شوی دی.

فانه شمس فضل هم کواکبها یظهرن انوارها للناس فی الظلم
حتیٰ اذا طلعت فی الکون عم هدا ها العالمین و احیت سائر الامم

انبیا دی لکه ستوری، د فضل لمر دی محمد
په رڼا د دوی تل درومی، خلق په لوری د احد
په بعثت د محمد شوه، دنیا توله منوره

سپین تور زیر او سور تول منتفع شول له احمد
ځینې علماء وائي چه د ستوریو دا سم او کوږ تګ او پټیدل بیرته ګرځیدل په علم ملکوت کښې د پرښتو تګ او راتګ او پټیدلو ته ورته دی. د شپې تیریدل او د سهار راتلل د قرآن کریم په سبب د کفر او ظلمت لرې کیدل او د هدایت د نور له ښو ښکاره کیدلو سره مشابه دی. سم له دی وینا سره د مقسم به مناسبت له مقسم علیه سره له لرې ښکاري والله اعلم
او د پاس قسمونو جواب دا دی چه الله اکرم شانه و اعظم برهانه داسې فرمائي:

إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١٩﴾ ذِى قُوَّةٍ عِندَ ذِى ٱلْعَرْشِ مَكِينٍ ﴿٢٠﴾ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ﴿٢١﴾

بیشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده چه خاوند د قوت زور په نزد د څیښتن (خاوند) د عرش مرتبه والا دی منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر : دا د حضرت جبرئیل علیه السلام صفتونه دی یعنی قرآن کریم چه د الله جل جلاله له لوری مونږ ته رارسیدلی دی د وصول دوه وسیلې لرې یوه وحی راوړونکی پرښته جبریل علیه السلام دوهم ځمونږ پیغمبر عربي حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د دوی دواړو صفتونه داسې دی چه د هغو له ښکاره کیدلو څخه بیا هیڅاته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کښې هیڅ شک او شبهه نه پاتې کیږي. د یوې خبرې په رښتیا منلو کښې لوی دلیل دا دی چه راوی ئې په اعلیٰ درجه سره ثقه، عادل ، ضابط، حافظ او امین وی او له هغه چا څخه چه روایت کوی د ده په مخ کښې عزت او حرمت لرونکی وی او خورا (ډیر) معتبر ثقات د هغه په امانت باندی داده وی. کلی اعتماد ولری او د هغه خبری بی له وړاندی وروسته کولو څخه د زړه له کومې ومنی. دا ګرد (تول) صفتونه په حضرت جبریل علیه السلام کښې شته عزتمن او کریم هغه څوک دی چه متقی او ډیره پاکی ولری او له الله تعالیٰ څخه خورا (ډیر) ویریدونکی وی «ان اکرمکم عندالله اتقئکم» په حدیث کښې دی (الکرم التقوی) ذی قوة اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته او د الله تعالیٰ په مخ کښې هغه د لوئی درجی خاوندی دی یعنی د ګردو (تولو) پرښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کښې نژدی ځای لری د آسمان پرښتې د هغه حکم منی ځکه چه هغوی ګردی (تولی) د هغه په امانت اعتبار او عزت باندی خبری دی. دا خو د ملکی رسول خبره ده اوس د بشری رسول خبری هم واوری.

وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ﴿٢٢﴾

او نه دی دا صاحب ملګری ستاسی (محمد) لیونی (لکه چه پری ګمان کوئ تاسو بلکه ښه پوه او هښیار دی).

تفسیر : یعنی له بعث پخوا تر څلویښتو کلونو پوری تاسی له (محمد) سره لیدلی دی او په دی اوږده موده کښی مو د هغه د ټتو او ښکاره ؤ خبرو تجربه کړی ده خو هیڅکله مو د هغه فریب دروغ او لیونتوب نه دی لیدلی او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوه اعتراف او ستاینه (صفت) کوله اوس نو ولی بی سببه هغه ته لیونی او دروغجن ویل کیږی؟ لکه چه دا ستاسی هغه رفیق او ملګری نه دی؟ چه د هغه ګرد (تول) احوال تاسی ته ښکاره دی نو اوس داسی سړی ته لیونی ویل آیا لیونتوب نه دی؟ بلکه لیونتوب دی!.

وَلَقَدْ رَاٰهُ بِالْاُفُقِ الْمُبِيْنِ ﴿۲۳﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی و (محمد) هغه (جبریل د آسمان) په څنده (غاړه) روښانه کښی.

تفسیر : یعنی په مشرقی څنده (غاړه) کښی د هغی پرښتی یعنی جبریل علیه السلام بنه ئی په اصلی صورت او ښه شان سره ولیده نو څکه نشی ویلی چه د هغه په لیدلو کښی به څه تیروانه او مغالطه پیښه شوی وی. او هغه څوک ئی چه لیدلی په رښتیا سره پرښته وه پخوا له دی نه د «النجم» په سورت کښی راغلی دی «فاستویٰ وهو بالافق الاعلیٰ».

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِيْنٍ ﴿۲۴﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پټو خبرو باندی بخیل (چه پټوی ئی او تعلیم د هغی تاسی ته نه کوی).

تفسیر : یعنی دا پیغمبر تاسی ته د هر راز (قسم) پټی خبری که په تیره که په راتلونکی پوری اړه (تعلق) لری خبر درکوی یا د الله تعالیٰ د اسماؤ او صفاتو یا د شرعیه ؤ احکامو یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان یا د جنت او دوزخ د خبرو یا له مړینی څخه وروسته د پیښو او په هغو پوری تړلی خبرو په درښوولو کښی لږ بخل هم نه کوی او څه اجرت او باړه نه غواړی نذرانی، بخشش او تعارف ته ئی سترګی نه دی نیولی نو بیا د کاهن لقب ولی ورته ورکاوه کیږی؟ کاهن د پټو خبرو د یوی وړوکی او جزوی خبری سره ډیر دروغ ګدوی او د هغه په درښوولو کښی دومره بخل کوی تر څو چه زیاته نذرانه او بخشش وانه خلی هغه نه وائی او یو

توری ئی له خولی څخه نه وځی د پیغمبرانو لوړ (اوچت) سیرت د کاهنانو له رټلیو اخلاقو سره څه نسبت نه لری.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ۝٢٥

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رټلی ویشتلی شوی (په شغلو سره).

تفسیر : هیڅ کله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوی چه په هغو کښې د بنیادمانو ګټه (فائده) او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وی بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شانه واعظم برهانه حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ۝٢٦

نو چرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دی انکار او په څنګ کولو کښې له قرآنه).

تفسیر : یعنی کله چه دروغ او لیونتوب تخیل، توهم، کهانت او نور ګرد (تول) احتمالات لری شول نو پرته (علاوه) له حق او رښتیا څخه نور څه پاتی شول بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولی پریږدی؟ او بی لاری ولی ځئ؟.

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ۝٢٧

نه دی دا (قرآن) مګر ذکر پند دی (له جانبه د الله) دپاره د خلقو (انس وی که جن).

تفسیر : هغه ګرد (تول) احتمالات چه د قرآن کریم په نسبت ئی پیدا کری، هغه ګرد (تول) سره غلط دی که تاسی د دی قرآن په خبرو او ښوونو کښې ښه فکر او جاج ووهئ. نو دا به درښکاره شی چه دغه قرآن تول جهان ته ډیر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی چه په عمل کولو ئی د دواړو دارینو فلاح او ګټی په لاس راځی. نه دی دا قرآن مګر ذکر پند دی له جانبه د الله اکرم شانه واعظم برهانه دپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَآءَ مِنْكُمْ اَنْ يَّسْتَقِيْمَ ﴿۲۸﴾

هغه چاته چه غواړی قصد کوی له تاسی د سمیدلو خپلو (داسی چه سم برابر لاړ شی پر لاره د الله تعالیٰ باندی).

تفسیر : یعنی دغه قرآن مجید په تیره بیا هغو لره پند دی چه په سمه لاره تلل غواړی، کوږ تګ او عناد ئی نه وی خوښ ځکه چه داسی سړی له داسی پند څخه ډیره ګټه (فائده) اخلی.

وَمَا تَشَآءُوْنَ اِلَّآ اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۲۹﴾ ع

او نه شئ قصد کولی تاسی (د سمی لاری) مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د قصد د تاسی د سمی لاری) چه رب پالونکی د (تولو) عالمیانو دی.

تفسیر : یعنی پخپله قرآن کریم پند دی ولی تاثیر ئی د الله تعالیٰ په مشیت پوری اړه (تعلق) لری چه ځینو باندی اثر کوی او په ځینو نورو باندی د ځینو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوی او نور استعدادات هغوی ته ورکوی.

تمت سورة التکویر بفضل الله القدیر فلله الحمد والمنة

سورة الانفطار مكية وهي تسع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۲) تسلسلها حسب النزول (۸۲)

نزلت بعد سورة «النازعات»

د «الانفطار» سورت مکی دی (۱۹) آیته یوه رکوع لری په نزول او په تلاوت په دواړو کښی (۸۲) سورت دی

وروسته د «النازعات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِذَا السَّمَآءُ انْفَطَرَتْ ﴿۱﴾ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ ﴿۲﴾ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿۳﴾

او کله چه آسمان وچوی څیری شی او کله چه ستوری راولویږی تیت په تیت

(ګډوډ) شي او په هغه وقت کښې چه دریابونه ګډ شي (یو له بله سره او تول یو دریاب شي).

تفسير : یعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره وخوټیږي او د دې تندوبې له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره ګډې وډې شي.

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ۝٤

او کله چه قبرونه سره خیرې لاندې باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسير : یعنې هغه شیان چه د ځمکې په منځ کښې وي د باندې به راغورځي او مړي به له خپلو قبرونو څخه (ژوندي) راوځي. هر کله چه وشي دا کارونه قیامت قائمیږي نو

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۝٥

پوه به شي هر نفس (په دغه وقت کښې) په هغه خیر او شر خپل باندې چه وړاندې ئې لیږلي وي او چه وروسته ئې پرې ایښې وي.

تفسير : یعنې هغه ښې او بدې چارې چه کړې ئې وي یا ئې نه وي کړې د خپل عمر او منګ په اول کښې ئې کړې وي یا په آخر کښې د هغې نښې بیرته ورڅخه پاتې وي او که نه وي پاتې هغه ګرد (تول) هلته د ده په مخ کښې راځي.

يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝٦

ای انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړې ئې ته پخپل رب کریم باندې (چه کافر شوی ئې پرې).

تفسير : یعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ(لائق) و چه ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې داده شوی سر به دې ورځنې غړاوه؟ تاته خو دا ښه وه چه د هغه له دې کرم څخه به شرمیدې او د حلیم له قهر څخه به ډیر ویریدې ولې چه الله تعالیٰ ډیر کریم دی خو ورسره منتقم او حکیم هم دی نو که دا تیرواته او غرور نه دی نو څه دي چه ته ئې په یوه صفت

پیژنی او له بل صفت ئی سترګی پټوی؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۝٧

هغه (رب الکریم) چه پیدا کړی ئی یی ته نو برابر کړی ئی ته (یعنی اندامونه ئی پوره درکړی دی) پس برابر معتدل کړی ئی ته (په خلقت کښې).

تفسیر : یعنی پیدا ئی کړ یو لاس په اندازه د بل سره او یوه سترګه په مقدار د بلی سره. په دی کښې اشارت دی ته چه هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لری نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب او جزاء او سزا حضرت شاه صاحب لیکی «جوړ ئی کړ بدن او درسم ئی کړ خصلت». یا مطلب دا چه په حکمت سره ئی ستا د اعضاؤ جوړښت او تناسب در سم کړی دی او ستا په مزاج او اخلاطو کښې ئی اعتدال درپیدا کړی دی.

فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝٨

په هر شان (کامل) صورت سره چه وئی غوښته ترکیب پیوند ئی کړی ته.

تفسیر : یعنی د ګردو (تولو) په بڼو (صورتونو) کښې لږ او ډیر توپیر (فرق) او تفاوت پیدا کړ او هر یوه ته ئی بیل رنګ، شکل او ډول عنایت کړ او په مجموعی ډول سره ئی انسانانو ته د نورو ساکښانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه. ځینو پخوانیو پوهانو له دی ځخه دا مراد اخیستی دی که الله تعالیٰ اراده فرمایلی وی له هغه ځخه به ئی خر، سودر، سپی او نور ځناوران جوړول سره له دی قدرته دا د الله تعالیٰ ډیره مهربانی او خورا (ډیر) احسان دی چه تاسی ته ئی د سړی بڼه (شکل) درکړه نو هغه الله تعالیٰ چه له تاسی سره ئی دومره ښیګنی (نیکئ) کړی او انعامات ئی دربښلی دی آیا د دی خبری وړ (لائق) دی چه سړی ئی امر او حکم ونه منی؟. بلکه مونږ تولو مسلمانانو ته ښائی چه د الله اکرم شانه واعظم برهانه ګرد (تول) احکام له زړه ومنو.

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ۝٩

نه دی (دا غرور ستا مناسب) بلکه دروغ وایئ تاسی په ورځی د جزاء باندی.

تفسیر : یعنی د تیروتلو بل هیڅ سبب نشته تاسی چه د جزاء ورځ نه منئ نو ځکه هر شی مو

چه زړه غواړی هغه کوی. او وایئ چه په مخ کښې د حساب او کتاب او پوښتنې ورځ نشته مونږ دلته هر څه چه کوو څوک ئې لیکی؟ او شمیر یسی ئې کرځی؟ او محفوظ ئې ساتی؟ کله چه مړه شو دا ټولې خبرې پای (آخر) ته رسیږی.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ⑩ كِرَامًا كَاتِبِينَ ⑪ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ⑫

حال دا چه بیشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکی ملائکې (د عمل، مقرر دی) عزتمنې (په نزد د الله) لیکونکی (د اعمالو د تاسې) پوهیږی (دغه ملائک) په هغه څه چه کوئ ئې تاسې.

تفسیر : یعنې دغه ملائکې چه کرام الکاتبین نومیږی د الله تعالیٰ داسې عزتمنې بندګانې دی چه نه خیانت او درغلې کوی او نه کوم کار ناليکلې پریږدی او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پټیږی. کله چه ګردی (ټولې) چارې داسې یو په یو په اهتمام سره لیکلې کیږی نو آیا دا ګرد (ټول) دفترونه هم داسې مهمل او بیکاره پرې ښودلې شی؟ نه بلکه هرومرو (خامخا) په کار اچول کیږی او بیشکه د هر سړی عمل د هغه په مخ کښې راوړل کیږی چه د هغه ښه یا بده جزاء وموبی چه ښوونه ئې په تفصیل سره په دغه راتلونکی آیت کښې داسې شوی ده.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ⑬

بیشکه چه ابرار(نیکان-مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کښې دی.

تفسیر : چه هلته به تل هر راز (قسم) بخششونه او نعمتونه مومی او تل به خوشاله او آرام وی او د هیڅ یوه شی غم او اندیښنه به د جنتیانو سره نه وی. او نه به ئې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وی.

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ⑭ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ⑮
وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ⑯

او بیشکه چه فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کښې دی ننوځی دوی په هغه کښې په ورځې د جزاء کښې او نه به وی دوی هیڅ له هغه (دوزخ)

څخه پټیدونکی.

تفسیر : یعنی نه به په تیښته له دوزخه جلا (جدا) کیدی شي او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځی بلکه تل به هلته په کښي وي.

وَمَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَآ أَدْرٰىكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا

او څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء بیا څه شي پوه کړی ئی ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعنی بل څوک پری نه پوهیږی بی له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چه نه به وی مالک نشی کولی هیڅوک له هیچا سره هیڅ شي (د نفعی او د ضرر).

تفسیر : یعنی هومره چه فکر او جاج ووهی. او په غور او خیال کښي ډوب لاړ شئ بیا به هم د دی ویروونکی ورځی په پوره کیفیت باندی نه پوهیږئ! خو لنده ئی دا چه دومره اوپوهیږئ چه په هغه ورځ به دا تول خپلوی او خپښي، آشنائی او یارانی ورکی شي او هر سری به «نفسی! نفسی!» ناری وهی. هیڅوک به پرته (علاوه) د مالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوی عاجزی، چاپلوسی، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشی کولی «الا من رحم الله».

وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ ﴿١٩﴾

او امر حکم په هغه ورځ کښي خالص الله لره دی.

تفسیر : یعنی لکه چه په دنیا کښي د تولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیت باندی او د مور او پلار خبره په اولادو باندی او د بادار وینا په نوکرانو چلیږی په هغه ورځ کښي به دا تول حکمونه پای (آخر) ته رسیږی او د هیچا امر په بل چا باندی نه چلیږی او پرته (علاوه) د هغه مطلق شهنشاه او لوی ستر تولواک (حاکم) له احکامه ځنی بل څوک سا هم نشي وښکلی او هیڅ قوت او قدرت به نه لری او الله تعالیٰ به بی له ملتوبه او شرکته او د بل چا د ښکاره او پټی مرستی (مدد) څخه خپل احکام صادروی او گردی (تولی) خبری ئی ژر تر ژره چلیږی او گردی

(تولی) چاری به صورتاً او معناً، حساً او مادتاً د الله تعالیٰ د قدرت په قبضه او لاس کښې وی.

تمت سورة الانفطار بفضله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة المطففين مكية وهی ست و ثلثون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۳) تسلسلها حسب النزول (۸٦)
نزلت بعد سورة العنكبوت وهی آخر سورة نزلت بمكة
د «المطففين» سورت مکی دی (۳٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۸۳) په نزول کښې (۸٦) سورت دی. وروسته د العنکبوت له سورته نازل شوی دی او د مکی سورتونو آخری سورت دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِيْنَ ۝١ الَّذِيْنَ اِذَا اكْتَالُوْا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُوْنَ ۝٢
وَاِذَا كَالُوْهُمْ اَوْ وَّزَنُوْهُمْ يُخْسِرُوْنَ ۝٣

افسوس هلاک خرابی یا کنده د دوزخ ده کم کونکیو لره (په پیمانه او تول کښې) هغه (کسان) هر کله چه ځان ته اخلی پیمانه نو پوره اخلی او کله چه پیمانه ورکوی یا ئی تلی هغوی ته نو کمی کوی (پوره ئی نه ورکوی).

تفسیر : له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخیستل بد او مذموم نه دی دلته د دی خبری بد ویل مقصود نه دی. بلکه د لږ ورکولو د مذمت د تاکید دپاره دی. یعنی اگر که لږ ورکول په خپله فی نفسه هم مذموم دی خو که له دی سره د اخیستلو په وقت کښې د نورو بالکل رعایت نه کیږی نو دا لا مذموم دی پرته (علاوه) له رعایت کوونکی څخه چه که په هغه کښې یو عیب شته خو یو هنر هم لری نو دا دی په هغه پسی نو څکه د هغه ړومبنی سری عیب لا شدید شو څرنگه چه اصلی مراد د لږ ورکولو مذمت دی نو څکه ئی دلته پیمانه او ژی او وزن، تلل دواړه یاد کړل تر څو خبره ښه ښکاره او جوته شی چه د پیمانه کولو او تللو د دواړو په وقت کښې لږ ورکوی. او څنگه چه پوره اخیستل پخپله فی نفسه کومه بده خبره نه ده. نو یو

ځلی ئی د تاکید دپاره یاد کړ. د پیمانی او اوڑی (تول) تخصیص ښائی د دی دپاره وی چه په عربو په تیره بیا په مدینی منوری کښی زیاتره د کیل او پیمانی سره پیرودلو (اخیستلو) او پلورلو (بیع و شراء) رواج درلود (لرلو). پرته (علاوه) له دی د دی تخصیص نور وجوه هم شته.

أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ۝٤ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝٥

آیا یقین نه کوی (ډیر اخیستونکی لږ ورکوونکی دغه) چه بیشکه دوی راپورته به کړل شی دپاره (د حساب) د لوئی ورځی (د قیامت).

تفسیر : یعنی که هغوی داسی خیال لری چه وروسته له مړ کیدلو بیا ژوندون شته او د الله تعالیٰ په مخ کښی د ګردو (تولو) حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمیر ورکول حق دی نو هیڅ کله به ئی داسی حرکت او خوځیدل نه کول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝٦

هغه ورځ چه وبه دریږی خلق لپاره (د احکام) د رب د تولو مخلوقاتو.

تفسیر : چه الله تعالیٰ کله تجلی کوی او څه وخت ځمونږ حساب او کتاب ګوری او په حق مو رسوی او څه وقت مونږ ته ځمونږ چاری او فیصلی رااوروی.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ ۝٧

داسی پکار نه ده (او نه دی کوی ډیر اخیستل او لږ ورکول په تجارت او غفلت له قیامت نه) بیشکه لیکلی شوی اعمال د فاجرانو (کافرانو) خامخا په سجین کښی دی.

تفسیر : یعنی له سره هسی ګمان ونه کړ شی چه داسی ورځ به نه راځی ځکه چه هغه ورځ هرومرو (خامخا) راتلونکی ده نو د هغی ورځی د راتګ دپاره د ګردو (تولو) نیکانو او بدانو عملنامی لیکلی د کرام الکاتبین په دفترو کښی مرتب ایښودلی شوی دی.
(اوس الله اجل شانه واعظم برهانه ویروی فاجران بالعموم او داسی فرمائی).

وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا سِجِّينٞ ۝٨ كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٩

او څه شي پوه کړی ئې ته (ای محمده) چه څه دی سجين يو دفتر دی ليکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسير : يعني سجين يو داسې دفتر دی چه په هغو کښې د ګردو (ټولو) دوزخيانو نومونه ليکلی شوی دی او د بندګانو د چارو ليکونکی پرښتې چه د هغوی د نامه يادونه په پخوانی سورت کښې وشوه د دی بدکارانو د مره کيدلو او د عمل له پريکيدلو څخه وروسته د هر يوه سړی چاری په بيلو بيلو دفترو کښې ليکی او په دی دفتر کښې ئې داخلوی د هر يوه دوزخی د نامه دپاره يوه بيله علامه او نښه ايښودله شي چه هغه دوزخی دی او د هغه د ليدلو څخه هر څوک پوهيږی چه پکښې خير نشته له ځينو روايتو څخه دا ښکاری چه د کافرانو ارواح په هم دغه ځای کښې وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکی «يعني د هغو نومونه ليکل کيږی تر څو وروسته له مرينی هلته يوړل شي» ځينی پخوانی مفسرين وائی چه دا ځای تر اوومی ځمکی لاندی دی الله تعالیٰ اعظم برهانه په داسې خبرو ښه پوهيږی.

وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ۝١٠ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوۡمِ ٱلدِّينِ ۝١١ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعۡتَدٍ أَثِيمٍ ۝١٢

افسوس هلاک خرابی يا کنده د دوزخ ده په دغی ورځی کښې دروغ ويونکيو لره هغه کسان چه دروغ وائی په ورځی د انصاف جزاء باندی. او دروغ نه ګڼی دغه (ورځ د جزاء) مګر هر يو له اندازی تيريدونکی ګنهګار.

تفسير : هغه څوک چه د جزاء له ورځی څخه منکريږی په حقيقت کښې د الله تعالیٰ د ربوبيت او د هغه عدل، قدرت او حکمت او نورو صفاتو څخه منکريږی او هغه څوک چه د الله تعالیٰ له دی صفاتو څخه منکريږی نو هومره چه په ګناهونو کښې زړه‌ور شي لږ ده. د «معتد اثيم» يعني له اندازی تيريدونکی ګنهګار بل بد عادت دغه دی چه:

إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلۡأَوَّلِينَ ۝١٣

کله چه ولوستلی شي په ده باندی آيتونه (د قرآن) ځمونږ نو وائی (جهلاً او عناداً چه دا) چتی (بيکاره) قصی دی د پخوانيو.

تفسير : یعنی کله چه قرآن کریم او د پند خبری آوری وائی داسی خبری به پخوانیو خلقو هم کولی اوس هم هغه پخوانی قصی او له کاره وتلی افسانی ویلی کیږی نو موږ له داسی قصو او افسانو څخه کله ویریدونکی یو (العیاذ بالله).

كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾

نه ده داسی (لکه چه وائی منکران) بلکه زنګ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو ګناهونو چه ؤ دوی چه کول به ئی.

تفسير : یعنی څمونږ په آیتونو کښی هیڅ د شک او شبهی ځای او موقع نشته خبره خو دا ده چه د ګناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندی زنګ لویدلی دی نو ځکه د صحیحه ؤ حقائقو انعکاس په هغو کښی نه کیږی. په حدیث کښی راغلی دی «کله چه سړی ګناه کوی یو تور تکی د هغه په زړه باندی پیدا کیږی که توبه ئی وکړه نو دا تکی لری کیږی که نه هومره چه ګناه کوی په همغه اندازه دا تکی پلنیږی او ارتیږی تر دی چه د ده زړه تک تور شی او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشی کولی» د مکذبینو حال هم داسی وګڼه چه له ډیرو شرارتونو څخه د دوی زړونه بالکل مسخ شوی دی نو ځکه په آیت او د الله تعالیٰ په خبرو او نښو باندی ملندی وهی او پری مسخری کوی (نعوذ بالله).

كَلَّا إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾

رښتیا ده چه بیشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغی ورځی (د قیامت کښی) هرومرو (خامخا) په حجاب کښی وی (نه به وینی الله)

تفسير : یعنی د دی انکار او تکذیب د انجام او پای (آخر) څخه ښائی چه بی فکره نشی هغه وقت خامخا راتلونکی دی چه په هغه کښی مؤمنین د حق سبحانه و تعالیٰ په لقاء او لیدلو سره مشرفیږی او دا بدبختان به تری محروم او ممنوع او بی برخی پاتی کیږی.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُو الْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّا

پس بیشکه دوی چه دی خامخا ننوتونکی دی دوزخ ته. بیا به وویل شی (دوی ته چه) دا هغه (عذاب) دی چه وئ تاسی چه هغه به مو دروغ گڼانه انکار به مو تری کوو. له سره نه ده داسی.

تفسیر : یعنی د دی بدانو او نیکانو پای (آخر) او انجام هیڅکله یو شانی نشی کیدی او الله جل جلاله ابرارو سره دغسی معامله فرمائی:

إِنَّ كِتَٰبَ ٱلۡأَبۡرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ۝١٨ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ۝١٩
كِتَٰبٞ مَّرۡقُومٞ ۝٢٠

بیشکه کتاب لیکلی اعمال د ابرارو نیکانو خامخا په علیین کښی دی. او څه شي پوه کړی ته (ای محمده) چه څه دی علیین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر : چرته چه د جنتیانو نومونه لیکلی شوی دی او د هغو یا د ښو چارو پاڼی سره روڼی او ترتیب شوی دی پروښی د هغو ارواح هلته بیولی کیږی بیا ئی د خپلی هستوګنی اصلی ځای ته بیائی د دی ارواحو څه علائق او اړیکی به له قبر سره هم وی. ویل کیږی چه دا ځای پر اووم اسمان دی او د مقربینو ارواح به هلته هستوګنه لری والله اعلم.

يَشۡهَدُهُ ٱلۡمُقَرَّبُونَ ۝٢١

چه ګوری حاضریږی هغه ته مقربان (د الله ملائکی او نور بندګان).

تفسیر : مقربی پرښتی یا د الله تعالیٰ مقرب بندګان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامی ګوری او هلته به حاضر وی.

إِنَّ ٱلۡأَبۡرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝٢٢ عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ۝٢٣

بیشکه ابرار نیکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کښی دی پر (مکللو) تختونو باندی ناست ګوری (د الله لقاء او د جنت نعماء، او تری

متلذذ کیږی یا به ګوری دوزخیانو ته)

تفسیر : یعنی په خورا (ډیرو) ښو پالنګونو به ناست وی او په زړه پوری د جنت ښی ننداری به کوی او د الله تعالیٰ په لیدلو سره به خپلی سترګی رڼوی او زړونه به پری خوشالوی.

تَعۡرِفُ فِي وُجُوهِهِمۡ نَضۡرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾

پیژنی به ته (ای کتونکیه!) په مخونو د دوی کښی تازه‌ګی د نعیم (تنعم د جنت).

تفسیر : یعنی د جنت له عیش او آرام څخه به د هغوی څیری داسی ښی او تروتازه او بارونقی ښکاری چه هر لیدونکی به له لری پری پوهیږی چه دا کسان په خورا (ډیر) عیش، هوسائی (آرام) او راحت او تنعم کښی دی.

يُسۡقَوۡنَ مِن رَّحِيقٖ مَّخۡتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسۡكٞۚ

ورڅښولی شی (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړیو شویو څخه چه مهر به ئی مشک وی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی «چه په جنت کښی به د خورا (ډیر) خالصو شرابو ویالی د هر چا د کور د مخه وی. خو دا خورا (ډیر) ښه او نادر شراب دی چه سر به ئی تل مهر وی په جنتی مشکو سره». لکه چه په دنیا کښی مهر په لاکو یا مومو یا خاورو یا ختو یا نورو شیانو باندی لګول کیږی کله چه د هغه ځای خاوری مشک دی نو په هغو باندی دا مهر لګاوه کیږی. دا ښیښه چه په لاس کښی واخیسته شی دماغ معطریږی او تر آخره پوری د خوشبوئی خورا (ډیر) ښه رائحه او وږم تری پورته کیږی.

وَفِي ذَٰلِكَ فَلۡيَتَنَافَسِ ٱلۡمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾

او په دغه (شرابو او نورو جنتی نعماؤ) باندی پس بایده دی چه رغبت وکړی رغبت کوونکی (په کولو د فضائلو او پریښودلو د رذائلو چه عجلت وکړی په حسناتو او ځان وساتی له سیاتو).

تفسیر : یعنی د دنیا ناپاک شراب د دی وړ (لائق) نه دی چه کوم ښه سړی هغه ته رغبت وکړی. هو یوائحی شراب طهور د دغی خبری لائق او وړ دی چه په هغو باندی خلق ورمات شی او یو په بل باندی د هغو په څښلو کښی وړاندی والی وکړی (اللّهم ارزقنا).

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنیم څخه دا (تسنیم) یوه چینه ده (په جنت کښی) چه څښی به له هغی څخه د (الله) مقربان.

تفسیر : یعنی مقرب خلق یوائحی د دی چینی خالص شراب څښی او نیکانو ته به د دی شرابو ګډ ورکول کیږی چه لکه ګلاب او نور په هغه شراب کښی ګډیږی.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی ؤ دوی په هغو کسانو باندی چه ایمان ئی راوړی ؤ خندل به ئی (مسخری به ئی پری کولی).

تفسیر : او پخپلو منځونو کښی به ئی په تمسخر او استهزاء سره داسی ویل چه د دی بی هوشانو په مغزو کښی څه یو چتی (بیکاره) خیال لویدلی دی چه د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو (خیالونو) او خیالی لذتونو باندی له لاسه وباسی (العیاذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾

او کله چه تیریږی منکران پر مؤمنانو باندی هغوی ته پخپلو منځونو کښی سره سترګکونه وهی (لپاره د استهزاء).

تفسیر : او یو تر بله په سترګو اشارتونه کوی او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کښی سره داسی وائی چه وګورئ هم دوی بی عقلان او احمقان دی چه د جنت په پور (قرض) باندی د دنیا له نغدو څخه ځان بی برخی کوی (استغفرالله).

وَإِذَا انقَلَبُوٓا إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمُ انقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٣١﴾

او کله چه وګرځی خپلو کورونو ته (نو) ګرځی دوی خوشاله (خبری جوړوونکی په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندی)

تفسير : يعني په خوش طبعي او توکو په مسلمانانو باندی ملندی وهی او په خپل عیش او عشرت باندی مفتون او مغرور شوی وائی چه څمونږ عقیده او فکر ښه دی که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسائی (آرام) ولی او له کومه رسیده.

وَإِذَا رَأَوۡهُمۡ قَالُوٓا إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾

کله چه وبه ليدل (کفارو) دغه (مؤمنان) نو ويل به ئی پخپل منځکښی چه بیشکه دغه (مؤمنان) خامخا بی لاری دی.

تفسير : او ګمراهان دی چه خامخا په زهد او رياضت کښی خپل ځانونه له لاسه وباسی او د جنت موهومو لذتونو ته په اوسنی موجوده لذتونو باندی ترجيح ورکوی او په لاحاصل او بی‌ګټی (بی فائدی) ربړو (تکليفونو) باندی د حقيقی کمالاتو نوم ايښی دی آيا دا ښکاره ګمراهی نه ده چه سړی د خپل عيش او آرام او هوسائی (راحت) او کور او کهول څخه مخ واړوی او په یوه سړی پسی رهی (روان) شی او خپل پلارنی دين پريږدی. (معاذ الله)

وَمَآ أُرۡسِلُوا عَلَيۡهِمۡ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾

حال دا چه نه دی لیږلی شوی (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندی ساتونکی څارونکی.

تفسير : چه شاهدی ووائی په هدايت او ضلالت د دوی دغه الله جل شانه واعظم برهانه فرمان او بيان دی چه دا کافران پر مسلمانانو باندی پيره‌داران نه دی مقرر شوی دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګی پټوی. او د هغوی د هر راز (قسم) حرکاتو کتنه کوی. د خپل ځان د اصلاح په فکر کښی نه لوېږی او هغو کسانو ته چه په سمه لاره ځی ګمراه او احمق وائی.

فَٱلۡيَوۡمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنَ ٱلۡكُفَّارِ يَضۡحَكُونَ ﴿٣٤﴾

نو په نن (ورځ د قيامت کښی به) هغه کسان چه ايمان ئی راوړی دی په

کفارو باندی خاندی.

تفسير : يعنی د قيامت په ورځ به مسلمانان په دی کافرانو پوری خاندی چه دا خلق څومره ناپوه ؤ چه فانی او خسيس څيز ته ئی په ښو نعمتونو او پاتی کيدونکو نفيسو شيانو باندی ترجيح ورکوله. نو اوس څنگه په دوزخ کښی پراته دی؟ او د دائمی عذاب خوند څکی؟.

عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٣٥﴾

پر مکللو تختونو باندی ناست گوری (د الله لقاء او د جنت نعماؤ ته) او تری متلذذ کيږی يا گوری کفارو ته چه څرنگه په عذابيږی.

تفسير : يعنی د خپلی خوشالی او د کافرانو د بد ژوند ننداری کوی.

هَلْ ثُوِّبَ الْكُفَّارُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾

بيشکه چه جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسی چه کول ئی (په دنيا کښی له معاصيو).

تفسير : يعنی هغه کسان چه په دنيا کښی ئی پر مسلمانانو باندی خندل نن د هغوی خپل حال د خنديدو لائق او وړ دی او مسلمانان د هغو په تيرو حماقتونو باندی خاندی.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الانشقاق مكية وهی خمس وعشرون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٤) تسلسلها حسب النزول (٨٣) نزلت بعد سورة «الانفطار»

د «الانشقاق» سورت مکی دی (۲۵) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸٤) په نزول کښی (۸۳) سورت دی
وروسته د الانفطار له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴿١﴾ وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٢﴾

کله چه آسمان شق ځيری شي وچوی او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا آسمان) لائق وړ دی (د هغه الله حکم منلو ته).

تفسير : يعنی کله چه د الله تعالیٰ له خوا د ځيريدلو «تکوينی» حکم وشی آسمان به هغه تعميلوی او منی ئی او آسمان د مقدور او مقهور کيدلو له پلوه د دی خبری وړ (لائق) دی چه سره له دومره عظمت او رفعت او لوی والی او هسکوالی (اوچتوالی) د خپل خالق او مالک په مخ کښی غاړه کيږدی او د هغه په دی حکم منلو کښی هيڅ ونه وائی.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴿٣﴾

او کله چه ځمکه وغوړوله شی.

تفسير : د محشر دپاره به ځمکه د ربړ په شان جوړيږی او د هغی د مخ گرد (تول) عمارات او غرونه او نور شيان لری کيږی تر څو په يوی مستوی سطحی باندی گرد (تول) پخوانی او وروستنی خلق سره يو ځای او په يوه وخت کښی بی له پردی او حجاب او حائل څخه وکتی شی.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴿٤﴾

او د باندی وغورځوی هغه چه دننه پکښی وی له مړيو او خزائنو څخه او تشه خالی شی له تولو اشياؤ نه.

تفسير : په هغی ورځی کښی ځمکه خپلی خزانی او مړی او نور اجزاء له دننه څخه د باندی غورځوی او منځ ئی له هر هغه شي څخه بالکل تشيږی چه د هغو تعلق د بندگانو له حساب او کتاب او سره وی.

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴿٥﴾

او واوری ومنی امر حکم د رب خپل او (دا ځمکه) لائق وړ ده (د هغه الله حکم منلو ته)

تفسیر : کله چه ځمکه او آسمان د هغه الله تعالیٰ د ذات او د تکوینی حکم تابع او منقاد دی نو سری ته کله ښائی چه د هغه لوی پروردګار له تشریعی حکم څخه سر وغړوی.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَـٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَـٰقِيهِ ۞٦

ای انسانه بیشکه ته عمل کوونکی ئی په پوره سعی سره تر وقت د رسیدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره نو ته یو ځای کیدونکی ئی له دغه (خپل عمل او سعی سره او جزا ئی مومی خیر وی که شر).

تفسیر : یعنی د پروردګار په مخ کښی له رسیدلو څخه پخوا هر سری له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز (قسم) ربړونه (تکلیفونه) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په طاعت کښی زیار (محنت) ګالی (برداشت کوی) څوک ئی په سر غړولو کښی ځان ستری کوی که د خیر په لاره کښی وی یا د شر په لاره کښی هر رنګه ربړونه (تکلیفونه) وباسی اخر د خپل پروردګار حضور ته ورځی او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به ووینی.

فَأَمَّا مَنْ أُوتِىَ كِتَـٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ۞٧ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۞٨

پس هر هغه څوک چه ورکړه شی کتاب عملنامه د ده په ښی لاس د ده کښی نو ژر ده چه حساب به وکړ شی له ده سره حساب آسان.

تفسیر : آسان حساب دا دی چه په هره خبره باندی به تنقیدونه نه کیږی او یوازی د هغه پانی وراندی کیږی او بی له بحث او مناقشی څخه به خوشی کیږی.

وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ۞٩

او وبه ګرځی اهل خپل ته (په جنت کښی) خوشاله کړی شوی.

تفسیر : نه د سزا خوف وی نه د غصی ویره په ډیر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته وررسیږی. او له دوی سره په خوښی سره مشغولیږی او له هغوی سره ګرځی.

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهْرِهِۦ ﴿١٠﴾

او هر هغه څوک چه ورکړ شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کيڼ لاس ئی).

تفسير : يعني ورکره شي عملنامه په کيڼ لاس کښې د شا له لورى او پرښتې نه غواړی چه د ده هغه مخ ووينې نو په دی وسيله خپل زيات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوی. کيدی شي چه مراد ئی داسې وی چه د دوی متې به ترلې وی نو ځکه ئی عملنامې د شا له لورى ورکولی کيږی.

فَسَوْفَ يَدْعُوا۟ ثُبُورًا ﴿١١﴾

پس ژر به ناری کړی دی ای هلاکه (ځما راحاضر شه! دا دی وقت دی).

تفسير : يعني د عذاب له ويری څخه به مرګ غواړی او د خپل هلاکت آرزو او تمنا به کوی.

وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ﴿١٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فِىٓ أَهْلِهِۦ مَسْرُورًا ﴿١٣﴾

او ننه به وځی دی بل اور (د دوزخ) ته چه بيشکه ؤ دی په (دنيائی) اهل خپل کښې خوشاله (په کفر او معاصی غافل له آخرته).

تفسير : يعني په دنيا کښې له آخرته بی فکره و د هغه عوض او رنج دا دی چه نن په سخت غم ککړ دی پرته (علاوه) له دی هغه کسان چه د دنيا د هستوګنې په وقت کښې د آخرت له ويری ويلی کيدل هغوی نن بالکل داده او په خوښی کښې دی. منکران هلته خوښ ؤ او مسلمانان دلته خوشال دی.

إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ﴿١٤﴾

بيشکه ده به يقين کاوه په دنيا کښې داسې چه دی به له سره بيرته نه ګرځی (الله ته او منکر ؤ له بعثه)

تفسیر : د ده کله داسی خیال و چه یوه ورځ به د الله تعالیٰ په مخ کښې ودریږی او د یوی ذری شمیر جواب به ورکوی نو ځکه په ګناه او شرارت کښی داسی زړه‌ور او دلیر وو. یعنی ده به په دنیا کښی ګمان کاوه چه له سره به الله تعالیٰ ته رجوع ونه کړم او قیامت نشته! نه ده داسی بلکه

بَلَىٰٓ ۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرًا ﴿١٥﴾

هو! دی رجوع کوی (هرومرو (خامخا) الله ته) بیشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر : یعنی له پیدا کولو ځنی تر مرګ پوری به ئی دا کتل چه د ده روح له کوم ځای څخه راغلی ده؟ او بدن ئی له څه شی څخه روغ دی؟ څه اعتقاد لری؟ عمل ئی څه دی؟ په زړه ئی څه ګرځی؟ له ژبی ئی څه وځی؟ لاسونه، پښی بی څه کوی؟ څه ګتی؟ څه خوری؟ څه کوی؟ وروسته د هغه له مرګه د هغه روح چیری لاړ؟ د ده د بدن اجزاء په کوم کوم ځای کښی دی؟ او نوری پوښتنی. هغه الله تعالیٰ چه د سری له احوالو څخه په دی اندازه خبر او د هر څیز په ګردو (ټولو) خیرو او کلی او جزئی احوالو باندی پوه دی نو آیا څه ګمان کاوه شی چه هغه به دی هم داسی مهمل او معطل پریږدی؟ ضرور دی چه د هغه د اعمالو نتیجی او ثمری به ورښکاره کړی.

فَلَآ أُقْسِمُ بِٱلشَّفَقِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّيْلِ وَمَا وَسَقَ ﴿١٧﴾

پس قسم خورم په شفق سپینوالی د عشاء پس له سوروالی د ماښام او په شپه او په هغو (څیزونو) چه جمع کړی وی (شپی هغه په تیارو خپلو کښی)

تفسیر : یعنی سری او نور ساکښان (جاندار) چه د ورځی له مخی د معاش په تلاش کښی د باندی ګرځی او هر چیری په خپلو چارو کښی بوخت دی د شپی له لوری ټول سره یو ځای کیږی او هر یو په خپلو ځایونو کښی سره ټولیږی.

وَٱلْقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ﴿١٨﴾

او (قسم خورم) په سپوږمی کله چه پوره کامل شی.

تفسیر : یعنی د څوارلسمی شپی سپوږمی چه د خپل کمال حد ته رسیدلی وی. (او جواب د

پاس قسمونو دا دی چه:)

لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ﴿١٩﴾

خامخا سواره به شئ وبه رسيږی تاسی ای خلقو يو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسير : يعنی د دنيا په ژوندون کښی له مختلفو دورو څخه په تدريج سره تير شوی په پای (آخر) کښی د مرګ پوړ (زينه) ده، بيا د برزخ عالم دی، وروسته قيامت، الله تعالیٰ پوهيږی چه په قيامت کښی د څه څه احوال وليدل؟ او د څه څه مراتبو پريکول درجه په درجه په مخ کښی دی؟ لکه چه د شپی په اوله برخه کښی تر څو چه شفق وی يو شانته سره او سپينه رڼا وی نو دا رڼا فی الحقيقت او په رښتيا سره وی چه د لمر د پاتی شوی اثرات او اغيزی نښی دی چه پس له ورکيدلو د هغی د ظلمت بله دوره شروع کيږی چه هر شی په کښی پټيږی. په شپه کښی سپوږمی هم راخيژی چه درجه په درجه د هغی رڼا زياتيږی، کميږی او په څوارلسمی شپی کښی د پوره سپوږمی رڼا هغه توره تياره فضاء رڼوی، ګواکی د انسانی احوال طبقات هم د شپی مختلفو کيفياتو ته ورته او ورسره مشابه دی والله اعلم.

فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠﴾

پس څه دی دغو (انسانانو ته) چه ايمان نه راوړی.

تفسير : چه وروسته له مرګه دوی د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوی او هم يو سخت مزل په مخ کښی دی چه هغه ته کافی توښه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ﴿٢١﴾

او کله چه ولوست شی په دوی باندی قرآن نو غاړه نه ږدی سجده نه کوی (دپاره د لوستلو ئی).

تفسير : که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی نو لازم و چه د قرآن کريم له بيان څخه ئی ګټه (فائده) اخيستلی خو پرته (علاوه) له دی د دوی حال دا دی چه د قرآن معجز بيان اوری خو هيڅ د هغه په مخ کښی د عاجزی او تذلل اظهار نه کوی تر دی چه مسلمانان د پاک

الله تعالیٰ دا آیات اوری سجده کوی هغوی د هم دی تشی سجدی توفیق هم نه لری.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُكَذِّبُونَ ﴿٢٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٢٣﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی په الله دروغ گڼی (قرآن). او الله ته ښه معلوم دی هغه څه چه دوی ئی پټوی په زړه کښی ئی ساتی (له کفر او نفاق).

تفسیر : یعنی یواځی دا خبره نه ده چه هغوی د الله تعالیٰ آیتونه آوری او سجده نه کوی او انقیاد او تذلل ته غاړه نه ږدی بلکه زیات له دی نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوی او د دوی له زړونو څخه چه په هغه کښی د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنی ډیرځ پرتی دی الله تعالیٰ ښه خبر دی

فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٤﴾

پس بشارت زیری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی زیری وکړئ په هغو باندی څه شی چه هغوی گټی د هغی نتیجه او میوه به هرومرو (خامخا) هغوی ته رسیږی او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کیږی او خامخا هغوی ته جزاء وررسیږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٢٥﴾

مگر خو هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) هغوی ته دی اجر ثواب بی نهایته چه خلاصی او کمی نه لری.

تفسیر : چه هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسیږی او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة البروج مكية وهى اثنتان وعشرون آية و فيها ركوع واحد. رقم تلاوتها (۸۵) تسلسلها حسب النزول (۲۷) نزلت بعد سورة الشمس

د «البروج» سورت مکی دی (۲۲) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۵) په نزول کښی (۲۷) سورت دی

وروسته د «الشمس» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْبُرُوْجِ ۝۱

قسم په آسمان چه خاوند د برجونو دی.

تفسیر : له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دی چه په یوه کال کښی لمر په هغو کښی گرځی یا د آسمانی قلعی برجونه او برخی دی چه پرښتی پیری په کښی کوی یا هغه لوی ستوری دی چه په لیدلو سره هم په آسمان کښی ښکاری والله اعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُوْدِ ۝۲ وَشَاهِدٍ وَّمَشْهُوْدٍ ۝۳

او (قسم دی) په هغی ورځی وعدی کړی شوی (چه د قیامت ورځ ده) او (قسم دی) په هغی ورځی چه حاضریږی (چه ورځ د جمعی ده) او په هغی ورځی چه هغی ته ورحاضریږی (خلق چه ورځ د عرفی ده).

تفسیر : خلق په گردو (تولو) ښارونو کښی حاضریږی د جمعی په ورځ او د گردی (تولی) دنیا خلق سره یو ځای تولیږی د عرفی په ورځ حج ته نو ځکه په روایتونو کښی راغلی چه (شاهد) د جمعی ورځ ده او (مشهود) د عرفی. برسیره پر دی د شاهد او د مشهود په تفسیر کښی ډیری خبری دی خو اوفق بالروایات هم دا خبره ده والله اعلم.

تنبیه : د قرآنی قسمونو په نسبت مو د القیامة د سورت په شروع کښی څه لیکلی دی ښائی هغه په هر ځای کښی په زړه ولرئ او له دی قسمونو څخه د قسم د جواب مناسبت دا دی چه د دی گردو (تولو) څخه دا ښکاری چه الله تعالیٰ مالک د امکنه ؤ او ازمنه ؤ دی او د داسی مالک‌الکل له حکم څخه پرته (علاوه) کار کوونکی د لعن او عقوبت مستحق او وړ (لائق) دی. او

جواب د قسم محذوف دی لکه چه پری دغه راتلونکی آیت دلالت کوی چه:

قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ۝٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ۝٥

وژلی شوی دی خاوندان د کندی د خندقونو د اور (په ځمکه کښی) چه خاوند د بلیدلو وه (په ګوګړو او په ډیرو لرګیو او په سرپو سره).

تفسیر: یعنی مغضوب او ملعون شول هغه خلق چه لوی لوی خندقونه ئی کنستلی او له اوره ئی ډک کړی او ډیر لرګی ئی پکښی واچول او بنه ئی سره کړل. د (اصحاب الاخدود) څخه مراد څوک دی؟ مفسرین څو واقعات وائی خو هغه قصه چه په صحیح مسلم، جامع ترمذی، مسند احمد او نورو کښی یاده شوی ده لنده ئی دا ده چه په پخوانیو پیریو کښی کوم کافر باچا وو. چه له هغه سره یو کوډګر (ساحر) و کله چه د کوډګر مرګ نژدی شو، له باچا څخه ئی غوښتنه وکره، چه یو هښیار او پوه هلک دی ماته راکړ شی چه زه دا خپل علم ورزده کړم او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه ځی یو هلک د دی کار دپاره وټاکل (مقرر) شو چی هره ورځ به ئی د هغه کوډګر څخه سحر او کوډی زده کولی. د ده په لاره کښی یو عیسائی راهب وو چه د هغی پیری په اعتبار د هغه دین حق و دغه هلک له هغه سره هم خپل تګ راتګ شروع کړ او په پټه ئی د هغه راهب دین ومانه او د هغه د فیض او کرامت له برکته د ولایت او کرامت خاوند شو یوه ورځ دی هلک ولیدل چه یو خیرورنکی ځناور لکه ځمری یا پړانګ او نور لاره نیولی او خلقو ته ئی زیاته ویره او پریشانی وروراندی کړی ده. هغه یوه تیږه (ګټه) په لاس کښی واخیسته او دعا ئی وکره «ای الله! که د راهب دین حق وی نو ځما په دی ډبره دا ځناور مړ کړی» دا ئی وویل او تیږه (ګټه) ئی وروغورځوله چه د هغی له اغیزی او اثر هغه ځناور له کاره ووت په خلقو کښی یو لوی شورماشور جوړ شو چه دغه هلک ډیر علم لری یوه ړانده چه دا انګاځه او آوازه واوریده ورځنی وئی غوښتل چه «ځما سترګی رارنی کړه!» هلک وویل «کوونکی زه نه یم هغه ځمونږ الله تعالیٰ دی که ته هغه منی او کفر پریږدی نو دعا درته کوم هیله (امید) شته چه ستا سترګی رنی شی» لکه چه هم داسی هم وشوه. ورو ورو دا خبری ګردی (تولی) باچا ته ورسیدلی. باچا ورته په قهر شو هغه هلک راهب او ړوند ئی وغوښتل او وروسته له څه خبرو او اترو څخه ئی راهب او ړوند سره ووژل د هلک په نسبت ئی امر وکړ چه هغه دی له یوه لوړ (اوچت) غره څخه په رغړولو سره وواړه شی» خو د الله تعالیٰ په قدرت هغه کسانو چه دا هلک ئی د ځان سره پر غره باندی خیژولی ؤ هغوی پخپله له غره څخه ورغړیدل او دا هلک روغ رمټ بیرته راغی. بیا باچا امر وکړ چه «هغه دی په سین کښی ډوب کړ شی!» هلته هم دا پیښه وروراندی شوه او هغه ګرد (تول) سری چه له ده سره تللی ؤ تول په سیند کښی ډوب شول او دی جوړ او روغ بیرته راوګرځید په پای (آخر) کښی هلک باچا ته وویل زه د

ځان د وژلو چل دروښيم تاسي ګرد (تول) سري په يوه ميدان کښي سره تول کړی. د هغوی پر مخ کښي ما يو غرغره باندی وځړوی. او د دی لفظ په ويلو سره پر ما باندی غشي ولی «بسم الله رب الغلام» د هغه الله په نامه چه د دی هلک رب او پالونکی دی کله چه باچا داسي وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه ځار او مړ شو او خلقو دا عجيبه واقعه وليدله تولو وويل (آمنا برب الغلام، ايمان مو راووړ د دی هلک په رب او پالونکی باندی) نو وزيرانو باچا ته وويل «وګوره چه د هغی خبری په سبب چه دا ګرد (تولی) چاری وشوی اخر ته هغه پيښه شوه. ړومبی به يو دوو سړيو ايمان راووړ اوس خورا (ډير) ډير خلق مؤمنان شول» باچا زيات په قهر شو او د ډيرو لويو او ژورو خندقونو د کنستلو امر ئی ورکړ او هغه ئی ښه له اوره څخه ډک کړل او اعلان ئی وکړ «هر څوک چه ايمان لری او د خپل ايمان څخه لاس نه وباسی په هم دی کندو کښي دی وغورځاوه شی!» تر دی چه ډير سړی په اور کښي وغورځول شول خو هيڅ يوه هم د خپل ايمان څخه لاس وانه خيست يوه ايمان داره ښځه راوستله شوه چه په تی پوری ئی يو ماشوم وو او ګمان کيده چه ښائی دا د خپل کوچنی (ماشوم) له ويری ځان په اور کښي ونه غورځوی. خو د الله تعالیٰ په امر کوچنی (ماشوم) داسي ورغږ کړ «أمّاه اصبری فإنک علی الحق، مورکی! صبر کړه چه ته په حق باندی ئی!»

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾

کله چه دوی په (غاړو) د اور ناست ؤ او دوی په هغه چه کول به ئی په مؤمنانو باندی حاضر ؤ (او پخپلو سترګو ئی کتلی).

تفسير : يعنی باچا له خپلو وزيرانو او مشرانو سره يو ځای د خندقونو په شاؤ خواؤ کښي ناست ؤ. او په ډيره بی رحمی او غټ زړه سره ئی د مؤمنانو د سوځولو ننداری کولی او د دی بدبختانو هيڅ زړه په دوی باندی نه خوږيده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ الَّذِي
لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٩﴾

او عيب ئی نه ليده له هغو (مسلمانانو) څخه مګر دا چه ايمان لرونکی ؤ په الله ډير غالب قوی ډير ستايلی شوی باندی هغه (الله) چه خاص ده لره ده باچائی کامل سلطنت د آسمانونو او د ځمکی (سره له آسمانونو او ځمکی ملکاً خلقاً و عبيداً) او الله په هر شي باندی شاهد دی.

تفسیر : یعني د دې مؤمنانو قصور پرته (علاوه) له دې بل کوم شی نه ؤ چه هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل او پر یوه لوی او د هر راز (قسم) ستاینې (صفت) وړ (لائق) الله تعالیٰ باندې به ئې ایمان راوړ چه سلطنت او باچائې ئې پر آسمان او ځمکه او پر هر شی باندې ده او په هر کوچني (ماشوم) او لوی او ذرې ذرې باندې پوه او باخبر دی کله چه د الله تعالیٰ داسې بندګان یوائحې په دې ګناه باندې چه هغوی ولې د یوه وحده لا شریک عبادت کوی په اور کښې سوځوی نو آیا دا ګمان کاوه شی چه داسې ظلم او ستم به بې بدل او انتقام پاتې کیږي او قهار الله به داسې ظالمان پخپل سخت قهر او غضب نه اخته کوی؟ حضرت شاه صاحب لیکي «کله چه د الله تعالیٰ قهر نازل شو همغه اور خور شو او هغه باچا ئې سره له وزیرانو او مشرانو او کور کهول وسوځاوه» خو په صحیحه ؤ روایتونو کښې د دې خبرې ذکر نشته. والله سبحانه و تعالیٰ اعلم.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ﴿١٠﴾

بیشکه هغه کسان چه په فتنه کښې غورځولي وی ضرر ئې رسولي وی ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته بیا ئې توبه نه وی ایستلې (او نه وی ګرځیدلی له کفره) نو دوی ته دی (په آخرت کښې) عذاب د دوزخ او دی دوی ته عذاب د اور سوځوونکی.

تفسیر : یعني په اصحاب‌الاخدود پورې منحصر نه دی هغه سړی چه داسې زیار (کوشش) کوی چه مؤمنان د الله تعالیٰ له لارې څخه ګرځوی لکه چه د مکې کفار ئې کوی او بیا له دې خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږي هغوی ته هم د دوزخ داسې عذاب تیار دی چه په هغه کښې به ډیر زیات تکلیفونه وی او زیات تکلیف به په داسې سوځولو کښې وی چه د دوزخي زړه او وجود پکښې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ﴿١١﴾

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) شته دوی ته جنتونه چه بهیږی له لاندی د (ونو او مانو د) هغو (څلور قسمه) ویالی دا نجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر : یعنی د دی ځای له تکلیفونو څخه نه ویریږی وروستنی او لوی بری هغو لره دی چه د هغو په مخ کښی د دی ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دی.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴿١٢﴾

بیشکه نیول د رب ستا خامخا ډیر سخت دی.

تفسیر : نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسی او خورا (ډیر) سختی سزاوی هغوی ته ورکوی.

إِنَّهُ هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ﴿١٣﴾

بیشکه هم دغه (الله) دی ظاهروونکی (د بطش خپل په کفارو) اول ځلی او بیا ظاهروونکی دی (د بطش خپل په کفارو) دوهم ځلی په (اخرت کښی یا) بیشکه هم دغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلی (له نطفی نه) او بیا ئی راګرځوونکی دی (دوهم ځلی) پس له مرګه.

تفسیر : یعنی اول ځلی د دنیا عذاب او دوهم ځلی د اخرت ربړ (تکلیف) (کذا فی الموضح). یا ئی دا مطلب دی چه هغه اول ځلی سړی پیدا کوی او دوهم ځلی وروسته له مړینی به ئی هم هغه بیا پیدا کوی نو مجرمان دی نه تیروځی چه هر کله چه څمونږ په مړینی سره نوم او نښی ورکی شی بیا نو مونږ څرنګه ژوندی کیږو.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْوَدُودُ ﴿١٤﴾

او هم دی دی ښه ښښوونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر : یعنی سره د ده د قهاری او کلک نیولو له صفته د هغه د بخښش او د مهربانۍ هم هیڅ اندازه نشته دی د حکم منونکیو بندګانو خطاوی او ګناهونه ښښی او د دوی عیبونه پټوی

او په راز راز (قسم قسم) لطف او کرم او عنایت او شفقت سره ئی پالی.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ﴿١٥﴾ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٦﴾

خالق مالک د عرش دی لوی دی (په ذات او صفات خپلو کښی) ډیر ښه کوونکی دی د هر هغه شی چه اراده ئی وفرمائی.

تفسیر : یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شی کول چه وغواړی ژر تر ژره هغه کوی هیچا لره حق نشته چه د هغه د چاری مخه ونیسی په هر حال بندګانو ته نه ښائی چه د هغه په انعام او اکرام باندی مغرور شی او نه ئی له انتقام څخه بی خوفه او بی پروا اوسی بلکه ښائی تل د هغه د جلال او جمال صفتونه دواړه تر سترګو لاندی ولری او په زړه کښی سره له ویری ورته هیلمن (ارزومند) هم وی او سره له امیده او هیلی او رجاء خوف او ویره هم ورځنی ولری.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ﴿١٧﴾ فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ ﴿١٨﴾

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چه فرعونیان او ثمودیان دی.

تفسیر : تر یوه مدت پوری د انعام وروسته د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کښی وېرانستل شول او له هری خوا هغوی ته نعمتونه وررسیدل بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډیر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ﴿١٩﴾

بلکه هغه کسان چه کافران شوی دی (له قومه د تا) په دروغجنولو کښی دی (د تا عناداً او نه اخلی عبرت له پخوانیو څخه).

تفسیر : یعنی کفار له دی خبری څخه څه عبرت او پند نه اخلی او د الله تعالیٰ له عذابه هیڅ نه ویریږی برسیره پر دی دا ګردی (تولی) خبری او پاک قرآن دروغ ګنی او تل په هم دغو دروغو پسی ګرځی.

وَّاللَّهُ مِن وَرَآئِهِم مُّحِيطٌ ﴿٢٠﴾

او الله په هر لوری د دی احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره نو تری نشی خلاصیدی هیڅ کله)

تفسیر : یعنی له دی دروغ گڼلو څخه هیڅ یوه گټه (فائده) هغوی ته نه رسیږی خو د دی دروغ بللو هیداد (جزاء) هرومرو دوی ته رسیږی. دوی د الله تعالیٰ له واک (اختیار) او قبضی څخه هیڅ چیری نشی وتلی. او نه له سزا څخه ئی خپل ځانونه ژغورلی (ساتلی) شی.

بَلْ هُوَ قُرْءَانٌ مَّجِيدٌ ﴿٢١﴾

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی (لفظاً معناً اعجازاً په تولو کتابونو کښی نه ده داسی لکه چه گمان کوی کافران چه قرآن سحر شعر یا کهانت دی).

تفسیر : یعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی قرآن مجید داسی یو شی نه دی چه د دروغ بللو وړ (لائق) وی یا د څو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گڼلو سره د هغه په لوئی او سترتوب کښی په څه نقصان او لږوالی پیښ شی.

فِى لَوْحٍ مَّحْفُوظٍۭ ﴿٢٢﴾

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کښی.

تفسیر : په داسی یو ځای کښی چه هلته د هیڅ ډول (طریقه) تغیر او تبدیل او لاس وهلو هیله (امید) نشته او له هغه ځایه په ډیر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شی لکه چه د (الجن) په دوهمه رکوع کښی داسی یو آیت لولو ﴿فَإِنَّهُۥ يَسْلُكُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِۦ رَصَدًا﴾ او دلته هم د قدرت له لوری د ده د حفاظت او ساتنی دپاره داسی وسائل او سامان شته چه په هغه کښی هیڅ یو قوت او طاقت هیڅ یوه رخنه (نقصان) او کندو نشی کولی.

تمت سورة البروج فلله الحمد والمنة

سورة الطارق مكية وهى سبع عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (٨٦) تسلسلها حسب النزول (٣٦) نزلت بعد سورة «البلد»

د «الطارق» سورت مكى دى (١٧) آيته يوه ركوع لرى په تلاوت كښې (٨٦) په نزول كښې (٣٦) سورت دى.

وروسته د «البلد» له سورته نازل شوى دى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع كوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونكى دى

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ① وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ② النَّجْمُ الثَّاقِبُ ③
إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ④ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ⑤

قسم دى په آسمان او په راتلونكى د شپې او څه پوه كړى ته چه څه دى تلونكى د شپې ستورى ځليدونكى دى چه نه دى هيڅ نفس مگر په هغه باندى څارونكى ساتونكى شته. نو ودى گورى انسان چه (اصلاً) له څه شى څخه پيدا كړى شوى دى.

تفسير : يعنى له انسانانو سره پرښتى اوسيږى چه هغوى له بلاؤ څخه ژغورى (محفوظوى) يا ئى عمل ليكى (موضح القرآن) او په قسم كښې ښائى دى لورى ته اشاره وى هغه څوك چه په آسمان كښې ستورى ساتى نو په ځمكه كښې ستاسو د چارو ساتنه هغه ته كوم گران كار نه دى همغسى چه په آسمان كښې ستورى محفوظ دى او د هغو ښه ښكاريدل په شپه كښې وى هم داسى گردى (تولى) چارى په اعمالنامو كښې اوس هم محفوظى دى مگر د هغوى ظهور خاص په قيامت كښې كيږى كله چه خبره داسى ده نو انسان لره ښائى چه تل د قيامت په فكر كښې وى كه د ده يقين په قيامت باندى نه راځى او هغه مستبعد گڼى نو ښه غور او فكر دى وكړى چه پخپله دغه انسان له كوم شى څخه پيدا شوى دى (فرمائى الله اعظم برهانه چه).

خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ⑥

پيدا كړى شوى دى (انسان) له اوبو توپ وهونكيو څخه (په رحم كښې).

تفسير : يعنى له منيو څخه چه توپ وهلى وځى يا له هسى اوبو څخه چه تولى كړى شوى وى

په رحم کښې.

يَّخۡرُجُ مِنۡۢ بَيۡنِ الصُّلۡبِ وَالتَّرَآئِبِ ⑦

هسې اوبه چه راوځي له منځه د شاؤ (د سړيو) او له هډوکيو د سينو (د ښځو) څخه .

تفسير : وائي چه د نارينه ؤ مني د دوی له شاګانو څخه او د ښځو مني د هغو له تترو (سينو) څخه راوځي ځيني عالمان وائي چه شا او تتر له ګرد (ټول) بدن څخه کنايه ده يعني مني د نارينه وی که د ښځي د دوی له ګرد (ټول) بدن ځنی پيدا کيږي او بيا په ځغرد (تيزی) تری جلا (جدا) شي. په دی کنايه کښې د «صلب» او «ترائب» تخصيص ښائی د دی لپاره وی چه د منيو د مادی په حصول کښې رئيسه اعضاء (قلب، دماغ، کبد) يو خاص دخل لری چه د دوی له منځه د قلب او کبد تعلق او تلبس له «ترائب» سره زيات دی او د دماغ تعلق د نخاع (حرام مغز) په وسيله له «صلب» سره ښکاره دی والله اعلم.

اِنَّهٗ عَلٰى رَجۡعِهٖ لَقَادِرٌ ⑧

بيشکه دغه (الله) په بيا بيرته ژوندی ګرځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسير : يعني تر مړيني وروسته مو بيا الله تعالیٰ ژوندی راولی (موضح القرآن) حاصل ئی دا چه له نطفي څخه د انسان جوړول د هغه د دوهم ځلی د بيا ژوندی کولو څخه څه زيات عجيبه نه ده کله چه دا عجيب امر د هغه له قدرت کيدی شي نو جائز نه دی تر هغه د يوه لږ عجيب څيز له وقوع څخه انکار وکړ شي بلکه خامخا بيا ئی هم پيدا کولی شي.

يَوۡمَ تُبۡلَى السَّرَآئِرُ ⑨

په هغې ورځې کښې چه ښکارولی به شي (پکښې) پټ څيزونه.

تفسير : يعني ګردی (ټولی) هغه پټی خبری چه د دوی په زړونو کښې وی ښکاريږی او د هيڅ يو جرم اخفاء به ممکنه نه وی.

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَّلَا نَاصِرٍ ⑩

نو نه به وی دغه (انسان) ته هیڅ قوت زور (چه ځان پری خلاص کړی له عذابه (او نه هیڅ ناصر مدد کوونکی (چه تری دفع کړی بلا)

تفسیر : په دی وقت کښی به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته (مدد) خپله مدافعه کولی شی نه به ئی څوک حمایت او ملګرتوب وکړی شی چه دی له سزا څخه وژغوری (بچ کړی).

وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ⑪

قسم دی په آسمان خاوند د بیرته ګرځیدلو (چورلیدلو).

تفسیر : یا قسم دی په وریځی باندی چه خاونده د باران ده یا په آسمان او ورښت راوړونکی باندی.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ⑫

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوری چه تری راوځی اوبه او ګیاه او نور).

تفسیر : یعنی د ځمکی له چاودلو څخه ونی واښه شینکی او نور د باندی راوځی. او جواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ⑬ وَّمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ⑭

چه بیشکه دا قرآن خامخا وینا ده بیلوونکی (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبی عبثی خبری مزاح توکی.

تفسیر : یعنی هغه خبری چه قرآن ئی د معاد په نسبت کوی د لوبو او د توکو خبری او د خندلو وړ (لائق) اتری نه دی بلکه د حق او د باطل او دروغو او رښتیا پری کړه او فیصله ده او بیشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای (آخر) ته رسیدلی معامله ده چه هرومرو (خامخا) راتلونکی ده.

تنبیه : له دی مضمون سره د قسم مناسبت داسی دی چه قرآن کریم له آسمان ځخه راځی. او په هغه ځا کښی چه قابلیت وی هغه ډک او مالامال کوی همغسی چه باران له آسمانه راځی او ځمکه ښه زرغونه او ګټوره کوی. په قیامت کښی هم یو غیبی باران کیږی چه له هغه ځخه به مړی ژوندی کیږی لکه چه دلته د باران د اوبو له توئیدلو ځخه مړه او ویجاړه وچه کلکه ځمکه زرغونیږی او هر یو شی ئی د ننداری وړ (لائق) ګرځی.

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

بیشکه دوی کید چل کوی د چل کولو سره او وربه کړم زه هم د کید خپل سزا (دوی ته) سزا ورکول پس مهلت ورکړه کافرانو ته مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر : یعنی کید، مکر، چل او فریب دروغ او درغلی کوی او د خلقو په زړونو کښی شبهی او شکوک وراچوی او په هر کیدونکی تدبیر سره غواړی چه د حق او حقیقت د ښکاریدلو او خورولو مخه ونیسی خو ځما لطیف تدبیر هم چه هغوی ئی نشی احساسولی په پټه خپل کار کوی چه د هغوی تول مکر او کید خراب او ویجاړ شی او د هغوی تول چل او درغلی د هغوی په لوری وروګرځی نو اوس ته پخپله فکر وکړه چه د الله تعالیٰ د تدبیر په مقابل کښی د بل چالاکی او مکاری کار نشی کولی نو خامخا دا خلق پاتی ناکام خائب او خاسر کیږی نو ځکه مناسب دا دی چه تاسی د هغو په سزا ورکولو کښی تلوار ونه کړی. او د دوی له شنیعه او قبیحه حرکاتو ځخه خپه نشئ دوی ته سزا ورنه کړی او ښیره مه کوئ بلکه هغوی ته د څو ورځو له مخی تال او مهلت ورکړئ او بیا ګورئ چه د دوی نتیجه څه کیږی. (وکان ذلک قبل الامر بالقتال).

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاعلیٰ مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۸۷) تسلسلها حسب النزول (۸)

نزلت بعد سورة «التکویر»

د «الاعلیٰ» سورت مکی دی (۱۹) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۷) په نزول کښی (۸)

سورت دی وروسته د «التکویر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلَى ﴿۱﴾

پاکی بیان کړه د نامه د رب خپل چه (له ټولو څخه) ډیر لوی او ښه غالب دی.

تفسیر : په حدیث کښی راغلی دی «کله چه دا آیت نازل شو رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل (اجعلوها فی سجودکم، دا پخپلو سجدو کښی وواییئ!) نو ځکه مونږ او ګرد (ټول) مسلمانان پخپلو سجدو کښی « سبحان ربی الاعلیٰ» وایو خدایه شکر».

الَّذِيْ خَلَقَ فَسَوّٰى ﴿۲﴾

هغه (رب) چه پیدا کړل (ټول اشیاء) نو اجزاء اعضاء ئی برابر او بی نقصانه کړل).

تفسیر : یعنی هر هغه څیز چه جوړ کړی ئی دی پوره له حکمت سره دی او ښه ئی جوړ کړی دی د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو ګټو (فائدو) لامله (له وجی) چه له هغه شی څخه مقصود دی د هغه پیدائش ئی په درجه د کمال سره رسولی دی. او داسی معتدل مزاج ئی وربښلی دی چه په هغه باندی ګرد (ټول) په زړه پوری منافع او فوائد مرتب کیدی شی.

وَالَّذِيْ قَدَّرَ فَهَدٰى ﴿۳﴾

او هغه (رب) چه اندازه ئی کړل (خیر او شر د هغوی) نو لاره ئی وروښوده (په طریقه د کسب سره).

تفسیر : حضرت شاه عبدالقادر رحمة الله علیه لیکی «یعنی اول ئی تقدیر ولیکه بیا ئی سم له هغه سره دنیا ته راوست ګواکی دنیا ته ئی د راتلو لاره وروښوده». حضرت شاه عبدالعزیز رحمة

الله علیه لیکی «د هر سړی دپاره ئی د کمال یوه اندازه ټاکلی (مقرر کړی) ده او بیا ئی هغه ته د هغه د کمال د حاصلولو لاره ورښوولی ده» په دی کښی نوری خبری هم شته چه مونږ د هغو په لیکلو سره خپلی دا خبری نه اوږدوو.

وَالَّذِيٓ أَخۡرَجَ ٱلۡمَرۡعَىٰ ۝٤ فَجَعَلَهُۥ غُثَآءً أَحۡوَىٰ ۝٥

او هغه (رب) چه را ایستلی ئی ده تازه ګیا له ځمکی څخه پس وئی ګرځوله هغه (شنه ګیاه) وچه توره.

تفسیر : یعنی ړومبی تکه شنه واښه او ورشو په ځمکه کښی پیدا کوی بیا ورو ورو هغه وچ او توروی چه له هغو وچو وښو څخه هم حیواناتو ته خوراک ورکاوه کیږی او هم هغوی ته تر دیر مدت پوری ذخیره کاوه شی تر دی چه وچ کښتونه (فصلونه) هم وروسته له ریبلو څخه په کار راځی.

سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ ۝٦ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ

ژر ده چه وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندی (قرآن ای محمده!) بیا به ئی ته نه هیروی مګر هغه چه اراده وفرمائی الله (د هیرولو ئی له تانه په منسوخ کیدلو).

تفسیر : یعنی لکه چه مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه د مطلوب کمال ته رسولی دی په تا باندی به هم ورو ورو کامل قرآن لولو او داسی به ئی در په یاد کړو چه د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هیره نشی پرته (علاوه) له هغو آیتونو ځنی چه د هغو بالکل هیرول مقصود وی چه دا هم یو راز (قسم) نسخ ده.

إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ وَمَا يَخۡفَىٰ ۝٧

بیشکه دغه (الله) ته معلوم دی (هغه څه قول فعل چه دی) ښکاره او هغه څه چه پټ دی (یعنی تول شیان).

تفسیر : یعنی الله تعالیٰ ته ستاسی پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال تول ښه معلوم دی او سم له هغو سره به له تاسی سره معامله کوی او هم دا شبهه ونه کړه شی چه هغه آیتونه چه یو

ځلی نازل شوی دی نو بیا د هغو منسوخول او هیرول څه معنیٰ لری؟ د هغه په حکمت باندی احاطه کول د الله تعالیٰ کار دی چه په تولو پټو او ښکاره ؤ خبرو باندی پوهیږی هغه ته معلوم دی چه کوم څیز لره ښائی چه تل پاتی وی؟ او کوم یو د دی وړ (لائق) دی چه د یو مخصوص مدت څخه وروسته پورته کړی شی ځکه چه اوس د هغه پاتی کیدل ضروری نه دی.

وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ۝٨

او آسانوو د تا دپاره د شریعت آسانی (یا یادول د وحی یا توفیق درکوو تاته دپاره د آسانی لاری د شریعت).

تفسیر : یعنی د وحی یاد لرل به آسانیږی او د الله تعالیٰ د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست گردی (تولی) چاری به در اسانی کړی شی او ستا د بریالیتوب (کامیابی) له لاری څخه به گرد (تول) مشکلات لری کړل شی.

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ۝٩

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) په تحقیق فائده رسوی ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوی ذکر پند (که فائده نه رسوی).

تفسیر : یعنی کله چه الله تعالیٰ پر تاسی باندی داسی انعام وفرمایه نو تاسی هم نورو ته فیض ورسوی. او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړی.

تنبیه : د ﴿ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴾ شرط د دی دپاره راوړی شوی دی چه وعظ او تذکیر هغه وقت کیدی شی چه د اوریدونکی له خوا د هغه د قبلولو گمان وشی او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړی لپاره نه دی هو تبلیغ او انذار «یعنی د الله تعالیٰ د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه ویرول» په هر سړی باندی لازم دی تر څو چه د الله تعالیٰ په بندگانو حجت قائم وی او د جهل او ناپوهی عذر پاتی نشی. دی ته په عرف تذکیر او وعظ نه وائی بلکه تبلیغ او دعوت وائی ښائی چه ځینو مفسرینو هم له هم دی جهته د دی آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسی لیکلی وی چه څو څو ځلی نصیحت وکړه که د یو ځلی پند فائده ونه کړی. او کیږی چه د (ان نفعت الذکری) شرط یواځی د تذکیر د تاکید دپاره وی یعنی که تذکیر چاته فائده ورسوی نو تاته ښائی چه تذکیر وکړی دا خو منلی شوی خبره ده چه په دنیا کښی تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او گټه (فائده) رسوی لکه چه الله تعالیٰ فرمایلی

دی ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ نو معلق کول د یوه امر په داسی یو شیز باندی چه د هغه وقوع ضروری وی د هغه امر د تاکید موجب شو.

سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾

ژر ده چه پند به واخلی هغه څوک چه ویریږی له الله (ځکه چه دی فکر کوی په دی کښی)

تفسیر : په پوهولو باندی خو هغه پوهیږی او له نصیحت څخه هغه گټه اخیستی شی چه په زړه کښی ئی لږ او ډیره د الله تعالیٰ ویره وی او د خپل پای (آخر) او انجام لږ څه فکر وکړی.

وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾

او ډډه کوی له دغه (پنده نصیحته ښه شقی کافر) لوی بدبخت چه نه ئی قبلوی هغه (لوی بدبخت) چه ننوځی به اور لوی ته (د دوزخ په آخرت کښی).

تفسیر : یعنی د هغه بدعمل او بدقسمت په برخه چه د دوزخ اور لیکلی دی هغه کله پوهیږی او له الله تعالیٰ او له خپله انجامه کله ویریږی چه د نصیحت په لوری متوجه شی یا د ښو خبرو په پوهیدلو کښی کوشش وکړی.

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾

بیا به نه مری په هغه (اور) کښی (چه راحت ومومی) او نه به ښه ژوندی وی (په کښی په ژوندون د راحت سره).

تفسیر: یعنی نه مرگ ورته راځی چه د هغه ربړونه (تکلیفونه) پای (آخر) ته ورسوی او نه ئی د هوسائی (آرام) ژوندون په برخه کیږی هو! داسی یو ژوندون به ولری چه د هغه په مقابل کښی به د مرگ غوښتنه کوی له داسی ژوندون څخه مو دی الله تعالیٰ وساتی.

قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾

په تحقیق بری موندلی په مراد رسیدلی دی هغه څوک چه پاک شوی دی (په

ایمان سره له معاصیو).

تفسیر : یعنی له ظاهری او باطنی حسی او معنوی نجاستونو څخه پاک شي. او خپل قلب او قالب ئی په صحیحه ؤ عقائدو او فاضله ؤ اخلاقو او صالحه ؤ اعمالو او نافعه ؤ چارو سره ښائسته کړی.

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهٖ فَصَلّٰى ﴿۱۵﴾

او یاد ئی کړ نوم د رب خپل (په تکبیر سره) بیا ئی لمونځ وکړ (چه نښه د اسلام ده).

تفسیر : یعنی پاک او صاف شوی د تحریمی په تکبیر کښی ئی د خپل پروردګار نوم واخیست بیا ئی لمونځ وکړ. ځینی اسلاف وائی چه د تزکیی نه مراد له زکوٰة څخه دی چه دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده او له «ذکر اسم ربه» څخه د اختر تکبیرونه مراد دی. او په «فصلیٰ» کښی د اختر د لمانځه ذکر دی یعنی د اختر په ورځ کښی ئی اول صدقة الفطر سرسایه بیا تکبیرونه بیا لمونځ وکړ. ښکاره خو هغه ړومبنی وینا ده.
تنبیه : مونږ حنفیانو سم له ړومبنی تفسیر سره له دی آیت څخه دوه مسئلی ایستلی دی. اول دا چه په تکبیر تحریمه کښی خاص د الله اکبر ویل فرض نه دی مطلق د رب داسی نوم ویل کافی دی چه د ده د تعظیم او د لوئی ښوونکی وی او د سری په غرض او احتیاج اړه ونه لری هو! د الله اکبر ویل د صحیحه ؤ احادیثو په بناء سنت یا واجب ګڼلی شوی دی. دوهم دا چه د تحریمی تکبیر لمانځه لره شرط دی رکن نه دی ځکه چه د (فصلیٰ) بالفاء عطف په «**ذکر اسم ربه**» باندی د معطوف او معطوف علیه پر کلی مغایرت دلالت کوی والله اعلم.

بَلْ تُؤْثِرُوْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا ﴿۱۶﴾ وَالْاٰخِرَةُ خَيْرٌ وَّ اَبْقٰى ﴿۱۷﴾

(کفار د مکی مخ ګرځوی لمانځه نه) بلکه تاسی غوره کوئ ژوندون لږ خسیس په آخرت باندی ای منکرانو حال دا چه آخرت خیر غوره دی (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

تفسیر : یعنی دا ښیګنه (فایده) تاسی ته ای منکرانو څنګه حاصلیږی چه تاسی هیڅ د آخرت فکر نه کوئ بلکه د دنیا ژوندون او د دی ځای عیش، عشرت، هوسائی (آرام) او چړچی د اعتقاد یا د عمل له مخی په آخروی چارو باندی زیاتی بولئ حال دا دی چه دنیا حقیره او

فانی او آخرت په زرهاؤ ځلی له هغی ښخه ښه او پایه دار دی بیا د تعجب ځای دا دی هغه څیز چه د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی هغه ښنگه پری ښودی شی؟ او چتی (بیکاره) او خرابی چاری ولی غوره کولی کیږی؟.

إِنَّ هَٰذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

بیشکه دا خبری خامخا په صحیفو ړومبنیو کښی دی چه صحیفی د ابراهیم او (د) موسیٰ دی.

تفسیر : یعنی دا مضمون چه له ﴿ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴾ ښخه تر ﴿ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴾ پوری دی په پخوانیو کتابونو کښی هم لیکلی شوی دی او هیڅ وقت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی نو په دی اعتبار لا تینگ او مؤکد شو.

تنبیه : په ځینو ضعیفو روایتونو کښی راغلی دی چه پر ابراهیم علیه السلام لس صحیفی او پر موسیٰ علیه السلام باندی برسیره پر توریت هم لس صحیفی نازلی شوی دی الله تعالیٰ ښه پوهیږی چه دا خبری به تر کوم ځای پوری صحیحی وی.

تمت سورة الاعلیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الغاشية مكية وهی ست و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۸) تسلسلها حسب النزول (٦٨) نزلت بعد سورة «الذاريات»

د «الغاشية» سورت مکی دی (۲٦) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۸) په نزول کښی (٦٨) سورت دی وروسته د «الذاريات» له سورت ښخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ﴿١﴾

په تحقیق راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د پټوونکی (د خلقو په سختیو خپلو سره چه قیامت دی).

تفسير : يعني هغه خبره د اوريدلو وړ (لائق) ده چه پټوونكي د خلقو دي په هيبتونو او په سختيو خپلو كښي.
تنبيه : (له غاشيي پټوونكي) څخه مراد قيامت دي چه پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندي چاپيريږي او د هغه په اثر به پر ګردو (تولو) مخلوقاتو باندي محيط وي.

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَاشِعَةٌ ۝٢ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ۝٣

ځيني مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) كښي ويريدونكي او ذليله وي ربړ (تكليف) ايستونكي رنځ راشكوونكي به وي.

تفسير : يعني په آخرت كښي به ربړ (تكليف) ايستونكي د ربړ (تكليف) ګاللو (برداشت كولو) په سبب ستړي او ستومانيږي ځيني وائي چه د (عاملة ناصبة) څخه د دنيا حال مراد دي يعني ځومره خلق دي چه په دنيا كښي زيارونه (كوششونه) كوي او ربړونه (تكليفونه) ګالي (برداشت كوي) تر دي چه ستړي كيږي خو كله چه دا ګرد (تول) ربړونه (تكليفونه) د حق په لاره كښي نه دي نو ځكه ګرد (تول) ابته (خراب) او بيكاره ځي دوی دلته تكاليف ګالي (برداشت كوي) او هلته هم په مصيبتونو باندي آخته كيږي او «خسرالدنيا والآخرة» هم دي ته وايه شي حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليكي «كفار په دنيا كښي ډير زيارونه (كوششونه) كوي خو د الله تعالىٰ په دربار كښي هيڅ نه منل كيږي».

تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ۝٤ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ آنِيَةٍ ۝٥

ننوځي به اور ډير ګرم ته ورڅښل كيږي به پړي له چيني ډيري ګرمي څخه (په وقت د غلبي د تندي كښي).

تفسير : يعني كله چه د دوزخ تودوخي د هغوی په باطن كښي سخته ګرمي پيدا كړي دوی بي اختياره «تږي يو تږي يو» ناري وهي چه ښائي د اوبو له څښلو څخه به د دوی دا تنده ماته شي دلته به د يوی يشيدونكي چيني له اوبو څخه دوی ته اوبه وركولی كيږي چه د هغو له څښلو څخه به د دوی شوندی ورتيږي او كولمي به ټی ټوټي لوېږي او بيا به ژر جوړيږي او هم داسی به تل په عذاب ككړ وي (العياذ بالله).

لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ۝٦

نه به وی دوی ته طعام خواړه مګر له اغزی لرونکی ترخی ونی څخه.

تفسیر : ضریع یوه اغزی لرونکی ونه ده په دوزخ کښی چه پخپل تریخوالی کښی له شبرق یا له مصبر څخه زیات بد خونده او مرداره او په ګرمی کښی له اوره توده ده کله چه دوزخیان له لوږی څخه په عذاب شي او «وږی یو! وږی یو!» ناری وهی نو دا (ضریع یا ایلوی یا شبرق او مصبر) دوی ته ورکول کیږی.

لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِي مِن جُوعٍ ۝٧

چه نه به څربوی بدن (د دوزخی هغه ضریع) او نه دفع کوی هیڅ لوږه (له دوی نه هغه ضریع).

تفسیر : له خوړلو څخه یواځی خوند او لذت اخیستل یا د ځان څربول یا د لوږی لری کول یا بل مقصد وی د (ضریع) له خوړلو څخه دا خبری هیڅ نه حاصلیږی د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی د نورو دوو فائدو نفی تصریحاً په دی آیت کښی ذکر شوه. لنده ئی دا چه هیڅ یو لذیذ او مرغوب طعام او خواړه هغوی هلته نه مومی تر دی ځایه پوری د دوزخیانو د حال بیان ؤ اوس د دی په مقابل کښی الله اکرم شانه واعظم برهانه د جنتیانو ذکر داسی فرمائی،

وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ۝٨ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ۝٩

ځینی مخونه به په دغی ورځی کښی ښائسته او تازه وی پخپل کوښښ باندی (چه ئی کړی وی په دنیا کښی) راضی خوشاله به وی (په آخرت کښی)

تفسیر : یعنی خوښ به وی چه د دوی زیار (کوشش) په ځای شو او د خپلو ریړو (تکلیفونو) او د زحمتونو ګټه (فائده) ئی په ښه ډول (طریقه) سره بیا موندله.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝١٠ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَاغِيَةً ۝١١

په جنت لوړ (اوچت) شانداره کښی به وی. نه به اوری په هغه (جنت) کښی کومه چټی (بیکاره) خبره.

تفسير : يعنى په جنت كښى هيڅوک چتى (بيكاره) او اپلتى خبرى نه اورى د كنځلو او د رذالت هيڅ يوه نښه هلته نه ليدله كيږى.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾

په دغه (جنت) كښى چينه ده جارى بهيدونكى.

تفسير : يعنى په جنت كښى يوه عجيبه دول (طريقه) چينه ده او ځينو مفسرينو دا «عين» پر جنس باندى حمل كړى ده او وائى چه په جنت كښى ډيرى چينى بهيږى.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾

په دغه (جنت) كښى دى تختونه (دپاره د كيناستلو د جنتيانو) لوړ (اوچت) عاليشان او جامونه ايښودلى شوى (په اندازه د څښونكيو خپلو).

تفسير : كله چه وئى غواړى چه وئى څښى هيڅ ډيل او ډير به نه پكښى كيږى.

وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾

او (په دغه جنت كښى دى) بالښتونه ايښود شوى په درجه څنګ په څنګ (جنتيانو ته).

تفسير : يعنى په ډير نزاكت او لطافت او په ښه قرينه او ترتيب سره به غوړيدلى وى، لوئى ګدوځى (تكيى) او بالښتونه به ځاى په ځاى كښى ايښود شوى وى چه كله به په يوه كينى او كله به په نورو تكيه وهى.

وَزَرَابِيُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾

او (په دغه جنت كښى دى) فرشونه فاخره غوړولى شوى.

تفسير : تر څو هر كله او په هر ځاى كښى چه د جنتيانو زړه غواړى هلته آرام او هوسائى (راحت) او له يوه ځايه د بل ځاى د تګ را تګ او وړلو او راوړلو تكليف ورته نه وى.

أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾

نو آیا پس نه ګوری (منکران په نظر د عبرت سره) اوښ ته چه څرنګه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر : چه د نورو حیواناتو او بوده ؤ (ځاروو) په نسبت د اوښ هیئت او خاصیت دواړه خورا (ډیر) عجیب او غریب دی چه د هغه تفصیل (عزیزی) کښی راغلی دی او د ویلو وړ او لایق دی.

وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾

او (آیا نه ګوری منکران) آسمان ته چه څرنګه بلند اوچت کړی شوی دی (بی له ستنو).

تفسیر : یعنی آسمان پرته (علاوه) له ښکاره ستنی او پائی او رسئ او نورو څخه پورته کړی شوی دی

وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾

او (آیا نه ګوری منکران) غرونو ته چه څرنګه درولی شوی دی.

تفسیر : چه د یوی ذری په اندازه له خپلو ځایونو څخه نه خوځیږی. او دغه غرونه د الله تعالیٰ په قدرت سره له دغومره لویوالی پخپلو ځایونو کښی تینګ ولاړ دی.

وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾

او (آیا نه ګوری منکران) ځمکی ته چه څرنګه غوړولی شوی ده.

تفسیر : چه ځمکه د خپل لوی والی په سبب سره د خپل کروی شکل توبه بیا هم مسطحه ښکاری نو ځکه پری هستوګنه اوسیدل آسان دی. دا ګرد (تول) د الله تعالیٰ د قدرت دلیلونه بیان شول یعنی تعجب دی چه سره د لیدلو د دی ګردو (تولو) شیانو بیا هم د الله تعالیٰ په

قدرت او حکیمانه ؤ انتظاماتو باندی منکران نه پوهیږی چه له هغو ګردو (تولو) څخه د هغه قدرت په بعث بعد الموت باندی ثابتیږی او د آخرت عجیب او غریب انتظامات ممکن په نظر راځی د ابن کثیر رحمة الله علیه په وینا د دی شیانو تخصیص ځکه شوی دی چه د عربو خلق زیاتره په بیدیاوو ځنګلونو کښی ګرځیدل او په دی وقت کښی به زیاتره د هغوی تر سترګو لاندی هم دا څلور شیان ؤ د سورلیٔ اوښ، پاس آسمان، ښکته ځمکه، شاؤ خوا غرونه نو د دی لامله (له وجی) په هم دی علاماتو او نښو باندی د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾

نو ته ئی وپوهوه (پند ورکره ای محمده ! دوی ته) بیشکه هم دا ته پند ورکوونکی پوهوونکی ویروونکی ئی نه ئی ته پر دوی باندی مسلط کړی شوی (چه په زور ئی مسلمانان کړی).

تفسیر : یعنی کله چه دا خلق سره د واضحه ؤ دلائلو له قیام څخه غور نه کوی نو تاسی د هغوی زیات فکر مه کوی ځکه چه تاسی یواځی د پند ورکولو دپاره لیږلی شوی یئ که دوی نه پوهیږی نو تاسی په هغوی باندی محصل او داروغه تاکلی (مقرر کړی) شوی نه یئ چه په زور او زیادت سره ئی په هغوی باندی ومنیٔ او د هغوی زړونه په بل لوری واړوی. دا کار د مقلب القلوب دی. **(وکان ذلک قبل الامر بالقتال).**

إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾
إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

مګر هغه څوک چه وګرځید (له ایمانه) او کافر شو (په مؤمن به شیانو) نو په عذابوی به ئی الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بیشکه خاص مونږ ته دی بیرته راتګ د دوی (په قیامت کښی) بیا بیشکه څمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوی او د هغه له آیتونو څخه انکار کوی هغه د آخرت په لوی عناب او د الله تعالیٰ له سختی سزا څخه ځان نشی ژغورلی (ساتلی) یقیناً هغوی یوه ورځ څمونږ په لوری راتلونکی دی او مونږ به له هغوی څخه د یوی یوی ذری حساب آخلو. لنده دا چه تاسی خپله فریضه ادا کړئ. او د

هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الفجر مكية وهى ثلاثون آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۸۹) تسلسلها حسب النزول (۱۰) نزلت بعد سورة «الليل»

د «الفجر» سورت مکی دی (۳۰) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۸۹) په نزول کښی (۱۰) سورت دی وروسته د «الليل» له سورته نازل شوی دی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْفَجْرِ ۝١ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝٢ وَّالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝٣ وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ ۝٤

قسم دی په فجر صباح باندی او په شپو لسو باندی او په جفت باندی او (قسم دی په) طاق باندی او په شپه باندی کله چه ځی راځی توره تیاره کیږی.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «د لوی اختر په صباح حج اداء کیږی او لس شپی له هغه څخه پخوا شپی دی او جفت او طاق د روژی وروستنی لسیز (عشره) ده. او د شپی له تګ څخه مطلب د پیغمبر صلی الله علیه وسلم معراج دی چه دا ګرد (تول) متبرک اوقات دی نو ځکه ئی په هغوی باندی قسم یاد کړ.

تنبیه : ګردو (تولو) مفسرینو د ﴿وَالَّيْلِ اِذَا يَسْرِ﴾ معنی عموماً د شپی تیریدل یا د شپی د تیاری خوریدل اخیستی دی ګواکی د صبا د قسم په مقابل کښی ئی د شپی د راتلو قسم یاد کړ لکه چه د جفت په مقابل کښی ئی د طاق قسم یاد کړی دی او د (لیال عشر) څخه ممکن دی چه مطلق لس شپی مراد وی ځکه چه د هغه افراد او مصادیق هم په تقابل کښی شته. د هری میاشتی په ړومبنیو لسو شپو کښی د شپی اوله برخه رڼه وی او بیا تیاره شی او د لسو وروستنیو شپو په اوله برخه کښی تیاره وی بیا په آخره شومه کښی رڼیږی او د منځینو لسو شپو احوال له دوی دواړو څخه جلا (جدا) دی ګواکی دی اختلاف او تقابل ته ئی هسی اشاره فرمایلی ده چه هیچا لره نه ښائی چه د عیش، هوسائی (راحت)، آرام او د مصیبت ربړ (تکلیف)، تنګی، فراخی او بدی ورځی په مقابل کښی داده او مطمئن شی او داسی دی نه ګنی چه اوس پرته

(علاوه) له دی څخه بله کومه پیښه او حالت نه راپیښیږی. ده لره ښائی چه په یاد ئی ولری چه الله تعالیٰ د اضدادو خالق او پیدا کوونکی دی. دی همغسی چه په دنیا کښی د یوه ضد په مقابل کښی بل ضد راولی هم داسی ستاسی حالونه او کیفیتونه هم سم له خپل حکمت او مصلحت سره تل اړوی او در بدلوی ئی لکه هغه واقعی او مضمونونه چه وروسته له دی نه راځی په ګردو (تولو) کښی ئی په هم دی اصولو تنبیه فرمایلی ده.
یوه بله تنبیه د دی آیت په تفسیر کښی دوه مرفوع حدیثونه راغلی دی. د جابر رضی الله عنه او د عمران بن حصین، حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه د یوه په نسبت لیکی «**وهذا اسناد رجاله لا باس بهم وعندی ان المتن فی رفعه نکارة**» او د بل په نسبت وائی «**وعندی ان وقفه علی عمران بن حصین اشبه والله اعلم**».

هَلۡ فِيۡ ذٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِيۡ حِجۡرٍ ۝٥

آیا شته په دی قسمونو کښی لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چه اعتبار پری وکړی؟ هو! شته!)

تفسیر : یعنی دا قسمونه معمولی نه دی ډیر معتبر او مهتم بالشان دی پوهان پوهیږی چه د کلام د تاکید دپاره په دی کښی یو ځان ته عظمت او خاص وقعت مونده کیږی. او محذوف جواب د قسم دا دی یعنی خامخا به په عذاب کړی شئ تاسو ای منکرانو! وروسته له دی نه الله اجل واعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمائی چه

اَلَمۡ تَرَ كَيۡفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝٦ اِرَمَ

آیا نه وینی نه ئی خبر ته (ای محمده!) چه څه کړی دی رب ستا (له قبیلی د اول) د عادیانو سره چه ارم ؤ.

تفسیر : «عاد» د داسی یوه سړی نوم دی چه د هغه قوم د ده په نامه باندی یادیږی. د ده په نیکونو کښی یو سړی (ارم) نومیده د ده په لوری له نسبت کولو څخه ښائی داسی اشاره وی چه دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دی او دوهم (عاد) نه دی. ځینی وائی چه د عاد د قوم شاهی کورنی ته «ارم» ویل کیدل والله اعلم.

ذَاتِ الۡعِمَادِ ۝٧

چه خاوندان د قوت قامتونو لویو ؤ (یا خاوندان د لویو ستونو ؤ)

تفسیر : یعنی ستنی ئی ودرولی او لوی لوی عمارتونه ئی جوړ کړل یا ئی دا مطلب دی چه ډیر ځلی په سیر او سیاحت مشغول ؤ او په لویو وښکیکو او ستنو باندی ئی کیږدی یا خیمی درولی، د ځینو په نزد له «ذات العماد» څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جګی ونی او نور لوړ (اوچت) شیان دی چه په تشبیه سره ویلی شوی دی او ځینی وائی چه ارم د یوه ښار نوم دی چه پکښی لوئی لوئی مانی او لوړ لوړ (اوچت اوچت) عمارات ؤ والله اعلم.

الَّتِيْ لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿۸﴾

هسی (قبیله) چه نه وه پیدا کړی شوی مثل د هغی (په قوت قدرت کښی) په تولو ښارونو کښی.

تفسیر : یعنی په هغه وقت کښی د هغه قوم غوندی بل کوم قوم هسی مضبوط او طاقتور نه ؤ یا دا چه د هغوی عمارتونه بی ښاری او مانی ئی بیمثالی وی.

وَثَمُوْدَ الَّذِيْنَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿۹﴾

او (څه کړی ؤ رب د تا له) ثمودیانو هغو سره چه کنستلی غوښی کړی ئی وی لوئی تیږی (ګټی) په کنده کښی.

تفسیر : «وادی القریٰ» د هغه ځای نوم دی چه هلته تیږی (ګټی) توږلی کیدی او بیا ئی له هغو څخه ډیری محفوظی او مضبوطی مانی جوړولی.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿۱۰﴾

او (څه کړی ؤ رب د تا له) فرعون سره چه خاوند د (ډیرو لښکرو) میخونو ؤ.

تفسیر : یعنی لوی لښکر لرونکی چه د هغه د فوجی ضروریاتو لپاره به ډیر زیات میخونه په کار کیدل یا دا چه خلقو ته به ئی په میخونو سره سزا ورکوله.

الَّذِيْنَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝١١ فَأَكْثَرُوْا فِيْهَا الْفَسَادَ ۝١٢
فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝١٣

هسی (سری ؤ دوی ګرد (تول)) چه سرکشي ئی کړی وه په ښارونو کښی بیا ئی ډیر کړی ؤ په هغو (ښارونو) کښی فساد ورانی نو نازله کړه پر دوی باندی رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر : یعنی هغه باغی قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کښی مست شوی په ملکونو کښی ئی ښه شور ماشور، جنګ جنجال فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه ئی وکړل، او داسی سرونه ئی وغړول چه لکه د هغوی په سر باندی هیڅوک حاکم نه دی او تل به په هم دی حال پاتی کیږی او هیڅ کله به د دی ظلم او شرارت جواب ویلو ته نه اړیږی (مجبوریږی) . وروسته له دی نه چه د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کندول ډک شو او مهلت او د تال مدت ئی پوره شو ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینی او متروکی پری وورولی او د هغوی ګرد (تول) قوت او لویی ئی له خاورو سره برابر کړی او د دوی هغه ګرد (تول) سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ۝١٤

بیشکه رب ستا په ځای د انتظار کښی دی (اعمالو د دوی لره چه سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړی).

تفسیر : یعنی لکه چه یو سړی په پتونی (کمین) کښی پټ ناست او د تلونکیو او راتلونکیو او نورو شیانو او پیښو حال او احوال ځان ته څرګندوی (ښکاره کوی) او بیا په ټاکلی (مقرر کړی) وقت کښی سم له هغو معلوماتو له دوی سره معامله او کار کوی هم داسی وپوهیږئ چه الله تعالیٰ هم د ګردو (تولو) بندګانو له سترګو څخه په پټه څمونږ او د نورو لوی او وړوکی اعمال او احوال ګوری او هیڅ یو حرکت او سکون له هغه څخه نه پټیږی. هو! په سزا ورکولو کښی تعجیل او تلوار نه فرمائی نو غافل بندګان ئی داسی ګڼی چه پس هیڅوک څمونږ لیدونکی پوښتیدونکی نه دی څه چه مو زړه غواړی ښائی هغه سره وکړو حال دا دی چه په ټاکلی (مقرر کړی) وقت کښی د هغوی دا ګردی (تولی) چاری د هغوی په غاړو کښی ورلویږی او د هری یوی هغی چاری په مقابل کښی خپله جزا وینی چه له شروع څخه تر اوسه پوری تر کتنی لاندی

وه نو دلته دا خبره لا څرگندیږی (ښکاره کیږی) چه دا گرد (تول) مهلت او تال د بندگانو د امتحان او ازموینی لپاره ؤ چه آیا دوی خپلو چارو ته گوری او لوئی ورځی ته څه ذخیره کوی که په هم دا ظاهری او عارضی حالت باندی مغروریږی او خپل پای (آخر) ته نه گوری؟.

فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾

پس هر څه انسان بنی آدم کله چه وازمویو په دی (په راحت سره) رب د ده پس عزت ورکړ ده ته او نعمت ورکړ ده ته نو وائی رب ځما عزت راکړه ماته.

تفسیر : یعنی زه د هم دی خبری وړ (لائق) وم نو ځکه ئی عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

او کله چه (الله) وازمویه دی (په زحمت سره) پس تنگ کړ پر ده باندی رزق روزی د ده نو وائی رب ځما سپک کړم زه.

تفسیر : یعنی ځما هیڅ قدر ئی ونه کړ. لنده ئی دا چه د هغوی سترگی دنیوی ژوندون او حاضره حالت ته دی او یواځی د دنیا هم دا موجوده راحت او تکلیف د خپل عزت او ذلت معیار گنی او په دی نه پوهیږی چه په هم دی دواړو حالتونو کښی د هغه امتحان او ازموینه مقصد ده. نعمت درکوی تر څو وگوری چه تاسی ئی شکر وباسئ؟ او رنځ (تکلیف) درپیښوی چه آیا تاسی خپل صبر او رضاء پکښی ښکاره کولی شئ؟ نه د دی ځای دغه عارضی عیش او آرامی د پاک پروردگار په دربار کښی د مقبولیت او د معززتوب دلیل کیدی شی او نه تنگی، سختی او رنځ (تکلیف) د هغه د مردودیت علامه گڼله شی خو انسان پر خپلو اعمالو، افعالو باندی کتنه نه کوی او د خپلی بی عقلی یا بی حیائی له سببه پخپل رب باندی الزام لگوی. حاصل ئی دا دی چه شکر نه کوی انسان په راحت او نه صبر کوی په زحمت او وینی عزت په کثرت د دولت سره او وینی ذلت په قلت د ثروت سره نو الله اکرم شانه واعظم برهانه داسی فرمائی.

كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾

داسی دی نه وائی بلکه تاسی اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مړی باندی.

تفسیر : یعنی د الله جل جلاله په دربار کښی به ستاسی ځنګه عزت وی؟ چه تاسی د بیکسانو او یتیمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ یعنی نه دی دا عزت او ذلت په ډیروالی او لږوالی د مال سره ځکه چه اکرام په طاعت او اهانت په معصیت سره دی بلکه فعل ستاسی ډیر قبیح دی له قول ستاسو نه ځکه چه اکرام درسره کړی دی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتیمانو سره.

وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾

او نه تیزوئ تاسی یو بل په طعام (خواړه ورکولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر : یعنی له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نیوی چیری نورو ته هم داسی یو شی نه وائی چه د ده په ویلو او تیزولو سره هغوی له وږی او بی وځلی سره امداد او معاونت او مرسته (مدد) وکړی.

وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾

او خورئ تاسی مال د میراث په خوړلو تولو ډیرو سره.

تفسیر : یعنی د مړی په پنګه (مال) او میراث اخیستلو کښی د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته څه ئی چه په لاس ورشی خوری ئی او پخپل دغه عمل سره دا راښیئ که د مسکینانو حقوق تلف کیږی تلف دی شی.

وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾

او مینه کوئ تاسی له مال سره په مینی ډیری سره.

تفسیر : یعنی رښتیا خبره دا ده چه ستاسی زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دی او بس هم دا غواړئ چه په څه ډول (طریقه) مو مال په لاس راشی او یو پول(پیسه) مو هم په یوه ښه کار کښی له لاسه ونه وځی که مخ کښی هر څه راپیښیږی را پیښ دی شی. او له مال او دولت

سره دومره مینه او محبت چه هغه د خپل مقصود کعبه وګرځوی او د اسلامیت په لاره کښې ئې خرڅ نه کړئ دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّآ إِذَا دُكَّتِ ٱلْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾

نه ده داسې او مه کوئ (دغسې بد کارونه) کله چه وتکوله ماته شي ځمکه په تکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر : ګردې غوندې او غرونه به واړه واړه شي ځمکه به بالکل صافه او هوار میدان شي.

وَجَآءَ رَبُّكَ

او راشي (نښې د قدرت د) رب ستا.

تفسیر : یعنې رابه شي رب ستا د خپل قهر په تجلي سره هغسې چه د هغه له شان سره ښائي او وړ (لائق) وي.

وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپیریدونکې پر انسانانو او پیریانو باندې).

تفسیر : یعنې د محشر په میدان کښې. یا راځي هلته انتظاماتو لره پوړ په پوړ او صف صف.

وَجِاْىٓءَ يَوْمَئِذٍۭ بِجَهَنَّمَ ۚ

او رابه وست شي په هغې ورځې کښې دوزخ.

تفسیر : یعنې په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه څخه په راښکودلو سره د محشریانو په مخ کښې راحاضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَّتَذَكَّرُ الْاِنْسَانُ وَاَنّٰى لَهُ الذِّكْرٰى ﴿۲۳﴾

په دغې ورځې كښې به پند واخلي ياد كړى انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوى ده ته په دغه وقت كښې پند اخيستل (بلكه هيڅ فائده نه رسوى).

تفسير : يعنى هلته به وپوهيږى چه په سختى غلطى او غفلت كښې وم مګر هغه پوهيدل به څه په كار ورشي؟ ځكه چه د پوهيدلو او سنجولو (فكر كولو) وقت به له لاس څخه وتلى وى هغه چارى چه په دارالعمل كښې كيدى په دار الجزاء كښې كله كيدى شي.

يَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ قَدَّمْتُ لِحَيَاتِيْ ﴿۲۴﴾

وائى څنګه به ښه و ما لره كه څه مى مخكښې ليږلي وى دپاره د (دى) ژوند (د آخرت) خپل (يا پخپل ژوندانه كښې).

تفسير : يعنى افسوس د دنيا په ژوندون كښې مى څه نيكى نه ده كړى چه هغه له ما څخه په مخكښې دلته رارسيدلى وى او اوس به مى په دغه آخروى ژوندون كښې په كار راتلى هم داسى تش لاس را رهى (روان) شوى يم كاشكى د حسناتو كومه ذخيره مى له مخه ليږلى وى چه دلته ځما پنګه او ذخيره ګرځيدلى او په كار به مى راتلى!

فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهٗٓ اَحَدٌ ﴿۲۵﴾ وَّلَا يُوْثِقُ وَثَاقَهٗٓ اَحَدٌ ﴿۲۶﴾

نو په دغې ورځې كښې به نه په عذابوى الله (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هيڅوك او نه به قيدول كوى (په مثل) د قيدولو د دغه (الله) هيڅوك.

تفسير : يعنى الله تعالىٰ به په دغې ورځې كښې مجرمانو ته داسى سختى سزاوى وركوى او په داسى سختى بندى خانى كښې به اچول كيږى چه د هغې ځارى او مثال د بل مجرم په حق كښې متصور نه دى. حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليكى «هغه ورځ به نه وهل كيږى د هغه د وهلو په څير بل څوک نه اور نه د دوزخ د اور مؤكل او نه منګور (مار) او نه لړم چه په دوزخ كښې اوسيږى ځكه د هغوى وهل او درد رسول جسمانى عذاب دى او د حق سبحانه تعالىٰ عذاب به داسى وى چه د مجرم روح به په حسرت او ندامت كښې اخته كوى چه روحانى عذاب دى او ښكاره ده چه روحانى عذاب له جسمانى عذاب سره هيڅ يو نسبت نه لرى او هم نه تړى د هغه د تړلو په شان بل څوک ځكه چه دوزخ ځارونكى كه څه هم د دوزخيانو په غاړو كښې د اوسپنى غاړكى اچوى او په كلكو ځنځيرونو ئى تړى او د دوزخ ورونه تړى او برسيره پرى

سرېږونه پردی خو د دوی عقل او خیال نشي بند ساتلی او د عقل او خیال عادت دی چه تل ډیرو خبرو ته التفات کوی او د هغوی په منځ کښې ځینې خبرې د نورو خبرو حجاب کیږی نو ځکه د بندیتوب او تنګی په منځ کښې د انسان عقل او خیال ته راز راز (قسم قسم) وسعت او فراختیا حاصلیږی پرته (علاوه) له هغه سړی ځخه چه الله تعالیٰ د هغه فکر او خیال د دی خوا او هغې خوا له تللو څخه وساتی او بالکل درد، رېړ (تکلیف) او اندیښنو ته متوجه شي نو دا دول (طریقه) روحی قید له بدنی قید څخه په زرهاوو ځلی سخت دی هم دا ده چه د مجنون په شان سړیو او سودائیانو ته په ډیرو باغونو او ګلانو او خورا (ډیر) ښو نندارو کښې د زړه د خپګان او د ویرې او د وهم او خیال د اندیښنو د پیدا کیدلو په سبب هیڅ خوند او لطف نه حاصلیږی او هغه ارت او وسیع باغ او د ننداری ور (لائق) شیان د دوی په نظر کښې تنګ راځی او تول د کتلو ور (لائق) شیان د دوی د ویر ژړا او انګولا اسباب ورغوندوی.

يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفْسُ ٱلْمُطْمَئِنَّةُ ﴿٢٧﴾ ٱرْجِعِىٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ﴿٢٨﴾
فَٱدْخُلِى فِى عِبَٰدِى ﴿٢٩﴾ وَٱدْخُلِى جَنَّتِى ﴿٣٠﴾

ای نفسه آرام نیوونکیه (په ذکر ځما شاکر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چه راضی خوښ به ئی ته (له الله څخه او الله) راضی خوښ (به وی له تا څخه) بیا ننوځه په (نیکانو) بندګانو ځما کښې او ننوځه په جنت ځما کښې (سره له نورو مقربانو).

تفسیر : اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو اوس د هغه په مقابل کښې د هغوی خلقو انجام ښودل کیږی چه د هغوی زړونه د الله تعالیٰ د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کیږی هغوی ته به په حشر کښې ویل کیږی آ راحت نیوونکیه نفسه! په الله تعالیٰ باندی، په هغه حقیقی محبوب باندی چه تا خپل زړه ترلی و اوس نو له هر راز (قسم) جګړو او اندیښنو څخه ګوښه (بیل) اوسه! او تل په خوښی او هوسائی (آرام) سره خپل ژوند تیروه! او هغه نژدی ځای ته ورشه چه خاصو بندګانو ته تاکلی (مقرر کړی) شوی دی او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کښې ځان ګډ او داخل کړه. او په عالیشان جنت کښې هستوګنه کړه! له ځینو روایتونو څخه دا ښکاری چه مؤمنانو ته د ځنکدن په وقت کښې هم دا زیری اوراوه کیږی بلکه د عارفانو تجربه راښیی چه د دی دنیا په ژوندون کښې هم داسی مطمئنه نفوس له دی زیری څخه پوره خوند اخلی **«اللهم انا نسألک نفساً بک مطمئنة تؤمن بلقائک و ترضی بقضائک و تقنع بعطائک»**.

تنبیه : د مطمئنه نفس د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دی د القیامة د سورت په شروع کښې وکتل شی

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة البلد مكية وهی عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۰) تسلسلها حسب النزول (۳۵) نزلت بعد سورة «قٓ».

د «البلد» سورت مکی دی شل آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۰) په نزول کښی (۳۵) سورت دی وروسته د «قٓ» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡـــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَآ اُقۡسِمُ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ﴿۱﴾ وَاَنۡتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ﴿۲﴾

قسم خورم په دی بلد ښار باندی چه (مکه ده) حال دا چه خاص ته به خلاص شی (په تا به څه قید ممانعت نه وی) په دی ښار کښی (چه هر څوک وژنی یا ئی پریږدی په یو ساعت د ورځی کښی).

تفسير : په مکی معظمی کښی هر سری له جنګ کولو څخه ممنوع دی خو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یو واری د مکی په فتحی کښی دا ممانعت پاتی نشو او هر چا چه له هغوی سره جنګ کړو د هغه وژل به روا کیده تر دی چه ځینی لوی مجرمان د کعبی شریفی د دیوالونو تر څنګ هم ووژل شول نو وروسته له دی ورځی څخه بیا همغه ممانعت تر نن پوری بیرته قائم شو هر کله چه په دی آیت کښی په مکی باندی قسم یاد شوی دی او هغو شدائدو او سختیو ته اشاره شوی ده چه هغه ډیر ځلی پر انسانانو باندی راتلونکی دی او د هغی زمانی خورا (ډیر) لوی سری په دغه ښار کښی په ډیره زړه خوږونکی سختی اخته و او خورا (ډیر) زیات ربړونه (تکلیفونه) ئی ګالل (برداشت کول) نو ځکه ئی په منځ کښی د معترضی جملی په ډول (طریقه) چه ﴿ وَاَنۡتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ﴾ ده تسلی ورکړه چه نن ستاسی احترام په دی ښار کښی د ناپوهانو له لوری نه کیږی یو وقت به راشی چه تاسی به په دی ښار کښی د بریالیتوب (کامیابی) په ډول (طریقه) ننوځئ او د دی مقدس ځای د ابدی تطهیر او تقدیس دپاره به د لویو مجرمانو په سزا ورکولو کښی تاسی ته اجازت وی دا پخوا ویل د هجرت په اتم کال کښی د الله تعالیٰ په فضل سره پوره شول.

تنبیه : ځینو د ﴿ وَاَنۡتَ حِلٌّۢ بِهٰذَا الۡبَلَدِ ﴾ معنی **وانت نازله** اخیستی ده یعنی زه قسم خورم په هغه ښار باندی په هغه حال چه ته پکښی پیدا شوی ئی او په کښی هستوګنه لری.

وَوَالِدٍ وَّمَا وَلَدَ ﴿۳﴾

او قسم دی په پلار او په هغه باندی چه له ده څخه څیریدلی دی.

تفسیر : یعنی آدم او بنی آدم و قیل غیر ذلک. او جواب د قسم دا دی

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ ﴿۴﴾

چه خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بنی آدم په رنځ او مشقت کښی

تفسیر : یعنی آدم علیه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پوری په رنځ او مشقت اخته دی. او راز راز (قسم قسم) سختی په ده باندی تیریږی. هیڅ داسی کیدونکی نه دی چه یو سړی پخپل تول عمر کښی د څه مدت له مخی د دنیا د ګردو (تولو) پیښو او چارو، محنتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وی او په پوره آزادئ او بی فکرئ سره ژوندون کوی په رښتیا سره د انسان اصلی فطرت داسی واقع شوی دی چه دی خپل ځان له دغو سختیو او جنجالونو څخه نه شی ژغورلی (ساتلی). د آدم علیه السلام او بنی آدم د ژوندون د احوالاتو له کتنی څخه دا خبره ښه جوته کیږی. د مکی معظمی په غرنی ملک کښی ژوندون په تیره بیا په هغه وقت کښی چه هلته افضل الخلائق حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د خورا (دیر) سخت جور او جفاء او ظلم او ستم نتیه او هدف وه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي كَبَدٍ﴾ یو لوی شهادت دی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّن يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ ﴿۵﴾

آیا ګمان کوی (کافر انسان) چه بیشکه له سره به قادر نشی په ده باندی هیڅوک (چه بدل تری واخلی).

تفسیر : یعنی انسان چه د هغو سختیو او مشقتونو په لاری تیریږی نو د هغه اقتضاء خو داسی ده چی په ده کښی عجز او درماندګی پیدا شی او خپل ځان د قضا د حکم ترلی وګنی او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وی او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندی ونیسی! خو انسان دا خبره بالکل هیره کړی ده نو آیا انسان داسی ګنی چه داسی یوه هستی شته چه انسان د هغی تر حکم لاندی وی او دوی ته د دی سرکشی او سرغړولو سزا ورکړی شی؟. بلکه الله اعظم شانه واعظم برهانه دی!

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُّبَدًا ۝٦

وائی (له فخره) ما خرڅ کړی و مال خورا ډير (په دښمنی د محمد کښی).

تفسير : يعنی د الله تعالیٰ په معصيت د رسول الله صلی الله عليه وسلم په عداوت د اسلام په مخالفت کښی له حده تير مال خرڅ کوی. او په داسی خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼی. او په ډير فخر سره وائی چه ما په فلانی پيښی کښی دومره ډير مال لګاؤ. او دغومره شته می خرڅ کړل. آيا بل څوک به ځما په مقابل کښی داسی خرڅ وکړی شی؟ خو مخ کښی ورته ښکاريږی چه دا ټول لګښت خرڅ ئی ابته (خراب) او عبث ګرځی. او خپل مال او دولت ئی د ځان بلاء کيږی.

أَيَحْسَبُ أَن لَّمْ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ۝٧

آيا ګمان کوی دی چه بيشکه نه دی ليدلی دی هيچا (په وقت د خرڅ د مال کښی).

تفسير : يعنی الله تعالیٰ دا ګرد (ټول) شيان ګوری او وينی او هومره مال په هر نيت سره په هر ځای او په هر څيز باندی چه ولګاوه شی هغه ګرد (ټول) ورته ښه معلوم دی نو د دروغو او ريا څخه هيچا ته هيڅ يوه ګټه (فائده) نه رسيږی.

أَلَمْ نَجْعَل لَّهُۥ عَيْنَيْنِ ۝٨

آيا نه دی ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی (چه پری وګوری بلکه ورکړی مونږ ده ته دوه سترګی).

تفسير : يعنی هغه چاته چه ما د ليدلو سترګی ورکړی دی آيا هغه پخپله نه ګوری؟ يقيناً د هغه الله تعالیٰ چه ګردو (ټولو) ته ئی سترګی، عقل او بصيرت او پوه وربخلی دی د بينائی قوت او قدرت او پوه له ګردو (ټولو) څخه لوړه (اوچته) او ستره ده.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝٩

او (آيا نه ده ورکړی مونږ ده ته يوه) ژبه او دوه شوندی(چه خبری او

خوراک او نور پری کوی بلکه ورکړی دی مونږ ده ته یوه ژبه او دوه شونډی)

تفسیر : چه له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو مرستی (مدد) اخستی کیږی.

وَهَدَيْنٰهُ النَّجْدَيْنِ ﴿١٠﴾

او ښوولی دی مونږ ده ته دوه لاری (د خیر او شر چه پری جنت یا دوزخ ته ځی).

تفسیر : یعنی د ښو او بدو دواړه لاری ئی ورښوولی دی تر څو چه ځان له بدی لاری څخه وژغوری (وساتی) او په ښه لاره تګ وکړی او د دی خبری ښوونه په اجمالی ډول (طریقه) سره د عقل او فطرت په وسیله شوی ده او تفصیل ئی د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه : ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه تی مراد اخیستی دی یعنی تی رودونکیو ماشومانو او ووړکو ته ئی د تی رودلو او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولی ده چه پس له پیدا کیدلو تری شوده څښی او خوری.

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ﴿١١﴾

نو ربړ (تکلیف) ئی ونه ایست په ختلو د غونډی کښی (او سختی ئی تیره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کښی).

تفسیر : ځینو د عقبه معنی د تیریدلو سخت ځای او غونډی، اخیستی ده یعنی سره له دومره زیاتو انعاماتو او د هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چه د دین په صعب‌المرور غونډی وخیژی او سختی او ربړ(تکلیف) ئی پر ځان واخلی او د مکارم الاخلاق مدارج طی کړی او د فوز او فلاح لوړو (اوچتو) ځایونو ته ځان ورسوی.

تنبیه : دینی کارونه ئی په غونډی سره ځکه تشبیه کړی دی چه د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای (آخر) ته رسول سری ته ډیر شاق وی او ربړ (تکلیف) پیښوی.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْعَقَبَةُ ﴿١٢﴾ فَكُّ رَقَبَةٍ ﴿١٣﴾

او څه شی پوه کړی ئی ته چه څه دی ختل د غونډی. (عقبه) خلاصول د غاړی دی.

تفسیر : یعنی (عقبه) د مریی آزادول یا د پور (قرض) وړی غاړه له پوره قرضه خلاصول دی.

أَوْ إِطْعَٰمٌ فِى يَوْمٍ ذِى مَسْغَبَةٍ ﴿١٤﴾

یا (دا عقبه) ورکول د طعام دوډی دی په هغی ورځی کښی چه خاوندہ د لوږی وی.

تفسیر : یعنی عقبه د قحطی او قیمتی او سختی په ورځو کښی له وږی سره مرستی (مدد) کول او هغوی ته د خوړو شیان وربرابرول دی.

يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ ﴿١٥﴾ أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ﴿١٦﴾

یتیم ته چه خاوند د خپلوی وی. یا غریب ته چه په خاورو ککړ وی.

تفسیر : د وړوکی پلارمړی (یتیم) خدمت کول ثواب دی او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره ښیگڼه (ښه) هم ډیر ثواب لری چری چه دا دواړه ثوابونه یو ځای شی نو د هغی ثواب هم دوچنده کیږی.
عقبه ډوډی طعام ورکول دی د لوږی په ورځی کښی غریب ته چه په خاورو ککړ وی او د فقر او له فاقی د تنگسی او خواری څخه په خاورو کښی رغړی نو د مال د لگولو ځایونه ښائی چه داسی وی نه دا چه د ښادی او د غم په فضولو رسمونو کښی او د الله تعالیٰ په نافرمانی کښی مالونه ولگول شی او دنیوی نقصان او اخروی خسران وگټلی شی.

ثُمَّ كَانَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟

بیا وی (دغه آزاد کوونکی طعام ورکونکی) له هغو کسانو چه ایمان ئی راوړی دی.

تفسیر : یعنی د گردو (تولو) عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی که ایمان نه وی نو گرد (تول) کارونه او عملونه چتی (بیکاره) او فضول دی او هیڅ په کار نه راځی.

وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا۟ بِٱلْمَرْحَمَةِ ﴿١٧﴾

او وصیت کوی یو له بله په صبر سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوی یو له بله په مهربانی او شفقت سره.

تفسیر : یعنی نورو ته تل تاکید کوی چه ښائی د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کښی هر راز (قسم) سختی او ربړونه (تکلیفونه) پر خپل ځان وګالۍ(برداشت کړی) او د هر ډول (طریقه) تکلیف تحمل وکړۍ! او د الله تعالیٰ پر مخلوق باندی رحم کوۍ! تر څو چه د آسمان خاوند هم پر تاسی باندی ورحمیږی.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ﴿١٨﴾

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب خاوندان د ښی طرف د لوئی برخی دی.

تفسیر : یعنی دا کسان ډیر خوش نصیب او مبارک دی چه هغوی ته د لوی عرش په ښی خوا کښی ځای ورکاوه کیږی او د دوی اعمالنامی هم د هغوی له ښی خوا په ښی لاس ورسپارلی کیږی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ﴿١٩﴾

او هغه کسان چه کافران شوی دی په آیتونو ځمونږ هم دوی اصحاب خاوندان د کیڼ طرف د بدی برخی دی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چه بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکی دی چه اعمالنامی ئی په کیڼ لاس کښی ور کولی کیږی او د لوی عرش په کښی خوا کښی درول کیږی.

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ ﴿٢٠﴾

وی به پر دوی باندی اور سرپوښ کړی شوی

تفسیر : یعنی په دوزخ کښی اچول کیږی او دوزخ ګردی (تولی) دروازی ترلی کیږی (اعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد فلله الحمد والمنة

سورة الشمس مكية وهى خمس عشرة آية وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۱) تسلسلها حسب النزول (۲٦) نزلت بعد سورة «القدر».

د «الشمس» سورت مکی دی (۱۵) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۱) په نزول کښی (۲٦) سورت دی وروسته د «القدر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالشَّمْسِ وَضُحٰهَا ۝۱ وَالْقَمَرِ اِذَا تَلٰهَا ۝۲

قسم دی په لمر باندی او په رڼا د هغه باندی او په سپوږمی باندی کله چه راځی په دغه (لمر) پسی.

تفسیر : یعنی د لمر له ډوبیدلو څخه وروسته کله چه د سپوږمی رڼا خوره شی.

وَالنَّهَارِ اِذَا جَلّٰهَا ۝۳

او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه ښکاره کاندی دغه (لمر)

تفسیر : یعنی کله چه په ورځ کښی لمر د خپلی پوره پلوشی او روشنائی او صفائی سره رڼا غورځوونکی شی.

وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰهَا ۝۴

او (قسم دی) په شپه باندی کله چه پټ کړی هغه (لمر) په تیاره خپله کښی.

تفسیر : یعنی کله چه د شپی تیاره ښه توره شی او د لمر د رڼا هیڅ نښه او پته نه وی.

وَالسَّمَآءِ وَمَا بَنٰهَا ۝۵

او (قسم دی) په آسمان او په هغه (ذات باندی) چه جوړ کړی ئی دی هغه (آسمان).

تفسیر : یعنی په هغه شان او عظمت سره چه له لری ښکاری هغه ئی جوړ کړی دی او د ځینو په نزد له «مابنٰها» څخه د هغه جوړوونکی دی اکرم شانه و اعظم برهانه! جل جلاله و عم نواله.

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحٰهَا ﴿٦﴾

او (قسم دی) په ځمکی او په هغه (ذات باندی) چه غوړولی ئی ده هغه (ځمکه).

تفسیر : یعنی په هغه حکمت سره ئی هغه وغوړوله او د مخلوق د هستوګنی وړ (لائق) ئی وګرځوله. دلته هم ځینو له «ماطحٰها» څخه د هغه غوړوونکی مراد اخیستی دی اکرم شانه واعظم برهانه جل جلاله عم نواله.

وَنَفْسٍ وَّمَا سَوّٰىهَا ﴿٧﴾

او (قسم دی) په نفس او په هغه (ذات باندی) چه برابر کړی ئی دی (اندامونه د) هغه.

تفسیر : د مزاج اعتدال، ظاهری او باطنی حواسیه طبیعیه او حیوانیه او نفسانیه قواوی ئی په تناسب سره ورکړی دی او د نیکی او د بدی په لارو باندی ئی د تللو استعداد ورعطا فرمایلی دی.

فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰىهَا ﴿٨﴾

پس ورغوځولی ښوولی ئی ده په زړه د ده کښی بدی د ده او نیکی د ده.

تفسیر : یعنی اول ئی په اجمالی دول (طریقه) د سلیم عقل او صحیح فطرت په وسیله په ښو او بدو کښی د فرق کولو پوه راکړی ده. بیا ئی په تفصیلی صورت د انبیاؤ او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلی دی چه دا لار د بدی ده او هغه د پرهیزګاری ده. وروسته له هغه ئی په زړه کښی هغه رجحان چه د نیکی یا هغه میلان چه د بدی په نسبت وی د دی دواړو خالق هم الله تعالیٰ دی خو د ړومبنی په القاء کښی پرښته وسیله کیږی او په دوهمه کښی شیطان. بیا هغه رجحان او میلان کله د انسان له قصد او اختیار څخه تر مرتبه د عزم پوری رسیږی او د فعل د صدور وسیله ګرځی چه د هغه خالق الله تعالیٰ او کاسب ئی بنده دی د دی خیر او شر په کسب کښی د مجازاتو سلسله د تسبیب په طریقه قائمه ده **وهذه المسألة من معضلات المسائل. و تفصیلها یطلب من مظانها و نرید ان نفرد لها جزءاً ان ساعدنا التوفیق والله الموفق والمعین.** او جواب د دغو پاس قسمونو چه د دغه سورت له شروع څخه شروع شوی

دی دا دی.

قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝٩

چه په تحقیق سره نجات ومونده په مراد ورسید هغه څوک چه پاک ئی کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر : د نفس پاکول او صفائی دا ده چه شهوانی او غضبانی قواوی د عقل تابع شی او عقل د الٰهیه شریعت تابعدار وګرځی تر څو چه روح او قلب دواړه د الله تعالیٰ د تجلی په رڼا کښی روڼ او منور شی.

وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ۝١٠

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چه پټ ئی کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کښی).

تفسیر : له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چه د نفس متروکه ئی له یوی مخی د شهوت او د غضب په لاس ورکړی او له عقل او شرعی سره هیڅ ارتباط او اړه (تعلق) ونه لری ګواکی د هوس او د نفسانی غوښتنی مریی او بنده شی داسی سری له څناورانو څخه خراب او ذلیل دی.

تنبیه : ﴿ قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا ﴾ د قسم جواب دی او د هغه مناسبت د قسمونو سره دا دی لکه چه الله تعالیٰ پخپل حکمت د لمر تودوخی او رڼا د سپوږمی روښانتیا، د ورځی پلوشی، د شپی تیاره، د آسمان هسکتوب (اوچتوالی)، د ځمکی تیتوالی ئی یو د بل په مقابل کښی پیدا کړل او په انسانی نفس کښی ئی هم د خیر او شر متقابل قوتونه کیښوول او ده ته ئی د داسی پوه او عقل قوت ورویاښه چه پر هغه باندی د پوهیدلو په لاره باندی د تللو قوت او قدرت ولری. په داسی متضادو او مختلفو اعمالو باندی د مختلفو ثمراتو او نتائجو مرتبول هم د هغه حکیم مطلق کار دی. د خیر او د شر او د هغو د مختلفو آثارو نتائج او ثمرات په عالم کښی د تخلیق د حکمت په اعتبار داسی موزون او مناسب دی لکه په توره تیاره کښی د رڼا او د نور وجود.

كَذَّبَتۡ ثَمُودُ بِطَغۡوَىٰهَآ ۝١١

دروغجن کړی ؤ ثمودیانو (رسول خپل لره) په خپلی سرکښی سره.

تفسیر : یعنی حضرت صالح علیه السلام ئی دروغجن وباله. دا د ﴿وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ یو مثال ئی د عبرت په شان بیان وفرمایه. دا قصه د (الاعراف) په سورت او نورو ځایونو کښې په تفصیل سره ذکر شوی ده.

إِذِ ٱنۢبَعَثَ أَشۡقَىٰهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمۡ رَسُولُ ٱللَّهِ نَاقَةَ ٱللَّهِ وَسُقۡيَٰهَا ﴿١٣﴾

کله چه پورته شو (په چابکی سره) لوی بدبخت د هغوی (چه قذار بن سالف و په رضاء د قوم خپل دپاره د وژلو د هغی اوښی) وی ویل دوی ته رسول د الله (خبردار پریږدئ لاس پورته کړئ له) اوښی د الله او د اوبو څښلو د نوبت د هغی (چه دربانـدی رانشی عذاب).

تفسیر : یعنی خبردار دا اوښه ونه وژنئ! او نه د هغی د وار او نوبت اوبه بندی کړئ! د اوبو ذکر ئی ځکه وفرمایه چه په ښکاره ډول (طریقه) د هغی د وژلو سبب د هغوی د لوری هم دا اوبه وی او د الله تعالیٰ اوښه ئی ځکه وویل چه پاک الله هغه د حضرت صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه ګرځولی وه او په دی اعتبار د هغی احترام واجب بلل شوی وو. دا قصه پخوا له دی نه په (الاعراف) او نورو سورتونو کښې هم یاده شوی ده.

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمۡدَمَ عَلَيۡهِمۡ رَبُّهُم بِذَنۢبِهِمۡ فَسَوَّىٰهَا ﴿١٤﴾

نو دروغجن کړ دغو (ثمودیانو صالح په نزول د عذاب کښې) پس زخمی او مړه ئی کړه هغه (اوښه) نو سخت عذاب ئی ولیږه په دوی باندی رب د دوی (چه تول پکښې مړه شول) په سبب د ګناه د دوی (چه تکذیب د رسول او وژل د اوښی دی) نو برابر ئی کړل سره دغه (تول په هلاک کښې).

تفسیر : حضرت صالح علیه السلام فرمایلی و ﴿وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ په دی اوښی باندی په بدی سره لاس مه لګوئ کنه په خوږوونکی عذاب به ککړ شئ» دی خلقو دا خبره دروغ وګڼله او د خپل پیغمبر تکذیب ئی وکړ او اوښه ئی ووژله په پای (آخر) کښې هم هغه وشوه چه حضرت صالح علیه السلام ویلی و الله تعالیٰ هغوی تول لوی او واړه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقۡبَٰهَا ﴿١٥﴾

او نه ویریږی (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر : یعنی لکه دنیوی باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وی چه چیری بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشی او د ملک په انتظام او په ملکی او لښکی چارو کښی څه خلل او دیل راښکاره نشی الله تعالیٰ له داسی اندیښنو څخه پاک او بی پروا دی. ولی چه داسی بل کوم یو قوت او طاقت نشته چه د دی په هیداد رسیدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسی وګرځی (العیاذ بالله)

تمت سورة الشمس بفضل الله وکرمه ومنه

سورة الليل مكية وهى احدى و عشرون آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۲) تسلسلها حسب النزول (۹) نزلت بعد سورة الاعلىٰ.

د «الليل» سورت مکی دی (۲۱) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۲) او په نزول کښی (۹) سورت دی.

وروسته د «الاعلیٰ» له سورته نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَٱلَّيۡلِ إِذَا يَغۡشَىٰ ﴿١﴾ وَٱلنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ ٱلذَّكَرَ
وَٱلۡأُنثَىٰٓ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعۡيَكُمۡ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾

قسم دی په شپه کله چه پټ کړی (هر شی په تیاره خپله سره) او (قسم دی) په ورځ باندی کله چه روښانه شی او (قسم دی) په هغه ذات باندی چه پیدا کړی ئی دی نارینه او ښځه (له یوه اوبو نه)، او جواب د قسم دا دی) چه بیشکه سعی عملونه ستاسی خامخا راز راز (قسم قسم) دی (چه ځینی طاعت کوی او ځینی معصیت).

تفسیر : یعنی همغسی چه په دنیا کښی ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شیان پیدا کړی شوی دی بیا د دی مختلفو اعمالو او مساعیو ثمری او نتیجی هم مختلفی دی چه د هغو

نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وی لکه چه د هغو ذکر اوس الله جل شانه واعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات ئی دغسی فرمائی

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝٥ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٦ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝٧

نو هر څه هغه چه ورکړه ئی کوله (د مال) او ویریده (له الله) او یقین ئی کړی و په ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری آسانی (د شریعت).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه په نیکه لاره کښی مال لګوی. او په زړه کښی له الله تعالیٰ څخه ویریږی. او اسلامی خبری رښتیا ګڼی. او پر ربانی بشاراتو باندی باور لری او صحیح ئی ګڼی. د هغه دپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د نیکی لاری ورآسانوو او په پای (آخر) کښی به ئی د آسانی او راحت مقام ته رسوو چه د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۝٨ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝٩
فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝١٠

او هر څه هغه چه بخیلی ئی وکړله (په اداء د حقوقو) او بی پروائی ئی وکړله (له الله) او دروغ ئی وګڼله ښه کلمه (د ایمان) نو ژر ده چه تیار به ئی کړو دپاره د لاری سختی (د بدعملی).

تفسیر : یعنی هغه سړی چه د الله تعالیٰ په لاره کښی خرڅ ونه کړ. او د هغه د خوښی او د آخرت د ثواب پروا ئی ونه کړه او د اسلام خبری او د الله تعالیٰ وعدی ئی دروغ وبللی. د هغه زړه ورځ په ورځ تنګ او تیاره او کلکیږی. د نیکی توفیق ورځنی سلبیږی او په پای (آخر) کښی به ورو ورو د عذاب الله انتهائی سختی وررسیږی هم دا د الله تعالیٰ عادت دی چه نیکان هر کله ښی چاری ځان ته غوره کوی او بدان هر کله په بد عمل پسی ګرځی دی دواړو ته د هم دوی لاری ور آسانوی چه هغوی هغه سم د الله تعالیٰ له تقدیر سره او د خپلی ارادی او اختیار له مخی غوره کړی دی ﴿ كُلًّا نُّمِدُّ هَٰؤُلَاءِ وَهَٰؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ ۚ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴾ د جزء ۱۵ اسراء ۲ رکوع ۲۰ آیت.

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ۝١١

او نه دفعه کوی له ده څخه (عذاب) مال د ده کله چه هلاک شی په کنده

کېښي ولوېږي.

تفسير : يعني هغه مال او دولت چه دوی پرې داده دی او دوی ئې له آخرت څخه بې پروا کړی هغه د يوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب څخه نه خلاصوی.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدايت سمه صافه لاره ښوول او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنيا (يعنی زه مالک د دی دواړو يم نو خطاء کوی هغه چه دا دواړه غواړی له بل چا نه).

تفسير : يعنی څمونږ د حکمت داسی اقتضاء نه ده چه څوک په زور او زيادت سره په ښو يا بدو چارو باندی مجبور کړو هو! څمونږ په ذمه او غاړه ده چه ګردو (تولو) ته د ښو او بدو لاری وروښيو او ښه او بد ورښکاره کړو او د دواړو نتيجی په ښه شانی ورته ووايو. بيا هر چا چه هره لاره ځان ته غوره کړه په دنيا او آخرت کېښی به سم له هغې سره جزا ورکاوه شی.

فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

نو ووېرولئ ما تاسی (ای منکرانو) له اوره چه لمبې به وهی.

تفسير : له دی لمبې وهونکی څخه به ښائی د دوزخ هغه طبقه مراد وی چه خورا (ډېرو) لويو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى ﴿١٥﴾ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾

نه به ننوځی (په طريقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کېښی مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چه دروغ ګڼی حق او مخ ئې ترې ګرځولی وی.

تفسير : يعنی تل به هلته لوېږی او هيڅ کله به له هغه ځايه نه وځی. **كما تدل عليه النصوص**

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ﴿١٧﴾

او ژر ده چه ګوښه (بیل) به شي له هغه اوره ښه ویریدونکی (مؤمن).

تفسیر : یعني د داسې خلقو سپیړمو ته د هغه وږمه هم نه رسیږی او بالکل ورځنې صاف او پاک او ژغورلی (بچ) وی.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾

هغه چه ورکوی مال خپل لپاره د دی چه پاک شي.

تفسیر : یعني د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو څخه په داسې دول (طریقه) مقصود دی چه ریا، نمایش او دنیوی اغراض هیڅ پکښې نه وی.

وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ ﴿١٩﴾ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

او نه و هیڅا لره په نزد د ده هیڅ نعمت احسان چه بدل ئې ورکاوه شي مګر دپاره د طلب د رضاء د رب خپل چه ډیر لوی دی او خامخا ژر ده چه دی به راضي شي (له الله په موندلو د نعماؤ د جنت او لقاء د رب العزت).

تفسیر : یعني له خرڅ کولو څخه د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وی بلکه خالص د مولیٰ د رضاء او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو دپاره خپل کور او شته خیراتوی او لوټوی نو داسې څوک دی داده وی چه هرومرو (خامخا) به خوښیږی او د هغه دا هیله (امید) پوره کیږی ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴾

(تنبیه) : اګر که د دی آیتونو مضمونونه عام دی خو په زیاتو روایتونو کښې داسې راغلی دی چه د دی وروستنیو آیتونو نزول د سیدنا حضرت ابی بکر صدیق رضی الله تعالیٰ عنه په شان کښې شوی دی او دا لوی دلیل د هغوی په ښیګڼی (فائدی) او فضیلت باندی دی. خوشبخته او خوش نصیبه دی هغه بنده چه د هغه د ډیرو ویریدلو او اتقاء تصدیق له آسمانه وشي ﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ او د حضرت حق له لوری هغه ته د ﴿ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴾ زیری د هغه لوی زیری انعکاس دی چه وروسته له دی نه د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په باره کښې ﴿ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴾ راغلی دی.

تمت سورة الليل بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الضحیٰ» مکیة وهی احدی عشرة آیة و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۳) تسلسلها حسب النزول (۱۱) نزلت بعد سورة «الفجر»

د «الضحیٰ» سورت مکی دی (۱۱) آیة (۱) رکوع لری په تلاوت کښې (۹۳) او په نزول کښې (۱۱) سورت دی. وروسته د «الفجر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالضُّحٰى ﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا سَجٰى ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلٰى ﴿٣﴾

قسم په څاښت (چه روښانه دی) او قسم دی په شپه کله چه تیاره شی (او پټ کړی اشیا په تیاره خپله کښې) چه نه دی درکړی رخصت تاته (نه ئی پریښې) رب ستا او نه ئی دښمن نیولی ئی ته (ای محمده!)

تفسیر: په صحیحه ؤ روایتونو کښې راغلی دی چه تر ډیر مدت پوری پر حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی وحی رانغله او حضرت جبریل علیه السلام حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رانغی مشرکینو په پخپلو منځونو کښې وویل «وګوری چه (محمد) د خپل الله له لوری رخصت کړ شو» د دی خبری په جواب کښې دا آیتونه نازل شول. ځما په ګمان (والله اعلم) چه دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه کله چه د قرآن د ﴿اِقْرَاْ﴾ سورت ابتدائی آیتونه نازل شول نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدت پوری وحی راتلل معطل پاتی شول او پخپله حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دی فترت په زمانه کښې ډیر مغموم او پریشان ؤ تر دی چه د الله تعالیٰ له خوا پرښتی هغوی ته د ﴿يٰۤاَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دی زمانی کښې به مخالفانو داسی خبری کولی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه له محمد بن اسحٰق رحمة الله علیه او نورو څخه هغه الفاظ چه نقل کړی دی هغه د دی احتمال تائید کوی. ممکن دی چه په دغه وقت کښې به دا قصه هم پیښه شوی وی چه په ځینو صحیحه ؤ روایتونو کښې راغلی ده چه یو ځلی رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه دری ورځی په بستره کښې پریوت نو یوی خبیثی ښځی وویل «ای محمده! داسی ښکاری چه ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی» العیاذ بالله لنده ئی دا چه دا راز (قسم) چټی (بیکاره) خبری او اتری ډیری کیدی. تر دی چه د دی ګردو (تولو) خرافاتو په جواب کښې د «والضحیٰ» سورت نازل شو او ړومبی ئی قسم یاد

کړ د لمر ختو په وقت باندی او بیا ئی په توره تیاره شپه باندی او بیا ئی وفرمایل چه د دښمنانو دا ګرد (تول) خیالات او ویناوی غلطی دی نه ستا پروردګار له تا څخه خپه او نه ئی تاته رخصت درکړی دی بلکه هسی چه ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز راز (قسم قسم) علائم او نښی ښکاره وی او وروسته له ورځی څخه شپه او پس له شپی څخه ورځ کوی د باطنی حالاتو کیفیت هم داسی وګڼئ لکه چه د لمر د رڼا د لری کیدلو څخه د شپی تیاره کیدل د الله تعالیٰ د خفګان دلیل نشی کیدی او نه داسی کوم دلیل او ثبوت په لاس کښی شته چه په رڼا پسی تیاره او په تیاره پسی رڼا نه راځی نو د څو ورځو د رڼا له نه بریښیدلو څخه ولی داسی اټکل کاوه شی چه «په دی ورځو کښی الله جل جلاله له خپل غوره شوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه خفه شوی دی او بیا وحی ورته نه راځی او د جبریل علیه السلام د راتللو ور ترلی شوی دی» داسی وینا د الله تعالیٰ په حکمت بالغه او علم محیط باندی اعتراض کول دی ګواکی دوی خبر نه دی چه هغه سړی می چه په پیغمبری تاکلی (مقرر کړی) دی هغه د نبوت وړ (لائق) دی، او وروسته به درښکاریږی چه هغه څومره ښه ښه کارونه کوی او د خلقو د ښیګنی (فائدی) لپاره څه څه ښی چاری ښیی. او بالکل دغه رسالت او تبلیغ لپاره ډیر اهل او اصلح ثابتیږی. **(اللّٰهم صل وسلم علیه صلوٰة و سلاماً کثیراً کثیراً**

وَلَلْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْاُوْلٰى ۝۴

او خامخا آخرت بهتر دی تا لره (ای محمده!) له دنیا څخه .

تفسیر : یعنی ستاسی وروستنی حالت له وړاندنی حالت څخه ډیر ارفع او اعلیٰ دی. د دی څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسی د نزول او انحطاط سبب کیدی نشی بلکه ستاسی د ډیر عروج او د خورا (ډیر) ارتقاء وسیله کیږی که د وروستنی ورځی حالت تصور کړئ او د آخرت شان او لویی ته ځیر شئ چه هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده (توله) اولاده ستاسی تر بیرغ لاندی تولیږی نو درښکاره به شی چه د تاسی د هغی ورځی لوئ او فضیلت او عظمت د نن ورځی د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وی.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضٰى ۝۵

او خامخا ژر ده چه در به کړی تاته رب ستا (ای محمده لویه برخه په آخرت کښی او اختیار د شفاعت) پس راضی به شی ته.

تفسیر : یعنی خفه کیدل او بیزاری او پریښودل به څنګه وی اوس خو به تاته ستا رب په دنیا

او آخرت کښې دومره دولتونه او نعمتونه درویښې چه ته پوره ډاده او خوښ شې. په حدیث کښې راغلي دي چه نبي کریم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چه د محمد صلی الله علیه وسلم به هلته خوښ او خوشالیږی چه د ده له امت څخه یو تن هم په دوزخ کښې پاتې نشي. صلی الله علیه وسلم.

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ﴿٦﴾

آیا نه ئې وی موندلی ته (ای محمده) یتیم (وړوکی بی پلاره بلکه موندلی ئې وی) نو ځای ئې د پناه درکړه (په تربیت د ابوطالب کښې ئې ونیولی).

تفسیر : د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی و دی شپږ کلن و چه مور ئې هم مړه شوه په اته کلنی ئې نیکه عبد المطلب چه د دوی کفالت وربغاړه و هم مړ شو بیا د دی دریتیم او نادر روزګار د ظاهراً روزنی او پالنی سعادت د ده بیحده مهربان او شفیق تره ابو طالب ته په غاړه شو ابو طالب پخپل ژوندون کښې د دوی په نصرت، حمایت، تکریم، تبجیل او خدمت کښې ډیر زیار (محنت) وویست خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو څو ورځی وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدینی منوری د انصارو په برخه شو او د (اوس) او د (خزرج) د قبیلی د قسمت ستوری وځلیدل او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کښې ډیر ربړونه (تکلیفونه) وګالل (برداشت کړل) او د حضرت نبوی دغسی ښه خدمت او صیانت ئې وکړ چه په ټول جهان کښې د هغه نظیر او مثال نشته دا ګردی (ټولی) پیښی درجه په درجه تر (ابواء) لاندی راځی. کما اشار الیه ابن کثیر رحمة الله علیه.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾

او موندلی ئې وی ته چه نه پوهیدی (په شرع او احکامو د شریعت) نو در وښوده (تاته شرعی احکام او در ئې کړ نبوت).

تفسیر : یعنی کله چه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ځلمی شو د خپل ټبر د مشرکانه ؤ اطوارو او چټی (بیکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بی زار وو او د هغوی په زړه کښې یواځې د الله تعالیٰ د عبادت جذبه په قوت کښې وه د الله تعالیٰ د عشق اور د دوی په پاک تټر (سینه) کښې په ډیر زور په لمبو کښې ؤ د وصول الی الله او د هدایت خلق الله د استعداد خورا (ډیر) زیات قوت او ډیر قدرت د دوی په قدسی نفس کښې په ودیعت ایښود شوی و خو په ښکاره ډول (طریقه) کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه و څرګند

(ښکاره) چه له هغه څخه د هغوی هغه لوی زړه ته چه د عرش او کرسی څخه زیات وسعت او رحمت پکښی ؤ ډادینه (سکون) او تسکین په برخه شي. د دی د طلب په جوش او زیات محبت کښی به دوی بیقرار او سرګردان ګرځیده او د غرونو په درو او په سمڅو کښی به ګوښی (بیل) کیناستل او د الله تعالیٰ عبادت به ئی کاوه او خپل حقیقی معبود به ئی یاداوه تر څو چه الله تعالیٰ د (حراء) په سمڅ کښی د پرښتی په ژبه دوی ته وحی ورولیږله او د وصول الی الله او د خلق الله د اصلاح تفصیلی لاری ئی وروښوودلی یعنی د حق دین ئی ورنازل کړ
﴿ مَاكُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتٰبُ وَلَا الْإِيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنٰهُ نُوْرًا نَّهْدِيْ بِهٖ مَنْ نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ﴾ د جزء ۲۵ شوریٰ ٥ رکوع ٥۲ آیت

تنبیه : دلته د ﴿ ضَآلًّا ﴾ د معنی کولو په وقت کښی ښائی هغه ښوونی چه د یوسف علیه السلام په سورت کښی د دی آیت ۹٥ ﴿ قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ﴾ په تفسیر کښی لیکلی شوی دی تر کتنی لاندی ونیولی شي.

وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَاَغْنٰى ﴿۸﴾

او موندلی ئی وی ته فقیر پس غنی ئی کړی (په مال د غنیمت یا په مال د خدیجی یا د زړه په غناء سره).

تفسیر : په دی شان چه دوی د حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها په تجارت کښی مضارب شو او په هغه کښی ئی ګټه (فائده) وکړه بیا حضرت خدیجی رضی الله تعالیٰ عنها له دوی سره نکاح وکړه او خپل ګرد (ټول) مال ئی هغوی ته تملیک کړ چه دا ښکاره غناء ده. د دوی باطنی او قلبی غناء هغه وه چه هغه د دواړو دارینو غنی ذات ته ښه معلوم دی او هیڅ یو سری د هغه اندازه نشی کولی مطلب دا چه تاسی له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ او پس له دی نه به هم یئ هغه الله تعالیٰ چه په دی دول (طریقه) ستاسی تربیت کړی دی نو څرنګه به له تاسی څخه خفه کیږی؟ او تاسی به هم داسی خوشی په ډګر کښی پریږدی «**استغفر الله من ذلک**»

فَاَمَّا الْيَتِيْمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۹﴾ وَاَمَّا السَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۱۰﴾ وَاَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۱۱﴾

نو هر څه یتیم ته پس قهر مه کوه (او د پلار پشان ئی اوسه!) او هر څه سوالګر لره پس مه رټه (څه شی ورته ورکړه یا ئی په ورو رد کړه) او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی (خلقو ته).

تفسیر : بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه! لکه چه تاته الله تعالیٰ د یتیمی په حالت کښی ښه ځای درکړ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښی اسباب ورغونده! او د هغوی د هستوګنی د ځای سر رشته کوه! چه په داسی مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالیٰ په رنګ سره رنګول کیږی ﴿ صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی دی «**انا و کافل الیتیم کهاتین و اشار الی السبابة والوسطی**»

او هر څه سوالګر لره پس مه ئی رټه او څه شی ورته ورکړه! یا ئی رد کړه په نیکی او خوږی ژبی سره یعنی ته نادار وی الله تعالیٰ تاته غناء دروبښله اوس نو د شکر ګزارو بندګانو حوصله ښائی چه داسی وی چه د غوښتونکی له غوښتنی څخه زړه تنګی نه شی! او د حاجتمندانو له سؤاله ونه ویریږی! او هغو ته سختی خبری ونه وائی! او وئی نه رټی! بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړی هغه قصی چه په احادیثو کښی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائلینو په مقابل کښی راغلی دی خورا (ډیر) سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکی ګرځوی.

(تنبیه) روح المعانی لیکی د سائل د زجر ممانعت په هغه صورت کښی دی چه خبره په ورو ومنی که کوم سائل چاته پښی تینګی کړی او په ډډو سترګو ورته ودریږی او د چا خبری ته غوږ کښینږدی نو د هغه زجر جائز دی

او هر څه په نعمت د رب خپل پس خبری کوه بیانوه ئی خلقو ته یا په نعمت د غناء باندی پس شکر کوه.

د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت نه د فخر او مباهاتو په ډول (طریقه) شرعاً محمود دی نو ځکه هغه انعامات چه الله تعالیٰ په تا باندی کړی دی د هغه بیان وفرمایئ! خصوصاً هغه نعمت د هدایت چه د هغه ذکر په ﴿ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ﴾ کښی وشو او د هغه خورول په خلقو کښی او په ښکاره لوړ (اوچت) غږ سره ویل ستاسی منصبی فرض دی ښائی د دوی ارشادات او خبری او نور چه په حدیثو کښی کیږی د هم دی «فحدث» څخه اخیست شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الضحیٰ بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الانشراح (الم نشرح) مکیة وهی ثمانی آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹٤) تسلسلها حسب النزول (۱۲) نزلت بعد سورة الضحیٰ)

د «الانشراح» سورت مکی دی (۸) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹٤) په نزول کښی (۱۲) سورت دی وروسته د «الضحیٰ» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝١

آيا نه ده فراخه کړی مونږ تا لره سينه ستا (په نبوت او حکمت سره بلکه فراخه کړی ده مونږ سينه ستا !).

تفسير : چه الله تعالیٰ ستا په سينې کښې ئې ای محمده ! د علومو او د معارفو لوی سيندونه وبهول. او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله ئې درته وبښله. او د داسی لوی زړه او حوصلی څښتن (خاوند) ئې وګرځولی چه د ډيرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ويريدی.
(تنبيه) له احاديثو او سيرو څخه ثابت دی چه پرښتی په ظاهری ډول (طريقه) څو ځلی د ده مبارک تټر (سينه) ورڅيری کړی دی خو د دی آيت له مدلول څخه په ښکاره هغه نه ښکاری والله اعلم.

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ۝٢ الَّذِيْٓ أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۝٣

او کوز کړ مونږ له تانه درووند بار ستا هغه چه کږه درنه کړی ئې وه شا ستا.

تفسير : د وحی ښکته کيدل په اول کښې سخت مشکل ؤ بيا آسان شول. يا د رسالت منصب د ذمه واريو د محسوسولو په سبب چه د هغوی په مبارک خاطر کښې څه ګرانی راتله هغه ور پورته کره شوه. يا له «وزر» څخه مباحه امور مراد دی چه کله کله هغه دوی د حکمت او ثواب قرين بلل او کول به ئې او وروسته به د هغه خلاف الحکمت يا خلاف الاولیٰ کيدل به ښکاريده او دوی به د علو شان او غايت القرب څخه له هغه دومره خپه او مغموم کيده لکه چه څه ګناه ئې کړی وی نو په دی آيت کښې د هغوی د نه مؤاخذه کيدلو زيری ورکړی شوی دی کذا روی عن بعض السلف حضرت شاه عبد العزيز رحمة الله عليه ليکی (د دوی عالی همت او پيدائشی استعداد به چه د کومو کمالاتو او مقاماتو د رسيدلو تقاضا درلوده (لرله) د دوی د مبارک قلب فائز کيدل په هغه باندی د جسمانی ترکيب يا نفسانی تشويشاتو په سبب به سخت معلوميدل کله چه الله تعالیٰ د هغه تټر (سينه) ورپرانيست او حوصله ئې ور ارته کره هغه ګردی (تولی) سختياوی ئې ورکی شوی او د هغه پيتی ور سپک شو.

وَرَفَعۡنَا لَكَ ذِكۡرَكَ ④

او پورته کړ مونږ تانه ذکر ستا (په نبوت سره یا می ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر : یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کښی ستا نوم لوړ او وچت دی د دنیا گرد (تول) پوهان په ډیر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوی. په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحیات، خطبه او نورو کښی وروسته د الله تعالیٰ له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کیږی کوم ځای کښی چه الله تعالیٰ خپلو بندگانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو امر ئی هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ⑤ إِنَّ مَعَ ٱلۡعُسۡرِ يُسۡرًا ⑥

نو بیشکه سره له سختی آسانتیا شته. بیشکه سره له سختی آسانتیا شته.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ د رضاء غوښتلو په لاره کښی هغه ربړونه (تکلیفونه) چه حضرت نبوی صلی الله علیه وسلم په ځان گاللی (برداشت کړی) دی او هغه زیارونه (کوششونه) چه ایستلی ئی دی له هغو سختیو سره څو څو آسانی هم شته لکه د حوصلی د فراختیا په سبب د گردو (تولو) مشکلاتو لری کول آسان شول او د ذکر د پورته کیدلو له تصور څخه تاسی ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل آسانه وگرځیده. یا دا مطلب کله چه مونږ تاسی ته روحانی راحت درکړ او روحانی کلفت مو له تاسی څخه پورته کړ لکه چه د الم نشرح څخه تر آخره پوری ښکاریږی نو په دنیوی راحت او محنت کښی هم ځمونږ فضل او کرم ته هیله (امید) ولرئ مونږ وعده کوو چه په رښتیا سره د دی موجوده ؤ مشکلاتو په پای (آخر) کښی آسانی شته لکه چه له احادیثو او سیرو څخه راښکاره شوی ده هغه گرد (تول) مشکلات یو یو له منځه لری شوی او د هری یوی سختی په پای (آخر) کښی به څو څو آسانتیاوی راتللی. اوس هم «عادة الله» هم دا دی څوک چه په سختی باندی صبر وکړی او د زړه له کومی پر الله تعالیٰ باندی اعتماد ولری او له بل لوری څخه زړه وشکوی او خپل الله تعالیٰ سره خپلی اړیکی تینگی کړی او د هغه فضل او کرم او رحمت ته هیله (امید) ولری او د زمانی له اوږدوالی څخه ونه ویریږی او ناامیده او بی هیلی نشی نو هرومرو (خامخا) الله تعالیٰ آسانی ورته پیښوی نه په یوه ډول (طریقه) بلکه په څو څو ډوله (قسمه) وفی الحدیث «لن یغلب عسر یسرین» وفیه ایضا لو جاء العسر فدخل هذا الجحر لجاء الیسر حتی یدخل علیه فیخرجه.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانْصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ﴿٨﴾

نو کله چه فارغ شی (ای محمده له تبلیغه یا له لمانځه نه) نو ځان ستړی کوه (په عبادت، دعاء کښی) او رب خپل ته پس رغبت او زاری کوه (په هر وقت کښی).

تفسیر : یعنی کله چه د خلقو له پوهولو څخه فارغ شی نو په خلوت کښی کینه ! زیار (محنت) کوه! چه د زیات «یسر» سبب وګرځی او د خپل رب په لوری بلا واسطه متوجه شه!. **(تنبیه)** خلق پوهول او هغوی ته پند ورکول د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم خورا (ډیر) لوی عبادت و خو په دی عبادت به فی الجمله د مخلوق واسطه هم وه. مطلوب دا دی چه له هغه ځایه لری شوی بلاواسطی هم شائی چه متوجه شی د دی آیت تفسیر په څو ډوله (قسمه) نور هم شوی دی خو اقرب هم دا راښکاری.

تمت سورة «الانشراح» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة التین مکیة وهی ثمانی آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۵) تسلسلها حسب النزول (۲۸) نزلت بعد سورة «البروج»

د «التین» سورت مکی دی (۸) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۵) په نزول کښی (۲۸) سورت دی وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالتِّيْنِ وَالزَّيْتُوْنِ ﴿١﴾

قسم دی په انځر او زیتون خونه باندی.

تفسیر : انځر او خوونه (زیتون) دواړه د خپل کثیرالمنافع او د جامع‌الفوائد توب لامله (له وجی) د انسانی حقیقت او د جامعی له ضرورت سره خصوصی مشابهت لری نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فِیْٓ اَحْسَنِ تَقْوِیْمٍ﴾ مضمون ئی په دواړو قسمونو سره شروع کړ او ځینی

محققين وائي چه دلته «التين» او «الزيتون» ځخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چه بيت المقدس ته نژدي پراته دي ګواکي دلته په ونو باندي قسم نه يادوي بلکه په هغه مقدس ځاى باندى قسم يادوى چه هلته دا ونى ډيرى دي او همغلته د حضرت عيسىٰ عليه السلام مولد او مبعث هم دى.

وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾

او قسم دى په (غره چه نوم ئى) طور سينين (دى) او قسم دى په دى ښار امان ورکوونکى (د مکى) باندى.

تفسير : «طور سينين» يا د «طور سينا» هغه غر دى چه پر هغه باندى الله تعالىٰ له حضرت موسىٰ عليه السلام سره خبرى کړى دى او د امن ورکوونکى ښار مکه معظمه ده چه ځمونږ او د ګرد (تول) اسلامى عالم سردار او بادار حضرت محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم په کښى متولد او مبعوث شوى دى او د الله تعالىٰ له ګردو (تولو) ځخه لوى او وروستنى امانت قرآن کريم اول ځلى په هم دى ښار کښى رانازل شوى دى. د توريت په آخر کښى دى چه نور د «طور سينا» ځخه راغلى او په «ساعير» کښى وبريښيده چه د بيت المقدس غر دى. او له فاران ځخه جګ (اوچت) او خوور شو فاران د مکى معظمى يو غر دى. او جواب د پاس قسمونو دا دى.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾

چه خامخا په تحقيق پيدا کړى دى مونږ انسان بنى آدم په ډير ښه اعتدال سره.

تفسير : يعنى دا ګرد (تول) متبرکه مقامات چه له هغه ځخه ډير اولوالعزم پيغمبران مبعوث شوى دى ګواه دى چه مونږ انسان په يوه ښه قالب کښى اچولى دى او ښه قوتونه مو وربښلى دى او په ظاهرى او باطنى ښيګنو (فائدو) مو ښائسته کړى دى او ډير ګټور شيان مو د ده په وجود کښى راغوند کړى دى. که بنى آدم سم د خپل صحيح فطرت سره ترقى وکړى نو انسان له پرښتو ځخه نه يوائى وړاندى کيږى بلکه د هغوى مسجود هم ګرځيدى شى.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾

بيا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کښى) ډير ښکته تر ښکتو نه (چه لاندنى طبقه د دوزخ ده).

تفسیر : یا رد به کرم دغه انسان پس له ښه قامته دیر ښکته له ښکتو نه چه هغه زوړوالی دی نو شا به ئی تیته ویښته به ئی سپین، غوږونه به ئی کانه شی او مغیر به ئی شی تول څیزونه. شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی چه هغه مو د پرښتو د مقام لائق وګرځاوه خو کله چه منکر شی نو له ځناورانو څخه هم ښکته ګڼل کیږی او په خورا (دیر) لاندنی طبقه د دوزخ کښی لویږی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾

مګر هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه) نو وی به دوی ته اجر ثواب بی انتهاء بلا انقطاع.

تفسیر : چه نه به کم او نه به ختم شی او نه به د چا احسان پری وی.

فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾

پس څه شی دی چه تا باعث کوی په دروغ ګڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دی واضحه ؤ دلائلو) په ورځ د جزاء (یا) پس څوک نسبت د دروغو به کوی تاته (ای محمده) پس له دغو واضحه ؤ دلائلو.

تفسیر : یعنی ای سړیه! وروسته له دی دلائلو څخه ته ولی د جزاء له سلسلی څخه سر غړوی؟ او تری انکار کوی یا به دا خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وی چه پس له دی ښو ویناؤ او صافو بیاناتو څخه څه شی منکران دی ته اړ باسی (مجبوروی) چه د جزاء په معاملو کښی هغوی ستاسی تکذیب ته ملاوی وتړی. خیال وکړه! الله تعالیٰ سړی پیدا کړ. او هغه ته ئی دیر ښه صورت شکل او ښه وربښلی ده او د هغه قوام ته ئی داسی یو صلاحیت او ترکیب ورکړی دی که وغواړی په ښو کارونو کښی له پرښتو څخه پرمخ ځی او هیڅ یو له مخلوقاتو ځنی د هغه برابری او سیالی نشی کولی لکه چه د انسانی کاملی نمونی پخپل وقت کښی په شام بیت المقدس، د طور په غره، معظمی مکی کښی لیدلی شوی دی چه که څوک د هغوی په قدم او پله باندی تګ وکړی نو د انسانی کمالاتو او د دواړو دارینو دیرو لوړو (اوچتو) مقاماتو ته رسیږی لیکن انسان له خپلی بی تمیزی او بدعملی څخه د ذلت او هلاکت په کنده کښی لویږی او خپلی فطری ښیګڼی (فائدی) له لاسه وباسی. الله تعالیٰ هیڅ یو ایماندار او نیکوکاره سړی بی سببه لاندی نه غورځوی بلکه د هغه د دیر لږ عمل دیره زیاته صله ورته مرحمت کوی آیا د دی خبری له اوریدلو څخه وروسته به څوک وکړلی شی چه د دین فطرت د اصولو او د جزاء او د سزا داسی معقولی

قاعدی دروغ وبولی هو! په یوه دول (طریقه) د هغه تکذیب او انکار کیدی شی چه دنیا یو بی سر و پا کارخانی غوندی ومنلی شی چه په هغی باندی نه د چا حکومت وی نه پکښی کوم قانون او آئین جاری وی او نه د ښو او نه د بدو پوښتنه پکښی کیږی نو د دی خبری جواب الله اعلیٰ شانه! واعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسی فرمائی:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د تولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر تولو حکم کوونکیو باندی).

تفسیر : یعنی د دی لوئی شهنشاهی او ستری تولواکی په مخامخ کښی د دنیا گرد (تول) دولتونه او حکومتونه هیڅ دی کله چه دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوی نو آیا د هغه احکم الحاکمین له درباره داسی هیله (امید) لرل کومه لویه خبره ده؟

تمت سورة التین بفضل الله تعالیٰ وکرمه ومنه

سورة العلق مکیة وهی تسع عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (٩٦) وهی اول ما نزل من القرآن العظیم.

د «العلق» سورت مکی دی (١٩) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (٩٦) سورت دی او په نزول کښی هم دغه سورت ړومبنی سورت د قرآن کریم دی چه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه دیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چه پیدا کړی ئی دی (تول مخلوقات).

تفسیر : دا پنځه آیتونه له اقرأ څخه تر مالم یعلم پوری د قرآن کریم له گردو (تولو) آیتونو او

سورتونو څخه په مخکښې نازل شوې دي. حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمڅ کښې د وحده لاشریک له الله تعالیٰ په عبادت مشغول و. چه ناساپه حضرت جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت او ورته ئې ووی اقرأ ـ ولوله دوی وفرمایل «ما انا بقارئ: زه لوستونکی نه یم!» جبریل علیه السلام څو ځلي دوی پخپلي غیږی کښې ونیو او په زور ئې کښېښود او ورته ویل به ئې: «اقرأ» او دوی به همغه «ما انا بقارئ» ویل دریم ځلي حضرت جبریل علیه السلام دوی په ډیر زور سره کښېښود او ورته ویل به ئې: «اقرأ باسم ربک: یعنی د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!» مطلب دا چه هغه پروردګار چه له ولادت څخه ئې تراوسه پوری په عجیب او غریب دول (طریقه) ستا پالنه او روزنه وفرمایله هغه څوک چه دا خبر درکوی چه له تا څخه کوم لوی کار اخیست کیږی آیا هغه به دی هم داسی یواځی او بی یار او مددګار پریږدی؟ هیڅ کله به داسی نه کیږی او تاسی ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کیږی چه د هغه په لورینه (مهربانی) ستاسی تربیه او روزنه شوی ده. یعنی هغه رب العالمین اعلیٰ شانه واعظم برهانه چه ګرد (تول) شیان ئې پیدا کړل نو دا نشی کولی چه تا لوستونکی وګرځوی. بلکه قاری دی ګرځولی شی.

خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢

پیدا کړی ئې دی انسان له توتو د ترلیو شویو وینو څخه.

تفسیر : په کلکه وینه (خون بسته) کښې نه حس دی نه شعور نه علم دی نه ادراک یواځی لا یعقل جماد دی بیا هغه الله تعالیٰ دی لا یعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه نو آیا همغه الله تعالیٰ یو عاقل کامل او یو امی قاری کولی نشی؟ بلکه کولی ئې شی! تر دی ځایه پوری د قرائت امکان ثابتول و چه الله تعالیٰ ته هیڅ مشکل نه دی چه تا د امی توبه قاری وګرځوی وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندی ئې متنبه کوی.

اِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝٣

ولوله (ای محمده! قرآن) حال دا چه رب ستا لوی کریم دی (پر تولو کریمانو).

تفسیر : یعنی په هغه شان سره چه ستاسی تربیت شوی دی له هغه څخه ستاسی کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی کله چه دلته په استعداد کښې څه قصور نشته او هلته په مبدأ فیاض کښې هم څه بخل نه لیده کیږی بلکه هغه د ګردو (تولو) کریمانو څخه لوی کریم دی بیا به نو د

فیض په وصول کښې څه مانع وی؟ او خامخا هم داسې ئې کوی!.

الَّذِيْ عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ④

هغه (رب پالونکی) چه ښوولی ئی دی (خط انسان ته) په قلم سره.

تفسیر : حضرت شاه صاحب لیکی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ کله لیکونکی او لوستونکی نه و نو وئی فرمایل چه «الله تعالیٰ بی له قلمه هم پوه ورکوی» ممکن دی چه دی لوری ته هم جبریل علیه السلام محض یو وسیله دی همغسې چه د قلم توسط د دی امر مستلزم نه دی چه هغه له مستفیض څخه افضل شی هم داسی دلته هم د جبریلیه حقیقت افضلیت د محمدیه له حقیقت څخه نه لازمیږی.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ⑤

ښوونه ئی کړی ده انسان ته د هغو شیانو چه دی پری نه پوهیده (پخوا له ښودلو).

تفسیر : یعنی د انسان وروکی چه له مور څخه پیدا کیږی په هیڅ شی نه پوهیږی بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوی هغه قدیر رب چه له جاهل انسان څخه عالم جوړوی خهل یو امی بنده به نه یواځی کامل عارف کړی بلکه د ګردو (ټولو) عارفانو سردار ئی ګرځوی.

كَلَّآ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغٰىٓ ⑥ أَنْ رَّاٰهُ اسْتَغْنٰى ⑦

رښتیا ده دا خبره بیشکه انسان خامخا سرکشی کوی د دی لامله (له وجی) چه وینی. ګڼی خپل ځان بی پروا (په مال سره).

تفسیر : یعنی د بنی آدم اصل خو هم دومره دی چه له ترلی وینی څخه جوړ دی چه په اول کښې محض جاهل وی وروسته الله تعالیٰ ورته پوه ورکوی مګر دی پخپل اصلی حقیقت باندی هیڅ نه پوهیږی د دنیا په مال او دولت باندی مغروریږی او د الله تعالیٰ له احکامو څخنی سر غړوی او داسی ئی ګڼی چه زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾

بیشکه رب ستا ته (ای انسانه) بیرته ورتلل دی (د هر چا په آخرت کښې او هلته پکارېږی ښه اعمال نه اموال).

تفسیر : یعنی په اول کښې هم همغه الله تعالیٰ ای انسانه ته ئی پیدا کری ئی او آخر ته هم د همغه په لوری په آخرت کښې ستا ورتګ دی او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لوئی او د ځان هیرولو حقیقت ښکارېږی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾

آیا وینی ته هغه (ابوجهل) چه منع کوی بنده (محمد) کله چه لمونځ کوی.

تفسیر : یعنی دا تمرد او سر غړول وګوره چه دی پخپله هم د خپل پروردګار په دربار کښې سر نه ښکته کوی او د عبادت توفیق ئی ور په برخه نه دی نو که بل بنده الله تعالیٰ ته سجده ږدی هغه ته هم کتی نه شي. په دی آیتونو کښې لعین ابوجهل ته اشاره ده ځکه چه هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کښې لید نو خپله خوله به ئی شلوله او تخویف او تهدید به ئی کاوه او زیار (کوشش) به ئی کوو چه هغوی ته په هر ډول (طریقه) چه وی څه نه څه ضرر ورسوی.

أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾

آیا وینی ته که چیری وی (دا بنده) په لاری سمی صافی باندی. یا امر حکم کوی خلقو ته په تقویٰ سره. آیا وینی ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوی او مخ ګرځوی له ایمانه (نو جزاء به مومی سم له خپل حال او اعمال سره.)

تفسیر : یعنی که په ښه لاره تللی او ښی چاری ئی زده کولی نو ځکه ښه سری به کیده اوس چه مخ ئی اړولی دی نو ځمونږ ئی څه خراب کری دی؟ هم داسی ئی لیکلی دی په «موضح القرآن» کښې. نورو مفسرینو د دی آیت په تفسیر کښې نوری خبری هم لیکلی دی که څوک غواړی چه په هغه باندی وپوهیږی نو نورو تفاسیرو ته دی رجوع وکری په تیره بیا «روح

المعانی» دی ولولی.

أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾

آیا نه پوهیږی دغه (منکر کافر) په دی چه بیشکه الله وینی (اعمال د ده نو جزاء به پری ورکړی).

تفسیر : یعنی د هغه رټلی ملعون هغه شرارتونه او د دی ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وینی.

كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾

داسی نه ده وړ (لائق) قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله) نو خامخا به ئی سخت راکاږو په ویښتو د وچولی (تندی) سره.

تفسیر : یعنی پریږده! هغه منکر کافر په دغو گردو (تولو) خبرو باندی ښه پوهیږی خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلی ښه اوس ښه غوږ وباسه! که دوی له خپلو شرارتونو څنی لاس وانه خیست نو مونږ به هم هغوی لکه بودگان (څاروی) او ذلیل بندیانو غوندی د وچولی (تندی) له ویښتو او څنو څخه نیولی د دوزخ په لوری ئی راکاږو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾

په داسی وچولی (تندی) سره چه دروغجن خطا کار دی (خاوند ئی).

تفسیر : یعنی د هر چا په سر باندی چه دا څنی وی نو د هغه سر به له دروغو او گناهونو څنی ډک وی گواکی د هغوی گناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویښتو کښی سرایت کړی وی.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾

پس راودی بولی اهل د مجلس خپل ژر ده چه مونږ به هم راوبولو ملائکی سختی د عذاب.

تفسير : يو ځلي ابوجهل وليد چه حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم لمانځه ته رهی (روان) دی نو په مخ کښې ئې ورته ودريد او غوښت ئې چه دوی له لمانځه ځخه ستون (واپس) کړی دوی په سختی سره ورسره خبری وکړی نو هغه وويل «ته خبر نه ئې چه په مکی کښې ځما جرګه لويه ده» نو دلته داسی فرمايلی شوی «چه اوس هغه د خپلې جرګی ملګری دی وغواړه چه مونږ د هغوی د هيداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکی راغواړو وليده شی چه څوک بريالی (کامياب) کيږی» لکه چه څو ورځی وروسته د «بدر» په ډګر کښې ئې وليد چه د اسلام مجاهدينو به په څه دول (طريقه) هغه راکشاؤ د «بدر» په «قليب» او کوهی کښې ئې وغورځاوه دا و د هغه عارضی کشول خو اصلی راکشول به ئې د آخرت په ميدان کښې وی چه د دوزخ پرښتی به هغه په ډير ذلت سره راکشوی او په جهنم کښې به ئې غورځوی. وائی چه يوه ورځ ابوجهل رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په لمانځه کښې وليد ویٔ غوښت چه له هغوی سره څه بی ادبی وکړی دی لا ځمونږ پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته نه و نژدی شوی چه په ويره او بيره (تلوار) بيرته په مندو شو خلقو پری وخندل او ورته وی ويل چه «ولی وتښتيدی»؟ ده وويل «ځما او د محمد صلی الله عليه وسلم په منځ کښې د اور يو خندق راښکاره شو چه په کښې ډير يو ويرورنکی سری ؤ نو ځکه وويريدم او بيرته راغلم» رسول الله مبارک وفرمايل که «دی لږ څه وړاندی کيده نو د هغو پرښتو له لاسه به توتی توتی کيده» ګواکی له آخرت ځخه په مخ کښې د «سندع الزبانية» يوه وړوکی نمونه په دنيا کښې ورښکاره شوه.

تنبيه : زيات مفسرين د «زبانية» تفسير د دوزخ په پرښتو باندی کوی.

كَلَّاۜ لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

نه ده داسی لکه چه وائی، مه وړه فرمان د ده او سجده لمونځ کوه او نژدی شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير : يعنی تاسی د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ! او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ! چيری مو چه زړه شی په ډيره خوښی سره د الله تعالیٰ عبادت کوئ! او هر کله چه د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک ذات قرب او لا نژديوالی ځان ته ګټئ! په حديث کښې دی. «بنده له ګردو (ټولو) حالتو ځخه په سجده کښې زيات خپل الله تعالیٰ ته نژدی کيږی»

تمت سورة العلق بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة القدر مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۷) تسلسلها حسب النزول (۲۵) نزلت بعد سورة «عبس»

د «القدر» سورت مکی دی (٥) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۹۷) په نزول کښی (۲٥) سورت دی وروسته د «عبس» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اِنَّآ اَنْزَلْنٰهُ فِىْ لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝١

بیشکه مونږ نازل کړی مو دی دغه (تول قرآن) په شپه د قدر کښی.

تفسیر : یعنی قرآن کریم له لوح محفوظ څخه د دنیا پر آسمان د قدر په شپه کښی نازل کړ شو. او شائی په هم دغی شپی کښی د دنیا له آسمان څخه په محمد صلی الله علیه وسلم باندی ئی هم نزول شروع شوی وی. په دی موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت کښی لیکلی شوی دی هلته دی ولوست شی.

وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ ۝٢ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ اَلْفِ شَهْرٍ ۝٣

او څه شی پوه کړی ئې ته (ای محمده!) چه څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟) شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه (هغه زر میاشتی چه پکښی نه وی دغه شپه هغه چا لره چه ئی بیامومی او په عبادت سره پکښی مشغول شی تر صباح پوری).

تفسیر : یعنی په دی شپی کښی نیکی کول داسی دی لکه چه تر زرو میاشتو پوری سری نیکی کړی وی بلکه زیات له دی څخه هم.

تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوْحُ فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ

نازلیږی ملائکی او روح په دغه شپه کښی په اذن حکم د رب د هغوی.

تفسیر : یعنی د الله تعالیٰ په حکم روح القدس حضرت جبریل علیه السلام د ډیرو پرښتو په

هجوم کښي رانازلیږي تر څو په دی عظیم الشان خیر او برکت سره د ځمکي خلق مستفیض کړي. ممکن دی له «روح» څخه برسیره پر ملائکو کوم بل مخلوق مراد وي په هر حال په دی بختوري شپې کښي د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت یو خاص نزول وي.

مِّن كُلِّ أَمْرٍ ۝٤ سَلَٰمٌ هِيَ

دپاره د هر کار (تاکلی «مقرر» شوی په دغه راتلونکی کال کښي) امان سلامتیا ده (له هر افته).

تفسیر: یعني د عالم د نظام په نسبت کوم کارونه چه په دی کال کښي مقدر وي د هغو د نفاذ د تعیین دپاره پرښتي راځي لکه چه د (دخان) په سورت کښي ولیکل شو. یا له (من کل امر) څخه به د خیر امر مراد وي یعني له آسمان څخه هر راز (قسم) د خیر امور له ځان سره اخلي او د ځمکي په لوری راښکته کیږي. والله اعلم
(سلام: امان سلامتیا ده له هر آفته یا نه ده دغه شپه مګر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه) یعني هغه شپه د امن، هوسائي (آرام)، ډاډديني (تسکین)ن او د زړه خوښي شپه ده په دغي شپې کښي د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمانیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کښي مصروف او مشغولیږي او ډیر زیات خوند له هغه څخه مومي او دا د هغه خیر او برکت او نزول رحمت اثر دی چه د ډیرو پرښتو له راښکته کیدلو څخه په ظهور راځي. په ځینو روایتونو کښي راغلی دی چه «په دی شپه کښي جبریل علیه السلام او نوري پرښتي پر عابدانو او ذاکرانو صلواتونه او سلامونه لیږي» یعني د دوی په حق کښي د رحمت او د سلامت دعاوی کوي.

حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝٥

دغه شپه ده تر وقته د ختلو د صبا پوري (د سلامتیا فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر: یعني له ماښامه تر سحر پوري په توله شپه کښي هم دا سلسله جاري ده نو ځکه دا شپه له سره تر پایه (آخره) پوري مبارک او بختوره ده.
(تنبیه): له قرآن مجید څخه راڅرګندیږي (راښکاره کیږي) چه هغه شپه په رمضان شریف کښي ده. ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ او حدیث راښکاروي چه دا شپه د رمضان په وروستني عشره کښي ده په تیره بیا د دی عشري په طاقو شپو کښي د قدر شپې لټول په کار

دی بیا د طاق په شپو کښی د اویشتم په شپی باندی زیات گمان کاؤ شی والله اعلم ولی زیاتو عالمانو داسی تصریح کری ده چه د قدر شپه د تل دپاره په یوه عشره او په یوه نیته کښی نشی تاکلی (مقررولی) امکان لری چه په یو رمضان کښی یوه شپه او په بل رمضان کښی بله کومه شپه وی.

تمت سورة القدر بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة البينة مدنية وهى ثمانى آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۹۸) تسلسلها حسب النزول (۱۰۰) نزلت بعد سورة الطلاق.

د «البينة» سورت مدنی دی (۸) آیت (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۸) په نزول کښی (۱۰۰) سورت دی وروسته د «الطلاق» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ وَالْمُشْرِكِيْنَ مُنْفَكِّيْنَ حَتّٰى تَاْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿۱﴾

نه ؤ هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او له مشرکانو جلا (جدا) کیدونکی (له خپلو ملکو څخه بلکه سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) تر هغه پوری چه راغی دوی ته حجت روښانه.

تفسیر : له اهل الکتاب څخه یهود او نصاریٰ او له مشرکینو ځنی بت پرستان، اور پرستان، او نور کافران او هغه منکران مقصد دی چه د هغوی په لاس کښی کوم آسمانی کتاب نشته. دغه گرد (تول) نه ؤ جلا (جدا) کیدونکی یو له بل نه په باب د محمد صلی الله علیه وسلم کښی بلکه تول متفق ؤ په حقوالی د ده باندی.

رَسُوْلٌ مِّنَ اللّٰهِ يَتْلُوْا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ﴿۲﴾

چه رسول دی له طرفه د الله لولی دغه (رسول الله پر دوی) صحیفی پاکی کړی شوی (له باطله).

تفسیر : د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وړاندی د ټولو ادیانو تابعین خراب او هر یو پخپلو غلطیو باندی مغرور ؤ او په دی وقت کښی دا پکار ؤ چه کوم حکیم، ولی، لوی عادل باچا یا کوم لوی سری دوی وپوهوی او په سمه لاره ئی راولی او دا کار ممکن نه ؤ تر دی چه داسی یو عظیم القدر پیغمبر رانشی چه له هغه سره د پاک الله مقدس کتاب او لوی مدد وی چه د څو کلونو په منځ کښی یو ملک د اسلام په نور ډک کړی او پخپل زبردست تعلیم او لوی همت او عزیمت سره د ګردی (ټولی) دنیا مخ د وحدانیت او حقانیت په لوری وګرځوی لکه چه هغه الله تعالیٰ رسول او استاځی د پاک الله د کتاب په لوستلو راغی چه په پاکو پاڼو کښی ئی لیکلی شوی دی.

فِيهَا كُتُبٌ قَيِّمَةٌ ﴿٣﴾

په هغوی کښی لیکلی شوی دی سم احکام (مضبوط کتابونه چه پکښی نشته هیڅ خطائی).

تفسیر : د قرآن کریم هر سورت ګواکی یو مستقل کتاب دی. یا دا مطلب چه هغه عمده کتابونه چه پخوا له دی نه راغلی دی، د هغوی ضروری مطالب په دی کتاب کښی شته یا به له «کتب قیمة» څخه مراد نور علوم او مضامین وی یعنی د هغو علومو مضامین پوره درست صحیح او ډیر مضبوط او معتدل دی.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَةُ ﴿٤﴾

او نه ؤ جلا (جدا) شوی (له خپلو ملکو څخه بلکه ټول سره متفق ؤ په حقانیت د محمد) هغه کسان چه ورکړی شوی ؤ دوی ته کتاب مګر وروسته له هغه چه راغی دوی ته حجت روښانه (چه محمد دی یا قرآن).

تفسیر : یعنی په دی رسول او په دی کتاب کښی هیڅ ځای د شک او شبهی نشته خو سره له هغه اهل د کتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره کوی نه د شک او شبهی له پلوه. دوی سره دوه ډلی شوی دی یو هغه چه پخپل ضد او انکار کښی ټینګ ولاړ دی او بل هغه چه د حق او انصاف له لوری ئی په اسلام باندی یقین او ایمان راوړی دی ښه خو به دا وه چه په هغه پیغمبر

آخر الزمان باندی چه دوی د هغو په انتظار کښې ؤ گرد (تول) سره ایمان راوړی ؤ او خپل گرد (تول) اختلافات او شخړی به ئی له منځه ایستلی او گرد (تول) به سره په یوه لاره کښې رهی (روان) کیدل مگر هغوی د خپلو عنادو او بدبختیو په سبب د وحدت او اجتماع په ځای په مخالفت او شقاق او نفاق کښې سره اخته شول کله چه اهل د کتاب داسی دی د ناپوهانو مشرکانو احوال به څه وی.؟

تنبیه : حضرت شاه عبد العزیز صاحب رحمة الله علیه دلته د «البینة» مصداق حضرت مسیح علیه السلام بولی یعنی کله چه حضرت مسیح علیه السلام ښکاره نښې له ځان سره راوړی یهودان د هغوی دښمنان شول او نصاریٰ هم په دنیوی اغراضو کښې اخته شوی په څو څو ډولو (طریقو) سره ئی ځانونه وویشل. مدعا دا چه د پیغمبر راتلل او د کتاب نازلیدل پرته (علاوه) د حق تعالیٰ له توفیقه کفایت نه کوی هومره د هدایت سامان چه سره راغوند شی تر څو چه د هدایت توفیق له چا سره مل نه وی نو هغه به هم داسی خسارا او نقصان گالی (مومی).

وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ

حال دا چه امر حکم نه و ورکړی شوی دوی ته په توریت او انجیل کښې مگر ورکړی شوی ؤ چه عبادت کوی دوی د الله په داسی حال کښې چه خالص کوونکی وی الله لره دین له شرکه او نفاقه په داسی حال کښې چه راگرځیدونکی وی له باطله حق ته (په لاره د ابراهیم پس څرنگه کافر کیږی په محمد باندی؟).

تفسیر : یعنی له هر راز (قسم) باطلو او دروغو څخه جلا (جدا) شوی خالص د واحد الله بندگی وکړی! او د حضرت حنیف ابراهیم علیه السلام په شان له هر چا او هری خوا څخه علاقه شکولی د همغه یوه مالک الملک بندگان شی! او د تشریع او د تکوین هیڅ یوه شعبه او ځانگه او نور شیان مستقل او خپلواک (اختیارمند) ونه گڼی

وَيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلْقَيِّمَةِ ﴿٥﴾

او (بل دوی مامور دی په دی چه) قائموی سم اداء کوی (سره له تولو حقوقو) لمونځ او ورکوی زکوٰة او دا (مامور به شیان) دین دی محکم (مستقیم چه هیڅ کوږوالی په کښې نشته).

تفسیر : یعنی دا شیان په هر دین کښې غوره او منلی شوی دی چه د هغو شیانو تفصیل هم

دغه پیغمبر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هم راکوی. بیا نو الله تعالیٰ ته دغه خبره ښه معلومه ده چه له داسی صافی ښوونی او تعلیم څخه ولی دوی گرځی؟ او تری وحشت کوی؟.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَٰبِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ

بیشکه هغه کسان چه کافران شوی دی له اهل د کتابو او مشرکان وی به په اور د دوزخ کښی (په قیامت کښی) چه تل به وی دوی په هغه (جهنم) کښی.

تفسیر : یعنی د پوهی او د علم دعوی کوونکی که اهل الکتاب وی یا جاهل مشرکان کله چه حقانیت او وحدت څخه مخ واړوی او انکار تری وکړی د هغو گردو (تولو) پای (آخر) او انجام همغه دوزخ دی چه هیڅ کله به له هغه نه خلاصیږی.

أُولَٰٓئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝٦

دا (خلق دی) هم دوی ډیر بد د خلقو.

تفسیر : یعنی له حیواناتو (بهائمو) څخه ډیر خوار ذلیل او خراب دی لکه چه د (فرقان) په سورت کښی داسی یو آیت لولو ﴿ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَٰمِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴾

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ أُولَٰٓئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝٧

بیشکه هغه کسان چه ایمان ئی راوړی دی او کړی ئی دی ښه (عملونه په دنیا کښی) دا (خلق دی) هم دی ډیر ښه د خلقو.

تفسیر : یعنی هغه کسان چه په گردو (تولو) رسولانو او کتابو باندی یقین کوی او په ښو کارونو کښی لگیا دی نو دوی ښه د خلقو دی تر دی چه د دوی زیاتره کسان له پرښتو څخه هم وړاندی کیږی.

جَزَآؤُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ
فِيْهَآ اَبَدًا ؕ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدی هستوګنی دی چه بهیږی له لاندی (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالی تل به وی دوی په هغو (جنتونو) کښی همیشه (تر ابده)، راضی به وی الله له دغو (مؤمنانو ښخه په طاعت سره).

تفسیر : یعنی د جنت د باغونو او ویالو ښخه برسیره د مولیٰ رضاء هم د دوی په برخه کیږی چه د خوښی اصلی روح هم دا دی.

وَرَضُوْا عَنْهُ ؕ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهٗ ﴿۸﴾

او راضی به وی دوی له هغه (الله ښخه په ثواب) دا (درجه) هغه چا لره ده چه ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر : یعنی دا لوړ (اوچت) مقام هر چا ته په لاس نه ورځی. او دا یوازی د هغو بندګانو برخه ده چه د خپل پروردګار له عذابه ویریږی او هغی شیانو ته هیڅ نه ورنژدی کیږی چه په هغو کښی د الله تعالیٰ د عصیان او نافرمانی تصور کیدی شي.

تمت سورة «البينة» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الزلزال مدنية وهی ثمانی آيات وفيها رکوع واحد رقم تلاوتها (۹۹) تسلسلها حسب التنزول (۹۳) نزلت بعد سورة النساء.

د «الزلزال» سورت مدنی دی (۸) آیته (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۹۹) په نزول کښی (۹۳) سورت دی وروسته د «النساء» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ①

کله چه وخوځوله شي ځمکه په خوځيدلو سختو خپلو سره.

تفسير : يعني الله تعالیٰ به گرده (توله) ځمکه په سختو او خورا (ډير) ويروونکيو زلزلو او ريږديدلو سره وخوځوي چه د هغې له اغيزې او اثر څخه به هيڅ مانۍ او عمارت او هيڅ يو غر يا ونه او نور شيان پر ځمکه باندې روغ نه پاتې کيږي او گرد (تول) هسک (اوچت) او تيت به سره برابريږي تر څو د حشر ميدان صاف او پاک او يو برابر وگرځي او دا گردې (تولې) پيښې به په قيامت د دوهمې نفخې د پو کولو په وخت کښې پيښيږي.

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ②

او د باندې راوباسي ځمکه درانه شيان له خپله منځه.

تفسير : يعني په دې وقت کښې ځمکه هر هغه شي چه د دې په منځ کښې وي لکه مړي، سره او سپين زر، لاجورد پيروزه، غمي او نور گرد (تول) د باندې غورځوي خو د دې مالونو او قيمت دارو شيانو اخيستونکي به څوک نه وي؟ گرد (تول) خلق به گورې چه په دغه ورځ کښې به هغه گران شيان چه تل به په هغو باندې جنگونه کيدل څومره بيقدره او بيکاره لويدلي وي.

وَقَالَ الْإِنسَانُ مَا لَهَا ③

او وبه وائي انسان (منکر له بعثه) چه څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چه د باندې راوباسي مدفون خپل).

تفسير : يعني بني آدمان وروسته د ژوندي کيدلو او زلزلې د آثارو له ليدلو څخه يا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کښې حيران پاتې شوي په حيرت سره به وائي «پر دې ځمکې باندې څه وشو؟ چه په دومره زور سره خوځيږي؟ او هر شي له خپله گيدې څخه د باندې غورځوي؟».

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ④ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ⑤

په دغې ورځې کښې وبه وائي بيانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خير وي که د شر). په سبب د دې چه رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ويلو بيانولو سره).

تفسیر : یعنی بنی آدم چه څه ښه او بد کارونه د هغی ځمکی په سر باندی کړی ؤ هغه ګرد (تول) به ښکاره وی لکه چه وائی به هغه سړی په ما باندی لمونځ کړی ؤ هغه غلا کړی وه هغه ناحق وینه توئی کړی وه او داسی نوری خبری ګواکی د ننی ورځی په اصطلاح او ژبه داسی وبوهیږئ چه هر سړی چه هومره عملونه ئی په ځمکه باندی کړی وی د هغو ګردو (تولو) ریکاردونه (تکلی) به وی او د قیامت په ورځ کښی به د پروردګار په حکم په خبرو راځی او هر شی له لری ښکاری.

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا ۙ

په دغی ورځی کښی به وګرځی خلق تولی تولی (له موقف یا له قبور نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسیر : یعنی په هغی ورځی کښی به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلی د محشر په دګر کښی په راز راز (قسم قسم) دلی جوړی کړی حاضریږی. یوه دله به د شرابیانو وی بله دله به د زناکارانو وی هم داسی د ظالمانو او غلو. علیٰ هذا القیاس د نورو. یا دا مطلب چه خلق له حساب څخه خلاصیږی او د بیرته ګرځیدلو په وقت کښی څه دلی به ئی جنتیانی او څه به دوزخیانی وی چه هره یوه به پخپل لوری رهی (روان) کیږی.

لِيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۞ ٦

دپاره د دی چه وښودله شی هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

تفسیر : یعنی د حشر په میدان کښی به د هغوی عملونه وروښوولی شی تر څو بدانو ته یو راز (قسم) رسوائی او نیکانو ته یو راز (قسم) سرفرازی حاصله شی ممکن دی چه د عملونو له وروښوولو څخه د ثمراتو او نتائجو وروښوول مراد وی.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۞ ٧ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۞ ٨

پس هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د خیر نیکی نو وبه وینی (جزاء د هغه) او هر هغه څوک چه عمل کوی په اندازه د یوی ذری د شر بدی نو وبه وینی (سزاء د هغه).

تفسیر : یعنی هر یوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وی که بد د هغه په مخ کښی ایښوول کیږی او حق تعالیٰ به هره هغه معامله چه د هر عمل په نسبت اجرا کوی هغه به هم د هغوی له سترګو څخه تیروی.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة العادیات مکیة وهی احدی عشرة آیة وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۰) تسلسلها حسب النزول (١٤) نزلت بعد سورة «العصر»

د «العادیات» سورت مکی دی (۱۱) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۰) په نزول کښی (١٤) سورت دی وروسته د «العصر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعٰدِيٰتِ ضَبْحًا ۝١ فَالْمُوْرِيٰتِ قَدْحًا ۝٢

قسم دی په اسونو ځغلیدونکیو چه آواز ایستونکی دی له سینو څخه آواز پورته کول له ګیډو پس قسم دی په اسونو ایستونکیو د اور او رایستل په وهلو د سمانو تیږو (ګټو) لره.

تفسیر : یعنی په هغی تیږو (ګټو) یا تیږی (ګټی) لرونکی ځمکی باندی چه خپلی سوی (سمان او نوکان) وهی او اور پورته کوی.

فَالْمُغِيْرٰتِ صُبْحًا ۝٣

پس قسم دی په لوټ کوونکیو باندی په وقت د صبا کښی.

تفسير : په عربو کښې عادت و چه په صباوُن کښې به ئې په لوټولو باندې لاس پورې کاو تر څو د دوی د شپې له ورتګه دښمن خبر نشي او سحار ناڅاپه داړه واچوی او دا به ئې خپل ځلمیتوب او میړانه (بهادری) ګڼله چه په شپې کښې په چا ور ونه لوېږی.

فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ۝٤

پس پورته کوی دغه (اسونه) په سمانو خپلو سره (په وقت د ځغلیدو کښې) ګرد (په شاؤ خوا د دښمن).

تفسير : یعني په داسې قوت او ګرندیتوب او چالاکې سره ځغلیدونکی اسونه چه د ګهیځ (سحر) په وخت کښې کله چه د شپې د سړو او شبنم د رطوبت تولی دوړې او غبار ناست وی خو بیا هم د دی اسانو له سوو څخه ګرد او دوړې پورته شي.

فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ۝٥

پس ننوځی دغه (اسونه) هغه وقت په منځ د تولی (د دښمنانو د دین کښې).

تفسير : یعني په دې وخت کښې بی له ویرې او خطر د دښمن په فوج کښې ننوځی.
تنبیه : امکان لری چه د دی قسم له یادولو ځنی اسونه مراد وی لکه چه ښکاره ده. او ممکن دی چه د مجاهدینو سواره مراد وی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «دا په سورو غازیانو باندی قسم دی. له دی نه به بل کوم یو عمل لوی او لوړ (اوچت) وی چه سړی د الله تعالیٰ په لاری کښې خپل ځان جاروی (قربانوی). او جواب د دغو پاس قسمونو دا دی.

إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ۝٦

چه بیشکه (کافر) انسان له ربه خپله خامخا منکر ناشکره (د نعمتونو) دی.

تفسير : یعني د غازیانو سورو سر او ځان جارول (قربانول) د الله تعالیٰ په لاری کښې وربښیی چه وفادار او شکر ګزار بندګان داسې وی هغه سړی چه د الله تعالیٰ ورکړی قوتونه د هغه په لاره او ځای کښې نه ښندی (قربانوی) نو وائی «هغه سړی چه د حقیقی مالک ورکړی شویو قوتونو قدر نه پیژنی او د هغه روزی خوری او د هغه د بی شمارو نعمتونو او بخششونو څخه شپه او ورځ متمتع او ګټی اخلی خو سره له هغه د هغه الله تعالیٰ امر نه منی نو هغه له بوده ؤ (څاروو)

شخه هم خوار او ذلیل، حقیر او ښکته دی. وګورئ یو ښه اس ته چه د هغه څښتن (خاوند) واښه او دانه ورکوی دا اس له دی پالنی څخه د خپل څښتن (خاوند) په وفاداری کښې خپل ځان ځاروی (قربانوی) او هر لوری ته چه سور اشاره ورته وکړی په همغه لوری درومی او ځغلی او له ډیرو مندو څخه پرشیږی او له خپلو سومو او د پښو نوکانو څخه دوړی او کله کله اور هم پورته کوی او په ډیر ازدحام او بیری او تلوار په مری او سری او لوړو (اوچتو) او ژورو کښې ځان غورځوی. د مردکو په وربښت (د ګولو په باران) او د تورو، توپکو په منځ کښې ځغلی او د توپ، طیاری، تانګ او نورو وسلو ځنی دومره نه ویریږی بلکه ډیر ځلی وفا لرونکی او روزلی شوی اسان (اسونه) د خپلو سرو د ژغورنی (ساتنی) لپاره خپل ځان هم په خطر کښې اچوی نو آیا انسان له داسی اسانو (اسونو) څخه څه عقل نه زده کوی؟ او نه پوهیږی چه پخپله انسانان هم یو لوی پالونکی لری چه ښائی د هغه د حکم منلو او وفاداری کښې د خپلو ځانونو او مالونو په ښندلو (قربانولو) کښې هر وقت حاضر او تیار اوسی. په رښتیا سره چه کافر انسان خورا (ډیر) بخیل ډیر ناشکر او نالائق دی تر دی چه د یوه اس او سپی په اندازه هم خپله وفاداری نشی څرګندولی (ښکاره کولی).

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝٧

او بیشکه دا (انسان) پخپلی دغی ناشکری خامخا شاهد کتونکی ګواه دی (یا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښې ګوری).

تفسیر : یعنی د سرښندونکی (جان نثار) مجاهدین او د هغوی د اسونو وفاداری او شکر ګزاری د هغوی تر سترګو لاندی دی خو بیا هم دا بی حیا ردی سترګی ګوری او له خپله ځایه نه خوزی.

تنبیه : مونږ د ترجمی په رعایت دا مطلب ولیکه. که نه ډیرو مفسرینو د دی جملی مطلب داسی اخستی دی. انسان پخپلی ناشکری باندی د حال په ژبه ګواه دی. دی دی لږ شانی د خپل زړه په غږ باندی هم غوږ کیږدی او وادی وری او متوجه دی شی چه زړه ئی ورته څه وایی؟ دا وائی چه آیا سره د دومره لورینی (مهربانی) او ښنګلوی (بخشش) ته ناشکر ئی. ځینی اسلاف د (انه) ضمیر د رب په لوری اړوی یعنی د ده رب د هغه ناشکری او کفران ته ګوری.

وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝٨

او بیشکه دا (انسان) په مینه محبت د مال کښې خامخا زیات قوی ډیر سخت دی.

تفسير : يعني حرص، طمع، بخل، امساک او نورو رذائلو هغه ډوند گرځولي دي د دنيا د زرو او مال په مينه کښې دومره ډوب شوی دی چه خپل حقيقي منعم ئې هير کړی دی او نه پوهيږي چه وروسته له دی نه به ئې څه حال کيږي.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ ﴿٩﴾ وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُورِ ﴿١٠﴾

آيا پس نه پوهيږي (دا انسان) کله چه راپورته کړل شي راووځي هغه شي چه په قبورو کښې دی (مړی) او محقق راښکاره کړی شي هغه (عقائد او ارادی) چه په سينو د دوی کښې دی.

تفسير : يعني هغه وخت هم راتلونکي دی چه مړی به له خپلو هديرو (مقبرو) ځنی ژوندی ايستل کيږي او هغه خبری چه په زړونو کښې پټی دی گردی (تولی) څرگنديږي (ښکاره کيږي) نو هلته به کتل کيږي چه له دی مال څخه څه گټی اخيستی شي؟ او دا نالائق او کافر به څنگه ځانونه ژغوری (بچ کوی) که دا بی حيا په دی خبره باندی پوهيدی نو هيڅ کله به د مال په مينه کښې دومره نه ډوبيدل او داسی حرکتونه به ئې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ﴿١١﴾

بيشکه رب د دوی په دوی باندی په دغی ورځی کښې خامخا ښه پوه خبردار دی (نو موافقه جزاء به پری ورکړی).

تفسير : يعني که څه هم د الله علم هر وقت د بندگانو پر پټه او ښکاره باندی محيط دی خو پرله پسی د ده علم او پوه پر بندگانو ظاهريږي او هيچا ته ځای د دی خبری نه پاتی کيږي چه له هغی څخه انکار وکړی.

تمت سورة العاديات بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة القارعة مكية وهى احدى عشرة آية و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۱) تسلسلها حسب النزول (۳۰) نزلت بعد سورة « قريش»

د «القارعة» سورت مکی دی (۱۱) آيته يوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۱) په نزول کښې (۳۰) سورت دی وروسته د « قريش» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْقَارِعَةُ ﴿۱﴾ مَا الْقَارِعَةُ ﴿۲﴾ وَمَآ اَدْرٰىكَ مَا الْقَارِعَةُ ﴿۳﴾

(هغه) ټکوونکی (د زړونو قيامت) څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قيامت). او څه شي پوه کړی ئی ته چه څه ده هغه ټکوونکی (د زړونو قيامت).

تفسير : له «القارعة» څخه مراد قيامت دی چه زړونه به له ويری او فزع څخه سخت ټکانونه په کښی خوری او غوږونو ته د ډيرو سختو غږونو له اوريدلو څخه ربړ (تکليف) پيښيږی مطلب دا دی چه د قيامت د حادثی د دی ويروونکی منظری او ننداری څه بيان وکړ شی يواځی د هغو د ځينو آثارو او نښو څه خبری لاندی ويلی کيږی چه له هغو څخه د هغی د شدت او د سختی اندازه لګولی شی.

يَوْمَ يَكُوْنُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوْثِ ﴿۴﴾

(ټکوی به زړونه) په هغه ورځ کښی چه ګرځی خلق لکه واړه ملخان خواره خواره کړی شوی (يو په بل ختونکی).

تفسير : يعنی هر يو به په يوه لوری په بی‌تابی او وارخطائی سره مندی وهی او ځغلی ګواکی دا تشبيه له وړو ملخانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بی انتظامی او بی تابی له پلوه ورکړی شوی ده.

وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوْشِ ﴿۵﴾

او وبه ګرځی غرونه (له هيبته په دغی ورځی کښی) لکه وړی رنګينی شيندلی شوی (د نداف په لينده).

تفسير : يعنی لکه چه نداف او ډاندس پخپل ډيندت او لينده سره پنبه يا وړی (پشم) وهی او پرسوی ئی او له هغو څخه د حجم په لحاظ يو لوی شی جوړوی او بيا په يو يو کولو او لږ

ښورولو سره هغه الوځوی او یوه خوا بل خوا ئې رغړوی هم داسی به د قیامت په ورځ کښې غرونه هم الوځی او سره متفرق کیږی به او په رنګ ورکړیو شویو وړیو سره به ئې ځکه تشبیه ورکړی شوی وی. چه هغه ډیر کمزوری او سپکی دی برسیره په دی د (فاطر) د سورت په څلورمه رکوع ځمونږ دغه تفسیر کښی د غرونو د رنګ اقسام هم ښوودلی شوی دی ﴿ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴾ .

فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝٦ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝٧

پس هر څه هغه څوک چه درونـد شی (په دغی ورځی کښی) وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو هغه به وی په ښه ژوندون چه راضی به وی (په جنت کښی).

تفسیر : یعنی د هر چا عمل چه درونـد وی هغه به په هغی ورځی کښی په زړه پوری خوښی او هوسائی (راحت) او آرامی کښی وی. که کوم عمل په لیدلو کښی ډیر لوی عمل ښکاری خو په منځ کښی ئې د ایمان اغیزه (اثر) ، د اسلام اثر د اخلاص روح نه وی نو هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کښی څه وزن او دروندوالی نه لری لکه چه د (کهف) د سورت په ۱۲ رکوع ۱۰۵ آیت ځمونږ دغه تفسیر کښی داسی راغلی دی ﴿ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴾ .

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝٨ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۝٩ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَهْ ۝١٠ نَارٌ حَامِيَةٌ ۝١١

او هر څه هغه څوک چه سپک شی وزن (د عملونو یا اعمال) د ده نو مور د ده (ځای د اوسیدلو د ده) به هاویه وی او څه شی پوه کړی ته څه ده دغه (هاویه) اور دی خورا (ډیر) تود (چه منکران پکښی پړمخی غورځولی کیږی).

تفسیر : یعنی هغه عذاب چه په دغی طبقی کښی شته د ځینو سړیو په فکر کښی نشی راتلی نو بس دومره وپوهیږئ چه یو اور دی ډیر تود چه سره خوتیږی او داسی سوځوونکی دی چه د هغه په مقابل کښی بل اور ته تود نه وایه شی الله مو دی له دی اوره او له نورو ربړو (تکلیفونو) څخه پخپل فضل او مهربانی سره وساتی.

تمت سورة القارعة

سورة التكاثر مكية وهی ثمانی آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۲) تسلسلها حسب النزول (۱٦) نزلت بعد سورة الکوثر.

د «التکاثر» سورت مکی دی (۸) آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۲) په نزول کښی (۱٦) سورت دی وروسته د «الکوثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝١ حَتّٰى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝٢

مشغول کړی یئ تاسی (له عبادته) فخر کولو (یو له بله په ډیر والی د مال اولاد او قام) تر هغه پوری چه ورشئ هدیرو ته (مړه شئ خښ شئ یا تر هغه پوری چه مړی هم شمارئ د ډیروالی لپاره).

تفسیر : یعنی د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کښی اچوی نه د الله تعالیٰ د لورینی (مهربانئ) فکر ورته پریږدی چه راشی نه د آخرت په خیال کښی لویږی. پس شپه او ورځ په هم دی فکر کښی لګیدلی وی په هر ډول (طریقه) چه کیږی ښائی څما مال او شته را زیات شی او کور کهول می له ګردو (تولو) کورنیو او کهولو ښه او لوړ (اوچت) وی. لا دا د غفلت پرده له مخه ئی نه وی لری شوی چه مرګ ورته راورسیږی کله چه په قبر کښی کیښود شی نو هلته ورښکاریږی چه په سخت غفلت او هیره کښی لویدلی و او هغه شیان چه د څه مودی له پلوه د ده په سترګو کښی ښه ښکاریده وروسته له مرګه هغه ګرد (تول) د هیڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

تنبیه : په ځینو روایتونو کښی چه الله تعالیٰ د هغوی په صحت باندی ښه پوهیږی راغلی دی چه یوه ورځ دوو قبیلو په خپلو منځونو کښی هری یوی په زیادت باندی فخر کاؤ کله چه د مقابلی په وقت کښی د یوی قبیلی سړی د بلی قبیلی له سړیو څخه لږ ورووتل نو ئی وویل چه څمونږ سړی په جنګ کښی مړه شوی دی ځئ چه لاړ شو هدیری (مقبری) ته او قبرونه ئی وشمیرو نو هلته به دا درښکاره شی چه څمونږ سړی له تاسی څخنی څومره ډیر دی؟ او په مونږ کښی څومره نومیالی سړی تیر شوی دی؟ وروسته له دی وینا څخه د قبرونو په شمیرلو باندی ئی شروع وکړه. نو د دی غفلت او جهالت د تنبیه دپاره دا پاک سورت نازل شو په ترجمه کښی د دی دواړو مطلبونو ګنجائش شته.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾

نه ده داسي وړ(لائق) ! ژر ده چه پوه به شئ تاسي (پخپلی خطائی باندی) بیا بیخی داسی نه ده وړ (لائق) ژر ده چه پوه به شئ تاسی (پخپلی خطائی) باندی.

تفسير : يعني وګورئ په څو څو ځلي په تاكيد تاسي ته ويل كيږي چه ستاسي دا خيال صحيح نه دی چه «د مال او اولاد او نورو شتو ډيروالي په كار راتلونكی شی دی» عنقريب تاسي به ئې معلوم كړئ چه دا زائل او فاني څيزونه هيڅ كله د فخر او مباهلت لائق نه ؤ. بيا وپوهيږئ چه آخرت داسي يو شی نه دی چه له هغه څخه انكار يا غفلت وكړی شی په مخ كښی به تاسی ته دا درښكاره شی چه اصلی ژوندون عيش او هوسائی (آرام) په آخرت كښی ده او د دنيا ژوندون د هغی په مقابل كښی پرته (علاوه) له يوه خوب او خيال څخنی بل شی نه دی. دا حقيقت ځينو خلقو ته لږ قدر په دنيا كښی څرګنديږی (ښكاره كيږی) خو وروسته د قبر له رسيدلو څخنی او بيا په محشر كښی دا غوټی لا ډيری ښی پرانيستلی كيږی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ﴿٥﴾

نه ده داسی كه تاسی پوهيدلئ (په خرابی د عاقبت د تكاثر او تفاخر) په علم اليقين سره (نو داسی به مو نه كول).

تفسير : ستاسی دا خيال هر ګز صحيح نه دی كه تاسی په يقينی ډول (طريقه) او د صحيحو دلائلو په وسيله په دی خبری پوهيدی چه د آخرت په مقابل كښی د دنيا شيان هيڅ دی نو هيڅ كله به مو غفلت نه كاوه.

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ﴿٧﴾

قسم دی چه خامخا وبه وينئ تاسی هرومرو (خامخا) دوزخ بيا به خامخا ووينئ تاسی هرومرو (خامخا) هغه (دوزخ) په سترګو د يقين سره.

تفسير : يعني د غفلت او د انكار نتيجه دوزخ دی او تاسی ضرور د هغه ليدونكی ئی ړومبی د هغه څه اثر «برزخ» كښی په نظر درشی بيا به ئی په آخرت كښی په پوره ډول (طريقه) ووينئ او عين اليقين به مو حاصليږی.

ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ ع

بیا به خامخا پوښتني وشي له تاسي څخه هرومرو (خامخا) په دغی ورځی کښي له (حقائقو د) نعمتونو هوسائینو (راحت) نه (چه درکړی ؤ تاسی ته په دنیا کښي).

تفسیر : یعني په هغه وقت کښي به وپوښتلی شي چه «اوس راوښیئ د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسائی (آرام) حقیقت څرنگه ؤ؟ یا هلته پوښتل کیږی هغه ظاهری، باطنی، آفاقی، انفسی، جسمانی، روحانی نعمتونه چه ما تاسی ته په دنیا کښي عطاء کړی ؤ تاسی د هغه شکر او حق په څه ډول (طریقه) ادا کړی دی؟ او د خپل هغه حقیقی منعم په خوښولو کښي مو تر کوم ځای پوری سعی او زیار (محنت) ایستلی دی؟».

تمت سورة «التکاثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه

سورة العصر مکیة وهی ثلاث آیات و فیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۳) تسلسلها حسب النزول (۱۳) نزلت بعد سورة الانشراح.

د «العصر» سورت مکی دی (۳) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښي (۱۰۳) په نزول کښي (۱۳) سورت دی وروسته د «الانشراح» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾

قسم دی په عصر چه بیشکه انسان خامخا په زیان کښي دی (په صرف کولو د عمر سره په فانیه ؤ مطالبو کښي).

تفسیر : عصر زمانی ته وائی یعنی قسم په زمانی باندی چه د انسان عمر هم په کښي داخل دی چه دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د گټلو دپاره یوه لویه پنگه (سرمایه) ده او پکښي عجائب او غرائب دی په اقسامو سره یا قسم دی د مازدیگر په وخت باندی چه د دنیوی کارونو او وضیفو

له پلوه يو ځان ته اهميت او مشغوليت لري او د لمانځه اداء ئې سخته ده ځکه چه خلق مشغول وي په دنيوي کارونو خپلو کښې او د ديانت له سببه د خورا (ډير) لوی فضيلت وقت دی تر دی چه حضرت رسول اکرم صلى الله عليه وسلم فرمايلي دی «د هر چا چه د (عصر) لمونځ فوت شی لکه چه د هغه گرد (تول) کور او د ژوندون شيان لوټ شوی وی» يا قسم دی ځما په پاکه زمانه د پيغمبر صلى الله عليه وسلم باندی چه په هغی کښې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور دير ښه ځليږی او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه. او د «والعصر د قسم جواب دغه دی چه ﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴾ بيشکه انسان خامخا په زيان کښې دی».

له دی څخه به زيات زيان څه وی چه د واوری خرڅوونکی غوندی د هغه د تجارت راس‌المال چه د هغه عزيز عمر دی شيبه په شيبه (لحظه په لحظه) لهيږی که دی په دی ژر ورتگ کښې هيڅ يو داسی کار ونه کړی چه هغه يواځی د دی تللی عمر پنگه (سرمايه) وبللی شی يا ئې په درد وخوری بلکه يو ابدی او غير فانی متاع او د تل دپاره د کار شی وگرځی نو زيان او خساره ئې خو زياتيږی که تاريخ ولولی يا د خپل ژوندون پر واقعاتو باندی غور وکړی نو له لږ فکر کولو څخه به دا ورثابته شی هغه خلق چه د خپل وروستی او مستقبل وقت څخه بی پروا پاتی کيږی او يواځی په خيالی لذاتو کښې خپل وقت تيروی او د خپل عزيز عمر شيبی (لحظی) په غفلت، شرارت، لهو، لعب او نورو چټی (بيکاره) شيانو کښې خاوری ايری نه کړی هغه اوقات چه د مجد او شرف د تحصيل او د فضل او کمال د اکتساب دپاره ور (لائق) او مناسب دی په تيره بيا هغه ښه پنگه (سرمايه) لرونکی اوقات چه د رسالت لمر خپل انتهائی عروج او پلوشی ته پکښې رسيدلی دی او دنيا ئې داسی رڼه کړی ده چه څاری (مثال) او نظير ئې نشته که په غفلت او نسيان کښې تير کړی شی نو وپوهيږئ چه له هغه څخه سخت زيان بل نشته هغه څوک خوش نصيبه او بختور دی چه دا فانی عمر باقی او دا بيکاره ژوندون د کار وگرځوی او د آخرت دپاره پکښې جدوجهد وکړی او دا خورا (ډير) ښه اوقات او عمده مواقع غنيمت وگڼی او تل د سعادت په کسب او د کمالاتو په تحصيل کښې کوښښ وکړی نو دا خلق هغه کسان دی چه د هغوی ذکر په ﴿ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ﴾ کښې راغلی دی.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ۝٣

مگر (خو زيانکاران نه دی) هغه کسان چه ايمان ئې راوړی دی او کړی ئې دی ښه (عملونه) او وصيت ئې کړی وی يو له بله په حقه سره چه ايمان دی او وصيت ئې کړی وی يو له بله په صبر (په طاعت او مصيبت او له معصيته).

تفسیر : یعنی انسان ته د زیان په ژغورلو (ساتلو) کښې څلورو شیانو ته ضرورت دی. اول په الله تعالیٰ او په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندی ایمان راوړل او د هغه په هدایاتو او وعدو باندی اخروی وی یا دنیوی پوره یقین لرل، دوهم د دی یقین اثر او اغیزه نه ښائی چه یواځی په قلب او دماغ پوری محدوده وی بلکه ښائی چه په جوارحو کښې هم څرګنده (ښکاره) شی او د هغه چاری او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وی، دریم دی پخپلی انفرادی اصلاح او فلاح باندی قناعت ونه کړی بلکه د خپل قوم او ملک ګټی او اجتماعی مفاد هم ښائی د ده تر کتنی او نظر لاندی وی! هر کله چه دوه مسلمانان سره ووینی ښائی یو له بله سره په ورین (روڼ) تندی خبری اتری وکړی او په قول او فعل او هره معامله کښې پرته (علاوه) له دیانت او صفائی څخه بل کار نه کوی! او تل دی یو بل ته د صداقت، امانت تاکید وینا وکړی! څلورم هر یوه له ښائی چه تل بل ته دا وصیت او نصیحت کوی چه د حق په معامله او د شخصی او قومی اصلاح په لاره کښې چه هر څومره سختی او زیار (محنت) او ربړونه (تکلیفونه) وړپیش شی یا له طبعی مخالفی چاری په مخ ورته راشی دا ګردی (تولی) دی په پوره صبر او استقامت سره تحمل کړی او هیڅ کله دی پل د نیکی له لاری څخه کوږ نه پړدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو له لاری څخه قدم کوږ نه پړدی! هغه خوش قسمت انسانان چه د دی څلورو اوصافو جامع او لرونکی وی او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکمیل کښې هم زیار (کوشش) کوی نو د هغوی نوم د دنیا په صفحاتو کښې تل ژوندی پاتی کیږی او هغه آثار چه دوی له خپل ځان څخه دلته پړدی هغه به تل د باقیات الصالحاتو په ډول (طریقه) د هغوی نومونه ژوندی او اجرونه ئی زیاتوی. فی الحقیقت دا مبارک سورت د دیانت خلاصه ده حضرت امام شافعی رحمة الله علیه فرمایلی دی «که له پاک قرآن څخه یواځی هم دا سورت نازل شوی وی نو د پوهانو بندګانو د هدایت دپاره هم کافی و» څمونږ اسلافو او پخوانیو لویانو به کله چه یو له بل سره لیدل نو د جلا (جدا) کیدلو په وقت کښې به ئی یو بل ته دا مبارک سورت اوراوه.

تمت سورة «العصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الهمزة مكية وهي تسع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (١٠٤) تسلسلها حسب النزول (٣٢) نزلت بعد سورة «القيامة».

د «الهمزة» سورت مکی دی (٩) آیت یوه رکوع لری په تلاوت کښې (١٠٤) په نزول کښې (٣٢) سورت دی وروسته له «القیامة» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ①

افسوس هلاک یا کنده د دوزخ یا خرابی ده هر غیبت ګر عیب ګر لره.

تفسیر : یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږی او نور حقیر ګڼلی طعنی ورکوی او د هغوی په واقعی یا غیر واقعی عیبونو پسی لویدلی وی او لټوی ئی.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَّعَدَّدَهٗ ②

هغه (غیبتګر عیبګر) چه جمع کړی ئی دی مال او وار وار ئی شمیرلی او ذخیره کړی ئی دی.

تفسیر : یعنی طعنی ورکول او عیب لټول د تکبر منشأ ده او د تکبر سبب مال دی چه د حرص لامله (له وجی) ئی له هری خوا ځان ته راټولوی او بخیلان د حرص لامله (له وجی) هری خوا ته لاس او پښی اچوی او د بخل له سببه خپلی ګټی شمیرلی ساتی او یو پول او پیسه تری نه خرڅ کوی. زیاتره بخیل مالداران داسی چه هغوی خپلی نغدی څو څو ځلی شمیری او حسابونه ئی جوړوی او له دی شمیرلو څخه هر ځلی بیل بیل خوند او مزه اخلی.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهٗٓ أَخْلَدَهٗ ③

ګمان کوی چه بیشکه مال د ده به تل ژوندی لری دی.

تفسیر : یعنی له دی چارو څخه دا راښکاری چه لکه دا مال هیڅ چیری نه ورځنی جلا (جدا) کیږی بلکه تل په دی له ارضی او سماوی آفتونو څخه ساتی؟.

كَلَّا لَيُنْۢبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ④

نه ده داسی (بلکه مړ به شی او خلاص به ئی نه کړی دا مال له عذابه) قسم دی چه خامخا وبه غورځولی شی هرومرو (خامخا) (دا جمع کوونکی) په هغه شی کښی چه ماتوونکی سوځونکی دی د هر شی.

تفسیر : یعني دا خیال بالکل چټي (بیکاره) دی مال خو تر هدیرې پورې هم له چا سره نه ځي نو وروسته له هغه به څه ترې واخیست شي ګرد (ټول) مال او دولت به هم داسې پاتې وي او دا بدبخت به پورته کړی او په دوزخ کښې به ئې وغورځوي.
«حطمة» هغه سخت ماتونکې اور ته وایه کیږي چه هر شي سم د لاسه بې له لوګي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْحُطَمَةُ ۝٥ نَارُ ٱللَّهِ ٱلْمُوقَدَةُ ۝٦ ٱلَّتِى تَطَّلِعُ عَلَى ٱلْأَفْـِٔدَةِ ۝٧

او څه شي پوه کړی ئې ته څه شي دی ماتوونکې سوځوونکې د هر شي. اور د الله دی بل کړی شوی هغه (اور) چه خیژي پر زړونو باندې (نو سوځوي ئې).

تفسیر : یعني ښه وپوهیږې چه دا اور د بندګانو نه دی بلکه د الله تعالیٰ بل کړی شوی اور دی او د هغه له کیفیته څه مه پوښتې چه دا اور ډیر پوه لرونکی دی ګرد (ټول) زړونه تر خپلې کتنې لاندې نیسي دا اور هر هغه زړه چه ایمان پکښې نه وي سوځوي او د ایمان دارو زړونو سره هیڅ کار نه لري. د هغه سوځیدل چه په بدن باندې لګیږي سم د لاسه زړه ته رسیږي بلکه یو بل ډول (طریقه) سوځیدل به داسې وي چه له زړه څخه شروع شوی نور بدن ته سرایت کوي او سره له دې چه زړونه، ارواح او جسمونه سره ګرد (ټول) سوځیږي خو بیا به هغه مجرم نه مرې او دا دوزخې به تل دا غوښتنه کوي «کاشکې مرګی راشي او ما له دې ربړو (تکلیفونو) څخه وژغوري (بچ کړي). خو د هغه دا هیله (امید) نه پوره کیږي. خدای مو دی له دې عذاب او نه نورو عذابونو څخه وساتي.

إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ۝٨

بیشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

تفسیر : یعني کافران په دوزخ کښې غورځول کیږي بیا د دوزخ وروونه پرې تړل کیږي او هیڅ د وتلو لار به نه وي تل به په هغه کښې پاتې او سوځیږي په تحقیق سره دا اور د دوزخ به په دې کفارو باندې بند کړی شوی وي.

فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

په ستنو راښکلیو شویو اوږدو سره .

تفسیر : یعنی د اور لمبی د اوږدو اوږدو ستنو په ډول (طریقه) پورته کیږی یا دا چه دوزخیان په اوږدو ستنو کښی سخت تړل کیږی چه د سوځیدلو په وقت کښی هیڅ ونشی خوځیدلی چه د دی خوا او هغی خوا له خوځیدلو د عذاب د څه سپکتیا توهم کیدی شی او ځینی وائی د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بندیږی چه له یوی خوا څخه بلی خوا ته راښکلی شوی وی والله اعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالىٰ ومنه وكرمه

سورة الفيل مكية وهى خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۵) تسلسلها حسب النزول (۱۹) نزلت بعد سورة «الكافرون».

د «الفيل» سورت مكی دی (۵) آيات يوه ركوع لری په تلاوت كښی (۱۰۵) په نزول كښی (۱۹) سورت دی وروسته د «الكافرون» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِاَصْحٰبِ الْفِيْلِ ﴿١﴾

آیا نه و لیدلی تا نه ئی خبر چه څرنګه کار کړی و رب ستا له خاوندانو د فیل سره .

تفسیر : یعنی د فیل (هاتی) د خاوندانو سره هغه معامله چه ستاسی پروردګار وکړه هغه به ضرور تاسی ته معلومه وی ځکه چه دا واقعه د نبی کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځی پخوا شوی وه او د ډیر شهرت له سببه چه د هر لوی او کوچنی (وړوکی) په ژبه یادیده او د دی قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالىٰ دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾

آیا نه ئی و گرځولی (هغه) کید مکر د دوی (په حق د نړولو د کعبی بلکه گرځولی ئی و) په گمراهی زیانمنی بطلان کښی.

تفسیر : یعنی هغو کسانو غوښتل چه د الله تعالیٰ کعبه ورانه او خپله مصنوعی کعبه ودانه کړی نو دا ونه شوه کیدی. او الله تعالیٰ د هغوی گردی (تولی) ترنی بیکاره او تول تدابیر ئی بی اثره وگرځول او د کعبی شریفی د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بیکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾

او راوئی لیږل په دوی باندی مرغان تولگی تولگی. چه ویشتل ئی هغوی په کانو سره چه له ختو په اور پخو شویو څخه جوړ شوی ؤ.

تفسیر : د اصحاب فیل لنده قصه دا ده د حبشی د تولواک (باچا) له خوا په یمن کښی یو (ابرهه) نامی حاکم مقرر و هغه ولید چه د عربو گرد (تول) خلق کعبی شریفی ته ځی او هلته حجونه کوی نو وئی غوښتل چه د خلقو توجه ځان ته ورکش کړی. نو دا تدبیر ئی له ځان سره وسنجاوه (جوړ کړ)چه د خپل عیسوی دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړی چه د هر راز (قسم) تکلفاتو او د راحت او هوسائی (آرام) او ساعت تیری اسباب پکښی غونډ کړی شوی وی او غوښت ئی چه په دی ډول (طریقه) به خلق اصلی کعبه پریږدی او د دی مکلفی او مرصعی عبادتخانی په لوری به راځی او د مکی د حج بیرؤ باړ به مات شی لکه چه د یمن په یو لوی ښار کښی ئی چه (صنعاء) نومیږی مصنوعی کعبه جوړه او ډیر مال او شته ئی پری خرځ کړی و خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول کله چه عرب په تیره قریش له دی خبری څخه خبر شول سخت خپه او په قهر شول ځینی په قهر شوی هلته اودس ماتی ته کیناستل ځینی وائی چه کوم عرب اور بل کړی و چه د هغه کوم بڅرکی الوتلی په هغی مانی کښی ولگید ابرهه له دی پیښی څخه ډیر په قهر شو او غوته ئی کړه چه پر کعبی شریفی باندی سره له ډیرو فوجونو او یو نومیالی هاتی چه (محمود) نومیده یرغل (حمله) وروړی او ورانه ئی کړی هغی عربی قبیلی چه په لاره کښی ئی له هغه سره مقاومت وکړ د هغوی له لاسه ماتی وکړه او اصحاب الفیل په ډیر قوت او سامانی سره مکی شریفی ته ورسیدل د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نیکه عبدالمطلب په دی وقت کښی د قریشو سردار او د کعبی شریفی لوی متولی و. کله چه دوی له دی پیښی څخه خبر شول وی ویل «خلقو! تاسی د خپلو ځانونو ساتنه وکړئ! د کعبی ساتنه به

هغه وکړی چه څښتن (مالک) ئی دی» کله چه ابرهه پخپل مخ کښی هیڅ یو مانع ونه لیده نو یقین ئی راغی چه د کعبی ورانول اوس یو آسانه کار دی ځکه چه ځما پر مخ کښی هیڅ څوک مقابله کوونکی نه دی. کله چه مکی معظمی ته نژدی د «محسر» وادی ته ورسید چه د یوی کندی نوم دی نو د لوی سیند له لوری د شنو او ژیړو مرغانو کوچنی کوچنی (وړی وړی) ډلی ورښکاره شوی چه د هغوی په مښوکو او منګلو کښی وړوکی کنکری وی چه جوړی شوی وی له ختو څخه په پخولو سره لکه خښتی یا قدرتی وی لکه کوتکانی دی عجیب او غریب مرغانو تولی تولی کنکری پر لښکر ورولی د الله په قدرت به دا د کنکرو ویشتل کټ مټ (هوبهو) لکه د توپکو پر هغوی باندی اثر او اغیزه کوله. او په هر چا چه لګیده له بلی خوا به ئی وتله او عجیب ډول (طریقه) بوسی ماده به ئی پریښوده ډیر ډیر لښکر ئی هلته مړه شول هغه چه وتښتیدل په نورو ربړو (تکلیفونو) سره اخته او پکښی مړه شول ځینی وائی دا پیښه د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځی پخوا شوی ده ځینی وائی دا پیښه په هغی ورځی کښی شوی ده چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم پکښی تولد شو. ګواکی دا یوه آسمانی نښه د دوی د بختور راتګ ده او یوه غیبی اشاره ده چه الله تعالیٰ د خپل کور او د بندګانو په فوق العاده ډول (طریقه) سره هم ساتنه کوی او د دی کور متولی هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښه شان ساتی او دښمنانو ته هسی موقع نه پریږدی چه دوی کعبی شریفی یا د کعبی شریفی رښتینو خادمانو ته څه تکلیف او ضرر ورپیښ کړی.

فَجَعَلَهُمۡ كَعَصۡفٖ مَّأۡكُولِۭ ۵

نو وئی ګرځاوه دغه لښکر په شان د وښو خوړلیو شویو پائمال کړیو شویو.

تفسیر: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل یا خوړلی شوی ګیاه چه غوائی، غوا، او نور حیوانات ئی خوری او پاتی ئی په اخور کښی وی یعنی داسی تیت او پرک (خواره واره) او منتشر بد صورت مبتدل بیکاره او تکر تکر شول لکه پاتی واښه د حیواناتو.

تمت سورة «الفيل» بفضل الله تعالیٰ ومنه وكرمه

سورة «قريش» مكية وهی اربع آيات و فيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰٦) تسلسلها حسب النزول (۲۹) نزلت بعد سورة «التين».

د «قریش» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰٦) په نزول کښی (۲۹) سورت دی وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډير زيات مهربان پوره رحم لرونکی دی

لِاِيْلٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ اٖلٰفِهِمْ رِحْلَةَ الشِّتَآءِ وَالصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوْا
رَبَّ هٰذَا الْبَيْتِ ﴿٣﴾ الَّذِيْٓ اَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوْعٍ وَّاٰمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ ﴿٤﴾

له جهته د انس او الفت د قريشو يو له بل سره له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمی (کښی يمن ته) او (په سفر د) اوړی (کښی شام ته هر کال) نو ښائی چه بندګی وکړی دوی رب د دی کوټی (کعبی) ته هغه (رب) چه طعام خواړه ئی ورکړی دی دوی ته په لوږی کښی او امن ئی ورکړی دی دوی ته له خوف ويری څخه.

تفسير : يعني په مکی کښی غله او نور خواړه نه پيدا کيده نو ځکه د قريشو داسی عادت و چه په هر کال کښی به دوی دوه ځلی سفر کاؤ د ژمی په وقت کښی د يمن په لوری چه تود دی او په اوړی کښی د شام په لوری چه يخ او زرغون ملک دی. د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بيت الله د خادمانو په نامه سره پيژندل او د دوی به ئی ډير عزت او احترام او خدمت کاؤ او د هغوی ځان او مال ته به ئی لاس نه غځؤو نو ځکه دوی به له دی تګ او راتګ څخه په زړه پوری ګټی اخيستلی او بيا په امن، اطمينان او ډاډينه (سکون) سره پخپلو کورونو کښی کيناستل، خوړل او خورول به ئی. د حرم په شاؤ خوا کښی به د غلا ، داړی، لوټ او تالا شورماشور ؤ خو پخپله په حرم شريف کښی به د هغه د احترام په سبب قلاره قلاری وه او د قريشو خلقو په ډيرو هوسائيو (آرام) سره خپل ژوندون تيروه نو د هم دی انعام تذکره، يادونه دلته شوی ده چه د دی کور په طفيل می تاسی ته طعام او ډوډی درکړه! او امنيت، طمانيت سکون او هوسائی (آرام) مو دروبښله او د اصحاب الفيل له يرغل او تعرض څخه مو وساتلئ نو تاسی ولی د دی کور د څيښتن (خاوند) الله تعالیٰ بندګی نه کوئ؟ او د هغه استاځی (رسول) ته ولی ربړونه (تکليفونه) پيښوئ آيا دا ډيره بی انتهاء ناشکری او احسان هيرول نه دی؟ که په نورو خبرو نه پوهيږئ نو د دی ښکاره حقيقت په منلو کښی چه پوهيدل ئی ډير آسان دی ولی خپل ځانونه وړاندی وروسته کوئ؟

تمت سورة «قريش» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الماعون الثلاث الآيات الاول منها مكية وبقيتها مدنية وهی سبع آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۷) تسلسلها حسب النزول (۱۷) نزلت بعد سورة «التكاثر»

د «الماعون» سورت دری ړومبنی آیات مکی او نور ئی مدنی دی (۷) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۷) په نزول کښی (۱۷) سورت دی وروسته د «التکاثر» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

أَرَءَيْتَ الَّذِىْ يُكَذِّبُ بِالدِّيْنِ ﴿١﴾

آیا وینی ته هغه څوک چه دروغ وائی په ورځی د جزاء باندی.

تفسیر : یعنی دغه مکذب کافر داسی وائی چه له سره عدل او انصاف به نه کیږی او د الله تعالیٰ له لوری به د ښو او بدو بدل نه ورکاؤ کیږی. ځینو د (دین) معنی «ملت» اخیستی دی یعنی د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولی ګواکی مذهب او ملت د هغوی په نزد هیڅ یو شی نه دی.

فَذٰلِكَ الَّذِىْ يَدُعُّ الْيَتِيْمَ ﴿٢﴾

نو (که ئی پیژنی هم دغه) همغه (څوک) دی چه رټی شړی یتیم پلار مړی لره (په شړلو قبیحو سره).

تفسیر : یعنی له یتیم او پلار مړی سره همدردی او خواخوږی چیری؟ بلکه له هغو سره په ډیره بیرحمی، غټ زړه توب، بداخلاقی معامله کوی او حق ئی نه ورکوی او اموال ئی له خپل ځان سره په ناحقه ساتی.

وَلَا يَحُضُّ عَلٰى طَعَامِ الْمِسْكِيْنِ ﴿٣﴾

نو نه کوی تیزول په طعام، خواړه ورکولو د مسکین باندی.

تفسیر : یعنی نه دوی پخپله د غریبانو او محتاجانو خبر اخلی او نه نورو ته ترغیب ورکوی. ښکاره دی چه د یتیمانو او محتاجانو خبر اخیستل او پر هغوی باندی رحم او زړه سوی کول د هر مذهب او ملت په تعلیم کښی شته او له هغو مکارمو اخلاقو څخه دی چه د هغو په ښه والی ګرد (تول) عقلاء او پوهان اتفاق لری نو هر سړی چه له دی ابتدائی اخلاقو څخه هم عاری وی ودی پوهیږی چه هغه سړی نه دی حیوان دی او داسی سړی له دین سره مینه نه لری او له الله تعالیٰ سره ئی علائق او اړیکی (رابطه) نه وی.

فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾

پس هلاک افسوس کنده د دوزخ یا خرابی ده دپاره د لمونځ کوونکی هغه کسان چه دوی له لمانځه خپله غافله بیخبره وی (پخپلو اوقاتو او آدابو سره ئی نه اداء کوی).

تفسیر : یعنی نه پوهیږی چه لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د شومره اهتمام لائق او وړ (قابل) دی؟ دا به څرنګه لمونځ وی چه کله ئی نه کوی او کله ئی کوی. وقت او بی وقته پری ودریږی، په دنیوی چارو او خبرو کښی په لوی لاس وقت تنګوی او بیا ئی چه کوی هم یو څو ټونګی وهی او دی ته هیڅ فکر نه کوی چه چاته مخامخ ولاړ یم؟ د احکم الحاکمین په دربار کښی په څه شان حاضری ورکوم؟ آیا الله تعالیٰ یواځی ناسته ولاړه سر په ځمکه لګول کړیدل وینی او (استغفر الله) ځمونږ زړونه وینی آیا په دی کښی د اخلاص او خشوع رنګ شته؟ په یاد ئی ولرئ چه دا ګرد (تول) صورتونه په ﴿ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴾ کښی درجه په درجه شامل دی لکه چه ځینو اسلافو په دی سره تصریح کړی ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿٦﴾

هغه کسان چه دوی ریاکاری کوی (په عمل خپل کښی، ښوونه کوی خلقو ته).

تفسیر : یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وی ګواکی د دوی مقصد له خالق څخه سترګی اړول او د مخلوق خوښول دی.

وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ ﴿٧﴾

او منع کوی دوی مال د زکوٰة یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر : یعنی زکوٰة او صدقات او نور میراث خو نه ورکوی بلکه معمولی شیان لکه لوښی، رسی، تبر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالگه، اور، تار، ستن، او نور هم چا نه چه تری وئی غواړی نه ئی ورکوی چه د هغو ورکول په گرده (توله) دنیا کښی یو عام رواج دی. کله چه د بخل دا حال وی نو له ریائی لمانځه څخه به څه گټه (فائدة) واخلی که یو سری ځان ته لمونځ کوونکی وائی یا وایه شی خو له خالق تعالیٰ سره خلوص او له مخلوق سره ئی همدردی نه لری نو د هغه د اسلام لفظ بی معنی او د هغه لمونځ له حقیقت څخه لری دی. ریاکاری او بد اخلاقی خو د هغو بدبختانو کار دی چه د الله تعالیٰ په دین او د جزاء په ورځ باندی څه اعتقاد نه لری.

تمت سورة «الماعون» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الكوثر مكية وهی ثلاث آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۸) تسلسلها حسب النزول (۱۵) نزلت بعد سورة العادیات.

د «الکوثر» سورت مکی دی (۳) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۰۸) او په نزول کښی (۱۵) سورت دی وروسته د «العادیات» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ﴿١﴾

بیشکه مونږ درکړی مو دی تاته کوثر (ډیر خیر یا ویاله په جنت کښی).

تفسیر : یعنی په تحقیق سره ما درکړی دی تا لره ای محمده کوثر چه په وزن د (فوعل) دی په معنی د کثرت یعنی درکړی می دی تا لره خیر کثیر چه علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی او چا ویلی دی چه «خیر کثیر» اولاد او اتباع دی او د محمدی امت علماء فضلاء دی هوا د «کوثر» معنی خیر کثیر دی یعنی ډیری ښیگڼی (فائدی) او بهتری. دلته له هغه څخه څه مراد دی په «البحر المحیط» کښی د ده په نسبت (۲٦) اقوال ذکر شوی دی او په آخر کښی ئی دی

ته ترجیح ورکړی ده چه تر دی لفظ لاندی ګرد (تول) دینی او دنیوی دولتونه او حسی او معنوی نعمتونه داخل دی چه حضرت محمد صلی الله علیه وسلم یا د هغوی په طفیل د هغه مرحومه امت ته رسیدونکی دی. له دی نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی چه په دی نامه په مسلمانانو کښی مشهور دی او د هغه په اوبو باندی به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوی ای ارحم الراحمین! دا خطاء کاره او مخ توری هم له دی څخه سیراب کری.

تنبیه : د «حوض کوثر» ثبوت د ځینو محدثینو په نزد د تواتر تر حد پوری رسیدلی دی نو ښائی چه هر مسلمان پری باور ولری!. په احادیثو کښی د هغه عجیبی او غریبی ښیګڼی (فائدی) بیان شوی دی په ځینو روایاتو کښی د هغه شته په محشر کښی او په ډیرو کښی په جنت کښی ثابتیږی. زیاتو علماؤ د هغه تطبیق داسی کړی دی چه پخپله دا نهر به په جنت کښی وی او د هغه اوبه د حشر ډګر ته هم راوستلی کیږی او په یوه حوض کښی تولیږی چه دواړو ته به «کوثر» وایه کیږی. والله اعلم بالصواب.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ﴿٢﴾

نو لمونځ کوه دپاره د رب خپل او قربانی کوه !.

تفسیر : یعنی د دومره لوی انعام او احسان شکر هم ښائی لوی وی. او ښائی چه پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کښی مشغول او لګیا وی. په بدنی او روحانی عباداتو کښی له ګردو (تولو) څخه لوی عبادت لمونځ دی او په مالی عباداتو کښی قربانی یو ممتاز حیثیت لری ځکه د قربانی اصلی حقیقت د خپل ځان جارول (قربانول) دی، د ساکښانو (جاندارو) قربانی د هغه په ځای درول د ځینو حکمتونو او مصلحتونو په بناء شوی دی لکه چه د حضرت ابراهیم او اسمٰعیل علیهما السلام له قصی څخه ښکاره ده ځکه د انعام د سورت په شلمه رکوع ۱۶۲-۱۶۳ آیت کښی لمونځ او قربانی یو ځای داسی یاد شوی دی.

﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴾ .

تنبیه : په ځینو روایاتو کښی د «وانحر» معنی لاس په تتر (سینه) باندی ایښودل راغلی دی مګر ابن کثیر رحمة الله علیه په دغو روایاتو باندی خبری کړی دی په پای (آخر) کښی ئی دی خبری ته ترجیح ورکړی ده چه د «نحر» معنی قربانی ده ګواکی په دی کښی پر مشرکانو باندی تعریض شوی دی چه هغوی عبادت او وینه تویول بتانو لره کوی او مسلمانان لمونځ او قربانی خاص واحد الله تعالیٰ ته کوی.

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

بیشکه دښمن ستا همغه دی بی بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر : ځینو کفارو به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کښې داسې ویل دا سړی ځوی نه لری نو تر څو چه ژوندی وی خلق به ئی نوم یادوی خو وروسته له مرګه به ئی څوک نوم اخلی داسې بی هلک سړی ته په محاوراتو کښې «ابتر» وایه کیده «ابتر» په اصل کښې لندی «دم بریده» بوده (ځاروی) ته وائی د هغه چا چه تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتی نشی ګواکی د هغه لکۍ هم پری شوی ده نو قرآن کریم دا راښیی هغه چاته چه الله تعالیٰ خیر کثیر عطاء فرمایلی وی تر ابد الاباد پوری د هغه نوم روڼ پاتی کیږی او هغه ته «ابتر» ویل خورا (ډیر) ډیر حماقت او ناپوهی ده په رښتیا سره هغه څوک چه داسی مقدسی او مقبولی هستی سره بغض عناد او عداوت ولری هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نیک اثر نه پریږدی. نن چه دیارلس سوه او اتیا کاله د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تیر شوی دی بیا هم ماشاء الله د هغه حضرت له روحانی اولاد څخه ګرده (توله) دنیا ډکه ده او جسمانی اولاده ئی هم د دوی د لونو له خوا ډیر زیاته په هر ملک کښې شته. د دوی د دین صالحه آثار په عالم کښې ځلیږی. د دوی یادول په ښه نوم محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښی ښښی. دوست او دښمن تول د دوی د اصلاحی چارو ستاینه (صفت) کوی. او مونږ مسلمانان ئی د زړه له کومی حق او رښتیا بولو. پرته (علاوه) له دنیا څخه په آخرت کښې بیا په هغه مقام محمود کښې چه دوی به هلته ودریږی او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چه دوی ته علیٰ رءوس الاشهاد په برخه کیږی هم ځمونږ د افتخار ځای دی. آیا داسی دائم‌البرکت ذات ته «ابتر» ویل العیاذ بالله ښه کار دی؟ د دی خبری په مقابل هغه ږدی سترګی ته چه دا خبره ئی له خولی څخه وتلی ده ځیر شئ چه د هغه کم بخت نوم نښه نه ده پاتی او تر نن پوری ئی هیڅوک په ښه نوم هم په ژبه نه راوړی د ګردو (تولو) بی ادبانو حال به هم داسی وی چه هغوی کله نه کله ځمونږ پاک پیغمبر سره بغض او عداوت لاره یا به ئی له هغوی سره د بی ادبی کوم حرکت کاوه؟ او وروسته له دی به هم که څوک ځمونږ د مقدس رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه بی ادبی وکړی حال به ئی هم داسی «ابتر» کیږی.

تمت سورة «الکوثر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «الکافرون» مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۰۹) تسلسلها حسب النزول (۱۸) نزلت بعد سورة «الماعون».

د «الکافرون» سورت مکی دی (٦) آیتونه یوه رکوع لری په تلاوت کښې (۱۰۹) په نزول کښې (۱۸) سورت دی وروسته د «الماعون» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلۡ یٰۤاَیُّهَا الۡکٰفِرُوۡنَ ①

ووایه (ای محمده ! چه) ای کافرانو .

تفسیر : د قریشو څو تنو غټانو وویل ای محمده ! راځه چه مونږ او تاسی روغه سره وکړو تاسی تر یوه کال پوری څمونږ د معبودانو عبادت وکړئ ! بیا په دوهم کال کښی مونږ ستا د معبود عبادت کوو او داسی به هر یوه تولگی ته د بل تولگی له دین څخه څه برخه رسیږی. حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل «زه له الله تعالیٰ څخه له دی نه پناه غواړم چه د یوی ثانیی له مخی هم له هغه سره بل څوک یا شی شریک وگنم» بیا ئی وویل «ښه نو تاسی څمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ نو مونږ به هم ستا د پیغمبری تصدیق او ستا د معبود ستاینه (صفت) کوو» نو په دی باندی دا سورت نازل شو چه حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو په لویه جرگه کښی ولوست چه د هغه خلاصه د مشرکینو له طور او طریقی څخه پوره بیزاری ښکاروی او د هغوی څخنی د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بیزاری څرگندوی (ښکاره کوی) هو ! انبیاء علیهم السلام به چه د هغوی ړومبنی کار د شرک د رگونو او ریښو ایستل دی په داسی ناپاکی رتلی روغی باندی څرنگه راضی کیږی فی‌الحقیقت د الله تعالیٰ په معبودیت کښی هیڅ یو مذهب لرونکی اختلاف او جگړه نه کوی بلکه پخپله مشرکان هم د خپلو بتانو په نسبت داسی وائی چه مونږ د دی بتانو عبادت ځکه کوو چه دوی مو د الله تعالیٰ په دربار کښی د نژدیوالی وسیله وگرځی لکه چه د «زمر» په اوله رکوع آیت ۳ څمونږ دغه تفسیر کښی راغلی دی ﴿ مَا نَعۡبُدُهُمۡ اِلَّا لِیُقَرِّبُوۡنَاۤ اِلَی اللّٰهِ زُلۡفٰی ﴾ څه اختلاف چه دی پرته (علاوه) د الله تعالیٰ له عبادت څخه دی ځکه د روغی هغه صورت چه د قریشو له لوری وروړاندی شوی و د هغه ښکاره مطلب داسی و چه هغوی پوره پخپلو چارو باندی لکه پخوا تینگ ولاړ دی یعنی د الله تعالیٰ او پرته (علاوه) له الله تعالیٰ د دواړو عبادت کوی او دوی دی د خپل توحید له مسلکه لاس واخلی نو د دی شخړی د روغی او د جگړی د پری کری دپاره دا سورت نازل شو.

لَاۤ اَعۡبُدُ مَا تَعۡبُدُوۡنَ ② وَلَاۤ اَنۡتُمۡ عٰبِدُوۡنَ مَاۤ اَعۡبُدُ ③

نه کوم زه (فی الحال) عبادت د هغه شی چه تاسی ئی عبادت کوئ (ای

کافرانو چه بتان دی) او نه یئ تاسی (ای کافرانو فی الحال) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم.

تفسیر : یعنی پرته (علاوه) له الله څخه د هغو معبودانو چه تاسی جوړ کړی دی زه اوس عبادت نه کوم او نه تاسی د هغه احد او صمد الله تعالیٰ عبادت بی د نورو له شرکت څخه کوئ چه زه ئی عبادت کوم او په راتلونکی زمانی کښی هم زه ستاسی د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَآ اَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُّمْ ﴿۴﴾ وَلَآ اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَآ اَعْبُدُ ﴿۵﴾

او نه یم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کښی) د هغه شی چه عبادت ئی کوئ تاسی (ای کافرانو) او نه یئ تاسی (ای کافرانو په وروستی زمانه کښی) عبادت کوونکی د هغه ذات چه زه ئی عبادت کوم (چه الله دی).

تفسیر : یعنی وروسته له دی نه هم زه ستاسی د معبودانو عبادت کوونکی نه یم او نه تاسی ځما د دغه واحد معبود بی له شرکته عبادت کوونکی یئ مطلب ئی دا چه زه موحد یم له شرک څخه اوس او په راتلونکی زمانی کښی لری تښتم او تاسی سره له شرکته نه اوس او نه په راتلونکی زمانی کښی موحد کیدی شئ سم له دی تقریر سره په دی آیتونو کښی تکرار نه پاتی کیږی.

تنبیه : ځینی علماؤ دا تکرار پر تاکید باندی حمل کوی او ځینی په ړومبنیو دوو جملو کښی د حال او استقبال نفی او په وروستنیو دوو جملو کښی د ماضی نفی اخلی (کما صرح به الزمخشری) ځینو په ړومبنی دوو جملو کښی د حال او په وروستنیو دوو جملو کښی د استقبال اراده ښکاره کړی ده (کما یظهر من ترجمة شیخ الهند) لیکن ځینو محققینو په ړومبنیو دوو جملو کښی «ما» موصوله او په وروستنیو دوو جملو کښی «ما» مصدریه ګڼلی داسی وائی «ځما او ستاسی په منځ کښی نه په معبود کښی اشتراک شته او نه د عبادت په طریقه کښی. تاسی خو د بتانو عبادت کوئ چه هغوی ځما معبودان نه دی او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چه د هغه په شان او صفت کښی هیڅوک شریک کیدی نشی او داسی واحد احد ستاسی معبود نه دی علی هذالقیاس تاسی څرنګه چه عبادت کوئ وئی کړئ! لکه چه بربند د کعبی په شاؤ خوا کښی ګدیږئ. یا د الله تعالیٰ د ذکر او د یادولو په ځای شپیلی وهئ زه داسی عبادت کوونکی نه یم او همغسی چه زه ئی عبادت کوم او په دیره خشوع او خضوع سره ورته مخامخ کیږم تاسی د هغه توفیق نه لرئ نو ځکه ځما او ستاسی لاره بیخی جلا (جدا) ده. د دی حقیر په خیال کښی داسی راځی چه ړومبنی جمله ئی د حال او استقبال د نفی دپاره کیښوده شی یعنی زه نه اوس او نه په راتلونکی زمانه کښی ستاسی د معبودانو عبادت پرستش کولی شم لکه چه تاسی ئی

له ما څخه غواړئ او د ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ مطلب د (حافظ ابن تيمية رحمة الله عليه) په وينا داسې واخيست شي کله چه زه د الله رسول يم دا ځما په شان کښې نشته او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چه د شرک مرتکب شم تر دې چه په تيرې زمانې کښې چه تاسې پخوا ځما له بعثته بتانو، تيرو (ګټو)، ونو او نورو ته عبادت کاؤ ما پرته (علاوه) له واحد الله تعالىٰ څخه د بل کوم شي عبادت نه دې کړې وروسته له دې چه د الله تعالىٰ له لورې د وحي، د بينات، د هدى، او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه کله ممکن دې چه زه په شرکياتو کښې له تاسې سره مل شم. ښائې له هم دې سببه دلته په ﴿ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ ﴾ کښې اسميه جمله او په ﴿ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ کښې د ماضي صيغه غوره شوې وي. پاتې شول د کفارو احوال نو د هغوی بيان ئې په دواړو جملو کښې يو شان وفرمايل ﴿ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴾ يعنې تاسې اې کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهائي بدبختيو په سبب د دې وړ (لائق) نه يئ چه په هيڅ وقت او هيڅ حال کښې د واحد الله تعالىٰ بې له شرکته عبادت کوونکي شئ تر دې چه د روغې د خبرې په منځ کښې هم د شرک په چرت (خيال) کښې ډوب تللي يئ په يوه ځاى کښې ﴿ مَا تَعْبُدُونَ ﴾ په صيغه د مضارع او په بل ځای کښې ئې ﴿ مَّا عَبَدتُّمْ ﴾ راوړل په صيغه د ماضي سره ښائې په دې لورې اشاره وي چه د هغوی معبودان هره ورځ بدليږې هر هغه شي چه دوی ته عجيب معلوم شي يا کومه ښکلې تيږه (ګټه) يا ونه يا بل څيز ووينې سم د لاسه هغه د خپل معبود په ځای ودروی او هغه بل پرېږدي د هر موسم او هر کار دپاره بيل بيل معبودان لري يو د سفر بل د حضر يو د دوډۍ بل د اوبو يو د اولاد او بل د نورو وقس علىٰ هذا (حافظ شمس الدين ابن قيم رحمة الله عليه) په (بدائع‌الفوائد) کښې د دې سورت په لطائفو او نفائسو او مزاياؤ باندې ښې ويناوې کړې دي قرآني معارف لوستونکي ته ښائي چه خامخا د هغو کتنه وکړي!

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾ ع

تاسې لره دين ستاسې دی (د شرک) او ما لره دين (د توحيد اسلام) ځما دی.

تفسير : حضرت شاه صاحب رحمة الله عليه ليکي «يعنې هغه ضد به چه تاسې کړی دی څه فائده دررسوی تر څو چه الله تعالىٰ فيصله وکړي» اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بيزاره يو او د هغې فيصلې په انتظار کښې يو او په هغه دين قويم باندې چه الله تعالىٰ مونږ ته مرحمت کړی دی دير خوښ يو تاسې چه د خپلو ځانونو دپاره د بدبختې هغه تګ خوښ کړی دی هغه دې تاسې ته مبارک وي هر يو فريق ته به د هغه د دود او دستور او د راه او روش نتيجه پوره وررسيږي.

تمت سورة «الکافرون» بفضل الله تعالىٰ ومنه وکرمه

سورة «النصر» نزلت بمنىٰ فی حجة الوداع فتعد مدنیة وهی آخر ما نزل من السور آیاتها ثلاث وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (١١٠) تسلسلها حسب النزول (١١٤) نزلت بعد سورة التوبة

د «النصر» سورت په (منیٰ) په حجة الوداع کښې نازل شوی دی او په مدنی سورتونو کښې حسابیږی او وروستنی (١١٤) سورت دی په نزول کښې (١١٠) سورت دی په تلاوت کښې وروسته د «التوبة» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ○

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

إِذَا جَآءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ ①

کله چه راشی نصرت مرسته (مدد) د الله او فتح (د مکی).

تفسیر : لویه فیصله کوونکی خبره دا ده چه مکه معظمه چه د حجاز مرکز او د اسلام ډیری نښی لری فتح شی د عربو د زیاترو قبیلو سترګی هغی ته وی پخوا له دی نه به یو یو دوه دوه سری په اسلام کښې داخلیدل خو د مکی معظمی له فتحی څخه وروسته ډلی ډلی داخلیدل تر دی حده پوری چه د عربو جزیره ګرده (توله) د اسلام په نور او رڼا رڼه او ګردو (تولو) هستیدونکیو ته ئی د توحید کلمه ولوستله او هغه مقصد چه عبارت د نبی کریم له بعثت څخه ؤ. پوره شو.

وَرَاَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُوْنَ فِىْ دِيْنِ اللّٰهِ اَفْوَاجًا ② فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینی به ته خلق چه ننوځی به دین د الله کښې فوج فوج ډلی ډلی پس تسبیح پاکی وایه سره د حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر : یعنی وپوهیږئ چه د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنی مطلب چه د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی پوره شو. اوس د آخرت سفر نژدی دی. نو ښائی چه له دنیا څخه ځان فارغ کړئ! او د زړه له کومی آخرت ته متوجه شئ! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووایئ او په دی فتوحاتو او بریو باندی د هغه شکر ادا کړئ او همیشه اوسئ په استغفار باندی.

وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ﴿٣﴾ ع

او مغفرت ښښه وغواړه له ده څخه (لپاره د ګناهونو د امت خپل یا لپاره د ماتیدو د نفس او قصور د عمل) بیشکه چه دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی د مستغفرانو ګنهګارانو.

تفسیر : یعني ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځان ته او خپل امت ته استغفار ووایه. بیشکه چه دغه الله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبیه : د نبی کریم صلی الله علیه وسلم استغفار ځان ته پخوا له دی نه په څو ځایونو کښی تیر شو هلته دی وکوت شی! حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «یعنی په قرآن کریم کښی هر چیری د فیصلی وعدی دی او کافرانو د فیصلی تلوار کوله د رسول الله صلی الله علیه وسلم د عمر په آخر کښی مکه معظمه فتحه شوه ګردی (تولی) قبیلی له زړه مسلمانی شوی هغه وعدی ګردی (تولی) رښتیا شوی اوس نو د خپل امت د ګناهونو مغفرت او ښښه وغواړئ! چه د شفاعت درجه دی لا لوړه (اوچته) شی. دا سورت د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کښی نازل شوی دی چه هغوی د دی له لوستلو څخه په دی خبره وپوهید چه ما په دنیا کښی خپل دا راسپارلی شوی کار پای (آخر) ته ورساؤ اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمت سورة «النصر» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة «تبّت» مكية وهي خمس آيات وفيها ركوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۱) تسلسلها حسب النزول (٦) نزلت بعد سورة «الفاتحة».

د «تبّت» سورت مکی دی (٥) آیتونه (۱) رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۱) په نزول کښی (٦) سورت دی وروسته د «الفاتحة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

تَبَّتْ يَدَآ أَبِي لَهَبٍ وَّتَبَّ ﴿١﴾

مات هلاک دی شی دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه.

تفسیر: ابولهب چه نوم ئی عبد العزی بن عبد المطلب دی د حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقی تره و خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډیر سخت دښمن و، کله چه څمونږ پیغمبر په کومه مجمع او ډله کښې د حق تعالیٰ کومه خبره ویله نو دی بدبخت به دوی په تیږو (ګټو) ویشتل او ډیر ځله له دی تیږو (ګټو) ویشتلو څخه د ده مبارک وجود ژوبلیده او وینې تری بهیدی ابی لهب تل به داسې چغې وهلې «ای خلقو! د دی سړی خبرو ته غوږونه مه ږدئ! چه معاذ الله دروغجن او بې دین دی» کله به ئی ویل «محمد له مونږ سره د هغو شیانو وعده کوی چه مونږ ته به پس له مرګه رسیږی مونږ د هغو شیانو په کیدلو باندی هیڅ باور نه لرو» بیا به ئی خپلو دواړو لاسو ته داسې ویل «تبا لکما اری فیکما شیئاً مما یقول محمد صلی الله علیه وسلم» تاسی دواړه رامات شئ چه زه به تاسی کښې د محمد صلی الله علیه وسلم له دغو ویلو شویو شیانو څخه هیڅ شی نه وینم» یو ځلی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډی باندی ودرید او ګردو (ټولو) ته ئی ورغږ کړ د دوی په غږ باندی ګرد (ټول) خلق سره ټول شول. دوی په ډیری مؤثری طریقی سره د اسلام دعوت شروع کړ (ابولهب) هم هلته و په ځینو روایاتو کښې دی چه د خپلو دواړو لاسو په اوچت غورځولو سره ئی وویل «تبا لک سائر الیوم أَلِهٰذَا جمعتنا: مات شئ آیا نن مونږ د داسې خبری د آوریدلو دپاره دلته سره راټول شوی یو؟» په روح المعانی کښې له ځینو څخه نقل شوی دی چه (ابولهب) پخپلو لاسو کښې تیږی (ګټی) اخیستی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوری ئی وویشتلی او دا ئی ویل لنده ئی دا چه د (ابولهب) دښمنی او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهاء پوری رسیدلی و سره له دی کله چه د الله تعالیٰ له عذابه ویراوه کیده نو ویل به ئی «که چیری په رښتیا سره دا کار کیدونکی وی نو له ماسره مال او اولاد ډیر دی چه زه هغه ګرد (ټول) په خپلی فدیې کښې ورکړم او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم (وساتم) د ده ښځی (ام جمیل) هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده او ضد او عداوت درلود (لرلو) او د ابولهب د دښمنی د اور پیلوڅه (خشاک) وه لکه چه دغه ښځه د دغی دښمنی په اور کښې د ضد او عناد لرګی غورځول او هغه ئی لا پسې تیزاوه په دی سورت کښې د دوی دواړو انجام راښوولی شوی دی او داسې یوه تنبیه پکښې شته نر وی که ښځه، خپل وی که پردی لوی وی که وړوکی هر هغه کله چه د حق په عداوت باندی ملا وتړی هغه بالاخر خوار او ذلیل او تباه کیږی لکه چه د پیغمبرانو ډیر نزدی خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل (ساتل) شول (ابولهب) ته وګورئ چه د خپلو لاسو په خوځولو سره ئی څمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبری کولی او پر خپل زور او قوت باندی مغرور و او د الله تعالیٰ مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته ئی لاس ورغځاوه څنګه ئی لاسونه ورمات شول او د هغه ګرد (ټول) هغه کوښښونه چه د حق په پټولو کښې ئی کول ابته (خراب) شول او د هغه سرداری او لوئی د تل دپاره د ده له لاسه ووته ګردی (ټولی) چارئی بیکاره شولی غرور ئی له سره ووت او له زوره ولوید او د تباهی په کنده

کښې پريوت. دا سورت مکي دی وائي چه د «بدر» له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندي
يوه بده سوځوونکی او زهر لرونکې دانه وخته چه د هغې په سبب دی له کور او کهول څخه جلا
(جدا) کړ شو او هيڅوک نه ورته نژدې کيدل تر دی چه همغلته مړ شو او مړی ئې تر دريو
ورځو پورې هلته پروت و تر څو وېرسيد او خوړين شو دلته خلقو د حبشي مزدورانو په لاس په
يوه لرګی کښې وتاړه او په يوه چوغالی کښې ئې چه چيرې کنستلې شوی و لکه يوه مرداره
ومنده او د دغه چوغالی سره ئې په تيږو (ګټو) او شګو سره پټ کړ شو دا خو د دنيا رسوائی
او خرابي ده شکاره ده چه د آخرت ربړونه (تکليفونه) له دی څخه ډير سخت دی ﴿ وَلَعَذَابُ
الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴾ .

مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾

دفع به نه کړی (دغه هلاکت) له دغه (ابی لهب) څخه (اصلی) مال د ده او
هغه چه ده ګټلی و (يعنی اولاده ئې).

تفسير : يعنی مال، اولاد، عزت، وجاهت او لوئی هيڅ يوه ابی لهب له هلاکته ونه شو ژغورلی
(ساتلی).

سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾

ژر دی چه ننه به وځی (ابی لهب په قيامت کښې) په اور خاوند د لمبو کښې.

تفسير : يعنی وروسته له مړ کيدلو څخه ابی لهب ته سخت لمبی لرونکی اور رسيدونکی دی.
ښائی په دی مناسبت قرآن کريم د عبد العزی کنيت ابی لهب ايښی وی، په دنيا کښې هغه ته
ابی لهب ځکه ويل کيده چه د هغه د مخ بارخوګان لکه اور ځليدل مګر قرآن کريم دا راوښوول
چه دی د خپل آخری انجام د اعتبار او پلوه هم د ابی لهب د ويلو وړ (لائق) دی.

وَامْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴿٤﴾

او (ننه به وځی) ښځه د هغه (ابی لهب) اور ته په دی حال کښې چه بار
راوړونکې به وی د خسو (د دوزخ).

تفسير : د ابی لهب ښځه ام جميل سره له مال داری ډيره بخيله او شومه وه نو ځکه دا به په

خپله ځنګل ته تله لرګی به ئی راوړه او اغزی به ئی تولول او څمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په لاره کښی به ئی د شپی له مخی اچول چه هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وقت کښی ربړ (تکلیف) وریپښ شی. فرمایلی ئی دی «دی لکه چه دلته د حق په دشمنی او د الله تعالیٰ د پیغمبر په ایذاء رسولو کښی د خپل میره (خاوند) سره معاونت او مرستی (مدد) کولی په دوزخ کښی به هم هغه سره داسی مرستی (مدد) کوی» ښائی چه هلته به هم د زقوم او ضریع چه د دوزخ اغزی لرونکی ونی دی لرګی راوړی او د هغو په وسیله به د خپل میره (خاوند) د عذاب اور لا تودوی لکه چه ابن کثیر رحمة الله علیه ویلی دی.

تنبیه : ځینو د «حمالة الحطب» معنی چغل ګر اخیستی دی لکه چه د عربو په محاورو کښی دا لفظ په دی معنی سره هم وایه کیږی او په پارسۍ کښی چغل ګر ته «هیزم کش» وایه شی.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ﴿٥﴾

حال دا چه په غاړی د دی کښی رسی ده له مضبوطو رسیو (پتوکیو د خرماؤ) څخه.

تفسیر : یعنی ډیره کلکه او مضبوطه چوخیدونکی رسی. له دی څخه زیاترو مفسرینو د دوزخ اوسپنی غاړکی او سلاسل مراد اخیستی دی او دا تشبیه د ﴿ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ﴾ په مناسب ورکړی شوی ده ځکه چه د لرګیو د بار ترلو کښی رسی ته ډیر ضرورت پیښیږی. لیکی چه د دی ښځی په غاړه کښی یوه خورا (ډیر) ښه قیمتداره غاړکی وه دی به ویل «په لات او عزیٰ باندی قسم خورم چه زه دا خپله غاړکی د محمد په عداوت باندی لګوم» نو ځکه ضرور دی چه په دوزخ کښی هم د هغی غاړی له هغسی یوی غاړکی څخه تشه نه وی عجیبه خبره لا دا ده چه د دی بدبختی مرګ هم داسی واقع شو چه د لرګیو د پیتی رسی د هغی په غاړه کښی چه په یوه ګټ باندی ئی دمه کیښوده غوټه شوه او غته تیره (ګته) د دی او د پیتی په منځ کښی راغله او سا ئی وخته.

تمت سورة «تبّت» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الاخلاص مکیة وهی اربع آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۲) تسلسلها حسب النزول (۲۲) نزلت بعد سورة «الناس»

د «الاخلاص» سورت مکی دی (٤) آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۲) په نزول کښی (۲۲) سورت دی وروسته د «الناس» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْــــــــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

ووایه (ای محمده دوی ته) شان دا دی چه الله یو دی (په ذات او صفات خپل کښې) الله بی پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر : یعنی هغه کسان چه د الله تعالیٰ په نسبت پوښتی چه دی څنګه دی؟ تاسی ورته داسی ووایئ چه الله تعالیٰ یو دی! او د هغه په ذات کښې په هیڅ ډول (طریقه) د تعدد او تکثر او دوه‌ئیزتوب ګنجایش نشته او نه ئی څوک په مقابل کښې شته او نه مشابه لری په دی سره د مجوسانو عقیده رده شوه چه وائی خدایان دوه دی یو د خیر څیښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څیښتن (مالک) «اهریمن» دی او هم د هندوانو عقیدی تردیدی شوی چه هغوی د دری دیرشو کروړو بتانو منونکی دی او هغوی ته د خدائی په چارو کښې برخی ورکوی.
د «الصمد» تفسیر په څو ډوله (قسمه) کړی شوی دی چه (طبرانی) هغه ګرد (تول) نقل کړی وائی «**وکل هذه صحیحة وهی صفات ربناعزوجل هوالذی یصمد الیه فی الحوائج وهو الذی قد انتهی سؤدده وهو الصمد الذی لا جوف له ولا یأکل ولا یشرب وهو الباقی بعد خلقه**» دا ګرد (تول) رښتیا دی. او څمونږ الله تعالیٰ هغه لوی ذات دی چه هغه ته هر راز (قسم) اړتیاوی (احتیاج) وروړاندی کیږی او هر ډول (طریقه) مرستی (مدد) ورڅخه غوښتلی کیږی او د ګرد (تول) سترتوب (لویی) او د تولی مشرتیا صفت په کښې شته. نه خوری او نه څښی او نه چا ته محتاج دی او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتی دی.»
ابن کثیر. د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو چه پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) ګڼی یا د هغوی په پوره خپلواکی باندی عقیده لری د آریه ؤ د عقیدی تردید هم وشو څکه چه د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کښې روح او ماده لویه اغیزه (اثر) لری او دا دواړه شیان پخپل وجود کښې الله تعالیٰ ته اړ (مجبور) او محتاج نه دی (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۙ وَلَمْ يُوْلَدْ ۙ ﴿٣﴾

نه ئی دی څیږولی (هیڅوک) او نه دی څیږولی شوی دی (له هیچا نه).

تفسیر : یعنی نه هیڅوک د ده اولاد دی او نه دی د چا اولاد دی له دی څخه د هغو عقائدو تردید هم وشو چه په هغو کښی حضرت مسیح علیه السلام یا حضرت عزیر علیه السلام د الله تعالیٰ ځامن بلل کیږی یا پرښتو ته د الله تعالیٰ لونی وائی او هم په ﴿ وَلَمۡ يُولَدۡ ﴾ سره د هغو عقیدو تردید وشو چه ځینی خلق مسیح یا نورو ته الله وائی یعنی د الله تعالیٰ دا شان دی چه څوک ئی نه وی ځیږولی او نه دی له بل چا څخه ځیږولی شوی وی او ښکاره خبره ده چه عیسیٰ علیه السلام د یوی سپین لمنی جینئ له نسه پیدا شوی دی نو هغه څنګه خدای کیدی شی؟.

وَلَمۡ يَكُن لَّهُۥ كُفُوًا أَحَدُۢ ④

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیڅوک.

تفسیر : کله چه هیڅوک د الله تعالیٰ سیال، شریک، برابر، مل نه وی نو د هغه ښځه او هلک او نور له کومه کیږی؟ له دی جملی څخه د هغو خلقو تردید وشو چه د الله تعالیٰ په ځینو صفتونو کښی کوم مخلوق هغه غوندی ګڼی تر دی چه ځینی رډ سترګی د الوهیت له دی ستاینی (صفت) څخه پوره ستاینی (صفت) هغو مخلوقاتو ته هم ورکوی. د یهودانو په کتابونو کښی ئی لیکلی دی چه د غیږو په یوی مسابقی کښی یعقوب علیه السلام په الله تعالیٰ باندی په غیږ کښی غالب شو (العیاذ بالله) ﴿ كَبُرَتۡ كَلِمَةٗ تَخۡرُجُ مِنۡ أَفۡوَٰهِهِمۡۚ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبٗا ﴾ **انی أسألک یا الله الواحد الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد ان تغفرلنا ذنوبنا انک انت الغفور الرحیم**

تمت سورة «الاخلاص» بفضل الله تعالیٰ ومنه وکرمه

سورة الفلق مکیة او مدنیة وهی خمس آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱۳) تسلسلها حسب النزول (۲۰) نزلت بعد سورة «الفیل»

د «الفلق» سورت مکی یا مدنی دی پنځه آیته یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱۳) په نزول کښی (۲۰) سورت دی وروسته د «الفیل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د صبا څیروونکی د تیاری باندی.

تفسیر : یعنی هغه چه د شپی تیاره څیروی او له هغی څخه د سهار انوار او رنا ښکاروی.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾

له شره د هغه شی چه پیدا کړی ئی دی (له ضررناکو شیانو څخه).

تفسیر : یعنی هر هغه مخلوق چه په هغه کښی څه بدی او شر وی زه د هغه له شر او بدی څخه پناه غواړم وروسته د دی ځای په مناسبت د څو ځان ته ځیزونو نومونه هم اخیستی شوی دی.

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾

او له شره د تیاری شپی کله چه تکه توره شی (او هر شی پټ کړی).

تفسیر : یعنی د شپی تیاره چه په هغی کښی زیاتره شرور او بدی پیښیږی په تیره بیا کودی (سحر) او نوری پیښی دیری واقع او پیښیږی چه خوف یا د لمر لویده تری مراد دی. حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «په دی کښی گردی (تولی) تیاری راغلی ظاهری، باطنی، تنگه، پریشانی او گمراهی او نور.

وَمِنْ شَرِّ النَّفّٰثٰتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾

او له شره د هغو ښځو ساحرانو پوکی کوونکیو چه پو کول کړی په غوټو کښی.

تفسیر : له «النفاثات فی العقد» او پوکی کوونکیو نفسونو څخه هغه ښځی یا هغه دلی یا هغه نفوس مراد دی چه د سحر او د کودو د چارو کولو په وقت کښی پر کومی ژی یا مزی یا ویښته یا نورو باندی څه ولولی او پری پو ئی کړی او غوټی پکښی واچوی هغه کودی چه لبید بن اعصم ځمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندی کړی وی په هغو کښی ځینی جونی هم گډی وی والله اعلم.

وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ۝٥

او له شره د حسد کوونکی کله چه ښکاره کړی حسد خپل.

تفسیر : حضرت شاه صاحب رحمة الله علیه لیکی «کله چه د هغه نظر ولګیږی بیشکه» نظر او د سترګو تپ یوه واقعی او رښتیا خبره ده خو د ډیرو مفسرینو په نزد د «ومن شر حاسد اذا حسد» مطلب دا دی کله چه حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شی او په عملی ډول (طریقه) سره خپل حسد ښکاره کړی نو د هغه له بدی څخه پنا غوښتل ښائی. که د یوه سړی په زړه کښی بی واکه حسد پیدا شی خو هغه خپل نفس پخپل ضبط او پخپل واک (اختیار) ساتی او له محسود سره د حسد وضعیت نه ښکاروی نو هغه له دی څخه وتلی دی. د حسد معنی دا ده چه د بل چا د ورکړی شوی نعمت زوال وغواړی البته داسی غوښتنه چه الله تعالیٰ ماته هم داسی نعمت یا زیات له هغه څخه وبښی چه هغه ته الله تعالیٰ ورکړی دی په رخی (کینه) او حسد کښی داخله نه ده او هغه ته (غبطه) وایه شی. د بخاری شریف په دی حدیث کښی چه د لاحسد الافی اثنتین الخ» له حسد څخه هم دا غبطه مراد ده.

تمت سورة «الفلق» بفضل الله تعالیٰ و منه وکرمه

سورة الناس مدنیة او مکیة وهی ست آیات وفیها رکوع واحد رقم تلاوتها (۱۱٤) تسلسلها حسب النزول (۲۱) نزلت بعد سورة الفلق.

د «الناس» سورت مدنی یا مکی دی شپږ آیات یوه رکوع لری په تلاوت کښی (۱۱٤) په نزول کښی (۲۱) سورت دی وروسته د «الفلق» له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

شروع کوم په نامه د الله چه ډیر زیات مهربان پوره رحم لرونکی دی

قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝١ مَلِكِ النَّاسِ ۝٢ اِلٰهِ النَّاسِ ۝٣

ووایه (ای محمده) پناه غواړم په رب د تولو خلقو په باچا د تولو خلقو په معبود د تولو خلقو.

تفسیر : اګر که د الله تعالیٰ د ربوبیت شان او د باچاهی چاری پر تولو مخلوقاتو باندی

شاملي دی خو دا صفات همغسی چه په کامل دول (طریقه) په انسانانو کښی دی په نورو مخلوقاتو کښی داسی له لری نه ښکاره کیږی (ښکاره کیږی) نو ځکه ئی د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافت انسانانو ته وفرمایه. او هم په وسوسو کښی ابتلاء او اخته کیدل پرته (علاوه) له انسان څخه د بل مخلوق په شان کښی نشته.

مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ ۙ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾

له شره د وسوسی اچوونکی تښتیدونکی (شیطان له ذکره د الله).

تفسیر : شیطان سره له دی چه له سترګو څخه پټ دی خلق غولوی او له لاری څخه ئی وباسی تر څو چه انسان په غفلت کښی اوسیږی د هغه تسلط پر دوی باندی زیاتیږی او کله چه ویښ او خپل الله تعالیٰ ئی په یاد شی نو هغه هم سم د لاسه تښتی.

الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

هغه (شیطان) چه وسوسی اچوی په سینو زړونو د خلقو کښی (چه دغه وسوسه اچوونکی) له پیریانو او انسانانو څخه دی.

تفسیر : شیطان هم په پیریانو کښی او هم په انسانانو کښی شته لکه چه په (۱٤) رکوع ۱۱۲ آیت د «الانعام» د سورت ځمونږ دغه مقدس تفسیر کښی داسی یو آیت لولو ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ﴾
الله تعالیٰ مو دی د دی دواړو له شره وساتی. (تکمله) د دی دوو سورتونو په تفسیر کښی عالمانو او حکیمانو دیری زیاتی نکتی ویلی دی. د حافظ ابن قیم رحمة الله علیه ځمونږ د امام رازی رحمة الله علیه ځمونږ د بلخی ابن سبارح. د حضرت شاه عبد العزیز دهلوی محدث رحمة الله علیه اوږدو بیانونو لیکل دلته ممکن نه دی نو دلته یواځی د مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمة الله علیه د کلام خلاصه او د وینا لندون لیکل کیږی چه د «فوائد موضح الفرقان» د حسن خاتمی دپاره یو نیک فال ثابت شی.
دا یو فطری او عام دستور دی کله چه په کوم باغ کښی نوی ترکودی (شنیلی، نبات) ځمکه وچوی او له تخم څخه د باندی ووځی نو باغوان یا بزګر د هغه تحفظ او پالنی او روزنی ته زیاته توجه کوی او د هغه د لوئیدلو په نسبت دیر کوښښ او زیار (محنت) کوی چه هغه له ګردو (تولو) ارضی او سماوی آفاتو څخه وساتی او تر څو د خپل کمال حد ته ونه رسیږی دی ئی دیر ربړ (تکلیف) ایستلو او پام لرنی ته اړ (مجبور) دی. اوس په دی خبری باندی غور کول په کار

دی چه د بوټی د ژوندون فناء کوونکی یا د هغه د ثمراتو له تمتع څخه د هغه د مالک محروم ګرځوونکی کوم کوم آفتونه دی؟ چه د هغو د شر او مضمرت په لری کولو کښی تل باغوان یا بزګر ځیر وی او زیاته توجه او هوش ولری؟ چه خپل مساعی کامیاب کړی په ادنیٰ تأمل او لږ تصور او اټکل سره ځرګندیږی (ښکاره کیږی) چه داسی آفتونه زیاتره په څلور دوله (قسمه) پیښیږی چه د هغو په انسداد کښی باغوانان څلورو شیانو ته ډیر اړ (مجبور) دی.
اول: د بوټی خوړونکی چینجی او خزندی شړل چه د هغو له غاښو او خولو څخه نبات او ترکودی ته زیان رسیږی. یا د هغو په جبلت او خلقت کښی د هغه بوټو خوړل داخل دی.
دوهم: د ویالی یا د سین یا د کاریز یا د کوهی اوبه، هوا او د لمر تودوخی الغرض د ژوندون او د ترقی ګرد (ټول) اسباب د شتو او د هستی پوره انتظام دی.
دریم: په هغه باندی د واوری، ږلی، خاوری او د نورو شیانو لویدل چه د هغه د غریزی حرارت د احتقان باعث شی ځکه چه دغه د دی د ترقی او د نشو او نماء مانع ګرځی.
څلورم: د باغ د خاوند کوم دښمن یا حاسد د هغه کومه څانګه یا لښته او پانی او نور ونه شکوی یا هغه له بیخه ونه کاږی او ایسته ئی ونه غورځوی.
که باغوان د دی څلورو واړو خبرو پوره مکمل انتظام او بندوبست وکړی نو له الله تعالیٰ څخه هیله (امید) کیږی چه هغه نبات او ترکودی لوئی شی او په زړه پوری ګټی تری واخیستی شی او خلق د هغو د څانګو له میوو څخه پوره فائده واخلی. هم داسی مونږ ته ښائی چه د ارض او سماء له خالق څخه چه رب الفلق او خالق الحب والنوی دی او د نړی د ټکو شنو چمنونو حقیقی مالک او مربی دی د خپل وجود د شجر او د ایمان د شجر په نسبت له دی څلورو آفتونو څخه پناه وغواړو! بیا ښائی معلوم کړ شی لکه چه په اول قسم کښی د ترکودی خوړونکیو ساکښانو (ذی روحو) ضرر پیښول یوائځی د هغوی د طبیعت له مقتضیاتو څخه وهم داسی د شر اضافت د «ماخلق» په لوری هم په دی خوا مشیر دی چه دا شر د هغه د مخلوق من حیث هو مخلوق له سببه ثابت دی او د هغو په زړونو کښی پرته (علاوه) د هغو د طبیعت او فطری دوامی بل کوم سبب ته دخل نشته لکه چه په منګور، لړم، سباع، بهائم، او نورو کښی لیدل کیږی.

د لړم لشه تومبل نه دی له هنده دا ئی غوښت دی د وجود له سره هنده
نیش عقرب نه از پی کین است مقتضای طبیعتش این است

وروسته له دی په دوهمه درجه کښی ئی له (غاسق اذا وقب) څخه د تعوذ تعلیم ورکړی دی چه له هغه څخه د مفسرینو په نزد یا شپه ده چه ښه توره تیاره شی یا د لمر دوبیدل وی یا د سپوږمی تندر او خوف دی له دوی څخه هره یوه معنی چه واخلئ دومره خبره خو یقینی ده چه په (غاسق) کښی د (شر) پیدا کیدل د هغی پر وقوب (د یو څیز تر شا پټیدو) باندی مبنی دی او ښکاره ده چه په وقوب (پټیدل) کښی پرته (علاوه) له دی څخه بله کومه خبره نشته چه له مونږ څخه د یوه څیز علاقه منقطعه شی او هغه فوائد او ګټی چه مونږ ته د هغی له ظهور څخه

حاصليدى هغه به اوس په لاس نه راځي كله چه داسي دى نو دا تمثيل له اسبابو او مسبباتو څخه برته (علاوه) پر بل كوم شي باندى نه لګيږى ځكه چه د مسبب وجود د اسبابو او معداتو پر وجود باندى موقوف دى تر څو د اسبابو علاقه له مسبباتو سره قائمه نه وى هيڅ كله كوم مسبب په خپل وجود كښي بريالى (كامياب) كيدى نشي او هم دا خبره ده چه مونږ د آفتونو په دوهم قسم كښي وليكل چه كه اوبه، هوا، د لمر تودوخي او رنا الغرض د ژوندون او ترقى ګرد (تول) اسباب په زړه پورى منظم نه وى نو هغه تركودى، نبات مړاوى او وچيږى.

وروسته له دى دريم تعوذ له (نفاثات فى العقد) څخه وكړ شو لكه چه وويل شول له هغه څخه ساحرانه چارى مراد دى هغه كسان چه د سحر د وجود منونكى دى هغوى ئى منى چه د سحر له اثره مسحور ته داسي امور پيښيږى چه له هغو څخه د طبيعت اصلى آثار مغلوب او مړه كيږى. نو د سحر آفت هغه آفت ته ډير ورته دى چه تر كودى ته له واورى او ږلى او د غريزى حرارت د بنديدو په سبب پيدا كيږى او د هغه په نشوؤ نما او وده او لوئيدو كښي نقصان پيښوى هغه الفاظ چه د (لبيد بن اعصم) په قصه كښي شته ځينى ئى دا دى «فقام عليه الصلوٰة والسلام كأنما انشط من عقال» له دى څخه ښكاريږى چه پر دوى باندى كوم شي مستولى شوى و او د دوى د طبيعت مقتضيات ئى پټ كړى و او چه د جبريل عليه السلام په تعوذ سره د الله تعالىٰ په امر هغه عارضه وركه شوه.

اوس له هغو افاتو څخه چه د ځان ساتنه ضرورى ده فقط يوه آخرى درجه پاتى شوه چه دښمن د حسد او عداوت په سبب د باغ كومه څانګه يا لښته ماتوى يا بوټى له بيخه راوكاږى د باندى ئى غورځوى يا ئى پانى يا ئى ميوى شكوى د شر دا مرتبه ئى له (ومن شر حاسد) سره په ډير وضاحت راوښووله.

په دغه تقرير او وينا كښي كه كوم لږ والى شته خو هغه يواځي دا دى چه كله كله تخم ته پرته (علاوه) له دى څلورو واړو آفتونو څخه كوم بل آفت پخوا له زرغونيدلو څخه ورپيښيږى بيا خو ئى ميړتون منځنى جوهر چه د تخم تومنه يا قلب يا د تخم «سويداء» ورته وايه شي او د زرغونيدلو اصلى ماده وى خورى يا ئى د بلى كومى پيښى په سبب دننه برخه تكه توره واړوى يا له منځه دوه پلى شي او د نشونما او د زرغونيدلو، لوئيدلو او د ودى قابليت پكښي پاتى نشى ښائى د دى لږتوب د تلافى دپاره په بل سورت كښي د (الوسواس الخناس) له شر څخه د استعاذى تعليم وركړى شوى وى ولى (وسواس) د هغو فاسدو خطراتو نوم دى چه په سترګو نه ښكارى بلكه په پته سره د ايمان په قوت كښي كندو او رخنه اچوى چه د هغه علاج پرته (علاوه) د عالم الخفيات والسرائر څخه بل څوک نشي كولى خو كله چه د وسوسو مقابله له ايمان سره وشي نو د وسواس د دفعي دپاره په هم دى صفاتو باندى د تمسک ضرورت دى چه د ايمان د مبادى او مناقشى له اصولو څخه شميرلى كيږى او له هغو څخه ايمان ته مدد رسى. اوس له تجربو څخه راښكاره شوه چه له ګردو (تولو) څخه اول د ايمان انقياد او تسليم نشو او نما د حق تعالىٰ د بى انتهاء تربيتونو او بى غاياتو انعاماتو د ليدلو څخه حاصليږى نو كله چه مونږ د هغه

په مطلقه ربوبیت باندی نظر واچوو نو ځمونږ ذهن دی خوا ته منتقل کیږی چه هغه ذات رب العزت مالک الملک او مطلق شهنشاه هم دی ځکه چه د تربیت مطلقه معنی د هر راز (قسم) جسمانی او روحانی ضروریاتو رسونه دی او دا کار پرته (علاوه) له هسی یو منبع الکمالات ذات څخه له بل چا څخه کیدونکی نه دی چه هغه د هر راز (قسم) ضروریاتو او شیانو مالک او د دنیا هیڅ یو شی د هغه د اقتدار له قیضه د باندی نه دی هم داسی ذات ته مونږ مالک الملک او مطلق شهنشاه ویلی شو او بیشکه د هغه لوی شان داسی کیدی شی چه (لمن الملک الیوم لله الواحد القهار) ګواکی مالکیت یا ملکیت د داسی یو قوت نوم دی چه د هغه د فعلیت مرتبه په (ربوبیت) سره موسومیږی ځکه چه د ربوبیت لند تعریف د منفعت اعطاء او د مضرت دفع دی او پر دغو دواړو باندی قدرت لرل دی دا د مطلق شهنشاه منصب دی که لږ له دی څخه وړاندی ته ځیر شو نو د دی علی الاطلاق باچا د معبودیت (الوهیت) سراغ او پته هم موندله کیږی ځکه چه معبود هغه ته وایه شی چه د هغه د حکم په مقابل کښی هر څوک غاړه کیږدی او د ده د امر په مقابل کښی د بل حکم هیڅ خیال او پروا ونه کړه شی نو ښکاره ده چه دا د بندګی انقیاد پرته (علاوه) د کامله محبت او مطلقه حکومت په مخامخ کښی د بل چا په مخ کښی نه کاوه او نه ئی وړ (لائق) دی د دی دواړو شیانو اصلی مستحق پرته (علاوه) له الله تعالیٰ څخه بل څوک نه دی ځکه د معبودیت او الوهیت صفت هم یوائځی هغه (وحده لا شریک له) ته ثابت شو. وواییع ﴿ قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴾

لنده ئی دا هغه کوم صفت چه د ایمان مبدأ ګرځی ربوبیت دی وروسته له هغه د ملکیت صفت دی او له تولو څخه وروسته د الوهیت مرتبه ده نو هر هغه څوک چه خپل ایمان د شیطانی وسوسو د مضرت د ساتلو په نیت د حق تعالیٰ دربار ته حاضریږی چه هلته خپله چاره جوئی وکړی نو ښائی هم داسی درجه په درجه له یو مقام څخه بل مقام ته لاړ شی لکه چه پخپله پروردګار په هم دی ترتیب سره د خپلی ستاینی (صفت) په ﴿ بِرَبِّ النَّاسِ ، مَلِكِ النَّاسِ ، إِلَٰهِ النَّاسِ ﴾ سره په سورت «الناس» کښی بیان فرمایلی دی او عجیبه خبره دا ده لکه چه د مستعاذ به له خوا دلته دری صفتونه بی د عاطفی له واو څخه او بی د جاری د «ب» له اعادی څخه مذکور دی د مستعاذ منه له جانبه هم دری شیان په نظر راځی چه پرله پسی صفت په صفت بیان کړی شوی دی. په دی باندی به داسی پوهیږئ چه د «وسواس» د وصفیت په مقابل کښی واخلی ځکه چه حقیقی مستعاذ به «اله الناس» دی او «ملک» او «رب» په هغه پوری د رسیدلو عنوان تاکلی (مقرر کړی) شوی دی هم داسی د مستعاذ عنه حقیقت هم دا «وسواس» دی چه د هغه د صفت په مخ کښی «خناس» راوړی شوی دی له «خناس» څخه دا مراد دی چه شیطان د غفلت په حال د انسان په زړه کښی وسوسه اچوی او کله چه څوک ویښ شی نو د غلو په شان د هغوی پسی بیرته ځان راکاږی د داسی غلو او بدو چارو نیول او د هغوی د ربړ (تکلیف)، تعدی لاس پری کول او د رعیتونو د آرامی او د هوسائی (راحت) چاری ورغوندول د سلاطینو او د تولواکانو لویه فریضه او مهمه وظیفه ده ځکه مناسب به وی چه د دی صفت په مقابل کښی

(ملک الناس) کیښود شي او (الذی یوسوس فی صدور الناس) چه د (خناس) د فعلیت درجه ده او مونږ هغې ته د غله د نقب وهلو سره تشبیه ورکولې شو هغه د (رب الناس) په مقابله کښې دی چه په پخوانی تحریر کښې د (ملک الناس) د فعلیت مرتبه ده وشمیرلی شي بیا دی وکتلی شي چه د مستعاذ منه او مستعاذ به په منځ کښې څومره نام او کامل تقابل ښکاریږی والله تعالیٰ اعلم باسرار کلامه!

اوله تنبیه : له دیرو اصحابو لکه حضرت بی بی عائشه الصدیقه، حضرت ابن عباس، حضرت زید بن ارقم رضی الله تعالیٰ عنهم څخه روایت دی چه پر حضرت نبی کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کودی کری وی چه د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندی یو راز (قسم) مرض لاحق شو. په دی منځ کښې کله داسی هم پیښیده چه دوی به ځینی دنیوی چاری کولی خو بیا ئی داسی ګڼل چه هغه ئی نه دی کری یا هغه دنیوی کار چه کری ئی نه وی داسی ئی باله چه کری ئی دی د دی پیښې د علاج دپاره الله تعالیٰ دا دوه سورتونه رانازل کرل چه د هغه له تأثره د الله تعالیٰ په اذن هغه مرض زائل شو واضح دی وی چه دا واقعه په صحیحینو کښې شته چه په هغه باندی تر اوسه پوری هیڅ یوه محدث جرح نه ده کری او داسی کیفیت د رسالت له منصبه سره قطعاً منافی نه دی لکه چه دوی کله فارغ او ځینی اوقات غشی پر دوی باندی طاری کیده یا خو ځلی په لمانځه کښې سهو شوی دی. دوی فرمایلی دی **(انما انا بشر انسی کما تنسون فاذا نسیت فذکرونی:** بیشکه چه زه یو سړی یم لکه تاسی او هیروم شیان لکه چه تاسی ئی هیروئ کله چه ځما څخه کوم شی هیر شی نو هغه را په یاد کرئ!) ښائی چه ځینی ناپوهان ووائی چه «که پر هغوی باندی غشی طاری کیده نو د هغه پر وحی او نورو خبرو باندی څنګه یقین وکری شی؟ ښائی چه په هغه هم سهو، نسیان هیره او نور شیان ګډ وی» اګر که د هغې سهوی او نسیان څخه دا نه لازمیږی چه د الله تعالیٰ د وحی او د تبلیغ په فرائضو کښې شکوک او شبهات پیدا شي او له دومره یوی خبری څخه چه کله کله به دوی د یوه کری کار په نسبت فرمایل چه نه ئی دی کری یا یو ناشوی کار به ئی داسی ګانه چه کری ئی دی څرنګه به دا لازمیږی چه د دوی په ځینو تعلیماتو او د بعثت د فرائضو په قوت او اعتبار کښې څه شک او شبهه پیدا شي.

په یاد ئی ولرئ چه سهو، نسیان، مرض غشی او نور انسانی عوارض د بشریت له خواصو څخه دی کله چه انبیاء علیهم السلام بشر دی نو د داسی خواصو موندل د هغو په وجود کښې د هغوی له مرتبی څخه هیڅ شی نه لږوی هو! دا ضروری ده کله چه د یوه سړی په نسبت په قاطعه ؤ براهینو او نیره ؤ دلائلو ثابت شي چه هغه په رښتیا سره د الله تعالیٰ یقینی استاځی وی نو د دی خبری منل هم په کار دی چه د الله تعالیٰ د هغه د عصمت تکفل کری دی او همغه ئی د خپلی وحی د وریادولو او پوهولو او وررسولو ذمه وار ګرځولی دی نو څرنګه ممکن کیدی شی چه د ده د دعوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کښې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوی. نفس وی که شیطان ناروغی وی که جادو لنده ئی دا چه هیڅ یو شی د نبوت او پیغمبری په چارو او

د بعثت په لوړو (اوچتو) مقاصدو پورې اړه (تعلق) لري د سحر او جادو لږ څه اثر لويدلی وی او نه کودی او نه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کښې څه خلل او ډيل اچولی شي.

دوهمه تنبيه : د معوذتينو په قرآنيت باندی د ګردو (تولو) اصحابو اجماع ده او د هغوی له زمانی څخه تر اوسه پوری په تواتر سره ثابته شوی ده. يوائحی د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه څخه نقل کاوه شي چه دوی به دا دوه سورتونه په خپل مصحف کښې نه ليکل. خو دا خبره دی ښکاره وی چه ابن مسعود رضی الله عنه هم د دی دوو سورتونو په قرآنيت کښې هيڅ شک او شبهه نه لرله او دا ئی منل چه دا د پاک الله کلام دی او يقيناً له آسمانه رانازل شوی دی خو د دی د نزول اصلی مقصد رقيه او علاج دی دا نه دی رامعلوم چه د تلاوت دپاره نازل شوی دی؟ که نه؟ نو ځکه د دی دوو سورتونو ليکل په هغه مصحف کښې چه د تلاوت دپاره وی له احتياطه چپ (خلاف) دی «**انه كان لا يعد المعوذتين من القرآن وكان لا يكتبهما فى مصحفه ويقول انهما منزلتان من السماء وهما من كلام رب العٰلمين ولكن النبى عليه الصلوٰة والسلام كان يرقى و يعوذ بهما فاشتبه عليه انهما من القرآن أوليستامنه فلم يكتبهما فى المصحف**» (د روح البيان د څلورم جلد ۷۲۳ مخ وګوری!)

قاضی ابوبکر باقلانی ليکی «**لم ينكر ابن مسعود رضى الله عنه كونهما من القرآن وانما انكر اثباتهما فى المصحف فانه كان يرى ان لا يكتب فى المصحف شيئا الا ان كان النبى صلى الله عليه وسلم اذن فى كتابته فيه وكان لم يبلغه الإذن**» (د فتح البارى د اتم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) حافظ يوه بل عالم د الفاظو داسی نقل کړی دی «**لم يكن اختلاف ابن مسعود رضى الله عنه مع غيره فى قرآنيتهما وانما كان فى صفة من صفاتهما**» د (فتح البارى د پنځم جلد ۵۷۱ مخ وګورئ!) په هر حال د ابن مسعود رضی الله عنه دا رأی شخصی او انفرادی وه او لکه چه (بزار) تصريح کړی ده هيڅ يو له اصحابو څخه له ده سره متفق نه ؤ او ډير امکان لری چه وروسته له دی څخه چه هغوی ته په تواتر سره دا ورښکاره شوی وی چه معوذتين هم له متلوء قرآن څخه دی نو هغوی به هم په هغه خپل ړومبنی فکر باندی پاتی نه وی برسيره په دی د دوی انفرادی رأی هم له خبر واحد څخه معلوميږی چه د قرآن د تواتر په مقابل کښې د اوريدلو وړ (لائق) نه دی. په شرح مواقف کښې ليکلی شوی دی «**ان اختلاف الصحابة فى بعض سور القرآن مروى الآحاد المفيدة للظن و مجموع القرآن منقول بالتواتر المفيد لليقين. الذى يضمحل الظن فى مقابلته فتلك الآحاد مما لا يلتفت اليه ثم ان سلمنا اختلافهم فيما ذكر قلنا انهم لم يختلفوا فى نزوله على النبى صلى الله عليه وسلم ولا فى بلوغه فى البلاغة حد الإعجاز بل فى مجرد كونه من القرآن وذلک لا يضر فيما نحن بصدده الخ**» حافظ ابن حجر رحمة الله عليه وائی «**واجب باحتمال انه كان متواتراً فى عصر ابن مسعود لكن لم يتواتر عند ابن مسعود فانحلت العقدة بعون الله تعالى الخ**» او صاحب المعانی ليکی «ولعل ابن مسعود رضى الله عنه رجع عن ذلک الخ.».

یا الله العٰلمین! ستا شکر په کومه ژبه اداء کړو چه تا مونږ ته داسی خالص توفیق او تیسیر راوبښه چه نن مو دا مهتم بالشان خدمت پای (آخر) ته ورساوه! مونږ د خپل دغه خلوصیت او عقیدت ؟ ثمره چه یواځی ستا په فضل او اعانت سره پای (آخر) ته رسیدلی دی ستا د قدسیت لوی دربار ته په ډیر عجز او نیاز دروړاندی کوو امید او هیله (طمعه) لرو چه پخپل فضل او کرم قبول ئی کړی! الٰهی مونږ معترف یو چه د دی لوی خدمت په پای (اخر) ته رسولو کښی مو حق د اخلاص او د خدمت نه دی اداء کړی خو کله چه ستا رحمت او رأفت سیآت په حسناتو سره بدلولی شی تاته د یوه حسنه صورت بدلول په حسنه حقیقت سره کومه لویه خبره نه ده! ستا مهربانی او لورینی (بخشش) ته هم داسی هیله (امید) ده چه ته د خپلی نکتی پالنی له پلوه دا ځمونږ عمل تل مقبول او ژوندی ولری! او د ده د ښو ثمراتو څخه مونږ په دواړو دارینو کښی متمتع وګرځوی!

یا الله العٰلمین! ته د خپل پاک قرآن له برکته مونږ او ځمونږ والدین او ځمونږ استاذان او ځمونږ شیوخ او ځمونږ اقارب او احباب او هغه کسان چه په دی ښه کار کښی محرک، داعی، ممد، معاون شوی دی یا هغه پوهان چه دی عظیم الشان کار کښی ئی رفاقت او اعانت راسره کړی دی. ګرد (تول) وبښی! او د دنیا او آخرت له بلاؤ څخه ئی مأمون او مصئون ولری! او حضرت شیخ الهند محمود الحسن دیوبندی رحمة الله علیه او حضرت عمدة المفسرین شبیر احمد عثمانی مدظله سره مو په جنت الفردوس کښی یو ځای کړی!.

تمت الترجمة والتفسیر فلله الحمد اولا و آخراً و ظاهراً و باطنا، ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا او اخطأنا ربنا تقبل منا انک انت السمیع العلیم. اللّٰهم آنس وحشتی فی قبری اللّٰهم ارحمنی بالقرآن العظیم واجعله لی اماماً و نورا وهدی ورحمة اللّٰهم ذکرنی منه ما نسیت وعلمنی منه ما جهلت وارزقنی تلاوته آناء اللیل واطراف النهار واجعله لی حجة یا رب العٰلمین!

د قرآن پیل (شروع) په باء، ختم ئی په سین شو ولی؟ ځکه رهبر مو په دارینو کښی قرآن دی بس!.

دقرآن کریم دوقوفو رموز (نښې)

- دهرې ژبې ويونکی چه کله خبرې کوی نوچيرته دريږی اوچيرته نه دريږی، کله ډيراوکله لږ. ايساريږی اوپه دی ودريدو أونه دريدوکښې دخبرې پوره بيان اومفهوم کښې ډيرلوی دخل دی .

دقرآن کريم معجز کلام اوعبارت هم دوينا په ډول واقع دی. له دغه وجی نه أهل علمو د دريدوأونه دريدو نښې (علائم) مقررکړی دی چه هغی ته دقرآن مجيد دوقوفو رموز وائی .

ضروری خبره ده چه ددی عظيم کتاب لوستونکی ددی رموزو پوره خيال وساتی أوهغه رموز دادی.

○ - چيرته چه خبره پوره شی هلته کښې وړه غوندی دائره وی ، داپه حقيقت کښې غونډه (ت) ده چه د(ة)په هيئت کښې ليکلې شی اوداد وقف تام علامه ده په دی باندی دريدل پکاردی ، اوس ة خونه شی ليکلی مګروړه غوندی حلقه اچولی شی دی ته آيت وائی .

م - داد وقف لازم علامه ده په دی باندی هرومرو (خامخا) دريدل پکاردی أوکه چيری څوک ونه دريدنواحتمال

لری چه دخبری مطلب به بل څه شی ددی په پښتو ژبه کښی داسی مثال پوهیدل پکارده چه چاته و ویلی شی ،
(پاسه - مه کینه) چه پکښی د پاسید و امر او له کیناستو نهی ده نو په - پاسه - باندی دریدل لازم دی او که چیری متکلم ونه دریدنو مخاطب به داسی وګڼړی چه (پاسه مه - کینه) چه په هغه کښی به د و دریدو نه نهی او دکیناستود امر احتمال کیګی او یقیناً دا به د قائل د مطلب خلاف وی.

ط - دا د وقف مطلق علامه ده په دی باندی دریدل پکاردی دا علامه هلته وی چه کوم ځای مطلب نه پوره کیګی او ویونکی مزیده همځه وینا کول غواړی .

ج - دا د جائز وقف علامه ده دلته کښی دریدل غوره او نه دریدل جائز دی .

ز - دا د مجوّز وقف علامه ده دلته نه دریدل غوره دی .

ص - دا د مرخّص وقف علامه ده دلته پیوست (یوځای) لوستل پکاردی لیکن که چیری څوک ستړی شی او ودریګی نو هغه ته اجازه شته ،
معلومه شوه چه په (ص) پیوست لوستل د (ز) په نسبت ترجیح لری

صلے - دا الْوَصْلُ أَوْلىٰ (یعنی وصل غوره) اختصار دی دلته پیوست لوستل غوره دی .

ق ـ داد قِيلَ عليه الوَقف خلاصه ده دلته دريدل پکار نه دی.

صل ـ داد قَدۡ يُوَصَلُ علامه ده دلته کله ودريدی شی اوکله نه لیکن دريدل غوره دی.

قف ـ داد قِفۡ لفظ دی چه معنی ئ ده ودريږه اودا علامه هلته استعماليږي چه دلوستونکی دپيوستي وينا احتمال وی.

س یاسکته ـ داد سکتے علامه ده دلته لږ وخت دريدل پکاردی خوچه تنفّس باقی وی (يعنی ساماته نه شی).

وقفه ـ داداوږدی سکتے علامه ده دلته دسکتے په نسبت ډير دريدل پکاردی لیکن چه تنفّس جاري وی (يعنی ساماته نه شی) په سکته او وقفه کښې دافرق دی چه سکته کښې لږ وخت اوپه وقفه کښې ډير وخت ودريدی شی.

لا ـ دلا معنی چه نيشته داعلامه کله خود آيت پورته وی او کله دعبارت دننه که دعبارت دننه وی نودريدل بالکل نه دی پکار اوکه دآيت پورته وی نوبيا اختلاف دی.

دځينو په نزد دريدل اود بعضو په نزد نه دريدل روادی خوکه څوک ودريد يا ونه دريد په دی سره مطلب کښې څه خلل نه واقع کيږي وقف هلته نه دی پکارچه دعبارت دننه ليکلی وی.

ك ـ دادکَذٰلِكَ علامه ده يعنی چه کوم رمز (نښه) دی ک نه

وړاندې لیکلی شوی ده دلته کښې دې همغه وګڼړلی شي.

٥ ـ دادې علامه ده چه په دې ځای دغیرکوفیینو په نزد آیت ده که چاوقف وکړنو داعادې (دوباره ویلو) ضرورت نیشته.

∴ ـ داد دریو ټکو (نقطو) وقف نژدې راځې دې ته معانقه ویلی شي کله خوددې اختصار په مع سره لیکلی شي. ددې مطلب داده چه دا دواړه وقفونه لکه چه معانقه کوې اوحکم ئې داده چه په دې دواړو وکښې په یو باندې دریدل پکاردې په بل نه او په وقف کښې درموز و(نښو) قوت اوضعف ملحوظ ساتل پکاردې.

د دویم جلد فهرس

له (۱٦) تر (۳۰) پارے

د سورة الکهف (۷۵) آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

د دویم جلد فهرس

له(١٦) تر (٣٠) پارے

دسورة الکهف (٧٥)آیت له ابتداء تر پای (آخر) سورة الناس

بِحَمْدِ اللهِ تَعَالَىٰ وَتَوفِيقِهِ

انْتَهَى المُجَلَّدُ الثَّانِي - الأَخِير -

مِنَ الجُزْءِ (١٦) إِلَى (٣٠)

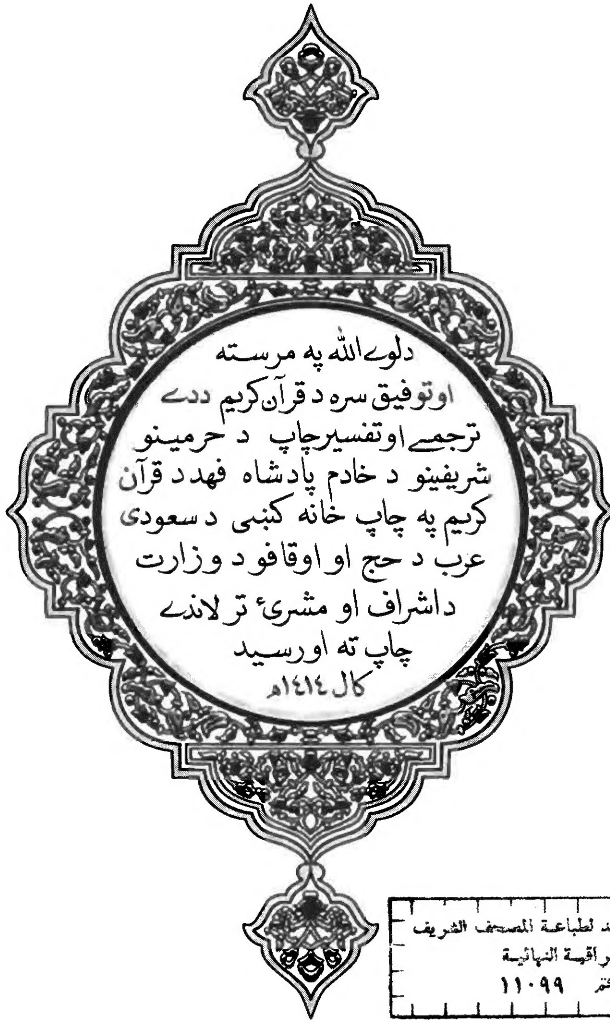
مِنْ بِدَايَةِ الآيَةِ (٧٥) مِنْ سُورَةِ الكَهْفِ إِلَىٰ آخِرِ سُورَةِ النَّاسِ

دخدای تعالیٰ په مرسته (مدد) اوتوفیق دویم جلد (آخری)
پای (آخر) ته ورسید له (١٦) تر (٣٠) پارے
دسورة الکهف (٧٥) آیت له ابتداء ترپای (آخر)
سورة الناس

لمجمع خادم الحرمين الشريفين الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف

ص.ب ٣٥٦١ - المدينة المنورة

دلوی الله په مرسته
او توفیق سره د قرآن کریم د دې
ترجمې او تفسیر چاپ د حرمینو
شریفینو د خادم پادشاه فهد د قرآن
کریم په چاپ خانه کښې د سعودی
عرب د حج او اوقافو د وزارت
د اشراف او مشرۍ تر لاندې
چاپ ته اورسید
کال ١٤١٤هـ

(٢٢٥/٤٠٠٠) (٤) (٠١)

د قرآن کریم

ترجمه او تفسیر په پښتو ژبه کښې

دویم جلد

له (۱۶) تر (۳۰)

پارې